Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS, ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIÆ, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUJUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIEI, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXLVII.

NICEPH. CALLISTUS. MAXIMUS PLANUDES. CALLISTI DUO. NICEPHORUS MONACHUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA *THIBAUD*, OLIM *D'AMBOISE*, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.
SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ
ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΑ ΙΗ'.

NICEPHORI CALLISTI
XANTHOPULI
ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
LIBRI XVIII.

ACCEDUNT
MAXIMI PLANUDÆ, CALLISTI ET IGNATII, CALLISTI CATAPHUGIOTÆ,
NICEPHORI MONACHI,
SCRIPTA VARII ARGUMENTI;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,
SIVE
CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

NICEPH. CALLISTI TOMUS TERTIUS; CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

VENEUNT 3 VOLUMINA 42 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *THIBAUD*, OLIM *D'AMBOISE*. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLVII CONTINENTUR.

NICEPHORUS CALLISTUS XANTHOPULUS.

ECCLESIASTICA HISTORIA (*Continuatio et finis*). col. 449

SCRIPTA VARII ARGUMENTI.

Enarratio de episcopis Byzantii et de patriarchis omnibus Cpolitanis. 449

Anselmi Bandurii ad Nicephori Callisti Catalogum observationes et notæ. 469

Sermo in sanctam et apostolis æqualem unguentiferam Mariam Magdalenam, ex Bandinii Catalogo. 539

Precatio in calamitate populi. 575

Aliæ orationes in populi afflictione. 577

Oratio pro Christiano populo. 581

Oratio in imperatorem, et in ejus exercitum. 583

Oratio in pretiosæ et vivificæ crucis elevationem. 585

Oratio in sacri templi dedicatione. 587

Oratio altera in templi dedicatione. 589

Precatio confessoria ad creatorem ac plasmatorem nostrum, in qua notantur pravi omnes humani affectus, 591, ubi confer adnotationem nostram.

De excidio Hierosolymitano carmen iambicum trimetrum. 601

Divinæ Scripturæ synopsis. 605

De sequentibus asceticis opusculis monitum, ex Philocalia sacrorum vigilantium. Venet. 1782 *fol.* 633

CALLISTUS ET IGNATIUS XANTHOPULI MONACHI.

Methodus et Regula accuratissima de his qui elegerunt pacifice vivere et monastice; de directione et vita et regimine eorum. 635

CALLISTUS PATRIARCHA CPOLITANUS.

Capitula de precatione. 813

CALLISTUS TELICOUDES.

Capitula de quieta conversatione. 817

Selecta e sanctis Patribus de Oratione et Attentione. 827

CALLISTUS CATAPHUGIOTA.

Notitia ex Philocalia. 833

De unione cum Deo et vita contemplativa. 835

NICEPHORUS MONACHUS.

Notitia ex Philocalia. 943

Tractatus de sobrietate et cordis custodia. 945

MAXIMUS PLANUDES CPOLITANUS MONACHUS.

Notitia ex Fabric. Bibliotheca Græca ed. Harles. 967

Oratio in corporis Domini Dei nostri Jesu Christi sepulturam et in sanctissimæ Deiparæ ac Dominæ nostræ lamentationem. 985

Encomium in sanctos et omni laude prosequendos apostolorum coryphæos Petrum et Paulum. — Hanc prolixissimam homiliam, propter codicis defectum dimidio decurtatam ediderat Gretserus, sub nomine Gregorii Nysseni, Ingolstadii anno 1602. Integra nunc prodit ex codice Coisliniano 1187 cum interpretatione nostra usque ad locum unde incipit editio Gretseri. 1017

Interpretatio nonnullorum capitum S. Augustini ex decimo quinto De Trinitate quæ probant Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere. 1111

Syllogismi de processione Spiritus sancti contra Latinos. — Vide tom. CLXI, col. 309, ubi cum Bessarionis et Demetrii Cydonii refutationibus eduntur. 1129

Appendix. — *Excerpta ex Augustino in Joannem De processione Spiritus sancti* 1131

Fragmentum libri S. Augustino adscripti, de cognitione veræ vitæ, Græce conversum. 1157

Maximi Planudæ epistola ad Manuelem Philen. Subnectitur Catalogus Epistolarum Planudæ ex codice Vaticano. 1165

Maximi Planudæ Comparatio Hiemis et Veris, ex cod. Græco Parisiensi, n. 1187 notato, nunc primum edita. 1169

Maximi Planudæ versus iambici in SS. Marcianum et Martyrium et in S. Andreæ ædem. 1175

Indices ad Nicephori Callisti Historiam Ecclesiasticam. 1177

Parisiis. — Ex Typis J.-P. MIGNE.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΕ'.

—

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XV.

—

ΚΕΦΑΛ. Α'.

A

Περὶ τῆς βασιλείας Μαρκιανοῦ· καὶ ὅσα σημεῖα προηγήσαντο τὴν ἀρχὴν αὐτῷ προμηνύοντα· καὶ οἷος ἦν τὸ ἦθος.

Στεῤῥῶς δ' οὕτω τῇ τῆς βασιλείας κρηπῖδι ἐπερεισθεὶς ὁ Μαρκιανὸς διαγέγονεν, ἑαυτὸν δεικνὺς καὶ πολλῷ διαφέροντα, ἢ ἐπὶ τῶν ἐλπίδων ἦν. Ἀλλ' εἰ δοκεῖ, φέρε δὴ καὶ αὐτὸν τίς τε ἦν, καὶ ὅθεν, ὅπως τε εἰς τὴν βασιλείαν παρῆλθε, τῷ λόγῳ καθιστορήσωμεν. Εἶτα καὶ ὅσα ἐπ' αὐτοῦ διεπράχθη, τῷ προσήκοντι καιρῷ διεξέλθωμεν. Ἦν τοίνυν ὁ ἀοίδιμος οὗτος Μαρκιανὸς, ὥς φησι καὶ Πρίσκος ὁ ῥήτωρ, Θρᾷξ μὲν τὸ γένος, ἐξ ἀνδρὸς στρατιώτου τὴν γέννησιν ἐσχηκώς· οὗ τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, οὗτος τοῦ πατρικοῦ ἐπιτηδεύματος μεταλαχεῖν
B
ἐπειγόμενος, πρὸς τὴν Φιλίππου πόλιν ἐχώρει· ἔνθα δὴ προσῆκον ἐκείνῳ γε ἐκρίνετο τοῖς στρατιωτικοῖς συλλόγοις ἐγκατειλέχθαι. Ὡς οὖν ἐπὶ τούτῳ τὴν πορείαν διήνυε, νεοσφαγεῖ σώματι ἐντυγχάνει, κατὰ γῆν ὡς ἔτυχεν ἐῤῥιμμένῳ· ἐφ' ᾧ καὶ μικρόν τι τὴν κίνησιν ἐπισχὼν (ἦν γὰρ πρὸς τοῖς ἀφθόνως ἐκείνῳ ἐνοῦσι καλοῖς καὶ διαφερόντως φιλανθρωπότατος), εἰς οἶκτον τραπεὶς, τὰ εἰκότα τῷ ἀποβεβιωκότι ἀπεχαρίζετο. Ὡς δέ τινες παριόντες τεθέαντο ἀμφὶ τῷ νεκρῷ πονούμενον, τοῖς κατὰ τὴν Φιλιππούπολιν ἄρχειν λαχοῦσι προήγγειλαν· καὶ τὸν Μαρκιανὸν ἔπειτα ἥκοντα συλλαβόμενοι, κριταὶ τῆς μιαιφονίας καθίσταντο. Ἐπεὶ δὲ τὰ εἰκότα καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀρχῶν στοχασμοὶ τῆς τε γλώττης καὶ τῆς ἀληθείας μάλα κατίσχυον, παρα-
C
βραχὺ ἀνδροφόνου καὶ μιαιφόνου ποινὰς ἐκπλήσειν ἔμελλεν, εἰ μή τις ἄρα θειοτέρα ῥοπὴ τὸν τῆς πράξεως αὐτουργὸν ἐπὶ τὴν ἀξίαν ἤλασε δίκην, ὃς τὴν σφετέραν κεφαλὴν ποινὴν τοῦ δράματος θέμενος, τὴν κεφαλὴν Μαρκιανῷ ἐχαρίζετο. Καὶ δὴ

585 CAPUT I.

De Marciani imperio. Quæ signa præcesserint, imperium ei portendentia: quibusque is fuerit moribus.

Marcianus ubi firma imperii sui fundamenta jecit, præstantiorem se, quam de eo spes concepta fuerat, præbere perseveravit. Verum age si videtur, de eo, quis, et unde fuerit, et quomodo ad imperium pervenerit, referamus, deinde vero, quæ ipso imperante gesta sint suo tempore singula narremus. Celeberrimus Marcianus iste, sicuti et Priscus rhetor inquit, genere Thrax fuit, militari patre genitus. Quo mortuo, cum ipse paterna sibi studia sequenda statuisset, Philippopolim se contulit, ubi recte se nomen militiæ daturum judicavit. Cum autem in itinere eo esset, in cadaver recens cæsi hominis incidit, quod temere in terra projectum jacebat. Restitit ad id paulisper, quod præter reliqua egregia ornamenta, quibus abunde pollebat, humanitate quoque et misericordia excelleret: et casum hominis miseratus, pro eo atque convenit, corpus ejus sepulturæ mandavit. **586** Ubi autem eum nonnulli in cadavere humando occupatum esse conspexerunt, magistratibus Philippopolitanis rem eam indicarunt: qui deinde illum advenientem comprehenderunt, et cædis quæstionem contra eum instituerunt. Porro cum res verisimilis esse videretur, et conjecturæ ab initio ejus conceptæ, plus quam oratio Marciani crimen objectum negantis, et veritas ipsa, valerent: homicidii ille pœnas dedisset, nisi quidam divino nutu cædis patratorem in judicium produxisset, qui capite suo sceleris supplicium pendens, Marciani caput servavit. Judicio eo præter opinionem absolutus, ad ordinem ibi militum sacramentum dicturus venit. Atque illi

virum eum esse egregium ex aspectu et signis pluribus judicantes, perbenigne suscepere, in ordinemque non postremum, ut fert lex militaris, legere, dignitate ei præclara viri cujusdam jam defuncti, cui Augusti nomen fuerat, concessa, et nomine ejus sic quodammodo in album militum relato : Marcianus, qui et Augustus. Ut inde satis liqueat, una cum appellatione etiam purpuram Augusti ad eum pervenisse : perinde atque cognomen tale in eo absque dignitate ipsa manere noluerit, et rursum dignitas quoque non aliud ad magnificentiam nomen requireret : ita ut idem in uno conveniens simul et nomen proprium et appellativum fieret, una videlicet appellatione et dignitatem et nomen indicante. Et hoc quidem primum omen et indicium in Marciano fuit, quod eum ad imperialem dignitatem conscensurum esse portendit. Accidit autem aliud quoque, unde imperaturum eum esse, per conjecturam colligere licuit. Militavit sub Aspare contra Vandalos Marcianus : et postquam illi victoria sunt potiti, ipse quoque captivus cum aliis ex acie per campum abductus est. Genserichus, Vandalorum dux, captivos una cum aliis mancipiis videre voluit. Atque ubi in loco quodam congregati sunt, ipse in sublimiore colle considens, spectaculo tantæ captivorum multitudinis se oblectavit. Et cum sic tempus extraheretur, illis tum quod quisque vellet facere permissum est. Genserichi enim mandato vinculis soluti erant. Atque alii quidem aliud fecere : **587** Marcianus autem, propter ingentem solis ardorem in campo concidens, somnum cepit. Et aquila alicunde advolans, alis submissis ex adverso soli, juxta perpendiculum volatum instituens, aeream nubem et umbram quamdam fecit, qua illum divino nutu non mediocriter refrigeravit. Id barbarus videns, statim quid futurum de eo esset, aperte conjecit : et accitum ad se Marcianum, libertateque donatum, jurisjurandi religione sibi obstrinxit, ut ad imperialem sublimitatem evectus, sibi et Vandalis fidus esset, neque unquam adversus eos bellum moveret. Id quod Marcianus, sicuti ille volebat, juramento interposito fecit, fidemque ei re ipsa servavit, sicuti Procopius scribit. Ad hæc, adversus Persas quoque Marcianus iturus, cum in Lyciæ oppido, cui nomen est Sidema, morbo correptus esset, cum duobus fratribus, viris præclaris, Juliano et Tatiano, amicitiam summam contraxit : qui etiam domus suæ hospitio exceptum, ita ut par erat, curarunt, et postea venatum cum eo progressi, tempore meridiano somno omnes sunt sopiti. Atque ubi Tatianus primum somno excitatus est, spectaculum admirandum vidit : aquilam nimirum ingentem, alas supra Marcianum extendentem, et umbram quodammodo inducentem. Is fratri excitato prodigium id ostendit : et uterque volucris perbenignum studium admiratus, Marciano, quod de eo futurum esset, prædixerunt. Et ab eodem, quonam loco, si id quod divinarent succe-

A παρὰ δόξαν τὴν ἄδικον δίκην διαφυγὼν, ἔν τινι τῶν ἐκεῖσε τελῶν γίνεται, παραγγέλλειν τούτῳ οἷάπερ στρατιώτης βουλόμενος. Οἱ δὲ τὸν ἄνδρα ἔκ γε τῶν εἰκότων ἱκανῶς τεκμηράμενοι, φιλανθρώπως προσίενται, καὶ τόπῳ ἥκιστα ἐσχάτῳ, ὥς γε νόμος, ἐγκαταλέγουσιν· ἔς τινα δὲ βαθμὸν τέλειον ἀνδρός τινος ἤδη τὸ ζῆν ἀπειπόντος, ᾧ ἦν Αὔγουστος ὄνομα, οὑτωσί πως τῇ παραγγελίᾳ ἐγγράψαντες· Μαρκιανὸς ὁ καὶ Αὔγουστος· ὡς ἐντεῦθεν εἶναι δῆλον φθάσαι καὶ ἐς τὴν Αὐγούστου προσηγορίαν μετὰ τῆς ἀλουργίδος ὡσανεὶ τῆς προσηγορίας οὔκουν ἀνασχομένης δίχα τῆς ἀξίας καὶ ἐπ' αὐτοῦ μένειν. Πάλιν δ' αὖ ἐκείνης μὴ ἕτερον ὄνομα ζητησάσης εἰς σεμνολόγημα, ὡς συμπεσεῖν τὸ αὐτὸ ἐφ' ἑνὶ, κύριόν
B τε ἅμα καὶ προσηγορικὸν καθεστάναι· ὑπὸ μιᾷ δηλονότι κλήσει τῆς τε ἀξίας καὶ τῆς προσηγορίας γνωριζομένης. Τοῦτο μὲν δὴ πρῶτον Μαρκιανῷ τεκμήριον τῆς ἐς βασιλείαν παρόδου ἐδείχθη· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἄλλο ξυνέπεσε, τούτῳ τὴν βασιλείαν τεκμηριῶσαι μάλα δυνάμενον. Ἐπεὶ γὰρ ὑπὸ Ἄσπαρι τελῶν κατὰ Βανδίλων ἐστράτευε, τῆς νίκης ἐκείνοις γεγενημένης, σὺν ἄλλοις καὶ Μαρκιανὸς δορυάλωτος ἀνὰ τὸ πεδίον ἤχθη, Γιζερίχου τοῦ τῶν Βανδίλων ἡγουμένου ἰδεῖν τοὺς ζωγρηθέντας ᾑρημένου μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνδραπόδων. Ἐπεὶ δὲ ἔν τινι τόπῳ ἠθροίσθησαν, ὁ Γιζέριχος ἀπό τινος μετεώρου καθήμενος ἥδετο ἐνορῶν τῶν σαγηνευθέντων τῷ πλήθει. Ὡς δὲ καιρὸς ἐτρίβετο, ἑκάστῳ ὡς βούλησις ἦν, ἔπραττε· προστάξει
C γὰρ Γιζερίχου πόῤῥω ἦσαν δεσμῶν, καὶ οἱ μὲν ἄλλος ἄλλο τι ἐποίουν· ὁ δὲ Μαρκιανὸς, τῷ πολλῷ τοῦ ἡλίου φλογμῷ ἀνὰ τὸ πεδίον πεσὼν, ἐκάθευδεν. Ἀετὸς δέ ποθεν ἐπικαταπτὰς, ὕπερθεν τὰς πτέρυγας ὑφαπλῶν, ἱπτάμενος ἀντιμέτωπος, κατὰ κάθετον νεφέλην ἀέριον ἤ τινα σκιὰν ἐσχεδίαζε. Κἀντεῦθεν οὐ μετρίαν παραψυχὴν ἐκ θείας ἐμηχανᾶτο ἐκείνῳ ῥοπῆς· ἰδόντα δὲ τὸν βάρβαρον, συμβαλεῖν εὐθὺς, καὶ τὸ μέλλον τεκμηριώσασθαι ἐναργῶς. Μεταστειλάμενος δὲ τὸν Μαρκιανὸν, ἐλευθερίᾳ τιμᾷν· δεινοῖς τε ὅρκοις ἐξασφαλίσασθαι, πιστά γ' ἐκείνῳ καὶ Βανδίλοις φυλάξειν ἐς τὴν βασίλειον ἀνιόντα περιωπὴν, καὶ μήποτε κατ' αὐτῶν μάχην κινεῖν. Τὸν δὲ πρᾶξαι ὥς γ' ἐκείνῳ ἐδόκει, καὶ φυλάξαι τὸν ὅρκον καὶ ἔργοις αὐτοῖς, ὡς Προκόπιος
D ἱστορεῖ. Πρὸ δὲ τούτου καὶ κατὰ Περσῶν ἐκστρατεύων, ἐν Λυκίᾳ ἐγένετο, ἐπὶ πόλιν Σίδημα ὄνομα. Ἀσθενείᾳ δὲ περιπεσὼν, δύο τισὶ τῶν ἐκεῖσε περιφανῶν ἀδελφοῖς οὖσιν Ἰουλίῳ καὶ Τατιανῷ εἰς φιλίαν ἄκρως ἡνώθη· οἳ δὴ καὶ ἐπ' οἴκου τὸν Μαρκιανὸν ἀγαγόντες, ὡς εἰκὸς διανέπαυσαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς θήραν ἐξῄεσαν, περὶ τὸ μεσημβρινὸν εἰς ὕπνον ἐτράπησαν. Ὡς δὲ πρῶτον Τατιανὸν ὁ ὕπνος ἀνῆκε, θέαμα ξένον ἑώρα· ἀετὸν παμμεγέθη τὰς πτέρυγας διαπεταννύντα ὑπὲρ Μαρκιανοῦ, καὶ σκιὰν ὡσανεί πως περιποιούμενον. Διυπνίσας δὲ καὶ τὸν ἀδελφὸν, τὰ ἴσα καὶ αὐτὸν ὁρᾷν παρεσκεύαζε. Καὶ τοῦ πετεινοῦ τὸ εὔνουν θαυμάσαντες, Μαρκιανῷ κατήγγειλαν τὸ ἐσόμενον· καὶ ᾔτουν εἰ ἀποβαίη τὸ αἰνιττόμενον, τίνες ἂν παρ' αὐτῷ εἶεν. Ὁ

δ', Ἐν τάξει πατρὸς ὑμᾶς, ἔλεγεν, ἕξω. Καὶ δὴ χρυσίῳ τοῦτον δεξιωσάμενοι, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου προέπεμπον. Ὡς δ' εἰς ἔργον ἐξέβη, ἐκ Λυκίας τοὺς εἰρημένους μεταστειλάμενος, πατέρας ἑαυτῷ ἀνεκήρυττε. Καὶ τῷ μὲν Τατιανῷ τὴν τῆς σφῶν πόλεως περιῆπτεν ἀξίαν· Ἰουλίῳ δὲ τὴν τῶν Λυκίων ἀρχὴν ἐνεχείριζε. Τοιαῦτα σημεῖα ἡγήσαντο τὴν ἀρχὴν τῷ Μαρκιανῷ μνηστευόμενα. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανίωμεν. Ὁ Μαρκιανὸς ἦν μὲν εἴπερ τις τὰ πρὸς Θεὸν εὐσεβής, δικαιοσύνῃ συζῶν, πλοῦτον ἡγούμενος τὸ μὴ τὰ ἀλλότρια συνάγειν πᾶσιν ἐπιτηδεύμασιν, ἀλλ' ὃς ἂν δεομένοις ἐπαρκεῖν δυνατός. Ἦν δὲ καὶ τὰ μάλιστα φοβερὸς οὐκ ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ἐν προσδοκίᾳ τοῦ τιμωρήσεσθαι· ἅ γε, οἶμαι, καὶ ἆθλον ἀρετῆς οὐ κληρονομίας τὴν ἀρχὴν ἔδοσαν, ἁπάσαις ψήφοις τῆς γερουσίας καὶ πάντων συμπληρούντων τὴν τύχην γνώμῃ Πουλχερίας τῆς βασιλίδος· ᾗ δὴ καὶ συνῴκει μὲν αὐτῷ, καὶ τὴν βασιλείαν συνέπραττεν· ἀείπαις δὲ ἐτηρεῖτο ἄχρι γήρως αὐτοῦ, μηδαμῶς τοὺς ὅρκους αἱρουμένου λύειν Μαρκιανοῦ. Συνεψηφίζετο δ' ἐς ὕστερον καὶ Οὐαλεντινιανὸς ἐκείνῳ, τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ῥώμης κατάρχων, καὶ τὴν βασιλείαν ἐκύρου Μαρκιανῷ, τὴν ἀρετὴν τἀνδρὸς διακούσας. Ἦν δὲ πρὸ παντὸς Μαρκιανῷ σπουδαζόμενον ἕν τι καὶ κοινὸν παρὰ πάντων σέβας Θεῷ ἀναφέρεσθαι, ἐκ μέσου τε τὰς αἱρέσεις γενέσθαι, μίαν τε διὰ τῆς ἑνώσεως καθεστάναι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὑπὸ μιᾷ δοξολογίᾳ τὴν θρησκείαν γεραίρεσθαι.

A deret, in aula futuri essent, sciscitati sunt. Ille, se eos patrum loco habiturum esse dixit. Quare illi hominem deinde auro hospitaliter locupletatum Constantinopolim deduxerunt. Ubi vero omen illud ad rem collatum est, Marcianus ex Lycia eos evocatos, patres suos creavit : et Tatiano patriæ suæ præfecturam, Juliano autem Lyciæ administrationem concessit. Hæc prodigia Marciani imperium præcessere. At nos ad institutum argumentum revertamur. Marcianus, quantum vix alius quisquam, verioris erga Deum pietatis justitiæque cultor fuit : divitias opesque veras esse putans, si non studio omni aliena bona corradere, sed indigentium penuriam liberalitate sua sublevare posset. Formidabilis etiam maxime habitus est, non B tam exemplis pœnarum editis, quam exspectatione et metu suppliciorum. **588** Quæ virtutes fecere, ut non hæreditatis successionem, sed virtutis mercedem imperium acceperit, senatu ipso et omnibus fortunæ cujusque hominibus calculis suis Pulcheriæ Augustæ sententiam comprobantibus. Quæ in aula quidem imperatoria cum eo vixit, et una imperium administravit, virgo autem ad senectutem usque permansit, Marciano ei fidem per jurisjurandi religionem datam servante. Postmodum et Valentinianus, qui Romanam urbem regebat, ubi de virtute ejus certior est factus, suffragio suo imperium ei confirmavit. In primis vero illud Marcianus studuit, ut unum et communem ab omnibus, sublatis e medio hæresibus, Deo offerret cultum, et Ecclesia per conjunctionem unita, sententiam et religionem unam coleret.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ἐπὶ ποίαις αἰτίαις ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τετάρτη σύνοδος ἐπὶ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος συνέστη.

Οὕτω δ' ἔχοντι γνώμης, Λέων ὁ πάππας γράμμασιν ἀνηρέθιζε, τὰ τολμηθέντα Εὐτυχεῖ καὶ Διοσκόρῳ κατὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἀοιδίμου Φλαβιανοῦ ἐπὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἐξετασθῆναι. Εἶτα καὶ ὅσοι παρ' ἐκείνων ἦσαν καθυβρισθέντες, καὶ οὗτοι προσίασι τὰ κατὰ σφᾶς αἰτοῦντες κριθῆναι· μάλιστα δὲ πάντων Εὐσέβιος ὁ Δορυλαίου ἐπίσκοπος γεγονὼς τὴν ὑπόθεσιν ἀνεκίνει, φάσκων ὡς ἐπιβουλαῖς Χρυσαφίου, Θεοδοσίου τὰ δίκαια φέροντος, αὐτὸς καὶ Φλαβιανὸς καθαιρεθείη· ὅτιπερ χρυσίον ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ ζητοῦντι τῷ Χρυσαφίῳ Φλαβιανὸς, ὥσπερ ἐντρέπων, ἱερὰ σκεύη ἔπεμπε, τὴν ἔνδειαν προβαλλόμενος. Προσετίθει γε μὴν καὶ ὡς Εὐτυχεῖ παραπλήσιος ἦν τὴν θρησκείαν ὁ Χρυσάφιος· τὸ δὲ μέγιστον, ὡς καὶ Φλαβιανὸς ἀδίκως ἀναιρεθείη πρὸς Διοσκόρου ἀπηνέστερον τοῦ λῃστρικοῦ συνεδρίου διωθούμενός τε καὶ λακτιζόμενος. Ὧν χάριν, γράμμασι τῶν κρατούντων τῶν ἁπανταχοῦ ἱερέων μετακληθέντων, ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἀθροίζεται σύνοδος· ἣ δὴ πρῶτον μὲν ἐν Νικαίᾳ ἠθροίσθη, ἔνθα δὴ καὶ ὁ πρόεδρος Ῥώμης Λέων ἐπέστειλε, Πασχασίνου, καὶ Λουκενσίου, καὶ ἑτέρων τοῖς γράμμασι διακο-

C

CAPUT II.

Quibus de causis sancta universalis synodus quarta, Chalcedone in Bithynia sit coacta.

Hoc illum sic animo agitantem, litteris insuper suis Leo papa excitavit, ut in universali concilio, de atroci injuria quam Eutyches et Dioscorus fidei Christianæ et celeberrimo viro Flaviano irrogare ausi fuissent, inquireretur. Accesserunt etiam, quicunque ab illis contumelia affecti fuerant, ut de eorum causa judicaretur petentes : maxime vero ex omnibus Eusebius, Dorylæi (1) antistes, sollicitatione sua eam rem egit, insidiis Chrysaphii, qui Theodosii juribus abusus esset, et sibi et Flaviano propterea dignitatem ademptam esse memorando : D quod Chrysaphio Flavianus aurum electionis consecrationisque suæ nomine petenti, paupertatem suam prætendens, et ut illum pudore suffunderet, sacra ecclesiæ vasa obtulisset. Adjecit is illud quoque, Chrysaphium eamdem cum Eutychete complecti religionem. Et quod maximum esset, Flavianum a Dioscoro crudelem in modum prædatorio consessu ejectum, calcibus proculcatum et enectum esse. Eorum rerum gratia imperatorum litteris, locorum omnium episcopis convocatis, synodus Chalcedone est coacta, quæ quidem primum

(1) Plin. *Dorilaum* vocat, lib. v, cap. 29.

virum eum esse egregium ex aspectu et signis pluribus judicantes, perbenigne suscepere, in ordinemque non postremum, ut fert lex militaris, legere, dignitate ei præclara viri cujusdam jam defuncti, cui Augusti nomen fuerat, concessa, et nomine ejus sic quodammodo in album militum relato: Marcianus, qui et Augustus. Ut inde satis liqueat, una cum appellatione etiam purpuram Augusti ad eum pervenisse: perinde atque cognomen tale in eo absque dignitate ipsa manere noluerit, et rursum dignitas quoque non aliud ad magnificentiam nomen requireret: ita ut idem in uno conveniens simul et nomen proprium et appellativum fieret, una videlicet appellatione et dignitatem et nomen indicante. Et hoc quidem primum omen et indicium in Marciano fuit, quod eum ad imperialem dignitatem conscensurum esse portendit. Accidit autem aliud quoque, unde imperaturum eum esse, per conjecturam colligere licuit. Militavit sub Aspare contra Vandalos Marcianus: et postquam illi victoria sunt potiti, ipse quoque captivus cum aliis ex acie per campum abductus est. Genserichus, Vandalorum dux, captivos una cum aliis mancipiis videre voluit. Atque ubi in loco quodam congregati sunt, ipse in sublimiore colle considens, spectaculo tantæ captivorum multitudinis se oblectavit. Et cum sic tempus extraheretur, illis tum quod quisque vellet facere permissum est. Genserichi enim mandato vinculis soluti erant. Atque alii quidem aliud fecere: **587** Marcianus autem, propter ingentem solis ardorem in campo concidens, somnum cepit. Et aquila alicunde advolans, alis submissis ex adverso soli, juxta perpendiculum volatum instituens, aeream nubem et umbram quamdam fecit, qua illum divino nutu non mediocriter refrigeravit. Id barbarus videns, statim quid futurum de eo esset, aperte conjecit: et accitum ad se Marcianum, libertateque donatum, jurisjurandi religione sibi obstrinxit, ut ad imperialem sublimitatem evectus, sibi et Vandalis fidus esset, neque unquam adversus eos bellum moveret. Id quod Marcianus, sicuti ille volebat, juramento interposito fecit, fidemque ei re ipsa servavit, sicuti Procopius scribit. Ad hæc, adversus Persas quoque Marcianus iturus, cum in Lyciæ oppido, cui nomen est Sidema, morbo correptus esset, cum duobus fratribus, viris præclaris, Juliano et Tatiano, amicitiam summam contraxit: qui etiam domus suæ hospitio exceptum, ita ut par erat, curarunt, et postea venatum cum eo progressi, tempore meridiano somno omnes sunt sopiti. Atque ubi Tatianus primum somno excitatus est, spectaculum admirandum vidit: aquilam nimirum ingentem, alas supra Marcianum extendentem, et umbram quodammodo inducentem. Is fratri excitato prodigium id ostendit: et uterque volucris perbenignum studium admiratus, Martiano, quod de eo futurum esset, prædixerunt. Et ab eodem, quonam loco, si id quod divinarent succe-

A παρὰ δόξαν τὴν ἄδικον δίκην διαφυγὼν, ἔν τινι τῶν ἐκεῖσε τελῶν γίνεται, παραγγέλλειν τούτῳ οἷάπερ στρατιώτης βουλόμενος. Οἱ δὲ τὸν ἄνδρα ἔκ γε τῶν εἰκότων ἱκανῶς τεκμηράμενοι, φιλανθρώπως προσίενται, καὶ τόπῳ ἥκιστα ἐσχάτῳ, ὥς γε νόμος, ἐγκαταλέγουσιν· ἔς τινα δὲ βαθμὸν τέλειον ἀνδρός τινος ἤδη τὸ ζῆν ἀπειπόντος, ᾧ ἦν Αὔγουστος ὄνομα, οὑτωσί πως τῇ παραγγελίᾳ ἐγγράψαντες· Μαρκιανὸς ὁ καὶ Αὔγουστος· ὡς ἐντεῦθεν εἶναι δῆλον φθάσαι καὶ ἐς τὴν Αὐγούστου προσηγορίαν μετὰ τῆς ἁλουργίδος ὡσανεὶ τῆς προσηγορίας οὐκουν ἀνασχομένης δίχα τῆς ἀξίας καὶ ἐπ' αὐτοῦ μένειν. Πάλιν δ' αὖ ἐκείνης μὴ ἕτερον ὄνομα ζητησάσης εἰς σεμνολόγημα, ὡς συμπεσεῖν τὸ αὐτὸ ἐφ' ἑνὶ, κύριόν τε ἅμα καὶ προσηγορικὸν καθεστάναι· ὑπὸ μιᾷ B δηλονότι κλήσει τῆς τε ἀξίας καὶ τῆς προσηγορίας γνωριζομένης. Τοῦτο μὲν δὴ πρῶτον Μαρκιανῷ τεκμήριον τῆς ἐς βασιλείαν παρόδου ἐδείχθη· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἄλλο ξυνέπεσε, τούτῳ τὴν βασιλείαν τεκμηριῶσαι μάλα δυνάμενον. Ἐπεὶ γὰρ ὑπὸ Ἄσπαρι τελῶν κατὰ Βανδίλων ἐστράτευε, τῆς νίκης ἐκείνοις γεγενημένης, σὺν ἄλλοις καὶ Μαρκιανὸς δορυάλωτος ἀνὰ τὸ πεδίον ἤχθη, Γιζερίχου τοῦ τῶν Βανδίλων ἡγουμένου ἰδεῖν τοὺς ζωγρηθέντας ᾑρημένου μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνδραπόδων. Ἐπεὶ δὲ ἔν τινι τόπῳ ἠθροίσθησαν, ὁ Γιζέριχος ἀπό τινος μετεώρου καθήμενος ἥδετο ἐνορῶν τῶν σαγηνευθέντων τῷ πλήθει. Ὡς δὲ καιρὸς ἐτρίβετο, ἑκάστῳ ὡς βούλησις ἦν, ἔπραττε· προστάξει C γὰρ Γιζερίχου πόῤῥω ἦσαν δεσμῶν, καὶ οἱ μὲν ἄλλος ἄλλο τι ἐποίουν· ὁ δὲ Μαρκιανὸς, τῷ πολλῷ τοῦ ἡλίου φλογμῷ ἀνὰ τὸ πεδίον πεσὼν, ἐκάθευδεν. Ἀετὸς δέ ποθεν ἐπικαταπτὰς, ὕπερθεν τὰς πτέρυγας ὑφαπλῶν, ἱπτάμενος ἀντιμέτωπος, κατὰ κάθετον νεφέλην ἀέριον ἤ τινα σκιὰν ἐσχεδίαζε. Κἀντεῦθεν οὐ μετρίαν παραψυχὴν ἐκ θείας ἐμηχανᾶτο ἐκείνῳ ῥοπῆς· ἰδόντα δὲ τὸν βάρβαρον, συμβαλεῖν εὐθὺς, καὶ τὸ μέλλον τεκμηριώσασθαι ἐναργῶς. Μεταστειλάμενος δὲ τὸν Μαρκιανὸν, ἐλευθερίᾳ τιμᾷν· δεινοῖς τε ὅρκοις ἐξασφαλίσασθαι, πιστά γ' ἐκείνῳ καὶ Βανδίλοις φυλάξειν ἐς τὴν βασίλειον ἀνιόντα περιωπὴν, καὶ μήποτε κατ' αὐτῶν μάχην κινεῖν. Τὸν δὲ πρᾶξαι ὥς γ' ἐκείνῳ ἐδόκει, καὶ φυλάξαι τὸν ὅρκον καὶ ἔργοις αὐτοῖς, ὡς Προκόπιος D ἱστορεῖ. Πρὸ δὲ τούτου καὶ κατὰ Περσῶν ἐκστρατεύων, ἐν Λυκίᾳ ἐγένετο, ἐπὶ πόλιν Σίδημα ὄνομα. Ἀσθενείᾳ δὲ περιπεσὼν, δύο τισὶ τῶν ἐκεῖσε περιφανῶν ἀδελφοῖς οὖσιν Ἰουλίῳ καὶ Τατιανῷ εἰς φιλίαν ἄκρως ἡνώθη· οἳ δὴ καὶ ἐπ' οἴκου τὸν Μαρκιανὸν ἀγαγόντες, ὡς εἰκὸς διανέπαυσαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς θήραν ἐξῄεσαν, [illegible] εἰς
ὕπνον ἐτράπησαν. [illegible] πνος
ἀνῆκε, θέαμα ξένον [illegible] τὰς
πτέρυγας διαπετα[illegible] καὶ
σκιὰν ὡσανεὶ πο[illegible] δὲ
καὶ τὸν ἀδελφὸν, [illegible]
ζε. Καὶ τοῦ πετε[illegible]
κιανῷ κατή[illegible]
βαίη τὸ αἰνιττ[illegible]

13

erecta
nateriæ
ı choro
ıris par-
ıublimis
ıivis di-
tiam ad
n ipsam
ın aliud
a est, in
Longum
dum ex
lchritu-
er mar-
ıus con-
ıım, in
ı quem-
lum ejus
ın perci-
Constan-
ıli turbæ
ıui sacras
ıores et
ıt quæ ibi
ctantibus
ıs cum sa-
ris corpus
e fenestella
ım maxime
ıngiusculum,
sset, immit-
ı sacrosanctis
s cruore illius
ıuc ubi plebs
rram inclinati,
abant, miracu-
llebant. Tantus
ıor, ut non solum
ıque qui ibi con-
perfruerentur, ve-
vellet locorum, de eo
e guttæ tempore ipso
sanguis aliqua ex parte
r colorem suum summe
ta hæc non certo aliquo
: pro eo atque episcopi ipsius
titas ferret. Sic enim fertur,
m gubernaret, præclare viveret,
us esset, frequentius miraculum
se, cum autem antistes sacrorum
, rarius eam rem tam admirandam,
e a martyre processisse. Hoc sic fa-
novi. Sedenim quod neque dies neque
ılum intercipit, sed perpetuo omnibus
simul et infidelibus affluit et accedit, id
ıicam. Si quis in sacrarium id, ubi loculus
nctæ martyris reliquiæ perinde atque thesau-
nunc repositæ sunt, veniat, odor immensus et
aturæ captum, odoresque omnes quos ars hu-

Nicææ convenerat : quo etiam Romanæ urbis A episcopus Leo, per Pascasini et Lucentii (1) et aliorum ministerium, litteras miserat. Sed ea Chalcedonem Bithyniæ est translata, quod imperator ipse synodo ei adesse vellet, **589** magnum Constantinum imitatus : cum quo quam maxime de gloria concertans, sacrum illum conventum duplicavit, pro trecentis decem et octo, sexcentis triginta sex Patribus coactis (2). Zacharias quidem rhetor, affectione adductus, Nestorium quoque ad concilium hoc vocatum esse scribit. Sed quod aliter se res habeat, illud clarissime indicat, quod ubique fere a synodo anathemate mactatus fuerit. Et apertius etiam hoc ostendit Eustathius Beryti episcopus, ad Joannem episcopum, et alterum Joannem presbyterum de synodi actis scribens, in quibus B litteris hæc etiam verba sunt : « Prodierunt vero illi denuo, qui Nestorii reliquias quærunt, et adversus synodum vociferati sunt : Quam ob causam viri sancti anathemate feriuntur ? adeo ut indignatus imperator satellites illos longe rejicere jusserit. » Quomodo igitur synodus eum evocarit, cujus defuncti reliquias illi quæsiverunt, colligere nequeo.

νουμένων· ὕστερον δὲ ἐπὶ Χαλκηδόνα μετέβη τῆς Βιθυνίας· παρεῖναι γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ συνόδῳ ᾑρεῖτο, τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον μιμούμενος, ᾧ ἐς τὰ μάλιστ' ἀντιφιλοτιμούμενος, καὶ τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον ἐδιπλασίαζε σύλλογον, ἀντὶ τιη' ἑξακοσίους χς' Πατέρας ἀθροῖσαι ἐσπουδακώς. Ἀλλὰ Ζαχαρίας μὲν ὁ ῥήτωρ ἐμπαθῶς ἱστορεῖ, μετάπεμπτον τῇ συνόδῳ ταύτῃ γενέσθαι γράφων καὶ τὸν Νεστόριον· ὅτι δ' οὐχ οὕτως ἔχει, τεκμήριον ἐναργέστατον τὸ σχεδὸν ἁπανταχοῦ τῆς συνόδου τοῦτον ὑπὸ ἀνάθεμα γίνεσθαι. Ἔτι δὲ μᾶλλον καθίστησιν ἐκδηλότερον Εὐστάθιος ὁ τὴν Βηρυτίων ἐπισκοπήσας, γράφων πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον, καὶ ἕτερον Ἰωάννην πρεσβύτερον περὶ τῶν ἐν συνόδῳ πραχθέντων· ἐν οἷς καὶ τάδε πρὸς λέξιν φησίν· « Ὑπαντήσαντες δὲ πάλιν οἱ τὰ Νεστορίου ζητοῦντες λείψανα, τῆς συνόδου κατεβόων, Οἱ ἅγιοι διὰ τί ἀναθεματίζονται; ὡς ἀγανακτήσαντα τὸν βασιλέα, τοῖς δορυφόροις ἐπιτρέψαι μακρὰν αὐτοὺς ἀπελάσαι. » Πῶς οὖν οὐ τὰ λείψανα ἐζήτουν τῶν ἐνθένδε μεταχωρήσαντος, μετεστέλλετο τῇ συνόδῳ, συνάγειν οὐκ ἔχω.

CAPUT III.

Descriptio templi sanctæ et celebris martyris Euphemiæ, quod Chalcedone a primis fundamentis est constructum.

Synodus postquam Chalcedonem pervenit, in sacro Euphemiæ martyris inclytæ fano coacta est, quod Chalcedone constructum est, et duobus maxime stadiis a Bosporo abest, in loco peramœno et C molliter acclivi situm, ita ut ambulationis laborem, qui in martyris templum ascendere vult, non sentiat, et facile statim in basilicam eam veniat : et ex edito loco oculos circumagens (3), subjectum campum omnem herba tenera virescentem, altoque frugum proventu fluctuantem, et omnis generis consitas arbores habentem, adhæc colles pulchre se in sublime attollentes, et nonnullos sensim sese incurvantes, densamque comam prætendentes cernat : occurrant etiam illi variæ maris undæ, aliæ quidem paulatim serenitate et tranquillitate purpurea resonantes, placideque et suaviter littori colludentes, quædam autem strepentes fluctibus et tumescentes, **590** æstu vero ipso concharum te- D stas, algas et quascunque alias res leves circumvolventes, et facilitate plurima collidentes. Templum vero ipsum, e regione urbi constructum, ita jacet, ut ex situ ipso colligere facile sit, urbis tantæ aspectu id conspicuum amœnumque esse. Tribus autem ingentibus structuris ædes hæc sacra distincta est : quarum una subdialis aula est, in magnam longitudinem extensa, et frequentibus columnis ornata : secunda æqualem cum illa habet, paucioribus tamen columnis, amplitudinem et longitudinem, una hac re ab illa varians, quod tecto e coctili latere contecta est. Ad cujus boreale la-

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἔκφρασις τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας καὶ πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας, τοῦ ἐν τῇ Χαλκηδονέων ἱδρυμένου πόλει.

Ὡς δ' οὖν εἰς Χαλκηδόνα ἡ σύνοδος μετεχώρει, ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἠθροίζετο τέμενος Εὐφημίας τῆς περιβοήτου ἐν μάρτυσιν. Ἵδρυται δὲ τὸ ἱερὸν ἐπ' αὐτῆς Χαλκηδόνος, ὡσεὶ σταδίους μάλιστα δύο τοῦ Βοσπόρου ἀπῳκισμένον, ἔν τινι χωρίῳ εὐφυῶς ἔχοντι καὶ ἠρέμα προσάντει· ὡς μηδ' αἰσθέσθαι τοῦ περιπάτου τὸν ὃς ἐπὶ τὸν νεὼν ἀναβαίνειν αἱρεῖται τῆς μάρτυρος· ἐκ τοῦ σχεδόν τε ἐν μετεώρῳ εἶναι περὶ τὸ ἀνάκτορον γεγονότα, καὶ τὰς ὄψεις ἐκ περιωπῆς διαχέοντα, ἅπαν ἀθρόον τὸ πεδίον ἀθρεῖν ὕπτιον ἐφ' ἁπαλῇ χλοάζον τῇ πόᾳ, βαθεῖ τε κυμαινόμενον τῷ λῃίῳ, καὶ δένδρεσι παντοίοις κατάφυτον· ἐπὶ δὲ τούτοις ὄρη εὐπρεπῶς μετεωριζόμενα, καὶ ἄλλα ἠρέμα ἐπικυρτούμενα, καὶ κόμῃ λασίᾳ ἐγκαλυπτόμενα. Ἴδοις δ' ἂν καὶ πελάγη διάφορα· ἃ μὲν γαλήνῃ πορφυρέᾳ ἠρέμα περιηχούμενα, ἡδύ δέ τι καὶ ἥμερον προσπαίζοντα ταῖς ἀκταῖς· ἄλλα δὲ παφλάζοντα καὶ ἀνοιδούμενα κύμασι, τῇ δ' ὑποστροφῇ κόχληκάς τε καὶ φυκία καὶ ἄλλ' ἄττα κούφως περιειλούμενα, σὺν ῥᾳστώνῃ πλείστῃ ἀνασειράζοντα. Ἀντικρὺ δὲ τῆς πόλεως τὸ τέμενος ἵδρυται, ὡς συμβαίνειν κἀντεῦθεν καὶ τῇ θέᾳ τῆς τοσαύτης πόλεως ὡραΐζεσθαι. Τριχῇ δ' εἰς οἴκους ὑπερμεγέθεις διαιρεῖται ὁ δόμος· ὧν εἷς ὕπαιθρός ἐστιν αὐλῇ εἰς μήκιστον ἐκτεταμένῃ, συχνοῖς καλλυνόμενος κίοσιν· ὁ δεύτερος δὲ παραπλησίως ἔχων τῷ τε εὔρει καὶ μήκει ἐπὶ ἐλαχίστοις τοῖς κίοσιν· ἐνὶ δὲ τούτῳ διαλλάττων, ὅτιπερ ὀροφὴν ἐκ πλίνθου ὀπτῆς περιβάλλεται· οὗ πρὸς βορρᾶν, καθ' ὃ μέρος ἀνίσχειν συμβαίνει τὸν ἥλιον, κυκλοτερὴς ἐγήγερται

(1) Et Bonifacii presbyteri. Evagr. lib. II, cap. 4.
(2) Alii tantum 630 numerant.

(3) Evagr. lib. II, cap. 3.

οἶκος, ἐς τέχνην μάλα ἐξησκημένος, κίοσι καὶ αὐτὸς A τὴν ὕλην ἴσοις καὶ τοῖς μεγέθεσι καὶ τοῖς χρώμασιν, ὡς ἐν χορῷ κατὰ κύκλον ἑστῶσιν, ἔνδοθεν ὡραΐζων τὸ τέμενος. Ἐφ' οἷς ὑπερῷόν τι ἐπῆρται ὀροφῇ τῇ αὐτῇ, ὡς ἄν γ' ἐξῇ βουλομένῳ παντὶ τοῖς τελουμένοις παρεῖναι, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τῆς μάρτυρος δεῖσθαι, τετραμμένῳ πρὸς ἕω. Τοῦ γε μὴν θόλου ἔνδον ἄλλος ἐστὶ σηκὸς εὐπρεπέστατος· ὅπου δὴ τὴν μάρτυρα κεῖσθαι συνέβαινε, σορῷ τινι ἐπιμήκει, ἣν ἔνιοι καλοῦσι Μακρὰν, ἀργύρῳ εἰς τέχνην διαχυθέντι, εὖ μάλα ἁπανταχοῦ περιειλουμένην καὶ εἰς κάλλος ἐξαίσιον διεσκευασμένην. Ἀλλ' ὅσα μὲν ἀεὶ ξένως ἐθαυματουργεῖτο πάλαι τῇ μάρτυρι, πᾶσι Χριστιανοῖς πρόδηλα. Καὶ γὰρ ἐφισταμένη τῷ τὴν χώραν ἐπισκοποῦντι πολλάκις ὄναρ, ἢ τινι τῶν B ἄλλως ἐπισήμως βιούντων, ἐκ τοῦ παρήκοντος δ' ἐντυγχανόντων τῷ ταύτης δόμῳ, ἀφθόνως τῶν θαυμάτων τρυγᾷν ἐνεκελεύετο. Ὃ δὴ γνωσθὲν τοῖς ἀνὰ τὴν Κωνσταντίνου, ἐφοίτων πανδημεὶ ὅμιλος πλεῖστος· ὅ τε τὰ σκῆπτρα διέπων, καὶ οἱ τὰς ἱερὰς ἡνίας διαχειρίζοντες, καὶ οἳ ταῖς λοιπαῖς ἐφίσταντο τῶν ἀρχῶν, τὰ τελούμενα βουλόμενοι κατιδεῖν. Καὶ δὴ πάντων ὁρώντων, ὁ τῆς Κωνσταντίνου τὴν ἱερωσύνην ἐπειλημμένος μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἱερέων εἴσω τοῦ εἰρημένου μοι δόμου ἐχώρει, ἔνθα δὴ τὸ μαρτυρικὸν ἐκεῖνο σῶμα κατάκειται. Προσῆν δὲ τῇ σορῷ κατὰ τὸ λαιὸν μέρος κλειθρίδιόν τι σεμνὸν, θύραις μικραῖς ἐς τὸ ἀκριβέστατον κατησφαλισμένον· ἐφ' ᾧ σίδηρόν τινα ἐπιμήκη καθιᾶσι, σπόγγον κατὰ τὸ ἄκρον περιαρτήσαντες· ὃν τῷ σιδήρῳ ἀνὰ C τὰ πανάγια λείψανα τῆς μάρτυρος περιστρέφοντες, ἀνιμῶντο αὖθις αἱμάτων πλήρη, καὶ θρόμβων μεστὸν, ἐξ ἰχώρων τῶν μαρτυρικῶν ἀνακεκραμένον. Ὃν ἐπειδὰν τὸ πλῆθος κατίδοι, εὐθὺς εἰς γῆν κλίναντες, σὺν ἀλαλαγμῷ μεγίστῳ Θεὸν ἐγέραιρον, χεῖρας αἴροντες καὶ τῷ παραδόξῳ ἐκπεπληγμένοι. Τόσον δ' ἦν τὸ ἀποῤῥέον ἐκεῖθεν, καὶ ἐπὶ τόσον ἄφθονον προΐσχετο τὴν πλημμύραν, ὡς μὴ μόνον βασιλεῖς τε καὶ ἱερέας οἳ συναλίζονται καὶ πάντα τὸν συναθροιζόμενον λαὸν πλουσίως ἐπαπολαύειν τῶν ἐκεῖθεν ἀναῤῥεόντων ὑγρῶν, ἀλλὰ καὶ ἁπανταχοῦ γῆς μετακομίζειν τοὺς βουλομένους· καὶ τῷ χρόνῳ μήτε τοὺς θρόμβους ἐπιλιπεῖν, καὶ τὸ αἷμα τὸ θεῖον μηδαμῶς παραλλάττεσθαι, ἀλλ' ἀεὶ τὴν ἴσην ὄψιν ἐρυθρὰν ἐς βάθος εὖ μάλα διατηρεῖν. D Ἐπράττετο δὲ ταῦτα οὐ κατά τινα περίοδον ὡρισμένην, ἀλλ' ὡς ἂν ἥ τε τοῦ προεδρεύειν λαχόντος βιοτὴ καὶ ἡ τῶν τρόπων σεμνότης ἠβούλετο. Λόγος γὰρ ἔχει, ὁπηνίκα τις τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἰθύνοι, ἐπισήμως διαβιῶν καὶ ἀρετῇ τὸν βίον κοσμῶν, τὸ τέρας συχνότερον ἐπιγίνεσθαι· ὅτε δὲ μὴ τοιοῦτος εἴη, σπανίζειν τὸ θαῦμα, καὶ μὴ ῥᾳδίως προϊέναι τῆς μάρτυρος τὸ τεράστιον. Τοῦτο μὲν οὕτως ἔγνων γινόμενον· ὃ δ' οὖν οὔτε χρόνος, ἀλλ' οὐδὲ καιρὸς διατέμνει, ἀεὶ δὲ ῥεῖ καὶ πᾶσιν ἀνεῖται πιστοῖς, καὶ ἄλλως ἔχουσι, λέξων ἔρχομαι. Ὁπηνίκα τις ἐνθάδε γένηται ὅπου δὴ τὴν σορὸν καὶ τὰ ἱερὰ τῆς μάρτυρος ἀρτίως θησαυρίζεται λείψανα, ὀδμῆς ἀπείρου καὶ ὑπερφυοῦς πίμπλαται, ὑπερτέρας τῶν ὧν ἀνθρώ-

tus, qua parte sol oritur, ædes rotundior erecta est, multa arte elaborata, columnis et ipsa materiæ magnitudinis et coloris ejusdem, veluti in choro in circuli formam stantibus, templi interioris partem cohonestans. Super quibus porticus sublimis eadem sub testudine constructa est, ubi cuivis divinæ rei mysticisque sacris adesse, atque etiam ad orientem converso precationem ad martyrem ipsam facere licet. Intra porticum ipsam sacrarium aliud est longe pulcherrimum, ubi martyr posita est, in tumulo longiore, quem nonnulli etiam Longum vocant, argento arte diffuso pulchre admodum ex omni parte inclusum, et ad præcipuam pulchritudinem redactum. Cæterum quæ olim semper martyr ea ediderit miracula, Christianis omnibus constat. Loci namque ejus persæpe episcopum, in somnis sese ei exhibens, aut alium etiam quempiam præclare vitam agentem, obiter templum ejus ingressum, ut miraculorum talium fructum perciperent, est cohortata. Quod ubi in urbe Constantinopolitana innotuit, universæ eo populi turbæ sunt profectæ : ipse etiam imperator, et qui sacras ecclesiarum habenas regunt, quique honores et magistratus alios in republica gerunt, ut quæ ibi peragerentur, viderent. Atque etiam inspectantibus omnibus, episcopus Constantinopolitanus cum sacerdotibus suis templum id, ubi martyris corpus repositum est, visit. In loculi lævo latere fenestella quædam admiranda est, operculo quam maxime obfirmata, per quod ferramentum longiusculum, cui in extrema parte spongia alligata esset, immittebant : **591** spongiamque ipsam in sacrosanctis martyris reliquiis obvolutam, et guttis cruore illius delibutis refertam, extrahebant. Hanc ubi plebs conspexisset, homines statim in terram inclinati, vociferatione maxima Deum honorabant, miraculoque eo stupefacti manus sustollebant. Tantus autem inde profluxit ubertim humor, ut non solum imperatores et episcopi, populusque qui ibi congregari solitus fuit, affatim eo perfruerentur, verum etiam quocunque quivis vellet locorum, de eo aliquid secum auferret. Neque guttæ tempore ipso defecere, neque divinus ille sanguis aliqua ex parte mutatus est, sed is semper colorem suum summe rubrum conservavit. Facta hæc non certo aliquo temporis curriculo, sed pro eo atque episcopi ipsius vitæ morumque sanctitas ferret. Sic enim fertur, cum is qui Ecclesiam gubernaret, præclare viveret, et virtute exornatus esset, frequentius miraculum hoc exhibitum esse, cum autem antistes sacrorum talis non esset, rarius eam rem tam admirandam, nec tam facile a martyre processisse. Hoc sic factum esse novi. Sedenim quod neque dies neque tempus ullum intercipit, sed perpetuo omnibus fidelibus simul et infidelibus affluit et accedit, id nunc dicam. Si quis in sacrarium id, ubi loculus et sanctæ martyris reliquiæ perinde atque thesaurus nunc repositæ sunt, veniat, odor immensus et naturæ captum, odoresque omnes quos ars hu-

mana conficit, supergrediens, ad eum perfertur. Eum siquidem qui ex prato versicolore colligitur, longe superat : neque alicui eorum similis est qui ex bene olentissimis rebus profluit. Tum autem neque ei par est, quem unguentarius odoribus suavibus ad certum modum temperatis miscet : verum multis modis qui inde redditur præstantior est, vim et potestatem ejus a qua redundat declarans.

A ποις θέμις ἐκ τέχνης ἐπιτηδεύειν. Τήν τε γὰρ ἐκ λειμώνων ἀθροιζομένην διαφερόντως νικᾷ· ἀλλ' οὐδέ τινι παρέοικε τῶν ἔκ τινος τῶν λίαν εὐωδεστάτων ἀποῤῥεούσῃ· οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ οἵαν ἂν μυρεψὸς ἐργάσαιτο, κατὰ σταθμὸν τὰ εὐώδη συγκεραννύς. Λίαν δέ τις καὶ πολλῷ ὑπερβάλλουσα μέτρῳ ἡ ἐκεῖθεν ἀναδιδομένη ἐστὶ, τεκμηριοῦσα τοῦ ἀναδιδόντος τὴν δύναμιν.

592 CAPUT IV.

Acta synodi; et ut episcopatus Dioscoro ejusque sectatoribus abrogatus sit.

In hoc sacro martyris delubro, quam ex Nicæa transiisse diximus, congregata est synodus (1), tricesimo a tertia synodo, a mundo autem condito quinquies millesimo noningentesimo et sexagesimo sexto anno. In dextra templi parte Romani, Byzantii et Antiocheni, in sinistra, Alexandrini et Hierosolymitani, medio autem inter hos loco principes et senatores consedere. Et cum ea quæ Eutyches Constantinopoli, et Dioscorus Ephesi, novandarum rerum studio designaverant, in medium producta essent, Dioscorus ad rerum actarum ignorantiam, qua se excusabat, confugit. Et quod objecta sibi crimina effugere nequiret, animi dubius fuit : ubi vero, veritate in apertum prolata, necessitatem apertam causæ dicendæ declinare non potuit (nam qui in prædatoria illa synodo ei assederant, eum redarguerunt, dolumque ejus et illatam sibi per magistratuum minas vim et necessitatem ostenderunt), in ruborem magnum et probrum conjectus est. Atque equidem qui violentiæ ejus administri fuerant, venia petita, in gratiam sunt recepti, et ex sinistro in dextrum latus transiere. Quorum unus Juvenalis Hierosolymitanus fuit. Dioscorus autem, quod aliud ex alio ei objiceretur crimen, cum veniam a justis illis judicibus consequi non posset, in synodum venire supersedit. Postquam vero synodus, canonem secuta, ter illum citavit, et ipse dicto audiens non fuit, communibus omnium suffragiis, ipso Dei amante imperatore præsente, et ipsum et Eutychetem exauctoravit et anathemate jugulavit. Deinde decreta sanctarum universalium synodorum, stabiliendæ fidei gratia edita, ejus videlicet quæ Nicææ, et Constantinopoli, et Ephesi primum coacta est, confirmarunt. Tertio porro consessu admirandi Cyrilli ad Nestorium datas epistolas in sua retulerunt acta : quibus epistolam etiam Leonis Papæ ad divinum Flavianum (2), et libellum insuper quem idem Leo ad synodum et imperatorem Mar-

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῶν ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντων· καὶ ὡς καθῃρέθη Διόσκορος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ.

Κατὰ δὴ τοῦτο τὸ θεῖον τῆς μάρτυρος τέμενος ἐκ Νικαίας ἡ εἰρημένη μοι ἀθροίζεται σύνοδος μετὰ B τριακοστὸν ἔτος τῆς τρίτης συνόδου, ἐν ἔτει κόσμου πεντακισχιλιοστῷ ἐνναχοσιοστῷ καὶ ἕκτῳ πρὸς ἑξηκοστῷ. Ἐν μὲν οὖν τοῖς δεξιοῖς τοῦ νεὼ μέρεσιν οἵ τε Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Βυζάντιοι καὶ οἱ Ἀντιοχεῖς προεκάθισαν· ἐν δὲ τοῖς ἀριστεροῖς οἵ τε Ἀλεξανδρεῖς καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται· ἐν δὲ τῷ μέσῳ οἱ ἄρχοντες καὶ ἡ σύγκλητος. Καὶ γυμνασθέντων τῶν τε ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ Εὐτυχέος, καὶ ἐν Ἐφέσῳ ὑπὸ Διοσκόρου νεωτερισθέντων, εἰς ἄγνοιαν μὲν κατέφευγεν ὁ Διόσκορος τῶν πεπραγμένων· μὴ δυνηθεὶς δ' ὅμως διαδρᾶναι τὸν ἔλεγχον, ἐν ἀπορίᾳ ἠλαύνετο. Τῆς δ' ἀληθείας παραγυμνουμένης, τὸ προφανὲς τῆς ἀπολογίας ἐκκλῖναι μὴ οἷός τε ὤν, τῶν συνεδρευόντων αὐτῷ κατὰ τὴν λῃστρικὴν σύνοδον ἐξελεγχόντων, τόν τε δόλον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς, C τήν τε βίαν καὶ ἀνάγκην ἣν ἐξ ἀρχοντικῆς πεπόνθασιν ἀπειλῆς, λίαν ᾐσχύνθη. Καὶ οἱ μὲν συμπράξαντες τῇ βίᾳ συγγνώμην αἰτήσαντες παρεδέχθησαν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ μετέβησαν, ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος· Διόσκορος δὲ ἄλλην ἐξ ἄλλης εὑρίσκων αἰτίαν, ἀσύγγνωστος ἦν τοῖς δικαίοις ἐκείνοις κριταῖς, καὶ ἀπηξίου τῇ συνόδῳ συνέρχεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι τῷ κανόνι ἑπόμενοι τρὶς μετεστέλλοντο, ἐκεῖνος δ' ἔτι ἀπειθῶν ἦν, κοινῇ ψήφῳ ἡ σύνοδος πᾶσα καὶ τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως παρόντος αὐτόν τε καθεῖλον καὶ Εὐτυχῆ, καὶ τῷ ἀναθέματι παραδεδώκασιν, ἐπικυρώσαντες καὶ τὰ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων ἐπὶ βεβαιώσει ἐκδοθέντα τῆς πίστεως γράμματα· τῆς ἐν Νικαίᾳ D φημὶ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ πρότερον ἀθροισθείσης. Τρίτῃ δὲ συνελεύσει τὰς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολὰς τοῦ θεσπεσίου Κυρίλλου τοῖς ἰδίοις ἐδέξαντο ὑπομνήμασι, συζεύξαντες καὶ τὴν τοῦ πάππα Λέοντος ἐπιστολὴν πρὸς τὸν θεῖον Φλαβιανὸν, ἔτι δὲ καὶ τὸν τόμον ὃν πρὸς τὴν σύνοδον καὶ τὸν βασιλέα Μαρκιανὸν διεπέμψατο, ὃς καὶ στήλη ὀρθοδοξίας ἐκλήθη. Λέων γὰρ οὗτος τὰ κατὰ

(1) Et ipsa concilia, quæ per singulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum conciliorum auctoritati, quæ fiunt ex universo orbe Christiano, sine ullis ambagibus cedere, ipsaque plenaria sæpe priora posterioribus emendari, cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat, et cognoscitur quod latebat, sine ullo typo sacrilegæ superbiæ, sine ulla inflata cervice arrogantiæ, sine ulla contentione lividæ invidiæ, cum sancta humilitate, cum pace catholica, cum charitate Christiana. (August. *De baptismo contr. Donatist.* lib. II, cap. 3.)

(2) Epistolæ beati Leonis papæ ad Flavianum episcopum Constantinopolitanum textum aut unum iota si quisquam idiota disputaverit, et eam non in omnibus venerabiliter acceperit, anathema sit. (Gelas. papa, dist. 15, *Sancta Rom. Ecclesia.*)

τὸν Εὐτυχῆ καὶ Διόσκορον διαγνοὺς, σύνοδον ἐν Ῥώμῃ τοπικὴν συγκροτήσας, ἀποβάλλεται μὲν τὸν Εὐτυχῆ καὶ Διόσκορον, καὶ ὅσοι ἐκείνοις ἕπεσθαι εἵλοντο· τὴν δέ γε πρᾶξιν ἐκείνου τῇ συνόδῳ καὶ τῷ βασιλεῖ διαπέμπεται· ὥστε τοὺς εἰρημένους σύγχυσιν καὶ φυρμὸν τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων ἐπεισάγοντας, ἐξ αὐτῆς προφάσεως πάσης ἐκτὸς καθαιρεῖσθαι. Παρῄνει δὲ διδάσκων, τούτοις τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖσθαί τε καὶ στηρίζεσθαι· ὥστε τὸν Χριστὸν ἕνα εἰδέναι Θεὸν τέλειον τῇ ὑποστάσει, τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον, ἀφύρτως, ἀτρέπτως, ἀναλλοιώτως καὶ ἀσυγχύτως, τῶν δύο φύσεων ὁρωμένων ἐν αὐτῷ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐξ ὧν σύγκειται, καὶ ἐν οἷς θεωρεῖται, καὶ ἅπερ ἐστὶν αὐτὸς ἀληθῶς.

A cianum dederat, columnam orthodoxiæ seu rectæ fidei appellatum, conjunxere. **593** Leo namque iste, rebus Eutychetis et Dioscori cognitis, provincialem synodum Romæ coegerat, in qua utrumque, et eos præterea qui illorum sequerentur opinionem, rejecit : actaque ejus concilio Chalcedonensi et imperatori miserat, videlicet ut eos ipsos qui confusionem commistionemque duarum Christi naturarum inducerent, illico citra prætextum et exceptionem omnem damnarent. Exhortatus quoque fuerat, doctrinis hisce ædificari et stabiliri ecclesias, docens, si homines scirent unum Christum subsistentia Deum esse perfectum, Patri consubstantialem et eumdem hominem perfectum nobis consubstantialem, ita ut in ipso citra commistionem, citra mutationem, citra alterationem, et citra confusionem, duæ naturæ divinitatis et humanitatis unitæ, quæ scilicet in eo cognoscuntur, et in eo vere sunt, considerentur.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ τοῦ γενομένου θαύματος τῇ σορῷ τῆς ἁγίας Εὐφημίας τοῖς δυσὶν ὅροις, τῶν τε ὀρθοδόξων λέγω καὶ τῶν αἱρετικῶν.

Πολλῆς δ' ἐρεσχελίας ὡς εἰκὸς ἐπὶ τούτοις γεγενημένης (δύσμαχον γὰρ ὅτι μάλιστα καὶ φιλόνεικον ἡ πονηρία), ἐδόκει τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ τοῖς συνελθοῦσι τῶν ἐκκρίτων ἀνδρῶν γραφῆναι τὸν ὅρον τῆς πίστεως· καὶ τὴν κρίσιν καὶ τῶν ἀμφιβαλλομένων τὴν λύσιν τῇ πανευφήμῳ μάρτυρι καὶ παρθένῳ Εὐφημίᾳ ἐπιτρεπτέον. Ἦν μὲν γὰρ αὕτη τὰ ἀρχαῖα ἐγχώριος, καὶ θρέμμα Χαλκηδόνος τῆς πόλεως· ἐπὶ δέ γε τοῦ δυσσεβοῦς Διοκλητιανοῦ, μιαρῷ τινι ἡγεμόνι παραστᾶσα, καὶ τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι καὶ Θεοῦ Υἱὸν τρανῇ κηρύξασα γλώττῃ, βασάνοις πρότερον ἀπείροις δοκιμασθεῖσα, καὶ θηρίοις δοθεῖσα, τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ κατεκοσμήθη στεφάνῳ· καὶ παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ Χαλκηδόνος τὸ θεῖον σῶμα ταύτης σορῷ ἐκ μαρμάρου ἐναπετέθη, σῶον καὶ ἀδιάφθορον φυλαττόμενον, καὶ τοιαῦτα διενεργοῦν, ὁποῖα οὐ πάνυ πόῤῥω εἰρήκειν. Τοίνυν τῷ πανάγνῳ ταύτης καὶ ἱερῷ σώματι, ἀκραιφνεῖ κριτηρίῳ τῆς κατὰ σφᾶς πίστεως, οἵ τε ὀρθόδοξοι καὶ οἱ ἄλλως φρονοῦντες χρώμενοι, ἰδίᾳ ἑκάτεροι τὸν τῆς πίστεως ὅρον ᾗ ἐδόκει ἑκάστοις θέμενοι χάρταις δυσὶ, παρὰ τοὺς πόδας τῆς μάρτυρος κατετίθεντο, κλεισὶ καὶ σφραγῖσιν ἀσφαλισάμενοι· εὐχαῖς δ' ἑαυτοὺς διὰ πάσης ἐλθόντες νυκτὸς, τῇ ἑξῆς ἧκον, καὶ τὸ πῶμα τῆς θήκης διαπετάσαντες, θέαμα ξένον ὁρῶσι καὶ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἄξιον. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ὀρθοδόξων τόμος ἀπρὶξ ταῖς τῆς ἀθληφόρου χερσὶ κατείχετο· ὁ δ' ἕτερος, ὡς ἔτυχε, παρὰ τοὺς πόδας τῆς μάρτυρος ὥς τι τῶν εἰκαίων παρέῤῥιπτο. Ἐπεὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν τοσαύτην καὶ οὐρανίαν ψῆφον ἡ ἀναισχυντία καὶ ἔτι κατὰ τῆς ἀληθινῆς πίστεως ἐχώρει, ἡ μὲν καθαίρεσις καὶ ἔτι ἔνδικος μάλα ἐκρίνετο· καὶ ὅσοι μὴ τοῖς ὡρισμένοις τῇ συνόδῳ στοιχεῖν ἠρνοῦντο, τούτοις ἀτιμία καὶ ὄνειδος ἔκ τε Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀποκεκλήρωτο· ὁ δ' ἀρχηγὸς τῆς αἱρέσεως ἐς Γάγγραν ὑπερόριος ἤγετο. Οἵ γε μὴν σὺν Διοσκόρῳ καθαιρεθέντες τῇ τῆς συνόδου παρακλή-

B

CAPUT V.

De miraculo quod ad monumentum sanctæ Euphemiæ accidit, super decisione duplicis fidei decreti orthodoxorum et hæreticorum.

Cum autem ea de re disputatio magna excitata esset (inexpugnabilis namque et contentionis maxime studiosa improbitas est), Spiritui sancto et egregiis illis qui convenerant viris placuit, ut decretum fidei in libello describeretur, et controversiæ judicium atque decisio laudatissimæ martyri et virgini Euphemiæ committeretur. A majoribus illa suis civis et alumna urbis Chalcedonensis fuit. Sub impio autem Diocletiano, pro detestandi cujusdam præsidis tribunali consistens, Christum Deum esse et Dei Filium clara voce deprædicavit. Quapropter

C plurimis primum cruciatibus excarnificata, et bestiis tandem objecta, ursæque morsu enecta, certamine pro Christo peracto, coronam recepit : et divinum corpus ejus integrum atque incorruptum asservatum apud ecclesiam Chalcedonensem marmoreo tumulo repositum est, talia edens prodigia, qualia paulo ante commemoravimus. **594** Itaque immaculato et sacro corpori ejus veluti sincero judici, orthodoxi et rectam sententiam obtinentes, simul et qui aliter opinarentur, fidei suæ arbitrium committentes, utrique seorsim fidei formulam in libellum suum relatam, et chartam utramque clausulis atque sigillis obfirmatam, ad martyris pedes deposuere. Et nocte proxima precationibus

D consumpta, postridie venerunt, et monumenti operculo remoto, spectaculum novum rectoque judicio dignum conspexere. Nam orthodoxorum recteque sentientium libellus perquam tenaciter victricis illius martyris manibus continebatur : alter autem, tanquam res vana et nullius pretii, temere ad pedes illius projectus jacebat. Posteaquam vero post cœlestem hunc calculum adhuc impudentia contra veriorem fidem pugnaret, condemnatio amplius etiam ut valde legitima confirmata est : et qui decretis synodi consentire noluerunt, ii ignominiam et probrum a Deo et homini-

bus sunt consecuti. Hæresis ipsius dux Gangram exsul abductus est. Qui autem a Dioscoro condemnati proscriptique fuerant, de synodi sententia et imperatoris consensu revocati sunt. Atque ubi alia etiam pleraque acta sunt, decretum synodus hisce conceptum verbis promulgavit :

CAPUT VI.

Decretum fidei sanctæ universalis quartæ synodi.

« Dominus (1) et Salvator noster Jesus Christus, fidei doctrinam discipulis confirmans, *Pacem*, inquit, *meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* [1], ut nemo a veræ pietatis dogmatibus dissonet, sed ex æquo omnes veritatis doctrinam prædicent.» Et postea sancto Nicæno Symbolo, et centum atque quinquaginta sanctorum Patrum decreto lecto, intulerunt : « Satis igitur ad perfectam veræ pietatis cognitionem et confirmationem esset, sapienter conceptum et salutare istud divinæ gratiæ Symbolum. De Patre etenim et Filio et Spiritu sancto absolutam doctrinam continet, et inhumationem Domini cum fide eam recipientibus astruit. Quandoquidem autem veritatis inimici, qui abolere per hæreses suas prædicationem contendunt, inaniloquentiam peperere, **595** et nonnulli sacrosanctam Domini nostra gratia susceptam dispensationem adulterare, et vocem hanc Θεοτόκος, Dei Genitrix, pernegare ausi sunt, aliqui vero confusionem mistionemque inducentes, unam esse carnis et divinitatis naturam inconsiderate fingunt, divinamque Unigeniti naturam per confusionem perpessioni obnoxiam prodigiose asserunt : hæc ipsa nunc sancta et magna universalis synodus, omnem illis fraudem et machinationem adversus veritatem præcludere volens, et integritatem infirmitatemque veteris doctrinæ vindicans, in primis statuit, ut sanctorum trecentorum Patrum fides inviolata constet. Deinde et eorum qui in urbe imperante adversus Spiritus sancti hostes posterioribus temporibus convenerunt, centum quinquaginta Patrum, de Spiritus essentia doctrinam auctoritate sua confirmat : quam illi Patres omnibus notam esse voluerunt, non ut aliquid quod majoribus ignotum fuisset, inducerent, sed ut Spiritus sancti naturam, quædam de illius potestate obtinere volentes, testimoniis in scriptum relatis, clarius promulgarent. Propter eos vero qui œconomiæ et dispensationis mysterium depravare audent, et qui ex Maria Virgine natus est, merum hominem esse impudenter et conviciose dicunt, beati Cyrilli, qui Alexandrinæ Ecclesiæ pastor fuit, synodales epistolas ad Nestorium et Orientales episcopos datas, quod recte scriptæ sint, cum ad Nestorii vesanam dementiam refutandam, tum ad sententiam salutaris Symboli, eis qui eam pio ardore requirunt, declarandam, recepit : quibus epistolam quoque maximæ urbis veteris Romæ antistitis, beatissimi et sanctissimi ar-

A σει καὶ νεύμασι τοῦ κρατοῦντος ἀνακλήσεως ἔτυχον. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων πεπραγμένων, ὅρος τῇ συνόδῳ ἐξεφωνήθη, τάδε κατὰ ῥῆμα διεξιών·

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου τῆς πίστεως.

« Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, τῆς πίστεως τὴν γνῶσιν τοῖς μαθηταῖς βεβαιῶν, ἔφη· *Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν·* ὡς μηδένα διαφωνεῖν ἐν τοῖς δόγμασι τῆς εὐσεβείας, ἀλλ' ἐπίσης τὸ τῆς ἀληθείας ἐνδείκνυσθαι κήρυγμα.» Καὶ ἀναγνωσθέντος τοῦ θείου συμβόλου, καὶ πρός γε τὸ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα B ἁγίων Πατέρων, ἐπήγαγον· «Ἤρκει μὲν οὖν εἰς ἐντελῆ τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσιν καὶ βεβαίωσιν τὸ σοφὸν καὶ σωτήριον τοῦτο τῆς θείας χάριτος σύμβολον· περί τε γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκδιδάσκει τὸ τέλειον, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν ἐνανθρώπησιν τοῖς πιστῶς δεχομένοις παρίστησιν· ἀλλ' ἐπειδήπερ οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ ἀθετεῖν ἐπιχειροῦσι τὸ κήρυγμα, διὰ τῶν οἰκείων αἱρέσεων κενοφωνίας ἀπέτεκον· οἱ μὲν τὸ τῆς δι' ἡμᾶς τοῦ Κυρίου οἰκονομίας μυστήριον παραφθείρειν τολμήσαντες, καὶ τὴν *Θεοτόκος* ἐπὶ τῆς Παρθένου φωνὴν ἀπαρνούμενοι· οἱ δὲ σύγχυσιν καὶ κρᾶσιν εἰσάγοντες, καὶ μίαν εἶναι τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς καὶ τῆς θεότητος ἀνοήτως ἀναπλάττοντες, καὶ παθητὴν τὴν θείαν τοῦ Μονογενοῦς τῇ συγχύσει τερατευόμενοι. C Διὰ τοῦτο πᾶσαν αὐτοῖς κατὰ τῆς ἀληθείας ἀποκλεῖσαι μηχανὴν βουλομένη ἡ παροῦσα νῦν αὕτη ἁγία καὶ μεγάλη οἰκουμενικὴ σύνοδος, τὸ τοῦ κηρύγματος ἄνωθεν ἀσάλευτον ἐκδιχοῦσα, ὥρισε προηγουμένως τῶν τριακοσίων ιη' ἁγίων Πατέρων τὴν πίστιν μένειν ἀπαρεγχείρητον. Καὶ μὲν δὴ καὶ τοὺς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ μαχομένους, τὴν χρόνους ὕστερον παρὰ τῶν ἐπὶ τῆς βασιλευούσης πόλεως ρν' συνελθόντων Πατέρων περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος οὐσίας παραδοθείσης κυροῖ, ἣν ἐκεῖνοι πᾶσιν ἐγνώρισαν οὐχ ὥς τι λεῖπον τοῖς προλαβοῦσιν ἐπεισάγοντες, ἀλλὰ τὴν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτοῦ, ἔνια κατὰ τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν αὐθεντεῖν πειρώμενοι, γραφικαῖς μαρτυρίαις τρανώσαντες. D Διὰ δὲ τοὺς τὸ τῆς οἰκονομίας παραφθείρειν τολμῶντας μυστήριον, καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν παρὰ τῆς ἁγίας Παρθένου τεχθέντα Μαρίας ἀναιδῶς λοιδοροῦντας, τὰς τοῦ μακαρίου Κυρίλλου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας γενομένου ποιμένος συνοδικὰς ἐπιστολὰς πρός γε Νεστόριον καὶ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους ἁρμοδίους οὔσας ἐδέξατο, εἰς ἔλεγχον μὲν τῆς Νεστορίου φρενοβλαβείας, ἑρμηνείαν δὲ τῶν ἐν εὐσεβεῖ ζήλῳ τοῦ σωτηρίου συμβόλου ποθούντων τὴν ἔννοιαν· αἷς καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ τῆς μεγίστης καὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης προέδρου τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκό-

[1] Joan. XIV, 27.

(1) L. *Quoniam venerabilis* (C. De episc. et cleric. L. *Quicunque in hac.* C. De hæret. et Manich.)

που Λέοντος, τὴν γραφεῖσαν πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις A ἀρχιεπίσκοπον Φλαβιανὸν, ἐπ' ἀναιρέσει τῆς Εὐτυχοῦς κακονοίας· ἥντινα τῇ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὁμολογίᾳ συμβαίνουσαν, κοινήν τινα στήλην ὑπάρχουσαν κατὰ τῶν κακοδοξούντων, εἰκότως συνήρμοσε πρὸς τὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων βεβαίωσιν. Τοῖς τε γὰρ εἰς υἱῶν δυάδα τὸ τῆς οἰκονομίας διασπᾷν ἐπιχειροῦσι μυστήριον παρατάττεται, καὶ τοὺς παθητὴν λέγειν τολμῶντας τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα τῶν ἱερῶν ἀπωθεῖται συλλόγων· καὶ τοῖς ἐπὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ κρᾶσιν ἢ σύγχυσιν ἐπινοοῦσιν ἀνθίσταται· καὶ τοὺς οὐράνιον ἢ ἑτέρας τινὸς οὐσίας τὴν ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσαν αὐτῷ τοῦ δούλου μορφὴν παραπαίοντας ἐξελαύνει. Καὶ δύο μὲν πρὸ τῆς ἑνώσεως φύσεις τοῦ Κυρίου μυθεύοντας, μίαν δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀναπλάττοντας, ἀναθεματίζει. B Ἑπόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς, τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας, πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστὸν Υἱὸν καὶ Κύριον μονογενῆ C ἐν δύο φύσεσιν, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον· οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων ἀνῃρημένης διαφορᾶς διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης· οὐχ ὡς εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν μονογενῆ Θεὸν Λόγον Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐξεπαίδευσε, καὶ τὸ τῶν Πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε σύμβολον. »

chiepiscopi Leonis, ad eum qui in sanctis est archiepiscopum Flavianum, refellendæ Eutychetis malevolentiæ gratia scriptam, quæ beati Petri confessioni convenit, et adversus perperam et male sentientes, quasi quædam communis et publica columna est, ad dogmata recta confirmanda, merito conjunxit. Nam adversus eos qui dispensationis mysterium, in duos filios distrahere conantur, pugnat: et eos qui Unigeniti divinitatem perpessioni obnoxiam esse dicere audent, sacris conventibus excludit. **596** Tum autem eis quoque qui in duabus Christi naturis mistionem et confusionem comminiscuntur, resistit. Eos præterea qui cœlestis aut alterius cujusquam essentiæ esse delirant quam ex nobis sibi assumpsit servi formam, proscribit. Eos denique, qui duas quidem ante unionem Domini naturas profitentur, unam autem post unionem faciunt, anathemati subjicit. Itaque Patrum vestigiis insistentes, unum atque eumdem profitemur esse Filium, Dominum nostrum Jesum Christum: et una voce omnes deprædicamus perfectum eumdem in divinitate, et perfectum eumdem in humanitate, Deum verum et hominem verum, eumdem ex rationali anima et corpore consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem, per omnia nobis æqualem absque peccato, ante sæcula quidem ex Patre secundum divinitatem, in extremis autem diebus eumdem, propter nos et propter nostram salutem, ex Maria Virgine et Dei Genitrice secundum humanitatem genitum, unum et eumdem Jesum Christum Filium et Dominum unigenitum in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, insegregabiliter cognitum atque deprædicatum: haudquaquam naturarum differentiam unione tollente, sed proprietatem potius utriusque naturæ conservante, quæ in personam unam concurrit: non veluti in duas personas dispertitum aut divisum, sed unum et eumdem Filium unigenitum Deum Verbum Dominum nostrum Jesum Christum: quemadmodum antiquitus prophetæ, et ipse de seipso nos docuit Christus, et Symbolum Patrum nobis tradidit. »

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τῶν ἄλλων ἃ ἡ σύνοδος διετάξατο.

D Τούτων τοίνυν μετὰ πάσης ἀκριβείας τε καὶ ἐμμελείας παρ' ἡμῶν διατυπωθέντων, ὥρισεν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, εἴτ' οὖν συγγράφειν, ἢ συντιθέναι, ἢ φρονεῖν, ἢ διδάσκειν ἑτέρους· τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, ἤγουν προκομίζειν, ἢ διδάσκειν, ἢ παραδιδόναι ἕτερον σύμβολον τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐξ Ἑλληνισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ, ἢ ἐξ ἑτέρας αἱρέσεως οἵας δή ποτε, τούτους, εἰ μὲν ἐπίσκοποι εἶεν ἢ κληρικοὶ, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικοὺς τοῦ κλήρου· εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ εἶεν, ἀναθεματίζεσθαι. Μετὰ

597 CAPUT VII.

De reliquis rebus, quas synodus statuit.

His igitur cum cura et diligentia omni a nobis constitutis, sancta et universalis synodus decrevit, ut nemini liceat aliter sentire, aut fidem aliam proferre, vel conscribere, vel componere, vel alios docere. Quicunque autem ausi fuerint fidem aliam componere, aut proferre, aut docere, aut symbolum aliud eis tradere qui ex Græca superstitione et Judaismo, vel alia quacunque hæresi convertere se ad veritatis cognitionem voluerint, eos, siquidem episcopi aut clerici fuerint, ab episcopatu et clero alienos, sin autem monachi aut laici fuerint, anathemati subjectos esse debere. Post hæc imperator Marcianus, qui synodo interfuit, ubi ea quæ par erat,

pro concione dixit, in imperialem est reversus aulam. Synodus autem controversiam quoque quæ Maximo Domni in ecclesia Antiochena successori, et Juvenali Hierosolymitano episcopo, de provinciarum finibus intercessit, rite et ordine decidit. Adhæc et Theodoretus et Ibas thronos suos receperunt. Constitutum etiam ibi, ut sedes novæ Romæ secundas a veteri Roma, ab aliis autem thronis primas ferret. Plurima insuper alia in concilio hoc acta, quæ omnia initio altius repetito, in fine hujus tomi, pro eo atque potero oratione persequar, ut quivis clarius res ibi gestas cognoscat. Importunum namque quodammodo esse duxi, si in præsentia eas referrem, ne historiam perpetuam interpolarem. Qua etiam de causa fusius ea nunc tractare nolui. Proinde qui exacte synodi istius res cognoscere cupit, compendiosam illam narrationem, quæ ad finem quindecimi hujus libri adjecta est, legat. Nunc porro ad historiam continuandam progrediar.

A δὲ τοῦτο καὶ βασιλεὺς αὐτὸς Μαρκιανὸς ἀνὰ τὴν σύνοδον γεγονὼς, τὰ εἰκότα δημηγορήσας, ἐπανῆκεν αὖθις ἐς τὰ βασίλεια. Ἡ δὲ σύνοδος καὶ περὶ τῶν συμβάντων Μαξίμῳ τε τῷ Ἀντιοχείας, ὃς διάδοχος Δόμνου καθίστατο, καὶ Ἰουβεναλίῳ τῷ Ἱεροσολύμων, περὶ ὅρων ἐπαρχιῶν, καλῶς καὶ ὡς ἐχρῆν διῳκήσατο. Ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ Θεοδώρητος καὶ Ἴβας τοὺς οἰκείους θρόνους ἀπέλαβον. Ἐδόκει δὲ ταύτῃ καὶ τὸν θρόνον τῆς νέας Ῥώμης ἐκ τῶν δευτερείων τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης τῶν ἄλλων φέρεσθαι τὰ πρωτεῖα. Καὶ ἕτερα δὲ πλεῖστα τῇ συνόδῳ κεκίνηται, ἃ δὴ πάντα ἄνωθεν ἀναλαβὼν, ὡς οἷόν τε ἐπιδραμοῦμαι τῷ λόγῳ μετὰ τὴν τοῦ παρόντος τόμου συμπλήρωσιν· ἵν' ἐξῇ τῷ βουλομένῳ γινώσκειν τῶν πραχθέντων τὴν δήλωσιν. Ἄκαιρον γάρ πως B ᾠήθην ἐπὶ τοῦ παρόντος θεῖναι, ἵνα μὴ τὸ τῆς ἱστορίας συνεχὲς διακόψω. Τοῦδε γὰρ εἵνεκα οὐδ' ἐς πλάτος ἐπεξελθεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος δεῖν ἔγνων. Ὅθεν ὁ τἀκριβὲς τῆς συνόδου μαθεῖν ὀριγνώμενος κατ' ἐκεῖνο τῆς ἐπιτομῆς ἴτω, πρὸς τῷ τέλει τοῦ παρόντος πεντεκαιδεκάτου τόμου, ᾗπερ μοι εἴρηται, κείμενον. Ἐγὼ δ' ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας πορεύσομαι.

598 CAPUT VIII.

De seditione Alexandriæ, propter Proterii successoris Dioscori ordinationem coorta.

Synodo huic interfuere ex veteri Roma Pascasinus, Lucentius, et Bonifacius, Leonis Romani antistitis locum obtinentes. Interfuit et Anatolius novæ Romæ episcopus, Maximus Antiochiæ ad Orontem, Juvenalis Hierosolymorum, et ipse Dioscorus Alexandriæ, præsules: qui, sicuti diximus, exauctoratus, et ad exsilium damnatus, Gangrensem regionem in Paphlagonia incolere est jussus. Porro episcopatum Alexandrinum communi synodi consensu divinus Proterius sortitus est. Et cum is thronum suum reciperet, ingens multitudini incessit certamen, turba et tumultus, vulgus in varias scindens sententias. Quemadmodum enim ejuscemodi temporibus evenire solet, alii fortiter, quæ maxima pars erat, novum pastorem defendebant: aliis Dioscorus ecclesiasticæ provinciæ administrandæ idoneus magis esse videbatur. Et res in magnum discrimen processit. Priscus namque orator in historiis suis se eo tempore scribit ex Thebæorum provincia Alexandriam venisse, et turbam ingentem vidisse, seditionem adversus magistratus moventem: et cum milites inhibere eam contenderent, pro telis, saxis ipsis, quæ ex tempore passim jacentia rapuit, usam, illos fugere compulisse, ad templum quod olim Serapidis nomen habuit. Fuit autem Serapis Jupiter, aut Nilus, aut Apis (1), quidam in urbe Memphitica vir, qui famis tempore de suo Alexandrinis frumentum subministravit. Ei vero defuncto templum et statuam sacrarunt, in quo etiam bos insignia quædam et notas habens nutritus est, in agriculturæ, quantum conji-

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῆς γενομένης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ στάσεως διὰ τὴν χειροτονίαν Προτερίου τοῦ μετὰ Διόσκορον.

Ἦσαν μὲν οὖν πληροῦντες τὴν σύνοδον ἐκ μὲν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Πασχασῖνός τε καὶ Λουκένσιος καὶ Βονιφάτιος, τὸν τόπον ἐπέχοντες Λέοντος τοῦ Ῥώμης προέδρου· παρῆν δὲ καὶ Ἀνατόλιος ὁ τῆς νέας Ῥώμης ἐπίσκοπος, Μάξιμός τε Ἀν- C τιοχείας τῆς πρὸς τῷ Ὀρόντῃ, Ἰουβενάλιός τε ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ αὐτὸς Διόσκορος τὴν Ἀλεξάνδρου ἱερατεύων· οὗ καὶ καθαιρεθέντος, ὡς εἴρηται, καὶ χώραν τὴν Γαγγρηνῶν τῶν Παφλαγόνων κατακριθέντος οἰκεῖν, ὁ θεῖος Προτέριος ψήφῳ τῆς συνόδου κοινῇ τὴν τῶν Ἀλεξανδρέων ἐπισκοπὴν ἐκληροῦτο. Ἐπεὶ οὖν τὸν οἰκεῖον θρόνον κατέλαβε, πολλή τις εἰσέῤῥει τὰ πλήθη ἀμφιβολία, ταραχή τε ἅμα καὶ θόρυβος πρὸς διαφόρους γνώμας διαμερίζων. Καὶ οἷάπερ τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, οἱ μὲν τοῦ νέου ποιμένος γεννικῶς μάλα ἀντείχοντο, τοῖς δὲ Διόσκορος μᾶλλον ἐδόκει ἁρμοδιώτερος· καὶ εἰς μέγα τὸ δεινὸν ἐπεχώρει· Πρίσκος γάρ φησιν ὁ ῥήτωρ ἱστορῶν, τηνικαῦτα ἐκ τῆς ἐπαρχίας Θηβαίων εἰς τὴν D Ἀλεξάνδρειαν ἐλθεῖν, καὶ τὸν πολὺν ὄχλον θεάσασθαι μάλα στασιάζοντα πρὸς τὸ ὑπερέχον· καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐπιχειρούντων διακωλύειν, ἀμυντηρίῳ ἐκ τοῦ σχεδὸν τοῖς ἐῤῥιμμένοις τῶν λίθων χρήσασθαι· καὶ συνελάσαι περὶ τὸ ἱερὸν ὃ πάλαι τοῦ Σεράπιδος ὄνομα εἶχε. Σέραπις δ' ἐστὶν ὁ Ζεὺς, ἢ ὁ Νεῖλος, ἢ Ἆπις τις ἀνὴρ ἐν Μέμφιδι πόλει· ὃς λιμοῦ γενομένου ἐκ τῶν ἰδίων Ἀλεξανδρεῦσιν ἐπήρκεσεν· ᾧ τελευτήσαντι νεὼν καὶ στήλην ἱδρύσαντο· ὅπου δὴ καὶ βοῦς ἐπίσημά τινα ἔχων διετρέφετο, εἰς σύμβολον, ὡς εἰκάσαι, τῆς γεωργίας· ὃν καὶ αὐτὸν Ἆπιν ὁμωνύμως τῷ δεσπότῃ ἐκάλουν. Τὴν δὲ

(1) Suid. addit, *aut Joseph*. Scribit is quoque, in capite ejus fuisse modium et cubitum, quo Alexandrini auctum Nili mensi sunt: et templum id ab Alexandro esse conditum.

σορὸν τοῦ Ἄπιδος ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου μεταγαγόντες εἰς τὸν ναὸν, Σόραπιν ἐκάλουν αὐτοῦ τὴν στήλην, ἢ καὶ Σέραπιν μεταθέσει τῶν στοιχείων. Οὗ νεὼς πάγκαλος καὶ ἄγαλμα μέγιστόν τι καὶ φοβερώτατον ἐκ διαφόρου ὕλης ἐσκευασμένον, ὡς ἑκατέρᾳ χειρὶ ἑκατέρου τοίχου ἐφάπτεσθαι. Ἐν δὲ μέσῳ τοῦ ἀγάλματος νεὼς ἕτερος πλάνης ἦν, ᾧ καὶ ξόανον ἕτερον χαλκοῦν, οὐ μέγα δὲ ἀπῃώρητο, οὗ τῇ κεφαλῇ ἐνείραντες σίδηρον, καὶ τοῖς τῆς στέγης φατνώμασι μαγνῆτιν λίθον κατὰ κάθετον θέμενοι, εἰς ἀέρα τοῦτο μεθῆκαν μετέωρον, καὶ οὔτε γῆς οὔτε στέγης αὐτῆς ἐφαπτόμενον. Ἐκεῖσε τοίνυν τοὺς ἄρχοντας συνελάσαι καὶ ζωγρῆσαι, ἔπειτα παραδοῦναι πυρί. Ἃ δὴ βασιλέα μαθόντα, δισχιλίους ἐκπέμψαι, οἳ καὶ ἐπιφόρου πνεύματος εὐτυχήσαντες, B δι' ἓξ ἡμερῶν, τῇ μεγάλῃ τῶν Ἀλεξανδρέων πόλει προσίσχουσι. Καὶ παροινίᾳ πολλῇ χρησάμενοι ἔς τε τὰς γαμετὰς καὶ θυγατέρας τῶν Ἀλεξανδρέων ἐπὶ πολλῷ δεινοτέρους τῶν προτέρων πειρᾶσθαι. Ὡς ἀγανακτήσαντα τὸν δῆμον, δέησιν Φλώρῳ προσάγειν ὃς τῶν στρατιωτικῶν ἡγεῖτο ταγμάτων, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τὴν πολιτικὴν διεῖπεν ἀρχὴν, ἀνὰ τὴν ἱπποδρομίαν γενέσθαι· ὥστε τὴν ἐξ ἔθους χορηγίαν αὐτοῖς τοῦ σίτου ἣν παρ' ἐκείνων ἀφῄρηντο, ἐᾶσαι, τά τε βαλανεῖα, καὶ θέατρα, καὶ ὅσων ἄλλων τῷ οὕτως ἀτακτεῖν ἀπέσχοντο. Τὸν δὲ ὡς ᾔτουν πρᾶξαι σὺν εἰσηγήσει καθυπισχνούμενον, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον διαλῦσαι μετρίως τὴν στάσιν. Καὶ τὰ μὲν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐν τούτοις ἦσαν.

A cere licet, signum atque indicium: quem ipsum Apim quoque, eodem scilicet eum hero suo nomine vocabant. Hominis autem istius loculo, qui σορὸς est Græce, in templum translato, Sorapim statuam ejus nominarunt, aut Serapim etiam, per litterarum mutationem. Cujus templum pulcherrimum fuit, et simulacrum longe maximum, maximeque horrendum, ex varia materia ita compactum, ut utraque manu utrumque parietem attingeret. In medio vero simulacro templum aliud erroneum fuit, **599** in quo effigies alia ærea non magna suspensa erat, cujus capiti ferrum immiserant. Et cum in tecti laquearibus magnetem lapidem juxta perpendiculum collocassent (1), sublimem eam in aerem ita promittebant, ut neque terram, B neque tectum ipsum attingeret. In hoc ipsum templum populus magistratus compulit, et deinde vivos captos igne concremavit. Quæ res ubi ad imperatorem est delata, duo millia militum eo misit, qui secundo vento sexto die ad magnam Alexandriæ urbem appulerunt. Ii petulanti insolentia in conjuges et filias Alexandrinorum usi, gravioribus eos quam quas antea experti fuerant, affecere ærumnis. Plebs autem indigne eas ferens, a Floro tandem, qui rem militarem administrabat, tum autem ibi urbanas quoque res curabat, cum ad Circenses ludos spectandos congregata esset, petiit, ut quæ ei ablata fuerat, frumenti solitam largitionem relinqueret, balneaque et theatra, aliasque res quibus in tam dissoluto et perturbato civitatis statu abstinere cogebatur, redderet. Quod ille, sicuti vulgus voluerat, pollicitationibus interpositis se facturum recepit. Atque ad eum modum seditionem sensim sedavit. Res Alexandrinæ sic habebant.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

C *Ὡς καὶ ἐν Παλαιστίνῃ στάσις ἐχώρει, Θεοδοσίου τινὸς μοναχοῦ ταύτην κινοῦντος, ὃς καὶ τὸν τῶν Ἱεροσολύμων ἁρπάζει θρόνον, ἐξώσας Ἰουβενάλιον· καὶ τὰ ἐπὶ τούτῳ γενόμενα· καὶ περὶ Ἀθανασίου διακόνου τοῦ ὁμολογητοῦ.*

Οὐ μὴν δὲ ἀλλ' οὐδ' ἐν Παλαιστίνῃ ἠρέμα εἶχον. Τῶν τινες γὰρ μοναχῶν, οἳ τῇ συνόδῳ παρῆσαν, καὶ τἀναντία ταύτῃ ἐφρόνουν, ἀνὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ἥκοντες, προδοθῆναι τὴν πίστιν ἐκήρυσσον, ὀδυρόμενοι καὶ μάλα δὴ σπεύδοντες τὸ μοναδικὸν ἀναῤῥιπίσαι καὶ ἀνασοβῆσαι, ὥστ' ἀθετεῖν τὰ ἐν τῇ συνόδῳ καλῶς πεπραγμένα. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ἰουβενάλιος τὸν θρόνον κατέλαβε, βιαζόμενος ἀθετεῖν τὰ ἐν τῇ συνόδῳ καὶ ἀναθεματίζειν, εἰς τὴν βασιλέως πόλιν ἐχώρει. D Ἀρχηγὸς δὲ πάντων καθίστατο Θεοδόσιός τις μοναχὸς· ὃς τὴν Αὐγοῦσταν συναρπάσας Εὐδοκίαν (ἔτι γὰρ τῷ ζῆν περιῆν), καὶ τὸ μοναχικὸν ἅπαν ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, λῃστρικῷ καὶ μιαιφόνῳ χρώμενος τρόπῳ, Ἰουβεναλίου, ὡς εἴρηται, πρὸς τὴν Κωνσταντίνου ἀποχωρήσαντος, τὸν τῶν Ἱεροσολύ-

CAPUT IX.

Ut in Palæstina quoque seditio exstiterit, a Theodosio quodam monacho excitata: qui etiam Hierosolymorum invasit sedem, Juvenali expulso: et quæ sub eo acciderint. Item de Athanasio diacono confessore.

Nec vero in Palæstina tranquillitas fuit. Siquidem monachi quidam, qui synodo interfuerant, et diversa a decretis ejus sentiebant, cum Hierosolyma venissent, proditam esse fidem clamitarunt, lamentantes et monasticum ordinem concitare atque impellere satagentes, ut quæ in synodo rite acta erant, rescinderent. Ubi autem Juvenalis sedem suam recepit, atque illi eum ut synodi acta aboleret, et anathemati subjiceret, cogere voluere, D in imperatoris urbem concessit. Turbæ totius dux Theodosius monachus quidam erat. **600** Hic, Eudocia Augusta (adhuc enim in vita erat) in partes suas rapta et sodalitate monachorum omni sibi conciliata, prædonis et sanguinarii hominis more, quod Juvenalis (sicuti diximus) Constantinopolim

(1) Unde factum est, ut in quodam templo lapidibus magnetibus in solo et in camera, proportione magnitudinis positis, simulacrum ferreum aeris illius medio inter utrumque lapidem, ignorantibus quid sursum esset et deorsum, quasi numinis potestate penderet. August. *De civit.* lib. xxi, cap. 4. — Democrates architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulacrum ejus e ferro pendere in aere videretur. Intercessit mors et ipsius et Ptolemæi, qui id sorori suæ jusserat fieri. (Plin. lib. xxxiv, cap. 14.)

petierat, Hierosolymorum thronum occupavit, adjutoribus ea in re usus, qui synodi constitutionibus adversabantur, et Eudociæ gratificabantur. Et cum episcopi nondum a synodo reversi fuissent, alios ipse ordinatos in urbes quasque misit. Severianum autem Scythopolis episcopum, quod malevolentiæ illius suffragari nollet, oppido exactum interemit. Magnam quoque movit persecutionem, in civitate sancta, adversus eos qui communicare cum eo nolebant. Quosdam namque tormentis excruciavit, aliquibus substantiam ademit, aliorum ædibus ignem injecit, ita ut urbs a barbaris capta esse videretur. De quo postea monachorum ordo ad Alcisonem litteras dans, illud scripsit : quod cum ut maleficus et episcopo suo infidus deprehensus esset, monasterio suo expulsus, et quia Alexandriæ quoque rebellis Dioscoro fuerat, quod verberibus multis affectus, tanquam homo seditiosus per urbem scabioso camelo insidens traductus sit. Idem quoque Palæstinæ urbes circumiens, eas ut sibi episcopos legerent, coegit. Quorum unus etiam fuit Petrus, ex Iberia oriundus, Gazæorum civitatis, cui Majumæ nomen est, episcopus. Adeo ut Athanasius quidam in diaconorum ordinem cooptatus, in media ecclesia Hierosolymis cum multa dicendi libertate, inquitatis abominatione throno sanctissimo insidente, vocem illam præclaram emiserit : « Desine, Theodosi, tantam cædem committere, desine Christo bellum inferre, et gregem ejus in prædonum morem e divino ovili ejicere, et aliquando tandem benevolentiam erga verum germanumque pastorem nostram cognosce ; neque enim alienum sequi didicimus, neque vocem extraneam audire. » Hæc cum diceret, a satellitibus Theodosii arreptus, et ex ecclesia tractus est. Atque insolentis petulantiæ et cruciatuum genus omne propter Christum perpessus, et flagris multis concisus, postremo etiam ferro vitam amisit. Cadaver ejus ex pedibus per urbem omnem raptum, canibus tandem esca projectum est. Porro Dorotheus, qui Palæstinam provinciam ab imperatore acceptam administrabat, **601** et tum apud Moabitidem bello adversus barbaros occupatus erat, ubi ea quæ in urbe sic gerebantur cognovit, celeritate summa cum exercitu forti rebus præsentibus consulturus accurrit. Cæterum Theodosii et Eudociæ satellites, portis clausis, non prius eum admisere, quam eis pollicitus esset, se quoque ad partes eorum defecturum, sicuti monachorum omnium ordo et universa civitatis multitudo fecisset. Ita menses viginti exitiosus Theodosius tyrannidem in sede Hierosolymitana exercuit. Quam rem postquam Marcianus intellexit, a Dorotheo ille ejectus est : quem is capere quidem (sic enim imperatoris præceperat jussio) conatus est; sed id ab eo fieri non potuit, propterea quod pestis illa in Sinæum montem profugerat. Quam ob causam plurimi, qui partibus ejus faverant, tormentis subditi sunt, non plebeii tantum homines, sed etiam qui propter

A μων ὑφαρπάζει θρόνον, ἀρωγοῖς χρησάμενος τοῖς τἀναντία τῇ συνόδῳ φρονοῦσι, καὶ τοῖς ὑπουργοῖς Εὐδοκίας. Καὶ τῶν ἐπισκόπων μήπω ἐκ τῆς συνόδου ἐπανελθόντων, ἐκεῖνος ἑτέρους χειροτονήσας, κατὰ πόλιν ἐξέπεμπε. Σευηριανὸν δὲ τὸν Σκυθοπόλεως ἐπίσκοπον, μὴ ὑπαχθῆναι τῇ ἐκείνου κακονοίᾳ ᾑρημένον, τῆς πόλεως ἐξαγαγὼν ἔκτεινε. Μέγαν δ' ἐκίνησε διωγμὸν ἀνὰ τὴν ἁγίαν πόλιν κατ' ἐκείνων οἳ μὴ ἐκείνῳ κοινωνεῖν εἵλοντο· οὓς μὲν γὰρ βασάνοις ᾐκίσατο· ἄλλων τὴν περιουσίαν διήρπασεν· ἑτέρων δὲ πῦρ ἐνῆκε τοῖς οἴκοις· ὡς δοκεῖν τὴν πόλιν ὑπὸ βαρβάρων ἁλίσκεσθαι. Περὶ οὗ τὸ μοναχικὸν ὕστερον πρὸς Ἀλκίσωνα γράφον εἴρηκεν, ὡς καὶ περὶ τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον οἷα κακοῦργος ἁλοὺς, τοῦ κατ' αὐτὸν ἀπηλάθη μοναστηρίου, καὶ ἐπὶ τῆς Ἀλε-
B ξάνδρου διάφορος Διοσκόρῳ κατέστη. Ἔνθα πολλαῖς καταξανθεὶς ταῖς πληγαῖς ὡς στασιώδης, ἐπὶ καμήλου ψωριώσης ἀνὰ τὴν πόλιν περιηνέχθη. Καὶ πρὸς τὰς πόλεις Παλαιστίνης ἰὼν, ἐπισκόπους σφίσι χειροτονεῖν κατηνάγκαζεν. Ὧν εἷς ἦν καὶ Πέτρος ὁ ἐξ Ἰβηρίας τῆς Γαζαίων πόλεως, ᾗ Μαϊουμᾶς ὄνομα, τοὺς τῆς ἐπισκοπῆς οἴακας πιστευθείς· ὥς καί τινα Ἀθανάσιον τῷ τῶν διακόνων κατειλεγμένον χορῷ παῤῥησιασάμενον, ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, τοῦ τῆς ἀνομίας βδελύγματος, ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ ἐφεζομένου θρόνῳ, φωνὴν ἀφεῖναι, « Παῦσαι, λέγουσαν, Θεοδόσιε, τῆς τοσαύτης μιαιφονίας· παῦσαι Χριστὸν πολεμῶν, καὶ τὸ αὐτοῦ ποίμνιον τῆς θείας μάνδρας ληστρικῶς ἀπελαύνων· καὶ γνῶναι μόλις γενέσθω
C σοι τὸ ἡμέτερον εὔνουν περὶ τὸν ἀληθῆ καὶ ὄντως ποιμένα· ἥκιστα γὰρ ἀλλοτρίῳ ἕπεσθαι μεμαθήκαμεν, μηδὲ ξένης ἀκούειν φωνῆς. » Ταῦτα λέγων, ἀνάρπαστος ἤγετο, ὑπὸ τῶν Θεοδοσίου ὑπασπιστῶν ἔξω συρόμενος, καὶ πᾶν εἶδος παροινίας καὶ βασάνου φέρων διὰ Χριστόν. Πολλαῖς δὲ καταξανθεὶς μάστιξι, τέλος καὶ μαχαίρᾳ καταλύει τὸ ζῆν. Ὁ δ' ἐκείνου νεκρὸς, ἐκ ποδὸς διὰ πάσης τῆς πόλεως ἑλκυσθεὶς, τέλος κυσὶ βορὰ παρεδίδοτο. Δωρόθεος δ' ὁ τὴν Παλαιστίνην ἐκ βασιλέως διέπων, περί που τὴν Μωαβῖτιν πρὸς βαρβάρους ἐνασχολούμενος, τὰ κατὰ τὴν πόλιν γενόμενα διαγνοὺς, ὅσον τάχος ἧκει σὺν οὐκ ἀγεννεῖ τῷ στρατῷ βοηθήσων τοῖς πράγμασιν. Οἵ γε μὴν Θεοδοσίου καὶ Εὐδοκίας ὑπασπισταὶ τὰς θύρας ἐκείνῳ ἐπιζυγώσαντες, οὐ πρότερον
D ἀνῆκαν, ἕως οὗ λόγον καὶ παρ' αὐτοῦ ἔλαβον, ὡς κἀκεῖνος σὺν αὐτοῖς εἴη ἀποστατῶν· ὥσπερ δὴ καὶ τὸ μοναχικὸν ἅπαν καὶ τὸ τῆς πόλεως διεπράξατο πλῆθος. Ἐπὶ εἴκοσι τοίνυν μῆσιν ὁ λυμεὼν Θεοδόσιος τὸν θρόνον τυραννήσας, Μαρκιανοῦ τὰ πεπραγμένα μαθόντος, πρὸς Δωροθέου ἐκβάλλεται, κατασχεῖν μὲν πειραθέντος ἐκεῖνον· οὕτω γὰρ τὸ θεῖον ἐκέλευε πρόσταγμα· μὴ δυνηθέντος γε μὴν, τῷ τὸν ἀλιτήριον πρὸς τὸ Σίναιον ἀποδρᾶναι· δι' ὧν πλεῖστοι τῶν ἐκείνῳ συναραμένων αἰκίαις ὑπήχθησαν, οὐ μόνον τοῦ λαώδους πληρώματος, ἀλλὰ καὶ τῶν μοναδικῷ σχήματι κατατεταγμένων. Ἐκείνου δ' ἐκποδὼν γεγονότος, Ἰουβενάλιος αὖθις τὸν θρόνον κατέλαβε· καὶ πάντας ὅσους χειροτονίας ἠξίωσε Θεοδόσιος, καθεῖλεν εὐθύς. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τῶν

ἀνιαρῶν τῷ πλήθει ἐπισυνέβη ἐκεῖθεν ἔνθεν προϊόντων, ὅσα γε ὁ θυμὸς αὐτῷ διηγόρευε, τοῦ βασκάνου καὶ θεομισοῦς δαίμονος οὕτω πράττειν εἰσηγουμένου ἑνὸς γράμματος ἐναλλαγῇ· ὡς ἐξεῖναι τῇ ἐκφωνήσει θατέρου σύμπαν ἐπάγειν ἐνταῦθα τὸ ἕτερον· ἐπὶ τόσον, ὡς καὶ πολὺ τὸ παραλλάττον νομίζεσθαι παρὰ τοῖς πλείοσι, καὶ ἄντικρυς τὰς ἐννοίας ἐκ διαμέτρου φέρεσθαι, ὡς ἀναιρετικὰς ἀλλήλων καθεστάναι. Καὶ γὰρ ὁ τὸν Χριστὸν ἐν δύο φύσεσιν ὁμολογῶν ἐκ δύο ἄντικρυς λέγει, εἴπερ ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι συνομολογῶν τὸν Χριστὸν, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος συντεθεῖσθαι λέγει· ὅ τε ἐκ δύο λέγων τὴν ἐν δύο πάντως ὁμολογίαν ἐπάγει, εἴπερ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τὸν Χριστὸν λέγων, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι ὁμολογεῖ αὐτὸν καθεστάναι, οὔτε τῆς σαρκὸς εἰς θεότητα μεταβληθείσης, οὔτ' αὖ τῆς θεότητος εἰς σάρκα χωρησάσης· ἐξ ὧν ἡ ἄῤῥητος ἕνωσις, ὡς καὶ διὰ τῆς *ἐκ δύο* φωνῆς ἐνταῦθα νοεῖσθαι προσφόρως τὴν *ἐν δύο*, καὶ διὰ τῆς *ἐν δύο* τὴν *ἐκ δύο*, καὶ θάτερον τοῦ ἑτέρου μὴ ἀπολιμπάνεσθαι· ὅπου γε κατὰ τὸ περιούσιον οὐ μόνον τὸ ὅλον ἐκ μερῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέρεσι τὸ ὅλον γνωρίζεται. Καὶ ὅμως ἀλλήλων οὕτως ἀπεσχοινίσθαι ταῦτα νομίζουσιν ἄνθρωποι συνηθείᾳ τινὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης· ἢ καὶ τὸ οὕτω βούλεσθαι προειλημμένοι, καὶ πάσης ἰδέας παραφρονεῖν· ἢ πρὸς τὴν τοῦ ὄντος ἰέναι συγκατάθεσιν. Δι' ἅπερ αἱ εἰρημέναι μοι συγχύσεις ἐγένοντο. Καὶ τὰ μὲν οὕτως ἔν τε Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Παλαιστίνῃ συνέβαινε.

A habitum in monachorum ordine censi fuerant. Post Theodosii fugam, Juvenalis in thronum suum restitutus, omnibus quos ille ordinaverat, dignitatem statim ademit. Multa præterea alia tristia hinc et inde provenientia multitudini accidere, quæ animus ei, invido et Deo inviso dæmone, per unius litteræ mutationem, suadente, suggessit : ita ut alterius litteræ pronuntiatione, aliud prorsus inducere liceret. Adeo etiam, ut multa a pluribus mutatio fieri, et sententia in contrariam prorsus et ex diametro repugnantem significationem ferri, et alteram per alteram tolli existimaretur. Nam Christum ἐν, hoc est in duabus naturis qui profitetur, ἐκ, hoc est ex duabus, dicit : siquidem dum in divinitate et humanitate Christum B confitetur, ex divinitate et humanitate unitum esse concedit. Et qui ex duabus dicit, professionem tamen in duabus infert : si ex divinitate et humanitate Christum dicens, in divinitate et humanitate consistere ipsum profitetur, neque carne in divinitatem eunte, neque rursum divinitate in carnem evadente; unde ineffabilis illa exstitit unio, ut per locutionem, *ex duabus*, hic commode locutio *in duabus*, et per, *in duabus*, etiam *ex duabus* intelligatur, et alterum ab altero non differat; quandoquidem et juxta abundantem loquendi rationem non solum totum ex partibus, sed etiam in partibus totum percipitur. **602** Et tamen separata hæc inter se sic esse homines opinati sunt, quadam de Deo opinionis consuetudine : vel quod ita destinatione animi voluerint, et quodvis potius mortis genus subire, quam ei quod verum est, assentiri. Quam ob causam, quæ a me dictæ sunt confusiones exstitere. Hæc sic apud Alexandrinos et apud Palæstinos accidere.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Περὶ τοῦ ἐπεισφρήσαντος ἐν ταῖς ἑῴοις τῶν πόλεων λιμοῦ τε ὁμοῦ καὶ λοιμοῦ· καὶ ὡς αὐτομάτως ἡ γῆ τῷ ἐπιόντι ἔτει ἀνῆκε καρπούς.

Πολλὴ δέ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀνομβρία ἐγένετο, καὶ λιμὸς ὁμοῦ καὶ λοιμὸς ἔν τε Φρυγίᾳ Γαλατίᾳ τε αὖ καὶ τῇ Καππαδοκῶν· καὶ ἄχρι δὴ καὶ Κιλικίας αὐτῆς περιφανῶς προεχώρει· ὡς συμβαίνειν τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων τοὺς περιοίκους τῶν εἰρημένων ἀπηγορευμένῃ καὶ ὀλεθρίᾳ καὶ ἀήθει χρήσασθαι τῇ τροφῇ, ἐπιλελοιπότων τῶν ἀναγκαίων. Λιμοῦ δὲ τοσούτου ἐπιχωριάζοντος, τῇ μεταβολῇ τῆς διαίτης ἐνόσουν μάλα οἱ ἄνθρωποι· ὑπερβολῇ γὰρ φλεγμονῆς οἰδαίνοντος σφίσι τοῦ σώματος, πρῶτον μὲν τὰς ὄψεις ἐφθείροντο· εἶτ' ἐπιγινομένης βηχὸς, τριταῖοι τὸν βίον ἀπῄεσαν. Ἀλλὰ τοῦ μὲν λοιμοῦ οὐκ ἦν τις βοήθεια οὐδαμοῦ· τοῖς γε μὴν ὑπ' ἐκείνου σπανίοις πάμπαν καταλειφθεῖσιν ἀρωγὴν ἡ πάντων σώτειρα Πρόνοια δέδωκε, τὸν λιμὸν θεραπεύσασα. Κατὰ μὲν γὰρ ἐκεῖνο τὸ ἔτος ᾧ μὴ ἔφυ τὰ σπέρματα, ἀερίῳ τροφῇ ἔθρεψεν, ὥσπερ ποτὲ τοῖς πάλαι Ἰσραηλίταις ἱστόρηται πράξασα, ὃ μάννα προσηγόρευται ἐπιβρέξασα· αὐτομάτους δὲ τελεσιουργήσασα τοὺς καρποὺς ἔτει τῷ μετὰ τοῦτο. Τὰ δὲ τοιαῦτα κακὰ τήν τε Παλαιστινῶν ἐπέδραμε χώραν,

C

CAPUT X.

De fame simul et peste, quæ civitatibus Orientalibus incesserunt : et ut sua sponte terra anno sequente fruges protulerit.

Eisdem temporibus ingens fuit siccitas, famesque simul et pestis in Phrygia, Galatia et Cappadocia : quæ calamitas etiam ad Ciliciam usque progressa est, ut earum quas diximus regionum incolæ in summa penuria ad eas angustias pervenerint, rebus necessariis deficientibus, ut prohibitis, insolitis et exitiosis alimentis uterentur. Et fame tantopere invalescente, homines, victus ratione mutata, in ægritudines inciderunt. Corpora namque propter maximas inflammationes, tumore concepto, oculos primum amittebant : deinde tussi D accedente, die tertio moriebantur. Contra pestem eam nullum usquam fuit auxilium. Qui autem ex ea perrari superfuere, eis opem servatrix omnium Providentia attulit, et fami subvenit. Eo enim anno quo fruges non provenerunt, alimento aerio eos fovit, sicuti olim veteribus Israelitis fecisse memoratur, manna illis (quod dicitur) cœlitus demittens. Proximo autem anno ut fruges sua sponte excrescerent, effecit. Hæc mala Palæstinam etiam et plurimas alias regiones pervaserunt. Et calami-

tates ejusmodi Orientalem orbis partem omnem peragrarunt.

CAPUT XI.

De Valentiniani cæde, qui Occidentalibus imperavit: et de Eudoxia conjuge ejus, liberisque ejusdem. Et ut Gensericlus urbem Romam ceperit. Item de eis qui post Valentinianum per successionem Romæ imperarunt.

Hæ Orientis ærumnæ fuere. Porro Occidens alias, eis quas diximus non minores, sensit. Nam Aetius urbis Romanæ præfectus, miserandum in modum vitam amisit: et oræ Occiduæ imperator Valentinianus recta quidem Ecclesiæ dogmata, quemadmodum supra a nobis dictum est, retinuit, in quotidiana autem consuetudine vitæ plurimum deliquit. **603** Cum enim vultu venusto, et rebus aliis ornatam maxime in matrimonio haberet conjugem, junioris Theodosii filiam Eudoxiam, alienas nuptias turpiter fœdavit, et aperte permultos curiosarum artium sectatores familiares habuit, et tandem vitam fœdissima morte finiit. Maximi namque, qui, Gratiano imperatore cæso, tyrannidem arripuit et a magno Theodosio postea necatus est, ex filio nepos, avo cognominis, patriciatus dignitatem primariam gerens, cum insidias Valentiniano imperatori strueret, propterea quod is uxorem ejus stuprasset, Aetium imperialem aulam gubernantem (consiliis enim suis is obsistebat) metuens, perduellionis crimine per calumniam apud imperatorem detulit. Atque ubi ille eam ob causam miserabiliter cæsus est, labore nullo Maximus imperatoris regiam ingressus, illum interemit, et conjugem ejus Eudoxiam coegit sibi nubere, eique per stuprum vim intulit. Per quæ enim aliquis peccat, per eadem etiam castigatur. Postea vero ille imperium quoque sibi usurpavit. Enimvero Eudoxia tanta contumelia affecta, quod tam inopinatum flagitium ægre ferret, omnem sibi quod dicitur jaciendam esse aleam statuit, ut injuriæ auctorem ulcisceretur qui facinus tantum in marito suo patrare, et insuper ingenuitatem libertatemque suam contaminare ausus fuisset. Acris enim esse solet femina, nec ullo modo ea flectitur aut exoratur, ut dolorem statim ponat, si pudicitia ei, quam retinere contendit, per vim adempta sit: et quidem ab eo qui etiam castitatis, dignitatis et existimationis suæ custodem sustulerit. Hæc secum in animo volutans Eudoxia, quandoquidem nullam ex Byzantio auxilii spem esse putavit, quod pater ejus Theodosius dudum diem suum obiisset, et tempore plurimo diva Pulcheria imperio ibi potiretur, quæ nondum conceptam adversus matrem Eudociam iram deposuisset, dona maxima in Libyam ad Gensericbum misit, eumdemque ut sibi in tanta ærumna subveniret, seque Maximi improbitate liberaret, rogavit: spe illa barbaro oblata, si modo se move-

A καὶ ἄλλας πλείστας ἐπῆλθε πόλεις· ὥσπερ βάθρον τῶν τοιούτων παθῶν πᾶσαν τὴν τῆς Ἕω περινοστούντων γῆν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τῆς ἀναιρέσεως Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ ἐν ἑσπέρᾳ κατάρχοντος· καὶ περὶ τῆς ἐκείνου γυναικὸς Εὐδοξίας καὶ τῶν παίδων αὐτῆς· καὶ ὡς Γιζέριχος εἷλε τὴν Ῥώμην· καὶ περὶ τῶν μετὰ Οὐαλεντινιανὸν κατὰ διαδοχὴν βεβασιλευκότων ἐν Ῥώμῃ.

Τοιαῦτα μὲν τὴν Ἕω κακὰ διελάμβανεν· ἀνὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ἕτερα οὐκ ἐλάττω τῶν εἰρημένων ἐγίνετο. Ἀέτιος μὲν γὰρ ὁ τὴν Ῥώμην διέπων ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέστρεψεν· ὁ δὲ τῆς ἑσπερίου λήξεως αὐτοκράτωρ Οὐαλεντινιανὸς τῶν μὲν ὀρθῶν τῆς B Ἐκκλησίας δογμάτων μάλα ἀντείχετο, ἧπέρ μοι καὶ πρότερον εἴρηται· παρανομίᾳ δὲ πλείστῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐκέχρητο δίαιταν. Ὡραίᾳ γὰρ τὴν ὄψιν καὶ τἄλλα εὐπρεπεστάτῃ γυναικὶ συνοικῶν, Εὐδοξίᾳ τῇ τοῦ νέου Θεοδοσίου θυγατρὶ, ἀλλοτρίους γάμους ἀσέμνως ἀνώρυττε. Συχνῶς δὲ καὶ τοῖς τὰ περίεργα πράττουσιν ἀδεῶς ὁμιλῶν, αἰσχίστῳ μόρῳ τὸν βίον μετήλλαττεν. Μαξίμου καὶ γὰρ, ὃς δόλῳ μὲν τὸν βασιλέα Γρατιανὸν ἀνεῖλε, τυραννίδι χρησάμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἀνῄρηται τούτου παῖς παιδὸς τῷ πάππῳ ὁμώνυμος, ἐν πατρικίοις τὰ πρῶτα τελῶν, ἐπιβουλὴν βασιλεῖ Οὐαλεντινιανῷ ῥάπτων· ὅτιπερ εἰς τὴν ἐκείνου ἐνύβρισε γαμετὴν, δεδοικὼς τὸν Ἀέτιον τῶν βασιλείων κρατοῦντα· C διαβάλλει μὲν ἐκεῖνον πρῶτον τῷ βασιλεῖ τῷ ἐγκλήματι τῆς καθοσιώσεως· ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος διὰ τοῦτο δειλαίως ἀνῄρητο, σὺν οὐδενὶ πόνῳ τὰ ἀνάκτορα εἰσιὼν, κτείνει μὲν τὸν Οὐαλεντινιανὸν, καὶ τὴν ἐκείνου σύνοικον εἰσοικίζεται, καὶ πολλὴν βίαν ἐπαγαγὼν, ταύτῃ συμφθείρεται· δι' ὧν γάρ τις ἁμαρτάνει, δι' αὐτῶν καὶ παιδεύεται. Ἔπειτα καὶ τὴν ἀρχὴν περιβάλλεται. Ἡ δ' Εὐδοξία οὕτω περιυβρισθεῖσα καὶ τῷ λίαν παραλόγῳ τοῦ πράγματος ἀχθομένη, πάντα κύβον, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀναῤῥίπτειν ᾕρεῖτο, ὥστε τὸν ὑβριστὴν τίσασθαι ὑπέρ τε ὧν εἰς τὸν οἰκεῖον ἐπεπόνθει γαμέτην, οἷς τε οὕτως τῷ ἐλευθερίῳ ἐξύβριστο. Καὶ γάρ πως δεινή τίς ἐστι γυνὴ, καὶ ἥκιστα δυσωπεῖται λύπην τάχιστα ἀποθέσθαι, εἴ γε σωφροσύνης ἀντεχομένη D ταύτην πρὸς βίαν ἀφαιρεθείη· καὶ ταῦτα, παρ' οὗ καὶ τὴν τῆς σωφροσύνης καὶ τιμῆς καὶ δόξης φύλακα τύχοι προσαπολέσασα. Ταῦτ' οὖν ἐν νῷ ἔχουσα Εὐδοξία, ἐπεὶ μηδὲ μίαν ἐκ Βυζαντίου ἔσεσθαί οἱ ᾤετο ἀρωγὴν, πάλαι μὲν οἰχομένου αὐτῇ τοῦ πατρὸς Θεοδοσίου, πλεῖστον δὲ καὶ τῆς θείας Πουλχερίας ἐπὶ τῆς ἀρχῆς οὔσης χρόνον, καὶ μήπω τὸν κατὰ τῆς μητρὸς Εὐδοκίας χόλον ἀποθεμένης, δῶρα πλεῖστα δοῦσα, πρὸς Λιβύην ἐκπέμπει, Γιζέριχον δυσωποῦσα, ἀρῆξαι μὲν αὐτῇ δυστυχῶς οὕτω πραττούσῃ, καὶ τῆς Μαξίμου μοχθηρίας ἐλευθερῶσαι· εὔελπιν δὲ εἶναι μόνον κινήσαντα, καὶ παρὰ δόξαν τῇ Ῥωμαίων ἐπελθεῖν στόλῳ μεγάλῳ ἀρχῇ· ὑπισχνεῖτο γάρ οἱ πάντα εὐχερῶς προδοῦναι. Ὁ μὲν οὖν Μάξιμος οὐδ' ἕνα τυραννήσας ἐνιαυτὸν,

διεφθάρη· Γιζέριχος δὲ σὺν μεγάλῃ δυνάμει ἐλθὼν, A εἷλε Ῥώμην. Βάρβαρος δὲ τὴν γνώμην ὢν καὶ ἀσταθὴς καὶ παλίμβολος, οὐδὲ τῇ Εὐδοξίᾳ τὸ πιστὸν ἐφυλάξατο· ἀλλὰ τὰ μὲν πολιορκήσας, τὰ δὲ τῶν τῆς πόλεως θεαμάτων πυρπολήσας, ἐς Λιβύην αὖθις ᾤχετο ἀπιὼν, μεθ' ἑαυτοῦ τήν τε Εὐδοξίαν καὶ τὰς δύο θυγατέρας Εὐδοκίαν καὶ Πλακιδίαν αἰχμαλώτους ἔχων. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολυτίμων σκευῶν συναπῆρεν. Οὐκ ἐλάχιστα δὲ καὶ τῶν Ἑβραϊκῶν ἦσαν σκευῶν· ἅπερ Οὐεσπασιανός τε καὶ Τίτος, τὴν Ἱερουσαλὴμ πορθήσαντες, εἰς Ῥώμην ἀνήγαγον. Τὴν μὲν οὖν πρεσβυτέραν τῶν θυγατέρων Εὐδοκίαν τῷ υἱῷ Ὀνωρίχῳ συνῆπτε Γιζέριχος· τὴν δὲ Πλακιδίαν μαθὼν Ὀλυβρίῳ κατεγγυηθεῖσαν τῷ πατρικίῳ, πρώτῳ κατὰ τὴν Ῥώμην τῆς γερουσίας τυγχάνοντι, τότε δ' ἐς B Βυζάντιον γεγενημένῳ φυγάδι, ἁλισκομένης τῆς πόλεως, σύναμα τῇ μητρὶ Εὐδοξίᾳ ἐς Βυζάντιον ἔπεμπε, Μαρκιανὸν ἱλεούμενος σὺν πολλῇ τῇ θεραπείᾳ καὶ βασιλικῇ τῇ δορυφορίᾳ. Καὶ γὰρ πολλήν τινα τὴν ὀργὴν κατ' αὐτοῦ ἐνῆκε Μαρκιανῷ, τῷ τε τὴν Ῥώμην ἐμπρῆσαι, καὶ τῷ τὰς βασιλίδας οὕτω περιυβρίσαι. Ἀλλὰ τὴν μὲν Πλακιδίαν Ὀλύβριος αὖθις Μαρκιανοῦ κελεύοντος εἰσοικίζεται. Μετὰ μέντοι Μάξιμον ἄρχει Ῥωμαίων Ἄβιτος μῆνας κρατήσας ὀκτώ. Τούτου δὲ λιμῷ τὸν βίον ἀλλάξαντος, Μαϊουρῖνος ἐπὶ δύο ἔτη τὴν βασιλείαν κατέσχεν. Ἀλλὰ καὶ Μαϊουρίνου πρὸς Ῥεκιμέρου, ὃς στρατηγὸς Ῥωμαίων ἦν, δόλῳ τὸν βίον ἀπολιπόντος, Σευῆρος τρίτον ἔτος τὴν βασιλείαν ἐκράτησε· μεθ' C ὃν Ἀνθέμιος, ᾧ Μαρκιανὸς τὴν ἰδίαν παῖδα κατηγγυήσατο, ἐκ πρεσβείας τῶν ἑσπερίων Ῥωμαίων. Ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτος δόλῳ ἐσφάττετο, Χριστιανικώτατος μάλα γενόμενος, Ὀλύβριος βασιλεὺς ὑπὸ Ῥεκιμέρου ἀνηγόρευτο, καὶ μετὰ τοῦτον Γλυκέριος· ὃν τῇ τιμῇ πέμπτον ἔτος διαγενόμενον, Νέπως τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεται, ἐπίσκοπον τὸν Γλυκέριον καταστήσας κατὰ Σάλωνας πόλιν τῆς Δαλματίας. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον Ὀρέστης τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀφίστησι θρόνου, ὃν ὁ παῖς Ῥωμύλος, ὃς καὶ Αὐγουστοῦλος ἐκλήθη, διεδέξατο· ὃς τελευταῖος αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ἐγένετο, ἀπὸ Ῥωμύλου τοῦ πρώτου τριῶν καὶ τριακοσίων καὶ χιλίων παρῳχηκότων ἐνιαυτῶν. Μετὰ δὲ τοῦτον Ὀδόακρος τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν κατέσχε, τῆς αὐτοκρατορικῆς καὶ βασιλικῆς προσ- D ηγορίας ἑαυτὸν ἀφελὼν, πρῶτος δὲ ῥῆγα προσειπὼν ἑαυτόν· ὁπηνίκα καὶ Λέων ὁ μέγας τῶν τῇδε μεθίστατο.

A ret, præter opinionem cum classe ingenti imperium Romanorum consecuturum, quod se illi facile traditurum recepit. Itaque Maximus cum neque unum quidem annum tyrannide potitus esset, interemptus est, **604** Gensericlius vero ubi cum ingentibus copiis advenit, Romam cepit. Qui quod barbara mente et instabilis atque inconstans esset, Eudoxiæ fidem non servavit, sed urbe direpta, spectaculisque ejus incensis, in Libyam reversus est, Eudoxia secum et duabus ejus filiabus Eudocia et Placidia captivis abductis. Multa quoque inde ecclesiastica et pretiosa abstulit vasa, inter quæ non pauca etiam Hebraica fuere, quæ Vespasianus et Titus Hierosolymis vastatis Romam secum attulerant. Gensericlius (1) majorem natu B filiam Eudociam filio Honoricho matrimonio junxit, Placidiam autem, quod Olybrio patricio, senatus Romani principi, qui tum urbe Roma capta Byzantii profugus erat, desponsatam esse cognovisset, una cum matre Eudoxia, cultu magno et regio comitatu tradito, Byzantium, Marcianum placaturus, misit, qui vehementer ira adversus eum percitus fuerat, cum quod Romam incendisset, tum quod sic in imperatrices illusisset. Olybrius, Marciano jubente, Placidiam uxorem duxit. Verum post Maximum Romæ Avitus rerum potitus est mensibus octo: qui ubi vitam fame finivit, Majorianus biennio imperium tenuit. Postquam autem is ab Recimero Romanæ militiæ duce dolo cæsus est, Severus (2) tres annos ibi imperavit. Post C hunc Anthemius, cui Marcianus filiam suam despondit, Occidentalibus Romanis id per legationem petentibus. Ubi vero et hic, cum Christianissimus esset, fraude peremptus est, Olybrius a Recimero imperator renuntiatus est. Huic successit Glycerius. Atque illi rursum, ubi annos quinque dignitatem eam gessisset, Nepos qui Glycerium apud Salonas Dalmatiæ urbem episcopum fecit. Sed et hunc Orestes imperio spoliavit. Cui Romulus filius, qui et Augustulus dictus est, successit, ultimus Romanorum imperator, a Romulo primo rege mille trecentis et tribus (3) exactis annis. **605** Post hunc Romanorum imperium Odoacer invasit: qui imperiali cognomine rejecto, regem se primus D vocavit (4). Quo tempore et Leo Magnus ex hac vita migravit.

(1) Cum Gensericlius Carthaginem (ex quo annis 585 in ditione Rom. fuisset) anno Domini 441 cepisset, cujus cladis mentio fit l. 1, in princ. C. *de of. præf. præt.*, tandem Romam quoque anno Domini 457 fœdissime vastavit. M. Varro Vectium se Romæ, in augurio non ignobilem, et ingenio cuivis parem, audivisse scribit, dicentem: Quoniam CXX annos incolumis præteri sset populus Rom. ad MCC perventurum. Quidam eruditi tempus direptionis istius Vandalicæ, cujus Justin. meminit. C. *De off. PP. Afric.* designari per Varronis verba putant. Alii potius ad Totilæ vastationem referunt, quæ sub Justiniano accidit.

(2) Al. Severianum nominant.

(3) Secundum alios ab Urbe condita circiter annum 1221.

(4) Circiter hæc tempora Paulinus Nolæ episcopus, multos a Vandalis captivos redemit, et tandem viduæ filium, seipso in servitutem dato, liberavit. (Diac.) — Odoacer, quod bellicosus esset, id nomen a vastandis et exscindendis agris accepit. Sicut et apud Vandalos sive Bohemos, rex Odoacrus, vir fortissimus, ante Permislatus nominatus. Fuit autem Odoacer Herulus, sub quo Romani majestas imperii in Occidente sero admodum ad Francos pervenit.

CAPUT XII. A

Ut imperatrix Eudocia Pulcheriæ Augustæ sit conciliata : et de juniore Eudocia, Eudoxiæ filiæ.

Eudocia Augusta in Palæstina adhuc degens, de filiæ Eudoxiæ, maritique et liberorum ejusdem rebus certior facta, ad extremam conjecta est animi anxietatem. Proinde funem omnem, ut in proverbio est, movens, per Valerium et Olybrium patricios Pulcheriæ reconciliata est : a qua etiam petiit, ut eis quæ in captivitate essent, opem ferret. Et cum pax inter Genserichum et Marcianum facta esset, Eudoxiam Genserichus et Placidiam, Pulcheria petente, sicuti dixi, Byzantium misit. Junior autem Eudocia apud maritum Honorichum in Africa mansit, cum quo sedecim annos vixit, B eidemque filium Hulderichum genuit. Porro cum parum grata ei esset viri conjunctio, qui Arianam profitebatur religionem, arte manus ejus elapsa, et aviam Eudociam imitata, ad sancta loca concessit, et sepulcrum illius longe post exosculata est. Ubi et ipsa non diu vixit : sed somno beato sopita, juxta aviæ tumulum in præclaro et ipsa reposita est monumento. Quidquid autem ei erat facultatum, id pauperibus et sanctæ Christi resurrectioni (1) consecravit.

606 CAPUT XIII.

Ut procuratione et arte Pulcheriæ, Eudocia sanctam quartam approbarit synodum, persuasione Symeonis Stylitæ sive Columellæ et magni Euthymii C *inducta.*

Pulcheria Augusta quamprimum Eudociæ reconciliata est, fratres et filias ejus hortata est, ut crebras ad eam darent litteras, quo ab Eutychetis et Dioscori opinione desisceret, et sanctæ catholicæ Ecclesiæ communionem amplecteretur. Litteris ejusmodi Eudocia acceptis, cum etiam beata Bassa semper ei, ut eadem secum in religione sentiret, molesta esset : metuens illa, ne id non ex sententia Dei faceret, faciendum sibi esse putavit, ut de ea re ad divinos Patres referret, qui se de vero pietatis cultu certo edocerent. Proinde Anastasio chorepiscopo accito, ad sanctum Symeonem Stylitem per illum scripsit, qui tum virtuti- D bus suis orbem illustrabat. Ad eum litteris quoque manu sua conscriptis, conscientiam suam revelavit : complexuram se esse, quod ille decrevisset, pollicita. Sanctus autem vir ille ad eam in hæc verba rescripsit : «Scito, filiola, quod diabolus, virtutum tuarum divitias cernens, te expetivit ut cribraret sicuti triticum. Et exitiosus ille Theodosius, vas et instrumentum mali illius factus, Dei amanti animæ tuæ tenebras offudit, eamque conturbavit. Sed confide. Non enim deficiet fides tua. Ego quidem illud valde admiratus sum, quod cum fontem apud teipsam haberes, eumque ignorans, longius aquam hauriendam peteres. Habes igitur

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὡς ἡ βασιλὶς Εὐδοκία τῇ βασιλίδι Πουλχερίᾳ ἐσπείσατο· καὶ περὶ τῆς νεωτέρας Εὐδοκίας, τῆς θυγατρὸς Εὐδοξίας.

Εὐδοκία δὲ ἡ βασίλισσα, τὰ κατὰ τὴν θυγατέρα Εὐδοξίαν καὶ τὸν σύζυγον καὶ τὰς ἐκείνων παῖδας ἀναμαθοῦσα, ἔτι τῇ Παλαιστίνῃ ἐνδιατρίβουσα, εἰς ἔσχατον ἀθυμίας ἧκε· καὶ πάντα κάλων, τὸ τοῦ λόγου, κινήσασα, σπένδεται Πουλχερίᾳ, μέσων γενομένων Οὐαλλερίου καὶ Ὀλυβρίου τῶν πατρικίων. Ἤτει δὲ βοηθὸν καὶ ταῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ γενέσθαι. Καὶ τῆς εἰρήνης ἀκμαζούσης μεταξὺ Γιζερίχου καὶ Μαρκιανοῦ, τὴν μὲν Εὐδοξίαν καὶ Πλακιδίαν αἰτησάσης Πουλχερίας, ἐς Βυζάντιον, ὥσπερ ἔφην, Γιζέριχος ἔπεμπεν· ἡ δὲ νεωτέρα Εὐδοκία B παρὰ τῷ ἀνδρὶ Ὀνωρίχῳ ἦν κατὰ τὴν Ἀφρικὴν μένουσα· μεθ' οὗ ἑκκαίδεκα ἔτη διαβιώσασα, κἀὶ παῖδα ἐξ ἐκείνου Ἡλδέριχον ἀποτεκοῦσα, δυσαρεστοῦσα τἀνδρὶ, ὅτι τὰ Ἀρειανῶν ἐπρέσβευε, τέχνῃ τὰς χεῖρας ἐκείνου διαφυγοῦσα, τὴν μάμμην Εὐδοκίαν μιμησαμένη, πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ αὐτὴ τόπους ἐγένετο, καὶ τὸν ἐκείνης τάφον ἠσπάζετο πολλῷ ὕστερον. Ἐν ᾧ καὶ αὐτὴ ἐπ' ὀλίγον διαβιοῦσα, τὸν μακάριον ὕπνωσεν ὕπνον, παρὰ τὸν τάφον τῆς μάμμης περιφανοῦς τυχοῦσα ταφῆς. Ὅσα δ' αὐτῇ προσῆσαν, πένησι καὶ τῇ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἀφιέρωσεν ἀναστάσει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὡς μεθόδῳ Πουλχερίας ἡ Εὐδοκία τὴν ἁγίαν τετάρτην προσήκατο σύνοδον, ὁδηγηθεῖσα ὑπὸ Συμεὼν τοῦ Στυλίτου καὶ τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου.

Πουλχερία δὲ ἡ βασιλὶς, ἄρτι σπεισαμένη τῇ Εὐδοκίᾳ, τοῖς τε ἀδελφοῖς ἐκείνης ὑπετίθει καὶ θυγατράσι συνεχέστερον γράμματα πέμπειν αὐτῇ, ὥστε τῆς μὲν Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου δόξης πείθειν ἀφίστασθαι, τῇ δὲ ἁγίᾳ καὶ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ κοινωνεῖν αἱρεῖσθαι· ἃ δῆτα δεχομένη ἡ Εὐδοκία, καὶ τῆς μακαρίας Βάσσης τὰ ἴσα φρονεῖν ἀεὶ ἐνοχλούσης, δείσασα μὴ οὐ κατὰ γνώμην πράττοι Θεοῦ, δεῖν ἐδόκει τὰ τοῦ σκοποῦ τοῖς θεοφόροις τῶν Πατέρων κοινώσασθαι, καὶ παρ' ἐκείνων τὸ προσῆκον σέβας ἀπακριβώσασθαι. Καὶ δὴ τὸν χωρεπίσκοπον Ἀναστάσιον μεταστειλαμένη, τῷ ἁγίῳ Συμεῶνι D τῷ Στυλίτῃ ἀπέστελλε, τηνικαῦτα τὴν ὑφήλιον ταῖς ἀρεταῖς δᾳδουχοῦντι· ᾧ καὶ τὰ τῆς συνειδήσεως οἰκειοχείρῳ γράμματι ἀνετίθει, στέργειν ὃ ἐκεῖνος ἐγκρίνοι. Ὁ δὲ ὅσιος γράμματι αὖθις ἐδήλου, ταῦτα κατὰ λέξιν ἐπιστείλας αὐτῇ· « Γίνωσκε, τέκνον, ὅτι ὁ διάβολος ὁρῶν τὸν πλοῦτον τῶν σῶν ἀρετῶν, ἐξῃτήσατό σε σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον· καὶ ὁ λυμεὼν ἐκεῖνος Θεοδόσιος, δοχεῖον καὶ ὄργανον τοῦ πονηροῦ γεγονὼς, τὴν θεοφιλῆ σου ψυχὴν ἐζόφωσέ τε καὶ συνετάραξεν. Ἀλλὰ θάρσει· οὐ γὰρ ἐκλείπει σου ἡ πίστις. Ἐγὼ δὲ τοῦτο λίαν τεθαύμακα, ὅτι τὴν πηγὴν ἔχουσα καὶ ταύτην ἀγνοοῦσα, μακρόθεν τοῦ ὕδατος ἀντλῆσαι ἐσπούδασας. Ἔχεις τοίνυν τὸν θεοφόρον Εὐθύμιον· ἕπου τοίνυν ταῖς αὐτοῦ δι-

(1) In cujus honorem templum Hierosolymis constructum fuerat. Evagr. lib. II, cap. 5.

διδασκαλίαις καὶ νουθεσίαις, καὶ σώζῃ. » Ταῦτα διαγνοῦσα ἡ Εὐδοκία οὐκ ἀμελῶς διετέθη· πέμψασα δὲ, τὸν ἅγιον Εὐθύμιον μετεστέλλετο, εἰς ὃν ἐκείνη νεοπαγῆ πύργον ἐδείματο. Ἐπεὶ δὲ ἧκεν, ἀῤῥήτου πλησθεῖσα τῆς ἡδονῆς, πρὸς τοῖς ἐκείνου πεσοῦσα ποσὶ, « Νῦν ἔγνων, μέγα ἀνέκραγεν, ὅτι ἐπεσκέψατο Κύριος τὸ ἐμὸν ἀνάξιον τῇ ἐπιφοιτήσει παρουσίας τῆς σῆς. » Ὁ δὲ ὅσιος εὐλογίας ταύτην καταξιώσας, προσέχειν τοῦ λοιποῦ παρηγγύα. « Τὰ γὰρ ἐπισυμβάντα τῶν λυπηρῶν μὴ δι' ἄλλο τι ἐπιγεγενῆσθαί σοι ἴσθι, ἢ ὅτι τῷ ἀνοσίῳ Θεοδοσίῳ κοινωνῆσαι ἠνέσχου. Καὶ τοίνυν τῆς ἀλόγου φιλονεικίας παντάπασιν ἐκστῆθι· καὶ πρὸς ταῖς τρισὶν ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς συνόδοις, τῇ ἐν Νικαίᾳ πρώτως συνελθούσῃ κατὰ Ἀρείου τοῦ δυσσεβοῦς, τῇ τε ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ Μακεδονίου, καὶ τῇ ἐν Ἐφέσῳ πρώτῃ κατὰ Νεστορίου, χρεών σε καὶ τὸν νυνὶ ἐκφωνηθέντα ὅρον τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἀθροισθείσης συνόδου προσίεσθαι· καὶ τὴν Διοσκόρου ἀπειποῦσα κοινωνίαν, τῷ Ἱεροσολύμων Ἰουβεναλίῳ πρόσιθι, καὶ τῶν ἃ σοι ἔθος πράττε τῇ Ἐκκλησίᾳ. » Ταῦτ' εἰπὼν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς εὐχὴν ἀναπέμψας Θεῷ, ἐπὶ τὴν ἰδίαν μάνδραν ἐχώρει. Ἡ δ' ἐξ αὐτῆς τῇ ἁγίᾳ προσιοῦσα πόλει, τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ὅσα θέμις ἦν διεπράξατο. Πολὺ δὲ σὺν αὐτῇ καὶ πλῆθος τοῦ τε λαώδους καὶ τοῦ μοναχικοῦ συστήματος τῇ Θεοδοσίου πλάνῃ ἀκολουθῆσαν, τῆς ἱερᾶς κοινωνίας μετέλαχεν. Ὅσοι δὲ μὴ ἀκολουθῆσαι ταύτῃ ἠρνοῦντο, τῶν μὲν ἐκείνης συνήθων δωρεῶν καὶ ἔτι ἀπήλαυον συμπαθείας ἕνεκεν, ἀλλ' οὐ προσπαθείας· τῶν γε μὴν ἐκείνοις οὐ καλῶς δοκούντων ἐξέστη ὅλῃ προθυμίᾳ ψυχῆς τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἑαυτὴν ἐπιδεδωκυῖα. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον καὶ τὸν χοῦν κάτω λιποῦσα, ὥς μοι προείρηται, μακαρίῳ τέλει διέδραμε πρὸς Θεόν.

A divinum virum Euthymium : hujus doctrinam et præcepta sequere, et salva eris. » Litteris lectis, Eudocia minime se negligentiæ dedit, verum ad se Euthymium in eam quam recens construxerat turrim evocavit. Atque ubi ille venit, incredibili repleta voluptate, et ad pedes ejus provoluta, magnum exclamans, « Nunc, inquit, cognovi, quod Dominus indignam me adventu et præsentia tua visitavit. » Sanctus vero vir benedictionem ei impertiit, et attentiorem de cætero esse jussit. « Quæ namque, inquiens, accidere res tristes et duræ, non aliam ob causam accidisse eas tibi scito, quam quod cum impio Theodosio communicare sustinueris. Itaque contendendi, quod præter rationem suscipitur, studio prorsus posthabito, in tribus B sanctis universalibus synodis, in ea videlicet quæ primum, Nicææ adversus impium Arium, 607 deinde quæ contra Macedonium Constantinopoli, et quæ rursum Ephesi prima adversus Nestorium coacta est, conquiesce. Tum autem decretum etiam quod in concilio Chalcedone congregato factum est, recipere te, et Dioscori communione rejecta, ad Juvenalem Hierosolymitanum accedere, et quæ in Ecclesia solita tibi sunt facere oportet. » Hæc postquam ille dixit, et precationem pro ea ad Deum fudit, in mandram suam reversus est. Eudocia autem civitatem sanctam petiit, et in Ecclesia catholica quæ fas est peregit. Magna porro una cum ea multitudo ex plebeiis et monachis, qui C Theodosii errorem secuti fuerant, sacram communionem perceperunt. Qui vero exemplum ejus imitari noluerunt, solita adhuc ipsius Eudociæ munera receperunt, sed propter receptam affectionem tantum, non etiam ob sententiæ et opinionis convenientiam et conjunctionem. Postquam autem universali se dedidit Ecclesiæ Eudocia, omni animi propensione pravas et erroneas opiniones illorum exuit ac repudiavit. Et non longe post pulvere hoc in terris relicto, ut dixi, felici et beato obitu ad Deum migravit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῶν θεοφιλῶν ἔργων τῆς βασιλίδος Πουλχερίας· καὶ περὶ τῶν τριῶν μεγίστων ναῶν οὓς τῇ Θεοτόκῳ ἀνήγειρε· τῆς ἁγίας σοροῦ ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις, τοῦ τῶν Ὁδηγῶν καὶ τῶν Βλαχερνῶν· καὶ οἷα διεξῆλθεν Ἰουβενάλιος περὶ τῆς ἁγίας κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν ἐνταφίων σπαργάνων αὐτῆς.

Πουλχερία δὲ ἡ ἀοίδιμος βασιλὶς πολλὰ μὲν παρὰ πάντα τὸν βίον ἐποίησε κατορθώματα· πολλὰ δὲ καὶ κοινὰ ξένων καὶ πτωχῶν συνεστήσατο καταγώγια, ξενοτάφιά τε καὶ ἄλλα θεοφιλοῦς διανοίας τεκμήρια· ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ μάρτυρός ἐστι Λαυρεντίου ναός. Τρεῖς δ' ὑπερμεγέθεις δόμους καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ μητρὶ ἐξ αὐτῶν ἀνίστη κρηπίδων· ὧν εἷς ὁ τῶν Χαλκοπρατείων τῆς ἁγίας σοροῦ ὄνομα ἔχων, ᾧ τὴν ζώνην τῆς Θεομήτορος ἐθησαύριζε· περὶ οὗ μετρίως τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ ἐν δευτέρῳ κεφαλαίῳ εἰρήκαμεν· ἐν ᾧ καὶ παννυχίδα καὶ λιτὴν κατὰ πᾶσαν τετράδα ἐθέσπιζε γίνεσθαι· καὶ αὐτῆς πεζῇ προϊούσης, σύναμα φωτὶ ὃ πηγάζει λαμπάς. Δεύ-

CAPUT XIV.

De piis Pulcheriæ Augustæ operibus : et de tribus quæ maxima Dei Genitrici construxit templis : uno, sancti loculi, in Chalcopratiis : altero, quod Ὁδηγῶν, id est, viæ ducum dicitur; tertio, cui nomen Blachernæ. Et quæ memoriæ prodiderit Juvenalis de sancta obdormitione sanctissimæ Dei Genitricis, deque ejusdem fasciis sepulcralibus.

D Celeberrima hæc Pulcheria multas per vitam præclare res gessit, multa publica hospitum et pauperum condidit domicilia. Advenarum etiam sepulcra et alia ædificia construxit, piæ mentis ejus indicia : in quibus etiam est martyris Laurentii delubrum. Tria quoque Dei Matri ex ipsis fundamentis templa erexit. Quorum unum est in Chalcopratiis, Sacri loculi nomen habens. In hoc, veluti thesaurum, Dei Genitricis deposuit zonam : de qua paucis libro proximo capite secundo mentionem fecimus. Hoc in templo, ut quarto quoque hebdomadis die pervigilium et supplicatio ad lucernas et lampades fieret, constituit, quam et

ipsa pedes frequentare solita erat. Secundum templum Ὁδηγῶν, viæ ducum est, ubi Antiochia missam Verbi Matris imaginem dedicavit, quam divus apostolus Lucas suis ipse manibus depinxit, illa adhuc vivente, et tabulam ipsam vidente, gratiamque adeo illi formæ immittente. **608** Hæc imago primum in loco qui tribunal dicitur, fuit: ubi ea (1) quæ nunc quoque fiunt, miracula peracta sunt. Porro in templo isto, ut tertio quoque septimanæ die pervigilium itidem et supplicatio perageretur, curavit: quod ad hunc usque diem servatur. Tertium autem Verbi Matri incredibiliter pulchritudine et omnis generis materia ornatum consecravit templum, cui Blachernæ cognomen est: quo abunde per ambitionem quamdam et liberalitatem decorato, Marciano Romani imperii sceptra tenente, magnopere una cum eo operam dedit, ut modis omnibus venerandum, immaculatum, Deiferumque illius corpus inveniret, et in ecclesia ea reponeret. Itaque Juvenalem Hierosolymorum archiepiscopum, et Palæstinos episcopos, qui concilii celebrandi causa Chalcedonem venerant, accitos interrogavit, an divinum Dei Genitricis templum et sacrosanctum corpus adhuc apud Palæstinos in eo tumulo, quo primum repositum esset, reperiretur: velle se id inde translatum, in templum hoc ejus inferre, ut imperantis urbis custodia esset et præsidium. Cum enim et urbs ipsa et templum illi dicatum esset, æquum esse dixit, ut sacrum etiam ejus corpus ab eis non abesset. Ad quæ verba Juvenalis respondit, in sacris divinitusque inspiratis Scripturis obitum sanctæ semperque Virginis Dei Genitricis Mariæ minime referri, antiquissima autem et verissima omnino traditione receptum esse, instante illius obitu, apostolos ex ipsis orbis terrarum finibus, ubi ad prædicationem obeundam dispersi erant, sublimes in aere Hierosolyma venisse, visione auspicatiore hymnos divinarum potestatum exauditos esse, et absque strepitu aliquo, mirifico plane modo, Verbum et Filium ejus advenisse, atque in manus suas divinum illius spiritum suscepisse. Sacrosanctum autem corpus illius angelica simul et apostolica hymnodia elatum, in tumulo quodam, in regione Getzemani repositum esse, et in tertium usque diem eo loco carmina angelos perpetua in honorem et laudem Dei Genitricis cecinisse. Et cum eodem tertio die, is qui in obitu Virginis Matris choro apostolorum non affuerat, advenisset, et sacrum illum cœtum, ut tumulum recluderet, quo et ipse Verbi Matri debitum supremumque persolveret honorem, **609** precibus summopere sollicitasset, atque sigillo ablato sepulcrum apertum esset, sacrum illius corpus prorsus repertum non esse, sed sepulcrales illius fascias tantum suo loco intactas atque inviolatas, perinde atque corpus eis paulo ante

A τερος ὁ τῶν Ὁδηγῶν ἐστιν· ἐν ᾧ τὴν ἐξ Ἀντιόχου σταλεῖσαν εἰκόνα τῆς τοῦ Λόγου μητρὸς ἀνέθετο, ἣν Λουκᾶς ὁ θεῖος ἀπόστολος χερσὶ καθιστόρει, ζώσης ἔτι, καὶ τὸν τύπον ὁρώσης, καὶ τὴν χάριν τῇ μορφῇ ἐνιείσης. Ἣ δή τις εἰκὼν ἐν τῷ Τριβουναλίῳ λεγομένῳ πρώτως τὰ ἐς δεῦρο τελούμενα αὐτῇ διεπράξατο· ἐφ' ᾧ καὶ κατὰ τὴν τρίτην τῶν ἡμερῶν τὴν παννυχίδα καὶ τὴν λιτὴν ἐνομοθέτει τελεῖσθαι· ὃ δὴ καὶ ἐς δεῦρο ὁρᾶται τηρούμενον. Τρίτον δ' ἕτερον κάλλει ἀμυθήτῳ καὶ παντοδαπαῖς ὕλαις κοσμούμενον τῇ τοῦ Λόγου ἀφιέρου μητρί, ᾧ Βλαχέρναι ἐπώνυμον· ὃν διαρκῶς εἰς φιλότιμον κάλλος κοσμήσασα, Μαρκιανοῦ τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διέποντος, σπουδὴν καὶ ἄμφω πᾶσαν ἐποιοῦντο, καὶ τὸ πάνσεπτον καὶ πανάχραντον καὶ θεοδόχον ἐκείνης B σκῆνος εὑρεῖν, καὶ τούτῳ ἐναποθέσθαι. Καὶ δῆτα παρόντα τηνικάδε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιον, καὶ τοὺς ἐκ Παλαιστίνης ἥκοντας ἐπισκόπους διὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον μεταστειλάμενοι ἐπυνθάνοντο, εἴ γε τὸ θεῖον τῆς Θεοτόκου κατὰ Παλαιστίνην τέμενος ἐξαίσιον μάλα γε ὂν καὶ τὸ θεῖον ἐκείνης σκῆνος ἔτι τῇ σορῷ παραμένοι ᾗ ἐτέθη τὸ καταρχάς. Βουλομένοις γὰρ εἶναι ἐκεῖθεν μετακομίζειν παρὰ τὸ ἐκείνοις ἀνεγερθὲν τέμενος, φυλακτήριον ἐσόμενον τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων. Ταύτης γὰρ οὖσαν καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν νεὼν, χρῆναι ἔφασκον μηδὲ τοῦ ἱεροῦ σκήνους ἐκείνης ἄμοιρα καθεστάναι. Πρὸς δὴ ταῦτα ὑπολαβόντα Ἰουβενάλιον, ἀποκρίνασθαι· Τῇ μὲν ἱερᾷ καὶ θεοπνεύστῳ Γραφῇ C οὐδαμῶς τὰ κατὰ τὴν τελευτὴν τῆς ἁγίας καὶ ἀειπαιδος Θεοτόκου Μαρίας ἐμφέρεται· ἀρχαίᾳ δέ τινι καὶ ἀληθεστάτῃ πάμπαν παραδόσει πείθεσθαι· ὡς ἐπιστάσης ἐκείνῃ τῆς τελευτῆς, ἀθρόον ἐκ περάτων γῆς ἐπὶ τὸ κήρυγμα τοῖς ἀποστόλοις διεσπαρμένοις, μεταρσίους νεφέλαις τισὶν εἰς Ἱεροσόλυμα γεγενῆσθαι. Ὀπτασίᾳ δὲ κρείττονι ὕμνος θείων δυνάμεων ἐξηχεῖτο. Ἀψοφητὶ δὲ πάλιν ὑπερφυῶς τὸν Λόγον καὶ Υἱὸν αὐτῆς κατιόντα τὸ θεῖον ἐκείνης πνεῦμα εἰς χεῖρας λαβεῖν· τὸ δ' ἐκείνης θεοειδέστατον σκῆνος ἀγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ σύναμα ὑμνῳδίᾳ ἐκκομισθὲν, σορῷ τινι ἐν χώρῳ Γεθσιμανῇ κατετέθη, καί γε εἰς τρίτην ἡμέραν ὁ τῶν ἀγγέλων ὕμνος τῷ χώρῳ διέμεινεν ἀσιγήτοις ὑμνῳδίαις γεραίρων τὴν Θεομήτορα. Ὡς δ' ἐκείνη ἐπαύετο, καί D τις τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων ἀπολειφθεὶς, ἐπανῆκε μετὰ τρίτην τῶν ἡμερῶν βιασάμενος τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον χορὸν, ἀνοίγειν τὴν σορὸν ἐπειρᾶτο, καὶ τὸ εἰκὸς τῇ μητρὶ τοῦ Λόγου ἀφοσιοῦν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς σφραγῖδος διαλυθείσης ἠνοίγετο, τὸ μὲν θεῖον ἐκείνης σῶμα παντάπασιν ἀνεύρετον ἦν· τά γε μὴν ἐντάφια σπάργανα μένοντα κατὰ χώραν ἀθιγῆ καὶ ἀπρόσψαυστα, ὥσπερ ἄρτι ἀπολελοιπότος ἐκεῖνα τοῦ σώματος, ἀρρήτῳ τινὶ εὐωδίᾳ ἀστράπτοντα· ἧς ἐς μᾶλλον ἐμφορηθέντες, σφραγῖδι αὖθις τὴν σορὸν ἐπισημηνάμενοι, ἀπηλλάττοντο, ἐκπεπληγμένοι τῷ παραδόξῳ τοῦ πράγματος, τοῦτο μόνον ὥς γ' ἐχρῆν ἐπιλογισάμενοι, ὡς ἄρα ὁ ἐξ αὐτῆς ἰδίᾳ

(1) Pulcheria Eudocia imaginem Matris Christi, quam Lucas apostolus pinxerat, Hierosolymis misit. (Theodorus Lector.)

ὑποστάσει εὐδοκήσας ἀῤῥήτως καὶ ἀπερινοήτως A σάρκα λαβεῖν καὶ γεννηθῆναι Θεὸς Λόγος, καὶ τῆς δόξης ὢν Κύριος. εἶτα καὶ μετὰ τὴν ἄῤῥητον κύησιν ἀλύμαντον τὴν παρθενίαν διατηρήσας, αὐτὸς ἠξίωσε καὶ μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν τὸ ὑπερφυῶς ἄχραντον καὶ ἀμίαντον ἐκείνης καὶ πανάγιον σῶμα καὶ πρὸ τῆς νενομισμένης καὶ κοινῆς ἅπασιν ἀναστάσεως ἀφθαρσίᾳ τιμῆσαι, καὶ μεταθέσει ἀγγελικῇ μεταστήσας εἴς τινας ὑπερφώτους καὶ ἀφθάρτους χώρους τῶν ἐπουρανίων μονῶν, γέρας ὥσπερ τι ἐξαίσιον χαριζόμενος τὸ μὴ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν μάλιστα εὐδοκιμησάντων σύναμα καὶ ταύτην ἀνίστασθαι. Συνῆσαν δὲ τηνικάδε τοῖς ἀποστόλοις ὅ τε ἁγιώτατος Τιμόθεος, Διονύσιός τε ὁ Ἀρεοπαγίτης, καὶ ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ σοφὸς B Ἱερόθεος· ὥσπερ αὐτός φησι Διονύσιος ἐν τοῖς πρὸς Τιμόθεον πονηθεῖσιν αὐτῷ περὶ τοῦ μακαρίου Ἱεροθέου λέγων οὕτως· « Ἐπεὶ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς θεολήπτοις ἡμῶν ἱεράρχαις, ἡνίκα καὶ ἡμεῖς, ὡς οἶσθα καὶ αὐτὸς, καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ ζωαρχικοῦ καὶ θεοδόχου σώματος συνεληλύθαμεν. Παρῆν δὲ καὶ ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος, καὶ Πέτρος ἡ κορυφαία καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης. Εἶτα ἐδόκει μετὰ τὴν θέαν ὑμνῆσαι τοὺς ἱεράρχας ἅπαντας, ὡς ἕκαστος ἦν ἱκανὸς τὴν ἀπειροδύναμον ἀγαθότητα τῆς θεαρχικῆς εὐσθενείας, πάντων ἐκράτει μετὰ τοὺς θεολόγους, ὡς οἶσθα, τῶν ἄλλων ἱερομυστῶν, ὅλος ἐκδημῶν, ὅλος ἐξιστάμενος ἑαυτοῦ, καὶ τὴν πρὸς τὰ ὑμνούμενα κοινωνίαν πάσχων. Καὶ πρὸς πάντων C ἠκούετο καὶ ἐγινώσκετο καὶ ἑωρᾶτο θεόληπτος ὕμνος, καὶ θεῖος ὑμνολόγος κρινόμενος. Καὶ τί ἄν σοι περὶ τῶν ἐκεῖ θεολογηθέντων λέγοιμι; Καὶ εἰ μὴ καὶ ἐμαυτοῦ ἐπιλέλησμαι, πολλάκις οἶδα παρὰ σοῦ καὶ μέρη τινὰ τῶν ἐνθεωτικῶν ἐκείνων ὑμνῳδιῶν ἐπακούσας. » Ταῦτα διεξελθόντος Ἰουβεναλίου, οἱ κρατοῦντες τὴν ἁγίαν ἐκείνην ἐδέοντο πέμπειν σορὸν μετὰ τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀμφίων, ἀσφαλῶς τῇ σφραγῖδι ἐνσημηνάμενον· ἣν δὴ καὶ πρὸς Ἰουβεναλίου ἀποσταλεῖσαν, ἐν τῷ παρ' αὐτῶν οἰκοδομηθέντι μεγίστῳ νεῷ τῶν Βλαχερνῶν ὁσίαις κατέθεντο ταῖς χερσὶν ἔγγιστα τῆς ἱερᾶς καὶ θείας τραπέζης, ἔτι τοι ζῶσι κατειλεγμένου Μαρκιανοῦ. Ἡ γὰρ τιμία ἐσθὴς ἐπὶ Λέοντος οὐ πολλῷ ὕστερον ἐκομίζετο· ἣ δὴ καὶ ἐν τῷ περιφερεῖ ἀνετέθη νεῷ, ὃν D Λέων ὁ Μέγας ἐδείματο, ὡς ἐπ' ἐκείνου γενόμενοι λέξομεν.

A reliquisset, repertas, et quidem inenarrabili odoris suavitate redolentes: eaque illos abunde afflatos, signaculo rursum tumulo imposito, abiisse, ad miraculum tantum consternatos, atque illud solum, pro eo atque decebat, animo secum meditatos, illum ipsum Deum Verbum et Dominum gloriæ, qui subsistentia sua, pro beneplacito suo, eo quem neque verbis neque intelligentia assequi liceat modo, carnem ex ea suscipere, et deinde post ineffabile in illam uteri gestationem et partum, virginitatem illæsam conservare dignatus sit: illum inquam ipsum, etiam post obitum et ex vita hac migrationem, mirifice immaculatum, impollutum, et modis omnibus sanctum corpus ejus, ante destinatam B quoque et communem omnium resurrectionem, immortalitate cohonestasse: eoque per angelorum ministerium in loca quædam cœlestium regionum lucidissima et a corruptione alienissima translato, honore præcipuo prosecutum esse, ne una cum reliquis vel celeberrimis laudatissimisque hominibus resurgeret. Porro cum discipulis ibi tum affuisse addidit, sanctissimum illum Timotheum, Dionysium Areopagitam, magnumque divinum et sapientem Hierotheum: quemadmodum hac de re Dionysius ipse in suis ad Timotheum de beato Hierotheo scriptis testatus sit: « Congressus etiam est cum hierarchis divino numine afflatis, cum et ego, ut scis ipse, aliique multi ex sanctis fratribus nostris, ad spectaculum C corporis, quod auctorem vitæ Deumque suscepisset, convenissemus. Aderat ibi Jacobus quoque frater Domini, et item Petrus, supremum atque venerandum theologorum fastigium. Deinde post id spectaculum, visum est, ut hierarchæ omnes, pro se quisque ut posset, hymno cantato, infinitpotentem divinæ virtutis bonitatem concelebrarent. Meministi tu satis, ut ibi secundum theologos ipsos, omnes alios sacros mystas longe superarit, totus a seipso secedens, totus mente extra seipsum degens, et prorsus convenientia eis quæ canebat patiens, ita ut a quibus audiebatur et conspiciebatur simul et cognosceretur et non cognosceretur, Numine afflatus, **610** et divinus D hymnorum cantor judicatus. Sed quid tibi de iis, quæ tum sancti illi viri theologati sint, dicam, cum, nisi mei quoque ipsius sim oblitus, meminerim, me multos hymnos et partes quasdam divinitus inspiratarum illarum laudum, te canente, audire? » Hæc ubi Juvenalis dixit, principes ipsi ab eo, ut sanctum eum tumulum, una cum sacris vestibus probe obsignatum ad se mitteret, rogarunt: eumque ita a Juvenali transmissum, in maximo quod ab eis constructum est Blachernarum templo, piis consecrarunt atque deposuerunt manibus, proxime ad sacram divinamque mensam. Factum id Marciano adhuc superstite. Veneranda enim vestis ejus aliquanto post, sub Leone, est allata, et in rotundo templo, quod Leo Magnus ædificavit, collocata est, sicuti in historia ejus dicemus.

A

CAPUT V.

De obitu Pulcheriæ et Marciani : et ut post eum Leo Magnus Romanorum imperator sit renuntiatus.

Beata Pulcheria sexto imperii Marciani anno, illustri post se relicta laude et gloria, et virginitate sua ad extremum usque finem integra conservata, cum post plurima maximaque benefacta, substantiam suam omnem Dei templis et pauperibus dedicasset, in fata concessit. Donationem eam Marcianus gratam habuit, facultatesque illius quæ plurimæ erant, distribuit. Ipsa autem in templo divorum apostolorum condita est. Postea annis duobus non omnino exactis, Marcianus quoque inter homines esse desiit, multa religione et sanctitate vir, ut qui in supplicationibus publicis pedes praierit, et maximam indigentibus pecuniam præbuerit : si quis alius, et ipse Christianissimus imperii administrationem veluti monumentum vitæ pie agendæ hominibus omnibus reliquit. Eo imperante, in Romana ditione tranquilla pax fuit, ita ut tum aurea existimarentur esse sæcula. Cæterum eo ad meliorem vitam translato, communi senatus calculo, Leo ex tribunis, Thrax ipse quoque genere, imperator Romanorum salutatus est, et a patriarcha Anatolio diademate coronatus. Hic Maceles cognominatus est, quod Asparem ex militiæ ducibus maximum, qui eum ad imperium evexerat, et filium ejus Ardaburium, propter imperium affectatum, interemit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τοῦ θανάτου Πουλχερίας καὶ Μαρκιανοῦ· καὶ ὡς μετ' ἐκεῖνον Λέων ὁ Μέγας βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀνηγορεύθη.

Ἀλλ' ἡ μὲν μακαρία Πουλχερία τῷ ἕκτῳ χρόνῳ ἤδη ἀρχομένῳ τῆς βασιλείας Μαρκιανοῦ μετὰ περιφανοῦς δόξης ἣν καταλέλοιπε, τῶν τῇδε μετέστη, ἄφθορον τὴν ἑαυτῆς παρθενίαν ἄχρι δὴ καὶ ἐς τέλος διατηρήσασα, ἐπὶ πολλοῖς καὶ μεγίστοις τοῖς κατορθώμασιν ἅπαντα τὰ προσόντα Θεοῦ ναοῖς καὶ πένησι καταλείψασα· ἃ δὴ καὶ Μαρκιανὸς πλεῖστα ὄντα καὶ ἔστερξε καὶ διέδωκε· καὶ ἐν τῷ τῶν Ἀποστόλων κατετέθη νεῷ. Οὐ πάνυ δὲ δύο παρῳχηκότων ἐνιαυτῶν, καὶ Μαρκιανὸς ἐξ ἀνθρώπων γίνεται, ἀνὴρ πολλῇ εὐλαβείᾳ καὶ σεμνότητι χρώ-

B μενος. Πεζὸς γὰρ ταῖς γινομέναις λιταῖς προϊὼν πλεῖστα τοῖς δεομένοις διένεμε χρήματα· Χριστιανικώτατος εἴπερ τις διαγενόμενος, καὶ μνημεῖον πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν βασιλείαν καταλελοιπώς· βαθεῖα γὰρ εἰρήνη τὰ Ῥωμαίων κατέσχεν, ὡς καὶ χρυσᾶ ἔτη τὰς τῆς ἀρχῆς ἐκείνου ἡμέρας εἶναι λογίζεσθαι. Ἐκείνου δὲ πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν μεταχωρήσαντος, ψήφῳ κοινῇ τῆς συγκλήτου Λέων ὁ ἀπὸ τριβούνων, Θρᾷξ καὶ αὐτὸς τῷ γένει, βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται, τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου τὸ διάδημα περιθέντος αὐτῷ, ὃς καὶ Μακέλης ἐκλήθη, ὅτιπερ Ἄσπαρα τὸν μέγιστον στρατηγὸν καὶ τὸν υἱὸν Ἀρδαβούριον ἐπιβουλεύοντας τῇ ἀρχῇ ἀνεῖλεν εὐθύς.

C

611 CAPUT XVI.

Ut rursus Alexandriæ seditione orta, ab eis qui non assentiebantur sanctæ quartæ synodi decretis, Proterius Alexandriæ episcopus occisus sit, et per urbem pedibus tractus, instinctu et dolo Timothei Æluri, qui episcopalem sedem occupavit. Et ut isto a Leone pio expulso, Alexandrini alium Timotheum legerint, cognomento Salophaciolum. Et ut Anatolio mortuo, Gennadius sedem Constantinopolitanam obtinuerit.

Alexandriæ autem plebs ipsa, atque etiam primores viri Dioscoro addicti, Chalcedonensis synodi decretum non suscepere, et Marciani obitu cognito, furore multo rursum adversus Proterium concitati sunt, ardorem eo expellendo plurimum ostendentes. Populus quidem ubique universus facile ad iram impellitur, et materiam quamque quam sors offert, veluti scintillam atque fomitem tumultus arripit. Alexandrina autem plebs ad res ejusmodi non minus proclivis et prompta est, ex innumera quæ undequaque confluxit multitudine coacervata. Proinde præter rationem omnem audacia utitur, et impetu dæmoniaco effertur. Aiunt quippe, cuivis liberum ibi esse, quacunque temere arrepta causa et occasione, populum celeriter ad seditionem intemperiis quibusdam excitare, et quocunque velit ducere. Et maxima ex parte jocis ludicrisque rebus populus, sicuti inquit Herodotus, de Amaside scribens, deditus est. Plebs ea quan-

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'.

Ὡς στάσεως αὖθις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης παρὰ τῶν μὴ παραδεχομένων τὴν ἁγίαν τετάρτην σύνοδον, ἀνῃρέθη Προτέριος ὁ Ἀλεξανδρείας, ἐκ ποδὸς ἑλκυσθεὶς, μεθοδείᾳ Τιμοθέου τοῦ Αἰλούρου, ὃς καὶ τὸν θρόνον ἔσχε. Τούτου δὲ ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Λέοντος ἐλαθέντος, Ἀλεξανδρεῖς Τιμόθεον ἕτερον προχειρίζονται τὸν Σαλοφακίολον. Ἀνατολίου δὲ θανόντος, Γεννάδιος τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκληροῦτο θρόνον.

Τὸ δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δημοτικὸν, καὶ ὅσοι δὴ τῶν ἐπισήμων τὴν ἐν Χαλκηδόνι οὐκ ἀπεδέχοντο σύνοδον Διοσκόρῳ προσκείμενοι, τὸν Μαρκιανοῦ πυθόμενοι θάνατον, θυμῷ πολλῷ τὴν κατὰ Προτερίου μῆνιν αὖ-

D θις ἀνῆπτον, θερμότητα πλείστην ἐξελάσαι τοῦτον ἐπιδεικνύμενοι. Δεινὸν γάρ τι χρῆμα δῆμος ἅπας καὶ πρὸς ὀργὴν ῥᾳδίως εὐέξαπτον· καὶ τὸ προστυχὸν ὕλην ὥσπερ καὶ ὑπέκκαυμα τῶν θορύβων ἔχει. Οὐχ ἥκιστα δ' ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου δῆμος πρὸς τὰ τοιαῦθ' ἕτοιμος, μυρίῳ πλήθει, καὶ ὅθεν δή ποτε ἥκοντι προσηρανισμένος, κἀντεῦθεν θράσει παραλογωτέρῳ χρώμενος, καὶ ὁρμαῖς τισι δαιμονίαις γαυρούμενος. Ἀμέλει τοι καὶ φασὶν ἐξὸν εἶναι βουλομένῳ παντὶ τὸ προστυχὸν αἰτίαν ποιησαμένῳ, θᾶττον εἰς στάσιν ἀναβακχεύειν τὸν δῆμον, καὶ ὅπῃ βουλομένῳ εἴη μεταφέρειν αὐτόν. Τὰ πολλὰ δὲ καὶ παιγνιήμων ἐστὶν, ὥς φησιν ὁ Ἡρόδοτος περὶ Ἀμάσιδος ἱστορῶν. Τοιοῦτος μὲν ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμος κατὰ τοῦτο τὸ μέρος· τά γε μὴν ἄλλα αὐτοῦ οὐχ

οἷον ἄν τις περιφρονήσειεν. Οὕτω τοίνυν ὁρμῆς καὶ A μήνιδος ἔχοντες, καιροῦ δραξάμενοι, καθ' ὃν Διονύσιος ὁ τῶν Ἑῴων στρατιωτικῶν ταγμάτων ἡγούμενος πρὸς τῇ προσωτέρᾳ Αἰγύπτῳ διέτριβε, Τιμόθεόν τινα ὄνομα, Αἴλουρον δὲ τὸ ἐπώνυμον, ἐπὶ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀνάγειν θρόνον ψηφίζονται· ὃς βίον μὲν δ᾽ θεν μοναδικὸν ἐπιτήδευεν, ὕστερον δὲ καὶ πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας ἐγίνετο. Πολὺς δέ τις κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἔῤῥει συνόδου. Δεινὸς δὲ μάλιστα ὢν συγχέειν τὰ πράγματα, καὶ τῆς ἐπισκοπῆς ὑπερφυῶς ὀρεγόμενος, μελανίᾳ τινὶ καὶ ἀσβόλῃ χρησάμενος, νυκτὸς τὰ καταγώγια τῶν μοναχῶν διερχόμενος, ἐκάλει ἕκαστον ἐξ ὀνόματος διά τινος σχοινοτενοῦς καὶ ἐπιχένου καλάμου. Ὧν ἀκουόντων τὰς κλήσεις, ἕνα μὲν ἑαυτὸν εἶναι τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ὑπεκρίνετο, σταλῆναι δὲ B οὐρανόθεν πᾶσιν εἰπεῖν, ὥστε τῆς μὲν Προτερίου κοινωνίας ἀποστῆναι, Τιμόθεον δὲ τὸν Αἴλουρον εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης θρόνον ἀναβιβάσαι. Καὶ δὴ ἔτι Προτερίου τῇ ἐπισκοπῇ διατρίβοντος, καὶ τὴν ἱερωσύνην λειτουργοῦντος, οἱ περὶ αὐτὸν ἐπὶ τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν γενόμενοι, ἣ τοῦ Καίσαρος προσηγόρευται, πατριάρχην τῆς Ἀλεξάνδρου τὸν Αἴλουρον προχειρίζονται. Εὐσέβιος δὲ τοῦτον ἐχειροτόνει, τοῦ Πηλουσίου ἐπίσκοπος, καὶ Πέτρος ὁ ἐξ Ἰβηρίας, Μαϊουμᾶ τοῦ πολιχνίου τῷ νομῷ Γάζης τὴν ἐπιτροπὴν ἔχων, καὶ ἄμφω τὴν ἱερωσύνην ἀφῃρημένοι πολλῷ πρότερον παρὰ Προτερίου. Ὡς δὲ μάθοι ὁ στρατηγὸς Διονύσιος τὰ γενόμενα, σπουδῇ τῇ πάσῃ ἐλαύνων, ἧκεν ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, C σπεύδων ἔτι νεαρὰν οὖσαν τὴν τῆς στάσεως ἀναφθεῖσαν κατασβέσαι πυρκαϊάν. Δείσας δὲ ὁ Τιμόθεος μὴ τὸν θρόνον ἀφαιρεθείη, τῶν τινας Ἀλεξανδρέων στασιαστῶν ἐρεθίσας, κατὰ Προτερίου κινεῖ. Οἱ θυμῷ πλήρει φρονήματος ἐπελθόντες, ἐκείνου κατὰ τὸ πανάγιον βαπτιστήριον πεφευγότος, ἀπηνῶς (ὢ θεία δίκη!) τὸν τοσοῦτον ἀρχιερέα διαχειρίζονται, τὰ ξίφη σφῶν κατὰ τῶν ἐγκάτων ἐλάσαντες, τὴν ἐπιταγὴν τῷ Τιμοθέῳ πληροῦντες· ἔπειτα καλωδίῳ περιαρτήσαντες, ἀνὰ τὴν λεωφόρον ἁπανταχοῦ ἔσυρον, ἐπιμαινόμενοι τῷ νεκρῷ, διατωθάζοντές τε καὶ ἐξυβρίζοντες, ὡς ἄρα Προτέριος εἴη ὁ ἀνῃρημένος. Ἱκανῶς δὲ διὰ πάσης τῆς πόλεως περιελκύσαντες, ἔσχατον πάντων παρεδίδουν πυρί, τὴν ὑπολειφθεῖσαν κόνιν εἰς ἀέρα λικμῶντες, οὐδὲ τῶν ἐκείνου D σπλάγχνων ὠμῶν οὕτω ναρκήσαντες ἀπογεύσασθαι. Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ἄλλοι ἓξ τὸν ἴσον ἀγῶνα διήνυσαν. Ἃ δῆτα μαθὼν Λέων ὁ εὐσεβέστατος βασιλεύς, σύνοδον αὖθις ἀθροίζειν ἀπεδοκίμαζε· γράμματα δ' ἐγκύκλια ταῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἔπεμπεν ἐκκλησίαις, καὶ τὴν οἰκείαν δόξαν ἐγκατασπείρων τοῖς γράμμασιν, ἐκέλευέ τε πάντας τὴν δόξαν ἀντεπιστέλλειν, περί τε τῶν ὁρισθέντων τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ, εἴ γ' ἐκείνοις ἕπεσθαι βούλοιντο· ἔτι δὲ καὶ ὅπως γνώμης ἔχουσι περὶ τῆς τοῦ Αἰλούρου χειροτονίας, οὕτω γεγενημένης, ὡς εἴρηται· εἴ γ' ἐπιλαμβάνοιντο ταύτης ὡς οὐ προσηκόντως προβάσης, ἢ καὶ προσίενται τοῦτον τὴν Ἀλεξάνδρου ἐπισκοπεῖν. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα τοῖς ἁπανταχοῦ ἱερεῦσιν ἐπέ-

A tum ad hanc partem pertinet, talis est: in rebus autem aliis haudquaquam contemnenda. Cum igitur eo impetu irati ferrentur homines, illa etiam temporis opportunitate oblata, quod Dionysius Orientalium copiarum ductor apud interiorem Ægyptum esset, Timotheum quemdam cognomento Ælurum ad episcopalem evehere dignitatem constituerunt: qui monasticam egerat vitam, et deinde presbyter Ecclesiæ Alexandrinæ factus fuerat. Et quod magnopere in Chalcedonensem synodum inveheretur, idoneusque ad res miscendas esset, atque episcopatum mirifice expeteret, fuligine nigroque colore oblitus, noctu circum monachorum cellas obambulavit, et quemque per calamum scirpeum excavatum nominatim evocavit: atque illi cum eum B audirent, ipse se ex spiritibus administris unum esse assimulavit, et cœlitus propterea missum omnibus dixit, ut a communione Proterii discederent, et Timotheum Ælurum in episcopali sede collocarent. Adhuc Proterius episcopatum gerebat, **612** et munere suo fungebatur, cum Timothei partium studiosi in ecclesia Magna, quæ de Cæsaris nomine dicta est, congregati, Ælurum ipsum patriarcham Alexandriæ designarunt. Ordinarunt eum Eusebius Pelusii, et Petrus, ex Iberia ortus, Majumæ, quod Gazæorum præfecturæ oppidum est, episcopus, quibus dignitas sacerdotalis a Proterio dudum adempta fuerat. Qua de re certior factus Dionysius dux maximis C itineribus Alexandriam venit, seditionis recens etiamnum incendium restincturus. Timotheus sibi, ne e throno deturbaretur, metuens, seditiosos quosdam ex populo Alexandrino homines adversus Proterium irritavit, qui illum audaci furore pleni aggressi sunt, et episcopum tantum, cum ad sacrosanctum baptisterium confugisset, crudelem in modum (o divina vindicta!) ferro in viscera ejus adacto, ut imperata Timothei exsequerentur, contrucidarunt: et deinde ex fune suspensum passim per viam publicam rapuerunt, cadaveri ejus ut homines furibundi insultantes, atque cum contumelia illudentes, et quod Proterius necatus esset clamitantes. Et postquam id per urbem omnem distraxere, postremo igni etiam ustularunt, cinere D qui superfuit in aerem disjecto, visceribusque ejus crudis (nam et ab hoc facto non abhorruere) degustatis. Una cum Proterio alii præterea sex idem certamen obiere. Hæc res ubi ad piissimum imperatorem Leonem est delata, non ille rursum synodum cogendam esse duxit, sed circularibus per orbem literis ad ecclesias missis, quibus sententiam suam inseruit, opinionem episcoporum quemque suam rescribere sibi jussit, cum de Chalcedonensis synodi constitutionibus, an sequi illas vellent, tum de ordinatione Æluri, quæ ita, siculi dictum est, facta esset, reprehenderentne eam, ut quæ minus legitime processisset, an episcopatum illum gerere permitterent. Leo hæc sic ad omnes ubique episcopos scripsit. Illi autem,

quanquam locorum intercapedine inter se dissiti, simul tamen omnes, cum supra mille essent, suffragiis omnibus Chalcedonensem synodum comprobarunt, decretumque ejus egregie confirmarunt : 613 Timotheo autem, ut qui illegitime in thronum insiluisset, eisdem calculis dignitatem abrogarunt, disertisque verbis hominem excommunicarunt. Ille ad hunc modum condemnatus, et Alexandria ejectus, Gangram, quo etiam magister ejus Dioscorus deportatus fuerat, exsulatum missus est. Ælurus iste multa divini Cyrilli scripta nondum vulgata, dogmatibus suis adulterinis aspersis, depravasse dicitur. Eo autem abducto, Alexandrini Timotheum alium, ejusdem quam Proterius complexus fuerat sententiæ virum, ecclesiæ suæ episcopum legunt : quem quidam Basilicum, quidam autem Salophaciolum cognominarunt. Qui propterea quod plebs ejus gratia tumultum exciverat, Canopi degebat. Eodem tempore cum Anatolius simul et vita et episcopatu in urbium regina defunctus esset, in locum ejus Gennadius substitutus est : atque huic postea Acacius, qui in ea urbe pupillorum domicilio præfuit.

A στείλειν· οἱ δ' ἅμα πάντες, καίπερ ἀπ' ἀλλήλων διεστηκότες, ὅλαις ψήφοις τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἐπεκύρουν ὑπὲρ χιλίους ὄντες· καὶ τοῖς ἐκείνῃ ὁρισθεῖσι μάλα γενναίως ἐπεψηφίζοντο. Τιμόθεον δὲ, ὡς ἀναξίως τῷ θρόνῳ ἐπεισπηδήσαντα, κοινῇ ψήφῳ πάντες τῆς ἱερωσύνης ἐγύμνουν, διαῤῥήδην ἀποκηρύξαντες. Ὁ δὲ οὕτω μὲν καταψηφισθεὶς, τῆς Ἀλεξάνδρου ἐκβάλλεται, καὶ εἰς Γάγγραν ὑπερορίζεται, ἔνθα δὴ καὶ ὁ τούτου διδάσκαλος Διόσκορος ἤχθη. Λέγεται μὴν πολλὰ τοῦτον δῆτα τὸν Αἴλουρον τῶν συγγραμμάτων τοῦ θείου Κυρίλλου μήπω εἰς πλάτος ἐκδοθέντων διαλυμήνασθαι, νόθα τούτοις ἐπισπείραντα δόγματα. Ἐκείνου δ' ἐκποδὼν γενομένου, Ἀλεξανδρεῖς Τιμόθεον ἕτερον εἰς τὴν σφετέραν ἐπισκοπὴν προχειρίζονται, Προτερίου τῆς δόξης διάB δοχον· ὃν οἱ μὲν Βασιλικὸν, οἱ δὲ Σαλοφακίολον κατωνόμαζον· ὃς διά τινα τοῦ δήμου κατ' αὐτοῦ στασιάσαντος, ἐν Κανώβῳ διέτριβε. Τηνικαῦτα δὲ καὶ τοῦ θείου Ἀνατολίου τὸν βίον ὁμοῦ καὶ τὸν θρόνον τῆς βασιλίδος καταλιπόντος, Γεννάδιος εἰς διαδοχὴν τοῦ θρόνου ἐδείκνυτο· ᾧ σύμψηφος καὶ Ἀκάκιος ἐγεγόνει, ὃς τοῦ τῶν ὀρφανῶν καταγωγίου προειστήκει τῆς Κωνσταντίνου.

CAPUT XVII.

Episcoporum et clericorum Ægyptiorum libellus supplex, de ecclesiarum suarum rebus : et de Proterio et Timotheo.

Mihi vero molestum non erit et difficile, Ægyptiorum episcoporum et Alexandrini cleri ad Leonem missas preces, Proterii fere historiam omnem complectentes, atque etiam circulares Leonis litteras hic apponere. Preces illorum hisce conceptæ fuere verbis : « Ad piissimum, Christianissimum, et a Deo renuntiatum victorem, triumphatorem, et Augustum Leonem, episcoporum Ægyptiæ vestræ diœcesis omnium, et maximæ urbis Alexandriæ Ecclesiæ vestræ clericorum preces. Non immerito, qui cœlesti gratia quasi quoddam donum orbi huic datus es, quotidie secundum Deum reipublicæ consulere, imperator omnium sanctissime, pergis. » Et post alia : « Cum tranquilla pax orthodoxi recteque sentientis populi apud nos et Alexandrinos esset, Timotheus rursum seipsum statim post Chalcedonensem sanctam synodum, presbyteri dignitatem tum gerens, 614 ab universali Ecclesia et fide segregavit atque resecuit, cum quatuor aut quinque tantum episcopis, paucisque monachis, Apollinaris ejusque sectatorum parva opinione et hæresi infectis. Quam ob causam canonice et legitime a divinæ memoriæ Proterio et universo Ægyptio concilio ita illi sunt exauctorati, ut imperatoris indignationem et soli exsilii causa vertendi condemnationem, merito sint experti. » Et post pauca : « Et migratione ad Deum per sanctum obitum Marciani imperatoris ille comperta, veluti is qui legibus solutus suo ipse arbitrio viveret, impudenter adversus cum blasphemis et maledicis vocibus

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Δέησις τῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν περὶ τῶν συμβάντων τῇ κατ' αὐτοὺς Ἐκκλησίᾳ· καὶ περὶ Προτερίου καὶ Τιμοθέου.

Ἐγὼ δ' οὐκ ὀκνήσω μὴ καὶ αὐτὴν τῶν Αἰγυπτίων C ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν τῆς Ἀλεξάνδρου τὴν δέησιν τὴν πρὸς Λέοντα τῷ συγγράμματι ἐπιθεῖναι, πάντα σχεδὸν τὰ κατὰ Προτέριον περιέχουσαν, καὶ αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ἐγκύκλια Λέοντος. Ὕπτιον δὲ ἡ δέησις γέγραπται τούτοις παρειλημμένη τοῖς ῥήμασι· « Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ φιλοχρίστῳ παρὰ Θεοῦ ἀναδειχθέντι νικητῇ, τροπαιούχῳ καὶ Αὐγούστῳ Λέοντι, δέησις τῶν ἐπισκόπων πάντων τῆς ὑμετέρας Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως, καὶ κληρικῶν τε τῶν κατὰ τὴν μεγίστην ὑμετέραν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν. Ἐκ τῆς ἄνωθεν χάριτος δῶρον τῷ βίῳ παρασχεθεὶς, εἰκότως οὐ λήγεις ὁσημέραι τοῦ κοινοῦ μετὰ Θεὸν προμηθούμενος, εὐαγέστατε πάντων αὐτοκρατόρων Αὔγουστε. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Ἀστασιάστου εἰρήνης τῶν ὀρθοδόξων λαῶν παρ' ἡμῖν τε καὶ κατὰ D τὴν τῶν Ἀλεξανδρέων ὑπαρχούσης, πάλιν Τιμοθέου ἀποσχοινίσαντος ἑαυτὸν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πίστεως, καὶ ἀποτεμόντος εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον, τὸ τηνικαῦτα δῆθεν πρεσβυτέρου τυγχάνοντος, ἅμα τέσσαρσιν ἢ πέντε μόνοις ποτὲ ἐπισκόποις καὶ ὀλίγοις μονάζουσι σὺν αὐτῷ, τὴν αἱρετικὴν Ἀπολλιναρίου καὶ τὴν κατ' ἐκεῖνον νοσούντων κακοδοξίαν· δι' ἣν καθαιρεθέντες τότε κανονικῶς ὑπὸ τοῦ τῆς θείας μνήμης Προτερίου καὶ πάσης Αἰγυπτιακῆς συνόδου, βασιλικῆς εἰκότως σὺν ἐξορίᾳ κινήσεως ἐπειράθησαν. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἐπιτηρήσας τε τὴν ἐντεῦθεν πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν τοῦ τῆς εὐαγοῦς λήξεως Μαρκιανοῦ γενομένου βασιλέως, βλασφήμοις τε φωναῖς, ὡς αὐτόνομος ἀναιδῶς κατ' αὐτοῦ θρασυνόμενος, καὶ τὴν ἁγίαν οἰκουμενι

τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀναθεματίζων ἀπηρυθριασμένως, πλῆθος δήμου ὠνητῶν τε καὶ ἀτάκτων ἐπισυρόμενος, καὶ στρατεύσας κατά τε τῶν θείων κανόνων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, καὶ τῆς κοινῆς πολιτείας καὶ τῶν νόμων, ἐπεισέφρησεν ἑαυτὸν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἐχούσῃ τηνικαῦτα ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον τὸν ἁγιώτατον ἡμῶν τὸν τηνικαῦτα πατέρα καὶ ἀρχιεπίσκοπον Προτέριον, τάς τε συνήθεις συνάξεις ἐπιτελοῦντα, καὶ λιτὰς ἀναπέμποντα τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ ὑπὲρ τῆς εὐσεβοῦς ὑμῶν βασιλείας καὶ τοῦ φιλοχρίστου ὑμῶν παλατίου.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Καὶ μόνης διαγενομένης ἡμέρας ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ κατὰ τὸ ἔθος διάγοντος τοῦ θεοφιλεστάτου Προτερίου, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Τιμόθεος τοὺς καθαιρεθέντας ἐνδίκως δύο ἐπισκόπους καὶ κληρικούς, ὁμοίως τὴν ἐξορίαν, ὡς ἔφημεν, οἰκεῖν κατακριθέντας, καὶ δὴ χειροτονίαν παρὰ τῶν δύο δεξάμενος, μηδενὸς τὸ σύνολον τῶν κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν διοίκησιν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων παρόντος κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις τῆς Ἀλεξανδρέων τοῦ ἐπισκόπου χειροτονίας, ἐπιλαμβάνεται, ὡς ἐνόμισε, τῆς ἀρχιερατικῆς καθέδρας, μοιχείᾳ προδήλως τολμήσας κατὰ τῆς ἐχούσης Ἐκκλησίας τὸν ἑαυτῆς νυμφίον, καὶ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῇ τὰ θεῖα, καὶ κανονικῶς τὸν οἰκεῖον διέποντος θρόνον.» Καὶ μεθ' ἕτερα· «Οὐδὲν ἦν ἕτερον ποιεῖν τὸν μακάριον ἐκεῖνον, ἢ τόπον δοῦναι τῇ ὀργῇ κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τὸ σεπτὸν καταλαβεῖν βαπτιστήριον, φεύγοντα τῶν ἐπ' αὐτὸν τρεχόντων πρὸς φόνον τὴν ἔφοδον. Ἐν ᾧ μάλιστα τόπῳ καὶ βαρβάροις καὶ πᾶσιν ἀγρίοις ἀνθρώποις ἐγγίνεται δέος, τοῖς καὶ μὴ εἰδόσι τὸ σέβας τοῦ τόπου, καὶ τὴν ἐκεῖθεν βρύουσαν χάριν. Ὅμως οἱ τὸν ἐξ ὀργῆς Τιμοθέου σκοπὸν εἰς ἔργον προαγαγεῖν σπουδάζοντες, οἱ μηδὲ ἐν τοῖς ἀχράντοις ἐκείνοις σηκοῖς αὐτὸν ἀνεχόμενοι σώζεσθαι, οὔτε τὸ σέβας αἰδεσθέντες τοῦ τόπου, οὔτε τὸν καιρὸν, ἦν γὰρ τοῦ σωτηρίου Πάσχα πανήγυρις, οὔτε τὴν ἱερωσύνην αὐτὴν φρίξαντες, μεσιτεύουσαν Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, ἀποκτείνουσι τὸν ἀνεύθυνον, ἀποσφάττουσιν αὐτὸν ἀπηνῶς μετὰ καὶ ἄλλων ἕξ· καὶ παραγαγόντες τούτου τὸ λείψανον πανταχοῦ κατατετρωμένον, ὠμῶς τε περισύραντες κατὰ πάντα σχεδὸν τόπον τῆς πόλεως, καὶ καταπομπεύσαντες σχετλίως, ᾐκίζοντο ἀνηλεῶς τὸ τῶν πληγῶν οὐκ αἰσθανόμενον σῶμα, διατεμόντες κατὰ μέλος, καὶ οὐδὲ τῶν ἐντὸς ἀπογεύεσθαι κατὰ τοὺς θῆρας φειδόμενοι ἐκείνου, ὃν ἔχειν μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἔναγχος ἐνομίσθησαν· πυρί τε παραδιδόντες τὸ ὑπολειφθὲν αὐτοῦ σῶμα, τὴν ἐκ τούτου κόνιν τοῖς ἀνέμοις παρέπεμπον, θηρίων πᾶσαν ὑπερακοντίσαντες ἀγριότητα. Ὧν ἁπάντων αἴτιος καὶ τῶν κακῶν ὁ σοφὸς Τιμόθεος.» Ζαχαρίᾳ μέντοι τῷ ῥήτορι ταῦθ' ἱστοροῦντι ἑτέρως εἰπεῖν ἐπῆλθε· καὶ τὰς ταραχὰς κινῆσαι μᾶλλον Προτέριον τῇ Ἀλεξάνδρου δοκεῖ, καὶ μὴ τὸν δῆμον τὰ τοιαῦτα τολμῆσαι, ἀλλά τινας τῶν ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου. Πιστοῦται δὲ ταῦτα ἔκ τινος ἐπιστολῆς Τιμοθέου σταλείσης πρὸς Λέοντα· οἷς καὶ δίκην ἐπιθήσων σταλείς τις ἐκ Λέοντος ἐπιπέμπεται. Καὶ

A ferociens, et sanctam universalem Chalcedonensem synodum perfricta prorsus fronte anathemati subjiciens, ex plebe venali et incomposita multitudinem ad se pertraxit, bellumque contra sacros canones, ecclesiasticas constitutiones, rempublicam et leges ipsas cœpit, et in sanctam Dei Ecclesiam seipsum conjecit: cum illa tum pastorem et doctorem suum haberet, sanctissimum Patrem nostrum archiepiscopum Proterium, cum stata sacra et conventus solitos peragentem, tum preces in supplicationibus ad omnium nostrum Servatorem Christum pro pio imperio et Christi amanti palatio vestro fundentem.» Et deinde: «Et cum una intercessisset dies, et amantissimus Dei Proterius, sicuti mos est, in episcopali æde sua esset, B assumptis secum duobus episcopis et clericis, qui legitime exauctorati et ad exsilium pariter damnati fuerant, Timotheus, consecrationeque ab eis accepta, cum nullus prorsus ex diœcesi Ægyptiaca recte sentientium episcoporum adesset (id quod moribus in ejuscemodi Alexandrini episcopi ordinatione fieri solet), pontificalem cathedram, sicuti ipse existimavit, occupavit, adulterium manifeste inferre Ecclesiæ ei ausus, quæ suum sibi haberet sponsum, rem divinam in ea facientem, canoniceque et legitime munus suum obeuntem.» Et post alia: «Nihil aliud facere beatus ille vir potuit, quam ut locum daret iræ, juxta id quod scriptum est, et ad sacrosanctum confugeret baptisterium, C illorum qui ei ad cædem patrandam imminebant fugiens impetum. In quo loco barbaris etiam ipsis et feris hominibus omnibus, **615** qui venerationem et cultum ejus, scatentemque inde gratiam ignorant, metus incessit. Sedenim homines illi qui consilium cœptumque Timothei ad exitum suum perducere contendebant, ne in incontaminato quidem illo templo salvum eum esse passi, neque religionem reveriti sunt vel loci vel temporis. Agebatur enim tum salutiferi Paschæ festi dies conventus. Sed neque sacerdotalem exhorruerunt functionem, quæ media intercedit inter Deum et homines. Interfecerunt igitur hominem innocentem, et crudeliter ipsum una cum sex aliis mactarunt, et reliquias ejus undequaque convulneratas D per omnia fere civitatis loca, ferum in modum tractas atque raptatas, miserabiliter traduxerunt, sine misericordia omni corpus quod jam plagas non sentiret, discruciantes: et in frusta eo conciso, bestiarum more viscera ejus degustarunt, quem mediatorem nuper inter Deum et homines habere existimati sunt: postremoque quidquid ex eo superfuit, id igne concremarunt, et cineres ventis differendos permiserunt, feritatem belluarum omnem longe superantes. Atqui malorum istorum omnium auctor sapiens, si Deo placet, Timotheus fuit.» Porro Zachariæ rhetori de his in historia sua scribenti aliter hæc referre libuit: tumultum videlicet Alexandriæ per Proterium potius excitatum: neque populum hæc, sed ex militum

ordine quosdam ausos esse. Fidemque verbis eis astruit per epistolam quamdam a Leone ad Timotheum missam : quam rem judicaturus atque vindicaturus aliquis etiam a Leone missus sit. Litteras etiam circulares ad omnes ubique episcopos Leo dedit, ad ipsum etiam Constantinopolitanæ urbis antistitem Anatolium, eosque qui monastica vita emituerunt, sententiam eorum (quemadmodum dixi) de synodo Chalcedonensi Timotheique consecratione requirens : Ægyptiorum episcoporum libello supplici, precibusque insuper eorum qui vel Proterii partium, vel Timothei factionis erant, sicuti ad eum missæ fuerant, adjunctis. Circulares litteræ Leonis in hanc sententiam scriptæ erant.

A γράμματα δ' ἐγκύκλια τοῖς ἁπανταχοῦ ἐπισκόποις ἀνέπεμπε Λέων, τῷ τ' ἐπισκόπῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατολίῳ, καὶ τοῖς τῷ μοναδικῷ διαπρέπουσι βίῳ, περί τε τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ὡς εἴρηται, διαπυνθανόμενος. Ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ Τιμοθέου χειροτονίας· ἐπιπέμπων καὶ τὰς τῶν Αἰγυπτίων δεήσεις ἐπισκόπων ἔκ τε τῆς μοίρας Προτερίου, ἔκ τε τῆς Τιμοθέου πεμφθείσης συμμορίας. Τὰ δ' ἐγκύκλια Λέοντος ταύταις περιείχοντο λέξεσιν·

616 CAPUT XVIII.

Epistola Leonis ἐγκύκλιος, *hoc est circularis, ad Anatolium et reliquos episcopos, de synodo Chalcedonensi contra Timotheum Ælurum missa.*

«Imperator Cæsar Leo, pius, victor triumphator, maximus, semper colendus Augustus, Anatolio episcopo. In votis quidem pietati meæ fuit, ut universæ orthodoxæ, rectæque sentientes et sanctissimæ Ecclesiæ, nec non urbes sub imperio Romano omnes, quiete altissima fruerentur, neque quidquam, quod statum illarum et tranquillitatem turbare posset, intercederet. Quid autem nuper admodum apud Alexandrinos acciderit, sanctitatem tuam jam nosse credimus. Ut vero plenius de rebus omnibus, et quæ causa tanti tumultus et confusionis exstiterit, certior fias, exempla precum, quas religiosissimi episcopi et clerici ex Alexandriæ urbe et diœcesi Ægyptia, adversus Timotheum in urbe Constantinopolitana pietati meæ obtulere : atque itidem supplicum libellorum exempla, quos a Timotheo internuntii ejus Alexandria advenientes serenitati nostræ in comitatu nostro dederunt, ad pietatem tuam misimus : ut quid actum sit, ab eo quem diximus Timotheo, quem sibi populus Alexandrinus, et qui ibi magistratus gerunt, civesque et naucleri, seu navium gubernatores, episcopum petunt, et aliis quoque de rebus quas supplicationum complectitur contextus : adhæc, de synodo Chalcedonensi, cui nequaquam quidam assentiuntur, quemadmodum libelli adjuncti ostendunt, clarius sanctitas tua cognoscere possit. Itaque pietas tua orthodoxos omnes et sanctos episcopos, qui nunc in urbe hac imperante degunt, et religiosissimos clericos confestim ad se convocet, et rebus omnibus cum cura et fide tractatis atque deliberatis, quandoquidem hoc tempore Alexandrina civitas turbata est, et status ejus tranquillitasque nobis maxime curæ est, nobis sententiam suam, de Timotheo ipso, et concilio Chalcedonensi, timore humano omni, gratia etiam et odio semoto, solum omnipotentis Dei metum ob oculos ponens, significet. **617** Scitis namque, nos omnes de negotio tanto immaculatæ Divinitati rationem esse reddituros. Ut in eo de re omni

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

B *Ἐπιστολὴ Λέοντος ἐγκύκλιος, πεμφθεῖσα Ἀνατολίῳ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς λοιποῖς, ὑπὲρ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, καὶ κατὰ Τιμοθέου τοῦ Αἰλούρου.*

« Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Λέων, εὐσεβής, νικητής, τροπαιοῦχος, μέγιστος, ἀεισέβαστος Αὔγουστος, Ἀνατολίῳ ἐπισκόπῳ. Δι' εὐχῆς μὲν ἦν τῇ ἐμῇ εὐσεβείᾳ ἁπάσας τὰς ὀρθοδόξους ἁγιωτάτας ἐκκλησίας, ἔτι δὲ καὶ τὰς ὑπὸ τὴν τῶν Ῥωμαίων πολιτείαν πόλεις, μεγίστης ἡσυχίας ἀπολαύειν· μηδὲν δὲ συμβαίνειν τὴν αὐτῶν κατάστασιν καὶ γαλήνην διαταράττειν· οἷα δὲ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρέων ἔναγχος συνέβη, εἰδέναι μὲν ἤδη πεπείσμεθα τὴν σὴν ὁσιότητα· ἵνα δὲ τελειότερον περὶ πάντων διδαχθῇς, ποία αἰτία C τοῦ τοσούτου θορύβου καὶ τῆς συγχύσεως γέγονε· τὰ ἴσα τῶν δεήσεων ἃς οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι καὶ κληρικοὶ ἀπὸ τῆς προλεχθείσης πόλεως, καὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως, εἰς τὴν βασιλίδα Κωνσταντινούπολιν παραγενόμενοι, κατὰ Τιμοθέου τῇ ἐμῇ εὐσεβείᾳ ἐκόμισαν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἴσα τῶν δεήσεων, ἃς εἰς τὸ θεῖον ἡμῶν στρατόπεδον ὑπὸ Τιμοθέου ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέων παραγενόμενοι τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιδεδώκασι γαληνότητι, πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν ἀπεστείλαμεν, ὡς τί πέπρακται παρὰ τοῦ εἰρημένου Τιμοθέου, ὃν ὅ τε τῆς Ἀλεξανδρέων δῆμος, καὶ οἱ ἀξιωματικοί, καὶ πολιτευόμενοι, καὶ ναύκληροι, ἐπίσκοπον ἑαυτοῖς αἰτοῦσι· καὶ περὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων τῶν τῷ ὕφει τῶν δεήσεων περιεχομένων, καὶ πρὸς τούτοις περὶ τῆς ἐν Χαλ- D κηδόνι συνόδου, ᾗτινι οὐδαμῶς συναινοῦσι, καθὰ αἱ ὑποτεταγμέναι αὐτῶν δεήσεις σημαίνουσι, φανερῶς δυνηθῆναι μαθεῖν τὴν σὴν ὁσιότητα. Ἡ σὴ τοιγαροῦν εὐλάβεια ἅπαντας τοὺς ὀρθοδόξους ὁσίους ἐπισκόπους, τοὺς ἐπὶ τοῦ παρόντος κατὰ τήνδε τὴν βασιλίδα πόλιν διάγοντας, ἔτι γε μὴν καὶ τοὺς εὐλαβεστάτους κληρικοὺς παραχρῆμα ποιησάτω πρὸς ἑαυτὴν συνελθεῖν· καὶ πάντων ἐπιμελῶς τρακτευθέντων καὶ δοκιμασθέντων, ἐπειδὴ νῦν ἡ Ἀλεξάνδρου πόλις τετάρακται, ἧστινος τῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἡσυχίας μεγίστη ἐστὶν ἡμῖν φροντίς, εἴπατε τὸ δοκοῦν περὶ τοῦ προειρημένου Τιμοθέου καὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἄνευ τινὸς ἀνθρωπίνου φόβου, καὶ δίχα χάριτος καὶ ἀπεχθείας, μόνον τὸν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ φόβον πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέ-

μενοι· ἐπειδὴ ἴστε ὡς περὶ τοῦ πράγματος τούτου τῇ ἀχράντῳ Θειότητι λόγον δώσετε· ἵνα παρὰ πάντων δι' ὑμετέρων γραμμάτων τελείως διδαχθέντες, τὸν ἁρμόζοντα τύπον δοῦναι δυνηθῶμεν.»

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Οἷα ὁ Λέων ὑπὲρ τῆς τετάρτης ἁγίας συνόδου πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ἔγραψεν ἀσκητάς, καὶ Συμεῶνι τῷ Στυλίτῃ· καὶ ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Συμεὼν ὑπὲρ τῆς ἁγίας συνόδου.

Ταῦτα μὲν πρὸς Ἀνατόλιον καὶ τοὺς ἁπανταχοῦ ἐπισκόπους ἐπέστελλε· παραπλήσια δὲ καὶ τοῖς διαφανέσι τῶν μοναστῶν ἔγραφε, καὶ οἷς τὸ τοῦ βίου ἐπίσημον ἦν, πρὸς τὸν ἄϋλον βίον εὐθυνομένοις· ὧν μάλα ἐπισημότατος Συμεώνης ἦν, ὁ τὴν ἐπὶ τοῦ κίονος στάσιν πρῶτος ἐπινοήσας, οὗ καὶ πρὸ τούτου μνείαν ἐποιησάμην· πρὸς δὲ καὶ Βαραδάτος, καὶ Ἰάκωβος ὁ Νισιβηνός· ὧν καὶ Θεοδώρητος ἐν τῇ *Φιλοθέῳ ἱστορίᾳ* ἐμνήσθη. Πρῶτος τοίνυν Λέων ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον εἰσδεξάμενος, τὴν χειροτονίαν Τιμοθέου ὡς μὴ καλῶς γεγενημένην ἀπεδοκίμασεν. Ἣν δῆτα Λέοντος ἐπιστολὴν Λέων ὁ βασιλεὺς Τιμοθέῳ ἔπεμπε τῷ Αἰλούρῳ, Σιλεντιαρίου καθυπουργήσαντος. Πρὸς ὃν Τιμόθεος αὖθις ἀντέπεμπε, τήν τε Λέοντος ἐπιστολὴν ἐκτρεπόμενος, καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ὡς πλεῖστον διαμεμφόμενος. Ἐπίσης δὲ τῷ πάππᾳ καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι διεπράξαντο. Μόνος δ' ὁ Σίδης Ἀμφιλόχιος Λέοντι γράφων, τῆς μὲν Τιμοθέου χειροτονίας κατεβοᾶτο, οὐδαμῶς δὲ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀπεδέχετο. Ἃ δὴ πάντα Ζαχαρίᾳ ἐπονήθη τῷ ῥήτορι· ὃς καὶ τὴν Ἀμφιλοχίου ἐπιστολὴν τῷ ἑαυτοῦ ἐντάττει συγγράμματι· οὐ μόνον δὲ οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ Συμεώνης ὁ τῆς ἀοιδίμου μνήμης περὶ τούτων δύο ἐπιστολὰς πρός τε τὸν βασιλέα Λέοντα, καὶ πρὸς Βασίλειον τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπον [ἐπέστελλε]· ἣν δῆτα βραχυτέραν οὖσαν, ἐντίθημι τῷ συγγράμματι, τάδε κατὰ ῥῆμα διαλαμβάνουσαν· «Τῷ δεσπότῃ μου τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ φιλοθέῳ Βασιλείῳ ἀρχιεπισκόπῳ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ταπεινὸς Συμεώνης ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Νῦν εὔκαιρον εἰπεῖν, δέσποτα, *Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὃς οὐκ ἀπέστησε τὴν προσευχὴν ἡμῶν, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν.* Δεξάμενος γὰρ τὰ γράμματα τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος, ἐθαύμασα τὸν ζῆλον καὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους Πατέρας, καὶ τὴν τούτων βεβαίαν πίστιν, ἣν ἐπέδειξε καὶ ἐπιδείκνυται. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν τὸ δῶρον, καθὼς καὶ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος λέγει, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ τοῦ ταύτην αὐτῷ δεδωκότος τὴν προθυμίαν διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Διὸ κἀγὼ ὁ ταπεινὸς καὶ εὐτελής, τὸ ἔκτρωμα τῶν μοναχῶν, ἐγνώρισα τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ τὴν ἐμὴν πρόθεσιν, τὴν περὶ τὴν πίστιν τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων ἑξακοσίων λ', ἐμμένων καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπ' αὐτῆς τῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φανερωθείσης. Εἰ γὰρ μεταξὺ δύο ἢ τριῶν συνελθόν-

A litteris vestris abunde edocti, congruentem et debitam sententiam ferre possimus.»

CAPUT XIX.

Quæ Leo de sancta quarta synodo ad omnes ubique monachos, et ad ipsum Symeonem Stylitem scripserit: et epistola ejusdem sancti Symeonis pro eadem synodo.

Ad hunc modum Leo ad Anatolium, et omnes ubique episcopos scripsit. In eamdem sententiam quoque litteras dedit ad illustres monachos, et qui vitæ sanctitate præclari erant alios, mores suos ad vitam spiritualem dirigentes: inter quos cele-
B berrimus omnium fuit Symeones ille, qui primus stationem super columna invenit, cujus antea etiam meminimus: præterea Varadatus, et Jacobus Nisibenus, quorum etiam Theodoretus in Dei amantium historia mentionem facit. Porro Leo Romanus episcopus primus Chalcedonensi synodo comprobata, ordinationem Timothei ut illegitimam improbavit: cujus epistolam Leo imperator Timotheo Æluro per Silentiarium misit. At enim Ælurus ad imperatorem rescripsit, Leonis epistolam refellens, et Chalcedonensem synodum quam maxime reprehendens. Episcopi reliqui, itidem ut Papa fecerunt. Solus Amphilochius Sidites ad imperatores scribens, Timothei quidem ordinationem damnavit, synodi autem Chalcedonensis
C decretum non recepit. Quæ omnia a Zacharia rhetore in historiam sunt relata, qui Amphilochii etiam epistolam ei inseruit. Non episcopi vero solum, sed et celebris memoriæ Symeones de his rebus epistolas duas dedit, alteram ad imperatorem Leonem, alteram ad Basilium episcopum Antiochenum: quam, quod brevior sit, hic apposui, verbis hisce conscriptam: «Domino meo piissimo et sanctissimo, Dei amanti Basilio archiepiscopo, peccator et humilis Symeones in Domino salutem. In tempore nunc dicere possumus, domine: *Benedictus Deus, qui non rejecit precationem nostram, et misericordiam suam a nobis peccatoribus non removit.* Acceptis enim sanctitatis vestræ litteris,
D **618** ardorem et veram pietatem Dei amantissimi imperatoris nostri erga sanctos Patres, et certam stabilemque eorum fidem admiratus sum: quam pietatem ille et antea exhibuit, et etiam nunc exhibet. Atque hoc quidem donum non ex nobis ipsis, quemadmodum etiam sanctus Apostolus dixit [1], sed ex Deo est, qui illi eam animi alacritatem propter orationes vestras indidit.» Et post pauca: «Proinde et ego humilis et tenuis, atque adeo abortivus monachus, majestati ejus sententiam meam de fide sanctorum Patrum, qui Chalcedone sexingenti triginta sex convenere, in qua persisto, et per quam confirmor, utpote quæ a Spiritu sancto manifestata sit, significavi. Quod si

[1] Ephes. II, 8.

enim duobus aut tribus in nomine ejus convenientibus, medius inter eos est Salvator: quomodo ad tot et tam sanctos Patres ille advenisset, nisi ab initio cum eis Spiritus sanctus fuisset? » Et post alia: « Itaque fortis esto, et in vera pietate viriliter age, quemadmodum et Jesus Navæ filius, servus Domini, in populo Israelitico. Clerum religiosum, qui sub sanctitate tua est, omnem, et benedictum fidelissimumque populum verbis meis quæso saluta. » Propter hæc omnia, sicuti dictum est, Ælurus quidem Alexandria ejectus est: Timotheus autem alter, qui et Salophaciolus dictus, et ex Proterii partibus erat, pro eo in ecclesiam inductus. De his hactenus.

CAPUT XX.

De horrendo qui sub Leone accidit terræmotu, et diluvio, aliisque item orbis calamitatibus: et de pulvere qui e cœlo decidit.

Leone jam alterum annum imperante, ingens terræ motus et conquassatio usque adeo exstitit, ut multæ quidem in locis omnibus ruinæ consecutæ sint, Antiochia autem omnis fere concuteretur. Clades ea veluti proœmium futurorum malorum fuit, propterea quod cives ipsi a divinis legibus alieni, tanquam belluæ feri animis essent, et vecordiæ intemperiis omnibus agitarentur. Gravissimus enim qui unquam fere omnium terræmotus urbem eam invasit, quingentesimo sexto ab ea condita anno, decimo quarto mensis Septembris die, quarta noctis hora: **619** ab eo terræmotu, qui ibi sub Trajano fuit, trecentis quadraginta septem annis exactis. Ille namque anno centesimo vicesimo nono post civitatem liberam et sui juris factam, illam afflixit. Iste autem sub Leone quingentesimo sexto anno eam oppressit, sicuti hoc a studiosis repertum est. Et domos ejus fere omnes disjecit, cum quidem populosissima foret: ita ut in ea solitudo nulla, aut locus quisquam inhabitabilis aut neglectus esset. Magnificentissime autem exornata fuerat, propter ambitiosam multorum principum liberalitatem, qui operibus ibi exstruendis inter se concertarunt, et de gloria superare alii alios conati contenderunt. Conciderunt igitur imperiales ædes una atque altera: aliæ periculum evasere, una cum vicino lavacro, quod sane urbem incommoditate pristina liberavit, propterea quod reliquæ balneæ violenta inundatione ei incommodassent. Disjectæ quoque quæ pro imperatoriis ædibus fuere porticus, et quod eis impositum erat tetrapylum. Præterea Hippodromi pro foribus turris, et quædam ei insistentes porticus. In veteri autem urbe domum aut porticum ullam non attigit. Concussit insuper et Trajani et Severi et Adriani lavacra. Plurima item ædificia et porticus in ea quæ Ostracina dicitur vicinia, atque etiam quod vocatur Nymphæum: quæ omnia copiosissime Joannes rhetor in historiis suis refert. Terræ motûs istius gratia, et

των διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πάρεστιν ὁ Σωτήρ, πῶς μεταξὺ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἁγίων Πατέρων ἐνεχώρει, εἰ μὴ ἦν ἀπ' ἀρχῆς μετ' αὐτῶν τὸ ἅγιον Πνεῦμα; » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Διὸ ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου ὑπὸ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας, καθάπερ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ δοῦλος Κυρίου, ὑπὸ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Πάντα τὸν ὑπὸ τὴν σὴν ὁσιότητα εὐλαβῆ κλῆρον, καὶ τὸν εὐλογημένον καὶ πιστότατον λαὸν, ἐξ ἐμοῦ προσειπεῖν παρακλήθητι. » Διὰ ταῦτα πάντα, ὡς εἴρηται, ἐλαύνεται μὲν τῆς Ἀλεξάνδρου ὁ Αἴλουρος· Τιμόθεος δὲ ὁ ἕτερος ἀντεισάγεται, ὃς καὶ Σαλοφακίολος ἐκαλεῖτο, ἐκ τοῦ μέρους Προτερίου τυγχάνων. Καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τοῦ γενομένου φοβεροῦ σεισμοῦ ἐπὶ Λέοντος, καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἄλλων κοσμικῶν παθημάτων, καὶ τῆς κατενεχθείσης οὐρανόθεν κόνεως.

Ἤδη δὲ τοῦ Λέοντος δεύτερον ἔτος ἀνύοντος τῇ ἀρχῇ, ἐξαίσιος τῆς γῆς κλόνος ἐγγίνεται, καὶ βρασμὸς ἐπὶ τόσον ἐξέχων, ὡς πολλὰ μὲν ἁπανταχοῦ γενέσθαι τὰ πτώματα, τὴν δ' Ἀντιόχου πᾶσαν κατασεισθῆναι σχεδὸν, προοίμιον ὥσπερ τῶν ἐπιγενησομένων ταύτῃ κακῶν· οἷς πόῤῥω τῶν θείων νόμων οἱ ἐκεῖσε γενόμενοι, θηριώδεις πρὸς πᾶσαν γνώμην ἐγένοντο, μανίᾳ πάσῃ ἐκβακχευθέντες· χαλεπώτατος γὰρ τῶν πώποτε γενομένων ἐπέβρισεν, ἕκτον καὶ πεντακοσιοστὸν ἔτος χρηματιζούσης τῆς πόλεως. Ἐπῆλθε δὲ τετάρτην καὶ δεκάτην ἄγοντος τοῦ Γορπιαίου μηνὸς, ὃν Ῥωμαῖοι Σεπτέβριον ὀνομάζουσι, τετάρτην ὥραν νυκτὸς, ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα καὶ τριακοσίων διεληλυθότων ἐνιαυτῶν μετὰ τὸν ἐπὶ Τραϊανοῦ γεγονότα. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔνατον καὶ εἰκοστὸν καὶ ἑκατοστὸν ἀγούσης τῆς αὐτονομίας τῇ πόλει ἔτος ἐγένετο, ὁ δὲ νῦν ἐπὶ Λέοντος ἕκτον καὶ πεντακοσιοστὸν ἀνυούσης, ὡς φιλοπόνως εὑρεῖν ἐξεγένετο. Καὶ δὴ πάσας μὲν οἰκίας αὐτῆς σχεδὸν καταβέβληκε πολυανθρώπου γεγενημένης, ὡς μηδὲν αὐτῆς ἔρημον καὶ ἀοίκητον περιλειφθῆναι, ἢ ἀτημέλητον· λίαν δὲ μάλιστα φιλοπόνως ἐξησκημένης τῷ φιλοτίμῳ τῶν διαφόρων ἀρχῶν, ὥσπερ ἀλλήλοις ἁμιλλωμένων τοῖς ἔργοις καὶ ἀντιφιλοτιμουμένων, ποτέρῳ γένοιτο τὸν ἄλλον νικᾷν. Πεπτώκασι μὲν οὖν οἵ τε βασίλειοι οἶκοι, ὁ πρῶτός τε καὶ ὁ δεύτερος, τῶν ἄλλων διαφυγόντων τὸν κίνδυνον σὺν τῷ παρακειμένῳ βαλανείῳ, ὃ δὴ καὶ τὴν πόλιν τῆς πρότερον ἀχρηστίας ἀπέπλυνεν, οἷς συνέβη πλημμελῆσαι τὰ λοιπὰ τῶν βαλανείων. Ἐῤῥίφησαν δὲ καὶ αἱ πρὸ τῶν βασιλείων στοαὶ, καὶ ὃ ἐπέκειτο τούτοις τετράπυλον, καὶ ὁ τοῦ Ἱπποδρόμου πύργος, καί τινες τῶν ἐπ' ἐκείνῳ στοῶν. Κατὰ δὲ τὴν παλαιὰν οἰκίας ἢ στοᾶς οὐδόλως τινὸς ἥψατο· Τραϊανοῦ δὲ καὶ Σευήρου καὶ Ἀδριανοῦ τὰ βαλανεῖα κατέσεισε· καὶ ἡ ὀστρακίνη γειτονία οὕτω καλεῖται, τὰ πλεῖστα ταύτης καὶ τὰς ἐπ' ἐκείνῃ στοὰς συγκατέβαλε, καὶ τὸ Νυμφαῖον καλούμενον. Ἃ δὴ πάντα πρὸς λεπτὸν Ἰωάννης ὁ ῥήτωρ ἱστόρησε, καί γε διὰ τὸν σεισμὸν τοῦτον χίλια χρυσοῦ τάλαντα βασιλέα

φασὶν ἀφεῖναι τῇ πόλει τῶν ἐτησίων φόρων τὰ τέλη, τῶν ἠφανισμένων χάριν κτισμάτων, πολλὰ δὲ καὶ οἴκοθεν καταθεῖναι, ὥστε τὰς δημοσίας ἀνανεῶσαι οἰκοδομάς. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ ἥ τε Θράκη καὶ Ἑλλήσποντος κατασείεται, Ἰωνία τε πᾶσα, καὶ αἳ Κυκλάδες νῆσοι καλοῦνται· κατενεχθῆναι δὲ τὰ πολλὰ τῆς τε Κνίδου καὶ Κῶ· ἀνὰ δὲ τὴν Κωνσταντίνου καὶ Βιθυνῶν ἐπαρχίαν ὄμβρους ἐξαισίους γενέσθαι, ἐς τρίτην δὴ καὶ τετάρτην ἡμέραν ἀεννάως τῶν ὑδάτων οὐρανόθεν φερομένων ποταμηδὸν, καὶ ὄρη μὲν ἐς πεδία κατενεχθῆναι, κώμας δὲ μεγίστας κατακλυσθείσας ἀφανισθῆναι, ἐκ τῶν ἀγανιδὲ φορυτῶν ἔν τισι τῶν λιμνῶν καὶ νήσους ἀναφυῆναι· ὥσπερ περὶ Βοάνην ἐγένετο, ἣ ἄγχιστα Νικομηδείας ἐστί. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἐπεγένετο· σημεῖά τε γὰρ κατεθεάθη ἐν οὐρανῷ· νεφέλη γὰρ σάλπιγγος σχῆμα περιβαλλομένη, ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα ὤπτο· ἡνίκα καὶ σποδὸς ἄνωθεν ὑετίσθη τῇ Κωνσταντίνου, ὡσεὶ παλαιστὴν ὑπὲρ τῶν κεράμων καθεῖναι, εἰς πῦρ τῶν νεφῶν ἀλλοιωθέντων· ὃ δὴ σύμβολον ἀκραιφνέστατον ἦν τῆς ὅσον οὔπω ἔσεσθαι μελλούσης πυρκαϊᾶς· ὅτε πάντες σὺν τρόμῳ ἐξιόντες, δυσωποῦντες ἦσαν Θεὸν, λέγοντες, Πῦρ ἐπιβρέχειν καὶ τὸ πᾶν ἀφανίζειν ἦν βουλομένῳ Θεῷ. Φιλανθρώπως δὲ κινηθέντος, ἐσβέσθη, καὶ ἡ τέφρα κατῄει πρὸς γῆν. Περὶ ταύτης καὶ ὁ Καισαρεὺς Προκόπιος ἱστορεῖ οἶμαί που, ἐκ τοῦ Βεβίου ὄρους ἔχειν τὴν γέννησιν ἀναγράφων· πλείστην δὲ τῷ τότε ἀναδοθεῖσαν, καὶ βιαίῳ πνεύματι γενομένην μετέωρον, καταπίπτειν, ὅπου δὴ καὶ λήγειν συμβαίνει τὸ πνεῦμα· ἴσως δὲ καὶ Θεοῦ, ἔνθα δέοι κολάζειν, αὐτὴν καταρριπτοῦντος τῷ μετέωρον φέρεσθαι. Τῶν δ' εἰρημένων ἐπικειμένων σεισμῶν καὶ ὁ βασιλεὺς Λέων δείσας, περὶ τὸν ἅγιον Μάμαντα τὴν σκηνὴν ἐπήγνυτο, ἐπὶ ἓξ μῆνας τῆς πόλεως ἀποχωρῶν, τὴν θείαν ὀργὴν διαδιδράσκειν οἰόμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τοῦ γενομένου ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει.

Ἐν ἐκείνῳ δὲ καὶ τὸν μέγιστον ἐμπρησμὸν τῇ Κωνσταντίνου συνέβη γενέσθαι, ὃς πολλῷ δεινότερα ἢ ὁ σεισμὸς ἔδρασεν. Ἐγένετο δέ οἱ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ ἐν τῷ παρὰ θάλασσαν ταύτης μέρει ὃ Βοὸς πόρον καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι· ἀλάστορός τινος δαίμονος ταῖς ἐπιλυχνίαις τῶν ὡρῶν γυναικὶ χερνήτιδι εἰκασθέντος, λύχνον τε ἐπὶ τὸ παντοπώλιον προκομίσαντος, ὥστε τι τῶν ταρίχων ὅθεν ὠνήσασθαι. Εἰ δὲ καὶ γυνή τις ταῖς ἀληθείαις οἰστρουμένη δαίμονι παλαμναίῳ, λέγειν οὐκ ἔχω· καὶ ἄμφω γὰρ λέγεται. Ὁ μὲν οὖν λύχνος ἐτίθετο· τὸ δὲ γύναιον ἀνεχώρει. Τὸ δὲ πῦρ οὐκ οἶδ' ὁπόθεν στυππείου λαβόμενον, μεγίστην εὐθὺς προήει τὴν φλόγα· καὶ τὸ μὲν οἴκημα εὐθὺς καταπρῆσαν ἐδόκετο· ἐκεῖθεν δ' ἐπὶ τὰ ἐχόμενα ἕρπον, ἀμφινέμετο κύκλῳ ἐκ τοῦ ῥᾴστου τὰ παρακείμενα διαφθεῖρον. Καὶ οὐ μόνον ὅσα εὐέξαπτα, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ, ὅσα λίθος μόνος ξεστὸς εἰς εὖρος καὶ μῆκος ἦρε τῶν οἰκοδομημάτων. Καὶ ἐς τετάρτην δὲ ἡμέραν ἀπηνῶς οὕτω κατεσθίον τὰ

A propter ædificia diruta, imperatorem ferunt urbi ei mille auri talenta tributi annui remisisse, multam quoque pecuniam ad publica ædificia renovanda dedisse. Eadem tempestate Thracia etiam et Hellespontus, Ionia omnis, et quæ vocantur Cyclades insulæ concussæ sunt. Ædificia plura in Cnido et Co collapsa. Constantinopoli vero et in provincia Bithynia imbres immensi in tertium et quartum diem, jugibus aquis cœlitus in fluminum morem decidentibus, duraverunt : montes in planiciem deciderunt, vici maximi diluvio disparuerunt. Ex ingenti purgamentorum copia in quibusdam lacubus insulæ exstiterunt : sicuti in Boana lacu, qui ad Nicomediam est, accidit. Alia præterea multa evenere. Signa quoque in cœlo B conspecta. Nubes enim tubæ specie ad dies quadraginta visa est. **620** Quo tempore cinere etiam Constantinopoli, nubibus in ignem versis, pluit, qui cinis palmi minoris prope altitudine in tegulis jacuit : id quod evidentissimum indicium imminentis incendii fuit. Itaque cum tremore omnes urbe egressi, Deum precibus placarunt, ignea pluvia Deum abolere velle omnia dicentes. Porro Deo ad misericordiam converso, flamma exstincta, et cinis horrendus in terram delatus est. De hoc Procopius etiam Cæsariensis alicubi memorat, ex Bebio eum monte ortum habuisse scribens, unde ille cum plurimus redditus esset, vento violento in sublime actus, eo loci ubi ille C conquievit, deciderit : fortasse autem et Deus illum ita in sublimi aere jactatum, in ea loca quæ pœna coercenda erant, conjecit. Terræ quem diximus motu ita ingruente, imperator Leo sibi metuens, circa sanctum Mamantem tabernacula posuit, ad sex menses ab urbe ingredienda abstinens, eoque modo se divinam iram declinaturum existimans.

CAPUT XXI.

De Constantinopolitano incendio.

Tum quoque maximum incendium Constantinopoli grassatum est, quod illi majorem quam terræ motus intulit cladem. Initium sumpsit in parte maritima, quam Bosporum seu Bovis transitum, D incolæ nominant : cum perniciosus quidam dæmon lucubrationum horis mulierculæ victum labore manuum quærenti assimilitatus, lucernam ad rerum omnium venalium forum, salsamentorum aliquid empturus, sive etiam mulier vere exitioso dæmone agitata illa fuerit (nam dicere id non possim : utrumque sane fertur), detulisset. Lucerna igitur alicubi posita est, et mulier ipsa abiit. Ignis autem nescio unde stuppa correpta, ingentem provolvit flammam, et ædificium id illico consumpsit, atque inde ad vicina serpens circumquaque quam facillime proxima tecta depastus est : nec illæ tantum quæ facile ignem concipiunt ædes, verum etiam quæ e lapide secto amplitudine et altitudine ingenti constructæ erant domus, confla-

grarunt. Incendium id libere, in quæcunque incidisset, ædificia consumens, in quartum usque duravit diem. **621** Adhibita quidem est adversus ignem omnis generis defensio, sed vis ejus illam modis omnibus superavit, adeo ut media pars urbis omnis, a Septentrione austrum versus, prorsus conflagrarit, in longitudinem quinque, in latitudinem vero decem et quatuor stadiorum spatio, neque quidquam in medio de publicis privatisque porticibus et ædificiis relictum est. Columnæ quoque et durorum natura lapidum materia, perinde atque sarmenta quædam, quæ facile accenduntur, arserunt. Clades ea ex parte boreali, ubi etiam navale urbis est, a Bosporo seu bovis transitu, ipso ad vetus usque fanum, quod ab Apolline cognomen habuit, ex australi vero regione a Juliani portu usque ad præclarum ædificium templi ejus, quod Concordiæ dicitur, processit. Medius inter hæc locus a Constantini foro, usque ad id quod Tauri forum dicitur, fuit. Itaque quæ inter ea quæ diximus in medio fuere ædificia, deformes et miserandum facta sunt spectaculum. Quæcunque enim ad sublimem amplitudinem et formam exstructa, et ad incomparabilem exornata magnificentiam, maximo commodo publica et privata ædificia fuerant, omnia simul subito in acervos et hiatus vastos et invios redacta sunt, varii generis materia in cumulum unum congesta, et priore facie rerum adeo mutata, ut neque ædium ipsarum incolæ quid fuerit, quove loco quævis prius opera C steterint, discernere potuerint.

A προστυχόντα ἐπεχωρίασεν, ὑφιστάμενον μὲν καὶ πᾶσαν ἄμυναν, ὑπέρτερον δὲ παντοίως δεικνύμενον, ὡς τὸ μεσαίτατον ἅπαν τῆς πόλεως, ἀπὸ τοῦ ἀρκτῴου κλίματος ἄχρι δὴ καὶ τοῦ νοτίου παντάπασι δαπανηθῆναι, τὸ μὲν μῆκος ἐπὶ στάδια πέντε, τό γε μὴν πλάτος ἐπὶ δέκα καὶ τέσσαρα· ὡς μή τι μεταξὺ καταλειφθῆναι, τῶν τε δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν στοῶν τε καὶ οἰκοδομημάτων· ἀλλὰ καὶ κίονας, καὶ τὴν ἄγαν ἀπεσκληκυῖαν τῶν λίθων φύσιν καὶ ὕλην, ὥσπερ τι φρυγανῶδες καὶ εὐέξαπτον δαπανῆσαι. Προελθεῖν δὲ τὸ κακὸν ἀπὸ μὲν τοῦ βορείου μέρους, ἔνθα καὶ τὰ νεώρια τῇ πόλει εἰσὶν, ἐκ τοῦ καλουμένου πόρου Βοὸς ἄχρι τοῦ παλαιοῦ ἱεροῦ, ὃ Ἀπόλλωνος ἐπώνυμον εἶχεν· ἀπὸ δὲ νοτίου κλίματος B ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανείου λιμένος ἄχρι δὴ καὶ τῶν περιφανῶν οἰκιῶν, τοῦ τῆς Ὁμονοίας ἐπικεκλημένου νεώ. Τὸ δέ γε μέσον τούτων ἦν ἀπὸ τοῦ φόρου Κωνσταντίνου ἄχρι δὴ καὶ τῆς ἀγορᾶς ἣ τοῦ Ταύρου καλεῖται. Ὅσα γοῦν ἐν μέσῳ τῶν εἰρημένων, εἰδεχθές τι καὶ οἰκτρότατον καθίστατο θέαμα. Καὶ γὰρ ὅσα πρὸς μετέωρον ἦσαν κάλλος καὶ μέγεθος, καὶ εἰς ἀπαράβλητον ἐξησκημένα πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερον, κοινά τε καὶ ἴδια χρείαν τὴν μεγίστην ἀποπληροῦντα, ἀθρόα πάντα εἴς τε ὄρη καὶ βουνοὺς δυσπόρους ἐσχεδιάζετο, ὕλης παντοίας ἐς ταυτὸ συμπεφορημένης τῆς προτέρας ὄψεως ἐς τόσον ἠλλοιωμένης, ὡς μηδ' ἱκανῶς τοὺς οἰκήτορας διακρίνειν ἔχειν, τί τε ἦν, καὶ ὅπη ἕκαστα τῶν πρώην ἔργων ἑστῶτα ἐτύγχανον.

CAPUT XXII.

De sancto Marciano, Magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ œconomo, et de sancto Daniele Stylite, aliisque qui tum monastica vita insignes fuerunt.

Corripuit quoque incendium id sanctæ Resurrectionis templum, quod Marcianus, celebris vir, sumptibus suis erexit: et item sanctæ Pacis delubrum, ad mare situm. Eo enim tempore præclarus vir iste claruit, operibus novis enitens, humanitateque et misericordia maxime insignis, et qui virtute eo processerit, ut etiam mortuos excitarit. Sed alia quoque is templa præclara et magnifica Deo construxit. Tum porro ignis carpere jam sanctæ Resurrectionis templum instituerat, sed ei ille obstaculo fuit. Cum enim jam flamma serpens ecclesiæ appropinquaret, accepto in manus sacro Evangelio, per tegulas in tectum conscendit, precibusque et lacrymis Deum imploravit. **622** Ignis autem, ad eum accedens, veluti virum sanctum reveritus, atque in sublime sublatus, et in fornicis speciem admodum incurvatus, ædem eam intactam prorsus relinquens transilivit. Cum hæc eo tempore Daniel quoque floruit, qui ad Transitum perquam diu stationem super columna pertulit. Is ex Symeonis Mandra prodiit, cujus precibus et cohortationibus adjutus, eximia subiit certamina, et pietatis exercitium supra naturæ captum,

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Μαρκιανοῦ τοῦ οἰκονόμου τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ ἁγίου Δανιὴλ τοῦ Στυλίτου, καὶ ἄλλων ἀσκήσει διαπρεψάντων.

Συνεπελάβετο δὲ τὸ πῦρ καὶ τοῦ οἴκου τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως, ὃν Μαρκιανὸς ὁ ἀοίδιμος ἰδίοις ἀνήγειρεν ἀναλώμασι, καὶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης τῆς πρὸς θάλασσαν. Τηνικαῦτα γὰρ ὁ ἀοίδιμος οὗτος διέλαμπεν, ἔργοις καινοῖς διαπρέπων, φιλανθρωπίᾳ δὲ τὰ μάλιστα γνωριζόμενος, καὶ ἐπὶ τόσον ἀρετῆς ἥκων, ὡς καὶ νεκροὺς ἀνιστᾶν. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους ἀνεγείρει οἴκους Θεῷ, περιφανεῖς τε ἅμα καὶ μεγαλοπρεπεῖς. D Τὸν δὲ τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως τηνικαῦτα τὸ πῦρ λαφύσσειν αἱρούμενον, ἐμποδὼν ἐκεῖνον γενέσθαι. Ἐπεὶ γὰρ ἤδη ἐγειτόνει ἕρπον τὸ πῦρ, τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον μετὰ χεῖρας λαβὼν, ἄνεισι διὰ τῶν κεράμων ἐπὶ τὴν ὀροφὴν τοῦ νεὼ, εὐχαῖς καὶ δάκρυσιν ἱλεούμενος τὸν Θεόν. Πελάσαν δὲ τὸ πῦρ, ὥσπερ εὐσχημόνως τὸν ὅσιον αἰδεσθὲν, εἰς ὕψος ἀρθὲν, καὶ ἀψῖδος δίκην ἐς πολὺ κυρτωθὲν, ὑπερέπτη τὸν δόμον ἄψαυστον παντάπασι καταλελοιπός. Τηνικαῦτα δὲ τούτῳ συνήκμαζε καὶ Δανιὴλ πρὸς τῷ Ἀνάπλῳ τὴν ἐπὶ κίονος στάσιν ἐς πολὺ διαθλεύσας τοῦ χρόνου· ἀπὸ τῆς τοῦ Συμεῶνος ὁρμηθεὶς μάνδρας, καὶ τῶν ἐκείνου εὐχῶν καὶ προτροπῆς μετασχών. Ὅπου δὴ γεννικοὺς ὑποστὰς ἀγῶνας, καὶ ἄσκησιν ὑπερφυᾶ διανύσας, ἀμέσῳ τῷ ζήλῳ χρώ-

μενος, πρὸς τοῦ ἀγωνοθέτου καὶ ὑπερβολαῖς δόξης A ἀνεκηρύχθη, κατά τε τῶν ἀλαστόρων δαιμόνων καὶ νόσων παντοίων ἰσχὺν εἰληφώς· ἐφ' ᾧ καὶ πολλάκις ἐν εὐτελεῖ σχήματι ἐλθὼν ὁ κρατῶν, κατάπληκτος ἦν, εὐλογίας τε ᾔτει, καὶ τῶν ἐκείνου μετεῖχεν εὐχῶν. Φιλοτιμούμενος δὲ, καὶ οἰκοδομὰς ἀνίστη περὶ τὸν στῦλον μεγαλοπρεπεῖς· καὶ νεών τε καὶ καταγώγιον περὶ τὸν ὅσιον μοναστῶν ἥδρασέ τε καὶ ἀνύψου τὸν κίονα, καὶ πάντα ἦν τῷ ὁσίῳ γινόμενος. Τῷ δ' ἐμπρησμῷ τούτῳ τοῦ στύλου κατιὼν, ἐπέβη τῇ πόλει· καὶ τῇ παρουσίᾳ ἐκείνου ἐλώφα τὸ πῦρ, καὶ αὐτίκα ἐσβέννυτο. Καὶ ἐπὶ Βασιλίσκου δὲ τὴν θρησκείαν παρατρέποντος, ὡς τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀθετοῦντος, ζήλῳ χρησάμενος αὖθις κατῄει· καὶ Ἀκακίῳ τῷ Κωνσταντίνου συνεκκλησίαζε· καὶ τὸ B μοναχικὸν ἅπαν λαβὼν σὺν τῷ πλήθει πρὸς Βασιλίσκον ἧκε, καὶ μετὰ παῤῥησίας πολλῆς τῷ βασιλεῖ διειλέχθη. Τὰ ἴσα δὲ τούτῳ καὶ ὁ ἀσκητικώτατος ἐποίει Ὀλύμπιος. Διέλαμπέ γε τηνικαῦτα καὶ Αὐξέντιος ἀπὸ σχολαρίων τὸν ἄσκευον μετιὼν βίον τῷ καταντικρὺ Βυζαντίου ὄρει, ἧπέρ μοι προείρηται· ὃς κατιὼν, τῇ συνόδῳ παρέβαλλε, καὶ τὰ μεγάλα τῷ ὀρθῷ συνήρατο δόγματι. Ἐν δὲ τοῖς περιωνύμοις ἦσαν τῶν ἀσκητῶν ὅ τε Βαραδᾶτος καλούμενος, καὶ Ἰάκωβος ὁ Νισιβηνός. Ὅπως δὲ ἦν ἀγωγῇ ἐναρέτῳ χρώμενος, ἔδειξεν οἷς ἔπραξε περὶ τὰς πλυνούσας ἐν τῇ πηγῇ Ἑλληνίδας κόρας· αἵτινες ἀπειθήσασαί τι, ἐπὶ τῷ ῥήματι Ἰακώβου ἐπολιώθησαν. Ξηρὰ δ' εὐθὺς καὶ ἡ πηγὴ ἀνεδείχθη, ἣν εὐξάμενος, αὖθις ῥεῖν παρεσκεύαζε, τὰς μέντοι κόρας διὰ βίου πεπο- C λιῶσθαι κατέλιπεν. Εἰδέναι μέντοι χρεὼν, ὡς οὐχ οὗτος ἐκεῖνος Ἰάκωβος ὁ ἀντιγράψας πρὸς τὰ ἐγκύκλια· ἐκεῖνος γὰρ ἐν τοῖς Κωνσταντίου ἦν χρόνοις. Οὗτος δ' ἐν τῷ νῦν χρόνῳ διέλαμπε, μέγας ἐν θαύμασι καὶ τέρασιν ἐξαισίοις γενόμενος, ὥς φησι Θεοδώρητος ἐν τῇ *Φιλοθέῳ* αὐτοῦ *Ἱστορίᾳ*· ᾧ καὶ λάρνακα πρὸς ταφὴν ἡτοίμασε Θεοδώρητος. Συνέβη δὲ προτετελευτηκέναι τὸν Θεοδώρητον· πλὴν καὶ οὕτως ἐν αὐτῇ ἐτέθη ὁ μέγας Ἰάκωβος. Τὸν δὲ προῤῥηθέντα Μαρκιανὸν Γεννάδιος ὁ τῆς Κωνσταντίνου οἰκονόμον τῆς ἐκκλησίας ἐχειροτόνει, τῆς τῶν Καθαρῶν ὄντα θρησκείας τὸ πρότερον, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετελθόντα· ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι οἰκονόμος, τὰ ἐν ἑκάστῃ τῶν ἐκκλησιῶν προσφερόμενα διετύπου τοὺς κατὰ τόπους κληρικοὺς ἀποφέρεσθαι, ἄχρις D ἐκείνου πάντα τῆς καθόλου Ἐκκλησίας κομιζομένης· ὅτε καὶ Λέων πρῶτος ἐνομοθέτει τὴν κυρίαν τῶν ἡμερῶν πᾶσιν ἀργεῖσθαι, ἄπρακτόν τε εἶναι καὶ σεβασμίαν, ὡς καὶ τοῖς θείοις ἀποστόλοις δοκεῖ, τούς τ' ἐν κλήροις κατειλεγμένους παρὰ μόνῳ τῷ τῶν πραιτωρίων ἐπάρχῳ κρίνεσθαι.

Boreæ continue expositus, peregit : quapropter etiam ab agonotheta sive certaminis muneratore ingenti gloria est condecoratus, a quo exitiosorum dæmonum expulsionem et variorum morborum sanationem accepit. Ad quem sæpe etiam in tenui habitu veniens imperator obstupuit, benedictionemque ab eo et communionem precum petiit. Perliberaliter quoque magnifica prope columnam construxit ædificia, templum item et domicilium circa virum sanctum monachorum statuit, et columnam ipsam extulit, omniaque adeo viro sancto factus est. Incendii ejus tempore, Daniel ex columna tandem digressus, in urbem venit, atque in ejus præsentia ignis confestim exstinctus conquievit. Sub Basilisco vero, qui a religione excidit, et Chalcedonensem synodum contempsit, ardore inde ductus rursum descendit, et cum Acacio Constantinopolitano antistite ecclesiasticos conventus egit, monachorumque ordine omni cum multitudine ipsa plebis assumpto Basiliscum adiit, et cum eo liberrime collocutus est. Idem fecit ascetarum præstantissimus Olympius. Tum quoque viguit Auxentius exscholaris (1), vitam nudam in monte eo qui ex adverso Constantinopoli situs est, sicuti antea dixi, monachus agens. Qui inde descendens, synodo affuit, et plurimum momenti recto dogmati attulit. Inter monachos clari etiam maxime fuere Varadatus et Jacobus Nisibenus : cujus quam egregium vitæ institutum fuerit, satis declarat miraculum quod in puellis Græcam superstitionem sectantibus, dum in fonte lavarent, edidit. Quæ quod dicto Jacobi audientes non essent, canuerunt : et fons statim exsiccatus est, quem quidem ille precatus undis replevit, puellas autem canas per vitam omnem reliquit. Illud scire convenit, non hunc esse Jacobum illum, qui adversus circulares litteras scripsit : **623** nam is Constantii temporibus fuit : iste autem temporibus hisce viguit, prodigiis et miraculis præcipuis spectatus, sicuti Theodoretus in Dei amantium Historia inquit. Cui etiam arcam sepulcralem fieri idem Theodoretus curavit. Accidit autem ut prior moreretur Theodoretus : verumtamen sic quoque magnus Jacobus in ea est conditus. Marcianum, quem diximus, Gennadius Constantinopolitanus ecclesiæ œconomum et dispensatorem legit, cum ex Catharorum sive Purorum hæresi ad Ecclesiam transiisset, qui cum id munus obiret, quæ in ecclesia quaque muneris loco offerrentur, ea ut loci cujusque clerici ferrent, constituit, cum ad id tempus Ecclesia universalis dona ejuscemodi omnia tulisset. Quo tempore primus etiam Leo constitutione lata, ut dies Dominicus ab omnibus absque labore omni per otium transigeretur, festusque et venerabilis esset, quemadmodum et divis apostolis visum est, præcepit. Constituit quoque (2), ut qui in cleri ordinem lecti essent, a solo præfecto prætorio judicarentur.

(1) Scholares in sacro palatio militantes dicebantur, sicuti et pars eorum domestici scholæ. Nam militantium quoque schola est. Hinc rubrica est *De privilegiis scholarum*, C. lib. XII. Et exscholaris, qui militare in aula desiit : sicut exrex, exconsul, exquæstor, etc., dicitur.

(2) L. *omnes indices*. L. *Dies festos*. C. De fer.

CAPUT XXIII. A

De Gennadii patriarchæ virtutibus, et de rebus quæ temporibus ejus præter opinionem et fidem acciderunt admirandis.

Gennadio isto episcopatum gerente pictor quidam Servatorem habitu et forma Jovis pingere ausus, facinoris ejus mercedem tulit. Nam manus ejus exaruit : quam, cum ille crimen id publice confiteretur, Gennadius restituit. Illud vero notandum, verius esse, Servatorem nostrum capillum molliter inflexum et subcrispum, eumque minus densum habuisse, sicut in historiis colligitur. Gennadius iste ad Eleutherium martyrem, de clerico illius quodam, quem ut dissolute viventem criminabatur, epistolam dedit verbis hisce compositam : « Sancte martyr Dei Eleutheri, miles tuus incompositam B degit vitam : quapropter aut tibi ille corrigendus, aut tu ab Ecclesia rejiciendus es. » Et clericus ille statim mortuus est. Idem Gennadius nullum ordinavit, qui non prius psalterium sedulo in ore habuisset. In episcopatu hujus, Studius quidam,
624 vir præclarus, Roma Constantinopolim pervenit, et divo Præcursori templum erexit, in quod monachos ex domicilio eorum qui ἀκοίμητοι, hoc est, insomnes dicuntur, induxit. Illorum domicilium Marcellus divinissimus construxerat, in quo perpetuis carminibus nunquam non hymni Deo canerentur, sodalitate monachorum eam ob rem in tres cœtus divisa. In ea mandra Joannes quoque Calybites monachum egit. Ea tempestate Timo les C etiam et Anthimus Troparioru m (1) poetæ floruere, qui suas uterque sodalitates habuere. Et qui Chalcedonensis synodi decreta comprobabant, Anthimi conventus frequentabant, qui etiam pervigilium inter eos instituit. Atqui hostili erga eum erant animo, Timoclem sequebantur. Admirandum etiam quidquam aliud, quod Gennadio accidit exponam. Cum enim noctu ad sanctius sacrificii altare astaret, et preces ad Deum pro mundo funderet, spectrum quoddam dæmoniacum visum est : quod crucis signo ab eo repulsum, humana voce ita illi respondet : Illo quidem vivo, secessurum atque quieturum, postea vero modis omnibus Ecclesiam perturbaturum. Quod Gennadius metuens, postquam Deum plurimum deprecatus fuisset, ex hac D vita migravit. Et Acacius orphanotrophus, seu pupillorum curator, thronum recepit. Tum quoque evenit, ut duo episcopi, quorum alter rabie Arii infectus, a dicendi et disputandi arte instructissimus, alter virtute, religione et recta fide ornatissimus erat, de doctrina religionis concertarent. Porro orthodoxo et recte sentienti visum est, verborum contentione relicta, ad rem ipsam descendere, et veritatem explorare; videlicet ut rogo ingenti accenso, se in ignem conjicerent. Quod ubi Arianus detrectavit, orthodoxus igni se commisit, atque inde cum impio sermonem conferens dispu-

(1) Tropos etiam nunc homines nostri dicunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς ἀρετῆς Γενναδίου τοῦ πατριάρχου, καὶ τῶν παραδόξως ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ γενομένων.

Τούτου δὴ τοῦ Γενναδίου ἱεραρχοῦντος, καί τις ζωγράφος ἐπὶ σχήματι Διὸς τὸν Σωτῆρα γράψαι τολμήσας, ἀντιμισθίαν τῆς πράξεως, τὸ ξηρὰν αὐχῆσαι τὴν χεῖρα ἐκτήσατο· ὃν τὸ ἔγκλημα παῤῥησίᾳ ὁμολογήσαντα, εὐχῇ Γεννάδιος ἐξιᾶτο. Χρεὼν μέντοι εἰδέναι, ὅτι ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος τὸ οὖλον μᾶλλον καὶ ὀλιγότριχον ἀληθέστερόν ἐστιν, ὡς ἐκ τῶν ἱστορούντων διέγνωμεν. Οὗτος δὴ ὁ Γεννάδιος Ἐλευθερίῳ τῷ μάρτυρι ἐπιστολὴν ἔγραφε, τῶν τινα ἐκείνου κληρικῶν ἀτάκτως βιοῦντα ἐπεγκαλῶν, γράψα, οὕτως· « Ἅγιε μάρτυς Θεοῦ Ἐλευθέριε, ὁ σὸς στρατιώτης ἀτάκτως διανύει τὸ ζῆν. Ἢ διόρθου αὐτὸν, ἢ ἐκκόπτειν σε δεῖ. » Ὁ δὲ κληρικὸς εὐθὺς ἐτελεύτα. Ὁ αὐτὸς δὲ οὐδένα ἐχειροτόνει Γεννάδιος, μὴ τὸ Ψαλτήριον πρότερον διὰ στόματος φέροντα. Τούτου δ' ἐπὶ τὸν θρόνον ὄντος, καὶ Στούδιός τις περιφανὴς ἀνὴρ ἐκ Ῥώμης ἥκων, τὸν τοῦ Προδρόμου ἀνεγείρει νεὼν, μοναχοὺς ἐκ τῆς τῶν Ἀκοιμήτων μονῆς ἐκεῖσε ἐγκαταστήσας. Ἣν Μάρκελλος ὁ θειότατος ἤγειρεν, ἀσίγητον τὸν ὕμνον παρασκευάσας Θεῷ ἀναπέμπεσθαι, εἰς τρία μέρη τὴν ποίμνην διανειμάμενος. Ἐφ' ᾗ δὴ μάνδρᾳ καὶ Ἰωάννης ὁ Καλυβίτης τὰ μοναχῶν ἐτελέσθη. Τότε καὶ Τιμοκλῆς τε καὶ Ἄνθιμος οἱ τῶν Τροπαρίων ἤκμαζον ποιηταὶ, κατὰ φατρίας διῃρημένοι. Ἀλλ' ὅσοι μὲν τοῖς δόγμασι τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ προσέχειντο, παρὰ τῷ Ἀνθίμῳ συνήγοντο, ὃς πρῶτος καὶ τὰς παννυχίδας ἐπενόησε γίνεσθαι· ὅσοι δ' ἐχθρωδῶς ἐκείνῳ ἐφέροντο, μᾶλλον προσέχειντο Τιμοκλεῖ. Καὶ ἄλλο δέ τι παράδοξον ἐπὶ Γενναδίου γενόμενον διηγήσομαι· νυκτὸς γὰρ κατὰ πρόσωπον τῷ θυσιαστηρίῳ ἑστῶτος, καὶ προσευχῇ δυσωποῦντος ὑπὲρ τοῦ κόσμου Θεὸν, φάσμα τι δαιμόνιον ἐποφθῆναι· ὃ τῷ σταυρικῷ τύπῳ ἀποτρεπόμενον, ἀποκρίνασθαι ταῦτα ἀνθρωπίνῃ φωνῇ· Ὡς αὐτοῦ μὲν ζῶντος, ἐνδίδωσί τε καὶ ὑποστέλλεται· ἐς ὕστερον δὲ λυμανεῖσθαι πάντως τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ δείσας Γεννάδιος, πλεῖστα λιπαρήσας Θεὸν, πρὸς τὴν ἐκεῖθεν μετέβαινε βιοτήν. Καὶ Ἀκάκιος ὁ ὀρφανοτρόφος τὸν θρόνον ἐλάμβανε. Δύο δ' ἐπισκόπων, ὧν ὁ μὲν τῆς Ἀρείου λύσσης ἦν διαλεκτικὸς ἐς τὰ μάλιστα, ὁ δὲ ἀρετῇ καὶ εὐλαβείᾳ σὺν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει κοσμούμενος· τούτων οὖν περὶ τῆς θρησκείας ἀμφισβητούντων, τῷ ὀρθοδόξῳ ἐδόκει ἀφεμένους τῶν λόγων, ἔργοις τἀληθὲς πειρᾶσθαι γνωρίζειν· καὶ μεγάλης ἀναφθείσης πυρᾶς, ἔνδον ἑαυτοὺς εἰσωθεῖν. Παραιτουμένου δὲ τοῦ Ἀρειανοῦ, τὸν ὀρθόδοξον εἰσδραμόντα τὸ πῦρ, ἐκεῖθεν τῷ δυσσεβεῖ τὰ τοῦ διαλόγου ποιεῖσθαι, ἄχρι καὶ τῶν ἱματίων ἀπαθῆ διαμείναντα. Καί τινα δὲ Ἰουδαῖον ἀρχισυνάγωγον ἁλόντα σὺν δυσὶ μειρακίοις, ταραχῆς γενομένης, οἷάπερ αἴτιον, ἀπηνῶς ὁ ὑπατικὸς ᾐκίζετο, πολλῶν παρόντων τοῖς πραττομένοις. Πολλαῖς δὲ βασάνοις ἐξετασθεὶς, ἄλλο γε οὐδὲν ἐπεβόα, ἀλλ' ἤ, « Ὁ Θεὸς

τοῦ ἁγίου Σεργίου, βοήθει μοι· ἅγιε Σέργιε, σὺ οἶδας.» A Ὑποκρίνεσθαι δὲ τὸν Ἑβραῖον ταῦτα οἰόμενοι, πυρὶ κατεδίκαζον τὸ προῤῥηθὲν ἐπιλέγοντα. Ἐν μέσῳ δὲ τῷ πυρὶ δύο τινὲς ἔφιπποι φαιδρὰς ἠμφιεσμένοι στολὰς ἀναφανέντες, ἐπὶ πολλαῖς ὥραις ἀσινῆ τοῦ πυρὸς διετήρουν. Εἰσδραμὸν δὲ τὸ πλῆθος, ἀνάρπαστον ἦγε. Καὶ ὁ μὲν τοῦ λοιποῦ βαπτισθεὶς Σέργιος ὠνομάζετο· φωτισθεὶς δὲ καὶ τὸν νοῦν, τὸ περιὸν τῆς οὐσίας ἀπεμπολήσας, ναὸν μέγιστον ἐπὶ τῆς πυρᾶς αὐτῷ τῷ μάρτυρι Σεργίῳ ἀνίστα· καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποθρίξας, ἐν αὐτῷ τὸ λεῖπον τοῦ ζῆν ἤνυε, μεγάλως εὐαρεστήσας Θεῷ. Ἐπίσης δὲ αὐτῷ ἐποίει καὶ τὰ μειράκια, εἰς Σέργιον καὶ Βάκχον τὰς κλήσεις ἀμείψαντα. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

tavit, salvusque etiam vestibus intactus permansit. Archisynagogus quoque inter Judæos quidam cum pueris duobus in tumultu concitato, perinde atque is auctor ejus fuisset, correptus, crudeliter a viro consulari excruciatus est, multis hominibus præsentibus. Is autem inter tormenta varia illud tantum vociferatus est : « O Deus sancti Sergii, adjuva me. Sancte Sergi, tu nosti. » Judices porro fingere et assimulare hæc Hebræum putantes, ad ignem, ut vivus combureretur, qui verba ea protulisset, condemnarunt. **625** Et ecce in media flamma equites duo candidis induti stolis apparentes, horis multis illum ab igne intactum conservarunt : et multitudo in flammam insiliens, hominem inde eripuit. Qui deinde baptizatus, Sergius nominatus est : atque ille non minus mente quoque illuminatus, substantia sua, quam multam habuit, vendita, in pyræ ejus loco amplissimum Sergio martyri templum exstruxit : ubi capite raso reliquam, juxta Dei beneplacitum, exegit vitam. Idem duo ejus fecere pueri, nominibus suis in Sergii et Bacchi nomen mutatis. De his hactenus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. B

Περὶ τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὡς ἐξ Ἱεροσολύμων ἀνακομισθεῖσα ἐν τῷ τῶν Βλαχερνῶν στρογγύλῳ ἀπετέθη ναῷ.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας τοῦ Λέοντος καὶ ἡ τῆς πanαγίου Μητρὸς τιμία ἐσθὴς εἰς τὴν Κωνσταντίνου εἰσήχθη τρόπῳ τοιῷδε. Ταύτην, ὡς ἔφημεν, ἡ τοῦ Θεοῦ μήτηρ μεταχωροῦσα πρὸς τὸν Υἱὸν, Ἑβραΐδι γυναικὶ παρθένῳ οὔσῃ κατέλιπεν· ἣ δὴ ἐκ διαδοχῆς ἐς ἐκεῖνο καιροῦ ἄφθορος διαμεμενήκει, πολλὰ τῶν παραδόξων διαπραττομένη. Κανδίδου δὲ καὶ Γαλβίου τῶν αὐταδέλφων ἐν πατρικίοις κατειλεγμένων, τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα στειλαμένων, ἐπεὶ πάντα περιερχόμενοι καὶ κατασπαζόμενοι, καὶ ἐς τὰ τῆς Γαλιλαίας μέρη κατήντησαν, καὶ τὸν θησαυ- C ρὸν τουτονὶ εὑρηκότες παρά τινι Ἑβραΐδι τηρούμενον, σπουδὴν ἐποιοῦντο τοῦτον ἀφελέσθαι. Καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα περιελθόντες, καὶ πάντα ἅγιον ἀσπασάμενοι τόπον, σορὸν τεκτηνάμενοι ἴσην τῷ τε μήκει καὶ πλάτει ᾗ ἡ θεία ἐσθὴς τῆς Θεομήτορος ἐναπέκειτο, ἐν τῷ ἐπανιέναι, ταύτην μὲν κενὴν οὖσαν, ἐπὶ σχήματος ἔθεντο, τῷ συνήθει πέπλῳ ἐπικαλύψαντες· ἐκείνην δὲ μετὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ θείου ἐνδύματος ὑφελόμενοι, οἳ ποδῶν εἶχον, εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀνέτρεχον· καὶ ἐν τῷ προαστείῳ σφῶν ᾧ Βλαχέρναι ἦν ὄνομα, κατετίθεντο, τὸν θεῖον θησαυρὸν πειρώμενοι κρύπτειν. Ἐπεὶ δ' ἀδυνάτοις ἐῴκεσαν ἐπιχειρεῖν, καὶ ἄκοντες βασιλεῖ κατεμήνυον. Ὁ δ' ἀῤῥήτου πλησθεὶς ἡδονῆς, σφαιροειδῆ κατασκευάσας νεὼν ἔνθα συνέβαινε κρύπτεσθαι, σεβασμίως τὴν θείαν D καὶ ἱερὰν σορὸν κατετίθετο, ἔνθα νῦν καὶ ἡ τιμία ἐσθής ἐστιν ἀσινὴς διατηρουμένη, ἀκαταγώνιστον φυλακτήριον τῇ πόλει ἐσαεὶ διαμένουσα, νόσων παντοίων ἐλατείρα, νικῶσα τὴν τοῦ χρόνου φύσιν τῇ καινοτομίᾳ τῶν ἐπ' αὐτῇ πραττομένων. Ἀλλὰ Πουλχερία μὲν ἡ ἀοίδιμος βασιλὶς τὸν μέγαν τῇ Θεομήτορι νεὼν ἐπὶ Μαρκιανοῦ ἀνιστᾷ, τὰ ἐντάφια σπάργανα ταύτης ἐκεῖσε καταθεμένη· Λέων δ' ὁ μέγας τὸν ἕτερον, τὴν τιμίαν ἐσθῆτα ταύτης περιφανῶς αὐτῷ καταθέμενος.

CAPUT XXIV.

De veneranda sanctissimæ Dei Genitricis veste, ut ea Hierosolymis allata, in rotundo atque acuminato templo, cujus nomen est Blachernæ, sit reposita.

Eodem Leone imperante, veneranda immaculatæ Matris vestis Constantinopolim hoc modo perlata est. Hanc, sicuti diximus, mater Dei ad Filium migrans, mulieri Hebrææ quæ virgo erat, reliquit, quæ etiam usque ad illud ipsum tempus ex successione incorrupta permansit, et multa miracula edidit. Postquam autem Candidus et Galbius germani fratres patricia dignitate præditi, Hierosolyma profecti, omnia ibi loca perlustrarunt et exosculati sunt, atque inde etiam in Galilææ partes venerunt, et thesaurum hunc apud Judæam quamdam asservatum repererunt, consilium ejus auferendi ceperunt. Et Hierosolymorum urbe peragrata, et sancto quoque loco salutato, ex Palæstina discessuri, arcam eadem longitudine et latitudine qua illa erat, in qua divina Dei matris vestis reposita erat, fieri curarunt : eamque vacuam, solito ornamento coopertam, per fraudem in loco suo deposuerunt : alteram autem illam cum sacrosancta veste receperunt; et cum ea quam celerrime Constantinopolim recurrerunt, in suburbana regione, cui Blachernæ nomen erat, occultare divinum thesaurum volentes. Quandoquidem vero rem tentare quæ fieri nequiret visi sunt, ingrati etiam eam ad imperatorem retulere. Atque ille incredibili elatus voluptate, rotundo in eo loco ubi asservabatur constructo templo, **626** cum magna veneratione sacram arcam in eo collocavit : ubi nunc quoque veneranda illa vestis integra servatur, veluti invictum perpetuumque urbis præsidium quæ varios repellit morbos, et novitate miraculorum quæ in ea fiunt, naturam et vim temporis superat. Pulcheria quidem celebris imperatrix, ingens sub Marciano Dei Matri condidit templum, ubi sepulcrales fascias reposuit : Leo autem Magnus aliud construxit, in quo magnifice vestem illius consecravit.

CAPUT XXV.

De templo sanctissimæ Dei Genitricis ad fontem: et ut is fons admirando miraculo Leoni oblato repertus sit.

Leo iste aliud quoque templum Virgini Matri in loco qui fontis nomen habet, erexit, ubi densæ et ingentes cupressi, pratum etiam teneris refertum floribus, quasi quidam paradisus amœnus et pulcher, fons insuper pellucida et potabili aqua tacite scatens, et, ut semel dicam, quæcunque sacrum templum decerent, omnia erant. Utrumque hoc delubrum pro urbis mœnibus constructum est: alterum in Blachernis ad maris littus, alterum autem ad eas quæ dicuntur Aureæ portæ, quæ ad arcis finem sunt, ut utraque ædes inexpugnabile urbi propugnaculum esset. Abest ab urbe regio hæc quasi stadio uno, dotes quas terra habere potest omnes obtinens, antiquitus Matri Dei consecrata. Optimum ibi est cœlum, locus ipse variis consitus arboribus, platanorum proventu plurimo et cupressorum proceritate perquam amœnus fuit. Herbam protulit mollem et copiosam, diversi generis flosculos prætendentem, toris commodam, nec minus pascuis utilem. Fons ubertim et pellucide profluens, cum loco ipsi gratiam ingentem et amœnitatem præbuit, tum pulchrum eum et conspicuum reddidit. Divina præterea gratia aquæ ipsi indita, ad miraculorum edendorum proventum efficacem eam præstitit. Intercessit tempus longum, et cœnum paulatim undæ aggestum fontem obruit, exitumque qua unda proflueret obstruxit. Arborum etiam densitas, aditu ad fontem obstructo; cum diuturnitas insuper temporis accessisset, oblivione locum obduxit, ita ut limus uliginosus esset, et humore tantum tenui dignosceretur.
627 Verum enimvero Leo iste, cum nondum divino nutu imperiali dignitate exornatus, privatus degeret, et circa eum locum alicubi deambularet, in hominem cæcum tota via errantem incidit: et vicem ejus miseratus (erat enim vir bonus, misericors, et in rebus omnibus consideratus et providus) manu eum duxit: oculi ei vicem præstans, gressumque ejus per loca plana dirigens, si quid in itinere spinarum aut duri esset, quod incedentem offendere posset, removit. Atque ille quidem hunc ducebat, hic autem sequebatur. Et jam itinere aliquanto confecto, prope cœnosum hunc locum venerant: cæcusque ille siti plurimum conflictabatur, et quin concideret parum aberat, ita humor omnis in eo æstu vehementissimo exaruerat. Itaque Leoni valde institit, ab eoque crebrius contendit, ut siti ejus mederetur, et viæ laborem in umbra quapiam aliquantulum recrearet. Erat hoc inenarrabilis scientiæ et sapientiæ Dei, quæ mirifice omnia instituit. Ille igitur misericordia erga pauperem motus, densam silvam omnem perlustravit, et si quis aquæ humor ibi scateret, scrutatus est. Ut vero post fatigationem multam infecta re ad illum rediit, et anxie admodum qui-

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τοῦ ναοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ ἐν τῇ πηγῇ, ὅπως ἐφάνη παραδόξου θαύματος ἐπὶ Λέοντος γενομένου.

Ὁ δ' αὐτὸς καὶ νεὼν ἕτερον ἐν χώρῳ ἐπιλεγομένῳ Πηγὴ ἀνετίθει τῇ Θεομήτορι· ἔνθα καὶ δάσος κυπαρίττων ἀμφιλαφὲς ἦν, λειμὼν ἁπαλαῖς ταῖς ἀρούραις τεθηλὼς ἄνθεσι, παράδεισος ἐφορῶν τὰ ὡραῖα, πηγὴ ἀψοφητὶ βλύζουσα γαληνὸν τὸ ὕδωρ καὶ πότιμον· ἱεροπρεπῆ ἐπιεικῶς πάντα. Ταῦτα δὲ ἄμφω τὰ ἱερὰ πρὸ τοῦ τῆς πόλεως τείχους ἀνίστη· τὸ μὲν ἐν Βλαχέρναις ἀρχομένῳ παρὰ τὴν τῆς θαλάσσης ἠόνα, τὸ δὲ ἄγχιστά πη τῶν Χρυσῶν καλουμένων πυλῶν, ἃς δὴ ἀμφὶ τὸ τοῦ ἐρύματος πέρας συμβαίνει εἶναι, ὅπως δὴ ἄμφω ἀκαταγώνιστα φυλακτήρια εἶεν τῇ
B πόλει. Διέχει δ' ὁ χῶρος οὗτος τῆς πόλεως ὡσεὶ στάδιον ἕν, ὅση πέφυκεν ἀρετὴ γῆς κεκτημένος, ἐξ ἀρχαίου δ' ἀνειμένος τῇ Θεομήτορι. Καὶ ὁ τόπος τοῦ ἀέρος ἐν καλῷ κείμενος, δένδρεσι μὲν παντοίοις κατάφυτος, πλατάνων δὲ τὸ πλεῖστον εὐφυΐᾳ καὶ ἀναδρομῇ κυπαρίττων ὡραϊζόμενος. Πόα οὖν αὐτὸν εὐθαλὴς καὶ μαλακὴ περιέτρεχεν, ἄνθη μὲν παντοῖα προβεβλημένη, ἀποχρῶσα μὲν ἐν στιβάδι, ἀρίστη δὲ καὶ βοσκήμασιν ἐφειμένη· πηγὴ δὲ ἀφθόνου καὶ διειδοῦς νάματος ἐξεπίτηδες ἀνατρέχουσα, παρεῖχε μὲν τῷ τόπῳ μετὰ ῥᾳστώνης ὅσης τὸ χάριεν· εὐπρόσωπον δὲ καὶ τὸν χῶρον ἅμα καθίστα. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ θεία χάρις τῷ ὕδατι ἐπιρρεύσασα, ἐνεργὲς αὐτίκα ἐδείκνυ καὶ πρὸς γονὰς θαυμάτων ἐρρωμε-
C νέστερον. Χρόνος ὁ μεταξὺ συχνὸς διεῤῥυηκὼς, καὶ τῷ μὲν ὕδατι ἰλὺς κατὰ βραχὺ ἀθροισθεῖσα, τὴν πηγὴν ἀποκρύπτει, καὶ ἀρχὴν πρὸς ἀνάδοσιν ὕδατος δείκνυσιν· ἀλλὰ καὶ τὸ συνηρεφὲς τῶν δένδρων ἀναφράξαν τὴν εἴσοδον, ὑπὸ συνεργῷ τῷ μέσῳ χρόνῳ λήθῃ τὰ τοῦ τόπου δίδωσι. Καὶ ἦν ὁ τόπος ἰλὺς δὴ καὶ μόνη συνεστηκυῖα ἐπὶ νοτίδι βραχυτάτῃ γνωριζομένη. Λέων τοιγαροῦν οὑτοσὶ, πρινὴ Θεοῦ νεύσει τὸν βασίλειον κατακοσμῆσαι θρόνον, ἐς ἰδιώτας ἔτι ταττόμενος, ἐκεῖσέ πη διιὼν, ἀνδρὶ περιτυγχάνει πλανωμένῳ πηρῷ· καὶ τοῦτον τῆς πλάνης οἰκτείρας (ἦν δὲ ἄλλως ὁ ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ τῷ συμπαθεῖ τῆς γνώμης τὸν ἐν πᾶσι σώφρονα ταμάλιστα διαγράφων), τοῦτον λαβόμενος τῆς χειρὸς, ὅσα καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ἐγίνετο τῷ πηρῷ, δι' ὁμαλῆς ἄγων, καὶ πᾶν εἴ τι
D σκῶλον καὶ λυποῦν ἐκ τραχύτητος διωθούμενος. Καὶ ὁ μὲν ἡγεῖτο, ὁ δ' εἵπετο. Ὡς δὲ πολλὴν ὁδὸν ἦσαν ἐξηνυκότες, καὶ πλησίον τοῦ τέλματος γένοιντο, ἐτρύχετο μὲν ἐπὶ μᾶλλον ὁ πηρὸς τῷ δίψει, καὶ καταπίπτειν ἦν ἕτοιμος, ἅτε τοῦ ὑγροῦ σύμπαντος ἐκτακέντος τούτῳ ὑπὸ σφοδροτάτῳ τῷ καύματι. Ἐπέκειτο τοίνυν τῷ Λέοντι, καὶ συχνότερον αὐτὸν κατηνάγκαζεν ἰάσασθαι μὲν ἐκείνῳ τὸ δίψος, καὶ τὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ κάματον βραχύ τι διαναπαῦσαι, ὑπὸ σκιάν τινα ἐφιζήσαντας· Θεοῦ δὲ ἦν ἄρα τοῦτο τῆς ἀῤῥήτου γνώσεως καὶ σοφίας, εὐμηχάνως ἅπαν καθισταμένης. Κἀκεῖνος οἴκτῳ τῷ πρὸς τὸν πένητα, τὸ βαθὺ τῆς ὕλης ἁπανταχοῦ περιῄει, εἴ που ῥανίς τις ὕδατος ἀνεσκίρτα διερευνώμενος. Ὡς δὲ πολλὰ καμὼν ὑπέστρεφεν ἄπρακτος, ἀγωνιῶν ὅτι μὴ κἂν τούτῳ τῷ

πένητι συνετέλεσεν εἰς παραμυθίαν, φωνῆς ἀῤῥήτου A παρὰ δόξαν φερομένης ὑψόθεν ἀκούει, Οὐ χρεών σε, Λέον, λεγούσης, ἀγωνιᾷν· ἐγγὺς γὰρ τὸ ὕδωρ ἰδού. Ὁ δὲ τῷ ξένῳ καταπλαγεὶς τῆς φωνῆς, ἀνεζήτει πάλιν τὴν τοῦ ὕδατος εὕρεσιν. Ἀλλ' ἀτεχνῶς καὶ οὗτος τυφλὸς ἦν, περιιὼν μὲν ἐκεῖνο, ἥκιστα δὲ ὁρῶν. Τό τε γὰρ τῆς ὕλης ἀπεῖργεν ἀμφιλαφὲς, καὶ τὸ τέλμα συνεστὼς ἐς βάθος μέγα, τὸν ἄνδρα πόῤῥω ἀπήλαυνεν. Ὅθεν καὶ ἀχθομένῳ ἐῴκει, εἰ ταῦτα τῷ χειραγωγουμένῳ πάσχειν ἐξῆν. Ἔνθεν τῷ νῷ συμβάλλων τὰ τῆς φωνῆς, καὶ τὸ ὕδωρ αὖθις ὅπου διερευνώμενος, πάλιν ἐν μεθέξει τῆς ἴσης φωνῆς γίνεται, ἡδύ τι καὶ ἀστεῖον ἄνωθεν ἐξηχούσης, τό τε ὄνομα αὐτῷ προστιθείσης, καὶ τὸ μέλλον ὅσον οὔπω τῆς βασιλείας αὐτῷ ἐπισφραγιζούσης ἀξίωμα· καὶ, Λέον, φησὶν οὑτωσὶ, βασιλεῦ, εἰσιὼν τὸ συνηρεφὲς τουτὶ B καὶ κατάσκιον, κἀκ τοῦ θολεροῦ τοῦδε ὕδατος ὑδρευσάμενος, καὶ τοῦ ἰλυώδους τέλματος μετὰ χεῖρας λαδὼν, ἐπίχρισον μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ πηρῷ, καὶ τὸ δίψος ἀκέσασθαι προθυμήθητι. Ἥτις δέ εἰμι ἐκ πολλοῦ τὸν χῶρον κληρωσαμένη, καὶ ἐπὶ τούτῳ δὴ γαννυμένη, οὐ πολλοῦ δεήσῃ γνῶναι ἐκ τοῦ αὐτίκα. Σὺ δ' ἀλλ' ὡς ἂν καὶ τὰ πρὸς οἶκόν μοι εὐτρεπίσῃς· ᾧ ἐπιμᾶλλον τὰς διατριβὰς ἔξω καὶ τοὺς περιπάτους ἡδίους ποιήσομαι· δι' οὗ καὶ πᾶσιν αἰτουμένοις, καὶ τὸν τόπον πόθῳ καταλαμβάνουσιν ἀδιστάκτου πίστεως ἐπιμιγνυμένης, ἐπαρκέσω πάντως· καὶ οὐδέν ἐστιν ἔμοιγε ὃ ἀντιβλέψει τὸ παράπαν, καὶ μὴ θᾶττον εἴξει τῇ δυναστείᾳ· κἂν δαίμων εἴη, κἂν νόσος, ἰατρῶν ἐν δευτέρῳ γνῶσιν τιθεῖσα, κἄν τι ἄλλο C τέως σὺν λόγῳ αἰτούμενον. Πεισθεὶς οὖν αὐτίκα ὁ Λέων τῇ λαλιᾷ, καὶ τοῦ πηλοῦ λαβόμενος καὶ τοῦ νάματος, ὀλιγωροῦντι καὶ τὸ πνεῦμα σβεννυμένῳ φαίνεται τῷ τυφλῷ· καὶ χρίει μὲν ἐκείνῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ πηλῷ κατὰ τὸν ἐκ γενετῆς ἐκεῖνον τυφλόν· εἶτα καὶ τοῦ ὕδατος μετασχόντι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνατρίψαντι, (βαβαὶ τῶν σῶν μεγαλείων, Θεογεννήτρια!) Σιλωὰμ ἐκείνῳ τὸ θολερὸν τοῦ ὕδατος καὶ ὁ πηλὸς γίνεται. Εὐθὺς γὰρ ὁρᾷ, καὶ τὸν χρόνιον ἀποτίθεται σκότον, παραδόξοις ὄμμασι τῷ ἡλίῳ ἐνατενίζων, μᾶλλον δὲ τῇ ἰλύϊ καὶ τῷ πηλῷ. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος πρῶτον διδοὺς τῇ ὄψει τὸ φῶς, πρῶτος καὶ παρὰ ταύτης ὁρᾶται, οὕτω νῦν φωτὸς χορηγὸς γενόμενος ὁ πηλὸς, πρῶτος ὁρᾶται τῷ ἀναβλέψαντι. Καὶ τοῦτο δὴ τὸ παράδοξον· ὃ γὰρ ἐῤῥωμένῃ τῇ ὄψει ἐστὶ πολέμιον, τοῦτο νῦν τὴν ἕξιν ἀποβαλλομένῃ σωτήριον γίνεται. D

ΚΕΦΑΛ. ΚϚ'.

Ἔκφρασις τοῦ θείου ναοῦ τῆς Πηγῆς, ὃν ὁ Λέων ἀνήγειρεν.

Ἀλλ' ὁ Λέων μὲν ἐς ὕστερον κατὰ τὴν τῆς Θεομήτορος πρόῤῥησιν τῷ βασιλείῳ θρόνῳ ἐνιδρυσθεὶς, αὐτίκα τὴν εὐεργέτιν ἀμείβεται. Καὶ δὴ τὸν τόπον ἐκεῖνον τῆς ἰλύος ἀνακαθάρας, καὶ τῆς πηγῆς ἀναστομώσας τὴν φλέβα, ἐς πολύ τι καὶ μέγα τι βάθους ἰὼν, ἐκκαθαίρει μὲν αὐτῆς ἅπαν νόθον καὶ περιττόν· περικύκλῳ δὲ ταύτην ἱκανῶς διαφράξας οἰκοδομίᾳ

A ritaretur, quod misero illi in tali casu nihil solatii conferre posset, vocem incredibilem præter opinionem bmnem ex alto ad se delatam audiit, quæ diceret : Non ita anxietate te macerari oportet, Leo, ecce aqua prope est. Proinde nova hac voce consternatus, denuo undam inquirere instituit. Sed et ipse cæcus prorsus fuit. Circum eam enim versabatur, minime tamen eam videbat : quod et silvæ densæ opacitas ei obstaret, et cœnum profundius illum inde removeret. Quapropter partim indignans, quod quem manu duxerat cæcus ærumnam eam pateretur, partim vocem eam in animo fixam considerans, et aquam rursum investigans, denuo eam ipsam exaudiit suave quiddam et facetum cœlitus sonantem vocem. Nam et de nomine eum B compellavit, et imperialem dignitatem primo quoque ei tempore adventuram certo denuntiavit, ita inquiens : Leo imperator, densum hunc et umbrosum lucum ingressus, turbidam aquam hauri, eaque sitim hominis ægri refice : et limum cœnosum manibus cape, quo cæci oculos inungas. **628** Quæ vero sim, dudum hunc obtinens locum, eoque me oblectans, mox scies. Tu fac ut ædem hic mihi sacram construas, in qua identidem verser, et suaviter deambulem : in qua etiam precantibus omnibus, locumque hunc cum ardore et fide certa adeuntibus, optata præstem omnia. Neque quidquam est prorsus, quod mihi adversetur, et non continuo potestati meæ cessurum sit, etiamsi C dæmon sit, aut morbus qui omnem superet medicinæ curam, aut aliud quidquam, quod factura non sim, dummodo rite pieque sit petitum. Verbis eis Leo parens, cœnum et undam ad cæcum parum id jam curantem, ut in quo spiritus prope exstinctus esset, attulit : et oculos ejus luto, non secus atque Servator illius a nativitate cæci, linivit : deinde etiam aquam præbuit, oculos attrectanti. Ecce autem majestas et magnificentia tua, o Dei Genitrix, se exhibet, et misero illi aqua turbida et lutum Siloe fit. Confestim enim visum recipit, et diuturnas abjicit tenebras, oculis præter spem omnem, solem, seu potius cœnum et lutum inspiciens. Sicuti namque sol primum, qui visui lucem primus dat, ab eo conspicitur, sic tum lutum, quod D lumen illi subministrarat, primum ab eo est conspectum. Qua in re illud etiam admirandum fuit. Nam quod oculis valentibus maxime adversatur, id tum, natura et vi sua deposita, salutare est factum.

CAPUT XXVI.

Descriptio sacri templi, cui Fontis nomen inditum, a Leone conditi.

Leo postea, pro eo atque ei Dei Genitrix prædixerat, ad imperiale sublatus fastigium, statim pro tanto illius in se beneficio ei gratiam rependit. Et loco eo repurgato, et fontis vena altissime investigata et restituta, quidquid erat cœni et terræ aggestæ ejiciendum curavit : et fonte ipso circumquaque structura solida probe munito, delubrum

Dei Matri construxit, et ædificium ipsum supra fontem statuit. Structura ita comparata est, ut non minus ædificii subter terram sit, quam super terram emineat. Nam judicio meo ex ipsius terræ fundamentis excitata est, et in quadrangulum ita coagmentata, ut eam formam ædi sacræ præstet, qua aliquatenus longitudo latitudinem superet, et longitudini quæ assis rationem habeat, latitudo quadrantis proportione respondeat. **629** Sed ædificii muri sub terra nihil habent varietatis: quamprimum autem supra terram eminent, statim variant. Nam in quatuor porticus conformantur, quarum duæ, contra orientem altera, et occidentem solem altera, in vacuum aerem sublimes feruntur: alteræ duæ utrinque proximis suffultæ parietibus conjunguntur, eisque incumbunt. E superiore parte structura quædam apsidum et arcuum molliter ædem ipsam attollens circumit, et porticibus quibusdam æquis inter se spatiis distantibus fulcitur, quæ spatia veluti intercolumnia luminis immittendi gratia instituta sunt, per quæ lux immensa in fontem influit, et splendoris abundantia lumine multo locum omnem illustrat. Super his tholus in sublime eminet, cum testitudine rotunda et alta, paulatim sese deorsum versum incurvante, et aliquantulum in sublime evadente: cujus tam prolixa est pulchritudo, ut cœlo relucenti et igni ardenti similis videatur. Superiorem sacri adyti partem, aliud supra fontem ipsum ædificium terminat, firma porticu exornatum, ut formæ pulchritudinem, longitudine altero tanto latitudinem superante adimpleat. Gradus etiam quosdam architectus, viginti quinque opinor, ex utraque parte aptissime construxit, qui facilem ad fontem ipsum descensum præbeant: cancellis marmoreis additis, qui et pulchritudinem aliquam operi afferant, et descendentes, ne lubrico humoris labantur, manuducant. Gradus alii directe acclives sunt, alii vero aliquantulum incurvi. Testudo summa, seu potius vertex ipse templi auro puro prolixe exornatus est: atque is luce per frequentia specularia immissa, et marmoris quo parietes incrustati sunt fulgore vibrato, veluti coruscans templum omne tanquam fulgure illustrat. Fons in medio fere templo est, parum enim id abest. Latitudo ejus bis senum pedum, undam habet jugem, frigidam et pellucidam. Structura marmorea quadrangulari continetur, cujus labrum a quantibus percommodum est. Intra id eis quos diximus pares gradus sunt, quidam semicirculi figuram, **630** alii quadratam formam referentes: seni utrinque, qui deorsum versum ad fontem quemvis ferunt. Mediocris præterea phiala paululum excavata ad os fontis stat, hydriam statim exceptura. Habet ea foramina quædam, ut effluenti latici locus sit. Hunc cavum aliud in solo pro fontis influxu excipit, quod aquæ effluere satagenti meatum exitumque ex parte omni præbet. Cuniculus per mediam ædem protenditur, adytum

A στεῤῥᾷ, νεὼν τῇ Θεομήτορι ἀνιστᾷ, ἐπ' αὐτὴν δὴ τὴν πηγὴν περιστήσας τὸν ὄροφον. Ὁ δέ ἐστιν οὐχ ἧττον ἐς γῆν βαθυνόμενος ἢ ὑπὲρ γῆν τὸ ὁρώμενον· ἄνεισι μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν, οἶμαι, τῆς γῆς τῶν κρηπίδων τὰ κτίσματα, ἐν τετραγώνῳ δῆθεν ξυγκείμενα, ἑτερομήκη δὲ τὴν θέσιν καθιστῶντα τῷ δόμῳ· ὡς συμβαίνειν τριτημόριόν που εἶναι τῷ μήκει τὸ εὖρος. Ἀλλ' ἀποίκιλος μὲν ἡ οἰκοδομία τοῖς τοίχοις, ἕως οὗ τῆς γῆς ὑπερκύψειαν· μικρὸν δ' ὑπερφανέντες τῆς γῆς, αὐτίκα ποικίλλονται· στοὰς γὰρ τέσσαρας διαγράφουσιν· ὧν αἱ μὲν δύο πρὸς ἀνίσχοντα καὶ δύοντά που τὸν ἥλιον κατὰ κενοῦ τοῦ ἀέρος μετεωρίζονται· αἱ δ' ἐπὶ θάτερα τούτων τοῖς γειτνιῶσιν ἐναπερειδόμεναι τοίχοις συνεξυφαίνονται, καὶ τελευτήσασιν ἐπικάθηνται. Οἰκοδομία δέ τις ἐφύπερ-B θεν τῶν ἀψίδων κύκλῳ περιτρέχει τὸν δόμον ἀνεσταλμένη κατὰ βραχύ· καὶ στοαῖς τισιν ἐπίσης διαλιπούσαις ἐρείδεται. Εἰς ἀγωγὴν δὲ φώτων ἀποκεκλήρωται τὸ διάλειμμα· ἐξ ὧν καὶ φῶς ἄπειρον ἐπεισρεῖ τῇ πηγῇ· καὶ περιουσία αἴγλης ἐν μεγάλῳ καὶ πολλῷ τῷ φωτὶ καταστράπτει τὸν χῶρον. Ἐπὶ τούτοις ὁ θόλος μετεωρίζεται, ὄροφος ἐν σφαιροειδεῖ μεταρσίῳ ἠρέμα ἐς βάθος ἐπικυρτούμενος, καὶ πως αἰρόμενος εἰς μετέωρον. Κόσμου δὲ τοσοῦτον περίεστιν, ὡς εἰκάσαι τῷ οὐρανῷ περιλαμπομένῳ καὶ ἀνθοῦντι πυρί. Τοῦ γε μὴν ἀδύτου τὸ ἄνωθεν, καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτὴν δὴ τὴν πηγὴν οἰκοδόμημα ἕτερον διαφράττει, ἐπιπέδῳ θόλῳ κοσμούμενον, ὡς ἂν ἀποπληροίη τῷ ἑτερομήκει τὸ κόσμιον. Καί τινας δὲ βαθμίδας ἐναρμοσάμενος ὁ τεχνίτης κατὰ πέντε οἶμαί που C καὶ εἴκοσι ἑκατέρωθεν, εὐμαρῆ τὴν κάθοδον ἐς αὐτὴν τὴν πηγὴν ὑπονέδειξεν ἐπὶ μαρμάροις συγκαταβαίνουσιν, ἐντιθεῖσί τι καὶ κόσμου καὶ χειραγωγοῦσι τοὺς κατιόντας, ἵνα μὴ ταῖς νοτίσι διολισθαίνωσιν. Ἡ μὲν οὖν ἐστιν ὑπτία· ἑτέρα δὲ καὶ τοῦ σκολιοῦ συμμετέχουσα. Χρυσῷ μὲν ἀκιβδήλῳ ἡ ὀροφὴ πᾶσα, μᾶλλον δὲ ἡ κεφαλὴ τῷ νεῷ κατακόρως ἐγκέχρυπται, τῷ ὑέλῳ ἐπιπολάζοντι διαφαινομένῳ· καὶ αὐγῇ μαρμάρων ἃ ὁ τοῖχος ἠμφίεσται, ἁπανταχοῦ περιαστράπτει τὸ τέμενος. Ἡ δὲ πηγὴ σχεδὸν κατὰ μέσον ἐστὶ τὸν χῶρον· μικρὸν γάρ τι τοῦ μέσον εἶναι ἀναχωρεῖ, εὖρος ὀργυιῶν που δύο διακατέχουσα, ἀέναα ψυχρά τε καὶ διειδῆ προβαλλομένη τὰ ῥεῖθρα. Μαρμάρων δὲ οἰκοδομὴ ἐν τετραγώνῳ αὐτὴν D ἀποφράττει, στόμιον ἱκανὸν ἀνιεῖσα τοῖς βουλομένοις ὑδρεύεσθαι. Τοῦ δ' αὖ τετραγώνου ἐξ ἑκατέρωθεν ἶσαι ταῖς προειρημέναις βαθμίδες ἐγείρονται· αἱ μὲν εἰς ἥμισυ σφαίρας σχηματιζόμεναι, ἄλλαι δὲ καὶ πρὸς τὸ τετράγωνον ἀποτελευτῶσαι κατὰ ἓξ ἑκατέρωθεν, ἐς τὸ ἄνωθεν τῆς πηγῆς τοὺς βουλομένους διαβιβάζουσαι. Καὶ μετρία δέ τις φιάλη πρὸ τοῦ στόματος ἕστηκε τῆς πηγῆς βραχύ τι κοιλαινομένη, ὡς αὐτίκα μάλα τὴν ὑδρίαν ἐπιδεξομένη, ἐς ὀπάς τινας διατετρημένη, ὡς ἂν τοῖς ἐκρέουσι χώραν χαρίζηται. Κοῖλον δέ τι ἕτερον ἐπ' ἐδάφους αὐτὴν ὑποδέχεται πρὸ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς πηγῆς· στενοχωρουμένῳ δὴ τῷ ὑγρῷ ἁπανταχοῦ παρέχον διέξοδον. Δίεισι δὲ ὁ ὀχετὸς, κατὰ μέσον τὸν δόμον τὸ ἄδυτον διαιρῶν, ἐμπεφραγμένος παντάπασιν. Ὀπὰς δὲ δύο

ἀνοίγνυσιν· ἡ μὲν κυκλοτερεῖ λίθῳ ἐνηρμοσμένη κατὰ μέσον τὸν δόμον· ἡ δ' ἑτέρα γειτνιάζει πρὸς τὰ ἄδυτα ἑτερόμηκες περικειμένη τὸ ἔλυτρον· ἀφ' οὗ καὶ τὸν ἱερὸν πηλὸν καὶ καθάρσιον δοιδυκοειδεῖ τινι πτύῳ ἀρύονται, οἷς ταῦτα ἐπιτέτραπται ὑπουργεῖν. Κέκραται δὲ καὶ τὸ ὕδωρ εἰς παράδοξον ἕνωσιν. Τοῦ τε γὰρ ψυχρὸν παντάπασιν εἶναι ἐνδεῖ, καὶ τοῦ χλιαρὸν εἶναι πάλιν ἀφίσταται· ὡς συμβαίνειν παντοῖον καὶ ὅσον γίνεσθαι τοῖς ἐθέλουσι κατὰ τὸ τῷ μάννᾳ ᾀδόμενον. Ἔστι δὲ τὰ μάλιστα διειδές τε καὶ κοῦφον, ταῖς τοῦ πνεύματος αὔραις ἱερῶς μετεωριζόμενον. Καὶ τὸ δὴ πάντων ὑπερεκκείμενον, ὅτι τῶν ἐναντίων εἶναι θεραπείαν τὸ ὕδωρ τοῦτο συμβαίνει. Ὧν γὰρ ἡ τέχνη νοσημάτων ἀπεῖπε τὴν περὶ τὸ ψυχρὸν ἀσχολίαν, τούτων εὕροις ἂν ὡς θᾶττον τούτῳ τὴν ἴασιν. Τοιοῦτον μὲν οὖν ὁ Λέων τὸ τέμενος τῇ Θεομήτορι ἀνιστᾷ, Πηγὴν τὸν χῶρον κατονομάσας· ἐξαίσιον οἷον ἰδόντι, κρεῖττον δὲ ἢ λέγειν. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ ἐν τῷ ὕδατι χάρις ἐξέλαμψεν. Ἐς ὕστερον δὲ καί τινες ἄλλοι προσθήκαις οἰκοδομημάτων τὸν χῶρον ἐσέμνυναν, κάλλος περιεργότερον περιθέμενοι, καὶ ὡραιοτέραν τῷ τόπῳ ἐπαγαγόντες εὐπρέπειαν· καθὰ δῆτα καὶ Ἰουστινιανὸς ὕστερον τὸν μέγιστον καὶ περικαλλῆ δόμον ἀνήγειρε, τῆς εὐεργεσίας αὐτὴν ἀμειβόμενος. Ταύτης δὴ τῆς πηγῆς ἃ διαφόρως ἐνήργησε θαύματα, ἡμεῖς ἐν ἰδίῳ συντάγματι διελάβομεν, ἀνδρῶν τινων φιλοθέων εἰς τοῦτο διερεθισάντων ἡμᾶς· ἐξ οὗ καὶ τὰ περὶ τῆς πηγῆς ὧδέ μοι λελεγμένα ἀποτεμόντες, τῇ παρούσῃ συνετάξαμεν πραγματείᾳ. Ἡμεῖς δ' ἀλλ' ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας προΐωμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ὡς Λέων χίλια καὶ ἑκατὸν πλοῖα κατὰ Γιζερίχου ἔπεμπε, στρατηγὸν Βασιλίσκον τὸν τῆς γαμετῆς Βηρίνης ἀδελφὸν τοῦ στόλου χειροτονήσας· ὃς ὑποθήκαις Ἄσπαρος καὶ Ἀρδαβουρίου τὸν στόλον προὔδωκε τοῖς ἐχθροῖς. Καὶ ὡς ἀνῃρέθη Ἄσπαρ καὶ Ἀρδαβούριος διὰ Ζήνωνος τοῦ Ἰσαύρου· καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Λέοντος τῇ Ἀριάδνῃ γαμβρὸς τοῦ βασιλέως καθίστατο.

Γιζέριχος ὁ τῶν Οὐανδήλων βασιλεὺς τῶν Ἄφρων κατάρξας, ὥς μοι προλέλεκται, καὶ ἐπὶ μέγα δυνάμεως προελθών, μετὰ τὸ ἀποβιῶναι Μαρκιανὸν, πλεῖστα δεινὰ ἔδρα, τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐπιών. Πλὴν γὰρ Καρθαγένης πασῶν τῶν πόλεων περιεῖλε τὰ τείχη. Ὅσα δὲ χρήματα καὶ ἀγροὶ τοῖς ἑσπερίοις Λίβυσι προσῆσαν, ἐκείνων ἀφελόμενος, τοῖς ὁμοφύλοις ἀπεχαρίζετο. Καὶ λίαν ἐξέτριβε τὸ ὑπήκοον, φόρους ἐπὶ φόροις τιθείς. Τῇ πολλῇ δὲ ταλαιπωρίᾳ ἐκπιεζόμενοι οἱ περίοικοι ἀπεδίδρασκον· οἷς ἀχθόμενος Λέων, ἐκ τῆς ὑπὸ χεῖρα πάσης πλοῖα χίλια καὶ ἑκατὸν ἀθροίσας, ὅπλων τε πληρώσας σὺν ἀξιομάχῳ στρατῷ, κατά τε Γιζερίχου καὶ τῶν Οὐανδήλων ἐκπέμπει. Ἐφ' ᾧ στόλῳ χίλια διακόσια χρυσοῦ κεντηνάρια λόγος ἔχει δαπανῆσαι αὐτόν· τοὺς δ' ἐλῶντας τὰς ναῦς ὑπὲρ ἑπτὰ χιλιάδας εἶναι. Καὶ στρατηγὸν δ' αὐτοκράτορα

A dividens, probe ubique munitus. Cava superne duo habet : alterum lapide rotundo constructum in medio templi loco : alterum ad adytum appropinquat, labrum longius quam latius habens : unde etiam sacrum illud et lustrale lutum vasculo in cochlearis formam facto illi hauriunt, quibus id ministerium commissum est. Aquæ istius per incredibilem mistionem mirifica est temperies : neque enim supra modum gelida est, et a tepiditate multum abest : ita ut eam omnigenam et qualem quisque velit esse contingat, non secus quam decantatum illud Manna. Est autem pellucida maxime et levis, spiritus aura sacro quodam modo extenuata. Et quod alia omnia superat, resquoque contrarias unda hæc curat. De quibus enim ægri-
B tudinibus frigore homines affligentibus ars medicorum curandis desperavit, eis statim in illa medicinam invenias. Tale delubrum Leo Dei matri erexit, atque id Fontem nominavit : opus, si videas, insigne : præstantius certe quam ut verbis explicari queat. In fontis unda, ea quam diximus gratia enituit. Postea vero alii quidam ædificiorum accessionibus locum eum exornarunt, pulchritudinem adjectitiam ei addentes, et decentiorem illi amœnitatem adjicientes : quemadmodum et Justinianus postmodum maximam et pulcherrimam exstruxit domum, gratiam eam pro beneficiis acceptis virgini Matri referens. De miraculis quæ ad fontem ipsum quamplurima edita sunt, librum
C conscripsimus (*a*), a piis quibusdam viris, ut hoc faceremus, excitati. Unde etiam ea quæ de fonte diximus, in opus hoc transtulimus. Sed jam ad reliquam historiam progrediamur.

631 CAPUT XXVII.

Ut Leo mille et centum naves, contra Genserichum miserit, Basilisco conjugis suæ Verinæ fratre classi præfecto, qui instinctu et consilio Asparis et Ardaburii classem hostibus prodidit : et ut Aspar et Ardaburius a Zenone Isaurò trucidati sint. Quam ob causam, Ariadna Leonis filia in matrimonium ducta, is gener ejus est factus.

Genserichus Vandalorum rex, qui Africa, quemadmodum a me dictum est, potitus, magna po-
D tentia auctus est, post Marciani obitum, ditionem Romanorum excursionibus plurimam afflixit : urbium omnium, præterquam Carthaginis, mœnia diruit. Et quidquid pecuniæ et agri occidentales Libyes habuere, id illis ademptum, popularibus suis dedit : subditisque suis, tributa tributis accumulando, apprime gravis fuit. Quibus ærumnis incolæ pressi, profugerunt. Porro cum id Leo ægre ferret, ex ditione sua omni mille et centum naves contraxit, armisque et copiis non pœnitendis impositis, eas adversus Genserichum et Vandalos misit. In eam classem mille et ducenta centenaria auri pondera impendisse (1), eidemque supra septem millia remigum attribuisse dicitur.

(1) Hoc est, centum librarum.

(a) Hoc opus edidit Ambr. Pampereus Viennæ 1802. Edit.

Ducem ei cum imperio Basiliscum præfecit, conjugis suæ Verinæ fratrem germanum : qui quod oculos ad imperium adjecisset, Asparem sibi et Ardaburium conciliavit. Nam per eos se facillime, quod volebat, confecturum esse putabat. Ut autem ipsi ad imperialem dignitatem pervenirent, fieri omnino non potuit, propterea quod Ariani essent, quorum religionem Byzantii vehementer detestabantur. Verum ut imperium aliis concederent, in proclivi eis erat : quemadmodum et Leoni fecerant, qui cum curator eorum esset, sine sanguine ad imperium eum extulerunt. Atque ille imperio potitus, quod ab eis regeretur, graviter tulit. Et ipsi, quod Ecclesiam sibi turbandam esse constituissent, in multis necessariis rebus ei adversati sunt, et plurima eum perperam agere dixerunt : superatum etiam iri asseverantes a Gensericho, quod minus sanam coleret religionem. Multo enim Genserichi opinionem, qui Arii dogma profiteretur, Deo gratiorem esse quam Leonis ipsius : quem male facere, quod Nicænam et Chalcedonensem fidem defenderet, non recte putabant. Atque ut vera dicere viderentur, clam cum Basilisco congressi, sceptrum imperiale ei se tradituros polliciti sunt, si Genservicho victoriam concederent. **632** De quo cum eis convenisset, Basiliscus cum classe omni in Africam navigavit, et in colloquio Genservicho, pro eo atque cum Aspare pactus fuerat, classem statim prodidit. Itaque militibus somno sopitis (1), Genserichus illam incendit : et cum vehementior ventus flammam in sublime tolleret, naves aliæ ab aliis ignem conceperunt : et Vandali contis imminentes, si qui milites ex incendio eo profugerent occiderunt. Ex classe tanta ne una quidem navis reliqua fuit. Basiliscus ægre cum paucis admodum profugiens, Byzantium venit, et ad Magnam ecclesiam confugit. Cujus soror Verina Augusta eum periculo liberavit, et Perinthum Thraciæ, ut ibi degeret, misit. Leo imperator Asparem et Ardaburium ad se accivit, ut cum ab absurda eos opinione abduceret, tum ab insidiis imperio struendis avocaret. Quapropter Ariadnam filiam, quam ex Verina susceperat, filio Asparis consuli et patricio in matrimonium collocavit. Cæterum illi, pro semel concepta malitia, dolos contra Leonem texerè non desierunt. Quod ubi Constantinopolitani cognoverunt, contra eos concitati sunt, et in Hippodromo conviciis eos acerbe prosciderunt. Illi plebem metuentes, Chalcedonem, exercitu eos omni consequente, trajecerunt, et in templum Euphemiæ martyris confugerunt. Imperator, patriarcha ad eos misso, se fidem eis servaturum esse, si ex ecclesia ea discederent, pollicitus est. Ipsi vero se loco eo excessuros, nisi imperator ipse adesset, negarunt. Proinde Leo eo concessit, et viros eos

A τῷ στόλῳ Βασιλίσκον ἐχειροτόνει τὸν τῆς σφετέρας γαμετῆς Βηρίνης κασίγνητον· ὃς δὴ ἀεὶ τῇ βασιλείᾳ ἐποφθαλμίζων, Ἄσπαρι καὶ Ἀρδαβουρίῳ ἐσπένδετο· δι' ἐκείνων γὰρ ᾤετο ῥᾷστα καταπράξασθαι τὸ βουλόμενον. Εἰς γὰρ τὴν ἀρχὴν προελθεῖν ἐκείνους τὴν Ἀρείου δόξαν νοσοῦντας ἀδύνατον, τῶν Βυζαντίων τὴν τοιαύτην θρησκείαν μάλα βδελυττομένων. Ἄλλοις δὲ τὴν βασιλείαν παρασχεῖν ἐν ἑτοίμῳ εἶχον. Καθὰ δὴ καὶ Λέοντι, ὃν κουράτωρα σφῶν χρηματίζοντα, ἀναιμωτὶ προήγαγον ἐπὶ τὴν ἀρχήν· κἂν ἐκεῖνος ἄρχειν λαχὼν, τὸ ὑπ' ἐκείνων ἄρχεσθαι ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο. Καὶ δὴ ταράττειν ᾑρημένοι τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν πολλοῖς τῶν ἀναγκαίων ἠναντιοῦντο· κἀν τοῖς πλείστοις οὐ καλῶς ἐκεῖνον πράττειν ἔλεγον· ἡττηθῆναί τε καὶ πρὸς Γιζερίχου. ἅτε δὴ μὴ
B ὑγιαίνοντα περὶ τὴν θρησκείαν. Πολλῷ γὰρ εἶναι Γιζερίχου τὴν δόξαν φίλην Θεῷ τὰ Ἀρείου πρεσβεύουσαν, ἢ Λέοντος τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ Χαλκηδόνι πίστεως ὑπερισταμένου κακῶς ᾤοντο. Ἵνα δ' ἀληθῆ λέγειν δόξωσιν, ἐν ἀποῤῥήτῳ συγγενόμενοι Βασιλίσκῳ, τὸ τῆς βασιλείας σκῆπτρον δώσειν καθυπισχνοῦντο, ἤνπερ Γιζερίχῳ τῆς νίκης παραχωρήσωσιν. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνέδοξεν, ὁ μὲν Βασιλίσκος σὺν παντὶ τῷ στόλῳ, εἰς τὴν Ἄφρων χώραν κατέπλευσεν· καὶ Γιζερίχῳ εἰς λόγους ἐλθὼν, κατὰ τὰς πρὸς Ἄσπαρα συνθήκας τὸν στόλον εὐθὺς προὔδωκε. Καὶ ὁ μὲν πῦρ ἐνῆκεν ὕπνῳ ἐχομένων τῶν στρατιωτῶν, σφοδροῦ πνεύματος εἰς ὕψος τὴν φλόγα ἐπαίροντος, καὶ ἄλλην ἐξ ἄλλης ἐχομένως ἀμείβοντος· ἐπικείμενοι δὲ
C κοντοῖς οἱ Οὐάνδηλοι ὅσοις διαφυγεῖν τὸ πῦρ ἐξεγένετο, ἔκτεινον. Καὶ οὐδεμίαν τῶν τοσούτων νεῶν διασῶσαι δυνατῶς ἔσχον. Μόλις δὲ Βασιλίσκος διαφυγὼν σὺν ὀλίγοις πάνυ καὶ ἀνὰ τὸ Βυζάντιον γεγονὼς, τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ προσέφευγεν. Ἡ δ' ἀδελφὴ καὶ Αὐγούστα Βηρίνα τοῦτον τοῦ κινδύνου ἐξήρπαζε, καὶ κατὰ τὴν Θρᾴκην εἴασε διατρίβειν ἀνὰ τὴν Πείρινθον. Λέων δὲ ὁ βασιλεὺς, Ἄσπαρα καὶ τὸν Ἀρδαβούριον μετερχόμενος, ὁμοῦ μὲν τῆς ἀτόπου δόξης ἐλάσαι, ἅμα δὲ καὶ παῦσαι ἀεὶ κατὰ τῆς βασιλείας ἐπιβούλως φρονεῖν, Ἀριάδνην τὴν ἐκ Βηρίνης αὐτῷ οἱ γεγεννημένην, τῷ παιδὶ τοῦ Ἄσπαρος πατρικίῳ τῷ ὑπάτῳ εἰς γάμον ἐδίδου. Οἱ δὲ καὶ μᾶλλον τῇ καθάπαξ μοχθηρίᾳ κεχρημένοι, οὐκ ἀνίεσαν μὴ δόλου ἀεὶ συῤῥάπτειν τῷ Λέοντι. Ὃ γνόν-
D τες Βυζάντιοι, κατ' αὐτῶν ἠρεθίζοντο· καὶ πολλὰ τῷ Ἱπποδρόμῳ κατ' αὐτῶν ἀπέσκωπτον. Τὸν δῆμον ἐκεῖνοι τοιγαροῦν ὑφορώμενοι, τοῦ στρατοῦ παντὸς ἑπομένου διαπεράσαντες, εἰς τὸν ἐν Χαλκηδόνι ναὸν Εὐφημίας τῆς μάρτυρος καταφεύγουσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς πατριάρχην πέμπων ἀπελογεῖτο, ἦ μὴν ἐκείνοις τὰ πιστὰ φυλάξειν τοῦ τεμένους ἀποσχομένοις. Οἱ δ' ἀντέλεγον τῶν ὅρων οὐδαμῶς ἀφεστάναι, εἰ μὴ βασιλεὺς αὐτὸς παραγένοιτο. Καὶ ἐξῄει μὲν ὁ Λέων, καὶ τοὺς ἄνδρας λόγου δίχα εἷλκε πρὸς ἑαυτόν· καὶ τραπέζης αὐτοῖς ἐκοινώνει, καὶ τἄλλα πάντα δῆθεν ἐποίει, ἀμνηστίαν κακῶν ὑπισχνούμενος. Ἑτέρωθεν

(1) Procopius, vel per ignaviam, vel per proditionem Basiliscum rei bene gerendæ occasionem et victoriam amisisse, scribit. De classe Rom. cremata, mentionem nullam facit. *De bello Vandal.* lib. III.

δὲ Ζήνωνι τῷ Ἰσαύρῳ πιστοτάτῳ μάλιστά γε εἶναι δοκοῦντι ἐνεκελεύετο, παριοῦσιν ἐκείνοις διὰ τοῦ βαλανείου ἐς τὰ ἀνάκτορα, αἰφνίδιον ἐπιστάντα τὰς κεφαλὰς αὐτοῖς ἀφαιρεῖσθαι. Ἐπεὶ δὲ εἰσιέναι ἔμελλον, Ζήνων Ἀρδαβούριον πρῶτον ἀφῄρει τῆς κεφαλῆς· ὅπερ ὁ Ἄσπαρ ἰδὼν, ἀλγήσας καὶ μέγα ἀνακραγὼν, ἔφη· Ἄξια πάσχει ὁ πολιὰς εἰς μάτην αὐχήσας, μηδαμῶς ἀκοῦσαί μου γενέσθαι πειθήνιος πολλάκις εἰπόντος, Φάγωμεν Λέοντα, πρὶν ἡμᾶς αὐτὸν ἀριστῆσαι. Ταῦτα λέγοντα τὸ ξίφος ἀφῃρεῖτο καὶ τοῦτον τὸ ζῆν. Τὸν δ' ἕτερον ἐκείνου υἱὸν τὸν πατρίκιον, τῆς θυγατρὸς διαζεύξας αὐτὸν Ἀριάδνης, ἐκεῖνον μὲν ὑπερόριον ἦγε· Ζήνωνι δὲ οἷα δὴ τοὺς ἐπιβούλους ἐκ μέσου ποιησαμένῳ ταύτην εἰς γυναῖκα ἐδίδου. Ζήνων δὲ οὗτος Ἀρικμήσιος μὲν ἐκ σπαργάνων ὠνόμαστο· ἅμα δὲ τῷ γάμῳ τῆς βασιλίδος καὶ τοὔνομα μετημφίεστο, τοῦτο κτησάμενος ἔκ τινος τῶν παρ' Ἰσαύροις ἐπὶ μέγα δόξης ἐλάσαντος οὕτω προσαγορευομένῳ. Τούτῳ δ' ἐκ τῆς εἰρημένης Λέοντος θυγατρὸς Λέων ὁ μικρὸς κληθεὶς ἐγεννήθη.

A præter rationem ad se pertraxit, et ad mensam suam adhibuit, et alia præterea multa, injuriarum oblivionem illis pollicitus, fecit. Alia autem ex parte Zenoni Isauro, qui fidus ei maxime esse videbatur, ut is illis per balneas in imperialem regiam venientibus, subito impetu capita resecaret, præcepit. Aderant illi, et Zeno Ardaburio primum caput amputavit. Quod ubi Aspar vidit, indoluit, et magna voce exclamans: Dignum (inquit) fert exitium senex canus, qui frustra gloriatus est, neque unquam admonitioni meæ audiens fuit. Persæpe enim ei dixi: Prius Leonem devoremus, quam ille nos sibi in prandio apponat. Hæc ubi dixit, et ipse ferro cæsus vitam amisit. **633** B Filium autem ejus, patricium illum, a filia sua Ariadna per repudium sejunctum, in exsilium misit: et Ariadnam Zenoni, utpote qui insidiatores sustulisset, conjugem dedit. Zeno iste ab incunabulis Aricmesius nominatus fuerat: verum una cum imperatoris filiæ conjugio id nomen mutavit, et Zeno appellatus est, nomine eo a quodam, qui apud Isauros ad magnam pervenit gloriam, sumpto. Huic ex ea quam dixi Leonis filia, Leo minor progenitus est.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ Μαρτυρίου τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ Πέτρου τοῦ Κναφέως, ὃς τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ τὸ, « Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, » προςέθετο· καὶ περὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, Στεφάνου καὶ Καλανδίωνος· καὶ περὶ ὧν ὁ Κναφεὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέδωκε. Καὶ περὶ Ἰουβεναλίου καὶ Ἀναστασίου καὶ Μαρτυρίου τῶν ἐπισκόπων Ἱεροσολύμων.

Ζήνων δὲ ἅμα τῷ νυμφίος βασιλεῖ γενέσθαι, εἰς τὴν Ἕω ἐστάλη· ᾧ Πέτρος ὁ ἐπίκλην Κναφεὺς ἠκολούθει, πρεσβύτερος ὢν τοῦ νεὼ τῆς ἁγίας μάρτυρος Βάσσης ἐν τῇ Βιθυνῶν Χαλκηδόνι. Τὴν Ἀντιόχου δὲ σὺν ἐκείνῳ καταλαβὼν, καὶ τῷ θρόνῳ ταύτης ἐνηδυνθεὶς, πείθει Ζήνωνα ἀρῆξαί οἱ τῆς καθέδρας μεταλαχεῖν. Μαρτυρίου δὲ τηνικαῦτα ἐπισκοποῦντος, ὃς μετὰ Μάξιμον τὸν ἐπὶ τῇ τετάρτῃ συνόδῳ τῆς προεδρίας ἠξιωμένον τοὺς οἴακας ἐχειρίζετο, καὶ ἐπὶ τὴν βασιλέως πόλιν χρείας καλούσης βραδύνοντος, Πέτρος θορύβους οὐκ ἐλαχίστους κατὰ τὴν Ἀντιόχου ἐκίνει, φύρων τὰ πλήθη καὶ ἀναχέων, καινά τινα κατὰ τῆς πίστεως εἰσηγούμενος· καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ἀναθέματι καθυποβάλλων, καὶ ὅσοι μὴ Θεὸν σταυρωθῆναι καὶ παθεῖν οἴονται. Ἐπὶ μᾶλλον δὲ τὸ δόξαν κρατύνων, τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ τὸ, *Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς*, ἐς ὕστερον προσετίθει. Ὅπερ καὶ ἐς δεῦρο παρὰ τοῖς Θεοπασχίταις ἐκράτησε. Καί τινας δὲ τῶν τῆς Ἀπολλιναρίου μοίρας ἑταιρισάμενος, πολλὰ κατὰ Μαρτυρίου τοῦ ἐπισκόπου διεσκευώρησεν, εἰς διάφορα σχίσματα τὸν λαὸν διαιρήσας. Μαρτύριος δ' ἐπανελθὼν καὶ τὸ πλῆθος εὑρὼν στασιάζον πρός τε αὐτὸν καὶ τὴν ἀμφὶ τῷ Θεῷ δόξαν, καὶ Ζήνωνα τῷ Κναφεῖ τὰ μάλιστα συναιρόμενον, μετὰ πλείστην παραίνεσιν, ἐπεὶ μεταπείθειν οὐχ οἷός τε ἦν, δημοσίᾳ τὸν λαὸν ἐκκλησιάσας, τὴν ἐπισκοπὴν παρῃτεῖτο, παῤῥησίᾳ πάντων εἰπών· Κλήρῳ ἀνυποτάκτῳ, καὶ λαῷ ἀπειθεῖ, καὶ Ἐκκλησίᾳ ἐῤῥυπωμένῃ, ἀποτάττομαι, φυλάττων ἐμαυτῷ τὸ τῆς ἱερωσύνης

CAPUT XXVIII.

De Martyrio Antiocheno episcopo. De Petro Cnapheo, qui primus ter sancto hymno addidit: « Qui passus es pro nobis. » Et de successoribus ejus, Stephano et Calandione. De cæremoniis a Cnapheo in ecclesia institutis. De Juvenali et Anastasio et Martyrio, Hierosolymitanis episcopis.

C Zeno simul atque imperatoris gener factus est, in Orientem missus est: in qua profectione Petrus cognomine Cnapheus eum secutus est, templi sanctæ Bassæ martyris apud Chalcedonem Bithyniæ presbyter. Is ubi cum illo Antiochiam venit, et sedes episcopalis ibi ei perplacuit, Zenoni persuasit, ut sibi in episcopatu eo recipiendo adesset: quem tum Martyrius gerebat, Maximi, qui quartæ synodi suffragiis dignitatem eam consecutus fuerat, successor. Et cum Martyrius in urbe imperiali, necessitate id flagitante, diutius moraretur: Petrus tumultus Antiochiæ non minimos excitavit, res plerasque apud plebem per confusionem miscens, et insolita quædam adversus fidem inducens, quodque maximum est, omnes eos qui D Deum crucifixum et passum esse non crederent, anathematis fulmine feriens. Atque ubi opinionem suam confirmavit, ter sancto illo hymno accessionem istam: *Qui crucifixus es pro nobis*, tandem adjecit. Quæ verba ad hunc usque diem apud Theopaschitas obtinent. Quibusdam etiam hominibus ex Apollinaris partibus sibi ascitis, multa adversus Martyrium episcopum molitus est, et populum per varia dissidia in partes plures diduxit. Martyrius Antiochiam rediit, et multitudinem seditionem adversus se et veram de Deo sententiam movere, Zenonemque quam maxime Cnapheo favere reperit. Atque ubi post frequentem cohortationem persuadere illis, ut sententiam talem mutarent, non potuit, populi publicitus concione

A convocata, episcopatum deposuit, verbis hisce in præsentia omnium usus : **634** Clero rebelli, et populo inobedienti, et Ecclesiæ contaminatæ, nuntium remitto, sacerdotalem mihi reservans dignitatem. Hoc ubi ille dixit, et secessit, Cnapheus in Antiochenum thronum insiluit, Chalcedonensem synodum plurimum proscidit, atque omnes accessionem illam ter sancti hymni usurpare coegit. Quæ res postquam est ad piissimum Leonem delata, continuo Cnapheum ad exsilium condemnavit. Id vero ubi ille cognovit, fuga saluti suæ consuluit, et in domicilio Insomnium (Ἀκοιμήτων) monachorum clam latuit. Cnapheo Stephanus substitutus est, quem Antiocheni pueri, quod scilicet Cnapheo adhuc addicti essent, acutis calamis veluti cuspidibus jugularunt, et in amnem, qui urbem eam B præterfluit, conjecerunt, sicuti Joannes rhetor tradit. Stephano in episcopatu Calandion, qui tum Constantinopoli propter negotium certum erat, successit. Hic quartam synodum defendens, neminem prius ad communionem admittebat, quam Petrum Cnapheum et circulares quæ postea a Basilisco tyranno editæ sunt litteras, anathemati subjecisset. Idem Cnaphei actionibus resistens, accessioni illius in eo quem diximus hymno, præmisit, *Christe Rex*. Petrum Cnapheum quatuor ista Ecclesiæ catholicæ commodissima reperisse dicunt : ut sacrum unguentum in populi totius præsentia consecraretur : ut ad vesperam sanctorum Theophaniorum unda in sacrum lavacrum C infunderetur : ut symbolum sanctum, quod semel tantum antea magno et sancto Parasceves die diei solitum fuerat, in synaxi et conventu ecclesiæ quovis decantaretur : et ut in precatione omni Dei Genitrix nominaretur (1), et divinum ejus nomen invocaretur. Paulo post ubi Juvenalis in extrema senectute Hierosolymis diem suum obiit, episcopale ejus munus Anastasius sortitus est. Cui deinde successit Martyrius.

A ἀξίωμα. Ταῦτ' εἰπόντος καὶ ἀναχωρήσαντος Μαρτυρίου, ὁ Κναφεὺς τῷ τῆς Ἀντιόχου θρόνῳ ἐπιπηδᾷ, πολὺς κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ῥέων συνόδου, καὶ πάντας τὴν τοῦ τρισαγίου προσθήκην λέγειν καταναγκάζων. Ἃ δῆτα ὁ εὐσεβέστατος Λέων μαθὼν, φυγαδείαν τοῦ Κναφέως εὐθὺς κατεδίκαζεν. Ὁ δὲ γνοὺς φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύετο, ἐν τῇ τῶν Ἀκοιμήτων μονῇ κρύφα τὴν διατριβὴν ἔχων. Τὸν δὲ Κναφέα Στέφανος διεδέχετο· ὃν Ἀντιοχέων παῖδες, ἔτι προσκείμενοι τῷ Κναφεῖ, καλάμοις ἴσα δόρασιν ὀξυνθεῖσι διαχειρίζονται, τῷ τὴν Ἀντιόχου παραῤῥέοντι προσρίψαντες ποταμῷ, ὡς Ἰωάννης ὁ ῥήτωρ ἱστόρησε. Μετὰ δὲ Στέφανον Καλανδίων τῇ Κωνσταντίνου ἐπιδημῶν τοὺς τῆς ἐπισκοπῆς οἴακας ἐγχειρίζεται· ὃς ὑπὲρ τῆς τεB τάρτης συνόδου πνέων, οὐδένα προσίετο, εἰ μὴ πρότερον τὸν Κναφέα Πέτρον ὑποβάλοι τῷ ἀναθέματι, καὶ τὰ ἐσύστερα γενόμενα τῷ τυράννῳ Βασιλίσκῳ ἐγκύκλια. Καλανδίων δὲ τῷ Κναφεῖ ἀντιπράττων, ταῖς ἐκείνου προσθήκαις προσετίθει τῷ τρισαγίῳ τὸ, *Χριστὲ Βασιλεῦ*. Φασί γε μὴν τὸν Κναφέα Πέτρον καὶ τέσσαρα ταῦτα κάλλιστα τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἐπινοῆσαι· τὴν τοῦ θείου μύρου κατασκευὴν ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ ἁγιάζεσθαι· τὴν ἐν τοῖς ἁγίοις Θεοφανίοις τῶν ὑδάτων ἐν ἑσπέρᾳ θείαν ἐπίκλυσιν· τό τε ἅγιον σύμβολον ἐν πάσῃ συνόδῳ παῤῥησίᾳ ἐξᾴδεσθαι, ἅπαξ πρότερον τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ μόνον λεγόμενον· καὶ ἐν πάσῃ εὐχῇ τὴν Θεοτόκον κατονομάζεσθαι, καὶ ταύτης τὴν θείαν κλῆσιν ἐπικαλεῖσθαι. Μικρὸν δὲ ὕστερον C καὶ Ἰουβεναλίου ἐς βαθύτατον γῆρας ἐλάσαντος, τὸν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον Ἀναστάσιος ἐκληροῦτο· οὗ Μαρτύριος καθῆστο διάδοχος.

635 CAPUT XXIX.

Ut Leo Magnus fatis concesserit, Leonem minorem imperii successorem relinquens. Et ut paulo post hoc quoque vita defuncto, pater Zeno filii imperium susceperit, diademate ab eo accepto.

Leo Magnus imperator (2), Zenonis et Ariadnæ filiæ filium, Leonem minorem Cæsarem primum, deinde etiam imperatorem Romanorum renuntiaD vit, manibusque ipse suis imperii insignia ei contulit. Zenonem enim, quod in religione variaret, imperatorem legere dignatus non est. Deinde Leo morbo oppressus, Byzantii imperium una cum vita deposuit, cum id annis decem et septem administrasset. Post quem Zeno purpuram sumpsit, ut Leonis gener : quod eum Verina, Leonis conjuge Leonem adhuc puerum adjuvante, qui etiam patri imperii insignia imposuit, asciverit. Porro cum Leo

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὡς ἐτελεύτησε Λέων ὁ μέγας, Λέοντα τὸν μικρὸν καταλείψας διάδοχον. Καὶ τούτου δὲ μετὰ μικρὸν τέλει χρησαμένου, Ζήνων ὁ πατὴρ τὴν ἀρχὴν τοῦ υἱοῦ λαμβάνει, τοῦ παιδὸς τῷ πατρὶ τὸ διάδημα περιθέντος.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Λέων ὁ μέγας τὸν Ζήνωνος καὶ Ἀριάδνης τῆς θυγατρὸς παῖδα, τὸν μικρὸν Λέοντα, D Καίσαρα πρότερον, εἶτα καὶ βασιλέα Ῥωμαίων ἀνηγόρευε· χερσί τε ἰδίαις τὰ τῆς ἀρχῆς σύμβολα τούτῳ περιετίθει. Ζήνωνα γὰρ ἅτε περὶ τὴν θρησκείαν διάφορον λογιζόμενος, ἀπηξίου βασιλέα χειροτονεῖν. Ἔπειτα νόσῳ περιπεσὼν ὁ Λέων, ἐν Βυζαντίῳ τὴν ἀρχὴν ἀποτίθεται, ἑπτακαίδεκα ἔτη ταύτην διηνυκώς· μεθ' ὃν Ζήνων τὸ ἁλουργὲς ἀμφιέννυται σχῆμα, οἷά γε γαμβρῷ· καὶ Βηρίνης τῆς Λέοντος γυναικὸς συνεπιλαμβανομένης τῷ νηπίῳ Λέοντι, ὃς τῷ πατρὶ Ζήνωνι τὰ τῆς ἀρχῆς περιε-

(1) Hodie quoque Græci et Orientales Christiani precationi cuivis intercessionem τῆς Θεοτόκου, hoc est Dei Genitricis, inserunt.

(2) Leone imperatore aliquando Eulogio philosopho tesseram frumentariam dari jubente, ex cubiculariis eunuchis quidam, militibus largitionem talem dari debere, dixit. Ad quem conversus Leo, *Utinam*, inquit, *is sit temporum meorum status, ut mihi liceat stipendia militum in litterarum magistros conferre*. (Suid.) Apud quem etiam de Malchi sententia est, gravem civium provinciarumque suarum Leonem istum compilatorem fuisse.

τίθετο συμβόλα. Τοῦ δὲ μικροῦ Λέοντος μετ' ἐνιαυτὸν καὶ αὐτοῦ τὸν βίον ἀπολιπόντος, διαγέγονε μόνος ὁ Ζήνων τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἰθύνων οὐκ εὐτυχῶς. Ὅσα δὲ καὶ ἐπ' αὐτοῦ διεπράχθη, καὶ ὅσα ἕτερα ἐπισυνέβη τῷ χρόνῳ, ἐφεξῆς δηλωθήσεται, τοῦ Κρείττονος ἐπινεύοντος. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παροῦσα πεντεκαιδεκάτη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν πέντε καὶ εἴκοσι· ὁπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος ,εϡϞ', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως υπε' ἐπεραίνετο.

A minor post annum unum decessisset, Zeno solus Romanorum imperium gubernavit minus feliciter. Quæ vero sub eo acta sint, et quæ eo tempore acciderint alia, Deo opitulante, ea quæ sequuntur ostendent. Quindecimus iste historiarum liber viginti quinque complectitur annos, cum ab orbe condito quinquies millesimus noningentesimus nonagesimus, a nativitate Domini quadringentesimus octogesimus quintus ageretur annus (1).

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Ἐπιτομὴ τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ τετάρτῃ συνόδῳ πραχθέντων, ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος τόμου τεθεῖσα διὰ τὸ τῆς ἱστορίας ἀσύγχυτον.

Ἔτος μὲν κόσμου ἕκτον ἦν καὶ ἑξηκοστὸν πρὸς B ἐνναποσιοστῷ καὶ πεντακισχιλιοστῷ· καὶ ἡ θεία καὶ ἱερὰ οἰκουμενικὴ τετάρτη σύνοδος κατὰ τὴν Βιθυνῶν ἐπαρχίαν ἐν τῇ Χαλκηδονέων πόλει ἀθροίζεται κατὰ τὸν νεὼν Εὐφημίας τῆς μάρτυρος· Λέοντος τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης τὸν τόπον ἐκπληρούντων Πασκασίνου καὶ Λουκεντίου ἐπισκόπων, καὶ Βονιφατίου πρεσβυτέρου, Ἀνατολίου δὲ τὴν Κωνσταντίνου ἐπισκοπὴν πρυτανεύοντος, Διοσκόρου τε τὴν Ἀλεξάνδρου διέποντος, Μαξίμου τε αὖ τὴν Ἀντιόχου ἐπιστατοῦντος, καὶ Ἰουβεναλίου τὴν Ἱεροσολύμων, μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτοὺς ἐπισκόπων. Οἷς συνῆσαν καὶ ὅσοι τῶν ἐν τέλει τῆς ὑπερφεροῦς γερουσίας τὰ πρῶτα φέροντες. Ὧν ἁπάντων καθεσθέντων, οἱ τὸν τόπον ἐπέχοντες Λέοντος εὐθὺς μὴ χρῆναι σφίσι συγκάθεδρον εἶναι Διόσκορον C ἔλεγον. Τοῦτο γὰρ ἐπιτετράφθαι πρὸς Λέοντος· εἰ δ' οὖν, εἰ βιασθεῖεν, αὐτοὺς ἔξω τοῦ συλλόγου γενέσθαι. Τῆς δὲ γερουσίας ὅτου χάριν πυθομένης, ἐκεῖνοι, ὅτιπερ, ἔφασκον, ὑπὸ κρίσιν ὄντα, μὴ δεῖν εἶναι κριτοῦ περιβάλλεσθαι σχῆμα, ἐπιτροπῆς ἄνευ τοῦ τὴν Ῥώμην ἰθύνοντος. Ὧν εἰρημένων καὶ Διοσκόρου τῆς συγκλήτου κλίσει τὸν μέσον εἰληφότος χῶρον, παρῆν Εὐσέβιος ὁ τοῦ Δορυλαίου· ὃς δεήσεις τῇ βασιλείᾳ ἐδίδου περιωπῇ, ἐπὶ μέσης ἀναγνωσθῆναι δεόμενος, ταῦτα πρὸς λέξιν εἰπών· « Ἠδίκημαι παρὰ Διοσκόρου· ἠδίκηται ἡ πίστις· ἐφονεύθη Φλαβιανὸς ὁ ἐπίσκοπος· ἅμα ἐμοὶ ἀδίκως καθῃρέθη παρ' αὐτοῦ. Ὁρίσατε τὰς ἐμὰς δεήσεις ἀναγνωσθῆναι. » Ἐπεὶ δὲ τοῦτο συνεχωρεῖτο, ἡ D δέησις ἀναγνώσεως ἔτυχε, τάδε κατὰ ῥῆμα διεξιοῦσα· « Παρὰ Εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου Δορυλαίου ποιουμένου τὸν λόγον ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Φλαβιανοῦ τοῦ γενομένου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Σκοπὸς τῷ ὑμετέρῳ κράτει ἁπάντων μὲν τῶν ὑπηκόων προνοεῖν, καὶ χεῖρα ὀρέγειν ἅπασι τοῖς ἀδικουμένοις, μάλιστα δὲ τοῖς ἐς ἱερωσύνην τελοῦσι. Κἂν τούτῳ τὸ Θεῖον θεραπεύοντες, παρ' οὗ τὸ βασιλεύειν ὑμῖν καὶ κρατεῖν τῶν ὑφ' ἥλιον δεδώρηται. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ καὶ δεινὰ παρὰ πᾶσαν ἀκολουθίαν

636 CAPUT XXX.

Brevis et succincta expositio sanctæ universalis quartæ synodi actorum, ad finem hujus tomi est apposita, ut historiæ ordo citra confusionem conservaretur.

A mundo condito quinquies millesimus noningentesimus sexagesimus sextus agebatur annus (2), cum divina et sacra universalis quarta synodus, in provincia Bithyniæ, Chalcedone, in Euphemiæ martyris templo est congregata. Leonis veteris Romæ episcopi locum ibi obtinuere Pascasinus et Lucentius episcopi, et Bonifacius presbyter. Episcopatum Constantinopolitanum tum Anatolius administravit, Alexandrinum Dioscorus, Antiochenum Maximus, Hierosolymitanum Juvenalis: qui in synodo ea una cum aliis episcopis adfuere. Iis accessere magistratus et qui in senatu summo primas gerebant dignitates. Ubi omnes consederunt, statim Leonis legati dixere Dioscorum illis assidere non debere. Hoc enim a Leone sic constitutum esse: alioqui se, si id facere cogerentur, ex conventu eo abituros. Senatus, quanam de causa id fieri deberet, rogavit. Atque illi responderunt: Dioscorum reum agi, proindeque judicis personam eum sustinere, Romano antistite non permittente, non posse. Hæc ubi dicta sunt, et Dioscorus de senatus sententia medium cepit locum, Eusebius Dorylæi episcopus adfuit, et quas imperiali obtulisset majestati preces, legi publice petiit, hisce usus verbis: « Injuria affectus sum a Dioscoro, injuria affecta est fides. Episcopus Flavianus cæsus, et una mecum inique ab ipso exauctoratus est. Jubete, rogo, supplicem meum libellum legi. » Quod ubi permissum est, supplicatio lecta est, in hæc verba conscripta: « Libellus Eusebii episcopi Dorylæi, qui suam et orthodoxæ fidei, et qui in numerum sanctorum relatus est, Flaviani episcopi olim Constantinopolitani, causam agit. Consilium institutumque imperialis vestræ potestatis est, ut cum aliis omnibus subditis, tum eis maxime qui in ordinem sacerdotum allecti sunt, injuria affectis, curam eorum gerentes, dextram porrigatis. Qua in re divino numini pio cultu obsequimini, 637 a quo imperium vobis et orbis potestas tradita est. Cum igitur præter æquitatem et rationem omnem, ea quæ in Christum est fides, et nos, gravem ac-

(1) Secundum neotericos chronologos 4454.
(2) Secundum nostros chronicos 4435, anno Domini 457.

cceperimus injuriam a religiosissimo magnæ Alexandrinæ urbis episcopo Dioscoro, ad pietatem vestram confugimus, ut jus nostrum consequamur petentes. Res tota in hoc sita est (1). In ea quæ proxime in metropoli Ephesiorum celebrata est synodo (utinam autem celebrata non esset, nec orbis terrarum tumultu et malis multis repleretur), bonus Dioscorus, nulla justitiæ, nulla timoris Dei habita ratione, quod eadem cum vesano et hæretico Eutychete opinaretur et sentiret, multis ille quidem tum ignotus, sed postea seipsum manifestavit et prodidit, opportunitatem nactus per institutam a me adversus opinionis suæ popularem Eutychetem accusationem, et promulgatam contra eum a sanctæ memoriæ Flaviano episcopo sententiam, multitudine turbulentorum dissolutorumque hominum contracta, et potestate pecunia sibi comparata, piam orthodoxorum recteque sentientium, quantum in eo fuit, religionem afflixit, et pravam Eutychetis monachi opinionem confirmavit, quæ jam inde ab initio a sanctis Patribus est condemnata. Quando igitur non parva sunt, quæ ille adversus fidem in Christum et nos designare ausus est, ad amplitudinem vestram provolvimur, obsecrantes, ut amplitudo vestra sanctione sua ipsum religiosissimum Dioscorum causam dicere de criminibus sibi a nobis objectis jubeat, necnon monumenta et acta contra nos ab eo edita in sancta synodo legi mandet, per quæ probare possumus, illum longe ab orthodoxa et recta fide alienum esse, et hæresim impietatis plenam confirmasse, nobisque inique dignitatem ademisse, et gravem injuriam intulisse: ut divinis venerandisque mandatis vestris ad sanctam et universalem piissimorum episcoporum synodum datis, ab ipsis de nostra et Dioscori causa inquiratur, et actiones omnes ad pietatis vestræ cognitionem, et immortalis sublimitatis vestræ arbitrium referantur. Atque hoc sic consecuti, orationes perpetuas ad Deum, pro æterno vestro imperio, piissimi principes, fundere non intermittemus. »

638 Itaque Dioscoro juxta et Eusebio ita petente, acta Ephesia in medium producta et lecta sunt. Ex quibus constitit epistolam Leonis publice lectam non esse: cum quidem, ut id fieret, multi semel atque iterum postulassent. Dioscorus causam ejus rei dicere jussus, semel atque iterum se, ut id fieret, præcepisse dixit: testesque Juvenalem Hierosolymorum et Thalassium Cæsareæ primariæ urbis Cappadocum episcopos laudavit, qui secum synodo ei præfuissent. Juvenalis se sacrum id, quod synodo præiret, scriptum legi jussisse testatus est, postea autem neminem ejus mentionem intulisse. Thalassius autem professus est se, ut id legeretur non obstitisse; sed neque tantum sibi auctoritatis, ut solus ipse legi id juberet, usurpasse. Cum actorum lectio continuaretur, episcopi quidam voces quas-

(1) Supra lib. XIV, cap. 47.

A ἡ ἐν Χριστῷ πίστις καὶ ἡμεῖς πεπόνθαμεν παρὰ Διοσκόρου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως, πρόσιμεν τῇ ὑμετέρᾳ εὐσεβείᾳ τῶν δικαίων ἀξιοῦντες τυχεῖν. Τὰ δὲ τοῦ πράγματος ἐν τούτοις. Ἐπὶ τῆς ἔναγχος γενομένης συνόδου ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει (ἣν ὄφελός γε ἦν μὴ γενέσθαι, ἵνα μὴ κακῶν καὶ ταραχῆς τὴν οἰκουμένην ἐμπλήσῃ), ὁ χρηστὸς Διόσκορος παρ οὐδὲν θέμενος τὸν τοῦ δικαίου λόγου καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, ὁμόδοξος ὢν καὶ ὁμόφρων Εὐτυχοῦς τοῦ ματαιόφρονος καὶ αἱρετικοῦ· λανθάνων δὲ τοὺς πολλοὺς, κἂν ἐς ὕστερον ἑαυτὸν ἐφανέρωσεν, εὑρὼν καιρὸν, τὴν γεγενημένην παρ' ἐμοῦ κατὰ Εὐτυχοῦς τοῦ ὁμοδόξου αὐτοῦ κατηγορίαν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ ἐξενεχθεῖσαν ψῆφον παρὰ τοῦ τῆς ὁσίας λήξεως B Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου, πλῆθος ἀτάκτων ὄχλων συναγαγὼν, καὶ δυναστείαν ἑαυτῷ διὰ χρημάτων πορισάμενος, τὴν εὐσεβῆ θρησκείαν τῶν ὀρθοδόξων, τό γε ἧκον ἐς αὐτὸν, ἐλυμήνατο· καὶ τὴν κακοδοξίαν Εὐτυχοῦς τοῦ μονάζοντος, ἥτις ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἀπεκηρύχθη, ἐβεβαίωσεν. Ἐπεὶ οὖν οὐ μικρὰ τὰ τετολμημένα αὐτῷ κατά τε τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ καθ' ἡμῶν, δεόμεθα καὶ προσπίπτομεν τῷ ὑμετέρῳ κράτει, θεσπίσαι τὸν αὐτὸν εὐλαβέστατον Διόσκορον ἀπολογήσασθαι τοῖς παρ' ἡμῶν αὐτῷ ἐπαγομένοις· δηλαδὴ τῶν παρ' αὐτοῦ καθ' ἡμῶν ὑπομνημάτων ἀναγινωσκομένων ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου, δι' ὧν δυνάμεθα ἀποδεῖξαι αὐτὸν καὶ ἀλλότριον τῆς C ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ αἵρεσιν ἀσεβείας πεπληρωμένην κρατύναντα, καὶ ἀδίκως ἡμᾶς καθελόντα, καὶ τὰ δεινὰ ἡμᾶς κατειργασμένον· θείων καὶ προσκυνουμένων ὑμῶν μανδάτων καταπεμπομένων τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, ἐφ' ᾧ τε ἡμῶν καὶ τοῦ προειρημένου Διοσκόρου δοκοῦσι, καὶ ἀνενεγκεῖν ἐς γνῶσιν τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας πάντα τὰ πραττόμενα πρὸς τὸ παριστάμενον τῇ ἀθανάτῳ ὑμῶν κορυφῇ. Καὶ τούτου τυχόντες, ἀδιαλείπτους εὐχὰς ἀναπέμψομεν ὑπὲρ τοῦ αἰωνίου ὑμῶν κράτους, θειότατοι βασιλεῖς. »

Κοινῆς τοίνυν γεγενημένης δεήσεως ἀπό τε Διοσκόρου καὶ Εὐσεβίου, τὰ ἐν Ἐφέσῳ πεπραγμένα D εἰς μέσον ἦγοντο καὶ ἀνεγινώσκοντο. Καί γε ἐδείκνυτο μὴ παῤῥησιασθῆναι τὴν Λέοντος ἐπιστολὴν, καίτοι γε πολλῶν προσκαλουμένων αὐτὴν καὶ ἅπαξ καὶ δίς. Ὁ δὲ Διόσκορος τὴν αἰτίαν ἀπαιτηθεὶς, εἴρηκε καὶ ἅπαξ καὶ δὶς διαλαλῆσαι τοῦτο γενέσθαι. Μάρτυρά τε ἐκάλει τόν τε Ἰουβενάλιον τὸν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον, καὶ Θαλάσσιον τῆς πρώτης τῶν Καππαδοκῶν Καισαρείας· μὴ γὰρ αὐτὸν μόνον τῆς συνόδου, ἀλλὰ καὶ τούτους καταυθεντεῖν. Ὁ μὲν Ἰουβενάλιος, καὶ ὃ θεῖον προηγήσατο γράμμα, διελάλει ἀναγνώσει δοθῆναι, μηδένα δ' ἐς ὕστερον τῆς ἐπιστολῆς ἐν μνείᾳ γενέσθαι· Θαλάσσιος δ' ἔφη μὴ κωλῦσαι ταύτην ἀναγνωσθῆναι· ἀλλὰ μηδ' ἐς τόσον εἶναι παῤῥησίας ἐκεῖνον, ὡς καὶ μόνον ὁρίσαι

τὴν ἀνάγνωσιν προελθεῖν. Τῆς τῶν πεπραγμένων A τοίνυν ἀναγνώσεως προβαινούσης, τῶν ἐπισκόπων τινὲς τινῶν ῥήσεων ἐπελάβοντο ὡς εἶεν πλασθεῖσαι. Καὶ δὴ Στέφανος ὁ τῆς Ἐφέσου πρόεδρος ἠρωτᾶτο τίνες ἄρα τῶν ὑπογραφόντων συνεξελαμβάνοντο· καὶ ἔλεγεν Ἰουλιανὸν ὕστερον ὑπογράψαι, ὃς Λεβέδου ἐπίσκοπος ἐχρημάτιζε, καὶ Κρισπῖνον· τοὺς δέ γε ὑπογράφοντας Διοσκόρῳ τοῦτο μὴ συγχωρῆσαι γενέσθαι, ἀλλ' ἐπιλαβέσθαι τῶν δακτύλων τῶν ὑπογραφόντων· ὡς καὶ εἰς κίνδυνον καταστῆναι τὰ πάντων αἴσχιστα. Ὁ δ' αὐτὸς Στέφανος ὑπέφερεν, ὡς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῇ καθαιρέσει Φλαβιανοῦ ὑπεσημήνατο. Πρὸς οἷς ὁ Ἀριαραθείας Ἀκάκιος ἐπήγαγεν, ὡς ἀγράφῳ χάρτῃ πάντες ὑπέγραφον, πολλῆς βίας καὶ ἀνάγκης ἐπικειμένης, B στρατιωτῶν σὺν φονικοῖς ὀργάνοις περιστοιχιζόντων ἡμᾶς. Πράξεως δ' ἑτέρας ἀναγνωσθείσης, ὁ Κλαυδιουπόλεως ἐπίσκοπος Θεόδωρος εἶπε μηδένα ταῦτα φθέγξασθαι. Τῆς δ' ἐπὶ μέρους ἀναγνώσεως προϊούσης, ἐπειδή τι χωρίον περιεῖχεν Εὐτυχῆ διεξελθεῖν, καὶ τοὺς λέγοντας τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι, Εὐσέβιον ἐδήλου τὰ γράμματα ἀντειπεῖν, ὡς εἰρήκει μὲν τὸ *ἐξ οὐρανῶν*· τὸ δὲ *πόθεν*, οὐ προσέθηκεν. Ἐπεῖξαι δὲ Διογένην Κυζίκου ἐπίσκοπον, *πόθεν* οὖν εἶπε· καὶ μὴ συγχωρηθῆναι αὐτοὺς περαιτέρω ζητῆσαι. Ἐδήλου πρὸς τούτοις τὰ πεπραγμένα, ὡς εἰρήκει Βασίλειος Σελευκείας τῆς Ἰσαυρίας οὕτως· « Προσκυνῶ τὸν ἕνα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μόνον Θεὸν C Λόγον, μετὰ τὴν σάρκωσιν καὶ τὴν ἕνωσιν ἐν δύο φύσεσι γνωριζόμενον. » Πρὸς ταῦτα τοὺς Αἰγυπτίους μέγα καὶ διάτορον ἐκβοῆσαι· « Τὸν ἀμέριστον μηδεὶς μεριζέτω· τὸν ἕνα Υἱὸν, οὐ δεῖ λέγειν δύο. » Ἀντιβοῆσαι δὲ τοὺς ἑῴους· « Ἀνάθεμα τῷ μερίζοντι· ἀνάθεμα τῷ διαιροῦντι. » Ἐπάγει δὲ ἡ πρᾶξις τῆς διηγήσεως τὸν Εὐτυχῆ ἐρωτηθῆναι, εἰ δύο φύσεις λέγει ἐν τῷ Χριστῷ. Ἐκεῖνον δὲ φάναι, ἐκ δύο μὲν φύσεων τὸν Χριστὸν εἰδέναι πρὸ τῆς ἑνώσεως· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν μίαν. Βασίλειον δ' ἐπειπεῖν, ὡς « Εἰ μὴ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀχωρίστους καὶ ἀσυγχύτους λέγει τὰς δύο φύσεις, σύγχυσιν πάντως λέγει καὶ σύγκρασιν. Εἰ μέντοι προσθήσει σεσαρκωμένην καὶ ἐνανθρωπήσασαν καὶ νοήσει παραπλησίως Κυρίλλῳ τὴν σάρκωσιν καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν, τὰ αὐτὰ λέγειν D αὐτοῖς. Ἄλλο μὲν γάρ τι εἶναι θεότητα τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἄλλο δέ τι τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἐκ τῆς μητρός. » Ἐρωτηθέντων δὲ ὅτου χάριν τῇ καθαιρέσει Φλαβιανοῦ ὑπέγραψαν, δηλοῦσι τὰ γράμματα βοῆσαι τοὺς Ἀνατολικούς· « Πάντες ἡμάρτομεν, πάντες συγγνώμην αἰτοῦμεν. »

Προϊοῦσα δὲ ἡ ἀνάγνωσις δηλοποιεῖ τοὺς ἐπισκόπους ἐρωτηθῆναι, τίνος χάριν συνελθεῖν τὸν Εὐσέβιον βουληθέντα οὐκ εἴασαν. Πρὸς ἃ Διόσκορος ἀπεκρίνατο, τὸν Ἐλπίδιον κομμονητόριον παρεισάγειν καὶ διαβεβαιοῦσθαι, τὸν βασιλέα Θεοδόσιον κελεῦσαι μὴ

A dam, quasi fictitiæ assimulatæque essent, reprehenderunt. Et Stephanus Ephesi antistes interrogatus, quinam subscriptores aliorum etiam nomina subscripsissent, Julianum Lebedi episcopum postremum eos subscripsisse dixit et Crispinum: subscriptores vero Dioscoro id non permisisse, sed subscribentium digitos inhibuisse: ita ut etiam, ne res omnium fœdissimas paterentur, periclitati sint. Idem Stephanus subintulit (1), uno eodemque, quo Flaviano dignitas abrogata est, die, subscriptionem etiam factam esse. Ad quæ Acacius Ariarathiæ episcopus addidit, omnes in chartam puram subscriptionis adnotationem retulisse, vi adactos, quod militibus armatis cincti fuissent. B Porro cum quædam voces aliæ legerentur, Theodorus Claudiopolis episcopus neminem ea verba protulisse retulit. Cum lectio per capita progrederetur, locus quidam complectebatur, Eutychetem dixisse: et eos qui dicunt, carnem Domini nostri Jesu Christi de cœlo descendisse, et Eusebium contra intulisse, quod ille dixerit quidem hoc verbum, *de cœlo*: verbum autem, *a quo*, non addiderit. Et Diogenem Cyzici episcopum institisse, ut *a quo*, tandem diceret: sed eis ut amplius quærerent, permissum non esse. Adhæc, ea ipsa acta indicant, Basilium Seleuciæ Isaurorum episcopum sic dixisse: **639** « Adoro unum Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei, solum Deum Verbum, qui post incarnationem et unionem C in duabus naturis cognoscitur. » Ad quæ verba Ægyptii magna voce clare exclamarint: « Qui indivisibilis est, eum ne quis dividat, unum Filium, non duos dicere convenit. » Orientales autem sub hæc vociferati sint: « Anathema in eum qui dividit. » Eadem acta inferunt, Eutychetem interrogatum esse, an duas esse in Christo naturas diceret, illumque respondisse: ex duabus quidem naturis Christum se nosse ante unionem, post unionem autem naturam ejus unam. Sub hæc Basilium dixisse: « Nisi post unionem duas naturas, quæ segregari et confundi etiam non possint, profiteretur, confusionem eum prorsus et commistionem asserere. Sin adderet incarnatam et inhumanatam, et itidem, ut Cyrillus, incarnationem et inhumanationem in- D telligeret, idem eum cum ipsis dicere: nam aliud quiddam esse divinitatem ex Patre, aliud quiddam humanitatem ex matre. » Cum autem interrogati essent, cur condemnationi Flaviani subscripsissent, actorum commentarii Orientales exclamasse produnt: « Omnes peccavimus, omnes veniam petimus. »

Lectio eorumdem actorum procedens rursum ostendit, episcopos interrogatos esse, quanam de causa Eusebium in conventum non admiserint. Et ad id Dioscorum respondisse: Elpidium commonitorium produxisse, et asseverasse, Theodosium im-

(1) Evagr. lib. II, cap. 17.

peratorem, ne Eusebius publice quidquam et libere diceret, statuisse. Idemque Juvenalem Hierosolymitanum dixisse, acta declarant. Cæsariensem autem Thalassium retulisse, nihil habere auctoritatis id quod a principibus damnatum esset. Tum autem non hanc esse fidei, de qua agere propositum esset, defensionem. Ad hæc, acta asserunt, Dioscorum ea quæ fiebant reprehendisse, et dixisse : Quomodo nunc canones servantur, cum Theodoretus quoque in conventum venerit? Senatum autem respondisse, quod accusatoris locum obtineret, propterea illum ingressum esse. Dioscorum porro intulisse : Atqui in episcopi subsellio ille sedet. Et rursum senatum imperialem intulisse : Et Eusebium et Theodoretum accusatorum vices gerere, sicuti et Dioscorum rei partes sustinere. **640** Atque ubi acta synodi posterius Ephesi celebratæ omnia, una cum sententia contra Flavianum et Eusebium lata, lecta, et ad clausulam illam ventum esset, ubi Hilarius episcopus dixit : « Orientales episcopos et qui cum eis erant, vociferatos esse, Anathema in Dioscorum : hac ipsa hora Dioscorum Christus condemnavit : Flavianus a Dioscoro exauctoratus est ; tu illum, Domine sancte, vindica ; tu illum, orthodoxe imperator, vindica ; vivat, vivat in multos annos Leo ; vivat diutissime patriarcha. » Sub hæc ubi reliqua quoque lecta essent, quæ alios quoque episcopos in Flaviani et Eusebii depositionem consensisse declararunt, gloriosissimos principes in hunc modum verba fecisse : « De orthodoxa, recta et catholica fide sequenti die conveniente concilio, certiorem inquisitionem fieri debere cernimus. Quandoquidem vero Flavianus piæ memoriæ, et Eusebius Dorylæi religiosissimus episcopus, per commentariorum lectorum testimonium, et voces ipsas eorum, qui tum synodo illi principes præfuere, lapsos se esse, perperamque illis dignitatem qui in fide hallucinati non fuerint, abrogasse confitentes, inique condemnationem eam factam esse probarunt : æquum nobis esse pro eo atque Deo placet, si divinissimo et piissimo domino nostro placuerit, videtur, ut eadem pœna Dioscorus religiosissimus Alexandriæ episcopus, et Juvenalis religiosissimus episcopus Hierosolymorum, et Thalassius reverendissimus Cæsareæ episcopus, et Eusebius religiosissimus Ancyræ (1) episcopus, et Eustathius religiosissimus Beryti episcopus, et Basilius religiosissimus Seleuciæ Isaurorum episcopus, qui cum auctoritate ab eis usurpata synodo præfuerunt, afficiantur : videlicet, ut per sacram hanc synodum, juxta canones, episcopali excidant dignitate, et omnia quæ consequenter acta fuerint, sacræ majestati referantur. » Ad quæ verba Orientales exclamarint : « Hoc justum est judicium. » Illyrici autem vociferati sint : « Omnes erravimus, veniam omnes poscimus. » Et Orien-

παῤῥησιασθῆναι Εὐσέβιον. Τὰ ἴσα δὲ εἰπεῖν καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιον ἡ πρᾶξις δηλοῖ. Ὁ δὲ Καισαρείας Θαλάσσιος ἔφη, τὴν ἐξουσίαν μὴ ἔχειν. Ὃ δῆτα κατέγνωσαν οἱ ἄρχοντες· μηδὲ γὰρ ἀπολογίαν ταύτην εἶναι πίστεως προκειμένης. Ἐπὶ δὴ τούτοις παριστάνουσιν αἱ πράξεις, μέμψασθαι τὸν Διόσκορον τὰ γινόμενα, ἐπειπόντα· Νῦν ποῖοι κανόνες σώζονται, ὅτι εἰσῆλθε καὶ Θεοδώρητος; Ἀποκρίνασθαί τε τὴν σύγκλητον, κατήγορον εἶναι καὶ διὰ τοῦτο ἐλθεῖν. Εἰπεῖν δὲ Διόσκορον, ὡς ἐν τάξει ἐπισκόπου κάθηται· εἰπεῖν τε αὖθις τὴν σύγκλητον, ὡς καὶ Εὐσέβιος καὶ Θεοδώρητος κατηγόρων τόπον ἐπέχουσιν, ὥσπερ καὶ Διόσκορος κατηγορουμένου τόπον κεκλήρωται. Καὶ δὴ πάσης πράξεως τῆς κατὰ τὴν δευτέραν σύνοδον ἐν Ἐφέσῳ, καὶ τῆς κατὰ Φλαβιανοῦ καὶ Εὐσεβίου ἀποφάσεως ἀνεγνωσμένων, ἐπεὶ πρὸς τῇ ῥήσει ἐγένοντο ὅπου δὴ Ἱλάριος ὁ ἐπίσκοπος ἔφη, « Οἱ τῆς ἀνατολῆς ἐπίσκοποι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἐβόησαν· Ἀνάθεμα Διοσκόρῳ· ταύτῃ τῇ ὥρᾳ Διόσκορον ὁ Χριστὸς καθεῖλε· Φλαβιανὸς παρὰ Διοσκόρου καθῃρέθη. Ἅγιε Κύριε, σὺ αὐτὸν ἐκδίκησον. Ὀρθόδοξε βασιλεῦ, σὺ αὐτὸν ἐκδίκησον. Λέοντος πολλὰ τὰ ἔτη. Τοῦ πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη. » Ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων ἀνεγνωσμένων, ἃ δηλοῦσι καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἐπισκόπων τῇ Φλαβιανοῦ καθαιρέσει συναινέσαι καὶ Εὐσεβίου, οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες ταῦτα πρὸς λέξιν ἀνεῖπον· « Περὶ μὲν τῆς ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς πίστεως τελειοτέρας συνόδου γενομένης τῇ ὑστεραίᾳ, ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν δεῖν γενέσθαι συνορῶμεν· ἐπειδὴ δὲ Φλαβιανὸς ὁ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης, καὶ Εὐσέβιος ὁ τοῦ Δορυλαίου εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος, ἐκ τῆς τῶν πεπραγμένων καὶ διαγνωσθέντων ἐρεύνης, καὶ αὐτῆς τῆς φωνῆς τῶν γενομένων ἐξάρχων τῆς τότε συνόδου ὁμολογησάντων ἐσφάλθαι καὶ μάτην αὐτοὺς καθῃρηκέναι, οὐδὲν περὶ τὴν πίστιν σφαλέντες δείκνυνται, ἀδίκως δὲ καθαιρεθέντες· φαίνεται ἡμῖν κατὰ τὸ τῷ Θεῷ ἀρέσκον δίκαιον εἶναι, εἰ παρασταίη τῷ θειοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ τῶν αὐτῶν ἐπιτιμίων Διόσκορον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰουβενάλιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων, καὶ Θαλάσσιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Καισαρείας, καὶ Εὐσέβιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἀγκύρας, καὶ Εὐστάθιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Βηρυτῶν, καὶ Βασίλειον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Σελευκείας τῆς Ἰσαυρίας, τοὺς ἐξουσίαν ἐσχηκότας καὶ ἐξάρχοντας τῆς τότε συνόδου, ἐκπεσεῖν διὰ τῆς ἱερᾶς ταύτης συνόδου, κατὰ τοὺς κανόνας, τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, πάντων τῶν παρακολουθησάντων τῇ θείᾳ κορυφῇ γνωριζομένων. » Ἐφ' οἷς οἱ ἐκ τῆς ἕω ἐπεβόησαν· « Αὕτη δικαία ἡ κρίσις. » Οἱ δὲ Ἰλλυριοὶ ἐπεκραύγασαν· « Πάντες ἐσφάλημεν, συγγνώμης πάντες ἀξιωθῶμεν. » Καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπιβοησάντων, « Αὕτη δικαία ἡ κρίσις· Διόσκορον ὁ Χριστὸς καθεῖλε· τοὺς μάρτυρας ὁ Χριστὸς ἐξεδίκησεν, ὅσθ' ἕκαστον τῶν ἐπισκόπων τὴν ἰδίαν

(1) *Armeniæ*, Evagr., sed perperam.

πίστιν ἐκθέσθαι· εἰδότα, ὡς ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν τι' καὶ ὀκτὼ καὶ τῶν ρν' Πατέρων, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐπιστολὰς τῶν ἁγίων Πατέρων Γρηγορίου, Βασιλείου, Ἱλαρίου, Ἀθανασίου, Ἀμβροσίου, καὶ τὰς δύο Κυρίλλου, τὰς ἐν τῇ πρώτῃ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ παῤῥησιασθείσας, πιστεύει, καί γε τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Λέοντα τὸν Εὐτυχῆ ἐπὶ τούτοις καθελεῖν. » Καὶ τῆς τοιαύτης δὲ συνελεύσεως πέρας λαβούσης, ἑτέρα πάλιν ἐγίνετο, μόνων τῶν ἁγιωτάτων ἐπισκόπων προκαθεσθέντων· οἷς ἑτέρους λιβέλλους Εὐσέβιος ὁ Δορυλαίου ἐπέδωκεν ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ Φλαβιανοῦ. Ἐν ᾧ καὶ μέμψιν Διοσκόρῳ ἐπῆγεν, ὡς ἐπίσης Εὐτυχεῖ θρησκεύοντι· οὗ χάριν καὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτοὺς ἀφελέσθαι. Προσετίθει γε μὴν, ὡς καί τινα μὴ τηνικαῦτα εἰρημένα τοῖς ὑπομνήμασιν ἐνέσπειρε· καὶ ὡς ἀγράφῳ χάρτῃ ὑπέγραψαν. Κἀκ κοινῆς ἐδεῖτο ψήφου τῶν συνειλεγμένων, ἄκυρα καὶ ὡς μηδὲ γεγονότα λογίζεσθαι τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ ἐν Ἐφέσῳ διαπεπραγμένα· καὶ τὴν μὲν ἱερωσύνην αὐτοὺς ἔχειν, τὸ δὲ βέβηλον ἐκεῖνο δόγμα ἀναθεματισθῆναι. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ἠξίου παρεῖναι καὶ τὸν ἀντίδικον. Καὶ διαλαλιᾶς γενομένης παραγενέσθαι, Ἀέτιος ὁ τῶν νοταρίων πριμικήριος παρελθὼν εἶπεν, ὡς διέβη μὲν πρὸς Διόσκορον, ὥσπερ δῆτα καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ εἰρήκασι μὴ ἐλθεῖν δύνασθαι ὑπὸ τῶν φυλαττόντων· καὶ διελαλήθη ζητηθῆναι τὸν Διόσκορον πρὸ τοῦ συνεδρίου. Κἀκείνου μὴ εὑρεθέντος, Ἀνατόλιος ὁ τῆς νέας Ῥώμης ἐπίσκοπος εἶπε· Δίκαιόν ἐστιν ἐκεῖνον παραγενέσθαι. Οὗ γενομένου, οἱ πεμφθέντες ἐπανελθόντες εἶπον, ὡς εἴρηκε, Φυλάσσομαι ἐγώ. Εἰ δὲ συγχωρήσουσιν, ἥκω, καὶ ἕτοιμός εἰμι πρὸς τὴν θείαν παραγενέσθαι σύνοδον. Προστέθεικε δὲ τοῦτο Ἱμέριος· ὡς ἐκ Διοσκόρου ἐρχομένων, συναντᾷ Βοηθὸς αὐτοῖς καὶ τῷ μαγίστρῳ τῶν θείων ὀφφικίων. Καὶ σὺν ἐκείνῳ οἱ ἐπίσκοποι πρὸς Διόσκορον αὖθις ἦλθον, καὶ εἶπον ἐν σημείοις τινὰ ἔχειν ἐρεῖν αὐτῷ. Ὧνπερ ἀναγνωσθέντων, δηλοῖ ταῦτα πρὸς λέξιν εἰπεῖν τὸν Διόσκορον· « Συναγαγὼν ἐμαυτὸν, καὶ γνοὺς τὸ συμφέρον, τάδε ἀποκρίνομαι· Ἐπειδὴ ἐν τῇ πρὸ ταύτης συνόδῳ καθεζόμενοι οἱ μεγαλοπρεπέστατοι ἄρχοντες, ὥρισαν πολλὰ μετὰ πολλὰς ἑκάστῳ διαλαλιάς· νῦν δὲ εἰς δευτέραν καλοῦμαι σύνοδον εἰς τὴν τῶν προειρημένων ἀνασκευὴν, παρακαλῶ τοὺς πρώην ἐν τῇ συνόδῳ παραγενομένους μεγαλοπρεπεστάτους ἄρχοντας, καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον καὶ νῦν παρεῖναι, ἵνα πάλιν τὰ αὐτὰ γυμνασθῇ. » Πρὸς οὖν ταῦτα Ἀκάκιον ἡ πρᾶξις δηλοῖ τοιάδε ἀπολογήσασθαι· Οὐχ οὕτως ἐκέλευσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος τὴν ὑμετέραν ἁγιότητα παρεῖναι, ὥστε ἀνασκευασθῆναι τὰ ἐπὶ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων ἀρχόντων καὶ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου πραχθέντα· ἀλλ' ἡμᾶς [illegible] ὥστε καταλαβεῖν σε τὸ συνέδριον, κ[illegible]ῆναι αὐτοῦ τὴν σὴν ὁσιότητα. Πρ[illegible]κορος, [illegible] εἰρήκατέ μ[illegible]εν ὁ [illegible] Εἰ τοίν[illegible] κατ[illegible] ἐξετ[illegible] τῇ[illegible]

A tales rursum: « Hoc justum est judicium; Christus Dioscorum exauctoravit, Christus martyres vindicavit. » **641** Hic senatum episcopum quemque fidei suæ professionem in scriptum referre jussisse: quibus etiam is, ut scirent, indicarit, Dei amantissimum imperatorem, juxta formulam a trecentis decem et octo, et rursum a centum quinquaginta Patribus editam, et juxta epistolas sanctorum Patrum Gregorii, Basilii, Hilarii, Athanasii, Ambrosii, et duas illas Cyrilli, quæ in priore Ephesina synodo publicatæ essent, credere, et religiosissimum Romanæ Ecclesiæ antistitem Leonem Eutychetem abdicasse. Conventu seu congressu eo soluto, alium rursum institutum esse, in quo soli sanctissimi episcopi consederint. Eis libellum alium, de se et B Flaviano conscriptum, Eusebium Dorylæi antistitem obtulisse, in quo Dioscorum eo etiam nomine criminatus sit, quod idem cum Eutychete sentiret, cujus rei gratia et Flavianus et ipse ab eo exauctorati essent. Addidisse quoque pleraque verba, quæ tum dicta non essent, commentariis actorum esse aspersa. Et quod subscriptiones in charta pura factæ essent. Petiisse insuper ut communi eorum qui sic congregati essent, suffragio, quæcunque in posteriore Ephesina synodo acta essent, auctoritate eis omni adempta, perinde atque acta non essent, abolerentur, ipsis sacerdotalis dignitas restitueretur, et impium illud dogma anathemate jugularetur. Post libelli lectionem eumdem postulasse, ut C adversarius quoque adesset. Ibi cum interlocutione prolata jussum esset, ut adesset, Aetium primicerium inter notarios progressum, ad eos dixisse, accessisse se ad Dioscorum, sicuti etiam ad reliquos. Illos autem dixisse, venire se propter adversariorum insidias non posse. Ibi rursus facta interlocutione decretum est, ut Dioscorus ante concilium quæreretur. Eo vero non invento, Anatolius novæ Romæ episcopus dixit, æquitatem et justitiam, ut ille adesset, efflagitare. Itaque quæsitum esse, et qui ad eum missi erant reversos, hoc sic eum dixisse renuntiasse, insidias sibi fieri. Sin ei tuto venire permitteretur, paratum se ut in sanctam synodum veniret, esse. Himerium illud addidisse, cum a Dioscoro digressi essent, D Boethum eis et magistro divinorum officiorum obviam venisse, cum quo episcopi ad Dioscorum reversi, habere se dixerint, quod cum eo ex scripto agerent. Quod ubi lectum esset, Dioscorum hæc verba dixisse actorum liber refert: **642** « Cum de me ipso deliberarim, et id quod utile commodumque est consideraritm, hoc sic respondeo: Quandoquidem in proximo consessu magnificentissimi principes qui in concilio sedent, multa post multas interlocutiones decrevere: et nunc ego in consessum alium, ad ea quæ dicta sunt revocanda atque abolenda evocor, peto ut magnificentissimi principes qui proxime synodo interfuere, et sacer senatus nunc etiam intersint, ut de iisdem rebus denuo inquiratur. » Ad quæ verba

peratorem, ne Eusebius publice quidquam et libere diceret, statuisse. Idemque Juvenalem Hierosolymitanum dixisse, acta declarant. Cæsariensem autem Thalassium retulisse, nihil habere auctoritatis id quod a principibus damnatum esset. Tum autem non hanc esse fidei, de qua agere propositum esset, defensionem. Ad hæc, acta asserunt, Dioscorum ea quæ fiebant reprehendisse, et dixisse: Quomodo nunc canones servantur, cum Theodoretus quoque in conventum venerit? Senatum autem respondisse, quod accusatoris locum obtineret, propterea illum ingressum esse. Dioscorum porro intulisse: Atqui in episcopi subsellio ille sedet. Et rursum senatum imperialem intulisse: Et Eusebium et Theodoretum accusatorum vices gerere, sicuti et Dioscorum rei partes sustinere. **640** Atque ubi acta synodi posterius Ephesi celebratæ omnia, una cum sententia contra Flavianum et Eusebium lata, lecta, et ad clausulam illam ventum esset, ubi Hilarius episcopus dixit: « Orientales episcopos et qui cum eis erant, vociferatos esse, Anathema in Dioscorum: hac ipsa hora Dioscorum Christus condemnavit: Flavianus a Dioscoro exauctoratus est; tu illum, Domine sancte, vindica; tu illum, orthodoxe imperator, vindica; vivat, vivat in multos annos Leo; vivat diutissime patriarcha. » Sub hæc ubi reliqua quoque lecta essent, quæ alios quoque episcopos in Flaviani et Eusebii depositionem consensisse declararunt, gloriosissimos principes in hunc modum verba fecisse: « De orthodoxa, recta et catholica fide sequenti die conveniente concilio, certiorem inquisitionem fieri debere cernimus. Quandoquidem vero Flavianus piæ memoriæ, et Eusebius Dorylæi religiosissimus episcopus, per commentariorum lectorum testimonium, et voces ipsas eorum, qui tum synodo illi principes præfuere, lapsos se esse, perperamque illis dignitatem qui in fide hallucinati non fuerint, abrogasse confitentes, inique condemnationem eam factam esse probarunt: æquum nobis esse pro eo atque Deo placet, si divinissimo et piissimo domino nostro placuerit, videtur, ut eadem pœna Dioscorus religiosissimus Alexandriæ episcopus, et Juvenalis religiosissimus episcopus Hierosolymorum, et Thalassius reverendissimus Cæsareæ episcopus, et Eusebius religiosissimus Ancyræ (1) episcopus, et Eustathius religiosissimus Beryti episcopus, et Basilius religiosissimus Seleuciæ Isaurorum episcopus, qui cum auctoritate ab eis usurpata synodo præfuerunt, afficiantur: videlicet, ut per sacram hanc synodum, juxta canones, episcopali excidant dignitate, et omnia quæ consequenter acta fuerint, sacræ majestati referantur. » Ad quæ verba Orientales exclamarint: « Hoc justum est judicium. » Illyrici autem vociferati sint: « Omnes erravimus, veniam omnes poscimus. » Et Orien-

παῤῥησιασθῆναι Εὐσέβιον. Τὰ ἴσα δὲ εἰπεῖν καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιον ἡ πρᾶξις δηλοῖ. Ὁ δὲ Καισαρείας Θαλάσσιος ἔφη, τὴν ἐξουσίαν μὴ ἔχειν. Ὃ δῆτα κατέγνωσαν οἱ ἄρχοντες· μηδὲ γὰρ ἀπολογίαν ταύτην εἶναι πίστεως προκειμένης. Ἐπὶ δὴ τούτοις παριστάνουσιν αἱ πράξεις, μέμψασθαι τὸν Διόσκορον τὰ γινόμενα, ἐπειπόντα· Νῦν ποῖοι κανόνες σώζονται, ὅτι εἰσῆλθε καὶ Θεοδώρητος; Ἀποκρίνασθαί τε τὴν σύγκλητον, κατήγορον εἶναι καὶ διὰ τοῦτο ἐλθεῖν. Εἰπεῖν δὲ Διόσκορον, ὡς ἐν τάξει ἐπισκόπου κάθηται· εἰπεῖν τε αὖθις τὴν σύγκλητον, ὡς καὶ Εὐσέβιος καὶ Θεοδώρητος κατηγόρων τόπον ἐπέχουσιν, ὥσπερ καὶ Διόσκορος κατηγορουμένου τόπον κεκλήρωται. Καὶ δὴ πάσης πράξεως τῆς κατὰ τὴν δευτέραν σύνοδον ἐν Ἐφέσῳ, καὶ τῆς κατὰ Φλαβιανοῦ καὶ Εὐσεβίου ἀποφάσεως ἀνεγνωσμένων, ἐπεὶ πρὸς τῇ ῥήσει ἐγένοντο ὅπου δὴ Ἱλάριος ὁ ἐπίσκοπος ἔφη, « Οἱ τῆς ἀνατολῆς ἐπίσκοποι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἐβόησαν· Ἀνάθεμα Διοσκόρῳ· ταύτῃ τῇ ὥρᾳ Διόσκορον ὁ Χριστὸς καθεῖλε· Φλαβιανὸς παρὰ Διοσκόρου καθῃρέθη. Ἅγιε Κύριε, σὺ αὐτὸν ἐκδίκησον. Ὀρθόδοξε βασιλεῦ, σὺ αὐτὸν ἐκδίκησον. Λέοντος πολλὰ τὰ ἔτη. Τοῦ πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη. » Ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων ἀνεγνωσμένων, ἃ δηλοῦσι καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἐπισκόπων τῇ Φλαβιανοῦ καθαιρέσει συναινέσαι καὶ Εὐσεβίου, οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες ταῦτα πρὸς λέξιν ἀνεῖπον· « Περὶ μὲν τῆς ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς πίστεως τελειοτέρας συνόδου γενομένης τῇ ὑστεραίᾳ, ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν δεῖν γενέσθαι συνορῶμεν· ἐπειδὴ δὲ Φλαβιανὸς ὁ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης, καὶ Εὐσέβιος ὁ τοῦ Δορυλαίου εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος, ἐκ τῆς τῶν πεπραγμένων καὶ διαγνωσθέντων ἐρεύνης, καὶ αὐτῆς τῆς φωνῆς τῶν γενομένων ἐξάρχων τῆς τότε συνόδου ὁμολογησάντων ἐσφάλθαι καὶ μάτην αὐτοὺς καθῃρηκέναι, οὐδὲν περὶ τὴν πίστιν σφαλέντες δείκνυνται, ἀδίκως δὲ καθαιρεθέντες· φαίνεται ἡμῖν κατὰ τὸ τῷ Θεῷ ἀρέσκον δίκαιον εἶναι, εἰ παρασταίη τῷ θειοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ τῶν αὐτῶν ἐπιτιμίων Διόσκορον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰουβενάλιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων, καὶ Θαλάσσιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Καισαρείας, καὶ Εὐσέβιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἀγκύρας, καὶ Εὐστάθιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Βηρυτῶν, καὶ Βασίλειον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Σελευκείας τῆς Ἰσαυρίας, τοὺς ἐξουσίαν ἐσχηκότας καὶ ἐξάρχοντας τῆς τότε συνόδου, ἐκπεσεῖν διὰ τῆς ἱερᾶς ταύτης συνόδου, κατὰ τοὺς κανόνας, τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, πάντων τῶν παρακολουθησάντων τῇ θείᾳ κορυφῇ γνωριζομένων. » Ἐφ' οἷς οἱ ἐκ τῆς ἕω ἐπεβόησαν· « Αὕτη δικαία ἡ κρίσις. » Οἱ δὲ Ἰλλυρικοὶ ἐπεκραύγασαν· « Πάντες ἐσφάλημεν, συγγνώμης πάντες ἀξιωθῶμεν. » Καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπιβοησάντων, « Αὕτη δικαία ἡ κρίσις· Διόσκορον ὁ Χριστὸς καθεῖλε· τοὺς μάρτυρας ὁ Χριστὸς ἐξεδίκησεν, ὥσθ' ἕκαστον τῶν ἐπισκόπων τὴν ἰδίαν

(1) *Armeniæ*, Evagr., sed perperam.

πίστιν ἐκθέσθαι· εἰδότα, ὡς ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν τι' καὶ ὀκτὼ καὶ τῶν ρν' Πατέρων, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐπιστολὰς τῶν ἁγίων Πατέρων Γρηγορίου, Βασιλείου, Ἱλαρίου, Ἀθανασίου, Ἀμβροσίου, καὶ τὰς δύο Κυρίλλου, τὰς ἐν τῇ πρώτῃ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ παῤῥησιασθείσας, πιστεύει, καί γε τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Λέοντα τὸν Εὐτυχῆ ἐπὶ τούτοις καθελεῖν. » Καὶ τῆς τοιαύτης δὲ συνελεύσεως πέρας λαβούσης, ἑτέρα πάλιν ἐγίνετο, μόνων τῶν ἁγιωτάτων ἐπισκόπων προκαθεσθέντων· οἷς ἑτέρους λιβέλλους Εὐσέβιος ὁ Δορυλαίου ἐπέδωκεν ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ Φλαβιανοῦ. Ἐν ᾧ καὶ μέμψιν Διοσκόρῳ ἐπῆγεν, ὡς ἐπίσης Εὐτυχεῖ θρησκεύοντι· οὗ χάριν καὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτοὺς ἀφελέσθαι. Προσετίθει γε μὴν, ὡς καί τινα μὴ τηνικαῦτα εἰρημένα τοῖς ὑπομνήμασιν ἐνέσπειρε· καὶ ὡς ἀγράφῳ χάρτῃ ὑπέγραψαν. Κἀκ κοινῆς ἐδεῖτο ψήφου τῶν συνειλεγμένων, ἄκυρα καὶ ὡς μηδὲ γεγονότα λογίζεσθαι τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ ἐν Ἐφέσῳ διαπεπραγμένα· καὶ τὴν μὲν ἱερωσύνην αὐτοὺς ἔχειν, τὸ δὲ βέβηλον ἐκεῖνο δόγμα ἀναθεματισθῆναι. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ἠξίου παρεῖναι καὶ τὸν ἀντίδικον. Καὶ διαλαλιᾶς γενομένης παραγενέσθαι, Ἀέτιος ὁ τῶν νοταρίων πριμικήριος παρελθὼν εἶπεν, ὡς διέβη μὲν πρὸς Διόσκορον, ὥσπερ δῆτα καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ εἰρήκασι μὴ ἐλθεῖν δύνασθαι ὑπὸ τῶν φυλαττόντων· καὶ διελαλήθη ζητηθῆναι τὸν Διόσκορον πρὸ τοῦ συνεδρίου. Κἀκείνου μὴ εὑρεθέντος, Ἀνατόλιος ὁ τῆς νέας Ῥώμης ἐπίσκοπος εἶπε· Δίκαιόν ἐστιν ἐκεῖνον παραγενέσθαι. Οὗ γενομένου, οἱ πεμφθέντες ἐπανελθόντες εἶπον, ὡς εἴρηκε, Φυλάσσομαι ἐγώ. Εἰ δὲ συγχωρήσουσιν, ἥκω, καὶ ἕτοιμός εἰμι πρὸς τὴν θείαν παραγενέσθαι σύνοδον. Προστέθεικε δὲ τοῦτο Ἱμέριος· ὡς ἐκ Διοσκόρου ἐρχομένων, συναντᾷ Βοηθὸς αὐτοῖς καὶ τῷ μαγίστρῳ τῶν θείων ὀφφικίων. Καὶ σὺν ἐκείνῳ οἱ ἐπίσκοποι πρὸς Διόσκορον αὖθις ἦλθον, καὶ εἶπον ἐν σημείοις τινὰ ἔχειν ἐρεῖν αὐτῷ. Ὥνπερ ἀναγνωσθέντων, δηλοῖ ταῦτα πρὸς λέξιν εἰπεῖν τὸν Διόσκορον· « Συναγαγὼν ἐμαυτὸν, καὶ γνοὺς τὸ συμφέρον, τάδε ἀποκρίνομαι· Ἐπειδὴ ἐν τῇ πρὸ ταύτης συνόδῳ καθεζόμενοι οἱ μεγαλοπρεπέστατοι ἄρχοντες, ὥρισαν πολλὰ μετὰ πολλὰς ἑκάστῳ διαλαλιάς· νῦν δὲ εἰς δευτέραν καλοῦμαι σύνοδον εἰς τὴν τῶν προειρημένων ἀνασκευὴν, παρακαλῶ τοὺς πρώην ἐν τῇ συνόδῳ παραγενομένους μεγαλοπρεπεστάτους ἄρχοντας, καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον καὶ νῦν παρεῖναι, ἵνα πάλιν τὰ αὐτὰ γυμνασθῇ. » Πρὸς οὖν ταῦτα Ἀκάκιον ἡ πρᾶξις δηλοῖ τοιάδε ἀπολογήσασθαι· Οὐχ οὕτως ἐκέλευσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος τὴν ὑμετέραν ἁγιότητα παρεῖναι, ὥστε ἀνασκευασθῆναι τὰ ἐπὶ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων ἀρχόντων καὶ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου πραχθέντα· ἀλλ' ἡμᾶς ἀπέστειλεν ὥστε καταλαβεῖν σε τὸ συνέδριον, καὶ μὴ ἀπολειφθῆναι αὐτοῦ τὴν σὴν ὁσιότητα. Πρὸς ὃν ἀντεῖπε Διόσκορος, ὅτι Νῦν εἰρήκατέ μοι ὅτι λιβέλλους ἐπιδέδωκεν ὁ Εὐσέβιος. Εἰ τοίνυν τοῦτο, πάλιν δέομαι τὰ κατ' ἐμὲ τυχεῖν ἐξετάσεως ἐπὶ τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς συγκλήτου.

A tales rursum : « Hoc justum est judicium ; Christus Dioscorum exauctoravit, Christus martyres vindicavit. » **641** Hic senatum episcopum quemque fidei suæ professionem in scriptum referre jussisse : quibus etiam is, ut scirent, indicarit, Dei amantissimum imperatorem, juxta formulam a trecentis decem et octo, et rursum a centum quinquaginta Patribus editam, et juxta epistolas sanctorum Patrum Gregorii, Basilii, Hilarii, Athanasii, Ambrosii, et duas illas Cyrilli, quæ in priore Ephesina synodo publicatæ essent, credere, et religiosissimum Romanæ Ecclesiæ antistitem Leonem Eutychetem abdicasse. Conventu seu congressu eo soluto, alium rursum institutum esse, in quo soli sanctissimi episcopi consederint. Eis libellum alium, de se et B Flaviano conscriptum, Eusebium Dorylæi antistitem obtulisse, in quo Dioscorum eo etiam nomine criminatus sit, quod idem cum Eutychete sentiret, cujus rei gratia et Flavianus et ipse ab eo exauctorati essent. Addidisse quoque pleraque verba, quæ tum dicta non essent, commentariis actorum esse aspersa. Et quod subscriptiones in charta pura factæ essent. Petiisse insuper ut communi eorum qui sic congregati essent, suffragio, quæcunque in posteriore Ephesina synodo acta essent, auctoritate eis omni adempta, perinde atque acta non essent, abolerentur, ipsis sacerdotalis dignitas restitueretur, et impium illud dogma anathemate jugularetur. Post libelli lectionem eumdem postulasse, ut adversarius quoque adesset. Ibi cum interlocutione C prolata jussum esset, ut adesset, Aetium primicerium inter notarios progressum, ad eos dixisse, accessisse se ad Dioscorum, sicuti etiam ad reliquos. Illos autem dixisse, venire se propter adversariorum insidias non posse. Ibi rursus facta interlocutione decretum est, ut Dioscorus ante concilium quæreretur. Eo vero non invento, Anatolius novæ Romæ episcopus dixit, æquitatem et justitiam, ut ille adesset, efflagitare. Itaque quæsitum esse, et qui ad eum missi erant reversos, hoc sic eum dixisse renuntiasse, insidias sibi fieri. Sin ei tuto venire permitteretur, paratum se ut in sanctam synodum veniret, esse. Himerium illud addidisse, cum a Dioscoro digressi essent, D Boethum eis et magistro divinorum officiorum obviam venisse, cum quo episcopi ad Dioscorum reversi, habere se dixerint, quod cum eo ex scripto agerent. Quod ubi lectum esset, Dioscorum hæc verba dixisse actorum liber refert : **642** « Cum de me ipso deliberarim, et id quod utile commodumque est considerarim, hoc sic respondeo : Quandoquidem in proximo consessu magnificentissimi principes qui in concilio sedent, multa post multas interlocutiones decrevere : et nunc ego in consessum alium, ad ea quæ dicta sunt revocanda atque abolenda evocor, peto ut magnificentissimi principes qui proxime synodo interfuere, et sacer senatus nunc etiam intersint, ut de iisdem rebus denuo inquiratur. » Ad quæ verba

acta Acacium ita respondisse testantur: Non ita sancta et magna synodus sanctitatem tuam adesse jussit, ut ea inducantur, quæ in præsentia magnificentissimorum principum et sacri senatus acta sunt. Sed nos ad te misit, ut in consessum ejus venires, et ab eo sanctitas tua non abesset. Ad quem Dioscorus: Modo, inquit, mihi dixistis, Eusebium libellum contra me obtulisse. Quod si id factum est, iterum peto, ut de rebus meis in principum et senatus præsentia disquisitio fiat. Et aliis quibusdam hujusmodi verbis interpositis, alios rursum missos esse, qui Dioscorum, ut rebus agendis adesset, accerserent. Quod ubi factum esset, reversos illos, hisce eum verbis usum esse retulisse: Antea quoque pietati vestræ indicavi, valetudine adversa me correptum esse, et petere, ut magnificentissimi principes et sacer senatus nunc quoque rerum inquisitioni et judicio adsint. Cum vero valetudo mea invaluerit, diffundi ob eam causam diem postulo. Commentarii actorum porro indicant, Cecropium Dioscoro dixisse: Nihil cum antea de valetudine allegasse. Proinde illum, pro eo atque deberet, canonibus satisfacere oportere. Cui rursum Dioscorus responderit: Semel se dixisse, principes adesse debere. Sub hæc Rufinum Samosatenum episcopum retulisse: canonice synodum atque consessum institutum esse, ad quem si veniret, liberum ei, ut quæ vellet diceret, fore. Et cum Dioscorus, an rebus agendis etiam Juvenalis et Thalassius et Eustathius interessent, rogaret: nihil illos ad rem id pertinere, respondisse. Ad quæ verba Dioscorum acta subjunxisse tradunt: Imperatorem Christi amantissimum se oravisse, ut principes viri, et qui cum ipso judicio contendunt, adsint. Tum vero eos qui missi ad eum fuerant dixisse: Eusebium solum eum accusare, et omnes adesse debere. Atque ibi Dioscorum, eos quoque præsto oportere esse, dixisse, qui una secum judicis munere functi essent. **643** Nihil enim, inquit, mihi privati negotii aut criminis cum Eusebio est, quod non cum aliis qui mecum condemnationis sententiam tulerunt, commune sit. Et cum ejus rei gratia diutius internuntii apud eum morati essent, Dioscorum tandem hisce verbis eis respondisse: Semel vobis quæ dicenda erant dixi, et quod amplius dicam non habeo. Quæ ubi ad episcopos fuissent relata, Eusebium, cum uno Dioscoro, neque cum alio quopiam judicium sibi esse, dixisse: Dioscorumque tertio etiam citari postulavisse. Ibi tum Aetium significasse, paulo ante quosdam, qui se clericos esse dixissent, et alios ab Alexandria laicos et populares homines, libellos sibi adversus Dioscorum obtulisse, eosque pro consessus foribus vociferantes astare. Dedisse autem libellum primum Theodorum Alexandrinæ Ecclesiæ diaconum, deinde diaconum alterum Ischyrionem (1) nomine, et Athanasium presbyterum Cy-

A Καὶ ἄλλων δή τινων τοιούτων κειμένων, αὖθις ἐστέλλοντο ἕτεροι καὶ μετεστέλλοντο τὸν Διόσκορον τοῖς πραττομένοις παρεῖναι. Οὗ γενομένου, ἐπανελθόντες οἱ πεμφθέντες, τάδε εἰπεῖν ἐκεῖνον εἰρήκασιν· Ἤδη φθάσας δεδήλωκα τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ ὅτι καὶ ἀῤῥωστίᾳ συνέχομαι, καὶ ἐξαιτῶ, ὥστε καὶ τοὺς μεγαλοπρεπεστάτους ἄρχοντας καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον καὶ νῦν παρεῖναι τῇ τῶν ἐξετασθησομένων κρίσει. Ἐπειδὴ δέ μοι τὰ τῆς ἀῤῥωστίας ἐπετάθη, τούτου χάριν τὴν ὑπέρθεσιν πεποίημαι. Δηλοῦσι δὲ τὰ ὑπομνήματα Κεκρόπιον εἰπεῖν πρὸς Διόσκορον, μηδὲν εἰπεῖν πρότερον περὶ ἀσθενείας, καὶ ὀφειλὴν ἔχειν τὸ ἐφειμένον τοῖς κανόσι ποιεῖν. Πρὸς ὃν εἰπεῖν αὖθις Διόσκορον· Ἅπαξ εἶπον ὀφείλειν παρεῖναι τοὺς ἄρχοντας. Ῥουφῖνον δὲ τῶν Σαμοσάτων ἐπί- B σκοπον ἀντιφθέγξασθαι, κανονικὴν εἶναι τῶν κεκινημένων τὴν σύνοδον· καὶ εἴ γε παραγένοιτο, ἃ βούλεται διεξελθεῖν, ἐλευθέρως ἔχειν. Ἐρομένου δὲ Διοσκόρου εἰ πάρεστι τοῖς δρωμένοις καὶ Ἰουβενάλιος καὶ Θαλάσσιος καὶ Εὐστάθιος, ἀποκρίνασθαι μηδὲν εἶναι πρὸς λόγον ἐκείνους. Πρὸς ἃ Διόσκορον, Ἡ πρᾶξις, φάναι, δηλοῖ, παρακαλέσαι τὸν φιλόχριστον βασιλέα, ὥστε καὶ τοὺς ἄρχοντας παρεῖναι, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ τηνικαῦτα δικάσαντας. Ἴδιον γάρ τι πρᾶγμα μὴ ἔχειν πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἀλλ' ἢ ἄρα περὶ ὧν καὶ ἄλλοι κατεψηφίσαντο. Πλεῖστα δ' ἐπιμεινάντων τῶν πεμφθέντων τούτου χάριν, ἀπέφησεν ὁ Διόσκορος εἰπών· Ἅπαξ εἶπον ὅπερ εἶπον, καὶ περαιτέρω λέγειν οὐκ ἔχω. Εὐσέβιον δὲ πρὸς C ταῦτα φάναι, πρὸς μόνον τὸν Διόσκορον τὴν δίκην ἔχειν, καὶ πρὸς μηδένα ἕτερον· καὶ ἠξίου καὶ ἐκ τρίτου κληθῆναι Διόσκορον. Καὶ ὑπολαβὼν Ἀέτιος ἔλεγε, τινὰς οὐ πάνυ πόῤῥω κληρικοὺς ἑαυτοὺς εἶναι λέγοντας μετὰ καὶ ἄλλων λαϊκῶν τῆς Ἀλεξάνδρου, λιβέλλους ἐπιδοῦναι κατὰ Διοσκόρου· νῦν δὲ πρὸ τοῦ συνεδρίου ἑστῶτας ἀναβοᾷν. Καὶ πρῶτος Θεόδωρος διάκονος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίας γενόμενος, λίβελλον ἐπιδέδωκεν· εἶτα καὶ διάκονος ἕτερος Ἰσχυρίων ὄνομα, καὶ Ἀθανάσιος πρεσβύτερος ἀδελφιδοῦς Κυρίλλου, πρὸς ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ Σωφρόνιος· δι' ὧν βλάσφημόν τε ἐκεῖνον ἐδείκνυον, καὶ χρήματα βίᾳ ἀφελόμενον· καὶ περί τινων σωματικῶν διεξῄεσαν. Καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ τρίτη κλῆσις Διοσκόρῳ ἐγίνετο ὥστε παρεῖναι. Καὶ ἐπανελθόντες D οἱ τὸν λόγον διασωσάμενοι, εἰρήκασι φάναι Διόσκορον, αὐτάρκως πρώην ἀπολογήσασθαι, καὶ νῦν μηδὲν ἔχειν πλέον ἐρεῖν. Τῶν δ' ἀπεσταλμένων ἐπικειμένων, κἀκείνου τὰ ἴσα λέγοντος, Πασχασῖνος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ ἐς τρίτον ἤδη κληθεὶς ὁ Διόσκορος οὐδαμῶς παρεγένετο, τῇ συνειδήσει ἴσως βαλλόμενος. Καὶ τῶν ἐπισκόπων ἀνεπυνθάνετο, τίνος ἄξιος εἴη. Ἐκείνων δὲ τοῖς κανόσιν ὑποπεσεῖν εἰρηκότων, Προτέριος ἐπίσκοπος Σμύρνης εἶπεν· Ὅτε ἐφονεύθη Φλαβιανὸς, οὐδέν τι ἀκόλουθον ἐπ' αὐτῷ διεπράχθη. Οἱ τὸν τόπον ἐπέχοντες Λέοντος τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπισκόπου ταῦτ' ἐπὶ λέξεως ἀπεφήναντο· « Δῆλα γεγένηται τὰ τετολμημένα Διοσκόρῳ τῷ

(1) Sive Ischyram.

γενομένῳ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἐπισκόπῳ κατὰ τῆς τῶν κανόνων τάξεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἐκ τῶν ἤδη ἐξετασθέντων ἐν τῷ πρώτῳ συνεδρίῳ, καὶ ἀπὸ τῶν σήμερον πεπραγμένων. Οὗτος γὰρ, ἵνα τὰ πολλὰ παραλίπωμεν, Εὐτυχῆ τὸν ὁμόδοξον αὐτοῦ καθαιρεθέντα κανονικῶς παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τοῦ ἐν ἁγίοις φαμὲν Πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπου Φλαβιανοῦ, αὐθεντήσας ἀκανονίστως εἰς κοινωνίαν ἐδέξατο, πρινὴ συνεδρεῦσαι ἐν τῇ Ἐφεσίων μετὰ τῶν θεοφιλῶν ἐπισκόπων. Ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ὁ ἀποστολικὸς θρόνος συγγνώμην ἀπένειμεν ἐπὶ τοῖς ἐκεῖσε μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ πεπραγμένοις· οἳ καὶ διετέλεσαν μέχρι τοῦ παρόντος ἑπόμενοι τῷ ἁγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Λέοντι καὶ πάσῃ τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ. Οὗ δὴ χάριν καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ κοινωνίᾳ αὐτοὺς ὁμοπίστους ἐδέξατο. Οὗτος δὲ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος διέμεινε σεμνυνόμενος ἐπ' ἐκείνοις, ἐφ' οἷς ἔδει στένειν, καὶ εἰς γῆν κεκυφέναι ὀφείλει. Πρὸς τούτοις δὲ οὐδὲ τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι συνεχώρησε τοῦ μακαριωτάτου πάππα Λέοντος, τὴν γραφεῖσαν παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν μακαριώτατον Φλαβιανὸν, καὶ ταῦτα πολλάκις παρακληθεὶς ἀναγνῶναι ταύτην ὑπὸ τῶν κεκομικότων, καὶ μεθ' ὅρκων ποιήσασθαι τὴν ἀνάγνωσιν ὑποσχόμενος· ἧς μὴ ἀναγνωσθείσης, σκανδάλων καὶ βλάβης αἱ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἁγιώταται ἐπληρώθησαν Ἐκκλησίαι. Ἀλλ' ὅμως τοιούτων παρ' αὐτοῦ τολμηθέντων, ἐπισκοποῦμεν περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀνοσίας πράξεως, φιλανθρωπίας τινὸς αὐτὸν ἀξιῶσαι, ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους, καίτοι μηδὲ τὴν αὐθεντίαν αὐτῶν παραπλησίως τῆς κρίσεως ἐσχηκότας. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς δευτέροις τὴν προτέραν παρανομίαν ὑπερηκόντισεν, ἐτόλμησε δὲ καὶ ἀκοινωνησίαν ὑπαγορεῦσαι κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ ὁσιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς μεγάλης Ῥώμης Λέοντος, πρὸς δὲ τούτοις καὶ λιβέλλων παρανομιῶν μεστῶν κατ' αὐτοῦ προσενεχθέντων τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς διὰ θεοφιλῶν ἐπισκόπων κανονικῶς κληθεὶς οὐχ ὑπήκουσεν, ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνειδότος δηλονότι κεντούμενος, καὶ τοὺς παρὰ συνόδων διαφόρων ἐνθέσμως καθαιρεθέντας παρανόμως ἐδέξατο, αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε διαφόρως τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατήσας θεσμούς. Ὅθεν ὁ ἁγιώτατος καὶ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς μεγάλης καὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης Λέων δι' ἡμῶν καὶ τῆς παρούσης συνόδου μετὰ τοῦ τρισμακαρίου καὶ πανευφήμου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ὅς ἐστι πέτρα καὶ κρηπὶς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως θεμέλιος τυγχάνει, ἐγύμνωσεν αὐτὸν τοῦ τε ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, καὶ πάσης ἱερατικῆς ἠλλοτρίωσεν ἐνεργείας. Τοιγαροῦν ἡ ἁγία αὕτη καὶ μεγάλη σύνοδος τὰ δόξαντα τοῖς κανόσιν ἐπὶ τῷ μνημονευθέντι Διοσκόρῳ ψηφίσηται. »

A rilli fratris filium, et item Sophronium : in quibus libellis blasphemum illum esse, et per vim pecuniam hominibus extorsisse, et de corporalibus insuper quibusdam supplicantes retulerint. Sub hæc, tertio Dioscorum, ut se sisteret, citatum esse. Et eos qui ad illum missi fuerant, reversos, verba ejus memoriæ mandata retulisse : Dioscorum scilicet dixisse, abunde satis se antea respondisse, neque jam quod insuper diceret habere. Atque ubi internuntii ei identidem institissent, et ille eadem sæpe verba repetiisset, Paschasinum episcopum dixisse : Tertio etiam evocatus Dioscorus haudquaquam comparet, propterea fortasse quod eum conscientia mordeat : episcoposque eum interrogasse, quidnam is commeritus esset? Et cum illi in ca-
B nones eum commisisse dixissent, Proterium Smyrnensem episcopum prolocutum esse : Cum Flavianus cæsus est, nihil tum ordine legitimo de eo est actum. Et Leonis veteris Romæ antistitis legatos in hæc verba sententiam dixisse, commentarius synodi perhibet : « In lucem producta sunt, quæ Dioscorus, qui magnæ Alexandrinorum urbis episcopus fuit, adversus canonum sanctiones et ecclesiasticas constitutiones facere ausus est, per inquisitionem in consessu primo institutam, et per ea quæ hodierno die sunt acta ; ille enim, ut multa omittamus, Eutychetem opinionis suæ popularem, canonice et legitime ab episcopo suo, eo scilicet qui inter sanctos degit, **644** Patre nostro et ar-
C chiepiscopo Flaviano, exauctoratum, auctoritatem sibi ipsi arrogans contra canonum sententiam, prius etiam ad communionem admisit, quam piis Dei amantibus episcopis Ephesi assederit. Sedentia sedes apostolica, aliis gratiam de rebus quas contra voluntatem et sententiam ejus admiserunt, fecit : atque illi ad hunc usque diem sanctissimum archiepiscopum Leonem, et sanctam universalem Ecclesiam sequi perseverarunt. Quamobrem in communionem etiam suam ipsos, ut ejusdem fidei cultores, recepit. Iste autem ad præsens etiam tempus se gloriose de rebus eis jactitat, propter quas anxie eum lugere et submisse terram spectare oportuit. Ad hæc epistolam quoque beatissimi papæ Leonis legi non permisit, ad beatissimum
D Flavianum ab eo scriptam, cum quidem de ea legenda, ab eis qui illam attulerant rogatus, jurejurando interposito, lectionem ejus pollicitus esset, quapropter ea non lecta, per scandala et offendicula sanctissimæ in orbe Ecclesiæ plurimum cepere detrimenti. Nos vero, tametsi talia ausus sit, de prioribus tamen ejus impie factis, ut misericordia eum, sicuti et alios Dei amantissimos episcopos, qui non eam quam sibi usurparunt judicandi habuere potestatem, dignaremur, prospeximus. Quandoquidem autem ille priora facinora posterioribus flagitiis superarit, et excommunicationem adversus sanctissimum et piissimum magnæ Romæ archiepiscopum Leonem dictare et promulgare ausus est, atque insuper libellum contra illum criminibus iniquis plenum sanctæ et magnæ synodo obtulit : semel denique iterum ac tertio a piis episcopis canonice citatus, dicto audiens non fuit, conscientia scilicet ipse sua ictus, multosque rite atque ordine a pluribus synodis exauctoratos

contra leges et constitutiones suscepit, sententiam ipse adversus seipsum ecclesiasticis sanctionibus variis modis proculcatis tulit. Proinde sanctissimus et beatissimus archiepiscopus magnæ et veteris Romæ Leo, per nos et synodum præsentem, una cum ter beato et celeberrimo Petro apostolo, qui est petra et basis Ecclesiæ catholicæ, fundamentumque orthodoxæ et rectæ fidei, **645** episcopalem ei abrogavit dignitatem, et ab omni sacerdotali ministerio alienum esse decrevit. Itaque sancta hæc et magna synodus, de eo qui dictus est Dioscoro, juxta sententiam canonum, calculis suffragiisque suis, quod ei videbitur, statuet. »

Hæc omnia, cum auctoritate sua Anatolius, A Maximus, et cæteri episcopi, præter eos qui una cum Dioscoro exauctorati fuerant, confirmassent, relationem de omnibus rebus synodalem ad Marcianum imperatorem missam esse acta dicunt. Cui sententia quoque qua Dioscoro dignitas abrogata est, adjuncta fuerit, verbo ad verbum sic habens, sicuti etiam ipsi Dioscoro et insinuata. « Scito te, propter sacrorum canonum contemptum, et quam sanctæ isti universali synodo exhibuisti inobedientiam, propterea quod præter crimina alia, de quibus manifesto convictus es, tertium a sancta hac magna synodo juxta sacros canones citatus, ut ad dicendam causam adesses, non comparueris, decimo tertio vertentis hujus Octobris mensis die, a sancta et universali synodo B exauctoratum, ab episcopatu et omni ecclesiastica constitutione alienum esse. » Post hæc, ubi de his rebus litteræ ad episcopos Alexandriam scriptæ, et edicta contra Dioscorum composita fuissent, finem etiam suum congressum istum habuisse. Cæterum cum rursum convenissent, de recta fide tractatum, et ne formula ulla alia conciperetur, decretum esse : et posteaquam res Eutychetis finem suum accepissent, et ab episcopo Romano per constitutionem conformatæ essent, quam etiam omnes comprobarent, omnes eadem se dicere sæpiusque repetere, exclamasse. Postquam etiam principes postulassent, ut patriarcha quilibet unum aut alterum episcopum ex diœcesi et administra- C tione sua designaret, quo unius cujusque sententia manifesto apud omnes proferretur : Florentium Sardensem episcopum, episcopis ut re deliberata id faceret permittentibus, et Cecropium Sebastopolis episcopum, sic postea verba fecisse : « Fides rite a trecentis decem et octo sanctis Patribus in formulam redacta, et rursum a sanctis Patribus Athanasio, Cyrillo, Cœlestino, Hilario, Basilio, Gregorio, atque nunc denuo a sanctissimo Leone confirmata est. Rogamus igitur, ut sanctorum trecentorum decem et octo Patrum, sanctissimique **646** Leonis scriptum legatur. » Id ubi factum esset, synodum universam exclamasse : « Hæc orthodoxorum recteque sentientium fides est : ita omnes credimus : papa Leo sic credit : Cyrillus sic credidit : D papa fidem sic exposuit. » Porro interlocutione et deliberatione alia habita, ut etiam quæ centum et quinquaginta Patres ediderunt, legerentur, lecta ea quoque esse. Ad quæ synodus rursum exclamaverit : « Hæc omnium nostrum et fides, hæc orthodoxorum est fides ; ita omnes credimus. » His dictis, Aetium

A Τούτων δὲ πάντων κῦρος εἰληφότων παρά τε Ἀνατολίου, καὶ Μαξίμου, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, πλὴν ἐκείνων, ὅσοι σὺν Διοσκόρῳ καθῃρέθησαν, ἀναφορὰ περὶ πάντων συνοδικὴ Μαρκιανῷ τῷ βασιλεῖ ἀπεστέλλετο. Ἐπέμπετο δὲ καὶ ἡ καθαίρεσις Διοσκόρου ἔχουσα ἐπὶ λέξεως ὧδε· « Γίνωσκε σαυτὸν διὰ τὴν τῶν θείων κανόνων ὑπεροψίαν, καὶ διὰ τὴν ἀπείθειάν σου τὴν περὶ τὴν ἁγίαν ταύτην καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὑπὲρ ὧν πρὸς τοῖς ἄλλοις πλημμελήμασιν οἷς ἑάλως, καὶ τρίτον κληθεὶς παρὰ τῆς ἁγίας ταύτης καὶ μεγάλης συνόδου κατὰ τοὺς θείους κανόνας ἐπὶ τὸ ἀποκρίνασθαι, τοῖς ἐπαγομένοις οὐκ ἀπήντησας, μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τῷ ἐνεστῶτι τρισκαιδεκάτῳ παρὰ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου καθῃρῆσθαι τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ παντὸς ἐκκλησια- B στικοῦ θεσμοῦ ὑπάρχειν ἀλλότριος. » Μετέπειτα τῶν περὶ τούτων γραφέντων καὶ πρὸς τοὺς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ἐπισκόπους προθέματος κατὰ Διοσκόρου γενομένου, πέρας καὶ τὰ τῆς τοιαύτης ἐδέχετο συνελεύσεως. Αὖθις τοίνυν συναλισθέντων, τὰ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἠρευνῶντο· καὶ διεκρίνετο μήτι περαιτέρω τυποῦσθαι, ἅπαξ τῶν κατ' Εὐτυχῆ πέρας δεξαμένων, καὶ παρὰ τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπου διατυπωθέντων· οἷς καὶ πάντες συνῄνεσαν· καὶ πάντων εἰπόντων τὰ αὐτὰ καὶ πάλιν λέγειν· ἐπειπόντων δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων, ἕκαστον πατριάρχην ἓν ἢ δύο ἐπιλεξάμενον πρόσωπα τῆς κατ' αὐτὸν διοικήσεως εἰς μέσον ἥκειν, ὥσθ' ἑκάστου γνώμην φανερὰν ἅπασιν ἐγγενέσθαι, Φλωρέντιος ἐπίσκοπος Σάρδεων, C τῶν ἐπισκόπων ἐνδεδωκότων, ἐφ' ᾧ μετὰ σκέψεως ἐπὶ ταῦτα ἐλθεῖν, Κεκρόπιος ἐπίσκοπος Σεβαστοπόλεως ταῦτ' ἐπὶ λέξεως ἔφησεν· « Ἡ πίστις καλῶς εἴρηται τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἁγίων Πατέρων· καὶ ἐβεβαιώθη πάλιν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων, Ἀθανασίου, Κυρίλλου, Κελεστίνου, Ἱλαρίου, Βασιλείου, Γρηγορίου, καὶ νῦν πάλιν διὰ τοῦ ἁγιωτάτου Λέοντος. Ἀξιοῦμεν καὶ τὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν τριακοσίων ιη', καὶ τὰ τοῦ ὁσιωτάτου Λέοντος ἀναγνωσθῆναι· » ὧν ἀνεγνωσμένων, ἡ πᾶσα σύνοδος τάδ' ἐπεκραύγασεν· « Αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων· οὕτω πάντες πιστεύομεν· ὁ πάππας Λέων οὕτω πιστεύει· Κύριλλος οὕτως ἐπίστευσεν· ὁ πάππας οὕτως ἡρμήνευσεν. » Ἑτέρας τοίνυν διαλαλιᾶς γενομένης, ὥστ' ἀναγνώσεως τυχεῖν καὶ τὰ παρὰ τῶν D ρν' ἁγίων ἐκτεθειμένα, ἀνεγνώσθη καὶ ταῦτα· πρὸς ἃ οἱ τῆς συνόδου αὖθις ἐβόησαν· « Αὕτη ἡ πάντων πίστις· αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων· οὕτω πάντες πιστεύομεν. » Τούτων εἰρημένων Ἀέτιος ὁ ἀρχιδιάκονος παρελθὼν εἶπεν ἀνὰ χεῖρας ἔχειν τὴν πρὸς Νεστόριον ἐπιστολὴν Κυρίλλου τοῦ θεσπεσίου, ἣν οἱ ἐν Ἐφέσῳ ἀθροισθέντες οἰκείαις χερσὶν ἐκύρωσαν· ἔτι δὲ φέρειν καὶ ἑτέραν ἐπιστολὴν αὐτοῦ Κυρίλλου

A πρὸς Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχείας γραφεῖσαν, ἐπίσης τε καὶ ταύτην βεβαιωθεῖσαν· ἃς καὶ ἐζήτει ἀναγνώσεως ἀξιωθῆναι. Καὶ διαλαλιᾶς γενομένης, καὶ ἄμφω ἀναγνώσεως ἔτυχον, ὧν τῆς προτέρας αὐτοῖς ὀνόμασιν ἡ περιοχὴ ταῦτα ἐδήλου· « Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοσεβεστάτῳ συλλειτουργῷ Νεστορίῳ Κύριλλος. Καταφλυαροῦσιν, ὡς μανθάνω, τινὲς τῆς ἐμῆς ὑπολήψεως ἐπὶ τῆς σῆς θεοσεβείας· καὶ τοῦτο συχνῶς· τὰς τῶν ἐν τέλει συνόδους καιροφυλακτοῦντες μάλιστα, καὶ τάχα που καὶ τέρπειν οἰόμενοι τὴν σὴν ἀκοήν. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἔφη τοίνυν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ φύσιν γεννηθέντα Υἱὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ Θεὸν ἀληθινόν, τὸ φῶς ἐκ τοῦ φωτὸς, δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ Πατὴρ, κατελθεῖν, σαρκωθῆναι, B ἐνανθρωπῆσαι, παθεῖν, ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθεῖν εἰς οὐρανούς. Τούτοις καὶ ἡμᾶς ἕπεσθαι δεῖ καὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῖς παραδείγμασιν, ἐννοοῦντας, τί τὸ σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπῆσαι δηλοῖ τὸν Θεὸν Λόγον. Οὐ γάρ φαμεν ὅτι ἡ τοῦ Λόγου φύσις μεταποιηθεῖσα γέγονε σάρξ, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ὅλον ἄνθρωπον μεταβληθῆναι τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, ὅτι σάρκα ἐψυχωμένην, ψυχῇ λογικῇ ἑνώσας ὁ Λόγος ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν, ἀφράστως καὶ ἀπερινοήτως γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ κεχρημάτικεν Υἱὸς ἀνθρώπου· οὐ κατὰ θέλησιν μόνην ἢ εὐδοκίαν, ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἐν προσλήψει προσώπου μόνου· καὶ ὅτι διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἑνότητα τὴν ἀληθινὴν συνενεχθεῖσαι φύσεις· εἷς δὲ ἐξ ἀμφοῖν Χριστὸς καὶ Υἱός· οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων C διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν· ἀποτελεσασῶν δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὸν ἕνα Κύριον καὶ Χριστὸν καὶ Υἱὸν ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος διὰ τῆς ἀφράστου καὶ ἀποῤῥήτου πρὸς ἑνότητα συνδρομῆς. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Ἐπειδὴ δὲ δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἑνώσας ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν τὸ ἀνθρώπινον προῆλθεν ἐκ γυναικὸς, ταυτὶ λέγεται καὶ γεννηθῆναι σαρκικῶς. Οὐ γὰρ πρῶτον ἄνθρωπος ἐγεννήθη κοινῶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, εἶθ' οὕτως καταπεφοίτηκεν ἐπ' αὐτὸν ὁ Λόγος· ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς μήτρας ἑνωθεὶς ὑπομεῖναι λέγεται γέννησιν σαρκικὴν, ὡς τῆς ἰδίας σαρκὸς τὴν γέννησιν οἰκειούμενος. Οὕτω φαμὲν αὐτὸν παθεῖν καὶ ἀναστῆναι, οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ Λόγου παθόντος εἰς ἰδίαν φύσιν, ἢ D πληγὰς, ἢ διατρήσεις ἥλων, ἢ γοῦν τὰ ἕτερα τῶν τραυμάτων· ἀπαθὲς γὰρ τὸ Θεῖον, ὅτι καὶ ἀσώματον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ γεγονὸς αὐτοῦ ἴδιον σῶμα πέπονθε ταῦτα πάλιν, αὐτὸς λέγεται παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἦν γὰρ ἀπαθὴς ἐν τῷ πάσχοντι σώματι. » Τῆς δ' αὖ ἑτέρας ἐπιστολῆς τὰ μὲν πλεῖστα τῇ πρὸ ταύτης ἱστορίᾳ ἐμπεριείληπται· ἔστι δὲ καὶ ἐν αὐτῇ ῥῆσις τοιάδε· ἣν Ἰωάννης μὲν ὁ τῆς Ἀντιόχου ἔγραψεν, ἁπάσαις δὲ ψήφοις προσεδέξατο Κύριλλος, φάσκων· « Ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν Παρθένον Θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐνανθρωπῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἑνῶσαι ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν. Τὰς δὲ εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς ἐπὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς ἴσμεν τοὺς θεοφόρους ἄνδρας, τοὺς μὲν κοινοποιοῦντας ὡς

archidiaconum progressum, in manibus se habere divini Cyrilli ad Nestorium epistolam, dixisse, quam manibus suis Patres Ephesi confirmarint. Et aliam item epistolam ipsius Cyrilli ad Joannem Antiochenum, itidem ut alteram illam confirmatam: easque publice legi petiit. Interlocutione igitur facta utrumque scriptum publice lectum esse. Epistola prior hisce verbis composita fuit: « Religiosissimo et piissimo collegæ Nestorio Cyrillus. Obloquuntur, ut audio, nonnulli, de existimatione mea, apud tuam pietatem: et id crebrius faciunt, sollicite admodum, ut cum magistratibus propterea congrediantur, opportunitatem observantes, et fortasse alicubi auribus se tuis rem gratam facere putantes. » Et post pauca: « Sancta igitur et magna synodus profitetur, inquit, ipsum qui ex Deo et Patre natura genitus est, Filium unigenitum ex vero Deo Deum verum, lumen de lumine, per quem Pater condidit omnia, descendisse: incarnatum et hominem factum, et passum esse: resurrexisse tertia die, ascendisse in cœlos. Quæ et nos sequi oportet, doctrina simul et exemplo illud nobiscum reputantes, quid sibi velint verba hæc, Deum Verbum incarnatum et hominem factum esse. Non enim dicimus, Verbi naturam transmutatam carnem factam, sed neque in totum hominem ex anima et corpore constantem versam esse. Verum illud potius, carne rationali anima animata sibi ipsi secundum subsistentiam unita, Verbum eo, qui verbis exprimi et intelligentia percipi nequeat, modo, hominem factum, et Filium hominis dictum esse. Atque **647** id quidem non juxta voluntatem aut beneplacitum solum, sed neque veluti per solius personæ assumptionem, et quod diversæ ad unionem veram convenerint naturæ; verum quod unus ex utrisque Christus et filius factus sit, non quod naturarum diversitas propter unionem sublata sit, sed quod illæ potius unum Dominum et Christum et Filium ex divinitate atque humanitate ineffabili et inenarrabili ad unitatem concursu perfecerint. » Et rursum post pauca: « Quandoquidem vero propter nos et nostram salutem, unita sibi ipsi, juxta subsistentiam, humanitate, processit ex muliere, idcirco carnaliter etiam genitus esse dicitur. Non enim primum communi more ex sancta Virgine homo genitus est, et deinde in eum Verbum pervenit: sed id ex utero ipso unitum, carnalem nativitatem subiisse dicitur, utpote carnis suæ nativitatem proprie sibi asciscens. Sic ipsum dicimus passum esse, et resurrexisse, non quod Deus Verbum propria sua natura passum sit, aut plagas aut clavorum fixuras aut vulnera reliqua exceperit. Divinitas enim perpessioni obnoxia non est, propterea quod etiam incorporea est. Quoniam vero corpus, quod proprie ejus factum est, ista passum est, propterea Verbum ipsum pro nobis passum esse dicitur. Nam id perpessione liberum in corpore perpessioni obnoxio fuit. » Alterius porro epistolæ partes pleræque antea in hoc opere

insertæ sunt. In ea autem dictum quoddam est, a Joanne quidem Antiocheno prolatum, a Cyrillo vero suffragiis omnibus comprobatum, qui sic inquit: « Virginem sanctam, θεοτόκον, hoc est Dei Genitricem, profitemur, propterea quod Deus Verbum ex ea caro et homo factus sit, et ab ipsa usque conceptione assumptum ex ea templum sibi univerit. Evangelicas vero et apostolicas voces de Domino divinos illos viros scimus partim communiter veluti et una persona protulisse, partim vero tanquam de duabus naturis discrevisse. Et alias quidem magnifice, sicuti Deum decet, juxta divinitatem Christi, alias autem submisse et humiliter, secundum humanitatem ejus tradidisse. » Quibus intulit: « Sacras hasce voces vestras ubi legimus, sicuti et nos ipsos, sentire vos comperimus. Unus enim Dominus, una fides, unum baptisma. Itaque rerum universarum Servatorem Deum glorificavimus, alteri alteris congratulantes, **648** quod congruentem divinitus inspiratis Scripturis, et traditioni sanctorum Patrum nostrorum, nostræ simul et vestræ Ecclesiæ habeant fidem. » Hæc ub lecta sunt (acta synodi habent), synodus exclamavit: « Omnes ita credimus, papa Leo ita credit: Anathema in eum qui vel dividit, vel confundit. » Hæc ipsa Leonis archiepiscopi est fides, Leo ita credit, Leo et Anatolius ita credunt: Omnes ita credimus: et Cyrillus ita credit. Sempiterna est memoria Cyrilli: epistolæ Cyrilli ita sunt, sic sentimus, sic credidimus, sic credimus. Leo archiepiscopus ita sentit, ita credit, ita scripsit. » Atque ubi de Leonis epistola legenda Patres interlocuti sunt, sicuti in Græcum sermonem translata fuerat, et ipsam lectam esse commentarius refert, eamque de verbo ad verbum actis annexam. « Post cujus lectionem episcopi vociferati sint: Hæc ipsa Patrum fides est: hæc ipsa apostolorum fides: omnes ita credimus. Nos orthodoxi et recte sentientes ita credimus. Anathema in eum qui ita non credit. Petrus per Leonem ita protulit. Apostoli ita docuerunt. Pie et vere Leo docuit. Cyrillus ita docuit. Leo et Cyrillus ad eumdem modum docuerunt. Anathema in eum qui non ita credit. Hæc vera est fides. Orthodoxi ita credunt. Hæc fides est Patrum. Cur hæc Ephesi lecta non sunt? Dioscorus hæc suppressit. » Illud quoque in actorum commentariis reperitur: « Postquam pars quædam epistolæ Leonis lecta est, hoc complectens: Et ad naturæ nostræ debitum persolvendum, natura divina ei quæ perpessioni obnoxia est, unita est, ut quod ita sanationi nostræ affine commodumque esset, unus et idem mediator Dei et hominum Christus Jesus, mori ex altero posset, ex altero prorsus non posset. » De hac voce Leonis Illyricos atque itidem Palæstinos episcopos contendisse; et eum qui dictus est Aetium archidiaconum sanctissimæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ, sententiam aliam Cyrilli, hisce verbis compositam protulisse: « Quandoquidem proprium ejus corpus, gratia Dei,

A ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τοὺς δὲ διαιροῦντας ὡς ἐπὶ δύο φύσεων· καὶ τὰς μὲν θεοπρεπεῖς κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὰς δὲ ταπεινὰς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας. » Οἷς ἐπήγαγε· « Ταύταις ὑμῶν ταῖς ἱεροῖς ἐντυχόντες φωναῖς, οὕ μὲν καὶ ἑαυτοὺς φρονοῦντας εὑρίσκομεν· εἷς δὲ Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. Ἐδοξάσαμεν οὖν τὸν ὅλων σωτῆρα Θεὸν, ἀλλήλοις συγχαίροντες, ὅτι ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, καὶ τῇ παραδόσει τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων, συμβαίνουσαν ἔχουσι πίστιν αἵ τε παρ ἡμῖν καὶ παρ' ὑμῖν Ἐκκλησίαι. » Τούτων ἀνεγνωσμένων, τοιούτοις ῥήμασιν οἱ τῆς συνόδου ἐβόησαν· « Πάντες οὕτω πιστεύομεν· ὁ πάππας Λέων οὕτω πιστεύει. Ἀνάθεμα τῷ μερίζοντι καὶ τῷ συγχέοντι. Αὕτη ἡ πίστις Λέοντος τοῦ ἀρχιεπισκόπου· Λέων οὕτως πι-
B στεύει· Λέων καὶ Ἀνατόλιος οὕτω πιστεύουσι. Πάντες οὕτω πιστεύομεν· καὶ Κύριλλος οὕτω πιστεύει. Αἰωνία ἡ μνήμη Κυρίλλου· καὶ αἱ ἐπιστολαὶ Κυρίλλου εἰσὶν οὗ φρονοῦμεν, οὗ ἐπιστεύσαμεν, οὗ πιστεύομεν. Λέων ὁ ἀρχιεπίσκοπος οὕτως φρονεῖ, οὕ πιστεύει, οὕ ἔγραψε. » Διαλαλιᾶς δὲ γενομένης ὥστε καὶ τὴν Λέοντος ἀναγνωσθῆναι ἐπιστολὴν, εἰς Ἕλληνα γλῶσσαν μεταβληθεῖσα ἀνεγινώσκετο, ἥτις τοῖς πεπραγμένοις πρὸς λέξιν ἐμφέρεται· ἧς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐπεβόησαν οἱ ἐπίσκοποι· « Αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων· αὕτη ἡ πίστις τῶν ἀποστόλων. Πάντες οὕτω πιστεύομεν· οἱ ὀρθόδοξοι οὕτω πιστεύομεν. Ἀνάθεμα τῷ μὴ οὕτω πιστεύοντι. Πέτρος διὰ Λέοντος ταῦτα ἐβόησεν· οἱ ἀπόστολοι οὕτως ἐδίδαξαν. Εὐσεβῶς καὶ ἀληθῶς Λέων ἐδίδαξε· Κύριλλος οὕτως
C ἐδίδαξε· Λέων καὶ Κύριλλος ὁμοίως ἐδίδαξαν. Ἀνάθεμα τῷ μὴ οὕτω πιστεύοντι. Αὕτη ἡ ἀληθὴς πίστις· οἱ ὀρθόδοξοι οὕτω φρονοῦσιν. Αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων. Ταῦτα ἐν Ἐφέσῳ διὰ τί οὐκ ἀνεγνώσθη; Ταῦτα Διόσκορος ἔκρυψεν. Καὶ τοῦτο δὲ τοῖς πεπραγμένοις ἐμφέρεται· ὡς ἡνίκα τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς Λέοντος ἀνεγνώσθη, τουτοὶ περιέχον· καὶ πρὸς τὸ χρεωστούμενον ὄφλημα τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐκτισθῆναι, ἡ θεία φύσις ἡνώθη τῇ παθητῇ· ἵνα τοῦτο ᾖ τὸ ταῖς ἡμετέραις ἰάσεσιν ὑπάρχον ἁρμόδιον, ὁ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, καὶ ἀποθνήσκειν ἐκ τοῦ ἑνὸς δυνηθῇ, καὶ τελευταῖον ἐκ τοῦ ἑτέρου μὴ δυνηθῇ. » Πρὸς ἣν ῥῆσιν Λέοντος τῶν Ἰλλυριῶν ἀμφιβόλως
D ἐχόντων, ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν Παλαιστινῶν ἐπισκόπων, ὁ εἰρημένος Ἀέτιος ὁ ἀρχιδιάκονος τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἄλλην ῥῆσιν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου παρῆγε τάδε διεξιοῦσαν· « Ἐπειδὴ δὲ πάλιν τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα χάριτι Θεοῦ, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου, λέγεται παθεῖν αὐτὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον· οὐχ ὡς εἰς πεῖραν ἐλθὼν θανάτου, τόγε ἧκον εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν· ἀποπληξία γὰρ τοῦτο λέγειν ἢ φρονεῖν· ἀλλ' ὅτι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἐγεύσατο θανάτου. » Καὶ αὖθις πρὸς τὴν ῥῆσιν τῆς ἐπιστολῆς Λέοντος τὴν λέγουσαν· « Ἐνεργεῖ γὰρ ἑκατέρα μορφὴ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας, ὅπερ ἴδιον ἔσχηκε· τοῦ μὲν Λόγου κατεργαζομένου τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ τοῦ Λόγου, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦν-

τος, ὅπερ ἐστὶ τοῦ σώματος. Καὶ τὸ μὲν αὐτῷ διαλάμπει τοῖς θαύμασι, τὸ δὲ ταῖς ὕβρεσιν ὑποπέπτωκεν. » Τῶν δὲ Ἰλλυριῶν καὶ Παλαιστινῶν αὖθις ἀμφιβαλλόντων, Ἀέτιος ἄλλο Κυρίλλου κεφάλαιον ἀνέγνω περιέχον οὕτως· « Αἱ μὲν ἄλλαι τῶν φωνῶν ὅτι μάλιστα θεοπρεπεῖς, αἱ δὲ οὕτω πάλιν ἀνθρωποπρεπεῖς· αἱ δὲ μέσην τινὰ τάξιν ἔχουσιν, ἐμφανίζοντες τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ Θεὸν ὄντα καὶ ἄνθρωπον ὁμοῦ ἐν αὐτῷ. » Καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς ἕτερον μέρος τῆς ἐπιστολῆς Λέοντος ἀμφιβαλλόντων τῶν εἰρημένων ἐπισκόπων ἔχον οὕτως· « Εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἐν τῷ Δεσπότῃ Ἰησοῦ Χριστῷ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἓν πρόσωπον, ὅμως ἕτερόν ἐστιν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἐν ἑκατέρῳ κοινόν ἐστι τὸ τῆς ὕβρεως· καὶ ἕτερον ἐξ οὗ κοινὸν τὸ τῆς δόξης καθέστηκεν. Ἐξ ἡμῶν μὲν γὰρ αὐτῷ ἡ ἐλάσσων τοῦ Πατρὸς ἀνθρωπότης· ἐκ δὲ τοῦ Πατρὸς ἔστιν αὐτῷ ἡ μετὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἴση θεότης. » Θεοδώρητος ζυγοστατῶν ἔλεγε καὶ τῷ μακαρίῳ Κυρίλλῳ ἐπὶ λέξεως εἰρῆσθαι οὕτως· « Καὶ γενόμενον ἄνθρωπον καὶ μὴ μεθέντα τὸ ἴδιον, μεμένηκεν ὅπερ ἦν· καὶ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ τὸ κατοικοῦν· τουτέστιν ἡ θεία φύσις μετὰ τῶν ἀνθρώπων. » Εἶτα τῶν ὑψηλοτάτων ἀρχόντων πυθομένων εἰ ἔτι τις ἀμφισβητεῖ, πάντες εἶπον, μηδαμῶς ἀμφιβάλλειν. Ἐν τούτῳ δὲ Ἀττικὸς ἐπίσκοπος Νικοπόλεως ἐνδοῦναί οἱ ᾐτεῖτο, ἀταράχῳ διανοίας λογισμῷ ἐν βραχέσιν ἡμέραις τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν καὶ τοῖς θείοις Πατράσι διατυπωθῆναι. Ἐζήτει δὲ λαβεῖν καὶ τὴν ἐπιστολὴν Κυρίλλου τὴν πρὸς Νεστόριον· ἐν ᾗ παρακελεύεται αὐτὸν, συνθέσθαι τοῖς δώδεκα αὐτοῦ κεφαλαίοις, οἷς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες συνέθεντο· καὶ τῶν ἀρχόντων διαλαλησάντων, ἡμερῶν πέντε διωρίαν ἔδοντο, ὥστε συνελθεῖν Ἀνατολίῳ τῷ προέδρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ἐπίσκοποι πάντες ἐπευφήμισαν ταῦτα εἰπόντες· « Ἡμεῖς οὕτω πιστεύομεν· πάντες οὕτω πιστεύομεν· ὡς Λέων οὕτω πιστεύομεν. Ἡμῶν οὐδεὶς ἀμφιβάλλει. Ἡμεῖς πάντες ὑπεγράψαμεν. » Πρὸς ἃ ἐπὶ ῥήματος ταῦτα λελάληται· « Οὐκ ἀναγκαῖον πάντας ὑμᾶς συνελθεῖν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀκόλουθόν ἐστι πιστωθῆναι τοὺς ἀμφιβάλλοντας, ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Ἀνατόλιος ἀπὸ τῶν ὑπογραψάντων ἐπιλέξηται οὓς ἐὰν νομίσῃ πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἀμφιβαλλόντων. » Οἷς ἐπήγαγον οἱ τῆς συνόδου οὕτως· « Δεόμεθα παρὰ τῶν Πατέρων τῇ συνόδῳ τὰς φωνὰς τῷ βασιλεῖ, τὰς ἱκεσίας τῶν ὀρθοδόξων· πάντες ἡμάρτομεν, πᾶσι συγχωρηθείη. » Οἱ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας ἐπεβόησαν· « Ὀλίγοι κράζουσιν, οὐ λέγει ἡ σύνοδος. » Μεθ' οὓς οἱ τῆς ἔω εἶπον, « Τὸν Αἰγύπτιον τῇ ἐξορίᾳ. » Οἱ δὲ Ἰλλυριοὶ ἐκραύγασαν· « Δεόμεθα, πάντας ἐλέησον. » Μεθ' οὓς οἱ ἀνατολικοὶ, « Τὸν Αἰγύπτιον τῇ ἐξορίᾳ. » Ἐπίσης δὲ καὶ Ἰλλυριῶν λεγόντων, οἱ τῆς Κωνσταντίνου ἐκραύγασαν· « Τὸν Διόσκορον τῇ ἐξορίᾳ· τὸν Αἰγύπτιον τῇ ἐξορίᾳ· τὸν αἱρετικὸν τῇ ἐξορίᾳ· Διόσκορον ὁ Χριστὸς καθεῖλεν. » Οἱ δὲ Ἰλλυριοὶ, « Πάντες ἡμάρτομεν, » εἶπον, « πᾶσι συγχώρησον, Διόσκορον τῇ συνόδῳ· Διόσκορον ταῖς ἐκκλησίαις. » Καὶ ἄλλων δέ τινων

A quemadmodum inquit apostolus Paulus, pro omnibus mortem gustavit, oppetiisse mortem pro nobis ipsum (Verbum scilicet) dicitur: **649** non quod id periculum mortis adierit, quantum ad naturam ipsius pertinet (nam hoc dicere, aut sentire, attoniti stuporis est), sed quod, sicuti modo dixi, caro ejus mortem gustavit.» Rursum ad epistolæ Leonis dictum, quod sic habet: « Operatur namque utraque forma, cum alterius communione, quod ei proprium est, Verbo quidem, id quod Verbi est, perficiente, corpore autem, quod corporis est, absolvente; » atque illud quidem in eo miraculis relucet, hoc autem injuriis et contumeliis subjacet; » ad hoc, inquam, dictum Illyricis et Palæstinis rursum ambigentibus, Aetius aliud Cyrilli
B capitulum legit, quod sic habet: « Quædam sane voces quam maxime Deum decent, quædam autem rursus homini conveniunt, quædam porro medium obtinent locum, Filium Dei Deum simul et hominem esse significantes.» Post hæc, de alia epistolæ Leonis parte, quos diximus, episcopi addubitarunt, cujus hæc sunt verba: «Etiamsi enim in Domino Jesu Christo Dei et hominis persona una est, aliud tamen illud est, ex quo in utroque communis est injuria et contumelia: et aliud, eo quo communis consistit gloria. Ex nobis enim in eo est minor Patre humanitas, ex Patre autem æqualis ei cum Patre divinitas.» Ibi tum Theodoritus æqua lance verba ea ponderans, beatum quoque Cyrillum de
C verbo ad verbum hæc dixisse retulit: « Et homo factus, eo quod ejus proprium fuit, non mutato, id quod erat permansit, et alterum in altero habitat, videlicet natura divina cum hominibus. » Sub hæc, amplissimi principes, num aliqua adhuc reliqua esset controversia, interrogarunt: et omnes, minime se ambigere dixerunt. Deinde Atticus Nicopolitanus episcopus permitti sibi postulavit, ut in diebus paucis, animo tranquillo et quieto, Dei et divinorum Patrum decretum in constitutionem referre posset. Epistolam quoque Cyrilli ad Nestorium dari sibi petiit, in qua illum Cyrillus, ut duodecim capitibus suis, ita ut alii omnes fecissent, assensionem suam præberet, admonuit. Et principes interlocuti, dierum quinque tempus
D ei concessere, ut cum Anatolio Constantinopolitano antistite congrederetur. **650** Et episcopi omnes faustis acclamationibus hæc laudarunt, vociferantes: «Nos sic credimus: omnes ita credimus, sicut Leo, ita credimus. Nemo nostrum ambigit. Nos omnes subscripsimus.» Deinde verba hæc dicta sunt: « Non necesse est ut omnes conveniamus. Cæterum quoniam æquum est, ambigentium fidem confirmari, religiosissimus episcopus Anatolius ex subscriptoribus deligat, quos ad ambigentes docendos judicaverit esse idoneos.» Ibi qui in synodo convenerant, intulerunt: « A Patribus petimus, ut Patres synodo restituant, ut voces et preces orthodoxorum ad imperatorem referant: omnes peccavimus, omni-

bus venia detur. » Tum Ecclesiæ Constantinopolitanæ clerus exclamavit : « Pauci vociferantur, non synodus hoc dicit. » Post quos Orientales dixerunt : « Ægyptium in exsilium. » Illyrici autem exclamarunt: « Omnium imperator misereatur, oramus. » Et Orientales : « Ægyptium in exsilium. » Et cum contra ex æquo Illyrici vociferarentur, Constantinopolitani exclamarunt : « Dioscorum in exsilium, Ægyptium in exsilium, hæreticum in exsilium, Dioscorum Christus exauctoravit. » Et Illyrici rursus : « Omnes peccavimus, omnibus gratiam facito : Dioscorum synodo, Dioscorum ecclesiis redde. » Et cum alia quædam in eumdem modum fierent, consessus quoque is finem suum cepit.

A παραπλησίων γεγενημένων, καὶ τὰ τῆς τοιαύτης συνελεύσεως πέρας ἐλάμβανε.

In proxima deinde sessione, postquam senatus per interlocutionem jussisset, ut decreta concilii in constitutionis formam redacta legerentur : progressus Constantinus secretarius, ex scheda hæc recitavit : « De recta quidem et catholica fide sequenti die, conveniente concilio, diligentiorem inquisitionem fieri debere, cernimus. Et quia Flavianus divinæ memoriæ antistes, et Eusebius religiosissimus episcopus, ex actorum commentariorum, qui lecti sunt, inquisitione, et dictis ipsis quorumdam qui synodo tum celebratæ præfuerunt, quique hallucinatos se esse, et perperam eos exauctorasse, qui nihil a fide aberraverint confessi sunt, inique exauctorati esse probati sunt : videtur nobis, pro eo atque Deo æquum esse placet, quatenus hoc etiam divinissimus et religiosissimus noster Dominus arbitrabitur, ut eadem pœna multentur **651** Dioscorus religiosissimus Alexandriæ episcopus, et Juvenalis religiosissimus Hierosolymorum episcopus, et Thalassius religiosissimus Cæsareæ Cappadocum episcopus, et Eusebius religiosissimus Ancyræ episcopus, et Eustathius religiosissimus Beryti episcopus, et Basilius religiosissimus Seleuciæ Isaurorum episcopus, qui tum synodo præfuerunt : videlicet ut juxta sacros canones ab episcopali dignitate sint alieni, et omnia quæ consequenter acta fuerint sacræ majestati referantur. » Et post quarumdam sententiarum lectionem, episcopi qui ibi congregati erant, interrogati sunt, an fidei trecentorum decem et octo, et rursum centum et quinquaginta Patrum, litteræ Leonis papæ consonæ essent ? Tum Anatolius Constantinopolitanus episcopus, et reliqui, quam maxime epistolam Leonis concordare cum eis qui dicti sunt patribus responderunt : et confestim eam omnes manuum suarum adnotatione roborarunt. His ita actis, synodus universa exclamavit : « Omnes assentimur, omnes comprobamus, omnes idem credimus, omnes idem sentimus : omnes ita credimus. Patres synodo reddantur, subscriptores synodo reddantur. Vivat ad multos annos imperator Augustus. Vivat ad multos annos imperatrix Augusta. Patres synodo reddantur. Qui idem nobiscum credunt, synodo reddantur. Vivat ad multos annos imperator. Qui nobiscum in sententia concordant, synodo reddantur. Multos annos vivat imperator. Omnes fidei subscripsimus. Sicuti Leo, ita et nos sentimus. » Sub hæc, interlocutio in hæc verba prolata est : « Retulimus ad divinissimum et piissimum dominum

Τῇ δ' ἐφεξῆς συνελεύσει ἐπεὶ ἡ σύγκλητος διελάλησε τοὺς ἤδη γενομένους τύπους ἀναγνωσθῆναι, παριὼν Κωνσταντῖνος σεκρετάριος ἀπὸ σχέδους ἀνέγνω ταῦτα ἐπὶ λέξεως ἔχοντα· « Περὶ μὲν τῆς ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς πίστεως συνόδου γενομένης μετὰ μίαν, τελεωτέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν δεῖν γενέσθαι συνορῶμεν. B Ἐπειδὴ δὲ Φλαβιανὸς ὁ τῆς θείας μνήμης ἐπίσκοπος, καὶ Εὐσέβιος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος, ἐκ τῆς τῶν πεπραγμένων καὶ διεγνωσμένων ἐρεύνης, καὶ αὐτῆς τῆς φωνῆς τινῶν τῶν ἐξάρχων γενομένων τῆς τότε συνόδου, ὁμολογησάντων ἐσφάλθαι καὶ μάτην αὐτοὺς καθῃρηκέναι, οὐδὲν περὶ τὴν πίστιν σφαλέντας, δείκνυνται ἀδίκως καθαιρεθέντες· φαίνεται ἡμῖν κατὰ τὸ τῷ Θεῷ ἀρέσκον δίκαιον εἶναι, εἰ παρασταίη τῷ θειοτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ τῶν αὐτῶν ἐπιτιμίων τυχεῖν Διόσκορον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰουβενάλιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων, καὶ Θαλάσσιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας, καὶ Εὐσέβιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ἀγκύρας, καὶ Εὐστάθιον τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Βηρυτοῦ, καὶ Βασίλειον C τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Σελευκείας τῆς Ἰσαυρίας, οἳ τῆς τότε συνόδου ἐξῆρχον, κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ἀλλοτρίους γενέσθαι, πάντων τῶν παρακολουθησάντων τῇ θείᾳ κορυφῇ γνωριζομένων. » Καὶ μετά τινας ἄλλας ἀναγνώσεις ἠρωτήθησαν οἱ συνειλεγμένοι ἐπίσκοποι, εἰ τῇ πίστει τῶν τιη' Πατέρων καὶ τῶν ρν' συνᾴδει καὶ τὰ Λέοντος τοῦ πάππα συγγράμματα. Καὶ ἀπεκρίνατο Ἀνατόλιος ὁ τῆς Κωνσταντίνου πρόεδρος καὶ οἱ λοιποὶ, καὶ μάλιστα συνᾴδειν τὴν ἐπιστολὴν Λέοντος τοῖς εἰρημένοις θείοις Πατράσι· καὶ αὐτίκα πάντες ἐκείνην ὑπεσημήναντο. Τούτων δ' οὕτω προβάντων, οἱ τῆς συνόδου πάντες ἐπεβόησαν· « Πάντες συντιθέμεθα, πάντες συναινοῦμεν, πάντες ὁμοίως πιστεύομεν, πάντες τὰ αὐτὰ D φρονοῦμεν, πάντες οὕτω πιστεύομεν. Τοὺς Πατέρας τῇ συνόδῳ, τοὺς ὑπογράψαντας τῇ συνόδῳ, πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς Αὐγούστης. Τοὺς πατέρας τῇ συνόδῳ, τοὺς ὁμοπίστους τῇ συνόδῳ, πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως· τοὺς ὁμόφρονας τῇ συνόδῳ πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως. Οἱ πάντες τῇ πίστει ὑπεγράψαμεν· ὡς ὁ Λέων οὕτω φρονοῦμεν. » Καὶ εἰσηνέχθη διαλαλιὰ ἔχουσα ὧδε· « Ἀνηνέγκαμεν τῷ θειοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ περὶ αὐτῶν· καὶ ἀναμένομεν τὴν ἀπόκρισιν τῆς αὐτοῦ εὐσεβείας. Ἡ δὲ εὐλάβεια ἡ ὑμετέρα καὶ περὶ Διοσκόρου τοῦ παρ' ὑμῖν καθαιρεθέντος, ἀγνοούσης καὶ τῆς θειοτάτης κορυφῆς καὶ ἡμῶν,

καὶ περὶ αὐτῶν τῶν πέντε, ὑπὲρ ὧν τὴν παράκλησιν ποιεῖσθε, καὶ πάντων τῶν πεπραγμένων ἐν τῇ συνόδῳ δώσει λόγον τῷ Θεῷ. » Ἐπευφήμησαν λέγοντες· « Διόσκορον ὁ Θεὸς καθεῖλε· Διόσκορος δικαίως καθῃρέθη· Διόσκορον ὁ Χριστὸς καθεῖλε. » Τῆς δ' ἀπὸ Μαρκιανοῦ ἀποκρίσεως ἐνεχθείσης, κἀκείνοις ἐπιτρεπούσης τὰ τῶν καθῃρημένων ἐπισκόπων, ὡς διὰ τῶν ἀρχόντων ἐδηλώθη, ταῦτα ἡ σύνοδος ἐπὶ λέξεως εἶπε· « Παρακαλοῦμεν αὐτοὺς εἰσελθεῖν, τοὺς ὁμοδόξους τῇ συνόδῳ, τοὺς ὁμόφρονας τῇ συνόδῳ, τοὺς ὑπογράψαντας τῇ ἐπιστολῇ Λέοντος τῇ συνόδῳ. » Ἐπὶ τούτοις αἱ δεδομέναι δεήσεις ἐπισκόπων τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως τῷ βασιλεῖ Μαρκιανῷ ἀναγνώσεως ἔτυχον· αἳ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα δὴ περιεῖχον· « Φρονοῦμεν καθὼς καὶ οἱ τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτὼ ἐν Νικαίᾳ ἐξέθεντο, καὶ ὁ μακάριος Ἀθανάσιος, καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν αἵρεσιν, τήν τε Ἀρείου καὶ Εὐνομίου, καὶ Μάνου καὶ Νεστορίου, καὶ τῶν λεγόντων ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἶναι, καὶ μὴ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καθ' ὁμοιότητα πάντων ἡμῶν χωρὶς ἁμαρτίας. » Πρὸς ἅπερ οἱ τῆς συνόδου ἔκραξαν λέγοντες· « Τὸ δόγμα Εὐτυχοῦς, διὰ τί μὴ καὶ αὐτὸ καθυπέβαλον ἀναθέματι; Τῇ ἐπιστολῇ Λέοντος ὑπογράψαι ὀφείλουσιν· ἀναθεματίζοντες Εὐτυχεῖ καὶ τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ, σύνθωνται τῇ ἐπιστολῇ Λέοντος. Διαπαῖξαι ἡμᾶς βούλονται καὶ ἀπελθεῖν. » Πρὸς ταῦτα οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίσκοποι εἶπον· « Πολλοί εἰσιν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπίσκοποι· καὶ οὐκ ἐξὸν ἡμῖν τὸ τῶν ἀπολιμπανομένων ἀναδέξασθαι πρόσωπον. » Καὶ ἱκεσίαν τῇ συνόδῳ προσῆγον, τὸν αὐτῶν ἀρχιεπίσκοπον περιμένειν, ὡς ἂν τῇ ἐκείνου γνώμῃ κατὰ τὸ συνοδικὸν ἔθος ἕψωνται. Εἰ γὰρ πρὸ τῆς τοῦ καθηγεμόνος βουλῆς τι προαχθῶσι πρᾶξαι, ἐπιθεῖναι αὐτοῖς τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους. Πολλῆς δ' ἔριδος μεταξὺ ἐκείνων καὶ τῆς συνόδου γεγενημένης, μόλις ἐνεδόθη αὐτοῖς ἕως οὗ ἐπίσκοπος ἐκείνοις προχειρισθείη. Εἶτα δεήσεις τινῶν μοναχῶν παρήγοντο· ὧν τὸ κεφάλαιον ἦν, μὴ ἐπάγειν ἀνάγκην αὐτοὺς χάρταις καθυπογράφειν τισί, μέχρις ἂν ἡ πᾶσα σύνοδος ἀθροισθείη, ἣν ἐθέσπιζε βασιλεύς, καὶ τὰ τετυπωμένα καλῶς διαγνῷ. Ὧν ἀναγνωσθεισῶν, Διογένης ἐπίσκοπος Κυζίκου ἀνεῖπεν ἕνα εἶναι ἐκείνων Βαρσουμᾶν, αὐτὸν γὰρ κράξαι, Σφάξον, ὃς σφάξοι Φλαβιανόν· καὶ μὴ ὡς εἰκὸς εἰσόδου τυχεῖν μὴ ἐγκείμενος ταῖς δεήσεσιν· οἷς ἐπεβόησαν πάντες οἱ ἐπίσκοποι, « Πᾶσαν Συρίαν Βαρσουμᾶς ἠφάνισεν· ἐπήγαγεν ἡμῖν χιλίους μονάζοντας· » καὶ λόγου γενομένου τοὺς συνεληλυθότας ἀναμεῖναι τὴν συνοδικὴν διατύπωσιν, οἱ μοναχοὶ κατηξίωσαν τοὺς συντεθέντας τούτοις λιβέλλους ἀναγνωσθῆναι· ὧν μέρος ἦν, ὥστε Διόσκορον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐπισκόπους τῷ συνεδρίῳ παραβαλεῖν. Πρὸς δὲ ταῦτα πάντες οἱ ἐπίσκοποι ἐπεβόησαν· « Ἀνάθεμα Διοσκόρῳ. Διόσκορον ὁ Χριστὸς καθεῖλε. Τούτους ἔξω βάλε. Ἆρον ὕβριν τῆς συνόδου· ἆρον βίαν τῆς συνόδου· ἆρον αἶσχος τῆς συνόδου. » Πρὸς ἃ οἱ μοναχοὶ ἀντιτείνοντες ἔκραζον· « Ἆρον ὕβριν τῶν μοναστηρίων. »

A nostrum de eis, et sententiam pietatis ejus exspectamus. Religio autem vestra et de Dioscoro, cui dignitatem sacra majestate nobisque ignorantibus abrogastis, et de quinque istis pro quibus precati estis, denique de rebus in synodo hac gestis universis, Deo rationem reddet. » Sententiam eam acclamationibus episcopi probarunt, dicentes: « Dioscorum Deus exauctoravit, Dioscorus juste abdicatus est, Dioscoro Christus dignitatem ademit. » Postquam a Marciano responsum allatum est, quo episcopis quid de exauctoratis illis statuerent, **652** permisit, sicuti hoc a principibus indicatum est, synodus hoc sic ad verbum dixit: « Rogamus eos ut ingrediantur, synodo qui ejusdem nobiscum sententiæ sunt restituantur, synodo qui cum ea idem opinantur reddantur, ad synodum qui Leonis epistolæ subscripserunt revertantur. » Postea supplices episcoporum Ægyptiæ diœcesis libelli Marciano oblati, lecti sunt, in quibus præter alia hæc fuere: « Quemadmodum trecenti decem et octo in Nicæna urbe Patres promulgarunt, ita et nos sentimus: et anathemati subjicimus hæresim omnem Arii et Eunomii, et Manetis et Nestorii, et eorum qui dicunt carnem Domini nostri de cœlo venisse, et non ex sancta Dei Genitrice atque perpetua virgine Maria assumptam esse, juxta similitudinem omnium nostrum, absque peccato. » Adhæc synodus exclamans dixit: « Cur Eutychetis etiam dogma anathemate non feriunt? Epistolæ Leonis subscribere debent, Eutychetem et dogmata ejus anathemate jugulantes; Leonis epistolæ consentiant. Illudere nobis et discedere volunt. » Ibi tum Ægyptii episcopi dixere: « Multi sunt in Ægypto episcopi: neque nobis, ut eorum personam qui absunt sustineamus, integrum est. » Et synodo supplicarunt, ut eis, quoad archiepiscopum suum haberent, exspectare liceret, sententiam et auctoritatem illius, juxta synodorum consuetudinem, secuturis. Si enim præter ejus consilium qui eis præiret, statuere aut facere quidquam in animo inducerent, male se a provinciæ suæ episcopis acceptum iri, dixerunt. Et magna inter eos et synodum contentione mota, vix tandem eis, ut quoad episcopus eis designaretur, exspectarent, concessum est. Deinde preces monachorum quorumdam productæ sunt, quarum hæc erat summa, ne eis necessitas chartis aliquibus subscribendi imponeretur, donec synodus universa, quam imperator ipse cogendam sanxisset, congregata esset, et decreta ejus rite in scriptum relata recognita essent. Eis lectis, Diogenes episcopus Cyzici dixit, Barsumam unum inter eos qui ibi convenissent esse, qui Flavianum jugulaverit. Ipsum enim, Σφάξον, hoc est, Jugula exclamasse: neque tum legitime, quod in supplici libello nominatim insertus non esset, in synodum venisse. Ad hæc verba episcopi omnes exclamarunt: « Syriam omnem Barsumas vastavit, et mille nobis monachos induxit. » **653** Atque ubi synodus inter-

locuta, eos qui convenissent, synodalem decisionem præstolari jussit : monachi, ut libelli ab eis compositi legerentur, postularunt. Quorum pars quædam erat, ut Dioscorus, et qui cum eo erant episcopi, in consessum admitterentur. Cæterum ad petitionem eam episcopi omnes exclamarunt : « Anathema in Dioscorum, Dioscorum Christus exauctoravit. Monachos hosce ejice; contumeliam synodi tolle; vim synodo illatam tolle; probrum synodi tolle. » Atque adversum ea monachi contra vociferati sunt : « Monasteriorum contumeliam tolle. » Et cum synodus rursum vociferationes suas repeteret, per interlocutionem reliqui illorum libelli legi sunt jussi : qui narrabant, non recte Dioscoro dignitatem ademptam esse : et quæstione de fide B proposita, illum in consessum venire debere. Sin minus, vestimenta se excussuros, et ab episcoporum qui ibi convenissent communione secessuros esse, dixerunt. His verbis auditis, Aetius archidiaconus canonem de eis legit, qui se ipsos segregarent : atque ubi contentio inter episcopos orta est, et monachos, qui partim Dioscorum et Eutychetem anathemate mactarunt, partim id facere recusarunt, per interlocutionem statutum est, ut Fausti preces, et aliorum monachorum, clarius, quo exaudiri possent, legerentur : quæ preces hoc complectebantur, ut imperator rogatus eos monachos recipere non dignaretur, qui rectis dogmatibus adversarentur : inter quos Dorotheus etiam Eutychetem orthodoxum et recte sentientem vocaverat, contra quem in principum præsentia variæ de Eutychete opiniones sunt productæ.

A Τῶν ἴσων δὲ πάλιν ἐκ τῆς συνόδου ἐπιβοηθέντων, διελαλήθη τοὺς λοιποὺς τῶν λιβέλλων τυχεῖν ἀναγνώσεως· οἳ διεξῄεσαν, μὴ προσηκόντως τὴν καθαίρεσιν Διοσκόρῳ γενέσθαι· καὶ χρῆναι ζητήσεως πίστεως προκειμένης, καὶ αὐτὸν τοῦ συνεδρίου μετασχεῖν. Εἰ δ' οὖν, τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἀποτινάσσειν, διισταμένους τῆς κοινωνίας τῶν συνεληλυθότων ἐπισκόπων. Τούτων εἰρημένων, Ἀέτιος ὁ ἀρχιδιάκονος κανόνα ὑπανεγίνωσκε περὶ τῶν ἀφοριζόντων ἑαυτούς· καὶ διενέξεως γενομένης μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων καὶ μοναχῶν, τῶν μὲν ἀναθέματι καθυποβαλλόντων Διόσκορον καὶ Εὐτυχῆ, τῶν δὲ παραχρουομένων, διελαλήθη Φαύστου τὰς δεήσεις καὶ τῶν λοιπῶν μοναχῶν εἰς ἐπήκοον ἀναγνωσθῆναι· αἳ τοῦ βασιλέως ἐδέοντο, μὴ παραδοχῆς ἀξιοῦσθαι τοὺς μοναχούς, οἳ τοῖς ὀρθοῖς τῶν δογμάτων ἐναντιοῦνται· ὧν εἷς Δωρόθεος καὶ ὀρθόδοξον τὸν Εὐτυχῆ κατωνόμασε, πρὸς ὃν παρουσίᾳ τῶν ἀρχόντων διάφορα δόγματα περὶ Εὐτυχοῦς ἐκινήθη.

Postea in consessu quinto, principes omnibus satis liquere dixerunt, ea quæ de fide essent constituta. Et Asclepiades Constantinopolitanæ ecclesiæ diaconus in medium processit, et synodi decretum legit quod in commentarios referre visum C non est. Ei nonnulli quidem reluctati sunt, plurimi autem assensi. Porro postquam variæ vociferationes editæ sunt, principes dixerunt, Dioscorum retulisse, propterea se Flavianum exauctorasse, quod duas naturas esse dixerit : decretum autem hæc verba, Ex duabus naturis, habere. Ad quæ Anatolius intulit, non propter fidem Dioscorum damnatum esse, sed quod Leonem in excommunicationem conjecerit, **654** et ter citatus non comparuerit. Atque ex eo tempore principes, ut sententiæ epistolæ Leonis decreto insererentur, jusserunt. Cum autem episcopi respondissent, decretum et formulam fidei aliam, quod prior illa rectissime concepta esset, fieri non debere, res ad D imperatorem est relata. Imperator ex Orientalibus episcopis sex, ex Pontica diœcesi tres, ex Asiana tres, ex Thracia item tres, et ex Illyrico quoque tres deligi, eisque Romanos legatos et Anatolium adesse jussit : qui in martyrio celeberrimæ Euphemiæ convenientes, professionem fidei recte constituerent : atque ut aut quisque eorum fidem suam declararet, aut synodum in Occidentalem orbis partem translatum iri sciret. Et interrogati ut dicerent, Dioscorumne qui ex duabus naturis Christum profiteretur, an Leonem qui duas naturas in Christo concurrere doceret, sequerentur, cum Leone se credere, et qui aliter dicerent, Eutychianistas vocari exclamarunt. Ita principes decreto

Ἔπειτα πέμπτης συνελεύσεως γενομένης, οἱ ἄρχοντες εἶπον δῆλα πᾶσι γενέσθαι τὰ ὑπὲρ τῆς πίστεως διατυπωθέντα. Καὶ παρὼν Ἀσκληπιάδης διάκονος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας τὸν C ὅρον ὑπανεγίνωσκεν· ὃν ἔδοξε μὴ ἐντάξαι τοῖς ὑπομνήμασι. Πρὸς ὃν τινὲς μὲν διηνέχθησαν, τινὲς δὲ καὶ ἐστοίχησαν. Ἐκβοήσεων δὲ διαφόρων γενομένων, εἶπον οἱ ἄρχοντες, ὅτι Διόσκορος ἔλεγε διὰ τοῦτο καθελεῖν τὸν Φλαβιανόν, ἐπειδὴ δύο φύσεις εἶπεν εἶναι· τὸν δὲ ὅρον ἐκ δύο φύσεων ἔχειν. Πρὸς οὓς Ἀνατόλιος εἶπε, μὴ διὰ τὴν πίστιν Διόσκορον καθαιρεθῆναι, ἀλλὰ διὰ τὸ περιβαλεῖν ἀκοινωνησίᾳ τὸν Λέοντα· καὶ ὅτι τρὶς κληθεὶς οὐκ ἦλθε· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν οἱ ἄρχοντες ἐκέλευσαν τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ Λέοντος τεθῆναι τῷ ὅρῳ. Ἀποφησάντων δὲ τῶν ἐπισκόπων καὶ εἰρηκότων, ἄλλον ὅρον μὴ γενέσθαι· ἐντελῶς γὰρ ἐκεῖνον ἔχειν· ἀνηνέχθη τὰ περὶ τούτων τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἔλεγεν ἐξ τῶν ἀνατολικῶν ἀπολεγῆναι, τρεῖς τε ἀπὸ τῆς Ποντικῆς D διοικήσεως, ἐπίσης τε καὶ ἀπὸ τῆς Ἀσιανῆς, τρεῖς τε ἀπὸ Θράκης καὶ τῆς Ἰλλυρίδος ἴσους· παρεῖναι δὲ καὶ τοὺς τοποτηρητὰς Ῥώμης καὶ Ἀνατόλιον· οὓς ἅμα τῷ μαρτυρίῳ τῆς πανευφήμου Εὐφημίας συνελθόντας, τὰ περὶ τῆς πίστεως ὀρθῶς καταστήσασθαι· καὶ ἢ ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ δηλῶσαι πίστιν, ἢ εἰδέναι ὡς ἐν τῇ δύσει ἡ σύνοδος μεταθήσεται. Ἀπαιτηθέντες δὲ εἰπεῖν εἰ Διοσκόρῳ ἀκολουθοῦσιν ἐκ δύο φύσεων λέγοντι, ἢ Λέοντι δύο φύσεις συνδραμεῖν ἐν Χριστῷ δογματίζοντι, ἐβόησαν Λέοντι πιστεύειν· τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας Εὐτυχιανιστὰς καλεῖσθαι. Εἰρηκότων τε τῶν ἀρχόντων προστεθῆναι δύο φύσεις ἡνωμένας ἀτρέπτους, ἀμερίστους, καὶ ἀσυγχύτους ἐν τῷ Χριστῷ κατὰ Λέοντα, καὶ τοίνυν

A τῶν ἀρχόντων ἐπελθόντων ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς ἁγίας Εὐφημίας ἅμα Ἀνατολίῳ καὶ τοῖς τοποτηρηταῖς Λέοντος, συμπαρόντος Μαξίμου τε τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ Ἰουβεναλίου Ἱεροσολύμων, καὶ Θαλασσίου Καισαρείας Καππαδοκίας σὺν ἑτέροις, καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν, ἀνεγνώσθη ὁ τῆς συνόδου ὅρος, ἔχων οὕτως· «Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός·» καὶ τὰ λοιπὰ ἃ ἐν τῷ τῆς ἱστορίας ὕφει ἐνεταξάμην· πάντων τε βοησάντων, «Αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων· οἱ μητροπολῖται ἄρτι ὑπογράψωσιν. Αὕτη ἡ πίστις τῶν ἀποστόλων· ταύτῃ πάντες στοιχοῦμεν· πάντες οὕτω φρονοῦμεν·» διελάλησαν οἱ ἄρχοντες· Τὰ τυπωθέντα διὰ τῶν Πατέρων, καὶ πᾶσιν ἀρέσαντα, ἀνενεχθήσεται τῇ θείᾳ κορυφῇ.

duas naturas quæ non mutarentur, non dividerentur, non confunderentur, in Christo unitas esse, juxta Leonis sententiam addi jusserunt. Porro postquam principes cum Anatolio et Leonis legatis in martyrium sanctæ Euphemiæ pervenerunt, ubi quoque aderant Maximus Antiochenus, Juvenalis Hierosolymitanus, Thalassius Cæsariensis, simul atque isti omnes e templo egressi sunt, synodi decretum in hanc sententiam lectum est: «Dominus noster et Servator Jesus Christus: » et reliqua, quæ in historiæ contextu inseruimus. Post hæc ubi omnes exclamarunt: « Hæc ipsissima Patrum fides est, metropolitani ei mox subscribant. Hæc fides apostolorum est: huic omnes assentimur, omnes ita sentimus: » principes interloquentes responderunt, se ea quæ a Patribus constituta, et ab omnibus comprobata essent, ad sacram majestatem relaturos esse.

Ἕκτῃ δὲ συνελεύσει Μαρκιανὸς παρεγένετο· καὶ B δημηγορεῖ πρῶτα μὲν περὶ ὁμονοίας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐν τοῖς ἐπισκόποις· ἔπειτα δι' Ἀετίου τοῦ ἀρχιδιακόνου ὁ τῆς πίστεως ὅρος ἀνεγινώσκετο, τοῦ βασιλέως κελεύσαντος· καὶ πάντες ἐκείνῳ ὑπέγραφον. Ἠρώτα δ' ὁ βασιλεύς, εἰ συναινέσει πάντων ὁ ὅρος ἐγράφη· πάντες δὲ δι' εὐφημιῶν ἐβεβαίωσαν. Καὶ αὖθις ἐδημηγόρει ὁ βασιλεύς· καὶ πάντες ἐπευφήμισαν. Καὶ προτρέψαντος τοῦ βασιλέως, κανόνες ἐτέθησαν· καὶ τῇ πόλει Χαλκηδονέων μητροπολιτικὰ δίκαια ἐπεδόθη· ἔπειτα ἐκέλευε βασιλεύς, τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας περιμεῖναι τοὺς ἐπισκόπους· καὶ τούτων ἕκαστον κινῆσαι περὶ ὧν βούλεται· καὶ τὸ εἰκὸς γενέσθαι ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀρχόντων. Καὶ ἡ συνέλευσις αὕτη ἐπεραιοῦτο· καὶ C ἑτέρα δὲ γέγονε· καὶ κανόνες ἐτέθησαν ἕτεροι. Καὶ ἄλλης συνελεύσεως γενομένης, συνεκάθισαν Μάξιμος ὁ Ἀντιοχείας καὶ Ἰουβενάλιος ὁ Ἱεροσολύμων. Καὶ ἐδόκει τὸν μὲν Ἀντιοχείας ἔχειν τὰς δύο Φοινίκας καὶ Ἀραβίαν αὐτήν, τὸν δὲ Ἱεροσολύμων τὰς τρεῖς Παλαιστίνας. Καὶ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀρχόντων ταῦτα ἐβεβαιώθη. Τῇ δὲ ἐννάτῃ συνόδῳ τὰ κατὰ τὸν Κύρου Θεοδώρητον ἐκινήθη· καὶ ἀναστὰς ἀνεθεμάτισε Νεστόριον εἰρηκώς· «Ἀνάθεμα Νεστορίῳ καὶ τῷ μὴ λέγοντι Θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν· καὶ τῷ εἰς δύο Υἱοὺς μερίζοντι τὸν ἕνα Υἱὸν τὸν μονογενῆ. Ἐγὼ δὲ καὶ τῷ ὅρῳ ὑπέγραψα, καὶ τῇ ἐπιστολῇ Λέοντος·» καὶ ἀπὸ συναινέσεως πάντων τὸν οἰκεῖον ἀπολαμβάνει θρόνον. Ἐν ἄλλῃ δὲ συνελεύσει τὰ κατὰ τὸν Ἴβαν τὸν D ἐπίσκοπον Ἐδέσσης ἐθεωρήθη· καὶ ἀνεγνώσθη ἡ ἐκείνου ἐπιστολή· πρὸς ἣν Φώτιος ἐπίσκοπος Τύρου ἐδίκασε, καὶ Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Βηρυτοῦ. Καὶ ἡ μὲν ψῆφος τῇ ἑξῆς ἐταμιεύθη. Καὶ κατὰ τὴν ἑνδεκάτην συνέλευσιν πλειόνων παρόντων ἐπισκόπων, τινὲς μὲν ἐψηφίσαντο μόνον ἱερέα εἶναι· ἄλλοι δὲ καὶ ἐπίσκοποι ἀντεῖπον, εἰρηκότες τοὺς ἐκείνου κατηγόρους ἔξω εἶναι· καὶ ἠξίουν αὐτοὺς ἐπελθεῖν· καὶ ἀνεγνώσθη τὰ ἐπ' αὐτῷ πεπραγμένα. Τῶν δ' ἀρχόντων εἰπόντων τὰ ἐν Ἐφέσῳ πεπραγμένα περὶ Ἴβα ἀναγνωσθῆναι, ἀπεκρίναντο οἱ ἐπίσκοποι. Τὰ ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον πεπραγμένα ἄκυρα εἶναι ἐκρίθη

In consessu sexto Marcianus ipse affuit, et primum pro concione ad episcopos verba de concordia orthodoxæ et rectæ fidei fecit. Deinde jussu ejus ab Aetio archidiacono fidei decretum lectum est, eique omnes subscripserunt. Post hæc imperator, num de consensu omnium decretum conscriptum esset, percunctatus est: atque id per faustas acclamationes omnes confirmarunt. Et imperator rursum orationem habuit, eamque omnes collaudarunt. **655** Sub hæc, imperatore cohortante, canones episcopi condiderunt, et Chalcedonensi civitati metropolis jura sunt concessa. Imperator quoque episcopos tres aut quatuor dies exspectare, et quemlibet eorum quod vellet proferre, ut in principum præsentia quod æquum esset decerneretur, jussit. Et sic consessus is solutus. Ad alium postea consessum ventum est, et in eo canones alii sunt compositi. Deinde autem conventu alio coacto, una cum aliis Maximus Antiochenus et Juvenalis Hierosolymitanus consedit. Ibique constitutum, ut Antiocheno antistiti utraque Phœnicia, et Arabia ipsa; Hierosolymitano autem tres Palæstinæ provinciæ parerent. Atque hæc ab episcopis et principibus stabilita sunt. In sessione nona de Theodorito Cyri episcopo actum, qui assurgens anathemate Nestorium damnavit, verbis hisce: « Anathema in Nestorium, eumque qui sanctam Virginem Mariam Dei Genitricem non dicit, et qui in duos Filios dividit unum Filium unigenitum. Ego etiam definitioni et Leonis epistolæ subscripsi. » Itaque de consensu omnium sedem suam recepit. Rursum in congressu alio, Ibas Edessæ episcopus, ut de rebus ejus disceptaretur, obtinuit. Lecta ejus est epistola, quam Photius Tyri et Eustathius Beryti episcopi in judicio oppugnarunt. Sententia ejus rei in proximam sessionem dilata: quæ postquam undecima est coacta, pluribus episcopis præsentibus, nonnulli quidem ut sacerdos tantum esset statuerunt: alii vero episcopi contradixerunt: adversarios ejus pro foribus esse, et ut ingredi eis liceret petere, dicentes. Quæ de eo acta et decreta erant, lecta ibi

sunt. Cum autem principes ea legenda esse censerent, quæ Ephesi de eo ipso constituta essent; episcopi illis responderunt, quæ in posteriore Ephesia synodo gesta essent, ut pro irritis haberentur, judicatum esse: ordinatione Maximi Antiocheni sola excepta. Qua de re preces imperatori obtulere, ut ille sanciret, ne quid earum rerum quæ Ephesi secundo actæ essent, obtineret: synodo, quæ ibi primum sanctissimo Cyrillo Alexandrino pastore præsidente celebrata est, salva. His ita dictis, Ibas synodi judicio episcopatum suum recepit.

A πλὴν τῆς χειροτονίας Μαξίμου τοῦ Ἀντιοχείας. Καὶ δέησιν περὶ τούτου βασιλεῖ προσῆγον, ὥστε θεσπίσαι μηδὲν τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον πραχθέντων κρατεῖν, εἰ μὴ τὴν πρώτην ἐκεῖσε γεγενημένην σύνοδον· ἧς ἡγήσατο ὁ ἁγιώτατος Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ποιμήν. Καὶ τούτων εἰρημένων, καὶ ὁ Ἴβας ἐδικαιώθη τὴν ἐπισκοπὴν ἔχειν.

Porro consessu duodecimo Bassiani Ephesii episcopi res agitata est: **656** et tum ut ille episcopatu abiret, eumque Stephanus reciperet, decretum est. Id per alium quoque conventum confirmatum. Sessione tredecima, de Nicomediensi Eunomio et Nicæno Anastasio actum, qui de finibus provinciarum suarum administrandarum inter se contendebant. Coactus quoque decimus quartus consessus, in quo de rebus Bassiani est tractatum. Et postremo omnium synodus Constantinopolitano throno jus illud tribuit, et confirmavit, ut alterum statim a Romana sede locum et ordinem is obtineret. Atque ita finem suum synodus accepit.

Καὶ κατὰ δωδεκάτην πρᾶξιν τὰ κατὰ Βασσιανὸν ἐκινήθη τὸν τῆς Ἐφέσου ἐπίσκοπον· καὶ ἐκρίθη ἀπωσθῆναι μὲν αὐτὸν, ἀντεισαχθῆναι δὲ Στέφανον. Καὶ δι' ἑτέρας συνόδου ταῦτα ἐβεβαιώθη. Τρισκαιδεκάτης δὲ πράξεως γενομένης, τὰ κατὰ τὸν Νικομηδείας B ἐζητήθη Εὐνόμιον, καὶ τὸν Νικαίας Ἀναστάσιον, φιλονεικίας περὶ τῶν ἰδίων ὅρων καὶ πόλεων γενομένης. Ἐπεγένετο δὲ καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτη πρᾶξις· καὶ ἐξητάσθη τὰ κατὰ Βασσιανόν. Καὶ τέλος πάντων δικαίωμα ἡ σύνοδος τῷ Κωνσταντινουπόλεως ἔδωκε θρόνῳ, κυροῦσα εὐθὺς μετὰ τὸν Ῥώμης ἐκεῖνον τετάχθαι. Καὶ ἐν τούτοις σύμπαν τέλος τὰ τῆς συνόδου ἐλάμβανεν.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙϚ'.

—

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XVI.

—

661 CAPUT I.

De Zenonis imperio: et quod is, cum intemperans esset, et dissoluta prorsus vita, multa Rom. imperii perdiderit loca.

Quæ sub Marciani et Leonis priorum imperatorum rerum administratione in ecclesiis acciderunt, sic se habuere. Zeno autem postquam imperium accepit, non recte se rerum summam gubernare posse putavit, nisi voluptatibus omnibus quæ forte occurrerent, cum potestate summa perfrueretur: quibus adeo se a primis, quod dicitur, carceribus

C ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς βασιλείας Ζήνωνος· καὶ ὅτι ἀνάγωγος καὶ ἐκδεδιῃτημένος ὢν τὸν βίον τὰ πολλὰ τῆς Ῥωμαίων διέφθειρε γῆς.

Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὴν ἀρχὴν Μαρκιανοῦ καὶ Λέοντος τῶν εὐσεβῶν βασιλέων ταῖς ἐκκλησίαις συμβάντα ὧδε ἔσχεν· ὁ δέ γε Ζήνων, ἐπεὶ τὴν βασιλείαν περιεβάλετο, οὐχ ᾤετο ἐπὶ τῶν ὅλων δὴ καθεστάναι, εἰ μὴ καὶ πάσαις ταῖς ἐπιούσαις τῶν ἡδονῶν μετ' ἐξουσίας ἐπέλθοι. Καὶ ἐπὶ τόσον ἑαυτὸν ταύταις ἀνῆκεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ὡς μηδὲν τε

ἱκανὸν εἶναι τὴν ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπὴν αὐτοῦ ἐπι- A σχεῖν· ἀλλ' οὕτως ἐμπολιτεύσασθαι τοῖς αἰσχροῖς, ὡς καὶ τὸ κρύφα καὶ ἐν παραβύστῳ δρᾷν τὰ τοιαῦτα λογίζεσθαι χαμερπὲς οἷον καὶ ἀγεννές· τὸ δ' ἀναφανδὸν καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἐξ ἀπόπτου καὶ αἰσχύνης ἄνευ βασιλικὸν ὥσπερ καὶ αὐτοκράτορος ἄξιον, δουλοπρεπῶς κρίνων καὶ λίαν ἐπικινδύνως. Ἐγὼ δ' ἂν φαίην οὐ γνωρίζεσθαι τὸν ὡς ἀληθῶς αὐτοκράτορα ἐξ ὧν ἑτέρων κρατεῖν πέφυκεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἑαυτοῦ μᾶλλον ἄρχειν τε καὶ δεσπόζειν, καὶ μή τι τῶν φαύλων ἑαυτῷ παρεισδῦνον ἐᾷν· κἀντεῦθεν ἀνάλωτος τοῖς ἀτόποις τῶν ἔργων χρηματίζων, καὶ τῶν ἀκρασιῶν ὡς πορρωτέρω γινόμενος, ἔμψυχον ὥσπερ ἄγαλμα τῶν ἀρετῶν κατασταίη, σύμπαν τὸ ὑπὸ χεῖρα πρὸς μίμησιν ἕλκων. Ὁ δὲ ταῖς ἡδοναῖς ἑαυτὸν ἐφιεὶς λανθάνειν δοκεῖ μοι τρίδουλος αἴσχιστος, ἢ δορυά- B λωτος ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπαῖς γινόμενος, καθαπερεί τις ἀχρεῖος δοῦλος συχνοὺς δεσπότας ἀμείβων· ᾧ δὴ καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαίνουσαι τῶν ἡδονῶν αἱ δέσποιναι καθεστᾶσι, τῷ ἀλληλοδιαδόχῳ καὶ συνεχεῖ τῆς μοχθηρίας ἥκιστα πρὸς τέλος ἀφιεῖσαι ἐλθεῖν, ἐσαεὶ τῆς ἐν χερσὶν ἡδονῆς οὐχ ἱσταμένης, ὡσανεὶ δ' ὑπέκκαυμα καὶ προοίμιον τῆ ἐφεξῆς γινομένης, καὶ ἀεὶ μνηστευομένης τὰ χείρονα. Καὶ τοῦτο δεήσει προβαίνειν, ἕως οὗ αὐτοκράτωρ τις ἀληθῶς γένηται· καὶ τὴν τῶν ποικίλων ἡδονῶν ὀχλοκράτειαν οὕτω ξενηλατήσοι, ὥστε τουλοιποῦ βασιλεύειν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖσθαι ἐκείναις ἢ ταῖς κατὰ μικρὸν ὑποθήκαις τῷ λείῳ τῆς ἡδονῆς θελγόμενος, τρίδουλος ὥσπερ πονηρᾷ δε- C σποίνῃ δουλεύει μέχρι τελευταίας ῥοπῆς, ἕως οὗ τοῖς ἐν ᾅδου κολαστηρίοις συγγένηται. Τοιοῦτος ἐκ προοιμίων ὁ Ζήνων ταῖς τῆς ἀρχῆς ἐπιβάσεσιν, ἄῤῥυθμός τις καὶ ἀνάγωγος καὶ τὸν βίον μάλιστα ἐκδεδιῃτημένος· ἔνθεν καὶ μὴ τῷ δεδωκότι τὸ σκῆπτρον τά γε προσήκοντα τῶν ἔργων ἀποτιννὺς, τὰ πολλὰ τῆς ἀρχῆς διέφθειρε. Τὸ γὰρ ὑπήκοον ἅπαν πρός τε ἀνίσχοντα καὶ δυόμενον ἥλιον κακῶς ἔπασχεν. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ Ἄγαρ Μεσοποταμίαν ἠφάνιζον· Θρᾴκην δὲ ἄπειρόν τι πλῆθος Οὔνων οἳ πρὶν Μασσαγέται οὔνομα εἶχον, τὸν Ἴστρον διαβάντες, κατέτρεχον ἀδεῶς, κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν. Ὅσα δὲ τούτοις κατελιμπάνετο, Ζήνωνι πρὸς βίαν ἀφήρητο, οὐχ ἧττον ἢ οἱ βάρβαροι ἐπιόντι. Οὐ μόνον δὲ τὰ πόῤῥω, ἀλλά γε δὴ καὶ τὰ οἴκοι ἐκείνῳ ἐκπεπο- D λέμωτο ἡδοναῖς ἀτόποις ἐνδιατρίβοντι.

A corrumpendum permisit, ut nihil prorsus esset quod impetum ejus in facinora teterrima inhibere posset. Ita siquidem turpibus flagitiis se contaminavit, ut existimaret, si clam intra regiæ penetralia scelera patraret, obscurum id et minus generosum esse. Sin publicitus et aperte in conspectu omnium absque pudore omni flagitiosus esset, id demum principe et imperatore dignum esse censuit. Quod ille sic serviliter admodum et periculose arbitratus est. Ego vero dixerim, non ex eo verum imperatorem, qui legibus solutus, arbitrio ipse suo vivat, quod aliis imperet, æstimari: verum si in seipsum potius potestatem exerceat, neque pravi quidquam animum suum subire sinat: unde ille adversus fœditatem et turpitudi- B nem invictus, et a libidine omni alienus, **662** perinde atque animata virtutum effigies, cives subditosque suos universos ad imitationem sui pertrahat. Qui vero voluptatibus se dediderit, ignorare mihi videtur, servum se omnium fœdissimum, a t mancipium, propter momenta ea quibus ad deteriora semper paulatim raptus est, factum esse: non aliter quam servus quispiam inutilis, subinde dominos mutans. Et habet is certe dominas voluptates plures quam numerari possent, eo quod perpetuo sibi invicem succedentia scelera, cum haudquaquam ad finem pervenire passa sint: et voluptates quibus in præsentia deditus erat, nunquam constiterint, sed veluti initium et igniculus C succedentis libidinis fuerint, semperque deteriora alia facinora invitarint et conciliarint. Id quod sic necessario procedit, quoad imperator vere quispiam evadat, et turbulentum voluptatum statum ita sibi captivum subjuget, ut deinde illis imperet, et haudquaquam tyrannide illarum prematur. Alioqui accessionibus libidinum tacitis et voluptatum illecebris delibutus, veluti servus miserrimus improbæ dominæ ad extremum usque momentum servit, donec tandem suppliciis infernalibus dedatur. Talis ab ipso statim initio et ingressu imperii Zeno fuit, vir incompositus, dissolutus, intemperans, et corruptus. Quam ob rem et ei qui sceptrum illi tradidit, honorem debitum piis operibus non tribuit, et imperium male administravit. D Proinde populi subditi omnes in Oriente simul et Occidente afflicti sunt. Nam qui ab ipsa Agar originem ducunt populi, Mesopotamiam vastarunt. Thraciam autem innumera Hunnorum, qui antea Massagetæ dicti fuerant, et tum Istrum transierant, multitudo, nemine obsistente, libere percurrit. Si quid vero ex illorum direptione fuit reliquum, id ipsum Zeno per vim abstulit, qui non minus quam Barbari ipsi hostiliter eam invasit. Nec ille longinqua modo loca detrimentis affecit, verum etiam domum suam per absurdas fœdasque voluptates vastam dedit.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τῆς τυραννίδος Βασιλίσκου· καὶ ὡς ἀπηλάθη μὲν τῆς ἀρχῆς ὁ Ζήνων. Τιμόθεος δὲ ὁ Αἴλουρος καὶ ὁ Κναφεὺς Πέτρος τοὺς ἰδίους ἀπολαβόντες θρόνους, κατὰ τῆς τετάρτης συνόδου ὡπλίζοντο.

Ἀμέλει τοι καὶ βραχέος χρόνου παραῤῥυέντος, ἐπανίσταταί οἱ κατὰ Θρᾴκην Βασιλίσκος ὁ τῆς βασι-

663 CAPUT II.

De tyrannide Basilisci. Ut Zeno imperio sit exutus; et ut Timotheus Ælurus, et Petrus Cnapheus, recuperatis sedibus suis, quartam synodum oppugnarint.

Parvo siquidem elapso tempore, Basiliscus Verinæ Augustæ frater adversus eum consurrexit.

Ille vero nihil quod virum et imperatorem deceret, A sed illiberale et submissum quiddam cogitans (desperata enim prorsus quædam res est, libidinibus dedita impietas, effeminatum satis animum, eo quod voluptatibus victa manus dat, indicans) et Verinæ dolum suspectum habens, per adversam tempestatem celeriter in Isaurorum regionem, Ariadnam conjugem quæ a matre tandem fugerat, et qui præterea benevoli ei erant, secum habens, se contulit (1). Porro Basiliscus imperio tanquam spolio quodam sine sanguine arrepto, imperiale sibi ipsi imposuit diadema, et Marcum filium suum Cæsarem creavit: exercitumque ingentem ad Zenonem Seleuciæ apud Isauros, in qua urbe sicut prius in lucem editus fuerat, ita tum profugus latebat, obsidendum misit, et bellum id adversus Zenonem gerendum Illo et Trocundo (2) B commisit. Atque ubi res suas, sicuti ipsi videbatur, probe constitutas esse putavit, minus sibi legibus parendum esse duxit. Ac nisi contra quam Leo, et qui ante eum imperaverant, fecerant, rempublicam administraret, ne imperandum sibi quidem existimavit. Ad eam rem autem eum maxime conjux nomine Zenonis, quam etiam Augustam dixit, incitavit. Cum qua adversus fidei professionem bellum cœpit. Ac primum quidem ad quorumdam Alexandrinorum legatorum petitiones, Timotheum Ælurum ab exsilio, in quo decem et octo annos vixerat, revocavit: cum Acacius orphanotrophus et pupillorum curator, post magnum C Gennadium Constantinopolitanæ Ecclesiæ præesset. Ælurus in urbem imperialem venit, atque ibi cohortem hominum dissolutorum secum trahens, magnifice processit: atque asino insidens, ex imperiali palatio templum supplicationum gratia petiit. Cæterum cum jumentum id casu quodam procidisset, ipse pede fracto, cum ignominia inde est profectus. Petrum quoque Cnapheum Basiliscus ex Insomnium monasterio, ubi abditus latebat, accivit: et Æluro quidem Alexandrinum, Cnapheo autem Antiochenum rursum thronum, 664 Timotheo qui Proterio successerat, et sacro Calandione pulsis, concessit. Isti quamprimum sedes eas receperunt, armis strenue sumptis, quartam synodum anathemati subjecerunt. Multis prætcrea aliis D Basiliscus licentiam multam permisit, quoscunque ecclesiasticis opinionibus adversari satis posse sciret. Prius autem quam thronos suos Ælurus et Cnapheus reciperent, cum adhuc Constantinopoli essent, Basilisco persuaserunt, ut ad episcopos universos circulares daret litteras, quibus concilium Chalcedonense, et Leonis libellum, per anathema damnaret. Qui illis facile obsequens, ita scripsit:

A λίδος Βηρίνης ἀδελφός. Ὁ δὲ μηδὲν ὅλως ἀνδρικόν τι καὶ βασιλικὸν ἐννοήσας, ἀγεννὲς δ' οἷον καὶ ὑφειμένον (δύσελπι γάρ τι πρᾶγμα ταῖς ἀληθείαις ἡ ἀνοσιουργία, ἐκ τῆς περὶ τὰς ἡδονὰς ἥττης τεκμηριοῦσα τὸ ἄνανδρον), καὶ τὸν τῆς Βηρίνης δόλον ὑποτοπήσας, προτροπάδην φεύγων ὑπὸ πολλῷ χειμῶνι, ἀνὰ τὴν Ἰσαύρων ἤλαυνε χώραν, ἔχων Ἀριάδνην ὕστερον, φυγοῦσαν τὴν μητέρα, καὶ εἴ τι ἄλλο εὔνουν αὐτῷ ἦν. Βασιλίσκος δ' ὥσπερ λάφυρον ἀναιμωτὶ τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, πρῶτον μὲν περιτίθησιν ἑαυτῷ τὸ διάδημα· Καίσαρα δ' ἔπειτα καὶ τὸν ἴδιον υἱὸν καθίστησι Μάρκον. Στρατὸν δ' ἀξιόμαχον εὐτρεπίσας, εἰς πολιορκίαν Ζήνωνος ἔπεμπεν ἀνὰ τὴν Ἰσαυρίας Σελεύκειαν· ἥτις πρότερον εἰς φῶς ἀγαγοῦσα τοῦτον, καὶ φυγάδα κατέ- B κρυπτεν, Ἴλλῳ καὶ Τροκούνδῳ τὴν κατὰ Ζήνωνος μάχην ἐπιτρέψας. Ἐπεὶ δὲ τὰ καθ' ἑαυτὸν ὥς γ' ἐκείνῳ δόξαν καλῶς κατεστήσατο, οὐ τοῖς νενομισμένοις ἐμμένειν ᾑρεῖτο· ἀλλ' εἰ μὴ ἀπ' ἐναντίας τῷ τε Ζήνωνι καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ βασιλεύσασι διαγένοιτο, μηδὲ βασιλεύειν ᾤετο δεῖν. Ἀνηρέθιζε δὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα μάλιστα ἡ γαμετὴ Ζηνωνὶς, ἣν δὴ καὶ Αὐγοῦσταν ἀνεῖπε. Καὶ δὴ ἄμφω συνθέμενοι, κατὰ τῆς πίστεως παρετάσσοντο. Καὶ πρῶτα μὲν ἐκ πρεσβείας δῆθεν ἐνίων τῶν τῆς Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς ὑπερορίας ἀνάγει Τιμόθεον τὸν Αἴλουρον ὄγδοον καὶ δέκατον ἔτος ἐκείνῃ διαγενόμενον, Ἀκακίου τοῦ ὀρφανοτρόφου τηνικαῦτα μετὰ τὸν πολὺν Γεννάδιον τῆς Κωνσταντίνου ἐπισκοπὴν πρυτανεύον- C τος· ὃς δῆτα τὴν βασιλέως πόλιν κατειληφὼς, σοβαρῶς προῄει, στῖφος ἀτάκτων περὶ αὐτὸν ἀθροίσας· καὶ ὄνῳ ἐποχηθεὶς, λιτανεύων ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐξ ἀνακτόρων ᾔει. Πεσὼν δὲ ἔκ τινος συμβάντος τῷ ὄνῳ, συνέθλα τὸν πόδα, καὶ ἔμπλεως αἰσχύνης ἀνέστρεφε. Πρὸς τούτῳ καὶ τὸν Κναφέα Πέτρον ἐκ τῆς τῶν Ἀκοιμήτων μονῆς μεταστέλλεται ἐκεῖσέ που κρυπτόμενον. Καὶ τῷ μὲν Αἰλούρῳ τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου, τῷ Κναφεῖ δὲ τὸν τῆς Ἀντιόχου αὖθις θρόνον διένειμεν, ἐξελάσας ἐκεῖθεν Τιμόθεον τὸν μετὰ Προτέριον, καὶ τὸν ἱερὸν Καλανδίωνα· οἳ εὐθὺς ἅμα τῷ τοὺς θρόνους κατασχεῖν, τὴν τετάρτην σύνοδον ὑπέβαλον ἀναθέματι, γενναίως μάλα καθοπλιζόμενοι. Πολλοῖς δὲ καὶ ἄλλοις παῤῥησίας Βασιλίσκος μετεδίδου, οὓς δὴ γνοίη ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς D ἀντιφέρεσθαι δόξαις ἀποχρώντως ἔχειν. Πρινὴ δὲ τοὺς οἰκείους θρόνους ἀπολαβεῖν τόν τε Τιμόθεον Αἴλουρον, καὶ Πέτρον τὸν Κναφέα, ἔτι τῇ Κωνσταντίνου ἐνδιατρίβοντες, ἔπειθον Βασιλίσκον πρὸς τοὺς ἑκασταχοῦ ἱερέας ἐγκυκλίοις χρήσασθαι συλλαβαῖς, ὥστ' ἀναθέματι τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, καὶ τὸν τόμον Λέοντος περιβαλεῖν. Ὁ δὲ ῥᾳδίως πεισθεὶς, ἔγραφε τοιάδε·

(1) Zeno imperator, suis victis, in castellum quod Constantinopolim accolæ nominant, casu quodam profugit. Itaque ad fugæ comites cum alto gemitu: *Ludibrium*, inquit, *Dei prorsus est homo, qui me quoque sic ludificat. Vates quidem consulti, mense hoc Julio ex necessitate quadam me Constantinopoli esse oportere, responderunt: et ego me in urbem Constantinopolitanam venturum esse putavi. Nunc vero fugiens et desertus ab omnibus, tumulum hunc miser teneo, castello urbis cognomine reperto* Suid.

(2) Forte legendum *Leontio*. Infra cap, 13.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Τὰ κατὰ τῆς ἁγίας τετάρτης συνόδου γραφέντα τῷ Βασιλίσκῳ ἐγκύκλια γράμματα ἐξ ἐπιτροπῆς Τιμοθέου καὶ Πέτρου.

« Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Βασιλίσκος, εὐσεβὴς, νικητὴς, τροπαιοῦχος, μέγιστος, ἀεισέβαστος, Αὔγουστος, καὶ Μάρκος ὁ ἐπιφανέστατος Καῖσαρ, Τιμοθέῳ τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως, καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν ἕω καὶ ἑσπέραν ἱερεῦσι Θεοῦ. Ὁπόσους μὲν ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως ἐθέσπισαν νόμους οἱ πρὸ ἡμῶν εὐσεβέστατοι βασιλεῖς, ὅσοι τὴν μακαρίαν καὶ ἀγήρω καὶ ζωοποιὸν Τριάδα θεραπεύοντες ὀρθῶς διετέλεσαν, τούτους ὡς τῷ παντὶ κόσμῳ σωτηρίους ἀεί ποτε γεγονότας, οὐδένα χρόνον ἀργεῖν ἐθέλομεν· μᾶλλον δὲ ὡς οἰκείους ἑαυτῶν ἐκφωνοῦμεν νόμους. Ἡμεῖς δὲ πάσης τῆς περὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα σπουδῆς τὴν εὐσέβειαν προτιμήσαντες καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ζῆλον, τοῦ πεποιηκότος καὶ δεδοξακότος ἡμᾶς, ἔτι δὲ πιστεύοντες τὸν σύνδεσμον τῶν τοῦ Χριστοῦ ποιμνίων σωτηρίαν ἑαυτῶν εἶναι, καὶ τοῦ ὑπηκόου παντὸς θεμέλιόν τε ἀῤῥαγῆ καὶ ἀσάλευτον τεῖχος τῆς ἡμετέρας βασιλείας· ἐντεῦθεν εἰκότως θείῳ διανοίας κινούμενοι ζήλῳ, καὶ ἀπαρχὴν τῆς ἡμετέρας βασιλείας τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τὴν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας ἕνωσιν προσκομίζοντες, θεσπίζομεν τὴν κρηπῖδα καὶ βεβαίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης εὐζωΐας, τουτέστι τὸ σύμβολον τῶν τιη' ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ πάλαι μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκκλησιασθέντων, εἰς ὃ ἡμεῖς τε καὶ πάντες οἱ πρὸ ἡμῶν πιστεύσαντες, ἐβαπτίσθημεν, τοῦτο μόνον πολιτεύεσθαι καὶ κρατεῖν ἐν πάσαις ταῖς ἁγιωτάταις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις τὸν ὀρθόδοξον λαὸν, ὡς μόνον τῆς ἀπλανοῦς πίστεως κυρίως ὅρον, καὶ ἀρκοῦν καὶ εἰς ἀναίρεσιν μὲν καθόλου πάσης αἱρέσεως, ἕνωσιν δὲ ἄκραν τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, ἐχόντων δηλαδὴ τὴν οἰκείαν ἰσχὺν, καὶ τῶν εἰς βεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ θείου συμβόλου πεπραγμένων ἔν τε τῇ βασιλευούσῃ πόλει ταύτῃ κατὰ τῶν βλασφημούντων εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων, ἔτι δὲ καὶ πάντων τῶν πεπραγμένων ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα τὰ ἐκείνου φρονησάντων. Τὰ δὲ διελόντα τὴν ἕνωσιν καὶ εὐταξίαν τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ εἰρήνην τὴν τοῦ κόσμου παντός· δηλαδὴ τὸν λεγόμενον τόμον Λέοντος, καὶ πάντα τὰ ἐν Χαλκηδόνι, ἐν ὅρῳ πίστεως, ἢ ἐκθέσει συμβόλου, ἢ ἑρμηνείας, ἢ διδασκαλίας, ἢ διαλέξεως εἰρημένα καὶ πεπραγμένα, καὶ εἰς καινοτομίαν τὴν κατὰ τοῦ μνημονευθέντος ἁγίου συμβόλου τῶν τιη' ἁγίων Πατέρων· θεσπίζομεν ἐνταῦθά τε καὶ πανταχοῦ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, παρὰ τῶν ἁπανταχοῦ ἁγιωτάτων ἐπισκόπων ἀναθεματίζεσθαι καὶ πυρὶ παραδίδοσθαι, παρ' οἷς ἂν εὑρίσκηται· διὰ τὸ οὕτω διατεταχέναι παρὰ πάντων τῶν αἱρετικῶν

A

CAPUT III.

Circulares Basilisci litteræ adversus sanctam quartam synodum, procuratione Timothei et Petri scriptæ.

« Imperator Cæsar Basiliscus (1), pius, victor, triumphator, maximus, semper colendus Augustus, et Marcus, nobilissimus Cæsar, Timotheo religiosissimo et Dei amantissimo magnæ urbis Alexandrinorum archiepiscopo, atque omnibus per Orientem et Occidentem sacerdotibus Dei. Quascunque, qui ante nos fuere piissimi imperatores, qui beatam, immortalem, et vivificam Trinitatem recte coluere, pro recta et apostolica fide sanxere leges; eas, veluti toti mundo salutares, non modo tempore ullo negligi et aboleri nolumus, verum B etiam perinde atque constitutiones proprias promulgamus. Et cum veram pietatem, flagrantemque erga Deum et Servatorem nostrum Jesum Christum, qui nos condidit, et ad tantam gloriam extulit, ardorem studiis rebusque humanis omnibus præferamus, atque insuper conjunctionem gregis Christi salutarem ipsi civibusque et subditis omnibus firmumque adeo fundamentum atque inconcussum imperii nostri murum esse credamus, merito certe divino mentis zelo permoti, unionem sanctæ Ecclesiæ imperii nostri primitias Deo et Servatori nostro Jesu Christo offerentes, **665** constituimus, ut fundamentum firmamentumque felicitatis humanæ, hoc est, trecentorum decem et C octo sanctorum Patrum, qui Nicææ olim cum sancto Spiritu in conventu ecclesiastico congregati fuere, Symbolum, quod nos atque omnes qui ante nos fuerunt certa fide profitentes, baptismum suscepimus, solum in omnibus sanctissimis Dei ecclesiis obtineat, et ab orthodoxo recteque sentienti populo usurpetur: quippe quod solum veræ rectæque fidei contineat auctoritatem et decretum, satisque cum ad omnes in universum hæreses abolendas, tum ad unionem summam sanctarum Dei ecclesiarum conciliandam valeat. Et ad divinum istud Symbolum confirmandum robur suum habeant, ea quæ in imperante hac urbe adversus eos qui in Spiritum sanctum blasphemi fuere, a centum quinquaginta sanctis Patribus, tum autem D quæ etiam in metropoli Ephesiorum adversus impium Nestorium et sectatores ejus sunt acta. Ea autem quæ unionem et ordinem bonum sanctarum Dei ecclesiarum, et pacem orbis totius turbant, videlicet Tomum Leonis, et omnia quæ Chalcedone per formulam seu decretum fidei, aut editionem symboli, aut expositionem, aut doctrinam, aut disputationem, per res novas, adversus id quod diximus sanctum sanctorum trecentorum decem et octo Patrum Symbolum dicta et acta sunt, sancimus, ut et hic et ubique in ecclesiis omnibus a sanctissimis ubicunque fuerint episcopis, apud quos reperta fuerint, anathemate fe-

(1) L. *Adriani*. C. De hæret. et Manich.

rantur, atque igni tradantur: propterea quod hoc sic etiam ab eis qui ante nos fuere, et nunc pia et beata quiete fruuntur, Constantino et Theodosio minore imperatoribus de hæreticis dogmatibus omnibus constitutum est. Hæc sic abolita, prorsus ex ea, quæ una et sola catholica, apostolica et orthodoxa Ecclesia est, ejiciantur: utpote quæ æternos et salutares trecentorum decem et octo, atque etiam centum et quinquaginta, qui professionem de sancto Spiritu promulgarunt, et eorum etiam qui Ephesi congregati fuere sanctorum et beatorum Patrum terminos transferunt. Neque prorsus cuiquam vel sacerdoti, vel laico et populari homini divinam sancti Symboli constitutionem violare aut transgredi liceat. Præterea autem, una cum rebus omnibus Chalcedone adversus sacrum Symbolum novatis, **666** anathemate jugulandam censemus hæresim eorum, qui non profitentur Filium Dei unigenitum ex Spiritu sancto, et sancta Dei Genitrice semperque virgine Maria vere incarnatum et hominem factum esse: sed aut de cœlo venisse, aut per phantasiam atque imaginationem hominem existimatum esse, prodigiose blaterant. Omnem denique hæresim aliam, et si quid aliud tempore, modo, et loco orbis universi quocunque vel verbis, vel sententiis adversus sacrum Symbolum novatum est. Sed enim cum imperiali providentiæ maxime conveniat, non præsentibus modo, verum etiam futuris temporibus consulere, et civibus subditisque accurata deliberatione de certa tranquillitate prospicere, statuimus, ut sanctissimi ubique episcopi sacris hisce circularibus litteris publicatis subscribant, verbisque disertis declarent, soli divino trecentorum decem et octo sanctorum Patrum Symbolo assentiendum esse: quod auctoritate sua centum et quinquaginta sancti Patres confirmarunt, sicuti decreto etiam suo postea, qui in metropoli Ephesia convenere piissimi Patres censuerunt, quod videlicet soli sancto trecentorum decem et octo Patrum Symbolo et fidei decreto assentiri conveniat. Atque ut anathemate configant actiones Chalcedonenses omnes, et ex ecclesiis prorsus ejiciant, veluti orthodoxorum populorum offendiculum, totiusque orbis et nostræ felicitatis impedimentum. Eos porro, qui post divinum hoc scriptum nostrum, quod ad exoptatam ab omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ unionem conciliandam ex sententia Dei promulgatum esse persuasum habemus, ausi unquam fuerint vel in disputatione, vel in doctrina, vel in scripto qualicunque tandem tempore et modo et loco, Chalcedone adversus fidem res novatas proferre, aut saltem nominare, ut turbarum et seditionis in sanctis Dei ecclesiis et in Romana ditione omni auctores, et Dei salutisque nostræ hostes, jubemus juxta constitutiones dudum ante nos ab eo qui in beata et sancta quiete est imperatore Theodosio adversus ejuscemodi malevolentiam latas, et sacro huic circulari scripto

A δογμάτων, καὶ τοὺς πρὸ ἡμῶν ἐν εὐσεβεῖ καὶ μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένους βασιλεῖς, Κωνσταντῖνον καὶ Θεοδόσιον τὸν νέον· ἄκυρά τε οὕτως γινόμενα, παντελῶς ἐκβάλλεσθαι τῆς μιᾶς καὶ μόνης καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας· ὡς μεταίροντα τὰ αἰώνια καὶ σωτήρια τῶν τριακοσίων ιη' ἁγίων Πατέρων ὅρια, καὶ τὰ τῶν μακαρίων Πατέρων τῶν ἁγίῳ Πνεύματι διαγορευσάντων καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφεσίων. Ὅλως δὲ μὴ ἐξεῖναί ποτε μήτε ἱερέων μήτε λαϊκῶν τινι τῆς τοῦ ἁγίου συμβόλου θειοτάτης ἐκείνης νομοθεσίας ποιεῖσθαί τινα παρέκβασιν· ἀναθεματίζεσθαι δὲ σὺν πάσαις ταῖς γεγενημέναις ἐν Χαλκηδόνι καινοτομίαις κατὰ τοῦ θείου συμβόλου, καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν μὴ ὁμολογούντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ B ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας κατὰ ἀλήθειαν σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα, ἀλλ' ἢ ἐξ οὐρανοῦ ἢ κατὰ φαντασίαν καὶ δόκησιν τερατευομένους· πᾶσάν τε ἁπλῶς αἵρεσιν, καὶ εἴ τι ἕτερον ἐν οἵῳ δή ποτε καιρῷ καὶ τρόπῳ καὶ τόπῳ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης κατὰ διάνοιαν καὶ λέξιν ἐπὶ παραβάσει τοῦ θείου συμβόλου κεκαινοτόμηται. Ἐπειδὴ δὲ προνοίας βασιλικῆς ἴδιον μὴ τοῦ παρόντος χρόνου μόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος τὴν ἀσφάλειαν ἐκ προορατικῆς διασκέψεως ἐπιδαψιλεύεσθαι τοῖς ὑπηκόοις, θεσπίζομεν τοὺς ἁπανταχοῦ ὁσιωτάτους ἐπισκόπους ἐμφανιζομένῳ τῷ θείῳ τούτῳ ἡμῶν ἐγκυκλίῳ γράμματι καθυπογράφειν, σαφῶς καταμηνύοντας, ὅτι δὴ μόνῳ τῷ θείῳ στοιχοῦσι C συμβόλῳ τῶν τιη' ἁγίων Πατέρων, ὅπερ ἐπεσφράγισαν οἱ ρν' ἅγιοι Πατέρες· ὡς ἔδοξεν ὁριστικῶς καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα συνελθοῦσι κατὰ τὴν Ἐφεσίων μητρόπολιν ὁσιωτάτοις Πατράσιν· ὅτι δεῖ μόνῳ τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ τῶν τιη' ἁγίων Πατέρων στοιχεῖν εἰς ὅρον πίστεως· ἀναθεματίζοντες ἅπαν τὸ γενόμενον ἐν Χαλκηδόνι τῶν ὀρθοδόξων λαῶν πρόσκομμα, καὶ ὁλοτελῶς τῶν ἐκκλησιῶν ἐκβάλλοντες, ὡς παρεμποδὼν γενόμενον τῇ οἰκουμενικῇ καὶ ἡμετέρᾳ εὐπραγίᾳ. Τοὺς δὲ μετὰ ταύτας ἡμῶν τὰς θείας συλλαβὰς, ἃς κατὰ Θεὸν ἐκπεφωνῆσθαι πιστεύομεν, τὴν ἐπιθυμητὴν πᾶσιν ἕνωσιν πραγματευομένας τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐπιχειροῦντάς ποτε προφέρειν, ἢ ὅλως ὀνομάζειν ἐν διαλέξει, ἢ διδασκαλίᾳ, ἢ ἐν συγγράμμασι, καθ' οἷον δή ποτε καιρὸν, D ἢ τρόπον, ἢ τόπον ἢ ἐν Χαλκηδόνι γεγενημένην κατὰ τῆς πίστεως καινοτομίαν· τοὺς τοιούτους ὡς ταραχῆς καὶ ἀκαταστασίας ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις, καὶ τῷ ὑπηκόῳ παντὶ παραιτίους, Θεῷ τε καὶ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ πολεμίους, κελεύομεν, κατὰ τοὺς ἤδη πρὸ ἡμῶν θεσπίσαντας παρὰ τοῦ ἐν μακαρίᾳ καὶ θείᾳ τῇ λήξει γενομένου βασιλέως Θεοδοσίου κατὰ τῆς τοιαύτης κακονοίας νόμους, τοὺς καὶ ὑποτεταγμένους τῷδε ἡμῶν τῷ θείῳ ἐγκυκλίῳ, εἰ μὲν ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ εἶεν, καθαιρεῖσθαι, εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ, ἐξορίᾳ, καὶ δημεύσει παντοίᾳ, καὶ τοῖς ἐσχάτοις ὑποπίπτειν ἐπιτιμίοις. Οὕτω γὰρ ἡ ἀεί ποτε παρὰ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας προσκυνουμένη ἁγία καὶ ὁμοούσιος, δημιουργός τε καὶ ζωοποιὸς τῶν ὅλων Τριὰς, θεραπευθεῖσα καὶ νῦν

παρ' ἡμῶν, διὰ τῆς ἀναιρέσεως μὲν τῶν μνημονευθέντων ζιζανίων, βεβαιώσεως δὲ τῶν ὀρθῶν καὶ ἀποστολικῶν τοῦ ἁγίου συμβόλου παραδόσεων, ἵλεως καὶ εὐμενὴς γενομένη ταῖς τε ἡμετέραις ψυχαῖς καὶ τῷ ὑπηκόῳ παντὶ, ἔσται διὰ παντὸς συνοικοῦσα ἡμῖν καὶ εἰρηνεύουσα τὰ ἀνθρώπινα. »

A nostro adjunctas, si quidem episcopi aut clerici sint, dignitatem amittere : sin monachi, aut laici, exsulare, bonorumque universorum publicationi et ultimis subjacere pœnis. 667 Ita namque, quæ semper a pietate nostra adorata est sancta et consubstantialis, quæ res universas condidit atque vivificavit, Trinitas, etiamnum a nobis, per eorum quæ memoravimus zizaniorum abolitionem, rectarumque et apostolicarum sancti symboli traditionum confirmationem, culta, animabus nostris subditisque omnibus placabilis et propitia erit, nobiscumque semper manebit, et res humanas pacabit. »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῶν ὑποσημηναμένων τοῖς ἐγκυκλίοις Βασιλίσκου· καὶ ἐπιστολὴ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐπισκόπων, κατατρέχουσα τῆς ἁγίας τετάρτης συνόδου.

Τούτοις τοῖς ἐγκυκλίοις οὐ μόνον Τιμόθεος καὶ Πέτρος οἱ εἰρημένοι συντίθενται, ἀλλὰ καὶ Ἀναστάσιος ὁ μετὰ Ἰουβενάλιον τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων κατεσχηκὼς ῥᾶστα ὑποσημαίνεται· καὶ πάμπολλοι ἕτεροι ἐκκλησιῶν πρόεδροι οὐχ ἧττον ἢ πεντακόσιοι· οἳ δὴ πάντες τόν τε Λέοντος τόμον, καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀπεκήρυξαν σύνοδον. Δείκνυσι τοῦτ' ἀληθὲς ἡ παρὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ προέδρων ἐγγραφεῖσα δέησις Βασιλίσκῳ, τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει συνεληλυθότων, ταῦτα πρὸς λέξιν διεξιοῦσα· « Τοῖς κατὰ πάντα εὐσεβεστάτοις καὶ φιλοχρίστοις δεσπόταις ἡμῶν, Βασιλίσκῳ καὶ Μάρκῳ αἰωνίοις νικηταῖς, Αὐγούστοις. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Διὰ πάντων ἐδείχθητε, πανευσεβέστατοι καὶ φιλόχριστοι βασιλεῖς, μισουμένῃ καὶ πολεμουμένῃ τῇ πίστει διαφόρως συμπολεμούμενοι. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Φοβερά τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ θείου πυρὸς ζῆλος, καὶ ἡ δικαία τῆς ὑμετέρας γαληνότητος κίνησις, τοὺς ἀντιδιατιθεμένους παραπόδας συμπλέξει, τοὺς τὸν Θεὸν τὸν δυνατὸν, καὶ τὴν ὑμετέραν τῇ πίστει κρατυνομένην βασιλείαν, ἀλαζονικῇ τιμωρίᾳ κατατοξεύειν ἐπιχειροῦντας, καὶ τῆς ἡμετέρας βραχύτητος πολυτρόπως μὴ φειδομένους, ἀλλ' ἀεὶ συκοφαντοῦντας καὶ καταψευδομένους ἡμῶν, καὶ ἀνάγκῃ τινὶ καὶ βίᾳ καθυπογραψάντων ἡμῶν ἐν τοῖς θείοις ὑμῶν καὶ ἀποστολικοῖς ἐγκυκλίοις· ἐν οἷς μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ προθυμίας καθυπεγράψαμεν. » Καὶ μετέπειτα· « Μηδένα οὖν ἕτερα παρὰ τὰ θεῖα ὑμῶν ἐγκύκλια προβληθῆναι θελήσετε· εἰδότες ὅπερ ἔφημεν, ὅτι πᾶς ὁ κόσμος ἀνατραπήσεται πάλιν, καὶ μικρὰ εὑρεθήσεται τὰ παρὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου γενόμενα κακά· ἅτινα καὶ τοὺς ἀναριθμήτους ἐκείνους εἰργάσατο φόνους, καὶ τὰ αἵματα τῶν ὀρθοδόξων ἀδίκως καὶ παρανόμως ἐξέχεε. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Διαμαρτυρόμεθα ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλευθέραν τὴν ὑμετέραν εὐσέβειαν εἶναι. Δεόμεθα τῆς ἐπενεχθείσης αὐτοῖς δικαίας, καὶ κανονικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς κατακρίσεως καὶ καθαιρέσεως, καὶ μάλιστα τῷ τὴν βασιλεύουσαν οὐχ ὁσίως ἐπισκοπεῖν διὰ πολλὰ φωραθέντι. »

CAPUT IV.

B *De iis qui circularibus Basilisci litteris suscripserunt, et epistola Asianorum episcoporum, sanctam quartam synodum perstringens.*

Circularibus istis non modo Timotheus et Petrus, quos diximus, consenserunt : sed Anastasius etiam, qui post Juvenalem Hierosolymitanam tenuit sedem, facillime subscripsit, et quamplurimi alii ecclesiarum antistites, quingentis non pauciores qui omnes Leonis tomum, et synodum Chalcedonensem repudiarunt. Declarat id verum esse libellus supplex ab Asianis episcopis Ephesi congregatis ad Basiliscum scriptus, qui ad verbum hæc complectitur : « Modis omnibus piissimis et Christianissimis dominis nostris, Basilisco et Marco, perpetuis victoribus, Augustis. » Et post
C pauca : « In rebus omnibus piissimi et Christianissimi principes declarastis, cum invisa et hostili fide vos egregie bellum gerere. » Et post alia : « Terribilis quædam expectatio judicii, et divini ignis ardor, et justa serenitatis vestræ indignatio, adversarios ad pedes vestros abjiciet, qui potentem Deum et fide confirmatum imperium vestrum superbæ vindictæ telis petere audent, et tenuitati nostræ multis modis non parcentes, calumniis et mendaciis sycophanticis nos semper perstringunt, quasi vi et necessitate quadam adacti, divinis vestris et apostolicis circularibus litteris subscripserimus, cum id cum lætitia et alacritate omni fecerimus. » Et postea : « Ne igitur alias quam sacras circulares vestras litteras edere
D atque proponere velitis. Atque illud quod 668 diximus scitote, orbem omnem rursum eversum, et parva ea visum iri, quæ in Chalcedonensi synodo accidere mala, quæ quidem infinitas etiam illas patrarunt cædes, et orthodoxorum inique atque injuste sanguinem effuderunt. » Et post pauca alia : « Attestamur coram Salvatore nostro Jesu Christo, liberam esse et innocentem pietatem vestram : a qua justam et canonicam et ecclesiasticam adversus illos, et maxime contra eum qui impie episcopatum in urbe imperante gerere multis modis deprehensus est, condemnationis et exauctorationis sententiam ferri petimus. »

CAPUT V.

De Eutychianis : quæ ad hos fecerit verba Timotheus. De Paulo Ephesi episcopo. Et de prærogativa patriarchatus ejusdem urbis, quam ei quarta synodus ademit, Timotheus vero Ælurus restituit.

Circularibus istis publicatis, ut Zacharias inquit, qui Eutychetis opinionem somniabant, et monasticam vitam sectabantur, perinde atque in lucrum et commodum per circularia scripta, et Timothei honorem inexspectatum incidissent, celeriter ad eum accurrerunt : et cum eo collocuti, ubi Dei Verbum nobis juxta carnem, et rursum Patri juxta divinitatem ὁμοούσιον (consubstantiale) esse audivere, ad loca sua reversi sunt. Idem memoriæ prodidit, Timotheum ex urbe descendentem, veluti Alexandriam navigaturum, Ephesum appulisse, et Paulum in throno episcopali collocasse : qui antea quidem a provincialibus episcopis, quemadmodum antiquo more receptum erat, ordinationem susceperat, sede autem sua deturbatus fuerat. Et Ephesiorum etiam urbi antiqua patriarchatus jura, quæ ei Chalcedonensis synodus ademerat, restituisse : atque ibi eis rebus peractis, Alexandriam venisse. Ubi statim omnibus persuasit, ut Chalcedonensem synodum anathemate condemnarent, sicuti antea quoque a me est dictum. Multi etiam ei restitere : et ab ejus factione plerique alii, et in primis Theodotus ille, unus ex eis qui a Theodosio Joppæ ordinati fuerant, resiluere. Theodosius autem ille est, qui prædonis more, cum Juvenalis Byzantium se contulisset, Hierosolymorum ecclesiam occupaverat.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ τῶν τὰ Εὐτυχοῦς φρονούντων· οἷα Τιμοθέῳ διελέχθησαν· καὶ περὶ Παύλου τοῦ Ἐφέσου, καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ προνομίου αὐτῆς· ὅπερ ἡ τετάρτη μὲν σύνοδος περιεῖλε, Τιμόθεος δὲ ὁ Αἴλουρος τοῦτο αὖθις ταύτῃ ἐπανεσώσατο.

Τῶν δ' ἐγκυκλίων γραμμάτων διαδοθέντων, ὡς Ζαχαρίας φησὶν, οἱ τὰ Εὐτυχοῦς φανταζόμενοι, καὶ τὸν μονήρη βίον μεταδιώκοντες, ὥσπερ τινὶ ἑρμαίῳ περιτυχόντες, τοῖς τ' ἐγκυκλίοις καὶ τῇ τιμῇ Τιμοθέου, δρομαῖοι παρ' αὐτὸν ἀφικνοῦνται· καὶ ἐπεὶ ἐς λόγους Τιμοθέῳ ἧκον, καὶ ἤκουσαν ὁμοούσιον ἡμῖν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον κατὰ τὴν σάρκα, καὶ αὖθις τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον κατὰ τὴν θεότητα, ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἐχώρουν. Ὁ δ' αὐτὸς ἱστορεῖ καὶ τὸν Τιμόθεον τῆς πόλεως ἐξορμήσαντα ὡς ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου προσοκεῖλαι τῇ Ἐφεσίων, καὶ Παῦλον αὐτῇ ἐνθρονίσαι· ὃς πρότερον μὲν ὑπὸ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων τὴν χειροτονίαν εἰλήφει, ὥσπερ ἦν ἀρχαῖον αὐτῇ ἔθιμον· ἀπεώσθη δὲ τοῦ θρόνου. Ἀποδίδωσι δὲ καὶ ὅπερ εἶχεν ἡ Ἐφεσίων πόλις ἐκ παλαιοῦ πατριαρχικὸν δίκαιον· περιεῖλε δὲ τοῦτο ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος. Καὶ ταῦτα δράσας ὁ Αἴλουρος, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου κατῆρεν, ἐξ αὐτῆς πάντας πείθων, τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀναθεματίζειν, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐκείνῳ ἀνθίσταντο· ἀποπηδῶσι δὲ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν μοίρας ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Θεόδοτος ἐκεῖνος, εἷς τῶν ὑπὸ Θεοδοσίου ἀνὰ τὴν Ἰόππην κεχειροτονημένων, ὃς τὴν Ἱεροσολύμων λῃστρικῶς ἐπεπήδησεν, ὁπηνίκα Ἰουβενάλιος πρὸς Βυζάντιον ἦλθεν.

669 CAPUT VI.

Ut Acacius Constantinopolitanus et Daniel Stylites Basilisco persuaserint, ut contrarias prioribus pro sancta synodo circulares conscriberet litteras.

Hæc ubi sic Basiliscus egit, Acacio quoque ut circulares ejus litteras reciperet, et synodum Chalcedonensem anathemati subjiceret, per vim institit : cum id jam tres magni throni fecissent. Illum vero vehementer indoluisse, seque ipsum et thronum suum, atque etiam sanctiorem sacrificii aram pulla veste obduxisse, opinio est. Qui deinde, plebe et monachorum Constantinopolitanorum ordine congregato, strenue tyranno restitit. Quo tempore etiam Daniel ille magnus ex columna descendit, et cum Acacio ecclesiasticos conventus egit. Basiliscus motum plebis urbanæ veritus, in ædes imperiales ex templo reversus est, et senatui indixit, ne molestiam Acacio exhiberent, quod multitudo ad incendendam urbem parata esset. Daniel vero plebis et monachorum multitudine assumpta, ad tyrannum accessit, et propalam libere apud eum de rectis dogmatibus disseruit. Hic igitur ab Acacio Daniele coactus, circulares priores litteras abnegavit, et constitutionem quæ circulares eas surreptitie impetratas prorsus indu-

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ὡς Ἀκάκιος ὁ τῆς Κωνσταντίνου καὶ Δανιὴλ ὁ Στυλίτης ἔπεισαν Βασιλίσκον ἀντεγκύκλια ὑπὲρ τῆς ἁγίας συνόδου γράψαι.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔδρασε Βασιλίσκος, ἐπέκειτο καὶ Ἀκακίῳ τὰ ἐγκύκλια δέξασθαι. Καὶ ἠνάγκαζε τὴν ἐν Χαλκηδόνι καὶ αὐτὸν ἀναθεματίζειν τῶν μεγάλων τριῶν θρόνων τοῦτο διαπραξαμένων. Τὸν δὲ λίαν περιπαθήσαντα ἑαυτὸν καὶ τὸν θρόνον καὶ τὸ θυσιαστήριον λόγος μελανοῖς ἀμφιέσαι πέπλοις· ἔπειτα τὸν δῆμον καὶ τὸ μοναδικὸν τῆς βασιλευούσης ἀθροίσαντα, γενναίως πρὸς τὸν τύραννον ἀντιπαρατάξασθαι· ὅτε καὶ Δανιὴλ ὁ μέγας ἀποβὰς τοῦ στύλου, συνεκκλησίαζεν Ἀκακίῳ. Βασιλίσκος δὲ τὴν κίνησιν δείσας τοῦ πλήθους τῆς πόλεως, ἀνεχώρει, ἐπειπὼν τῇ συγκλήτῳ μηδαμῶς δι' ὄχλου Ἀκακίῳ γενέσθαι· ἕτοιμον γὰρ εἶναι τὸ πλῆθος πῦρ ἐνιέναι τῇ πόλει. Δανιὴλ δὲ τὸ πλῆθος παραλαβὼν, καὶ ὅσον τοῦ μοναδικοῦ στῖφος, παρὰ τὸν τύραννον ἧει, καὶ παῤῥησίᾳ ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν διελέχθη δογμάτων· ἐκεῖνον δὲ ὑπό τε Ἀκακίου καὶ Δανιὴλ βιαζόμενον, τὰ ἐγκύκλια ἐξαρνήσασθαι, καὶ διάταξιν γράψαι, τὰ ἐκ συναρπαγῆς γενόμενα πανταπασι διακελευομένην ἀργεῖν, καὶ ἀντεγκύκλια γράψαντα τῇ ὑφ' ἥλιον διαπέμπεσθαι, ἀντίῤῥοπα τῶν

A προτέρων ὑπὲρ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου διεξιόντα. Ἀλλὰ Ζαχαρίας μὲν ὁ τὴν ὅλην πραγματείαν ἐμπαθῶς συγγραψάμενος παρῆκε τῇ κατ' αὐτὸν ἱστορίᾳ τὰ ἀντεγκύκλια· ἐγὼ δέ που εὑρὼν, τῇ συγγραφῇ παραθήσομαι. Ἔχουσι δ' ἐπὶ λέξεως οὕτω·

ceret atque aboleret, edidit, et eam priori illi contrariam in orbem vulgandam misit, quæ aliter longe quam circulares illæ scriptæ fuerant, composita, synodum Chalcedonensem defendit. Cæterum Zacharias, qui rem eam omnem affectibus ductus conscripsit, in historia sua contrarias prioribus circulares litteras prætermisit: quas ego alicubi inventas hic apponam. Earum verba hæc sunt:

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ἀντεγκύκλια Βασιλίσκου.

«Αὐτοκράτορες Καίσαρες Βασιλίσκος καὶ Μάρκος. Τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις κρατήσασαν ἀποστολικὴν καὶ ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ μέχρι τῆς ἡμετέρας βασιλείας κρατήσασαν, καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας δὲ βασιλείας κρατοῦσαν, **B** καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς κρατεῖν ὀφείλουσαν, εἰς ἣν καὶ ἐβαπτίσθημεν καὶ πιστεύομεν, αὐτὴν μόνην ἄτρωτον καὶ ἀσάλευτον κρατεῖν, τὴν καὶ κρατοῦσαν καὶ διηνεκῶς πολιτεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς καθολικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς ἐκκλησίαις τῶν ὀρθοδόξων θεσπίζομεν, καὶ μηδὲν ἕτερον ζητεῖσθαι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας βασιλείας γεγενημένα, εἴτε καὶ ἕτερα ἢ εἴ τι δήποτοῦν πίστεως ἕνεκεν, ἢ καταστάσεως ἐκκλησιαστικῆς, ἀργεῖν καὶ πεπαῦσθαι προστάττομεν, ἀναθεματιζομένου Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς καὶ πάσης ἑτέρας αἱρέσεως καὶ πάντων τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων. Καὶ περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως μὴ σύνοδον γίνεσθαι ἢ ἑτέραν ζήτησιν· ἀλλὰ ταῦτα μένειν ἀῤῥαγῆ καὶ ἀσάλευτα. **C** Ἀποδοθῆναι δὲ καὶ τὰς ἐπαρχίας τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ πατριάρχῃ καὶ ἀρχιεπισκόπῳ Ἀκακίῳ· ὧν τὴν χειροτονίαν εἶχεν ὁ θρόνος ταύτης τῆς βασιλίδος καὶ ἐνδόξου πόλεως· δηλαδὴ τῶν νῦν ὄντων θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων μενόντων ἐπὶ τῶν οἰκείων θρόνων, μηδενὸς προκρίματος γινομένου μετὰ τὴν τούτων τελευτὴν τῷ δικαίῳ τῆς χειροτονίας τοῦ εὐαγοῦς θρόνου ταύτης τῆς βασιλίδος καὶ ἐνδόξου πόλεως. Τοῦτο δὴ τὸ θεῖον ἡμῶν θέσπισμα δύναμιν ἐπέχον θείας διατάξεως, οὐδενὶ ἀμφίβολον καθέστηκεν.» Ταῦτα μὲν οὕτως ἐγένετο.

CAPUT VII.

Contrariæ circulares Basilisci litteræ.

«Imperatores Cæsares, Basiliscus et Marcus. Fidem apostolicam et orthodoxam, quæ jam inde ab initio in catholicis ecclesiis usque ad nostri imperii tempora obtinuit, et sub imperio nostro obtinet, atque adeo in perpetuum obtinere debet, in quam etiam baptizati sumus, quam et credimus, eam ipsam solam inviolatam atque inconcussam obtinere, et obtinentem perpetuo celebrari in omnibus orthodoxorum catholicis et apostolicis ecclesiis, **670** neque quidquam aliud requiri debere, sancimus. Proinde quidquid sub imperio nostro actum editumque est, sive circulares litteræ, seu scripta alia, quæcunque tandem ea sint, professionis fidei aut ecclesiasticæ constitutionis gratia promulgata, irrita et abrogata esse jubemus. Nestorium et Eutychetem, nec non hæreses omnes, et eos qui idem cum illis sentiunt, universos anathemate condemnamus. Decernimus quoque, de fidei causa neque synodum cogi, neque quæstionem aliam inferri, sed hæc quam approbamus firma et inconcussa manere: provincias etiam reddi debere sanctissimo et religiosissimo patriarchæ et archiepiscopo Acacio, quarum antistitum ordinationem imperantis hujus et inclytæ urbis thronus habuit: ita videlicet, ut Dei amantissimi qui nunc sunt episcopi, in sedibus suis permaneant: neque post obitum illorum, præjudicium aliquod adversus jura ordinationis sacri throni imperantis hujus et inclytæ urbis creetur. Atque divina hæc sanctio nostra vim sacræ constitutionis habens, ne cui in dubium aut controversiam vocetur.» Hæc sic acta.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

D *Ὡς Ζήνων αὖθις εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθεν ἀρχήν· Βασιλίσκος δὲ διεφθάρη.*

Ὁ δὲ Βασιλίσκος κατὰ τῆς πίστεως παραταξάμενος, μῖσος παρὰ πάντων ἐκτήσατο· ὃ μεμαθηκότες οἱ Ζήνωνα ἐπιτετραμμένοι πολιορκεῖν, πιστά οἱ φυλάξειν διομοσάμενοι, Ζήνωνι σπένδονται· καὶ τοῦτον λαβόντες ἐχώρουν ἀνὰ τὴν βασιλεύουσαν· δῶρα τὰ μὲν εἰληφότες, τὰ δ' ὑπεσχημένοι λαβεῖν. Φασί γε μὴν καὶ τὴν πρωτομάρτυρα καὶ πολύαθλον Θέκλαν ὄψεσι μυστικαῖς ἐκφανεῖσαν, τὴν τῆς βασιλείας ἀποκατάστασιν αὖθις αὐτῷ βεβαιώσασθαι. Οὗ γενομένου, Ζήνων τῇ μάρτυρι ἀμειβόμενος τῆς μηνύσεως, ἀνὰ τὴν Σελευκέων μητρόπολιν τέμενος ἀνετίθει ἐξοχῇ μέγιστον, καὶ προὔχον ἐν κάλλει, ὃ πολλῷ χρυσίῳ καὶ βασιλικοῖς κατεκόσμει τοῖς ἀναθήμασιν. Ὁ δὲ Βασιλίσκος τὴν κίνη-

CAPUT VIII.

Ut Zeno rursus in imperium suum sit restitutus, Basiliscus autem interierit.

Porro Basiliscus quod adversus fidem bellum gereret, odium omnium incurrit. Quod ubi cognovere, quibus Zenonis obsidio commissa fuerat, juramento interposito se fidos illis futuros, Zenoni conciliati sunt: eoque recepto, ad urbem imperantem ire contenderunt: cum quidem dona ab eo partim jam accepissent, partim se accepturos esse stipulati essent. Ferunt sane quidam protomartyrem, quæ multum et strenue decertavit, Theclam, arcanis quibusdam visionibus illi restitutionem imperii confirmasse. Quapropter Zeno ut martyri de ejuscemodi denuntiatione gratiam referret, in metropoli Seleuciæ, delubrum amplitudine maximum et pulchritudine præstantissimum

condidit, quod multo auro et imperialibus donariis A exornavit. Basiliscus de Zenonis motu certior factus, consobrinum suum Harmatium (1) copiarum in Thracia ducem, qui progressum illius impediret, adversus eum misit, **671** eumque jurejurando sane quam horrendo, ne se unquam Zenoni conjungeret, obstrinxit. Harmatius cum Zenone ad Nicæam congressus, in eum illum conjecit metum, ut frustra se rem quam conficere nequiret, aggredi putarit: nisi donis ac pollicitationibus Harmatium, se videlicet Basiliscum filium ejus Cæsarea tænia exornaturum esse, expugnaret. Atque ita hunc quoque jurisjurandi religionem parvifacientem, Zeno adversus Basiliscum in partibus suis habuit. At Basiliscus his rebus cognitis, statim senten- B tiam mutavit: et imperiali corona sacræ mensæ imposita, supplex ipse cum Zenonide (2) ad baptisterium confugit. Zeno confestim Constantinopoli exceptus, primum ecclesiam magnam, deinde cum apparatu et comitatu maximo imperialem regiam ingressus est. Basiliscus autem cum viginti menses in Romano imperio tyrannus fuisset, in Cappadociam moriturus missus est: atque in mansione quadam seu militari diversorio (3), cui Acusi nomen est, cum uxore et liberis interfectus est. A Zenone statim Circenses ludi editi. Deinde is, pro eo atque paulo ante se facturum juraverat, Harmatii quidem filium Basiliscum ad Cæsaris dignitatem extulit: postea autem Harmatium, quod cum non magis sibi, quam Basilisco fuisset, fidum fore arbitraretur, jugulari jussit: filium porro ejus Cæsarem sacerdotem fecit, qui deinde multo post ecclesiam Cyzicenam optime administravit.

σιν ἐκμαθὼν Ζήνωνος, τὸν ἀνεψιὸν Ἁρμάτιον ἔπεμπε στρατηγὸν τῶν ἐν Θρᾴκῃ καθεστῶτα δυνάμεων, ἐκεῖνον ἐπὶ τὰ πρόσω ἰέναι κωλύσοντα, ὅρκοις φρικτοῖς τοῦτον ἀσφαλισάμενος μὴ σπείσασθαί ποτε Ζήνωνι. Ὁ δ' ἐν Νικαίᾳ συμβαλὼν ἐκείνῳ, ἐπὶ τόσον ἐκεῖνον κατέπληξεν, ὡς λογίσασθαι ἀνηνύτοις δῆτα ἐπιχειρεῖν, εἰ μὴ δώροις ὑποφθείρας τοῦτο, Ζήνων καὶ ὑποσχέσεσιν, ὡς ἄρα τῇ Καισαρικῇ ταινίᾳ τὸν ἐκείνου υἱὸν Βασιλίσκον κοσμήσοι, κατὰ τοῦ κρατοῦντος καὶ τοῦτον ἔσχεν, ἐν δευτέρῳ τὰ τῶν ὅρκων δὴ θέμενον. Ὁ μὲν οὖν Βασιλίσκος ταῦτα μαθὼν, εὐθὺς ὑπεχώρει· καὶ τὸν βασιλικὸν στέφανον τῇ θείᾳ τραπέζῃ ἐνθέμενος, αὐτὸς σὺν Ζηνωνίδι ἐπὶ τὸ βαπτιστήριον ἱκέτης προσέφευγε. Ζήνων δ' ἐξ αὐτῆς τῇ Βύζαντος προσδεχθεὶς, πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸν μέγαν ᾔει νεὼν· ἔπειτα ἐχώρει σὺν πομπῇ μεγίστῃ πρὸς τὰ βασίλεια. Βασιλίσκος δὲ κ' μῆνας τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τυραννήσας, ἐπὶ τὴν Καππαδοκῶν ἐστέλλετο τεθνηξόμενος· καὶ ἔν τινι σταθμῷ Ἀκουσῷ λεγομένῳ σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις δέχεται τὴν σφαγήν. Ἱππικὸν δ' εὐθὺς ποιήσας Ζήνων κατὰ τοὺς πρὸ βραχέος δοθέντας ὅρκους, τὸν μὲν Ἁρματίου υἱὸν Βασιλίσκον τῇ τοῦ Καίσαρος ἀξίᾳ τιμᾷ· ἐς ὕστερον δὲ λογισάμενος ὡς Ἁρμάτιος οὐδαμῶς οἱ αὐτῷ τὰ πιστὰ φυλάξοι ὥσπερ οὐδὲ Βασιλίσκῳ, κελεύει τοῦτον σφαγῆναι· τὸν δ' ἐκείνου υἱὸν τὸν Καίσαρα ἱερέα ἐχειροτόνει. Πολλῷ δὲ ὕστερον οὗτος καὶ τὴν Κυζικηνῶν ἐκκλησίαν ἐποίμανεν ἄριστα.

CAPUT IX.

C

Episcopi Asiani libellum pœnitentiæ ad Acacium mittunt, de synodo eum placantes.

Zeno simul atque in imperium restitutus est, per constitutionem scriptam quamprimum, quidquid a tyranno Basilisco per circulares litteras contra fidem novatum fuerat, abrogavit. Quod ubi Asiani episcopi intellexerunt, missis ad Acacium Constantinopolitanum episcopum pœnitentiæ libellis, gratiam sibi fieri petierunt: illa deprecatione usi, quod non sua sponte, sed vi maxima adacti circularibus subscripsissent. Eamque rem **672** ita et non aliter se habere, et se Chalcedonensi synodo assentiri, atque juxta ejus decretum et antea credidisse, et nunc credere, juremento confirma- D runt. Episcoporum scriptum hoc erat: « Acacio sanctissimo et piissimo sanctissimæ quæ apud imperantem Constantinopolim, novam Romam, est Ecclesiæ patriarchæ. » Et post pauca: « Recte sane ad nos venit, qui locum etiam vestrum

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ὅτι οἱ τῆς Ἀσίας ἐπίσκοποι βιβλίον μετανοίας Ἀκακίῳ ἀπέστειλαν ἡμερούμενοι ἐκεῖνον διὰ τὴν σύνοδον.

Ζήνων δὲ ἅμα τῷ τῇ ἀρχῇ καταστῆναι, ἔγγραφον νόμον ἐτίθει, δς προτροπάδην ἀνῄρει, ὅσα τῷ τυράννῳ Βασιλίσκῳ τοῖς ἐγκυκλίοις ἐνεωτερίσθη κατὰ τῆς πίστεως· ὃ οἱ τῆς Ἀσίας μαθόντες ἐπίσκοποι, βιβλία μετανοίας ἐπιπέμποντες Ἀκακίῳ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ, συγγνώμην ᾔτουν, παραιτούμενοι, ὡς οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ἀνάγκῃ πλείστῃ τοῖς ἐγκυκλίοις καθυπογράψαι· ὅρκοις τε τοὺς λόγους κατησφαλίζοντο, ἦ μὴν οὕτως ἔχειν καὶ οὐχ ἑτέρως· καὶ τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ τίθεσθαι, καὶ κατ' ἐκείνην πιστεύειν καὶ νῦν καὶ πρότερον. Ἡ δὲ τῶν ἐπισκόπων γραφὴ τούτοις τοῖς γράμμασι περιείληπτο· « Ἀκακίῳ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ ὁσιωτάτῳ πατριάρχῃ τῆς κατὰ τὴν βασιλεύουσαν Κωνσταντινούπολιν νέαν Ῥώμην ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἔφθασεν ἐφ' ἡμᾶς πρεπόντως ποιῶν ὁ καὶ τὸν ἡμέτερον ἀναπλη-

(1) Procopius *Armatum* nominat.

(2) Alii *Zenobium* vocant.

(3) Basiliscum tyrannum cum uxore et filiis Zeno in Cappadociam misit hiemis tempore, eosque neque veste neque cibariis juvari jussit. Unde brevi se invicem complexi, collacrymantes misere periere. (Procop.) Hic inexplebilis avaritiæ fuit. Nam et ab ecclesiarum antistitibus pecuniam exegit: et a tenuibus opificibus manuum labore vitæ sumptus tolerantibus, excutiendis non abstinuit. Quapropter ob ejusmodi exactiones lacrymis plena erant omnia. Sub Leone is pro Rustico copiarum militarium dux lectus. (Suid.)

ρώσων τόπον. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Διὰ δὲ τῶν λιβέλλων γνωρίζομεν ὑπογεγραφηκέναι οὐ κατὰ πρόθεσιν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης γράμμασι καὶ ῥήμασιν, ἀλλ' οὐ καρδίᾳ συνθέμενοι τούτοις. Ταῖς γὰρ ἡμῶν ἀπροσδέκτοις πρεσβείαις σὺν ἐπινεύσει τοῦ Κρείττονος καὶ παρειλήφαμεν παρὰ τῶν τῆς οἰκουμένης φωστήρων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ καὶ τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων πιστεύομεν, πρὸς τούτοις καὶ τοῖς ἐν Χαλκηδόνι εὐσεβῶς καὶ ὀρθῶς τυπωθεῖσι παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ συναχθέντων θείων Πατέρων. » Ταῦτα μὲν οἱ ἐπίσκοποι. Εἴτ' οὖν Ζαχαρίας ὁ ταῦτα ἐμπαθῶς συνταξάμενος, τούτοις ἔφθη συκοφαντήσας· εἴτε καὶ αὐτοὶ διεψεύσαντο, ὡς παρὰ γνώμην τῷ ἐγκυκλίῳ ὑπέγραψαν, καὶ ταῦτα Ἀκακίῳ γεγραφότες, οἷα μικρὸν ἄνωθεν διεξήλθομεν, ἀκριβῶς συνορᾷν οὐκ ἔχω. Καὶ τὰ μὲν ὧδέ πη ἔσχε.

A obtinebit. » Et rursum : « Per libellos supplices significamus, subscripsisse nos non ex animi sententia, sed necessitate coactos, litteris tantum et verbis, non autem animi destinatione, circularibus illis assentientes. In acceptabilibus enim precationibus nostris, annuente Deo, quæ a totius orbis luminaribus trecentis decem et octo, et rursum a centum quinquaginta sanctis Patribus accepimus, ad hæc quæ a divinis patribus Chalcedone congregatis, pie et recte constituta sunt, ea credimus. » Hæc episcopi scripsere. Sive autem Zacharias, qui hæc affectibus ductus conscripsit, sycophantice hoc illis impegit : seu ipsi episcopi, quod præter animi sententiam circulari constitutioni subscripserint, cum ita ad Acacium scribe-
B rent, ut paulo ante narravimus, mentiti sunt, dispicere et pronuntiare certo non possum. » Hæc certe sic habuere (1).

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Ὡς ἀπήλασε Ζήνων τὸν Κναφέα Πέτρον τῆς Ἀντιόχου καὶ ἑτέρους· Καλανδίωνι δὲ τὸν θρόνον αὖθις ἐπέτρεψε. Καὶ περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου Ἀντιοχείας.

Ζήνων δὲ τὸν μὲν Κναφέα Πέτρον, ἅτε ὑπὸ Βασιλίσκου ἀνακληθέντα, τῆς Ἀντιόχου ἐξήλαυνε. Καλανδίωνι δὲ τῷ μετὰ Στέφανον τὴν ἐπισκοπὴν ἐνεχείριζεν αὖθις. Καὶ Παῦλον δὲ τῆς Ἐφέσου ἐδίωκε· καὶ Νεστόριον τῆς Ταρσοῦ, καὶ Κῦρον ἀφίστα Ἱεραπόλεως· Χαλκηδόνος τε Ῥωμανόν, καὶ Σαμοσάτων Εὐσέβιον, Μοψουεστίας δὲ Ἰουλιανόν, Παῦλον Κωνσταντίνης, καὶ Ἀνδρέαν Θεοδοσιουπόλεως. Ὁ δὲ Καλανδίων οὐδένα προσίετο, εἰ μὴ πρότερον τὸν Πέτρον ἀναθεματίσοι, καὶ τὰ Βασιλίσκου ἐγκύκλια. Αἰτήσας δὲ Ζήνωνα καὶ τὸ λείψανον Εὐσταθίου τοῦ θείου ἀπὸ Φιλίππων τῆς Μακεδόνων, ἔνθα ἐξόριστος τὸν βίον ἀπέλιπε, σὺν τιμῇ πολλῇ εἰς Ἀντιόχειαν ἤγαγε, πρὸ ὀκτωκαίδεκα μιλίων πάσης σχεδὸν προχυθείσης τῆς πόλεως, καὶ σὺν χαρᾷ πλείστῃ προσηχαμένης. Οἱ δὲ δι' αὐτὸν εἰσέτι τῆς Ἐκκλησίας διακρινόμενοι, ἑκατὸν παρῳχηκότων ἐνιαυτῶν, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡνώθησαν.

CAPUT X.

Ut Zeno Petrum Cnapheum, et item alios Antiochia expulerit, et Calandioni episcopatum ejus commiserit. De reductione reliquiarum sancti Eustathii Antiocheni.

Zeno Petrum Cnapheum, ut qui a Basilisco revocatus esset, Antiochia expulit, et Calandioni Stephani successori episcopatum restituit. Paulum etiam Epheso exegit, Nestorium item Tarso, et Cyrum Hierapoli, Romanum Chalcedone, Samosatis Eusebium, Mopsuestia Julianum, Paulum Con-
C stantia, et Andream Theodosiopoli. Calandion autem neminem ad communionem admittebat, qui non prius Petrum et circularia Basilisci anathemate confodisset. Ac de Zenonis voluntate et consensu, divi Eustathii, qui Philippis apud Macedones in exsilio vitam finierat, reliquiæ cum reverentia multa Antiochiam reductæ sunt : 673
quas cum lætitia summa civitas ea ad decimum octavum fere lapidem extra urbem effusa excepit. Atque illi qui ad hoc usque tempus ab Ecclesia secesserant, annis centum elapsis, Ecclesiæ tandem prorsus uniti sunt.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὡς μετὰ Τιμόθεον τὸν Αἴλουρον Πέτρος ὁ Μογγὸς γίνεται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· εἶτα πάλιν Τιμόθεος ὁ Σαλοφακιόλος· εἶτα Ἰωάννης ὁ Ταβεννησιώτης· καὶ μετὰ τοῦτον αὖθις ὁ Μογγὸς Πέτρος, δεξάμενος τοὺς ἀπὸ Προτερίου, καὶ τῷ ἑνωτικῷ καθυπογράψας τοῦ Ζήνωνος.

Πρὸς βουλῆς δ' ἦν Ζήνωνι καὶ Τιμόθεον τὸν Αἴλουρον ἀπελάσαι τῆς Ἀλεξάνδρου. Γνοὺς δὲ εἰς βαθὺ γῆρας ἐληλακότα, καὶ ἤδη πρὸς ταφὴν ὄντα, τὸ βούλευμα διεκώλυσεν. Ὁ δὲ μετ' οὐ πολὺ πρὸς τὰ κατωτέρω μετεχώρει δικαιωτήρια. Ἀλεξανδρεῖς δ' αὐθεντίᾳ χρησάμενοι, χειροτονοῦσι σφίσι ποιμένα, πολλῷ τῇ δυσσεβείᾳ χείρονα τοῦ Αἰλούρου, Πέτρον ἕτερον, Μογγὸν τὸ ἐπώνυμον· ὃν, ὥς φασι καὶ δύο ἐπισκόπων τὴν χειροτονίαν τελεσάντων, καὶ

CAPUT XI.

C *Ut Alexandriæ Timotheo Æluro Petrus Moggus, Moggo Timotheus Salophaciolus, huic porro Joannes Tabennesiotes, huic autem rursus Petrus Moggus, eis qui Proterium secuti fuerant ad se receptis, et Zenonis Henotico, hoc est, conciliatorio seu pacificatorio edicto comprobato, successerit.*

Constituerat Zeno Timotheum quoque Ælurum Alexandria ejicere. Postquam autem ad multam eum senectutem pervenisse, et jam non longe a sepulcro abesse cognovit, consilium mutavit. Atque ille paulo post ad inferorum migravit judicium. Alexandrini autem potestate sibi et auctoritate usurpata, pastorem sibi delegerunt impietate Æluro longe deteriorem, Petrum alterum cognomento Moggum : quem unus et alter siculi ferunt,

(1) Evagr. lib. III, cap. 9.

episcopi consecrarunt, quibus legitime dignitas adempta fuerat. Quod ubi Zeno rescivit, eos qui illum episcopum legerant, morte multavit. Timotheum autem Salophaciolum, Proterii successorem, qui Canobi (sicuti diximus) degebat, in sedem suam restituit, cui Moggus diebus triginta sex incubaverat. Ac Timotheus quidem imperatoriis litteris thronum suum ita recuperavit. Brevi vero post consilium quidam ceperunt legatum ad imperatorem mittendi, Joannem presbyterum Tabennesiotam, qui œconomus templi honorandi Præcursoris et Baptistæ creatus fuerat : ut ibi episcopus eorum inter homines esse desiisset, Alexandrini potestatem episcopi quem vellent eligendi haberent. Qui legatus ubi compertus est sibi ipsi episcopatum precari, quemadmodum Zacharias inquit, postquam imperatori juravit, haud unquam se Alexandriæ thronum recepturum esse, domum reversus est, et imperator constitutione, ut post obitum Timothei, Joanne excepto, cathedram episcopalem Alexandriæ, quem ibi clerus et populus legisset sortiretur, sancivit. Non multo post Timotheo defuncto, Joannes pacta conventa et jusjurandum parvi pendens, pecunia quibusdam, ut
674 idem Zacharias ait, corruptis, ad episcopatum conscendit. Quod ubi factum est, Zeno illum quidem rejici jussit, suggestione autem Acacii scriptum ad Alexandrinos, quod ἑνωτικὸν, hoc est, unionis conciliatorium vocavit, dedit : in quo præcepit, ut thronus Petro Moggo reddatur, siquidem ille scripto ei subscribere, et Proterii sectatores recipere, quartamque synodum approbare vellet. Hanc rei ejus dispositionem, de Acacii sententia (sicuti dixi) constitutam, Pergamius, qui nuper admodum Ægyptiæ provinciæ præfectus declaratus fuerat, Alexandriam pertulit. Is postquam eo pervenit, et Joannem Romam profugisse comperit, cum Petro Moggo collocutus, ut henoticum Zenonis scriptum reciperet, ei persuasit, et eos præterea qui ab Ecclesia secessissent. Ille tomo ei statim subscripsit : et cum Alexandriæ publicus populi conventus celebraretur, quia henoticum Zenonis omnibus placuit, eos quoque qui propter Proterii partes secesserant, admisit. Atque ubi orationem non ita longam ad populum habuit, quam ad ecclesiasticum plebis conventum composuerat, postea etiam Zenonis constitutionem multitudini recitavit, hisce verbis compositam :

CAPUT XII.

De Zenonis edicto, quod pacificatorium est dictum, neque rejiciens neque comprobans Chalcedonensem synodum.

« Imperator Cæsar Zeno pius, victor, triumphator, maximus, semper colendus, Augustus, Alexandrinis, et qui per Ægyptum et Libyam et Pentapolim sunt, religiosissimis episcopis et clericis, et monachis et laicis. Cum imperii nostri initium et conservationem, tum autem opes atque armaturam inexpugnabilem persuasum habeamus esse,

A τούτων δ' ἐνδίκως τὴν ἱερωσύνην ἀφαιρεθέντων. Ὁ δὴ Ζήνων μαθὼν, τοὺς μὲν ψηφισαμένους θανάτου ζημίᾳ ἐτίμα· Τιμόθεον δὲ τὸν μετὰ Προτέριον, ᾧ Σαλοφακίολος τὸ ἐπίκλην, ὥσπερ ἔφημεν, ἐν Κανώβῳ ποιούμενον τὰς διατριβὰς, ἐπανάγει αὖθις τῷ θρόνῳ, ἐφ' ἡμέραις τριακονταὲξ τοῦ Μογγοῦ Πέτρου τούτῳ διαγαγόντος. Ἀλλὰ Τιμόθεος οὕτω βασιλείοις γράμμασι τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπέλαβε. Μετ' οὐ πολὺ δὲ βουλὴν ἔνιοι ἐτίθεντο βασιλεῖ στεῖλαι πρέσβιν, Ἰωάννην πρεσβύτερον τὸν Ταβεννησιώτην, εἰς οἰκονόμον ἀποτεταγμένον τοῦ νεὼ τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ· ὡς ἂν εἴ γε συμβαίη τὸν σφῶν ἐπίσκοπον ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι, ἐξὸν εἴη Ἀλεξανδρεῦσιν ὃν ἂν ἕλοιντο ψηφίσασθαι πρόεδρον. Ἑαυτῷ δὲ φωραθεὶς ὁ πρέσβις μνώμενος τὴν ἐπι-
B σκοπὴν, ὡς Ζαχαρίας φησὶν, ὅρκους δοὺς βασιλεῖ, μή ποτ' ἐκεῖνον τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου ἐγχειρισθῆναι θρόνον, ἀνέστρεψεν ὄπισθεν, τοῦ βασιλέως θεσπίσαντος, μετὰ τὸ ἀποβιῶναι Τιμόθεον πλὴν Ἰωάννου ἐκεῖνον τὴν καθέδραν κληρώσασθαι ὃν ἂν ὁ κλῆρος καὶ τὸ πλῆθος ἐπιλέξηται. Μετ' οὐ πολὺ δὲ Τιμοθέου τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, Ἰωάννης τὰς συνθήκας τῶν ὅρκων παρ' οὐδὲν λογισάμενος, χρήμασί τινας ὑποφθείρας, ὡς ὁ αὐτὸς Ζαχαρίας φησὶν, εἰς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς καθέδραν ἀνάγεται. Οὗ γενομένου, ἐκεῖνον μὲν ἀπελαθῆναι Ζήνων ἐκέλευεν, ὑποθήκαις δὲ Ἀκακίου καὶ πρὸς Ἀλεξανδρεῖς ἔγραφεν, ὃ δὴ *Ἑνωτικὸν* κατωνόμασε· θεσπίζων Πέτρῳ τῷ Μογγῷ αὖθις ἀποδοθῆναι τὸν θρόνον, εἴπερ ἕλοιτο καθυποσημαίνειν τῷ
C γράμματι, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς μοίρας Προτερίου δέχεσθαι, καὶ μὴ τὴν τετάρτην ἐκτρέπεσθαι σύνοδον. Ἣν δὴ οἰκονομίαν γνώμῃ Ἀκακίου συντεθειμένην, ὡς εἴρηται, Περγάμιος διεκόμιζεν, ἄρτι τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως τὴν ὕπαρχον ἀξίαν ἐγχειρισθείς. Ὁ δὴ τῇ Ἀλεξάνδρου προσεσχηκὼς, τὸν μὲν Ἰωάννην φυγάδα ἐς Ῥώμην γενέσθαι ἐμάνθανε· Πέτρῳ δὲ τῷ Μογγῷ περιτυχὼν, πείθει μὲν τὸ ἑνωτικὸν Ζήνωνος δέχεσθαι, καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας διισταμένους. Καὶ τὸν μὲν τόμον εὐθὺς καθυπέγραφε· δημοτελοῦς δὲ πανηγύρεως ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελουμένης, ἐπεὶ καὶ πᾶσι τὸ ἑνωτικὸν Ζήνωνος εἰς ἀρέσκειαν ἦν, δέχεται Πέτρος καὶ τοὺς ἀπὸ Προτερίου διισταμέ-
D νους. Μετρίαν δὲ προσφώνησιν τῷ λεῷ ἀνειπὼν, ὃ ἐπ' ἐκκλησιάσει τοῦ δήμου συνέταξεν, ἔπειτα καὶ τὸ ἑνωτικὸν Ζήνωνος τῷ πλήθει ὑπανεγίνωσκε τάδε διαγορεῦον·

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τοῦ λεγομένου ἑνωτικοῦ τοῦ βασιλέως Ζήνωνος· μήτε ἀποτρεπόμενον μήτε δεχόμενον τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον.

« Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ζήνων, εὐσεβὴς, νικητὴς, τροπαιοῦχος, μέγιστος, ἀεισέβαστος, Αὔγουστος, τοῖς κατ' Ἀλεξάνδρειαν καὶ Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν εὐλαβεστάτοις ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς καὶ μοναχοῖς καὶ λαϊκοῖς. Ἀρχὴν καὶ σύστασιν δύναμίν τε καὶ ὅπλον ἀκαταμάχητον τῆς ἡμετέρας εἰδότες βασιλείας τὴν μόνην ὀρθὴν καὶ ἀληθινὴν

πίστιν, ἥντινα διὰ τῆς θείας ἐπιφοιτήσεως ἐξέθεντο A μὲν οἱ ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντες τριακόσιοι δεκαοκτὼ ἅγιοι Πατέρες, ἐβεβαίωσαν δὲ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ὁμοίως ἅγιοι Πατέρες συνελθόντες, νύκτωρ τε καὶ μεθημέραν πάσῃ προσευχῇ καὶ σπουδῇ καὶ νόμοις κεχρήμεθα πληθυνθῆναι δι' αὐτῆς τὴν ἁπανταχόσε ἁγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἄφθαρτον καὶ ἀτελεύτητον μητέρα τῶν ἡμετέρων σκήπτρων· εἰρήνῃ τε καὶ τῇ περὶ Θεὸν ὁμονοίᾳ τοὺς εὐσεβεῖς λαοὺς διαμένοντας, εὐπροσδέκτους τὰς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἱκετείας προσφέρειν, σὺν τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, καὶ θεοσεβεστάτοις κληρικοῖς καὶ ἀρχιμανδρίταις καὶ μονάζουσι. Τοῦ γὰρ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ Θεοτόκου Μα- B ρίας σαρκωθέντος καὶ τεχθέντος, τὴν ἐκ συμφωνίας δοξολογίαν καὶ λατρείαν ἡμῶν ἐπαινοῦντος καὶ ἑτοίμως δεχομένου, τὰ μὲν τῶν πολεμίων ἐκτριβήσεται καὶ ἐξαλειφθήσεται γένη· πάντες δὲ τὸν οἰκεῖον ὑποκλινοῦσιν αὐχένα τῷ ἡμετέρῳ μετὰ Θεὸν κράτει. Εἰρήνη δὲ καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ, ἀέρων τε εὐκρασία, καὶ καρπῶν εὐφορία, καὶ τὰ ἄλλα δὲ τὰ λυσιτελοῦντα τοῖς ἀνθρώποις φιλοτιμηθήσεται. Οὕτως οὖν τῆς ἀμωμήτου πίστεως ἡμᾶς τε καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ περισωζούσης πράγματα, δεήσεις ἡμῖν προσεκομίσθησαν παρὰ θεοσεβῶν ἀρχιμανδριτῶν καὶ ἐρημιτῶν, καὶ ἑτέρων αἰδεσίμων ἀνδρῶν, μετὰ δακρύων ἱκετευόντων ἕνωσιν γενέσθαι ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις, συναφθῆναί τε τὰ μέλη τοῖς μέλε- C σιν, ἅπερ ὁ μισόκαλος ἀπὸ πλείστων χρόνων χωρίσαι κατηπείχθη, γινώσκων ὡς εἰ ὁλοκλήρῳ τῷ τῆς Ἐκκλησίας σώματι πολεμῴη, ἡττηθήσεται. Συμβαίνει γὰρ ἐκ τούτου καὶ γενεὰς ἀναριθμήτους εἶναι, ὅσας ὁ χρόνος ἐν τοσούτοις ἔτεσι τῆς ζωῆς ὑπεξήγαγε· καὶ τὰς μὲν τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἐστερημένας ἀπελθεῖν, τὰς δὲ τῆς θείας κοινωνίας μὴ μετασχούσας πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπαραίτητον ἐκδημίαν ἀπαχθῆναι, φόνους τε τολμηθῆναι μυρίους, καὶ αἱμάτων πλήθει μὴ μόνον μολυνθῆναι τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀέρα. Ταῦτα τίς οὐκ ἂν εἰς τὸ ἀγαθὸν μετασκευασθῆναι προσεύξοιτο; Διά τοι τοῦτο γινώσκειν ὑμᾶς ἐσπουδάσαμεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς καὶ αἱ πανταχοῦ ἐκκλησίαι, ἕτερον σύμβολον ἢ μάθημα, ἢ ὅρον πίστεως, ἢ πίστιν, πλὴν D τοῦ εἰρημένου ἁγίου συμβόλου τῶν τιη' ἁγίων Πατέρων, ὅπερ ἐβεβαίωσαν οἱ μνημονευθέντες ρν' ἅγιοι Πατέρες, οὔτε ἐσχήκαμεν, οὔτε ἔχομεν, οὔτε ἕξομεν, οὔτε ἔχοντας ἐπιστάμεθα· εἰ δὲ καὶ ἔχοι τις, ἀλλότριον αὐτὸν ἡγούμεθα· τοῦτο γὰρ καὶ μόνον, ὡς ἔφαμεν, τὴν ἡμετέραν περισώζειν τεθαῤῥήκαμεν βασιλείαν. Καὶ πάντες δὲ οἱ λαοὶ τοῦ σωτηριώδους ἀξιούμενοι φωτίσματος, αὐτὸ καὶ μόνον παραλαμβάνοντες βαπτίζονται. Ὧ καὶ ἐξηκολούθησαν οἱ ἅγιοι Πατέρες, οἱ ἐν τῇ Ἐφεσίων συνελθόντες· οἳ καὶ καθελόντες τὸν ἀσεβῆ Νεστόριον καὶ τοὺς τὰ ἐκείνου μετὰ ταῦτα φρονοῦντας. Ὅντινα καὶ ἡμεῖς Νεστόριον ἅμα Εὐτυχεῖ τἀναντία τοῖς εἰρημένοις φρονοῦντας ἀναθεματίζομεν· δεχόμενοι καὶ τὰ ιβ' κεφά-

A solam rectam et veram fidem quam divina inspiratione Nicææ trecenti decem et octo sancti Patres congregati promulgaverunt, et Constantinopoli centum quinquaginta itidem sancti Patres coacti confirmaverunt, diu noctuque precationibus, studiis legibusque nostris omnibus hoc agimus, ut per eam ubique locorum sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia incrementa capiat, **675** quæ incorruptibilis et immortalis sceptrorum nostrorum mater, et pii populi nostri in pace religionis divinæ concordia persistentes, acceptabiles pro imperio nostro preces una cum Dei amantissimis episcopis et piissimis clericis et archimandritis et monachis fundant. Cum enim magnus Deus et Salvator noster Christus Jesus, qui ex sancta Virgine et Dei B Genitrice Maria incarnatus et natus est, glorificationem et sacrum cultum nostrum consentientem laudaverit, benigneque susceperit, tum gentes hostiles conterentur atque exstinguentur, et omnes colla sua imperio secundum Deum nostro submittent: pax etiam, et quæ ex pace proveniunt bona, cœli salubritas, frugum ubertas, aliaque quæ hominibus commoda sunt, liberaliter suppeditabunt. Itaque cum fides irreprehensibilis et vos et imperium Romanum sic conservet, preces nobis a piis archimandritis et eremitis, aliisque venerandis viris oblatæ sunt: qui cum lacrymis nobis supplicarunt, ut unionem in sanctissimis Ecclesiis fieri, et membra membris conjungi, quæ honestatis pietatisque C inimicus ab annis plurimis segregare est conatus, curaremus. Qui quidem inimicus bene novit, si integro et conjuncto Ecclesiæ corpori bellum inferat, victum se iri. Nam ex hoc factum est, ut infinitæ gentes et generationes, quas tot annorum tempora ex hac vita subduxerunt, partim absque lavacri regeneratione obierint, partim sine divinæ communionis perceptione ad inevitabilem illam omnium migrationem transierint: et ut cædes innumerabiles patratæ sint, ita ut sanguinis unda non solum terra, verum etiam aer ipse contaminatus sit et infectus: quæ omnia quis est qui non in melius mutari exoptet? Quapropter scire vos volumus, neque nos, neque quæ ubique locorum sunt ecclesias, aliud symbolum, aut doctrinam aut D formulam fidei, aut fidem etiam, præterquam quod (sicuti dictum est) a trecentis decem et octo sanctis Patribus editum, et a centum et quinquaginta, quorum mentionem etiam fecimus, sanctis Patribus comprobatum est sanctum Symbolum, vel habuisse, vel habere, vel habituros esse, neque aliquos qui habeant scire: atque si quis etiam habeat, alienum illum putare. **676** Nam id solum Symbolum, quemadmodum diximus, imperium nostrum conservare confidimus. Et populi universi, qui salutarem consequuntur illuminationem, hoc solo recepto baptizantur. Hoc etiam secuti sunt sancti Patres Ephesi congregati, qui impium Nestorium et opinionis ejus postea sectatores condemnarunt, quem sane Nestorium una cum Eu-

tychete, quod diversa ab eis quæ dicta sunt sentiant, anathemate ferimus: duodecim etiam capita illa a sanctæ memoriæ Cyrillo sanctæ catholicæ Alexandrinorum Ecclesiæ archiepiscopo promulgata recipientes. Profitemur autem unigenitum Filium (1) Dei et Deum (qui vere homo factus est, Dominum nostrum Jesum Christum, qui consubstantialis est Patri secundum divinitatem, et idem consubstantialis nobis juxta humanitatem: et qui descendit et incarnatus est ex Spiritu sancto, et Maria virgine et Dei genitrice) unum esse, et non duos. Unius enim esse dicimus et miracula et perpessiones, quas sponte sua carne pertulit. Eos vero qui eum dividunt aut confundunt, aut phantasiam seu spectrum inducunt, haudquaquam approbamus. Et pura labisque peccati omnis expers (2), veraque, ex Dei Genitrice incarnatio accessionem Filii non attulit: et Trinitas, uno Trinitatis ejus Deo Verbo incarnato, Trinitas permansit. Cum igitur sciamus neque sanctas quæ ubique sunt, et orthodoxas Dei ecclesias, neque qui eis præsunt Dei amantissimos sacerdotes, neque imperialem nostram sublimitatem symbolum aliud, aut fidei definitionem præter eam quam diximus sanctam doctrinam et formulam, vel antea tulisse, vel nunc ferre, conjunximus nos per unionem inter nos ipsos, nihil addubitantes, nihilque cunctantes. Atque hæc scripsimus, non ut novi quidquam de fide afferremus, sed ut vos per certam perfectamque doctrinam confirmaremus. Quemlibet vero qui aliud quidquam sensit, aut sentit, aut nunc, aut quacunque synodo alia, anathemati subjicimus: præcipue vero quos diximus, Nestorium et Eutychetem, et qui cum eis idem sentiunt. Conjungite ergo vos per unionem spirituali matri Ecclesiæ et divina ipsius in ea communione fruimini, per eam quam diximus, unam et solam trecentorum decem et octo sanctorum Patrum professionis fidei definitionem. Ipsa enim sanctissima mater vestra Ecclesia, vos ut germanos nativosque filios, circumfusis ulnis amplecti desiderat, **677** et suavem vestram vocem aliquando tandem audire cupit. Itaque vos ipsos incitate atque urgete. Quod si feceritis, tum Domini et Servatoris et Dei nostri Jesu Christi benignitatem vobis ipsis conciliabitis, tum ab imperiali nostra amplitudine laudem eximiam feretis. » Quibus litteris lectis, Alexandrini universi sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ conjuncti unitique sunt: et quæcunque in medio fuere offendicula et impedimenta, sustulere.

ἅπαντα τὰ εἰρημένα παρὰ τοῦ τῆς ὁσίας μνήμης γενομένου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁμολογοῦμεν δὲ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἐνανθρωπήσαντα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ Θεοτόκου, ἕνα τυγχάνειν καὶ οὐ δύο· ἑνὸς γὰρ εἶναί φαμεν τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη, ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινε σαρκί. Τοὺς γὰρ διαιροῦντας, ἢ συγχέοντας, ἢ φαντασίαν εἰσάγοντας, οὐδὲ ὅλως δεχόμεθα· ἐπείπερ ἡ ἀναμάρτητος κατὰ ἀλήθειαν σάρκωσις ἐκ τῆς Θεοτόκου προσθήκην Υἱοῦ οὐ πεποίηκε· μεμένηκε γὰρ Τριὰς ἡ Τριὰς, καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἑνὸς τῆς Τριάδος Θεοῦ Λόγου. Εἰδότες οὖν ὡς οὔτε αἱ ἅγιαι πανταχοῦ ὀρθόδοξοι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι, οὔτε οἱ τούτων προϊστάμενοι θεοφιλέστατοι ἱερεῖς, οὔτε ἡ ἡμετέρα βασιλεία ἑτέρου συμβόλου ἢ ὅρου πίστεως παρὰ τὸ εἰρημένον ἅγιον μάθημα ἠνέσχοντο ἢ ἀνέχονται, ἡνώσαμεν ἑαυτοὺς μηδὲν ἐνδοιάζοντες. Ταῦτα δὲ γεγράφαμεν, οὐ καινίζοντες πίστιν, ἀλλ' ὑμᾶς πληροφοροῦντες. Πάντα δὲ τὸν ἕτερόν τι φρονήσαντα, ἢ φρονοῦντα, ἢ νῦν, ἢ πώποτε, ἢ ἐν Χαλκηδόνι, ἢ οἵᾳ δήποτε συνόδῳ, ἀναθεματίζομεν· ἐξαιρέτως δὲ τοὺς εἰρημένους Νεστόριον καὶ Εὐτύχιον, καὶ τοὺς τὰ αὐτῶν φρονοῦντας. Συνάφθητε τοίνυν τῇ πνευματικῇ μητρὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῆς αὐτῆς ἡμῖν ἐν αὐτῇ θείας ἀπολαύοντες κοινωνίας, κατὰ τὸν εἰρημένον ἕνα καὶ μόνον ὅρον τῆς πίστεως τῶν τιη' ἁγίων Πατέρων. Ἡ γὰρ παναγία μήτηρ ὑμῶν ἡ Ἐκκλησία καὶ ὡς γνησίους ὑμᾶς υἱοὺς ἀπεκδέχεται περιπτύξασθαι, καὶ τῆς χρονίας καὶ γλυκείας ὑμῶν ἐπιθυμεῖ φωνῆς ἀκροάσασθαι. Ἐπείξατε οὖν ἑαυτούς· ταῦτα γὰρ ποιοῦντες, καὶ τὴν τοῦ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐμένειαν πρὸς ἑαυτοὺς ἐφελκύσεσθε, καὶ παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἐπαινεθήσεσθε. » Ὧν δὴ γραμμάτων ἀνεγνωσμένων οἱ τῆς Ἀλεξάνδρου πάντες ἥνωντο τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τὰ ἐν μέσῳ σκῶλά τε καὶ προσκόμματα διαλύοντες.

(1) Unum solummodo Christum Dei Patris Verbum cum propria carne cognoscimus. (Cyrill.)

(2) Genuit ex se Virgo corpus, sed quod conceptum esset ex Spiritu. (Hilar.) — In naturæ humanæ susceptione gratia quodammodo illi homini naturalis facta est, quæ nullum peccatum posset admittere. (Aug.) Et Gregor. Nazianz. Virginem matrem ante conceptionem Filii sui et anima et corpore cœlitus sanctificatam esse scripsit. — Talis erat illa susceptio, quæ Deum hominem faceret, et hominem Deum. (Aug.) — Virgo carnem Christi non peperit de peccati propagine. (Id. *sup. Joan.* tract. 79.) Erronea ergo fuerit Magistri Sententiarum illa lib. III, dist. 3, sententia: *Sane dici potest, et credi oportet, juxta sanctorum attestationis convenientiam, ipsam (carnem Verbi) prius peccato fuisse obnoxiam, sicut reliqua Virginis caro fuit.*

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

A

Ὡς Καλανδίων ὑπερόριος γίνεται, Πέτρος δὲ ὁ Κναφεὺς τῷ τῆς Ἀντιόχου αὖθις θρόνῳ ἐπιπηδᾷ· καὶ περὶ τοῦ παλιμβόλου ἤθους Πέτρου τοῦ Μογγοῦ.

Καλανδίων δὲ ὁ τῆς Ἀντιόχου πρόεδρος Ἀκακίῳ καὶ Ζήνωνι ἔγραφε, μοιχὸν τὸν Πέτρον ἀποκαλῶν διὰ τὰ γενόμενα· καὶ ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενόμενος, ἀναθέματι τὴν ἁγίαν τετάρτην καθυπέβαλε σύνοδον. Ὃς διὰ ταῦτα πρόφασιν εἰληφὼς ὡς τοῖς ἀποστάταις Ζήνωνος ἐπαμύνοι Ἴλλῳ καὶ Λεοντίῳ καὶ Παμπρεπεῖ τυραννιῶσιν, τὴν Ὄασιν οἰκεῖν κατακρίνεται. Καὶ Καλανδίων μὲν αὖθις τῆς Ἀντιόχου διὰ τοῦτο ἐκβάλλεται· ὁ δὲ Κναφεὺς Πέτρος τέχνῃ τὰ πράγματα ὑπελθὼν, τῆς ἐφετῆς αὐτῷ καθέδρας τῆς Ἀντιόχου πάλιν καταξιοῦται, τῷ ἑνωτικῷ Ζήνωνος πρότερον ὑποσημηνάμενος. Καὶ πρὸς Πέτρον δὲ τὸν Μογγὸν τῆς Ἀλεξάνδρου ἐπισκοποῦντα ἀμοιβαίοις συνοδικοῖς ἐχρήσατο γράμμασιν. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ μετ' Ἀναστάσιον ὁ Ἱεροσολύμων Μαρτύριος τὰς κατ' ἔθος συνοδικὰς ἐκείνῳ ἐπιστολὰς ἔπεμψεν. Ἥνωται δὲ τούτῳ καὶ ὁ τῆς Κωνσταντίνου τὸν θρόνον διέπων Ἀκάκιος. Οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου διεῤῥυηκότος, τινὲς τῶν τῆς Πέτρου τοῦ Μογγοῦ προτέρας μοίρας οὕτως ἔχοντα βλέποντες, τῆς ἐκείνου κοινωνίας διέστησαν· ὡς ἐκεῖνον βιασθέντα, τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἐπ' ἐκκλησίας ἀναθεματίσαι, καὶ τὸ λείψανον Τιμοθέου ἀνορύξαι. Ὃ μαθὼν Ἀκάκιος, ὁ τῆς Κωνσταντίνου, ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο, καὶ ἐν οὐ μετρίαις ἦν ταραχαῖς, ἐς τοσοῦτον, ὥστε καί τινας ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρου ἐκπέμψαι εἴ γε ἀληθῆ τὰ λεγόμενα εἰσομένους. Οὓς ὁ Πέτρος ἐξακριβούμενος, ἐπληροφόρει μηδὲν τοιοῦτον διαπεπραχὼς· καὶ τὰ πλήθη συνάγων, ὑπομνήματα ἔγραφεν, ὧν ἡ δύναμις ἔγγραφος ἔκειτο, ὡς ἄρα εἴη Πέτρος τῶν ἠκουσμένων μηδέν τι διαπραξάμενος. Οὗτος δὲ ἄρα ταῖς ἀληθείαις κόθορνός τις ἢ Πρωτεὺς Φάριος ὢν, Εὔριπός τε καὶ παλίμβολος, ἐν οὐδεμιᾷ καθίστατο γνώμῃ· ἀλλ' ἀεὶ πρὸς τὸ δόξαν μετεῤῥυθμίζετο τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν, νῦν μὲν τὴν ἐν Χαλκηδόνι προσιέμενος σύνοδον, νῦν δὲ ὥσπερ παλινῳδίαν ᾄδων, καὶ ψήφοις ἁπάσαις ἐκβάλλων ταύτην καὶ παραδιδοὺς ἀναθέματι. Ἐξ ὧν δ' Ἀκακίῳ τῷ τῆς Κωνσταντίνου γράφει προέδρῳ μόλις τὸν ἐκείνου δόλον φωράσαντι, δῆλος γεννήσεται. Γράφει δ' ἐπὶ λέξεως οὕτως·

CAPUT XIII.

Ut Calandion in exsilium sit actus, et Petrus Cnapheus in ejus rursum insilierit sedem: et de inconstantibus ac versipellibus Petri Moggi moribus.

Porro Calandion Antiochenus antistes ad Acacium et Zenonem scripsit, et Petrum mœchum vocavit, cum propter ea quæ de illo accidissent, tum quod Alexandriæ anathema in sanctam quartam synodum conjecisset. At Calandion, quod per eam causam occasionem arripuit, ut Illi et Leontii et Pamprepis, qui a Zenone defecerant et tyrannidem affectabant, partes foveret, ad Oasim exsilii causa incolendam damnatus est. Atque ille quidem idcirco rursum Antiochia ejectus, Petrus autem B Cnapheus, fraude in negotio peragendo usus, in desideratam sibi Antiochenam sedem rursum inductus est, postquam henotico Zenonis subscripsit. Dedit is ad Petrum Moggum Alexandriæ episcopum, et vicissim ab eodem accepit synodales litteras. Martyrius itidem Anastasii Hierosolymis successor, ad eum more recepto epistolas ejuscemodi misit. Conjunctus quoque ei est, qui Constantinopolitanam gubernabat Ecclesiam, Acacius. Verum non multum intercessit temporis, et nonnulli qui Petri Moggi partium fuerant, cum eum consilium mutasse viderent, a communione ejus secesserunt: unde factum est, ut Chalcedonensem synodum in ecclesia anathematis sententia damnasset, et Timothei cadaver effodisset. Eam rem C ubi Acacius Constantinopolitanus audivit, graviter factum id tulit, et magnopere est perturbatus: **678** adeo certe, ut quosdam Alexandriam mittendos duxerit, qui rei veritatem cognoscerent. Eos vero Petrus postquam diligenter inquisitos adesse rescivit, certiores fecit, nihil se earum rerum admisisse: et multitudine quadam contracta, attestationes conscripsit, quæ indicabant, Petrum nihil earum quæ auditæ essent rerum, fecisse. Ille vero reipsa veluti cothurnus quidam, aut Proteus Pharius atque Euripus, versipellis scilicet homo, fuit, et sibi ipsi non constitit, verum pro eo atque ei visum esset, semper se temporibus et rebus ipsis accommodavit. Et aliquando D quidem Chalcedonensem synodum comprobavit, aliquando autem perinde atque palinodiam canens, calculis omnibus rejecit, et anathemate condemnavit. Ex litteris autem eis quas ad Acacium Constantinopolitanum episcopum, qui dolum ejus per inquisitionem scrutatus est, dedit, qualis fuerit, liquebit. Scripsit autem in hæc verba:

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ἐπιστολὴ Πέτρου τοῦ Ἀλεξανδρείας, Ἀκακίῳ σταλεῖσα τῷ ἐπισκόπῳ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων.

« Ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος τὴν σὴν ἁγιωσύνην ἀμείψεται, ὑπό τε πόνων καὶ καμάτων τοσούτων, ὧν περιόδους χρόνων ἐφύλαξας τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων πίστιν, ἣν ἀκαταπαύστως κηρύττων ἐβεβαίωσας· ἐν ᾗ καὶ τὸ σύμβολον κείμενον τῶν τιη' ἁγίων Πατέρων εὑρόντες, ἀκολούθως ἐν ᾧ βαπτισθέντες ἐπι-

CAPUT XIV.

Epistola Petri Alexandrini ad Acacium missa, imperantis urbis episcopum.

« Altissimus Deus remunerabitur sanctitati tuæ labores et sudores tantos, quos tot annorum curriculis, fidei sanctorum Patrum professione conservanda subiisti: quam sane assidue prædicans confirmasti. In ea symbolum quoque sanctorum trecentorum decem et octo Patrum recte positum

reperimus: in cujus scilicet professione baptizati, A et antea credidimus, et nunc quoque ei credimus. Id quod etiam comprobarunt centum et quinquaginta sancti Patres, qui Constantinopoli congregati fuere. Itaque cum assidue omnibus in recta via præeas, per unionem sanctam Dei conjunxisti Ecclesiam, et nobis certissimis argumentis persuasisti, nihil esse contra hæc actum in sanctissima universali synodo Chalcedone celebrata; quippe quæ cum sanctis Nicænis Patribus concordet, eorumque decretum confirmet. Et cum in actis Chalcedonensibus novi nihil reperissemus, sponte nostra illis assensimus et credidimus. Cæterum certiores facti sumus, monachos quosdam, qui conjunctioni nostræ fraternæ invident, de injuriis criminibusque quibusdam ad vos retulisse, B quibus tamen illi non facile sanctitatem vestram permovere. Primum, quod reliquias ejus qui in sanctis est Patris nostri beati archiepiscopi Timothei in locum alium transtulerimus: quod factum neque Deo placet, neque legibus convenit. **679** Deinde, ad crimen aliud quod non consistit, et priore illo deterius est, pervenere. Quomodo namque anathema jaculari in sanctam Chalcedonensem synodum potuimus, cui credidimus, et quam confirmavimus? Non latet autem pietatem vestram populi nostri fervor et levitas, et monachorum etiam ad novas res spectantium motus: qui cum in animo habeant, cum quibusdam consulta animi destinatione improbis ab Ecclesia resilire, popu- C lum secum avellere conantur. Porro vestris adjuti precibus, re deliberata, rationem quæ mederi malo imminenti posset, invenimus, nihil sanctæ Chalcedonensi synodo, in qua nihil novi scimus esse actum, derogantem, atque ut simplicibus persuaderemus factumque nostrum defenderemus, effecimus, ut ab iis qui nobiscum conventus agunt, ista dicerentur. Atque in eo cum toti essemus, mox etiam prohibuimus. Certiorem vero sanctitatem vestram facio, ne nunc quidem cessare eos qui semper zizania seminant, monachos: et tanquam instrumenta sibi asciscere quosdam, qui monasteria non incolunt, sed passim vagantes, rumores varios contra nos et ecclesiasticam Christi pacem et tranquillitatem spargunt: neque nobis, D pro eo atque decet, canonice quidquam in sancta Dei catholica Ecclesia facere permittunt, illudque sedulo agunt, ut nobis populus hic potius imperet, quam pareat, et omnia moliuntur, quæ Deo indigna sunt, et indecora facere student. De sanctitate autem vestra nobis persuademus, eam omnia ad sacratissimum orbis terrarum dominum relaturam, curaturamque esse, ut constitutio a serenitate ejus edatur, in qua de ecclesiastica pace, ea quæ et Deum ipsum et imperatorem deceant, et in quibus omnes acquiescant, præcipiat.» Atque hæc cothurnus ille Petrus, homo inconstans et versutus, fraudulenter ad Acacium scripsit.

στεύσαμεν καὶ πιστεύομεν. Ὅπερ καὶ ἐβεβαίωσαν οἱ συνελθόντες ἐν Κωνσταντινουπόλει ἅγιοι Πατέρες ρν'. Ἀκαταπαύστως τοίνυν πάντας ὁδηγῶν, ἥνωσας τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, πείσας ἡμᾶς διὰ μεγίστων ὑποδειγμάτων, ὡς οὐδέν ἐστι παρὰ ταῦτα πεπραγμένον ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ τῇ ἐν Χαλκηδόνι γενομένῃ, συμφωνούσῃ καὶ βεβαιούσῃ τὰ τοῖς ἐν Νικαίᾳ ἁγίοις Πατράσιν. Οὐδὲν γὰρ εὑρόντες καινὸν, αὐτοτελῶς συνεστήσαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν. Μεμαθήκαμεν δὲ, ὥς τινες μονάζοντες, φθονοῦντες τῇ ἡμῶν ἀδελφότητι, εἰς τὰς ὑμῶν ὁσίας ἀκοὰς εἰσήνεγκαν λοιδορίας τινὰς, οὐκ εὐχερῶς μεταγούσας εἰς λύπην τὴν ὑμῶν ὁσιότητα. Καὶ πρῶτα μὲν, ὡς τὰ λείψανα τοῦ ἐν ἁγίοις ἡμῶν Πατρὸς τοῦ μακαρίου ἀρχιεπισκόπου Τιμοθέου μετηνέγκαμεν εἰς ἕτερον τόπον· ὅπερ πρᾶγμα οὔτε Θεῷ οὔτε νόμοις πρέπον ἐστί· καὶ ἐπὶ τούτοις εἰς ἕτερον μετεπήδησαν ἀσύστατον καὶ προτέρου χεῖρον. Πῶς γὰρ ἀναθεματίζειν εἴχομεν τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον, ᾗ πιστεύσαντες ἐβεβαιώσαμεν; Οὐκ ἀγνοεῖτε δὲ, οὐδὲ λέληθε τὴν ὑμῶν θεοφιλίαν τῶν παρ' ἡμῖν λαῶν ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἐλαφρία, καὶ τῶν νεωτερίζειν ἐθελόντων μοναζόντων· οἵτινες μελετήσαντες ἅμα τισὶν ἐθελοκάκοις τῆς Ἐκκλησίας ἀποσχιρτῆσαι τοὺς λαοὺς ἀποσπᾷν ἐπιχειροῦσι· καὶ διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν ἐσκεψάμεθα λόγον θεραπείας ἐχόμενον, μηδὲν βλάπτοντα τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Χαλκηδόνι· εἰδότες οὐδὲν καινὸν ἔχειν αὐτῇ πεπραγμένον καὶ πρὸς πεισμοσύνην τῶν ἀκεραίων καὶ ἀπολογίαν τοὺς ἐπισυνελθόντας ἡμῖν, τοῦτο λέγειν πεποιήκαμεν. Καὶ τοῦτο μὲν πολὺς γενόμενος, ταχέως ἐκώλυσα· γνωρίζω δὲ τῇ ὑμῶν ἁγιωσύνῃ, καὶ μέχρι καὶ νῦν οὐ παύονται οἱ τὰ ζιζάνια σπείροντες ἀεὶ μονάζοντες, ὄργανα ἑαυτοῖς ἐγκαταμίξαντες τινῶν μοναστήριά ποτε μὴ οἰκησάντων. Καὶ περιέρχονται φήμας θρυλλοῦντες διαφόρους καθ' ἡμῶν, καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ Χριστοῦ εἰρήνης, καὶ μηδὲν ἡμᾶς συγχωροῦντες κανονικῶς καὶ πρεπόντως τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ πράττειν, παρασκευάζοντες τοὺς παρ' ἡμῖν λαοὺς μᾶλλον ἄρχειν ἡμῶν, ἤπερ πείθεσθαι ἡμῖν· καὶ θέλουσι ποιεῖν, ὅσα μὴ πρέπει Θεῷ. Πιστεύομεν δὲ ὡς ἡ ὑμῶν ἁγιωσύνη διδάξει πάντα τὸν θειότατον δεσπότην τῆς οἰκουμένης· καὶ παρασκευάσει, ὥστε τύπον αὐτοῖς παρασχεθῆναι παρὰ τῆς αὐτοῦ γαληνότητος, τὰ δέοντα περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πρεπούσης Θεῷ τε καὶ βασιλεῖ, ὥστε πάντας ἐν τούτοις κατευνάζειν.» Ἀλλὰ τοιαῦτα μὲν ὁ κόθορνος Πέτρος δολίως Ἀκακίῳ ἐπέστελλεν, ἀσταθὴς τὴν γνώμην ὢν καὶ παλίμβολος.

—

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. A

Ὡς Ἰωάννης Ἀλεξανδρείας ὁ Ταβεννησιώτης εἰς Ῥώμην γενόμενος, πείθει Φήλικα τὸν Ῥώμης Ἀκακίῳ τῷ τῆς Κωνσταντίνου σχεδιάσαι καθαίρεσιν.

Ἰωάννης δὲ ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου ὁ Ταβεννησιώτης, οὗ καὶ ἀνόπιν μνείαν ἐποιησάμην, φεύγων τὴν πρεσβυτέραν κατελάμβανε Ῥώμην, καὶ ἀνέσειεν ἐκταράσσων, τοῦ οἰκείου θρόνου λέγων διαπεσεῖν, ὡς τῶν Λέοντος δογμάτων ὑπέρμαχον, καὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου· ἄλλον δέ τινα ἐφ' ἅπασι τούτοις ἀντίπαλον καταστῆναι. Δι' ἃ ταραχθεὶς Σιμπλίκιος, ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος μετὰ Λέοντα, πρὸς Ζήνωνα ἔγραφε, τὸ τῆς ἐκβολῆς παράλογον αἰτιώμενος. Ζήνων δὲ ἀνταπέστελλε, μηδ' ἄλλο τι ἀποῤῥιφῆναι τοῦ θρόνου φάσκων, ἢ ὅτι ἐπιορκίας ἑάλω B ἐγκλήματι. Ἐπεὶ δὲ Φῆλιξ Σιμπλίκιον διεδέχετο, οὐκ ἀνίει ὁ Ἰωάννης ἀεὶ ἐνοχλῶν περὶ τῶν Πέτρῳ γεγενημένων, καὶ ὅτιπερ Ἀκάκιος ὁ τῆς Κωνσταντίνου, ὃν πρότερον ὡς αἱρετικὸν ἐξετρέπετο, νῦν μάλα προσίεται. Καὶ συχνῶς ἐπιὼν, μόλις ἔπειθε Φήλικα, καθαίρεσιν Ἀκακίῳ σχεδιάσαι, ὅτιπερ κοινωνήσειε Πέτρῳ τῷ Μογγῷ. Ὃ μὴ κατὰ παράδοσιν γεγενημένον ἐκκλησιαστικὴν, καθὼς Ζαχαρίας ἱστόρηται, μοναχοί τινες ἐκ τῆς τῶν Ἀκοιμήτων μονῆς Ἀκακίῳ ἐπιδεδώκασιν. Ὁ δ' Ἀκάκιος οὐ προσήκατο. Ἔοικε δὲ Ζαχαρίας μηδὲν τῶν πεπραγμένων εἰδέναι, ἀκοὴν δὲ μόνην ἀφηγεῖσθαι ἠκρωτηριασμένην. Ἐγὼ δ' ἀκριβῶς εἰδὼς διηγήσομαι.

CAPUT XV.

Ut Joannes Tabennesiotes Alexandriæ episcopus, Romam profectus, Felici Rom. episcopo persuaserit, ut is Acacio repente episcopatum abdicaret.

Joannes autem Alexandriæ episcopus Tabennesius, cujus antea quoque fecimus mentionem, cum inde profugisset, Romam venit, et turbam isthic concivit, propterea se throno suo excidisse dicens, quod Leonis doctrinam et Chalcedonensem synodum defenderet, aliumque qui ab his prorsus diversum sentiret, **680** in locum suum substitutum esse. Querela ea permotus Simplicius Romæ post Leonem episcopus, ad Zenonem illegitimam Joannis ejectionem reprehendens scripsit eique Zeno, non aliam illum ob causam sede sua expulsum esse, quam quod perjurii compertus esset, rescripsit. Postquam Simplicio Felix successit, non intermisit Joannes molestus illi esse, de Petro, quem Acacius Constantinopolitanus prius tanquam hæreticum rejectum, tum admodum complecteretur, referens. Et cum frequentius ei instaret, tandem Felici persuasit, ut litteras statim ederet, in quibus Acacio, quod cum Petro Moggo communionem haberet, dignitatem abrogavit. Quas litteras contra ecclesiasticam traditionem compositas, sicuti Zacharias scribit, monachi quidam ex Insomnium sodalitate, Acacio obtulerunt. Acacius autem non recepit. Porro Zacharias rem ipsam ut acta est, ignorare, et rumorem solum truncatum exponere videtur (1). Ego vero illam certo mihi compertam commemorabo.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. C

Περὶ τῶν γενομένων μεταξὺ Φήλικος καὶ Ζήνωνος διὰ τὸν Ἀκάκιον· καὶ περὶ Κυρίλλου ἡγουμένου μονῆς τῶν Ἀκοιμήτων. Καὶ ὡς καθῃρέθησαν οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις παρὰ τῆς ἐν Ῥώμῃ συνόδου, καὶ Ἀκάκιος ὁ τῆς Κωνσταντίνου.

Δέδωκε μὲν λιβέλλους ὁ Ἰωάννης τῷ Φήλικι κατὰ Ἀκακίου, ὡς παρὰ λόγον κοινωνοίη τῷ Πέτρῳ, καὶ περί τινων ἄλλων μὴ κατὰ θεσμὸν Ἐκκλησίας ἐκείνῳ γεγενημένων. Καὶ στέλλει Φῆλιξ πρὸς Ζήνωνα Βιτάλιον καὶ Μισῆνον τοὺς ἐπισκόπους, διαταττόμενος, τὴν μὲν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἁπάσαις ψήφοις κρατεῖν, Πέτρον δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου ἀπελαθῆναι, ὡς μὴ ὑγιῶς περὶ τὴν θρησκείαν ἔχοντα· ἐς Ῥώμην δὲ πεμφθῆναι Ἀκάκιον, ἀντιδικασόμενον D Ἰωάννῃ ὑπὲρ ὧν ἐνάγοι, ἢ ἀπολογησόμενον, ἢ τὰς ἀνηκούσας εὐθύνας ὑφέξοντα. Πρινὴ δὲ Βιτάλιον καὶ Μισῆνον τοὺς ἐκ Ῥώμης ἥκοντας φθάσαι τὴν βασιλεύουσαν, ὁ τῆς τῶν Ἀκοιμήτων μονῆς προεστὼς Κύριλλος πρὸς Φήλικα φθάνει στέλλων, τὸν πάππαν ἐπαιτιώμενος, τῇ τοσαύτῃ βραδυτῆτι τοσούτων περὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας θεσμῶν νεωτερισθέντων. Φῆλιξ δὲ τὰ γράμματα Κυρίλλου δεξάμενος, τοῖς πρέσβεσιν ἔγραφε, μηδέν τι πρᾶξαι, πρὶν ἢ Κυρίλλῳ συγγένοιντο, καὶ τὸ ποιητέον παρ' αὐτοῦ διαγνῶσιν· ὑπομνήσεις τε ἄλλας πρὸς Ζή-

CAPUT XVI.

Quæ propter Acacium inter Felicem et Zenonem acciderint. De Cyrillo, cœnobii Insomnium monachorum præfecto et antistite. Ut Rom. legati et Acacius Constantinopolitanus a synodo Rom. dignitatibus suis privati sint.

Joannes libellos supplices Felici adversus Acacium, quod præter rationem cum Petro communicaret, et res plerasque alias non ex præscripto sanctionum ecclesiasticarum ageret, dedit. Et Felix ad Zenonem Vitalem et Misenum episcopos misit, cum mandato et decreto hujusmodi, ut Chalcedonensis synodus calculis omnibus obtineret: Petrus, ut qui non sanam coleret religionem, Alexandria ejiceretur: et Acacius Romam mitteretur, cum Joanne in judicio, si quam haberet actionem, experturus, aut convenientes pœnas daturus. Prius autem quam Vitalis et Misenus Roma Constantinopolim venerunt, sodalitatis Insomnium præfectus Cyrillus ad Felicem papam scripsit, moram ejus tantam accusans, per quam tot res novæ in ecclesiasticis constitutionibus inducerentur. Litteris ejus acceptis, Felix legatis suis scripsit, ne quid prius agerent, **681** quam Cyrillum convenissent, et ab eo quid agendum esset cognovissent. Dedit quoque alias ad Zenonem

(1) Evagr. lib. III, cap. 18.

litteras, quibus illum de synodo Chalcedonensi, et de ea quam in Africa Honorichus concitaverat, persecutione admonebat (1). Quin et ad Acacium scripsit, maximam eum novatarum in Ecclesia rerum causam esse dicens. Zeno eadem quæ antea Felici rescripsit, Joannem scilicet frustra illi molestiam exhibere, qui haudquaquam se thronum Ecclesiæ Alexandrinæ conscensurum esse juraverit, jurisjurandi religionem violarit, episcopatum per sacrilegium arripuerit, et alia gravia facinora admiserit. Nec Petrum Moggum, inquisitione nulla præeunte ad sedem pervenisse, sed illum priusquam eam acceperit, manibus suis fidei Nicænorum Patrum quam comprobarit subscripsisse : cujus fidei vestigiis Chalcedonensis etiam synodus innitatur. Illud quoque verbis hisce Zeno scripsit : « Debes certo cognoscere, et nostram pietatem et Petrum sanctissimum, de quo ante dictum est, et omnes sanctissimas ecclesias recipere et colere Chalcedonensem sanctam synodum, quæ cum professione fidei Nicænæ synodi concordat. » In rerum istarum actis, ejus quem nominavimus Cyrilli, aliarumque in urbe imperiali archimandritarum, atque etiam Ægyptiæ diœcesis episcoporum et clericorum, ad Felicem contra Petrum et eos qui cum eo communicabant, veluti hæreticos, datæ epistolæ reperiuntur. Et nonnulli ex Insomnium monasterio Romam profecti, apud Felicem de Miseno et Vitali questi sunt, quod ad adventum usque eorum Byzantii clam et occulte Petri nomen in sacris codicillis fuisset, atque ex eo tempore ad eum usque diem esset, et quod propalam ferretur, contra canones Vitalem et Misenum cum Petro et Acacio commercium et communionem habere. Ægyptiorum quoque epistolæ eadem significabant. Et præterea, Joannem quidem orthodoxum esse, recteque sentire, et sedem secundum canones recepisse : Petrum autem a duobus tantum qui eamdem pravam opinionem secuti fuissent, ordinatum esse eumdemque post Joannis discessum nihil rerum gravium adversus orthodoxos agere intermisisse. **682** Hæc omnia cum Acacius ex eis qui Byzantium Roma venerant, cognovisset, tantum abest ut auctoritate sua rebus hujusmodi, cum facile posset, intercesserit, ut etiam administrum se Petri actionum præbuerit, et fere omnes cum illo communicare coegerit. Quæ omnia adauxit, et vera esse confirmavit Symeones ille ex Insomnibus ad Felicem missus, qui aperte Misenum et Vitalem quod cum hæreticis communicassent convicit, quodque ipsis præsentibus propalam Petri nomen ex sacris tabulis promulgatum esset, cum ne per prætextum quidem graviter se id illi ferre ostendissent. Quapropter factum, ut permulti ex simplicioribus ab hæreticis seducti sint, qui a Romana etiam sede receptum esse Petrum dixerunt. Addidit et illud Symeones,

(1) Honorichus rex Vandalorum plusquam trecentis triginta quatuor episcopis in exsilium pulsis, eo quod Arianus esset, in Catholicos admodum sæviit. (Diac.)

A νωνα διεπέμπετο, ὑπέρ τε τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου διαγορευούσας, ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν διωγμοῦ, ὃν Ὀνώριχος ἔπραττε. Ναὶ μὴν καὶ πρὸς Ἀκάκιον ἔστελλεν, αἰτιώτατον τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν νεωτερισθέντων ἐκεῖνον εἶναι λέγων. Πρὸς ἅπερ πάλιν ὁ Ζήνων τὰ ἴσα τοῖς πρότερον ἀνταπέστελλεν· ὡς ἄρα ἐπικενῆς διαταράξοι τοῦτον ὁ Ἰωάννης, μηδαμῆ μηδαμῶς ἐπομοσάμενος διὰ τοῦ θρόνου παριέναι τῆς Ἀλεξάνδρου· παραβῆναι δὲ τοὺς ὅρκους καὶ ἱεροσυλῆσαι τὸν θρόνον, καὶ ἄλλως τὰ πάνδεινα διαπράξασθαι. Ἀλλὰ καὶ τὸν Μογγὸν Πέτρον μή τινος ἄνευ βασάνου ἐπὶ τὸν θρόνον ἐλθεῖν· χερσὶ δ' οἰκείαις πρότερον ὑποσημηνάμενον, τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων Πατέρων δέχεσθαι· ᾗ καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος B κατ' ἴχνος ἐπηκολούθησε, καὶ ταῦτ' ἐπὶ ῥήματος γεγραφώς· « Ὀφείλεις ἀσφαλῶς ἔχειν καὶ τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν τὸν προλεχθέντα ἁγιώτατον Πέτρον καὶ πάσας τὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας δέχεσθαί τε καὶ σέβειν, καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον, ἥτις συνέστη τῇ πίστει τῇ ἐν τῇ Νικαέων συνόδῳ. » Τῇ δὲ τοιαύτῃ πράξει καὶ ἄλλαι ἐπιστολαὶ τοῦ προειρημένου Κυρίλλου ἐμφέρονται, καὶ ἄλλων τῆς βασιλίδος ἀρχιμανδριτῶν, ἔτι δὲ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως πρὸς Φήλικα κατὰ Πέτρου πεμφθεῖσαι καὶ τῶν κοινωνούντων αὐτῷ οἷα αἱρετικῶν· καί τινες δὲ τῆς μονῆς τῶν Ἀκοιμήτων ἀφιγμένοι πρὸς Φήλικα διήλεγξαν τοὺς περὶ Μισῆνον· ὡς μέχρι τῆς αὐτῶν ἀφίξεως ἐς Βυζάντιον κρύφα πως καὶ ἐν παραβύστῳ Πέτρος τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις ἐφέρετο· ἔκτοτε δὲ C μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ἀναφανδὸν περιᾴδεται· ἀκανονίστως δὲ τοὺς περὶ Μισῆνον κοινωνῆσαι τοῖς περὶ Πέτρον τε καὶ Ἀκάκιον. Αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἐπιστολαὶ, καὶ αὗται τὰ παραπλήσια ἔλεγον· καὶ ὅτιπερ Ἰωάννης μὲν ὀρθόδοξος ὢν, κατὰ κανόνας ἔσχε τὸν θρόνον· ὅ γε μὴν Πέτρος ὑπὸ δύο καὶ μόνων παραπλησίων αὐτῷ τὴν κακοδοξίαν κεχειροτόνητο, καὶ ὅτιπερ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν Ἰωάννου οὐδέν τι τῶν δεινῶν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐνέλιπε γίνεσθαι. Ταῦτα δὲ πάντα μαθεῖν τὸν Ἀκάκιον παρά τινων ἐς Βυζάντιον ἀφιγμένων· τὸν δὲ μήτοι γε ἐμποδὼν καταστῆναι δυνάμενον, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἅπασι συνεργὸν καθεστάναι, καὶ σχεδὸν πάντας βιάζειν ἐκείνῳ D κοινωνεῖν. Ἃ δὴ ἐπὶ μᾶλλον αὐξῆσαι καὶ ἀληθῆ εἶναι ἐκύρωσε Συμεώνης ἐκεῖνος ὁ ἐκ τῶν Ἀκοιμήτων σταλεὶς Φήλικι· ἀναφανδὸν γὰρ διήλεγξε τοὺς περὶ Μισῆνον τοῖς αἱρετικοῖς κοινωνήσαντας. Οἷς παρόντων ἐκείνων, διαῤῥήδην τὸ Πέτρου ὄνομα ταῖς ἱεραῖς δέλτοις ἀνεκηρύχθη, μηδ' ὅσον ἐν σχήματι βάρος τι διασημηνάντων. Ταύτῃ τοι καὶ πολλοὺς τῶν ἁπλουστέρων καθυπαχθῆναι τοῖς αἱρετικοῖς λέγουσι τὸν Πέτρον ἤδη παραδοχῆς καὶ πρὸς τοῦ Ῥώμης θρόνου ἀξιωθῆναι. Προσετίθει δὲ Συμεώνης, ὅτι καὶ διαφόρων γενομένων ζητήσεων, τοὺς περὶ Μισῆνον μή τινι τῶν ὀρθοδόξων ἐντυχεῖν θελῆσαι, ἢ ἀπόδοσιν ποιήσασθαι γράμματος, ἤ τι

τῶν κατὰ τῆς θρησκείας νεωτεριζομένων ἐξακριβώσασθαι. Ἐπεκύρου δὲ τὰς τῶν μοναχῶν φωνὰς καί τις πρεσβύτερος ἕτερος Σιλβανὸς, συνὼν Μισήνῳ καὶ Βιταλίῳ ἀνὰ τὴν βασιλεύουσαν. Καὶ Ἀκακίου δὲ παρήγετο ἐπιστολὴ πρὸς Σιμπλίκιον, διεξιοῦσα, ὡς πάλαι καθῄρηται Πέτρος, ὡς υἱὸς νυκτὸς καθεστώς. Διὰ ταῦτα πάντα Μισηνός τε καὶ Βιτάλιος τῆς μὲν ἱερωσύνης ἐξέστησαν· πορρωτέρω δὲ καὶ τῆς ἀχράντου κοινωνίας ἐγένοντο, κοινῇ πάσης τῆς κατὰ Ῥώμην συνόδου τάδε πρὸς λέξιν ἀποψηφισαμένης· « Πέτρον τὸν αἱρετικὸν, τὸν καὶ πάλαι τῇ ψήφῳ τῆς ἱερᾶς καθέδρας κατακριθέντα, ἀποκηρυχθέντα τε καὶ ἀναθεματισθέντα, ἡ Ῥωμαίων Ἐκκλησία οὐ δέχεται. Ὥτινι εἰ καὶ μὴ ἄλλο τι ἀντετίθετο, τοῦτο ἤρκεσεν ἂν, ὅτι ἀπὸ αἱρετικῶν χειροτονηθεὶς, τῶν ὀρθοδόξων ἡγεῖσθαι οὐκ ἠδύνατο. » Τῇδ' ἀποφάσει καὶ τοῦτο δὴ περιείχετο· « Ἀκάκιον τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεγίστης εὐθύνης ἄξιον τὸ πρᾶγμα ἀπέδειξε. Διότι πρὸς Σιμπλίκιον γράφων, καὶ αἱρετικὸν καλέσας τὸν Πέτρον, νῦν τῷ βασιλεῖ οὐ πεφανέρωκε· δέον εἴπερ ἠγάπα τὸν Ζήνωνα τοῦτο πρᾶξαι. Ὡς ἔοικεν οὖν, πόθῳ ἀγαπᾷ τὸν βασιλέα, οὐ τὴν πίστιν ἀγαπᾷ. »

cum variæ quæstiones in medium productæ essent, Vitalim et Misenum cum nullo orthodoxo colloqui, aut per litteras ei respondere voluisse, neque eos etiam de rebus in religione novatis accuratius disquisivisse. Monachorum quoque dicta presbyter quidam Sylvanus, qui cum Vitali et Miseno in urbe imperante fuerat, comprobavit. Tum autem et Acacii epistola ad Simplicium producta est, quæ ostendebat Petrum dudum, ut noctis filium constitutum, exauctoratum esse. Quas ob causas Miseno et Vitali sacerdotalis dignitas abrogata, et ipsi longissime a communione sancta repulsi sunt. Et communibus suffragiis synodus Romana hæc sic ad verbum decrevit : « Petrum hæreticum, qui olim per sententiam, episcopali cathedra ei adempta, damnatus, proscriptus et anathemate confossus est, Ecclesia Romana non recipit. Cui quidem si aliud nihil quod objiceretur esset, illud sufficeret, quod cum ab hæreticis ordinatus sit, orthodoxis præesse non potest. » In sententia ea illud quoque fuit : « Acacium Constantinopolitanum maximis criminibus obnoxium esse, res ipsa indicavit, propterea quod ad Simplicium scribens, Petrum hæreticum appellaverit, et id imperatori non indicaverit : cum certe id, si Zenonem diligeret, facere debuerit. Proinde sicuti apparet, commodi sui desiderio imperatorem complectitur, fidem autem non complectitur. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΖʹ.

Περὶ τῆς γενομένης στάσεως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διὰ τὸν Μογγὸν ἀναθεματίσαντα τὴν δʹ σύνοδον. Ἔτι δὲ καὶ περὶ Φήλικος τοῦ Ῥώμης, καὶ Ἀκακίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ δ' Ἀκάκιος τὸ διεῤῥωγὸς σχίσμα συνάπτειν βουλόμενος, πρός τε τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἐπισκόπους καὶ κληρικοὺς ἔγραφε καὶ πρὸς Πέτρον αὐτόν. Τοῦ δὲ κακοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μᾶλλον ἀκμάζοντος, Πέτρος ἐνίους τῶν ἀρχιμανδριτῶν κοινωνεῖν αὐτῷ ἔπειθε, τὰ ἐν Χαλκηδόνι πραχθέντα καὶ τὸν Λέοντος τόμον περιβαλὼν ἀναθέματι, καὶ ὅσοι μὲν τὰ Διοσκόρου καὶ Τιμοθέου συγγράμματα δέχοιντο· οὓς δὲ πείθειν ἥκιστα εἶχε, τῶν σφῶν μοναστηρίων ἐξήλαυνεν. Ἃ δὴ πάντα Ζήνων πρός τινος Νηφαλίου μεμαθηκὼς ἐκεῖθεν ἥκοντος, ταραχθεὶς Κοσμᾶν τινα πέμπων ὑπασπιστὴν οἱ καθεστηκότα, πολλὰ παρῄνει πάντα κάλων κινεῖν ὥσθ' ἑνοῦν τὸν λεὼν Πέτρῳ, τοῖς δ' ἄλλως ἔχουσι πολλὰς ἐπάγειν τὰς ἀπειλάς· ὃς τῇ σφετέρᾳ τραχύτητι τοσοῦτον ἀπεῖχε συνάπτειν τὸ διεῤῥωγὸς, ὥστε καὶ διάστασιν μείζονα εἰργασμένος, κενὸς ἐς βασιλέα ἀνέτρεχε, τοῖς ἀπελαθεῖσι μόνοις ἰσχύσας ἀποδοῦναι τὰ καταγώνια. Μετὰ δὲ τοῦτον ἕτερος πρὸς Ζήνωνος ἐστάλτο, Ἀρσένιος ὄνομα, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτικῶν καταλόγων τὴν ἡγεμονίαν ἐγχειρισθείς· ὃς σύναμα τῷ ῥηθέντι Νηφαλίῳ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσιὼν, τοὺς τῆς ἑνώσεως αὐτίκα λόγους ἐκίνει. Ἐπεὶ δὲ πείθειν ἥκιστα εἶχε, πολλοὺς ἐκείνων ἀνὰ τὸ Βυζάντιον ἔπεμπεν· οἳ Ζήνωνι πρὸς λόγους ἰόντες, πολλὰ περὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου διεξ- [illegible]. Οὐδὲν δὲ πρὸς ἔργον ἐξ[illegible] Ζήνωνος [illegible] ἐν Χαλκηδόνι σύ[illegible]

683 CAPUT XVII.

De seditione propter Moggum, quod is quartam synodum anathemati subjecerit, Alexandriæ orta. Et de Felice Rom. atque Acacio Constantinopolitano episcopis.

Acacius dissidium quod intervenit tollere et unionem inducere volens, ad episcopos et clericos Ægyptios, atque ad ipsum Petrum scripsit. Sed enim cum id malum Alexandriæ magis magisque invalesceret, Petrus quibusdam episcopis et archimandritis, ut secum communicarent, persuasit : et in acta Chalcedonensia, Leonisque tomum, atque eos qui Dioscori et Timothei scripta non reciperent, anathemata conjecit. Eos vero qui ei non parebant, monasteriis suis exegit. Quæ omnia postquam Zeno ex Nephalio quodam qui Alexandria Constantinopolim venerat, intellexit, magnopere conturbatus, ex satellitibus Cosmam quemdam Alexandriam misit, qui multis admonitionibus omnem funem, ut in proverbio est, moveret, ut plebem et Petrum inter se conciliaret, atque eis qui aliter facerent, minas ingentes denuntiaret. Verum ille severitate sua tantum abest ut quod per dissidium ruptum fuerat, conjunxerit, ut seditionem quoque auxerit, et infectis rebus ad imperatorem redierit, eis tantum qui monasteriis suis exacti fuerant, restitutis. Post hunc autem a Zenone Arsenius, militarium ordinum in Ægypto præfectus, una cum eo qui dictus est Nephalio, Alexandriam missus, de reconciliatione et unione egit. Cum autem nihil efficeret, multos ex Alexandrinis Byzantium misit, qui cum Zenone collocuti, multa de Chalcedonensi synodo disseruerunt :

litteras, quibus illum de synodo Chalcedonensi, et de ea quam in Africa Honorichus concitaverat, persecutione admonebat (1). Quin et ad Acacium scripsit, maximam eum novatarum in Ecclesia rerum causam esse dicens. Zeno eadem quæ antea Felici rescripsit, Joannem scilicet frustra illi molestiam exhibere, qui haudquaquam se thronum Ecclesiæ Alexandrinæ conscensurum esse juraverit, jurisjurandi religionem violarit, episcopatum per sacrilegium arripuerit, et alia gravia facinora admiserit. Nec Petrum Moggum, inquisitione nulla præeunte ad sedem pervenisse, sed illum priusquam eam acceperit, manibus suis fidei Nicænorum Patrum quam comprobarit subscripsisse : cujus fidei vestigiis Chalcedonensis etiam synodus innitatur. Illud quoque verbis hisce Zeno scripsit : « Debes certo cognoscere, et nostram pietatem et Petrum sanctissimum, de quo ante dictum est, et omnes sanctissimas ecclesias recipere et colere Chalcedonensem sanctam synodum, quæ cum professione fidei Nicænæ synodi concordat. » In rerum istarum actis, ejus quem nominavimus Cyrilli, aliarumque in urbe imperiali archimandritarum, atque etiam Ægyptiæ diœcesis episcoporum et clericorum, ad Felicem contra Petrum et eos qui cum eo communicabant, veluti hæreticos, datæ epistolæ reperiuntur. Et nonnulli ex Insomnium monasterio Romam profecti, apud Felicem de Miseno et Vitali questi sunt, quod ad adventum usque eorum Byzantii clam et occulte Petri nomen in sacris codicillis fuisset, atque ex eo tempore ad eum usque diem esset, et quod propalam ferretur, contra canones Vitalem et Misenum cum Petro et Acacio commercium et communionem habere. Ægyptiorum quoque epistolæ eadem significabant. Et præterea, Joannem quidem orthodoxum esse, recteque sentire, et sedem secundum canones recepisse : Petrum autem a duobus tantum qui eamdem pravam opinionem secuti fuissent, ordinatum esse eumdemque post Joannis discessum nihil rerum gravium adversus orthodoxos agere intermisisse. **682** Hæc omnia cum Acacius ex eis qui Byzantium Roma venerant, cognovisset, tantum abest ut auctoritate sua rebus hujusmodi, cum facile posset, intercesserit, ut etiam administrum se Petri actionum præbuerit, et fere omnes cum illo communicare coegerit. Quæ omnia adauxit, et vera esse confirmavit Symeones ille ex Insomnibus ad Felicem missus, qui aperte Misenum et Vitalem quod cum hæreticis communicassent convicit, quodque ipsis præsentibus propalam Petri nomen ex sacris tabulis promulgatum esset, cum ne per prætextum quidem graviter se id illi ferre ostendissent. Quapropter factum, ut permulti ex simplicioribus ab hæreticis seducti sint, qui a Romana etiam sede receptum esse Petrum dixerunt. Addidit et illud Symeones,

A γνωνα διεπέμπετο, ὑπέρ τε τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου διαγορευούσας, ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν διωγμοῦ, ὃν Ὁνώριχος ἔπραττε. Ναὶ μὴν καὶ πρὸς Ἀκάκιον ἔστελλεν, αἰτιώτατον τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν νεωτερισθέντων ἐκεῖνον εἶναι λέγων. Πρὸς ἅπερ πάλιν ὁ Ζήνων τὰ ἴσα τοῖς πρότερον ἀνταπέστελλεν· ὡς ἄρα ἐπικενῆς διαταράξοι τοῦτον ὁ Ἰωάννης, μηδαμῆ μηδαμῶς ἐπομοσάμενος διὰ τοῦ θρόνου παριέναι τῆς Ἀλεξάνδρου· παραβῆναι δὲ τοὺς ὅρκους καὶ ἱεροσυλῆσαι τὸν θρόνον, καὶ ἄλλως τὰ πάνδεινα διαπράξασθαι. Ἀλλὰ καὶ τὸν Μογγὸν Πέτρον μή τινος ἄνευ βασάνου ἐπὶ τὸν θρόνον ἐλθεῖν· χερσὶ δ' οἰκείαις πρότερον ὑποσημηνάμενον, τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων Πατέρων δέχεσθαι· ᾗ καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος
B κατ' ἴχνος ἐπηκολούθησε, καὶ ταῦτ' ἐπὶ ῥήματος γεγραφώς· « Ὀφείλεις ἀσφαλῶς ἔχειν καὶ τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν τὸν προλεχθέντα ἁγιώτατον Πέτρον καὶ πάσας τὰς ἁγιωτάτας ἐκκλησίας δέχεσθαί τε καὶ σέβειν, καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν σύνοδον, ἥτις συνέστη τῇ πίστει τῇ ἐν τῇ Νικαέων συνόδῳ. » Τῇ δὲ τοιαύτῃ πράξει καὶ ἄλλαι ἐπιστολαὶ τοῦ προειρημένου Κυρίλλου ἐμφέρονται, καὶ ἄλλων τῆς βασιλίδος ἀρχιμανδριτῶν, ἔτι δὲ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως πρὸς Φήλικα κατὰ Πέτρου πεμφθεῖσαι καὶ τῶν κοινωνούντων αὐτῷ οἷα αἱρετικῶν· καί τινες δὲ τῆς μονῆς τῶν Ἀκοιμήτων ἀφιγμένοι πρὸς Φήλικα διήλεγξαν τοὺς περὶ Μισῆνον· ὡς μέχρι τῆς αὐτῶν ἀφίξεως ἐς Βυζάντιον κρύφα πως καὶ ἐν παραβύ-
C στῳ Πέτρος τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις ἐφέρετο· ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ νῦν, καὶ ἀναφανδὸν περιᾴδεται· ἀκανονίστως δὲ τοὺς περὶ Μισῆνον κοινωνῆσαι τοῖς περὶ Πέτρον τε καὶ Ἀκάκιον. Αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἐπιστολαὶ, καὶ αὗται τὰ παραπλήσια ἔλεγον· καὶ ὅτιπερ Ἰωάννης μὲν ὀρθόδοξος ὤν, κατὰ κανόνας ἔσχε τὸν θρόνον· ὅ γε μὴν Πέτρος ὑπὸ δύο καὶ μόνων παραπλησίων αὐτῷ τὴν κακοδοξίαν κεχειροτόνητο, καὶ ὅτιπερ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν Ἰωάννου οὐδέν τι τῶν δεινῶν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐνέλιπε γίνεσθαι. Ταῦτα δὲ πάντα μαθεῖν τὸν Ἀκάκιον παρά τινων ἐς Βυζάντιον ἀφιγμένων· τὸν δὲ μήτοι γε ἐμποδὼν καταστῆναι δυνάμενον, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἅπασι συνεργὸν καθεστάναι, καὶ σχεδὸν πάντας βιάζειν ἐκείνῳ
D κοινωνεῖν. Ἃ δὴ ἐπὶ μᾶλλον αὐξῆσαι καὶ ἀληθῆ εἶναι ἐκύρωσε Συμεώνης ἐκεῖνος ὁ ἐκ τῶν Ἀκοιμήτων σταλεὶς Φήλικι· ἀναφανδὸν γὰρ διήλεγξε τοὺς περὶ Μισῆνον τοῖς αἱρετικοῖς κοινωνήσαντας. Οἷς παρόντων ἐκείνων, διαῤῥήδην τὸ Πέτρου ὄνομα ταῖς ἱεραῖς δέλτοις ἀνεκηρύχθη, μηδ' ὅσον ἐν σχήματι βάρος τι διασημηνάντων. Ταύτῃ τοι καὶ πολλοὺς τῶν ἁπλουστέρων καθυπαχθῆναι τοῖς αἱρετικοῖς λέγουσι τὸν Πέτρον ἤδη παραδοχῆς καὶ πρὸς τοῦ Ῥώμης θρόνου ἀξιωθῆναι. Προστίθει δὲ Συμεώνης, ὅτι καὶ διαφόρων γενομένων ζητήσεων, τοὺς περὶ Μισῆνον μή τινι τῶν ὀρθοδόξων ἐντυχεῖν θελῆσαι, ἢ ἀπόδοσιν ποιήσασθαι γράμματος, ἤ τι

(1) Honorichus rex Vandalorum plusquam trecentis triginta quatuor episcopis in exsilium pulsis, eo quod Arianus esset, in Catholicos admodum sævit. (Diac.)

τῶν κατὰ τῆς θρησκείας νεωτεριζομένων ἐξακριβῶσασθαι. Ἐπεκύρου δὲ τὰς τῶν μοναχῶν φωνὰς καί τις πρεσβύτερος ἕτερος Σίλβανὸς, συνὼν Μισήνῳ καὶ Βιταλίῳ ἀνὰ τὴν βασιλεύουσαν. Καὶ Ἀκακίου δὲ παρήγετο ἐπιστολὴ πρὸς Σιμπλίκιον, διεξιοῦσα, ὡς πάλαι καθῄρηται Πέτρος, ὡς υἱὸς νυκτὸς καθεστώς. Διὰ ταῦτα πάντα Μισηνός τε καὶ Βιτάλιος τῆς μὲν ἱερωσύνης ἐξέστησαν· πορρωτέρω δὲ καὶ τῆς ἀχράντου κοινωνίας ἐγένοντο, κοινῇ πάσης τῆς κατὰ Ῥώμην συνόδου τάδε πρὸς λέξιν ἀποψηφισαμένης· « Πέτρον τὸν αἱρετικὸν, τὸν καὶ πάλαι τῇ ψήφῳ τῆς ἱερᾶς καθέδρας κατακριθέντα, ἀποκηρυχθέντα τε καὶ ἀναθεματισθέντα, ἡ Ῥωμαίων Ἐκκλησία οὐ δέχεται. Ὧτινι εἰ καὶ μὴ ἄλλο τι ἀντετίθετο, τοῦτο ἤρκεσεν ἂν, ὅτι ἀπὸ αἱρετικῶν χειροτονηθεὶς, τῶν ὀρθοδόξων ἡγεῖσθαι οὐκ ἠδύνατο. » Τῇδ' ἀποφάσει καὶ τοῦτο δὴ περιείχετο· « Ἀκάκιον τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεγίστης εὐθύνης ἄξιον τὸ πρᾶγμα ἀπέδειξε. Διότι πρὸς Σιμπλίκιον γράφων, καὶ αἱρετικὸν καλέσας τὸν Πέτρον, νῦν τῷ βασιλεῖ οὐ πεφανέρωκε· δέον εἴπερ ἠγάπα τὸν Ζήνωνα τοῦτο πρᾶξαι. Ὡς ἔοικεν οὖν, πόθῳ ἀγαπᾷ τὸν βασιλέα, οὐ τὴν πίστιν ἀγαπᾷ. »

A cum variæ quæstiones in medium productæ essent, Vitalim et Misenum cum nullo orthodoxo colloqui, aut per litteras ei respondere voluisse, neque eos etiam de rebus in religione novatis accuratius disquisivisse. Monachorum quoque dicta presbyter quidam Sylvanus, qui cum Vitali et Miseno in urbe imperante fuerat, comprobavit. Tum autem et Acacii epistola ad Simplicium producta est, quæ ostendebat Petrum dudum, ut noctis filium constitutum, exauctoratum esse. Quas ob causas Miseno et Vitali sacerdotalis dignitas abrogata, et ipsi longissime a communione sancta repulsi sunt. Et communibus suffragiis synodus Romana hæc sic ad verbum decrevit : « Petrum hæreticum, qui olim per sententiam, episcopali B cathedra ei adempta, damnatus, proscriptus et anathemate confossus est, Ecclesia Romana non recipit. Cui quidem si aliud nihil quod objiceretur esset, illud sufficeret, quod cum ab hæreticis ordinatus sit, orthodoxis præesse non potest. » In sententia ea illud quoque fuit : « Acacium Constantinopolitanum maximis criminibus obnoxium esse, res ipsa indicavit, propterea quod ad Simplicium scribens, Petrum hæreticum appellaverit, et id imperatori non indicaverit : cum certe id, si Zenonem diligeret, facere debuerit. Proinde sicuti apparet, commodi sui desiderio imperatorem complectitur, fidem autem non complectitur. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τῆς γενομένης στάσεως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διὰ τὸν Μογγὸν ἀναθεματίσαντα τὴν δ' σύνοδον. Ἔτι δὲ καὶ περὶ Φήλικος τοῦ Ῥώμης, καὶ Ἀκακίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ δ' Ἀκάκιος τὸ διεῤῥωγὸς σχίσμα συνάπτειν βουλόμενος, πρός τε τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἐπισκόπους καὶ κληρικοὺς ἔγραφε καὶ πρὸς Πέτρον αὐτόν. Τοῦ δὲ κακοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μᾶλλον ἀκμάζοντος, Πέτρος ἐνίους τῶν ἀρχιμανδριτῶν κοινωνεῖν αὐτῷ ἔπειθε, τὰ ἐν Χαλκηδόνι πραχθέντα καὶ τὸν Λέοντος τόμον περιβαλὼν ἀναθέματι, καὶ ὅσοι μὲν τὰ Διοσκόρου καὶ Τιμοθέου συγγράμματα δέχοιντο· οὓς δὲ πείθειν ἥκιστα εἶχε, τῶν σφῶν μοναστηρίων ἐξήλαυνεν. Ἃ δὴ πάντα Ζήνων πρός τινος Νηφαλίου μεμαθηκὼς ἐκεῖθεν ἥκοντος, ταραχθεὶς Κοσμᾶν τινα πέμπων ὑπασπιστὴν οἱ καθεστηκότα, πολλὰ παρῄνει πάντα κάλων κινεῖν ὥσθ' ἑνοῦν τὸν λεὼν Πέτρῳ, τοῖς δ' ἄλλως ἔχουσι πολλὰς ἐπάγειν τὰς ἀπειλάς· ὃς τῇ σφετέρᾳ τραχύτητι τοσοῦτον ἀπεῖχε συνάπτειν τὸ διεῤῥωγὸς, ὥστε καὶ διάστασιν μείζονα εἰργασμένος, κενὸς ἐς βασιλέα ἀνέτρεχε, τοῖς ἀπελαθεῖσι μόνοις ἰσχύσας ἀποδοῦναι τὰ καταγώνια. Μετὰ δὲ τοῦτον ἕτερος πρὸς Ζήνωνος ἐστάλτο, Ἀρσένιος ὄνομα, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτικῶν καταλόγων τὴν ἡγεμονίαν ἐγχειρισθείς· ὃς σύναμα τῷ ῥηθέντι Νηφαλίῳ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσιὼν, τοὺς τῆς ἑνώσεως αὐτίκα λόγους ἐκίνει. Ἐπεὶ δὲ πείθειν ἥκιστα εἶχε, πολλοὺς ἐκείνων ἀνὰ τὸ Βυζάντιον ἔπεμπεν· οἳ Ζήνωνι πρὸς λόγους ἰόντες, πολλὰ περὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου διεξῄεσαν. Οὐδὲν δὲ πρὸς ἔργον ἐξέβαινε, Ζήνωνος καθάπαξ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον διαγράφοντος.

C

683 CAPUT XVII.

De seditione propter Moggum, quod is quartam synodum anathemati subjecerit, Alexandriæ orta. Et de Felice Rom. atque Acacio Constantinopolitano episcopis.

Acacius dissidium quod intervenit tollere et unionem inducere volens, ad episcopos et clericos Ægyptios, atque ad ipsum Petrum scripsit. Sedenim cum id malum Alexandriæ magis magisque invalesceret, Petrus quibusdam episcopis et archimandritis, ut secum communicarent, persuasit : et in acta Chalcedonensia, Leonisque tomum, atque eos qui Dioscori et Timothei scripta non reciperent, anathemata conjecit. Eos vero qui ei non parebant, monasteriis suis exegit. Quæ omnia postquam Zeno ex Nephalio quodam qui Alexandria Constantinopolim venerat, intellexit, magnopere conturbatus, ex satellitibus Cosmam quemdam Alexandriam misit, qui multis admonitionibus D omnem funem, ut in proverbio est, moveret, ut plebem et Petrum inter se conciliaret, atque eis qui aliter facerent, minas ingentes denuntiaret. Verum ille severitate sua tantum abest ut quod per dissidium ruptum fuerat, conjunxerit, ut seditionem quoque auxerit, et infectis rebus ad imperatorem redierit, eis tantum qui monasteriis suis exacti fuerant, restitutis. Post hunc autem a Zenone Arsenius, militarium ordinum in Ægypto præfectus, una cum eo qui dictus est Nephalio, Alexandriam missus, de reconciliatione et unione egit. Cum autem nihil efficeret, multos ex Alexandrinis Byzantium misit, qui cum Zenone collocuti, multa de Chalcedonensi synodo disseruerunt :

nihil autem ad rem ipsam collatum est, propterea quod Zeno prorsus Chalcedonensem synodum non reciperet. Basilius Cilix memoriæ prodidit, Felicem etiam Acacio condemnationis sententiam qua dignitas ei abrogaretur, misisse, eamque ei in sanctiore sacrario a monachis Dii monasterii redditam esse. Et eam ob causam sectatores ejus, multos ex eis quos diximus monachis occidisse, quosdam vulneratos rejecisse, nonnullos vero custodiis inclusisse : atque Acacium usque adeo exauctorationem eam despexisse, ut mente sensuque omni captus, primus ipse papæ nomen e sacro albo exemerit (1). Et ille ita et animo et corpore vinctus, brevi post communem omnibus ingressus est viam.

A Ἱστορεῖ γε μὴν ὁ Κίλιξ Βασίλειος, ὡς καὶ Ἀκακίῳ Φῆλιξ τὴν καθαίρεσιν ἐξαπέστειλεν. Ἐδόθη δὲ αὐτῷ πρὸς τῶν μοναχῶν τῆς Δίου μονῆς τῶν ἀδύτων ἐντός. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν διὰ ταύτην καὶ πολλοὺς μὲν τῶν εἰρημένων μοναχῶν ἀνεῖλον· οὓς δὲ καὶ τραυματίας ποιήσαντες ἤλασαν· ἄλλους δὲ καὶ καθεῖρξαν. Ἀκακίῳ δὲ τοσοῦτον τῆς καθαιρέσεως ἐμέλησεν, ὥστ' ἀναισθήτως διατεθεὶς, πρῶτος καὶ τὸ τοῦ πάππα μνημόσυνον τῶν ἱερῶν περιεῖλε διπτύχων. Οὕτω δ' ἔχων δεσμοῦ καὶ ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, μετὰ βραχὺ τὴν κοινὴν ἅπασι πορείαν ἐστείλατο.

684 CAPUT XVIII.

De Flavita Acacii successore, ut is dolo malo sedem episcopalem invaserit.

Post hunc Flavitas (2) Constantinopolitanum suscepit episcopatum : vir, qui quidem presbyter esse visus sit, sed usque adeo audaciam et improbitatem summam pervenerit, ut id quod dicturus sum facinus, satis, qualis is fuerit, indicare possit. Zeno chartam puram in sacro reposuit altari, atque in charta alia per scriptum Deo supplicavit, ut per angeli manum, quæ in hominum conspectum non veniret, nomen ejus ascriberet, quem cœlesti calculo Constantinopolitanæ Ecclesiæ hierarcham præfectum vellet. Atque ob eam rem quadraginta dierum jejunium indixit, et Deum omnes orare, ut qui illi placitus esset, ostenderet, jussit. Hæc ubi Flavitas cognovit, auro multo templi custodem qui idem princeps imperialium cubiculariorum erat, corrupit, ut in charta pura nomen ejus adnotaret, eamque rursum imperatoris sigillo obsignaret. Hoc ubi factum est, atque ubi constitutum jejunii præteriit tempus, sigillo in charta sublato, derepente Flavitas ingenti gloria, perinde atque a Deo designatus esset, affluens, correptus est, et magnifico saltu in patriarchæ thronum is conscendit. Verum enimvero piaculum id omnipotens Providentia non diu latere passa, illusionem eam scenicamque actionem quamprimum in apertum produxit. Infelix enim ille cum non totos quatuor menses in sede ea transegisset, morte repentina ex hominibus sublatus est, cum ne dimidiam quidem partem muneris ejus, quo episcopalem dignitatem redemerat, corradere potuerit. Argentarii hæredibus ejus instilere, et pecuniam nuper

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

B *Περὶ Φλαυΐτα τοῦ μετὰ Ἀκάκιον τὴν Κωνσταντίνου ἐπισκοπήσαντος, ὡς δόλῳ τὸν θρόνον ἥρπασε.*

Μετὰ δὲ τοῦτον Φλαυΐτας τὴν τῆς Κωνσταντίνου ἐπισκοπὴν διεδέχετο· ἀνὴρ πρεσβύτερος μὲν εἶναι δοκῶν, ἐπὶ τόσον δὲ τόλμης ἥκων καὶ πονηρίας εἰς τὸ ἀκρότατον, ὡς ἱκανόν γε εἶναι τὸ ῥηθησόμενον τεκμηριῶσαι τὸν ἄνθρωπον. Ζήνων γὰρ χάρτην ἄγραφον κατὰ τῆς ἁγίας ἐπαφῆκε τραπέζης· ἔγγραφον δι' ἑτέρου χάρτου ποιούμενος πρὸς Θεὸν, ὥστ' ἀγγέλου χειρὶ ἀοράτως ἐγγράφεσθαι τοὔνομα, ὃν ἂν ἡ ἄνωθεν ψῆφος ἱεραρχεῖν ἐπιλέξηται τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας. Διά τοι τοῦτο καὶ τεσσαρακονθήμερον νηστείαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐθέσπιζε, καὶ πάντας ἐκίνει δεῖσθαι Θεοῦ, ἀναδεῖξαι C τὸν αὐτῷ οἱ ἀρέσοντα. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα Φλαυΐτας ἀνέγνω, ἀδρῷ χρυσίῳ τὸν τῆς ἐκκλησίας διαφθείρας φρουρὸν, ὃς ἦν τῶν τοῦ βασιλέως πρῶτος θαλαμηπόλων, τῷ ἀγράφῳ χάρτῃ τὸ ἐκείνου ὄνομα γραφῆναι παρασκευάζει, καὶ τῷ σφραγιστῆρι αὖθις τὸ βιβλίον ἐνσημανθῆναι. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, καὶ ἡ τῆς νηστείας προθεσμία παρῴχηκε, τῆς σφραγῖδος ἐπαρθείσης, αἴφνης ἀνάρπαστος Φλαυΐτας ἀπείρῳ δόξῃ περιῤῥεόμενος, ἅτε δὴ θεοπρόβλητος, ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν μετὰ σοβαρῶν τῶν ἁρμάτων ἀνέβαινε θρόνον. Ἀλλ' οὐκ ἐς πολὺ λανθάνειν τὸ ἄγος παρῆκεν ἡ παντοδύναμος Πρόνοια· ἀλλὰ θᾶττον τὸ παίγνιον καὶ τὴν σκηνικὴν δραματουργίαν ἐξήλεγχεν· ὁ γὰρ δυστυχὴς ἐκεῖνος οὐδ' D εἰς τετράμηνον διαρκέσας τῷ θρόνῳ, ἐξ ἀνθρώπων αἰφνιδίῳ μόρῳ ἠφάνιστο, μηδὲ τὸ ἥμισυ τῆς δωροδοκίας δυνηθεὶς ἐρανίσασθαι. Οἵ γε μὴν δανεισταὶ τοῖς ἐκείνου κληρονόμοις ἐπέκειντο, τὸ τῆτες εἰσπραττόμενοι δάνειον. Οἱ δ' ἀποτῖσαι μὴ ἔχοντες,

(1) In ecclesiasticis censuris et excommunicationibus, causa in primis valet. (Orig.) — Cum aliquis exit a veritate, a timore Dei, a fide, a charitate, exit de castris Ecclesiæ, etiamsi per episcopi vocem minime abjiciatur. Sicut e contrario aliquis non recto judicio foras mittitur : sed si ante non exivit, id est, si non egerit ut mereretur exire, nihil læditur. Interdum enim qui foras mittitur, intus est : et qui foris est, intus videtur retineri. (24, quæst. 3, Aug.) — Custodi intus innocentiam tuam, ubi nemo opprimit causam tuam. Prævalebit in te falsum testimonium, sed apud homines. Numquid apud Deum valebit? ubi causa dicenda est. Quando Deus erit judex, alius testis, quam conscientia tua non erit. Inter justum judicem et conscientiam tuam noli timere nisi causam tuam. (11, quæst. 3.) — Quid obest homini, quod ex illa tabula vult eum delere humana ignorantia, si de libro viventium non deleat iniqua conscientia? (Aug., *ibid.*)

(2) Evagrius habet *Phravitas.*

προσῆεσαν Ζήνωνι, τῶν πικρῶν δανειστῶν ἀπαλλάττειν δεόμενοι· καὶ τὴν πρᾶξιν μυστικῶς ἐξεκάλυπτον, ἐκείνου βασάνῳ ταύτην γυμνάζοντος. Ἐν ἐκστάσει δὲ Ζήνων γενόμενος τῷ ἀκούσματι, καὶ συνεὶς ὡς οὐ Χριστὸς, Χρυσὸς δὲ μᾶλλον τῷ βιβλίῳ τὴν Φλαυΐταν ἐνέγραψε, κρῖμα ταῖς ἀληθείαις καὶ δικαιοσύνην ἐποίει, τὸ τοῦ Ψαλμοῦ, καὶ τὸν μὲν εὐνοῦχον, ὡς τὴν θεϊκὴν δόξαν σφετερισάμενον, ἀπαχθῆναι ἐκέλευε, τὸ δὲ δάνειον τὴν ἐκείνου περιουσίαν ἀποτῖσαι τοῖς δανεισταῖς. Τὴν δ' Ἐκκλησίαν τοῖς ἐπισκόποις ἀνῆκεν, ἐκλέγεσθαι καὶ ἐπιψηφίζειν ὃν ἄρ' αὐτοὶ δεξιὸν εἶναι δοκιμάσαιεν πρὸς τὴν ταύτης ἐπιτροπήν. Καὶ εὐθὺς Εὐφήμιος πρεσβύτερος τῆς ἐκκλησίας, ἀνὴρ λογιώτατος, καὶ ὀρθοδοξίας καὶ ἀρετῆς πάσης ἔμπλεως, ἐπὶ τῶν τῆς B Ἐκκλησίας οἰάκων ἀνήγετο.

A admodum mutuo datam exegere. Atque illi quod solvendo non essent, Zenonem adiere, eique ut eos ab acerbis illis creditoribus liberaret, supplicarunt, et rem ipsam secreto ei ipsi qui de illa inquirebat indicarunt. Zeno, ea audita, obstupuit: et postquam non Christum, **685** sed Chrysum, hoc est, aurum potius, Flavitæ nomen in libello illo ascripsisse cognovit, judicium revera et justitiam (juxta Psalmum [1]) fecit: atque eunuchum quidem, qui sibi divinam existimationem et gloriam arrogasset, abigi, pecuniam autem creditam ex substantia ejus dissolvi argentariis jussit. Ipsam vero Ecclesiam episcopis permisit, ut illi suffragiis suis quem idoneum esse procurationi ei judicarent, eligerent. Sic citra moram omnem, Euphemius, Ecclesiæ presbyter, vir eloquentissimus, orthodoxæ fidei et virtutis omnis studiosissimus, Ecclesiæ gubernandæ præfectus est.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῶν συνοδικῶν γραμμάτων Φλαυΐτα, Πέτρου τε καὶ Φήλικος, καὶ Εὐφημίου τοῦ μετὰ Φλαυΐταν ἱεραρχήσαντος.

Ἔτι δ' ἀνηνεγμένος ἐπὶ τὸν θρόνον Φλαυΐτας συνοδικοῖς πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Πέτρον ἐχρήσατο γράμμασιν. Ἀμειβόμενος δ' ὁ Πέτρος τοῖς ἴσοις, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν ἐν Χαλκηδόνι πεπραγμένων διέξεισιν, ἀναθέματι ταῦτα καθυποβάλλων. Ἐπεὶ δ' ἐν τῷ μεταξὺ Φλαυΐτας ἐκδημῶν ἦν, τέσσαρας μόνους μῆνας ἱεραρχήσας· Εὐφήμιος δ' ἐπὶ τῶν οἰάκων καθῆστο, καὶ τὰς πρὸς Φλαυΐταν συνοδικὰς Πέτρου ἐδέχετο, C εὑρὼν τὰ ἐν Χαλκηδόνι ὑπὸ ἀνάθεμα ταῖς ἐπιστολαῖς, λίαν διεταράχθη· καὶ τῆς πρὸς Πέτρον κοινωνίας διέστελλεν ἑαυτόν. Παρέθηκα δ' ἂν καὶ ἄμφω τὰ γράμματα Πέτρου τε καὶ Φλαυΐτα, εἰ μὴ τὸ τῆς γραφῆς ἀπεῖργε μακρόστιχον· καίπερ Φλαυΐτα Φήλικι γράφοντος, ὡς ἐκείνῳ μὲν κοινωνεῖ, Πέτρου δὲ τὴν κοινωνίαν ἐκτρέπεται. Ἐπίσης δὲ καὶ πρὸς Πέτρον ἐποίει, ἐκείνου μὲν τὴν κοινωνίαν ἀποδεχόμενος, μὴ προσιέμενος δὲ Φήλικα. Ἃ δὴ καὶ δεξάμενος Φῆλιξ παρά τινων εὐσεβῶν διακομισθέντα, τοὺς πρέσβεις Φλαυΐτα τῆς Ῥώμης ἀτίμως ἤλαυνεν. Εὐφήμιος δ' οὐ μελήσας, ἅμα τῷ τὸν θρόνον ἐγχειρισθῆναι, χερσὶν ἰδίαις τὸ μὲν τοῦ Μογγοῦ ὄνομα τῶν ἱερῶν ἀπήλειφε δέλτων, τὴν δὲ Φήλικος κλῆσιν D ἐνέταττε· καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἐκάθιζε θώκων, καὶ συνοδικὰ σχεδιάσας, ἐς Ῥώμην κατ' ἔθος Φήλικι ἔπεμπεν. Ὁ δὲ πάππας τὰ μὲν γραφέντα προσήκατο, καὶ ὡς ὀρθοδόξῳ προσετίθετο Εὐφημίῳ· οὐ μὴν καὶ ἐπισκοπικῆς κοινωνίας αὐτῷ μετεδίδου, ὅτι μὴ καὶ τὸ ὄνομα Ἀκακίου καὶ Φλαυΐτα τῶν ἱερῶν διπτύχων ἀπήλειφε.

CAPUT XIX.

De litteris synodalibus Flavitæ, Petri et Felicis: et de Euphemio, qui post Flavitam episcopatum gessit.

Cum Flavitas adhuc thronum obtineret, synodales ad Petrum Alexandrinum epistolas dedit, et ejusdem generis litteras ab eodem accepit, in quibus eadem de Chalcedonensibus actis, anathemati ea subjiciens, scripsit. Cum autem interea Flavitas ex rebus humanis excessisset, quatuor tantum mensibus episcopatu gesto, et Euphemius Ecclesiam administrandam suscepisset, ut ei Petri ad Flavitam synodales litteræ redderentur, accidit: in quibus ubi res Chalcedonenses anathemate damnatas comperit, perquam est conturbatus, et se a communione Petri subduxit. Apposuissem hic et Petri et Flavitæ litteras, nisi me prolixitas illarum absterruisset. Et Flavitas ad Felicem scribens, se communionis illius esse, Petri autem conjunctionem aversari, significaverat. Idem ad Petrum litteras dans, fecerat: communionem se illius recipere, Felicem autem rejicere, insinuans. Quas litteras ubi Felix a piis quibusdam ad se perlatas accepit, legatos Flavitæ cum contumelia Roma expulit. At Euphemius simul atque episcopatum iniit, nihil moratus, suis ipse manibus in sacris tabulis Moggi nomen expunxit, et Felicis appellationem reposuit: atque in sacro suggestu considens, synodales more recepto epistolas Romam ad Felicem dedit. Porro Papa scripta quidem illius recepit, et Euphemio veluti orthodoxo favit, sed illum in episcopalem communionem non admisit, **686** propterea quod Acacii quoque et Flavitæ nomen in sacro libro non induxisset.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ὡς τὸν Μογγὸν Πέτρον Ἀθανάσιος, τὸν δὲ Κναφέα Παλλάδιος διεδέχετο· καὶ περὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν.

Μελλόντων δὲ Εὐφημίου καὶ Πέτρου πρὸς ἀλλήλους διαφέρεσθαι, καὶ συνόδους ἐφ' ἑαυτοὺς κατ' ἀλλήλων

CAPUT XX.

Ut Petro Moggo Athanasius, et Cnapheo Palladius successerit: deque eorumdem successoribus.

Et cum Euphemius et Petrus inter se dissensuri, et synodos in provinciis suis, alter adversus alte-

[1] Psal. CII, 6 et alibi.

rum. propter Chalcedonensem synodum congregaturi essent, Petrus Alexandriæ e vita excessit, eique Athanasius, cognomento Celetes sive Herniosus, in episcopali throno successit. Atque is cum multa quoque experiretur, ut dissidentia membra conjungeret, nihil tamen egit. In multas namque et varias opiniones discesserant. Non multo vero post et Petrus Cnapheus, Antiochiæ defunctus, Palladium successorem habuit. Cujus suffragator etiam fuit Anastasius Dicorus, qui post Zenonem Romanum male administravit imperium. Porro Athanasius synodalia scripta ad Palladium mittens, eadem et ipse quæ Moggus de Chalcedonensi synodo retulit. Idem fecit Joannes quoque, qui post eum Alexandrinæ præfuit Ecclesiæ. Sed et Palladio Antiocheno mortuo, et Flaviano procurationem ejus sortito, Solomon quidam Antiochiæ presbyter Alexandriam cum synodalibus litteris missus est, solitas rursum ejuscemodi epistolas a Joanne ad Flavianum requirens. Ea quoque scripta idem de synodo pronuntiabant. Huic vero Joanni Joannes alter Alexandriæ successit, de quibus paulo post dicemus. Nam ad aliquot usque Anastasii imperii annos, ad hunc modum res Ecclesiarum processere. Euphemium namque ille expulit. Hæc vero ita ordine exponere, quo facilius intelligerentur, coactus sum. Et Ecclesiæ quidem tum sic habebant. Nos autem orationem ad alia convertamus.

A ἕλκειν διὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, φθάνει Πέτρος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸ βιώσιμον ἀπειπών· καὶ διάδοχος ἐκείνῳ τοῦ θρόνου καθίσταται Ἀθανάσιος ὁ ἐπίκλην Κηλήτης. Πολλὴν δ' οὗτος πεῖραν εἰσαγαγὼν ὥστε τὰ διεστῶτα μέλη συναγαγεῖν, οὐδὲν ἤνυσεν· εἰς πολλὰς γὰρ καὶ διαφόρους ἀπεκρίθησαν δόξας. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ Πέτρος ὁ Κναφεὺς ἀνὰ τὴν Ἀντιόχου τέλει τοῦ βίου χρησάμενος, Παλλάδιον ἔσχε διάδοχον· ᾧ σύμψηφος ἐγεγόνει καὶ ὁ Δίκορος Ἀναστάσιος, ὁ κακῶς μετὰ Ζήνωνα τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονεύσας. Συνοδικὰ δὲ πέμπων καὶ Ἀθανάσιος πρὸς Παλλάδιον, τὰ παραπλήσια τῷ Μογγῷ, καὶ οὗτος περὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἠγόρευε· τὰ ἴσα καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Ἰωάννης τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνον ἐπιστατῶν ἔλεγεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀντιοχείας B Παλλαδίου θανόντος, καὶ Φλαβιανοῦ τὴν ἐπιτροπὴν ἐκείνου προσειληφότος, Σολομῶν τις Ἀντιοχείας πρεσβύτερος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου πρὸς Ἰωάννην ἐπέμπετο, τὰ συνοδικὰ κομίζων, καὶ τὰς εἰωθυίας ἀμοιβαίας ἐπιστολὰς ἀπαιτῶν Ἰωάννου πρὸς Φλαβιανόν· αἳ καὶ αὐταὶ τὸν ἴσον κατὰ τῆς συνόδου διηγόρευον τρόπον. Τοῦτον δὲ τὸν Ἰωάννην Ἰωάννης ἕτερος ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν διεδέχετο· περὶ ὧν μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. Μέχρι γάρ τινος τῶν Ἀναστασίου χρόνων οὕτω τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν προεχώρησεν· Εὐφήμιον γὰρ ἐκεῖνος ἀπήλασε. Ταῦτα δ' οὕτω καθ' εἱρμὸν ἠναγκάσθημεν παραθεῖναι διὰ τὸ εἰς κατάληψιν πρόχειρον. Τὰ μὲν οὖν τῶν Ἐκκλησιῶν οὕτω τηνικαῦτα ἐφέρετο· ἡμεῖς δ' ἐφ' ἕτερα C τὸν λόγον ἀγάγωμεν.

687 CAPUT XXI.

De Theuderici Scythæ vastatione, et ut is interierit.

Theudericus (1) Scytha, magnis comparatis opibus, adversus Zenonem arma cepit. Et cum copiis in Thracia coactis Romanam ditionem ingressus, obvia quæque diripuit, et usque ad os Euxini pervenit. Atque ille imperialem etiam fere cepisset urbem, nisi ex necessariis ejus quidam vitæ ejus insidiati fuissent. Quos veritus, retrocessit. Neque ita multum intercessit temporis, cum vitam etiam finivit, per causam hujusmodi. Hasta expedita patrio more pro tabernaculo ejus sublimis collocata erat. Cum autem corpus exercere deberet, equum adduci jussit: cumque uti minime soleret, ex terra in illum insiluit. Quod autem ex pascuis et equitio is nuper admodum venisset, ferocitatemque spiraret, necdum Theuderichus recte ei insedisset, priores pedes in sublime jactans, posterioribus tantum institit. Theudericus autem cum equo concertans, neque freno cohibere eum potuit (ne scilicet fera super eum resupina concideret), neque satis certo aut firmiter illi inhæsit. Atque cum ita cum equo huc atque illuc in gyrum verteretur, nescio quomodo hastam illam concussit: et illa oblique in eum illata latus ejus vulneravit. Ex quo

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς ἐπαναστάσεως Θευδερίχου τοῦ Σκύθου, καὶ ὡς διεφθάρη.

Θευδέριχος ὁ Σκύθης, ἐπὶ μέγα δυνάμεως προελθὼν, ἐπανίσταται Ζήνωνι· καὶ τὰς ἐν Θρᾴκῃ δυνάμεις ἀθροίσας, ἔπεισι πάντα τὰ ἐν ποσὶ λείαν ποιούμενος, ἄχρι δὴ καὶ τοῦ κατὰ τὸν Εὔξεινον στόματος· παραβραχὺ δ' ἂν καὶ τὴν βασίλειον εἷλε πόλιν, εἴ γε μὴ τῶν ἐπιτηδείων τινὲς ἐπίβουλα φρονήσαντες, ἀφαιρεῖσθαι αὐτῷ τὴν ζωὴν ἐπειρῶντο· οὓς δείσας, ἐς τοὔπισω ἐχώρει. Καὶ χρόνου δ' οὐ πολλοῦ διαγενομένου, τὸν βίον μετήλλαττε τοιᾶσδε ἡγησαμένης αἰτίας. Τὸ δόρυ αὐτῷ * διηγγελμένον κατ' ἔθος τι D ἐπιχώριον, πρὸ τῆς ἐκείνου σκηνῆς ἀπῃώρητο· δεῆσαν δὲ τὸ σῶμα γυμνάσαι, ἵππον ἐκέλευεν ἄγεσθαι. Οὐκ εἰωθὼς δ' ἔχων, γῆθεν τῷ ἵππῳ προσήλατο. Ὁ δ' ἄρτι ἐκ βοτάνης ἥκων, ἅτ' ἀγελαῖος καὶ ὕβριν πνέων, μήπω περιβάδην τοῦ Θευδερίχου ἐπαναβάντος, τοὺς ἐμπροσθίους τοῖν ποδοῖν μετεώρους εἶχε, τοῖς ὀπισθίοις μόνοις ἀκροβατῶν. Διαφιλονεικῶν δ' ὁ Θευδέριχος, οὔτε χαλινῷ ἀναστέλλειν εἶχεν, ἵνα μὴ ἐμπέσοι αὐτῷ, καὶ τῆς ἕδρας οὐ πάνυ τι βεβαίως ἐξείχετο. Οὕτω δ' ἔνθεν κἀκεῖθεν σὺν τῷ ἵππῳ περιδονούμενος, οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν αἰχμὴν διασείει· πλαγία δ' ἐπ' αὐτὸν ἐνεχθεῖσα, βάλλει κατὰ πλευράν· ἐντεῦθεν δὲ κλινήρη γενόμενον, μετ' ὀλίγον σφακε-

(1) Theoderichus, Theodemiri filius, Ostrogotthorum rex, a Zenone patricia et consulari dignitate est exornatus. (Blond.) Idem Odoacrum vicit, et Italiam obtinuit.

λισθέντων αὐτῷ τῶν ἔνδον τῷ τῆς αἰχμῆς τραύματι, τὸ βιοῦν καταστρέψαι.

A vulnere lecto affixus, ubi viscera ejus ex convulsione et inflammatione commarcuerunt, brevi vitam amisit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῆς τυραννίδος Μαρκιανοῦ, Ἀνθεμίου παιδὸς τοῦ ἐν Ῥώμῃ κρατήσαντος· καὶ ὡς ληφθεὶς, ἱερωσύνῃ τιμᾶται.

Μετὰ τοῦτον Μαρκιανὸς τῷ Ζήνωνι ἐπανίσταται· ὃς παῖς μὲν ἦν Ἀνθεμίου, τοῦ ἐν Ῥώμῃ οὐ πρὸ πολλοῦ βεβασιλευκότος· κῆδος δ' ἐπὶ θυγατρὶ Λεοντίᾳ τῷ πενθερῷ Ζήνωνος εἶχε τῷ βασιλεύσαντι Λέοντι. Προσήκειν γὰρ μᾶλλον ἑαυτῷ ᾤετο τὴν ἀρχὴν, τὴν νεωτέραν τῶν θυγατέρων Λέοντος γήμαντι, ἣν ἐκείνῳ Βηρίνα ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὄντι ἐγέννα· τὴν γὰρ Ἀριάδνην ἰδιοπραγῶν ἔτι προῆγε· καὶ διὰ τοῦτο B τυραννεῖν ἐπειρᾶτο. Ἰσχυρᾶς δὲ μάχης συῤῥαγείσης περὶ τὰ ἀνάκτορα, φόνος ἑκατέρωθεν ἐῤῥύη πολύς· ἡ νίκη δ' ὅμως ἐπὶ Μαρκιανὸν ἔβαινεν· καί γε ἂν τῶν τε σκήπτρων καὶ τῶν ἀνακτόρων ἐν κατοχῇ ἦν, εἰ μὴ ἀναβολῇ ἐχρήσατο τῇ ἐσαύριον. Ὀξυπέτης γὰρ ἀετὸς ὁ καιρὸς, καὶ ἁλώσεταί πως, τινὶ παρὰ πόδας ἰών· εἰ δ' ἀποδράσοι, ὑψοῦ ἐς ἀέρα βαίνει μετέωρος, ἐπεγγελῶν τοὺς διώκοντας, οὐδαμῇ αὐτοῖς ἐφικτὸς εἶναι ἐθέλων. Ἀμέλει τοι καὶ ὅσοι δὴ πλάσται καὶ γραφεῖς εἰκόνων εἰσὶ, κόμην μὲν ἐπὶ μετώπῳ καθιᾶσιν αὐτῷ, ἀνθρωπίνην περιπλάττοντες κεφαλήν· τὰ δ' ὄπισθεν περὶ τὸν ἐγκέφαλον ἐν χρῷ ξυροῦσι, σοφῶς μάλα ὑπαινιττόμενοι, ὡς εἴ γ' ὀπισθόπους ὢν τύχοι, τῷ καθειμένῳ τῆς κόμης ἴσως ἁλώσεται· ἔμπροσθεν δὲ τὼ πόδε γενόμενος, C κρατεῖσθαι ἥκιστα ῥᾴδιος παντάπασιν ἀποφεύγων· μηδ' ὅθεν κρατηθείη παρέχων λαβὴν τῷ διώκοντι. Ὃ δὴ τηνικαῦτα συνέπιπτε καὶ Μαρκιανῷ, τὸν μὲν προσήκοντα καιρὸν ἀναβαλλομένῳ, τοῦ λοιποῦ δὲ τοῦτον μὴ δυνηθέντι πορίσασθαι. Τῇ γὰρ ἐπιούσῃ πρὸς τῶν οἰκείων καταπροδοθεὶς, καὶ μόνος γενόμενος τῷ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων τεμένει ἱκέτης ἦν. Ὅθεν πρὸς βίαν ἀφελκυσθεὶς, ἐς τὴν Καππαδοκῶν ἀποῤῥίπτεται· μικρὸν δ' ὅσον φωρᾶταί τισι μοναχοῖς, φυγὴν ἑαυτῷ μνηστευόμενος· κἀκεῖθεν εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας ἀχθεὶς, καὶ τὴν κόμην ἀποβαλὼν, ἱερωσύνῃ τιμᾶται. Ἃ δὴ μάλα κομψῶς Εὐστάθιος ὁ ῥήτωρ ἱστόρησεν, ὃς καὶ τάδε συγγράφει.

CAPUT XXII.

De Marciani tyrannide, Anthemii, qui Romæ obtinuerat imperium, filii: et ut idem Marcianus captus, sacerdotali dignitate sit decoratus.

Post hunc adversus Zenonem bellum movit Marcianus, Anthemii, qui non multo ante Romæ imperaverat, filius, Leontiam, Leonis Romani imperatoris Zenonis soceri filiam, in matrimonio habens. Is enim ad se magis quam ad Zenonem imperium pertinere putabat, quod minorem natu Leonis filiam, quam illi Verina imperii tempore genuit, conjugem haberet, Ariadnam autem Leo adhuc privatus ex uxore sua sustulisset. Eam ob causam Marcianus ad tyrannidem spectavit. Et pugna ad imperiale palatium commissa, cædes utrinque facta ingens, **688** et victoria Marciani fuit. Atque ille et sceptro potitus esset, et palatium occupasset, nisi rem in crastinum distulisset. Celerrima namque aquila est temporis opportunitas et occasio: quæ ad pedes advolans, capi a quopiam potest: sin aufugiat, in altum aerem sublimis sublata, eos qui se persequuntur ridet, neque ut ad eos redeat, in animum inducit. Proinde quicunque imagines vel pingunt, vel fingunt, Occasioni caput humanum tribuentes, comam in fronte demittunt, occipitium autem ad ipsam usque cutim tondent, subobscure quidem, sed sapienter admodum indicantes, si ea a tergo tardius nos sequatur, coma prolixiore teneri fortasse comprehensam posse: sin præcedat, minime prehendi facillime avolantem, neque persequenti quidquam quo teneatur præbentem. Id tum Marciano accidit. Cum namque tempus opportunum neglexisset, nancisci id deinde haudquaquam potuit. Postridie enim diei ejus a suis desertus, solus ad sacrorum Apostolorum templum supplex confugit: unde per vim extractus, Cæsaream Cappadocum missus est, et paulo post inter monachos quosdam latitare et fugam meditari deprehensus, Tarsum inde Ciliciæ abductus est, ubi capite raso sacerdotii dignitate est cohonestatus. Quam rem Eustathius Syrus rhetor, qui hæc conscripsit, sane quam eleganter memoriæ prodidit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

D

Περὶ τυραννίδος Ἴλλου καὶ Λεοντίου· καὶ περὶ τῶν κτισμάτων Ἀμμιανοῦ.

Ὡς Ζήνων τῇ ἰδίᾳ πενθερᾷ Βηρίνῃ ἐπιβουλὰς συῤῥάψειε πλείστας, τέλος δὲ καὶ πρὸς τὴν Κιλίκων ἐποίει ἐξόριστον· ὕστερον δὲ καὶ πρὸς τὸ Παπυρίου γενέσθαι φρούριον· ὁπηνίκα Ἴλλους καὶ Λεόντιος ἐτυράννησαν, περιθεμένης ἐκείνοις τὰ τῆς ἀρχῆς· ἔνθα δὴ καὶ τὸν βίον συνέβη ταύτην ἀπολιπεῖν. Λαμυρᾷ δὲ γλώττῃ καὶ τὰ κατὰ Ἴλλουν ἱστορεῖ ὁ Εὐστάθιος· ὅπως τε τὴν ἐπιβουλὴν Ζήνωνος διέδρα, καὶ ὡς τὸν πεμφθέντα αὐτὸν ἀνελεῖν, Ζήνων μᾶλλον ἀνεῖλε· ποινὴν τῆς ἀτυχίας, τὴν τῆς κεφαλῆς

CAPUT XXIII.

De Illi et Leontii tyrannide, et de structuris atque ædificiis Ammiani.

Idem Eustathius quoque refert, Zenonem socrui Verinæ varie insidias tetendisse, et postremum eam Tarsum in Ciliciam relegasse: quæ postea cum in Papyrii castello esset, quo tempore Illus et Leontius, quibus ipsa imperii insignia contulerat, tyrannidem exercuerunt, vitam ibi finivit. Historiam Illi Eustathius quoque stylo terso prosequitur: quemadmodum videlicet is Zenonis insidias effugerit, et Zeno eum qui ad Illum necandum percussor submissus fuerat, jugulari præceperit: ca-

pitis supplicium pro eo quod illi cædes ei non successisset, veluti multam reportantem. Zenonem deinde rem eam consulto premere volentem, Illum Orientalibus copiis præfecisse : Illum autem, Leontio et Pamprepe in societatem ascitis, **689** tyrannidem in Cilicia apud Tarsum arripuisse. Adhæc Eustathius idem addit, nihil illis tyrannidem profuisse, eo quod Theuderichus Gothus cum ingentibus provincialibus simul et externis copiis adversus eos a Zenone missus sit, cujus etiam jussu miserandum in modum sint occisi, condignam ab eo, quod illum in imperium restituissent, gratiam ferentes. Addit rhetor idem illud quoque Theudericlum, quem Zeno consulem et Thraciæ ducem renuntiaverat, ubi insidias sibi ab eo strui sensit, adversus veterem Romam exercitum duxisse, Odoacrum bello vicisse, et regia veste sumpta, regem se dixisse : multas præterea Occidentales gentes absque prælio, item Vandalos, magnam urbem Romam, et (ut semel dicam) Hesperiam plagam omnem cepisse, atque ditioni suæ subjecisse. Sunt qui dicunt, Zenonis suggestione ea Theuderichum egisse. Eodem tempore et Mammianus, vir curuli honore clarus, et ex ordine senatorio in Daphne, qui suburbanus Antiochiæ vicus fuit, ædificium construxit, quod ab illis Antiforum dictum est. Intra urbem autem imperiales duas porticus magnifice admodum, magni pretii et varii coloris lapidibus exornatas condidit : inter quas Tetrapylum medium ingentibus columnis et ære conspicuum statuit, solo lapide Proconesio constrato. Hæc de his hactenus.

CAPUT XXIV.

De obitu Zenonis, et electione Anastasii Dicori.

Zeno (1) finem vitæ sibi appropinquare videns, ex iis qui futura prædicere existimantur, Mauriauum quemdam nomine, quisnam post eum (liberos enim ex lumbis suis procreatos non habebat) imperaturus esset, consuluit. Qui respondisse dicitur, ex Silentiariis aliquem non imperium modo, sed et uxorem ejus recepturum esse. Zeno autem, quod Pelagium designari putabat, virum præclarum et sapientem, ferro eum cædi jussit, atque insuper alios etiam nihil commeritos necari curavit. Et morbo comitiali correptus, quod vim ejus non ferret, animam egit, Pelagii **690** nomen in ore habens. Fertur etiam, quod eum Ariadna conjux odisset, cum epilepsiæ doloribus distenderetur, et speciem defuncti præberet, vivum adhuc ab illa sepulcro inclusum esse. Alii vero tradunt, cum ex ebrietate sensum omnem amisisset, in tumulum conjectum esse : et postquam ad seipsum per sobrietatem rediisset in ipso monumento exclamasse, vitam se solam, non etiam im-

A ἀφαίρεσιν ὑποσχόντα· ἐν ἐπιτηδείῳ δὲ λανθάνειν πειρώμενος, τῶν Ἑῴων ἐξηγεῖσθαι δυνάμεων ἔταττε τὸν Ἰλλοῦν. Ἐκεῖνος δὲ Λεοντίῳ φιλιωθεὶς σὺν Παμπρεπίῳ, τυραννεῖν ἐπέβαλον περὶ Ταρσὸν τῆς Κιλικίας. Ἐπὶ δὴ τούτοις, ὡς μηδὲν τῆς τυραννίδος ὀνάμενοι, Θευδερίχου τοῦ Γότθου κατ' αὐτῶν στρατῷ ἐπελθόντος μεγάλῳ, σὺν ἡμεδαπῇ καὶ ἀλλοδαπῇ δυνάμει δειλαίως ἀνῄρηνται· ἀξίαν ἀμοιβὴν οἷς ἐκείνῳ τὴν τῆς βασιλείας ἐπάνοδον ἐχαρίσαντο εὑρηκότες. Καὶ τοῦτο δὲ τῷ συγγράμματι καταλέγει Εὐστάθιος· ὡς Θευδέριχος αἰσθόμενος τῆς κατ' ἐκείνου βουλῆς, ὃν ὕπατον ἀνηγόρευε καὶ στρατηγὸν Θρᾴκης, ἐπὶ τὴν ἀρχαιοτέραν Ῥώμην ἐχώρει· καὶ Ὀδόακρον μάχῃ κρατήσας, τήβενναν περιέθετο, καὶ ῥῆγα ἑαυτὸν ἀνεῖπε. Πολλὰ δὲ καὶ B τῶν Ἑσπερίων ἐθνῶν ἀμαχεὶ ἐχειρώσατο· καὶ Οὐανδήλους, Ῥώμην τε αὖ τὴν μεγάλην καὶ, ἁπλῶς εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ἑσπερίαν λῆξιν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο· εἰσὶ δὲ οἵ φασιν ὑποθήκαις Ζήνωνος ταῦτα τὸν Θευδέριχον καταπράξασθαι. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Μαμμιανὸς, ἀνὴρ ἐξ ἐπιδιφρίων ἐπίσημος καὶ συγκλήτου βουλῆς μετασχὼν, κατὰ Δάφνην τὸ τῆς Ἀντιόχου προάστειον τὸ παρ' ἐκείνοις ἐγεῖραι ἀντίφορον· καὶ δύο δὲ βασιλείους στοὰς ἔνδον στῆσαι, εὐπρεπεῖς ἐσάγαν, λίθων τε πολυτελέσι χρόαις ὡραϊσμένας· τετράπυλόν τε μέσον τῶν δύο βασιλείων στοῶν μεγαλοπρεπῶς ἐγεῖραι, κίοσιν ἐξαισίοις καὶ τῇ ἐν χαλκοῦ ὕλῃ μάλα κομψῶς ἠσκημένας, καὶ λίθῳ τῷ ἐκ Προικονήσου τοὔδαφος καὶ τἄλλα ἠμφιεσμένας. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς τελευτῆς Ζήνωνος καὶ ἀναγορεύσεως Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου.

Τῷ δὲ Ζήνωνι τοῦ τέλους ἐγγίζοντος, τῶν τινα τὸ μέλλον εἰδέναι νομιζομένων Μαυριανὸν ὄνομα διηρώτα, τίνι ἄρα μετ' αὐτὸν ἡ ἀρχὴ προσχωρήσοι· παῖδα γὰρ ἐξ ὀσφύος οὐκ ἔσχε· τὸν δὲ φάναι λέγεται, τινὰ τῶν ἀπὸ Σιλεντιαρίων, οὐ τὴν ἀρχὴν γε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν γαμετὴν λήψεσθαι. Πελάγιον δὲ οἰηθεὶς τοῦτον εἶναι, ἄνδρα περίδοξόν τινα καὶ σοφίᾳ προήκοντα, ὑπῆγε τῷ ξίφει, καὶ ἄλλους δ' ἀνῄρει μηδὲν ἀδικήσαντας· ἐπιληψίᾳ δὲ συσχεθεὶς τῷ τοῦ πράγματος ἀνυποίστῳ, θνήσκει τὴν Πελαγίου προσηγορίαν ἀνὰ στόμα φέρων. Φασί γε μὴν ὡς τῇ γυναικὶ Ἀριάδνῃ διὰ μίσους ὢν, ταῖς ἐκ τῆς D ἐπιληψίας περιωδυνίαις ληφθεὶς, καὶ δόξαν παρεσχηκὼς ὡς ἤδη θάνοι, ἔτι ζῶν ὑπ' αὐτῆς τῷ τάφῳ περιεκλείσθη· ἄλλοι δὲ μέθῃ σχεθέντα καὶ ἀναισθήτως ἔχοντα, τῇ σορῷ καθειρχθῆναί φασιν· ἀνανήψαντα δὲ κάτωθεν ἐκβοᾶν, ζωῆς μόνης, οὐ μὴν τῆς ἀρχῆς ἐφίεσθαι· καὶ ἐνόρκως αὐτῆς τῷ βουλομένῳ παραχωρεῖν. Τὸν δὴ τοιαῦτα λέγοντα οὐδεὶς ἦν οἰκτείρων, Ἀριάδνης ἐπεχούσης τῆς γυναικός. Καὶ ὁ

(1) Zenone principe incendium sævissimum fuit, in quo præter maximam urbis partem conflagratam, centum et viginti millia librorum disperiere. Et in his et Homeri poema intestino draconis cxx pedum aureis litteris descriptum. (Egnat.) Adnotatio est de Zenone ex Suida in fine hujus libri.

μὲν τοῦτον ἀπεβίω τὸν τρόπον, ἑπτακαιδέκατον ἔτος A τὴν βασιλείαν τυραννήσας Ῥωμαίων· οἷς καὶ οἱ Βασιλίσκου μῆνες ἠρίθμηνται. Τούτων δ' οὕτω γενομένων, ἤλπισε μὲν Λογγῖνος ὁ Ζήνωνος ἀδελφὸς, ἐς πολύ τι καὶ μέγα δυνάμεως ἥκων, περιποιεῖν τὴν ἀρχὴν ἑαυτῷ· ἀλλ' ἐσφάλη παντάπασιν. Ἡ γὰρ Ἀριάδνη σὺν τῇ συγκλήτῳ, Ἀναστασίῳ τῷ Δικόρῳ μήπω ἐς γερουσίαν τελέσαντι, τὸν τῆς βασιλείας περιτίθησι στέφανον, τῇ σχολῇ δὲ τῶν Σιλεντιαρίων κατειλεγμένῳ. Ὁ δ' Εὐστάθιος, οὗ πρώην ἐμνήσθημεν, ἱστορεῖ μετὰ τὴν ἀνάῤῥησιν Διοκλητιανοῦ τοῦ τυράννου ἄχρι τέλους Ζήνωνος καὶ ἀναγορεύσεως Ἀναστασίου, διελθεῖν ἔτη πρὸς τοῖς ἑπτὰ διακόσια· ἀφ' οὗ δ' Αὔγουστος μόναρχος ἤρθη, δύο ἔτη καὶ τριάκοντα καὶ πεντακόσια πρὸς μησὶν ἑπτά· ἀπὸ δ' B Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἀρχῆς, ἑπτὰ μῆνας σὺν δυσὶν ἔτεσι τριάκοντά τε ὀκτακόσια· ἐκ δὲ τῆς Ῥωμαίων καὶ Ῥωμύλου βασιλείας, χίλια καὶ πεντήκοντα πρὸς δυσὶ, πρὸς δὲ καὶ μῆνας ἑπτά· ἀπὸ δὲ ἁλώσεως Τροίας, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα, ἑξακόσιά τε καὶ χίλια ἔτη πρὸς μησὶν ἑπτά· ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου σαρκώσεως, τετρακόσια ϟ' καὶ δύο· ἀπὸ δὲ Ἀδάμ, ,εϡπδ'.

perium petere, paratumque esse cuivis jurejurando interposito eo cedere, neminem autem illum ea dicentem, propterea quod conjux Ariadna id prohibuisset, miseratum esse. Hic ad hunc modum vitam finivit, cum decem et septem annos in imperio tyrannidem exercuisset. Quibus annis Basilisci etiam menses connumerati sunt. His ita gestis, Longinus Zenonis frater, quod ad magnam potentiam pervenisset, imperium se sibi vendicaturum speravit. Verum ille opinione sua falsus est. Nam Ariadna una cum senatorum ordine, Anastasio Dicoro (1), qui nondum in senatum lectus, adhuc in schola Silentiariorum erat, imperatoriam imposuit coronam. Eustathius, cujus paulo ante meminimus, scripsit, ab initio Diocletiani tyranni imperii, usque ad finem Zenonis et designationem Anastasii, intercessisse ducentos et septem : ab eo autem tempore quo Augustus monarcha factus est, quingentos triginta duos annos et menses septem : ab Alexandri Macedonis regno, annos octingentos triginta duos, menses septem; a Romanorum porro et Romuli regno annos mille et quinquaginta duos (2), menses septem; et a Troja capta mille sexcentos octoginta sex annos, menses septem; a divina Domini incarnatione annos quadringentos et nonaginta duos, ab ipso denique Adamo annos quinquies mille (3) noningentos octoginta quatuor (4).

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῆς τηνικαῦτα τῶν ἐκκλησιῶν καταστάσεως, ὅπως δόξης εἶχον περὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου· καὶ περὶ τῆς ἐξορίας Εὐφημίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως. C

Ὁ δ' Ἀναστάσιος περιβαλλόμενος τὸ διάδημα, καὶ τὴν Ἀριάδνην ἑαυτῷ εἰσῳκίσατο, μήπω γυναικὶ ὁμιλήσας· Ἐπίδαμνον δ' ἔχων πατρίδα (Δυῤῥάχιον νῦν λέγεται), πρὸς τὸ κάλλιστον αὐτὸ καὶ ὀχυρώτερον μετεσκεύασεν, ἄξια γέρα παρασχὼν αὐτῷ· καὶ πρῶτα μὲν Λογγῖνον τὸν μάγιστρον, τῶν δ' ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ἡγεῖτο, ἀνὰ τὴν Σελεύκειαν ἔπεμπεν· ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἄλλο τῶν Ἰσαύρων γένος ἐξέβαλε, τοῦτο δῆθεν αἰτησάντων· οἳ συνάμα Λογγίνῳ ἰόντες, τυραννίδι ἐπέθεντο, ὡς προϊόντες δηλώσομεν. Εἰρηναῖος δέ τις θέλων εἶναι ὁ Ἀναστάσιος, παντάπασι μηδέν τι καινουργεῖν ᾑρεῖτο περὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν· καὶ πολλὴν τινα περὶ τούτου ἐποιεῖτο σπουδὴν, ὡς ἂν αἵ τε θεῖαι τοῦ Χριστοῦ D Ἐκκλησίαι θορύβων καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐρεσχελίας εἶεν ἐκτός· ἐν βαθείᾳ τε γαλήνῃ καὶ τὸ ὑπήκοον κατασταίη, ἔριδος ἁπάσης καὶ φιλονεικίας ἐκποδὼν κατ' ἀμφότερα γενομένης. Καὶ τοίνυν ταῖς ἐκείνου ἡμέραις ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος οὔτε εἰς προὖπτον ἀνεκηρύττετο, ἀλλ' οὐδ' ἀποκήρυκτος ἦν· ὡς δ' ἑκάστῳ τοῖς τῶν Ἐκκλησιῶν ἡγεμόσιν ἐδόκει τὰ ταύτης ἐφέρετο. Οἱ μὲν γὰρ καὶ λίαν ταύτης ἀντείχοντο γεννικώτερον ἀνθιστάμενοι· μήτοι γε λέξιν τῶν ἐκείνῃ ὁρισθέντων, ἀλλ' οὐδὲ συλλαβὴν, ἢ κἂν γράμμα, ἢ

691 CAPUT XXV.

De Ecclesiarum ejus temporis statu, qua quæque fuerit de Chalcedonensi synodo opinione : et de exsilio Euphemii Constantinopolitani.

Anastasius, diademate sumpto, cum nondum matrimonium contraxisset, Ariadnam uxorem duxit : et Epidamnum patriam suam, quæ nunc Dyrrachium dicitur, ut natale solum honore prosequeretur, pulcherrime exornavit, eamque dignis muneribus ditavit. Et primum Longinum magistrum, aulicorum scilicet ordinum præfectum, Seleuciam, ubi ortus fuerat, misit : deinde reliquum etiam Isaurorum genus ejecit, qui hoc postulaverant, et una cum Longino discedentes, ad tyrannidem aspirarunt, sicuti postea dicemus. Anastasius cum pacificus esse, neque quidquam rerum novarum in Ecclesiæ statu excitare vellet, plurimumque studii in eo collocaret, ut sanctæ Christi Ecclesiæ tumultibus et verborum contentionibus, disputationibus et dissidiis ecclesiasticis simul et civilibus omnibus sublatis, homines in multa tranquillitate viverent, et subditi populi pacati essent, evenit, ut temporibus ejus Chalcedonensis synodus, neque propalam per ipsum constitutionibus imperialibus edendis promulgaretur, neque etiam reprobaretur. Verum sicuti quibusque Ecclesiarum præsidibus videbatur, ita de ea sentiebant. Nam qui eam fortiter defendentes propugnabant, non vel-

(1) Dicorus cognominatus est a discoloribus oculorum pupillis, quæ κόραι dicuntur, quarum dextra nigricans, sinistra cærulea fuerit.

(2) Rectius 1244.

(3) Secundum neotericos a mundo condito 4470.

(4) Postremum hoc Evagrius non habet, lib. II, cap. 29.

tum unum in ejus decretis, ac ne syllabam quidem, aut litteram, aut apicem saltem loco moveri aut mutari passi sunt, et per libertatem magnam a commercio et communione aliorum resiliere : adeo ut ne in ædes quidem suas eos admitterent, qui ea quæ recte ibi decreta essent, non reciperent. Fuere autem qui eam non tantum non approbarent, sed etiam publice una cum Leonis tomo anathemate jugularent. Alii de henotica Zenonis constitutione itidem faciebant, atque a seipsis inter se dissidebant : ita ut quidam duas naturas in Christo, quidam unam dicerent; atque ii quidem litteris insidiose compositis, per fraudem deciperentur; ii autem pacem sibi consectandam esse putarent. Id malum eo processit, ut Ecclesia quælibet in factiones suas divideretur, et episcopi a consuetudine mutua abhorrerent. Proinde in multas sectas orientales occidentalesque atque etiam Libycæ partes dissectæ sunt. **692** Neque enim Oriens consentire cum Occidente, neque rursum Libya conciliari hisce voluit. Et quod omnium indignissimum est, neque ipsi inter se Orientalium Ecclesiarum antistites ad communionem conveniebant, neque Europæi, neque etiam Libyci episcopi conventus inter se agebant : nedum cum eis qui extra regionum suarum fines essent, congrederentur. Tanta confusio mentiumque caligo orbem universum incessit. Porro Anastasius tametsi tranquillitatem sibi conservandam esse proposuerat, neque mutare quidquam in Ecclesiis voluerat, inconsulta tamen eorum temeritate, qui ad res novas spectabant, permotus, quoscunque præter morem nugas agere, et vel impudenter synodum sanctam damnare, crudeliterque anathemate confligere, vel rursum aperte eamdem et clare in sacris templis deprædicare intelligebat, e thronis utrosque dejiciebat, inhumaniterque exigebat : atque ad eum modum permulti episcopi multati sunt, et in primis, sicuti antea etiam diximus, Constantinopolitanum ille Euphemium proscripsit; deinde post hunc et Macedonium, cui Timotheus successit.

κεραίαν μετακινεῖν, ἢ ἐναλλάττειν καταδεχόμενοι. Παῤῥησίᾳ δὲ πολλῇ χρώμενοι ἀπεπήδων, μηδ' ἐν οἴκῳ κοινωνεῖν ᾑρημένοι τοῖς μὴ παραδεχομένοις τὰ ἐκείνῃ καλῶς ὁρισθέντα. Ἦσαν δὲ οἳ οὐ μόνον αὐτὴν οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλὰ καὶ ἀναθέματι αὐτὴν ἀναφανδὸν περιέβαλον· οὐ μόνον δὲ ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὸν τόμον Λέοντος. Ἄλλοι δὲ τῷ Ζήνωνος ἑνωτικῷ ἐπίσης ἐνίσταντο· καὶ πρὸς ἀλλήλους διεῤῥωγότες, τῷ τὸν μὲν δύο φύσεις, ἄλλον δὲ μίαν λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ· καὶ τοὺς μὲν τοῖς γράμμασι παρακλέπτεσθαι, τοὺς δὲ καὶ εἰρηνεύειν αἱρεῖσθαι· καὶ ἐπὶ τόσον τὸ δεινὸν προχωρῆσαι, ὡς ἑκάστην Ἐκκλησίαν εἰς ἰδίαν μοῖραν ἀποκριθῆναι, καὶ μὴ συνέρχεσθαι ἀλλήλους τοὺς προεδρεύειν λαχόντας. Καὶ εἰς πολλὰ τμήματα τὸ διεῤῥωγὸς ἦν, ἀνά τε τὴν Ἕω καὶ Ἑσπερίαν λῆξιν καὶ Λιβύην αὐτήν. Οὔτε γὰρ ἡ Ἕως τῇ Ἑσπέρᾳ συμφωνεῖν ᾑρεῖτο, ἀλλ' οὐδὲ Λιβύη πάλιν ταύταις σπένδεσθαι ἤθελε· τὸ δὲ δὴ πάντων ἀτοπώτατον, ὅτι περ οὐδὲ σφίσιν αὐτοῖς οἱ κατὰ τὴν Ἕω τῶν Ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες εἰς κοινωνίαν συνῄεσαν, ἀλλ' οὐδὲ οἱ κατὰ τὴν Ἑσπέραν τοῖς Ἑσπερίοις· ἀλλ' οὐδὲ μὴν οἱ τῆς Εὐρώπης ἢ Λιβύης προεδρεύειν λαχόντες, μήτοι γε δὴ τοῖς ὑπερορίοις. Τοιαύτη τις σύγχυσις καὶ σκοτόμαινα τὴν οἰκουμένην ἐπέδραμεν. Ὁ δ' Ἀναστάσιος, καίπερ προθέμενος εἰρηνικώτερον διάγειν, καὶ μή τι τῶν τῆς Ἐκκλησίας μετακινεῖν, ὅμως τῷ ἐσάγαν παραφόρῳ τῶν νεωτεριζόντων ὑποσυρεὶς, ὅσους γνοίη παρὰ τὸ εἰωθὸς ἐρεσχελοῦντας, καὶ ἢ ἀναίδην τὴν ἁγίαν ἀποκηρύττοντας σύνοδον, ἢ ἀπηνέστερον ἀναθεματίζοντας, ἢ αὖθις ἐκείνην τόποις ἐν ἱεροῖς διαῤῥήδην κηρύττοντας, καὶ ἄμφω ἀπωθεῖτο τῶν θρόνων, καὶ ἀπανθρώπως ἐξήλαυνε. Καὶ δὴ πολλοῖς μὲν τούτῳ τῶν ἐπισκόπων ἐπίτιμον ἔθετο. Πρὸ δὲ πάντων ἐξώθει τὸν τῆς Κωνσταντίνου Εὐφήμιον· εἶτα καὶ τὸν μετ' αὐτὸν, Μακεδόνιον· ἔπειτα καὶ ὃς μετ' ἐκεῖνον ἐγεγόνει, Τιμόθεον.

CAPUT XXVI.

De Macedonio Constantinopolis episcopo, ut et is sede sua sit expulsus, et quem vitæ finem habuerit. Item de episcopis Alexandrinis.

Verum enim vero veluti Patrocli prætextus (1) hic ab Anastasio contra eos obtendebatur, quod res novas in Ecclesias inducerent : sed quæ occulte Anastasium male habebant, longe alia erant; præclara scilicet Euphemii pietas, et quod is antea Anastasium Ecclesia excluserat, propterea quod opinionem de se præbuisset, contagione Dioscori infectum esse; et quod turbam concitare volens, comminatus Euphemio esset, se illi accepta a Zenone potestate caput tonsurum, cathedramque ejus evertisset. Præterea cum Ariadna purpuram Anastasio circumdaret, Euphemius sacrorum antistes

ΚΕΦΑΛ. ΚϚ'.

Περὶ Μακεδονίου τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως· ὡς ἀπηλάθη καὶ οὗτος τοῦ θρόνου, καὶ ὡς τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο· καὶ περὶ τῶν τῆς Ἀλεξάνδρου ἀρχιερέων.

Ἀλλὰ Πάτροκλος ἦν πρόφασις ἐκείνοις, τὸ κατὰ τὰς ἐκκλησίας οὕτω νεωτερίζειν· ἃ δ' ἐν παραβύστῳ πλήττοντα ἦσαν τὸν Ἀναστάσιον, ἕτερα ἦν· τὸ τῆς εὐσεβείας μάλα περιφανὲς, καὶ ὅτι περ Εὐφήμιος Ἀναστάσιον πρότερον τῆς Ἐκκλησίας ἀπήλασε, νόμισιν παρασχόντα, ὡς εἴη τὰ Διοσκόρου νοσῶν, καὶ τάραχον κινεῖν ᾑρημένον, ἠπείλει τὰς τρίχας θερίζειν, πρὸς Ζήνωνος εἰληφὼς τὴν ῥοπὴν, καὶ τὴν ἐκείνου καθέδραν ἀνέτρεπεν. Ἄλλως τε καὶ ἡνίκ' Ἀριάδνη τὸ ἁλουργὲς αὐτῷ σχῆμα περιβαλεῖν ἔμελλεν, ὁ Εὐφήμιος τὸ ἱερᾶσθαι λαχὼν, γενναίως ἀνθίστατο, μὴ ἂν ἄλλως αὐτῷ τὰ ἐξ ἔθους τελέσαι φά-

(1) Proverbialiter hoc dictum. Erasmus Roterod. in proverb. *Patrocli occasio.*

σκων, ἄχρις οὗ ἐγγράφοις ὅρκοις καὶ δεινοῖς μάλα A κατασφαλίσηται, ἦ μὴν ἀθιγῆ φυλάξαι τὴν πίστιν, καὶ μηδέν τι καινουργὸν εἰσάγειν πειρᾶσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῶν σκήπτρων γενόμενον· πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, προθέσει πάσῃ ψυχῆς, ταῖς λοιπαῖς συντάττειν τρισίν. Οἷς δῆτα συνθέμενον ἐγγράφως τὸν Ἀναστάσιον, ἔπειτα τὰ εἰωθότα καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸν ἱερέα τελέσαι. Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον ἐπιβαλλόμενον, τὸν ἔγγραφον χάρτην αἰτεῖν, καὶ μὴ παρασχόμενον τὸν Εὐφήμιον, ὑπερόριον ἄγεσθαι· πολλὰς δ' ἐπιβουλὰς αὐτῷ καὶ θάνατον δὴ προσεπισκευάσαι· ὥς καί τινα τῶν συνόντων Εὐφημίῳ Παῦλον ὄνομα, ὑπερωμίαν δὲ ἄλλως καὶ μέγιστον, τὸ φερόμενον κατ' ἐκείνου ξίφος εἰσδέξασθαι· ἀλλὰ τὸν μὲν οὕτω, καὶ ἐπὶ τοιαύταις αἰτίαις, ὑπερόριον ἦγε, καίπερ τοῦ πλήθους πολλὰ δυσχεραίνοντος· B Μακεδόνιον δὲ, ᾧ Εὐφήμιος τὸν αὐτόγραπτον τῆς ὁμολογίας χάρτην παρέθετο, ἅτε δὴ τῶν ἱερῶν κειμηλίων τὴν φυλακὴν ἐπιτετραμμένον, ὁ Ἀναστάσιος ἐπὶ τὴν ἱερὰν ἀνῆγε καθέδραν. Ταῦτα δ' ἔπραττεν ὁ Εὐφήμιος, καὶ δι' ἅπερ μοι εἴρηται, καὶ ὅτι περ δόξαν Μανιχαϊκῆς αἱρέσεως ὑποθάλπειν τοῖς πολλοῖς ἐδόκει ὁ Ἀναστάσιος· ἅτε δὴ καὶ τῆς ἐκείνου μητρὸς τἀκείνων μάλα διαφερόντως ζηλούσης· ἧς ὁ ἀδελφὸς Κλέαρχος αὖθις, τὰ Ἀρείου ἐφωρᾶτο πρεσβεύων. Διὸ καὶ Μανιχαίοις καὶ Ἀρειανοῖς χαίρειν ἐπῄει τῇ ἁλουργίδι Ἀναστασίου, μεταβολήν τινα ἔσεσθαι προσδοκῶσιν αὐτοῖς. Ὡς δ' οὖν ὁ Μακεδόνιος ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνῄει, αὖθις καὶ τούτῳ πεῖραν προσῆγε τὴν οἰκείαν ὁμολογίαν λαβεῖν· ὕβριν C γὰρ οἱ ἐνόμιζεν, εἰ τὸ εἰρημένον τῷ βίῳ ἀπολειφθείη πρὸς ἔλεγχον. Ἐκείνου δὲ ἐπίσης Εὐφημίῳ μάλα γεννικῶς διαφέροντος, καὶ ἄντικρυς προδοσίαν πίστεως κρίνοντος τὴν τῆς ὁμολογίας ἀπόδοσιν, καὶ ἀντικαθισταμένου ῥωμαλεώτερον, παντοῖος ἐγίνετο Ἀναστάσιος καὶ τοῦτον ἀπελάσαι τοῦ θρόνου· καὶ πάντα τυρεύων ἦν, ἀνῦσαι τὸ σπουδαζόμενον. Μὴ ἔχων δ' ὅ τι καὶ δράσειε, σύλλογον ἀθροίσας αἱρετικῶν, βίαν προσῆγε καὶ τοῦτον τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀποβάλλεσθαι. Αἰσθόμενα δὲ τὰ πλήθη συνέῤῥεον, Καιρὸς μαρτυρίου, διαῤῥήδην βοῶντα, μηδεὶς τοῦ ποιμένος πόῤῥω γένοιτο. Ἐλοιδοροῦντο δὲ τῷ κρατοῦντι, Μανιχαῖον καλοῦντες καὶ τοῦ κράτους ἀνάξιον. Ὁ δὲ δείσας, προτροπάδην φεύγειν ἕτοιμος ἦν· καὶ ἐζήτει τὸν Μακεδόνιον, ὃν πρότερον μή ποτε D διώμνυτο κατιδεῖν. Μακεδόνιος δὲ πολλῇ παῤῥησίᾳ χρησάμενος διήλεγχεν Ἀναστάσιον, οἷα δὴ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιον. Ὁ δὲ τότε μὲν ἔστεργε καὶ ὑπέκειτο, πρᾳότερον ἑαυτὸν παρέχων· ἐς ὕστερον δὲ τῷ δυστρόπῳ τῆς γνώμης, κατηγόρους τε ἐμισθοῦτο· καὶ παῖδες μειρακίσκοι, συκοφάνται σφῶν αὐτῶν καὶ Μακεδονίου, παρήγοντο, αἰσχρουργίαν καταψευδόμενοι. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ σχεδὸν διήλεγχε Μακεδόνιος, ἄτερ τῶν ἀνδρείων ἑαυτὸν ἀποδείξας τῇ τοῦ χιτωνίου ἀναστολῇ, πρὸς ἕτερα μετεχώρει δολιότητος γέμοντα. Διὰ γὰρ Κέλλωρος, ὃς τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ἡγεμὼν καθειστήκει, χάρτη τὰς δύο μόνας συνόδους ἐγγράψας, δέχεσθαι ὡμολόγει, παρεὶς τὴν τρίτην καὶ τὴν τετάρτην. Ὁ δὴ καὶ μέμψιν οὐ

animo forti restiterat: neque prius se quæ statæ cæremoniæ postularent, facturum esse dixerat, quam ille gravi juramento in scriptum relato confirmasset, fidem se inviolatam servaturum, neque quidquam rei novæ imperii sui tempore in Ecclesiam illaturum, nec non Chalcedonensem synodum ex animi sententia reliquis tribus additurum esse. **693** Consenserat conditionibus his, et eas in scriptum retulerat Anastasius, et sub hæc cærimonias solitas in eo episcopus peregerat. Non longe vero post Euphemium adortus Anastasius, libellum eum ab eo repetiit: et quod eum ille non reddidit, solum exsilii causa vertere jussus est. Vitæ quoque ejus ita insidiatus est, ut ex familiaribus Euphemii quidam nomine Paulus, vir procerus, et humeris ipsis superexstans, quod adversus eum dispositum circumferebatur ferrum, exceperit; atque hunc, ob eum modum, et ob talem causam in exsilium egit, cum quidem id populus ægerrime ferret. Macedonium autem, cui Euphemius syngraphani stipulationis suæ crediderat (nam ei sacrorum quoque donariorum custodia commissa fuerat), in sacram sustulit cathedram. Fecerat autem ea quæ dicta sunt Euphemius, cum ob eas quas commemoravimus causas, tum quod Manichæorum hæresim Anastasius vulgo fovere visus esset, quippe cujus etiam mater eam ardore ingenti consectaretur, frater quoque ejus, Anastasii scilicet avunculus Clearchus, Arianismi compertus fuerat. Quapropter et Manichæis et Arianis purpura sua Anastasius lætitiam attulit, mutationem aliquam futuram exspectantibus. Postquam igitur Macedonius episcopalem thronum conscendit, ab eo quoque promissi sui scriptum Anastasius recipere contendit: contumeliam injuriamque sibi fieri ratus, si libellum suum qui vitam ejus redargueret, post se relinqueret. Cæterum cum et ipse itidem ut Euphemius, constanter ei adversaretur, et fidei omnino proditionem esse si libellum eum redderet, existimaret, fortiterque prorsus contra eum contenderet, varia Anastasius iniit consilia, ut et hunc e sede deturbaret: tentavitque adeo omnia, ut quod conabatur, efficeret. Sed enim cum quod faceret non haberet, hæreticorum consessu collecto, per vim Macedonium, ut synodum Chalcedonensem damnaret, cogere voluit. Quod ubi multitudo sensit, ad eum locum accurrit, et aperte exclamavit: Martyrii tempus adest, nemo longius a pastore absistat. Et convicia in imperatorem conjecit, Manichæum, qui imperio indignus esset, vocans. Et Anastasius sibi metuens, ad fugiendum paratus fuit: Macedoniumque quæsivit, quem antea se neque respecturum esse adjuraverat. Macedonius cum libertate multa Anastasium, veluti rei ecclesiasticæ hostem, objurgavit. Atque ille tum in verbis ejus acquievit, **694** seque placabiliorem præbens, submisit. Postmodum autem propter animi improbitatem accusatores adversus eum mercede conduxit. Et præsto fuere adolescen-

tuli quidam, qui non minus seipsos quam Macedonium per sycophantiam calumniose detulere, et flagitium obscœnum et fœdum mendaciter produxere. Sedenim postquam in continenti illorum conflictam calumniam Macedonius, tunica subducta, viribus se carere ostendens, convicit, ad consilium aliud fraudis plenum confugit. Nam per Celerem ordinum aulæ præfectum libellum confici jussit, in quo duæ synodi tertia et quarta, reliquis duabus omissis, conscriptæ erant, eumque se recipere professus est. Quæ res a Macedonio approbata, et quod præterea henotico Zenonis is subscripsisset, reprehensione non caruit. Quamvis postea cum in Dalmatr monasterio esset, in oratione quadam omnibus pietatem consectantibus, offendiculum id et crimen objectum diluit, disertis verbis sanctam quartam synodum comprobans : et eos qui illam non reciperent, hæreticos vocans. Anastasius, Celere magistro ad se evocato, per eum clam Macedonium ex throno deduxit, et Euchaitem in exsilium misit. Senatus et populus Constantinopolitanus eam ob causam in magno fuit mœrore. Nam et vitæ sanctitatem et doctrinæ sinceritatem in Macedonio admirabantur, et religionis monasticæ professione et dignitate sacerdotali is valde enitebat, ut qui a Gennadio educatus atque doctus fuisset, cujus etiam fratris filius fuit. Contra sectatores ejus postea gravis persecutio orta. Quidam enim exsilio, nonnulli relegatione, aliqui accusationibus iniquis, alii bonorum publicatione afflicti sunt. Multi etiam qui fuga sibi consuluerunt, Romam pervenerunt. Imperator illico Chalcedonensium actorum libellum, quem Macedonius discedens in sanctiore ara deposuerat, per Calopodium quemdam furtim sublatum concidit, atque igni tradidit : et Macedonio qui sic abducebatur, abdicationis sententiam misit. Atque is interrogavit, an illi qui se abdicassent Chalcedonensem synodum recepissent. Et ubi illi qui ad eum sententiam attulerant, id inficiati sunt, ipse, Si (inquit) Ariani aut Macedoniani abdicationis libellum ad me miserunt, num recipere eum possum? Atque ille ita Euchaitem ductus est. Cum autem Hunni, qui Saberi vocabantur, eruptione per Caspias angustias facta, Orientem vastarent, **695** Gangram inde metus causa Macedonius successit. Quod ubi Anastasius cognovit, percussoribus submissis virum sanctum trucidavit. Corpus ejus in templo Callinici martyris innumera miracula edens repositum est. Macedonium ferunt, cum jam mortuus jaceret, manu sua seipsum sacro crucis signaculo consignasse. Eumdemque in somnis Theodoro cuidam pie viventi apparuisse, et cum vehementia quadam verba hæc Anastasio renuntiari jussisse : Ego quidem ad patres meos abeo, quorum fidem sinceram servavi. Tu vero scito, me Deum precari desiturum non esse, quoad usque et tu primo quoque tempore ad id tribunal, quod munera non acceptat, mecum

A μετρίαν Μακεδονίῳ ἐπῆγε, καὶ ὅτι τῷ ἑνωτικῷ Ζήνωνος καθυπέγραψε· κἂν ἐς ὕστερον τῇ Δαλμάτου μονῇ προσβαλὼν, προσφωνητικῷ λόγῳ τοῖς ζηλοῦσι τὰ εὐσεβῆ διαλύῃ τὸ πρόσκομμα· διαῤῥήδην ὁμολογήσας τὴν ἁγίαν τετάρτην σύνοδον, καὶ τοὺς μὴ δεχομένους αἱρετικοὺς συνθέμενος ἔχειν. Λάθρα δὲ Κέλλωρα τὸν μάγιστρον καλέσας ὁ Ἀναστάσιος, τὸν Μακεδόνιον ἐξῆγε τοῦ θρόνου, καὶ εἰς Εὐχαΐτα περιώριζε. Πολλὴ δὲ λύπη τὴν σύγκλητον καὶ τὸ πλῆθος ἐλάμβανε· τό τε γὰρ καθαρὸν τοῦ βίου διὰ θαύματος ἐποιοῦντο, καὶ τὸ τῶν δογμάτων ὀρθόν. Ἄλλως τε καὶ ἀσκήσει καὶ ἱερωσύνῃ διέλαμπεν, ἅτε δὴ ὑπὸ Γενναδίου τραφεὶς τε ἅμα καὶ παιδευθεὶς, οὗ καὶ ἀδελφιδοῦς ἐτύγχανεν ὤν. Ὁ δὲ διωγμὸς τῶν τὰ ἐκείνου φρονούντων πολὺς ἦν, τῶν μὲν ἐξορίαις, B τῶν δὲ φυγαῖς, τῶν δ' ἀπαγωγαῖς καὶ δημεύσεσι ταλαιπωρουμένων· οἱ δὲ διαδράντες, καὶ ἐς Ῥώμην ἀπῄεσαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξ αὐτῆς τῶν ἐν Χαλκηδόνι πεπραγμένων τὸν χάρτην, ὃν Μακεδόνιος ἐξιὼν παρετίθει τῷ θυσιαστηρίῳ, Καλοποδίου τινὸς κλέψαντος καὶ ἀπαγαγόντος, διέῤῥηξε πυρὶ παραδεδωκώς. Ἀπαγομένῳ δὲ Μακεδονίῳ τὴν καθαίρεσιν ἔπεμπεν· ὁ δ' ἠρώτα, εἰ οἱ καθαιρήσαντες τὴν ἐν Χαλκηδόνι προσίενται σύνοδον. Ὡς δ' ἀπέλεγον, ἐκεῖνος, Ἀλλ' εἰ Ἀρειανοὶ ἢ Μακεδονιανοὶ ἔπεμπόν μοι καθαίρεσιν, ἆρα δέχεσθαι εἶχον; Ὁ μὲν οὖν οὕτως εἰς Εὐχάϊτα ἤγετο. Τῶν δ' Οὔννων τῶν Κασπίων ἀποκινηθέντων πυλῶν, οἳ Σαβὴρ ἐκαλοῦντο, καὶ τὴν Ἕω ληϊζομένων δείσας εἰς Γάγγραν μετεχώρει ὁ Μακεδόνιος. C Ὃ γνοὺς Ἀναστάσιος, πέμψας ἀνεῖλε τὸν ὅσιον, καὶ τῷ νεῷ Καλλινίκου προσετέθη τοῦ μάρτυρος, μυρία θαύματα ἐκτελῶν· ὅν φασι καὶ νεκρὸν κείμενον, ἑαυτὸν τῷ θείῳ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τῇ ἰδίᾳ σφραγίσαι χειρί· ὀφθῆναι δὲ καὶ καθ' ὕπνους Θεοδώρῳ τινὶ εὐλαβῶς διαζῶντι· καὶ μετὰ σφοδρότητος εἰπεῖν ἐντείλασθαι Ἀναστασίῳ τῷ βασιλεῖ, ὡς Ἄρ' ἐγὼ, πρὸς τοὺς ἐμοὺς ἀφικνοῦμαι πατέρας, ὧν τὴν πίστιν ἀκραιφνῶς ἐτήρησα. Ἴσθι δ' ὡς οὐ παύσομαι δεόμενος τοῦ Θεοῦ, ἕως οὗ καὶ αὐτὸς ὅσον οὔπω ἥξεις ἐμοὶ τῷ ἀδεκάστῳ συνδικασόμενος βήματι. Ἀναστάσιος δὲ μετὰ Μακεδόνιον τὴν Ἐκκλησίαν Τιμοθέῳ πρεσβυτέρῳ ταύτης καὶ σκευοφύλακι ἐνεχείριζεν· ὃς Κήλων καὶ Λιτροβούνης οὕτως ὠνόμαστο, διά τινας ἐκείνου πράξεις τοῖς ὀνόμασι προσηκούσας. D Ὃς δὴ τοὺς νεὼς εἰσιὼν, οὐ πρότερον τὰ ἐφειμένα ἐποίει, εἰ μὴ τὰς εἰκόνας Μακεδονίου κατέσπα, εἴ που τέως παρῆσαν. Ὁ δὲ δυσσεβέστατος βασιλεὺς, διὰ ταῦτα καὶ τὸν τῆς Ἀντιόχου Φλαβιανὸν, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Ἠλίαν ὃς μετὰ Σαλούστιον ἐγεγόνει, ἔτι δὲ καὶ τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου Ἰωάννην εἰς ὑπερορίαν ἀπέστελλε· ναὶ μὴν καὶ τὸν Ταβεννησιώτην Ἰωάννην, ὃς ἐν Ῥώμῃ μαθὼν ὡς ἄρ' Ἀναστάσιος ἐπὶ τῶν σκήπτρων κατέστη, ἧκε τὸν οἰκεῖον θρόνον ληψόμενος. Φίλῳ γὰρ ἐκείνῳ ἐχρῆτο ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου τὰς διατριβὰς ἔχων· καὶ ναυαγίῳ περιπεσόντα τὸν Ἀναστάσιον, γυμνὸν διεσώσατο, καὶ ὡς εἰκὸς θεραπείας ἠξίωσεν. Ὁ δ' ἀγνωμόνως διατεθεὶς, ἀντὶ φιλοτιμίας ὑπερορίαν αὐτοῦ κατεδίκαζεν.

Ὁ δὲ φεύγων αὖθις τὴν πρεσβυτέραν κατελάμβανε Ῥώμην.

A judicio concertaturus, steteris. Post Macedonium Anastasius ecclesiam Timotheo presbytero ejus, sacrorumque vasorum custodi commisit, qui Celon (1) et Litrobunes cognominatus est, appellationibus iis propter actiones quasdam ei convenientibus impositis. Hic templum ingressus, non prius rem divinam fecit, quam Macedonii imagines, quæ tum ibi erant, sustulisset. At imperator impiissimus ejuscemodi ob causas Flavianum quoque Antiochenum, et Heliam Hierosolymitanum, qui Salustio successerat, nec non Joannem Alexandrinum in exsilium egit. Idem in Joanne Tabennesiota fecit. Qui ubi Romæ cognovit Anastasium imperatorem esse factum, in Orientem sedem suam recepturus venit. Amico enim Anastasio cum Alexandriæ versaretur, usus fuerat, et eum ex naufragio nudum receperat, hominique quam conveniebat curam et benignitatem præstiterat. Ille vero per ingrati animi vitium pro liberalitate sibi exhibita exsilii gratiam ei retulit. Joannes autem iste profugiens, veterem se rursum Romam contulit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ Ξενιᾶα τοῦ Ἱεραπόλεως, καὶ Φλαβιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείας διήγησις.

B Περὶ μέντοι τοῦ Ἀντιοχείας Φλαβιανοῦ τάδε ἱστόρηται. Ἦν τις Ξεναΐας ὄνομα (Φιλόξενος δ' ἂν λέγοιτο Ἑλλάδι φωνῇ)· τὸ μὲν γένος Πέρσης, τὴν δὲ τύχην δοῦλος, μάλα δὲ προσήκων ὑπηρέτης τῷ Σατανᾷ· ὃς ἐπὶ Καλανδίωνος τὸν δεσπότην φυγὼν, τῇ Ἐκκλησίᾳ προσῄει Θεοῦ, κληρικὸν ἑαυτὸν εἶναι διατεινόμενος, καίπερ μήπω τῆς τοῦ θείου λουτροῦ παλιγγενεσίας ἀξιωθείς. Ὁ μὲν οὖν Καλανδίων, τοῦτον καὶ τὴν οἰκουροῦσαν τἀνδρὶ κακίαν ἔκ τινων συμβόλων καλῶς τεκμηράμενος, τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀπήλαυνεν. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνον ὁ Κναφεὺς διεδέχετο Πέτρος, οὐ μόνον τὸν Ξεναΐαν προσίετο, ἀλλὰ καὶ ἔτι ἀμύητον ὄντα τῆς γείτονος Ἱερᾶς πόλεως πρόεδρον κατεστήσατο, μετονομάσας Φιλόξενον. Μαθὼν δ' ὁ Πέτρος ὡς ἀμυήτῳ γε ὄντι τὴν ἐπισκοπὴν ἐνεχείρισεν, εἰπεῖν λέγεται, ἀρκεῖν ἐκείνῳ τὴν χειροτονίαν ἀντὶ βαπτίσματος. Καὶ πρῶτος πάντων Ξεναΐας οὗτος (ὢ τολμηρᾶς καὶ ψυχῆς καὶ γλώττης!), μὴ δεῖν τὴν Χριστοῦ εἰκόνα καὶ τῶν αὐτῷ εὐηρεστηκότων προσκυνεῖν ἀπηρεύξατο. Οὗτος τοιγαροῦν τὸ τῆς δυσσεβείας ἀνδράποδον σὺν πολλῷ ταράχῳ, πολλοὺς τοῦ πρώτου τῶν Σύρων ἔθνους ἐπαγόμενος, καὶ τοὺς ἐκ τῆς Κυνηγικῆς μονῆς οὐκ ἐλάχιστον στῖφος, ἀθρόον εἰσπηδήσας τῇ πόλει μετὰ τῆς συνοίκου αὐτῷ ἀπρεπείας, βίαν ὅτι πλείστην προσῆγε Φλαβιανῷ, τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀναθεματίζειν· πρὸς δὲ καὶ τὸν τόμον τοῦ ἱεροῦ Λέοντος· Φλαβιανοῦ δὲ διισχυριζομένου, καὶ τῶν μοναχῶν αὖθις ἐπικειμένων, μαθὸν τὸ πλῆθος ἐν δεινοῖς ὄντα τὸν σφῶν ἱερέα, εὐθὺς ὡς εἶχεν ἕκαστος διανίστατο· καὶ τόσος ἐῤῥύη φόνος τῶν μοναχῶν, ὡς τῷ πολλῷ πλήθει τάφον τὸν Ὀρόντην κληρώσασθαι, τῶν σωμάτων κηδευθέντων τοῖς κύμασι. Πρὸς δὴ τούτῳ καὶ ἕτερον ἄλλο συνέβαινεν ἥκιστα τοῦ προτέρου ἐνδέον. Τὸ γὰρ περὶ τὴν Κοίλην Συρίαν μοναδικὸν μάλα προσκείμενον τῷ Φλαβιανῷ, οἷς ἔν τινι χωρίῳ ἐκείνοις ἀγχιθυροῦντι, Τιλμογνὸς δ' ἦν ὄνομα τῷ τόπῳ, τὴν ἀσκητικὴν ὁ Φλαβιανὸς ἐπολιτεύσατο βιοτήν· ἀθρόοι γνόντες τὴν Ἀντιόχου εἰσῄεσαν, ἀμύνειν παντὶ τρόπῳ τῷ Φλαβιανῷ ᾑρημένοι· κἀνταῦθα δὲ, οὐ μεῖον γενέσθαι τὸ ἄλγος. Διά τε γοῦν

(1) Κήλων, ὁ θερμὸς εἰς συνουσίαν. (Suid.) Hoc est, *ad rem veneream calidus.*

696 CAPUT XXVII.

De Xenaia Hierapolitano, et Flaviano Antiocheno, episcopis, narratio.

De Flaviano Antiocheno hæc historiarum monumentis prodita sunt. Xenaias quidam erat (Philoxenum Græca lingua recte vocet) genere Persa, et fortuna servus, peridoneus Satanæ minister: qui sub Calandionis episcopatu, cum ab hero suo profugisset, ad Ecclesiam Dei accessit, clericum se esse affirmans, cum quidem nondum divino regenerationis lavacro initiatus esset. Calandion ubi hominem eum, et latentem in eo nequitiam ex signis et conjecturis quibusdam cognovit, ab ecclesia eum proscripsit. Ubi vero Calandioni Petrus Cnapheus successit, Xenaiam ille non solum recepit: verum etiam nondum baptismo initiatum, vicinæ Hierapolis episcopum creavit, et
C Philoxenum mutato nomine appellavit. Et Petrus ubi tandem se episcopatum viro nondum baptizato mandasse intellexit, dixisse fertur, sufficere ei pro baptismo ordinationem. Xenaias iste primus (o audacem animum, et os impudens!) vocem illam evomuit: Christi, et eorum qui illi placuere, imagines venerandas non esse. Itaque impietatis istud mancipium magno cum tumultu, multis sibi ex prima Syrorum gente ascitis, et non exigua ex Cynegico sive Venatico monasterio multitudine assumpta, una cum innata sibi improbitate in urbem pervenit: et Flaviano vim maximam intentavit, ut Chalcedonensem synodum et Leonis tomum ille anathemate damnaret. Quod cum Flavianus se
D facturum non esse confirmaret, et monachi ei contra imminerent, populus episcopum suum periclitari audiens, pro se quisque statim ut potuit consurgens affuit, et cædes tanta monachorum facta est, ut corpora eorum propter multitudinem in Orontem amnem, ut undas ejus pro sepulcris haberent, conjecta sint. Ad hæc etiam isto non minus accidit malum. Monachi namque in Cœlesyria (2) Flaviano valde addicti, propterea quod is in vicino quodam loco, cui Tilmognus nomen erat, monasticam egisset vitam, turba ea cognita, Antiochiam se contulerunt, **697** Flavianum omnibus modis defensuri. Atque ibi tum non minor

(2) Dicitur hæc etiam secunda Syria.

accepta clades. Propter hunc igitur et illum casum, Flavianus fraude quadam in exsilium abductus est, petram quamdam præruptam et sublimem in Palæstinæ finibus incolere per vitam jussus. Hæ causæ sunt, quam ob rem tanti viri Macedonius et Flavianus sedibus suis exacti sint. De quibus etiam monachi Palæstini ad Alcisonem scribentes hæc verbis hisce commemorant :

CAPUT XXVIII.

Quæ monachi Palæstini ad Alcisonem de Macedonio et Flaviano Antiocheno scripserint : et de ecclesiarum eo tempore confusione.

« Petro vero defuncto, rursus inter se dissidere cœperunt Alexandria et Ægyptus, et Libya : et factio quælibet suos sibi conventus egit. Reliquus etiam Oriens ab aliis ecclesiis segregatus est, quod Occidentales non aliter communicare cum eo voluerint, quam si Nestorium, Eutychetem et Dioscorum anathemati subjiceret, eisdemque Petrum Moggum et Acacium adderet. In hoc statu cum Ecclesiæ orbis universi res essent, qui germani Dioscori et Eutychetis sectatores fuere, ad maximam paucitatem redacti sunt. Et cum res illorum eo recidissent, ut quamprimum in terra deficerent ampliusque non exstarent, Xenaias re ipsa nomini suo respondens (alienus quippe prorsus a Deo), nescimus quo consilio, quasve adversus Flavianum inimicitias vindicans, sub obtentu fidei, siculi plerique aiunt, contra eum commotus, veluti Nestorianum calumniose criminari cœpit. Atque ubi ille Nestorium una cum opinione sua anathemate confodit, ex eo tempore rursum ad Dioscorum (1), Theodorum, Theodoritum, Iban, Cyrum, Eleutherium, et Joannem transiit; et nescimus quos alios insuper et unde collegit. Quorum quidam vere Nestorii dogma profitebantur : quidam autem ejus hæresis suspecti, anathema in Nestorium contorserant, et in Ecclesiæ communione defuncti sunt. Eis ita collectis ad Flavianum : Hosce, inquit, omnes Nestorii contagione infectos, nisi anathemati subdideris, Nestorianus es, utcunque vel decies millies illum una cum dogmate suo anathemate confodias. Per litteras quoque Dioscorianos et Eutychianos permovit, **698** eisque persuasit, ut sibi patroni adversus Flavianum adessent : secum petituri, ut ille non in synodum, sed in eos quos diximus viros anathema jacularetur. Eis vero Flavianus episcopus diu multumque restitit. Sed enim ubi alii quoque contra ipsum cum Xenaia conjuncti sunt, Eleusinus videlicet quidam secundæ Cappadociæ, Nicias Laodiceæ Syrorum, atque alii aliunde episcopi, quorum pusillanimitatis erga Flavianum causam non nostrum, sed aliorum potius est exponere : tandem per eos ipsos se illos ad pacem adducturum esse arbitratus,

(1) Lege *Diodorum*. Edit.

A ταῦτα κἀκεῖνα τέχνῃ Φλαβιανὸς ὑπερόριος ἤγετο, πέτραν τιν' ἀπότομον οἰκεῖν διὰ βίου κατακριθεὶς, πρὸς τοῖς τέρμασι Παλαιστίνης ᾐωρημένην. Ταῦτα μὲν αἴτια, δι' ἃ οἱ τοσοῦτοι ἄνδρες, Μακεδόνιος καὶ Φλαβιανὸς, τῶν οἰκείων θρόνων ἠλάθησαν· περὶ ὧν καὶ τὸ ἐν Παλαιστίνῃ μοναδικὸν πρὸς Ἀλκίσωνα γράφον, τάδε κατὰ ῥῆμα διασαφεῖ·

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Οἷα τὸ ἐν Παλαιστίνῃ μοναδικὸν πρὸς Ἀλκίσωνα περὶ Μακεδονίου καὶ Φλαβιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείας ἔγραψε· καὶ περὶ τῆς τηνικαῦτα ἐκκλησιαστικῆς συγχύσεως.

« Πέτρου δὲ κεκοιμημένου, πάλιν εἰς αὐτοὺς ἀπεσχίσθησαν B Ἀλεξάνδρειά τε καὶ Αἴγυπτος καὶ Λιβύη, καὶ καθ' ἑαυτὰς διετέλεσαν· καὶ ἡ λοιπὴ πᾶσα Ἀνατολὴ, πάλιν καθ' ἑαυτὴν, τῶν Δυτικῶν μὴ ἀνεχομένων ἄλλως αὐταῖς κοινωνεῖν, ἢ πρὸς τὸ ἀναθεματίζειν Νεστόριόν τε καὶ Εὐτυχῆ καὶ Διόσκορον· προστιθέναι δὲ καὶ Πέτρον τὸν Μογγὸν καὶ Ἀκάκιον. Ἐν τούτοις οὖν τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην οὐσῶν ἐκκλησιῶν, οἱ γνήσιοι τῶν ἀπὸ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς εἰς πάντη ἐλάχιστον περιέστησαν τὸν ἀριθμόν. Καὶ μελλόντων ὅσον οὐδέπω ἐκλιπεῖν ἀπὸ τῆς γῆς ὥστε μὴ ὑπάρχειν αὐτοὺς, Ξεναΐας ὁ τοῦ Θεοῦ ξένος ἀληθῶς, οὐκ οἴδαμεν τίνι σκοπῷ ἢ ποίαν ἔχθραν πρὸς Φλαβιανὸν ἐκδικῶν, προφάσει δὲ τῆς πίστεως, ὡς οἱ πολλοὶ διηγοῦνται, κινεῖται μὲν πρὸς αὐτὸν, C καὶ διαβάλλειν ἄρχεται ὡς Νεστοριανόν. Ἐκείνου δὲ σὺν τῷ φρονήματι καὶ Νεστόριον ἀναθεματίσαντος, μετέβαινε πάλιν ἐξ ἐκείνου ἐπὶ Διόσκορον, καὶ Θεόδωρον, καὶ Θεοδώρητον καὶ Ἴβαν, καὶ Κῦρον, καὶ Ἐλευθέριον, καὶ Ἰωάννην, καὶ οὐκ ἴσμεν οὕστινας καὶ ὅθεν συλλεξάμενος· ὧν οἱ μὲν τὰ Νεστορίου ἀληθῶς ἐπρέσβευσαν, οἱ δὲ ὑπονοηθέντες ἀνεθεμάτισαν, καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας κεκοίμηνται. Τούτους πάντας τὰ Νεστορίου φησὶ νοσήσαντας, εἰ μὴ ἀναθεματίσειας, τὰ Νεστορίου φρονεῖς, κἂν μυριάκις αὐτὸν μετὰ τοῦ φρονήματος ἀναθεματίζῃς. Ἀνεκίνει δὲ διὰ γραμμάτων καὶ τοὺς ἀπὸ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς συνηγόρους· πείθων συνάρασθαι μὲν αὐτῷ κατὰ Φλαβιανοῦ· μὴ μέντοι ἀναθεματισμὸν ἀπαιτεῖν τῆς συνόδου, ἀλλὰ τῶν προειρημένων προσώD πων. Τοῦ δὲ ἐπισκόπου Φλαβιανοῦ τούτοις ἐπιπολὺ ἀντιτείνοντος, ἑτέρων τε μετὰ Ξεναΐα συμπλεκομένων κατ' αὐτοῦ, Ἐλευσίνου μὲν ἐπισκόπου τινὸς τῆς δευτέρας Καππαδοκίας, Νικίου δὲ Λαοδικείας τῆς Συρίας, καὶ ἄλλων ἄλλοθεν, ὧν τὰς αἰτίας τῆς πρὸς Φλαβιανὸν μικροψυχίας ἑτέρων ἀλλ' οὐχ ἡμῶν διηγήσασθαι. Τέλος διὰ τούτους νομίσας εἰρηνεύειν αὐτοὺς, εἶξεν αὐτοῦ τῇ φιλονεικίᾳ· καὶ ἐγγράφῳ τὰ πρόσωπα ἀναθεματίσας, ἀπέστειλε τῷ βασιλεῖ. Καὶ αὐτὸν γὰρ κατ' αὐτοῦ κεκινήκασιν ὡς τὰ Νεστορίου πρεσβεύοντος. Μηδὲ τούτοις οὖν ἀρκεσθεὶς ὁ Ξεναΐας, τῆς συνόδου αὐτῆς πάλιν ἀναθεματισμὸν, καὶ τῶν δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ Κυρίου εἰρηκότων καὶ τῆς

σαρκὸς καὶ τῆς θεότητος, ἀπῄτει τὸν Φλαβιανόν. A Μὴ ὑπακούσαντος δὲ, ὥσπερ Νεστοριανοῦ πάλιν κατηγόρει· πολλῶν δὲ ἐπὶ τούτων κεκινημένων, καὶ τοῦ πατριάρχου ἔκθεσιν περὶ πίστεως πεποιημένου, ἐν ᾗ πρὸς καθαίρεσιν μὲν Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς τὴν σύνοδον δέχεσθαι ὡμολόγει· μὴ μέντοι εἰς ὅρον καὶ διδασκαλίαν πίστεως, πάλιν ὡς τὰ Νεστορίου ὑπούλως φρονοῦντος, ἐπελαμβάνοντο, εἰ μὴ καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν αὐτῆς προσθείη τῆς συνόδου, καὶ τῶν δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ Κυρίου εἰρηκότων σαρκὸς καὶ θεότητος. Προσεπάγονται δὲ πολλαῖς λόγων ἀπάταις καὶ τοὺς Ἰσαύρους· καὶ ποιήσαντες γραμματεῖον περὶ πίστεως, ἐν ᾧ τὴν σύνοδον μετὰ τῶν δύο φύσεις εἰρηκότων ἢ ἰδιότητας ἀναθεματίσαντες, Φλαβιανοῦ μὲν ἀφίστανται καὶ Μακεδονίου· B ἄλλοις δὲ σπένδονται ὑπογράψασι τῷ γραμματείῳ. Ἐν τούτοις καὶ τὸν Ἱεροσολύμων ἀπῄτουν ἔγγραφον περὶ πίστεως· ὃς ἐκθέμενος, ἀπέστειλε τῷ βασιλεῖ, δι' αὐτῶν τῶν ἀπὸ Διοσκόρου, ὅπερ αὐτοὶ μὲν προφέρουσιν, ἀναθεματισμὸν περιέχον τῶν δύο φύσεις εἰρηκότων. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἱεροσολύμων νενοθεῦσθαι παρ' αὐτῶν διαβεβαιούμενος, ἄλλο προφέρει δίχα τοιούτου ἀναθεματισμοῦ. Καὶ οὐ θαῦμα· καὶ γὰρ καὶ λόγους Πατέρων νενοθεύκασι· πολλοὺς δὲ Ἀπολλιναρίου λόγους Ἀθανασίῳ καὶ Γρηγορίῳ τῷ Θαυματουργῷ, καὶ Ἰουλίῳ διὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἀνατεθείκασιν· οἷς μάλιστα τοὺς πολλοὺς πρὸς τὰς ἰδίας ἀσεβείας σφετερίζονται. Ἀπῄτουν δὲ καὶ Μακεδόνιον ἔγγραφον περὶ πίστεως· ὃς καὶ ἐξέθετο τὴν τῶν τιη' καὶ τῶν ρν' μόνην εἰδέναι πίστιν διαβε- C βαιούμενος· ἀναθεματίζων δὲ Νεστόριον καὶ Εὐτυχῆ, καὶ τοὺς δύο υἱοὺς ἢ Χριστοὺς δογματίζοντας, ἢ τὰς φύσεις διαιροῦντας· μήτε δὲ τῆς ἐν Ἐφέσῳ καθελούσης Νεστόριον μνησθεὶς, μήτε τῆς ἐν Χαλκηδόνι καθελούσης τὸν Εὐτυχῆ· ἐφ' ᾧ ἀγανακτήσαντα τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μοναστήρια ἀφίστανται τοῦ ἐπισκόπου Μακεδονίου. Ἐν τούτοις ὅ τε Ξεναΐας καὶ Διόσκορος πολλοὺς προσλαμβανόμενοι τῶν ἐπισκόπων ἀφόρητοι ἦσαν, κινοῦντες κατὰ τῶν μὴ ἀνεχομένων ἀναθεματίζειν· ὧν τοὺς εἰς τέλος μὴ ὑπείκοντας ἐξορίᾳ ὑποβάλλεσθαι πολλαῖς μηχαναῖς παρεσκεύαζον. Οὕτως οὖν καὶ Μακεδόνιον ἐξορίζουσι, καὶ Ἰωάννην τὸν Παλτοῦ ἐπίσκοπον καὶ Φλαβιανόν. Ταῦτα μὲν δὴ ταύτῃ.

contentioni ei cessit, et in scripto anathema in eos qui dicti sunt viros conjecit, atque id ad imperatorem misit; nam et hunc quoque contra eum veluti Nestorianum commoverant. Verum Xenaias hisce non contentus, rursum anathema in ipsam synodum, et eos qui duas naturas et carnis et divinitatis in Domino profitentur, jaciendum a Flaviano petiit. Atque ubi ille ei non paruit, ut Nestorianum rursus criminatus est. Et cum de his rebus multa agitata essent, et patriarcha formulam fidei composuisset, in qua synodum quidem propter Nestorii et Eutychetis depositionem, non autem ut vim decreti et doctrinæ fidei haberet, recipiendam esse profitebatur: rursum eum, ut qui occulte Nestorianus esset, adversarii, nisi anathemati etiam synodum ipsam, et duas naturas carnis et divinitatis in Domino profitentes subjiceret, criminari cœperunt. Adduxerunt illi quoque multa verborum fraude in sententiam suam Isauros: et scripto de fide edito, in quo synodum una cum eis qui duas naturas aut proprietates in Domino esse dicunt, anathemate condemnarunt. Itaque a Flaviano et Macedonio secesserunt: et cum aliis se conjunxerunt, qui scripto ei subscripsere. Interea etiam a Hierosolymitano antistite de fide scriptum exegere, qui id compositum ad imperatorem per ipsos Dioscorianos misit. Atque id illi, anathema complectens in eos qui duas naturas dicunt, proferunt. Ipse autem Hierosolymitanus episcopus depravatum id ab eis esse asseverat, aliudque scriptum sine ejuscemodi anathemate producit. Neque id mirum, siquidem scripta Patrum quoque adulterarunt: et multos Apollinaris libellos per inscriptiones ipsas Athanasio et Gregorio mirifico illi et Julio attribuerunt, per quos maxime ad impietatem suam multos pertrahunt. **699** Efflagitarunt vero a Macedonio etiam scriptam fidei formulam, quam ille quoque edidit: solam se trecentorum decem et octo, et rursum centum et quinquaginta Patrum fidem nosse confirmans, Nestoriumque et Eutychetem, atque eos qui vel duos Filios aut Christos opinantur, vel naturas dividunt, anathemate feriens: neque Ephesiæ a qua Nestorius damnatus est, neque Chalcedonensis quæ Eutycheti dignitatem abrogavit, synodi mentionem faciens. Quam rem monasteria Constantinopoli ægre tulere, et ab episcopo Macedonio descivere. Interea Xenaias et Dioscorus multis sibi ascitis episcopis, superbi et intolerabiles facti sunt: motusque adversus eos qui in anathema non consentirent, graves concitarunt: inter quos, si qui illis prorsus non cederent, eos modis omnibus in exsilium pellere sunt conati. Atque ita tandem Macedonius et Flavianus, et Joannes insuper, Palti episcopus, solum exsilii causa verterunt. « Hæc hactenus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὡς μετὰ Φλαβιανὸν Σευῆρος ὁ δυσσεβὴς ἐπιβαίνει τῆς Ἀντιόχου, καὶ περὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ· καὶ ὡς ἀναθέματι ἐξ αὐτῆς τὴν ἐν Χαλκηδόνι περιέβαλλε σύνοδον.

Τοῦ δὲ Φλαβιανοῦ τοῦτον ἀπελαθέντος τὸν τρόπον, Σευῆρος ὁ δυσσεβὴς καὶ ἀκέφαλος ἐπὶ τὸν τῆς Ἀντιοχείας ἄνεισι θρόνον, ἄλλος ἀντικρυς Εὐτυχὴς ἢ

D

CAPUT XXIX.

Ut post Flavianum impius Severus sedem Antiochenam invaserit. De ejusdem vita, et ut confestim synodum Chalcedonensem anathemate involverit.

Flaviano ad hunc modum exacto, Severus impius et ἀκέφαλος, hoc est, nullius capitis vir, alter omnino improbitate Eutyches, aut Dioscorus, An-

tiochenum conscendit thronum: qui Sozopoli Pisidiæ ortus, Beryti legum scientiæ et actionibus forensibus operam dedit. Atque ubi Christianam addidicit doctrinam, confestim animo mutato, baptismi lavacro initiatus est, in Leontii illustris martyris templo, quod in maritima regione Tripolis in Phœnicia situm est. Et deinde monasticam vitam in monasterio quodam inter Gazam et Maiumam oppidum coluit: ubi Petrus etiam ille ex Iberia, qui episcopus Gazæ declaratus, una cum Timotheo Æluro proscriptus est, eodem vitæ genere culto, celebrem de se famam posteris reliquit. Porro Severus sermonem primum disputando cum Nephalio contulit, qui ejusdem cum illo opinionis antea fuit, naturam unam in Christo professus: postea autem et ipse Chalcedonensem synodum, **700** et eos qui duas naturas perhibent, tutatus est. Et cum se confidentius arrogantiusque Severus in disputationibus gereret, una cum popularibus suis, aliisque etiam plurimis, eamdem opinionem consectantibus, monastico domicilio suo a Nephalio ejectus est. Atque ille inde in imperialem concessit urbem, imperatori supplicaturus, ut sibi atque suis qui cum eo pulsi fuerant, monasteria sua restituerentur. Ita factum, ut in imperatoris Anastasii et senatorum notitiam perveniret: sicuti hoc qui Severi vitam conscripsit, refert. Joannes porro qui cum illo judicio contendit (1), scriptum reliquit: Severum, cum ordinari deberet, juramentum in scriptum relatum imperatori Anastasio obtulisse, a quo die throno Antiocheno potitus esset, haud quaquam se synodum Chalcedonensem anathemati subjecturum esse; cumque eo ipso quo ordinatus est die, a sectatoribus suis instigatum, pro concione ex ambone anathema in eam jecisse: idemque disertis verbis, cum synodales litteras scriberet, fecisse. Qua de re litteræ illæ quas diximus, ad Alcisonem scriptæ, hæc referunt:

CAPUT XXX.

Ex litteris ad Alcisonem missis excerpta verba de impio Severo.

«Synodales Timothei Constantinopolitani episcopi hic in Palæstina receptæ sunt: Macedonii autem et Flaviani abdicatio recepta non est, sicuti neque synodalia scripta Severi. Quin illi etiam qui eas huc attulere, conviciis atque contumeliis, pro eo atque convenit, affecti, urbe profugerunt: propterea quod adversus eos populus et monachi commoti essent. Ac res in Palæstina quidem sic se habuere. Antiochiæ autem nonnulli in sententiam eorum abducti sunt, in quibus etiam et Marinus Beryti episcopus: quidam autem necessitate et vi adacti, eisdem Severi synodalibus litteris, anathema simul et in synodum et in reliquos qui duas naturas aut proprietates carnis et divinitatis

A καὶ Διόσκορος τὴν ἀσέβειαν· ὃς ἐκ Σωζοπόλεως ὥρμητο, ἣ περὶ τὸ Πισίδων ἔθνος ἐστίν. Ἀνὰ δὲ τὴν Βηρυτίων σχολάσας πόλιν, πρὸς τῷ δικανικώτερον μετεχώρει τῶν λόγων. Ἀσκήσας δὲ τοὺς Χριστιανῶν νόμους, εὐθὺ μεταβαλὼν ἐμυεῖτο· καὶ ἀνὰ τὸ τέμενος Λεοντίου τοῦ καλὸν μὲν ἀρτυρσι λάμποντος γεγονὼς, ὃς ἐπὶ τῆς παράλου τῶν Τριπολιτῶν Φοινίκης ἵδρυται, τὸν μονήρη βίον μετῄει, ἔν τινι φροντιστηρίῳ ἐν μεταιχμίῳ κειμένῳ Γάζης, καὶ τοῦ πολιχνίου ὃ Μαιουμᾶ ὄνομα ἐκληρώσατο· ὅπου δὴ καὶ Πέτρος ὁ Ἴβηρ ὃς καὶ πρόεδρος τῆς αὐτῆς πόλεως ἀνεδείχθη, σύναμα Τιμοθέῳ τῷ Αἰλούρῳ πεφευγὼς, διὰ τῶν ἴσων ἀγώνων ἐγένετο, λόγον οὐκ ἐλάχιστον περὶ αὐτοῦ τοῖς ὀψιγόνοις καταλιπών. Ἀμέλει τοι πρῶτα μὲν Σευῆρος Νηφαλίῳ
B πρὸς λόγων ἅμιλλαν διαλεκτικῶς συνεπλάκη· ὃς καὶ αὐτὸς τῆς ἴσης δόξης ἐκείνῳ ἐτύγχανεν ὤν, τὴν μίαν φύσιν πρεσβεύων πρότερον· ὕστερον μέντοι καὶ αὐτὸς εἷς τῶν ὑπερμάχων τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καὶ τῶν τὰς δύο φύσεις ὁμολογούντων ἐγένετο. Καὶ δὴ θρασύτερον ἐκείνῳ διαλεχθεὶς ὁ Σευῆρος, μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ τοῦ οἰκείου φροντιστηρίου πρὸς Νηφαλίου ἐκβάλλεται, καὶ ἄλλων πλείστων παραπλησίων μέντοι ἐκείνῳ τὰς δόξας. Ἐκεῖθεν δ' ἀπελαθεὶς, ἐπὶ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων ἄνεισι, δεησόμενος, αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἀπελαθεῖσιν ἐπανασῶσαι τὰ φροντιστήρια· κἀντεῦθεν βασιλεῖ τε Ἀναστασίῳ καὶ τῇ γερουσίᾳ καθίσταται γνώριμος· καθάπερ τῷ τὸν βίον Σευήρου συγγράψαντι περιείληπται· ἱστορεῖ δὲ
C Ἰωάννης ὁ αὐτῷ διακρινόμενος, ὡς μέλλων χειροτονεῖσθαι Σευῆρος, ὅρκον ἔγγραφον βασιλεῖ Ἀναστασίῳ ἐδίδου, ὡς ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ τοῦ τῆς Ἀντιόχου θρόνου καταπολαύσοι, οὐδαμῶς τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου δι' ἀναθέματος ἅψηται. Αὐτὸς δ' ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν κεχειροτόνητο ὑπὸ τῶν αὐτοῦ σπουδαστῶν διερεθισθεὶς, ἐπ' ἄμβωνος ἀναβὰς, ἀναθέματι αὐτὴν καθυπέβαλλε· καὶ συνοδικὰς δὲ γράφων ἐπιστολὰς ῥητῶς οὕτως ἀναθέματι τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον περιέβαλε· περὶ οὗ τὰ εἰρημένα πρὸς Ἀλκίσωνα γράμματα καὶ ταῦτα διέξεισι·

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Ἐκ τῶν πρὸς Ἀλκίσωνα γραμμάτων, ὁποῖα καὶ περὶ τοῦ δυσσεβοῦς Σευήρου διεξίασιν.

D «Τὰ μὲν συνοδικὰ Τιμοθέου τοῦ νῦν Κωνσταντινουπόλεως ἐδέχθη ἐνταῦθα ἐν Παλαιστίνῃ· ἡ δὲ καθαίρεσις Μακεδονίου καὶ Φλαβιανοῦ οὐκ ἐδέχθη, ἀλλ' οὐδὲ τὰ συνοδικὰ Σευήρου. Ἀλλὰ καὶ οἱ κομίσαντες ἐνταῦθα ταῦτα, ἀτιμασθέντες καὶ ὑβρισθέντες ἀξίως, ἔφυγον τῆς πόλεως, ἐπ' αὐτοὺς τοῦ δήμου τε καὶ τῶν μοναχῶν κινηθέντων. Καὶ ἡ μὲν Παλαιστίνη ἐν τούτοις ἦν. Τῶν δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ οἱ μὲν συναρπαγέντες ὑπήχθησαν, ἐξ ὧν ἐστι καὶ Μαρῖνος ὁ Βηρυτοῦ ἐπίσκοπος· οἱ δὲ βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ συνέθεντο τοῖς συνοδικοῖς Σευήρου, ἀναθεματισμὸν ἔχουσιν ἅμα τῆς συνόδου καὶ τῶν λοιπῶν τῶν εἰρηκότων δύο φύσεις ἢ ἰδιότητας ἐπὶ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου καὶ τῆς θεότητος. Οἱ δὲ μετὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης

(1) Μετὰ Σευήρου διακρινόμενος, Theodorus Lector lib. II.

συνθέσθαι μεταβαλλόμενοι ἀνεκαλέσαντο· ὧν εἰσιν οἱ ὑπὸ Ἀπάμειαν ἐπίσκοποι· ἄλλοι δὲ καθόλου οὐχ ἠνέσχοντο συνθέσθαι· ὧν εἰσιν Ἰουλιανὸς ὁ Βόστρων, καὶ Ἐπιφάνιος ὁ Τύρου, καὶ ἄλλοι τινὲς, ὥς φασι, τῶν ἐπισκόπων. Οἱ δὲ Ἴσαυροι νῦν ἀνανήψαντες, ἑαυτῶν μὲν καταγινώσκουσιν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ ἐξαπάτῃ· Σευῆρον δὲ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀναθεματίζουσιν. Ἕτεροι δὲ τῶν περὶ Σευῆρον ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν τὰς ἐκκλησίας ἀφέντες ἔφυγον· ὧν εἷς ἐστι καὶ ὁ Βόστρων Ἰουλιανὸς, καὶ Πέτρος ὁ Δαμασκοῦ ἐνταῦθα διάγοντες· ἀλλὰ καὶ Μαμᾶς· εἷς δὲ οὗτος τῶν δοξάντων δύο ἐξάρχων εἶναι τῶν Διοσκοριανῶν· ὑφ' ὧν καὶ Σευῆρος κατήχθη καταγνοὺς αὐτῶν τῆς αὐθαδείας.» Καὶ μεθ' ἕτερα· «Τὰ δὲ ἐνταῦθα μοναστήρια καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ὁμονοοῦσι σὺν Θεῷ περὶ τὴν ὀρθὴν πίστιν, καὶ ἄλλαι δὲ πλεῖσται πόλεις μετὰ τῶν ἐπισκόπων, περὶ ὧν ἁπάντων καὶ ἡμῶν προσεύχου μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, δέσποτα ἁγιώτατε καὶ τιμιώτατε ἡμῶν Πάτερ.»

Domini profitentur, complectentes, assensere. Aliqui porro, quoniam vi et metus causa assensi fuerant, sententia mutata errorem revocarunt: **701** inter quos sunt, qui sub Apamea censentur episcopi. Quidam vero omnino eis non consensere, in quibus sunt Julianus Bostrensis, et Epiphanius Tyrius, aliique (ut dicunt) episcopi quidam. Sed enim Isauri nunc resipiscentes, cum priorem suum condemnant errorem, tum Severum factionisque ejus populares anathemate jugulant. Alii qui sub Severo sunt episcopi et clerici, ecclesiis relictis fugerunt: quorum unus etiam est Julianus Bostrensis, et Petrus Damascenus, qui hic sunt. Sed et Mamas, qui unus ex duobus est, qui principes Dioscorianorum esse videbantur, a quibus etiam Severus transversim ductus est, cum illorum antea præfractam temeritatem condemnasset.» Et post quædam: «Monasteria autem quæ hic sunt, et Hierosolyma ipsa, in recta fide Dei adjuvante gratia concordant, aliæque etiam plurimæ cum episcopis suis urbes, pro quibus omnibus, atque item pro nobis, Domine sanctissime et reverendissime Pater noster, ne in tentationem incidamus, fac ores.»

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τῆς καθαιρέσεως Σευήρου· οἷα ὁ Ἐπιφανὴς Εὐάγριος αὐταῖς λέξεσιν ἱστορεῖ.

Οἷα δὲ καὶ Εὐάγριος ὁ Ἐπιφανὴς περὶ Σευήρου ἱστόρησεν, αὐταῖς λέξεσι παραθήσομαι· γράφει δὲ ὧδε· «Ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα τὰ γράμματα λέγει τοὺς ὑπὸ Ἀπάμειαν ἱερέας ἀποπηδῆσαι Σευήρου, φέρε τι προσθῶμεν ὅπερ εἰς ἡμᾶς πατρόθεν διέβη, εἰ καὶ ἱστορίᾳ μέχρι νῦν οὐκ ἀνείληπται. Κοσμᾶς τὴν ἡμετέραν ἐπισκοπῶν Ἐπιφάνειαν, ἣ τὸν Ὀρόντην σύνοικον ἔχει, καὶ Σευηριανὸς Ἀρέθουσαν τὴν ἀστυγείτονα, πρὸς τὰ συνοδικὰ Σευήρου ταραχθέντες, καὶ τῆς ἐκείνου κοινωνίας ἑαυτοὺς ἀποῤῥήξαντες, βιβλίον καθαιρέσεως αὐτῷ διαπέμπονται, ἔτι τὴν Ἀντιόχου ἐπισκοποῦντι· ἐγχειρίζουσι δὲ τὸ βιβλίον Αὐρηλιανῷ τῷ τῶν διακόνων πρώτῳ τῆς Ἐπιφανέων· ὃς ἐπειδὴ τὸν Σευῆρον ἐδεδοίκει καὶ τὸν τῆς τοσαύτης ἐπισκοπῆς ὄγκον, ὅτε τὴν Ἀντιόχου κατειλήφει, ἐσθῆτα γυναικείαν ἑαυτῷ περιθεὶς, πρόσεισι τῷ Σευήρῳ ἀκκιζόμενός τε καὶ θρυπτόμενος, καὶ διὰ πάντων σχηματιζόμενος τὸ εἶναι γυνή· καὶ τὸ κατὰ τῆς κεφαλῆς φάρος μέχρι τῶν στέρνων καθεὶς, ὀλοφυρόμενός τε καὶ μύχιον ποτνιώμενος ἱκετηρίας τινὸς προσχήματι, προσιόντι τῷ Σευήρῳ τὴν καθαίρεσιν ἐπιδίδωσι· καὶ πάντας διαλαθὼν τοῦ ἑπομένου ἔξεισιν ὁμίλου, καὶ δρασμῷ τὴν σωτηρίαν ὠνεῖται, πρὶν τὸν Σευῆρον τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ κείμενα γνῶναι. Ὅμως δ' οὖν ὁ Σευῆρος καὶ τὸ βιβλίον δεξάμενος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ συνεὶς, τῷ οἰκείῳ προσεκαρτέρησε θρόνῳ μέχρι τῆς Ἀναστασίου τελευτῆς. Ὡς δ' Ἀναστάσιος τὰ ἐπὶ Σευήρῳ γεγενημένα διέγνω (ἱστορητέον γὰρ τὴν πρᾶξιν φιλανθρώπως τῷ Ἀναστασίῳ διεσκευασμένην), προστάττει Ἀσιατικῷ, τῆς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐν Φοινίκῃ Λιβανησίας ἐπιτετραμμένῳ ἀρχὴν, Κοσμᾶν καὶ Σευη-

(1) Evagr. lib. III, cap. 34.

CAPUT XXXI.

Qualia de Severo, cui episcopatus ademptus est, ipse Epiphaniensis Evagrius scripserit.

Quæ vero de Severo Evagrius Epiphaniensis memoriæ mandarit, verbis hic ejus apponam. Scribit enim ad hunc modum: «Quandoquidem litteræ istæ Palæstinorum monachorum episcopos qui Apamea suberant, a Severo resiluisse ostendunt, age afferamus huc, quod a Patribus per manus acceptum, quamvis hucusque in historiam relatum non sit, ad nos pervenit. Cosmas patriæ nostræ Epiphaniæ episcopus, quam Orontes alluit, et Severianus vicinæ Arethusæ antistes, cum ad synodales Severi epistolas perturbati essent, et se a communione ejus disjunxissent, libellum quo illi dignitatem abrogarunt, ad eum cum adhuc Antiochiæ episcopus esset, miserunt. Eum libellum Aureliano primario ecclesiæ Epiphaniensis diacono ad illum perferendum dedere. Atque is, quod Severum et episcopatus tanti amplitudinem metueret, ubi Antiochiam venit, muliebri habitu sumpto, Severum adiit, delicatius molliusque incedens, ac gestu omni feminam se esse assimulans: et supplicis more lamentans, atque velamine, quo caput obvolverat, ad pectus usque demisso, ex animi penetralibus cum gemitu illum obsecrans, abdicationem specie supplicis libelli accedenti illi dedit: et ex consequenti hominum turba, omnibus deceptis, prius per fugam salvus evasit, **702** quam Severus quæ in libello scripta essent, legit: nihilominus tamen Severus libello accepto, et sententia ejus intellecta, in sede sua usque ad Anastasii obitum permansit. Postquam Anastasius rem eam, sicuti Severo acciderat (1), cognovit (memoriæ enim tradendum perhumanum aliquod

Anastasii factum, Asiatico Arianam Libanensis in Phœnicia præfecturam gerenti mandavit, ut Cosmam et Severianum ecclesiis suis propter missum Severo condemnationis libellum ejiceret. Qui postquam in Orientis partes pervenit, multosque mortales Severiani et Cosmæ dogma defendere, et civitates suas fortiter illos tueri reperit, ad Anastasium retulit, sine sanguine fuso viros eos thronis suis expelli non posse. Et Asiatico Anastasius rescripsit: nihil se, etiamsi magnum et eximium quidquam sit, aggredi et obtinere velle, si vel gutta sanguinis effundenda sit. » Atque hæc quidem non multo post sic acta sunt.

A ρα ἐν τῶν οἰκείων ἐξελάσαι θρόνων. Ὅς ἐπεὶ τῷ Συρίᾳ τῆς Ἕω κατειληφει μέρη, πολλούς τε τῶν Κοσμᾶ καὶ Σευηριανοῦ δογμάτων ἀντεχομένους εὗρε, μάλα τε γενναίως ἀντιποιουμένους τὰς σφῶν πόλεις καὶ τῷ Ἀναστασίῳ ἀνήγαγεν, ἀναιμωτὶ μὴ δύνασθαι τούτους τῶν οἰκείων φυγαδεύειν θρόνων· ἐκεῖνον δ' αὖθις Ἀσιατικῷ γράψαι, μηδὲν βούλεσθαι παρελθεῖν, μηδ' ἂν εἰ μέγα τε καὶ ἀξιόλογον ᾖ, εἴπερ σταγὼν ῥανίς ἐκχέοιτο. » Τὰ μὲν οὕτω πραχθῆ οὐ πολλῷ ὕστερον.

CAPUT XXXII.

De Helia Hierosolymitano episcopo, ut propter synodum Chalcedonensem imperatori restiterit. Et ut magnus Sabbas ad imperatorem missus, inter ipsum et Heliam offendiculo sublato transegerit.

Imperator autem Palæstini quoque throni episcopo Heliæ, Passarionis filio, qui Salustio Martyrii successori successit, ut cum Chalcedonensis synodi obtrectatoribus communicaret, instituit. Helias autem, quod gravis inter ecclesiarum antistites seditio esset (Romani namque a Byzantiis dissidebant, quod Acacium in sacrum album retulissent: Byzantii autem Alexandrinos aversabantur, quod illi Dioscori communionem admisissent, et synodum Chalcedonensem anathemate prosecuti essent: Palladius vero Antiochenus quæ grata imperatori essent faceret, synodum eam aversatus, et Alexandrinorum acta, quæ Anastasius comprobabat, complexus); Helias, inquam, cum tanta rerum confusio esset, cum solo Euphemio communicandum sibi esse statuit. Atque ubi ille propter fidem orthodoxam, sicuti dictum est, proscriptus esset, et Macedonius episcopatum ejus recepisset, proscriptioni Euphemii, quod contra canones facta esset, haudquaquam assentiri voluit: **703** Macedonii autem, ut qui sanam prædicaret doctrinam, communionem admisit. Quandoquidem vero Palladii Antiochiæ successor Flavianus, sanæ addictus doctrinæ, idem cum Helia et Macedonio sensit, fortissimus in impietate tyrannus iram continere, et tantorum virorum concordiam ferre non potuit: sed furore fervens, et quam maxime ferociens, Macedonium urbis imperantis pastorem, per eas quas diximus calumniosas criminationes, cum ignominia Ecclesia ejecit, et episcopalem thronum Timotheo tradidit. Meditatus ille quoque est, quomodo Flavianum et Heliam in exsilium mitteret. Tum vero temporis, ut eos Timotheo conjungeret, operam dedit. Et illi communicandum sibi quidem esse cum Timotheo, qui orthodoxæ doctrinæ assentiri videbatur, statuerunt. Macedonii autem exsilium minime ferre potuerunt: ut quod per violentam potius dominationem quam Ecclesiæ sanctionem decretum fuisset, sicuti etiam ante eum Euphemio acciderat. Quam ob causam imperator adversus illos furiose excanduit, eaque res magnos ecclesiis motus creavit. Anastasius Sidone contra

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Περὶ Ἠλία τοῦ Ἱεροσολύμων ἐπισκόπου, ὡς διὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον διάφορος βασιλεῖ κατέστη· καὶ ὡς ὁ μέγας Σάββας ἐς βασιλέα πεμφθεὶς, τὸ μεταξὺ αὐτῶν διέλυε σκάνδαλον.

B Βασιλεὺς δὲ καὶ τὸν τῆς Παλαιστίνης τὸν θρόνον διέποντα, Ἠλίαν τὸν Πασσαρίωνος, ὃς Σαλούστιον διεδέξατο τὸν Μαρτυρίου διάδοχον, κοινωνεῖν τοῖς κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου πεῖραν προσῆγεν. Ὁ δὲ δεινῆς στάσεως τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσι γεγενημένης (οἱ γὰρ ἐκ Ῥώμης Βυζαντίοις ἦσαν διαφερόμενοι, ὅτι τὸν Ἀκάκιον τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις ἐνέγραφον· Βυζάντιοι δὲ αὖ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἀπηχθάνοντο, ὅτι τὴν κοινωνίαν Διοσκόρου προσίεντο, καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀνεθεμάτιζον σύνοδον· τοῦ δ' αὖ Ἀντιοχείας Παλλαδίου πρὸς χάριν βασιλεῖ πράττοντος, καὶ τὴν μὲν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἐκτρεπομένου, τὰ δὲ τῶν Ἀλεξανδρέων C ἀσπαζομένου συνῳδὰ τοῖς Ἀναστασίου τυγχάνοντα), ὁ Ἠλίας τοιαύτης συγχύσεως ἐπεχούσης, μόνῳ Εὐφημίῳ κοινωνεῖν ᾑρεῖτο. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος διὰ τὸ ὀρθόδοξον ὥσπερ εἴρηται ἀπηλαύνετο, Μακεδόνιος δὲ τὴν ἱεραρχίαν ἐλάμβανεν, Ἠλίας συνθέσθαι μὲν τῇ ἐκβολῇ Εὐφημίου ἀκανονίστως γεγενημένῃ παντάπασιν ἀπηγόρευε· Μακεδονίῳ δὲ, ἅτε τὸν ὑγιᾶ πρεσβεύοντι λόγον, ἐς κοινωνίαν συνῆλθεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ μετὰ Παλλάδιον τῆς Ἀντιόχου Φλαβιανὸς ἐπίσης Ἠλίᾳ καὶ Μακεδονίῳ ἐφρόνει τῷ ὑγιαίνοντι προσκείμενος δόγματι, οὐχ οἷός τε ἦν ὁ τὴν ἀσέβειαν ἀνδρικώτατος τύραννος τὴν ὀργὴν κατέχειν, οὐδὲ τὴν τοσούτων ἀνδρῶν συμφωνίαν καθεκτῶς φέρειν· τῷ θυμῷ δ' ὑπερζέσας καὶ ἀγριάνας ἐς μάD λιστα, Μακεδόνιον μὲν τὸν τῆς βασιλίδος ποιμένα, ἐπὶ συκοφαντίαις αἷς εἰρήκαμεν ἀτίμως τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλει, καὶ Τιμοθέῳ ἐγχειρίζει τὸν θρόνον. Ἐμελέτα δὲ καὶ Ἠλίᾳ καὶ Φλαβιανῷ φυγὴν ὑπερόριον θέσθαι. Τέως γε μὴν σπουδὴν τό γε νῦν ἔχον ἔπραττε, Τιμοθέῳ τούτους ἑνοῦν. Οἱ δὲ Τιμοθέῳ μὲν κοινωνεῖν εἵλοντο, τῷ τῆς ὀρθοδοξίας λόγῳ συμβαίνειν δοκοῦντι· τὴν γε μὴν Μακεδονίου ὑπερορίαν ἥκιστα εἶχον φέρειν, δυναστείᾳ μᾶλλον καὶ οὐ κατὰ θεσμοὺς Ἐκκλησίας γεγενημένην ὥσπερ οὐδὲ τὴν πρὸ αὐτοῦ Εὐφημίου· ὃ δὴ καὶ εἰσάγαν κατ' αὐτῶν ἐκείνων τὸν βασιλέα ἐξέμηνε, καὶ πολὺν ταῖς ἐκκλησίαις τὸν σάλον προὐξένησε, καὶ κατὰ Σιδῶνα σύνοδον ἤθροιζεν ἑῴων καὶ Παλαιστινῶν ἐπισκόπων κατὰ τῶν θείων τούτων ἀνδρῶν· ἧς ἀρχηγοὶ καθί-

στάντο ὅ τε Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Σωτήριχος, καὶ ὁ Ἱεραπόλεως Ξεναΐας ὁ ταῖς ἀληθείαις ξένος Θεοῦ· οἳ πολλοί τινες ἦσαν κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ῥέοντες, καὶ τὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου ἀνὰ τὴν Ἕω κρατύνειν σπεύδοντες εἴπερ τινές. Ταῦτα μαθὼν Ἠλίας ὁ τῶν Ἱεροσολύμων τὴν ἱεραρχίαν κεκληρωμένος, σπουδὴν ἐτίθει βασιλεῖ καταλλάττεσθαι· καὶ διαλλακτὴς Σάββας ἐκεῖνος ὁ πολὺς τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν κατὰ Θεὸν φιλοσοφίαν ἐτύγχανε, τοιάδε παρὰ Ἠλίᾳ ἐπιφερόμενος γράμματα· «Τοὺς οἰκιστὰς τῆς ἐρήμου καὶ Σάββαν σὺν αὐτοῖς, τὸ τῆς ἐρήμου κεφάλαιον, τῷ σῷ κράτει πρέσβεις ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν προβαλλόμεθα. Σὺ δὲ τὸν πόνον αὐτῶν αἰδεσθεὶς καὶ τοὺς κατὰ Θεὸν ἱδρῶτας, ὦ βασιλεῦ, στῆσον τὸν κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν πόλεμον· καὶ μηκέτι περαιτέρω προελθεῖν τὸ δεινὸν ἐάσῃς. Οἶδα γὰρ ὅτι μέλει σοι τὰ φίλα πράττειν Θεῷ τῷ χαρισαμένῳ σοι τὸ διάδημα.» Ὁ μὲν οὖν ὡς εἶχε τὸ οἰδαῖνον κατὰ τοῦ τῆς Παλαιστίνης ἀρχιερέως, τῷ βασιλεῖ διέλυε γενναίως παραταξάμενος. Καὶ ἄπρακτος ἡ ἀμφὶ Σωτήριχον καὶ Φιλόξενον ἐν Σιδῶνι σύνοδος κατὰ Ἠλίου καὶ Φλαβιανοῦ ἀνεδείκνυτο. Ἐς ὕστερον δὲ οὗτοι φθόνῳ διακαέντες, διέβαλον ἐς βασιλέα τοὺς ἄνδρας, ὡς εἶεν διαλοιδορούμενοι καὶ διαγελῶντες δὴ τὰ ἐκείνου· καὶ δὴ τὴν κατὰ τῶν πατριαρχῶν ἐξουσίαν εἰληφότες οἱ ἐναγεῖς, τί χρὴ καὶ λέγειν ὅσα καὶ ἔδρων δακρύων καὶ ὀδυρμῶν ἄξια; Τέως ἐπὶ μὲν Φλαβιανῷ ἐκεῖνα πράττουσιν, ὅσα δὴ καὶ ἀμυδρῶς ἄνωθεν διελάβομεν· πρὸς δὴ τούτοις καὶ ἐξωθοῦσι τοῦ θρόνου, Σευῆρον τὸν δυσσεβῆ ἀντικαταστήσαντες· ὃς ἐπεὶ τῆς Ἀντιόχου ἐπέβη, μυρία καὶ λόγον ἐκβαίνοντα τὰ δεινὰ τοῖς μὴ κοινωνεῖν αὐτῷ αἱρουμένοις ἐπῆγε.

A divinos eos viros Orientalium et Palæstinorum episcoporum conventum coegit : cui præfuere Cæsareæ Cappadociæ Soterichus, et Hierapolis Xenaias, vere a Deo alienus, episcopi qui vehementer in synodum Chalcedonensem invecti sunt, ac si qui alii, et ipsi, ut Eutychetis et Dioscori res in Oriente obtinerent, studuerunt. Hujus rei certior factus Helias Hierosolymitanus hierarcha, ut imperatori conciliaretur, consilium cepit, precatore usus Sabba illo, qui in pietatis exercitio et divina philosophia magnus exstitit. Hic cum ejuscemodi ab Helia litteris ad Anastasium venit : « Eremi incolas, et cum illis Sabbam, solitudinis caput, oratores pro ecclesiis ad imperium tuum mittimus. Tu vero, o imperator, divinos eorum B labores atque sudores reveritus, finem, quod contra ecclesias susceptum est, bello imponito neque cladem hanc ulterius progredi sinito. Curæ namque tibi esse, ut quæ Deo grata sint facias, qui tibi diadema concessit, persuasum habeo. » Ille ut potuit, animo constanti cum imperatore congressus, tumorem illius adversus Palæstinum antistitem conceptum sedavit. **704** Et synodus adversus Heliam et Flavianum a Soterico et Philoxeno congregata, nihil egit. Isti autem postea invidia flagrantes, apud imperatorem viros eos, quasi illum conviciis proscidissent, et actiones ejus risissent, per calumniam detulerunt. Et cum potestatem sibi in patriarchas homines detestandi sumpsissent, quid dicere attinet, quæ mala C lacrymis et luctu prosequenda patrarint? Tum quidem ea in Flaviano fecere, quæ supra paucis exposuimus. Atque insuper eum sede sua ejecerunt, impium Severum ei substituentes. Qui postquam in ecclesiam Antiochenam pervenit, infinita quæ verbis exprimere non sit, mala, a communione sua abhorrentibus, intulit.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τῆς παῤῥησίας τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων ἀσκητῶν Σάββα καὶ Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου, καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Παλαιστίνῃ μοναχῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας συνόδου.

Τούτου τῆς πείρας καὶ ἅπαν μὲν τὸ ἐν Παλαιστίνῃ μοναδικὸν, μάλιστα δὲ οἱ καθηγεμόνες τούτων πεπείρανται· ὅσοι δῆτα Εὐθυμίῳ τῷ μεγάλῳ ἦσαν ἐς μαθητείαν τελέσαντες, ἄπειρα πλήθη καὶ σχεδὸν μὴ ἀριθμῷ ὑποπίπτοντα· ἤκμαζε γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ μάλιστα τότε τὰ μοναστήρια, ὑπὸ καθηγεμόσι τοῖς φωστῆρσι τῶν φωστήρων ἀγόμενα· Εὐθύμιόν φημι τὸν μέγαν καὶ Θεόκτιστον τὸν πολὺν, Θεοδόσιόν τε τὸν τῶν κοινοβίων κατάρχοντα, καὶ Σάββαν τῆς ἐρήμου τὸν πολιστὴν, ὧν τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ κατὰ Θεὸν σκάμματα, ᾑρούμην ἂν διελθεῖν, εἰ μή πως ἐκβαίνειν τοῦ προκειμένου ᾤμην, ἰδίας μάλιστα δεόμενα συγγραφῆς, τῷ τε πλήθει καὶ μεγέθει τῶν ἔργων. Ἀλλ' ἔκδηλα τέως τὰ ἐκείνων, καὶ ἁπάσαις γλώσσαις καὶ ἐκκλησίαις εἰσὶ περιθρύλλητα· καί γε συγγνώμη διὰ ταῦτα, μὴ καὶ τούτων εἰς πλάτος διαγορευομένων. Τέως γε μὴν Σάββαν καὶ Θεοδόσιον ἐβιάζοντο· ἡγούμενοι εἶναι

CAPUT XXXIII.

De dicendi libertate magnorum et sanctorum monachorum Sabba et Theodosii cœnobiarchæ, reliquorumque in Palæstina monachorum sanctam synodum defendentium.

Experti virum eum sunt, cum monachi in Palæstina omnes, tum eorum antistites maxime, Euthymii magni discipuli, quorum immensa et D numerum prope superans multitudo fuit : summe enim eo tempore in regione ea monasteria floruere quæ ab antistitibus egregiis luminarium luminaribus gubernabantur : Euthymium præclarum dico, et Theoctistum magnum, et Theodosium cœnobiorum principem, et Sabbam qui solitudinem in civitatem convertit : quorum certamina divinosque labores retulissem, nisi me ab instituto argumento digressurum esse scirem : cum opere illi peculiari propter copiam et amplitudinem rerum maxime indigeant, quæ tamen manifestæ satis sunt, et linguis ecclesiisque omnibus celebrantur. Proinde nobis venia debetur, si eas fusius non commemoramus. Et tum quidem Sabbam et Theodosium illi vi adorti sunt, si eos in partibus suis haberent,

omnia se confecturos rati. Atque ubi animos eorum tentarunt, præclarus ille virtute Theodosius suggestum conscendit, ac veluti dux quidam et imperator pro concione monastica phalange advocata, postquam multitudini silentium manu designavit, voce majore sublata, hoc sic tonitrus in morem detonuit: « Si quis quatuor synodos quatuor Evangeliis non exæquat, anathema. » 705 His verbis dictis, perinde atque angelus quidam, multitudine in stuporem conjecta, cum silentio omnibus inspectantibus per mediam turbam processit: et homines omnes cum animi consternatione viri ejus tanquam egregii in bello ducis consilium factumque, quo sanctas quæ dictæ sunt synodos sacris diptychis inscribendis accensendas esse, veluti lege lata statuit, admirati sunt. Et litteras ad imperatorem dantes, certamen se de eis ad sanguinem usque subituros: neque etiamsi quid accidat, se ullo modo a Patrum traditionibus discessuros esse, indicarunt atque confirmarunt. Deinde circumquaque civitates peragrantes, veluti invicti belli duces omnibus facti sunt omnia, homines confirmantes, ad fortitudinem cohortantes, socordiam excitantes, hæreticam insaniam prævenientes, prædicantes denique. Dei Verbum idem, simul Deum quidem et hominem, unam vero ejus subsistentiam sive personam esse, natura utrumque horum, divinitatem videlicet et humanitatem, habentem: id quod synodus quoque Chalcedonensis docuit, quæ etiam hæreticorum ex utraque parte errores declinavit. Eo enim quod personam unam profitetur, Nestorii vesaniam repudiavit; quod vero duas naturas deprædicat, Eutychetis et Dioscori contractionem rejecit. Non enim illa juxta Nestorii opinionem, in Filios duos et totidem subsistentias unum Christum divisit: sed neque itidem Eutyches et Dioscorus, atque etiam Severus, in unam naturam divinitatem et humanitatem unius Christi confudit. Cum namque istorum quilibet longius quam oporteret procederet, miserandum in modum eo reciderunt, ut Nestorius quidem divisionem, Dioscorus autem contractionem: atque ille quidem duos Filios, hic vero ne unum quidem proprie profiteretur. Siquidem Nestorius confusionem metuens, σχέσει (1), hoc est, habitu tamen adventicio, sive auctoritate acquisita, divinitatis unionem cum humanitate factam esse dixit: ita ut cum naturis duos Filios et subsistentias duas prædicaret, atque unum quidem Filium ex Patre peculiariter genitum, alterum autem qui ex Virgine natus sit, gratia modo honorem adoptionis filialis sortitum esse. Infelix autem Eutyches et Dioscorus atque item Severus, qui se postea illis conjunxit, absurdam Nestorii sententiam refellere volentes, malum malo medicati sunt, et stulte ad absurdiorem hæresim deflexerunt, naturam unam, divinitatis dico et

τούτους σχοῖεν, καὶ τὸ πᾶν ἀνύσαι. Ὡς δὲ πεῖραν ἤδη προσῆγον, ὁ πολὺς τὴν ἀρετὴν Θεοδόσιος ἐπ' ὀκρίβαντος ἀναβὰς, οἷά τις στρατηγὸς καὶ καθηγεμὼν, περὶ αὐτὸν τὴν μοναδικὴν φάλαγγα περιστήσας, καὶ τῇ χειρὶ τῷ πλήθει σιγὴν σημήνας, τὴν φωνὴν ἐπάρας εἰς μέγα, οὕτω τι βροντῶδες ἀπήχησεν· « Εἴ τις τὰς δ' λέγων συνόδους μὴ ἐπίσης τοῖς τέσσαρσιν Εὐαγγελίοις ἡγοῖτο, ἀνάθεμα. » Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ οἷά τις ἄγγελος καταπλήξας τὸ πλῆθος, σιγῇ πάντων ὁρώντων διὰ μέσου ἐχώρει, πάντων καταπληττομένων τοῦ ἀνδρὸς τὸ στρατήγημα· ἀφ' οὗ δὴ καὶ τὰς εἰρημένας ἁγίας συνόδους τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις τάττειν ἐνομοθέτησαν· καὶ βασιλεῖ δὲ γράμματα πέμποντες, τὸν μέχρις αἵματος ἀγῶνα ὑπὲρ τούτων ἐμήνυον· μηδ' ἂν εἴ τι καὶ γένηται, οὐδαμῶς ἐκστῆναι τῶν πατρικῶν διατεινόμενοι παραδόσεων. Ἔπειτα καὶ τὰς πέριξ διιόντες πόλεις, οἷά τινες ἀπαράμιλλοι στρατηγοὶ, τοῖς πᾶσι τὰ πάντα ἐγένοντο· στηρίζοντες, ῥωννύντες, τὸ ῥᾴθυμον διεγείροντες, τὴν αἱρετικὴν μανίαν προφθάνοντες· διδάσκοντες ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος εἴη μὲν αὐτὸς ὁμοῦ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· μία δὲ τούτου ὑπόστασις, εἴτουν πρόσωπον, φύσει τούτων ἑκάτερον ἔχουσα, τὴν θεότητα δηλαδὴ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα· ἃ δὴ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι κηρύττειν σύνοδον, τὰς ἐπ' ἀμφότερα τῶν αἱρετικῶν παρατροπὰς διαφεύγουσαν. Τὸ γὰρ ὁμολογεῖν ἓν πρόσωπον τὴν Νεστορίου φρενοβλάβειαν ἀπωθεῖται· οἷς δὲ δύο φύσεις δοξάζει, τὴν Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου συναίρεσιν ἀποκρούεται. Οὐ γὰρ κατὰ Νεστόριον εἰς Υἱοὺς δύο καὶ ὑποστάσεις ἴσας καὶ αὕτη τὸν ἕνα διεῖλε Χριστόν· ἀλλ' οὐδ' ἐπίσης Εὐτυχεῖ καὶ Διοσκόρῳ, πρὸς δὲ καὶ Σευήρῳ, εἰς μίαν φύσιν συγχέει τὴν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ. Φεύγοντες γὰρ τούτων ἕκαστος πλέον ἢ ἔδει, ὁ μὲν τὴν διαίρεσιν, Διόσκορος δὲ τὴν συναίρεσιν· καὶ ὁ μὲν εἰς τὸ δύο λέγειν Υἱοὺς, ὁ δὲ εἰς τὸ μηδένα κυρίως ὁμολογεῖν, ἀθλίως ἐξέπεσον. Νεστόριος γὰρ τὴν σύγχυσιν δεδοικὼς, σχέσει μόνον εἴτουν αὐθεντίᾳ τὴν τῆς θεότητος ἕνωσιν ἔλεγε γενέσθαι τῇ ἀνθρωπότητι· ὡς συμβαίνειν μετὰ τῶν φύσεων καὶ δύο πρεσβεύειν Υἱοὺς, καὶ ὑποστάσεις διττάς· καὶ ἕνα μὲν Υἱὸν τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἰδικῶς γεννηθέντα, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς Παρθένου, χάριτι μόνον τὸ τῆς υἱοθεσίας ἀξίωμα κληρωσάμενον. Ὁ δέ γε δυστυχὴς Εὐτυχὴς, πρὸς δὲ καὶ Διόσκορος, ναὶ μὴν καὶ Σευῆρος ὁ τούτοις παραζευχθεὶς ὕστερον, τὸ ἄτοπον δῆθεν Νεστορίου θέλοντες διελέγχειν, κακῷ τὸ κακὸν ἰῶνται, εἰς ἀτοπωτέραν ἀνοήτως ἐκκλίναντες αἵρεσιν· μίαν τολμήσαντες φύσιν ἐπονομάσαι, θεότητος λέγω καὶ ἀνθρωπότητος, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, τὸ ἀπαθὲς τῆς θεότητος εἰς πάθος κατάγοντες. Εἰ γὰρ μίαν δοίημεν γενέσθαι τὰς ἐπὶ Χριστῷ συνδραμούσας φύσεις κατὰ τὸν ἐκείνων λῆρον, ὁ δὲ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, συμμετέχει πάντως θανάτου καὶ ἡ θεότης. Ἀλλ' ἐμφράξοι τούτοις τὸ στόμα Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν Χριστοῦ μαθητῶν,

(1) Ἡ σχέσις ἐπὶ τῶν πρός τι λέγεται, οἷον πρὸς πατέρα υἱός. Hoc est, *Habitus de eis dicitur, quæ inter se invicem relationem habent: sicuti ad patrem filius, et contra.* (Suid.)

Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ λέγων, οὐ προστιθεὶς γε μὴν καὶ θεότητι. Εἰ γὰρ καὶ ἡ Χριστοῦ θεότης καθ' ὑπόστασιν ἥνωτο τῇ σαρκὶ, ἀλλ' οὐμενουν οὐδαμῶς κοινωνὸς αὐτῷ καὶ τοῦ πάθους ἐγίνετο· πῶς γὰρ, ἐπεὶ τὸ θεῖον παντάπασι πάθους παντὸς ἀνεπίδεκτον; Καί γε καλῶς κυροῦσα ἡ σύνοδος, θεσπίζει δύο φύσεις τὸν Χριστὸν εἶναι, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀναλλοιώτως ἡνωμένας· καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει τοῦ Θεοῦ Λόγου τιμᾶσθαι· τὸν αὐτὸν πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὸν λόγον τῆς θεότητος· καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὖθις τὸν αὐτὸν νόμῳ καινοτέρῳ φύσεως ἀνθρωπίνης ἐκ τῆς ἁγίας γεννηθέντα Παρθένου· ὅμοιον τῷ Πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ καθ' ἑκατέραν οὐσίαν· μονογενῆ κατὰ τὸν Πατέρα, καὶ πρωτότοκον κατὰ τὴν μητέρα· οἷς πολλοὶ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος υἱοθετήθησαν τῷ πατρί. Ταῦτα πανταχοῦ διιόντες ἐδίδασκον· οἷς ἐξαφθεὶς εἰς θυμὸν ὁ ἀνόσιος βασιλεὺς, φυγίαν αὐτῶν κατεδίκαζεν· ἕως ου ἐκείνῳ τὴν ἄφυκτον ἐξορίαν παρὰ πόδας ἡ ἄνωθεν ἐσχεδίαζε δίκη τὴν ἐκεῖθεν μετάστασιν· δι' ἧς τῇ μὲν Ἐκκλησίᾳ ὁ σφοδρὸς ἐλώφα κλύδων, ἐκείνοις δὲ ἡ ἐξορία ἐλύετο, ἐπὶ τὴν φίλην ἡσυχίαν ἐκ τῶν σκαμμάτων ἀναγομένοις.

humanitatis, dicere, **706** et quantum in eis situm fuit, naturam divinitatis perpessionis expertem ad perpessionem deducere ausi. Si enim concedamus unam esse, quæ duæ in Christo divinitatis et humanitatis concurrerunt, naturas, juxta illorum deliramenta, particeps prorsus etiam mortis fuerit divinitas. Verum os istis obturat Petrus Christi discipulorum coryphæus, qui Christum pro nobis passum esse dicit carne, non adjiciens etiam divinitate. Tametsi enim divinitas Christi juxta subsistentiam carni unita est, haudquaquam tamen passionis particeps fuit (1). Quomodo enim hoc fieri potest, cum divinitas perpessionem (2) prorsus nullam in se admittat? Recte quoque synodus pro auctoritate sua statuit, duas naturas Christum esse, inconfusa, immutabili, atque invariabili ratione unitas: et in una subsistentia Dei Verbi incarnati coli, eumdem ante sæcula ex Patre, juxta rationem divinitatis: et rursum eumdem in extremis diebus novo naturæ humanæ modo ex sancta Virgine genitum, æqualem Patri et Matri, juxta utramque substantiam, unigenitum secundum Patrem, et primogenitum secundum Matrem, per quem sibi multos in baptismo in filiorum jura adoptavit Pater. Hæc illi passim circumeuntes docuerunt. Imperator autem impius ira accensus, ad exsilium eos condemnavit: quoad usque in illum brevi inevitabile illud exsilium, istam videlicet ex hac vita migrationem, vindicta divina decrevit, per quam ingentes Ecclesiæ fluctus conquievere: atque illi ab exsilio revocati, ex ærumnis ad optatam quietem rediere.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Ἔτι περὶ Ἠλία καὶ Ἰωάννου τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων· καὶ ὡς ἐκ μεταμελείας συνθέμενος Ἰωάννης τῷ ὀρθῷ δόγματι, καὶ ἀναθεματίσας τοὺς μὴ δεχομένους τὴν τετάρτην σύνοδον, εἰς κοινωνίαν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἐδέχθη.

Ἀλλὰ μή πω περὶ τούτων· πρινὴ γὰρ ταῦτα συμβῆναι, Σευῆρος τῷ θρόνῳ ἐκάθιζε, καὶ τυραννεῖν τὴν εὐσέβειαν ἐπειρᾶτο, τὰ πάνδεινα ἐργαζόμενος. Ἔστελλε δὲ καὶ Ἠλίᾳ τῷ πατριάρχῃ τὰ κατ' ἔθος συνοδικά· ὧν ἥκιστα παραδεχθέντων, οἷς πολλῇ τῇ δυσσεβείᾳ ἐκέχρηντο, ἀνῆπτεν αὖθις τὴν ὀργὴν τῷ κρατοῦντι· καὶ χεῖρα πολλὴν ἀνὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ἔπεμπε τοῖς μὴ τὰ Σευήρου φρονεῖν ᾑρημένοις· καὶ τοῖς ἐκείνου συνοδικοῖς ὑπογράφειν, ἐξωθεῖν μὲν τῶν θρόνων καὶ βίαν εἰ δέῃσοι ἐπάγειν. Ὡς δὲ τὸ δεινὸν τῷ Ἠλίᾳ ἐπήρτητο τῆς εὐσεβείας οὕτω τυραννουμένης, οἱ θεσπέσιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τὸ μοναδικὸν αὖθις ἀθροίσαντες, ἐλαύνουσι μὲν ἀκόσμως τῆς ἐκκλησίας τοὺς τοῦ Σευήρου καὶ ἐκ βασιλέως πεμ-

707 CAPUT XXXIV.

Rursus de Helia et Joanne Hierosolymitanis patriarchis: et ut per pœnitentiam Joannes, recepto saniore dogmate, et in eos qui quartæ synodi decreta non complecterentur, contorto anathemate, in communionem a sanctis Patribus sit receptus.

Verum nondum de eo dicendum est: priusquam enim id accidit, Severus in throno sedit, tyrannidemque adversus veram pietatem gravissima quæque faciens exercuit. Mittebat autem is more recepto ad patriarcham Heliam epistolas synodales: quæ cum ab eo propter ingentem impietatem non reciperentur, ad iram rursum imperator commotus est. Atque is magnam armatorum manum Hierosolyma, adversus eos qui Severo assentiri, et synodalibus ejus subscribere nollent, misit, eosque sedibus suis pelli, atque vim etiam, si opus esset, afferre eis jussit. Porro cum Helias admodum premeretur, impietate ita sæviente, admirandi illi viri, monachis rursum collectis, eos qui a Severo et

(1) Verbum quippe Dei ἀπαθὲς impassibile, carne assumpta, παθητὸν passibile factum. Nec enim alius se carne exuit (Col. 2.) nisi Dei Filius, qui carne se induit. (Ambr. lib. II, *De fid.*) — Et nihil passus est, qui non vere passus est. Tertull. — Deus natus in homine, mortuus resurrexit. (Hieronym. Col. 2.) Si Christus Deus et homo unus est, sicuti et est, cur eum formidas dicere passum, quem non formidas credere unum? (Vigil. lib. II.) — Recte credimus et prædicamus cum Apostolo Deum crucifixum et mortuum in humana natura. (Idem.) — Sed et in ipsis injuriis agnosce divinitatem. (Ambr. ubi supr.) — Ipse gloriæ Dominus passus est carne. Cyrill.) — Ecclesiæ fides scit in Christo dispensationem, sed nescit divisionem. (Hilar. lib. XX.) Dei Filius hominem assumpsit, et in illo humana perpessus est. Hæc medicina hominum tanta est, quanta non potest cogitari. (August. *De agon. Christian.*) — Verbum Dei incarnatum suspensum est super lignum. (Iren. lib. V.)

(2) In abstracto, ut dicitur: secus in concreto. Et aliud est, in carne dicere passum: aliud, simpliciter passum dicere natura divinitatis. (Cyrill.)

imperatore missi fuerant, tumultuanter ex ecclesia ejecerunt. Atque ubi postea alia quoque eorum multitudo confluxit, in illorum conspectu, magna cum fiducia, eos qui cum Severo communionem habebant, anathemati subjecerunt. Imperator vero amoliri a se hoc tantum dedecus volens Olympium quemdam, cui militares in Palæstina copias attribuit, adversus eos misit : qui imperata pro imperiali potestate, ecclesiasticis sanctionibus neglectis, exsequeretur. Hic simul atque Hierosolyma venit, divinum Heliam sede episcopali ejecit, atque in ejus locum Joannem quemdam Marciani filium, cum Severo quidem communicantem, synodum autem Chalcedonensem rejicientem subrogavit. Qua de re certior factus Sabbas, et quæ cum eo erat sacra cohors, in stadium rursus procurrit. Atque quod Olympius rem ipsam tandem secum in animo considerans retrocesserat, cum Joanne novo patriarcha Sabbas collocutus, ei suasit, ut se a Severi communione abstineret, et Chalcedonensem synodum vel cum sanguinis effundendi periculo tueretur. Quod ille etiam Patrum persuasionibus reverenter susceptis, et pactis conventis cum Olympio initis neglectis, fecit. Ea vero re imperator offensus, Olympio magistratum ademit, et in Palæstinam ducem Anastasium in illius locum suffectum misit. Qui ubi eo pervenit, præter rationem exsequi ea quæ imperator vellet, in animo habens, Joannem statim, ne verbo quidem cum eo communicato, in carcerem conjecit : **708** cumque vi ut synodum Chalcedonensem despiceret atque Severi communionem amplecteretur, cogere aggressus est. Joannes quod cum Zacharia Cæsareæ Palæstinæ antistite secreto collocutus, audierat tempore flagitante opportuna fraude res gerendas esse : duci se quod ille vellet, facere paratum esse, pollicitus est, si modo post duorum dierum curriculum e custodia emitteretur : ne scilicet, inquit, videamur vi, non persuasione adducti, id quod imperatori placitum est, facere. Atque id ita factum. Et patriarcha custodia liberatus, monachorum cohortem in templum primi diaconi Stephani, ut præfractam hæreticorum temeritatem frenaret, convocavit : atque aliud quoddam domo consilium, quo rerum gerendarum spectaculum conspicuum magis fieret, attulit. Nam dux ipse advenit, ut illo nimirum teste præsente synodus aboleretur atque damnaretur. Joannes suggestum conscendit, ex utraque parte Sabbæ et Theodosii propugnatorum fidei manibus utrisque suffultus. Atque ubi se paululum continuit, et multitudinem etiam mussitare audivit, minus sanam fidem anathemate condemnari debere, fiducia plenus ejuscemodi protulit verbum : « Si quis Eutychetì et Nestorio et Soterícho Cæsareæ Cappadocum episcopo assentitur, anathema. Si quis quatuor universalium synodorum dogmata non sequitur, anathema.» Dux ubi eam quasi fabulam perspexit, multitudinis impetum metuens, bene secum actum

A φθέντας. Πολλοῦ δ' ἔπειτα καὶ ἄλλου πλήθους συῤῥεύσαντος, θαῤῥούντως ἐπ' ὄψεσιν ἐκείνων τοὺς τῷ Σευήρῳ κοινωνοῦντας ὑπέβαλον ἀναθέματι. Ἐπὶ δὴ τούτῳ τὴν τοσαύτην αἰσχύνην ἀποτρίψασθαι βουληθεὶς ὁ κρατῶν, Ὀλυμπίῳ τινὶ τὰς ἐν Παλαιστίνῃ παραδοὺς δυνάμεις, κατ' ἐκείνων ἐξέπεμπε· δυναστείᾳ βασιλικῇ, οὐ θεσμοῖς Ἐκκλησίας πρᾶξαι τὸ κελευόμενον. Ὁ δὲ ἅμα Ἱεροσολύμων ἐπέβη, τὸν μὲν θεῖον Ἠλίαν κατασπάσας τοῦ θρόνου, ὑπερόριον ἔπεμπεν. Ἰωάννην δέ τινα τὸν Μαρκιανοῦ παῖδα, κοινωνεῖν μὲν Σευήρῳ συνθέμενον, τὴν δ' ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἐκκηρύξαντα, τῷ θρόνῳ ἀντικαθίστη. Ὁ δὴ μαθὼν Σάββας καὶ ὁ περὶ αὐτὸν ἱερὸς στρατὸς, εἰστρέχει τὸ στάδιον αὖθις. Καὶ Ὀλύμπιος μὲν ἀνεχώρει, ἤδη πρὸς νοῦν τὸ πρᾶγμα βαλών· τῷ δὲ B νέῳ πατριάρχῃ τῷ Ἰωάννῃ περιτυχὼν, ἔπειθε μηδαμῶς Σευήρῳ εἰς κοινωνίαν ἥκειν, τῆς δ' ἐν Χαλκηδόνι συνόδου καὶ μέχρις αἵματος διακινδυνεύειν. Ὁ δὴ καὶ ἐποίει τὴν τῶν Πατέρων εἰσήγησιν εὐλαβούμενος, τῶν πρὸς Ὀλύμπιον συνθηκῶν ἀλογήσας. Ἐφ' οἷς ἀγανακτήσας ὁ βασιλεὺς, παραλύει μὲν Ὀλύμπιον τῆς ἀρχῆς· Παλαιστίνῃ δὲ δοῦκα χειροτονήσας Ἀναστάσιον ἔπεμπεν· ὃς ἐκεῖσε γενόμενος, καὶ τῷ βασιλεῖ πράττειν ἀλόγως θέλων τὰ πρὸς βουλῆς, μηδὲ ψιλοῦ λόγου τὸν Ἰωάννην μεταδοὺς, αὐτίκα δεσμωτηρίῳ καθείργει· βίαν ἐπάγων, τῆς μὲν ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ὑπερορᾷν, τὴν δὲ Σευήρου κοινωνίαν ἀσπάζεσθαι. Ὁ δὲ λεληθότως Ζαχαρίᾳ τῷ προέδρῳ Καισαρείας συγγεγονὼς, ἤκουε τέχνῃ τὰ πράγματα μετελθεῖν τοῦ καιροῦ κατεπεί- C γοντος, καὶ ἐπαγγείλασθαι τῷ δουκὶ, πᾶν εἴ τι βουλομένῳ εἴη, πρόθυμος δρᾷν, εἰ τῆς φρουρᾶς μόνον ἀπαλλαγείη μετὰ δύο ἡλίων παραδρομήν· ἵνα μή τισι, φησὶ, δόξωμεν βίᾳ καὶ οὐ πειθοῖ τὸ τῷ βασιλεῖ δοκοῦν ἐκτελεῖν. Καὶ τοῦτο μὲν ἐγίνετο· καὶ ὁ πατριάρχης ἀνίετο τῆς εἱρκτῆς. Συγκαλέσας δὲ τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν τῷ τοῦ πρώτου τῶν διακόνων Στεφάνου νεῴ, ὡς ἂν τὸ τῶν αἱρετικῶν αὔθαδες ἀναστείλῃ· καὶ ἄλλο δὲ οἴκοθεν κατὰ θέαν τῶν πεπραγμένων προσέβαλε. Παρῆν δὲ καὶ ὁ δοὺξ· ὡς ἂν ὑπὸ μάρτυρι ἐκείνῳ ἀπόῤῥητος καὶ ἐκκήρυκτος ἡ σύνοδος γένηται. Καὶ δὴ ὁ Ἰωάννης ἄνεισιν ἐπ' ὀκρίβαντος, ἑκατέρωθεν ὑπανεχόμενος ἑκατέρᾳ χειρὶ Σάββα καὶ Θεοδοσίου τῶν προβόλων τῆς πίστεως. D Βραχὺ δ' ἐπισχὼν, ἐπεὶ καὶ τὸ πλῆθος ὑποψιθυρίζον ἤκουεν ὡς χρὴ τὸ μὴ ὑγιαῖνον τῆς πίστεως ἀναθεματίζεσθαι, θάρσους ὥσπερ πλησθεὶς, τοιάνδε φωνὴν ῥήγνυσιν· « Εἴ τις τὰ Εὐτυχοῦς φρονοίη καὶ Νεστορίου, Σευήρου τε καὶ Σωτηρίχου τῆς Καισαρείας Καππαδοκίας, ἀνάθεμα. Καὶ εἴ τις μὴ τοῖς τῶν τεσσάρων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων ἕποιτο δόγμασιν, ἀνάθεμα.» Ὁ δὲ δοὺξ τὸ δρᾶμα συνεὶς, δείσας τὴν τοῦ πλήθους ὁρμὴν, φεύγειν ἠγάπα σωζόμενος. Οἵ γε μὴν Πατέρες εἰδότες ὡς ἀκούσας ταῦτα χαλεπανεῖ βασιλεὺς, ἐπιστολὴν παῤῥησίας γέμουσαν διαπέμπονται, ἐλέγχουσαν μὲν ἐκεῖνον, τοῦ δόγματος δὲ τὴν ἀκρίβειαν παριστάνουσαν· ἄτοπον εἶναι φάσκουσαν Ἱεροσολυμίτας ὄντας, ἀφ' οὗ τὸ δόγμα πηγάσαν ἐῤῥευσεν, ὀψιμαθεῖς νῦν τοῦ κρείττονος κα-

θεστόναι. Εἰδέναι γε μὴν πίστιν, τὴν τῶν ἐν Νικαίᾳ τιη' ἐκδοθεῖσαν· ἀπρὶξ δὲ καὶ τῶν ἄλλων τριῶν συνόδων ἔχεσθαι κατ' ἴχνος ἑπομένων τῇ πρώτῃ· καὶ μηδ' ἂν εἴ τι καὶ γένηται, μεθεῖναι τὰ ἐκ πρώτης παραδοθέντα, ἀλλὰ καὶ μέχρις αἵματος ὑπὲρ τούτων εἴπερ δεήσειεν ἀντικαταστῆναι. Ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωάννης σύναμα τοῖς ὁσίοις οὐκ ἐλάχιστον χρόνον ἐπιβιοὺς, Πέτρον ἐπίσημον ἄνδρα διάδοχον καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ θρόνου κεκλήρωται· φασί γε μὴν Ἠλίαν τῷ Ἀναστασίῳ τελευτᾷν μέλλοντι τὴν τῆς ἐκδημίας ὥραν τῷ μακαρίτῃ Σάββᾳ διομιλουμένῳ καὶ πόῤῥωθεν προειπεῖν. Τὰ μὲν οὖν ἐν Παλαιστίνῃ συμβάντα τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον.

A esse, quod fuga saluti suæ consuleret, putavit. Patres autem ipsi cum scirent imperatorem ea re audita iratum fore, epistolam libertatis plenam ac eum dedere: in qua cum illum arguebant, tum dogmatis sui certitudinem astruebant. Absurdum quippe etiam esse scripsere, cum Hierosolymitani essent, unde dogma ipsum tanquam e fonte profluxisset, si tum primum tanquam seri discipuli, id quod optimum esset discere deberent. Scire se quidem, a trecentis decem et octo Patribus Nicææ promulgatam fidem: tenacissime autem alia quoque tria concilia, ut quæ prioris illius vestigiis inniterentur, retenturos: neque quidquam, etiam si duri aliquid accidat, se de primis traditionibus remissuros: sed eas ad sanguinem usque, si opus sit, defensuros esse. Patriarcha Joannes una cum sanctis illis viris, postquam non brevissimo tempore supervixit, Petrum ecclesiæ suæ et pietatis simul successorem habuit, virum præclarum. 709 Heliam dicunt cum beato Sabba collocutum, et longe a Constantinopoli dissitum, cum Anastasius mori deberet, migrationis ejus horam prædixisse. Res Palæstinæ ad hunc se habuere modum.

B

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Περὶ Τιμοθέου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Συμμάχου καὶ Λαυρεντίου τῶν Ῥώμης ἐπισκόπων· καὶ περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἔτι δὲ καὶ περὶ Θευδερίχου τοῦ Σκύθου, Δευτερίου τε καὶ Ἀλαμουνδάρου τοῦ Σαρακηνῶν φυλάρχου.

Τιμόθεος δ' ὁ τῆς Κωνσταντίνου πρόεδρος διάφορος Μακεδονίῳ τῷ πρὸ αὐτοῦ τὴν ἱερωσύνην διέποντι μάλα καθίστατο· κόθορνός τις καὶ αὐτὸς πρὸς τὸ δοκοῦν ῥᾷστα στρεφόμενος, ποτὲ μὲν τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον προσιέμενος, ἄλλοτε δὲ ὑποβάλλων τῷ ἀναθέματι. Οἷον γὰρ αὐτῷ περὶ τὴν τοῦ Στουδίου διεπράχθη μονὴν διηγήσομαι. Ἐτελεύτα μὲν γὰρ ὁ τῆς μονῆς προεστὼς θεράπων· Τιμόθεος δὲ παρῆν ἄλλον προχειρίσων εἰς προστασίαν. Ὁ δὲ C τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἀρχῆς μέλλων λαμβάνειν, διισχυρίζετο ἀπώμοτον ἔχειν ψῆφον προστασίας εἰσδέχεσθαι, ᾧ μὴ διὰ στοργῆς ἐστιν ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος. Τιμόθεον δ' ἀποψηφισάμενον καὶ διαῤῥήδην τῷ ἀναθέματι παραπέμψαντα ὃς ἂν μὴ τὴν εἰρημένην σύνοδον δέχοιτο· κατεδέχετο τὴν χειροτονίαν ὁ προβληθείς. Ὁ δὲ τῶν αὐτοῦ διακόνων πρῶτος παρὼν, ὕβρεσι τὸν Τιμόθεον ἔβαλλεν, ὡς μὴ ἐφ' ἑνὸς ἱστάμενον, ἀλλὰ νῦν μὲν ἐπὶ τοῦτο, νῦν δ' ἐπ' ἐκεῖνο δίκην Εὐρίπου μεταβαλλόμενον. Καὶ ἐς τὸν βασιλέα ἰὼν, κατεμήνυε τὴν ἐγχείρησιν. Ὁ δὲ μετάπεμπτον ποιησάμενος, χαλεπῶς τῷ ἱερεῖ διετίθετο. Τὸν δὲ τὸ αἶσχος ἀποτριβόμενον, τοὐναντίον παῤῥησίᾳ ἐκήρυττεν, ἀνάθεμα φάσκων παντὶ ἀνθρώπῳ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον δεχομένῳ. Ἐπὶ D δὲ διαβολῇ Μακεδονίου ὡς ἐκείνου δῆθεν μὴ τὸ τῶν τριακοσίων παραδεχομένου σύμβολον, τοῦτον μᾶλλόν φασι καὶ οὐ τὸν Κναφέα Πέτρον· καὶ καθ' ἑκάστην σύναξιν τοῦτο παρασκευάσαι λέγεσθαι, ἅπαξ τοῦ ἔτους πρότερον κατὰ τὴν Παρασκευὴν τοῦ ἁγίου πάθους μόνον ἐπ' ἐκκλησίας λεγόμενον, ἥπέρ μοι

CAPUT XXXV.

De Timotheo Constantinopolis, de Symmacho et Laurentio Romæ episcopis. De sanctorum apostolorum Petri et Pauli feriis. De Theuderico Scytha. Item de Deuterio et Alamundaro Saracenorum ducibus.

Timotheus autem Constantinopolitanus episcopus magnopere a Macedonio, qui ante eum episcopatum gesserat, dissensit: qui et ipse, veluti cothurnus aliquis, facillime animum ad ea quæ hominibus placita essent, converteret, nunc quidem Chalcedonensem synodum complectens, nunc autem, contra, eamdem anathemate configens. Quid vero is in Studii (1) monasterio fecerit, commemorare libet. Monasterii ejus curator diem suum obiit: atque ibi Timotheus, ut alium illi præficeret præfectum, affuit. Et cum is qui procurationem eam suscipere debebat, asseveraret, jurisjurandi se religione, ne suffragium aut electionem præfecturæ ejusmodi ab eo susciperet, qui non ex animo Chalcedonensi synodo assentiretur, obstrictum esse: Timotheus in eum per damnationem anathema, qui synodum eam non reciperet, conjecit. Atque ita, qui designatus fuerat, ordinationem suscepit. Ibi tum primarius ejus diaconus progressus, conviciis Timotheum incessit, quod non in una sententia persisteret, verum nunc huc, nunc illuc, ad instar Euripi, per animi æstum et fluctuationem se conferret. Rem eam diaconus ad imperatorem retulit, qui Timotheum accitum graviter objurgavit. Et ille ut probrum hoc aboleret, diversam prorsus a priore sententiam publice promulgavit, et anathema in hominem quemque, qui Chalcedonensem reciperet synodum, torsit. Nonnulli ut Macedonium, perinde atque trecentorum et decem octo illorum symbolum non comproba-

(1) Studius dynasta celebre templum et monasterium condidit, quod Studitarum cognominatum est. Et consulatum gessit. De qua re versus illi sunt editi:

Στούδιος ἀγλαὸν οἶκον ἐδείματο, καρπαλίμως δὲ
Ὧν κάμεν εὕρατο μισθὸν ἑλὼν ὑπατηΐδα ῥάβδον.

Magnificam postquam construxit Studius ædem,
Consulis accepit mercedis nomine honorem. (Suid.)

rit, calumniarentur, Timotheum hunc, non Petrum A Cnapheum instituisse dicunt, ut in synaxi et conventu ecclesiastico quovis symbolum id diceretur, quod antea semel tantum anno quolibet Parasceves passionis sanctæ die in ecclesia legi solitum fuerat, sicuti supra diximus, cum episcopum primas religionis nostræ institutiones docere oporteret. Hæc de Timotheo. Tum vero apud veterem quoque Romam ingens confusio et turba excitata est talem ob causam. **710** Vir quidam Festus nomine primarius, senator Romanus, propter reipublicæ Romanæ utilitates quasdam Constantinopolim profectus, et cum Anastasio collocutus est. Atque ubi ex animi sententia negotium confecit, postea etiam ei supplicavit, ut ibi Petri et Pauli apostolorum memoria majore reverentia et cultu, B sicuti Romæ fieri solet, celebraretur. Ea enim nulla cura, atque, ut ita dicam, sicuti sors tulisset culta antea fuerat. Anastasius petitioni ejus non gravate consensit, et constitutione promulgata sanxit, ut magnifice ab omnibus conventus ecclesiasticus in apostolorum eorum honorem ageretur. Ab eo tempore conventus ejus celebritas magna cepit incrementa, atque ingenti cum lætitia est frequentata. Et quod ad hunc in ecclesia Constantinopolitana Macedonius eniteret, per Festum quem diximus, is synodalem epistolam ad episcopum Romanum Anastasium, ut ille magis ac magis synodum Chalcedonensem confirmaret, dare decrevit. Sed id imperator Romanus cum rescivisset, C impediit. Et Festus in secreto colloquio imperatori, Anastasium Romanum antistitem se facile adducere posse, ut Zenonis henotico assentiretur, et manu sua subscriberet, significavit. At ubi Romam rediit, Anastasium episcopum decessisse comperit. Proinde operam dedit, ut vel per speciem et simulationem, ea quam pollicitus fuerat, subscriptio perficeretur. Itaque quibusdam pecunia corruptis, præter receptum morem effecit, ut illi Laurentium quemdam Romanum episcopum legerent. Populus autem alium creandum decrevit. Ita seditione orta, eodem tempore duo designati sunt antistites. A pluribus namque Symmachus diaconus, a parte autem altera Laurentius episcopus ordinatus fuerat. Verum seditio ea quæ D ad triennium non sine cædibus, rapinis, aliisque calamitatibus, quæ in ejusmodi tempora incidere solent, duravit, sopita est (1). Nam Theuderichus qui tum Romam obtinebat (2), etiamsi Arianus esset, synodum tamen episcoporum coegit, et Symmacho episcopatum confirmavit. Laurentio autem pulso thronum Nuceriæ attribuit. Porro Laurentius haudquaquam quietus esse voluit, sed episcopatum Romanum affectans, populum ad sedi-

A πραίσχηται, ὅπη γίνεται κατηγορεῖν ἤρξε τὸν ἐπίσκοπον. Τοσαῦτα καὶ περὶ Τιμοθέου. Πολλὴ δέ τις καὶ ἀνὰ τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην σύγχυσις τηνικαῦτα κεκίνητο, αἰτίαν τοιάνδε σχοῦσα. Ἀνήρ τις Φῆστος τὴν ἀξίαν τῆς ἐν Ῥώμῃ γερουσίας ἐπισήμου μετασχὼν, διά τινα τῆς Ῥώμης συντέλειαν πρὸς τὴν νεωτέραν ἥκει Ῥώμην. Ἀναστασίῳ δὲ τῷ βασιλεῖ συνελθὼν, καὶ τὸ πρὸς βουλῆς ἐκπεράνας, ἐπειθ' ἱκέτευε τῶν ἀποστόλων τὴν μνήμην Πέτρου καὶ Παύλου αἰδοῖ πολλῇ καὶ σεβάσματι, ὥσπερ δὴ τὰ κὰν Ῥώμῃ γίνεται ἐκτελεῖν· ἀμελῶς καὶ ὡς ἄν τις εἴποι, ἡ ἔτυχεν ἐπιτελουμένη τὸ πρότερον. Κεχαρισμένα δ' ἐκείνῳ θέλων ποιεῖν Ἀναστάσιος, πειθήνιος ἦν· καὶ ἐπέτρεψε πανδημεὶ περιφανῶς τὴν τῶν ἀποστόλων ἄγειν πανήγυριν· ἐξ ἐκείνου τε εἰς μέγα B καὶ πολύ τι ἐπέδωκεν ἡ πανήγυρις, πρὸς τὸ φαιδρότερον αὐξηθεῖσα. Ἔτι δὲ τῷ θρόνῳ διαπρέπων τῆς Βυζαντίδος ὁ Μακεδόνιος, διὰ τοῦ εἰρημένου Φήστου συνοδικὰ τῷ Ῥώμης ἐπισκόπῳ ἔπεμπεν Ἀναστασίῳ, ὥστ' ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἐν Χαλκηδόνι κρατύνειν σύνοδον. Γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος εἶρξεν. Ὁ δὲ Φῆστος λάθρα μᾶλλον βασιλεῖ προσιὼν, ὑπετίθει ἱκανῶς ἔχειν, καὶ Ἀναστάσιον τὸν πρόεδρον Ῥώμης πείθειν, τῷ Ζήνωνος ἑνωτικῷ συντίθεσθαι, καὶ αὐτόχειρα τούτῳ ὑποσημαίνειν. Ἐπεὶ δὲ τὴν Ῥώμην εἰσῄει, ἀποβεβιωκότα μὲν εὑρίσκει τὸν Ἀναστάσιον· διὸ σπουδὴν ἐποιεῖτο, σχήματι τὸ ὑπεσχημένον καθυπογράφειν· καὶ δή τινας χρήμασιν ὑποφθείρας, παρὰ τὸ εἰωθὸς παρεσκεύα- C στο, Λαυρέντιόν τινα Ῥωμαῖον ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγειν· τὸ δέ γε πλῆθος ἕτερον ᾑρεῖτο ποιεῖν. Στάσεως οὖν γενομένης κατὰ ταυτὸν δύο χειροτονοῦνται ἐπίσκοποι, καὶ τοῖς μὲν πλείοσι Σύμμαχος ἀπὸ διακόνων ἐκρίνετο· θατέρῳ δὲ μέρει Λαυρέντιος ἐχειροτονεῖτο. Δι' ἅπερ οὐκ ἄνευ φόνων καὶ ἁρπαγῶν καὶ ἄλλων δεινῶν ὅσα δὴ τοῖς τούτοις φιλεῖ ἕπεσθαι, ἡ στάσις ἐκρίνετο ἐπὶ τρία ἔτη κρατήσασα. Ὡς καὶ τὸν Ἄφρον Θευδέριχον, τηνικαῦτα τῆς Ῥώμης κατάρχοντα, εἰ καὶ τὰ Ἀρείου ἐνόσει, σύνοδον ἐπισκόπων ἀθροῖσαι, καὶ Συμμάχῳ μὲν τὴν ἱερωσύνην κυρῶσαι, Λαυρέντιον δ' ἐξελάσας, ἐπί τινα πόλιν Νουκερίαν ὄνομα ἐνεθρόνιζεν. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἡσυχῇ μένειν Λαυρέντιος ἤθελε. Τῆς δ' ἐπισκοπῆς ἐφιέμενος, στασιάζειν τὸν δῆμον ἠρέθιζε. D Σύμμαχος δὲ καὶ τὸ ἱερᾶσθαι ἐκεῖνον προσαφελόμενος, ὑπερόριον ἦγε· καὶ οὕτως ἡ κατὰ Ῥώμην στάσις ἠρέμει. Περὶ δὲ Θευδερίχου καί τι τοιοῦτον ἱστόρηται. Διάκονός τις τῇ ὑγιαινούσῃ πίστει στοιχῶν, περιμανῶς ἠγαπᾶτο τῷ Ἄφρῳ· καὶ παντὸς τοῦ ἥδοντος παρ' ἐκείνου ἀπήλαυε. Καὶ δὴ ὁ διάκονος τὰ κεχαρισμένα καὶ φίλα δῆθεν ἐκείνῳ πράττειν ἐθέλων, τῆς ὁμοουσίου πίστεως ἑαυτὸν ἀποστήσας, τὰ Ἀρείου ἐπρέσβευεν. Ὁ δὴ γνοὺς ὁ Θευδέριχος, τὸν οὕτω διαφερόντως ἐρώμενον ἀφεῖλε τῆς κεφα-

(1) In dissidio isto potissimum sævitum in sacerdotes, et virgines sacras. (Blond. Diacon.) Trasamundus Vandalorum rex in Africa CCXX episcopos catholicos in Sardiniam relegavit, quibus Symmachus Romanorum episcopus subsidia eleemosynæ suppeditavit. (Diacon.)

(2) Theuderichus rex Romam votis omnium tenuit: mitis, affabilis, in plebem liberalis: populo annonam donavit, captivos redemit, civitatis ædificia restituit: in Italia oppida pleraque exstruxit et ornavit. (Cassiod. Blond.) Hic est, qui Tetricus Veronensis, seu Detrichus a Berna nominatur.

λῆς εἰπών· Εἰ τῷ Θεῷ τὴν πίστιν ἀκραιφνῆ οὐκ ἐφύλαξας, πῶς ἐξέσται σοι ἀνθρώπῳ φυλάξαι συνείδησιν ὑγιαίνουσαν; Τηνικαῦτα δὲ καί τις τῶν Ἀρειανῶν ἐπίσκοπος, Δευτέριος ὄνομα, ἐν τῇ Κωνσταντίνου βαπτίζων Βάρβαν τινὰ ὄνομα, οἷα δὴ ἀθετῶν τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν, εἰπεῖν ἐπιτολμήσας παρὰ τὸ εἰωθὸς, Βαπτίζεται Βάρβας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, αὐτίκα τὸ παρὰ τῇ κολυμβήθρᾳ ὕδωρ ἀφανὲς ἐγεγόνει. Βάρβας δ' ἐκεῖθεν διαφυγὼν, δῆλον πᾶσι τὸ παράδοξον κατεστήσατο. Ἐσκωμασάντων δὲ τηνικαῦτα καὶ τῶν Σκηνητῶν βαρβάρων περὶ τὴν μέσην τῶν ποταμῶν· ληϊσαμένων δὲ καὶ Ἀρμενίαν, τήν τε ἑκατέραν Φοινίκην, ἐπελθόντων δὲ καὶ τοῖς Παλαιστινῶν ὅροις, Ἀλαμουνδάρου τοῦ φυλάρχου τῶν Σαρακηνῶν ἡγουμένου, πρὸς δὲ καὶ Ζαρέθα· κακῶς τε πεπονθότων ὑπὸ τῶν ἑκασταχοῦ στρατηγούντων Ῥωμαίων, ὕστερον ἡσυχίαν ἦγον, Ῥωμαίοις σπεισάμενοι. Ὁ δ' Ἀλαμούνδαρος καὶ τὰ Χριστιανῶν πρεσβεύειν εἵλετο. Σευῆρος δὲ τηνικαῦτα τὴν τῆς Ἀντιόχου προεδρίαν ἐπειλημμένος, δύο τῶν ὑπ' αὐτὸν ἔπεμπεν ἐπισκόπων, ἐφ' ᾧ τῷ φυλάρχῳ τῆς σφετέρας μεταδοίη λώβης. Θεὸς δὲ ἄρα προφθάνων ὑπὸ τῶν τὰ ὀρθὰ φρονούντων, καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι δεχομένων σύνοδον, τὸν ἄνδρα παρεσκεύαζε μυεῖσθαι τὰ τελεώτερα, τῶν δ' ὑπὸ Σευήρου σταλέντων σπουδαζόντων μεταστρέφειν τὸν φύλαρχον, καὶ τἀναντία τῶν ἀληθῶν δογμάτων πρεσβεύειν, θαυμάσιόν τι δρᾶμα εἰς ἔλεγχον τῶν εἰρημένων ἐμηχανᾶτο, ὡς ἄρα εἴη γράμματα δεδεγμένος, ἃ ἐμήνυον ὅτιπερ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος ἄρτι τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο. Τῶν δ' ἐν ἀδυνάτοις εἶναι τοῦτο εἰπόντων, ὑπολαβὼν ὁ φύλαρχος ἔφη· Καὶ πῶς Θεὸς γυμνὸς σταυρὸν κατεδέξατο καθ' ἡμᾶς, εἰ μὴ δύο φύσεων ἦν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτε μηδὲ ἄγγελος πάσχειν ἢ ἀποθνήσκειν πέφυκεν; Οἱ δὲ τὰ Σευήρου φρονοῦντες, αἰσχύνης ἔμπλεῳ, ἀσυντάκτως ἀνεχώρουν ἐκεῖθεν. Ἐν τούτοις μὲν δὴ τὰ κατὰ τὰς ἐκκλησίας πανταχοῦ τῆς γῆς καθειστήκει· ἕως οὗ Ἀναστάσιος ἐπὶ τῶν τῆς βασιλείας ἦν σκήπτρων· ὃν δῆτα οἷάπερ τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ ἐναντία φρονοῦντα, τινὲς κρίναντες, τῶν ἱερῶν δειγράψαντο βίβλων. Ἐν δὲ Ἱεροσολύμοις, καὶ ἔτι τῷ ζῆν περιὼν, ὑπεβλήθη τῷ ἀναθέματι. Οὐ πόῤῥω δ' ἂν λόγου μοι γένοιτο, καὶ ὅσα δῆτα διηγήσεως ἄξια ἐπ' αὐτοῦ πεπραγμένα ἔγνων, τῷ παρόντι συνάπτειν σπουδάσματι.

A tionem concitavit. At Symmachus sacerdotali quoque homini abrogata dignitate, in exsilium eum misit, **711** atque ita Romæ seditio quievit. De Theudericho hujusmodi quiddam historiæ tradunt. Ministrum is quemdam saniorem fidem sectantem, effiictim amore insano prosequebatur, et ad voluptatem eo abutebatur. Et ille, ut quæ grata placitaque ei essent faceret, ab τοῦ ὁμοουσίου (consubstantialis) fide desciscens, ad Arianismum transiit. Quod ubi Theuderichus comperit, caput, illi quem tantopere amaverat, resecuit, inquiens : Si Deo fidem sinceram non servasti, quomodo mihi qui homo sum, conscientiam sanam præstabis? Eadem tempestate episcopus quidam Arianus, cui nomen Deuterii fuit, in urbe Constantinopolitana, Barbam
B quemdam cum baptizaret, veluti Domini traditionem abolens, præter morem receptum dicere ausus est : Baptizatur Barbas in nomen Patris per Filium, in Spiritu sancto. Ecce tibi autem, unda quæ in sacro lavacro erat, derepente disparuit, et Barbas inde profugiens, miraculum id omnibus promulgavit. Eodem tempore Scenitæ (1) barbari incursionem in Mesopotamiam fecerunt, Armeniam quoque et utramque Phœniciam populati sunt. Impetum vero in fines etiam Palæstinæ Alamundarus Saracenorum gentis princeps, et Zarethas (2) prætere Persarum dux fecerunt. Qui male ex parte omni a Romanis ducibus accepti, postea cum Romanis pace facta quievere. Alamundarus Christia-
C norum quoque sacra suscepit. Severus tum Antiochenum administrabat episcopatum, qui ex episcopis suis duos ad Alamundarum, ut contagione sua eum inficeret, misit. Deus autem illum præveniens, fecit ut ille a recte sentientibus et Chalcedonense concilium comprobantibus, per initiationem meliore religione imbueretur. Porro qui a Severo submissi fuerant, gentis principem transversum agere, et ad professionem veræ doctrinæ contrariam abducere contenderunt. Atque ille mirificam quamdam fabulam, qua dicta eorum convinceret, confinxit, litteras se accepisse dicens, in quibus esset, Michaelem archangelum nuper admodum vita defunctum esse. Cum vero illi talem eam rem esse dicerent, quæ prorsus fieri non posset :
D **712** subinferens gentis princeps, Et quomodo (inquit) purus Deus more nostro crucem suscepit, si non duarum naturarum fuit Christus Deus noster, quandoquidem ne angelus quidem pati aut mori possit? Porro Severi sectatores cum dedecore turpiter inde abscessere. Hic status ecclesiarum ubique fuit, quandiu Anastasius imperium obtinuit : quem propterea quod synodo Chalcedonensi adversari quidam judicarent, ex sacris exemerunt libris. Hierosolymis vero, cum adhuc superstes esset, anathemate condemnatus est. Cæterum ab instituto alienum non fuerit, si ea quæ sub imperio ejus gesta esse comperi, et digna memoratu sunt, operi huic annexuero.

(1) Scenitæ Arabes. (Plin. lib. v, cap. 11.)
(2) Apud Procop. hic *Ezarethas* dicitur, alicubi etiam *Azarethus*.

CAPUT XXXVI.

De rebellione Longini Isauri, alteriusque Longini. De administratione regni Persarum Perozæ, Blasi, et Cabadæ, ut cum Romanis pacem fecerint.

Longinus Zenonis frater fuit, ut supra diximus. Hic ab Anastasio in patriam relegatus, exercitu quindecim millium ex Isauris collecto, adversus illum, aperto cum eo Marte congressurus, bellum movit. In hujus castris cum plurimi alii, tum Conon ille Apameæ in provincia Syriæ episcopus fuit. Is episcopali functione militari munere commutata, Isauris Isaurus in bello præfuit. Postremo vero prælio commisso, cum Isauri internecione cæsi essent, Longini et Theodori capita Constantinopoli allata sunt: quæ imperator hastis prælongis infixa, in loco eo qui Ficorum nomen obtinet, et ex adverso Byzantio est, sublimia collocari jussit, ut gratum Constantinopolitanis essent spectaculum, qui quamplurimis ab Isauris affecti fuerant malis. Longinus vero alius quoque Selinuntius cognominatus **713** et cum eo Indes quidam, qui diu tyrannidem exercuerant, captivi a Joanne (1) militiæ duce, cui Cyrti, hoc est, gibbosi seu incurvi cognomen erat, ad Anastasium missi sunt. Perjucundum ii imperatori et Byzantiis spectaculum præbuere, cum gravibus catenis vincti tyranni, in triumpho et maxima hominum frequentia, per circum maximum, et vias publicas traherentur. Unde in imperatorium ærarium Isaurica, quæ antea vocabatur, pensio illata est. Erat autem ea quinque millium minarum, quæ Barbaris istis quotannis pendebantur. Persarum quoque rex Perozes Nephthalitis Hunnis bello illato, inglorius in regnum suum rediit. In angustiis enim quibusdam, ubi eos persequebatur, agmine eorum conferto, circumventus, et exitu earum omni præsidio clauso, ab eis captus est. Itaque ad necessitatem eam redactus, pacem ab illis petiit. Nephthalitarum (2) autem dux non prius conditiones pacis admisit, quam Perozes corpore inclinato adorationis ei honorem præstitit, et sponsione una cum juramento interposito confirmavit, nunquam se Nephthalitis bellum illaturum esse. Et ille vel invitus rem eam, quæ præter rationem esset, temporis necessitate adactus fecit, et cum dedecore maximo domum reversus est. Postea vero ignominiam eam non ferens, contra jurisjurandi religionem, cum exercitu contra eos profectus est. Et cum illi rursum insidias ei struxissent propter jusjurandum violatum cæsus est. Persæ, Cabadæ minori natu filio ejus, regnum tradidere. Quod cum ille administraret, lege lata, ut communes uxores essent, constituit. Quam ob causam Persæ regno Cabadæ abrogato, in custodiam insuper eum conjecerunt: et Blasum, alterum Perozæ filium,

A

ΚΕΦΑΛ. ΛϚʹ.

Περὶ τῆς ἐπαναστάσεως Λογγίνου τοῦ Ἰσαύρου, καὶ τοῦ ἑτέρου Λογγίνου· καὶ περὶ τῆς βασιλείας τῶν Περσῶν Περόζου, Βλάσου καὶ Καβάδου, ὡς Ῥωμαίοις ἐσπείσαντο.

Ὅμαιμος ἦν Ζήνωνι Λογγῖνος ὄνομα· ὅς, ὡς μοι **πρότερον εἴρηται**, ὑπ' Ἀναστασίου τὴν πατρίδα κατειληφώς, **πλῆθος Ἰσαύρων** ὡσεὶ δεκαπέντε χιλιάδας ἀθροίσας, ἔπεισιν **Ἀναστασίῳ ἀναφανδὸν** τὴν μάχην ἀράμενος. Συνείποντο δέ οἱ καὶ **ἄλλοι μὲν** πλεῖστοι· ἀλλὰ καὶ Κόνων ἐκεῖνος ὁ τῆς ἐν Ἀπαμείᾳ τῆς ἐν Σύροις ἐπαρχίας τὴν ἐπισκοπὴν εἰληφώς. Ἀνταλλαξάμενος δὲ τὸ στρατεύειν τοῦ ἱερᾶσθαι, Ἰσαύροις Ἴσαυρος ἐπεστράτευε, καὶ τέλος ἐπεὶ πρὸς ἀλλήλους ἐῤῥήγνυντο, τὸ μὲν τῶν Ἰσαύ- B ρων ἅπαν ἄρδην διέφθαρτο. Αἵ γε μὴν κεφαλαὶ Λογγίνου καὶ Θεοδώρου ἀνὰ τὴν Βύζαντος ἐκομίσθησαν· ἃς ἐπὶ μετεώρου κοντοῖς τισιν ἀναρτήσας ὁ βασιλεὺς, ἀνὰ τὰς Συκὰς, αἳ πέραν τοῦ Βυζαντίου εἰσὶ, τρυφὴν τοῖς τὴν Κωνσταντίνου οἰκοῦσιν ἀνῆκεν· οἷς πόλλ' ἄττα τῶν κακῶν πρὸς τῶν Ἰσαύρων παθεῖν ἐγένετο. Καὶ Λογγῖνος δ' ἕτερος ὁ Σελινούντιος ἐπονομαζόμενος, καί τις σὺν αὐτῷ Ἴνδης ἐπιπολὺ τῇ τυραννίδι ἐμπαίξαντες, ζωγρίαι Ἀναστασίῳ πρὸς Ἰωάννου τοῦ στρατηγοῦ ᾧ ἐπίκλην Κυρτὸς ἦν, στέλλονται· ὁ βασιλεύς τε καὶ Βυζάντιοι ἡδὺ θέαμα εἶχον· ἐπὶ θριάμβῳ πολυανθρώπῳ βαρείαις ἁλύσεσιν ἀνά τε τὴν ἱπποδρομίαν καὶ τὰς λεωφόρους τῶν τυράννων περιελκυσθέντων. Ἐκεῖθεν δὲ τοῖς βασιλείοις τῶν θησαυρῶν καὶ τὰ καλούμενα C Ἰσαυρικά· τοῦτο δὲ ἦν ἀν' ἕκαστον ἔτος τοῖς βαρβάροις χορηγούμενον χρυσίον, πεντακισχιλίας ἐς μνᾶς ποσούμενον. Ναὶ μὴν καὶ βασιλεὺς τηνικαῦτα Περσῶν Περόζης, Νεφθαλίταις Οὔννοις ἐπιστρατεύσας, ἀκλεῶς ἀνέστρεψε· στενοῖς γὰρ τόποις περιληφθεὶς, οἷς ἐκείνοις ἐδίωκεν, ἐξαίφνης ἐπισύστρεμμα τούτων ποιησαμένων, μέσον εἴχετο, φυλακαῖς τῶν διεξόδων ἠσφαλισμένων. Ἐν στενῷ δὲ κομιδῇ καταστὰς Περόζης, εἰρηνεύειν ἐδεῖτο. Ὁ δὲ τῶν Νεφθαλιτῶν ἡγούμενος, οὐ πρότερον κατεδέχετο σπένδεσθαι, εἰ μὴ κύψας αὐτῷ τὴν προσκύνησιν δοίη, καὶ ἐγγύαις αὐτὸν ἀσφαλίσηται, ὅρκοις πληροφορῶν, μή ποτε κατὰ Νεφθαλιτῶν ἐλέσθαι στρατεύειν. Ὁ δὲ τῷ καιρῷ βιαζόμενος, καὶ ἄκων δρᾷν D τὸ παράλογον ἠναγκάζετο· καὶ αἰσχύνης πλήρης ἀνέστρεψεν. Ἐς ὕστερον δὲ μὴ φέρων τὸ αἶσχος, παραλύσας τοὺς ὅρκους, ἐπ' ἐκείνους ᾔει· καὶ σύστρεμμα ποιησαμένων αὖθις ἐκείνων, τῇ παραβάσει τῶν ὅρκων διέφθαρτο. Οἱ δέ γε Πέρσαι Καβάδῃ τῷ νεωτέρῳ ἐκείνου παιδὶ τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζουσιν· ᾗ χρώμενος οὗτος, κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας πᾶσιν ἐνομοθέτει. Διόπερ Πέρσαι τοῦτον τῆς ἀρχῆς ἐκκήρυκτον ποιησάμενοι, αὐτὸν μὲν ὑπὸ φρουρὰν ἔθεντο· Βλάσον δὲ τὸν ἕτερον υἱὸν τοῦ Περόζου βασιλέα σφῶν ἀνηγόρευον. Καβάδῃ δὲ ἡ γαμετὴ, ὅσ' ἀνῆκεν ἐκείνῳ τῇ φρουρᾷ ἔπραττεν. Εὐπρόσωπος δ'

(1) Hunc Scytham, seu potius Gotthum fuisse, ait Evagr. lib. III, cap. 33.

(2) Procop. Euthalitas Hunnos vocat, hoc est, albos. Quapropter apud eum quidam pro Euthalitis Leucalitas legunt, lib. I, De bell. Persic.

οὖσα, τὸν φρούραρχον τοῦ κάλλους ἁλῶναι ἐποίει, καὶ τῷ ταύτης ἔρωτι δουλεύειν ὅ τι ἂν ἐκείνῃ φίλον εἴη αἱρεῖσθαι. Ἡ δὲ σώφρων οὖσα καὶ φίλανδρος, τἀνδρὶ τὸν ἔρωτα ἤγγελλε τοῦ φρουροῦ· ὁ δ' ἐνδιδόναι τῇ θελήσει παρηγγύα τοῦ ἐραστοῦ. Τοῦ δὲ μύσους πραχθέντος, ἡ γυνὴ ἀδεέστερον ἐπὶ τὸν ἄνδρα εἰσῄει τὸ εἰκὸς ἐκείνῳ εἰς θεραπείαν ἀποπληροῦσα. Ἑταῖρος δέ τις Καβάδῃ φίλος ἐς τὰ μάλιστα καθεστὼς, διὰ τῆς γαμετῆς ἐμήνυεν, ἔν τινι χώρῳ ἵππους τε καὶ ἄνδρας ἐμπαρασκεύους ἔχειν· δι' ὧν εἴ γ' αἱροῖτο ἀπ διδράσκειν, εὐχερὲς καθεστάναι, καὶ τὴν ἀρχὴν αὖθις ἀναλαμβάνειν. Ἐπεὶ δὲ νὺξ ἐπεγένετο, ἔπειθε Καβάδης τῇ μὲν γυναικὶ, τὰ σφέτερα τῶν ἱματίων ἀναβάλλεσθαι, καὶ ἐπὶ τῆς εἱρκτῆς καθῆσθαι· ἐκεῖνον δὲ τὰ ἐκείνης αὖθις μεταμφιασάμενον, εὐφυῶς σοφιζόμενον τὸ εἶναι ἐκείνην, ἀναχωρεῖν. Καὶ τὸ μὲν εἰς τέλος ἦν· καὶ Καβάδης διὰ τοῦ Σέη, τοῦτο γὰρ ὁ ἑταῖρός οἱ ὠνόμαστο, ἐς Νεφθαλίτας ὡς τάχιστα διεσώζετο· ᾧ τόν τε στρατὸν καὶ τὴν θυγατέρα εἰς γαμετὴν δοὺς, ἐπὶ Πέρσας στρατεύειν ἐκέλευε, καὶ τῆς ἰδίας ἀντιποιεῖσθαι ἀρχῆς. Ὁ δὲ εἰσβαλὼν Πέρσαις, ἐξαπιναίως πόνῳ οὐδενὶ τὴν ἀρχὴν ἀνελάμβανε· καὶ τὸν ἀδελφὸν Βλάσον συσχὼν, ἔμφρουρον ἐποιεῖτο τὰς κόρας περιελών. Ἀγχίνους δὲ ὢν καὶ μάλα δραστήριος ὁ Καβάδης, ἀσφαλέστατα τῷ ἑξῆς διαγέγονε τὴν βασιλείαν κρατῶν· καὶ εἰς ἔτη ἕνδεκα τοῦ λοιποῦ τῇ ἀρχῇ διαρκέσας, τὰ μὲν πρῶτα Ῥωμαίοις ἐσπένδετο· ἐπεὶ δὲ δανείζεσθαι χρήματα παρ' Ἀναστασίου ᾐτεῖτο, ἀπεκρίνατο γραμματεῖον ποιεῖν εἰ δανείζεσθαι βούλοιτο· εἰ δ' ἄλλως, οὐδ' ἂν ἕνα παρέξειεν ὀβολόν. Διά τοι τοῦτο Καβάδην τὰς σπονδὰς λύσαντα, κατὰ Ῥωμαίων ὁρμῆσαι. Ἄστυ δέ τι μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἰνδῶν ἐτύγχανεν ὄν, ὄνομα ἦν Τζουνδαδάερ· ἐν ᾧ χρήματα πλεῖστα καὶ λίθους τῶν τιμαλφῶν καὶ διαφανῶν μαθὼν Καβάδης κρύπτεσθαι, πάντα κάλων ἐκίνει χειρώσασθαι. Εἴργετο δὲ δαίμοσιν ἐμποδὼν καθισταμένοις, οἳ ταῦτα φρουρεῖν ἔλαχον. Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν τὴν σφετέραν μαγγανείαν κεκινηκὼς οὐδὲν ἤνυεν, ἀπρὶξ τῶν δαιμονίων ἐχομένων τοῦ τόπου, διὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπεπειρᾶτο· κἀκεῖθεν δὲ τοῦ σκοποῦ διημαρτηκὼς, ἔγνω διὰ τῶν Χριστιανῶν ἐλθεῖν, δυναστείαν εἰληφέναι σφᾶς κατὰ δαιμόνων ἀναμαθών· καὶ μετεστέλλετο τὸν παρὰ Πέρσαις Χριστιανῶν ἐπίσκοπον· ὃς ἐπὶ τοῦτο σύναξιν ὁμοφύλων πεποιηκὼς, καὶ μετασχὼν τῶν θείων ἁγιασμάτων, μεταδούς τε τούτων καὶ τοῖς συνιοῦσι Χριστιανοῖς, τῷ τοῦ σταυροῦ σημείῳ τοὺς ἐμφιλοχωροῦντας ἤλαυνε δαίμονας· καὶ πόνων ἄνευ Καβάδῃ τὸ ἄστυ εὐθὺς παρεδίδου. Ὁ δῆτα καταπλαγεὶς ὁ Πέρσης, πρώτῃ καθέδρᾳ τὸν τῶν Χριστιανῶν ἐτίμα ἐπίσκοπον, ἄχρι τότε Ἰουδαίων καὶ Μανιχαίων προηγουμένων· ἔνθεν τοι καὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανίζειν ἐθέλουσι τοῦ λοιποῦ ἄδειαν παρεῖχε· πρότερον κολάζων, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν φωνητικῶν ἀφαιρεῖν ὀργάνων· οἳ καίπερ οὕτως ἔχοντες, καθαρῶς διωμίλουν καθὰ καὶ πρότερον λέγοντες.

A regem crearunt. Cabadæ in carcere uxor ejus, quæ debuit officia, præstitit. Et quod ea venusta forma esset, carceris custos pulchritudine ejus victus, et amore captus, inservire ei, et quod illa vellet facere constituit. Illa autem quoniam casta erat, et virum amabat, custodis amorem ei indicavit. Ille porro eam voluntati amatoris obsequi jussit. Flagitium id ubi peractum est, liberius ad maritum deinde mulier accessit, convenientem ei curam præstans. **714** Erat Cabadæ amicus quidam quam maxime charus, qui per uxorem ei insinuavit, paratos se in loco certo equos et viros habere, cum quibus si fugere vellet, facile regnum recuperare posset. Ubi nox advenit, Cabades conjugi persuasit, ut vestem illa suam indueret, atque in carcere

B consideret: ipse vero habitu illius sumpto, eam ipsam se esse probe assimulavit, et custodia egressus est. Id ubi factum, Cabades Seæ ductu (ita enim amicus ille nominabatur) quam celerrime salvus ad Nephthalitas pervenit. Quorum princeps illi et filiam matrimonio conjunxit, et exercitum attribuit, quem in Persas, regnum suum recuperaturus, duceret. Cabades ubi Persas præter exspectationem subito aggressus est, regnum nullo prope labore recepit: fratrem Blasum cepit, excæcavit, et carceri inclusit; et quod Cabades vir sagax atque industrius esset, regnum postea quam tutissime tenuit. Et anno administrationis suæ undecimo pacem primum cum Romanis fecit:

C deinde vero, ubi mutuam ab Anastasio pecuniam accipere voluit, atque Anastasius ei respondit, cautionis syngrapham eum, si pecuniam recipere vellet, dare debere, absque ea ne unum quidem obolum accepturum esse: eam ob causam pacis fœdus rupit, et adversus Romanos bellum suscepit. Inter Persidem et Indiam oppidum fuit, Tzundadaer nomine. In eo Cabades maximam pecuniæ vim, pretiososque et pellucidos lapillos clam asservari intellexit. Eis ut una cum oppido potiretur, nihil intentatum reliquit: sed quo minus quod volebat efficeret, dæmones, qui thesaurum eum custodiebant, obstitere. Et postquam Persicas evocationes et imposturas expertus, dæmonibus videlicet locum eum firmissime obtinentibus, nihil egit, per Judæos

D rem expedire aggressus est; atque ubi per eos quoque optatis votisque suis potitus non est, per Christianos tandem se quod conabatur facturum esse arbitratus est, quos adversus dæmones potestatem recepisse audiverat. Itaque Christianorum, qui apud Persas erat, episcopum ad se vocavit; qui ea de causa synaxi et conventu ecclesiastico popularium suorum coacto, et divinis sanctificationibus perceptis, eisdemque Christianis qui ibi convenerant datis, signo crucis qui locum eum incolebant dæmones exegit, et Cabadæ statim sine labore ullo oppidum tradidit. Qua re consternatus Persa, **715** primo subsellio episcopum Christianorum cohonestavit, cum ad id usque tempus Judæi et Manichæi sedes primarias obtinuissent. Atque ab eo tempore, ut deinceps quicunque vellent, Christianorum sacra colerent, potestatem liberam

omnibus permisit: quos ille antea excruciaverat, adeo ut etiam multis membra et partes eas per quas vox editur, ademerit: qui tamen illis quoque sic amissis, non minus quam antea clare sunt locuti.

CAPUT XXXVII.

De Persarum pugna. De Theodosiopoli et Dara oppidulis. et de sacris reliquiis Bartholomæi et Barnabæ apostolorum.

Sed enim, sicuti diximus, Persæ pace violata, fines suos transgressi sunt, et primum Armeniæ bellum intulerunt: et Theodosiopoli oppido capto, ad Amidam urbem Mesopotamiæ inde pervenerunt: quam etiam obsessam expugnarunt, et Anastasius postea impensis recuperavit. Si qui autem plenius atque exactius obsidionem expugnationemque ejus urbis cognoscere velit, is Eustathium Syrum legat, qui sane quam luculenter res eas conscripsit, atque ubi historiam ad id tempus, duodecimum scilicet imperii Anastasii annum, produxit, ad locum communem profectus, cum pluribus esse cœpit. Postea imperator locum quemdam Daras nominatum, qui et ipse intra duo flumina in Mesopotamia, ad Romani imperii fines, nostræ et Persicæ ditionis terminus, situs est, firmis mœnibus munivit, et in urbis formam redegit, ædificiis variis, templis, ædibus magnificis, imperialibus porticibus, lavacris publicis, aliisque præterea structuris, quibus celebres urbes lætantur, excitatis. Locum autem eum a Dario nomen accepisse fama est, quod illum ibi Alexander Philippi filius posteriore pugna devicerit. Urbe ea condita, postquam inde discessit, in somnis ei Bartholomæus apostolus assistens, per oraculum commissam sibi a Deo mœnium eorum tutelam esse significavit. Anastasius vero visionem eam ad rem ipsam contulit: nam reliquias illius repertas ibi reposuit. **716** Sub ejusdem imperio corpus etiam Barnabæ apostoli in Cypro, sub arbore quæ Siliqua dicitur, inventum est: super cujus pectore sacrum et divinum Evangelium Matthæi evangelistæ repertum fuit, ipsius Barnabæ manibus scriptum. Hac de causa primum Cyprii metropolim liberi juris sui habere cœperunt: neque deinceps sub Antiochia, cui antea subjecti fuere, censi sunt. Confirmavit id jus postea magis Justinianus propter conjugem suam Theodoram, cui Cyprus patria fuit: quemadmodum etiam patriæ ipse suæ Archrido honorem habuit, quam primam Justinianam vocavit. Eo etiam tempore Ummeri, gens bellicosa, sub ditione Persarum, ad extremos noti fines habitantes, Christianismum complexi sunt: et missis ad imperatorem oratoribus, episcopum, et alia quæ eos habere oportuit, acceperunt. Ii una cum regina austri ad Solomonem visendum venisse dicti sunt. Et cum ab origine Judæi fuissent, longo post tempore ethnici et gentiles facti sunt; tum vero et Judæis et gentibus misti, ardentibus animis religionem Christianam susceperunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Περὶ τῆς τῶν Περσῶν μάχης, καὶ Θεοδοσιουπόλεως καὶ Δάρας τῶν πολιχνίων· καὶ περὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων Βαρθολομαίου καὶ Βαρνάβα τῶν ἀποστόλων.

Ἀλλ' ἐσαῦθις Πέρσαι λύσαντες τὰς σπονδὰς, καὶ τὰ οἰκεῖα ὑπερπηδήσαντες ὅρια, τὰ μὲν πρῶτα περὶ Ἀρμενίαν ἐπιστρατεύουσι. Πολίχνιον δέ τι ἑλόντες Θεοδοσιούπολιν ὄνομα, ἐκεῖθεν Ἀμίδι τῇ πόλει προσβάλλουσι περί πού τὴν μέσην κειμένῃ τῶν ποταμῶν· ἣν δῆτα καὶ ἐκπολιορκήσαντες εἷλον· ἀλλ' αὖθις πολλοῖς χρήμασιν Ἀναστάσιος ἤγειρεν. Εἰ δέ τις ὅπως τὰ τῆς πολιορκίας εἰς λεπτὸν προέβη, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ βούλοιτο διειδέναι ἀκρίβειαν, Εὐσταθίῳ τῷ Σύρῳ τοῦτον ἐντυγχάνειν προτρέπομεν, ὃς κομψῶς μάλα τὰ τοιαῦτα συνέταξε· καὶ μέχρι τοῦδε περατώσας τὴν ἱστορίαν, ἄχρι δωδεκάτου ἔτους τῆς Ἀναστασίου ἀρχῆς, μετὰ τῶν πλειόνων ἐγένετο. Ἔπειτα βασιλεὺς χωρίον τι, Δάρας ὄνομα, περὶ τὴν μέσην δὲ καὶ τοῦτο τῶν ποταμῶν κείμενον, περὶ τὰ τέρματα τῆς Ῥωμαίων γῆς, μεταίχμιον ἡμῶν τε καὶ τῆς Περσῶν πολιτείας ὄν, καρτερῷ τείχει περιβαλὼν, εἰς πόλιν εἶναι ἐποίει· διάφορά τε οἰκοδομήσας, νεώς τε καὶ οἴκους περιφανεῖς, βασιλείους τε στοὰς, καὶ δημόσια βαλανεῖα, καὶ ἄλλα οἷς τῶν πόλεων αἱ ἐπίσημοι γάννυνται. Ἐκ Δαρείου δὲ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην λόγος κληρώσασθαι, ὅτιπερ ἐκεῖσε τοῦτον Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου πάμπαν κατηγωνίσατο. Ἐπεὶ δὲ κτίσας ἀπήρτησεν, ὄναρ ἐπιστὰς αὐτῷ Βαρθολομαῖος ὁ ἀπόστολος, ἐπιτετράφθαι οἱ πρὸς Θεοῦ τὴν τοῦ τείχους ἀσφάλειαν ἔχρα. Ὁ δὲ τὸ ὄναρ ἐπαληθίζων, τὸ ἐκείνου λείψανον ἐφευρὼν ἐκεῖσε κατέθετο. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας καὶ τὸ λείψανον Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου εὑρέθη ἐν Κύπρῳ ὑπὸ δένδρον ὃ Κεράτιον λέγεται κείμενον· οὗ ἐπιστέρνιον τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον Ματθαίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἐτύγχανεν ὄν, χερσὶν οἰκείαις τῷ Βαρνάβᾳ γραφέν. Ἐκ ταύτης τοίνυν προφάσεως καὶ Κύπριοι τὸ κατ' ἀρχὰς περιγεγόνασιν αὐτοκέφαλον ἔχειν τὴν κατ' αὐτοὺς μητρόπολιν, καὶ μὴ τελεῖν ὑπὸ Ἀντιόχειαν ᾗ καὶ ὑπέκειτο πρότερον. Ἐκράτυνε δ' ἐπὶ μᾶλλον τοῦτο καὶ Ἰουστινιανὸς ὕστερον ἐπὶ δόξῃ τῆς γαμετῆς Θεοδώρας Κύπρον λαχούσης πατρίδα· καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τὴν Ἀχριδῶ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἐποίει, ἣν δὴ καὶ πρώτην ἐκάλεσεν Ἰουστινιανήν. Τότε καὶ Ἴμμερες ἔθνος μάχιμον ὑπὸ Πέρσας τελοῦν πρὸς ταῖς ἐσχατιαῖς τοῦ νότου ποιούμενον τὰς διατριβὰς, τὰ Χριστιανῶν ἑλόμενοι, ἐπίσκοπόν τε πέμψαντες ἔλαβον, καὶ ὅσα ἄλλα χρεὼν κτήσασθαι ἔσχον. Ἐλέγοντό γε μὴν μετὰ τῆς ἐκ τοῦ νότου βασιλίδος κατὰ θέαν Σολομῶντος οὗτοι ἐλθεῖν. Ἰουδαῖοι δὲ τὸ ἀνέκαθεν ὄντες, χρόνῳ πολλῷ ὕστερον ἐθνικοὶ διεγένοντο. Τότε δ' ἐπιμίκτως ἔχοντες, περικαῶς τὴν Χριστιανῶν θρησκείαν ἠσπάσαντο.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Περὶ τῆς τυραννίδος Βιταλιανοῦ· καὶ περὶ τῶν Οὔννων, οἳ τῶν Κασπίων πυλῶν ὥρμησαν· καὶ περὶ τῆς νήσου Ῥόδου.

A

Καί τις δ' ἕτερος τῆς Θρᾴκης ὁρμώμενος, Βιταλιανὸς ὄνομα, ἐπανίσταται τῷ Ἀναστασίῳ· ὃς τὰ τῶν Θρᾳκῶν δῃωσάμενος, ἀπ' Ὀδυσσοῦ καὶ Ἀγχιάλου ἀρξάμενος, τὴν βασίλειον πόλιν ἑλεῖν ἠπείγετο, ἀστάθμητόν τι πλῆθος Οὔννων προσεπαγόμενος. Πεμφθεὶς δ' Ὑπάτιος στρατηγὸς τὰς ἐπὶ τὰ πρόσω τούτου ἀναστέλλειν ὁρμὰς, ἥλω τούτῳ, ὑπὸ τῶν οἰκείων καταπροδοθείς. Ἀλλὰ λύτροις μεγάλοις βασιλεὺς τοῦτον ὠνεῖτο. Κύριλλος δὲ τὴν στρατηγίαν ἐλάμβανεν· ἀγχωμάλου δὲ τῆς μάχης γεγενημένης, καὶ πολλὰς τὰς τροπὰς καὶ πάλιν διώξεις λαβούσης, B τῇ ῥᾳστώνῃ τῶν ὑπ' αὐτὸν καίπερ τοῦ στρατηγοῦ τὸ πλέον ἐσχηκότος, ὅμως καὶ οὕτως ἥλω· καὶ οὕτως ὁ τύραννος ἄχρι καὶ τῶν Συκῶν τὴν ἔλασιν ἐποιεῖτο, δῃῶν πάντα καὶ ἀφανείᾳ παραδιδούς· ἐπ' ἐλπίσι τε μεγάλαις ὢν, καὶ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων παραστήσεσθαι, καὶ τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι· οὗ δῆτα ἐσκηνημένου, Μαρῖνος ὁ Σύρος ἐστέλλετο κατ' αὐτοῦ νηΐτῃ στρατῷ συμβαλεῖν αὐτῷ. Ἄμφω οὖν τὼ στρατὼ συνιόντε, ἀνεκώχευον ἔκπλους ποιούμενοι· ἀκροβολισμοί τε μεταξὺ τοῖν δυοῖν ἐγίνοντο. Καὶ δὴ περὶ τὰ καλούμενα Βυθάρια ναυμαχίας καρτερᾶς συστάσης, ἀνακράτος πρύμναν κρουσάμενος, ἔφευγε Βιταλιανὸς, τὰ πολλὰ τῆς δυνάμεως διαφθείρας. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἔφευγον· οὕτως ὀξέως, ὡς τῇ ἐπιούσῃ μηδένα τῶν πολεμίων C μήτε περὶ τὴν πόλιν μήτε μὴν περὶ τὸ ἀνάπλουν ποσῶς εὑρεθῆναι. Βιταλιανὸν δ' ἐς Ἀγχίαλον βραχὺ διατρίψαντα, ἔπειτα παυσάμενον τυραννεῖν, ἡσυχίαν ἄγειν ἑκόντα αἱρεῖσθαι. Καὶ ἄλλο δὲ γένος Οὐννικὸν τὴν Ῥωμαίων ἐπέδραμε· περαιωσάμενον γὰρ τὰς Κασπίας πύλας, τὴν ἔξω διῆλθεν· ἡ δὲ Ῥόδος ἀνὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τρίτον ἤδη σεισμῷ πέπονθεν ἐξαισίῳ πάθος ταὐτὸ νυκτὸς ἐν τῷ πορρωτάτῳ.

CAPUT XXXVIII.

De tyrannide Vitaliani. De Hunnis, qui ex angustiis Caspiis proruperunt, et de insula Rhodo.

Tyrannus item alius, natione Thrax, nomine Vitalianus, bellum Anastasio intulit: qui Thracia ab Ulyssopoli et Anchialo vastata, imperantem quoque urbem capere est conatus, vagam Hunnorum multitudinem secum ducens. Adversus quem Hypatius dux, ut imperium progressumque ejus moraretur, missus, a suis proditus, et ab illo captus, ingentique pecunia ab imperatore redemptus est. Cyrillus deinde copiis militaribus præfuit. Et cum æquo marte pugnatum esset, et aliquoties nunc hi nunc illi fugissent, et alteri alteros insecuti fuissent, per socordiam suorum, quamvis ipse dux hostibus superior esset: tamen et ipse in potestatem illorum pervenit, atque ita tyrannus usque ad Ficos ipsas, locis omnibus vastatis atque eversis, pervenit: ingenti illa spe concepta, imperantem quoque urbem se capturum, atque imperium arrepturum esse. **717** Ubi Vitalianus ad Ficos castra posuit, Marinum Syrum adversus eum imperator cum copiis maritimis misit: et cum exercitus utrique non longe inter se abessent, in aciem non descenderunt, sed levia tantum prælia commiserunt. Tandem vero ad ea quæ vocantur Bytharia, navali pugna inter se congressi, Vitalianus retro acta navi, quam maxima potuit, celeritate, copiis suis magna ex parte amissis, fugit: eumque sui tanta velocitate sunt consecuti, ut postero die nullus prorsus hostis vel ad urbem, vel ad transitum appareret. Vitalianus Anchiali paulisper moratus, tyrannidem postea reliquit, et sua sponte quietus fuit. Aliud quoque Hunnorum genus, Caspiis angustiis superatis, Romanorum ditionem ad Orientem vastarunt: et Rhodus eo tempore tertium etiam intempesta nocte terræmotu ingenti quassata est.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τοῦ Μακροῦ λεγομένου τείχους ὃ Ἀναστάσιος ἔκτισεν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἄχρι τῆς Θρᾳκίας θαλάσσης.

D

Ἔργον δέ τι μέγιστον καὶ περιφανὲς, μνήμης τε ἄξιον καὶ βασιλεῖ πρέπον διεπράξατο Ἀναστάσιος, ὃ Μακρὸν τεῖχος ἐκάλεσεν, ἐπὶ καλῷ τῆς Θρᾴκης γεγενημένον· ὅπερ διέχει τῆς Κωνσταντίνου σταδίοις ὡς μάλιστα ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίοις· ἐς ἑκατέραν δ' ἀποτελευτᾷ θάλατταν, ἐκτρέχον πορθμοῦ δίκην ἐπὶ σταδίους εἴκοσι καὶ τετρακοσίους· καὶ τὴν πόλιν Χεῤῥόνησον οὖσαν, νῆσον σχεδόν τι πεποιηκός· καὶ καθοδηγοῦν ῥᾷστα οἷς βούλησίς ἐστι διαπορθμεύεσθαι ἀπὸ τοῦ καλουμένου Στόματος Πόντου ἐς τὴν Προποντίδα, καὶ τὴν Θρᾳκίαν θάλατταν. Εἴργόν τε τοὺς βαρβάρους, οἳ ἐκθέειν καὶ καταχεῖσθαι βούλονται, ἀπὸ τῶν ἄνωθεν τοῦ Εὐξείνου Πόντου μερῶν Κόλχων τε, τῆς τε λίμνης Μαιώτιδος,

CAPUT XXXIX.

De muro cui nomen Longo, quem Anastasius construxit, ab Ponto Euxino ad Thraciam usque mare porrectum.

Anastasius idem opus maximum et illustre, memoriaque prorsus et imperiali magnificentia dignum perfecit, quod Longum murum appellavit, ad Thraciam exornandam constructum. Constantinopoli ducentis octoginta plurimum stadiis abest, et ad utrumque pertingit mare, instar freti, ad quadringenta viginti stadia excurrens, et urbem peninsulam in insulæ prope formam redigens. Facile etiam quosvis trajicere volentes, ab eo quod Os Ponti dicitur, in Propontidem et Thracium mare deducit: et Barbaros effundi atque excurrere ex partibus eis, quæ supra Euxinum Pontum sunt, tum autem ex Colchide, et a palude Mæotide, præterea ex locis quæ supra Caucasum

sunt, atque eos etiam qui per Europam sparsi sunt, A prohibet (1).

718 CAPUT XL.

De turpi et impio portorio chrysargyro, hoc est, aurargenteo dicto, quod pro imperiali virtute ex imperio Romano Anastasius sustulit.

Aliud insuper operum ejus longe præstantissimum, et divinum illud facinus est, quod ex Romanorum imperio tributum, quod antiquitus χρυσάργυρον, id est, aurargenteum (2) dictum est, omnino sustulit. Quam rem pro dignitate oratione exsequi, Thucydidis linguæ atque eloquentiæ sit (3). Ego vero eam non verborum vi, sed facto ipso egregio confisus, exponam. Imperium Romanum, quod tanta amplitudine et magnificentia exornatum est, antiquitus portorium instituit, B absurdum admodum, miserabile, Deoque invisum: non Romanis tantum illud, et tam egregio illorum imperio, verum etiam fœdissimis quibusque Barbaris indignum. Quod nescio quo modo ad ejus usque tempora per conniventiam toleratum, ipse imperiali omnino animo expugnans, totum abolevit. Quod cum multis aliis, velut id quod citra exceptionem deberetur, qui stipe mendicata vitam tolerabant: tum etiam eis mulierculis impositum erat, quæ undecunque et ubicunque in solarum occultarumque regionum urbis lupanaribus prostabant, et florem ætatis, quibuscunque ex locis venirent, petulantibus viris, propter quæstum prostituebant: adeo, ut non modo naturæ ipsi, ve- C rum etiam reipublicæ administrationi contumelia inferretur. Cum enim lege constituta, pensio ea tribueretur, aperte illa potestatem permissam esse cuivis, ut quæ facere vellet, et quæ facere nefas esset, clamitabat. Et detestandum atque impurum vectigal istud, quarto quoque anno, cum quidem non minima tributorum pars esset ad principem referebatur magistratum: quem qui gerebat, inter præclaros viros censebatur. Eam indignitatem, quæ tanquam exsecrandum piaculum per res novas in Romani imperii administrationem subrepsit, ubi Anastasius cognovit, exactionis ejus libris, ut rem eam omnem quasi quoddam holocaustum Deo offerret, in ignem conjectis, flagitium suppressit: et sanctione, ne cui post ipsum imperatori in re- B rumpublicarum administratione vetustum probrum renovare liceret, cavit. Postquam id fecit, indignari se eam ob causam assimulavit: et seipsum stultitiæ arguit, qui inanis gloriæ captatione tantum vectigal antiquitus institutum perperam abrogasset: neque in animo secum pericula imminentia, et tot, tantaque quæ in milites eroganda essent, stipendia reputasset. 719 Proinde, consilium suum premens, tributum id, quod diximus, se renovaturum esse pollicitus est: et apud fami-

(1) Opus hoc ab urbe Constantinopoli distat milliaribus sexaginta. Habet in longitudine milliaria quinquaginta, in latitudine pedes octo. (Suid.)

καὶ τῶν ὑπὲρ τὸν Καύκασον ἐς Εὐρώπην διακεχυμένων.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τοῦ θεομισοῦς καὶ αἰσχροῦ τέλους τοῦ χρυσαργύρου, ὃ βασιλικῶς ἐκ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας περιεῖλεν ὁ Ἀναστάσιος.

Λίαν δὲ καὶ ἄλλο ὑπερφυέστατον καὶ θεῖον κατεπράξατο ἔργον, τὸ ἐκ παλαιοῦ καλούμενον Χρυσάργυρον, τέλεον τῆς Ῥωμαίων πολιτείας ἐξαφανίσας· ὃ κατὰ χρέος εἰπεῖν τῆς Θουκυδίδου γλώσσης ἢ μεγαληγορίας ἂν εἴη. Ἐγὼ δὲ λέξω οὐ λόγῳ πεποιθὼς, τῇ δὲ πράξει πίσυνος· καὶ γὰρ τῇ τοσαύτῃ καὶ ὄγκῳ τοσούτῳ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ σεμνυνομένη Ῥωμαίων πολιτεία ἔκειτο τέλος ἐκ παλαιοῦ ἔκτοπόν τι καὶ λίαν ἐλεεινότατον, καὶ θεομισὲς καὶ μήτοι γε B Ῥωμαίων καὶ τῆς τοσαύτης ἐκκρίτου τούτων ἀρχῆς ἀνάξιον, ἀλλ' οὐδὲ βαρβάροις τοῖς αἰσχίστοις προσεοικός. Ὃ μέχρις αὐτοῦ οὐκ οἶδ' ὅπως τυχὸν παροράσεως, αὐτὸς ἀνέσπασε πρόῤῥιζον, βασιλικώτατα τούτῳ ἀγωνισάμενος. Ὃ δὴ καὶ πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις ἀπαραίτητον ὥσπερ χρέος ἐπέκειτο, ἐράνῳ ποριζομένοις τὸ ζῆν. Πρὸς δὲ καὶ ταῖς ὅθεν δή ποτε τοῖς ἐρημικωτέροις τῆς πόλεως καὶ κεκρυμμένοις χωρίοις ἐν χαμαιτυπείοις ἐκδεδομέναις τῶν γυναικῶν· ἐπ' ἐργαστήριά τε τὴν ὥραν ἀπεμπολούσαις τοῖς ἑταιρικόσι καὶ ὅθεν δή ποτε ἥκουσι τῶν ἀνδρῶν· ὡς συμβαίνειν μήτοι γε δὴ φύσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτείαν ὑβρίζεσθαι· τὴν γὰρ δόσιν νόμῳ γεγενημένην, βοᾷν ἄντικρυς ἐπ' ἐξουσίαν ὅσα μὴ θέμις C τὸν βουλόμενον δρᾷν· καὶ τὸν ἐναγῆ καὶ ἀνόσιον πόρον κατὰ τετραετηρίδα ἐπὶ τὴν πρώτην ἀνάγεσθαι τῶν ἀρχῶν, μέρος οὐ σμικρότατον ὄντα· οὐκ ἀφανῆ τε καθεστάναι τὸν ταύτην διέποντα τὴν ἀρχήν. Περὶ οὗ μαθὼν Ἀναστάσιος καὶ οἷάπερ μύσος ἢ ἄγος καινουργὲς τῇ πολιτείᾳ Ῥωμαίων παρεισφθαρὲν, θεσπίσματι ἀνῄρει τὴν πρᾶξιν, τὰ τῆς εἰσπράξεως γραμματεῖα δαπάνην ποιήσας πυρί· ὥσπερ παντάπασι τὴν πρᾶξιν ὁλοκαυτῶσαι βουλόμενος τῷ Θεῷ· ὥστε μή τινι ἐσαῦθις τῶν μετ' αὐτὸν ἐξὸν εἴη τὰ ἐκ παλαιοῦ ὀνείδη τῆς πολιτείας ἀνανεοῦν. Τοῦτο δὲ δράσας, τὸν ἀσχάλλοντα ὑπεκρίνετο, πολλὴν ἑαυτῷ δῆθεν διεξιὼν ἀβουλίαν· καὶ τῷ κενοδοξεῖν ἐθέλειν τοσοῦτον πόρον ἐκ παλαιοῦ εὑρημένον εἰκῇ κατακαύσας· μὴ ἐν νῷ θέμενος τοὺς B ἐπηρτημένους κινδύνους, καὶ τὰς δαπάνας ὅσας δὴ τὸ στράτευμα χρῄζει· ὑποκρύπτων δ' ἑαυτὸν, ἐπηγγέλλετο τὸν εἰρημένον βούλεσθαι πάλιν πόρον καινίζειν· καὶ πρὸς τοὺς παρόντας τὸ μεταμέλεσθαι ὑπεκρίνετο· μὴ ἔχειν δ' ὅπως τὴν σφετέραν ἁμαρτάδα ἐπανορθοῦν, τῶν ἐχόντων τὴν εἴσπραξιν ταύτην βιβλίων καταναλωθέντων ἀπροσέκτως πυρί. Ἐκείνων δ' ἀπατωμένων καὶ μὴ προσποιήσει, ἀληθείᾳ δὲ τῷ πόρῳ ἀνιωμένων διὰ τὸν ἐκεῖθεν τῆς ἀνοσιουργίας μισθὸν, καὶ τὸ ἄπορον προβεβλημένων τοῦ πράγματος· παρεκάλει δῆθεν ἁπανταχοῦ διὸν-

(2) Anastasius portorium aurargenteum sustulit, quod sub splendida appellatione omnium fuit fœdissimum.

(3) Evagr. lib. III, cap. 39.

τας, τὰ ἴσα τῶν καυθέντων εἴ που περισώζοιντο ἔτι διερευνᾶσθαι ἐν τοῖς καθόλου πυκτίοις τῶν εἰσφορῶν· δαπάνας δ' ἐπιθεὶς, ἔπεμπεν ἁπανταχοῦ συλλογὴν τῶν εὑρισκομένων ποιεῖσθαι· ὅπου δ' ἄν τις εὑρεθείη τοιοῦτος, παρ' αὐτὸν ἐσκομίζεσθαι· ὡς ἂν εἴη σκέψει καὶ ἀκριβείᾳ πολλῇ τὴν ἔκθεσιν συνταγῆναι. Ἐπεὶ δὲ χρόνῳ ἱκανῷ οἱ ἀμφὶ τὰ τοιαῦτα πεμφθέντες ἧκον ἐπιφερόμενοι ὅσα εὗρον, μάλα χαίρων ὁ Ἀναστάσιος διετέλει, τοῦ κατεσπουδασμένου τυχών· καὶ σοφιζόμενος αὖθις, ὅπως τε καὶ ὅπου καὶ παρὰ τίσιν εὕρηται· καὶ εἰ μὴ καὶ ἄλλο τοιοῦτόν τι ὑπολέλειπται, ἐκεῖνοι πολλὴν συνεισενεγκεῖν διισχυρίζοντο σπουδήν· καὶ ἐπώμνυον μηδένα ἕτερόν που χάρτην ὑπολελεῖφθαι διασπᾶν δυνάμενον τὸ πολίτευμα. Ὁ δὲ καὶ αὖθις λαμπρὰν ἐξ ἐκείνων ἀνάψας τὴν φλόγα τῶν εἰσκομισθέντων B χαρτῶν, τὴν ἐκεῖθεν σποδὸν ὕδατι περικλύσας, ἔσπεισε τῷ ἀέρι· τέλεον ἀφανίζειν ᾑρημένος τὴν πρᾶξιν, ὥστε μηδὲ κόνιν μήτε τι ἄλλο λείψανον ἀπολειφθῆναι τῆς πράξεως, μηδὲ μετὰ τὴν καῦσιν, κἂν σκιῶδές τι γράμμα διαφανείη. Ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ τόσον τὸ πρᾶγμα ὀγκώσαντες δόξωμεν ἠγνοηκέναι καὶ ὅσα ἐμπαθῶς οἱ ἀρχαιότεροι περὶ ταύτης τῆς πράξεως συνεγράψαντο, παραθήσομαι δὴ καὶ ταῦτα· δεικνύων ἐξ ὧν διῆλθον, ὡς ἄρα ψευδῆ ὅσα περὶ ταύτης τῆς ἀθεμίτου πράξεως ἱστορήκασι.

A liares suos, pœnitere se facti, neque habere quo errorem commissum corrigeret, quandoquidem libri in quibus ejuscemodi exactio descripta fuisset, cremati essent, per simulationem finxit. Ibi illi ab eo ita decepti, non vultus fictione, sed reipsa, de tributo eo et nefandi flagitii mercede perturbati, doluere: neque se consilium, quo jacturæ ei mederentur, habere, præ se tulere. Ille eos ad loca omnia ire jussit, ut si qua commentarium combustorum exempla ex omnibus exactionis tabulis exstarent, scrutarentur: et sumptibus eam in rem impensis, homines passim qui exempla ejusmodi comportarent, disposuit: videlicet, ut si quis talis inveniretur commentarius, ad ipsum afferretur, quo diligenti et accurata deliberatione B res disponi atque ordinari posset. Postquam autem non parvo interposito tempore, illi quos ad inquirenda exempla talia miserat, reversi, ea quæ invenerant attulere: magnopere Anastasius, quod voto suo potitus esset, lætatus est. Et per fraudem aliam, quomodo, et ubi, et apud quos ea invenissent, et an aliud aut simile quiddam adhuc alicubi reliquum esset, percunctatus est. Illi magno studio se ea comportasse asseverarunt: et juramento, nullam reliquam chartam in omni imperii ditione, quæ indicare portorium id posset exstare confirmarunt. Itaque Anastasius rursum chartas illas congestas in flammam conjecit, et cinerem earum aqua conspersum in aerem sparsit, ut res ea penitus aboleretur, neque post ustulationem eam vel pulvisculus et reliquiarum aliquid, aut umbra etiam litteræ alicujus, de re tam nefaria apud posteros exstaret. Verum enimvero ne, dum factum hoc tantopere efferimus, ignorare videamur, quæ veteres etiam affectibus ducti, hac de re scripserunt, ea ipsa huc afferam, demonstraturus ex ipsorum verbis falsa esse, quæ de nefanda hac exactione memoriæ mandarunt.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'. C

Ἀπόστασις πρὸς τὸν συγγραφέα Ζώσιμον· οἷα πρὸς τὸν ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμον Κωνσταντῖνον ἀπέσκωψε βλασφημήσας.

Ζώσιμος γὰρ ὁ τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν μάλα πρεσβεύων, Κωνσταντίνῳ τῷ τῆς εὐσεβείας προμάχῳ καὶ ἀρχηγῷ τῆς πίστεως βασιλεῖ μηνίσας, ὅτιπερ ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας εἰς τὴν Χριστιανῶν μεταβάλλετο πίστιν, τὴν ἐκείνων βδελυρίαν καταλιπὼν, ἱστορεῖ βλασφημῶν, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Κωνσταντῖνος, πρῶτος τὴν τοῦ Χρυσαργύρου εἴσπραξιν ἐπινοήσας, κατὰ τετραετηρίδα εἰσάγεσθαι τὸ τοιοῦτον αἴσχιστον τέλος ἐνομοθέτει. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον τὸν εὐσεβῆ καὶ μεγαλόδωρον ἐβλασφήμησε βασιλέα, ἀλλὰ καὶ ἄλλ' ἄττα ἀνύποιστα κατὰ πάσης τέχνης δρᾶσαι καὶ ἐπιστήμης· καὶ τὸν μὲν παῖδα D Κρίσπον, φησὶν, ἀπανθρώπως ἀνεῖλε· Φαύσταν δὲ τὴν ἰδίαν γαμετὴν, βαλανείῳ ἄκρως ἐκπυρωθέντι ἀσφαλισάμενον, διαφθεῖραι· τοῦ δὲ τοσούτου ἄγους κάθαρσιν ἐκζητοῦντα παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἱερέων καὶ μὴ εὑρίσκοντα, Αἰγυπτίῳ ἀνδρὶ ἐντυχεῖν ἐξ Ἰβήρων ἥκοντι· ἀκούσαντα δὲ παρ' ἐκείνου ὡς ἡ τῶν Χριστιανῶν πίστις ἁμαρτάδος πάσης εἰσηγεῖται ἀναί-

720 CAPUT XLI.

Digressio ad Zosimum: quæ is in imperatorum omnium celeberrimum Constantinum per blasphemiam acerbe et amarulenter detorserit.

Zosimus enim, superstitioni Græcæ quam maxime addictus, in Constantinum imperatorem, veræ pietatis propugnatorem et fidei ducem, quod is ab idolorum cultu ad Christianorum fidem, detestanda eorum exsecratione relicta, transiit, male animatus, per blasphemiam scriptis mandavit, eum primum exactionem τοῦ χρυσαργύρου, aurargenti tributi invenisse, et ut quarto quoque anno fœdissimum id vectigal penderetur constituisse. Verum non hæc ille tantum maledicta in pium magnisque dotibus ornatum principem conjecit, sed etiam D alia plurima intoleranda, eumdem contra artes et scientias omnes fecisse (1), et Crispum filium crudeliter interfecisse. Faustam item conjugem suam balneo ad summum calefacto inclusam enecasse dicit. Et cum tanti flagitii expiationem apud sacerdotes Græcos quæsisset, neque invenisset, in Ægyptium quemdam virum, ex Iberia venientem, eum incidisse, et ab eo quod Christianorum fides

(1) Κατὰ πάσης ἐξευρεῖν τύχης, hoc est, *contra omnes omnium fortunas aliquid excogitasse.* (Evagr.)

peccatorum omnium abolitionem induceret, audivisse: proindeque animum statim mutavisse, patriam opinionem et idolorum (ut ille inquit) cultum rejecisse, et Christianorum sacra suscepisse, refert. Cæterum falso hæc Zosimum, calumnia imperatorem magnum sugillare volentem, scripsisse, per confutationem veram ostendam. Sed de Aurargenteo vectigali primum dicam.

A ρεσιν, μεταβαλεῖν εὐθύς· καὶ τὴν πατρῴαν νόμισιν ἀθετήσαντα τῶν εἰδώλων, ὡς ἐκεῖνός φησι, τὴν Χριστιανῶν θρησκείαν ἑλέσθαι. Ἀλλ' ὅτι ταῦτα ψευδῶς ἱστόρησε διαβάλλειν τὸν μέγαν πειρώμενος, ἐκ τοῦ ἐλέγχου κατάδηλον ἀποδείξω. Ἀλλὰ περὶ τοῦ Χρυσαργύρου πρῶτόν σοι διαλέξομαι.

CAPUT XLII.

Refutatio eorum quæ de apostolico Constantino Zosimus dixit.

In historia, homo exitiose, memoras, quod ille urbem aliam Romanæ similem condere volens, primum inter Troadem et Ilium locum, veluti operi instituto idoneum, cœperit, fundamenta jecerit, et murum supra terram extulerit. Postquam autem Byzantium commodius esse comperit, consilio mutato, urbem eam celeriter mœnibus firmis cinxerit, magnisque turribus opere longe lateque producto, et tam pulchris porticibus, aliisque ædificiis ita exornarit, **721** ut Romæ re nulla cederet, quæ tantorum ornamentorum et amœnitatum paulatim annis plurimis incrementa cepit. Refers etiam, publice eum frumenti tesseras, et auri multum, eis qui se eo contulissent, ad privatarum ædium structuram donasse. Inter alia hæc quoque sic scribis: « Constantino mortuo, ad Constantium filium ejus, post fratrum ejusdem obitum, rerum summa pervenit. Atque ubi Magnentius et Britannio tyrannidem arripuere, persuasione Constantius Britannionem in potestatem suam redegit. Cum enim ex utraque parte exercitus coacti essent, Constantius pro concione, militibus patris erga eos sui liberalitatem in memoriam revocavit, cum quo bella multa gessissent, maximis ab eodem cohonestati donis. Id vero ubi milites audivere, detracta Britannioni purpurea veste, in privati hominis habitu eum ad Constantium abduxere. Atque is nihil se indignum passus, sed a Constantio servatus est, cum in illum et patrem ejus maledicta multa jecisset. » Itaque te rogo, quem liberalite et munificentia tanta gavisum esse scribis, quomodo rursus eumdem tam sordidum et avarum fuisse dicis, ut tam detestandum Deoque invisum portorium, insolito novoque modo in Romani imperii administrationem invexerit? Ego certe quidem colligere id non possum. Clarissime etiam tibi ostendam, neque Crispum filium, neque conjugem Faustam, ab eo ita crudeliter necatos esse: neque etiam eumdem vel cum Ægyptio eo fuisse, vel religionem nostram, postquam eam est complexus, ab eo accepisse. Eusebium Pamphili audi, qui illorum tempore floruit, et cum eis plurimum fuit, consuetudine et amicitia eorum admodum usus. Tu namque solum rumorem mutilatum mandas litteris, non veritatem ipsam: qui longo post tempore, sub Honorio et Arcadio, quibus historiam tuam dedicasti, et fortasse post

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'.

Ἀνατροπὴ τῶν εἰρημένων Ζωσίμῳ διὰ τὸν ἰσαπόστολον Κωνσταντῖνον.

Σὺ φῄς, ἀλιτήριε, τῷ συγγράμματι, ὡς πόλιν ἄλλην ἴσην τῇ Ῥώμῃ ἐγεῖραι βουλόμενος, πρῶτον μὲν ὡς ἐπιτήδειον οἰόμενος τὸν μεταξὺ Τρῳάδος καὶ Ἰλίου B τόπον πρὸς τὸ δέξασθαι τὸν σκοπὸν, θεμέλιά τε ἐπήγνυ, καὶ τὸ τεῖχος τῆς γῆς ἐξαίρων ἔπραττεν. Ὡς δ' ἐπιτηδειότερον τὸ Βυζάντιον εὗρε, μεταθέμενος τὴν σπουδὴν, θᾶττον τείχεσι στεῤῥοῖς περιέβαλε, καὶ μεγάλοις πύργοις εὐρύνων εἰς μήκιστον· καὶ τοσούτῳ κάλλει στοῶν καὶ οἰκοδομημάτων ταύτην ἐφαίδρυνεν, ὡς τῆς Ῥώμης κατ' οὐδὲν λείπεσθαι, τοσαύταις χάρισι τοῖς κατὰ μικρὸν ἔτεσιν αὐξηθείσῃ. Ἱστορεῖς δ' ὡς καὶ σίτισιν τῇ πόλει δημοσίαν ἀπένειμε, καὶ πολύ τι χρυσοῦ τοῖς αὐτῷ οἱ ἑπομένοις ἐς κατασκευὴν ἰδίων οἴκων ἀπεχαρίζετο. Ἐπὶ ῥήματος δὲ καὶ ταῦτα προσγράφεις· « Κωνσταντίνου τελευτήσαντος, ἐς Κωνστάντιον τὸν αὐτοῦ παῖδα τὰ πράγματα περιελθεῖν, μετὰ θάνατον τοῖν αὐτοῦ ἀδελC φοῖν· καὶ ὡς Μαγνεντίου καὶ Βρεταννίωνος τυραννήσαντος, πειθοῖ τὸν Βρεταννίωνα μετῆλθε· καὶ ἀμφοῖν τοῖν στρατοπέδοιν ἀλισθέντοιν, πρῶτος ὁ Κωνστάντιος δημηγορήσας, τῆς τοῦ πατρὸς ἀνεμίμνησκε τοὺς στρατιώτας φιλοτιμίας· μεθ' οὗ πολλοὺς πολέμους διεπόνησε, καὶ μεγίσταις ἐτιμήθησαν ταῖς δωρεαῖς· καὶ ὡς τούτων ἤκουσαν οἱ στρατιῶται, τὸν Βρεταννίωνα περιδυσάμενοι τὴν ἐσθῆτα, ἐν ἰδιώτου σχήματι Κωνσταντίῳ παρήγαγον. Ὁ δὲ μηδὲν ἄτοπον πεπονθὼς, διεσώζετο πρὸς Κωνσταντίου, ὃν τοσαῦτ' ἐβλασφήμησας μετὰ τοῦ πατρός. » Τοίνυν ἐρήσομαί σε, πῶς ὃν ἄξιοις τὸν οὕτω φιλοτιμίᾳ καὶ μεγαλοδωρεᾷ χαίροντα, πάλιν τὸν αὐτὸν οὕτω σμικρολόγον εἶναι καὶ φειδωλότατον, ὡς καὶ τοιοῦτον θεομισῆ πόρον καὶ ἐναγῆ τῇ Ῥωμαίων καινουργῆD σαι πολιτείᾳ; Παντάπασι συνάγειν οὐ δύναμαι· ἀποδείξω δέ σοι σαφέστατα, ὡς οὐδὲ τὸν υἱὸν Κρίσπον, ἀλλ' οὐδὲ τὴν γαμετὴν Φαῦσταν, ἀπηνῶς οὕτω διεχειρίσατο· οὐδ' ἐπὶ τὰ ἡμέτερα ἦλθεν Αἰγυπτίῳ τινὶ συγγενόμενος, ἀφ' οὗ τῶν νενομισμένων τῇ θρησκείᾳ μετέσχε. Καὶ δὴ ἄκουε Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, ὃς τοῖς ἐκείνων χρόνοις συνήκμασε, καὶ συνεγένετο πλεῖστον, ὁμιλίας καὶ φιλίας ἐκείνων εἰς κόρον καταπολαύσας. Σὺ γὰρ δὴ μόλις ἀκοὴν γράφεις ἠκρωτηριασμένην, μήτοι γε δὴ ἀλήθειαν· ἐπὶ πολὺ καθυστερίζων τοῦ χρόνου, ἐπὶ Ὀνωρίου καὶ Ἀρκαδίου γενόμενος, οἷς καὶ τὴν συγγραφὴν ἔστησας· ἴσως δὲ καὶ πολλῷ γενόμενος ὕστερον. Οἷα δ' Εὐσέβιος ὁ Κωνσταντίνῳ καὶ Κρίσπῳ συνακμάσας καὶ συγγενόμενος ἐν τῷ ὀγδόῳ τόμῳ τῆς συγγραφείσης

αὐτῷ *Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας* περὶ αὐτῶν ἔγραφεν, ἄκουε. « Χρόνου δὲ πλείστου μεταξὺ γενομένου, βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὸν πάντα βίον πραότατα καὶ τοῖς ὑπηκόοις εὐνοϊκώτατα, τῷ τε θείῳ λόγῳ προσφιλέστατα διαθέμενος, παῖδα γνήσιον Κωνστάντιον αὐτοκράτορα σεβαστὸν ἀνθ' ἑαυτοῦ καταλιπὼν, κοινῷ φύσεως νόμῳ τελευτᾷ τὸν βίον. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Τούτου παῖς Κωνστάντιος εὐθὺς ἀρχόμενος, βασιλεὺς τελεώτατος καὶ σεβαστὸς πρὸς τῶν στρατοπέδων, καὶ ἔτι πολὺ τούτων πρότερον πρὸς αὐτοῦ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ ἀναγορευθεὶς, ζηλωτὴν ἑαυτὸν τῆς πατρικῆς περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον εὐσεβείας κατεστήσατο. » Καὶ πρὸς τῷ τέλει δὲ τῆς αὐτῆς ἱστορίας καὶ ταῦτ' ἐπιλέγει· « Ὁ δὲ ἀρετῇ πάσῃ θεοσεβείας ἐμπρέπων μέγιστος νικητὴς Κωνσταντῖνος σὺν παιδὶ Κρίσπῳ βασιλεῖ θεοφιλεστάτῳ καὶ κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς ὁμοίῳ, τὴν οἰκείαν Ἑῴαν ἀπελάμβανεν. » Πῶς δ' ἂν ὁ Εὐσέβιος οὕτω τὸν Κρίσπον ἐπῄνει, εἰ πρὸς τοῦ πατρὸς ἀνῄρητο; Πῶς δ' ἀναιρεθεὶς ὁ παῖς ἐπεβίω τῷ Κωνσταντίνῳ, ὅπου γε καὶ ὁ μετὰ Εὐσέβιον τὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγραψάμενος Θεοδώρητος πρὸς τῷ τέρματι τοῦ βίου ἱστορεῖ Κωνσταντῖνον ἐν Νικομηδείᾳ, τῆς παλιγγενεσίας τυχεῖν ἀναβαλλόμενον ταύτης καταπολαῦσαι ἐν Ἰορδάνῃ τῷ ποταμῷ, αὐταῖς λέξεσιν οὕτω φάσκων· « Τριακοστὸν δὲ ἦν αὐτῷ τῆς βασιλείας ἔτος· ἐνιαυτοῦ δὲ καὶ ἄλλων μηνῶν διεληλυθότων ὀλίγων, ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας διάγων ἠῤῥώστησε. Τὸ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης βιοτῆς ἄδηλον ἐπιστάμενος, τὸ τοῦ θείου βαπτίσματος δῶρον ἐδέξατο. Ἀνεβάλλετο δὲ μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου, ἐν Ἰορδάνῃ ποταμῷ τούτου τυχεῖν ἱμειρόμενος. » Ταῦτα μὲν καὶ Θεοδώρητος. Πρὸς δὴ τούτοις, ὦ κατάρατε σὺ καὶ ἐξάγιστε καὶ μιαρὲ καὶ παμμίαρε καὶ μιαρώτατε, φῄς, ὡς καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα, ἀφ' οὗ τὰ Χριστιανῶν ἤνθησε, παντάπασι διέφθορε καὶ ἀπώλετο. Καὶ τοίνυν ἐμοὶ δοκεῖς, ἢ μηδὲν ἀνεγνωκέναι τῶν ἱστορηθέντων, ἢ οὕτως ἑκὼν τυφλώττειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν· μάλιστα γὰρ ἄν τις τοὐναντίον εὑρήσει τῇ Χριστιανῶν πίστει ἐς τὸ πολλαπλάσιον ἐπιδοῦναι καὶ Ῥωμαίοις τὰ πράγματα.

eorum etiam tempora, longius vixeris. Quæ vero Eusebius, qui cum Constantino et Crispo vixit, in octavo *Ecclesiasticæ Historicæ* suæ libro de eis scribat, audi. « Plurimum intercessit temporis, et imperator Constantinus, cum vitam omnem per summam erga cives et subditos suos mansuetudinem et benevolentiam, **722** et acceptissimam Deo pietatem transegisset, dilecto filio suo Constantio, imperatore Augusto, in locum suum substituto, juxta communem omnibus naturæ legem decessit. » Et post alia : « Hujus filius Constantius, quamprimum venit, imperator summus et Augustus ab exercitu, et multo antea ab ipso imperatore omnium Deo renuntiatus, æmulatorem se in doctrina et professione nostra paternæ pietatis præstitit. » Et ad finem historiæ ejus hæc quoque dicit : « Qui vero omni veræ in Deum pietatis virtute enituit, maximus victor Constantinus, cum Dei amantissimo et rebus omnibus patri simillimo filio Crispo Cæsare, Orientem suum recepit. » Quomodo Eusebius, qui post Constantinum superstes fuit, Cripsum tantopere laudasset, si a patre is interemptus fuisset? Et Theodoritus, qui post Eusebium res ecclesiasticas conscripsit, circa vitæ finem, Constantinum Nicomediæ commemorat regenerationem suscepisse (1) : quam propterea distulerat, ut ea in Jordane amne potiretur. Cujus hæc verba sunt : « Tricesimus imperii ejus præterierat annus : et anno insuper et mensibus paucis exactis, Nicomediæ Bithynorum agens, ægrotare cœpit. Quod vero probe, quam incerta humana vita esset sciret, sacri baptismi donum recepit : quem ad id usque tempus propterea distulerat, quod eum in Jordane fluvio suscipere concupiverat. » Hæc Theodoritus. Ad hæc, hominum omnium maxime exsecrande, detestande, nocentissime, impurissime, sceleratissime, adjicis, imperium Romanum ab eo tempore quo Christiana religio floruit, prorsus intercidisse atque interiisse. Tu vero vel nihil prorsus eorum quæ per historias memoriæ mandata sunt, legisse, vel tua sponte excæcasse te ipsum, ad veritatem perspiciendam, videris. Quod namque verbis tuis maxime est contrarium, per Christianorum videlicet fidem Romani imperii res multis modis maxima cepisse incrementa, facile quis invenerit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Ἔλεγχος πρὸς τὸν αὐτὸν Ζώσιμον, ὡς τῇ ἐπιδημίᾳ μᾶλλον Χριστοῦ τὰ Ῥωμαίων πράγματα ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπέδωκε.

Σκοπεῖν σε τοίνυν χρεὼν, ὡς ἅμα τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ τῶν Μακεδόνων βασιλεία τέλεον ὑπὸ Ῥωμαίων καθῄρηται. Ἡ δ' Ἀλβανία, ἔτι δὲ καὶ Ἰβηρία, πρὸς δὲ καὶ Κόλχοι καὶ Ἄραβες, Ῥωμαίοις δουλεύειν ᾑροῦντο. Καῖσαρ δὲ Γάϊος μετὰ τὴν τρίτην καὶ εἰκοστὴν καὶ ἑκατοστὴν Ὀλυμπιάδα Γάλλους Γερμανούς τε καὶ

723 CAPUT XLIII.

Zosimus idem redarguitur : et probatur, quod adventu in terras Christi res Romana maxima incrementa ceperit.

Illud te considerare oportuit, una cum adventu Servatoris nostri Jesu Christi, Macedonum regnum a Romanis omnino sublatum esse : et Albaniam præterea, et Iberiam, Colchos etiam et Arabes servitutis conditiones a Romanis accepisse : Caium insuper Cæsarem, post centesimam octogesimam tertiam Olympiadem, Gallos, Germanos et Britan-

(1) Constantinus in extremo vitæ suæ actu apud Nicomediam baptizatus est, non solum tribus ecclesiasticis scriptoribus, Theodorito, Socrate et Sozomeno, verum etiam Hieronymo et Ambrosio, etc. testantibus.

nos ingentibus bellis superasse, et jugum illis servitutis imposuisse, eumdemque Romanæ ditioni, ad eas quas prius habebat, quingentas populosas urbes adjecisse: quemadmodum illi qui hæc conscripserunt, ad memoriam posteritatis transmisere. Qui Cæsar primus, post consules, monarcha et princeps unus declaratus est: ea re veluti præiens et viam sternens, ut Romani imperii cives et subditi ex plurium deorum cultu, et turbulento reipublicæ statu, ad unam, quæ sola obtineret, religionem, per appropinquantem Christi monarchiam adducerentur. Cujus rei gratia et Judæa omnis, et vicinæ circumquaque regiones, Romano imperio ita subditæ sunt, ut tum primum census actus et descriptio facta sit, in qua et Christus ipse ascriptus est, ut prophetia de civitate Bethleem aperte exitum suum haberet, quam de ea luctuosus Jeremias hisce verbis prædixit: *Et tu, Bethleem terra Juda, haudquaquam minima es in principibus Juda. Ex te enim progredietur dux, qui pascet populum meum Israel*[1]. Post ineffabilem vero Christi Dei nostri nativitatem, Ægyptus quoque in potestatem Romanorum pervenit, Antonio et Cleopatra, in quam postremam Ptolemæorum regnum incidit, ab Augusto Cæsare prorsus devictis: sub quo et Dominus noster Jesus Christus natus est. Antonio Cornelius Gallus ab Augusto in regiones Ægypti missus successit, et primus post Ptolemæos Ægyptum provinciam administravit, sicuti hoc historici testantur. Quas vero clades Persæ acceperint a Ventidio, Corbulone et Neronis ducibus, atque item a Severo, Trajano, Caro, Cassio, Odenatho Palmyreno, Apollonio, et aliis, et quoties Seleucia et Ctesiphon, atque etiam Nisibis, quæ nunc huc nunc illuc transiit, capta sit, et quomodo Armenia et aliæ vicinæ provinciæ in Romanorum pervenerint ditionem, una cum aliis **724** tu quoque in historiis tuis exponis. Quomodo autem alia dicam, quæ tu scribis sacratissimum Constantinum præclare gessisse: cum is pietatem nostram professus, rempublicam Romanorum administraret? Atque etiam quas quantasque clades Julianus, tuus maxime choreis ducendis sodalis, et commundem tecum orgiorum particeps, pertulerit? qui sane innumera atque intoleranda Romano imperio vulnera inflixit, atque ea incurata post se reliquit. Num vero quidquam eorum quæ de universitatis hujus interitu prædicta sunt, vel initium cœperit, vel finem habiturum sit, majus id profecto est, quam ut tu de eo judices. Verum age, si tibi videtur, qui hæc dicis, consideremus, quomodo et qui Græcam superstitionem sunt professi, et qui Christianorum sacra coluere imperatores quisque vitam aut imperium amiserit. An non primus monarcha, qui unus sibi imperium usurpavit, C. Julius Cæsar dolo cæsus est? An non Caium alterum Tiberii nepotem milites quidam ferro ne-

[1] Mich. v, 2; Matth. ii, 6.

A Βρεταννοὺς ἀγῶσι μεγάλοις ὑπέζευξε, ζυγὸν δουλείας ἐπαγαγών· καὶ προσεποίησε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ πρὸς αἷς εἶχεν ἑτέρας πόλεις πενταχοσίας οἰκουμένας, ὡς οἱ τὰ τοιαῦτα συγγραψάμενοι καθιστόρησαν. Ὃς δὴ Γάϊος καὶ πρῶτος μόναρχος μετὰ τοὺς ὑπάτους ἀνηγορεύθη· ὡσανεὶ προοδοποιῶν ἐκ πολυθεΐας τὸ ὑπήκοον καὶ ὀχλοκρατείας ἐπὶ τὸ μόναρχον σέβας διὰ τὴν ὅσον οὔπω ἐσομένην Χριστοῦ μοναρχίαν. Οὗ χάριν ἥ τε Ἰουδαία πᾶσα καὶ τὰ περικύκλῳ πάντα τῇ Ῥωμαϊκῇ ἀρχῇ προσεγένετο· καὶ ἐπὶ τόσον, ὡς καὶ πρώτην τότε ἀπογραφὴν γενέσθαι, ἐν ᾗ καὶ Χριστὸς ἀπογράφεται, τῆς περὶ τῆς Βηθλεὲμ προφητείας τὸ πέρας ἔκδηλον καθιστῶν, ὧδέ πως τῷ πολυδάκρυϊ Ἱερεμίᾳ περὶ αὐτῆς προφοιβάζοντι· *Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς* B *ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ.* Μετὰ δὲ τὴν ἄῤῥητον γέννησιν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ αὐτὴ Αἴγυπτος ὑποκύπτει Ῥωμαίοις, Ἀντωνίῳ καὶ Κλεοπάτρᾳ, εἰς ἣν ἐσχάτην ἡ τῶν Πτολεμαίων ἀρχὴ κατήντησε, τέλεον καταγωνισθεῖσιν Αὐγούστῳ τῷ Καίσαρι· ἐφ' οὗ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη. Ἀντώνιον δὲ Κορνήλιος Γάλλος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ χωρῶν διεδέχετο Αὐγούστου πέμψαντος, πρῶτος μετὰ τοὺς Πτολεμαίους Αἰγύπτου ἄρξας, ὡς καὶ τοῖς ἱστορήσασι περὶ τούτων ἀνείληπται. Ὑπὸ δὲ Βεντιδίου Κορβούλωνός τε καὶ Νέρωνος στρατηγοῦντος πόσα Πέρσαι πεπόνθασιν; ἔτι δὲ C καὶ ὑπὸ Σευήρου, Τραϊανοῦ τε καὶ Κάρου, Κασσίου τε καὶ Ὠδαινάθου τοῦ ἐκ Παλμυρίας, Ἀπολλωνίου τε καὶ ἑτέρων; Ὁσάκις τε Σελεύκεια καὶ Κτησιφῶν ἥλω, Νίσιβίς τε ἐπ' ἀμφότερα στρεφομένη, Ἀρμενία τε καὶ τὰ πλησιάζοντα ἔθνη Ῥωμαίοις προσεῤῥύη, ὥσπερ καὶ σὺ ἱστορεῖς. Πῶς δ' ἂν εἴποιμι καὶ ἃ συγγράφεις ἕτερα γεννικῶς καταπράξασθαι τὸν θειότατον Κωνσταντῖνον τῆς Ῥωμαίων ἡγησάμενον μετὰ τῆς ἡμετέρας θρησκείας; Πρὸς δὴ τούτοις, ὅσα τε καὶ οἷα πέπονθεν Ἰουλιανὸς, ὁ σὸς μάλιστα θιασώτης, καὶ τῶν αὐτῶν σοι ὀργίων μετεσχηκὼς, ὁ μυρία καὶ ἀνύποιστα θραύματα τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ καταλελοιπώς; Εἰ δ' ἴσως περὶ τῶν προῤῥηθέντων τῇ τοῦ παντὸς τελευτῇ ἢ προοίμιον εἴληφεν, ἢ καὶ τὸ πέρας ἕξει, τοῦτο μεῖζον ἢ κατὰ τὴν σὴν D κρίσιν. Φέρε δὲ, εἴ σοι δοκεῖ, τοιαῦτα λέγοντι, ἴδωμεν ὅπως οἱ τὰ Ἑλλήνων πρεσβεύσαντες βασιλεῖς, καὶ οἱ Χριστῷ βασιλεύσαντες, ὅπως ἕκαστοι τούτων τὸν βίον ἀπέθεντο ἢ τὴν ἀρχήν. Οὐ τοίνυν ὁ πρῶτος μόναρχος Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ, δολίῳ φόνῳ κατεργασθεὶς, τὸν βίον ἀπείπατο; Οὐ τὸν δεύτερον τὸν ἔκγονον Τιβερίου Γάϊον τῶν τινες στρατιωτῶν μαχαίραις διεχειρίσαντο; Τί δὲ καὶ Νέρων; Οὐ παρά τινος τῶν οἰκείων ἀνῄρηται; Γάλβας τε καὶ Ὄθων καὶ Οὐϊτέλλιος ἐπίσης πεπόνθασιν, οἱ τρεῖς δέκα μῆνας πρὸς τῷ ἑνὶ βασιλεύσαντες; Τόν γε μὴν Τίτον οὐ Δομετιανὸς ἀνεῖλεν ἀδελφὸς ... ὁ γνησιώτατος; Τί δ' ἐκεῖνος [illegible]

πρὸς τοῦ Στεφάνου τὸν βίον κατέστρεψεν; Ὁ δὲ A Κόμμοδος φαίης ἂν ὡς οὐχ ὑπὸ Ναρκίσσου διέφθαρτο; Ὁ δὲ Περτίναξ, ὁ δὲ Ἰουλιανὸς οὐ τῶν ἴσων μετέσχον; Ὁ δὲ Σευήρου Ἀντωνῖνος οὐχὶ τὸν ἀδελφὸν διεχρήσατο Γέταν; Τὰ ἴσα δὲ καὶ αὐτὸς ἐπεπόνθει ὑπὸ Μαρτιαλίου; Ὁ δὲ Μακρῖνος οὐ περὶ Βυζάντιον ὥσπερ ἀνδράποδον ἀχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀνῃρέθη στρατεύματος; Ὁ δ' ἐξ Ἐμέσης Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος σύναμα τῇ μητρὶ κατεσφάγη; Τὰ παραπλήσια δὲ καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον Ἀλέξανδρος τῶν ἴσων δραμάτων ἔτυχε μετὰ τῆς μητρὸς Μαμμαίας. Τί δ' ἂν λέγοιμι περὶ Μαξιμίνου, ὃς τοῖς σφετέροις ἀνῃρέθη στρατεύμασιν; ἢ Γορδιανοῦ, ταῖς βουλαῖς Φιλίππου τὸ κοινὸν καταγώγιον ὑπελθόντος; Σὺ δ' ἱστόρει τὰ κατὰ Φίλιππόν τε καὶ Δέκιον, ὡς ὑπὸ B τῶν πολεμίων ἐφθάρησαν· ἔτι δὲ τὰ κατὰ Γάλλον καὶ Βολοσσιανὸν, ὡς ὑπὸ τῶν οἰκείων δυνάμεων τοῦ βιοῦν ἀπηλλάγησαν. Ὁ δ' Αἰμυλιανὸς οὐ τοῖς ἴσοις περιηνέχθη; Οὐαλλεριανὸς δὲ οὐχὶ Πέρσαις ληφθεὶς αἰχμάλωτος περιήγετο; Γαλιηνὸς δὲ δόλῳ φονευθεὶς, καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Καρῖνος σφαγεὶς, Διοκλητιανῷ καὶ Μαξιμιανῷ τὴν ἀρχὴν καταλέλοιπεν· οὗ; αὐτὸς [ἑ]συνάρχειν ἑαυτῷ εἵλετο. Ἐξ ὧν ὅ τε Μαξιμιανὸς ὁ Ἑρκούλλιος, Μαξέντιός τε παῖς ἐκείνου, καὶ Λικίνιος πάντων ἔσχατος, αἰσχίστῳ μόρῳ τοῦ βίου ἐξέστησαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ τῆς Χριστοῦ ποίμνης ἡγεμονεύσας Κωνσταντῖνος ὁ ἀοίδιμος βασιλεὺς ἦρξε, καὶ τὴν αὐτῷ ἐπώνυμον μεγαλοπρεπῶς ἀνεγείρας πόλιν Χριστῷ καὶ τῇ ἐκείνου μητρὶ ἀνέθετο, σκόπει δὴ εἴ τις τῶν ἐν αὐτῇ τοῦ βασιλείου γέρως μετειληχότων C ἄχρι τοῦδε ἢ πρὸς τῶν οἰκείων ἢ καὶ ἀλλοτρίων διέφθαρτο· ἢ ὅλως τυραννὶς πλέον ἔσχε τῆς ἐννόμου ἀρχῆς, πλὴν Ἰουλιανοῦ τοῦ σοῦ ἱεροφάντου καὶ θύτου καὶ κανηφόρου καὶ βασιλέως, καὶ τοῦ σοῦ Οὐάλεντος. Πείθομαι γάρ σοι ἀρίστως διεξιόντι ὅσα κακὰ Χριστιανοῖς κατειργάσατο, δι' ἃ καὶ ἄμφω τὴν ἀξίαν ἔδοσαν δίκην. Περὶ γὰρ ἑτέρου οὐδ' αὐτὸς σὺ οἶμαι ἐρεῖς. Ἐγὼ δὲ προσθήσω καὶ Βασιλίσκον Ζήνωνι ἀντικαταστάντα· παρ' οὗ μὴ μόνον τὴν τυραννίδα, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον δειλαίως ἀπέλιπε. Ταῦτ' εἰ καὶ πάρεργά τῳ ἴσω; δόξει τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγγραφῆς, ἐμοὶ δὲ ἄρα καὶ πάνυ τοι χρειώδη καὶ συστατικὰ πρὸς τὸ προκείμενον εἶναι δοκεῖ· οἷς ἐθελοκακοῦντες οἱ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς, οὐ D πρὸς ἀλήθειαν, δυσμεναίνοντες δὲ τῇ Χριστιανῶν θρησκείᾳ καθιστοροῦσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἱστορίας Ἀναστασίου βαδίσωμεν.

carunt? Quid Nero? Num ille a familiari quodam non jugulatus est? Galba sane et Otho et Vitellius eadem sunt passi: qui tres undecim tantum menses imperarunt. Titum num frater ei charissimus Domitianus occidit? An non ille rursum a Stephano miserandum in modum trucidatus est? Quid? Commodum a Narcisso peremptum esse negabis? Pertinaci vero et Juliano non idem accidit? Antoninus Severi filius, an fratrem Getam non necavit? Non ille a Martiali idem est passus? Macrinus nonne ad Byzantium veluti mancipium raptus, ab exercitu suo interemptus est? Aurelius Antoninus Emessæ (1) filius una cum matre jugulatus est. Eadem fortuna fuit successoris ejus Alexandri, qui itidem cum matre Mammæa peremptus est. Quid de Maximino dicam, quem exercitus suus interemit? aut Gordiano, qui insidiis Philippi sublatus, in commune domicilium abiit? Tu vero ipse de Philippo et Decio memora, ut ab hostibus trucidati sint: atque etiam de Gallo et Volusiano, quibus milites sui vitam ademerunt. Num Æmilianus eumdem exitum habuit? **725** Nonne Valerianus, cum in Persarum potestatem pervenisset, captivus ab eis ductus est? Annon Galienus dolo cæsus: et post hunc Carinus quoque interemptus, Diocletiano imperium reliquit, qui imperii sibi socium Maximianum ascivit? Ex quibus Maximianus Herculius, ac deinde filius ejus Maxentius, et postremus omnium Licinius fœdissimam obiere mortem. Ex quo tempore autem, qui gregi Christi præfuit, celeberrimus Constantinus imperium suscepit, et cognominem sibi urbem magnificentissime constructam Christo et matri ejus dicavit, ipse dispice, num quis princeps imperialem dignitatem consecutus, longissimo tempore vel a familiaribus et domesticis, vel ab externis sit interemptus, aut an unquam tyrannis, quam legitimum imperium, potentior fuerit. Julianum excipimus, tuum vatem, sacrificum, canephorum, et imperatorem: et tuum etiam Valentem. Fidem enim tibi habeo, qui optime ea oratione exsecutus es, quæ illi Christianis intulerunt mala. Quapropter etiam uterque condignas impietatis tulit pœnas. De alio vero ne tu quidem ipse simile quidquam dixeris. Ego autem Basiliscum etiam addam, qui motum adversus Zenonem concitavit: cui ille non tyrannidem modo, sed vitam etiam ademit. Hæc quamvis fortasse minus ad historiam ecclesiasticam pertinere videntur, utilia tamen admodum, et instituto operi commoda esse, et loco huic maxime convenire puto: propterea quod historici Græcæ superstitionis cultores, consulto et malitiose veritatem oppugnantes, propter Christianæ religionis odium, perperam et falso pleraque scribunt. At nos ad reliquam Anastasii historiam pergamus.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Περὶ τῆς χρυσοτελείας ἣν ὁ Ἀναστάσιος ἐπενόησε, λύμην ἐντεῦθεν πολλὴν ἐργασάμενος.

Τὰ μὲν δὴ τοῦ χρυσαργύρου τοῦτον τὸν τρόπον [illegible] βασιλικῶς ἐκεῖνο κα- [illegible]

CAPUT XLIV.

De aureo vectigali, quod novum Anastasius instituit, unde multæ ærumnæ sunt subsecutæ.

Portorium χρυσάργυρον, aurargenteum, ad eum quem diximus modum, Anastasius abolevit (2), et [illegible] hoc est optimatum administrationem instituit, magistratus et honores vendidit, injustis homini-

[illegible] *Semiamiram* vocant. [illegible] nano aristocratiam,

nos ingentibus bellis superasse, et jugum illis servitutis imposuisse, eumdemque Romanæ ditioni, ad eas quas prius habebat, quingentas populosas urbes adjecisse : quemadmodum illi qui hæc conscripserunt, ad memoriam posteritatis transmisere. Qui Cæsar primus, post consules, monarcha et princeps unus declaratus est : ea re veluti præiens et viam sternens, ut Romani imperii cives et subditi ex plurium deorum cultu, et turbulento reipublicæ statu, ad unam, quæ sola obtineret, religionem, per appropinquantem Christi monarchiam adducerentur. Cujus rei gratia et Judæa omnis, et vicinæ circumquaque regiones, Romano imperio ita subditæ sunt, ut tum primum census actus et descriptio facta sit, in qua et Christus ipse ascriptus est, ut prophetia de civitate Bethleem aperte exitum suum haberet, quam de ea luctuosus Jeremias hisce verbis prædixit : *Et tu, Bethleem terra Juda, haudquaquam minima es in principibus Juda. Ex te enim progredietur dux, qui pascet populum meum Israel*[1]. Post ineffabilem vero Christi Dei nostri nativitatem, Ægyptus quoque in potestatem Romanorum pervenit, Antonio et Cleopatra, in quam postremam Ptolemæorum regnum incidit, ab Augusto Cæsare prorsus devictis : sub quo et Dominus noster Jesus Christus natus est. Antonio Cornelius Gallus ab Augusto in regiones Ægypti missus successit, et primus post Ptolemæos Ægyptum provinciam administravit, sicuti hoc historici testantur. Quas vero clades Persæ acceperint a Ventidio, Corbulone et Neronis ducibus, atque item a Severo, Trajano, Caro, Cassio, Odenatho Palmyreno, Apollonio, et aliis, et quoties Seleucia et Ctesiphon, atque etiam Nisibis, quæ nunc huc nunc illuc transiit, capta sit, et quomodo Armenia et aliæ vicinæ provinciæ in Romanorum pervenerint ditionem, una cum aliis **724** tu quoque in historiis tuis exponis. Quomodo autem alia dicam, quæ tu scribis sacratissimum Constantinum præclare gessisse : cum is pietatem nostram professus, rempublicam Romanorum administraret? Atque etiam quas quantasque clades Julianus, tuus maxime choreis ducendis sodalis, et eorumdem tecum orgiorum particeps, pertulerit? qui sane innumera atque intoleranda Romano imperio vulnera inflixit, atque ea incurata post se reliquit. Num vero quidquam eorum quæ de universitatis hujus interitu prædicta sunt, vel initium cœperit, vel finem habiturum sit, majus id profecto est, quam ut tu de eo judices. Verum age, si tibi videtur, qui hæc dicis, consideremus, quomodo et qui Græcam superstitionem sunt professi, et qui Christianorum sacra coluere imperatores quisque vitam aut imperium amiserit. An non primus monarcha, qui unus sibi imperium usurpavit, C. Julius Cæsar dolo cæsus est? An non Caium alterum Tiberii nepotem milites quidam ferro ne-

A Βρεταννοὺς ἀγῶσι μεγάλοις ὑπέζευξε, ζυγὸν δουλείας ἐπαγαγών· καὶ προσεποίησε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ πρὸς αἷς εἶχεν ἑτέρας πόλεις πεντακοσίας οἰκουμένας, ὡς οἱ τὰ τοιαῦτα συγγραψάμενοι καθιστόρησαν. Ὃς δὴ Γάϊος καὶ πρῶτος μόναρχος μετὰ τοὺς ὑπάτους ἀνηγορεύθη· ὡσανεὶ προοδοποιῶν ἐκ πολυθεΐας τὸ ὑπήκοον καὶ ὀχλοκρατείας ἐπὶ τὸ μόναρχον σέβας διὰ τὴν ὅσον οὔπω ἐσομένην Χριστοῦ μοναρχίαν. Οὗ χάριν ἥ τε Ἰουδαία πᾶσα καὶ τὰ περικύκλῳ πάντα τῇ Ῥωμαϊκῇ ἀρχῇ προσεγένετο· καὶ ἐπὶ τόσον, ὡς καὶ πρώτην τότε ἀπογραφὴν γενέσθαι, ἐν ᾗ καὶ Χριστὸς ἀπογράφεται, τῆς περὶ τῆς Βηθλεὲμ προφητείας τὸ πέρας ἔκδηλον καθιστῶν, ὧδέ πως τῷ πολυδάκρυϊ Ἱερεμίᾳ περὶ αὐτῆς προφοιβάζοντι· *Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς* B *ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ.* Μετὰ δὲ τὴν ἄῤῥητον γέννησιν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ αὐτὴ Αἴγυπτος ὑποκύπτει Ῥωμαίοις, Ἀντωνίῳ καὶ Κλεοπάτρᾳ, εἰς ἣν ἐσχάτην ἡ τῶν Πτολεμαίων ἀρχὴ κατήντησε, τέλεον καταγωνισθεῖσιν Αὐγούστῳ τῷ Καίσαρι· ἐφ' οὗ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη. Ἀντωνίου δὲ Κορνήλιος Γάλλος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ χωρῶν διεδέχετο Αὐγούστου πέμψαντος, πρῶτος μετὰ τοὺς Πτολεμαίους Αἰγύπτου ἄρξας, ὡς καὶ τοῖς ἱστορήσασι περὶ τούτων ἀνείληπται. Ὑπὸ δὲ Βεντιδίου Κορβούλωνός τε καὶ Νέρωνος στρατηγοῦντος πόσα Πέρσαι πεπόνθασιν; ἔτι δὲ C καὶ ὑπὸ Σευήρου, Τραϊανοῦ τε καὶ Κάρου, Κασσίου τε καὶ Ὀδαινάθου τοῦ ἐκ Παλμυρίας, Ἀπολλωνίου τε καὶ ἑτέρων; Ὁσάκις τε Σελεύκεια καὶ Κτησιφῶν ἥλω, Νίσιβίς τε ἐπ' ἀμφότερα στρεφομένη, Ἀρμενία τε καὶ τὰ πλησιάζοντα ἔθνη Ῥωμαίοις προσεῤῥύη, ὥσπερ καὶ σὺ ἱστορεῖς. Πῶς δ' ἂν εἴποιμι καὶ ἃ συγγράφεις ἕτερα γεννικῶς καταπράξασθαι τὸν θειότατον Κωνσταντῖνον τῆς Ῥωμαίων ἡγησάμενον μετὰ τῆς ἡμετέρας θρησκείας; Πρὸς δὴ τούτοις, ὅσα τε καὶ οἷα πέπονθεν Ἰουλιανὸς, ὁ σὸς μάλιστα θιασώτης, καὶ τῶν αὐτῶν σοι ὀργίων μετεσχηκὼς, ὁ μυρία καὶ ἀνύποιστα θραύματα τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ καταλελοιπώς; Εἰ δ' ἴσως περὶ τῶν προῤῥηθέντων τῇ τοῦ παντὸς τελευτῇ ἢ προοίμιον εἴληφεν, ἢ καὶ τὸ πέρας ἕξει, τοῦτο μεῖζον ἢ κατὰ τὴν σὴν D κρίσιν. Φέρε δὲ, εἴ σοι δοκεῖ, τοιαῦτα λέγοντι, ἴδωμεν ὅπως οἱ τὰ Ἑλλήνων πρεσβεύσαντες βασιλεῖς, καὶ οἱ Χριστῷ βασιλεύσαντες, ὅπως ἕκαστοι τούτων τὸν βίον ἀπέθεντο ἢ τὴν ἀρχήν. Οὐ τοίνυν ὁ πρῶτος μόναρχος Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ, δολίῳ φόνῳ κατεργασθεὶς, τὸν βίον ἀπείπατο; Οὐ τὸν δεύτερον τὸν ἔκγονον Τιβερίου Γάϊον τῶν τινες στρατιωτῶν μαχαίραις διεχειρίσαντο; Τί δὲ καὶ Νέρων; Οὐ παρά τινος τῶν οἰκείων ἀνῄρηται; Γάλβας τε καὶ Ὄθων καὶ Οὐϊτέλλιος ἐπίσης πεπόνθασιν, οἱ τρεῖς δέκα μῆνας πρὸς τῷ ἑνὶ βασιλεύσαντες; Τόν γε μὴν Τῖτον οὐ Δομετιανὸς ἀνεῖλεν ἀδελφὸς τυγχάνων ὁ γνησιώτατος; Τί δ' ἐκεῖνος πάλιν; οὐχ ἐλεεινῶς

[1] Mich. v, 2; Matth. ii, 6.

πρὸς τοῦ Στεφάνου τὸν βίον κατέστρεψεν; Ὁ δὲ Κόμμοδος φαίης ἂν ὡς οὐχ ὑπὸ Ναρκίσσου διέφθαρτο; Ὁ δὲ Περτίναξ, ὁ δὲ Ἰουλιανὸς οὐ τῶν ἴσων μετέσχον; Ὁ δὲ Σευήρου Ἀντωνῖνος οὐχὶ τὸν ἀδελφὸν διεχρήσατο Γέταν; Τὰ ἴσα δὲ καὶ αὐτὸς ἐπεπόνθει ὑπὸ Μαρτιαλίου; Ὁ δὲ Μακρῖνος οὐ περὶ Βυζάντιον ὥσπερ ἀνδράποδον ἀχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδιοῦ ἀνῃρέθη στρατεύματος; Ὁ δ' ἐξ Ἐμέσης Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος σύναμα τῇ μητρὶ κατεσφάγη; Τὰ παραπλήσια δὲ καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον Ἀλέξανδρος τῶν ἴσων δραμάτων ἔτυχε μετὰ τῆς μητρὸς Μαμμαίας. Τί δ' ἂν λέγοιμι περὶ Μαξιμίνου, ὃς τοῖς σφετέροις ἀνῃρέθη στρατεύμασιν; ἢ Γορδιανοῦ, ταῖς βουλαῖς Φιλίππου τὸ κοινὸν καταγώγιον ὑπελθόντος; Σὺ δ' ἱστόρει τὰ κατὰ Φίλιππόν τε καὶ Δέκιον, ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐφθάρησαν· ἔτι δὲ τὰ κατὰ Γάλλον καὶ Βολοσσιανὸν, ὡς ὑπὸ τῶν οἰκείων δυνάμεων τοῦ βιοῦν ἀπηλλάγησαν. Ὁ δ' Αἰμυλιανὸς οὐ τοῖς ἴσοις περιηνέχθη; Οὐαλλεριανὸς δὲ οὐχὶ Πέρσαις ληφθεὶς αἰχμάλωτος περιήγετο; Γαλιηνὸς δὲ δόλῳ φονευθεὶς, καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Καρῖνος σφαγεὶς, Διοκλητιανῷ καὶ Μαξιμιανῷ τὴν ἀρχὴν καταλέλοιπεν· οὓς αὐτὸς συνάρχειν ἑαυτῷ εἵλετο. Ἐξ ὧν ὅ τε Μαξιμιανὸς ὁ Ἑρκούλλιος, Μαξέντιός τε παῖς ἐκείνου, καὶ Λικίνιος πάντων ἔσχατος, αἰσχίστῳ μόρῳ τοῦ βίου ἐξέστησαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ τῆς Χριστοῦ ποίμνης ἡγεμονεύσας Κωνσταντῖνος ὁ ἀοίδιμος βασιλεὺς ἦρξε, καὶ τὴν αὐτῷ ἐπώνυμον μεγαλοπρεπῶς ἀνεγείρας πόλιν Χριστῷ καὶ τῇ ἐκείνου μητρὶ ἀνέθετο, σκόπει δὴ εἴ τις τῶν ἐν αὐτῇ τοῦ βασιλείου γέρως μετειληχότων ἄχρι τοῦδε ἢ πρὸς τῶν οἰκείων ἢ καὶ ἀλλοτρίων διέφθαρτο· ἢ ὅλως τυραννὶς πλέον ἔσχε τῆς ἐννόμου ἀρχῆς, πλὴν Ἰουλιανοῦ τοῦ σοῦ ἱεροφάντου καὶ θύτου καὶ κανηφόρου καὶ βασιλέως, καὶ τοῦ σοῦ Οὐάλεντος. Πείθομαι γάρ σοι ἀρίστως διεξιόντι ὅσα κακὰ Χριστιανοῖς κατειργάσατο, δι' ἃ καὶ ἄμφω τὴν ἀξίαν ἔδοσαν δίκην. Περὶ γὰρ ἑτέρου οὐδ' αὐτὸς σὺ οἶμαι ἐρεῖς. Ἐγὼ δὲ προσθήσω καὶ Βασιλίσκον Ζήνωνι ἀντικαταστάντα· παρ' οὗ μὴ μόνον τὴν τυραννίδα, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον δειλαίως ἀπέλιπε. Ταῦτ' εἰ καὶ πάρεργά τῳ ἴσως δόξει τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγγραφῆς, ἐμοὶ δὲ ἄρα καὶ πάνυ τοι χρειώδη καὶ συστατικὰ πρὸς τὸ προκείμενον εἶναι δοκεῖ· οἷς ἐθελοκακοῦντες οἱ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς, οὐ πρὸς ἀλήθειαν, δυσμεναίνοντες δὲ τῇ Χριστιανῶν θρησκείᾳ καθιστοροῦσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἱστορίας Ἀναστασίου βαδίσωμεν.

A carunt? Quid Nero? Num ille a familiari quodam non jugulatus est? Galba sane et Otho et Vitellius eadem sunt passi: qui tres undecim tantum menses imperarunt. Titum num frater ei charissimus Domitianus occidit? An non ille rursum a Stephano miserandum in modum trucidatus est? Quid? Commodum a Narcisso peremptum esse negabis? Pertinaci vero et Juliano non idem accidit? Antoninus Severi filius, an fratrem Getam non necavit? Non ille a Martiali idem est passus? Macrinus nonne ad Byzantium veluti mancipium raptus, ab exercitu suo interemptus est? Aurelius Antoninus Emessæ (1) filius una cum matre jugulatus est. Eadem fortuna fuit successoris ejus Alexandri, qui itidem cum matre Mammæa peremptus B est. Quid de Maximino dicam, quem exercitus suus interemit? aut Gordiano, qui insidiis Philippi sublatus, in commune domicilium abiit? Tu vero ipse de Philippo et Decio memora, ut ab hostibus trucidati sint: atque etiam de Gallo et Volusiano, quibus milites sui vitam ademerunt. Num Æmilianus eumdem exitum habuit? **725** Nonne Valerianus, cum in Persarum potestatem pervenisset, captivus ab eis ductus est? Annon Galienus dolo cæsus: et post hunc Carinus quoque interemptus, Diocletiano imperium reliquit, qui imperii sibi socium Maximianum ascivit? Ex quibus Maximianus Herculius, ac deinde filius ejus Maxentius, et postremus omnium Licinius fœdissimam obiere mortem. C Ex quo tempore autem, qui gregi Christi præfuit, celeberrimus Constantinus imperium suscepit, et cognominem sibi urbem magnificentissime constructam Christo et matri ejus dicavit, ipse dispice, num quis princeps imperialem dignitatem consecutus, longissimo tempore vel a familiaribus et domesticis, vel ab externis sit interemptus, aut an unquam tyrannis, quam legitimum imperium, potentior fuerit. Julianum excipimus, tuum vatem, sacrificum, canephorum, et imperatorem: et tuum etiam Valentem. Fidem enim tibi habeo, qui optime ea oratione exsecutus es, quæ illi Christianis intulerunt mala. Quapropter etiam uterque condignas impietatis tulit pœnas. De alio vero ne tu quidem ipse simile quidquam dixeris. Ego autem Basili- D scum etiam addam, qui motum adversus Zenonem concitavit: cui ille non tyrannidem modo, sed vitam etiam ademit. Hæc quamvis fortasse minus ad Historiam ecclesiasticam pertinere videntur, utilia tamen admodum, et instituto operi commoda esse, et loco huic maxime convenire puto: propterea quod historici Græcæ superstitionis cultores, consulto et malitiose veritatem oppugnantes, propter Christianæ religionis odium, perperam et falso pleraque scribunt. At nos ad reliquam Anastasii historiam pergamus.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Περὶ τῆς χρυσοτελείας ἣν ὁ Ἀναστάσιος ἐπενόησε, λύμην ἐντεῦθεν πολλὴν ἐργασάμενος.

Τὰ μὲν δὴ τοῦ χρυσαργύρου τοῦτον τὸν τρόπον περιεῖλεν ὁ Ἀναστάσιος, καὶ βασιλικῶς ἐκεῖνο κα-

CAPUT XLIV.

De aureo vectigali, quod novum Anastasius instituit, unde multæ ærumnæ sunt subsecutæ.

Portorium χρυσάργυρον, aurargenteum, ad eum quem diximus modum, Anastasius abolevit (2), et

(1) Alii hanc *Soenidem* alii *Semiamiram* vocant.

(2) Anastasius in imperio Romano aristocratiam, hoc est optimatum administrationem instituit, magistratus et honores vendidit, injustis homini-

imperiali prorsus animo sustulit. Alia contra vero se indigna instituit: χρυσοτέλειαν videlicet, id est, pensionem auri: et populos suos vectigales bellicis impensis per nundinationem venditis supra modum gravavit, exactionemque tributorum curialium abrogando, **726** in quibusque civitatibus eos qui vocantur vindices constituit: Marini Syri, sicuti dicunt, suggestione, qui primariam apud eum gessit dignitatem, quam præfecturam prætorii antiquitus nominarunt. Quapropter factum, ut vectigalia magna ex parte interciderint, et civitates minus floruerint. Antiquitus namque, qui nobiles et claro loco nati erant, in earum album referebantur, eosque urbs quælibet in curis senatorum loco habebat atque constituebat.

A τώρθωσεν. Ἀνάξια δὲ πάλιν ἔπραττεν, οἷς τὴν χρυσοτέλειαν ἐπενόει· τὴν στρατιωτικὴν δαπάνην ἀπεμπολήσας κατὰ τῶν συντελῶν εἰς τὸ βαρύτατον. Τῶν δὲ βουλευτηρίων φόρων τὴν εἴσπραξιν περιεῖλε, τοὺς καλουμένους βίνδικας ἀνὰ ἑκάστην πόλιν προβεβλημένος, Μαρίνου, ὥς φασιν, εἰσηγήσει τοῦ Σύρου, τὴν κορυφαίαν διέποντος τῶν ἀρχῶν, ὕπαρχον τῆς αὐλῆς τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν οἱ πάλαι ὠνόμαζον· ὅθεν οἵ τε φόροι κατὰ πολὺ διεῤῥύησαν, καὶ τὰ τῶν πόλεων ἄνθη διέῤῥευσαν. Τὸ γὰρ ἀρχαῖον ὅσοι τῶν εὖ γεγονότων καὶ εὐπατρίδαι ἦσαν, ἐν τοῖς τῶν πόλεων λευκώμασιν ἐνεγράφοντο, ἑκάστης πόλεως τοὺς ἐν τοῖς βουλευτηρίοις ἀντὶ συγκλήτου τινὸς ἐκείνους ὥσπερ ἐχούσης καὶ ὁριζομένης.

B

CAPUT XLV.

Ut Anastasio, ter sancto hymno adjicere volente illud: « Qui crucifixus es pro nobis, » tumultus a populo sit concitatus: usque adeo, ut is timore perculsus, imperium deposuerit. Et ut paulo post Anastasius vitam finierit.

Omnium autem malorum, quorum ipse auctor fuit, illud extremum erat, quod propter accessionem illam, *Qui crucifixus es pro nobis* (1), quam et ipse ter sancto ipse hymno additam voluit, ingens exorta est seditio, perinde atque religionem Christianam evertere homines vellent. Ejus dogmatis Petrus Cnapheus auctor fuit, sicuti dictum est. Severus autem in Macedonium, qui paulo ante hierarcha Constantinopoli fuit, et in clerum ejus rem eam confert, ad Sotericbum scribens, cum nondum in episcoporum ordinem cooptatus esset, sed in aula imperiali eo tempore versaretur, quo cum eis quos antea diximus, monasterio suo est exactus. Conjectura autem est, talium aliarumque calumniarum gratia, Macedonium e throno suo dejectum esse. Quod vero præter causam in virum eum injectus mentiatur, satis ea quæ dicentur ostendent. Postquam enim Macedonius ab imperatore dissentire cœpit, permultum imperator ei insidiatus est. Proinde etiam eos qui a Macedonio desciverant, turbulenter congregatos, in Archangeli templo ter sanctum carmen cum adjectione ipsa canere jussit. Idem mox proximo Dominico die in templo magno ab eis factum, cum illi etiam baculos eo intulerunt. **727** Populus autem flagranti ardore excitus, turpiter illos ecclesia expulit. Imperator postea aperte monachis desertoribus et transfugis, et principibus etiam viris, ut indignas contumelias in episcopum impudenter conjicerent, præcepit. Quorum unus erat Julianus Halicarnassi in Caria episcopus, et Severus etiam tum monachus: simul et fidei, et Macedonii, eorumque qui secum erant, hostes. Quomodo igitur eum quem tyrannico more accessionis ejus gratia injuriis contumeliisbus pepercit. Et ad insatiabilem pecuniæ cupiditatem conversus, provincias expilavit. Ad insolentem novumque morem, quem induxit, viri boni sunt consternati. Barbaros namque imperio imminentes, non armis propulit, sed pacem auro mercari solitus est. Defunctorum bona curiose inquisivit, et publicam passim omnibus conciliavit inopiam. (Suidas.)

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

Ὅτι Ἀναστασίου βουληθέντος προσθεῖναι τῷ τρισαγίῳ τό, « Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, » στάσις τῷ δήμῳ ἐγένετο, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον δείσαντα, τὴν ἀρχὴν ἀποτίθεσθαι· καὶ ὡς μετὰ μικρὸν ἐτελεύτα τὸν βίον.

Τὸ πάντων δ' ἔσχατον καὶ τελευταῖον αὐτῷ τῶν κακῶν διεπράχθη, ὅτιπερ ἐν τῇ Κωνσταντίνου τὴν προσθήκην καὶ αὐτὸν ἐν τῷ τρισαγίῳ ᾐρημένον ποιήσασθαι τό, *Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς*, στάσις μεγίστη ἀνεῤῥιπίσθη, ὡσανεὶ τῆς Χριστιανῶν θρησκείας ἀνατρεπομένης. Προστάτης μὲν οὖν τοῦ τοιούτου δόγματος Πέτρος ὁ Κναφεὺς ἐγεγόνει, ὡς εἴρηται. Σευῆρος δὲ Μακεδόνιον τὸν πρὸ μικροῦ ἱεράρχην τῆς Κωνσταντίνου ἱστορεῖ γεγενῆσθαι, καὶ
C τὸν ὑπ' αὐτὸν κλῆρον, πρὸς Σωτήριχον γράφων· οὔπω μὲν τεταγμένος ἐν ἐπισκόποις, ἔτι δὲ τοῖς ἀνακτόροις ἐνδιαιτώμενος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὁπηνίκα τοῦ κατ' αὐτὸν ἀπηλάθη μοναστηρίου σὺν τοῖς εἰρημένοις. Συνάγεται δ' οὖν τῶν τοιῶνδε καὶ ἄλλων χάριν διαβολῶν τὸν Μακεδόνιον ἐκβεβλῆσθαι τοῦ θρόνου. Ὅτι δὲ ψεύδεται μάτην καταφερόμενος τοῦ ἀνδρὸς, παρὰ πόδας δείξει τὰ εἰρημένα. Ἐπεὶ γὰρ εἰς διαφορὰν καθίστατο βασιλεῖ, πολλὰς ἐπινοίας κατ' ἐκείνου ἐτύρευεν. Ὅθεν καὶ τοὺς ἐκείνου ἀφισταμένους σὺν ὄχλῳ ἐκέλευεν ἀθροισθέντας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀρχαγγέλου, τὸν τρισάγιον ὕμνον μετὰ τῆς προσθήκης ψάλλειν. Τῇ δ' ἐπιούσῃ Κυριακῇ τὰ ὅμοια καὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐποίουν, καὶ βάκλα ἐπιφερόμενοι. Ὁ δὲ λαὸς ζήλῳ διαθερμανθεὶς
D αἰσχρῶς ἐκείνους τῆς ἐκκλησίας ἀπήλαυνον. Ἀπαρακαλύπτως δ' ἔπειτα ὁ κρατῶν καὶ μοναχοὺς τῶν ἀπεῤῥηγμένων καὶ ἄρχοντας ἀναίδην ἀσέμνοις ὕβρεσι βάλλειν ἔπειθε τὸν ἐπίσκοπον· ὧν εἷς καὶ Ἰουλιανὸς ὁ Ἁλικαρνασοῦ τῆς Καρίας ἐπίσκοπος ἦν, καὶ Σευῆρος ὁ μοναχὸς, οἱ καὶ τῆς πίστεως καὶ αὐτῶν γεγενημένοι πολέμιοι. Πῶς οὖν ἂν τυραννεῖν καὶ ὑβρίζειν καὶ διὰ τῆς προσθήκης ἠβούλοντο, ἐκείνου φαίημεν εἶναι ταύτην, καὶ ἀρχηγὸν τῆς τοιαύτης συγχύσεως τῇ Ἐκκλησίᾳ γενέσθαι δεξόμεθα;

(1) Supra cap. 35.

Τοῦ δὲ βασιλέως τὴν προσθήκην ταύτην θεῖναι παῤῥησίᾳ θελήσαντος, ὁ δῆμος ἀκαθέκτως εἶχε, σφαδάζων τὰ ἔσχατα· καὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἐν τέλει ἐν χρῷ κινδύνου ἐγένοντο, πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισήμων τόπων πυρὸς ἐγένοντο παρανάλωμα. Ἀνὰ δὲ τοὺς οἴκους Μαρίνου τοῦ Σύρου χωρίτην εὑρόντες τινὰ τὸν μονήρη διαζῶντα βίον, τὴν κεφαλὴν ἀφείλοντο, λέγοντες ὡς ἐκείνου ταῖς εἰσηγήσεσι τὴν τοιαύτην προσθήκην γενέσθαι. Καί τινι κοντῷ ταύτην μετεωρίσαντες, δημοσίᾳ ἀνέκραγον σφόδρα διατωθάζοντες, ὡς οὗτος ἄρα εἴη τῆς Τριάδος ἐχθρός. Ἐπὶ τόσον δὲ τὰ τῆς στάσεως εἰς μέγα ἤρθη, πᾶσαν τέχνην ἐν δευτέρῳ τιθείσης, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν κρατοῦντα ἐν δεινῷ ποιούμενον τὸ πραχθὲν, ἄνευ τοῦ συνήθους στεφάνου κατὰ τὸν Ἱππόδρομον παριέναι· ἐπικηρύξαι τε τῷ δήμῳ διὰ τῶν κηρύκων, ἐν ἑτοίμῳ ἔχειν καὶ τῆς βασιλείας ἐξίστασθαι· εἰδέναι μέν τοι, μὴ ἐφικτόν γε ὂν πάντας ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἀναβαίνειν ἀρχὴν, μηδαμῶς πλείστων ἀνεχομένην. Εἷς δ' ἔσεῖται πάντως, ὃς μετ' αὐτὸν ἐπὶ τῶν οἰάκων τῆς ἡγεμονίας ἀρθεὶς, αὐτὴν διακυβερνήσειεν. Ἃ δὴ πυθόμενος ὁ τῆς Κωνσταντίνου λεὼς, ἀθρόον ὥσπερ ἔκ τινος θείας ῥοπῆς μετετίθεντο· καὶ ἱκέτης αὖθις καθίστατο βασιλεῖ, περιθέσθαι τὸν στέφανον· ὑπισχνούμενος διαλύειν τὴν στάσιν, καὶ τοῦ λοιποῦ ἡσυχάζειν αἱρεῖσθαι. Ἐπ' ἐλάχιστον δὲ τοῦ λοιποῦ βιώσας χρόνον ὁ Ἀναστάσιος, ἐπὶ τὴν ἑτέραν μεθίστατο βιοτήν· ἐπτὰ καὶ εἴκοσι πρὸς μησὶ τρισὶ καὶ ἴσαις ἡμέραις ἀθλίως καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν διακυβερνήσας. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παροῦσα ἑκκαιδεκάτη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν τεσσάρων καὶ τεσσαράκοντα σὺν μησὶ τρισίν· ὁπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος ἑξακισχιλιοστὸν τλ', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως πεντακοσιοστὸν εἰκοστὸν ἔνατον ἐπεραίνετο.

A que afficere voluerunt, auctorem ejus esse dicemus et ducem confusionis tantæ in Ecclesia recipiemus? Porro cum imperator accessionem eam propalam hymno addere vellet, populus impatienter id ferens, summopere animi discruciabatur. Et multi magistratus in periculum maximum inciderunt, multaque insignia ædificia incensa sunt. Atque in Marini Syri ædibus monacho cuidam deprehenso homines nonnulli caput amputarunt, eumque adjectionis ejus suasorem esse dixerunt: et capite conto in sublime sublato, publice per ludibrium exclamarunt, illum ipsum Trinitatis hostem esse asseverantes. Eo vero seditio ista magnitudinis processit, consilio remedioque omni proculcato, ut et imperator ipse tam gravi periculo permotus, B absque corona et consueto imperiali habitu, in Hippodromum procurrerit, et per præcones populo denuntiarit, paratum se esse imperio cedere. Satis vero se scire, fieri omnino non posse, ut universi dignitatem eam, quæ plurimos minime ferret, capesserent. Unum autem prorsus oportere esse, qui sibi succedens, et administrationis habenas tenens, imperium gubernaret. Quod ubi populus Constantinopolitanus audivit, subito veluti divino quodam momento animum mutavit: et imperatori statim, ut coronam imponeret, seditionem se soluturum, et deinceps quieturum esse pollicitus, supplicavit. Perbrevi autem deinde Anastasius tempore vixit, paulo post defunctus, cum viginti C septem annos, menses tres, et totidem dies infeliciter, et cum animæ suæ exitio, imperium Romanum administrasset. Continet sedecimus iste historiæ liber annos quadraginta quatuor et menses tres: 728 cum a condito mundo sexies millesimus tricesimus quartus (1), a divina autem Domini nativitate quingentesimus vicesimus nonus ageretur annus.

(1) Sicuti recentiores volunt, 4496.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΖ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XVII.

CAPUT I.

De imperio Justini primi : et ut ab eo interfecti sint Amantius eunuchus, Theocritus et Vitalianus.

Quæ quidem sub Zenone et Anastasio ecclesiis accidere, talem habuere modum. Ubi vero Anastasius ad infima concessit judicia, Panemi mensis, qui apud Romanos Julius dicitur, die nono, Justinus Thraciam patriam habens, purpuram sumpsit, ordinum aulicorum dux, a custodibus corporis imperatoris, quibus præfuerat, præter spem omnem princeps declaratus. Multi vero tum opibus et copiis, nec non Anastasii cognatione ad magnam processerant gloriam, qui imperium tantum suscipere possent, quique id adeo pro rerum omnium licentia ad se pertraherent. Præter alios Amantius imperialium cubiculariorum præfectus, qui ingentes sibi opes comparaverat. Porro cum ipsi qui virilibus careret, ad tantum imperium aspirare minime liceret, Theocrito (1) cuidam, quo amico maxime utebatur, imperii coronam imponere conatus est. Et Justinum hunc accitum pecunia ingenti tentare **732** eos jussit, quicunque Theocrito purpuram circumdare vellent et possent. At hic sibi ipsi imperium quærens, statim pecunia populum corrupit, eorumque qui excubitores dicuntur, benevolentiam auro redemit. Et purpura sumpta, Amantium primum et Theocritum e medio sustulit : deinde et alios quoscunque idoneos ad imperii fasces suscipiendos esse putabat, occidit. Vitalianum autem, qui sub Anastasio ad tyrannidem aspiraverat, in Thracia agentem, cum honore multo ad imperialem urbem accersit, opes ejus,

(1) Al. *Theocritianum* nominant.

A ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς Ἰουστίνου τοῦ πρώτου βασιλείας· καὶ ὡς ἀνεῖλεν Ἀμάντιον τὸν εὐνοῦχον, Θεόκριτόν τε καὶ Βιταλιανόν.

Ὅσα μὲν οὖν καὶ ἐπὶ Ζήνωνος καὶ Ἀναστασίου ταῖς ἐκκλησίαις συνέβη, τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον. Ἀναστασίου δὲ πρὸς τὰ κατώτατα μετακεχωρηκότος δικαιωτήρια, Πανέμου μηνὸς ἐνάτῃ (λέγοιτο δ' ἂν ὁ μὴν οὗτος παρὰ Ῥωμαίοις Ἰούλιος), Ἰουστῖνος Θρᾴκην αὐχήσας πατρίδα, τῇ ἁλουργῷ ἀμπεχόνῃ ἐχρήσατο· ἡγεμὼν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ὢν, ὑπὸ τῶν τοῦ βασιλέως σωματοφυλάκων, ὧν ἐξηγεῖτο, παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἀναῤῥηθείς. Πολλοὶ γὰρ ἦσαν τηνικαῦτα πλούτῳ τε καὶ δυνάμει καὶ τῇ συγγενείᾳ Ἀναστασίου ἐπὶ μέγα προελθόντες δόξης· καὶ τὴν
B τοσαύτην ἀρχὴν περιθέσθαι, καὶ δυνάμενοι, καὶ κατὰ τὸ ἐφ' ἅπασι συγκεχωρηκὸς ἐφελκόμενοι. Ἦν δὲ σὺν ἄλλοις καὶ ὁ τῶν βασιλικῶν θαλαμηπόλων προεστηκὼς Ἀμάντιος, ἐπὶ μέγα δυνάμεως ἥκων· καὶ ἐπεὶ ἐκείνῳ οὐ θεμιτὸν ἦν τῶν ἀνδρείων ἐστερημένῳ εἰς τὴν τοσαύτην ἀρχὴν παρελθεῖν, ἄνδρα τινὰ Θεόκριτον ᾧ φίλῳ διαφερόντως ἐχρῆτο, τὸν τῆς βασιλείας στέφανον ἀναδήσασθαι ἐπειρᾶτο· καὶ τὸν Ἰουστῖνον τοῦτον μεταστειλάμενος, χρήμασι μεγάλοις ἀποπειρᾶσθαι ἐκέλευεν, ὅσοι δὴ ἐπιτηδείως εἶχον, οἷοί τε ἦσαν Θεοκρίτῳ τὴν ἁλουργίδα περιποιεῖν. Ὁ δὲ ἑαυτῷ μνώμενος τὴν ἀρχὴν, τὸν δῆμον εὐθὺς τοῖς χρήμασιν ὑπαγαγὼν, καὶ τὴν τῶν καλουμένων ἐξκουβιτώρων εὔνοιαν τῷ χρυσίῳ ἐξωνησάμενος, τὴν ἁλουργίδα περιθέμενος, πρῶτα μὲν
C Ἀμάντιον καὶ Θεόκριτον ἐξῆγε τοῦ ζῆν· ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλους, ὅσους ᾤετο ἱκανούς γε εἶναι σχῆμα βασιλείας περιποιεῖν ἑαυτοῖς. Βιταλιανὸν δὲ ὃς ἐπὶ

Ἀναστασίου τυραννίδι ἐπέθετο κατὰ τὴν Θρᾴκην A διάγοντα, σὺν πολλῇ τιμῇ ἀνὰ τὴν βασίλειον ἄγει πόλιν· δείσας μὲν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ περὶ μάχας τε καὶ πολέμια ἔμπειρον, τήν τε παρὰ πᾶσι διαθέουσαν φήμην· καὶ μάλιστα ὅτιπερ ἀεὶ ἔρως ἦν ἐκείνῳ ἐντετηκὼς τῇ ἀρχῇ. Καλῶς δὲ διαγνοὺς, ὡς οὐκ ἄλλως ἐκείνου περιγένοιτο, εἰ μὴ φίλος προσποιήσαιτο εἶναι, καὶ προσωπεῖον ἀνεξέλεγκτον ἑαυτῷ περιθείη, στρατηγὸν εὐθὺς τοῦτον τῶν μεγίστων ἐχειροτόνει ταγμάτων· Πραισέντα ἡ Ῥωμαίων ταῦτα ὀνομάζει φωνή· ὁσημέραι δὲ πειθοῖ καὶ ἐξαπάτῃ μείζονι χρώμενος, καὶ ἐς τὸ τῶν ὑπάτων τάγμα προῆγε. Τούτου δὲ τοῦ ὕψους ἠξιωμένος, ἐπεὶ παριέναι διὰ τῶν βασιλείων ἔδει, ἔν τινι μεσαυλίῳ θύρᾳ δόλῳ ἀνῄρηται· ἀξίαν οἶμαι ποινὴν δεδωκὼς, οἷς δὴ πρότερον κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς B αὐθαδῶς παρῳνήσειε. Ταῦτα μὲν οὖν μετ' ὀλίγον ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Τίνες τὸ τηνικαῦτα τῇ ἱερωσύνῃ τῶν ὑπερτάτων θρόνων ἦσαν διάδοχοι· καὶ περὶ Σευήρου, Παύλου καὶ Εὐφρασίου τῶν τῆς Ἀντιοχείας ἐπισκόπων.

Τῶν δ' ἐκκλησιῶν τηνικαῦτα ἡγεῖτο, τῆς μὲν Ῥώμης Ὁρμίσδας μετὰ Λαυρέντιον· μετὰ δ' ἐκεῖνον Σύμμαχος· τὸν δ' Ὁρμίσδαν Ἀγαπητός· ὃν Ἀγάθων ὁ ἱερὸς διεδέχετο. Τῆς δὲ Βυζαντίδος μετὰ τὸν Μακεδόνιον ὁ Τιμόθεος· μεθ' ὃν Ἰωάννης ὁ Καππαδόκης κληροῦται τὸν θρόνον· τὸν δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Διόσκορος ὁ μετὰ Ἰωάννην· ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ Ἰωάννην, ὃς Ἠλίᾳ διάδοχος ἦν, Πέτρος C ἔτι καθίστατο. Ἀνὰ δὲ τὴν Ἀντιόχου μετὰ Φλαβιανὸν Σευῆρος τὸν θρόνον τυραννῶν διετέλει, πολὺς κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ῥέων συνόδου· ὃν οὕτως ἔχοντα, καὶ ἐφ' ἑκάστης ὡς εἰπεῖν ἀναθέματι τὴν ἁγίαν περιβάλλοντα σύνοδον καὶ μάλιστα ἐν ταῖς καλουμέναις ἐνθρονιστικαῖς εἴτουν συνοδικαῖς τούτου ἐπιστολαῖς, ἃς τοῖς ἑκασταχοῦ πατριάρχαις ἔπεμπε. Μόνος δὲ Ἰωάννης ὁ μετὰ τὸν πρότερον Ἰωάννην κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου ταύτας ἐδέχετο, Διόσκορός τε οὐ καὶ Τιμόθεος· δι' ὧν καὶ πολλὴ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐρεσχελία εἰσέῤῥει, τῶν λαῶν εἰς μυρίας διακρινομένων δόξας. Ὁ πιστότατος ἐκέλευε βασιλεὺς ἀνὰ τὸ πρῶτον τῆς ἀρχῆς ἔτος τὸν Σευῆρον ἀξίας ποινὰς τῆς γλωσσαλγίας εἰσπράττεσθαι, καὶ τὴν γλῶσσαν κατὰ βάθος ἐκτέμνεσθαι. D Εἰρηναῖος δ' ἐπεστάτει τῇ πράξει, ὥσπερ ἄρα διατεθρύλληται, ὃς τῶν κατὰ τὴν Ἀντιόχου στρατιωτικῶν ἡγεῖτο ταγμάτων. Ὃ δὴ καὶ γράμμασι Σευῆρος ἀληθὲς εἶναι πιστοῦται· ὡς ἄρα Εἰρηναῖος αὐτῷ τῆς ταραχῆς χάριν τὴν ποινὴν ἐχειρίζετο. Ἐνίοις γὰρ τῶν αὐτῷ φίλων κατὰ τὴν Ἀντιόχου γράφων, τόν τε τῆς φυγῆς αὐτοῦ διεξέρχεται τρόπον, μυρίοις βάλλων τὸν Εἰρηναῖον τοῖς σκώμμασιν· οἷς αὐτῷ ἀκριβῆ περιετίθει τὴν φυλακήν· ὥστε μὴ τῆς Ἀντιόχου διαδράσας ἀποχωρήσοι. Ἔγνων δ' ἔγωγέ

A spectatamque militarium artium industriam, et præclaram insuper apud omnes famam suspectam habens : et illud simul maxime per timorem in animo volvens, quod hominem imperii amore teneri sciret. Cæterum cum probe nosset, non aliter illum tolli posse, nisi se ei amicum esse assimularet, personamque haud contemnendam imponeret, ducem illico maximorum ordinum legit : Præsentes lingua Latina ordines eos vocat (1). In dies porro illecebra et fraude majore utens, ad consularem quoque dignitatem eum evexit. Eo amplitudinis ubi pervenisset, cum versari in aula imperiali necesse haberet, ad quamdam in media aula januam dolo occiditur (2) : dignas, opinor, scelerum pœnas luens, quibus antea in B Romanum imperium per præcipitem audaciam illuserat. Hæc paulo post acta sunt.

CAPUT II.

Qui ea ætate sacris administrandis summarum sedium fuerint episcopi. De Severo, Paulo et Euphrasio, Antiochiæ episcopis.

Ecclesiis eo tempore præfuerunt Romæ Hormisdas post Laurentium et Symmachum : Hormisdæ autem Agapetus, huic porro Agathon episcopus successit Byzantii, post Macedonium, Timotheus; post Timotheum, Joannes Cappadox thronum est sortitus. Alexandriæ post Joannem Dioscorus Ecclesiam rexit. Hierosolymis, post Joannem qui C Heliæ successerat, Petrus adhuc sedem obtinebat. Antiochiæ vero Severus Flaviani successor thronum per tyrannidem tenebat, plurimum in Chalcedonensem synodum invehens. Is cum ita animatus esset, propemodum quotidie **733** anathemati synodum eam subjecit : potissimum vero in eis quæ Enthronisticæ sive synodales dicuntur epistolis, quas ad loci cujuslibet patriarchas mittebat. Unus autem eas Joannes, qui priori Joanni Alexandriæ successerat, atque idem Dioscorus et Timotheus recipiebant : per quos nugamenta multa adversus Ecclesiam sunt inducta, et populus in innumerabiles opiniones divisus. Sedenim imperator fidelissimus, primo imperii sui anno, Severum commeritas petulantis verborum lubricitatis D pœnas pendere, linguamque ejus radicitus exscindere jussit. Rei ei, sicuti de eo fama percrebuit, Irenæus præfuit, militarium ordinum Antiochiæ dux. Quod sane verum esse, litteris suis Severus ipse confirmat, Irenæum videlicet pœnam sibi eam tumultus concitati gratia molitum esse. Ad amicos enim quosdam Antiochenos scribens, exsilium suum fugamque commemorat, et quam plurima in Irenæum scommata et convicia jacit, propterea quod diligentius ille custodibus dispositis hominem, ne ex urbe Antiochena profugeret, servabat.

(1) Quod proconsuli legatus, id fere imperatori præsens fuit. (Jul. Capitolinus in Ælio Vero.) Filio suo Pyrrhi Præsentis filiam junxit, nuptiis celebratis exemplo privatorum. (Idem in Marco Philosopho).

(2) Supra lib. XVI, cap. 35.

rit (1). Novi ego quosdam qui scribunt, a Vitaliano pœna hac Severum esse affectum, cum primas adhuc apud Justinum ferens, linguam illius ab eo petiisset: quod scilicet in scriptis suis Severus conviciis sæpe illum impetiisset. Verum thronum Antiochenum deseruit Gorpiæo mense, quem Septembrem Romani vocant. Ejus discessu in sedem eam Paulus conscendit, qui perinde atque ille adversus quartam synodum occulte per rabiem latravit. Ac tum quidem ille synodum eam publice est professus: paulo post vero sua sponte se ab ecclesiis subduxit, et ad communem deinde locum vita finita abiit. Et post hunc Hierosolymis veniens Euphrasius, episcopatum Antiochenum suscepit.

A τινας ἱστοροῦντας, ὡς ἄρα Βιταλιανὸς τὴν ποινὴν προὐξένει Σευήρῳ, βασιλεῖ τὴν ἐκείνου γλῶσσαν αἰτήσας, ἔτι τὰ πρῶτα παρὰ Ἰουστίνῳ φέρων, οἷς πολλάκις ἐκεῖνον γράφων σκώμμασι περιέβαλεν. Ἀλλὰ φεύγει τὸν θρόνον Γορπιαίῳ μηνί· καλοῖτο δ' ἂν οὗτος παρὰ Ῥωμαίοις Σεπτέμβριος. Ἐκείνου δ' ἐκποδὼν γενομένου, Παῦλος τὸν τῆς Ἀντιόχου ἄνεισι θρόνον, ἐπίσης ἐκείνῳ κατὰ τῆς τετάρτης συνόδου κρύφα λυττῶν. Τέως δ' οὖν τηνικαῦτα διαῤῥήδην ταύτην ἀνακηρύξας· μετὰ δὲ μικρὸν, ἑκὼν ἑαυτὸν ταῖς ἐκκλησίαις ἀπαγαγὼν, τὴν κοινὴν ὁδοιπορίαν ἐστέλλετο τὸ βιοῦν ἐκμετρήσας. Καὶ μετ' αὐτὸν ἐξ Ἱεροσολύμων ἥκων Εὐφράσιος, τὴν τῆς Ἀντιόχου ἱερωσύνην ἐλάμβανεν.

B

734 CAPUT III.

Ut iterum Antiochia a terræ motu sit afflicta, ubi etiam Euphrasius episcopus ruinis obrutus est: cui successit Euphræmius: et de aliis urbibus, quibus damnum a terræ motu est illatum.

Quo tempore multa simul et frequentia Antiochiæ incendia veluti præire motibus futuris, et prooemia fuere eorum quæ illam comprehensura erant malorum. Tempus enim non ita multum intercessit, cum septimus Justini imperii ageretur annus, mensis decimus, Artemisio mense, cui apud Romanos Maii nomen est, vigesimo nono die, meridie maxime vigente, motus terræ una cum conquassatione urbi incumbens, eamdemque funditus quassans, deformem et horrendam reddidit: et quidquid in ea eximium fuit, in solum conjecit. Ad quam cladem fulmen quoque accessit, ita ut ea mala calamitatem inter se divisisse viderentur. Bonam enim civitatis partem terræ motus et concussio solo æquavit. Si quid vero clades eæ intactum reliquissent, ignis imminens consumpsit, atque in cinerem et pulverem admirando prorsus modo redegit. Porro quomodo et quanta mala civitas ea sit perpessa, quasve ædes et publicas porticus, aliaque illustria ejus opera, incendio simul et terræmotui quasi succisivum opus consumenda præbuerit: insuper quam admirandæ et orationem omnem excellentes ærumnæ divinitus ad casus ejuscemodi accesserint, Joannes rhetor singulari cum affectu oratione venusta exponit, historiæ suæ calamitate tali finem imponens. In multis hisce cladibus Euphrasius quoque episcopus ædificiorum ruinis oppressus interiit: videlicet ne quis forte qui res provideret illi urbi necessarias, relinqueretur. Sed enim quæ omnia inspicit divina Providentia, quæque vindictæ gladios miserationis oleo demulcet, atque ante plagas ipsas remedia instruit, atque adeo ab ipsa statim (ut ita dicam) desperatione benignitatem profert, Orientalium copiarum imperatoris mandato præfectum Ephræmium excitavit, sollicitudinemque pro civitate omni suam ita declaravit, ut nihil eorum

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὡς αὖθις ἡ Ἀντιόχου ὑπὸ σεισμῶν πέπονθε· συνεχώσθη δὲ τοῖς πτώμασι καὶ Εὐφράσιος ὁ ἐπίσκοπος, καὶ Εὐφραίμιος ἐγεγόνει· καὶ περὶ ἄλλων πόλεων κακῶς παθουσῶν τοῖς σεισμοῖς.

Ὁπηνίκα πολλοί τε ὁμοῦ καὶ πυκνοὶ ἐμπρησμοὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχου ἐγένοντο, ὁδηγοί τινες ὥσπερ τῶν ἐσομένων κλόνων καὶ προοίμια καταβεβλημένοι τῶν καταληψομένων ταύτην δεινῶν. Καὶ γὰρ χρόνου διελθόντος οὐ πάνυ πολλοῦ, ἔτος ἕβδομον ἦν Ἰουστίνῳ ἐν τῇ ἀρχῇ, τῷ δεκάτῳ μηνὶ, ἀνὰ τὸν Ἀρτεμίσιον μῆνα, Μάϊον ἔθος Ῥωμαίοις καλεῖν, ἐνάτῃ καὶ εἰκάδι αὐτοῦ, κατ' αὐτὸ τῆς μεσημβρίας τὸ σταθερώτατον, σύναμα βρασμῷ καὶ σεισμὸς ἐξαίσιος

C προσβαλὼν τῇ πόλει, πᾶσαν ἄρδην συντρίψαντες, ἀκαλλῆ καὶ ἄμορφον ἐπεδείκνυντο, πᾶν εἴ τι ταύτης ἐξαίρετον εἰς γῆν καταῤῥίψαντες. Ἐφείπετο δ' ἐκείνοις καὶ κεραυνὸς ὥσπερ τὸ πάθος διανειμάμενος. Τὸ μὲν γὰρ τῆς πόλεως ἐκεῖνοι κατέῤῥιψαν· εἰ δέ τι ἐκείνοις λαθὸν καρώφθη, ἐπιὸν τὸ πῦρ ἀμφενέμετο, τέφραν καὶ κόνιν παρὰ δόξαν ποιῶν. Ἀλλ' ὅπως μὲν καὶ ὁπόσα ἡ πόλις πέπονθε, πόσοι τε οἶκοι καὶ στοαὶ δημόσιαι, καὶ ἄλλα τῶν περιφανῶν αὐτῇ ἔργων πάρεργον τῷ πυρί τε ἅμα καὶ τῷ σεισμῷ γεγόνασιν· ἔτι δὲ καὶ ὅσα παράδοξα καὶ λόγου κρείττω τοῖς τοιούτοις συμπτώμασι θεόθεν ἐγένετο, Ἰωάννης ὁ ῥήτωρ περιπαθῶς ἄγαν καὶ κεχαρισμένῳ λόγῳ διέξεισιν ἐν τούτῳ καὶ τὸ σύγγραμμα περατῶν. Τοῖς δὲ πολλοῖς δεινοῖς καὶ Εὐφράσιος ὁ

D ἐπίσκοπος τοῖς πτώμασι συγχωσθεὶς, διεφθάρη· ἵνα μήτις τῶν ἐπιτηδείων καταλειφθείη πρόνοιαν ταύτης ποιούμενος. Ἥ γε μὴν θεία καὶ πάντων ἔφορος πρόνοια, ἡ φιλανθρωπίας ἐλαίῳ τὰ ξίφη τῆς τιμωρίας θήγουσα, καὶ πρὸ τῶν πληγῶν τὰ φάρμακα πλάττουσα, καὶ παρ' αὐτὴν ὡς εἰπεῖν τὴν ἀπόγνωσιν εὐθέως ἀνοίγουσα τὴν χρηστότητα, τὸν τῶν ἑῴων ταγμάτων τὴν ἐπιτροπὴν ἐκ βασιλέως ἐγχειρισθέντα Ἐφραίμιον διανέστησε· καὶ φροντίδα πᾶσαν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐπεδείξατο, ὥστε τῶν ὅσα προσῆκε, παραλελεῖφθαι μηδέν. Ὃν Ἀντιοχέων παῖδες τῆς τοσαύτης κηδεμονίας ἀγάμενοι, σφῶν ἱερέα ψηφίζονται. Ὁ δὲ τὸν θρόνον ἐλάμβανεν,

(1) Evagr. lib. IV, cap. 4.

ὥσπερ τινὰ ἀμοιβὴν καὶ γέρας τῆς τοσαύτης προνοίας εἰληφὼς ἐκ Θεοῦ. Μετὰ δὲ μῆνας αὖθις τριάκοντα ὑπὸ σεισμῶν πάλιν πάσχει τὰ χαλεπώτατα· ὅτε δὴ καὶ τῆς ἀνηκούσης πρὸς Ἰουστινιανοῦ τυχοῦσα προνοίας, καὶ Θεούπολις ὠνόμασται. Ἕκαστος γὰρ τῶν οἰκητόρων τὴν Χριστοῦ κλῆσιν πρὸ τῶν θυρῶν γράφων, οὕτω τὸν τῆς γῆς ἀπέτρεπε κλόνον· Θεοῦ τινι τῶν εὐλαβῶν οὕτω χρήσαντος γράφειν πρὸ τῶν θυρῶν, *Χριστὸς μεθ' ἡμῶν· στῆτε.* Ἔτι δὲ Ἰουστίνου τῇ ἀρχῇ διαπρέποντος, καὶ Ἐπίδαμνος (Δυῤῥάχιον νῦν ὀνομάζεται) πλεῖστα ὑπὸ ἀγρίων σεισμῶν πέπονθε· καὶ Κόρινθος ἡ ἀνὰ τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος ἵδρυται. Τὰ ἴσα δὲ καὶ Ἀνάζαρβος ἐπεπόνθει, ἡ τοῦ δευτέρου τῶν Κιλίκων ἔθνους ἡγεῖται· ἃς Ἰουστῖνος μεγάλοις ἀνεκτήσατο χρήμασιν. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας καὶ ἡ τῶν Ἐδεσσηνῶν εὐδαίμων πόλις τῆς Ὀσροηνῶν ἐπαρχίας, μεγίστη τε ἅμα καὶ πολυάνθρωπος, τῷ παραῤῥέοντι ποταμῷ Σκίρτῳ ὑπερφυῶς κατεκλύσθη· καὶ ἐπὶ τόσον, ὡς καὶ πολλὰ τῶν οἰκοδομημάτων συνεφελκύσαι, καὶ πλῆθος ἄπειρον ἀνθρώπων παρασύραι καὶ ἐγκολπώσασθαι· οὓς τὸ ὕδωρ ἁρπάσαν, θᾶττον ᾤχετο ἀπιόν· ὥς τις χείμαῤῥος διὰ μέσου ῥέων τῆς πόλεως. Λωφήσαντος δὲ τοῦ δεινοῦ, πλὰξ ἐκ μαρμάρου ἐφαίνετο ἱερογλυφικοῖς γράμμασι τάδε δηλοῦσα· « Σκίρτος σκιρτήσει κακὰ σκιρτήματα πολίταις. » Ὤφθη δὲ καὶ γυνή τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γιγαντογενής, ὑπὲρ μέτρον πάντα ἄνθρωπον ὑπερέχουσα· ἀνάλογον δὲ τῷ ὕψει καὶ τὸ πλάτος ἐκέκτητο. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχου δεινοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις περιαλγὴς γεγονὼς, περιελὼν τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα, πορφυρᾶν χλαμύδα περιεβάλετο, καὶ ἐν πένθει ἦν. Καὶ πᾶσα δ' ἡ πόλις πενθήρης ἦν, μέλανα ἠμφιεσμένη τοῖς ἐπὶ συμβᾶσι δεινοῖς. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ μόνον Ἀντιόχειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἐδεσσηνῶν καὶ Ἀνάζαρβον βασιλικῶς ἀνεκτήσατο. Ἡ δὲ Ἀνάζαρβος καὶ Ἔδεσσα οὕτως ἐκ βάθρων καὶ μεγαλοπρεπῶς ἠγέρθησαν ὡς ἑκατέρας καὶ τῇ τοῦ βασιλέως προσηγορίᾳ κατακοσμηθῆναι. Ἐπεὶ δὲ τῆς τοιαύτης ἐπεμνήσθημεν συμφορᾶς κατὰ τῆς πόλεως Ἀντιόχου, ἄγε δὴ καὶ ἄλλα ἄξια λόγου τηνικαῦτα γενόμενα τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ ἐντάξωμεν, ἃ δὴ ἐκ τῶν ἱστορησάντων ἀνελεξάμεθα.

A quæ opus essent, per Ephræmium prorsus prætermitteret. Hunc Antiocheni curæ et administrationis ejus admiratione episcopum deligunt. Atque ille sedem eam, perinde atque præmium aliquod atque renumerationem tantæ suæ procurationis, a Deo reciperet, non repudiavit. **735** Post menses autem triginta, gravissimas rursus a terræmotu pertulit eadem civitas ærumnas : cum deinde a Justiniano debitam consecuta est curam seu provisionem, et Theopolis, hoc est, Dei civitas nominata. Unusquisque enim civium Christi nomen pro foribus inscribens, eo modo terræmotum dispulit, cum Deus religioso cuidam homini oraculo hæc verba foribus inscribere præcepisset : *Christus nobiscum : state.* Ejusdem Justini imperii tempore B Epidamnus etiam, quæ nunc Dyrrhachium dicitur, plurima a sævis terræmotibus sustinuit damna. Et item Corinthus, quæ in terra Græciæ sita est. Idem vero et Anazarbus, quæ secundæ Cilicum genti præest, pertulit. Quas urbes magna pecunia Justinus restauravit. Sub eodem imperio Edessenorum quoque felix civitas, quæ maxima simul et populosissima in provincia Osroenorum est, mirifica Scirti, qui eam præterfluit, amnis exundatione in tantum est afflicta, ut cum multa ædificia secum convulsa ille abstraxerit, tum infinitam hominum multitudinem abstulerit atque submerserit. Quos postquam unda rapuit, confestim instar torrentis per medium urbem profluens evanuit. Quod ubi C malum conquievit, tabula marmorea apparuit, hieroglyphicis litteris hæc significans :

Saltabit civi saltum saltator acerbum.

Visa vero eadem tempestate est gigantæi generis mulier quædam, cujusvis hominis proceri staturam excellens : longitudini ei proportione latitudo etiam respondebat. Porro imperator Antiochenis atque aliis calamitatibus in mœrorem conjectus, capitis diademate posito, et pulla veste sumpta, luctui se dedit : et urbs universa cum eo pullata et ipsa eorum quæ acciderant malorum causa luxit. Imperator vero non solum Antiochiam, sed et Edessenorum civitatem, atque Anazarbum, impensis imperatoriis splendide restituit. Anazarbus et Edessa ex fundamentis ipsis tanta magnificentia sunt restauratæ, ut utraque etiam imperatoris ipsius appellatione sit cohonestata. Quandoquidem vero tantæ cladis, quæ Antiochiæ accepta est, meminimus, cur non alia quoque digna memoratu quæ tum accidere, præsenti inserimus historiæ, ex rerum gestarum scriptoribus excerpta?

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ζωσιμᾶ τοῦ θαυματουργοῦ, καὶ Ἰωάννου τοῦ Χοζεβίτου.

Ἦν τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Ζωσιμᾶς ὄνομα, ἐκ τῆς παραλίου λεγομένης Φοινίκης ὁρμώμενος· πατρίδα Σίδην κεκληρωμένος, οὐκ ἔλαττον ἢ σταδίους εἴκοσι τῆς Τυρίων ἀπῳκισμένην, ἄθλοις μεγάλοις τὴν κατὰ Θεὸν μετιὼν βιοτήν. Οὗτος τοίνυν νηστείᾳ μακρᾷ, καὶ τοῖς ἄλλοις, οἷς Θεὸν εἰκὸς ἥδεσθαι, τοῦτον ἐνστερνισάμενος, οὐ μόνον ἀπαθείας

D

736 CAPUT IV.

De sancto Zosima miraculorum editore, et Joanne Chozebita.

Erat tum temporis (1) Zosimas quidam nomine, ex Phœnicia, quæ maritima ducitur, oriundus, Sidam patriam sortitus, quæ non minus quam viginti stadiis ab Tyriorum urbe distat : qui magnis certaminibus cœlestem meditabatur vitam. Hic diuturno jejunio aliisque studiis, quibus Deum delectari par est, toto illum pectore com-

(1) Evagr. lib. IV, cap. 7.

plexus, non solum ad summum indolentiæ fastigium pervenit, verum etiam donum id, ut futura perinde atque præsentia videret, a Deo consecutus est. Fuit autem Cæsareæ, quæ caput gentis Palæstinorum est, apud virum præclarum, prudentia atque eloquentia insignem, dignitate quoque atque aliis rebus quæ hominis vitam cohonestant præstantem, nec non generis nobilitate admodum illustrem, Arcesilaum nomine. Cum igitur eadem Antiochia ex motu terræ acceptura esset, prolixe Zosimas illacrymans, et ex intimo animo ingemiscens, sumpto alicunde in manus ignis catillo, circumquaque obambulans, locum omnem suffitu implevit. Deinde humi provolutus, precibus Dei opem imploravit. Cum vero Arcesilaus adesset, et quidnam sibi res tam turbulenta vellet, interrrogaret : propalam ille, se Antiochiam fatali tum casu concidentem, fragoremque ejus aures suas circumsonantem, sentire dixit. Arcesilaus autem una cum iis qui tum ibi præsto erant, verbis ejuscemodi præter omnem opinionem auditis, stupefactus, horam eam notavit : et postea ea ipsa hora, qua hoc Zosimas, divino afflatus numine prædixerat, Antiochenam urbem in maximas concidisse ærumnas comperit. Plura vero et alia quæ opinionem omnem superant, virum hunc fecisse dicunt : quæ singula commemorare, quoniam numerum exsuperant, temporis hujus non est. Unum tamen aut alterum exponere conabor. Eodem tempore una cum magno hoc viro vir quidam viguit nomine Joannes, virtute illi non multum cedens, in casa monastica cui Chuzica nomen erat, ad torrentem in parte septentrionali viæ publicæ, quæ Hierosolymis egressos Hierichuntem defert, sita. Hic cum dudum antea in ea quam dixi Cæsarea Palæstinæ episcopatum gessisset, monasticam tum et rebus mundanis omnibus carentem consectabatur vitam.
737 Chozebites igitur iste tum ubi Arcesilai, quem diximus, conjugem, alterum sibi oculum radio textorio excussisse, inaudivit, nulla interposita mora, feminam eam visurus accurrit. Et postquam pupillam illi excidisse, et oculum in modum liquoris diffluere vidit, unum ex comitibus spongiam quam celerrime afferre, et humorem diffluentem in locum suum cogere, spongiamque ipsam quantum posset fasciola colligare jussit. Aberat autem domo Arcesilaus, et cum Zosima in phrontisterio sive monastico tugurio, quod ad vicum Sida cognomine situm erat, et a Cæsarea stadiis prope quingentis distabat, conversabatur. Colloquenti vero ei cum Zosima, celeriter domo accurrentes famuli, casum uxoris renuntiant. Quo derepente audito, ille in prolixiorem incidit luctum, et capillos vellens in aerem jactitabat, et mœrorem cohibere non poterat. Causam ejus conturbationis Arcesilao commemorante, sermonemque suum gemitu frequenti interpolante, Zosimas cognoscit, Arcesilaum ita miserabiliter

A εἰς τὸ ἀκρότατον ἤλασεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ μέλλοντα ὡς ἐνιστάμενα διορᾷν γέρας πρὸς Θεοῦ ἔσχε, καί τινι δ' ἐν Καισαρείᾳ συνῆν ἀνδρὶ διασήμῳ· Καισαρείᾳ τῇ τοῦ τῶν Παλαιστινῶν ἔθνους ἡγουμένῃ· Ἀρχεσίλαος ἦν οὗτος, λόγοις μάλα εὖ ἥκων, ἀξιώμασί τε καὶ ἄλλοις, ὅσα βίον ἀνδρὸς οἶδε σεμνύνειν, προὔχων, καὶ τῶν εὐπατριδῶν ὁ διαφανέστατος. Ἡνίκα τοίνυν ἡ Ἀντιόχου πάσχειν ἐκ σεισμῶν ἔμελλε, δακρύων ὑποπλησθεὶς καὶ βύθιον ἀνοιμώξας, πυρεῖόν ποθεν εἰς χεῖρας λαβὼν, καὶ πανταχοῦ περιιὼν, ἐθυμία τὸν χῶρον· εἶτα ἐπικαταῤῥίπτει τῇ γῇ ἑαυτὸν, λιταῖς τὸν Θεὸν ἱλεούμενος. Παρόντος δὲ τοῦ Ἀρχεσιλάου, καὶ τί ἂν εἴη τὸ ἐνοχλοῦν πυθομένου, ἐκεῖνον ἀναφανδὸν φάναι, αἰσθέσθαι τὴν Ἀντιόχου νῦν πτῶμα ἐξαίσιον πίπτουσαν, καὶ τὸν
B ψόφον τὰ ὦτα περιβομβῆσαι· ἐκπλαγέντα δ' ἐκεῖνον τῷ παραδόξῳ τῶν ἠκουσμένων σὺν τοῖς παρατυχοῦσιν, ἀναγράψαι τὴν ὥραν· καὶ ἐς ὕστερον κατ' αὐτήν γε ἐκείνην εὑρεῖν τῶν μεγίστων πειραθεῖσαν δεινῶν, καθὰ Ζωσιμᾶς προεφοίβασε. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τῶν παραδόξων τοῦτον δρᾶσαί φασιν· ἃ καταλέγειν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ ὑπὲρ ἀριθμὸν ὄντα· ἓν δ' οὖν ὅμως ἢ δύο πειράσομαι διελθεῖν. Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ συνακμάζων ἦν τῷ μεγάλῳ τούτῳ καί τις ἀνὴρ Ἰωάννης τὴν κλῆσιν, οὐ παρὰ πολὺ ἐνδέων τὴν ἀρετὴν, ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἣ τοῦ Χουζιβᾶ ἐπώνυμος ἦν· κεῖται δὲ αὕτη πρὸς τῇ χαράδρᾳ τῷ ἀρκτῴῳ μέρει τῆς λεωφόρου, ἣ τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων ἥκοντας ἐπὶ τὴν Ἱεριχουντίων πόλιν κατάγει. Οὗτος καὶ τὴν εἰρημένην μοι πόλιν τῆς
C κατὰ Παλαιστίνην Καισαρείας πάλαι ποτ' ἐπισκοπήσας, τότε τὸν μονήρη καὶ ἄσκευον μετῄει βίον. Τηνικαῦτα δ' οὖν ὁ Χοζεβίτης τὴν τοῦ εἰρημένου Ἀρχεσιλάου γυναῖκα μαθὼν κερκίδι θάτερον ἀποβαλέσθαι τοῖν ὀφθαλμοῖν, τάχος ὅσον ᾔει τὴν γυναῖκα ἐπισκεψόμενος. Ἐπεὶ γοῦν ἐθεᾶτο ἐκπεσοῦσαν μὲν τὴν κόρην, δίκην δὲ ῥεύματος διαῤῥυέντα τὸν ὀφθαλμὸν, ἑνὶ τῶν ἀκολουθούντων ἐπιτάττει σπόγγον ὡς τάχιστα ἐνεγκεῖν· καὶ τὸ διαῤῥυὲν συναγαγόντα, κατὰ χώραν εἰσαγαγεῖν, τελαμῶνί τε καὶ τὸν σπόγγον ὥς γε δυνατὸν ἀναδῆσαι. Ἀπῆν δὲ τοῦ οἴκου ὁ Ἀρχεσίλαος· συνῆν γὰρ Ζωσιμᾷ κατὰ τὸ φροντιστήριον ὁμιλῶν, ὃ δὴ ἐπὶ τῆς Σιδηνῶν καλουμένης ἔκειτο κώμης· διεῖχε δὲ τῆς
D Καισαρείας ὡσεὶ σταδίους φ'. Διομιλουμένῳ δὲ τῷ Ζωσιμᾷ παρῆσαν οἴκοθεν δρομαῖοι τῶν τινες οἰκετῶν τὸ συμβὰν τῇ γυναικὶ διαγγέλλοντες. Ὡς οὖν αἴφνης τὸ δεινὸν ἠκηκόει, διωλύγιον ἀνεκώκυσε· καὶ τὰς τρίχας τίλλων, εἰς ἀέρα ἐλίκμα, καὶ ἀκάθεκτος ἦν. Ὡς δὲ Ζωσιμᾶς τὸ αἴτιον τῆς ταραχῆς ἀνεμάνθανε διηγουμένου Ἀρχεσιλάου, συχνὰ διακοπτομένου ταῖς οἰμωγαῖς, εὐθὺς ἐκεῖνον οὕτω ἐλεεινῶς ἔχοντα διαφεὶς, ἐπί τι δωμάτιον ἔτρεχεν, ὅπου δὴ εἰωθὸς ἦν ἐκείνῳ ἢ θέμις Θεῷ καταμόνας προσομιλεῖν. Ἐπ' ὀλίγον δ' ἐκεῖθεν ἐξιὼν, χαίρων ὥσπερ καὶ ἀγαλλόμενος μειδιῶντι καὶ κεχαρισμένῳ προσώπῳ, Ἄπιθι, πρὸς Ἀρχεσίλαον ἔλεγεν, ἄπιθι· ἡ χάρις τῷ Χοζεβίτῃ δέδοται· καὶ τὸ μὲν σὸν γύναιον ἐν παντελεῖ ὑγιείᾳ· μηδαμῶς λυμήνασθαι

δυνηθέντος τοῦ πάθους τῇ παρουσίᾳ τοῦ Χοζεβίτου. A Ὃ δὴ καὶ ἀψευδὲς ἦν· ἐπίσης καὶ ἀμφοτέρων ἐφ' ἑνὶ πράγματι παράδοξα εἰργασμένων. Ξένην δέ φασι τὸν Ἰωάννην τοῦτον ἀνύσαι τὴν βιοτὴν, ὥστε καὶ κοχλιώδη τινὰ ὑπόνομον κατὰ γῆς διορύξαι· κἀκεῖσε τὸν πολὺν ἐκτρεπόμενον ὄχλον, τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζεσθαι. Περὶ δὲ Ζωσιμᾶ καὶ τοῦτο ἱστόρηται· ἀπιόντι γάρ ποτε τῷ ὁσίῳ ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, καί τι ὀνάριον ἐπισυρομένῳ, ᾧ τινα τῶν ἐπιτηδείων ἐπήγετο, ἐπιστὰς αἴφνης λέων, τὸν ὄνον ἁρπάσας ᾤχετο. Κατόπιν δὲ καὶ ὁ γέρων ἀνὰ τὴν ὕλην ἐδίωκε σχολαίῳ ποδί· ὁ δὲ λέων ἕως οὗ φθάσειε Ζωσιμᾶς τῇ ὀνείᾳ θοίνῃ διακορὴς γεγονὼς, ἤδη πρὸς ἀπαλλαγὴν ἕτοιμος ἦν. Ἡδὺ δέ τι καὶ σεσηρὸς τῷ λέοντι ἐνιδὼν Ζωσιμᾶς, Ἀλλ' ἐμοὶ, φησὶν, ὦ ἑταῖρε, οὐ δύναμις πρόσεστι τὰ ἐπισεσαγμένα τῷ ὄνῳ φέρειν ἐπ' ὤμων, ἐπὶ πόῤῥω τε ἀφιγμένῳ τοῦ χρόνου, καὶ ἐνδείᾳ ἐκτετηγμένῳ. Ὕπελθε τοίνυν τὴν ἐφεστρίδα· καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς φύσεως παρωσάμενος, παρὰ τὰ νενομισμένα πρᾶττε θεσμὰ, εἴ γ' ἐμοῦ ἀπαλλάττεσθαι βούλει καὶ θηρίον αὖθις εἶναι. Ὁ δὲ ὥσπερ τὸ καθάπαξ εἶναι λέων ἀποβαλὼν, ἠρέμα ὑποτρέχει τὸν Ζωσιμᾶν, καὶ τῷ οὐραίῳ ὑπέσαινε, καὶ τὸ κατὰ πᾶν εἴκειν τῷ γέροντι δῆλος ἦν. Ζωσιμᾶς δ' ἐκείνῳ τὸν φόρτον ἀναθεὶς ἐπωμάδιον, ἄχρι δὴ καὶ εἰς τὴν Καίσαρος ἤγαγεν· ἐμφαίνων ὡς πάντα πειθήνια τῷ ἀνθρώπῳ καθίσταται, ᾑρημένῳ κατὰ Θεὸν ζῆν, καὶ ἀπλανεῖς τοὺς δεδομένους ἄνωθεν χαρακτῆρας διατηροῦντι καθάπερ πάλαι τῷ γενάρχῃ Ἀδάμ. C

affectum statim relinquit, et in ædiculam ubi illi mos erat, pro eo atque fas erat seorsim cum Deo colloqui currit. Atque paulo post inde egressus, veluti lætus et exsultans, vultu subridenti et hilari : Abi (ad Arcesilaum inquit), abi, Chozebitæ gratia data est, et uxorcula tua modis omnibus valet : quod nequaquam obesse illi, propter Chozebitæ præsentiam, casus acerbus potuerit. Neque id falsum fuit ; nam eadem in re uterque miraculum pariter edidit. Novum præterea Joannem istum peregisse vitæ genus ferunt, ita ut cuniculatim meatum quemdam tortuosum sub terra effoderit : ibique turbam frequentem aversans, quietem consectatus sit. De Zosima autem illud quoque B memoriæ proditum est. Ibat vir sanctus aliquando Cæsaream, asellum secum trahens : cui res quasdam necessarias gestanti, subito institit leo. Atque is jumento rapto, aufugit. Consecutus autem eum per sylvam est tardiore gradu senex. Leo, quoadusque ad eum Zosimas pervenit, asini carnibus interea exsatiatus, discedere ab eo parabat. Porro Zosimas hianti ore hilarius leonem inspiciens :
738 Atqui, inquit, o amice, mihi ea vis non est, ut humeris asini clitellas portare valeam, qui eo ætatis pervenerim, et egestate emarcuerim. Subeundum igitur tibi onus est, et naturæ prærogativa rejecta, contra quam recepta jura ferunt, faciendum, siquidem liberari a me et fera amplius esse vis. Ibi tum leo, perinde atque semel feritatem abjecisset, sensim ad Zosimam accedit, cauda hominem distringit, et in rebus omnibus se illi pariturum ostendit. Senex autem Zosimas imposito humeris leonis fasce, Cæsaream usque eum duxit : satis aperte declarans, omnia obedire homini ei, qui ex præscripto Dei vitam sibi degendam statuerit, constanterque sibi datam olim non aliter atque generis principi Adamo imaginem ac figuram absque ullo errore conservaverit.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Περὶ τοῦ ἄλλου ἁγίου Ζωσιμᾶ, καὶ τῆς Αἰγυπτίας Μαρίας καὶ Θεοδώρας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Καὶ ἕτερος δὲ Ζωσιμᾶς τηνικαῦτα διέπρεπεν, οὐ τὸν μόναυλον μετιὼν βίον, ἀλλ' ἔν τινι τῶν κατὰ Παλαιστίνην μοναστηρίων τὸν κοινοβιακὸν ἆθλον ἀνύων· ὅν φασι καὶ τῇ Αἰγυπτίᾳ τὰ μυστικὰ τελέσαι ἱερωσύνῃ συζῶντα· Αἰγυπτίαν ἐκείνην, ἣν τοσοῦτον τῇ τῆς σαρκὸς ἡδονῇ καθηδυπαθῆσαι τὰ D πρῶτα φασὶν, ὡς μηδὲν ἐλλελοιπέναι τῆς σαρκικῆς ὕβρεως ἄπρακτον, ἐς τόσον δ' ὑπερβολῆς ἐλάσαι κακὴν, ὡς μηδὲ λόγῳ παριστᾶν ἔχειν δύνασθαι· ἐπὶ τόσον δ' αὖθις ἀναβῆναι καλοῦ, ὡς ἑκάτερον παρ' ἑκατέρῳ ἔχειν γνωρίζεσθαι. Ἀλλ' ὅπως μὲν ἐξ Αἰγύπτου γεγεννημένη οἵῳ βίῳ ἐχρήσατο, πολλοὺς τῷ τῆς ἀκολασίας ἀπείρῳ ἀνδραποδίσασα· καὶ ὡς ἐπὶ προσκυνήσει τοῦ θείου ξύλου ἰοῦσα δυναστείᾳ θείᾳ ἐλαύνετο· καὶ ὡς ἐκεῖθεν ἀπάρασα καὶ τὸ ῥεῖθρον Ἰορδάνου διέβη, καὶ πρὸς τὴν ἐσωτέραν ἔρημον ἧκε, μηδενὶ ἀνθρώπων προσομιλήσασα, εἰ μὴ μόνῳ δὴ τούτῳ τῷ Ζωσιμᾷ, ἄσιτος καὶ ῥακίων ἐκτός· ἔτι τε ὅπως Ζωσιμᾷ τουτῳὶ προσωμίλησε, μετέωρος τῇ εὐχῇ γενομένη· καὶ ὡς τὸν βίον κατέληξε, καὶ τῆς

CAPUT V.

De altero sancto Zosima. De Maria Ægyptiaca et Theodora Alexandrina.

Alter vero tum quoque enituit Zosimas, non ille quidem solitariam degens vitam, sed in quodam Palæstinæ cœnobio inter monachos commune certamen persequens. Quem sacerdotio fungentem, rem divinam arcanorum mysteriorum Ægyptiacæ illi fecisse aiunt, illi, inquam, Ægyptiacæ, quæ tantopere primum carnis voluptate diffluxisse dicitur, ut nihil prorsus carnalis petulantiæ intentatum reliquerit : eoque vitiosæ libidinis pervenerit, ut eam verbis eloqui nemo possit. Deinde vero ad summam virtutem ita evasisse, ut altera ab altera illustraretur. Sed enim ut illa in Ægypto prognata, et quod vitæ genere usa, multos libidinis magnitudine in potestatem suam ceu mancipia redegerit : et ut divino nutu ad sacrosanctum lignum venerandum excita, in viam se dederit, atque inde divertens Jordanis quoque flumen transierit, et in interiorem solitudinem se abdiderit, neque cum quopiam homine præterquam uno isto Zosima collocuta sit, cibo-

que simul et vestitu abstinuerit; denique ut inter precandum in sublime sublata, cum Zosima hoc verba contulerit, vitamque hanc finierit; et de divina communione participaverit, nec non ut illi leo sepulcrum effossum a se paraverit, **739** et vitæ ipsa exemplum pœnitentiam agere volentibus commodissimum reliquerit; Sophronio, qui olim Hierosolymitanam sedem antistes exornavit, memorandum relinquemus, qui eleganter sanctæ ejus feminæ et Zosimæ vitam descripsit. Mihi namque ad alia exponenda properanti, his immorari non licet. Cæterum paulo ante hoc tempus, Theodora illa inter feminas admiranda illustris fuit, quam ad Alexandrinæ urbis regionem nonam animo magno monasticæ vitæ certamen pertulisse fama est. Fraude enim quadam furtim in stuprum adducta, posteaquam se divinum Numen læsisse cognovit, divitias omnes atque generis splendorem mandato Dei posthabens, et sub virili habitu muliebria occultans, eam quæ supra naturam est vitam exegit. Eamque rem ita contexit, ut crimen etiam illud subierit, quasi pueri procreati pater fuisset. Quam illa apertam calumniam ita fortiter sustinuit, ut puerum perinde atque ipsius esset, mandra sua monasticaque cella expulsa receperit, eumdemque coacta tenerum, quoad in virum evasit, educaverit: cum crimine se, exigua corporis parte exhibita, liberare potuisset. Illa vero ad finem usque sexum, sicuti instituerat, celare perseveravit. Maximis etiam gratiarum donis est cohonestata, adeo ut et feris imperarit, eamque de rebus quibusque precantem Deus exaudierit: ad quem tandem, laborum suorum præmia receptura, migravit. Eam porro migrationem monasterii præfecto ostendit auctor ipse et conciliator bonorum, ascensum videlicet quemdam mirificum, et domum longe splendidissimam, per quam Theodora ipsa a comitatu et satellitio illustri producebatur.

A θείας κοινωνίας ἠξίωται, ὀρυχῇ τε λέοντος τάφος αὐτῇ ἐσχεδίασται, βίον λιποῦσα τοῖς μετανοεῖν ἐθέλουσι δεξιώτατον· Σωφρονίῳ τῷ τῶν Ἱεροσολύμων τὸν θρόνον πάλαι κοσμήσαντι καταλείψομεν, προσηκόντως τὸν βίον τῆς ὁσίας καὶ Ζωσιμᾶ ἱστορήσαντι. Ἐμοὶ γὰρ οὐ θέμις τούτοις ἐνδιατρίβειν πρὸς ἕτερα τὴν σπουδὴν προθεμένῳ· ναὶ μὴν καὶ ἡ θαυμαστὴ γυναικῶν Θεοδώρα μικρὸν ἄνωθεν ἐγνωρίζετο· ἣν κατὰ τὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἔνατον γενικῶς τὸν τῆς ἀσκήσεως ἆθλον μάλα διενεγκεῖν λόγος. Ἐξαπάτῃ γάρ τινι εἰς μοιχείαν κλαπεῖσα, ἐπεὶ ἔγνω Θεῷ προσκρούσασα, πλοῦτον ἐκεῖνον καὶ τὸ τοῦ γένους ἐπίσημον δεύτερα θεμένη τῆς ἐντολῆς, ἐν ἀνδρῴῳ σχήματι τὰ γυναικῶν ὑποκρύπτουσα, ἔλαθε βιώσασα ὑπὲρ φύσιν· καὶ ἐπὶ τόσον συγκαλύψαι τὸ δρᾶμα, ὡς καὶ B δίκην ὑποσχεῖν, ὡς ἄρα εἴη καὶ πατὴρ παιδὸς γεγονώς, καὶ τοσοῦτον τὰ τῆς συκοφαντίας ἐπικρατῆσαι, ὡς καὶ τοῦ παιδίου οἷάπερ οἰκείου ἀντιλαβέσθαι τῆς μάνδρας ἀπελαθεῖσαν, ἐκθρέψαι τε βίᾳ τὸ νήπιον, καὶ εἰς τέλειον ἄνδρα προαγαγεῖν, ἐνὸν μικρά τινα παραδείξασαν ἀπαλλάττεσθαι· ἡ δὲ ἀλλὰ μέχρι τέλους διέμεινε σπεύδουσα τὸ λαθεῖν. Μεγίστων δὲ τῶν χαρισμάτων ἀξιωθεῖσα, ὡς καὶ θηρίοις ἐπιτιμᾶν, καὶ ἄλλ' ἄττα δεομένης ὑπακούειν Θεὸν, πρὸς ἐκεῖνον δὴ καὶ μεθίσταται τὰ γέρα ληψομένη τῶν πόνων. Ἃ δὴ παρέδειξεν ὁ πρύτανις τῶν ἀγαθῶν τῷ τῆς μονῆς προεστῶτι, ἄνοδόν τινα ὑπερφυᾶ καί τινα κατοικίαν πολὺ τὸ λαμπρὸν ἐπιδεδειγμένην· δι' ἧς ὑπὸ περιφανεῖ τῇ δορυφορίᾳ ἡ Θεοδώρα προήγετο.

CAPUT VI.

Quæ res in civitate Negra acciderint, et de sancto Aretha martyre.

Eadem tempestate et Arethas martyr certamen pro Christo obiit in civitate cui Negræ nomen est. Ei ille toti a majoribus ipsis Deo dicatæ præfuit. Sita vero est alicubi ad fines Arabiæ felicis. Hanc rebus plerisque florere, et quæ Deo grata essent facere, humani generis inimicus minime ferens, sævam adversus eam concitavit procellam. Namque in Judæum quemdam illapsus, Mosen quidem patrem et legislatorem se habere gloriantem, re autem ipsa prorsus a legibus **740** et jure naturæ abhorrentem, atque in finitima Homeritarum regione tyrannidem exercentem, contra eam quam dixi, consurrexit urbem. Ac posteaquam illam adortus, omniaque expertus nihil egit, quod simul et mœnibus munitissimis, et militum virtute, quos in urbe habebant, tyrannum cives repellerent, ad veterem patris sui armaturam, mendacium scilicet ipsum, se convertit: et amici persona sumpta pacem cum illis pepigit, atque ut sibi cum paucis videndæ urbis gratia eam ingredi liceret, petiit, jurejurando per patrii Dei nomen interposito, nihil

C

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Περὶ τῶν κατὰ τὴν Νεγρὰν πόλιν γεγενημένων, καὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀρέθα.

Ἐν δὲ τῷ τότε καὶ Ἀρέθας ὁ μάρτυς τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διήνεγκε, κατὰ πόλιν λεγομένην Νεγρὰν, ἧς ἐκεῖνος ἡγεῖτο, ὅλης ἐκ προγόνων ἀνακειμένης Θεῷ· κεῖται δὲ αὕτη περί που τὰ ὅρια τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας· ἣν δὴ καλῶς ἔχουσαν καὶ τὰ φίλα Θεῷ πράττουσαν, ὁ τοῦ γένους πολέμιος ἥκιστα ἐνεγκὼν, ἄγριον κατ' ἐκείνης ἀνεῤῥίπιζε κλύδωνα. Καὶ γάρ τινα ὑποδὺς Ἰουδαῖον, Μωσῆν μὲν ἐπαυχοῦντα πατέρα καὶ νομοθέτην δῆθεν, ταῖς ἀληθείαις δὲ πόῤῥω καὶ νόμων, καὶ τῶν θεσμῶν τῆς φύσεως πάμπαν ἀλλότριον· τῆς γειτόνων δὲ χώρας τῶν Ὁμηριτῶν τυραννοῦντα, κατὰ τῆς εἰρημένης D ἐπανίστησι πόλεως. Καὶ ἐπειδὴ πᾶσαν πεῖραν ταύτῃ προσαγαγὼν ἄπρακτος ἦν, καὶ τῷ τῶν τειχῶν ὄγκῳ, καὶ ταῖς τῶν ἔνδον στρατηγικαῖς ἐμπειρίαις ἀποκρουομένων τὸν τύραννον, ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὅπλον τὸ ψεῦδος ἐχώρει· καὶ φιλίας πρόσωπον ὑποδὺς σπένδεται· καὶ θέας χάριν μετ' ὀλίγων ἠξίου ἔνδον γενέσθαι, τὸν πατρῷον Θεὸν ἐπομνύμενος, μηδέν τι κακὸν ἐννοῆσαι ἢ διαπράξασθαι. Οἱ δὲ πείθονται· καὶ ἐπεὶ ἔνδον ἐγεγόνει τειχῶν, αὐ-

τίκα τὸ προσωπεῖον καὶ τὴν σκηνὴν ἀποθέμενος, A ὁμόσε τοῖς Χριστοῦ προβάτοις ὁ λύκος ἐχώρει. Καὶ ἐπεὶ μεταπείθειν ἐπιχειρῶν ἀποσχέσθαι Χριστοῦ, τοῦ σκοποῦ διημάρτανε, τοὺς μὲν ξίφει, τοὺς δὲ πυρὶ καὶ ἄλλαις βασάνοις, ὁλοκαύτωμα τὴν πόλιν πᾶσαν προσῆγε Θεῷ· ἐν οἷς Ἀρέθας ὁ γενναιότατος τὸν μαρτυρικὸν ἀνεδήσατο στέφανον. Ἀνδρίζεται δ' ἐνταῦθα καὶ ἄλλος παῖς μιᾶς τῶν ὑπὸ πυρὰν ἀπαγομένων γυναικῶν. Τοῦτον γὰρ νήπιον ὄντα παρακατέχων ὁ τύραννος, ἀποσπᾷν ἐπειρᾶτο, σαίνων καὶ πᾶν εἴ τι θέλγον νηπίου ψυχὴν προϊέμενος. Τὸ δὲ τὴν μητέρα ὁρῶν, πρὸς αὐτὴν ἐκτρέχει κατὰ τοῦ μηροῦ τὸν τύραννον ἐνδακόν· καὶ οὕτω σὺν τῇ μητρὶ θῦμα εὐῶδες κεκαλλιέρηται τῷ Θεῷ. Ἀλλ' ἡ μὲν πόλις οὕτω καὶ πυρὶ καὶ ξίφει ἀνήχθη Θεῷ· ὅλη καλὴ καὶ οἷά περ ἄμωμος νύμφη τῷ ἀθανάτῳ συνήφθη νυμφίῳ. B Οὐ μὴν δ' οὕτως ἠπίως μάλα τὸ αἷμα ἐκείνων προσηκάμενος ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἠνέσχετο μὴ καὶ δίκην ἀξίαν λαβεῖν τῆς ἀνοσίου δραματουργίας. Ἀλλ' ὁ μὲν Δουναὰν, τὴν πόλιν ἑλὼν, ἔλαθε καὶ ἄκων ἐκείνην παραπέμψας τῇ ἀθανάτῳ ζωῇ· ἑαυτὸν δὲ καὶ τῆς προσκαίρου μετ' αἰσχύνης ἀπαλλάξας, καὶ τοῖς ἀθανάτοις κολαστηρίοις παραπέμψας ἀθλίως. Ἐπεὶ γὰρ Ἰουστῖνος ταῦτα πύθοιτο, ὅσα τε ὁ Ὁμηρίτης κατὰ τῆς πόλεως ἐτεχνάσατο, καὶ ὅσα κατὰ τῶν ἁγίων ᾤχετο δράσας, σφόδρα χαλεπήνας τοῖς πεπραγμένοις, θυμοῦ πίμπλαται· καὶ Ἐλεσβαὰν τῷ τῶν Αἰθιόπων ἡγουμένῳ τὰ Χριστιανῶν μάλα πρεσβεύοντι γράφει, πρὸς ἔνδικον ζῆλον διερεθίζων τοῦ ἐπιόρκου καὶ δυσσεβοῦς, ὡς ἂν ἁπάσῃ τέχνῃ καὶ στρατηγίᾳ βασιλεῖ C πρεπούσῃ, ἐκτρίψῃ μὲν ἐκεῖνον, ποινὴν δὲ ἀξίαν λήψαιτο τῶν Χριστοῦ θρεμμάτων. Ὁ δὲ καὶ οἴκοθεν ὁρμῆς ἔχων τῷ διὰ Χριστὸν ἔρωτι, καὶ συμμαχίαν δ' οὐκ ἐλαχίστην ἐκ βασιλέως λαβὼν, τῶν ἀνὰ τὴν Ἕω καὶ Αἴγυπτον στρατιωτικῶν ταγμάτων, καὶ τῇ σταυρικῇ πανοπλίᾳ θωρακισθεὶς, ἔπεισι τῷ Ἑβραίῳ· καὶ δὴ καὶ πεζῷ καὶ νηΐτῃ στρατῷ προσβαλὼν αὐτῷ (παράλιον γὰρ ἐκείνῳ τὸ πλεῖστον τῆς ὑπηκόου ἐτύγχανεν ὂν), γενναίως μάλα ἐκείνῳ συῤῥήγνυται· καὶ δυναστείᾳ κρείττονι καθυπερτερήσας, ζωγρίαν μὲν ἐκεῖνον καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ γένος οἱ προσηκόντων εἷλε· καὶ ἔργον μαχαίρας ἅπαντας ποιησάμενος, ἔτι δὲ καὶ τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν ἅπασαν ἀνάστατον ἐργασάμενον καὶ εἰς τέλος πολιορκήσας, κλέος ἀείμνηστον ὁ ἀοίδιμος ἐκληρώσατο. Καὶ δὴ D οὕτω συνιδὼν σύμμαχον ἐσχηκὼς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν Ἐλεσβαὰν ὁ μακάριος, ὡς πανωλεθρίᾳ ὑπαγαγεῖν τὸν τῷ σταυρῷ ἀντικαθιστάμενον Ἰουδαῖον, Ἰσόῤῥοπον μὲν, ἔφησε, παμβασιλεῦ, οὐκ ἂν ἔχοιμί σοι ἀποδοῦναι τῆς τοσαύτης ἕνεκα συμμαχίας· ἣ δέ μοι πρόσεστι βασιλεία, τὸ πᾶσί γε δοκοῦν ἀξιέραστον, σὴν χάριν, σήμερον ἀποτίθεμαι.» Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα ἀποθέμενος, προσῄει τῷ ἱερῷ· καὶ τὰς τρίχας περιελὼν, καὶ τὸ τραχὺ τῶν μοναχῶν τριβώνιον ὑποδὺς, στενῷ τινι κελλίῳ ἀπρόσιτον διὰ βίου ἑαυτὸν ἐποίει καθείρξας, ἄρτῳ μόνῳ καί τισι λαχάνοις εἰς σίτισιν χρώμενος. Κἀκεῖσε ὁσίως τὸν τῇδε βίον λιπὼν, πρὸς τὴν ἀγήρω καὶ μακαρίαν μετέβαινε βιοτήν. Ἀλλ' ἵνα μὴ τοιαῦ-

se mali aut cogitaturum, aut facturum. Illi vere sunt assensi. At ubi tyrannus intra muros acceptus est, non diu moratus, persona et figmenti scena posita, cum Christi ovibus lupus est congressus. Et postquam periculum cives a Christo avertendi fecit, atque a scopo consilii sui aberravit, alios tandem ferro, alios autem igni et tormentis variis, civitatem videlicet universam holocaustum Deo obtulit. Inter quos Arethas generosissimus martyrii recepit coronam. Egregium quoque ibi virilis animi specimen edidit alius quidam, mulierculæ unius, ex eis quæ ad pyram accensam rapiebantur, filius. Hunc etenim tenerum adhuc, tyrannus retinens, distrahere a matre conabatur, demulcens illum, et quidquid ad animum adolescentuli alliciendum faceret, objiciens. Ibi vero puer matrem aspiciens, femur tyranni momordit et ad illam procurrit, atque ita una cum matre sacrificium suaveolens per litationem ad Deum est transmissus. Ac civitas quidem universa ad hunc modum ferro et igni Deo est oblata, et veluti pulchra et irreprehensibilis sponsa immortali conjuncta Sponso. Verum enim vero cum universitatis hujus Deus libenter admodum sanguinem illorum reciperet, non tamen sustinuit, quin debitas tam impiæ et flagitiosæ crudelitatis pœnas sumeret. Porro Dunaan ipse (hoc enim tyranni nomen erat) civitate ita capta, non animadvertit, se invitum quoque illam ad sempiternam transmittere, sibi ipsi autem cum probro temporaneam hanc adimere vitam, miserandumque in modum se ad perpetua dejicere supplicia. Postquam enim Justinus quæcunque Homerites adversus urbem eam fraudulenter instituisset, et contra sanctos facere perrexisset, intellexit, ob factum id vehementer commotus, et ira percitus est. **741** Illicet ad Elesbaan Æthiopum ducem Christianorum sacra apprime colentem scribit, ad legitimam illum vindictam de perjuro illo et impio æmulatione sancta sumendam concitans: ut apparatu belli omni et expeditione militari, quæ regem deceret, illum quidem contereret, pœnam autem condignam pro cæsis Christi ovibus exigeret. Ille porro sua quoque sponte, pro suo in Christum amore ad id propensus, auxiliis ab imperatore non pœnitendis, ex militaribus quæ in Oriente et Ægypto erant copiis, acceptis, armatura crucis se instructum munit, et adversus Hebræum ducit. Atque terra marique cum exercitu hostem, cujus ditio plurima ex parte maritima erat, adortus, fortiter admodum cum eo signa confert, et virtute majore in prælio victor evadit, hostemque una cum multis aliis genere sibi conjunctis vivum capit, et omnes eos ferro cædit. Et præterea oppidi ejus regione omni expugnata, atque prorsus devastata, gloriam sibi princeps inclytus parit sempiternam. Cæterum cum beatus ille Elesbaan probe sibi conscius esset, belli se socium auxiliatoremque habuisse rerum omnium Deum, cujus ope interne-

tione adversarium crucis Judæum concidisset : « Quod quidem, summe imperator, inquit, tibi pro eo atque par est, pro subministrato mihi tanto auxilio reddam, non habeo. Quod vero mihi est regnum (id quod apud omnes habetur charissimum) tua gratia hodie depono. Atque cum hisce verbis purpura diademateque abjecto, sacram ædem ingressus est. Et capite raso, asperoque monachorum pallio sumpto, in augustam quamdam cellam, ita ut per vitam omnem adiri non posset, se abdidit; ibique pane solo et oleribus quibusdam pro cibo usus est : et deinde vita sancte finita, ad felicem et sempiternam transiit mansionem. Verum, ne talia multa mihi recensenti, ad prolixiorem magnitudinem institutum excrescat opus, ad reliquam historiam exponendam revertor.

τα πάμπολλα ἐκδιηγουμένῳ ἐπιπολὺ μήκους ἐκβαίη μοι τὸ προκείμενον, ἐπὶ τὸ τῆς ἱστορίας αὖθις ἐπάνειμι συνεχές.

742 CAPUT VII.

Ut Justinianus magnus, imperio suscepto, professionem et fidem Chalcedonensem defenderit : Theodora vero conjux ejus, magis ad partes eorum qui unam naturam Christo tribuunt, fuerit inclinata.

Annum octavum, et præterea mensem nonum, diemque tertium in imperio Justinus agebat, in extrema jam constitutus senecta, atque ad rerum publicarum administrationem minime idoneus erat, præterquam quod morbo etiam quodam gravi distinebatur. Justinianum igitur sororis suæ filium, patricium, ducemque summum, imperii socium legit. Justinianus more solenni Augustus declaratus primo Xanthici mensis die, qui Aprilis dicitur, avunculum prima deinceps Loi sive Augusti (tum enim is extremum diem suum obiit) amisit, cum quo menses quatuor imperavit. Integrum autem imperii Justini tempus annorum novem triumque mensium fuit. Justinianus porro ubi imperio toto solus potitus est, synodus Chalcedonensis Justini sanctionibus in omnibus ubique ecclesiis obtinebat, quemadmodum supra a me dictum est. Adhuc tamen in quibusdam provinciis res ecclesiasticæ propter turbas in statu suo non erant. Potissimum vero id mali in urbe imperiali, et Alexandria ipsa obversabatur: ubi etiam non ita libere prorsus jactabatur. In urbe imperante post Epiphanium, qui Ecclesiæ annis sedecim præfuerat, et Joanni ex scholasticis (is autem annum unum episcopatum gessit) successerat, Anthimus Trapezunte translatus, nulla gloria episcopatum administrabat : Alexandriæ vero Dioscori, quem diximus, successor Theodosius, sacra curabat. Uterque vero, et Anthimus et Theodosius, unam naturam in Christo esse, post unionem opinabantur. Verum Justinianus magno animo Chalcedonensem synodum defendebat, sanctionibusque ejus admodum addictus erat. Conjux autem ejus Theodora, eos qui unam profitebantur naturam, idipsum magis veritati consentaneum esse arbitrata, tuebatur. Si quando enim de fide oboritur controversia, non modo parentes a liberis, et contra, sed etiam conjux a marito suo, et vir a conjuge per seditionem dissentit. Justinianus sane et Theodora, nescio quo pacto (fortasse autem ex composito) opiniones diviserant, **743** ita ut ille quidem duas naturas in Christo post unionem profitentes

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ὡς ὁ μέγας Ἰουστινιανὸς τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, τῆς ἐν Χαλκηδόνι ὑπερίστατο πίστεως· Θεοδώρα δὲ ἡ γαμετὴ τοῖς τὴν μίαν φύσει δοξάζουσι μᾶλλον προσέκειτο.

Ἔτος μὲν ὄγδοον Ἰουστῖνος ἦγεν ἐν τῇ ἀρχῇ πρὸς μησὶν ἐννέα καὶ ἡμέραις τρισίν. Βαθύτατα δὲ ἤδη γηράσκων, καὶ οὐχ ἱκανὸς ὢν ἔτι πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἐξαρκεῖν προστασίας, ἄλλως τε καὶ νόσῳ τινὶ χαλεπῇ βαρυνόμενος, Ἰουστινιανὸν τὸν ἀδελφιδοῦν συμβασιλεύειν αἱρεῖται, πατρίκιον ὄντα καὶ ὕπατον καὶ στρατηγόν. Καὶ δὴ ὡς ἔθος τυχὼν ἀναῤῥήσεως τῇ πρώτῃ τοῦ Ξανθικοῦ μηνὸς ὃς Ἀπρίλλιος κέκληται, τὸν θεῖον ἔσχε κατὰ τὴν πρώτην αὖθις τοῦ Λώου εἴτουν Αὐγούστου μηνὸς, τὴν τελείαν ὑπελθόντα ἡμέραν, τέσσαρας μῆνας τούτῳ συμβασιλεύσας· τὰ ὅλα δὲ τῇ αὐτοκρατορικῇ ἀρχῇ ἔτη ἐννέα ἐκεῖνον πρὸς μησὶ τρισὶ διανύσαντα. Ὑποζωσάμενος δὲ τὴν ὅλην ἀρχὴν μόνος Ἰουστινιανὸς, καὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κελεύσμασιν Ἰουστίνου ἁπανταχοῦ ταῖς ἐκκλησίαις κρατυνομένης, ὥσπερ μοι διηγουμένῳ τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, ἐπὶ τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἔν τισιν ἐπαρχίαις ἀνωμάλως εἶχε καὶ περιεδονεῖτο. Μάλιστα δὲ τὸ δεινὸν, ἀνά τε τὴν βασιλεύουσαν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου ἐπεχωρίαζεν, οὐκ ἀδεῶς μέντοι καὶ ἐν ταύταις περιθρυλλούμενον. Τὴν μὲν οὖν ἐπισκοπὴν τῆς βασιλευούσης μετὰ τὸν Ἐπιφάνιον, ἐπὶ ις' ἔτεσι τῆς Ἐκκλησίας προστάντα, ὃς τὸν ἀπὸ σχολαστικῶν διεδέξατο Ἰωάννην, ἐφ' ἑνὶ ἔτει ἱερατεύσαντα, Ἄνθιμος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος μετατεθεὶς, ἀκλεῶς ἐπρυτάνευε· τῆς δὲ Ἀλεξάνδρου μετὰ τὸν εἰρημένον Διόσκορον, Θεοδόσιος ἐξηγεῖτο· ἄμφω δὲ Ἄνθιμός τε καὶ Θεοδόσιος τὴν μίαν φύσιν ἐδοξαζέτην ἐπὶ Χριστοῦ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰουστινιανὸς μάλα γενικῶς τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἀντείχετο, καὶ τοῖς ἐκτεθειμένοις ταύτῃ λίαν προσέκειτο. Ἡ δὲ γαμετὴ Θεοδώρα τῶν μίαν ὁμολογούντων φύσιν ἀντεποιεῖτο, οἰομένη τοῦτο μᾶλλον ἀληθείας ἐχόμενον. Καὶ γὰρ ὁπηνίκα περὶ πίστεως συμβαίη γίνεσθαι τὴν διαφορὰν, οὐ μόνον πατέρες πρὸς παῖδας καὶ ἔμπαλιν, ἀλλὰ καὶ γυνὴ πρὸς τὸν ἴδιον γαμέτην, καὶ ἀνὴρ πρὸς τὴν γαμετὴν διαστασιάζουσιν. Ἰουστινιανὸς δὲ καὶ Θεοδώρα οὐκ οἶδ' ὅπως εἴτε κατ' οἰκονομίαν τὰς δόξας διείλοντο· ὡς ἂν ὁ μὲν τῶν δύο φύσεις λεγόντων ἐπὶ Χριστοῦ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ὑπερασπίζοι, ἡ δὲ τῶν μίαν πρεσβευόντων φύσιν. Ὅμως πρὸς ἀλλήλους ἐφαίνοντο

μηδαμῶς ἐνδόντες, ὁ μὲν τοῖς ἐν Χαλκηδόνι ὁρισθεῖσι γενναίως μάλα προσμένων καὶ τούτων ἀντιποιούμενος, ἡ δὲ τοῖς ἐναντίοις μάλιστα προσκειμένη, τῶν μίαν φύσιν δοξαζόντων πολλὴν πρόνοιαν ἐποιεῖτο, μηδὲ τῶν ἡμεδαπῶν ἀμελοῦσα· τέως γε μὴν ἐκείνους μεγάλοις χρήμασιν ἤγαλλε συναιρομένη τὰ μάλιστα.

A propugnaret, hæc autem unam asserentibus naturam adhæreret. Neque sibi invicem quidquam concedere videbantur: Justinianus scilicet in Chalcedonensibus decretis fortiter admodum persistens, eaque defendens; Theodora vero adversæ maxime parti addicta, quæ eis quæ naturam unam deprædicabant, multam curam præstabat, neque nostrates interim prorsus negligens. Illis vero tum ingentem impendebat pecuniam, eosque quam maxime adjuvabat.

ΚΕΦΑΛ. Ιϛ'.

Ὡς μετεκλήθη Σευῆρος αὖθις· καὶ περὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ· καὶ ὡς Ἀνθίμῳ τῆς ἰδίας λύμης μετέδωκε· καὶ ὅπως ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡ τετάρτη σύνοδος ἐκηρύττετο.

Ἡ δὴ οὕτως ἔχουσα γνώμης καὶ πολλήν τινα ἐπάγουσα πεῖραν Ἰουστινιανῷ, πείθει μόλις καὶ μετάπεμπτον ἐποίει Σευῆρον κατὰ τὴν Βύζαντος. Ἐμφέρονται τοίνυν αἵ τε Σευήρου εἰσέτι ἐπιστολαὶ πρός τε τὴν βασίλισσαν Θεοδώραν καὶ Ἰουστινιανόν· δι' ὧν δείκνυται, ὡς τὰ μὲν πρῶτα τὴν μὲν πρὸς ἐκείνους ὁδὸν ἐν ἀναβολαῖς ἐποιεῖτο· μεθ' ὃ τὸν τῆς Ἀντιόχου καταλέλοιπε θρόνον. Ἀλλ' ὕστερον ἧκε καὶ γέγραφεν ὡς, ἐπεὶ τὴν βασιλίδα καταλάβοι τῶν πόλεων, ἐπίσης φρονοῦντα καὶ Ἄνθιμον εὑρίσκει, καὶ τῆς παραπλησίας ἐκείνῳ εἶναι περὶ τὸ θεῖον νομίσεως· καὶ πείθει κἀκεῖνον τὸν θρόνον ἀπολιπεῖν. Γράφει δὲ ταῦτα πρὸς Θεοδόσιον τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου· ἐν οἷς καὶ βρενθυόμενος φαίνεται, ὡς πείσειε τὸν εἰρημένον Ἄνθιμον, τὰ τοιαῦτα ἐναγῆ δόγματα τῆς τε προσκαίρου δόξης καὶ τῆς ὑπερτάτης καθέδρας προκρῖναι. Ἀλλὰ καὶ Ἀνθίμου ἐπιστολαὶ περὶ τούτων ἐμφέρονται, καὶ Θεοδοσίου αὖθις πρός τε Σευῆρον καὶ Ἄνθιμον ἃς δὴ καὶ παρῆκα, ὡς ἂν μὴ πολύ τι στῖφος τῶν τοιούτων τῷ παρόντι βιβλίῳ ἐπεισκυκλήσω. Ὅμως ὡς μὴ σύμφωνοι βασιλεῖ καθεστῶτες, ἀλλ' ἀπεναντίας τοῖς ἐκείνου ἰόντες κελεύσμασι, καὶ μὴ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀποδεχόμενοι σύνοδον, καὶ ἄμφω Ἄνθιμός τε καὶ Θεοδόσιος τῶν ἰδίων θρόνων ἠλάθησαν. Τὸν μὲν οὖν τῆς Ἀλεξάνδρου Ζωΐλος διαδέχεται· τὸν δὲ τῆς βασιλίδος, Μηνᾶς· καὶ συνέβαινεν ἐν ἁπάσαις δὴ τηνικαῦτα ταῖς ἐκκλησίαις τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον διαῤῥήδην κηρύττεσθαι, καὶ μηδένα ταύτην τολμᾷν ἀναθέματι περιβάλλειν ἢ διαβάλλειν· τοὺς δὲ μὴ οὕτως ἔχοντας, πάντα τρόπον συνελαύνεσθαι· ὥστ' εἰς συγκατάθεσιν ἰέναι καὶ τὰ αὐτῆς ἀναγκάζεσθαι στέργειν. Ἐξήνεγκε δὲ καὶ νόμον Ἰουστινιανὸς, ἐν ᾧ τόν τε Σευῆρον σὺν ἄλλοις ἀναθεματίζει, καὶ τοὺς ἐκείνῳ προσκειμένους, καὶ τὴν ὀθνείαν δόξαν πρεσβεύοντας, καὶ ὑποτίθησιν ἀγρίαις κολάσεσιν· ὡς ἐντεῦθεν πάντας δέει ἐλαυνομένους, καὶ τὰς ἑκασταχοῦ ἐκκλησίας τὸ ἓν φρονῆσαι· καὶ μηδέν τι τοῦ λοιποῦ σχίσμα ταῖς ἐκκλησίαις ἀπολειφθῆναι, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους συμβῆναι τοὺς τῆς ἑκάστης διοικήσεως πατριάρχας, καὶ τοὺς κατὰ μέρος ἐπισκόπους τοῖς ἐξάρχοις ἕπεσθαι, καὶ ἀναφανδὸν ἐπὶ πᾶσαν τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαν, τέσσαρας μόνας

CAPUT VIII.

B *Ut Severus revocatus sit. De epistolis ejus. Et ut Anthimo perniciem corruptelamque suam communicaverit. Et ut in omnibus ecclesiis quarta synodus laudata sit et prædicata.*

Cujus cum ea esset sententia, sæpius illa Justinianum aggressa, vix tandem ei persuadet, ut Severum Constantinopolim evocet. Circumferuntur hodie quoque Severi ad Theodoram Augustam et Justinianum ipsum epistolæ, ex quibus intelligitur cum initio quidem profectionem ad eos suam, ex quo Antiochenam reliquit sedem, distulisse, postea vero venisse scripsisseque se, cum ad imperantem pervenisset urbem, reperisse, et Anthimum eadem sentire, eamdemque secum de divino numine opinionem illum obtinere: seque illi etiam, ut thronum suum relinqueret, persuasisse. Scribit autem hæc quoque ad Theodosium Alexandriæ episcopum, in quibus litteris gloriari etiam videtur, quod in C eam sententiam eum ipsum Anthimum adduxerit, ut ejusmodi detestanda dogmata temporaneæ etiam isti gloriæ supremæque cathedræ præferret. Sed et Anthimi hisce de rebus, atque itidem Theodosii ad Severum et ad Anthimum epistolæ exstant: quas eam ob causam prætermisi, ne ingentem talium scriptorum copiam in hoc opere accumularem. Enimvero quod cum imperatore non consentirent, sed contra illius jussiones venirent, et Chalcedonensem synodum non reciperent, uterque et Anthimus et Theodosius e sedibus suis deturbati sunt. Itaque in Alexandrina Zoilus, in Constantinopolitana autem Menas successit. Accidit tum, ut in ecclesiis omnibus synodus Chalcedonensis D clare prædicaretur, et ut nemo illam vel anathemate vel calumnia expetere auderet. Qui vero aliter facerent, omnibus **744** modis adigebantur, ut pedibus in camdem sententiam irent, in eaque conquiescere cogerentur. Promulgavit quoque constitutionem (1) Justinianus, in qua Severum una cum aliis anathemate ferit: et præterea quicunque illi addicti essent, opinionemque alienam complecterentur. Atque eosdem etiam gravibus pœnis subjicit. Ita factum, ut timore omnes percellerentur, et cunctæ ubique ecclesiæ idem sentirent, neque postea schisma sive dissidium aliquod in ecclesiis reliquum esset: sed ut omnes cujusque diœcesis patriarchæ inter se convenirent, et locorum quorumque episcopi duces suos sequerentur,

(1) Constit. 42. Novell. I. *Reddentes honorem*, § *Suscipimus autem*. C. De summa Trinitate.

propalamque per orbem universum in Ecclesia A quatuor tantum synodi celebrarentur : prima, Nicæna trecentorum decem et octo Patrum ; secunda, Constantinopolitana ; tertia, Ephesia prior ; quarta, Chalcedonensis. Coacta vero est quinta quoque Justiniani jussu, de qua loco suo dicemus.

CAPUT IX.

De synodis, quæ contra Anthimum, Petrum, Severum et Zooram sunt coactæ. Ut sancta quarta synodus ubique locorum sit comprobata. De Agapeto, Agathone et Joanne, Romanis episcopis, ut ii Byzantium venerint.

Illud notare convenit, eum quem diximus Anthimum Epiphanii successorem, verbo quidem sanctam quartam synodum recepisse, revera autem abominatum esse atque damnasse. Et cum B comprobare eam, atque anathemate eos jugulare, quos illa rejiceret, adigeretur, et id ipsum facere differret, alias ex aliis causas moræ confingens : interea accidit, ut Agapetus, veteris Romæ hierarcha, Constantinopolim veniret (1). Qui cum de Anthimi rebus inquireret ; multosque ab archimandritis ejus urbis, et ab aliis libellos oblatos acciperet : illi ne in conspectum quidem admisso episcopatum abrogavit. Cujus calculum monasteria etiam Palæstinæ, et Petrus Hierosolymitanus antistes, nec non reliqui ecclesiarum præfecti comprobarunt. Hunc Anthimum post Agapeti obitum synodus Constantinopoli coacta, **745** atque ipse etiam Agathon, Agapeti in Ecclesia Romana suc- C cessor, adhuc superstes, cohortati sunt, ut pœnitentiæ libellum exhiberet, eaque quæ in illum dicta essent, falsa esse probaret, atque ita ad priorem episcopatum suum Trapezuntem rediret. Porro cum ille latitaret, et synodus iterum atque tertio illum comparere, et causam dicere, objectaque sibi crimina confutare, et priorem sedem Trapezunte recipere propalam juberet, atque ipse propter timorem se occultans, copiam sui non faceret, synodus sententia contra illum publicata, dignitate sacerdotali omni eum privavit. Post Anthimum autem Menas ad thronum episcopalem ascendit, sicuti dictum est : cui Agathon papa, quod antea nunquam factum est, manus imposuit. Cum Agathon (2) adhuc in rebus humanis esset, D altera Constantinopoli provincialis synodus coacta est : cui Agathon et Menas præfuit. In hac Severi Antiochiæ, et Petri Apameæ Syriæ episcoporum, nec non Zooræ, monachi Syri res in quæstionem deductæ sunt. Adversus quos Palæstinæ, urbis Constantinopolitanæ, et secundæ provinciæ Syriæ monasteria libellos obtulerunt (3). Sedenim posteaquam deprehensi sunt rebus illicitis involuti esse, et quod maximum est, Chalcedonensem synodum anathemate configere, præterea anabaptismos aliaque nefandæ obscœnitatis plena facinora

συνόδους κηρύττεσθαι· πρώτην, τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ· δευτέραν, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει· τρίτην, τὴν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον· καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι τετάρτην. Γέγονε δὲ καὶ πέμπτη Ἰουστινιανοῦ βασιλέως θεσπίσματι, περὶ ἧς τῷ προσήκοντι καιρῷ διαλήψομαι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῶν γεγενημένων συνόδων κατὰ Ἀνθίμου, Πέτρου, Σευήρου καὶ Ζωόρα, καὶ ὡς ἡ ἁγία τετάρτη σύνοδος ἁπανταχοῦ ἐκυρώθη, καὶ περὶ τῶν Ῥώμης ἐπισκόπων, Ἀγαπητοῦ, Ἀγάθωνος καὶ Ἰωάννου, ὅπως ἐς Βυζάντιον ἧκον.

Εἰδέναι μέντοι χρεὼν, ὡς τὸν εἰρημένον Ἄνθιμον μετὰ τὸν Ἐπιφάνιον γεγονότα, καὶ τῷ μὲν φαινομένῳ τὴν ἁγίαν τετάρτην σύνοδον προσιέμενον, ταῖς δὲ ἀληθείαις βδελυσσόμενον καὶ ἀποκηρύσσοντα· ἐπεὶ ἀναδέξασθαι ταύτην ἠνάγκαστο, καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλειν οὓς ἐκείνη ἀπώσατο, διατρίβων δὲ ἦν ἄλλας ἐπ' ἄλλαις αἰτίαις συμπλάττων· συνέβη δὲ Ἀγαπητὸν τὸν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἱεράρχην, ἐπιδημῆσαι τῇ Κωνσταντίνου· ὃς Ἄνθιμον ἀναψηλαφήσας, πολλῶν ἐπιδεδομένων λιβέλλων, παρά τε τῶν τῆς πόλεως ἀρχιμανδριτῶν καὶ ἑτέρων, μηδὲ θέας ἐκεῖνον καταξιώσας, καθεῖλεν· οὗ τὴν ψῆφον καὶ τὰ ἐν Παλαιστίνῃ ἔστερξαν μοναστήρια, καὶ Πέτρος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες· ὃν δὴ τὸν Ἄνθιμον μετὰ τὴν Ἀγαπητοῦ ἀποβίωσιν, ἐν τῇ Κωνσταντίνου ἡ σύνοδος, ἀλλὰ μὲν καὶ Ἀγάθων ὁ μετ' ἐκεῖνον τῆς Ῥωμαίων ἡγησάμενος Ἐκκλησίας ἔτι ζῶν, μετανοίας βιβλίον ἐπιδοῦναι παρηγγυῶντο, ἢ μὴν τὰ κατ' ἐκείνου εἰρημένα ψευδῆ διελέγχειν, καὶ αὖθις ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπισκοπὴν τῶν Τραπεζουντίων χωρεῖν. Ἐκείνου δὲ κρυπτομένου, ἡ σύνοδος καὶ δὶς καὶ τρὶς ἐπεκήρυττε φανῆναι τὸν Ἄνθιμον καὶ ἀπολογεῖσθαι· καὶ τὰ ἐν μέσῳ προκείμενα λύοντα, τὸν πρότερον τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον λαμβάνειν Τραπεζουντίων. Ἐπεὶ δὲ δέει κρυπτόμενος ἀφανὴς ἦν, τὴν κατ' ἐκείνου ἀπόφασιν ἡ σύνοδος ἐξενεγκοῦσα, πάσης ἱερωσύνης ἀπήλασε. Μετὰ δὲ Ἄνθιμον Μηνᾶς τὸν θρόνον κατέσχεν, ὡς εἴρηται, Ἀγάθωνος τοῦ πάππα τὰς χεῖρας ἐπιθέντος αὐτῷ· ὃ μή ποτε γέγονεν. Ἔτι δὲ Ἀγάθωνος περιόντος, καὶ σύνοδος ἑτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀθροίζεται τοπικὴ, ἡγουμένου Ἀγάθωνος καὶ Μηνᾶ· ἐν ᾗ δὴ τὰ κατὰ Σευῆρον τὸν Ἀντιοχείας καὶ Πέτρον τὸν Ἀπαμείας τῆς Συρίας, καὶ Ζωόραν μοναχὸν τὸν Σύρον ἀνεκινήθη· τῶν κατὰ Παλαιστίνην καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναστηρίων καὶ τῆς δευτέρας Συριακῆς ἐπαρχίας τοὺς κατ' αὐτῶν λιβέλλους ἐπιδεδωκότων. Καὶ ἐπεὶ ἐφωράθησαν ἀθέσμοις ἐνειλημμένοι πράγμασι, καὶ τὸ μέγιστον τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀναθεματίζοντες σύνοδον, ἀναβαπτισμούς τε καὶ ἕτερα ἀρρητουργίας μεστὰ διαπεπραγμένοι, καὶ τὴν μίαν φύσιν μάλα πρεσβεύοντες, αὐτοί τε καὶ ὅσοι τοῦ ἴσου ἐκείνοις ἦσαν

(1) Apud imperatorem Justinianum Theodorici sive Theuderici legatus fuit.

(2) Hunc Latini Bonifacium nominare videntur.

(3) Constit. 42, Novell.

φρονήματος, ἐξώσθησάν τε καὶ ἀπεῤῥίφησαν· νόμου δοθέντος, μηδὲ τὰ Σευήρῳ γεγραμμένα ποσῶς ἐμφανίζεσθαι· ὅπου δ' ἂν εὑρίσκοιτο, πυρὶ δίδοσθαι· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἐς κεφαλὴν τιμωρεῖσθαι τὸν παραφυλάττειν αἱρούμενον. Τοῦτο δὲ καὶ Ὁρμίσδας ὁ πρὸ Ἀγαπητοῦ καὶ Ἀγάθωνος σύνοδον ἐν Ῥώμῃ ποιήσας ἀπέφηνεν· οὗ καὶ ἐπιστολαὶ τοῖς πεπραγμένοις ἐμφέρονται. Πρὸς τούτοις ἡ σύνοδος καὶ τὰς ἁγίας τέσσαρας οἰκουμενικὰς συνόδους θεσπίζει ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κηρύττεσθαι· τόν τε θεῖον Λέοντα, καὶ τὸν ἐκείνου τόμον, ἔτι δὲ καὶ Εὐφήμιον καὶ Μακεδόνιον τοὺς τῆς Κωνσταντίνου ἀρχιερεῖς καὶ Φλαβιανὸν τὸν τῆς Ἀντιόχου, ἐπανόδου τυχεῖν, καὶ τῆς τῶν ἱερῶν δέλτων εὐμοιρῆσαι ἀναγραφῆς, ὡς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνισαμένους· πάντων τῶν κατ' ἐκείνων γενομένων ἀφανείᾳ παραδιδομένων· ἃ καὶ οἱ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἔφοροι ἔστερξάν τε καὶ ἐβεβαίωσαν. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν βασιλέως πόλιν γενόμενα, κατά τε Ἀνθίμου, Σευήρου, Πέτρου καὶ Ζωόρα πρὸ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου ὧδε ἐγένετο. Εὐφημίου δὲ πρότερον τὴν ἱερατείαν διέποντος, καὶ Ἰωάννης ὁ πάππας τῇ Κωνσταντίνου ἐπιδημεῖ, Θευδερίχου τοῦ τῆς Ῥώμης κατάρχοντος, πρέσβυν ἐς Ἰουστῖνον τὸν ἱερέα πέμψαντος. Τῆς γὰρ Ἀρειανῶν θρησκείας ἀντιποιούμενος, πρεσβείαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐποίει, ὥστε μὴ βιάζεσθαι τῆς σφῶν δόξης ἀφίστασθαι· ἠπείλει γὰρ ἢν μὴ τοῦτο δρᾷν ἕλοιτο Ἰουστῖνος, ἐπίσης καὶ αὐτὸν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐν Νικαίᾳ θρησκεύουσι σύνοδον πράττειν. Προτραπεὶς δὲ Ἰωάννης ἐπ' ἴσῳ θρόνῳ, συνεδριάσαι τῷ τῆς Κωνσταντίνου προέδρῳ, οὐ πρότερον ἠνέσχετο τὸ πρεσβεῖον τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου παραλιπεῖν, ἕως οὗ τοῦ Εὐφημίου προὐκαθίσε· καὶ πᾶσι μὲν ὁ Ἰωάννης τῆς κοινωνίας μετέδωκε· μόνῳ δὲ τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου Τιμοθέῳ οὐχ εἵλετο κοινωνεῖν. Ταῦτα μὲν οὖν ὧς.

A peragere, et naturam in Christo unam docere, et ipsi et quicunque cum eis in eadem erant sententia explosi sunt atque rejecti. Lata quoque lex, Severi scripta conservari non debere: atque sicubi reperirentur, ut igni comburerentur: sin minus, ut capitis supplicio in eum animadverteretur, qui scripta talia sibi servanda esse statuisset. Hoc idem Ormisdas quoque, qui ante Agapetum et Agathonem episcopatum gessit, celebrata Romæ synodo decrevit: cujus etiam epistolæ in acta relatæ circumferuntur. Ad hæc synodus sanxit, ut sancta quatuor œcumenica concilia, et divus Leo ejusdemque tomus per universum orbem prædicarentur: insuper ut Euphemius et Macedonius Constantinopolitani, et Flavianus Antiochenus,
B **746** episcopi, in integrum restituerentur, atque in sacrarum tabularum album referrentur: quippe qui egregie pro veritate decertassent, rebus omnibus, quæ adversus illos cœptæ actæque essent, abolendis. Quæ aliarum quoque provinciarum atque ecclesiarum præsides approbantes confirmarunt. Atque equidem quæ in urbe imperante adversus Anthimum, Severum, Petrum et Zooram, ante sanctam magnam universalem quintam synodum gesta sunt, sic habent. Porro cum episcopatum Epiphanius superioribus temporibus gereret, Joannes quoque Papa Constantinopolim venit, cum Theuderichus (1) Roma urbe potitus, legatum ad Justinum misisset. Arianam namque is religionem defendens, legationem pro Arianis misit, ut ne
C desciscere ab opinione sua cogerentur: et legationi minas addidit: quod si Justinus id facere nollet, se itidem per Italiam in Nicænæ synodi cultores sæviturum esse. Ibi Joannes (2) ad parem invitatus sessionem, ut scilicet Constantinopolitano antistiti assideret, non prius apostolicæ sedis prærogativam deserere sustinuit, quam supra Euphemium in throno collocaretur. Idem Joannes alios omnes, præterquam Timotheum (3) Alexandrinum, ad communionem admisit. Hæc sic habuere.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Περὶ τῶν συγγραμμάτων Προκοπίου τοῦ Καισαρέως, ὅσα περὶ τῆς Περσικῆς ἱστορεῖ μάχης· καὶ περὶ τῆς Νίκα λεγομένης τῷ δήμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως στάσεως.

Οὐκ ἄχαιρον δ' ἂν εἴη καὶ ἃ ἕτερα λόγου ἄξια Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ διεπράχθη, καὶ οὐκ ἄμοιρα πάντη ἐκκλησιαστικῆς ἐνεργείας, τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ διαλαβεῖν, καὶ ὡς ἓν ὂν συνυφᾶναι. Ἃ δὴ Προκοπίῳ τῷ Καισαρεῖ κομψῶς μάλα καὶ λογίως ἐγράφη ἐν ταῖς κατ' αὐτὸν ἱστορικαῖς συγγραφαῖς. Τέσσαρα δ' αὐτῷ βιβλία ἀρχαιότητι φράσεως ἐχόμενα συνετέθη· ὧν τὸ μὲν ὠνόμασε Περσικά· ἐν τμήμασι δὲ τέσσαρσι διαιρεῖται τὸ σύγγραμμα· τὸ δὲ Γοτθικά· ἐπίσης καὶ αὐτὸ διαιρούμενον. Ταῦτα δὲ ἅπερ αὐτὸς Ἰουστινιανὸς πολέμια ἔργα ἁπανταχοῦ τῆς Ῥω-

CAPUT X.

De historiis Procopii Cæsariensis. Quæ de Persica pugna is scribat. De seditione et tumultu populari Constantinopoli moto: quæ seditio Nika, hoc est, Vince, *dicta est.*

Non intempestivum vero fuerit, reliquas etiam
D Justiniani imperatoris res gestas memoratu dignas, neque prorsus ab ecclesiasticis rebus abhorrentes, in historia ista recensere, et quoad ejus fieri potest contexere: quæ a Procopio Cæsariensi eleganter admodum et docte in temporum suorum historia sunt conscripta. Quatuor autem volumina is ad antiquitatis stylum accedentia composuit:
747 quorum unum Persica nominavit, in quatuor partes divisum opus; secundum pari divisione, Gotthica: quæ scripta bella ab ipso Justiniano et

(1) Alii hunc etiam *Theodotum* dicunt.

(2) Joannis papæ collegæ in legatione ista fuere Agapitus et Patricius coss. Theodorus et Importunus. Sed a Justino episcoporum hæreticorum restitutio denegata est. (Blond.) — Joannem cæterosque legatos Theudericus Ravennæ post reditum in carcere fame occidit. (Idem.) — Deinde 98 die Theudericus profluvio ventris diem suum obiit. (Idem.)

(3) Forte legendum *Theodosium*.

Belisario in orbe Romano feliciter gesta complectuntur. Tertium ædificia inscripsit, magnifice admodum commemorans, quæ opera Justinianus construxerit; templa scilicet, regias domos, oppida et urbes, pontes, atque alia ad publicum usum spectantia. Quartum opus, retractatio est earum orationum, quas apud Justinianum laudibus eum vehens habuit, quasi quædam palinodia seu recantatio minus recte ab eo dictorum. Belisarii res describens, cujus comes in expeditione bellica illi subserviens fuit, primum commemorat, quomodo Cabades Persarum rex, Chosroæ filiorum suorum natu minimo regnum relinquere volens, in adoptionem eum Romanorum imperatori dare statuerit, quo juveni certius firmiusque regnum esset. Quod ubi illi non successit, Proclo impediente, qui apud Justinianum quæstoris dignitatem gerebat, inimicitias graviores contra Romanos suscepit. Et bellum Procopius inter Romanos, Belisario duce et Persas gestum, elegantia mira optime exsequitur. Primum, ut Belissarius una cum Hermogene exercitus ductore, Persas ad Daras et Nisibim vicerit scribit. Ei victoriæ eorumdum tropæa in Armenia erecta attexit. Item Alamundari Scenitarum (1) barbarorum ducis, bello adversus Romanos ab eo moto, res gestas. Qui Timostratum Rufini fratrem una cum plurimis aliis comitibus ejus captum, postea ingenti pecunia redemptum, reddidit. Perquam miserabiliter autem memorat ipsius Alamundari et Azarethi adversus Romanorum imperium expeditiones: quemadmodum copiis eorum militaribus, per vim in regionem suam redire contendentibus, in Euphratis ripa Belissarius occurrerit, atque cum eis prælium commiserit. Et quomodo Belisarii milites, quod consilio ejus parere noluerint, Paschalium feriarum diebus instantibus, sint concisi. Quomodo denique Rufinus et Hermogenes perpetuam, quæ dicitur, pacem cum Persis fecerint. **748** Deinde seditionem popularem Byzantii ortam subjungit, quæ cognomen sortita est Νίκα, *Vince:* quod tesseram eam in ipso conflictu perduelles habuerint, ut eo signo se earumdem partium sectatores cognoscerent. Quo tempore Hypatius et Pompeius, Anastasium genere contingentes, populo cogente, tyrannidem affectarunt. Sed ii postea plebe, Narsæ et Belisarii ductu, victa, Justiniani jussione capita amiserunt. In eo tumultu Procopius triginta millia hominum ex plebe concidisse dicit. Per quos, addit, odio Justiniani incensum esse vetus Sapientiæ Dei templum, quod longiusculum fuit. Id Constantius olim funditus a Constantino constructum, et a se absolutum, Deo sacraverat. Quapropter illis tantam impietatem patrare ausis, permissione, ut opinor, Dei, quale id deinceps futurum esset scientis, Ju-

A μαίων κατώρθωσε γῆς καὶ Βελισάριος, ἀναγράφουσι· τὸ δὲ κτίσματα προσεπέγραψεν· ὅσα δῆτα Ἰουστινιανὸς ᾠκοδόμησε, μάλα γενναίως ἐκφράζων· νεώς τε καὶ βασιλείους οἴκους, ἄστεά τε καὶ πόλεις, γεφύρας τε καὶ ἄλλα ἐς κοινὴν χρῆσιν ἐξευρημένα. Τὸ δὲ τέταρτον ἀντίῤῥησίς ἐστιν, ὧν πρὸς Ἰουστινιανὸν εἴρηκε δι' ἐπαίνου ποιῶν, καὶ ὡς ἄν τις παλινῳδία τῶν αὐτῷ μὴ καλῶς εἰρημένων. Γράφει τοίνυν τὰ κατὰ Βελισσάριον, ᾧ καὶ παρείπετο κἀν τοῖς πολέμοις διακονούμενος· καὶ πρῶτα μὲν διηγεῖται, ὡς Καβάδῃ τῷ Περσῶν βασιλεῖ Χοσρόῃ τῷ τῶν ἄλλων αὐτοῦ υἱέων νεωτέρῳ ὄντι περιθεῖναι τὴν ἀρχὴν βουληθεὶς, ἐς θετὸν υἱὸν τῷ Ῥωμαίων βασιλεῖ ἐκεῖνον γενέσθαι διενοεῖτο, ὡς ἐν τῷ ἀσφαλεῖ αὐτῷ ἡ ἀρχὴ διαγένοιτο. Ὡς δὲ τοῦ σκοποῦ διημάρτανε,
B Πρόκλου κωλύοντος, ὃς διὰ τιμῆς ὢν Ἰουστινιανῷ Κοιαίστωρος ἐτιμᾶτο ἀξίᾳ, ἐς μεῖζον τὴν ἔχθραν κατὰ Ῥωμαίων ἠρέθιζε· καὶ τὸν μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν πόλεμον ὑπὸ Βελισσαρίῳ στρατηγῷ ἄριστα καὶ κεκομψευμένως διέξεισι· καὶ πρῶτον νικῆσαί φησι Πέρσας, περί τε τὸ Δάρας ἄστυ τε καὶ τὴν Νίσιβιν, σὺν Ἑρμογένει διακοσμοῦντι τὸ στράτευμα. Οἷς συνυφαίνει καὶ τὰ ἐπ' Ἀρμενίᾳ τούτοις γενόμενα τρόπαια· ὅσα τε Ἀλαμούνδαρος τῶν Σκηνητῶν βαρβάρων ἡγούμενος, Ῥωμαίοις ἐπελθὼν ἔπραττε· Τιμόστρατον ζωγρήσας τὸν ἀδελφὸν Ῥουφίνου, σὺν ἑτέροις πλείστοις τῶν ἑπομένων· καὶ ἐς ὕστερον χρήμασι μεγάλοις ἀπέδοτο. Λίαν δὲ περιπαθῶς ἀναγράφει τοῦ αὐτοῦ Ἀλαμουνδάρου καὶ
C Ἀζαρέθου τὴν κατὰ τῆς Ῥωμαίων γῆς ἔφοδον· ὅπως πρὸς βίαν τῶν ὑπ' ἐκεῖνον στρατιωτῶν εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανερχομένων, ἐπὶ ταῖς τοῦ Εὐφράτου προσβαλὼν ὄχθαις ὁ Βελισσάριος συνεῤῥάγη· καὶ μὴ προσμείναντες τῇ Βελισσαρίου βουλῇ οἱ περὶ αὐτὸν διεφθάρησαν, ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἐνισταμένων. Καὶ ὡς Ῥουφῖνος καὶ Ἑρμογένης τὴν καλουμένην ἀπέραντον πρὸς Πέρσας εἰρήνην ἔπραττον· καὶ μετὰ τοῦτο, τὴν ἐν Βυζαντίῳ γενομένην στάσιν τῶν δήμων ἣ ἐπίκλησιν ἔσχε τὸ *Νίκα*· σύνθημα δεδωκότων τῶν πολεμίων τοῦτο τῇ συμπλοκῇ, ὥστ' ἐντεῦθεν τὸν σύμμαχον τὴν ἐς ἀλλήλους γνῶσιν πορίζεσθαι· ὁπηνίκα Ὑπάτιος καὶ Πομπήϊος πρὸς γένος βασιλεῖ Ἀναστασίῳ προσήκοντες, βιασαμένων τῶν δήμων, εἰς τυραννίδα ἤρθησαν· οἳ τῶν δήμων
D ὕστερον ἡσσηθέντων Ναρσοῦ καὶ Βελισσαρίου ταῖς στρατηγίαις, καὶ οὗτοι τὰς κεφαλὰς ἀπέθεντο κελεύοντος Ἰουστινιανοῦ. Λέγει δ' οὖν ὁ Προκόπιος τῷ τηνικαῦτα πόνῳ, τριάκοντα χιλιάδας τοῦ δήμου πεσεῖν. Τούτους φησὶ μίσει τῷ πρὸς Ἰουστινιανὸν ἐμπρῆσαι καὶ τὸ πρὶν τέμενος τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐπίμηκες ὂν· ὃ Κωνστάντιος πάλαι ἐκ βάθρων ἐγείρας, ἀνετίθει Θεῷ· διὸ τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος ἐκείνοις διαπράξασθαι τὸ ἀσέβημα, ἅτε οἶμαι εἰδότος οἷον ἔσεσθαι ἔμελλεν, Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν νίκην τὸ μὲν εἰς ἄμυναν ἐκείνοις, τὸ δὲ δι' ἐκείνους

(1) Ultra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, et odoriferam illam ac divitem, et Beatæ cognomine inclytam. Hæc Catabanum et Esbonitarum et Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, præterquam ubi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. (Plin. lib. v, cap. 11.)

ἀθρόον πεσόντας θεὸν ἱλεούμενος, ἐς ὃ νῦν ὁρᾶται προήγαγεν ἐξ αὐτῶν ἐγείρας κρηπίδων.

A stinianus post victoriam, partim ut illos ulcisceretur, partim ut de eorum coacervata cæde Deum placaret, templum id ab ipsis fundamentis excitatum, ad eam quæ nunc cernitur amplitudinem perduxit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Τὰ κατὰ Βανδίλους· καὶ περὶ Ὀνωρίχου καὶ τῶν τότε μαρτυρησάντων· καὶ Καβαώνου τοῦ Μαυρουσίου ὅσα ὑπὲρ ἡμῶν ἔπραξεν.

Ὁ δ' αὐτὸς Προκόπιος καὶ τὰ κατὰ Βανδίλους γενόμενα Βελισαρίῳ εὐφυῶς λίαν διέρχεται, ἄξια μνήμῃ σώζεσθαι. Ἐπὶ γὰρ Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου, ὡς εἴρηται, Οὐάνδιλοι μετὰ τοῦ σφῶν ῥηγὸς Γογγιδίσκλου τὴν Σπανῶν χώραν καταλαβόντες, ἐκεῖθεν δ' ἐς Λιβύην τὴν πρὸς Ἑσπέραν ἐλθόντες, ἐν κατασχέσει ταύτης ἐγένοντο. Γογγιδίσκλου δὲ τέλει B χρησαμένου τοῦ βίου, Γόνθαρις καὶ Γιζέριχος οἱ παῖδες τὴν ἀρχὴν διεδέχοντο. Θατέρου δὲ τοῦ Γόνθαρι τελευτήσαντος, εἰς μόνον Γιζέριχον ἡ πᾶσα τῶν Οὐανδίλων μετέβαινε βασιλεία· ὃς τὴν Καρταγέναν τῶν Ἀφρῶν προκαθημένην πόλιν βασίλειον ποιησάμενος, ἔπειτα καὶ Ῥώμην εἷλεν ἔτη ἐννέα πρὸς τριάκοντα ἡγησάμενος. Καταλιμπάνει δὲ παῖδα Ὀνώριχον, ὃς τῆς Ἀρείου θρησκείας ἀντιποιούμενος, ἀπανθρώπως τοὺς ἐν Λιβύῃ Χριστιανοὺς ἐκολάσατο, οἳ τῆς ἐν Νικαίᾳ γεννικῶς ὑπερίσταντο, βιαζόμενος τὰ Ἀρείου πρεσβεύειν· οἷς μὴ ἐθέλουσι πείθεσθαι, μυρίας ἐπῆγε κολάσεις, πυρὶ καὶ ὕδατι καὶ ἄλλαις πικροτάταις ἰδέαις θανάτων τοῦ ζῆν ἀπαλλάττων. Ἦσαν δὲ ὧν καὶ τὰς γλώσσας περιεῖλε μαχαίρᾳ, οὓς φησι καὶ Προκόπιος ἀνὰ τὴν C βασιλέως πόλιν ἥκοντας κατιδεῖν, καὶ διομιλούμενος ἐντυχεῖν ἐκείνοις, ἴσα τοῖς μηδὲν πεπονθόσι διαφθεγγομένοις. Ὧν αἱ μὲν γλῶσσαι κεκαρμέναι καὶ κάτωθεν τοῦ φάρυγγος ἦσαν· ἥ γε μὴν φωνὴ οὕτως εὐσήμως προΐετο ἔναρθρος, ὡς θαῦμα καινὸν τοῖς τε ὁρῶσι καὶ ἀκούουσιν εἶναι. Ὧν δὴ καὶ Ἰουστῖνος ἔν τινι τῶν διατάξεων μνείαν ποιεῖται· τούτων, φησὶν ὁ Προκόπιος, καὶ δύο πολλῷ ἔπειτα ὕστερον ὀλίσθῳ περιπεσόντες, καὶ γυναιξὶν ὁμιλήσαντες, τὸ λέγειν πάμπαν ἀφῄρηνται· τῆς μαρτυρικῆς χάριτος μηκέτι περιμένειν, ἀλλ' ἀφίστασθαι θελησάσης τῇ ἐκτροπῇ. Διηγεῖται δέ τι καὶ ἕτερον ὀξιάγαστον ὁ Θεὸς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἔπραττεν, ἐν ἀνδράσιν οὐδαμῶς μὲν τὰ ἡμέτερα θρησκεύειν εἰδόσιν, ὅσιά γε μὴν δρᾷν κατ' ἐκεῖνο ᾑρημένοις καιροῦ. Ἱστορεῖ γάρ τινα Καβαώνην ἡγούμενον Μαυρουσίων τῶν ἀμφὶ Τρίπολιν· οὗτος τοιγαροῦν Καβαώνης (τοῖς ἐκείνου δὲ χρήσομαι ῥήμασιν ἀστείως μάλα διηγουμένου), ἐπειδὴ ἐς αὐτὸν στρατεύεσθαι Βανδίλους ἐπύθετο, τοιάδε ἐποίει. Πρῶτα μὲν τοῖς ὑπηκόοις ἐπήγγελλεν, ἀδικίας τε πάσης καὶ βρώσεως εἰς τρυφὴν ἀγούσης, καὶ πάντων μάλιστα γυναικῶν ξυνουσίας ἀπέχεσθαι· χαρακώματά τε δύο πηξάμενος, ἐν θατέρῳ μὲν αὐτὸς σὺν πᾶσιν ἐστρατοπεδεύσατο τοῖς ἀνδράσιν· ἐν μὲν δὴ τῷ ἑτέρῳ τὰς γυναῖκας καθεῖρξε· θάνατον δὲ τὴν ζημίαν ἠπείλησεν ἐπ-

CAPUT XI.

Res Vandalorum. De Honoricho et ejus temporis martyribus. De Cabaone Mauro, et quid pro Christianis egerit.

Idem Procopius res Belisarii Vandalicas cognitu dignas mirifice admodum exsequitur. Arcadio namque et Honorio imperantibus, sicuti supra dictum est, Vandali et Alani cum rege suo Gongidisclo Hispania occupata, inde in Libyam occidentalem transierunt, eamdemque possederunt. Gongidisclus ubi fatis concessit, Gontharis et Genzerichus filii ejus in regno successerunt. Altero porro ex his, Gonthari scilicet, mortuo, ad unum Genserichum summa rerum Vandalicarum pervenit. Hic Carthagine principe Aphrorum urbe, sedem regiam constituit. Ac deinceps Romam quoque cepit; et mortuus est, cum regnum undequadraginta annis obtinuisset.
749 Reliquit autem is filium Honorichum (1), qui Arianam religionem propugnans, Christianos Nicæna decreta fortiter defendentes, in Libya crudeliter tractavit, Ariique opinionem profiteri coegit. Qui vero mandatis ejus parere nollent, eos innumeris affecit suppliciis, igni et aqua et aliis acerbissimis tormentorum generibus e vita tollens. Erant vero, quibus etiam linguas ferro rescidit, quos se Procopius, cum Constantinopolim venissent, vidisse ait, atque per colloquium convenisse, haud aliter, quam qui nihil tale passi essent, verba facientes. Horum linguæ ex ipso usque gutture excisæ erant: vocem autem tam claram et articulatam edebant, ut miraculum novum spectantibus atque audientibus exhiberent. Meminit quoque eorum in quadam constitutione Justinus (2). Ex his, Procopius inquit, aliquanto post duo quod lubricitate lapsi essent, et rem cum feminis habuissent, vocem prorsus amiserunt, martyrii gratia amplius apud eos manere nolente, sed propter illorum degenerationem ab eis desciscente. Recenset præterea aliud quoque admiratione dignum, quod Deus eo ipso tempore fecit, in hominibus, non illis quidem sacris nostris initiatis, sed qui tamen tum quæ sancta essent facere delegissent. Scribit namque de Cabaone quodam Maurusiorum, eorum qui circa Tripolim sunt, duce. Cabaones igitur iste (illius enim qui hæc perquam luculenter commemorat, verbis utar) postquam Vandalos bellum adversum se movere audivit, hæc fecit. Primum civibus subditisque suis præcepit, ut ab iniquitate omni et cibo qui ad delicias faceret, abessent, omniumque maxime se a congressu mulierum abstinerent: et binis castris positis, in alteris quidem ipse cum viris in armis fuit, in alteris autem mulieres inclu-

(1) Honorichus persecutor Catholicorum plus quam 334 episcopos orthodoxos solum exsilii causa vertere coegit. (Diac.)

(2) L. dict., ut sup.

sit, mortis supplicium minatus, si quis feminarum A vallum ingressus esset. Sub hæc exploratoribus Carthaginem missis mandavit, ubi Vandali in expeditione militari in templum Christianorum aliquod per injuriam contumeliose quidquam facerent, ut ipsi quidem, ea quæ fierent, spectarent: postquam autem Vandali ex eo loco decessissent, diversa et contraria omnia in delubrum id, **750** unde illi abiissent, facerent. Illud etiam eum dixisse ferunt, se quidem Deum quem Christiani colerent, ignorare; consentaneum vero et par esse, siquidem, quod diceretur, fortis potensque esset, ut cum contemptores numinis sui ulcisceretur, tum cultores tueretur. Itaque speculatores, postquam Carthaginem venerunt, per otium ibi quievere, Vandalorum apparatum belli spectantes. Ubi vero exercitus B eorum Tripolim versus iret, viliori habitu sumpto, subsecuti sunt. Porro Vandali die primo in Christianorum templis manserunt, et inductis in ea equis et jumentis aliis, nihil de injuria contumeliaque aliqua reliqui quidquam fecere. Et lascivia libidineque sua usi, sacerdotibus quos arripuissent, colaphos impegerunt, et plagis multis in tergo affecerunt, subservireque eos sibi coegerunt. Postquam vero celerrime inde discesserunt, Cabaonis exploratores, quæ ipsis mandata erant, fecere. Templa namque confestim repurgarunt, et purgamentis aliisque rebus, quæ ibi minus sancte positæ erant, cum cura et diligentia ejectis, rite omnia disposuere, lucernas omnes incendere, sacerdotes veneratione ingenti coluere, et humanitate alia omni C prosecuti sunt. Argentum quoque mendicis, qui circum sacras ædes considebant, dederunt. Hoc pacto illi Vandalorum copias sunt secu i. Et ab eo tempore in profectione et itinere toto Vandali ad hunc ipsum modum peccarunt. Speculatores vero peccatum eorum correxerunt. Sedenim cum Vandali jam non longe ab eo quem petebant loco abessent, prævertentes eos exploratores, Cabaoni omnia ea quæ et Vandali et ipsi in Christianorum templis fecissent, retulerunt, atque hostes jam prope adesse renuntiarunt. Quibus ille rebus cognitis, pugna cum illis est congressus. In eo certamine multi Vandali, sicut ipse inquit, interfecti sunt, multi ab hostibus capti, pauci sane ex eo exercitu D domum reversi sunt. Hæc Trasamundo (1) Vandalo a Maurusiis acciderunt: qui non multo post vitam finiit, cum viginti et septem annis Vandalorum genti præfuisset: ante hunc autem Gundamus (2) Honorichi filius, Genzerichi autem nepos, duodecim, Honorichus vero octo annos regnum administravit. **751** Trasamundus (3) iste eximia forma, animique magni vir, ad Theuderichum Gotthorum regem

σθαι, εἴ τις ἐπὶ τὸ τῶν γυναικῶν χαράκωμα ἴοι. Μετὰ δὲ πέμψας εἰς Καρχηδόνα κατασκόπους ἐπέταττε τάδε. Ἐπειδὰν οἱ Βανδῖλοι ἐπὶ τὴν στρατείαν βαδίζοντες ἔς τινα νεὼν ὑβρίσωσιν ὃν οἱ Χριστιανοὶ σέβονται, αὐτοὺς μὲν ἐφορᾷν τὰ γινόμενα· ἐὰν δὲ οἱ Βανδῖλοι τὸ χωρίον ἀμείψωσι, πάντα ποιεῖν τἀναντία εἰς τὸ ἱερὸν, ἐξ οὗ δ' ἂν ἐκεῖνοι βαδίσαντες οἴχωνται. Ἐπειπεῖν δὲ αὐτὸν καὶ τοῦτό φασιν, ὡς ἀγνοοῖ μὲν τὸν Θεὸν ὃν οἱ Χριστιανοὶ σέβονται· εἰκὸς δὲ αὐτόν φησιν, εἴ περ ἰσχυρός ἐστιν, ὡς λέγεται, τίσασθαι μὲν τοὺς ὑβρίζοντας, ἀμῦναι δὲ τοῖς θεραπεύουσιν. Οἱ μὲν οὖν κατάσκοποι ἐς Καρχηδόνα ἐλθόντες ἐσχόλαζον, τὴν παρασκευὴν τῶν Βανδίλων θεώμενοι. Ἐπειδὴ δὲ τὸ στράτευμα τὴν Τρίπολιν ᾔεσαν, σχήματα περιβεβλημένοι ταπεινὰ εἵποντο. Οἱ δὲ Βανδῖλοι ὡς ἡμέρᾳ τῇ πρώτῃ ηὐλίσαντο ἐς τοὺς νεὼς τῶν Χριστιανῶν, τούς τε ἵππους τά τε ἄλλα ζῶα ἐσαγαγόντες, ὕβρεώς τε οὐδεμιᾶς ἀπελείποντο, καὶ αὐτοὶ ἀκολασίᾳ τῇ σφετέρᾳ ἐχρήσαντο. Τούς τε ἱερεῖς οὓς λάβοιεν, ἐῤῥάπιζόν τε, καὶ ξαίνοντες κατὰ τοῦ νώτου πολλὰς, ὑπηρετεῖν σφίσιν ἠνάγκαζον. Ἐπειδὴ δὲ τάχιστα ἐνθένδε ἀπηλλάγησαν, ἐποίουν οἱ τοῦ Καβαώνου κατάσκοποι, ὅσα αὐτοῖς ἐπετέτακτο. Τά τε γὰρ ἱερὰ καθῄρουν αὐτίκα· τήν τε κόπρον καὶ εἴ τι ἄλλο οὐχ ὁσίως ἐπέκειτο σὺν ἐπιμελείᾳ ἀφελόμενοι, καλῶς διετίθεντο· τά τε λύχνα ἔκαιον ἅπαντα, καὶ τοὺς ἱερέας αἰδοῖ τῇ πολλῇ προσεκύνησαν, καὶ τῇ ἄλλῃ φιλοφροσύνῃ ἠσπάσαντο· ἀργύριά τε τοῖς πτωχοῖς δόντες, οἳ ἀμφὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα ἐκάθηντο. Οὕτω δὲ τῇ Βανδήλων στρατιᾷ εἵποντο· καὶ ἀπὸ τούτου κατὰ τὴν ὁδὸν σύμπασαν οἱ Βανδῖλοι κατὰ ταῦτα ἡμάρτανον, καὶ οἱ κατάσκοποι ἐθεράπευον. Ἐπειδὴ δὲ ἀγχοῦ ἔσεσθαι ἔμελλον, προτερήσαντες οἱ κατάσκοποι, ἀγγέλλουσι τῷ Καβαώνῃ ὅσα Βανδίλοις τε καὶ σφίσιν ἐς τὰ Χριστιανῶν ἱερὰ εἴργαστο, καὶ ἐγγύς που οἱ πολέμιοι εἶεν· ὁ δὲ ἀκούσας, ἐς τὴν ξυμβολὴν καθίστατο. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, ὥς φησι, Βανδίλων διεφθάρησαν· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ ὑπὸ τοῖς πολεμίοις ἐγένοντο· ὀλίγοι τε κομιδῇ ἐκ τοῦ στρατοῦ τούτου ἐπ' οἴκου ἀπεκομίσθησαν. Ταῦτα μὲν Τρασαμούνδῳ παθεῖν τῷ Βανδίλῳ ὑπὸ Μαυρουσίων ἐγένετο· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἐτελεύτα τὸν βίον, ἑπτὰ καὶ εἴκοσιν ἐνιαυτοὺς τοῦ Βανδίλων ἔθνους ἡγεμονεύσας. Πρὸ δὲ τούτου, Γούνδαμος Ὀνωρίχου παῖς, ἔκγονος δὲ Γιζερίχου· ὧν ὁ μὲν δώδεκα ἔτη, ὀκτὼ δὲ Ὀνώριχος ἦρξε· Τρασαμοῦνδος δὲ ἀνὴρ εἴδους εὖ ἔχων καὶ μεγαλόψυχος, πρὸς Θευδέριχον ἔπεμπε βασιλέα τῶν Γότθων, Ἀμαλασούνθαν ἀδελφὴν αὐτοῦ πρὸς γάμον λαβεῖν. Ὁ δὲ δίδωσι καὶ χιλίους Γότθων ὑπασπιστὰς, καὶ ἑτέρας πέντε χιλιάδας δορυφόρων τάξιν πληροῦντας. Τούτου δὲ τελευτήσαντος, Ἰλδέριχος ὁ Ὀνωρίχου τοῦ Γιζερίχου παιδὸς, ἐβασίλευσεν, ἀνὴρ πρᾶος καὶ

(1) Trasamundus Vandalus orthodoxorum hostis acerrimus, in Africa 220 episcopos in Sardiniam relegavit, quibus Symmachus Rom. antistes eleemosynam quotidianam submisit (Diacon.)

(2) Gandamum alii *Gandabyndum* vocant, crudelem Catholicorum persecutorem.

(3) Trasamundus decessurus Hildericlum, quem alii Childerichum appellant, sacramento jurisjurandi obstrinxit, ne Catholicis unquam faveret: nam propensum eum ad illos complectendos esse animadverterat. At ipse regno potitus, episcopos orthodoxos ab exsilio revocavit, eisque ecclesias reformandas demandavit. Quæ res ei apud Vandalos Arianos fraudi fuit. (Diac.)

Χριστιανοῖς ἥκιστα χαλεπὸς, οὐδαμῶς δὲ καὶ πρὸς A μάχας ῥαδίως ἐρεθιζόμενος. Προσήκων δέ τις ἐκείνῳ γένει Γελίμερ ὄνομα ἐπιθέμενος τυραννίσι, Ἰλδέριχον τῆς ἀρχῆς ἐξιστᾷ, ἔτη ἑπτὰ βασιλεύσαντα. Δεινὸς δ' ἐπιθέσθαι πράγμασιν ὢν, τὸ τῶν Γότθων γένος διέφθειρεν.

legationem, Amalasuntham sororem ejus in matrimonium sibi petens, misit. Ille vero mille quoque dedit armatos, atque insuper quinque alia virorum millia, quæ satellitum ordinem implerent. Hoc autem defuncto, Hilderichus Honorichi ex Genzericho prognati filius regnavit, vir mitis, et Christianis minime gravis, et qui haudquaquam facile ad bellum movendum excitaretur. Gelimer autem quidam genere ei propinquus, tyrannidi incumbens, Hilderichum, postquam septem annis regnasset, regno exuit. Is quod ad res gerendas industrius esset, Gotthorum gentem attrivit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὡς Βελισσάριος Βανδίλους νικήσας, θρίαμβον μέγιστον ἐν τῇ Κωνσταντίνου κατῆγε· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Κυπριανοῦ· καὶ περὶ τοῦ Μαυρουσίων γένους ὅθεν ἦν. B

Καὶ τοίνυν Ἰουστινιανὸς, φειδοῖ τῶν ἐκεῖσε κακῶς πασχόντων Χριστιανῶν, στρατιὰν ἤγειρεν· ὑποθήκαις δ' Ἰωάννου, ὃς ὕπαρχος καθίστατο τῆς αὐλῆς, ἀπετρέπετο τοῦ βουλεύματος. Ὄναρ δ' ἐπιστὰν αὐτῷ, διεκελεύετο μὴ πρὸς τὴν ἐγχείρησιν ἀποκνεῖν· τὸ γὰρ Χριστιανοῖς ἀμύνειν ὑπὸ χεῖρα τὰ Βανδίλων ποιήσειν ἔλεγε. Φρονήματος δ' ἐντεῦθεν ὑποπλησθεὶς, ἀμφὶ θερινὰς τροπὰς, Βελισσάριον ἔπεμπε, τὸν κατὰ Καρχηδόνος πόλεμον αὐτῷ ἐγχειρίσας. Ἐς ἀκτὴν δὲ τῆς στρατηγίδος προσσχούσης νεὼς, ἣ πρὸ τῶν βασιλείων ἐστὶ, τοῦ τῆς πόλεως ἱερέως Ἐπιφανίου τὴν ἀνήκουσαν προσειπόντος εὐχὴν, καί τινας τῶν στρατιωτῶν ἄρτι βαπτίσαντος, καὶ τῇ στρατηγίδι ἐπιβιβάσαντος. Ἠγγέλλετο δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ τὰ κατὰ τὸν μάρτυρα Κυπριανὸν, οὐ λό- C γου μόνον, ἀλλὰ καὶ μνήμης ἄξια· περὶ ὧν καὶ τάδε πρὸς λέξιν λέγει Προκόπιος· Κυπριανὸν ἅγιον ἄνδρα μάλιστα πάντων Καρχηδόνιοι σέβονται· καὶ αὐτῷ νεών τινα λόγου πολλοῦ ἄξιον ἱδρυσάμενοι πρὸ τῆς πόλεως περὶ τὴν τῆς θαλάσσης ἠϊόνα τά τε ἄλλα ἐξοσιοῦνται, καὶ ἄγουσιν ἐνιαύσιον ἑορτὴν, ἣν δὴ Κυπριανὰ καλοῦσι· καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὸν χειμῶνα οἱ ναῦται, οὗ ἐγὼ ἀρτίως ἐμνήσθην, ὁμωνύμως τῇ πανηγύρει προσαγορεύειν εἰώθασιν· ἐπεὶ ἐς τὸν καιρὸν ἐπισκήπτειν φιλεῖ, ἐφ' οὗ ταύτην οἱ Λίβυες ἄγειν ἐσαεὶ τὴν ἑορτὴν νενομίκασι. Τοῦτον οἱ Βανδίλοι τὸν νεὼν, Ὀνωρίχου βασιλεύοντος, τοὺς Χριστιανοὺς βιασάμενοι ἀφείλοντο· ἔνθεν δὲ σὺν πολλῇ ἀτιμίᾳ τοὺς ἱερέας ἐξελάσαντες, καὶ τὸ λοιπὸν, ἅτε D προσήκοντα Ἀρειανοῖς ἐπηνώρθουν. Ἀσχάλλουσι δὲ διὰ ταῦτα καὶ διαπονουμένοις τοῖς Λίβυσι, πολλάκις φασὶ τὸν Κυπριανὸν ὄναρ ἐπισκήψαντα φάναι, ἀμφ' αὐτῶν μεριμνᾷν τοὺς Χριστιανοὺς ἥκιστα εἶναι· αὐτὸν γὰρ προϊόντος τοῦ χρόνου, τιμωρὸν ἔσεσθαι, καὶ καταντῆσαι τὴν πρόῤῥησιν ἐς τοὺς Βελισσαρίου χρόνους, Καρχηδόνος ὑπὸ Βελισσαρίῳ στρατηγῷ Ῥωμαίων κατηκόου γενομένης μετὰ πέμπτον καὶ ἐνενηκοστὸν ἔτος τῆς ἀφαιρέσεως· Βανδίλων μὲν παντάπασιν ἐκπολεμηθέντων, καὶ τῆς Ἀρειανῶν δόξης τελέως ἐκ τῆς Λιβύων γῆς ἀπεληλαμένης· Χριστιανῶν δὲ τοὺς οἰκείους νεὼς ἀπειληφότων κατὰ τὴν Κυπριανοῦ τοῦ μάρτυρος πρόῤῥησιν. Πρὸς δὴ τούτοις καὶ ταῦτα ἱστόρησεν· Τοὺς Βανδίλους κα-

CAPUT XII.

Ut Belisarius, Vandalis devictis, triumphum maximum Constantinopoli egerit. Et de sancto martyre Cypriano. Item de Maurorum gente atque origine ejus.

Verum enimvero Justinianus Christianos, qui ibi ita affligebantur, miseratus, exercitum coegit. Suggestione vero Joannis præfecti prætorio, consilium expeditionis ejus movendæ mutavit. In somniis porro mandatum accepit, ne a cœpto desisteret. Vindictam enim Christianorum a Vandalis victoriam reportaturam esse, ei dictum est. Itaque magno animo concepto, circiter æstivum solstitium Belisarium ad bellum Carthaginense conficiendum misit. Atque ubi prætoria navis ad littus, quod ad imperialem domum est, constitit, et urbis episcopus Epiphanius, pro eo atque par est, preces solemnes dixit, quosdam etiam milites recens baptizavit, atque in prætoriam navim Belissarium produxit, imperatori res de Cypriano martyre, non oratione tantum, sed etiam memoria digna renuntiata est, qua de re Procopius hæc ad verbum refert: Cyprianum virum sanctum maxime omnium Carthaginenses venerantur eique templum magnificum pro urbis mœnibus ad littus maris statuerunt. Atque præter cultus alios quos ei exhibent, festum quoque **752** anniversarium diem celebrant, quem diem Cypriana nominant. Et eodem, quo festum eum conventum, nomine, tempestatem quamdam procellosam appellare solent nautæ: quandoquidem in id tempus incidere consuevit, quo tempore Libyes festum hunc diem celebrandum semper lege statuerunt. Hoc templum Vandali sub Honoricho rege catholicis Christianis per vim ademptum evertere, ejectis inde cum multa contumelia sacerdotibus, et deinceps id, utpote Arianis commodum, restaurarunt. Cum autem vicem eam dolerent atque deplorarent Libyes, persæpe Cyprianum ferunt in somnis quibusdam apparentem dixisse: Christianos minime de se sollicitos esse debere: ipsum enim se tempore suo vindicem atque ultorem fore. Eam rem ut auspicatum omen imperator accepit. Et prædictio hæc oracularis in Belisarii tempora recte incidit, quo duce Carthago Romano imperio subjecta est, nonagesimo quinto anno, postquam templum id Christianis est ademptum. Eo bello Vandali omnino sunt expugnati, et Arianorum opinio ex Libya ejecta (1). Christianis

(1) Africa inter tres menses subacta. (Diacon.)

autem templa sua recuperarunt, juxta Cypriani martyris prædictionem. Ad hæc Procopius illa quoque memoriæ posteritatis commendavit. Belisarium, ubi de Vandalis victis tropæa statuisset, Byzantium rediisse cum spoliis et bello captorum hominum multitudine ingenti : in quibus et Gelimer illorum dux fuit. Triumphum egit Belisarius in hippodromo : in quo cum alia multa admiratione digna, tum præcipue donaria ingenti vi pecuniarum æstimata, portata sunt : quæ donaria Genzerichum antea diximus Romæ convasasse, cum ibi in regiam receptus esset, et templa invasisset. Quo tempore scilicet Eudoxia Valentiniani, qui Occidentale gubernavit imperium, conjux, sub Maximo tyranno, postquam simul et virum per cædem amisisset, et in castitatem ejus illusum esset, eum evocavit, ductum ei atque ingressum in urbem Romanam pollicita. Ibi vero ille et Romam igni vastavit, et Eudoxiam cum duabus filiabus ad Vandalos abduxit. **753** Eo ipso tempore una cum aliis eximiis urbis ornamentis etiam donaria, quæcunque Vespasiani filius Titus, captis Hierosolymis, Romam pertulerat, et Salomon quondam Deo, quem in primis coluit, dicaverat, Genzerichus rapuit. Quæ quidem omnia Justinianus, Christum Deum nostrum mirifice honorans, Hierosolyma, ubi prius quoque consecrata fuerant remisit. Dicit insuper idem Procopius Gelimerem (1) tum in hippodromo, ubi imperator præsidens triumphi pompam spectabat, humi projectum patria lingua illam Solomonis sententiam protulisse : *Vanitas vanitatum, omnia vanitas*. Aliud quoque Procopius recenset, quod nemo præter eum ex antiquis scriptoribus memoriæ prodidit, miraculi admirationem omnem excedens. Dicit namque, Maurusios, occidentalem Libyæ gentem, antiquitus Palæstina expulsos, in occidentali ea Libyæ ora consedisse, eos vero esse, quos Gergesæos sacræ Litteræ et Jebusæos vocant : aliasque insuper gentes, quas Jesu Nave filius devictas domibus suis ejecit. Hanc rem veram maxime esse, vetusta quadam inscriptione confirmat, quam se ille legisse testatur, Phœnicum compositam litteris ad fontem quemdam, ubi duæ quoque columnæ ex candido lapide excitatæ fuerint. Litteratum sculptura eo advenientibus hæc promulgabat : « Nos sumus, qui a facie Jesu prædonis filii Nave profugimus. » Ac de his quidem ad hunc ille modum scribit. Libya vero in potestatem Romanorum redacta, annua vectigalia, sicuti et antea, in ærarium intulit. In eadem Libya Justinianus centum et quinquaginta oppida instaurasse dicitur, quæ partim prorsus deleta, partim vetustate collapsa fuerant. Ea vero magnificentissime restituit, summopereque ornavit, privatis simul et publicis structuris, mœnibus et diversis alis ædificiis, per quæ et urbes illustrantur, et divinum numen maxime placatur, aquæ ductibus quoque, qui uti-

A στρατοπωσάμενος Βελισάριος, ἔπειτα ἐς Βυζάντιον ἄνεισι, τά τε λάφυρα καὶ τὸ τῶν ἀνδραπόδων ἐπαγόμενος πλῆθος· σὺν οἷς καὶ Γελίμερ ὁ τούτων ἦν ἀρχηγός· καὶ θρίαμβος μὲν αὐτῷ κατὰ τὸν ἱππόδρομον ἐτελεῖτο· ἐν ᾧ γε πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα εἰσῆγε θαύματος ἄξια, καὶ κειμήλια δὲ παμπόλλων χρημάτων τιμώμενα, ἃ Γιζέριχον ἔφαμεν ἱστορήσαντες ἐκ Ῥώμης συλῆσαι, τῶν ἀνακτόρων ἔνδον γενόμενον· ὁπηνίκα Εὐδοξία ἡ Βαλεντινιανοῦ γαμετή, ὃς τὴν τῆς Ἑσπέρας διεῖπεν ἀρχήν, ὑπὸ Μαξίμῳ τῷ τυράννῳ τόν τε ἄνδρα φόνῳ ἀποβαλλομένη, καὶ ἐς τὴν σωφροσύνην περιϋβρισθεῖσα, μετεστείλατο τὸν Γιζέριχον, εἰσιτητήν οἱ γενέσθαι καὶ τὴν ἐς Ῥώμην εἴσοδον ἐγγυησαμένη· ὅτε δὴ καὶ τὴν Ῥώμην ἀναλώσας πυρί, τὴν Εὐδοξίαν σύναμα ταῖς τρισὶ θυ-B γατράσιν ἐς Βανδίλους ἀπήγαγεν. Τότε δή, τότε σὺν τοῖς ἄλλοις ἐξαισίοις τῆς πόλεως, καὶ ὅσα ὁ Οὐεσπασιανοῦ υἱὸς Τίτος, ἐξανδραποδισάμενος τὰ Ἱεροσόλυμα, εἰς Ῥώμην ἤγαγεν ἀναθήματα, ἃ Σολομῶν ὁ πάλαι Θεὸν ἐξοσιούμενος ἀνετίθει, ἔσχε λαβών. Ἅπερ ἅπαντα Ἰουστινιανός, διαφερόντως Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν γεραίρων, εἰς Ἱεροσόλυμα πάλιν ἀνέπεμπεν, ὅπου δὴ καὶ πρότερον ἀνετέθησαν· φησὶ δὲ τότε Γελίμερα ὁ Προκόπιος κατὰ γῆς ἐῤῥιμμένον, ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον τοῦ βασιλέως προκαθημένου, καὶ τὰ δρώμενα θεωμένου, τῇ πατρίᾳ γλώσσῃ τὸ Σολομώντειον ἐκεῖνο εἰπεῖν· *Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης*. Καὶ ἕτερον δέ φησιν ὁ Προκόπιος, ὃ μή τις ἄλλος τῶν τὰ ἀρχαῖα συγγεγραφότων ἱστόρησε, πᾶσαν ὑπερβολὴν τεραστίου ἐκ-C βαῖνον. Λέγει τοίνυν ὡς οἱ Μαυρούσιοι τὸ Λιβύων τῶν πρὸς ἑσπέραν ἔθνος, πάλαι ποτὲ τῆς Παλαιστίνης ἀπαναστάντες, ἐς τὰ προσέσπερα τῆς Λιβύης κατῴκησαν· τούτους δ' εἶναι, οὓς Γεργεσαίους ὁ ἱερὸς λόγος φησί, καὶ Ἰεβουσαίους, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν, ὅσα δὴ ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς καταπολεμήσας, ἐποίει ἀνάστατα· καὶ πιστοῦται τὸν λόγον ἀληθῆ τὰ μάλα τυγχάνειν, ἐξ ἀρχαίου τινὸς ἐπιγράμματος, ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνεγνωκέναι φησί, Φοινίκων συγκείμενον γράμμασιν· ἄγχιστα δὲ κρήνης εἶναι τουτό τινος, ἔνθα δὴ καὶ δύο στῆλαι ἐγείρονται λίθου πεποιημέναι λευκοῦ, τάδε γλύμμασι γραμμάτων τοῖς ἐκεῖσε δὴ φοιτῶσι διασαφοῦσαι· « Ἡμεῖς ἐσμεν οἱ φυγόντες ἀπὸ προσώπου D Ἰησοῦ τοῦ λῃστοῦ υἱοῦ Ναυῆ. » Καὶ περὶ μὲν τούτων ὧδε διέξεισι. Τῆς δὲ Λιβύης οὕτω Ῥωμαίοις ὑπὸ χεῖρα γεγενημένης, φόροι ἐπέτειοι ὥσπερ καὶ πρώην εἰσήγοντο. Φασὶ δὲ Ἰουστινιανὸν ἀνὰ τὸ Λιβύων ἔθνος πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἄστη περιποιήσασθαι· τὰ μὲν μηδαμῶς ὄντα, τὰ δὲ καὶ τῷ χρόνῳ διαῤῥυέντα, πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερον καινισάμενον· ἐς ὑπερβολήν τε καλλωπίσαι, ἰδίαις τε ἅμα καὶ δημοσίαις καταγωγαῖς, τειχῶν τε περιβόλοις, καὶ ἄλλαις ποικίλαις οἰκοδομαῖς, δι' ὧν πόλεις τε διαφαίνονται, καὶ τὸ Θεῖον μάλα ἱλάσκεται· εἰσαγωγαῖς τε ὑδάτων, χρείαν τε ἅμα καὶ κάλλος ἀποπληρούντων τῇ πόλει· τῶν μὲν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς

(1) Justinianus Gelimeri loca quædam in Gallia habitanda tribuit. (Diacon.)

εἰσαχθέντων μὴ πρότερον ὄντων, τῶν δὲ ὄντων μὲν A καὶ διαῤῥυέντων, τότε δὲ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τάξιν ἐπαναχθέντων.

litatem simul et amœnitatem abunde civitatibus afferrent. Eorum nonnulli tum primum, cum antea non fuerint, constructi sunt: nonnulli vero cum aliquando quidem fuerint, sed postea corruerint, tum temporis ad pristinum reducti sunt statum.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Βελισσαρίῳ καὶ Ναρσῇ διαπεπραγμένων· καὶ περὶ τῆς διαφόρου ἁλώσεως Ῥώμης καὶ Σιλβερίου καὶ Βιγιλλίου τῶν ἐπισκόπων. Ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν τότε Χριστιανισάντων ἐθνῶν, καὶ τῆς Ναρσοῦ τοῦ στρατηγοῦ στρατηγίας τε ὁμοῦ καὶ θεοφιλίας.

Ἃ δ' οὖν καὶ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐπράχθη, καὶ ταῦτα διέλθω, Προκοπίου καὶ ταῦτα καθιστορήσαντος. Ἐπεὶ γὰρ Ὀνώριχος, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δεδιήγηται, Ῥώμην ἑλὼν, Ὀδόαχρον τὸν ἐκεῖ τυ- B ραννοῦντα ἠφάνιζεν, ἡγησάμενός τε τῶν Ῥωμαίων τὸν βίον ἀπέλιπεν· Ἀμαλασσοῦνθα, ἡ σύζυγος ἐκείνου, τοῦ κοινοῦ παιδὸς Ἀσταλαρίχου τὴν ἐπιτροπὴν μετῄει. Ἀῤῥενωπὸν δ' ἔχουσα φρόνημα, τὰ τῆς ἀρχῆς διῳκεῖτο· καὶ τῶν πραγμάτων οὕτω πρόνοιαν ποιουμένη, Ἰουστινιανὸν πρώτη ἐς τὸν κατὰ τῶν Γότθων ἀνηρέθισε πόλεμον. Καὶ γὰρ ἐπιβουλῆς κατ' αὐτῆς γεγονυίας, πρέσβεις βασιλεῖ ἔπεμπεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ παιδὸς Ἀσταλαρίχου ἔτι ἐν ἁπαλῇ τῇ ἡλικίᾳ θανόντος, Θευδάτος Θευδερίχῳ προσήκων γένει, τὴν τῆς Ἑσπέρας ἀρχὴν περιβάλλεται· ὃς ἐπειδὴ Βελισσάριον βασιλεὺς πρὸς Ἑσπέραν ἔπεμπε, τῆς ἀρχῆς παραχωρῶν ἑωρᾶτο, περὶ λόγους μᾶλλον ἔχων σχολὴν, ἥκιστα δὲ περὶ τὰ πολέμια ἔμπειρος ὤν· Οὐϊττίγιδος τῶν κατὰ τὴν C Ἑσπέραν δυνάμεων ἡγησαμένου. Ὡς δὲ τῆς Ἰταλῶν ἐπέβη ὁ Βελισσάριος, ὁ μὲν Οὐΐττιγις τὴν Ῥώμην καταλιπὼν, ᾤχετο. Ὁ δὲ τῇ Ῥώμῃ προσεγγίσας, παρὰ τῶν ἔνδοθεν εἰσεδέχθη, ὅλας τὰς θύρας, πρὸς δὲ καὶ τὰς καρδίας αὐτῷ διαπετασάντων Ῥωμαίων· μάλιστα δὲ Σιλβερίου τοῦ τὸν θρόνον αὐτῆς πρυτανεύοντος, εἰσηγησαμένου τὴν πρᾶξιν, πέμψαντος Φειδόλιον ὃς πάρεδρος Ἀσταλαρίχῳ ἐγένετο. Καὶ μάχης ἄνευ ἡ Ῥώμη αὖθις ὑπὸ Ῥωμαίους ἐγένετο, ἑξήκοντα ἔτεσιν ὕστερον, ἐνάτῃ Ἀπελλαίου μηνὸς, ὃς πρὸς Ῥωμαίων Δεκέμβριος ὀνομάζεται, ἔτει ἑνδεκάτῳ τῆς ἀρχῆς Ἰουστινιανοῦ. Καὶ τοῦτο δὲ Προκόπιος ἀνεγράψατο· ὡς τῶν Γότθων ἔπειτα τὴν Ῥώμην πολιορκούντων, ὑποψίαν σχὼν ἐς Σιλβέ- D ριον τὸν τῆς πόλεως ἱερέα, τοῦτον μὲν εἰς Ἑλλάδα μετῴκιζεν, ἀρχιερέα δὲ Βιγίλλιον τῷ θρόνῳ καθίστη. Ἱστορεῖ δ' ὁ αὐτὸς Προκόπιος, ὑπ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὡς Ἔρουλοι διαβάντες τὸν Ἴστρον, ὁπηνίκα ἐπὶ τῶν οἰάκων τῆς ἀρχῆς ἦν Ἀναστάσιος, ἐς ὕστερον δὲ Ἰουστινιανοῦ φιλοτίμως ἐκείνοις διατεθέντος, καὶ μεγάλοις χρήμασιν ἐκμειλιξαμένου, ἀθρόον πρὸς τὰ Χριστιανῶν μετεβάλλοντο ἤθη, καὶ τὴν δίαιταν ἡμερώτερον ἔσχον. Πρὸς τούτοις τὴν ἐκ Ῥώμης ἄνοδον Βελισσαρίου ἐς Βυζάντιον ἀναγράφει· καὶ ὡς τὸν Οὐΐττιγιν οἷά τι ἀνδράποδον μετὰ τῶν ἐκ Ῥώμης λαφύρων ἀνήγαγεν. Ὅπως τε Τώ-

CAPUT XIII.

De rebus in Italia a Belisario et Narse gestis: et varia Romanæ urbis per hostes occupatione. De Silverio et Vigilio episcopis; item de eis gentibus, quæ Christianam suscepere fidem. Et de Narsæ ducis imperatoriis artibus, et erga Deum pietate.

754 Porro quæ in Italia quoque gesta sint, referemus, quæ et ipsa Procopius in Historiam retulit. Postquam enim Theuderichus, siculi supra a nobis dictum est, Romam recepit, et Odoacrum tyrannidem ibi exercentem sustulit, rerumque Romanarum potitus decessit, Amalasuntha uxor ejus (1), communis filii Atalarichi tutelam suscepit, et regnum virili animo administravit. Cæterum cum provide rerum curam gereret, prima Justinianum ad bellum adversus Gotthos sumendum excitavit. Cum namque insidiis ab eis expetita esset, oratores ad imperatorem misit. Sedenim filio Atalaricho in tenera adhuc ætate exstincto, Theudatus, Theuderichum genere attingens, Occidentis imperium sumpsit. Qui postquam Belisarium imperator in Occidentem misit, regno cedens litterarum doctrinis magis quam rebus administrandis incubuit, ad res bellicas tractandas minime idoneus. Copiis Occidentalibus tum Vittigis præfuit. Belisarius, ut Italiam est ingressus, Vittigis quidem Roma relicta, inde discessit: Belisarius vero urbi appropinquans, a civibus est in eam receptus, fores omnes et corda insuper ipsa Romanis ei patefacientibus: maxime vero Silverio throno ejus præsidente, eam rem suadente atque procurante: qui ad Belisarium, Fidelem, qui Atalarichi assessor et consiliarius fuerat, legavit. Ita absque certamine Roma in ditionem Romanorum, post annum sexagesimum, mense Decembri rediit, undecimo imperantis Justiniani anno. Scripsit et illud Procopius, ubi postea Gotthi denuo Romam oppugnarunt, Belisario Silverium episcopum suspectum fuisse, quapropter eum in Græciam transtulerit, Vigilio autem antistiti thronum Ecclesiæ commiserit. Memoriæ prodidit Procopius idem eisdem temporibus, cum Anastasius imperium obtineret, Herulos Istrum transiisse: atque eos postea universos liberaliter a Justiniano tractatos, **755** et ingentibus pecuniis allectos, Christianorum religionem suscepisse, et vitam ad humanitatem mutasse. Ad hæc, Belisarii reditum ex urbe Romana in urbem Constantinopolitanam refert. Atque ut ille Vittigim, perinde atque mancipium quoddam, inter spolia Roma secum duxerit: et ut Totilas (2) imperium Romæ arripuerit, atque urbs ea rursum in potestatem

(1) Amalasuntham sive Himmelsuitham, alii filiam Theoderici fuisse scribunt, ut Diaconus. Supra cap. 11. Amalasuntha soror Theodorici Trasamun-do Vandalo nupsit.

(2) Totilas ita flammis Romam vastavit, ut in ea homines habitare non possent. Itaque ferarum

Gotthorum redierit. Deinde, ut Belisarius secundo A in Italiam profectus, Romam rursum receperit: atque inde, Persico bello in Oriente orto, ab imperatore revocatus sit. Recenset quoque, Abasgos tum Christianismum complexos esse, seque ad humaniorem vivendi morem composuisse. Et Justinianum imperatorem eunuchum gentis eorum Ephratam nomine ad eos misisse, qui prohiberet de cætero quemquam ea parte corporis qua viri sumus, apud eos ferro naturæ injuriam inferente privari. Siquidem plurimi qui in principum cubiculis versantur ministri, quos eunuchos sive cubicularios vocare solemus, ex gente ea erant. Tum vero etiam Justinianus Dei Genitrici templum in Abasgorum regione (1), pulchritudine atque amplitudine præstans ædificavit, sacerdotes ei attribuit, et alia quæ ad cultum divinum faciunt, rite constituit. Unde populo ei accidit, ut accuratissime Christianorum dogmate excerceretur. Scribit item quomodo populi Tanaim amnem accolentes (vocant autem loci ejus homines Tanaim, maximæ quoque paludis Mæotidis usque ad Euxinum pontum in longum excurrentem tractum) ad Justinianum legatos miserunt, ut episcopum illis daret, supplicantes: quorum ille precibus reipsa annuerit, et episcopum illis libenter miserit. Admodum vero terse illud etiam idem recenset, quomodo Gotthi Mæotidis accolæ, Justiniano imperium administrante, plurimas excursiones in Thraciam fecerint. Præterea, ut sævi terræmotus in Græcia C fuerint, et Bœotia, atque Achaia, quæ sunt juxta sinum Crissæum oræ concussæ fuerint, loca plurima sub numerum minime cadentia, et urbes similiter in præceps ierint, et solo æquatæ sint, plerisque in locis terra submersa pessum ierit, atque alicubi quidem chasmata rursum coierint, alicubi vero hiatus perpetui ad hoc usque tempus permanserint. Quale quiddam etiam civitati **756** Ciliciæ Pompejopoli acciderit. Cum enim terra divisa urbem eam cum incolis omnibus universam absorbuisset, vox ex infima voragine exaudita est, hominum eis qui superstites circum ea loca relicti essent, supplicantium, ut se ærumna ea liberarent. Commemorat etiam, ut Narses eunuchus a Justi- D niano copiarum militarium dux electus, expeditionem in Italiam susceperit, ac Totilam vicerit, deinde vero et Teiam, et urbs Roma quintum capta sit. De Narse, qui familiariter cum eo vixere, illud perhibent: ita ipsum ex divino numine pependisse, atque id omnis generis pietate coluisse, et Virginem eamdemque Dei Genitricem ita veneratum esse, ut illa manifesto ei apparens, quando prælium committendum esset, præciperet: neque illum facile prius in aciem descendisse, quam tempus opportunum ab ea co-

τίλας τὴν τῆς Ῥώμης ἀρχὴν περιέθετο· καὶ ὡς ὑπὸ Γότθοις αὖθις ἐγεγόνει ἡ Ῥώμη· ἔπειτα καὶ ὡς δὶς ἐς Ἰταλίαν γενόμενος Βελισσάριος, τὴν Ῥώμην αὖθις αἱρεῖ· καὶ ὡς τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἀνὰ τὴν Ἕω συνισταμένου, μετεστέλλετο ἐκεῖθεν πρὸς βασιλέως ὁ Βελισσάριος. Ἱστορεῖ δὲ καὶ Ἀβασγοὺς τηνικαῦτα τὰ Χριστιανῶν ἑλέσθαι, καὶ πρὸς τὸ ἡμερώτερον τὴν δίαιταν μεθαρμόσασθαι· καί τινα δ' εὐνοῦχον, Εὐφρατᾶν ὄνομα, ἐκ τοῦ γένους ἐκείνων σφίσι διαπέμψαι· ἀπαγορεύοντα μηδένα τοῦ λοιποῦ τῆς ἀῤῥενωπίας στερεῖσθαι, σιδήρου καταδικάζοντος. Καὶ γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς διαπονουμένων κοιτῶσιν, οὓς εὐνούχους θέμις καλεῖν, ἐκ τοῦ ἔθνους τούτου καθεστῶτες ἦσαν. Τότε δὲ καὶ Ἰουστινιανὸς ἱερὸν τῇ Θεοτόκῳ B ἐν τῇ Ἀβασγῶν δειμάμενος, κάλλει τε καὶ μεγέθει ἐξέχον, ἱερέας τε καὶ τἄλλα τῆς θρησκείας καλῶς κατεστήσατο· ἐξ οὗ συνέβη κἀκείνοις ἐς ἀκρίβειαν τὰ τῶν Χριστιανῶν δόγματα ἐξασκῆσαι. Γράφει δὲ καὶ ὡς οἱ τὸν Τάναϊν προσοικοῦντες (Τάναϊν δὲ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τὴν ἐκ τῆς μεγάλης λίμνης Μαιώτιδος ἄχρι δὴ ἐπὶ τὸν Εὔξεινον πόντον ἐς ταναὸν διήκουσαν ἐκβολήν)· πέμψαντες Ἰουστινιανὸν δυσωποῦσιν, ἐπίσκοπον σφίσιν ἐκπέμψαι· καὶ εὐθὺς τὸν Ἰουστινιανὸν ἐπιτελῆ τὴν δέησιν ἐξεργάσασθαι, καὶ ἱερέα ἡδέως αὐτοῖς ἐπιπέμψαι. Μάλα δὲ κομψῶς καὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς ἀναγράφεται· ὡς Γότθων τῶν ἐκ τῆς Μαιώτιδος περιοίκων, ἐκδρομαὶ πλεῖσται ἀνὰ τὴν Θρᾴκην ἐγένοντο, Ἰουστινιανοῦ διέποντος τὴν ἀρχήν· σεισμούς τε ἀγρίους ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα γενέσθαι· εἰς ἔσχατον δὲ τήν τε Βοιωτίαν καὶ Ἀχαΐαν καὶ τὰ ἀνὰ τὸν Κρισσαῖον κόλπον διασεισθῆναι. Χωρία τε πλεῖστα ἥκιστ' ἀριθμῷ ὑποκεῖσθαι δυνάμενα, καὶ πόλεις ὡσαύτως πρηνεῖς εἰς ἔδαφος ἐνεχθῆναι· βυθισθῆναί τε πολλαχόσε τὴν γῆν, καὶ ἐνιαχοῦ μὲν συνελθεῖν πάλιν τὰ χάσματα· ἔστι δ' ὅπου καὶ οὕτως ἐς χάος ἄπειρον ἄχρι τοῦ δεῦρο διαμεμενήκασιν· οἷόν τι καὶ περὶ τὴν τῆς Κιλικίας Πομπηϊούπολιν συνέβη. Διασχούσης γὰρ τῆς γῆς καὶ αὐτανδρον τὴν πόλιν καταπιούσης, φωνὴ κάτωθεν ἐξηχεῖτο, τῶν ἀνθρώπων ἱκετευόντων τοὺς ὑπολειφθέντας, ἀπαλλάττειν τῆς συμφορᾶς. Διηγεῖται καὶ ὡς Ναρσῆς ὁ εὐνοῦχος εἰς τὴν Ἰταλῶν εἰσέβαλε χώραν, στρατηγὸς πρὸς Ἰουστινιανοῦ χειροτονηθείς· καὶ ὡς κατηγωνίσατο Τώτιλαν, εἶτα δὲ καὶ Τεΐαν· καὶ ὡς Ῥώμη τὸ πέμπτον ἤδη ἑάλω. Φασὶ τοίνυν οἱ συγγενόμενοι τῷ Ναρσῇ, οὕτω τοῦ Θείου ἐξέχεσθαι, καὶ ταῖς ἄλλαις εὐσεβείαις ἐξοσιοῦσθαι, καὶ τὴν Παρθένον καὶ Θεοτόκον οὕτω γεραίρειν, ὡς καὶ ἀναφανδὸν ἐκείνην διαφαινομένην ὅτε πολεμεῖν δέοι παρακελεύεσθαι, καὶ μὴ προχείρως ἐπιβάλλειν ταῖς μάχαις, πρὶν ἐκεῖθεν τὸν καιρὸν διαγνοίη. Πολλὰ δὲ μέγιστα καὶ ἄλλα τῷ Ναρσῇ διεπράχθη, Βουσέλινον καὶ Σινδούανδον καταπολεμήσαντι· καὶ τὰ μέχρις Ὠκεανοῦ τῇ Ῥωμαίων ὑπήκοα

habitaculum est facta, juxta prædictionem Domini, *Apoc.* XVIII.

(1) Procopius *De bello Persico* libro secundo, ubi de Iberum finibus et monte Caucaso agit, Hic gentes, inquit, cum aliæ multæ, tum Alani et Abasgi habitant. Insuper Zechi et post eos Hunni, qui et Saberi dicuntur. Qui postea populi Hungariam et Boiemiam occuparunt.

ποιησαμένῳ ἀρχῇ. Ἃ δὴ μάλιστα ὁ μετὰ Προκόπιον Ἀγαθίας ὁ ῥήτωρ ἱστόρησε.

A gnovisset. Plures insuper alias et maximas Narses res gessit, qui Buselinum (1) et Sílduandum (2), bello vicerit, et regiones usque ad Oceanum omnes Romano imperio subdiderit: quas res petissimum post Procopium Agathias rhetor in litteras retulit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ὡς Χοσρόης, φθόνῳ διαταχεὶς, τὰς σπονδὰς λύσας τῇ Ῥωμαίων ἔπεισι· καὶ περὶ τῆς ἁλώσεως Ἀντιοχείας καὶ τῶν ἄλλων.

Τῇ δὲ ἱστορίᾳ Προκοπίου καὶ τάδε ἐμφέρεται, ὡς Χοσρόης διαγνοὺς τά τε ἐν Λιβύῃ καὶ Ἰταλίᾳ συνενεχθέντα τῇ Ῥωμαίων στρατηγίᾳ, πρὸς φθόνον ἐξαίσιον ἤρθη· καὶ προφάσεις κατὰ Ῥωμαίων συμπλάττων, παρεσπονδῆσθαι ἔλεγε, καὶ τὴν συγκειμένην εἰρήνην λύεσθαι· καὶ τὰ μὲν πρῶτα Ἰουστινιανὸν, πρέσβεις διαπεμψάμενον ἐς Χοσρόην, δηλοῦν, ὡς μὴ αἰτίαν τινὰ παρασχόμενον τὴν εἰς ἀπέραντον γενομένην εἰρήνην διαλύειν, μηδέ τινα λύμην τοῖς συμφωνηθεῖσιν ἐπαγαγεῖν· καὶ ᾔτει ἐπὶ τοῖς ἀμφιλόγοις ἐξέτασιν, καὶ τρόπῳ τινὶ φιλικῷ τὰ ἐν μέσῳ ἐζήτει διατεθῆναι· τὸν δὲ λίαν ἀχθόμενον τῷ ἔνδοθεν ὑποσμύχοντι φθόνῳ, πρὸς μηδὲν εὔλογον ἀποκρίνασθαι· ἀθροίσαντα δὲ τὴν ὑπ' αὐτὸν στρατιὰν πλείστην οὖσαν, τῇ Ῥωμαίων εἰσβαλεῖν, τρίτῳ ἐπὶ δεκάτῳ ἔτει Ἰουστινιανοῦ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διιθύνοντος. Συγγράφει τοίνυν, ὅπως ὁ Χοσρόης Σοῦρον τὴν πόλιν πρὸς Εὐφράτην κειμένην πολιορκήσας εἷλεν, ἕτερα μὲν συνθέμενος, ἕτερα δὲ πεπραχώς· ἀνοσίως διατεθεὶς, ὡς ἀλογήσας μάλιστα τὰς συνθήκας, καὶ δόλῳ μᾶλλον ἢ νόμῳ πολέμου ταύτην ἑλών· καὶ ὅπως τήν τε Βέῤῥοιαν ἐποίει πυρίκαυστον· καὶ ὡς ἐκεῖθεν εἰς Ἀντιόχειαν ἧκεν, Εὐφραιμίου τῷ θρόνῳ ταύτης ἐμπρέποντος· καταλελοιπότος δὲ τὴν ἐκκλησίαν, μηδενὸς αὐτῷ τῶν κατὰ σκοπὸν προϊόντος· ὃς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὰ ἀμφ' αὐτὴν πάντα περισῶσαι λέγεται, κατακοσμήσας τοῖς ἱεροῖς ἀναθήμασιν, ἵνα λύτρα ταύτῃ γένηται. Περιπαθῶς δ' ἄγαν καὶ τῆς Ἀντιόχου τὴν ἅλωσιν ἀναγράφεται πρὸς Χοσρόου γεγενημένην· καὶ ὡς πάντα διέφθειρε κτείνων καὶ διαπυρπολῶν. Ἔπειτα καὶ ὅπως ἐς τὴν ἀστυγείτονα Σελεύκειαν ἧκεν, ἔν τε τῷ προαστείῳ τῆς Δάφνης. Καὶ ὡς κατὰ τὴν Ἀπαμέων ἐγένετο, Θωμᾶ τηνικαῦτα ἐπισκοποῦντος, λόγοις καὶ ἔργοις μάλα διαφανοῦς· ὃν δή φησι σύναμα Χοσρόῃ τὴν τῶν ἵππων ἅμιλλαν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ σοφῶς ὑποστῆναι παρὰ τὸ νενομισμένον θεάσασθαι· ὡς ἐπίπαν θεραπεύειν ἐκεῖνον καὶ ἐξημεροῦν ᾑρημένον. Ὃν ἀστείως μάλα Χοσρόης ἤρετο, εἴ γε ᾑρεῖτο αὐτὸν ἀνὰ τὴν οἰκείαν πόλιν οὕτω θεάσασθαι· τὸν δ' ἀλήθειαν τοῦ παντὸς τιμῶντα, φάναι λέγεται, ὡς οὐχ ἡδέως ὁρῴη ἐκεῖνον· ὃ καὶ διὰ πολλοῦ τὸν Χοσρόην ποιησάμενον τῆς ἀληθείας, τὸν ἱερέα ὑπερφυῶς ἄγασθαι.

CAPUT XIV.

Ut Chosroes per invidiam pace fracta, Romanum invaserit imperium. Et de Antiochiæ aliarumque urbium hostili occupatione.

In historia Procopii illa quoque sunt : Chosroen, ubi Romanorum in Libya et Italia res bello gestas cognovisset, ad ingentem invidiam commotum esse ; et prætextus contra Romanos fingentem quod fœdera violata et pax perpetua B soluta esset, dixisse. Ac primum quidem Justinianum oratores (1) ad Chosroen misisse, qui significarent, nullam se causam præbuisse, ut quæ pacta esset pax perpetua, frangeretur : neque quidquam detrimenti conventis intulisse, proindeque petiisse ut de rebus controversis disquisitio fieret : et causæ quæ in medium prolatæ essent, pacatis consiliis amice componerentur. Chosroes vero, quod gravem qua in animo 757 suo flagrabat, invidiam non ferret, nihil quod rationi conveniret, respondisse : verum exercitu maximo ex populis suis coacto, Romanorum ditionem adortum esse, decimo tertio imperii Justiniani anno. Describit igitur, quomodo Chosroes Surum C ad Euphratem sitam urbem, expugnatam ceperit, civibus partim per pacta conventa allectis, partim per arma devictis, quippe qui improbe se gesserit, et pacta minime servarit, dolo magis quam belli jure civitate ea potitus. Quomodo etiam Berrhœam incensam igni vastarit. Item quomodo inde Antiochiam pervenerit, in cujus tum throno Euphræmius enituit : qui, cum ei quod agebat, nihil ex sententia procederet, ecclesiam reliquit, eamque profugiens una cum viciniis ædificiis servavit, sacris donariis ordine publicitus propositis, ut redemptionis essent ecclesiæ pretium. Præterea perquam miserabiliter commemorat, quomodo a Chosroe Antiochia sit capta, qui omnia ibi ferro D concidit et incendio vastavit. Deinde quomodo in suburbanum Daphnæ lucum, et in vicinam Seleuciam venerit : et ut ad Apameam quoque applicuerit, Thoma tum ibi episcopatum administrante, et vita et doctrina illustri viro. Quem una cum Chrosoe apud quem legatus erat, dicit equorum certamen in Hippodromo, præter receptum morem, sapienter spectasse : ut illum scilicet tali officio mitem placatumque prorsus redderet. Eum cum facete admodum Chrosoes interrogasset, an ille se ad hunc modum in urbe sua videre vellet, veritatem rebus omnibus præponentem respondisse dicit, quod non libenter eum visurus esset. Quod dictum cum Chrosoes propter veritatem plurimi fecit, tum antistitem eum mirifice est admiratus.

(1) Apud Agathiam ii dicuntur *Bultinus* et *Sindual*.

(2) Alii hunc *Sinualdum* nominant.

(3) Vittigis ad Persam legatos misit, ad bellum Rom. eum excitans. (Proc. lib. II *Belli Persici*.)

758 CAPUT XV.

De miraculo, quod Apameæ ad vivificum crucis lignum accidit.

Posteaquam vero ad hunc locum pervenimus, aliud quiddam recensebo, præsenti historiæ conveniens quammaxime. Cum Apameni urbem Antiochenam jam incendi audivissent, Thomam, quem dixi, episcopum a Chosroe reversum obsecrarunt, ut præter solitum morem vivificum crucis lignum proferret, atque in medium proponeret, ut postremum intuerentur exoscularenturque, unicam eam hominum salutem; et quasi viaticum adorationem illius, ad meliorem illam vitam migraturi, sumerent. Annuit precibus eorum Thomas, et lignum vitale protulit, certis productionis ejus indictis diebus, ut vicini quoque affluerent et medicina salutari perfruerentur. Cum autem omnes convenissent, totis manibus Thomas sublato in sublime ligno, maledictionis amuleto, sacram ædem circumiit: quod statis tantum supplicationum diebus fieri consuevit. Porro Thomam procedentem magna vis resplendentis ignis subsequi visa est, non adurentis quidem ignis, sed qui locum unde ille iret, comburere putaretur. Neque id semel aut iterum, verum sæpenumero accidit, quod antistes locum omnem circumiret, et multitudo congregata illum, ut idem sæpius faceret, rogaret, quo crebrius videlicet divino fulgore frueretur. Ea res futuram Apamenis salutem portendit. Et miraculi ejus imago atque monumentum ad Basilicæ testudinem summam, omnibus novitatem rei testificaturum, propositum est (1). Quod quidem usque ad Ardaamani et Persici belli tempora integrum permansit: quo tempore universa urbs, et ecclesia ipsa vastata est, et cum ea imago simul conflagravit. Atque hæc quidem sic acta. Chosroes vero, recens initorum pacificationis pactorum rursum oblitus, denuo quoque eadem hostiliter fecit, levitati quidem morum et inconstantiæ ejus convenientia, virum autem ratione præditum, nedum regem haudquaquam decentia.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τοῦ ἐν Ἀπαμείᾳ γενομένου θαύματος τῷ ζωηφόρῳ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ.

A Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενος, καί τι ἕτερον διηγήσασθαι βούλομαι, προσῆκον μάλιστα τῇ παρούσῃ μοι ἱστορίᾳ. Ἐπεὶ γὰρ οἱ τῆς Ἀπαμέων οἰκήτορες τὴν σφῶν πόλιν ἤδη πυρπολεῖσθαι διέγνωσαν, τὸν εἰρημένον Θωμᾶν ἱκέτευον παρὰ τὸ εἰωθὸς, τὸ ζωοποιὸν τοῦ σταυροῦ ξύλου ἐξενεγκεῖν καὶ εἰς μέσους προθεῖναι· ὡς ἄν γε τελευταῖον ἴδοιέν τε καὶ κατασπάσαιντο, τὴν μόνην τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, καὶ οἷον ἐφόδιον λαβεῖν τὴν ἐκείνου προσκύνησιν, μεταχωρεῖν μέλλοντας πρὸς τὴν ἀμείνονα βιοτήν. Ὑπήκουε δὲ ὁ Θωμᾶς καὶ προῆγε τὸ ζωοποιὸν ξύλον, ῥητὰς ἐπαγγειλάμενος τῆς προθέσεως B τὰς ἡμέρας, ὡς ἂν εἴη καὶ τοῖς ἀστυγείτοσιν ἀθροισθῆναι, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας θεραπείαν τρυγῆσαι. Ἐπεὶ δὲ συνέῤῥευσαν ἅπαντες, ὅλαις χερσὶν ὁ Θωμᾶς τὸ τῆς κατάρας ἐξαλειπτήριον ξύλον εἰς ὕψος ἠρκὼς, περιενόστει τὸ θεῖον ἀνάκτορον· ὅπερ εἴωθε γίνεσθαι ταῖς κυρίαις ἡμέραις τῶν προσκυνήσεων. Τῷ δὲ Θωμᾷ μεθισταμένῳ, μέγα τι χρῆμα πυρὸς σελαγίζον ἑωρᾶτο ἑπόμενον· οὐ καταχαῖον μέν τοι, ὡς δοκεῖν τὸν τόπον ἔνθα μεθίστατο πίμπρασθαι· οὐχ ἅπαξ δὲ τοῦτο, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις γενέσθαι, πάντα τὸν χῶρον τοῦ ἱερέως περιιόντος· καὶ αὖθις καὶ πολλάκις τοῦτο καθικετεύοντος τοῦ ἀθροισθέντος πλήθους τὸν ἱερέα ποιεῖν, ἵν' ἐξῇ πολλάκις καὶ τῆς θείας αἴγλης μεταλαμβάνειν· ὃ δὴ C καὶ τὴν ἐσομένην Ἀπαμεῦσι σωτηρίαν προφητεῦον ἦν. Τοῦτο δὴ τὸ θαῦμα καὶ εἰκὼν ἀνὰ τὸν τῶν ἀνακτόρων ὄροφον ἐτέθη πᾶσι τὸ ξένον προκαταγγέλλουσα· ἥτις δὴ ἄχρι καὶ Ἀρδααμάνου καὶ τῆς Περσῶν ἐφόδου διεσώζετο. Ὁπηνίκα δὲ ἥ τε πόλις ὅλη καὶ ἡ ἐκκλησία κακῶς πέπονθε, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ πυρὸς μετέσχε. Ταῦτα μὲν οὕτω προέβη. Ἐν δευτέρῳ δὲ τὰς σπονδὰς θέμενος ὁ Χοσρόης, καὶ τότε τὰ ὅμοια πέπραχε, τῷ μὲν ἀσταθεῖ καὶ ἀβεβαίῳ αὐτοῦ τρόπῳ συμβαίνοντα, ἀνδρὶ δὲ λογικῷ, μήτοι γε δὴ βασιλεῖ οὐδαμῶς πρέποντα

759 CAPUT XVI.

De re mirifica Edessæ, supra opinionem et fidem omnium, ab imagine Domini Dei et Servatoris nostri Jesu Christi non manu facta, gesta.

Insuper etiam Procopius memorat ea quæ a veteribus quoque de effigie Christi memoriæ sunt prodita, quæ Abgaro Edesse principi est missa. Et quomodo Chosroes ea quæ de illa fama increbuerant, quod scilicet Edessa nunquam in potestate alienigenarum futura esset (id quod in litteris ad Abgarum missis non reperitur: quemadmodum ex Eusebii Pamphili historia cognoscere licet, qui epistolam eam legit, et ab verbum operi suo inseruit, et nos quoque in secundo tomo exposuimus) falsa esse convincere voluerit. Apud fideles quidem

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'.

Περὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἔδεσσαν παραδόξως γεγενημένου παρὰ τῆς ἀχειροποιήτου εἰκόνος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. D

Ἔτι ὁ εἰρημένος ἱστορεῖ Προκόπιος, ὅσα δὴ καὶ τοῖς πάλαι ἱστόρηται περὶ τῆς εἰκόνος Χριστοῦ, ἥτις Αὐγάρῳ τῷ τοπάρχῃ Ἐδέσσης ἐστάλη· καὶ ὡς ὁ Χοσρόης τὰ περὶ αὐτῆς θρυλλούμενα ἀπελέγχειν ὡς εἶεν ψευδῆ βουλόμενος, ὡς οὐκ ἄν ποτ' Ἔδεσσα ὑπ' ἀλλοφύλοις γένηται· ὅπερ ἐν μὲν τοῖς Αὐγάρῳ σταλεῖσιν οὐκ ἔγκειται· ὡς ἔστι μαθεῖν ἐξ ὧν Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἱστόρησεν, αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνοὺς, καὶ ὡς ἔσχε τῷ συγγράμματι παραθείς· ὥσπερ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν συγγραφῶν ἱστορήσαμεν. Παρὰ μέν τοι τοῖς πι-

(1) Evagr. lib. IV, cap. 26.

στοῖ· οὕτω καὶ ᾄδεται καὶ πιστεύεται. Ἔδειξε δὲ καὶ τὸ ἔργον τὴν τῆς πίστεως πρόῤῥησιν, ὡς μάλιστ' ἀληθὴς εἴη καὶ σύμφωνος. Ὁ μὲν γὰρ ἔπειτα ῥαγδαῖος τῇ πόλει· καὶ πάντα πράξας σχεδὸν σὺν μυρίαις ἐφόδοις, καὶ χοῦν τοσοῦτον προσαμησάμενος, ὡς καὶ τὸ τῆς πόλεως ὑπεραναβῆναι τεῖχος· καὶ ἄλλας μυρίας μηχανὰς ῥάψας, ἄπρακτος μετ' αἰσχύνης ἀνέστρεφεν. Οἷα δ' ἐκείνῳ κατὰ τῆς πόλεως ἐπικεχείρηται, ὡς οἷόν τε διηγήσομαι. Ξύλων πολύ τι χρῆμα καὶ ἄλλην ὅσηπερ εὔπρηστος ταῖς ἀμφ' αὐτὸν δυνάμεσιν, ἐκέλευε πάντ' ἀφεμένους, ἐπισωρεύειν τῇ πόλει. Ἐπεὶ δὲ θᾶττον ἢ λόγος τὸ ἔργον ἠνύετο, καὶ κύκλῳ τὴν ὕλην περιετίθει, ἔπειτα χοῦν ἐπεσώρευε, καὶ ἀντιμέτωπος ᾔει τῇ πόλει· κατὰ βραχὺ δ' ἐποικοδομῶν τοῖς τε ξύλοις καὶ χώμασι, προσῄει ταύτῃ· καὶ ἐς τόσον αὐτὴν ὑπερήλατο, ὡς τὰ βέλη καὶ ἐξ ὑπερδεξίων ῥίπτειν κατὰ τῶν ὑπερασπιζόντων τῆς πόλεως. Ὡς γοῦν οἱ ἔνδον πολιορκούμενοι τὸ χῶμα τεθέαντο ὥσπερ τι ὄρος βαδίζον ἐπὶ τὴν πόλιν· ἐπίδοξοί τε καὶ οἱ πολέμιοι ἦσαν ὅσον οὔπω πεζῇ ἐκ τῶν ὑπερῴων εἰστρέχειν τὴν πόλιν, ἐμηχανῶντο ἡλίου τὸ πρωϊνὸν ἀνατέλλοντος, καταντικρὺ τοῦ χώματος διώρυγα μέγαν γενέσθαι· ἀγέστα πρὸς Ῥωμαίων κατονομάζεται· ἔπειτα πῦρ ἐπαφεῖναι· ὡς ἂν τῶν ξύλων τῇ φλογὶ τηκομένων, ῥεῦσαι τὸν χοῦν παρασκευάσῃ τῇ γῇ. Καὶ τὸ μὲν ἔργον τέλος εἶχεν· ἐμβαλλόντες δὲ τὸ πῦρ σκοποῦ διημάρτανον, μὴ τοῦ πυρὸς διέξοδον ἔχοντος· ὅθεν ἐχρῆν ἐκεῖνο ἀέρος ἐπειλημμένον, τῆς ὕλης παραδράξασθαι ὡς εἰκός. Ὡς γοῦν ἐς παντελῆ ἀμηχανίαν κατέστησαν, καὶ ἐν ἀπορίᾳ ἦσαν ἐσχάτῃ, εἰς τελευταίαν ἄγκυραν, ἐπὶ τὴν θεότευκτον εἰκόνα ἐχώρουν· ἣν οὐδεμία χεὶρ ἀνθρώπου εἰργάσατο, Χριστὸς δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς Αὐγάρῳ πέπομφεν, ἰδεῖν ἐκεῖνον μάλα ποθοῦντι· καὶ ἔπεμπεν ὀθόνῃ τὴν ὄψιν ἀπομαξάμενος. Αὐτὴν τοιγαροῦν τὴν εἰκόνα κατὰ τὴν διώρυγα ἀγαγόντες, καὶ ὕδατι περικλύσαντες, κατὰ τῆς πυρᾶς ἀφῆκαν· καὶ αὐτίκα τῆς θείας δυνάμεως ἀοράτως τῇ πίστει τῶν δρασάντων ἐπιφοιτησάσης, ῥᾳδίως μάλα τὸ πρὶν ἄπορον αὐτοῖς ἐξηνύετο. Καὶ γὰρ αὐτίκα τοῦ πυρὸς μετεῖχον τὰ ξύλα· καὶ ἐς ὅσον τάχος ἀπανθρακωθέντα, τοῖς ὑπερκειμένοις εὐθὺς τοῦ πυρὸς μετεδίδοσαν, ἀμφινεμομένου πάντα καὶ κατεσθίοντος. Ἐπεὶ δὲ οἱ πολιορκούμενοι ὑπὲρ τῶν χωμάτων τὸν καπνὸν ἀναθρώσκοντα ἐθεώρουν, τοιάδε προσεσοφίζοντο, κεράμι' ἄττα συλλέξαντες, καὶ θείου τε ἅμα καὶ πίσσης καὶ ἄλλων, ὅσα ὕλης εὐκαταπρήστου εἰσὶν ἐμπλησάμενοι, κατὰ τῆς διώρυγος ἀπεσφενδονῶντο· ἅπερ καπνὸν ἀνιέντα, τοῦ πυρὸς τῇ ῥύμῃ τῆς βολῆς ἀνημμένου, τὸν ἐκ τῶν χωμάτων ἀναῤῥέοντα καπνὸν λανθάνειν ὡς ἐκεῖθεν εἴη παρεσκευάζοντο· καὶ γὰρ ἐκ τῶν λαγυνίδων ᾤοντο πάντες τὸν καπνὸν ἀναθρώσκειν. Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν τὰ ἐν μέσῳ δαπανῆσαν τὸ πῦρ, τὰς ἐκείνου γλωσσίδας ἀνεδίδου τῇ γῇ· καὶ τοῖς ἐπὶ τῶν χωμάτων καθεστηκόσι Περσῶν συνιέναι ἐπῄει, οἷ δὴ κακοῦ καθεστήκασι. Χοσρόης δὲ ὥσπερ τῇ θείᾳ δυνάμει ἀντίῤῥοπα δρᾷν οἰόμενος δεῖν, τὸ παραῤῥέον ὕδωρ τῇ πόλει κατὰ τῆς πυρᾶς ἠφίει,

A ita et canitur, et creditur: res ipsa quoque prædictionis ejus fidem, quod vera maxime sit, et sibi ipsi consentiens, confirmat. Chosroes namque maximo impetu urbem adortus, atque omnia fere expertus, innumerabilibusque tentatis viis, tandem aggerem tantum excitavit, ut civitatis etiam mœnia superaret: aliasque infinitas præterea molitus artes et fraudes, cum probro tamen re infecta inde discessit. Quæ vero is contra urbem eam tentarit, pro eo atque potero, exponam. Lignorum multam vim et materiam aliam, quæcunque facile ignem concipit, milites suos, aliis rebus relictis omnibus, ad urbem aggerere jussit. Atque ubi dicto citius factum, materia circum constructa est, terram deinde ingessit, et adversam aciem contra urbem B duxit: et celeriter propugnaculis in strue lignorum et aggere collocatis, eam oppugnavit. Usque adeo vero urbem altitudine operis superavit, ut ex munitionibus tela in defensores urbis conjicerentur. Itaque cum obsessi aggerem veluti montem aliquem urbi imminere viderent, et hostes ex locis superioribus pedibus quamprimum in urbem excursuri existimarentur, sole oriente ex adverso aggeri, qui agesta a Romanis appellatur, cuniculos agere instituerunt, et ignem subjicere, ut lignorum materia flamma consumpta agger pessum iret. Atque opus quidem confectum est; cæterum igne immisso, cœptum eos consilium fefellit, quod flamma exitum non haberet: **760** quam aerem C concipere, atque ita materiam comprehendere, sicuti consuevit, oportebat. Itaque ubi eos consilium prorsus destituit, in extremam dejecti desperationem, ad supernam anchoram, divinitus scilicet acceptam imaginem, confugerunt, quam nulla hominis manus fecerat, ipse vero Christus Deus Abgaro videre eum cupienti, facie in linteum impressa, miserat. Hanc ipsam imaginem ad cuniculum produxerunt, et aqua conspersam contra pyram miserunt. Et subito divina virtute invisibili quodam modo eorum fidei, qui hoc faciebant, succurrente, facile admodum quod desperatum antea fuerat, est perfectum. Siquidem confestim ligna ignem conceperunt, et quam celerrime combusta imminenti statim materiæ eumdem ignem immiserunt, D carpentem et consumentem omnia. Obsessi cives postquam fumum exsilientem ex aggeris mole viderunt, talia insuper sunt moliti. Vasculis siquidem quibuscunque fictilibus collectis, et sulphure, pice, aliisque rebus ex materia quæ facile flammam corripit, completis fundis ad cuniculi fossam conjecerunt. Quæ fumum emittentia, igne scilicet jactus impetu accenso, effecerunt, ut fumus qui ex aggere promanabat, prodire inde non existimaretur. Omnes enim fumum omnem ex ollis excitari autumabant. Triduo vero post, ubi ignis quæ in medio erant consumpsit, flammas ejus terra reddidit: et qui in aggere constiterant Persæ pugnatores, tandem intelligere cœperunt, in quodnam discrimen pervenissent. Tum Chosroes, veluti adversus

virtutem divinam contrariis corptis eundum sibi esse existimaret, quæ urbem præterfluit, aquam, contra pyram ardentem, exstinguere eam volens, immisit. At illa magis magisque accendebatur, aquarum vim omnem perinde atque sulphur, aut oleum, aut liquorem alium ad inflammandam materiam idoneum excipiens, in sublime eo usque ferebatur, donec agger omnis in agestam considens, in cineres est redactus. Itaque Chosroes rebus ipsis ad desperationem abductus, tandem vim eam quæ urbem defenderet cognovit : et pudore perculsus, in regnum suum rediit, pœnitentia ductus, quod tantos frustra labores subiisset, **761** per quos ita manus contra Deum tollere voluisset. Atque equidem hæc sic habuere. Dicam vero itidem, quod alibi Chosroæ apud Sergiopolim evenit, rem quæ referatur, ad memoriæ posteritatis sempiternæ tradatur, admodum dignam.

A σβεννύειν ταύτην πειρώμενος· ἡ δ' ἐπὶ μᾶλλον ἀνήπτετο τοὺς ὁλκοὺς δεδεγμένη τοῦ ὕδατος, ὥσπερ τι θεῖον ἢ ἔλαιον, ἤ τι ἄλλο τῶν ἐξάπτειν ὕλην ἐπιτηδείων· καὶ εἰς ὕψος ἀνέτρεχεν ἕως οὗ τὸ πᾶν τοῦ χώματος κατὰ τὴν ἀγέσταν χωρῆσαν, αὐτὴν ἀπετέφρωσεν. Ἔργοις δ' οὖν ὁ Χοσρόης ἀπεγνωκὼς, καὶ τὴν ἐγκειμένην τῇ πόλει δύναμιν ἐννοήσας, αἰσχύνης πλήρης ἐπὶ τὰ σφέτερα ἤθη πάλιν πορευτὸς ἧκε, μεταμέλῳ χρώμενος, τῷ διακένῳ τῶν κόπων οἷς χεῖρας οὕτω Θεῷ ἀνταίρειν βεβούλευτο. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον. Λέξω δὲ καὶ ὃ κατὰ τὴν Σεργιούπολιν ἄλλοτε Χοσρόῃ ἐγένετο· ὅτι γε καὶ τῶν μάλα ἀξιολόγων ἐστὶ τὸ ἔργον, καὶ μνήμῃ προσήκει ἐσαεὶ διασώζεσθαι.

CAPUT XVII.

De cruce pretiosa, quam Justinianus Sergiopoli dedicavit. Et de miraculo ibi prope incredibili edito.

Instituit et huic jugum servitutis imponere contendens. Et postquam mœnia est aggressus, et urbem expugnare coactus : de salute dehinc urbis, ut ea servaretur, utrinque ab obsidentibus simul et obsessis, hinc inde verba sunt facta. Postremo inter utrosque convenit, ut sacris templorum donariis civitas redimeretur. Quibus et crux, quam Justinianus et Theodora eo miserant, est adnumerata. Et jam ab urbis ejus antistite, aliisque qui cum eo missi fuerant, ad Chosroen omnia deportata fuerant. Atque ille, num præterea in urbe quidquam reliquum esset, interrogavit. Affuit ibi quidam, verum dicere solitus, et Chosroæ, alia quædam pauca admodum in urbe a civibus occulte asservari renuntiavit. Ac auri quidem vel argenti reliqui nihil esse, sed alterius longe præstantioris et Deo dicatæ materiæ, in qua ossa Sergii martyris asservarentur, urnam sublongam ex argento fabrefactam restare. Hoc ubi Chosroes audivit, illico exercitum omnem ad exscindendam urbem ex castrorum munimentis eduxit. Confestim vero innumerabiles propugnatores supra urbem apparere, seque ad eamdem defendendam parare, atque per muros ubique discurrere visi sunt. Porro ut hoc, qui ad oppugnandum missi fuerant, viderunt, e vestigio ad Chosroen reversi, cum defensorum civitatis multitudinem, tum timorem suum, qui eos exarmasset, stupefacti commemorarunt. Chosroes autem, ubi curiose omnia scrutatus, valde paucos vel immaturæ vel exoletæ ætatis homines in urbe esse, robustis omnibus e medio sublatis, comperit, rem eam sublimioris alicujus potestatis, et martyris præcipue esse suspicatus est. Ac timore correptus, Christianamque religionem magnopere admiratus, statim, obsidionem solvit, atque in ditionem suam reversus est. **762** Fama vero obtinet, Chosroen istum, paulo ante obitum, sacris nostris initiatum atque ad divinum lavacrum admissum esse. Sedenim et pestem eam quæ tum

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ ὃν Ἰουστινιανὸς ἐν Σεργιουπόλει ἀνέθετο· καὶ περὶ τοῦ γεγονότος ἐκεῖσε παραδόξου θαύματος.

Ἐφίσταται καὶ ταύτῃ ζυγὸν δουλείας ἐπιθεῖναι σπουδάζων. Ἐπεὶ γοῦν τῷ τείχει προσέβαλε, καὶ πολιορκεῖν ἐπειρᾶτο, τὰ περὶ σωτηρίας τῆς πόλεως ὅπως σωθείη, παρ' ἑκατέροις τοῖς τε πολιορκοῦσι καὶ πολιορκουμένοις διελαλεῖτο. Τέλος συνέβαινον πρὸς ἀλλήλους, ὥστε τὰ θεῖα κειμήλια λύτρα ταύτῃ γενέσθαι· οἷς συγκατείλεκτο καὶ σταυρὸς ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας πεμφθείς. Ὡς δ' οὖν παρὰ τοῦ τῆς πόλεως ἱερέως καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πεμφθέντων ἐς Χοσρόην ἅπαντα διεσώζετο, ἐκεῖνος ἀνεπυνθάνετο, εἰ μὴ καὶ ἕτερα ὑπελείφθη τῇ πόλει. Παρ-
C ὼν δέ τις τῶν ἀληθίζεσθαι εἰωθότων, Χοσρόῃ ἐπήγγελλε, καὶ ἕτερα εἶναι εὐαρίθμητα λίαν πρὸς τῶν πολιτῶν ἐναποκρυβέντα, μηδὲν δέ τι χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἀπολελεῖφθαι· ἄλλης δὲ ὕλης προὐργιαιτέρας Θεῷ ἀνειμένης, τὰ τοῦ μάρτυρος ὀστέα Σεργίου περιφρουρούσης· εἶναι δ' ἐκείνην σορὸν ἐπιμήκη ἀργύρου πεποιημένην. Ὡς δὲ ταῦτ' ἠνηκόει Χοσρόης, εὐθὺς τὸν ὅλον ἐπαφῆκε στρατὸν τὴν πόλιν πορθεῖν. Ἐξαπίνης δ' ἀσπὶς μυρία ὑπερφανεῖσα τῆς πόλεως ὤπτο, ταύτης ὑπερμαχεῖν διεσκευασμένη, πανταχοῦ τὸν περίβολον διαθέουσα. Ὡς δὲ ταῦθ' οἱ πεμφθέντες τεθέαντο, εὐθὺς πρὸς Χοσρόην ὑπέστρεφον, τό τε πλῆθος τῶν ὑπερασπιζόντων τῆς πόλεως τεθηπότες, καὶ τὴν ἀφόπλισιν διηγούμενοι.
D Ὡς δὲ περιεργαζόμενος ὁ Χοσρόης ἐγνώριζε κομιδῇ βραχεῖς ἐναπομεῖναι τῇ πόλει ἐξώρους τε καὶ ἀώρους, τῆς σφριγώσης ἡλικίας ἐκποδὼν γενομένης, ἀνελάμβανεν ὑπερτέρας δυνάμεως εἶναι τὸ ἔργον, καὶ μᾶλλον τοῦ μάρτυρος. Δείσας δὲ καὶ τὴν Χριστιανῶν πίστιν ἐπὶ μέγα ἀγάμενος, εὐθὺς τὴν πολιορκίαν λύσας, πρὸς τὰ οἰκεῖα μετεχώρησεν ὅρια. Λόγος δ' ἔχει τουτονὶ Χοσρόην τέλει τοῦ βίου χρώμενον, μυηθῆναί τε τὰ ἡμέτερα, καὶ τοῦ θείου ἠξιῶσθαι λουτροῦ. Ναὶ μὴν καὶ τὰ τῆς ἐπισκηψάσης νόσου τηνικαῦτα ὡς ἐνὸν διηγήσομαι, ἥτις δὴ καὶ τὸ σύμπαν ὡς εἰπεῖν τῆς οἰκουμένης ἐπενεμήθη· ὅπερ ἄν ποτ' ἦλθεν εἰς ἀκοὴν, δεύτερον καὶ πεντηκοστὸν ἔτος ἐπινύσης τὴν γῆν.

grassata est, ita ut potero prosequar, quæ omnem (ut ita dicam) terrarum orbem depasta est, quinquaginta et duos annos, quod auditum nunquam est, in terris sæviens.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ τοῦ γεγονότος τηνικαῦτα περιφανοῦς λοιμοῦ· καὶ τῆς ἐπικυψάσης νόσου ἐπὶ ἔτη δύο τε καὶ πεντήκοντα.

A Μετὰ γὰρ ἔτη δύο τῆς Ἀντιόχου Πέρσαις ἁλούσης, πάθος λοιμῶδες ἐνέπιπτε, κατά τι μὲν τῷ ὑπὸ Θουκυδίδου εἰρημένῳ παραπλήσιον, διαλλάττον δὲ πολλῷ καὶ ἐπί τισιν· ὃ ἐξ Αἰθιόπων μὲν τὴν ἀρχὴν ἔσχε, πᾶσαν δὲ σχεδὸν τὴν οἰκουμένην διέδραμε, βαδίζον ὥσπερ καὶ μεταβαῖνον ἠρέμα, ὡς μηδένα τῶν τότε ὄντων ἀπείρατον καταλεῖψαι. Καί τινες μὲν τῶν πόλεων ἐπὶ τόσον κατεσχέθησαν τῷ νοσήματι, ἕως οὗ κεναὶ τῶν οἰκητόρων ἐγένοντο. Ἔστι δ' ἃς ἐπιπολαίως ἀψάμενον, θᾶττον μετῆλθεν. Οὐ μὴν κατά τινα περίοδον ὡρισμένην ἐπέσκηπτε· καὶ ἐπισκῆψαν αὖθις, οὐχ ὁμοίως ἐπεχώρει, ἀλλ' ἔν τισι B μὲν τῶν τόπων ἐν ἀρχαῖς τοῦ χειμῶνος εἰσιὸν, ἐπεπόλευεν· ἐν ἄλλοις δὲ, ἦρος ὄντος, καὶ ἔν τισι, θέρους ἐνισταμένου· ἔστι δ' ὅπου καὶ μετοπώρου προϊόντος. Καί τισι μὲν πόλεσι μέρους ἥπτετο, τοῦ λοιποῦ δ' ἀπηλλάττετο, καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν νοσούσῃ πόλει οἰκίας διαφθειρομένας παντάπασιν· ἔστι δ' οὐ μίαν ἢ δύο διαφθαρείσας τῶν οἰκιῶν, τὸ λεῖπον ἀθιγὲς διαμεῖναν. Ἦσαν δ' οἳ ἐς τὸ ἀκριβὲς κατειλήφεσαν, ὡς αἵπερ τῶν οἰκιῶν ἀπαθεῖς τὸ νῦν διαμεμενήκεσαν, ἐς τὸ ἐπιὸν ἐκεῖναι μόναι τοῦ δεινοῦ μετεῖχον. Ὃ δὲ ξενίζον ἐκείνῳ ἦν ὁρᾷν, τοῦτ' ἦν, ὅτιπερ εἴγε συνέβαινεν οἰκήτοράς τινας τῶν πόλεων αἷς τὸ πάθος ἐπῆλθεν ἑτέρωθι διατρίβειν, ἐκεῖνοι μόνοι τῷ πάθει ἡλίσκοντο, οἳ ἐκ τῶν παθητῶν πόλεων ταῖς ἀπαθέσιν ἦσαν συνδιαιτώμενοι. C Ἐπέσκηπτε δὲ τὸ πάθος μάλιστα ταῖς περιόδοις τῶν κύκλων, ἃς ἐπινεμήσεις καλοῦμεν. Πανωλεθρία δὲ σχεδὸν συνέβαινε τοῖς ἀνθρώποις ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς πεντεκαιδεκαετηρίδος τοῦ κύκλου. Διαφόροις δὲ νοσήμασι τὸ πάθος συνεκροτεῖτο. Ἐνίοις μὲν γὰρ τῆς κεφαλῆς ἤρχετο, ὀφθαλμοὺς ὑφαίμους, οἰδαῖνον δὲ καὶ τὸ πρόσωπον καθιστῶν· ἔπειτα τῷ λαιμῷ ἐπισκήπτων, τοῦ ζῆν ἀπήλλαττεν· ἄλλοις δὲ ῥύσις γαστρὸς ἐπεγίνετο, τισὶ δ' ἐπανίσταντο καὶ βουβῶνες, ἐξαίσιοί τε πυρετοί· καὶ διήμεροι καὶ τριήμεροι ἔθνησκον· ὥσπερ μηδὲν πεπονθόσι, φρονήσεως καὶ ὑγιείας ἐν τῷ καθεστῶτι μένοντες. Ἄλλοι δὲ καὶ παράφοροι γινόμενοι, τὸ ζῆν ἀπελέγοντο· ἀνέθρωσκον δὲ καὶ ἄνθρακες· καὶ τοὺς ἀνθρώπους θᾶττον ἐκκαίοντες D ἐξηφάνιζον. Ἦσαν δὲ οἳ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς ἁλόντες καὶ διαδράντες, ἔπειτα ὥσπερ ἐξ ὑποστροφῆς κρατηθέντες ἀπώλλυντο· αἱ δὲ μεταλήψεις διάφοροι, καὶ λόγον ἐκβαίνουσαι σύμπαντα. Οἷς μὲν γὰρ φθορὰ εἵπετο, μόνῃ συνοικίᾳ καὶ τῷ συνδιαιτᾶσθαι· ἄλλοι δὲ κἂν μόνης ἁφῆς ἐτρύγων τὸν θάνατον. Ἦσαν οἳ καὶ μόνον εἴσω παρακύψαντες τῆς οἰκίας, ἄλλοι δὲ καὶ κατ' ἀγοράν. Εἰσὶ δὲ οἳ καὶ διέδρασαν τὸν κίνδυνον νοσουσῶν πόλεων ἀπαλλαγέντες, μεταδόντες τῆς νόσου τοῖς μὴ νοσήσασιν. Ἄλλοι δὲ καθάπαξ οὐδὲ τῷ πάθει ἑάλωσαν, καίπερ πολλοῖς νοσοῦσι συνδιαιτηθέντες· καὶ οὐ νοσούντων μόνον, ἀλλὰ καὶ

CAPUT XVIII.

De sævissima ejus temporis pestilentia et contagione, quæ orbem quinquaginta et duos annos incessit.

Capta enim a Persis Antiochia, biennio post morbus pestilens obortus est, aliqua quidem ex parte ei quem Thucydides describit persimilis; aliquo vero modo multum ab eo dispar. Ortum cepit ex Æthiopia: universum vero prope pervasit orbem, veluti incedens, et sensim transiens, ita ut neminem fere ejus temporis hominem intactum prætererit. Quædam civitates adeo sunt a morbo eo occupatæ, ut vacuæ prorsus ab incolis fierent. Fuere quas levius carperet, et statim inde transiret. Nec ille certa quapiam periodo grassatus est: neque ubi grassari exorsus est, eumdem cursum tenuit: verum quibusdam in locis in principio hiemis sævire cœpit, in aliis verno tempore, in nonnullis æstate prima, alicubi autumno jam progresso, in quibusdam oppidis partem aliquam attigit, a reliqua autem abstinuit. Et videre erat in civitatibus peste hac affectis domos prorsus omnes consumptas: in aliis unam atque alteram ad vastitatem redactam, reliquas vero intactas. Fuerunt homines qui certius deprehenderent, quæ ædes nunc immunes a lue ista fuissent, eas proximo deinceps anno solas illam sensisse. Illud vero in hoc malo novum esse visum est, quod si cives aliqui earum urbium quas pestis invasisset, alio migrassent, soli ipsi ea corriperentur, qui ex infectis scilicet jam urbibus inter intactos versarentur. Porro malum hoc potissimum sæviit eis cyclorum periodis, quos epinemeses, hoc est, indictiones vocant. Internecione autem prope interiere homines secundo πεντεκαιδεκαετηρίδος, **763** hoc est, ejus qui annos quindecim complectitur cycli anno. Et ex variis ægritudinibus morbus iste compositus fuit. In quibusdam enim a capite incipiens, oculos sanguinolentos, et faciem tumentem efficiebat. Deinde gutturi incessens, vitam adimebat. Quosdam ventris profluvium invadebat. In aliis bubones etiam exstabant, et acres accedebant febres. Moriebantur intra biduum et triduum, perinde atque nihil paterentur, ratione et sanitate in vigore suo permanentibus. Nonnulli vero mentis impotes moriebantur. Item carbunculi exorti, homines celeriter inflammarunt et exstinxerunt. Erant qui semel atque iterum malo eo capti et liberati, postea tanquam postliminio correpti peribant. Diversa etiam fuit contagio, rationem excedens omnem. Nonnulli enim morbum ex conversatione tantum et consuetudine ægrorum contrahebant, alii solo contractu illorum, mortem sibi creabant. Erant qui cum in domum saltem prospexissent, inficiebantur: aliis id in foro contingebat. Nonnulli qui periculum evaserant, ex pestilentibus urbibus excedentes, contagionem morbi ad integros et

valentes transmittebant. Quidam vero peste (1) ea correpti prorsus non sunt, quamvis familiariter cum multis ægris vixissent : et non solum eos ipsos ægros, verum etiam ex peste ea defunctos homines contrectassent. Multi namque erant, qui magno studio ut morerentur agebant, propter liberorum aut totius familiæ internecionem. Quam ob causam ægrotis immisti, cum morbo ipso quodammodo colluctabantur. Nihilo tamen magis, pro eo atque cupiebant, ex hac vita migrabant. Lues (2) ista, sicuti duxi, ad quinquagesimum secundum annum, pestilentias priores omnes longe post se relinquens, grassata est. Philostratus pestem sui temporis, quæ quindecim duravit annos, admiratur. Sed illam hæc multis modis superavit. Ego vero ad reliquam historiam revertor, reliquas Justiniani res commemoraturus.

A πολλῶν ἐκ τῆς τοιαύτης τετελευτηκότων νόσου ἁψάμενοι. Πολλοὶ γὰρ ἦσαν καὶ σπουδὴν ποιούμενοι τὸ θανεῖν, διὰ τὴν τῶν παίδων ἢ οἰκιῶν συμβᾶσαν πανωλεθρίαν, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς νοσοῦσιν ἐπιμιγνύμενοι, ὡσανεὶ ἀνταγωνιζόμενοι τῷ πάθει, ὅμως μέντοι πρὸς τὴν σφετέραν βουλὴν τὴν ἀπόβασιν ἥκιστα ἔσχον. Καὶ ἐπὶ πεντήκοντα καὶ δύο ἔτη τὸ πάθος ἐπενεμήθη, ὥς μοι λέλεκται· τὰ πρώην πάντα δεύτερα θέμενον. Θαυμάζει δὲ Φιλόστρατος τὸν κατ' ἐκεῖνον γεγονότα λοιμὸν, ὅτιπερ πεντεκαίδεκα ἔτη ἐπεχωρίασεν· ἐγὼ δ' ἐπὶ τὰ συνεχῆ τῆς ἱστορίας ἐπάνειμι, ὅσα λείποντα τῶν Ἰουστινιανοῦ χρόνων ἀναπληρώσων.

764 CAPUT XIX.

Quæ Evagrius historicus de inexplebili pecuniarum cupiditate Justiniani scripserit.

Quæ autem de eo Evagrius narret, adjiciam ne ipse in tantum imperatorem invectus esse videar. Sic enim ad verbum de eo ille loquitur : « Justinianus inexplebilis avaritiæ fuit, et alieni usque adeo appetens, ut cives subditosque omnes auro venales habuerit : et magistratibus ipsis, vectigaliumque mancipibus, atque aliis insidias nulla de causa adversus homines struere solitis, vendiderit. Quam plurimis autem, quibus amplæ essent divitiæ et possessiones, causa aliqua et prætextu, præter causam et prætextum omnem per colorem quempiam conficto, bonorum omnium multam dixit. Ac si qua mulier se assimulasset meretricium quæstum facere, et oculum alicui venereæ consuetudinis gratia adjicere, illico in leges committebatur. Atque ea ubi Justinianum ad societatem tam turpis lucri ascivisset, opes ejus qui per ejusmodi sycophantiam deceptus esset universas, ipse in domum suam congerebat. Pecuniæ vero prodigus etiam multas sacras ædes et templa ubique construxit, aliasque pietatis causa domos ad affectæ vel imperfectæ ætatis, et cum variis morbis conflictantium virorum et mulierum curam, ædificavit ; ingentibus, unde illæ foverentur, eis reditibus attributis. Alia quoque innumerabilia pietatis opera Deo placentia fecit : siquidem ea ex propriis auctoris, qui de suis ipse puris factis fructum ferat, facultatibus procedant (1). » Hæc quidem Evagrius.

B ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῆς φιλοχρηματίας καὶ ἀπληστίας Ἰουστινιανοῦ, οἷα ὁ συγγραφεὺς Εὐάγριος ἱστορεῖ.

Οἷα δὲ περὶ αὐτοῦ φησιν ὁ Εὐάγριος, παραθήσομαι, ἵνα μὴ αὐτὸς ἐγὼ δόξω τοῦ τοσούτου κατατρέχειν δὴ βασιλέως· φησὶ γὰρ αὐταῖς λέξεσιν οὕτως· « Ἰουστινιανὸς ἦν μὲν χρημάτων ἄπληστος, καὶ τῶν ἀλλοτρίων οὕτως ἐκτόπως ἐραστὴς, ὡς καὶ τὸ ὑπήκοον ἅπαν χρυσίου πιπράσκειν. Τοῖς τε ἀρχὰς ἐπιτροπεύουσι, τοῖς τε τοὺς φόρους ἐκλέγουσι· καὶ τοῖς ὅσοι ἀπ' οὐδεμιᾶς αἰτίας ῥάπτειν ἐπιβουλὰς τοῖς ἀνθρώποις ἐθέλουσι· πολλοὺς δὲ καὶ ἀναριθμους τῶν τὰ πολλὰ κεκτημένων, προφάσεις ἀπροφασίστους ἐπιχρώσας, τὰς οὐσίας ἁπάσας ἐζημίωσεν. C Ἢν δὲ καὶ γυνὴ ἑταιριζομένη ἐποφθαλμιῶσά τῳ ὁμιλίαν τινὰ ἢ μῖξιν ἀνέπλασεν, εὐθὺς ἅπαντα φροῦδα τὰ τῶν νόμων καθίστατο. Καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν προσεταιρισαμένη τοῦ ἀτόπου κέρδους, ὅλον τὸν πλοῦτον τοῦ συκοφαντηθέντος οἴκοι μετεσκευάσατο· καὶ ἀφειδὴς δὲ χρημάτων ὑπῆρχεν, ὥστε καὶ πολλοὺς ἁγίους καὶ ἑκασταχοῦ νεὼς ἀναστῆσαι, ἄλλους τε ἐναγεῖς οἴκους ἐς ἐπιμέλειαν ἀνδρῶν τε γυναικῶν ἐξώρων τε καὶ ἀώρων, καὶ τῶν ὑπὸ νοσημάτων ποικίλων ἐνοχλουμένων· συντάξεις τε μεγάλας ἀποκληρῶσαι, ὅθεν δέοι ταῦτα γίνεσθαι· πρᾶξαί τε μυρία εὐσεβῆ καὶ Θεῷ ἀρέσκοντα· εἴπερ ἐξ οἰκείων δρῷεν οἱ τούτων ἐργάται, καὶ καθαρὰς τὰς σφῶν πράξεις καρποφοροῖεν. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Εὐάγριος.

D

(1) Evagrius quoque hac peste se infectum fuisse scribit lib. IV, cap. 56.

(2) Ἐπινέμησις, *depastio*. Iliad. VI. Πάντα κεν ὅσσα τε γαῖαν ἐπινεμέει τε καὶ ἕρπει. Hoc est : *Omnia quæ terram depascunt, quæve pererrant*. Depastiones et grassationes hujusmodi pestilentiæ et morbi epidemici atque populares (Cyprianus *mortalitatem* vocat) sicuti eluviones exustionesque terrarum tempore certo accidere solent.

(3) Hoc, *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis*, etc. (*Luc.* XVI) quidam male intelligendo rapiunt res alienas, et aliquid pauperibus largiuntur, et putant se facere quod præceptum est. De justis laboribus facite eleemosynas. Ex eo quod recte habetis, date. Noli velle eleemosynas facere de fœnore et usuris, fidelibus dico. Eis quibus Christi erogamus dico. (Aug. serm. 35, *De verb. Dom. in Evang. secundum Lucam*).

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ἔκφρασις τοῦ μεγάλου τεμένους τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας· ὅπερ Ἰουστινιανὸς Θεὸν διαφερόντως τιμῶν ἀνιδρύσατο.

Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς πολλοὺς μὲν νεὼς ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀνέστησεν εἰς κάλλος ἐξησκημένους, μάλιστα δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει περιφανεῖς ἐδομήσατο εἰς κάλλος ἅμα καὶ μέγεθος προϊόντας. Ἐδείματο δὲ, μέγα τι χρῆμα καὶ ἀπαράβλητον μηδὲ πώποτε ἱστορηθὲν, τὸν μέγαν τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας νεὼν, μέγιστόν τε λίαν καὶ εὐπρεπέστατον, καὶ λόγου δύναμιν ὑπερβαίνοντα. Ἐγὼ δ' ὡς οἷόν τε πειράσομαι τοῦτο ἐπιδραμεῖν καὶ διαγράψαι λόγῳ τὸ τέμενος.

A

CAPUT XX.

Descriptio augusti templi Dei Verbi Sapientiæ, quod Justinianus Deum sanctissime colens instauravit.

Justinianus porro multa delubra passim in orbe terrarum pulcherrima excitavit: potissimum autem Constantinopoli præclarissima templa, præstanti forma et magnitudine construxit. In quibus ingens illa et incomparabilis, neque unquam antea visa basilica est, augustum Sapientiæ **765** Verbi Dei templum maximum sane illud, atque decentissimum, et quod orationis vim omnem longe supergrediatur. Ejus structuram ex Procopio hoc loco inserere visum est: cujus verba hæc sunt.

Deest hoc loco descriptio structuræ templi Sophiæ Verbi Dei, Constantinopoli a Justiniano restaurati (1).

« Homines aliquando gregarii et leve vulgus Christianorum ecclesiam incendere ausi sunt. Sophiam Byzantii templum id, commodissime cognomen hoc Deo tribuentes, vocant. Permisit id hominibus nefariis, ut impietatem tantam patrarent, quod præviderit ad quantam pulchritudinem fanum id aliquando restitutum, perventurum esset. Itaque ecclesia exusta tota tum jacebat. Justinianus autem ita eam aliquando post expolivit, ut si antea quispiam cognovisset, et descriptionem ædificii nunc exstantis ostendisset, in votis habiturus quilibet fuerit, ut ecclesia prorsus disperiret, quo ea forma, in quam est in præsentia redacta, conspiceretur. Artifices namque imperator ex provinciis omnibus omnes evocavit, atque in primis Anthemium Trallianum architecturæ et artis mechanicæ, quæ ingenio et manu fit, non tantum inter eos qui sua ætate, sed etiam qui superioribus temporibus ædificiis accurate et commode exstruendis præclari fuere, præterea vero eorum qui futuri erant, structurarum formas et effigies præscribendi peritissimum: et Isidorum Milesium, egregium fabrum. Spectaculum igitur ecclesia multo pulcherrimum facta est, conspicientibus quidem mirificum, audientibus vero incredibile prorsus. Nam altitudine cœlum prope attingit: et veluti ab ædificiis aliis abducta, urbi reliquæ imminet atque incumbit, exornans quidem illam, quod scilicet illius sit: spectandam autem seipsam præbens quod illius cum sit, illamque supergrediatur, tantum eminet, ut ex ea perinde atque e specula urbs tota perlustretur. Ea autem latitudine atque longitudine quam rectissime est exornata, ut non immerito longa et lata dicatur. Tum autem incredibili pulchritudine est insignis. Moles quoque ipsa ornamento illi est, et magnitudinis conveniens et apta ratio et proportio, neque ad nimiam amplitudinem excedens, neque se ad viliorem humilitatem demittens. Nam et solitis ædificiis grandior est, et immoderatis

B structuris venustior atque decentior. Lumine vero et solis splendore mirifice abundat. Non extrinsecus locum cum sole illustrari, verum intus oriri lucem dicas. Tanta vis lucis in templum hoc diffunditur. Facies ejus, pars scilicet orientem solem respiciens, ubi mysteria et arcana Deo sacra fiunt, ad hunc modum est exstructa. Ædificium quoddam dimidia ex parte rotundum et turbinatum, quod artis hujus periti hemicylindrum nominant, in sublimitatem immensam excurrit. Operis hujus altitudo, in quartam orbicularis figuræ partem evadit. Desuper structura alia lunata forma, ab ædificii artificibus ei imposita eminet, decenti quidem pulchritudine admiranda illa, sed quæ periculosa

C compositionis coagmentatione horrendum quiddam prorsus esse videatur. Videtur namque in rem præsentem vehientibus, non satis firmo loco collocata, atque non sine discrimine in sublime sublata esse. Illa vero certa et stabilis maxime constat. In hujus templi parte utraque, columnæ in solo sunt, et apices earum ex ingentibus saxis constructi, riteque coagmentati. Quæ columnæ aliunde aliis artificiose inter se situ ipso **766** respondentes, in magnam sublimitatem pertingunt: scopulis eas, si cernas, præruptis compares. Quatuor in iis arcus quadranguli forma exstant. Porro arcuum istorum duo, qui ad orientem et occidentem solem pertinent, in vacuum aerem pertinent. Reliqui autem duo ex inferiori paululum parte ædifi-

D cium quoddam et quasdam columnas habent. Eisdem vero ex superiore quoque parte rotunda structura ad turbinatam formam vergens imminet, unde semper dies primum illucescens apparet. Et cum ædificatio ita divisa sit, commodi illud habet, quod affatim lucem templo sufficit. Hæc vero ipsa (ut opinor) fieri non potest, ut lingua balbutiens et parum vocalis exponat. Namque propter structuram infractam, non in terra consistere, sed cœlitus catena aurea suspensa esse videntur. Et qui hæc contemplantur, quidnam potissimum præ aliis

(1) Edita est a nobis inter opera Procopii. Vide tom. LXXXVII Edit.

admirentur, dicere nequeunt. Verum cum animo A omnia circumspexerint, et supercilia super omnibus contraxerint, structuræ artem assequi non possunt : sed quod oculis perspicere eam non sit, consternati inde discedunt. Puro siquidem auro testudo summa tecta est, elegantiæ fastum admiscens. Tum autem lapidum splendor cum auri fulgore concertans, excellit. Ex utraque parte porticus duæ sunt : utriusque culmen, tholus, et aurum, tectorium est. Harum altera quidem viris orantibus, altera autem mulieribus idem facientibus cessit : neque prorsus quidquam inter se variant, aut differunt. Quis vero sublimiores loci in quo versantur mulieres stationes exponat? aut varias enumeret porticus et columnis frequentibus conspicuas aulas, quibus templum hoc circumdatum est? B quis columnarum et lapidum enumeret aptam et convenientem speciem, quibus sacra ædes exornata est? in pratum se quispiam floribus vernans incidisse existimet. Admiretur namque merito, aliorum quidem colorem purpureum, aliorum vero viridantem, in quibusdam autem puniceum florere; in nonnullis candidum fulgere videat. Insuper vero in quibusdam obstupescat, quos adversantibus inter se coloribus, in modum pictoris, natura ipsa varie cohonestarit. Porro templi ejus donaria omnia, quæ vel ad usum sacrorum parata, vel ex argento et lapillis magni pretii fabrefacta sunt, accuratius persequenti, eloqui omnino non est : quæ imperator duntaxat iste dedicavit. Ex una autem re tantum, conjectura, qui hæc legent, opes C ecclesiasticas colligere potuerunt. Sanctius etenim templi hujus sacrarium, quod soli sacerdotes adeunt, quadragies mille argenti libras continet.

Ex arcubus, quos loros mechanici vocant, unus orienti soli obversus, nondumque perfectus, magnitudine sua bases columnarum pressit, quæ pondus tantum non ferentes, derepente quodammodo diruptæ, non ita multo post pessum ituræ videbantur. Et Anthemius atque Isidorus ea re perterriti, ad imperatorem eam retulerunt : neque quidquam ex arte spei reliqui habuerunt. Imperator autem divinitus edoctus, statim eis arcum absolutum iri pollicitus est. Ipse etenim, inquit, in seipso assurgens, inferioribus columnarum basibus non egebit. Ita arcus certa firmitate in sublimi suspensus, experientia ipsa veritatem inventionis Justiniani confirmavit. Atque hoc quidem sic hac in parte elaboratum est. In aliis vero arcubus meridiem et boream ventum spectantibus, tale quiddam accidit. Lori qui vocantur, per ædificationem novam mole magna in sublime tollebantur. Eis vero inferiora ædificia pressa laborabant, et columnæ quæ eo loci erant, lapides parvos perinde atque expolirentur, ex sese jactos reddebant. Rursum igitur animos despondentes mechanici, propter casum eum imperatori periculum tale renuntiarunt. Tum ille huic malo remedium illud excogitavit. Laborantium enim ædificiorum partes summas, et arcus ipsos adimere, atque in præsens quidem seponere, postea vero rursum imponere, cum structuræ humor induratus evanuisset, præcepit. Illi imperata fecere. Ædificatio vero ipsa deinceps firma stabilisque constitit. Restauravit quoque Justinianus Sanctorum Apostolorum templum, quod nulli primas vult concedere. In eo imperatores et antistites recepto more sepeliuntur. »

CAPUT XXI.

De imperatoris ejusdem furore, potius quam amore, erga cyaneum seu cæruleum colorem.

Atque hæc quidem præclara, atque præclarorum longe præclarissima, sunt Justiniani imperatoris (1) opera. Verum in eo, quod belluinam feritatem omnem excedit, sive errore, seu ingenii timiditate (dicere id enim nequeo) fuit : initium ex seditione ea quæ *Νίκα*, id est, *Vince*, dicta erat, initium ducens. Mirifice namque alteri populi factioni, Cya- D neæ inquam, addictus fuisse visus est : adeo sane, ut non solum eos interdiu in media urbe cædes adversariorum facientes, **767** legitima pœna facinoris exigenda non cohibuerit, sed præmiis etiam prosecutus sit. Proinde homicidæ plures facti, et impunitas cædium aucta. Audebant illi et aa domos adversæ partis ingredi, et pretiosas sepositasque civium res diripere, ita ut illi salutem suam auro redimere cogerentur. Si quis vero ex magistratibus non dico coercere, sed inhibere tantum facinora ejusmodi voluisset, de vita is periclitabatur. Quapropter quidam Orientis præfectus, quoniam nonnullos scelere tali res novas molien-

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς ἐν τῷ κυανέῳ χρώματι τοῦ βασιλέως μανίας μᾶλλον ἢ φιλίας.

Καλὰ μὲν δὴ καὶ καλῶν κάλλιστα ταῦτα Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ εἴργασται. Ἓν δέ τι προσῆν αὐτῷ πᾶσαν θηριώδη γνώμην ἐκβαῖνον· εἴτε δὲ ἁμαρτίᾳ, εἴτε δὴ καὶ δειλίᾳ φύσεως, λέγειν οὐκ ἔχω· ἐκ τῆς Νίκα λεγομένης στάσεως τὴν ἀρχὴν εἰληφός· ὑπερφυῶς γὰρ ἐδόκει θατέρῳ τῶν τοῦ δήμου μερῶν, τῷ Κυανέῳ φημὶ, προσκεῖσθαι· καὶ ἐπὶ τόσον, ὡς καὶ φόνους ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν μέσῃ τῇ πόλει δρῶντας τῶν δι' ἐναντίας, μὴ μόνον κωλύεσθαι καὶ ποινὴν τῆς ἀδικίας ἐκτίνειν, ἀλλὰ καὶ γερῶν ἀξιοῦσθαι· ὡς ἐντεῦθεν καὶ εἰς ἔργον προβῆναι ἀνδροφονεῖν. Ἐθάῤῥουν δὲ καὶ τοῖς οἴκοις ἐπιέναι, καὶ ἠρέμα τὰ προσόντα ἐκείνοις τῶν κειμηλίων ληΐζεσθαι, καὶ χρυσίῳ αὖθις ἐκείνους τὰς σωτηρίας ὠνεῖσθαι. Ἦν δέ που καί τις τῶν ἐπ' ἐξουσίαις μήτοι γε κολάζειν, εἴργειν δὲ μόνον ἐδοκίμαζε, περὶ τὰ καίρια τῆς ζωῆς ἐκινδύνευεν· ὅθεν καί τις τῶν τὴν Ἑῴαν ἐπιτετραμμένων ἀρχὴν, ἐπεί τινὰς περὶ τὰ εἰρημένα νεωτερίζοντας συσχὼν νεύροις τὸν ἀκόλαστον ἐσωφρόνιζε τρόπον, ἀτίμῳ πομπῇ αὐτὸς

(1) Apud Suidam est Justinianum imperatorem litteras plane ignorasse, ἀναλφάβητον, hoc est, alphabeti imperitum fuisse.

ἐκεῖνος νεύροις ᾐκίσθη κατὰ μέσην τὴν πόλιν περιαχθείς. Καί τις δ' ἕτερος, Καλλίνικος ὄνομα, τὴν τῶν Κιλίκων ἡγεμονίαν ἐπιτροπεύων, δύο τινὰς τῶν ἀνδροφόνων τούτων ὅτιπερ ἐκολάσατο διαχρήσασθαι τοῦτον ἐπιχειροῦντας, Παῦλος δὲ καὶ Φαυστῖνος ἦσαν ἐκείνοις αἱ κλήσεις, πρὸς τοῦ βασιλέως ἀνεσκολόπιστο, ποινὴν ὑπὲρ ὀρθῆς συνέσεως καὶ τῶν νόμων ταύτην καταβαλών. Ταῦτ' ἄρα οἱ θατέρου μέρους τὰ οἰκεῖα πεφευγότες, καὶ παρὰ μηδενὸς τῶν ἁπάντων ἀναδοχῆς ἀξιούμενοι, ἀλλ' ὥς τινα ἄγη τε καὶ μιάσματα τῆς πόλεως ἐλαυνόμενοι, λωποδυτοῦντες ἦσαν· καὶ τοῖς ὁδοιπόροις ἐφήδρευον μιαιφονοῦντες, ὡς μηδὲν ἀπεῖναι τῶν δεινῶν ὃ μὴ ἐπράττετο, κἀντεῦθεν θανάτους καὶ λεηλασίας καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀτόπων ὁσημέραι παῤῥησιάζεσθαι. Πολλάκις δὲ μεταχωρῶν καὶ πρὸς θάτερα, καὶ αὐτοὺς θανάτῳ ὑπῆγε, τοῖς νόμοις ἐφιεὶς, οὓς πρότερον ἀνόσια πράττειν ἀνῆκεν ἁπανταχοῦ, καὶ ἴσα βαρβάροις τὰ πάνδεινα ἐνεργεῖν· ἀλλὰ τὸ μὲν περὶ τούτων ἐς λεπτὸν λέγειν κρεῖττον οἶμαι καὶ λόγου καὶ χρόνου. Ἀπόχρη γε μὴν καὶ ταῦτα τεκμηριῶσαι καὶ τὰ λείποντα τῆς ἀρχῆς.

A tes comprehendisset, et nervis protervitatem eorum castigasset, contumeliosa pompa per mediam urbem tractus, nervis est concisus. Et alium quemdam Callinicum nomine, Ciliciæ præsidem, quod in duos percussorum istorum, Paulum et Faustinum, qui interficere eum conati fuerant, animadvertisset, in crucem egit, pœnas ab eo, recte prudenterque facti, et legum conservatarum, sumens. Itaque qui diversæ factionis erant, quod possessiones suas relinquere coacti essent, et a nemine prorsus reciperentur, sed veluti quædam detestanda piacula urbe expulsi essent, prædonicam exercebant: et itineribus obsessis, ex insidiis viatores adoriebantur et cædebant, nihilque adeo quod non committerent malorum omittebant, et B quotidie ad homines interficiendos atque dispoliandos, flagitiaque alia peragenda, audaciores fiebant. Sæpenumero autem ad factionem alteram conversus, et in ipsos lege agere jussit, suppliciisque eos subdidit, quos antea ubique facinora impia committere, et gravissima quæque flagitia de barbarorum more patrare permiserat. Cæterum exacte hæc commemorare, neque temporis hujus est, neque orationis nostræ, quæ assequi ea non potest. Et hæc ipsa satis esse possunt ad reliquas imperii hujus, quæ hic non recensentur, res conjectura colligendas.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ Βαρσανουφίου τοῦ ἀσκητοῦ, καὶ Ἰωάννου, καὶ Συμεὼν τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ.

Ἐπὶ δὲ τῆς τούτου ἡγεμονίας καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες ἐφάνησαν πολλαχοῦ τῆς γῆς διαλάμψαντες τῷ τε βίῳ καὶ τοῖς παρ' αὐτῶν ὑπερφυῶς εἰργασμένοις τῶν παραδόξων· ὧν εἷς ἦν καὶ Βαρσανούφιος, γένος Αἰγύπτιος· ἐν σαρκὶ δὲ τὴν ἄσαρκον μετῆλθε ζωὴν, περὶ τὸν νομὸν Γάζης φροντιστηρίῳ τινί· ὃν καὶ πολλὰ τῶν παραδόξων θαυματουργῆσαι φασίν. Ἐπιστεύετο δὲ, ὡς ζῶν οἰκίσκῳ τινὶ ἑαυτὸν καθεῖρξε, πεντήκοντα δὲ καὶ πρὸς ἐτῶν διεληλυθότων, οὔτε τινὶ ὀφθῆναι, μήτε μὴν τῶν τινὸς ἐπιγείων μετειληφέναι. Οἷς δὴ καὶ θρυλλουμένοις σφόδρα διαπιστῶν Σαλούστιος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων πρόεδρος· ἐπειδὴ διορύττειν ἐκέλευε τὸν οἰκίσκον, ὅπου δὴ συνέβαινε τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ κατοικεῖν, πῦρ ἐκεῖθεν ἐκπηδῆσάν ποθεν, παραβραχὺ πάντας ἐπίμπρα, εἰ μὴ δρασμῷ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύοντο. Καί τις δ' ἕτερος ἀνὴρ Συμεώνης ὄνομα, κατὰ τὴν Ἔμεσαν, ξένην τινὰ καὶ ἀληθῆ πολιτείαν μετῄει· μεστὸς γὰρ ὢν σοφίας πάσης καὶ χάριτος, παράφορον ἑαυτὸν ἐποίει· τὴν κενὴν δόξαν, ὡς ἀδοξίαν ταῖς ἀληθείαις οὖσαν, ἀποδυσάμενος. Οὗτος τοίνυν ὁ ὅσιος τὰ πολλὰ καθ' ἑαυτὸν διαιτώμενος ἦν, λανθάνων παντάπασι καὶ μή τινι διδοὺς πάροδον διαγνῶναι, πότε ἢ πῶς τὸ θεῖον ἱλάσκεται· ἢ πότε καὶ τίσι σιτίοις πρόσεισιν ἢ ἀπέχεται. Πολλάκις δὲ ἀγοράζων ἀνὰ τὰς πλατείας, ἐκτετράφθαι τοῦ καθεστηκότος ἐῴκει, καὶ μηδέν τι συνεστῶτος νοῦ ἔχειν, ἤ τι φρενῆρες καὶ ἀγχινοίᾳ προσῆκον. Καπηλείοις δ' ἀτάκτως ἐπιπηδῶν, τῶν παρευρημένων σιτίων ἐνεφορεῖτο ὅτε πει-

768 CAPUT XXII.

De Barsanuphio monacho et Joanne: item de Symeone propter Christum fatuo.

C Sub Justiniano multi in multis orbis partibus religiosi, et vita et miraculis ab eis gestis admirandi viri floruere, in quibus unus etiam Barsanuphius Ægyptius genere fuit, qui in carne carnis expertem egit vitam, in monasterio quodam quod in præfectura Gazæ situm erat. Hic cum prodigia multa edidisse dicitur, tum in tuguriolo seipsum vivum inclusisse, atque ibi ultra quinquaginta annos ita vixisse creditur, ut neque a quopiam visus, neque re quapiam terrena usus sit. Quæ cum de eo fama vulgata essent, eisque Salustius, (1) Hierosolymorum episcopus, fidem non haberet, postquam perfodere domunculam, ubi homo Dei habitabat, jussit, ignis alicunde exortus omnes consumpsisset, nisi sibi fuga consuluissent. Alius D quidem vir Symeones nomine, apud Emesam, novam quamdam et insolitam vitam egit. Cum enim et sapientia omni et gratia plenus esset, dementem se esse assimulavit, et vanam gloriam, ut quæ revera ignominia sit, rejecit. Sanctus igitur vir iste diu solitarius vixit, latens prorsus: neque cuipiam, ut cognosceret, quando, aut quomodo preces ad Deum funderet, aut quo tempore, et quibus cibis vel uteretur vel abstineret, aditum ad se permittens. Persæpe vero etiam in plateis versans, mente excidisse, neque quidquam consistentis pectoris, solertiæ, et sagacitatis habere visus est. Aliquando incomposite in cauponas insiliens, cibis se quos reperisset famelicus implebat.

(1) Evagr. habet *Eustachius*.

Quod si quis consilio ejus intellecto, vel observantiam vel honorem ei exhiberet, indignatus ille quam celerrime ex eo loco discedebat, ne id quod celatum volebat, deprehenderetur, virtusque ejus manifestaretur, veritus. Et ille quidem ita se propalam atque in medio foro gessit. Habuit autem familiares etiam quosdam, quibuscum quandoque fuit, scena et simulatione posita. Cuidam ex iis ancilla erat, quæ a quopiam per libidinem constuprata, ubi partus institit tempus, ab heris patratorem probrosi facinoris ejus et patrem pueri indicare coacta est. **769** Illa per calumniam, Symeonem clandestine secum consuevisse, seque ex eo gravidam esse dixit, et rem ita se habere juramento confirmat: idque si opus esset, in faciem illi se dicturam promisit. Hoc ubi ad aures Symeonis pervenit, factum ipse quoque non negavit, carnem scilicet se quoque circumferre, et lubricam peccandi proclivitatem insitam sibi esse dicens. Postquam autem eo nomine sermones apud omnes de eo increbuerunt, et ipse, sicuti videbatur, pudore perculsus est: illicet per fraudem sub verecundiæ prætextu seipsum subduxit. Et jam fatalis et constituta pariendi dies aderat, et muliercula sedili solito insidebat, doloresque vehementes exoriebantur, cruciatum intolerabilem afferentes. Ac misella ultimum discrimen adibat, neque fetus prodibat, cum in tempore ipso Symeonem advenientem, ut preces ad Deum profunderet, mulierculæ aliæ rogarunt. Ibi ille propalam, non prius fetum solem aspecturum esse, quam mater patrem clandestinum proderet, prædixit. Quod ubi femina professa est, et patrem verum nominavit, confestim infans maternis locis exsiliit, veritate ipsa quodammodo obstetricis illi officium exhibente. Alio insuper tempore Symeones iste in ædiculam mulieris impudicæ ingressus, foribus clausis, solus cum sola manens, aliquantum temporis extraxit: deinde ostio aperto profugit, conspectum omnium, ne quis eum conspiceret, ubique cursu citato vitans. Quo facto, opinionis non bonæ causam de se præbuit. Quapropter qui hoc viderant, mulierem convenerunt, diligenterque quid sibi illius ad eam ingressus et tam diuturna mora voluerit, percunctati sunt. Ibi illa adjuravit se in tertium usque diem penuria rerum necessariarum, præter aquam, nihil degustasse. Illum autem, qui hoc cognovisset, cibum ad se et vini aliquantulum attulisse; deinde januis clausis, mensam apposuisse, cibum capere jussisse, dapibus eam replevisse: et reliquiis earum receptis, abiisse. Cum terræmotus maximus regionem eam concussurus esset (quo tempore, præ civitatibus aliis, urbes Berytus, Biblus, et Tripolis, cladem ingentem acceperunt) lorum manu circumagens, et quam plurimas in foro columnas diverberans, ad alias: **770** State (inquit) vos, brevi namque saltare debetis. Et cum viri ejus factum nullum otiosum aut frustraneum esse judicaretur, qui ei rei affuere, animis suis quasnam columnas præteriens non pulsasset considerarunt.

A νώῃ. Εἰ δέ πού τις ἐννοήσας ἢ προσκύνησιν ἢ τιμήν τινα προσῆγε, θυμῷ πολλῷ καὶ τάχει τῶν τόπων ἀφίστατο· ὑπειδόμενος μή τι φωραθείη, ὃ λανθάνειν ἐπεχείρει, κατάδηλον τὴν οἰκείαν ποιῶν ἀρετήν. Τὰ μὲν οὖν ἐκτὸς καὶ ἀγοραῖα τῷ Συμεῶνι τοιαῦτά γε ἦσαν. Ἦσαν δέ τινες αὐτῷ καὶ συνήθεις· οἷς καὶ παρενέβαλλε τὴν σκηνὴν λύων καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Ἑνὶ γοῦν ἐκείνων θεραπαινὶς ἦν, ἣ δή πρός τινος ἀκολάστως ἐκπορνευθεῖσα, ἐπεὶ ὁ τοῦ τόκου ἐνέστη καιρὸς, πρὸς τῶν δεσποτῶν ἠναγκάζετο τὸν τοῦ ἄγους πατέρα διερμηνεύειν. Ἡ δὲ τὸν Συμεώνην διέβαλλε σκοτίως αὐτῇ συμπλακῆναι, καὶ ἐξ ἐκείνου κυοφορεῖν· καὶ διώμνυτο ἦ μὴν οὕτως ἔχειν διισχυριζομένη, καὶ εἴ γε δέοι, καὶ εἰς ὄψιν διελέγχειν αὐτόν. Ὡς δ' εἰς ὦτα ἧκε τοῦτο τῷ Συμεῶνι, συνετίθει καὶ αὐτὸς δῆθεν· σάρκα γὰρ φορεῖν καὶ τὸν ὄλισθον ἐπιφέρεσθαι ἔλεγεν. Ἐπεὶ δὲ παρὰ πᾶσι διεθρυλλεῖτο καὶ αἰσχύνης ἔμπλεως ἦν ὥς γε ἐδόκει, δῆθεν σοφιζόμενος ὑπέστελλεν ἑαυτὸν, καὶ τὴν αἰδῶ πρόσχημα ἐπετίθει. Ὡς δ' οὖν ἡ κυρία ἧκεν ἡμέρα τοῦ τοκετοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν εἰωθότων ἡ γυνὴ καθῆστο σκιμπόδων, ἡ μὲν ὠδῖς σφοδρότερον κατερρήγνυτο, ἀνύποιστον τὴν ἀλγηδόνα ἐργαζομένη, ἐς ἔσχατον κινδύνου περιιστῶσα τὴν ἄνθρωπον. Οὐ μὴν ὁ τόκος προέκοπτεν, ἀλλ' ἐξεπίτηδες ἀφιγμένον τὸν Συμεώνην, ἱκέτευον εὔχεσθαι. Ὁ δὲ ἀνεῖπεν ἐμφανῶς, μὴ πρότερον τὸ κυοφορούμενον τὸν ἥλιον προσειπεῖν, πρινὴ τὸν σκότιον πατέρα τὸ γύναιον παραδείξειεν. Ὅπερ ἐπειδὴ τὸ γύναιον ὡμολόγει, καὶ τὸν ἀληθινὸν ἀνεῖπε πατέρα, εὐθὺς τὸ βρέφος ἐξέθορε τῆς C γαστρὸς, τῆς ἀληθείας ὥσπερ ἐκεῖνο μαιευσαμένης. Καὶ ἄλλοτε δὲ Συμεώνης οὗτος εἴς τι δωμάτιον εἰσιὼν γυναικὸς ἀκολάστου, καὶ τὰς θύρας ἐγκλεισάμενος, μόνος μόνῃ ἐγχρονίζων παρεῖλκε τὴν ὥραν· ἔπειτα διαπετάσας τὰς θύρας, φεύγων ἀπῄει, πανταχοῦ περιθέων τὴν ὄψιν, μή πού τις δῆθεν αὐτὸν ὀρῴη. Οὕτω δὲ δράσας, ὑπόνοιαν παρεῖχεν οὐκ ἀγαθήν· ὥστε καὶ τοὺς ἰδόντας ἀγαγέσθαι τὴν ἄνθρωπον, καὶ εἰς λεπτὸν ἀκριβοῦσθαι, τί τε βούλεσθαι τὴν ἐκείνου εἰσέλευσιν παρ' αὐτῇ, καὶ τὴν ἐπὶ τόσον δὴ τοῦ χρόνου τριβήν. Ἡ δὲ διώμνυτο, ἐς τρίτην ἡμέραν μηδενὸς ἀπογεύσασθαι πλὴν ὕδατος, ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων· τὸν δὲ μαθόντα, σιτά τε καὶ οἴνου μέρος κομίσαι· εἶτ' ἐγκλεισάμενον τὴν θύραν, τράD πεζαν παραθεῖναι, καὶ δειπνῆσαι κελεῦσαι, καὶ τῆς θοίνης ἐμπλήσασθαι· τὰ δὲ λείψανα πάλιν λαβεῖν καὶ οἴχεσθαι. Καὶ κλόνου δὲ γῆς μεγίστου κατασείειν μέλλοντος τὰ ἐκεῖσε μέρη, ὁπηνίκα ἥ τε Βηρυτίων, Βυβλίων τε καὶ Τριπολιτῶν πόλεις, τῶν ἄλλων μᾶλλον πεπόνθασιν, ἱμάντα τῇ χειρὶ περιάγων, τοὺς πλείστους τῶν κιόνων παίων ἀνὰ τὴν ἀγορὰν, Στῆτε, ἐπέλεγεν· ἔχετε γὰρ ὅσον οὔπω ὀρχήσασθαι. Ὡς οὖν τοῦ ἀνδρὸς οὐδὲν πάρεργον διεκρίνετο, οἱ παρευρεθέντες εἰς νοῦν ἔλαβον, τίνας τῶν κιόνων οὐκ ἔτυψε παριών· οἳ δὴ τοῦ σεισμοῦ ῥαγδαίως ἐπεισπεσόντος καταπεπτώκασι, πάρεργον ἐκείνου γεγενημένοι. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα αὐτῷ μνήμης ἄξια διεπράχθη, ἅπερ ἰδίῳ συγγράμματι ἐν ἑτέροις διέλαβον.

Nam illæ ipsæ terræmotu impetu summo ingruente corruerunt, concussionis ejus opus primarium factæ. Multa præterea ab eo memoria digna sunt gesta, quæ scripto alio alibi sum prosecutus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ Θωμᾶ καὶ αὐτοῦ τὸν ἔξηχον μετιόντος βίον.

A

Ἀνὰ δὲ τὴν Κοίλην Συρίαν καί τις ἕτερος τὸν ἴσον βίον διαθλεύων ἐτύγχανε, Θωμᾶς ὄνομα· ὃς ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου γενόμενος, τὴν ἐτήσιον τροφὴν κομιούμενος, τῆς κατ' αὐτὸν μονῆς (ἐκ γὰρ τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας ἐτέτακτο) ᾔει. Τοῦτον τοίνυν Ἀναστάσιος ὁ τὰ τῆς ἐκκλησίας οἰκονομῶν, ἐπεὶ συχνῶς ἠνώχλει, κατὰ κόῤῥης ἔπαιε τῇ χειρί. Ἐν δεινῷ δὲ ποιουμένων τῶν ἀμφ' αὐτὸν, εἶπεν, οὔτε Θωμᾶν τοῦ λοιποῦ τὸ τῆς ἐκκλησίας λήψεσθαι, οὔτε δώσειν τὸν Ἀναστάσιον· ἐπιτελῆ δὲ καὶ ἄμφω γενέσθαι κατὰ τὴν πρόῤῥησιν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀναστάσιος τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ τὸν βίον κατέστρεψεν. Θωμᾶς δ' ὑποστρέφων, καὶ πρὸς τὴν Δάφνην γενόμενος, ἐν τῷ τῶν νοσούντων καταγωγίῳ, πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν ἐχώρει. Καὶ τὸν ἐκείνου νεκρὸν οἱ ἐκεῖσε δὴ τῷ ἐπηλύδων πολυανδρίῳ κατέθεντο· εἶτα καὶ ἄλλον καὶ αὖθις ἕτερον ἐπ' ἐκείνῳ. Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τὸν οἰκεῖον τιμῶντος θεράποντα ὕπερθεν ὁ ἐκείνου νεκρὸς ἐγίνετο, τῶν ἐπιτιθεμένων τοῦ σώματος θείᾳ τινὶ δυναστείᾳ ἀποχρουομένων ὡςποῤῥωτέρω, οἱ τὸ θαῦμα κατιδόντες, Ἐφραιμίῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἀνήγγελλον τὸ πραττόμενον. Ὁ δὲ διαγνοὺς ὅπερ καὶ ἀληθὲς ἦν, δημοτελῆ καὶ ἀγέρωχον κηρύξας πομπὴν, τὸν νεκρὸν ἀνὰ τὴν Ἀντιόχου περιφανῶς διεκόμιζε, καὶ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ δόξῃ πολλῇ κατετίθετο· ἀπελάσας καὶ τὴν ἐπιδημήσασαν τηνικαῦτα λοιμώδη νόσον τῇ μεταθέσει. Τούτου δὴ τοῦ Θωμᾶ καὶ ἐτήσιον μνήμην παῖδες Ἀντιοχέων ἦγον, μεγαλοπρεπῶς ἑορτάζοντες.

CAPUT XXIII.

De Thoma, qui et ipse vitam tacitam extra hominum strepitum est complexus.

In Cœlesyria alius quidam, cui Thomæ nomen fuit, in eodem vitæ genere decertavit. Qui Antiochiam venire solitus (illius enim ecclesiæ censebatur) annuis alimentis receptis, in mansionem suam ibat. Hunc Anastasius ecclesiæ ejus minister et œconomus, quod frequenter molestus ei esset, manu in facie verberavit. Eam rem cum illi qui cum eo erant, ægre ferrent: ipse neque Thomam dixit de cætero quidquam ab ecclesia accepturum, neque Anastasium daturum esse. Et utrumque juxta prædictionem eam accidit. Anastasius siquidem postridie ejus dici vita defunctus est: B et Thomas ad tugurium suum revertens, postquam in Daphnes suburbanum vicum pervenit, in ægrotorum hominum diversorio, ad meliorem illam vitam migravit. Cadaver illius ejus loci incolæ in communi advenarum monumento reposuerunt, alio atque rursum alio cadavere illi superingesto. Postquam vero Deo ministrum suum cohonestante, corpus ipsius, identidem ea re tentata, semper superiorem tenuit locum, cadaveribus reliquis divina quadam vi longe admodum ab ipsius corpore semotis, miraculi ejus spectatores, ad Ephræmium episcopum rem retulerunt, qua ille ita uti erat cognita, publicam atque honorificam funeris pompam indixit, et corpus magnifice Antiochiam tulit, atque cum gloria multa in cœmeterio sepeliit. C Qua cadaveris translatione ille etiam pestilentem, qui tum grassabatur, morbum dispulit. Hujus Thomæ anniversariam memoriam magnificentissime, festum diem agentes, Antiocheni celebrarunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ὡς καὶ ὁ μέγας Σάββας καὶ Θεοδόσιος ὁ κοινοβιάρχης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τέλει τοῦ βίου ἐχρήσαντο.

Ἰουστινιανοῦ δ' ἔτι τὴν αὐτοκράτορα διοικοῦντος ἀρχὴν, καὶ Σάββας ἐκεῖνος ὁ μέγας καὶ ὁ πολὺς Θεοδόσιος, οἱ τῆς ἐρήμου καθηγεμόνες, ἔτι περιῆσαν τῷ βίῳ. Ἀλλὰ προλαβὼν μὲν ὁ Θεοδόσιος διέβαινε πρὸς Θεόν. Σάββας δὲ τηνικαῦτα ἐννενηκοστὸν παρελαύνων ἐνιαυτὸν, πρὸς τοῦ τῆς Αἰλίας προέδρου αὖθις πρέσβυς ἐς Ἰουστινιανὸν ἄνεισιν, ἐν ἀμυδρῷ γήρει σαλεύων. Σαμαρεῖς γὰρ Ἰουλιανόν τινα σφίσι βασιλέα ἐπικηρύξαντες, πλεῖστα κατὰ Χριστιανῶν ἐξυβρίζουσιν, ἐκκλησίας λεηλατοῦντες καὶ πυρὶ νέμοντες· καὶ τοὺς εὐσεβεῖν ᾑρημένους μετὰ πολλὴν καὶ ἄφατον τιμωρίαν μαχαίρας ἔργον ποιούμενοι, κώμας τε κατατρέχοντες, καὶ τὰς τῶν ἁγίων θήκας ἀναῤῥηγνύντες καὶ παραδιδόντες πυρί· ἃ καὶ μάλιστα περὶ Νεάπολιν ἔπραττον μαχαίρᾳ μὲν τὸν ἐπίσκοπον ἀνελόντες, τῶν δὲ πρεσβυτέρων κατασχόντες τινὰς, ἔπειτα εἰς μέρη τε καὶ μέλη διελόμενοι, σύναμα μαρτύρων τισὶ λειψάνοις ἀπε-

771 CAPUT XXIV.

Ut Magnus Sabbas et Theodosius Cœnobiarcha sub Justiniano vitam finierint.

Justiniano adhuc imperium administrante, et magnus ille Sabbas, et præclarus Theodosius, eremi præsides, superstites erant. Verum prior Theodosius ad Deum transiit. Sabbas autem nonagesimum tum agens annum, ab Æliensi antistite D legatus iterum Constantinopolim ad Justinianum, in tenui atque imbecilli admodum senecta fluctuans, profectus est. Samaritani namque Juliano quodam rege sibi creato, plurimas Christianis superbe injurias tulerant. Ecclesias per sacrilegium compilatas igni vastaverant: eos qui secundum Deum pie vivendum sibi statuissent, post multa et inenarrabilia supplicia conciderant: et circum vicos discurrentes, atque sanctorum loculos violantes, in ignem conjiciebant. Ea vero circa Neapolim acciderant maxime, cujus episcopum ense occiderant, et presbyteros quosdam comprehensos, et deinde in frustra dissectos, una cum qui-

bus iam martyrum reliquiis in sartagine frixerant, a nulla prorsus temeritate et contumelia contra Christianos abstinentes. Quæ ubi Justinianus intellexit, multa manu cum illis congressus, cum alios multos, tum Julianum ipsum occidit. Captus quoque Silvanus quidam Scythopoli, et igni crematus, perquam acerbam vitæ catastrophen subiit : vir qui plurimum per effrenatam petulantiam in Christianos illusisset, et divina vindicta ad id tempus conservatus esset, ut debitas ad eum modum persolveret pœnas, quemadmodum et divinus Sabbas ei prædixerat. Arsenius autem quidam nomine et dignitate illustris, ejus quem diximus Juliani comes, Constantinopoli erat, et calumnias quasdam falso adversus Palæstinos suebat, perinde atque tyranno multis in rebus adjutores fuissent. Horum gratia Sabbas, sicuti dictum est, orator rursum Constantinopolim venit. Eum vero veluti angelum, et cœlestis Jerusalem civem, cœlitus venientem, perquam celebri pompa imperator excepit : quidquid in urbe illustrium esset virorum, ipsumque adeo Epiphanium patriarcham obviam illi mittens. Porro ubi longe advenientem imperator agnovit, eximiam capiti ejus coronam imminere vidit : **772** quod et ipsum Anastasius olim, cum ad eum veniret, conspexit. Itaque illi occurrit, et benedictione accepta, sane quam libenter cum eo fuit, et facillime quidquid is volebat fecit. Qui inde reversus et ipse ad æternam immortalemque vitam, condigna laborum præmia recepturus, transiit.

A τηγάνιζον, οὐδεμιᾶς τόλμης ἢ ὕβρεως κατὰ Χριστιανῶν φεισάμενοι. Ἃ δὴ γνοὺς Ἰουστινιανὸς, χειρὶ πολλῇ συμβαλὼν ἐκείνοις, ἄλλους τε πολλοὺς ἀναιρεῖ καὶ Ἰουλιανὸν αὐτόν. Συλληφθεὶς δὲ καί τις Σιλουανὸς ἐν Σκυθοπόλει, πυρὶ παραδίδοται· καὶ πικρὰν οὕτω καταστροφὴν τοῦ βίου ὑφίσταται, ἀνὴρ πλεῖστα κατὰ Χριστιανῶν πεπαρῳνηκὼς, καὶ τῇ θείᾳ δίκῃ ἐνταῦθα ταμιευθεὶς, ἵν' ἀρκοῦσαν οὕτως ἀποτίσῃ καὶ τιμωρίαν· ὥσπερ δὴ καὶ ὁ θεῖος Σάββας ἐκείνῳ προήγγειλεν. Ἰλλούστριος δέ τις ἀξίαν, Ἀρσένιος τοὔνομα, ἀκόλουθος ὢν τῷ προειρημένῳ, τῇ Κωνσταντίνου γενόμενος, ψευδῆ κατὰ τῶν Παλαιστινῶν ἔῤῥαπτεν, ὡς εἶεν τῷ τυράννῳ πολλὰ συμβαλλόμενοι· δι' οὓς Σάββας, ὡς εἴρηται, πρεσβεύσων αὖθις ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου ἐφοίτα· οἷα
B δέ τινι ἀγγέλῳ καὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ πολίτῃ οὐρανόθεν ἥκοντι, περιφανῆ ἐποίει τὴν προπομπὴν ὁ κρατῶν· πᾶν ὅσον τῆς πόλεως ἐπιφανὲς ἦν καὶ αὐτὸν Ἐπιφάνιον τὸν πατριάρχην εἰς ἀπαντὴν ἐκείνου προπέμψας. Ἐπεὶ δὲ πόῤῥωθεν προσιόντα καὶ βασιλεὺς ἀνεγίνωσκεν, ἑώρα τινὰ στέφανον ἔξαλλον τῇ ἐκείνου ἐπικείμενον κορυφῇ· ὃ δὴ καὶ Ἀναστάσιος πάλαι τεθέατο, ἡνίκα πρὸς αὐτὸν ἐπεφοίτα. Ὑπαντήσας οὖν καὶ εὐλογίας ἀξιωθεὶς, ἡδέως ἐκείνῳ συνῆν, πᾶν ὅ τι βουλομένῳ ἦν, εὐχερέστατα διαλύσας. Ἐκεῖθεν δ' ὑποστρέψας, καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀγήρω καὶ ἀνώλεθρον διέβαινε βιοτὴν, ἐπάξια τῶν πόνων τὰ γέρα ληψόμενος.

CAPUT XXV.

De miraculo insigni, quod puero Hebræo a sanctissima Dei Genitrice accidit.

Anthimo (1) vero, quemadmodum dixi, episcopali throno in urbe imperiali dejecto, et Mena pro ipso ab Agathone papa electo atque ordinato, miraculum quoddam Constantinopoli, dignum quod memoretur, accidit ; quod sane ita ut potero exponam. Consuetudo a multo tempore imperanti urbi fuit, ut cum plusculum de partibus immaculati divinique corporis Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi reliquum esset, sacerdotes pueros incorruptos, ex eis qui ad præceptores in ludum litterarium eunt, accerserent, qui jejuni reliquias eas ederent. Quod quidem mihi quoque sæpenumero, cum puer admodum essem, et maxime a prima ætate in sacris ædibus versari studio haberem, contigit. Tale quiddam sub Mena quoque patriarcha evenit. Cum pueris ad id delectis, puer quoque viri religione Judæi, vitro conficiendo vitam tolerantis, aggregatus est. Puer is, ubi diutius ultra solitam horam moratus domum venit, et causam tardioris reditus parentibus diligentius eam inquirentibus, quod scilicet cum aliis pueris in æde sacra divinas partes edisset, renuntiavit, pater re nova audita, furore percitus,

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τοῦ γεγονότος θαύματος ἐπὶ τῷ τοῦ Ἑβραίου παιδὶ παρὰ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Τοῦ δὲ τῆς βασιλίδος ἐπισκόπου Ἀνθίμου τοῦ θρόνου κατασπασθέντος, ὡς εἴρηται, Μηνᾶ τε ἀντ' αὐτοῦ πρὸς Ἀγάθωνος τοῦ πάππα ἐπιλεγέντος καὶ χειροτονηθέντος, θαῦμά τι γέγονεν ἐν τῇ Κωνσταντίνου λόγου πολλοῦ ἄξιον· ὃ δὴ ὥς γ' ἐνὸν διηγήσομαι. Ἔθος κεκράτηκεν ἐκ πολλοῦ τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων, ὡς ἐπειδὰν πολύ τι τῶν μερίδων τοῦ ἀχράντου καὶ θείου σώματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐναπολειφθείη, μεταστέλλεσθαι τοὺς ἱερέας, παῖδας ἀφθόρους ἐκ τῶν ἐς χαμαιδιδασκάλου φοιτώντων, καὶ ταύτας νήστεις ἐσθίειν. Ὃ δὴ καὶ ἐμοὶ πολλάκις νεωτέρῳ
D κομιδῇ γε ὄντι ἐπισυνέβη γενέσθαι, μάλιστα θείοις τεμένεσι διατρίβειν ἐκ νέου πεποιημένῳ σπουδήν. Τοιοῦτόν τι καὶ τότε Μηνᾶ πατριαρχοῦντος συνέβαινε. Συνηλίσθη τοίνυν τοῖς ᾑρημένοις ἐπὶ τούτῳ παισὶ, καί τι παιδίον Ἑβραίου τὴν δόξαν ἀνδρὸς, ἐξ ὑέλων ποριζομένου τὸ ζῆν· ὃ ἐπεὶ πολύ τι τῆς ὥρας ἀναλῶσαν ἐπ' οἴκου ἐγένετο, τὴν τῆς βραδυτῆτος αἰτίαν ἐξακριβουμένοις τοῖς γονεῦσιν ἀνήγγελλεν, ὡς εἴη τοῖς ἄλλοις παισὶν ἀνὰ τὸ θεῖον τέμενος τῶν θείων μερίδων ἀποφαγόν. Ὁ δὲ πατὴρ τῷ καινῷ τοῦ ἀκούσματος εἰς θυμὸν ἀναφθεὶς, τὴν κάμινον

(1) Apud Evagrium Anthimo throno Constantinopolitano ejecto, Epiphanium episcopum creatum et Epiphanio Menam successisse, scriptum est lib. IV, cap. 36.

ὑπανάψας, ἔνθα τὴν ὕαλον ἐμόρφου, τῷ τῶν ἀνθράκων πνιγεῖ λαβὼν ἀκοντίζει τὸν παῖδα· μηνίσας τῷ πεπραγμένῳ, κἂν μηδὲν εἰδὼς ὁ παῖς ἔπραττεν. Ἐπεὶ δὲ τὸν παῖδα ἡ μήτηρ ἀναζητοῦσα βραδύνοντα οὐδαμοῦ εὕρισκε, πανταχοῦ περιῄει τὴν πόλιν, δεινὸν ὀλοφυρομένη καὶ ἐπικωκύουσα τῷ παιδί· καὶ δὴ μετὰ τρίτην ἡμέραν παρὰ τὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐργαστήριον γενομένη, θρήνοις ὑπερφυέσι σπαράττουσα ἑαυτὴν, ἐκάλει τὸν παῖδα διωλύγιον ἐπιστένουσα. Ὁ δὲ παῖς τῆς μητρικῆς ᾐσθημένος βοῆς, ἐκ τοῦ πνιγέος τὴν ἀπόκρισιν ἐποιεῖτο· ἡ δ' εὐθὺς τὰς θύρας συντρίψασα, παράδοξον οἷον ἑώρα τὸν παῖδα ἐπὶ μέσοις καθεστῶτα τοῖς ἄνθραξι, μηδὲ τρίχα τῆς φλογὸς λυμήνασθαι δυνηθείσης. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἠρωτᾶτο πῶς ἀπαθὴς διαμεμενήκει, B γυναῖκα τινὰ τῶν ἐπιφανῶν ἔλεγε πορφυρᾶν ἀναβεβλημένην στολὴν, παρ' αὐτῷ συχνὰ φοιτῶσαν, ὕδωρ ἐγχεῖν, καὶ τούτῳ τὸ πλησιάζον τῆς φλογὸς κατευνάζειν, καὶ σῖτα παρέχειν ἡνίκα πεινῴη. Ὡς δὲ ταῦτα Ἰουστινιανὸς ἔγνω, τὸν μὲν παῖδα σὺν τῇ μητρὶ τῷ θείῳ τῆς παλιγγενεσίας προσῆγε λουτρῷ, καὶ ἀπεκλήρου Θεῷ· τὸν δέ γε ὑελουργὸν μὴ ἀνασχόμενον τὰ Χριστιανῶν ἑλέσθαι, ἐν συκῇ οἷα παιδοφόνον ἀνεσκολόπιζεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῇδε προέβη. Ἡμεῖς δ' αὖθις ἐπὶ τὸ προκείμενον τὴν τοῦ λόγου ῥύμην ἀγάγωμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚϚʹ.

Περὶ τῶν προεδρευόντων τηνικαῦτα τῶν μεγάλων πόλεων· καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς Μηνᾶ τε καὶ Βιγιλλίου τοῦ Ῥώμης.

C Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, τῆς μὲν Ῥώμης ἡγεῖτο Βιγίλλιος διαδεξάμενος τὸν Σιλβέριον, ὃς τὸν Ἀγάθωνα. Τὴν δὲ Κωνσταντίνου διεῖπεν Εὐτύχιος διαδεξάμενος κατὰ τὴν σύνοδον τὸν Μηνᾶν, ὃς Ἄνθιμον· Ἐπιφάνιος δ' ἐκείνου προῆν. Ἐπὶ δὲ τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνον μετὰ Θεοδόσιον ἐκβληθέντα, ὡς εἴρηται, ἔτι περιῆν ὁ Ζωΐλος· οὗ μετὰ μικρὸν τοῖς αὐτὸν ἡγησαμένοις προστεθέντος, Ἀπολλινάριος τὴν καθέδραν ἐλάμβανεν· ἀνὰ δὲ τὴν Ἀντιόχου μετὰ Ἐφραίμιον Δομνῖνος ἀνῄει τὸν θρόνον. Ἐν δὲ Ἱεροσολύμοις μετὰ Μαρτύριον, καὶ Σαλούστιον, καὶ Ἠλίαν τὸν περιώνυμον, Ἰωάννης διεῖπε τὸν θρόνον· μεθ' ὃν Πέτρος ὁ θαυμαστὸς, καὶ αὖ μετὰ τοῦτον Μακάριος, μήπω βασιλέως προσηκαμένου τὴν προεδρίαν· διὸ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἠλάθη καθέ- D δρας· ἐλέγετο γὰρ εἴπερ τις τὰ Ὠριγένους δόγματα μάλα πρεσβεύειν. Οὗ ἐξεληλαμένου, Εὐστόχιος ἐπὶ τὴν ἱερὰν καθέδραν ἀνήγετο. Εἰδέναι μέντοι χρεὼν, ὡς ὁ πάππας Βιγίλλιος τῆς Ῥώμης ὑπὸ Γότθων αὖθις ἁλούσης, φεύγων τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβε. Λαμπρᾶς δ' ὑπὸ βασιλέως τυχὼν τῆς εἰσόδου, ἑνοῦν ὑπισχνεῖτο τὴν Ἐκκλησίαν, ὥστε καὶ τὰ προσιστάμενα τῇ πίστει τρία κεφάλαια ποιῆσαι ὑπὸ ἀνάθεμα. Ἐς τοσοῦτον δ' ἐπήρθη φρονήματος, ὡς καὶ

A fornacem ubi vitrum conformabat, succendit: et puerum arreptum, in eum prunis flamma suffocata candentem conjecit, ob factum tale iratus: quamvis filius sciens nihil admisisset. Porro mater ubi puerum diutius non comparentem quæsivisset, et non invenisset, urbem omnem circumiit, perquam acerbe plorans atque lugens: et die tertio ad officinam mariti consistens, ingenti planctu seipsam lanians, prolixiusque ingemiscens, filium vocavit. **773** Atque ille materna voce agnita, responsum e furno reddidit. Tum mater ostio furni fracto, cum miraculo maximo, in mediis prunis puerum stantem vidit, ita prorsus incolumem, ut ne capillum quidem flamma lædere potuerit. Et ubi causam incolumitatis quæsivit, B mulierem quamdam illustrem, purpurea amictam stola, frequentius ad eum venisse, aquam sibi infudisse, et flammam ea appropinquantem exstinxisse, cibum etiam cum esuriisset, præbuisse, dixit. Hæc postquam Justinianus cognovit, puerum cum matre divino regenerationis lavacro adhibuit, Deoque dicavit. Patrem autem, qui Christianorum sacra suscipere non sustinuit, veluti parricidam, in ficum arborem, perinde atque in crucem egit (1). Verum hæc quidem sic accidere. Nos autem ad institutum orationis cursum revertamur.

CAPUT XXVI.

De episcopis magnarum tum temporis urbium, et de dissidio Menæ et Vigilii episcopi Romani.

C Eo tempore Romæ Ecclesiam regebat Vigilius, post Sylverium (2), qui Agathoni successerat, episcopus creatus. Constantinopoli vero synodi tempore Menæ successit Eutychius. Menam porro Anthimus, hunc autem Epiphanius præcesserat. Alexandriæ post Theodosium, throno, sicuti dictum est, dejectum, Zoilus episcopus subrogatus, superstes adhuc erat. Atque ubi is paulo post decessoribus suis est aggregatus, Apollinaris cathedram ejus accepit. Apud Antiochenos in locum Ephræmii Domninus substitutus est, Hierosolymis autem post Martyrium, et Salustium, et Heliam celeberrimum, Joannes episcopatum administravit. Post hunc rursum Petrus ille admirandus, et post Pe- D trum Macarius, cum imperator nondum episcopatum ejus comprobasset. Quapropter etiam ecclesiastica deturbatus est cathedra. Dicebatur enim, quantum alius nemo, Origenis dogmata vulgare. Hoc vero repudiato, Eustochius in sacram sedem conscendit. Illud non prætereundum, Roma a Gothis iterum capta, **774** Vigilium (3) profugientem Constantinopolim venisse: ubi cum ab imperatore magnifice esset acceptus, ad unionem se Ecclesiam reducturum esse, ita ut tria quoque fidei

(1) Apud Ficos ut patricidam in crucem egit. (Evagr.)

(2) Silverius papa, Theodoræ Augustæ jussu, quod Anthimum Constantinopolitanum episcopum hæresis damnatum restituere noluerit, in Pontiam insulam relegatus, ibi oppetiit mortem. (Diac.)

(3) Vigilius ob eamdem, quam decessor ejus Sylverius, causam, indignatione Augustæ Constantinopolim ductus, indeque in exsilium actus est. (Diac.)

adversantia capitula anathemate jugularet, pollicitus est. Eo vero insolentiæ progressus est, ut et Menam a communione quatuor mensibus excluserit. Idem sane et Menas adversus illum fecit. Sed enim Justinianus rebus hujusmodi ad iram commotus, qui eum comprehenderent misit. Vigilius autem sibi metuens, ad Sergii martyris aram confugit: et sacris ibi fistulis implicitus, non prius inde extractus cessit, quam illas evertit. Erat namque magnus, et corporis statu vastus. Postea vero cum ejus rei Justinianum pœniteret, partibus suis interponente imperatrice Theodora, Vigilium suscepit: atque ille rursum Menam ad communionem admisit. Quo tempore encænia vicesimo nono Junii die templi sanctorum Apostolorum sunt celebrata, et sacræ apostolorum reliquiæ in curru aureo a Mena circumvectæ. Hoc ipso anno Menas decessit, et Eutychius, sicuti diximus, thronum ejus recepit, qui monachus et presbyter, necnon antistitis Amaseni responsorum dandorum minister fuit.

CAPUT XXVII.

De sancta magna quinta universali synodo.

Itaque episcopatum veteris Romæ administrante Vigilio, novæ autem primum Mena, deinde Eutychio; Alexandriæ, Apollinari, Antiochiæ Domnino, Hierosolymorum autem Eustochio: cum eis etiam adesset Gregorius Agrigentinus, vir vitæ sanctitate, eloquentia, et veritatis doctrina omnibus prope superior: imperator Justinianus sanctam quintam œcumenicam synodum, episcopis ecclesiarum omnium evocatis, coegit, ejusmodi ob causam. Eustochius Hierosolymorum episcopus, cum permulti in Palæstina, qui Origenis dogmata profiterentur, 775 florerent, potissimumque ibi ea secta in nova quæ dicebatur Laura, obtineret, magno studio ut eos inde abigeret, egit. Proinde ea ipsa quam dixi, nova mandra occupata, illos veluti communia et profana piacula ecclesia exegit. Illi autem undequaque dispersi, multos ad partes suas pertractos, ut auxilium eis ferrent rogarunt. Et non paucos auxiliares habuere socios. Maxime vero eos defendit Theodorus cognomento Ascidas, Cæsareæ Cappadocum episcopus, idemque Justiniani imperatoris assessor, consiliarius gratus illi et fidus maxime visus: quippe qui ob res dextre ex sententia principis agendas ei placeret. Hic ubi, quantum potuit, aulam imperialem commovit, impietatemque quæ nefanda omnia flagitia excelleret, Eustochii rem in Palæstina actam, vocavit, in urbem imperantem cum Eustochio præcipue evocantur Rufus magni Theodosii, et Conon magni Sabbæ mansionis præfectus, eremi uterque dux, cum monasteriorum quibus præibant causa, tum propter virtutem suam maxime. Venere cum illis alii quoque, non multum eis gloria cedentes. Postquam Patres ibi in loco uno convenere, causam in primis Origenis, Didymi et Evagrii, in medium protulere:

A Μηνᾶν ἀκοινωνησίᾳ δοῦναι τεττάρων μηνῶν· ἐπίσης δὲ καὶ Μηνᾶς ἐκείνῳ ἐποίει. Περιοργὴς δὲ τοῖς τοιούτοις γενόμενος Ἰουστινιανὸς, ἔπεμπε συλλαβέσθαι αὐτόν· ὁ δὲ δείσας, ὑπὸ τὸ Σεργίου τοῦ μάρτυρος θυσιαστήριον ἀπεδίδρασκε· καὶ τοῖς ἱεροῖς καλάμοις περιπλακεὶς, οὐ πρότερον ἐκεῖθεν ἑλκόμενος ἐξῄεισιν, ἕως οὗ ἐκείνους κατέστρεψεν· ἦν γὰρ μέγας καὶ ὑπερπληθὴς τὴν πλάσιν τοῦ σώματος. Ἐς ὕστερον δὲ μεταμέλῳ χρησάμενος Ἰουστινιανὸς, μέσης οἱ γενομένης τῆς βασιλίδος Θεοδώρας, δέχεται τὸν Βιγίλλιον· ὁ δὲ αὖθις προσίεται τὸν Μηνᾶν· ὁπηνίκα καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ νεὼ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐγένετο τῇ εἰκοστῇ ἐνάτῃ Ἰουνίου μηνὸς, ἐν ὀχήματι χρυσῷ Μηνᾶ τὰ θεῖα τῶν ἀποστόλων λείψανα περιαγαγόντος. Τῷ δ' αὐτῷ B ἔτει Μηνᾶς μὲν τὸν βίον λιπὼν μετεχώρει· Εὐτύχιος δ', ὡς εἴρηται, ἀντ' αὐτοῦ τὸν θρόνον ἀνέβαινε, μοναχὸς ὢν καὶ πρεσβύτερος καὶ τοῖς λόγοις τοῦ Ἀμασείας διακονούμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης πέμπτης οἰκουμενικῆς συνόδου.

Καὶ τοίνυν τῆς μὲν πρεσβυτέρας Ῥώμης τὸν θρόνον πρυτανεύοντος Βιγιλλίου, τῆς δὲ νεωτέρας τὰ μὲν πρῶτα Μηνᾶ, ἔπειτα δὲ Εὐτυχίου· τῆς δὲ Ἀλεξάνδρου Ἀπολλιναρίου· Δομνίνου δὲ τῆς Ἀντιοχέων, καὶ τῆς Ἱεροσολύμων Εὐστοχίου· συνόντος τούτοις C καὶ Γρηγορίου τοῦ Ἀκραγαντίνου, ἀνδρὸς βίῳ καὶ λόγῳ καὶ δόγμασιν ἀληθείας πάντας σχεδὸν ὑπερλάμποντος· ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς τὴν ἁγίαν πέμπτην οἰκουμενικὴν ἤθροισε σύνοδον, τοὺς ἁπανταχοῦ ἡγεμόνας μεταστειλάμενος τῶν ἐκκλησιῶν, τοιᾶσδε ἡγησαμένης αἰτίας. Ὁ Ἱεροσολύμων Εὐστόχιος, τῶν τὰ Ὠριγένους φρονούντων ἐν Παλαιστίνῃ πολλῶν ἀκμαζόντων, ἐπὶ μᾶλλον δὲ κατακρατούντων ἐν τῇ ἐκεῖσε νέᾳ καλουμένῃ Λαύρᾳ σπουδὴν ἐποιεῖτο ἀπελαύνειν τούτους ἐκεῖθεν· καὶ δὴ τὴν εἰρημένην νέαν καταλαβὼν μάνδραν, ἐξώθει ὥσπερ ἄγη τῆς ἐκκλησίας κοινά. Οἱ δ' ἁπανταχοῦ σποράδες γενόμενοι, πολλοὺς προσεταιριζόμενοι, ἀρήγειν σφίσιν ἐδέοντο· καὶ πολλοὶ μὲν οἱ συμμαχοῦντες ἦσαν ἐκείνοις· μάλιστα δὲ τούτων ὑπερήσπιζε Θεόδωρος ὁ ἐπίκλην D Ἀσκιδᾶς, ἐπίσκοπος μὲν τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ προκαθημένης πόλεως Καισαρείας καθεστηκὼς, Ἰουστινιανῷ δὲ βασιλεῖ πάρεδρος, φίλος τέ οἱ δοκῶν καὶ πιστότατος, καὶ ἐπιτηδείως ἔχων τὰ θυμήρη πράττειν ἐκείνῳ. Δονοῦντος οὖν ἐκείνου ὡς ἐνὸν τὰ ἀνάκτορα, ἀσέβειαν καὶ ἀθεμιτουργίας ἁπάσης ἐπέκεινα καλοῦντος τὰ Εὐστοχίῳ κατὰ τὴν Παλαιστίνην γενόμενα, ἀνὰ τὴν βασιλέως στέλλονται πόλιν Ῥοῦφος ἡγούμενος τῆς τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου μονῆς, καὶ Κόνων τῆς τοῦ μεγάλου Σάββα προεστηκὼς· ἀρχηγὼ καὶ ἄμφω τῆς ἐρήμου ἔκ τε τῶν φροντιστηρίων ὧν ἡγοῦντο, καὶ τῆς οἰκείας μάλιστα ἀρετῆς. Καὶ ἄλλοι δὲ σὺν αὐτοῖς ἧκον, οὐ παραπολὺ τῆς δόξης λειπόμενοι· οἳ δὴ κατὰ ταυτὸν γενόμενοι, τὰ κατὰ τὸν Ὠριγένην, Δίδυμόν τε καὶ

Εὐάγριον, ἐν πρώτοις ἐκίνουν· ὡς ἄρα εἶεν Ἑλλήνων δόξας τοῖς ὀρθοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασι παρασπείραντες, καὶ δέον ἐκ μέσου τούτους γενέσθαι. Ὁ δὲ Ἀσκιδᾶς μεθέλκων ἑτέρωθι, τὰ κατὰ τὸν Μοψουεστίας ἐπῆγε Θεόδωρον, τά τε κατὰ Θεοδώρητον καὶ Ἴβαν τὸν Ἐδέσσης ἐπίσκοπον· Θεοῦ τὰ πάντα πανσόφως οἰκονομοῦντος, ἵν' ἐκεῖθεν καὶ ἐντεῦθεν τὰ καινοφανῆ καὶ βέβηλα τῶν δογμάτων μακρὰν ἐλαθείη. Καὶ δὴ πρώτης κινήσεως γενομένης, ἀνεζητεῖτο εἰ τέως δέοι τοὺς τετελευτηκότας ἀναθέματι περιβαλεῖν. Εὐτύχιος δὲ τηνικαῦτα παρών, ἴδμων εἰς ἄκρον τῆς Θείας Γραφῆς, περιόντος ἔτι Μηνᾶ, οὐ τῶν ἐπισήμων τις ὤν, ταῖς γὰρ ἀποκρίσεσιν, ὡς γε εἴρηται, τοῦ ἐπισκόπου Ἀμασείας διηκονεῖτο, διαῤῥήδην οὑτωσὶ ἀπεφήνατο, οὐκ ἐν φρονήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν καταφρονήματι τοὺς ἀλισθέντας ἑωρακώς, μηδὲ βουλῆς τοῦτο δεῖσθαι· ὅτι γε καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωσίας οὐ τοὺς ζῶντας ἱερέας τῶν δαιμόνων πάλαι κατέσφαξεν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ πολλοῦ τεθνηκότων τὰς θήκας ἀνώρυξεν· ὅπερ εἰρημένον καλῶς ἐδόκει πᾶσι λελέχθαι· ὡς ἐντεῦθεν καὶ Ἰουστινιανὸν ἀγάμενον τὸν ἄνδρα, ἐς τὸν τῆς βασιλίδος ἀναβιβάσαι θρόνον τηνικαῦτα Μηνᾶ τελευτήσαντος. Ὁ μὲν οὖν Βιγίλλιος, καίπερ ἐγγράφως δούς, συνεδρεύειν οὐχ εἵλετο, ἀλλὰ μετὰ τὴν σύνοδον, ὡς μοι ῥηθήσεται, ἐξιὼν καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἰών, θανάτῳ ἐνοδίῳ τὴν πρὸς ἐκείνην ἄφιξιν διεκόπτετο. Τῆς συνόδου δὲ ἠθροισμένης, Ἰουστινιανὸς ἐπύθετο, τί ἂν λέγοιεν περὶ ὧν εἰσάγει Θεόδωρος κατὰ τοῦ Μοψουεστίας Θεοδώρου καὶ Θεοδωρήτου, καὶ τῶν λόγων οὓς κατὰ τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου συνέταξεν· ἔτι δὲ καὶ τῆς λεγομένης Ἴβα ἐπιστολῆς πρὸς Μάριν σταλείσης τὸν Πέρσην. Καὶ δὴ πολλῶν ῥήσεων Θεοδώρου καὶ Θεοδωρήτου ἀναγνωσθεισῶν, καὶ ἐμφανῶς ἀποδεδειγμένου ὡς οὐ νῦν, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι Θεόδωρος ἐκκήρυκτος ἐγεγόνει, καὶ τῶν ἱερῶν απηλείφη δέλτων, καὶ ὡς χρεὼν εἴη καὶ μετὰ θάνατον τοὺς αἱρετικοὺς κατακρίνεσθαι, τὸν μὲν Θεόδωρον ἐξαυτῆς ἀναθέματι περιέβαλλον· ἔτι δὲ καὶ τὰ εἰρημένα Θεοδωρήτῳ κατὰ τῶν δυοκαίδεκα κεφαλαίων Κυρίλλου τοῦ θεσπεσίου καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως· πρὸς δὲ καὶ τὴν Ἴβα ἐπιστολήν, ταῦτα πρὸς λέξιν ἀποφηνάμενοι· « Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παραβολήν... » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Κατακρίνομεν δὲ καὶ ἀναθεματίζομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αἱρετικοῖς τοῖς κατακριθεῖσι καὶ ἀναθεματισθεῖσι παρὰ τῶν εἰρημένων ἁγίων τεσσάρων συνόδων, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ Θεόδωρον τὸν λεγόμενον ἐπίσκοπον Μοψουεστίας, καὶ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα· καὶ τὰ ἀσεβῶς συγγραφέντα παρὰ Θεοδωρήτου κατά τε τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῶν ιβ' κεφαλαίων τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου, καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας πρώτης συνόδου· καὶ ὅσα ὑπὸ συνηγορίας Θεοδώρου καὶ Νεστορίου αὐτῷ συγγέγραπται. Καὶ πρὸς τούτοις ἀναθεμα-

A videlicet quod Græcorum opiniones rectis Ecclesiæ doctrinis perperam illi immiscuissent: easque opiniones tollendas esse censuere. At Ascidas ex altera parte Theodori Mopsuestiensis, et Theodoriti, et Ibæ Edesseni opiniones produxit: Deo hoc sic quam sapientissime disponente, ut hinc et inde nova et profana dogmata longius rejicerentur. Prima conflictatione facta, quæsitum est: An tum demum jam olim defunctos anathemate ferire liceret. Ibi tum Eutychius, Mena adhuc superstite, vir sacrarum Litterarum summe peritus, minus tamen celebris, quod episcopo Amaseno, quemadmodum dictum est, a responsis esset, eos qui in conventu congregati erant, non recta, sed ridenda etiam atque contemnenda sapere videns, di-
B sertis verbis, neque consilio, neque deliberatione ulla eam rem egere dixit: propterea quod et Josias rex non tantum viventes dæmonum sacerdotes olim jugularit, sed et eorum qui longo ante tempore mortui fuerant, **776** sepulcra effoderit. Quod verbum bene ab eo dictum esse omnibus videbatur. Justinianus certe virum ob id admiratus, Mena eis diebus defuncto, in imperialis urbis thronum extulit. Porro Vigilius, etiamsi ei scripto interveniente, cum Eutychio conveniret, assidere tamen illi noluit: sed is synodo finita, quemadmodum a me dicetur, Constantinopoli Romam profectus, in itinere fatis concessit. Synodo (1), sicuti dixi, coacta, Justinianus, quidnam de rebus Theo-
C dori Mopsuestiensis, et Theodoriti, ejusdemque scriptis, quæ adversus duodecim capita sancti Cyrilli composuit, et præterea de Ibæ ad Marim Persam missa epistola dicerent, interrogavit. Atque ubi multa Theodori et Theodoriti dicta lecta, et clare satis demonstratum est, non tum solum, verum antea etiam dudum Theodorum Mopsuestiensem ab Ecclesia proscriptum, et ex sacrarum tabularum albo ejectum esse, hæreticosque etiam post eorum mortem damnandos esse: nulla interposita mora, Theodorum ipsum, et præterea quæcunque Theodoritus contra duodecim divi Cyrilli capita et rectam fidem scripsisset, atque insuper Ibæ epistolam, anathemati subjecerunt, decreto in hæc verba composito: « Cum magnus
D Deus et Salvator noster Jesus Christus, juxta evangelicam parabolam... » Et deinceps: « Condemnamus vero, et anathemate confodimus, præter alios omnes hæreticos, a dictis sanctis quatuor conciliis, et a sancta catholica et apostolica Ecclesia condemnatos, atque anathemate jugulatos, Theodorum etiam, qui Mopsuestiæ episcopus dictus est, impiaque ejus scripta: et quæ impie quoque Theodoritus adversus rectam fidem, et duodecim capita ejus qui in sanctis est Cyrilli, et contra priorem sanctam synodum Ephesiam: denique, quæcunque idem Theodoro et Nestorio patrocinatus scripsit. Ad hæc anathemate ferimus impiam etiam episto-

(1) Adfuerunt huic synodo Patres 165.

lam, quæ ab Iba ad Marim Persam conscripta esse A dicitur.» Et post verba pauca quatuordecim capitula de recta et irreprehensibili fide exposuerunt. Hæc quidem sic acta. In secunda autem sessione, postquam **777** ab Eulogio, Conone, Cyriaco, et Pancratio, monachis Hierosolymitanis, libelli contra impia Origenis, qui et Adamantius dictus est, dogmata, et contra impietatis et seductionis ejus sectatores oblati et lecti sunt: Justinianus rursum synodum de eis sententiam dicere jussit, libellis quoque qui Vigilio papæ de eis rebus scripti erant, in medium prolatis. In quibus erat, Adamantio studio fuisse, ut Græcis nugamentis et Manichæis zizaniis, apostolicorum dogmatum impleret puritatem. Synodus itaque rem ad Justinianum, post exclamationes in Origenem, et qui B itidem ut ille seducti essent, factas retulit. Quarum quædam in hæc concepta erant verba, sic uti ea ex commentariis synodi istius excerpsimus. «Qui animum obtines cœlestis participem generositatis, Christianissime imperator...» Et deinde: «Effugimus igitur, effugimus istam, quam ignoramus, externam vocem, et tanquam furem atque prædonem ejusmodi hominem anathematis laqueis arcte districtum atque suffocatum, extra sacra Ecclesiæ mœnia abjecimus.» Et post pauca: «Actorum vero nostrorum ex eorum lectione vim cognoscetis.» Hisce conjunxerunt capitula, quæcunque Origenis sectatores professi sunt: quæ capitula consensionem simul et dissen- C sionem eorum, atque etiam multiplicem errorem ostendunt. Quintum ex iis capitulum est, blasphemiarum certarum quarumdam ejus quæ nova Laura dicta est, personarum hisce verbis scriptum: «Theodorus Ascidas Cappadox dixit: Quando nunc apostoli et martyres miracula edunt, et in tantum sunt honorem, si in restitutione et instauratione rerum Christo æquales non fuerint, qualis eorum restitutio futura est?» Iidem monachi perquam diligenter etiam Didymi et Evagrii et Theodori alias plures blasphemias, ex eorum perperam scriptis libris collectas, ad synodum retulerunt: quas omnes anathemate conciderunt, ordineque omnes exposuerunt. Quibus capitula addiderunt, quæ Origenis studiosi ex D scriptis ejus excerpta profitentur: in quibus et hæc furiosus ille docet: «Ante corpus ipsum anima est, quæ quidem in cœlis peccata commiserit. **778** Ad hæc: Cœlum, solem, lunam, stellas, aquas quæ supra cœlos sunt, animatas, et rationales quasdam virtutes esse. Præterea quod in resurrectione corpora hominum rotunda et orbiculari specie excitabuntur. Et quod omnium impiorum hominum, ipsorumque etiam dæmonum tormenta, finem habebunt. Quodque impii et dæmones in priorem suum ordinem et statum restituentur. Insuper quod pro dæmonibus quoque Christum crucifigi, atque id ipsum sæpius sæculis futuris pati oportebit a spiritibus malignitatis,

τίζομεν καὶ τὴν ἀσεβῆ ἐπιστολὴν, τὴν λεγομένην παρὰ Ἴβα γεγράφθαι πρὸς Μάρκον τὸν Πέρσην.» Καὶ μετ' ὀλίγα ἐξέθεντο τέσσαρα καὶ δέκα κεφάλαια περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως. Ταῦτα μὲν οὕτω προέβη. Ἐν δευτέρᾳ δὲ συνελεύσει λιβέλλων ἐπιδεδομένων παρά τε Εὐλογίου, Κόνωνος, Κυριακοῦ καὶ Παγκρατίου τῶν μοναχῶν Ἱεροσολυμιτῶν, κατὰ τῶν δυσσεβῶν δογμάτων Ὠριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου καὶ τῶν τῇ ἐκείνου δυσσεβείᾳ καὶ πλάνῃ ἑφεπομένων, ὁ Ἰουστινιανὸς αὖθις τῆς συνόδου περὶ τούτων ἀπεπειρᾶτο· προθέμενος εἰς μέσον τὸν λίβελλον, καὶ ἃ Βιγιλλίῳ τῷ πάππᾳ περὶ τούτων ἐστάλη· ἐν οἷς δείκνυται ὡς διὰ σπουδῆς τῷ Ἀδαμαντίῳ ἐγένετο, Ἑλληνικῶν ὕθλων καὶ ζιζανίων Μανιχαϊκῶν ἐμπλῆσαι τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων τὸ ἀκραιφνές· καὶ τοίνυν ἀναφορὰ ἐς Ἰουστινιανὸν γέγονε παρὰ τῆς συνόδου μετὰ τὰς κατὰ Ὠριγένους ἐκβοήσεις, καὶ τῶν ἐπίσης ἐκείνῳ πλανηθέντων· ὧν ἔνια τούτοις συνέκειτο κατὰ ῥῆμα· «Τῆς ἄνωθεν εὐγενείας μετέχουσαν κεκτημένος τὴν ψυχὴν, Χριστιανικώτατε βασιλεῦ!» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἐφύγομεν τοίνυν, ἐφύγομεν ταύτην. Οὐ γὰρ ἐγνωρίσαμεν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν· καὶ ὡς λῃστὴν τὸν τοιοῦτον τοῖς τοῦ ἀναθέματος βρόχοις ἀσφαλῶς περισφίγξαντες, τῶν ἱερῶν ἔξω περιβόλων ἀπεβαλόμεθα.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Τῶν δὲ παρ' ἡμῶν πεπραγμένων διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀναγνώσεως εἴσεσθε τὴν δύναμιν.» Τούτοις συνέζευξαν καὶ τὰ κεφάλαια τὰ ὅσα πρεσβεύειν οἱ τὰ Ὠριγένους δοξάζοντες ἐδιδάχθησαν δηλοῦντα τάς τε συμφωνίας αὐτῶν, ἀτὰρ καὶ τὰς διαφωνίας καὶ τὴν πολυσχιδῆ τούτων πλάνην. Πέμπτον ἐπὶ τούτοις ἐστὶ κεφάλαιον τῶν βλασφημηθέντων ἀπὸ ἰδικῶν προσώπων τῆς καλουμένης νέας Λαύρας, ταῦτα διεξιόν· «Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς ὁ Καππαδόκης εἶπεν· Εἰ νῦν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες θαυματουργοῦσι, καὶ ἐν τῇ τοσαύτῃ τιμῇ ὑπάρχουσιν, ἐν τῇ ἀποκαταστάσει εἰ μὴ ἴσοι γένοιντο τῷ Χριστῷ, ποία ἀποκατάστασις αὐτοῖς ἐστιν;» Οἱ δ' αὐτοὶ μοναχοὶ καὶ Διδύμου καὶ Εὐαγρίου καὶ Θεοδώρου ἄλλας πολλὰς βλασφημίας σπουδαίως μάλα παρὰ τῶν κακῶς συγγραφέντων ἐκείνοις ἀπολεξάμενοι, τῇ συνόδῳ ἀνήνεγκαν· ἃ δὴ πάντα τῷ ἀναθέματι περιέβαλον· ἐφεξῆς δὲ πάντα κατέστρωσαν· οἷς συνέζευξαν καὶ τὰ κεφάλαια ὅσα πρεσβεύειν οἱ τὰ Ὠριγένους δοξάζοντες, ἐκ τῶν ἐκείνῳ συγγραφέντων ἐξεδιδάχθησαν· ἐν οἷς καὶ τάδε ὁ μανιώδης φησί· «Πρὸ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, ἐν οὐρανοῖς αὐτῇ γεγενημένων ἁμαρτιῶν. Λέγει πρὸς τούτοις τόν τε οὐρανὸν καὶ τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην τε καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ τὰ ὕδατα τὰ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν, ἔμψυχα, καὶ λογικάς τινας εἶναι δυνάμεις· ἔτι δὲ καὶ ὡς ἐν τῇ ἀναστάσει σφαιροειδῆ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγείρονται σώματα· καὶ ὅτιπερ πάντων ἀσεβῶν ἀνθρώπων, καὶ πρός γε δαιμόνων ἡ κόλασις πέρας ἕξει· καὶ ἀποκατασταθήσονται ἀσεβεῖς τε καὶ δαίμονες εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν τάξιν· καὶ ὅτι καὶ ὑπὲρ δαιμόνων δεῖ τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι· καὶ πολλάκις τοῦτο εἰς τοὺς ἐσομένους αἰῶνας παθεῖν ὑπὸ

τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας τῶν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.» Ἀλλὰ πάντα τὰ τῶν ἐκείνου βλασφημιῶν κατὰ μέρος ἐκτίθεσθαι μακρὸν ἂν εἴη· εἰδέναι μέντοι χρεὼν, ὡς αὐτός ἐστιν ὁ καὶ Μάνεντι καὶ Σαβελλίῳ, Ἀρείῳ τε καὶ Εὐνομίῳ, ἔτι δὲ καὶ τῷ λοιπῷ τῶν κακοδόξων χορῷ, πρῶτος τοῖς συγγράμμασι τὰ ζιζάνια ἐπισπείρας· πεπερασμένην φάμενος ἔχειν δύναμιν τὸν Θεόν· καὶ ἐλάττονα τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν ἧττον τοῦ Υἱοῦ· ὁ δὲ Υἱὸς κτίσμα καὶ γέννημα τοῦ Πατρός· καὶ κατὰ πάντα μείων ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός· καὶ ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν· καὶ ὅτι τὰ κτίσματα συναΐδια τῷ Θεῷ· καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔκτοπα καὶ ἀλλόκοτα βλασφημεῖ, καὶ ἐκ τῶν Πλατωνικῶν μάλιστα δοξῶν τὸ λιτὸν τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων συγχέων. Πλὴν ἐκ τῶν ἀναθεματισμῶν οὓς ἡ σύνοδος κατ' αὐτοῦ ἐξεβόησε, δῆλος γενήσεται ὁ ἀνήρ· ἔχουσι δὲ πρὸς λέξιν ὧδε·

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ τῶν βλασφημιῶν Ὠριγένους, καὶ τῶν ἀναθεματισμῶν οὓς ἀναθεματίσθη παρὰ τῆς συνόδου· καὶ περί τινων ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν.

«Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει προϋπάρχειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, οἷα πρώην νόας οὔσας καὶ ἁγίας δυνάμεις· κόρον δὲ λαβούσας τῆς θείας θεωρίας, καὶ πρὸς τὸ χεῖρον τραπείσας· καὶ διὰ τοῦτο ἀποψυγείσας μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης· ἐντεῦθεν δὲ ψυχὰς ὀνομασθείσας, καὶ τιμωρίας χάριν εἰς σώματα καταπεμφθείσας, ἀνάθεμα. Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει τὴν τοῦ Κυρίου ψυχὴν προϋπάρχειν, καὶ ἡνωμένην γεγενῆσθαι τῷ Θεῷ Λόγῳ πρὸ τῆς ἐκ Παρθένου σαρκώσεώς τε καὶ γεννήσεως, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει πρῶτον πεπλάσθαι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ μετὰ ταῦτα ἑνωθῆναι αὐτῷ τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ τὴν ψυχὴν ὡς προϋπάρξασαν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει πᾶσι τοῖς ἐπουρανίοις τάγμασιν ἐξομοιωθῆναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, γενόμενον τοῖς Χερουβὶμ Χερουβεὶμ, καὶ τοῖς Σεραφὶμ Σεραφεὶμ, καὶ πάσαις ἁπλῶς ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐξομοιωθέντα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει ἐν τῇ ἀναστάσει σφαιροειδῆ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγείρεσθαι σώματα, καὶ οὐχ ὁμολογεῖ ὀρθίους ἡμᾶς ἐγείρεσθαι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις λέγει οὐρανὸν καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας καὶ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἐμψύχους καὶ ὑλικάς εἶναί τινας δυνάμεις, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει ὅτι ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι σταυρωθήσεται ὑπὲρ δαιμόνων καθὰ καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει πεπερασμένην εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ τοσαῦτα αὐτὸν δημιουργῆσαι ὅσων περιδράξασθαι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει πρόσκαιρον εἶναι τὴν τῶν δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων κόλασιν, καὶ τέλος κατά τινα χρόνον αὐτὴν ἕξειν, ἤγουν ἀποκατάστασιν γενέσθαι δαιμόνων ἢ ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἀνάθεμα ἔστω. Ἀνάθεμα Ὠρι-

(1) *Rigidos* (Lactant.)

A qui in cœlestibus sunt. » Verum omnes illius blasphemias sigillatim exponere longum fuerit. Illud porro scire oportet, hunc ipsum esse qui insano Maneti, et Sabellio, Ario et Eunomio, atque reliquo male sentientium choro, primus in scriptis eorum zizania aspergendi seminandique auctor fuerit, ut qui finibus certis terminatam vim Deum habere, Filium Patre minorem, et rursum Spiritum Filio inferiorem : Filium creaturam et germen Patris, atque per omnia Filium Patre minorem, eumdemque merum hominem, et creaturas coæternas esse Deo, dixerit. Alia denique hujus generis absurda prorsus et aliena, impie per blasphemiam effutiit, Platonicis opinionibus simplicem apostolicorum dogmatum sinceritatem miB scens atque confundens. Sed ex ipsis anathematismis, quos in eum synodus contorsit, qualis is vir fuerit, manifesto patebit. Qui de verbo ad verbum sic habent :

CAPUT XXVIII.

De blasphemiis Origenis, et anathematismis, quibus est a synodo mactatus : et de quibusdam aliis rebus ecclesiasticis.

« Si quis dicit, aut sentit, hominum animas veluti prius exstantes, intellectuales mentes sive naturas et sanctas virtutes præexsistere, contemplatione vero divina exsatiatas, atque in deterius prolapsas, et quod in eis charitas Dei refrixerit, inde ψυχὰς, id est, animas quasi refriC gescentes nominatas, et pœnæ gratia in corpora demissas esse, anathema sit. Si quis dicit, aut sentit, animam Domini præexstitisse, unitamque esse Deo Verbo **779** ante incarnationem et nativitatem ex Virgine, anathema sit. Si quis dicit, aut sentit, prius formatum esse corpus Domini nostri Jesu Christi in utero Virginis sanctæ, et deinceps unitum esse ei Deum Verbum, atque animam, ut quæ prius extiterit, anathema sit. Si quis dicit, aut sentit, omnibus cœlestibus ordinibus assimilatum esse Dei Verbum, ita ut ipsi Cherubim factus sit Cherubim, et ipsi Seraphim factus Seraphim, omnibusque adeo supernis virtutibus prorsus esse exæquatum, anathema sit. Si quis dicit, aut sentit, in resurrectione rotundæ D et orbicularis figuræ hominum corpora exsuscitatum, neque confitetur erectos nos excitatum iri, anathema sit. Si quis dicit, cœlum et solem, et lunam et stellas, et aquas quæ supra cœlos sunt, animatas quasdam esse et materiales virtutes, anathema sit. Si quis dicit, aut sentit, Dominum Christum in sæculo futuro pro dæmonibus, quemadmodum et pro hominibus, crucifixum iri, anathema sit. Si quis dicit, aut sentit, virtutem Dei terminatam esse, eumque tantum in creatione condidisse, quantum complexus sit, anathema sit. Si quis dicit, aut sentit, temporanea esse dæmonum et impiorum hominum tormenta, finemque

ea tempore aliquo habitura, sive restitutionem dæmonum aut impiorum hominum futuram, anathema sit. Anathema sit Origeni, qui et Adamantius dictus est, et hæc promulgavit, una cum detestandis ejus et exsecrandis dogmatibus, et homini omni qui hæc sentit aut asserit, aut aliqua ex parte quocunque prorsus tempore ea defendere audet: in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.» Post synodum imperator troparium, seu cantilenam, cujus initium est, *Unigenitus* (1) *Filius et Verbum Dei*, composuit, atque eam Ecclesiæ inter psallendum usurpandam tradidit. Ea porro ad hoc usque tempus veluti lege insolubili frequentatur. Idem imperator tum primum Servatoris exceptionem toto orbe terrarum festo (2) die honorare instituit, sicut Justinus de sancta Christi nativitate fecit. Atque non ita longo post tempore, Mauricius sacrosanctæ Dei Genitricis dormitionem quindecimo Augusti mensis die celebrari præcepit. Patriæ quoque suæ Achrido præcipuum honorem habens Justinianus, archiepiscopali dignitate eam decoravit: ecclesiamque ibi liberam, quæ ipsa sibi caput esset, cum plena potestate constituit, et primam Justinianam **780** mutato nomine vocavit. Quemadmodum et in insula Cypro postea secundam Justinianam, eamdemque archiepiscopalem, parem ei cum Achrido honorem tribuens, fecit, in conjugis suæ Theodoræ Augustæ inde ortæ favorem. Porro Achrido urbs est in excelso tumulo constructa, prope lacum maximum, qui Lychnedus nominatur, antiquitus autem Dassarites (3) vocatus est. In eo maxima vis piscium capitur. Drinus (4) vero fluvius se inde quoque provolvit, septentrionem versus fluens. Ex cultioribus etenim quæ ad Deabolim sunt partibus manans, et quem diximus lacum secans, et quasi Alpheus quidam pelagus scindens, atque ad Arethusam fontem sensim marinis aquis innatando contendens, circa Boreale latus inde profluit, et ad paludis finem, eis quæ ab incolis Strudæ dicuntur, inventis, eisque ipsis sibi conjunctis, maximus evadit fluvius. Deinde se ad Occidentem inclinans, in Orinum se effundit, circa castellum Illissum (5) nomine, quod totius Bulgariæ antiquitus metropolis fuit. In eo etiam olim sedes regia Bulgarorum constituta fuerat. Verum hæc hactenus.

A γένει τῷ καὶ Ἀδαμαντίῳ τῷ ταῦτα ἐκθεμένῳ μετὰ τῶν μυσαρῶν αὐτοῦ καὶ ἐπικαταράτων δογμάτων· καὶ παντὶ προσώπῳ φρονοῦντι ταῦτα, ἢ ἐκδικοῦντι, ἢ κατά τι παντελῶς ἐν οἵῳ δή ποτε χρόνῳ τούτων ἀντιποιεῖσθαι τολμῶντι· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.» Μετὰ δὲ τὴν σύνοδον, ὁ βασιλεὺς τὸ τροπάριον τὸ, *Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ*, συνθέμενος, τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ παραδέδωκε ψάλλειν· ὃ καὶ εἰς δεῦρο ὡς νόμον ἄλυτον αὐτὴ διατηρεῖ. Τάττει δὲ καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπαπαντὴν ἄρτι πρώτως, ἁπανταχοῦ τῆς γῆς ἑορτάζεσθαι, ὥσπερ Ἰουστῖνος τὴν τοῦ Χριστοῦ ἁγίαν γέννησιν· καὶ Μαυρίκιος οὐ πολλῷ ὕστερον, τὴν τῆς πανάγνου καὶ Θεομήτορος κοίμησιν, κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην
B τοῦ Αὐγούστου μηνός. Γέρας δ' ἐξαίσιον καὶ Ἀχριδῷ τῇ πατρίδι νέμων ὁ Ἰουστινιανὸς, εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην ἐτίμα, καὶ αὐτοκέφαλον ἐκκλησίαν καθίστα, πρώτην Ἰουστινιανὴν ὀνομάσας· ὥσπερ δευτέραν Ἰουστινιανὴν καὶ ἀρχιεπισκοπὴν καὶ τὴν τῆς νήσου Κύπρου ἐκκλησίαν αὖθις ἐποίει, τὰ ἴσα γέρα τῇ Ἀχριδῷ χαριζόμενος, εἰς τιμὴν τῆς γαμετῆς Θεοδώρας τῆς Βασιλίδος· ἐκεῖθεν γὰρ ὥρμητο. Ἡ δὲ Ἀχριδὼ πόλις ἐστὶν ἐπὶ λόφου ὑψηλοῦ ἐπηρμένη, ἔγγιστα λίμνης μεγίστης Λυχνηδοῦ καλουμένης. Δασσαρίτη δ' ἀρχαῖον ἦν αὐτῇ ὄνομα· ἐξ ἧς καὶ πλῆθος ὅτι πλεῖστον ἰχθύων ἀγρεύεται. Καὶ Δρῖνος δ' ὁ ποταμὸς ἐκεῖθεν τὰς σφετέρας ἐκβολὰς ποιεῖται πρὸς ἄρκτον ἰών. Ἀπὸ γὰρ τῶν πρὸς Δεάβολιν ἠπιωτέρων
C ῥέων μερῶν, καὶ τὴν εἰρημένην διαιρῶν λίμνην, καθά τις Ἀλφειὸς τὸ πέλαγος σχίζων, καὶ πρὸς τὴν Ἀρέθουσαν πηγὴν ἠρέμα ὑπερνηχόμενος ἀπιὼν, κατὰ τὸ βόρειον μέρος ἐκεῖθεν τὸ ῥεῖθρον ἐξίησι· καὶ πρὸς τὸ τέρμα τῆς λίμνης, τὰς λεγομένας ἐγχωρίως εὑρηκὼς Στρούδας, καὶ ταύταις ἑνωθεὶς, μέγιστός τε γίνεται ποταμῶν· ἔπειτα καὶ πρὸς δύσιν νεύων, εἰσβάλλει κατὰ τὸν Ὀρῖνον περὶ φρούριον, Ἐλισσὸν ὄνομα ἔχον, ὃ πάσης Βουλγαρίας τὸ ἀνέκαθεν μητρόπολις ἦν· ἐν ᾧ καὶ τὰ Βουλγάρων ἔκπαλαι βασίλεια ἵδρυτο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως.

CAPUT XXIX.

Ut Justinianus recta fide excidens, impatibile ante Passionem Domini nostri corpus fuisse, professus est.

Præteriit interea temporis aliquid, et Eutychius, quod imperatori resisteret, nova quædam indu-

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

D *Ὡς Ἰουστινιανὸς τῆς ὀρθῆς δόξης παρατραπεὶς, ἄφθαρτον πρὸ τοῦ πάθους τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ἐπρέσβευσεν.*

Χρόνου δέ τινος μεταξὺ διαγενομένου, Εὐτύχιος μὲν, καινά τινα εἰσάγειν βασιλέως ᾑρημένου, οἷα-

(1) Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων, καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας, σταυρωθείς τε, Χριστὸς ὁ Θεὸς, θανάτῳ θάνατον πατήσας, εἷς ὢν τῆς ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, σῶσον ἡμᾶς. Hoc est: *Unigenitus Filius et Verbum Dei, qui cum immortalis esses, dignatus es propter salutem nostram incarnari ex sancta Dei Genitrice et semper virgine Maria: et immutabili ratione homo factus, et crucifixus, Christe Deus, morte mortem proculcasti. Et qui unus es sanctæ Trinitatis, et conglorificaris cum Patre et sancto Spiritu, salva nos.*

(2) Festus dies τῆς Ὑπαπαντῆς est idem qui Purificationis dies.

(3) Dassaritæ Plinio Thraciæ, Stephano Illyrici populi.

(4) Drilus Illyrici fluvius.

(5) Quid si legas *Clissum*?

περ ἀνθιστάμενος, τοῦ θρόνου ἐκβάλλεται· ἀντεισάγεται δὲ Ἰωάννης ὁ ἐκ τοῦ Σιρίμιος ὡρμημένος. Κώμη δὲ αὕτη ἐν τῇ Κυνηγικῇ χώρᾳ διακειμένη ἐγγειτόνων Ἀντιοχείας κειμένη. Τίνα δὲ τὰ καινὰ ἅπερ εἰσάγειν ᾕρητο βασιλεὺς, δι' ἃ καὶ Εὐτύχιος ἀπεώσθη τοῦ θρόνου, λέξων ἔρχομαι. Οὔπω συχνὸς, ὡς εἴρηται, μετὰ τὴν ε' σύνοδον παριππεύει καιρός· καὶ ὁ τῶν ζιζανίων πάλαι σπορεὺς, τὴν τῆς Ἐκκλησίας εὐστάθειαν μηδαμῶς ὁρᾷν ἀνεχόμενος, διασαλεύειν ταύτην, ὥσπερ τισὶ μηχανήμασι, σαθροῖς δόγμασιν αὖθις πεῖραν προσῆγε. Τῶν γὰρ Σευήρου δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας ἀπεληλαμένων, καὶ τῶν τἀκείνου φρονούντων, ἔτι δὲ Ὠριγένους καὶ Διδύμου, καὶ Εὐαγρίου, καὶ τῶν ἄλλων ὡς ἀλλοκότων δογμάτων παραδεδομένων τῷ ἀναθέματι· καὶ πρὸ τούτων Ἀνθίμου, Πέτρου τε καὶ Ζωόρα τῶν δυσσεβῶν, οἱ προειρημένοι ἀπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἁλικαρνασέως καὶ Γαϊανοῦ Σευηρῖται, προσχήματι εὐσεβείας, τινὰς λίαν ἀνέπειθον στεῤῥῶς ἀντιβαίνοντες, ὅτιπερ ἡ ἐκ Παρθένου τῷ Σωτῆρι Χριστῷ Προσληφθεῖσα σὰρξ πρὸ τοῦ πάθους ἄφθαρτος ἦν, Ἡμεῖς γὰρ, ἔλεγον, ἀνάγκῃ φύσεως τὰ ταύτης περιφέρομεν πάθη, πεῖναν φημὶ καὶ δίψαν καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ Χριστὸς, ἅτε δὴ πάσχων ἑκὼν, οὐκ ἐπίσης ἡμῖν τοῖς τῆς φύσεως νόμοις δουλεύων ἦν. Πρὸς ἅπερ οἱ εὐσεβοῦντες ἀντέφερον λέγοντες, ὅτιπερ Εἰ καὶ ἑκούσιον τὸ πάθος, ἀλλ' ἐπίσης ἡμῖν ἔπασχεν· ὥστε πῶς δυνάμεθα τὸ ὅπως δή ποτε πάσχον ἄφθαρτον κυρίως εἰπεῖν, καὶ μὴ φθαρτὸν, καθὰ δὴ καὶ τὸ ἡμέτερον; Πρὸς ὃ πάλιν ἐκεῖνοι, Ὃν τρόπον μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἄφθαρτον τὸ σῶμα λέγοντες τοῦ Χριστοῦ ὁμοούσιον καὶ ἡμῖν τοῦτο λέγετε, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἄφθαρτον λέγοντες, ὁμοούσιον αὐτὸ καὶ ἡμῖν εἶναι ὁμολογοῦμεν. Οἱ δ' αὖθις πρὸς αὐτοὺς ἀντεπῆγον, ὅτι Εἰ καὶ ἄφθαρτον τὸ Κυριακὸν σῶμα ὁμολογοῦμεν μετὰ τὴν ζωηφόρον ἀνάστασιν, οὐ τῇ φύσει αὐτὸ ἄφθαρτον λέγομεν, τῇ χάριτι δέ. Ὡς δὲ αὖθις ἐκεῖνοι ἀντέλεγον, ὅτι Καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως τῇ θείᾳ χάριτι ἄφθαρτον ἦν· πάλιν ἐκεῖνοι, Ἀλλὰ τὰ περὶ Χριστοῦ λεγόμενα τοῦτο οὐ συγχωρεῖ, ἔφασκον. Πρὸ γὰρ τῆς ἀναστάσεως καὶ πεινῆσαι καὶ διψῆσαι καὶ τἄλλα παθεῖν λέγεται. Καὶ πῶς ἂν εἴη τὸ τοιαῦτα πεπονθὸς ἄφθαρτον; Μετά γε μὴν τὴν ἀνάστασιν, οὐδὲν τῶν τοιούτων παθεῖν ἱστορεῖται· ὥστε δῆλον ἐντεῦθεν, ὅτι πρὸ μὲν τῆς ἀναστάσεως φθαρτὸν ἦν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν διέμεινεν ἄφθαρτον. Τό γε μὴν φαγεῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐχ ὡς πεινῶν, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι

A cere volenti, e throno deturbatur. Joanni vero ex viro cui Sirimis nomen est, in Cynegica regione, non longe ab Antiochia sita, ortum ducenti, sedes ea committitur. Quæ vero novæ istæ res fuerint quas imperator inducere constituerat, quamobrem etiam Eutychius episcopatu expulsus est dicere pergam. Nondum multum, sicuti dictum est, **781** a quinta synodo prætererat tempus, et vetus zizaniorum sator, quod nequaquam tranquillum Ecclesiæ statum cernere posset, ut eam perturbaret, depravata rursum dogmata quasi quasdam machinas ei admovit. Cum namque Severi doctrina ex Ecclesia rejecta, et qui illam secuti fuerant atque etiam Origenis et Didymi et Evagrii, aliorumque aliena atque absurda dogmata, nec B non ante hos Anthimi et Petri et Zooræ impiorum hominum opiniones, anathemate confessæ essent: Severitæ, quos diximus, a Juliano Halicarnasseo et Gaiano progressi, sub pietatis prætextu cum quibusdam fortiter congressi, eis persuasere, quod ea quam ex Virgine Salvator Christus assumpsit caro ante passionem incorruptibilis fuerit (1): Quorum ista fuere verba: « Nos quidem per necessitatem naturæ, affectiones ejus, famem scilicet et sitim, et reliquas circumferimus: Christus vero, utpote qui sponte sua passus sit, non itidem atque nos, naturæ legibus subserviit. Adversus quæ verba pii homines retulerunt: Quamvis spontanea Christi passio fuerit, æqualem tamen C nostræ fuisse. Quomodo vero posset, quod qualicunque tandem modo pateretur, id incorruptibile proprie, et non corruptibile, perinde atque de nobis ipsis loquimur, dici? Ad quod illi rursum: Quomodo vos corpus Christi incorruptibile post resurrectionem, et nobis ὁμοούσιον, hoc est, consubstantiale dicitis: eodem modo et nos incorruptibile id ante resurrectionem dicentes, ὁμοούσιον consubstantiale nobis esse confitemur. Contra hæc nostri rursum intulerunt: Tametsi corpus Dominicum incorruptibile post vivificam resurrectionem confiteamur, non natura tamen id incorruptibile esse dicimus, sed gratia (2). Atque ubi illi contra dicerent, quod etiam ante resurrectionem per divinam gratiam incorruptibile fuerit; nostri D rursum: Ea quæ de Christo dicuntur, hoc minime admittere, responderunt. Ante resurrectionem namque et esuriisse et sitiisse, atque alia passum esse dicitur. Quomodo autem id quod talibus perpessionibus subditum esset, incorruptibile esset?

(1) Aphthartodocitæ isti non satis perspexerunt sacramentum absumptionis hominis, quod sacramentum Dei vocat Hilarius: non item minorationem et exinanitionem Verbi Dei, formamque servi, non exaltationem et glorificationem hominis Christi, ejusdemque primogenituram ex mortuis. Pater minoravit Filium modico citra angelos, ad terras demittendo: gloria tamen et honore coronaturus illum, in cœlos resumendo. Tertull. *Adver. Praxeam.* — Et recedente infirmitate agnoscatur divinitas. (Ambr.) Primogenitus mortuorum Dominus, et in sinum suum recipiens pristinos patres, regeneravit eos in vitam Dei, ipse initium viventium factus, sicut Adam initium morientium factus est. Propter hoc et Lucas initium generationis inchoans, in Adam retulit: significans quod non illi hunc, sed hic illos in evangelium vitæ regeneravit. (Iren. lib. III, cap. 33). — Et ideo primogenitus vocatur, quia in ipso primo deificati sumus. (Cyrill. in Thesaur. lib. x.)

(2) Imo natura etiam, cui gratia, quodammodo secundum Augustinum naturalis etiam juxta hominem fuerit. *Et in illo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* (*Col.* II.)

Post resurrectionem sane nihil quidquam talium perpessum esse legitur. Quapropter satis inde manifestum esset, ante resurrectionem corruptibile fuisse Domini corpus, **782** post resurrectionem vero exstitisse incorruptibile. Quod namque cibum post resurrectionem ceperit (1) non id famis gratia, sed per œconomiam sive dispensationem manifestæ ex mortuis resurrectionis, ab eo est factum : ut exhiberet se eum ipsum, qui ex mortuis resurrexit, esse. Quo nimirum modo clavorum etiam fixuras ostendit, ut revera se resurrexisse, neque spectrum esse probaret. Proinde Scripturam non dicere, quod post resurrectionem ex mortuis vel esuriens manducaverit, vel sitiens biberit : sed quod simpliciter tantum ederit et biberit, propterea quod incorruptibilis post resurrectionem factus fuerit. Quod si forte sanctorum etiam quorumdam sententias illi adduxere, in corpus Domini corruptionem prorsus non cadere, de alia corruptione quam quæ nunc proposita esset, illos verba facere, nostri dixere. Corruptionis enim vocabulum duo significat. Ejus enim nomine naturales istæ et irreprehensibiles carnis affectiones sive perpessiones veniunt, sitis scilicet, fames, fatigatio, et angor et aliæ. Ad quem modum corruptibile Domini corpus, utpote ὁμοούσιον consubstantiale nobis, dicimus. Eas quippe perpessiones omnes voluntate sua Deus Verbum, propterea quod homo proprie et vere factus sit, suscepit. Atque hoc ipso modo Domini corpus incorruptibile dicere, de Juliani Halicarnassei et Gaini sententia, summæ impietatis est. Et corruptio quidem una hæc est : est autem et alia, corporis scilicet in ea elementa ex quibus compositum est, solutio, et carnis ipsius inquinatio : juxta quam significationem et nos corpus Domini incorruptibile prædicamus, quod inquinamentum nullum invadere et pertingere potuerit. Post divinam quidem resurrectionem, etiam secundum priorem verbi corruptionis significationem, incorruptibilem carnis Domini assumptionem esse sentimus : sicuti et corpora nostra post resurrectionem Deo dante erunt, ante resurrectionem vero secus. Atque hæc ipsa est Aphthartodocitarum hæresis, qua multi mortales sunt correpti, non solum ex eis qui honores et magistratus gesserunt, sed etiam hierarchæ primarii, et monachi vita illustres, et ex sacerdotali ordine alii, atque adeo ipse etiam imperator Justinianus. Et is plurimum opinioni ei inhæsit : non ille altius dogma tale investigans, verum verbi ipsius significationi acrius insistens, **783** videlicet qui haudquaquam tale quiddam de Christo propter summum ipsius erga illum amorem et desiderium, audire constituerit. Princeps etenim iste tanto in Christum pietatis ardore flagrasse, ab eis qui res illius memoriæ posteritatis mandarunt, dicitur, quanto

A σαφῶς διεκρότησεν· ἵνα δείξῃ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστάς. Ὃν τρόπον καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων ὑπεδείκνυε, ὅτιπερ ἀληθῶς καὶ οὐ φαντασίᾳ ἀνέστη. Διά τοι τοῦτο οὐδὲ ἡ Γραφὴ λέγει μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν, ὅτι πεινῶν ἔφαγεν, ἢ διψῶν ἔπιεν· ἀλλ' ὅτι ἔφαγε καὶ ἔπιε μόνον ἁπλῶς, ὅτι ἄφθαρτος γέγονε μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Εἰ δ' ἴσως καί τινων ἁγίων χρήσεις παρῆγον, ὡς φθορᾶς παντάπασιν ἀνεπίδεκτον τὸ τοῦ Κυρίου ἦν σῶμα, περὶ ἄλλης φθορᾶς ὁ λόγος ἐκείνοις, οὐ τῆς νῦν προκειμένης ἐστὶν, ἔλεγον. Τὸ γὰρ τῆς φθορᾶς ὄνομα δύο σημαίνει· καὶ μία μὲν φθορὰ κατὰ τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα τῆς σαρκὸς πάθη, ἡ δίψα, ἡ πεῖνα, ὁ κόπος, ἡ ἀγωνία, καὶ τὰ ἑξῆς· καθ' ὃν τρόπον φθαρτὸν καὶ τὸ τοῦ Κυρίου λέγομεν σῶμα, ὡς καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον. Ἃ δὴ πάντα B ἑκουσίως ὁ Θεὸς Λόγος ἀνέλαβε διὰ τὸ ἄνθρωπος γεγονέναι κυρίως. Κατὰ γοῦν τοῦτον τὸν τρόπον ἄφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου λέγειν σῶμα κατὰ τὸν Ἁλικαρνασέα Ἰουλιανὸν καὶ Γαϊνὸν τῶν πάντη ἀσεβεστάτων ἐστί. Καὶ μία μὲν αὕτη φθορά· ἔστι δὲ καὶ ἄλλη φθορὰ ἡ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη τὸ σῶμα στοιχεῖα διάλυσις, καὶ ὁ τῆς σαρκὸς μολυσμός· καθ' ὃ σημαινόμενον καὶ ἡμεῖς ἄφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα πρεσβεύομεν· καὶ ὡς ἀνεπίβατον καὶ ἀπρόσβατον παντὶ μολυσμῷ· μετὰ μέντοι τὴν θείαν ἀνάστασιν, καὶ κατὰ τὸ πρῶτον τῆς φθορᾶς σημαινόμενον ὄνομα, ἄφθαρτον τὸ τῆς τοῦ Κυρίου σαρκὸς δοξάζομεν πρόσλημμα· ὥσπερ ἔσονται καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μετὰ τὴν ἀνάστασιν δωρησαμένου Θεοῦ. Ἀλλὰ C τοιαύτη μὲν ἡ τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν αἵρεσις· ᾗ δὴ πολλοὶ συναπήχθησαν, οὐ μόνον τῶν ἐν τέλει, ἀλλὰ καὶ ἐν ἱεραρχίαις προεδρευόντων, καὶ μοναστικῇ διαπρεπόντων ζωῇ, καὶ ἄλλως ἱερωμένων· πρὸς δὲ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς Ἰουστινιανός· καὶ προσέσχεν ἐπιπλεῖστον τῇ δόξῃ ταύτῃ, μὴ ἐμβαθύνων τῷ δόγματι, τῇ δὲ σημασίᾳ τῆς λέξεως δριμυσσόμενος, οἷάπερ μηδαμῶς τοιοῦτόν τι ἀκούειν περὶ Χριστοῦ ἐνωτίζεσθαι ᾑρημένος, τῷ πλεῖστον πόθον τρέφειν περὶ αὐτόν. Λέγεται καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς οὗτος παρὰ τῶν τὰ ἐκείνου ἱστορηκότων, τοσοῦτον θεοφιλῆ ἔρωτα εἰς Χριστὸν τρέφειν, ὅσονπερ οὐδενὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκότων, μετά γε τὸν τρισμέγιστον Κωνσταντῖνον ἐπιμαρτύρεται· ὥστε καὶ πολλὰ τῶν βιαίων τῷ σφοδρῷ πόθῳ δι' αὐτὸν πρᾶξαι. Τούς τε D γὰρ Ἑβραίους τελεῖν οὐκ εἴα τὸ Πάσχα πρὸ τῶν Χριστιανῶν· καὶ Σαμαρείτας τῆς οἰκείας μὴ ἀφισταμένους δόξης ἐκάκου. Πλείστοις δὲ καὶ νεῶς ἁπάντων γῆς τὸ Θεῖον ἐτίμα, μεγαλοπρεπεῖς αὐτοὺς ἀνιστῶν, ἅτε δὴ Θεὸν γεραίρειν θέλων ὑπερφυῶς. Καὶ ἄλλα τοιαῦτα παραπλησίως ἔχοντα διενήργει, τὸ περιὸν τῆς εἰς Θεὸν γνησίας καὶ ἐνδιαθέτου στοργῆς πᾶσιν ἀριδήλως φαίνειν πειρώμενος. Τηνικαῦτα δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς οὑτοσὶ τῆς ὀρθῆς καὶ εὐθείας παρατραπεὶς λεωφόρου, καί τιν' ἀσυνήθη καὶ ἀτριβῆ τοῖς τε θείοις ἀποστόλοις καὶ Πατράσιν ὁδὸν πορεύεσθαι ᾑρημένος, ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις περιεπάρη. Βουλόμενος δὲ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς

(1) Factum id per συγκατάβασιν, hoc est condescensionem et accommodationem et propter discipulos.

τὸν οἰκεῖον μεταῤῥυθμίσαι σκοπὸν, διημάρτανε· τὴν εὐθεῖαν καὶ βασιλικὴν ὁδὸν ἀσφαλῶς τοῦ Κυρίου θριγγοῖς ὀχυρωτέροις ἐξασφαλισαμένου, ὡς ἂν μὴ τῷ βουλομένῳ εὐεπιχείρητος εἴη λυμαίνεσθαι. Τότε δὲ καὶ Βιγίλλιος μὴ συνθέμενος τοῖς δοκοῦσιν Ἰουστινιανῷ, εἰς Ἰταλίαν ἀπαίρων, ἐνόδιος ἐθνήσκεν. Ἰωάννης δὲ ὁ καὶ Κατελῖνος τὴν τοῦ πρώτου τῶν ἀποστόλων ἐπισκοπὴν ἐκληροῦτο. Καὶ τοίνυν τοῦ μὲν Κατελίνου Ἰωάννου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπισκοποῦντος· τοῦ δ' ἐκ Σιρίμιος Ἰωάννου τὴν νεωτέραν διέποντος· Ἀπολλιναρίου δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔτι ὄντος· καὶ τῇ Θεουπολιτῶν μετὰ Δομνῖνον Ἀναστασίου τοῦ ἐκ Σιναίου χειροτονηθέντος· καὶ τῇ Ἱεροσολύμων Μακαρίου αὖθις τῷ θρόνῳ ἀποδοθέντος, μετὰ τὴν Εὐστοχίου καθαίρεσιν· καθεῖλε γὰρ τοῦτον μὴ τοῖς ἐκείνου δόγμασιν εἴκειν αἱρούμενον· μεθ' ὃ Ὠριγένην καὶ Δίδυμον ἀνεθεμάτισε καὶ Εὐάγριον Ἰουστινιανὸς, τὸ Ῥωμαϊστὶ ὀνομαζόμενον ἴδικτον γράφει· ἐν ᾧ ἄφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, καὶ τῶν ἀδιαβλήτων παθῶν ἀνεπίδεκτον κέκληκεν· οὕτω λέγων πρὸ τοῦ πάθους φαγεῖν, ὥσπερ δῆτα καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· μή τινα τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν γαστρὶ τῆς Θεομήτορος διαπλάσεως, μηδὲ ἐν τοῖς ἑκουσίοις καὶ φυσικοῖ, πάθεσι, μηδὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ παναγίου αὐτοῦ σώματος δεξαμένου, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν οὐ μετὰ τὸ πάθος κτήσασθαι· ὃ δῆτα τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ πρεσβεύεται· ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ πάθους, ἐξ αὐτῆς δῆτα τῆς ἀσπόρου καὶ θείας συλλήψεως. Συμφωνεῖν δὲ καὶ τοὺς ἀνὰ τὴν ἕω καὶ ἑσπέραν ἱερέας τῇ ἐκείνου διακένῳ δόξῃ βίαν προσάγων ἠνάγκαζεν. Πάντες δ' ἐς Ἀναστάσιον τὸν τῆς Ἀντιόχου ὁρῶντες, τὸ ποιητέον ἐκεῖθεν μανθάνειν ἦσαν καραδοκοῦντες· ὅθεν καὶ τὴν πρώτην ἐκείνου προσβολὴν τῇ προφάσει ταύτῃ σοφῶς διεκρούσαντο.

A alius qui ante eum imperium obtinuerunt, nemo, intermaximo illo Constantino semper excepto. Itaque propter vehementem in Christum amorem illius gratia multa etiam violenter fecit. Hebræos namque Pascha ante Christianos celebrare passus non est, et Samaritanos, quod a sententia sua discedere nollent, afflixit. Plurimis quoque templis ubique terrarum Numen divinum honoravit, quæ magnificentissime construxit, quippe qui Deum honoribus ejuscemodi præcipue colere voluerit. Alia insuper hisce consimilia peregit, ut omnibus certo abundantem et veram, quam in intimo gerebat animo, erga Deum pietatis affectionem palam faceret. Tum vero is imperator a recta planaque et regia via dilapsus, atque insue-
B tum divisque apostolis et Patribus intactum iter ingressus, in spinas et tribulos incidit. Et cum Ecclesiam in sententiam suam adducere vellet, consilio opinioneque sua falsus est : quod rectam publicamque viam septo firmissimo Dominus ita communiisset, ut non facile quivis invadere eam et destruere posset. Tum autem et Vigilius minime pedibus in Justiniani sententiam ingressus, cum Italiam peteret, in itinere mortuus est. Joannes autem, qui et Catelinus dictus est, principis apostolorum episcopatum sortitus est. Cæterum Catelino Joanne in veteri Roma, Joanne autem cui patria Sirimis fuit, in nova Roma, Apollinari Alexandriæ episcopatum administrante, apud Theopolitanos vero post Domninum Anastasio, qui ex
C Sina monte progressus est, antistite lecto, et Hierosolymis Macario in thronum suum reducto (restituit namque hunc Justinianus, cum Origenem et Didymum et Evagrium anathemati subjecisset, post Eustochii exauctorationem), edictum (ita enim Latine dicitur) idem imperator scripsit, in quo corpus Domini incorruptibile, **784** et in quod irreprehensibiles etiam perpessiones non caderent, vocavit : ita Dominum ante Passionem edisse dicens, sicuti et post resurrectionem ederit, quod non minus ab ipsa corporis in utero Dei Genitricis conformatione, id mutationis aut alterationis alicujus, in spontaneis istis et naturalibus perpessionibus, quam post resurrectionem, pro eo atque sanctissimum esset, capax non fuerit : et quod idem corpus incorruptibilitatem ipsam non post Passionem, tantum id quod catholica Ecclesia profitetur, verum etiam ante Passionem, ab ipsa usque divina seminisque experte conceptione obtinuerit. Ut vero in sententiam suam sacer ordo in Oriente simul et Occidente levem et futilem iret, vi adhibita cogere cœpit. At universi, oculis in Anastasium Antiochenum conjectis, ut ab eo quid facto opus esset discerent, cupide exspectabant. Per quam illi causam primam ejus conflictationem sapienter repulerunt.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Περὶ Ἀναστασίου τοῦ Θεουπόλεως τοῦ Σιναΐτου.

Ἀναστάσιος δ' οὗτος ὅσον ἐς τὰ θεῖα μάλιστα λόγιος ἦν, ὀρθὸς δὲ τὸν τρόπον, καὶ τὰ ἐς δίαιταν ἀκριβέστατος· ὡς καὶ τοῖς ἄγαν λεπτοῖς ἐπάγειν ῥυθμὸν, καὶ τοῦ ἄγαν ἀσφαλοῦς μηδαμῶς παρεκτρέπεσθαι· μήτοι γε τῶν καιρίων καὶ εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἀναφερομένων. Ἄριστα δέ οἱ καὶ τὸ ἦθος ἐκέκρατο· οὐ γάρ τοι πάνυ εὐέντευκτος ἦν, ἵνα μὴ τοῖς καθήκουσιν εὐεπίβατος εἴη· οὔτε μὴν αὐστηρός τις καὶ ἀφειδὴς καὶ ὡς ἄν γε μὴ καὶ δυσπρόσ-

D

CAPUT XXX.

De Anastasio Theopolis episcopo Sinaita.

Anastasius iste divinarum rerum peritus maxime fuit, in morum autem et quotidianæ vitæ integritate tam accuratæ observantiæ, ut et leviculis quoque negotiis moderationem adhiberet, et non modo in rebus gravibus et ad divinum Numen pertinentibus, sed etiam in minimis a constanti certoque proposito haudquaquam transversim excideret. Mentis vero habitum quam optime temperavit. Non enim facile admodum adiri se passus

est, ne temere quos minime oporteret, ad se admitteret : neque austerus adeo et tetricus fuit, ut se difficilem aditu eis quibus deceret exhiberet; et cum tempus seriæ rei agendæ esset, in parato aures habebat, et lingua ejus fluminis instar scatebat, celeriterque quæ ei proponebantur solvebat. **785** Porro in negotiis otiosis, et ad rem minus pertinentibus, simul et aures prorsus obturabat, et linguam frenabat, ita ut cum orationem rationis tempestivo modulo metiretur, tum sermone quandoque silentium ejus præstabilius esset. In hunc perinde atque in propugnaculum quoddam Justinianus impegit, omni illum arte ingressus, recte hac secum, ut illi videbatur, ratione deliberata, eum si concussisset, non difficili opere se urbem omnem in potestatem suam redacturum, vera et germana dogmata eversurum, et Christi gregem in captivitatem abducturum. Anastasius vero fidei petra firmiter est nixus, et adeo adversus imperatoris impetum divina prorsus sublatus mente substitit, ut propalam disertis verbis, demonstrationes quoque arte maxima compositas adhibendo, illi dixerit, corruptibile fuisse ante Passionem Domini corpus, naturalibusque et irreprehensibilibus obnoxium perpessionibus, idque ita et sacros apostolos tradidisse, et divos Patres sensisse atque prædicasse. Quæ sane omnia etiam ad monachorum primæ et secundæ Syriæ ordinem, qui illum de eis consuluerant, manifeste et libere rescripsit, omnes ut ita sentirent confirmans, et quasi quidam aliptes ad certamen pro pietate obeundum excitans, dictumque illud quod vas electionis protulit, omnibus subjiciens atque proponens : *Si quis vobis, præterquam accepistis, evangelizaverit, anathema sit* [1]. Illi porro omnes in eadem sententiæ æmulatione persliterunt. Quam ob causam, ut sibi ita resistentem in exsilium ageret, Justinianus consilium cepit. Id vero ut Anastasius audivit, compositam statim orationem, in qua argumentis cum adversariis congrederetur, Antiochenis, ut ea se defenderent, si opus esset, obtulit. Ea autem verborum elegantia et enthymematum densitate est confecta, nec non dictorum ex sacris Litteris depromptorum ubertate, ad rem ipsam ita accommodata, ut maximam auctor libri ejus consecutus sit admirationem. Sed scriptum id, quod Deus meliori quadam ratione Ecclesiæ suæ consultum voluerit, editum non est.

A ιτον ἑαυτὸν οἷς δέοι παραδεικνύοι· καὶ ἡνίκα μὲν καιρὸς σπουδῆς ἦν, ἐν ἑτοίμῳ ἦσαν τὰ ὦτα, καὶ ἡ γλῶττα ἴσα ῥεύματι νάουσα· θᾶττον τὰ προσπίπτοντα διαλύων. Ἐν δὲ τοῖς παρέργοις τά τε ὦτα τέλεον ἀπεκλείετο, καὶ τῇ γλώττῃ χαλινὸς ἐπέκειτο· ὡς συμβαίνειν τὸν μὲν λόγον τῷ καιρίῳ τοῦ εὐλόγου ῥυθμίζεσθαι, καὶ κρείττονα εἶναι λόγου τὴν σιωπήν. Καὶ δὴ οἷά τινι προβόλῳ Ἰουστινιανὸς τούτῳ προσβάλλει, πᾶσαν μηχανὴν περιστήσας αὐτῷ· καλῶς, ὥς γ' ἐκείνῳ ἐδόκει, διανοούμενος, ὡς εἰ τοῦτον κατασείσειεν, οὐδενὶ πόνῳ καὶ τὴν πόλιν ἑλεῖν περιγένοιτο· τά τε τῶν δογμάτων γνήσια ἀνδραποδίσασθαι, καὶ ὑπὸ αἰχμαλωσίαν τὴν Χριστοῦ καταστῆσαι ποίμνην. Ὁ δὲ τοιοῦτον ἐστήρικτο τῇ τῆς πίστεως πέτρᾳ, καὶ ἀδόνητος ταῖς προσβολαῖς B καθειστήκει, τῷ θείῳ μετηρμένος φρονήματι, ὡς ἀναφανδὸν διαῤῥήδην εἰπεῖν βασιλεῖ διαμηνυσάμενον δι' ἀποδείξεων ἐντέχνων μάλιστα, ὡς φθαρτὸν πρὸ τοῦ πάθους εἴη τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, καὶ τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις ὑποκείμενον πάθεσι· καὶ οὕτω παραδοῦναι τούς τε ἱεροὺς ἀποστόλους, καὶ τοὺς θείους Πατέρας οὕτως εἰδέναι τε καὶ κηρύττειν. Ἃ δὴ πάντα καὶ πρὸς τὸ μοναδικὸν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας Συρίας ἐρωτῆσαν, μετὰ παῤῥησίας ἀνεῖπε, στηρίζων πάντας οὕτω φρονεῖν· καὶ οἷά τις ἀλείπτης πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνα διερεθίζων, ἐκεῖνο τὸ τοῦ σκεύους τῆς ἐκλογῆς πᾶσι λέγων καὶ προτιθείς· *Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.* Οἱ δὴ πάντες C τὰ παραπλήσια ζηλοῦντες διαγεγόνασι. Διά τοι ταῦτα Ἰουστινιανὸς οὕτως ἀνθιστάμενον, ὑπερόριον ἄγειν σπουδὴν ἐποιεῖτο. Ὅπερ πυθόμενος Ἀναστάσιος, συνταχτήριον λόγον σχεδιάσας, Ἀντιοχεῦσι προβάλλειν ἐτίθετο· τοσοῦτον καλλιεπείᾳ καὶ τῷ πυκνῷ τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ τῷ εὐπορίστῳ τῶν γραφικῶν ῥήσεων πρὸς τὸ τῆς ἱστορίας πρόσφορον ἡρμοσμένον, ὡς ἐπὶ μᾶλλον ἄγασθαι τὸν πατέρα τοῦ λόγου, καὶ ἐπιπλεῖστον αἱρεῖσθαι θαυμάζειν. Ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ κρεῖττόν τι περὶ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας προβλεψαμένου, ὁ λόγος οὐκ ἐξεδόθη.

786 CAPUT XXXI.

Ut Justinianus mortuus sit, et de opinione et fide ejus.

Justinianus namque, cum Anastasii sacerdotumque ejus, qui eodem cum illo ardore flagrabant, exsilii libellum dictaret, invisibili ictus plaga, ex vita hac excessit, triginta et octo annis mensibusque octo in imperio transactis : cum quidem Aphthartodocetarum opinionem non abolevisset, quippe qui sententiam ejusmodi ad honorem Dominici corporis magis facere existimaverit. Nonnulli certe quidem veniam illi concedunt, neque eum ob talem opinionem itidem ut hæreses alias, ab

D

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Ὡς ἐτελεύτησεν Ἰουστινιανός· καὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης.

Ὁ γὰρ Ἰουστινιανὸς τὴν ἐκείνου ἐξορίαν καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἱερέων καὶ τῶν τοῦ ἴσου ζήλου ὑπαγορεύων, ἀοράτῳ πληγεὶς μάστιγι, τὸν τῇδε βίον κατέστρεψεν· ἔτη τὰ πάντα διαγενόμενος τῇ ἀρχῇ ὀκτὼ καὶ τριάκοντα σὺν μησὶν ὀκτώ· τὴν τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν μὴ ἀποτριψάμενος δόξαν, ἡγούμενος πρὸς τιμὴν μᾶλλον εἶναι τὴν δόξαν τοῦ Κυριακοῦ σώματος. Καί γε συγγνώμην τινὲς τούτῳ παρέχουσι, μὴ δεῖν εἶναί λέγοντες τὸν οὕτως ὑπειληφότα, ἐπίσης ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν, ἔξω βάλλε-

[1] Galat. I, 9.

σθαι. Καὶ δῆλον, ἐξ ὧν καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος ἐν τοῖς προοιμίοις, τῆς μακαρίας λήξεως τοῦτον καταξιοῖ, οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιοῦσα· « Ἐπειδὴ αἱ ἅγιαι καὶ οἰκουμενικαὶ δύο σύνοδοι αἱ κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα καὶ θεοφύλακτον πόλιν συναθροισθεῖσαι· ἡ μὲν ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ γενομένου βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου πατρὸς τῆς σῆς ἡμερότητος. » Ἀλλὰ καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς αὐτῆς συνόδου, ἡνίκα μνείαν ἐκείνου δέοι ποιῆσαι, ἀεὶ τὸν ἐν ἁγίοις Ἰουστινιανὸν λέγουσιν· ἐν οἷς καὶ σχόλιον εὗρον, ὅτι περ καὶ Ἰωάννης ὁ τοῦ Χαλκηδόνος ἐπικληθεὶς τὸν τῆς βασιλίδος θρόνον διέπων, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐν αὐτῷ τῷ τεμένει τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας, κατέτος μεγαλοπρεπῆ ἐποίει τούτῳ μνημόσυνα, πανδήμου τελουμένης τούτῳ τῆς πανηγύρεως· μνήμης δ' ἠξιοῦτο, καὶ κατὰ τὸ τῆς Ἐφέσου τέμενος, τῷ ἐπιστηθίῳ καὶ μαθητῇ ὃ ἐκεῖνος ἱδρύσατο. Πλὴν ὡς ἂν δόξης ἔχοι παρά τε Θεῷ καὶ ἡμῖν, τέως διὰ τοῦτό φασι καὶ τὸν ἱερὸν Εὐτύχιον διαῤῥίψαι τοῦ θρόνου καὶ ἄλλους πολλούς. Μέλλων δ' ἐκλείπειν ὥσπερ ὁ θεῖος Κωνσταντῖνος τὴν Ἀθανασίου ἐπάνοδον, οὕτω καὶ οὗτος τὴν Εὐτυχίου ἐνδιαθήκως Ἰουστίνῳ τῷ μετ' αὐτὸν ἐνετείλατο. Ἡγοῦμαι τοίνυν, οὐκ ἀποφαίνομαι, διά τε τὰ ἄλλα αὐτοῦ κατορθώματα, καὶ τὸν πρὸς τὸ θεῖον ἐκείνου ζῆλον, καὶ τὸ ἐν πᾶσι θεοφιλές· μεσιτεύοντος καὶ τοῦ ὑπερφυοῦς ἔργου τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας νεὼ, εἴ τί περ τέως προσῆν ἐκείνῳ ἐλάττωμα ἐπικαλυφθήσεσθαι τῇ ἀπείρῳ φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ.

A Ecclesia proscribendum esse dicunt. Id ex præfatione sextæ synodi magis liquet, quæ Justinianum beata quiete dignatur verbis ejuscemodi : « Quandoquidem sanctæ et œcumenicæ duæ synodi, quæ in imperante hac et religiosa urbe coactæ sunt, altera quidem Justiniani divinæ memoriæ temporibus, altera vero sub piæ recordationis imperatoris nostri Constantini clementiæ tuæ parentis, etc. » Sedenim acta quoque ejus concilii, cum mentio ejus facienda est, semper eum qui in sanctis est Justinianum dicunt. In quibus et scholium sive brevem adnotationem inveni, quod Joannes Chalcedonis filius, cum Constantinopolitanæ præesset Ecclesiæ, Alexii Comneni ætate, in ipso Dei Verbi Sapientiæ templo quotannis magnifice memoriam

B ejus celebrarit, populi universi concione ad rem divinam coacta. Memoria ejus Ephesi quoque, in delubro discipuli ejus qui supra pectus Salvatoris recubuit, culta, quod delubrum ipse Justinianus construxerat. In quacunque vero ille demum apud Deum et homines est existimatione, tum quidem hanc etiam ob causam illum sacrum Eutychium atque alios plures throno expulisse aiunt. Caterum moriturus, sicuti divus Constantinus Athanasii, ita et hic Eutychii restitutionem in testamento Justino successori suo mandavit. Equidem opinor, non autem decerno, propter alia ipsius egregie et recte facta, et præstantem in divinum Numen æmulationem, piamque in omnibus religio-

C nem, interveniente quoque mirifico Dei Verbi Sapientiæ templi opere, **787** si quid tum in eo est desideratum, id infinita Deí misericordia resarctum et contectum iri.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Περὶ τῶν Αὐξουμιτῶν, ὡς τὴν Χριστιανῶν θρησκείαν ἠσπάσαντο· καὶ περὶ ἄλλων τινῶν.

Τούτου δ' ἔτι τῇ βασιλείᾳ ἐμπρέποντος, ὁ τῶν Αὐξουμιτῶν Ἰνδῶν βασιλεὺς Ἑλληνίζων, μάχην συνεκρότει μετὰ τῶν Ὁμηριτῶν Ἰνδῶν αἱρουμένων Ἰουδαΐζειν, πρόφασιν δεδωκότων τῆς διαμάχης Ῥωμαίων. Διὰ γὰρ τοῦ Ὁμηρίτου τῇ Αἰγύπτῳ προσεγγίζοντος, πρὸς Αὐξουμίτας εἰσήγοντο, τὰ παρ' ἀλλήλων διδόντες τε καὶ λαμβάνοντες. Καὶ δὴ ὑπὸ Δάμνου τοῦ τῶν Ὁμηριτῶν κατάρχοντος ἐπιβουλευομένων Ῥωμαίων, συνέβαινε τὴν πρὸς Αὐξουμίτας πάροδον ἐμποδίζεσθαι. Καὶ ἀνιώμενος ἐπὶ τούτοις, εἰς μάχην τοῖς Ὁμηρίταις καθίστατο, Θεῷ τῷ τῶν Χριστιανῶν ἐπευχόμενος ὡς εἰ περιγένοιτο τῶν Ὁμηριτῶν, τὰ Χριστιανῶν ἑλέσθαι. Καὶ συῤῥαγεὶς μάχῃ καταχράτος νικᾷ, καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον Δάμνον ζωγρίαν χειροῦται· καὶ τὴν ὑπόσχεσιν διδοὺς τῷ Θεῷ Δαυῒδ ὁ Αὐξουμίτης, ἐς Ἰουστινιανὸν ἔστελλε πρέσβεις, ὅσα νόμιμα Χριστιανοῖς πράττειν αὐτοῖς. Ὁ δὲ λίαν ἡσθεὶς, ἄνδρα ἅγιον χειροτονήσας ἐκείνοις ἐπίσκοπον ἔπεμπεν· ὃς πολλοῖς τῶν ἀγαθῶν ἔργοις σύμπαν τὸ ἔθνος ὑπηγάγετο καὶ ἐβάπτισεν. Ἐκ ταύτης δὴ τῆς προφάσεως καὶ τὰ ἐνδότερα τῶν Ἰνδῶν ἔθνη τὸν Χριστιανισμὸν ἐπεσπάσαντο. Ἤδη δ' ἐκεῖθεν πρώτως εἰς τὴν Κων-

CAPUT XXXII.

De Auxumitis, ut Christianum cultum susceperint : et de aliis quibusdam.

Eo vero adhuc imperium gubernante Auxumitarum Indorum rex, Græcorum sacrorum consectator, prælium cum Homeritis Indis, Judaicam religionem colentibus, commisit, belli ejus causam Romanis præbentibus. Per Homeritas enim, qui Ægypto appropinquant, mercedes ultro citroque datæ et acceptæ, ad Auxumitas inferebantur. Porro cum ab Homeritarum principe Damno Romani in-

D sidiis expetiti essent, ut profectio ad Auxumitas impediretur, accidit. Quare ad animi acerbitatem commotus Auxumita, bellum contra Homeritas movit, voto Christianorum Deo nuncupato, illorum se sacra suscepturum esse, si victoriam ab Homeritis reportaret. Itaque conflictu facto, victor fortiter evadit, ipsumque illum Damnum vivum capit : et votum Deo David Auxumita persolvens, ad Justinianum legatos mittit, ut quæ solemnia Christianis essent, ipsis præstaret. Justinianus autem valde ea re delectatus, delectum virum sanctum, episcopum eis misit, qui plurimis bonis operibus gentem eam omnem subegit et baptizavit. Atque ex hujusmodi sane causa interiores etiam Indorum populi Christianismum sunt com-

plexi. Et tum primum inde sericum (1) Constantinopolim est allatum. Prodigia quoque quamplurima Justiniano imperante exstitere. Ingentes terræmotus, concussiones et hiatus, stellarum faces admirandæ, atque exundationes maris, quod prope ad quatuor milliaria in Thraciam excurrit. Et catellus cæcus novas quasdam res peragebat, atque cuilibet suum tribuebat, et arcaniora quædam signis commonstrabat (1). In pontifices etiam, quos admodum de Sodomorum hæresi insanire compererat, acerbe, seu potius fœde, Justinianus animadvertit. Et cum fames Byzantii increbuisset, rerum necessariarum inopia, imperator secunda statim jejunii hebdomade, carnes in foro venales proponendas promulgavit. Et hoc quidem sic per vim actum. Populus autem, **788** qui pietatem sibi consectandam statuisset, neque eas emebat, neque edebat, mortem sibi potius adeundam esse censens, quam ut quidquam de patriis moribus et traditionibus mutaret. Hæc de Justiniano dicta sint. Faciendum autem mihi esse statui, ut Justini etiam imperium libro huic intexerem : ut proclive esset lectori trium principum Justini, Justiniani et Justini junioris ecclesiasticas actiones cognoscere.

A στταντίνου ἡ μέταξα· καὶ σημεῖα δὲ πάμπλειστα Ἰουστινιανοῦ τὴν ἀρχὴν διιθύνοντος ἐγεγόνει· ἐξαίσιοί τε γὰρ σεισμοὶ, καὶ βρασμοὶ γῆς καὶ χάσματα καὶ ἀστέρων φαύσεις παράδοξοι· ἐκτροπαί τε θαλάσσης ὡσεὶ μίλια τέσσαρα ἀνὰ τὴν Θρᾴκην ἐπεξιούσης· κυνίδιόν τε φωτὸς ἄμοιρον καινά τινα διαπραττόμενον, καὶ ἑκάστῳ τὸ οἰκεῖον ἀπονέμον, καὶ ἄλλα τινὰ τῶν ἀποῤῥητοτέρων διασημαῖνον· πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἀρχιερέων περὶ τὴν Σοδόμων αἵρεσιν μεμηνότας εὑρὼν, πικρῶς, μᾶλλον δὲ αἰσχρῶς ἐκολάσατο. Ἐπιγεγονότος δὲ καὶ λιμοῦ ἐν Βυζαντίῳ, τῶν ἀναγκαίων ἐπιλελοιπότων, ὁ βασιλεὺς τῇ δευτέρᾳ τῶν νηστειῶν ἑβδομάδι, κρέα προθεῖναι τῇ ἀγορᾷ διηγόρευε. Καὶ τοῦτο μὲν τῇ βίᾳ ἐγίνετο. Ὁ δὲ λαὸς εὐσεβεῖν αἱρούμενος, οὔτ' B ὠνεῖτο οὔτ' ἤσθιε· θανεῖν μᾶλλον ἡγούμενος αἱρετώτερον, ἤ τι τῶν πατρίων μετακινεῖν ἐθῶν τε καὶ παραδόσεων. Καὶ περὶ μὲν Ἰουστινιανοῦ τοσαῦτα εἰρήσθω· δεῖν δέ μοι λελόγισται καὶ τὴν Ἰουστίνου ἀρχὴν τῷ παρόντι τόμῳ μάλα ἐντάξαι· ἵνα ἐκ τοῦ προχείρου εἴη τῶν τριῶν τούτων, Ἰουστίνου, Ἰουστινιανοῦ καὶ Ἰουστίνου τὰς ἐκκλησιαστικὰς πράξεις ἀναλεγομένῳ ῥᾷστα μανθάνειν.

CAPUT XXXIII.

De Justini junioris imperio, moribusque ejusdem.

Verum enimvero ejuscemodi opinioni addictus, eam ob causam turba et tumultu plena omnia relinquens, ad alterum illum rerum statum Justinianus transiit; et in magnifico monumento, ab ipso lapide Sardio in Apostolorum templo constructo, sepultus est ad dextram eam ædem ingredienti partem. Filius vero sororis ejus Justinus junior, cui imperialis aulæ administratio credita fuerat (curatorem palatii Romanorum lingua vocat), purpuream vestem et reliqua imperii insignia sumpsit, cum nondum quisquam præter familiares ejus, vel Justiniani mortem, vel ipsius successionem nosset; quoadusque derepente in Hippodromo apparuit, quæ imperatorum essent, more solito acturus simul et passurus. Atque ubi res, ita ut ei videbatur, prospere succederet, neque quisquam per res novas rebus ejus resisteret, in aulam revertitur, et primam scripto jussionem promulgat, qua omnibus ubique episcopis et sacerdotibus exsilium, in quod propterea acti fuerant, quod periculum pro recta religione adiissent, remisit; eosque sedes suas recipere, et religionem more solito colere, neque quidquam postea de fide novare præcepit. Hoc ille, sic ut dignum erat et

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τῆς Ἰουστίνου τοῦ νεωτέρου βασιλείας, καὶ τοῦ ἤθους αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰουστινιανὸς τῇ τοιαύτῃ δόξῃ προσC κείμενος, κἀντεῦθεν ταράχου πλήρη καὶ θορύβου τὰ πάντα λιπὼν, πρὸς τὴν ἐκεῖσε μετεχώρει κατάστασιν· ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντι ἡρῴῳ πρὸς τῷ νεῷ τῶν ἀποστολῶν λίθῳ Σαρδίῳ τεθεὶς, ἐς δεξιὰ εἰσιόντι τὸν δόμον. Ὁ δ' ἐκείνου ἀδελφιδοῦς Ἰουστῖνος ὁ νέος, τὴν τῶν ἀνακτόρων πεπιστευμένος διοίκησιν, ὃν κουροπαλάτον ἡ Ῥωμαίων εἴποι φωνὴ, τὴν ἁλουργὸν ἐσθῆτα καὶ τὰ λοιπὰ τῆς βασιλείας περιτίθεται σύμβολα· μή πώ τινος πλὴν τῶν ἀμφ' αὐτὸν, μήτε τὴν Ἰουστινιανοῦ ἀποβίωσιν, μήτε μὴν τὴν ἐκείνου ἐγνωκότος ἀνάῤῥησιν· ἕως οὗ κατὰ τὴν Ἱπποδρομίαν αἴφνης ἐφάνη τὰ συνήθη τῇ βασιλείᾳ δράσων τε καὶ πεισόμενος. Ἐπεὶ δὲ ὡς ἐκείνῳ ἐδόκει συνέβαινε μή τινος νεωτερισθέντος τῷ πράγματι, ἐπανῆκεν αὖθις εἰς τὰ βασίλεια. Καὶ D πρώτη αὐτῷ ἔγγραφος ἐγίνετο κέλευσις λύουσα τοῖς ἑκασταχοῦ ἱερεῦσι τὰς ὑπερορίους φυγὰς, ἃς πεπόνθασιν ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς θρησκείας προκινδυνεύοντες· καὶ τοὺς οἰκείους θρόνους ἀπολαμβάνοντας, κατὰ τὸ εἰωθὸς θρησκεύειν, καὶ μηδέν τι τοῦ λοιποῦ περὶ τὴν πίστιν ἐπικαινουργεῖν. Τοῦτο μὲν ἄξιον καὶ ὡς χρεὼν γε ὂν τῷ βασιλεῖ διεπράχθη, τὰ δ' ἄλλα οὐ κατὰ μόναρχον ἦν· τὸν γὰρ βίον μά-

(1) Metaxa sericum villosum dici videtur, quod vetutum vulgo vocant. Quadam ex parte hanc dictionem referunt Bohemi, qui sericum tale *Axamit* appellant. Metaxæ mentio fit l. *latas.* C. De murileg. et gynæciar. lib. *n.* Et metaxariorum negotiatorum, l. fin. C. De pignor. Serici usus e Persis ad Græcos hoc tempore transiit, jampridem desitus. (Egnat.)

(2) Designabat is mulieres uterum gestantes, scortatores, adulteros, avaros, magnanimos. Quapropter spiritum Pythonis habere creditus est. Andreas quidam Italicus circulator eum habuit et circumduxit. (Diac.)

λιστα ἐκδεδιῃτημένος ὤν, τρυφαῖς καὶ ἡδοναῖς ἀτόποις ἐσχόλαζεν· ἐκτόπως τε καὶ οὗτος ἐπίσης τῷ θείῳ, ἥττων αἰσχρῶν λημμάτων καθεστηκώς, τῶν ἀλλοτρίων ὑπερφυῶς ἤρα. Καὶ μήτοι γε τὰ κοινὰ κέρδους ἀθέσμου ἀπεμπολῶν ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταῖς ἱερωσύναις τὰ παραπλήσια δρᾷν, οὐδαμῶς εὐλαβούμενος· ὠνίους γὰρ καὶ ταύτας προτιθέμενος, τοῖς προστυχοῦσιν εὐώνως ἐπίπρασκε.

A imperatorem decebat, peregit. In rebus cæteris nihil quod monarchæ esset, habebat. Nam intemperanter maxime et dissolute vivens, deliciis et voluptatibus vacabat. Supra modum vero et iste, perinde atque avunculus, turpi lucro victus, aliena appetebat. **789** Et non modo publica commoda illicita mercede venalia habebat, verum etiam de sacerdotiis idem facere haudquaquam verebatur. Nam et hæc venum exposita quibusvis pretio vili vendebat.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Ὡς ἀνεῖλεν Ἰουστῖνος τὸν συγγενῆ Ἰουστῖνον· ἔτι καὶ Αἰθέριον καὶ Ἀδδαῖον τοὺς ἀλιτηρίους.

Δειλὸς δὲ ὢν φύσει, θράσει μᾶλλον συνείχετο· καὶ ἄμφω κακίστω παθῶν. Καὶ δὴ τὸν συγγενῆ Ἰουστῖνον διὰ φήμης ὄντα τῷ πλήθει, καὶ ταῖς κατὰ πόλεμον ἐμπειρίαις περιφανῆ, καὶ ταῖς ἄλλαις τῶν τιμῶν ἀναβάσεσι, μετεστέλλετο, ἀμφὶ τὸν Ἴστρον ποιούμενον τὰς διατριβὰς καὶ τὰς ἐκεῖσε τῶν Ἀβάρων ἐκδρομὰς εἴργοντα· ἁμαξόβιοι δὲ Σκύθαι οἱ Ἄβαρες· νέμονται δὲ ἄρα ὅσα πεδία ὑπὲρ τὸν Καύκασον. Ἀνάστατοι δὲ ἀθρόον ἐγένοντο πρὸς τῶν Ὑπερβορέων Περσῶν· κακῶς γὰρ πρὸς αὐτῶν πάσχοντες, φυγῇ χρώμενοι, ἀμφὶ τὸν Βόσπορον ἧκον, καταλιπόντες τὰς τοῦ Εὐξείνου πόντου ἠϊόνας. Ἔνθα συχνὰ μὲν ἔθνη βάρβαρα καὶ ὑπὸ Ῥωμαίων δ' ἔνια ἐξῳκίσθησαν, καὶ πόλεις τε καὶ στρατόπεδα, καί τινες προσορμίσεις, ἢ στρατιωτῶν ἀπομάχων γινομένων, ἢ καὶ ἀποικιῶν πρὸς τῶν βασιλέων στελλομένων, τὴν πόρευσιν ἐποιοῦντο, πρὸς τοὺς ἐν ποσὶ βαρβάρους ἀνθαμιλλώμενοι· ἄχρις οὗ πρὸς τὰς παριστρίους ἠϊόνας ἰόντες, πρὸς Ἰουστινιανὸν τὸν αὐτοκράτορα διεπρεσβεύσαντο. Ἐκεῖθεν τοίνυν ὁ ῥηθεὶς Ἰουστῖνος μεταπεμφθεὶς, οἷα δὴ τῷ νέῳ βασιλεῖ συμμεθέξων τῶν συγκειμένων, καὶ τῆς ἀρχῆς ἀπολαύσων. Παραπλησίω γὰρ ὄντες τῷ τε γένει καὶ τῇ κατὰ κόσμον κενότητι, πρὸς ἀμφοτέρους καὶ τὴν βασιλείαν ταλαντευομένην εἶχον. Σύμφωνοι δὲ μόλις ἦσαν πολλῶν ἀμφιλόγων γεγενημένων· ὥσθ' ὁποτέρῳ γένοιτο παριέναι ἐς τὴν ἀρχὴν, θατέρῳ τὴν μετ' ἐκεῖνον δοῦναι καθέδραν, ὡς συμβαίνειν ἐκ τῶν δευτερείων τῆς βασιλείας τὰ πρωτεῖα τῶν ἄλλων φέρεσθαι. Ἥκοντα τοίνυν, πολλῇ τῇ ἔξωθεν πρὸς αὐτὸν ἐχρῆτο φιλοφροσύνῃ· καὶ οἷα στρατηγόν τε περίδοξον καὶ προσήκοντα γένει, ποικίλως ἐδεξιοῦτο. Ἔπειτα αἰτίας δή τινας ἐπιπλάττων, ἠρέμα παρῃρεῖτο, ὅσοι δῆτ' ἐκείνῳ ὑπασπισταὶ καὶ δορυφόροι καὶ σωματοφύλακες ἦσαν· καὶ τὰς αὐτοῦ προόδους ἀνεῖργε· καὶ τέλος οἴκοι περικλείσας αὐτὸν, ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρου περιφανῆ πόλιν ἐπὶ πόρρω νυκτῶν κλινοπετῆ καθεστῶτα, δειλαίῳ μόρῳ ἀνῄρει. Ταύτην ἀμοιβὴν ὁ γεννάδας ἐκεῖνος τῆς περὶ τὸ ὁμόφυλον εὐνοϊκῆς διαθέσεως καὶ ταῖς κατὰ τῶν πολεμίων ἀπείροις νίκαις ἀπενεγκάμενος. Οὐ πρότερον δὲ τῆς κατ'

CAPUT XXXIV.

Ut is Justinum cognatum suum, item Ætherium et Addæum, homines impios et perniciosos, occiderit.

B Et cum natura timidus esset, ferocem se magis exhibebat, perturbationi utrique turpissime obnoxius. Itaque cognatum suum Justinum, cujus præclara vulgo fama erat, virum bellicis artibus aliorumque honorum gradibus illustrem, accivit, qui ad Istrum excubabat, et excursionibus Abarum (1) ibi obviam ibat. Abares autem Scythæ sunt, ἁμαξόβιοι, hoc est, in plaustris degentes, et campos qui ultra Caucasum sunt, incolentes. Inde autem confertim universi ab Hyperboreis Persis, a quibus male accipiebantur, pulsi, fuga sibi consuluere : et ad Bosporum, Euxini Ponti littoribus relictis, ubi multæ barbaræ gentes consederant, pleræque a Romanis sedibus suis exactæ, urbes quoque, castella et navalia, cum vel milites veterani C vacationem militiæ obtinuissent, et loca ea recepissent, vel imperatores colonias eo deduxissent, constructa erant, venere : et inde expeditionem contra eos qui illis obvii fierent, barbaros suscepere, donec ad Istri ripas venientes, ad Justinianum imperatorem legationem misere. Ex eis locis Justinus, quem dixi, evocatus est, perinde atque particeps fieri cum novo imperatore pactorum conventorum imperioque frui deberet. Quod namque et genere et mundana ista vanitate pares essent, ex æquo etiam ad utrumque imperium pertinebat. Post multas namque disceptationes tandem illis convenerat, ut qui imperii administrationem consequeretur, alteri proximum honorem concederet, ita ut is ex secundis imperii partibus D primas præ aliis ferret. Adveniente igitur eo, multa benignitate, sicuti præ se tulit, erga hominem imperator est usus, eumdemque ut ducem insignem, et genere sibi propinquum, varia humanitate tractavit. Deinceps autem causas quasdam commentus, paulatim quos ille milites, satellites et corporis custodes habebat, illi detraxit, progredique eum in publicum vetuit : et postremo in celeberrima **790** Alexandriæ urbe domi clausum, ita ut in lecto jacebat, in multa nocte miseranda cæde sustulit. Hanc generosus ille vir benevolæ propter cognationem affectionis, plurimarumque

(1) Abarum nomen adhuc in Hungaria retinet *Sabaria*, divi Martini patria. His quoque Bavaros nomen suum acceptum ferre debere verisimile est.

ab hostibus victoriarum mercedem tulit (1). Neque vero prius et ipse Justinus et conjux ejus Sophia conceptam adversus illum iram remiserunt, aut exspectatione gravium malorum liberati sunt, quam caput ipsius allatum inspexerunt: cui etiam pedibus proculcato per risum illuserunt. Non multum intercessit temporis, cum et Ætherium simul et Addæum, principes senatus, qui res magnas sub Justiniano administraverant, læsæ majestatis legibus interrogat. Atque Ætherius quidem in quæstione graviter tortus, voluisse se veneno imperatorem tollere, consiliique ejus conscium atque in rebus omnibus socium sibi fuisse Addæum, confessus est. Hic autem gravi jurejurando se nihil earum rerum scire confirmavit. Verum utrique caput amputatum. Addæus cum jugulari deberet, per meram calumniam crimen id sibi objectum esse, de quo accusatus esset dixit. Vindicta autem divina, quæ omnia perspiciat, se merito supplicium pati, propterea quod incantationibus quibusdam Theodotum aulæ præfectum sustulerit. Sedenim quomodo hæc ultione cœlesti acta sint, non est mihi dicere promptum. Ambo tamen nefarii perniciosique fuere: Addæus quidem puerorum masculorum corruptor; Ætherius autem sycophanta magnus, qui per calumniam vivorum et mortuorum bona impudenter atque crudeliter devorare, rapereque sub imperatoriæ domus prætextu, cui sub Justiniano præfuit, solitus esset, ea re illi perquam utilis. Atque hæc quidem ad hunc modum sese habuere.

A ἐκείνου μήνιδος ἔληγεν αὐτός τε καὶ ἡ ἐκείνου γαμετὴ Σοφία, καὶ τῆς προσδοκίας ἀπήλλακτο τῶν δεινῶν, ἄχρις οὗ τὴν ἐκείνου κεφαλὴν κομισθεῖσαν τεθέαντο· ἣν τοῖς ποσὶν ἐκλακτίζοντες, διετώθαζον ἐγγελῶντες. Οὐ πολλοῦ δὲ διαγενομένου χρόνου, καὶ Αἰθέριον καὶ Ἀδδαῖον, τὰ πρῶτα τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τὰς μεγάλας τῶν διοικήσεων ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ διοικήσαντας, καθοσιώσεως ὑπῆγεν ἐγκλήματι. Ἀλλ' ὁ μὲν Αἰθέριος δεινῶς ἐταζόμενος, ὡμολόγει βουλόμενος φαρμάκοις ἀνελεῖν τὸν κρατοῦντα· εἶναι δέ οἱ τῆς τοιαύτης βουλῆς κοινωνὸν ἐφ' ἅπασι τὸν Ἀδδαῖον. Ὁ δὲ ὅρκοις δεινοῖς ἑαυτὸν ἠσφαλίζετο, μηδὲν εἰδέναι τῶν εἰρημένων. Οἱ μὲν οὖν καὶ ἄμφω τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν· Ἀδδαίου ἐν τῷ μέλλειν κτείνεσθαι φήσαντος συκοφαν-
B τίαν μὲν κενὴν ὑποσχεῖν οἷς κατηγόρηται· πρὸς δὲ τῆς ἐφόρου δίκης πάσχειν ἐνδίκως, οἷς ἀνέλοι τὸν τῆς αὐλῆς ὕπαρχον Θεόδοτον γοητείαις τισίν. Ἀλλ' ὅπως μὲν ταῦτα τῇ θείᾳ δίκῃ πέπρακται, ἐμοὶ μὲν λέγειν οὐκ εὐχερές. Πλὴν καὶ ἄμφω ἀλιτηρίω μάλιστα ἤστην, Ἀδδαῖος μὲν παῖδας ἄρρενας διαφθείρων, Αἰθέριος δὲ συκοφαντίαις χαίρων· καὶ τῶν τε ζώντων καὶ τεθνεώτων τὰς περιουσίας τῷ τρόπῳ τούτῳ ἀπηνῶς κατεσθίων καὶ ληϊζόμενος, πρόσχημα περιβεβλημένος τὴν βασιλέως οἰκίαν, ἧς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ προειστήκει, μάλα ἐκείνῳ χρειώδης γεγενημένος. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

791 CAPUT XXXV.

De edicto litteris de fide publicato, quod Justinus ad omnes ubique misit ecclesias, ne quid in professione fidei novaretur.

Justinus autem edictum derepente compositum ad Christianos ditionis suæ omnes misit, ut nihil in ecclesiis novarent, sed antiquis Patrum decretis insistentes, recte divinum Numen colerent atque adorarent. Scriptum de fide hisce fuit verbis conceptum: « In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei nostri, imperator Cæsar Flavius Justinus, fidelis in Christo, clemens, maximus, beneficus, Alanicus, Gotthicus, Germanicus, Anticus, Francicus, Herculicus, Gepidicus, pius, felix, gloriosus, victor, triumphator, semper colendus Augustus. *Pacem meam do vobis*, inquit Dominus Christus, verus Deus noster: *pacem meam relinquo vobis*, idem promulgat hominibus omnibus. Id vero aliud non est, quam ut in eum credentes, in unam et eamdem Ecclesiam conveniant, consentientes quidem animis in recta Christianorum sententia, aversantes autem eos qui contraria dicunt aut opinantur. Primaria namque salus hominibus omnibus constituta est ipsa rectæ fidei confessio. Qua-

C
ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Περὶ τοῦ προγράμματος τῆς πίστεως, ὃ Ἰουστῖνος ταῖς ἁπανταχοῦ ἔπεμψεν ἐκκλησίαις, ὥστε μηδέν τι περὶ τὴν πίστιν νεωτερίζεσθαι.

Ὁ δὲ Ἰουστῖνος γράμμα σχεδιάσας τοῖς ἀνὰ τὸ ὑπήκοον πᾶσι Χριστιανοῖς διεπέμπετο, ὥστε μηδέν τι περὶ τὰς ἐκκλησίας νεωτερίζεσθαι· τοῖς ἐκ παλαιοῦ δὲ τῶν Πατέρων ὅροις ἐμμένοντας, θρησκεύειν ὀρθῶς τὸ Θεῖον γεραίροντας. Τὸ δὲ ὑπὲρ τῆς πίστεως πρόγραμμα τούτοις συγκείμενον τοῖς ῥήμασιν ἦν· « Ἐν ὀνόματι τοῦ Δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, Φλάβιος Ἰουστῖνος, πιστὸς ἐν Χριστῷ, ἥμερος, μέγιστος, εὐεργέτης, Ἀλαμανικὸς, Γοτθικὸς, Γερμανικὸς, Ἀντικὸς, Φραγκικὸς, Ἑρκουλικὸς, Γηπεδι-
D κὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἔνδοξος, νικητὴς, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος, Αὔγουστος. *Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν*, φησὶν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν· *εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν*, ὁ αὐτὸς κηρύττει πᾶσιν ἀνθρώποις. Οὐκ ἄλλο δὲ τοῦτό ἐστιν, ἢ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν συντρέχειν, ὁμοφρονοῦντας μὲν περὶ τὴν ὀρθὴν τῶν Χριστιανῶν δόξαν, ἀποστρεφομένους δὲ τοὺς τἀναντία λέγοντας

(1) Sub Justino Narses eunuchus, apud eum Sophia Augusta criminante delatus, et ad pensa ancillarum vocatus est. Quam ille indignitatem non ferens, Langobardos in Italiam allexit. Qui deinde Romæ mortuus est. Langobardi Pannonia Hunnis Attilæ reliquiis, a quibus Hungaria denominata est, relicta, in Italiam venerunt, rege Alboino ducente: et Veronam, Vicentiam, Mediolanum, etc., per deditionem receperunt. (Blond). Et ab Alboino rege usque ad Desiderium per ducentos et quatuor annos tenuerunt. (Egnat.)

ἢ δοξάζοντας· πρώτη γὰρ σωτηρία καθέστηκε πᾶ- A σιν ἀνθρώποις ἡ τῆς ὀρθῆς πίστεως ὁμολογία. Διὸ καὶ ἡμεῖς τοῖς εὐαγγελικοῖς κατακολουθοῦντες παραγγέλμασι, καὶ τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ ἤτοι μαθήματι τῶν ἁγίων Πατέρων, πρὸς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν τε καὶ γνώμην προτρεπόμεθα πάντας συνελθεῖν, πιστεύοντες εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον, μίαν θεότητα ἤτοι φύσιν καὶ οὐσίαν λόγῳ καὶ πράγματι, καὶ μίαν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἤγουν προσώποις δοξάζοντες· εἰς ἃ βεβαπτίσμεθα, εἰς ἃ πεπιστεύκαμεν, καὶ οἷς συντετάγμεθα· μονάδα γὰρ ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι προσκυνοῦμεν, παράδοξον ἔχουσαν καὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἕνωσιν. Μονάδα μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν ἤγουν B θεότητα, Τριάδα δὲ κατὰ τὰς ἰδιότητας, ἤγουν ὑποστάσεις ἤτοι πρόσωπα. Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἵν' οὕτως εἴπωμεν, καὶ συνάπτεται διῃρημένως. Ἓν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἓν τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ θεότης· Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱὸν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅταν ἕκαστον πρόσωπον καθ' ἑαυτὸ θεωρῆται, τοῦ νοῦ χωρίζοντος τὰ ἀχώριστα· Θεὸν τὰ τρία μετ' ἀλλήλων νοούμενα τῷ ταυτῷ τῆς κινήσεως καὶ τῆς φύσεως. Ἐπειδὴ χρὴ καὶ τὸν ἕνα Θεὸν ὁμολογεῖν, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, ἤγουν ἰδιότητας, κηρύττειν. Ὁμολογοῦμεν δὲ αὐτὸν τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Θεὸν Λόγον, τὸν πρὸ αἰώνων καὶ ἀχρόνως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς C καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα, ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας ἐνδόξου Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ γεννηθέντα ἐξ αὐτῆς· ὅς ἐστι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἴσος· οὐδὲ γὰρ τετάρτου προσώπου προσθήκην ἐδέξατο ἡ ἁγία Τριὰς, καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος Θεοῦ Λόγου· ἀλλ' ἔστιν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· παθητὸς σαρκὶ, καὶ ἀπαθὴς ὁ αὐτὸς ἐν θεότητι. Οὐ γὰρ ἄλλον τὸν Θεὸν Λόγον τὸν θαυματουργήσαντα, καὶ ἄλλον τὸν παθόντα ἐπιστάμεθα· ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν D Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον σαρκωθέντα καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντα· καὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη ἅπερ ἑκουσίως ὑπέμεινε σαρκὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Οὐ γὰρ ἄνθρωπός τις ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος, ἀτρέπτως γενόμενος ἄνθρωπος· τό τε ἑκούσιον πάθος καὶ τὸν θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ κατεδέξατο. Καὶ Θεὸν τοίνυν αὐτὸν ὁμολογοῦντες, οὐκ ἀθετοῦμεν τοῦ εἶναι αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον· καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ὁμολογοῦντες, οὐκ ἀρνούμεθα τοῦ εἶναι αὐτὸν καὶ Θεόν. Ὅθεν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐξ ἑκατέρας φύσεως, θεότητος

A propter et nos evangelica præcepta, et sanctorum Patrum sacrum Symbolum sive doctrinam consectantes, ut ad unam eamdemque Ecclesiam et sententiam simul accedant, omnes cohortamur, credentes in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialem, Deitatem sive naturam et essentiam verbo et reipsa unam. Unam etiam virtutem et potestatem et ἐνέργειαν, hoc est, efficaciam in tribus subsistentiis seu personis profitentes, in quas baptizati sumus, in quas credimus, et quibus professione addicti sumus. Unitatem siquidem in Trinitate, et Trinitatem in unitate adoramus, distinctionem simul et unionem, præter opinionem omnem, habentem. Unitatem quidem secundum essentiam sive Deitatem : Tri- B nitatem vero secundum proprietates sive subsistentias seu personas. Distinguitur namque indistincte, ut ita dicamus et conjungitur distincte, siquidem unum est in tribus ipsa Deitas : et tria, in quibus Deitas est, seu, quod certius dicitur, quæ Deitas sunt, unum Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, **792** cum persona quæque per seipsam spectatur, mentis ipsius sensu, quæ insegregabilia sunt, segregante : Deum unum tria hæc simul mentis acumine intellecta, propter eumdem motum et naturam eamdem. Quandoquidem peropus est, et unum Deum profiteri, et tres subsistentias sive proprietates prædicare. Confitemur vero ipsum unigenitum Filium Dei, Deum C Verbum (1), ante sæcula quidem et absque tempore ex Patre genitum, non factum. In extremis autem diebus, propter nos, et propter nostram salutem, descendisse de cœlis : et incarnatum ex Spiritu sancto, et Domina nostra sancta gloriosa Dei Genitrice et semper Virgine Maria, et ex ipsa natum esse. Qui est Patri et Spiritui sancto æqualis. Non enim quartæ, per incarnationem unius, ex sancta Trinitate Dei Verbi, personæ accessionem suscepit Trinitas sancta, sed est unus et idem Dominus noster Jesus Christus, consubstantialis Patri et Deo juxta divinitatem, et idem consubstantialis nobis secundum humanitatem : passioni obnoxius carne, et passionis idem expers divinitate. Namque non alium Deum Verbum, D quod miracula edidit, et aliud quod passum est, novimus : verum unum et eumdem confitemur Dominum nostrum Jesum Christum Dei Verbum incarnatum, et perfecte hominem factum : nec non unius et ejusdem miracula simul et passiones, quas voluntarie carne sustinuit, propter nostram salutem. Non enim homo aliquis seipsum pro nobis tradidit : sed ipse Deus Verbum immutabili modo homo factus est, spontaneam simul passionem et mortem pro nobis carne subiit. Atque dum Deum ipsum esse confitemur, non inficiamur eum etiam hominem esse. Et hominem ipsum

(1) In Verbo intelligo verum Dei Filium. In carne agnosco verum hominis Filium, et utrumque simul in una persona Dei et hominis ineffabili gratiæ largitate conjunctum. (Aug. *De Trin.* lib. XIII, cap. 19.)

confitentes, Deum ipsum quoque esse non negamus. Proinde unum et eumdem ex utraque divinitatis scilicet et humanitatis natura compositum, profitentes Dominum nostrum Jesum Christum, unione confusionem non inducimus. Non enim quod secundum nos homo factus est, propterea Deus esse desinet. Neque sane quod Deus natura est, et in eum similitudo nostræ naturæ non cadit, propterea homo esse negabitur. Verum quemadmodum in humanitate Deus, ita nihilominus in sublimitate Deitatis homo permanet : utrumque vero in eodem est, et unus Deus simul, et homo, ipse Emmanuel (2). **793** Porro eumdem confitentes in divinitate perfectum atque etiam in humanitate perfectum, ex quibus etiam compositus est, divisionem aut sectionem in partes, una ejus composita subsistentia, non inducimus. Differentiam vero naturarum, quam unio non tollit, indicamus. Nam neque natura divina in humanam est versa, neque humana natura in divinam mutata. Intelligentiæ autem acie utramque considerante, et potius utraque in propriæ naturæ fine et ratione exsistente, factam quidem unionem dicimus, secundum subsistentiam : ipsa vero secundum subsistentiam unio ostendit Deum Verbum, hoc est, ex tribus Deitatis subsistentiis subsistentiam unam, non præexsistenti homini unitam esse, sed eam in utero Dominæ nostræ sanctæ et gloriosæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, sibi ipsi ex ea condidisse in propria subsistentia carnem nobis ὁμοούσιον, consubstantialem, et eisdem perpessionibus per omnia obnoxiam, absque peccato, anima rationali et intellectuali animatam. In ipsa namque subsistentiam habuit, et homo factus est. Et est unus atque idem Dominus noster Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto conglorificatur. Cæterum ineffabilem ejus unionem considerantes, recte naturam unam Dei Verbi incarnatam carne, quæ anima rationali et intellectuali est animata, profitemur. Rursum differentiam naturarum contemplantes, eas duas (3) esse dicimus, divisionem nullam introducentes. Utraque enim natura in eo est. Unde unum et eumdem profitemur Christum : unum Filium, unam personam, unam subsistentiam, Deum simul et hominem. Omnes vero qui aliter vel senserunt, vel sentiunt, anathemati subjicimus, alienos eos esse a sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia judicantes. Itaque cum recta et a sanctis Patribus nobis prodita dogmata sic prædicentur, universos vos ut in unam et eamdem catholicam et apostolicam Ecclesiam conveniatis,

A καὶ ἀνθρωπότητος, σύνθετον ὁμολογοῦντες, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, σύγχυσιν τῇ ἑνώσει οὐκ ἐπεισάγομεν. Οὐ γὰρ ὅτι γέγονε καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, τὸ εἶναι Θεὸς ἀπολέσει· οὔτε μὴν ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀπαράδεκτον ἔχει, καὶ τὸ ἄνθρωπος εἶναι παραιτήσεται. Μεμένηκε δὲ ὥσπερ ἐν ἀνθρωπότητι Θεὸς, οὕτω καὶ ἐν ὑπεροχῇ θεότητος ἄνθρωπος ὢν, οὐδὲν ἧττον· ἄμφω δὲ ὢν ἐν ταυτῷ, καὶ εἷς Θεὸς ὁμοῦ τε καὶ ἄνθρωπος ὁ Ἐμμανουήλ. Τὸν αὐτὸν δὲ ὁμολογοῦντες ἐν θεότητι τέλειον, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον, ἐξ ὧν καὶ συνετέθη, διαίρεσιν μὲν τὴν ἀναμέρος ἢ τομὴν οὐκ ἐπιφέρομεν τῇ μιᾷ αὐτοῦ συνθέτῳ ὑποστάσει· τὴν δὲ διαφορὰν τῶν φύσεων σημαίνομεν, οὐκ ἀναιρουμένην διὰ τὴν ἕνωσιν. Οὔτε γὰρ ἡ θεία
B φύσις εἰς τὴν ἀνθρωπείαν μετεβλήθη, οὔτε ἡ ἀνθρωπεία φύσις εἰς τὴν θείαν ἐτράπη. Νοουμένης δὲ καὶ ὑπαρχούσης μᾶλλον ἑκατέρας ἐν τῷ τῆς ἰδίας φύσεως ὅρῳ τε καὶ λόγῳ, πεπρᾶχθαι μὲν τὴν ἕνωσιν καθ' ὑπόστασιν. Ἡ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις δηλοῖ ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος, τουτέστιν ἡ μία ὑπόστασις τῶν τριῶν τῆς Θεότητος ὑποστάσεων, οὐ προϋποστάντι ἀνθρώπῳ ἡνώθη, ἀλλ' ἐν τῇ γαστρὶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας ἐνδόξου Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας ἐδημιούργησεν ἑαυτῇ ἐξ αὐτῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει σάρκα ὁμοούσιον ἡμῖν καὶ ὁμοιοπαθῆ κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ· ἐν αὐτῇ γὰρ ἔσχε τὴν ὑπόστασιν καὶ γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ ἔστιν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, συνδοξαζό-
C μενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἐννοοῦντες δὲ αὐτοῦ τὴν ἄφραστον ἕνωσιν, ὀρθῶς ὁμολογοῦμεν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην σαρκὶ ἐψυχωμένῃ ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ. Καὶ πάλιν ἐν θεωρίᾳ λαμβάνοντες τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν, δύο ταύτας εἶναι λέγομεν, διαίρεσιν οὐδεμίαν εἰσάγοντες· ἑκατέρα γὰρ φύσις ἐστὶν ἐν αὐτῷ· ὅθεν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν Χριστὸν, ἕνα Υἱὸν, ἓν πρόσωπον, μίαν ὑπόστασιν, Θεὸν ὁμοῦ τε καὶ ἄνθρωπον. Πάντας δὲ τοὺς παρὰ ταῦτα φρονήσαντας ἢ φρονοῦντας ἀναθεματίζομεν, ἀλλοτρίους κρίνοντες τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Τῶν ὀρθῶν τοίνυν δογμάτων τῶν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων παραδεδομένων
D ἡμῖν κηρυττομένων, προτρέπομεν ὑμᾶς ἅπαντας εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν συντρέχειν. Μᾶλλον δὲ παρακαλοῦμεν· οὐ γὰρ ὀκνήσαιμεν κἂν ἐν ὑπεροχῇ βασιλείας ἐσμὲν, τοιούτοις χρήσασθαι ῥήμασιν, ὑπὸ τῆς τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων ὁμοφροσύνης τε καὶ ἑνώσεως, ἐκ τοῦ μίαν ἁπάντων δοξολογίαν ἀναπέμπεσθαι τῷ

(2) Salus credentium mysterium Trinitatis est. (Hieron.) — Deum esse multis notum est. Sed quod Pater sit et Filium habeat, paucis (Aug.). — *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus*. etc. (*Joan*. XVII.) — Et creditur a nobis sine confusione conjuncta sancta Trinitas, sine separatione distincta. (Aug.) — Εἷς Θεὸς ἐν τρισὶ, καὶ τὰ τρία ἕν · Unus Deus in tribus, et tria hæc unum. Unus Deus Pater, ex quo omnia : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia : et unus Spiritus sanctus, in quo omnia. Eo, *ex quo* et *per quem* et *in quo*, non naturas dissecantibus, verum unius et inconfusæ naturæ proprietates designantibus. Atque id ex eo clare patet, quod in unum rursus colliguntur. Ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia : ipsi gloria in sæcula, Amen. (Greg. Nazianz.)

(3) Duæ naturæ Christi in unam coeuntes dominationem et deitatem. (Theologus.)

μεγάλῳ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. Τοῦ δὲ λοιποῦ, μηδένα προφασιζόμενον περὶ πρόσωπα ἢ συλλαβὰς ζυγομαχεῖν· ὅτι πρὸς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὀρθὴν πίστιν τε καὶ ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρουσι τοῦ μέχρι νῦν κρατοῦντος ἔθους τε καὶ σχήματος ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ πάντων βεβαίου τε καὶ ἀκαινοτομήτου καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα μένοντος χρόνον. » Τῷ μὲν οὖν ἰδίκτῳ τούτῳ πάντες οἱ ἑκασταχοῦ συγκατετίθεντο ἱερεῖς, ὀρθῶς ἐκφωνηθῆναι λέγοντες· οἱ δ' ἀποδιηρημένοι ἐπὶ τοῦ σχίσματος ἔμενον, ἥκισθ' ἑνοῦσθαι θέλοντες, οὐ δι' ἄλλο τι, ἀλλ' ὅτιπερ ῥητῶς οὕτω πρὸς τῷ τέλει τοῦ γράμματος εἴρηκε, τὸ βέβαιον καὶ ἀκαινοτόμητον πεφυλάχθαι ταῖς ἐκκλησίαις καὶ κατὰ τὸν ἑξῆς ἐσόμενον χρόνον.

hortamur, seu potius rogamus. Non enim grave nobis est, quamvis in fastigio imperii collocati simus, Christianorum omnium consensionis atque unionis gratia, ejusmodi verbis uti : ut una ab omnibus laus et glorificatio tribuatur Deo magno et Servatori nostro Jesu Christo. **794** De cætero autem, ne quis causam aut occasionem illam de personis aut syllabis (sive fidei formulis) per intestina dissidia contendendi captet, quoniam ad unam et eamdem rectam fidem et sententiam syllabæ (seu formulæ) producunt consuetudinis et status ejus, qui hucusque in sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia obtinuit, et per omnia citra innovationem aliquam firmus stabilisque deinceps in tempus omne permanebit. » Edictum hoc omnes ubique episcopi et sacerdotes catholici comprobarunt, recte promulgatum esse dicentes. Qui vero se ab Ecclesia segregaverant, in schismate et dissidio persistentes, haudquaquam cum ea uniri voluerunt : non aliam quidem ob causam, quam quod ad finem scripti disertis verbis appositum esset, etiam temporibus futuris professionem fidei talem absque rebus novis stabilem conservatum iri.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'.

Περὶ τῶν προέδρων τῶν μεγάλων πόλεων, καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεουπόλεως.

Ἰουστῖνος δὲ Ἰωάννου τοῦ ἐκ τοῦ Σιρίμιος τόν τε βίον ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν θρόνον τῆς βασιλίδος θανάτῳ ἀποβαλλομένου, Εὐτύχιον ἐκ τῆς ὑπερορίας ἀγαγὼν, καθὼς Ἰουστινιανὸς ἐν διαθήκαις ἐνεκελεύετο, τῷ θρόνῳ αὖθις ἐγκαθιδρύει· ὃν ἐπὶ δύ' ἔτη διαγενόμενον Ἰωάννης ὁ Νηστευτὴς διεδέχετο. Ἀλλὰ καὶ Ἰωάννου τοῦ Κατελίνου τὸν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνον λιπόντος, καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖσε χωρήσαντος δίαιταν, Βόνοσσος τοὺς οἴακας τῆς ἐπισκοπῆς ἐγχειρίζεται· ὃν Ἰωάννης ἕτερος διεδέχετο, τὸν δ' αὖθις Πελάγιος· μετὰ δὲ Ἀπολλινάριον Ἰωάννης τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου ἄνεισι θρόνον, ὃν Εὐλόγιος διεδέξατο. Ἀνὰ δὲ τὴν Ἱεροσολύμων τὴν ἱερωσύνην οἰακίζων ἦν αὖθις μετ' Εὐστόχιον ὁ Μακάριος· ἔπειτα Ἰωάννης τὴν ἱεραρχικὴν ἐκληροῦτο καθέδραν, τῇ τῶν Ἀκοιμήτων μονῇ τὸν λιτὸν καὶ ἄσκευον βίον ἄριστα μετελθών. Κατὰ δὲ τὴν Θεούπολιν τὸν μετὰ Δομνῖνον Ἀναστάσιον ἐλάσας ὁ Ἰουστῖνος, Γρηγόριον κατεστήσατο, μηδενὸς τηνικαῦτα περὶ τὴν Ἐκκλησίαν νεωτερισθέντος· αἰτίαν δὲ βασιλεῖ ἔσχεν ὁ Ἀναστάσιος, ὅτιπερ τὰ ἱερὰ χρήματα δαπανῴη μὴ κατὰ τὸ προσῆκον ἀρχιερεῖ, καὶ ὅτι εἰς βασιλέα προσέκοψε βλασφημήσας. Ἐρομένου γάρ τινος Ἀναστάσιον τί δή ποτε οὕτω χύδην τὰ ἱερὰ χρήματα διαρρίπτει, καὶ μὴ ὡς χρεὼν διασκορπίζει εἰς τὸ δέον καταναλίσκων, διαρρήδην εἰπεῖν σκώψαντα, Ἵνα μὴ, φησὶ, παρὰ τῆς κοινῆς λύμης τοῦ Ἰουστίνου ἀφαιρεθεῖεν. Πεφήμιστο δὲ μηνίσαι τὸν Ἰουστῖνον ἐκείνῳ, ὅτιπερ ζητοῦντι χρήματα οὐ προῄρητο δοῦναι. Καί τινα δ' ἕτερα ἐκείνῳ προσῆπτοντο τὸν βασιλικὸν σκοπὸν θεραπεύειν βουλομένων ἐνίων. Τούτου δ' ὑπεξελθόντος, Γρηγόριος, ὡς εἴρηται, τὸν θρόνον ἐλάμβανεν· οὗ κλέος εὐρὺ κατὰ ποίησιν· ἐκ γὰρ πρώτης τριχὸς, τοῖς μοναδικοῖς

CAPUT XXXVI.

De magnarum urbium episcopis, et Gregorio Theopolis antistite.

Justinus, postquam Joannes cui Sirimis patria fuit, vitam simul et thronum imperantis urbis morte abjecisset, Eutychium ab exsilio, sicuti Justinianus testamento jusserat, revocatum in ecclesiam suam restituit. Qui duobus exactis annis, Joannem Νηστευτὴν, hoc est jejunatorem, successorem habuit. Ubi vero Joannes etiam Catelinus in veteri Roma sedem vacuam reliquit, et ad vitam illam migravit, Bonoso (1) episcopatus gubernacula mandata sunt : cui Joannes alius, atque huic rursus Pelagius successit. Post Apollinarem autem Joannes Alexandriæ in pastoralem conscendit thronum, et huic deinceps subrogatus est Eulogius. Hierosolymis episcopatum denuo post Eustochium gubernavit Macarius. Post eum hierarchicam cathedram sortitus est Joannes, **795** qui puram et inopem vitam in Insomnium monasterio optime egerat. Apud Theopolim autem Justinus Anastasio Domnini successore pulso, Gregorium substituit, nullis tum in Ecclesia novis rebus motis. Imperator vero crimen illud Anastasio objecit, quod sacram pecuniam in alios, quam episcopum deceret, conferret sumptus, et quod convicio et maledicto imperatorem ipsum petiisset. Cum namque interrogatus a quodam Anastasius esset, cur ita profuse pecuniam sacram dilapidaret, et non potius in usus decentes eam impendens, ita uti opus esset, dispergeret, diserte per cavillationem dixisse fertur, ne a communi pernicie Justino auferretur. Fama autem vulgatum est, propterea illi Justinum infensum fuisse, quod pecunias ei petenti ille dare noluerit. Affinguntur præterea viro ei alia quædam a nonnullis, qui imperatoris cœptum tegere aut excusare voluerunt. Postquam Anasta-

(1) Pro Bonoso legendum puto *Benedicto*.

sius episcopatu abiit, Gregorius, sicuti dictum est, sedem eam accepit : cujus lata est gloria, ut poetæ verbis utar. A primis enim capillis, in monasticis exercitatus studiis, strenue ad summos gradus, cum nuper admodum se in eo lanugo prima exhibuisset, contendit. Primum vero Byzantii monasterio præfuit, ubi etiam ab initio vitam rerum omnium expertem degere cœpit. Postea Justino jubente, pastorale munus in monte Sinæo suscepit : in quo a Scenitis barbaris obsessus, non minimis circumventus est periculis. Quibus etiam, ut pacificationem inirent, suasor auctorque fuit. Apud hos cum res magnas peregisset, in sacram deinde provectus est cathedram. Animo et consilio in rebus omnibus optimo fuit : et ad quodcunque negotium se converteret, id quam facillime conficiebat. Metu minime perturbabatur. Potestatibus autem, ut facile illis territus cederet, flectendum se haudquaquam præbuit. Liberalis quoque, et admodum munificus, magnifice pecunias largiebatur : usque adeo, ut quocunque, pro eo atque opus esset, progrederetur, quam plurimi homines eum stiparent atque sequerentur, eorum etiam quibus nihil cum eo intercederet consuetudinis, et qui nihil ad eum pertinerent. Alii insuper qui eum prodiisse audiissent, vel vidissent, ad eum confluebant, et honorem mundanis dignitatibus debitum, præ viri ejus observantia, secundo loco habebant, **796** avide sua sponte et videre et audire eum cupientes, etiam de rebus non magni momenti plerumque verba facientem. Erat siquidem ad arcanum desiderium eorum animis, qui illum quomodocunque conveniebant, inserendum quam maxime idoneus, aspectu admodum admirandus, in colloquiis valde jucundus, et si quis alius, et ipse ad id quod deceret cognoscendum acutissimus, et ad faciendum quam facillimus. Ad consilium aliis dandum, atque ad res domesticas et externas dijudicandas, promptissimus. Quapropter multas res optime gessit, negotia in crastinum differre non solitus. Terrori vero erat non tantum Romanis imperatoribus, cum publica tractaret negotia, quantum necessitas postularet et tempus flagitaret, verum etiam Persarum ducibus, sicuti suo loco a me dicetur. Varius etiam fuit. Aliquando namque multa utebatur vehementia : nonnunquam iratum se esse præ se ferebat. In primis autem, cum opus esset, maxime in eo eminebat lenitas et mansuetudo, adeo ut quam commodissime in eum dictum illud prudens Gregorii Theologi conveniret, severitas reverentia temperata sic fuit (2), ut altera ab altera non læderetur, sed utraque per alteram illustraretur.

A ἀποδυσάμενος σκάμμασι, γεννικῶς τοῖς ἀνωτάτω βαθμοῖς ἤλαυνεν, ἄρτι τοῦ ἰούλου αὐτῷ καταῤῥέοντος. Τῆς δὲ τῶν Βυζαντίων πρῶτον μονῆς καθηγήσατο· ἔνθα τὸ καταρχὰς καὶ τὸν ἄσκευον βίον μετῄει. Μετέπειτα δὲ Ἰουστίνου κελεύοντος, τὴν ποιμαντικὴν τοῦ Σινᾶ ἐγχειρίζεται ὄρους· ἐν ᾧ πολιορκούμενος ὑπὸ τῶν Σκηνητῶν βαρβάρων, οὐκ ἐλαχίστοις περιεπάρη κινδύνοις, ὡς καὶ εἰρήνης ἐκείνοις γενέσθαι πρύτανιν· ἐν οἷς καὶ μεγάλ' ἄττα καταπραξάμενος, ἐκεῖθεν πρὸς τὴν ἱερὰν ἀνήχθη καθέδραν. Ψυχῆς δὲ καὶ γνώμης τυχὼν κρατίστης ἐφ' ἅπασι, πρὸς ὅπερ ἂν ῥέψειεν, ἐξεργαστικώτατος ἦν· ἥκιστα μὲν δέει κατεπτηχὼς, δυναστείαις δ' εὐχείρωτος εἶναι ὥστ' εἴκειν, ἄληπτον ἑαυτὸν παρεῖχεν. Ἐλευθέριος δέ τις μάλα καὶ ἀφειδὴς ἦν, B μεγαλοπρεπῶς τὰς διαδόσεις τῶν χρημάτων ποιούμενος· καὶ ἐς τόσον, ὡς καὶ δεῆσαν ὅποι ποτὲ προϊέναι παμπληθεῖς περιείποντο, καὶ τῶν μηδαμῶς αὐτῷ προσηκόντων, καὶ μηδ' εἰωθότων. Καὶ ἄλλοι δ' ἐπισυνέῤῥεον πυνθανόμενοι διιόντα ἢ καὶ ὁρῶντες· καὶ τὰ ἐς τὴν κοσμικὴν ἀρχὴν ἐν δευτέρῳ ἐτάττοντο τῆς εἰς τὸν ἄνδρα τιμῆς· ἐθελουσίως προθυμουμένων καὶ ὁρᾷν καὶ ἀκούειν, καὶ τὰ τυχόντα ὡς πολλὰ διομιλουμένου. Καὶ γὰρ ἦν ἱκανώτατος ταῖς ἀληθείαις ἀόρατον ἐνσπεῖραι πόθον τοῖς ὅπως δήποτε ἐντυγχάνουσι. Τήν τε θέαν ἀξιάγαστός τις, ἥδιστός τε λίαν προσφθέγξασθαι· καὶ εἴπερ τις νοῆσαί τε τὸ δέον ὀξύτατος, πρᾶξαί τε ἐς τὰ μάλιστα προχειρότατος· βουλεῦσαι δὲ βουλὴν καὶ ἄλλου C πράξαντος διαγνῶναι ἔν τε τοῖς οἰκείοις καὶ θύραθεν ἐπιτήδειος. Διά τοι τοῦτο καὶ πολλὰ καὶ ἄριστα διεπράξατο, ἀφεὶς τὸ ἐς αὔριον ἀναβάλλεσθαι. Κατέπληξε δὲ οὐ μόνον τοὺς Ῥωμαίων βασιλεῖς τοῖς κοινοῖς χρώμενος πράγμασιν, εἰς ὅπερ ἂν ἡ χρεία καλοίη καὶ ὁ καιρὸς ἀπαιτῇ· ἀλλὰ καὶ τοὺς Περσῶν ἡγεμόνας, ὡς ἐν καιρῷ μοι λελέξεται. Ποικίλος δέ τις ἐτύγχανε· πῆ μὲν πολλῇ χρώμενος τῇ σφοδρότητι· ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ θυμῶδες ἐσχηματίζετο· ἐκ περιουσίας δ' ἦν αὐτῷ ἡνίκα δέοι τὸ πρᾶον κεκραμένον τῇ ἡμερότητι· ὡς ἐπ' αὐτῷ συνδραμεῖν προσφόρως μάλα ἃ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ πεφιλοσόφηται, τὸ αὐστηρὸν αἰδοῖ σύγκρατον, ὡς μηδ' ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἑτέρου καταβλάπτεσθαι, ἀλλ' ἀμφότερα δι' ἀλλήλων εὐδοκιμεῖν.

CAPUT XXXVII.

Ut pacta conventa inter Persas et Romanos soluta sint.

Verum enimvero primo Gregorii episcopatus anno Persarmenii, qui prius magnæ Armeniæ incolæ nominati fuerant, et Romanis paruerant, a Philippo autem, qui post Gordianum apud Romanos imperium obtinuit, Sapori Persarum regi ita proditi fuerant, ut Armenia quidem quæ minor dicitur,

D

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Ὡς αἱ μεταξὺ Περσῶν καὶ Ῥωμαίων σπονδαὶ διελύοντο.

Ἔτος δὲ Γρηγορίου τούτου πρῶτον ἄγοντος τῇ ἱεραρχίᾳ, Περσαρμένιοι, οἱ πρότερον τῆς μεγάλης Ἀρμενίας οἰκήτορες ὠνομάζοντο, καὶ Ῥωμαίοις ἦσαν κατήκοοι, πρὸς Φιλίππου δὲ ὃς μετὰ Γορδιανὸν Ῥωμαίων ἦρξε, Σαπώρῃ τῷ Περσῶν κατεπροδόθησαν βασιλεῖ· καὶ ἡ μὲν Ῥωμαίοις ἐκρατήθη

(2) Evagr. lib. v, cap. 6.

μικρὰ Ἀρμενία ὀνομασθεῖσα· ἡ δὲ Πέρσαις κεχείρωτο τὰ Χριστιανῶν ὡς ἔθος πρεσβεύουσα· οὗτοι τοίνυν οἱ Περσαρμένιοι κακῶς πρὸς Περσῶν πάσχοντες, καὶ μᾶλλον παρανομεῖν περὶ τὴν οἰκείαν ἐκβιαζόμενοι νόμισιν, κρύφα Ἰουστίνῳ διεπρεσβεύοντο, αὖθις κατήκοοι Ῥωμαίοις γενέσθαι δεόμενοι, ὡς ἂν ἐπ' ἀδείας εἴη δρᾷν πραγμάτων ἄνευ τὰ εἰς Θεὸν ἐκ τῆς θρησκείας νομιζόμενα γέρα· προσηκαμένου δ' Ἰουστίνου τὴν δέησιν ἐπί τισι συνθήκαις πρὸς τοῦ βασιλέως ἐγγυηθεῖσι, καὶ ὅρκοις ταύτας σφοδρῶς ἐμπεδώσαντος, οἱ μὲν Περσαρμένιοι τοὺς σφῶν ἄρχοντας διαχειρισάμενοι, τὸ δὴ λεγόμενον, πασσυδεὶ τῇ Ῥωμαίων προσχωροῦσιν ἐπικρατείᾳ· καὶ τοὺς περικύκλῳ ὁμοεθνεῖς τε καὶ ἀλλοφύλους ἑταιρισάμενοι, Οὐαρδααμάνου προὔχοντος τούτοις καὶ ἄγοντος, ἀνδρὸς γένει καὶ ἀξιώματι καὶ τῇ περὶ τὰ πολέμια ἐμπειρικῇ στρατηγίᾳ ὑπερτεροῦντος. Καὶ τοίνυν διὰ ταῦτα ἐπεγκαλῶν βασιλεῖ Χοσρόης, ἀπόπεμπτος ἦν, πεπεράνθαι λέγων τὰ τῆς εἰρήνης· ἄλλως τε καὶ μὴ οἷός τε εἶναι Χριστιανῶν ἀνθρώπων ὑπερορᾷν, καιρῷ περανθείσης εἰρήνης τοῖς ὁμοφύλοις προσιόντων. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα παραπλήσια ἀπεκρίνατο· ὅμως καίπερ τοιαῦτα λέγων, οὐ πρὸς μάχην παρεσκευάζετο· τῇ συνήθει δὲ σχολάζων τρυφῇ περιείλκετο, δεύτερα πάντα τῶν σφετέρων λογισμῶν τε καὶ ἡδονῶν τιθέμενος. Ἄνδρα δέ τινα συγγενῆ αὐτῷ οἱ καθεστῶτα, Μαρκιανὸν ὄνομα, στρατηγὸν τῶν ἑῴων χειροτονήσας ταγμάτων ἐξέπεμπε, μήτε στρατὸν ἀνήκοντα, μήτε παρασκευὴν ἀξιόλογον ἐγχειρίσας αὐτῷ· ὃς ἐς προφανῆ κίνδυνον, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον, ἐπὶ καταστροφῇ τῆς ἕω, πρῶτον ἐπὶ τὴν Μέσην ἐγεγόνει τῶν Ποταμῶν, βραχεῖς κομιδῇ στρατιώτας καὶ τούτους ὅπλων ἄνευ προσεπαγόμενος· πρὸς δὲ σκαπανεῖς καὶ ῥαφεῖς τε καὶ βοηλάτας οὓς ὅθεν δήποτε ἠρανίσατο. Καὶ δὴ συμβαλὼν Πέρσαις περὶ τὴν Νίσιβιν, τὸ πλέον δῆθεν ἐσχηκὼς μήπω παρεσκευασμένων Περσῶν, τὴν πόλιν περιεκάθητο. Οἱ δὲ Πέρσαι ἐν καταφρονήματι τῆς δῆθεν περιφανοῦς στρατηγίας οὐδ' ἀποκλεῖσαι τὰς πύλας ἠνέσχοντο· αἰσχρότητι δὲ μάλα καθύβριζον τὸ Ῥωμαίων στρατήγημα. Τεράστια δὲ πλεῖστα τὰ ἐσόμενα δυσχερῆ Ῥωμαίοις τηνικαῦτα τεθέατο προμηνύοντα· καὶ βοῦς δ' ἀρτιγέννητος ὤφθη τῇ προσβολῇ τοῦ πολέμου, ᾧ δύο κεφαλαὶ τοῦ τραχήλου ἠώρηνται.

A Romanis subdita maneret, major autem Christianorum sacra moribus colens Persis sit tradita: Persarmenii, inquam, isti, quod graviter a Persis affligerentur, legesque suas transgredi vi compellerentur, clam ad Justinum oratores miserunt, ut sub ditionem Romanorum reciperentur precantes, quo libere absque molestia sacros ritus, pro religionis consuetudine, Deo peragere possent. Justinus preces eorum comprobavit, pactis conventis quibusdam ab ipso interpositis, **797** quæ etiam jurejurando confirmavit. Itaque Persarmenii magistratibus suis interfectis, omnino, quod dicitur, universi sese Romanorum imperio commiserunt, in societatem suam finitimis ejusdem gentis populis, atque itidem alienis pertractis. Apud quos Ardaamanes B principem locum habuit, vir genere et dignitate, nec non bellicis et imperatoriis artibus præstans. Hac vero de causa cum Chosroes imperatorem incusaret, tale ab eo responsum tulit: finem suum pacis pacta conventa habere: insuper autem fieri haudquaquam posse, ut Christianos, pacis finitæ tempore, ad populares suos confugientes ipse non reciperet. Hæc quidem ille, atque his similia alia respondit: et quamvis talia diceret, minime tamen se ad bellum instruxit, sed otio solito deditus, deliciis diffluxit, post rationes et voluptates suas omnia habens. Virum autem quemdam genere sibi propinquum, Marianum nomine, Orientalium copiarum ducem designatum, adversus C Persas misit, neque exercitu justo, neque apparatu belli alio satis instructum. Hic cum manifesto periculo, et quod dicitur, cum ipsius Orientis eversione, in Mesopotamiam primum est profectus, paucos admodum milites eosque inermes secum ducens: ad quos accedebant fossores et sarctores, et boum actores undequaque coacti. Et cum Persis apud Nisibim levi certamine congressus, cum meliore loco res ejus essent, Persis nondum satis paratis, urbem eam obsidere quam hostes persequi maluit. Oppidani porro propter tam splendidi scilicet belli apparatus contemptum portas non clauserunt, sed fœdissima etiam in Romanum exercitum convicia jecerunt. Plurima vero prodigia, Romanorum futuras clades portendentia, tum visa D sunt: et bos recens genitus in initio belli conspectus est, ex cujus cervice duo capita eminebant.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Ὅπως Χοσρόης, τὴν Ἕω ἐπιδραμὼν, φρούριά τε εἷλε, καὶ πολλὴν λείαν περιεβάλλετο.

Ἐπεὶ δ' ὁ Χοσρόης καλῶς τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξηρτίσατο, τὸν Οὐαρδααμάνην μέχρι τινὸς διελάσας, καὶ τὸν Εὐφράτην ἀνὰ τὴν σφετέραν διαβιβάσας γῆν, διὰ τοῦ καλουμένου Κιρκησίου ἐς τὴν Ῥωμαίων ἠφίει γῆν. Ἔστι δὲ τὸ Κιρκήσιον τοῦτο πολίχνιόν τι λίαν ἐπικαιρότατον, πρὸς τῷ τέρματι τῆς Ῥωμαίων κείμενον γῆς· ὀχυρὸν δὲ τὰ μάλιστά ἐστι, τείχη στεῤῥότατα περιβεβλημένον, καὶ ἐς πολύ τι ὕψος αἰρόμενα. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ποταμὸς Εὐφρά-

798 CAPUT XXXVIII.

Ut Chosroes, incursione in Orientale imperium facta, et castella ceperit, et prædam multam abduxerit.

Posteaquam autem Chosroes se ad bellum probe instruxit, Ardaamanem aliquatenus productum, Euphratem in regno suo transmittere, et per Circesium (quod dicitur) in Romanorum ditionem excurrere jussit. Est autem Circesium oppidum commodissimum et munitissimum, ad fines Romanorum imperii situm. Muro namque firmissimo atque altissimo circumdatum est. Quin et Euphrates et Aboras fluvii id circumfluentes, et in insulæ formam

redigentes, inexpugnabile efficiunt. Ipse autem cum copiis suis, Tigri amne trajecto, magnis itineribus celeriter ad Nisibim venit: quæ, sicuti dictum est, a Marciano obsidebatur. Hæc ita a Persis agi Romani ignorabant: usque adeo, ut Justinus multorum sermonibus deceptus, qui Chosroem jam mortuum esse, aut non longe a morte abesse nuntiabant, Marciano valde succenseret, quod Nisibis expugnationem protraheret: ad quem etiam quosdam misit, qui illum ad claves portarum quam celerrime afferendas excitarent. Ut autem res minus ex sententia successit, et Justinus risu et probro se dignum exhibuit, qui apud talem et tantam urbem, quæ efficere nequiret, conaretur, ad quam scilicet tam exiguus exercitus assidebat: res ea primum Gregorio Theopolis antistiti ab episcopo Nisibeno renuntiata est. Erat enim is Gregorio, a quo pecuniam ingentem acceperat, amicus quam maxime. Et dabat præterea operam, ut urbs ea propter ærumnas, quas a Persis patiebatur, in potestatem Romanorum rediret. Itaque is Gregorio quæ in Perside gererentur, suo quæque tempore insinuando, significabat. Ea porro ad Justinum Gregorius scribebat, de subita etiam Chosroæ expeditione certiorem eum faciens. Atque ille more suo deliciis et luxuriæ deditus, fidem habere episcopi scriptis supersedit, ea quæ cupiebat geri etiam ratus. In hominibus namque molliter et dissolute viventibus, ad ignaviam et socordiam gloriosa audacia accedere solet. Neque illi eventis rerum fidem habent, si alium, quam ipsi volunt, exitum consequantur. **799** Justinus ergo Gregorio rescribens, ea quæ is renuntiasset, tanquam falsa omnino essent, rejiciebat. Atque ut etiam vera essent, Persas tamen urbis expugnationem non præventuros esse. Quin etiamsi prævenirent, eos tamen inde fœde atque turpiter repulsum iri dicebat. Et Acacium quemdam delectum, virum protervum, confusionem plane dicas, ad Marcianum misit, cum ejusmodi mandato, ut etiamsi Marcianus urbem cepisset, et pedem alterum in ea posuisset, dignitatem statim deponeret, eamque ipse Acacius sumeret. Quod sane is fecit, imperatoris jussa non ex illius commodo exsecutus. Postquam enim eo venit, Marcianum illico in hostili terra dignitate privavit, re ea militibus non renuntiata. Sed enim qui in exercitu ordines ducebant, ubi ducem magistratum deposuisse cognoverunt, ulterius perseverare in castris nequaquam voluere: sed paulatim hinc et inde palantes diffugere, ridicula illa obsidione soluta. At Vadaarmanes copias secum martem spirantes, non solum ex Persis, sed etiam barbaris qui Scenitæ dicuntur, delectas ducens, Circesio prætérito, quam plurimum Romanorum rebus intulit detrimenti. Ferro namque et igne pleraque loca vastans, neque moderatum quidquam, propter defensorum solitudinem, vel cogitans vel faciens, non pauca castella cepit. Et quod ibi nemo cum imperio esset, tum autem quod

A της καὶ Ἀβόρας περικύκλῳ ῥέοντες, καὶ ὥσπερ τοῦτο ἀπονήσοῦντες, ἄμαχον ἀπεργάζονται. Αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν τὸν Τίγρητα διαβὰς ποταμὸν, ὅσον τάχος ἐλαύνων ἐπὶ τὴν Νίσιβιν ἧκεν, ὑπὸ Μαρκιανῷ πολιορκουμένην, ὡς εἴρηται. Ἐλάνθανε ταῦτα Ῥωμαίους Πέρσαις πραττόμενα, ὡς καὶ Ἰουστῖνον, τῇ τῶν πολλῶν ἀπατώμενον φήμῃ ὡς ἤδη θάνοι Χοσρόης, ἢ ἐγγὺς εἶναι ἀποθανεῖν, ἀσχάλλειν σφόδρα κατὰ Μαρκιανοῦ, οἷς ἐβράδυνε μὴ ἐκπολιορκήσας τὴν Νίσιβιν· πέμψαι δέ τινας ἐκεῖνον διερεθίσοντας, ὥστε καὶ τὰς τῶν πυλῶν κλεῖς ὡς τάχιστα ἀγαγεῖν. Ὡς δὲ οὐ κατὰ σκοπὸν τὰ πράγματα προὔβαινε, πολλὴν δὲ καὶ αἰσχύνην ὦφλεν, ὥσπερ ἀμήχανα ζητῶν ἐπὶ τοιαύτῃ καὶ τοσαύτῃ πόλει, καὶ ταῦτα στρατῷ πάμπαν ἐξουθενημένῳ B παρακαθημένῳ, ἀγγέλλεται τὰ πραττόμενα πρῶτα μὲν Γρηγορίῳ τῷ Θεουπόλεως παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Νισιβηνῶν· ἦν γάρ οἱ φίλος μάλιστα, Γρηγορίῳ μεγάλοις χρήμασι δεξιωθείς· ἄλλως τε καὶ πάλιν ὑπὸ Ῥωμαίοις γενέσθαι σπεύδοντος τὴν οἰκείαν πόλιν· οἷς κακῶς πρὸς Περσῶν ἔπασχε, τὴν τῶν πραττομένων τῇ ὑπερορίᾳ δήλωσιν τῷ Γρηγορίῳ παρείχετο, ἐγκαίρως παριστὰς ἕκαστα· ἃ δὴ πάντα Ἰουστίνῳ ἐδήλου, μηνύων καὶ τὴν ἐξάπινα Χοσρόου ἔφοδον. Ὁ δὲ τῇ ἐξ ἔθους τρυφῇ καὶ ἡδυπαθείᾳ σχολάζων, ἥκιστα πιστεύειν ᾑρεῖτο τοῖς γεγραμμένοις τῷ ἱερεῖ, ἐκεῖνο οἰόμενος, ὅπερ ἠβούλετο. Τοῖς γὰρ σφόδρα ἐκδεδιῃτημένοις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τῷ ἀγεννεῖ καὶ τὸ θράσος φιλεῖ ἕπεσθαι· καὶ τὰς τῶν C πραγμάτων ἐκβάσεις πάμπαν διαπιστεῖν, εἴ γε τύχοιεν κατέναντι τῶν θελήσεων φέρεσθαι. Καὶ ἀντιγράφων Γρηγορίῳ ὡς οὐκ ἀληθῆ παντάπασιν εἶεν τὰ εἰρημένα, ἀπεωθεῖτο· εἰ δέ γε καὶ ἀληθῆ, ἀλλ' οὐ φθαῖεν Πέρσαι τὴν πολιορκίαν· εἰ δέ γε καὶ φθαῖεν, ἀλλὰ κακῶς καὶ αἰσχρῶς ἐκεῖθεν ἀπαλλαγεῖεν. Καὶ δή τινα ἐκλεξάμενος Ἀκάκιον ὄνομα, ἄνδρα ὑβριστὴν καὶ ἄντικρυς σύγχυσιν, καὶ παρὰ Μαρκιανὸν πέμψας, ἐνεκελεύετο ὡς καὶ εἴπερ καὶ τὸ ἄστυ εἷλε, καὶ θάτερον τοῖν ποδοῖν ἐκείνῳ ἐνέβαλλεν, αὐτίκα τε τῆς ἀρχῆς αὐτὸν παραλῦσαι, καὶ ταύτην αὐτῷ περιθεῖναι. Ὃ δὴ καὶ πέπραχεν, οὐκ ἐπὶ τὸ συνοῖσον τὰ τῷ βασιλεῖ κεκελευσμένα τελέσας. Ἐπεὶ γὰρ ἧκε, Μαρκιανὸν εὐθὺς ὑπερόριον ἐποιεῖτο, μή τι τῷ στρατῷ διαγγείλας. Οἱ δὲ τοῦ D στρατοῦ τὰ πρῶτα φερόμενοι, ἐπεὶ μάθοιεν τὸν στρατηγὸν τῆς ἀρχῆς πεπαυμένον, πρόσω μὲν ἰέναι οὐδαμῶς ἤθελον· κατολίγον δὲ σποράδες φεύγοντες ἀνεχώρουν, τὴν καταγέλαστον πολιορκίαν λύσαντες. Οὐαδααρμάνης δὲ ἄρην πνέοντα στρατὸν ἐπαγόμενος, οὐ Περσῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων οἳ Σκηνῖται καλοῦνται, τὸ Κιρκήσιον παραμείβων ὡς πλεῖστον, τοῖς Ῥωμαίων διελυμήνατο πράγμασι. Καὶ τὸ μὲν καίων, τὸ δὲ καὶ κτιννύς, καὶ μηδὲν μέτριον διανοούμενος ἢ πράττων κατὰ πολλὴν ἤδη τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν, οὐκ ἐλάχιστα φρούρια εἷλε· καὶ τὸ μὲν ὅτι οὐδεὶς ἦρχεν· ἔπειτα καὶ τῶν ὀφειλόντων μάχεσθαι κατὰ τὸ Δάρας φρούριον ἀποκεκλεισμένων, ἐπ' ἀδείας ποιεῖν ὃ βούλεται προὔκειτο. Ἐκεῖθεν δ' ἀπάρας, τῇ Θεουπόλει προσέβαλε, πέμψας

πλείστου· τῶν ἀμφ' αὐτὸν, οὐ παραγενόμενος· οἱ καὶ παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἀπώσθησαν, οὐδενὸς ἔνδον ἐναπολειφθέντος, πλὴν ὀλίγων τινῶν κομιδῇ καὶ εὐαρίθμων. Ἀπέδρα δὲ καὶ ὁ ἱερεὺς, τὰ προσόντα ἱερὰ ὑπεξαγαγὼν, ὅτιπερ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ τείχους διεῤῥωγὸς ἦν. Ὑπανίστατο δὲ καὶ ὁ δῆμος νεωτερίζειν ἐπιχειρῶν, ὥσπερ εἰώθει τοῖς τοιούτοις καιροῖς γίγνεσθαι. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ αὐτοὶ φυγὴν μελετήσαντες, ἐρήμην τὴν πόλιν καταλελοίπασιν, οὐδενὸς ὅλως ἀντιστῆναι ἢ ἐπιτεχνήσασθαί τι ἐπιχειρήσαντος. Ὡς δ' οὖν Οὐαδααρμάνης ἀπεκρούσθη πεῖραν προσαγαγὼν, πῦρ ἐμβαλὼν τῇ πάλαι μὲν Ἡρακλείᾳ, ὕστερον δὲ ὄνομα σχούσῃ Γαγαλικῇ, Σελευκείᾳ προσέρχεται, ἣν Νικάνωρ ὁ Σέλευκος συνεστήσατο, εὐδαίμονα μὲν τὰ πρῶτα καὶ πολυάνθρωπον οὖσαν, χρόνῳ δὲ διαῤῥυεῖσαν, καὶ ἐς ὀλίγον συσπειραθεῖσαν. Καὶ ἐπεὶ ἀντικαθίστασθαι οὐχ οἵα τε ἦν, συμβάσει τινὶ ταύτης ἔνδον ἐγένετο παρὰ τὰ συγκείμενα διαπεπραγμένος· καὶ πᾶσαν ἄρδην τὴν πόλιν ἐξανδραποδισάμενος ᾤχετο, καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ληϊσάμενος· ἐν οἷς καὶ τὸν ἱερέα τῆς πόλεως, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ ἀρχῇ καθεστῶτα ζωγρίας ἑλὼν κατεῖχε. Πάνδεινα δὲ καὶ τῇ ἀποστροφῇ διειργάσατο, οὐδενὸς ἀντιπράττοντος, πλὴν ὀλίγων κομιδῇ στρατιωτῶν πρὸς τοῦ βασιλέως σταλέντων, οὓς Μάγνος ἦγε, πρότερον μὲν ἀργυρᾶς τραπέζης προεστηκὼς κατὰ τὴν τοῦ βασιλέως πόλιν, ἐς ὕστερον δὲ καὶ μιᾶς τῶν βασιλικῶν οἰκιῶν τὴν ἐπιτροπὴν εἰληφώς· οἱ προτροπάδην ἔφευγον, μικροῦ δορυάλωτοι γεγονότες. Καὶ ταῦτα διαπραξάμενος Οὐαδααρμάνης, τὸν Χοσρόην κατειλήφει μήπω τὴν πόλιν ἑλόντα· ῥοπὴ δ' ἐκείνῳ μεγάλη ἐγένετο προσιών. Τό τε γὰρ οἰκεῖον ἅπαν ἀνεθάῤῥησε, τό τε ἀντίπαλον κατεπλάγη. Καὶ τὴν μὲν πόλιν ἀποτειχισθεῖσαν εὑρίσκει, καὶ χοῦν ἄγχιστα ταύτης ἠθροισμένον πολύν· αἱ δ' ἑλεπόλεις καθίσταντο, καὶ μάλιστα καταπέλται, ἃς μηχανὰς λιθοβόλους τῷ πλήθει καλεῖν σύνηθες· δι' ὧν καὶ ἡ πόλις ὥρᾳ χειμῶνος Χοσρόῃ ἑάλω, Ἰωάννου τοῦ παιδὸς Τιμοστράτου αὐτῆς ἄρχοντος, οὐδαμῶς ἐν φροντίδι τὴν πολιορκίαν ποιησαμένου, μᾶλλον δὲ καὶ καταπροδόντος. Καὶ τοῦτο γὰρ τηνικαῦτα διατεθρύλληται. Πέμπτον δὲ μῆνα καὶ μικρόν τι πρὸς προσεδρεύσας τῷ ἄστει, εἷλε μηδενὸς ἀμύνοντος. Καὶ τοίνυν πάντας ἐξαγαγὼν, πλῆθος ἀστάθμητον, καὶ τοὺς μὲν μαχαίρας ἔργον πεποιηκὼς, τοὺς δὲ ζωγρίας φυλάξας, τὴν μὲν πόλιν οἷα ἐπίκαιρόν γε οὖσαν, φρουρὰν ἐμβαλὼν κατέσχεν· αὐτὸς δὲ γαυριῶν τῷ τροπαίῳ, ἀνεχώρει ἐπ' οἴκου.

A Romani propugnatores in castello Daras a Chosroe clausi forent, faciendum sibi libere quod vellet statuit. Castris autem inde motis, Theopoli animum adjecit: et partem copiarum maximam, ipse non profectus, eo misit, quæ spe sua falsæ, et ab urbe ea sunt rejectæ, propterea quod nulli in ea, aut sane quam pauci cives mansissent. Profugerat vero etiam episcopus ipse, et sacra secum vasa et donaria extulerat. Nam et magna muri pars corruerat: et plebs novarum rerum studio, sicuti ejuseemodi temporibus accidere solet, tumultum moverat: et tandem desertam relinquens urbem, inde excesserat, nemine prorsus hostibus resistere aut obviam ire conante. Vadaarmanes postquam voto suo et Theopolis direptione excidit,
B ignem olim quidem Heracleæ, **800** postea autem Gagalicæ dictæ urbi injecit, et ad Seleuciam (1), quam Nicanor Seleucus condidit, locupletem quidem illam primum et populosam, postea vero tempore collapsam, et ad paucitatem redactam, progressus est. Hæc cum resistere illi non posset, pacto quodam interveniente, in eam est receptus. Ubi sane præter conventa multa egit, et civitate direpta, vicinis quoque locis circumcirca dispoliatis, inde abiit. In præda reliqua et episcopum et magistratum urbis summum cepit. Nec pauciores in reditu ille clades Romanæ ditioni intulit, nemine videlicet prohibente, præter paucos admodum milites, qui ab imperatore missi fuerant.
C Horum ductor Magnus erat, qui antea argentariæ mensæ in urbe imperante præfuerat, postea autem unius ex imperialibus ædibus curam susceperat. Ii cum terga vertentes fugerent, parum abfuit quin ab hostibus sint excepti. Hisce rebus confectis, Vadaarmanes Chosroem nondum urbem quam obsidebat cepisse reperit. Magnum autem adveniens illi attulit momentum, quod cum suis animum addidit, tum hostes plurimum exterruit. Invenit urbem muro nudatam, et aggerem ingentem prope illam factum. Helepoles exstructæ stabant, et catapultæ, quas vulgus machinas seu tormenta, saxa ex edito loco jacientia, vocare consuevit, quibus urbem hiemis tempore Chosroes in potestatem suam redegit. Cui Joannes Timostrati filius
D præfuit. Hic ejus obsidionem non admodum curavit, seu urbem potius ipsam prodidit. Nam et hoc tum sermonibus ita jactatum est. Obsedit eam Chosroes mensibus quinque et aliquot insuper diebus, cepitque, nemine prope propugnante. Et civibus ex urbe multitudine varia ductis, partim eos ferro concidit, partim vivos in captivitate servavit. Urbem ipsam, utpote opportunam et commodam, præsidio imposito retinuit: ipse vero tropæo eo superbus, domum est reversus.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Ὡς ἀμέτρῳ λύπῃ σχεθεὶς Ἰουστῖνος, φρενίτιδι περιέπιπτε νόσῳ· ὑπὸ Τιβερίῳ δὲ τὰ πράγματα ἤγετο· καὶ ὡς τέχνῃ τὸν Χοσρόην μετελθὼν, εἰρήνην ἔπραττεν ὁ Τιβέριος.

Τοῦτο μαθὼν Ἰουστῖνος, καὶ μηδὲν ὑγιὲς ἢ φρενήρες διανοησάμενος, οὐδὲ ἀνθρωπίνως τὸ συμβὰν

801 CAPUT XXXIX.

Ut Justinus, immenso dolore correptus, in morbum phrenitidem inciderit, et Tiberius rempublicam administraverit. Et ut arte quadam Chosroem aggressus Tiberius, pacem cum eo fecerit.

Ea re Justinus cognita, nihil prorsus recte aut prudenter mente agitans, neque casum talem

(1) Evagr. *Apameam* habet, et *Nicanoris Seleucum*.

humaniter ferens, in phrenitidis morbum et insaniam incidit, ita ut nihil quidquam earum rerum quæ fierent, intelligeret. Imperium autem a Tiberio administrari cœptum, qui honorem præcipuum Justino acceptum ferebat, ex Thracia oriundus. Hunc pridem Justinus cum plurimis militarium copiarum millibus adversus Abares miserat: et captus ille statim in prima congressione ab eis fuisset, militibus ejus nequaquam barbarorum conspectum sustinentibus, nisi eum divina providentia inde ereptum, Romanorum imperio manifesto conservasset. Quod sane imperium ad id discrimen pervenerat, metuendum ut esset, ne Justini præter rationem omnem susceptis actionibus, una cum republica corrueret, et in barbarorum potestatem perveniret. Cum igitur Justinus tam graviter morbo affectus esset, neque quidquam earum quæ agerentur rerum animadverteret, Tiberius consilium commodum, rebusque præsentibus opportunum admodum cepit, quo casum et errorem omnem correxit. Trajanum enim, virum præclarum ex senatu, canitie et prudentia multos antecellentem, ad Chosroem mittit: et legationem non imperii aut reipublicæ, sed solius Sophiæ Augustæ Justini conjugis nomine, ad Chosroem instituit. Cujus etiam litteræ ad eum regem scriptæ sunt, quibus illa ærumnam casumque mariti et rempublicam principe carentem deplorabat: nequaquam decorum esse addens, illum viduæ mulieri, et principi jacenti reipublicæque perturbatæ insultare. Nam et ipsum aliquando ægrotantem non solum in persimilem casum incidisse, verum etiam præclarissimos quosque medicos ex ditione Romana ad eum missos venisse, qui arte sua et cura debita ægritudinem illius dispulissent. Legatione tali audita Chosroes flexus est: et cum in animo habuisset, primo quoque tempore expeditionem in Romanorum terram suscipere, triennales tamen inducias Orientis partibus concessit: ita ut nihilominus Armeniam, quæ bellum adversus eum parasset, nemine res Orientales turbante, aggrederetur. Porro rebus Orientis in eum statum adductis, Sirmium a barbaris captum est, quod Gepides dudum tenuerant et Justino donaverant, sua sponte inde decedentes.

A ἀνατλὰς, ἐς φρενίτιδα νόσον καὶ μανίαν ἐμπίπτει· καὶ τῶν γενομένων οὐδέν τι τὸ παράπαν συνίει· τὰ δὲ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ Τιβερίῳ διῳκεῖτο· ὃς τὰ πρῶτα Ἰουστίνῳ φερόμενος, ἐκ Θράκης μὲν ὥρμητο· πολλαῖς δὲ στρατοῦ μυριάσι κατὰ τῶν Ἀβάρων πρῴην ἐπέμπετο. Καὶ ἥλω ἂν ἐκείνοις εὐθὺς προσβαλὼν, τῶν περὶ αὐτὸν μηδαμῶς πρὸς τὴν θέαν ὑπενεγκόντων, εἰ μὴ Θεοῦ πρόνοια ἐκεῖθεν ἁρπάσασα, τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ τοῦτον σαφῶς διετήρησε, κινδυνευούσῃ τὰ ἔσχατα τοῖς Ἰουστίνου παραλόγοις ἔργοις διαῤῥυῆναι, σύναμα τῷ πολιτεύματι, καὶ τοῖς βαρβάροις τῆς τοσαύτης ἀρχῆς ἐκστῆναι. Καὶ τοίνυν Τιβέριος οὕτως ἀθλίως Ἰουστίνῳ διακειμένῳ, καὶ μηδὲν τῶν πραττομένων ἐπαισθανομένῳ, βουλὴν πρόσφορον τοῖς πράγμασιν ἐπικαιροτάτην βουλεύεται, ἣ τὸ πᾶν ἐπηνώρθωσε πταῖσμα. B Τραϊανὸν γάρ τινα λόγιον ἄνδρα τῆς συγκλήτου βουλῆς ἐς τὰ μάλιστα ὄντα, πρὸς Χοσρόην ἐξέπεμπε, πολιᾷ καὶ συνέσει τῶν πολλῶν διαφέροντα. Ἀνῆγε δὲ τὴν πρεσβείαν οὐκ ἐκ τῆς βασιλείας ἢ καὶ τοῦ πολιτεύματος τῷ Χοσρόῃ, ὑπὲρ δὲ Σοφίας μόνης τῆς βασιλίδος, τῆς γαμετῆς Ἰουστίνου· ἧς καὶ γράμματα ἐπεφέρετο πρὸς Χοσρόην, τὰς συμφορὰς ὀλοφυρομένης καὶ τὸ τοῦ πολιτεύματος ἄναρχον· καὶ μὴ δέον ὂν χήρᾳ γυναικὶ βασιλεῖ τε κειμένῳ καὶ πολιτείᾳ συγκεχυμένῃ ἐπεμβαίνειν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν νοσήσαντα, ἐπίσης ἡμᾶς ἐκείνῳ πάλαι γενέσθαι· καὶ τοὺς ἐπισήμους τῶν ἰατρῶν καὶ τῆς πολιτείας παρ' ἐκεῖνον ἐλθεῖν, οἱ δὴ τέχνῃ καὶ τῇ προσηκούσῃ ἐπιμελείᾳ C τὴν ἐκείνου νόσον ἀπήλασαν. Ταῦτ' ἀκούσας Χοσρόης, πειθήνιος ἦν· καὶ δὴ πρὸς νοῦν ἔχων τοῖς Ῥωμαίων ἐπιθήσεσθαι πράγμασιν, ἀναβολὴν ἐς τριετίαν ἀπεχαρίζετο τοῖς ἑῴοις μέρεσι· δόξαν Ἀρμενίαν ἐπελθεῖν, ὡς ἂν αὐτοῦ πολεμώσῃ, μηδενὸς τὰ ἑῷα παρενοχλοῦντος. Τῶν δ' ἑῴων οὕτω Ῥωμαίοις ἐχόντων, τὸ Σέρμιον πρὸς τῶν βαρβάρων ἑάλω· ὃ Γήπαιδες μὲν πρῴην ἐκράτουν, Ἰουστίνῳ δ' ἀπεχαρίζοντο, ἑκόντες ἐκεῖθεν ἀναχωροῦντες.

802 CAPUT XL.

Ut Justinus Tiberium in imperio sibi substituerit: et quæ ad eum moriens de imperii administratione verba fecerit.

Interea Tiberius Sophiæ instinctu Cæsar a Justino, qui meliuscule morbo remittente habebat, declaratur. Cæterum coronam imperatoriam ei impositurus, ea verba diserte ad eum est prolocutus, quæ historiam omnem veterem et novam longe excellunt. Cum namque Justinus commode per dilucidum intervallum scilicet compos mentis esset, idque divina providentia, ut simul et peccata erratataque ipse sua proferret, et in rempublicam ordinem meliorem inferret: cumque omnes, atque ipse etiam Joannes sacrorum antistes, cujus antea meminimus, cum sacerdotibus suis in hypæthro, sive subdiali imperialis aulæ palatio, congregati

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Ὡς Ἰουστῖνος Τιβέριον εἰς τὴν ἀρχὴν προεβάλλετο· καὶ ὅσα ἐνεθέτει αὐτῷ τελευτῶν. D

Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Τιβέριος Σοφίας ταῖς εἰσηγήσεσι Καῖσαρ πρὸς Ἰουστίνου ἀναγορεύεται, μικρὸν τῆς νόσου ῥᾴσαντος. Μέλλων δὲ αὐτῷ τὸν βασιλικὸν στέφανον περιτίθεσθαι, τοιάδε πρὸς αὐτὸν διαῤῥήδην ἀνεῖπεν, ἃ πᾶσαν ἱστορίαν παλαιάν τε καὶ νέαν ὑπερηκόντιζεν, ἐν εὐθέτῳ γενομένου τοῦ Ἰουστίνου Θεοῦ προνοίᾳ, ὥστε καὶ τὰς ἐκείνου ἐξειπεῖν ἁμαρτάδας, καὶ τῷ πολιτεύματι εἰσηγήσασθαι τὰ χρηστότερα. Πάντων γὰρ καὶ τοῦ τὴν ἱεραρχικὴν καθέδραν διέποντος Ἰωάννου, οὗ καὶ πρόσθεν μνείαν ἐποιησάμην, σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ τῶν ἀνακτόρων συναλισθέντων, ἔνθα θέμις τὰ τοιαῦτα τελεῖσθαι, τὸν βασιλικὸν ἀράμενος στέφανον, καὶ

τὴν πορφυρᾶν χλαῖναν· καὶ μέλλων ταῦτα περιτιθέναι τῷ Τιβερίῳ, κόμητι ὄντι τῶν ἐξκουβίτων τὸ πρότερον, τοιάδε παῤῥησίᾳ ἐξεῖπε· « Μή σε, ὦ βέλτιστε, τῆς φαντασίας ἡ σκηνὴ καὶ ἡ ἀμπεχόνη πλανάτω· οἷς καὶ αὐτὸς οὐκ εἰς δέον παρασυρεὶς, ἔλαθον ἐμαυτὸν ταῖς ἐσχάταις ποιναῖς ὑπεύθυνον καταστήσας. Σοὶ δὲ μελήσει καὶ τὰς ἐμὰς ἁμαρτάδας ἐπανορθοῦν. Ἐπανορθώσεις δὲ, καλῶς τε ἅμα καὶ εὐπειθῶ, διεξάγων τὴν πολιτείαν. Μὴ παντάπασι δὲ τούτοις αἱροῦ πείθεσθαι (τοὺς ἄρχοντας ὑποδεικνύς)· καὶ γὰρ αὐτοί με οἷς ὁρᾷς δεινοῖς περιέβαλον. » Καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα ἐπῆγεν, ἃ δὴ πρὸς κατάπληξιν καὶ δακρύων κρουνοὺς παρεκίνησεν. Ὕστερον δὲ πάντων ἐπήγαγε· « Τίμησον τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν πάλαι μὲν σὴν κυρίαν καὶ δέσποιναν, νῦν δέ σου μητέρα. Οἱ ἔχοντες οὐσίαν ἐχέτωσαν· οἷς μὴ πρόσεστι, δώρησαι. Ὥσπερ δὲ σαυτῷ, οὕτω καὶ πᾶσι πρόσεχε. Γνῶθι δὲ τίς ἦσθα, καὶ τίς νῦν σήμερον εἶ. Εἰ δ' ἁμαρτάνειν οὐ βούλει, μὴ ὑπερηφάνως διάκεισο. Σὺ γὰρ ὁρᾷς τίς ἐγὼ πρὸ μικροῦ καὶ τί νῦν εἰμι σήμερον. Ἀγάπα πρὸ πάντων τοὺς πένητας· καὶ ἐλεημοσύναι μὴ ἐκλειπέτωσαν ἀπὸ σοῦ. » Γεγενημένης δ' εὐχῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, ὁ Τιβέριος ὑπὸ τοὺς πόδας τῷ βασιλεῖ ἐῤῥίπτο. Ὁ δὲ ὑπολαβὼν ἔφη· « Ἐὰν θέλῃς, εἰμί· ἐὰν θέλῃς, οὐκ εἰμι· ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, πάντα ὅσα ἐπελαθόμην εἰπεῖν σοι, αὐτὸς εἰς τὴν σὴν καρδίαν ἐπεμβαλεῖ, στηρίζων καὶ στοιχειῶν σε τῷ ἁγνοτάτῳ φόβῳ αὐτοῦ, δι' οὗ σύμπαν σοι κατορθωθείη τῶν ἀγαθῶν. » Ἐπ' ἔτη δὲ τέσσαρα συνδιαγαγὼν Τιβερίῳ Ἰουστῖνος ὁ νέος ἐκλείπει τὸ ζῆν, ιβ' μὲν καθ' ἑαυτὸν τὴν ἀρχὴν διοικήσας σὺν μησὶ δέκα πρὸς τῷ ἡμίσει, καὶ ἕτερα τέσσαρα μετὰ Τιβερίου, μηνὸς δέοντος· ὡς εἶναι τὰ πάντα ἔτη ις' πρὸς μησὶν ἐννέα καὶ ἥμισυ. Οὗτος ὁ Ἰουστῖνος, ὅσα ὁ Ἰουστιανὸς ᾠκοδόμησε φιλοτίμως διατεθεὶς, προσθήκαις καὶ ἀναθήμασι κατεκάλλυνε, καὶ κειμηλίοις πολλοῖς· πεσόντα δὲ καὶ τὸν ὄροφον τοῦ μεγάλου νεὼ, ἐπὶ ιε' πήχεις ἀνυψώσας, πρὸς τὸ εὐπρεπέστερον μετεσκεύασεν, ἐς οἷον ὁρᾶται τὴν σήμερον. Εὐσεβέστατος δὲ ὢν, λίαν τὸν βίον ἐκδεδιῃτημένος ἐτύγχανεν. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παροῦσα ἑπτακαιδεκάτη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν τεττάρων πρὸς τοῖς ἑξήκοντα σὺν μησὶν ὀκτώ· ὁπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος ς' ἐνενηκοστὸν ὄγδοον, ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως φ' τρίτον καὶ ἐνενηκοστὸν ἐπεραίνετο.

A esset, quo loco hæc agi celebrarique fas est, imperatoriam coronam sustollens, purpureamque vestem, ut ea Tiberio imponeret, qui comes antea excubitorum fuerat, ita propalam verba fecit: « Ne te, vir optime, umbra ista phantasiæ seu apparatus hujus et vestis hæc decipiat: quibus et ipse, præterquam deceret, transversim raptus, non sensi meipsum supremis pœnis obnoxium reddere. Tibi vero curæ erit, ut peccata quoque mea corrigas. Corriges autem, si recte et benigne rempublicam administrabis: nec omnino istis tibi parendum erit (principes demonstrans), nam et ipsi me in eas quas cernis ærumnas conjecerunt. » Alia insuper ejus generis adduxit, quæ ad consternationem et lacrymas prolixas auditores commoverunt. B Postremo vero omnium intulit: « Honora Deum et Ecclesiam ejus, et olim quidem heram et dominam, nunc vero matrem tuam. Qui facultates et possessiones habent, habeant; quibus eæ desunt, eis tribue. Perinde atque in teipsum, ita in omnes animum intende. Nosce vero et quis antea fueris, et quis hodie factus sis. Si peccare non vis, ne arrogans et superbus fueris. Ipse namque vides, quis ego paulo ante fuerim, et quid nunc sim. Pauperes in primis dilige, et eleemosynæ apud te non deficiant. » Et cum precatio ab episcopo facta esset, Tiberius ad pedes imperatoris se abjecit. Atque ille subinferens, « Si, inquit, volueris, sum; si nolueris, non sum. Deus qui fecit cœlum C et terram, omnia quæcunque tibi dicere oblitus sum, ipse in animum tuum subjiciet, confirmans, atque ab ipso **803** nunc initio instituens te sanctissimo timore suo; per quem omnia tibi recte atque feliciter evenient bona. » Justinus junior ubi in imperio cum Tiberio annos quatuor exegisset, vita excessit. Ipse solus annis duodecim et mensibus decem cum dimidio imperium gubernavit: cum Tiberio annis quatuor, mense uno minus, ita ut imperii ejus anni omnes sedecim sint, et menses novem cum dimidio. Justinus, quæcunque templa Justinianus magna usus liberalitate magnifice construxit, ea accessionibus, donariis et sacris vasis pluribus ipse exornavit. Et summam Magni templi testudinem collapsam, et quindecim cubitos sustulit, et decentissime, ita ut hodie cernitur, D restituit. Et cum pietatis esset studiosissimus, in vita quotidiana tamen perquam dissolutus fuit. Liber hic historiarum decimus septimus tempus complectitur sexaginta et quatuor annorum (1), cum ab orbe condito sexies millesimus nonagesimus octavus, a divina autem Domini nativitate quingentesimus nonagesimus tertius ageretur annus.

(1) Computatio annorum istorum cum aliis chronicis scriptoribus non concordat. Secundum quosdam enim obitus Justini in annum Domini 582, secundum alios in 576 incidit.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΗ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XVIII.

808 CAPUT I.

De imperatoris Tiberii imperio, qua imperiali dignitate et magnificentia fuerit.

Suscepta imperii administratione Tiberius ad partes omnes reipublicæ se convertit, ut cum disciplinam rectissime civilem restitueret, tum bellicis expeditionibus commodissime omnem Romani imperii ditionem recuperaret et constitueret. Fuit autem Tiberius procera corporis statura et vultu non solum inter principes viros, verum etiam omnes prope homines decentissimo. Ita ut forma quidem imperio dignus, animo autem placidus esset, et qui humanitate et misericordia quam maxime gauderet, ipso solum aspectu, ut ita dicam, omnes ad se invitans atque alliciens. Eas autem divitias et copias amplas sibi esse putabat, si prolixe non solum ad necessitatem, sed etiam ad abundantiam aliis largiretur. Nec ille respiciebat quid recipere petentem oporteret, sed quid imperatorem Romanorum dare deceret. Quod si auri quidquam ad eum perveniebat, violenter cum subditorum lacrymis collectum, adulterinum id et rubigine obductum esse existimabat. Proinde civibus ditionis suæ omnibus annuum etiam tributum remisit : **809** et quocunque agros Vadaarmanes expeditione sua vastaverat, immunitate et libertate summa donavit, ultra modum etiam et detrimenti accepti rationem. Magistratibus quoque et dignitates gerentibus largitiones illegitimas condonavit, quibus priores imperatores subditos ipsi suos vendere soliti fuerant : quas ob res et constitutiones edidit ne quid ejusmodi in posterum committeretur.

A

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου ἀρχῆς· καὶ ὡς βασιλικός τις καὶ μεγαλοπρεπὴς ἦν.

Ὑποζωσάμενος δὲ τὴν βασίλειον ἀρχὴν ὁ Τιβέριος, παντοῖος ἐγίνετο, τά τε τῆς πολιτείας μάλιστα ἀνορθοῦν, καὶ στρατηγίαις ἀρίσταις τὴν ὑπήκοον πᾶσαν ῥῶσαι καὶ ἀνακτήσασθαι. Ἦν δὲ ὁ Τιβέριος μέγιστός τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ὄψιν μάλα διαπρεπέστατος οὐ μόνον τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρώπων σχεδόν. Ὡς εἶναι τὸ μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος, τὴν δέ γε ψυχὴν ἤπιος, καὶ φιλανθρωπίᾳ μάλιστα χαίρων εἴπερ τις, κἀκ μόνης θέας πάντας ὡς εἰπεῖν δεξιούμενος. Ἡγεῖτο δὲ πλοῦτον μᾶλλον καὶ περιουσίαν λαμπρὰν ἑαυτῷ τὸ πλουσίως ἐπαρκεῖν οὐ τὸ πρὸς χρείαν μόνην, ἀλλὰ καὶ κατὰ
B
τὸ περιούσιον. Οὐ γάρ τοι διεσκοπεῖτο, τί χρεὼν εἴη λαβεῖν τὸν αἰτοῦντα, ἀλλ' ὃ βασιλεῖ Ῥωμαίων δοῦναι προσήκει. Εἰ δέ που καὶ χρυσὸς αὐτῷ ἧκε δάκρυσι καὶ βίαις ἐρανισθείς, τοῦτον δὲ ἄρα κίβδηλον καὶ ἰοῦ ἔμπλεων ᾤετο. Ἔνθεν τοι καὶ τῷ ὑπηκόῳ παντὶ ἐπέτειον ἀνῆκε δασμολογίαν· καὶ ὅσα τῶν κτημάτων Οὐαδααρμάνης ἐπιὼν ἐλυμήνατο, ἐς ὑπερβολὴν ἠλευθέρου, οὐ πρός τι μέτρον τῆς βλάβης. Αἵ τε παρὰ νόμον δόσεις τοῖς ἄρχουσιν ἐλάθησαν, αἷς οἱ πρώην βασιλεῖς τὸ ὑπήκοον διεπίπρασκον· ὧν χάριν καὶ ἐγγράφους ἐτίθετο διατάξεις, ὥστε μὴ πράττεσθαι ἀσφαλείᾳ τοῦ μέλλοντος.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ὡς Τιβέριος στρατὸν ἀξιόμαχον ἀθροίσας, διὰ Ἰουστίνου τῇ Περσῶν χώρᾳ προσβάλλει, καὶ πολλὰ τῶν φρουρίων ἐλευθεροῖ· καὶ ὡς ἐτελεύτα Χοσρόης.

Καὶ τοίνυν τοῖς οὐ καλῶς συλλεγεῖσι τῶν χρημάτων χρησάμενος ἐς δέον, πρὸς τὴν τῶν ὑπεναντίων μάχην περιφανῶς καθωπλίζετο· καὶ δὴ στρατὸν ἀθροίσας ἡρωϊκὸν ἔκ τε τῶν περὶ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν καὶ τῶν ἀμφὶ τὸν Ῥῆνον κατῳκημένων, ἔτι δὲ Μασσαγέτας Παίονάς τε καὶ Μυσοὺς σύναμα Ἰλλυριοῖς καὶ Ἰσαύροις, καὶ ἐκ τοῦ Σκυθῶν γένους ἀριστίνδην ἐπιλεξάμενος, ὡς ἑκατὸν χιλιάδας καὶ πεντήκοντα ἴλας ἱππέων ἀρίστων ἐκλέξασθαι, κατὰ Χοσρόου ἐξῄει, ἐκείνου εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ Δάρας ἅλωσιν ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν ἐλθόντος, καὶ τὸ θέρος διαβιβάζοντος· κἀκεῖθεν ἐπὶ τὴν Καίσαρος ὁρμᾷν σκοπὸν ἔχοντος, ἣ τοῦ τῶν Καππαδοκῶν ἔθνους προκαθημένη, τῶν περὶ αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἐκληρώσατο. Ἐς τοσοῦτον δὲ τὰ Ῥωμαίων ἧκε περιφρονεῖν, ὡς καὶ πρέσβεων ὡς αὐτὸν ἡκόντων, μηδὲ θέας ἀξιῶσαι· ἕπεσθαι δ' ἐπιτάξαι ἄχρι τῆς Καίσαρος· κἀκεῖσε γὰρ ἀκοῦσαί τε ὧν δέοιντο, καὶ τὰ περὶ τῆς πρεσβείας διασκεψάμενον, ἀπόκρισιν δοῦναι. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖσε ἐγένετο, καὶ τὸ Ῥωμαίων στράτευμα προλαβὸν ἐθεάσατο (στρατηγοῦντος Ἰουστινιανοῦ, ὃς ἀδελφὸς ἦν Ἰουστίνου τοῦ δειλαίως πρὸς Ἰουστίνου ἀνῃρημένου τοῦ αὐτοκράτορος· ἀκριβὴς δὲ καὶ οὗτος τὰ πολέμια ἦν, πρὸς μάχην τε τὸ στράτευμα παρετάσσετο· αἱ σάλπιγγές τε ἦχουν τὸ ἐνυάλιον, καὶ ὅσα δὴ σημεῖα μάχης ᾐώρητο), τόν τε στρατηγὸν καὶ θυμοῦ μετὰ τῆς ἐσάγαν εὐκοσμίας πνέοντα, καὶ ἄντικρυς φωνοῦντα, καὶ τοσαύτην ἵππον ἣν οὐδεὶς βασιλέων πώποτε ἐφαντάσθη, καταπλαγεὶς τοῖς πεπραγμένοις, πρὸς τὸ αἰφνίδιόν τε καὶ προσδοκίας πέρα, ἐκ βάθους στενάξας, βύθιον ἀνωλόλυξε, καὶ μάχης οὐκ ἤθελεν ἄρχειν. Τρίβοντι δὲ τὸν καιρὸν καὶ σοφιζομένῳ τὴν ἀναβολὴν, ὁ τοῦ δεξιοῦ κέρως τὴν ἀρχὴν ἐπιτετραμμένος Κοὺρς ὁ Σκύθης εἰσβάλλει. Καὶ μὴ οἵων τε Περσῶν τὴν ἀθρόαν αὐτοῦ προσβολὴν, τὴν δὲ κατ' αὐτοὺς τάξιν ἀπολιπόντων, πολὺς ἐγένετο φόνος τῶν ἐναντίων. Ἔπειτα τοῖς οὐραγοῖς ἐμπίπτει, ὅπου δὴ καὶ ἡ ἀποσκευὴ τοῦ τε Χοσρόου, καὶ τοῦ λοιποῦ ἀμφ' αὐτὸν στρατεύματος ἦν. Καὶ δὴ λαμβάνει τὰ ἐκείνου κειμήλια σύμπαντα, καὶ τὴν λοιπὴν ἐκείνου ἀποσκευὴν, ὁρῶντος μὲν Χοσρόου, ἀνεκτοτέραν δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἐπιστροφὴν τοῦ Κοὺρς ἡγουμένου. Ἀλλ' οὗτος ἐξάπινα μεγάλων χρημάτων κύριος γεγονὼς, καὶ τὰ σκευοφόρα τῶν ζώων σὺν τοῖς φορτίοις ἐπήγετο· ἐν οἷς καὶ τὸ παρ' ἐκείνοις σεβόμενον πῦρ, ὃ ἴσα Θεῷ λατρεύουσιν. Ἄδων δὲ παιᾶνα, τὸ Περσικὸν περιελαύνει στρατόπεδον, καταλαμβάνει δὲ τὴν σφετέραν παράταξιν περὶ λύχνων ἁφὰς, μήτε τῆς σφῶν τάξεως ὑπεκστάντων, μήτε Χοσρόου ἐπιόντος αὐτοῖς, μήτ' αὖ ἐκείνων μάχης ἠργμένων· ὀλίγων δέ τινων ἀκροβολισμῶν γεγενημένων, ἢ ἑνός που καὶ δύο ἐξ ἀμφοῖν τοῖν στρατοπέδοιν συμπλακέντων, ὥσπερ εἰωθὸς γίνεσθαι.

A

CAPUT II.

Ut Tiberius magno et forti exercitu coacto, et per Justinum in Persidem irruptione atque impetu facto, multa castella munitaque loca recuperaverit. Utque Chosroes sit mortuus.

Itaque pecunias non recte exactas in usum decentem convertens, ad bellum hostibus inferendum splendide se armavit : et exercitu heroico ex subalpinis populis, et Rhenum accolentibus gentibus, præterea ex Massagetis, Pæonibus, Mysis, una cum Illyricis et Isauris, atque etiam ex Scythis, optimis strenuissimisque quibusque viris delectis, ita ut centum millia et quinquaginta turmas fortissimorum equitum haberet (1), conscripto, expeditionem adversus Chosroen suscepit, cum
B illo statim, post Daras castellum captum, Armeniam ingressus esset, atque inde circa messis tempus ad Cæsaream contendere in animo haberet : quæ principem locum apud Cappadocum gentem sortita, primas inter urbes reliquas ferebat. Usque adeo vero jam res Romanorum contemnebat, ut etiam oratores qui ad eum venerant, in conspectum suum non admitteret, sed ad Cæsaream urbem eos se sequi juberet, ibidem postulata eorum auditurus, responsumque eis re deliberata daturus. Eo autem ubi pervenit, et exercitum Romanorum, qui eum prævenerat (quem Justinianus ducebat, frater Justini illius, a Justino imperatore miserandum in modum cæsi, rei bellicæ et ipse egregie peritus) conspexit, et jam tubæ classicum canebant, signaque militaria sublimia ferebantur, ac
C dux ipse una cum tam splendido apparatu animum magnum spirabat, atque ex adverso vociferabatur, equitatusque tantus aderat, quantum nemo unquam imperatorum in animo saltem est imaginatus : apparatu tanto et re tam subita atque inopinata consternatus, ex intimo pectore ductis suspiriis, altius indoluit atque ejulavit, neque pugnæ initium facere voluit. At ipso tempus prælii extrahente, atque arte et fraude dilationem texente, Curs Scytha, cujus curæ dextrum cornu commissum fuerat, impetum in eum facit. 810
Hujus vim confertam cum Persæ sufferre nequirent, ordinesque suos relinquerent, multi ex eis cæduntur. Deinde extremum hostium agmen Curs
D aggreditur, ubi instrumentum aulicum Chosroæ et exercitus ejus apparatus erat. Hic pretiosissimas quasque res ejus et instrumentum omne, ipso inspiciente et tolerante Chosroe, quod facilius is impressionem suam quam ipsius Curs sustineri posse existimaret, diripit. Et derepente ingentis pecuniæ dominus factus, jumenta quoque una cum impedimentis abducit : in quibus etiam, qui ab eis perinde atque Deus colitur, ignis erat. Et Curs Pæana canens, Persarum aciem circuit, et tandem circiter primam facem ad suos redit : qui adhuc ordines suos, sicuti acies structa fuerat, servabant, quod neque Chosroes aggressus eos es

(1) Evagr. lib. v, cap. 14.

set, nec ipsi initium pugnæ fecissent. Paucis vero velitaribus præliis, unis tantum aut binis ab utraque acie congressis, sicuti fieri assolet, commissis, Chosroes frequentes per noctem ignes accendit, nocturnum prælium experturus. Et cum Romanorum exercitus in duas partes divisus esset, nocte intempesta, vigiles earum copiarum quæ Borealem plagam versus excubabant, invadit : eisque repentina impressione dissipatis, exercitu universo Melitinem, quæ in propinquo erat, contendit : quam ab incolis et custodibus vacuam Persæ incendunt, seque ad Euphratem trajiciendum instruunt. Porro cum eos Romanorum copiæ a tergo consequerentur, saluti suæ timens Chosroes, elephante conscenso, fluvium tranat, et multos ex militibus suis in amne eo, qui illis pro sepulcro fuit, amittit. Hos suffocatos cum secum accepisset mature decessit. Hujusmodi ille summam pœnam postquam pro injuriis Romano imperio illatis persolvit, ulterius in partes Orientales est progressus, ubi ejuscemodi inducias, ut eum nemo aggrederetur, habuit. Justinianus autem cum exercitu omni Persidem est ingressus, ibique hieme transacta, qui ei resisteret, invenit neminem : atque exercitu non diminuto, circiter æstivum solstitium inde reversus, cum magna et præclara gloria, circa confinium, æstatis reliquum consumpsit. **811** Exinde Chosroes rebus desperatis, doloreque ingenti confectus, et fortunæ vicissitudine exanimatus, cum dedecore vitam amisit : et perinde atque sempiternam columnam atque monumentum fugæ suæ, legem illam, ne quis postea Persarum rex adversus Romanos exercitum duceret, post se reliquit. Ab eo regnum ad Hormisdam filium pervenit, de quo postea dicemus.

A Χοσρόης δὲ πυρὰ κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἀνάψας πολλὰ, νυκτομαχεῖν ἐπειρᾶτο. Εἰς δύο δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ διῃρημένου στρατεύματος, ἐν τῷ βαθεῖ τῆς νυκτὸς ἔπεισι τοῖς ἀμφὶ τὸ βόρειον μέρος νυκτοφυλακοῦσιν· ὧν διασκορπισθέντων τῷ ἀδοκήτῳ τῆς εἰσβολῆς, γειτονούσῃ τῇ Μελιτηνῇ ἀθρόον ἐμπίπτει· ἣ ἔρημος οἰκητόρων καὶ ἀφύλακτος καθεστῶσα, πίμπραται Πέρσαις, οἳ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Εὐφράτου διάβασιν παρεσκευάζοντο. Ὡς δὲ τὸ Ῥωμαίων ἀλισθὲν στράτευμα κατόπιν ἐφείπετο, δείσας Χοσρόης περὶ τὸ σώζεσθαι, αὐτὸς μὲν ἐπιβὰς ἐλέφαντι, τὸν ποταμὸν διεπεραιώσατο. Πολὺ δέ τι τοῦ περὶ αὐτὸν στρατεύματος τάφῳ τῷ ποταμῷ ἐχρήσατο· πολλοὺς δὲ καὶ τοῖς ὕδασιν ἐμπνιγέντας λαβὼν ᾤχετο. Καὶ τοιαύτην ὑστάτην Χοσρόης ποινὴν ἀνθ' ὧν εἰς Ῥωμαί-B ους ὑβρίσειε καταθέμενος, ἐπὶ τὰ πρόσω ἐχώρει τῆς ἕω· ἔνθα τὴν ἐκεχειρίαν εἶχεν, ὡς ἂν μή τις αὐτῷ ἐπίοι. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς σύναμα παντὶ τῷ στρατῷ εἰς τὴν Περσίδα εἰσβάλλει· καὶ τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος ἐκεῖσε διάγων, οὐδεμίαν ποθὲν ἀντίστασιν εὕρισκεν· καὶ μηδέν τι τοῦ στρατεύματος ἀποβαλὼν, ἀμφὶ θερινὰς τροπὰς ἐκεῖθεν ἐξῄει. Σὺν πολλῇ δ' εὐθείᾳ καὶ περιφανεῖ τῇ δόξῃ περὶ τὰ μεθόρια διετέλει θερίζων. Ἐντεῦθεν Χοσρόης τῷ πολλῷ τῆς καταχυθείσης λύπης ἐν ἀμηχάνῳ γενόμενος, καὶ τῇ παλιῤῥοίᾳ τῶν πραγμάτων ἀποπνιγεὶς, μετ' αἰσχύνης ἀπολείπει τὸ ζῆν· ὥσπερ τινὰ στήλην ἀθάνατον τῆς αὐτοῦ φυγῆς τὸν νόμον ἐκεῖνον θέμενος, μήποτε τοῦ λοιποῦ βασιλέα Περσῶν κατὰ Ῥω-C μαίων στρατεύεσθαι. Μετὰ δ' ἐκεῖνον ἐς Ὁρμίσδαν τὸν παῖδα διέβαινεν ἡ ἀρχὴ, περὶ οὗ ἐν τοῖς καθεξῆς μοι λελέξεται.

CAPUT III.

De terræmotu, qui Antiochiæ et in vico qui Daphne dicitur, fuit.

Tertius jam imperii Tiberii agebatur annus : et Antiochiæ rursum maximus terræ motus circa meridiem coortus, publicas et privatas ædes ad ipsa usque fundamenta disrupta concussit, minime tamen in terram prostravit. Ipsa vero universa Daphne, quasi succisivum ejus opus facta, corruit. Evenere tum alia quoque non solum Theopoli, verum etiam in urbe ipsa imperante, memoratu digna, quæ civitates eas maximis motibus concitatis conturbarunt atque perterruerunt. Quæ cum initium a zelo et æmulatione divina sumpsissent, convenientem etiam finem sunt consecuta.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Δάφνῃ γεγονότος σεισμοῦ.

Ἤδη δὲ τρίτον ἄγοντος τῇ ἀρχῇ Τιβερίου, ἀνὰ τὴν Ἀντιόχου πάλιν σεισμὸς ἐξαίσιος γεγονὼς κατὰ τὸ τῆς ἡμέρας μεσημβρινὸν, τά τε δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ τῶν οἰκημάτων μέχρι τῶν θεμελίων διαῤῥαγέντα, ἥκιστα μὲν εἰς γῆν ἔκλινε· σύμπασα δὲ ἡ Δάφνη πάρεργον αὐτῷ ἐγεγόνει. Καὶ ἄλλα οὐ κατὰ D τὴν Θεουπολιτῶν μόνον γέγονεν, ἀλλά γε δὴ καὶ κατ' αὐτήν τε τὴν βασιλεύουσαν, ἄξια λόγου καὶ διηγήσεως. Ἃ δὴ ταύτας ἀνετάραξέ τε καὶ ἐξεβάκχευσε μεγίστους θορύβους ἀνακινήσαντα, τὴν ἀρχὴν θεῖον ζῆλον ἐσχηκότα συμπράττοντα· διὸ προσῆκον καὶ τὸ πέρας ἐδέξαντο.

CAPUT IV.

De Anatolio mago, et ejus adversus Gregorium Theopolis episcopum fraudulentis insidiis.

Erat Theopoli Anatolius quidam (1), ex plebeiis ille quidem et ignavis unus, sed qui postea multis se et variis negotiis ingesserit, et Theopolitanorum res potissimum administrarit : qua ex causa in Gregorii, urbis ejus sacrorum antistitis, amicitiam

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ Ἀνατολίου τοῦ γόητος, καὶ τῆς κατὰ τοῦ Θεουπόλεως Γρηγορίου συσκευῆς.

Ἦν γάρ τις ἐν τῇ Θεουπολιτῶν Ἀνατόλιος, εἷς μὲν τῶν πολλῶν τὰ πρῶτα, καὶ ἐπιδιφρίων καθεστηκὼς, πολλοῖς δ' ἐς ὕστερον καὶ διαφόροις πράγμασιν ἑαυτὸν ἐπεισφρήσας, καὶ μάλιστα τῇ Θεουπολιτῶν αὐτὰ διῳκεῖτο· δι' ὧν καὶ φίλος Γρηγορίῳ τῷ τῆς

(1) Anatolius Antiochiæ diis sacrificavit. Evagr. c. 1.

Θεουπόλεω; τῶν ἱερῶν ἡγουμένῳ ἐγένετο · πυκνῶς τε παρ' αὐτὸν φοιτῶν, μείζω δύναμιν ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμνᾶτο σχολῆς. Οὗτος τοίνυν ὁ Ἀνατόλιος εἰδώλων θυσίαις προσανέχειν διελεγχθεὶς, ἐξάγιστός τις σὺν ἄλλοις δεινῶν ἀτοπήμασι φωρᾶται συνισχημένος. Δώροις δὲ τὸν τῆς ἕω ἡγούμενον μετελθὼν, παραδραχὺ σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν διέδρα. Πολλοὶ γὰρ σὺν αὐτῷ ἑάλωσαν τῷ μιάσματι, εἰ μὴ τὸ πλῆθος διαταραχθὲν, τὸ σκέμμα διέλυσεν. Ἐπετώθαζον δὲ καὶ τὸν ἱερέα, ὡς ἄρα εἴη καὶ αὐτὸς τοῖς ἀλιτηρίοις κεκοινωνηκώς. Καί τις δαίμων ταραξίας καὶ ἀλιτήριος ἐνίους ἀνέπειθεν, ὡς εἴη καὶ θυσίαις σὺν Ἀνατολίῳ χρησάμενος. Καὶ μικροῦ ἂν διεφθάρη Γρηγόριος μεγάλα κατ' αὐτοῦ ὀργῶντος τοῦ δήμου · καὶ ἐπὶ τόσον τὰ τῆς φήμης διέδραμεν, ὡς καὶ τὸν βασιλέα Τιβέριον, μὴ δι' ἄλλου, ἀλλὰ δι' αὐτῆς Ἀνατολίου φωνῆς τἀληθὲς θηρᾶσαι θελῆσαι τῆς μέμψεως · καὶ δῆτα κελεύει τόν τε Ἀνατόλιον καὶ οἳ σὺν αὐτῷ ἥλωσαν, ἀνὰ τὴν βασιλέως ἐλθεῖν. Ἃ δὴ μεμαθηκὼς Ἀνατόλιος, τῇ τῆς Θεομήτορος εἰκόνι ἐκεῖσέ που ἐν τῇ εἱρκτῇ καλωδίῳ ᾐωρημένῃ ἐκτρέχει ὀπίσω στρέψας τὼ χεῖρε, ὡς δῆθεν ἱκετεύων τε καὶ δεόμενος. Ἡ δὲ ἅμα μὲν τὸν ἐναγῆ καὶ ἐξάγιστον ἐκεῖνον μυσαττομένη, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἀλιτήριον ἐξελέγχουσα, εἰς τοὔπισθεν παντάπασιν ἀπεστράφη. Θαῦμα φρίκης μεστὸν καὶ ἐσαεὶ μνημονεύεσθαι ἄξιον · ὃ δὴ πάντες οἵ τ' ἔμφρουροι καὶ οἱ τὴν φυλακὴν ἐπιτετραμμένοι κατεῖδόν τε καὶ τοῖς πᾶσιν ἀνήγγειλαν. Ἡ δ' εἰκὼν καί τισι τῶν πιστῶν ἑωράθη πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἐκδίκησιν αὐτοὺς ἐρεθίζουσα, φάσκουσα ὡς ἄρα εἴη ἐνυβρίσας σφόδρα τῷ ταύτης υἱῷ Ἀνατόλιος. Ὡς δὲ κατὰ τὴν Βύζαντος ἐγεγόνει μαστίγων τε ταῖς ὑπερβολαῖς αἰκισθεὶς, οὐδέν τι κατὰ τοῦ ἱερέως ἐξεῖπεν. Ἐπίσης δὲ κἀκεῖσε μειζόνων κακῶν καὶ στάσεως αἴτιος τῷ δήμῳ ἐγένετο. Καὶ γὰρ ψήφων δοθέντων ἐνίους ἐξοστρακίζεσθαι καὶ μὴ ἀναιρεῖσθαι, ὁ δῆμος τῷ θείῳ ζήλῳ ἀναφλεγεὶς, τὸ πᾶν συνέχεεν ἐκταράσσων · ἀγριαίνων τε καὶ χαλεπαίνων τοὺς ἐξοστρακισθέντας ἀναρπάστους ποιήσας καὶ ἀκατίοις ἐνθέμενος, ζῶντας πυρὶ κατηκόντιζε. Τοιαύτην τοῦ δήμου ψῆφον ἐξενεγκόντος, διελοιδοροῦντό τε ἅμα βασιλεῖ, καὶ πολλὰ τοῦ σφῶν ἱερέως Εὐτυχίου κατεβοῶντο, ὡς τὴν πίστιν καταπροϊεμένων, οἳ καὶ τὸν Εὐτύχιον διαχρήσασθαι ἔμελλον · καὶ τοὺς τὴν ζήτησιν ἐπιτετραμμένους πάντῃ περιιόντες καὶ τούτους ἀνερευνώμενοι · εἰ μὴ ἡ τὸ πᾶν διέπουσα θεία πρόνοια ἐκείνους μὲν ἐκ μέσου τούτων ἀνήρπασε, τὸ δὲ ζέον τοῦ τοσούτου πλήθους καταβραχὺ ἔσβεσε, μηδενὸς ἀτοπήματος γενομένου. Ὁ δ' Ἀνατόλιος θηρίοις τὰ πρῶτα κατὰ τὸ ἀμφιθέατρον ἐκδοθεὶς καὶ ἱκανῶς ἐκείνοις διασπαραχθεὶς, ἔπειτα ἀνεσκολοπίζετο, μηδ' οὕτω τῶν ἀνοσίων ἔργων λύσιν εὑράμενος · τὸ γὰρ ἐξάγιστον ἐκείνου σῶμα [οἱ λύκοι] τὸ μή ποτε ἱστορίᾳ δοθὲν καταγαγόντες ἐκεῖθεν, θοίνην ἑαυτοῖς διενείμαντο. Καί τις δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ παρὼν, προεφοίβαζε τὰ ἐπ' αὐτῷ γενησόμενα. Καὶ γάρ πως ἔλεγε καθ' ὕπνους ἰδεῖν ὡς ἡ κατὰ Ἀνατολίου ψῆφος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῷ δήμῳ διακριθήσεται · καί τις δὲ μέγας τῶν

A pervenit.. Et cum eo nomine frequentius ad eum iret, potestatem majorem ex ejus consuetudine est consecutus. Anatolius iste crimine sacrificiorum diis oblatorum accusatus, una cum aliis, ut sacer et exsecrabilis, res graves et absurdas admisisse compertus est. Cæterum cum Orientis præfectum donis expugnasset, parum abfuit quin una cum popularibus suis (multi namque cum eo piaculi ejus participes capti fuerant) evaserit. Multitudo autem, motu concitato, consilio tali obviam iit. Illusit ea antistiti quoque, quasi et ipse detestandorum illorum hominum socius esset. **812** Et dæmon quidam seditiosus et pestilens nonnullis persuaserat, quod Gregorius etiam cum Anatolio sacrificasset. Atque is prope a plebe vehementer B infesta et irata interfectus est. Et in tantum fama ejus rei increbuit, ut Tiberius quoque imperator non aliter atque per ipsius Anatolii vocem, criminis ejus veritatem investigare voluerit. Itaque Anatolium, et qui cum eo capti erant, Constantinopolim venire jubet. Quod ubi Anatolius cognovit, ad Dei Genitricis imaginem in carcere alicubi ex funiculo dependentem, versis in tergum manibus, procurrit, supplicantis scilicet et deprecantis in morem. At illa impurum et exsecrandum illum detestans, simul et criminis tanti arguens, totam se ab eo avertit : miraculo medius fidius horrendo, et memoria sempiterna digno : quod captivi omnes, qui in custodia servabantur, et quibus cura C carceris commissa fuerat, oculis ipsi suis viderunt, et omnibus renuntiarunt. Imago ipsa fidelibus etiam quibusdam conspecta est eos ad contumeliam suam vindicandam concitare, Filio suo ab Anatolio contumeliose injuriam factam esse dicens. Postquam vero Byzantium Anatolius venit, et flagris quam maxime tortus est, nihil est contra episcopum prolocutus. Verum ibi quoque magnorum malorum et seditionis populo ipse cum popularibus suis causa fuit. Cum namque quosdam, sententiis ferendis, non jugulandos, sed ostracismo multandos esse judicatum esset, plebs zelo divino accensa, universam urbem turbulento motu replevit : sæviensque et graviter eam rem ferens, eos qui ad exsilium damnati fuerant, raptos, et D piscatoriis navibus impositos, igni vivos combussit. Et cum populus ejusmodi sententiam tulit, tum convicia etiam in imperatorem jecit, et adversus episcopum suum Eutychium vociferatus est, perinde atque illi fidem abjecissent. Quin multitudo Eutychium quoque, eosque quibus quæstio mandata fuerat, in locis omnibus, investigatos interfecisset, nisi quæ omnia gubernat divina Providentia, illos quidem e medio subripuisset, ferocientis autem multitudinis ardorem paulatim ita restinxisset, ut nihil absurdi committeretur. Porro Anatolius bestiis primum in amphitheatro objectus, et abunde ab illis dilaniatus, in crucem postea est actus. Verum ne sic quidem impiorum flagitiorum pœna est defunctus. **813** Siquidem

exsecrandum illius corpus (quod nunquam historiis proditum est) lupi inde detractum devorarunt. Quidam vero Antiochiæ fuit, qui res eas illi obventuras divinavit. In somnis enim se vidisse dixit, Anatolii complicumque ejus judicium plebi, quæ de eis sententiam ferret, commissum esse. Vir præterea magnus, imperialibus ædibus præfectus, quamvis Anatolium defenderet, prolocutus tamen est, conspectam sibi esse Dei Matrem vehementer se objurgantem, et talia fere dicentem : Quousque tandem Anatolium propugnas, qui tam impudenter supra modum in me et Filium meum illusit? Sed hæc hactenus.

βασιλικῶν οἰκιῶν προεστώς, καίπερ τὸν Ἀνατόλιον περιποιούμενος, ἐξεῖπεν, ὡς θεάσαιτο τὴν Θεοῦ μητέρα σφοδρότερον ἐπιτιμῶσαν, καὶ ταῦτα ὡσανεὶ ἐπιλέγουσαν· Μέχρι τίνος ἀντιποιῇ τοῦ Ἀνατολίου, οὕτως ἔς τε τὸν ἐκείνης παῖδα καὶ ἐς αὐτὴν ὑπερφυῶς παροινήσαντος ; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

CAPUT V.

Ut Tiberius ducem Orientis legerit Mauricium, eumdemque deinceps moriens imperatorem creaverit.

Tiberius porro ubi Justinianum non eadem fortuna, qua antea, rem adversus Barbaros gerere cognovit, illi quidem præfecturæ Orientalis dignitatem, post Justini obitum, abrogavit, et imperatoria corona dudum sumpta, ducem alium militarium in Oriente ordinum creavit Mauricium, qui paulo post successor etiam Tiberii fuit. De eo mox loco suo dicemus. Qualis enim et quantus fuerit, ex imperio ejus colligendum, quod virum eum clarius manifestiusque hominibus exhibuit, cum illi summam quodcunque vellet, arbitrio suo faciendi potestatem dedisset. Qua re etiam factum, ut domesticæ ejus res et arcanæ in publicum proferrentur. Hic igitur Mauricius, copiis militaribus receptis, ultra Romani imperii fines progressus, et quæcunque erant idoneo commodoque loco Persis castella adortus, ea cepit : tantamque prædam inde egit, ut urbibus et insulis et agris, quicunque deserti antea fuissent, colonos imponeret, et quæ a multo tempore vacuæ jacuissent terræ, eas ad fructum ubertim ferendum cultura præpararet. Ex eis colonis strenuas etiam et fortes conscripsit copias, quæ contra alias quoque gentes egregium bello robur ostenderunt. Effecit is etiam ut domus universæ servis complerentur, et ut in abundanti rerum omnium copia, levi facile pretio omnia vænirent. Conflixit quoque cum fortissimis quibusque inter Persas viris, imperatoriaque arte celeberrimis : cum Tamichosroe videlicet illo,
814 et Adaarmane, qui cum validissimis exercitibus cum eo sunt congressi. Sed enim quomodo ille, et quid prælio cum illis commisso gesserit, in præsentia mihi dicere facile non est, ad alia quæ instituti nostri sunt, properanti. Tum quidem in ipsa pugna Tamichosroes non equidem Romani exercitus virtute, sed religione sola et sincera in Deum fide ipsius ducis cecidit. Adaarmanes autem prælio excedens, habenis omnibus quam maximis laxatis fugit, non paucis suorum amissis : cum quidem Alamundarus qui Scenitas Barbaros ducebat, victoriam prodidisset : quippe qui Euphratem trajicere, et Mauricio in prælio adesse, contra Scenitas Arabes pugnanti, noluerit. Ea namque Arabum gens invicta maxime, equis celerrimis, ventisque ipsis velocitate simillimis insidens, sicubi conclu-

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Ὡς ὁ Τιβέριος στρατηγὸν τῆς ἕω χειροτονήσας Μαυρίκιον, εἶτα τελευτῶν, καὶ εἰς τὴν βασίλειον ἀρχὴν προεβάλλετο.

Τιβέριος δὲ ἐπεὶ τὸν Ἰουστινιανὸν μὴ παραπλησίᾳ χρώμενον τύχῃ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐμάνθανε, παραλύει μὲν τῆς ἐν τῇ Ἕῳ ἀρχῆς μετὰ τελευτὴν Ἰουστίνου· καὶ τὸν βασιλικὸν περιθέμενος στέφανον, στρατηγὸν ἕτερον τῶν κατὰ τὴν Ἕω ταγμάτων ἐχειροτόνει Μαυρίκιον· ὃς μικρὸν ὕστερον καὶ διάδοχος Τιβερίου καθίστατο· περὶ οὗ τὰ πρόσφορα μικρὸν ὅσον οὔπω διαληψόμεθα. Ὅσος γὰρ καὶ οἷος γέγονε, τῇ βασιλείᾳ μᾶλλον φυλακτέον αὐτὸν, ἢ τὸν ἄνδρα τελεώτερον καθυπέδειξε, τὸ αὐτεξουσίως δρᾷν παρασχοῦσα· ὃ δὴ καὶ τὰ ἔνδον ἐκείνου μᾶλλον ἀνέπτυξε. Καὶ τοίνυν οὗτος τὰς δυνάμεις ἀνειληφὼς, κατὰ τὰς ὑπερορίους ἐγεγόνει τῶν πόλεων· καὶ ὅσα Πέρσαις ἐπικαιρότατα φρούρια, προσπεσὼν εἷλε, καὶ τοσαύτην λείαν περιεβάλλετο, ὡς τὰ σκυλευθέντα πόλεις τε καὶ νήσους καὶ ἀγροὺς ὁλοκλήρους οἰκίσαι, τῷ πρώην χρόνῳ ἔρημα γεγονότα· καὶ τὴν ἐκ πολλοῦ ἀγεώργητον γῆν πολλῷ καρπῷ βρίθειν παρασκευάσαι, στρατιάν τε ἐξ αὐτῶν γενναίαν μάλα καὶ ἀνδρικὴν καταστήσασθαι, ἃ δὴ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν γεννικὴν τὴν ἅμιλλαν ἐνεδείξαντο· οἰκίας δ' ἁπάσας οἰκετῶν πληρωθῆναι, ῥᾳδίως καὶ εὐώνως τῷ πολλῷ πλήθει πάντων τὴν ὠνὴν καταβαλλομένων. Συμπλέκεται δ' εἰς μάχην καὶ τοῖς ἀρίστοις μάλα Περσῶν, καὶ ἐπὶ στρατηγίᾳ τὸ διαβόητον ἐσχηκόσι, τῷ τε Ταμιχοσρόῃ ἐκείνῳ, καὶ Ἀδααρμάνῃ, μετ' ἀξιομάχων ἐπελθόντων τῶν στρατευμάτων. Ἀλλ' ὅπως μὲν καὶ τί αὐτῷ διεπράχθη τούτοις ἀντιπαραταξαμένῳ ἐμοὶ μὲν γράφειν οὐκ εὐχερὲς πρὸς ἕτερα τοῦ σκοποῦ μοι βλέποντος· τέως δ' οὖν πίπτει μὲν ὁ Ταμιχοσρόης κατὰ τὴν συμβολὴν· οὐκ ἀνδρίᾳ τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ, πίστει δὲ τῇ εἰς Θεὸν ἀκραιφνεῖ καὶ εὐλαβείᾳ μόνῃ τοῦ στρατηγοῦ. Ὁ δ' Ἀδααρμάνης σφαλεὶς τῇ μάχῃ, ἀνεὶς τὰς ἡνίας ὅλας ἀνακράτος ἔφευγεν, οὐκ ὀλίγους τῶν σφετέρων ἀποβαλών· καὶ ταῦτα Ἀλαμουνδάρου, ὃς τῶν Σκηνητῶν βαρβάρων ἡγεῖτο, καταπροδόντος τὴν νίκην· ἅτε δὴ μὴ ἑλομένου τὸν Εὐφράτην διαπερᾷν, καὶ συμμαχεῖν Μαυρικίῳ, τὴν ἅμιλλαν πρὸς τὸ σκηνικὸν τῶν Ἀράβων πεποιημένῳ. Καὶ γὰρ τὸ τοιοῦτον τῶν Ἀράβων φῦλον ἀκαταγώνιστον μάλιστα, ἵπποις ὠκύποσιν ἐποχούμενον, καὶ ἀνέμους διαθέον ἐπίσης, οὔτε καταλαμβανόμενον, εἴ που γένοιτο ἐγκλεισθῆναι, μάλιστα δὲ καὶ ταῖς ὑπαγωγαῖς τοὺς ἀπεναντίας προφθάνον. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Θεοδωρίχου, ὃς τῶν Σκυθι-

A κῶν ταγμάτων ἡγεμὼν ἐτύγχανεν ὤν, ἄγχιστα δὴ τῆς μάχης γεγενημένου, ἔξω τε βελῶν ὡς μάλιστα καθεστῶτος, καὶ σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἀνακράτος χρησαμένου φυγῇ· ἐπανήκων δ' ἐκεῖθεν ἐπὶ λαμπροῖς τοῖς τροπαίοις, θρίαμβον κατῆγε, καὶ διὰ πάσης ἤγετο γλώσσης. Ὁ δ' ὧδ' ὑπερβαλλούσης τιμῆς προϊὼν, καὶ ἐς τὴν βασίλειον περιωπὴν ἄνεισι· Τιβερίου πρὸς τῇ τελευτῇ καθεστῶτος, τήν τε παῖδα Αὐγούσταν καὶ τὴν ἀρχὴν ἀντὶ φερνῆς παραδεδωκότος αὐτῷ· ὀλίγον μὲν ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ διαγεγονότος ἐνιαυτὸν, ἀγήρω δὲ μνήμην τῷ παντὶ καταλείψαντος χρόνῳ, οἷς εὖ πράττων τὸν βίον ἐγένετο· ἃ λόγῳ περιλαβεῖν οὐ πάνυ τοι ῥᾴδιον καταφαίνεται· μέγιστον δ' αὐτῷ τῶν πεπραγμένων, καὶ ὃν τῇ βασιλείᾳ καταλελοίπει κλῆρον, τὴν τοῦ θαυμαστοῦ Μαυρικίου ἀνάῤῥησιν· ὃς καὶ τὰς προσούσας κλήσεις ἐκείνοις
B διένειμε· τὸν μὲν Μαυρίκιον καὶ Τιβέριον προσειπὼν, τὴν δὲ Αὐγούσταν καὶ Κωνσταντῖναν προσαγορεύσας. Καὶ τοίνυν ὅτ' ἐδόκει Τιβέριον τῆς ἐντεῦθεν λοιπὸν λήξεως μεταβήσεσθαι, καὶ τοῖς τῆς φύσεως καὶ αὐτὸν ὑπείκειν θεσμοῖς, μελαίνης ἐπικειμένης χολῆς, Μαυρίκιος μὲν ἀνηγορεύετο· καὶ νεάζων τῇ ἁλουργίδι, τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίας καὶ τιμῆς μετελάγχανε. Καὶ γὰρ φοράδην ἀχθεὶς ὁ Τιβέριος, τῇ ὑπαίθρῳ τῶν βασιλείων αὐλῇ τὸν τῆς ἱεραρχικῆς καθέδρας ἐπειλημμένον συγκαλέσας (Ἰωάννης δὲ τηνικαῦτα τοὺς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔτι διΐθυνεν οἴακας), πρὸς δὲ καὶ τὸν ξύλλογον τῶν ἱερῶν ἀξιωμάτων ἀθροίσας, τήν τε περὶ αὐτὸν δορυφορίαν καὶ φυλακὴν, καὶ ὅσοι δὴ τῇ βασιλείῳ τιμῇ συντετάχαται, ἀλλὰ μὴν
C καὶ ὅσον τοῦ δήμου ἐπίσημον, γλῶτταν ἑαυτοῦ ἐποιεῖτο τὸν Ἰωάννην, ἄνδρα ῥήτορα καὶ νόμων ἴδριν Ῥωμαϊκῶν, ὃς διάτομον γλῶτταν αὐχῶν, μεγαληγορῶν διετέλει τὰ βασιλέως· ὃν ἐπιχωρίῳ φωνῇ Ῥωμαῖοι κοιαίστωρα ὀνομάζουσι. Παρῆν γοῦν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ τοῦ νέου βασιλέως χειροτονίᾳ ἅμα τῇ παιδὶ Κωνσταντίνῃ, ἣν Μαυρικίῳ βίου καὶ τύχης ἅμα κοινωνὸν ἐποιεῖτο· πρινὴ γοῦν ἐγχειρίσαι τὴν ἀνάῤῥησιν, τῷ συλλόγῳ τῶδε διωμιλήσατο·

A datur, non capitur, et locis ad insidias capiendis hostes facile prævenit. Sed et Theodericus, Scythicorum (1) ordinum dux, in pugna non affuit, verum extra telorum jactum quam maxime consistens, se cum suis effusæ fugæ commisit. Ab ea victoria cum amplissimis tropæis reversus, triumphum egit, atque omnium hominum ore celebratus est. Summi vero honoris via progressus, etiam ad imperiale fastigium conscendit, cum Tiberio jam vitæ finis adesset, qui illi filiam Augustam, et cum ea loco dotis imperium ipsum dedit. Non ille quidem longo admodum tempore in imperio transacto, sed monumento tamen sempiterno ad ævum omne relicto, per res quas per vitam bene egit. Eas vero verbis complecti, non ita facile
B videtur. Maximum autem probe ab eo gestorum, et quasi quædam hæreditas, quam imperio post se reliquit, illud est, quod Mauricium, virum admirandum, imperatorem renuntiavit. Quin etiam nomina sua genero et filiæ indidit, Mauricio quidem Tiberii, Augustæ vero Constantinæ nomine imposito. Itaque cum Tiberius videret, ex hac deinceps vita sibi migrandum, naturæque legibus cedendum esse, atra illum bili affligente, Mauricius imperator dictus, purpura conspicuus honorem et dignitatem meræ summæque potestatis recepit. **815** Tiberius etenim in hypæthram illam imperialis palatii aulam progressus, antistitem sacrorum (Joannes autem tum adhuc Ecclesiæ clavum gu-
C bernabat) eo evocavit, atque insuper conventum sacrarum dignitatum coegit, satellitumque suorum et corporis custodum, eorum quoque qui imperiali honori accensentur. Tum autem quicunque in populo præclari erant, ad se accivit, ubi nomine ejus Joannes verba fecit, orator egregius, et Romanarum legum peritus, et propter insignem eloquentiam imperatoris jussa pro concione exponere solitus, quem vernacula lingua Romani quæstorem dicunt. Aderat igitur imperator ipse in novi principis electione, una cum filia Constantina, quam Mauricio vitæ simul et fortunæ sociam dederat. Prius autem quam imperatoris novi renuntiatio promulgaretur, ad conventum eum ita verba fecit:

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Δημηγορία Τιβερίου τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῇ ἀναῤῥήσει Μαυρικίου ῥηθεῖσα τῷ πλήθει.

D « Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ὄνομα πολυθρύλλητον ἅπασιν ἔθνεσι, καὶ δι' εὔκλειαν δόξης τοῖς ἁπάντων στόμασι περικείμενον· νῦν μεγάλαι τῶν ὠδίνων φροντίδες ἐμοὶ περιίστανται. Ἡ μὲν γὰρ ἃ καταλιπεῖν δέον καλῶς διαθεῖναι ἐπείγουσα· ἡ δ' ἐκταράττει τῇ μεταθέσει τῆς διαζεύξεως. Κατεπείγει γὰρ τῆς ἐνθένδε βιοτῆς τοὺς λόγους παραθέσθαι τῷ τῶν ὅλων δημιουργῷ. Καί γε νῦν ἐμοὶ ἡ πάλαι παῤῥησία καὶ ἄδεια περιδεὴς μοι μάλα καθίσταται. Οἷς γὰρ ἀφθονία τῆς ἐξουσίας πρόσεστι, πλείω δὴ καὶ τὰ σφάλματα εἰκὸς ἕπεσθαι. Ἀλλ' ὅμως αἱ περὶ τῆς βασιλείας ἡμῖν ὀξύτερον ἐπιβάλλουσιν, οὐχ οὕτω

CAPUT VI.

Oratio Tiberii imperatoris in electione et designatione Mauricii, ad populum dicta.

« Viri Romani, præclarissimum apud omnes gentes nomen, et propter amplitudinem gloriæ omnibus omnium linguis celeberrimum: magnæ me nunc curæ et sollicitudines circumstant. Quarum alteræ, ut quæ me relinquere oportet, ea recte constituam, adurgent: alteræ vero, migratione ipsa, qua a vobis disjungar, exterrent. Ea namque rationem actæ hic vitæ universitatis hujus conditori reddere cogit. Et nunc usurpata mihi dudum libertas et securitas in timiditatem ingentem est conversa. Quibus etenim prolixior est faciendi quæ velint potestas, eos peccata plura solent consequi,

(1) Hic quoque Gotthi Scythæ dicuntur.

Sedenim quam de imperio concepi curam, acrius me urget, ut videlicet non temere quidvis de republica decernam, sed qui eam recte administret, substituam. Quandoquidem nec mihi imperium ad voluptatem et delicias corporis consectandas commissum fuit. Neque vero fortuna tantum animum meum angit, verum etiam natura ipsa. Eodem enim et imperium et conjux et liberi concurrunt. Nam imperium sapientem gubernatorem requirit, conjux viduitatis curatorem æquissimum, liberi porro, qui eos ducat et defendat, tutorem, propter ætatis imbecillitatem, et naturæ, maxime muliebris, infirmitatem. Cæterum naturæ sæpenumero contemno necessitudinem, morbo ingruente: **816** despicio etiam liberos, et conjugem nihili facio, mihique jam mori videor, et sollicitudinis ejusmodi libertatem consequor. Vix autem cogitationes tales depono, cum mihi imperii cura incessit. Non solum enim certaminum omnium multo maximum est, creditum sibi sceptrum pro eo atque par est conservare, verum etiam hæreditatem imperii, ita ut decet, ad eos quos oportet, transmittere. Equidem æquum esse admodum arbitror, decessoribus principibus successores debere esse præstantiores, ut illorum errata isti corrigant. Quod nisi fiat, imperii ipsius ditionem omnem, propterea quod imbecillibus fundamentis nitatur, labi et corruere necesse est. Talibus curis cum animus meus conficeretur, ea quæ res omnes respicit Providentia, laboribus nostris succurrit, consiliumque nostrum auspicata, auctoritate sua confirmavit, et eum qui post me magnifice imperaturus est, declaravit: Mauricium istum, virum rei Romanæ perquam utilem et commodum, qui plura et magna certamina pertulit, et quasi quemdam arrhabonem, ut ita dicam, futuræ suæ de civibus subditisque curæ et providentiæ apud rempublicam deposuit. Hunc ipsum hodie imperatorem conspicietis. Tanta autem persuasione et fiducia illum maximæ omnium administrationi adhibeo, haudquaquam mente claudicans, aut errans, ut non modo imperium ei, verum etiam filiolam credam, pignore tanto naturæ ipsius, bono vos animo esse jubens. Id quod velut consolationis viaticum, mecum mihi laturus ad longam istam, unde reverti non liceat, migrationem videor. Vos ipsi autem idonei et fide digni pulcherrimæ hujus ordinationis testes mihi estis, ex eo quod eorum qui imperium nostrum dudum administrarunt, et hujus præcipue viri periculum fecistis, qui prudentissime nos est consectatus. Tu vero, Maurici, pulcherrimum mihi epitaphium imperium tuum facere perge, et sepulcrum meum virtutibus tuis exorna (1), neque spem eorum qui tibi concrediti sunt, per dedecus fallens, neque virtutes ipse tuas oblivioni tradens, et veluti pristinam animi tui generositatem fugiens. Proinde potestatis insolen-

A ταύτην ὡς ἔτυχε καταθέσθαι, ἀλλ' ὅς ἂν αὐτὴν καλῶς διακυβερνήσειεν. Ἐπεί τοί γε οὐδ' ἐμοὶ κατηγγύηται ἐπί τε τῇ τρυφῇ καὶ κολακείᾳ τοῦ σώματος. Τρύχει δέ με οὐχ ἡ τύχη μόνον, ἀλλὰ καὶ φύσις αὐτή. Ἐν ταυτῷ γὰρ ἥ τε βασιλεία καὶ ἡ γυνὴ καὶ παῖδες ἐπιτίθενται· ἡ μὲν σοφὸν ἡγεμόνα ζητοῦσα, γυνὴ δὲ χηρείας κηδεμόνα ἐπιεικέστατον· οἱ δὲ παῖδες, χειραγωγοῦ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας προβεβλημένοι, καὶ μάλιστα τὸ τῆς θηλείας φύσεως ἀσθενέστατον. Ἀλλὰ τὸν μὲν τῆς φύσεως περιφρονῶ πολλάκις δεσμὸν, ἐπικειμένης τῆς νόσου· ὑπερορῶ δὲ καὶ παίδων, καὶ παρ' οὐδέν μοι τὸ γύναιον, δοκῶν ἤδη τεθνάναι, καὶ λαγχάνων τῆς τοιᾶσδε προμηθείας τὸ ἐλευθέριον. Οὔπω δὲ ταῦτ' ἀποτίθεμαι. Καὶ ἡ περὶ B τῶν σκήπτρων εἰστρέχει φροντίς. Οὐ γάρ τοι μόνον ἀγώνων ἐστὶν ὁ μέγιστος τὸ ἐμπιστευθὲν σκῆπτρον προσηκόντως διατηρῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ δεόντως παραπέμψαι τὸν κλῆρον οἷς χρή. Ἔμοιγε μάλα λελόγισται δίκαιον τῶν προτέρων ἡγεμόνων εἶναι τοὺς δευτέρους ἀμείνους, ὡς ἂν οἷς ἐκείνοις συνέβη σφαλῆναι, οὗτοι τὴν σφετέραν διόρθωσιν ἀπαγάγωσιν. Εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ σύμπαν τὸ ὑπήκοον ἀνάγκη διολισθαίνειν ἀδρανεῖ κρηπῖδι τὴν βασιλείαν ἑδράσαντι. Τοιαύταις φροντίσιν ἐκδαπανῶντί μοι τὴν ψυχὴν, ἡ πάντων ἔφορος Πρόνοια ἐπίκουρος ἡμῖν τῶν πόνων γίνεται, καὶ ταῖς ἡμῶν βουλαῖς αἴσιον τὸ κῦρος ἐπάγει· καὶ τῶν μετ' ἐμὲ βασιλεύσοντα λαμπρῶς ἀναδείκνυσι· Μαυρίκιον τουτονὶ, ἄνδρα λυσιτελῆ μὲν τοῖς Ῥωμαίων γενόμενον πράγμασι, πολλούς τε καὶ μεγά- C λους ἀγῶνας διενεγκόντα· ὡς ἄν τις εἴποι, ἀῤῥαβῶνας οἷόν τινας προκατατιθέμενον τῆς ἀμφὶ τὸ ὑπήκοον αὐτῷ ἐσομένης προνοίας. Τοῦτον τοίνυν αὐτοκράτορα τήμερον ὄψεσθε· οὕτω δὲ πεποιθώς εἰμι, καὶ θαῤῥούντως ἐπιβάλλω τῇ μεγίστῃ τῶν διοικήσεων μηδαμῶς χωλεύων κατὰ διάνοιαν, ὡς οὐ μόνον τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ τὸ θυγάτριον τούτῳ καταπιστεύω, τηλικούτῳ φύσεως ἐνεχύρῳ θαῤῥύνων ὑμᾶς. Ὃ δή μοι καὶ ἐφόδιον ψυχαγωγίας ἀποίσεσθαί μοι δοκῶ τῆς μακρᾶς καὶ ἀνυποστρόφου ἐκδημίας. Ὑμεῖς δέ μοι μάρτυρες ἀξιόχρεῳ τῆς καλλίστης τῆσδε συντάξεως· ἐξ ὧν τε ἡμῶν πάλαι ποτὲ ἐπειράθητε τὴν ἡγεμονίαν ἡνιοχούντων, καὶ τουτονὶ συμπαρομαρτοῦντος λίαν ἡμῖν ἐμφρονέστατα. Σὺ δέ μοι, Μαυρίκιε, κάλλιστον ἡμῖν ἐπιτάφιον τὴν σὴν D βασιλείαν ποιῶν διατέλει· καὶ τὸν ἐμὸν τάφον ταῖς σαῖς ἀρεταῖς διακόσμει· μήτε τὰς τῶν σοι πεπιστευκότων αἰσχύνων ἐλπίδας, μήτ' ἀρετῶν ἐπιλελησμένος τῶν σῶν, καὶ τοῦ πρὶν εὐγενοῦς τῆς σῆς ψυχῆς ὡς μάλιστα δραπετεύων· ὅθεν καὶ χαλίνου λόγῳ τὸ τῆς ἐξουσίας ἀγέρωχον, καὶ φιλοσοφίᾳ τὸ τοῦ κράτους σκάφος οἰάκιζε. Ἡ γὰρ βασιλεία χρῆμά τι τῶν ὑψηλῶν μετέωρον, ἐς μέγα τὸν ταύτης ὑπερκαθήμενον αἴρουσα, καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐκμοχλεύουσα Οἴεσθαι δέ σε χρεὼν μὴ πάντων ὑπερέχειν φρονήσει· εἰ καὶ τὰ τῆς τύχης ὑπερβάλλει, καὶ ὑψηλὰ κατεσκεύασται παρὰ πάντας. Τῶν γε μὴν ὑπηκόων τὴν εὔνοιαν, ἢ τὸν φόβον θηρεύειν

(1) Pulcherrimum decedentis principis epitaphium, bonus successor.

A πειρῶ. Τὸν δ' ἔλεγχον μᾶλλον ἀγάπα θωπείας, οἷάπερ διδάσκαλον καθεστῶτα. Πέφυκε γάρ πως ἡ ἐξουσία ἀνουθέτητόν τι χρῆμα, καὶ παιδείας ἥκιστ' ἀνεχομένη. Πρὸ τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἡ δίκη συνεδρεύουσα παρέστω, πρυτανεύουσα τὴν τῶν βεβιωμένων ἀντίδοσιν. Νόμιζε δὲ καὶ τὴν πορφύραν εὐτελές τι ῥάκος σοι ἐπικείμενον τῷ φιλοσοφεῖν· τὸν δέ γε στέφανον ὃν περίκεισαι, μηδὲν διοίσειν τῶν ἀμφὶ τοῖς αἰγιαλοῖς τοῖς θαλαττίοις περικλυζομένων ψηφίδων. Τὸ δὲ τῆς ἁλουργίδος ἄνθος στυγνὸν ὄν, δοκεῖ μοι τοῖς βασιλεῦσι παρεγγυᾷν τὸ μετριοπαθὲς ἐπὶ ταῖς εὐπραγίαις ἀσκεῖν· καὶ μὴ περιγάννυσθαι καὶ φρυάττεσθαι τῇ πενθίμῳ ταύτῃ τῆς μοναρχίας στολῇ· οὐ γὰρ ἐξουσίαν ἀκόλαστον, ἀλλ' ἔνδοξον μᾶλλον δουλείαν τὸ τῆς βασιλείας σκῆπτρον φιλοσο-
B φεῖν ἐπαγγέλλεται. Ἡγείσθω τῆς ὀργῆς τὸ φιλάνθρωπον, τῆς δὲ μεγαλοφροσύνης ὁ φόβος. Καὶ γὰρ καὶ ταῖς μελίτταις ἡ φύσις ἡγεμόνας διέταξε· καὶ τὸν σφῶν βασιλέα καὶ κέντρῳ καθώπλισεν, ὥσπερ τι κράτος αὐτόματον ἐγκεντρίζουσά πως αὐτῷ, ἵνα καὶ πλήττειν ἔχοι τὸν μὴ προσηκόντως πειθόμενον. Ἀλλ' ἥκιστα ἐκείνῃ τὸ κέντρον τυραννικόν, δημωφελὲς δὲ μᾶλλον καὶ δίκαιον. Οὐκοῦν ἐκείνης ἐσόμεθα μιμηταί, εἰ μή γε λόγος δεδύνηται χαρίζεσθαι καὶ τὰ μείζονα. Ταῦτα μὲν ὁ προβολεὺς ἐγώ· ἕξεις δὲ τῆς γνώμης ὥσπερ δικαστὴν τὴν ἐξουσίαν ἀδέκαστον, ἢ τιμῶσαν τὰς ἀρετάς, ἢ τὴν κακίαν φαυλίζουσαν. »

tiam ratione fac frenes, et philosophiæ artibus sapienter potentiæ scapham gubernes. Imperium namque res quædam est sublimis et excelsa, in altum **817** qui ei insident sustollens, et recte cogitata excutiens. Minime vero opinionem eam, quod prudentia omnibus anteeas, concipe, quamvis fortuna, quæ tibi sublimis contigit, omnes superes. Porro civium et subditorum benevolentiam potius quam metum fac consecteris, et objurgationem magis, perinde atque magistrum quemdam, quam assentationem, complectare. Potestas namque res quædam est, quæ admoneri docerique nolit, et castigationem ægre ferat. Ante oculos tuos assidens Justitia excubet, quæ vitæ nostræ actionum remunerationem pro summa sua potestate constituit. Purpuram perinde atque vilem pannum tibi injectum esse, per philosophiæ studium existima. Coronam autem qua caput tuum cinctum est, nihil a lapillis qui circa marinum littus fluctibus alluuntur, differre puta. Ipse purpuræ flos, quod subtristior est, exhortari mihi principes videtur, ut moderationem animi rebus secundis servare assuescant, neque nimium lætentur, aut luctuosa ista monarchiæ stola superbiant (1). Imperii siquidem sceptrum non immoderatam potestatem, sed gloriosam potius servitutem exercere admonet. Iræ imperet humanitas et misericordia, arrogantiæ autem timor. Nam et apibus natura duces dedit; earumque regem aculeo quasi quadam spontanea et naturali potestate armavit (2), ut pungere etiam eum possit, qui legitime non pareat. Sed apis minime tyrannicum, verum communi utilitati commodum et justum aculeum habet. Itaque illius saltem erimus imitatores, siquidem ratio ipsa consilia meliora subjicere non valeat. Equidem ad te hæc, veluti productor tuus et parens. Consilii autem nostri judicem habebis potestatem, ab affectione omni et muneribus incorruptam, simul et virtutes ipsas remunerantem, et vitia coercentem. »

ΚΕΦΑΛ. Ζʹ. C

Περὶ τῆς ὁράσεως καὶ τελευτῆς Τιβερίου τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὅτε τοίνυν τὰ τῆς διαλέξεως ἐπερατοῦτο τῷ αὐτοκράτορι, πολὺ τὸ δάκρυον ἔῤῥει ἀνιωμένου τοῦ ὑπηκόου τῷ πάθει. Εἶτα τὴν στεφάνην ὁ βασιλεὺς ἀράμενος, τήν τε πορφυρᾶν χλαμύδα ἀμπεῖχε τὸν Καίσαρα. Πολλὴ δὲ τῶν ὑπηκόων ἡ τῆς εὐφημίας ἐξηχεῖτο βοή. Οἱ μὲν γὰρ τὸν προστησάμενον τῆς εὐβουλίας ἀγάμενοι, οἱ δὲ τὸν ἀναῤῥηθέντα· οἷς ἑαυτὸν τῆς τοσαύτης ἡγεμονίας παρέθετο ἄξιον. Ἄμφω δὲ τὸν τούτων ἁπάντων αἴτιον εὐφήμουν, ὡς πάντα ξυμφερόντως οἰκονομήσαντα. Ὡς δὲ τὰ τῆς ἀναγορεύσεως κατὰ τοὺς βασιλικοὺς ἀπετελεῖτο θεσμούς, ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κλίνην ἀναζεύξας ὁ βασι-
D λεύς, ὄναρ τεθέατο. Ἐδόκει γὰρ πάγκαλόν τι χρῆμα ἀνδρὸς ὄψιν ὁρᾷν, λόγῳ μὲν ἄῤῥητον, γραφῇ δὲ ἀμίμητον· ἐσθῆς ἐκείνῳ λευκὴ τὸν τόπον περιαυγάζουσα.

818 CAPUT VII.

De visione et morte Tiberii imperatoris.

Cum igitur imperator finem orationis fecisset, cives et subditi propter dolorem quo afficiebantur, multam vim lacrymarum profuderunt. Deinde sublatam imperator coronam et purpuream chlamydem Cæsari circumdedit. Ibi tum subditorum acclamationes et gratulationes exauditæ, partim tam commodi consilii auctorem, partim ipsum renuntiatum principem propter eas quibus se imperio dignum præstiterat virtutes, admirati. Inprimis vero laudibus earum rerum omnium conciliatorem, qui universa commodissime dispensat, extulerunt. Ubi vero ad hunc modum Mauricius imperatoriis cæremoniis princeps est declaratus, imperator ipse in lecto suo repositus, in somnis viri speciem ea forma, quæ neque verbo, neque

(1) Antigonus rex filium intuitus subditis violentius utentem ac superbius: Οὐκ οἶσθα, inquit, ὦ παῖ, τὴν βασιλείαν ἡμῶν ἔνδοξον εἶναι δουλείαν; hoc est, *Nescis fili, dominatum nostrum splendidam esse servitutem?* Pindarus quoque, omnem regiam et aulicam phantasiam, sicut eam Lucas Act. xxvi vocat, ἐμφανὲς esse cecinit ἄλγος: hoc est, *illustrem miseriam.*

(2) Non constat inter auctores, rex nullumne solus habeat aculeum, majestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed usum illi tantum negaverit. Istud constat, imperatorem aculeo non uti, etc. (Plin. lib. ii, cap. 17.)

scripto exprimi queat, et veste tam candida, ut cubiculum ipsum illustraret, vidit. Vir is, manu protensa, talia verba ad eum est profatus : « Hæc tibi, Tiberi, ter sanctum Numen renuntiat : tyranni impii, imperii tui temporibus non exstabunt. » Postquam autem evigilavit, et somnium istud amicis exposuit, legibus deinde naturæ, quamvis imperator esset, obsecutus, terrenam tunicam deposuit, anima eam veluti tabernaculum quoddam relinquente, et ad sedes supernas evolante. Imperio Tiberius cum Justino tribus, solus autem quatuor annis præfuit (1) : qui posteaquam in imperatorum sepulcro repositus est, homines omnes ad Mauricium, perinde atque satellites conversi : et lacrymæ, quibus Tiberii funus prosecuti fuerant, eo ipso die restinctæ sunt. Non enim homines tantum præteritorum meminisse, quantum præsentia curare et colere solent.

A Ὁ δὲ τοιάδε τῷ Καίσαρι ἔλεγε συνδημηγορούσης αὐτῷ τῆς χειρὸς ἐν τῷ σχήματι· « Τάδε σοι, Τιβέριε, τὸ Τρισάγιον λέγει· Οἱ τύραννοι τῆς ἀσεβείας ἐπὶ τῆς σῆς βασιλείας οὐ φοιτήσουσι χρόνοις. » Ὁ δὲ διανήψας, καὶ τὸ ἐνύπνιον ἐπειπὼν, ἔπειτα τοῖς τῆς φύσεως ἐπειθάρχησε νόμοις, εἰ καὶ βασιλεὺς ἐτύγχανεν ὤν· καὶ τὸν γήϊνον χιτωνίσκον ἀπέθετο, οἷόν τινα σκηνὴν τῆς ψυχῆς καταλιπούσης αὐτὸν, καὶ πρὸς τὰ ἄνωθεν διαβάσης, ἔτη τέσσαρα τῆς ἡγεμονίας κατάρξας. Ὡς δ' ἐκεῖνον ὁ τῶν βασιλέων ὑπεδέχετο τάφος, ἐπὶ τὴν ἐς Μαυρίκιον δορυφορίαν ἅπας ἐτράποντο· καὶ τὸ κατὰ Τιβέριον δάκρυον αὐθήμερον πέρας ἐλάμβανεν. Οὐχ οὕτω γὰρ τοῖς ἀνθρώποις τῶν παρῳχημένων ἐστὶν ἀνάμνησις, ὡς ἡ περὶ τὰ παρόντα κατὰ σπουδῆς ἐπιμέλεια.

CAPUT VIII.

De Mauricii conjugio, et conjuge ejus Augusta. Qualis, quibus moribus, quo genere, et quibus animi affectionibus Mauricius fuerit.

Ubi Mauricius imperium suscepit, et Tiberium satis eluxit, nuptias primum parat, Augustamque, quæ et Constantina dicebatur, matrimonio solemni imperatorum ritu sibi jungit. **819** Nuptiæ magnifice prorsus imperiali pompa celebratæ, et epulationes splendidæ publicitus per urbem omnem populo datæ. Apparatui tanto affuere vera in Deum pietas et imperatoria Majestas, satellitio Mauricium ejusdemque conjugem decentissime stipantes, et dona eis quam honorificentissime offerentes. Illa namque canitie veneranda, decentibusque rugis, quod antea memoriæ proditum non est, patris atque matris, nuptias sanctificantium, fratrumque venustorum, conjugalem apparatum exornantium, vicem præstitit. Hæc autem, ex auro contextam vestem, purpura et Indicis margaritis distinctam, nec non coronas auro multo et lapillis pellucidis resplendentes præbuit, atque omnes qui dignitates magistratusque gerebant excitavit, ut splendide, quo dignosci possent, coronati, faces nuptiales accenderent, conventumque sponsalitium hymnis atque carminibus celebrarent. Ita ut conjicere liceret, nunquam apud homines apparatu eo splendidius quidquam exstitisse. Demophilus sane, res Romanas describens, Plutarchum Chæronensem diserte dixisse refert, propter solam urbem Romam, virtutem et fortunam inter se fœdus pepigisse : ego autem dixerim, veram etiam in Deum pietatem et felicitatem, in solo Mauricio conjunctione inita, convenisse, quod pietas scilicet felicitatem in potestatem suam redegerit, eamdemque errare et labi prorsus non permiserit. Postea etiam Mauricius illud studio habuit, ut non modo corpore, sed animo quoque purpuram atque coronam circumferret. Solus namque ex prioribus imperatoribus sibi ipsi imperavit, et verus cum summa potestate

B

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τοῦ γάμου Μαυρικίου καὶ Αὐγούστης· καὶ οἷος ἦν τὸ ἦθος καὶ τὸ γένος καὶ τὸν τῆς ψυχῆς τρόπον.

Ἐπεὶ δὲ Μαυρίκιος περιεβάλλετο τὴν ἀρχὴν, ἱκανῶς τὸν βασιλέα θρηνήσας, τὰ περὶ τὸν γάμον πρώτιστα ἐξηρτύετο· καὶ ὡς νόμος βασιλεῦσιν, Αὐγούσταν τὴν καὶ Κωνσταντῖναν εἰσοικίζεται· μεγαλοπρεπῶς τε ἅμα καὶ βασιλικῶς τῆς πομπῆς τῶν γάμων γεγενημένης, ἀγερώχου δημοθοινίας ἑκασταχοῦ τὴν πόλιν περιεπούσης. Παρῆν δὲ ἄρα τῷ γάμῳ θεοσέβειά τε καὶ βασιλεία δορυφοροῦσαι τὰ ἐκπρεπέστατα καὶ δωροφοροῦσαι τὰ τιμιώτατα. Πατέρα γὰρ καὶ μητέρα παρείχετο θεοσέβεια, τῷ αἰδεσίμῳ τῆς πολιᾶς, καὶ τῷ τῆς ῥυτίδος σεμνῷ τὸν γάμον ἁγιάσοντας·

C ὃ μήποθ' ἱστορηθὲν ἔγνωμεν· ἀδελφούς τε ὡραίους τὴν γαμήλιον πομπὴν ἐκσεμνύνοντας. Ἡ δὲ χρυσόπαστον ἀμπεχόνην ἁλουργίδι καὶ λίθοις κεκοσμημένην Ἰνδῶν, καὶ στεφάνους πολλῷ χρυσῷ καὶ ταῖς ἐκ λίθων διαυγείαις τιμαλφεστάτους· ἅπαντάς τε τοὺς ἐν ἀξιώματι γαμηλίους κηροὺς ἀνάπτοντας καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐστεμμένους ἐξ ὧν γνωρίζοιντο, καὶ τὴν νυμφαγωγὸν πανήγυριν ἀνυμνοῦντας· ὡς εἰκάσαι, μηδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις τῆς πομπῆς ἐκείνης σεμνοπρεπέστερον καθεστάναι. Ὁ μὲν οὖν Δημόφιλος, τὰ κατὰ Ῥώμην ἀναγράφων, Πλούταρχόν φησι τὸν Χαιρωνέα σαφῶς εἰπεῖν, ὡς διὰ ταύτην μόνην ἐσπείσαντο πρὸς ἀλλήλας ἀρετή τε καὶ τύχη. Ἐγὼ δ' ἂν φαίην, ὡς καὶ θεοσέβεια καὶ εὐδαιμονία ἐπὶ μόνῳ Μαυρικίῳ συνῆλθον, τῆς θεοσε-

D βείας βιασαμένης τὸ εὔδαιμον, καὶ περιτρέπεσθαι παντάπασιν οὐκ ἐνδούσης. Ἐσπούδακε δὲ λοιπὸν, οὐκ ἐν τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ περιβαλέσθαι τὴν ἁλουργίδα τε καὶ τὸν στέφανον· μόνος καὶ γὰρ τῶν πρώην βασιλέων ἑαυτοῦ βεβασίλευκε· καὶ αὐτοκράτωρ ὄντως γενόμενος, τὴν τῶν παθῶν ὀχλοκράτειαν ἐκ τῆς οἰκείας ἐξενηλάτησε ψυχῆς· ἀριστοκρατίαν δὲ τοῖς ἑαυτοῦ καταστησάμενος λογισμοῖς, ζῶν ἀρετῆς ἄγαλμα ἑαυτὸν παρέσχετο, πρὸς μίμησιν ἐκπαιδεύων τὸ ὑπήκοον. Οὗτος

(1) Paul. Diaconus annos septem Tiberium imperasse scribit : Evagrius solum annos quatuor, lib. v, cap. 23, ita ut reliquos tres cum Justino imperarit.

τοιγαροῦν τὸ μὲν ποῤῥωτέρω γένος καὶ τοὔνομα ἐκ τῆς πρεσβυτέρας εἷλκε Ῥώμης· τὸ δέ γε προσεχὲς αὐτῷ γένος Ἀραβισσὸν πατρίδα ἐπεγράφετο, ἣ δὴ τοῦ Καππαδοκῶν ἔθνους ἐστί. Φρενήρης δὲ ὢν ἀνὴρ καὶ ἀγχίνους τὰ μάλιστα, ἀκριβὴς τὴν δίαιταν καὶ ἀπεξεσμένος ἐτύγχανε, γαστρός τε ἐκράτει τοῖς ἀναγκαίοις μόνοις καὶ εὐπορίστοις χρώμενος. Ἀδόνητον δ' ἐφ' ἅπασιν ἑαυτὸν παρέχων, τὰς ἐντεύξεις τοῖς πολλοῖς οὐκ εὐπρόσοδος ἦν, οὐδ' αὖθις ἀνειμένος τὰς ἀκοάς· τὸ μὲν γὰρ εἰς περιφρόνησιν ἄγει, τὸ δὲ πάροδον ὑπανοίγει θωπείᾳ. Καὶ τοίνυν τὰς μὲν εἰς αὐτὸν εἰσόδους σπανίας παρείχετο, καὶ ταύτας ἐσπουδασμένας· περὶ δὲ τὰς ἀκοὰς τοῖς περιττοῖς καὶ ἀνοήτοις ταύτας ἀπέφραττεν· οὐ κηρῷ κατὰ τὴν ποίησιν, λόγῳ δὲ μᾶλλον ὡς ἄριστα κλεῖν αὐταῖς τὸν καίριον λόγον εἶναι τιθεὶς, εὐθέτως ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἀνοιγνῦσάν τε ἅμα καὶ ἀποκλείουσαν. Ἀμαθίαν δὲ τὴν τοῦ θράσους μητέρα, καὶ δειλίαν τὴν ἀπῳκισμένην καὶ σύνθρονον ταύτῃ οὕτως ἀπώσατο, ὡς τὸ μὲν κινδύνευμα εὐβουλίαν εἶναι, τὸν δὲ ὄκνον ἀσφάλειαν· ἀνδρίας δὲ καὶ φρονήσεως τοῖς καιροῖς ὀχουμένων καὶ τὰς ἡνίας πρυτανευόντων, πρὸς ὃ ἂν ἐπιτάττοι ἡ χρεία, καὶ τὴν ὕφεσιν καὶ ἐπίτασιν αὐτῶν τῶν ὁρμῶν, μέτρῳ τινὶ καὶ ῥυθμῷ γίγνεσθαι παρεσκεύασε.

A princeps ochlocratiam seu turbulentum affectuem statum ex animo ipse suo ejecit, atque aristocratiam sive optimatium gubernationem in cogitationibus consiliisque suis constituit, vivam seipsum virtutis statuam, ut cives atque subditos ad imitationem sui erudiret, præbens. Hic nomen et genus vetustius ex veteri Roma traxit, propinquiorem autem cognationem ex Arabisso patria habuit, quæ gentis Cappadocum est. Fuit autem vir prudens et solers maxime, in vita quotidiana et victu accuratus admodum. Ventri minime indulsit, necessariis tantum et frugalibus cibis usus, **820** constantem se et immotum in rebus omnibus præbuit. A multis adiri se et conveniri non facile passus est, neque in hominibus audiendis dissolutus aut remissus B fuit. Alterum enim contemptum affert, alterum autem assentationi aditum præbet. Itaque non frequenter, et tantum de rebus gravibus acturos ad se homines admisit, et aures sermonibus inutilibus et fatuis clausit et obturavit: non cera ille quidem, sicut apud poetas est, sed ratione potius quam commodissime tanquam clavem, sic opportunitatem cum modo conjunctam illis imponens, quæ in colloquiis recte et tempestive sermonem aperiret simul et clauderet. Inscitiam vero, jactantiæ et ferocitatis parentem, timiditatemque sociam ejus et comitem, ita a se rejecit, ut rerum agendarum aggressio bene cœpti consilii, intermissio autem et tarditas certæ securitatis esset, cum interim fortitudo et prudentia se ad tempus accommodarent, et gubernacula ad res ex usu gerendas converterent, remissionemque atque intentionem cœptorum, ut moderatione quadam et ordine instituerentur, curarent.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ὅσα σημεῖα Μαυρικίῳ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ μνηστευόμενα προηγήσαντο.

Τούτῳ δὲ ἄρα καὶ πολλαὶ θεοσημίαι ἐγένοντο τὴν βασιλείαν ὥσπερ προμνώμεναι. Καὶ γὰρ ἐπὶ πόῤῥω νυκτῶν, ἔνδον τῶν ἀνακτόρων ἐπιθυμιῶντι τὸν ἱερὸν οἶκον τῆς Θεομήτορος, ὃς τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρὸς τῶν Ἀντιοχέων ἐπίκλησιν ἔσχε, τὸ πέπλον ᾧ τὴν θυωρὸν ἀμφιέννυσι τράπεζαν, πυρίφλεκτον γεγονέναι· ὡς καὶ πρὸς ἔκπληξιν καὶ θάμβος ἥκοντα τὸν Μαυρίκιον δεῖσαι τὸ ἔργον· παρεστῶτα δὲ Γρηγόριον τὸν τῆς πόλεως ἱεράρχην, φάναι Θεῖόν τι τὸ χρῆμα εἶναι, καί τινα δὲ ξενίζοντα καὶ ἔξοχα προμηνύειν. Καὶ ἄλλοτε δὲ κατὰ τὴν ἕω διάγοντα, Χριστὸν αὐτῷ οἱ ἐπιφανῆναι ὕπαρ καὶ ἐκδίκησιν ζητεῖν. Ὅπερ ἀντικρυς βασιλείαν ἐδήλου προμνηστευόμενον. Παρὰ τίνος γὰρ ἂν Χριστὸς ἐκδίκησιν ἢ παρὰ βασιλέως, καὶ οὕτως ἐς αὐτὸν εὐσεβοῦς, ἐζήτησεν ἄν; Καὶ ἕτερα δὲ ἄξια λόγου καὶ οἱ ἐς φῶς αὐτὸν προαγαγόντες ἀνήγγειλαν. Ὁ μὲν γὰρ πατὴρ αὐτοῦ, ὅτε γεννᾷν αὐτὸν ἔμελλεν, ὄναρ μεγίστην ἰδεῖν ἄμπελον ἔλεγεν ἐκ τῆς αὐτοῦ κοίτης ἀναδραμεῖν, βότρυς τε παμπληθεῖς καὶ ὡραίους μάλα ἀθρόον ἀναβλαστῆσαι, καὶ περικύκλῳ ἀπαιωρῆσαι. Ἡ δέ γε μήτηρ κατὰ τὸν τοῦ τόκου καιρὸν ἐκ γῆς ξενίζουσάν τινα καὶ παρηλλαγμένην ἔλεγεν εὐωδίαν ἀναῤῥυῆναι. Καὶ τὸ γραῶδες δὴ τοῦτο καὶ ἐμοὶ τέως ἄπιστον προσετίθει, πολλάκις

C

CAPUT IX.

Quæ præsagia præcedentia Mauricio imperium portenderint.

Prodigia quoque divinitus accidere, quæ imperium Mauricio portenderunt. In multam enim noctem rem divinam eo faciente, atque incensum offerente, in basilica sacri Dei Genitricis templi, quod a Justiniano apud Antiochenos nomen habet, velum quo sacrosancta mensa contegitur, igne comprehenso arsit, ita ut in stuporem et consternationem conjectus Mauricius ad eam rem expavesceret. Gregorius autem urbis ejus hierarcha, qui ibi præsens astabat, divinum quiddam id esse, atque res novas et sublimes denuntiare dixit. Cum vero in Oriente aliquando Mauricius esset, Chri- D stus ei vigilanti manifesto apparuit, et ab eo, ut contumelias sibi illatas vindicaret, petiit. Quæ sane certa de imperio ejus divinatio fuit. A quo namque Christus vindictam, præterquam ab imperatore, atque eo tantopere in illum pio, exigendam efflagitaret? Alia præterea **821** memoratu digna, qui eum in lucem produxerunt, de eo renuntiarunt. Pater namque retulit, cum procreaturus eum esset, in somnis se maximam vitem vidisse, quæ ex cubiculo suo orta emerserit, omnisque generis maturos botros circumcirca pendentes protulerit. Mater vero ipsa partus tempore, e terra novum quemdam et variantem suavitatis odorem

A redditum esse dixit, illud insuper, quod anicularum est, et mihi prope incredibile, addens, persæpe eam quæ Empusa vocatur, alius vero Gilo dixerit, infantem ex cubiculo, veluti eum devoraturam, extulisse, nihil tamen detrimenti ei afferre potuisse. Quin et Symeon ille, qui prope Antiochiam stationem in columna habuit, quantum vix alius quisquam, bonis operibus peragendis commodissimus, et omni virtutum genere clarissimus, non modo multa per divinationem dixit, sed fecit etiam, quæ imperium ejus designarunt. Sedenim talibus parentibus procreatus, atque ad hunc modum educatus simul et doctus, talis etiam sponsus et princeps, Augusta, quæ et Constantina appellata est, uxore domum ducta factus, Mauricius ad imperium pervenit. Quas vero etiam res gesserit, historia ipsa, divino opitulante auxilio, ostendet.

CAPUT X.

De clementia et misericordia Mauricii, et de administratione bellica Philippici.

Illud igitur ei in primis studio fuit, ut ne alicujus qui perduellionis et læsæ majestatis reus ageretur, sanguinem effunderet. Sic Alamundarum Scenitarum Barbarorum ducem, qui rempublicam prodiderat, non interfecit, sed una cum uxore et liberis quibusdam in insulam Siciliam deportari præcepit. Idem filio ejus Naamani fecit, qui macula prorsus et probrum civilis administrationis fuit, et quamplurima flagitia in utramque Phœniciam et utramque Palæstinam ita admisit, ut cohors ejus barbara provincias eas rapinis compilarit atque diripuerit. Cum Alamundarus a Romanis captus esset, et cum Naamanem omnes sententiis suis ad capitale supplicium condemnarent, Mauricius ipse hominem in libera custodia inclusit,
822 neque gravius quidquam de eo constituit, quemadmodum ab eo de aliis plurimis itidem est factum. Orientalium copiarum ducem primum Joannem Thracem creavit : qui sane rebus quibusdam perperam, quibusdam etiam bene peractis, nihil admodum memoria dignum gessit. Post hunc præfectura ea Philippico (1) demandata est, Mauricii necessario. Nam alteram sororum ejus Gordiam in legitimo matrimonio habuit. Hic ultra confinium progressus, omnia vasta dedit, et ingentem prædam egit, plurimosque ex nobilitate Nisibena, quasi aliud agens, ferri gladiorumque opus succisivum fecit. Idem vero et ad Trigidem amnem egit. Conflictu quoque magno cum Persis facto, plurimi ex hostibus, qui aliis præstabant, in acie ceciderunt : non pauci vivi capti sunt. Cohortem insuper quamdam Persarum quæ opportuno loco in tumulo consederat, cum capere posset, nullis affectam malis dimisit, quæ se persuasuram regi suo esse receperat, ut primo quoque tempore oratores ad eum de pace mitteret. Multas præterea res in præfectura sua egregie gessit, cum ab exercitu quid-

λέγουσα καὶ τὴν ἣν φασιν Ἔμπουσαν, Γιλὼ δ' ἂν ἄλλος εἴποι, τῆς κοίτης μεταθεῖναι τὸ βρέφος ὡς τοῦτο βρώξουσαν, μηδαμῶς δὲ δυνηθεῖσαν τοῦτο λυμήνασθαι. Ἀλλὰ καὶ Συμεώνης ἐκεῖνος ὁ τῆς Ἀντιόχου ἐγγὺς τὴν ἐπὶ κίονος στάσιν πεποιημένος, πρακτικώτατος εἴπερ τις γενόμενος, καὶ ταῖς ἐπαλλήλοις τῶν ἀρετῶν ἐπισημότατος, πολλά τινα τούτῳ οὐ προσφοιβάσει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔπραξε, τὴν βασίλειον ἀρχὴν μνηστευόμενα. Ἀλλὰ τοιοῦτος μὲν ὁ Μαυρίκιος· ἐκ τοιούτων δὲ καὶ οὕτω τραφείς τε ἅμα καὶ παιδευθείς, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ νυμφίος ἅμα καὶ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν ἐπίφθονον παρῆλθεν ἀρχὴν, Αὐγούσταν τὴν καὶ Κωνσταντῖναν εἰσοικισάμενος. Τί δὲ ἄρα καὶ αὐτῷ διεπράχθη, τὰ καθεξῆς τῆς ἱστορίας δηλώσει, τῆς θείας ἡγουμέ-
B νης ῥοπῆς.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῆς συμπαθείας Μαυρικίου, καὶ περὶ τῆς στρατηγίας Φιλιππικοῦ.

Ἐσπουδάσθη τοιγαροῦν αὐτῷ πρὸ τῶν ἄλλων μηδενὸς τῶν ὑποδίκων τῇ βασιλείᾳ παντάπασιν αἷμα ἐκχέαι· οὔτε τοίνυν Ἀλαμούνδαρον τὸν τῶν Σκηνητῶν βαρβάρων τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτετραμμένον, τὴν πολιτείαν καταπροδόντα, ἀνεῖλεν· ἀλλ' ὑπερόριον νήσῳ τινὶ τῶν Σικελῶν κατεδίκαζε σύν- ἅμα γυναικὶ καὶ τέκνοις ἐνίοις· ἐπίσης δὲ καὶ Ναμάνην τὸν ἐκείνου παῖδα· κηλῖδα ἄντικρυς τοῦ πολιτεύματος ἀναφανέντα, καὶ μυρία εἰργασμένον
C τὰ ἄτοπα, ἐπί τε Φοινίκην ἑκατέραν καὶ ἄμφω τὰς Παλαιστίνας· ὡς καὶ σύμπαν λείαν θέσθαι καὶ ἐξανδραποδίσασθαι διὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν βαρβάρων, πάντων τε αὐτοῦ καταψηφισαμένων τὸν θάνατον. Ὅ τε Ἀλαμούνδαρος ὑπὸ χεῖρα Ῥωμαίοις ἐγένετο, οὗτος ἐν ἐλευθέρᾳ φυλακῇ περικλείσας, οὐδὲν ἕτερον ἐπήγαγε τῶν δεινῶν· καθὰ δὴ καὶ ἐφ' ἑτέροις πλείστοις ἀριθμοῦ κρείττοσι διεπράξατο. Τῶν μὲν οὖν Ἑῴων στρατηγὸν ταγμάτων πρῶτα μὲν Ἰωάννην Θρᾷκα τὸ γένος χειροτονεῖ· ὃς ἔνια μὲν ἁμαρτών, ἐπί τισι δὲ καὶ διαγωνισάμενος, τέως οὐδέν τι ἀξιόλογον διεπράξατο· μετὰ δὲ τοῦτον, Φιλιππικὸς ἀνὴρ τὴν ἀρχὴν ἐνεχειρίζετο, κῆδος μετὰ Μαυρικίου ἔχων· θατέρᾳ γὰρ τῶν ἀδελφῶν τῇ
D Γορδίᾳ ἐπὶ λέχους κοινωνίᾳ ἐννόμως συνήρχετο. Ὃς περὶ τὰ μεθόρια γεγονὼς, πάντα τὰ ἐν ποσὶ ληϊσάμενος, μεγάλων λαφύρων ἐγκρατὴς ἐγεγόνει· καὶ τοὺς πλείστους τῶν εὐπατριδῶν καὶ εὖ γένους ἀνὰ τὴν Νίσιβιν ἐχόντων, ξίφους πάρεργον ἐποιεῖτο. Ἐπίσης δὲ καὶ τοῖς περὶ Τίγριδα τὸν ποταμὸν ἐποιεῖτο. Συμβάλλει δὲ στρατῷ μεγάλῳ καὶ Πέρσαις· καὶ ἀξιομάχου συμπλοκῆς γενομένης, Περσῶν οἱ πλεῖστοι καὶ προὔχοντες πίπτουσιν. Οὐκ ἐλαχίστους δὲ καὶ ζωγρίας εἷλεν· ἀλλά καί τινα λόχον ἔν τινι τῶν εὐφυῶν γεωλόφων δυνάμενος ἐξελεῖν, ἀπαθεῖς κακῶν εἴασεν, ὑποσχημένους τὸν σφῶν βασιλέα πείθειν περὶ εἰρήνης ὅσον τάχος πρέσβεις ἐκπέμπειν. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα λόγου

(1) Philippicus dux, Mauricii, secundum Diaconum, gener.

ὀξεῖα διεπράξατο στρατηγῶν, ἅπαν περιττὸν καὶ βλακῶδες τοῦ στρατοῦ ἐξώσας, καί τινι χαλινῷ πρὸς τὸ κόσμιον εὔτακτον μεταῤῥυθμίσας αὐτόν. Περὶ ὧν τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσι καταλιπεῖν δίκαιον ἥγημαι· οἷς ὁ λόγος τῇ ἀγνοίᾳ περιολισθαίνων καὶ ἀποχωλεύων, ἢ προσπαθείᾳ θρυπτόμενος, ἢ ἀντιπαθείᾳ δουλεύων, τῶν ἀληθῶν ὡς ποῤῥωτέρω χωρεῖ.

A quid esset molle atque inutile rejecisset, et omnia quasi quibusdam frenis ad disciplinam honestam et ordinem bonum apud copias militares redegisset. De quibus rebus æquum esse duxi, aliis scriptoribus, ut memorent, relinquere: quorum oratio partim ignorantiæ lubricitate claudicans, partim vel affectione sibi indulgens, vel odio etiam inserviens a vero plerumque longius discedit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τῆς προχειρίσεως Πρίσκου τοῦ στρατηγοῦ. Καὶ ὡς ὁ στρατὸς αὐτὸν παρωσάμενοι, Γερμανὸν στρατηγεῖν εἵλοντο.

CAPUT XI.

De facilitate simplicique apparatu Prisci belli ducis. Et ut hunc exercitus rejecerit, Germanumque, ut exercitum duceret, legerit.

Καὶ τοῦτον δὲ διαδέχεται Πρίσκος, τὴν στρατηγίδα μετιὼν ἐξουσίαν· οὐ πρόχειρός τις καὶ οὗτος εἰς θέαν, οὐδὲ πλὴν τῶν ἀναγκαίων εὐπρόσοδος· ἐντεῦθεν μᾶλλον τὰ πολλὰ οἰόμενος κατεπράττεσθαι, ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν εἶναι, καὶ μὴ ἐπίκοινον ἑαυτὸν τοῖς πᾶσι παρέχειν· ὡς ἐντεῦθεν καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα δέει μᾶλλον τοῖς κελευομένοις ὑπείκειν. Ἐπεὶ δ' ἀφίκετο εἰς τὸ στρατόπεδον, τὴν ὀφρὺν αἴρων καὶ πρὸς ὄγκον μάλιστα διεσκευασμένος, προὐτίθει τοῖς στρατιώταις τινὰ περὶ τῆς ἐν μάχαις καρτερίας, καὶ περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἐξοπλίσεως· καὶ ὧν χρεὼν ἐκ τῶν κοινῶν ἀπολαύειν, ἃ καὶ πρότερον πεπυσμένοι ἦσαν, τό τ' εἰς πρόὔπτον ἐξέῤῥησσον τὸν θυμὸν, καὶ ὁμόσε τῇ σκηνῇ ἐκείνου χωρήσαντες, λείαν ἐποιοῦντο τὰ προστυχόντα, λῃστρικώτερον μᾶλλον ἢ βαρβαρικώτερον διακείμενοι, καὶ ἃ τῶν κειμηλίων αὐτῷ μεγαλοπρεπέστερον διεσκεύαστο ὑφαρπάζοντες. Καί γε ἂν καὶ αὐτὸς ὀταξίας στρατοῦ παρανάλωμα γέγονεν, εἰ μή τινι ἐπιβὰς ἵππῳ, ἀνὰ τὴν Ἔδεσσαν διεσώζετο· ἣν καὶ πέμψαντες, ἐπεχείρουν πολιορκεῖν τὸν φυγάδα στρατηγὸν ἐξαιτούμενοι. Ὡς δὲ οἱ ἔνδον ἥκιστα ἐνεδίδοσαν, ἐκεῖνον μὲν εἴων· Γερμανὸν δὲ τὸν ἐν Λιβανησίᾳ τῆς Φοινίκης τῶν στρατιωτικῶν καταλόγων τὴν ἀρχὴν ἐπιτετραμμένον, πλεῖστον ἐκβιασάμενοι, ἡγεμόνα σφίσι χειροτονοῦσι· καὶ μικροῦ δεῖν τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, καὶ αὐτοκράτορα τοῦτον προεχειρίσαντο. Ἐπεὶ γὰρ ἐπέκειντο ἐκβιάζοντες, ὁ δ' ἀντέτεινε σφόδρα, ἔρις ἀμφοῖν ἀνήπτετο· τῷ μὲν μὴ βιάζεσθαι, τοῖς δ' ἐξεργάσασθαι τὸ ἐγχείρημα· ὥστε καὶ κτείνειν ἠπείλουν, εἰ μὴ ἑκὼν δέχοιτο. Τοῦ δὲ καὶ μᾶλλον τοῦτο αἱρεῖσθαι δεικνύντος, ἐπί τινας λωβήσεις καὶ ἀτόπους αἰκίας ἐτράποντο, οἰόμενοι μὴ οἷόν τε εἶναι ὑποίσειν αὐτάς· μηδὲ γὰρ ἂν καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἡλικίας οὕτω περιφρονῆσαι. Καὶ τῶν δεινῶν γε κατήρχοντο, σὺν εὐλαβείᾳ καὶ φειδοῖ τινι πεῖραν προσάγοντες. Ὡς δὲ καὶ ἔτι πρόθυμος ἐπὶ τούτοις ἦν, τέλος διόμνυσθαι κατηνάγκαζον, ἢ μὴν πιστὰ φυλάξειν ἐκείνοις, καὶ ἄρχειν ἀρχόμενον, κρατεῖν τε κρατούμενον, καὶ δουλούμενον δεσπόζειν ᾗ βούλοιντο. Ὅσοι δὲ ταξιάρχαι, ἢ λοχαγοὶ, καὶ χιλίαρχοι, ἢ ἑκατοστύος ἢ δεκάδος ἦσαν κατάρχοντες, ἐκείνους σφῶν αὐτῶν ἀπελαύνοντες, οὓς ἤθελον ἀντεχειροτόνουν τὰς ἀρχὰς ἐπιτρέποντες· καὶ ἀναφανδὸν ἐς τὴν βασιλείαν ἐξύβριζον· καὶ πρᾳότεροι μὲν τῶν βαρβάρων τοῖς συντελέσι τῶν φόρων ἦσαν γινόμενοι· προμά-

Huic autem, præfectura militarium copiarum suscepta, successit Priscus: qui et ipse non facile se conspici patiebatur, et tantum a necessariis et amicis B adibatur, eo demum modo se multa confecturum esse ratus, si in publicum non prodiret, neque se communem omnibus præberet: perinde atque ex ea causa, qui potestati ejus subditi erant milites, metu adducti, imperata facturi essent. Postquam autem supercilio sublato ad splendorem superbe instructus, ad exercitum est progressus, et ad milites verba quædam de fortitudine in bello, **823** et accuratiore armatura, tum autem de præmiis quæ ex publico recepturi essent, fecit, quæ illi antea cognita habebant, in apertum ira eorum prorupit. Itaque impetu in tentorium ejus facto prædonum, aut Barbarorum more, quidquid ibi repererunt, diripuerunt: et quascunque habuit C splendide comparatas magnique pretii res, eas sustulerunt. Ipse quoque in eo exercitus tumultu jugulatus fuisset, nisi equo conscenso Edessam profugisset. Quam missa eo copiarum parte, dedi sibi fugitivum ducem postulantes, obsidere sunt aggressi. Cæterum ubi Edesseni id non fecere, Priscum quidem illi reliquerunt, Germanum vero, militarium in Libanesia Phœnices ordinum ducem, multa ei vi adhibita, exercitui præfecere, parumque adeo abfuit, quin eum etiam, quantum in illis situm erat, imperatorem delegerint. Postquam enim vi hominem aggressi sunt, atque ille eis vehementer restitit, contentio inter utrosque exorta est: illo quidem, ne vi expugnaretur, contendente, his autem, ut quod cœpissent perficerent, ita laboranD tibus, ut cædem ei quoque, nisi oblatum imperium susciperet, minarentur. Sed enim cum Germanus se ad cædem perferendam potius, quam ad tyrannidem suscipiendam paratum esse ostenderet, ad contumelias quasdam, et verbera indigna, minime illum ea perlaturum esse, quod nec naturam nec ætatem ipse suam ita despecturus esset, arbitrati convenerunt. Et jam injuriis plagisque virum afficere cœperant, cum religione quadam parcius de eo periculum facientes. Cum autem alacriter etiam tum in sententia sua perseveraret, jurejurando tandem ab eo accepto, ad fidem eis servandam illum coegere. Sic ille, pro eo atque milites voluere, invitus imperata facere adactus, imperavit. Et potestati subditus, potesta-

tem gessit, atque in servitutem tractus, dominationem apud eos exercuit. Quicunque vero erant ordinum ductores, vel præfecti, vel tribuni, vel centuriones, vel decuriones, eis rejectis, quibus ipsi milites volebant, potestates tales demandarunt, et manifesto in majestatem imperialem deliquerunt. Et mitiores quidem illi in vectigales et tributarios populos, quam Barbari esse solent, fuere, a propugnatoribus vero, aut defensoribus reipublicæ, aut quo tandem eos nomine appellem? quam longissime abfuere. Neque enim mensuris aliquibus aut dimensis frumentum sibi sumebant, aut vetere distributione contenti erant, stationibusve designatis se continebant, sed quod cuique eorum consilium et voluntas sua suggessit, id demum **824** fas modusque et mensura erat. Hisce rebus cognitis, imperator Philippicum sororium suum, qui ea recte constitueret, ad exercitum remisit: quem tantum abest ut milites receperint, ut quicunque inter eos vel genere hominem contingere, vel affectione illi bene velle viderentur, extremum, nisi se silentio tuerentur, adierint periculum. Verum enim vero cum se ita res haberent, ex urbe imperante Gregorius antistes Theopolitanus discessit, celeberrimo illo certamine per victoriam defunctus, quod hoc loco commemorare non intempestivum fuerit.

A χων δὲ πολιτείας ἢ συμμάχων, ἢ πῶς ἂν ἄλλως εἴποιμι, παντάπασιν ἀλλοτρίως διέκειντο· μή τισι μέτροις ἢ σταθμοῖς τὰς σιτίσεις ἑαυτοῖς πορίζόμενοι, ἢ τοῖς ἐκ παλαιοῦ ἀπονενεμημένοις ἀρκούμενοι· ἀλλ' ὅ τι ἂν ἡ γνώμη καὶ ἡ βούλησις ἑκάστῳ ἠγόρευε, τούτοις θεσμὸς καὶ νενομισμένον μέτρον ἐτύγχανε. Βασιλεὺς δὲ ταῦτα μαθὼν, καλῶς διαθεῖναι ταῦτα Φιλιππικὸν τὸν κηδεστὴν αὖθις ἔπεμπεν· ὃν μήτοι γε ὁ στρατὸς οὐκ ἐδέξαντο· ὅσῳπερ καὶ ἅτινα προσήκειν ἐκείνῳ ἢ γένει ἢ διαθέσει ἔγνωσαν, ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἂν ὑπέσχε τὸν κίνδυνον, εἰ μὴ σιγῶν διετέλει. Τῶν δὲ πραγμάτων οὕτως ᾐωρημένων, ἐπάνεισι τῆς βασιλευούσης Γρηγόριος ὁ τῆς Θεουπούλεως πρόεδρος τὸν περίπυστον ἐκεῖνον ἀγῶνα νενικηκὼς, ὃν οὐκ ἄπο καιροῦ μοι γένοιτο B διελθεῖν.

CAPUT XII.

De lite inter Asterium et Gregorium Theopolis episcopum: et ut Gregorius causam obtinuerit.

Asterius quidam ea tempestate Orientem regebat. Et cum contentio ei cum Gregorio intercessisset, principes civitatis Asterio faventes, hostiles partes sunt secuti. Idem a magna populi parte, et ab opificibus factum. Pro se enim quisque, perinde atque gravissimam injuriam accepisset, contendit. Et plebi, ut maledictis pontificem proscinderet, permissum est: unoque sumpto consilio illi omnes in viis publicis et theatris deambulantes, conviciis quæ in episcopum conjiciebantur, cum risu lætabantur. A quibus etiam scenici ipsi non abstinebant. Ea vero de causa magistratus Asterio abrogatur: eumque Joannes quidam imperatore jubente iniit, quæstionem habere de rebus motis et causam primariam excitatæ contentionis investigare jussus: vir non ita magnus, nec admodum consideratus, et qui non modo talem et tantam causam minime dijudicare, sed ne parvam quidem litem decidere aut certius cognoscere posset. Porro ubi urbem Antiochenam magnis adversus antistitem turbis implevit, et edictis propositis, si quis experiri jure contra illum vellet, se eum ad agendum admissurum esse promulgavit, non exiguos adversus antistitem libellos a quibusdam argentariæ mensæ præfectis accepit: in quibus Gregorius insimulabatur, quod cum sorore sua, viro alii conjuncta, per incestum consuevisset; præterea quod felicem pacatumque urbis statum persæpe perturbasset. Sed enim de civitate turbata crimen sibi objectum, pro eo atque potuit, refellit. De reliquis autem causis ad judicium et cognitionem imperatoris et synodi provocavit. **825** Itaque Constantinopolim causam dicturus venit. Affuere ibi judicio

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς μεταξὺ Ἀστερίου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεουπόλεως διαφορᾶς· καὶ ὡς ὑπερέσχε τὴν δίκην Γρηγόριος.

Ἀστέριός τις τηνικαῦτα ἐτύγχανεν ὢν τὴν τῆς Ἕω διαχειρίζων ἀρχήν· ἔριδος δέ τινος μεταξὺ ἐκείνου καὶ Γρηγορίου ὑπαναφθείσης, τὸ τῆς πόλεως ἔκκριτον εἰς Ἀστέριον ῥέψαν, πρὸς ἀντίπαλον διε- C κρίθη μοῖραν. Οὐκ ὀλίγον δὲ καὶ τοῦ δημώδους καὶ ὅσον περὶ τέχνας προσελάβετο. Ἕκαστοι γὰρ ὥσπερ ἀνήκεστόν τι παθεῖν διετείνοντο· καὶ ἠφίετο ὁ δῆμος τὸν ἱερέα βλασφημεῖν· καὶ μιᾶς γενόμενοι γνώμης, ἔν τε λεωφόροις καὶ τοῖς θεάτροις ἰόντες, ταῖς κατὰ τοῦ ἱερέως βλασφημίαις ἐπεγγελῶντες ἔχαιρον, οὐδὲ τῶν ἀπὸ τῶν σκηνῶν τούτων ἀποσχομένων. Διά τοι ταῦτα παύεται μὲν τῆς ἡγεμονίας Ἀστέριος· Ἰωάννης δέ τις πρὸς τοῦ βασιλέως αὐτὴν ἐγχειρίζεται, κελευσθεὶς ζητῆσαί τε τὰ κινούμενα, καὶ τὸ τῆς συστάσης ἔριδος κεφαλαιωδέστερον· ἀνὴρ σμικρός τε καὶ ὀλιγογνώμων, καὶ μήτοι γε τὴν τοιαύτην καὶ τοσαύτην ὑπόθεσιν οἷός τε ὢν διακρῖναι, ἀλλ' οὐδὲ μικρόν τι δικίδιον δια- D λύσασθαι, ἢ ἀκριβῶς διαγνῶναι. Πολλῶν δὲ θορύβων τὴν Ἀντιόχου κατὰ τοῦ ἱερέως ἐμπλήσας, προγράμματά τε ὑφαπλώσας, εἴ τις κατὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας προέδρου βούλοιτο λέγειν, ἕτοιμον εἶναι προσίεσθαι, οὐκ ἐλαχίστας γραφὰς κατ' ἐκείνου ἐδέχετο παρά τινων τραπέζης ἀργυρίων προεστηκότων· αἳ κατηγόρουν, ὡς εἴη Γρηγόριος τῇ ἰδίᾳ ἐπιμανεὶς ἀδελφῇ, ἀνδρὶ καὶ ταῦτα ἑτέρῳ συνῳκισμένῃ. Πρὸς δὲ καὶ ὡς εἴη τῇ τῆς πόλεως εὐετηρίᾳ πολλαχῶς διαλυμηνάμενος. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς λύμης ὡς ἐνῆν τὸ ἔγκλημα ἀπεδύσατο· περί γε μὴν τῶν ἄλλων βασιλέα τε καὶ τὴν σύνοδον κριτὰς καὶ διαγνώμονας ἐπεκάλει. Καὶ δὴ κατὰ τὴν βασιλέως γέγονε πόλιν τὰς ἀπολογίας ὀφέξων. Παρῆσαν δὲ καὶ οἱ ἑκασταχοῦ πατριάρχαι τῇ τοιαύτῃ συζητήσει· οἱ μὲν

ἑκόντες παρόντες, οἱ δὲ καὶ μεταστελλόμενοι· οὐκ ἐλάχιστοι δὲ καὶ μητροπόλεων ἐξηγούμενοι· ἔτι δὲ καὶ τὸ πολὺ τῆς ἱερᾶς γερουσίας παρῆν· ὑφ' ὧν ἁπάντων ἀκριβῶς δοκιμασθείσης τῆς ὑποθέσεως, μετὰ πολλοὺς τοὺς ἀγῶνας τὸν ἱερέα κρατῆσαι· καὶ ἐπὶ τόσον δῆτα περιγενέσθαι, ὡς καὶ τὸν κατήγορον βουνεύροις αἰκιζόμενον, τὴν ἀγορὰν περιάγεσθαι, ἔπειτα ἐξοστρακισμοῦ προστιμηθῆναι. Ἐντεῦθεν οὖν ἀθωωθεὶς, ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἀνήει θρόνον αὖθις Γρηγόριος· ὁπηνίκα τὸ μὲν στράτευμα στασιάζον ἀφηνίασε μάλιστα, τὸν βασιλικὸν χαλινὸν ἀποπτύον· Φιλιππικὸς δ' ἀμφὶ Βέῤῥοιαν καὶ Χαλκίδα τὰς πόλεις τὴν διατριβὴν ἔχων, ὅποι ποτ' ἂν τὰ τοῦ πράγματος λήξειε διεσκόπει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν γενομένων ἐξαισίων σεισμῶν· καὶ ὡς ἐν Ἀντιοχείᾳ μόνῃ ξ τοῖς πτώμασι συνεχώσθησαν.

Μηνῶν δὲ τεττάρων μετὰ τὴν ἄφιξιν διαγενομένων τῷ Γρηγορίῳ, μετὰ ἓν καὶ ἑξηκοστὸν ἔτος τῶν προτέρων σεισμῶν, περὶ τρίτην ἐπιλύχνιον ὥραν σύναμα κλόνῳ πολλῷ βρασμὸς ἐξαίσιος αἰφνίδιος εἰσπεσὼν, πᾶσαν μὲν τὴν Ἀντιόχου πόλιν ἐκ βάθρων ἐσπάραξε· καὶ τὰ μὲν ὑπερανεστηκότα κατήγαγεν· ὅσα δ' ἐν βάθροις καὶ στηρίγμασιν ἦσαν, ἀνέβρασσεν ἐκ τῶν κάτω προπέμπων εἰς ὕψος· ὡς συμβῆναι πάντα τὰ περὶ τὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν πρηνῆ πρὸς ἔδαφος ἐνεχθῆναι, μόνου τοῦ ἡμισφαιρίου κατὰ χώραν μείναντος· ὃ Ἐφραίμιος ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τῶν δάφνης ξύλων διεσκευάσατο, ὁπηνίκα ὁ ἐπὶ Ἰουστίνου συνέβη σεισμός. Ἐκ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων σεισμῶν κατὰ τὸ βόρειον μέρος ἐκλίθη· διὸ καὶ ἀντερείδοντα ἔσχε τὰ ξύλα ἃ δὴ τότε πρὸς γῆν ἠνέχθη, τῷ πολλῷ καὶ σφοδρῷ τοῦ κλόνου ὑπονοστήσαντος τοῦ ἡμισφαιρίου, καὶ ὡς ἔκ τινος κανόνος εἰς τὸν ἴδιον ἐπανήκοντος χῶρον. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰ πολλὰ τῆς καλουμένης Ὀστρακίνης κατεσείσθη διαῤῥυέντα· καὶ τὸ περιώνυμον παρ' αὐτῇ ψηφίον· ἔτι δὲ καὶ τὰ καλούμενα ἐγχωρίῳ γλώττῃ Βρυσία, καὶ τὰ περὶ τὸν ἀγχοῦ τῆς Θεοτόκου σηκὸν, τῆς στοᾶς μόνης ὑπερφυῶς διαφυλαχθείσης. Ἀλλὰ καὶ σύμπαντες οἱ τοῦ πεδίου πύργοι σφόδρα πεπόνθασι, τοῦ ἄλλου τειχίσματος πλὴν τῶν ἐπάλξεων μόνων ἀθιγοῦς μείναντος· καὶ τούτων δ' ἔνιοι λίθοι εἰς τοὔμπαλιν μετεστράφησαν μὴ καταπεσόντες. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἱερῶν σηκῶν τοῦ πάθους μετέσχον· καὶ τῶν κοινῶν βαλανείων ἑκάτερον, πρὸς τὰς ἐκ διαμέτρου ὥρας διῃρημένον. Πολὺ δὲ καὶ τοῦ πλήθους τοῖς ἐρειπίοις ἐχώσθησαν· ὥς καί τινας εἰκάζειν τῷ ἄρτῳ τεκμηριῶσαι ἀμφὶ τὰς ἑξήκοντα χιλιάδας ἀνθρώπων παραναλῶσαι τὸν πόνον. Γρηγόριος δὲ ὁ τῆς πόλεως ἱερεὺς καὶ πάσης ἐλπίδος ὑπέρτερον διεσώθη, τοῦ ὀρόφου ἔνθαπερ καθῆστο καταπεσόντος αὐτῷ· ἄλλου τε μηδενὸς διαδράντος τὸν κίνδυνον, πλὴν ἐκείνου καὶ ὅσοι ἀμφ' αὐτὸν ἑστῶτες ἦσαν· οἳ καὶ φοράδην σὺν τῷ σκίμποδι ἀνελόμενοι τὸν ἱερέα, καλωδίῳ κατήγαγον αἰωρήσαντες, ἕτερον τοῦ σεισμοῦ τόπον τοῖς συμπτώμασιν ἀνορύξαντες, δι' οὗ τῶν ἐφεστώ-

A tali patriarchæ omnes, qui vel sua sponte, vel acciti eo se contulerant, nec pauci etiam metropolitanarum ecclesiarum præsides, et sacræ curiæ senatores multi. A quibus omnibus, quæstione diligenter et accurate agitata, post multum certamen et contentionem, antistes ita in causa victor evasit, ut accusator ipse nervis bubulis cæsus et in foro circumactus, tandem ostrascismo multatus sit. Exinde igitur innocentia sua probata, ad sedem suam Gregorius est reversus. Quo tempore copiæ militares per seditionem imperium quam maxime detrectabant, et frenos imperiales rejiciebant. Philippicus autem ad Berrhœam et Chalcidem urbes, quonam res evasuræ essent prospiciens, morabatur.

B

CAPUT XIII.

De maximis gravissimisque terræmotibus: et ut Antiochiæ tantum ad sexaginta millia hominum ruinis sint oppressa.

Post reditum Gregorii, menses quatuor transierant, cum post unum et sexagesimum a prioribus gravioribus terra motibus annum, circiter tertiam noctis horam, una cum sonitu multo, ingens terræ concussio subito exorta, universam Antiochenorum urbem ex fundamentis ipsis convulsit, et cum quæ in altum sublata fuerant ædificia dejecit, tum vero quæ firmamentis suis profundius innitebantur, ex inferioribus locis in sublime excutiens projecit: ita ut structuræ omnes sanctissimæ ecclesiæ præcipites pessumierint, et ipsum duntaxat
C hemisphærium loco suo permanserit, quod Ephræmius episcopus e Daphnes luci tignis, cum sub Justino terræ motus grassatus esset construxerat. Aliis namque terræ concussionibus in parte septentrionali labefactatum fuerat, eaque de causa tigna, quæ id sustinebant, habuerat. Ea tum ingenti vehementique motu ita humi prostrata sunt, ut hemisphærium haud aliter quam regula quadam in locum suum restitutum sit. Quin et ædificia multa in regione urbis quæ Ostracina dicitur, concussa corruerunt: atque id etiam, quod celeberrimum est in ipsa Psephium dictum: item ea quæ vernacula lingua Brysia nominata sunt: et insuper ædes quoque Dei Genitricis vicina, ubi
826 media porticus sola mirifice est conservata.
D Labefactatæ etiam admodum sunt omnes in planitie turres, mœnibus aliis, præterquam solis propugnaculis, intactis, atque in iis ipsis propugnaculis saxa quædam in diversam partem conversa, non conciderunt. Multæ præterea aliæ sacræ ædes cladem eam senserunt: et utrumque publicum lavacrum, ex pulcherrimo statu, ad eam quæ ex diametro est, deformitatem collapsum. Magna vero etiam multitudo ruinis oppressa est, adeo ut nonnulli conjecturam ex annona capientes, circiter sexaginta millia hominum ea calamitate interiisse putent. Gregorius ipse, urbis episcopus, præter spem omnem servatus est. Nam tectum et habitatio, ubi consederat, omnis paulo post concidit: neque periculum id quisquam evasit, præterquam

ipse, et qui ei præsto erant: qui ipsum una cum A lectulo sublatum fune demiserunt, cum alius terræ motus locum aliam ruinis ad id patefecisset, per quem periculum imminens effugerunt. Alia quoque res salutaris urbi accidit, benigno et misericordi Deo bonitate et lenitate sua minas comprimente, miserationisque et misericordiæ virga castigare hominum vitia statuente. Nam nullum exortum est incendium, cum quidem multus ubique in urbe esset ignis, in focis ipsis scilicet, privatisque et publicis lucernis, fornacibus, balneis, culinis et officinis aliis, in quibus opifices artes suas exercent. Multi autem ex claris et insignibus viris eo terræ motu interierunt. Quorum unus etiam fuit, quem paulo ante diximus, Asterius, concussionibus ejusmodi et ruina exanimatus.

τῶν ὑπεξαγαγόντες ἦσαν κινδύνων. Καὶ ἄλλο δὲ τῇ πόλει σωτήριον ἐπεγένετο, τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ φειδοῖ τὴν ἀπειλὴν ἀνασχόντος, οἴκτου τε κλάδῳ καὶ ἐλέου σωφρονίσαι τὴν κακίαν προελομένου. Οὐδὲ γάρ τις ἐμπρησμὸς ἐγεγόνει, καὶ ταῦτα πολλοῦ πυρὸς ἁπανταχοῦ τῇ πόλει ἐνόντος ἔκ τε τῶν ἐσχαρῶν, καὶ τῶν κοινῶν τε καὶ ἰδιωτικῶν λύχνων, τῶν τε πνιγέων καὶ βαλανείων, ὀπτανείων τε καὶ ἄλλων ὅσα περὶ τὴν βάναυσον ἠσχόληται τέχνην. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐπισήμων καὶ ἀξιολόγων ἑάλωσαν τοῖς σεισμοῖς· ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ πρόσθεν ἡμῖν εἰρημένος Ἀστέριος, ἔργον τῶν σεισμῶν γεγονώς.

CAPUT XIV.

B *Ut milites militarem disciplinam reliquerint: ad quos imperator, ut eos ad officium reducere tentaret, Gregorium misit.*

Atque urbis ipsius publicam cladem imperator pecunia data solatus est. In exercitu vero eadem erat defectio atque rebellio: adeo ut finitimi Barbari confertim excurrere in Romanam ditionem auderent. Persuasum namque habebant, se, quod illis nemo obviam venturus esset, ex sententia quæ vellent facturos. Atenim hoc sic illis opinantibus, Germanus cum eis quas secum habebat copiis occurrit, et tanta fortitudine victor eos concidit, ut ne nuntius quidem cladis ejus Persis relictus fuerit. Imperator ubi eam rem cognovit, **827** ingentem pecuniam exercitui donavit, et ducem ip- C sum inde cum quibusdam qui cum eo erant evocatum, in judicium produxit. Ibi judices omnes capitali illos supplicio condemnarunt. Imperator vero non modo in illos non animadvertit, sed honoribus etiam et præmiis eos dignatus, benignitateque alia liberaliter prosecutus est. Atque cum hoc in statu res Orientis esset, Abares bis in id quod vocatur Longus murus expeditione facta, Singidonem et Anchialum, Græciamque omnem, atque urbes et castella alia expugnarunt hostiliterque diripuerunt, aliis quidem igne consumptis, aliis autem crudelem in modum excisis: propterea quod illis resisteret nemo, et maxima pars copiarum militarium in Oriente moraretur. Quo imperator D Andream imperalium satellitum qui primum præfectus fuit, misit, qui exercitui, ut priores ordinum ductores et præfectos rursus reciperent, persuaderet. Sedenim cum milites mandata ea ne audire quidem sustinerent, Gregorius eam rem expedivit. Erat siquidem vir ad res maximas conficiendas idoneus: et exercitus universus, ut ita dicam, multum ei observantia simul et reverentia exhibuit honorem. Quidam enim pecunia data ab ipso conciliati fuerant, quidam vestem acceperant. Nonnulli potu ciboque, et aliis insuper rebus, quæ hominibus in terra aliena degentibus ad usum et necessitatem commodæ sunt, abunde ab eo refecti erant. Tum autem, quicunque delectu habito per

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ὡς τοῦ στρατοῦ ἀφηνιάσαντος, βασιλεὺς πέμπων Γρηγόριον, μεταστρέφειν ἐπειρᾶτο τὸ στράτευμα.

Ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς πόλεως πάνδημον πάθος ὁ βασιλεὺς παρεμυθήσατο χρήμασι· τὰ δὲ τοῦ στρατοῦ ἐπίσης εἶχεν ἀποστατήσαντα, ὡς καὶ τοὺς γείτονας βαρβάρους ἀθρόον ἐπεισπεσεῖν. Ἐπείθοντο γὰρ μή τινα ἐμποδὼν καταστῆναι πράττειν ἃ βούλοιντο· ἀλλ' ἀντιμέτωπος ταῦτ' οἰομένοις τούτοις ἔπεισι Γερμανὸς σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτόν. Οὕτω δὲ κατακράτος νικῶν διέφθειρεν, ὡς μηδ' ἄγγελον τῆς συμφορᾶς Πέρσαις ὑπολειφθῆναι. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ταῦτα μαθὼν, μεγάλοις χρήμασι τὸν στρατὸν ἠμείβετο. Ἐντεῦθεν δὲ Γερμανὸν ἀναγαγὼν, καί τινας σὺν αὐτῷ εἰς κρίσιν προῆγε. Καὶ πάντες μὲν ἀθρόον θάνατον ἐκείνων κατεψηφίσαντο· βασιλεὺς δὲ τόσον οὐκ ἐκολάσατο, ὅτι γε καὶ γερῶν ἠξίου μεγάλων, καὶ ἄλλως φιλοφρονούμενος διετέλει. Ἐν τούτοις τῶν Ἑῴων ὄντων, οἱ Ἄβαρες δὶς ἐπὶ τὸ καλούμενον Μακρὸν τεῖχος τὴν ἔλασιν ποιησάμενοι, Σιγγηδόνα τε καὶ Ἀγχίαλον, Ἑλλάδα τε πᾶσαν, καὶ πόλεις ἄλλας καὶ φρούρια πολιορκοῦντες ἠνδραποδίσαντο, τὰ μὲν πυρὶ δαπανῶντες, τὰ δὲ καὶ ἀφειδῶς διαφθείροντες, οὐδενὸς ἀνθισταμένου τῷ τὰ πολλὰ τῶν στρατευμάτων διατρίβειν ἀνὰ τὴν ἕω· ἐφ' ἣν βασιλεὺς Ἀνδρέαν, τῶν βασιλικῶν ὑπασπιστῶν τὰ πρῶτα γενόμενον, ἔπεμπε πειθοῖ τινι τὸν στρατὸν μεθελκύσαι· ὥστε τοὺς προτέρους ταξιάρχους καὶ λοχαγοὺς αὖθις εἰσδέξασθαι. Οἷς οὐδὲ μέχρις ὤτων εἰσδεξαμένοις τὸ κελευσθὲν, Γρηγορίῳ τὸ πρᾶγμα διεσκευάζετο. Ὅς γάρ τε ἦν ταῖς ἀληθείαις τὰ μέγιστα ἐξεργάσασθαι· ἀλλὰ καὶ σύμπαν, ὡς εἰπεῖν, τὸ στρατόπεδον πολλὴν ἐκείνῳ ἀπένεμε τὴν τιμὴν αἰδοῖ τε ὁμοῦ καὶ σεβασμιότητι. Οἱ μὲν γὰρ χρήμασιν ἦσαν παρ' ἐκείνου δεξιωθέντες· οἱ δ' ἐσθῆτος ἀπήλαυσαν· ἄλλοι δὲ βρωτοῖς τε καὶ πόμασι καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα πρὸς χρείαν ὑπερορίοις ἀνδράσιν ἐπιτήδεια, ἀφθόνως ἐκεῖθεν ἐτρύφων· ἄλλως τε καὶ ὅσοι ἐκ καταλόγου στρατολογηθέντες ἦσαν, δι' ἐκείνου παρῆσαν. Καὶ δὴ πρῶτα ἀγγελιαφόρους ἑκασταχοῦ πέμψας τοὺς τῷ στρατῷ τὰ πρῶτα τελοῦντας, ἀγείρει ἐν Λιτάρβοις χωρίῳ, διέχοντι Θεου-

πόλεως ἀμφὶ τριακοσίους σταδίους· παρ' οἷς καὶ αὐτὸς γενόμενος, καίπερ κλινοπετὴς ὤν, ἔλεξε τοιάδε·

A sacramentum militare in catalogum ascripti erant, per ipsum id consecuti fuerant. Et primum ille ad loca omnia, nuntiis ad eos missis qui principem locum in exercitu obtinebant, milites in Litarbis, regione a Theopoli circiter trecenta stadia distante, congregavit. Ad quos cum ipse quoque deinde venisset, tametsi in lecto decumbens, ejusmodi verba fecit :

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Δημηγορία Γρηγορίου τοῦ Θεουπόλεως πρὸς τὸν ἀποστάντα στρατόν.

« Ἄνδρες Ῥωμαῖοι καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν, ᾤμην μὲν ἐγὼ ἐκ πολλοῦ τὴν ὑμῶν πρὸς ἡμᾶς ἔσεσθαι ἄφιξιν, τοῖς ἐπισυμβᾶσι κοινὴν γνώμην ποιησομένους· καὶ βουλὴν ὑφῆναι τῆς ἐκ παλαιοῦ εὐνοίας τοῦτ' ἐπαγγελλομένης· ἥτις ἀνενδοιάστως τοῖς προηγησαμένοις τὸ βέβαιον ἔσχεν, ὅτε τὸν ἐπιγενόμενον ὑμῖν σάλον τοῖς ἐπιτηδείοις ἐδεξιούμην. B Ἀλλ' ἐπεὶ τὸ μέχρι τοῦ παρόντος παρώφθημεν, ἄνωθεν ἴσως μὴ ἐνδοσίμου γεγενημένου, ὡς ἄν γε Πέρσαι τὴν Ῥωμαίων ἀνδρίαν γνοῖεν, καταστρατηγηθέντες ὑπ' ἀνδράσι μήπω μάχης πεπειραμένοις· τὸ δ' ἡμέτερον ἀκραιφνῶς εὔνουν διὰ πάντων γνωσθείη, βασάνῳ χρησάμενον τῷ καιρῷ, καὶ τοῖς ἔργοις μάλα μαρτυρηθέν· καί γε δείξαντες ἔχετε ὡς καὶ πρὸς τοὺς ἡγησαμένους ὑμῶν κακῶς διετέθητε· καὶ οὕτως οὐδὲν ὑμῖν τῶν κοινῶν προὐργιαίτερον· ἄγε δῆτα εἴγε βουλομένοις ὑμῖν ἐστι, κοινῇ περὶ τῶν πρακτέων διασκοπήσωμεν. Ὁ χρηστὸς ἡμῶν βασιλεὺς ὑμᾶς προσκαλεῖται, ἀμνηστίαν τῶν προηγησαμένων ἐπαγγελλόμενος· τὸ πρὸς τὸ ὁμόφυλον ὑμῶν εὔνουν, καὶ τὴν παρὰ τὸν πόλεμον εὐανδρίαν, ἀντὶ θαλλῶν ἱκετηρίας ἀποδεξάμενος· C ἀσφαλῆ ἐνέχυρα ταῦτα διδοὺς ὑμῖν τῆς ἀφέσεως· διαγορεύων, ὡς εἰ ὁ πάντα χειρὶ κατέχων τῇ εὐνοίᾳ τὸ πλέον ἀφῆκε· καὶ τῶν ἐγκλημάτων τὴν εὐθύνην λύσας διὰ τῆς ἀνδρίας ὑμῶν ἔδειξε πάντως σαφέστατος ὁ τῆς συγχωρήσεως ἔλεγχος· πῶς οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἕψομαι τῇ θείᾳ ψήφῳ δι' ἀνάγκης ἐπειγούσης λύειν τὸ ἔγκλημα; Τοίνυν ἢν ἐμοὶ πείθησθε, εἴξατε τάχιστα, μὴ καταπροέμενοι τὸν καιρὸν, ἵνα μὴ διολισθήσας ἄσχετος γένοιτο. Δυσχερὴς γὰρ κρατεῖσθαι παραδραμών· ἀγανακτῶν, ὡς ἄν τις εἴποι, ὅτι γε παροπτέος ἐγένετο· καὶ δὶς ληπτὸς εἶναι οὐκ ἀνέχεται. Καὶ δὴ κληρονομήσατε τοὺς πατέρας τῆς εὐηκοΐας, ὥσπερ δῆτα καὶ τῆς ἀνδρίας κεκλήρωσθε, ἵνα διὰ πάντων μᾶλλον Ῥωμαῖοι δειχθῆτε, D καὶ μή τις ὑμῶν ἐπιδράμοι μῶμος, ἢ νόθους ὑμᾶς καὶ παρεγγράπτους γόνους ἀποφανῇ. Οἱ γὰρ ὑμᾶς ἀξίως τοῦ γένους φύσαντες, ὑπὸ τοῖς ὑπάτοις καὶ βασιλεῦσι ταττόμενοι, τῷ καλῶς πείθεσθαι καὶ τῇ ἐμφύτῳ ἀνδρίᾳ τὸ νῦν οἰκούμενον πᾶν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ ὑπηγάγοντο. Μάλλιος γὰρ Τορκουᾶτος, τὸν γνήσιον παῖδα στεφάνῳ περιδήσας, ἀνεῖλεν· ἀνδρίᾳ μὲν πλεῖστον διενεγκόντα, πείθεσθαι δὲ ἥκιστα θέλοντα. Ἡ γὰρ τῶν ἀγόντων εὐβουλία, καὶ τῶν ἀγομένων τὸ εὐπειθὲς, πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν πεφύκασι κατεργάζεσθαι. Εἰ δέ που θάτερον τοῦ ἑτέρου χηρεύει, χωλεύοι ἂν ἐν τῷ μέρει καὶ περιτρεπόμενον σφάλλεται, τῆς ἀρίστ' ἐχούσης ξυνωρίδος διεζευγμέ-

CAPUT XV.

Oratio Gregorii Theopolis episcopi ad defectorem exercitum.

« Viri et verbis et rebus ipsis Romani, arbitratus quidem sum dudum vos ad me venturos fuisse, ut de eis quæ acciderunt rebus mecum sententias communicaretis, consiliumque caperetis. Idque vetus, quæ mihi vobiscum intercessit, benevolentia pollicita est : quæ quidem officiis erga vos prioribus certo confirmata est, **828** cum navali vestro motui, et qui eum subsecutus est tumultui, rebus necessariis præbitis succurri. Sed id hactenus factum non est, quod fortasse diebus superioribus occasio ad eam rem præbita non sit : scilicet ut Persæ vere Romanorum fortitudinem, ab eis viris qui duce carerent, victi atque profligati, perspicerent; atque ut sincera vestra in rempublicam benevolentia temporis opportunitate spectata, rerumque ipsarum testimonio comprobata, ex parte omni cognosceretur. Declarastis siquidem, cum adversus duces vestros dolore commoti, male animati fuistis, nihil vobis esse republica antiquius et præstabilius. Verum agedum, si vobis videtur, communiter quid facto opus sit, dispiciamus. Vocat vos ad se benignus imperator noster, amnestiam seu oblivionem atque impunitatem præteritorum delictorum promittens, et egregium vestrum erga rempublicam animum, belloque gerendo fortitudinem, pro supplicantium gratiamque petentium frondibus recipiens, certo nimirum pignore isto veniam nobis concedens, atque hæc ipse secum reputans : Quandoquidem qui res universas manu sua continet Deus benignitati plurimum, errata condonando, tribuit, et per fortitudinem vestram, rationem de criminibus reddendam remisit, manifestissmumque gratiæ omnino factæ indicium exhibuit : quomodo ego quoque divinum calculum, qui mihi remittendæ noxæ necessitatem imponit, non sequar? Proinde si parere mihi voletis, Romani, confestim credetis, neque tantam temporis opportunitatem præterire patiemini, ne cum illa effugerit, comprehendi postea nequeat. Non facile namque postquam prætervolavit, capitur; quodammodo, ut aliquis dicat, indigne ferens, quod neglecta contemptaque sit. Atque se rursus prehendi omnino non patitur. Itaque patrum vestrorum obedientiæ hæreditatem cernite, sicuti in fortitudinis eorum laudem successistis : ut omni ex parte vos Romanos esse declaretis, neque reprehensio ulla vobis incessat, quæ illegitimam vos et adulterinam sobolem esse arguat. Qui namque ita, ut Romano genere dignum erat, vos procrearunt majores, regibus et consuli-

bus subditi, rite imperata faciendo, et rem pro insita fortitudine præclare gerendo, universum terrarum orbem Romano imperio subjugarunt. Manlius certe Torquatus suum ipse filium corona exornatum securi percuti jussit, fortitudine quidem illum plurimum præstantem, imperio autem minime parere volentem. **829** Bono namque ducum consilio, et prompta militum obediendi voluntate, plurimæ et maximæ res prospere conficiuntur. At si alterum ab altero sejungatur, claudicare partem alteram, et collabi eversam necesse est, optimo duarum istarum virtutum pari diviso. Proinde ne amplius cunctamini, mihique qui sacerdos Dei sum, et partes meas medius inter imperatorem et exercitum interpono, parete, atque ostendite, non tyrannicum morem, sed justam indignationem, ad breve tempus, quod adversus duces vestros minus legitime imperantes egistis, fuisse. Nisi enim quam primum ad imperatorem vestrum accurreritis, ego quidem simul et egregiam in rempublicam voluntatem, et singularem erga vos amorem, pro officio meo, sancte præstiterim. Vobis autem etiam atque etiam videndum fuerit, qui ita tyrannidem exerceretis, quæ proposita sint præmia. Quorsum enim vobis res præsentes evadent? Nam ut in hoc ipso permaneant statu, haudquaquam facile fieri potest. Unde vero erit victus, et frugum maturarum ex agris, aut earum quæ mare continenti ipsi, pro eo atque par est, opem ferendo suppeditat, rerum importatio? Bellum ergo popularibus vestris Christianis inferentes, et bellum ab eisdem excipientes, res omnium fœdissimas et facietis, et patiemini. Et ubi tandem postremo, hinc et inde dispersi, vitam degetis? Et consequetur a tergo vos vindicta divina, quæ pervicaciam vestram sustinere, aut veniam vobis de cætero dare minime poterit. Quapropter dextras nobis invicem et reipublicæ jungamus, et rem ipsam, pro eo atque æquum est, consideremus : idque nunc quam maxime, cum salutiferæ passionis et sanctissimæ resurrectionis Servatoris nostri Jesu Christi dies festos, qui nobis ad res meliores opem et auxilium ferunt, agimus. »

νης. Μὴ τοίνυν τοῦ λοιποῦ μέλετε· πείσθητε δέ μοι ἱερεῖ γε ὄντι Θεοῦ, βασιλείᾳ καὶ στρατῷ μεσιτεύοντι· καὶ δείξατε ὡς οὐ τυραννικὸς ὁ τρόπος, ἀλλ' ἀγανάκτησις ἔνδικος πρὸς καιρὸν ἦν κατὰ τῶν οὐ προσηκόντως στρατηγούντων ὑμῶν. Εἰ γὰρ μὴ τάχιστα πρόσιτε, ἐγὼ μὲν ἀφοσιώσομαι καὶ τὴν εἰς τὸ πολίτευμα εὔνοιαν, καὶ τὴν εἰς ὑμᾶς φιλίαν, τὸ εἰκὸς διελθών· ὑμῖν δὲ προσήκει σκοπεῖν, τοῖς οὕτω τυραννοῦσι τὰ ἔπαθλα· πῇ γὰρ λήξει ἐν ὑμῖν τὰ παρόντα; Ἐς ταυτὸ γὰρ ὑμᾶς εἶναι τῶν οὐ πάνυ τι ῥᾳδίων ἐστί· πόθεν γὰρ ἡ τῶν ἀναγκαίων καὶ ὡραίων συγκομιδὴ, ἢ ὧν θάλαττα τῇ ἠπείρῳ προσνέμει τὸ εἰκὸς συναρήγουσα, εἰ μή γε τοῖς ὁμοφύλοις εἰς μάχην ἰόντες, καὶ τὰ πάντων αἴσχιστα δράσητε ἅμα καὶ πείσησθε, καὶ οἷον τὸ τέλος, σποράδες γινόμενοι βιοτεύσησθε καὶ παραπόδας πάντως ἡ δίκη ἀνέχεσθαι ἥκιστα δυναμένη; Δόντες οὖν ἑαυτοῖς δεξιὰς καὶ τῷ πολιτεύματι, τὸ δέον σκοπήσωμεν· καὶ νῦν μάλιστα, ὅτε καὶ τοῦ σωτηρίου πάθους τὰς ἡμέρας, καὶ τῆς παναγίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως συναρηγούσας καὶ συνεπιλαμβανομένας τοῖς λῷοσιν ἔχωμεν. »

CAPUT XVI.

Ut exercitus Gregorio parens, rursum Philippicum ducem legerit.

Gregorius hæc atque alia plura cum lacrymis locutus, divino quodam nutu in momento temporis animos omnium in aliam sententiam traduxit. Itaque ut eis ex conventu secedere liceret, quo seorsim deliberare de eo quod æquum esset possent, petierunt, ac paulo post reversi potestati antistitis se permiserunt. Atque illi Philippicum nominatim, ut illum videlicet denuo ducem sumerent, **830** alleganti, se et exercitum omnem jurisjurandi religione obstrictum esse, Philippicum posthac ducem a se minime susceptum iri, dixerunt. Adhæc Gregorius nihil cunctatus, sacerdotem se per divinam gratiam esse, et potestatem solvendi et ligandi in cœlo et in terra habere dixit : divinamque super ea re jussionem in medium produxit. Tum vero militibus morem ei gerentibus, precationibus divinum Numen placavit : et re arcanorum mysteriorum divina peracta, immaculatum corpus omnibus communicavit. Dies enim qui sanctam passionem Christi præcedit, tum agebatur. Deinde convivio eos, cum circiter duum millium numerum explerent, toris in gramine

ΚΕΦΑΛ. ΙϚʹ.

Ὡς στρατὸς Γρηγορίῳ πειθήνιοι γεγονότες, αὖθις τὸν Φιλιππικὸν εἵλοντο στρατηγόν.

Ὁ μὲν οὖν τοσαῦτα καὶ ἄλλα πλείω εἰπὼν, καὶ ἐπιδακρύσας, ῥοπῇ τινι θείᾳ τὰς ἁπάντων γνώμας ἐν ἀκαρεῖ μετεῤῥύθμιζε· καὶ ἐζήτουν τοῦ συλλόγου ὑπεξελθεῖν· ὡς ἂν καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι, περὶ ὧν δέοι βουλεύσωνται. Καὶ μετ' οὐ πολὺ ἥκοντες, σφᾶς αὐτοὺς τῷ ἱερεῖ ἐγχειρίζουσι· καὶ τὸν Φιλιππικὸν ἐξ ὀνόματος εἰπόντι ἵνα αὖθις ἕλωνται στρατηγὸν, ὅρκοις δεινοῖς ἔλεγον διομόσασθαι καὶ τὸ στράτευμα σύμπαν, ἦ μὴν τοῦτον μὴ τοῦ λοιποῦ δέξασθαι. Ὁ δὲ μήτι πρὸς τοῦτο μελλήσας ὁ ἱερεὺς, ἔφη πρὸς ἐξουσίας εἶναι λύειν καὶ δεσμεῖν ἐπὶ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ· καὶ τὴν θείαν ἐπὶ τούτῳ κέλευσιν προῆγεν εἰς μέσον. Καὶ δὴ καὶ πρὸς τοῦτο εἰξάντων ἐκείνων, λιταῖς ἐξωσιοῦτο τὸ Θεῖον· καὶ τὴν θείαν τελέσας μυσταγωγίαν, τοῦ ἀχράντου σώματος ἅπασι μετεδίδου· ἡμέρα γὰρ ἦν ἡ πρὸ τοῦ ἁγίου πάθους Χριστοῦ. Ἔπειτα σφᾶς δειπνίσας ἀμφὶ δισχιλίους ὄντας, στιβάδων ἐπὶ τῆς πόας σχεδιασθέντων, κατὰ τὴν ἑξῆς ὑπέστρεφε· καὶ ἐδόκει ἀθροίζεσθαι τούτους οἳ βούλοιντο. Ἐν Ταρσῷ δὲ τῆς Κιλικίας ὄντα Φιλιππικὸν μετεστέλλετο, καίπερ πρὸς τὴν βασιλέως κατεπειγόμενον πόλιν. Ἐκεῖσε οὖν ἀγαγὼν,

βασιλεῖ περὶ τούτων ἐδήλου τάς τε τοῦ στρατοῦ δεήσεις περὶ Φιλιππικοῦ. Καὶ δὴ Φιλιππικῷ κατὰ τὴν Θεουπολιτῶν γενομένῳ ὁ στρατὸς ὑπαντῶσι· καὶ ὅσοι τῆς θείας παλιγγενεσίας ἠξίωντο προσλαβόμενοι, προσπίπτουσι τούτῳ· καὶ δεξιὰς ἀμνηστίας λαβόντες, σὺν ἐκείνῳ τὰς ἐπιστρατεύσεις πεποίηντο. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν στρατηγὸν καὶ τὸν πρόεδρον τῆς Ἀντιόχου Γρηγόριον τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

dispositis, excepit, et postridie inde abiit. Convenit autem inter ipsos, ut quo vellent loco congregarentur. Gregorius Philippicum Tarsi Ciliciæ morantem accersit, qui tum Constantinopolim petere properabat. Et eo Antiochiam evocato, imperatorem de rebus hisce, et exercitus de Philippico precibus certiorem facit. Philippicus ubi Theopolim advenit, exercitus ei obviam processit: atque eis sibi, qui ad divinam regenerationem admissi fuerant, supplicum more adjunctis, ad pedes ejus milites procubuerunt. Et dextra ab eo, oblivionisque præteritarum injuriarum fide accepta, in expeditionibus bellicis eum sunt consectati. Res hæc inter exercitus ducem et Antiochenæ urbis præsulem Gregorium ad hunc modum est acta.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Ὅπως Σίττας τὴν Μαρτυρόπολιν προὔδωκε, καὶ περὶ τῆς πολιορκίας Φιλιππικοῦ.

Τότε δὲ καί τις Σίττας τὴν κλῆσιν, δεκάδος ἄρχων στρατιωτικοῦ τάγματος καθεστηκώς, λύπην ἐσχηκὼς πρός τινα τῶν αὐτόθι στρατιωτικῶν ταγμάτων ἡγούμενον, ἀπόλειψιν τῶν φυλαττόντων ἐπιτηρήσας, τὴν τῶν Μαρτύρων πόλιν καταπροδίδωσι. Περσικὸν γάρ τινα λόχον ὡς δῆθεν Ῥωμαίους ὄντας, νυκτὸς ἐπεισάγει, καὶ τὴν πόλιν χειροῦται, ἐπικαιροτάτην μάλα Ῥωμαίοις καθεστηκυῖαν, ὅσα μὲν σφριγῶντα τῶν γυναίων, ἔνδον περικρατήσας, τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας, πλὴν τινων οἰκετῶν, ἐκεῖθεν ἐλάσας. Ὁ μὲν οὖν Φιλιππικὸς, εὐθὺ τὴν πορείαν αὐτόσε ἐπεποίητο, καὶ παρακαθίσας σὺν τῷ στρατῷ, τὸ τεῖχος ἐπολιόρκει· οὐδὲν μὲν ὅσα πρὸς πολιορκίαν ἐπιτήδεια κεκτημένος, ὅμως ὡς ἐνῆν διεμάχετο· καί τινας διώρυχας ἐργασάμενος, πύργον ἕνα πεσεῖν παρεσκεύασεν. Οὐ μὴν δ' ἐκείνῳ τὴν ὅλην πόλιν ἑλεῖν τε καὶ παραστήσασθαι ἐξεγένετο, νυκτὸς τῶν Περσῶν τὸ πεπτωκὸς ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καταστησαμένων. Ὡς δὲ θερμῶς ἐπιόντες Ῥωμαῖοι τῷ τείχει θερμότερον ἀπεκρούοντο (συχνὰ γὰρ αὐτοῖς καὶ ἐξ ὑπερδεξίων τὰ βέλη ἐπέμπετο, ὡς συμβαίνειν πλέον βλάπτεσθαι, ἢ τοὺς ἔνδον λυπεῖν), λύουσι τὴν πολιορκίαν, καὶ μικρὸν ὀπίσω ἀναστραφέντες στρατήγιον πήγνυνται, τοῦτο μόνον ἀσφαλιζόμενοι, τὸ μὴ καὶ ἑτέρους προστεθῆναι Πέρσας εἰς συμμαχίαν. Μαυρικίου δὲ κελεύσαντος, καὶ Γρηγόριος αὖθις πρὸς τὸ στρατόπεδον γίνεται, καὶ ἔπειθε τὴν πολιορκίαν ἐπιχειρεῖν. Οὐ μὴν δὲ καί τι πλέον ἐξεργάσασθαι οἷοί τε ἦσαν ὀργάνου τειχομαχικοῦ μηδενός γε παρόντος. Καὶ ὁ μὲν στρατὸς τὴν πολιορκίαν ἀφεὶς, διαχειμάσων ἀφίκετο, συχνὰς φρουρὰς τοῖς γειτονοῦσι τῶν φρουρίων ἀφεὶς, ἵνα μὴ λαθόντες Πέρσαι τῇ πόλει ἐπέλθωσι. Τῷ δ' ἑξῆς θέρει ἀθροίζεται μὲν ὁ στρατός· καὶ Περσῶν ἐπιγενομένων, μεγάλη συγκροτεῖται μάχη ἀμφοῖν ἀμφὶ Μαρτυροπόλει. Ἐσχήκει δὲ τὸ πλέον Φιλιππικὸς, πολλῶν πεσόντων Περσῶν· καὶ ἑνὸς ἥρωος ἡσσηθέντος, πολύ τι πλῆθος ἐν Μαρτυροπόλει ἐγένετο· ὃ καὶ διὰ σπουδῆς μάλιστ' ἐκείνοις ἦν. Καὶ Ῥωμαῖοι μὲν ἐντεῦθεν πολιορκεῖν τὴν πόλιν ἀπέσχοντο· μὴ δὲ γὰρ ἂν δυνάμει παραστήσεσθαι ταύτην καλῶ ἔγνωσαν. Σταδίοις δὲ ἑπτὰ

CAPUT XVII.

Ut Sittas Martyropolim prodiderit, et de Philippici obsidione.

Eo tempore Sittas quidam nomine, inter militares copias decurionis dignitatem obtinens, injuria a quopiam ordinum ductore affectus, cum negligentius custodiri Martyropolim animadvertisset, urbem eam prodidit. Persicam namque manum, perinde atque Romana esset, noctu introduxit, atque urbem cepit Romanis opportunam maxime, et quæcunque ibi erant ætate florentes feminæ, eas retinuit, reliquos vero mortales omnes, servis quibusdam exceptis, inde ejecit. Philippicus igitur statim eo expeditionem convertit, atque cum copiis omnibus urbem eam obsessam oppugnare cœpit. Et quamvis tormenta ad urbem expugnandam idonea non haberet, utcunque tamen potuit, oppugnationem eam est prosecutus. **831** Et cuniculis actis ut turris una concideret, effecit, minime tamen urbem ipsam capere, et ad deditionem cogere potuit. Nam Persæ partem eam quæ solo æquata fuerat, noctu refectam satis munierant. Porro ubi Romani fortiter expugnationem tentantes, fortius rejecti sunt (crebra namque in eos ex superiore loco conjiciebantur tela, ita ut ipsi plus detrimenti ferrent, quam oppidanis inferrent) obsidionem solverunt, et paululum retrogressi, castra posuerunt, hoc unum agentes, ut ne auxilia alia Persis adderentur. Mauricio autem jubente, Gregorius rursum ad exercitum venit, eique ut denuo urbis expugnationem tentaret, persuasit. Verum illi, quod instrumentis ad muros sternendos necessariis in præsentia destituerentur, nihil amplius efficere potuerunt. Proinde obsidione relicta, exercitus in hiberna concessit, frequentibus præsidiis vicinis castellis impositis, ne Persæ subsidium clam urbi immitterent. Æstate vero sequenti, copiæ sunt coactæ. Et quod Persæ etiam advenissent, ingens pugna ad Martyropolim commissa est, ex qua victor evasit Philippicus. Cæterum Persis multis cæsis, et heroe (1) uno prostrato, multitudo magna (id quod illis studio maxime fuerat) Martyropolim pervenit. Romani exinde urbem oppugnare destiterunt, quod vi eam ad deditionem cogi non posse probe

(1) Nomen hujus fuit Maruzas. (Diacon.)

scirent. Septem vero ab ea stadiis, urbem aliam in tutis montosisque partibus statuerunt: ut inde hostilibus molitionibus atque excursionibus militari arte resisterent, damnumque inferrent. Id quod sic æstivo tempore ab eis fiebat. Hieme autem adveniente, in stativa se inde recipiebant.

CAPUT XVIII.

De Varamo Persa, et de insidiis contra Hormisdam Persarum regem structis.

Philippico successor datus Commentiolus, genere Thrax, qui magna virtute cum Persis congressus est. In eo certamine Persarum dux una cum equo in terram dejectus interiisset, nisi ex satellitibus quidam, eum in equum, quem secum ducebat, sublatum e prælio subduxisset. Reliqui vero Persæ (1), ducibus suis relictis, quam celerrime fugerunt, et se Nisibim receperunt, ad regem suum redire veriti. **832** Nam ille capitale supplicium illis minatus fuerat, nisi ductores omnes suos salvos incolumesque reducerent. Ibi vero congregati tyrannidem adversus Hormisdam meditantur (2). Consilio ei Varamus Persicorum ordinum dux præfuit, qui a pugna adversus Turcos facta, cum suis redierat: sicuti suo loco de eis a me dicetur. Interea Commentiolus Martyropolim circumsidet. Atque ibi quidem plurimam copiarum partem reliquit, ipse vero una cum optimis et delectissimis quibusque, ad Ocbas, longe munitissimum castellum, ex adverso Martyropoli in ulteriore ripa, in prærupto scopulo ita situm, ut inde urbs tota conspici posset, excurrit, castellum id oppugnat: et nihil intentatum relinquens, partes quasdam munitionum tormentis saxa jacientibus dejicit: tandemque eis superatis, magna vi id capit. Quapropter ad desperationem Persæ de Martyropoli deciderunt. Hæc cum sic agerentur, iidem Persæ regem suum Hormisdam Chosroæ (3), quem Cabales genuit, filium interemerunt: regum omnium injustissimum, non solum quod inique subditos pecunia multarit, verum etiam quod nulla de causa variis suppliciorum generibus crudelem in modum illos necaverit. Ei Chosroem illius filium in regno substituerunt. Ut autem hæc acciderint, pulchrum esse puto, ut altius repetita exponam.

CAPUT XIX.

De tyrannide Varami, et ut Hormisdas Persarum rex a Chosroe filio suo sit occisus.

Hormisdas Varamum exercitu justo probe instructum adversus Romanos expediverat. Et contra hunc Mauricius Romanum, qui illi occurreret,

A ἄπωθεν πόλιν ἑτέραν ἐγείρουσι περὶ τὰ ἐρυμνὰ καὶ ὄρεια μέρη· ὡς ἂν ἐπιτεχνήσεις καὶ ἀντεπιχειρήσεις ἐκείνοις ἐργάζοιντο. Καὶ θεριζόντων μὲν τοῦτο ἐγίνετο· χειμῶνος δὲ ἐπελθόντος ἐλύοντο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ Βαρόμου τοῦ Πέρσου, καὶ τῆς κατὰ Ὁρμίσδα τοῦ Περσῶν βασιλέως ἐπιβουλῆς.

Καὶ τὸν μὲν Φιλιππικὸν ἀνήρ τις, Θρᾷξ γένος, Κομεντίολος ὄνομα, διεδέχετο, καὶ λαμπρῶς συμπλακεὶς Πέρσαις, μικροῦ ἂν καὶ διέφθαρτο σὺν τῷ ἵππῳ καταῤῥαγείς, εἰ μή τις τῶν δορυφόρων ἑνὶ τῶν ἐπισυρομένων ἵππων ἐπιβιβάσας, τῆς μάχης
B ἐξῆγε· προτροπάδην δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἀνακράτος ἔφευγον, πάντας τοὺς σφῶν ἡγεμόνας ἀποβαλόντες, καὶ κατὰ τὴν Νίσιβιν διασώζονται, τῷ σφῶν βασιλεῖ δεδιότες ἐπανελθεῖν· καὶ γὰρ προφθάσας θάνατον ἠπείλει, εἰ μὴ τοὺς ἡγεμόνας σφῶν λαμπρῶς διασώσωσιν. Ἐκεῖσε δὲ ἀθροισθέντες, καὶ τὴν κατὰ Ὁρμίσδου τυραννίδα ἐμμελετῶσι, καὶ Βαράμου τοῦ Περσῶν στρατηγοῦ τοῦτο βουλευομένου, σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐκ τῆς τῶν Τούρκων συμπλοκῆς ἐπανήκοντος, ὡς ἐφεξῆς μοι τὰ περὶ τούτων εἰρήσεται. Ἐν δὲ τούτῳ Κομεντίολος τὴν Μαρτυρόπολιν περικαθήμενος, τοὺς μὲν πλείστους ἐκεῖσε ἀφίησιν· αὐτὸς δὲ σύναμά τισιν ἀριστίνδην ἐπιλεγεῖσι κατὰ Ὄχβας διαφερόντως ὀχυρώτατον φρούριον ἐκτρέχει, ἀντικρὺ Μαρτυροπόλεως κείμενον κατὰ τὴν ἀντι-
C πέραν ὄχθην, ἐπί τινος ἀποτόμου σκοπέλου ὑπερκαθήμενον· ὅθεν δὴ καὶ ἄποπτος ἡ πᾶσα καθειστήκει πόλις. Καὶ πολιορκήσας καὶ μηδέν τι πεῖρας παραλιπών, ὡς καί τινα μέρη τοῦ ἐρύματος διὰ τῶν λιθοβόλων παρασκευάσαι πεσεῖν, ὑπερκαταβὰς, ἀνακράτος αἱρεῖ τὸ φρούριον· ὅθεν καὶ ἐν ἀπογνώσει Πέρσαις τὰ Μαρτυροπόλεως καθειστήκει. Τούτων δὲ ὧδε δρωμένων, Πέρσαι τὸν σφῶν βασιλέα Ὁρμίσδην τὸν Χοσρόου παῖδα, ὃν Χοσρόην Καβάδης ἐγέννα, κακῶς διεχρήσαντο, ἀδικώτατον πάντων βασιλέων γενόμενον· οὐ μόνον οἷς ἀδίκως ἐς τὰ χρήματα τὸ ὑπήκοον ἐζημίου, ἀλλ' ὅτι καὶ μηδὲν δέον, καὶ διαφόρων θανάτων ἰδέαι, ἀφειδῶς ἐκείνους καὶ τοῦ ζῆν ὑπεξῆγε. Παῖδα δὲ τὸν ἐκείνου Χοσρόην ἐπιβιβάζουσι τῇ ἀρχῇ. Ὅπως δὲ ταῦτα
D ἐγένετο, καλὸν ἡγοῦμαι ἄνωθεν διηγήσασθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῆς τυραννίδος Βαράμου· καὶ ὡς ἀνῃρέθη Ὁρμίσδας ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ σφετέρου υἱοῦ Χοσρόου.

Ὁρμίσδας μὲν γὰρ Βάραμον ἀξιολόγῳ καθοπλίσας δυνάμει, κατὰ Ῥωμαίων ἐξέπεμπε· Ῥωμανὸν δ' ἐκείνῳ ὑπαντιάζειν ἀντέπεμπεν αὖθις Μαυρί-

(1) Imperator rursus a prætura Philippico amoto Commentiolum Orientis prætorem dixit. Heraclius autem prosperatus in bello prætorem Persarum peremit, Asarthato vero perempto fugiunt Persæ, et insequuntur Romani. (Diacon. lib. XVII.)

(2) Persæ a Romanis fugati, consilia adversus Hormisdam regem capiunt. Turcicum nomen tunc primum Asiæ auditum. (Egnat.)

(3) Paulus Diaconus, Turcis devictis Hormisdam adeo gloria et opibus crevisse scribit, ut deinceps annuum quadraginta millium auri tributum a Turcis acceperit, quam summam ipse eis antea quotannis persolverat.

κος. Ἐπεγγελῶντα δὲ τὰ Ῥωμαίων τὸν Βάραμον, A δέκα χιλιάδας μόνας τῶν ἀριστίνδην ἐξειλεγμένων λαβὼν Ῥωμανὸς, ἔπεισιν ἀθρόον τῷ Πέρσῃ. Καὶ πολλῶν φόνων ἑκατέρωθεν γενομένων κατὰ τὴν τῆς Ἀλμανίας χῶρον, ἡνίκα μυσαχθεῖσα τὴν βάρβαρον, προσφοιτᾷ τοῖς Ῥωμαίοις. Μαθὼν δὴ τὸν τοσαύτην ἧτταν Περσῶν Ὁρμίσδας ὁ σφῶν βασιλεὺς, ἀποχειροτονεῖ μὲν ἐκεῖνον τῆς ἡγεμονίας, γυναικείαν ἐπιπέμψας τούτῳ στολήν. Ὁ δὲ νεωτερίζειν ἐπιβάλλει, καὶ τυραννεῖν ἐπεχείρει· καὶ ἀνθυβρίζειν τὸν ὑβρίσαντα ἐπειρᾶτο, τοιάδε τῇ ἐπιστολῇ ἐπιγράφων· *Ὁρμίσδᾳ τῇ θυγατρὶ Χοσρόου ὁ Βαράμ·* καὶ τὸν ὑπ' ἐκεῖνον ἀθροίσας στρατὸν, εἰς ἀποστασίαν ἠρέθιζεν, ἐπίπλαστα σχεδὸν κατὰ πάντων Ὁρμίσδα ἐπιδεικνύμενος γράμματα, ὑπομιμνήσκων B τε τὸ ἀπηνὲς αὐτοῦ καὶ τὸ ἐς χρήματα ἄπληστον· καὶ ὡς τοὺς ὑπερέχοντας πάντας, τοὺς μὲν ξίφει διήλασε, τοῖς δὲ τάφον τὸν Τίγρητα ἐσχεδίασε, τούτῳ κηδεύσας αὐτούς. Καὶ τούτοις τοῖς λόγοις ὑπαγαγὼν τὸν στρατὸν, εἰς τυραννίδα μεγίστην ἐρρίπισε· καὶ ὅρκοις τὸν Βαρὰμ ὀχυρώσαντες, καθελεῖν Ὁρμίσδαν βουλὴν ἔθεντο. Ἐκεῖνος δὲ Φεροχάνην ἐπαφίησι τῷ Βαράμῳ σὺν πλήθει πολλῷ. Ὁ δὲ καὶ τοῦτον ὑπελθὼν, ὡς οὐ δεῖ Πέρσας ὄντας κατ' ἀλλήλων στρατεύειν, ἀλλ' εἰδέναι τὸ τραχύ τε καὶ βίαιον, πρὸς δὲ τὸ αἱμοχαρὲς καὶ ἄπληστον τοῦ Ὁρμίσδου· καὶ φίλα πρὸς ἀλλήλους φρονεῖν. Ἃ δῆτ' αἰσθόμενος ἀληθῆ ὁ στρατὸς εἶναι, τὸν μὲν Φεροχάνην ἀναιροῦσι, τῷ δὲ Βαράμῳ προστίθενται. C Ἐντεῦθεν ὅσον ἀγυρτικὸν καὶ δημῶδες ἀθροισθέντες, ἐπιτίθενται τῷ Ὁρμίσδᾳ· καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενοι τὸ διάδημα, κατασπῶσι τοῦ θρόνου· ἔπειτα ἐπ' ὄψεσιν ἐκείνου τήν τε γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ἀναιροῦσιν. Ἐκείνου δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνορύξαντες, ἐξασφαλίζονται τῇ φρουρᾷ· καὶ τὸν υἱὸν ἐκείνου Περσῶν βασιλέα ἀναγορεύουσιν· ὃς μέχρι μέν τινος τῷ πατρὶ φιλοφρόνως διέκειτο, παραιτούμενος ὡς ἄκων τὴν ἀρχὴν ὑπέδυ· καὶ τὰ πρὸς χρείαν ἄφθονά γε τῷ Ὁρμίσδᾳ ἐπεχορήγει. Ὁ δὲ ὑβρίζων οὐκ ἀνίει τὸν παῖδα, διαρρίπτων καὶ ὅσα δὴ πέμψειεν. Ἀχθεσθεὶς δ' ἐπὶ τούτοις ὁ παῖς, ῥοπάλοις ἀγρίοις ἐκέλευεν ἀναιρεῖν· ὃ δὴ Πέρσαις μὲν διὰ λύπης γενόμενον, μῖσος κατ' ἐκείνου ἀνῆψεν οὐκ ἔλαττον.

miserat. Varamus copiis Romanorum illusit. Romanus autem decem tantum fortissimorum lectissimorumque millibus acceptis, cum illo est congressus. Et multis utrinque cædibus patratis, in Albaniæ regione, victoria barbarum detestata, penes Romanos fuit. Quam suorum cladem, postquam Persarum rex Hormisdas intellexit, **833** præfecturæ dignitatem Varamo ademit, eidemque muliebrem stolam misit. Ille ad res novas animo adjecto, tyrannidem affectare, et convicia ei qui prior injuriam illi intulisset, pro conviciis reddere et epistolæ verba hæc inscribere : *Hormisdæ Chosroæ filiæ Varamus;* nec non exercitum sub signis suis merentem ad defectionem concitare, confictas fere adversus omnes Hormisdæ nomine litteras exhibens, crudelitatemque illius et pecuniæ insatiabilem cupiditatem in memoriam eis revocans; ut scilicet ille primarios viros omnes vel ferro occiderit, vel in Tigride amne submerserit, tali eos et sepultura et exsequiis ejusmodi dignatus. Sermonibus ejus generis exercitu seducto, ad maximam eum tyrannidem et rebellionem excitavit. Itaque juramento Varamo, quo tutior esset, præstito, adimendi Hormisdæ regni consilium inierunt. Hormisdas adversus hunc cum multitudine magna Pherochanem mittit. Quem et ipsum Varamus subit, minime Persas inter se belligerari oportere, sed eos durum et violentum imperium, et præterea sanguinarium ingenium, et inexplebilem avaritiam Hormisdæ scire, et benevolentiam sibi invicem præstare debere, dicens. Quæ ubi vera esse exercitus Pherochanis sensit, ducem suum necat, et ad Varami partes accedit. Exinde confertim et populariter congregati, Hormisdam aggrediuntur : et diademate de capite ejus detracto, e regio throno deturbant. Mox in ipsius conspectu conjugem et filium unum jugulant, eumque oculis effossis in custodiam conjiciunt, et alterum filium ejus Persarum regem promulgant. Hic ad tempus aliquod, benignum se patri præbuit, et invitum se regnum suscepisse deprecando allegavit, affatimque victum ei subministravit. Pater vero contumeliis filium afficere, et projicere a se quæcunque ille mittebat, non intermisit. Qua re commotus Chosroes filius, rusticis fustibus patrem interimi jussit. Ea vero indignitas Persis dolorem incussit, et odium adversus illum non parvum excitavit.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ὡς ὁ νέος Χοσρόης φυγὰς ἐς Ῥωμαίους ἦλθε, καὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ συνάρσει τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ἀπειλήφει.

D Γνοὺς δὲ Χοσρόης Βάραμον ἐπιστρατεύοντα κατ' αὐτοῦ, μετ' ἀξιολόγου κατ' ἐκείνου ἔπεισι τῆς δυνάμεως ἔν τινι πεδίῳ τοῦ Ζαβᾶ ποταμοῦ. Ὁρῶν δὲ τοὺς οἰκείους ἐθελοκακοῦντας, καὶ Βαράμῳ μὲν προσκειμένους, ἐκείνῳ δὲ φρονοῦντας ἐπίβουλα, πολλοὺς διεχρήσατο· καὶ τοῦ πλήθους ταραχθέντος ἀνακράτος ἐπὶ τὸ Κιρκήσιον ἔφευγε σύναμα γυναικὶ καὶ τέκνοις δυσὶ νεογνοῖς, καί τισι Περσῶν εὐγενείᾳ τῶν πολλῶν διαφέρουσιν, οἳ ἐθελονταὶ τούτῳ εἵποντο.

834 CAPUT XX.

Ut Chosroes junior ad Romanos profugerit, eorumque auxiliis regnum suum recuperarit.

Porro Chosroes, quandoquidem Varamum adversus se exercitum ducere cognovit, cum copiis non contemnendis adversus eum in planitiem quamdam, ad Zabam flumen, est progressus. Sed enim eum suos sponte sua cedentes Varamo favere, et sibi insidias struere vidit, multos occidit : et tumultu in exercitu moto, celeriter ad Circesium profugit, una cum conjugibus, et liberis duobus infantibus, et Persis præterea quibusdam

nobilitate generis præcellentibus, qui voluntate sua eum secuti fuerant. Ad eum autem locum, quemadmodum ipse retulit, pervenit, cum Christianorum Deum servatorem et viæ ducem invocasset : eo se equum recta ire, quo ab illo duceretur, permissurum testatus. Inde ad Mauricium oratores misit, Probo insuper, ut res acta esset, litteris eidem indicante. Misit sane et Varamus ad imperatorem legationem, quæ ab eo, ne opem Chosroæ ferret, petebat. At Mauricius, qui humanarum rerum statum instabilem, et cothurnum prorsus esse sciret, et vicissitudines volubilesque mutationes humanæ et miserabilis hujus vitæ nosset, atque hæc recte in animo suo deliberando perpenderet, regem sibi supplicem perhumaniter et libenter suscipit (1) : et pro exsule atque fugitivo, amicum sibi et filium per arrogationem germanum facit (2), donis regiis et liberalitate benignitateque reliqua prolixe invitatum. Nec ipse modo ad eum imperiali munificentia quæ decebat misit, sed et Augusta ipsa conjugibus ejus, et liberi liberis eamdem præstiterunt pietatem. Neque officiis iis contentus, Hierapolim quoque ad exercitum universum et ducem ejus Commentiolum scripsit qui Chosroen regio prorsus satellitio et comitatu produceret, et quocunque vellet sequeretur. Atque ut majorem ei honorem haberet, Melitinensem quoque antistitem Domitianum, cognatum suum, ad eum legavit, virum prudentia mentisque solertia multis antecuntem, verbisque simul et factis præstantem, et ad negotia maxima conficienda commodum. Adjunxit huic Antiochenæ sedis præsidem Gregorium. Qui ambo Chosroen verbis, muneribus, tempestivisque colloquiis et suasionibus ad stuporem et consternationem compulerunt. Chosroes ubi Hierapolim, quæ principem locum in Euphratesia obtinet, pervenit, in regnum inde rediit, **835** cum id e re ejus Mauricius esse censeret, qui majorem gloriæ et laudis suæ partem, ex commodo et utilitate supplicis regis est mensus. Magna certe pecuniæ vi, quod nunquam a quopiam in litteras relatum est, donatum Chosroen, quibusdam etiam Persis impensis suis in militiam ejus conductis, sane quam magnifice in Persidem remisit, cum utroque exercitu, Persico simul et Romano. Narses Romanis copiis præfuit (3) : qui cum Persis prælio congressus, sexaginta millia Persarum manu cepit, eosque ad Chosroen adductos hastilibus confixit. Ex iis si qui Turci erant, eos Chosroes imperatori Byzantium misit. Porro Romanæ copiæ, Varamo qui turpiter ex pugna solus profugit, debellato, regnum suum Chosroæ in manus tradiderunt, eumque in regiam suam deduxerunt. Is in throno suo considens, Romanis audientibus verba hæc prolocutus est : Rex Chosroe, diei hujus perpetuo te

A Ἐκεῖσε δὲ παρεγένετο, ὥς γε αὐτὸς διηγήσατο, τὸν τῶν Χριστιανῶν Θεὸν σωτῆρα καὶ ὁδηγὸν ἐπικαλεσάμενος· κἀκεῖσέ τε τὸν ἵππον ἀνεῖναι ὁμόσε χωρεῖν, ἔνθα ἂν πρὸς αὐτοῦ ὁδηγοῖτο· ἐκεῖθέν τε πρὸς Μαυρίκιον πρεσβείαν ἔστελλε, Πρόβου ὡς ἔσχε τὰ συμβάντα μηνύοντος. Στέλλει δὲ καὶ Βαράμ πρέσβεις πρὸς βασιλέα. Ἡ δὲ πρεσβεία μὴ Χοσρόῃ συμμαχεῖν αἱρεῖσθαι ἐδεῖτο. Μαυρίκιος δὲ τὸν ἀσταθῆ καὶ κόθορνον βίον εἰδὼς, τάς τε παλιῤῥοίας καὶ τὰς ἀγχιστρόφους μεταβολὰς τῆς ἀνθρωπίνης καὶ ταλαιπώρου ζωῆς, καὶ ταῦτ' ἐν νῷ καλῶς θέμενος καὶ σταθμήσας, δέχεται τὸν ἱκέτην, καὶ γνησίως μάλα προσίεται· καὶ ἀντὶ φυγάδος καὶ αὐτομόλου φίλον τε γνήσιον καὶ παῖδα ποιεῖται, ἀναλόγοις τοῖς δώροις δεξιωσάμενος, καὶ τῇ λοιπῇ φιλοφροσύνῃ. οὐ μόνος B αὐτὸς βασιλικῶς ἀποστείλας τὰ δέοντα, ἀλλὰ καὶ τῆς βασιλίδος ἐπίσης ταῖς ἐκείνου γυναιξὶ καὶ τῶν παίδων πρὸς τοὺς παῖδας διατεθέντων. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ κατὰ τὴν Ἱεράπολιν τόν τε στρατὸν σύμπαντα καὶ τὸν στρατηγὸν Κομεντίολον ἔπεμπε, σὺν βασιλικῇ δορυφορίᾳ προπέμψοντα, καὶ αὐτῷ οἷ ἑψόμενον οἷ ἂν ἕλοιτο. Μείζονα δὲ τὴν τιμὴν παρασκευάζων αὐτῷ, καὶ τὸν τῆς Μελιτινῆς πρόεδρον πρὸς γένος ὄντα τῷ Μαυρικίῳ ἔπεμπεν, ἄνδρα φρενήρη τε καὶ ἀγχινοίᾳ τῶν πολλῶν διαφέροντα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ μάλιστα ἱκανώτατον, καὶ τοῖς τῶν πραγμάτων μεγίστοις ἀνυσιμώτατον. Παραζεύγνυσι δὲ αὐτῷ καὶ τὸν τῆς Ἀντιόχου ἐπέχοντα θρόνον Γρηγόριον. Οἳ δὴ καὶ ἄμφω Χοσρόην κατέπληξαν C λόγοις, δώροις, ταῖς προσφόροις τῶν ὁμιλιῶν τε καὶ εἰσηγήσεσιν. Ἄχρι δὲ τῶν Ἱεραπολιτῶν γενόμενος ὁ Χοσρόης, ἣ τῆς Εὐφρατησίας προκάθηται, αὖθις ἐπανῆκε· τοῦτο καὶ Μαυρικίου συμφέρον εἶναι διεγνωκότος, καὶ τό γε πλέον τῆς σφετέρας δόξης ἐς ὃ γε συνοῖσον ἐδόκει τῷ ἱκέτῃ ἐνδόντος. Ἀφθόνοις δὲ χρήμασι δεξιωσάμενος τὸν Χοσρόην, ὃ μήποτέ τις ἱστόρησε, καί τινας Πέρσας στρατολογήσας, ταῖς οἰκείαις ἐπιδόσεσι περιφανῶς τὸν Πέρσην ἐξέπεμπε μεθ' ἑκατέρου στρατοῦ Περσικοῦ τε ἅμα καὶ Ῥωμαϊκοῦ· Ναρσῆ τῶν Ῥωμαίων ἡγουμένου, ὃς ἑξήκοντα μόνον χιλιάδας συμβαλὼν Πέρσαις, ζωγρίας εἷλεν· οὓς Χοσρόῃ προσαγαγὼν δόρατι κατηκόντισεν· ὅσοι δ' ἐκείνων ἐκ Τούρκων ἦσαν, βασιλεῖ Χοσρόης κατὰ τὸ Βυζάντιον ἔπεμπεν. Ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων D στρατὸς τὸν Βαρὰμ καταγωνισάμενος, ἀκλεῶς τῇ συμπλοκῇ μόνον φυγῇ χρησάμενον, Χοσρόῃ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἐγχειρίζουσιν· ἄχρις αὐτῶν τῶν βασιλείων προπέμψαντες, ὕστατον πάντων ἐπειπόντος ἐκείνου τῷ ἰδίῳ θρόνῳ ἐνιδρυθέντος, « Βασιλεῦ Χοσρόη, χρεών σε τῆς ἡμέρας ταύτης ἀεί ποτε μνείαν πεποιῆσθαι, καὶ ἐν νῷ ἔχειν, ὅτιπερ Ῥωμαῖοί σοι τὴν Περσῶν βασιλείαν προῖκα χαρίζονται. » Τὰς δ' ἐκ Περσῶν ἐπιβουλὰς δεδοικὼς Χοσρόης χιλίους Ῥωμαίους ᾔτει Μαυρίκιον. Ὁ δὲ φίλα φρονῶν, τὸ αἴτημα ἐξεπέρανεν. Ἀνεσκολοπίζετο δὲ καὶ Σίττας πρὸς τῶν Περσῶν· καὶ τῶν Μαρτύρων ἡ πόλις Ῥωμαίοις

(1) Contigit autem ut cum Probus patricius, qui illic erat, susciperet. (Diac.)

(2) Filium suum sibi Chosroen regem Persarum Mauricius faciens. (Diac.)

(3) Narses Rom. dux Chosroæ opem ferens, Varamum vincit.

αὖθις ἐνεχειρίζετο· ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Δάρας φρούριον A ὑπεξελθόντων Περσῶν. Τοὺς δὲ Πέρσας οὓς Χοσρόης ἀνὰ τὸ Βυζάντιον ἔπεμπε, τηκτῷ μέλανι καταστίκτους σταυροὺς τοῖς μετώποις ἐντετηκότας ὁρῶν ἔχοντας, πυθόμενος βασιλεύς, ὅτου χάριν τούτους ἐμφέρονται μὴ σεβόμενοι, ἔφασκον πρὸ πολλοῦ λιμὸν ἐν Περσίδι ἐπισκῆψαι βαρύν· ὑφ' οὗ πολλῶν φθειρομένων, τῶν τινας ἐκεῖσε Χριστιανῶν ὑποθέσθαι τοῦτο ποιοῦντας, σωτηρίαν πορίζεσθαι, καὶ ἀθιγῆ κακῶν τὴν χώραν γενέσθαι. Ὃ καὶ ἐγένετο· καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὁρμίσδαν καὶ Χοσρόην τοὺς Πέρσας ἐς τοῦτο ἔληξε τέλους.

meminisse, atque hoc in animo tecum considerare oportebit, quod Romani regnum tibi Persarum dono dant (1). Chosroes ab insidiis sibi Persarum metuens, mille a Mauricio Romanos milites petiit: quos ei ille benigne attribuit. Sittas exinde a Persis in crucem est actus. Et Martyropolis, atque item Daras castellum, decedentibus ex eo Persis, Romanis redditum. Turcos, quos Chosroes Constantinopolim miserat, stigmaticos liquato atramento cruces in frontibus impressas imperator habere videns, interrogavit, quanam gratia quæ non colerent circumferrent signa? Illi, gravem ante plures annos in Perside et patria sua pestem coortam esse dixerunt, a qua cum multi mortales infecti interirent, Christianos quosdam, qui ibi fuere, hominibus, si hoc fecissent, saluti suæ consulturos esse, regionemque eam a lue tali intactam liberamque fore persuasisse. Idque ita esse ab eis factum Res Hormisdæ et Chosroæ Persarum ejusmodi habuere exitum.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. B

Περὶ τῶν πεμφθέντων σταυρῶν παρὰ Χοσρόου Γρηγορίῳ τῷ Θεουπόλεως· καὶ ἃ περὶ τούτων ἔγραψε.

Ἤδη δ' ἐγκρατὴς Χοσρόης καὶ ἐν κατασχέσει τῆς ἰδίας ἀρχῆς γεγονώς, Γρηγορίῳ τῷ Θεουπόλεως ἔπεμπε τὸν σταυρὸν ἐκεῖνον ὃν Θεοδώρα ἡ Ἰουστινιανοῦ γαμετὴ χρυσῷ πολλῷ καὶ λίθοις διαφανέσι κοσμήσασα, τιμῶσα τὸν ἐν μάρτυσιν ἀθλοφόρον Σέργιον ἀνετίθει. Χοσρόης δ' ὁ Ὁρμίσδου πατὴρ ἐλῄσατο παρακαθίσας τὴν πόλιν σὺν τοῖς λοιποῖς κειμηλίοις· ὡς ἤδη μοι ἀφηγουμένῳ τῇ πρὸ ταύτης ἱστορίᾳ καλῶς δεδιήγηται. Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ἕτερον σταυρὸν ἔπεμπεν, ὃν αὐτὸς Χοσρόης διεσκευάσατο, χρυσὸν οὐκ ἐλάχιστον ἐμβαλών· ἐν ᾧ καὶ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς τοιάδε ἐπέγραψεν· «Τοῦτον τὸν σταυρὸν C ἐγὼ Χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων, υἱὸς Ὁρμίσδου, ὅτι ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας καὶ κακουργίας τοῦ δυστυχεστάτου Βαράμου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Καβαλλαρίων εἰς Ῥωμανίαν ἀπήλθομεν, καὶ διὰ τὸ ἔρχεσθαι τὸν δυστυχῆ Ζαδεπρὰμ μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Νίσιβιν ἐπὶ τῷ ὑποσύραι τοὺς Καβαλλαρίους τοῦ μέρους τοῦ Νίσιβι, εἰς τὸ ἀντᾶραι καὶ ταραξάξαι, ἐπέμψαμεν καὶ ἡμεῖς Καβαλλαρίους μετὰ ἄρχοντος εἰς τὸ Χαρχάς· καὶ διὰ τῆς τύχης τοῦ ἁγίου Σεργίου τοῦ πανσέπτου καὶ ὀνομαστοῦ, ἐπειδὴ ἠκούσαμεν δοτῆρα εἶναι αὐτὸν τῶν αἰτήσεων, ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας ἡμῶν μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἑβδόμῃ, ᾐτησάμεθα ὡς ἐὰν οἱ Καβαλλάριοι σφάξωσι τὸν Ζαδεπρὰμ ἢ χειρώσωνται, σταυρὸν χρυσοῦν διάλιθον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ πέμπομεν, διὰ τὸ πάνσεπτον αὐτοῦ ὄνομα. Καὶ τῇ ἐνάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, τὴν κεφαλὴν τοῦ Ζαδεπρὰμ ἤνεγκαν ἐπὶ ἡμῶν. Ἐπιτυχόντες οὖν τῆς δεήσεως ἡμῶν, διὰ τὸ ἕκαστον ἀναμφίβολον εἶναι, εἰς τὸ πάνσεπτον αὐτοῦ ὄνομα τοῦτον τὸν σταυρὸν τὸν παρ' ἡμῶν γενόμενον, μετὰ τοῦ πεμφθέντος σταυροῦ παρὰ Ἰουστινιανοῦ βασιλέως Ῥωμαίων εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ τῶν καιρῶν τῆς ἀμιξίας τῶν δύο πολιτειῶν ἐνεχθέντος ἐνταῦθα παρὰ Χοσρόου βασιλέως

836 CAPUT XXI.

De crucibus a Chosroe Gregorio Theopolitano missis, et quæ de eis illi scripserit.

Chosroes, in possessionem regni sui restitutus, Gregorio Theopolitano crucem illam misit, quam Theodora Justiniani uxor auro multo et lapillis resplendentibus ornatam, in honorem victoris martyris Sergii Deo dedicaverat, et Chosroes Hormisdæ pater una cum aliis donariis vasisque pretiosis e Sergiopoli, secum abstulerat: sicuti antea a me recte est dictum. Cum ista aliam quoque crucem misit, quam Chosroes ipse ex ingenti auri pondere fieri curaverat, cum ejusmodi Græcarum litterarum inscriptione: «Crucem hanc Chosroes rex regum, filius Hormisdæ, quo tempore propter diabolicum instinctum et dolum malum perditissimi Varami, et qui cum eo fuere Caballariorum, in Romaniam concessimus: et quod perditus Zadepram cum exercitu Nisibim veniret, abducendorum Nisibenæ partis Caballariorum gratia, ut nobis resisterent, et oppugnando rebellarent, nos quoque Caballarios cum duce suo in Charchas misimus, et propter sancti Sergii, venerandi illius et celebris viri fortunam, quandoquidem datorem eum esse votorum atque petitionum audieramus, primo regni nostri anno, mensis Januarii die septimo, votum nuncupavimus, si Caballarii nostri Zadepram occidissent, aut cepissent, crucem auream nos lapillis distinctam in ædem Sergii, D venerandi nominis ejus ergo, missuros esse. Porro cum nono Februarii mensis die caput Zadepram ad nos allatum fuerit, voti rei, et optati nostri compotes facti, ut manifestum id certumque cuivis sit, in venerandum ejus nomen, crucem hanc a nobis factam, una cum cruce a Justiniano Romanorum imperatore in templum ejus missa, et belli tempore, quod inter duo hæc regna gestum est, a Chosroe rege regum, filio Cabadæ proavi nostri huc delata, et inter thesauros nostros re-

(1) Verum Narses rediturus ad propria, Chosroæ dixit, *Memor sis, Chosroe, præsentis diei: Romani tibi regnum donant.* (Diac.)

porta, in ædem venerandi Sergii misimus. » Cum hac inscriptione Chosroes cruces misit : quas Gregorius ad se allatas, et de Mauricii sententia acceptas, cum pompa et comitatu multo, observanter simul et religiose in templo martyris sacravit et reposuit, nihil prorsus ab ethnicis donariis Ecclesiam detrimenti capere arbitratus.

837 CAPUT XXII.

De donis quæ idem Chosroes maximo martyri Sergio misit.

Non longe autem post, Chosroes etiam alia munera fabrefacta, et in sacrum sancti martyris delubrum missa, atque discum etiam non paucarum minarum ponderis aureum, cui sermone Græco ejuscemodi inscripsit litteras, donavit : « Ego Chosroes rex regum, filius Hormisdæ, hæc disco isti inscripsi : non ut ab hominibus spectentur, neque ut verbis meis magnitudo venerandi nominis tui innotescat, sed propter scripti ipsius veritatem, et plures gratias, pluraque beneſacta a te in me profecta (1). Felicitatis enim loco mihi est, ut nomen meum in sacris tuis vasis circumferatur (2). Cum essem in Beramis, petii a te, vir sancte, ut in auxilium mihi venires, et Sira in utero conciperet. Et quandoquidem Sira Christiana, ego autem Græcæ superstitionis sectator essem, et leges nostræ nobis libertatem uxorem eam habendi non permitterent, propter meam erga te benevolentiam, ejus gratia leges ipsas despexi, eamque de die in diem inter conjuges vero sinceroque amore habui et habeo. Atque ita mihi visum est, bonitatem tuam, vir sancte, implorare, ut hæc in utero conciperet. Petii hoc a te, et voto constitui : si uterum gestaret Sira, ut crucem quam illa circumfert, venerando templo tuo inferrem. Verum ejus rei gratia ego et Sira consilium cepimus, ut monumentum nominis tui, vir sancte, apud nos esset, crucem eam retinere : statuimusque pro ea, et pretio æstimationeque ejus, quater mille et quadringentos stateres miliaresios non excedente, quinquies mille stateres mittere. Et ex quo apud me ipsum votum tale concepi, atque hæc in animo volutavi, quoadusque Rosochosrum pervenimus, non plures quam decem intercessere dies. Et tu, vir sancte, non quod ego dignus fuerim, sed quod ea tua sit benignitas, in somnis mihi noctu apparuisti, tertiumque ad me, quod Sira ventrem gestatura esset, dixisti. Et ego in eadem ipsa visione tertium tibi respondi, Recte : proinde quod præstare vota petitionesque soleas, ex eo die Sira, id quod feminis accidere consuevit, non vidit. Ego vero mecum ipse de hoc ambigens, si verbis tuis fidem non haberem, et propterea quod sanctus sis, datorque votorum, non

A βασιλέων υἱοῦ Καβάδου τοῦ ἡμετέρου πατρὸς, καὶ εὑρεθέντος ἐν τοῖς ἡμετέροις θησαυροῖς, ἐπέμψαμεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πανσέπτου Σεργίου.» Ταῦτα γράψας Χοσρόης, ἀπέστειλε τοὺς σταυρούς· οὓς Γρηγόριος Μαυρικίου γνώμῃ λαβὼν, σὺν πομπῇ καὶ δορυφορίᾳ πολλῇ, ἐς τὸ ἱερὸν τοῦ μάρτυρος σεμνῶς ἅμα καὶ εὐλαβῶς ἀνετίθει οὕτως ἔχοντας, μηδὲν οἰόμενος ἐντεῦθεν τῇ τῆς Ἐκκλησίας δόξῃ λυμαίνεσθαι τοῖς ἐθνικοῖς ἀναθήμασιν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῶν δώρων Χοσρόου ἃ τῷ μεγίστῳ μάρτυρι Σεργίῳ ἀπέστειλε.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ Χοσρόης καὶ ἕτερα δῶρα ἐξεργασάμενος, πέμπων τῷ θείῳ σηκῷ τοῦ ἱεροῦ μάρ- B τυρος ἐχαρίζετο, καί τινα δίσκον χρυσοῦν ὁλκὴν μνῶν οὐκ ἐλαχίστην ἕλκοντα· ἐν ᾧ Ἑλλήνων φωνῇ τὰ τοιάδε τῶν γραμμάτων ἐπέγραψεν· «Ἐγὼ Χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων υἱὸς Ὁρμίσδου τὰ ἐν τῷδε τῷ δίσκῳ γεγραμμένα οὐκ εἰς θέαν ἀνθρώπων, οὐδὲ ἵνα ἐκ τῶν λόγων μου τὸ μέγεθος τοῦ πανσέπτου ὀνόματός σου γνωσθῇ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγραμμένων, καὶ διὰ τὰς πολλὰς χάριτας καὶ εὐεργεσίας ἃς ἔσχον παρά σοῦ. Εὐτυχία γάρ μοί ἐστιν, ἵνα τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐμφέρηται τοῖς ἱεροῖς σου σκεύεσιν. Ἐν τῷ εἶναί με ἐν τῷ Βεραμῖς, ᾐτησάμην παρὰ σοῦ, ἅγιε, ἐλθεῖν εἰς τὴν βοήθειάν μου, καὶ ἐν γαστρὶ συλλαβεῖν Σιρήν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ Σιρὴ Χριστιανή ἐστι, κἀγὼ Ἕλλην, ὁ ἡμέτερος δὲ νόμος ἄδειαν ἡμῖν οὐ παρέχει Χριστιανὴν ἔχειν γαμετήν· διὰ γοῦν τὴν C ἐμὴν πρὸς σὲ εὐγνωμοσύνην εἰς ταύτην τὸν νόμον παρεῖδον· καὶ ταύτην ἐν γυναιξὶν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἐν γνησιότητι ἔσχον καὶ ἔχω. Καὶ οὕτως συνεῖδον νῦν δεηθῆναι τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἅγιε, ἐν γαστρὶ συλλαβεῖν ταύτην. Καὶ ᾐτησάμην καὶ συνεταξάμην, ἵνα, ἐὰν ἐν γαστρὶ συλλάβῃ Σιρὴ, τὸν σταυρὸν τὸν φορούμενον παρ' αὐτῆς πέμψω τῷ πανσέπτῳ σου οἴκῳ. Καὶ τούτου ἕνεκα κἀγὼ καὶ Σιρὴ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔχομεν, ἵνα εἰς μνημόσυνον τοῦ ὀνόματός σου, ἅγιε, τοῦτον τὸν σταυρὸν κρατῶμεν. Καὶ συνείδομεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν τιμὴν αὐτοῦ, μὴ συντείνουσαν περαιτέρω τῶν τετρακισχιλίων τετρακοσίων στατήρων μιλιαρησίων, πεντακισχιλίους στατῆρας ἐκπέμψαι. Καὶ ἐξ οὗ τὴν τοιαύτην ἐν ἑαυτῷ ἔσχον αἴτησιν, καὶ ταῦτα διελογισάμην, ἕως οὗ ἐφθάσαμεν τὸ Ῥο- D σοχοσρὸν, δέκα ἡμέραι πλέον οὐ διῆλθον· καὶ σὺ, ἅγιε, οὐ διὰ τὸ εἶναί με ἄξιον, ἀλλὰ διὰ τὴν σὴν ἀγαθότητα, ἐφάνης μοι ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς· καὶ τρίτον εἶπάς μοι, ὅτι Σιρὴ ἐν γαστρὶ ἕξει. Κἀγὼ ἐν αὐτῷ τῷ ὁράματι τρίτον ἀνταπεκρίθην σοι λέγων· Καλῶς· καὶ διὰ τὸ εἶναί σε δοτῆρα τῶν αἰτήσεων, ἐκ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ Σιρὴ τὸ εἰθισμένον ταῖς γυναιξὶν οὐκ εἶδεν. Ἐγὼ δὲ διστάσας εἰς τοῦτο, εἰ μὴ τοῖς λόγοις σου ἐπίστευσα, καὶ ὅτι ἅγιος εἶ καὶ δοτὴρ τῶν αἰτήσεων, μετὰ ταῦτα τὰ γυναικεῖα μὴ ὑπομεῖναι, ἐκ τούτου ἔγνων τὴν δύναμιν τοῦ ὁράματος, καὶ τὴν τῶν παρὰ σοῦ ῥηθέντων ἀλήθειαν.

(1) Evagr. lib. vi, cap. 21.

(2) Quæ hic divo Sergio Chosroes gentilis tribuit, ea Christiani Uni Deo, in quo spes et opes suas omnes collocant, tribuunt.

Παραυτὰ οὖν ἔπεμψα τὸν αὐτὸν σταυρὸν καὶ τὴν τούτου τιμὴν ἐν τῷ πανσέπτῳ σου οἴκῳ, κελεύσας ἐκ τῆς τούτου τιμῆς δίσκον ἕνα καὶ ποτήριον γενέσθαι εἰς λόγον τῶν θείων μυστηρίων. Ἀλλὰ μὴν καὶ σταυρὸν γενέσθαι, καὶ πηχθῆναι ὀφείλοντα ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ θυμιατήριον, τὰ πάντα χρυσᾶ καὶ ἀμφίθυρον Οὐννικὸν κεκοσμημένον χρυσίῳ· καὶ τὰ ἀπομένοντα τῆς τιμῆς μιλιαρήσια εἶναι τοῦ ἁγίου σου οἴκου· ἵνα διὰ τῆς τύχης σου, ἅγιε, εἰς πάντα, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, ἔλθῃς εἰς τὴν βοήθειάν μου καὶ Σιρῆς· καὶ ὁ διὰ τῆς σῆς πρεσβείας γέγονεν ἡμῖν τῷ ἐλέει τῆς σῆς ἀγαθότητος, καὶ τῷ θελήματί μου καὶ Σιρῆς, εἰς τέλειον προέλθῃ· ἵνα κἀγὼ καὶ Σιρὴ καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ κόσμῳ εἰς τὴν σὴν δύναμιν ἐλπίζωμεν καὶ εἰς σε ἔτι πιστεύωμεν.» Ταῦτα μὲν τὰ παρὰ Χοσρόου ἀναθήματα ἤγγελλε, τῆς Βαλαὰμ προφητείας οὐκ ἐνδεᾶ, τοῦ παναγάθου Θεοῦ λόγοις ἀῤῥήτοις ταῦτα οἰκονομήσαντος, γλώσσαις Ἑλλήνων, τοιαῦτα σωτηριώδη καὶ πιστεῦσαι καὶ φθέγξασθαι ῥήματα.

A credcrem, **838** quod posthac Siræ muliebria fluere essent desitura, ex eo visionis efficaciam, et verborum tuorum veritatem cognovi. Itaque eam ob causam, et crucem talem, et pretium ejus in sacrosanctam ædem tuam misi. Et ex eo pretio discum unum et poculum in rationem divinorum mysteriorum, atque item crucem quæ in sacra mensa figeretur, et turibulum, aurea omnia: et amphithyrum Hunnicum (1) auro ornatum, fieri præcepi. Quæ vero ex ejusmodi æstimatione reliqua essent miliaresia, sancto templo tuo dicavi: ut per prosperantem fortunam tuam, vir sancte, in rebus omnibus, præcipue vero in petitione ista, mihi et Siræ auxilium feras: et quod intercessione tua nobis obtigit, ut pro bonitatis tuæ misericordia, et pro mea atque Siræ voluntate, ad finem B debitum perveniat: ut scilicet et ego et Sira, atque adeo universi in mundo homines in virtutem tuam speremus, atque in te credamus. » Hæc Chosroæ donaria ita renuntiabant, a prophetia Balaam non dissidentia: Deo Opt. Max. ineffabili quadam ratione, hæc sic dispensante, ut per Græcorum sive ethnicorum linguas tam salutaria et crederentur, et proferrentur verba.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ Νααμάνου τοῦ Σαρακηνῶν ἄρχοντος, ὅπως ἠσπάσατο τὰ Χριστιανῶν.

Ὅτε τοιγαροῦν Χοσρόης τὰ τοιαῦτα ἔγραφέ τε καὶ ἔπεμπε, καί τις Νααμάνης τῶν Σκηνητῶν βαρβάρων τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἡγεμονίας κεκληρωμένος, ἀσελγὴς καὶ ἐξάγιστος, μιαρός τε αὖ καὶ παμμίαρος καὶ μιαρώτατος, Ἕλλην τὸ σέβας, ὡς καὶ ἀνθρώπους αὐτοχειρὶ σφάττειν, καὶ τοῖς αὐτῷ θρησκευομένοις κατὰ τῶν βωμῶν ἐπιθύειν, παρὰ δόξαν θείῳ τρωθεὶς ἔρωτι, τὰ Χριστιανῶν ἐκ παραδόξου θέας ἑλόμενος, τῷ θείῳ λουτρῷ πρόσεισι, καὶ τὴν ἡμερινὴν ἀνάπλασιν ἀναπλάττεται· καὶ σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἅπαντας εἰς πολύ τι πλῆθος καὶ ἀστάθμητον ὄντας, τῷ θείῳ προσάγει βαπτίσματι, πάντα ὅσα τῇ θρησκείᾳ προσήκοντα ἐκμανθάνοντας. Μετὰ δὲ τὸ δοῦναι Χοσρόην τοὺς εἰρημένους σταυρούς, Γρηγόριος νεύματι τοῦ κρατοῦντος τὴν πανέρημον διελθών, ἣ τῶν Λιμητῶν ὄνομα ἔσχε, καὶ τὰ ἐκεῖσε πάντα περινοστήσας, τὰ Σευήρου ἐξήλαυνε δόγματα τοῖς ἐκείνου μέρεσιν ἐπιχωριάσαντα· τὰ δὲ ὑγιῆ τῆς Ἐκκλησίας παρετίθετο εἰσηγούμενος· πολλά τε ἐντεῦθεν φρούριά τε καὶ κώμας, φυλάς τε παμπληθεῖς, κλήρους τε ἅμα καὶ μοναστήρια, τῇ ἀληθεῖ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίᾳ ταῖς διδασκαλίαις προσήγαγεν.

CAPUT XXIII.

De Naamano Saracenorum principe, quomodo Christianismum sit complexus.

Cum Chosroes talia scriberet, et mitteret, Naamanes etiam Scenitarum barbarorum scelestus dux, luxuriosus, impurus, seu potius omnium impurissimus, C ethnicæ superstitioni deditus vir, ita ut sua ipse manu homines mactaret, atque diis suis ad aras immolaret, præter opinionem divino captus amore, per inopinatam visionem ad Christianorum sacra transiit: et sacro suscepto lavacro, regenerationem temporalis nativitatis atque renovationem cœlestem subiit: et secum populares suos omnes multitudine innumerabili, quæcunque ad religionem nostram pertinent edoctos, ad divinum adduxit baptismum. Postquam autem Chosroes eas quas diximus cruces dedicavit, **839** Gregorius nutu divino solitudinem quæ Limetarum nomen habuit, peragrans, et loca ibi omnia circumiens, Severi dogmata, quæ in eis partibus D invaluerant, exterminavit, et sana doctrina ecclesiis proposita, multa castella et vicos populosque frequentes, clerum simul et monasteria, ad veram orthodoxorum et recte sentientium Ecclesiæ disciplinam adduxit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Θαυμαστορείτου.

Ἐν τούτῳ δὲ ἀγγέλλεταί οἱ Συμεώνην τὸν ἐν τῷ Θαυμαστῷ ὄρει τὴν ἐπὶ θάνατον νόσον νοσεῖν, καὶ πρὸς ταῖς ἐσχάταις εἶναι ἀναπνοαῖς· καὶ ὃς ὅλος

CAPUT XXIV.

De sancto Symeone Thaumastorita, hoc est, mirandum montem incolente.

Interea ei Symeonem illum in admirando monte lethaliter decumbere, et extremum spiritum ducere, nuntiatum est. Itaque pleno cursu supremis

(1) Amphithyrum Hunnicum, judicio meo, carceres sive cancelli sunt, sacratiorem aræ mensam vel circumdantes, vel populum ab ea arcentes, in quorum parte utraque janua sit, et aditus ad eam ferens, operis Hunnici.

verbis virum sanctum salutaturus, ad eum contendit. Minime vero desiderio suo est potitus. Symeones (1) autem iste admodum ætatis suæ homines virtute superavit, quippe qui ab ineunte ætate vitæ genus in columnæ statione transigendæ consectatus sit. Perhibetur sane primos dentes in columnæ statione mutasse, in quam ejuscemodi ob causam ascendit. In tenera adhuc valde ætate erat, et ludens atque saliens in sublimem ascendit collem, duci quem sequeretur commendatus. Et cum belluæ sævæ, pardum nominant, occurrisset, zona soluta eam in feræ collum injecit, atque illam ferocitatis oblitam, perinde atque loro tractam duxit, et in domicilii locum pertraxit. Quod ubi præceptor, qui et ipse vitam in columna agebat, vidit, quidnam id esset, quod adduceret, interrogavit. Et ille, ælurum esse dixit, quem catum de consuetudine nominant. Ex qua conjectura præceptor, quanta illius virtus futura esset colligens, in columnam eum recepit. Atque in eo ipso, et alio item monte, accuratissime vivens, in tali vitæ instituto ad sexaginta et octo annos perstitit. Infinita ei divinitus contigere dona. Nam dæmones fugavit, et morbum ægritudinemque omnem oratione manusque contrectatione e vestigio curavit, et futura perinde atque præsentia et vidit et prædixit: sicuti et Gregorio significavit, ipsum mortem suam non visurum esse, et res postea ejus ignoraturum. Et cum Evagrius Epiphaniensis liberorum amissionem moleste ferret, secumque ipse ambigeret, quanam de causa Græcis et gentilibus qui multos procrearent liberos, **840** idem non contingeret, neque tamen cuiquam absurdas ejusmodi cogitationes patefaceret: Symeones ad eum scripsit, ut rebus ejuscemodi supersederet, minime enim cogitata talia grata Deo esse. Notarii (2) ejusdem Evagrii unius conjux lacte, quod constiterat, destituebatur. Quapropter qui ei erat infantulus, in ultimum venerat vitæ discrimen. Symeones ergo manu dextræ viri ejus imposita, papillis feminæ illam admovere jussit: quod ubi factum est, illico quasi ex quodam fonte ubertim lac prorupit, adeo ut vestis mulieris abunde immaduerit. Sed et puerum quemdam a comitibus suis in silvis in multa nocte per oblivionem relictum, cum ibi erraret, leo in tergum suum sublatum ad Symeonis monasterium illæsum prorsus pertulit. Deinde Symeonis jussu, qui puero inserviebant, noctu egressi, intra oppidum eum, ita ut sine discrimine omni a leone servatus et custoditus ferebatur, deduxerunt. Cæterum multa quoque alia numerum superantia Symeones egit, quæ sane tempore longiore, et lingua politiore, tum autem opere peculiari indigent. Ea hucusque sermone omnium celebrantur, a Symeone magistro (quamvis non ita docte, ut magnitudo rerum ejus flagi-

(1) Alius hic est Simeones ab eo, de quo supra est. lib. xiv, cap. 51.

(2) Lib. vi, cap. 24.

A τοῦ δρόμου γίνεται τὰ τελευταῖα τὸν ὅσιον ἀσπασόμενος· ἣ κιστα δὲ καὶ τῆς ἐφέσεως κατετύγχανεν. Συμεώνης δ' οὗτος ἦν πολὺ τῶν κατ' αὐτὸν ἐξέχων ἐπ' ἀρεταῖς, ἐκ πάνυ νέας τῆς ἡλικίας τὴν ἐπὶ κίονος δίαιταν ἀσπασάμενος. Λόγος γε μὴν ἔχει τοῦτον, καὶ τοὺς πρώτους ὀδόντας ἐν τῇ στάσει διαλλάξαι τοῦ κίονος· ἐπέβη δὲ τῷ στύλῳ, τοιᾶσδε ἡγησαμένης αἰτίας. Ἀπαλὴν γὰρ ἔτι κομιδῇ τὴν ἡλικίαν ἄγων, κουρίζων τε καὶ ἀλλόμενος, ἀνὰ τὸ μετέωρον ἀνῄει τοῦ ὄρους, καθηγεμόνι δοθείς. Ἐντυχὼν δὲ θηρίῳ δεινῷ, πάρδος ὠνόμασται, λύσας τὴν ζώνην, περιαυχένιον τῷ θηρὶ βάλλει· καὶ ὡς ἐκ ῥυτῆρος ἦγεν ὥσπερ ἐπιλελησμένον τῆς ἀγριότητος, καὶ ἐπὶ τὸ καταγώγιον ἔφερεν. Ὁ δῆτα ὁ παιδευτὴς κατιδὼν, τὴν ἐπὶ κίονος δὲ καὶ αὐτὸς ἐπετήδευε στάσιν, τί

B ἂν εἴη τὸ ἐπαγόμενον ἤρετο. Ὁ δὲ αἴλουρον εἶναί φησι· κάττον δ' ἂν ἡ συνήθεια εἴποι. Κἀντεῦθεν τεκμηράμενος πηλίκος ἔσεῖται τὴν ἀρετὴν, ἐπὶ τοῦ κίονος αὐτὸν ἀνελάμβανε· κἀν τούτῳ τε καὶ ἑτέρῳ ἀνὰ τὰς ὑπερβολὰς διαιτώμενος τῶν ὀρέων, πρὸς τοῖς ὀκτὼ καὶ ἑξήκοντα οὕτως ἔχων διετέλεσεν ἔτη, ἀπείρου χάριτος θεόθεν ἀξιωθείς· δαίμονας φυγάδας ποιεῖν, νόσον τε πᾶσαν καὶ μαλακίαν εὐχῇ καὶ ἀφῇ χειρὸς ἐκ τοῦ εὐθέος δραπετεύειν ποιεῖν, καὶ τά γε ἐσόμενα ὡσανεὶ παρόντα καὶ θεᾶσθαι καὶ λέγειν· ὡς καὶ Γρηγορίῳ σημᾶναι, αὐτὸν μὲν μὴ ὁρᾶν τὸν αὐτοῦ θάνατον, τὰ δὲ μετ' αὐτὸν ἀγνοεῖν. Καὶ Εὐαγρίου δὲ δυσχεραίνοντος ἐπὶ τέκνων ἀποβολῇ, καὶ διαπορουμένου καθ' ἑαυτὸν τί δή ποτε πολυτέκνοις

C Ἕλλησι τοῦτο οὐ συνέβαινε, μηδενί τε τοὺς ἀτόπους τούτους καταπιστεύσαντος τῶν λογισμῶν, γέγραφεν ἐκείνῳ τῶν τοιούτων ἀφίστασθαι· μὴ γὰρ εἶναι φίλα ταῦτα διερευνᾶσθαι Θεῷ. Καὶ τῶν ἀπογραφέων ἐκείνου ἑνὸς τοῦ γάλακτος ἀνασταλέντος τῇ γυναικὶ, καὶ τοῦ προσόντος ἐκείνῃ βρέφους τὰ ἔσχατα κινδυνεύοντος, ἐπιθεὶς τὴν χεῖρα τῇ δεξιᾷ τοῦ ἀνδρὸς, ταῖς θηλαῖς τῆς γυναικὸς ἐπέτρεπεν ἐπιβάλλειν. Ὅπερ ἐπειδὴ διεπέπρακτο, εὐθὺς ὡς ἔκ τινος πηγῆς πλημμύρον τὸ γάλα ἐξήλατο· ὥστε καὶ τὴν ἐσθῆτα τῇ γυναικὶ διάβροχον τῷ γάλακτι ἐγγενέσθαι. Ἀλλὰ καὶ παιδαρίου τινὸς ἐπὶ πόῤῥω νυκτοῦ τοῖς συνοδίταις ἐπιλησθέντος, ὡς ἀνὰ τὴν ὕλην πλανωμένου, λέων ἐπωμάδιον ἄρας παρὰ τὴν μάνδραν ἄγει τῷ Συμεώνῃ, μηδὲν διαλυμηνάμενος· καὶ κελεύσμασι

D Συμεώνου οἱ ἐκείνῳ ὑπηρετούμενοι νυκτὸς ἐξελθόντες, εἴσω τὸ παιδίον ἠγάγοντο, ἀσφαλῶς τῷ λέοντι φρουρούμενον. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα ἀριθμοῦ κρείττονα διεπράξατο, ἃ δεῖ καὶ χρόνου πολλοῦ, καὶ γλώσσης κεκομψευμένης, καὶ πραγματείας ἰδιαιτάτης· ἅπερ καὶ ἐς δεῦρο ταῖς ἁπάντων περιᾴδονται γλώσσαις, ὑπὸ Συμεῶνι Μαγίστρῳ τῷ Οὐνῷ (3) συγγραφέντα, εἰ καὶ μὴ τοῦ μεγέθους κατὰ τῶν ἔργων ἀξίως· οἷς καὶ ἡμῖν ἐντυχεῖν ἐγένετο, τὸ περιὸν τοῦ τε πλήθους καὶ τῆς δυνάμεως τῶν εἰργασμένων τῷ ὁσίῳ ἐκπεπληγμένοις. Ἐκ γὰρ ἁπάσης οὐ μόνον τῆς Ῥωμαίων γῆς, ἀλλά γε δὴ καὶ πάντων ὡς εἰπεῖν

(3) Lege ὁμωνύμῳ ut lib. xiv, cap. 51, de Simeone Stylita seniore, ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ Συμεὼν ὁ Μεταφραστής. Lorr.

βαρβάρων ἄνδρες παρ' αὐτὸν ἐφοίτων· καὶ τῶν, ὧν δέοιντο, θᾶττον τὴν χρείαν ἐλάμβανον. Κλάδοι γὰρ ἐκείνῳ θάμνων τῷ ὄρει παραφυομένων, εἰς τροφὴν ἀεὶ ἦσαν, ὑπέρτεροι καὶ βρώσεως ἁπάσης καὶ πόσεως.

A tavit) conscripta. In quem librum et nos, abundantem copiam et vim operum sancti viri cum stupore admirati, incidimus. Ex omni namque non Romanorum tantum, verum etiam omnium (ut ita dicam) Barbarorum ditione homines ad eum ventitabant, et ab eo quarum indigebant rerum fructum continuo capiebant. Et rami ei arbustorum in monte exortorum escas semper præbuere, cibo omni et potu præstabiliores.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῆς ἁγίας μάρτυρος Γολινδοὺχ τῆς ἐν Περσίδι τὸν ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου διενεγκούσης.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ Γολινδοὺχ ἡ μάρτυς ζῶσα διέπρεπεν, ἐκ μάγων γεγενημένη Περσῶν, Ἀσμοδὸχ μὲν πατρὸς, μητρὸς δὲ Μυζοὺχ ἥτις κατὰ τὴν ἐκείνων θρησκείαν τὸ πῦρ σεβομένη, καὶ τἄλλα τῶν Περσῶν βδελύγματα. Ἐπετέλει δὲ καὶ αὐτὴ τὴν μυσαρὰν καὶ θεοστυγῆ τῶν εἰδώλων μανίαν τε καὶ μαγείαν. Ἀνδρὶ δὲ τῷ πρώτῳ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἐκδοθεῖσα, δύο παῖδας γεννᾷ. Μετὰ δὲ τριετῆ χρόνον ἐν ἐκστάσει γεγενημένη, ὑπ' ἀγγέλου τὸ θεῖον τῆς οἰκονομίας μυεῖται μυστήριον. Καὶ δὴ τοῖς μάγοις ἔκδοτος γενομένη, καὶ διὰ πολλῶν αἰκιῶν καὶ δεσμῶν ὑπέρτερος, πάντων ὀφθεῖσα, θαυμάτων ἀπείρων καὶ παραδόξων τεραστείων γέγονεν αὐτουργός· διαφόρως τοῦ ἐπιστατοῦντος ἀγγέλου ἀφικνουμένου, καὶ εὐμαρῶς καὶ ῥᾳδίως πάντα φέρειν παρασκευάζοντος. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἀποῤῥήτων διεσάφησε, τὸ προορᾶν εἰληφυῖα χάριν ἀπὸ Θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ διὰ πολλῶν ἐτῶν βασάνοις ἐξεταζομένη καὶ τὸν διὰ μαρτυρίου στέφανον ἐπόθει κομίσασθαι, ὁ πολλάκις αὐτῇ φανεὶς ἄγγελος ἐπιστὰς, καί τινα νεανίαν ξιφήρη ἐπαγαγὼν, τῇ ἐφέσει ταύτης πέρας ἐδίδου. Καὶ κελεύσαντος γὰρ ἐκείνου, ξίφει ὁ νεανίας τὴν ἐκείνης κάραν ἀπέτεμε· καὶ τὸ αἷμα ῥεῦσαν τοῦ τραχήλου ἐπὶ τὸ ἔνδον ταύτης ὀθόνιον, ᾑμαγμένον, ἄχρι μηρῶν ἔδρα· ὃ καὶ διεφαίνετο μυρία τεράστια ἐργαζόμενον· ζῶσα γὰρ ἐκείνη καὶ μετὰ τὴν ἐκτομὴν τοῦ λοιποῦ διεγένετο· καὶ εἰς τὰ Ῥωμαίων ὅρια γενομένη ἐν τῷ Κιρκησίῳ τε καὶ τῷ Δάρας, καὶ τοῖς μέρεσι τῶν Ἱεροσολύμων ἐφίστατο· θέαμα ξένον ἅπασι τοῖς πιστοῖς ὁρωμένη, ὅτε δὴ ζῶντι σώματι τὰ τοῦ Χριστοῦ περιάγουσα στίγματα· ἡ καὶ δεινῶς ὑπὸ τῶν τοῦ μαρτυρίου δεινῶν ἔχουσα περιῄει τὰς πόλεις ὑφ' ὁδηγῷ τῷ ἀγγέλῳ τὴν πορείαν πεποιημένη· μή τινος ἰατρείας ἀνασχομένη τοῖς πάθεσι· μόνοις δὲ τοῖς αὐτομάτοις ἐφάπαξ χρησαμένη λουτροῖς. Πάντας δὲ τοὺς οἰκείους καὶ ἄλλους προσαγαγοῦσα Χριστῷ, τέλος ἐν Ἱεραπόλει γεγενημένη, τὸν τῇδε βίον καταλιποῦσα, πρὸς τὴν ἀγήρω μετέβαινε βιοτήν· ἣν ζῶσαν βασιλεὺς ἀνὰ τὴν αὐτοῦ πόλιν μεταστελλόμενος, ἥκιστα πειθομένην ἔσχε. Ταύτης τὸν βίον Στέφανος ὁ τῆς Ἱεραπόλεως πρόεδρος συνεγράψατο· ἐκείνῃ τε συγγενόμενος, καὶ ἕκαστα ὡς εἶχεν ἐξ ἐκείνης ἀναμαθὼν, ἐντίμως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς καὶ τὸν ταύτης νεκρὸν τῇ γῇ παραδεδωκώς.

CAPUT XXV.

De sancta Golinduch martyre, quæ in Perside certamen martyrii superstes sibi pervicit.

Tum temporis vero etiam Golinduch martyr B vivens enituit: Magis Persicis prognata, Asmodoch scilicet patre, et Myzuch matre: quæ pro illorum religione, ignem et alias Persarum abominationes colens, et ipsa exsecratæ Deoque detestatæ idolomaniæ et magiæ dedita erat. Primario autem ex senatu viro in matrimonium collocata duos progenuit filios. Et post triennium per exstasim extra seipsam rapta, **841** ab angelo divino dispensationis salutis nostræ mysterio est initiata. Proindeque Magis tradita, multisque verberibus et tormentis, quæ omnia superavit, expetita, miracula infinita et prodigia mirifica edidit: identidem angelo, qui dux ejus fuit, ad eam veniente, et ut leviter et facile omnia perferret curante. Multas etiam res arcanas indicavit, utpote providentiæ gratiam a Deo consecuta. Postquam vero C per multos annos tormentis excruciata, coronam martyrii ferre concupivit, qui ei sæpius apparere solitus erat angelus assistens, et juvenem quemdam ensiferum producens, desiderio ejus satisfecit. Præcipiente namque illo, juvenis ferro caput ejus resecuit: et sanguis e jugulo profluens, in interiorem ejus lineam vestem femoribus tenus cruentatam, manavit. Quæ vestis innumera visa est edere miracula: atque illa etiam post resectionem capitis deinceps superstes vixit. Et cum in Romanorum finibus ad Circesium et Daras morata fuisset, etiam ad Hierosolymorum partes pervenit, inusitatum spectaculum omnibus fidelibus, quippe vivente adhuc corpore stigmata Christi D circumferens, visa. Hæc sane cum graviter a martyrii ærumnis afficeretur, urbes circuibat, angelo duce progrediens: neque quidquam medicinæ doloribus adhibuit, nativis tantum thermarum lavacris usa. Et cum domesticos suos, et familiares omnes, atque alios præterea ad Christum adduxisset, tandem Hierapoli, sæculo hoc relicto, ad immortalem illam vitam concessit. Quæ vivens adhuc, ab imperatore in urbem suam accita, imperio ejus non paruit. Ejus vitam Stephanus Hieropolitanus episcopus composuit, qui cum illa fuit, et res quasque ex ea didicit: honorifice etiam et splendide, corpore sepeliendo funus ejus prosecutus.

842 CAPUT XXVI.

Quomodo post Gregorium Anastasius Sinaites sedem suam receperit, et de aliis patriarchis.

Tum Gregorius quoque podagrico morbo, quo affligebatur, confectus, cum pharmacum in potione, quæ hermodactylus vocatur, a medico quodam datum, sumpsisset, vitam finivit. Mortuus autem est, Gregorio veteris Romæ throno præsidente, qui Pelagio successit, in nova vero Roma Joanne Jejunatore ecclesiam gubernante, de quo paulo post dicemus : Alexandriæ tum Eulogius episcopatum gessit : Theopoli autem, post Gregorium Anastasius, anno vicesimo tertio, in sedem est restitutus. Hierosolymis Joannes hierarchicam dignitatem obtinuit : cui non ita multo post defuncto, Neamus in episcopatu est subrogatus, quo tempore duodecimus Tiberii Mauricii imperii annus erat. Sed hæc hactenus.

CAPUT XXVII.

Quæ Chosroes de Romanorum imperio prædixerit. Præterea quæ idem Probo Chalcedonensi episcopo de Dei Genitrice dixerit.

Quod vero de Chosroæ rebus prope omisi, id ita ut potero, historiæ mandabo. Magnum illud bellum quod Romanis cum Persis fuit, conquievit, pacta conventa ex æquo Romanis atque Persis servantibus. Non autem committam, quin ea exponam, quæ Chosroes in operosa vanitate Chaldæorum astronomiæ diu multumque exercitatus, divinando prædixit. Ea vero tum ad Joannem Armeniarum copiarum ducem, cum bellum maxime vigeret, dixisse fertur. Cum namque Joannes Chosroen acrius objurgando reprehenderet, quod moribus esset sinistris, et animo ad res gerendas alieno et inepto, quodque regem minime talem esse oporteret : hujusmodi quiddam duci barbarus respondisse dicitur : « Nisi quodammodo tempora ipsa nos per tyrannidem suam affligerent, haudquaquam tu scommate perstringere magnum inter homines regem ausus fuisses : quandoquidem autem te rebus præsentibus magnopere effers, audies quid a diis de temporibus futuris sit constitutum. Redundabunt, ut sis sciens, in vos Romanos calamitates, et gens Babylonia Romanæ reipublicæ tribus in circulum circumactis annorum hebdomadibus dominabitur. 843 Postea vero quinta annorum hebdomade Romani Persas in servitutem redigetis. His ita peractis, dies illa vespera carens hominibus adveniet, et exspectatus imperii finis aderit. Quo tempore corruptio abolebitur, et vivendi ratio ex instituto Dei obtinebit. » Quæ vero præter opinionem omnem Probo etiam ipsi ad episcopatum Chalcedonensem recens evecto, cum Ctesiphontem a Mauricio missus est, responderit, dicam. Acciderat hunc meridie flagrante in regiam suam Chosroes. Et cum sudore plurimo difflueret, ab episcopo, ut sibi Dei Genitricis imaginem spectandam exhiberet, petiit Atque ille sacram Virginis ma-

A ΚΕΦΑΛ. ΚϚʹ.

Ὡς μετὰ Γρηγόριον Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης αὖθις τὸν οἰκεῖον ἐλάμβανε θρόνον· καὶ περὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν.

Τότε δὲ καὶ Γρηγόριος ποδαγρικῷ πάθει ἁλοὺς, ᾧ παρηνωχλεῖτο, ἐτελεύτα τὸν βίον· ἐκ τῆς καλουμένης ἑρμοδακτύλου πρός τινος τῶν Ἀσκληπιαδῶν προσενηνοχότος, φάρμακον ἐκπιών. Τελευτᾷ δὲ, Γρηγορίου μὲν τὸν τῆς πρεσβυτέρας πρυτανεύοντος θρόνον, ὃς Πελάγιον διεδέξατο· τῆς δὲ νεωτέρας, Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν· καὶ τῆς Ἀλεξάνδρου, Εὐλογίου· καὶ μετὰ Γρηγόριον αὖθις Ἀναστασίου τῇ Θεουπολιτῶν ἐπιδοθέντος μετὰ χρόνους εἴκοσι πρὸς τρισίν· ἐν δὲ τῇ Ἱεροσολύμων Ἰωάννου τὴν ἱεραρχικὴν δόξαν

B ἐπιτροπεύοντος, οὗ μετὰ βραχὺ τελευτήσαντος, Νεαμὸς τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο· ἡνίκα καὶ Τιβερίῳ Μαυρικίῳ δωδέκατον ἔτος τῇ ἀρχῇ ἐξηνύετο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔληξε τῇδε.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖʹ.

Ὅσα Χοσρόης περὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς προηγόρευεν· ἔτι δὲ καὶ ὅσα Πρόβῳ τῷ Χαλκηδόνος περὶ τῆς Θεοτόκου ἀνεῖπε.

Ὁ δέ μοι τῶν Χοσρόου παρῶπται, ὡς ἂν οἷός τ' ὦ, δώσω τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ μὲν δὴ μέγας καὶ Περσικὸς ἐκεῖνος Ῥωμαίοις κατεπέπαυτο πόλεμος, τῶν σπονδῶν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἠμμένων· οὐκ ἂν δὲ περιόψομαι καὶ ὅσα λέγεται Χοσρόην προαναγορεῦσαι περὶ τὴν πολυάσχολον ματαιότητα

C τῆς Χαλδαίων ἀστρονομίας ἐξησκημένον· ἃ δὴ φάναι αὐτὸν λέγεται κατὰ τὴν τοῦ πολέμου ἀκμὴν πρὸς Ἰωάννην τὸν στρατηγὸν τῆς τῶν Ἀρμενίων δυνάμεως· σκώψαντος γὰρ ἐκείνου Χοσρόην, ὡς σκαιὸς εἴη τοὺς τρόπους καὶ ἀλλόκοτος πρὸς τὰς ὁρμὰς τῆς ψυχῆς, καὶ ὡς μὴ χρεὼν βασιλέα τοιοῦτον εἶναι, ἐκεῖνον τοιαῦτά τινα πρὸς τὸν στρατηγὸν εἰπεῖν τὸν βάρβαρον λέγεται· « Εἰ μή πως ὑπὸ τοῦ καιροῦ ἐτυραννούμεθα, οὐκ ἂν ἐθάῤῥησας, στρατηγὲ, τὸν μέγαν ἐν ἀνθρώποις βασιλέα βάλλειν τοῖς σκώμμασιν. Ἐπεὶ δὲ τοῖς παροῦσι μέγα φρονεῖς, ἀκούσῃ τί δὴ θεοῖς ἐς ὕστερον μεμελέτηται. Ἀντικαταῤῥεύσει, εὖ ἴσθι, ἐς τοὺς Ῥωμαίους ὑμᾶς δεινά· ἕξετε δὲ τὸ Βαβυλώνιον φῦλον, τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας κρατοῦν τρίτην κυκλοφορικὴν ἑβδομάδα

D ἐτῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο πεμπτέαν ἑβδομάδα ἐνιαυτῶν Ῥωμαῖοι Πέρσας δουλαγωγήσετε. Τούτων δὲ διηνυσμένων, τὴν ἀνέσπερον ἡμέραν ἐνδημεῖν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὴν προσδοκωμένην λῆξιν ἐπιβαίνειν τοῦ κράτους· ὅτε τὰ τῆς φθορᾶς παραδίδοται λύσει, καὶ τὰ τῆς κρείττονος διαγωγῆς πολιτεύεται. » Οἷα δὲ τὰ παράδοξα καὶ Πρόβῳ αὐτῷ ἄρτι τὴν ἱεραρχίαν Χαλκηδόνος περιβαλλομένῳ ἀνεῖπεν, ἡνίκα ἐς Κτησιφῶντα πρὸς Μαυρικίου ἐστάλη, ἐρῶ. Ἐπεὶ γὰρ μετάκλητον ἐν σταθερῷ τῆς μεσημβρίας πρὸς τὰ οἰκεῖα ἀνάκτορα Χοσρόης ἐκεῖνον πεποίητο, ἱδρῶτι δὲ πλείστῳ περιεῤῥεῖτο, θεῖον ἔκτυπον τῆς Θεομήτορος ἠξίου παρὰ τοῦ ἱερέως θεάσασθαι· καὶ ὃς τὸ ἱερὸν ἐκείνης ἴνδαλμα ἐν πυκτίῳ φερόμενος, ἐς θέαν ἐλθεῖν ἀνίη τῷ Περσῶν βασιλεῖ. Ὁ δὲ Πέρ-

σης προσκυνήσας τὴν πίνακα, τὸ τούτου ἀρχέτυπον A ἔφασκε νυκτὸς παρεστάναι αὐτῷ καὶ λέγειν, τὰς Ἀλεξάνδρου νίκας ἐκείνῳ τοῦ Μακεδόνος χαρίσασθαι. Ὁ δὲ ἱερεὺς διεξῄει, ὡς· Ἤδη σοι τοῦτο πάλαι γεγένηται, καθόδου τετυχηκότι καὶ τῶν ἀλιτηρίων τυράννων κεκρατηκότι ῥώμῃ καὶ ἰσχύϊ τοῦ αὐτοκράτορος· καὶ ἔτι στέργοντι τὰ ὀμωμοσμένα γενήσεται· εἰ καί τι τέως ὕπεστι λείψανον τῆς παλαιᾶς ἐκείνης πλινθεύσεως ἐξοπτηθείσης πυρὶ, καθὰ περὶ τούτων τῷ ἱεροφάντῃ γέγραπται Μωϋσῇ. Ἀλλ' ἐπεὶ τοῖς Ἑῴοις ἱκανῶς διετρίψαμεν, καὶ τὰ τοῦ Περσικοῦ πολέμου πέρας αἴσιον ἔσχε Θεοῦ συναρήγοντος, πρὸς τὰ τῇ Εὐρώπῃ πραχθέντα τῷ αὐτοκράτορι μεταχωρείτω ἡμῖν ἐντεῦθεν ὁ κάλαμος τῷ μέλανι διαπλοϊζόμενος· ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸν B λιμένα τοῦ σκοποῦ καθορμίσωμεν, τὸν φόρτον τῶν ἱερῶν ἐπικομιζόμενοι πράξεων.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ γενομένων μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Ἀβάρων τῶν ὑπὸ Χαγάνου στρατηγουμένων.

Καὶ τοίνυν ἦρος ἀρχομένου, τὰς δυνάμεις ἐκ τῆς ἕω μετακομίσας Μαυρίκιος, τοῦ Βυζαντίου ἀπάρας, πολλῶν ἐμποδὼν οἱ καθισταμένων ἐς Ἀγχίαλον ὥρμα· ἐκεῖσε γάρ πη βούλεσθαι πύθοιτο τοὺς Ἄβαρας καταθέειν μετὰ τὴν χρυσῆν ἐκείνην κλίνην, καὶ τὴν ἐλέφαντος θέαν καὶ τὸν πολυτάλαντον δασμὸν τοῦ χρυσοῦ· ἃ ἐκείνοις αἰτησαμένοις, ἐκ τοῦ C εὐθέος παρέσχετο βασιλεὺς, εἰρήνην ἀσπάζεσθαι ᾐρημένος. Καὶ πρῶτα μὲν εἰς Πείρινθον, ἣν νῦν Ἡράκλειαν λέγουσι, γίνεται, πολλοῖς ἐν τῷ μέσῳ δείμασι, πρὸς δὲ καὶ σφοδροτάτῳ κλύδωνι ἐντετυχηκώς. Παρελθὼν οὖν ἐς τὸ ἄστυ, καὶ Γλυκερίᾳ τῇ μάρτυρι τὸ εἰκὸς ἀφοσιωσάμενος, ἐκεῖσέ πη εὐκτηρίῳ ἐς πολυτέλειαν εἰργασμένῳ σεμνυνομένην, κακῶς τε παθών τι ταῖς τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαῖς, κἀκεῖθεν στρατηγὸν χειροτονήσας τὸν Πρίσκον τῆς Εὐρώπης, ἐς βασίλειον ἀνέστρεψεν ἄστυ. Τὸ δ' Ἀβάρων καὶ Σκλαβηνῶν ἔθνος τὸν Ἴστρον διαπεραιωσάμενοι, ὑπὸ Χαγάνῳ τῷ Οὔννῳ στρατηγούμενοι, καταδραμόντες τὴν Θρᾴκην, καὶ σύμπαν τὸ ἐν ποσὶ λείαν πεποιημένοι, ἄχρι δὴ καὶ εἰς Ἡράκλειαν D ἧκον. Ἀλλὰ τῷ στρατηγῷ Πρίσκῳ ἐς Τουροῦλον γενομένῳ, καὶ Διδυμότοιχον καταστρατηγοῦνται μάλα γενναίως, καὶ μηχανῇ τινι θαυμασίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἀναστέλλονται. Σχηματισαμένῳ ναυλόχῳ στόλῳ ταῖς οἰκίαις αὐτῶν ἐκπορεύεσθαι· ὃ καὶ εἰς δεῖμα τούτους οὐ μέτριον ἐμβαλὸν, ἠνάγκασε καὶ ἄκοντας ἐς τὰ οἰκεῖα ἤδη ἀναχωρεῖν. Οὕτω δ' ἐκείνοις παλινοστήσασι, βασιλεὺς τὴν τοῦ Ἴστρου διάβασιν, ὥστε μὴ πάλιν εὐέφοδον εἶναι τοῖς βαρβάροις τὴν Θρᾴκην, κατωχύρου γενναίοις στρατεύμασι. Καὶ Πρίσκος δ' ἐς Βυζάντιον γεγονὼς ὑπὲρ λείας, ἐγκλήμασιν ἄγεται· καὶ Πέτρος μὲν ὁ ἀδελφὸς Μαυρικίου, τὴν στρατηγικὴν ἀξίαν ἀντὶ Πρίσκου

tris effigiem, quam in tabella depictam ferebat, protulit, et ad conspectum ejus Persarum regem admisit. Persa adoratione tabulam veneratus, archetypum sive primarium exemplar noctu sibi astitisse, et dixisse retulit, Alexandri Macedonis victorias se illi concessisse. Ibi Probus episcopus in hæc verba regi respondit : Dudum id ei contigisse, cum in regnum restitutus esset, et exitiosos tyrannos virtute et robore imperatoris vicisset. Idemque eum jurejurando stantem consecuturum esse, si quid adhuc reliquiarum veterum illorum igni excoctorum laterum, sicuti de eis a sacrosancto Mose scriptum est, superesset. Verum enimvero cum rebus Orientis satis diu immorati simus, et bellum Persicum legitimum, Deo adjuvante, finem ceperit, ad res ab imperatore in Europa gestas se stylus conferat : ut et nos ad portum consilii institutique nostri appellamus (1), et onus sacrorum actorum exponamus.

CAPUT XXVIII.

De rebus in Europa inter Romanos et Abares, quorum Chaganus dux fuit, gestis.

Itaque ineunte vere, translatis ex Oriente copiis, Mauricius Byzantio solvit, et multis impedimentis intervenientibus, Anchialum contendit. Eo namque excurrere velle Abares audierat, post aureum illum lectum et elephantis spectaculum, multorumque talentorum auri largitionem : quæ illis imperator, pacem sibi complectendam ratus, 844
petentibus tribuit. Ac primum Perinthum, quam nunc Heracleam nominant, cum quidem in terrores plures, et in maximam tempestatis procellam incidisset, venit. In qua urbe Glyceriæ martyri, quæ ibi æde sacra magnifice constructa honoratur, debitam religionem persolvit. Et grave quidam a Barbarorum excursionibus passus, exercitus duce in Europa Prisco creato, inde in urbem imperantem est reversus. Abarum vero et Slavinorum gentes, Istro trajecto sub Chagano Hunno militantes, Thraciamque percurrentes, et omnia passim diripientes, usque ad Heracleam pervenerunt. Quin Prisco duce Turuli se continente, Didymotœchum quoque stratagemate ceperunt. Eorum impetum arte et consilio quodam admirando imperator inhibuit, qui se classe instructa in eorum sedes expeditionem facturum assimulavit. Quæ res metum illis ingentem incussit, et vel invitos ad sua redire coegit. Post quorum discessum imperator ad transitum Istri, ne rursum Barbari facile in Thraciam excurrerent, firma militum præsidia collocavit. Priscus autem Byzantium reversus, de manubiis accusatus est : et militarium copiarum præfecturæ dignitas ei abrogata, Petroque Mauricii fratri data. Verum cum et is nihil præclarum ex sententia imperatoris gereret, adempto illi magistratu, eodemque Prisco reddito, domi

(1) Hinc patet ultimum esse hunc *Historiæ Ecclesiasticæ* Nicephori librum.

ipse consedit. Priscus in Europa pacta cum Chagano inita solvit. Ille siquidem prior bello repetito, derepente cum innumerabili exercitu in Romanorum ditionem excurrerat, plurimaque castella ceperat. Templum quoque Alexandri martyris incenderat, ejusque venerandas reliquias homo detestandus ex loculis suis ejectas, multa nefanda in eis patrans, maxima contumelia affecerat. Quapropter septem uno die liberos amisit, dignas ejuscemodi contumeliæ pœnas persolvens. Exinde idem Istrum, ea parte qua in mare prorumpit, transmisit, et gravia damna dedit, Mysorum prædam (quod dicitur) omnia faciens. Quamvis Mauricius ex desperatione quadam Commentiolum ducem cum plurimis hominum millibus, exercitum contra illius copias ducturum miserit. **845** Qui se in quodam occidentali castello, nihil agens, periculumque effugiens, continuit. Longe vero post missa legatione Mauricius Chagano, ut pacatiora consilia sequeretur, persuasit.

A λαμβάνει. Μηδὲν δὲ καὶ οὗτος ἀνύσας τῶν πρὸς βουλῆς βασιλεῖ, ἀποχειροτονηθεὶς οἴκοι καθῆστο, Πρίσκου τὴν ἀρχὴν αὖθις ἀναλαβόντος. Καὶ ἐς τὴν Εὐρώπην γενόμενος, τὰς μετὰ Χαγάνου λύει σπονδάς. Ἐκεῖνος γὰρ πρῶτος μάχης ἄρξας σὺν ἀπείρῳ στρατεύματι, ἐξάπινα τῇ Ῥωμαίων γῇ προσπεσὼν, φρούριά τε πλεῖστα αἱρεῖ, καὶ τὸν νεὼν καταπίμπρησιν Ἀλεξάνδρου τοῦ μάρτυρος. Οὗ καὶ τὸ τίμιον λείψανον ἔξω τῆς σοροῦ θέμενος ὁ ἐξάγιστος, ὕβριζεν ἐπὶ μᾶλλον τῶν πολλὰ ἀτόπων ἐπ' ἐκείνῳ διαπραττόμενος. Δι' ὧν καὶ ἀποβολὴν παίδων ἑπτὰ ἐν μιᾷ κατεῖδεν ἡμέρᾳ, ποινὰς ἀξίας τῶν ὕβρεων εἰσπραττόμενος. Ἔνθεν τὸν Ἴστρον εἰς θάλασσαν πλημμυρήσαντα Χαγᾶνος διαπερᾷ, καὶ τὰ πάνδεινα διαπράττεται, λείαν Μυσῶν, ὃ λέγεται, τὸ σύμπαν B ποιούμενος· κἂν Μαυρίκιος ἀπειπὼν, Κομεντίολον στρατηγὸν σὺν χιλιάσι πλείσταις πέμπει στρατοῦ ἀντιστρατηγήσοντα. Ὃν μηδὲν ἀνύσαντα, φρούριόν τι τῶν δυτικῶν διετήρει τὸν κίνδυνον διαφεύγοντα. Πολλῷ δὲ ὕστερον πρεσβείαν πέμπων Μαυρίκιος, εἰρηνικὰ φρονεῖν τὸν Χαγᾶνον ἀνέπειθεν.

CAPUT XXIX.

Quomodo Prisci legatus Chagano vetus exemplum adducens persuaserit, ut pacem rursum complecteretur.

Porro cum Chaganus Priscum, quo minus amnem trajicere posset, quo tempore prædam pluri mam Priscus agebat, impediret: Theodorum is Medicum, virum cordatum, sagacitateque et prudentia multos excellentem, ad eum misit. Qui cum barbarum frementem maxime, et superbientem, et verborum fastu exsultantem (nationum enim omnium dominum se esse, minabundus jactabat) vidit, veteri quadam narratione barbaricum legatus lenit tumorem. Inquit enim: Audi, Chagane, veterem et utilem orationem. Sesostris Ægyptiorum rex, illustris admodum et felix, plurimas et maximas sibi subjecit nationes. Atque ex eo successu in protervam arrogantiam sublatus, currum sibi aureum pellucidis pretiosisque lapillis exornatum fieri fecit. In quo considens, quatuor ex devictis regibus currui, qui eum traherent, jugo illis imposito, junxit. Hoc vero cum sæpius fieret, et celebri quodam festoque die, ex quatuor istis regibus unus oculis conversis continue retrospiceret, et rotæ volubilitatem intueretur, Sesostrisque eum, cujus rei gratia tam frequenter oculos in rotam conjiceret, percontaretur, respondisse is fertur: Cum stupore admiror rotam, cum eam instabili modo ferri, atque alias aliter volvi, et nunc quidem sublimia demittentem, rursus autem demissa sublimantem conspicio. Sesostris porro ubi dictum id intellexit, statuit, ne illi posthac currum traherent. Barbarus vero subridens, satis se pacem complecti indicavit: et Priscus ei pro transitu bonam spoliorum partem, maxima quæque concedendo, dedit: et se Romanorum ditione cedere (Romanum namque id solum esse) significavit. At Barba-

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὅπως ὁ Πρίσκου πρέσβυς, Χαγᾶνον ὑποδείγματι ἀρχαίῳ μεταβαλὼν, τὴν εἰρήνην ἔπειθεν αὖθις ἀσπάζεσθαι.

Χαγάνου δ' ἐμποδὼν γινομένου Πρίσκῳ τὸν ποταμὸν διανήξασθαι, ὁπηνίκα διαπεράσας πλείστην λείαν περιεβάλλετο, Θεόδωρον Πρίσκος τὸν ἰατρὸν ἔπεμπεν, ἄνδρα φρενήρη, ἀγχινοίᾳ τε καὶ συνέσει C τῶν πολλῶν διαφέροντα· ὃς βρέμοντα τὰ μέγιστα τὸν βάρβαρον κατιδὼν, μεγαλοφροσύνῃ τε καὶ κόμπῳ ῥημάτων ἀκμάζοντα (ἠπείλει γὰρ κύριον εἶναι πάντων ἐθνῶν), παλαιῷ τινι διηγήματι τὸν βαρβαρικὸν ὁ πρέσβυς κατεπράϋνε τῦφον· ἔφη γάρ· Ἄκουε, Χαγᾶνε, παλαιοῦ καὶ ἐπωφελοῦς διηγήματος. Σέσωστρις ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεὺς περιφανὴς καὶ λίαν εὐδαίμων γενόμενος, πλεῖστα καὶ μεγάλα ἔθνη ὑποχείρια ἐποιήσατο· κἀντεῦθεν εἰς ἀλαζονείαν ἐξαφθεὶς, ἐκ λίθων τιμαλφῶν χρυσοκόλλητον ὄχημα κατασκευάσας ὑπερεκάθητο, ὑποβαλὼν τῷ ζυγῷ τῶν ἡττηθέντων βασιλέων τέτταρας ἐξ ἐκείνων ἕλκειν τὸ ὄχημα. Τούτου δὲ πολλάκις γεγενημένου, καὶ ἐν ἐπισήμῳ μιᾷ ἑορτῆς ἡμέρᾳ εἷς τῶν τεττά- D ρων βασιλέων συνεχῶς τὸ ὄμμα στρέφων εἰς τοὐπίσω, τὸ τοῦ τροχοῦ ἑώρα κυκλοτερές. Ἐρόμενον δὲ Σέσωστριν, Ὅτου χάριν πυκνῶς τὸ ὄμμα τῷ τροχῷ ἐπιβάλλεις; φασὶν εἰπεῖν· Ἐκπλήττομαι ὁρῶν ἀστάτως φερόμενον τὸν τροχὸν, καὶ ἄλλοτε ἄλλως κυλιόμενον, καὶ ποτὲ μὲν ταπεινοῦντα τὰ ὑψηλὰ, αὖθις δὲ τὰ ταπεινὰ ἀνυψοῦντα. Ἐκεῖνον δὲ, συνιέντα τὸ εἰρημένον, νομοθετῆσαι τοῦ λοιποῦ μὴ ἕλκειν ἐκείνους τὸ ὄχημα. Μειδιάματι δὲ ἐδήλου τὰ τῆς εἰρήνης ἀσπάζεσθαι. Ἐκείνῳ δὲ Πρίσκος ὑπὲρ τῆς διαβάσεως πολύ τι τῶν σκύλων ἀπέδοτο τὰ μέγιστα χαριζόμενος. Ἐδήλου γε μὴν τῆς Ῥωμαίων ἀναχωρεῖν γῆς· Ῥωμαϊκὸν γὰρ ὑπεῖναι τὸ ἔδαφος. Ὁ δὲ βάρβαρος, ἀλλ' ὅπλοις καὶ πολέμου νόμοις Ῥωμαίους τοῦτ' ἀποκτήσασθαι. Ζυγομαχοῦν-

τος δὲ τοῦ Χαγάνου, Πρίσκον ὀνειδίσαι τὴν ἐκ τῆς Ἕω ἀπόδρασιν.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Διεξοδικωτέρα διήγησις περὶ τῆς Ἀβάρων γενεαλογίας· καὶ ὅπως ἐκ τῆς ἕω εἰς ἑσπέραν διέβησαν· καὶ περὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἰκάρ· καὶ περὶ τῆς Περσικῆς παλαιᾶς πολιτείας· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν πόλεων τῆς Ταγαύστ καὶ τῆς Κουβδάν, ἃς λόγος τὸν Μακεδόνα κτίσαι Ἀλέξανδρον.

Ἐπεὶ δὲ τῶν πρὸς τῷ Καυκάσῳ Σκυθῶν καὶ τῶν πρὸς Βορρᾶν τετραμμένων μνείαν ἐποιησάμην, φέρε τὰ παρηκολουθηκότα τούτοις ὥσπερ ἐμβόλιμά τινα διηγήματα, εἰ καὶ τῇ ἱστορίᾳ μὴ πρόσφορα, προεκθώμεθα. Πρὸ τούτων δὲ τῶν ἐνιαυτῶν Χαγᾶνος ὁ πρὸς τῇ ἕῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων ὑμνούμενος, τὸν τῶν Ἀβδελῶν ἐθνάρχην, ἄλλος δ' ἄν τις τῶν Ἐφθαλιτῶν λεγομένων ἐρεῖ, κατακράτος νικήσας, τὴν τοῦ ἔθνους ἀρχὴν περιβάλλεται. Ἐπὶ μέγα τοίνυν τῇ νίκῃ ἀρθεὶς, καὶ τὸν Στεμεϊσχαγὰν σύμμαχον ποιησάμενος, καὶ τὸ τῶν Ἀβάρων ἔθνος ὑποχείριον καθιστᾷ· Ἀβάρων, οὐχ οἳ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ Παννονίαν προσοικεῖν ἔλαχον· ψευδωνύμως γὰρ οὗτοι τοὔνομα περιέθεντο, πρεσβυτέραν τὴν ἄφιξιν τῶν Μαυρικίου χρόνων πεποιημένοι. Ὅθεν δὲ καὶ τὸ γένος ἕλκουσιν οὗτοι, μικρὸν ὕστερον λέξω. Τῶν γοῦν Ἀβάρων ἡττηθέντων Χαγάνῳ, πρὸς τοὺς κατέχοντας τὴν Ταυγάστ ἐποιήσαντο τὰς ἀποφυγάς. Ἡ δὲ Ταυγάστ πόλις Τούρκων ἐπιφανής· καθέστηκε δ' αὕτη Ἰνδοῖς ὅμορος· ὧν τὸ ἔθνος ἀλκιμώτατον μάλιστα, καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνεσιν ἀπαράμιλλον. Ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τὸ ἀγχιστεῦον ἔθνος τῶν Μουκριτῶν ἵενται. Πολλὴ δ' ἐκείνῳ ἀλκὴ καὶ μελετήματα πρὸς κινδύνους διηνεκῆ, γενναίως μάλα ἐγκαρτερούσης τούτοις αὐτῶν τῆς ψυχῆς. Ὁ δὲ Χαγᾶνος ἐγχειρῶν καὶ τὸ τῶν Σογδρ ἔθνος χειροῦται ἰσχυρότατον ἁπάντων καὶ πολυανθρωπότατον· ὃ περὶ τὸν Τὶλ ποταμὸν νέμεται, ὃν Μέλανα Τοῦρκοι καλοῦσιν· ὃν οἱ παλαίτατοι ἄρχοντες Οὐδὴρ καὶ Κουνοὶ ὀνομάζονται· ἀφ' ὧν καί τινα τῶν ἐθνῶν οὕτω κλήσεως ἔτυχον κληρωσάμενα τὴν ἐπωνυμίαν. Τοίνυν Ἰουστινιανοῦ τὰ σκῆπτρα διέποντος ἐκ τῶν πάλαι φυλάρχων μοῖρά τις ἀποδράσασα, προσφοιτᾷ τῇ Εὐρώπῃ, οἳ καὶ Ἄβαρας ἑαυτοὺς κατωνόμασαν· καὶ τὸν ἡγεμόνα σφῶν τῇ τοῦ Χαγάνου προσηγορίᾳ ἐσέμνυναν. Ὅσα δὲ τῶν ἐθνῶν Οὐννικὰ, Βαρσὴλτ καὶ Οὐνιγοῦροι καὶ Σάβιροι, τῶν ἐκ τοῦ Οὐὰρ καὶ Γουνὶ ἀπόμοιραν αὐτοῖς πλησιάζουσαν ἐθεάσαντο, εἰς δέος ἐνέπιπτον μέγιστον, οἰόμενοι Ἀβάρους ἐκείνους τοὺς φοβεροὺς ἐνδημῆσαι τῷ χώρῳ· καὶ διὰ τοῦτο δώροις τούτους δεξιωσάμενοι, δι' αὐτῶν τὴν Ἀλβανίαν κατέσχον. Οἱ δὲ φυγάδες ἐκεῖνοι συνιδόντες συμφέρουσαν σφίσι τὴν προσωνυμίαν, Ἄβαρας τοῦ λοιποῦ ἑαυτοὺς κα-

A rus Romanos armis et jure belli id amisisse respondit. Et cum Chaganus ad hunc modum familiarius cum Prisco rixaretur, Priscus ei, quod ex Oriente profugisset, convicii loco objecit.

846 CAPUT XXX.

Expositio longior per digressionem, de Abarum origine, ut ex Oriente in Occidentem transierint. Et de Monte Icar, et de veteribus Persarum moribus et institutis; item de urbibus Tagaust et Chubdam, quæ ab Alexandro Macedone conditæ esse feruntur.

Quandoquidem autem Caucasiorum, atque item Borealium Scytharum mentionem intulimus, age quæ consecuta sint, perinde atque adjectitias narrationes, quamvis ad historiam non pertineant,
B exponamus. Ante eos annos Chaganus, qui in Oriente a Turcis laudibus celebratur, Abdelarum, (alius autem, Ephthalitarum dixerit) gentis principe fortiter debellato, populi ejus imperium sibi sumpsit. Ea victoria magnopere elatus, et Stemeischagano socio sibi belli ascito, Abarum quoque nationem ditioni suæ subegit: non eorum Abarum qui in Europa et Pannonia sedes ceperunt, falso namque sibi isti nomen id usurparunt, cum ante Mauricii tempora eo advenissent. Unde vero et ii genus ducant, paulo post dicam. Itaque Abaribus a Chagano devictis, ad eos illi, qui Taugast tenuere, confugerunt. Est autem Taugast civitas Turcorum perquam celebris, Indis finitima, cujus
C populus omnium est fortissimus, gentem in universo orbe, quæ ei compareetur, non habens. Inde vero ad vicinam nationem Mucritorum venerunt, cui et ipsi nationi magnum est robur, et continua ad pericula, quæ magnis animis fortiter sustinent, studia. Chaganus porro gentem quoque Sogor aggressus subegit, robustissimam et populosissimam. Hæc ad amnem Til accolit, quem Turci Nigrum, et antiquissimi principes Uder et Cunni nominarunt: a quibus nominibus quædam etiam gentes appellationem sunt sortitæ. Porro Justiniano imperante, ex antiquis ejus gentis optimatibus pars quædam profugiens, in Europam venit. Hi Abares seipsos nominarunt, ducemque suum Chagani cognomento exornarunt. Sed enim populi Hunnici Barselt
D et Uniguri et Sabiri, ubi partem gentis Var et Guni appropinquare sibi viderunt, in timorem maximum inciderunt, Abares illos formidatos (1), in regionem eam venisse rati: eamque ob causam muneribus eos invitarunt, et per ipsos Albania potiti sunt. **847** Et fugitivi ipsi animadvertentes, commodam sibi eam appellationem esse, Abares deinceps seipsos nominarunt. Inter Scythicas namque nationes ea gens longe bellicosissima, et ad excursiones faciendas aptissima esse perhibetur. Ad hodiernum sane usque diem Pseudabares isti ge-

(1) Populi qui hic commemorantur prope omnes in Pannoniis consederunt. De Abaribus sive Saberis, dubium non est, qui Sabariæ nomen reliquerunt. Ver Slavorum lingua, etiam nunc Panno sive Hungarus dicitur. Uri et Urzi Hungari sunt. Unigri ipsissimi Hungari sunt. Cunorum nomen et gens ipsa nunc quoque Hungariæ partem retinet, etc.

neris ortu divisi, partim ab Var, partim a Chunni appellationem habent. Posteaquam autem de rebus Pseudabarum diximus, ad historiam contexendam redeamus. Ogorlia igitur devicto, et Tucoch gentis principe ore gladii a Chagano sublato, una cum hoc, nationis ejusdem cæsæ sunt triginta myriades, ita ut continuata interemptorum cadavera dierum aliquot inhibuerint iter. Cum vero hæc tam præclara Chagano obtigisset victoria, civile inter Turcos coortum est bellum. Siquidem Turun quidam Chagani cognatus, res novas molitus, copias magnas contraxit, quibus Chagano congressus superior fuit (1). At ille aliis tribus Chaganis in societatem belli vocatis, contra tyrannum progressus est : et pugna ad castellum Icar commissa, inter cædes multas tyrannum interemit, et ditionem suam recuperavit. Victoriæ ejus gratulatio cum aliis principibus, tum Mauricio ipsi est significata. Prœmium gratulationis ejus tale fuit : « Romanorum imperatori magnus despotes septem gentium, et septem orbis terræ climatum dominus. » Enimvero montem Icar, aureum Persæ vocant, orientem versus situm, propterea quod frugum est feracissimus, pecoribusque et jumentis frequentissimus. Persis autem lex est, ut potentissimo Chagano aureum hunc montem concedant. Iidem duabus hisce rebus prorsus se gloriantes efferunt, quod nunquam epidemiam pestilentiæ viderint, et quod rari in regione eorum sint terræmotus. Terram autem Caath et Sogdoanem concussiones et pestilentias experiri dicunt. Turci sane summopere ignem colunt, aerem et aquam honorant, terram hymnis celebrant, et eam solam adorant, Deumque, qui cœlum et terram condidit, nominant : cui etiam equis, bobus, et ovibus sacrificant. Sacerdotes quoque habent, qui de rebus futuris divinare existimantur : apud Medos vero septem populi ordines, res præcipuas expediunt. Et lex antiqua partiri aliter negotia non permittit. **848** Qui enim Arsacidarum ordo dicitur, regnum apud se retinet, et regi diadema imponit. Ordo alius rei militari præest : alii politia curæ est. Alius controversias de quopiam, quod arbitro judice indigeat, inter ambigentes exortas decidit. Quintus populi ordo equites regit. Qui hunc consequitur, tributum a civibus et subditis exigit, et regio ærario præest. Septimus regis equos curat, et vestem militarem servat. Hasce leges in aula regia Darium qui Hystaspis dictus est, sacrasse ferunt. Cæterum ea ætate Turci illi ex Var et Chuni profugientes, in Europam venerunt, et se Abaribus, qui sub Chagano erant ad decem ipsi millium numerum pertingentes, conjunxere. Turcorum autem orientalium Chaganus bello civili confecto, prospere res administravit, et missis ad incolas Taugast legatis, fœdus cum illis legitimum iniit, regnumque suum pacavit. Princeps vero in Taugast,

A τωνόμαζον. Λέγεται γὰρ τοῖς τῶν Σκυθῶν ἔθνεσι τοῦτο μᾶλλον τὸ φῦλον ἐντρεχέστατον καὶ πολεμικώτατον εἶναι. Ἀμέλει τοι καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο οἱ ψευδάβαρες οὗτοι τῇ τῶν γενῶν ἀρχῇ διῄρηνται· οἱ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Οὐάρ, οἱ δ' ἐκ τοῦ Χουνὶ ὀνομάζονται. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῶν ψευδαβάρων ἡμῖν εἴρηται, ἐπὶ τὸ τῆς ἱστορίας συνεχὲς ἐπανέλθωμεν. Ὀγορλία τοίνυν νενικημένου, καὶ τοῦ Τουκὸχ ἐθνάρχου στόματι ῥομφαίας πρὸς Χαγάνου ἐκδιδομένου, σὺν τούτοις, ἀναιροῦνται τῆς αὐτῶν φυλῆς μυριάδες τριάκοντα, ὡς ὁδὸν ἡμερῶν ἐπέχειν τὴν τῶν πεπτωκότων σωμάτων συνέχειαν. Τῆς δὲ νίκης ἐπιφανῶς τοιαύτης τῷ Χαγάνῳ γεγενημένης, ἐμφύλιος τοῖς Τούρκοις ἐπιγίνεται πόλεμος. Τουροὺν γάρ τις Χαγάνῳ τῷ γένει προσήκων, νεωτερίζειν ἐπέβαλε·
B καὶ δυνάμεις μεγάλας ἀθροίσας, Χαγάνου ἐπικρατέστερος ἦν. Ἐκεῖνος δ' ἑτέρους τρεῖς Χαγάνους ἑταιρισάμενος, ἔπεισι τῷ τυράννῳ· καὶ πρὸς τῷ Ἰκὰρ χωρίῳ συμβαλών, κτείνει τὸν τύραννον φόνου πολλοῦ προελθόντος, καὶ τῆς ἰδίας αὖθις χώρας καθίσταται κύριος. Τὰ δ' ἐπινίκια τοῖς τε ἄλλοις καὶ Μαυρικίῳ διεμηνύετο, ταῦτα ἐν προοιμίοις γράψας, « Τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων ὁ μέγας δεσπότης, ἑπτὰ γενῶν καὶ κύριος κλιμάτων τῆς οἰκουμένης ἑπτά. » Τὸ δὲ ὄρος τὸ Ἰκὰρ χρυσοῦν οἱ Πέρσαι καλοῦσιν ἐπὶ τὰς ἀνατολὰς ἔχον τὴν ἵδρυσιν. Οὕτω δὲ καλεῖται διὰ τὸ δαψιλὲς τῶν ἐν αὐτῷ φυομένων καρπῶν, καὶ διὰ τὸ κατάκομον εἶναι θρεμμάτων καὶ νωτοφόρων ζώων ἐς μάλιστα. Νόμος δὲ Πέρσαις
C τῷ ἐπικρατεστέρῳ Χαγάνῳ τοῦ χρυσοῦ ὄρους παραχωρεῖν. Δυσὶ δὲ καὶ τούτοις ὡς ἐπίπαν Πέρσαι μεγαλαυχοῦσι, τῷ μηδέποτε λοιμῶν ἐπιδημίαν θεᾶσθαι, καὶ τῷ σπάνιν σεισμῶν κατὰ τὴν ἐκείνων εἶναι χώραν. Τήν γε μὴν Καὰθ καὶ Σογδοανὴν καὶ σεισμῶν καὶ λοιμῶν ἐν πείρᾳ γενέσθαι φασίν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι μάλα ἐκτόπως τιμῶσι τὸ πῦρ. Ἀέρα δὲ καὶ ὕδωρ γεραίρουσι· γῆν δὲ ὑμνοῦσι, προσκυνοῦσι δὲ μόνῃ ταύτῃ· καὶ Θεὸν ὀνομάζουσι τὸν τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν πεποιηκότα· ᾧ καὶ θύουσιν ἵππους, βόας καὶ πρόβατα· καὶ ἱερεῖς κεκτημένοι, οἳ καὶ τὴν τῶν μελλόντων δοκοῦσιν ἐκτίθεσθαι προαγόρευσιν· δήμοις δ' ἑπτὰ παρὰ Μήδοις αἱ τῶν πράξεων τίμιαι διαλύονται· νόμῳ πρεσβύτῃ μὴ ἄλλως εἰωθότι κληρονομεῖσθαι τὰ πράγματα· τὸν μὲν οὖν Ἀρσα-
D κίδην ἐπιλεγόμενον δῆμον τὴν βασιλείαν κατέχειν, καὶ τοῦτον περιβάλλειν βασιλεῖ τὸ διάδημα· ἄλλον δὲ δῆμον τῆς πολεμικῆς προεστάναι συντάξεως. Καὶ ἑτέρῳ αἱ πολιτικαὶ φροντίδες ἀνάκεινται. Ἕτερος δὲ τὰς διαφορὰς διαλύει τῶν περί τι καταστασιαζόντων καὶ διαιτητοῦ δεομένων. Ὁ δὲ πέμπτος ἡγεῖται τῆς ἵππου· τὸν δὲ μετὰ τοῦτον φορολογεῖν τὸ ὑπήκοον, καὶ τῶν βασιλικῶν ταμείων ἔφορον πεφυκέναι· τὸν δὲ ἕβδομον, κηδεμόνα τῶν ἵππων, καὶ πολεμικῆς ἐσθῆτος ἐπιστατεῖν, Δαρείου, ὥς φασι, τοῦ Ὑστάσπου τουτονὶ τὸν νόμον ἐν τοῖς βασιλείοις ἐντεμενίσαντος. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἐκ τῶν Οὐὰρ καὶ Χουνὶ ἕτεροι τῶν Τούρκων ἀποδράντες

(1) Confundi videntur hic Persarum et Turcorum nomina.

καὶ πρὸς τὴν Εὐρώπην γενόμενοι, τοῖς περὶ τὸν Χαγᾶνον Ἀβάροις συνάπτονται ἐς δέκα χιλιάδας ἠριθμημένοι. Ὁ δὲ τῶν εἰς ἕω Τούρκων Χαγᾶνος, τὸν ἐμφύλιον διαλυσάμενος πόλεμον, εὐδαιμόνως ἐχειραγώγει τὰ πράγματα· καὶ πρὸς τοὺς ἐποίκους τῆς Ταυγὰστ διαπρεσβευόμενος, εὐθείας ἐποιεῖτο συνθήκας, ἀστασίαστον τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν καθιστῶν· ὁ δὲ τῆς Ταυγὰστ ἀρχηγὸς Ταϊσὰν ὄνομα ἐκληρώσατο, ὅπερ υἱὸς Θεοῦ Ἑλλήνων λέγοι φωνή. Ἀστασίαστος δὲ τῷ κλιματάρχῃ αὐτῆς ἡ ἀρχή· οἷς τὸ γένος ἅπαν τὴν ἡγεμονίαν παρέχεται· θρησκεύουσι δὲ ἀγάλματα. Νόμοι δὲ παρ' αὐτοῖς δίκαιοι, καὶ σώφρων βίος διαπαντός. Ἄλυτος δὲ νόμος αὐτοῖς μὴ χρυσῷ καλλωπίζεσθαι ἄῤῥενας, καίπερ χρυσῷ πολλῷ καὶ ἀργύρῳ περιαντλουμένοις τῷ ἐπωφελῶς ἐμπορεύεσθαι. Διορίζει δὲ ταύτην ποταμὸς, δυσὶ μεγίστοις ἔθνεσι μεσιτεύων ἀντιθέτοις ἀλλήλοις· ὧν τῷ μὲν ἐσθὴς μέλαινα, τῷ δὲ ἑτέρῳ κοκκόβαφος. Πολέμου δὲ νόμῳ τὸ μέλαν διαπεραιωσάμενοι τῷ τὴν ἐρυθρὰν ἠμφιεσμένῳ ἐσθῆτα συνίστησι πόλεμον· καὶ νεανικῶς τῆς ὅλης ἡγεμονίας τὴν ἀρχὴν ἐκληρώσατο Μαυρικίου ἡγεμονεύοντος. Τὰ δὲ γύναια τῶν ἐκεῖσε βασιλευόντων ἐκ χρυσοῦ πεποιημένας ἔχουσι τὰς ἁρμαμάξας, ὑφ' ἑνὸς ἑλκομένας βοὸς, ἑκάστου κεκοσμημένου πολυτελῶς ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθου μέγα τιμίου. Εἰσὶ δὲ καὶ χαλινοὶ τοῖς βουσὶ χρυσοκόλλητοι. Ὁ μὲν οὖν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ταυγὰστ ἀνειληφὼς ἑπτακοσίαις γυναιξὶ κατεπαννυχίζετο. Τὰ δὲ γύναια τῶν περιφανεστέρων ἐκεῖσε ἀνδρῶν ἀργυραῖς κέχρηνται ταῖς ἁρμαμάξαις. Τὴν δὲ Ταυγὰστ ταύτην κτίσαι φασὶν οἱ βάρβαροι τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρον, ἡνίκα τούς τε Βακτριανοὺς καὶ τὴν Σογδοανὴν ἐδουλώσατο, δέκα καὶ δύο καταφλέξας ἐν αὐτῇ μυριάδας βαρβάρων. Δείμασθαι δὲ καὶ ἄλλην πόλιν ἀπὸ σημείων ταύτης ὀλίγων φασὶ τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρον, ἣν Χουβδὰν ὀνομάζουσιν· ἧς τὸν ἡγεμόνα τεθνηκότα νόμος ἐκράτησεν ὑπὸ τῶν γυναίων πενθεῖσθαι διηνεκῶς· καὶ μηδέποτε τὸν τάφον ἀπολιπεῖν, μέλανα ἠμφιεσμένας, καὶ ξυρῷ τὰς τρίχας ἀποῤῥιπτούσας. Δύο δὲ μέγιστοι ποταμοὶ τὴν Χουβδὰν διειλήφασιν· ὧν αἱ ὄχθαι κυπαρίσσοις ὡς εἰπεῖν κατανεύονται. Περιπολοῦσι δὲ τὸν χῶρον ἐλέφαντες. Τὰς δὲ ἐμπορίας Ἰνδοῖς συναναμίγνυνται λευκοῖς τὸ σῶμα τὰ μάλιστα· ἐν οἷς καὶ σκώληκες οἱ τὰ Σηρῶν νήματα πλέκουσι πάνυ πολλοί. Ἐναλλὰξ καὶ ποικίλην κεκτημένοι τὴν χρόαν. Φιλοτίμως δ' ἀσκοῦσιν οἱ βάρβαροι τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ζῶα φιλοτιμίαν. Περὶ μὲν οὖν τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω. Καὶ ταῦτα δὲ οὐχ ἁπλῶς διῆλθον· ἀλλ' ἐπεὶ ἔμελλον τῇ ἱστορίᾳ μέγιστά τινα περί τε τοῦ τῶν Ἀβάρων ἔθνους καὶ τοῦ σφῶν ἀρχηγοῦ Χαγάνου διεξελθεῖν, ὑπερφυῶς εἰργασμένα τῇ τοῦ Λόγου μητρὶ, τούτου χάριν κἀγὼ μικρόν τι παρεξιὼν διεξῆλθον. Ἀλλ' ἐπὶ τὴν νύσσαν πάλιν τὴν ἱστορίαν ἀγάγωμεν.

A Taisan nomen sortitus est, quod lingua Græca Dei filium sonat. Pacatum et seditionibus vacuum regnum regionis ejus princeps obtinet, propterea quod gens tota administrationem ei deferre solet. Statuas colunt, leges apud eos justæ sunt, vitam sobrie semper degunt. Constitutionem sacrosanctam habent, ne quis virorum se auro exornet, quamvis auro et argento propter commoditatem mercimoniorum abundent. Disterminat eam ditionem amnis, inter duos maximos inter se dissidentes populos fluens, quorum alteri nigra, alteri coccinea vestis est. Qui atro amictu gaudent, flumine trajecto rubram gestantibus vestem bellum intulerunt, et fortiter imperium omne obtinuerunt, quo tempore Mauricius Romanum imperium B administravit. Conjuges ibi regum aureos currus habent, qui a singulis bobus trahuntur. Boves isti auro et magni pretii lapillis splendide sunt ornati. Eisdem freni quoque aurei sunt. Et qui regnum in Taugast suscepisset, cum septingentis feminis noctem totam consumebat. Uxores autem illustrium ibi virorum argenteis pilentis utuntur. Porro Taugast urbem condidisse Alexandrum Macedonem, Barbari dicunt, cum Bactrianos scilicet et Sogdoanem **849** subegit, duodecim Barbarorum myriadibus in ea combustis. Aliam quoque urbem non ita multis milliaribus inde dissitam, idem Alexander statuisse fertur, quam Chubdam vocant. Cujus præfectum mortuum, lege hoc ita jubente, C conjuges ejus perpetuo lugent, neque unquam a sepulcro discedunt, pulla veste indutæ, et capite novacula raso. Chubdam duo maximi amnes dividunt, quorum ripis cupressi frequentes imminent. Multi in ea regione sunt elephantes. Mercimonia autem cives cum Indis exercent, corpore quam maxime candidis. Sunt ibi quoque vermes quam plurimi, fila Serum nentes, multiplici et vario colore. Eos Barbari magno studio curant. De his hactenus : quæ quidem non frustra exposui. Cum enim de Abarum gente, et eorum duce Chagano dixerim, ut ille propter Alexandri martyris male tractatas reliquias, pœnas dederit, et rem maximam mirifice a Verbi matre gestam hic commemoraturus essem, eam ob causam paululum a pro- D posito digressus, hæc retuli. Sed jam historiam nostram ad carceres ipsos revocemus.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ ὧν Μαυρίκιος ἐπὶ τῇ σορῷ τῆς ἁγίας καὶ πανευφήμου μάρτυρος διεπράξατο Εὐφημίας.

Δώσω τοίνυν τῷ λόγῳ, ὃ Μαυρικίῳ ἐπὶ τῇ πανευφήμῳ μάρτυρι Εὐφημίᾳ γεγένηται. Ῥᾳθυμία γάρ τις εἰσῄει τῷ βασιλεῖ ψυχῆς, σμικρολογεῖσθαι περὶ τὰ ταύτης ἐξαίσια θαύματα, καὶ ῥᾳδιουργίαν ἐν-

CAPUT XXXI.

Quæ Mauricius ad tumulum sanctæ et inclytæ martyris Euphemiæ fecerit.

Hoc loco autem, quid Mauricio in celeberrima martyre Euphemia acciderit, dicam. Iners namque cogitatio imperatori incesserat, ut anxie nimis de ingentibus ejus miraculis inquireret, et fallaciam

hominum prodigia ab ea edita esse putaret. Ex adverso enim Constantinopoli inclyta Chalcedonensium civitas sita est, ubi sane templum quoque est magnifice constructum. Diximus autem non ita dudum, sacrosanctas ejus reliquias olim in hoc ipso templo, in urna marmorea repositas esse. Atque in ejusdem memoria, miraculum insigne, **850** atque eis qui id non viderunt, prope incredibile fieri solere. Ex quo enim illa in martyrii stadio decurrit, et corpus ejus in monumento conditum est, ipso passionis ejus die, in conspectu omnium, loci ejus episcopus, spongiis quibusdam ex defunctæ corpore sanguinis liquorem haurit. Sanguinem sane veluti ab recens cæso corpore vulnerum tabo mistum, et unguentis quibusdam ex seipsis natis temperatum cernas, quem exiguis vitreis vasculis episcopus exceptum atque divisum, turbæ advenienti donat. Hoc igitur auditum, sicuti dixi, animi quadam vecordia in dubium vocans Mauricius, cum tempus appeteret, argenteum ornatum ex sepulcro detrahit, et imperiali signo monumentum martyris obsignat : sic enim hoc incredulitatis volebat audacia. Postquam autem tempus ipsum quod debebat, advenit, curiose mysterium indagat, accuratiusque experimento sollicito miraculum explorat. Ecce tibi vero rursum, sicuti antea, sanguis unguento conditus, instar rivuli e monumento promanat, et spongiæ sanguine suaveolenti pinguescunt. Et martyr ipsa tum, ut prolixius sanguinis fons proflueret, fecit : atque illa ad hunc modum imperatoris incredulitatem erudiens, castigavit. Ipse autem digitis sanguini admotis, eoque humore delibutis, seipsum sanctificando conspersit : et reipsa, ut id crederet, persuasus, deinceps cum admiratione laudes suas cl..ra voce martyri tribuit.

CAPUT XXXII.

De insigni miraculo, quod ad monumentum Glyceriæ martyris unguento scaturiens, ad Heracleam Perinthi accidit.

Minime vero abs re fuerit, si celeberrimæ martyris istius prodigio, admirandæ Glyceriæ, et ipsius martyris, miraculum conjunxero. Vir quidam, cui Paulino nomen erat, obscuro loco natus, in bonis tamen disciplinis admodum educatus, manifesto in impostorum et maleficorum barathrum demersus esse deprehensus est. Incantatori huic et mago argentea fuit pelvis, in qua detestandum cruorem excipiens, per eum exsecrandus ipse cum apostatis virtutibus colloquebatur. Vasculum id necessitate flagitante argentariis vendidit. **851** Qui pretio numerato lancem eam receperunt, venalemque et ipsi pro foribus cuivis prætereunti emendi liberam facultatem facientes proposuerunt. Accidit autem, ut Perinthius antistes Byzantii esset, et pelvim eam, ita ut venumdabatur, compararet. Itaque cum vasculo empto se in sedem suam recepit, et ob reverentiam unguenti martyris Glyceriæ, sublato priore vase æneo, argenteum illud reposuit,

A θρώπων εἶναι τὸ περὶ ἐκείνην τεράστιον ᾤετο. Ἀντιπέραν γὰρ τῆς Βυζαντίδος ἡ περιώνυμος Χαλκηδονέων ἵδρυται πόλις· οὗ δὴ καὶ νεὼς μεγαλοπρεπῶς ἠσκημένος ἐστίν. Εἴρηται δ' ἡμῖν οὐ πάνυ πόῤῥω, καὶ τὸ πανίερον ταύτης λείψανον ἔκπαλαι τῷδε τῷ σηκῷ καθεστάναι ἐπὶ λάρνακος μαρμάρου πεποιημένης. Ταύτης δὲ τῇ μνήμῃ καὶ σημεῖον παράδοξον, καὶ τοῖς μὴ τεθεαμένοις σχεδὸν ἄπιστον ἐπιγίγνεσθαι. Ἀφ' οὗ γὰρ τὸ τοῦ μαρτυρίου διήνυσε στάδιον, τῷ τάφῳ κειμένου τοῦ σώματος, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελειώσεως, ἐπ' ὄψεσι πάντων ὁ τὴν αὐτόθι ἱερατικὴν ἀξίαν κεκληρωμένος, σπόγγοις τισὶν ἀπὸ σώματος τεθνεῶτος πηγὰς αἱμάτων ἠρύετο· καὶ εἶδες ἂν ὡς ἀπό τινος νεοσφαγοῦς σώματος ἰχῶρσι τραυμάτων ἀναμεμιγμένα τὰ αἵματα, μύροις B αὐτοφυέσι συγκεκραμένα τισί· καὶ τούτων τὰς διανομὰς ἐπὶ σκευῶν ἐξ ὑέλου πεποιημένων μικρῶν, τοῖς ὄχλοις τὸν ἱερέα ποιούμενον. Τοῦτο τοίνυν ὡς εἴρηται τὸ ἐξάκουστον ῥαθυμίᾳ ψυχῆς διαπιστῶν ὁ Μαυρίκιος, τοῦ καιροῦ προσιόντος, τὸν ἀργύρεον ἀφῃρεῖτο κόσμον τὸν τάφον, καὶ ταῖς βασιλικαῖς περιεφρούρει σφραγῖσι τὸ μνῆμα τῆς μάρτυρος. Οὕτω γὰρ τὸ τῆς ἀπιστίας θράσος ἐβούλετο. Ἐπεὶ δ' ὁ προσήκων ἐνειστήκει καιρὸς, περιειργάζετο τὸ μυστήριον· καὶ τὰ τοῦ θαύματος ἐξετάζων, βασάνῳ ἀκριβεῖ ἐδοκίμαζε. Καὶ πάλιν ὡς πρότερον μεμυρισμένων αἱμάτων ἀπὸ τοῦ μνήματος ἐπήγαζον ποταμοὶ, τῶν σπόγγων αὖθις πιαινομένων εὐωδίας ἐν αἵμασι. Καὶ τότε μᾶλλον ἡ μάρτυς πολλαπλασίω C τὴν ἔκροιαν τῶν αἱμάτων ἐπήγαζεν. Ἡ μὲν οὖν οὕτω τοῦ βασιλέως ἐπαιδαγώγει τὸ ἄπιστον σωφρονίζουσα· ὁ δ' αὐτοκράτωρ τοῖς αἵμασι τοὺς δακτύλους προσῆγε· καὶ διαβρόχους ποιῶν, ἑαυτὸν ἁπανταχοῦ καθηγίαζε. Καὶ πεισθεὶς ἐκ τοῦ πράγματος, τοῦ λοιποῦ τῇ μάρτυρι τὸν αἶνον διαπρυσίως ἀνέπεμπεν ἐκπληττόμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒʹ.

Περὶ τοῦ γενομένου παραδόξου θαύματος ἐπὶ τῇ μυροδόχῃ Γλυκερίας τῆς μάρτυρος ἀνὰ τὴν Πειρίνθου Ἡράκλειαν.

Οὐκ ἀπὸ δ' ἂν μοι καιροῦ γένοιτο, εἰ καὶ τὸ συμβὰν τῇ θαυμαστῇ Γλυκερίᾳ καὶ μάρτυρι, τῷ τῆς πανευφήμου τεραστίῳ συνάψω. Ἀνὴρ γάρ τις Παυλῖνος τὴν κλῆσιν καὶ τῶν ἀσήμως βιούντων, παι- D δεία, δ' ὅτι πλείστης μετειληχὼς, ἐπὶ τὸ τῶν γοήτων βάραθρον ἐνεχθεὶς, ἔνθεν κατάφωρος γίνεται. Τούτῳ τῷ γόητι ἀργύρεος ἐνῆν λεκανὶς, ἐν ᾗ τὰ ἐναγῆ αἵματα συναθροίζων, ταῖς ἀποστατικαῖς δι' αὐτῶν ὁ ἐξάγιστος προσωμίλει δυνάμεσι· ταύτην οὖν τὴν ἐξ ἀργύρου δεξαμενὴν ἀνδράσιν ἄργυρον ἐμπορευομένοις χρείας ἀναγκαίας καλούσης ἐπίπρασκεν. Οἱ μὲν οὖν τὰς τιμὰς καταθέμενοι τὸ σκεῦος ἐλάμβανον· καὶ αὖ οὗτοι πρὸ τῶν θυρῶν τὸ σκεῦος ἐτίθεντο, ἄδειαν διδόντες παντὶ τῷ παραπορευομένῳ ὠνήσασθαι. Διατρίβοντι δ' οὖν ἐς Βυζάντιον τῷ τῆς Πειρίνθου ἀρχιερεῖ, ὤνιον ἐκείνῳ ἡ λεκανὶς γίνεται πρὸς ἐκποίησιν ἠρτημένη· καὶ ὁ μὲν μεθ' οὗ ἐπρίατο σκεύους τὸν οἰκεῖον κατελάμβανε θρόνον· αἰδοῖ δὲ τῶν μύρων Γλυκερίας τῆς μάρτυρος, ὁ ἱερεὺς τὸ

πρώην χάλκεον ὑπαλλάττων σκεῦος, τὸ ἀργύρεον ἀντιτίθησι, τῇ λατρείᾳ τῶν θεοῤῥύτων μύρων τοῦτο μάλα δὴ προσῆκον οἰόμενος. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐποίει· ὁ δὲ ποταμὸς τῶν μύρων ἀνείργετο. Ἡ γὰρ μάρτυς βδελυττομένη τὸ μῦσος τὴν χάριν συνέστελλε· μηδὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν ἄντικρυς ἔλεγε καὶ σιγῶσα τὸ καθαρὸν τοῦ μὴ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι. Τοῦτ' ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας γινόμενον ὁ ἱερεὺς διαγνοὺς, ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο· καὶ φροντίσι ποικίλαις διεδονεῖτο, εἴγε δι' αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία τοῦ τοσούτου χηρεύει καλοῦ. Ἔνθεν τοι καὶ πρὸς δάκρυα καὶ δεήσεις χωρῶν, κατελιπάρει Θεὸν λῦσαι τοῦτο τὸ ἄχθος καὶ τὸ μυστήριον ἀναδεῖξαι τοῦ πράγματος· καί γε Θεοῦ καλῶς ἀποστραφέντος τὸ μῦσος, καὶ τὴν ἄγνοιαν ἐνδίκως οἰκτείραντος, κατάδηλα δι' ὀνείρων τούτῳ τὰ τῆς δεξαμενῆς ἐποιεῖτο βδελύγματα. Καὶ παραχρῆμα τὴν ἐξ ἀργύρου φιάλην ὑπεξῆγεν ἐκείνην· τὴν δ' ἐκ χαλκοῦ πρεσβύτιδα, λάτριν αὖθις ὡς ἁγνὴν προστίθησι τῷ σεβάσματι οἷα παρθένον καὶ ἄχραντον. Καὶ δῆτα βλύζει παραυτίκα πάλιν τὸ μύρον, καὶ τῶν θαυμάτων ἡ χύσις αὖθις πηγάζει. Στηλιτεύεται δὲ διαπρυσίως τὸ βδέλυγμα· καὶ ἡ πόλις τὴν σφετέραν αὖθις περιβάλλεται δόξαν. Τοῦτο εἰς ὦτα τῷ κρατοῦντι ἀνενεχθὲν διὰ τοῦ τῆς πρώτης ἐπειλημμένου ἀρχῆς· Ἰωάννης οὗτος ὁ Νηστευτὴς ἦν· καὶ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν τῶν καταδίκων φόνον ἐξαφθεὶς ὁ κρατῶν, τοῦ βασιλέως μεταμέλῳ καὶ μετανοίᾳ ἰάσασθαι βουλομένου τὸ ἔγκλημα, δικαστήριον μέγιστον συναθροίζεται· καὶ γοήτων πλῆθος ἐμφανίζεται· οἳ καὶ δεινῷ περιπλακέντες ἀφύκτῳ, ἐκεῖνοι μὲν πρὸς κόλασιν ἐξεδίδοντο, τὰς προσηκούσας ποινὰς εἰσπραξόμενοι· ὁ δέ γε Παυλῖνος, ξύλῳ πρὸς τὸ ἄναντες κεχηνότι ἀνασκολοπισθεὶς, αἰσχρῶς τὸ ζῆν ἀποῤῥήγνυσιν· πρότερον τὴν τοῦ παιδὸς τεθεαμένος σφαγήν· ἦν γὰρ δὴ καὶ αὐτῷ μεταδοὺς ἀρκούντως τῆς ἀνοσίου μαγγανείας τὰ τερατεύματα. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον· ὃ δὲ καὶ ἄλλο παράδοξον διεπράχθη κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῇ τοῦ Λόγου Μητρὶ διηγήσομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ὅπως ἀξία δίκη μετῄει ποινὰς εἰσπραττομένη οἳ κατὰ τῆς ἁγνῆς Θεομήτορος βλάσφημον κεκινήκασι γλῶτταν.

Ἕλληνές τινες ἔν τινι συμποσίῳ ἐπ' οἴκου τινὸς περὶ οἶνον ποιούμενοι τὴν διατριβὴν, μετὰ τὸ ἄριστον ἐπεὶ καὶ ἱκανῶς διάβροχοι τῷ πότῳ ἐγένοντο, ἔπειτα βλασφημεῖν ἐπεχείρουν καὶ λοιδορεῖσθαι τῇ τοῦ Λόγου Μητρὶ, τελευταῖον τῷ πότῳ σπούδασμα ἐποιοῦντο, ὅσ' ἄν τις ἐννοήσειε τῶν ἀτόπων διατωθάζοντες, καὶ τῷ τῆς οἰκονομίας μυστηρίῳ ἐπεγγελῶντες. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀνόσιον ἔγνωστο, ἐκεῖνοι μὲν τῆς ἀκολάστου γλώσσης ἀξίας εἰσεπράττοντο δίκας· ὁ δὲ τοῦ οἴκου δεσπότης ἔνθα καθήμενοι τῆς ἀτόπου βλασφημίας ἐνεφοροῦντο, καίπερ οὐκ ἀμύητος ὢν, τότε μὲν, ὡς ἐγχωροῦν ἐκείνῳ, διέδρα τὸν κίνδυνον. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον, νυκτὸς αὐτῷ κοιμωμένῳ, ὄναρ ἡ Θεομήτωρ ἐφίσταται· ἣν ἐρομένην ἀκριβῶς ἥτις

A cultui divinitus manantis unguenti id maxime convenire arbitratus. Atque ille quidem hoc sic fecit. Rivus autem unguenti constitit. Martyr enim ipsa piaculum tantum detestata, gratiam et donum id cohibuit. Haudquaquam enim fas esse, tacens etiam dicebat, ut mundum immundo contingeretur. Hoc postquam diebus plurimis fieri cognovit episcopus, oppido quam graviter tulit, variasque curas in animo ipse suo, quod ipsius culpa Ecclesia commoditate tanta orbari deberet, volutavit. Proinde ad lacrymas et preces conversus, Deo supplicavit, ut hanc rem tam gravem auferret, et facti ejus causam latentem ostenderet. Deus vero rite abominationem eam amoliens, et inscitiam misericordia legitime prosequens, antistiti in somnis
B lancis piaculum manifestat. Ille statim argenteam phialam subducit, et priorem illam æream, perinde atque puram et quasi virginem atque immaculatam ministram cultui religioso restituit. Et ecce tibi derepente unguentum rursum scaturit, et miraculorum latex denuo exundat. Piaculum autem exsecrandum manifesto in apertum producitur, et non aliter quam in publicis columnis incisum proponitur, urbique gloria sua redditur. Ea res ubi ad imperatoris aures, per primariæ sedis episcopum (Joannes is Jejunator erat) relata est, princeps ab eodem episcopo ad reos capitali supplicio persequendos excitatus est (nam is resipiscentia atque pœnitentia crimen corrigere voluit); judicium igi-
C tur maximum cogitur, et maleficorum multitudo ingens producitur. Qui in gravem carcerem conjecti, ad supplicia, debitas persoluturi pœnas, traditi sunt. Inter quos Paulinus in palum summa parte hiantem (1) actus, turpiter vitam finiit: cum prius cædis filii sui spectator fuisset. **852** Siquidem et hunc abunde impiæ imposturæ et maleficii portentis imbuerat. Atque hoc ita est gestum. Quod vero præter opinionem omnem aliud a Verbi matre eodem tempore est actum, id quoque referam.

CAPUT XXXIII.

Ut dignas vindicta divina pœnas exegerit ab eis qui contra immaculatam Dei Matrem blasphemam ausi sunt movere linguam.

Græci quidam sive gentiles, in cujusdam domo
D convivantes, et vino sese invitantes, post prandium, simul atque satis adbiberant, blasphemare et conviciis proscindere Verbi Matrem cœpere: postremum hoc compotationi adhibentes studium, ut quæcunque aliquis eorum excogitare posset, absurda atque indigna, per ea ridens œconomiæ et dispensationis salutis nostræ mysterio illuderet. Impietas ea postquam innotuit, illi quidem condignas petulantis linguæ pœnas dedere. Ædium autem, in quibus confidentes gravi blasphemiæ indulserant, dominus. a sacris nostris non alienus, tum quidem. quod res ita tulerit, periculum effugit. Non multo vero post, noctu ei dormienti in

(1) In crucem scilicet.

somnis Dei Genitrix astitit, cui diligentius, Ecquid se, quænam esset, nosset, percunctanti : postquam ipse, nosse se eam professus est : illa ei contumeliarum indignitatem in memoriam revocavit. Tum ille miser supplex illi esse, veniamque delicti petere : et ne tam cito morte multaretur, sed tempus ei pœnitentiæ relinqueretur, orare. Illa, daturam se hoc ei, neque in præsentia ipsum ita morte pœnas luiturum, promittere : vimine autem, quod manu gestare videbatur, genua ejus circumcirca veluti exarans, circumscribere. Id ubi factum, avolans, ei postea non apparuit. At ille, somno discusso, membra ea quæ vimine notata fuerant, statim ab reliquo corpore disrupta invenit, recenti sanguine profluente. Et in publicum productus, justum omnibus judicium promulgavit. Qui vero id audierunt, laudes Deo, propter tam inopinatum miraculum, cantarunt. Matrem itidem Dei celebrarunt, quæ ita semper Christianorum genus tueretur, quæque novo quodam modo affectionem erga nos suam quamvis præter naturam ejus sit, ut quemquam puniat, vi quadam adacta ostenderet, ut scilicet religio nobis stabilis et firma esset.

εἴη, ἐπεὶ γνωρίζειν διωμολόγει, ἐκείνη τὸ τῶν ὕβρεων ἄτοπον ὑπεμίμνησκεν. Ὁ δ' ἱκέτης ἄθλιος ἦν καὶ συγχωρεῖν ἐδεῖτο, καὶ μὴ ἐκ τοῦ προχείρου ἀναιρεῖν πειρᾶσθαι, ἀλλ' ὑπολιπέσθαι μετανοίας καιρόν. Ἡ δ' ἐπηγγέλλετο τοῦτ' αὐτῷ χορηγεῖν, καὶ μὴ νῦν διδόναι τὰς δίκας. Λύγῳ δὲ ὃν τῇ χειρὶ περιφέρειν ἐῴκει, περικύκλῳ τὰ ἐκείνου γόνατα περιέγραφεν ὥσπερ διαχαράττουσα· καὶ οὕτω διαπραξαμένη, ἀπέπτη ἀφανὴς τοῦ λοιποῦ γενομένη. Ὁ δὲ τὸν ὕπνον ἐκτιναξάμενος, διαῤῥαγέντα εὐθὺς τῆς ὁλομελείας εὑρίσκει τὰ μέλη, ἃ τῷ λύγῳ διέγραψεν, αἵματος νεαροῦ ἀποῤῥέοντος· καὶ προτεθεὶς δημοσίᾳ, πᾶσι τὴν ἔνδικον κρίσιν ἐξήγγελλεν. Οἱ δ' ἀκούοντες, αἶνον ἀνῆγον τῷ παραδόξῳ Θεῷ, καὶ τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ οὕτω τοῦ τῶν Χριστιανῶν γένους ὑπερασπιζούσῃ ἀεὶ, καὶ τρόπον ἕτερον τὸ συμπαθὲς ἐπιδεικνυμένῃ, κἂν καὶ παρὰ φύσιν αὐτῇ τὸ κολάζειν, βιαζομένῃ, ὡς ἄν γε τὰ τῆς θρησκείας ἔμπεδα εἴη.

853 CAPUT XXXIV.

De sancto Joanne Jejunatore, archiepiscopali dignitate Constantinopoli ornato.

Tum vero etiam hierarcha urbis Constantinopolitanæ Joannes (1), post episcopatus sui annos tredecim, ex hac vita decessit. Qui quod voluptates expugnarit, animique perturbationes coercuerit, et imperium in ventrem exercuerit, Jejunator a Byzantiis cognominatus est : vir ex idiotarum quidem ille et opificii non inhonesti ordine progressus, sed qui propter præstantem virtutem ad episcopatus fastigium sublatus sit. De quo cum multa alia memoratu digna prædicantur, tum illud maxime celebratur, quod propter suam erga pauperes affectionem et misericordiam (2), pluribus ab imperatore talentis mutuo sumptis, syngrapham illi dederit, qua substantiam suam mutuæ pecuniæ tanquam hypothecam opposuit atque impignoravit. At postquam is e vita migravit, Mauricius, antistitis facultates inquirens, paupertatem eum magnopere consectatum fuisse comperit : eumque de virtute tanta admiratus, syngrapham statim discerpsit : et lectulum tantum ligneum, qui in bonis ejus repertus est, et amiculum laneum tenue admodum, nec non penulam quamdam deformem (fuerat namque Joannes male vestitus, frugalitate vitæ conspicuus) in aulam imperialem inferri jussit, eaque rebus omnibus prætulit. Et jejuniorum solemni tempore deinceps, lectis ex auro et lapillis pretiosis concinnatis, sericisque vestibus, et aliis imperialibus deliciis valedicto,

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ τοῦ τὴν ἀρχιερατικὴν Κωνσταντινουπόλεως περιβαλλομένου ἀξίαν.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ ὁ τὴν ἱεραρχίαν διιθύνων τῆς πόλεως Ἰωάννης μετὰ ἔτη δεκατρία τὸν τῇδε βίον ἀπέλιπεν· ὃς διὰ τὸ καταφιλοσοφῆσαι τῶν ἡδονῶν, τυραννῆσαί τε τῶν παθῶν, καὶ αὐτοκράτορα τῆς κοιλίας γενέσθαι, Νηστευτὴς ὑπὸ τῶν Βυζαντίων κατωνομάζετο· ἀνὴρ ἐξ ἰδιώτου καὶ τέχνης χαράγμασι δεξιᾶς διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς ὑπερφέρον εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὕψος ἀρθείς. Περὶ οὗ καὶ ἄλλα μὲν πολλοῦ λόγου ἄξια φέρεται· λέγεται δ' οὖν, ὡς συμπαθείας οἴκτῳ τῷ πρὸς τοὺς πένητας ἱκανὰ πρὸς τοῦ αὐτοκράτορος δανείσασθαι τάλαντα, καὶ γραμματεῖον αὐτῷ ἐγχειρίσαι, τὴν οἰκείαν περιουσίαν ταῖς τοῦ δάνους ὁλκαῖς ὑποθέσθαι. Ἐπεὶ δὲ μετῆρεν ἐντεῦθεν, ὁ Μαυρίκιος τὴν τοῦ ἱερέως περιουσίαν διερευνησάμενος, εὑρίσκει τοῦτον τὸ ἀφιλοχρήματον ἐς ἄκρον φιλοσοφήσαντα· καὶ δῆτ' ἀγάμενος τὸν ἄνδρα τῆς ἀρετῆς, διαῤῥήσσει μὲν τὸ γραμματεῖον εὐθύς· μόνον δὲ τὸν παρευρεθέντα σκιμποδίσκον ξύλινον, καὶ τὴν ἐξ ἐρίου σισύραν ἐς τὰ μάλιστα εὐτελῆ, φενόλην τέ τινα ἀκαλλῆ (δυσείμων γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ λιτότητι βίου λαμπόμενος). Ταῦτα δὴ ταῦτα ἀντὶ πάντων ὁ Μαυρίκιος τιμησάμενος, ἐς τὰ βασίλεια μετηγάγετο. Τῷ καιρῷ τοίνυν τῶν νηστειῶν ταῖς χρυσαῖς καὶ λιθοκολλήτοις τῶν κλινῶν, τοῖς τε νήμασι τῶν σηρῶν, καὶ τῇ ἄλλῃ βασιλικῇ τρυφῇ χαίρειν λέγων, τῇ ξυλίνῃ στιβάδι τοῦ ἱερέως παννυχίζων ἐχρῆτο θείας τινὸς ἐντεῦθεν χάριτος οἰόμενος μεταλήψεσθαι. Τότε καὶ τὸ Μαύρων ἔθνος ἐς Λιβύην

(1) Inter Joannem istum et Gregorium episcopum Romanum contentio fuit; quod Joannes œcumenicus episcopus nominari voluerit, cui propterea Gregorius restitit. Blond., Gregor. *Epist.* l. iv, c. 29.

(2) Alii Joannem Eleemosynarium nominant. Cujus sacri cineres in arce Budensi fuere.

πρῶτον ἐφάνη, ἀνακράτος ὑπὸ στρατηγῶν Γερμανῶν τῶν ἐκεῖσε τόπων ἐκνικηθέν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Τίνα τεκμήρια προηγήσαντο τῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου ἀναιρέσεως· καὶ περὶ τῶν δειχθέντων τεράτων.

Ἐν δὲ τῷ τότε καὶ πλεῖστα σύμβολα διεφάνη τὴν τοῦ αὐτοκράτορος δηλοῦντα διαδοχήν. Πρῶτον μὲν γὰρ κομήτης μέγιστος ὤφθη ἐπὶ πλείστας περιφανῶς διαλάμπων ἡμέρας· καὶ ἄλλο δέ τι ἐπισυμβὰν, τοῦτο μᾶλλον ἐμφανέστερον παρεδήλωσεν. Ἀνὴρ γάρ τις λιτότητι βαθείᾳ τὰ μάλιστα διαζῶν, καὶ ἐν μονήρει βίῳ ἀσκήσεως τῆς τῶν ἀποῤῥήτων θεωρίας μετειληφὼς, καὶ τὰ πρὸς τὸν τῇδε βίον διαλυσάμενος, σπάθην γυμνώσας ἀπὸ τοῦ φόρου (ἐπίσημος δ' οὗτος ὁ χῶρος τῆς πόλεως), μέχρι τῶν προαυλίων τῶν ἀνακτόρων ξιφήρης προῆλθε· καὶ μέγα βοῶν προηγόρευεν, ἐν οὐ πολλῷ τὸν αὐτοκράτορα σύναμα παισὶ καὶ τῇ γαμετῇ φόνῳ μαχαίρας τεθνήξεσθαι. Καιρῷ δὲ θέρους καὶ Ἡρωδιανόν τινα εἰς τοὐμφανὲς τὸ ἐσόμενον τούτῳ προαναγγεῖλαι. Καὶ οὗτος δὲ οὐκ ἄνευ θείας ὀμφῆς διισχυρίζετο ἐπιφανῆ γενέσθαι οἱ τὰ τῆς προῤῥήσεως. Καὶ ἄλλα δὲ τέρατα τηνικαῦτα γεγένηται, ἃ μήποτέ τις ἢ ὄψει ἢ ἀκοῇ παρειλήφει. Ἐν μὲν γὰρ Θρᾴκῃ γυνὴ παιδίον ἐγέννα, πλημμέλημα φύσεως ἄντικρυς. Ὡς ποῤῥωτέρω γὰρ παντάπασιν ἦν ὀφθαλμῶν· βλεφαρίδων τε καὶ ὀφρύων ἄμοιρον ἐτύγχανεν ὄν, καὶ τὴν ἄλλην πλάσιν ἀμόρφωτον καὶ ἀδιατύπωτον. Χειρῶν γὰρ καὶ βραχιόνων ἀπηλλοτρίωτο, πρὸς δὲ τῷ ἰσχίῳ ἰχθύος οὐραῖον ἦν αὐτῷ συμφυές. Ὃ δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς θεασάμενος, τὸ μὲν τέρας ἀναιρεῖσθαι προσέταττε, καὶ αὐτίκα τὸ ξίφος ἠσπάζετο· ἡ δὲ τερατοτόκος ἐκείνου μήτηρ, ἐπεὶ μηδὲν συμβαλεῖν τῷ παραδόξῳ διεγινώσκετο, ἀφίετο τοῦ ἐγκλήματος. Τότε δὴ καὶ ὁ τῶν βασιλείων ἵππων ἐπισημότερος τῷ χρυσέῳ κόσμῳ καταλαμπόμενος ἀθρόον πεσὼν διεῤῥάγη. Πρὸ δὲ τοῦ ἄστεος τῆς βασιλίδος καὶ ἕτερα παράδοξα τίκτονται· ἓν μὲν τέτταρας πόδας ἔχον παιδίον, καὶ δικόρυφον ἕτερον. Ἃ δὴ καὶ ἀνιάτῳ ξίφει ὑπήγοντο

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'.

Περὶ τῶν ἐν Νειλῴοις ῥείθροις ἀναφανέντων ἀνθρωπομόρφων ζώων.

Ἐνάτῳ δὲ καὶ δεκάτῳ ἔτει τῆς Μαυρικίου ἀρχῆς, Μηνᾶ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀρχὴν διιθύνοντος, κἀπὶ τοῖς Νειλῴοις ῥείθροις, παραδόξων τινῶν ἐπιφάνεια γίνεται. Ἐπεὶ γὰρ ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τὸ Δέλτα ἧκε (χῶρος δὲ οὗτος Αἰγυπτίοις ἐπίσημος, ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ στοιχείου τὴν ὀνομασίαν λαβών)· καὶ περὶ πρώτην ἕω ἐπὶ τὰς ὄχθας τὴν ὁδὸν ἐποιεῖτο, ἀθρόον ἐκ τῶν τοῦ ποταμοῦ λαγόνων ἀνήρ τις ἔκπληξιν παρέχων ἀνῄει, γίγαντι τὸ πρόσωπον ἐοικὼς, δριμὺς τὸ βλέμμα, τὴν κόμην ἐπίξανθος, διεσπαρμένας ἔχων καὶ πολιὰς, τὰ στέρνα βαθύς· ἡρωϊκῷ δὲ ἄρα ἐῴκει ἔκ τε τῶν νώτων καὶ βραχιόνων· μέχρι δὲ τῆς κύστεως ἀναῤῥιχώμενος, τὴν ἱστορίαν παρείχετο. Τὰ

ligneo præsulis ejus toro noctibus totis usus est, gratiam quamdam divinam ex eo se consecuturum existimans. Tum quoque Maurorum gens in Libya visa est, a Germanis ducibus bello locis suis expulsa.

854 CAPUT XXXV.

Qualia indicia cædem Mauricii imperatoris præcesserint: et de quibusdam portentis quæ apparuerunt.

Eodem tempore plurima etiam indicia apparuere, imperatoris mortem portendentia. Primum enim cometa maximus visus est, plurimis coruscans diebus. Et alia quæ accidit res, clarius etiam id ostendit. Nam vir quidam qui quam tenuissime vixerat, et in vita solitaria sese contemplatione rerum arcanarum exercuerat, vitæque isti mundanæ renuntiaverat, strictum gladium in foro (celebris hic urbis locus est) usque ad vestibulum aulæ imperialis gerens, processit, et voce magna prædixit, brevi imperatorem una cum liberis et conjuge ferro cæsum iri. Æstatis vero tempore, Herodianus etiam quidam, id quod de imperatore futurum esset, propalam renuntiavit: atque is non sine divina sorte sibi prædictionem eam manifestatam esse confirmavit. Alia insuper prodigia tum temporis accidere, quæ nunquam antea aliquis vel vidit vel audivit. In Thracia siquidem mulier puerum genuit monstrosum prorsus, naturæque ipsius piaculum. Oculis namque, palpebris et superciliis caruit, neque reliqua corporis constitutione formam et effigiem justam habuit: quippe cui neque manus, neque brachia essent, et cui ad coxendices cauda piscis illis innata dependeret. Quod portentum ubi imperator vidit interfici jussit, gladiumque statim exosculatus est. Mater autem quæ monstrum ipsum protulerat, quandoquidem sua culpa ad inopinatum miraculum nihil contulisset, crimine absoluta est. Tum etiam ex imperialibus equis præstantissimus, et aureo ornatu spectatissimus, derepente concidens, ruptus est. In suburbanis autem imperantis civitatis vicis, alia quoque monstra nata sunt: puer videlicet quatuor pedes habens, et biceps alter, uterque vero ferro concisus est.

855 CAPUT XXXVI.

De animantibus humana forma, quæ in flumine Nilo apparuerunt.

Decimo nono imperii Mauricii anno, Mena præfecto Ægyptum gubernante, etiam in flumine Nilo portenta quædam exstiterunt. Postquam namque præfectus in Delta (locus hic apud Ægyptios præclarus est, ex litteræ ejus figura nomen adeptus) venit, et ipso diluculo ad amnis ripam iter fecit, subito ex fluminis alveo vir quidam horrorem secum afferens, prodiit, vultu giganti similis, aspectu gravi, capillo subflavo et canis resperso, pectore ingenti, dorso et brachiis heroicum quiddam præ se ferens, atque pubetenus cum subinde ex undis subsiliret, spectandum se præbens, reliquo vero corpore sub aqua latens: veluti enim erubesce-

ret, sic arcana naturæ occultavit. Eum ubi dux conspexit, solemniter eum identidem adjuravit, siquidem dæmonium esset, ut e conspectu abiret, et in solitudinem se reciperet : sin creatrix aliqua vis id protulisset, ut ne prius spectandum se subduceret, quam omnes inopinato aspectu satiati essent. Itaque animans id (hominem enim dicere non ausim) diutius constitit adjuratione constrictum, seque omnibus conspiciendum præbuit. Tertio deinde die, sub auroram, aliud etiam animans muliebri forma (nam id natura satis indicabat) ex undis emersit. Nam vultus ipsius lævitas, comæ prolixitas, nec non reliqua corporis constitutio, et capilli partim complicati, partim soluti, formæque splendor, feminam esse denuntiabant : sed coma ei subnigra, facies candida, nasus mediocris, et digiti in manibus decentes erant. In ore tenera florebant labia, ubera leniter intumescebant, et papillæ a pubertate recenti paululum prominere conspicienti videbantur. Reliquas mulieris partes flumen occultabat, arcana thalami conjugalis mysteria spectatoribus, perinde atque eis qui sacris secretioribus initiati non essent, subducens. Dux igitur ipse et cohors ejus usque ad occasum solis spectaculo eo oculos pavere, quo tempore et animalia ea intimos amnis recessus subiere, **856** cum silentio sese videnda exhibuissent. Muta namque taciturnitate conspectum sui amatoribus præbuerunt. Ex omnibus vero infaustis hisce indiciis, imperator gravem rerum exitum conjectando colligebat. Et jam tum futuri casus metu perturbabatur : propterea quod, qui diligenter historias conscripserunt, haudquaquam commoda rebuspublicis ejuscemodi prodigiorum ostenta esse, memoriæ prodiderant.

A δ' ἄλλα ἡ τοῦ ὕδατος φύσις ἐκάλυπτεν. Ὡσανεὶ γὰρ αἰσχυνομένῳ ἐῴκει, ὥστε δὴ καὶ τὰ τῆς φύσεως ἀπόῤῥητα ἐκκαλύπτειν. Ὃ δῆτα ὁ ἡγεμὼν θεασάμενος, ὅρκοις πυκνοῖς ἔβαλλεν, εἰ μὲν εἴη δαιμόνιον, καταλύειν τὸ θέατρον καὶ τὴν ἠρεμίαν ἀσπάζεσθαι· εἰ δὲ δημιουργική τις καὶ τοῦτό φροντὶς προηνέγκατο, μὴ λῦσαι τὴν θεωρίαν πρὶν πάντας τῆς παραδόξου θέας ἐμφορηθῆναι. Τὸ μὲν οὖν ζῶον ἐκεῖνο (εἰπεῖν γὰρ ἄνθρωπον οὐ θαῤῥῶ) ἐπὶ πολὺ διήρκει τοῖς ὅρκοις κατεμπεδούμενον, καταφανὲς τοῖς ἅπασι καθορώμενον. Τρίτῃ δ' ἕῳ ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ ὕδατος καὶ θηλύμορφον ἕτερον ἀνεδίδοτο· τοῦτο γὰρ ἡ φύσις ἐσήμαινε. Τό τε γὰρ τοῦ προσώπου λεῖον, καὶ τὸ τῆς κόμης σχοινοτενὲς, καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ σώματος σύνταξις, αἵ τε περιπλοκαὶ, καὶ τὰ ἔκλυτα, καὶ τὸ B περιλάμπον τῆς ὥρας, τὸ γύναιον καθυπέγραφεν. Ἀλλ' ἡ μὲν κόμη τῷ θήλει διεμελαίνετο· λίαν δὲ τὸ πρόσωπον ἐλευκαίνετο· εὔρινον δ' ἦν καὶ τὰς χεῖρας εὐδάκτυλον, ἁπαλοῖς περιηνθισμένον τοῖς χείλεσιν. Ἐσφρίγα δὲ τῷ μαζῷ, καὶ τῇ φαντασίᾳ ἐδόκει τὸ τιτθίον ἄρτι ὑπὸ τῆς ἥβης προκύπτειν μικρόν. Τὰ δ' ἐφεξῆς τοῦ γυναίου ἡ τῶν ὑδάτων φύσις ἐφύλαττε, τῆς εὐνῆς τὰ μυστήρια, ὥσπερ ἀμυήτους τινὰς τῶν ἀποῤῥήτων τοὺς θεατὰς ἀποκρύπτουσα. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὸν ἡγεμόνα τάξις ἄχρι τοῦ κλῖναι τὸν ἥλιον καὶ ὁ ἡγεμὼν ψυχαγωγοῦντες διετέλουν τὰ ὄμματα· κλίναντος δ' ἐκείνου, καὶ τὰ ὁρώμενα κατεδύοντο εἰς τοὺς ἐξαρχῆς τῶν ὑδάτων πυθμένας, ἀφωνίᾳ τὴν ἐπίδειξιν συστησάμενα· ἀφθόγγῳ γὰρ σιωπῇ τὴν ἱστορίαν τοῖς ἐρασταῖς ἐπεδείξαντο. Οἰωνίζετο δ' C ἐπὶ πᾶσι τούτοις τοῖς ἀπαισίοις συμβόλοις ὁ βασιλεὺς δεινῶς ἐσομένων πραγμάτων εἶναι τὴν ἔκβασιν. καὶ ἐπὶ τοῖς παροῦσι δέει τοῦ μέλλοντος ἐταράττετο· ὅτι καὶ οἱ τὰς ἱστορίας ἐπιμελῶς συγγραψάμενοι μὴ εἰς ἀγαθὸν ταῖς πόλεσιν εἶναι τὴν τῶν τοιούτων τεράτων ἐπιφάνειαν ἱστοροῦσιν.

CAPUT XXXVII.

Quomodo Commentiolus et Priscus, duces regionum Europæ, cum Abaribus congressi, supra triginta millia hostium ceciderint. Et rursus quædam de Chosroe.

Non multum intercessit temporis, cum Priscus et Commentiolus, regionum Europæ præfecti, soluta ea, quam arte quadam cum Chagano Abare pepigerant, pace, clam id jubente principe, ratibus Istrum trajecerunt. Atque ubi primum in Viminaceum (insula ea est in Istro flumine sita) delati, et deinde subito cum Barbaris et quibusdam aliis congressi sunt, unius mensis spatio plurimis prœliis, supra triginta millia Abarum, Gepidarum, et Slavinorum interemerunt : eorumdemque ultra quindecim millia ceperunt : et victoria tali potiti, qualem vix unquam aliquis ab hostibus reportasse cognitus est, retrocesserunt. Captivos porro Chagano per legationem petenti, Mauricius restituit. Hiberno autem tempore, quum Romanorum copiæ, vi cogente Commentiolo, stratam lapidibus Trajani viam, Gerontio vetustæ nobilitatis viro, qui centum et duodecim annos natus erat, duce transi-

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Ὡς Κομεντίολος καὶ Πρίσκος οἱ στρατηγοὶ τῶν Εὐρωπαίων κλιμάτων τοῖς Ἀβάροις συμπλακέντες, ὑπὲρ λ' χιλιάδας ἀνεῖλον· καὶ περὶ τοῦ Χοσρόου αὖθις.

Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον Πρίσκος καὶ Κομεντίολος τῶν Εὐρωπαίων κλιμάτων οἱ στρατηγοὶ, τὴν τεχνητὴν μετὰ Χαγάνου τοῦ Ἄβαρος εἰρήνην διαλυσάμενοι, D κρύφα ὑποθεμένου τοῦ ἄνακτος σχεδίαις τισὶν ἐς τὸ πέραν Ἴστρου διαβιβάζονται, ἐπὶ τὸ Βιμινάκιον διασωθέντες τὸ πρότερον· νῆσος δὲ αὕτη περὶ τὰ ῥεῖθρα τοῦ Ἴστρου διακειμένη. Καὶ ἐξαπιναίως τοῖς βαρβάροις καὶ λοιποῖς ἄλλοις συμβεβληκότες, καὶ μηνὸς ἑνὸς διαστήματι πλείστοις συῤῥαγέντες ἐκείνοις πολέμοις, κτείνουσι μὲν ὑπὲρ τριάκοντα χιλιάδας Ἀβάρων καὶ Γηπέδων καὶ Σκλαβηνῶν. Ζωγροῦσι δ' ἐκ τούτων ὑπὲρ πέντε καὶ δέκα χιλιάδας· οὕτω τε νίκην οἵαν οὔπω τις ἔγνω διαπραξάμενοι, ὀπίσω αὖθις ἐχώρουν. Τοὺς δὲ ζωγρίας, Χαγάνου πρεσβευσαμένου, Μαυρίκιος ἀπεδίδου. Χειμῶνος δ' ὥρᾳ τὴν Τραϊανοῦ λιθόστρωτον τοῦ στρατοῦ Ῥωμαίων, βίᾳ Κομεντιόλου διερχομένων ὁδὸν, Γεροντίου παλαιγενοῦς ἡγουμένου, χρόνων δυοκαί-

δεκα πρὸς τοῖς ἑκατὸν πεφυκότος, ψύχους δριμυτάτου ἐπισυμβάντος, πολλοὶ διεφθείροντο. Κομεντίολος μὲν οὖν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἥκει· Πρίσκος δὲ τοῖς κατὰ Θράκην ἐπεχωρίαζεν, εἴ πού τινες ἐκδρομαὶ γένοιντο ἀνακόψων. Ἔαρος δ' ὑπολάμποντος, ἐπεὶ ἐς Βυζάντιον ἐγεγόνει, πάλιν στρατηγὸς ἀναδείκνυται. Τῷ δὲ ιθ' ἔτει τοῦ αὐτοκράτορος οὐδέν τι μέγα Ῥωμαίοις καὶ Βαρβάροις ἐπράχθη. Τότε δὲ Μαυρίκιος Θεοδόσιον τὸν υἱὸν νυμφίον ἐπόμπευε, πρὸς ἔννομον γάμον αὐτῷ Γερμανοῦ τὸ θυγάτριον ἁρμοσάμενος, ἀνδρὸς λίαν ἐξόχου, καὶ τῶν ἐς συγκλήτου βουλὴν ἀνιόντων, μάλα ἐπιφανοῦς. Ἀλλὰ καὶ Χοσρόης τὰς διατριβὰς ἐν Βαβυλῶνι ποιούμενος, ὑπὸ τῶν ἡμετέρων συμμάχων, Σύροι δὲ οὗτοι, καὶ τὰ πρόσοικα τούτοις χωρία, νυττόμενος, διαλύειν ἐπεχείρει τὰς μετὰ Ῥωμαίων σπονδάς. Πρεσβευσαμένου δὲ τοῦ κρατοῦντος, αἱ μὲν σπονδαὶ καὶ πάλιν κρατύνονται· ὁ δὲ πρέσβυς κακῶς ἔπαθεν, εἰπὼν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὡς Ὁ Περσῶν βασιλεὺς τάδ' εἰς ἐπήκοον τῶν σατραπῶν ἐς μέσον διείλεκται· Διὰ τὴν τοῦ πρέσβεως ἀρετὴν δίδωμι τῷ πολέμῳ τὴν λύσιν. Χαλεπαίνει ταῦτ' ἐνωτισάμενος βασιλεύς· καὶ γίνεται τῷ Γεωργίῳ σφαλερὰ ἡ τῆς πρεσβείας ἐπίτευξις· οὕτω γὰρ ὁ πρέσβυς ὠνόμαστο. Ταῖς γὰρ ἀληθείαις λόγος μὴ μέτροις ᾧ χρεὼν διοικούμενος μεγάλας συμφορὰς οἶδε τοῖς χρησαμένοις παρέχεσθαι. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

A issent: acerrimo frigore exorto, multi interiere. Et Commentiolus quidem Byzantium est reversus: Priscus vero in Thracia remansit, excursionibus hostium, si quæ fierent, obviam iturus. Sed enim primo vere cum Constantinopolim venisset, denuo dux declaratus est. Decimonono imperii Mauricii anno nihil magnum a Romanis et barbaris gestum. **857** Tum vero Mauricius Theodosium filium sponsum ingenti cum apparatu fecit, legitimo matrimonio ei Germani filia conjuncta, viri præstantissimi et senatoris præclarissimi. Sed et Chosroes Babylone tum degens, a sociis nostris Syris, et finitimarum eis regionum populis incitatus, rumpere pacta cum Romanis fœdera cogitabat. Verum ubi imperator legationem ad eum misit, pacta qui- B dem rursus confirmata sunt. Orator autem ipse legatione obita, male est acceptus: propterea quod imperatori dixerit, Persarum regem verba hæc audientibus satrapis in medium protulisse: Propter oratoris ipsius virtutem bellum intermitto. Eam enim rem ubi imperatori audivit, indigne tulit, et Georgio (id namque oratoris nomen erat) periculosus legationis ejus successus fuit. Ita namque res fert, ut oratio si non ea qua opus est, ratione dispensetur, magnas eis calamitates, qui illa abutuntur, pariat. De his hactenus.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Ὅπως τὸ ἐν Βυζαντίῳ πλῆθος Μαυρικίου κατεστασίασε· καὶ ὡς μὴ τὴν λείαν Χαγάνου ἐξωνησαμένου, ἐκεῖνος τῷ ξίφει πάντας ὑπῆγεν.

Ἤδη δὲ εἰκοστὸν ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος ἄγων ἐνιαυτὸν τῇ ἀρχῇ, Πέτρῳ τῷ ἀδελφῷ τὴν τῆς Εὐρώπης ἐγχειρίζει ἡγεμονίαν. Καὶ λοιμὸς ἀθρόον ἐνσκήψας τὴν βασιλίδα ἐξέτριβεν. Ἐπεὶ δ' ὁ καιρὸς τῶν Χριστοῦ γενεθλίων ἐνέστη (εἰώθει δὲ ὁ βασιλεὺς συνεορτάζειν τοῖς δήμοις, τὴν ἐξ ἔθους τῷ πλήθει ἄγοντος Μαυρικίου τιμήν), τῶν τινες τοῦ πλήθους νεωτερίσαντες, κατ' αὐτοῦ ἐστασίαζον, καὶ λίθους βάλλοντες ἐβλασφήμουν. Καὶ ὁ μὲν μόλις διαδρὰς τὸν κίνδυνον, ἐς τὸ τῆς Θεοτόκου τέμενος, ὃ Βλαχέρνας προσαγορεύειν ἔθιμον, διασώζεται· σεβάζονται δὲ τοῦτο ἐς μάλιστα θρησκεύοντες οἱ Βυζάντιοι. Λέγεται γὰρ καὶ πιστεύεται τὰ περιστόλια τῆς παρθένου Μαρίας σορῷ τινι χρυσοπάστῳ κατακεῖσθαι ἐνταῦθα, καὶ μέρος τι τῆς αὐτῆς ἀξιαγάστου ζώνης, καὶ τὸ τῆς κεφαλῆς ἐπικάλυμμα, ὥσπερ μοι διηγουμένῳ ἐν τοῖς ἀνόπιν λόγοις ἱστόρηται. Ὁ δὲ βασιλεὺς βραχεῖαν τοῖς στασιάζουσι τὴν τιμωρίαν ἐπιμετρήσας, ὡς καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους σωφρονίσαι τῶν νεωτεριστῶν, τοῖς δὲ λοιποῖς μέχρι τῆς ὑποκρίσεως τὴν κόλασιν σχηματίσασθαι, διέλυε τὴν ὀργὴν, αὖθις κελεύσας ἐπιβαίνειν τοῦ ἄστεος. Ὅ γε μὴν Πέτρος τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν, εἰς Παλάστολον ἀφικνεῖται· καὶ θερίσας ἐκεῖσε, ἀρχομένου μετοπώρου, ἐς τὸ τῆς Δαρδανίας μετεχώρει κλίτος. Ἐκεῖσε γὰρ ἠχήκοει τὸ Ἀβάρων ἀθροισθῆναι πλῆθος, στρατοπεδευόμενον τῷ Ἀψίθ.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo Byzantii plebs contra Mauricium seditionem et tumultum excitarit: et ut Chaganus captivos omnes, quos Mauricius redimere supersederat, ferro necaverit. C

Vicesimum jam in imperio Mauricius princeps agebat annum, quum Petro fratri præfecturam Europæ demandavit. Et pestilentia subito coorta, vehementer imperantem urbem afflixit. Postquam vero tempus natalis Christi advenit (consueverat quippe princeps una cum populo festum eum diem in templo agere) et tum, pro consuetudine sua, Mauricius multitudini honorem eum habuit, non nulli ex plebe rebus novis sollicitati, seditionem adversus eum moverunt: eumdemque saxis petentes, conviciis insuper prosciderunt. Ibi tum ille ægre periculo vitato, in Dei Genitricis tem- D plum, quod Blachernas populus nominare consuevit, salvus confugit. Magna autem religione delubrum id Byzantii colunt. Dicitur namque, et creditur, vestes Mariæ Virginis, et partem quamdam admirandæ ejus zonæ, **858** capitisque etiam amiculum in auro variegata urna ibi asservari, sicuti a me supra dictum est. Imperator porro adeo leniter in seditiosos animadvertit, ut præclariores ex rebellibus resipiscere, moderatioraque consilia sequi jusserit: reliquos autem se puniturum esse assimulaverit. Itaque ira soluta, revertendi eis in urbem potestatem fecit. Porro Petrus cum Romanis copiis Palastolum profectus, atque ibi æstate moratus, ineunte autumno in Dardaniæ angulum concessit. Ibi namque congre-

gari Abarum multitudinem, et castra ad Apsith habere audierat. Hortabatur autem Petrum Mauricius, ut quidquid tandem posset adversus Chaganum faceret, neque exercitum inde exire pateretur, sed arte quadam et callida administratione proderet. Indignabatur enim, præteritarum injuriarum memor, militibus seditione atque rebellione gaudentibus. At Chaganus, clam progressus, Macedoniam percurrit: et infinitam multitudinem hominum secum ducens, prope ad Constantinopolim accessit, duobusque aureis (1) virum quemque redimendum obtulit. Cum autem ea conditio Mauricio gravis videretur, et tam vilem redemptionem avaritia victus rejiceret, furore percitus tyrannus, captivos multorum millium omnes ense concidit. Cujus rei gratia Deum infensum ei factum esse, creditur. In somnis etenim ei apparens Christus, Phocæ eum ordinis militaris ductori traditum esse dixit. Et Mauricius, a somno excitatus, Philippicum sororium suum acciri e vinculis jussit. Primæ enim nominis ejus litteræ successionem quam maxime suspectam habebat. Atque ob eam causam vinctum eum tenebat, imperium ad illum devolutum iri existimans. Philippicum ergo eum, si quem militem Phocam nosset, interrogavit. Atque cum ille respondisset, Phocam eum esse, qui non ita pridem imperio ejus impudenter restitisset, imperator, quibusnam is moribus esset, percontatus est. Et ubi timidum esse cognovit: Si timidus revera, inquit, profecto et percussor est. Verum enim vero Mauricius ob tantæ multitudinis cædem, odium omnium incurrit, conviciisque ab omnibus est proscissus.

A Παρῄνει δὲ Πέτρῳ Μαυρίκιος πᾶν εἴ τι δύναιτο κατὰ Χαγάνου δρᾷν, καὶ μὴ ἐᾷν ἐκεῖθεν ἐξιέναι τὸ στράτευμα, τέχνῃ δέ τινι καὶ οἰκονομίᾳ αὐτὸ καταπροδιδόναι· ἐχαλέπαινε γὰρ ἐκείνοις μνησικακῶν στάσει καὶ νεωτερισμοῖς ἐπιχαίρουσι. Χαγᾶνός τε μὴν ἐξιὼν λαθραίως καὶ τὴν τοῦ Μακεδόνος καταδραμὼν, πλῆθός τε ἀνθρώπων περιβαλλόμενος ἄπειρον, πλησίον τῆς Βυζαντίδος ἐγίνετο· καὶ χρυσίνω δύω ἕκαστον ἀπημπόλει τοὺς ἄνδρας. Μαυρικίου δὲ ἀχθομένου, καὶ μὴ οὕτω τὴν εὔωνον ἐκείνου ἐξωνουμένου ὠνὴν, ἅτε χρήμασιν ἡττηθέντος, θυμῷ ζέσας ὁ τύραννος, πάντας ὑπάγει τῷ ξίφει, ἐς πολλὰς χιλιάδας μετρούμενον. Οὗ χάριν καὶ μηνίσαι τούτῳ τὸ Θεῖον πιστεύεται· κατ' ὄναρ γὰρ ἐπιφανέντα ἐκείνῳ Χριστὸν φάναι, Φωκᾷ τῷ στρατηλάτῃ παρα- B δοθῆναι· καὶ διυπνισθέντα, Φιλιππικὸν τὸν γαμβρὸν τῶν δεσμῶν μεταστείλασθαι· τὴν γὰρ τοῦ στοιχείου διεδοχὴν ὑπεῖδετο μάλιστα. Διὸ καὶ κατεῖχε τοῦτον, οἰόμενος ἐκείνῳ μεταχυθευθῆναι τὴν βασιλείαν. Καὶ διεπυνθάνετο εἴ τινά που στρατιώτην διαγινώσκοι, Φωκᾶν ὄνομα. Ἐκείνου δ' εἰπόντος ἐκεῖνον εἶναι τὸν πρὸ βραχέος ἀναίδην τῷ σῷ κράτει διομιλούμενον, ὁ αὐτοκράτωρ ἀνηρώτα τὸ ἦθος ἐκείνῳ ὁποῖον εἴη διερευνώμενος. Ὡς δ' ἐμάνθανε δειλὸν καθεστάναι, Εἰ δειλὸς ὄντως, καὶ φονεύς ἐστιν, ἀπεκρίνατο. Ἀπήχθητο τοίνυν τοῖς πᾶσι διὰ τὸν τοῦ πλήθους φόνον Μαυρίκιος, καὶ σκώμμασι τοῖς ἁπάντων ἐβάλλετο.

859 CAPUT XXXIX.

Quomodo exercitus in Europa, seditione facta, centurionem Phocam Romanorum imperatorem declararunt.

Cum exercitus diutius in Mysia esset, et milites a Petro quietis gratia, belli finem atque missionem, reditumque ad sedes suas peterent: Petrus autem muto persimilis, principis imperio potius parendum, copiasque ultra Istrum continendas esse censeret, mirum est quam id multitudo, imperium detrectans, ægre tulerit. Et Petrus viginti milliaria ab exercitu secessit. Ad quem milites octo viros delectos, inter quos etiam Phocas perniciosissimus tyrannus erat, miserunt. Postquam ille in sententia sua perstitit, et imperatoris mandatum esse, ut exercitus ultra Istrum permaneret, asseveravit: multitudo ipsa, ira fervens, centurionem Phocam sibi ipsi præfecit, Petro repudiato. Postea etiam Phoca in clypeo sublato, electionem ejus cum plurima acclamatione renuntiavit. Quod ubi Petrus rescivit, profugit, et ad imperatorem rem omnem retulit. Mauricius, tribunis plebis evocatis, populi numerum investigavit: nihil prorsus de eo, quod desertor Phocas præfectus renuntiatus esset, sollicitus. Idem urbem ipsam imperantem et suburbanos ejus vicos dispo-

C ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Ὅπως τὰ ἐν Εὐρώπῃ στρατεύματα στασιάσαντα, τὸν ἑκατοντάρχην Φωκᾶν, βασιλέα Ῥωμαίων ἀνεῖπον.

Τοῦ δὲ κατὰ τὴν Μυσίαν στρατεύματος ἐπὶ πλεῖστον διατριβὴν ἐκεῖσε πεποιημένων, αἰτουμένων τε ἀναπαύσεως χάριν τὸν Πέτρον διαλῦσαι τὴν μάχην, καὶ ἐπ' οἴκου γενέσθαι, ὁ δὲ κωφῷ ἄντικρυς ἐδόκει, ταῖς τοῦ ἄνακτος προσταγαῖς μᾶλλον πειθαρχεῖν οἰόμενος δεῖν, καὶ ἔτι πέραν Ἴστρου παρακατέχειν ᾑρημένος τὸ στράτευμα. Καὶ τὸ πλῆθος ὑπερφυῶς ἐδυσχέραινέ τε καὶ ἀφηνίαζεν. Ὁ δὲ Πέτρος, εἴκοσι σημείοις τοῦ στρατεύματος ἀπεχώρει· ἔνθα δὴ ὁ στρατὸς ὀκτώ τινας ἐπιλεξάμενοι, ὧν εἷς ἦν καὶ Φωκᾶς ὁ χαλεπώτατος τύραννος, πρὸς ἐκεῖνον διεπρε- D σβεύοντο· τὸν δὲ καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντα, καὶ ἐπιταγὴν εἶναι τοῦ αὐτοκράτορος, χρῆναι πέραν Ἴστρου διατρίβειν τὴν στρατιὰν διατεινομένου, θυμῷ τὰ πλήθη ἀναχαχλάσαντα, τὸν ἑκατοντάρχην Φωκᾶν αὐτῶν προεστήσαντο, καταλιπόντες τὸν Πέτρον. Ἔπειτα καὶ ἐπ' ἀσπίδος εἰς ὕψος ἐξάραντες, εὐφήμουν ἐκτόπως τὴν ἀναγόρευσιν. Ἃ δῆτα μαθὼν ὁ Πέτρος, φυγὰς ᾤχετο· καὶ ἐλθὼν, δῆλα πάντα ἐποίει τῷ αὐτοκράτορι. Ὁ δὲ τοὺς δημάρχους μεταστειλάμενος, τὸ πλῆθος διηρευνᾶτο, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ ἐποιεῖτο φροντίδι τὴν τοῦ ἀποστάτου ἀνάῤῥησιν.

(1) Apud Diaconum est, uno etiam aureo nummo Chaganum singulorum captivorum caput Mauricio redimendum obtulisse, illumque conditionem eam non accepisse.

Φρουρᾷ δὲ τὰ πρὸ τῆς πόλεως ἄστεα διελάμβανε, A καὶ αὐτὴν δῆτα τὴν βασιλεύουσαν. Εἶτα καὶ πρεσβείαν ἐς τὸ ἀποστατῆσαν πλῆθος ἀνέπεμπεν. Ὁ δέ γε τύραννος ἥκιστα προσεῖχε τοῖς λόγοις· ἀλλ' ἐν μετεωρισμῷ ἐποιεῖτο τὸν λόγον. Τοῦ δὲ παιδὸς Μαυρικίου Θεοδοσίου ἐς Καλλικράτειαν κυνηγεσίοις σχολάζοντος, τὸ στασιάσαν Ῥωμαϊκὸν ἐκείνῳ ἐπιστολὴν διεπέμπετο, ἢ αὐτὸν ἀναλαμβάνειν τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν εἰσηγουμένην, ἢ τῷ κηδεστῇ Γερμανῷ ταύτης παραχωρεῖν· τοῦ γὰρ λοιποῦ μὴ ἀνέχεσθαι ἔφασκον ὑπὸ Μαυρικίῳ τὰς Ῥωμαίων δυνάμεις ὁρᾷν διιθύνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ κατάδηλα ταῦτα τῷ αὐτοκράτορι ἐγεγόνει, Γερμανὸς μὲν ὡς ὑποψίαν δοὺς νεωτερίσαι τὸ στράτευμα, ὡς ἐκεῖνον ἐπὶ τῶν ὅλων αἱρούμενον, ἐς τὸν τῆς Θεομήτορος ἱκέτης προστρέχει νεών· ὃν Κῦρον τὸν ἐπὶ Θεοδοσίου ὕπατον γεγονότα, δείμασθαι λόγος· καὶ ἐς τὰ μάλιστα B ἄνδρα ἀγαθόν φασι γεγονέναι, καὶ περὶ λόγων ἔρωτας σώφρονί τινι μανίᾳ προσπεφυκέναι. Ἐς ὕστερον δὲ Γερμανὸς καὶ πρὸς τὸ μέγιστον τέμενος, ὃ Ἰουστινιανὸς λίαν φιλοτίμως καὶ πολυτελῶς τῷ τῶν ὅλων Θεῷ ἀνιδρύσατο, μεταφέρεται· διά τοι τοῦτο καὶ Θεοδόσιον τὸν υἱὸν ὁ κρατῶν ῥάβδοις ᾐκίσατο· ὑποτοπήσας ἐν ἀπορρήτῳ τὴν εἰς τὸ Θεῖον προσεδρείαν τῷ κηδεστῇ Γερμανῷ ὑποθέσθαι· καὶ πέμψας ἐκεῖθεν ἀφέλκειν ἐπειρᾶτο τὸν Γερμανόν. Τὸ δὲ τῆς πόλεως πλῆθος μαθὸν, ἐστασίαζε τῶν δικαίων τοῦ νεὼ προϊστάμενον· καὶ κατέχειν ἔνδον ἔπειθον τὸν φυγάδα· καὶ τῷ θυμῷ στρατηγούμενοι, σκώμμασι πλείστοις τὸν ἄνακτα ἔβαλλον, καὶ φρονεῖν αὐτὸν τὰ Μαρκίωνος ἐπετώθαζον. Αἵρεσις δὲ αὕτη C μετά τινος μωρᾶς εὐλαβείας εὐήθης τε καὶ καταπτυστος. Σφριγῶντος τοιγαροῦν τοῦ ταράχου, οἱ τὰ τείχη διαφρουροῦντες τῆς πόλεως ταῦτ' ἠνωτισμένοι τῷ λοιπῷ στασιώδει πλήθει καὶ οὗτοι συμμίγνυνται· καὶ πανταχόθεν οἱ δῆμοι τῷ σάλῳ τοῦ κακοῦ κυμαινόμενοι, τῇ τοῦ Λάρδυ Κωνσταντίνου οἰκίᾳ προσρήγνυνται· ὃν διαφερόντως ἐν τοῖς μάλιστα εἶχε πατρίκιον. Ἐπιφανής τε γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ τῶν ἐς συγκλήτου τελούντων βουλὴν, καὶ ἐς τὸ πατρικίων πεφθακὼς ὕψος· καὶ τῶν ἑῴων κλιμάτων τοῦ φόρου ἡγήσατο· ὃν ἔπαρχον τῶν πραιτωρίων ἔθος Ῥωμαίοις καλεῖν. Ἦν δῆτα οἰκίαν τῷ παμφάγῳ παραδόντες πυρὶ, καὶ ἀλογίστῳ θράσει περιμανῶς διαπεπραγμένοι τὸ ἔργον, ᾤχοντο αὖθις.

sitis custodiis munivit. Deinde etiam ad multitudinem illam rebellem legationem misit. At tyrannus minime mandata ejus curavit, ratione omni et oratione rejecta. Et exercitus Romanus, seditione mota, ad Theodosium Mauricii filium, ad Callicratiam venationibus sese oblectantem, epistolam dedit, ut vel imperium susciperet, vel eo Germano socero cederet. Decætero namque minime se passuros esse denuntiarunt, ut Romanas copias a Mauricio gubernari cernerent. Hæc postquam imperatori sunt significata, Germanus, veluti suspicionem de se præbuerit, propterea exercitum res novas molitum esse, ut ipsum ad rei Romanæ summam administrandam legerent, supplex in Dei Genitricis templum confugit: quod Cyrum construxisse fama est, qui consul sub Theodosio fuit, bonus admodum vir, et eloquentiæ doctrinæque omnis perquam studiosus, quas singulari amore et sana quadam insania est prosecutus. **860** Postea vero Germanus etiam ad templum maximum, quod Justinianus ambitione summa et magnificentia, magnis sumptibus rerum universarum Deo construxit, transiit. Eam sane ob causam princeps filium Theodosium fustibus cædi jussit, suspectum eum habens, quod arcano consilio Germano socero, ut ad opem divinam confugeret, subjecerit. Et missis hominibus certis, Germanum inde extrahere tentavit. Plebs autem urbana, ubi id rescivit, tumultum movit, jus templi defendens: Germanoque, qui eo confugerat, ut se ibi contineret, persuasit. Atque furore tanquam duce eis præeunte, scommata plurima plerique in principem contorserunt, eique quod cum Marcione sentiret, cum convicio objecerunt: cujus hæresis cum stulta quadam religione, fatua et contemptibilis est. Cum igitur ingens tumultus maxime sæviret, qui urbis mœnia servabant custodes, hisce rebus auditis, reliquæ se tumultuanti multitudini ipsi quoque immiscent. Et plebs undequaque concurrens, et mali ejus tempestate fluctuans, in ædes Constantini, cui Lardy cognomen erat, impetum facit: quem virum Mauricius inter reliquos patricios charum maxime habebat: illustris enim erat, et ex primariis senatoribus unus ad patriciatus dignitatis sublimitatem evectus, tributis etiam orientalium regionum præpositus: eum Romanis præfectum prætorio appellare mos est. Hujus ædibus omnivoro igni traditis, cœptoque eo per audaciam ratione omni carentem furibunde peracto, inde abiere.

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Φυγὴ Μαυρικίου· καὶ εἴσοδος τοῦ τυράννου εἰς τὸ βασίλειον ἄστυ· καὶ ἀναίρεσις Μαυρικίου καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ.

Ὁ τοίνυν Μαυρίκιος ἀπειπὼν τοῖς ὅλοις, καὶ τὰ πλήθη βλέπων μίσει τοῦ φόνου πρὸς τὸν τύραννον ὀλισθαίνοντα, αὐτόν τε Κυριακὸν τὸν μετὰ Ἰωάννην τὴν ἱεραρχικὴν ἀξίαν ἠμφιεσμένον, πρεσβύτερος δὲ καὶ οἰκονόμος τοῦ μεγάλου νεὼ ἐχρημάτιζε πρότερον, σκώμμασι βάλλοντα, μεσούσης νυκτὸς τὴν βασίλειον στολὴν ἀποθέμενος, καὶ ἰδιωτικὸν περιθέμενος

D

CAPUT XL.

Mauricii fuga; adventus tyranni in imperantem urbem, et Mauricii liberorumque ejus cædes.

Itaque Mauricius, de rerum summa desperans, et multitudinem cædis odio ad tyrannum deficientem, ipsumque etiam Cyriacum (qui post Joannem dignitatem hierarchicam susceperat, cum prius presbyter et œconomus Ecclesiæ Magnæ fuisset) conviciis proscindentem videns, de media nocte imperiali prætexta posita, privatæque veste sum-

pta, simul cum conjuge et liberis, dromone conscenso, in Orientem profugere conatur, non exiguam secum pecuniæ vim portans. Et postquam in sinum Nicomediæ, ad templum Autonomi martyris (Soræum vernacula lingua nominatur, **861** Constantinopoli autem plurimum centum et quinquaginta stadiis abest) venisset, tempestate sæva circumvenitur : et præterea consueta sibi podagra derepente correptus impeditur. Cujus morbi sane quam infelix proventus et ubertas obvenire eis solet, qui continue imperialem urbem incolunt. Ex eo loco Theodosium filium ad Chosroem legat, qui opem ab eo peteret : eique in memoriam revocaret, quod et ipsi de summa regni periclitanti Mauricius id conservarit. Æquum quippe piumque esse, ut ille parem sibi referret gratiam, cum ejus domus simul omnis in maximum esset adducta discrimen. Sed enim Germanus, Theodosii Mauricii filii socer, cum velut in navigium, sic in imperium Romanum, nullis fulcris aut fundamentis nixum, incidisset, gubernacula ejus regere est aggressus. Verum Prasini (ordo hic et factio Romanæ plebis est) spes ejus inciderunt. Proinde et ipse per desperationem rerum, se ad benevolentiam tyranni contulit : eumque, ad quem, ut ita dicam, fortuna inclinavit, adoravit. Statim namque Prasinorum factio imperialem regiam occupavit, et tyranno imperatoriis acclamationibus applausit. Phocas, Theodoro quodam viro insigni misso, urbis antistitem (patriarcham hunc appellare homines soliti sunt) et populi delectos accivit. Qui cum in templo Joannis Baptistæ, in ea suburbana civitatis parte quæ Septimum dicitur, convenissent, coronam imperatoriam pestiferæ belluæ imposuerunt. Atque ille e vestigio apparatu præclaro Byzantium ingreditur, aurum ad instar imbris ubique spargens, et Byzantios cives ea munificentia in introitu suo exhilarans. Postea vero Leontiam quoque uxorem Augustam renuntiat, et splendido triumpho in aulam imperialem deducit. Porro cum populi factiones graviter odiis inter se decertarent, altera earum (1) vulgo dixisse fertur : « Vade, præsentem rerum statum cognosce : Mauricius enim nondum mortuus est. » Quibus verbis tyrannus exauditis, tum quidem multitudinem oblatrantem compescuit : postera autem die totus ad cædem Mauricii, veluti furiis quibusdam raptus est. Itaque illum cum podagræ et chiragræ doloribus conflictantem, ex eo quem diximus sinu, una cum conjuge et liberis, inter quos etiam Theodosius ex itinere legationis retractus erat, e regione Constantinopoli ubi Chalcedonensis civitas est, **862** in Eutropii portum traduxit : et primum liberos ipsos in conspectu patris occidit, in quorum cujusque cæde verba illa pater protulit : *Justus es, Domine, et justum judicium tuum.* Deinde vero et ipse Mauricius resectionem capitis sustinens, ferro cæsus

(1) Factio hæc Venetorum fuit.

A ἔνδυμα, σύναμα γυναικὶ καὶ τέκνοις δρόμωνι ἐπιβὰς, φεύγειν πρὸς τὴν Ἕω διεπειρᾶτο, οὐκ ἐλάχιστα καὶ τῶν χρημάτων προσεπαγόμενος· καὶ ἐπὶ τὸν κόλπον Νικομηδείας γενόμενος πρὸς τῷ νεῷ Αὐτονόμου τοῦ μάρτυρος (Σωρεεὶ δ' ἐγχωρίως ὠνόμασται, διέχει δὲ τῆς Κωνσταντίνου σταδίοις μάλιστα ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα), κλύδωνι ἀγρίῳ περιπεσὼν, καὶ τῇ συνήθει ποδάγρᾳ προσβαλούσῃ ἀθρόον πεδούμενος· ἧς δὴ νόσου εὐθηνία καθέστηκε δυστυχὴς τοῖς τὸ βασίλειον ἄστυ κατοικοῦσι διαπαντός· ἐκεῖθεν Θεοδόσιον τὸν υἱὸν ἐς Χοσρόην ἐξέπεμπε συμμαχίαν αἰτῶν· καὶ ὑπομιμνήσκων ὡς καὶ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν κινδυνεύοντι Μαυρίκιος διεσώσατο· καὶ ὅσιον εἶναι ἀντιταλαντεύειν τὴν χάριν, πάσης ὁμοῦ τῆς οἰκίας ἐν μεγίστῳ καθεστώσης κινδύνῳ. Ἀλλὰ γὰρ Γερμανὸς ὁ B κηδεστὴς Θεοδοσίου τοῦ παιδὸς Μαυρικίου ἀνερματίστῳ πλοίῳ τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων ἐντετυχηκὼς, ταύτην οἰακίσασθαι ἐπεχείρει. Ἀλλ' οἱ Πράσινοι (τάγμα δὲ τοῦτο δήμου Ῥωμαίων) τὰς ἐλπίδας τούτου ὠβέλισαν. Ὅθεν ἀπειπὼν καὶ οὗτος, πρὸς τὴν τοῦ τυράννου μετεχώρησεν εὔνοιαν· καὶ προσκυνεῖ πρὸς ὃν ἡ τύχη ὡς ἔπος εἰπεῖν μεταβέβηκεν. Αὐτίκα γὰρ ὁ τῶν Πρασίνων δῆμος εἰς ῥήγιον γίνεται, καὶ ταῖς βασιλικαῖς κατακροτοῦσιν εὐφημίαις τὸν τύραννον. Φωκᾶς δ' ἐς αὖθις Θεόδωρόν τινα τῶν ἐπισήμων πέμψας, τόν τε τῆς πόλεως ἱερέα (πατριάρχην δὲ τοῦτον εἰώθασιν ὀνομάζειν), καὶ τὸ τοῦ λαοῦ ἔκκριτον, μεταστέλλεται· οἳ δὴ καὶ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ λεγομένῳ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου νεῷ, τὸ τῆς αὐτο- C κρατορίας διάδημα τῷ παλαμναίῳ θηρὶ περιβάλλουσι· καὶ ὃς αὐτίκα περιφανῆ τὴν εἴσοδον ἐς Βυζάντιον τίθησι, χρυσὸν πάντοθεν ὑετίζων, ἀγάλλων Βυζαντίους ἐπεισοδίῳ τῇ χάριτι. Ἔπειτα δὲ καὶ τὴν γαμετὴν Λεοντίαν ἐπιφανεῖ θριάμβῳ ἀναγορεύει, καὶ μετάγει πρὸς τὰ βασίλεια. Χαλεπαινόντων δὲ πρὸς ἀλλήλους τῶν δήμων, ἰδιωτικῶς οὕτως εἰπεῖν ἅτερος λέγεται· « Ὕπαγε, μάθε τὴν κατάστασιν· Μαυρίκιος γὰρ οὐκ ἀπέθανεν. » Ὧν διακούσας ὁ τύραννος, τότε μὲν ἔπαυε καθυλακτοῦντα τὰ πλήθη· τῇ δὲ ἐπιούσῃ πρὸς τὸν Μαυρικίου φόνον ἐξεβακχεύετο. Ἐκεῖθεν τοίνυν αὐτὸν σύναμα γυναικὶ καὶ τέκνοις ἀναγαγὼν, καὶ Θεοδοσίου συνόντος, ταῖς τῆς ποδάγρας καὶ χειράγρας περιωδινίαις βαλλόμενον, ἀντιπέραν τῆς Κωνσταντίνου, ἔνθα Χαλκηδόνος ἐστὶ τὸ D πόλισμα, εἰς τὸν Εὐτροπίου λιμένα, πρῶτα μὲν τοὺς παῖδας ἐπ' ὄψεσι τοῦ πατρὸς ἀποσφάττει, ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ τοῦ πατρὸς ἐπιλέγοντος· *Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις σου*· ἐς ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ξίφους ἐντάφιον εἴτουν παρανάλωμα γίνεται, τὴν ἐκτομὴν τῆς κεφαλῆς ὑποστὰς, προσεπιδειξάμενος τὴν ἀρετὴν ἐν τῷ μεγέθει τῆς συμφορᾶς. Τῆς γὰρ τιθήνης τῶν παίδων ἓν ὑποκλεψάσης τῶν βασιλικῶν μειρακίων, καὶ τὸ ἑαυτῆς ὑπομάζιον πρὸς τὴν σφαγὴν ἐκδιδούσης, τὸν Μαυρίκιον παρεστῶτα, τὸ ἀπόῤῥητον τῆς ἀποκρυβῆς λόγος καταμηνύσαι τοῖς φονευταῖς, μὴ δίκαιον λογισάμενον εἶναι ἄλλον κολάζεσθαι, αὐτὸν ὑπὸ Θεοῦ τιμωρούμενον. Οὗ δὴ καὶ

σφαττομένου, ἀντὶ αἵματος ἡ σφαγὴ γάλα προήνεγκε. Καὶ οὕτω μὲν ὁ βασιλεὺς νόμων φύσεως φανεὶς καθυπέρτερος, τὸν βίον μετήλλαττε, ζήσας μὲν τὰ πάντα ἔτη τρία πρὸς τοῖς ἑξήκοντα· τούτων δὲ τὰ εἴκοσι διαπρέψας ἐν τῇ ἀρχῇ.

A occubuit, egregia animi virtute in summa ea calamitate exhibita. Cum namque liberorum nutrix, infante uno imperiali subtracto, puerum ipsa suum lacten eum ad cædem protulisset, Mauricium astantem percussoribus arcanum suppressi pueri sui consilium indicasse ferunt : quod minime æquum esse duceret, ut in alium, cum ab ipso Deus pœnas expeteret, animadverteretur. Atque eo infante jugulato, cædes ejusmodi pro sanguine lacteum liquorem profudit. Ad hunc modum imperator, qui naturæ legibus superior esse visus fuerat, vitam finivit, postquam sexaginta tres ætatis annos transegisset, viginti autem ex eis in imperio enituisset.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τῆς ἐκπομπεύσεως τῶν βασιλικῶν σωμάτων· καὶ τῶν ἑτέρων φόνων τοῦ τυράννου· καὶ τῆς δαιμονιώδους προαγορεύσεως γενομένης κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Τὰ δὲ τῶν βασιλέων σώματα παίγνιον ἐπίδακρυ τοῖς ἐκεῖσε τῆς θαλάττης αἰγιαλοῖς ἠκοντίζοντο, ταύτην τοῖς αἵμασιν ἐκφοινίσσοντα· καὶ ποτὲ μὲν τῇ χέρσῳ φιλοτίμως τῷ ῥοθίῳ ἀναπεμπόμενα, ἄλλοτε δὲ φιλυποστρόφως τῷ ῥείθρῳ ἀγκαλιζόμενα· ἐκεῖθεν δ' ἐς ὕστερον μετακομισθέντα, συμφορὰ δακρύων τοῖς ὁρῶσιν ἐγένοντο τὰ τῶν βασιλέων γυμνὰ θεατριζόμενα σώματα· καὶ οὕτω τοῖς τυράννοις στρατεύμασι θεαθέντα, ἐν τῷ λεγομένῳ τοῦ Τριβουναλίου κάμπῳ ἐρρίπτοντο, ὅς πρὸς τῷ Ἑβδόμῳ ἐστίν. Ἐχρῆν καὶ γὰρ διὰ τῆς θεωρίας τὸ ἀπάνθρωπον στράτευμα μετασχεῖν καὶ τοῦ μύσους· ὡς ἂν ἡ μισοπόνηρος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδέκαστος κρίσις πάντας τοῖς τῆς ἀντιδόσεως σαγηνεύσῃ δικτύοις. Τὸ γὰρ παλαμναῖον ἐκεῖνο στρατόπεδον, δεινοῖς τισι καὶ B μεγίστοις περιπεπτωκὸς τοῖς κακοῖς, διαφόροις πάθεσι τὸν τῇδε βίον κατέστρεψεν. Τοῦ γὰρ Περσικοῦ πολέμου παῤῥησίαν αὖθις ἀνειληφότος, χαλεπήναντος Χοσρόου δῆθεν διὰ τὸ πρὸς Μαυρίκιον μύσος, ὁ πόλεμος ἀνεῤῥήγνυτο. Τὸ δὲ στράτευμα θεηλάτοις καὶ ταῖς ἐκ μάχης ποιναῖς διαφόρως ὑπήγετο, ποτὲ μὲν πυρὶ οὐρανίῳ κατὰ τὴν ὥραν τῆς παρατάξεως ἀγρίως βαλλόμενον, ἄλλοτε δὲ λιμοῖς καὶ προνομῇ παντοίᾳ· τὸ δὲ πλεῖστον στόματι ῥομφαίας ἐδόθη, καὶ ξίφους πάρεργον ἐγεγόνει· καὶ οὐ πρότερον Πέρσας τὰ τῆς νίκης ἀπέλιπεν, ἄχρις ἂν ἐς τὸ παντελὲς ὁ φιλοτύραννος καὶ ἀνοσιουργὸς διεφθάρη στρατός· ὡς ἱκανὸν εἶναι τεκμηριῶσαι τὸ λεχθησόμενον· μικρὸν γὰρ ὕστερον οὔπω χρόνων παρῳχηκότων δεκατεσσάρων, Ἡρακλείου πρὸς τὸν Ῥαζάτην ποιουμένου τὸν πόλεμον, ἐπεὶ τὸ ὁπλιτικὸν ἀνακρίνων ἐφυλοκρίνει, δύο καὶ μόνους στρατιώτας τῆς φιλοτυράννου πληθύος ἐκείνης ὑπολελειμμένους εὑρίσκει. Ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος νεωτέρας τὰς δυνάμεις ἀνεώχμωσε τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ τὸ κακὸν διέῤῥευσεν ἅπαν, τὰ τῆς εὐπραγίας μεταπίπτει τοῖς Πέρσαις. Καὶ ὁ μὲν Βαβυλώνιος ἐκεῖνος δράκων Χοσρόης ὁ τοῦ Ὁρμίσδου ἀφειδῶς ἀναιρεῖται, καὶ στάσιν ὁ Περσικὸς ἐλάμβανε πόλεμος· ὅ γε μὴν τύραννος τοῖς ἀσεβήμασι καταμεθυσθεὶς, καὶ πρὸς τὰς τῶν ἄλλων σφαγὰς καθωπλίζετο. Ἀμέλει τοι καὶ Πέτρον μὲν τὸν ἀδελφὸν Μαυρικίου ἐδίδου τῷ ξίφει· ἀναιρεῖται δὲ καὶ ὁ πολλάκις μνημονευθεὶς στρατηγὸς Κομεντίολος· πρὸς δὲ καὶ ὁ τοῦ Φιλιππικοῦ Γεώρ-

CAPUT XLI.

De nudatione imperialium cadaverum, et de aliis tyranni cædibus. Et de prædictione dæmoniaca imperialis cædis Alexandriæ facta.

B Cadavera autem imperialia, oppido quam lacrymosum ludicrum, ibi in littore maris jactata sunt, ita ut illius undam purpureo sanguinis cruore infecerint : nunc quidem fluctibus ipsis in terram leniter appulsa, nunc vero reciprocante maris impetu reducta. Ex eo deinde loco translata, proventum lacrymarum eis tulerunt, qui illa nudata, et ad spectaculum exposita conspexerunt. Ad eumque etiam modum a tyrannicis militibus spectata, in tribunalis campo (ita enim dicitur qui ad Septimum est) temere projecta sunt. Sic enim per ejusmodi spectaculum exercitum ab omni humanitate alienissimum, piaculi quoque participem fieri oportebat : ut scilicet quod fraudem et malitiam odit, nullisque corrumpitur donis Dei judicium, omnes eos retributionis irretiret plagis. Perniciosus namque et exsecrabilis exercitus ille, gravissimis maximisque circumventus ærumnis, per varias clades vitam hanc morte commutavit. Postquam enim Persica rursum expeditio sumendorum armorum libertatem accepit, Chosroe admissum in Mauricio piaculum indigne ferente, bellum scilicet motum est : **863** et exercitus variis modis simul et divinæ vindictæ pœnas, et ipsorum prœliorum casus subiit : cum quandoque ipso conflictus tempore, sævum in modum cœlesti igne peteretur : quandoque autem fame et direptione multimoda, captivitateque post victoriam amissam affligeretur. Maxima vero ejus pars ore gladii con- D cidit, et ferri quasi aliud agentis opus facta est. Neque prius a Persis victoria discessit, quam impius iste et tyranni consectator exercitus totus interiit. Quod sane satis ex eo quod modo dicitur, conjicere licet. Non enim multo post, nondum quatuordecim annis elapsis, cum Heraclius adversus Razatem bellum gereret, et delectum militum haberet, duos tantum ex ea multitudine, quæ tyranno faverat, reliquos is invenit. Sed enim ubi tempus ipsum novas militum copias Romanis tribuit, et exercitus ille vitiosus omnis pessumiit, res secundæ apud Persas mutatæ sunt. et postquam Babylonius ille draco Chosroes Hormisdæ filius, nulla misericordia interemptus est, Persicum bellum finem suum habuit. Verum enimvero tyran-

nus, impiis flagitiis ebrius, se ad aliorum etiam cædes armavit. Proinde Petrum Mauricii fratrem ferro necat. Occiditur præterea, cujus sæpe facta mentio est, dux Commentiolus; item Georgius Philippici filius: Prosentinus etiam, cui curas et consilia sua Petrus crediderat. Postremo vero et Theodosius Mauricii successor, ex itinere, sicut dictum est, retractus. Fama autem obtinet, percussorem Theodosio parcentem, alium pro eo admodum illi similem ense jugulasse; ipsum vero Theodosium profugum, in locis multis multa expertum, postea morbo interiisse. Atque ea quidem fama per omnes Romani imperii ditiones vulgata est. Sed eam barbarus quidam error, perquam tenui conjectura id facere ausus, protulit: propterea quod caput ejus solum, una cum aliis qui cæsi sunt, exhibitum non sit. Verum inquisitio ipsa satis sollicitudine summa defatigata, Theodosium etiam mortuum esse cognovit. Ipsam imperatricem Constantinam cum tribus filiabus tyrannus in privatorum ordinem redegit: et primum quidem eas in vili quadam et exili domuncula inclusit, postremo vero ferro etiam interimi jussit. Eorum autem cæterorumque imperialium corporum (decem autem fuere) reliquiæ, longo post tempore in Mamantis martyris templo, **864** prope murum cui Xylocercus nomen est, repositæ sunt. Templum autem id Pharasmanes eunuchus construxit, qui sub Justiniano imperialis cubiculi præfectus fuit. Porro in communis sepulcri eorum monumento Epigramma hoc insculptum est:

A γιος· καὶ Προσεντῖνος ὁ τὰς Πέτρου πεπιστευμένος φροντίδας· ὕστερον δὲ καὶ Θεοδόσιος ὁ Μαυρικίου διάδοχος. Λόγος δὲ διεδόθη ἀνθ' ἑαυτοῦ ἕτερον προσεοικότα λίαν, ἐκδοθῆναι τῷ ξίφει, φεισαμένου τοῦ κτείναντος· τὸν δὲ φυγόντα καὶ διὰ πολλῶν ἐλθόντα, ὕστερον νόσῳ μεταλλάξαι τὸ ζῆν. Ὁ μὲν οὖν λόγος ἀνὰ πᾶσαν διήχησε τὴν ὑπήκοον· πλάνη δέ τις βάρβαρος τὸν λόγον ἐκύησεν, ἐξιτήλῳ τεκμηρίῳ νεανιευσαμένη· οἷς ἐκείνου κεφαλὴ μόνη ἀνεπίδεικτος μετὰ τῶν ἀνῃρημένων ἐγένετο. Ἀλλ' ἡ ζήτησις ταλαιπωρηθεῖσα θανεῖν καὶ τὸν Θεοδόσιον ἔγνωκεν. Ἀλλὰ καὶ τὴν βασίλισσαν Κωνσταντῖναν σύναμα ταῖς τρισὶ θυγατράσιν ἰδιωτεύσας ὁ τύραννος, πρῶτα μὲν καταχλειστους εὐτελεῖ τινι οἰκίσκῳ ἐποίει· τέ-
B λος δὲ καὶ αὐτὰς ἀνῄρει τῷ ξίφει. Ὧν ἁπάντων τῶν βασιλέων τὰ λείψανα (δέκα δὲ ἦσαν) πολλῷ ὕστερον τῷ νεῷ τοῦ μάρτυρος Μάμαντος ἀγχοῦ τοῦ τείχους ᾧ Ξυλόκερκος ὄνομα, κατετέθησαν. Τὸν δὲ ναὸν ἐκτομίας ὁ Φαρασμάνης πρῶτος ἐδείματο· ὃς πρῶτος καὶ τοῦ βασιλικοῦ κοιτωνίσκου ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγεγόνει· καὶ ἐπὶ τῷ πολυανδρίῳ τῆς θήκης τόδ' ἐγχαράττεται τὸ ἐπίγραμμα·

O ego mille modis regum miseranda duorum,
Mauricii conjux, filia Tiberii:
Edocui regina satis fœcundaque mater,
Quam sint multorum commoda sceptra ducum.
Militis infidi jaceo, populique furore:
Et mecum conjunx progeniesque jacet.
Næ miseræ Niobes ego sum vitale cadaver:
Plurane Cissæis, plura Jocasta tulit?
Esto, jure pater: cur pignora parva necantur?
Humani prorsus nescia turba doli.
Non jam, Roma, meis carpes a frondibus umbram,
Eruta Threicio stirps Aquilone jacet.

Ἃ δ' ἐγὼ ἡ τριτάλαινα, καὶ ἀμφοτέρων βασιλήων,
Τιβερίου θυγάτηρ, Μαυρικίου τε δάμαρ·
C *Ἡ πολύπαις βασίλεια, καὶ ἡ δείξασα λοχείῃ,*
Ὡς ἀγαθὸν τελέθει καὶ πολυκοιρανίη·
Κεῖμαι σὺν τεκέεσσι καὶ ἡμετέρῳ παρακοίτῃ,
Δήμου ἀτασθαλίῃ, καὶ μανίῃ στρατιῆς.
Τῆς Ἑκάβης ἔτλην πολὺ χείρονα, τῆς τ' Ἰοκάστης.
Αἲ αἲ τῆς Νιόβης ἔμπνοός εἰμι νέκυς.
Ναὶ ναὶ, τὸν γενέτην· τί μάτην τὰ νεογνὰ ἔκτειναν,
Ἀνθρώπων κακίης μηδὲν ἐπιστάμενα;
Ἡμετέροις πετάλοισι κατάσκιος οὐκέτι Ῥώμη·
Ῥίζα γὰρ ἐκλάσθη Θρηϊκίοις ἀνέμοις.

Illud etiam haudquaquam silentio præteribo, dignum in primis quod memoriæ rerumque gestarum tabulis mandetur. Siquidem ea ipsa hora, qua Mauricius interemptus est, res ea omnis, ut gesta est, Alexandriæ, statuis quæ in Tychæo celebri urbis ejus regione stabant, et tum basibus suis dilapsæ erant, voce clariore quid imperatori Mauricio accideret, referentibus, viro cuidam præclara vita insigni, noctu ibi deambulanti, indicata est (1). Quam rem Alexandriæ Augustalis, et Petrus Ægyptiæ diœcesis præfectus, accuratius signis certis notatam, veram fuisse, nono die postquam acerbus nuntius iste in Ægyptum pervenit, compererunt. Multa vero ejusmodi, quæ rem futuram portenderunt, accidisse cognovimus. Ea vero si singula scripto persequi velimus, tempus nos prorsus defecerit.

Οὐκ ἂν δὲ καὶ τοῦτο καταλείψω μνήμης ἄξιον ὄν, καὶ συγγραφῆς πινάκων ἐπάξιον. Αὐτῇ γὰρ ὥρᾳ ᾗ ἀνῃρεῖτο Μαυρίκιος, τὰ πραττόμενα εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐγνωρίζετο, τῶν ἐκεῖσε ἀνδριάντων ἀνὰ τὸ Τυχαῖον ἑστώτων, ἐπίσημος δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὗτος ὁ χῶρος, καὶ τῶν βωμῶν καθερπυσάντων, συντόνῳ
D φωνῇ τὰ συμβάντα τῷ βασιλεῖ Μαυρικίῳ διηγουμένων, ἀνδρί τινι ἐπισήμῳ τὸν βίον, νυκτὸς ἐκεῖ διιόντι. Ὃ δὴ ὁ Αὐγουστάλιος Ἀλεξανδρείας, καὶ Πέτρος ὁ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως τὰς ἡνίας ἐπιτετραμμένος, ἀκριβῶς σημείοις διειληφότες, ἀψευδὲς εὗρον, μετ' ἐνάτην ἡμέραν τῆς δεινῆς ἀγγελίας ἐπιπτάσης τὴν Αἴγυπτον. Πολλὰ δὲ τοιαῦτα τὸ μέλλον προαγορεύοντα διεγνώκαμεν· ἃ εἰ πρὸς λεπτὸν γράφειν ἐπιχειροίημεν, ὁ πᾶς ἡμᾶς αἰὼν ἐπιλείψειε.

(1) Interea calligraphus quidam Alexandriæ venerabilis vir, ex matutina vigilia domum vadens, media nocte videt statuas ex metallo æris abstractas, et voce grandi dicentes, interemptum Mauricium et filios ejus. (Diac.)

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'. A

Ὡς ᾐτήσατο Μαυρίκιος Θεὸν ἐνταῦθα δοῦναι τὴν δίκην· καὶ ὡς ἔσχε λαβών· καὶ περὶ τῶν οἰκοδομηθέντων αὐτῷ.

Λέγεται μέντοι τὸν βασιλέα Μαυρίκιον πρό τινος χρόνου τῆς ἀναιρέσεως, δεδοικότα οἷς ὑπεροψίᾳ κατὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐχρήσατο, καὶ μὴ εὐώνως ὠνεῖτο χρημάτων ἥττων γενόμενος, οὓς Χαγᾶνος ἀνεῖλεν ὑπερζέσας θυμῷ, ἐν τοῖς σεβασμιωτέροις τῆς οἰκουμένης ναοῖς, γράμμασι καθικετεῦσαι τὸν ἕνα τῆς ὑπερουσίου Τριάδος Χριστὸν τὸν Θεὸν, τὰς ἀντιδόσεις τῶν βεβιωμένων κατὰ τοῦτον δὴ τὸν θνητὸν καὶ ἐπίκηρον κόσμον ἀπολαβεῖν· καὶ τοὺς ἐπ' ἀρετῇ ζῶντας τοῦτο καθικετεύειν αἰτεῖσθαι Θεόν. Καὶ ὕπαρ φωνήν φασι μιᾶς τῶν εἰκόνων Χριστοῦ ἐξενεχθῆναι αὐτῷ, τὴν ἔφεσιν αὐτοῦ γενέσθαι προαγορεύουσαν· B κἀπὶ τῷδε τῷ βίῳ τὴν δίκην εἰσπράξασθαι. Εἶναι δὲ τὴν εἰκόνα φασὶν ἔνιοι τὴν ἐν τῇ Χαλκῇ ἱδρυμένην. Ἄλλοι δὲ μάλιστα τὴν ἐν τῇ ὡραίᾳ πύλῃ τοῦ νεὼ τῶν ἁγίων μαρτύρων τῶν τεσσαράκοντα φάσκουσιν, ἐπ' ἀκριβὲς τὸ τῆς ὄψεως ἐμφερὲς Χριστοῦ διαγράφουσαν. Φασὶ δὲ τὸν βασιλέα Μαυρίκιον καὶ φιλοτίμως ἔχειν περὶ τὴν τῶν λόγων μεγαλοπρέπειαν, λαμπρῶς τε λίαν τιμᾷν τοὺς περὶ τὰ κάλλιστά τε καὶ κράτιστα τῶν μαθημάτων ἐνηθληκότας· καὶ πολλὰ τῇ ὑπηκόῳ γῇ δείμασθαι ἔργα περιφανῆ· ὧν ἓν καὶ τὸ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα τέμενος, ὃ Τιβέριος πρώην οἰκοδομεῖν ἐπεχείρησε. Φασὶ δὲ καὶ τὸ ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἱερὸν Παύλου τοῦ ἀποστόλου τοῦτον ἱδρύσασθαι. Ἀναφέρεται δὲ καὶ τὴν τρίτην C μοῖραν συγχωρῆσαι τοῖς ὑπηκόοις τῶν φόρων· τάλαντά τε τριάκοντα τοῖς Βυζαντίοις φιλοτιμήσασθαι, ὅπως τὸν τῶν ὑδάτων ὁλκὸν νεουργήσωσι. Καὶ τὸ περιφανὲς δ' ἐκεῖνο στέμμα ὃ ἡ Αὐγούστα Σοφία, καὶ ἡ τούτου γαμετὴ Κωνσταντίνα τούτῳ φιλοτίμως λίαν εἰργάσαντο, αὐτὸς μηδ' ἅπαξ βαλὼν, τῷ μεγίστῳ τοῦ Θεοῦ τεμένει ἀνέθετο, τῇ θείᾳ τραπέζῃ ἀφιερώσας αὐτὸ, ἀλυσιδίῳ χρυσῷ ἐξαρτήσας, ὃ καὶ μέχρις ἁλώσεως τῆς πόλεως διεσώζετο. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ Φιλιππικὸς καὶ Πέτρος οἱ αὐτοῦ ἀδελφοὶ, ὁ μὲν ἐν τῇ Χρυσοπόλει ἐδείματο μοναστήριον, Πέτρος δὲ ἐν τῇ Κωνσταντίνου τὰ Ἀρεοβίνδου ὀνομαζόμενον. Καὶ ἀμφότερα δὲ τὰ τεμένη τῇ Θεοτόκῳ ἀνεῖτο. Ἀλλὰ καὶ Κυριακὸς ὁ πατριάρχης τὸ τῆς διακονίσσης D μεγαλοπρεπὲς ἀνίστησι μοναστήριον. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν αὐτοκράτορα Μαυρίκιον ἐς τοῦτο τέλους κατέληξαν.

865 CAPUT XLII.

Quomodo Mauricius Deum oraverit ut ei hic pœnas dare divinæ vindictæ liceret: id quod assecutus est. Et de ædificiis ab eo constructis.

Mauricius sane imperator, aliquo ante cædem tempore metuens propter conscientiam sibi, quod captivos despexisset, eosque vili pretio, pecuniæ cupiditate victus, quos Chaganus furore percitus concidit, non redemisset, in celebrioribus orbis terrarum templis, missis eo litteris, supplicari pro se uni ex supersubstantiali Trinitate Christo Deo mandasse, et ab hominibus virtute præstantibus, ut Deum exorarent, petiisse dicitur: quo scilicet suorum per vitam actorum ipsi remunerationem in mortali hac vita, fatisque obnoxio mundo, recipere liceret. Et imaginem quamdam Christi clare vigilanti vocem edidisse ferunt, qua illi fore prædictum est, ut desiderii votique sui compos fieret, et in hac vita pœnas penderet. Nonnulli eam imaginem esse volunt, quæ in (1) Ærea palatii porta (2): alii vero maxime, quæ in Speciosa porta templi sanctorum quadraginta Christi martyrum sita est, et pictura sua quam proxime ad similitudinem vultus Christi accedit. Mauricius imperator summopere viros eloquentia insignes coluit: liberalis etiam erga eos qui pulcherrimis optimisque disciplinis præclaram operam navassent. Celebria quoque opera in Romani imperii ditione construxit: quorum unum est, quadraginta sanctorum delubrum, quod Tiberius antea ædificare aggressus fuerat. Sacram item apostoli Pauli ædem Tarsi Cilicum, hunc construxisse ferunt. Fertur et illud quoque de eo, quod tertiam partem pensionum vectigalium subditis suis remiserit: quodque liberaliter Byzantiis triginta talenta donaverit, ut aquæductuum meatus renovarent. Idem præclarum illud stemma et ornamentum, quod ei Sophia Augusta socrus et conjux Constantina ambitiose admodum et magnifice elaboraverant, cum id ne semel quidem gestasset, maximo Dei templo intulit, et divinæ mensæ consecratum, aurea catenula suspendit: quod (3) ipsum ornamentum usque ad (4) expugnationem urbis duravit. Sub ipso quoque Philippicus (5), et Petrus frater ejus, ille quidem Chrysopoli monasterium, hic vero Constantinopoli, eam quæ Areobindi dicitur ædem construxit. Utrumque autem templum Dei Genitrici dicatum. Sed et Cyriacus patriarcha, Mauricio imperante, diaconissæ magnificum erexit monasterium. 866 Mauricii imperatoris res ejusmodi finem habuere.

(1) Ante Æneam palatii portam. (Diac.) Τῶν βασιλείων τά τε προπύλαια, καὶ ἡ καλουμένη Χαλκῆ. (Procop.)

(2) In visione ante Æneam palatii portam imagini Salvatoris se vidit assistere. (Diac.)

(3) Leo imp. Constantinopolitanus, Constantini Copronymi fil., coronam a Mauricio principe Deo dicatam, nefario capiti suo imposuit, captus gemmarum et auri splendore. (Egnat.)

(4) Non semel a Mauricii temporibus Byzantium hostiliter captum est, et direptum.

(5) Philippicum Diaconus etiam Mauricii generum fuisse scribit.

CAPUT XLIII.

Ut Chosroes propter Mauricii cædem, pace soluta, Orientem hostiliter peragrans, ad Chalcedonem usque excurrerit. Et de aliis, quæ Romanorum imperium pervaserunt, calamitatibus.

Ubi autem Phocas imperium suscepit, multorum statim generum mala Romanorum imperio incubuere. Quinto namque ab initio imperio mense, litteras ad Chosroem, quod consuetudo hujusmodi a multo tempore Romanis et Persis fuerit, per Lilium familiarem suum, qui etiam Mauricii cædem patravit, misit, quibus litteris ad imperialem dignitatem conscendisse se significabat. Ille vero, iræ intemperiis actus, legitimam Mauricio vindictam præstare volens, pacta cum Romanis fœdera rupit, B et perniciosum illud orbi classicum cecinit. Id namque Persarum simul et Romanorum felicem tranquillumque statum solvit. Eoque initio Persicum bellum est ortum. Et Persæ Syriam, Palæstinam, Phœnicen quoque brevi subegere. Ditioni quoque suæ Armeniam, mox Cappadociam, Galatiam, et Paphlagoniam adjecere. Quin impetu, quem cohibere non esset, ducti, ad ipsam usque Chalcedonem, quæ ex adverso Byzantio sita est, advenere. Parte vero alia, Abares Europam omnia vastantes percurrerunt, et cædes hominum plurima grassata est, qualem haud quisquam unquam vidit: non tantum civibus passim, sed ipsis etiam militaribus copiis interemptis. Animantia item occidentia cladem plurimam accepere, et proventus omnis C generis frugum nullus fuit. Accessere fames et pestilentiæ, hiemes item ingentes, naturam ipsæ suam superantes, ita ut mare frigore congelatum pisces postea mortuos ejecerit. Ætas quoque hominum generis omnis cæsa, et templa atque alia quæcunque ædificia venuste splendideque constructa, frequentibus Persarum incursionibus pessumdata: quod Chosroes, sicuti dictum est, pacem propter Mauricium videlicet resciderit. Ac ille quidem foris omnia igne vastans, rempublicam affligebat: **867** Phocas vero domi urbem pejus accipiebat. Proinde in equestri quodam ludicro certamine (1), quod eum nonnulli scommate perstrinxissent, ebrium esse dicentes, furore flagrans, non paucis ex clarioribus civibus captis, quibusdam membra amputavit, nonnullos in altum mare conjecit, alios vero in carcere inclusit.

A ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Ὡς Χοσρόης διὰ τὸν Μαυρικίου φόνον τὰς σπονδὰς λύσας, ἄχρι δὴ καὶ ἐς Χαλκηδόνα, τὴν Ἕω καταδραμὼν, τὴν ἔλασιν ἐποιήσατο· καὶ περὶ τῶν εἰσφρησάντων ἄλλων τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ δεινῶν.

Φωκᾶ δὲ τὴν ἀρχὴν περιβαλλομένου, αὐτίκα πολυειδῆ κακὰ τῇ Ῥωμαίων ἐνσκήπτει. Μετὰ γὰρ πέμπτον τῆς ἀρχῆς μῆνα γράμματα πρὸς Χοσρόην ἐξέπεμπεν, ἔθους ἐκ μακροῦ Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις κρατήσαντος, διὰ Λιλίου τοῦ οἰκείου αὐτῷ, ὃς καὶ τὸν φόνον Μαυρικίῳ ἐνήργει, δηλοῦντα τὴν εἰς τὰ βασίλεια ἄνοδον. Ὁ δ' ἐκμανεὶς τῷ θυμῷ, τὴν ὁσίαν δῆθεν Μαυρικίου διεκδικεῖν θέλων, τὰς μετὰ Ῥωμαίων διαλύει σπονδὰς, καὶ τὴν κοσμοφθόρον ἐκείνην περιήχησε σάλπιγγα· αὕτη γὰρ λυτήριος γέγονε τῆς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων εὐπραγίας· κἀντεῦθεν ὁ Περσικὸς πόλεμος τὴν γένεσιν ἐκληρώσατο. Καὶ Συρία μὲν καὶ Παλαιστίνη, πρὸς δὲ καὶ Φοινίκη, ὑπὸ Πέρσαις εὐθὺς ἐγίνοντο· εἴσω δὲ χειρῶν καὶ Ἀρμενίαν, ἔτι δὲ Καππαδοκίαν, Γαλατίαν τε καὶ Παφλαγονίαν πεποίηντο. Ἀσχέτῳ δὲ τῇ ῥύμῃ φερόμενοι, ἄχρι δὴ καὶ ἐς αὐτὴν Χαλκηδόνα τὴν καταντικρὺ Βυζαντίδος διακειμένην τὸ ὅρμημα ἔθεντο. Καὶ Ἄβαρες δὲ τὴν Εὐρώπην κατέδραμον πάντα δῃοῦντες· Καὶ φόνος πλεῖστος ἀνθρώπων προὐχώρει, οἷον οὔπω τις ἱστόρησε πώποτε, οὐ τῶν κοινῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν στρατοπέδων διαφθαρέντων. Φθορά τε ζώων ὡς πλείστη ἐγένετο, καὶ παντοίων ἀφορία καρπῶν· καὶ λιμοὶ, προσεπιτούτοις δὲ καὶ λοιμοί· καὶ χειμῶνές τινες ἐξαίσιοι καὶ τὴν φύσιν ἐκβαίνοντες, ὡς καὶ τὴν θάλασσαν αὐτὴν τῷ κρύει δεθεῖσαν νεκροὺς τοὺς ἰχθύας ἔξω προβάλλειν. Ἡλικία δὲ πᾶσα ἀνθρώπων καὶ νεὼς καὶ ἄλλ' ἄττα τῶν οἰκοδομημάτων, ἁβρῶς ἐξησκημένα καὶ περιττῶς, ταῖς πυκναῖς ἐπιδρομαῖς τῶν Περσῶν διεφθάρη, Χοσρόου, ὡς εἴρηται, τὴν εἰρήνην ἀπειπόντος δῆθεν διὰ Μαυρίκιον. Ὁ μὲν οὖν πάντα τὰ ἔξωθεν πυρπολῶν, κακῶς διετίθει· Φωκᾶς δὲ τὸ τῆς πόλεως ἔνδον χειρόνως ἐποίει. Ὅθεν καὶ ἐφ' ἵππων ἁμίλλῃ τινῶν, ἐς ἐκεῖνον σκωψάντων ὅτι μεθύοι, θυμῷ ζέσας οὐκ ὀλίγους τῶν ἐπισήμων συσχὼν, οὓς μὲν ἀφῄρει τὰ μέλη, ἄλλους δ' ἐπεκήδευσε τῷ βυθῷ, καί τισι δὲ περιετίθει φρουράν.

CAPUT XLIV.

De seditione inter Judæos et Christianos Antiochiæ orta: ut in eo tumultu etiam Anastasius Sinaites episcopus cæsus sit. Et de Cyriaco, Thoma, et Sergio, Constantinopolitanis episcopis.

Antiochiæ vero gravis tumultus fuit, quod Hebræi rursum adversus Christianos, per res novas insurrexerint. In ea seditione Judæi superiores fuere. Ingentem namque Christianorum multitudinem aut ferro conciderunt, aut igni, quem in ædes eorum conjecerant, exusserunt. Eos Phocas, impii

D ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης στάσεως Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν· καὶ ὡς ἀνῃρέθη τῇ στάσει καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης· καὶ περὶ Κυριακοῦ, Θωμᾶ τε καὶ Σεργίου τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν.

Καὶ στάσις δὲ δεινή τις ἀνὰ τὴν Ἀντιόχου κεκίνητο, Ἑβραίων αὖθις κατὰ Χριστιανῶν νεωτερισάντων· ᾗ δὴ στάσει ἐπικρατέστερα μᾶλλον τὰ Ἰουδαίων ἐγένετο. Πολύ τι καὶ γὰρ στῖφος Χριστιανῶν, τὸ μὲν μαχαίρας ἔργον ἐγένετο, τὸ δὲ καὶ πυρὶ δεδαπάνητο, πῦρ ταῖς οἰκίαις τῶν στασιαστῶν

(1) Circensibus ludis Prasini conviciis eum lacessentes, clamarunt: *Iterum Ingabasta bibisti? Iterum sensum perdidisti?* (Diac.)

ἐνιέντων· οὓς Φωκᾶς εἰσπραττόμενος τὰς ποινὰς A τῶν ἀνοσίων ἔργων καὶ πράξεων, κολάσει ὑπῆγε, καὶ τῆς πόλεως ἤλαυνεν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δῆτα τὸν ἱερέα τῆς πόλεως Ἀναστάσιον, ὃς Γρηγορίου διάδοχος ἦν, καθελόντες τοῦ θρόνου, σχοῖνόν τε τῶν ποδῶν ἐξαψάμενοι, διὰ τῆς πόλεως σύροντες θανάτῳ ἀσχήμονι ἐκδιδοῦσι. Τὴν γὰρ τῆς αἰδοῦς φύσιν μαχαίρᾳ διατεμόντες συρομένῳ, κατὰ τοῦ στόματος ἐπιβάλλουσιν. Ἐς ὕστερον δὲ, ὥσπερ τι τῶν ὁλοκαυτωμάτων παρεδίδοσαν τῷ πυρί· ἄνδρα σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέποντα, πρῶτόν τε τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων στοιχειωτήν· πολλά τε βιβλία τῇ Ἐκκλησίᾳ καταλελοιπότα. Τούτου καὶ ἡ βίβλος ἡ Ὁδηγὸς ὄνομα ἔσχεν, οἵ τε ὅροι τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, καὶ ἄλλα πολλά· καὶ ὁ εἰς τὸν ἕκτον Ψαλμὸν λόγος ταῖς εἰσβάσεσι τῶν νηστειῶν B ἐκδοθείς· ἐμοὶ δ' ἐντυχεῖν ἐγένετο καὶ λόγῳ αὐτοῦ ὃν πρὸς Ἀντιοχεῖς ἔγραψεν εἰσιτήριον, καὶ εἰρηνικὸν ἕτερον, διὰ τριῶν καὶ εἴκοσι ἐτῶν αὖθις ἐπανήκων ἐπὶ τὸν θρόνον, Μαυρικίου τὴν ἡγεμονίαν ἰθύνοντος· ὃν δὴ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐξαίρει· καὶ ὡς τῆς ὑπερορίου ἀνεκλήθη φυγῆς. Τούτῳ δὴ τῷ Ἀναστασίῳ, διὰ τὸ ἐν Σιναίῳ φιλοσοφῆσαι, καὶ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἐκεῖσε καταχρατῆσαι, καὶ Σιναΐτης ἔστιν ἐπώνυμον. Καὶ ὁ μὲν δήμου γενόμενος παρανάλωμα ἀπεβίω· μετὰ δὲ τοῦτον ἔτη ς' διαπρέψαντα, τὴν τῆς Ἀντιόχου ποιμαντικὴν Ἀναστάσιος ἕτερος διεδέχετο. Πρὸ δὲ τούτου καὶ Κυριακὸς ὁ τῆς βασιλίδος ἐπίσκοπος ἑνδέκατον ἔτος τῇ ἱερατείᾳ ἐνδιαπρέψας, Θωμᾷ τὸν θρόνον καταλιμπάνει. Ὃς διάκονος C καὶ σακελλάριος τῆς Ἐκκλησίας καθεστηκὼς, ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνῄει. Οὐ πλέον δὲ ἢ τρία ἔτη πρὸς μησὶ δυσὶ καὶ οὗτος ἱερασάμενος, τῷ δυσσεβεῖ Σεργίῳ τοῦ θρόνου παραχωρεῖ, τὸν μέγιστον οἶκον δειμάμενος τῷ ἐπισκοπείῳ· ὃς τὸ τοῦ δομησαμένου κληρωσάμενος ὄνομα, Θωμαΐτης ἐς δεῦρο τὸ ἐπώνυμον ἔσχεν. Ὁ δὲ Σέργιος διάκονος μὲν τῆς Ἐκκλησίας καθειστήκει, ἐκ Σύρων καὶ Ἰακωβιτῶν τὴν τοῦ γένους ἕλκων σειράν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἁγίαν δ' καὶ ε' σύνοδον γεγενημένων τῇ Ἐκκλησίᾳ σχισμάτων.

Τίς δὲ οὗτος Ἰάκωβος, ἐξ οὗ καὶ Ἰακωβῖται παρωνύμως ἐκλήθησαν, δίκαιον τῷ λόγῳ διαλαβεῖν, D καὶ ὅσα ἕτερα τῇ συγγραφῇ παραλέλειπται. Ἄνωθεν δὲ ἀρξάμενος διηγήσομαι. Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου ὑπὸ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἁγίας δ' καθαιρεθέντων συνόδου, οἱ τῆς ἐκείνων δόγμασιν ἀντεχόμενοι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἑαυτοὺς ἀποστήσαντες διακρινομένους ἑαυτοὺς κατωνόμασαν, μηδαμῶς συντίθεσθαι τοῖς ὀρθῶς δογματισθεῖσι τῇ ἁγίᾳ ῥηθείσῃ συνόδῳ· οἳ καὶ εἰς δυοκαίδεκα τμήματα διῃρέθησαν· ἐξ ὧν καὶ μυρίαι αἱρέσεις ἐβλάστησαν· ὧν οἱ μὲν Εὐτυχιανισταὶ ὠνομάσθησαν, Διόσκορον καὶ Εὐτύχιον μόνον δεχόμενοι· οἳ τὸν Χριστὸν ἐδογμάτιζον ὁμοούσιον μὲν τῷ Πατρὶ, οὐ μὴν δὲ καὶ ἡμῖν· οἷς μὴ συντίθενται σώζεσθαι ἐν Χριστῷ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀλήθειαν φύσεως. Τοῦ δὲ βασιλέως Λέοντος τὸ βιοῦν

et flagitiosi facinoris pœnas sumens, tormentis subdidit, atque urbe exegit. Illi vero et civitatis ejus antistitem Anastasium, Gregorii successorem, e throno suo deturbatum, funeque pedibus alligato, per urbem tractum, fœda morte affecerunt. Pudendas namque naturæ partes inter trahendum ense excisas, in os ejus injecere. Postea vero illum perinde atque holocaustum quoddam, igni tradidere: virum sapientia et virtute præclarum, primariumque dogmatum Ecclesiæ doctorem: quippe qui lucubrationes multas eidem reliquerit. Hujus liber est cui nomen Ὁδηγὸς, hoc est, Viæ dux, et Ecclesiæ dogmatum definitiones, aliaque præterea multa. Item in sextum Psalmum liber, in ingressu jejuniorum editus. Ego vero orationem etiam ejus quamdam legi, ad Antiochenos in introitu suo scriptam, et pacificatoriam aliam, quam vicesimo tertio anno in thronum suum postliminio reversus composuit, Mauricio imperium obtinente: quem etiam in eo scripto, quod ab exsilio revocatus sit, laudibus effert. Huic Anastasio, propterea quod in Sinæo monte philosophatus sit, et sensum ibi carnis domuerit, Sinaitæ cognomen inditum est. Atque ille quidem in populi tumultu peremptus, vitam finiit. Post eum autem cum sex annis a reditu in episcopatu enituisset, pastorale munus Antiochiæ Anastasius alter suscepit. **868** Et ante hunc Cyriacus etiam, Constantinopolitanæ urbis episcopus, undecim annis in sacra functione transactis, sedem eam Thomæ reliquit: qui diaconi et sacellarii in Ecclesia munus obiens, ad pontificium thronum conscendit. Hic vero tribus annis, et duobus non amplius mensibus sacro munere functus, impio Sergio sede cessit. Thomas iste domum maximam in ædibus episcopalibus exstruxit: quæ domus, nomen a conditore suo acceptum, in hodiernum usque diem retinet, et Thomaitis vocatur. At Sergius diaconus quidem Ecclesiæ fuit: sed a Syris et Jacobitis generis originem traxit.

CAPUT XLV.

De schismatibus quæ post quartam et quintam sanctam synodum in Ecclesiam irrepserunt.

Quis vero Jacobus iste fuerit, unde Jacobitæ nomen acceperunt, et alia præterea quæ in historia hac omissa sunt, æquum esse puto ut hic referam. Altius autem narrationem petam. Postquam Eutycheti et Dioscoro a sancta quarta Chalcedonensi synodo dignitas abrogata est, qui illorum dogmata defenderunt, facta ab Ecclesia catholica defectione, διακρινομένους, hoc est, segregatos sive ambigentes, seipsos appellarunt: neque ullo modo, ut quæ recte in concilio sancto statuta essent, comprobarent, adduci potuere. Ii in duodecim sectas dissecti sunt; ex quibus multa millia hæresum pullularunt. Ex quarum sectatoribus quidam Eutychianistæ vocati, quod Dioscorum tantum et Eutychetem reciperent: qui Christum docuerunt Patri quidem consubstantialem esse, nobis autem minime: propterea quod

nobis non assentiuntur, veram esse in Christo humanam naturam profitentibus. Postquam autem imperator Leo diem suum obiit, atque Zeno et Anastasius imperii administrationem susceperunt, quam maximam libertatem sibi qui quartæ synodo restiterunt, usurpavere. Eodem tempore et Acephali, quorum dux Severus Antiochenus fuit, unam Verbi et carnis naturam male prædicantes : et præterea Jacobitarum, Theodosianorum, Julianistarum, et plurimorum aliorum catervæ, Ecclesiæ insultarunt, qui Monophysitæ appellati sunt, quod unam Verbi et carnis naturam post ineffabilem unionem in Christo esse sentiant et doceant. **869** Hi vero Acephali sunt nominati, qui henoticum Zenonis imperatoris scriptum, quo scilicet ad unionem ecclesias perducere voluit, propterea quod ille sanctam quartam synodum anathemati non subjecisset, minime receperunt. Acephali autem ob eam causam dicti sunt, quod sub episcopis non fuerint. Proinde episcopis et sacerdotibus apud eos defunctis, neque baptismus juxta solemnem et receptum Ecclesiæ morem apud eos administratus, neque oblatio aut res aliqua divina facta, ministeriumve ecclesiasticum, sicuti mos est, celebratum est. Communionem vero illi a plurimo tempore asservatam habentes, feriis paschalibus in minutissimas incisam partes, convenientibus ad se hominibus dederunt. Quo tempore quam quisque voluisset, placitam sibi sumebat potestatem. Et propterea quod quilibet, quod sibi visum esset, fidei insertum voluit, quamplurima defectorum et hæreticorum turba exorta est : Tritheitarum, Agnoetarum, Theopascitarum, Jacobitarum, Armeniorum, Severitarum, et Aphthartodocitarum, initio a Juliano Halicarnassæo sumpto : qui creatum quidem Domini corpus esse opinatus est, sed idem ab ipsa conceptione incorruptibile esse docuit. Horum cohortem, qui eis adversati sunt, Phantasiastas et Manichæos vocarunt : quemadmodum et illi rursus hos Phthartolatras et Scenolatras nominarunt. Ejus generis hæresibus, et Severitis maxime, Ecclesiæ admodum ingruentibus, Chalcedonensis quoque synodi nomine presso, perquam longo tempore jactata ea est, et exagitata. Unde ingens diu seditio et confusio in Ecclesia exstitit. Ipsa namque plebs ad sanctioris altaris cancellos assistens, plagis se mulctaturam, et cum ignominia ex sacris templis sacerdotes ejecturam comminata est, sicubi ejus synodi mentionem inferre, aut eam sacrosanctis diptychis inscribere, eorumve nomina divinorum Patrum, qui decreta ejus promulgarunt, proferre ausi fuissent. Isti ipsi etiam maximo contenderunt opere, ut sacrum ejus, qui in sanctis est, divi Leonis veteris Romæ episcopi tomum, quem veræ pietatis studiosi rite columnam orthodoxiæ rectæque sententiæ nominarunt, tollerent, quod is synodum eam firmiter fulciret. Tomum eum divinissimus Alexandrinus papa Eulogius postea a se enarratum, optime, atque ita prorsus, ut oportuit com-

A μεταλλάξαντος, Ζήνωνός τε καὶ Ἀναστασίου τὴν βασίλειον ἀρχὴν ὑποζωσαμένων, παῤῥησίαν ὅτι πλείστην οἱ δι' ἐναντίας οὗτοι τῇ δ' συνόδῳ ἰόντες ἐλάμβανον. Τηνικαῦτα δὲ καὶ τὸ τῶν Ἀκεφάλων, ὧν προστάτης ὁ τῆς Ἀντιόχου Σευῆρος ἐγένετο, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς κακῶς δογματίζων, καὶ τὸ τῶν Ἰακωβιτῶν, Θεοδοσιανῶν τε καὶ Ἰουλιανιστῶν, καὶ ἑτέρων πλείστων στῖφος τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσέφρησε· οἳ καὶ Μονοφυσῖται ἐκλήθησαν, ἅτε δὴ μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς μετὰ τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν πρεσβεύοντές τε καὶ δογματίζοντες· οἱ δὲ Ἀκέφαλοι ὠνομάζοντο· οἳ τὸ ἑνωτικὸν τοῦ βασιλέως Ζήνωνος οὐ προσίεντο, οἷς μὴ τῷ ἀναθέματι καὶ τὴν ἁγίαν δ' καθυπέβαλε σύνοδον. Διὰ δὲ τὸ
B ὑπὸ ἐπισκόποις μὴ ἄγεσθαι, Ἀκέφαλοι ὠνομάσθησαν. Ἔνθεν τοι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπισκόπων καὶ ἱερέων ἐκλελοιπότων, οὐδὲ βάπτισμα κατὰ τὸν Ἐκκλησίας ἐποίουν θεσμόν. Ἀλλ' οὐδὲ προσκομιδή τις ἢ λειτουργία παρ' αὐτοῖς οἷα ἔθος τετέλεστο. Κοινωνίαν δὲ πεφυλαγμένην ἐκ παλαιτέρων ἔχοντες χρόνων, ἐξ αὐτῆς καιρῷ τοῦ Πάσχα σμικροτάτας μερίδας κνίζοντες τοῖς συνιοῦσιν ἐδίδοσαν· ὁπηνίκα καὶ πᾶς τις τὴν ἐκείνῳ θυμήρη ἐντεῦθεν ἐπεσπᾶτο ἀρχήν. Κἀν τῷ θέλειν ἕκαστον τὸ δοκοῦν τῇ πίστει ἐγγίνεσθαι, πλῆθος ὅτι πλεῖστον ἀποσχιστῶν καὶ αἱρέσεων ἀνεφύη· Τριθεῖται καὶ Ἀγνοῆται καὶ Θεοπασχῖται, Ἰακωβῖταί τε, καὶ Ἀρμένιοι, καὶ Σευηρῖται, καὶ Ἀφθαρτοδοκῆται ἀπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἁλικαρνασέως ἀρξάμενοι· ὃς κτιστὸν μὲν εἶναι τὸ τοῦ
C Κυρίου ἐδογμάτιζε σῶμα· ἐξ αὐτῆς δὲ συλλήψεως ἄφθαρτον γεγονέναι. Ὧν τὸ σύνταγμα οἱ δι' ἐναντίας Φαντασιαστὰς καὶ Μανιχαίους ἐκάλουν· ὥσπερ ἐκείνους οὗτοι πάλιν Φθαρτολάτρας καὶ Σκηνολάτρας ὠνόμαζον. Ὧν δῆτα αἱρέσεων καὶ μάλιστα τῶν ἄχρι καὶ αὐτοῦ Σευήρου σφόδρα τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπικειμένων, καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος ἀμνημόνευτος ἐπιπλεῖστον χρόνου διέμεινε κλονουμένη καὶ μεταφερομένη· καὶ πολλή τις ἐντεῦθεν στάσις καὶ σύγχυσις ἐπὶ μακρὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνεῤῥιπίσθη. Τὰ γὰρ πλήθη πρὸς ταῖς κιγκλίσι τῶν θυσιαστηρίων ἱστάμενοι, παίειν ἠπείλουν καὶ ἀτίμως τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς ἱερεῖς ἐξωθεῖν, εἴγε μνείαν που τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ποιεῖν ἕλοιντο, κἀν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις ταύτης καταγραφὴν καὶ ἐκφώνησιν τῶν ἐκθεμένων
D ταύτην θείων Πατέρων. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ πλείστην πάμπαν εἰσῆγον σπουδὴν, καὶ τὸν θεῖον Τόμον τοῦ ἐν ἁγίοις ἱεροῦ Λέοντος τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀρχιερέως, ἣν στήλην ὀρθοδοξίας οἱ εὐσεβοῦντες ἐνδίκως ὠνόμασαν, ἀνατρέπειν εὖ μάλα, ὡς σφόδρα τὴν σύνοδον ἐπερείδοντα. Ὃν δῆτα καὶ ὁ θειότατος πάππας Ἀλεξανδρείας Εὐλόγιος ἐξηγησάμενος ὕστερον, ἄριστα καὶ ὡς χρεὼν συγκεῖσθαι τοῦτον σαφῶς ἀπεφήνατο· ὃς καὶ ἕτερα πλεῖστα συγγράμματα λόγου καὶ μνήμης ἄξια τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ καταλέλοιπεν. Μετὰ δὲ τοῦτον χρόνῳ πολλῷ ὕστερον καὶ ὁ τῆς Ἀντιόχου πρόεδρος ὁ ἐκ Σιναίου δηλαδὴ Ἀναστάσιος, πλεῖστον καὶ οὗτος ὑπὲρ τῆς ἁγίας δ'. συνόδου διαμαχόμενος, καὶ πολὺς κατὰ τὰ τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ Ἀκεφάλων ῥέων, πᾶσι λόγοις τὸ

στεῤῥὸν ἔχουσι, ἀδαμαντίναις πέδαις παρίστησιν, A ὡς ἄριστά γε καὶ ὀρθοδοξίας ἔμπλεω ταύτην ἐπὶ πᾶσιν ὁρίσαι, πλήρη τε θεοσεβείας εἶναι τὰ ταύτης συνίστησι δόγματα. Οἵ γε μὴν περὶ Διόσκορόν τε καὶ Γάϊον, καὶ τὸν τῆς Ἀντιόχου Σευῆρον, πρὸς δὲ καὶ Ἰάκωβον, καὶ τὸν γραμματικὸν Ἰωάννην, ὃς ἐπεκλήθη Φιλόπονος, τὸν καὶ πλεῖστα συγγράμματα δυσχερῆ τε καὶ δυσεξέλεγκτα κατὰ τῆς τοιαύτης ἐξενηνοχότα συνόδου, ἐναντιούμενοι τῇ συνόδῳ, μίαν μὲν φύσιν, δύο δὲ ὑποστάσεις ἀσεβέστατα γράφοντες ἐδογμάτιζον· καὶ μᾶλλον Σευῆρος βίβλον ὅλην ἐνέταττεν. Πλὴν καὶ οὗτοι τῶν οἰκείων βιβλίων ἐνιαχοῦ δύο φύσεις ἀνομολογοῦσιν ἐπὶ Χριστοῦ· ὅπερ οἱ πολλοὶ μὴ ἀκριβοῦντες εὐσεβὲς δῆθεν ᾠήθησαν, καὶ τρόπον ἕτερον εἰς τὴν ἐκείνων ἀσέβειαν κατηνέχθησαν. B Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεκράτει ἄχρι καὶ τῆς Ἰουστινιανοῦ ἀναῤῥήσεως· ἐκείνου δὲ τὰ σκῆπτρα γενναίως ἀνειληφότος, οἱ τῶν αἱρέσεων τούτων προστάται, ἄχρι δὴ καὶ Σευήρου, ὅσα δὴ καὶ κνώδαλα εἰς χηραμοὺς καὶ καταδύσεις τὰς ἑαυτῶν διατριβὰς ἔθεντο, τῆς ἁγίας ε' συνόδου τῶν ρξε' ἁγίων Πατέρων ὑπ' ἐκείνου συγκροτηθείσης· κἂν καὶ οὗτος ἐς ὕστερον Τελχῖνος βασκανίᾳ τινὸς τῇ τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν κατάκρας ἑάλω αἱρέσει τοῦ εὐθέος παρατραπείς· ὥσπερ μοι ἐν τῷ πρὸ τούτου τόμῳ διείληπται. Ὧν δὴ τούτων πλείστων αἱρέσεων τὰς πρὸς ἀλλήλας ἐπιμιξίας καὶ διαιρέσεις καθεξῆς διαλήψομαι.

positum esse, disertis verbis pronuntiavit : **870** qui alia quoque multa scripta lectu digna Ecclesiæ Christi reliquit. Post hunc itidem aliquanto tempore post Antiochenus antistes Anastasius Sinaites, qui et ipse sanctam quartam synodum propugnans, lucubrationibus suis firmissimis Monophysitas et Acephalos refutavit, et argumentis certissimis probavit, eum librum orthodoxiam rectissime plenissimeque in omnibus docere, dogmataque ejus vera pietate refertissima esse. Enimvero Dioscorus, et Gaius, et Antiochenus Severus, Jacobus item, et Joannes Grammaticus Philoponus cognominatus (qui libros plures difficiles, quos refellere non ita promptum sit, contra synodum quartam edidit) eam ipsam synodum oppugnantes, unam quidem naturam, duas autem subsistentias, per summam impietatem, in Christo esse scripserunt et docuerunt : potissimum vero Severus, qui librum integrum de ea re composuit. Verum et ipsi in libris suis alicubi naturas duas in Christo profitentur: quod sane multi non ita accurate observantes, rectum piumque esse existimaverunt, et alio deinde modo in illorum impietatem sunt adducti. Atque hæc quidem sic obtinuerunt, quoadusque Justinianus est imperator renuntiatus. Postquam vero is sceptra imperialia accepit, quæcunque exstitere belluæ, in specus et latibula sua contulere conventicula : cum ille sacram quintam synodum centum sexaginta quinque sanctorum Patrum coegisset. Quamvis et ipse Justinianus postea intemperiis fascinatoris cujuspiam in Aphthartodocitarum hæresim transversim raptus, a recta aberrarit via : sicuti a me in proximo libro est dictum. Cæterum plurimarum istarum hæresum commistionem simul et divisionem deinceps exponam.

ΚΕΦΑΛ. ΜϚʹ. C

Ἔτι περὶ τῶν Μονοφυσιτῶν, ὅτι σφαλερῶς περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως δογματίζουσι.

Ἀλλὰ τί ποτέ ἐστι τὸ παρὰ τῶν Μονοφυσιτῶν δοξαζόμενον, ὧν ὡς ἀπὸ χακίστης ῥίζης αἱ εἰρημέναι αἱρέσεις ἐβλάστησαν ὥσπερ κρίκος ἀλλήλοις ἐχόμεναι, ἤδη ἐρῶ. Ὅταν μὲν γὰρ τὰς συνελθούσας τῷ Θεῷ φύσεις ἑκάστην καθ' ἑαυτὰς διαστήσωσι, δύο ταύτας ἀνομολογοῦσιν ἀναγκαζόμενοι, ὅταν δὲ ἀμφοτέρας εἰς τὴν τοῦ Λόγου ἑνώσωσι σάρκωσιν, οὐ δύο ἀσυγχύτους συνελθούσας φύσεις τιθέασιν, ἀλλὰ μίαν φύσιν σύνθετον. Καὶ γὰρ ἡμῶν μίαν ὑπόστασιν σύνθετον λεγόντων, ἐκεῖνοι μᾶλλον μίαν σύνθετον φύσιν ἀντιτιθέασι. Καὶ τὸν λόγον τῆς θέσεως σφῶν οὑτωσὶ παραδειγματίζουσι λέγοντες, ὅτι ὥσπερ ὁ D ἄνθρωπος ψυχὴν ἔχει καὶ σῶμα, καὶ ἄλλη μέν ἐστι φύσις ψυχῆς, ἄλλη δὲ σώματος, εἴ τις ἑκάστην καθ' ἑαυτὴν θεωροίη· ἐπειδὰν δὲ συνέλθωσιν, ἄνθρωπον ποιοῦσι, μίαν φύσιν ἔχοντα σύνθετον· οὐ γὰρ δεῖ, φασὶ δύο φύσεις λέγειν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μίαν σύνθετον· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ οἴονται, ἐκ δύο μὲν συνεστηκέναι φύσεων· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν μίαν τὰς δύο φύσεις ταύτας γεγονέναι σύνθετον. Ὅπερ τῇ Ἐκκλησίᾳ παντάπασιν ἀποτρόπαιον. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος τὰ ἐξ ὧν, καὶ ἓν εἶς, καὶ ἅπερ, φησὶ, σώ-

871 CAPUT XLVI.

Præterea de hæresi Monophysitarum ; quod insidiose admodum et periculose de Dei Verbi incarnatione opinantur.

Quod vero tandem Monophysitarum fuerit dogma, a quibus tanquam a radice pessima, quas diximus, hæreses pullularunt ceu circulus aut catena ex sese dependentes, modo dicam. Cum etenim convenientes in Christo naturas, quamlibet per seipsam discernunt, duas eas esse necessitate adducti confitentur. Cum vero utramque in Verbi incarnatione uniunt, non duas illi inconfusibili modo convenientes naturas, sed unam compositam naturam statuunt. Nobis enim unam subsistentiam compositam dicentibus, illi unam potius naturam compositam inferunt. Et rationem sententiæ suæ exemplo confirmantes, dicunt, hominem animam obtinere et corpus : et aliam animæ naturam esse, aliamque item corporis, si quis quamlibet per seipsam contempletur; cum vero illæ coierint, hominem efficere, unam naturam compositam obtinentem. Non enim, inquiunt, duas naturas hominem dicere oportet, sed unam compositam. Atque ad eumdem modum de Servatore Christo opinantur : illum videlicet ex duabus quidem constitisse naturis, post unionem autem duas eas naturas in unam evasisse compositam, quod sane Eccle-

sia tanquam piaculum prorsus aversatur. Quapropter A et magnus theologus Gregorius, de duabus naturis sententiam suam exponens, sapientissime simul et subtilissime dicit, naturam suam eas servare, ex quibus scilicet, et in quibus, et quæ sint. Nam *ex quibus* propterea posuit, ut ex divinitate et humanitate naturam declararet : *in quibus* vero, ut naturas post unionem servaret, neque eas propter mutuam unionem confunderet ; *quæ sint* autem, ne quis aliud Christum post naturarum unionem factum esse existimaret. Dogmatis istius exactiorem rationem inde considerabimus. Corpus nostrum ex quatuor elementis, igne, aere, aqua et terra, constitutum esse, in confesso est, in quibus etiam constitit. Atque in corpore ea ex quibus, et in quibus est, conservantur ; quæ autem sint, non itidem. Siquidem post elementorum unionem corpus nostrum non pure ignis est, neque sincere aer, neque incorrupte aqua, neque germane terra : sed aliud quiddam, quam quatuor ista. **872** Id satis ex sensu ipso patet. Unaquæque enim corporis nostri pars aliud quiddam quam elementa est. Verum in divina unione, non aliud quiddam, post duarum naturarum concursum, factum est : sed idem ipsum est, Christus videlicet, Deus et homo. Porro hæresis ista exquisitior subtiliorque aliis fuit, quod auctores defensoresque habuerit viros sapientes : et potissimum eum quem diximus, Joannem Philoponum, qui sub præsenti, de cujus rebus nunc agimus, imperio viguit, et in Aristotelis perplexitatibus maxime desudavit, et hæresis insuper Tritheitarum, qui dicuntur, dux fuit. De eo quis fuerit, dicendum.

ζοντα, περὶ τῶν δύο φύσεων τοῦτο δογματίζων σοφώτατά τε καὶ ἀκριβέστατα. Τὸ μὲν γὰρ, *ἐξ ὧν*, τέθεικεν, ἵνα τὴν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος δογματίσῃ φύσιν· τὸ δὲ, *ἐν οἷς*, ἵνα τηρήσῃ τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν· καὶ μὴ συγχέῃ ταῦτα; διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλας ἕνωσιν, τὸ δὲ, *ἅπερ*, ἵνα μὴ οἰηθῇ τις ὅτι ἄλλο γέγονεν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν τῶν φύσεων ἕνωσιν. Καὶ δὴ τὴν τοῦ δόγματος ἀκρίβειαν ἐντεῦθεν σκεψώμεθα. Ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὸ ἡμέτερον σῶμα ἀνωμολόγηται, πυρὸς, ἀέρος, ὕδατος, γῆς· ἐν οἷς καὶ τὴν σύστασιν ἔχει. Σώζεται γοῦν ἐν τῷ σώματι καὶ τὸ *ἐξ ὧν* καὶ τὸ *ἐν οἷς*· οὐ μὴν τὸ *ἅπερ*. Μετὰ γὰρ τὴν ἕνωσιν τῶν στοιχείων τὸ ἡμέτερον σῶμα οὔτε καθαρῶς ἐστι πῦρ, οὔτ' εἰλικρινῶς ἀὴρ· οὔτε μὴν ὕδωρ ἀθόλωτον· ἀλλ' οὐδ' ἀνόθευτος γῆ· ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ B τὰ δ'. Καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως· ἕκαστον γὰρ τῶν μερῶν τοῦ ἡμετέρου σώματος ἄλλο τι παρὰ τὰ στοιχεῖά ἐστιν. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας ἑνώσεως οὐκ ἄλλο τι μετὰ τὴν συνδρομὴν τῶν δύο φύσεων γέγονεν· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτό ἐστιν ὁ Χριστὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Γέγονε δὲ τοιαύτη αἵρεσις ὡσανεὶ ἀκριβεστέρα καὶ λεπτοτέρα τῶν ἄλλων, διὰ τὸ προστάτας αὐχῆσαι ἄνδρας σοφοὺς, καὶ μάλιστα τὸν προειρημένον Φιλόπονον Ἰωάννην, ἐπὶ τῆς παρούσης ἡγεμονίας ἀκμάσαντα, καὶ πλεῖστα ταῖς Ἀριστοτέλους πλοκαῖς ἐνιδρώσαντα· ὃς καὶ τῆς τῶν Τριθεϊτῶν λεγομένων αἱρέσεως ἀρχηγὸς ἐγεγόνει. Τίς δὲ ἐστιν οὗτος, ῥητέον.

CAPUT XLVII.

De philosopho Joanne Philopono Tritheita.

Genere fuit Alexandrinus, et philosophus summus : quamvis autem stylo dictioneque sua non admodum sit laudatus, in disputationibus tamen argumentorumque et demonstrationum probationibus, sane quam fuit admirandus, in Platonis et Aristotelis doctrina maximopere versatus. Quapropter eorum, potissimum vero Aristotelis, obscure dictorum luculentissimas reliquit enarrationes, quæ hodie quoque exstant. Hic etiam impio Sergio Constantinopolitanæ tum Ecclesiæ hierarchiæ, admonitus ab eo, ut hæresim ejusmodi constitueret, librum acutissimum composuit, qui Διαιτητὴς, hoc est, *Arbiter*, sive *De unione* inscriptus, decem capitulis omnem eam hæresim contexit. Ad comprobandum autem piaculare suum dogma, omnem prorsus accuratissime movit philosophiam. Multa præterea alia scripta Philoponus iste edidit, ad Græcos et hæreses reliquas, et ad alios quosdam ; in quibus hæc etiam, impium dogma instituens, refert : « Omnia hæc sensui atque oculis subjecta corpora, juxta materiam et formam, ex eo quod non est, in id quod est, producta a Deo sunt : corruptabiliaque sunt, et [redacted] secundum materiam et formam. Pro

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Περὶ τοῦ φιλοσόφου Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου καὶ Τριθεΐτου.

Τὸ μὲν γένος Ἀλεξανδρεὺς ἦν ὁ ἀνήρ· λίαν δὲ ἐστι φιλόσοφος ἀκριβέστατος· κἂν καὶ τὴν ἰδέαν τῶν λόγων οὐ πάνυ τῶν ἐπαινουμένων ἔχων γνωρίζεται· περὶ δὲ τὰς ἀποδείξεις τῶν λόγων πάνυ ἐστὶ θαυμασιώτατος· ἄκρος δ' εἰσάγαν κατὰ τὴν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους παίδειαν· οἷς καὶ πλείω, μάλιστα δὲ τῶν Ἀριστοτέλους ἀποῤῥήτων λαμπροτάτας ἐξηγήσεις κατέλιπεν, αἳ καὶ ἐς δεῦρο δὴ διασώζονται· ὃς καὶ τῷ δυσσεβεῖ Σεργίῳ τηνικαῦτα τῆς Κωνσταντίνου ἱεραρχοῦντι παρακληθεὶς τὴν τοιαύτην συστήσασθαι αἵρεσιν, λόγον δεινότατον D συνεγράψατο, ὃς *Διαιτητὴς*, ἢ *Περὶ ἑνώσεως* ἐπιγέγραπται. Ἐν κεφαλαίοις δὲ δέκα τὴν τῆς αἱρέσεως πᾶσαν τομὴν ἐξυφήνατο. Πρός γε μὴν ἀπόδειξιν τοῦ μυσαροῦ αὐτοῦ δόγματος, πᾶσαν φιλοσοφίαν κεκίνηκεν ἐξακριβωσάμενος. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα συγγράμματα ὁ ῥηθεὶς Φιλόπονος καταλέλοιπε, πρός θ' Ἕλληνας, καὶ λοιπὰς τῶν αἱρέσεων, καὶ ἑτέρους· ἐν οἷς καὶ ταῦτα συντίθησι δογματίζων ἀθέως· « Τὰ αἰσθητὰ πάντα ταῦτα καὶ ὁρώμενα σώματα, λέγων, κατά τε ὕλην καὶ εἶδος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ἀπὸ Θεοῦ· φθαρτά τε ταῦτα γενέσθαι καὶ φθείρεσθαι κατά τε ὕλην καὶ εἶδος· καὶ ἀντὶ τούτων ἕτερα σώματα κρείττω του-

A των τῶν ὁρωμένων ἄφθαρτα καὶ αἰώνια δημιουργεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ. » Πρὸς τούτῳ συντέλειαν μέν φησι τοῦ ὁρωμένου τούτου κόσμου, ἤγουν παρέλευσιν, καὶ αὖθις καινοῦ κόσμου ἑτέραν γένεσιν. Ὁρίζεται δὲ καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν εἶναι, τὴν τῶν λογικῶν ψυχῶν πρὸς τὸ φθαρτὸν σῶμα ἕνωσιν ἀδιάλυτον. Οἷς οἱ περὶ Κόνωνα ἐναντιούμενοι, αὐτόν τε καὶ τὰ τούτου συγγράμματα ἀπεώσαντο, ὥς μοι ῥηθήσεται· κἂν καὶ πρότερον αὐτὸν ἀπεδέχοντο· « Τὰ σώματα, λέγοντες, κατὰ μὲν τὴν ὕλην οὐ φθείρονται, ἀλλὰ κατὰ μόνον τὸ εἶδος· καὶ πάλιν ἀναμορφοῦνται, κρεῖττον εἶδος προσιεμένης τῆς ἐν αὐτοῖς ὕλης. » Καὶ γένεσιν μὲν κόσμου καὶ οὗτοί φασι κατά τε ὕλην καὶ εἶδος, φθορὰν δὲ αὐτοῦ κατὰ τὸ εἶδος μόνον, οὐ μὴν καὶ κατὰ τὴν ὕλην πάσχειν.
B Ὁρίζονται δὲ καὶ ἀνάστασιν εἶναι νεκρῶν, τὴν τοῦ σώματος τούτου πρὸς τὴν λογικὴν ψυχὴν ἕνωσιν ἀδιάλυτον. Ὁ δὲ Φιλόπονος πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῦτα φιλοσοφεῖ, ἢ τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, φληναφεῖ· « Οὐκοῦν ἑκάστη φύσις οὐ μοναχῶς λέγεται τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν, ἀλλὰ διχῶς· καθ' ἕνα μὲν τρόπον, ὅταν τὸν κοινὸν ἑκάστης φύσεως λόγον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρῶμεν, οἷον τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ἢ τὴν ἵππου ἐν οὐδενὶ τῶν ἀτόμων γινομένην· » ἑτέραν δὲ ὅταν αὐτὴν δὴ ταύτην τὴν κοινὴν φύσιν ἐν τοῖς ἀτόμοις γινομένην κατίδωμεν, καὶ μερικωτάτην ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν λαμβάνουσαν ὕπαρξιν· καὶ οὐδενὶ ἄλλῳ πλὴν ἐκείνῳ καὶ μόνῳ λοιπὸν ἐφαρμόζουσαν. Τὸ γὰρ ἐν ἐμοὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐστὶ κοινὸν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷδε τοῦ ζώου
C φύσις ἐν ἄλλῳ τινὶ γένοιτ' ἄν. Ὅτι δὲ ταύτας τὰς ἐννοίας περί τε φύσεων ἔχει καὶ ὑποστάσεων ἡ τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλία, δῆλον ἐξ ὧν μὲν φύσιν Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογοῦμεν· τρεῖς δὲ τὰς τούτων ὑποστάσεις εἴτουν πρόσωπα δογματίζομεν· καθ' ἃς ἕκαστον ἰδιότητί τινι ἐκ τῶν λοιπῶν διακρίνεται. Τίς γὰρ ἂν εἴη φύσις μία θεότητος ἢ ὁ κοινὸς τῆς θείας φύσεως λόγος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν θεωρούμενος, καὶ τῇ ψιλῇ ἐπινοίᾳ τῆς ἑκάστου ἰδιότητος κεχωρισμένος; Ὅτι τε ἰδικώτερον πάλιν τὸ τῆς φύσεως γινώσκομεν ὄνομα, τὸν κοινὸν λόγον τῆς φύσεως ἐφ' ἑκάστου τῶν ἀτόμων, ἤγουν τῶν ὑποστάσεων, ἑκάστης ἴδιον γινόμενον θεωροῦντες· καὶ οὐδενὶ λοιπὸν ἑτέρῳ τῶν ὑπὸ τὸ κοινὸν εἶδος ἐφαρμόζειν δυνάμενον, δηλαδὴ πάλιν ἐξ ὧν
D ἐπὶ Χριστοῦ δύο φύσεων ἕνωσιν πρεσβεύομεν· τῆς θεότητος, φημὶ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Οὐ γὰρ δὴ τὴν κοινὴν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος νοουμένην θεότητα σεσαρκῶσθαί φαμεν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατηγοροίημεν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λόγον ἡνῶσθαι τῷ Θεῷ Λόγῳ δεξάζομεν. Οὕτω γὰρ ἂν πάλιν καὶ τοῖς πρὸ τοῦ Λόγου ἐπιδημίας γενομένοις ἀνθρώποις, καὶ τοῖς μετ' αὐτὴν ἐσομένοις ἅπασιν ἡνῶσθαι ἂν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος δικαίως ἐλέγετο. Ἀλλὰ δῆλον ὅτι φύσιν θεότητος ἐνταῦθά φαμεν τὴν ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ Λόγου τῆς κοινῆς θεότητος φύσιν. Ὅθεν καὶ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην ὁμολογοῦμεν, σαφῶς ἀποκρίνοντες αὐτὴν τοῦ

hisce vero corporibus corpora alia visibilibus istis longe præstantiora, incorruptibilia et sempiterna, a Deo conduntur. » Ad hæc consummationem sive interitum visibilis hujus mundi, ac rursum novi mundi creationem alteram, asserit. 873
Statuit etiam mortuorum resurrectionem esse, rationalium videlicet animarum cum corruptibili corpore indissolubilem unionem. Quibus sententiis renitens Conon, ipsum juxta et lucubrationes ejus, sicuti a me dicetur, rejecit; quamvis eas antea receperit. « Conon ipse corpora dixit non secundum materiam, sed tantum juxta formam occidere, eaque denuo conformari, præstabiliorem speciem materia ipsa recipiente. Mundi ille quoque creationem juxta materiam et formam, interitum autem ejusdem juxta formam solummodo, non autem secundum materiam, ferre dicit. Resurrectionem vero mortuorum esse corporis istius cum anima rationali unionem indissolubilem decernit. » Enimvero Philoponus, præter ea quæ diximus, hæc quoque philosophatur : seu potius, ut verius dicam, nugatur : « Itaque natura quælibet non simpliciter, id quod est, dicitur, sed dupliciter. Uno enim modo, cum communem cujuslibet naturæ rationem ipsam per seipsam contemplamur : veluti hominis aut equi naturam, in nullo individuorum exstantem. » Alio vero modo, cum eam ipsam communem naturam in individuis exsistentem, et particularem maxime in quolibet eorum subsistentiam recipientem, neque cuipiam alii, præterquam illi ipsi soli de cætero convenientem, consideramus. Quod namque in me est animal rationale et mortale, nulli reliquorum homini commune est. Neque quæ in hoc ipso animante est natura, in alio quopiam fuerit. Quod vero has ipsas notiones de naturis et subsistentiis Ecclesiæ doctrina habeat, ex eo constat, quod naturam quidem Patris et Filii et Spiritus sancti profitemur, tres autem horum subsistentias sive personas prædicamus, per quas quælibet proprietate quadam a reliquis discernitur. Quænam etenim sit natura una divinitatis, quam communis divinæ naturæ ratio, ipsa per seipsam considerata, et nuda contemplatione a proprietate cujusque discreta? Et quod proprie et peculiariter rursum naturæ nomen consideremus, dum rationem naturæ in quolibet individuorum sive subsistentiarum communem, propriam atque peculiarem cujuslibet factam, quæ nulli deinceps alii, quod sub communem speciem cadat, coaptari possit, contemplamur, ex eo patet, quod in duabus Christi naturis, unionem divinitatis, inquam, et humanitatis docemus. 874
Non enim communem, quam in sancta Trinitate consideramus divinitatem, incarnatam esse dicimus : sic etenim et Patris et Spiritus sancti incarnationem prædicaverimus; sed neque communem humanæ naturæ rationem unitam esse Deo Verbo opinamur. Eo namque pacto, et qui ante Verbi adventum exstiterunt, et qui postea futuri erant,

sia tanquam piaculum prorsus aversatur. Quapropter et magnus theologus Gregorius, de duabus naturis sententiam suam exponens, sapientissime simul et subtilissime dicit, naturam suam eas servare, ex quibus scilicet, et in quibus, et quæ sint. Nam *ex quibus* propterea posuit, ut ex divinitate et humanitate naturam declararet : *in quibus* vero, ut naturas post unionem servaret, neque eas propter mutuam unionem confunderet; *quæ sint* autem, ne quis aliud Christum post naturarum unionem factum esse existimaret. Dogmatis istius exactiorem rationem inde considerabimus. Corpus nostrum ex quatuor elementis, igne, aere, aqua et terra, constitutum esse, in confesso est, in quibus etiam constitit. Atque in corpore ea ex quibus, et in quibus est, conservantur; quæ autem sint, non itidem. Siquidem post elementorum unionem corpus nostrum non pure ignis est, neque sincere aer, neque incorrupte aqua, neque germane terra : sed aliud quiddam, quam quatuor ista. **872** Id satis ex sensu ipso patet. Unaquæque enim corporis nostri pars aliud quiddam quam elementa est. Verum in divina unione, non aliud quiddam, post duarum naturarum concursum, factum est : sed idem ipsum est, Christus videlicet, Deus et homo. Porro hæresis ista exquisitior subtiliorque aliis fuit, quod auctores defensoresque habuerit viros sapientes : et potissimum eum quem diximus, Joannem Philoponum, qui sub præsenti, de cujus rebus nunc agimus, imperio viguit, et in Aristotelis perplexitatibus maxime desudavit, et hæresis insuper Tritheitarum, qui dicuntur, dux fuit. De eo quis fuerit, dicendum.

ζοντα, περὶ τῶν δύο φύσεων τοῦτο δογματίζων σοφώτατά τε καὶ ἀκριβέστατα. Τὸ μὲν γὰρ, *ἐξ ὧν*, τέθεικεν, ἵνα τὴν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος δογματίσῃ φύσιν· τὸ δὲ, *ἐν οἷς*, ἵνα τηρήσῃ τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν· καὶ μὴ συγχέῃ ταύτας διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλας ἕνωσιν, τὸ δὲ, *ἅπερ*, ἵνα μὴ οἰηθῇ τις ὅτι ἄλλο γέγονεν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν τῶν φύσεων ἕνωσιν. Καὶ δὴ τὴν τοῦ δόγματος ἀκρίβειαν ἐντεῦθεν σκεψώμεθα. Ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὸ ἡμέτερον σῶμα ἀνωμολόγηται, πυρὸς, ἀέρος, ὕδατος, γῆς· ἐν οἷς καὶ τὴν σύστασιν ἔχει. Σώζεται γοῦν ἐν τῷ σώματι καὶ τὸ *ἐξ ὧν* καὶ τὸ *ἐν οἷς*· οὐ μὴν τὸ *ἅπερ*. Μετὰ γὰρ τὴν ἕνωσιν τῶν στοιχείων τὸ ἡμέτερον σῶμα οὔτε καθαρῶς ἐστι πῦρ, οὔτ' εἰλικρινῶς ἀὴρ· οὔτε μὴν ὕδωρ ἀθόλωτον· ἀλλ' οὐδ' ἀνόθευτος γῆ· ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ τὰ δ'. Καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως· ἕκαστον γὰρ τῶν μερῶν τοῦ ἡμετέρου σώματος ἄλλο τι παρὰ τὰ στοιχεῖά ἐστιν. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας ἑνώσεως οὐκ ἄλλο τι μετὰ τὴν συνδρομὴν τῶν δύο φύσεων γέγονεν· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτό ἐστιν ὁ Χριστὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Γέγονε δὲ τοιαύτη αἵρεσις ὡσανεὶ ἀκριβεστέρα καὶ λεπτοτέρα τῶν ἄλλων, διὰ τὸ προστάτας αὐχῆσαι ἄνδρας σοφοὺς, καὶ μάλιστα τὸν προειρημένον Φιλόπονον Ἰωάννην, ἐπὶ τῆς παρούσης ἡγεμονίας ἀκμάσαντα, καὶ πλεῖστα ταῖς Ἀριστοτέλους πλοκαῖς ἐνιδρώσαντα· ὃς καὶ τῆς τῶν Τριθεϊτῶν λεγομένων αἱρέσεως ἀρχηγὸς ἐγεγόνει. Τίς δέ ἐστιν οὗτος, ῥητέον.

CAPUT XLVII.

De philosopho Joanne Philopono Tritheita.

Genere fuit Alexandrinus, et philosophus summus : quamvis autem stylo dictioneque sua non admodum sit laudatus, in disputationibus tamen argumentorumque et demonstrationum probationibus, sane quam fuit admirandus, in Platonis et Aristotelis doctrina maximopere versatus. Quapropter eorum, potissimum vero Aristotelis, obscure dictorum luculentissimas reliquit enarrationes, quæ hodie quoque exstant. Hic etiam impio Sergio Constantinopolitanæ tum Ecclesiæ hierarchiæ, admonitus ab eo, ut hæresim ejusmodi constitueret, librum acutissimum composuit, qui Διαιτητὴς, hoc est, *Arbiter*, sive *De unione* inscriptus, decem capitulis omnem eam hæresim contexit. Ad comprobandum autem piaculare suum dogma, omnem prorsus accuratissime movit philosophiam. Multa præterea alia scripta Philoponus iste edidit, ad Græcos et hæreses reliquas, et ad alios quosdam; in quibus hæc etiam, impium dogma instituens, refert : « Omnia hæc sensui atque oculis subjecta corpora, juxta materiam et formam, ex eo quod non est, in id quod est, producta a Deo sunt : corruptabiliaque sunt, et corrumpuntur, secundum materiam et formam. Pro

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Περὶ τοῦ φιλοσόφου Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου καὶ Τριθεΐτου.

Τὸ μὲν γένος Ἀλεξανδρεὺς ἦν ὁ ἀνήρ· λίαν δὲ ἐστι φιλόσοφος ἀκριβέστατος· κἂν καὶ τὴν ἰδέαν τῶν λόγων οὐ πάνυ τῶν ἐπαινουμένων ἔχων γνωρίζεται· περὶ δὲ τὰς ἀποδείξεις τῶν λόγων πάνυ ἐστὶ θαυμασιώτατος· ἄκρος δ' εἰσάγαν κατὰ τὴν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους παίδευσιν· οἷς καὶ πλεῖω, μάλιστα δὲ τῶν Ἀριστοτέλους ἀποῤῥήτων λαμπροτάτας ἐξηγήσεις κατέλιπεν, αἳ καὶ ἐς δεῦρο δὴ διασώζονται· ὃς καὶ τῷ δυσσεβεῖ Σεργίῳ τηνικαῦτα τῆς Κωνσταντίνου ἱεραρχοῦντι παρακληθεὶς τὴν τοιαύτην συστήσασθαι αἵρεσιν, λόγον δεινότατον συνεγράψατο, ὃς *Διαιτητὴς*, ἢ *Περὶ ἑνώσεως* ἐπιγέγραπται. Ἐν κεφαλαίοις δὲ δέκα τὴν τῆς αἱρέσεως πᾶσαν τομὴν ἐξυφήνατο. Πρός γε μὴν ἀπόδειξιν τοῦ μυσαροῦ αὐτοῦ δόγματος, πᾶσαν φιλοσοφίαν κεκίνηκεν ἐξακριβωσάμενος. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα συγγράμματα ὁ ῥηθεὶς Φιλόπονος καταλέλοιπε, πρός θ' Ἕλληνας, καὶ λοιπὰς τῶν αἱρέσεων, καὶ ἑτέρους· ἐν οἷς καὶ ταῦτα συντίθησι δογματίζων ἀθέως· « Τὰ αἰσθητὰ πάντα ταῦτα καὶ ὁρώμενα σώματα, λέγων, κατά τε ὕλην καὶ εἶδος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ἀπὸ Θεοῦ· φθαρτά τε ταῦτα γενέσθαι καὶ φθείρεσθαι κατά τε ὕλην καὶ εἶδος· καὶ ἀντὶ τούτων ἕτερα σώματα κρείττω του-

των τῶν ὁρωμένων ἄφθαρτα καὶ αἰώνια δημιουργεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ. » Πρὸς τούτῳ συντέλειαν μέν φησι τοῦ ὁρωμένου τούτου κόσμου, ἤγουν παρέλευσιν, καὶ αὖθις καινοῦ κόσμου ἑτέραν γένεσιν. Ὁρίζεται δὲ καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν εἶναι, τὴν τῶν λογικῶν ψυχῶν πρὸς τὸ φθαρτὸν σῶμα ἕνωσιν ἀδιάλυτον. Οἷς οἱ περὶ Κόνωνα ἐναντιούμενοι, αὐτόν τε καὶ τὰ τούτου συγγράμματα ἀπεώσαντο, ὥς μοι ῥηθήσεται· κἂν καὶ πρότερον αὐτὸν ἀπεδέχοντο· « Τὰ σώματα, λέγοντες, κατὰ μὲν τὴν ὕλην οὐ φθείρονται, ἀλλὰ κατὰ μόνον τὸ εἶδος· καὶ πάλιν ἀναμορφοῦνται, κρεῖττον εἶδος προσιεμένης τῆς ἐν αὐτοῖς ὕλης. » Καὶ γένεσιν μὲν κόσμου καὶ οὗτοί φασι κατά τε ὕλην καὶ εἶδος, φθορὰν δὲ αὐτοῦ κατὰ τὸ εἶδος μόνον, οὐ μὴν καὶ κατὰ τὴν ὕλην πάσχειν. Ὁρίζονται δὲ καὶ ἀνάστασιν εἶναι νεκρῶν, τὴν τοῦ σώματος τούτου πρὸς τὴν λογικὴν ψυχὴν ἕνωσιν ἀδιάλυτον. Ὁ δὲ Φιλόπονος πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῦτα φιλοσοφεῖ, ἢ τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, φληναφεῖ· « Οὐκοῦν ἑκάστη φύσις οὐ μοναχῶς λέγεται τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν, ἀλλὰ διχῶς· καθ' ἕνα μὲν τρόπον, ὅταν τὸν κοινὸν ἑκάστης φύσεως λόγον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρῶμεν, οἷον τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ἢ τὴν ἵππου ἐν οὐδενὶ τῶν ἀτόμων γινομένην· » ἑτέραν δὲ ὅταν αὐτὴν δὴ ταύτην τὴν κοινὴν φύσιν ἐν τοῖς ἀτόμοις γινομένην κατίδωμεν, καὶ μερικωτάτην ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν λαμβάνουσαν ὕπαρξιν· καὶ οὐδενὶ ἄλλῳ πλὴν ἐκείνῳ καὶ μόνῳ λοιπὸν ἐφαρμόζουσαν. Τὸ γὰρ ἐν ἐμοὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐστὶ κοινὸν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷδε τοῦ ζώου φύσις ἐν ἄλλῳ τινὶ γένοιτ' ἄν. Ὅτι δὲ ταύτας τὰς ἐννοίας περί τε φύσεων ἔχει καὶ ὑποστάσεων ἡ τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλία, δῆλον ἐξ ὧν μὲν φύσιν Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογοῦμεν· τρεῖς δὲ τὰς τούτων ὑποστάσεις εἴτουν πρόσωπα δογματίζομεν· καθ' ἃς ἕκαστον ἰδιότητί τινι ἐκ τῶν λοιπῶν διακρίνεται. Τίς γὰρ ἂν εἴη φύσις μία θεότητος ἢ ὁ κοινὸς τῆς θείας φύσεως λόγος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν θεωρούμενος, καὶ τῇ ψιλῇ ἐπινοίᾳ τῆς ἑκάστου ἰδιότητος κεχωρισμένος; Ὅτι τε ἰδικώτερον πάλιν τὸ τῆς φύσεως γινώσκομεν ὄνομα, τὸν κοινὸν λόγον τῆς φύσεως ἐφ' ἑκάστου τῶν ἀτόμων, ἤγουν τῶν ὑποστάσεων, ἑκάστης ἴδιον γινόμενον θεωροῦντες· καὶ οὐδενὶ λοιπὸν ἑτέρῳ τῶν ὑπὸ τὸ κοινὸν εἶδος ἐφαρμόζειν δυνάμενον, δηλαδὴ πάλιν ἐξ ὧν ἐπὶ Χριστοῦ δύο φύσεων ἕνωσιν πρεσβεύομεν· τῆς θεότητος, φημὶ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Οὐ γὰρ δὴ τὴν κοινὴν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος νοουμένην θεότητα σεσαρκῶσθαί φαμεν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατηγοροίημεν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λόγον ἡνῶσθαι τῷ Θεῷ Λόγῳ δεξάζομεν. Οὕτω γὰρ ἂν πάλιν καὶ τοῖς πρὸ τοῦ Λόγου ἐπιδημίας γενομένοις ἀνθρώποις, καὶ τοῖς μετ' αὐτὴν ἐσομένοις ἅπασιν ἡνῶσθαι ἂν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος δικαίως ἐλέγετο. Ἀλλὰ δῆλον ὅτι φύσιν θεότητος ἐνταῦθά φαμεν τὴν ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ Λόγου τῆς κοινῆς θεότητος φύσιν. Ὅθεν καὶ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην ὁμολογοῦμεν, σαφῶς ἀποκρίνοντες αὐτὴν τοῦ

A hisce vero corporibus corpora alia visibilibus istis longe præstantiora, incorruptibilia et sempiterna, a Deo conduntur. » Ad hæc consummationem sive interitum visibilis hujus mundi, ac rursum novi mundi creationem alteram, asserit. 873
Statuit etiam mortuorum resurrectionem esse, rationalium videlicet animarum cum corruptibili corpore indissolubilem unionem. Quibus sententiis renitens Conon, ipsum juxta et lucubrationes ejus, sicuti a me dicetur, rejecit; quamvis eas antea receperit. « Conon ipse corpora dixit non secundum materiam, sed tantum juxta formam occidere, eaque denuo conformari, præstabiliorem speciem materia ipsa recipiente. Mundi ille quoque creationem juxta materiam et formam, interitum autem
B ejusdem juxta formam solummodo, non autem secundum materiam, ferre dicit. Resurrectionem vero mortuorum esse corporis istius cum anima rationali unionem indissolubilem decernit. » Enimvero Philoponus, præter ea quæ diximus, hæc quoque philosophatur : seu potius, ut verius dicam, nugatur : « Itaque natura quælibet non simpliciter, id quod est, dicitur, sed dupliciter. Uno enim modo, cum communem cujuslibet naturæ rationem ipsam per seipsam contemplamur : veluti hominis aut equi naturam, in nullo individuorum exstantem. » Alio vero modo, cum eam ipsam communem naturam in individuis exsistentem, et particularem maxime in quolibet eorum
C subsistentiam recipientem, neque cuipiam alii, præterquam illi ipsi soli de cætero convenientem, consideramus. Quod namque in me est animal rationale et mortale, nulli reliquorum homini commune est. Neque quæ in hoc ipso animante est natura, in alio quopiam fuerit. Quod vero has ipsas notiones de naturis et subsistentiis Ecclesiæ doctrina habeat, ex eo constat, quod naturam quidem Patris et Filii et Spiritus sancti profitemur, tres autem horum subsistentias sive personas prædicamus, per quas quælibet proprietate quadam a reliquis discernitur. Quænam etenim sit natura una divinitatis, quam communis divinæ naturæ ratio, ipsa per seipsam considerata, et nuda contemplatione a proprietate cujusque discreta? Et
D quod proprie et peculiariter rursum naturæ nomen consideremus, dum rationem naturæ in quolibet individuorum sive subsistentiarum communem, propriam atque peculiarem cujuslibet factam, quæ nulli deinceps alii, quod sub communem speciem cadat, coaptari possit, contemplamur, ex eo patet, quod in duabus Christi naturis, unionem divinitatis, inquam, et humanitatis docemus. 874
Non enim communem, quam in sancta Trinitate consideramus divinitatem, incarnatam esse dicimus : sic etenim et Patris et Spiritus sancti incarnationem prædicaverimus; sed neque communem humanæ naturæ rationem unitam esse Deo Verbo opinamur. Eo namque pacto, et qui ante Verbi adventum exstiterunt, et qui postea futuri erant,

hominibus omnibus, unitum esse Dei Verbum recte dicatur. Cæterum satis liquet, nos hic divinitatis naturam dicere eam quæ est in subsistentia Verbi, non communis divinitatis naturam. Itaque etiam unam naturam Dei Verbi incarnatam esse profitemur; diserte eam a Patre et Spiritu sancto secernentes : ita ut hic quoque communem naturæ rationem, propriam jam Dei Verbi esse intelligentes, Verbi naturam incarnatam dicamus. Et naturam itidem humanitatis unitam Verbo dicentes, particularem maxime illam subsistentiam, quam solam ex omnibus Verbum assumpsit, sentimus.

A τε Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὥστε κἀνταῦθα τὸν κοινὸν τῆς φύσεως λόγον ἴδιον τοῦ Θεοῦ Λόγου νενοηκότες, σεσαρκῶσθαί φαμεν τοῦ Λόγου τὴν φύσιν· καὶ φύσιν πάλιν ἀνθρωπότητος λέγοντες ἡνῶσθαι τῷ Λόγῳ, τὴν μερικωτάτην ἐκείνην ὕπαρξιν, ἣν μόνην ἐκ πασῶν ὁ Λόγος προσείληφε, δογματίζομεν.

CAPUT XLVIII.

Præterea de hæresi Monophysitarum, quod ea insidiose admodum et periculose de Dei Verbi incarnatione opinatur.

Sed Philoponus cum sectatoribus suis, communem humanam naturam, ipsamque etiam divinam, quam indivisibilem dicimus, in plurimas partitur personas, discernens eam, et singulatim individuis tribuens, et tribus supersubstantialis naturæ subsistentiis dispertiens. Id vero ipsum a recte sentientibus prorsus est alienum : quemadmodum hoc magnus in theologia vir Gregorius clarissime in libro ad Evagrium monachum de divinitate scripto, astruit. Quin etiam post illum eruditi quidam homines, ea quæ perperam a Philopono prolata sunt, refellerunt. Et cum plerique alii scriptis suis ea oppugnarunt, tum Leontius monachus omnium maxime egregium librum triginta capitum contra illum conscripsit, quo simul et hæresim eam prorsus evertit, et piam nostram sententiam valde confirmat. Post hunc et admirandus ille diaconus atque referendarius Georgius Pisides, æqualis sive coætaneus illius, quamvis ætate aliquanto junior, iambis pulcherrimis, quos scribere consueverat, cum dicta hæresi congressus, **875** rem seriam ludicro temperando, ad hunc modum refert, absurditatem illius refutans :

Unam atque mox unam lapillo computat:
At unam et unam forte si unam dixeris,
Pueri vel ipsi tale dictum riserint.

Quod autem versiculis hic expressit, sic habet : Profiteris, inquit, Philopone, philosophorum omnium laboriosissime et sapientissime, duas naturas in Verbo unitas esse: unam divinitatis, et unam humanitatis. Si ergo duas naturas dicis in eo convenisse, quomodo duas in unam rursus contrahis ? Una namque et una duæ sunt, non una. Itaque si quis in eadem subjecta re duo quædam prædicando indicet, eaque ipsa rursum in unum redigat, ridendum se merito præbeat. Talis Monophysitarum fuit hæresis, impii Nestorii hæresi prorsus contraria. Nestorius enim, propter duas naturas, duas etiam subsistentias numerat, isti vero propter unam subsistentiam unam quoque substantiam et naturam. Verum Nestorii hæresis, ut de hac rursus agamus, non dicit Deum hominem factum esse, neque de cœlo descendisse, et humanæ na-

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ἔτι περὶ τῶν Μονοφυσιτῶν, ὅτι σφαλερῶς περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως δογματίζουσι.

B Ἀλλ' ὁ μὲν Φιλόπονος καὶ ὅσοι ἐκείνου σύμφρονες, τὴν κοινὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν θείαν ἣν φαμεν ἀδιαίρετον, εἰς πλεῖστα διίστησι πρόσωπα, ἀποδιαιρῶν αὐτὴν κατὰ μόνην ἑνιστῶν τοῖς ἀτόμοις, καὶ ταῖς τρισὶ μερίζων τῆς ὑπερουσίου φύσεως ὑποστάσεσι. Τοῦτο δὲ πάντῃ ἀλλότριον τοῖς ὀρθόφροσιν· ὡς δὴ καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος τοῦτο ἀριδηλότατα παριστᾷ ἐν τῷ πρὸς Εὐάγριον μοναχὸν λόγῳ περὶ θεότητος. Οὐ μὴν δὲ καί τινες τῶν μετέπειτα λογίων ἀνεξέλεγκτα παρῆκαν τὰ τῷ Φιλοπόνῳ κακῶς ἐξενηνεγμένα. Ἀλλὰ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τούτοις ἀντέθεντο· μάλιστα δὲ πάντων ὁ μοναχὸς Λεόντιος γενναίως ἐν λ' κεφαλαίοις βίβλον ὅλην τούτοις ἀντέστησεν, ἄρδην μὲν τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ἀνατρέπουσαν, σφόδρα δὲ καὶ τὸ καθ' C ἡμᾶς εὐσεβὲς δόγμα κρατύνουσαν. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ ὁ θαυμάσιος διάκονος καὶ ῥαιφερενδάριος Γεώργιος ὁ Πισσίδης, ἡλικιώτης ὢν ἐκείνῳ, εἰ καὶ τῷ χρόνῳ λίαν νεώτερος, ἐν ἰάμβων μέτροις ἀρίστοις, ὥσπερ εἴθιστο γράφειν, πρὸς τὴν εἰρημένην αἵρεσιν ἀντιβὰς, καὶ παιδιὰν σπουδῇ κεραννὺς, οὕτω πως διεξέρχεται, σφόδρα διελέγχων τὸ ἄτοπον·

Ψηφίζεται θᾶττον μίαν τε καὶ μίαν·
Εἰ γὰρ μίαν τε καὶ μίαν λέγεις μίαν,
Γέλως τὸ λεχθὲν γίγνεται καὶ παιδίοις.

Ὁ δέ φησι τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁμολογεῖς, φησὶ, φιλοπονώτατε καὶ φιλοσοφώτατε, δύο φύσεις ἡνῶσθαι τῷ Λόγῳ· μίαν τῆς θεότητος καὶ μίαν τῆς ἀνθρωπότη- D τος. Εἰ τοίνυν δύο φύσεις λέγεις συνεληλυθέναι αὐτῷ, πῶς εἰς μίαν αὖθις τὰς δύο συστέλλεις; φησί· μία γὰρ καὶ μία δύο, ἀλλ' οὐχὶ μία. Γέλως γοῦν εἴ τις κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου δύο κατηγοροίη τινὰ, καὶ αὖθις ἓν πάλιν τὰ τοιαῦτα ποιοῖτο. Ἀλλὰ τοιαύτη μὲν ἡ τῶν Μονοφυσιτῶν αἵρεσις, ἐναντιωτάτη πάμπαν τῇ τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου αἱρέσει καθεστηκυῖα. Ὁ μὲν γὰρ Νεστόριος διὰ τὸ διττὸν τῶν φύσεων καὶ δύο ὑποστάσεις καταριθμεῖ· οἱ δὲ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν καὶ μίαν οὐσίαν καὶ φύσιν τίθενται εἶναι. Πλὴν ἡ τοῦ Νεστορίου αἵρεσις, ἵνα περὶ ταύτης καὶ αὖθις διαληψώμεθα, οὔ φησι τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, οὐδ' ἐξ οὐρανοῦ καταβῆναι, καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἑνωθῆναι φύσει οὐσιωδῶς·

ἀλλά τινα σχετικὴν διάθεσιν. Φησὶ γὰρ ἑνωθῆναι τὸν Θεὸν Λόγον τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ, ὥσπερ εἴ τις φίλος φίλῳ ἕνωσιν διὰ σχέσεως ποιοῖτο. Καὶ λανθάνει μὲν πολλοὺς ἕνωσιν ὀνομάζων Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου· τὸ δ' ἀληθὲς διάστασιν καὶ οὐχ ἕνωσιν σαφέστατα δογματίζει· τὸ γὰρ λέγειν μὴ οὐσιωδῶς ἑνωθῆναι τῷ ἀνθρώπῳ τὸν Θεὸν Λόγον, ἀλλὰ κατὰ φιλικήν τινα σχέσιν, οὐχ ἕνωσις ἀκριβής, ἀλλὰ διάζευξις ἀληθής. Ὅθεν τὸν αὐτὸν καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον καὶ ὑψηλὸν ἔλεγεν ὁ Νεστόριος· ψιλὸν μὲν, ὡς ἐστερημένον τῆς οὐσιώδους τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως, ὑψηλὸν δὲ, ὡς ἐκ πρώτης γενέσεως τετελειωμένον ταῖς ἀρεταῖς. Ἔνθεν τοι καὶ τὴν ὡς ἀληθῶς Θεοτόκον οὐ Θεοτόκον ὁ ἀλιτήριος κατωνόμαζεν, ἀλλὰ Χριστοτόκον ἐκάλει, ὡς ἄνθρωπον θεῖον δῆθεν καὶ Θεοῦ φίλον γεννήσασαν· καὶ ὡς χρίσμα τι λαβόντα παρὰ Θεοῦ, προφητικὸν ἢ βασιλικὸν καὶ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα· μὴ μέντοι γε δὴ καὶ οὐσιωδῶς Θεῷ ὁμιλήσαντα διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Νεστόριος· ὁ δὲ ἀτυχέστατος τὰ κρείττονα Εὐτυχὴς Θεὸν μὲν ὡμολόγει τεχθῆναι ἀπὸ τῆς ἀχράντου παρθένου καὶ Θεοτόκου, καὶ τοῦτο μόνον ἐτίθετο εὐσεβῶς· πεπλασμένην δὲ τὴν σάρκα ἐδόξαζε, καὶ ὅσα ἑξῆς. Τὸν γὰρ Θεὸν αὐτὸν Λόγον τραπέντα ἀτρέπτως, καὶ σάρκα γενόμενον, φαντάσαι τὴν οἰκονομίαν· διὸ καὶ πάντα τὰ σωματικὰ τοῦ Θεοῦ φαντασιώδη ἔλεγεν εἶναι· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σταυρῷ παγῆναι φύσιν ἐκείνην τὴν θείαν καὶ ἀπερίγραπτον φαντασιωδῶς γενέσθαι ὡρίζετο. Καὶ τὰ μὲν τῶν δύο τούτων αἱρέσεων, τῶν ἀλλήλαις παντάπασιν ἐναντίων, ὡς εἴρηται, τῶν τε Νεστοριανῶν, φημὶ, καὶ Μονοφυσιτῶν, ἧς ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἰωάννης, ὁ καὶ Φιλόπονος προὔστη ἐς ὕστερον, ἐπὶ τόσον εἰρήσθω.

turæ substantia ipsa unitum esse, sed habitu quodam et affectione. Unitum namque Deum Verbum sic homini ex Maria prognato refert, uti se amicus amico per affectionem unit. Et multos Nestorius, unionem Dei et hominis nominans, latenti quadam fraude fallit: reipsa autem divisionem, non unionem apertissime docet. Si namque dicas, non substantia ipsa Deum Verbum homini, sed amica quadam affectione unitum esse, non unio certa, sed disjunctio vera fuerit. Quapropter eumdem et tenuem et sublimem hominem idem Nestorius dixit: tenuem quidem, veluti substantiali Dei unione destitutum; sublimem vero, tanquam a prima nativitate virtutibus perfectum. Proinde etiam revera Dei Genitricem, non Dei Genitricem homo nefarius nominavit, sed Christi Genitricem vocavit: perinde atque divinum hominem et Deo amicum genuerit, qui unctionem quampiam a Deo, propheticam videlicet aut regalem et pontificalem dignitatem acceperit, non autem substantia etiam ipsa Deo unitus per incarnationem fuerit. Atque hæc quidem Nestorius. Infelicissimus autem melioribus etiam rebus suis Eutyches, **876** Deum quidem natum esse ex immaculata Virgine et Dei Genitrice profitetur, idque ipsum solum recte pieque posuit, fictam vero carnem ejus fuisse opinatus est, et quæ præterea illis alia perperam docuit. Ipsum namque Deum verbum dixit immutabili modo mutatum et carnem factum, in speciem finxisse atque assimulasse salutis nostræ œconomiam et dispensationem. Itaque corporalia omnia in speciem phantasia quadam simulata atque ficta ei affuisse asseruit. Et hoc ipsum, quod natura illa divina, quæ circumscribi et comprehendi nequit, cruci affixa sit, in speciem per phantasiam gestum esse statuit. De duabus hisce hæresibus inter se prorsus, sicuti diximus contrariis, Nestorianorum, inquam, et Monophysitarum, quibus postea Joannes Philoponus Alexandrinus præiit, hactenus sit dictum.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Περὶ τοῦ φιλοσόφου Ἰωάννου, τοῦ Φιλοπόνου καὶ Τριθεΐτου.

Λέγεται μέντοι καὶ ταύτης δὴ τῆς αἱρέσεως τὸν Σευῆρον πρότερον καθηγήσασθαι, προστῆναι δ' ἐς ὕστερον τὸν Φιλόπονον· μετὰ δὲ Σευῆρον διαδέξασθαι πρῶτον τὴν αἵρεσιν ταύτην Θεοδόσιον τὸν παρ' ἐκείνοις πάππαν Ἀλεξανδρείας γενόμενον, εἶτα καὶ ἄλλους· ἐξ ὧν καὶ οἱ Ἀγνοῆται λεγόμενοι καὶ οἱ Κοντοβαδδῖται, ἀπό τινος τόπου κληρωσάμενοι τὸ ἐπώνυμον· οἳ δὴ καὶ Θεοδοσιανοὶ, ὡς τὸν προειρημένον μᾶλλον δεχόμενοι Θεοδόσιον, ὠνομάσθησαν· ὕστερον δ' ὑπ' ἐκείνου παραπεμφθέντες τῷ ἀναθέματι, ὡς τὸ τῆς ἀγνοίας ἀγνοήματι παραπεπτωκότες. Οἱ μέντοι ἄλλοι, ὡς μὴ τὸν παρ' ἐκείνου ἐκτεθέντα περὶ Τριάδος λόγον εἰσδεδεγμένοι, Κοντοβαδδῖται ἀπὸ τοῦ τόπου ἐκλήθησαν· οἳ δὴ ὡς τὸν Σευῆρον μόνον δεχόμενοι, Σευηρῖται ἐκλήθησαν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο Σευηριτῶν σύνταγμα τῶν καὶ Θεοδοσιανῶν, οἳ καὶ ἄμφω τούτους προσίεντο· πρὸς δὲ καὶ Παῦλον τὸν ἐπίκλην Μελανόν. Καὶ τρίτοι δέ εἰσι

CAPUT XLIX.

De philosopho Joanne Philopono Tritheita.

Fertur sane, sectæ istius ducem primum Severum fuisse, postea autem Joannem Philoponum eam defendisse. Porro autem post Severum hæresim hanc primum recepisse Theodosium, qui apud eos Alexandriæ papa factus est. Deinde et alios, a quibus et qui Agnoetæ dicuntur, et Contobabditæ, a loco quodam nomine hoc sumpto, prodierunt: qui et Theodosiani, quod scilicet eum quem diximus, Theodosium potissimum consectati sint, sunt appellati: sed postea ab illo anathemati subjecti sunt. Ita ut ignorantiæ hæresis intercidens, ignorantiæ mandata sit. Alii autem, quod scriptum ejus de Trinitate compositum non receperint, Contobabditæ a loco, sicuti diximus, nominati sunt. Ii quoque, quod Severum tantum receperint, Severitarum nomen habuere. Est alia etiam Severitarum cohors, qui et Theodosiani vocantur: propterea quod ambos hosce admiserint,

tertiumque insuper Paulum cognomento Nigrum. Tertii præterea Severitæ sunt, qui et ipsi Theodosiani dicuntur, et Angelitæ, et Damianistæ; ii episcopos suos quoque habent, a quibus congruentia nomina accipiunt; episcopos soli Contobabditæ non recipiunt. Porro Severitæ isti, qui iidem et Theodosiani et Angelitæ, necnon et Damianistæ sunt, **877** alium esse dicunt Patrem, alium esse Filium, et alium Paracletum, Spiritum videlicet sanctum; non esse autem horum quemque per seipsum naturam, sed habere communem Deum sive deitatem in eis exsistentem: atque de ea deitate indivisibili modo participantes, quemlibet esse Deum. Unam autem subsistentiam opinantur esse, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum: communem vero ipsum Deum, substantiam et naturam. Cæterum Angelitæ isti ab adversariis ita appellati sunt, a quodam Alexandriæ loco, Angelii nomen habente: in quo scilicet, qui primas apud eos ferunt, conventus cogebant. Hos iidem adversarii Sabellianistas etiam, et Tetraditas nominarunt. Sunt rursum alii etiam quarti Severitæ, iidemque Petritæ, nomen id ab episcopo quodam suo Petro consecuti: qui Severo et Theodosio recepto, Paulum et Damianum non admiserunt, quippe opinionem utriusque improbantes: et quod cum Ecclesia catholica communicantes, synodum quartam non approbarunt. Profitentur siquidem illi Deum, secundum veritatem et essentiam et naturam quamque per seipsam: Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicentes, non numero, sed per omnia simili essentia. Eos Paulus et Damianus Tritheitas nominarunt: sicuti illi hosce quandoque etiam Sabellianistas, sicuti modo dixi. Insuper alia quoque quinta Severitarum et Theodosianorum secta est, qui Cononitæ dicti sunt, et qui Severum et Theodosium, et episcopum præterea apud eos quemdam Cononem, a quo etiam nominati sunt, probant. Profitentur sane et isti, revera Deum quidem esse et naturam et essentiam quamque, Patrem videlicet et Filium et Spiritum sanctum: ad hæc, tres quoque personas dicunt, ipsam nimirum sanctam Trinitatem, et subsistentias tres. Tres autem numero substantias et naturas per omnia similes, secundum deitatem dicentes, unamque substantiam sive naturam, et unam deitatem sive Deum, sanctam et consubstantialem profitentes Trinitatem, non numero, sed per omnia simili deitate, tres deos aut tres deitates omnino dicere tergiversantur. Isti sane neque Damianum, neque Paulum, neque adeo postremum apud eos Petrum receperunt. Quos ipsos Damianistæ et Pauliani et Petritæ Tritheitas primi appellarunt. **878** Discesserunt autem ab eis, propterea quod illi tres deos, sive tres deitates dicere, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, renuentes, tres quoque dicere numero substantias æquales, et nihil prorsus variantes detrectant. Hi autem tres quidem deos seu tres deitates dicere super-

A Σευηρῖται, οἳ καὶ Θεοδοσιανοὶ καὶ Ἀγγελῖται, καὶ Δαμιανισταί· οἳ καὶ ἐπισκόπους σφῶν δέχονται, ἀφ' ὧν παρωνύμως κικλήσκονται· οὓς οἱ Κοντοβαβδῖται μόνοι οὐ δέχονται· οἳ δὴ Σευηρῖται οὗτοι, οἱ καὶ Θεοδοσιανοὶ καὶ Δαμιανισταί, ἄλλον μὲν εἶναι λέγουσι τὸν Πατέρα, ἄλλον δὲ τὸν Υἱόν, καὶ ἄλλον τὸν Παράκλητον, τὸ ἅγιον δηλαδὴ Πνεῦμα. Μὴ εἶναι δὲ τούτων ἕκαστον καθ' ἑαυτὸν φύσιν, ἀλλ' ἔχειν κοινὸν Θεόν, ἤγουν θεότητα ἐνύπαρκτον καὶ ταύτης μετέχοντας ἀμερίστως, εἶναι Θεὸν ἕκαστον. Μίαν δὲ ὑπόστασιν δοξάζουσι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν δὲ κοινὸν αὐτὸν Θεὸν οὐσίαν καὶ φύσιν. Ἀγγελῖται δὲ τοιοῦτοι ἀπὸ τῶν δι' ἐναντίας ἐκλήθησαν, ἔκ τινος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τόπου, Ἀγγελίου καλουμένου, ἐν ᾧ καὶ τὴν συναγωγὴν οἱ B τὰ πρῶτα παρ' αὐτοῖς φέροντες εἶχον· οὓς οἱ ἐξ ἐναντίας καὶ Σαβελλιανιστὰς καὶ Τετραδίτας ὠνόμασαν. Τέταρτοι πάλιν ἕτεροι Σευηρῖται, οἱ καὶ Πετρῖται ὄνομα ἔσχον ἀπό τινος ἐπισκόπου αὐτῶν Πέτρου τὴν κλῆσιν· οἱ Σευῆρον καὶ Θεοδόσιον ἀποδεχόμενοι, Παῦλον καὶ Δαμιανὸν οὐ προσίεντο, ἀθ' ἑκατέρων τὴν δόξαν ἐπαιτιώμενοι· καὶ ὅτι τῇ καθόλου κοινωνήσαντες Ἐκκλησίᾳ τὴν δ' οὐ προσήκαντο σύνοδον. Ὁμολογοῦσι γὰρ Θεὸν κατὰ ἀλήθειαν καὶ οὐσίαν καὶ φύσιν ἕκαστον καθ' ἑαυτήν, τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα λέγοντες οὐχ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ ἀπαραλλάκτῳ οὐσίᾳ. Οὓς Τριθεΐτας οἱ περὶ Παῦλον καὶ Δαμιανὸν κατωνόμαζον· ὡς ἐκεῖνοι τούτους ποτὲ μὲν Τετραδίτας, ποτὲ δὲ καὶ Σαβελλιανι- C στάς, ὥς μοι προείρηται· ἐν τούτοις ἄλλο πάλιν πέμπτον τμῆμα Σευηριτῶν καὶ Θεοδοσιανῶν, οἳ Κονωνῖται ἐκλήθησαν· οἳ δὴ Σευῆρον καὶ Θεοδόσιον δέχονται, πρὸς δὲ καί τινα ἐπίσκοπον παρ' αὐτοῖς ὄνομα Κόνωνα· οἳ δὴ καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι μὲν κατὰ ἀλήθειαν Θεὸν μὲν εἶναι καὶ φύσιν καὶ οὐσίαν ἕκαστον, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἔτι γε μὴν καὶ τρία πρόσωπα φασί, τὴν ἁγίαν Τριάδα, καὶ ὑποστάσεις τρεῖς. Τρεῖς δέ τινας τῷ ἀριθμῷ οὐσίας καὶ φύσεις ἀπαραλλάκτους κατὰ τὴν θεότητα λέγοντες, μίαν τε οὐσίαν, ἤγουν φύσιν, καὶ μίαν θεότητα, ἤγουν Θεόν, τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον ὁμολογοῦντες Τριάδα, οὐχ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ ἀπαραλλάκτῳ θεότητι, τρεῖς θεούς, ἢ τρεῖς θεότητας λέγειν παραιτοῦνται παντάπασιν. Οὗτοι δὲ οὐδὲ Δαμιανόν, D οὐδὲ Παῦλον, οὐδὲ τὸν ἔσχατον παρ' αὐτοῖς Πέτρον προσήκαντο· οὓς οἱ ἀπὸ Δαμιανοῦ καὶ Παύλου καὶ Πέτρου Τριθεΐτας πρῶτοι ὠνόμασαν. Διίσταντο δὲ τούτων, ὅτιπερ ἐκεῖνοι παραιτούμενοι τρεῖς λέγειν θεούς, ἤγουν θεότητας τρεῖς, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, παραιτοῦνται καὶ τὸ λέγειν τρεῖς τῷ ἀριθμῷ οὐσίας, ἴσας καὶ ἀπαραλλάκτους. Οὗτοι δὲ τὸ μὲν λέγειν τρεῖς θεοὺς ἤτοι τρεῖς θεότητας παραιτοῦνται· τρεῖς δὲ τῷ ἀριθμῷ οὐσίας, ἤγουν φύσεις τινὰς ἴσας, ὁμολογοῦσιν. Οἱ δὲ ἀπὸ Κόνωνος δεχόμενοι πρότερον τὰ συγγράμματα Ἰωάννου Ἀλεξανδρέως γραμματικοῦ τοῦ Φιλοπόνου, ἃ καθ' Ἑλλήνων αὐτῷ καὶ ἄλλων τινῶν ὑποθέσεων ἐπονήθη, ἔσχατον πάντων αὐτόν τε καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἀπεβάλοντο καὶ ἀναθέματι ἐκδεδώκασιν.

sedent, tres autem numero substantias seu naturas quasdam similes profitentur. Sed enim Cononitæ, cum primum Joannis Philoponi Alexandrini grammatici scripta, quæ ab ipso contra Græcos seu ethnicos, et de aliis quibusdam argumentis ab eo composita sunt, comprobassent, postremo omnium et ipsum et lucubrationes ejus rejecerunt, et anathemate confixerunt

ΚΕΦΑΛ. Ν′. A

Περὶ τοῦ μοναχοῦ Λεοντίου καὶ Γεωργίου τοῦ Πισίδου.

Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀλεξανδρεὺς Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος οὕτως ἐς ὕστερον τῆς τῶν Τριθεϊτῶν προστάτης αἱρέσεως ἐγεγόνει· καθὰ δὴ καὶ ὁ πάλαι Θεμίστιος ὁ φιλόσοφος ἐπὶ Οὐάλεντος τῆς τῶν Ἀγνοητῶν πρῶτος αἱρέσεως καθηγήσατο· ἣ δὴ καὶ τῷ χρόνῳ μὲν ἀπέσβη· τηνικαῦτα δ' ἐπὶ τῶν εἰρημένων Σευηριτῶν ἀναζήσασα, τὰ πλήθη σφοδρότερον ἐπενέμετο, τοῦ Ἀκεφάλου Σευήρου ταύτην καὶ αὖθις ἀνηβῆσαι παρασκευάσαντος. Οἱ γοῦν ἐξ ἐκείνου οὐ μόνον Ἀγνοῆται, ἀλλὰ καὶ Σευηρῖται ἔσχον ἐπίκλησιν· οἳ καὶ λέγουσι τὸν Θεὸν Λόγον πάντα μὲν γινώσκειν, πάμπολλα δὲ ἀγνοεῖν, τὴν ἡνωμένην αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν ἀνθρωπότητα· ἔτι γε μὴν ἀγνοεῖν καὶ τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν τῆς παγκοσμίου συντελείας, οἷα ἐλάττονα τοῦ Πατρός· καὶ γάρ φησιν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίῳ· *Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος*. Ἐκ τοίνυν τῶν τοιούτων ὁρμηθέντες φωνῶν πρώτως Ἄρειος καὶ Ἀέτιος καὶ Εὐνόμιος οἱ αἱρεσιάρχαι, καὶ ἐφεξῆς ἕτεροι, ἀμαθῶς καὶ ἀθέως ἐξεῖπον, ἄλλης φύσεως τὸν Πατέρα, ἑτέρας δὲ τὸν Υἱὸν εἶναι· καὶ τὸν μὲν ἄναρχον, τὸν δὲ κτίσμα, χρονικὴν ἀρχὴν εἰληφότα, καὶ μὴ πάντα ἐπίσης τῷ Πατρὶ διειδότα. Ὁ διαδεξάμενος Θεμίστιος ὁ φιλόσοφος ἐπὶ μᾶλλον ἐκράτυνεν. Ἔστι δ' ὡς ἄν τις εἴποι ἀπόρροιά τις καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις Ἀρειανική. Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι ταύτης γεννήτορες τῆς εὐσεβείας ἀναλαμπούσης καὶ κρατυνομένης σὺν τῷ γεννήματι αὐτῶν διεφθάρησαν· τότε δὲ οἱ ἀπὸ Σευήρου ἐπὶ μέγα τὸ δεινὸν ἦραν. Οὐ μετ' οὐ πολὺ δὲ αὖθις διερρύη, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας καὶ αὕτη παρεπέμφθη βυθῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ′.

Περὶ τῆς διαιρέσεως τῶν ἀπὸ Σευήρου Τριθεϊτῶν.

Πρὸς δὲ ταύταις τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ ἡ τῶν Θεοπασχιτῶν αἵρεσις αὖθις κατὰ μικρὸν ἀναζήσασα εἰς αὔξην πλείστην προήει καθεκάστην ἐπιδιδοῦσα. Μικρὸν γὰρ παυσαμένην, Σευῆρος πάλιν ταύτην καὶ ἡ ἐξ ἐκείνου πολυκέφαλος ὕδρα σφοδρότερον ἀνερρίπιζε. Ταύτης δὲ πρῶτος γεννήτωρ Πέτρος ἐκεῖνος ἐγένετο, ᾧ Κναφεὺς ἦν τὸ ἐπώνυμον, ὃς τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ, ὥς μοι καὶ ἄνωθεν εἴρηται, προσθήκην θεῖναι δυσσεβῶς ἀπετόλμησεν. Ἦν μὲν γὰρ ὁ τρισάγιος οὗτος ὕμνος, ὡς ἔοικεν, ἄνωθεν ἐκ τῶν ἀποστόλων, ὥς γε οἴομαι, τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένος Χριστοῦ, καθὰ δὴ καὶ τὸ, *Φῶς ἱλαρὸν*, προστεθέν· ὡς ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον τριάκοντα κεφα-

CAPUT L.

De monacho Leontio, et Georgio Pisida.

Joannes iste Philoponus Alexandrinus, ita ut diximus, Tritheitarum hæresis præfectus fuit: perinde atque olim Themistius philosophus sub Valente primum Agnoetarum sectæ præiit. Quæ secta tempore quidem ipso exstincta fuerat: tum autem sub eis quos diximus Severitis reviviscens, plebem maxime est depasta. Eam Severus Acephalus in apertum rursus produxit. Sectatores hujus non solum Agnoetæ, sed et Severitæ cognominati sunt. Hi dicunt, Deum quidem Verbum omnia nosse, humanitatem vero secundum subsistentiam ei unitam permulta ignorare. Nescire sane horam B et diem mundi totius consummationis, utpote Patre minorem: propterea quod in Evangelio secundum Matthæum et Marcum dicat: *De die autem illa et hora nemo novit, neque ipsi angeli cœlorum, neque adeo Filius, præterquam Pater solus* [1]. Itaque cum hujusmodi vocibus primum Arius et Aetius et Eunomius hæresiarchæ, et deinceps alii progressi, imperite simul et impie prolocuti sunt, alterius esse naturæ Patrem, alterius Filium. Et illum quidem principio carentem: hunc autem creaturam, qui temporale principium sumpserit, neque omnia perinde ac Pater noverit. Id vero per manus acceptum Themistius philosophus magis etiam confirmavit et defendit. Liceat autem hæresim hanc C rivum quemdam Ariani dogmatis dicere. **879** Ac veteres quidem ejus auditores, cum pietas reluxisset et invaluisset, una cum invento suo dispericrunt. Eo vero ipso tempore Severitæ malum id magnopere propagarunt. Non longe autem post id rursum evanuit, et hæresis ea ignorantiæ profundo immersa est.

CAPUT LI.

De divisione et dissidio Tritheitarum, a Severo profectorum.

Ad hæc, eo ipso tempore, Theopaschitarum hæresis denuo paulatim repullulans, plurimum incrementi quotidie augescens cepit. Paulisper enim sopitam Severus eam, et quæ ex illa prognata est multicipitem hydram, maxime excitavit. Primus D vero ejus parens Petrus ille fuit cognomento Cnapheus, qui ter sancto hymno, quemadmodum a me supra dictum est, appendicem impie adjicere est ausus. Ter sanctum porro carmen id, ut apparet, et mihi videtur, jam inde ab apostolis, etiam ante Theodosii Junioris et Procli patriarchæ tempora, per manus Ecclesiæ Christi traditum est: sicuti et cantilena illa, (1) *Lux hilaris*: pro eo, atque ad

[1] Matth. xxiv, 36.

(1) Φῶς ἱλαρὸν ἁγίας δόξης, ἀθανάτου Πατρὸς οὐρανίου ἁγίου μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστέ. Ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινὸν ὑμνοῦμεν Πατέρα, καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα Θεόν.

Amphilochium, in triginta capitulis celebris et A magnus testatur Basilius, sicuti, *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*, a Flaviano Antiocheno, adjuvante Chrysostomo, est inventum. Sub Theodosio sane Juniore, Proclo patriarcham gerente, cum quidam eo tempore perpessionem divinitati ipsius Unigeniti affingere contenderent, et ingentium terræmotuum gratia publice a populo omni supplicationes fierent, derepente in conspectu omnium puer in aerem (quemadmodum in decimi quarti tomi quadragesimo sexto capite dilucide diximus) raptus, auribus ipse suis, ita etiam simpliciter, ter sanctum eum hymnum absque adjectione, ab angelicis ordinibus concinne prorsus cantari audivit. Unde Ecclesia omnis hymnum talem ad eumdem modum continenter Deo canere consuevit. B Sane quidem qui carmen hoc primus composuit, ab angelis mutuatus est: canentibus, *Sanctus, sanctus, sanctus*. Quod vero sequitur, a suavissimi concentus lyra et psalmo quadragesimo Davidis acceptum, venustissime adjecit, ubi dicitur: *Sitivit anima mea ad Deum fortem, vivum*. **880** Et hymni ipsius auctor hæc verba, *Deus* et *fortis*, integra, neque ulla ex parte mutata, sicuti ea apud Psalmistam invenit, conservavit: et dictionem, *vivum*, duntaxat in ejusdem significationis nomen *immortalis* commutavit. Ille etiam Deo addidit *sanctus*, nomen id idolis opponens, quæ abominationis omnis plena, et humanæ manus opera sunt. Sicuti et *fortis* posuit, propter simulacrorum im- C becillitatem atque infirmitatem summam, quæ loco se movere prorsus non possit. Atque itidem *immortalis*: ut statuarum truncos traduceret, qui vita carentes, neque spirare possunt, neque sensu aut mente diriguntur. Verum enim vero Theopaschitæ, qui a Petro et Severo originem duxerunt, admirandum hunc maxime hymnum non divinæ Trinitati accommodare volentes, sed incarnato Verbo accinere satagentes, accessionibus quibusdam corrumpere ausi sunt, verbis hisce, *sanctus, immortalis*, clausulam illam: *Qui crucifixus es pro nobis*, maligne adjicientes. Quod malum primus instituere cœpit Petrus Cnapheus, et post eum deinde Séverus Acephalus, seu potius hydra multiceps. Quamvis sectatores ejus calumnia Constan- D tinopolitanum Macedonium appetentes, adjectionem talem illum exorsum esse dicant. Fuit certe, sicuti videtur, vetus hæc hæresis; quemadmodum satis clare, qui multa pertulit certamina Athanasius, dictis suis declarat. Nisi forte sanctus ille Pater eam præviderit atque everterit, sicuti scilicet et alias plurimas scriptis suis sustulit, tametsi post obitum ejus primum exortas. Hæc ipsa ergo hæresis a Cnapheo primum producta, deinde a

A λαίοις ὁ πολύς φησι καὶ μέγας Βασίλειος· ὥσπερ καὶ τὸ, *Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι*, πρὸς Φλαβιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείας, ὑπουργοῦντος καὶ τοῦ χρυσοῦ τὴν γλῶτταν ἐξευρημένον. Ἐπὶ μέντοι Θεοδοσίου τοῦ νέου, Πρόκλου πατριαρχοῦντος, τινῶν τηνικαῦτα πάθος τῇ θεότητι τοῦ Μονογενοῦς προσάπτειν ἐπιχειρούντων, σεισμῶν τ' ἐξαισίων χάριν πανδήμου τελουμένης λιτῆς, ἡ τοῦ παιδὸς ἁρπαγὴ εἰς ἀέρα πάντων ὁρώντων ἐγένετο (ὡς ἐν ιδʹ τόμῳ, κεφαλαίῳ μςʹ, σαφῶς διελάβομεν), τοῦ παιδὸς οἰκείοις ἐνωτισθέντος ὠσὶν ἁπλῶς οὕτω τὸν τρισάγιον ὕμνον προσθήκης ἄνευ, καὶ παρὰ τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων παναρμονίως ἐξᾴδεσθαι· ἐξ οὗ καὶ ἡ Ἐκκλησία πᾶσα ἐπιμᾶλλον τὸν τοιοῦτον ὕμνον ᾄδειν διηνεκῶς παρείληφε τῷ Θεῷ· ἐκ μὲν τῶν ἀγγέλων λαβόντος B τοῦ τὸν ὕμνον πρώτως συντεθεικότος τὸ *Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος*, τὸ δ' ἑξῆς ἀπὸ τῆς παναρμονίου λύρας Δαβὶδ, Ψαλμοῦ μαʹ εὐφυῶς προσαρμόσαντος· *Ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου*, λέγοντος, *πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν, τὸν ζῶντα*. Τὸ μὲν οὖν *Θεὸς* καὶ τὸ *ἰσχυρὸς* ἀπαράλλακτα συντηρηθῆναι τῷ συνθεμένῳ, καθὰ καὶ τῷ ψαλμῳδῷ· μόνον γε μεταμειφθῆναι τὴν *ζῶντα* λέξιν εἰς ἰσοδύναμον ὄνομα, τὸ *ἀθάνατος*· καὶ συντεθῆναι μὲν τῷ Θεῷ τὸ *ἅγιος* πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν εἰδώλων, ἃ εἰσι βδελυρίας πάσης ἀνάμεστα, καὶ ἀνθρωπίνης ἔργα χειρός· τό γε μὴν *ἰσχυρὸς* πρὸς τὸ ἐκείνων μάλιστα ἀδρανὲς καὶ ἀνίσχυρόν τε καὶ παντάπασιν ἀμετάβατον· τὸ δ' *ἀθάνατος* πρὸς τὸ ἄπνοον σφῶν, καὶ μηδαμῶς αἰσθήσει C καὶ νῷ διοικούμενον. Οἱ τοίνυν Θεοπασχῖται οἱ ἀπὸ Πέτρου καὶ Σευήρου δηλαδὴ καταγόμενοι, τὸν τοιοῦτον πανθαύμαστον ὕμνον μὴ τῇ θείᾳ Τριάδι προσάγειν ἐθέλοντες, ἀλλὰ τῷ σαρκωθέντι Λόγῳ ἐπᾴδειν βουλόμενοι, προσθήκαις τισὶ διαφθεῖραι τοῦτον ἐτόλμησαν· τῷ *ἅγιος, ἀθάνατος* τὸ *ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς* κακοτρόπως προσθέμενοι. Οὗ κακοῦ πρῶτος κατήρξατο Πέτρος ὁ Κναφεύς· μετὰ δ' ἐκεῖνον ὁ Ἀκέφαλος Σευῆρος, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ὕδρα ἡ πολυκέφαλος· κἂν οἱ ἀπὸ τούτου διαβάλλοντες τὸν Κωνσταντινουπόλεως φασὶ Μακεδόνιον τῆς προσθήκης ταύτης κατάρξαι. Ἦν μὲν οὖν, ὡς ἔοικε, καὶ παλαιά τις αὕτη ἡ αἵρεσις, ὡς ὁ πολύαθλος Ἀθανάσιος ἐκ τῶν εἰρημένων αὐτῷ ἐμφαίνει σαφῶς· εἰ μή πως προβλεπτικῶς καὶ ταύτην ἀνατρέπων ὁ Πατὴρ οὗτός D ἐστιν, ὥσπερ δῆτα καὶ ἄλλας πλείστας προανεῖλε τοῖς σφετέροις λόγοις, καίπερ ἀναφύειν μελλούσας μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀποβίωσιν. Ἡ γοῦν τοιαύτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Κναφέως ἀρξαμένη, τὸ δεύτερον καὶ παρὰ τῶν τοῦ Σευήρου θιασωτῶν ἐπιπολὺ αὐξηθεῖσα, οὐ μετὰ πολὺ τέλεον ἀπέσβη τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καταργηθεῖσα, παρὰ μόνοις Ἀρμενίοις καὶ ἔτι κρατυνομένη, μὴ πειθαρχεῖν αἱρουμένοις ταῖς καθολικαῖς παραδόσεσι, μήτε μὴν δεχομένοις τὴν εἰς ἀέρα τοῦ παιδὸς ἁρπαγήν· ὃς τὴν τρισάγιον τοῦδε ᾄσμα-

Ἄξιος εἶ ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι φωναῖς αἰσίαις, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν διδούς· διὸ ὁ κόσμος σε δοξάζει.
Lux hilaris sanctæ gloriæ, immortalis cœlestis sancti beati Patris, Jesu Christe. Cum ad solis occasum pervenerimus, lucem cernentes vespertinam, laudamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum Deum. Dignus es tempore quovis celebrari faustis vocibus, Fili Dei vitæ dator: quapropter te mundus glorificat.

τος θείαν φωνὴν καὶ διδασκαλίαν ἄνωθεν ἰὼν τρανῶς A διεσάφησεν· ἥνπερ καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἁγία σύνοδος παρεδέξατο, οὕτω παραδεδωκυῖα τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐξᾴδεσθαι. Γέλως οὖν ὄντως καὶ παίγνιον, τὴν δι' ἀγγέλων καὶ αὐτῶν Σεραφὶμ ὑμνηθεῖσαν καὶ κηρυχθεῖσαν τρισάγιον ᾠδὴν, καὶ τῆς τρισυποστάτου μιᾶς θεότητος οὖσαν ἐμφαντικὴν, καὶ ὑπὸ συνόδου τοσούτων ἁγίων Πατέρων κυρωθεῖσάν τε καὶ βεβαιωθεῖσαν, τῇ τοῦ Κναφέως πρότερον καὶ Σευήρου οἰήσει ἐς ὕστερον καταπατηθῆναι, καὶ δῆθεν διορθωθῆναι, ὡς τὰ Χερουβὶμ ὑπερβάλλοντος. Ἀλλ' οἱ μὲν οὕτω φρονοῦντες Θεοπασχῖται ἐκλήθησαν, ἀρχηγοὺς τὸν Κναφέα Πέτρον, Σευῆρόν τε καὶ Ἰάκωβον ἐφεξῆς ἐσχηκότες, ὡς εἴρηται· οἳ δὴ καὶ τὴν μίαν ἐπὶ Χριστοῦ φύσιν ἐντεῦθεν πειρῶνται κρατύνειν, λέγοντες· B Εἰ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ δοίημεν, συνέψονται πάντως ταύταις ἐξ ἀνάγκης δύο θελήματα· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ δύο ἐξ ἀνάγκης συνεισαχθήσονται πρόσωπα, καὶ δύο ἐνέργειαι ἐναντίαι ἀλλήλαις παντάπασιν.

A Severi sodalitate admodum aucta et frequentata, non ita multo post ab Ecclesia Dei abolita, prorsus evanuit. Quæ hunc usque apud solos Armenios retinetur, catholicis traditionibus parere nolentes, neque pueri illius in aerem raptum approbantes, qui ter sancti istius carminis divinam vocem et doctrinam e sublimi demissus aperte indicavit. Et hymnum eum Chalcedonensis sancta synodus recepit, sempliciterque ita canendum tradidit. Itaque risus plane et jocus fuerit, si ab angelis et Seraphim ipsis proditum atque decantatum carmen, atque a tot sanctis sacræ synodi Patribus comprobatum et confirmatum, quod unam in tribus subsistentiis divinitatem diserte deprædicat, B **881** Cnaphei primum, et Severi deinde opinione proculcetur, atque eorum (si Deo placet) arbitrio, perinde atque Cherubim superarent, corrigatur. Sed enim qui hoc ita senserunt, Theopaschitæ vocati sunt, auctores primarios Cnapheum Petrum et Severum, quemadmodum dictum est, et deinde Jacobum, habentes. Atque ii sane exinde unam in Christo naturam astruere contendunt, ita dicentes : Si duas in Christo demus esse naturas, consequentur eas necessitate quadam omnino duæ etiam voluntates. Si vero hoc concessum fuerit, eadem necessitate duæ inducentur personæ, et duæ virtutes operatrices inter se contrariæ prorsus.

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ'.

Περὶ τῆς δόξης τῶν Ἀγνοητῶν.

Ὅ γε μὴν Ἰάκωβος, ἐξ οὗ καὶ ἡ τῶν Ἰακωβιτῶν αἵρεσις ἔτι καὶ νῦν περιᾴδεται, Σύρος μὲν ἦν τὸ γένος, ἄδοξος δὲ πάντη καὶ ἀφανέστατος· ὃς καὶ Τζάνζαλος C οὑτωσὶ ἐπωνόμαστο διὰ τὴν ἄκραν, ὥς γε οἶμαι, εὐτέλειαν. Οὗτος τὸ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, ἔτι δὲ τοῦ Κναφέως Πέτρου καὶ Σευήρου δόγμα διαδεξάμενος, εἰς μέγα ἐπιδοῦναι παρὰ Σύροις παρεσκευάσατο· μίαν οὖν ὑπόστασιν σύνθετον ἐκ δύο φύσεων τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ὁμολογούσης τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, θεότητος λέγω καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἑκατέραν τούτων μετὰ τὴν ἕνωσιν σῶά τε τὰ τῶν φύσεων φυλάττουσαν ἰδιώματα· ὡς εἶναι τὴν τῶν φύσεων ἕνωσιν ἄφυρτον καὶ ἀσύγχυτον, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, διπλοῦν τὸν αὐτὸν ὄντα Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· καὶ δύο θελήσεις καὶ ἐνεργείας θεϊκὰς ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπικὰς ἔχοντα· ὁ Εὐτυχὴς δύο μὲν καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς ἑνώσεως ἔλεγε φύσεις τὰς ὕστερον ἑνωθείσας· μετὰ δὲ τὴν D ἕνωσιν εἰς μίαν κραθῆναι ταύτας φύσιν, καὶ συγχυθῆναι καὶ φυρμὸν παθεῖν ἐδογμάτιζεν. Ὥστε καὶ τὴν θεότητα τὰ τῆς ἀνθρωπότητος πάσχειν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Διὸ καὶ τοὺς ταῦτα δογματίζοντας καὶ Μονοφυσίτας καὶ Θεοπασχίτας οἱ θεῖοι Πατέρες ἡμῶν κατωνόμασαν. Ταύτῃ τῇ δόξῃ ὅ τε Διόσκορος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, καὶ Πέτρος ὁ Κναφεὺς καὶ ὁ Ἀκέφαλος Σευῆρος οἱ τῆς Ἀντιοχείας ἀρχιερεῖς καὶ ἕτεροι καθυπήχθησαν. Τοῦ τοίνυν εἰρημένου Ἰακώβου τὴν τῶν Μονοφυσιτῶν δόξαν παρὰ Σύροις κηρύττοντος, σχίσμα μέγα ἐγγίνεται. Οἱ μὲν οὖν τῇ ὀρθῇ δόξῃ προσμείναντες Μελχῖται ἐκλήθησαν, ὡς τῇ ἁγίᾳ δ' συνόδῳ καὶ τῷ βασιλεῖ ἐξακολουθήσαντες· Μελχὶ γὰρ παρὰ Σύροις ὁ βασι-

CAPUT LII.

De opinione Agnoetarum.

Jacobus porro, a quo nunc quoque Jacobitarum hæresis denominata celebratur, Syrius genere fuit, C obscurus prorsus, et nulla gloria vir, qui etiam Zanzalus propter summam tenuitatem est cognominatus. Hic Eutychetis, et Dioscori Cnapheique, præterea Petri atque Severi dogmate recepto, magnopere id apud Syros propagare studuit. Ecclesia sane Catholica Dominum nostrum Jesum Christum subsistentiam unam e duabus naturis consistentem, Deitatis, inquam, et humanitatis, profitetur, ita ut utraque harum post unionem proprietates suas salvas conservet, et duarum istarum naturarum unio mistionem et confusionem, mutationemque et alterationem nullam admittat; ipseque idem Deus sit et homo, et voluntates virtutesque operatrices duas, divinam videlicet simul et humanam, habeat. Eutyches autem duas quidem et ipse D ante unionem naturas dixit, deinde unitas. Post unionem autem in unam eas naturam abiisse, confusasque esse, et mistionem subiisse opinatus est, adeo ut et divinitas ea quæ humanitatis fuere passa sit, et contra. Proinde hæc ita opinantes Monophysitas et Theopaschitas divi Patres nostri cognominarunt. Et ipsa opinione Dioscorus Alexandriæ patriarcha, **882** et Petrus Cnapheus, Severusque Acephalus, episcopi Antiocheni, atque insuper alii transversim abducti sunt. Enimvero eo quem diximus Jacobo Monophysitarum opinionem apud Syros prædicante, magnum exortum est dissidium. Nam qui rectæ opinioni adhæserunt, Melchitæ appellati sunt, quod sanctam quartam synodum, et imperatorem ipsum (Melchi enim Syris rex est)

consectarentur. Qui autem diversum senserunt, **A** multa variaque habuere nomina. Jacobitæ tamen maxime sunt cognominati, propterea quod ei quem dixi Monophysitarum hæresis studioso Jacobo adhærerent. Qui etiam anathemati traditi sunt, ut Monophysitæ scilicet, et Theophaschitæ. Post vero aliud etiam hæresum examen ad se pertraxere, quæ Trinitatem consubstantialem credentes, unam naturam post unionem in Christo esse docuerunt, sacram quartam synodum repudiantes, ac deinceps omnes sanctos Patres rejicientes. Et quod maximum est, divinitati ipsius Unigeniti perpessionem tribuerunt, Ter sancto illi hymno appendicem hanc: « Qui crucifixus es pro nobis », adnectentes.

B

CAPUT LIII.
De hæresi Theopaschitarum.

Talis Jacobitarum hæresis radix exstitit. Jacobus autem Armeniorum quoque sectæ dux fuit. Ea sane hæresis multiplex est, et ut quispiam dicat, hæresum omnium confluens sentina. Nam illi cum Ario aberrant in eo, quod Deum Verbum naturam mutationi obnoxiam, habentem carnem anima carentem, assumpsisse dicunt. Cum Apollinari autem, quod corpus Domini mentem non habere, eidemque divinam naturam sufficere, mentisque vim operatricem perficere dicunt. Atque hæreticis multis laudatis, depravatas ipsorum opiniones sibi ipsis arrogant. Magistri horum illi quos diximus fuere: et Echanius insuper Mantacunes. Et **C** quandoque illi Deum Verbum, incorruptibile, et increatum, et cœleste, et a perpessione alienum atque subtile, nobisque non consubstantiale corpus recepisse, atque ea quæ carnis sunt, nobis in speciem tantum spectri more exhibuisse, executumque esse opinantur. Quandoque autem carnem ejus in naturam Deitatis conversam, eidemque consubstantialem factam esse dicunt. **883** Multoties vero etiam Deum Verbum humanum ex Virgine corpus assumpsisse negant, sed ipsum immutabili modo mutatum, et carnem factum, transitum tantum per Virginem fecisse: et cruci divinitatem, quæ circumscribi et definiri nequeat, Unigeniti affixam, eamdemque sepulcro traditam asseverant. Atque fidem etiam nativitati Christi **D** secundum carnem derogantes, et eam in speciem tantum, phantasmatis instar, factam esse dicentes. Et non sicuti nos, per intervalla, particulatim, sed ad quindecimum Januarii mensis diem jejunii tempus extendentes. Annuntiationem simul et nativitatem, et baptismum Christi celebrant. Quin multa etiam divini Evangelii dicta, suam ipsi opinionem astruere conantes, tollunt atque inducunt: ac veluti Monophysitarum, et Theopaschitarum, et Aphthartodocetarum, et Monotheletarum hæresim hæreditate creverint, Cnaphei Petri accessionem Tersancto hymno annexam valde complectuntur. Ecclesiam catholicam jam inde ab initio hymnum eum ita decantasse, post

λεύς ἐστιν· οἱ δὲ τἀναντία φρονήσαντες πολλοῖς καὶ διαφόροις ὀνόμασιν ἐπεκλήθησαν· τὰ μάλιστα δὲ Ἰακωβῖται προσηγορεύθησαν, ὡς τῷ εἰρημένῳ σπουδαστῇ τῆς τῶν Μονοφυσιτῶν αἱρέσεως κατακολουθήσαντες Ἰακώβῳ· οἳ καὶ ἀναθέματι παραδέδονται, καὶ ὡς Μονοφυσῖται καὶ Θεοπασχῖται· ἐς ὕστερον δὲ καὶ ἄλλον ἑσμὸν αἱρέσεων περιβεβλημένοι, οἳ Τριάδα πιστεύοντες ὁμοούσιον, μίαν φύσιν μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐπὶ Χριστοῦ δογματίζουσι, τὴν ἁγίαν δʹ σύνοδον ἀθετοῦντες καὶ τοὺς καθεξῆς ἅπαντας ἁγίους Πατέρας ἀποβαλλόμενοι· καὶ τὸ δὴ μέγιστον, καὶ τῇ θεότητι τοῦ Μονογενοῦς πάθος προσάπτουσι, τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ τὸ *Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς* προστιθέντες.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓʹ.
Περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν Θεοπασχιτῶν.

Ἀλλὰ τοιαύτη μὲν ἡ ῥίζα τῶν Ἰακωβιτῶν· ὃς δὴ καὶ τῆς τῶν Ἀρμενίων αἱρέσεως καθηγήσατο. Ἡ δὴ αἵρεσις πολυσχιδής τέ ἐστι, καὶ ὡς ἄν τις εἴποι μισγάγγεια πάσης αἱρέσεως. Καὶ γὰρ Ἀρείῳ συμφύρονται, οἷς φασι τρεπτὴν ἔχειν φύσιν τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ σάρκα ἀνειληφέναι ἄψυχον· Ἀπολλιναρίῳ δὲ, ὅτιπερ καὶ ἄνουν σῶμα τὸ τοῦ Κυρίου δοξάζουσιν· ἀρκέσαι γάρ φασι τὴν θείαν φύσιν τελέσαι τοῦ νοῦ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ πολλοὺς τῶν αἱρετικῶν ἐπαινέσαντες, τὰς κιβδήλους δόξας αὐτῶν ᾠκειώσαντο. Διδάσκαλοι δὲ σφῶν οἱ προειρημένοι ἐγένοντο, καὶ Ἐχάνιος ὁ Μανταχούνης. Καὶ πῇ μὲν ἄφθαρτον καὶ ἄκτιστον καὶ οὐράνιον καὶ ἀπαθὲς καὶ λεπτὸν σῶμα ἀναλαβεῖν τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ μὴ ἡμῖν ὁμοούσιον δογματίζουσι, καὶ τὰ τῆς σαρκὸς κατὰ φαντασίαν ἡμῖν ἐνεργεῖν· πῇ δὲ ὡς ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἰς φύσιν μετεβλήθη θεότητος, καὶ ὁμοούσιος αὐτῇ γέγονεν· ἐν πολλοῖς δὲ μηδὲ τὸν Θεὸν Λόγον ἀνθρώπειον ἐκ τῆς Παρθένου σῶμα ἀναλαβεῖν, ἀλλ' αὐτὸν ἀτρέπτως τραπέντα καὶ σάρκα γενόμενον, τὴν πάροδον μόνην διὰ τῆς Παρθένου ποιήσασθαι, καὶ προσπαγῆναι σταυρῷ τὴν ἀπερίγραπτον καὶ ἀπεριόριστον θεότητα τοῦ Μονογενοῦς, καὶ ταύτην τάφῳ παραδοθῆναι. Ἀθετοῦντες δὲ καὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς φαντασιωδῶς γεγενῆσθαι λέγοντες, οὐχ ὡς ἡμεῖς ἀνὰ μέρος, ἀλλὰ κατὰ τὴν ιεʹ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς παρατείνοντες τὴν νηστείαν, τὸν εὐαγγελισμὸν ὁμοῦ καὶ τὴν γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα ἑορτάζουσι. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν τοῦ θείου Εὐαγγελίου ῥητῶν διαγράφουσι, τὴν σφετέραν δόξαν πειρώμενοι συνιστᾷν· κληρούμενοι δὲ καὶ τὴν τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ Θεοπασχιτῶν καὶ Ἀφθαρτοδοκητῶν καὶ Μονοθελητῶν αἵρεσιν, τὴν τοῦ Κναφέως Πέτρου προσθήκην τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ λίαν ἀσπάζονται· λέγοντες, ὡς ἄνωθεν ἡ καθόλου Ἐκκλησία οὕτω τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐκήρυττεν· μετὰ δὲ τὴν τοῦ παιδὸς ἁρπαγὴν οὕτως ἐνομοθέτησεν. Ἣν ἁρπαγὴν καὶ ὡς ψευδῆ δῆθεν παντάπασι διαγράφουσι· μηδὲ γὰρ τῇ τρισυποστάτῳ θεότητι, ὡς οἱ θεῖοι Πατέρες διδάσκουσι ταύτην προσάγεσθαι φάσκουσιν, ἀλλὰ τῷ μονογενεῖ Λόγῳ Χριστῷ. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ ἄζυμον οὐχ ἄρτον ἐν ταῖς ἱεραῖς

ἁγιστείαις προσφέρουσι, καὶ οἶνον ἄκρατον ὕδατι· A μίαν διὰ τούτου φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ καταγγέλλοντες, καὶ οὐχ ὡς ἡμεῖς κιρνῶσι, τὴν ἕνωσιν τῶν δύο φύσεων ὑπεμφαίνοντες. Ἀλλ' οἱ θεοβλαβεῖς καὶ τὸ Πάσχα Ἰουδαϊκῶς τελοῦσι, βόας καὶ πρόβατα κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν λατρείαν θύοντες· καὶ τῷ αἵματι τοῦ ἀμνοῦ τὰς τῶν οἰκιῶν φλιὰς χρίουσι· μὴ τοῦ δεσποτικοῦ μεταλαμβάνοντες σώματός τε καὶ αἵματος, ἀλλὰ τὸν ἀμνὸν Ἰουδαϊκῶς θύοντες, καὶ ὀπτῶντες πυρὶ, τούτου μετέχουσι. Καὶ τὸν σταυρὸν οὐ πρότερον τιμῶσιν εἰ μὴ βαπτίσουσιν ὥσπερ ἄνθρωπον, καὶ περὶ τὸ μέσον αὐτοῦ ἧλον ἐμπήξουσι, καὶ χρίσουσιν αὐτὸν τῷ ἐκ τῆς θυσίας αἵματι. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν εἰς ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δεικνύντες ὡς ὁ εἷς τῆς Τριάδος ἐσταύρωται· μὴ συνιέντες B ὡς συσταυροῦσιν οὕτω καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς θεότητος φύσιν, μίαν οὖσαν καὶ τὴν αὐτήν. Καὶ τρεῖς δὲ σταυροὺς συνάψαντες, ἁγίαν Τριάδα κατονομάζουσι· διὰ τούτων τάχα ἐμφαίνοντες, τὴν ἁγίαν Τριάδα συσταυρωθῆναι. Καὶ εἰκόνας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰκονίζουσιν· ὅπερ ἄτοπον· αἱ γὰρ εἰκόνες ὁρατῶν καὶ περιγράπτων σωμάτων εἰσὶν, οὐ μὴν τῶν ἀκατανοήτων καὶ ἀοράτων. Τὰς δὲ ἱερὰς εἰκόνας δῆθεν τιμῶσι μὲν, οὐχ ἀσπάζονται δέ· τῷ δὲ δακτύλῳ μόνῳ προσψαύοντες, τοῦτον ἀσπάζονται. Τὴν δὲ παρ' ἡμῶν κοινωνίαν οὐδὲν ἥγηνται· καὶ τὴν προσφορὰν ἐλαίῳ ἀναμάττουσι καὶ ἀλείφουσι. Λέγονται δὲ καὶ ἐκθέσεις ἔχειν διαφόρων λειτουργιῶν παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ συνήθειαν. Τὸ δὲ Μονοφυσῖται εἶναι C λίαν δεικνύντες, ἑνὶ δακτύλῳ καὶ ἐξ ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ σφραγίζουσιν ἑαυτούς· καὶ τὸν θεῖον σταυρὸν τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ ὑπὸ γῆν κατακρύπτουσιν ἄχρι τῆς μεγάλης Κυριακῆς· τότε δ' ἅμα φωτὶ τὰς ῥύμας περιιόντες καὶ τὰς γωνίας, καὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν ζητοῦντες καὶ ἀνευρίσκοντες, ὡσανεὶ φανεροῦσι. Χρόνῳ δὲ προϊόντι, καὶ ἄλλας ἀδιαφορίας συνεπεσπάσαντο, ἰδίας νηστείας ποιοῦντες. Καὶ ἐν τοῖς Σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς τῆς ἁγίας μεγάλης Τεσσαρακοστῆς γάλα καὶ τυρὸν καὶ ᾠὰ ἐσθίουσι, καὶ δι' ἀζύμων τὴν θυσίαν ποιοῦσι· καὶ τὴν τοῦ Ἀρτζιβούρου λεγομένην νηστείαν μικρὸν πρὸ τῆς ἀπόκρεω συνεστήσαντο.

pueri autem illius raptum, ut is aliter caneretur, constitutum esse dicentes. Quem quidem raptum, tanquam falsum scilicet omnino, negant. Neque trium subsistentiarum Deitati, sicuti divi Patres docent, sed unigenito verbo Christo carmen ejusmodi concini dicunt. Iidem ipsi re divina facienda azymo non pane utuntur (1), et ad eam vinum aqua non temperatum adhibent: unam ea re in Christo naturam designantes, neque sicuti nos, calicem miscent, per quam mistionem duarum naturarum unionem declaramus. At erga Deum impii illi Pascha quoque Judaico more celebrant, boves et oves, juxta ritum Judaicum, immolantes, et sanguine agni ædium postes inungunt. Non illi corpus et sanguinem Domini percipientes, sed agnum Judaice sacrificantes, atque igni torrentes, de eo participant. Crucem non prius honore debito prosequuntur, quam perinde atque hominem baptizaverint, atque in media ipsa cruce clavum figunt (2), eumque sanguine victimæ ungunt. Hoc vero faciunt in Christi nomen, unam sanctæ Trinitatis personam crucifixam esse ostendentes: nec interim intelligentes, quod eo modo simul etiam Patris et Deitatis naturam concrucifigunt, quæ una est et eadem. **884** Tres vero cruces connectentes, sanctam Trinitatem cognominant: eo pacto forte insinuantes, sanctam Trinitatem simul crucifixam esse. Imagines etiam Patris et Spiritus sancti effigiant, quod perquam est absurdum. Imagines enim corporum eorum sunt, quæ videri et circumscribi possunt, non eorum quæ invisibilia sunt, et intelligentia comprehendi nequeunt. Imagines sacras honorant illi quidem, sed non osculantur. Ac digito tantum eas contingentes, huic osculum figunt. Communionem nostram nihil esse dicunt. Et oblationem oleo subigunt, et ungunt. Dicuntur vero constitutiones habere multifariam divinorum officiorum, præter Ecclesiæ traditionem et consuetudinem. Atque ut Monophysitas se esse satis ostendant, digito uno a læva dextram versus seipsos cruce consignant. Et crucem sanctam magno Parasceves die sub terra abscondunt, usque ad magnum Dominicum diem. Tum vero cum lumine per plateas et angulos circumeuntes, hinc et inde eam quærunt, et inventam proferunt. Tempore autem procedente alias etiam ἀδιαφορίας, hoc est, ritus et cæremonias, quæ pietate salva vel observari vel omitti possunt, complexi sunt, peculiaria jejunia instituentes, et Sabbatis atque diebus Dominicis magnæ sanctæ Quadragesimæ lac, caseum et ova comedentes, et per panem azymum sacrificium peragentes: atque id quod Arziburi dicitur jejunium, paulo ante eum diem, quo carnium esus interdicitur, servantes.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

Περὶ Ἰακώβου τοῦ Σύρου καὶ τῶν Ἰακωβιτῶν.

D Μάλιστα δὲ ταῦτα τελοῦσιν οἱ παρ' αὐτοῖς λεγόμενοι Χατζιντζάριοι· σχίσμα οὐκ ἐλάχιστον ὄντες τοῦ παρ' αὐτοῖς δόγματος, οἱονεὶ σταυρολάτραι· Χάτζους γὰρ ὁ σταυρὸς παρ' αὐτοῖς· τὸν γὰρ σταυ-

CAPUT LIV.

De Jacobo Syro, et Jacobitis.

Maxime autem hæc retinent, qui apud eos Chazinzarii nominantur. Factio autem non minima hæc dogmatis eorum est, Staurolatræ scilicet. Chazus namque crux ab eis dicitur, propterea

(1) Hoc ex Græcorum et Orientalis Ecclesiæ ritu et sententia dictum. Quid sibi velit in incruento sacrificio, vini et aquæ mistio.

(2) Clavum videlicet figentes in cruce in nomine S. Trinitatis baptizata.

quod crucem tantum adorare et colere dicantur. Qui sane per omnia illis consentientes, re ejuscemodi maxime a sectis talibus, et Jacobitis in primis, dissentire videntur. Quin et isti non unam confuse naturam, sicut illi, in Christo esse opinantur, sed duas : quemadmodum et nos. Cæterum aliam peregrinam impietatem perperam inducunt, quia duas personas in uno Christo esse **885** fabulantium more nugantur : juxta Anthropolatram, id est, hominem adorantem Nestorium ; ita ut passionis tempore alteram personam in cruce passam, alteram autem ab ea segregatam seorsim stetisse, passionisque spectatricem fuisse dicant. Insuper alia quoque generis ejusdem, impietate omni referta deblaterant. Atque illi quidem nunc ex traditione, quæ ratione nulla nititur, hæc faciunt. Veteres autem eorum legislatores et doctores, magnæ Armeniæ Gregorium illum antistitem, ritus ejuscemodi eis per manus tradidisse, calumniose jactant : maxime vero oblationem azymam, et absque aqua poculum, propterea quod in mystica illa cœna azymum etiam sacrificium et vinum solum fuerit. Quarum rerum nullam apostolica Ecclesia admittit, veterem traditionem legitime servans. Porro de jejunio Arziburi interrogati, quandoque propter Adami proscriptionem eam se servare, quandoque propter Ninivitas, dicunt. Nonnunquam vero eam esse referunt, qua olim se Armenii a cibis abstinuerunt, cum baptizari a sancto Gregorio debuerunt. Aliquando etiam celebrari id asserunt, propter Sergium quemdam, qui olim apud eos martyrio sit defunctus : veram ejus originem et causam commemorare detrectantes, quæ ejusmodi est. Sergius quidam apud eos doctor canem habuit, quo ille a dæmone agitato, plurimum adventus sui designatore atque indice usus est. Huic Arziburi nomen indidit, quod Armeniorum lingua mandatorem significat. Cum ergo in oppidis et vicis habitantes discipuli et sectatores ejus canem præcedentem viderent, obviam illi magistro suo ibant, eumdemque præeuntes producebant. Evenit autem, ut canem lupus devorarit. Et Sergius post eum diem, quo canem præmiserat, ad eos quo ille missus fuerat, profectus est, et cum, qui ei obviam prodiret, inveniret neminem, graviter eam rem tulit. At postquam certior factus est, a lupo canem devoratum esse, Armeniis mandavit, ut quotannis, diebus statis, ob canis ejus obitum jejunarent, lugerent, atque mœrerent : quod videlicet tantum bonum e medio sublatum esset. Nomenque canis jejunio ei, Arziburum cognominantes, imposuerunt. Sed hactenus de Monophysitis, et Tritheitis, et Agnoetis, et Theopaschitis, atque Aphthartodocetis, de quibus proximo libro fusius scripsimus, atque item de Jacobitis, Armeniis, et Chazizariis, et aliis, **886** quorum multi superioribus temporibus duces fuere et doctores, Nestorii quidam, Eutychetes, Dioscori,

A ρὸν μόνον, ὥς φασι, καὶ προσκυνοῦσι καὶ σέβονται. Οἳ δὴ καθάπαν αὐτοῖς συμφερόμενοι, τούτοις μάλιστα διαφέρειν δοκοῦσι, καὶ μᾶλλον Ἰακωβίταις. Οὐ γὰρ μίαν καὶ οὗτοι φύσιν συγχυτικῶς ὡς ἐκεῖνοι ἐπὶ Χριστοῦ δογματίζουσιν, ἀλλὰ δύο, καθάπερ ἡμεῖς. Ἄλλην δὲ ξένην ἀσέβειαν παρεισάγουσι, δύο πρόσωπα μυθολογοῦντες ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ, κατὰ τὸν ἀνθρωπολάτριν Νεστόριον· ὡς καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους ἕτερον πρόσωπον μὲν εἶναι τὸ πάσχον ἐπὶ σταυροῦ, ἕτερον δὲ τὸ ἔξωθεν κεχωρισμένως ἱστάμενον καὶ τὸ πάθος ὁρῶν. Καὶ ἄλλα τοιαῦτα ληροῦσι πάσης δυσσεβείας ἀνάμεστα. Καὶ οἱ μὲν νῦν ἐξ ἀλόγου παραδόσεως τὰ τοιαῦτα ποιοῦσιν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι αὐτῶν νομοθέται καὶ καθηγηταὶ τὸν τῆς μεγάλης Ἀρμενίας συκοφαντοῦσι Γρηγόριον B τὰ τοιαῦτα παραδεδωκέναι αὐτοῖς· καὶ μάλιστα τὴν ἄζυμον προσφορὰν καὶ τὸ χωρὶς οἴνου ποτήριον· διὰ τὸ καὶ ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ ἄζυμον τὴν θυσίαν εἶναι, καὶ οἶνον μεμονωμένον· ὧν οὐδὲν ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία προσίεται, τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ἐνθέσμως φυλάττουσα. Ἐρωτώμενοι δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἀρτζιβούρου νηστείας, λέγουσι ποτὲ μὲν διὰ τὴν Ἀδὰμ ἐξορίαν ταύτην νηστεύειν· ποτὲ μὲν διὰ τοὺς Νινευΐτας φασί· ποτὲ δὲ ταύτην εἶναι, ἣν πάλαι ποτ' ἐνήστευσαν οἱ Ἀρμένιοι, μέλλοντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου βαπτίζεσθαι· ἄλλοτε δὲ διά τινα Σέργιον πάλαι ποτὲ ἐν αὐτοῖς μαρτυρήσαντα τὴν ἀληθῆ αἰτίαν ἐκκλίνοντες, ἥτις ἐστὶν αὕτη. Σέργιός τις καθηγητὴς παρ' αὐτοῖς C κύνα τινὰ ἐπεφέρετο· ᾧ ὑπὸ δαίμονος ἐνεργουμένῳ τὰ πολλὰ ὁ Σέργιος τῆς αὐτοῦ παρουσίας μηνυτῇ ἐχρῆτο· ὃν Ἀρτζιβούρτζην ἐκάλει· τὸν μανδάτορα δὲ παρὰ Ἀρμενίοις ἡ λέξις δηλοῖ. Ὁπηνίκα τοίνυν οἱ ἐν πολιχνίοις καὶ κώμαις οἰκοῦντες αὐτοῦ μαθηταὶ τὸν κύνα προϊόντα ἑώρων, εἰς ἀπάντησιν τοῦ σφῶν διδασκάλου ἐξῄεσαν, προϋπαντῶντες αὐτόν· συμβὰν δὲ τὸν κύνα λύκῳ βρωθῆναι, ὁ Σέργιος βαδίσας μετ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καθ' ἣν τὸν κύνα προὔπεμψε πρὸς οὓς ἀπεστάλη, καὶ μὴ εὑρὼν ὑπαντήσαντας, βαρέως τὸ συμβὰν ἤνεγκεν. Ἐπεὶ δ' ἐς ὕστερον μάθοι ὡς λυκόβρωτος ὁ κύων ἐγένετο, διετάξατο Ἀρμενίοις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐν ὡρισμέναις ἡμέραις νηστεύειν ὑπὲρ τῆς τοῦ κυνὸς αὐτοῦ τελευτῆς· καὶ κατηφιᾶν, καὶ σκυθρωπάζειν, ὅτι D τὸ τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐκ μέσου ἐγένετο. Καὶ τὸ τοῦ κυνὸς ὄνομα τῇ νηστείᾳ ἐκείνῃ ἐπέθεντο, Ἀρτζιβούρτζην κατονομάσαντες. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν τὰ τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ Τριθεϊτῶν καὶ Ἀγνοητῶν καὶ Θεοπασχιτῶν, καὶ Ἀφθαρτοδοκητῶν, περὶ ὧν πλατύτερον ἐν τῇ πρὸ ταύτης διελάβομεν ἱστορίᾳ· ἔτι δὲ περί τε Ἰακωβιτῶν, Ἀρμενίων καὶ Χατζιτζαρίων καὶ ἑτέρων· ὧν πολλοὶ μὲν ἀρχηγοὶ καὶ καθηγηταὶ διαγεγόνασιν ἄνωθεν· Νεστόριοί τινες καὶ Εὐτυχεῖς καὶ Διόσκοροι, Κναφεῖς τε καὶ Σευῆροι, καὶ Θεοδόσιοι, Ἰουλιανοί τε Ἁλικαρνασσεῖς καὶ Γαϊνοί, καὶ ἄλλος τοιοῦτος χορὸς δυστυχῶν· ὧν δυσσεβῶν δογμάτων καὶ σπουδαστὴς καὶ ἐφευρετὴς ὁ προῤῥηθεὶς Ἰάκωβος γέγονεν. Ἐξ οὗ καὶ Ἰακωβῖται τὸ πλεῖστον Σύρων ἔθνος ἄχρι καὶ ἐς δεῦρο κατωνομάσθησαν.

οὗ τῆς νόσου ἐπιμᾶλλον μετέσχε καὶ Σέργιος ὁ πρὸ βραχέος τοὺς τῆς Κωνσταντίνου ἀρχιερατικοὺς ἐγχειρισθεὶς οἴακας· ἀφ' οὗπερ ἡ τῶν Μονοθελητῶν αἵρεσις εἰς πλάτος πεπαῤῥησίασται. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἐγὼ δ' ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας ἤδη πορεύομαι, τέλος καὶ τῇ παρούσῃ μοι ιη' τῶν ἱστοριῶν ἐπιθήσων.

A Cnaphei, Severi, Theodosii, Juliani Halicarnassei, Gaini, et alius ejusmodi infelicium mortalium chorus. Quorum impiorum dogmatum sectator atque restaurator, quem diximus, Jacobus fuit: a quo maxima ex parte Syrorum gens ad hodiernum usque diem Jacobitæ sunt denominati. Sed enim ejus morbi contagione Sergius etiam, qui non ita pridem archiepiscopatus Constantinopolitani gubernacula susceperat, maxime infectus est, per quem Monothelitarum hæresis admodum est propagata. De his satis: nam ad historiam continuandam revertor, finem quoque decimo octavo hic historiarum libro impositurus.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Περὶ τῆς μυσαρᾶς τῶν Ἀρμενίων αἱρέσεως.

Ἐπεὶ γὰρ στεῤῥῶς δῆθεν ὁ Φωκᾶς τῇ ἀρχῇ ἐπηρείσθη, τὴν μὲν θυγατέρα Δομνεντίαν τῷ στρατηλάτῃ Πρίσκῳ εἰς κοινωνίαν γάμου συζεύγνυσιν· ἔκ τινος δ' ἐπισυμβάσης αἰτίας ἐν ὑποψίᾳ σχὼν ἐν κινδύνῳ εἶναι αὐτῷ τὸ βιώσιμον, μισῶν τε ὁμοῦ τὸν τύραννον τῆς ὠμότητος, πάντα κάλων ἐκίνει παραλῦσαι αὐτὸν τῆς ἀρχῆς. Ἐκτόπως δὲ καὶ τῷ πλήθει διὰ μίσους ἐτύγχανεν ὁ κρατῶν· ἅτε δὴ μέθῃ ἀνεὶς ἑαυτὸν καὶ ὠμότητι, καὶ ἀνθρώπων αἵμασι χαίρων διηνεκῶς· ὡς ἐκ μέσου θεῖναι καὶ σύμπαν διανοούμενος, ᾧ εὐγενείας ἢ δόξης ἢ φρονήσεως τεκμήριόν τι ἐνῆν. Ναρσῆν δὲ τὸν ἄριστον στρατηγὸν καὶ ὑπέκκαυμα ἐποίει πυρός. Καὶ τοίνυν Πρίσκος ὁ κηδεστὴς καὶ ὅσοι τῆς συγκλήτου βουλῆς ἐνομίζοντο, ἐς ταυτὸ συνιόντες ἐν ἀποῤῥήτῳ Ἡρακλείῳ τῷ πατρὶ Ἡρακλείου τοῦ μετὰ Φωκᾶν περιβαλομένου τὴν ἁλουργίδα, ἐν τῇ πρὸς ἑσπέραν Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ σὺν δυνάμει πολλῇ τὰ ἐκεῖσε διέποντι, γράφουσιν ὥστ' ἐπιχειρεῖν πάντα τρόπον τῆς ἀνοσίου τυραννίδος τὸ Ῥωμαϊκὸν ἀπαλλάττειν φῦλον, καὶ μὴ οὕτως ὀλλύμενον διορᾶν. Ἦν δὲ τῷ εἰρημένῳ στρατηγῷ Ἡρακλείῳ ὑποστράτηγος Γρηγορᾶς. Ἄμφω τοίνυν συμπνεύσαντες τοὺς υἱεῖς ἑκάτερος καὶ πεζῇ στρατιᾷ καὶ νηΐτῃ στρατῷ, σὺν τῷ ὑπὸ σφίσι γενναίῳ στρατεύματι, κατὰ τοῦ τυράννου ἀνίσταντο. Ὁ μὲν οὖν τοῦ Ἡρακλείου παῖς Ἡράκλειος τοῦ κατὰ θάλατταν ἡγεῖτο στρατοῦ· Νικήτας δ' ὁ τοῦ Γρηγορᾶ, τῆς πεζικῆς ἐξῆρχε δυνάμεως. Ὁ μὲν οὖν Ἡράκλειος ἐπιφόρων πνευμάτων τυχὼν, διαπλώϊμος φθάσας, τῷ τῶν Σοφιῶν λιμένι κατήγετο, σχολαιότερον τοῦ Γρηγορᾶ ὑστερήσαντος. Καὶ δὴ μάχης μετὰ τῶν τῷ Φωκᾷ συμμαχούντων συγκροτηθείσης, κατακράτος τὴν νίκην Ἡράκλειος περιβάλλεται. Θυμομαχῶν γὰρ ἦν, διακούσας ὡς ἡ γαμετὴ αὐτοῦ ἐξ Ἄφρων κατάγουσα τὴν σειρὰν, περιώριστο. Οὐκ ἐλάχιστα μέντοι καὶ διαχειρίζων τιμήν. Κρίσπος τούτῳ κρύφα συνήρατο, τὴν τοῦ ἐπάρχου

CAPUT LV.

De abominanda Armeniorum hæresi.

Cum Phocas imperium suum, sicut ei videbatur, B confirmasset, filiam Domnentiam Prisco duci matrimonio junxit. Is certis de causis suspicione concepta de vita se periclitari, tyranno ob crudelitatem infensus, omnem funem, ut illum imperio dejiceret, movit. Mirum vero quanto etiam in illum odio multitudo flagrarit: adeo ebrietati et sævitiæ deditum, ut effuso hominum sanguine continue gauderet, et tollere e medio omnes in animo haberet, in quibus nobilitatis aut gloriæ aut prudentiæ indicium aliquod inesset. Narsen equidem, ducem optimum, igni combussit. Igitur Priscus gener ejus, et quicunque senatorii ordinis erant, consilio inito, secreto Heraclio (1), Heraclii qui post Phocam imperavit, patri, in Occidentali Africa et Libya cum militaribus copiis multis C rempublicam administranti scribunt, ut modis omnibus populum Romanum impia tyrannide liberare contenderet, neque illum ita pereuntem in conspectu suo negligeret. Erat dicto duci Heraclio legatus Gregoras. Hi consilio inter se communicato, filium uterque suum cum fortissimis copiis pedestri navalique apparatu adversus tyrannum misit. Heraclius Heraclii filius classi præfuit: Nicetas Gregoræ filius **887** pedestres ordines duxit. Enimvero Heraclius, secundis ventis cursu confecto, in portum Sophiarum (2) illatus est, Niceta deinde terrestri itinere lentius subsecuto. Atque Heraclius cum Phocæ copiis prælio commisso, fortiter victoriam ex eo prœlio reportavit, maximo animo certamen id ingressus, quod D audivisset, uxorem suam genus ex Africa ducentem circumscriptam esse. Non parum certe et Crispus hunc adjuvit, præfecti dignitatem obtinens.

ΚΕΦΑΛ. Νς'.

Περὶ τοῦ παρ' αὐτοῖς σχίσματος τῶν Χατζιτζαρίων.

Τούτων οὕτω γινομένων, καὶ πολλοῦ ταράχου τὴν πόλιν διειληφότος, τῶν τις ἐπιφανῶν καὶ γένει διάσημος, Φωτεινὸς ὄνομα, Φωκᾷ τὰ μάλιστα χαλεπαίνων, οὗ τὴν γαμετὴν ἐβιάσατο, σὺν πλήθει πολλῷ τὰ βασίλεια εἰσ᾽ραμὼν, τοῦ θρόνου τὸν τύραννον

CAPUT LVI.

De schismate Chatzitzariorum apud eosdem.

Rebus hisce ita actis, tumultus ingens urbem invasit, et ex illustribus et præclaris viris Photinus Phocæ quam maxime infestus (nam uxorem ejus ille constupraral) cum multitudine magna imperialem regiam ingressus, tyrannum throno

(1) Al. *Heracleonem* vocant.

(2) Ad portum Sophiæ (Diac.)

suo detraxit, eique amicis ministrisque ejus huc atque illuc dilapsis, purpuream vestem ademit, et pullam injecit, ac mox vinctum ad Heraclium adduxit. Ille porro cum perlibenter eum vidit, tum conviciis plurimis conjectis, calcibus ei insultavit. Et statim tyranno manus et pedes resecari, deinde petulantem ejus luxuriam veluti publico monimento traducens, propterea quod conjugibus multis vim intulisset, pudibunda exscindi, postremoque omnium caput amputari jussit (1). Corpus infelicis ejus hominis in bovem æneum, qui Pergamo allatus fuerat, conjectum, atque in cineres, pro eo atque par erat, redactum est : genere ejus reliquo una cum illo exstincto. Hic tyrannidis malorum Phocæ pessimo finis fuit qui annis octo Romanorum imperio insultavit. Res ecclesiasticæ sub hujus imperii administratione haudquaquam rebus novis expetitæ sunt, rebus profanis in Oriente simul et Occidente ærumnarum calamitatibus omni ex parte turbatis atque confusis. Eo tempore Romanam Ecclesiam post Gregorium Magnum (2) gubernavit Innocentius. In urbe imperante, post Thomam, ecclesiasticum clavum obtinuit Sergius. In Alexandrina sede, post Eulogium, qui ei annos viginti quinque præfuit, Theodorus Scribo biennio episcopalem obiit functionem. Cui Joannes Misericors Cyprius cum laude successit. **888** At Antiochiæ post Anastasium Anastasius alter episcopatum gessit. Hierosolymis autem Joannis successor fuit Neamus. Hujus autem Isaac. Deinceps vero ante captam direptamque eam urbem Zacharias sacrum ibi antistes administravit munus. Porro decimus octavus iste historiæ liber triginta duorum annorum tempus continet : cum ab orbe condito sexies (3) millesimus centesimus et tricesimus; a divina autem Domini nativitate (4) sexingentesimus et vicesimus quintus ageretur annus (5).

A κατασπᾷ. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν δείσαντες, ἄλλος ἀλλαχοῦ διεδίδρασκον· καὶ τὴν πορφυρίδα τοῦτον ἀποδύσας, καὶ στολὴν ἀμφιασάμενος μέλανα, δέσμιον τῷ Ἡρακλείῳ παρίστησιν. Ὁ δὲ γηθοσύνως μάλα τοῦτον ἰδὼν, καὶ σκώψας πλεῖστα, λὰξ τούτῳ ἐνέθορε. Καὶ αὐτίκα, χεῖρας μὲν καὶ πόδας ἀθρόον ἐκκόπτεται· ἔπειτα καὶ τὸ ἀσελγὲς στηλιτεύων ἐκείνῳ, πολλῶν αἰσχύναντι γαμετὰς, τοῖς αἰδοίοις ἐπῆγε τομήν· τέλος δὲ δύστηνον ἐκείνου σῶμα κατὰ τὸν χαλκοῦν βοῦν, ὃς ἐκ Περγάμου ἀνεκομίσθη, ἐμβάλλεται· καὶ εἰς τέφραν ὥς γε ἦν εἰκὸς διαλύεται, καὶ τοῦ λοιποῦ γένους αὐτῷ συναφανισθέντος. Τοιοῦτον μὲν δὴ τῷ κακῶν κακίστῳ Φωκᾷ τῆς τυραννίδος ἐγένετο τέλος, ἔτη ὀκτὼ τῆς Ῥωμαίων κατορχησαμένῳ ἀρχῆς. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν B ταῖς ἡμέραις τούτου οὐδαμῶς ἐνεωτερίσθη, τῶν κοσμικῶν ἄρδην, τῶν τε ἑῴων καὶ ἑσπερίων ταῖς τῶν δεινῶν συγκεχυμένων ἐπιφοραῖς. Τηνικαῦτα δὲ τῆς μὲν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἡγεῖτο μετὰ Γρηγόριον Ἰννοκέντιος· τῆς δὲ τῶν πόλεων βασιλίδος μετὰ Θωμᾶν Σέργιος τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡνίας διεῖπεν. Ἐπὶ δὲ τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνον, μετὰ Εὐλόγιον ἔτη ἑπτὰ πρὸς τοῖς εἴκοσιν ἱερασάμενον, Θεόδωρος ὁ Σκρίβων ἔτη δύο ἱέρωται, ὃν ὁ ἐκ Κύπρου Ἰωάννης ὁ ἐλεήμων λαμπρῶς διεδέχετο. Μετὰ δὲ Ἀναστάσιον τὴν τῆς Ἀντιόχου ἐκληροῦτο ἱερωσύνην ὁ ἕτερος Ἀναστάσιος. Ἀνὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα διάδοχος Ἰωάννου Νεαμὼς ἦν· μεθ' ὃν Ἰσαάκ. Ἔπειτα δὲ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας Ζαχαρίας καθίστατο. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παροῦσα ὀκτωκαιδεκάτη μοι τῶν ἱστο- C ριῶν χρόνον ἐτῶν δύο πρὸς τριάκοντα· ὁπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος ,ς ἑκατοστὸν καὶ τριακοστὸν, ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως ἑξακοσιοστὸν καὶ πέμπτον πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἐπεραίνετο.

(1) Unum in hoc homine laudes quod Romanum pontificem principem omnium jure declararit. (Egnat.)

(2) Alii post Gregorium Rom. pontif. qui in Divos relatus est, ponunt Sabinianum, qui Ecclesiæ Romanæ præfuit anno 1, mensibus 5, diebus 9. Post hunc rursum Bonifacium tertium. Ad cujus petitionem Phocas antistitem Rom. principem episcoporum omnium dixit. (Blond. lib. IX.)

(3) Secundum neotericos Chronologos 4688.

(4) 610.

(5) Sub Phoca Chosroes Persa multas in Oriente urbes et regiones occupavit, urbem sanctam diripuit, et crucem Servatoris nostri inde secum abstulit. Sub eodem ab imperio desciverunt Langobardi, Hispani, Galli, Germani, etc.

EXPLICIT NICEPHORI CALLISTI XANTHOPULI HISTORIA ECCLESIASTICA.

IN SEQUENTEM

NICEPHORI CALLISTI XANTHOPULI

PATRIARCHARUM CONSTANTINOPOLITANORUM

CATALOGUM

ANSELMI BANDURII MONITUM

(*Imperium Orientale*, tom. I, Præf. et p. 190.)

Catalogus patriarcharum CP., a Nicephoro Callisti conscriptus, nunc primum in lucem prodit a nobis Latine versus, et notis chronologicis ac historicis illustratus. Exstat autem in codice ms. bibliothecæ Regiæ n. 3502, adeo exesi ac detriti caracteris, ut non absque magna difficultate legi possit, imo pagina prima nonnulla verba penitus deleta compareant; quæ quidem ex aliis catalogis supplemus, et, ut ab aliis distinguerentur, uncinis inclusimus. Hic autem catalogus patriarcharum CP. a Nicephoro Callisti conscriptus, qui mihi accuratissimus videtur, desinit in Joannem, qui et Cosmas dicitur, Sozopolitanum, qui quidem inauguratus fuit patriarcha post Athanasium anno Christi 1294, sed e sede pulsus fuit 1304. Verum quia historiam imperatorum Constantinopolitanorum a Constantino Magno ad ultimum imperatorem Christianum texere fuit animus, libuit etiam huic Catalogo Nicephori Callisti seriem integram patriarcharum CP. in Commentariis nostris subjungere, nimirum illorum qui post Athanasium secundo patriarcham sederunt, ad Gregorium qui ultimus fuit patriarcha ante captam a Turcis Constantinopolim; quod quidem fecimus ex Catalogo patriarcharum CP. edito ab eruditissimo P. Labbeo ex codice ms. bibliothecæ Claromontanæ, in *Apparatu Historiæ Byzantinæ*; ille vero catalogus desinit in Josephum illum, qui Florentiæ tempore concilii ibidem celebrati diem obiit. Cæteros autem patriarchas ad captam usque a Turcis Constantinopolim ex Historia Georgii Phrantzæ decerpsimus. Hunc autem catalogum notis chronologicis ac historicis ideo illustravimus, quod nemo, quod sciam, de patriarchis CP. data opera scripserat, et qui de iis obiter in historia universali Ecclesiæ locuti hucusque sunt, passim a nobis citantur, non solum scriptores Byzantini, sed et alii cum editi, tum inediti, quin et quamplurima opuscula integra inedita ad rem hanc illustrandam peropportuna suis locis inseruntur.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ENARRATIO DE EPISCOPIS BYZANTII

ET DE PATRIARCHIS OMNIBUS CPOLITANIS *.

Ἀνδρέας ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος παραγενόμενος ἐν [Βυζαντίῳ ἐκήρυξε] τὸν σωτήριον λόγον· ἐκκλησίαν τε πιστῶν συστησάμενος εὐκτήριον οἶκον ἐν τῇ νῦν λεγομένῃ Ἀργυροπόλει ἀνεγείρας ἔνθα χρόνῳ

Andreas sanctissimus apostolus Byzantium profectus, ibi salutare verbum prædicavit: ac Ecclesia fidelium constituta, oratorioque in urbe, quæ nunc Argyropolis dicitur, excitato, ubi subse-

* Bandurii notas, prolixas nimis, textui subjicere nobis non licuit. Eas seorsim edimus

quenti tempore depositum est corpus S. Adriani martyris, episcopum ejusdem urbis ordinat Stachyn, unum ex septuaginta discipulis, cujus mentionem facit Paulus apostolus in Epistola ad Romanos. Is vero episcopatum gessit annis 16.

[Onesimus] annis 14.

Polycarpus annis 18.

Plutarchus annis 16.

Sedecion annis 9.

Diogenes annis 15.

Eleutherius annis 7.

[Felix] annis 5.

Polycarpus annis 3.

Hi primum in oratorio Argyropoli constituto conventus habebant persecutionum tempore.

Athenodorus. . . oratorio in urbe constructo. . . . . . quod postea a sancto Constantino imperatore instauratum fuit, ibi collectas agebat.

Euzoius annis 6.

Laurentius annis. . . .

Alypius annis 13, mensibus 6.

Pertinax vir consularis ordinis senatorii annis 19.

Hic aliam ecclesiam excitavit in loco maritimo, cui nomen Sycæ, et eam ædem Irenem nuncupavit.

Olympianus. . . .

[Marcus]. . . .

Cyrillianus. . . .

[Castinus]. . . .

Hic Byzantii in loco cui nomen Petrium, sanctam Euphemiam excitavit. . . . . . .

Titus annis 35, mensibus 6.

Dometius frater Probi imperatoris annis 24, mensibus 6.

Probus filius Dometii annis [12].

Metrophanes filius Dometii, frater Probi episcopi, imperatoris vero Probi fratris filius, annis 10.

Hoc episcopatum gerente S. Constantinus imperator belli in Licinium suscepti causa Byzantium venit : ab eoque Constantinopolis ædificatur.

Hic [Metrophanes] primæ synodo interfuit, ac primus Constantinopolitanus patriarcha fuit.

Sunt itaque episcopi Byzantii a S. Andrea apostolo usque ad Metrophanem numero [20].

Deinde vero patriarchæ hoc ordine præfuerunt :

Metrophanes annis 10.

Alexander annis 23, sub quo Arius crepuit medius.

Paulus Confessor Diaconus Constantinopolitanus annis 3. Hoc expulso ab imperatore Constantio

Eusebius Arianus, qui primum Beryti, deinde

A ὕστερον [ἐτέθη] τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀδριανοῦ, χειροτονεῖ ἐπίσκοπον τῆς αὐτῆς πόλεως Στάχυν ἕνα τῶν ο', οὗ μνημονεύει ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ· καὶ ἐπεσκόπευσεν ἔτη ις'.

[Ὀνήσιμος] ἔτη ιδ'.

Πολύκαρπος ἔτη ιη'.

Πλούταρχος ἔτη ις'.

Σεδεκίων ἔτη θ'.

Διογένης ἔτη ιε'.

Ἐλευθέριος ἔτη ζ'.

[Φῆλιξ] ἔτη ε'.

Πολύκαρπος ἔτη γ'.

Οὗτοι τὸ πρότερον ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τῷ ἐν Ἀργυροπόλει τὰς συνάξεις [ἐποιοῦντο] κατὰ τοὺς γενομένους

B διωγμούς.

Ἀθηνόδωρος. . . . . . εὐκτήριον οἶκον κτίσας ἐν τῇ πόλει . . . . . . τὸν μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἀνῳκοδομηθέντα, ἐκεῖσε τὰς συνάξεις ἐποιεῖτο.

Εὐζώϊος ἔτη ς'.

Λαυρέντιος ἔτη . . . . .

Ἀλύπιος ἔτη ιγ', μῆνας ς'.

Περτίναξ ὑπατευκὼς συγκλήτου ἔτη ιθ'.

Οὗτος ἑτέραν ἐκκλησίαν ἀνέστησεν ἐν τῷ παραθαλασσίῳ τόπῳ ἐπιλεγομένῳ Συκαῖς, Εἰρήνην τὸν οἶκον ἐπαγορεύσας.

Ὀλυμπιανὸς . . . . .

C [Μάρκος] . . . . .

Κυριλλιανὸς . . . . .

[Καστῖνος] . . . . .

Οὗτος ἐν Βυζαντίῳ ἐν τοποθεσίᾳ [ἐπιλεγομένῃ Πετρίῳ] τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν ἤγειρε. . . .

Τῖτος ἔτη λε', μῆνας ς'.

Δομέτιος ἀδελφὸς Πρόβου τοῦ βασιλέως ἔτη κδ', μῆνας ς'.

Πρόβος ὁ υἱὸς τοῦ Δομετίου ἔτη [ιβ'].

Μητροφάνης ὁ υἱὸς τοῦ Δομετίου [ἀδελφὸς] τοῦ ἐπισκοπήσαντος Πρόβου, ἀδελφόπαις Πρόβου τοῦ βασιλέως, ἔτη ι'.

Ἐπὶ τούτου ὁ ἐν ἁγίοις Κωνσταντῖνος βασιλεὺς παραγίνεται ἐν Βυζαντίῳ διὰ τὸν πρὸς Λικίνιον πόλεμον, ἐφ' οὗ ἡ Κωνσταντινούπολις κτίζεται.

D

Οὗτος ἦν εἰς τὴν πρώτην σύνοδον, καὶ πρῶτος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως γίνεται.

Εἰσὶν οὖν ἐπίσκοποι Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου μέχρι καὶ αὐτοῦ Μητροφάνους [κ'].

Εἶτα ἄρχονται οὕτως οἱ πατριάρχαι·

Μητροφάνης ἔτη ι'.

Ἀλέξανδρος ἔτη κγ', ἐφ' οὗ ὁ Ἄρειος διεῤῥάγη.

Παῦλος Διάκονος Κωνσταντινουπόλεως ὁ ὁμολογητὴς ἔτη γ'. Τούτου ἐξωσθέντος ὑπὸ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως

Εὐσέβιος ὁ Ἀρειανὸς ὁ πρότερον γενόμενος . . .

Βηρυτοῦ, εἶτα μετατεθεὶς εἰς Νικομήδειαν, καὶ μετελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐπεσκόπησεν ἔτη ιβ'.

Εἶτα μετὰ τὸν θάνατον τούτου πάλιν ὁ Παῦλος ἀποκαθίσταται καὶ (παραχρῆμα) ἐκβάλλεται καὶ ἐν Κουκουσῷ ἐξορίζεται, ἐκεῖσέ τε ὑπὸ τῶν (Ἀρειανῶν) ἀναιρεῖται, καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Μακεδόνιος πρεσβύτερος Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ὁ Πνευματομάχος ἔτη ε'.

Τούτου δὲ ἀναθεματισθέντος καὶ ἐκβληθέντος ὑπὸ Κωνσταντίου Εὐδόξιος ὁ Ἀρειανὸς ὁ πρότερον ἀπὸ Γερμανικείας εἰς Ἀντιόχειαν, αὖθις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεσκόπησεν ἔτη ζ'.

Δημόφιλος Ἀρειανὸς Βεροίας τῆς ἐν Θράκῃ πόλεως ἐπίσκοπος καὶ ἐνταῦθα (μετατεθεὶς) ἐπεσκόπησεν ἔτη ιβ', μῆνας ε'.

Εὐάγριος ὀρθόδοξος ὑπὸ Εὐσταθίου Ἀντιοχείας χειροτονηθεὶς ἔτη ς', καὶ ἐπέμφθη εἰς ἐξορίαν παρὰ Οὐάλεντος.

Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ ὁ Θεολόγος (ὃς) ἐπεσκόπησεν ἔτη ιβ'.

Καὶ ἐπανελθόντος εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, Νεκτάριος ἀξιωματικὸς ὑπάρχων Χριστιανῶν κατηχούμενος, μηδέπω δὲ θιγὼν τοῦ βαπτίσματος, ἅμα καὶ χειροτονεῖται καὶ βαπτίζεται ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου τῶν ρν', καὶ χειροτονηθεὶς ἐπεσκόπησεν ἔτη ις', μῆνας γ'.

Ἰωάννης πρεσβύτερος Ἀντιοχείας ὁ Χρυσόστομος ἔτη ε', μῆνας ς' . . . . ἐξορισθεὶς ἐν Κουμάνῳ τῆς δευτέρας ἐπαρχίας τῶν Ἀρμενίων, ἐτελεύτησε καὶ ἐτέθη μετὰ τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου μάρτυρος Βασιλίσκου.

Ἀρσάκιος πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἀδελφὸς Νεκταρίου τοῦ προλεχθέντος μετὰ τὴν Χρυσοστόμου ἐκβολὴν, ἐπεσκόπησεν ἔτη β'.

Ἀττικὸς πρεσβύτερος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτη κ'.

Σισίννιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως ἔτος α', μῆνας ι'.

Νεστόριος πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας αἱρετικὸς ἔτη γ', μῆνας β'. Οὗτος καθῃρέθη, καὶ εἰς ἐξορίαν ἐν Ὀάσει ἐπέμφθη, ἐφ' ὅσῳ ἡ γ' ἐγένετο σύνοδος.

Μαξιμιανὸς πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως τῷ γένει ἔτη β', ἡμέρας ε'.

Πρόκλος ὁ τοῦ Χρυσοστόμου μαθητὴς παρὰ τοῦ προλεχθέντος Σισιννίου χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Κυζίκου, καὶ μὴ δεχθεὶς [παρὰ] τῶν ἐκεῖσε, καὶ τὸν μεταξὺ σχολάσας χρόνον, μετὰ θάνατον Μαξιμιανοῦ, ὅτι τοῦ λειψάνου αὐτοῦ κειμένου ἐν τῷ ἱερατείῳ· . . . . ἐνθρονίζεται τῇ αὐτῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ . . . . . . ἐπεσκόπησεν ἔτη ιβ', μῆνας γ'.

Φλαβιανὸς πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως ἔτος α', μῆνας ι'.

Τούτου φονευθέντος παρὰ τοῦ δυσσεβοῦς Διοσκόρου, Ἀνατόλιος πρεσβύτερος καὶ ἀποκρισιάριος τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας χειροτονεῖται, καὶ ἄρχει ἔτη η', μῆνας η'.

A vero Nicomediam translatus, demum Constantinopolim transiit, seditque annis 12.

Post ejus obitum Paulus restituitur, statimque ejicitur, et Cucusum relegatus, ibi ab Arianis occiditur, ejusque loco ordinatur Macedonius presbyter Ecclesiæ Constantinopolitanæ sancti Spiritus oppugnator, qui sedit annis 5.

Hoc autem anathemate percusso et a Constantio ejecto Eudoxius Arianus qui primum Germaniciæ deinde Antiochiæ episcopus fuerat, Constantinopoli sedit annis 7.

Demophilus Arianus Berœæ in Thracia episcopus et huc translatus, sedit sub Valente annis 12,

B mensibus 5.

Evagrius orthodoxus ab Eustathio Antiocheno ordinatus annis 6, et in exsilium a Valente missus est.

Gregorius Nazianzenus Theologus, qui episcopatum tenuit annis 12.

Ipsoque in patriam reverso Nectarius vir dignitate conspicuus, catechumenus Christianorum, nondum baptizatus, simul ordinatur et baptizatur a sancta synodo centum et quinquaginta episcoporum. Sedit annis 16, mensibus 3.

Joannes presbyter Antiochenus Chrysostomus annis 5, mensibus 6. Relegatus in Comanum,

C quod est in secunda provincia Armenorum, obiit, et depositus est cum reliquiis sancti martyris Basilisci.

Arsacius presbyter Ecclesiæ Constantinopolitanæ, frater jam memorati Nectarii, post ejectum Chrysostomum episcopatum tenuit annis 2.

Atticus presbyter Constantinopolitanus annis 20.

Sisinnius presbyter Constantinopolitanus, anno uno, mensibus 10.

Nestorius presbyter Ecclesiæ Antiochenæ hæreticus annis 3, mensibus 2. Hic depositus in Oasim missus est in exsilium, dum tertia synodus celebraretur.

Maximianus presbyter genere Constantinopoli-

D tanus annis 2, diebus 5.

Proclus Chrysostomi discipulus, a prædicto Sisinnio ordinatus episcopus Cyzicenus, nec admissus a civibus, cum interea vacasset, post mortem Maximiani, cum adhuc ejus cadaver in sacris adytis jaceret, in eadem ipsa Magna Ecclesia ad thronum evehitur....... sedit annis 12, mensibus 3.

Flavianus presbyter Constantinopolitanus anno 1, mensibus 10.

Cum is ab impio Dioscoro interfectus esset, Anatolius presbyter et apocrisiarius Ecclesiæ Alexandrinæ ordinatur, præestque annis 8, mensibus 8.

Gennadius presbyter Constantinopolitanus annis... mensibus 3.

Acacius presbyter Constantinopolitanus et orphanorum curator annis... mensibus...

Phraitas presbyter sanctæ Theclæ Sycarum mensibus 3, diebus 17. Zeno illum evexit.

Acacius presbyter hæreticus sub Anastasio Dicoro annis 17, mensibus 9. Hic erat etiam orphanorum curator.

Euphemius presbyter Constantinopolitanus et pauperum curator Neapoleos annis sex cum dimidio.

Eo ab Anastasio imperatore ejecto, creatur Macedonius presbyter Constantinopolitanus, et vasorum custos, qui sedit annis 16, mensibus 7, et expulsus est ab Anastasio.

Timotheus presbyter Constantinopolitanus, et vasorum custos, annis 6, cum dimidio, sub Justiniano Magno.

Joannes Cappadox presbyter et syncellus Constantinopolis sub Justiniano anno uno, mensibus 10.

Epiphanius presbyter Constantinopolitanus et syncellus annis 16, mensibus 3.

Anthimus primo Trapezuntinus, deinde Constantinopolitanus præses, mensibus decem. Hic depositus est a synodo contra Severum et contra ipsum Anthimum coacta.

Menas presbyter Constantinopolitanus, et præfectus hospitii Sampsonis, ordinatus ab Agapeto papa Romæ, annis 16, mensibus 6.

Eo autem defuncto et adhuc in sandapila ad sacrarium jacente, ordinatus est Eutychius presbyter et monachus monasterii Amasiensis, qui sedit annis 12, mensibus 5.

Hic ejectus est a Justiniano imperatore, anno imperii ipsius 38, creaturque post triduum Joannes Scholasticus presbyter Antiochenus, qui sedit annis 12, mensibus 6. Hic erat sub Justino sororis Justiniani filio: ac sub Tiberio mortuus est, ejusque loco rursum cooptatur

Eutychius qui sedit annis 4, mensibus 6, omne tempus archiepiscopatus ejus est annorum 17, uno deficiente mense.

Joannes diaconus Magnæ Ecclesiæ et sacellarius, Jejunator dictus, sub Mauricio annis 13, mensibus 5. Ordinatus est post dies...... imperante Tiberio. Obiit autem anno decimo quarto Mauricii imperatoris.

Cyriacus presbyter et œconomus magnæ Ecclesiæ, annis 11. Hic erat sub Mauricio et sub Phoca tyranno.

Thomas diaconus et sacellarius Magnæ Ecclesiæ, annis 3, mensibus 2.

Sergius diaconus Ecclesiæ Constantinopolitanæ ex iis qui...... et in phiala portuum hospitalis sub Phoca et Heraclio annis 28, mensibus 7, creatus magno Sabbato.

Pyrrhus presbyter Magnæ Ecclesiæ, et princeps

A Γεννάδιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως ἔτη .... μῆνας γ'.

Ἀκάκιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὀρφανοτρόφος ἔτη .... μῆνας ....

Φραΐτας πρεσβύτερος τῆς ἁγίας Θέκλης Συκῶν μῆνας γ', ἡμέρας ιζ'. Ὁ Ζήνων ἐποίησεν.

Ἀκάκιος πρεσβύτερος αἱρετικὸς ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου ἔτη ιζ', μῆνας θ'. Οὗτος ἦν καὶ ὀρφανοτρόφος.

Εὐφήμιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως καὶ πτωχοτρόφος Νεαπόλεως ἔτη ς' ἥμισυ.

Τούτου ἐκβληθέντος ὑπὸ Ἀναστασίου, γίνεται Μακεδόνιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ σκευοφύλαξ, ἔτη ις', μῆνας ζ'· ὃς ἐξεβλήθη ὑπὸ

B Ἀναστασίου.

Τιμόθεος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως σκευοφύλαξ ἔτη ς' ἥμισυ, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου.

Ἰωάννης ὁ Καππαδόκης πρεσβύτερος καὶ σύγκελλος Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἔτος α', μῆνας ι'.

Ἐπιφάνιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως καὶ σύγκελλος ἔτη ις', μῆνας γ'.

Ἄνθιμος ὁ Τραπεζοῦντος πρότερον, εἶτα Κωνσταντινουπόλεως μῆνας ι'. Οὗτος καθῃρέθη ὑπὸ τῆς κατὰ τοῦ Σευήρου καὶ κατ' αὐτοῦ συνελθούσης συνόδου.

Μηνᾶς πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως ξενοδόχος τῶν Σαμψῶν, χειροτονηθεὶς ὑπὸ Ἀγαπητοῦ

C πάππα Ῥώμης, ἔτη ις', μῆνας ς'.

Θανόντος δὲ τούτου καὶ ἔτι κειμένου ἐν τῇ λεκάνῃ αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερατείῳ ἐχειροτονήθη Εὐτύχιος πρεσβύτερος καὶ μοναχὸς τοῦ ἐν Ἀμασείᾳ μοναστηρίου ἔτη ιβ', μῆνας ε'.

Οὗτος ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ τῷ λη' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας, καὶ γίνεται Ἰωάννης Σχολαστικὸς πρεσβύτερος Ἀντιοχείας μεθ' ἡμέρας γ' ἔτη ιβ', μῆνας ς'. Οὗτος ἦν ἐπὶ Ἰουστίνου ἀνεψιοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οὗτος ἐπὶ Τιβερίου τελευτᾷ οὖν, καὶ ἀνάγεται πάλιν

Εὐτύχιος ἔτη δ', μῆνας ς', ὁμοῦ τὰ πάντα ἔτη τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ ἔτη ιζ', χωρὶς ἑνὸς μηνός.

D Ἰωάννης διάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ σακελλάριος ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ Μαυρικίου ἔτη ιγ', μῆνας ε'. Ἐχειροτονήθη μεθ' ἡμέρας ... ἐπὶ τῆς βασιλείας Τιβερίου· τελευτᾷ δὲ τῷ ιδ' ἔτει τῆς Μαυρικίου βασιλείας.

Κυριακὸς πρεσβύτερος καὶ οἰκονόμος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἔτη ια'. Οὗτος ἦν ἐπὶ Μαυρικίου καὶ ἐπὶ Φωκᾶ τοῦ τυράννου.

Θωμᾶς διάκονος καὶ σακελλάριος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἔτη γ', μῆνας β'.

Σέργιος διάκονος τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἐν .... καὶ φιάλῃ τῶν λιμένων πτωχείων ἐπὶ Φωκᾶ καὶ Ἡρακλείου ἔτη κη', μῆνας ζ', γεγονὼς τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ.

Πύῤῥος πρεσβύτερος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας

καὶ ἄρχων τῶν μοναστηρίων, μοναχὸς καὶ ἡγούμενος A τῆς ἐν Χρυσοπόλει μονῆς τῆς πανυμνήτου Θεοτόκου καὶ συσταθεὶς ὑπὸ Φιλιππικοῦ καὶ Γορδίας, ἔτη β', μῆνας θ', ἡμέρας θ'. Στάσεως δὲ γενομένης παρῃτήσατο· αἱρεῖται δὲ ...

Παῦλος πρεσβύτερος καὶ οἰκονόμος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῶν φυλακῶν, ἔτη β', ἡμέρας κϛ'· καὶ τελευτᾷ, καὶ ὁ Πύῤῥος ἀποκατέστη [παραυτὰ], μῆνας δ', ἡμέρας κγ'. Τελευτᾷ τῇ ἁγίᾳ Πεντηκοστῇ. Τὰ ὅλα ἔτη αὐτοῦ τῆς ἐπισκοπῆς ἔτη γ', μὴν εἷς, ἡμέραι β'.

Πέτρος διάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ οἰκονόμος, ῥαιφερενδάριος καὶ καγκελλάριος καὶ περιοδευτὴς Θράκης καὶ γηροκόμος τοῦ ἁγίου Κλήμεντος ἔτη ιβ', μῆνας δ'. Καὶ ἐσχόλασεν ὁ θρόνος B ἐπὶ μῆνας ϛ', ἡμέρας ιϛ'. Οὗτος ἦν ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐγγόνου τοῦ Ἡρακλείου.

Θωμᾶς διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ καὶ νοτάριος καὶ καγκελλάριος, ῥεφερενδάριος, σκευοφύλαξ καὶ γηροκόμος τῆς Σκάλας, καὶ πτωχοτρόφος τοῦ ἐν Νεαπόλει .... ἐπεσκόπησεν τῷ ἁγίῳ Σαββάτῳ ἔτη β', μῆνας ζ'. Οὗτος ἦν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Ἰωάννης πρεσβύτερος καὶ πρωτέκδικος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἔτη δ', μῆνας ... ἐπὶ τῆς βασιλείας .... τοῦ αὐτοῦ.

Κωνσταντῖνος καγκελλάριος καὶ σκευοφύλαξ ἔτη η', μῆνας ια', ἡμέρας ζ', ἐπὶ τοῦ Πωγωνάτου.

Θεόδωρος πρεσβύτερος [σύγκελλος] καὶ σκευοφύλαξ, καὶ καγκελλάριος ἔτη β'. Καὶ ἐξεβλήθη οὗτος C ἐπὶ τοῦ Πωγωνάτου.

Γεώργιος πρεσβύτερος καὶ σύγκελλος καὶ σκευοφύλαξ τῶν Σφωρακίου, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου ἔτη ϛ', μῆνας γ'· καὶ ἐξεβλήθη.

Καὶ ὁ Θεόδωρος πάλιν ἀποκατέστη ὁ ἀληθινὸς ἔτος α', μῆνας ι'· ὅλα ἔτη γ', μῆνας .... ἐπὶ βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πωγωνάτου.

Παῦλος ἀπὸ λαϊκῶν πρωτοασηκρῆτις ἔτη ϛ', μῆνας η'.

Καλλίνικος πρεσβύτερος καὶ σκευοφύλαξ τῶν Βλαχερνῶν ἔτη ιβ'. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Ῥινοτμήτου τυφλωθεὶς ἐξεβλήθη.

D Κῦρος πρεσβύτερος καὶ μοναχὸς ἀπὸ νήσου Ἀμάστριδος ἔτη ϛ', ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐξεβλήθη παρὰ Φιλιππικοῦ.

Ἰωάννης διάκονος καὶ χαρτουλάριος τοῦ οἰκονομίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐπὶ Ἀρτεμίου καὶ Ἀναστασίου ἔτη δ', μῆνας .....

Γερμανὸς ὁ μέγας ἐπίσκοπος Κυζίκου πρότερον, εἶτα Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη ιε', ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Ἀτραμυτινοῦ καὶ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου καὶ Κόνωνος, ὃς καὶ ἐξέβαλεν αὐτόν.

Ἀναστάσιος πρεσβύτερος καὶ σύγκελλος πρῶτος Εἰκονομάχος ἔτη κδ', ἐπὶ τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Κοπρωνύμου.

Κωνσταντῖνος μοναχὸς καὶ ἐπίσκοπος τοῦ Συλαίου

monasteriorum, monachus et abbas monasterii præclaræ Deiparæ Chrysopoli, a Philippico et Gordia constitutus, sedit annis 2, mensibus 9, diebus 9. Excitata vero seditione, abdicavit, et eligitur.

Paulus presbyter et œconomus Magnæ Ecclesiæ et super custodias, annis 2, diebus 26, obiitque: ac Pyrrhus denuo constitutus sedit mensibus 4, diebus 23, qui obiit in sancta Pentecoste. Totum episcopatus ejus tempus est annorum 3, mensis unius, dierum 2.

Petrus diaconus Magnæ Ecclesiæ et œconomus, referendarius, cancellarius, et periodeutes Thraciæ, et gerocomus S. Clementis, annis 12, mensibus 4. Et vacavit thronus mensibus 6, diebus 16. Is erat sub Constantino Heraclii nepote.

Thomas diaconus, chartophylax, notarius et cancellarius, referendarius, vasorum custos, et gerocomus Scalæ et pauperum curator Neapoli.... in sancto Sabbato constitutus, sedit annis 2, mensibus 7. Hic erat sub eodem imperatore.

Joannes presbyter, protecdicus, et chartophylax Magnæ Ecclesiæ annis 4, mensibus .... eodem imperante.

Constantinus cancellarius et vasorum custos annis 8, mensibus 2, diebus 7, imperatore Pogonato.

Theodorus presbyter, syncellus, vasorum custos et cancellarius annis 2. Is expulsus est sub Pogonato.

Georgius presbyter, syncellus et vasorum custos ecclesiæ Deiparæ Sphoracii cognominatæ, sub Constantino Pogonato annis 6, mensibus 3, quo ejecto,

Theodorus verus patriarcha restituitur, sedetque anno uno, mensibus 10. Totum episcopatus ejus tempus est annorum 3, mensium .... imperante Justiniano Pogonati filio.

Paulus ex laico primus a secretis annis 6, mensibus 8.

Callinicus presbyter et vasorum custos Blachernarum annis 12, sub Justiniano Rhinotmeto, excæcatus ejectus est.

Cyrus presbyter et monachus ex insula Amastride annis 6, eodem imperante, et ejectus est a Philippico.

Joannes diaconus et chartularius œconomii Magnæ Ecclesiæ sub Artemio sive Anastasio annis 4, mensibus .....

Germanus ille magnus, primo Cyzici, deinde Constantinopolis episcopus, annis 15, sub Theodosio Atramyteno, et sub Leone Isauro Conone nuncupato, qui ejecit eum.

Anastasius presbyter et syncellus, primus Iconomachus annis 24, sub Leone et Copronymo.

Constantinus monachus et primo episcopus Sy-

bei, qui ex sue exutus est annis 12, eodem imperante.

Nicetas eunuchus, presbyter SS. Apostolorum et præses monasteriorum .... mensibus 4, sub eodem Copronymo, et Leone, quem ex Chazara suscepit.

Paulus Cyprius diaconus, eleemosynarius, qui piam fidem aliquandiu coluit, annis 5, sub Leone, et initio Constantini et Irenes.

Tarasius sanctissimus primus a secretis, annis 21. Pervenit autem usque ad Nicephorum ex laicis assumptum. Hic synodo septimæ præfuit, pieque pontificatum gessit.

Nicephorus sanctissimus ex primo a secretis monachus effectus, annis 9. Hic erat sub Stauracio et Michaele Rangabe, ac usque ad Leonem Armenum ..... qui expulit eum ex throno.

Theodotus Melissenus primus a secretis Iconomachus, annis 6. Hic erat sub Leone Armeno.

Antonius episcopus Sylæi, Cassymatas, annis 13, sub Michaele Balbo et Theophilo filio ejus.

Joannes, sive Jannes sortilegus Iconomachus, annis 8, mensibus 3, sub Theophilo, et usque ad principium imperii Michaelis et Theodoræ, a qua depositus est.

Methodius sanctissimus monachus, presbyter, et antea episcopus Cyzici, deinde vero Constantinopolis, annis 4, mensibus 2, sub Michaele et Theodora.

Ignatius sanctissimus annis 11. Hic ejectus est a Michaele ob improbitatem Bardæ avunculi sui, fratris Theodoræ.

Photius antea primus a secretis, qui monachus effectus est sub eodem Michaele Ebrioso, et Basilio Macedone, a quo expulsus est, cum sedisset annis 9.

Ignatius rursum annis 11.

Photius rursum sub Leone Sapiente annis 9.

Stephanus frater Leonis sub eodem Leone annis 3.

Antonius Cauleas sub eodem, annis 2.

Nicolaus Mysticus annis 11. Hic expulsus est ab Alexandro fratre Leonis.

Euthymius antea syncellus, sub Alexandro annis 5, et dimidio.

Nicolaus Mysticus rursum, sub Constantino et Romano Lacapeno annis 13. Totum episcopatus ejus tempus annorum 24.

Stephanus metropolitanus Amaseæ sub Romano annis 2, mensibus 11.

Tryphon monachus, postquam ad tempus præstitutum, utpote senex, episcopatum tenuisset, donec Theophylactus filius Romani, ad idoneam ætatem pervenisset, sedit annis 3, et adhibitis machinis expulsus est.

Theophylactus, filius imperatoris Romani, sub ipso et Constantino Porphyrogenito annis 23, diebus 25.

A ... ἀποσχηματισθείς, ἔτη ιβ', ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Νικήτας Σκλάβος εὐνοῦχος πρεσβύτερος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ ἄρχων τῶν μοναστηρίων... μῆνας δ', ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Κοπρωνύμου, καὶ Λέοντος τοῦ ἐκ τῆς Χαζάρας.

Παῦλος ὁ Κύπριος διάκονος, ἐλεήμων καὶ ἐξ ἡμισείας εὐσεβήσας ἔτη ε', ἐπὶ Λέοντος, καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης.

Ταράσιος ὁ ἁγιώτατος ἀπὸ πρωτασηκρῆτις ἔτη κα'. Ἔφθασε καὶ μέχρι Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ λαϊκῶν. Οὗτος ἦν ἔξαρχος τῆς ζ' συνόδου, ἀρχιερατεύσας εὐσεβῶς.

Νικηφόρος ὁ ἁγιώτατος ἀπὸ πρωτασηκρῆτις μοναχὸς γενόμενος ἔτη θ'. Οὗτος ἦν ἐπὶ Σταυρακίου

B καὶ Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβῆ καὶ μέχρι τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου .... καὶ ἀπήλασεν αὐτὸν τοῦ θρόνου.

Θεόδοτος ὁ Μελισσηνὸς πρωτασηκρῆτις Εἰκονομάχος ἔτη ς'. Οὗτος ἐπὶ τοῦ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου.

Ἀντώνιος ἐπίσκοπος Συλαίου ὁ Κασσυματᾶς ἔτη ιγ', ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ καὶ Θεοφίλου υἱοῦ αὐτοῦ.

Ἰωάννης ὁ καὶ Ἰαννῆς μάντις Εἰκονομάχος ἔτη η', μῆνας γ', ἐπὶ Θεοφίλου καὶ μέχρι τινὸς τῆς βασιλείας Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας· καθῃρέθη ὑπ' αὐτῆς.

Μεθόδιος ὁ ἁγιώτατος μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, καὶ ἐπίσκοπος γενόμενος Κυζίκου, εἶτα Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη δ', μῆνας β', ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώ-

C ρας.

Ἰγνάτιος ὁ ἁγιώτατος ἔτη ια'. Οὗτος ἐξεβλήθη ὑπὸ Μιχαὴλ διὰ τῆς παρανομίας Βάρδα τοῦ θείου αὐτοῦ, ἀδελφοῦ τῆς Θεοδώρας.

Φώτιος ὁ ἀπὸ πρωτασηκρῆτις γενόμενος μοναχὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ Μεθυστοῦ καὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, παρ' οὗ ἐξεβλήθη ἀρχιερατεύσας ἔτη θ'.

Ἰγνάτιος πάλιν ἔτη ια'.

Φώτιος πάλιν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἔτη θ'.

Στέφανος ὁ ἀδελφὸς Λέοντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτη γ'.

Ἀντώνιος ὁ Καυλέας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτη β.

Νικόλαος ὁ ἀπὸ Μυστικῶν ἔτη ια'. Οὗτος κατεβιβάσθη παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀδελφοῦ Λέοντος.

D Εὐθύμιος ὁ ἀπὸ συγκέλλων ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἔτη ε', ἥμισυ.

Νικόλαος αὖθις ὁ ἀπὸ Μυστικῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ ἔτη ιγ', ὁμοῦ τὰ ὅλα κδ'.

Στέφανος μητροπολίτης Ἀμασείας ἐπὶ Ῥωμανοῦ ἔτη β', μῆνας ια'.

Τρύφων μοναχὸς ἀρχιερατεύσας ἐπὶ χρόνῳ ῥητῷ ὡς γέρων μέχρις ὅτου Θεοφύλακτος ὁ υἱὸς Ῥωμανοῦ εἰς μέτρον ἔφθασεν ἡλικίας νομίμης ἔτη γ', καὶ κατεβιβάσθη μετὰ μηχανῆς.

Θεοφύλακτος ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἔτη κγ', ἡμέρας κε'.

Πολύευκτος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τοῦ νέου, καὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ τῆς ἀναγορεύσεως, ἔτη ιδʹ.

Βασίλειος ὁ Σκαμανδρηνὸς ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ ἔτη δʹ.

Ἀντώνιος ἡγούμενος Στουδίου ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἔτη ςʹ.

Νικόλαος ὁ Χρυσοβέργης ἐπὶ τῶν αὐτῶν βασιλέων τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ χρόνοις δʹ, καὶ ἡμίσει, ἀποιμάντου οὔσης πρότερον ἔτη ιβʹ, μῆνας ηʹ.

Σισίννιος μάγιστρος ἐπὶ τῆς τῶν αὐτῶν βασιλείας ἔτη ζʹ.

Σέργιος ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Μανουὴλ ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ἔτη κʹ.

Εὐστάθιος πρωτοπρεσβύτερος τοῦ ἐν τοῖς βασιλείοις ναοῦ ἔτη δʹ.

Ἀλέξιος ἐκκλησιάρχης μονῆς τῶν Στουδίου ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας μόνου Κωνσταντίνου τοῦ πορφυρογεννήτου, καὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπούλου, καὶ Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνος, καὶ Μιχαὴλ Καίσαρος τοῦ Καλαφάτου, καὶ μέχρι τινὸς ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, ἔτη ιηʹ.

Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος ἐπὶ τοῦ Μονομάχου, καὶ Θεοδώρας, καὶ Μιχαὴλ τοῦ γέροντος καὶ ἐπὶ τοῦ κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα, ἔτη ιεʹ.

Ἰωάννης ὁ Ξιφιλῖνος Τραπεζούντιος ἔτη ιγʹ, ἥμισυ. Οὗτος καὶ ἐπὶ τῆς κυρᾶς Εὐδοκίας καὶ ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους καὶ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ υἱοῦ τοῦ Δούκα, τοῦ λεγομένου Παραπίνακος.

Κοσμᾶς ὁ Ἱεροσολυμίτης, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα, καὶ ἐπὶ τοῦ Βοτανειάτου Νικηφόρου, καὶ ἐπὶ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου ὀλίγον καὶ παρῃτήσατο, ἔτη εʹ, ἥμισυ.

Εὐστράτιος εὐνοῦχος ὁ Γαρίδας, ἐπὶ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου, ἔτη γʹ.

Νικόλαος ὁ Γραμματικὸς, ὁ ἐν τῷ Λοφαδίῳ ὁ θεοπρόβλητος, ἔτη κζʹ, μῆνας . . . . ἡμέρας ιʹ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ.

Ἰωάννης Ἱερομνήμων ὁ τῆς Χαλκηδόνος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτη κγʹ· Ἔφθασε καὶ μέχρι Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ.

Λέων ὁ Στυπῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ἔτη ηʹ, ἥμισυ.

Μιχαὴλ μοναχὸς ὁ ἀσκητικώτατος Ὀξείτης, καὶ τοὐπίκλην Κουρκούας, ἐπὶ τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ πορφυρογεννήτου ἔτη βʹ, μῆνας ηʹ, καὶ παρῃτήσατο.

Κοσμᾶς ὁ Ἀττικὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, μῆνας ιʹ, καὶ ἐξεβλήθη.

Νικόλαος μοναχὸς ὁ Μουζάλων ἀρχιεπίσκοπος γεγονὼς Κύπρου, παραιτησάμενος ὡς πολλοὶ μὲν ἔλεγον τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτήν· πολλοὶ δὲ μόνην τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν, καὶ ἐπὶ λζʹ ἔτεσι σχολάσας, ὕστερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ἐπεσκόπησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτη γʹ, μῆνας δʹ· καὶ ἀμφιβόλως παραιτησάμενος, ἐκ βίας τῶν ἀπο-

A Polyeuctus sub eodem Constantino et Romano juniore, Nicephoro Phoca, usque ad inaugurationem Joannis Tzimiscæ annis 14.

Basilius Scamandrenus sub Joanne Tzimisce annis 4.

Antonius Studii abbas sub Basilio Bulgaricida et Constantino fratre ejus annis 6.

Nicolaus Chrysoberges sub iisdem imperatoribus Ecclesiam rexit annis 4, et dimidio, cum sedes prius vacasset annis 12, mensibus 8.

Sisinnius magister iisdem imperantibus, annis 7.

Sergius abbas monasterii Manuelis iisdem imperantibus, annis 20.

B Eustathius primus presbyterorum ædis aulicæ annis 4.

Alexius ecclesiarchus monasterii Studii, sub imperio Constantini Porphyrogeniti solius, Romani Argyropuli, Michaelis Paphlagonis, et Michaelis Cæsaris Calaphati, ac usque ad initium Constantini Monomachi, annis 18.

Michael Cerularius sub Monomacho, Theodori et Michaele sene, atque etiam sub domno Isaacio Comneno, et Constantino Duca, annis 15.

Joannes Xiphilinus Trapezuntius, anno 13, et dimidio. Is erat sub domna Eudocia et Romano Diogene, et sub Michaele Ducæ filio, cognomento

C Parapinace.

Cosmas Hierosolymitanus, sub eodem Michaele Duca, sub Nicephoro Botaniate, et tantillum sub Alexio Comneno, et abdicavit, cum sedisset annis 5, et dimidio.

Eustratius eunuchus cognomine Garidas, sub Alexio Comneno, annis 3.

Nicolaus Grammaticus in Lophadio, a Deo cooptatus annis 27, mensibus . . . diebus 10, eodem imperante.

Joannes Hieromnemon Chalcedonensis, eodem imperatore, annis 23, et pervenit usque ad Joannem Comnenum.

Leo Stypes, sub eodem Joanne Comneno, annis

D 8, et dimidio.

Michael monachus ascesi deditissimus Oxeites, cognomento, Curcuas, sub domno Manuele Comneno Porphyrogenito, annis 2, mensibus 8, et abdicavit.

Cosmas Atticus eodem imperante, mensibus 10, et ejectus est.

Nicolaus Muzalon monachus, qui fuerat archiepiscopus Cypri, cum ipsum archiepiscopatum, ut quidam narrabant, abdicasset, vel ut alii dicebant, solam rerum administrationem, et per annos 37, vacasset, demum sub imperatore Manuele. Constantinopolitanam sedem tenuit annis 3, mensibus 4: et cum ambigue abdicasset, ex violentia episcopo-

rum, qui schisma adversus eum effecerant, ex quorum numero quidam ab eo ordinati fuerant, ejectus est.

Theodotus monachus et abbas monasterii Sanctæ Christi Resurrectionis, sub imperatore Manuele annis 2.

Constantinus Chliarenus diaconus et sacellarius Magnæ Ecclesiæ annis 2, eodem imperante.

Lucas monachus Chrysoberges, sub eodem Manuele, annis 15, mensibus 3.

Michael diaconus et sacellarius Magnæ Ecclesiæ, Anchialinus et supremus philosophorum eodem imperante, annis 8, mensibus 2.

Chariton monachus nobilissimus abbas Manganorum mensibus 11.

Theodosius Borrhadiotes sub eodem imperatore et Andronico Comneno annis 6, et abdicavit ob imperatoris [iram.]

Basilius diaconus et chartophylax Magnæ Ecclesiæ, cognomento Camaterus et Phylacopulus, sub Andronico patriarcha fuit, et ab Isaacio Angelo expulsus est, ne alium coronaret, qui se coronaverat. Occasio autem depositionis fuit, quod projectis in caput mulieris (pannis) benedictionem fecisset. Patriarchatum vero tenuit annis 2, et dimidio

Nicetas Muntanes diaconus, magnus sacellarius Magnæ Ecclesiæ, eodem imperante Isaacio, annis 3, diebus 10. Expulsus autem est, accusatus quod sacra faciens in bemate minxisset.

Dositheus Hierosolymorum patriarcha, diebus 9, et statim expulsus est episcoporum et clericorum opera, eodem Isaacio imperante, et inducitur.

Leontius, Theotocites dictus, abbas sanctorum Apostolorum in colle S. Auxentii, de quo dicebat imperator, Deiparam illum sibi noctu ostendisse. Sedem tenuit mensibus 9, et abdicatione facta depositus est, dicente iterum Isaacio imperatore: Deipara ita jubet. Et in thronum ascendit.

Dositheus primum patriarcha Hierosolymorum, qui episcopatum tenuit anno uno et dimidio. Sed schismate illius causa magis ac magis prævalente, iterum deponitur, et Hierosolymam concedit, atque rursus utrumque thronum abdicavit.

Georgius Xiphilinus diaconus et magnus vasorum custos, eodem imperante, annis 6, mensibus 9, diebus 27, et detonsus est in monasterio Phryganorum, quod exstruxerat, sub imperio Alexii Angeli, fratris Isaacii.

Joannes diaconus et chartophylax Camaterus sub eodem Alexio, usque ad captam Constantinopolin, annis 5, mensibus 8, diebus 7. Vixit autem Hadrianopoli post captam urbem annis duobus, mensibus 2, diebus 14, et obsidentibus Latinis ex aquæ penuria obiit, cum antea, postulantibus iis qui Nicææ erant et Theodoro Lascari, abdicasset.

A σχισάντων αὐτὸν, πολλῶν ὄντων ἀρχιερέων, ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς τινὰς ἐχειροτόνησε, ἐξεβλήθη.

Θεόδοτος μοναχὸς καὶ καθηγούμενος τῆς ἁγίας μονῆς τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ, ἔτη β'.

Κωνσταντῖνος διάκονος καὶ σακελλάριος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ Χλιαρηνὸς ἔτη β', ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως.

Λουκᾶς μοναχὸς καὶ Χρυσοβέργης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ, ἔτη ιε', μῆνας γ'.

Μιχαὴλ διάκονος καὶ σακελλάριος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ τοῦ Ἀγχιάλου καὶ τῶν φιλοσόφων ὕπατος ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας ἔτη η', μῆνας β'.

Χαρίτων μοναχὸς ὁ εὐγενιώτατος ἡγούμενος τῶν Μαγγάνων μῆνας ια'.

B Θεοδόσιος ὁ Βορραδιώτης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ, ἔτη ς'· καὶ παρῃτήσατο διὰ τὴν βασιλέως . . . . .

Βασίλειος διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ . . . Καματηρὸς ὁ καὶ Φυλακόπουλος γέγονεν ἐπὶ Ἀνδρονίκου. Κατεβιβάσθη δὲ ὑπὸ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, μήπως ἕτερον στέψῃ ὅς καὶ αὐτὸν ἔστεψε. Ἡ δὲ πρόφασις αὐτοῦ, ὅτι εἰς κεφαλὴν γυναικὸς ῥίψας [τὰ ῥάκη] . . . . . εὐλογίαν ἐποίησε. Ἱεράτευσε δὲ ἔτη β', ἥμισυ.

Νικήτας γέρων διάκονος ὁ μέγας σακελλάριος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ Μοντάνης ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας Ἰσαακίου ἔτη γ', καὶ ἡμέρας ι'. Κατεβιβάσθη διαβληθεὶς ὅτι οὔρησε λειτουργῶν ἔνδον τοῦ
C βήματος.

Δοσίθεος ὁ ἀπὸ Ἱεροσολύμων πατριάρχης ἡμέρας θ', καὶ κατεβιβάσθη εὐθὺς διὰ τὸ μέσον τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κληρικῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰσαακίου, καὶ ἀνάγεται

Λεόντιος, ὁ λεγόμενος Θεοτοκίτης ἡγούμενος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐν τῷ βουνῷ τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου. Περὶ οὗ [ἔφασκεν] ὁ βασιλεὺς ὅτι ἡ Θεοτόκος νυκτὸς αὐτὸν τῷ βασιλεῖ ἔδειξε, μῆνας ἑπτὰ, καὶ ἐξεβλήθη παραίτησιν δοὺς, πάλιν εἰπόντος τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου, Ἡ Θεοτόκος οὕτω κελεύει. Καὶ ἄνεισι τὸν θρόνον.

Ὁ Δοσίθεος ὁ πρωτοπατριάρχης Ἱεροσολύμων, καὶ ἐπεσκόπησεν ἔτος α' ἥμισυ. Τοῦ δὲ σχίσματος
D . . . . δι' αὐτὸν αὐξάνοντος, πάλιν κατεβιβάσθη καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα γέγονε, καὶ πάλιν ἀμφοτέρους τοὺς θρόνους παρῃτήσατο.

Γεώργιος διάκονος καὶ μέγας σκευοφύλαξ ὁ Ξιφιλῖνος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἔτη ς', μῆνας θ', ἡμέρας κζ'· καὶ ἀπεκάρη ἐν τῇ μονῇ τῶν Φρυγανῶν ἣν ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀγγέλου Ἀλεξίου τοῦ ἀδελφοῦ Ἰσαακίου.

Ἰωάννης διάκονος ὁ χαρτοφύλαξ ὁ Καματηρὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου μέχρι ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ἔτη ε', μῆνας η', ἡμέρας ζ'. Ἔζησε δὲ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ἔτη β', ἐν Ἀδριανουπόλει μῆνας β', ἡμέρας ιδ', καὶ ἐνδείᾳ ὕδατος ἀπὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Λατίνων τελευτᾷ. Πρότερον δὲ ζητηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι παρῃτήσατο.

Γέγονε δὲ ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅλωσις A παρὰ τῶν Λατίνων ἐν τῷ ,ϛψιβ' ἔτει, μηνὶ Ἀπριλλίῳ ιβ', ἡμέρᾳ ζ', ἰνδ. ζ', τῇ ϛ' ἑβδομάδι των νηστειῶν.

Μετὰ δὲ τὴν τῆς πόλεως ἅλωσιν ἐν Νικαίᾳ πρῶτος γίνεται παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι κατὰ τὴν κ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τῆς θ' ἰνδ. ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας σακελλάριος Μιχαὴλ ὁ Αὐτωρειανὸς, καὶ ἀρχιερατεύσας ἔτη ϛ', μῆνας ε', καὶ ἡμέρας ϛ' ἐτελεύτησεν.

Καὶ ἐχήρευσεν ὁ θρόνος μῆνας ι' ἥμισυ, διὰ τὸ ἀποδημεῖν τὸν βασιλέα εἰς τὸ Θρακήσιον· καὶ κατὰ τὴν κη' τοῦ Σεπτεμβρίου τῆς β' ἰνδ. ἡμέρᾳ α' προεβλήθη ὁ ὕπατος τῶν φιλοσόφων καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Θεόδωρος ὁ Εἰρηνικὸς λεγόμενος Κωπᾶς. Καὶ τελευτᾷ ἐπισκοπήσας ἔτος α', B μῆνας . . . . ἡμέρας γ'.

Καὶ ὄντος τοῦ βασιλέως Λάσκαρι ἐν τῷ θέματι Θρακησίῳ, ὥρισαν οἱ ἄρχοντες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐγγράφως γνωμοδοτῆσαι, καὶ προεβλήθη διὰ προστάγματος ὁ καθηγούμενος τῆς μονῆς τῶν Ἀκοιμήτων Μάξιμος. Καὶ ἐλθόντος τοῦ βασιλέως πάλιν καὶ παρ' αὐτοῦ ὡς ἔθος προεβλήθη κατὰ τὴν γ' τοῦ Ἰουνίου μηνός. Ἦν δὲ ἀμαθὴς λόγων περὶ τὴν γυναικωνῖτιν ἐσχολακὼς, φυγὰς γενόμενος πρότερον ἐκ τῆς πόλεως καὶ πνευματικὸς χρηματισθεὶς τοῦ βασιλέως. Ἱεράτευσε δὲ μῆνας ϛ', καὶ θνήσκει. Οὗτος κατὰ τῶν Νικαέων διήγειρε τὸν βασιλέα.

Μανουὴλ διάκονος ὁ Σαραντηνὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ C βασιλέως, ὁ λεγόμενος Φιλόσοφος, ἔτη ε', μῆνας ζ'.

Γερμανὸς ὁ σοφώτατος καὶ ἁγιώτατος ἐκ τοῦ Ἀνάπλου ὁρμώμενος, ἁλιέως, ὥς φασι, παῖς, διάκονος μὲν πρότερον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας γενόμενος, μετὰ δὲ τὴν τῆς πόλεως ἅλωσιν εἰς μονάζοντα καρεὶς ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἀχυράνην μονῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Πανευμόρφου. Τοῦτον Ἰωάννης ὁ Δούκας Βατάτζης ἀνάγει. Καλῶς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὁσίως ἐποίμανε, κατὰ Λατίνων γράψας, καὶ λόγους ἑτέρους. Μετεκλήθη δὲ θνήσκων Γεώργιος μοναχός. Ἱεράτευσε δὲ χρόνους ιη', καὶ θάπτεται ἐν Νικαίας τῇ μονῇ τῆς Κυριωτίσσης, πολλὰ θαύματα ἐργαζόμενος.

Μεθόδιος ἡγούμενος τῆς τοῦ Ὑακίνθου μονῆς ἐπὶ D τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἰωάννου Δούκα μῆνας γ', καὶ θανὼν ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ θάπτεται τοῦ Ὑακίνθου. Οὗτος πολλὰ εἰδέναι οἰόμενος, ὀλίγων ἦν ἴδρις.

Θανόντος τούτου ὁ θρόνος ἐπὶ χρόνοις ἱκανοῖς ἔρημος ποιμένος ἐγένετο.

Μανουὴλ ἕτερος ὁ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἰωάννου πρωτοπάππας ἐκ βίου διηνεκῶς παιδείας ἔχων τῆς ἔξωθεν, ἔτη ια', καὶ ἐτελεύτησε.

Ἀρσένιος μοναχὸς ὁ Αὐθωριανὸς ἐν Ἀπολλωνιάσι τῇ λίμνῃ ἀσκούμενος· εἶτα ἐπὶ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρι ἐγκυκλίων γραμμάτων ἱκανῶς ἔμπειρος, ὃς προβληθεὶς ἀναγνώστης καὶ διάκονος καὶ ἱερεὺς

Capta autem a Latinis fuit Constantinopolis anno 6712 (id est, Christi 1204), mense Aprili, Feria septima, indictione 7, sexta hebdomade jejuniorum.

Post captam urbem Nicææ primus creatur ab Imperatore Theodoro Lascari 20 mensis Martii, indictione 9, magnus Ecclesiæ sacellarius Michael Autorianus, qui cum sedisset annis 6, mensibus 5, diebus 6, obiit.

Vacavit autem thronus mensibus 10 et dimidio, quia imperator absens in themate Thracesio erat: et 28 Septembris, indictione 2, feria 1, cooptatus est supremus philosophorum et chartophylax Magnæ Ecclesiæ Theodorus Irenicus, dictus Copas, qui postquam episcopatum gesserat anno uno, mensibus . . , diebus 3, mortuus est.

Cum autem imperator Lascaris esset in Thracesio themate, principes Ecclesiæ et episcopi statuerunt sententiam et vota sua scripto mittere ad imperatorem, cujus jussu promotus est cathegumenus monasterii Acœmetarum Maximus. Cum autem venisset imperator, ab eo de more constitutus est tertia die Junii mensis. Erat autem illitteratus, qui in gynæceo solum versatus, ex urbe profugus antea fuerat, et deinde spiritualis sive confessarius imperatoris nuncupatus est. Præfuit autem mensibus 6, et defunctus est. Hic imperatorem contra Nicænos concivit.

Manuel diaconus Sarantenus, cognomento Philosophus, eodem imperatore, annis 5, mensibus 7.

Germanus sapientissimus et sanctissimus ex Anaplo profectus, piscatoris, ut ferebatur, filius, diaconus primo Magnæ Ecclesiæ: et post captam urbem in monachum detonsus in Achyranæ monasterio S. Georgii Paneumorphi dicto. Hunc Joannes Ducas Batatzes promovit: qui Ecclesiam recte sancteque administravit, ac contra Latinos scripsit aliosque libros. In obitu vero mutato nomine vocatus est Georgius monachus. Rexit autem Ecclesiam annis 18, et sepultus est Nicææ in monasterio Cyriotissæ, multa operatus miracula.

Methodius abbas monasterii Hyacinthi eodem imperante Joanne Duca, mensibus 3, et defunctus in eodem Hyacinthi monasterio sepultus est. Is cum se multa scire putaret, pauca revera sciebat.

Illo defuncto thronus per multos annos vacavit.

Manuel alter ejusdem imperatoris Joannis archipresbyter palatinus ex assiduo studio exterorum disciplinam edoctus, annis 11, et defunctus est.

Arsenius monachus Autorianus in lacu Apollonio in ascetica vita exercitatus. Deinde sub Theodoro Lascari, omnigena eruditione instructus, creatus lector, diaconus et sacerdos, deinde pa-

triarcha ordinatur, singulis diebus singulos ordines accipiens, quoniam imperator profectum maturabat, statim eum coronavit. Sedit annis 5, et expulsus est ab imperatore Michaele Palæologo, qui Joannem puerum imperatorem despectui habuit, nec ad imperium evexit, ut juramento pollicitus erat.

Deinde Nicephorus antea Ephesi episcopus thronum accipit, et cum anno uno sedisset, obiit.

Capta vero Constantinopoli rursum præfuit Arsenius sacer annis 2. Mortuo autem Joanne puero, rursum exagitatur. Michael autem imperator inauguratur, a quo in Prœconnesum relegatus est, ubi mortem obiit. Hic Michaelem imperatorem bis coronavit, primo Nicææ, deinde Constantinopoli. Capta est urbs a Romanis anno 6765 (Christi 1257), 25 Julii, feria secunda, anno secundo imperii Michaelis Palæologi.

Joseph Galesii abbas, primo clericus imperatoris Joannis, qui conjugatus fuerat. Sedit annis 8, et quod cum Latinis junctus esset, ejicitur ab imperatore Michaele.

Joannes Beccus diaconus et chartophylax Magnæ Ecclesiæ, annis 8. Hic cum Latinis unionem habuit imperante Michaele Palæologo, et depositus a piissimo imperatore Andronico Palæologo, in exsilium mittitur; rursumque inducitur

Confessor Joseph, qui sedit menses 4. Illo defuncto,

Gregorius Cyprius lector et protoapostolarius cooptatur, et præfuit annis 16. Ob quamdam vero offensionem cujusdam libri quem contra Beccum scripserat, per dispensationem ejicitur.

Creatur autem Athanasius ex Macedonia, qui cum vehementius sese rebus immisceret, a populo ejicitur, postquam annis 4 sacris præfuisset sub Andronico imperatore.

Joannes monachus et presbyter, abbas Pammacaristæ et confessarius imperatoris, Sozopolitanus, qui prius Cosmas vocabatur, homo admodum pacificus et mansuetissimus vere vir Dei, præfuit annis 9, et cum abdicasset, sub eodem imperatore ejectus est, ac rursum inducitur Athanasius.

Sciendum est, quod a sancto apostolo Andrea episcopi . . . Byzantii usque ad Constantinum Magnum viginti sint numero. A Constantino Magno, sive a sancto Metrophane usque ad pacificum et mansuetum Joannem centum undecim. Simul ab apostolo Andrea usque ad prædictum Joannem sint patriarchœ 130, anno 6800 [Christi 1292].

A εἶτα πατριάρχης χειροτονεῖται καθ' ἑκάστην ἡμέραν τάγμα λαμβάνων, ἐν τῷ σπεύδειν ἐξιέναι τὸν βασιλέα . . . . αὐτίκα στέφει. Ἱεράτευσε δὲ χρόνους ε', καὶ ἐξεβλήθη παρὰ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, διὰ τὸ τὸν νέον βασιλέα Ἰωάννην παροραθῆναι, καὶ μὴ πρᾶξαι αὐτὸν βασιλέα ὡς ἡ τῶν ὅρκων εἶχεν ὑπόσχεσις.

Εἶτα Νικηφόρος ὁ πρώην Ἐφέσου τὸν θρόνον λαμβάνει, καὶ ἱερατεύσας ἔτος α', τελευτᾷ.

Ἁλούσης δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πάλιν ἄρχεται Ἀρσένιος ὁ ἱερὸς ἔτη β'. Τελευτήσαντος δὲ παιδὸς Ἰωάννου πάλιν διοχλεῖται, βασιλεὺς Μιχαὴλ γίνεται καὶ ἐξωρίσθη ἐν Προικοννήσῳ, κἀκεῖ τελευτᾷ. Οὗτος δεύτερον στέφει τὸν Παλαιολόγον Μιχαὴλ ἐν B Νικαίᾳ πρότερον, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ δεύτερον. Ἑάλω ἡ πόλις παρὰ Ῥωμαίων ἔτει ,ςψξε', Ἰουλίου κε', ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου.

Ἰωσὴφ ὁ Γαλησίου ἡγούμενος, πρότερον κληρικὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ὑπάρχων, καὶ γυναικὶ ὁμιλήσας ἔτη η', καὶ διὰ τὴν ἕνωσιν τῶν Λατίνων ἐκβάλλεται παρὰ τοῦ βασιλέως Μιχαήλ.

Ἰωάννης διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ Βέκκος, ἔτη η'. Οὗτος μετὰ τῶν Λατίνων ἐποίησε τὴν ἕνωσιν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ καταβληθεὶς παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου ὑπερορίζεται· καὶ ἀνάγεται

C Ὁ ὁμολογητὴς Ἰωσὴφ τὸ δεύτερον μῆνας δ'. Θανόντος δὲ,

Γρηγόριος ὁ Κύπριος ἀναγνώστης καὶ πρωτοαποστολάριος ἀνάγεται, καὶ ἱεράτευσε ἔτη ς'. Διά τινα σκάνδαλα τοῦ τόμου αὐτοῦ ὃν κατὰ τοῦ Βέκκου ἔγραψεν οἰκονομικῶς ἐξάγεται.

Καὶ ἀνάγεται Ἀθανάσιος ἐκ Μακεδονίας, καὶ σφοδρότερον τῶν πραγμάτων ἁπτόμενος παρὰ τοῦ λαοῦ ἐκβάλλεται, δ' ἔτη ἱερατεύσας ἐπὶ τοῦ [Ἀνδρονίκου] βασιλέως.

Ἰωάννης μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, ἡγούμενος τῆς Παμμακαρίστης καὶ πνευματικὸς τοῦ βασιλέως ὁ ἀπὸ Σωζοπόλεως πρότερον Κοσμᾶς ὀνομαζόμενος, εἰρηνικώτατος καὶ πραότατος καὶ ὅλος [τοῦ Θεοῦ] ἄνθρωπος ἔτη θ'. Καὶ παραιτησάμενος ἐπὶ τοῦ αὐD τοῦ βασιλέως κατεβλήθη, καὶ ἀνάγεται πάλιν ὁ Ἀθανάσιος.

Ἰστέον ὅτι ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου εἰσὶν ἐπίσκοποι . . . . Βυζαντίου μέχρι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κ', ἀπὸ δὲ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Μητροφάνους μέχρι τοῦ εἰρηνικωτάτου καὶ πράου Ἰωάννου ρια', καὶ ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου μέχρι τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου πατριάρχαι ρλ', ἔτει ,ςω'.

ANSELMI BANDURII

AD

NICEPHORI CALLISTI CATALOGUM

OBSERVATIONES ET NOTÆ.

Col 449 *Ἀνδρέας ὁ ἁγιώτατος*. Complures ex episcopis Byzantinis, qui a Græculis numerantur, usque ad Metrophanem fictitios esse censeo. Rem autem ita manifestam auctoritate scriptorum comprobare neque necessarium esse existimamus, neque modo per varias occupationes licet; sufficiat tantum hic monere, tres episcopos Constantinopolitanos ante Metrophanem, nominibus aliis, referri a Cedreno qui pag. 256, scribit, primum Byzantii episcopum fuisse Philadelphum, imperante Antonino Caracalla: Ἐπὶ τούτου πρῶτος ἐπίσκοπος κατέστη Βυζαντίου Φιλάδελφος, ἔτη τρία· πρώην γὰρ προΐστατο τῆς Ἐκκλησίας ἔτη η' πρεσβύτερός τις. *Eo tempore primus Byzantii episcopus constitutus est Philadelphus, et annos tres præfuit; ante enim per octennium Ecclesiæ præfuit quidam presbyter.* Eadem habet et Symeon magister ac logotheta in Chronico ms. qui præterea tradit, tertio anno Gordiani creatum fuisse secundum episcopum Byzantii Eugenium qui illam sedem administravit annis viginti quinque: Τὸ δὲ τρίτον ἔτος Γορδιανοῦ δεύτερος ἐπίσκοπος Βυζαντίου γέγονεν Εὐγένιος ἔτη κε'. Ubi Cedrenus pag. 257 sic habet tantum: Καὶ Εὐγένιος γέγονεν ἐπίσκοπος Βυζαντίου ἔτη κε. Deinde de Rufino tertio Byzantii episcopo sic tradit laudatus logotheta: Εἶτα βασιλεύει Νουμεριανὸς δοὺξ τυγχάνων Μυσίας. Ἐπὶ τούτου μαρτυρεῖ ὁ ἅγιος Γεώργιος, καὶ ὁ ἅγιος Βαβύλας ἐν Ἀντιοχείᾳ. Τῆς δὲ ἐν Βυζαντίῳ Ἐκκλησίας προΐσταται Ῥουφῖνος, ἔτη θ'. *Deinde imperat Numerianus dux Mysiæ. Sub eo sanctus Georgius ac sanctus Babylas martyrium passi sunt* Antiochiæ. *Rufinus autem præfuit Ecclesiæ Byzantinæ annis novem.* Eadem habet et Cedrenus pag. 264, nisi quod Rufini nullam mentionem facit. At quod scribunt de martyrio sancti Babylæ falsa sunt, siquidem sanctus Babylas sub Decio martyrium ante obierat.

Col. 452 C. *Κυριλλιανός*. Scribitur supra rubris litteris Κυριακός.

Ibid. *Μητροφάνης*. Quæ scribit hic Nicephorus Callisti de Metrophane, nimirum eum in episcopatu vixisse annos decem, synodo Nicænæ interfuisse, ac primum patriarcham Constantinopolitanum exstitisse, admodum sunt controversa. Reverendissimus Petrus de Marca lib. v. *De concordia*, cap. 3, et ibidem doctissimus Baluzius in Observatione quam subjungit, Metrophanem Nicænæ synodi tempore adhuc in vivis fuisse conantur ostendere; idque Eusebii auctoritate, qui lib. III *De vita Constantini*, cap. 7, recensens provincias, ex quibus episcopi ad eam synodum venere, inquit: Ἀλλ' ὧν τε Σπανῶν ὁ πάνυ βοώμενος, εἷς ἦν τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων· τῆς δέ γε βασιλευούσης πόλεως, ὁ μὲν προεστὼς ὑστέρει διὰ γῆρας· πρεσβύτεροι δ' αὐτοῦ παρόντες τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν. *Ab ipsa quoque Hispania vir ille multo omnium sermone celebratus, una cum reliquis aliis consedit. Aberat quidem regiæ urbis antistes ob senilem ætatem; sed præsto erant presbyteri, qui vices ejus im-*

A *plerent*. Hunc Eusebii locum iisdem omnino verbis citat Socrates lib. I, cap 5. Verba autem illa Eusebii: Τῆς δέ γε βασιλευούσης πόλεως ὁ μὲν προεστὼς ὑστέρει διὰ γῆρας. *Aberat quidem regiæ urbis antistes ob senilem ætatem* non intelligenda esse de Romano pontifice, qui tum erat sanctus Silvester, asserunt; idque conantur demonstrare ex actis concilii Nicæni collectis a Gelasio Cyziceno, quæ habentur edita tom. II *Conc.*, qui quidem scriptor, se istæc ex tertio libro Eusebii *De vita Constantini* ad verbum exscripsisse fatetur: *Ipse ex Hispanis valde celebratus Osius, obtinens locum magnæ Romæ episcopi Silvestri, cum presbyteris Romæ Vitone et Vincentio et cum plurimis aliis considebat. Urbis autem illius quæ nunc imperat, episcopus, Metrophanes nomine, propter senectutem non adfuit; ipsius vero presbyteri qui aderant, locum ejus supplevere; quorum unus erat Alexander, qui urbis episcopatum post Metrophanem adeptus est.*

B Eadem hæc Acta synodi Nicænæ a Gelasio Cyziceno interpolata se perlegisse testatur Photius in Bibliotheca codice 88, ubi nonnulla ex iis excerpta habentur; quæ quidem eadem astruunt: Ἀλέξανδρον δὲ, inquit, ὃς τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίωμα εἶχεν, εἰς πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνους παρεῖναι. Ἐκεῖνος γὰρ ἐκωλύετο βαθυτάτῳ γήρᾳ, ἐπεὶ αὐτῷ ὁ χρόνος τοῦ βίου ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἐξέτεινεν ἔτη. Excerpta Vitarum Metrophanis et Alexandri patriarcharum CP. quæ habentur apud Photium in Bibliotheca, codice 256, id ipsum affirmant. At non solum prædicti scriptores laudata Eusebii verba ad episcopum Constantinopolitanum referunt, cum idem sentiant Nicetas Choniates in Panoplia et Epiphanius scholasticus. Hinc factum est ut reverendissimus Petrus de Marca, Baluzius ac Pagius verba illa Eusebii ad episcopum Byzantinum spectare crederent; licet Valesius in notis Eusebianis laudatos scriptores redarguat, inquiens

C id nullo modo intelligi posse de episcopo Byzantino, cum nondum tempore synodi Nicænæ dedicata esset Constantinopolis, ac regiæ urbis vocabulo decorata. Sed huic argumento præsto occurrit Baluzius inquiens, Eusebium libros illos *De vita Constantini* non scripsisse, nisi post hujus imperatoris mortem, adeoque diu post dedicatam Constantinopolim, quæ ideo post Constantini obitum urbis regiæ vocabulo decorari potuit, habita ratione, non ipsius rei, sed temporis, quo ista scribebat Eusebius. Nam, inquit Baluzius, Eusebius non loquitur simpliciter de urbe Regia, sed de urbe quæ tunc regnabat, βασιλευούσης, ad differentiam Romæ, quæ infra lib. IV *De vita Constantini* cap. 69, βασιλίδα πόλιν constanter vocat in duobus locis, nunquam βασιλεύουσαν. Quare ut verus et genuinus Eusebii sensus retineatur, sic Latine verti debet hic locus: *Episcopus urbis illius, penes quam imperium est.* Sic Baluzius respondet ad Valesii Eusebianas notas. Atqui Eusebius in *Vita Constantini* Romam veterem passim appellat πο̣ ι. βα-

σιλεύουσαν; sic, lib. I, cap. 26, ubi loquitur de urbe Roma vindicata a Maxentii tyrannide, τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς βασιλεύουσαν πόλιν: cap. 33, ubi loquitur de tyrannide quam Romæ Maxentius exercebat: Καὶ γὰρ δὴ πολὺς ἦν ὁ ταύτῃ προαρπάσας τὴν βασιλεύουσαν πόλιν: cap. 39, loquens de adventu Constantini in urbem Romam, εἰσήλαυνεν ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν. Et cap. 4, ubi narrat, Constantinum Magnum in media urbe Roma erexisse crucis tropæum, μέσῃ τῇ βασιλευούσῃ πόλει. Verum non hæc tantum argumenta afferunt, qui verba illa Eusebii ad Romanum pontificem spectare putant; nam doctissimus nostrique amantissimus abbas de Longuerue in eruditissimis epistolis, quas ad Pagium scripsit, primum in dubium revocare videtur Acta illa synodi Nicæna a Gelasio Cyziceno collecta, necnon Excerpta Vitarum Metrophanis et Alexandri patriarcharum CP. quæ habentur apud Photium codice 256, quæ profecto idem astruunt; deinde vero ad comprobandum verba illa Eusebii spectare ad Romanum pontificem, laudat idem vir doctissimus Sozomenum, qui eadem verba intellexit de pontifice Romano, nisi quod perperam ille loco sancti Silvestri Julium reposuit: Theodoretum item qui lib. I cap. 8 verba Eusebii de Romano pontifice intelligit, Ὁ δὲ τῆς Ῥώμης διὰ γῆρας ἀπελείφθη βαθύ: et paulo post Silvestrum Romæ tunc sedisse ait; et cap. 4 ejusdem libri refert Theodoretus epistolam quam scripsit Alexander Alexandrinus ad Alexandrum Constantinopolitanum episcopum de nascente hæresi Ariana, et Ario quem nuper communione privaverat, hoc titulo: Τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ ὁμοψύχῳ Ἀλεξάνδρῳ Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Et ut nemo dubitet hanc Epistolam Alexandri Alexandrini episcopi scriptam fuisse ad Alexandrum Constantinopolitanum, seu potius Byzantinum episcopum, idem Theodoretus, cap. 3 ejusdem libri, tradit, ante concilium Nicænum, imo cum primum suam hæresim Arius divulgare cœpit, sedisse Romæ Silvestrum, Vitalem et Philogonium Antiochiæ, Macarium Hierosolymis, Alexandrum Constantinopoli, et Alexandrum Alexandriæ: Τῆς δὲ Κωνσταντίνου πόλεως κατὰ τοῦτον αὐτὸν τὸν καιρὸν Ἀλέξανδρος τῆς ἱερατικῆς ἠξιοῦτο λειτουργίας, ἀποστολικοῖς χαρίσμασι λαμπρυνόμενος. Τότε τοίνυν ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἀλέξανδρος, etc. Quæ vero hac de re habet Pagius parvi omnino momenti sunt; nam ille ad confirmandam suam sententiam unum tantum Theodoreti locum laudat, nimirum epistolam Alexandri episcopi Alexandrini ad Alexandrum episcopum. Et hunc quidem Alexandrum episcopum ad quem scripta fuit epistola, frustra conatur asserere, non esse Constantinopolitanum antistitem, uti ex iis quæ paulo superius diximus facile est cuilibet cognoscere. Vide quid de Metrophane scribit eminentissimus cardinalis Baronius, qui tempora ipsius sedis intra triennium coarctat.

Col. 452 D. *Ἀλέξανδρος*. Alexandrum annos 23 in episcopatu Constantinopolitano sedisse tradunt Socrates, Sozomenus, Theophanes, uterque Nicephorus et Zonaras; mortem vero obiisse anno Christi 340 affirmat em. Baronius; at si vera sunt, quæ superius ex Theodoreto diximus, plusquam 25 annis sedem CP. administravit Alexander, vel certe annus ipsius obitus non bene a Baronio consignatus.

Ibid. *Παῦλος*. Paulus in episcopatu Constantinopolitano Alexandro successit, tempore Constantii Augusti, non vero Constantini Magni, ut frustra conatur ostendere Valesius in Observat. Ecclesiast. ad Socratem et Sozomenum. Ante episcopalem dignitatem acceptam a Constantino in exsilium pellitur Paulus. Vide Pagium ad annum Christi 340, XI et seq. Sed annus quo Paulus Alexandro in episcopatu CP. successerit perperam mihi videtur consignatus cum a Baronio tum a Pagio.

Ibid. *Τούτου ἐξωσθέντος*. Ita sane Paulum episcopatu tantum dejectum a Constantio prima vice, non vero in exsilium missum testatur et Socrates, lib. II, cap. 7. Sed Baronius confundit exsilium a Constantino Magno Paulo irrogatum, quod illi accidit ante episcopalem dignitatem acceptam, cum ejus depositione ab episcopatu, quæ Constantio imperante accidit.

Ibid. *Εὐσέβιος ὁ Ἀρειανός*, etc., *ἔτη ιβ'*. Vide quid de hujus episcopatus annis scribunt Baronius et Pagius.

Col. 453 A. *Πάλιν ὁ Παῦλος*, etc. Post Eusebii mortem catholici Paulum restituunt, Eusebiani vero Macedonium eligunt. Quæ quidem res ingentem tumultum in urbe regia excitavit, ut prodit Socrates; quippe Hermogenis magistri militum ab imperatore missi, ut Paulum expelleret, domus incensa, ipseque pedibus tractus ac misere trucidatus; in mare a populo præcipitatur. Cujus quidem facinoris nuntium cum ad Constantium Augustum delatum esset, statim ille Constantinopolim venit, ut scribit Libanius in Basilico. Et sontes quidem ab illo castigatos esse ait, neminem tamen morte affectum, cum senatus urbis CP. pro reis apud ipsum intercessisset. Tunc etiam Singaram relegatum fuisse a Constantio Paulum, et aliquanto post inde Emesam translatum, scribit Athanasius.

Ibid. *Ἐκεῖσέ τε ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἀναιρεῖται*. De morte Pauli vide Sulpicium, cap. 2: Socratem, lib. II, cap. 21; Theodoretum, lib. II, cap. 5; Sozomenum, lib. IV, cap. 2. Mors autem S. Pauli cujus festum Græci die 6 Septembris colunt, Latini die VII Junii, a Baronio consignatur anno Ch. 351.

Ibid. *Μακεδόνιος*, etc., *ἔτη ε'*. Anni quinque quos in episcopatu CP. sedisse Macedonium scribit Nicephorus, nescio unde numerandi, nimirum an a quo primum post Eusebii mortem occupaverit illam sedem, an vero a morte Pauli; quippe scriptor Chronici Alexandrini Macedonium propter multa crimina exauctoratum fuisse ait, coss. Constantio Augusto XII et Juliano Cæsare III, anno Christi 360: Τούτῳ τῷ ἔτει, μηνὶ Περιτίῳ, ιε', καθιερώθη ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως. Μακεδόνιος Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος καθῃρέθη ἐπὶ πολλοῖς ἰδίοις αὐτοῦ ἐγκλήμασι, καὶ κατέστη ἀντ' αὐτοῦ Εὐδόξιος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, etc.: *Hoc anno, mense Peritio, die 15, Magna Ecclesia Constantinopoleos dedicata est. Macedonius episcopus Constantinopolitanus propter multa ipsius propria crimina exauctoratus est, et in locum ejus subrogatus Eudoxius*, etc. Ex quo quidem Chronici Alexandrini loco apparet Macedonium plusquam quinque annos episcopatum CP. occupasse.

Ibid. *Εὐδόξιος*, etc. *ἔτη ζ'*. Scribitur hic supra rubris litteris, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ. Eudoxius autem plus fortassis quam septem annos sedem CP. rexit; verum non annos *novemdecim*, ut legitur apud Socratem; quod quidem mendum librarii esse, docet Valesius in Notis ad eumdem. Alioquin Socrates secum ipse pugnaret; quippe idem scriptor lib. II, cap. 42, Eudoxium in concilio CP. anno 359 inchoato, sequentique continuato, substitutum fuisse in locum Macedonii depositi scribit, mortem vero obiisse coss. Valentiniano Aug. III, et Valente Aug. III, tradit idem Socrates lib. IV, cap. 14, necnon Philostorgius lib. IX, cap. 8. Sozomenus vero lib. VI, cap. 13, Eudoxium obiisse ait, quando Valens Antiochiam tendens, paululum Nicomediæ substitit. Cæterum Theophanes annis decem obtinuisse Eudoxium sedem CP. scribit.

Ibid. *Δημόφιλος*, etc., *ἔτη ιβ'*, *μῆνας ε'*. Il

est, *Demophilus*, etc., *sedit annis* 12, *mensibus* 5. Et ita legendum supra in versione, ubi librarii incuria legitur *sub Valente;* quod quidem in scriptis nostris ad marginem tantum reperitur, et in ms. legitur supra rubris litteris, ἐπὶ Ἰοβιανοῦ, et infra, ἐπὶ Οὐάλεντος. Cæterum de Demophilo ab Arianis in locum Eudoxii subrogato legendus est Philostorgius lib. IX, cap. 10 et 14.

Col. 453 B. *Εὐάγριος ὀρθόδοξος*, etc, *ἔτη ς'*. Theophanes ad annum V Valentiniani Augusti Evagrium statim post Eudoxii mortem a parva manu Orthodoxorum electum fuisse scribit; quo quidem tempore Ariani sibi Demophilum præfecerunt: verum Evagrius statim a Valente sede pellitur, Demophilus vero in ea confirmatur, ut narrat ibidem laudatus scriptor.

Ibid. *Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ*, etc., *ἔτη ιβ'*. Ita habent S. Nicephori catalogus, Menæa die 30 Januarii in memoria trium sanctorum Ecclesiæ doctorum; Amphilochius, in Vita sancti Basilii de Gregorio Nazianzeno loquens; et Gregorius presbyter in Encomio, quo texit Vitam Gregorii. At Theophanes sanctum Gregorium Nazianzenum duobus tantum annis sedem CP. administrasse scribit: Cedrenus Gregorium decennium et paulo amplius Constantinopoli moratum esse tradit. Certum tamen est Gregorium non amplius quam triennio Constantinopoli commoratum, et episcopatum Constantinopolitanum paucis tantum hebdomadis administrasse; in eadem quippe synodo et renuntiatus fuit episcopus et exauctoratus; et anno Christi 381, III Kalend. Aug. quo Theodosius dedit legem 3 Codicis Theodosiani *De fide catholica* jam Nectarius episcopus Constantinopolitanus erat, et concilium Constantinopolitanum jam finitum, uti patet ex eadem lege.

Ibid. *Ἰωάννης πρεσβύτερος Ἀντιοχείας*, etc., *ἔτη ε', μῆνας ς'*. . . . S. Joannes Chrysostomus bis e throno pellitur; primum in synodo ad Quercum, anno Christi 403, deinde in synodo Constantinopolitana anno 404, quod quidem accidit festo Paschæ die appropinquante, et post duos menses in exsilium pellitur Chrysostomus. Vide Socratem lib. VI, cap. 18. Cæterum multa de sancto Joanne Chrysostomo ac ejus episcopatu dicenda essent, nisi sedulo omnia examinasset Pagius; unde eo lectorem remittere est animus.

Ibid. C. *Ἀρσάκιος*, etc., *ἔτη β'*. Duobus annis sedisse in episcopatu Constantinopolitano Arsacium scribit et Theophanes. Verum Arsacius ordinatus fuit die 26 mensis Junii, in quem Dominica incidebat; quo quidem die ordinationes episcoporum Constantinopolitanorum fieri solitæ erant. Quare in Chronico Alexandrino, ut docet Pagius, loco ἡμέρᾳ δευτέρᾳ legendum ἡμέρᾳ πρώτῃ, id est, *feria prima*, quæ hoc anno cum die 26 Junii concurrit. Arsacius vero moritur anno sequenti Christi 405, die tertio Idus Novembris, ut scribit Socrates, lib. VI, cap. 20. Unde, si Socrates non fallitur, Arsacius sedisse videtur annum unum, menses quatuor, dies septemdecim. Verum Palladius, cui potior fides adhibenda quam Socrati, utpote tunc viventi et de rebus Chrysostomi optime educto, scribit in Dialogo Arsacium sedisse annum et menses duos, διακρατήσας δὲ τὸ ζῆν ἑαυτοῦ δεκατέσσαρας μῆνας ἀποθνήσκει, *ille cum ad quatuordecim menses vitam suam protendisset mortuus est.*

Ibid. *Ἀττικός*, etc., *ἔτη κ'*. Atticus coss. Arcadio Aug. VI et Anicio Probo Christi anno 405 electus fuit in Arsacii locum, ut scribit Socrates lib. VI, cap. 20. Sozomenus vero lib. VIII, cap. 17, quarto post Arsacii mortem mense ordinatum fuisse Atticum tradit. Verum error irrepsit in numerum illum apud Socratem lib. VII, cap. 25, ubi ait, Atticum anno episcopatus sui primo et vicesimo, die sexto Idus Octobris, mortem obiisse coss. Theodosio XI, et Valentiniano Cæsare I. nam horum consulatus hic annus cadit in annum Christi 425, unde si Atticus, ut ait Socrates superius citato loco, ordinatus est anno Christi 406, vicesimum certe sedis annum non absolvit.

Ibid. *Σισίννιος*, etc., *ἔτος α', μῆνας ι'*. In Chronographia compendiaria sancti Nicephori patriarchæ Constantinopolitani et in Tabulis Theophanis anni duo Sisinnio attribuuntur. At Socrates lib. VII, cap. 26, asserit, ordinatum fuisse Sisinnium pridie Kalendas Martii, consulatu proxime sequente, qui fuit Theodosii XII, et Valentiniani Junioris Aug. II. Quo quidem anno dies ultimus Februarii in Dominicam incidebat, qua ordinationes episcoporum fieri solitæ erant. Mortem autem obiit Sisinnius, ut narrat idem Socrates paulo superius laudato loco, coss. Hierio et Ardaburio anno Christi 427, die IX Kal. Januarii.

Ibid. *Νεστόριος*, etc., *ἔτη γ, μῆνας β'*. Nestorius ordinatur episcopus Constantinopolitanus coss. Felice et Tauro anno Christi 428, quarto Idus Aprilis, ut scribit Socrates, lib. VII, cap. 29. At Liberatus Diaconus, cap. 4 sui Breviarii ordinationem Nestorii peractam fuisse ait Kalendis Aprilis. Quod quidem verosimilius est, nam dies Dominica hujus anni, qua ordinationes episcoporum Constantinopolitanorum fieri solitæ erant, incidebat in Kalendas Aprilis, seu diem primam ejusdem mensis, uti optime docet Pagius contra Baronium et Garnerium, qui Socratis errori astipulantur. Nestorius deponitur anno Christi 431, et in ejus locum Maximianus consecratur, ut infra videre est.

Ibid. *Μαξιμιανός*, etc. *ἔτη β', ἡμέρας ε'*. Sanctus Nicephorus Constantinopolitanus Maximianum sedisse scribit ἔτη β', μῆνας ε', *annis* 2, *mensibus* 5. Ita habet et Socrates lib. VII, cap. 40. At videtur secum ipse pugnare Socrates; nam Maximianus electus fuit episcopus elapso quatuor mensium spatio a Nestorii depositione, ut ait idem scriptor lib. VII, cap. 35: Τετραμηνιαίου δὲ διαδραμόντος χρόνου μετὰ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν, προχειρίζεται πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Μαξιμιανὸς ὄνομα, ἀνὴρ ἀσκητικὸς μὲν τὸν βίον· ἐν τοῖς πρεσβυτέροις δὲ καὶ αὐτὸς ἐτέτακτο. *Elapso igitur quatuor mensium spatio a depositione Nestorii, Maximianus eligitur episcopus, vir monasticam quidem vitam degens: in presbyterorum tamen ordinem ipse quoque cooptatus.* Quod quidem accidit die 25 Octobris, coss. Basso et Antiocho, anno Christi 431, ut narrat laudatus Scriptor, cap. 37 ejusdem libri: Μαξιμιανοῦ τοίνυν προχειρισθέντος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Ἀντιόχου, περὶ τὴν εἰκάδα πέμπτην τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἡσύχαζε πράγματα· *Cum Maximianus ad episcopatum Constantinopolitanum evectus fuisset, Basso et Antiocho consulibus, die octavo Kalendas Novembris, Ecclesiarum tumultus quievere.* Moritur autem Maximianus coss. Areobindo et Aspare anno Christi 434, pridie Idus Aprilis, etc., ut prodit idem Socrates cap. 40 ejusdem libri. Unde apparet Maximianum in episcopatu Constantinopolitano vixisse annis duobus, mensibus quinque, et aliquot etiam diebus; quod quidem non animadvertit Valesius in Notis ad eumdem Socratem, neque Pagius qui rem ex professo, ut aiunt, tractat.

Ibid. *Πρόκλος*, etc., *ἔτη ιβ', μῆνας γ'*. Proclus antequam Maximiani corpus sepulturæ mandaretur, ab episcopis qui aderant jussu Theodosii Junioris in episcopali throno collocatur, ut narrat Socrates, lib. VII, cap. 40, loquens de morte Maximiani, ubi etiam hujus præproperæ electionis causam exponit. Hoc quidem accidit, ut tradit idem scriptor paulo superius citato loco, Areobindo et

Aspare coss. anno Christi 434, pridie Idus Aprilis. Moritur autem Proclus die 24 Octobris ut habetur in Menologio Græcorum ad eumdem diem; anno Christi 446, ut nemo dubitat. Igitur sedit in episcopatu Constantinopolitano Proclus, non annos tantum 12, et menses tres, seu annos undecim, ut idem Nicephorus Callisti scribit in *Hist.* lib. XIV, cap. 47, sed annos tredecim et menses aliquot, ut certum est ex prædictis.

Col. 453 D. Ἐν τῷ ἱερατείῳ. *In sacris adytis* interpretatus sum. At ἱερατεῖον quænam pars fuerit ecclesiæ omnino incertum est, ut ait Ducangius. Dionysius Areopag. *De hierarch.* cap. 3, diserte distinguit θυσιαστήριον ἀπὸ τοῦ ἱερατείου, ita ut θυσιαστήριον sit quod Græci vulgo βῆμα, Latini *presbyterium*, vocant: ἱερατεῖον vero, *navis ecclesiæ*, nam prima sæcula *chorum*, qualis est hodie, non agnovere; ut observavimus, inquit Ducangius, in nostra *Constantinop. Christ.* lib. III, n. 77. Dionysius igitur loco laudato, ubi duos statuit demortuorum ordines, sic ait: Συναγαγὼν ὁ θεῖος ἱεράρχης τὸν ἱερὸν χορὸν, εἰ μὲν ἱερατικῆς ἐγεγόνει τάξεως ὁ κεκοιμημένος, ἔμπροσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου κατακλίνας αὐτὸν, ἀπάρχεται τῆς πρὸς Θεὸν εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας· εἰ δὲ τοῖς εὐαγέσι μοναχοῖς, ἢ τῷ ἱερῷ λαῷ κατετέτακτο, παρὰ τὸ τίμιον ἱερατεῖον αὐτὸν κατακλίνει πρὸ τῆς ἱερᾶς εἰσελεύσεως. Quæ postrema verba de portis templi intelligenda sunt. Nam Pachymeres in Paraphrasi non omnino sensum Dionysii percepit, ut nec Allatius in Dissert. de Narthece: is enim est, ut dicat cadaver Monachi aut Fidelis in inferiori ναοῦ parte versus portas templi collocari: ut presbyteri ante portas bematis. Ea notione forte ἱερατεῖον usurpavit Theophanes anno 14 Zenonis: Οἱ δὲ τοῦ Δίου μοναχοὶ τῇ Κυριακῇ εἰς τὸ ἱερατεῖον ἐπέδωκαν Ἀκακίῳ τὴν ἐπιστολήν. Tametsi fatendum ἱερατεῖον interdum pro ipso bemate accipi. Cum igitur ἱερατεῖον sic proprie vocetur ipse, in quo ἱερὸς λαὸς consistebat, inde ἱερατεῖον, dicta *plebs*, seu *populus episcopo subditus*, qui scilicet ἐν ἱερατείῳ ecclesiæ consistit, etc.

Ibid. Φλαβιανός, etc., ἔτος α', μῆνας ς'. Ita habent sanctus Nicephorus in sua Chronographia necnon Menæa ad diem 16 Februarii, quo Græci sancti Flaviani Procli successoris memoriam celebrant. Theophanis tabulæ, et Zonaras in Theodosio Juniore, per biennium sedisse Flavianum in episcopatu Constantinopolitano ostendunt. At cum Flavianus in exsilium missus sit anno Christi 449, quo et mortuus est, ut scribit Marcellinus, putat Pagius Flavianum non ante annum Christi 447, sedem Constantinopolitanam obtinuisse. Vide laudatum Pagium ad annum Christi 446, n. 8 et seqq., et ad an. Christi 449, num. 14.

Ibid. Ἀνατόλιος, etc., ἔτη η', μῆνας η'. De Anatolio vide Baronium ad annum Christi 458, num. 31 et seqq., necnon Pagium ad eumdem annum num. 8 et seqq.

Col. 455 A. Γεννάδιος, etc. ἔτη ... μῆνας γ'. S. Nicephorus in Chronographia Gennadium sedisse in episcopatu Constantinopolitano scribit ἔτη ιγ', μῆνας β', *annos tredecim, menses duos*. Unde numerus annorum supplendus est, qui in catalogo Nicephori Callisti a blattis et tineis exesus comparet. Tabulæ Theophanis et Zonaras Gennadio numero rotundo annos 13 ascribunt. Optime igitur mors Gennadii, qui Anatolio in episcopatu Constantinopolitano anno Christi 458 successerat, assignatur a Baronio anno Christi 471.

Ibid. Ἀκάκιος, etc. ἔτη ... μῆνας ... Perperam Acacius in hoc catalogo Nicephori Callisti bis repetitus est, nimirum ante et post Phravitam, ut apparet ex Chronographia S. Nicephori CP. et ex Tabulis Theophanis; necnon ex aliis scriptoribus. Sed id scribæ inscitia factum puto, qui pro uno Acacio duos effingit; Acacius siquidem post Gennadium ad Constantinopolitanum thronum

A evectus fuit anno Christi 471, in episcopatu vixit annis 17, mensibus 9, ut habet uterque Nicephorus. Moritur Acacius, ut scribit Theophanes, anno Incarn. secundum Alex. 481, qui Kalend. Septemb. anni Christi 489 inchoatur. His astipulatur Victor Tunnensis qui Acacii obitum Eusebio consule contigisse scribit, nimirum anno Christi 489. *Acacius*, inquit laudatus scriptor, *Constantinopolitanus episcopus sub damnatione moritur, et pro eo Flavianus episcopus ordinatur, cui tertio promotionis suæ mense mortuo Euphemius synodi Chalcedonensis decretorum custos in episcopatu succedit.* Sed quem *Flavianum* Tunnensis appellat, Nicephorus *Fravitam* vocat. Cæterum Acacius depositus fuit primum a synodo Ephesina quæ Basilisco imperante coacta fuit; deinde a Felice papa. Damnatus autem fuit non ut hæreticus, sed ut hæreticorum fautor.

Ibid. Φραΐτας, etc., μῆνας γ', ἡμέρας ιζ'. *Phraitam* hunc appellat et sanctus Nicephorus in
B Chronographia, atque eum tres menses et dies 17 in Constantinopolitano throno sedisse ait. Theophanes *Phravitam* vocat, eique menses tres episcopatus CP. attribuit. *Flavitam* eum nuncupat Nicephorus Callisti, lib. VI, cap. 13. Ita habet et Zonaras qui ei menses tres cum semisse attribuit. Victor vero Tunnensis paulo superius citato loco *Flavianum* eum appellat, atque eum *tertio promotionis suæ mense* mortem obiisse narrat. Quod quidem accidit, ut habet idem scriptor, Eusebio consule anno Christi 489.

Ibid Εὐφήμιος, etc., ἔτη ς', ἥμισυ. Theophanis Tabulæ Euphemium annos septem in throno Constantinopolitano sedisse ostendunt. Neque enim, ut secum pugnans ait Pagius, Euphemius episcopatum CP. suscepit anno Christi 490, sed 489, ut patet ex paulo superius laudato Victoris Tunnensis loco. In exsilium vero pellitur ab Athanasio imperatore Euphemius anno 6 ejus-
C dem Augusti, Christi 496, ut tradit Theophanes, non vero anno 5 imperii Anastasii ut habet Cedrenus. Rem pluribus refert idem Theophanes citato loco.

Ibid. Μακεδόνιος, etc., ἔτη ις', μῆνας ζ'. Macedonius anno 6 imperii Anastasii, Christi 496 sedem CP. suscepit; pellitur vero in exsilium ab eodem Augusto coss. Secundino et Felice, anno Christi 511, ut scribit Marcellinus in Chronico, unde fallitur hic Nicephorus Callisti dum ei annos sexdecim et menses septem attribuit; melius Theophanes in Tabulis qui ei annos sexdecim utrinque incompletos ascribit. Quod vero dicitur in Chronographia sancti Nicephori Macedonium sex tantum annos Ecclesiam Constantinopolitanam rexisse, id factum puto scribæ incuria qui numerum denarium omisit.

Ibid. B. Τιμόθεος, etc., ἔτη ς', ἥμισυ, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου. Theophanes sex tan-
D tum annos Timotheo attribuit, quemadmodum et sanctus Nicephorus in Chronographia. Timotheus siquidem, ejecto Macedonio, invasit episcopatum Constantinopolitanum sub finem anni Christi 511, uti supra monuimus. Moritur autem Timotheus, ut scribit Theophanes, anno Incarnat. secundum Alex. 510, qui Kalend. Septemb. anni Christi 517 inchoatur. Victor Tunnensis hujus mortem contigisse tradit die quinta mensis Aprilis: *Timotheus*, inquit, *Constantinopolitanus episcopus obtrectator synodi Chalcedonensis 5 die mensis Aprilis occubuit, et Joanni Cappadoci in cella propria, atque presbytero episcopatum tradidit.* Sic legendum, non vero *Joannes Cappadox*. Cæterum fallitur hic Nicephorus Callisti, dum Timotheum suo Justiniano Magno vixisse ait; nam Anastasio adhuc regnante obiit Timotheus.

Ibid Ἰωάννης ὁ Καππαδόκης, etc., ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἔτος α', μῆνας ς'. Ita habet et sanctus Nicephorus in Chronographia ex editione R. P.

Goar. At in nostra Joanni Cappadoci anni quatuor, et menses decem attribuuntur. Tabulæ Theophanis Joannem Cappadocem sedisse in episcopatu Constantinopolitano annis 2 ostendunt. Verum Joannes sedit annum unum menses decem, et aliquot dies, quos Nicephorus neglexit; nam ordinatur episcopus Constantinopolitanus Joannes anno Christi 518, non vero 517, ut ex Victore Tunnensi scribit Baronius: idque accidit die 17 mensis Aprilis. Moritur autem Joannes anno Christi 520, et in ejus locum Epiphanius ejusdem Ecclesiæ presbyter et syncellus ordinatur die 25 mensis Februarii. Quod quidem accidit anno Justini Thracis tertio, non vero secundo, ut habet Theophanes, Christi scilicet 520. Perperam igitur hic Nicephorus Callisti Joannem sub Justiniano vixisse scribit. Fallitur et Baronius qui Joanni Cappadoci annos tres attribuit. Cæterum Joannes hic Cappadox primus fuit, ut aiunt, qui titulum patriarchæ œcumenici ausus est usurpare.

Col. 456 B. *Ἐπιφάνιος*, etc., *ἔτη ις'*, *μῆνας γ'*. Sic etiam sanctus Nicephorus in Chronographia et Theophanes Epiphanio episcopo Constantinopolitano annos sexdecim menses tres attribuunt. Hæc laudatus Theophanes anno 10 Justiniani, Christi 536: Τούτῳ τῷ ἔτει Ἐπιφανίου ἐπισκόπου τελευτήσαντος μηνὶ Ἰουνίῳ ε', ἰνδ. ιε', ἐπισκοπήσαντος ἔτη ις', καὶ μῆνας γ', Ἄνθιμος αἱρετικὸς ἐπίσκοπος Τραπεζουντίων μετετέθη ἐν ΚΠ. *Hoc anno Epiphanio præsule, mensis Junii die quinto, indictione decima quinta, post episcopatus annos sexdecim, et menses tres vivis erepto, hæreticus Anthimus Trapezuntinus episcopus in sedem Constantinopolitanam translatus est.* At Theophanes secum ipse pugnare videtur, nam anno 2 Justini Thracis Epiphanium thronum Constantinopolitanum conscendisse scribit die 25 Februarii anni Christi 520, unde non annos 16, sed 17, et menses tres Epiphanium sedisse dicendum erit. Verum Pagius mendi arguit Theophanem ex aliis monumentis, et sic Epiphanii obitum contigisse ait anno Christi 535, mensis Junii die 5, indictione 13 post episcopatus annos 15, et menses 3. Vide Pagium eodem anno num. 9.

Ibid. *Ἄνθιμος* etc., *μῆνας ι'*. Sanctus item Nicephorus in Chronographia et Theophanes anno 10 imperii Justiniani Anthimo menses decem assignant: qui quidem scriptor secundus Anthimum hæreticum ab Agapeto papa, dum Constantinopoli esset, e sede dejectum scribit. Fallitur autem laudatus Theophanes, ut monet Pagius, dum hæc anno 10 Justiniani narrat; nam Anthimus sedem Constantinopolitanam occupat mense Junio anni Christi 535, deponitur vero mense Martio anni sequentis; unde decem illi menses sedis Anthimi utrinque incompleti fuere.

Ibid. *Μηνᾶς*, etc., *ἔτη ις'*, *μῆνας ς'*. Menas ordinatus est episcopus Constantinopolitanus die 13 mensis Martii anni Christi 536. Moritur autem mense Augusto anni Christi 552, uti pluribus ostendit Pagius num. 17 eodem loco; unde menses illi sex utrinque incompleti fuere.

Ibid. C. *Ἐν τῷ ἱερατείῳ*. Ita habet et Theophanes, ubi ipsius interpres vertit *in sacris adytis*; quomodo et nos supra n. 553, hanc vocem interpretati sumus; sed quid ἱερατεῖον significet pluribus ibi exposuimus.

Ibid. *Εὐτύχιος*, etc., *ἔτη ιβ'*, *μῆνας ε'*. Eutychio Tabulæ Theophanis ante depositionem annos tredecim assignant; sanctus Nicephorus in Chronographia annos duodecim et menses duos eidem attribuit; Eustathius vero in hujus sancti patriarchæ Vita cap. 4, annos tantum duodecim eidem ascribit. Verum Eutychius mense Augusto anni Christi 552, non vero anni 553, ut perperam credidit Baronius, ordinatus fuit episcopus Constantinopolitanus, ut aperte ostendit Theophanes, qui Eutychium eo ipso die quo Menæ cadaver in sacris adytis expositum jaceret, in ejus locum suffectum fuisse scribit. Pellitur vero e sede Eutychius a Justiniano, quod ejus impio edicto subscribere nollet die 22 Januarii anni 565, ut scribit laudatus Eustathius; unde optime scribit Nicephorus Callisti Eutychium ante persecutionem sedisse annos 12 et menses quinque. Fallitur autem Baronius, uti observat Pagius, dum edictum illud Justiniani anno Christi 563 consignat, et exsilium Eutychii in annum sequentem congerit. Nam edictum Justiniani, ut scribit Pagius, initio anni 565, emissum esse ex Theophane cum Eustathio collato magis confirmatur. Hic enim cap. 5, testatur Eutychium e palatio in monasterium quoddam ab Hetherio deportatum fuisse: quo in loco postquam diem unum moratus esset, collocarunt eum in alio monasterio prope Chalcedonem. Post diem octavum conventus episcoporum convocatus, et Eutychius ad causam dicendam citatus; cumque comparere recusasset, in insulam Principis dictam, quæ in Astaceno sinu Propontidis sita, translatus est, ubi tres hebdomadas sub militari custodia egit, indeque Amaseam Helenoponti metropolim, in quo primum monachus, ac dein archimandrita fuerat. Vide Theophanem ad annum 38 imperii Justiniani.

Ibid. *Ἰωάννης Σχολαστικός*, etc., *μεθ' ἡμέρας γ'*, *ἔτη ιβ'*, *μῆνας ς'*. Joannes Scholasticus ordinatur episcopus Constantinopolitanus, ut scribit Theophanes ad annum 38 Justiniani, die 12 mensis Aprilis, in quam anno Christi 565 Dominica cadebat: nam ibi laudatus Theophanes loquitur de depositione Eutychii (quæ, ut paulo superius diximus ex Eustathio, contigit die 22 Januarii ejusdem anni) occasione ordinationis Joannis. Moritur autem Joannes, ut scribit idem Theophanes, die tricesimo primo mensis Augusti, indictione decima, hoc est, anni Christi 577, ex quibus apparet Joannem sedisse annos 12 et menses quinque, utrinque incompletos. Cæterum in Tabulis Theophanis recte Joanni anni 12 assignantur, neglectis scilicet mensibus.

Ibid. *Εὐτύχιος ἔτη δ'*, *μῆνας ς'*. Eutychius patriarcha haud diu post Joannis Scholastici mortem in sedem Constantinopolitanam restituitur, hoc est, die tertia mensis Octobris, ut scribit Eustathius in hujus sancti patriarchæ Vita, anni Christi 577, non vero 578, ut putat Baronius. Quod confirmatur ex Theophane, qui anno Incarnat. secundum Alex. 570, qui kalendis Septembris anni Christi 577 inchoatur, ait: Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, ἰνδικτιῶνι ια', Εὐτύχιος ἀπέλαβε πάλιν τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως. *Hoc anno mense Octobri, indictione undecima, Eutychius thronum Constantinopolitanum secundo accepit.* Moritur autem Eutychius die sexta mensis Aprilis anni Christi 582, ut scribit idem Theophanes anno Incarnat. secundum Alex. 574 kalendis Septembris superioris Christi anno inchoato: Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Ἀπριλίῳ ς', ἰνδικτιῶνι ιε', ἐτελεύτησεν Εὐτύχιος ὁ πατριάρχης, καὶ ἐχειροτονήθη μετὰ ἓξ ἡμέρας Ἰωάννης διάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ Νηστευτής. *Hoc anno, die sexto Aprilis, indictione decima quinta, Eutychius patriarcha diem ultimum obiit: et post dies sex Joannes Magnæ Ecclesiæ diaconus, qui Jejunator dictus, consecratus est.* Quod patet etiam ex Eustathio in ejus Vita cap. 10. Unde apparet Eutychium secundo Ecclesiam Constantinopolitanam rexisse annis quatuor, mensibus sex, et diebus aliquot.

Ibid. D. *Ἰωάννης διάκονος*, etc., *ὁ Νηστευτὴς ἐπὶ Μαυρικίου ἔτη ιγ'*, *μῆνας ε'*. Joannes Jejunator consecratus est episcopus Constantinopolitanus post dies sex a morte Eutychii, quæ accidit die sexta mensis Aprilis anni Christi 582, ut scribit Theophanes paulo superius citato loco; igitur ordinatio Joannis accidit die duodecima Aprilis ejusdem anni, in quam illo anno Dominica inci-

debat. Moritur autem Joannes anno Christi 595, ut patet tum ex utroque Nicephoro qui eidem annos tredecim et menses quinque assignant, tum etiam ex Menologio Basilii imp. ad diem secundum mensis Septembris, cujus pars in tomo VI Italiæ sacræ exstat; ubi eidem Joanni anni quoque tredecim, et menses quinque attribuuntur. Cur autem hujus patriarchæ mortem Baronius anno sequenti consignaverit pluribus docet Pagius, qui, ut mihi videtur, nodum egregie solvit. Cæterum non abs re patriarcha iste a pluribus reprehenditur tanquam ambitiosus, eo quod synodum Constantinopoli celebraverit, ut œcumenici titulum synodali judicio sibi confirmaret.

Col 456 D. *Ἐχειροτονήθη μεθ' ἡμέρας . . . ἐπὶ τῆς βασιλείας Τιβερίου.* Sic locus hic mutilus ex Theophanis paulo superius citato loco restituendus est: Ἐχειροτονήθη μεθ' ἡμέρας ἕξ, etc., nimirum Joannes *consecratus est post dies sex* a morte Eutychii.

Ibid. *Τελευτᾷ δὲ τῷ ιδ' ἔτει τῆς Μαυρικίου βασιλείας.* Hinc manifesto liquet Joannem mortem obiisse anno Christi 595, cum annus quartus decimus imperii Mauricii huic anno Christi respondeat.

Ibid. *Κυριακὸς*, etc., *ἔτη ια'.* Cyriaco patriarchæ undecim etiam annos assignant Theophanes et sanctus Nicephorus in Chronographia; electus enim ille fuit episcopus Constantinopolitanus anno Christi 595, non vero anno 594, nempe sub indictione 12, ut perperam tradit scriptor Chronici Alexandrini: qui tamen scriptor optime Cyriaci mortem consignat anno 4, post consulatum Phocæ Aug. II, indictione 9, hoc est, anno Christi 606. Τούτῳ, inquit, τῷ ἔτει, τελευτᾷ Κυριακὸς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, μηνὶ Ὑπερβερεταίῳ, κατὰ Ῥωμαίους Ὀκτωβρίῳ κθ', ἡμέρᾳ ζ', καὶ κηδεύεται τῇ τριακοστῇ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, ἡμέρᾳ πρώτῃ, καὶ ἀπετέθη τὸ αὐτοῦ λείψανον πρὸς συνήθειαν εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους. *Hoc anno, Cyriacus patriarcha Constantinopolitanus moritur mense Hyperveretæo, secundum Romanos Octobri die 29, feria 7; illiusque funus curatum est 30 ejusdem mensis. feria 1, et depositum est corpus illius juxta morem receptum in æde sanctorum Apostolorum.* Quod vero hic ait scriptor Chronici Alexandrini, Cyriaci corpus depositum fuisse juxta morem receptum in æde sanctorum Apostolorum, id verum esse ostendit Evagrius lib. IV, cap. 30, ubi loquitur de æde sanctorum Apostolorum condita vel instaurata a Justiniano: Ἐν ᾧ οἵ τε βασιλεῖς, οἵ τε ἱερώμενοι νενομισμένης ταφῆς τυγχάνουσι, in qua et imperatores et pontifices debitam sepulturam consequuntur. Hujus autem consuetudinis seu potius sanctionis hanc causam reddit Sozomenus, lib. II, cap. ult.: Ἀπὸ τούτου δὲ, ὡς ἐκ τινος ἔθους γενομένου καὶ οἱ μετὰ ταῦτα τελευτήσαντες ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεῖς Χριστιανοὶ κεῖνται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπίσκοποι, ὡς καὶ τῆς ἱερωσύνης ὁμοτίμου τῇ βασιλείᾳ οὔσης, μᾶλλον μὲν οὖν ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις καὶ τὰ πρῶτα ἐχούσης· *Ab eo igitur tanquam ex hujus rei auctore consuetudine ducta, imperatores Christiani post mortem Constantinopoli sepeliuntur, atque etiam ipsi episcopi: quippe cum dignitas sacerdotalis imperii dignitati par sit, imo vero in locis sacris primas partes obtineat.* Id autem factum esse a tempore Constantini Magni docet Socrates, lib. II, cap. 26, de Constantino: Ἀποτεθεὶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων, ἣν δι' αὐτὸ τοῦτο πεποιήκει, ὅπως ἂν οἱ βασιλεῖς τε καὶ ἱερεῖς τῶν ἀποστολικῶν λειψάνων μὴ ἀπολιμπάνοιντο. *In ecclesia Apostolorum deponitur, quam idcirco ædificaverat, ut et imperatores et pontifices apostolicis non destituerentur reliquiis.* Postmodum vero patriarchas Constantinopolitanos passim humatos fuisse in æde sanctorum Apostolorum legimus. Reliquos autem quos aut patriarchalis, aut

A Augustalis dignitas non ornasset, in laudata æde sanctorum Apostolorum sepeliri vetant Gratianus, Valentinianus, et Theodosius Augusti in l. 6, Cod. Th. *De sepulcris violatis.* Sed vide quæ lib. VI de sepulcris imperatorum annotavimus.

Ibid. *Θωμᾶς διάκονος*, etc., *ἔτη γ', μῆνας β'.* Item Nicephorus Callisti, lib. XVIII, cap. 44, huic patriarchæ annos tres et menses duos attribuit. Huic consentiunt Menologium Basilii imperatoris; vetustum Synaxarium ms. Collegii Parisiensis Ludovici Magni, et Menæa excusa, ac mss. ut videre est apud Bollandum ad diem 20 Martii, quo sancti Thomæ festum occurrit. At sanctus Nicephorus in Chronographia Thomæ annos tres et menses quinque assignat; sed perperam; quippe Thomas ordinatus fuit episcopus Constantinopolitanus die 23 Januarii anni Christi 607, ut habetur in Chronico Alexandrino: Τούτῳ τῷ ἔτει, μηνὶ Αὐδυναίῳ, κατὰ Ῥωμαίους κγ' Ἰανουαρίου, γέγονε

B πατριάρχης ἐν Κωνσταντινουπόλει Θωμᾶς ἀπὸ διακόνων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ σακελλάριος τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐπάνω τῶν χειροτονιῶν. *Hoc anno, mense Audynæo, secundum Romanos 23 Januarii, dictus est patriarcha Constantinopolitanus Thomas ex-diacono Magnæ Ecclesiæ, et sacellarius patriarchæ, ac ordinationibus præpositus*; unde fallitur Theophanes, qui anno Incarnat. secundum Alex. 598 kalendis Septembris superioris Christi anni inchoato, prodit Thomam mensis Octobris die undecimo in locum Cyriaci suffectum esse. Moritur autem Thomas indictione XIII, anno scilicet Christi 610, die 20 mensis Martii, qui incidebat in feriam sextam, et die 22 ejusdem mensis, quæ erat Dominica sepelitur, ut narrat idem scriptor Chronici Alexandrini: Τούτῳ τῷ ἔτει, μηνὶ Δύστρῳ, κατὰ Ῥωμαίους, Μαρτίῳ κ', ἡμέρᾳ ς', τελευτᾷ Θωμᾶς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κηδεύεται τῇ κβ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, ἡμέρᾳ α'. Cæterum ab hoc

C Thoma exstructum fuisse Triclinium illud, quod Thomaites dicebatur, auctor est Nicephorus Callisti lib. XVIII, cap. 44. Sed vide quæ de hoc Triclinio habet Ducangius, lib. II, n. 8.

Ibid. *Σέργιος διάκονος*, etc., *τῶν ἐν . . . καὶ φιάλῃ τῶν λιμένων πτωχείων*, etc., *ἔτη κη', μῆνας ζ'.* Locus hic mutilus suppleri aliquo modo potest ex Chronico Alexandrino, ubi sic de Sergio habetur: Σέργιος διάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πτωχοτρόφος, φρουρὸς λιμένος. Quod sic interpretatur Ducangius: *Sergius, Magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ diaconus, et ptochiorum præfectus, custos portus.* Sed perperam ibi in notis monet laudatus Ducangius: *Alius, ni fallor, a Sergio, quem diaconum duntaxat indigitant scriptores.* Sergius autem hic licet esset Magnæ Ecclesiæ diaconus, tamen a Syris et Jacobitis generis originem traxit, ut testatur idem Nicephorus Callisti, lib. XVIII, cap. 44. Quid vero significet πτωχεῖον, vide Ducangii Gloss. Græc. eodem v.

D Quod autem attinet ad hujus sedis tempus, cum sedisse in episcopatu Constantinopolitano annis 29, ostendunt Tabulæ Theophanis; sanctus vero Nicephorus in Chronographia ex editione doctissimi P. Goar eidem assignat annos 21, dies 21, ex nostra editione annos 28, menses 7, dies 21. Certum tamen est ex Chronico Alexandrino, Sergium successisse S. Thomæ die octavo Aprilis, indictione XIII, hoc est, anno Christi 610, qui dies illo anno in Sabbatum sanctum incidebat. Sed ibi in eodem Chronico pro die octavo Aprilis scribendum esse die 18 docet Petavius in Notis ad Nicephorum, ubi de morte Sergii agitur; cujus quidem integra verba, quæ ad hujus patriarchæ sedis annos spectant, hic exscribere post verba s. Nicephori libet: Κατὰ δὲ τὴν δωδεκάτην ἰνδικτιῶνα τελευτᾷ Σέργιος ὁ τοῦ Βυζαντίου πρόεδρος, etc. *Indictione duodecima Sergius Constantinopolitanus patriarcha moritur.* Ubi istæc monet Petavius;

Indictio hæc a. 638 inchoata est, Heraclii 29. Quare a 639 ejus obitus notatur in Magnis Annalibus, cum sed sset a. 28, dies 21, ut est in Chronico Nicephori : sed falso. Nam ab eo constat Heraclium esse coronatum. Ergo ejus initium in Annalibus notatur a. C. 608, indict. 11, Phocæ 6, adeo ut 32 annos ei Ecclesiæ præfuerit. Verum Theophanes 29 sedisse tantum asserit. Qua ratione anno Christi 610 episcopatum iniit, Phocæ imperatoris ultimo. Ultimus vero ejus annus incurrit in 638, indict. 11, Heraclii 28. Alexandrinum Chronicon, pag. 875, annum illum, quo Sergius patriarcha creatus est, multiplici charactere designat. Siquidem Martii 20, feria 6, mortuum refert Thomam illius antecessorem : qui 22 mensis ejusdem sepultus est, Dominica die. Postea vero Aprilis 8, indict. 13, Sabbato magno Sergium creatum pontificem. Subjicit et alium feriæ characterem, Octobris 3, indict. 14, Sabbatum fuisse, de quo supra disputatum est. Annus ille procul dubio Christi est 610, cyclo solis 3, l.t. Dom. D. Ideo Martii 20, feria 6, et 22, Dominica. Cyclus lunæ 3, terminus Paschalis 13 Aprilis, Cyclus solis Constantinopolitanus 26, concurrentes, sive epactæ solis 3, quæ cum regularibus diei dant feriam 2. Quare Pascha Aprilis 19, et Sabbatum magnum 18 ejusdem. Unde in Chronico pro 8 rescribendum 18. Ex hac observatione superiorum patriarcharum seriem iisdem in Annalibus corrigas. Veluti cum Thomæ primus annus comparatur cum a. 606, Phocæ 4. In quo suffragatores quidem, quod ad Phocæ annum attinet, habent Theophanem ac Cedrenum, sed utrumque errore lapsum. Nam cum Theophanes Thomæ tres annos tribuat, et a. 4 Phocæ primum illius numeret, Sergii primum duobus annis accommodat, 7 et 8. Longe melius in Alexandrino Chronico Cyriacus e vivis excessisse dicitur Octobris 29 die Sabbati, curatumque illius funus postridie Domin. Fuit hic annus 607, cyc. solis 27, lit. Dom. B, indict. 10, Phocæ 4 pene absoluto. Sequenti a. 607, Phocæ 5, indict. 10, post Cos. Phocæ a. 4 Januarii 23 creatus est Thomas. Sedit itaque a. 3. Niceph. in Chron. tribuit a. 3, m. 3. Sed interregni spatium complexus est. At vero corrigendum rursus Chronicon, dum Phocæ 5, quo creatus est Thomas indict. 10 notat post consulatum Phocæ 3. Siquidem Phocæ primus inchoatur, ex eodem Chronico, indict. 6 Novemb. 25 Dominica, cum die 23, feria 6 inauguratus esset a Cyriaco. Annus est Christi 602, cyclo solis 23, lit. Dom. G. Anno 603, ind.ct. 6, Phocas consulatum iniit. Ergo anno 604, Phocæ 2, indict. 8, numerari cœpit post ejus consulatum I, anno deinde 605, Phocæ 3, indict. 8, annus fuit post consulatum II. Itaque a. 606 Phocæ 4, indict. 9, est ab ejus consulatu III. Annus vero 607 Phocæ 5, indict. 10, post ejus consulatum ordine IV est. Male igitur in Græco, indict. 9 et 10 bis iteratur τὸ γ'. Hac paulo accuratius a nobis excussa sunt, ut et illorum temporum historiæ, et luculentissimo Chronico aliqua ex parte consuleretur. Sic Petavius. Unde apparet optime S. Nicephorum Sergio tribuisse annos 28, menses 7, dies 21. Vide quid post Petavium habet Pagius ad annum Christi 639, n. 8.

Col. 456 D. *Πύῤῥος πρεσβύτερος*, etc., *ἔτη β', μῆνας θ' ἡμέρας θ'*. Idem temporis spatium Pyrrho assignat et sanctus Nicephorus in Chronographia. At vero Theophanes annos tres eidem attribuit. Certum est enim Pyrrhum Sergio successisse anno Heraclii 30, Christi 639, mense Januario, sed qua die non liquet. Pellitur autem e sede Pyrrhus anno ab Heraclii morte altero, ac in ejus locum Paulus instituitur mense Octobri, indictione 15, ut habent Theophanes et Cedrenus : quibus astipulatur et sanctus Nicephorus in Breviario historico. Igitur anno Christi 641, eodem quo Heracleonas obiit,

A ejectus est Pyrrhus, non vero anno 642, ut perperam habetur in Annalibus; siquidem indictio 15 iniit anno 641 mense Septembri. Vide Petavii eruditissimas notas ad sancti Nicephori Breviarium historicum; quas sæpe Pagius ad verbum, ut aiunt, exscripsit. Cæterum quod ait hic Nicephorus Callisti, Pyrrhum a Philippico et Gordia constitutum fuisse temporis ratio non admittit.

Col. 457 A. *Παῦλος πρεσβύτερος*, etc., *καὶ ἐπὶ τῶν φυλακῶν, ἔτη β', ἡμέρας κς'*. Totidem annos totidemque dies Paulo attribuit et sanctus Nicephorus in Chronographia. Verum Zonaras et Theophanes tam in Chronico quam in tabulis eidem insertis Paulo annos duodecim assignant. Sic idem Theophanes in Chronico : ΚΠ. ἐπίσκοπος Παῦλος ἔτη ιβ', *Episcopatum Constantinopolitanum annos duodecim Paulus obtinuit*. At cum Paulus iste ordinatus sit mense Octobri indictione 15, hoc est, anno Christi 641, uti supra demonstravimus,

B obieritque inter diem decimum nonum mensis Decembris anni sexcentesimi quinquagesimi quarti, et diem 13 mensis Martii anni insequentis, necesse est, eum sedisse annos tredecim, et menses aliquot, uti pluribus docet Pagius ad annum Christi 651. Cæterum ἐπὶ τῶν φυλακῶν interpretatus sum *super custodias* secutus veterem interpretem concilii Constantinopolitani sub Mena, Act. 3. Ἰωάννης ὁ θεοφιλέστατος πρεσβύτερος ἐκκλησιέκδικος, καὶ ἐπὶ τῶν φυλακῶν, εἶπε. Ubi vetus interpres : *Ecclesiæ advocatus, et super custodias*. Unde apparet φυλακαῖς seu *carceribus* præfuisse Ecclesiæ officialem, qui ἐπὶ τῶν φυλακῶν dicebatur.

Ibid. *Πύῤῥος ἀποκατέστη*, etc. *μῆνας δ', ἡμέρας κγ'*. Pyrrho postquam restitutus est in sedem CP. menses item quatuor ac dies 23 attribuit et sanctus Nicephorus in Chronographia, necnon Theophanes in Chronico ad annum Incarnat. secundum Alex. 644, qui Kalend. Septemb. anni

C Christi 652 inchoatur. Quare Pyrrhi mortem bienno anticipat, quemadmodum Baronius triennio. Ex dictis, inquit Pagius, liquet mortem Pyrrhi contigisse anno sexcentesimo quinquagesimo quinto.

Ibid. *Τὰ ὅλα ἔτη αὐτοῦ*, etc., *ἔτη γ', μὴν εἷς, ἡμέραι β'*. Fallitur hic Nicephorus in computandis annis totius temporis episcopatus Pyrrhi, nisi librarius loco ἡμέραι λβ', qui numerus optime quadrat, per errorem scripserit ἡμέραι β', omisso λ.

Ibid. *Πέτρος διάκονος*, etc., *καὶ περιοδευτὴς Θρᾳκης, καὶ γηροκόμος τοῦ ἁγίου Κλήμεντος ἔτη ιβ', μῆνας δ'*. Petrus hic qui eadem hæresi infectus fuit, substituitur in locum Pyrrhi eodem anno Christi 655. Hunc mortem obiisse scribit Zonaras post annos sedis duodecim; totidemque anni in Tabulis Theophani insertis eidem tribuuntur. In Chronographia sancti Nicephori

D perperam ei anni duo et menses septem assignantur. Hinc etiam deceptus Baronius annos duos eidem tribuit. At Pagius Petrum ultra annos undecim et menses septem vitam in episcopatu Constantinopolitano protrahere non potuisse scribit; diemque ultimum obiisse anno Christi 666. Tarasius quippe in actione 2 sextæ synodi generalis de Monothelitarum hæresi loquens : *A Petro*, inquit, *usque ad sextam synodum non plures anni transierant quam quindecim; quinque intermedio eo tempore pontifices fuerunt, Thomas, et Joannes, et Constantinus a prædictis hæreticis fuerant ordinati: nec propterea reprobati sunt*. Quare cum prædicta synodus sexta anno Christi 680 celebrata fuerit, et ex annis quibus Petri successores usque ad sextam synodum, prout ipsemet S. Nicephorus scribit, sederunt, manifesto constat Petrum non ante annum sexcentesimum sexagesimum sextum exstinctum fuisse. Cæterum περιοδευτής, hoc est,

visitator, lustrator, circitor seu ut Ducangius, circator, dignitas est hodie in majoribus ecclesiis, cujus munus describit Catalogus Allatianus : Ὁ περιοδευτὴς περιπατῶν καὶ παιδευόμενος τοὺς θέλοντας βαπτισθῆναι τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει. Ea dignitas est ex ordine presbyterorum, ut scribit Joannes episcopus Citri in Responsis ad Cabasilam pag. 328. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα ὀφφίκια, ἅπερ μάλιστα τοῖς ἱερεῦσιν ἁρμόζουσιν· ὁ ἐπὶ τῶν κατηχήσεων, ὁ ὀρφανοτρόφος, οἱ τέσσαρες ἔκδικοι, ὁ ἄρχων τῶν φώτων, ὁ νομοδότης καὶ ὁ περιοδευτής. Vide quæ de hac dignitate habent Ducangius et Meursius in Gloss. Græc. eodem v.

Col. 457 B. *Θωμᾶς διάκονος*, etc , *ἔτη β'*, *μῆνας ζ'*. Postquam igitur Ecclesia Constantinopolitana orbata esset pastore mensibus sex, diebus sedecim, in locum Petri defuncti eligitur Thomas ; sed cum mensis, quo obierat Petrus a scriptoribus non indicetur, num Thomas electus fuerit anno Christi 666, quo Petrus defunctus dicitur, vel sequenti, nescitur. Thomam vero e vivis excessisse putat Pagius anno tantum sexcentesimo sexagesimo octavo, vel sequenti. Huic annos tres assignant Theophani insertæ Tabulæ. Zonaras in Constante Aug. et sanctus Nicephorus in Chronographia idem temporis spatium eidem attribuunt, quod Nicephorus Callisti. Cæterum Thomæ apologiam contra Baronium adornare conatus est Pagius.

Ibid. *Ἰωάννης πρεσβύτερος καὶ πρωτέκδικος*, etc , *ἔτη δ'*, *μῆνας*. . . . . Sanctus Nicephorus in Chronographia huic Joanni annos quinque et menses novem assignat. Tabulæ insertæ Theophani iidem annos sex attribuunt. At Joannes, ut putat Pagius, successit Thomæ in episcopatu Constantinopolitano anno Christi 668, vel sequenti. Moritur, ut idem scribit, anno Christi 674, aut circiter. Cæterum πρωτέκδικος dicitur *primus defensor Ecclesiæ*. Vide Ducangii *Gloss. Græc.* v. Ἔκδικος.

Ibid. *Κωνσταντῖνος καγκελλάριος*, etc., *ἔτη η'*, *μῆνας ια'*, *ἡμέρας ζ'*. Perperam hic Nicephorus Callisti huic Constantino annos octo, menses undecim, et dies septem ascribit ; nam in Tabulis Theophani insertis eidem assignantur anni duo. Sanctus Nicephorus in Chronographia ex editione R. P. Goar eidem attribuit annum unum, menses octo, et dies septem : Constantinus quippe sedem Constantinopolitanam anno Christi 674 accepit : moritur vero anno 676, ut pluribus docet Pagius.

Ibid. *Θεόδωρος πρεσβύτερος*, etc., *ἔτη β'*. Huic Theodoro in Tabulis Theophanis anni duo assignantur, quemadmodum et in Chronographia sancti Nicephori, nisi quod ibidem menses insuper tres eidem attribuuntur. At Baronius, qui annos decem Petro uni e decessoribus Theodori ademerat, loco *annos duos*, *annos duodecim* legendum contendit, et sic annos duodecim sedisse Theodorum asserit ; sed falli hac in re doctissimum cardinalem ostendit Pagius : qui etiam scribit Theodorum thronum Constantinopolitanum nactum fuisse anno Christi 676, et ab eadem sede dejectum anno 678. Cæterum qua de causa Theodorus patriarchatu spoliatus fuerit, non satis liquet, licet Baronius id factum putet ob hæresis causam.

Ibid. C. *Γεώργιος πρεσβύτερος*, etc. *ἔτη ς'*, *μῆνας γ'*. Perperam huic Theodoro tribuuntur anni tres totidemque menses in Chronographia sancti Nicephori ex editione R. P. Goar, et in nostra anni duo, menses tres. Potior fides habenda hac in re Theophani qui ad annum 17 Constantini Pogonati loquens de Georgio ait, annum patriarchatus ejus tertium numeratum fuisse, cum ageretur sancta œcumenica synodus, additque eidem post synodum alios tres in dignitate exactos esse : Πατριαρχοῦντος ἐν τῇ ἁγίᾳ οἰκουμενικῇ συνόδῳ Κωνσταντινουπόλεως Γεωργίου ἔτος ἄγοντος τῆς πατριαρχίας γ', καὶ μετὰ τὴν σύνοδον πατριαρχήσαντος ἄλλα ἔτη γ'. *Patriarcham nimirum agente in sancta œcumenica synodo Georgio, cujus patriarchatus annus tertius numerabatur : cuique post synodum alii tres in dignitate exacti sunt.* In Tabulis Theophani insertis anni etiam sex Georgio attribuuntur. Georgius igitur anno Christi 678 patriarchatum suscepit. Moritur autem, seu, ut scribit hic Nicephorus Callisti, e sede pellitur, anno 683.

Ibid. *Καὶ ὁ Θεόδωρος πάλιν*, etc., *ἔτος α'*, *μῆνας ι'*. Theodoro restituto Nicephorus in Chronographia tam ex editione Scaligeriana quam R. P. Goar annum unum et menses tres assignat ; at in nostra editione annus unus et menses decem eidem attribuuntur ; et ita habuit exemplar, quo usus est Baronius. Verum hac in re potior fides habenda Theophani qui cum in Tabulis tum ad 17 Constantini Pogonati Theodoro restituto annos tres ascribit. Igitur Theodorus restitutus fuit post Georgium anno Christi 683, et pervenit usque ad annum 686. Fallitur itaque hic Nicephorus Callisti dum Theodori totum episcopatus tempus annis tribus et mensibus aliquot coarctat, ut ex prædictis liquet.

Ibid. *Παῦλος ἀπὸ λαϊκῶν*, etc., *ἔτη ς'*, *μῆνας η'*. Totidem anni totidemque menses Paulo attribuuntur et in Chronographia sancti Nicephori. At Theophanes cum in Tabulis, tum ad annum 17 Constantini Pogonati eidem annos septem assignat. Igitur Paulus qui Theodoro successit anno Christi 686, mortem obiit anno 693. Cæterum quod dicitur Paulus ex laico a secretis electus, id etiam confirmat Agatho in sua Peroratione, ubi scribit, se cum eodem Paulo tum laico et imperatori a secretis, universa in sexta synodo mota, quæsitaque ordine assectatum esse, seque Actorum sextæ synodi scribam exstitisse.

Ibid. *Καλλίνικος πρεσβύτερος*, etc., *ἔτη ιβ'*. Huic patriarchæ tam Nicephorus in Chronographia, quam Theophanes in Tabulis annos duodecim assignat. Successit quippe Paulo anno 9, Justiniani 2, Christi 693. Pellitur e sede Callinicus ac orbatus oculis Romam relegatur anno 1 Justiniani Rhinotmeti secundo imperantis, hoc est, anno Christi 705. Cæterum non Callinicus patriarcha, ut putavit Baronius, sed Paulus synodo Trullanæ præfuit, uti pluribus ostendit Pagius.

Ibid. D. *Κῦρος πρεσβύτερος*, etc., *ἔτη ς'*. Theophanes anno 1 Justiniani Rhinotmeti secundo imperantis, nimirum Christi 705, Cyrum in locum Callinici suffectum fuisse scribit: Καὶ ἀντ' αὐτοῦ Κῦρον ἐν τῇ νήσῳ Ἀμάστριδος ἔγκλειστον ὄντα, ὡς προσημάναντα αὐτῷ τὴν τῆς δευτέρας βασιλείας ἀποκατάστασιν προεβάλετο. *Et in ejus locum Cyrum quemdam in Amastri insula monachum inclusum, quod imperii secundo gerendi vaticinium edidisset, suffecit.* Huic patriarchæ tam in Chronographia sancti Nicephori, quam in Tabulis Theophanis anni sex assignantur. At perperam idem Theophanes ad annum 11 Constantini Pogonati annos duos eidem patriarchæ attribuit. Pellitur autem a Philippico e sede Cyrus statim primo imperii ipsius anno ; cujus quidem initium alii numerant a die 15 Augusti, alii a mense Decembri anni Christi 711. Cæterum Baronius huic patriarchæ titulum confessionis ascribit, et Bollandus ad diem 8 Januarii eum inter sanctos collocat, quod Græci eodem die in Menæis eum celebrent tanquam religionis causa extorrem.

Ibid. *Ἰωάννης διάκονος*, etc., *ἔτη δ'*, *μῆνας*. . . . Huic patriarchæ tam in Chronographia sancti Nicephori quam in Tabulis Theophani insertis anni tantum tres assignantur. Idem habet laudatus Theophanes in Chronico ad annum 17 Constantini Pogonati, ubi sic legitur : Μετὰ δὲ ἔτη

γ'. τελευτήσαντος Ἰωάννου, μετατεθῆναι Γερμανὸν ἀπὸ Κυζίκου, etc. *Post annos tres vero mortuo Joanne, Germanus Cyzico translatus est*, etc. At si initium primi anni imperii Philippici sumendum est a die 15 Augusti anni Christi 711, ut nonnulli putant, anni quatuor optime videntur attribui huic patriarchæ a Nicephoro Callisti; siquidem Philippicus, uti supra diximus, ipso sui imperii initio, dejecto e sede Cyro, Joannem quemdam, ut scribit Theophanes, improbitatis ac pravæ opinionis consortem in ejus locum substituit: Κῦρον δὲ τὸν πατριάρχην ἐξώθησεν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ Ἰωάννην τὸν αὐτοῦ συμμύστην καὶ συναιρετικὸν προεβάλετο. *Cyro vero patriarchæ sede ab eo dejecto, Joannem quemdam improbitatis et pravæ opinionis consortem in ejus locum promovit.* Germanus e Cyzicena metropoli transfertur atque in locum Joannis substituitur anno 2 Artemii, indictione decima tertia, mensis Augusti die undecimo, hoc est, anno Christi 715, ut tradit laudatus Theophanes ad eumdem Artemii annum: Τῷ δ' αὐτῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἀρτεμίου, τοῦ καὶ Ἀναστασίου, ιγ' ἰνδικτ., μηνὶ Αὐγούστῳ ια', μετετέθη Γερμανὸς ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Κυζίκου εἰς ΚΠ. *Eodem porro secundo anno imperii Artemii, qui etiam Anastasius, indictione decima tertia, mensis Augusti die undecimo, e Cyzicena metropoli CP. Germanus translatus est.* Cæterum fallitur Baronius, uti optime monet et Pagius, dum Joannem hunc depositum fuisse ait, teste Theophane, cum Theophanes contraria scribat ad annum 17 Constantini Pogonati; quem quidem Theophanis locum paulo superius proponimus. Zonaras Joannem post triennium exauctoratum fuisse narrat; verum cum nemo alius, quod sciam, hujus depositionis meminerit, potior procul dubio hac in re fides habenda Theophani.

Col. 457 D. *Γερμανὸς ὁ μέγας*, etc. *ἔτη ιε'.* Theophanes ad annum 17 Constantini Pogonati et in Tabulis Germano patriarchæ annos quindecim assignat. At idem Theophanes ad annum 13 Leonis Isauri eidem annos quatuordecim, menses quinque, et dies tres attribuit. De hujus patriarchæ sedis tempore sic scribit Pagius: Quare cum episcopus Constantinopolitanus die 11 mensis Augusti anni Christi 715 consecratus fuerit Germanus, ut patet ex Theophanis capite præcedenti laudato loco, liquet Baronium sancti Germani ordinationem in annum 714 perperam contulisse; sic enim non annos quatuordecim, sed quindecim integros cum aliquot mensium appendice pontificatum tenuisset. Liquet secundo, loco horum verborum, *dies tres*, legendum esse cum Anastasio, auctore Miscellæ, et Cedreno, *dies septem*. Sic Pagius. At perperam; nam melius legendum *dies tres*: siquidem a die 11 mensis Augusti, anni Christi 715, quo Germanus consecratus fuit episcopus Constantinopolitanus ad diem 22, anni Christi 730, quo Anastasius in ejus locum suffectus est, intercedunt anni quatuordecim quinque et dies tres.

Ibid. *Ἀναστάσιος πρεσβύτερος*, etc., *ἔτη κδ'.* Huic impiissimo Anastasio annos viginti quatuor assignat et Theophanes non solum in Tabulis, sed etiam ad annum 17 Constantini Pogonati. Eumdem annorum numerum ipsi attribuit sanctus Nicephorus in Chronographia ex nostra editione; at ex editione R. P. Goar anni 21 perperam eidem ascribuntur; siquidem Anastasius die vicesima secunda mensis Januarii anni Christi 730, in locum Germani depositi substituitur, ut scribit Theophanes ad annum 13 Leonis Isauri: Τῇ δὲ κβ' τοῦ αὐτοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς χειροτονοῦσιν Ἀναστάσιον τὸν ψευδώνυμον μαθητὴν καὶ σύγκελλον τοῦ αὐτοῦ μακαρίου Γερμανοῦ συνθέμενον τῇ Λέοντος ἀσεβείᾳ διὰ φιλαρχίαν κοσμικὴν προχειρισθεὶς ΚΠ. ψευδεπίσκοπος. *Die autem vicesima secunda ejusdem mensis Januarii Anastasium falsi nominis virum, justus beati Germani discipulum, et syncellum in ejus locum suffecerunt, qui videlicet dominii sæcularis ambitione motus, cum Leonis impietati assentiret, falsus Constantinopolitanus episcopus est.* Et quidem legendum esse, τῇ δὲ κβ', non vero ut in textu editionis Regiæ habetur, τῇ δὲ ζ' suadent codex Barberinus, Miscella et Anastasius: et quidem dies vicesima secunda mensis Januarii hoc anno cum Dominica concurrebat, qua ordinationes episcoporum fieri solitæ erant, ut supra sæpe monuimus. Moritur sacrilegus Anastasius anno 13 imperii Constantini Copronymi, Christi 753, ut narrat Theophanes eodem loco. De morte Anastasii vide Breviarium historicum sancti Nicephori patriarchæ CP. ex editione Petaviana pag. 205.

Ibid. *Κωνσταντῖνος μοναχὸς*, etc. *ἔτη ιβ'.* Huic patriarchæ annos duodecim assignant sanctus Nicephorus in Chronographia, et Theophanes cum in Tabulis, tum ad annum 17 Constantini Pogonati. Verum Pagius qui existimavit statim post mortem Anastasii suffectum fuisse in ejus locum Constantinum, hoc est, anno Christi 753, nec animadvertit post mortem Anastasii aliquot mensibus Ecclesiam Constantinopolitanam orbatam fuisse pastore, hoc modo ratiocinatur: Constantinus monachus et episcopus Silæi patriarcha Constantinopolitanus ab imperatore renuntiatus fuerat anno Christi 753. Mensis vero Augusti die tricesimo indictione quarta, hoc est, anno 766, imperatorem, ut scribit Theophanes, Constantino patriarchæ ejusdem sententiæ consorti accusatores subornasse, ipsum postea in exsilium misisse, et in ejus locum mensis Novembris die decimo sexto quintæ indictionis Nicetam consecratum fuisse; ideoque Constantinus sedit annos 13, non vero 12, ut legitur in Chronico Nicephori et in Tabulis Theophanis. At si Pagius non tantum Theophanis versionem, sed ipsum textum Græcum legisset, animadvertisset proculdubio interpretem omisisse in versione numerum indictionis, qui sane in textu Græco septenarius reperitur; insuper ex eodem Theophanis loco, nimirum ad annum 13 Constantini Copronymi intelligere facile potuit Pagius, et Anastasium obiisse hoc ipso anno, et conciliabulum indictum fuisse, ac celebrari cœptum a mensis Februarii die decimo, indictione septima, hoc est, anno Christi 754, et sub finem illius conciliabuli die octavo mensis Augusti ejusdem anni, Constantinum hunc renuntiatum fuisse ab imperatore patriarcham: sic ibi laudatus Theophanes, postquam de Anastasii morte locutus esset, subjungit: Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει Κωνσταντῖνος ὁ δυσσεβὴς κατὰ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων παράνομον συνέδριον τλη' ἐπισκόπων συνέλεξεν ἐν τῷ τῆς Ἱερείας παλατίῳ, ὧν ἐξῆρχεν Θεοδόσιος ὁ Ἐφέσου, υἱὸς Ἀψιμάρου, καὶ Παστιλλᾶς ὁ Πέργης· οἳ καὶ ἑαυτοὺς τὰ δόξαντα δογματίσαντες μηδενὸς παρόντος τῶν καθολικῶν θρόνων, Ῥώμης φημὶ, Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἀντιοχείας, καὶ Ἱεροσολύμων, ἀπὸ δεκάτην τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ἀρξάμενοι, διήρκεσαν ἕως η' Αὐγούστου τῆς αὐτῆς ζ' ἰνδικτιῶνος· καθ' ἣν ἐν Βλαχέρναις ἐλθόντες οἱ τῆς Θεοτόκου πολέμιοι, ἀνῆλθεν Κωνσταντῖνος ἐν τῷ ἄμβωνι κρατῶν Κωνσταντῖνον μοναχὸν ἐπίσκοπον γενόμενον τοῦ Συλαίου, καὶ ἐπευξάμενος ἔφη μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Κωνσταντίνου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη. Καὶ τῇ κζ' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ φόρῳ σὺν Κωνσταντίνῳ τῷ ἀνιέρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις, καὶ ἐξεφώνησαν τὴν ἑαυτῶν κακόδοξον αἵρεσιν ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, ἀναθεματίσαντες Γερμανὸν τὸν ἁγιώτατον, καὶ Γεώργιον τὸν Κύπριον, καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσοῤῥόαν Δαμασκηνὸν τὸν Μανσοὺρ, ἄνδρας ἁγίους καὶ αἰδεσίμους διδασκάλους. *Eodem etiam anno impius Constantinus adversus sanctas et venerandas imagines illegitimum trecentorum triginta et octo episcoporum in Hieriæ palatio coegit conciliabulum, cujus præses exstitit Theodo-*

sius Ephesi episcopus Apsimari filius, et Pastillas Pergensis antistes. Isti privatas suas sententias privata auctoritate sancientes, nullo catholicarum sedium, Romæ, dico, Alexandriæ, Antiochiæ et Hierosolymorum præsente a mensis Februarii die decimo facto initio ad Augusti diem octavum cœptis institerunt eadem indictione septima; qua ad Blachernas convenientibus istis Deiparæ adversariis; Constantinus Constantinum monachum, qui Sylæi episcopus fuerat, manu tenens, conscendit ambonem, et clara elataque voce votis conceptis bene precatus: Constantino, inquit, œcumenico patriarchæ multi anni. Et vicesimo septimo mensis Augusti, imperator in forum progressus cum sacrilego Constantino et reliquis episcopis, qui omnes pravam suam hæresim coram universo populo promulgaverunt, et sanctissimum Germanum, Georgium Cyprium, Joannem Chrysorrhoam Damascenum Mansuris filium, viros sanctos, et venerandos doctores, anathemate ferire ausi sunt. Eadem fere narrat et sanctus Nicephorus in Breviario historico, postquam de morte Anastasii patriarchæ disseruisset pag. 203 editionis Petavianæ. At idem Nicephorus in Opere ms. cui titulus: *Liber Antirrheticus, cujus duæ partes. Prima: Refutatio et eversio decreti illegitimi et pseudonymi, quod promulgatum est ab iis qui catholicam et apostolicam Ecclesiam deseruerunt, et alienæ sententiæ se accommodarunt ad evertendam divini Verbi incarnationem. Pars altera: Refutatio testimoniorum quæ Iconomachi contra imagines protulerunt.* Hoc, inquam, in opere parte prima cap. 2, laudatus Nicephorus expresse tradit, concilium Copronymianum acephalum fuisse; habitum enim esse Constantinopolitana sede vacante, nec creatum esse novum patriarcham nisi sub finem concilii. Sic ibi ille loquens de episcopis qui illi conciliabulo interfuere, de Constantino Copronymo, necnon de concilio Copronymiano: Οὗτοι δὴ οὖν οἱ τῶν ἱερῶν χώρων καὶ παντὸς ἱερατικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ λόγου μακρὰν τὴν κατὰ τῶν ἁγίων φέρουσι ψῆφον, ἡγεμόνα καὶ διδάσκαλον τῆς ἀσεβείας ἔχοντες τὸν ἐπ' ἀσεβείᾳ βεβοημένον μετὰ τῆς ἐνδοθείσης αὐτῷ παροράσει Θεοῦ ἐξουσίας. Τοῦτο τοίνυν τὸ ἄθεον ἐργαστήριον ἀκέφαλον ταῖς ἀληθείαις καὶ ἄχρηστον καὶ ἀπαράδοτον, ἵνα τοῖς αὐτοῖς ἐκείνων λόγοις χρησώμεθα, δικαίως ἂν καλοῖτο. Ἐπεὶ καὶ ὁ τῆς βασιλευούσης θρόνος ἀρχιερέως ἔρημος τὸ τηνικάδε ἐτύγχανε. Καὶ γὰρ ἐπὶ τέλει τῶν παρ' αὐτοῖς σκευωρηθέντων ἀναγορεύει καὶ προχειρίζεται ὁ Μαμωνᾶς, τὸν ὁμώνυμον Κωνσταντῖνον, τὸν δύστηνον ὄντως καὶ τρισάθλιον, ἀθύσμως καὶ ἀνιέρως, ἐπὶ ὀλέθρῳ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, τῆς βασιλίδος ἐπίσκοπον· ὅθεν καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἱερομύστου πλείστας ὅσας ὕβρεις κατέχεε· πολλάκις παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ κακοδοξίᾳ ἐλεγχόμενος. *Hi igitur a sacris locis omnique sacerdotali ac Christiano statu procul dissiti, in sanctos sententiam ferunt, impietatis suæ ducem ac magistrum nacti impietate celebrem, post quam permittente Deo imperium adeptus est. Itaque impia hæc officina vere capitis expers, inutilis ac traditione destituta (ut ipsorum verbis utamur) merito vocaretur. Quandoquidem et sedes Constantinopolitana tunc temporis vacavit. Nam sub finem eorum quæ ipsi impie moliti sunt, Mamonas, cognominem sibi Constantinum, infelicem sane ac miserrimum, nefarie ac impie episcopum Constantinopolitanum renuntiat ac creat, in animæ ac corporis sui exitium. Unde et a Romano antistite plurimas contumelias retulit: sæpenumero ab ipso ob pravam doctrinam reprehensus.* Sic sanctus Nicephorus in laudato opere ms., ubi quamplurima alia ignota habentur spectantia ad concilium Copronymianum. Sed quia propediem prædictum opus sancti Nicephori patriarchæ Constantinopolitani, una cum aliis omnibus ejusdem sancti operibus tum editis cum ineditis typis mandabimus, duobus in folio tomis, ideo hic plura exscribere necessarium esse

A non duximus. Satis quidem superque quispiam ex propositis intelliget, per plures menses vacasse tunc sedem Constantinopolitanam, et non nisi sub finem concilii Copronymiani Constantinum ab imperatore Copronymo nuntiatum fuisse patriarcham. Quod quidem accidit, ut scribit Theophanes, die octavo mensis Augusti, indictione septima, nimirum anno Christi 754, uti paulo superius demonstravimus, non vero anno 753, ut perperam Pagius existimavit. Restat modo ut videamus quo anno Constantinus e sede dejectus fuerit; quod quidem ipse Theophanes facile præstabit dum scribit ad annum 25 Constantini Copronymi, die tricesimo mensis Augusti, indictione quarta, hoc est, anno Christi 766, imperatorem Constantino patriarchæ ejusdem sententiæ consorti accusatores subornasse, ipsum primum in Hieriam, tum in Principum insulam exsulem deportari sanxisse. Unde liquet Constantinum sedem Constantinopolitanam
B obtinuisse annis duodecim, et diebus octo. Cæterum de hujus sacrilegi Constantini miserrima morte legendus Theophanes ad annum 27 ejusdem Augusti.

Col. 460 A. *Νικήτας Θλαδίας εὐνοῦχος*, etc., . . . *μῆνας δ'*. Hic pro Θλαδίας, cum sit repetitio omnino inutilis, legendum puto Σκλάβος vel Σθλάβος, aut ὁ ἀπὸ Σκλάβων, ut habetur apud Theophanem, vel ὁ ἀπὸ Σθλάβων, ut legitur in aliis Catalogis Patr. Constantinop.; nam Nicetas iste eunuchus a Sclavis originem ducebat. Numerus autem annorum sedis hujus patriarchæ, cum locus sit mutilus in codice regio, supplendus est ex Chronographia sancti Nicephori, et ex Theophane. Huic porro patriarchæ laudatus Theophanes cum in Tabulis, tum ad annum 17 Constantini Pogonati annos quatuordecim assignat. Sanctus vero Nicephorus editione R. P. Goar annos quindecim eidem ascribit; ex nostra vero editione annos tredecim
C et menses quatuor. At certum est ex Theophane anno 27 Constantini Copronymi Nicetam eunuchum consecratum fuisse patriarcham Constantinopolitanum die decimo sexto mensis Novembris, indictione quinta, hoc est, anno Christi 766. Τῇ δὲ ἑκκαιδεκάτῃ Νοεμβρίου μηνὸς τῆς πέμπτης ἰνδικτιῶνος ψήφῳ τοῦ βασιλέως χειροτονεῖται Νικήτας ὁ ἀπὸ Σκλάβων εὐνοῦχος ἀθέσμως πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως: *Cæterum mensis Novembris die decimo sexto ejusdem quintæ indictionis Nicetas a Sclavis originem ducens eunuchus præter fas canonum Constantinopolitanus patriarcha imperatoris suffragio consecratur.* Fallitur ergo sanctus Nicephorus dum ait in Breviario historico, pag. 230 editionis Petavianæ, et Constantini depositionem, et Nicetæ electionem contigisse Augusto mense, indictione quarta; quippe Constantinus deponitur, uti supra ex Theophane diximus, die tricesimo mensis Augusti, indictione quarta; Nicetas vero
D consecratur, uti hic demonstravimus, die decimo sexto mensis Novembris, indictione quinta. Moritur autem Nicetas eunuchus, ut scribit Theophanes ad annum 5 Leonis, die sexto Dominico mensis Februarii, indictione tertia, nimirum anni Christi 780. Τῇ δὲ ἕκτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τῆς γ' ἰνδικτιῶνος, ἡμέρᾳ Κυριακῇ τῆς Τυροφάγου τέθνηκεν Νικήτας ὁ ἀπὸ Σκλάβων εὐνοῦχος πατριάρχης Κπ. *Mensis autem Februarii die sexto, eoque Dominico, indictione tertia, die Dominico, quo ante Quadragesimam ultima caseum comedendi fit potestas, Nicetas genere Sclavus, eunuchus, Constantinopolitanus patriarcha diem extremum obiit.* Hinc igitur manifesto liquet Nicetam hunc Ecclesiam Constantinopolitanam rexisse annis tredecim mensibus quatuor, utrinque incompletis, ut habetur in Chronographia sancti Nicephori ex nostra editione, ubi eidem anni tredecim et menses quatuor assignantur. Perperam itaque in eadem Chronographia ex editione R. P. Goar huic anni quindecim attribuuntur.

Col. 460, A. *Παῦλος ὁ Κύπριος*, etc. *ἔτη ε'*. Huic patriarchæ annos quinque assignat et Theophanes cum in Tabulis, tum ad annum 17 Constantini Pogonati. Sanctus Nicephorus vero in Chronographia ex nostra editione annos quinque, menses sex eidem attribuit: ex editione R. P. Goar annos quinque et menses octo. Verum Pagius ibidem loco annos 5 legendum ait annos 4. A sexto enim, inquit, die Februarii anni Christi 780, quo ejus decessor vivere desiit, ad mensem Septembrem præsentis Christi anni, elapsi sunt anni quatuor, et menses octo, utrinque incompleti. Sic Pagius. Cæterum Theophanes ad annum 5 Leonis, postquam de morte Nicetæ eunuchi, quæ contigit die sexto mensis Februarii, indictione tertia, anno Christi 780, locutus esset, Secunda, inquit, jejuniorum Dominica Paulus Cyprius vel invitus patriarcha Constantinopolitanus instituitur: Καὶ τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν Παῦλος ὁ τίμιος ἀναγνώστης ὑπάρχων Κύπριος τῷ γένει, λόγῳ καὶ πράξει διαλάμπων, μετὰ πολλὴν παραίτησιν διὰ τὴν κρατοῦσαν αἵρεσιν, βίᾳ πολλῇ, χειροτονεῖται πατριάρχης ΚΠ. *Secunda vero jejuniorum Dominica Paulus venerabilis lector, Cyprius natione, doctrina et virtute præstans, quamvis ob hæresim, quæ tunc obtinebat, multum reluctaret, imo vim omnino passus Constantinopolitanus patriarcha instituitur*. Idem Theophanes ad annum 4 Constantini filii Irenes Pauli mortem indicat inquiens die tricesimo primo mensis Augusti indictione septima, hoc est, anno Christi 784. Paulum Cyprium, cum in morbum incidisset, inscia Irene imperatrice, throno nuntium remisisse, et in Flori monasterio monasticum habitum assumpsisse, et haud diu post ad Deum migrasse.

Ibid. *Ταράσιος*, etc., *ἔτη κα'*. Tarasio patriarchæ annum unum et viginti assignat et Theophanes: sic etiam habet et sanctus Nicephorus in Chronographia, nisi quod eidem insuper dies duos attribuit. At Tarasium anno uno et viginti, mensibus duobus, non vero diebus administrasse Ecclesiam Constantinopolitanam colligitur ex eodem Theophane: quippe Tarasius renuntiatus fuit patriarcha Constantinopolitanus, ut scribit laudatus Theophanes ad annum 5 Constantini filii Irenes, die quinto supra vicesimum mensis Decembris, indictione octava, hoc est, anno Christi 784. Moritur autem Tarasius, ut tradit idem scriptor, ad annum 4 Nicephori, die vicesimo quinto mensis Februarii, indictione decima quarta, videlicet anno Christi 806. Ignatius item diaconus in Tarasii Vita, cap. 11 ait eum e vita migrasse hac ipsa die Februarii, postquam viginti et duos annos pontificalem cathedram decorasset.

Ibid. *Νικηφόρος*, etc., *ἔτη θ'*. Theophanes ad annum 17 Constantini Pogonati Nicephoro annos octo assignat; at in Tabulis ipsius anni novem eidem attribuuntur. Ignatius vero diaconus in Vita sancti Nicephori ei annos novem, uno mense dempto, adscribit: quem quidem numerum optime quadrare scribit Pagius ad annum Christi 814, siquidem, ut tradit Theophanes, ad annum 6 Nicephori imperatoris, sanctus Nicephorus electus fuit patriarcha Constantinopolitanus mensis Aprilis die duodecima magna Paschatis Dominica, indictione decima quarta, nimirum anno Christi 806. Dignitate autem motus est Nicephorus et in exsilium missus, ut scribunt Theophanes presbyter in Oratione de Translatione ejus reliquiarum et Ignatius diaconus in ipsius Vita, die 13 Martii anni Christi 815. Sed quia de hujus sancti patriarchæ annis ac scriptis pluribus acturi sumus in Præfatione ad ejusdem Opera, quæ propediem typis mandabimus et quorum conspectum paucis ab hinc annis edidimus, ideo hic pauca, quæ diximus, sufficient.

Ibid. B. *Θεόδοτος ὁ Μελισσηνὸς*, etc., *ἔτη ς'*. Statim ac ejectus fuit in exsilium sanctus Nicephorus, in ejus locum sufficitur Theodotus pseudo-patriarcha, ut scribit Ignatius diaconus in Vita sancti Nicephori num. 73. Hunc Cassiteram cognominatum ait Leo Grammaticus in Leone Armeno, pag. 446. Sed eum pluribus describit Anonymus continuator Theophanis, pag. 441, qui etiam tradit ordinationem ejus factam Paschatis festo; Pascha autem incidebat anno Christi 815, in diem primum mensis Aprilis. Moritur autem impius Theodotus anno Christi 821, ut apparet ex Symeone logotheta, qui in Michaele Balbo, pag. 412, antequam Theophili inaugurationem narrasset quæ contigit anno Christi 821, eo tempore, inquit, summum sacerdotium Antonius Sylæi tenebat. Igitur Zonaras, qui Theodoto annos sex optime assignat, perperam ejusdem mortem tardius differt.

Ibid. *Ἀντώνιος ἐπίσκοπος Συλαίου*, etc., *ἔτη ιγ'*. Huic patriarchæ annos tredecim et Zonaras ascribit. In Appendice ad Chronographiam sancti Nicephori anni duodecim eidem assignantur. Et hic quidem numerus optime quadrare videtur si anni duodecim utrinque incompleti dicantur; Antonius quippe, uti capite præcedenti diximus, pontificatum iniit anno Christi 821. Moritur autem anno 832, cum Joannes seu Jannes, qui ei in pontificatu successit, ordinatus fuerit mensis Aprilis vicesima prima, die Dominica, ut scribit continuator Constantini Porphyrogeniti, ejusdem anni. Cæterum falluntur Curopalata et Cedrenus qui Antonii patriarchæ nullam mentionem faciunt; cujus quidem præter alios scriptores meminit et Theophanes presbyter in oratione de Translatione reliquiarum sancti Nicephori; Nicetas item in Vita sancti Ignatii patriarchæ CP., ubi Antonium hunc cognominatum fuisse Byrsodepsam tradit.

Ibid. *Ἰωάννης ὁ καὶ Ἰαννῆς μάντις*, etc., *ἔτη η', μῆνας γ'*. Zonaras pag. 153 perperam Joanni annos tantum sex attribuit. Melius autem in Appendice ad Chronographiam sancti Nicephori huic patriarchæ anni novem assignantur. Joannes porro, ut tradit continuator Constantini Porphyrogeniti, ordinatus fuit mensis Aprilis vicesima prima, die Dominica, hoc est, anni Christi 832. Fallitur igitur Baronius qui initium pontificatus Joannis anno 835 consignat, uti optime monet Pagius. Pellitur autem e sede Joannes cum in hæresi esset obstinatus paulo post mortem Theophili, hoc est, anno Christi 842, uti apparet ex continuatore Constantini Porphyrogeniti, et ex infra dicendis; unde etiam liquet Joannem annos decem incompletos sedisse. Cæterum de hoc Joanne seu Janne patriarcha pluribus agit laudatus Scriptor anonymus pag. 96.

Ibid. *Μεθόδιος*, etc., *ἔτη δ', μῆνας β'*. In Appendice ad Chronographiam sancti Nicephori Methodio anni quatuor et menses tres assignantur; verum Pagius Methodium sedisse ait annis quatuor et viginti sex diebus, die emortuali excluso; quippe a die 12 Februarii in quam Dominica incidebat anno Christi 842, et qua Methodium ordinatum fuisse apparet ex continuatore Constantini Porphyrogeniti, ad diem 14 Junii, qua Methodius obiisse dicitur in Vita sancti Joannicii abbatis apud Surium ad diem 4 Novembris, hoc est, anno Christi 846, ut scribit laudatus Pagius, intercedunt anni quatuor, menses quatuor, et viginti sex dies, die emortuali excluso.

Ibid. C. *Ἰγνάτιος*, etc., *ἔτη ια'*. In Appendice ad Chronographiam sancti Nicephori Ignatio anni undecim et menses quinque assignantur. Auctor Libelli synodici, qui eo tempore vivebat, annos undecim, menses quatuor, dies viginti eidem attribuit. Nicolaus vero papa in epistola 2 ad imperatorem Michaelem ait, Ignatium per duodecim fere annos regiæ urbis innocue sacerdotium egisse. Certum tamen est,

ut scribit Pagius, Ignatium anno Christi 846, die quarto mensis Julii, in quam Dominica incidebat, ordinatum fuisse: et eumdem postmodum e sede pulsum anno 857 die vicesima tertia mensis Novembris. Unde liquet auctorem Libelli synodici optime Ignatio annos undecim, menses quatuor, et dies viginti assignasse; et eodem anno Theodoram ex aula, et Ignatium e sede Constantinopolitana ejectos fuisse, uti laudatus Pagius pluribus demonstrat.

Col. 460, C. *Φώτιος*, etc., *ἔτη θ'*. Photius, ut scribit Nicetas in Vita sancti Ignatii patriarchæ CP. hactenus laicus, ordinatus fuit a Gregorio Asbesta Syracusano archiepiscopo, qui ab aliquot annis a sancto Ignatio dignitate ob improbitatem motus erat; et quidem Photius hunc in modum, ut idem scribit, ordinatur: primo die monachus ex laico, altero lector, tertio subdiaconus, quarto diaconus, quinto presbyter, sexto denique, Decembris die 25, Natali Christi sacro, anni scilicet Christi 857, episcopus consecratur. Pellitur autem e sede Photius a Basilio Macedone et in monasterium Scepen relegatur postero die quam renuntiatus erat imperator idem Basilius, ut scribit laudatus Nicetas, hoc est, die vicesima quinta mensis Septembris anni Christi 867. Igitur Photius sedit annis novem et mensibus novem.

Ibid. *Ἰγνάτιος πάλιν ἔτη ια'*. S. Ignatius in sedem restituitur, ut scribit Nicetas Paphlago in ipsius Vita, die 23 mensis Novembris, anni scilicet Christi 867, cum per annos undecim utrinque incompletos absque episcopatu vixisset. Moritur autem Ignatius, ut scribit idem Nicetas, die 23 mensis Octobris, anni Christi scilicet 877, ut ait Pagius. Itaque Ignatius præfuit iterum Ecclesiæ Constantinopolitanæ annis novem mensibus undecim.

Ibid. *Φώτιος πάλιν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἔτη θ'*. Photius, mortuo Ignatio, iterum sedem Constantinopolitanam occupat, nondum toto triduo elapso a morte Ignatii, ut scribit Nicetas in ejus Vita, die scilicet vicesima sexta mensis Octobris anni Christi 877. Pellitur autem e sede Photius a Leone Philosopho, ut scribit Leo Grammaticus, et in Armeniacorum monasterium, Bordi dictum, relegatur anno Christi 886, ut constabit ex iis quæ dicturi sumus de Stephano, qui ei in patriarchatu successit.

Ibid. *Στέφανος ὁ ἀδελφὸς Λέοντος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτη γ'*. Stephanus Basilii Macedonis filius post patris obitum, a Leone Philosopho fratre patriarcha renuntiatur, qui, ut scribit Leo Grammaticus, imminentibus Christi Natalitiis, patriarcha consecratus est a Theophane primæ post patriarcham sedis episcopo, anno scilicet Christi 886. Georgius item Monachus Stephanum ante Christi Natalem patriarcham ordinatum fuisse tradit. Perperam autem hujus patriarchæ sedis tempus intra triennium concludunt Nicephorus Callisti et Cedrenus; siquidem Stephanus thronum Constantinopolitanum tenuit annis sex, mensibus quinque; ut produnt Leo Grammaticus, continuator anonymus Theophanis, Symeon logotheta, et Georgius Monachus; qui sane mense Maio anni octingentesimi nonagesimi tertii ad Deum migravit, ut ostendit Pagius ad annum Christi 888, quo anno perperam Stephani mors a Baronio consignatur.

Ibid. *Ἀντώνιος ὁ Καυλέας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτη β'*. Sanctum Antonium Cauleam renuntiatum fuisse patriarcham mense Maio anni Christi octingentesimi nonagesimi tertii; fatis vero functum anno 895, pluribus ostendit Pagius ad annum Christi 890. Cæterum hujus sancti patriarchæ memoria colitur cum a Græcis tum a Latinis die 12 mensis Februarii; et in Actis Bollandianis ad eamdem diem Februarii recitatur: *Nicephori, beatissimi philosophi et oratoris Oratio funebris, seu Vita encomio contextu, magni inter Dei pontifices et admirabilis inter patriarchas Antonii.* In hac quidem oratione Antonius ob egregias ipsius virtutes, præsertim liberalitatem in pauperes valde celebratur.

Ibid. *Νικόλαος ὁ ἀπὸ Μυστικῶν ἔτη ια'*. Huic patriarchæ annos undecim et Zonaras assignat; Nicolaus quippe mysticus ordinatur patriarcha Constantinopolitanus anno Christi 895, ut scribit Symeon logotheta, qui Antonii mortem et hujus ordinationem cum anno Leonis decimo copulat. Pellitur autem Nicolaus in exsilium a Leone quod ejus quartas nuptias improbaret, ac propterea eumdem Ecclesiæ liminibus excluderet, anno Christi 906, uti plurium scriptorum auctoritate docet Pagius.

Ibid. D. *Εὐθύμιος*, etc. *ἔτη ε', ἥμισυ*. Euthymius Syncellus, vir religiosus ac pius, eodem tempore quo in exsilium missus fuit Nicolaus, renuntiatur a Leone imperatore patriarcha Constantinopolitanus. Pellitur vero postmodum in exsilium Euthymius ab Alexandro ipso imperii ejus initio, anno scilicet Christi 911, uti ex dicendis patebit.

Ibid. *Νικόλαος αὖθις*, etc., *ἔτη ιγ'*. Alexander imperator ipso imperii initio, pulso e sede Constantinopolitana Euthymio, Nicolaum Mysticum in eamdem restituit anno Christi 911, ut scribunt incertus continuator Theophanis pag. 233, Symeon logotheta pag. 471, et Georgius Monachus pag. 563. Verum in epistola ad papam Romanum, quam Latine Baronius edidit ad annum 912, Nicolaus ipse testatur restitutum se fuisse ab ipsomet Leone: *Ille vero* (*Leo*) *antequam e vita migraret, agnovit flebiliter errorem suum, veniamque a Deo petiit, me inter primos hortatore et deprecatore* (*aderam enim tunc forte ab exsilio revocatus, ab eoque Ecclesiæ gubernationi restitutus*), etc. Sed huic difficultati præsto occurrit Pagius inquiens: Sed auctores isti cum Nicolao conciliari possunt, licet fatendum sit, eos subobscurius locutos. Georgius enim Monachus in Leone, num. 44, refert, hunc imperatorem cœliaco morbo ægrotantem, *Alexandrum fratrem suum imperii clavo* præfecisse. Quare, vivente adhuc Leone Alexandri opera Nicolaus ex exsilio revocatus est, et gubernationi Ecclesiæ Constantinop. restitutus. Georgius Monachus in Alexandro num. 1, de hoc imperatore scribit: *Mittens vero adduxit Nicolaum ex Galacrenis, dejecto Euthymio patriarcha; eumdemque Nicolaum in patriarchalem sedem denuo restituit. Habitoque in Manaura concilio, adductoque Euthymio e Steno, Agathique monasterio, sedens ipse Alexander cum Nicolao patriarcha, depositionem ipsius peregere.* Narratis injuriis tunc Euthymio illatis, subdit: *Rursusque ad Agathi relegatus est*, καὶ πάλιν εἰς τὰ Ἀγαθοῦ. Ex his verbis apparet, *Euthymium* bis in exsilium actum. Primo vivente Leone, quod Georgius manifeste supponit, cum ait mortuo Leone adductum esse Euthymium *ex Steno, Agathique monasterio*, et relata solemni ejus depositione subjungit, *rursusque ad Agathi relegatus est*. Sic Pagius; qui procul dubio egregie fallitur, dum ita locum Georgii monachi intelligit, cum ille omnino diversa dicat. Laudatus quippe scriptor mortuo Leone Nicolaum ex Galacrenis adductum esse tradit, non vero Euthymium ex Steno; cum tunc primum postquam restitutus fuit Nicolaus, Euthymius in Stenum relegatus fuerit; quem quidem postmodum coacto in Magnaura concilio ex Steno adductum coram omnibus deposuit, ac innumeris injuriis eidem illatis rursus ad Agathi monasterium ablegavit. Sic Georgius: Ἐβασίλευσεν Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς Βασιλείου ἔτος ἕν, ἡμέρας κθ', σὺν Κωνσταντίνῳ υἱῷ Λέοντος. Ἀποστείλας δὲ ἤγαγε Νικόλαον ἐκ Γαλακρηνῶν, καταγαγὼν Εὐθύμιον πατριάρχην, καὶ ἐνεθρόνισε τὸ δεύτερον τὸν αὐτὸν Νικόλαον πατριάρχην· ἐποίησε

δὲ σελέντιον καὶ σύνοδον Ἀλέξανδρος ἐν τῇ Μαναύρῃ, ἀγαγὼν Εὐθύμιον ἐκ τοῦ Στενοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀγαθοῦ. Καὶ συγκαθίσας ἅμα Νικολάῳ πατριάρχῃ, ἐποιήσαντο τὴν κατ' αὐτοῦ καθαίρεσιν, ἀτίμως ἀποτίλλοντες τοῦ ἱεροπρεποῦς καὶ ἀξιαγάστου ἀνδρὸς τὴν τιμίαν αὐτοῦ γενειάδα, καὶ ἄλλας τινὰς ὕβρεις καὶ ποινὰς αὐτῷ ἐπιφέροντες, ἃς ἡσύχως καὶ πράως ὑπέμεινεν ὁ τίμιος καὶ ἱερὸς ἀνήρ. Καὶ ὑπερωρίσθη πάλιν εἰς τὰ Ἀγαθοῦ, ἔνθα καὶ τελευτήσας, κατατίθεται ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ ἐν τῇ πόλει εἰς τὰ Ψαμαθίου. *Imperavit Alexander Basilii filius annum unum, dies viginti novem cum Constantino Leonis filio. Mittens vero adduxit Nicolaum ex Galacrenis, dejecto Euthymio patriarcha; eumdemque Nicolaum in patriarchalem sedem denuo restituit. Habitoque in Manaura concilio, adductoque Euthymio ex Steno, Agathique monasterio, sedens ipse Alexander cum Nicolao patriarcha, depositionem ipsius peregere, indignis modis vellentes sacri viri, ac decori, digneque suscipiendi, venerabilem barbam, aliasque quasdam injurias ac pœnas illi inferentes, quas vir venerabilis ac sacer sedato, ac silentio, placideque ferebat. Rursusque ad Agathi relegatus est; ubi et vita functus, deponitur in suo monasterio in urbe ad Psamathi ædes.* Ita et incertus continuator Theophanis pag. 233, necnon Symeon logotheta pag. 471, nisi quod hic secundus addit statim id factum ab Alexandro: Ὁ οὖν Ἀλέξανδρος ἀποστείλας εὐθὺς, etc., hoc est, statim post Leonis obitum, vel statim ac una cum Constantino post Leonis mortem imperare cœpit. Huic patriarchæ annos tredecim attribuunt etiam incertus continuator Theophanis, et Georgius monachus. At melius Symeon logotheta huic annos 14 assignat; quippe Nicolaus restitutus fuit in sedem ab Alexandro imperatore, anno Christi 911, uti supra demonstravimus; obiit autem idem patriarcha, ut ipsi scribunt, die quinta decima mensis Maii, indictione tertia decima, hoc est, anno Christi 925, unde annos 14, et non 13, eum sedisse necessario dicendum est. Cæterum scribæ incuria legitur in Symeone logotheta ἰνδικτιῶνος γ', pro ιγ'. Perperam et Baronius Nicolai patriarchæ mortem ad annum Christi 930 distulit, uti ex dictis liquet.

Col. 460, D. *Στέφανος μητροπολίτης*, etc., *ἔτη β', μῆνας ια'*. Huic patriarchæ annos duos et menses undecim assignant et incertus continuator Theophanis, Symeon logotheta, et Georgius monachus. Stephanus quippe, ut tradunt laudati scriptores, renuntiatus fuit patriarcha Constantinopolitanus Augusto mense indictione tertia decima, hoc est, anno Chris i 925. Moritur autem die quinta decima mensis Julii, ut ait incertus continuator Theophanis, seu die decima octava ejusdem mensis, ut scribit Georgius monachus, aut, ut tradit Symeon logotheta, die decima octava mensis Junii, indictione sexta;, at pro *sexta* legendum esse *prima*, hoc est, anno Christi 928, nemo non videt: nam a mense Augusto anni Christi 925, quo electus fuit Stephanus, ad mensem Julium anni 928, intercedunt anni duo et menses undecim. Cæterum numerus indictionum apud scriptores illius ævi passim corruptus deprehenditur: unde necessario supplendus est ex conjectura.

Ibid. *Τρύφων μοναχὸς*, etc., *ἔτη γ'*. Tryphon ordinatus fuit patriarcha Constantinopolitanus, ut tradunt sæpius laudati scriptores, post Theophanem, die quarta decima mensis Decembris, indictione prima, non vero sexta, ut apud eosdem legitur, hoc est, anno Christi 928. Tryphon vero per fraudem depositus indictione quarta, hoc est, anno Christi 931, ut scribit Symeon logotheta, pag. 489. Post hujus abdicationem Ecclesia Constantinopolitana viduata fuit pastore annum unum menses quinque, ut tradunt incertus continuator Theophanis, Symeon logotheta et Georgius Monachus. Igitur si a die secunda mensis Februarii anni Christi 933, qua Theophylactus ordinatus fuit patriarcha CP., retrocedas per annum unum, et menses quinque, quibus Ecclesia CP. pastore viduata mansit, pervenies procul dubio ad diem secundum mensis Septembris anni 931. Itaque anni tres, quibus Tryphon præfuisse dicitur, integri non fuere. Cæterum qua fraude Tryphon coactus fuit abdicare patriarchatum CP, et cur fraus ei structa, pluribus narrat Symeon logotheta pag. 487 et 488, quæ cum sint longiuscula hic non exscribo.

Ibid. *Θεοφύλακτος*, etc. *ἔτη κγ', ἡμέρας κε'*. Theophylactus ordinatur patriarcha Constantinopolitanus die secunda mensis Februarii indictione sexta, hoc est, anno Christi 933, ut scribunt incertus continuator Theophanis, Symeon logotheta, et Georgius monachus. Moritur patriarcha. Theophylactus, ut scribit Cedrenus, die 27 mensis Februarii indictione 14, nimirum anno Christi 956. Huic patriarchæ annos viginti tres, et dies viginti quinque assignat et laudatus Cedrenus; scriptores vero post Theophanem sæpe a nobis citati numero rotundo loquentes eidem annos viginti quatuor attribuunt. Cæterum hujus patriarchæ perditos mores pluribus laudati scriptores describunt.

Col. 461 A. *Πολύευκτος*, etc., *ἔτη ιδ'*. Sanctus Polyeuctus ordinatur patriarcha Constantinopolitanus die tertia mensis Aprilis indictione 14, ut scribit Cedrenus; quo quidem anno scilicet 956, feria quinta in Cœna Domini cum die tertia Aprilis concurrebat. Moritur sanctus Polyeuctus die tricesima quinta a quo acclamatus fuit imperator Joannes Zimisces, ut scribunt Cedrenus et Zonaras; quod quidem accidit die undecima mensis Decembris anni Christi 969. Igitur Polyeucti mors contigit circa diem 16 mensis Januarii anni 970, cum sedisset, ut ex dictis patet, annis tredecim, mensibus novem, et diebus tredecim.

Ibid. *Βασίλειος ὁ Σκαμανδρηνὸς*, etc., *ἔτη δ'*. Basilius Scamandrenus ordinatur patriarcha Constantinopolitanus Dominica Orthodoxiæ, ut scribit Leo diaconus in Historia ms. Festum autem Orthodoxiæ incidebat hoc anno nimirum Christi 970, in diem 13 Februarii, quæ Quadragesimæ Dominica prima fuit. Pellitur autem e sede Basilius et in exsilium mittitur anno Christi 974, ut scribit Pagius; qui hujus rei testem Leonem diaconum citat, qui de Basilii morte agit cum de iis quæ anno 974 gesta fuere, loquitur. Igitur si hoc anno e vivis Basilius excessit, anni quatuor qui eidem assignantur cum a Zonara, tum hic a Nicephoro Callisti, certe utrinque incompleti fuere.

Ibid. *Ἀντώνιος ἡγούμενος Στουδίου*, etc., *ἔτη ς'*. Antonio Studitæ annos sex attribuit et Zonaras: qui quidem anni utrinque fuerunt incompleti, ut patebit ex iis quæ dicturi sumus de ejus successore Nicolao ex Cedreno et Zonara: Antonius quippe ipso initio anni Christi 974, patriarcha CP. renuntiatus fuit; anno vero 979 ineunte patriarchatum abdicavit.

Ibid. *Νικόλαος ὁ Χρυσοβέργης*, etc. Totum hoc caput quod cum a librario, tum a typographo depravatum fuit, ita restituendum: Νικόλαος ὁ Χρυσοβέργης ἐπὶ τῶν αὐτῶν βασιλέων, τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ χρόνοις δ' καὶ ἥμισυ ἀποιμάντου μεινάσης, ἔτη ιβ', μῆνας η'. Quæ sic interpretamur: *Nicolaus Chrysoberges sub iisdem imperatoribus, cum Ecclesia pastore caruisset ad annos quatuor, et dimidium, præfuit annis duodecim mensibus octo.* Et ita legendum etiam supra in versione. Nam Antonius Studita, uti supra diximus, anno nongentesimo septuagesimo nono ineunte abdicavit patriarchatum: tum Ecclesia CP., ut scribit etiam Cedrenus, cum per annos quatuor et dimidium

vacasset, paulo post medium annum nongentesimum octogesimum tertium Nicolaus Chrysoberges patriarcha Constantinopolitanus ordinatur. Huic patriarchæ annos duodecim et menses octo attribuit et laudatus Cedrenus; verum idem scriptor perperam Nicolai mortem, et Sisinnii electionem contigisse tradit indictione octava, hoc est, anno Christi 995, uti monet Pagius, qui anno sequenti id necessario factum esse, ex numero annorum, qui Nicolao a scriptoribus assignantur, demonstrat, et Cedrenum ex ipsomet Cedreno corrigit.

Col. 461, A. *Σισίννιος μάγιστρος ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας ἔτη ζ'.* Et sic legendum etiam supra in textu, ubi librarii incuria ἑαυτῆς pro αὐτῆς legitur. Verum fallitur hic Nicephorus Callisti dum Sisinnio annos septem assignat; melius quippe Cedrenus huic patriarchæ annos tres attribuit. Successit porro Sisinnius Nicolao anno Christi 996, uti paulo superius diximus. Obiit vero idem patriarcha, uti ex iis quæ infra dicturi sumus, patebit, anno 999.

Ibid. *Σέργιος*, etc., *ἔτη κ'.* Sergius hic, qui, ut scribit Cedrenus, genus a Photio patriarcha ducebat, suffectus fuit Sisinnio anno Christi 999, ut patet ex eodem Cedreno, qui eidem patriarchæ annos viginti assignat, ac ejusdem mortem contigisse tradit *indictione secunda: mense Julio, anno mundi* 6527 (Æræ nempe Constantinopolitanæ), anno nimirum Christi 1019. Cæterum Pagius, cui hac in re molestiam creabat Epistola Petri Antiocheni patriarchæ, quam scripserat ad Michaelem Cerularium patriarcham Constantinopolitanum, anno 1054 data, et a Baronio anno 1019, num. 9, recitata, ut solveret, inquam, Pagius nodum, Sergium hunc patriarcham binominem fuisse asserit; sed eum errasse hac in re ostendit doctissimus P. Lequien in dissertatione quam hic subjungimus. Sic ille: Baronius ad annum Christi 1019, n. 9, ubi ex Curopalata refert in Sergii patriarchæ Constantinopolitani locum suffectum fuisse *Eustathium primum presbyterorum qui erant in templo regiæ;* subjungit hanc observationem. Quod autem idem dicat Sergium sedisse viginti annos integros, subrogatum in locum Sisinnii defuncti, videtur prætermissus ab eo Joannes patriarcha, quem Petrus patriarcha Antiochenus in epistola quam scripsit ad Michaelem Cerularium Constantinopolitanum patriarcham, ponit sedisse ante Sergium, tenuisseque sedem illam vivente Joanne itidem nominato Romano pontifice, ejus nominis decimo nono. Sunt hic recitanda ejus verba, quibus plenissima fides astruitur. Sic se habent: *Et hac in re ego quidem testis fidus et alii multi Ecclesiæ proceres, quod tempore beatæ memoriæ patriarchæ domini Joannis, Romanus pontifex Joannes etiam nuncupatus, in sacris diptychis habebatur, et cum Constantinopolim quadraginta quinque adhinc annis venissem, inveni tempore beatæ memoriæ domini Sergii prædictum Joannem in sacra Missa una cum aliis sanctissimis relatum.* Hæc Petrus Antiochenus de rebus gestis suo tempore quas et vidit. Cum igitur hæc ita se habuisse noscantur, longe minor erat Sergii episcopatus numerus, totque annos sit necesse minui a sede Sergii, quot tenuerit eam idem Joannes. Hæc illustrissimi Annalium ecclesiasticorum parentis observatio crucem fixit clarissimo critico Antonio Pagi, cum non solum ex Curopalata, verum et ex aliis Byzantinæ scriptoribus, et omnibus, qui plurimi sunt, Constantinopolitanorum patriarcharum Indicibus et Catalogis pateat, nullum qui Joannes nominaretur, Regiæ hujus urbis sedem tenuisse. A quo negotio ut se expediret, hoc statuit vir pereruditus. Ex illis Petri Antiocheni verbis tantum sequitur, Sergium patriarcham Constantinopolitanum binominem fuisse, et Joannem etiam appellatum. Sergium enim annos viginti Ecclesiam Constantinopolitanam administrasse, non tantum Curopalates et Cedrenus, sed etiam Zonaras et auctor Catalogi episcoporum Byzantinorum lib. IV Juris Græco-Romani relati, fidem faciunt. Sic præstantissimus Pagius secare tentavit nodum, quem solvere facili negotio poterat ex accuratiori editione Græco-Latina epistolæ Petri ad Michaelem Cerularium, quam Joannes Cotelerius publici juris fecit t. II, *Monum. Eccl. Græc.* Ex ea siquidem compertum habemus Joannem illum patriarcham Antiochenum fuisse, non Byzantinum. Ἐπὶ δὲ τούτοις, inquit Petrus n. 5, κἀγὼ μάρτυς ἀπαράγραπτος, καὶ ἄλλοι σὺν ἐμοὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐλλογίμων πολλοὶ, ὅτι ἐπὶ τῷ μακαρίτῃ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας κυρῷ Ἰωάννῃ, ὁ πάππας τῆς Ῥώμης Ἰωάννης, καὶ αὐτὸς ἀκούων ἐν τοῖς διπτύχοις ἀνεφέρετο. Καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ πρὸ χρόνων τεσσαράκοντα καὶ πέντε εἰσελθὼν εὗρον ἐπὶ τοῦ μακαρίτου πατριάρχου κυροῦ Σεργίου τὸν δηλωθέντα πάππαν ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ μετὰ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν ἀναφερόμενον. *Ad hæc ego quoque testis sum omni exceptione major, aliique mecum plures eorum qui in Ecclesia clari sunt, quod sub beatæ memoriæ patriarchæ Antiochiæ domno Joanne, papa Romæ, ipse etiam Joannes nominatus, in sacris diptychis referretur. Constantinopolim præterea ante hos annos quadraginta et quinque cum venissem, reperi sub beatæ memoriæ patriarcha domno Sergio prædictum papam in sacra Missa cum aliis patriarchis referri.* Quamobrem Baronius subindeque Pagius ex imperfecta vitiosaque Metii translatione Epistolæ Petri Antiocheni decepti fuerunt.

Ibid. *Εὐστάθιος*, etc., *ἔτη ϛ'.* Sergio mortuo, in ejus locum sufficitur Eustathius, Palatinæ ædis presbyterorum princeps, anno mundi 6527, ut scribit Cedrenus, hoc est, anno Christi 1019. Eustathius moritur paucis diebus ante mortem Basilii Bulgaricidæ, quæ contigit, ut scribit Cedrenus, *mense Decembri, indictione nona, anno* 6534 (Æræ nempe Constantinopolitanæ, Kalendis Septemb. anni Christi 1025 inchoato). Igitur si Eustathius statim post mortem Sergii, quæ contigit, uti supra ex Cedreno diximus, mense Julio anni Christi 1019, patriarcha Constantinopolitanus renuntiatus fuit, certe Eustathio non anni quatuor, sed anni quinque, menses quatuor, et aliquot dies attribuendi sunt.

Ibid. *Ἀλέξιος*, etc., *ἔτη ιη'.* Alexius statim post mortem Eustathii ab imperatore Basilio Bulgaricida patriarcha Constantinopolitanus renuntiatur; et quidem ipso mense Decembri, anni Christi 1025, quo mortuus est idem Basilius Augustus, cum, ut scribit Cedrenus, Basilio ægrotante renuntiatus fuerit Alexius: Οὗ διάδοχον ὁ βασιλεὺς ἐποιήσατο Ἀλέξιον μοναχὸν, καὶ καθηγούμενον τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ παραγεγονότα μετὰ τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου. Ὃν καὶ πέμψας ἐνθρονίζει διὰ τοῦ πρωτονοταρίου Ἰωάννου, ᾧ συνεργῷ ἐχρῆτο πρὸς τὴν τῶν κοινῶν διοίκησιν. Καὶ τῇ ἑσπέρᾳ ἐτελεύτησε, etc. *In cujus locum imperator substituit Alexium monachum, Studiani monasterii magistrum, qui ad ipsum invisendi causa venerat, afferens secum caput Joannis Baptistæ. Eum ergo cum per Joannem protonotarium, cujus opera in administrandis publicis negotiis utebatur, in solio patriarchæ collocasset, vespere exspiravit.* Moritur Alexius die vicesima mensis Februarii, indictione undecima, ut scribit Cedrenus, nimirum anno Christi 1043. Igitur anni decem et octo qui Alexio assignantur hic a Nicephoro Callisti et a Zonara, fuerunt omnino incompleti, quippe, ut patet ex iis quæ teste Cedreno diximus, Alexius sedit annis decem et septem, ac mensibus fortassis duobus; nam quo die mensis Decembris anni 1025, Alexius

r nuntiatus fuerit patriarcha non liquet ex scriptoribus, quod sciam.

Col. 451 B. *Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος*, etc, *ἔτη ιε'*. Michael Cerularius schismatis Græcorum auctor sufficitur Alexio die Annuntiationis festo, indictione undecima, ut scribit Cedrenus, nimirum die vicesima quinta mensis Martii anni Christi 1043. Huic patriarchæ annos quindecim attribuunt et alii Catalogi patriarcharum CP., ideoque Baronius Michaelis Cerularii depositionem anno Christi 1058, collocavit. At Pagius Michaeli Cerulario annos sexdecim et menses tres assignat, eumque e sede pulsum fuisse ait anno Christi 1059, quippe Curopalates, inquit Pagius, asserit Cerularium die festo Archangelorum dignitate depositum esse, cui Zonaras suffragatur. Græci autem, ut in eorum Menologio videre est, festum Archangelorum ac sancti Michaelis bis in anno celebrant, die nempe octava Junii, et die sexta Septembris.

Ibid. *Κωνσταντῖνος ὁ Λειχούδης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἐπὶ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα*, *ἔτη δ', ἥμισυ*. Constantinum Lichudem quem Nicephorus Callisti, seu potius librarius omiserat, hic reponimus inter Michaelem Cerularium et Joannem Xiphilinum ex altero Catalogo patriarcharum CP. a nobis hic edito ex Jure Græco-Romano. Huic patriarchæ annos quatuor et sex menses attribuit et Zonaras. Constantinus creatus fuit patriarcha CP. anno Christi 1059, post diem octavum mensis Junii, ut scribit Pagius ex Curopalata; obiit vero circa initium mensis Januarii anni 1064, ut ex infra dicendis patebit.

Ibid. *Ἰωάννης ὁ Ξιφιλῖνος*, etc., *ἔτη ιγ', ἥμισυ*. Huic patriarchæ etiam alii Catalogi patriarcharum CP. annos tredecim et menses sex assignant. At melius Zonaras in Michaele Duca Joanni annos undecim et menses septem attribuit, ut patet ex Anna Comnena, quæ, pag. 75, Joannem Xiphilinum obiisse scribit die secunda mensis Augusti indictione tertia decima, hoc est, anno Christi 1075, unde etiam apparet Joannem ad eam dignitatem evectum fuisse mense Januario anni 1064.

Ibid. C. *Κοσμᾶς ὁ Ἱεροσολυμίτης*, etc., *ἔτη ε', ἥμισυ*. Cosmas successit in locum Joannis anno Christi 1075, ut patet ex paulo superius citato Annæ loco. Abdicavit autem patriarchatum Cosmas, ut scribit laudata Anna, pag. 79, post aliquot dies ab Irene coronata, ipsa memoria confessionis sancti Joannis Theologi, hoc est, die octava Maii; postquam patriarchalem dignitatem tenuisset annos quinque et menses novem: Ὁ μέντοι ἱεροπρεπὴς ἐκεῖνος καὶ πατριάρχης Κοσμᾶς, οὗ καὶ πρότερον διεμνημονεύσαμεν, μεθ' ἡμέρας τινὰς κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἱεράρχου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τὴν ἱερουργίαν τελέσας, ἐν τῷ κατὰ τὸ Ἕβδομον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἤδη ῥηθέντος σηκῷ, τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον διαπρέψας ἔτη πέντε καὶ μῆνας ἐννέα, παραιτεῖται τὴν ἀρχιερωσύνην, καὶ ἄπεισιν εἰς τὴν τοῦ Καλλίου μονήν, etc. *Interim is cujus supertus meminimus patriarcha Cosmas post aliquot ab Irene coronata dies, ipsa memoria sacrorum antistitis Joannis Theologi, peracto sacro in templo ejusdem sancti Apostoli ad Hebdomum sito, patriarchalem dignitatem ultro abdicavit, postquam eam tenuisset annos quinque et menses novem, secessitque in monasterium Calliæ.* Coronata autem fuit Irene initio mensis Aprilis anni Christi 1081. Memoria vero confessionis sancti Joannis theologi occurrit die octava mensis Maii, qua Græci sancti Joannis Evangelistæ festum celebrant. Cæterum Annæ Comnenæ astipulatur et Zonaras, dum in Alexio imperatore scribit, Cosmam annos quinque et menses novem Ecclesiam CP. administrasse.

Ibid. *Εὐστράτιος εὐνοῦχος*, etc., *ἔτη γ'*.

A Eustratio Garidæ annos tres assignat et Zonaras in Alexio Comneno; qui sane scriptor insuper tradit Eustratium post triennium sui patriarchatus dejectum e sede fuisse ab Alexio Comneno ob causam non satis notam. Et quidem spatium trium annorum optime Eustratio convenit; nam, ut patet ex paulo superius citato Annæ loco, Eustratius pontificatum iniit die octava mensis Maii anni Christi 1081. At illam Ecclesiam ultra annum 1884, non rexit, ut patebit ex iis quæ de Nicolao Grammatico ipsius successore mox ex laudata Anna dicturi sumus.

Ibid. *Νικόλαος ὁ Γραμματικός*, etc., *ἔτη κγ', μῆνας. . . . ἡμέρας ι'*. Nicolao Grammatico in Catalogo patriarcharum CP. a nobis hic edito ex Jure Græco-Romano assignantur anni viginti septem et menses tres: Zonaras in Alexio imperatore eidem annos viginti septem attribuit; ideoque anno Christi millesimo centesimo undecimo e vita migravit Nicolaus, uti optime monet Pagius: B quippe thronum patriarchalem ascendit Nicolaus anno Christi 1084, ante mensem Septembrem, ut patet ex Anna Comnena, pag. 273. Καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ πατριάρχου Νικολάου παρόντος· ἔφθασε γὰρ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀναβεβηκέναι θρόνον ἐπινεμήσεως παριππεούσης ἑβδόμης, ἔτους ,ςφϞβ', μετὰ τὴν Εὐστρατίου τοῦ Γαρίδα παραίτησιν. *Patriarcha ipso præsente Nicolao (nam in patriarchicum jam thronum ascenderat, indictione septima anni sexies millesimi quingentesimi nonagesimi secundi, post Eustratii Garidæ abdicationem) etc.*

Ibid. *Ἰωάννης Ἱερομνήμων*, etc., *ἔτη κγ'*. Joannes Hieromnemon qui, ut scribit Zonaras in Alexio imperatore, tum Chalcedonensi præerat Ecclesiæ, et in litteris cum profanis tum sacris ab ineunte ætate versatus, sufficitur in locum Nicolai, anno nimirum Christi 1111. Hic vero cum Ecclesiam Constantinopolitanam rexisset annis viginti tribus, obiit anno Christi 1134.

C *Ibid.* *Λέων ὁ Στουπῆς*, etc., *ἔτη, ἥμισυ*. Leo successit Joanni anno Christi 1134, qui cum rexisset Ecclesiam Constantinopolitanam annis octo et mensibus sex, ut scribit hic Nicephorus Callisti, moritur anno 1143, uti optime tradunt Baronius, et Onuphrius in Chron. Eccles.

Ibid. D. *Μιχαὴλ μοναχός*, *ἔτη η' β', μῆνας η'*. Michael hic antea præfectus monasterio in insula, quam ex situ Oxiam vocant, ut scribit Cinnamus, vir liberalibus disciplinis, humanioribusque litteris leviter quidem imbutus, at morum elegantia, rerumque divinarum scientia nemine inferior, teste eodem scriptore, sufficitur in locum Leonis a Manuele Comneno, non vero Michaele, ut perperam scribitur in textu Græco, anno scilicet Christi 1143. Hic cum rexisset Ecclesiam CP. annis duobus et mensibus octo, abdicavit patriarchatum anno Christi 1146, ut scribit Baronius.

D Ibid. *Κοσμᾶς ὁ Ἀττικὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, μῆνας ι', καὶ ἐξεβλήθη*. Additur in Catalogo patriarcharum CP. a nobis hic edito ex Jure Græco-Romano, καὶ Ἐκκλησία χηρεύουσα μῆνας ι', *et Ecclesia vidua mansit pastore mensibus decem*. Nimirum postquam ejectus fuit e sede Cosmas Atticus; qui sane successit Michaeli anno Christi 1146, et anno sequenti quod Bogomilorum hæresi infectus esset e sede pellitur, ut scribit Cinnamus, lib. II, num. 10, loquens de rebus quæ imperante Manuele gestæ sunt. Allatius lib. II, *De Consensu Eccles. Occident. et Orient.*, cap. 12, pag. 686, affert sententiam adversus Cosmam latam; quæ cum multa contineat ad illius ævi historiam spectantia, ideo hic a nobis integra proponitur. Σημείωμα τῆς καθαιρέσεως τοῦ γεγονότος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κοσμᾶ τοῦ Ἀττικοῦ, ὁμόφρονος ἀποδειχθέντος τῷ Βογομήλῳ Νίφωνι. Ταῦτα παρεκβληθέντα καὶ συνήθως, πιστωθέντα ἐξεδόθη ἔξεις

,ϛχν%', μηνὶ καὶ ἰνδικτιῶνος τοῖς προγεγραμμένοις μηνὶ Φευρουαρίῳ κϛʹ, ἡμέρᾳ τετάρτῃ, ἰνδικτιῶνος δεκάτης, προκαθημένου ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν τοῦ κρατίστου καὶ θεοστέπτου ἁγίου ἡμῶν βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος, κυρίου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, παρισταμένων τοῦ πανευτυχεστάτου Καίσαρος κυρίου Ἰωάννου τοῦ Ῥογερίου, τοῦ πανυπερσεβεστάτου κυρίου Στεφάνου τοῦ Κοντοστεφάνου τοῦ σεβαστοϋπερτάτου κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Ἀγγέλου, τῶν ἐξαδέλφων τοῦ κρατίστου, καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, τοῦ κυρίου Ἀλεξίου τοῦ υἱοῦ τῆς πορφυρογεννήτου, καὶ Καισαρίσσης κυρίας Ἄννης, τοῦ κυρίου Ἀλεξίου, καὶ τοῦ κυρίου Ἀνδρονίκου, καὶ τῶν υἱῶν τῆς πορφυρογεννήτου κυρίας Μαρίας, καὶ αὐταδέλφης αὐτῆς, τοῦ πανσεβεστάτου Σεβαστοῦ, καὶ μεγάλου Δρουγγαρίου κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ πανσεβεστάτου Σεβαστοῦ δικαιοδότου, καὶ ἐπάρχου κυρίου Ἰωάννου τοῦ παρωνιτοῦ, τοῦ μεγάλου ἐπιφανεστάτου Κοιαίστορος καὶ κριτοῦ τοῦ Βήλου, κυρίου Βασιλείου, τοῦ Πεκούλου, τοῦ κριτοῦ τοῦ Βήλου, Ἰωάννου τοῦ Ἀλωπᾶ, καὶ ἑτέρων οὐκ ὀλίγων τῆς συγκλήτου, καὶ τῶν πολιτικῶν δικαστῶν συμπαρισταμένων αὐτοῖς καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων. Εἰ δὲ καὶ ἀνδρὶ παντὸς ἰσχυρὰ τὰ ἴδια χείλη, καὶ λόγοις οἰκείου στόματος ἁλίσκεται ἕκαστος, ὁ ἐπὶ βήματος καὶ ταῦτα βασιλικοῦ, παρισταμένης μὲν τῆς συγκλήτου, συμπαρισταμένης δὲ καὶ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρου πλήθους πολυαρίθμου, τὰ ἐφ' οἷς παρ' ἄλλων ᾐτιᾶτο, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ καταθέμενος, καὶ οὕτως ἔχειν τὸ ἀληθὲς συνομολογήσας, ὡς οἱ ἀπαγγείλαντες τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ τὰ κατ' αὐτὸν διηγήσαντο, πῶς οὐχὶ καὶ ἀφυκτεύτως, τοῖς τε χείλεσι τοῖς οἰκείοις ἐμπεδοθήσεται, καὶ δικαίως τοῖς τούτων λόγοις, ὥς τισιν ἀῤῥήκτοις πέδαις περισφιγχθήσεται; Τοιοῦτο δὲ καὶ περὶ τὸν πατριάρχην τῆσδε τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων Κοσμᾶν συμβέβηκε σήμερον. Τῶν τινες γὰρ ἱερωτάτων ἀρχιερέων οὐ μικρῶς ἐπὶ τούτῳ σκανδαλισθέντες ἐφ' οἷς ἑώρων αὐτὸν ἀνθρώπῳ πρὸ καιροῦ τινος συνοδικῶς ἀποβεβλημένῳ, ὡς ἑτερόφρονι, καὶ ἀλλοτρίῳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑφηγουμένῳ τε καὶ διδάσκοντι, καθὼς τὰ ἐπὶ τούτῳ προβάντα συνοδικῶς διέξεισι σημειώματα, τῷ καταράτῳ δὴ τούτῳ, καὶ ἀμονάχῳ λέγομεν Νίφωνι· ὃν καὶ ἐς τοσοῦτον ἡ τηνικαῦτα συναχθεῖσα ἱερὰ ἀπεκήρυξε σύνοδος, ὡς καὶ ἀπρόσιτον εἶναι, καὶ πᾶσιν ἁπαξαπλῶς ἀκοινώνητον μέχρι λόγου ψιλοῦ, καὶ προσρήσεως. Περισσὸν γὰρ τὸ λέγειν περὶ συνεστιάσεως τε αὐτοῦ καὶ εὐχῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἐφ' οἷς κοινωνεῖν ἀλλήλοις εἰώθαμεν. Διὰ γοῦν ταῦτα σκανδαλισθέντες, ὡς εἴπομεν, ὅτιπερ ἀπρὶξ ἑώρων αὐτοῦ τὸν τοιοῦτον ἀντιποιούμενον, καὶ οὐκ ἐν ὁμιλίαις μόνον, καὶ καθ' ἑαυτὸν συνελεύσεσιν, ἀλλὰ καὶ μυρίοις ἄλλοις συγκοινωνοῦντα αὐτῷ, προσῆλθόν τε τῷ κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ, καὶ ὡς οὐ μικρῶς ἐπὶ τοῖς γινομένοις δεινοπαθοῦντες τῇ πανευσεβεῖ αὐτοῦ βασιλείᾳ τὰ τοιαῦτα πάντα ἀνήγγειλαν. Ὡς γοῦν οἷος οὗτος διάπυρος τῷ ὄντι καὶ ζηλωτὴς πρὸς εὐσέβειαν μὴ τοιοῦτον εἶναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὅλως ἀνεχόμενος σκάνδαλον, αὐτόν τε τὸν πατριάρχην, καὶ τοὺς ἐνδημοῦντας, πάντας ἡμᾶς συνεκαλέσατο σήμερον, καὶ ἤρξατο τάχα τὰ κατ' αὐτὸν εἰς τὸ μέσον λαλεῖσθαί τε καὶ ἐξετάζεσθαι, ὁ τῆς ἀληθείας Θεὸς, μεθ' ὅσης ἰδὼν ὡς ἔοικε, συντριβῆς τε ψυχῆ, καὶ πρὸς αὐτὸν παρακλήσεως ὁ θεοστεφὴς ἡμῶν αὐτοκράτωρ τὴν τοῦ παρόντος πεποίηται ζήτησιν αὐτὸν τοῦτον τῇ ἐντέχνῳ τούτου καὶ ἐπιστημοναρχικῇ σοφίᾳ ἐρωτηθέντα, ἐκκαλύψαι τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ χωρίς τινος πεποίηκεν ἐξελέγχοντος. Ὡς γὰρ ἠρωτήθη παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ ὁποῖον ἄρα ἔχειν τὸν Νίφωνα, ἀνερυθριάστως οὕτω καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, ὅπερ λέγεται, μὴ αἱρετικὸν ἔχειν τοῦτον ἀπεστομάτισεν, ἀλλ' ὀρθόδοξον. Οὕτω γοῦν τοῦ κεφαλαίου δευτέρου τούτου ἐξελεγχθέντος, καὶ προφανῶς ἐναντίου τοῦ πατριάρχου τοῖς συνοδικῶς διεγνωσμένοι, ἀποδειχθέντος, πε-

A ριττὸν ἡμεῖς κρίναντες ἅμα καὶ αὐτῷ τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ, ὡς καὶ αὐτῷ συνδιαγνωμοῦντι ἡμῖν μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς συγκλήτου τὸ περὶ αὐτοῦ πολυπραγμονεῖν, ὅπως τε τὰ συνοδικὰ σημειώματα ἡγεῖται ὡς οὐδὲν, καὶ τοῦ οἰκείου μόνου θελήματος ἀντέχεταί τε καὶ περιέχεται· καὶ ὅπως σήμερον εἰς κοινὸν ἁπάντων ἐπήκοον Λὼτ ἑαυτὸν ὄντα ἐν Σοδόμοις ὠνόμασε, πάντες ὁμοῦ κατέγνωμεν καὶ αὐτοῦ, ὡς ὁμοφρονοῦντος τῷ ἀποβλήτῳ καὶ Βογομήλῳ Νίφωνι. Καὶ κατ' αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ σημειώματα ἀπόβλητον καὶ ἀνάξιον εἶναι τοῦτον τῆς ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἀπεφηνάμεθα. Ταῦτα παρεκβληθέντα καὶ βεβαιωθέντα ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν κάτωθεν δηλουμένων ἐξεδόθη, μηνὶ καὶ ἰνδικτιῶνος τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτει ,ϛχνβʹ.

Αἱ ὑπογραφαί.

Κωνσταντῖνος ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Καισαρείας Καππαδοκίας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου καὶ ἔξαρχος πάσης

B Ἀσίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Κυζίκου Θεόφιλος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Νικομηδείας Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ μητροπολίτης Χαλκηδόνος Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ μητροπολίτης Κλαυδιουπόλεως Γρηγόριος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Λαοδικείας Βασίλειος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μύρων Θεόδωρος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Λαρίσσης Γεώργιος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ῥόδου Νικηφόρος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ μητροπολίτης Κερασοῦντος Πέτρος ὁρίσας ὑπέγραψα.

C Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Δρίστρας Λέων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Κωνσταντῖνος ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Χριστιανουπόλεως ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Βυζίης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Λέων ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Παρίου ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Καραβίζης Γρηγόριος ὁ Γαμαλᾶς ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Γοτθίας Κωνσταντῖνος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἡρακλείας Πέτρος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ἰωάννης παραχωρήσει Θεοῦ μητροπολίτης τῶν Σάρδων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ μητροπολίτης Νικαίας Λέων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Βασίλειος ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Τυάνων Καπ-

D παδοκίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ Καισαρείας τῆς νέας Νικηφόρος ὁρίσας ὑπέγραψα τόνδε τὸν τόμον.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας Μιχαὴλ ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος τῆς τῶν Νικοπολιτῶν ἐκκλησίας Νικόλαος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Τραϊανουπόλεως εὐτελὴς μητροπολίτης Νικηφόρος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀμάστριδος Κωνσταντῖνος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀπαμείας Γεώργιος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μηθύμνης Γεώργιος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μεσήνης Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Ἀρκαδιουπόλεως Νικόλαος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Γεώργιος εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Κίου ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος Θεοφάνης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Sententia depositionis patriarchæ Constantinopolitani Cosmæ Attici, qui una cum Bogomilo Niphone sentire compertus est, extracta, et, ut moris est, corroborata, editaque anno 6652, mense et indictione sententiæ præfixis. Mensis Februarii 26 die 4 indictione 10, præsidente in palatio Blachernarum potentissimo et a Deo coronato, sancto nostro rege et imperatore domino Manuele Comneno; assistentibus fortunatissimo Cæsare domino Joanne Rogerio, panypersebasto Stephano Contostephano sebastoypertato domino Constantino Angelo, patruelibus potentissimi et sancti nostri imperatoris, domino Alexio filio Porphyrogennetæ, et Cæsarissæ dominæ Annæ, domino Alexio et domino Andronico, et filiis Porphyrogennetæ dominæ Mariæ, et germanæ sororis ejusdem, pansebestato sebasto; et magno drungario, domino Constantino Comneno, pansebestato sebasto dicæodota et præfecto, domino Joanne Paronita, magno et illustrissimo quæstore, et Beli judice, domino Basilio Peculio, judice Beli Joanne Alopa, et aliis non paucis senatoribus, et civilibus judicibus, simul assistentibus, et ecclesiasticis præsidibus. Si homini laqueus sunt validus propria labia, et proprii oris sermonibus singuli capiuntur, qui in suggestu est, eoque imperiali, assistente senatu, assistente etiam divina ac sacra synodo et alia innumera multitudine, de quibus ab aliis in judicium vocabatur, ea ipse per se deponens et ita rem se habere dicens, ut qui ea retulerunt, potentissimo et sancto nostro imperatori narraverunt, quanam ratione propriis labiis, veluti inevitabili lege, non compeditur, jureque merito eorum sermonibus, quasi infragilibus compedibus non adstringetur? Tale quid et patriarchæ reginæ hujus urbium Cosmæ hodie accidit. Namque, cum nonnulli sanctissimi antistites illi offensi, quod eum conspicerent hominem paucos ante annos synodo coacta rejectum, tanquam alia sentientem, et a catholica Ecclesia diversa suggerentem edocentemque, ut sententiæ de eo in plena synodo latæ tradunt; hunc, inquam, scelestum et monachum ementitum Niphonem, quem tum celebrata sacra synodus ita condemnavit, ut nulli accessus ad ipsum concederetur, et a communione omnium, etiam verbulo et salutatione, arceretur; supervacaneum enim erit dicere de convictu illius, et oratione, aliisque quibus mutuo consuescere solemus. Propter hæc itaque offensi, ut diximus, quod viderent patiarcham, hunc hominem mordicus propugnantem, nec in colloquiis tantum et cum ipso conventibus, sed et innumeris aliis illi communicantem, accesserunt ad potentem et sacrum nostrum imperatorem, et pro iis maximum in modum tristes, condolentes, piissimæ illius majestati cuncta nuntiarunt. Ut itaque is est vere inflammatus et zelo ad pietatem succensus, non sustinens simile in Ecclesia offendiculum, patriarcham ipsum, omnesque nos in urbe immorantes, hodie coegit et jum patriarchæ res in medium afferri examinarique cœpta erat: testis veritatis Deus: cum omni animi dejectione, et submissis ad Deum precibus, a Deo coronatus noster imperator de eo quæstionem habens sua artificiosa atque epistemonarchica sapientia, patriarcham interrogavit; qui sua edixit omnia, absque eo quod ullus redargueret. Ab ipso enim imperatore interrogatus, qualem censeret Niphonem esse, impudenter nimis, et aperto capite, quod dicunt, Niphonem non hæreticum, sed orthodoxum se existimare, affirmavit. Hac itaque ratione hoc secundo capite comperto, et palam patriarcham synodicis decretis adversari, supervacaneum rati, quod ipse quoque potentissimus et sanctus noster imperator, qui una nobiscum sententiam ferebat, et A *ipse senatus senserunt, de eo exactius inquirendum esse, et quomodo synodalia edicta nihili faciat, sed proprio tantum arbitrio adhæreat, illique obsecundet, et quomodo hodie omnibus, audientibus, semet ipsum solum Lot inter Sodomos nuncupavit; omnes simul eum condemnamus, tanquam una sentientem cum ejecto Bogomiloque Niphone, et secundum edictorum tenorem dejicimus, et indignum archieratica dignitate declaramus. Hæc extracta, et inferioribus inscriptionibus corroborata, publicata sunt, mense et indictione supra scriptis, anno 6652.*

Subscriptiones.

Constantinus humilis archiepiscopus metropolis Cæsareæ Cappadociæ subscripsi.

Joannes archiepiscopus Ephesi; et exarchus totius Asiæ, determinans subscripsi.

Humilis metropolita Cyzici Theophilus determinans subscripsi.

B *Humilis metropolita Nicomediæ Joannes determinans subscripsi.*

Metropolita Chalcedonis Joannes determinans subscripsi.

Metropolita Claudiopolis Gregorius determinans subscripsi.

Humilis metropolita Laodiceæ Basilius determinans subscripsi.

Humilis metropolita Myrorum Theodorus determinans subscripsi.

Humilis metropolita Larissæ Georgius determinans subscripsi.

Humilis metropolita Rhodi Nicephorus determinans subscripsi.

Metropolita Cerasuntis Petrus determinans subscripsi.

Humilis metropolita Dristræ Leo determinans subscripsi.

Constantinus humilis metropolita Christianupoleos determinans subscripsi.

C *Humilis archiepiscopus Buziæ determinans subscripsi.*

Leo humilis archiepiscopus Parii determinans subscripsi.

Humilis archiepiscopus Carabizæ Gregorius Gamalas determinans subscripsi.

Humilis archiepiscopus Gotthiæ Constantinus determinans subscripsi.

Humilis metropolita Heracleæ Petrus determinans subscripsi.

Joannes permissione divina metropolita Sardorum determinans subscripsi.

Metropolita Nicææ Leo determinans suscripsi.

Basilius humilis metropolita Tyanorum Cappadociæ determinans subscripsi.

Cæsareæ Novæ Nicephorus determinans subscripsi hunc tomum.

Humilis metropolita Antiochiæ Pisidiæ Michael determinans subscripsi.

D *Humilis episcopus Ecclesiæ Nicopolitarum Nicolaus determinans subscripsi.*

Sanctissimæ metropoleos Amastridis Constantinus determinans subscripsi.

Humilis metropolita Apameæ Georgius determinans subscripsi.

Humilis metropolita Methymnæ Georgius determinans subscripsi.

Humilis metropolita Messanæ Joannes determinans subscripsi.

Humilis archiepiscopus Arcadiupoleos Nicolaus determinans subscripsi.

Georgius humilis archiepiscopus Cii determinans subscripsi.

Humilis archiepiscopus Chersonis Theophanes determinans subscripsi.

Verum supra annus mundi secundum æram Constantinopolitanam a Septembri incipientem cor-

rnitus est, legendumque, ut scribit Pagius, anno 6655, qui mense Februario sequentis anni concurrit cum indictione 10 quo feria 4 incidit in diem 26 Februarii. Cæterum Nicetas Choniates lib. II, ubi Cosmæ patriarchæ virtutes describit, et præcipue pietatem ac benignitatem in pauperes, aliam ejus depositionis causam, non hæresim fuisse scribit : Cosmæ, inquit, æmuli ad Manuelem eum calumniantur, quasi Isaacio fratri regnum conciliare studeret; hinc Manuel, Cosmam deturbare cupiens, eum cum Niphone, quo et in mensa et in ædibus utebatur, sentire perperam, fingit, ideoque ut sectatorem ac suffragatorem damnati a synodo hominis, eumdem quoque condemnari jubet; quod quidem et factum fuit; verum in vindictam injustæ depositionis imperatricem nullos mares peperisse, ut ei Cosmas imprecatus fuerat, etc.

Col. 462. D. *Νικόλαος μοναχὸς ὁ Μουζάλων*, etc., *ἐπεσκόπησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτη γ', μῆνας δ'*. Ex iis quæ capite præcedenti diximus liquet Nicolaum Musalonem in locum Cosmæ Attici suffectum fuisse die vicesima sexta mensis Decembris anni Christi 1147, cum sedes Constantinopolitana vacasset post depositionem Cosmæ per menses decem, nimirum a die 26 mensis Februarii ejusdem anni. Hic autem abdicato Cypri archiepiscopatu in monasterium Cosmidii se contulit, cui aliquot annos præfuit, ut habetur in Jure Græc.-Rom. lib. IV, cap. 4, ubi de translationibus episcoporum. Quod vero in hoc capite, et apud Nicephorum Callisti legitur, cum antea fuisse Cypri archiepiscopum, confirmatur ex Cinnamo pag. 47, qui rem totam pluribus tradit hisce verbis : Ὁ δὲ βασιλεὺς Νικόλαόν τινα, ᾧ Μουσάλων ἐπίκλησις ἦν, ἐς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἀνάγει· ὃς εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς μὲν πρότερον καταλόγους ἐτέλει, τὸν δὲ τῆς Κυπρίων Ἐκκλησίας θρόνον λαχὼν, εἶτα ἐθελοντὴς ἐκεῖθεν ἀφίσταται. Ἀλλ' ἅμα τε ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐγένετο, καὶ ἅμα πᾶν κατ' αὐτοῦ κεκίνηται στόμα, παρανόμως αὐτὸν ἐπιπηδῆσαι λεγόντων τῷ θρόνῳ, ἅτε σὺν τῇ λαχούσῃ τοῦτον Ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν ἱερωσύνην ἤδη προσαποθέμενον. Ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἰσχυρογνώμων τις ἦν, καὶ τοῦ θρόνου μεθίεσθαι οὐδαμῇ ἤθελεν. Ὡς δέ ποτε βασιλέως τῷ πράγματι διαιτήσοντος, τὴν ἥττονα ἔγνω κληρούμενος, οὐχὶ καὶ εἰσαῦθις ἀνακριθήσεσθαι ἀνασχόμενος, ἀφίστα τότε τοῦ θρόνου, καὶ καθ' ἑαυτὸν αὖθις ἰδίου. *Imperator Nicolaum quemdam, cognomine Musalonem, ad patriarchalem sedem provehit, qui in ecclesiasticis primum dignitatibus versatus, Ecclesiamque Cypriorum adeptus, ultro postmodum inde recesserat. Verum ut res administrare cœpit, omnium statim ora in eum commota sunt, injuste occupatum ab illo thronum clamitantium, ut qui cum Ecclesia, quam nactus fuerat, sacerdotium quoque deposuisset. Sed is obstinatus primo, throno se deturbari hauduaquam passus : ubi autem re ad imperatoris examen delata, male sibi cessurum agnovit, abdicta ultro dignitate, ad vitam rursus privatam rediit.* Nicolaus autem cum rexisset Ecclesiam Constantinopolitanam annis tribus, mensibus quatuor, ut habetur cum in hoc Catalogo Nicephori Callisti, tum in aliis, abdicare coactus fuit patriarchatum circa mensem Aprilem anni Christi 1151. Vide quæ de hoc Nicolao Musalone habet Theodorus Balsamon in Epist. Basil. ad Amphilochium, cap. 69. Cæterum Baronii aliorumque errata quæ in hac re frequentissima occurrunt, longum omnino foret hic recensere.

Col. 463, A. *Θεόδοτος μοναχὸς*, etc., *ἔτη δ'*. Nicolao Musaloni successit Theodotus, vir monasticis institutis apprime instructus, ut scribit Cinnamus pag. 47. Quod quidem accidit circa mensem Aprilem anni Christi 1151, uti supra diximus. Obiit autem Theodotus circa mensem Aprilem anni 1153, cum rexisset Ecclesiam Constantinopolitanam annis duobus, ut scribit hic Nicephorus Callisti.

Ibid. *Νεόφυτος ἔγκλειστος, ὁ ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Εὐεργέτιδος ἔτη*.... Inter Theodotum laudatum et Constantinum Chliarenum recensetur Neophytus cum in Catalogo hic a nobis edito ex jure Græco-Romano, tum in aliis Catalogis; sed quonam hic anno obierit non liquet, cum sedis ejus numerus annorum in laudatis Catalogis non compareat, fortassis temporis injuria deletus. Verum ipse puto hunc Neophytum patriarcham. cum nemo alius ex scriptoribus quod sciam hujus meminerit, commentitium esse, uti ex iis quæ infra dicturi sumus facile videre est. Unde apparebit quanti faciendus sit Catalogus hic Nicephori Callisti, absque cujus subsidio Baronius, Pagius aliique sæpe in errorem prolapsi sunt, ut cuilibet videre licet.

Ibid. *Κωνσταντῖνος*, etc., *ὁ Χλιαρηνὸς ἔτη β'*. Theodoto fatis functo, ut scribit hic Nicephorus Callisti, successit Constantinus Chliarenus, anno nimirum Christi 1153, circa mensem Aprilem : obiit autem laudatus patriarcha Constantinus anno 1155, cum Ecclesiam Constantinopolitanam rexisset annis duobus, ut tradit idem Nicephorus. Huic patriarchæ in aliis Catalogis numerus annorum non assignatur.

Ibid. B. *Λουκᾶς μοναχὸς καὶ Χρυσοβέργης*, etc., *ἔτη ιε', μῆνας γ'*. Lucas Chrysoberges sufficitur in locum Constantini anno Christi 1155. Qui cum rexisset Ecclesiam Constantinopolitanam annis quindecim, mensibus tribus, ut scribit hic Nicephorus, non ante annum 1169 e vivis excessit. Unde corrigendi sunt Baronius, Pagius, Leunclavius aliique qui ejus mortem prædicto anno non consignant.

Ibid. *Μιχαὴλ διάκονος καὶ σακελλάριος*, etc., *ἔτη η', μῆνας β'*. Michael diaconus et sacellarius Magnæ Ecclesiæ successit Lucæ Chrysobergi sub finem anni Christi 1169. Hic cum sedisset annis octo et duobus mensibus, ut scribit Nicephorus, obiit anno Christi 1177.

Ibid. *Χαρίτων μοναχὸς*, etc., *μῆνας ια'*. Chariton initio anni Christi 1177, thronum Constantinopolitanum conscendit, ut patet ex annis quæ ipsius decessoribus assignat Nicephorus, et ex iis quæ dicturi sumus de ejus successore. Huic patriarchæ catalogus Onuphrii in Chron. Eccles. perperam annum unum, menses duos, et dies..... assignat. Moritur autem Chariton sub finem hujusce anni, ut infra videre est.

Ibid. B. *Θεοδόσιος ὁ Βορραδιώτης*, etc., *ἔτη ς'*. Theodosius Borrhadiotes successit Charitoni postremis diebus anni Christi 1177, vel ipso initio anni sequentis. De Theodosio autem patriarcha pluribus agit Nicetas Choniates in Alexio Manuelis Comneni filio; qui sane scriptor tradit Theodosium a protosebasto dejectum fuisse e sede, sed haud diu post imperatricis, Cæsarissæ et aliorum imperatoris consanguineorum auctoritate in eamdem restitutum fuisse; quod quidem accidit, ut ait idem Nicetas, indictione 15 nimirum anno Christi 1182. Anno autem sequenti cum Andronicus filiam Irenen, ex consobrina Theodora Comnena contra leges susceptam Alexio, Manuelis ex incesto concubitu Theodoræ filio, despondere vellet, Theodosius patriarcha una cum paucis ex ordine pontificum et sacerdotum, et ex Patribus conscriptis fortiter adversatur, ac nuptias istas, utpote incestas, procedere nequaquam patiebatur. Verum postmodum ubi animadvertit patriarcha se nihil proficere, et mala manifeste ingruere, ac partem meliorem a majore vinci, e sacro palatio in insulam Terebinthum, ubi sibi diversorium et sepulcrum struxerat, discedit; ut habet laudatus Nicetas paulo superius citato loco; unde etiam

suppleri potest locus Nicephori mutilus, ubi habet, καὶ παρῃτήσατο διὰ τὴν βασιλέως.....

Col. 464. B. *Βασίλειος διάκονος*, etc., *ἔτη β', ἥμισυ*.... Andronicus imperator in locum Theodosii suffecit Basilium Camaterum, hominem suæ factionis; quem quidem hisce verbis describit Nicetas Choniates in Alexio Manuelis Comneni filio, pag. 169 : Καὶ περὶ τοῦ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον διαδεξομένου, καὶ αὐτῷ πληρώσοντος τὰ κατὰ ἔφεσιν διασκέπτεται, καὶ ἐπικρίνεται Ἀνδρονίκῳ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν προεδρίαν ὁ Καματηρὸς Βασίλειος, ἢ τὸ ἔμπαλιν, ὡς ἐλέγετο, αὐτὸς Ἀνδρόνικον ἐφειλκύσατο πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπιλογήν, οἷς μονώτατος ἐξ ἁπάντων Ἀνδρονίκῳ ἐγγράφως συνέθετο, ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράττεσθαι, ὅσα φιλητὰ Ἀνδρονίκῳ, κἂν εἴησαν παναθέμιτα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποστυγεῖν ὁπόσα οὐχ ἥδυνει Ἀνδρόνικον. *Cum de successore suæ factionis patriarchæ dando deliberaret, Camatero Basilio œcumenicum pontificatum defert : aut potius illius syngrapha impulsus vendit, qua is promiserat, se quidquid cordi esset Andronico, quantumvis illicitum, facturum, et ea declinaturum quæ illi displicerent.* Basilius autem renuntiatus fuit patriarcha CP. anno Christi 1183, uti capite præcedenti ex eodem Niceta monuimus. Huic patriarchæ annos sex et menses sex perperam assignat Baronius; quemadmodum et Onuphrius in Chron. Eccles. annos tres et menses sex; quippe in omnibus aliis Catalogis eidem anni duo, et menses sex attribuuntur. Igitur Basilius pulsus fuit e sede ab Isaacio Angelo imperatore anno Christi 1186. Causam autem hujus depositionis narrat laudatus Nicetas in eodem Isaacio; unde corrigi ac suppleri possunt ea quæ de Basilio scribit hic Nicephorus Callisti.

Ibid. *Νικήτας*, etc., *ὁ Μουντάνης ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας Ἰσαακίου ἔτη γ' καὶ ἡμέρας ι'*. Dejecto e sede Basilio Camatero, in ejus locum suffecit Isaacius imperator Nicetam Muntanum, anno Christi 1186. Sed ne hunc quidem in sacra sede mori passus, invitum expulit, senium et delirium et levitatem causatus, ut scribit Nicetas Choniates in eodem Augusto pag. 259, ubi postquam de Basilio Camatero locutus esset, sic prosequitur : Προβαλλόμενος δ' ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχην τὸν Μουντάνην Νικήταν, τῆς Μεγίστης Ἐκκλησίας ὄντα σακελλάριον, οὐδὲ τὸν τριγέροντα τουτονὶ τῷ θρόνῳ παρῆκεν ἐναποψύξαι, ἀλλ' ἀφέλειαν καὶ κουφότητα καταγνοὺς τοῦ ἀνδρὸς, καὶ γῆρας ἐπεγκαλέσας ἀνέγκλητον, καὶ ἄκοντα τοῦ θρόνου ἀπεσφενδόνησε. *Nicetam Muntanum pro eo patriarcham designavit, Ecclesiæ maximæ sacellarium, sed ne hunc quidem, hominem natu maximum, in sacra sede exspirare passus, invitum expulit, senium et delirium et levitatem causatus.* At ex hisce Nicetæ verbis non sequitur, Nicetam Muntanum statim e patriarchatu pulsum, ut perperam existimavit Baronius; siquidem illa verba denotant tantum hunc patriarcham, etsi senex esset, ante mortem suam dignitate motum fuisse. Huic autem patriarchæ anni sex et menses sex assignantur in Catalogis Philippi Cyprii et Matthæi Cigalà; et ita legebatur in Catalogo quo usus fuerat Onuphrius in Chron. Eccles., unde Onuphrius initium Nicetæ Muntani cum anno 1186 connectit, et eumdem non ante annum 1192 e sede pulsum scribit. Verum ipse Nicephori Callisti Catalogum secutus Nicetæ depositionem cum anno Christi 1190 connecto. Cæterum Nicetæ Muntano annum unum assignat Methodius monachus; cujus quidem scriptoris locum capite sequenti citabimus.

Ibid. *Δοσίθεος ὁ ἀπὸ Ἱεροσολύμων πατριάρχης ἡμέρας θ'*. Nemo alius, quod sciam, præterquam Nicephorus Callisti, Nicetæ successorem assignat Dositheum; nam in aliis Catalogis, post Nicetam recensetur Leontius; quod quidem videtur confirmare Nicetas Choniates in Isaacio

A Angelo, pag. 259; cujus verba licet sint longiuscula, cum ad historiam et seriem horum patriarcharum pernecessaria sint, hic integra describere libet : Φροντιστικώτερον δὲ διατεθεὶς, περὶ τοῦ τὸν κυβερνήσοντα τὴν Ἐκκλησίαν εὑρεῖν προχειρίζεται μέγαν ποιμένα Λεόντιόν τινα μοναχὸν, διαβεβαιούμενος ἐπὶ συλλόγων, καὶ διομνύμενος ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ βήματος καὶ ὁμηγύρεων, ὡς οὐκ ᾔδει τὸν ἄνδρα πρότερον· νυκτὸς δὲ ἡ Θεομήτωρ τοῦτον αὐτῷ καθυπέδειξε, τὸ εἶδος καὶ τὴν ἀρετὴν ὑπογράψασα, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον διασαφήσασα, καθ' ὃν τὴν οἴκησιν ἔλαχεν· ἀλλ' οὔπω ἐνιαυτὸς ἐξίκετο, καὶ καταστρέφει καὶ τὸν Θεοτοκὶ την τοῦτον ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ ὑψώματος, μηδένα λόγον θέμενος ἢ ἐντραπεὶς εἰς ὅσους ἐπαίνους ἔλεγε περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐδόξαζε τοῦτον ὡς θεῖον ἄνθρωπον. Ἀποσκορακισθέντος δ' οὕτω καὶ Λεοντίου, ἔγνω δραματουργῆσαι μετάθεσιν, καὶ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν ἐπᾶραι προεδρευσιν τὸν τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον. Εἰδὼς δὲ τοὺς κα-
B νόνας τοῦτο μὴ συγχωροῦντας, μέτεισιν ὑπούλως τὸν διέποντα τὸν θρόνον τῆς Θεοῦ πόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας Θεόδωρον τὸν Βαλσαμὼν, ἄνδρα ὑπὲρ τοὺς τότε πάντας ὄντα νομοτριβῆ. Καὶ δὴ κατὰ μόνας αὐτῷ συγγενόμενος, σχηματίζεται τὸν ἀσχάλλοντα, εἰ οὕτως ἀνδρῶν φιλοθέων καὶ λογίων ἡ Ἐκκλησία σπανίζεται, καὶ ἡ μοναχικὴ διέρριπται καὶ ἠφάντωται ἀρετὴ, ὡς μὴ πρότερον εἶναι τὸν ἡμέριον τουτονὶ λαμπτῆρα τὸν ἀεικίνητον ἥλιον, ἢ τὸν ἐπὶ τῶν κεροιάκων τοῦ ἱεροῦ καθιζησόμενον θρόνου, καὶ ἀρίστως τὸ τῶν πιστῶν διιθυνοῦντα πλήρωμα, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα σχετλιαστικῶς προαναβαλόμενος, ἐπήγαγε πάλαι μὲν βούλεσθαι μετενεγκεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκουμενικὴν περιωπὴν, ὡς λύχνον ταῖς τῶν νόμων τηλαυγείαις πάμφωτον, ὑποστέλλεσθαι δὲ τὴν μετάθεσιν ὡς πάλαι τοῖς κανόσιν ἀπειρημένην, καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀπᾴδουσαν θεσμοῖς. Εἰ δ' αὐτὸς σχοίη ἂν ὡς νόμους καὶ κανόνας ἀκριβωσάμενος χώραν ἔχουσαν ἀποδεδειχέναι, καθά
C ποτε καὶ νῦν τὴν μετάθεσιν, καὶ τὰς τῶν πολλῶν εἰς τοῦτο μεθαρμόσειε γνώμας, ἕρμαιον ὄντως ἡγήσεται τὸ πραχθὲν, καὶ οὐκ ἀναβαλεῖται τὸ πέρας, ἀνεύθυνον ποιοῦν τὴν προχείρισιν. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς οὕτως μετῆλθε τὸν Ἀντιοχείας Θεόδωρον, ὁ δὲ πάντα ἐκτελῆ γενέσθαι κατέθετο. Σύλλογοι οὖν μετ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀρχιερέων ἀνὰ τὰ ἀρχεῖα τὰ ἱερὰ, καὶ σύνοδοι καὶ συζήτησις περὶ μεταθέσεως, καὶ παρὰ πόδας ἐκχώρησις, καὶ τόμος ἐπὶ βασιλικοῦ συμπληρούμενος βήματος, καὶ ὁ μὲν Ἀντιοχεία, πάλιν Ἀντιοχείας ἐώμενος, καὶ ὁ Δοσίθεος ἀπὸ τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων θώκου εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναγόμενος, καὶ ἡ προπομπὴ ὡς λαμπροτάτη καὶ πολυανθρωποτάτη τῶν πώποτε, ὡς εἶναι καὶ θριάμβοις βασιλέων ἀμφήριστος, καὶ ὀχανεῖς ἐπὶ τούτῳ οἱ φενακισθέντες ἀρχιερεῖς, καὶ τοὺς κανόνας εἰκῇ κατανωτισάμενοι, ἀμέλει τοι καὶ μὴ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐνεγκεῖν τὸν γέλωτα ἔχοντες, παρασυναγωγὰς ποιοῦσι καὶ ὀχλαγώγια οἱ λογάδες τοῦ βήματος, καὶ τῶν ἀρχιερέων ὁπόσον εἶχε τὴν
D γλῶτταν πρὸς λόγων ἰσχὺν ἐπίσημον· οὐκοῦν ἐπιβάτης Ἐκκλησίας ἀλλοτρίας ἀκούει Δοσίθεος, καὶ ἀναλυομένην ἔσχε τὴν δευτέραν τιμὴν, καὶ τοῦ θρόνου κατάγεται. Τὴν δ' ἧτταν μὴ φέρειν ἔχων ὁ βασιλεὺς, ἀναμαχόμενος ἦν, καὶ παντοίως σπεύδων ἰσχύειν τὴν κυρωθεῖσαν μετάθεσιν· καὶ μετὰ βραχύν τινα χρόνον ἀναλύσας τὰ ἐπιγινόμενα, αὖθις ἐστήριξε τὸν Δοσίθεον· ὅτε καὶ διὰ τῶν πελεκυφόρων αὐτοῦ δορυφόρων, καὶ τῶν τοῦ παλατίου ἐκκρίτων, προὔπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸ μέγιστον τέμενος, δεδιὼς μὴ τὸ πλῆθος νεωτερίσειεν· ἦν γὰρ διὰ μίσους ἅπασιν ὡς φιλόθρονος ὁ Δοσίθεος, καὶ τὸ τοῦ κρατοῦντος ἐπὶ μὴ καιρίοις πράγμασιν ἐνστατικὸν τε καὶ φίλαυτον οὐκ ἐπαινετόν· ἀλλὰ καὶ πάλιν τοῦ θρόνου ἀποδιοπομπεῖται Δοσίθεος, καὶ πέπονθεν ἀτεχνῶς τὸ τῆς Αἰσωπείας κυνὸς, ἧς τε διεῖπεν ἀποπεσὼν ἱερᾶς ἀρχῆς (ἕτερος γὰρ Ἱεροσολύμων κεχειροτόνητο) καὶ τοῦ μείζονος θρόνου καθαιρεθείς. Καὶ τοῦτο μὲν ἐς ἐ... Καὶ προχειρίζεται

πατριάρχης, μέγας ὢν σκευοφύλαξ ὁ Ξιφιλῖνος Γεώργιος. *Cum autem diligentius de gubernatore Ecclesiæ cogitaret, Leontium monachum quemdam, magnum pastorem designat: in populi frequentia pro tribunali jurejurando testatus, eum virum prius ignotum sibi a Dei Genitrice noctu esse demonstratum, non forma et virtute ejus duntaxat descripta, sed loco etiam ostenso in quo habitaret. Verum eo quoque Dei Genitricio, priusquam annus elaberetur, repudiato, nihil verecundatus, quod coram tam multis eum ut divinum hominem laudibus extulisset, mutationem instituit, Hierosolymitanum Dositheum ad œcumenicum patriarchatum evecturus. Quod cum canones non permittere sciret, Theodorum Balsamum, magnæ Antiochiæ episcopum, virum ea ætate jurisconsultissimum, astu circumvenit, et in privato colloquio indignationem simulat, quod Ecclesia piis et doctis viris ita destituatur, et monastica virtus ita obsoleverit atque evanuerit, ut nemo sit qui universalem sedem, non secus ac solis irrequietus circuitus orbem terrarum, illustret, cœtumque fidelium quam optime gubernet. Hæc et id genus alia non sine dolore præfatus, subjunxit olim fuisse sibi in animo, illum ex Antiochena sede in œcumenicam, ut illustrem legalis puritatis lucernam transferre. Sed ab ea mutatione veterum canonum et ecclesiasticarum sanctionum interdicto deterreri. Si vero ipse, ut legum et canonum peritissimus, translationem, ut olim, ita nunc quoque habere locum, demonstrare, ac vulgo persuadere possit: se omnino id in lucro deputaturum, eumque (modo liceat) incunctanter designaturum. Hoc modo tractatus Theodorus, omnia rata fore affirmavit. Postridie concilio pontificum in æde sacra indicto, et quæstione illa agitata, translatio statim concessa, et litteris imperatoriis confirmata est. Ac Antiochenus ut ante fuerat, ita mansit Antiochenus. Dositheus vero a sede Hierosolymitana Constantinopolim est translatus, cum tam frequenti et splendido comitatu, ut haud dubie regium triumphum æquaret. At primarii sacerdotes, cæterique facundia insignes, qui se canonibus temere violatis deceptos videbant, obstupefacti, cum risum diutius perferre non possent, extraordinaria conciliabula et plebis conventicula instituunt, alienæ Ecclesiæ occupator audit Dositheus, secundo honore abrogato e sede educitur. Imperator vero, ignominiam illam non ferens, omnibus modis adversatur, ac nihil non facit, ut approbata illa translatio valeat; nec multo post, abrogatione sublata Dositheumque denuo confirmatum, per bipenniferos satellites, et palatinos proceres in sacram ædem deducit, populi motum veritus. Erat enim Dositheus ob ambitionem et imp. intempestivam pertinaciam, et parum laudatum sui studium, omnibus invisus. Cæterum rursus sede ejicitur, eodemque modo quo canis Æsopicus, et ponticulum quem tenuerat, amittit (nam alius Hierosolymis electus erat) et majori sede excidit, magno pusorum custode Xiphilino Georgio patriarcha designato.* De hac autem translatione Dosithei loquitur et ipse Nicephorus Callisti lib. XIV, cap. 29. Quæ cum sint nonnihil diversa ab iis quæ de Dositheo refert laudatus Nicetas, ideo hic describere placet: Τοῦ δ' ἐξ Ἀγγέλων Ἰσαακίου τὸν τῆς βασιλείας πρυτανεύοντος θρόνον, ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος εἰς τὸν τῆς Κωνσταντίνου θρόνον μετάγεται, ἐκεῖσε δὲ Μάρκος ὁ κατὰ Φλῶρον προάγεται. Εἶτα πάλιν Δοσίθεος τὴν Κωνσταντίνου λιπὼν, εἰς τὸν τῆς Αἰλίας θρόνον ἐπάνεισι, τοῦ κατὰ Φλῶρον ἐκεῖθεν παρὰ πᾶσαν δίκην ἀπελαθέντος. Ἐς ὕστερον δὲ καὶ ἄμφω τοὺς θρόνους τῆς τ' Αἰλίας καὶ Κωνσταντίνου παρῃτεῖτο Δοσίθεος· καὶ καθ' αὑτὸν γενόμενος ἐτελεύτα. *Isaacio Angelo imperante Dositheus Hierosolymitanus Constantinopolim est translatus: cum Hierosolyma inde Marcus, qui et Florus dictus est, transiisset. Deinde Dositheus rursum Constantinopoli relicta, in Æliæ thronum reversus est, eo qui Florus nominatus est, inde præter jus et æquum omne expulso. Postea vero utraque et Æliensi et Constantinopolitana sede posthabita, Dositheus privatus vixit, et decessit.* Methodius monachus apud Allatium in exercitatione contra Creygtonum, pag. 330, loquens de Isaacio Angelo ait, eumdem imperatorem spatio novem annorum, quibus imperium tenuit, quinque patriarchas Constantinopolitanos creasse. Sic ille: Τί δὲ καὶ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος οὐ χωρὶς πάσης αἰτίας εὐλόγου, καὶ κανονικῆς αἰτία: τὸν Καματηρὸν τοῦ θρόνου παρακινήσας, Νικήταν τὸν σακελλάριον ἔθετο; Οὐχὶ τοῦτον αὖθις ὡς ἀφελῆ μετ' ἐνιαυτὸν ἕνα καταγαγὼν, τὸν Θεοτοκίτην Λεόντιον πατριάρχην πεποίηκεν, ὃν καὶ Θεοτοκίτην ἐκάλεσε, διαβεβαιούμενος τὴν Θεοτόκον ἐμφανισθῆναί οἱ, καὶ προστάξαι Νικήταν μὲν καθελεῖν, Λεόντιον δὲ ἀντ' αὐτοῦ τῷ θρόνῳ ἐγκαταστῆσαι; Οὐχὶ αὖθις τὸν μὲν Λεόντιον τοῦ θρόνου ἐξέωσε τῆς Θεοτόκου αὐτῷ καὶ πάλιν τοῦτο ποιῆσαι διαταξαμένης ἰσχυριζόμενος, τὸν Ἱεροσολύμων δὲ Δοσίθεον τῆς Κωνσταντίνου ἱεράρχην ἀπέδειξεν; Ἐπεὶ δὲ ὁ γογγυσμὸς πολὺς περὶ τούτου γεγένηται, οὐχὶ Δοσίθεος τούτου ἕνεκα τοῦ θρόνου ἀποπεσὼν, ἕτερος προεβλήθη; Πέντε γοῦν οὕτω πατριάρχας τῆς Κωνσταντίνου ὁ Ἰσαάκιος ἐγκατέστησεν ἐν χρόνοις ἐννέα, οὓς καὶ ἦν βασιλεύσας αὐτὸς, λόγῳ μὲν καὶ κανονικοῖς ἐγκλήμασιν οὐδαμῶς, ἁπλῶς δὲ οἰκείῳ θελήματι καὶ ὀρέξει τὸν μὲν κατάγων, τὸν δὲ ἀνάγων. Καὶ ὅμως οὐδεὶς τούτων, ἢ τῶν δι' αὐτῶν χειροτονηθέντων ἄδεκτος τῇ Ἐκκλησίᾳ γεγένηται. Τὸ δὲ δὴ ἀστειότερον, μᾶλλον δὲ ἀτιμώτερον, ὅτι πάντες ἔζων ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰσαακίου διὰ τὸ ὀλιγοχρόνιον τάχα ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ γεγενῆσθαι. *Annon præterea Isaacius Angelus absque ulla rationabili causa, et decreto canonico Camatero e solio pulso, Nicetam sacellarium substituit, et hoc rursus anno exacto, uti oneri parum idoneo, submoto, Theotocitem Leontium, quem Theotocitem nuncupavit, asserens Deiparam sibi apparuisse, mandasseque, Niceta deposito, Leontium loco illius in throno substituere? Annon postmodum Leontium de throno ejecit, Deiparam, ut id etiam perageret, demandasse contendens, et Hierosolymitanum Dositheum hierarcham CP. declaravit? Cum ergo de eo murmuratio querula invalesceret, annon propterea Dositheo de throno excidente, alius electus est? Hunc in modum itaque quinque patriarchas Constantinopolitanos Isaacius spatio novem annorum, quibus imperium tenuit, creavit, nulla ratione motus, aut criminum adversus canones reos, sed simpliciter et proprio arbitrio; et appetitu hunc quidem deprimens, illum vero exaltans. Et nihilominus ex his nemo, aut ex illis, qui ab ipsis ordinati sunt, rejectus ab Ecclesia est. Quod vero festivius est, vel ut verius dicam, tanta dignitate indignius, omnes hi sub ejusdem Isaacii imperio vitam ducebant: quod illius dominatus exiguo tempore perduravit.* Ex iis autem, quæ in hanc rem ex Niceta Choniate, ex Nicephori Callisti Historia, et ex Methodio monacho protulimus, apparet, Nicetæ Muntano non Dositheum Hierosolymitanum, sed Leontium Theotocitem successisse; unde vero mutuatus sit idem Nicephorus ea quæ in Catalogo expressit, nescitur: nisi quis credat ideo a laudatis scriptoribus nullam mentionem fieri post Nicetam Dosithei, quod ille prima vice novem tantum diebus illam sedem tenuerit. At vero similius videtur id quod de Dositheo in hoc Catalogo dicitur a scriba additum fuisse; et Dositheum non nisi post Leontii depositionem ad thronum Constantinopolitanum evectum: quod quidem necessario concludi debet ex Niceta, dum narrat quod astu Isaacius imperator Theodorum Balsamum deluserit; cujus quidem Nicetæ auctoritas omnino præferenda est Nicephoro; quippe Nicetas initio tertii decimi sæculi floruit, Nicephorus vero initio sæculi subsequentis. Cæterum vide quæ de Dosithei patriarchatu post Leontium monemus infra.

Col. 464 C. *Λεόντιος ὁ λεγόμενος Θεοτοκί-*

της, etc., *μῆνας ἑπτὰ*, etc. Nimirum *mensibus septem*, et ita legendum supra in versione, ubi librarii incuria legitur *novem* pro *septem*. Nicetæ igitur Muntano e sede pulso successit Leontius Theotocites anno Christi 1190, qui cum sedisset mensibus septem, pellitur ab Isaacio eodem astu, quo institutus fuit, ut patet ex iis quæ ex Niceta Choniate, et ex Methodio monacho capite præcedenti protulimus. Cæterum hujus depositio accidit hoc ipso anno.

Col. 464 C. *Ὁ Δοσίθεος ὁ πρωτοπατριάρχης Ἱεροσολύμων*, etc., *ἔτος α'*, *ἥμισυ*. Pluribus de Dositheo egimus paulo superius, ideo hic tantum monere sufficiet, eum renuntiatum fuisse patriarcham CP. post Leontium ad finem anni Christi 1190, vel initio anni sequentis; qui cum sedisset annum unum et dimidium, non ante annum 1192 a sede pulsus fuit.

Ibid D. *Γεώργιος διάκονος*, etc., *ὁ Ξιφιλῖνος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἔτη ς'*, *μῆνας θ'*, *ἡμέρας κζ'*. Dositheo e sede pulso ab Isaacio Comneno successit Georgius Xiphilinus anno Christi 1192, qui cum sedisset annis sex, mensibus novem, diebus viginti septem, patriarchatum abdicavit, ac in monasterio Phryganorum, quod exstruxerat sub imperio Alexii Angeli, fratris Isaacii, detonsus est, ut videtur hic innuere Nicephorus Callisti; quod quidem accidit anno Christi 1198. Cæterum hujus patriarchæ meminit Nicetas Choniates in Alexio Comneno, pag. 332, eique annos septem assignat.

Ibid. *Ἰωάννης διάκονος ὁ χαρτοφύλαξ ὁ Καματηρὸς*, etc. Mortuo Gregorio Xiphilino, ut habetur in Catalogo a nobis hic edito ex Jure Græco-Romano, quoniam aberat peregre Alexius imperator in expeditione Occidentali, caruit thronus suo patriarcha mensibus duobus; postmodum in ejus locum sufficitur Joannes Camaterus anno Christi 1198; qui rexit Ecclesiam CP. usque ad captam Constantinopolim annis quinque, mensibus octo, diebus septem. Capta autem fuit Constantinopolis anno Christi 1204, ut ex infra dicendis patebit. Loquitur autem de Joannis Camateri morte Nicetas Choniates in Balduino pag. 407, ubi postquam de obsidione Didymotichi subjungit: Τότε δὲ μαλακῷ θανάτῳ τὸν βίον προήκατο καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Καματηρὸς, καταλελυκὼς πλάνης καὶ ἄποικος εἰς τὸ Διδυμότειχον. *Tunc Joannes Camaterus patriarcha, qui post exsilium Didymotichi inquilinum agebat, vitam cum levi morte commutavit.* Sed pluribus de Camatero loquitur Georgius Acropolita, pag. 6, ubi de Theodoro Lascari agit: Δύο γοῦν παραδραμόντων ἐνιαυτῶν, καὶ ὡς δεσπότου παρὰ πάντων φημιζομένου τοῦ Λασκάριος, ἐπεὶ συνδρομὴ γέγονε κατὰ Νίκαιαν ἀπὸ περιφανῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν λογάδων τῆς Ἐκκλησίας, σκέψις τούτων ἐγένετο, ὅπως βασιλεὺς φημισθείη ὁ δεσπότης Θεόδωρος. Πατριάρχου δὲ μὴ παρόντος ἐκεῖσε, ὁ γὰρ Καματηρὸς Ἰωάννης, ὃς τὸν πατριαρχικὸν ἐκόσμει θρόνον, ἡνίκα τῆς Κωνσταντίνου ἐκράτησαν Ἰταλοὶ, περὶ Διδυμότοιχον ἀπῆρε, κἀκεῖσε τὰς διατριβὰς ἐπεποίητο, καὶ διαμηνυθεὶς παρά τε τοῦ Λασκάριος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπηνήνατο τὴν πρὸς αὐτοὺς ἄφιξιν, ἔγγραφον τὴν παραίτησιν ποιησάμενος. *Duobus itaque annis integris cum omnibus uti despota Lascaris agnosceretur, conventusque ex viris celeberrimis, ac Ecclesiæ primatibus Nicæam concurrentibus haberetur, illud inter eos agitatum est, qua ratione Theodorus ad illa usque tempora despota imperator acclamaretur. Patriarcha non aderat, Joannes quippe Camaterus, qui patriarchale solium, Italis Byzantium expugnantibus, honestabat, Didymotæchum abierat, ibique commorabatur: accersitus a Lascari, aliisque scripto etiam patriarchatui renuntians noluit accedere.* Ex iis Acropolitæ verbis illustrantur illa quæ de Camatero tradit hic Nicephorus.

Col. 465 A. *Γέγονε δὲ ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅλωσις*. Caput hoc a scriba corruptum sic Græce ac Latine restituendum est: Γέγονε δὲ ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅλωσις παρὰ τῶν Λατίνων ἐν τῷ ,ςψιβ'. ἔτει, μηνὶ Ἀπριλίῳ ιβ', ἡμέρᾳ β', Ἰνδ. ζ, τῇ ς' ἑβδομάδι τῶν νηστειῶν. *Capta autem a Latinis fuit Constantinopolis anno* 6712 (id est Christi 1204) *mensis Aprilis die* 12, *feria secunda, indictione* 7, *sexta hebdomade jejuniorum.* Georgius Acropolita scribit captam fuisse a Latinis Constantinopolim anno vulgari Græcorum currenti 6711: Τεσσαράκοντα γοῦν παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ἑάλω παρὰ τούτων ἡ Κωνσταντίνου, ἔτους μὲν ὄντος ἀπὸ γενέσεως κόσμου ,ςψια', ιβ' τοῦ Ἀπριλλίου ἄγοντος. Τῷ γὰρ ι' ἔτει Μαΐου ὄντος τῇ πόλει προσώρμησαν, ἐν ἑνδεκάτῳ δὲ μησὶ συνέβη γενέσθαι τὴν πόρθησιν. Καὶ ἡ μεγίστη καὶ περιφανεστάτη πόλις ἑάλω, ἑνὸς, ὥς φασιν, ἢ καὶ δύο ἐπιπηδησάντων τῷ τείχει ἀπὸ κλίμακος εἰς ἱστὸν κειμένης μεγίστης κοίλης νηός. *Post quadraginta itaque dies exactos Constantinopolis ab istis expugnatur anno ab orbe condito 6711, duodecimo mensis Aprilis. Decimo namque anno mense Maio ad urbem applicant, et mense undecimo diripiunt. Sicque maxima ac urbium celeberrima capta est, uno aut altero, ut rumor increbuit, e scala malo navis maximæ adnexa, in muros insilientibus.*

Ibid. *Μιχαὴλ ὁ Αὐτωρειανὸς*, etc., *ἔτη ς'*, *μῆνας ε'*, *καὶ ἡμέρας ς'*. Michael Autorianus substituitur, ut scribit Nicephorus, Joanni Camatero die vicesimo mensis Martii indictione nona, hoc est anno Christi 1206. His consona habet Georgius Acropolita loco paulo superius citato, ubi post duos annos a capta urbe Theodorum Lascarim coronatum fuisse ab hoc patriarcha scribit, cum paulo ante Joannes Camaterus patriarchatum abdicasset; sic ille de Michaele Autoriano ibi subjungit: Ψηφίζεται γοῦν πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Αὐτωρειανὸς, λόγιος τυγχάνων, καὶ πάσης γραφῆς ἔμπειρος τῆς τε ἡμετέρας καὶ θύραθεν, ὃς καὶ τὸν δεσπότην Θεόδωρον τῷ βασιλικῷ διαδήματι ἐταινίωσεν. *Ideo in ejus locum Michael Autorianus sufficitur, vir disertus, litterarumque non nostrarum solum, sed exterarum etiam peritissimus. Is despotam Theodorum imperatorio diademate coronavit.* Igitur cum Michael Autorianus seu Saurianus, ut alii eum vocant, renuntiatus esset patriarcha CP. die vicesima mensis Martii anni Christi 1206, et vixisset in patriarchatu annis sex, mensibus quinque et diebus sex, ipsius mors contigit procul dubio die vicesima quinta mensis Augusti anni Christi 1212.

Ibid. *Θεόδωρος ὁ Εἰρηνικὸς λεγόμενος Κωπᾶς*, etc., *ἔτος α'*, *μῆνας..*, *ἡμέρας γ'*. Numerus mensium, qui in Catalogo Nicephori Callisti exesus est, facile suppleri potest ex altero Catalogo, quem ex Jure Græco-Romano hic edidimus, ubi Theodoro Irenico assignatur *annus unus, menses quatuor, et dies tres*. Et ita habetur in Catalogo Philippi Cyprii; in Catalogo vero Matthæi Cigalæ dies tres omittuntur. Huic patriarchæ annos sex attribuit Georgius Acropolita cum in Historia pag. 17, tum in Chronico Compendiario, ubi sic habet: Μετὰ γὰρ τὴν τελευτὴν τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ, ὁ Εἰρηνικὸς Θεόδωρος τῷ πατριαρχικῷ ἐνιδρύεται θρόνῳ, ὃς καὶ Κωπᾶς ἐκαλεῖτο. Τούτου δὲ μετ' ἐνιαυτοὺς ἓξ ἀπολιπόντος, μοναχὸς Μάξιμος εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον, etc. *Namque post Michaelis patriarchæ excessum Irenicus Theodorus, qui et Copa dicebatur, in patriarcham eligitur. Post annos sex eo demortuo Maximus monachus patriarchale solium ascendit*, etc. At ipse Nicephori Callisti Chronologiam sequor, utpote qui hanc rem hic ex professo, ut aiunt, tractat. Theodorus itaque Irenicus, ut scribit hic Nicephorus, renuntiatus fuit patriarcha CP. die vicesimo octavo Septembris, indictione secunda, feria prima, hoc est

anno Christi 1213, cum post mortem Michaelis Autoriani thronus vacasset mensibus decem et dimidio, quod imperator absens in themate Thracesio esset, ut tradit idem Nicephorus. At, ut patet ex iis quæ supra de morte Michaelis Autoriani diximus, necessario dicendum est, vel thronum vacasse plusquam decem mensibus et dimidio, vel Theodorum aliquot mensibus ante renuntiatum fuisse patriarcham, et die vicesima octava Septembris consecratum fuisse : quod quidem videtur innuere idem Nicephorus dum ait illo anno cum die 28 Septembris concurrere Dominicam, qua consecrationes episcoporum solitas fieri, alibi indicavimus. Theodorus autem cum sedisset anno uno, mensibus quatuor et diebus tribus, moritur die ultima mensis Januarii anni Christi 1215.

Col. 465 B. *Μάξιμος*, etc., *μῆνας ς'*. Catalogus patriarcharum CP. a nobis hic editus ex Jure Græco-Romano huic patriarchæ menses octo assignat; Genebrardus vero menses septem. At Georgius Acropolita, menses sex, ut Nicephorus Callisti eidem attribuit; qui sane scriptor, pag. 17, sic ejus mores describit : Μετὰ δὲ ἐνιαυτοῦ; ἐξ ἐκείνου τὸν βίον ἀπολιπόντος, ὁ μοναχὸς Μάξιμος εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον, θεραπεύων τὴν γυναικωνῖτιδα, καὶ ὑπ' ταύτης ἀντιθεραπευόμενος. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἦν τὸ εἰς ταύτην ἀναβιβάσαν αὐτὸν τὴν περιωπήν. Ἐπιβιοὺς δὲ μῆνας ἓξ τελευτᾷ, etc. *Post annos sex eo demortuo, Maximus Monachus patriarchale solium ascendit, Gynæceio palpans, ac supparasitans, et vice versa ex eo assentationes et blanditias aucupans : neque enim aliud eum in tam sublime culmen evexerat, sed post menses sex moritur.* Maximus itaque constituitur ab imperatore in locum Theodori Irenici (cujus mors contigerat, uti supra monuimus, die ultima mensis Januarii anni Christi 1215) die tertia mensis Junii, ut scribit Nicephorus, nimirum ejusdem anni. Hic cum sedisset mensibus sex, fatis functus est die tertia mensis Decembris ejusdem anni 1215.

Ibid. *Μανουὴλ ὁ ἄκορος ὁ Σαραντηνὸς ἔτη ε', μῆνας ζ'.* Maximo patriarcha fatis functo, successit in ejus locum Manuel Sarantenus cognomento Philosophus, nimirum initio anni Christi 1216, qui cum sedisset annis quinque, mensibus septem, mortem obiit circa finem mensis Augusti anni Christi 1221. Hujus patriarchæ meminit Georgius Acropolita cum in Historia, tum in Chronico Compendiario, ubi seriem patriarcharum Constantinopolitanorum qui Nicææ sederunt recenset, nimirum a Michaele Autoriano, qui primus post captam a Latinis Constantinopolim, electus fuit Nicææ patriarcha Constantinopolitanus ad hunc Manuelem, quem Philosophum appellat. Sic igitur Acropolita, pag. 17 Historiæ : Καθὼς γοῦν εἰρήκειν, μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ ἐπιλαμβάνεται τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων Ἰωάννης ὁ Δούκας, ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, στεφθεὶς παρὰ πατριάρχου Μανουήλ, ὃς τὸν Μάξιμον διεδέξατο. Μετὰ γὰρ τοῦ πατριάρχου τὴν τελευτὴν Μιχαὴλ, ὁ Εἰρηνικὸς Θεόδωρος τῷ πατριαρχικῷ ἐνίδρυται θρόνῳ, ὃς καὶ Κωπᾶς ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐκαλεῖτο· μετὰ δὲ ἐνιαυτοῦ; ἐξ ἐκείνου τὸν βίον ἀπολιπόντος, ὁ μοναχὸς Μάξιμος εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον, θεραπεύων τὴν γυναικωνῖτιδα, καὶ ὑπὸ ταύτης ἀντιθεραπευόμενος. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἦν τὸ εἰς ταύτην ἀναβιβάσαν αὐτὸν περιωπήν. Ἐπιβιοὺς δὲ μῆνας ἓξ τελευτᾷ, καὶ ὁ Μανουὴλ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον, Φιλόσοφος, ὡς ἐδόκει ὤν, καὶ ὑπὸ πολλῶν κατονομαζόμενος. *Quemadmodum ergo dixi, post illius obitum Romani imperii gubernacula Joannes Ducas, gener illius suscepit, a Manuele patriarcha, qui Maximo successerat, coronatus. Namque post patriarchæ Michaelis excessum Irenicus Theodorus, cui a plerisque Copæ nomen inditum fuerat, in patriarcham eligitur; post annos sex eo demortuo Maximus Monachus patriarchale solium ascendit, Gynæceio palpans, ac supparasitans, et vice versa ex eo assentationes et blanditias aucupans; neque enim aliud eum in tam sublime culmen evexerat, sed post menses sex moritur. Et Manuel in patriarchali solio collocatur, vere vir philosophus, ut apparebat, et a multis eo nomine honestatus.*

Ibid. C. *Γερμανὸς ὁ σοφώτατος καὶ ἁγιώτατος*, etc., *χρόνους ιη'.* Fatis functo Manuele Saranteno circa finem mensis Augusti 1221, uti paulo superius diximus, in ejus locum sufficitur Germanus circa finem hujus anni, qui cum sedisset annis decem et octo, ut scribit Nicephorus, fatis functus est circa finem anni 1239. De Germano autem patriarcha sic loquitur Georgius Acropolita, pag. 59 : Ἔτυχε μὲν πρὸ καιροῦ τὸν πατριάρχην Γερμανὸν τὰ τῇδε καταλιπόντα πρὸς τὰς θείας ἀπᾶραι σκηνάς, καλῶς καὶ ὁσίως βιώσαντα, καὶ καλῶς τὴν αὐτοῦ ποιμάναντα ποίμνην. *Ante hæc tempora Germanus patriarcha rebus terrenis dimissis, in beatorum sedes avocatur, postquam probe sancteque vixisset, probeque suas oves pavisset.* De hujus Germani patriarchæ scriptis consulendi Labbeus et Casimirus Oudin; sed hic secundus fallitur dum Germano patriarchæ annos viginti septem assignat.

Ibid. D. *Μεθόδιος ἡγούμενος τῆς τοῦ Ὑακίνθου μονῆς*, etc., *μῆνας γ'.* Methodius abbas monasterii Hyacinthi sufficitur in locum Germani circa initium anni Christi 1240, qui post tres menses obiit, ut scribit Nicephorus. Eadem habet et Georgius Acropolita, pag. 59, ubi postquam de Germano patriarcha locutus esset, subjungit : Ἐγένετο δὲ μετ' αὐτὸν Μεθόδιός τις καλούμενος μοναχὸς, ἡγούμενος ὢν τῆς κατὰ Νίκαιαν Ὑακίνθου μονῆς, ἀνὴρ αὐχῶν μὲν εἰδέναι πολλά, ὀλίγων δὲ ἴδρις ὤν. Ἀλλ' οὗτος τρεῖς καὶ μόνους μῆνας ἐναπολαύσας τοῦ θρόνου τετελεύτηκεν. Ἐστέρητο γοῦν ἀρχιερέως ἡ Ἐκκλησία. Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐν τοῖς τοιούτοις μὴ πρόχειρος ὤν, οὐκ εὐχερῶς εἶχεν ἐκ τοῦ προχείρου τὸν ἄξιον ἐφευρεῖν, ἢ μᾶλλον τὸν ἐκείνῳ ἀρέσοντα. Μάλιστα γὰρ οἱ κρατοῦντες τοὺς πρὸς ἀρέσκειαν ἐν τούτοις προσίενται, ὡς ἂν μή τινας ἔχοιεν ἀντερίζοντας τοῖς βουλήμασι. Παρεῤῥύη γοῦν χρόνος συχνὸς, καὶ οὐκ ἦν ὁ διεξάγων τὸ ποίμνιον. *Post eum monachus quidam Methodius nomine, Hyacinthi, quod Nicææ est, monasterii, præses, vir quidem dicto suo tenus cautus, ac sapiens, revera tamen paucorum sciens, tres tantum menses throno potitus, obiit, et Ecclesia vidua pontifice suo carebat. Cum enim Joannes imperator in his expediendis non esset admodum promptus, non ita facile poterat e re nata dignum tali solio, vel potius qui illi probaretur, invenire. Principes enim in hæc munera, viros, qui quod illis placitum est, faciant, nec suis desideriis adversentur, asciscunt. Igitur multum præterierat tempus, nec aderat qui oves gubernaret.* Ex his Acropolitæ verbis liquet Methodium tribus tantum mensibus sedisse, ac ipso fatis functo Ecclesiam Constantinopolitanam diu caruisse pastore; quin etiam Methodium in locum patriarchæ Germani suffectum fuisse, non vero Arsenium, ut perperam scribit Gregoras. Cæterum monere hic non abs re erit seriem patriarcharum CP., præcipue illorum qui Nicææ sederunt, corruptam esse ac depravatam in tribus sequentibus Catalogis quos hic edidimus; quod quidem non solum apparet ex Catalogo hoc Nicephori Callisti, sed etiam ex Georgio Acropolita, cujus verba suis locis inseruimus; idque etiam confirmatur ex Chronologia Ephræmii; ubi habetur series integra patriarcharum Constantinopolitanorum, qui Nicææ sederunt, nimirum a Joanne Camatero, sub quo capta fuit a Latinis Constantinopolis, ad Arsenium secundo patriarcham, qui primus, post recuperatam Constantinopolim, in eo throno sedit.

Col 466 D. *Μανουὴλ ἕτερος*, etc., *ἔτη ια'*. Huic Manueli patriarchæ annos quatuordecim assignat Genebrardus, sed fallitur: nam mortuo Methodio patriarcha anno Christi 1240, uti paulo superius diximus, Ecclesia Constantinopolitana per aliquot annos viduata fuit pastore, ut patet non solum ex hoc Nicephori Catalogo, verum etiam ex Acropolitæ verbis capite præcedenti citatis, ubi de Methodio patriarcha loquitur. Manuel autem, ut liquebit ex iis quæ dicturi sumus de annis ipsius successorum, circa finem anni Christi 1243, ad patriarchalem thronum evectus fuit, cum Ecclesia Constantinopolitana annis tribus, et mensibus circiter septem orbata mansisset pastore. Hic cum sedisset annis undecim, fatis functus est circa finem anni Christi 1254. Quod etiam confirmatur ex Georgio Acropolita, qui pag. 57 ait Manuelem patriarcham obiisse, antequam Joannes Ducas imperator moreretur, cujus quidem mors accidit anno Christi 1255. Cæterum hujus patriarchæ in litteris ignorantiam prædicat idem scriptor, pag. 54, hisce verbis: Στέλλει τοῦτον πρὸς τὸν πατριάρχην. Ὁ Μανουὴλ ἦν τότε τὰ τῆς πατριαρχίας διιθύνων πηδάλια, ἀνὴρ εὐλαβοῦς καὶ βίου, καὶ πολιτείας σεμνῆς, εἰ καὶ γυναικὶ συνεζύγη, ἄλλως δὲ οὐ πεπειραμένος γραμμάτων, οὐδὲ ὧν ἀνεγίνωσκεν ἀνελίττων τὴν ἔννοιαν. *Mittit eum ad Manuelem, qui ea tempestate patriarchatus gubernaculis assidebat, virum pietate insignem, et vitæ instituto, licet uxorem duxisset, venerandum, litteras tamen haud doctum, cum nec eorum sententiam, quæ ipse percurrerat, caperet.*

Ibid. *Ἀρσένιος μοναχὸς ὁ Αὐτωριανὸς*, etc., *χρόνους ε'*. Arsenius Autorianus monachus successit in Manuelis locum anno Christi 1255, post obitum Joannis Ducæ imperatoris, qui contigit hoc ipso anno; sed quo die ac mense, non liquet ex scriptoribus; neque Possini conjecturas admittimus. Sic Georgius Acropolita, pag. 57, cujus in hanc rem integra verba hic describere libet, cum hic Nicephorus subobscure loquatur et locus sit mutilus: Ἐπεὶ δὲ ἐχήρευε τοῦ πατριαρχοῦντος ἡ Ἐκκλησία· πέφθακε γὰρ ὁ πατριάρχης Μανουὴλ μικρὸν τι τοῦ βασιλέως Ἰωάννου προτελευτῆσαι· ἔδει δὲ πρῶτον πατριάρχην προβληθῆναι, ἵν' ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τὴν στεφηφορίαν ἐν τῷ ἱερῷ τελεσιουργήσῃ τεμένει, etc. *Sed cum patriarchæ orba Ecclesia foret; nam paulo antequam Joannes imperator moreretur, patriarcha Manuel vitam finierat, nec absque patriarcha imperatoris coronatio in sacro templo confici posset.* Et paulo infra idem scriptor, postquam de Nicephoro Blemida, in quem plurimorum suffragia respiciebant (quique patriarchatus dignitatem sibi oblatam, ut scribit Gregoras, recusasset), locutus esset, sic de Arsenii electione: Ὁ γοῦν βασιλεὺς Θεόδωρος διὰ ταῦτα μικράν τινα πεῖραν λαβὼν τοῦ ἀνδρὸς, ἐφ' ἑτέρους ἐτράπετο· καὶ ἐπεὶ δυσαρεστῶν ἐτύγχανεν ἐν πολλοῖς, μοναχόν τινα εἶναι μαθὼν ἐν τῇ τῆς Ἀπολλωνιάδος λίμνῃ, ὀλίγων γραμμάτων πεῖραν ἔχοντα (μόνον καὶ γὰρ ἐψηφάτο τῆς γραμματικῆς παιδείας), ἀνίερον τελοῦντα, καὶ Ἀρσένιον ὀνομαζόμενον, ὡ, εἶχε τάχους, στέλλει τοὺς αὐτὸν ἄξοντας· καὶ ὃς ἀφίκετο. Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς Νικαίας ἔξοδον ἔσπευδε, διὰ τάχους τοῖς ἀρχιερεῦσι προστάττει χειροτονῆσαι πατριάρχην αὐτόν· ὁ βασιλεὺς, οἱ καὶ συνῳδοὶ διεπράξαντο, ἐν μιᾷ ἑβδομάδι διάκονον καὶ ἱερέα, καὶ πατριάρχην αὐτὸν ἐκτελέσαντες. *Propterea imperator Theodorus illius mente, sensuque leviter degustato ad alios se convertit, et cum plures non satisfacerent, monachum quemdam ex Apolloniadis lacu, præter paucas litteras cæterorum ignarum, solum enim rudimenta grammatices attigerat, nullis sacris ordinibus insignitum, Arsenium nomine accersitum, quam celerrime missis hominibus conducit, nec ille renuit. Et Nicææ exire festinans, præsulibus, ut quamprimum eum patriarcham efficerent, imperat, illi audientes per unam hebdomadam, diaconum, sacerdotem et patriarcham consecrant.* Ex quibus Acropolitæ verbis liquet, aliter locum illum Nicephori interpretandum, ubi Arsenius dicitur ἐγκυκλίων γραμμάτων ἱκανῶς ἔμπειρος, nimirum *liberalibus artibus sufficienter instructus*; et ita legendum supra in versione pro, *omnigena eruditione instructus*: qua etiam notione verba illa accipi possent, ni historici illius ævi aliud suaderent. Deinde locus ille mutilus, ἐν τῷ σπεύδειν ἐξιέναι τὸν βασιλέα .... αὐτίκα στέφει. Nimirum *quoniam imperator profectum maturabat, statim a patriarcha coronatur*, vel quid simile reponendum, ut apparet ex Acropolita. Denique verba illa, καὶ ἐξεβλήθη παρὰ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, etc., satis explicantur ab Acropolita et Pachymere, qui narrant Arsenium patriarcham, cum videret Joannem Ducam Theodori filium a Michaele Palæologo contemni, et in eum machinas ac fraudes strui, patriarchatui valedixisse; quod quidem accidit initio anni Christi 1260, cum sedisset annis quinque, ut scribit Nicephorus, neglectis aliquot diebus, quibus supra annos quinque rexit illam Ecclesiam. Cæterum fallitur Gregoras dum Germano patriarchæ Constantinopolitano Arsenium proxime suffectum fuisse scribit; siquidem Arsenius Manueli successit, Manuel Methodio, Methodius Germano, ut ex supradictis palam est. Vide Pachymerem, lib. II, cap. 7, 8, 15 et 16; Acropolitam, pag. 77 et 98.

Col. 468 A. *Εἶτα Νικηφόρος*, etc., *ἔτος α'*. Arsenio Nicæa profugo, in ejus locum substituitur Nicephorus Ephesi episcopus initio anni Christi 1260. Moritur autem Nicephorus Nymphæi circa mensem Novembrem ejusdem anni 1260, cum nec integro anno patriarchatui præfuisset, ut scribunt Georgius Acropolita, pag. 97 et 98, et Pachymeres, lib. II, cap. 22. Post Nicephori autem mortem Ecclesia Constantinopolitana viduata mansit pastore mensibus circiter novem, ut ex infra dicendis facile patebit.

Ibid. *Ἀλούσης δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πάλιν ἄρχεται Ἀρσένιος ὁ ἱερὸς ἔτη β'*. Licet ex Georgio Acropolita, pag. 97 et 98, appareat Arsenium patriarcham ante recuperatam Constantinopolim in sedem restitutum fuisse a Michaele Palæologo imperatore precibus sebastocratoris Tornicii, attamen revera non ante recuperatam urbem Arsenius revocatus fuit, etsi credi potest, ad id dispositum fuisse imperatorem precibus laudati sebastocratoris etiam ante Constantinopolim recuperatam. Igitur optime hic Nicephorus scribit, capta Constantinopoli rursum præfuisse Arsenium; nam idem Acropolita, pag. 102 et 103, et Pachymeres, lib. III, cap. 2, adventum Arsenii in urbem accidisse aiunt post imperatoris ingressum, qui accidit die quinta decima mensis Augusti, ut narrat idem Acropolita, pag. 102, et ut habetur scriptum initio codicis Regii 1852, laudati a doctissimo Boivinio in Notis ad Gregoram, ubi notantur dies, mensis et annus hujus ingressus: Μηνὶ Αὐγούστῳ ιε', ἰνδικτιῶνος δ', τοῦ ἔτους ,ςψξθ', εἰσήχθημεν σὺν Θεῷ εἰς Κωνσταντινούπολιν. *Mensis Augusti die quinta decima anni* 6769 (Christi 1261) *introducti sumus Deo juvante in urbem Constantinopolim.* Arsenium autem circa finem hujus mensis restitutum fuisse in sedem, probabile omnino est; ita putat et Possinus in Observationibus ad Pachymerem, qui etiam credit coronationem Michaelis Palæologi sub initium Septembris celebratam esse, et Joannem Ducam excæcatum die Christi Natali ejusdem anni 1261. Sic Possinus; a quo sane mihi videtur recte initium secundi patriarchatus Arsenii consignatum; finis vero ejusdem patriarchatus a Possino transfertur ad annum Christi 1266: et sic Arsenio secundo patriarchæ anni circiter quatuor assignantur. At cum Arsenius secundo pa-

archa duobus annis, et aliquot mensibus, quos A supputare neglexerat Nicephorus, præfuisset Ecclesiæ Constantinopolitanæ, illius depositio contigit certe circa initium anni Christi 1264, ut ut dicat Possinus; in exsilium autem proficiscitur Arsenius circa finem mensis Maii ejusdem anni, ut scribit Pachymeres. Neque statim Arsenio successit Germanus, ob turbas quæ excitabantur ab Arsenianorum factione, ut colligi potest ex Gregora et Pachymere, sed id factum puto anno Christi 1267, ut colligitur ex Pachymere, qui l. IV, c. 13, Germ. num inauguratum fuisse scribit mense Junio ipsa die Pentecostes. Pentecostes autem festum. non occurrit mense Junio nisi anno 1264 (quo certe anno non contigit Germani electio, ut patet cum ex iis quæ paulo superius diximus, tum ex infra dicendis, ubi agemus de anno quo is patriarchatum abdicavit); et anno 1267, nam anno 1265, dies Paschæ in 5 Aprilis incidebat; et anno 1266, in 28 Martii. Itaque electio Germani necessario B cum anno Christi 1267 copulanda. Cæterum causa depositionis Arsenii fuit, uti pluribus referunt Pachymeres et Gregoras, quod Michaeli Palæologo ob Joannem Ducam excæcatum sacris interdixisset, neque eum veniam sceleris petentem audisset; unde cum indicto ab imperatore concilio, et in eo accusatus, se sistere nollet, damnatur ut contumax.

Col. 468, B. *Ἐάλω ἡ πόλις*, etc. Locus hic corruptus a scriba sic Græce ac Latine restituendus: Ἑάλω ἡ πόλις παρὰ Ῥωμαίων ἔτει ,ςψξθ', Ἰουλίου κε', ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, τῷ γ' ἔτει τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. *Capta est urbs a Romanis anno* 6769 (Christi 1261) *25 Julii, feria secunda, anno tertio imperii Michaelis Palæologi.* Et ita legendum supra in versione.

Ibid. *Ὁ Ἀδριανουπόλεως Γερμανὸς*, etc. Hic inter Arsenium et Josephum reponendus est Germanus antea episcopus Adrianopolitanus, qui in Catalogo Nicephori Callisti scribæ incuria omittitur. Hujus mentio occurrit non solum in Catalogis a nobis hic editis, sed etiam apud scriptores, C qui res illius ævi memoriæ prodiderunt, nimirum apud Pachymerem, Gregoram, Georgium Phranzam, etc. Huic patriarchæ annus unus assignatur in Catalogis. Verum cum Germanus die Pentecostes, quæ anno Christi 1267 concurrebat cum die quinta mensis Junii, creatus sit patriarcha Constantinopolitanus, ut ex Pachymere paulo superius demonstravimus, et patriarchatum abdicaverit die quarta decima mensis Septembris ejusdem anni, ut scribit idem Pachymeres, lib. IV, cap. 21, certe ille mensibus tribus et diebus novem et non amplius Ecclesiam illam administravit. Fallitur autem Possinus, qui eum quatuor mensibus cum dimidio sedisse ait. Quod vero Germanus hoc ipso anno patriarchatum abdicaverit satis ostendit Gregoras, dum circa illud tempus contigisse deliquium solare scribit, nimirum hoc ipso anno die 23 mensis Maii. Cæterum quibus mediis usus fuit imperator ad D persuadendum patriarchæ Germano, ut patriarchatui valediceret, pluribus narrat laudatus Pachymeres, lib. IV.

Ibid. *Ἰωσὴφ ὁ Γαλησίου ἡγούμενος ἔτη η'.* Joseph Galesii abbas successit Germano in patriarchatu die vicesima octava mensis Decembris anni Christi 1267, et mox Kalendis Januariis ordinatus fuit, ut scribit Pachymeres, lib. IV, cap. 23: Τοῦ γοῦν τοιούτου καταδεξαμένου τὴν ψῆφον, ὁ βασιλεὺς εἰς πατριάρχην τοῦτον προσάλλεται μηνὸς Σκιροφοριῶνος εἰκοστῇ ὀγδόῃ, τῆς δεκάτης ἐπινεμήσεως τοῦ ,ςψοε' ἔτους, Ἑκατομβαιῶνος δὲ νουμηνίᾳ χειροτονηθεὶς, εἰς ἀρχιερέας τετέλεσται. *Hunc talem justo suffragiorum comprobatum numero ad patriarchatum imperator evexit, mensis Decembris die octava supra vicesimam, indictionis decimæ, anni* 6775, *mox Kalendis Januariis ordinationem idem episcopalem rite accepit.* Die autem secunda Februarii anni Christi 1268 solvitur imperator anathemate a Josepho, ut scribit idem Pachymeres, cap. 24 ejusdem libri. Postmodum vero cum Josepho patriarchæ persuasissent Schismatici, ut scripto publico declararet, jurejurando interposito, se nunquam in pacem ecclesiarum consensurum, ut narrat idem scriptor, lib. V, cap. 16, tum imperator cum patriarcha transigit, ut ipse patriarchali palatio excederet; quod quidem contigit die secunda mensis Januarii anni Christi 1274, ut scribit laudatus Pachymeres, cap. 17 ejusdem libri, ubi tota re pluribus exposita sic concludit: Ταῦτα πρὸς ἀλλήλους συνθεμένων, ὁ μὲν πατριάρχης κατελθὼν εἰς τὴν τῆς Περιβλέπτου μονὴν προσκαθίζει, ἐνδεκάτῃ μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, δευτέρας ἐπινεμήσεως τοῦ ,ςψπβ' ἔτους, κατέχων καὶ τὰ αὐτοῦ προνόμια ἀναφαίρετα· τὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἔτι ἐν γαλήνῃ ἦσαν, πλὴν τῶν τῆς Ἐκκλησίας τεταγμένων εἰς ἄρχοντας. *His inter ipsos conventis patriarcha in Periblepti monasterium migravit die secunda Januarii, secundæ indictionis, anni* 6782, *fruens ibi reditibus suis annuis sine diminutione; sic Ecclesiæ quidem corpus in quadam tranquillitate erat; non item qui ei præerant.* Joseph itaque cum renuntiatus sit patriarcha CP. sub finem anni Christi 1267 et depositus sit initio anni 1274, uti paulo superius ex Pachymere demonstravimus, anni octo, qui eidem a Nicephoro assignantur, fuerunt procul dubio utrinque incompleti. Fallitur ergo et Georgius Phranzes dum Josepho annos tredecim attribuit. Cæterum verba illa Nicephori: Καὶ διὰ τὴν ἕνωσιν τῶν Λατίνων ἐκβάλλεται παρὰ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ· sic interpretanda: *Et propter unionem cum Latinis ejicitur ab imperatore Michaele.* Et ita legendum etiam supra in versione.

Ibid. *Ἰωάννης*, etc., *ὁ Βέκκος ἔτη η'.* Deposito Josepho, in ejus locum sufficitur Joannes Beccus sive Veccus die vicesima sexta mensis Maii; secunda vero Junii, Dominica proxime secuta, illustri die Spiritus sancti, rite in patriarcham inauguratus est, nimirum anno Christi 1275, ut scribit Pachymeres, lib. V, cap. 24: Καὶ ὁ Βέκκος εἰκοστῇ μὲν καὶ ἕκτῃ Πυανεψιῶνος μηνὸς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ πατριάρχης προβέβληται. Δευτέρᾳ δὲ Μαιμακτηριῶνος, τῇ ἐπιούσῃ Κυριακῇ, ἐν ἐπισήμῳ ἡμέρᾳ τοῦ Πνεύματος, τὰ τοῦ Πνεύματος δέχεται, καὶ τελειοῦται ἀρχιερεύς. *Veccus igitur sexta et vicesima mensis Maii, festo sanctorum Nicæensium Patrum patriarcha creatus est: secunda vero Junii, Dominica proxime secuta, illustri die Spiritus sancti, Spiritus ejusdem per sacram ordinationem particeps factus, rite inauguratus in patriarcham est.* Pellitur autem e sede Veccus ab Andronico imperatore die vicesima sexta mensis Decembris anni Christi 1282, ut scribit Pachymeres, lib. I, cap. 4, qui sane scriptor pluribus exponit ea quæ Vecco patriarcha gesta sunt uniendæ gratia Ecclesiæ Græcæ cum Latina. Gregoras ait Joannem Veccum etiam secessisse, seque Panachranti monasterio inclusisse. Huic patriarchæ anni septem assignantur in cod. ms. Bibliothecæ collegii Claromontani, quo usus est Philippus Labbeus; sed ipse perperam ibi legerat η' pro ζ'. Cæterum scribæ incuria legitur hic in textu Græco, ἐποίησε σε τὴν ἕνωσιν, etc. Lege igitur, ἐπόθησε τὴν ἕνωσιν, etc.

Ibid. C. *Ὁ ὁμολογητὴς Ἰωσὴφ τὸ δεύτερον μῆνας δ'.* Pulso e sede Vecco rursus inducitur Josephus die ultima mensis Decembris anni Christi 1282, ut scribit Pachymeres, lib. I, cap. 5. Is ineunte mense Martio anni 1283, morbo et senio consumptus obiit, ut refert idem scriptor cap. 13 ejusdem libri. Fallitur autem Georgius Phrantze, dum Joanni Vecco statim Athanasium successisse ait. Cæterum Josephum, cum esset in sedem patriarchalem restitutus, paulo post cessisse scribit Gregoras, lib. VI, cap. 1, idque ab eo factum du-

plici de causa; tum ut pace fruerentur ii qui propter ipsum vexabantur; tum quod patriarchæ munus obire nequiret, totius corporis viribus morbo et senio exhaustis: Ὡς ἐντεῦθεν ἀναγκασθῆναι μὲν τὸν Ἰωσὴφ τοῦ θρόνου τοῖς βουλομένοις παραχωρεῖν, δυοῖν ἕνεκα, τῆς τε εἰρήνης τῶν δι' αὐτὸν ὀχλουμένων, καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὰ τῷ θρόνῳ προσήκοντα πράττειν, ὅλην ἀφῃρημένον ὑπὸ γήρως καὶ νόσου τὴν τοῦ σώματος δύναμιν. *Quamobrem Josephus sua sede cuilibet cedere coactus est duabus de causis; tum ut pace fruerentur ii qui propter ipsum vexabantur: tum quod patriarchæ munus obire nequibat, totius corporis viribus morbo et senio exhaustis.* Idem confirmat paulo infra sectione 5 laudatus scriptor, ubi ait Josephum paulo post quam patriarchatum reliquisset e vivis excessisse. Gregoræ astipulatur Andronicus imperator in λόγῳ χρυσοβούλλῳ, qui exstat inter opera mss. Nicephori Chumni, laudatus a Boivinio in Notis ad Gregoram, pag. 753. Cæterum Matthæus Cigala, et Philippus Cyprius qui hunc Josephum ab Joanne Palæologo Florentiam ad octavam synodum se contulisse, ibidemque obiisse scribunt, longe falluntur; quippe nemo, nisi Græculus penitus indoctus fuerit, ignorare potest, hunc patriarcham longo tempore ante octavam synodum floruisse, illum vero, qui concilio Florentino interfuit, penultimum patriarcham fuisse ante captam a Turcis Constantinopolim.

Ibid. *Γρηγόριος ὁ Κύπριος*, etc., ἔτη ς'. Nimirum, *Gregorius Cyprius lector protoapostolarius cooptatur, et præfuit annis sex.* Et ita legendum supra in versione, ubi scribæ incuria legitur annis 16, pro annis 6. Quid vero Πρωτοαποστολάριος, vide Ducangii *Gloss. Græc.*, v. Ἀπόστολος. Josepho autem fatis functo circa initium mensis Martii anni Christi 1283, uti supra ex Pachymere demonstravimus, successit Gregorius Cyprius, a quo initum fuisse patriarchatum ante medium mensis Aprilis ejusdem anni scribit Possinus ex Pachymere, quod idem scriptor, cap. 15, lib. I, referat, feria jam tum secunda majoris hebdomadæ fuisse Gregorium Cyprium in plena possessione patriarchalis potestatis. Fuit quippe illo anno Pascha die Aprilis 18, unde majoris hebdomadæ feria secunda diem Aprilis 12 insederit: quo anteriorem inaugurationem Gregorii fateri necesse est. Sic Possinus. At ipse Pachymeres clarius lib. I, cap. 14 Georgium Cyprium, qui induto monastico habitu Gregorius appellatus fuit, consecratum fuisse ait die Palmarum, qui dies anno Christi 1283 incidebat in diem 11 mensis Aprilis; ordinatus autem fuit patriarcha CP. a Germano Heracleensi, cooperante Cozylensi; idque peractum in templo Maximo, nimirum in Sancta Sophia, unde exclusi fuere, durante consecratione, quotquot Ecclesiarum paci consenserant, ut scribit laudatus scriptor paulo ante citato loco, et capite sequenti, ubi etiam narrat, cur non ab alio episcopo quam a Germano Gregorius consecratus sit, et eumdem Germanum Heracleensem paulo ante ordinatum fuisse episcopum in antiquæ Irenes templo. Sic Pachymeres cap. 14, cujus pauca verba, quæ ad ordinationem Gregorii et Germani spectant, hic exscribere lubet: Τὰ τῆς τελετῆς τοῦ πατριαρχεύοντος ἐγχειρίζουσιν, ὃ δὴ καὶ τοῦ αὐτοῦ Κρονίου μηνὸς παραλαβὼν ἐκεῖ, ὃς εἰσάγει τὴν τοῦ Προδρόμου τῆς Πέτρας μονὴν σὺν ὀλίγοις τισί, καὶ ναὸν εὑρόντες ἐπ' ἀμπελῶνος, ἀργὸν ὡς ἐδόκει κἀκεῖνος ὄντα, ἐκεῖσε τὰ εἰκότα τελέσας, μοναχὸν μὲν ἐκ λαϊκοῦ ἀποδείκνυσι, διάκονον δ' ἐξ ἀναγνώστου χειροτονεῖ. Τῆς δ' αὐτῆς ἡμέρας καὶ πατριάρχην ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνον προβάλλεται. Ἐντεῦθεν ἐκεῖνος ἐκκεχωρημένον ἔχων διὰ προτροπῶν ἐνεργεῖν τά οἱ προσήκοντα, τὸν τοῦ Ἀκακίου, ἀνδρὸς εὐλαβοῦς, καὶ τὰ πολλὰ συντετηρημένου, καὶ ἐπὶ τοῖς χθὲς πραχθεῖσι δόξαντος ἀμφιγνωμονεῖν, μαθητὴν Γερμανὸν εὐλαβῆ γε κἀκεῖνον

A ἐσάπαν, καὶ τὸ ἦθος ἀπλοϊκόν, ὡς καὶ ἐν πνευματικοῖς ταχθέντα τῷ πατριαρχεύσαντι, ἅμα μὲν σὺν τῷ Κοζύλῃ πρόεδρον Ἡρακλείας τῆς κατὰ Θρᾴκην, καὶ χειροτονητὴν ἑαυτοῦ ψηφίζονται, ἅμα δὲ τῷ ἐπισκόπῳ προτρέπεται, οὕτω τοῦ καιροῦ σχεδάζοντος, εἰς μητροπολίτην χειροτονεῖν, καὶ ὁ τῆς παλαιᾶς Εἰρήνης θεῖος ναός, πολλὰ καταπλυνθείσης πρότερον τῆς ἱερᾶς καὶ μυστικῆς τραπέζης, καὶ τισιν ἁγιασθείσης εὐχαῖς, τὴν ἐκείνου εἶδε χειροτονίαν· αὐτὸς δ' αὖθις κἀκεῖνος πρῶτον μὲν ἱερέα, εἶτα δὲ κἀν τῇ λαμπρᾷ ἑορτῇ τῶν Βαΐων, ἀρχιερέα τὸν πατριάρχην χειροτονοῦσι. *Hic igitur commissam sibi designati patriarchæ ordinationem auspicaturus, mense Martio susceptum eum introducit cum paucis in monasterium a Prodromo et Petra nominatum, ubi templo in vinea reperto, in quo et ipso apparebat rem divinam ex longo fieri desiisse, in eo consuetis cæremoniis monachum ex laico instituit Cyprium; moxque diaconum ex lectore ordinat. Eadem porro* B *die eumdem imperator declarat patriarcham. Hinc jam patriarcha, qui multorum suasionibus inductus, certum, ac plane constitutum haberet, non alium adhibere ad sui consecrationem, quam eum, de quo inter omnes constaret, longe alienum esse ab omni specie piaculi, quale plerique antistitum contraxisse mutuis flagrantium factionum insimulationibus culpabantur, discipulum Germanum filium Acacii viri pii, et valde circumspecti, qui se in palam nuper actis quasi neutrum habuerat, assensum in partem utramvis sustinens, et utrique, quantum duntaxat satis erat ad securitatem, favens; hunc quoque ipsum multa religionis existimatione commendatum; prætere ita moribus simplicem, ut eum ille, qui patriarchatum nuper gesserat confessariis accensuisset; hunc, inquam, quasi de quo nulla esse posset cujusquam plausibilis exceptio, in sui ordinatorem præparavit; eligens eum, suffragante in id pariter Cozyleno, in præsulem Heracleæ Thraciæ. Post quod episcopo mandavit, ut eum confestim (res* C *enim moras non ferebat) in eam sedem rite metropolitam ordinaret. Isti functioni delectum est antiquæ Irenes divinum templum, cujus sacra et mystica mensa multis prius purgationibus expiata, et certis sanctificata precibus, Germani novi Heracleensis inaugurationem vidit. Hic porro vicissim promotorem suum Cyprium, primum quidem sacerdotio initiavit, deinde in celebri Palmarum festo, cooperante antistite Cozyles, patriarcham ordinavit.* Reliqua vero, quæ peracta sunt, dum consecraretur Gregorius Cyprius, pluribus exponit idem Pachymeres, cap. 15 ejusdem libri; quæ cum sint longiuscula, hic non exscribo. Verum priusquam de Gregorii patriarchatus annis loquamur (cum de ecclesia antiqua sanctæ Irenes mentionem fecerimus), libet hic nonnulla monere, quæ ad eamdem ædem spectant, et quæ libris præcedentibus, ubi de eadem pluribus locuti sumus, a nobis prætermissa sunt. Stephanus, diaconus Ecclesiæ Con- D stantinopolitanæ, auctor Vitæ sancti Stephani Junioris, qui sub impio Copronymo martyrium subiit, docet solus, quod sciam, secundum concilium generale, primum Constantinopolitanum habitum esse in æde Sanctæ Irenes; quod quidem intelligi non potest de alia æde Sanctæ Irenes, nisi de antiqua, cum Theodosio Magno imperante nulla alia sic nuncupata exstiterit Constantinopoli, quam hæc antiqua Sanctæ Irenes ecclesia, quæ a Constantino Magno condita fuit. Sic idem scriptor, pag. 482, loquens de sex conciliis generalibus: Οὐχὶ ἐν ἱεροῖς ναοῖς αἱ ἅγιαι ἓξ σύνοδοι συνηθροίσθησαν· ἥ τε πρώτη ἐν Νικαίᾳ, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας· ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης· καὶ ἡ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ, ἐν τῷ τοῦ Θεολόγου ναῷ· καὶ ἡ τετάρτη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Καλχηδονίων μητροπόλει, ἐν τῷ τῆς πανευφήμου σηκῷ· καὶ ἡ πέμπτη αὖθις ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἡ ἕκτη, ἡ μὲν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας

Σοφίας, ἡ δὲ ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ, ἔνθα ἐπιλέγεται ὁ Τροῦλλος, ὅπερ ἡμεῖς Ὠάτον καλοῦμεν. *An non in sacris templis sex sanctæ synodi congregatæ sunt? Prima Nicææ in templo Sanctæ Sophiæ: secunda Constantinopoli, in templo Sanctæ Irenes: tertia Ephesi, in templo Theologi: quarta in nostra Chalcedonensi metropoli, in templo celeberrimæ Euphemiæ: quinta iterum et sexta, Constantinopoli, illa in templo Sanctæ Sophiæ, hæc in sacro palatio, in ea parte quæ Trullus dicitur, quam nos Oatum vocamus.* Hujus autem synodi ordinem, quo dispositi erant antistites, quave in parte sederit Theodosius Magnus, qui eidem synodo interfuit, nobis repræsentat tabella, quæ exstat in codice ms. Bibliothecæ Regiæ, uncialibus litteris conscripto, sæculo nono. De hoc codice ms. sic loquitur doctissimus Montefalconius noster *Palæographiæ Græcæ*, lib. III, pag. 250. Codex, inquit, Regius, num. 1809, membranaceus, ingentis molis, pulchritudine et magnificentia nulli concedit. Auro fulget undique in Tabellis depictis, quas ad quadraginta quinque numeravi; in litteris item initialibus, maxime in titulis orationum. Continet autem Gregorii Nazianzeni Orationes: descriptusque fuit Basilio Macedone imperante, ut liquet et picturis, ubi Basilius ipse depingitur cum tota familia: ex carminibus item in fronte positis, ubi Basilius, quasi tum sceptra tenens compellatur: necnon ex elegantia codicis, qui vere imperatoriam præfert magnificentiam, ad usumque ipsius Basilii et domus Augustæ fuisse plane videtur. Præeunt quinque prægrandes tabellæ depictæ, quæ totam paginam occupant, longe ampliores specimine hic allato; nam in descriptis foliis perquam latæ margines undequaque vacuæ manent; in depictis vero, ad extremam usque oram, paginæ occupantur. Hæ prægrandes Tabulæ depictæ tribus in foliis continentur, quæ folia cum reliquis olim non hæsisse videntur: unde auguratur vir quidam doctus, et rei librariæ veteris peritissimus, codicem aliquantum vetustiorem hisce depictis Tabulis esse: et picturas istas Basilium Macedonem cum familia exhibentes, postmodum huic exemplari adjunctas fuisse, cum ad hujus imperatoris usum codex translatus est: quanquam fatetur et ipse codicem ejusdem circiter ætatis esse, et ad Basilii ævum ex characteris forma commode reduci posse. Ego vero libentius credam totum codicem cum præmissis Tabellis ad Basilii usum adornatum fuisse. Deinde vero priora illa tria folia a principio posita, vel ex diuturno usu, quia initio posita frequentius evolverentur, avulsa fuisse; vel fortasse ab aliquo male feriato homine, ob elegantiam abstracta, deinde vero restituta fuisse. Ut ut sit, codex noni prorsus sæculi videtur esse. De hoc codice Billius in Monito ad orationem 53 sic loquitur: *In reginæ tamen codice litteris capitalibus scripto, ac Gregorii nostri antiquitatem propemodum æquante, inter germana ipsius opera numeratur. Id quod tanti apud me momenti est, ut, quanquam reclamante stylo, vix tamen hanc lucubrationem inter ψευδεπίγραφα numerare auderem: nisi Hieronymus omnem dubitationis ansam nobis eximeret, atque hunc fetum vero suo parenti assereret.* Deinde affert locum Hieronymi, qui hoc opus sancto Gregorio Neocæsariensi sive Thaumaturgo ascribit. Jam ad picturas veniatur. In primi folii pagina secunda (prima quippe vacat) in fundo aureo Christus sedens, non ineleganter pro illa ætate repræsentatur, Evangeliorum librum apertum tenens ad hæc verba, Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, *Pacem meam do vobis*, etc., quæ spectant ad familiam Augustam in proxima Tabella e regione depictam. Hæc prima pictura multis in locis erasa in pulverem abiit. In secundi folii pagina prima, fundo aureo stat Augusta cum duobus hinc et inde filiis pariter stantibus. Supra caput Augustæ scribitur, Εὐδοκία Αὐγοῦστα, *Eudocia Augusta*. Qui stat a dextris filius ejus, inscribitur Ἀλέξανδρος δεσπότης, erasis pene postremæ vocis litteris; *Alexander despotes*; a sinistris Λέων δεσπότης, *Leo despotes*. Eudocia vero et filii sinistra singuli globulum tenent, in signum imperii. Circa Tabulam a quatuor partibus hi Iambi leguntur:

Εὐκληματοῦσαν ἄμπελόν σε τοῦ κράτους
Βότρυς φέρουσαν τοὺς γαληνοὺς δεσπότας;
Βασίλειος προῆξε Ῥωμαίων ἄναξ
Μαθὼν προλαμπεῖς Εὐδοκίας φωσφόρους.

Palmitibus ornatam imperii tui vitem
Uvas ferentem, serenissimos nempe despotas,
Basilius provexit Romanorum imperator,
Cum splendida Eudociæ lumina edidicisset.

At abrasis præ vetustate litteris dubitat idem ipse Montefalconius an in postremo versu legendum sit μεθ' ὧν pro μαθών. Hanc autem Tabellam, quæ Eudociam Augustam cum Leone et Alexandro filiis repræsentat, in ære incisam exhibuit Ducangius in familiis Byzantinis, pag. 139. De aliis vero Tabellis depictis quæ in laudato codice Regio habentur pluribus agit ipse Montefalconius paulo superius citato loco. Sed ut ad tabellam synodi Constantinopolitanæ formam ordinemque episcoporum exprimentem redeamus, in ima parte ejus tabellæ habetur Macedonius; ex altera vero parte nomen tantum Apollinaris hæresiarchæ scriptum cernitur, effigies non comparet, cum pars illa folii conscissa sit; qui quidem ambo in eadem secunda synodo cum suis erroribus proscripti fuere.

Sed ut redeamus ad patriarcham Gregorium, imprimis mira oscitantia Georgii Phranzæ animadvertenda est, qui in serie patriarcharum nullum hunc Gregorium ponit, neque Josephum restitutum post Veccum a t, sed scribit: *Veccum patriarcham, sua sede depulsum, monachus quidam, Athanasius nomine, excepit.* Verum scriptores omnes, qui res illius ævi memoriæ prodiderunt, asserunt post Veccum Josephum restitutum fuisse, uti supra diximus, et huic excepisse Gregorium Cyprium; sic de Josepho secundo patriarcha et Gregorio Cyprio refert Ephræmius Constantinopolitanus. Quod vero ait Ephræmius Gregorium Cyprium *a prima ætate patria paternaque domo fuisse extorrem*, lucem accipit ex Pachymere, qui lib. VII, cap. 34 refert, Gregorium apud Italos natum, et adultum, seseque postmodum inter Græcos conjecisse: Τί παθόντες ἔλεγεν (Veccus scilicet,) ἐμὲ τὸν παρὰ Ῥωμαίοις, καὶ ἐκ Ῥωμαίων γεννηθέντα καὶ τραφέντα συχναῖς περιβάλλοντες λοιδορίαις, ἔπειτα φεύγετε, ἄνδρα δὲ παρ' Ἰταλοῖς γεννηθέντα, καὶ τραφέντα, καὶ οὔπω ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς στολαῖς, καὶ γλώττῃ πρὸς τὰ ἡμέτερα παρεισφρήσαντα εὐφημοῦντες δέχεσθαι. *Quid passi, dicebat* (Veccus), *me apud Græcos et ex Græcis natum et adultum, frequentibus onustum maledicentiis, fugitis, virum vero, apud Italos et natum, et adultum, prætereaque ipso habitu et lingua in Græcos intrusum, non sine laude accipitis?* Cætera vero, quæ ad Gregorium Cyprium spectant ac ejus patriarchatum, videri possunt apud Pachymerem et Gregoram, qui fuse de eo scripserunt; necnon apud alios scriptores, qui res illius ævi memoriæ prodiderunt. Restat nobis ut de hujus patriarchatus annis, ac ejus depositione aliqua dicamus. Gregorius Cyprius, uti supra ex Pachymere demonstravimus, renuntiatus fuit patriarcha mense Martio anni Christi 1283, et die Palmarum, qui illo anno incidebat in diem undecimum mensis Aprilis, consecratus fuit patriarcha CP. a Germano Heracleensi antistite. Hic cum sedisset annis sex, patriarchatum abdicavit circa mensem Junium anni Christi 1289. Cur autem Gregorius patriarchatui valedicere cogitur pluribus exponit Pachy-

meris, ex quo quidem auctore, et ex scriptis ejusdem Gregorii, necnon Joannis Chilæ metropolitæ Ephesii quæ hic subjiciemus, rerum quæ in hac causa gestæ sunt seriem adornavit doctissimus nostrique amantissimus Michael Lequien, nobisque pro more perhumaniter obtulit. Et sic habet: Nicephorus Gregoras perstringit paucis, nec satis enarrat, quæ causa fuerit, qua Georgius, seu Gregorius Cyprius, Byzantino patriarchatu cedere cogeretur. Cuncta vero fuse et ad longum Georgius Pachymeres recitat libro primo et secundo Historiæ Andronici Palæologi: quorum hæc summa est. Convocato propter quasdam de patriarcha Cyprio Joannis Becci expostulationes, episcoporum, clericorum, et monachorum, necnon procerum imperii, coram imperatore cœtu seu concilio, cui Gregorius ipse Constantinopolitanus et Athanasius Alexandrinus præerant, accersiti Beccus ejusque socii Constantinus Meliteniota et Georgius Metochita, de Spiritus sancti processione disputaverunt. Cumque præter quemdam Nysseni Gregorii locum, quo Spiritus διὰ τοῦ προσεχῶς, *per illum qui proxime et contigue est ex Patre procedere* dicitur, alteram ex Joanne Damasceno protulissent, quo asseritur Pater διὰ Λόγου προβολεὺς ἐκφαντορικοῦ Πνεύματος, *per Verbum esse manifestantis Spiritus productor*; hicque genuinus et sincerus esset agnitus, neque de processione alia quam de sempiterna intelligendus veniret, in miras ambages schismatici conclusi sunt. Conventu soluto ne Beccus cum suis vicisse videretur, patriarchæ Gregorio data provincia est libelli condendi, quo Damasceni dictum a Becci et Latinorum sententia alienum ostenderetur, conciliareturque cum istis aliis ejusdem Doctoris verbis, Ἐκ δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν, *Ex Filio autem Spiritum non dicimus*. Scriptus a Cyprio tomus, in ecclesia lectus fuit, quem imperator, et ipse patriarcha, nonnullique alii subscriptionibus suis munierunt; multis tamen refragantibus, qui, nec minis, nec tormentis adduci potuerunt ut subscriberent. Quorum renitentiæ hæc causa erat, quod in tomo enuntiaretur, priore Damasceni loco significari Patrem esse Spiritus per Verbum productorem, non ut Spiritus per Verbum exsistat, sed ut per illud effulgeat. Verba quippe tomi hæc erant, quæ refert Leo Allatius in *Vindiciis Syn. Ephes.* cap. 60, ex orat. 4 Josephi Bryennii de Trinitate: Εἰ καὶ γὰρ διὰ τοῦ Υἱοῦ παρά τισι τῶν ἁγίων ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἴρηται, τὴν εἰς ἀΐδιον ἔκφανσιν ἡ λέξις ἐνταῦθα, οὐ τὴν εἰς τὸ εἶναι καθαρῶς σημαίνειν βούλεται. *Licet enim apud sanctos aliquos per Filium procedere Spiritum sanctum affirmetur, dictum hoc progressum in æternum effulsionem, non ad hoc ut sit, pure et proprie significat*: alia libelli ejusdem excerpta post Bryennium Allatius addit in eumdem sensum convenientia. Plura vero legi possunt apud Beccum, qui Cyprii tomum opusculis duobus confutavit, quæ exstant in secundo volumine *Græciæ orthodoxæ*. Qui patriarchæ tomum improbabant, non capiebant, inquit Pachymeres, quid tandem discriminis esset inter productionem Spiritus sancti ad exsistentiam, et processionem ad sempiternam exsplendescentiam; eo maxime quod Ecclesiæ doctores divinarum personarum Filii et Spiritus sancti emanationes ex Patre seu processiones ἐκφάνσεις, *effulgentias*, plerumque vocitarent: unde illi concludebant, datam a Gregorio expositionem Latinorum causæ favere magis, quam nocere. Editum igitur contra se tomum, ubi primum Beccus accepit, calamum adversus illum strinxit, ac, præter Byzantinorum spem, qui nihil nisi inconditas furentis animi voces ab eo præstolarentur, solidissima confutatione crucem adversariis fixit, tantamque patriarchæ schismatico conflavit invidiam, ut omnes illum in ipsius Joannis Becci, cujus olim socius fuerat, sententiam conspirasse arbitrarentur. Nec ab re quidem; quippe cum, præter illa quæ post Allatium attuli, alium sensum non reddant altera hæc tomi verba quæ apud Beccum leguntur oratione I: Ἀλλὰ δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ φυσικῶς ὑπάρχειν, οὐ μενοῦν δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν οἱ εἰρηκότες Πατέρες τὸ Πνεῦμα ἔφησαν. *Patres dixerunt. Spiritum per Filium et ex Filio naturaliter exsistere: non item per Filium et ex Filio exsistentiam habere*. Quasi vero *per Filium et ex Filio exsistere*, non idem sonet, atque, *per Filium et ex Filio exsistentiam habere*, etc., vice versa. Quid distinctione ista stolidum magis excogitari possit? Legatur Beccus t. II *Græc. orthod.*, pag. 252. Alia vero rursum ex eodem tomo pessimæ doctrinæ plena strenuus iste rei catholicæ defensor et patronus carpit, quorum hoc præ cæteris minime prætermittendum censui. Scilicet aiebat Cyprius: Μηδὲν καινὸν εἶναι μηδὲ τῆς τῶν Γραφῶν συνηθείας ἀλλότριον, ἐὰν τὸ πνευματικὸν χάρισμα ἅγιον ὁμωνύμως Πνεῦμα καλεῖται· καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔστιν ὅτε οἰκειοῦσθαι τὴν τοῦ ἐνεργοῦντος κλῆσιν, ὡς ἡ τοῦ ἡλίου λαμπηδὼν καὶ αὐγὴ πολλάκις τὴν τοῦ ἡλίου. *Nihil esse novi, neque a Scripturæ consuetudine alienum, ut spirituale donum Spiritus sanctus appelletur: quin imo actionem aliquando sibi nomen agentis asciscere, veluti splendor et radius sol sæpenumero nuncupatur*. Quibus verbis significabat æternam Dei actionem, sempiternum lumen divinum, quæ tribus personis communia sunt, *Spiritum sanctum* quandoque appellari. Id quod explicatius ipse declarat in fragmento alterius, ni fallor, operis *Contra Beccum*, quod mihi suppeditavit codex Regius 2953, et cujus magnam partem alibi recitavi in dissertatione critico-historica *De processione Spiritus sancti*. Atqui hæc præambulam Gregorii Palamæ impietatem continebat, divinam operationem, quam θεότητα, *Deitatem*, appellabat, re a Dei essentia distinctam, Deoque et personis tribus coæternam esse, ipsamque creaturis ratione præditis communicari contendentis. Quocirca Beccus æmuli sui erratum arguit allato capite integro Theodori Abucaræ quod inter edita vicesimum septimum est, et quo nihil disertius Palamiticæ insaniæ opponi possit. Hanc autem divini luminis et operationis a divina essentia distinctionem tunc primum, cum ante audita non fuisse, auctore Cyprio invectam fuisse his verbis Joannes Beccus testatur: Ὁ δὲ τῆς ἀληθείας, ὥς φησι, γενναῖος ἐκδικητὴς συκοφάντας ἡμᾶς καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὑβριστὰς, τοὺς οὕτω τὴν θεολογικὴν μετιόντας ὁδὸν, τί ἂν παρ' ἡμῖν κληθείη αὐτὸς ὁ οἴκοθεν καὶ ἀπὸ κοιλίας νέας ἄρτι δογμάτων φωνὰς τῇ τοῦ Θεοῦ εἰσηγούμενος ἐκκλησίᾳ; *At veritatis, qualem se ipse dicit, præclarus vindex, qui calumniatores et sanctorum conviciatores nos vocat, qui hac ratione res theologicas tractamus, quinam a nobis ipse compellabitur, qui ex propriis suis, et nunc primum e ventre novellas placitorum voces in Ecclesia Dei proferre aggreditur?* Testimonium istud Becci obiter attuli, quo evincerem, nequaquam eum, dum patriarcha Constantinopolitanus esset, Palamam ejusque errores proscripsisse, tametsi id Combefisio nostro, quando secundam novissimi sui Auctarii partem edebat, persuasum fuit: quin potius Palamæ Cyprium prævisse, ejusque hæresim suis in scriptis contra Beccum præformasse. Quamobrem Joannes ille patriarcha, a quo Gregorium Palamam primum fuisse damnatum Cyparissiotus tradidit, aut Joannes Glycys fuit, aut potius Joannes Calecas Aprenus, Esaiæ successor, quod cum historiis Cantacuzeni et Nicephori Gregoræ consentaneum prorsus est. Joannis Becci adversus tomum lucubrationes animos adversariis Gregorii addiderunt, ut ardentioribus studiis contra illum insurgerent. Horum præcipui erant Joannes Chilas metropolita Ephesinus, Daniel Cyzicenus et Theoleptus Philadelphiensis, cum quibus se Manuel magnus logo-

theta adjunxit. Leo Allatius lib. II *De consens.*, cap. 11, col. 513, libellum Græce Latineque edidit, quem Chilas imperatori contra tomum obtulit. Quod in causa fuit ut Cyprius tomi sui expositionem scriberet, quæ nunc primum prodit ex cod. Reg. 3442. In ea expositione contendere pergit, aliam esse personæ divinæ Spiritus sancti processionem ad exsistendum, et aliam ad effulgendum : primam innui a Scriptura et Patribus, quando Spiritus dicitur a Patre procedere ; secundam, quando a Patre per Filium. Cæterum Joannem Beccum perjurii accusat, et libellum recitat, quem ille, ad efferatos adversum se plebeculæ animos placandos, Josepho patriarchæ dederat, subscripseratque, ceu Latinorum dogmati abrenuntiaret, et abdicationem suam approbaret. Qua vero mente Beccus id gessisset, ipsemet declaravit initio disceptationis suæ, quam in concilio coram imperatore ipsum habuisse narravi, quæque horum omnium motuum causa exstitit. Insuper vero Theoleptus Cyzicenus patriarchæ Gregorio objecit, in tomo vestigia reperiri impiæ doctrinæ Marci monachi, qui librum nuper evulgaverat, in quo nomen προβολεὺς *productor*, ambiguo perinde sensu usurpatum narrat Pachymeres, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμωνυμίζει τὴν λέξιν προβολεύς. Hunc Marcum alienigenam fuisse, Græcum, idem historicus tradit, et quantum ex inscriptione confessionis Gregorii, de qua mox dicetur colligitur, ex Hebræo Christianus factus fuerat, ac subinde monachus. Ex quo revincitur amplius error viri illius alioqui doctissimi, qui Marcum hunc eumdem esse putavit ac Marcum Ephesium qui post centum et quinquaginta annos contra Latinos disputavit in synodo Florentina. Ejus quidem errori favere videtur, quod in indice Bibliothecæ Scoriacensi legatur, Γρηγορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Κυπρίου ἀπολογία εἰς τὴν ἐπιστολὴν Μάρκου τοῦ Ἐφέσου, *Gregorii patriarchæ Constantinopolitani Cyprii apologia in epistolam Marci Ephesii*. Verum librarii oscitantia vel imperitia factum est, ut vox τοῦ Κυπρίου *Cyprii*, interjecta sit : cum hoc opus reddendum sit Gregorio protosyncello, qui postremus Byzantinorum patriarcharum fuit, ante captam a Turcis civitatem : nisi tamen pro Μάρκου τοῦ Ἐφέσου scribendum fuerit, Ἰωάννου τοῦ Ἐφέσου *Joannis Ephesii*, Chilæ scilicet adversarii Gregorii Cyprii ; quod obiter a me dictum sit. Atqui Marcus ille monachus exiguum volumen quod scripserat, emendatum jactabat, et approbatum a patriarcha, quicum arctissima necessitudine jungebatur. Qua re factum est, ut statim atque Marci liber emissus in publicum fuit, Gregorius Cyprius ejus auctor censitus sit. Quam criminationem patriarcha ut repelleret, *Confessionem*, quam dixi, *fidei* condidit, qua Marci dogmata exsecratus est. Id quod etiam in altero supplice ad Andronicum imperatorem libello præstitit. Interim qui pro Gregorio stabant, Athanasium Alexandrinum imperatore annuente, compellant ut tomo subscribat : quod tamen ille facere noluit ; causatus sibi satis otii et facultatis non esse ad singulas ejus voces explorandas, eo maxime quod Constantinopolitanorum mores et sensus perspectos non haberet. His commotus imperator, ardens suum erga Cyprium studium temperare cœpit, eique colloquium publicum exoranti, in quo mentem planius suam explicaret, annuit primum, mox vero mutata sententia abnuit, veritus ne idem accideret quod in anteriore cum Becco disputatione, ex qua res Ecclesiæ nihilo pacatiores evaserant. Quin imo Andronicus misit, qui sedis abdicationem ab ipso poscerent. Jam enim Cyprius e patriarchali domo in Hodegorum monasterium migraverat, in quo scribendis pro sua defensione libris vacabat. Posthac autem, ne patriarcha inauditus damnaretur, publicum conventum imperator edixit, in quo lecta est illius *Confessio fidei*, et ab

A omni pravæ doctrinæ suspicione immunis judicata. Nihilominus Ephesinus metropolita et Cyzicenus palam protestati sunt, minime se in communionem posse venire cum homine qui certis de causis hæresis invidia aspersus esset. Cui sententiæ quia pertinaciter adhærescebant, nec imperatoris monitis et adhortationibus cesserant, in separatas custodias uterque missus est, e quibus non nisi post annos aliquot, et vix ægre educti sunt. At Theoleptus Philadelphiensis omnem offensionem hanc ex solo Marci libro acceptam prætexens, Gregorium rectæ fidei alumnum judicatum iri dixit, si Marci doctrinam detestaretur (disertius utique quam in confessione et in libello ad imperatorem. Quod quidem a Cyprio præstitum fuisse, Pachymeres non narrat : sed, cum hæc ille audisset, gratiis actis imperatori, postera die cessionis libellum dedisse. Rursum vero imperator, collectis iterum synodis, operam ponebat, ut tomus saltem

B emendaretur et exponeretur : id quod tamen selecti ad hoc operis viri conficere nullatenus potuerunt, cum de germano Damasceni sensu tradendo inter eos nequaquam conveniret. Τέλος, inquit sæpe laudatus Pachymeres, ἐπεὶ οὐκ ἦν συμφωνεῖν ἐπὶ τῇ τοῦ γράμματος διορθώσει, ὑπεξεῖλον τὸ λοιπὸν τὴν ἐξήγησιν, κρεῖττον ἡγησάμενοι μὴ ὅλως τὸ ῥητὸν ἐξηγεῖσθαι, ἢ ἐξηγουμένους ἀναῤῥίπτειν κίνδυνον. Ac consulto prorsus : nam præter Becci expositionem, qua sincerior altera non occurrebat, ut, positis præjudiciis, sentiunt omnes, qui in libris ejus legendis operam ponunt, Cyprius in apologia quam pro suo tomo iterum scripsit, illos adversarios refellit, utique schismaticos, nec a Joanne Ephesio, Daniele Cyziceno, et Theolepto Philadelphiensi diversos, qui Joannis Damasceni dictum προβολεὺς διὰ Λόγου ἐκφαντορικοῦ Πνεύματος, *manifestantis Spiritus per Verbum productor*, sic interpretarentur, ac si διὰ Λόγου, *per Verbum*, δι' Υἱοῦ, *per Filium*, apud sanctos Patres idem so-

C naret, atque σὺν τῷ Λόγῳ *cum Verbo*, μετὰ τοῦ Υἱοῦ, *cum Filio*, ἅμα τῷ Υἱῷ, *una cum Filio* : quam quidem postremam interpretationem tum Patrum sententiis, tum grammaticæ legibus et usui contrariam pluribus ostendit et evincit. Interim vero Joannes Beccus præter libros adversus Gregorii Cyprii tomum quos citavi, quatuor alios ad Constantinum, Melitiniotam utique, scripsit, quibus ejusdem tomi expositionem a Cyprio adornatam, confutavit. Hos etiam Leo Allatius cum aliis edidit t. II *Græciæ orthodoxæ*. Gregorii vero Cyprii opuscula, quæ in codicibus Regiis, ac præsertim 3442, reperi, hic subjicienda censui, quo rerum gestarum series melius a studioso lectore percipiatur. (Exstant jam edita in tomo nostro CXLII.)

Col. 468 C. Ἀθανάσιος ἐκ Μακεδονίας, etc. δ' ἔτη... Abdicato patriarchatu Gregorio Cyprio circa mensem Junium anni Christi 1289, uti paulo superius monuimus, in ejus locum sufficitur

D Athanasius monachus e Monte Gano ; cujus promotionem celebravit Andronicus ad magnum palatium in Triclinio Justinianeo congrua tali functioni magnificentia, sed cum sinistro augurio terræmotus, ut scribit Pachymeres, lib. II, cap. 15, et die quarta decima mensis Octobris ejusdem anni ordinatur Athanasius, ut tradit idem scriptor citato loco. Hic autem cum sese rebus temporalibus vehementius immisceret, a populo ejicitur, ut scribit hic Nicephorus Callisti ; quod quidem confirmatur ex Pachymere, qui pluribus res ab eo in patriarchatu gestas, ac ejus mores describit. Coactus autem fuit patriarchatum abdicare postquam quadriennium sedisset, nimirum die decima sexta mensis Octobris, ut tradit idem scriptor, cap. 24 : Τοῦτο δέ τις καὶ μόνον παρατηρήσειεν, ὅτι τέσσαρσιν ἐνιαυτοῖς τὴν Ἐκκλησίαν κατέχων, αὐτὴν σχεδὸν ἡμέραν εἶδε τῆς ἐκβολῆς, ἣν δὴ καὶ τῆς ἀναβάσεως ἔγνωκεν, ἥτις καὶ Ἐλαφηβολιῶνος ἐκκαιδε-

κάτω ἦν. *Unum tamen ad ea illud non de nihilo quis observans adjunxerit, sic exacte quadriennium in patriarchatu Athanasium explevisse, ut eamdem ferme initi relictique regiminis Ecclesiæ numeraverit diem sextum decimum Octobris.* Sic Pachymeres; ex quo quidem patet Athanasium patriarchatum abdicasse die decima sexta mensis Octobris anni Christi 1293, cum sedisset annis quatuor, et duobus præterea diebus, cum ejusdem consecratio contigerit, ut paulo superius ex Pachymere diximus, die quarta decima mensis Octobris anni 1289. Fallitur igitur Georgius Phranza qui Athanasio annos octo integros assignat. Quam vero fuerit Athanasius hominum regendorum ignarus, quamve sævus et inhumanus, facile quispiam cognoscere poterit, non solum ex Pachymere, qui plura de eo, (nam Gregoras schismaticorum hominum laudator in Athanasium valde propensus fuit), sed etiam ex ipsius Athanasii epistolis, quas ad imperatorem Andronicum, et ad alios complures conscripserat. Quarum quidem epistolarum habetur codex chartaceus in bibliotheca regia, quem huic donavit Ill. D. Carolus Mauritius Tellerius, archiepiscopus dux Rhemensis, ut scribit doctissimus Boivinius in notis ad Gregoram, ubi de hoc codice ac epistolis et aliis Opusculis Athanasii patriarchæ loquitur. Libet autem nobis (quoniam sex abhinc annis omnes Athanasii epistolas ac Opuscula ex laudato codice Regio exscripsimus et in Latinum vertimus) hic integrum indicem prædictorum operum exhibere, quem cum ex schedis Boivinii, tum etiam proprio labore adornavimus. (*Sequebatur Athanasii Epistolarum Index, quem jam edidimus in tomo* CXLII).

Col. 468 C. *Ἰωάννης μοναχὸς, ἔτη θ'.* Abdicato patriarchatu Athanasio die decima sexta mensis Octobris, anni Christi 1293, uti supra demonstravimus, in ejus locum sufficitur Joannes Sozopolitanus, qui prius Cosmas vocabatur; ejusque consecratio peracta est Kalendis Januarii anni 1294, ut scribit Pachymeres lib. II, cap. 28, ubi hujus viri ingenium ac mores describuntur. Hic autem patriarcha e sede pellitur ab Andronico, ut in ejus locum Athanasius restituatur, die vicesima tertia mensis Augusti anni Christi 1304, cum sedisset annis novem, mensibus septem, et diebus præterea viginti duobus, ut observat Possinus lib. III, Chronologico ad Pachymerem.

Ibid. D. *Καὶ ἀνάγεται πάλιν ὁ Ἀθανάσιος.* Ad Athanasium secundo patriarcham desinit Catalogus patriarcharum CP. a Nicephoro Callisti concinnatus, nimirum ad annum Christi 1304, quo quidem tempore Nicephorus florebat, uti in Præfatione monemus, ubi plura de ipso, ac ejus scriptis placuit dicere. Quod vero attinet ad tempus Athanasii secundo patriarchæ, illum restitutum fuisse in sedem die vicesima tertia mensis Augusti, anni Christi 1304, paulo superius ex Pachymere demonstravimus; qui rem totam pluribus narrat. Huic secundo patriarchæ annos sex, et totidem menses attribuunt Matthæus Cigala, et Philippus Cyprius; Georgius vero Phranza annos octo eidem secundo patriarchæ assignat. Sic Pontanus ex Phranza: *Iterumque Athanasius in eo est locatus. Hic postquam claves Ecclesiæ octo annos tenuit, rursum scandala emerserunt. Sic cui quies amica semper fuerat, sedem patriarchisam valere rursum jubet*, etc. Gregoras autem lib. VII, cap. 9, causam cur Athanasius secundo patriarchatum abdicaverit, pluribus narrat, ubi doctissimus Boivinius ad marginem monet, id factum anno Christi 1310, unde apparet Athanasium secundo patriarcham sedisse annis sex, et aliquot mensibus.

Ibid. Καὶ ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου μέχρι τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου πατριάρχαι ρλ', ἔτει ,ςω'. Numerus ab orbe condito hic appositus depravatus a scriba videtur; nam vel desinit

A in initium patriarchatus Joannis Sozopolitani, vel ad finem; si ad initium ita restituendus ἔτει ,ςωβ', *anno* 6802, Christi 1294 quo anno Joannem inauguratum fuisse, supra demonstravimus. Si vero numerus ille in finem desinat, ita restituendus, ἔτει ,ςωβ', *anno* 6812, Christi 1304, quo anno e sede pulsum fuisse Joannem supra monuimus. Cæterum cum Historiam imperatorum Constantinopolitanorum a Constantino Magno ad ultimum imperatorum Christianum texere sit animus, libet etiam huic catalogo Nicephori Callisti seriem integram patriarcharum Constantinopolitanorum subjungere, nimirum illorum qui post Athanasium secundo patriarcham sederunt, ad Gregorium qui ultimus fuit patriarcha ante captam a Turcis Constantinopolim. Hoc quidem præstabit catalogus patriarcharum CP. editus ab eruditissimo P. Labbeo ex codice ms. Bibliothecæ Claromontanæ; singulis autem locis, si opus fuerit, Notas, sed breviores, adjiciemus. Quam vero imperfecti sint catalogi B patriarcharum CP. editi a Matthæo Cigala et Philippo Cyprio, et maxime post Athanasium ad captam usque a Turcis urbem, facile quisque cognoscere poterit ex iis quæ infra dicturi sumus. Sic igitur habet Claromontanus codex :

Catalogus patriarcharum Cpolitanorum inde ab Athanasii præsulatu usque ad captam a Turcis urbem Regiam.

Νίφων ἔτη γ', μῆνας ι'. Nimirum, *Niphon annis* 3, *mensibus* 10. Abdicato secundo patriarchatu Athanasio anno Christi 1310, uti supra monuimus, Ecclesia Constantinopolitana per biennium vacavit; tandem Nipho Cyzici metropolitanus sedem illam occupat, initio anni 1312, ut scribit Nicephorus Gregoras, lib. VII, cap. 9, ubi hujus viri ingenium ac depravatos mores pluribus describit. Habentur et Athanasii patriarchæ CP duæ Epistolæ quæ ad Niphonem hunc spectant, nimirum, una ad imperatorem, C *de Domino Niphone Cyziceno episcopo, et de accusationibus contra eumdem ipsi oblatis;* altera ad magistrum libellorum supplicum, *de electione qua creatus patriarcha fuerat episcopus Cyzici.* (*Vide tom.* CXLII.)

Hic cum sedisset annis tribus, et decem mensibus, anno Christi 1315, e patriarchali sede pellitur ob multa et varia sacrilegia, ut scribit Nicephorus Gregoras cap. 11, paulo superius citati libri. Cæterum habetur in codice Regio n. 2964, fol. 199, verso, Oratio Nicephori Chumni, laudata a Boivinio in notis ad Gregoram, quæ sic inscribitur : Ἔλεγχος κατὰ τοῦ κακῶς τὰ πάντα πατριαρχεύσαντος Νίφωνος, ἀνενεχθεὶς παρὰ τοῦ Νικομηδείας καὶ τοῦ Μιτυλήνης πρὸς τὴν ἱερὰν σύνοδον.

Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς ἔτη δ'. Nimirum, Joannes Glycys *annis quatuor.* Pulso e sede Niphone anno Christi 1315, et uno anno interjecto in ejus locum, sufficitur Joannes Glycys logotheta cursus publici, qui uxorem filiosque et filias habebat; sed ejus D uxor statim monasticum habitum induit; ille vero, quod certis anni intervallis articulorum doloribus afflictaretur, ipso indui non potuit; nam de medicorum sententia carnibus ei vescendum erat, ut scribit Gregoras, lib. VII, cap. 11, ubi hujus patriarchæ virtutes ac in litteris peritiam (1) pluribus prædicat idem scriptor; qui etiam ibidem testatur, se usum fuisse Joannis consuetudine ad stylum expoliendum. Hunc patriarchæ annos quatuor assignat et Gregoras lib. VIII, cap. 2, ubi ait Joannem, quod ejus morbus ingravesceret, abdicata dignitate, quarto anno patriarchatus, in Cyriotissæ monasterium se contulisse. Quod quidem accidit anno Christi 1320. Vide ibidem patriarchæ hujus testamentum, quod Gregoras ab eo tum accersitus conscripserat. Verum, ut optime monet doctissimus Boivinius in Notis ad Gregoram, non ibi Testamentum ipsum patriarchæ, sed Testamenti proœmium profert Gregoras, cujus sese auctorem

(1) Ejus librum *de vera Syntaxis ratione* edidit Jahnius Bernæ 1849, 8°.

manifestum prodit. Exstant, inquit idem Boivinius, in codice Regio 3229, opuscula duo, ejusdem ferme et argumenti et styli; quorum primum inscribitur, Τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος ἡ παραίτησις τοῦ πατριάρχου, alterum, Τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον.

Γεράσιμος ἔτος α'. Gerasimus anno uno. Joanni successit Gerasimus, sacerdos monachus e monasterio Manganorum, anno Christi 1320. Hic, ut scribit Gregoras, lib. VIII, cap. 2, erat vir simplici ingenio, et præ senio surdaster, litterarumque Græcarum omnino expers. Tales enim ab imperatoribus eligi consuevisse, ut dicto audientes eis sint, et nulla in re ipsis refragentur, tanquam mancipia, tradit idem scriptor laudato loco; et Georgius Phranzes ait, eum fuisse moribus nauci atque inutilem, et præfuisse Ecclesiæ Constantinopolitanæ exiguum tempus, eamque haud sponte dimisisse. Gregoras Gerasimi mortem accidisse scribit pridie quam Andronicus nepos urbem deseruerat; quæ quidem fuga Andronici contigit die vicesima mensis Aprilis anni 6229, Christi 1321, ut tradit idem scriptor. Igitur mors Gerasimi accidit ipso die Paschatis, quod illo anno incidebat in diem 19 Aprilis. Cantacuzenus vero Gerasimum obiisse refert ea ipsa nocte, qua Andronicus nepos urbem deseruerat.

Ἡσαΐας. . . . . Gerasimo fatis functo die 19 mensis Aprilis anni Christi 1321, uti paulo superius monuimus, sedes Constantinopolitana tribus ferme annis vacavit; denique Esaias monachus ex monte Atho septuagenario major, nulla sacerdotali dignitate præditus, idemque adeo imperitus ut nec prima quidem litterarum elementa perfecte posset conjungere, in urbem venit; eumque imperator ob nimiam morum simplicitatem in patriarchalem sedem tum temporis vacantem imposuit: quamvis multa crimina libere illi objecta et passim testata fuissent, propter quæ olim sæpe exclusus omni sacrorum ordinum gradu fuerat, ut scribit Gregoras lib. VIII, cap. 12. Renuntiatus autem fuit Esaias prid. Kal. Decemb. indictione septima, hoc est, anno Christi 1323, ut scribit Dorotheus in Synopsi. Perperam igitur Spondanus hoc factum ait anno 1322. Moritur autem Esaias, ut scribit Gregoras, et ut ex iis quæ mox dicturi sumus, patebit, anno Christi 1333, cum sedisset decem ferme annis.

Ἰωάννης ὁ Ἀπρηνός. . . . . . Mortuo Esaia anno Christi 1333, uti paulo superius diximus, in ejus locum sufficitur hoc ipso anno Joannes Apris oriundus, Calecas cognomine. Huic anni quatuordecim assignantur in codice Regio 3058, folio 98, ubi legitur, Ἰωάννης ἔνδοξος καὶ σοφὸς λίαν ὁ Καλέκας· ἔτη ιδ'. His consona habet Gregoras qui lib. XVI, cap. 4, ait, Joannem annis circiter quatuordecim patriarcham fuisse: Καὶ πρῶτον μὲν ἐκεῖθεν τὸν πατριάρχην ἐκβεβληκὼς Ἰωάννην, ἐν τοῖς Βυζαντίου ὀρχείοις δέσμιον ἐπεπόμφει φρουρεῖσθαι, ἵνα μὴ τοῖς ἐκεῖ νεωτερισμοῖς συναράμενος καὶ αὐτὸς, μεγίστης καὶ δυσεφίκτου τοῖς δημοσίοις γένηται πράγμασι βλάβης αἴτιος. Ὃς καὶ μικρὸν ἐπιβιοὺς, ἐνταῦθα ἐτελεύτησε, πέντε καὶ ἑξήκοντα γεγονὼς ἐγγὺς ἔτη· πατριαρχεύσας μὲν περί που τὰ τεσσαρακαίδεκα, ζήσας δὲ μετὰ τὴν καθαίρεσιν μῆνας δέκα. *Hinc autem ille ante omnia Joannem patriarcham ejecit, et Byzantium, ut in palatio vinctus custodiretur, misit; ne et ipse favens novis rebus, quæ illic ciebantur, maximum et intolerandum reipublicæ detrimentum afferret. At hic, non longum ex eo in vita commoratus, ibi decessit, quinque ferme et sexaginta annos natus, quatuordecim circiter patriarchica dignitate potitus, et decimo post exauguratonem mense mortuus.* Depositus fuit Joannes ineunte anno Christi 1347, ut tradunt Gregoras et Cantacuzenus: oportet itaque, ut scribit Boivinius in Notis ad Gregoram, Joannem creatum esse patriarcham anno Christi 1333, non vero anno 1331

A ut videtur tradere Cantacuzenus; nam præterquam quod ab anno 1333 ad annum 1347 anni numerentur quatuordecim, quibus eum sedisse supra demonstravimus, Gregoras et Cantacuzenus hujus depositionem in annum 1347 expresse conferunt. Hinc corrigendus est Spondanus qui hujus depositionem in annum Christi 1345 confert.

Ἰσίδωρος ἔτη β', μῆνας ζ', ἡμέρας ιε'. Pulso e sede Joanne Caleca anno Christi 1347, in ejus locum hoc ipso anno substituitur Isidorus; qui, ut scribit Gregoras lib. XV, cap. 10, antehac Monembasiæ electus fuerat episcopus, mox novorum Palamæ errorum cum et ipse convictus fuisset, dejectus dignitate fuerat, et a sacra communione segregatus. Eodem nunc patriarchatum obtinente, scissum est statim Ecclesiæ corpus. Sic Gregoras. Vide tomum Ignatii patriarchæ Antiocheni contra hunc Isidorum scriptum, qui tomus habetur apud Allatium (*De libris ecclesiasticis Græc.* dissert. 2), B Novembri mense promulgatus, indict. 13, hoc est anno Christi 1344 exeunte. Vide item Orationem Palamæ adversus Joannem Calecam patriarcham scriptam, in qua ipse suam et Isidori causam pluribus agit. Hæc habetur edita Græce tantum ex codice Regio in notis ad Gregoram. Mors autem Isidori refertur a Gregora lib. XVIII, cap. 1, quæ quidem accidit anno Christi 1349 exeunte.

Κάλλιστος ἔτη ιβ'. Callistus annis duodecim. Callistus monachus ex monte Atho, unus ex Palamæ amicis, in patriarcham eligitur anno Christi 1350, ut scribit Gregoras lib. XVIII, cap. 1, ubi hujus patriarchæ ingenium ac mores pluribus describuntur. Hic patriarchatum adeptus synodum celebravit, in qua Palamas orthodoxus declaratus fuit: eam Combefisius edidit parte secunda Auctarii novissimi. Hic dum legatione fungeretur apud Cralænam pro societate contra Barbaros in Thracia, moritur, ut scribit Cantacuzenus, lib. IV, cap. 50, C cujus quidem mors accidit sub finem anni Christi 1362, quod patet non solum ex eo quod huic patriarchæ anni duodecim assignantur, verum etiam ex iis quæ de successoribus infra dicturi sumus. Cæterum monere hic necessarium esse duximus Callistum patriarcham quod negaret Matthæum imperatorem designandum, ut scribit Cantacuzenus, e throno dejectum fuisse, et in ejus locum suffectum fuisse Philotheum, de quo infra dicemus. Tum Callistum Galatam, inde Tenedum ad Palæologum confugisse, ait laudatus scriptor. Hoc autem accidit circa annum quartum ejus patriarchatus, Christi 1354. Verum postmodum Joanne Cantacuzeno monastico habitu induto, et Palæologo Constantinopolim reverso anno 1355, initio anni sequentis patriarcha Callistus Tenedo reversus, ut scribit Cantacuzenus, ecclesiasticam potestatem recepit, cum contradicere nemo auderet: quin nec ipse episcoporum de restitutione sua suffragium expetebat. Sed indignissime non a Cantacuzeno D solum, verum etiam ab episcopis violatum se arbitratus, suo sibi suffragio reditionem confirmans, injuriæ auctores ad pœnam deposcebat. Sic de eo tradit idem scriptor.

Φιλόθεος ἔτη ιγ', μῆνας ς'. Philotheus annis tredecim, mensibus sex. Philotheus et ipse Palamita Heracleæ episcopus, uti supra diximus, anno Christi 1354 renuntiatus fuit patriarcha in locum dejecti e sede Callisti, verum post biennium circiter sedis hujus, rursus Callistus non episcoporum suffragio, a quibus deturbatus fuit, sed propria auctoritate in sedem, a qua injuste dejectum se credebat, rediit, ut scribit Cantacuzenus. Et hi duo anni, quibus prima vice rexerat Ecclesiam Constantinopolitanam Philotheus, ab auctore hujus catalogi non recensentur; fortassis quod tum Callisto legitimo patriarcha vivente, intrusi potius patriarchæ quam legitimi nomen mereretur; sed utut res habeat, Philotheus, mortuo Callisto sub finem anni

Christi 1362, uti supra monuimus, in ejus locum sufficitur, seu potius in sedem restituitur, ut scribit Cantacuzenus lib. IV, cap. 50, quod quidem factum est initio anni sequentis. Moritur vero Philotheus anno Christi 1376, cum sedisset annis tredecim et sex mensibus post Callistum. Hujus autem patriarchæ qui Palamiticæ factionis erat, plura supersunt scripta, et imprimis Antirrhetici pro defensione tomi Palamitici, quibus mortuum Gregoram refutare, Cantacuzeno hortante, conatus est. Habentur autem hi Antirrhetici contra Nicephorum Gregoram in bibliotheca Regis Christianissimi mss. et a doctissimo Joanne Boivinio passim laudantur in Notis ad Gregoram: iidem etiam asservantur mss. in bibliotheca Vaticana, necnon in bibliotheca Regis catholici. In bibliotheca vero serenissimi Bavariæ ducis, et in bibliotheca Regis catholici habentur ejusdem patriarchæ homiliæ mss. in Evangelia et Dominicas totius anni, et aliæ ex sancto Joanne Chrysostomo potissimum desumptæ. Item Philothei patriarchæ Anathematismorum sub Constantino Porphyrogenito, et duobus aliis imperatoribus latorum, eversio seu confutatio habetur ms. in bibliotheca Vaticana. Hujus autem patriarchæ *Sermo encomiasticus* in tres Hierarchas, nimirum sanctum Basilium, Gregorium Theologum, et sanctum Joannem Chrysostomum Latine et Græce editus fuit a Jacobo Pontano societatis Jesu, cum Dioptra Philippi solitarii, Ingolstadii anno Christi 1604. Hujus item *Homiliam de cruce* Græce et Latine edidit Jacobus Gretserus tom II operis *De cruce*. Vide quæ de aliis ejusdem patriarchæ Philothei scriptis tam editis quam ineditis habent Possevinus, Udinus ac reliqui scriptores. Cæterum de Philotheo patriarcha pleraque perhonorifice scripta reperiuntur apud Cantacuzenum; cui quidem hac in re nulla fides adhibenda est.

Μακάριος, ἔτη β', μῆνας ζ', ἡμέρας ιε'. Macarius annis duobus, mensibus septem, diebus quindecim. Philotheo fatis functo anno Christi 1376, in ejus locum substituitur Macarius hoc ipso anno. Hic cum sedisset annis duobus, mensibus septem, et diebus quindecim, obiit anno 1379.

Νεῖλος ἔτη η'· Nilus annis octo. Nilus successit Macario initio anni Christi 1380. Hic cum sedisset annis octo, obiit anno 1388 ineunte, uti ex iis quæ infra dicturi sumus de ejus successoribus facile patebit. Perperam igitur hujus mortem confert Spondanus in annum Christi 1398, et male huic annos viginti attribuit idem scriptor; sed longum omnino foret hujus scriptoris ac cæterorum, qui de patriarchis CP. scripsere, singula errata hic recensere, uti in Præfatione monemus.

Ἀντώνιος ἔτη η'. Antonius annis octo. Mortuo Nilo anno Christi 1388 ineunte, uti paulo superius diximus, in ejus locum sufficitur Antonius hoc ipso anno; qui cum sedisset annis octo, ut habetur in hoc catalogo, ejus mors necessario contigit anno Christi 1396. Quod quidem magis patebit ex iis quæ de annis Euthymii ac Josephi patriarcharum infra ex Georgio Phranza dicturi sumus. Perperam igitur hujus patriarchæ mors in annum Christi 1406 ab Onuphrio confertur.

Κάλλιστος μῆνας γ'. Callistus mensibus tribus. Callistus successit Antonio anno Christi 1396, qui cum sedisset mensibus tribus, obiit sub finem hujusce anni. Perperam Onuphrius Callisto huic secundo annos tredecim assignat; nam ipse nonnisi mensibus tribus sedit; Matthæus vero ejus successor annis tredecim, ut habetur in hoc catalogo Græco, cui potior fides habenda est, quam Onuphrio.

Ματθαῖος ἔτη ιγ'. Matthæus annis tredecim. Callisto fatis functo sub finem anni Christi 1396, anno sequenti in ejus locum substituitur Matthæus. Hic cum sedisset annis tredecim, obiit anno Christi 1410. Vide quæ de illo habent scriptores illius ævi.

Εὐθύμιος ἔτη ε', μῆνας ε'. Euthymius annis quinque, mensibus quinque. Euthymius successit Matthæo anno Christi 1410, qui cum sedisset annis quinque, mensibus quinque, obiit anno Christi 1416, quo etiam anno ejus mors consignatur a Georgio Phranza; qui sic habet: *Anno mundi 6924, Domini autem 1416, imperator Constantinopolim rediit, et cum eo procerum ordo universus. Quo mense post ejus adventum excessit e vivis patriarcha Euthymius.* Perperam itaque Onuphrius Euthymii patriarchatus initium in annum Christi 1419 confert, ut etiam ex dicendis constabit.

Ἰωσήφ. Joseph Ephesi metropolita renuntiatus fuit patriarcha Constantinopolitanus die vicesima prima mensis Maii anni Christi 1416, ut scribit Phranzes. Sic etiam Syropolus sect. 2, cap. 4, qui ipso die festo Constantini Magni, indictione nona, Josephum inauguratum fuisse scribit; Constantini Magni et Helenæ festum agunt Græci die vicesima prima mensis Maii. Hæc Syropulus: Τῶν δὲ ἀρχιερέων ψηφισάντων κατὰ τὸ ἔθος τρία πρόσωπα, παρόντος καὶ τοῦ Μηδείας, οὐ γὰρ παρῆν ἐν τοῖς προγεγονόσιν, ἐκλέγεται ὁ βασιλεὺς τὸν Ἐφέσου κῦρον Ἰωσήφ, καὶ εἰς πατριάρχην προβάλλεται. Ὃς καὶ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀναχθεὶς κατ' αὐτὴν τὴν ἑορτάσιμον ἡμέραν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τὴν κατὰ τὴν ἐνάτην νέμεσιν τὴν θείαν ἐτέλεσε μυσταγωγίαν, καὶ τῷ τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης Ἐκκλησίας ἱερῷ ἐνεθρονίσθη συνθρόνῳ. Quæ sic verto. *Ad electionem patriarchæ cum præsules inter se suffragati, ut moris erat, tria nomina imperatori proposuissent, præsente etiam Mediensi, qui anteactis in synodo non interfuit, imperator Ephesi præsulem dominum Josephum eligit, ac patriarcham renuntiat. Qui confestim deductus in patriarchium, ipso die festo Constantini Magni, indictione nona, divini cultus officium celebravit, et in Magna Ecclesia collocatus est, in throno inaugurandis patriarchis destinato.* Moritur autem Joseph Florentiæ, ubi cum imperatore concilii causa reperiebatur, vespere diei 9 Junii anni Christi 1439, cum sedisset annis viginti tribus, diebus decem et octo circiter. Sepelitur Florentiæ in Ecclesia Sanctæ Mariæ Novæ nuncupata, FF. Prædicatorum; ad cujus sepulcrum legitur sequens Epitaphium; opus, ut aiunt, Maffei Vegii illius ævi poetæ Laudensis non ignobilis. Et sic habet:

Ecclesiæ antistes fueram qui magnus Eoæ,
Hic jaceo magnus religione Joseph.
Hoc unum optabam miro inflammatus amore,
Unus ut Europæ cultus, et una fides.
Italiam petii, fœdus percussimus unum;
Junctaque Romanæ est, me duce, Graia fides.
Nec mora, decubui: nunc me Florentia servat,
Quæ tunc concilium floruit urbe sacrum,
Felix, qui tanto donarer munere vivens;
Qui morerer voti compos et ipse mei.

De hoc Josepho patriarcha CP. qui concilio Florentino una cum imperatore interfuit, multa scriptores; nobis tamen hæc sufficiet dixisse. Cæterum in hoc patriarcha Josepho desinit catalogus patriarcharum Constantinopolitanorum a R. P. Labbeo editus ex codice Claromontano in *Apparatu Historiæ Byzantinæ*: ubi perperam subjungit Labbeus sic: « Josephus ille Florentiæ in concilio generali obiit: cui Græci subrogarunt Constantinopoli Gregorium quemdam cognomine Mammam, invitum et renitentem, qui expugnationem urbis paulo post futuram prædicens, se munere abdicavit: Phranzes Melissenum vocat, et diem Julii 26, anni 1445, ejus electioni assignat. » Fallitur, inquam, Labbeus hæc ex Phranza scribens; nam idem scriptor diversa omnino tradit, ut facile cuilibet patebit ex iis quæ dicturi sumus de Josephi successoribus ad captam usque a Turcis Constantinopolim; cum animus sit ad illud usque tempus seriem patriarcharum hic ex Phranza proponere. Sic igitur.

. Mortuo Josepho patriarcha vespere diei 9 Junii anni Christi 1439, uti paulo superius demonstravimus, in ejus locum sufficitur a synodo et imperatore Bessarion Nicææ episcopus, hoc ipso anno. Verum hunc, ut scribit Phranza, postea propter perturbationes rerum et scandala, nescio quæ, Constantinopolim non venientem, sed Romæ hærentem, princeps archiepiscopus (*papa Romanus*), cum pensionibus liberalissimis ad numerum et ordinem cardinalium ascripsit. Quænam autem fuerint perturbationes illæ ac scandala, propter quæ Bessarion renuntiatus patriarcha Constantinopolim non adiit, licet ea sileat Phranzes, satis ex anonymo Crusiano cognoscimus; dum scribit pag. 4, imperatore Constantinopolim reverso, eos qui illi remanserant clericos, monachos, ac cæteros recusasse cum iis, qui ex Italia redierant sacra celebrare, aut in precibus memoriam eorum facere; sed ab eis recessisse, tanquam qui pietatem abjecissent; magnamque inde divisionem consecutam esse: Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει κληρικοὶ, ἱερομόναχοι, ἱερεῖς, ἡγούμενοι, πνευματικοὶ, καὶ οἱ λοιποὶ, οὐκ ἤθελον συλλειτουργῆσαι τοῖς ἐλθοῦσιν, ἢ μνημονεῦσαι αὐτούς· ἀλλ' ἐχωρίζοντο αὐτῶν, ὡς ἀσεβῶν, εἰπεῖν. Πολλοὶ δὲ παρῃτήσαντο καὶ τὴν ἱερωσύνην· καὶ γέγονεν ἡ ἕνωσις διαίρεσις. *Qui vero in urbe degebant clerici, hieromonachi, sacerdotes, abbates, confessionibus audiendis præpositi (pneumatici dicti) ac cæteri: ii nolebant liturgias et sacra cum illis, qui venerant, celebrare; aut in precibus mentionem ipsorum facere; sed ab eis recedebant, tanquam qui pietatem (ut ita dicam) abjecissent. Multi sacerdotio etiam renuntiarunt. Denique unitatem divisio, concordiam discordia, consecuta est.* Sed perperam ibi subjungit laudatus scriptor anonymus, ad hunc modum jactato Ecclesiæ statu, cum patriarcha Josepho illic mortuo nullus esset; nemo etiam propter rerum confusionem se ad honorem patriarchatus promoveri pateretur; Bessarione enim Nicæno et Isidoro Russiæ antistite Romæ remanentibus: demum Gregorium quemdam cognomine Mammam Pneumaticum, vitæ sanctimonia præstantem, arreptum, patriarcham factum esse invitum: sed eum, cum serpere in dies longius dissidium cerneret, eo se munere abdicasse, prænuntiato prius imperii interitu, et urbis expugnatione. Perperam inquam isthæc Anonymus Crusianus; nam Georgio Phranzæ de rebus sui temporis scribenti potior fides habenda: hic enim scriptor tradit, mortuo Florentiæ Josepho, in ejus locum, uti paulo superius diximus, suffectum fuisse a synodo et imperatore Bessarionem; verum cum Bessario propter rerum perturbationes ac scandala Constantinopolim non venisset, sed Romæ hæreret, in patriarcham electum fuisse Metrophanem. Sic cum Phranza; verum quod idem scribit de electione Bessarionis in patriarcham post Josephum Florentiæ fatis functum, pugnare omnino videtur cum Actis concilii Florentini; quippe cum Eugenius papa a Græcis petiisset ut in locum Josephi defuncti patriarcham alium ordinarent, ante suum Florentia discessum, responderunt id fieri nequaquam posse: sed nec imperatorem quidpiam moturum adversus priscam consuetudinem, qua patriarcham a totius ditionis ejus episcopis eligi oportebat, ac in magno sanctæ Sophiæ templo consecrari: Πατριάρχης ἐνταῦθα οὐ γενήσεται, ὅτι ἔχομεν συνήθειαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ πάσης τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν ψηφισθῆναι, καὶ ἐν τῷ καθολικῷ ἡμῶν ναῷ χειροτονηθῆναι. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἄλλως πως οὐ ποιήσει, εἰδὼς τὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Sed de hac Bessarionis electione pluribus agit Allatius *De Ecclesiæ Occid. et Oriental. perpetua consensione* lib. III, cap. 3, ubi sic habet: His nihilominus non obstantibus, imperator cæterique, qui unionem propugnabant, patriarcham eligunt Bessarionem, si nos non fallit auctor, qui lingua Græcorum communi narrationem de synodo Florentina conscripsit; sed, cum sui dicti testem afferat Georgium Phranzam, hoc eodem dictum suum destruit. Phranza enim lib. II, cap. 17 ait, Bessarionem ab imperatore et synodo Florentiæ, post defunctum Josephum patriarcham creatum, qui cum aliis Græcis Constantinopolim non redierat, sed in Italia mansit. Non potuit ergo hoc auctore Bessario Byzantii patriarcha eligi a Græcis, qui Byzantii nullus erat; nisi velimus dicere, absentem electum fuisse; quod plane ridiculum videri poterit consideranti, quæ acta sunt Florentiæ pro electione novi patriarchæ post fato functum Josephum. Græci enim, licet enixe instaret summus pontifex, noluerunt patriarcham eligere, quod non esset moris eum eligere extra Constantinopolin. Et cum Phranza dicat, electum ab imperatore et synodo post defunctum Josephum, videtur, ni me fallunt conjecturæ, illius electionem ponere in Italia; quod Acta synodi omnino non tacuissent. Et falsum est, Bessarionem post concilium in Græciam non rediisse, cum id ipse asserat, epistola ad Alexium: Μετὰ τὴν γενομένην ἁγίαν σύνοδον, καὶ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡμῶν ἐπάνοδον. *Post celebratum sacrum concilium, et nostrum in urbem Constantinopolin reditum*, quod per breve tempus fuisse, certum est. Et forte tum præsens electus fuit, et noluit acceptare. Hoc tamen verbis Phranzæ non videtur respondere. Et quamvis idem Bessarion dicat in eadem epistola, inter Græcos se summos habuisse honores, non est intelligendus de patriarchatu, sed de iis honoribus, quibus ante synodum in ipsa Græcia fuerat ornatus, inter quos patriarchatus locum non habet. Quare non male opinantur illi, qui asserunt, eum titularem patriarcham Constantinopolitanum fuisse, quales post captam a Latinis Constantinopolin Romani pontifices nominabant, quemadmodum et aliarum patriarchalium sedium, idque nobis insinuare conatur Dorotheus Monembasiensis in Synopsi historiarum. Vide et alia quæ de Bessarione scribit idem Allatius paulo superius citato loco. Cæterum ut Phranzæ seriem persequamur.

Metrophanes ex metropolita Cyziceno Constantinopolitanus patriarcha renuntiatur vere anni Christi 1440, post imperatoris Constantinopolim adventum; sed quanto tempore Metrophanes in patriarchatu vixerit Phranzes non aperit. Metrophanes autem hic, ut ait Allatius loco superius a nobis citato, sextus ordine in synodo subscripserat: qui cum in sede collocatus esset, uti par erat, dissidentium machinas sedare conatur, turbulentos in officio continere, de contumacibus quoque pœnas sumere, quos, episcopatibus pulsos, exsilio multavit, et probos ac pios et morigeros in eorum loca, ut unio propagaretur, restituit. Dum reliqui patriarchæ reclamarent, neque remissis spiritibus arrogantiam sedarent, ex eorum etiam diœcesibus male feriatos ejicit, aliosque sibi audientes supponit: quod puto absque summi pontificis permissione hominem, Ecclesiæ Romanæ reverentissimum, nunquam ausum fuisse. Id reliqui patriarchæ ægre ferentes, Philotheus Alexandrinus, Dorotheus Antiochenus, et Joachimus Hierosolymitanus, licet synodo per legatos subscripsissent, ira perciti, ac furore præcipites, coacta synodo, Metrophanem et episcopos ab eo creatos, conviciis onerant, anathemati subjiciunt, et reliquos Christi fideles ab eorum obedientia avertunt. Tandem Joanni imperatori scribunt, hortanturque ut resipiscat; sin minus, excommunicationem minantur. Ut curam Metrophanis, et imperatoris studium in propaganda unione, et aliorum patriarcharum in convellenda, videas, non abs re fuerit, litteras synodales, non eu que obvias, hic inserere, inquit Allatius. Littera synodalis contra Metrophanem est: Τῶν πατριαρχῶν τῆς Συρίας. Ἐπειδὴ ἧκε καὶ ὁ πανιερώτατος μητρο-

πολίτης ἐνταῦθα τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Καισαρείας Καππαδοκίας ὁ καὶ πρωτόθρονός τε, καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀνατολῆς ἅμα μὲν προσκυνῆσαι τὸν πάνσεπτον καὶ θεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τάφον, καὶ τοὺς ἱεροὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἱστορῆσαι τόπους οὓς τὰ παράδοξα ἐτελέσθησαν τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας μυστήρια, ἅμα δὲ κοινώσασθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὸ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ εὐσεβείας Χριστιανῶν μέγα μυστήριον, καὶ δηλοποιῆσαι τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει σκάνδαλα πάντα διὰ τὴν συναθροισθεῖσαν ἐν Φλωρεντίᾳ τῇ πρὸς Ἰταλίαν μιαρὰν σύνοδον, καὶ τὰ τῶν Λατίνων σὺν τῷ Εὐγενίῳ πάπτπᾳ δοξάσασαν ἅπερ οὐκ ἔξεστι, τινὰ προσθήκην δηλαδὴ ἐν τῷ τῆς πίστεως ἡμῶν θείῳ καὶ ἀμωμήτῳ συμβόλῳ ὑπογράψασαν, καὶ πεισθεῖσαν ὡς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ θεῖον ἐκπορεύεται Πνεῦμα, τά τε ἄζυμα συγχωρήσασαν πρὸς ἡμᾶς θύεσθαι, καὶ μνημονεύειν διὰ τοῦτο τὸν πάππαν· ἔτι τε τὰ ἄλλα ὅσα παρὰ κανόνας ἄθεσμα ἐκείνων συγκατατεθεῖσαν, καὶ στέρξασαν· καὶ ὅπως ὁ Κυζίκου μητροφόνος B ληστρικῶς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἥρπασε, συναινέσασαν τοῖς τε αἱρετικοῖς, καὶ τῷ εἰρημένῳ πάππᾳ, καὶ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων Παλαιολόγῳ τῷ Λατινόφρονι, τοὺς μὲν πιστούς τε καὶ ὀρθοδόξους ἀπειλοῦντι, διώκοντι, τυραννοῦντι, καὶ ἐπιτιμῶντι, τοὺς δ' ἀπίστους καὶ κακοδόξους προσκαλοῦντι, τιμῶντι, καὶ ἀναβιβάζοντι, ὡς τῆς ἑαυτοῦ αἱρέσεως σύμφρονας, καὶ ὑπερεκπερισσοῦ μάλιστα προσποιουμένῳ τούτου κατὰ ἀντιπάθειαν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ εὐσεβείας, ὡς ἐκ τούτου τοῦ τρόπου, καὶ μητροπολίδια βέβηλα, καὶ μιαρὰ ἐπισκοπίδια πανταχοῦ εἰς τοὺς θείους τῆς ἁγίας μεγάλης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως προτρέψας, ὡς ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ τάχα ἐνορίας ὑποκειμένους· ἔδειξαν ὅπως ὁ εἰρημένος πανιερώτατος μητροπολίτης κύριος Ἀρσένιος τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως μεγάλης Καισαρείας Καππαδοκίας πρωτόθρονός τε καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀνατολῆς, ὡς οὐ μόνον πρὸς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας ὁ μητροφόνος πατριάρχης τὰς παρανόμους χειροτονίας προτρέψας Λατινοφρόνοις, ἀλλ' ἤ- C δη καὶ πρὸς τὰς τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς πάσης τέσσαρα ὁ ἀχειροτόνητος κεχειροτόνηκε μητροπολίδια, καὶ ἐπισκοπίδια, πρός τε τὴν Ἀμασίαν δηλονότι, Νεοκαισάρειάν τε, Τύανα, καὶ Μωκησσὸν τὰ τῶν Λατίνων πάντα φρονοῦντα, καὶ πράττοντα. Ἃ καὶ οὐ μόνον ἐντεῦθεν τὴν ἑαυτῶν ἀνεχόμενα φθορὰν καὶ ἀπώλειαν, ἀλλά γε μετὰ τὴν τοσαύτην τόλμαν, καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην ἅπαντας ἐκεῖσε Χριστιανοὺς οὕτως ἀπατῶντα, καὶ διαφθείροντα, καὶ πολλὰ τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ σκάνδαλα προξενοῦντα. Διὰ τοῦτο ὁ εὐσεβὴς καὶ πιστότατος καὶ τῆς ὀρθοδοξίας πάσης ὑπέρμαχός τε καὶ ζηλωτὴς οὑτοσὶ ὁ εἰρημένος μητροπολίτης Καισαρείας Καππαδοκίας μὴ ἀνεχόμενος τὴν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ καινοτομίαν καὶ λύμην τῶν ἑτεροδόξων πρὸς τὴν ὀρθοτάτην καὶ ὑγιαίνουσαν ἡμῖν πίστιν, ἠξίωσε συνοδικὴν λαβεῖν γνώμην παρ' ἡμῶν τῶν τριῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων τῶν ἐν τῇ Συρίᾳ, τοῦ τε δηλονότι Φιλοθέου Ἀλεξανδρείας, Δωροθέου Ἀν- D τιοχείας, καὶ Ἰωακεὶμ Ἱεροσολύμων, ὅπως ἀποσοβήσῃ τοὺς μὴ ὀρθῶς φρονοῦντας ἐκ πάσης τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, καὶ ὡ, ὅτι πρωτογενέστερος οὗτος καὶ ὀρθόδοξος. Ἔνθεν τι καὶ ὁρίζομεν ἡμεῖς συνοδικῶς ὁμοῦ ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ὁμοουσίου ζωαρχικῆς τε καὶ ἀδιαιρέτου ἁγίας Τριάδος, τοὺς μὴ δι' ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν χειροτονηθέντας μητροπολίτας τε καὶ ἐπισκόπους πανταχοῦ, καὶ προσέτι ἡγουμένους ὁμοῦ καὶ πνευματικοὺς τάχα, ὡσαύτως τε ἱερεῖς καὶ διακόνους, καὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἁπλῶς ψήφου, ἄλλως βεβήλους ὄντας, καὶ ἀναξίους, τὸν δὲ τῆς αἱρέσεως καὶ διωγμοῦ τῆς ὀρθοδοξίας δραξαμένους καιρὸν, καὶ δραμόντα, ἀναξίως, κενοδοξίας μόνης καὶ αἱρέσεως τρόπῳ πρὸς ἐπισκοπάς τε καὶ μητροπόλεις, ὡς δῆθεν τάχα σωτῆρας ψυχῶν, ἵνα σὺν αὐτοῖς ἄλλους φθείρωσι καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἅπαν ὀρθόδοξον ποίμνιον, μηδ' ὅλως φόβον Θεοῦ, καὶ δικαιοσύνης καὶ εὐσεβείας

A κεκτημένους καρπὸν, ἀλλὰ καταφρονητὰς, καὶ ἀναιδεῖς ὄντας πρὸς εὐσέβειαν πᾶσαν, τουτέστιν ὁρίζομεν ἀπὸ τῆς σήμερον ἀργοὺς καὶ ἀνιέρους εἶναι πάσης ἱεροπραξίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ἄχρις ἂν ἐξετασθῇ ἡ εὐσέβεια κοινῶς τε καὶ οἰκουμενικῶς. Οὕτω μὲν οὖν καταπεισθέντες ἔστωσαν ἀργοὶ καὶ ἀνίεροι. Ἀνταίροντες δὲ καὶ ἀνθιστάμενοι ληστρικῶς τε καὶ παρανόμως ἔστωσαν ἀφωρισμένοι, καὶ ἠλλοτριωμένοι τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, ὡς ἀπειθεῖς καὶ ἀντίλογοι. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ τούτοις δεχόμενοι, καὶ συναινοῦντες ἐν τοῖς τοιούτοις, καὶ ὑπερασπίζοντες. Ἀποκαθιστῶμεν δ' ὅπως κήρυκα τῆς εὐσεβείας καὶ ὀρθοδοξίας τὸν ἄνωθεν εἰρημένον πανιερώτατον μητροπολίτην, τὸν καὶ ὑπέρτιμον, καὶ ἔξαρχον πάσης Ἀνατολῆς, κηρύξαι πανταχοῦ τὴν εὐσέβειαν, μὴ αἰδούμενον πρὸς ἀλήθειαν πρόσωπον βασιλέως, ἢ πατριάρχου τοῦ μὴ ὀρθῶς φρονοῦντος, καὶ πράττοντος, μηδὲ πλουσίου, καὶ ἄρχοντος ἀν- B θρώπου· ἀλλὰ παῤῥησίᾳ τὴν πίστιν καὶ ὀρθοδοξίαν κατέχοντα ἀφόβως καὶ ἀδιστάκτως, κατὰ τὴν ἐντολὴν, ἔχειν αὐτὸν ἄδειαν ἀπὸ τοῦ νῦν ἕνεκεν εὐσεβείας ἐλέγξαι, ἐπιτιμῆσαι, καὶ διορθῶσαι τοὺς μὴ ὀρθῶς φρονοῦντας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐφ' ὅσον ἂν ἰσχύῃ ὁδεύειν, παρ' ἡμῶν αὐτῶν εἰληφότα τὴν συγγνώμην διὰ τῆς δοθείσης ἡμῖν χάριτος καὶ δυνάμεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃς καὶ ὀφείλει κατὰ τούτων τηρῆσαι ἀδωροκήτως τε καὶ ὀρθῶς τὴν εὐσέβειαν. Οὗ ἕνεκεν ἐπεδόθη αὐτῷ καὶ ἡ ἔγγραφος ἡμῶν γνώμη συνοδικῶς ἀπογραφεῖσα ἰδιοχείρως ἐν μηνὶ Ἀπριλλίῳ τοῦ ͵ϛϡμα' ἔτους τῆς νῦν τρεχούσης Ἰνδικτιῶνος ἕκτης, καὶ ἀπὸ Χριστοῦ ἔτει, αυμγ'.

Patriarcharum Syriæ. Cum venerit huc per omnia sanctissimus metropolita sanctissimæ metropolis Cæsareæ Cappadociæ, qui protothronus est, exarchusque totius Orientis, tum ut apprime venerandum divinumque Domini nostri Jesu Christi sepulcrum adoraret, sacraque quæ Hierosolymis sunt loca, in quibus maxime admiranda Christi dispensationis mysteria C *perfecta sunt, visitaret; tum ut una nobiscum rectæ fidei ac pietatis ingens arcanum communicaret, manisfestaretque scandala omnia Constantinopoli exorta propter exsecrandam synodum, quæ apud Florentiam Italiæ urbem coacta est, et Latinorum cum papa Eugenio, quod non licebat, dogmata approbavit, et additionem quamdam in fidei nostræ sacro inculpatoque Symbolo subscripsit, suasitque ex Filio divinum Spiritum procedere, concessitque azyma apud nos quoque in sacrificium offerre, et propterea commemorationem papæ facere; præterea alia multa illorum præter præscripta canonum illicita accepit et amplexata est: et quomodo matricida Metrophanes Cyzicenus, more prædonum Constantinopolitanam sedem invasit, quæ assensum præbuit hæreticis, et jam dicto papæ et imperatori Græcorum Palæologo, cum Latinis sentienti, fideles et sanæ fidei sectatores non absque minis persequenti, veluti tyranno opprimenti et redarguenti; infideles vero, et eos qui pravis* D *opinionibus sunt imbuti, accersenti, honoranti, et ad dignitates promoventi, tanquam suæ hæreseos assectas; et quod magis est, mirum in modum hos eosdem deosculanti propter eam, quam in se præfert adversus rectam fidem pietatemque repugnantiam: hinc factum est, ut profanos metropolitellos, et exsecrandos episcopillos, ubique in divinas et sanctas sedes sanctæ magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ, tanquam suæ diœcesi instruxerit. Dictus sanctissimus metropolita dominus Arsenius sanctissimæ metropolis magnæ Cæsareæ Cappadociæ, necnon protothronus et totius Orientis exarchus, ostendit, non solum in alias Ecclesias matricidam Metrophanem patriarcham contra canones ordinationes iis, qui cum Latinis sentiebant, commisisse, sed jam et ad Orientis universi diœceses quatuor inordinatum istum ordinasse metropolitellos et episcopillos, in Amasia nempe, Neocæsarea, Tyanis, et Mocesso, Latinorum omnia approbantes et exsequentes, qui non solam*

inde sibi subsecuturam ruinam atque excidium exspectant. verum quoque. post tantum facinus. omnes sub Christi grege ibi degentes Christianos fallunt. corrumpunt. multaque inter eos disseminant. quæ orthodoxæ Ecclesiæ scandala ministrant. Propterea pius. fidelissimus. et sanæ fidei universæ propugnator zelatorque jam laudatus metropolita Cæsareæ Cappadociæ, ægre ferens Ecclesiæ Christi innovationem et noxam. quæ ab aliena sentientibus in rectissimam sanamque nostram fidem intruduntur, petiit sibi exhiberi synodalem a nobis tribus orthodoxis antistitibus, qui in Syria sunt, Philotheo Alexandrino. Dorotheo Antiochena, et Joachimo Hierosolymitano, sententiam. ut omnes male sentientes ex universa sua diœcesi pellere possit, quod ipse antiquior sit et orthodoxus. Propterea nos, simul synodaliter congregati, præcipimus in nomine consubstantialis, vivificæ et individuæ sanctæ Trinitatis, metropolitas atque episcopos propter virtutem et pietatem haud promotos ad hæc, abbates simul et Patres spirituales, si qui fuerint, simul sacerdotes, diaconos, et in quocunque gradu ecclesiastico constitutos, profanos alias et indignos, qui hæresis occasione arrepta, dum recta fides in discrimen adducebatur, indigne cucurrere, inanis gloriæ et hæreseos modulo ad episcopatus et metropolitatus, quasi essent servatores animarum, ut cum se ipsis alios in exitium ducerent, et Christi veri Dei nostri universum orthodoxum gregem, penitus timore Dei necnon justitiæ et pietatis fructibus destitutos, quin imo despectores, et ad omnem pietatem inverecundos, hoc est, ab hoc die ita decernentes, spoliamus omni actione sacerdotali, et ecclesiastico ordine, donec eorumdem pietas communiter et universaliter examinetur. Hi si obedierint, ab omni munere sacro cessent; si contra se opponant, et prædonum more, contra ac canones sanciunt, adversantur, tanquam contumaces et contradictores, sint excommunicati, et abalienati a sancta et supersubstantiali et consubstantiali Trinitate; similiter et qui eos amplectuntur et in similibus assensum præbent et auxilium. Concedimus facultatem, tanquam pietatis orthodoxæque fidei præconi supra laudato sanctissimo metropolitæ. qui hypertimus est exarchusque totius Orientis. per loca omnia pietatem denuntiando. cum non revereatur ad veritatem astruendam. neque faciem imperatoris, neque patriarchæ, qui non recte sentiat et agat. neque divitis neque principis, sed palam ac libere fidem ac orthodoxiam possideat, sine ullo metu et hæsitatione, secundum præceptum sibi impositum: liceat itaque ipsi, ex hoc tempore, pietatis causa reprehendere, increpare. corrigere male sentientes in omni loco, quo potest accedere. data a nobis ipsi venia, propter datam nobis gratiam et potestatem Spiritus sancti; qui debet omnino in his integre atque incorrupte pietatem servare; proptereaque illi tradita est in scriptis nostra sententia plena synodo, et propriis manibus subscripta, mense Aprili 6941 anni. nunc currentis indictionis sextæ, et a Christo anno 1443.
Ad imperatorem vero hæc: Κράτιστε, καὶ ἡμερώτατε, καὶ γαληνότατέ μοι αὐθέντα, καὶ βασιλεῦ, εὐχὰς τυγχάνοιμι ποιῶν πρὸς Θεὸν ἀδιαλήπτως, ὅπως τηρηθείη σου τὸ κράτος ἀπὸ παντὸς ἐναντίου συναντήματος, καὶ εἰς ἡμετέραν πνευματικὴν εὐφροσύνην. Γνωστὸν ἔστω τῇ ἁγίᾳ βασιλείᾳ σου ὅπως ἡμεῖς ἐδεξάμεθα πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην γραφὴν ἀπὸ τὸν πάππαν Εὐγένιον περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα στέρξωμεν ταύτην ἀπαραιτήτως, καθὼς ἐγένετο, καὶ ἵνα μνημονεύσωμεν καὶ τὸν πάππαν. τοιαῦτα μὲν ἁπλῶς ὁ πάππας Εὐγένιος πρὸς ἡμᾶς γέγραφεν, οὐδὲν δὲ παρέδειξεν ἡμῖν, ὅπως ἡ πρᾶξις ἐγένετο. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὴν προλαβοῦσαν γραφὴν πρὸς μὲ τοῦ ἁγιωτάτου μου τοῦ ἀδελφοῦ κυρίου Ἰωσὴφ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, νῦν ἔμαθον ἀληθῶς, ὅτι ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδος, οὐκ ἐγένετο κατὰ τὰς συμβάσεις,

A ἃς εἶχον πρὸς Ῥωμαίους οἱ Λατῖνοι ἐνόρκως διὰ γραμμάτων, κανονικὴ καὶ ἀβίαστος, καὶ ἐλευθέρα κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων ἑπτὰ καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν θείων Πατέρων. Ἀλλὰ ῥᾳδιουργίας μυρίας ἐπινοήσαντες οἱ Ἰταλοὶ τὰς μὲν συμβιβάσεις ἠθέτησαν, παρέβησαν δὲ τοὺς ἐγγράφους αὐτῶν ὅρκους. ἐβίασαν δὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τέλος τυραννικῷ τρόπῳ τὰ ἄθεσμα αὐτῶν πάλιν ἐκύρωσαν δόγματα, καὶ εἴ τι ὂν ἄλλο παρὰ κανόνας ἐκράτησαν. Τὸ χεῖρον δὲ μᾶλλον, καὶ ἀσεβές, ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἐν τῷ κοινῷ τῆς πίστεως συμβόλῳ προσθήκην οὐ παρῃτήσαντο, ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως παρέδωκαν, φεῦ! παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι. Διὰ τοῦτο ἀπελογήθην ἐγὼ πρὸς τὸν πάππαν τοιαῦτα, ὅτι, εἰ μὲν στέρξῃ τὰς παραδόσεις τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ ἀποκυρώσεις, καὶ εἴ τι κανονικὸν καὶ νόμιμον οἱ τοιοῦτοι θεῖοι Πατέρες ἐθέσπισαν, ἤδη καὶ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον καὶ αὐτὸς στέργω, καὶ τὸ τοῦ
B πάππα μνημόσυνον δέχομαι σωζομένου, ἵνα τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν πρὸς ἡμᾶς ἐγγράφως στείλῃ ὁ πάππας κατὰ τὴν νόμιμον καὶ ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ συνήθειαν. Χωρὶς δὲ τούτου ἀλλοτρόπως οὔτε τὴν σύνοδον παραδέχομαι τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ οὐδ' ὅλως, οὔτε τοῦ πάππα μνημόσυνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἡμῶν συγκατατιθεμένους πρὸς τὰ τοιαῦτα, πρός τε τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον δηλονότι, καὶ τὸ τοῦ πάππα μνημόσυνον χωρὶς τῆς ὑγιαινούσης εἰρημένης ὁμολογίας ἐκείνου. εἰ μὲν τοῦ κλήρου ὦσιν, ἀργοὺς αὐτοὺς καὶ ἀνιέρους ἀπὸ τοῦ νῦν πάσης ἱεροπραξίας ἔχομεν· εἰ δὲ τῆς συγκλήτου, ἀφορισμένους καὶ ἀκοινωνήτους κατὰ τοὺς θεοκηρύκων κανόνας, καὶ μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν θείων καὶ οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συνόδων ἀποκυρώσεις καὶ παραδόσεις. Ταῦτα μὲν ἡμεῖς πρὸς ἐκεῖνον ἐγράψαμεν. Νῦν καὶ πρὸς τὴν σὴν βασιλείαν γνωρίζομεν τάδε· ὅτι, εἰ μὲν προσέδραμεν, ὡς τοῦ ἡμετέρου γένους παντελῶς ἐξησθενηκότος, καὶ διὰ τοῦτο καταναγκαζόμενος
C παντοιοτρόπως, ὅπως λήψῃ βοήθειαν, καί τινα ἴσην ἄλλην οἰκονομίαν νενόηκας, εἴτε τῆς καὶ πρὸς τὰ τῶν Λατίνων ἐνέπεσας, καὶ τὴν προσθήκην ἐδέξω κατὰ ἀνάγκην, εἶθ' οὕτως ἀποτρεψάμενος νῦν τὰ ἐκείνων τερατολογήματα τε καὶ ἀσεβήματα, καὶ τὴν ὑγιαίνουσαν ἐν τῷ θείῳ συμβόλῳ παράδοσιν κατὰ τὰς θείας πάσας Γραφὰς ὁμολογεῖς ἀδιστάκτως τε, στέργεις, καὶ πείθῃ, ὡς οἱ πρὸ σοῦ ἅπαντες εὐσεβεῖς αὐτοκράτορες βασιλεῖς, ἤδη καὶ ἡμεῖς οὐ μόνον τὸ προσφιλὲς μνημόσυνον τῆς βασιλείας ἐπιτελεῖν ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ διηνεχῆ. καὶ ἀέναον ἱκεσίαν πρὸς Θεὸν ἐκπληροῦν μέλλομεν τοῦ σοῦ κράτους ἕνεκα, καὶ ὑπὲρ ψυχῆς μάλιστα, δι' ὧν ἐξιλεούμενοι καθ' ἑκάστην τὸ Θεῖον συγκοινωνῆσαί τέ σοι, καὶ τὰ ἀμπλακήματα ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ πραχθέντα. Οὕτω μὲν οὖν ἔσται σοι ἔλεος τῶν πλημμελημάτων, οὕτως δὲ ἄφεσις τῶν ἀγνοημάτων, εἰ μὲν τὰς θείας οὐκ ἀθετεῖς παραδόσεις. Εἰ δὲ περιμένεις, καὶ ἀνέχῃ τὰ τῶν ἑτεροδόξων, ὥσπερ ἀλλότρια ὄντα πάσης κανονικῆς παραδόσεως καὶ συνοδικῆς, οὐ μόνον ἐκ-
D κόψομεν τὸ τοῦ σοῦ κράτους μνημόσυνον, ἀλλὰ τὰ τοῦ βάρους προσθήσομεν ἐπιτίμια, ἵνα μὴ τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ διαφέρῃ ἡ λύμη τοῦ ἀλλοτρίου καὶ βλαβεροῦ δόγματος, καθότι ποιμένες τῆς εὐσεβείας ἐκλήθημεν, καὶ ὡμολογήσαμεν οὕτως ἐγγράφως ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἁγίων ἀγγέλων. Οὐκοῦν οὐ κατὰ μισθωτοὺς ἀνεχόμεθα ποιμαίνειν τὴν τῆς εὐσεβείας Ἐκκλησίαν, οὐδὲ φειδόμεθα μᾶλλον ψυχῆς τε καὶ αἵματος, ἀλλ' ἕνεκεν Χριστοῦ, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἑτοίμως ἔχομεν δοῦναι ψυχήν, καὶ σάρκα, καὶ αἷμα, καὶ τἄλλα ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κτώμεθα. Ἂν δὲ τῷ τυραννικῷ τρόπῳ παρανόμως βιάζῃ καὶ πειθανολογεῖς τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀδούλωτον Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, γίνωσκε οὕτως, ὅτι παραιτησόμεθα μὲν ἡμεῖς τὴν εὐσέβειαν ὅλως, οὐκ ἀνεξόμεθα δὲ σιωπῶν ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐντολὴν ἀφόβως ἐλέγξαι, καὶ ἐπιτιμῆσαι μέλλομεν τοῦτον. Διόπερ καὶ στέλλομεν πρὸς τὴν ἁγίαν σου βασιλείαν ταῦτα μετὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς, τιμιωτάτου

κυρίου Μακαρίου, καὶ υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὃς καὶ ἀναγγελεῖ πρὸς τὴν σὴν βασιλείαν τὰ περὶ τῆς συνόδου, ἅπερ αὐτῷ ἀνεθήκαμεν. Σφόδρα γὰρ ἡμεῖς, πίστευσον, ὡς οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐπιποθοῦμεν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ τῶν Ἰταλῶν πάντων ἑνώσεως, σωζομένου εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔλθωσιν. Εἰ δὲ συστῆσαι τὸ ψεῦδος φιλονεικοῦσιν, οὐ δυνάμεθα συγκοινωνῆσαι αὐτοῖς, οὐδ' ἂν πάντας ἡμᾶς διὰ μίαν ἡμέραν ἀπεκεφάλισαν. Κρεῖττον εὐσεβῶς καιρὸν πρὸς καιρὸν, ὅπερ τέλος ἀποθανεῖν μέλλομεν. Πείσθητι τοιγαροῦν καὶ αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ γαληνότατε καὶ θειότατε, τοὺς θείους θεσμοὺς, καὶ νόμους Χριστοῦ, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν θεοκηρύκων αὐτοῦ μαθητῶν, καθότι εὐσεβῶς ἔζησας ἄχρι τοῦ νῦν, ὡς οἱ σοῦ πατέρες ὁμολογοῦσιν ἔργῳ εὐσεβῶς καὶ ὁσίως τεθνήξαντες. Οὐδὲν γάρ ἐστι τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἀμφίβολον, ὅπως πρὸς ἀπορίαν ἐμπέσῃς, καὶ δισταγμὸν ἐν τοῖς Χριστιανικοῖς δόγμασιν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἓν γένος τοσαύτην ἀκρίβειαν καὶ ἔρευναν πεποίηκε περὶ πίστεως, ὅσην Πατέρες ἐν B Χριστοῦ πίστει πεποιήκασιν. Ὅθεν καὶ τὰς ἀπὸ κτίσεως κόσμου μαρτυρίας εὑρόντες κατὰ διαφόρους καιροὺς παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν προκηρυχθείσας, ἔστερξαν μὲν ταῦτα βεβαίως ἐν πρώτοις· ὕστερον δὲ τῆς σκιᾶς παρελθούσης διὰ τῆς χάριτος παρουσίας τὸ τῆς οἰκονομίας ὅλον ἐτελειώθη σωτηριῶδες μυστήριον, καὶ οὕτως τῆς ὑπερλάμπρου καὶ ζωοποιοῦ ἀναστάσεως πληρωθείσης, οἱ τῆς αὐτῆς θεωρίας μύσται καὶ μαθηταὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου σαφῶς τὸ μυστήριον τοῦτο τρανώσαντες πᾶσιν ἐκήρυξαν, ἵν' ἐφεξῆς ἑπόμενοι πάντες ὀρθῶς οὐκ ἀστοχήσωμεν ὅλως τὴν τῆς ἀπεράντου βασιλείας ἐκεῖθεν ἀπόλαυσιν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ἀμήν. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ, ἰνδικτιῶνος ἕκτης.

Potentissime, humanissime, et serenissime domine et imperator, supplices continue Deum exoramus, ut majestas tua atque imperium ab omni adversa fortuna immune conservetur ad nostram spiritualem lætitiam. Notum sit tuæ sacræ Majestati, nos accepisse tres a papa Eugenio de unione Ecclesiæ litteras, ut eam, remotis arbitris, amplecteremur uti gesta est, faceremusque papæ commemorationem. Et hæc quidem nude papa Eugenius ad nos perscripsit; at non edocuit quanam ratione res illa transacta sit. Verumtamen ipse per antecedentes ad me litteras sanctissimi fratris domini Josephi archiepiscopi Constantinopolis novæ Romæ, et œcumenici patriarchæ, plane vereque cognovi, synodum Florentinam non fuisse, uti Græci et Latini cum juramento per scripta convenerant, canonicam et liberam secundum traditiones apostolorum, et sanctarum septem et œcumenicarum synodorum, et divorum Patrum, sed infinitas fraudes comminiscentes Italos, pacta quidem violasse, scripta jurejurando confirmata pervertisse, et tandem, tyrannorum instar, impia sua dogmata rursus stabilivisse, et cætera contra canones obtinuisse; et quod pejus est ac magis impium, cum multis aliis additionem illam in communi fidei Symbolo non neglexisse, sed scripto etiam tradidisse, heu miseros! ab omnibus enuntiari. Quapropter ipse papæ respondi: Si illi traditiones sanctarum universalium synodorum, et determinationes, et quidquid canonicum ac legitimum hi sancti Patres decreverunt, susceperit, jam et ipse Florentinam synodum amplector, et papæ commemorationem non recuso: dummodo similem professionem ad nos in scriptis papa miserit, ut legitima et antiqua traditio et consuetudo præscribit. Quod si id non fiet, neque Florentinam ipse synodum suscipio, neque papæ commemorationem. Quin et ex nostris, qui similibus assensum præbuerunt, Florentiæ scilicet synodo, et papæ commemorationi, sine jam dicta recta illius confessione, si ex clero sunt, eos depositos, omni sacro munere et sacerdotali ministerio privamus; si ex senatu, excommunicamus, et a consortio fidelium segregamus, secundum Dei præconum canones, et discipulorum A *Christi, et sanctarum ac universalium septem synodorum præscripta atque traditiones. Et hæc quidem nos ad illum scripsimus; tuæ vero Majestati hæc nota facimus. Si similibus locum dedit, nationis nostræ penitus afflictæ, et tantum non emortuæ causa, modis omnibus coactus, ut auxilia tibi comparares, vel forte alia providentia suffultus in Latinorum sententiam ivisti, vique aliqua additionem amplexatus es, et nunc, eorum absurdis atque impietatibus semotis, sanam in divino symbolo traditionem secundum omnes divinas Scripturas indubitanter confiteris et amplecteris, illique credis, quemadmodum qui ante te imperio potiti sunt, jam et nos non tantum amicam majestatis tuæ faciemus commemorationem, sed continuis inexhaustisque precibus Deum pro tuo imperio, potissimum pro anima, exorabimus, quibus quotidie Deum tibi propitius reddemus, ut delictis tuis, tum dedita opera tum ignoranter commissis, veniam concedat. Et hac ratione misericordiam peccatorum, et ignorantiarum remissionem consequeris,* B *si divinas traditiones non improbas. Quod si pertinax perstiteris, et aliena sentientium dogmata sustines, cum ea aliena sint ab omni canonica et synodali traditione; non tantum tuæ Majestatis commemorationem excidemus, sed pœnas etiam aggravabimus; ne, in Christi Ecclesia, alieni et noxii dogmatis pernicies vires sumat; dum pietatis pastores vocamur, scriptoque ita professi sumus ante Deum et sanctos angelos. Quare non uti mercenarii pietatis Ecclesiam pascimus, neque carior est nobis sanguis et anima, sed pro Christo illiusque Evangelio prompti sumus, animam et carnem et sanguinem, et quidquid aliud super terram possidemus, profundere. Quod si, tyranni instar, nefarie vim infers, et seducere contendis liberam jugique impatientem Ecclesiam, scito, nos nunquam pietatem deserturos, nec taciturnitatem æquo animo laturos, sed secundum præceptum absque metu reprehensuros, et additis etiam minis increpaturos. Ideoque hæc ad Majestatem tuam mittimus* C *cum hieromonacho, et spirituali Patre, præstantissimo domino Macario, et nostræ mediocritatis filio, qui et Majestati tuæ de synodo, quæ ipsi commendavimus, nuntiabit. Ardenter enim nos, mihi crede, et ut quivis alius, senioris Romæ et Italorum omnium unionem concupiscimus, dummodo illi veritati manus dent. Quod si mendacium constabilire contendunt, non possumus cum illis communicare, etiamsi uno die omnium cervicibus caput abscindant: optimum est, pie quacunque hora vitam ponere, si semel tandem moriendum est. Amplectere itaque et tu, o imperator serenissime et divinissime, sacras sanctiones, et leges Christi, et traditiones Dei præconum, et Christi discipulorum, qui ad hæc usque tempora pie vixisti, quod tibi tui parentes contestantur, pie probeque fato functi. Nihil enim est in nostra pietate ambiguum, quod ad hæsitationem atque dubitationem in Christianis dogmatibus trahi possit. Sed enim nulla natio tantam disquisitionem, et accuratum examen in rebus* D *fidei posuit, quantum ipsi Patres nostri in Christi fide, ideoque ab orbe condito testimonia recollecta diversis temporibus a Spiritu sancto per sacros vates prævaticinata firmiter illis et ante alia fidem præstiterunt: postea prætergressa umbra, gratiæ accessu, dispensationis universum et salutare absolutum mysterium est. Et sic splendidissima ac vivifica resurrectione absoluta, illius mystæ et discipuli per Spiritum sanctum plane mysterium declarantes omnibus denuntiarunt, ut posteri omnes, recte eos sequentes, semper duraturi regni participes evadamus, cujus utinam compotes fieri contingat in Christo Jesu Domino nostro. Amen. Mense Decembri, indictionis sextæ.*

Gregorius Melissenus, Pater spiritualis seu confessarius imperatoris, mortuo Metrophane, sive patriarchatu abdicato, in ejus locum sufficitur in æstate anni Christi 1445, ut scribit Phranza. Hic autem Gregorius dictus Phranzæ Melissenus non diversus videtur a Gregorio Mammа cognominato

ab anonymo Crusiano; quem patriarchatu postmodum cessisse, quod dissidium in dies longius serpere cerneret, tradit idem scriptor. Neque sane dubito quin Gregorius iste idem sit qui Georgius Phranzæ dictus lib. III, cap. 3, quem quidem ait, mense Augusto anni Christi 1451, instar exsulis ab urbe discessisse. Sic enim et Gregorius Cyprius passim Georgius appellatur, quod sumpto habitu monastico ex Georgio Gregorius vocatus sit. Quæ cum ita sint, Gregorius seu Georgius iste sedit annis circiter sex, et ut quieti propriæ consuleret Constantinopolim reliquit, ac Romam, tanquam A ad portum salutis et fidei asylum, confugit; ubi susceptum semel patriarchatus titulum, quoad vixit, retinuit; nemine alio inter Latinos, neque etiam inter Græcos usque ad captam per Turcas Constantinopolim, in ejus locum suffecto. Neque ante captam a Turcis Constantinopolim diem obiit, ut videtur innuere Phranzes, lib. III, cap. 19, cum in Comment. Pii II, lib. II, ejus mors ad annum Christi 1459 consignetur. Sedes autem Constantinopolitana vacavit ab anno Christi 1451, ad Georgium Scholarium, qui primus patriarcha fuit post captam Constantinopolim.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΚΑΙ ΙΣΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΜΥΡΟΦΟΡΟΝ

ΜΑΡΙΑΝ ΤΗΝ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗΝ.

SAPIENTISSIMI ET ELOQUENTISSIMI DOMINI

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

SERMO

IN SANCTAM ET APOSTOLIS ÆQUALEM UNGUENTIFERAM

MARIAM MAGDALENAM

(BANDINI, Catalog. Biblioth. Laurent.-Medic., tom. I, p. 416.)

I. Quandoquidem alioquin quid conveniebat sermone exsecuti sumus, id ipsum nunc quoque facturi sumus beatæ Magdalenæ certamina delineaturi ejusque historiam adumbraturi atque æmulationi proposituri. Verbi enim æterni auxiliatrix haud inutilis doctrinæ ipsa inserviit, et pro sua parte non parum ad Evangelii propagationem contribuit. Quæ omnia considerantibus nobis necessarium ac peculiare negotium visum est de beata hac femina verba facere, siquidem de nulla e Domini discipulabus sermo aptior institui aut ejusmodi rerum studiosis præsentari poterit. Qui enim rebus cœlestibus ipse initiari et alios initiare et fidei verba mundo communicare voluerit, S. Magdalenam omni honore dignam judicabit; et proprio animo satisfaciens, gaudium non parvum iis quoque exhibebit qui istius feminæ laudes in medium

Α'. Εἴπερ ἄλλοτε καὶ λόγῳ τὸ προσῆκον πρᾶξαι B συμβέβηκε, τοῦτ' αὐτὸ καὶ νῦν δοκῶ μοι πράξειν ἐκ προφανοῦς, ἑαυτὸν καθεῖναι τοῖς τῆς μακαρίας Μαγδαληνῆς ἀγῶσιν ἐγκαθορμήσαντι, καὶ ταύτην προθεῖναι τῆς νῦν ὑποθέσεως ἀφορμὴν, σπουδῆς ἔργον προστησαμένῳ· ἣ δὴ τῷ μὲν ὑπὲρ λόγον ἐνυποστάτῳ Λόγῳ οὐκ ἀσυντελὴς ὅσα καὶ ἐς μαθητείαν ἐτέλεσε, λόγοις δὲ ζῶσι τοῖς τοῦ κηρύγματος οὐ μικρὰν τό γε αὐτῆς μέρος εἰσήνεγκε δύναμιν. Ἡμῖν δὲ πανταχόθεν σκοπουμένοις ἀναγκαῖος καὶ οἰκεῖος ὁ περὶ ταύτης λόγος εἶναι δοκεῖ· οὐ γὰρ ἂν ἐπ' ἄλλῳ τῶν ἁπάντων διατεθείη, ἢ λόγοις ὡς ἐνδον τὰ ταύτης διεξιοῦσι, καὶ παρατιθεῖσιν ἀκοαῖς φιλολόγων διήγημα. Ἢ γὰρ ὑπῆρξε λόγῳ μυηθῆναι καὶ μυῆσαι τὰ ἐπουράνια, σπουδή τε πᾶσα τὸν τῆς πίστεως λόγον δ αξιοῦναι τοῖς πέρασι, πάντως ἂν αὕτη λόγοις, ὡς εἰκὸς, τιμωμένη, καὶ ἡδυνθείη τῷ πνεύματι, καὶ

χάριν οὐμενοῦν οὐ μικρὰν τοῖς γε τῷ περὶ ταύτης λόγῳ θαρσήσασιν οἶδ' ὅτι παρέξειεν. Ὅτῳ γὰρ ἂν ἕκαστος ἔργῳ ἔτι τῷ ζῆν περιὼν, ἑαυτὸν ἐπιδιδοίη καὶ ἥδοιτο, τούτῳ δὴ καὶ τῶν ἐνθένδε μεταχωρήσας, εἴ τινι τῶν ἁπάντων ὁρῷτο τιμώμενος, γάννυται ἐπὶ μᾶλλον, καὶ ἀνεκλαλήτῳ χαίρει χαρᾷ. Διά τοι ταῦτα προσῆκον καὶ οἰκεῖον τῇ τοῦ Λόγου μαθητρίᾳ τὸ ἐκ λόγων ἐγκώμιον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθ' ἕτερόν γε τρόπον ἀναγκαῖος ἡμῖν ὁ περὶ ταύτης λόγος ἐστίν· ἀνδρὶ γὰρ ἐξέτι νέου λόγους ἀσκήσαντι, καὶ τούτοις ὡς μάλιστα συντραφέντι, δεύτερά τε τούτων τιθεμένῳ τὰ πάντα, καὶ χρεὼν γε ὂν Θεῷ ἀνατιθέναι τῶν λόγων τὰς ἀπαρχὰς, τί ποτ' ἂν μᾶλλον ἐκείνῳ γε ἥδιον εἴη ἢ λόγος ὁ περὶ Λόγου, καὶ ἡ περὶ τῶν λόγῳ πίστεως διαδραμόντων τὴν οἰκουμένην διήγησις; Καὶ τρίτον ἀλογίστων, μᾶλλον δὲ ἀχαρίστων ἀνδρῶν ἔγωγε κρίνω, προγόνοις μὲν τοῖς ἐξ αἵματος χάριν ἐκτίνειν ἐθέλειν ὅσηπερ ἐστὶ δυναμένοις, τοῖς δὲ τοῦ κρείττονος ἡμῖν ἀρχηγοῖς καὶ αἰτίοις τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν μηδ' ὁπωσοῦν προθυμεῖσθαι τὰ εἰκότα χαρίζεσθαι. Οὐκ ἄδηλον δὲ πάντως ὡς ἀρχηγὸς καὶ αὕτη τῶν ἀναγεννωμένων τῷ πνεύματι ἡ μακαρία Μαγδαληνὴ ἀναμφιβόλως λελόγισται. Εἰ γὰρ τὰ τῶν παίδων τῷ πατρὶ λογίζεσθαι τῶν ἐννομωτάτων τε καὶ δικαιοτάτων, καθὼς ἄρα δῆτα καὶ ἔστι καὶ λέγεται, πάντως καὶ τὰ τῶν μαθητῶν τῷ διδασκάλῳ δοίη τις ἄν· διδάσκαλον δ' ἄλλον τῶν ἀποστόλων μετά γε Χριστὸν εἴ τις ἕτερον τιθέναι ἐθέλοι τοῦ λόγου τὴν μακαρίαν ὑπεξελὼν, ἐς Χριστιανοὺς δοκῶν τελεῖν τε καὶ ὀνομάζεσθαι, οὐκ ἔγωγε οἶμαι ἐκ τοῦ ῥᾴστου τοῦτον εὑρεῖν, ὥστε καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων ἔν γε τῷ παρόντι ταύτης λογίζεσθαι, οὔ μοι ἄπο τρόπου εἰρήσεται, καὶ τῷ λόγῳ τὴν πίστιν ἐξ αὐτῶν δῆτα προσηκόντως παράσχοιμεν. Εἰ γὰρ χρὴ τῷ θεσπεσίῳ πείθεσθαι Παύλῳ τοῖς ἐν Κορίνθῳ γράφοντι· « Εἰ δὲ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ἡμῶν.[1] » Ταύτῃ δ' ὑπῆρξε πρώτῃ ἀναστάντα κατιδεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῖς ἀποστόλοις εὐαγγελίσασθαι, κἂν λῆρος τὰ ταύτης ὤφθησαν ῥήματα· ταύτῃ δοτέον πάντως καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων, εἴπερ τῷ πρώτως εὑρόντι τὰ τῆς εὑρέσεως παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσι λελόγισται. Τὸ δ' ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ ἀναβαλέσθαι τὰ τοῦ ἀγῶνος ἄμεινον ξυμβαίνει εἶναι, ἥκιστα λογιζομένῳ δέον ἀπαρασκεύῳ νηῒ μέγα πέλαγος διαπλεῖν, ἐλαχίστῳ δὲ ἀκατίῳ μέγα κῦμα διαπερᾷν, ταυτὸ δ' εἰπεῖν βραχεῖ τε καὶ φαυλοτάτῳ λόγῳ τὰ τῆς μακαρίας ταύτης διεξιέναι μεγαλουργήματα, ἑτέροις δὲ τοῦ ἔργου τοῦδε καὶ τῆς ἐντεῦθεν φιλοτιμίας παραχωρῆσαι, οἷς δύναμίς τε λόγων ἀρκοῦσα τυγχάνει οὖσα, καὶ δυνατά ἐστιν ἐκείνοις τοσοῦτον ἀγῶνα διαχειρίσασθαι. Πλὴν ἀλλ' ἐπείπερ ἀναδῦναι οὐκ ἔνι, οὐδ' ἀποφυγεῖν τὸ ἐγχείρημα, οὑτωσί πως κατατολμήσαντι· πῶς γὰρ ἂν οὐ καὶ τῷ μώμῳ καθ' ἡμῶν αὐτῶν νεανιεύεσθαι δοίημεν, εὐαγγελικῶς οὕτως ἐπ' ἀρότρῳ χεῖρα βαλοῦσι, καὶ πρὸς τοὐναντίον μεταχωρήσασιν; ἔργῳ χεῖρα ἐπιβαλόντι συνοίσει

[1] I Cor. xv, 16.

A proferre præsument. Qui enim labori alicui indulget lætitia afficitur, et si honorem inde assequitur, maximo gaudio perfunditur. Nemo igitur infitias ibit, Verbi discipulæ laudem particularem deberi. Sed ob aliam quoque causam de illa sermo nobis opportunus videtur. Quid etenim viro rhetorico, qui ejusmodi studia omnibus aliis præponit, et qui sermonum primitias ad Deum refert, quid, inquam, magis jucundum erit quam sermo de Verbo ac de iis qui verbum fidei per orbem universum circumferunt? Porro imprudentiæ ac socordiæ signum esse judico, majoribus ex carne, quamvis potentibus, gratias referre, iis autem qui regenerationis spiritualis nobis auctores exstiterunt, grates debitas non habere. Sine dubio autem beata Magdalena B eorum qui spiritualiter regenerati sunt, præcipua sospitatrix habetur. Si enim filiorum legitimitatem ac justitiam patri attribuere fas est, certe discipulorum quoque merita ad præceptorem referre oportet. Magdalenam autem secundum Christum apostolis primam nuntiam fuisse negari sine injuria non posse constat inter Christianos; quare ab apostolis eam separare non licet, quibuscum fidem communem habebat; si beato Paulo fidem habere decet ad Corinthios scribenti: « Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra [1]. » Magdalenæ autem primæ obtigit, Christum resuscitatum videre, et resurrectionem ejus apostolis annuntiare, C quamvis verba illius vana esse viderentur. Quod igitur apostolis obvenit, ad Magdalenam referri debet, siquidem omne inventum ad eum qui primus invenit ab omnibus qui mentis sanæ sunt refertur. Nunquam enim navem male constructam mari alto committendam, aut undam decumanam exiguo navigio tentandam esse aliquis asseruerit. Sic hujus beatæ feminæ præclare facta brevi et exiguo verbo memorare aliisve attribuere, iniquum fuerit, qui eloquentiæ vi pollent ad ejusmodi certamen aggrediendum. Non enim licet rem intactam relinquere. Quomodo enim homini petulanti resistemus puerili nos jactantia aggredienti? Ergo sicut Evangelium jubet, manum aratro imponamus, contrarium faciendo. Melius enim erit et utilius, D rem inchoatam ad finem perducere, quam re infecta abscedere. Quando autem votum debitum sermone absolvemus, nisi Patribus hisce obtemperemus, qui quotidie nos adhortantur, nec patiuntur ut quiescamus antequam beatæ Magdalenæ laudibus efferendæ officium præstiterimus? Hac cum ita se habeant, auxilio ejus invocato rem aggrediamur et omnem metum ac socordiam excutiamus. Sermonis igitur fundamentum atque initium sit dicere quæ ejus fuerit origo, quibus parentibus sit prognata. Dein dicemus quomodo Christo appropinquarit, quomodo Evangelii participem fieri ei contigerit, et qua ratione ad ejus promulgationem contribuerit.

μᾶλλον καὶ εἰς τέλος ἀφῖχθαι, ἢ ἀτελὲς καταλιπόντι ὀπίσω ἰέναι. Πότε δ' ἂν καὶ λέγῳ καὶ λόγοις εὐλόγως τὰ προσήκοντα ἀφοσιωσώμεθα, ἢ τοῖς ἐμοῖς δὴ Πατράσι τούτοις τὸ δέον ἀποχαρισαίμεθα, διελκουσί τε καθεκάστην ἡμᾶς, ὡς εἰπεῖν, καὶ σπαράττουσι, καὶ οὐκ ἀνήσειν διισχυριζομένοις τὰ μάλιστα, ἕως ἂν τοῖς τῆς μακαρίας λόγοις ἐμαυτὸν ἐπιδοίην; Ἐπεὶ τοίνυν ταῦθ' οὕτω, φέρε δὴ τὴν τῆς ταύτης βοήθειαν ἐπικαλεσάμενοι, τοῦ ἐγχειρήματος ἐφαψώμεθα, πάντα φόβον καὶ δειλίαν ἀποσεισάμενοι. Εἴη δ' ἂν τῷ λόγῳ κρηπὶς, ὅπως τε καὶ ὅθεν, καὶ τίνα ἔσχε τοῦ γένους ἀρχήν· εἶτ' ἐφεξῆς προσθεῖναι, πῶς τε Χριστῷ προσέλθοι, καὶ πῶς αὐτῇ γένοιτο τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τὸν ταύτης φθόγγον συνεξακούεσθαι.

II. At nunc quidem beatæ Magdalenæ patriam A ac genus commemorare extra propositum nostrum nunc quidem esse censeo. Constat enim quod iis qui secundum Deum vixerunt patria et beata civitas in paradiso est; quod majores patriarchas et prophetas habent; quod amici eorum sunt apostoli et justorum concio et ea quæ in cœlesti Jerusalem verecunda et honorifica habentur. Quamvis enim de hisce gloriari liceat, tamen minime opportunum esse censeo, e rebus exiguis quæ illa aspernata est, laudem construere. Homini enim prorsus materiali tantum et qui in rebus mere terrestribus felicitatem sectatur perscrutari licebit, utrum vera patria in pascuorum ubertate et abundantia constet; utrum civitas bene sita muris et aliis commodis polleat; utrum mari adjaceat; B utrum ex aliis commoda sibi comparet, ab incommoditatibus quæ mari inhærent, exempta. Illi autem sanctæ feminæ obtigit, istius felicitatis compotem fieri, spretisque omnibus Christum conquirere, et patriam habere cœlestem Jerusalem, terrestrem materiam pedibus calcare, cum Deo esse, imo misceri. Nihil enim ei laude dignum videbatur quod a rebus divinis abhorret. Quanquam vero mihi licuerit feminæ sanctæ patriam prædicare, non vereor ne alios offendam quibus civitas patria cæteris urbibus præferenda omnique laude digna videtur. Ea enim est urbium conditio ut pro dignitate aliæ aliis propositæ prolatæve pro arbitrio magnæ aut exiguæ habeantur. Attamen ne iniqui C videamur in laudando aut vituperando, cum justa auctoritate exponamus quæ ejus patria fuerit; siquidem non minus patria eam decoravit quam ab ipsa condecorata fuit.

Β'. Πατρίδα μὲν οὖν καὶ γένος τῆς μακαρίας τῆσδε τό γε νῦν ἔχον διεξιέναι παντάπασιν ἄκαιρόν τε ἡγοῦμαι, καὶ σκοποῦ τοῦ προκειμένου ἐκτός· δῆλον γὰρ ὅτι τοῖς κατὰ Θεὸν ζήσασι πατρὶς μὲν ἡ ἀνώλεθρος καὶ μακαρία ἐκείνη διαγωγὴ, ὁ παράδεισος· πρόγονοι δὲ πατριάρχαι καὶ προφῆται· φίλοι δὲ ἀπόστολοι, καὶ ἡ τῶν δικαίων ὁμήγυρις, καὶ τἄλλα ὅσα τῇ ἄνω Ἱερουσαλὴμ σεμνά τε καὶ τίμια. Ἧ γ' ἐξὸν ἐκ τούτων σεμνύνεσθαι, περιττὸν οἶμαι πάντως καὶ ἐκτόπως τῷ καιρῷ μὴ προσῆκον, καὶ ἐκ τῶν μικρῶν τούτων, ἃ κἀκείνη ὡς οὐδὲν ὄντα τοῖς βουλομένοις κατέλειψε, προσερανίζειν τὸν ἔπαινον. Ἀνθρώπῳ γὰρ δεινῶς ἐξεχομένῳ τῆς ὕλης, καὶ πρὸς τὴν ἐκ ταύτης εὐδαιμονίαν ἐσχολακότι ἐξέσται τὰ τοιαῦτα διερευνᾶσθαι· εἰ πατρὶς αὐτῷ ἐστι βοσκημάτων εὐφορίᾳ τὰς ἄλλας ὑπερνικῶσα, εἰ θέσεως εὖ ἔχουσα, καὶ τειχῶν καὶ τῆς ἄλλης εὐπρεπείας οὐκ ἀμοιρεῖ, εἰ γειτονοῦσα θαλάσσῃ, τὰ παρ' ἄλλοις ἐξιδιοῦται σεμνὰ, καὶ τῶν μὲν ἀπὸ τῆς θαλάσσης οὐ μετέχει κακῶν, μικρὸν αὐτῇ ὑποστελλομένη, καὶ τοῦ σύνεγγυς εἶναι ἀναχωροῦσα. Ἧ δ' ὑπῆρξεν ἀντὶ πάντων τῆς μακαρίας ἐκείνης εὐδαιμονίας γενέσθαι, καὶ πάντων ἀμελῆσαι, Χριστὸν κερδᾶναι, πατρίδα τε τὴν ἄνω κτήσασθαι Ἱερουσαλὴμ, καὶ τῆς γεώδους ταύτης ὕλης ὑπεραρθῆναι, καὶ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι, μᾶλλον δὲ συγκραθῆναι, παρ' οὐδὲν αὐτῇ τὰ κάτω, καὶ ὅσα μὴ ἐκ τῶν οἰκείων φέρει τὸν ἔπαινον. Καίπερ εἰ βουλομένοις ἡμῖν καὶ τὴν αὐτῆς πατρίδα εἰπεῖν ἐξῆν, παρ' οὐδὲν δοκῶ μοι τὰ τῶν ἄλλων ἐλέγξαι τερπνὰ, οἷς ὅ τι καὶ ὅσα ἂν εἴποι τις ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐξαίσια εἶναι καὶ τίμια, λόγου τε πολλοῦ ἀξιούμενα, καὶ κρεῖττόν γε ἢ ἐκεῖναι αὐχοῦσα ἐν τούτῳ τούτων πλεονεκτεῖ, ὅτι δὴ μὴ τὰ ταύτης σεμνὰ, πολλά τε ὄντα καὶ λόγου δεόμενα, ἐπίσης ἐκείνας κτήσασθαι ἐξεγένετο. Ἀλλ' ἵνα μὴ τῷ δοκεῖν ὑπερτιθέναι δόξωμέν τισι περικαλύπτειν τὸ ὄνειδος, καὶ τοῦτο δὴ ποιεῖν, οἷς μὴ ἔχωμέν τι τῶν εὐκταίων περὶ αὐτῆς διηγήσασθαι, φέρε δείξωμεν ἐκ πρώτης, ὅ φασι, τῆς ἀφετηρίας, οἵας ὁρμᾶται πατρίδος, καὶ ὅτι οὐχ ἧσσον ἡ πατρὶς αὐτὴν, ἢ αὐτὴ τὴν πατρίδα ἐκόσμησε.

III. Patria igitur beatæ Verbi alumnæ Mariæ Magdalenæ fuit, quam Deus Abrahamo patriarchæ ejusque posteris promisit, id est terra promissionis et Israelitis concessa, postquam ex Ægyptiaca miseria aufugerant. Scripturæ vero sacræ committo virtutes ejus enarrare et generis et nominis antiquitatem in medium proferre. Quibus enim verbis quis ejus gloriam supereminentem satis pronuntiare poterit? satius igitur est silentio rem præterire quam voces proferre re laudanda indignas et cæteris risui et ludibrio esse. Hæc igitur beatæ Magdalenæ patria. Quodsi patria illustri orta est, pa-

Γ. Πατρὶς τοίνυν τῇ μακαρίᾳ ταύτῃ μαθητρίᾳ τοῦ Λόγου Μαγδαληνῇ, ἣν ὁ Θεὸς τῷ μεγάλῳ πατριάρχῃ Ἀβραὰμ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἐπηγγείλατο, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ἡ κληροδοτηθεῖσα τῷ Ἰσραὴλ, τὴν Αἰγυπτίαν διαφυγοῦσι πλημμέλειαν. Καὶ παραχωρήσειν μοι δοκῶ τῇ ἱερᾷ Γραφῇ τὰ ταύτης ἐπαίρειν καλὰ, ὅσῃ τε ἀρχαιότητος ἔχεται, καὶ ᾗ τὸ νέον ἐκ τοῦ ὀνόματος πρόσεστι· ποίοις γὰρ ἄν τις λόγοις χρησάμενος, τό γε περιὸν αὐτῇ τῆς δόξης κἂν πρὸς βραχὺ παραστήσειεν; Ἄμεινον οὖν σιγῇ χρησάμενον ἐπαινέσαι, ἢ λέγειν ὁρμήσαντα μὴ δυνηθῆναι ἰσχῦσαι, καὶ γέλωτα ὀφλῆσαι μάλιστα καὶ διατριβήν·

αὕτη μὲν οὖν τῆς μακαρίας Μαγδαληνῆς ἡ πατρίς. A Ἀλλ' οὕτω πατρίδος εὖ ἔχουσα, οὐκ ἔλαττον ἔσχε τὰ τοῦ γένους εἰς περιφάνειαν· πατράσι καὶ τὰ ἐχρήσατο, οὐχ οἷοι τῶν ἄλλων ἐνδεῖσθαι, καὶ ἄλλοις τῶν τε τῆς πατρίδος πρωτείων, καὶ τῶν ὅσα πλοῦτος αὐτοῖς ὑπεξίστασθαι· ἄνωθεν καὶ γὰρ αὐτοῖς ὡς ἐκ σειρᾶς τὸ τῆς εὐγενείας καλόν· τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν καὶ οὗτοι ὁρμώμενοι, εὐγενεῖς τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν εὐγενέστεροι. Θύρα τούτοις κατὰ τὸν Ἰὼβ παντὶ πενομένῳ ἀνέῳκτο, οὐκ ἐπιζυγομένη κατὰ προσώπων, καὶ πόῤῥω τούτους ἐλαύνουσα· πόδες ἦσαν χωλῶν· ὅσα καὶ ὀφθαλμοῖς ἐχρῶντο τούτοις, οἱ πεπηρωμένα τὰ ὄμματα περιέφερον. Χηρείᾳ δὲ τὰ μάλιστα βοηθοῦντες, ἐκ πολλοῦ τὸν βίον ἀπολιπόντων πατέρων, παῖδας ἐξοικιζόμενοι, τῆς ὀρ- B φανίας περιῄρουν τὸ πλεῖστον, ἅτε μὴ τῶν ἐξ αὐτῆς κακῶν ἐς πεῖραν τῇ ἐκείνων ἐπιμελείᾳ γινόμενοι. Τί οὖν; ἆρα μὴ τοῖς ἔξω καλῶς ἔχοντες, τοῖς ἔνδον ἐν ῥᾳστώνῃ διέκειντο, τρυφαῖς αὐτοὶ καὶ ὅσῃ βλακείᾳ σχολάζοντες; Οὐμενοῦν· ἀλλ' ἔργον ἦν αὐτοῖς ἄπαυστον ἡ τοῦ παιδαγωγοῦ νόμου μελέτη· ἔτι καὶ γὰρ αὐτοῦ, κἂν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς τὰ τῆς σκιᾶς ἐνειστήκει, καὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον δι' αἱμάτων καὶ κνίσσης οἰκείωσις. Γεννῶσι τοίνυν τὴν μακαρίαν ταύτην Μαρίαν περὶ τὰ μέσα που τῆς μοναρχίας τοῦ Καίσαρος Ὀκταβίου, ᾧ καὶ Σεβαστὸς ἐπίκλησίς ἐστιν ἕτερον ὄνομα. Καὶ ἀποχρῆν αὐτοῖς εἰς φιλοτιμίαν ἥγημαι, ὅτι πατέρες τοιαύτης ἤκουσαν θυγατρός. Εἴπερ γὰρ ἔδει τὴν τοιαύτην, καὶ τοσαῦτα δὴ τῷ βίῳ χαρισαμένην, ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τυγχά- C νοντα, τῷ βίῳ δοθῆναι, ὥσπερ τι τῶν πάλαι μέγιστον ἀγαθῶν, μὴ ἄλλοις αἰτίοις τοῖς εἰς φῶς προόδου πατράσι χρήσασθαι, ἢ δι' ὧν γέγονε, κἀκείνους μὴ ἄλλης ἢ ταύτης πατέρας ὀφθῆναι. Ἐπεὶ δ' ἀπέσχετο γάλακτος, καὶ πόῤῥω τιτθῶν ἦν, καὶ ἄρτι ποσὶν οἰκείοις ἐπιβαίνειν τῆς γῆς ἤρξατο, οὐκ ἐπ' ἄτρακτον ἐρείδειν πήχεις κατὰ τὸν Σολομῶντα μανθάνειν ἐκδίδοται, οὐδ' ἔρια νήθειν, ἢ τοῖς ἐκ σηρῶν νήμασιν ἐπικεῖσθαι, καὶ εἰς κάλλος ἐξυφαίνειν καὶ καταποικίλλειν, τῷ τὰ πάντα βιαζομένῳ χρυσίῳ, ἀλλ' ἐς γραμματιστοῦ φοιτᾷν ἐγκελεύεται. Ἐπεὶ δὲ τὸ τοῦ λόγου δαλὸς ἦν εἰς πῦρ, καὶ ἵππος, ὅ φασιν, εἰς πεδίον, ὀλίγος ὁ μεταξὺ χρόνος, καὶ ἀσκεῖται μὲν αὐτῇ, ὅσα τῷ θεόπτῃ γέγραπται Μωϋσεῖ, καὶ τῇ λοιπῇ σκιώδει Γραφῇ, ὅσα τε προφῆται καὶ ψαλμοὶ διεξέρχονται· τοῖς μέντοι ψαλμοῖς καὶ προσετετήκει τὰ μάλιστα, καὶ τούτοις νυκτὸς ἦν καὶ ἡμέρας ἐμμελετῶσα, καὶ τῶν προφητικῶν ἐκείνοις ἐγκειμένη διηνεκὲς, ὅσα περὶ Χριστοῦ, εἴτ' οὖν περὶ τοῦ ἠλειμμένου καὶ Μεσσίου ἐμφανέστατα διαγγέλλουσιν.

Δ'. Ἄρτι δὲ τῶν γονέων ταύτῃ διαμετρησαμένων D τὸ ζῆν, αὕτη καὶ παρούσης ἐξουσίας εἰς τὸ ῥᾳθυμεῖν, οὐκ ἔμεινεν ἐν ἀπαιδευσίᾳ· οὐ γὰρ πρὸς τρυφὰς ἀπεῖδε, καὶ βλακείαις ἀνῆκε τὸ σῶμα, καὶ τῇ λοιπῇ ῥᾳστώνῃ ἐκδεδιῄτητο· καὶ ταῦτα παρηβῶσαν ἤδη τὴν ἡλικίαν ἐπαγομένη, πλούτῳ τε βριθομένη, καὶ ἄρτι παθῶν τῶν ἐκ φύσεως ἐπιβαίνουσα· ἀλλ' ἄσχολον ἔργον ταύτῃ νηστεία καὶ προσευχὴ, τῆξις σαρκὸς, καὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον νεῦσίς τε καὶ οἰκείωσις, νόμου μελέτη, Γραφῶν ἀνάγνωσις, καὶ διὰ τοῦ τὰ ὄντα τοῖς χρῄζουσιν ἀνιέναι ὅλαις χερσὶ καὶ γνώμῃ, καὶ προθυμότερόν γε ἢ ἐκείνοις λαμβάνειν ἐξῆν, τὸ μέλλον, ὡς ἐνὸν, κατακτᾶσθαι, καὶ τοῖς ἐστῶσι ταμιείοις διὰ τῶν, οἷς ἐνδεῖν τὸν βίον συνέβαινε, τὰ

A rentibus non minus claris usa est, quibus cæterorum non opus erat auxilio; qui inter civitates primores erant, et qui divitiis abundabant, et quibus generis charitas desuper erat. Nam ab Orientis partibus exorti, si quoad corpus generosi, quoad animam generosiores erant. Domus eorum, secundum Jobi exemplum, pauperibus omnibus aperta erat sine personarum acceptione. Pedes iidem erant claudorum; cæci iis ut oculis utebantur. Maxime autem viduis succurrebant, natos adoptantes quorum genitores ex diuturno tempore e vita excesserant, sicque orbitatis duritiem lenientes cura quam illorum gerebant. Quid tum? num putas eos qui cæteris bene faciebant, domi luxuriæ ac mollitiei indulsisse? Minime rerum; imo legis salutaris ex- B ercitium perpetuum eis negotium erat, cujus vigor sanguinem et victimarum odorem exigebat. Genuerunt igitur beatam Mariam circa medium imp. Octavii regnum qui alio nomine Augustus appellabatur. Et certe honori ipsis erat quod ejusmodi filiæ parentes audirent. Cum enim talem feminam, quæ vitam adeo honestavit, cujus virtutes mentem et sermonem exsuperant, in lucem, ut generis honos, edi par erat, æquum sane erat eam talibus potissimum parentibus nasci, qui itidem soli talis filiæ parentes esse merebantur. Postquam deinde a lacte et mammis amota esset et jam propriis stare et ambulare pedibus cœpisset, non ad opera feminina, secundum Salomonem, non ad lanam tractandam aut ad textilia serica; non ad vestimenta C auro distinguenda admovebatur, imo magistrorum scholis concredita est. Sicut vero fax in ignem, et equus in campum, ut est in proverbio, sic brevi tempore beata nostra docebatur quæ divus Moyses scripsit, quod in Scripturis obscuris legitur, quod prophetæ et psalmi referunt. Psalmis tamen maxime incumbebat iisque diu noctuque vacabat, ut et locis propheticis operam dabat quæ de Christo et de Messia ibidem clarissime proferuntur.

D IV. Postquam parentes e vita decessissent, filia cum otiari atque genio indulgere posset, litterarum studia non deseruit. Non enim luxuriei animum applicuit nec voluptatibus se dedidit, vitæque mollitiei se dedicavit, idque cum ætas, natura et cupiditates invitarent. Nihil enim antiquius habebat quam jejunium, preces, corporis mortificationem, cum rebus cœlestibus conversationem, legis meditationem, Scripturarum lectionem. Libenti eadem animo et cum profusione egenis et majori hilaritate dabat quam qua illi accipiebant. Sic aliorum vitæ prospiciebat, et quibus deerant quæ ad vitam necessaria sunt, divitiis suis cum animæ generositate succurrebat. Sed nec propriis

manibus pepercit, siquidem hominum morbo laborantium carnem vulneribus infectam aqua ablueret, et quacunque ratione posset, infirmitati eorum mederetur. Charitatem enim non verbis sed factis ostendere satagebat. Morum porro sanctitate erat tanta et virginitatem adeo in honore habebat, ut a festivitatibus abstineret et splendidis concionibus interesse nollet. Consobrinis quoque sæpius adesse et cum viris conversari plane abhorrebat ut rem abominandam. Virginalem namque vitam secuta a sensuum voluptatibus per contrectationem abstinebat, satis habens si re aliqua desiderata e longinquo et spiritualiter per intuitionem frui posset. Quod enim per corpus exercere turpe putabat, id evitando ad res intellectuales referebat, et mentis auxilio, sine oculorum lascivia affectare satius habuit, ita ut eæ qui nostro quidem tempore virginitatem exercere præsumunt, ab illa plurima condiscere possint. Risum eadem immoderatum fugiens, a verborum prolixitate sibi temperabat quam maxime, et placida semper conversatione cum Deo fruebatur, cum mentis puritate et continua Scripturarum lectione, et ante omnia omnibus virginitatis castæ exemplar facta.

A τοῦ ῥέοντος πλούτου ψυχῆς γενναιότητι ἀποθησαυρίζειν. Ἀλλ' οὐδὲ χερσὶν οἰκείαις ἀπηγόρευτο τῇ μακαρίᾳ, μὴ καὶ διεφθορόσι καὶ διεῤῥυηκόσιν ἀνθρώποις τὰς σάρκας, τὰς πληγὰς ὕδατι ἀπονίζειν, καὶ καταπλάττειν ἀκεσωδύνοις φαρμάκοις, καὶ παντὶ δὴ τρόπῳ τῇ αὐτῶν βοηθεῖν ἀσθενείᾳ· ἦν γὰρ αὐτῇ καὶ πρὸ τῆς χάριτος τὰ τῆς χάριτος σπουδαζόμενα. Ἁγνείᾳ μέντοι βίου τοσαύτῃ ἐκέχρητο, καὶ οὕτω διὰ σπουδῆς ἦν αὐτῇ τὸ τῆς παρθενίας καλὸν, ὡς ἀπέχεσθαι μὲν ἑορτῶν, ἀπείπασθαι δὲ πανηγύρεις, καὶ τοῦ θαμὰ παραβάλλειν προσήκουσι, καὶ ἀνδράσιν αὐτοῖς ἐς ὄψιν τὸ παράπαν ἀνομίλητα εἶναι· τῶν ἀτόπων καὶ γὰρ ἔκρινε, παρθενεύειν ἑλομένη, καὶ τῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀφῆς ἀφεστῶσα διὰ τῶν αἰσθήσεων, οἷόν τισιν ἀσωμάτοις ἀφαῖς, B τοῦ ποθουμένου δράττεσθαι πόῤῥωθεν, καὶ ὃ δρᾷν αἰσχρὸν διὰ σώματος, τοῦτο ταῖς διανοίαις καὶ τῇ τοῦ νοῦ ἐμπαθεῖ συναφείᾳ ἐργάζεσθαι, ταῖς τε τῶν ὀμμάτων ἐπιβολαῖς περιπτύσσεσθαι, δι' ὧν ἀπεμάξατο τύπων· ὃ πολλοῦ δέουσι περὶ αὐτῶν εἰδέναι, αἳ νῦν ἀσκεῖν παρθενίαν προείλοντο. Διά τοι ταῦτα καὶ γέλωτος ἀμετρίαν συνέστελλε, καὶ παῤῥησίας ἀφῃρεῖτο τὸ πλεῖστον, καὶ ἡσυχίᾳ ἐντρυφῶσα συνῆν ἀεὶ τῷ Θεῷ, νοὸς καθαρότητι συγγινομένη, καὶ τῇ συνεχεῖ τῶν Γραφῶν ἀναγνώσει, καὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ πρό γε πάντων τῇ καὶ μέχρις αὐτῆς παροράσεως παρθενίᾳ καὶ καθαρότητι.

V. Sic igitur cum beata femina vitam Deo consecratam et sublimem ageret, pater invidiæ quiescere minime potuit, qui pro malignitate sua justis semper insidiatur et calcem in via retorquet, ut dicit Scriptura sacra. Ita igitur beatæ nostræ pessimos dæmones associando, omnibus machinis domum castitatis oppugnat, et latronum more turrim fortiter conquatit virginitatis; qua sicut arce expugnata tota potitur urbe; qua devastata et sub ditionem suam redacta quæcunque illa divina ac sancta possidebat, abstulit, et eripuit omnem virtutem quam multifaria exercitatione a longo tempore conquisierat. Et postquam multis antea virtutibus resplendentem nudam fecisset, exit inde, septem eam dæmonibus custodiendam reliquens; Deus namque permisit, ut equidem arbitror, magnarum rerum germina inde producturus. Turpe enim et miserum auctor malitiæ credebat ab una se femina superari, qui majoribus superatis Cainum fratricidam constituisset, omne hominum genus diluvio perdidisset, Sodoma igne delevisset, idolorum denique cultui et cæteris cupiditatibus pravis totum humanum genus tradidisset. Si porro mysticis verbis quæ de septem dæmonum invasione ab antiquis ad nos usque pervenerunt, fides habenda est, quod nempe metus invasit Satanam ex quo prophetam audierat dicentem: « Ecce virgo in utero gestabit[a], » et quod beatæ Magdalenæ virginitatem abripit metuens ne in ea potissimum incarnationis efficeretur mysterium. Jam antea enim malignus propter

Ε'. Οὕτω δὲ τῆς μακαρίας βιούσης, καὶ βίον ἔνθεόν C τε καὶ ὑψηλὸν ἐπιδεικνυμένης, οὐκ ἦν ἠρεμεῖν τὸν τοῦ φθόνου πατέρα· ἀλλ' ἀρχέκακος ὤν, καὶ ἀεὶ τοῖς καλοῖς ἐφεδρεύων, καὶ τηρῶν πτέρναν ἐπὶ ὁδοῦ, ᾗ φησιν ἡ Γραφὴ, ἐπιτίθεται καὶ ταύτῃ μετὰ σφοδρῶν τῶν πνευμάτων, καὶ ἑλεπόλεσιν ὅλαις τὸν οἶκον τῆς ἁγνείας τοιχομαχεῖ, καὶ λῃστρικαῖς ἐφόδοις εἰς τοὐμφανὲς τὸν πύργον κατασείει τῆς παρθενίας· καὶ διὰ τούτων ὡς ἀπό τινος ἀκροπόλεως περιγενόμενος, ἁπάσης κατατρέχει τῆς πόλεως, ταύτην τε πορθήσας, καὶ ὅλην ἑαυτοῦ ποιησάμενος, ἀφαιρεῖται μὲν αὐτῆς εἴ τι θεῖον καὶ ὑψηλόν· λεηλατεῖ δ' ἤδη ὅσον περιῆν αὐτῇ τῆς ἀρετῆς γενναῖον, ἀσκήσει τε καὶ τριβῇ μακρᾷ χρόνου κτηθὲν, καὶ γυμνὴν τὴν πρὶν κομῶσαν πολλοῖς προτερήμασιν ἐργασάμενος ἔξεισιν, ἑπτὰ δαιμονίοις τὴν αὐτῆς φυλακὴν ἅπασαν D ἀναθέμενος, τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος, οἶμαι, ἢ καὶ πόῤῥωθεν προκατασκευαζομένου τῶν μεγάλων πραγμάτων τὰς ὑποθέσεις. Δεινὸν γὰρ εἶναι καὶ σχέτλιον ὁ τῆς κακίας εὑρέτης ὑπελάμβανεν προπατόρων μὲν περιγενόμενον, ἀδελφοκτόνον δὲ Κάϊν ἀποφήναντα, γένος δὲ ἅπαν ἀνθρώπων κατακλυσμῷ παραδεδωκότα, Σοδόμοις πῦρ ὑετίσαντα, εἰδωλολατρείᾳ δὲ καὶ τοῖς λοιποῖς πάθεσι τὸ ἑξῆς τῶν ἀνθρώπων γένος καταστρεψάμενον, μιᾶς γυναικὸς ἥττων ὀφθῆναι. Εἰ δὲ δεῖ καὶ μυστικωτέροις πείθεσθαι λόγοις ἐξ ἀρχαίων καὶ ἐς ἡμᾶς ἥκουσι περὶ τῆς εἰς τὴν μακαρίαν τῶν ἑπτὰ δαιμονίων ἐπιδρομῆς, ὅτιπερ φόβος ὑπεισῄει τὸν Σατανᾶν, ἀφ' οὗπερ ἀκούσειε τοῦ προφήτου εἰπόντος, « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται· » καὶ διὰ τοῦτο ἐπεισπίπτει καὶ ταύτῃ, καὶ

[a] Isa. VII, 14.

τὴν παρθενίαν ἀποσυλᾷ, δεδιὼς μή πως δι' αὐτῆς A τὸ τῆς οἰκονομίας πραχθείη μυστήριον· καθὰ δὴ καὶ πρὸ ταύτης ὁ μάταιος ᾤετο διὰ τῆς μνηστείας τοῦ Ἰωσὴφ, τὴν ὁμώνυμον ταύτῃ καὶ μακαρίαν ὄντως παρθένον καὶ ἄφθορον εἴσω τῶν ἀρκύων ποιήσασθαι. Ἀλλ' εἰς μάτην σοι τὰ ἔνεδρα, πονηρέ. Ὁ γάρ τοι τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ τῷ Πατρὶ συναΐδιος, ὁ ἄναρχός τε καὶ ἀπερίληπτος, καί σε σοφὸν ὄντα τῷ κακουργεῖν δράσσεταί σου τῆς πανουργίας. Σπλάγχνοις γὰρ οἰκείοις παθὼν τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα ἐς τοσοῦτον εἶναί σοι λελυμασμένον μὴ ἀνασχόμενος, εὐδοκοῦντος μὲν τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, συνεργοῦντος δὲ τοῦ συμφυοῦς καὶ ὁμοτίμου αὐτῷ Πνεύματος, λαθών σε τὸν τοῦ σκότους ἄρχοντα, τὸν ἀπάτῃ ἡμᾶς δελεάσαντα, ἀμεταβάτως μὴ ἐκστὰς οὗ ἦν, ἠρέμα κάτεισι κλίνας τοὺς οὐρανοὺς, καὶ μήτρᾳ τῆς ἁγνῆς καὶ ἀμιάντου παρθένου κατασκηνοῖ.

sponsalia Josephi virginem castam et nostræ beatæ feminæ cognominem in laqueos suos introducere studuerat. Sed in vanum insidiæ tuæ, maligne, abierunt. Dei namque Verbum, Patri coæternum, sine principio, incomprehensibile, te astutum per tuam ipsius malitiam prehendit. Cum enim viscera ejus commoverentur, quod homo quem creaverat adeo a te contaminatus esset, consentiente Patre principii experte, et Spiritu congenito et æquiparando cooperante, clam te tenebrarum principe, qui nos semper decepisti, levi motu cœlo delapsus in utero castæ et immaculatæ virginis domicilium statuit suum.

Ϛ'. Γεννᾶται τοίνυν· καὶ τί μοι λέγειν καιρὸς, B ὅσα περὶ τὴν γέννησιν ἔδραμον, ἵνα σου τὴν σκηνὴν διαλύσῃ, τὴν Βηθλεὲμ, τὴν φάτνην, τὰ σπάργανα, τὰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα, τἄλλα, δι' ὧν τὸ τῆς ἐμῆς σωτηρίας κατειργάσθη μυστήριον; Ἀλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον, καὶ καθ' εἱρμὸν βαίνειν παρασκευαστέον. Τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ τὰς κατὰ γῆν ποιουμένῳ διατριβὰς, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς λόγοις ἀῤῥήτοις οἰκονομοῦντι, καὶ κατὰ καιρὸν πάντα πράττοντι, ὅτε παραδεικνύειν τὰ τῆς θεότητος διὰ τῶν ὑπὲρ φύσιν σημείων δεῖν ἔγνωστο, τότε δὴ, τότε καὶ ἡ θαυμασία αὕτη Μαγδαληνὴ, ἑπτὰ δαιμονίοις, ὡς εἴρηται, ἐχομένη, ἔς τε ὄψιν αὐτῷ ἔρχεται, λόγων τε θείων ἐν μεθέξει γίνεται, καὶ τοῦ πάθους παραυτίκ' ἀπαλλάττεται. Οὐκοῦν αὐτῆς τῇ Ἱερουσαλὴμ ἐπιδημησάσης, τοῦ Σωτῆρος δ' ἐν C τοῖς τῆς Συρίας μέρεσιν εἰσβαλόντος μετὰ τῶν μαθητῶν, διαγγελλόντων πᾶσι τῆς βασιλείας τὸ εὐαγγέλιον. Μετὰ γὰρ τὸ διασπεῖραι τὸν λόγον εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος, καὶ τὴν Φιλίππου Καισάρειαν διελθεῖν, καὶ τῆς λίμνης πέραν γενέσθαι Γενεσαρέτ· ὅτ' ἐπῆλθεν αὐτῷ ἐξ ἑπτὰ ἄρτων τετρακισχιλίους ἐκθρέψαι, ὥς φησι τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, μετὰ τὸ φάναι· οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες τετρακισχίλιοι χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ ἀπολύσας, φησὶ, τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια Μαγδαλά· ὅπερ ἕτερος εἰς τὰ μέρη λέγει Δαλμανουθά· ὃ δὴ τῇ Ἑλλήνων διαλέκτῳ μεγαλυσμὸς ἑρμηνεύεται. Πολλῶν τοίνυν θαυμάτων ἐπιῤῥεόντων· « Προσῆλθον γὰρ, φησὶν, αὐτῷ ὄχλοι πολ- D λοὶ, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν χωλοὺς, τυφλοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. » Κατήκοοι τῶν θαυμάτων καὶ οἱ τῷ γένει ταύτης προσήκοντες γίνονται· ἄγουσι τοίνυν παρ' αὐτὸν αὐτὴν ἔνθεν κἀκεῖθεν περιτρεπομένην, τοὺς ὀδόντας τε τετριγυῖαν, καὶ ἀφρὸν τοῦ στόματος παραπτύουσαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ πλησίον τοῦ Ἰησοῦ γένοιντο, ἱκέτευον, ἐλιπάρουν, τὸν πρότερον βίον ταύτης κατέλεγον, καὶ ἀπαλλάξαι τοῦ πάθους ἐδέοντο, Οἴκτειρον, Δέσποτα, λέγοντες, γύναιον ἀνδρὸς μὲν ἔρημον, ὀρφανὴν δὲ οὐ ζῶσαν ἐκ πολλοῦ παῖδα, καὶ ἐς τὸ παντελὲς ἀπολέσθαι μικροῦ δέουσαν, ἅτε δὴ τῶν πραττομένων ἥκιστα ἐπαισθανομένην.

VI. Porro in lucem editur. Sed longum est dicere quæ tempore nativitatis evenerunt ut tabernaculum tuum solveret; porro Bethleem præsepe, fascias, quæ ante, quæ post baptismum acciderunt, cæteraque quibus salutis nostræ mysterium confectum est. Sed sermo rite institutus ex ordine procedere debebit. Cum Deus Verbum, in terris degens, res nostras ratione ineffabili administraret, omniaque pro tempore regeret et divinitatis specimen per miracula supranaturalia edere deberet, tum beata quoque Magdalena, quæ septem, ut dictum est, dæmonibus tenebatur, Dominum obvium habuit, et postquam verborum divinorum compos facta esset, a passionibus illico liberata est. Cum deinde Hierosolymis moraretur, Salvator noster cum discipulis Syriam intravit, qui omnibus Evangelium regni cœlorum annuntiabant. Qui postquam verbum salutis in Tyri et Sidonis regionibus promulgassent, Genesareth lacum trajecerunt. Ibi Dominus septem panibus quatuor millia hominum satiavit, ut sacrum quidem dicit Evangelium, post verba: Qui autem manducaverunt, erant quatuor millia virorum sine feminis et liberis. Et postquam dimisisset multitudinem, conscendit navem et venit in confinia Magdalæ, pro quo alius quidam dicit Dalmanutha, quod Græcorum lingua magnitudo dicitur. Inter multa porro miracula: « Accesserunt enim, dicit Evangelium, ad eum turbæ ducentes secum claudos, cæcos, mutilos, et sanavit eos [a]; » quorum miraculorum plurimos testes habuit. Adducunt ei quoque beatam Magdalenam, undique contortam, dentibus stridentem, spumamque ex ore emittentem. Ubi autem ad Jesum appropinquarunt, supplicabantur misere, pristinam mulieris vitam memorantes et ut eam a malo liberaret ab eo petentes: Miserere, Domine, dicentes, mulieris innuptæ et parentibus orbæ, quæ prope exitium est suum, nec jam scit quæ facit.

Z'. Τί οὖν ὁ συμπαθὴς καὶ φιλάγαθος; Καὶ θᾶττον

VII. Quid igitur Dominus misericors et benevo-

[a] Matth. xv, 30.

lus? Verbo citius feminam a dæmonibus liberat, A hosque in montes relegat. Ipsa vero ubi mentis compos facta cognovit se salvam evasisse, nulla mora interposita, mundo valedixit et Magistri et Salvatoris vestigia pressit, nulla sexus, nulla rerum exterarum ratione habita. Videns namque claudos cervorum ritu salientes, cæcos autem caligine oculorum deposita, cernentes et solem dulcissimum novis, ut ita dicam, oculis læte intuentes, legionem dein dæmonum increpatam et fumi instar subito expulsam; videns, inquam, manus aridæ nodos solutos et sicut araneæ textile ruptos, ex his omnibus et ex Scripturis cognovit ipsum esse qui ad deliberationem Israel exspectaretur. Bene enim intellexerat, aliis quoque similia B facere datum esse, nec tamen cum eadem auctoritate ac virtute, quippe qui hæc omnia serviliter et post preces factas tantum exsequantur, dum Christus, Tibi dico, aut, Volo, mundare, dicendo, maxima miracula verbo citius operaretur et potestatem ac virtutem majorem quam illi ostenderet. Modo enim per mare expedite et siccis pedibus ambulat, modo dæmonibus jussa dat pro sua auctoritate, modo mortuos resuscitat ita ut mortem tanquam somnum deponant, et sic innumera, divina potestate juvante, prout libitum erat, peragebat.

VIII. His igitur auspiciis ubi ipsum vere Dei C Filium esse cognovisset, nunquam eum deseruit, sed ububi ei servitia essent reddenda, aderat sermones ac præcepta ejus auscultans, correctiones læto animo admittens et jussa verbo citius exsequens. Interjecto deinde tempore Christi matrem ejusque totam familiam cognovit et arctissimis amicitiæ vinculis cum iis conjungitur; sed non cum his tantum, sed cum Christi discipulis et asseclis familiaritatem inibat, sicut et cum domi Simonis Pharisæi et cum familia Lazari, cujus cum sororibus inire amicitiam promptum et opportunum ipsi erat, siquidem Christi ipsius amicæ essent, ut divus Joannes dicit: « Amabat autem Jesus Lazarum et Martham et Mariam, sorores ipsius[4], » quorum vicum ac domum habitabat ut D suam, siquidem domum ad caput reclinandum non habebat, dum vulpes et volatilia caveis ac nidis teguntur. Huic rei fidem astruere multis testimoniis licet, tum præsertim ex hocce: « Cum Jesus in vicum quemdam (Bethaniam puta; hæc enim Lazari ac sororum ejus civitas) venisset, femina quædam nomine Martha hospitio eum excepit; erat autem ei soror nomine Maria[5], » etc. Postquam enim Christus dixisset: « Maria optimam partem elegit, quæ non tolletur ab ea[6], » addit: « Mulier autem alta voce dixit ei: Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti. » Hanc feminam

A ἢ λόγος τῶν δαιμονίων ταύτην λυτροῦται· κἀκείνους μὲν τοῖς ὄρεσιν ἐνδιαιτᾶσθαι δίδωσιν· αὐτὴ δ' ἐν τῷ καθεστῶτι τοῦ φρονήματος γεγονυῖα, καὶ οἷ καλοῦ γένοιτο διαγνοῦσα, οὐ μέλλειν ἔκρινε δεῖν, ἀλλὰ πᾶσι χαίρειν εἰποῦσα, οἷ ποδῶν εἶχε κατ' ἴχνια βαίνειν ἠγάπα τοῖς τοῦ Διδασκάλου καὶ Σωτῆρος ποσὶ, μικρὰ ἢ οὐδὲν τοῦ γένους καὶ τῆς κάτω περιφορᾶς φροντίσασα. Ἐντεῦθεν ὁρῶσα χωλοὺς μὲν ὡσεὶ ἔλαφον ἀλλομένους, τυφλοὺς δὲ τὸν χρόνιον σκότον ἀποθεμένους, καὶ τῷ γλυκυτάτῳ ἡδέως πῶς ἂν εἴποις ἡλίῳ παραδόξοις ὄμμασιν ἀτενίζοντας, λεγεῶνά τε πνευμάτων ἐπιτιμώμενον, καὶ ὡσεὶ καπνὸν ἐξαίφνης διαλυόμενον, ξηρᾶς χειρὸς τὰ δεσμὰ ἀνιέμενα, καὶ ὡς ἱστὸν ἀράχνης διαλυόμενα, συνῆγεν ἐκ τούτων, καὶ τῶν Γραφῶν, αὐτὸν εἶναι τὸν ἐπ' ἐλευθε- B ρίᾳ τοῦ Ἰσραὴλ προσδοκώμενον· ὡς γὰρ συνέσεως ἀντιποιουμένη καλῶς διεγίνωσκεν, ὡς ἐπῆλθε μὲν καὶ ἄλλοις τὰ ἴσα ἐργάσασθαι, πλὴν οὐ μετ' αὐθεντίας τοσαύτης καὶ περιουσίᾳ δυνάμεως, ἀλλὰ δουλικῶς ἐκεῖνοι καὶ μετ' εὐχῆς τὰ πάντα διέπραττον· τῷ δὲ τὸ, Σοὶ λέγω, καὶ τὸ, Θέλω, καθαρίσθητι, κατὰ πολλὴν αὐθεντίαν προβαλλόμενα, καὶ θᾶττον ἢ λόγος εἰς ἔργα προβαίνοντα μείζονά τε ἐδείκνυ, καὶ οὐ τῆς αὐτῆς ἐκείνοις ἐξουσίας καὶ κυριότητος. Νῦν μὲν γὰρ πεζεύει κατὰ θαλάσσης εὐσταλῶς καὶ κούφως καὶ ἄβροχος, ἐπιτιμᾷ πνεύμασι περουσίᾳ δυνάμεως, ἀνιστᾷ νεκροὺς, τὸν θάνατον ὡς ὕπνον ἀποθεμένους, καὶ τἄλλα ὅσα θεϊκῇ δυναστείᾳ προσῆκε κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν ἐργάζεται.

C Η'. Οὕτως οὖν ἐκ τούτων χειραγωγηθεῖσα, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἀληθῶς ἐπιγνοῦσα οὐ μεθίει τοῦτον, ἀλλὰ πᾶσι μὲν τοῖς αὐτοῦ διακονοῦσα παρῆν, ὁμιλιῶν, διδασκαλίας ἀκροωμένη, ἐπιτιμωμένη, χαίρουσα, στελλομένη, θᾶττον ἢ λόγος τὸ ἔργον ἀνύουσα. Ἐντεῦθεν καὶ γνώριμον ἑαυτὴν τῇ τοῦ Χριστοῦ μητρὶ καθιστᾷ, καὶ τοῖς αὐτῇ κατὰ γένος προσήκουσι, καὶ ἐς φιλίαν συνδεῖται τὰ μάλιστα· οὐκ αὐτοῖς δὲ μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑπομένοις Χριστῷ, καὶ οἷς παραβάλλειν ὡς σύνηθες εἰώθει, τῇ τε οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου Σίμωνος, καὶ ἣ τὸν Λάζαρον ἔσχεν οἰκήτορα· εἰκὸς δὲ καὶ τούτων καὶ ταῖς ἀδελφαῖς αὐτοῦ ἐς φιλίαν χρῆσθαι, ἀγαπωμένοις Χριστῷ, ὥς φησιν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης· « Ἠγάπα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν Μάρθαν καὶ τὴν Μαρίαν τὰς ἀδελ- D φὰς αὐτοῦ, καὶ τὸν Λάζαρον. » Ὧν δὴ τῇ τε κώμῃ καὶ τῷ οἴκῳ ἐπεχωρίαζε, καὶ τοῖς αὐτῶν εἰσῳκίζετο, ἅτε δὴ μὴ οἰκίαν μηδὲ ποῦ κατασκηνῶσαι ἔχων, τῶν ἀλωπέκων φωλεοὺς ἐχόντων, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις. Καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων τεκμηριώσασθαι ἔξεστι, ἐκεῖθεν δὲ τοῦτο μάλιστα γίνεται γνώριμον· « Εἰσελθόντι γάρ, φησί, τῷ Ἰησοῦ εἰς κώμην τινὰ (τὴν Βηθανίαν δὲ οἰητέον αὐτήν, αὕτη γὰρ Λαζάρου καὶ τῶν ἀδελφῶν ἡ πατρίς), γυνή τις ὀνόματι Μάρθα ὑπεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, καὶ τῇδε ἦν ἀδελφὴ καλουμένη Μαρία, » καὶ τὰ ἑξῆς. Μετὰ γὰρ τὸ φάναι τὸν Χριστόν· « Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν με-

[4] Joan. XI, 5. [5] Luc. X, 38. [6] Ibid. 42.

ρίζα ἐξελέξατο, ἥ τις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς, A ἐπάγει· « Ἐπάρασα δέ τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπεν αὐτῷ· Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ, οὓς ἐθήλασας. » Ταύτην δ' ἀναμφιβόλως βίβλοι ἡμῖν ἱεραὶ τὴν μακαρίαν εἶναι Μαγδαληνὴν ἐκδεδώκασιν, ὡς ἐκεῖθεν εὔδηλον γίνεσθαι. Τοῦ γὰρ θαυμασίου Λουκᾶ τὰ κατὰ τὴν Μάρθαν καὶ Μαρίαν διεξελθόντος, εἶτα καὶ τὰ περὶ τῆς ἐπάρσεως τῆς φωνῆς τῆς γυναικὸς, μετέπειτα δὲ καὶ περὶ τοῦ τὸ κωφὸν δαιμόνιον ἔχοντος διαγγέλλοντος, τῶν τε Φαρισαίων ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια διαβαλλόντων Χριστὸν, αὐτὸς τὴν αὐτῶν ἀνατρέπων δόξαν, φησί. « Πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν διαμερισθεῖσα ἐρημωθήσεται· » καὶ μετὰ ταῦτα· « Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ὅταν τὸ ἀκά- B θαρτον πνεῦμα ἐξέλθοι, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὑρίσκον λέγει· Ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλθον· καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον. Τότε πορεύεται καὶ λαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα αὐτοῦ, καὶ ἐλθὸν κατοικεῖ, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου χείρονα τῶν πρώτων. » Ἐπάγει μέν τοι τῷ συνεχεῖ τοῦ λόγου· « Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα, ἐπάρασά τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου, εἶπεν αὐτῷ· Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ, οὓς ἐθήλασας. » Ὡς συνάγεσθαι μὴ ἄλλην, ἢ τὴν Μαγδαληνὴν εἶναι ταύτην, ἀκούσασαν περὶ τῶν ἑπτὰ δαιμονίων, καὶ εἰς μνείαν ἐλθοῦσαν τοῦ πάθους, ὧν αὐτὴν ἀπήλλαξε Χριστὸς ἐν Μαγδάλοις γενόμενος, ὡς τὸ ἱερὸν διέξεισιν Εὐαγγέλιον.

beatam Magdalenam fuisse paginæ sacræ clarissime ostendunt. Ubi autem divus Lucas Marthæ et Mariæ historiam peregit et de mulieris voce sublata ac de eo qui dæmonem mutum habebat, deque Pharisæis qui Christum nomine Beelzebub dæmones ejicere calumniabantur locutus est, ipse falsam illorum opinionem reprimens dicit: « Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur; » et post hæc: « Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? » Et post pauca: « Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, et non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam et ornatam. Tunc vadit et assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et ingressi habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. » Post hæc addit: « Factum est autem, cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, et ubera, quæ suxisti [7]. » Hanc autem mulierem non aliam nisi Magdalenam fuisse patet, quæ, septem dæmonibus obsessa, miseræ conditionis meminit, a qua Christus, cum in Magdalæ vico esset, eam liberaverat, ut sacrum refert Evangelium.

Θ'. Ἐπεὶ δὲ ἔδει καὶ τὸ διὰ σταυροῦ ὑπὲρ ἡμῶν C τελεσθῆναι μυστήριον, ἔδει δ' οὐκ ἄλλως, ἢ διὰ τοῦ κατὰ τὸν Λάζαρον θαύματος· ἐντεῦθεν γὰρ ὑπῆρξε καὶ τῷ ᾅδῃ γνῶναι, ὅσον οὔπω τὴν ἑαυτοῦ δυναστείαν εἰς οὐδὲν ὠφελήσουσαν, καὶ τῷ τῶν Ἑβραίων λαῷ εἰς φθόνον διαναστῆναι, καὶ τὰ παντὸς ἐπέκεινα λόγου ἐργάσασθαι· παρῆν καὶ ἡ θαυμασία Μαγδαληνὴ, τὸ μὲν ἑπομένη Χριστῷ, τὸ δὲ καὶ ταῖς ἀδελφαῖς Λαζάρου ὅσα γε νόμος εἰς παραμυθίαν διατελέσουσα. Ὡς δὲ καὶ τὸ, Ποῦ τεθείκατε αὐτὸν, ἠκηκόει, καὶ ὡς ἐπιστάντα τῇ τοῦ φίλου σορῷ δακρύοντα εἶδε, καὶ διᾶραι τὸν λίθον κελεύοντα, ἐξεπλήττετο, καὶ τί ἂν αὐτῷ βουλομένῳ εἴη τὸ ποιητέον μαθεῖν ἐβούλετο. Ὡς δὲ καὶ τὸ, Λάζαρε δεῦρο ἔξω, διάτορον ἠνωτίσατο, καὶ τὸν τεταρταῖον θᾶττον ἢ λόγος ὡς ὕπνον τὸν θάνατον ἀποτιναξάμενον, ἴσα καὶ ἀν- D δριάντι τῷ παραδόξῳ τοῦ θαύματος, ἄφωνος εἱστήκει ἐφ' ἱκανοῦ· μόλις δ' εἰς ἑαυτὴν ἐλθοῦσα, καὶ καθ' ἑαυτὴν συμβάλλουσα τὸ πραχθὲν, τὰ τοῦ Θεοῦ μεγαλεῖα καθὰ καὶ πρῶτα διετέλει θαυμάζουσα.

IX. Per crucem pro nobis mysterium efficiendum cum esset, miraculo circa Lazarum perpetrato opus erat. Hinc enim inferi ipsi intelligere debebant quod sine potestate essent et quod miraculum a divina tantum manu confici posset. Aderat autem beata Magdalena utpote Christum secuta, et ut Lazari sorores, ut moris erat, consolaretur. Postquam autem illud: Ubi posuistis eum? audivisset, et Christum ad sepulcrum amici defuncti lacrymas fundentem vidisset, et lapidem amoveri jubentem audivisset, obstupuit, et quid sibi pro tempore faciendum esset quæsivit. Ubi vero post illud: Lazare, exi foras, mortuum quatriduanum mortem sicut somnum excutientem vidit, rei miraculo attonita ut statua sine voce per aliquod tempus astitit; postquam autem ad se rediisset, perpensis secum quæ facta essent, Dei magnalia alta voce protulit.

Ι'. Ἀμέλει καὶ τῷ φθόνῳ ἐντεῦθεν οὐκ ἦν ἀνεκτά· ἀλλ' εἰς μετάρσιον ἐξαφθεὶς, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους εἰς ταυτὸν ἄγει, καὶ συνέδριον καθίζει κατὰ Χριστοῦ, καὶ τὸ τοῦ θανάτου συμβούλιον ῥάπτεται· ἔπεισι τῷ συνεδρίῳ τούτῳ τῇ καθέδρᾳ τῶν λοιμῶν εἶπεν ἂν προσφόρως ὁ θεῖος Δαβὶδ, καὶ μαθητὴς τῷ καλῷ διδασκάλῳ τούτῳ μαθητευθεὶς, φιλαργυρίᾳ δ' ἐκ προαιρέσεως συνὼν τὰ πολλὰ, καὶ

X. Invidia hoc ægre tulit, imo pro acrimonia sua scribas ac Pharisæos in unum coegit et synedrium contra Christum convocat, ubi de morte ei inferenda sermo habebatur. Interfuit huic concilio, pestis cathedræ, ut apposite dixerit divus David, discipulus ab excellenti magistro institutus, sed qui avaritia instigatrice omnia pecuniæ posthabuit, et non alium discipulatus fructum quam

[7] Luc. XI, 17-27.

triginta siclos reportavit, quanti magistrum turpi lucro ductus vendidit. Venit nox, et cum ea lampades accensæ, fustes, gladii et enses stricti et discipulus diris vovendus qui sub amicitiæ specie divinum tradidit magistrum, et archisacerdotis cohors divinum sacerdotem in vinculis tenebat. Quantum tum temporis beatam illam passam esse putas, quæ circa compita currens clam ac propalam prætorium adeuntium et inde exeuntium multitudinem oculis perscrutata ab omnium ore pendebat facta in utramque partem mente versabat et visa atque audita matri referebat, cum qua dolorem intimum communicabat. Hoc igitur mentis statu magis magisque anxia de rerum quas ob oculos habebat exitu erat. In quo videre licet quanto dolore correpta fuerit videns quo iniquo plane modo Christus tractabatur a falsis testibus accusatus, ludibrio habitus, flagellatus, verberatus, colaphizatus, purpura per risum indutus, corona spinea redimitus, ut taceam ea quæ Verbum divinum pro patientia sua a sceleratis tortoribus perpessum est. Qui nescientes prorsus quid facerent, Agnum innocentem ad lithostrotum, necem spirantes et torva tuentes, pertraxerunt. Ibi cum cruce in altum erecta ipse clavis affixus, ut serpens ille æneus in altum tolleretur, tum illa, metu amoto, cum matre et Ioanne discipulo accessit, sacros in cruce pendentis pedes attigit, vulnera basiavit, lacrymas cum sanguine miscuit, his verbis additis: Quid hoc, Domine et Deus? Quantum est clementiæ tuæ pelagus! Talibus te remunerantur quæ tot ac tanta beneficia a te acceperunt. Vestem opprobrii tibi circumponunt ii quos ipse vestimento purificationis circumdedisti; quos sicut aquila, expansis alis, humeris tuis imposuisti. Corona insultationis te coronant, quos ipse corona gloriæ et honore coronasti. Colaphos tibi impegerunt ii quos tu e servitute Ægyptiaca liberasti. Arundine caput tuum sanctum plectunt ii quibus mare virga tactum patefactum est. Sitienti tibi acetum cum bile miscent ii, quos in deserto manna satiasti, quibus e petra aquarum fontem aperuisti. Clavis ferreis pedes tuos pertundunt ii quos tu illæsos per desertum transduxisti. Sed nobis quoque feminis tanta cum tristitia astantibus verbum aliquod edicito. Verbis valedicis matrem tuam hic astantem consolare ut renascatur, et abiens e mundo socium aliquem ipsi tradito. Nam etiamsi sine dolore te peperit, nunc cum te plagis vulneratum videt, gladius animam ejus transfodit. Dic verbum discipulo et matri ut eos consoleris.

A ἀργυρίου τὰ πάντα προέμενος· ᾧ τοσοῦτον ὄνασθαι τῆς τοῦ διδασκάλου μαθητείας ἐμέλησεν, ὅτῳ καὶ τριάκοντα τοῦτον ἀργυρίων πιπράσκει ὁ τοσούτων ἀληθῶς ἄξιος. Ἐντεῦθεν νὺξ, καὶ λαμπάδες ἁπτόμεναι, τὰ ῥόπαλα ἐν χερσὶ, γυμνούμενά τε ξίφη καὶ μάχαιραι, καὶ ὁ μυσαρὸς μαθητὴς φιλίας προσχήματι τὸν καλὸν διδάσκαλον παραδίδωσιν· εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα· καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως αὐλὴ τὸν μέγαν εἶχεν ἀρχιερέα δέσμιον. Πόσον δ' ἄρ' εἰκάζεις τὴν μακαρίαν ταύτην τῷ τότε παθεῖν, ἑπομένην, παρεπομένην, πλαττομένην τὴν μὴ εἰδυῖαν, ἐν χρῷ θυρῶν γινομένην, τὰς εἰσόδους, τὰς ἐξόδους κατανοοῦσαν, στόμασί τε τοῖς ἁπάντων προσέχουσαν, τίνες μὲν οἱ τῇ κατ' αὐτοῦ ἀποφάσει συνευδοκοῦντες, τίσι δὲ μέμψεως τὸ πρᾶγμα ἐκρίνετο, καὶ ὅσα ἂν B μάθοι, τῇ μητρὶ διαγγέλλουσαν, οὐχ ἧττον ἢ ἐκείνη τὰ σπλάγχνα σπαρασσομένην, τὴν ψυχήν τε μετέωρον ἔχουσαν, τὰ τοῦ πράγματος ὅποι ποτ' ἂν λήξειαν, ἐφιεμένην μαθεῖν; Ναὶ μὴν κἀκεῖνο συνορᾷν ἔξεστι, τίς ἦν ἐκείνη τὰ καὶ λόγῳ μόνῳ δυσχερῆ ἐπ' αὐτὸν πραττόμενα καθορῶσα, τὰς ψευδεῖς μαρτυρίας, τοὺς ἐμπαιγμοὺς, τὰς μάστιγας, τὴν φραγγέλωσιν, τὴν ἄτιμον ἐκείνην ἐν ὕβρει περιαγωγὴν, τὰ ῥαπίσματα, τὰ κολαφίσματα, τὴν τῆς ψευδοῦς πορφύρας ἀναβολὴν, τὴν τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου περίθεσιν, τἄλλα ὅσα κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν τῆς σῆς, ἀνεξίκακε Λόγε, μακροθυμίας τοῖς μιαιφόνοις πράττειν ἐξῆν. Ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἦν τοῖς ἀγνώμοσι διαπραξαμένοις, εἶτα καὶ ἐς τὸν τοῦ Κρανίου τόπον τὸ τελευταῖον κατέλαβον, δεινὸν πνέοντες, φονῶδές τε C καὶ ἄγριον βλέποντες, καὶ ὁ σταυρὸς ἤδη ἦρτο μετέωρος, αὐτὸς δὲ τοῖς ἥλοις ἐμπεπαρμένος ὑψοῦτο, ὡσανεὶ στηλιτεύων τὸν ὄφιν, καὶ πᾶσι καταφανὲς γινόμενος θέαμα, τότε δὴ ταύτην εἰκὸς ἀψαμένην ἀδείας, μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτῷ προσιέναι, οὕτως ἔχοντι κατὰ σχῆμα, καὶ ποδῶν ἅψασθαι τῶν ἀχράντων ἐκείνων, στόματί τε καταφιλεῖν τὰς πληγὰς, καὶ τοῖς αἵμασι μιγνύειν τὰ δάκρυα, καὶ τοῖς δάκρυσι τοιαῦτα προστιθέναι τὰ ῥήματα· Τί τοῦτο, Δέσποτα καὶ Θεέ; τί σου τὸ τῆς εὐσπλαγχνίας ἄπειρον πέλαγος; τούτοις ἀμείβουσί σε τῆς εὐεργεσίας οἱ πολλῶν καλῶν ἀπολαύσαντες; χιτῶνα ὕβρεως περιβάλλουσιν, οὓς καταστολὴν ἀφθαρσίας ἐνέδυσας, καὶ ὡς ἀετὸς διεὶς τὰς πτέρυ- D γας, ἐπὶ τῶν μεταφρένων τούτους ἀνέλαβες; στεφάνους σοι περιτιθέασιν ὕβρεως, οὓς αὐτὸς δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας; ῥάπισμα κατεδέξω, ὃς αὐτοὺς τῶν Αἰγυπτιακῶν ἀπήλλαξας δουλειῶν; καλάμῳ σου τὴν ἀκήρατον παίουσι κεφαλὴν, οἷς ῥάβδῳ πληγεῖσα διΐστατο θάλασσα; χολὴν σὺν ὄξει διψῶντί σοι κεραννύουσιν, οὓς ἐν ἐρήμῳ μάννα ἐπώμβρισας, καὶ ἐκ πέτρας πληγῇ ῥάβδου κρουνηδὸν ἐξέβλυσας νάματα; πόνους σοι τοὺς ἐκ τῶν ἥλων προσάγουσιν οὓς ἀπόνως τὴν ἔρημον διελθεῖν παρεσκεύασας; Ἀλλὰ φθέγξαι τι καὶ ἡμῖν οὕτως ἀθλίως παρισταμέναις· ῥήμασιν ἐξοδίοις τὴν μητέρα παρισταμένην ἀνάψυξον· μέγα λόγος ἐξόδιος ἐς τὸ μεταταῦτα μητρί. Καὶ ταῦτα παιδὸς ἑνὸς τοιούτου διὰ μνήμης ἀγόμενος· τίνι παρατίθης αὐτὴν ἀπιών· κἂν γὰρ καὶ ἀνωδύνως σε ἔτεκεν, ἀλλὰ ῥομφαίᾳ τὴν ψυχὴν οὕτως ἔχοντα νῦν ὁρῶσα τιτρώσκεται. Εἰπὲ ῥῆμα τῷ μαθητῇ, καὶ τῇ μητρὶ ἐσόμενον παραμύθιον.

XI. Cum igitur feminas sanctas sic affectas videret, non potuit non dicere illud quod matrem

ΙΑ'. Οὕτως οὖν ἐχούσας περιπαθῶς θεασάμενος, εἰκὸς ἦν ἐκεῖνο φάναι, ὃ καὶ τὴν μητέρα προμηθείας

ἠξίωσε, καὶ τῷ μαθητῇ τιμῆς ἁπάσης αἴτιον γέγονε, τό· « Γύναι, ἴδε ὁ υἱός σου, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου. » Παρεῖναι μέν τοι ταύτην, ὡς εἴρηται, καὶ τοιαῦτα διεξιέναι, καὶ αὐτὸς ὁ φιλούμενος μαθητὴς ἀπόχρη δὲ φάναι καὶ ἀδελφὸς, παριστᾷ λέγων· « Εἱστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἥ τε μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ, καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνή. Ἐπεὶ δὲ διὰ τὴν παρασκευὴν, ὡς τὸ ἱερὸν διέξεισιν Εὐαγγέλιον, « ἵνα μὴ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ μείνῃ τὰ σώματα, ἐρωτῶσι τὸν Πιλάτον οἱ ἀνομοῦντες ὄντως διακενῆς, ἵνα κατεαγῶσιν αὐτῶν τὰ σκέλη, καὶ ἀρθῶσιν· ἦλθον, φησὶν, οἱ στρατιῶται, καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη, καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ· ἐπὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντες, ὡς εἶδον αὐτὸν ἤδη τεθνηκότα, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη, ἀλλ' εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξε, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. » Τί χρὴ νομίζειν τὴν διάπυρον τότε ταύτην παθεῖν; μικροῦ ἂν καὶ τὸν στρατιώτην διέσπασεν, εἰ μὴ κατὰ γυναῖκα συστελλομένη ἀνεδύετο, καὶ τὰ γυναικῶν φρονεῖν ἠναγκάζετο· κἂν ἀνδρεῖον ἔχουσα φρόνημα, Ἐπεχε, λέγει, τὴν χεῖρα, τολμηρὲ στρατιῶτα, μή σοι ῥομφαία ἐπέλθοι θεήλατος. Πῶς ἦν εἰκὸς ἐνορῶσαν ταῦτα δριμύττεσθαι τὴν ψυχήν; ῥομφαίᾳ γὰρ τὰς καρδίας ἐτέτρωντο, ἐκείνου τὴν πλευρὰν διορυσσομένου. Πῶς δὲ καὶ τεθνηκότα εἶδον, πῶς οὐ πρότερον αὗται τὴν ψυχὴν ἀπεβάλλοντο, πῶς οὐ διέῤῥηξαν τὰ ἱμάτια, πέτρας ῥηγνυμένας ὁρῶσαι, ἥλιον σκότον ὑποδυόμενον, σελήνην ἀμαυρουμένην, ὥσπερ αἰσθανομένην τοῦ κτίσαντος πάσχοντος; ἀλλ' οὐδὲ τῷ ναῷ ἦν κατὰ χώραν μένειν· καὶ οὗτος γὰρ ὡσανεὶ τὸ παράνομον εὐλαβούμενος, τόν τε νομοθέτην γνοὺς ἐπὶ ξύλον ᾐωρημένον γυμνὸν, θυμοῦ δικαίου πλησθεὶς, τὸ καταπέτασμα διαῤῥήγνυσιν, ὡς ὁ ἀρχιερεὺς τοπρότερον τὸ χιτώνιον. Ἀλλὰ περὶ τούτων τὸ ἱερὸν διεξιέτω μοι Εὐαγγέλιον.

ΙΒ'. Τούτων γε μὴν οὕτω παρὰ δόξαν γεγενημένων, ἡ Μαγδαληνὴ οὐκέτι μέλλειν ἔκρινε δεῖν, ἀλλ' ὅλη τῆς ταφῆς γεγονυῖα τῷ ἐξ Ἀριμαθίας πρόσεισιν Ἰωσήφ· τοῦτον γὰρ ᾔδει καὶ μνήματος εὐποροῦντα καινοῦ, οὐδενὸς οὔπω πρότερον σῶμα δεξάμενον· καὶ ὁ χῶρος ἔνθα ἔκειτο εὐπρεπὴς λίαν, καὶ ἀέρος ἐν καλῷ κείμενος, καὶ εἰς ὥραν κήπου διακεκοσμημένος. Τούτῳ δὴ προσιοῦσα, καὶ οἷα ἐκείνη ἔτι αὐτὸν ἀῤῥενώσασα διανίστησι, διωρυγάς τε καὶ καταδύσεις πρότερον ἀνιχνεύοντα, ἀποδειλιάσαι παρασκευάζει τὸν κίνδυνον· « Τολμήσας γὰρ, φησὶν, εἰσῆλθε πρὸς Πιλάτον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. » Καὶ τὰ ἑξῆς τὸ θεῖον ἱστορείτω μοι Εὐαγγέλιον.

ΙΓ'. Ὡς δὲ καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ θεῖον ἐκεῖνο σῶμα κατάγειν ἔμελλον Ἰωσὴφ καὶ Νικόδημος, ἔδει δὲ καὶ τὰ ἱκανὰ πρὸς τὴν τῶν ἥλων ἔκσπασιν ἐκεῖσε παρεῖναι, λαβίδα καὶ σφύραν, καὶ ὅσα τοῖς περὶ αὐτὰ ἐπιτήδεια, αὕτη τὴν ψυχὴν μετέωρος οὖσα, ὡσανεὶ δειλαινομένη, μή τι καὶ συντριβείη τῶν

A consolatione, discipulum honore replevit: « Mulier, ecce filius tuus, » et: « Ecce mater tua [8]. » Evangelium igitur postquam illam una cum discipulo, qui frater nuncupatur, adfuisse dixit, hæcce addit: « Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus et soror matris ejus Maria Cleophæ et Maria Magdalena [9]. Judæi ergo (quoniam Parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora, rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura et tollerentur. Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura. Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua [10]. » Quid putas ardentem B feminam animo sensisse? Militem audacem sine dubio male tractavisset, nisi natura muliebris muliebria cogitare eam coegisset. Attamen virili animo, Retine manum, dixit, miles procax, ne gladius a Deo missus super te veniat. Quanto metu animam ejus illum ad aspectum agitatam fuisse putas? Certe cor feminarum Christi latus lancea perfossum videntium maximo dolore afficiebatur. Quomodo autem Christum demortuum viderunt, rebus desperatis animum abjecerunt, vestes sciderunt, saxa discissa, solem obscuratum, lunam luce privatam quasi Christo patienti compassam oculis videntes? Sed nec templum in loco suo persistere in fatis erat. Cum enim quasi sensu C humano præditum facinus iniquum perhorresceret et legislatorem in cruce pendentem, idque nudum, vidisset, justa ira incensus, velum discissum habuit, sicut magnus sacerdos antea vestimentum disciderat. Sed de his sacrum Evangelium mihi adeundum.

XII. Postquam hæ res contra spem accidissent, Magdalena sine mora sepulturæ negotium amplexa Josephum ex Arimathia adit. Hunc enim monumenti novi et quod corpus mortuum nunquam exceperat, possessorem cognoverat. Locus ipse hujus sepulcri jucundissimus sub aere purissimo in horto amœnissimo situs erat. Hunc igitur qui ducendis per hortum canalibus intentus erat, D adiit et omnem periculi metum ex animo ejus ejecit. Accessit enim, secundum Evangelium, Josephus ad Pilatum et petiit ab eo corpus Jesu, etc., de quo videsis Evangelium.

XIII. Cum Josephus et Nicodemus in eo essent ut corpus divinum e cruce tollerent, et forcipe ac malleo opus haberent ad extrahendos clavos, Magdalena quantum poterat, animum intendebat et summam circa id negotium curam Nicomedo suggessit, metuens videlicet ne aliquod Domini-

[8] Joan. XIX, 26, 27. [9] ibid. 25. [10] ibid. 31-34.

corum ossium confringeretur; tum clavos ipsa A osculata est, eorumque fragmenta oculis admovit, pedes speciosos qui pacem omnibus annuntiarunt, et manus, quarum opus mundus est totus et præcipua creatura homo, contrectavit, et totum corpus amplexa est, excepta sola facie, quam ob verecundiam matri concessit, ad quam id juris propter maternitatem spectabat. Tum gemebunda crines solvit, genas unguibus fœdavit, extensis manibus matrem elumbem et capite resupino ærumnæ ferendæ haud parem dulcibus verbis consolata est. Ob persecutorum tamen metum carmina lugubria cantare non audebant. Quidquid id est, Josephus ac Nicodemus corpus sindone involvere ac myrrha condire, et ut thesaurum in sepulcro deponere cœperunt. B Magdalena enim Josepho insita exhibens, Tibi, ait, quod restat curæ erit, ut Dominum sindone involutum sepulturæ tradas; cui quidem negotio ipsa manus afferebat ut et mater ipsa, cujus dolorem ac curam participabat. Ubi vero corpus Dominicum resupinum in eo esset ut ad sepulturam efferretur, quis sanctæ feminæ dolorem et luctum enarraverit? Melius ergo puto silentio id prætererire quam sermone non satis digno percurrere. Sic igitur qui omnibus vitam inspirat, in sepulcro vitam contenturo deponitur.

Δεσποτικῶν ὀστέων, τῷ Νικοδήμῳ προσέχειν ἀκριβῶς παρηγγύα, τούς ἥλους τε κατεφίλει, καὶ τὰ λακίσματα προσετίθει τοῖς ὄμμασι, ποδῶν τε ἐκείνων ἥπτετο τῶν ὄντως ὡραίων, καὶ εἰρήνην ἅπασιν εὐαγγελισαμένων, καὶ χειρῶν, ὧν ἔργον κόσμος ἅπας, καὶ πρὸ πάντων πλάσμα κυρίως ὁ ἄνθρωπος, περιεχεῖτό τε ὅλῳ τῷ σώματι, καὶ προσεφύετο τοῖς ποσί· τοῦ προσώπου γε μὴν καὶ πόῤῥω ἀπεῖχεν ἅψασθαι, τοῦτο μὲν εὐλαβουμένη, τὸ δὲ καὶ τῇ μητρὶ παραχωροῦσα, ἐχούσῃ ἐκ τοῦ τόκου τὸ δίκαιον· ἐξῆρχε γόων, λυσαμένη τὰς τρίχας, καὶ τὰς παρειὰς τοῖς ὄνυξι καταξαίνουσα, ἐκ μέρους δὲ καὶ τὴν μητέρα ἀνακτωμένη, ἐπέχουσα χεῖρας, καθόλου τοῦ προσώπου ὁρμώσας, τὴν κεφαλήν τε παρεγκλίνουσαν, τῇ ἀνυποίστῳ λύπῃ καταβαρυνομένην ἀνέχουσα, καὶ λόγοις ἠπίοις τὸ πλεῖστον ἀφαιροῦσα τῆς λύπης· ἀλλὰ τῷ φόβῳ τῶν διωκτῶν οὐχ ἦν αὐταῖς ὡς βουλομέναις ἐξῆν, τοῖς ἐξοδίοις καὶ ἐπιταφίοις χρήσασθαι μέλεσιν. Ἀμέλει καὶ τῇ μητρὶ, Τούτων οὐχ, εἰποῦσα, καιρὸς, Ἰωσὴφ καὶ Νικοδήμῳ ἐνεκελεύετο, οἷ τάχους εἶχον ἐνειλῆσαι σινδόνι τὸ σῶμα, θεοπρεπῶς τε σμυρνίσαι, καὶ ὡς θησαυρόν τινα τῷ τάφῳ ἐναποθέσθαι, τήν τε σινδόνα καὶ τὴν σμύρναν τῷ Ἰωσὴφ ἐγχειρίσασα, Σοὶ, φησὶ, τοῦ λοιποῦ μελήσει, ὅπως τοῦτον ἐνειλήσαις, καὶ τῇ ταφῇ παραδῷς, καὶ τ' ἄλλα δὴ ὅσα περὶ τὸν τάφον ἀμφεπονεῖτο· τὰ δεύτερα μετὰ τὴν μητέρα κατά τε λύπην καὶ τὴν λοιπὴν διακειμένη σπουδήν. Ἐπεὶ δὲ καὶ νεκροπρεπῶς ἀνεκέκλιτο, κατὰ νώτου τε ἔκειτο, καὶ ἤδη πρὸς τὴν ταφὴν ἐκφορεῖσθαι ἔμελλε, τίς ἂν ἱκανῶς διηγήσαιτο, ὁπόσον τῇ μακαρίᾳ ταύτῃ τὸ πένθος, καὶ τὸ τῆς λύπης δεινόν; Καὶ κρεῖττον ἔγωγε οἶμαι σιγῇ αὐτὸ παριστᾷν, ἢ διηγεῖσθαι ἐθέλειν· ποῦ γὰρ ἂν καὶ λόγος τοσούτῳ πένθει ἐξισωθείη, Εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα, καὶ ὁ πᾶσι τὸ ζῆν ἐμπνέων, τῷ ζωηφόρῳ ἐναποτίθεται μνήματι.

XIV. Deus omnium Creator postquam incarna- C tionis opus perfecisset, septimo die in sepulcro quievit, sic sabbatum per cessationem a creando agendo. Nunc autem sanctæ feminæ ardorem ac zelum mihi considera. Dum enim amici et vicini omnes, ut prophetæ quidem videtur, e longinquo stabant, alii autem fugam capessebant, illa, omni metu deposito, et omnia impedimenta flocci faciens, virili sumpto animo, quod innumeri alii facere non audebant, sola facere est ausa. Hæc autem memoriæ mandare sanctis evangelistis negotium datum fuit.

ΙΔ'. Ὁ γε μὴν τῶν ὅλων Θεὸς τὸ τῆς οἰκονομίας ἔργον πεπληρωκὼς, τῇ ἑβδόμῃ τῷ τάφῳ κατέπαυσε, καὶ ἣν σαββατίζων ὄντως τὴν τελείαν τῶν ἔργων κατάπαυσιν. Ἀλλ' ἐνταῦθα τῆς μακαρίας ταύτης γυναικὸς τὸ κατεσπουδασμένον καὶ φιλόστοργον ὅρα μοι. Τῶν γὰρ φίλων καὶ πλησίον ἁπάντων, ὡς τῷ προφήτῃ δοκεῖ, τῶν μὲν φόβῳ μακρόθεν ἱσταμένων, τῶν δὲ καὶ φυγῇ χρησαμένων, τῶν δὲ καὶ στάντων ἐξεναντίας, αὕτη πάντα φόβον, καὶ τἄλλα παρ' οὐδὲν θεμένη, ἀνδρισαμένη τε καὶ τὸ φρόνημα ἀῤῥενώσασα, καὶ ὅσ' ἂν οὐδὲ πλῆθος ἔδρασαν, αὕτη μόνη κατατολμᾷ· καὶ δοκῶ μοι παραχωρήσειν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελισταῖς τὰ ταύτης ὡς οἷόν τε διεξελθεῖν.

XV. Quantam autem eidem inde laudem redundasse credis? Non enim semel aut singillatim mentionem de ea fecerunt, sed quatuor omnes de ipsa D locuti sunt, idque necessario. Quater namque ad sepulcrum accessisse eam, et cœlestibus visionibus dignam habitam esse legimus. Prima quidem vice sola fuit, secunda autem cum altera Maria, quam Marcus et Matthæus Jose et Jacobi matrem nominant; tertia, cum Petro et Joanne convenerat, auctore Joanne evangelista; quarta, cum Salome et altera Maria, sole oriente, ut Marcus refert. Et certe omnia quæ ad eam spectant, memoratu valde digna sunt. Postquam porro corpus sepultum fuerat, secundum quod dicit divus Mat-

ΙΕ'. Πόσον δ' εἰκάζεις ἐκ τούτων αὐτῇ τὸ ἐγκώμιον; Οὐ γὰρ ἅπαξ εἰπόντες τὰ περὶ αὐτῆς ἀπηλλάγησαν, οὐδ' ὁ μὲν, ὁ δ' οὔ· ἀλλ' ἐκ τεσσάρων οἱ τέσσαρες αὐτῆς ἐμνημόνευσαν· ἐν γὰρ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ξυναραμένην ἀναγκαίως καὶ μνημονεῦσαι ταύτης ἐπῆλθεν αὐτοῖς. Τετράκις καὶ γὰρ εὕρηται παρὰ τὸν τάφον ἐλθοῦσα, καὶ θείων ἐμφορηθεῖσα ὀπτασιῶν· τὸ μὲν πρῶτον, μόνη· δεύτερον δὲ, μετὰ τῆς ἄλλης Μαρίας, ἣν Μάρκος τε καὶ Ματθαῖος Ἰωσῆ τε καὶ Ἰακώβου καλοῦσι μητέρα· καὶ τρίτον, σύναμα Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, ὥς φησιν Ἰωάννης· τέταρτον, ἅμα Σαλώμῃ καὶ τῇ ἑτέρᾳ Μαρίᾳ, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ὥς φησι Μάρκος. Καὶ δὴ προσεκτέον ἀκριβῶς τὰ περὶ

αὐτῆς. Μετὰ τὸ ἐνταφιασθῆναι τὸ σῶμα σὺν τῇ ἄλλῃ A Μαρίᾳ, ἥ φησιν ὁ θεῖος Ματθαῖος, οὐκ ἀφίσταται τοῦ τάφου, ἀλλ' ἀπεναντίας καθήμεναι ἐθεώρουν, φησὶ, ποῦ τίθεται· εἶτα εἰκὸς ἦν οἴκαδε ἀναχωρῆσαι, τὸ μὲν διὰ τὸ σάββατον, τὸ δὲ διὰ τὸν τῶν θεοκτόνων φόβον.

ΙϚʹ. Ὀψὲ δὲ Σαββάτων, οἱονεὶ περὶ ἀλεκτρυόνων ᾠδὰς (βλέπε γὰρ αὐτὸν ἑαυτὸν σαφηνίζοντα) τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν Σαββάτων, οἱονεὶ τὴν πρώτην τῆς ἑβδομάδος, ἥτις ἐστὶν ἡ Κυριακὴ, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία θεωρῆσαι τὸν τάφον· ἣ δὴ παρὰ τοῖς ἄλλοις Μάρκῳ τε καὶ Λουκᾷ, Ἰακώβου μήτηρ καὶ Ἰωσῆ ἐπιγέγραπται, ἥτις ἀναμφιβόλως ἡ Θεοτόκος εἶναι νομίζεται· « Καὶ ἰδοὺ, φησὶ, σεισμὸς μέγας ἐγένετο· ἄγγελος γὰρ Κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε B τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ, » καὶ ὅσα ἑξῆς. Ἰδοὺ μία τῆς Μαγδαληνῆς ἄφιξις ἐπὶ τὸ μνημεῖον. Ὁδῷ δὲ προϊούσαις, ἀπήντησεν αὐταῖς ὁ Χριστὸς λέγων, Χαίρετε· ἔδει γὰρ τὸ πρῶτον ἀκοῦσαν φῦλον, Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, αὐτὸ τοῦτο πρῶτον καὶ τὴν χαρὰν ἐνωτίσασθαι. Αἱ δὲ τῷ πόθῳ τολμῶσί τι καὶ παραβολώτερον, καὶ προσέρχονται, καὶ ποδῶν ἅπτονται καὶ προσκυνοῦσι· καὶ ὃς μὴ φοβεῖσθαι λέγει, ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις ἀπελθούσας δοῦναι τὰ τῆς ἀναστάσεως εὐαγγέλια, χαρᾶς ἄγγελον ἀνδράσι γυναῖκα γενέσθαι βουλόμενος, τὴν λύπης τῷ Ἀδὰμ γενομένην διάκονον. Αἱ δὲ τοῖς ἀποστόλοις τὰ εὐαγγέλια διαγγέλλουσι· « Καὶ πρῶτος, φησὶν, ὁ Πέτρος ἀναστὰς ἔτι σκοτίας οὔσης, ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ παρακύψας βλέπει C κείμενα τὰ ὀθόνια μόνα, καὶ ἀπῆλθε, πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός. » Ὡς δὲ τὸν Πέτρον θερμότατον ὄντα θεάσοιτο ἡ Μαγδαληνὴ μηδὲν περιεργασάμενον, ἐν ἀμηχάνῳ τὰ τῆς θέας ἐτίθει, καὶ φαντασίαν εἶναι τὸ ὁραθὲν ἐνόμιζεν. Ὑποστρέψασα οὖν πάλιν ἀπῄει ἀκριβῶς τὰ ὁραθέντα πιστώσασθαι, καὶ περὶ ὄρθρον, ἄρτι διαγελώσης ἡμέρας, ἔρχεται ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἤδη δεύτερον, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου, καθ' ἑαυτήν τε συμβαλοῦσα, ὅτι παρὰ τῶν μαθητῶν καὶ αὖθις ἀπιστηθήσεται· « Τρέχει, φησὶ, καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ πρὸς τὸν ἄλλον μαθητὴν, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς· » οὗτοι γὰρ ἦσαν τῶν μαθητῶν οἱ διαπυρώτατοι, ὁ μὲν, ὡς σφόδρα φιλῶν, ὁ δ' ὡς φιλούμενος. Καὶ βλέπε μοι τῆς μακαρίας γυναικὸς τὴν D ἐπίνοιαν· ἵνα μὴ αὖθις διαπιστηθῇ, οὐ λέγει, ἀνέστη, οὐκ οἶδα γὰρ, εἴτ' ἀληθὲς, εἴτε καὶ μὴ, τοῦτο μόνον οἶδα, ὅτι ἐν τῷ τάφῳ τὸ σῶμα οὐκ ἔστι. Λέγει τοίνυν· « Ἦραν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν. » Διανίστησιν αὐτίκα τοὺς μαθητὰς, συντρέχει προσδοκωμένη τῆς ἐρεύνης τὴν ἔκβασιν. Εἰσάγεται Πέτρος εἰς τὸ μνημεῖον· εἶτα καὶ ὁ ἄλλος μαθητὴς, ὁ ἐλθὼν πρῶτος ἀρτίως εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ θεωροῦσι τὰ ὀθόνια κείμενα, καὶ τὸ σουδάριον ἐντετυλιγμένον εἰς ἕνα τόπον, καὶ εἶδον, φησὶ, καὶ ἐπίστευσαν, οὐχ ὅτι ἀνέστη, ἀλλ' ὅτι ἤρθη. « Οὐδέπω γὰρ, φησὶν ὁ Ἰωάννης, ᾔδεισαν τὴν Γραφὴν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι· ἀπῆλθον οὖν πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς οἱ μαθηταί. »

thæus, non abscessit, ut nec altera Maria, a sepulcro, sed e regione sedentes locum observarunt, quo positus erat. Postea domum redire debebant, cum Sabbati celebrandi gratia, tum quia deicidas metuebant.

XVI. Vespere autem Sabbati circa gallicinium (qua cura res referantur vides) quæ lucescit in prima Sabbati, quæ est dies Dominica, venit Maria Magdalena et altera Maria videre sepulcrum; quæ apud Marcum et Lucam mater Jacobi et Jose nominatur; quæ eadem Deipara esse creditur. « Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus autem Domini descendit de cœlo, et accedens revolvit lapidem ab aditu, et sedebat super eum [11], » etc. Hæc est prima Magdalenæ apud sepulcrum visitatio. Cum autem in via procederent, Christus eis occurrit dicens: « Gaudete. » Quod enim genus primo audiverat: Cum dolore paries filios tuos, nunc gaudii verba audire debebat. Hæ autem præ desiderio aliud quid audacius faciunt: accedunt enim et pedes tangunt osculanturque. Christus autem metum deponere eas et apostolis resurrectionis nuntium annuntiare jubet. Voluit enim mulierem viris gaudii nuntiam esse quæ Adami infortunii ministra fuerat. Sanctæ igitur feminæ apostolis evangelium pronuntiarunt. « Petrus autem surgens per noctem cucurrit ad monumentum, et procumbens vidit linteamina sola posita, et abiit, secum mirans quod factum fuerat [12]. » Magdalena autem ubi Petri ardorem vidisset, nullam rebus visis fidem habuit, imo phantasma esse credidit. Igitur reversa eodem res visas de novo perscrutatura matutino tempore, cum lucesceret, secundo ad sepulcrum venit, et lapidem ablatum vidit, et cogitans apud se quod neque hac vice apostolis fidem rerum gestarum factura foret, « Cucurrit, dicit Evangelista, et venit ad Simonem Petrum et ad alium discipulum, quem amabat Jesus [13]; » hi enim ardentissimi inter discipulos erant, unus amans, alter amatus. Et nunc quidem beatæ mulieris mentem inspice. Quo minus enim suspecta foret, non dixit, Resurrexit; ignoro enim rem; id tantum scio quod in sepulcro non est corpus ejus. Dicit ergo: « Tulerunt Dominum de monumento et nescio quo posuerunt eum [14]. » Suscitat igitur discipulos illico, et rei exitum exspectat. Venit ergo Simon Petrus ad monumentum, et alius discipulus, et introivit in monumentum, et viderunt linteamina posita, et sudarium separatim involutum in unum locum. Et viderunt, et crediderunt. « Nondum enim, dicit Joannes, sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos [14*]. »

[11] Matth. xxviii, 2. [12] Luc. xxiv, 12. [13] Joan. xx, 2. [14] ibid. [14*] ibid. 9, 10.

XVII. Forsitan dubium beatam feminam invasit, ut ista omnia phantasma esse crederet, ita ut hominum more, sibi ipsi diffideret, præsertim cum fama maxima cum velocitate promulgata esset, discipulos noctu corpus ejus furatos esse. Sed nec sic a sepulcro abscessit, sed postquam discipuli abiissent, « Maria, ut legimus in Scripturis, foris stabat plorans, » cum quia de rebus desperasset, tum quia revera ignorabat, utrum furati essent eum, ut fama erat, an sublatum fuerit alio modo. Dum ergo fleret, « inclinavit se, et prospexit in monumentum, ambiguæ mentis, et vidit duos angelos in albis sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. Dicunt ei illi : Mulier, quid ploras [15] ? » quem quæris? Verba sane exprobrantia dicentium : Mulier, post talem visum, quid ploras? muliebriter desperas de his omnibus, et magnum quid judicare non vales. Quem quæris? quem vidisti? cujusnam pedes tetigisti? quis te allocutus est? hunc igitur quæris? Dicit iis : « Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum [16]. » Tum angeli subito surrexerunt, et forte Salvator aderat, et conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem, et non sciebat quia Jesus est, cum quia post resurrectionem in corpore incorruptibili nec prorsus visibilis erat nisi iis, a quibus cerni volebat; tum quia oculi lacrymis obscurati non clare videre poterant; tum quia Christus id ita instituerat. « Dicit ei Jesus : Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa, existimans quia hortulanus esset, dicit ei : Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum, et ego eum tollam [17]. » Quasi diceret : Si tu ex iis es qui eum sustulerunt, dic mihi, et tollam eum. O philtrum muliebre! o desiderium ardens! Nihil sane vera charitate sanctius. Quomodo autem in mentem ei venit pro hortulano eum habere? Certe sepulcrum in horto situm erat; sed forte non absurdum est, primum et verum paradisi cultorem eo nomine designare.

XVIII. Cum igitur Maria ita corpus, hinc inde currens, requireret, et allocutio ipsius cor ac medullam tangeret, una vox beatæ feminæ oculos ad cognitionem veritatis convertit et nominatim eam appellat : Maria! Hac autem voce suavi et assueta audita verbo ocius reversa : Rabbuni, dixit, id est, Magister; et simul pedes speciosos tangere gestivit.

XIX. Postquam enim oculorum atque aurium ope eum cognovisset, et ex tactu certior fieri vellet, quod quidem in Evangelio siletur, audit, Noli me tangere. Quomodo vero dixisset, nisi contrectaturam se protinus animadvertisset? Noli me tangere. Postquam enim cum altera Maria me tetigisti, et tanto munere digna habita, magni me

A IZ'. Ἀμέλει καὶ τὴν θαυμασίαν ταύτην γυναῖκα εἰς ἐνδοιασμὸν ἐμβάλλουσι, φαντασίαν οἰηθῆναι τὸ πρᾶγμα. Καὶ ἦν εἰκὸς καὶ ταύτην ἀνθρώπινόν τι παθεῖν, καὶ διαπιστεῖν ἑαυτῇ, καὶ ταῦτα τῆς φήμης ταχεῖ τῷ πτερῷ χρησαμένης, ὅτι νυκτὸς οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτόν. Ἀλλ' οὕτως ἀμφιβόλως ἔχουσα, ὅμως οὐκ ἀφίστατο τοῦ μνημείου, ἀλλὰ καὶ τῶν μαθητῶν ἐκποδὼν γενομένων, Μαρία, φησὶν, εἱστήκει κλαίουσα ἔξω, τὸ μὲν ὡς τῆς ἐλπίδος διαπεσοῦσα, τὸ δ' ὅτι καὶ μὴ εἰδέναι ἔχουσα, εἴτ' ἐκλάπη, ὡς λόγος, εἴτ' ἤρθη· καὶ κλαίουσα « παρακύπτει πάλιν εἰς τὸ μνημεῖον ἔτι διαπιστοῦσα καὶ θεωρεῖ δύο ἀγγέλους ἐν λευκοῖς καθεζομένους, ἕνα πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἕνα πρὸς τοῖς ποσὶν, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· καὶ λέγουσιν αὐτῇ ἐκεῖ- B νοι, Γύναι, τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς; » ὡσανεὶ ἐπιτιμώντων εἰσὶ τὰ ῥήματα· Μετὰ γὰρ τοσαύτην θέαν, γύναι, τί κλαίεις; ἔτι ἀνάνδρως διάκεισαι, καὶ οὐδὲν μέγα ἐννοῆσαι δύνῃ; τίνα ζητεῖς; ὃν εἶδες; οὗ τῶν ποδῶν ἥψω; ὃς καὶ φωνῆς σοι μετέδωκε; τοῦτον ζητεῖς; Ἡ δὲ λέγει, « Ἦραν τὸν Κύριόν μου ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν. » Εἶτα ἐν τῷ τοὺς ἀγγέλους ἀναστῆναι σπουδῇ, ἴσως τοῦ Σωτῆρος ἐκεῖσε παραγενομένου, στραφεῖσα ἐκείνη θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἑστῶτα, καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι Ἰησοῦς ἐστι, τὸ μὲν, ὅτι ἐν ἀφθάρτῳ ἦν σώματι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ οὐ παντάπασιν ὁρατὸς, εἰ μὴ οἷς καὶ ὅτε βεβούλοιτο, τὸ δ' ὅτι καὶ τῇ τῶν δακρύων ἀχλύϊ μὴ δυναμένη καθαρῶς καθορᾷν, ἢ ἴσως καὶ τοῦ Χρι- C στοῦ τοῦτο οἰκονομήσαντος. « Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, « Γύναι, τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς; Ἐκείνη, φησὶ, δοκοῦσα, ὅτι ὁ κηπουρός ἐστι, λέγει αὐτῷ, Κύριε, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτὸν, εἰπέ μοι, κἀγὼ αὐτὸν ἀρῶ· » ὡσανεὶ, Εἰ συνῆρας καὶ σὺ τοῖς ἐπάρασιν, εἰπέ μοι, κἀγὼ αὐτὸν ἀρῶ. Ὢ γυναικείου φίλτρου, ὢ διαπύρου πόθου· ὄντως οὐδὲν τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης μακαριώτερον· πόθεν δ' ἐπῆλθε καὶ κηπουρὸν αὐτὸν οἰηθῆναι; ἢ δῆλον, ὅτι ἐν τῷ κήπῳ τὸ μνῆμα· τάχα δὲ οὐκ ἔξω λόγου τὸν ἀληθῆ καὶ πρῶτον τοῦ παραδείσου γεωργὸν οὕτως ὑπολαβεῖν.

IH'. Ἀλλὰ τῆς Μαρίας οὕτω περὶ τὴν ἔρευναν ἐπτοημένης τοῦ σώματος, ἔνθεν τε κἀκεῖθεν ἀνατρεχούσης, ὁ διϊκνούμενος λόγος ἄχρι καὶ αὐτῶν σαρκῶν καὶ μυελῶν οὕτω βασανιζομένην, φωνῇ μιᾷ D τὸ βλέμμα ταύτης ὀξύνει πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ ὀνομαστὶ ταύτην καλεῖ, Μαρία· ἡ δὲ τῆς γλυκείας καὶ συνήθους αἰσθομένη φωνῆς, θᾶττον ἢ λόγος ἐπιστραφεῖσα, Ῥαββουνὶ, φησὶν, ὃ λέγεται, Διδάσκαλε· καὶ αὖθις τῶν ὡραίων αὐτοῦ ἐφάψασθαι ἐζήτει ποδῶν.

IΘ'. Ἐπεὶ γὰρ δι' ὄψεως καὶ ἀκοῆς αὐτὸν ἔγνω, καὶ δι' ἁφῆς ἀκριβώσασθαι ἤθελε, καὶ ὁρμῆς εἰς τοῦτ' ἔχουσα, τοῦτο γὰρ τῷ εὐαγγελιστῇ σεσιώπηται, ἀκούει, Μή μου ἅπτου. Πῶς γὰρ ἂν τοῦτο εἶπεν, εἰ μὴ κινουμένην πρὸς τοῦτο ἑώρα; Μή μου ἅπτου· ἐπεὶ γὰρ μετὰ τῆς ἄλλης Μαρίας ἥψω μου, καὶ τηλικαύτης ἀξιωθεῖσα τῆς δωρεᾶς, οὐδὲν μέγα διε-

[15] Joan. xx, 11-13. [16] ibid. 13. [17] ibid. 15.

νοήθης περὶ ἐμοῦ, ἀλλ' ἔτι ἀτελέστερον διέκεισο, καὶ ἐν τῷ τάφῳ ἐζήτεις ὡς ἄνθρωπον, τὸν μετὰ Πατρὸς συγκαθήμενον, πόῤῥω στῆθι· μή μου ἅπτου· κατὰ γὰρ τὴν σὴν δόξαν οὔπω πρὸς τὸν Πατέρα μου ἀναβέβηκα. Ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ φρόνημα αὐτῆς ἀνυψοῖ, μὴ ἄνθρωπον ὡς τὰ πρῶτα τοῦτον λογίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ Θεόν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ Ἀναβέβηκα, εἶπεν, οἱονεὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἔνθα καὶ ὁ ἐμὸς Πατὴρ διαφερόντως οἰκεῖ. « Πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς ὅσα δὴ καὶ μεμάθηκας. » Ἔρχεται ἤδη τὸ τρίτον ἡ Μαρία, καὶ οὐ λέγει ὡς πρότερον, ὅτι ἀνέστη, ἢ τόγε μὴν δεύτερον, ὅτι ἦραν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου. « Ἀλλ' ἔρχεται, φησὶ, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἀπαγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἑώρακε τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ. » Ἔχεις ἤδη καὶ τρίτην κάθοδον αὐτῆς ἐπὶ τὸ μνημεῖον, πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης. Τὴν δὲ τετάρτην ὁ θαυμάσιος ἱστορείτω μοι Μάρκος. « Διαγενομένου, φησὶ, τοῦ Σαββάτου Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ Σαλώμη, ἠγόρασαν ἀρώματα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν Ἰησοῦν, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτὰς, Τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; » καὶ ὅσα ἑξῆς.

Κ'. Ἀλλ' ἐνταῦθα διαπορεῖν ἔστι μοι, πῶς ἡ Μαγδαληνὴ τρίτον ἤδη πιστωθεῖσα, πάλιν ἐπὶ τὸν τάφον χωρεῖ, καὶ Τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν, λέγει, τὸν λίθον; σὺν ταῖς λοιπαῖς. Ἢ δῆλον, οὐχ ὡς ἀπιστοῦσα παραγίνεται, ἀλλ' ὡς μᾶλλον κἀκείναις ὁδηγὸς ἐσομένη, καὶ τὰ γενόμενα διηγησομένη, καὶ ὡς θάρσος λαβοῦσα ἐκ τῆς ἀφίξεως· εἰκὸς δὲ μηδὲ ταύτην φάναι τὸ, Τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον; ἀλλὰ Σαλώμην οὔπω τῷ τάφῳ παραγενομένην, ἀκοῇ δὲ μόνον ἐνηχηθεῖσαν λίθον ἐπιτεθῆναι πρὸς τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου· ὡς γὰρ ἱστορεῖ Μάρκος « Ἀναστὰς πρωῒ, πρώτῃ ἐφάνη Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια· » καὶ ὡς Ματθαῖος, τόν τε σεισμὸν καὶ τὸν λίθον ἀποκυλισθέντα πρώτη τοῦ μνημείου ἐθεάσατο, καὶ ἄγγελον τούτῳ ὑπερκαθήμενον· καὶ ὡς ὁ Ἰωάννης « Τῇ μιᾷ τῶν Σαββάτων, λέγει, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου. » Εἰ μὴ τὴν Σαλώμην ταῦτα φάναι δοίημεν, εἰς βυθὸν ἐναντιώσεως ἂν περισταίημεν· ὅπερ οὐκ εὔλογον.

ΚΑ'. Ἰδοῦσαι τοιγαροῦν τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον τοῦ μνήματος· (ἦν γὰρ καὶ μέγας σφόδρα), ἔνδον τε τοῦ τάφου γενόμεναι· (μεγάλα γὰρ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ μνήματα), οὐχ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν ἀπόρῳ οὖσαι, ὁρῶσιν ἄνδρας ἐπιστάντας αὐταῖς ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, καὶ ἐμβριθῶς ἀκούσασαι· « Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον; ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε, » ὑποστρέψασαι, φησὶν, ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς. « Συμμιγὲς δ' οὖσαι πλῆθος διεβλήθησαν· ἐφάνησαν γὰρ, φησὶν, ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν. Ἕτεροι δέ φασι τότε τὸν Πέτρον ἠρέμα πως διαθορυβηθέντα, μόνον ἀναστῆ-

A non æstimasti, sed sicut hominem in sepulcro quæsivisti, me qui a dextris Patris sedeo, foris sta, noli me tangere; nam, secundum te, nondum ad Patrem ascendi. Tum vero spiritus altiores ei indit, ne ipsum ut hominem, sed ut Deum suscipiat. Ideo enim, Ascendi, inquit, in cœlum nempe, ubi Pater meus cum splendore habitat. « Vade autem ad fratres meos, et dic eis, quæ didicisti [18]. » Venit Maria tertia vice; non autem dixit, Resurrexit, aut, Abstulerunt Dominum de monumento; sed « Venit Maria Magdalena annuntians discipulis quia Vidi Dominum, et hæc dixit mihi. » En tertiam visitationem monumenti, mane ante lucem. Quartam porro divus Marcus nobis narrabit. « Et cum transisset Sabbatum, Maria Magdalena et Maria Jacobi
B et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum. Et valde mane una Sabbatorum veniunt ad monumentum, orto jam sole; et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti [19]? » etc.

XX. At hoc loco quærere aliquis possit, quo pacto Magdalena jam tertio certior de rebus quæ acciderunt facta, denuo ad sepulcrum reversa dixerit: Quis revolvet nobis lapidem? At non incredula accesserat, sed ut cæteris viæ dux esset,
C et quæ facta erant enarraret, sibique ipsi animum inspiraret. Alioquin non Magdalenam dixisse patet: Quis nobis revolvet lapidem? sed Salomen, quæ nondum monumento antea astiterat, et quæ tantum fando audierat quod lapis ad ostium sepulcri esset. Secundum Marcum enim: « Surgens mane, prima Sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat septem dæmonia [20]; » secundum Matthæum autem: « Terræmotus factus est magnus, et prima lapidem amotum conspicata est, et angelum sedentem super lapidem [21]. » Secundum Joannem autem: « Una Sabbati Maria Magdalena venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, et vidit lapidem sublatum a monumento [22]. » Quæ nisi a Salome dicta præsume-
D remus, in abyssum contradictionis caderemus, quod sane absurdum esset.

XXI. Ubi igitur lapidem a monumento remotum (erat quippe magnus valde) conspicatæ introivissent (monumenta vero apud Judæos valde spatiosa), corpus Jesu non invenerunt. Qua de re cum mente ambigerent, viros vident astantes, stola candida coopertos; qui « Jesum quæritis Nazarenum, dixerunt, crucifixum? Surrexit, non est hic [23]; » reversæ undecim apostolis et cæteris omnibus hoc retulerunt. Cum autem multitudo esset numerosa, ista verba iis futilia ac vana esse videbantur. Sunt qui Petrum tum leviter commotum solum surrexisse et ad monumentum cucurrisse dicant. Marcus autem scribit: « At ille,

[18] Joan. xx, 17. ibid. 18. [19] Marc xvi, 3. [20] ibid. 9 [21] Matth. xxviii, 2. [22] Joan. xx, 1. [23] Marc. xvi, 6.

Mariæ duo circa Joannem ac Salomen celeriter fugerunt de monumento, et nemini quidquam dixerunt : timebant enim [24]. » Ita igitur Magdalena, prima resurrectionis testis, apostolis ejus nuntia fuit, et Evæ auxiliatrix mundo gaudium annuntiat. Et hæc quidem in sanctorum Evangeliorum scriptis de beata Magdalena cum auctoritate memorantur.

XXII. Post resurrectionem Salvator charis discipulis singillatim apparuit, et Spiritus sancti adventum promisit; beata autem Magdalena cum Verbi genitrice conversari perquam amabat. Postquam autem opus incarnationis peractum esset, et jam tempus instaret, quo socius a Patre inseparabilis in throno paterno solemniter reponi debebat, ne matri ac discipulis causa mœroris foret, in montem Olivarum eos educit, et angelos prope eos sistit, qui ascensionem in cœlos monstrarent. Porro dubium non est quin ea quæ Verbi matri semper adesse satagebat, et quæ optimarum quarumcunque rerum particeps esse volebat, ascensionis Dominicæ testis fuerit.

XXIII. Posthæc feminæ sanctæ cum apostolis in conclavi adunatæ precibus operam dabant. Testis Lucas, qui in Actis post enumerationem apostolorum hæcce adjungit : « Illi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus [25]. » De nulla alia muliere, ut patet, evangelistæ dicendi ansam habuerunt, ut de Magdalena. Post passionem enim, ubi mulierum mentionem facere iis obtigit, hanc solam nominatim citant, cæterarum, paucis exceptis, nominibus silentio præteritis; id quod Matthæus quoque confirmat sanctus : « Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei; inter quas erat Maria Magdalene [26], » etc. Marcus autem : « Erant autem et mulieres de longe aspicientes; inter quas erat Maria Magdalene [27]. » Habes porro testem Lucam : « Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus ejus. Et revertentes paraverunt aromata Maria Magdalene et Joanna et Salome [28]. » Magnum etiam pondus in verbis Tonitru filii qui Magdalene solius secundum matrem et alteram Mariam mentionem injicit : « Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ et Maria Magdalene [29]. » Hinc recte et jure dixerim, eam cum matre et apostolis in conclavi donum Spiritus sancti sortitam esse, si non quoad linguam igneam, certe quoad charismata.

ναι, καὶ πρὸς τὸ μνημεῖον δραμεῖν. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, « Ἐξελθοῦσαι διὰ ταχέος αἱ περὶ Ἰωάνναν καὶ Σαλώμην Μαρίαι, ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, ἐφοβοῦντο γάρ. » Ἀλλ' οὕτω μὲν ἡ Μαγδαληνὴ πρώτη τὴν ἀνάστασιν κατιδοῦσα, πρώτη καὶ τοῖς ἀποστόλοις εὐαγγελίζεται, καὶ τῇ Εὔᾳ βοηθεῖ τὰ προσήκοντα, χαρὰν τῷ κόσμῳ μηνύσασα. Καὶ τοιαῦτα μὲν αὐτῇ τὰ παρὰ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων σεμνολογήματα.

ΚΒ'. Τίνα τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν; Ὁ Σωτὴρ τοῖς φίλοις μαθηταῖς διαφόρως ὀπτάνεται, καὶ τὴν ἐπέλευσιν ὑπισχνεῖται τοῦ Πνεύματος· ἡ δὲ θαυμαστὴ γυναικῶν τῇ τοῦ Λόγου συνεῖναι μητρὶ διαφερόντως ἠγάπα. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας ἤδη πεπλήρωτο, καὶ ὁ καιρὸς ἐνέστη, καθ' ὃν ἔδει πάλιν τὸν ἀεὶ ἀδιαστάτως τῷ Πατρὶ συνόντα, ἐπὶ τὸν πατρῷον αὖθις θρόνον ἐγκαθιδρυνθῆναι, ἵνα μὴ διὰ λύπης τῇ μητρὶ καὶ τοῖς μαθηταῖς τὸ πραχθὲν γένηται, ἐξάγει μὲν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, καὶ ἀγγέλους αὐτοῖς ἐφιστᾷ, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ὑποδείξοντας. Εἰκὸς δὲ δήπου, καὶ ταύτην ἐκεῖσε παρεῖναι, ἀδιασπάστως ἐχομένην τῆς τοῦ Λόγου μητρὸς, ἄλλως τε καὶ τῶν καλλίστων οὐδαμῶς ἀπολιμπάνεσθαι θέλουσαν.

ΚΓ'. Τὸ μετὰ τοῦτο τὸ ὑπερῷον εἶχεν αὐτὰς σὺν τοῖς ἀποστόλοις διατριβούσας. Εὐχὴ δὲ ἦν τὸ ἔργον αὐταῖς, ἡ διατριβή. Καὶ μάρτυς ὁ θεῖος Λουκᾶς, μετὰ τῶν ἀποστολικῶν ἀπαρίθμησιν ὀνομάτων, ἱστορῶν ἐν ταῖς Πράξεσι· « Καὶ οὗτοι πάντες ἦσαν ὁμοθυμαδὸν προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναιξὶ καὶ Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. » Γυναῖκα δ' ἄλλην τοὺς εὐαγγελιστὰς ἀναγράφειν ταύτης ἄνευ, οὔπω λόγου ἔχεσθαι οἶμαι. Καὶ ταῦτα ἐν τοῖς τοιούτοις. Μετὰ γὰρ τὸ πάθος, ἔνθα μνείαν γυναικῶν τούτοις ποιήσασθαι ἐξεγένετο, ταύτην ὡς ἐπίσημον ὀνομαστὶ καλοῦσι, τὰς ἄλλας πλὴν ὀλίγων, τῷ γυναικῶν ὀνόματι συσκιάζοντες. Καὶ τῷ λόγῳ τὸ μαρτύριον δίδωσι Ματθαῖος ὁ ἱερὸς, « Ἦσαν, λέγων, καὶ γυναῖκες ἐκεῖ πολλαὶ ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, αἵ τινες ἠκολούθησαν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ· ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, » καὶ ὅσα ἑξῆς. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὁ Μάρκος « Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνή. » Ἔχεις, εἰ βούλει, καὶ τὸν Λουκᾶν ἡμῖν συναιρόμενον· « Κατακολουθήσασαι δὲ καὶ γυναῖκες, αἵ τινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνῆμα ὡς ἐτέθη· ὑποστρέψασαι δὲ ἡτοίμασαν ἀρώματα, καὶ ἑξῆς, ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Σαλώμη. » Οὐ μικρὰ δὲ συνερεῖται καὶ ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς, μόνης αὐτοῦ μνημονεύσας μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἄλλης Μαρίας· « Εἱστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ, λέγων, ἥ τε μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ, καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνή. » Ὥς τ' ἔμοιγε οὐκ ἀπὸ τρόπου εἰρήσεται, καὶ ταύτην ἐν τῷ ὑπερῴῳ σὺν τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἀποστόλοις, τῆς τοῦ Παρακλήτου τεύξασθαι δωρεᾶς, κἂν μὴ πυρίνῃ γλώσσῃ, ἀλλὰ τοῖς γε χαρίσμασι.

[24] Marc. xvi, 7. [25] Act. i, 14. [26] Matth. xvii, 55. [27] Marc. xv, 40. [28] Luc. xxiii, 55. [29] Joan. xix, 25.

ΚΔ'. Τοσοῦτοσοῦδε ὁ ἐν τῇ Σιὼν οἶκος εἶχεν αὐτὴν A σύναμα τῇ ἀπειράνδρῳ Παρθένῳ, ἐν τοῖς ἰδίοις τοῦ ἠγαπημένου καὶ μαθητοῦ, ὡς τὸ θεηγόρον διέξεισιν Εὐαγγέλιον. Ἐπεὶ δὲ καὶ κλήρῳ τὴν οἰκουμένην ἐμερίσαντο οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἄλλος ἀλλαχόθι ἐπέμποντο, καὶ τῇ ὑφ' ἥλιον ἤδη τὸ τῆς πίστεως δόγμα διήγγελτο, αὕτη κατὰ τῶν μιαιφόνων δεινὸν πνέουσα, ζήλου τε ἔμπλεως γεγονυῖα, μικρὸν τῇ παρθένῳ συνοικουρήσασα, καὶ ἐπὶ βραχὺ αὐτῇ διατρίψασα ἔξεισιν, αὐτῇ μόνῃ καὶ τῷ ἐπιστηθίῳ συνταξαμένη, ἔς τε Ῥώμην ἀφικέσθαι διανοεῖται, δίκας παρὰ Καίσαρος ληψομένη τῆς τοῦ Διδασκάλου φεῦ τῶν ἀγνωμόνων διαχειρίσεως. Ἀμέλει τοι καὶ πρὸς ὁδοῦ μῆκος τοσοῦτον κατατολμᾷ, μὴ τὰ γυναικῶν, ὢ τοῦ διαπύρου ζήλου καὶ τῆς ἐνστάσεως, ὑπολογισαμένη, μὴ πήραν, μὴ βαλάντιον, μὴ δ' ἄλλο τι μεθ' ἑαυτῆς B φέρουσα, ἀλλ' ἀποστολικὸν ἐπανῃρημένη βίον, ὁδοῦ εἴχετο. Οὐκ ἄδηλον δὲ πάντως, ὡς καὶ τὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῇ οὐκ ἠμέλητο, ἀλλὰ τοῦτο πρὸ πάντων ἐτίθει, τὰ μὲν λέγουσα, τὰ δὲ πράττουσα, καὶ τὴν πίστιν διδοῦσα τῷ λόγῳ, ὅτι τε αὐτῇ τὰ μυστηριώδη πρώτῃ θεάσασθαι ἐξεγένετο, καὶ ὅτι τοῖς ἄλλοις ἀρχηγὸς αὕτη τοῦ τοιούτου κηρύγματος. Καὶ τίς ἂν εἰπεῖν ἔχοι, πόσα τε αὐτῇ τὰ καθ' ὁδὸν ξυμβεβήκει δεινά; πόσον δὲ πλῆθος τῇ τοῦ εὐαγγελίου σαγήνῃ ζωγρεῖ; ἴσασι ταῦτα ὅσοι βίβλοις Ἰταλῶν ἐμφιλοχωροῦσι· ἐν οἷς καὶ μεγάλα τὰ γέρα παρὰ Θεοῦ τῇ μακαρίᾳ καὶ ἐς δεῦρο διατετήρηται. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐς ὄψιν ἧκε Τιβερίῳ τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ κατὰ γνώμην αὐτῇ καλῶς διεπέπρακτο, καὶ ὡς οὐκ ἄν τις ᾠήθη κάλλιον ἐς ἅπαν διήνυσται· ἅ τε παθεῖν ἔδει τοὺς C τολμητίας πεπόνθασιν, Ἄνναν λέγω, καὶ Καϊάφαν, καὶ Πιλάτον Πόντιον, ὡς ἱστορούντων ἔστιν ἀκούειν ἀνδρῶν περὶ πολλοῦ ποιουμένων ἀλήθειαν, ἐσύστερον τοῖς ἐκεῖσε πιστοῖς ἔχεσθαι τῆς πίστεως ἀκριβῶς ἐγγυήσασα, τὴν Ῥώμην λιποῦσα ἔξεισι, διελθοῦσα δὲ τὴν Ἰταλίαν πᾶσαν, καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν Γαλλιῶν, εἶτα οἷς ἐκ γῆς ὁ Νεῖλος ὑετίζων σταχυφορεῖ ἐπιστᾶσα, Φοινίκην τε καὶ Συρίαν, ἔτι δὲ καὶ Παμφυλίαν εἴσω ποιησαμένη, καὶ πᾶσι τὸν τῆς πίστεως λόγον ἐνσπείρασα, διὰ πολλοῦ τοῦ μέσου εἰς Παλαιστίνην αὖθις ἐπάνεισι, καὶ σὺν τῇ Παρθένῳ καὶ Θεοτόκῳ χρόνον ἐπὶ βραχὺν διατρίψασα, ἐς τὴν Ἀσίαν ἔρχεται· ἐκεῖσε καὶ γὰρ ἠκηκόει τὸν παρθένον καὶ ἐπιστήθιον μαθητὴν διατρίβειν, κλῆρον λαχόντα τὸ εὐαγγέλιον, ἐξαίσιόν τινα φόρτον τούτῳ D μετακομίζουσα, λίθον τὸν ἐρυθρόν, ἐν ᾧ λόγος τὸν ζωοδότην Χριστὸν μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θείου ξύλου κατάβασιν ἀνακλιθῆναι νεκροπρεπῶς, καὶ εἰληθῆναι σινδόνι πρὸς Ἰωσὴφ τοῦ εὐσχήμονος, ᾧ καὶ παράδοξόν ἐστι θεωρεῖν· ἐντετηκότα καὶ γὰρ εἰσέτι πάντῃ που δίκην θρόμβων φαίνονται τὰ τῆς Θεομήτορος δάκρυα, ἐπιπιπτούσης δὲ μυρομένης τὸν παῖδα, ἃ καὶ πρὸς τὸ φαιὸν τὴν χροιὰν τοῦ λίθου μετάγουσιν· ὃς ἐσύστερον λίθος εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐκεῖθεν διαβιβάζεται, εὐσεβῶν βασιλέων ὑποσχόντων τούτῳ τοὺς ὤμους.

XXIV. Interjecto dein tempore domus Sion eam una cum Virgine quæ virum non cognovit in ædibus discipuli dilecti tenuit, ut sanctum quidem Evangelium prædicat. Postquam deinde apostoli terrarum provincias sorte inter se distribuissent, et alii alio mitterentur, et mundo subsolari fidei dogma annuntiatum esset, beata nostra deicidis immane quantum irata et zeli evangelici plena aliquandiu cum Virgine vixit, qua sola cum discipulo dilecto familiariter utebatur. Tum Romam proficisci statuit, ultionem apud Cæsarem sumptura pro Christo ab infidelibus injuste necato. Et revera longum inchoat iter cum ardore plusquam muliebri, nec peram, nec crumenam aut quidvis aliud secum portans; sed morem apostolorum sectata itineri se commisit. Interea doctrinæ evangelicæ haud immemor promulgandæ, quidquid dixit aut fecit, id egit ut verbo fidem præstaret, quod ipsi primæ videre contigit et quod ipsi evangelium cæteris annuntiare ante omnes datum fuerat. Res adversas, quæ iter faciens passa est, quis rite percensuerit? quot infideles piscatrix in reti evangelico coadunaverit, quis enarrabit? Hoc sciunt qui Italorum opera studiose perlegerunt, ubi magna dona quæ a Deo beatæ nostræ feminæ collata sunt recensentur. Postquam vero Tiberium Cæsarem convenisset, eo quo tendit pervenit et quidquid volebat præter spem assecuta est. Viri enim scelerati, Annas dico et Caiaphas et Pontius Pilatus, quæ facinoribus meriti sunt pati, passi sunt, sicut in rerum scriptoribus veritatis amantibus legere est. Tum ut fidelibus fidei perseveranter inhærerent dato consilio, Roma relicta totam Italiam peragrat, et Gallias vicinas; dein Phœniciam ac Syriam et Ægyptum et Pamphyliam adivit, fidei verbum omnibus annuntians; Palæstinam inde repetit, et postquam cum Virgine ac Deipara tempus aliquod peregisset, in Asiam revertitur, ubi Virginem et discipulum dilectum degere Evangelii prædicationem sortitum audiverat. Donum vero ei eodem tempore faustum apportabat, lapidem rubrum, in quo fama Christum vivificum post mortem repositum refert, et ubi Joseph eum sindone involutum extenderat. Mirum autem in modum Deiparæ lacrymæ ut grana ibi cernuntur, ut et Magdalenæ, quæ Filium unguentis delibaverat, vestigia lapidi inhærent. Hic lapis postea Constantinopolim super humeris imperatorum piorum transvectus est.

ΚΕ'. Ἱκανῶς οὖν ἐκείνῳ συνδιαγαγοῦσα, πολλοῖς δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ὁδηγὸς γενομένη, καλῶς τε καὶ ὡς ἐχρῆν τὴν πίστιν τηρήσασα, καὶ τὸν δρόμον τελέσασα, καὶ πολλὴν τὴν περὶ αὐτῆς δόξαν ταῖς ἁπάντων ἐναποθεμένη ψυχαῖς, ἐπ'

XXV. Postquam cum Joanne diu vixisset, et multis ad veritatis cognitionem dux facta fidei plane satisfecisset, et cursu peracto, gloriam suam in omnium animis deposuisset, brevi morbo consumpta in æternam ac beatam vitam abiit, animam

quidem in manus Dei commendans, discipulo autem dilecto et angelis corpus suum venerandum reliquit, quo ardentia pro Christo certamina et amores fervidos exercuerat. Ubi ergo beata morte, ut merebatur, abrepta esset, a Virgine ac discipulo rite circumamicta in antro quodam recondito prope Ephesum, ut thesaurus pretiosissimus, tori cœlestis vere digna sepelitur.

A ὀλίγον νόσῳ κατεργασθεῖσα, πρὸς τὴν ἀγήρω καὶ μακαρίαν ζωὴν μετατίθεται, τὴν μὲν ψυχὴν εἰς χεῖρας παραθεμένη Θεοῦ, τῷ ἐπιστηθίῳ δὲ τὸ καὶ αὐτοῖς ἀγγέλοις αἰδέσιμον καταλείψασα σκῆνος, μεθ' οὗ τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ διακαεῖς ἀγῶνας καὶ περιμανεῖς ἐξήνυσεν ἔρωτας· ὃ καὶ τῆς ἀξίας ὁσίας τυχὸν σεμνῶς τε καὶ ὡς ἐχρῆν τὸ τοιοῦτον παρὰ τοῦ μακαρίου παρθένου καὶ θεολόγου περισταλὲν, ἔν τινι τῶν ἀποκρύφων σπηλαίων τῆς τῶν Ἐφεσίων ἄγχιστα πόλεως, ὡς πολύτιμος θησαυρὸς κατορύττεται, τὸ τῶν ἐπουρανίων θαλάμων ὡς ἀληθῶς ἄξιον.

XXVI. Salomoni mulierem fortem invenire perquam difficile visum est; nobis inde a quo hanc sanctam cognovimus, aliter videtur. Hanc enim ex omnibus solam facta virilia perfecisse videmus, idque adeo ut nulli earum quæ præclare factis claruerunt, inferior habenda sit. Sed si cum iis comparamus, quæ egregie factis illustres evasere, facile ostendemus, quantopere hæc cæteris animi fortitudine ac cæteris virtutibus præstiterit. Quod si Evæ exprobrare aliquid velimus, dicendum est quod præceptum transgrediendo peccavit, et quod maritum serpentis maligni consilio instigata seduxit, et alia quæ cum primo peccato connexa sunt. Sed hæc pro primæ matris nostræ reverentia prætereo, ita tamen ut uno exemplo Magdalenæ superioritatem probasse sufficiat. Eva enim circa vesperam in paradiso ambulans Dei præsentia cognita se abscondidit præ pudore. Magdalena circa auroram in horto ambulans Dominum quem hortulanum credebat, interrogavit et speciosos ejus pedes tetigit, et voce cognita propius accessit. Omitto enim dicere quod Magdalena Evæ peccatum compensavit, ubi audita est vox, Gaudete, quæ mœrori contraria est. Sarra ac Rebecca magnæ evaserunt quia cum patriarchis vixerunt. Magdalenæ autem perquam utile fuit cum eo conversari, in quo illi fidem habebant, et usque ad finem discipulatum continuare. Celebris Moysis quoque soror, Mariam, quæ post trajectum mare Rubrum saltavit et tympanum plectendo Deum cum virginibus hymnis celebravit. Sed Magdalena multo celebrior, quod quæ ista cantu celebrabat, ipsa sub oculis facta videbat, et quod resurrectionem Christi tanquam tympano apostolis et toti orbi annuntiabat. Deboræ feminæ admirandæ gentis Judaicæ dominatio, victoria de hostibus reportata et facta militaria celebritatem dederunt. Magdalena contra illustrem se reddidit quod historiam evangelicam promulgavit et de hostibus oculorum aciem fugientibus victoriam reportavit. Anna, quæ antea sterilis fuerat, septem in lucem liberos edidit; hæc autem zelo et amore flagranti in Sponsum accensa, non solum a septem dæmonibus, quibus obsessa erat, liberata est, sed et ea quæ apud Isaiam his opponuntur, timore Dei progenuit et utero spirituali concepit, et quod omnium maximum videri debet, semetipsam Deo consecravit, reginam Austri mirum in modum imitata. Amore enim ducta veræ et primæ sapientiæ Christo, Salomoni pacifico et

ΚϚʹ. Γυναῖκα μὲν ἀνδρείαν τῷ σοφῷ Σολομῶντι εὑρεῖν ὡς ἥκιστα ῥᾴδιον· ἡμεῖς δὲ ταύτης ἐν πείρᾳ γενέσθαι οὐ πολλοῦ τινος ἐδεήθημεν. Ἀνδρῶν γὰρ ἔργα ταύτην ἀπασῶν διαπραξαμένην μόνην εὑρίσκομεν, καὶ τοσοῦτον, ὡς μηδὲν ἐνδεῖσθαι τῶν ἄγαν B ἀνδρικῶν καὶ διηγωνισμένων τῷ πνεύματι. Ἀλλ' εἰ δοκεῖ, ταύτας παραβαλόντες, ὅσαι διαφερόντως πρᾶξαί τι γενναῖον ἱστόρηνται, δείξωμεν ὅσον ταύτῃ ἐν ἀνδρείᾳ τὸ περιὸν, καὶ τῇ λοιπῇ ἀῤῥενότητι. Εἰ μὲν οὖν φορτικὸς ἔμελλον δόξαι τῇ Εὔᾳ παραβάλλων αὐτὴν, ἐνῆν λέγειν, ὅπως τε παρέβη, καὶ τὴν ἐντολὴν οὐκ ἐφύλαξε· τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ τὸν ἄνδρα παρήγαγε τῇ δολερᾷ πεισθεῖσα τοῦ ὄφεως συμβουλῇ, καὶ τἄλλα ὅσα δὴ τῆς πρώτης ἐξήρτηνται παραβάσεως. Αἰδοῖ δὲ τῆς προμήτορος τόγε νῦν διαγράφομαι. Ἑνὶ δ' οὖν μόνῳ ταύτῃ τὸ πρωτεῖον δοὺς ἀρκεσθήσομαι. Ἐκείνη μὲν γὰρ περὶ τὸ δειλινὸν ἐν τῷ παραδείσῳ περιπατοῦντα γνοῦσα Θεὸν ἀπεκρύβη, αἰσχυνομένη τὸ ἄσεμνον· ἡ δὲ ἐν τῷ κήπῳ περὶ δείλην ἑῴαν, καὶ ὡς κηπωρὸν ἐπηρώτα, καὶ τῶν C ὡραίων αὐτοῦ ποδῶν ἥπτετο, καὶ φωνῆς αἰσθομένη μᾶλλον προσέτρεχεν. Ἐῶ γὰρ λέγειν, εἰ καὶ παράδοξον, ὅτι καὶ δι' αὐτῆς τὸ ἐκείνης ἀνεπληρώθη ὑστέρημα τὸ, Χαίρετε, ἀκουσάσης, τὸ τῆς λύπης ὡς ἄν τις εἴποι ἀντίθετον. Σάῤῥαν καὶ Ῥεβέκκαν μεγάλας τὸ συνοικῆσαι πατριάρχαις ποιεῖ. Τῇ δὲ πόσον τὸ ὑπερφέρον αὐτῷ γ' ἐκείνῳ, πρὸς ὃν ἐκεῖνοις ἡ πίστις, συνδιατρίψαι, καὶ μέχρι τέλους ἐς μαθητείαν ἐγκαρτερῆσαι; Λαμπρὰ μὲν οὖν καὶ ἡ τοῦ Μωσέως ἀδελφὴ Μαριὰμ, μετὰ τὴν τῆς Ἐρυθρᾶς διάβασιν σκιρτῶσα, καὶ ἀνακρουομένη τὸ τύμπανον, καὶ Θεὸν ὑμνοῦσα μετὰ τῶν νεανίδων, καὶ πρὸς τὰς τῶν ὀργάνων ἐπικροτοῦσα φωνάς. Ἀλλὰ μὴν καὶ αὕτη πολλῷ λαμπροτέρα τῷ μέσῳ, ὅτι γε καὶ τὰ τυπούμενα D ἐκείνῃ πραγματικῶς ἐθεάσατο, καὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον τυμπάνου δίκην σὺν ταῖς ἄλλαις, τοῖς ἀποστόλοις καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ ἐκήρυξε. Τῇ θαυμαστῇ Δεβώρᾳ ποιεῖ τὸ σεμνὸν ἡ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἀρχὴ, καὶ ἡ κατὰ τῶν πολεμίων νίκη, καὶ τὰ λαμπρὰ στρατηγήματα. Τῇ δὲ πόσον εἰς εὐφημίαν τὸ τοῦ Χριστωνύμου πληρώματος ἀφηγήσασθαι, καὶ τῶν ἀοράτων περιγενέσθαι κατακράτος ἐχθρῶν; Ἡ Ἄννα ζήλῳ τῆς ἀτελοῦς ἐν τέκνοις, ἑπτὰ τεκεῖν ἀναγέγραπται. Ἡ δὲ τῷ πρὸς τὸν ἴδιον Νυμφίον διαπύρῳ ζήλῳ καὶ ἔρωτι, οὐ μόνον τῶν ἑπτὰ πνευμάτων ἀπήλλακται, ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ τούτοις ἀντίθετα, τῷ πρὸς Θεὸν φόβῳ καὶ ἔτεκε καὶ ὠδίνησε, καὶ τῇ νοητῇ γαστρὶ ἔλαβε, καὶ τὸ παραδοξότατον, καὶ ἑαυτὴν Θεῷ καθιέρωσεν. Ἐμιμήσατο

καὶ αὕτη πολλῷ τῷ μέσῳ τὴν τοῦ Νότου βασίλισσαν· κατὰ γὰρ ἔρωτα τῆς ἀληθοῦς καὶ πρώτης σοφίας τῷ εἰρηνικῷ καὶ πράῳ Σολομῶντι Χριστῷ προσέρχεται, καὶ τὴν ἐν ἐκείνῳ αὐξηθεῖσαν, μᾶλλον δὲ φυσικῶς οὖσαν σοφίαν καὶ χάριν ἐθαύμασεν. Ἐπαινεῖς Σαραφθίας καὶ Σουναμίτιδος τὴν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ξενίαν, καὶ τὴν ἀφιλότιμον τράπεζαν, καὶ τὸν καμψάκην τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐλαττονούμενον; ἐπαίνει κἀκείνης τὴν ὑπηρετικὴν ἐν βίῳ ζωὴν, καὶ τὰ προκομισθέντα μύρα τῷ τῶν ἁγίων Ἁγίῳ, τὸν φυσίζωον ὕπνον ὑπνώττοντι, τὰ μέχρι καὶ νῦν πανταχοῦ τῇ φήμῃ χεόμενά τε καὶ ῥεύσοντα. Ἰαὴλ καὶ Ἰουδὴθ τὸν ζῆλον ὑπερηκόντισεν· ἡ μὲν γὰρ τῷ Σισάρᾳ τὸν πάσσαλον διελᾷ τοῦ τραχήλου· Ἰουδὴθ δὲ τὸν Ἀσσύριον Ὀλοφέρνην ἀφαιρεῖται τῆς κεφαλῆς. Τῇ δὲ οὐ Πιλάτος μόνος, καὶ Καϊάφας, καὶ Ἄννας ἡττήθησαν κατὰ Χριστοῦ μελετήσαντες, καὶ διὰ Καίσαρος φόνου γεγόνασι παρανάλωμα, ἀλλὰ καὶ οἱ συμπράττειν τούτοις δεῖν νενομίκασι, τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους οἶδ' ὅτι πάντες ἀκούετε. Καὶ τί δεῖ τὰς ἑξῆς καταλέγειν, Σωσάνναν, Ἐσθὴρ, Σαλομώνην; πάσας γὰρ ἄρδην ὑπερηκόντισε σωφροσύνῃ, προστασίᾳ τοῦ ἔθνους, καὶ τῇ ὑπὲρ Χριστὸν καὶ διὰ Χριστὸν καρτερίᾳ. Ὑπερῆρε τὰς μετὰ τὴν χάριν ἁπάσας, ὅσαι τε μαρτυρίου στεφάνῳ κατεκοσμήθησαν, καὶ αἷς ὁ ἀσκητικὸς βίος διείργασται, αὐτῷ τῷ ὀφθῆναι, κατιδεῖν, καὶ διακονῆσαι Χριστὸν τὸν ἀληθῆ νυμφίον τούτων καὶ ἐραστήν. Ἔτι δὲ συντομώτερον εἰπεῖν ἔχω· ὃ γὰρ ἐν ἅπασιν ἁγίοις ἀπόστολοι, τοῦτο Μαγδαληνὴ ἐν γυναιξὶν εὐαρέστως πολιτευσαμέναις Θεῷ· ταῖς μὲν γὰρ ἡμιλλήθη, τὰς δ' ὑπερῆρε, πάσαις δὲ βίου ὤφθη παράδειγμα.

A suavi se obviam dat et sapientiam ac gratiam quæ in illo augetur aut potius quæ illi inhæret, admiratur. Laudas viduæ Sarephtanæ et Sunamitidis erga viros sanctos hospitalitatem: laudas mensam liberaliter oblatam, et vas oleo plenum nunquam diminutum: lauda et Magdalenæ vitam proximi servitio consecratam; lauda unguenta quæ Sancto sanctorum qui somnum vivificum dormit ungendo impertiit. Jaelis et Judithæ zelum nostra superavit, quarum ista Sisaræ guttur clavo transfodit, hæc Holophernem Assyrium capite plectit. Magdalenæ autem non modo Pilatus et Caiaphas, qui Christo insidias struxerant, succubuerunt, et jussu Cæsaris trucidati sunt, sed etiam ii qui eorum partes sequebantur, scribas dico et Phariseos. Quid B porro juvat Susannam, Esther, Salomonem memorare, quas cunctas prudentia, gentis claritate et perseverantia patientiaque longe superavit? Eadem quoad gratiam omnibus præstitit quæcunque martyrii corona redimitæ fuere et quæ vitam asceticam degerunt; ipsa enim oculis vidit Christum, eique ut sponso vero et amico munera præstitit. Paucis vero dicam: quod inter omnes sanctos apostoli, id Magdalena inter mulieres, quæ Deo vitam sincere consecrarunt: cum aliis enim certavit, alias superavit, omnibus autem vitæ exemplar fuit.

ΚΖʹ. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἰσαγγέλως βιώσασα, καὶ αὐτοῖς ἀγγέλοις φανεῖσα αἰδέσιμος, τῶν τῇδε μεθίσταται, καὶ τῷ σπηλαίῳ, ᾗπέρ μοι εἴρηται, κρύπτεται. Χιλιοστοῦ δ' ἐξ ἐκείνου σχεδὸν παραῤῥυέντος ἐνιαυτοῦ, Λέων ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος, ᾧ πατὴρ μὲν ὁ ἐκ Μακεδόνων Βασίλειος, Σοφὸς δέ οἱ αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον, ἐμφανείᾳ θείᾳ τῆς μακαρίας (ὕπαρ οὐκ ὄναρ) τὸ ταύτης τίμιον λείψανον ἐκεῖθεν μετακομισάμενος, καὶ σὺν τῷ ἀδελφῷ Ἀλεξάνδρῳ τοῖς ὤμοις μετέωρον θέμενος, ἐν τῷ κατὰ τὴν Βύζαντος ἀνεγερθέντι παρ' αὐτοῦ νεῷ τῷ τετραημέρῳ καὶ φίλῳ Χριστοῦ Λαζάρῳ ἐς ἀριστερὰ εἰσιόντι, ἔνθα τὰ ἄῤῥητα τελεῖν ἔθος, σεμνῶς καὶ εὐλαβῶς κατατίθησιν, ἀργύρῳ πᾶσαν τὴν θήκην διαλαβών. Ἀλλὰ πῶς ἂν τοσοῦτον ἔργον παραδραμὼν οὐκ ἂν τὰ μέγιστα ζημιοῦν δόξω; ὁ γάρ τοι νεὼς οὗτος ἐς τοσοῦτον κάλλους ἐξείργασται, ὥς τε καὶ ἀμήχανον ἔμοιγε τὸ ἐσάπαν μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἐν καλῷ τάξιν διαλαβεῖν, καὶ σπουδῆς ἔργον οὐ τῆς τυχούσης ἐμοί, ἐν κεφαλαίῳ δὲ φάναι· τοιοῦτον τὸ τέμενος τῷ Χριστοῦ φίλῳ ὁ σοφώτατος βασιλεὺς ἐδομήσατο, ὁποῖον εὐπρεπείᾳ μὲν ἐξαίσιον εἶναι, μεγέθει δὲ οὐ πολλῶν δεύτερον, ἀνεγεῖραι δὲ βασιλεῖ Λέοντι πρέπον, ἀνακεῖσθαι δὲ Χριστοῦ φίλῳ ἄξιον· οὗ καὶ τὸν νεκρὸν Κυπρόθεν διακομίσας, ἐς δεξιὰ τὸν ναὸν εἰσιόντι φιλοτίμως κατέθετο· οὗ ἐς ἀριστερὰ κατὰ τοὺς τοῦ ἱεροῦ ἐμπροσθίους τοίχους, ᾗπέρ μοι εἴρηται, καὶ τὴν μακαρίαν Μαγδαληνὴν ἐναπέθετο. Καὶ νῦν εἰσιν οὗτοι, φύλακες μὲν τῆς πόλεως ἄγρυπνοι, σωτῆρες δὲ καὶ χορηγοὶ χαρισμά-

C XXVII. Postquam itaque vitam angelicam vixisset et angelis ipsis venerabilis visa esset, ex hac vita decessit, et in antro, sicut ante dictum est, inhumatur. Millesimo fere inde anno elapso, Leo, imperator maxime venerandus, Basilii Macedonis filius, cognomine Sapientis, cui mulier sancta revera, non per somnum apparuit, hujusce reliquias venerandas inde ablatas et una cum Alexandro fratre humeris impositas in templo quod Byzantii erexerat Lazaro quatriduano ac Christi amico ad latus sinistrum, ubi sancta missa celebratur, solemniter ac cum verecundia in theca puro ex argento confecta deposuit. Quomodo autem de hoc egregio disserens ædificio cæterorum ædificiorum decus et honorem non minuam? Templum hoc enim tanta D est pulchritudine, ut laudes eo dignas proferre nequeam, imo summatim tantummodo de eo loqui queam. Ecclesia enim quam imperator sapientissimus Christi amico construxerat, pulchritudine quidem omnes superat, magnitudine autem perpaucis inferior habetur; brevi talis est, qualem construere imperatori Basilio congruebat, et quæ Christi amico digna videbatur. In ea mortui a Cypro huc allatum corpus ad dextram solemniter sepelivit; ad sinistram e regione muri, ut jam diximus, sanctam Magdalenam inhumavit. Et nunc quidem civitatis custodes hi sunt vigiles, sospitatores et charismatum distributores multifariorum, et prope Deum advocati efficacissimi; nihil enim discipulo ac amico antiquius.

των παντοίων, τοῖ, αὐτοῖ; προσιοῦσιν ἐν πόθῳ, καὶ πρὸς Θεὸν μεσῖται ἀνυστικώτατοι, εἴ γε μαθητοῦ καὶ φίλου μηδὲν οἰκειότερον.

XXVIII. Hunc nos quidem honoris causa sermonem tibi destinamus, veneranda Verbi discipula; has nos verborum primitias et gratiam tibi utpote talibus dignissimæ conferimus. Cum enim eloquentia tu ipsa plurimum vales, e re est ut pro virili parte loquela saltem simplici in tui honorem aliquid proferam. Quodsi opus quod viginti abhinc annis inchoavi, viribus meis ac gloriæ tuæ minus congruit, obliviscere quæso simplicis mei sermonis, et ignosce temeritati meæ ea indulgentia qua Magister tuus amicorum ac familiarium dicta et facta amplexus est, et verba mea supplicationibus tuis prosequere. Tum enim forsitan aliquid de virtute tua dignum proloqui valebimus; in vero Verbo Christo Deo nostro, quem decet gloria, fortitudo, honor, adoratio, veneratio, cum Patre ejus æterno, et Spiritu ejus sancto, generoso et vivifico, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

A ΚΗ'. Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν, ὦ σεμνὴ τοῦ Λόγου μαθήτρια· αὕτη τῶν ἐμῶν λόγων ἡ ἀπαρχὴ καὶ χάρις, ἥ τις καὶ μόνη ἔμοιγε ὡς ἀληθῶς εὐλογός σοι ἀφωσίωται· τοῦτό σοι τῶν ἐμῶν λόγων σκιαγραφία τις καὶ προμνήστευμα, καὶ τῆς ὑπὲρ λόγου σῆς καρτερίας ἐλάχιστον δώρημα, μᾶλλον δὲ χρέος τοῖς λόγοις γευσαμένοις ὡς μάλιστα ἀπαραίτητον· εἰ δὲ τολμηρὸν ἐμοὶ τὸ ἐγχείρημα, διπλῆν δεκάδα τῶν χρόνων ἔτι ἀνύοντι, καὶ ἐς τοσοῦτον ἔργον τὴν σὴν εὐφημίαν τῷ περὶ σὲ πόθῳ κατατολμήσαντι, ὡς καὶ τῆς ἐνούσης ἀγροικίας ἐπιλαθέσθαι, καὶ μὴ κατ' ἀξίαν τῶν σῶν καὶ λόγων καὶ πόνων προβέβληται τὸ ἐγκώμιον· ἀλλὰ συγγνοίης τῆς τόλμης, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν δέχοιο, ἐπεὶ καὶ τῷ σῷ Διδασκάλῳ τοῦτο σπουδαζόμενον ἔγνωμεν, φίλον καὶ οἰκεῖον ἡγεῖσθαι τὸ κατὰ B δύναμιν· καί μοι τὸν λόγον ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Λόγον σαῖς ἱκετείαις εὐμαρηθείης καὶ ὑψηλότερον. Τότε γὰρ ἴσως καὶ μικρόν τι τῆς σῆς ἀξίας εἰπεῖν ἐξισχύσαιμεν, καὶ οὐχ ἐς τοσοῦτον, ὅσον νῦν ἐνδεεῖς ὁρώμεθα, ὑστερήσομεν· ἐν αὐτῷ τῷ ἀληθινῷ Λόγῳ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, μεγαλοσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

NICEPHORI CALLISTI

PRECATIONES

(Goar. *Eucholog.*, edit. Paris. p. 87? sqq.)

—

Precatio sanctissimi patriarchæ Callisti in calamitate populi.

Notandum præsentes orationes posse etiam in pestilentialem morbum recitari.

Domine et Deus, misericordiæ cunctæque bonitatis auctor, miserabilium Deus, miserationum pater, compassionis portus, fons clementiæ inexhaustus, qui sapientia cuncta administras, qui alligas et rursum liberas, qui humilias et rursum sublevas, qui superbis resistis, humilibus autem das gratiam, cujus potestate cuncta conservatur creatura intellectualis et sensibilis, cujus judicia abyssus multa, et viæ investigabiles, cujus Spiritu aguntur cuncta, in cujus manu omnium viventium est spiritus, cui astra obediunt, cuncta subjiciuntur, et creatura cuncta obsequitur, quem spirituales omnes virtutes contremiscunt et indesinentibus celebrant laudibus, quem omnia mutis etiam vocibus collaudant; tu namque justitiæ Sol Deus verus, qui omnia condis, et sola tua clementi voluntate benignoque nutu omnia transmutas: respice super populum peccatorem et desperatum, et locupletem tuam

C *Εὐχὴ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Καλλίστου ἐπὶ συμφορᾷ λαοῦ.*

Ἰστέον ὅτι αὗται αἱ ἤδη προκείμεναι εὐχαὶ, λέγονται καὶ εἰς λοιμικὴν ἀσθένειαν.

Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους, ὁ πάσης ἀγαθότητος χορηγὸς, ὁ τῶν θαυμασίων Θεὸς, ὁ τῶν οἰκτιρμῶν Πατὴρ, ὁ τῆς συμπαθείας λιμὴν, ἡ τῆς φιλανθρωπίας ἀκένωτος πηγὴ, ὁ τῇ σοφίᾳ διοικῶν τὰ πάντα, ὁ δεσμεύων καὶ πάλιν ἐξάγων, ὁ ταπεινῶν, καὶ αὖθις ἀνυψῶν· ὁ τοῖς μὲν ὑπερηφάνοις ἀντιτασσόμενος, ταπεινοῖς δὲ διδοὺς χάριν, οὗ τῷ κράτει συνέχεται πᾶσα κτίσις, ὅση τε νοητὴ, καὶ αἰσθητή· οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος πολλὴ, καὶ αἱ ὁδοὶ ἀνεξιχνίαστοι, οὗ τῷ Πνεύματι πάντα ἄγεται, οὗ ἐν τῇ χειρὶ D πνοὴ πάντων τῶν ζώντων, ᾧ ὑπείκεται ἄστρα, ᾧ πάντα ὑποτέτακται, ᾧ πᾶσα δουλεύει κτίσις, ὃν αἱ νοεραὶ πᾶσαι δυνάμεις τρέμουσι, καὶ ἀλήκτοις δοξολογίαις γεραίρουσιν· ὃν τὰ σύμπαντα φωναῖς ἀλαλήτοις ὑμνεῖ· σὺ τοίνυν νοητὲ δικαιοσύνης ἥλιε, Θεὲ ἀληθινὲ, ὁ πάντα ποιῶν καὶ μετασκευάζων μόνῳ τῷ βούλεσθαι, εὐμενεῖ, καὶ ἱλέῳ ὄμματι ἔπιδε ἐπὶ τὸν λαόν σου τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἀπεγνω-

σμένον, καὶ κατάπεμψον ἐπ' αὐτοὺς τὰ ἐλέη σου τὰ πλούσια. Φεῖσαι τῆς κληρονομίας σου, φεῖσαι τοῦ λαοῦ σου, φεῖσαι τοῦ ἀμπελῶνος, ὃν ἐφύτευσεν ἡ δεξιά σου. Τὴν ἔμφυτον ἀγαθότητα τὴν σὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἔχων ἱκετεύουσαν, μνήσθητι τοῦ αἵματος τῶν δούλων σου τοῦ ἐκκεχυμένου, μνήσθητι τῶν ἁγίων σου θυσιαστηρίων, ἃ βεβήλοις ποσὶν ἐπατήθησαν καί γε πυρὶ παρεδόθησαν· μνήσθητι τῆς ἐλεεινῆς ἡλικίας, τῆς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀσεβέσι παραδοθείσης, καὶ τὴν μὲν πατρῴαν ἀσέβειαν ἀνοήτῳ γνώμῃ ἐξομωσαμένης, τῷ δὲ διαβόλῳ ἐπιγραψαμένης, καὶ στῆσον ἤδη ῥάβδον ἁμαρτωλῶν κατὰ κλήρου δικαίως ἀφιεμένην· μὴ παραδῷς ἡμᾶς εἰς τέλος διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, καὶ διὰ ἄφατον ἔλεον τὸν ὑπερεκχυνόμενον ἐκ τῆς σῆς ἀγαθότητος, καὶ δὸς δὴ τῷ φιλοχρίστῳ βασιλεῖ ἡμῶν ἄνεσιν τῶν κατεχόντων τούτων ἀνιαρῶν, καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν ἐμφυλίων θορύβων καὶ στάσεων. Ἐνίσχυσον αὐτοῦ τὸν βραχίονα, καὶ τοὺς ἐπανισταμένους αὐτῷ ὑπόταξον, καὶ σύναψον αὐτοῦ τὰ στρατεύματα εἰς μίαν ὁμόνοιαν, καὶ εἰρήνην, καὶ πάσης ἐπιβουλῆς ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν ἀνώτερον αὐτὸν διατήρησον. Ἄγγελον αὐτῷ ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου κατάπεμψον φύλακα, σαφῶς προπολεμοῦντα τοῦ σοῦ βασιλέως, ἀστασίαστον ἐν βαθείᾳ γαλήνῃ τὴν βασιλείαν αὐτῷ δώρησαι· ὡς ἂν τὸ σὸν ἅγιον ἔθνος ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτοῦ ἠρεμαῖον καὶ ἡσύχιον βίον διάγῃ, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐπεγειρομένην κατ' αὐτοῦ ταραχὴν καὶ ἐπιβουλὴν τῇ ἀμάχῳ δεξιᾷ διασκέδασον, καὶ ἀνεπιβούλευτον, καὶ μακρὰν αὐτῷ τὴν ζωὴν χάρισαι. Πρεσβείαις τῆς πανυπερενδόξου ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τῶν ἀΰλων λειτουργῶν, καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων. Ἀμήν.

A misericordiam ad eum mitte. Parce hæreditati tuæ, parce populo tuo, parce vineæ a dextera tua plantatæ: et cum innatam tibi bonitatem pro nobis deprecantem habeas, recordare sanguinis servorum tuorum toties effusi; recordare sanctorum tuorum altarium pedibus profanis conculcatorum et igni combustorum; recordare miserandæ puerorum ætatis ab impiis in captivitatem traditæ, et stolida sententia paternam religionem abjurantis et diabolo ascriptæ, et jam peccatorum virgam adversus justos motam cohibe. Propter nomen sanctum tuum, et propter ineffabilem misericordiam a tua bonitate profusam, ne in finem nos tradas. Christum amanti regi nostro, a grassanti calamitate
B requiem, et a civili tumultu, et seditione, securitatem præbe; brachium ejus corrobora, rebelles illi subjice, et in unam concordiam et pacem ejus omnes acies compone: et visibilium invisibiliumque hostium cunctis insidiis superiorem illum redde. Mitte de sancto habitaculo tuo angelum custodem pro rege tuo pugnaturum, compositum et profunda tranquillitate pacatum ei regnum largire: ut in ejus pace sancta tua gens tranquillam quietamque vitam degat, et demum, tumultum insidiisque omnibus adversus imperatorem insurgentibus insuperata tua manu dissipatis, longam ei vitam confer. Precibus gloriosæ et super omnes benedictæ Dominæ nostræ Deiparæ, et ministrorum materiæ expertium, et omnium sanctorum, qui a
C sæculo tibi placuerunt. Amen.

Εὐχὴ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ, ἐπὶ συμφορᾷ λαοῦ.

Ἄναρχε Βασιλεῦ, ἀόρατε, ἀνεξιχνίαστε, ἀκατάληπτε, καὶ ἀνέκφραστε, ὁ πᾶσαν δρακὶ περιέχων τὴν κτίσιν καὶ διατηρῶν· ὁ διακατέχων καὶ διακυβερνῶν αὐτὴν ἀῤῥήτῳ λόγῳ, ὁ τῶν Νινευϊτῶν τὰς ἀνομίας πρότερον μὲν ἀνεχόμενος, ὕστερον δὲ τὴν μετάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπιστροφὴν προσδεξάμενος, καὶ χαρισάμενος αὐτοῖς δι' ὑπερβάλλουσαν ἀγαθότητα καὶ μακροθυμίαν πάσας τὰς ἀνομίας καὶ τὰ πλημμελήματα, τῇ συνήθει καὶ ἀφάτῳ σου φιλανθρωπίᾳ δεξάμενος· δέξαι καὶ ἡμῶν τὰς εὐχὰς, καθάπερ ὡς εἴρηται τῶν Νινευϊτῶν τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν· δέξαι τὰ δάκρυα καὶ τοὺς στεναγμοὺς, δέξαι τὴν τεταπεινωμένην ἡμῶν δέησιν· οὐδὲ γὰρ δυνάμεθα ὅλως ταῖς ἁμαρτίαις γενόμενοι, πρὸς σὲ τὸν μόνον ἀναμάρτητον ἀτενίζειν δέξαι τὰς ἐκ βάθους ὡς δίκην καπνοῦ ἀναπεμπομένας σοι τῷ Δεσπότῃ κραυγάς. Δέξαι τοῦ ταλαιπωρουμένου λαοῦ τὴν παράκλησιν· νικησάτω ἡ ἄβυσσος τῆς σῆς εὐσπλαγχνίας τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν· καὶ δὸς τῷ λαῷ σου λύτρωσιν, ἐλευθερίαν τῶν πειρασμῶν, καὶ τῆς τοῦ θανάτου τιμῆς ἄφεσιν. Ναὶ, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐπάκουσον τοῦ λαοῦ σου ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, καὶ ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ· καὶ στῆσον τὴν ῥάβδον τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπεγειρομένην ἐπὶ τὸν κλῆρον τῶν δικαίων, οὓς σὺ

Alia ejusdem oratio in populi afflictione.

Sine principio Rex, invisibilis, investigabilis, incomprehense et ineffabilis, qui pugillo creaturam omnem contines et conservas, secretaque eam ratione moderaris, qui toleratis prius Ninivitarum iniquitatibus, demum eorum pœnitentiam et conversionem suscepisti, et inenarrata licet solita tibi humanitate omnia illorum delicta et iniquitates condonasti: suscipe etiam vota nostra, sicut Ninivitarum conversionem et pœnitentiam, modo præfato, acceptam habuisti; suscipe lacrymas et suspiria; suscipe et humili corde deprecationem prolatam (neque enim possumus peccatis depressi ad
D te intendere); suscipe clamores ex imo pectore thuris instar ad te missos, afflicti populi orationem exaudi, peccatorum nostrorum copiam clementiæ tuæ abyssus exsuperet, et populo tuo ab his molestiis exemptionem et libertatem, et a mortis vulnere remissionem præbe. Ita fiat, Domine Deus noster, populum tuum et me peccatorem in hora hac exaudi, et peccatorum virgam adversus justorum a te solo cognitorum, et te quoque agnoscentium sortem, vibratam cohibe: ut et per nos inutiles servos tuos celebretur sanctissimum nomen tuum, Patris, et Filii et sancti Spiritus, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

μόνος οἶδας καὶ ἐπίστασαι, παρ' αὐτῶν γινωσκόμενος· ὅπως καὶ δι' ἡμῶν τῶν σῶν ἀχρείων δούλων δοξασθῇ τὸ πανάγιον ὄνομά σου· τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Alia similis ejusdem oratio.

Optime Domine, universi conditor, cujus misericordia immensa et humanitas incomprehensa, qui iniquitates omnes tulisti et cruci affixisti, ut ipse sine peccatis, cunctæque sordis expers, sanctificares nos: tibi confisi suppliciter procidimus, patiens Domine, et inenarrabilis et immensæ tuæ humanitatis pelagus contemplati, ad te reconciliatu facilem Dominum clamamus, Salva nos. Non Pharisaico more cantica hymnosque nostros, sed publicani instar proferimus: neque velut nefandus ille latro, sed ut bene affectus et gratus ille alius, vociferamur illud, Memento. Exsuperet itaque investigabilis misericordia tua iniquitates nostras, et licet incongrue convertamur et pœnitentiam agamus, ostende tamen etiam in nobis clementiæ tuæ immensitatem. Compatere et reconciliare ut longanimis populo tuo, falcem mortiferam reprime, ne ultra nos decerpat, celerem et intempestivam ejus aciem retunde, contagiosi morbi luem juste immissam averte, gladium adversum nos vibratum, ne pereamus, contine. Tibi namque soli procidimus. Ita Domine, exaudi nos peccatores et inutiles servos tuos, in hac hora; et ne despicias orationes nostras; neque peccatis nostris sponte aut invite, scienter aut ignoranter commissis attendas; ut glorificetur et in nobis sanctissimum nomen tuum: Patris, et Filii, et sancti Spiritus.

Altera ejusdem similis aliis oratio.

Facilis reconciliatu, Domine, longanimis, et valde misericors, cunctæ creaturæ rationalis et intellectualis auctor, qui rebus omnibus esse ex nihilo concessisti, et bene esse nobis provide contulisti, cum laudibus et canticis gratiarum actiones secum ferentibus tibi nos procidentes ne despicias, neque reconciliationi orationes idoneas, vel supplicationes nostras abjicias; sed adnue de sancto habitaculo tuo, respice et visita vineam istam dextera tua plantatam; et a gravi pestilentialique hoc morbo, mortis videlicet corporis et animæ plaga nos exime. Horrenda namque et inexspectata illa calamitas non solum corpora lethaliter ferit et corrumpit: sed et nos, te læso, reos, et ad pœnitentiam imparatos, etiam quoad animam omnino perdit. Propterea te rogamus et precamur, ut orationem populi tui supplicationesque exaudias, et avertas indignationem tuam a nobis. Ita Domine, ne in æternum irascaris nobis, vel justam tuam iram erga nos conceptam producas; nullus enim coram te consistere potest, aut cum fiducia loqui, neque ullus coram te vivens justificabitur. Omnis enim hominis justitia velut pannus menstruatæ est,

A *Εὐχὴ ἑτέρα ὁμοία τοῦ αὐτοῦ.*

Ὑπεράγαθε Κύριε, δημιουργὲ τοῦ παντὸς, οὗ τὸ ἔλεος ἀμέτρητον, καὶ ἡ φιλανθρωπία ἀνείκαστος, ὁ τὰς ἀνομίας ἡμῶν πάσας ἀράμενος καὶ τῷ σταυρῷ προσηλώσας, ἵνα καθαγιάσῃς ἡμᾶς ἀναμάρτητος, καὶ παντὸς ῥύπου ἀνεπίδεκτος· σοὶ θαῤῥοῦντες προσπίπτομεν ἱκετικῶς, ἀνεξίκακε Κύριε, καὶ τῆς σῆς ἀφάτου καὶ ἀμετρήτου φιλανθρωπίας τὸ πέλαγος ὑποσκοποῦντες, κράζομεν πρὸς σὲ τὸν εὐδιάλλακτον Κύριον, Σῶσον ἡμᾶς. Οὐ φαρισαϊκῶς ᾠδὰς ἡμῶν καὶ ὑμνῳδίας ἀναφέρομεν· ἀλλὰ τελωνικῶς, οὐδὲ κατὰ τὸν ἀγνώμονα ἐκεῖνον λῃστήν· ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν εὐγνώμονα καὶ εὐχάριστον βοῶμεν τὸ Μνήσθητι. Διὰ τοῦτο νικησάτω τὸ ἀνεξερεύνητον ἔλεος τὰς ἀνομίας ἡμῶν, εἰ καὶ μὴ προσηκόντως μετανοοῦμεν καὶ ἐπιστρέφομεν. Δεῖξον καὶ
B ἐν ἡμῖν τῆς φιλανθρωπίας σου τὸ μέγεθος. Σπλαγχνίσθητι καὶ διαλλάγηθι ὡς μακρόθυμος ἐπὶ τῷ λαῷ σου· στῆσον τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου, ὥστε μὴ καθ' ἡμῶν προβῆναι· στῆσον τὴν ταχεῖαν καὶ ἄωρον τούτου τομήν. Στῆσον τῆς λοιμώδους νόσου τὴν δικαίαν ταύτην φθοράν· στῆσον τὴν ῥομφαίαν τὴν καθ' ἡμῶν διεγειρομένην, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα. Σοὶ γὰρ μόνῳ ἡμάρτομεν. Ἀλλὰ καὶ σοὶ μόνῳ προσπίπτομεν. Ναὶ Κύριε, ἐπάκουσον ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἀχρείων δούλων σου ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, καὶ μὴ ἀπώσῃ τὰς δεήσεις ἡμῶν. Πάριδε τὰ πλημμελήματα ἡμῶν, τὰ ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια, τὰ ἐν γνώσει, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ· ἵνα δοξασθῇ καὶ ἐν ἡμῖν τὸ
C πανάγιον ὄνομά σου· τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Εὐχὴ ἑτέρα ὁμοία ταῖς ἄλλαις, τοῦ αὐτοῦ.

Εὐδιάλλακτε Κύριε, μακρόθυμε καὶ πολυέλεε, χορηγὲ πάσης κτίσεως λογικῆς τε καὶ νοερᾶς, ὁ τὸ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων τοῖς πᾶσι δωρούμενος, καὶ τὸ εὖ εἶναι πανσόφως ἡμῖν χαρισάμενος· δοξολογίαις καὶ ᾠδαῖς εὐχαρίστοις προσπίπτοντας τῇ σῇ ἀνεικάστῳ ἀγαθότητι, μὴ παρίδῃς ἡμᾶς, μηδὲ τὰς ἱλαστηρίους ἡμῶν προσευχὰς καὶ ἱκεσίας ἀπώσῃ, ἀλλ' εὐδόκησον ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου, καὶ ἴδε, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην, καὶ κατάρτισαι αὐτὴν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιά σου, καὶ ἐξελοῦ ἡμᾶς ἀπὸ ταύτης τῆς δεινῆς καὶ λοιμώδους νόσου
D τῆς τομῆς τοῦ θανάτου, τῆς ψυχικῆς δηλαδὴ καὶ σωματικῆς. Ἡ γὰρ φοβερὰ αὕτη καὶ ἀπροσδόκητος συμφορὰ οὐ μόνον σώματα εἰς τέλος νεκροῖ καὶ διαφθείρει, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς τελείως ἀπόλλυσιν, ἀμετανοήτως ἡμῶν διακειμένων, καὶ προσκεκρουκότων ἐντεῦθέν σοι τῷ Θεῷ ἡμῶν. Διὰ τοῦτο, σοῦ δεόμεθα καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, ὅπως ἐπακούσῃς τῆς δεήσεως τοῦ λαοῦ σου καὶ ἱκεσίας, καὶ ἀποτρέψῃς τὸν θυμόν σου ἀφ' ἡμῶν. Ναὶ Κύριε, μὴ ὀργισθῇς εἰς τοὺς αἰῶνας ἡμῖν, μηδ' ἐπιτείνῃς τὴν δικαίαν σου καθ' ἡμῶν ἀγανάκτησιν. Οὐδεὶς γὰρ δύναται ἔμπροσθέν σου στῆναι, ἢ παῤῥησιάσασθαι, καὶ

οὐδεὶς ζῶν ἄνθρωπος ὅλως ἐν σοὶ δικαιωθήσεται. A Πᾶσα γὰρ δικαιοσύνη ἀνθρώπου, ὡς ῥάκκος ἀποκαθημένης, κατὰ τὸν μεγαλοφωνότατον Ἠσαΐαν. Τὰ γὰρ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ τῷ σῷ φόβῳ συνεχόμενα κλονοῦνται καὶ φρίσσουσι. Κατάπαυσον τοίνυν τὴν ὀργήν σου ἀφ' ἡμῶν, ἀπόστρεψον τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν ἐκ τῆς δουλείας τῶν ἀσεβῶν· ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν κατὰ νοῦν γινομένην αἰχμαλωσίαν τῇ τρικυμίᾳ καὶ ζάλῃ τῶν πειρασμῶν ὑπὸ τοῦ νοητοῦ Φαραώ. Οὐδὲ γὰρ δυνάμεθα κατ' ἄμφω πλημμελοῦντες ᾄδειν σοι ᾠδὴν εὐχαριστήριον ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας. Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς κατάπεμψον ἡμῖν ἄγγελον πιστὸν φύλακα, ᾧ καὶ παρακάθου τὴν ζωὴν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς τῆς φοβερᾶς τοῦ θανάτου ὀργῆς, καὶ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ῥομφαίας. Ἵνα διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς B ταύτης καὶ ἀνέσεως, δοξάσωμέν σε τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὴν μίαν θεότητά τε καὶ βασιλείαν, ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμή, καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Juxta grandiloquum Isaiam: et montes collesque timore tuo correpti concutiuntur et contremiscunt. Desine itaque nobis irasci, captivitatem nostram ab impiorum servitute immuta; sed et aliam quam mente subimus, tempestate et procellis tentationum acti sub spiritualis Pharaonis tyrannide, dissolve; neque enim in utroque homine actionis gratiarum canticum in terra aliena tibi personare possumus. Memento igitur nostri, Domine, in misericordia et miserationibus, angelum fidelem custodem, cui vita nostra commissa est, ab hoc tremendo lethi flagello, et inexspectata hac calamitate nos educturum ad nos mitte, ut libertate et vitæ securitate concessa, te Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum celebremus, unam divinitatem et regnum; cui convenit omnis gloria, honor et adoratio in sæcula. Amen.

Εὐχὴ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ, ὑπὲρ τοῦ Χριστωνύμου λαοῦ.

Σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν ἐκτενῶς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἱλέῳ ὄμματι ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν κληρονομίαν σου σπλαγχνισθεὶς ἐφ' ἡμῶν καὶ τὴν ἡμετέραν γῆν ἐξερημωθεῖσαν διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ αἰχμάλωτον γεγονυῖαν καὶ δούλην τοῖς πολεμίοις, ἐπευδοκήσῃς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν προτέραν ἐλευθερίαν, καθάπερ ποτέ, καὶ τοῦ πα- C λαιοῦ Ἰακὼβ ἐκείνου τοῦ φέροντος τύπον τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, καὶ Θεοῦ ἡμῶν εὐδοκίᾳ, καὶ θελήσει τῇ σῇ ὑποστρέψαντος τοὺς οἰκογενεῖς ἅπαντας πρὸς τὰ ἐπηγγελμένα τῶν ὑποσχημένων σου ἀγαθῶν ἐπανήγαγες. Καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων τῇ συνήθει σου φιλανθρωπίᾳ χρώμενος, ἀφῆκας τὰς ἀνομίας αὐτῶν, κατέπαυσας πᾶσαν τὴν ὀργήν σου, ἀπέστρεψας ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ σου, ἐπίστρεψον τοίνυν καὶ ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ τῶν σωτηρίων σου ἐντολῶν φροντίζειν ἀξίωσον, ἀπόστρεψον τὸν θυμὸν ἀφ' ἡμῶν, μὴ εἰς τοὺς αἰῶνας ὀργισθῇς ἡμῖν, ἢ διατείνῃς τὴν ὀργήν σου, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ὁ Θεὸς σὺ ἐπιστρέψας ζώωσον ἡμᾶς, καὶ ὁ λαός σου εὐφρανθήσεται. Δεῖξον καὶ ἐν ἡμῖν τὸ ἔλεός σου, καὶ ἀκουσόμεθα εἰρήνην καὶ ἀγαλλίασιν ἐπὶ σέ. D Ναί, Κύριε, ἐπάκουσον ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἀχρείων δούλων σου ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, τοῦ κατασκηνῶσαι δόξαν καὶ εἰρήνην ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. Τῇ γὰρ σῇ συνάρσει καὶ βοηθείᾳ θαῤῥοῦντες ἡμεῖς οἱ ἀνάξιοι, ἐλπίζομεν ἔλεος καὶ ἀλήθειαν ἔμπροσθεν ἡμῶν προπορεύεσθαι. Ἐκτός σου γὰρ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν, καὶ μὴ ἀποστραφῇς ἡμᾶς εἰς τέλος, ἀλλ' ἐξεγέρθητι, καὶ ἀνάστηθι εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ταπεινῶν, καὶ ὡς ἀμνησίκακος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις ἡμῶν ἐπίστρεψον τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν. Στῆσον τὴν καταιγίδα τῶν συμφορῶν· ἄνες ἡμῖν τὰ παραπτώματα ἡμῶν, ὅπως τῇ ἀνέσει τῶν συμφορῶν, δοξάσωμέν σε Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Alia ejusdem oratio pro Christiano populo.

Te rogamus et intense precamur Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut oculo propitio misericordia motus super populum tuum et super hæreditatem tuam respicias, et terram nostram jam propter iniquitates nostras desolatam, captivam servamque hostibus factam in pristinam asseri libertatem tibi complaceat, sicut antiquo Jacob unigeniti Filii figuram præferenti, placito imperioque tuo in suam patriam reverso, incolas omnes in promissorum sibi bonorum possessione restituisti! Erga illos namque omnes solita tibi humanitate usus cunctas eorum iniquitates remisisti, iram placasti, a furoris tui impetu eos alienos fecisti. Converte nos itaque, Deus noster, et salutarium mandatorum tuorum satagere nos concede; averte a nobis iram tuam, neque in æternum irascaris nobis, aut iram tuam in generationem et generationem extendas. Deus, tu conversus vivificabis nos, et plebs tua lætabitur in te. Ostende nobis misericordiam tuam: et pacem exsultationemque in te audiemus. Ita Domine, exaudi nos peccatores et inutiles servos tuos in hac hora, ut gloria et pax in terra nostra inhabitet. Tua enim ope et subsidio freti nos indigni, misericordiam pacemque, faciem nostram præcessuras, speramus. Præter te alium ignoramus, nomen tuum invocamus, ne avertas nos in finem, sed suscitare, et exsurge in nostri peccatorum et humilium occursum: et ut malorum immemor, et pœnitentiam agens super malitiis nostris, converte captivitatem nostram, et calamitatum nostrarum procellam comprime. Dimitte nobis delicta nostra: ut in harum afflictionum relaxatione collaudemus te Patrem Domini Jesu Christi, cum unigenito Filio tuo, et cum sancto Spiritu: nunc et semper, et in sæcula, etc.

Alia ejusdem oratio in imperatorem, et in ejus exercitum.

Domine Deus noster, qui solo sapientiæ tuæ verbo cuncta condidisti, et e nihilo ad esse illa adducta inflabili tua virtute conjungis et componis: cuncta enim tibi facilia sunt, et tibi impossibile nihil est: proptereaque momenta, tempora et annos in unum conferens et coordinans, visibilem hunc mundum imperio tuo exornas: qui cœlum expandis, et velut tabernaculum illud sub Moyse coloribus distinguis; qui prius multitudinem illam, et numerosam in millia Judæorum gentem in ordine et concordia continuisti, et Moysem ipsum dextera tua et brachio robusto populi ducem constituisti; una illis potestate tradita, et protectione fortique manu illis semper intactis, servatis: qui solem in diei lucem, et lunam in noctis potestatem posuisti, qui numerum astrorum in firmamento nexu solido condensasti, illisque ordine dispositis, terminoque eorum præfixo, ne ulla ratione nos lædant, sed ut cursu et motu ad nutum tuum impigre rotentur, perpetuum injunxisti motum, qui terram prius occultam et obscuram mox in lucem eductam propter hominum genus multiformi venustate depinxisti; qui virtute tua, te Abrahæ comitem, subactis eis cunctis hostibus, in itinere

Εὐχὴ ἑτέρα εἰς βασιλέα, καὶ εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, τοῦ αὐτοῦ (1).

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα μόνῳ τῷ λόγῳ δημιουργήσας, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ταῦτα παραγαγὼν, καὶ εἰς ἓν συνάψας καὶ συναθροίσας τῇ ἀῤῥήτῳ σου δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. Πάντα γὰρ δυνατά σοι· ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν. Καὶ διὰ τοῦτο καιροὺς καὶ χρόνους καὶ ἐνιαυτοὺς συνάψας καὶ συναρμόσας τῷ σῷ βουλήματι, καὶ κατακοσμήσας τοῦτον τὸν ὁρώμενον καὶ βλεπόμενον, ὁ τὸν οὐρανὸν ἐξαπλώσας, καὶ χρωματώσας καθὰ καὶ τὴν σκηνὴν ἐκείνην διὰ Μωσέως, καὶ τὸ πλῆθος ἐκεῖνο καὶ μυριάριθμον γένος τῶν Ἰουδαίων καταστείλας ἐν τάξει καὶ ὁμονοίᾳ, καὶ τὸν Μωσῆν ἐπ' αὐτοῖς διὰ τῆς σῆς δεξιᾶς καὶ βραχίονος ἰσχυροῦ δημαγωγὸν καταστήσας. Καὶ μίαν ἀρχὴν αὐτοῖς δοὺς, καὶ διατηρήσας αὐτοὺς ἀβλαβεῖς ἐν τῇ σῇ σκέπῃ καὶ κραταιᾷ χειρὶ, ὁ τὸν ἥλιον θέμενος εἰς φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ τὴν σελήνην εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, ὁ τὴν πληθὺν τῶν ἀστέρων ἐπὶ τοῦ στερεώματος καταπυκνώσας τῇ στεγανότητι, καὶ τὴν ἀεικίνητον δοὺς αὐτοῖς κίνησιν, καὶ ἐν τάξει θέμενος τούτους τῷ σῷ προστάγματι φυλάσσειν τὸν ὅρον αὐτῶν, ὡς μὴ καὶ σύνολον ἡμᾶς περιβλάψαι, ἀλλὰ τῷ δρόμῳ καὶ τῇ κινήσει τρέφειν ἄοκνος κατὰ τὸ σὸν βούλημα, ὁ τὴν γῆν ἀόρατον οὖσαν τῷ πρώ-

(1) *Εὐχὴ εἰς βασιλέα καὶ εἰς στρατόν.* Orationem non minus quam arma capessere, aciem educturi, et cum hostibus signa collaturi, Christiani principes consueverunt. Hoc pietatis exemplum, et subjectionis erga Deum, cujus prosper bellorum successus, munus est, cunctis Christiano nomine regibus insignitis, primus inter principes Christianos Constantinus reliquit, qui referente Eusebio Vitæ ejus lib. II, cap. 4, Συνήθως ἐφ' ἑαυτῷ πρὸ τῆς μάχης σκηνοποιούμενος ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς τὴν σχολὴν ἀνετίθει· *De more suo ante initum prælium in tabernaculo separato* (tentorio nimirum ad instar ecclesiæ exstructo a sacerdotibus et diaconis custodito) *tempus precibus ad Deum fundendis liberum addixit.* Non enim oportere aiebat, hastis uti et rerum suarum spem in armis, aut corporum viribus ponere: sed universitatis Deum rerum omnium bonarum, et ipsius vitæ auctorem agnoscere, cui convenit expansis in cœlum manibus, et sublatis in altum mentis oculis, constitutas preces reddere. Κἀκεῖνον ταῖς εὐχαῖς νίκης δοτῆρα, καὶ σωτῆρα, φύλακά τε, καὶ βοηθὸν ἐπιβοᾷν, *at illum victoriæ largitorem, et conservatorem, custodem nobis adjutoremque precibus imploremus.* Καὶ τῆς εὐχῆς τοῖς στρατιωτικοῖς ἅπασι διδάσκαλος ἦν, αὐτὸς Ῥωμαΐᾳ γλώττῃ τοὺς πάντας ὧδε λέγειν ἐγκελευσάμενος. *Formulam vero precandi ipse omnibus militibus præscripsit, mandavitque ut Latina lingua ita omnes precarentur:* Te solum Deum agnoscimus, te regem profitemur, te adjutorem invocamus, per te victorias consecuti sumus, per te hostes superamus, abs te et præsentem felicitatem consecutos fatemur, et futuram adepturos speramus: tui omnes supplices sumus, abs te petimus ut Constantinum imperatorem nostrum, una cum piis ejus liberis diutissime nobis salvum et victorem conserves. Τοιαῦτα κατὰ τὴν τοῦ φωτὸς ἡμέραν πράττειν τὰ στρατιωτικὰ τάγματα, καὶ τοιαῦτα ἐδίδασκεν ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς ἀφιέναι φωνάς· *Ejusmodi fere sanciebat, a militibus lucida die Dominica fieri: talesque ab eis voces in divinis precibus adhiberi.* His rudimentis posteri Orientis imperatores edocti, vix aut nunquam prætermissa oratione ad expeditionem profecti sunt; quam eorum pietatem celebrant Zonaras, Gregoras, lib. V, Nicetas lib. VI, et alii, ut eorum in hostes esset τελεσιουργὸς ὁρμή, *Ecclesiasticis benedictionibus consecrata in hostes irruptio et omnium sacer impetus*, juxta Gregoræ verba lib. III. Et ad Constantini exemplum Mauricium imp. jam ab antiquo lib. V, cap. ult. descripsit Simocatta, Ἐπὶ τὸ μέγα τῆς θρησκείας καταπαννυχιζόμενον τέμενος, καὶ λιτανευόμενον ἅμα τῷ λαῷ εἰς τὴν πρὸ τοῦ ἄστεος τῆς Θεομήτορος οἰκίαν διημερεύοντα μυσταγωγούμενον, καὶ τῆς θεανδρικῆς μεταλαγχάνοντα πανδαισίων· *In amplo Christianæ religionis templo nocte integra preces fundentem, et die sequente toto ad Dei matris ædem supplicationes cum populo peragentem cœlestisque convivii cibo sese pascentem*, ut robustior in hostes irrueret. Byzantium idem reversus et læto nuntio accepto: Ἐπὶ τὸ τοῦ Θεοῦ μέγιστον ἀνὰ τὴν πόλιν ἐπαννύχιζε τέμενος, εἶτα μετὰ τοῦ λεὼ τὰς ἱκετηρίας εὐχὰς ποιησάμενος ἠξίου τὸ θεῖον ἐπισημότερα δοῦναι τὰ τρόπαια· *In amplissimo urbis templo pervigilium egit, deinde ad supplicationem cum populo abiens, Deum precatur ut illustriora tropæa largiretur.* Et quod de Constantino Leonis Philosophi filio, ad pugnam ituro scripsit Cedrenus de omni alio dictum putes. Ἔξεισι Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ τοῦ Ὀλύμπου ὄρει ταῖς τῶν ἐκεῖσε Πατέρων εὐχαῖς, καὶ μετ' αὐτῶν κατὰ Σαρακηνῶν ἐκστρατεῦσαι· *Exiit imperator Constantinus ad Olympum montem, ut Patrum qui ibi vivebant comprecationibus armatus, contra Saracenos expeditionem susciperet.* Quia vero, quod de Mauricio scriptum reliquit Simocatta: Τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ἐς ὕψος ἐπὶ δόρατος χρυσοῦ ἀπῃώρητο καὶ προηγεῖτο τοῦ τε βασιλέως καὶ τῆς περιπόλου δυνάμεως· *Lignum crucis Christi super hastili aureo sublime portatur, imperatoremque et circumfusum militem antecedit:* orationem in hujus eximii signo canendo et accipiendo recitari solitam subnectimus.

τὸν καὶ σκοτεινὴν ἀνακαλύψας, καὶ εἰς κάλλος αὐτὴν ἀναμορφώσας διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ὁ τῷ Ἀβραὰμ ἐκείνῳ ποτὲ συνοδεύσας θεϊκῇ σου δυνάμει, καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ παραδοὺς ὑποχειρίους αὐτοῦ, ὁ τὸν Γεδεὼν ἐνισχύσας τοὺς ὑπεναντίους πανωλεθρίᾳ συντρίψας καὶ ἀφανίσας, ὁ τῷ βασιλεῖ καὶ προφήτῃ Δαβὶδ τὸ κράτος δοὺς κατὰ τοῦ παλαμναίου ἐκείνου Γολιὰθ, καὶ εἰς τέλος αὐτὸν ἀφανίσας, ὁ διὰ τοῦ θεράποντός σου Μωσέως τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἐλευθερώσας τῆς πικρᾶς δουλείας, καὶ τὸν Φαραὼ τῇ ἀμάχῳ σου δυνάμει καὶ κραταιᾷ σου χειρὶ πανστρατὶ καταποντίσας, καὶ παραπέμψας αὐτὸν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης καὶ τὸν στύλον τοῦ φωτὸς ὁδηγὸν αὐτοῖς ἐπιδείξας, ἵνα μὴ προσκόπτωσιν οἱ πόδες αὐτῶν· αὐτὸς καὶ νῦν, ἅγιε Βασιλεῦ τῆς δόξης, ἐξαπόστειλον ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου ἀπὸ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου στύλον φωτοειδῆ καὶ ὑπέρλαμπρον, εἰς ὁδηγίαν κατ' ἐχθρῶν ὁρωμένων καὶ ἀοράτων νίκην, τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος, καὶ ἐνίσχυσον αὐτὸν τῇ δεξιᾷ σου χειρὶ, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πορευομένους πιστοὺς δούλους σου καὶ οἰκέτας, καὶ παράσχου αὐτῷ εἰρηνικὸν καὶ ἀτάραχον τὸ βασίλειον καὶ πάσης στάσεως καὶ ἐμφυλίου πολέμου ἀνώτερον. Ναὶ, Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους, ἐπάκουσόν μου τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου, ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, καὶ κραταίωσον μὲν αὐτὸν τῇ ἀμάχῳ σου καὶ ἀηττήτῳ δυνάμει, τὰ δὲ τούτου στρατεύματα ἐνίσχυσον πανταχοῦ, καὶ διάλυσον τὰς ἐχθρὰς ἐπαναστάσεις τῶν ἐπανισταμένων τῷ κράτει αὐτοῦ. Σύναψον αὐτοὺς ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ὑποταγῇ δικαίᾳ, καὶ εἰρήνην βαθεῖαν καὶ ἀστασίαστον ἔν τε γῇ καὶ θαλάσσῃ αὐτῷ βράβευσον, καὶ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἐπιχορήγησον· ἵνα τὰς ἐπεγειρομένας μάχας καὶ θορύβους ἀποσεισάμενοι, ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάσωμέν σε τὸν τῶν θαυμασίων Θεόν. Σὺ γὰρ εἶ ὁ βασιλεὺς τῆς εἰρήνης καὶ σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A præbuisti, qui profligandis et delendis adversariis Gedeonem in prælio animasti, qui regi et prophetæ David adversus veteratorem illum Goliath, robore viribusque collatis, victoriam etiam præbuisti: qui Hebræorum gentem amara servitute per Moysem famulum tuum in libertatem asseruisti, et inexpugnata tua virtute validaque manu Pharaonem cum toto ejus exercitu in maris profundo demersisti, columnaque lucis viæ duce præmonstrata, ne pedibus offenderet, Israelem eripuisti. Ipse nunc rex gloriæ sancte, de sancto habitaculo tuo, de throno gloriæ regni tui, lucidam splendidamque columnam in ducem et victoriam adversus hostes visibiles et invisibiles potentis et sancti mei imperatoris mitte: et dextra tua manu illum, fidelesque tuos B servos et famulos cum eo progressos, corrobora; pacificumque et a tumultu securum omnique seditione et civili bello, regnum superius confer. Fiat, Domine Deus misericordiæ, me humilem et indignum famulum tuum in hora hac exaudi: animum illi inexpugnatæ et invictæ virtutis præbe, cunctasque ejus acies confirma, et adversarios insultus ejus potentiæ obsistentes dissolve. In concordia et æqua subjectione cunctos ei subditos compone, profundaque et omni motu aliena pace in terra et in mari illi concessa, cuncta ad utilitatem conferentia subministra: ut præliis et tumultibus depulsis, uno ore et uno corde te mirabilium patratorem Deum glorificemus. Tu enim es Rex pacis, et C Salvator animarum nostrarum, et tibi gloriam referimus Patri, et Filio, et sancto Spiritui: nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Εὐχὴ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ (2).

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν ἐξαποστεῖλαι καταδεξάμενος καταδεξάμενον πάντα παθεῖν διὰ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν, καὶ σταυρὸν καὶ θάνατον ὑπομεῖναι ἐποίησας, ἵνα τῆς τοῦ θανάτου πικρᾶς ἡμᾶς τυραννίδος ἐλευθερώσῃ, ὑψώσῃ δὲ πάντας εἰς ἑαυτὸν διὰ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ προσκυνήσεως, τοῦ ἀμάχου ὅπλου καὶ ἀηττήτου· σοῦ δεόμεθα καὶ σὲ παρακαλοῦμεν τὸν Πατέρα τοῦ ἐνυποστάτου, καὶ συναϊδίου καὶ συνδοξα-

Altera ejusdem oratio in pretiosæ et vivificæ crucis elevationem.

Domine Deus noster, qui Filium tuum unigenitum cuncta pro generis nostri salute perpeti paratum in mundum mittere, crucemque et mortem subire voluisti, ut nos amara mortis tyrannide eriperet, cunctosque ad se per pretiosa et vivificæ D crucis, insuperatæ et invictæ armaturæ adorationem alliceret: te rogamus et precamur Patrem subsistentis in te coæterni et glorificandi tecum Verbi, ut per hujusmodi vivificam crucem Christia-

(2) *Εἰς ὕψωσιν τοῦ*, etc. Huic orationi faciendæ causam dedit imperii Græci decidens in dies gloria, et imperatorum in venerandam crucem devotio summa, et concepta de illa in bellorum periculis fiducia, qua plurimæ cœlitus illis concessæ fuere victoriæ. Apparente namque illa sublimi in aere, postquam ejus signo labarum Romanum Constantinus insignivit, et de Licinio tyranno triumphum egit, illud in veneratione habitum in bellis semper prætulerunt imperatores Romani. Hinc celebres illæ victoriæ crucis auxilio comparatæ, hinc ei cum imagine Virginis Nicopœæ curru regio vectæ, triumphales honores delati, hinc ei tropæa, et laudes epiniciæ decantatæ: hinc tandem inter alia tria sacra flammula, medius ei digniorque locus in exercitu deputatus: de quo Codinus, *De off. curiæ Constant.* Ἄλλο Φλάμουλόν ἐστι σταυρὸς ἔχων εἰκόνας τῶν ἁγίων τεσσάρων μεγάλων μαρτύρων Δημητρίου, Προκοπίου, καὶ τῶν Θεοδώρων. *Aliud Flamulum crux est, habens imagines* (in quatuor extremis brachiis) *quatuor sanctorum magnorum martyrum, Demetrii, Procopii, et utriusque Theodori:* στρατηλάτου videlicet et τύρωνος. Educto vero exercitu cum imperator hostes aggressurus procederet, in altum oratione præmissa erigebatur, et in conflictu pontifici, vel præcellenti Ecclesiæ ministro committebatur gestandum.

nostrum gentem in unum concilies consensum; A piisque et Christum amantibus imperatoribus non adversus invisibiles modo, sed et visibiles eorumque potestati oppositos hostes, tropæa victoriasque impertiaris. Per crucem siquidem direptus est infernus, portæ paradisi sunt reseratæ, ad cœlum via facta est libera, et altissimi ad dexteram consessum consequi exspectamus. Per eam sanctus factus est aer, renovata est creatura, cœlestia cuncta et terrestria in unam compacta sunt Ecclesiam. Per eam reges imperant, per eam martyrum chorus, pontificum caterva, monachorum gloria, sacerdotum decor, mulierum honestas, cuncta denique per eam ejusque venerationem diriguntur. Ita Domine Deus noster, misericordiarum Pater, pietatis fons, clementiæ abyssus investiganda, exaudi B me peccatorem et indignum servum tuum in hac hora, virgamque peccatorum adversus justorum sortem, et desideratæ hæreditatis partem, extensam comprime: et ne tradas nos in finem propter nomen tuum sanctum: sed amanti Christum imperatori nostro calamitatum eum detinentium relaxationem, et angustiarum, tumultuum et seditionum in eum ingruentium liberationem concede: brachium ejus corrobora, regnum ejus confirma, fines imperii expande, et sub ejus pedibus insurgentes in eum substerne. Angelicis castris circumvalla illum, profundam securamque pacem illi concede, ut et nos prœliis tumultibusque cunctis excussis, quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et honestate, uno corde et ore uno laud- C antes et celebrantes te solum verum Deum nostrum; virtute pretiosæ et vivificæ crucis, intercessionibus super omnes benedictæ Deiparæ et omnium sanctorum. Amen.

σμένου Λόγου, ὡς ἂν διὰ τοῦ τοιούτου ζωοποιοῦ σταυροῦ εἰς μίαν συνάφῆς ὁμόνοιαν τὸ τῶν Χριστιανῶν γένος, δωρούμενος τοῖς εὐσεβέσι καὶ φιλοχρίστοις βασιλεῦσι τρόπαια καὶ νίκας, οὐ μόνον κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ὁρωμένων καὶ ἀντικαθισταμένων τῷ κράτει τῆς βασιλείας αὐτῶν. Δι' αὐτοῦ γὰρ ὁ ᾅδης ἐσκύλευται, πύλαι τοῦ παραδείσου ἠνοίχθησαν, ἡ πρὸς οὐρανοὺς ἄνοδος ἡμῶν γέγονε. Δι' αὐτοῦ τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου παραστάσεως τυχεῖν ἐλπίζομεν. Δι' αὐτοῦ ὁ αἰθὴρ ἡγιάσθη, ἡ κτίσις ἀνεκαινίσθη, τὰ οὐράνια πάντα καὶ ἐπίγεια εἰς μίαν συνήφθησαν Ἐκκλησίαν. Δι' αὐτοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, δι' αὐτοῦ μαρτύρων χορὸς, ἀρχιερέων ὁμήγυρις, μοναζόντων δόξα, ἱερέων εὐπρέπεια, γυναικῶν σεμνότης, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα δι' αὐτοῦ κατορθοῦνται, καὶ τῆς αὐτοῦ προσκυνήσεως. Ναὶ, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, ἡ τοῦ ἐλέους πηγὴ, καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἀνεξιχνίαστος ἄβυσσος, ἐπάκουσόν μου τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, καὶ στῆσον ἐπεκτεινομένην ἤδη ῥάβδον τῶν ἁμαρτωλῶν κατὰ τοῦ κλήρου τῶν δικαίων, καὶ τῆς μερίδος τῆς ἐπιθυμητῆς κληρονομίας σου, καὶ μὴ παραδώσῃς ἡμᾶς εἰς τέλος διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον· ἀλλὰ δώρησαι τῷ φιλοχρίστῳ βασιλεῖ ἡμῶν ἄνεσιν τῶν κατεχόντων αὐτὸν ἀνιαρῶν, καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπεχουσῶν συμφορῶν, καὶ θορύβων, καὶ στάσεων. Ἐνίσχυσον αὐτοῦ τὸν βραχίονα, κράτυνον τῆς γῆς αὐτοῦ τὰ σχοινίσματα, καὶ τοὺς ἐπανισταμένους αὐτῷ ὑπόταξον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἀγγελικαῖς παρεμβολαῖς αὐτὸν περιφρούρησον, χάρισον αὐτῷ τὴν βαθεῖαν καὶ ἀναφαίρετον εἰρήνην· ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰς ἐπιγινομένας μάχας καὶ θορύβους ἀποσεισάμενοι, ἤρεμον καὶ ἥσυχον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζοντες καὶ εὐλογοῦντές σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν· δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, πρεσβείαις τῆς ὑπερευλογημένης Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Alia ejusdem oratio in sacri templi dedicatione.

Domine Deus noster, qui creaturam omnem solo verbo conditam ad esse perduxisti, inenarrata vero ratione varie illam exornasti; qui expansum super eam Spiritum tuum contraxisti, et solare lumen in D ejus initiationem super eam effudisti; qui famulo tuo Moysi, ut præcipuam laudem aliquam opificio tuo excellentissimo adjungeret inspirasti, ita ut diceret vidisse te lucem, quod esset bona, eamque diem vocasse: quam etiam nos contemplati, lucidissimumque hunc solem cunctam creaturam diebus singulis initiantem, te tunc diei veri solem, lucemque occasum nescientem celebramus, qui per Filium tuum naturam nostram consecrari sancto tuo Spiritu voluisti, ita ut ejus dono plusquam sol ipse, justi effulgeant: te rogamus, et te precamur Patrem Verbi, et Dominum Deum nostrum, ut postquam ineffabili tua humanitate et immensa misericordia, creatura cuncta initiationem suscepit, et vetus lex in novi Testamenti

Εὐχὴ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ θείου ναοῦ.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν κτίσιν μόνῳ τῷ λόγῳ δημιουργήσας, καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, ἀῤῥήτοις δὲ λόγοις ποικίλως ταύτην διαμορφώσας, ὁ τὸ ἐπιφερόμενον ἐπ' αὐτῇ σὸν Πνεῦμα συστείλας, καὶ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο φῶς ἐπ' αὐτὸν ἐκχέας, εἰς τοῦτον τὸν ἐγκαινισμὸν, ὁ τῷ θεράποντί σου Μωσεῖ ἐμπνεύσας ἔπαινόν τινα ἐξαίρετον προσθεῖναι τῇ ἀρίστῃ σου δημιουργίᾳ, καὶ εἰπεῖν· Ἰδεῖν σε τὸ φῶς ὅτι καλὸν, καὶ ἡμέραν τοῦτο καλέσαι· ὅπερ δὴ καὶ ἡμεῖς ὁρῶντες, καὶ τὸν φανότατον τοῦτον ἥλιον ἐγκαινίζοντα καθ' ἑκάστην τὴν κτίσιν, σὲ τὸν τῆς ὄντως ἡμέρας δοξάζομεν ἥλιον, καὶ τὸ φῶς σου τὸ ἀνέσπερον. Ὁ διὰ τοῦ Υἱοῦ σου ἡμῖν ἐντειλάμενος ἐγκαινισθῆναι τὴν ἡμετέραν φύσιν τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι, ὥστε καὶ διὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης τοὺς δικαίους ἐκλάμψειν κατὰ τὸν ἥλιον, σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, ἐπειδὴ τῇ ἀφάτῳ σου φιλανθρωπίᾳ, καὶ τῷ ἀμετρήτῳ σου ἐλέει, ἡ κτίσις τὸν

ἐγκαινισμὸν ἐδέξατο καὶ ὁ παλαιὸς νόμος εἰς τύπον τῆς νέας Διαθήκης ἐν τῇ παρὰ τῷ Σινᾶ ὄρει σῇ θεοπτείᾳ. καὶ ἐν τῇ βάτῳ ἐκείνῃ τῇ θαυμαστῇ, καὶ ἐν τῇ τοῦ μαρτυρίου σκηνῇ, καὶ ἐν τῷ τοῦ Σολομῶντος ἐκείνου περικαλλεστάτῳ ναῷ, ἱλέῳ ὄμματι ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίους δούλους σου, τοὺς κατοικοῦντας τοῦτον τὸν οἶκον τὸν οὐρανομήκη, τὸ τῆς οἰκουμένης καύχημα, τὸ θυσιαστήριον τὸ ἀληθινὸν τῆς σῆς ἀῤῥήτου δόξης, καὶ κατάπεμψον τὸ πανάγιόν σου Πνεῦμα ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὴν κληρονομίαν σου, καὶ κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ, ἐγκαίνισον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πνεῦμα εὐθὲς, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξον ἡμᾶς. Καὶ τοῖς μὲν βασιλεῦσι ἡμῶν τρόπαια καὶ νίκας κατὰ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν δώρησαι· ἡμῖν δὲ, ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην, τοῖς δὲ τὴν οἰκοδομὴν ταύτην καὶ τὸν τοῦ ναοῦ ἐγκαινισμὸν ἔρωτι θείῳ ποιησαμένοις διὰ σπουδῆς, ἄφεσιν τῶν πλημμελημάτων παράσχου· δώρησαι αὐτοῖς τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα, ἔγειρον αὐτοὺς εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν σου, χάρισαι αὐτοῖς τὸν ἐγκαινισμὸν τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος· ἵνα ἀκατακρίτως προσκυνῶσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, καὶ πάντων ἁγίων σου. Ἀμήν.

A figuram, tua divina apparitione in monte Si[na], et in mirando illo rubo, et in testimonii tabernaculo, et in speciosissimo Salomonis templo consecrata est; ita nos peccatores et indignos famulos tuos domum hanc velut cœlum protensam, terræ decus, et ineffabilis tuæ gloriæ altare verum incolentes oculo propitio respicias: et sanctissimo tuo Spiritu super nos et super hæreditatem tuam juxta divinum David demisso, innova in cordibus nostris rectum spiritum, et spiritu principali nos confirma. Et imperatoribus quidem nostris tropæa victoriasque adversus visibiles atque invisibiles hostes concede, nobis autem summo divini amoris studio fabricam hanc ejusque consecrationem celebrantibus, concordiam et pacem, et B delictorum indulgentiam præbe: saluti postulata conducentia præbe, ad mandatorum tuorum executionem cunctos excita, doni sancti tui Spiritus initiationem largire, ut incondemnate te Deum verum, et quem misisti Jesum Christum colant; precibus Deiparæ et omnium sanctorum. Amen.

Εὐχὴ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ εἰς ἐγκαίνια ναοῦ.

Προαιώνιε Λόγε, καὶ Υἱὲ μονογενὲς τοῦ Θεοῦ, Θεὲ ἀληθινὲ, δημιουργὲ πάσης κτίσεως αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς, ὁ ταύτην τὴν κτίσιν πανσόφως καθωραΐσας, ὁ τὴν ἐπάνω τῆς γῆς ὑγρὰν καὶ διαλελυμένην τῶν ὑδάτων φύσιν εἰς μίαν συναγωγὴν καὶ συνάθροισιν ἀγαγὼν, καὶ τῷ θείῳ σου Πνεύματι τῷ ἐπάνω τοῦ ὕδατος ἐπιφερομένῳ τὴν γῆν πᾶσαν κατακοσμήσας, καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα ἐγκαινίσας, ὁ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου ἐκείνην τεχνικῶς κατασκευάσας διὰ Μωσέως, καὶ Πνεύματί σου ἁγίῳ ἐγκαινίσας αὐτὴν, ὁ τῷ σοφῷ Σολομῶντι προστάξας οἰκοδομῆσαι οἶκον ἅγιον καὶ περιφανῆ τῆς σῆς ἀφράστου καὶ ἀνεκδιηγήτου δόξης, καὶ τοῦτον ἐγκαινίσας τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, καὶ τῆς ἐπικαλυψάσης αὐτὸν τότε δόξης, καὶ χάριτος τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, πάντας τοὺς τῆς γερουσίας ἐκείνης τῶν Ἰουδαίων θεατὰς γενέσθαι παρασκευάσας· σοῦ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν, ἄναρχε Λόγε, καὶ Υἱὲ τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, ἵνα καὶ ἡμῖν ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ καταπέμψῃς τὴν χάριν τοῦ παναγίου σου Πνεύματος, καὶ τὸν νῦν ἐγερθέντα ναὸν εἰς σὴν δοξολογίαν καὶ ἔπαινον στηρίξῃς καὶ ἐνδυναμώσῃς φυλάττων αὐτὸν ἕως τῆς τῶν αἰώνων συντελείας, καὶ τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ τοῦτον ἐγκαινίσῃς, ὡς ἂν ἐν αὐτῷ τὰς ἀναιμάκτους θυσίας προσφέροντές σοι, μέτοχοι γενώμεθα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐγκαινισθέντος ἐν τοῖς ἐγκάτοις ἡμῶν, καὶ τὸ τῆς διανοίας ἡμῶν ἡγεμονικὸν στηρίζοντος, καὶ παρέχοντος μυστικῶς τὰς νοερὰς θυσίας διὰ τῆς καθάρσεως τοῦ νοὸς, προσφέρειν σοι τῷ Δεσπότῃ Θεῷ εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀθανάτου Πατρός σου, καὶ σοῦ, τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ παναγίου, καὶ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Alia ejusdem oratio in templi dedicatione.

Verbum æternum, Fili unigenite Dei, Deus vere, creaturæ cunctæ sensibilis et intellectualis opifex, qui mundi fabricam sapientissime exornasti, qui C humidam fluxamque aquarum naturam super tellurem expansam in acervum et quasi cumulum unum adduxisti, et divino tuo Spiritu super aquas delato terram omnem decorasti, unaque totum mundum consecrasti, qui etiam testimonii tabernaculum arte summa a Moyse elaboratum initiasti, qui Salomoni ut domum sanctam et magnificam ineffabilis et inenarratæ gloriæ tuæ construeret præcepisti, eamque denuo Spiritu tuo sancto gloriaque illam totam obtegente, et sancti Spiritus gratia (Judæorum senatu circumspectante) dedicari mandasti: te rogamus et precamur, Verbum causæ expers et æternum Patris principium nescientis Fili, ut nobis etiam in hac hora sancti Spiritus gratia missa, constructum in laudem et gloriam tuam D templum stabilias et confirmes, illudque ad mundi usque consummationem conservandum sancto tuo Spiritu consecratum esse jubeas: ut incruentas in eo hostias tibi offerentes, Spiritus sancti in præcordiis nostris innovandi, et mentis nostræ principem partem confirmaturi, et spiritales hostias per mentis elevationem tibi Deo Domino, in gloriam et honorem principii expertis et immortalis tui Patris, tuique, unigeniti ejus Filii, et sanctissimi, et boni et vivifici Spiritus, offerre largientis, participes esse possimus, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΥΧΗ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗΝ ΚΑΙ ΠΛΑΣΤΗΝ ΗΜΩΝ ΘΕΟΝ

Περιέχουσα πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ἐκφαυλίζουσα.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

PRECATIO CONFESSORIA AD CREATOREM AC PLASMATOREM NOSTRUM

In qua notantur pravi omnes humani affectus (1).

(Opp. Theod. Prodromi, Basil. 1545, 8°.)

Ἐξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ, Κύριε, ποιητὰ οὐρανοῦ καὶ γῆς, εὔσπλαγχνε μακρόθυμε, φιλάνθρωπε, ὑπεράγαθε, ἀνεξίκακε, πολυέλεε, φιλάγαθε, εὐσυμπάθητε, οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων Θεὲ, σὺ οἶδας, σὺ γινώσκεις τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, καὶ μᾶλλον ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀναξίου οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτι εἰμὶ ὅλος ῥύπος καὶ μίασμα, παραβαίνων καθ' ἡμέραν καὶ ὥραν τὰς ἁγίας σου ἐντολὰς καὶ τὰ θεῖά σου παραγγέλματα, καὶ πρὸ τοῦ ἀδεκάστου καὶ φοβεροῦ σου βήματος τὸ συνειδός με ἐλέγχει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἁμαρτία, ἣν οὐκ ἐποίησα, ἐν λόγῳ, ἐν πράξει, ἐν διανοίας μελέτῃ, ἐν περιέργῳ τῇ θεωρίᾳ, διὰ πάντων μου τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τὸν ὅλον μου βίον κατεδαπάνησα, αἰσχρῶς καὶ ἀσώτως A διάγων. Καὶ τόσον ἠνέσχετό σου τὸ ὑπεράγαθον ἔλεος, ὅτι οὐδεμίαν ὥραν εἰμὶ ἱκανὸς ἰδεῖν τὸ φῶς σου, καὶ τῶν ποιημάτων σου ἀπολαῦσαι τῶν σοφῶς δημιουργηθέντων δι' ἐμὲ τὸν ἀνάξιον, ὅθεν παρεπίκρανα καὶ παρώργισα τὸ πανάγιον καὶ σωτήριον ὄνομά σου. Τί γάρ ἐστι τῶν ἐν τῷ βίῳ δεινῶν, ὃ διὰ πάντων οὐκ ἔπραξα τῶν μελῶν; Ἀλλ' ἐπεὶ ἄπειρόν σου τὸ ἔλεος, καὶ ἀνεξιχνίαστός σου ἡ ἀγαθότης, καὶ ἡ διὰ τὸν ἁμαρτωλὸν ἐμὲ ἀνοχὴ καὶ μακροθυμία σου, καὶ ἠνέσχου μου ἄχρι καὶ σήμερον, μὴ εἰς τέλος ἐγκαταλίπῃς με. Σὺ γὰρ εἶ ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τῶν πεπραγμένων ἐλθεῖν, δι' οὓς καὶ ὁ μονογενής σου Υἱὸς, ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς, δι' ἄφατον ἔλεος

Coram te animum revelo meum, Pater Domine, creator cœli et terræ, misericors, magnanime, hominum amice, optime, patientissime, misericordiæ auctor, tu cognitam habes debilitatem nostram, magis autem meam peccatoris, qui indignus sum cœlo et terra; qui homo nequam omnibus diebus atque horis mandata tua transgredior cœlestia. Ecce, coram tribunali tuo horrendo conscientia me mea accusat, quod non est peccatum quod non commisi, verbo, actu, cogitationibus, consiliis, per omnes sensus; ut uno verbo dicam, totam vitam quam turpiter et sce- C leste transegi, et sine summa tua indulgentia par non essem rebus contemplandis quas in sapientia tua creasti ad meam peccatoris indigni utilitatem, qui nomen tuum salutare ac sanctum sæpe sæpius offendi. Quod crimen, ut humane loquar, ego uno alio-ve membro non patravi? Sed tu, pro infinita tua misericordia et bonitate inexhausta, mihi ad hunc usque diem indulsisti, nec ad finem usque dereliquisti. Tu enim omnes homines salvari et ad tui cognitionem vis pervenire; quare etiam unigenitus tuus Filius ac Dominus noster et Deus, qui pro

(1) Nemo crediderit Nicephorum, in hac Confessione deprecatoria, sua peccata personalia enumerare. Vix enim fieri potest, ut mortalis unus tot scelera, tot crimina, tot nefanda facinora unquam committat. Voluit nempe auctor, ut ex titulo patet, omnia fere vitia et scelera quibus humana vita, universim accepta, aliquando inquinari potest, recensere. Hæc itaque precatio non ita intelligenda est acsi Nicephorus, vel quispiam alius his horrendis peccatis omnibus aliquando fuisset obnoxius, sed ita ut auctor exponere voluerit peccata omnia quibus peccatores etiam maximi rei esse possunt. Habetur videlicet, in hac Confessione deprecatoria, veluti *Examen generale conscientiæ humanæ*, ut aiunt, in forma actus contritionis, ac sinceræ detestationis commissorum peccatorum institutum. Hæc in gratiam auctoris observanda esse putavimus. Textum ex edit. Basil. expressimus quæ inter mendosiores mendosissima est. Pro posse tamen nostro sanare conati sumus. J.-B. M.

εὐδοκίας σου κλίνας τοὺς οὐρανοὺς καταβέβηκε, καὶ γυναικὸς ὑπέδυ νηδὺν, καὶ ῥάπισμα κατεδέξατο, καὶ σταυρὸν ἤνεγκε, καὶ ταφὴν ἠνέσχετο.

Ἐγὼ γοῦν ὑπὲρ ἅπαντας ἥμαρτον, καὶ πάντας ὑπερέβην ἐν ἀνομίαις. Δι' ἐμὲ γοῦν τὸ πλέον γεγένηται, ὅθεν καὶ ἐν ἐμοί γε γενέσθω σου τὸ ἔλεος θαυμαστόν. Ὑπὲρ γὰρ ἁμαρτωλῶν ἡ εὐδοκία καὶ οἰκονομία σου, καὶ ἡ ἄῤῥητος αὐτοῦ συγκατάβασις. Σὺ οἶδας, σὺ γινώσκεις τὰ κρύφια τῆς καρδίας μου. Μὴ τοίνυν στήσῃς κατὰ πρόσωπόν μου τὰς ἁμαρτίας μου, ἃς ἔπραξα ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, ἐν διανοίᾳ, ἐνθυμήσει, ἐν νυκτὶ, ἐν ἡμέρᾳ, ἑκουσίως, ἀκουσίως, ἐμφανῶς, ἀφανῶς, ἐκ συναρπαγῆς, ἐκ μελέτης, ἐκ συνηθείας μακρᾶς καὶ προσκαίρου, ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ τε καὶ ὥρᾳ καὶ στιγμῇ καὶ ῥοπῇ, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, B πάσῃ κινήσει καὶ διαθέσει μου σωματικῇ τε καὶ νοερᾷ. Οἶδας, οἶδας, Κύριε, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἐγὼ ἄλλος ἐν ἁμαρτίαις, καὶ ἀσωτίαις, καὶ αἰσχρουργίαις, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερόν τινα εὑρεῖν κατὰ τὰ ἐμὰ ἔργα πολιτευσάμενον, ἀφ' οὗ τόδε τὸ πᾶν παρήγαγες, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος συνέστησας τῷ σῷ τῆς ἐξουσίας θελήματι. Γέγονα παρόμοιος τῷ ἀρχεκάκῳ Σατᾷν ὑπὲρ τοὺς προπάτοράς μου, παρέβην τὰς ἀθανάτους καὶ ἁγίας σου ἐντολὰς, καὶ τῆς τρυφῆς ἐμαυτὸν ἐξέωσα. Ἀδελφοκτόνος ἐγενόμην ὑπὲρ τὸν Κάϊν, τὴν ψυχήν μου θανατώσας διὰ τοῦ σώματος, ὑπερήλασα τὸν Λάμεχ, τὸν νοῦν τε καὶ ἐμαυτοῦ τὰς αἰσθήσεις ἀποκτείνας διὰ τῶν αἰσχρῶν ἡδονῶν, ὑπὲρ τοὺς ἐν τῷ κατακλυσμῷ παρηνόμησα. Οὐδὲν πρὸς τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν C μου οἱ Σοδομῖται, Αἰγύπτιος ἐγενόμην καὶ σκληροκάρδιος πρὸς τοὺς λόγους σου Φαραὼ, ὑπὲρ τοὺς

A γογγύσαντας ἐν ἐρήμῳ καὶ παραβεβηκότας τὸν νόμον σου ὑπὲρ τοὺς Νινευΐτας ἠνόμησα. Τί πρὸς τὰς ἐμὰς ἐκ διαθέσεως πράξεις ἡ παρανομία τοῦ Μανασσῆ, ἢ ἡ τοῦ Δαυῒδ ἁμαρτία; Ὑπὲρ τὸν λῃστὴν ἥμαρτον, ὑπὲρ τὸν τελώνην, ὑπὲρ τὸν ἄσωτον υἱὸν ἐδίωσα, ὑπὲρ τὸν Πέτρον, ἠρνησάμην σε, ὑπὲρ τὸν ἀμεταμέλητον ἁπλῶς εἰπεῖν ὑπὲρ ἅπαντας, καὶ τοῖς ἀρχηγοῖς τῆς κακίας ἐξωμοιώθην, τοῖς αἰσχροῖς καὶ πονηροῖς δαίμοσιν ἐν πᾶσι τοῖς αὐτῶν θελήμασι κατακολουθῶν. Ἀλλὰ σὺ δεῖξον ἐπ' ἐμὲ τὰ ἐλέη σου· καιρὸς φανῆναί σου τὸ πέλαγος τῆς χρηστότητος. Ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθὸν ἀνεξικακίας καὶ ἀγαθότητος ἄβυσσον. Ἥμαρτον ὡς οὐδεὶς, παρηνόμησα ὡς οὐχ ἕτερος. Μετανοῆσαι ἐφίεμαι, καὶ μίαν ὥραν οὐ δύναμαι στέργειν τὰς ἐμὰς συνθήκας. Ἥμαρτον ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου. Σὺ μακρόθυμος μόνος, σὺ πολυέλεος, καὶ ἡ φιλανθρωπία σου ὑπερέξοχος. Καὶ νῦν δεῖξον τὸ ἔλεός σου εἰς τὸν πλεῖστα ἐξαμαρτήσαντα. Διὰ τοῦτο γὰρ ὑπὲρ φύσιν ἡ συμπάθειά σου καὶ ἡ χρηστότης σου, ὅτι τὸν ὑπὲρ φύσιν ἁμαρτήσαντα σώσεις. Οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἡ νικῶσα τὸ ἔλεός σου. Μᾶλλον δέ τι φημὶ, ἀπεριόριστόν σου τῆς φιλανθρωπίας τὸ πέλαγος, ἀνείκαστός σε καὶ ἀπερινόητος ἡ ἀνεξικακία καὶ ἀγαθότης σου. Τὰ δ' ἐμὰ πταίσματα, εἰ καὶ μέγιστά εἰσι καὶ ἀσύγκριτα, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς συμπαθείας σου ἀδιεξίτητον καὶ ἀπεριόριστον πέλαγος ῥανίδος πολλοστημόριον εἴκασται, οὐ τὰ ἐμὰ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁπάντων ἁμαρτησάντων καὶ ὑπὲρ ἐμὲ, εἰ τέως τίς ἐστι νικήσας ἐμὲ τοῖς κακοῖς.

Διὰ τοῦτο προστρέχω σοι τῷ ἀγαθῷ μου Δεσπότῃ,

ineffabili sua misericordia de cœlo descendit, Virginis uterum intravit, dein alapis cæsus crucifixionem ac sepulturam subiit.

Ego plura quam quivis alius peccata commisi, ac leges tuas transgressus sum; a me peccata cumulata sunt; in me igitur miram tuam manifesta misericordiam. Peccatoribus enim benevolentiam, gratiam et liberalitatem tuam reservas. Tu cordis mei abyssos novisti. Quare e facie mea amove peccata quæ commisi verbo, re, cogitatione, voluntate, noctu, diu, volens, nolens, raptim, meditatione, ex veteri aut temporanea consuetudine, singulis diebus, omni temporis momento, ut uno verbo dicam, sensuum externorum aut internorum adjutorio, perfeci. Probe nosti, Domine, quod homo æque peccaminosus atque ego non est in terris, non invenies qui libidinum et flagitiorum spurcitia ut ego contaminatus sit, ex quo universum e nihilo ad esse jussu tuo evocasti. Similis factus sum sceleratissimo Satanæ magis quam majores mei: immortalia tua et sancta mandata transgressus sum. Fratricida super Cain evasi, quod animam per corpus occidi; Lamech superavi, quod mentem et animum voluptatum diluvio immersi; plusquam interempti illi miseri peccavi. Turpiora quam ego non fecerunt ipsi Sodomitæ; Ægyptius factus sum

et dura cervice, alter Pharao, mandata tua conspui. Plura ego crimina patravi quam qui in deserto murmuraverunt et leges tuas pedibus calcarunt; plus quam Ninevitæ in peccatis jaceo. Quid Manassis crimina ad mea comparata? quid ipsius Davidis peccata? Majorem ego injuriam feci quam latro, quam publicanus, quam filius prodigus, quam Petrus qui magistrum suum negavit, ut paucis dicam, quam omnes; idcirco perversissimis, imo dæmonibus, quorum exemplum imitatus assimilatus sum. Tu autem misericordiam ostende, et D bonitatis tuæ pelago animam meam irriga. In me patientiæ ac indulgentiæ exsere indicia. Peccavi ut nemo alius, super capillos capitis mei. Tu solus longanimis, misericors; magnitudo tua infinita est. Nunc igitur maxime misericordiam effunde in maximum peccatorem; idcirco enim indulgentia tua atque bonitas transcendit omnia, quia eum qui summa crimina perpetravit, salvas pro immensa tua mansuetudine. Quid plura? misericordiæ tuæ pelagus infinitum, patientia tua inexhausta; peccata autem mea quantumvis maxima præ misericordiæ tuæ pelago gutta apparent, nec mea solum, sed omnium qui a mundi creatione peccaverint, si forte invenitur qui me criminosior sit.

Hanc ob causam ad te refugio, Domine egregie,

καὶ ποιητῇ, καὶ χορηγῷ τῆς ζωῆς μου, καὶ ἐξομο- A λογοῦμαί σοι τῷ εὐσπλάγχνῳ Θεῷ μου, ἃ ἔπραξα· σὺ δὲ τὸ σύνηθές σου ἔλεος προβαλλόμενος δεῖξον ἐπ' ἐμοὶ τὰ ἀρχαῖα ἐλέη σου, καὶ συμπάθησόν με τὸν ὑπὲρ ἅπαντας κατὰ πρᾶξιν καὶ διάθεσιν ἁμαρτήσαντα, τὸν ἀλαζόνα, τὸν ὑπερήφανον, τὸν κενόδοξον, τὸν ὑψηλόφρονα, τὸν ὑπέροφρυν, τὸν μετέωρον, τὸν ὑπερόπτην, τὸν αὐθάδη, τὸν φίλαρχον, τὸν ἀγνώμονα, τὸν ἀχάριστον, τὸν φιλόκοσμον, τὸν μαλακὸν, τὸν μοιχὸν, τὸν πόρνον, τὸν βέβηλον, τὸν ἄσωτον, τὸν αἰσχρὸν, τὸν ῥυπαρὸν, τὸν λάγνον, τὸν φθορέα, τὸν ἡδυπαθῆ, τὸν ἀσελγῆ, τὸν ἐμπαθῆ, τὸν παράνομον, τὸν φιλοχρήματον, τὸν τοκιστὴν, τὸν φιλήδονον, τὸν γαστρίμαργον, τὸν λαίμαργον, τὸν σπάταλον, τὸν τρυφητὴν, τὸν ἀδηφάγον, τὸν μέθυσον, τὸν συκοφάντην, τὸν ἀνηδιαστὴν, τὸν ῥᾴθυμον, B τὸν ὑπνητὸν, τὸν ἀμελῆ, τὸν καταφρόνητον, τὸν δόλιον, τὸν περίεργον, τὸν φθονερὸν, τὸν βάσκανον, τὸν διαβολέα, τὸν φονέα, τὸν λῃστὴν, τὸν κλέπτην, τὸν ἄδικον, τὸν ἅρπαγα, τὸν πλεονέκτην, τὸν ὀργίλον, τὸν σκληροκάρδιον, τὸν ἀκαμπῆ, τὸν ψεύστην, τὸν αἰσχροκερδῆ, τὸν φειδωλὸν, τὸν μνησίκακον, τὸν ἀνυποτάκτην, τὸν ἀνήκοον, τὸν κατάλαλον, τὸν φλύαρον, τὸν λοίδορον, τὸν ψιθυριστὴν, τὸν γελοιαστὴν, τὸν αἰσχρολόγον, τὸν ἐπίορκον, τὸν εἴρωνα, τὸν ἀπατεῶνα, τὸν ὑβριστὴν, τὸν θυμώδη, τὸν ἀμυντικὸν, τὸν ἰταμὸν, τὸν πικρὸν, τὸν ἀσυμπαθῆ, τὸν ἀνελεήμονα, τὸν ἀνάλγητον, τὸν κακὸν, τὸν τιμωρητικὸν, τὸν ἀφιλόπτωχον, τὸν ἀφιλόξενον, τὸν ἄσπονδον, τὸν ἄφιλον, τὸν ἐριστικὸν, τὸν μάχιμον, C τὸν φιλόνεικον, τὸν ὀνειδιστικὸν, τὸν πάροινον, τὸν πλέκτην, τὸν ὀχληρὸν, τὸν φιλόψογον, τὸν φαυλιστὴν, τὸν ἀργολόγον, τὸν ῥεμβαστὴν, τὸν μάταιον, τὸν ἄφρονα, τὸν ὑποκριτὴν, τὸν καταφρονητὴν, τὸν ἄφοβον, τὸν μισόκαλον, τὸν μισάδελφον, τὸν μισάρετον, τὸν ἀτελῆ, τὸν ῥίπον, τὸν βλάσφημον, τὸν ἀκάθαρτον, τὸν ἀπειθῆ, τὸν αὐτοκατάδικον, τὸν ἀμετανόητον, τὸν κατακεκριμένον, τὸν ἀνεξαγόρευτον, τὸν ἀναπολόγητον, τὸν πᾶν εἶδος ἀσελγείας καὶ ἀνομίας διαπραξάμενον, ψυχῇ τε ἅμα καὶ σώματι, καὶ πάσης διὰ τοῦτο φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας ἀνάξιον. Δίκαιος μὲν εἶ, Κύριε, καὶ διατόρῳ ἀνακηρύττω τῇ γλώσσῃ· ἀλλ' ἀεί σου νικᾷ τὸ φιλάνθρωπον, καὶ κλίνειν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο. Μὴ τῷ θυμῷ σου τοίνυν ἐλέγξῃς με. Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; Οὐκ ἀγνοοῦμεν οὖν ὡς μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναί με, ὅτι ὑπὲρ ἅπαντας ἐπλημμέλησα, καὶ αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν μου, καὶ ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου τὰ ἐπταισμένα μοι ἐπληθύνθησαν, μᾶλλον δὲ καὶ ψάμμου αὐτῆς· ἐσπίλωσά μου τὸ κατ' εἰκόνα, ἠχρείωσα τὸν χιτῶνά μου τῆς ψυχῆς, ἐσβέσθη μου τῆς χάριτος ἡ λαμπὰς, τὰ χείλη μου κατεῤῥύπωσα, τὸ φῶς ἐκιβδήλευσα ταῖς ἀτόποις καὶ παραλόγοις ὁράσεσι ζητῶν τὸ ψεῦδος καὶ ματαιότητα. Ὢ ποσάκις μετανοήσας συνεταξάμην, καὶ ψευδόμενος ὤφθην τοῦ πλούτου τῆς περὶ ἐμὲ χρηστότητός σου καταφρονῶν! Ὢ ποσάκις ἐν ἐκκλησίαις ἀποθέσθαι τὰ φαῦλά σοι ὑπισχνοῦμαι, καὶ ἐξελθὼν τοῖς αὐτοῖς καὶ χείροσιν ἐμπίπτω κακοῖς, ὥσπερ τῶν συνθηκῶν ἐκλανθανόμενος ἀπὸ τῆς κακῆς μου καὶ μυσαρᾶς ἕξεως. Διὸ χρῆσαι, Δέσποτα,

creator et dux vitæ meæ, ac tibi, Deus plene misericordiarum, confiteor quæ mala commisi : tu vero, ut soles, misericordiam effunde in me qui plus quam quisquam alius peccavi, in me vaniloquum, superbum, inanem, gloriosum, impudentem, contemptorem, ingratum, voluptuosum, mundi sectatorem, mœchum, carnalem, infamem, prodigum, scelestum, nebulonem, lenonem, seductorem, epicureum, sybaritam, exlegem, avarum, usurarium, helluonem, gulosum, mollitiei deditum, delicatulum, voracem, ebriosum, delatorem, indolentem, somnolentum, negligentem, dolosum, otiosum, invidiosum, calumniatorem, sicarium, latronem, D furem, injustum, raptorem, ambitiosum, superbien em, durum, inflexibilem, mendacem, turpis lucri cupidum, parcum, vindicativum, indocilem, inobedientem, rebellem, blatronem, sycophantam, susurrum, risibilem, obscœnum, perjurum, ironicum, impostorem, elatum, iracundum, ultionis studiosum, temerarium, amarum, inhumanum, crudelem, malum, ultioni addictum, pauperibus inimicum, hospitibus infestum, irreconciliabilem, hominum osorem, sophistam, pugnacem, litigiosum, insolentem, vinolentum, insidiosum, importunum, detrectatorem, insultatorem, loquacem, errabundum, vanum, imprudentem, simulatorem, contemnibilem, temerarium, virtutis osorem, fratribus infensum, iniquum, hominem nequam : blasphemum, impurum, inobsequiosum, me ipsius condemnatorem, incorrigibilem, damnatum, inexcusabilem, qui omnimodam exercuit luxuriem corpore et animo, et qui propterea indignus est misericordia et indulgentia tua. Tu enim, Domine, justus es : quod equidem clara voce declaro : semper autem Patris misericordis partes agis, nec unquam sententiam mutas. Ne igitur in ira tua reprehendas me. Si enim, Domine, in peccatores inveheris, quis sustinebit? Nunquam obliviscar culpam meam majorem esse quam quæ remittatur, quia magis quam quisquis alius peccavi, et peccata mea caput superegressa capitis, crinibus numerosiora facta sunt : divinam, quæ mea est, imaginem contaminavi, animæ vestimentum pollui : quare gratiæ lampas mihi exstincta est, labia mea inquinavi; lumen obscuravi spectaculis insipidis absurdisque, mendacium et vanitatem sectando. Quoties pœnitentia tactus mores volui corrigere et nihilominus potentiæ ac bonitati in me tuæ irrisi! Quoties in ecclesia vitia me depositurum promisi et promitto, et inde exiens in eadem, imo pejora recido, plane oblitus in quam miseram undiquaque conditionem delapsus sum! Ideo, Domine, misericordiæ tuæ inexhaustæ da indicia; bonitas namque tua, ut mare, immensa fluit; longa·

τῷ ἐμφύτῳ ἐλέει σου, τῷ πελάγει τῆς ἀβύσσου καὶ ἀνεξιχνιάστου φιλανθρωπίας σου, καὶ αὖθις μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ μὴ πρόωρον μετανοίας ἁρπάσῃς με, ὡς τὸ δένδρον ἐκεῖνο τὸ ἄκαρπον, μὴ γένωμαι θέατρον ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ εἰς κακίαν στήλη τις καὶ παράδειγμα ἑτέρων διὰ τὴν εἰς ἐμὲ ἀπότομον καταδίκην καὶ ἐκκοπὴν σωφρονιζομένων· ἄνοιξόν μοι τὴν θύραν σου κρούοντι, ὄρεξόν μοι τὴν χεῖρά σου καταποντιζομένῳ· βυθὸς γὰρ χειμάζει με ἡδονῶν. Εἰ μὴ γὰρ ἡ σὴ φιλανθρωπία προφθάσει, ὅσα ἐγὼ πράξω οὐδέν εἰσι. Τύραννός μοι μέγας ἐφίσταται ὁ ἐχθρὸς, ἡ φύσις αὐτὴ, ἡ κακή μου προαίρεσις καὶ συνήθεια. Ἤδη μου ὁ χρόνος ἐξέλιπε τῆς ζωῆς, τὸ θέριστρον τοῦ θανάτου ἐγγὺς, τὸ δρέπανον ἐξηκόνηται, ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν μου ἔφθασε, κἀγὼ πρὸς τὸ χεῖρον ἔχω τὴν προκοπὴν, ὁ κλέπτης τὸν τοῖχόν μου τῆς ψυχῆς διορύσσει, ὁ κοινὸς ἐχθρὸς ὡς λέων καταπιεῖν με ἄρδην ζητῶν. Ἡ ὁδὸς ἑτοίμη, ἡ προθεσμία πεπλήρωται, τὸ χειρόγραφον ἀνὰ χεῖρας, οἱ κατήγοροι ὡς δήμιοι ἀπαραίτητοι, ὁ ζυγὸς ἀπῃώρηται, κἀγὼ ὁ ἄθλιος ταλαντεύομαι, καὶ οὐδὲ οὕτως αἰσθάνομαι. Οἴμοι! τί γένωμαι; ποῖ τράπωμαι; Δώρησαί μοι μετάνοιαν, Δέσποτα, καὶ τῶν πεπραγμένων συναίσθησιν, καὶ ἀνάλογον τῷ ῥύπῳ τῶν ἡδονῶν μου, καὶ δάκρυα. Μὴ ἀνέτοιμον ἁρπάσῃς με, μὴ ἀνεξαγόρευτον. Ὁρᾷς τὴν ἐπίθεσιν τῆς ἀθλίας σαρκός μου τὴν τῶν λογισμῶν ὑπερημμένην καὶ φλεγμαίνουσαν κάμινον, τὴν ἕξιν τὴν πονηρὰν, τὴν πρὸς τὰ χείρω ῥοπήν. Σῶσόν με διὰ μόνον τὸ ἄπειρον ἔλεός σου, ἐλέησόν με διὰ τὴν μεγάλην καὶ

A ἀνεκδιήγητόν σου χρηστότητα. Ὥσπερ γὰρ τὰ ἐμὰ πταίσματα ἀριθμηθῆναι οὐ δυνατὸν, οὕτως ἄπειρον καὶ ὑπερέξοχον καθ' ὑπερβολὴν τὸ ἔλεός σου καὶ ἡ φιλανθρωπία σου. Διὰ τοῦτο ἀναλόγως τοῖς ἐμοῖς πταίσμασιν ἐπίχεον δωρεὰν ἐπ' ἐμὲ τὴν ἀνεξάντλητον ἀγαθότητά σου, ὅτι ἐπιμελῶς ἀεὶ ἡ διάνοιά μου ἔγκειται ἐπὶ τὰ πονηρά. Μνήσθητι, τίς μου ἡ ὑπόστασις, ὅτι νοῦς εἰμι, καὶ ὡμοιώθην τῇ ματαιότητι· ἐξέλιπον ὡσεὶ καπνὸς αἱ ἡμέραι μου. Μνήσθητι ὅτι ἐν ἁμαρτίαις γεγέννημαι· ἀλλὰ παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστι, σῶσόν με ἕνεκεν τοῦ ἐλέους σου. Ὀπίσω γὰρ τῶν ἐπιθυμιῶν μου τῆς σαρκὸς πορευθεὶς, ὅλος ἐπίχαρμα τοῖς δαίμοσι γέγονα, διὰ παντὸς τοῦ βίου ἐγκυλινδούμενος τῷ βορβόρῳ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, ὑφ' ὧν τυφλωθεὶς ἔρημος τῆς σῆς φιλαν-
B θρωπίας γεγένημαι ἐκ βρέφους, μέχρι τοῦ νῦν ἀπατώμενος, καὶ δελεαζόμενος οὐδέποτε τοῖς σοῖς θελήμασι κατακολουθῆσαι ἠθέλησα, μὴ λογιζόμενος ὅτι ἀνυπόστατος ἡ ὀργὴ τῆς ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς ἀπειλῆς σου, μηδὲ τῇ τομῇ τοῦ θανάτου καὶ τῷ φόβῳ τοῦ ἀδεκάστου σου κριτηρίου σωφρονιζόμενος. Ποίαν γὰρ πρᾶξιν αἰσχρὰν οὐ μεθ' ὑπερβολῆς καὶ σπουδῆς ὅτι πλείστης ἐτέλεσα προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις προφασιζόμενος, τὸν νοῦν μου δι' ἐνθυμήσεων αἰσχρῶν κατεῤῥύπωσα, τὸ σῶμα διὰ μίξεων ῥυπαρῶν κατεσπίλωσα, τὸ πνεῦμα διὰ συγκαταθέσεων φαύλων ἠχρείωσα; Ἐγὼ μόνος τὸν θυμόν σου παρώργισα, καὶ τὴν ὀργήν σου ἐξέκαυσα. Τίς λοιπὸν θρηνήσει με, τίς πενθήσει με τὸν ταλαίπωρον; Σὺ συμπα-
C θὴς εὐδιάλλακτος Θεὸς ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν, ἔμφυτον ἔχων τῆς φιλανθρωπίας τὸ πέλαγος καὶ μα-

almitatem tuam ostende, ne me impœnitentem proripe et arborem illam sterilem, ne spectaculo sim angelis et hominibus et malitiæ columna et exemplum stem iis qui condemnationis et perniciei meæ testes circumsistunt. Aperi pulsanti mihi januam tuam: porrige manum in mare voluptatum immerso. Quæcunque enim, indulgentia tua absente, facio, nihili sunt. Crudelis me tyrannus vexat, natura ipsa, prava mea indoles ac consuetudo. Jam me flos ætatis deficit; mortis messis appropinquat, falx acuta prope est, securis radici meæ imminet: nihil jam proficio: fur parietem animæ meæ suffodit: inimicus communis sicut leo quomodo me devoret quærit. Via præceps, dies ad solvenda debita præstitutus illucescit, creditores chirographum in manibus tenentes sicut carnifices minantur; jugum in altum erectum cerno, et ego miser suspensus inter spem metumque hæreo. O me miserum! quid de me fiet? quo confugiam? Domine, pœnitentiam da cordi meo: fac ut factorum memoria mihi præsens sit, fastidium affer vitæ meæ in voluptatibus anteactæ; da lacrymas; ne inopinatum me abjice indicta causa. Vides onus miseræ meæ carnis: mentis turbas vides, et ut caminum flagrantem tristem animi mei habitum in vetitum nitentem nosti. Salva me pro infinita tua misericordia, et pro bonitate tua ineffabili miserere mei. Quemadmodum enim pec-

cata mea innumerabilia sunt, ita misericordia tua infinita et bonitas nullis circumscripta terminis criminibus meis ignoscat: semper enim mens et animus ad malignitatem tendunt. Memento quod substantia mea fragilis, quod de limo formatus inanitati assimilatus sum. Recordare quod in peccatis conceptus sum: sed penes te est propitiatus: salva me in bonitate tua. A cupiditatibus carnis meæ abreptus, dæmonibus ludibrio sum factus, per omnem vitam in luto lascivitatis volutus, et sic oculis captus, bonitate tua destitutus ab adolescentia, hucusque deceptus et irretitus malis artibus,
D nunquam voluntati tuæ obtemperare volui, immemor quod ira tua adversus peccatores est irresistibilis. Vides quare nec mortis meditatione, nec metu judicii tui extremi ad sanam mentem reversus sim. Quid enim facinus sub specioso, peccata velante, prætextu non perpetravi? Quoties animum pravis cogitationibus inquinavi, corpus incestu pollui, spiritum lascivæ indulgendo indoli commaculavi! Ego solus iram tuam excitavi, it flammavi. Quis postmodum me miserum flebit, lugebit? Tu, misericordiarum immutabilis Pater, bonitatis et longanimitatis mare inexhaustum in te habes. Humilitatem igitur meam respice: auxilium tuum implorantem recipe, brachio tuo forti me amplectere. Ignosce animæ meæ iniquitati et in judicio tuo me-

καὶ ποιητῇ, καὶ χορηγῷ τῆς ζωῆς μου, καὶ ἐξομολογοῦμαί σοι τῷ εὐσπλάγχνῳ Θεῷ μου, ἃ ἔπραξα· σὺ δὲ τὸ σύνηθές σου ἔλεος προβαλλόμενος δεῖξον ἐπ' ἐμοὶ τὰ ἀρχαῖα ἐλέη σου, καὶ συμπάθησόν με τὸν ὑπὲρ ἅπαντας κατὰ πρᾶξιν καὶ διάθεσιν ἁμαρτήσαντα, τὸν ἀλαζόνα, τὸν ὑπερήφανον, τὸν κενόδοξον, τὸν ὑψηλόφρονα, τὸν ὑπέροφρυν, τὸν μετέωρον, τὸν ὑπερόπτην, τὸν αὐθάδη, τὸν φίλαρχον, τὸν ἀγνώμονα, τὸν ἀχάριστον, τὸν φιλόκοσμον, τὸν μαλακὸν, τὸν μοιχὸν, τὸν πόρνον, τὸν βέβηλον, τὸν ἄσωτον, τὸν αἰσχρὸν, τὸν ῥυπαρὸν, τὸν λάγνον, τὸν φθορέα, τὸν ἡδυπαθῆ, τὸν ἀσελγῆ, τὸν ἐμπαθῆ, τὸν παράνομον, τὸν φιλοχρήματον, τὸν τοκιστὴν, τὸν φιλήδονον, τὸν γαστρίμαργον, τὸν λαίμαργον, τὸν σπάταλον, τὸν τρυφητὴν, τὸν ἀδηφάγον, τὸν μέθυσον, τὸν συκοφάντην, τὸν ἀνηδιαστὴν, τὸν ῥάθυμον, τὸν ὑπνητὸν, τὸν ἀμελῆ, τὸν καταφρόνητον, τὸν δόλιον, τὸν περίεργον, τὸν φθονερὸν, τὸν βάσκανον, τὸν διαβολέα, τὸν φονέα, τὸν λῃστὴν, τὸν κλέπτην, τὸν ἄδικον, τὸν ἅρπαγα, τὸν πλεονέκτην, τὸν ὀργίλον, τὸν σκληροκάρδιον, τὸν ἀκαμπῆ, τὸν ψεύστην, τὸν αἰσχροκερδῆ, τὸν φειδωλὸν, τὸν μνησίκακον, τὸν ἀνυποτάκτην, τὸν ἀνήκοον, τὸν κατάλαλον, τὸν φλύαρον, τὸν λοίδορον, τὸν ψιθυριστὴν, τὸν γελοιαστὴν, τὸν αἰσχρολόγον, τὸν ἐπίορκον, τὸν εἴρωνα, τὸν ἀπατεῶνα, τὸν ὑβριστὴν, τὸν θυμώδη, τὸν ἀμυντικὸν, τὸν ἰταμὸν, τὸν πικρὸν, τὸν ἀσυμπαθῆ, τὸν ἀνελεήμονα, τὸν ἀνάλγητον, τὸν κακὸν, τὸν τιμωρητικὸν, τὸν ἀφιλόπτωχον, τὸν ἀφιλόξενον, τὸν ἄσπονδον, τὸν ἄφιλον, τὸν ἐριστικὸν, τὸν μάχιμον, τὸν φιλόνεικον, τὸν ὀνειδιστικὸν, τὸν πάροινον, τὸν πλέκτην, τὸν ὀχληρὸν, τὸν φιλόψογον, τὸν φαυλιστὴν, τὸν ἀργολόγον, τὸν ῥεμβαστὴν, τὸν μάταιον, τὸν ἄφρονα, τὸν ὑποκριτὴν, τὸν καταφρονητὴν, τὸν ἄφοβον, τὸν μισόκαλον, τὸν μισάδελφον, τὸν μισάρετον, τὸν ἀτελῆ, τὸν ῥῖπον, τὸν βλάσφημον, τὸν ἀκάθαρτον, τὸν ἀπειθῆ, τὸν αὐτοκατάδικον, τὸν ἀμετανόητον, τὸν κατακεκριμένον, τὸν ἀνεξαγόρευτον, τὸν ἀναπολόγητον, τὸν πᾶν εἶδος ἀσελγείας καὶ ἀνομίας διαπραξάμενον, ψυχῇ τε ἅμα καὶ σώματι, καὶ πάσης διὰ τοῦτο φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας ἀνάξιον. Δίκαιος μὲν εἶ, Κύριε, καὶ διατόρῳ ἀνακηρύττω τῇ γλώσσῃ· ἀλλ' ἀεί σου νικᾷ τὸ φιλάνθρωπον, καὶ κλίνειν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο. Μὴ τῷ θυμῷ σου τοίνυν ἐλέγξῃς με. Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; Οὐκ ἀγνοοῦμεν οὖν ὡς μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναί με, ὅτι ὑπὲρ ἅπαντας ἐπλημμέλησα, καὶ αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῇραν τὴν κεφαλήν μου, καὶ ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου τὰ ἐπταισμένα μοι ἐπληθύνθησαν, μᾶλλον δὲ καὶ ψάμμου αὐτῆς ἐσπίλωσά μου τὸ κατ' εἰκόνα, ἠχρείωσα τὸν χιτῶνά μου τῆς ψυχῆς, ἐσβέσθη μου τῆς χάριτος ἡ λαμπὰς, τὰ χείλη μου κατερρύπωσα, τὸ φῶς ἐκιβδήλευσα ταῖς ἀτόποις καὶ παραλόγοις ὁράσεσι ζητῶν τὸ ψεῦδο, καὶ ματαιότητα. Ὦ ποσάκις μετανοήσας συνεταξάμην, καὶ ψευδόμενος ὤφθην τοῦ πλούτου τῆς περὶ ἐμὲ χρηστότητός σου καταφρονῶν! Ὦ ποσάκις ἐν ἐκκλησίαις ἀποθέσθαι τὰ φαῦλά σοι ὑπισχνοῦμαι, καὶ ἐξελθὼν τοῖς αὐτοῖς καὶ χείροσιν ἐμπίπτω κακοῖς, ὥσπερ τῶν συνθηκῶν ἐκλανθανόμενος ἀπὸ τῆς κακῆς μου καὶ μυσαρᾶς ἕξεως. Διὸ χρῆσαι, Δέσποτα,

creator et dux vitæ meæ, ac tibi, Deus plene misericordiarum, confiteor quæ mala commisi: tu vero, ut soles, misericordiam effunde in me qui plus quam quisquam alius peccavi, in me vaniloquum, superbum, inanem, gloriosum, impudentem, contemptorem, ingratum, voluptuosum, mundi sectatorem, mœchum, carnalem, infamem, prodigum, scelestum, nebulonem, lenonem, seductorem, epicureum, sybaritam, exlegem, avarum, usurarium, helluonem, gulosum, mollitiei deditum, delicatulum, voracem, ebriosum, delatorem, indolentem, somnolentum, negligentem, dolosum, otiosum, invidiosum, calumniatorem, sicarium, latronem, furem, injustum, raptorem, ambitiosum, superbienem, durum, inflexibilem, mendacem, turpis lucri cupidum, parcum, vindicativum, indocilem, inobedientem, rebellem, blatronem, sycophantam, susurrum, risibilem, obscœnum, perjurum, ironicum, impostorem, elatum, iracundum, ultionis studiosum, temerarium, amarum, inhumanum, crudelem, malum, ultioni addictum, pauperibus inimicum, hospitibus infestum, irreconciliabilem, hominum osorem, sophistam, pugnacem, litigiosum, insolentem, viuolentum, insidiosum, importunum, detrectatorem, insultatorem, loquacem, errabundum, vanum, imprudentem, simulatorem, contemnibilem, temerarium, virtutis osorem, fratribus infensum, iniquum, hominem nequam: blasphemum, impurum, inobsequiosum, me ipsius condemnatorem, incorrigibilem, damnatum, inexcusabilem, qui omnimodam exercuit luxuriem corpore et animo, et qui propterea indignus est misericordia et indulgentia tua. Tu enim, Domine, justus es: quod equidem clara voce declaro: semper autem Patris misericordis partes agis, nec unquam sententiam mutas. Ne igitur in ira tua reprehendas me. Si enim, Domine, in peccatores inveheris, quis sustinebit? Nunquam obliviscar culpam meam majorem esse quam quæ remittatur, quia magis quam quisquis alius peccavi, et peccata mea caput superegressa capitis, crinibus numerosiora facta sunt: divinam, quæ mea est, imaginem contaminavi, animæ vestimentum pollui: quare gratiæ lampas mibi exstincta est, labia mea inquinavi; lumen obscuravi spectaculis insipidis absurdisque, mendacium et vanitatem sectando. Quoties pœnitentia tactus mores volui corrigere et nihilominus potentiæ ac bonitati in me tuæ irrisi! Quoties in ecclesia vitia me depositurum promisi et promitto, et inde exiens in eadem, imo pejora recido, plane oblitus in quam miseram undiquaque conditionem delapsus sum! Ideo, Domine, misericordiæ tuæ inexhaustæ da indicia; bonitas namque tua, ut mare, immensa fluit; longa-

τῷ ἐμφύτῳ ἐλέει σου, τῷ πελάγει τῆς ἀβύσσου καὶ ἀνεξιχνιάστου φιλανθρωπίας σου, καὶ αὖθις μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ μὴ πρόωρον μετανοίας ἁρπάσῃς με, ὡς τὸ δένδρον ἐκεῖνο τὸ ἄκαρπον, μὴ γένωμαι θέατρον ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ εἰς κακίαν στήλη τις καὶ παράδειγμα ἑτέρων διὰ τὴν εἰς ἐμὲ ἀπότομον καταδίκην καὶ ἐκκοπὴν σωφρονιζομένων· ἄνοιξόν μοι τὴν θύραν σου κρούοντι, ὄρεξόν μοι τὴν χεῖρά σου καταποντιζομένῳ· βυθὸς γὰρ χειμάζει με ἡδονῶν. Εἰ μὴ γὰρ ἡ σὴ φιλανθρωπία προφθάσει, ὅσα ἐγὼ πράξω οὐδέν εἰσι. Τύραννός μοι μέγας ἐφίσταται ὁ ἐχθρὸς, ἡ φύσις αὐτὴ, ἡ κακή μου προαίρεσις καὶ συνήθεια. Ἤδη μου ὁ χρόνος ἐξέλιπε τῆς ζωῆς, τὸ θέριστρον τοῦ θανάτου ἐγγὺς, τὸ δρέπανον ἐξηκόνηται, ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν μου ἔφθασε, κἀγὼ πρὸς τὸ χεῖρον ἔχω τὴν προκοπὴν, ὁ κλέπτης τὸν τοῖχόν μου τῆς ψυχῆς διορύσσει, ὁ κοινὸς ἐχθρὸς ὡς λέων καταπιεῖν με ἄρδην ζητῶν. Ἡ ὁδὸς ἑτοίμη, ἡ προθεσμία πεπλήρωται, τὸ χειρόγραφον ἀνὰ χεῖρας, οἱ κατήγοροι ὡς δήμιοι ἀπαραίτητοι, ὁ ζυγὸς ἀπῃώρηται, κἀγὼ ὁ ἄθλιος ταλαντεύομαι, καὶ οὐδὲ οὕτως αἰσθάνομαι. Οἴμοι! τί; γένωμαι; ποῖ τράπωμαι; Δώρησαί μοι μετάνοιαν, Δέσποτα, καὶ τῶν πεπραγμένων συναίσθησιν, καὶ ἀνάλογον τῷ ῥύπῳ τῶν ἡδονῶν μου, καὶ δάκρυα. Μὴ ἀνέτοιμον ἁρπάσῃς με, μὴ ἀνεξαγόρευτον. Ὁρᾷς τὴν ἐπίθεσιν τῆς ἀθλίας σαρκός μου τὴν τῶν λογισμῶν ὑπερημμένην καὶ φλεγμαίνουσαν κάμινον, τὴν ἕξιν τὴν πονηρὰν, τὴν πρὸς τὰ χείρω ῥοπήν. Σῶσόν με διὰ μόνον τὸ ἄπειρον ἔλεός σου, ἐλέησόν με διὰ τὴν μεγάλην καὶ

A ἀνεκδιήγητόν σου χρηστότητα. Ὥσπερ γὰρ τὰ ἐμὰ πταίσματα ἀριθμηθῆναι οὐ δυνατὸν, οὕτως ἄπειρον καὶ ὑπερέξοχον καθ' ὑπερβολὴν τὸ ἔλεός σου καὶ ἡ φιλανθρωπία σου. Διὰ τοῦτο ἀναλόγως τοῖς ἐμοῖς πταίσμασιν ἐπίχεον δωρεὰν ἐπ' ἐμὲ τὴν ἀνεξάντλητον ἀγαθότητά σου, ὅτι ἐπιμελῶς ἀεὶ ἡ διάνοιά μου ἔγκειται ἐπὶ τὰ πονηρά. Μνήσθητι, τίς μου ἡ ὑπόστασις, ὅτι νοῦς εἰμι, καὶ ὡμοιώθην τῇ ματαιότητι· ἐξέλιπον ὡσεὶ καπνὸς αἱ ἡμέραι μου. Μνήσθητι ὅτι ἐν ἁμαρτίαις γεγέννημαι· ἀλλὰ παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστι, σῶσόν με ἕνεκεν τοῦ ἐλέους σου. Ὀπίσω γὰρ τῶν ἐπιθυμιῶν μου τῆς σαρκὸς πορευθεὶς, ὅλος ἐπίχαρμα τοῖς δαίμοσι γέγονα, διὰ παντὸς τοῦ βίου ἐγκυλινδούμενος τῷ βορβόρῳ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, ὑφ' ὧν τυφλωθεὶς ἔρημος τῆς σῆς φιλανB θρωπίας γεγένημαι ἐκ βρέφους, μέχρι τοῦ νῦν ἀπατώμενος, καὶ δελεαζόμενος οὐδέποτε τοῖς σοῖς θελήμασι κατακολουθῆσαι ἠθέλησα, μὴ λογιζόμενος ὅτι ἀνυπόστατος ἡ ὀργὴ τῆς ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς ἀπειλῆς σου, μηδὲ τῇ τομῇ τοῦ θανάτου καὶ τῷ φόβῳ τοῦ ἀδεκάστου σου κριτηρίου σωφρονιζόμενος. Ποίαν γὰρ πρᾶξιν αἰσχρὰν οὐ μεθ' ὑπερβολῆς καὶ σπουδῆς ὅτι πλείστης ἐτέλεσα προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις προφασιζόμενος, τὸν νοῦν μου δι' ἐνθυμήσεων αἰσχρῶν κατεῤῥύπωσα, τὸ σῶμα διὰ μίξεων ῥυπαρῶν κατεσπίλωσα, τὸ πνεῦμα διὰ συγκαταθέσεων φαύλων ἠχρείωσα; Ἐγὼ μόνος τὸν θυμόν σου παρώργισα, καὶ τὴν ὀργήν σου ἐξέκαυσα. Τίς λοιπὸν θρηνήσει με, τίς πενθήσει με τὸν ταλαίπωρον; Σὺ συμπαθὴς εὐδιάλλακτος Θεὸς ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν, ἔμC φυτον ἔχων τῆς φιλανθρωπίας τὸ πέλαγος καὶ μα-

nimitatem tuam ostende, ne me impœnitentem proripe et arborem illam sterilem, ne spectaculo sim angelis et hominibus et malitiæ columna et exemplum stem iis qui condemnationis et perniciei meæ testes circumsistunt. Aperi pulsanti mihi januam tuam: porrige manum in mare voluptatum immerso. Quæcunque enim, indulgentia tua absente, facio, nihili sunt. Crudelis me tyrannus vexat, natura ipsa, prava mea indoles ac consuetudo. Jam me flos ætatis deficit; mortis messis appropinquat, falx acuta prope est, securis radici meæ imminet: nihil jam proficio: fur parietem animæ meæ suffodit: inimicus communis sicut leo quomodo me devoret quærit. Via præceps, dies ad solvenda debita præstitutus illucescit, creditores chirographum in manibus tenentes sicut carnifices minantur; jugum in altum erectum cerno, et ego miser suspensus inter spem metumque hæreo. O me miserum! quid de me fiet? quo confugiam? Domine, pœnitentiam da cordi meo: fac ut factorum memoria mihi præsens sit, fastidium affer vitæ meæ in voluptatibus anteactæ; da lacrymas; ne inopinatum me abjice indicta causa. Vides onus in serie meæ carnis: mentis turbas vides, et ut caminum flagrantem tristem animi mei habitum in vetitum nitentem nosti. Salva me pro infinita tua misericordia, et pro bonitate tua ineffabili miserere mei. Quemadmodum enim pec-

cata mea innumerabilia sunt, ita misericordia tua infinita et bonitas nullis circumscripta terminis criminibus meis ignoscat: semper enim mens et animus ad malignitatem tendunt. Memento quod substantia mea fragilis, quod de limo formatus inanitati assimilatus sum. Recordare quod in peccatis conceptus sum: sed penes te est propitiatus: salva me in bonitate tua. A cupiditatibus carnis meæ abreptus, dæmonibus ludibrio sum factus, per omnem vitam in luto lascivitatis volutus, et sic oculis captus, bonitate tua destitutus ab adolescentia, huc usque deceptus et irretitus malis artibus,
D nunquam voluntati tuæ obtemperare volui, immemor quod ira tua adversus peccatores est irresistibilis. Vides quare nec mortis meditatione, nec metu judicii tui extremi ad sanam mentem reversus sim. Quid enim facinus sub specioso, peccata velante, prætextu non perpetravi? Quoties animum pravis cogitationibus inquinavi, corpus incestu pollui, spiritum lasciviæ indulgendo indoli commaculavi! Ego solus iram tuam excitavi, inflammavi. Quis postmodum me miserum flebit, lugebit? Tu misericordiarum immutabilis Pater, bonitatis et longanimitatis mare inexhaustum in te habes. Humilitatem igitur meam respice: auxilium tuum implorantem recipe, brachio tuo forti me amplectere. Ignosce animæ meæ iniquitati et in judicio tua me

προθυμίας τὴν ἄβυσσον. Ἐπικάμφθητι οὖν τῇ ταλαιπωρίᾳ μου, παρακαλοῦντά με δέξαι, ἐπιστρέφοντα ἐναγκάλισαι, ἴασαι τὸ ἀδιόρθωτον τῆς ἐμῆς ψυχῆς, καὶ οἷς ἐπίστασαι κρίμασι, σῶσόν με. Οὐκ ἔχω δάκρυον ἐκτενὲς, οὐκ ἔχω ἐξομολόγησιν ἀληθινὴν, οὐδέ τι ἄλλο τῶν ὅσα τὴν σὴν συμπάθειαν ἐκκαλέσασθαι ἱκανά. Οὐδὲν τὸ παράδοξον, εἰ τὸν δίκαιον σώσεις, εἰ τὸν ἀρεταίνοντα ἐλεήσεις. Ἀλλ' εἰς ἐμὲ τὸν ἄμετρα πταίσαντα θαυμάστωσον τὰ ἐλέη σου. Σὺ ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν οἶδας· ταύτην γὰρ εὐσπλάγχνως ἐφόρησας· μὴ νικήσῃ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν μου τὴν ἄμετρον εὐσπλαγχνίαν σου. Πάριδέ μου τὰς ἀνομίας, καὶ ὡς ἰατρὸς θεράπευσον τὰ τῆς ψυχῆς μου ἀνίατα τραύματα. Ὁρᾷς τοὺς μώλωπας ὅσοι, μᾶλλον δὲ ὁλοσώματος ἡ πληγή μου, καὶ οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὐδὲ ἔλαιον, οὐδὲ καταδέσμους. Παρὰ σοὶ μόνῳ τῷ ἀριστοτέχνῃ Θεῷ μου, ᾧ πάντα ῥᾴδια, καὶ τὰ μήπω γενόμενα, τὸ ταῦτα ἰάσασθαι, καὶ μηδ' ὁτιοῦν τραῦμα κακίας ὑπολιπέσθαι. Σῶσόν με, καὶ αὖθις κράζω, ἕνεκεν τοῦ ἐλέους σου, δι' οὗ τὸ πᾶν παρήγαγες, δι' οὗ πρὸς ἡμᾶς τοὺς μυρία σοὶ πταίσαντας καὶ παροργίσαντας καταβέβηκας. Μυρίων ταλάντων χρεωφειλέτης εἰμὶ, ἄφες μοι τὸ πλεῖον, ἵνα πλεῖον καὶ ἀγαπήσω. Ἡμάρτηκα, ὦ Θεὸς, ἡμάρτηκά σοι, ὁμολογῶ, ἀλλὰ μὴ καταδικάσῃς με πρὸς τὰς ἀνομίας μου, μηδὲ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἀκουστόν μοι γενέσθω τὸ ἔλεός σου, μᾶλλον δὲ ἐξάκουστον καὶ διάδηλον A διὰ τῆς πρὸς ἐμὲ τὸν ὑπεράπειρα πταίσαντα συμπαθείας σου. Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς τῶν μετανοούντων, μακρύνων τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀφ' ἡμῶν, καθ' ὅσον αἱ ἀνατολαὶ ἀποδιίστανται τῶν δυσμῶν, καὶ λευκαίνων διὰ μετανοίας τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὡς χιόνα τε καὶ ὡς ἔριον. Ὅσα τοίνυν ἥμαρτον ἐκ νεότητος ἄχρι τοῦ νῦν, καὶ ἃ μέλλω πρᾶξαι ἕως τέλους ζωῆς μου, συγχώρησόν μοι, ὡς ὑπεράγαθος καὶ πολυέλεος. Καὶ παράσχου μοι μετανοίας καιρόν· δώρησαί μοι δάκρυα κατανύξεως· φαίδρυνον τὴν τῆς ψυχῆς μου λαμπάδα δι' ἐξομολογήσεως, ἣν ἐζόφωσα καὶ ἠμαύρωσα ταῖς τῶν ἀνομιῶν ὑποθέσεσι. Καὶ τὸ πρότερον ἔνδυμα τὸ καθαρὸν καὶ ἀῤῥύπωτον, ὃ ἐνεδυσάμην ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, πάλιν ἀμφίασόν με, τῇ ἐπισκέψει σου παῤῥησίαν καὶ ἀῤῥαβῶνά μοι σωτηρίας B ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν ἐμβραβεύων, ἀποκαταστάσει καὶ ἀσπόρῳ καὶ ὑπερφυῶς τεκούσης Μητρὸς τὸν ἄναρχόν σου Λόγον καὶ προαιώνιον, προστασίαις τῶν ἀΰλων καὶ ἀσωμάτων σου λειτουργιῶν, τοῦ τῆς μετανοίας κήρυκος τιμίου, ἐνδόξου, προφήτου, Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν τε ἁγίων καὶ ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, εἶτα τοῦ δευτέρου τῆς μετανοίας κήρυκος Ἰωάννου τοῦ πανσόφου καὶ χρυσοῤῥήμονος, καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων. Ὅτι εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ ζωοποιῷ καὶ παναγίῳ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

C

fac salvum. Lacrymæ meæ continuæ, confessio mea verax nil possunt ad te piandum, ad favorem tuum reconciliandum. Tu autem nil mirum facis, si justum salvas, si probum respicis. In me, quæso, qui plurimum peccavi, misericordiæ tuæ fontem effunde, qui naturæ humanæ fragilitatem optime cognitam habes.

Ne scelerum meorum multitudo infinitam tuam misericordiam superet! Ignosce meis peccatis, et, sicut medicus, vulnera animæ meæ profunda sana. Plagas in me vides, aut potius corpus unam in plagam misere decompositum, cui nil prodest unguentum impositum, oleum superinfusum. Tu solus, mi Deus, architectus es, cui omnia facilia sunt factu, vel ea quæ nondum exstiterunt; tu solus istis malis mederi potes, adeo ut nullum morbi vestigium relinquatur. Salva me, iterum imploro misericordiam tuam, qua omnia restaurasti, quæ ad nos, qui innumeris te peccatis offendimus, descendit. Mille debeo talenta; remitte mihi, ut plus amori meo addam. Peccavi, Deus, peccavi in te, confiteor; sed ne me damnes ob crimina, nec faciem avertas a me, sed miserere mei, et exaudi deprecationem meam præ immensa tua vel in maximos peccatores bonitate. Tu enim Deus es pœnitentium, et peccata a nobis removes, quantum Oriens ab Occidente distat: tu peccata nostra ut nivem ac lanam dealbas. Quæcunque igitur ab adolescentia hucusque peccavi, et quæ usque ad vitæ terminum peccabo, mihi ignosce pro bonitate et indulgentia tua. Tempus mihi dona ad pœnitentiam: da mihi lacrymas contritionis: exhilara animæ meæ lampadem quam obscuraveram et sceleribus meis exstinxi. Vestem puram et ininquinatam, qua per baptismum indutus fueram, de novo mihi circumpone; libertatem et salutis arrhabonem mihi expende gratia Matris quæ sine semine concepit et D enixa est Verbum principio carens atque æternum; sacrificiorum spiritualium beneficio, præconis pœnitentiæ venerandi, illustris prophetæ, præcursoris Joannis Baptistæ, sanctorum et illustrium apostolorum et secundi pœnitentiæ præconis, doctissimi Joannis Chrysostomi et omnium qui inde a sæculis tibi complacuerunt, nomine. Benedictus autem sis cum unigenito tuo Filio atque vivifico et sancto Spiritu nunc et semper, et per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΛΩΣΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΩΣ Ο ΙΩΣΗΠΠΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ

—

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

DE EXCIDIO HIEROSOLYMITANO

CARMEN IAMBICUM TRIMETRUM (1).

—

Εἰς προῦπτον δ' οὕτω συῤῥαγείσης τῆς μάχης,
Θὐεσπασιανὸς ἔσταλτο πρὸς Ἰουδαίων,
Καὶ πρῶτον αἱρεῖ τὰς πέριξ ὅλας πόλεις,
Μεθ' ὧν Ἰωτάπατα σὺν τῇ Ἰόππῃ.
Μέλλων δὲ βάλλειν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν,
Τῷ θανάτῳ Νέρωνος ἀργεῖ τὴν μάχην·
Στέλλει τὸ λοιπὸν τὸν Τίτον πρὸς τὸν Γάλβαν.
Θνήσκει γοῦν καθ' ὁδὸν τούτου μόρος.
Ὄθων μετ' αὐτὸν, Οὐϊτέλλιος πάλιν.
Θὐεσπασιανὸς δ' ἐντεῦθεν ἀρχὴν ὑπέδυ,
Πρὸς τὴν Ῥώμην ἄπεισιν ἀφεὶς τὸν Τίτον.
Ὁ δ' αὖ παρελθὼν τὴν πόλιν ἐπεσκόπει
Τὰς μυρίας ἔχουσαν ἔνδον, φεῦ! μάχας,
Καὶ τὸν Σίμωνα τὸν φθόρον δεδεγμένην,
Τῶν σικαρίων καὶ κακῶν ἄλλων χάριν.
Κατέσχεν οὐκοῦν ἱεροῦ τὸ πᾶν κράτος.
Ἐνέδρα πάλιν Ῥωμαίων Ἰουδαίοις.
Τίτος καθαίρει τοὺς τόπους ἐξωτέρω,
Χῶμα συνάγει καὶ κλάδους πρὸς τῇ πόλει·
Ὅπουπερ ἦν τὸ τεῖχος ὕπτιον μάλα,
Ἐνταῦθα κριῶν προσβολὴ μεταρσία·

A Οἱ δ' Ἑβραῖοι πῦρ ἀφιᾶσι τοῖς ξύλοις.
Πῦρ γὰρ ξύλινον πρὸς Τίτου πεπραγμένον,
Καὶ τεῖχος οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλ' ὑπεῤῥάγη·
Πάλιν ὁ κριὸς καὶ κατὰ τοῦ δευτέρου
Ἅλωσις αὐτοῦ, καὶ φυγὴ τούτου πάλιν,
Λιμὸς πιέζων, τοῦ λαοῦ φθορὰ ξένη·
Τοῦ δευτέρου τείχους δὲ λῆψις ἐνθάδε·
Οἱ στασιασταὶ δυσμενεῖς ἦσαν λίαν,
Τὸ πᾶν κακοῦντες τοῦ λιμοῦ πολλοῦ χάριν.
Αὖθις ὁ Τίτος χώμασιν ἐπηρμένοις,
Διωρυγαὶ πάλιν δὲ τῶν Ἰουδαίων.
Στῦλός τε καὶ πῦρ ὑπὸ κάτω τῆς ὕλης.
Τίτος δ' ἐγείρει τεῖχος ἔξωθεν μέγα.
Κλείων πᾶσαν κίνησιν ἐκτὸς Ἑβραίων.
Τὰ τοῦ λιμοῦ δὲ τίς ἂν ἐκφράσῃ λόγῳ;
B Νεκρῶν ὅσων πέπληστο σύμπασα πόλις;
Ὅσον ἰχώρων καὶ κακῆς δυσοσμίας;
Ὅσοι πάλιν φεύγοντες εἰς ἐναντίους
Φθορὰν καθυφίσταντο τῷ ξένῳ μόρῳ!
Χρυσόν τε κατέπινον, εἶτ' ἐν σκυβάλοις,
Αὐτὸν ἀνεξέκρινον ἐκ τῶν ἐγκάτων.

Sic excitatis belli aperte præliis
Vespasianus Isacidas adoritur:
Capitque primo omnes in orbem urbes sitas:
Atque inter has Jotapata et Joppe erat.
Et jam paratis obsidere æternum oppidum
Nex attulit moram Neronis principis.
Proinde delegavit ad Galbam Titum:
Sed mors modo Galbæ per iter agnoscitur.
Otho secutus est Vitelliusque obit.
Vespasianus principatum dein tenet,
Romam petit, Titumque bello præficit.
Is illico profectus urbem conspicit,
Quæ mille pugnas civium conceperat,
Ac perditissimum Simonem admiserat;
Propter scelestos, impios, sicarios.
Ergo occupavit ædis hic robur sacræ
Dolosque in Hebræos Latinorum virum:
Dux firma dejicit Titus pomœria
Struit aggeres, crates et admovet oppido,
Qua parte erant excelsiora mœnia,
C Ibi arietum impetus fuit sublimior.
Judæi at ignes jactitabant trabeculis:
Nam ligneæ faces erant structæ a Tito:
Nec sustinebant mœnia, at lapsa irruunt,

(1) Ex libro inscripto : *Expositio thematum Dominicorum et memorabilium quæ Hierosolymis sunt. Auctoribus poeta Græco anonymo et Epiphanio etc.* 1620. (Lutetiæ). Interpretatio est Fed. Morelli, quam delibationem textus Græci potius dixeris; at elegans est et digna quæ lucem iterum vid. at.

Πολλοὺς δὲ ἀνεῤῥήγνυον ἔνθεν Ῥωμαῖοι,
Θαῤῥεῖν δ' εἰς ἑξήκοντα τὰς μυριάδας,
Ὥσπερ κατεκρήμνιζον ἄνωθεν μόνους.
Εἶτα κατασείουσι τὴν Ἀντωνίαν,
Καὶ Σαβῖνος πέπτωκεν, ἀνὴρ γεννάδας.
Νυκτὸς δὲ τεῖχος εἶξε τῆς Ἀντωνίας·
Πρὸς ἱερὸν φεύγουσι δ' εὐθὺς Ἑβραῖοι,
Μάχη τε συνέῤῥηκτο καρτερὰ λίαν,
Πεσόντος ἀνδρὸς γεννάδου πρὸς τῇ μάχῃ
Καὶ πῦρ τὸ λοιπὸν ἱερὸν καταφλέγει.
Ἡ τοῦ λιμοῦ δὲ παμφάγος στρατηγία
Καὶ μητέρας ἔπειθε παῖδας ἐσθίειν,
Καὶ πῦρ ὑφεῖρπε πρὸς πύλαις πάλιν δόμου.
Τίτος δὲ τὸ πῦρ σβεννύειν παρηγγύα,
Σῶον δὲ τηρεῖν ἱερὸν Θεοῦ δόμον.
Οἱ στασιασταὶ συμπλέκονται Ῥωμαίοις·
Ἀλλὰ τρέπονται καὶ πάλιν κατακράτος.
Σώζειν δὲ λαὸν ἐγκελεύεται Τίτος·
Ἥκιστα δ' ἦν μάλιστα τῷ στρατῷ φίλον,
Οὐκοῦν τὸ πῦρ ἤσθιε πάντα τὸν δόμον·
Σωροὶ δὲ νεκρῶν κατὰ γῆς ἐῤῥιμμένοι,
Κρείττους ἀριθμοῦ πανταχοῦ καὶ πῦρ φλέγει.
Ἄλλοι δ' ἑκόντες κατέπιπτον εἰς φλόγα.
Τέρατά τινα σύμβολα κακουργίας,
Ἀστὴρ κομήτης ἐμφερὴς τόμῳ ξίφει,
Καὶ φῶς περιττὸν ἑσπέρας καθωράθη.
Καὶ βοῦς μετ' ἀρνοῦ τῷ Θεῷ πρὸς θυσίαν·
Ἀνατολικὴ διανοίγεται πύλη,
Εἰς ἀέρα δὲ καὶ στολαί, φεῦ! ἁρμάτων.
Ἐν πεντηκοστῇ τῆς βοῆς ἄνω κτύποι·
Καί τις ἀνὴρ οἴμωξεν ἐν μέσοις τρέχων,
Αἲ αἴ, βοῶν σύμπασιν ἁπλῶς τῇ πόλει.
Τίς δ' ἂν τὸ κέρδος ἐκφράσοι τὸ τῶν σκύλων;
Τίτος στασιάζουσι τοῖς ἔνδον λέγει
Σώζειν ἑαυτοὺς ἐκλιπόντας τὰ ξίφη.
Ἐντεῦθεν οὐ θέλουσιν, ὁ Τίτος πάλιν
Στρατὸν διαφίησιν ἐκπρῆσαι πόλιν,

A Τῶν στασιαστῶν ἐν μέσῳ τετραμμένων
Ἰουδαίοις δίδωσι δεξιὰν Τίτος,
Φρουρεῖ. Σίμων δὲ τοὺς φυγάδας ἐκτρίβει.
Τοὺς δημοτικοὺς παρεῶσι Ῥωμαῖοι,
Κόρῳ φόνου δὲ τοὺς ξένους ἀπημπόλουν.
Θύτης Ἰησοῦς ἐμφανίζει Ῥωμαίοις
Χρήματα πολλὰ σὺν στολαῖς ἐνδυμάτων.
Τῆς δ' ἄκρας ἄνω μηχαναῖς κινουμένης,
Οἱ στασιασταὶ πρὸς φάραγγα τὴν κάτω,
Καὶ Σιλωὰμ φεύγουσιν ἐγκεκρυμμένοι.
Κράτος δὲ πάντων Ῥωμαίοις ἐπιβλέπει.
Χαίρων δ' ὁ Τίτος ἀνεκύκλου τὴν πόλιν,
Τείχη τεθηπὼς, καὶ κακουργῶν τὴν μάχην.
Οἱ μὲν θανόντες ἦσαν μυριάδες δέκα
Πρὸς τοῖς ἑκατὸν, ἐν πάσῃ μάχῃ λέγω·
B Οἱ δ' αἰχμάλωτοι μυριάδες ἐννέα
Σὺν ἑπτὰ σαφῶς τοῦ λαοῦ χιλιάσιν.
Οἱ στασιασταὶ σὺν Ἰωάννῃ Σίμων
Ἐξαναδύντες ἐκ λιμοῦ τὴν γῆν κάτω,
Τῷ ταγματάρχῃ παραδίδονται Ῥούφῳ,
Καὶ πρὸς Ῥώμην ἤχθησαν ἐν δήμῳ μέσῳ,
Οἳ καὶ τέλος τέμνουσιν αὐτῶν τὰς κάρας.
Ἴσα κακὰ πάσχουσιν Ἀντιοχεία
Ἰουδαίων ἄπειρον ἀθλίων στῖφος,
Ἔκ τινος αὐτοῖς τὴν γονὴν ὁμοσπόρου.
Ἀντίοχος ἦν ὡς κακοῦργος τὴν φύσιν,
Ἐξ οὗ στασιάσαντες οἱ δῆμοι τότε
Πολλοὺς διαφθείρουσιν ἐκ τῶν Ἑβραίων.
Αὖθις ἀνῆπτο πῦρ τὸ παμφάγον τῇ πόλει,
C Ὕποπτος Ἀντίοχος εἰς φρουρὰν μέσην
Πολλοῖς σὺν ἄλλοις τοῦ γένους ἐν ἀπόροις.
Τίτῳ προσαγγέλλουσιν Ἑβραίων στίφη.
Ὥστ' ἐκβαλεῖν τάχιστα τῆς Ἀντιόχου,
Καὶ πείθεται δὴ συμπαθῶν Ἰουδαίοις.
Ἀνασκαφὴ πάλιν δὲ τῆς Ἰουδαίας.
Πρὸς τὴν Ῥώμην ἄνεισιν ὁ Τίτος τρέχων.
Βάσος στρατηγὸς τὴν Ἰουδαίαν φθάνει,

Creber aries repercutit quæ denuo.
Patet ruina, fœda fit rursus fuga.
Fames premit, strages popelli dira fit.
Murus secundus capitur a vestigio.
Erant rebelles interim infesti admodum;
Dum quidlibet facerent, male ob suadam famem
Aggeribus instabat Titus celsis premens.
At alveis sibi cavebant incolæ,
Pilis, columnis, igne foto fruticibus.
Murum hostis excelsum struens extrinsecus
Omne obstruens munimen Hebræis foris.
Ecquis famis rabiem exprimat verbis feram?
Et quot cadavera gravarent oppidum?
Quanta redundaret lue et fœtoribus?
Quot oppidani ad perduelles refugerent,
Tabem domesticam extera arcentes nece?
Aurum quoque exhaustum erutumque e stercore,
Ex intimo discriminabant viscere.
Romani ot ideo eviscerabant plurimos,
Tot myriadibus militum freti nimis;
Quosdamque ab alto egere præcipites jugo:

Antonianam arcem exciêrunt postea:
Ibique concidit Sabinus strenuus:
Antoniæ at cessere noctu mœnia.
Tunc templum ad augustum fuga Isaco editi
Vertere se; pugna hinc repente orta est gravis.
Vir fortis occubuit in illo prælio.
D Absumpsit ignis reliqua templi culmina.
Famisque rabidæ sæviens hostilitas
Matres coegit devorare liberos.
Jam flamma repserat ædis ad sacræ fores,
Cum vim Titus jussit premi flammæ igneam
Servare percupiens Dei augustam domum.
Iterum rebelles conserunt verpæ manus;
Verum fugati, cæsi et omnes corruunt.
Titus tueri præcipit plebem infimam,
Quod duro amœnum militi haudquaquam fuit;
Vulcanus at nullis pepercit ædibus.
Sternuntur ecce passim inertia corpora;
Innumeri aduruntur gravibus incendiis,
Et conciderunt ultro in ignes plurimi.
Ostenta quædam miseriam prædixerant

Φρούρια πολλὰ τῇ μάχῃ συλλαμβάνει,
Μεθ' ὧν Μαχαιροῦς, καρτερὰ πόλις λίαν,
Ἀλοῦσα ταῖς μάστιξιν Ἐλεαζάρου.
Ἐκεῖσε καὶ πήγανον ὑπῆρχε μέγα,
Καὶ ῥίζα νυκτὸς ἀπαστράπτουσα σέλας,
Οὔρῳ γυναικὸς, ἢ κυνὸς οὐρᾷ πάλιν,
Ἀκινδύνως πρόῤῥιζος ἀνασπωμένη.
Βάσος ἐν ἄστει τοῦ δρυμοῦ τῆς Ἰάρσης
Ποθεῖ τὸ σύμπαν εἰς τέλος καταστρέφειν,
Αὐτῶν πεσόντων καὶ στρατοῦ τῶν Ῥωμαίων.
Εἶτ' ἀφίησιν ἐντελῆ πᾶσαν χθόνα,
Καθώσπερ ἦν τὰ πρῶτα τοῖς Ἰουδαίοις,
Νέμειν τε δασμοὺς Καπιτωλίῳ Ῥώμης.
Βάσου τελευτήσαντος στρατηγὸς Σίλας,
Ὅστις παρεστήσατο Μασάδα πόλιν
B Χώμασι πολλοῖς καὶ κριοῖς καὶ λαμπάσι,
Τῶν σικαρίων μᾶλλον Ἐλεαζάρου
Βουλὴν διδόντος ἐν πυρὶ πρῆσαι πόλιν,
Εἶτα κτανεῖν σύμπαντας τῷ Ῥώμης ξίφει.
Καὶ πράσσεται δὴ τὸ παράδοξον τέρας,
Πλὴν γὰρ γυναικὸς καὶ νέων βραχυτάτων

Crinita stella similis ensi acerrimo.
Eximia lux affulserat sub vesperam.
Ad victimam vitulus et agnus visi erant.
Porta ad orientalem plagam recluditur ·
Exercitus heu curruum per aerem!

A Ἅπαντες ἐφθάρησαν αὐτῶν τῷ ξίφει.
Ὁ δ' αὖ στρατηγὸς εἴσι, θαυμάζει μέγα
Τὸ καρτερικὸν τῆς ψυχῆς τῶν Ἑβραίων
Ἀλλ' ἡ φθορὰ πάλιν δὲ τοῖς Ἰουδαίοις
Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκ σικαρίων
Στασιαζόντων τὰ στίφη τῶν Ἑβραίων
Μὴ δεσπότην Καίσαρα μηδ' ὅλως λέγειν
Οὐκοῦν φόνος κέχυτο πλεῖστος ἐνθάδε ·
Φθάνει τὸ δεινὸν τῶν κακῶν σικαρίων,
Καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τόπων τῆς Κυρ
Ἰωνάθαν δείσαντος ἀγροίκῳ στίφει
Αὐτῷ προσελθεῖν καὶ τεράστια βλέπειν,
Ἀλλὰ σχεθεὶς πέπαυτο ῥάπτων τοὺς δ
Ταῦτα μὲν ὧδε τῆς Ἰουδαίας πάθη,
Τὴν ἐσχάτην ἅλωσιν ὑπὸ Ῥωμαίων
B Ὑποστάσης μάλιστα τοῖς Χριστοῦ δίκα.
Ἐς ὕστερον δὲ στασιάζουσι πάλιν
Ἀδριανοῦ κρατοῦντος ἐν Ῥώμῃ κράτει.
Καταχράτος δ' ἥττηντο τῷ ξίφει πάλιν,
Πολλῶν φθαρεισῶν ἐμφανῶς μυριάδων,
Ὡς βραχυτάτους ὑπολειφθῆναι βίῳ.

Et vir vagans vicos per urbis fleverat
Eheu! male omnibus ominatus incolis.
Judæa clades has tulit gravissimas
A Romuli expugnata tandem posteris,
Ad vindicandam Messiæ illatam necem.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΥΝΟΨΙΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ (1).

Περὶ ἁγίας Τριάδος.

Θεὸς Πατὴρ νοῦς ἐστιν, ἄναρχος φύσις,
Ἄληπτος, ἀπρόσιτος, ἄῤῥητος λόγοις,
Ἀμυδρῶς εἰς νοῦν ἐντυπούμενος μόλις.
Οὗτος ὑπὲρ νοῦν ὑπὲρ ἅπαντα λόγον,
Ὡς νοῦς μέγας ἤνεγκεν ἐκ γαστρὸς τόκον,
Γεννήσας υἱὸν αὐθυπόστατον Λόγον
Πρὸ τῶν χρόνων μάλιστα καὶ τοῦ φωσφόρου,
Ταυτὸν Πατρὶ σύμπασι, πλὴν τῆς αἰτίας
Ὡς ἐκπορεύει καὶ τὸ Πνεῦμα σὺν Λόγῳ ·
Ὅσον Θεὸν, τέλειον αὐτῷ καὶ Λόγῳ,
Ὑποστάσεις τρεῖς, εἷς Θεὸς φύσιν μέγας,
Νοῦς, καὶ Λόγος, Πνεῦμά τε Πατρὸς ἐκ μόνου.

Περὶ ἀγγέλων.

Οὗτος κινηθεὶς, αὐτάγαθος τυγχάνων,
Ὡς νοῦς νοεῖ πρώτιστα τάξεις τῶν νόων,
Θρόνους, Χερουβὶμ, καὶ Σεραφὶμ ἀΰλως,
Κυριότητας, δυνάμεις, ἐξουσίας.
Μεθ' οὓς, τὰς ἀρχὰς, ἀρχαγγέλους, ἀγγέλους,
Ὡς ἐν ῥιπῇ δ' ἔστησαν ἀῤῥητοτρόπως.

C *Περὶ δημιουργίας.*

Ἔπειτα τὴν γῆν, οὐρανοῦ μέγα πλάτος,
Καὶ τὰν μέσῳ σύμπαντα πανσόφως ἄγει,
Τὸν αἰθέρα, πῦρ, δεύτερον τὸν ἀέρα,
Τρίτον ὕδωρ τε, καὶ τὸ βάρος μέγα,
Πλὴν τάξιν ἐντέθεικε ταῖς κοσμουργίαις,
Κἂν σύμπαν ἐξήνεγκεν ἀθρόῳ λόγῳ.
Ἐν ἡμέρᾳ πρώτῃ γὰρ ἐκχέει φάος,
Τὸ τῆς ἀβύσσου παντελῶς λύσας σκότος.
Τῇ δευτέρᾳ δὲ τὸ στερέωμα φέρει.
Ὕδωρ συνάγει, δένδρα καὶ χλόην τρίτῃ.
Φωστῆρες, ἄστρα τῆς τετάρτης τὸ κλέος.
Ἔργον δὲ πέμπτης ἰχθύων, πτηνῶν γένη.
Ἕκτῃ δὲ τῆς γῆς ἑρπετὰ καὶ θηρία.
Καὶ πάντα καλὰ, καὶ Θεὸς κυροῖ λέγων,
D Μεθ' ὧν ἀριθμεῖ καὶ τὸν ἄνθρωπον τέλος
Πλασθέντα χειρὶ τοῦ Θεοῦ καινοτρόπως.
Ἔργων δὲ πάντων κατάπαυσις ἑβδόμη
Ἣν εὐλογήσας ἡγίασεν ἐνθέως.

Περὶ παραδείσου καὶ παραβάσεως.

Εἶτα φυτουργεῖ τὴν παραδείσου χάριν,

(1) Iterum ex edit. Basil. Opp. Prodromi, de qua supra diximus.

Φυτοῖς, ποταμοῖς, καὶ θεωρίας ξύλῳ,
Δίδωσιν Ἀδὰμ εἰς τρυφὴν τὸ χωρίον.
Κλῆσις ἁπάντων ἑρπετῶν καὶ θηρίων,
Ἔκστασις, ὕπνος, γυναικὸς Εὔας πλάσις.
Ἀδὰμ γινώσκει, καὶ παλεῖ φίλτρου σχέσιν.
Ἐνταῦθα κανὼν πλὴν ἑνὸς πᾶν ἐσθίειν.
Γύμνωσις ἀναίσχυντος αὐτῶν ἐν τόπῳ.
Αἰδώς, τὰ φύλλα, καὶ Θεοῦ ποδῶν κτύπος.
Ἀδὰμ κρυγή τε, καὶ Θεοῦ πάλιν λόγος,
Εὔα πρόφασις, ὄφις, ἐνθάδε κρίσις,
Ὄφις λαχὼν χοῦν, ὠδῖνες Εὔας, κόποι.
Ἱδρῶτες Ἀδὰμ, τριβόλων πλήρες πέδον,
Καὶ πάντα δεινὰ, καὶ χιτὼν ἐκ δερμάτων,
Ἀρὰ, τέλος θάνατος, ἔκπτωσις τόπου,
Στρεπτὸς Χερουβὶμ τῆς Ἐδὲμ φρουρὸς θύρας.

Περὶ τοῦ Κάϊν καὶ Ἄβελ, Σὴθ καὶ Ἐνώς.

Κάϊν, Ἄβελ γέννησις, εἶτα θυσία,
Θεοῦ κόραι βλέπουσιν ἐν δώροις Ἄβελ,
Ἄβελ φθόνος, φόνος τε καὶ ψευδεῖς λόγοι,
Αἷμα βοῶν ἔντρανον ἀδίκου φόνου,
Ἑπτὰ Κάϊν δίκαια, κατάρα, τρόμος.
Κάϊν δ' Ἐνὼχ ἐξῆς ἐγεννήθη μόνος.
Τούτου Γαϊδὰδ, Μοναὴλ, Μαθουσάλα,
Λάμεχ. Ἰουβὰλ κιθαριστὴς εἰς γένος.
Μεθ' οὗ Ἰωβὴλ, καὶ Θόβελ σφυροκτύπος,
Κάϊν θάνατος ἐκ Λάμεχ τοῦ τοξότου.
Ἐνταῦθα καὶ Σὴθ, καὶ κατάλογος πάλιν,
Ἐν οἷς Ἐνὼς ἤλπισεν εἰς Θεὸν μόνος,
Ἐξ οὗ Καϊνᾶν, Μαλαλεὴλ, Ἰάρεδ,
Ἔπειτα δ' Ἐνὼχ εὐάρεστος ἡρπάγη.
Μέμψις κακίας τοῦ βροτῶν παντὸς γένους
Εἰς πᾶσαν ἀσέλγειαν ἐκδεδωκότος.

Περὶ τοῦ Νῶε καὶ κατακλυσμοῦ.

Νῶε, κιβωτὸς, κατακλυσμὸς ἐνθάδε,
Κόσμου νέου σπέρματα χωροῦντα ξένον,
Καλὰ τὰ φαῦλα καὶ γένος σου Νῶε μόνον.
Θραῦσις βραχεῖα, καὶ σταλεὶς κόραξ μένει,
Περιστερᾶς τὸ κάρφος ἐλπίδες ξέναι.
Ἡ λύσις ἰδοὺ καὶ τὰ τοῦ τόξου πάλιν,
Καὶ διαθῆκαι τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Νῶε,
Κατάλογός τε τῶν Νῶε γόνων μόνων,
Οἵου τόπου κύριος ὤφθη καὶ πόσου.
Κλῆσις δὲ παίδων ὁ Σὴμ, ὁ Χὰμ, Ἰάφεθ,
Οἶνος ἐνθάδε, καὶ πιὼν γυμνὸς Νῶε.
Παροινία Χὰμ τοῦ πατρὸς πρὸς αἰσχύνην,
Γρήγορσις αὖθις Χὰμ, ἀρὰ παισὶ Νῶε,
Ὁ Σὴμ, Ἀρφαξὰδ, Καϊνᾶν τε καὶ Σάλα,
Ἔβερ, ὁ Φαλὲκ, καὶ κακὴ βουλὴ πάλιν,
Καὶ μέχρι Νεβρὼδ τοῦ γίγαντος οἱ λόγοι,
Πύργος Χαλάρης, καὶ λαλιῶν συγχύσεις.
Ἐκ τοῦ Φαλὲκ γένους δὲ σειρὰ πρὸς Θάῤῥα,
Φαλὲκ, ὁ Ῥαγαῦ, ὁ Σερούχ. Ναχὼρ, Θάῤῥαν,
Ὃς Ἀβραὰμ ἤνεγκε τὸν πατριάρχην.

Περὶ Ἀβραὰμ καὶ Σάῤῥας.

Οὗτος Σάῤῥαν ἔγημε τὴν στεῖραν νέαν,
Εἴδωλα λιπὼν πατρικὰ ξενοτρόπως,
Ἔπειτα πρὸς Αἴγυπτον ἐκ λιμοῦ τρέχει.

A Ὑπὲρ τοῦ Λὼτ μάχη δὲ Χολλογοδόμορ,
Καὶ Μελχισεδὲκ τὰς δεκάτας λαμβάνων,
Ἐπαγγελίας Ἰσαὰκ ἰδοὺ λόγοι,
Ὁ δ' Ἰσμαὴλ πέφυκεν ἐξ Ἄγαρ πάλιν.
Ἐκ γῆς Χαῤῥάνδε πρὸς δρυὶ Μαμβρῇ μένει,
Φιλοξενία τῆς Τριάδος ἐνθάδε,
Καταστροφή τε τῶν Σοδόμων εἰς τέλος,
Καὶ Λὼτ γυναικὸς εἰς ἁλὸς στήλην τύπος,
Συγγίνεται Λὼτ ταῖς δυσὶ θυγατράσιν.
Ἐν Γεράροις δὲ τὴν Σάῤῥαν Ἀβιμέλεχ
Πρὸς βίαν ἕλκει, καὶ Θεῷ πεισθεὶς λύει.
Ἐνταῦθα γεννᾷ τὸν Ἰσαὰκ εἰς φάος,
Πειρασμὸς Ἄβραμ, καὶ δοκιμὴ πρὸς γόνον,
Ἄθυτον ὄντως Ἰσαὰκ Θεῷ θῦμα.
Σάῤῥας θάνατος, Χεττούρας συνοικία,
B Ὅρκια, μνῆμα, Ἀβραὰμ ἰδοὺ μόρος.

Περὶ Ἰσαὰκ καὶ Ῥεβέκκας.

Συνέρχεται δ' αὖ Ἰσαὰκ τῇ Ῥεβέκκᾳ,
Τίκτει διδύμους Ἰακὼβ, Ἠσαῦ γόνους.
Πρὸς Ἀβιμέλεχ Γεράρων βασιλέα
Ὑπὲρ γυναικὸς καὶ φρεάτων ἡ μάχη.
Γῆρας Ἰσαὰκ, καὶ θέλησις βρωμάτων
Κλέπτων Ἰακὼβ ἐκ τριχῶν εὐχὴν ξένην,
Ἠσαῦ ὁ θυμὸς, Ἰακὼβ τε δραπέτης.

Περὶ Ἰακὼβ καὶ ιβ' πατριαρχῶν.

Ὅπου βλέπει κλίμακα τὴν μεταρσίαν,
Ῥαχὴλ Λείαν τε λαμβάνει παῖδας Λάβαν,
Δι' ὧν κυΐσκει δωδεκάφυλον γένος,
Ῥουβὶμ, Συμεὼν, καὶ Λευὶ τούτους τρίτους,
C Ἰούδαν, τὸν Δὰν, Νεφθαλὶμ, Γὰδ, Ἀσὴρ τε
Ἔπειτ' Ἰσάχαρ, Ζαβουλὼν, Ἰωσὴφ τε,
Καὶ Βενιαμὶν ἔσχατον πάντων γόνον.
Μετοικία τούτου δὲ, καὶ Λάβαν δρόμος,
Χωρισμὸς αὐτοῦ, καὶ πάλη μετ' ἀγγέλου.
Ἠσαῦ ὑπαντὴ, καὶ Ῥαχὴλ ἰδοὺ μόρος,
Τὰ κατὰ Συχὲμ καὶ τὴν Δίναν ἐνθάδε,
Ἐντεῦθεν εἰς γῆν πατρικὴν ἀνατρέχει
Υἱῶν ἀριθμὸς Ἰακὼβ τε καὶ Ἠσαῦ.

Περὶ ἐνυπνίου ἀποδόσεως τοῦ Ἰωσήφ.

Ὄναρ τὸ καινὸν Ἰωσὴφ τοῦ παγκάλου,
Φθόνος τ' ἀδελφῶν, καὶ δόλος, εἶτα πρᾶσις,
Ὄψις χιτῶνος ῥήξεσιν ᾑμαγμένου,
Καὶ πατρικὸν ἄδηλον ἐκ πόθου δάκρυ.
D Ἐνταῦθα κατάλογος Ἰούδα γόνων,
Νύμφης κλοπή τε Θάμαρ εἰς γόνου δόσιν,
Φαρὲς, Ζαρὰ, κόκκινον ἰδοὺ σπάρτον.
Ἰωσὴφ εἰς Αἴγυπτον ἐξωνημένος,
Οἶκος Πεντεφρῆ, κυρίας ἀκρασία,
Ἰωσὴφ ἐγκράτεια, χιτὼν, δόλος,
Εἶτα φυλακὴ, δεσμοφύλακος χάρις,
Ἐν τῇ φυλακῇ τῶν ἐνυπνίων κρίσις.

Περὶ τοῦ Φαραώ.

Ἐνύπνια δὴ Φαραὼ βασιλέως
Παχεῖς, κάτισχνοι, καὶ στάχυες καὶ βόες,
Κρίσις ὀνείρων, Ἰωσὴφ ἀρχῆς κράτος,
Λιμός τε πικρὸς, σιτομετρίας δόσις,
Καὶ τῶν ἀδελφῶν ἐκ λιμοῦ παρουσία,
Γνώρισμα τούτων, Συμεὼν αὖθις σχέσις,

Βενιαμὶν κάτεισι σὺν ὁμογνί..,
Ἐπηρεασμὸς τῶν ἀδελφῶν ἐνθάδε,
Σκεύους χρυσῶντος εὐφυῶς τῷ μαρσίππῳ,
Δίωξις αὐτῶν, ταραχὴ, φρικτοὶ λόγοι,
Ἀνακάλυψις Ἰωσὴφ σὺν δακρύοις,
Ἀγωγὴ πατρὸς, χαρμονὴ τεραστία
Γῆρας Ἰακὼβ, ἐντολὴ ταφῆς πάλιν,
Σφραγὶς Ἰωσὴφ ἐναλλὰξ τῶν τεκνίων,
Θάνατος αὐτοῦ, πένθος Αἰγύπτου μέγα,
Λύσις Ἰωσὴφ τῶν ἀδελφῶν ἐκ φόβου,
Τῶν ὀστέων ἔπαρσις ἐντεταλμένη,
Εἶτα τελευτῶν Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ.

ΕΞΟΔΟΣ.

Περὶ Φαραὼ καὶ Μωσέως.

Ἄλλος Φαραὼ βασιλεὺς Αἰγυπτίων,
Οὐχοῦν κατιδεῖδος Ἰσραὴλ τοὺς ἐκγόνους,
Ὅστις ἐκάκου τοὺς λαοὺς τῶν Ἑβραίων,
Πλινθείᾳ, πηλῷ, μαστίγων ἀτιμίαις,
Τούτων δὲ ῥιπτεῖν ἐγκελεύεται βρέφη.
Ὁ Μωϋσῆς ἔκκλητος εἰς ἅλα θίβη,
Καὶ παῖς Φαραὼ τοῦτον ἀξίως τρέφει.
Κτείνει τὸν Αἰγύπτιον, εἶτα καὶ κρίνει
Ὄνειδος αὐτοῦ, καὶ φυγή τε καὶ φόβος.
Ἰωθὸρ οἰκείωσις, Σεπφώρας γάμος,
Ἡ τῆς βάτου φλὸξ, ἀγγέλου παρουσία,
Ἀποστολή τε, καὶ τεράστια ξένα.
Σὺν Ἀαρὼν κάτεισιν εἰς Αἰγυπτίους,
Περιτομὴ τέκνου δὲ πρὸς τοῦ ἀγγέλου,
Καὶ πρὸς Φαραὼ σὺν Θεῷ παῤῥησία.
Τῶν Ἑβραίων κάκωσις αὖθις ἐκ λόγων.

Περὶ τῶν δέκα πληγῶν.

Γογγυσμὸς αὐτῶν, ἡ δεκάπληγος βία,
Ὕδωρ ἐρυθρὸν, βατράχων πλῆθος μέγα
Σκνῖπες τὸ τρίτον, καὶ κυνόμυια πάλιν.
Τετραπόδων ὄλεθρος, ἕκτον φλυκτίδες,
Χάλαζα καὶ πῦρ, καὶ βροῦχος σὺν ἀκρίδι,
Τὸ ψηλαφητὸν, καὶ πρωτοτόκων μόρος.
Ἀμνοῦ σφαγή τε, καὶ χρίσις ἐξ αἱμάτων,
Σκευῶν χρυσῶν σκύλευσις ἐξ Αἰγυπτίων,
Ἑβραίων φυγὴ, σὺν Ἰωσὴφ ὀστέοις,
Στῦλος πυρός τε καὶ νέφους κινουμένοις,
Μεταμέλεια Φαραὼ στρατηγίᾳ.

Περὶ Ἐρυθρᾶς.

Ῥῆξις Ἐρυθρᾶς, διάβασις ξένη,
Αἰγυπτίων σύμπασα πανωλεθρία,
Ὠδὴ Μαριὰμ ᾀσματιζούσης μέγα.
Νάματα Μεῤῥᾶς καὶ γλυκασμὸς ἐν ξύλῳ,
Εἶτα γογγυσμὸς τῶν κακίστων Ἑβραίων,
Δίων τὸ μάννα, καὶ βροχὴ πτηνῶν πάλιν,
Αὖθις τὸ δίψος, ῥάβδος, ἐκ πέτρας ὕδωρ.
Ἔπειτ' Ἰησοῦς Ἀμαλὴκ καταστρέφει
Τοῦ Μωσέως αἴροντος ἐκτάδην χεῖρας,
Ὑπαντᾷ Μωσῇ πενθερὸς, λαλεῖ πρέπον.
Ἀγνισμὸς ἄκρος, καὶ πλακῶν θεία δόσις,
Μόσχου κεφαλὴ, συντριβὴ πλακῶν πάλιν,
Ὀργὴ θεϊκὴ, Μωσέως παῤῥησία,

A Νηστεία πάλιν, καὶ πλακῶν ἄλλων δόσις,
Σκηνῆς ἐργασία τε τοῦ μαρτυρίου.

Περὶ νόμου.

Τούτοις δ' ὑπῆρχεν ἡ γραφὴ πλακῶν νόμου,
Κύριος εἷς ἐστιν Ἰσραὴλ Θεὸς μόνος,
Εἴδωλον οὐδὲν ἐργάσῃ τὸ παράπαν.
Οὔκουν δὲ λήψῃ τοῦ Θεοῦ κλῆσιν μάτην.
Μνείαν δὲ ποίει τῶν Σαββάτων ἡμέρας.
Σὸν πατέρα τίμα δὲ καὶ τὴν μητέρα.
Ταῦτα μία πλάξ· ἡ δὲ θατέρα πάλιν·
Ἥκιστα μοιχίδιον ἐργάσῃ γάμον·
Ἀλλ' οὐδὲ κλέψεις ἐμφανῶς, κεκρυμμένως.
Οὐδ' αὖ φονεύσεις ἐκ θυμοῦ σου τὸν πέλας,
Ψευδῆ τε μακρὰν ἀπόθου μαρτυρίαν,
B Μηδ' ἀγαπήσεις εἴ τι τῷ πέλας φίλον.

ΛΕΥΙΤΙΚΟΝ.

Τὰ κατ' Ἀαρὼν καὶ γόνους τούτου δύο,
Διαφοραί τε, προσφοραὶ, καὶ θυσίαι,
Τάξεις λατρείας, καὶ θυτῶν πάλιν χρίσις,
Λεπρῶν κάθαρσις, οἰκίας, ἱματίων,
Γάμοι νόμιμοι, καθαρῶν κτηνῶν κρίσις,
Νηστεία, καὶ σάλπιγγες, ἡ νουμηνία,
Τάξεις ἑορτῶν, καὶ χρεῶν εὐταξία,
Γῆς ἀνάπαυσις, προσταγαὶ, μαρτυρίαι,
Ὁ μηρυκισμὸς, καὶ διχηλοῦντα πάλιν,
Τὰ θνησιμαῖα, πνιγμονὴν, σφαγῆς χύσιν
Περὶ γυναικῶν ἔνθεν ἀκαθαρσίας,
Περιτομή τε τῶν ἐν ἀφέδρῳ πάλιν,
C Περὶ γονοῤῥοιῶν τε καὶ συζυγίας,
Καὶ ποία γυνὴ προσφυὴς πρεσβυτέρῳ.
Ἔπειθ' ἑορτῶν τὴν διάταξιν γράφει,
Τοῦ φωτὸς, ἄρτων, καὶ χρόνου λελυμένου
Περί τε δούλων, καὶ γλυφῆς θεῶν ξένων,
Ἐφ' οἷς ἀπειλαὶ πρὸς Θεοῦ λελεγμέναι,
Τοῖς ταῦτα φυλάξασι πάντα μηδόλως.

ΑΡΙΘΜΟΙ.

Ἔνθεν ἀριθμὸν τοῦ παντὸς λαοῦ σκόπει,
Εἰς χιλιάδας πάσας ἑξακοσίας,
Καὶ τρεῖς σαφῶς φθάνοντα καὶ περαιτέρω,
Τῆς Λευϊτικῆς δίχα φυλῆς ἐνθάδε
Τάττει Μωϋσῆς ἱερεῖς καὶ Λευΐτας.
Εἶτ' ἀκάθαρτον ἐκτίθησι τοῦ μέσου,
Περὶ γυναικῶν, τῆς ἐλέγξεως ὕδωρ,
D Ἀφαγνισμός τε, καὶ σφραγὶς ἱερέως,
Σκηνῆς τὰ δῶρα, καὶ περὶ λειτουργίας.·
Πρώτη κάταρξις τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα,
Ἐξ ἀργύρου σάλπιγγες ἐσκευασμέναι,
Γογγυσμὸς, ᾠδὴ, καὶ τὸ πῦρ κατεσθίον·
Αἰγυπτίων μνεία τε πολλῶν βρωμάτων,
Ὀρτυγομήτρας ὑετὸς οὐρανόθεν·
Λέπρα Μαριὰμ συγγόνου Μωϋσέως·
Σκοποὶ Χαναὰν, τεράστιον βότρυς,
Χάλεβ, Ἰησοῦς θαῤῥύνων τοὺς Ἑβραίους.
Γογγυσμὸς, ὀργὴ πρὸς Παλαιστίνης ὅρους.
Δαθὰν, Ἀβειρὼν κατάδυσις εἰς χθόνα,
Καί τις ξυλεύων ἐφθάρη τῷ Σαββάτῳ·
Ἀνθεῖ τε ῥάβδος Ἀαρὼν ὑπὲρ φύσιν·
Θύται Λευῖται, καὶ σποδὸς σὺν ῥανίδι,

Ὁ Μωαβὶμ θάνατος, ὕδατος σπάνις.
Ἐκ πέτρας ὕδωρ διστατοῦντος Μωσέως,
Θνήσκων Ἀαρὼν, ὁ δ' Ἐλεάζαρ θύτης,
Τοῦ μάννα κόρος, καὶ λόγοι παροινίας,
Ὄφεις πονηροὶ, καὶ νεκρὸς χαλκοῦς ὄφις
Τὸν Ὢγ Σηὼν τε Μωϋσῆς καταστρέφει,
Βαλὰκ βασιλεὺς Μωαβιτῶν ἐνθάδε,
Μάντις Βαλαὰμ εὐλογῶν ἐκ κατάρας,
Τὸ Βεελφεγὼρ, καὶ Μωὰβ θυγατέρες,
Στάσις Φινεὲς, καὶ κακοῦ λύσις πάλιν,
Κόραι Σαλπαὰρ, καὶ Μωϋσέως κρίσις,
Ναυῆς Ἰησοῦς εἰς μέσον παρηγμένος·
Πέντε βασιλεῖς Μαδιὰμ κατὰ κράτος
Νικᾷ Μωϋσῆς, καὶ Βαλαὰμ τὸν μάγον,
Δυσί τε φυλαῖς τὸν Ἰορδάνην νέμει,
Ἓξ τὰς πόλεις, κτίζει δὲ καὶ τοῖς φυγάσιν.

ΔΕΥΤΕΡΟΝΟΜΙΟΝ.

Τὸ Δευτερονόμιον ἐνταῦθα πάλιν
Ἀνακεφαλαίωσις ὥσπερ ἐστί τις,
Ὧν εἰς πλάτος εἴρηκε Μωϋσῆς Ἑβραίοις.
Εἶτα παραινεῖ μὴ γλυφαῖς θαῤῥεῖν ὅλως·
Μνείαν δὲ ποιεῖν τοῦ Θεοῦ παντὶ τρόπῳ,
Ἕκαστον ἀσφαλίζεσθαι λίαν,
Θεῷ τὸ πᾶν γράφειν τε καὶ περιγράφειν,
Ἔπαρσιν ἄγχειν, εὐσεβεῖν κατὰ κράτος,
Τὸ σκληρὸν ἀπάγειν τε πόῤῥω καρδίας,
Μετὰ πόσιν βρῶσίν τε μεμνῆσθαι νόμου,
Ἑνί τε τόπῳ θυσίας ἀναφέρειν,
Καὶ Πάσχα ποιεῖν ἐν μιᾷ πάλιν πόλει,
Μάντεις τε φεύγειν κληδόνας τεραστίων,
Πρόῤῥησις ἔνθεν τῆς Χριστοῦ παρουσίας.
Εἶτα παραινεῖ τοὺς λόγους πράσσειν τέλος.
Στάχυς τεσσαράκοντα τὸν κακεργάτην,
Βοῦν ἀλοῶντα μηδαμῶς φιμοῦν στόμα,
Καὶ σπέρμ' ἀνιστᾷν συγγόνῳ τεθνηκότι·
Πρόῤῥησις ἔνθεν τῶν κακῶν τῶν ἐσχάτων.
Ἔπειτ' Ἰησοῦς διὰ τόπον Μωσέως,
Ὠδῶν τε πάλιν δευτέρα μαρτυρία,
Ἔλεγχος ὥσπερ Ἑβραίων παροινίας.
Ὁρᾷ Μωϋσῆς ἀνιὼν ὄρος μέγα
Ἐπαγγελίας τὴν χθόνα Παλαιστίνην,
Ἐπευλογεῖ τε τὰς φυλὰς ἐν ὑστέρῳ,
Θανὼν δ' ἀφανὴς καθορᾶται τῷ βίῳ.
Κρατεῖ δ' Ἰησοῦς ὁ Ναυῆ κεκλημένος,
Πρὸς Ἱεριχὼ τῶν κατασκόπων δρόμος,
Ζήτησις αὐτῶν, φυλακὴ Ῥαὰβ πάλιν,
Σωτηρίας αἴτησις ἐν κατασχέσει.
Κοπεὶς δὲ βατὸς Ἰσραὴλ Ἰορδάνης,
Στάσις τε λίθων τῶν φυλῶν δέκα δύο,
Περιτομὴ δ' ἄξιφος ἔνθεν πετρίνη,
Πάσχα, σῖτος, ἔκλειψις ἄρτι τοῦ μάννα.
Ἱεριχὼ κύκλωσις ἐκ πρεσβυτέρων,
Πόρθησις αὐτῆς, καὶ Ῥαὰβ σωτηρία,
Ἄχαρ κλοπή τε, λιθασμὸς, νίκη ξένη,
Ἧττα Χαναναίων τε καὶ Ἀμοῤῥέων,
Γαβαωνῖται σὺν δόλῳ μετηρμένοι,
Ἀδωνιβεζὲκ πρὸς Γαβαὼ τὴν πόλιν,
Σύμμαχος αὐτῶν εἰσιὼν ἐξαισίως,

A Κατὰ Γαβαὼ καὶ στάσις ἡ φωσφόρου,
Βωμὸς φυλῶν πέρα τε τοῦ Ἰορδάνου,
Προσήκοντες λόγοι δὲ, καὶ μάχης στάσις.
Τῆς γῆς μερισμὸς ἡ καλὴ κληρουχία,
Ἧττα διαρχῆς τῶν πέριξ βασιλέων,
Φυλαῖς παραινῶν Ἰησοῦς ἐν ὑστέρῳ,
Αὐτοῦ τελευτὴ, καὶ τοῦ Ἐλεαζάρου,
Μεθ' ὃν Φινεὲς ἱερατεύει γόνος.
Εἴδωλα, προσκύνησις, ὁ Μωαβίτης
Αἰγλὼμ κατάρχει τοῦ γένους τῶν Ἑβραίων.

ΚΡΙΤΑΙ.

Κριταὶ τὸ λοιπὸν ἐγκαθίστανται μόνοι,
Τὸν Ἰσραὴλ ἄγοντες ἐχθρῶν ἐκ μάχης,
Φυλῆς Ἰούδα προσφυῶς κατηγμένοι.
Ἡ μίξις ἐθνῶν καὶ Θεοῦ μακρὰν πάλιν,
B Καὶ Χουρσασαρὼθ βασιλεὺς τῆς Συρίας
Δουλῶν Ἰσραὴλ καὶ κακῶν ἀνακράτος·
Θεὸς δ' ἐν αὐτῇ, Γοθονιὴλ ὁ κρίνων.
Μωὰβ βασιλεὺς πάλιν αὐτοὺς ἐξάγει,
Ὃν κτείνας Ὠὰδ Ἰσραὴλ πάλιν κρίνει,
Μεθ' ὃν Σαμεγὰρ κτιννύων ἐναντίους.
Μετὰ χρόνον δὲ παραβάντες τοὺς νόμους
Αἰγμῇ κρατοῦνται καὶ κράτει Χαναναίων,
Ἐλεύθεροι πάλιν δὲ πρὸς Βαρὰκ γόνου,
Καὶ πρὸς Δεβώρας τῆς προφήτιδος μόνον,
Μάχη Ἰαβὶς καὶ στρατηγὸς Σισάρα
Ὃν Ἰαὴλ ἔκτεινε πασσάλου ξίφει.
Αὖθις Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ πόῤῥω νόμου,
Καὶ Μαδιὰμ δούλωσις ὑπεναντία,
C Τοῦ Γεδεὼν κίνησις ἐκ θεοπτίας,
Πόκος βροχή τε σύμβολα τὰ τῆς νίκης,
Λάψαντες ἄνδρες τριακόσιοι πόμα
Κτείνουσιν ἀθρῶς δώδεκα μυριάδας,
Ἐν οἷς Σαλμανὰ, Ζεβεὰλ, Ζὴβ Ὠρὴβ τε.
Μετὰ Γεδεὼν Ἀβιμελὲχ παῖς κρίνει,
Βληθεὶς γυναικὸς ἐν μυλῶνι τὴν κάραν.
Μεθ' ὃν Θολά τε Ἰαὴρ ἄλλος κρίνων,
Ὀργὴ θεϊκὴ, δοῦλος Ἰσραηλίτης
Τέκνοις Ἀμὼν μάλιστα τοῖς Ἀμανίταις.
Καθίσταται δὲ καὶ κριτὴς Ἰεφθάε
Ὃς ἐκ νίκης ἔθυσε τὴν θυγατέρα.
Μεθ' οὓς Ἰεσεβὼν, εἶτα δ' Ἐλὼμ ὁ κρίνων.
Πάλιν Ἰσραὴλ εἰς χεῖρας ἀλλοσπόρων,
D Κριτὴς Μανωὲ κατιδὼν ὄψιν ξένην
Ὃς χερσὶ τὰς λέοντος ἐκρήσσει γνάθους,
Αἴνιγμα γλυκόπικρον ἐκ κάρας μέλι,
Ἧττα τοῦ Σαμψὼν ἐκ γυναικὸς κακίας
Ἀλώπεκές τε, λαμπάδες σιτοφθόροι.
Ζήτησις Σαμψὼν, ἔκδοσις ὁμοσπόρων
Ῥῆξίς τε δεσμῶν, κἀκ σιαγόνων ὕδωρ,
Παραστάδες τε τῆς Τάζης ἐπηρμέναι,
Γυνὴ Δαλιδὰς, καὶ τριχῶν ξένον θέρος,
Τυφλός τε Σαμψὼν, καὶ γελώμενος λίαν,
Καὶ κατασεισθεὶς οἶκος, ἐν τοῖς σατράπαις
Πλήθει σὺν αὐτῷ καὶ Σαμψὼν τεθνηκότος.
Ἄλλος κριτὴς δὲ Σεμεγὰρ, ἀναρχία,
Ἐξ Ἐφραὶμ ἀνὴρ γλύμμα καινὸν ἐγλύφει.
Πόλις Λαισὰν, καὶ Φυληδὰν ἐνθάδε,
Πόλις Γαβαὼ σὺν γυναικὶ Λευΐτης,

Ὕβρις γυναικὸς, δυσκλεὴς ἀκρασία,
Ἐξ ὕβρεως μόρος τε παννύχου βίας.
Ταύτης μερισμὸς εἰς φυλὰς δεκαδύο,
Ἔνθεν ταραχὴ τῶν φυλῶν πασῶν ξένη.
Λεῖψις γυναικῶν ἐκ φυλῆς ὑβριστάσης·
Ἅρπαγμα σεμνῶν παρθένων ἀλλοσπόρων.
Ἐν Ἰσραὴλ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἦν τότε
Πράττων ἀγαθὰ, καὶ Θεῷ πεφιλμένος.

Η ΡΟΥΘ.

Γυνὴ Νοεμὶν πρὸς Μωὰβ γῆν ἐκτρέχει
Σὺν Ἀβιμέλεχ συζύγῳ τε καὶ γόνοις,
Φεύγουσα λιμοῦ τὴν βίην τὴν παμφάγον.
Ἐνὶ γόνων δὲ πρὸς γάμου κοινωνίας
Συνέρχεται Ῥοὺθ ἡ καλὴ Μωαβῖτις.
Χηρεύσασα δὲ πρὸς Βηθλεὲμ ἐκτρέχει,
Ἥτινι Βοὸζ πρὸς λέχος τετραμένος
Θέρους ἐν ὥρᾳ συλλεγούσῃ τὸν στάχυν
Γεννᾷ τὸν Ὠβὴδ Ἰεσσαὶ φυτοσπόρον
Ὃς τὸν προφητάνακτα Δαυῒδ βλαστάνει.

Βασιλειῶν πρώτη.

Μετὰ κριτὰς δὲ τοὺς προηριθμημένους,
Ἠλεὶ θύτης ἔκρινεν Ἰσραὴλ μόνος,
Ὅστις μόρον δέδωκε τῶν παίδων χάριν.
Ἀνὴρ Ἐλκανᾶ, καὶ Φενάννα σὺν Ἄννῃ.
Εὐχῆς Σαμουὴλ ἱερεὺς, Ἄννη χάρις.
Θεοῦ λαλιὰ πρὸς Σαμουὴλ τὸν νέον.
Πρόῤῥησις Ἠλεὶ, Φινεὲς, Ὀφνεὶ χάριν·
Ἔθνους ταραχὴ, καὶ κατὰ κράτος νίκη.
Λεῖψις κιβωτοῦ, Φινεὲς, Ὀφνεὶ μόρος·
Θάνατος Ἠλεὶ συμπεσόντος ὑψόθεν,
Πτῶσίς τε Δαγὼν, ἕδρα, μῦς Ἀζωτίοις·
Ἐξαποστολὴ τῆς κιβωτοῦ, καὶ χάρις
Εὐχὴ Σαμουὴλ, ἧττα τῶν ἐναντίων,
Γῆρας Σαμουὴλ, τῶν γόνων ἀταξία.
Βασιλέως ζήτησις ἐκ τῶν Ἑβραίων,
Ὄνοι παραπώλοντο τοῦ Κὶς ἐνθάδε,
Ζήτησις αὐτῶν πρὸς Σαοὺλ ἐν ἡμέραις
Ταύταις, χρίσις τούτου δὲ πρὸς βασιλέα.
Ἀμὰν ἐπανίσταται τοῖς Γαλαδίταις,
Σαοὺλ βοηθεῖ, καὶ τροποῦται σὺν τάχει.
Δημηγορία τοῦ Σαοὺλ πρὸς τοὺς πέλας,
Φέρει θυσίαν τῷ Θεῷ μόνος μόνῳ,
Καὶ Σαμουὴλ πρόῤῥησις ἀρχῆς εἰς λύσιν.
Ἰωνάθαν παῖς τοῦ Σαοὺλ τραπεὶς μάχαις
Πρὸς τοῦ πατρὸς ἐῤῥώετο τῇ στρατηγίᾳ,
Ἄχρι δὲ νυκτὸς μὴ φαγεῖν Σαοὺλ νόμος,
Παρακοῆς γλύκασμα τοῦ Ἰωνάθαν,
Ψῆφος κατ' αὐτοῦ, καὶ λαοῦ λύσις πάλιν·
Σαοὺλ θανατοῖ τὸν Ἀμαλὴκ εἰς τέλος,
Ἀγὰγ περιποίησις, ὀργὴ Κυρίου,
Ὅνπερ Σαμουὴλ τῇ μαχαίρᾳ κτιννύει.
Χρίει Σαμουὴλ τὸν Δαυῒδ Θεοῦ λόγοις,
Ψάλλων ὁ Δαυῒδ τὸ Σαοὺλ πνεῦμα λύει
Καὶ τοῦ Γολιὰθ εὐστοχεῖ τῇ σφενδόνῃ.
Αἶνός τε Δαυῒδ πρὸς γυναικῶν τῷ κράτει,
Νῖκαι τε Δαυῒδ, καὶ Σαοὺλ φθόνος πάλιν,
Συνέρχεται δὲ τῇ Μελχὸλ Σαοὺλ κόρῃ,
Ἰωνάθαν ἕνωσις ἀκραιφνεστάτη.

A Φεύγει τε Δαυῒδ συζύγου συμβουλίᾳ.
Ἑνοῖ τῷ Σαοὺλ τὸν Δαυῒδ Ἰωνάθαν.
Φυγὴ Δαυῒδ πάλιν δὲ, καὶ πεῖρα τρόπου
Πρὸς Ἀβιμέλεχ ὁ Δαυῒδ ὑπεκτρέχει,
Τοὺς μυστικοὺς ἄρτους δὲ πεινῶν ἐσθίει,
Ἥκει πρὸς Ἀγχοὺς τὸν καὶ Γὲθ βασιλέα,
Καὶ σκήπτεται δ' ἔκστασιν ἐν περιστάσει,
Κτείνει Σαοὺλ δὲ πρὸς Δωὴκ πρεσβυτέρους.
Λυπεῖ τὸ πραχθὲν τὸν Δαυῒδ ὑπὲρ φύσιν.
Σαοὺλ διώκει, καὶ Δαυῒδ φεύγει πάλιν.
Σπήλαιον ἰδοὺ, καὶ Σαοὺλ Δαυῒδ ἔσω,
Τὸ κράσπεδον σχίζει δὲ Σαοὺλ ἐνθάδε,
Καὶ τὸ δρᾶμα δείκνυσι καὶ ἀδικίας.
Θνήσκει Σαμουὴλ μὴ βλέπων ὁ προβλέπων,
B Ὕβρις τοῦ Ναβὰλ, καὶ λύσις ἐκ συζύγου,
Αὖθις ὁ Σαοὺλ καὶ Δαυῒδ στρατοῦ μέσου
Δόρυ λαβὼν, ἤνεγκε Σαοὺλ ἐκ κλίνης.
Δαυῒδ πρὸς Ἀγχοὺς τὴν Σικελὰγ λαμβάνει
Κατὰ Σαοὺλ στράτευμα τῶν ἐναντίων,
Ἐγγαστρίμυθος, καὶ Δαυῒδ νικῶν ξένους,
Ὄρη Γελβουὲ, καὶ Σαοὺλ οἰκτρὸς μόρος,
Σὺν Ἰωνάθαν, καὶ Δαυῒδ θρῆνος μέγας.

ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Μόρος κτανόντος τὸν Σαοὺλ καὶ τὸν γόνον
Δαυῒδ χρίσις, αὖθις δὲ φυλῆς Ἰούδα
Ὁ Μεμφιβοσθὲ τοῦ Σαοὺλ ἄλλος γόνος
Σὺν Ἀβενὴρ ἤρατο τοῦ Σαοὺλ κράτος,
Μάχη κραταιὰ τῶν βασιλέων δύο,
C Ὁ Μεμφιβοσθὲ πρὸς Ἀβενὴρ εἰς μάχην,
Ὑπὲρ γυναικὸς πατρικῆς παλλακίδος.
Ἥκει δ' Ἀβενὴρ πρὸς Δαυῒδ θαρσαλέος,
Καὶ κτείνεται δὲ πρὸς Ἰωὰβ ἐνθάδε.
Θλῖψις μεγίστη τῷ Δαυῒδ τούτου χάριν,
Μεμφιβοσθὲ θάνατος, αἰτίων μόρος,
Δαυῒδ βασιλεὺς ἁπασῶν φυλῶν μόνος.
Πρὸς Ἰεβουσαὶ καὶ Χρὰμ ἄναξ Τύρου.
Πρὸς ἀλλοεθνεῖς καὶ Δαυῒδ ποιεῖ μάχας,
Ἄγει κιβωτὸν σὺν μέλει καὶ κιθάρᾳ.
Θάνατος Ὀζὰν, κώλυσις θείου δόμου,
Δαυῒδ ἀναθήματα τῇ Θεοῦ πόλει,
Τιμᾷ δὲ Δαυῒδ τὸν Ἰωνάθαν γόνον.
Πέμπει πρὸς Ἀννὼν· ἀτιμάζεται λίαν,
D Καὶ ῥήγνυται μάχη τις ὡς ἐξαισία.
Ἡ Βηρσαβεὲ, καὶ θάνατος Οὐρίου,
Καὶ παῖς Σολομὼν ἐξ ἀθεμίτων γάμων.
Κρατεῖ δὲ Ῥαμὰθ Ἰωὰβ Δαυῒδ νέμων.
Ἔρως Ἀμνών τε, σύγγονος Θάμαρ πάλιν,
Ἀβεσσαλὼν ἄριστον Ἀμνὼν εἰς φόνον,
Δαυῒδ πρὸς ὀργὴν Ἀβεσαλὼν δραπέται,
Καταλλαγὴ τούτων δὲ πολλῷ τῷ χρόνῳ,
Φυγή τε Δαυῒδ, Ἀβεσαλὼν ἡ στάσις
Τὰ κατὰ Χουσὴ καὶ πάλιν Ἀχιτόφελ,
Κατηγορεῖ Σιβὰ δὲ τὸν Μεμφιβάαλ,
Ὕβρις Σεμεεὶ, καὶ Δαβὶδ στοργὴ ξένη,
Κοίτην πατρικὴν Ἀβεσαλὼν αἰσχύνει,
Βουλὴν ὁ Χουσὴ τὴν Ἀχιτόφελ τρέπει,
Ἀπάγχεται δὲ καὶ μανεὶς Ἀχιτόφελ,
Λόγοι τε Δαυῒδ, κρατερὰ μάχης βία,

Ἀβεσσαλὼν θάνατος ἐκ κόμης ξύλῳ.
Θρηνῶν ὁ Δαυῒδ Ἰωὰβ ἐπανάγων,
Στροφὴ Σεμεεὶ, καὶ ῥυπῶν Μεμφιβάαλ
Ἀφεὶς τὸν υἱὸν τῷ Δαυῒδ Σιβᾶ χάριν,
Φόνος δ' Ἀμεσὰ, καὶ Σαβεὲ πρὸς πόλιν,
Λιμός τ' ἐπὶ γῆς, καὶ Σαοὺλ παίδων δόσις,
Καὶ συνεχεῖς μάχαι τε, καὶ Δαυῒδ νέμων
Ἀριθμεῖ λαοὺς Ἰωὰβ τῶν ἁρμάτων,
Ἐννακόσιαι θ' ἦσαν αἱ χιλιάδες.
Ὁ Γὰδ προφήτης αἵρεσιν νέμων μίαν,
Τριῶν τῷ Δαυῒδ πρὸς Θεοῦ κεκλημένων,
Πτῶσις στήθους ἄπειρος ἐκ θανάτου,
Δαυῒδ ταπεινὸς ἐν θυσιαστηρίῳ.

ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΤΡΙΤΗ.

Ἀδωνίας παῖς, Ἰωὰβ, πανδαισία,
Δαυῒδ γεραρὸς, Ἀβισὰκ ἡ παρθένος,
Ἡ Βηρσαβεὲ, καὶ προφήτης ὁ Νάθαν,
Ἄναξ Σολομῶν· καὶ Σαδὼκ αὐτὸν χρίων.
Ἀδωνίας πρόσεισι καὶ κλίνει κάρα,
Δαυῒδ τελευτᾷ, καὶ παραινεῖ τῷ γόνῳ
Θεοῦ τιμάς τε, καί τινων τιμωρίας,
Ἀδωνία μόρος δὲ σὺν Ἀβιάθαρ.
Σαδὼκ ὁ θύτης, Σεμεεὶ κρίσις, μόρος,
Αἰτεῖ σοφίαν ἐκ Θεοῦ καὶ Σολομῶν,
Κρίνει γυναιξὶν ἀκριβῶς ἐν νηπίῳ,
Περὶ σοφίας καὶ τραπέζης καὶ κλίνης
Τοῦ Σολομῶντος, ὡς ὑπέρλαμπρος λίαν
Χειρὰμ βασιλεὺς, ὕλη, δρυτόμοι, στίφη,
Ἔγερσις οἴκου Σολομὼν, εὐχὴ πάλιν,
Ἐγκαίνιά τε, καὶ Θεοῦ φρικτοὶ λόγοι.
Καὶ ναῦς χρυσὸν φέρουσα τῷ Σολομῶντι,
Νότου βασιλὶς ὑπερεκπεπληγμένη,
Πλοῦτος μέγας τε, καὶ χρυσῶν ὅπλων κλέος,
Ἀρχῆς ὁρισμὸς ὑπερεκτεταμένος.
Εἰδωλολατρεῖ καὶ Σολομῶν τὸ ξένον,
Παίει Θεὸν μάλιστα, καὶ πάσχει πλέον,
Θόρυβος ἔνθεν, ταραχῆς πολλῆς βία
Ἐπαναστάσεις Ἄδερ, Ἐσρὼν ἐνθάδε,
Ἱεροβοὰμ καὶ Τελαμῶνες δέκα,
Θνήσκει Σολομῶν, καὶ Ῥοβοὰμ ἐκράτει,
Λαοῦ τε παράκλησις, ἀπειλαὶ ξέναι,
Φυλῶν μερισμὸς τῶν δέκα, μαστιγίας
Ἱεροβοὰμ, Ῥοβοὰμ ἀποστάτης.
Νόσημα παιδὸς Ἀχιᾶ θανῇ λέγει,
Χρυσαῖ δαμάλεις ἐν Βεθὴλ, καὶ θυσίαι.
Πρόῤῥησις ἀνδρὸς τῶν περὶ Ἰωσίαν,
Τὸ θυσιαστήριον ἐξεῤῥηγμένον,
Ξηρὰ δὲ καὶ χεὶρ ἐν θυμῷ βασιλέως,
Πάλιν ὑγιὴς καὶ τροπὴ ἐν πρὸς λόγον,
Καὶ τὸν προφήτην θηρίον κατεσθίει.
Εἰδωλολατρεῖ καὶ Ῥοβοὰμ εἰς τέλος,
Ἥκει Σουσακεὶμ βασιλεὺς Αἰγυπτίων.
Ἱερουσαλὴμ ἐκκενοῖ τῶν χρημάτων.
Νοσῶν Ἀβιὰ καὶ πρὸς Ἀχίαν δρόμος.
Θνήσκει Ῥοβοὰμ, Ἀβιᾶ κρατεῖ πάλιν,
Μεθ' ὅνπερ Ἀσὰ πρὸς Θεὸν τὸν νοῦν στρέφων
Καὶ τῶν ξοάνων τοὺς λαοὺς μεταστρέφει,
Ἱεροβοὰμ ἐκψύχει δ' ἀποστάτης.

A Ἔπειτα Ναβὰτ ὃν Βασὰκ κτιννύει,
Τούτου μάχη τις πρὸς Ἀσὰμ μετὰ Σύρων,
Ὄνειδος Ἀσὰ τῶν θεΐκῶν χρημάτων.
Μετὰ Βασσᾶ Οἰλᾶ κρατεῖ γόνος,
Τοῦτον δὲ Ζαβρῆς ἐκτίθησι τοῦ μέσου,
Καὶ σύμπαν αὐτῷ τοῦ κράτους ἀνατρέπει
Ἐμπρήσας αὐτὸν σύναμα ταῖς οἰκίαις,
Κρατεῖ μετ' αὐτὸν πάλιν Ἀμβρῆ παιδίον
Οὗ παῖς Ἀχαὰβ ὁ κάκιστος ἀΐων,
Ἰωσαφὰτ ἄρχει δὲ φυλῆς Ἰούδα.

Περὶ τοῦ Ἡλίου προφήτου.

Στέρησιν ὄμβρων Ἠλίας προμηνύει,
Τρέφει κόραξ δὲ τὸν προφήτην ἐνθέως,
Καὶ χήρα φιλόξενος ἡ Σαραφθία,
B Ὁ καμψάκης ἔλαιον, καὶ δρὰξ ἀλεύρου,
Παιδὸς τελευτὴ, καὶ πνοὴ πάλιν ξένη.
Πρὸς Ἀχαὰβ κάτεισιν Ἠλίας μέγας
Τὴν θυσίαν ὕδατι τὸ ξένον φλέγει,
Τοὺς ἱερεῖς θύει δὲ τοὺς καὶ αἰσχύνης,
Ἄνεισιν εἰς Κάρμηλον, ὑετὸν χέει,
Φεύγει τε μακρὰν ἐξ Ἰεζάβελ φόβου
Τεσσαράκοντα δ' ἀσιτεῖ πρὸς ἡμέρας
Πρὸς τὸν Θεὸν κράζει τε τοῦ ζήλου λόγους.
Ἐλισσαῖος πρόσεισιν ἀφεὶς τοὺς βόας
Μόρος Νάβουσθαι, φεῦ! χάριν τῆς ἀμπέλου.
Φόβος, ἀπειλαὶ, καὶ κατάνυξις πάλιν.
Ἣν στρατεύει βασιλεὺς Σύρων Ἄδερ,
Κατὰ κράτος ἥττητο, δουλοῦνται ξένοι.
Τιμῆς Ἀχαὰβ ἔλεγχος ἀνδρὸς γεννάδου.
C Ὁ Μιχαίας δὲ συμφορὰς αὐτῶν λέγει,
Δεσμὰ φυλακὴ τῷ προφήτῃ πρὸς τέλος,
Συῤῥήγνυται πόλεμος, Ἀχαὰβ νέμει
Τῷ Ἰωσαφὰτ τὴν στολὴν τῶν ἁρμάτων,
Αὐτὸς ἐκείνου τὴν στολὴν ὑποδύει,
Στολὴ δ' ἐναλλὰξ τὸν στρατὸν μεταστρέφει,
Καὶ πλήττεται μὲν Ἀχαὰβ ἐν τῇ μάχῃ,
Τῶν αἱμάτων σπῶσι δὲ τὴν ῥοὴν κύνες.
Μετὰ δὲ τοῦτον ἐγκρατὴς παῖς Χοζίας,
Ἰωσαφὰτ φίλος δὲ φυλῆς Ἰούδα.

ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Ὁ Χοζίας ἔπεμψεν ἀσθενῶν τότε,
Εἰς ἀνακωχὴν καὶ νόσου πρὸς τὸν Βαὰλ
D Ὅτ' Ἠλίας εἴρηκεν αὐτὸν τεθνάναι.
Ἡ πυρπόλησις τῶν σταλέντων εἰς ὄρος.
Ἄναξ Ἰωρὰμ σύγγονος ὁ Χοζίου.
Εἰς οὐρανὸν ἄνεισιν Ἠλίας τρέχων.

Περὶ τοῦ Ἐλισσαίου.

Διπλασιάζει τὴν χάριν Ἐλισσαίῳ,
Ποσὶ περῶντι τὰς ῥοὰς Ἰορδάνου.
Οὗτος γόνιμα καὶ τὰ ῥεῖθρα δεικνύει
Καὶ Ἱεριχὼ προσβαλὼν ἅλας μέσους.
Ὑπὲρ φαλάκρας καταρᾶται παιδία,
Ἄρκτοι δὲ κατέδουσιν αὐτὰ συντόμως
Τριττοὶ βασιλεῖς πρὸς Μωὰβ ἀνυδρίαν,
Ἐλισσαίου πρόῤῥησις ὕδατος, νίκης,
Μωὰβ βασιλεὺς κτιννύει τὸ παιδίον.
Ἔλαιον ἰδοὺ καὶ γυναικὸς πλημμυρὸν,

Ἡ Σωμανῖτις σὺν γόνῳ πεφιλμένῳ,
Τὴν πικρίαν λέβητος εὐκόλως λύει.
Ἐν κριθίνοις ἄρτοις δὲ πολλοὺς ἐκτρέφει,
Λεπρὰν Νεαιμὰν ἐν Ἰορδάνῃ ξέει.
Λεπρὰ Γιεζῇ τοῦ χρυσοῦ δώρων χάριν,
Ἕλκει τὸ σιδήριον ἐξ Ἰορδάνου,
Τυφλεῖ στρατὸν, Σύρων δὲ τοῖς ἐχθροῖς νέμει.
Λιμὸς κραταιὸς, καὶ γυνή τις εἰς κρίσιν
Παῖδα φαγεῖν ἔχουσα συντεθειμένον,
Λιμοῦ λύσις σύντομος ἐξ Ἐλισσαίου,
Λεπρῶν δέκα κίνησις, ἡ φυγὴ πάλιν,
Σῖτος διαρκὴς, τοῦ δ' ἀπιστοῦντος μόρος.
Ἄλλος λιμὸς, πάλιν δὲ πρὸς Σωμανῖτιν,
Καὶ θανάτου πρόῤῥησις ἄνακτι Σύρῳ,
Οὗ δῆτα Ζαὴλ διεδέξατο θρόνον,
Θανὼν δ' Ἰωρὰμ κατέλιπε Χοζίαν,
Κτείνει τοῦτον δὲ πάλιν βασιλεὺς Ἰου,
Τὴν δ' Ἰεζάβελ ὁ κρυφεῖσαν κτιννύει,
Οἶκόν τ' Ἀχαὰβ καὶ τὸν Βαὰλ συντρίβει,
Ἰου θανόντος Ἰωάχαζ εἰς μέσον.
Μετὰ Χοζίαν δ' ἡ κακὴ Γοθολία,
Ἰωδαῒ θύτης τε Χοζίου γόνον
Τὸν Ἰωὰς ἔχρισεν εἰς βασιλέα.
Ἄλλος Ἰωὰς μετὰ τὸν Ἰωάχαζ,
Ὦ σύμβολον δέδωκεν εἰς νίκης τρόπον,
Βέλη τὰ πέντε πρὸς λόγον καὶ Συρίας,
Ἀνιστᾷ νεκρὸν καὶ θανὼν Ἐλισσαῖος,
Ἔτρεψε Σύρους Ἰωὰς πλὴν ἐκ τρίτου,
Θανὼν δ' Ἱεροβοὰμ τὸ κράτος νέμει,
Ἐφ' οὗ προφήτης Ἰωνᾶς ἦν ἐν βίῳ.
Ἄναξ δ' Ἰωὰς Ἰούδα λυπεῖ κράτος,
Ὅνπερ Ἰωὰβ ζωγρίᾳ συλλαμβάνει,
Καὶ καταπορθεῖ τὴν πόλιν οὐκ εἰς τέλος,
Ἄρχει μετ' αὐτὸν ἐκ σπορᾶς Ἀμεσσίας,
Καὶ σφάττεται δὴ τῷ ξίφει πρὸς τῷ Σύρῳ
Διάδοχος, κράτους δὲ παῖς Ἀζαρίας,
Ἐφ' ὧν Ὠσηὲ τὴν προφητείαν λέγει.
Ἀζαρίαν δ' ἔκτεινε Σελοὺμ ἀδίκως,
Ὅνπερ μεθιστᾷ Μαναὴν ἀρχῆς πάλιν,
Ἀζαρία παῖς βασιλεὺς Ἰωάθαν,
Μεθ' ὃν κρατεῖ μάλιστα παιδίον Ἄχαζ,
Εἰδωλολατρῶν, οὐ καλῶς Θεὸν σέβων,
Ἐφ' οὗ Ῥαασσὼν, Φακεὲ Ῥομελίου,
Πρὸς τὴν Θεοῦ τρέχουσιν εἰς μάχην πόλιν,
Τὰ σκῦλα πολλὰ, καὶ πολὺς λαοῦ φόνος.
Εἶτα νικῶνται πρὸς βίας Ἀσσυρίων,
Τῶν συμμάχων Ἄχαζ τε καὶ Ἰουδαίας,
Ἐφ' οὗ προφήτης Ἡσαΐας ἦν τότε.
Θανὼν Ἄχαζ ἔλιπε τὸν Ἐζεκίαν.
Ὁ Σαλμανασὰρ τῶν Σύρων ἄναξ πάλιν,
Ἐκστρατεύει τοῖς τόποις Σαμαρείας,
Ὠσηὲ κατάρχοντος ἐκ γένους τότε
Ἀνατρέπει σύμπαντα, πορθεῖ τὰς πόλεις,
Ζητεῖ δ' Ὠσηὲ πρὸς φίλον συμμαχίαν.
Οὐκοῦν μετοικεῖ τὴν Σαμαρείαν ὅλην
Ὁ Σαλμανασὰρ εἰς Ἀσσυρίων τόπους.
Ἐνταῦθα μέμψις Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα,
Πέμπει Σύρους δὲ πρὸς πόλεις Σαμαρείας.
Λέοντες αὐτοὺς δαπανῶσιν ἐνδίκως·

A Μίγνυσι λοιπὸν καί τινας Σαμαρείων.
Ἱστᾷ τὸ κακὸν τῶν λεόντων ἐνθάδε.
Ἐζεκίας δ' ὢν εὐσεβὴς ἀνακράτος,
Βωμοὺς καθαιρεῖ καὶ νεὼν ἐκκαλλύνει,
Καὶ τὴν πόλιν δείκνυσιν ὡραϊσμένην.
Ὁ Σενναχερεὶμ εἰς Θεοῦ πόλιν τρέχει,
Σφοδρὰς ἀπειλὰς ἀποτοξεύων μάτην.
Θερμὴ δέησις, ἀφανὴς συμμαχία,
Νυκτὸς φόνος δ' ἄπειρος εἰς Ἀσσυρίους,
Δράσαντος αὐτὸν ἀφανῶς ἀρχαγγέλου,
Ὁ Σενναχερεὶμ ἐκκακῶν Σαμαρείτας,
Θάπτων ὁ Τωβὴτ, τοὺς νεκροὺς ἐῤῥιμμένους,
Τύφλωσις αὐτῷ τὴν χολὴν ἐξ ἰχθύος
Ἧπατος ἄκρον, τὰ προσήκοντα λέγει,
Τὸν δαίμονα βάλλει δὲ μακρὰν Τωβίας,
B Καὶ φωτὸς αὐγὰς τῷ σπορεῖ Τωβὴτ νέμει.
Ἐζεκίας ἄῤῥωστος, αὔξησις χρόνων,
Ἀναποδισμὸς φωσφόρου τεράστιος,
Πρέσβεις Μαρωδὰχ, τῶν ἀποῤῥήτων θέα,
Ἐζεκίου δ' ἔλεγχος πρὸς Ἡσαΐου·
Πρίων ξύλινος καὶ μόρος Ἡσαΐου.
Μετ' Ἐζεκίαν Μανασσῆς ἄρχει γόνος,
Πάντων μιαρώτατος, ἀσεβὴς λίαν
Φαρμακὸς ἁπλῶς καὶ φονεὺς μοιχοφθόρος.
Ἀλλὰ σχεθεὶς ἔστρεψεν εἰς Θεὸν νόσῳ,
Τὸ λοιπὸν ἑξῆς εὐλαβῆ ζῇ τὸν βίον.
Ἀμνὼν γόνος δὲ δυσσεβὴς τίνει δίκας·
Ἰωσίας παῖς εὐσεβέστατος λίαν,
Ὑπὲρ ἅπαντας καὶ Θεοῦ τιμῶν νόμους,
C Καὶ πάντα ποιῶν τὰ Θεῷ πεφιλμένα.
Τοῦτον Νεχαὼ βασιλεὺς Αἰγυπτίων
Τόξου βολαῖς ἤνεγκεν εἰς ᾅδου ζόφον.
Ἰωάχας παῖς Νεχαὼ πάλιν Σύρος
Πόλιν στρατηγεῖ, καὶ τὸν Ἄχαζ ἐξάγει,
Τῷ δ' Ἐλιακεὶμ Ἰσραὴλ κράτος νέμει.
Φόρον νέμει δ' οὖν Ἰσραὴλ κατεστάθη,
Καὶ στρατὸς ὀξὺς σὺν Ναβουχοδονόσορ,
Πορθεῖ κακῶς σύμπασαν Ἑβραίων πόλιν
Ἄναξ τελεῖ δὲ τὸν φόρον τῷ βαρβάρῳ,
Τούτου δ' ἐπεισφρήσαντος ἐν πόλει πάλιν
Ἐγκρύπτεται τάχιστα τῶν τειχῶν κάτω.
Ὁ δ' Ἰωακεὶμ, καὶ ὁ Ἰεχονίας
Σὺν Ἐσθὰ μητρὶ τοῦ κράτους ἄνω μένει.
Ἄναξ κάκιστος ὁ Ναβουχοδονόσορ,
D Ἔξεισιν Ἔσδρας σὺν τῷ Ἰεχονίᾳ,
Τούτους κατασχὼν εἰς Βαβυλῶνα φέρει,
Σὺν λαφύροις πλείστοις δὲ καὶ τοῖς ἐκκρίτοις
Μεθ' ὧν Δανιὴλ, καὶ χορὸς τριῶν νέων.
Σεδεκίαν δὲ τὴν θέσιν Ματθανίαν
Ἄνακτα Σαλὴμ ἐντεῦθεν καθιστάνει.
Εἰκὼν ὄραμα τοῦ Ναβουχοδονόσορ
Τὰς βασιλείας εἰκονίζουσα ξένως.
Ὁ γοῦν Δανιὴλ εὑρέτης διακρίνων,
Τιμαὶ Δανιὴλ ὑπερεξῃρημέναι,
Καὶ θετική τις Βαλτάσαρ τούτῳ θέσις.
Εἰκὼν χρυσῆ πάλιν δὲ Βαβυλωνίου
Παῖδες νέοι τρεῖς, καμίνου δρόσος πάλιν,
Ὅρκων πρὸς ἀθέτησιν ὁ Σεδεκίας,
Ἀφίσταται γὰρ τοῦ Ναβουχοδονόσορ.

Ὁ δὲ στρατεὺς πυρπολεῖ καὶ τὴν πόλιν
Καὶ βορβόρῳ χώννυσιν Ἱερεμίαν.
Σεδεκίαν δὲ συλλαβὼν ὅρκων κρίνει
Ῥήξαντα τεῖχος εἰς φυγὴν τετραμμένον
Παίδων στερεῖ τε καὶ σβέννυσι τὰς κόρας,
Καὶ δέσμιον ἄγει δὲ τῇ Βαβυλῶνι,
Κἀκεῖ τελευτᾷ τὸν βίον καθειργμένος.
Ὁ Ναβουζαρδιὰς τὸν ναὸν πυρὶ καίων,
Πολλοὺς θανατῶν, φαῦλα μυρία πράττων.
Σαλὴμ στρατηγὸς εὐγενὴς Γοδολίας,
Σὺν δ' Ἀμανίταις Ἰσμαὴλ Γοδολία,
Καὶ Χαλδαίοις ἔπεισι, καὶ κτείνει ξίφει.
Καὶ δῆτ' Ἰωνᾶς σὺν στρατῷ τούτους φθάνει,
Κτείνει τε πολλοὺς, καὶ στραφεὶς σὺν τῷ στίφει
Τῶν Ἑβραίων ἅπαντι χωρεῖ συντόνως
Πρὸς τὸν κρατοῦντα καὶ Αἰγύπτου τὸ κράτος.
Εἴδωλα λοιπὸν προσκυνοῦσιν ἐνθάδε.
Εἶτα διεφθάρησαν ἐξ Ἀσσυρίων
Σχόντων πᾶσαν Αἴγυπτον ὑστέρῳ χρόνῳ.
Ναβουχοδονόσορ δὲ λιπὼν τὸν βίον,
Οὕτω Μαρωδὰχ τὴν βασιλείαν νέμει.
Ὃς Ἰωακεὶμ καὶ Σαλὴμ βασιλέα
Σύσσιτον αὐτῷ καὶ σύνεδρον κτιννύει
Καθειργμένον μένοντα πολλοῖς ἐν χρόνοις.

ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ Α'.

Θανὼν Μαρωδὰχ Βαλτάσαρ λείπει κράτος,
Δεῖπνον Βαλτάσαρ, καὶ Θεοῦ σκεύη πότῳ,
Καὶ τοῖχος ἀστράγαλος ἀνθρώπου γράφων,
Λύων Δανιὴλ τὴν γραφὴν τῶν δακτύλων,
Καὶ κτείνεται μὲν Βαλτάσαρ πρὸς Δαρείου.
Φθονούμενός τε Δανιὴλ τοῖς σατράπαις,
Λέουσιν ἀπρόσψαυστος ἀρθεὶς, τὸ ξένον,
Ἥκει δ' Ἀββακοὺμ ὑψόθεν μετηρμένος,
Ἀρχὴ τὸ λοιπὸν, ἄγγελος ἑβδομάδιος,
Στρεπτὸς Δανιὴλ, καὶ τιμὴ Μανιάκης·
Ὅραμα πάλιν Δανιὴλ, τὰ θηρία,
Κρίσις Σωσάννης ἐκ χειρὸς πρεσβυτέρων.

ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ Β'.

Μόρος Δαρείου, βασιλεὺς Πέρσης Κῦρος.
Λύσις Ἑβραίων ἔνθεν αἰχμαλωσίας,
Καὶ κώλυσις δὴ τῶν κατοικούντων πέριξ,
Πόλιν ἀνιστᾷν ὡς χρεὼν καὶ τὸν δῆμον.
Μασσαγετῶν Τόμυρις φθείρει τὸν Κῦρον,
Μεθ' ὃν Καμβύσης ὁ Ναβουχοδονόσορ,
Ὃς καθελὼν ἄριστα τοὺς Αἰγυπτίους
Πρὸς Αἰθίοπα δυστυχεῖ τὰ πρὸς μάχην.
Ἀποστατοῦσι τὸ λοιπὸν Ἰουδαῖοι·
Τὸν Ὀλοφέρνην τοιγαροῦν μετὰ κράτους,
Ἄναξ Καμβύσης ἐξάγει θράσους πλέων
Κινεῖ κατ' αὐτῶν εἰς Γετουλᾶ τὴν πόλιν,
Οἱ δ' ἔνδον ἐκλείπουσιν ὑγροῦ τῇ σπάνει,
Σπάν' αὖθ' Ἰουδὴθ τεχνικῶς καταστρέφει
Τὸν Ὀλοφέρνην ἐξιοῦσα κοσμίως.
Σκηνῆς γὰρ ἔνδον συγκαθεύδουσα μόνη
Τὸ ξίφος ἐξάρασα τοῦτον κτιννύει.
Τιμαὶ τὸ λοιπὸν ἀναθήματα δόμῳ,
Τὰ δ' Ἑβραϊκὰ προσκυνῶν Ἀχιώρας.
Ὁ δ' αὖ Καμβύσης ὁ Ναβουχοδονόσορ

A Ἐπεκστρατεύων κατὰ Μάγων τῶν δύο,
Θλασθεὶς πόδα τέθνηκεν ἄθλιον μόρον.
Μεθ' ὃν Δαρεῖος Ὑστάσπου κεκλημένος
Ἐκ μηχανῆς ἥρατο Περσῶν τὸ κλέος
Εὐξάμενος δὴ τῷ Θεῷ, δοῦναι γέρας
Ἱερουσαλὴμ τὴν στάσιν καὶ χρυσίον.
Ὁ Ζοροβάβελ τὴν ὑπόσχεσιν λύει.
Τράπεζα λοιπὸν σατραπῶν εὐωχία.
Ἐκ τοῦ πότου λέγει δὲ Δαρεῖος λόγους
Πρὸς παῖδας αὐτοῦ τοὺς πέριξ κοιμωμένους.
Ὡς δ' εὗρεν οὗτος ὁ ξένος Ζοροβάβελ
Κρατεῖν ἁπάντων τὴν ἀλήθειαν μόνην,
Πείθει Δαρεῖον ἐντελεῖς ὅρκον νέμειν,
Σὺν Ἰωσεδὲκ δ' Ἰησοῦ πρεσβυτέρῳ
Σκευῶν τινα κάλλιστα λαβὼν τοῦ δόμου,
B Γραφάς τε καὶ δύναμιν ἀκριβέστατον,
Πέντε σύναμα τοῦ λαοῦ μυριάσιν
Εἰς Ἱεροσόλυμα συντόμως φθάνει.
Βάλλουσι βάθρα τῷ νεῷ μετὰ πόνου·
Ἄλλη πάλιν κώλυσις ἐκ Σαμαρείας
Διαβαλόντων εἰς ἀπόστασιν τάχα,
Τείχους ὀχυρότητα, καὶ στάσιν δόμου.
Γράφει Δαρεῖος τοῖς στρατηγοῖς Συρίας
Δοῦναι χρυσίον, καὶ βοήθειαν νέμειν.
Ἐγείρεται δ' οὖν καὶ ναός τε καὶ πόλις,
Θυσία, ναὸς, ἀζύμων χορηγία.
Ἐν ἱερεῦσι δ' ἦσαν ἡγμένοι μόνοις
Καλῶς ποθοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν,
Ἀσσαμοναίων ἄχρι καὶ Μακκαβαίων.

C

ΕΣΘΗΡ.

Μεγιστᾶνες δὴ Δαρείου, πανδαισία,
Δεῖξις γυναικὸς, ἐντροπὴ βασιλίδος,
Ὀργὴ Δαρείου, λύσις, Ἐσθὴρ εἰς μέσον
Ὄψιν ἀγαθὴ, συγγενὴς Μαρδοχαίου,
Ἐξ αἰχμαλώτων Δαρείου, δορυφόρου,
Ὅστις βασιλεῖ δόλους ἀνδρῶν μηνύει,
Κἀντεῦθεν ὕψος ἀναβὰς τιμῆς μέγα.
Ἀμὰν προάγων Ἑβραίων· οὗτος φθόνῳ,
Σταυρὸν ἀνιστᾷ κατὰ τοῦ Μαρδοχαίου,
Ἥκιστα τιμὴν ἀποδόντος ἀξίαν.
Κίνησις Ἐσθὴρ ὑπὲρ ἅπαντος γένους,
Πρὸς τὸν κρατοῦντα καὶ ξιφηφόρον λόγος
Δέησις οἰκτρὰ, καὶ φονουργίας λύσις.
Ἀμὰν, Δαρεῖος εἰς Ἐσθὴρ πανδαισίαν,
D Νυκτός τε χάρτης, καὶ καλὸς Μαρδοχαῖος,
Σύμβουλος Ἀμὰν καὶ τιμῆς Μαρδοχαίου,
Μαρδοχαῖος ἔφιππος ἐν πορφυρίδι,
Ἀμὰν προάγων καὶ σύρων ἵππον βάδην,
Ἀμὰν πρὸς Ἐσθὴρ τῶν γονάτων ἡμμένος,
Βλέπει Δαρεῖος, ἐννοεῖ κακεργάτην,
Ἐντεῦθεν Ἀμὰν ἐν καταδίκης ξύλῳ,
Πιστὸς πατὴρ τε Δαρείου Μαρδοχαῖος,
Φόνος τε πολὺς τῶν κατὰ τῶν Ἑβραίων,
Καὶ τῶν δέκα σταύρωσις Ἀμάνου γόνων.

ΕΣΔΡΑΣ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ.

Ὁ Δαρείου παῖς ἐγκρατὴς Περσῶν Ξέρξης
Τιμῶν μὲν φῦλον Ἑβραίων κατὰ κράτος,
Ἔσδρας φίλος μάλιστα τῶν ἄλλων πλέον,

Γράμμα κρατοῦντος εἰς ὅλην ἐπαρχίαν.
Ἔντιμος Ἔσδρας σὺν λαῷ βαρεῖ τρέχων
Εἰς Ἱεροσόλυμα τοὺς νόμους νέμει,
Θαυμάζεται μάλιστα τῶν ἔργων χάος,
Τὰς ἀλλοεθνεῖς ἐξάγει πορρωτέρω,
Ἀναγινώσκει τῷ λαῷ καὶ τοὺς νόμους·
Δάκρυα πολλὰ, καὶ λόγοι, πανδαισία,
Παραγγελία, καὶ θανὼν Ἔσδρας γέρων.

ΕΣΔΡΑΣ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Πυνθάνεται δὲ καὶ Νεεμίας πάλιν
Τὰ κατὰ Σαλὴμ ἀρχοινοχόος Ξέρξου,
Μανθάνει κακῶς ἀπὸ τῶν πέριξ ἔχειν,
Ζητεῖ τὸν αὐτάνακτα, γραφὰς λαμβάνει,
Ἥκει τὸ τεῖχος καὶ νεὼν πληροῖ τάχος,
Καλῶς καθιστᾷ κατὰ τὸν νόμον σέβειν
Τὰς συναγωγὰς καὶ τὰ Σάββατα πάλιν.
Πρὸς τὸν Ξέρξην ἄνεισιν, εἶτα πρὸς πόλιν,
Ἄριστα ποιῶν, καὶ τελευτᾷ τὸν βίον.
Βασιλεία Περσῶν μέχρι Ἀλεξάνδρου.
Ἀρταβάνης δὲ Ξέρξου τὸ κράτος λύει,
Εἶτ' Ἀρταξέρξης τὴν θέσιν ὁ Μακρόχειρ,
Καὶ δεύτερος Ξέρξης δὲ καὶ Σογδιάνης,
Νόθος Δαρεῖος, καὶ γόνος Ἀρταξέρξης,
Ἀρταξέρξης ἄλλος δὲ τὴν κλῆσιν Χῶχος,
Ἄρσης ὁ Χώου, καὶ κτανὼν ὁ Βαγώας,
Καὶ Δαρεῖος ὕστερος ἐν Περσῶν γένει,
Ὅνπερ Μακεδὼν Ἀλέξανδρος κτιννύει.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΜΑΚΚΑΒΑΙΩΝ.

Μετὰ δὲ ταῦτά τις Ἰωάννας θύτης
Χάριν τιμῆς ἔκτεινε συγγόνων ἕνα.
Βαγώας οὐκοῦν στρατηγὸς Ἀρταξέρξου
Χρόνοις ἐν ἑπτὰ συνταράσσει τὸ στῖφος.
Θύτης Ἰωαδὰμ ἐκ γόνων Ἰωάννα,
Ὅμαιμος αὐτῷ Μανασσῆς, ἔρις λόγων,
Σαναβαλέτης σατράπης ὁ Δαρείου
Τῷ Μανασσῇ ζεύγνυσι τὴν θυγατέρα.
Τοῦ Μανασσῆ δίωξις ἐκ θείου δόμου
Τοῦ πενθεροῦ, βάρος δὲ καὶ βουλὴ ξένη,
Φυγὴ πρὸς αὐτὸν ταυτοπαθῶν εἰς γάμους,
Ἐν τῷ μέσῳ μόρος δὲ καὶ τοῦ Δαρείου,
Σαναβαλέτης πρόσεισιν Ἀλεξάνδρῳ,
Δίδωσιν ἀρχὴν, ἀντίχαριν λαμβάνει
Ἐν τῷ Γαριζὶν τῷ Θεῷ στῆσαι δόμον,
Ἐκεῖ τὸ λοιπὸν Μανασσῆν ποιεῖ θύτην,
Μερίσας αἰσχρῶς τοὺς λαοὺς κακοτρόπους.
Ἐκ Μακεδόνων Ἀλέξανδρος Φιλίππου
Μετ' Ἰλλυριοὺς καὶ Θρᾷκας, τὰς Ἀθήνας
Πέρσαις ἐπεστράτευσε, νικᾷ σατράπας,
Ἀρχὴν Περσῶν σύμπασαν ἐκ Θεοῦ λύει,
Αἴγυπτον εἷλε, Συρίαν, Παλαιστίνην,
Λαμπρὰν ἀνιστᾷ τὴν ἐπώνυμον πόλιν,
Τύρων κατασπᾷ καὶ Σιδωνίων χθόνα,
Λείπει δὲ τὸ ζῆν, ὡς λόγος, τῷ φαρμάκῳ.
Τέως καθιστῶν τὴν μάχην ἐπὶ Γῦρον
Σύμμαχον αἰτεῖ τὴν πόλιν τῶν Ἑβραίων.
Θύτης Ἰωαδ οὐ δίδωσιν εὐλόγως.
Μετὰ μικρὸν ἥκει δὲ σὺν παντευχίᾳ.
Ὁ γοῦν θύτης ἔξεισιν ἐστολισμένος.

A Ἀλέξανδρος δὲ τὸν Θεοῦ τιμᾷ θύτην,
Πρόσεισιν ἔνδον εἰς πόλιν, εἰς τὸν δόμον,
Αἰτήματα σύμπαντα πρὸς τέλος ἄγει.
Οἱ Σαμαρεῖς ἤκουσι τῶν ἴσων χάριν,
Ἔλεγχος αὐτῶν εἰς φυγὴν κακουργίας.
Ἑλὼν δὲ πάσας Ἀλέξανδρος τὰς πόλεις,
Ἀνδρόμαχον τίθησιν ἐν Σαμαρείᾳ.
Τοῦτον Σαμαρεῖς ἐξάγουσι τοῦ βίου,
Ἀλέξανδρος δὲ τοὺς Σαμαρείτας ἄρας,
Μακεδόνας ᾤκισε τοὺς πεφιλμένους.
Μόρος Ἰωαδ, Ὀνίας θύτης γόνος.
Μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τετραρχίαν
Ἀρχὴ πᾶσα τέτραπτο τοῖς μεγιστᾶσι,
Κρατεῖ δ' Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Λάγος.
Ἐν Σαββάτῳ δὲ τὴν πόλιν τῶν Ἑβραίων
B Πορθεῖ προφανῶς, καὶ πρὸς Αἴγυπτον τρέχει.
Μετὰ δ' ἐκεῖνον καὶ Φιλάδελφος γόνος,
Μεταφράσας ἄριστα βίβλους Ἑβραίων,
Φαληρεὺς Δημήτριος σὺν Ἀριστέᾳ.
Λύσις δι' αὐτῶν Ἑβραίων ἀνδραπόδων
Μετὰ δ' Ὀνίαν καὶ Σίμων Ἐλεάζαρ,
Πρὸς Ἀντιόχου καὶ κάκωσις Ἑβραίων,
Καταστρατηγήσαντος τὸν Πτολεμαῖον.
Πτολεμαίου παῖς Ἐπιφανὴς τὴν θέσιν
Μετὰ στρατοῦ κράτησεν ἐν Παλαιστίνῃ,
Αὐτῷ τὸ λοιπὸν προστρέχουσιν Ἑβραῖοι,
Πάλιν πρὸς Ἀντιόχου ἐξ ἐναντίου.
Ἀντιόχου παῖς καὶ γυνὴ Πτολεμαίου,
Κῆδος θυγατρὸς προὶξ Παλαιστίνης ὅροι,
C Καὶ Πτολεμαῖος τὴν Θεοῦ κρατεῖ πόλιν.
Μετ' Ἐλεάζαρ Μανασσῆς Θεῷ θύων,
Ἔπειτ' Ὀνίας Σίμωνος φίλος γόνος.
Τὸν δασμὸν αἰτεῖ κατ' ἔθνος Πτολεμαῖος,
Ὁ δ' Ὀνίας δίδωσιν ἥκιστα φόρον,
Ὀργίζεται, πρόσεισιν Ἰωσὴφ φίλος,
Λαμπρῶς τιμᾶται καὶ τελωνεῖ κοσμίως.
Πτολεμαίῳ παῖς καὶ γενέθλια, φίλοι.
Ἄνεισιν ὁ παῖς Ἰωσὴφ νέμων χάριν,
Ὑρκανὸς αὐτὸς χάριν ἀρίστην φέρων,
Πρὸς συγγόνων ἐνέδρα, καὶ τούτου μόρος,
Ἐπιφανοῦς τε μόρος τοῦ Πτολεμαίου,
Πάλιν ὁ Ἀντίοχος εἰς Θεοῦ πόλιν,
Θύτης Ἰησοῦς καὶ Μενέλαος πάλιν,
D Θυσῶν δύο στάσεις τις ἐνθάδε ξένη,
Φυγὰς ὁ Μενέλαος ἐπ' Ἀντιόχῳ,
Πρόσεισιν Ἀντίοχος, πορθεῖ τὴν πόλιν,
Τὸν πλοῦτον αὐτῆς ἐκφορεῖ, καταστρέφει,
Νόμους προλιπεῖν ἐκβιάζει πατρίους,
Κυροῖ πάντας Ἕλληνα μιμεῖσθαι βίον.
Τότ' Ἐλεάζαρ καὶ σοφοὶ Μακκαβαῖοι
Ὡς ἀνδρικῶς ἔστησαν ὑπὲρ τοῦ νόμου,
Ἀσαμωναῖοι σὺν πατρὶ τῷ Ματθίᾳ,
Θῦσαι κελευσθὲν, Ἀπελλῆν δόντες φόνῳ
Πρὸς τὴν ἔρημον ἐκτρέχουσιν αὐτίκα,
Μεθ' ὧν μυρίων ἀποφεύγουσι στῖφος.
Ἐν Σαββάτῳ μάχη δὲ φυγάδων νίκη,
Ἀνατροπὴ συμπάντων ἐν τῷ Σαββάτῳ.
Μετὰ Ματθίαν Σίμων ὁ Μακκαβαῖος
Στίφους κατάρχει τοῦ φιλοῦντος τὸν νόμον,

Κτείνει τε πολλοὺς συμβαλὼν αἰφνιδίως
Τῶν ὑπασπιστῶν ἀνδρικῶς Ἀντιόχου.
Καὶ δὴ τὸν ναὸν ἐκκαθαίρει συντόμως,
Καὶ πάντα ποιεῖ πρὸς τὸ βέλτιον τρέπων.
Ὁ δ' Ἀντίοχος ἐκμαθὼν ἀποψύχει,
Καὶ μικρὸς Ἀντίοχος σὺν τῷ Λυσίᾳ
Σπονδαῖς πόλιν εἴσεισιν τὴν Θεοῦ τότε,
Ἐξ ἐλέφαντος Ἐλεαζάρου μόρος.
Καὶ φθείρεται Φίλιππος ἐξ Ἀντιόχου.
Ἄλκιμος θύτης, καὶ φυγὰς δὲ Ὀνίας
Ἀνιστᾷς εἰς γῆν τῶν Αἰγυπτίων δόμων.
Τὸν Ἀντίοχον Λυσίας κτείνει πάλιν,
Ὁ Δημήτριος Σελεύκου τὸ παιδίον,
Ἄλκιμος κινεῖ πρὸς Μακκαβαῖον λόγους,
Καὶ Βακχίδης ἥκει δὲ πρὸς Δημήτριον.
Πράξων κακὸν τάχιστα τῷ Μακκαβαίῳ,
Ἀλλὰ πρὸς Ἀντιόχου ἐστράφη μάτην.
Καὶ Νικάνωρ κάτεισι σὺν δόλῳ πάλιν.
Μάχης δὲ πολλῆς συῤῥαγείσης ἐν πόλει,
Πίπτει Νικάνωρ σὺν λαοῦ πολλῷ στίφει,
Ὁ δ' αὖ λαὸς δίδωσι τῷ Μακκαβαίῳ
Γέρας τὸ λαμπρὸν καὶ ἀρχιερωσύνης.
Πάλιν Βακχίδης ἐμπεσὼν Μακκαβαίῳ
Κτείνει τὸν ἄνδρα δραστικώτατον φύσει,
Καὶ τὸ κράτος δίδωσι τοῖς ἐναντίοις,
Στρατὸς Ἰούδα τοῦ καλοῦ Μακκαβαίου,
Ἰωνάθαν ὅμαιμον αἱροῦνται κράτει,
Τούτου δὲ μάχη σύῤῥηξις ἐν Βακχίδι,
Νικᾷ μὲν οὐδείς. Ἰωνάθης εἰς ὅρος,
Ὁ δ' αὖ Βακχίδης πρὸς Δημήτριον τρέχει.
Πάλιν Βακχίδης πρὸς μάχην Ἰωνάθῃ,
Ἀλλὰ νικηθεὶς ἀφορᾷ πρὸς συμβάσεις,
Καὶ πρὸς τὸν Δημήτριον αὖθις ἐκτρέχει.
Μάχη πρὸς Δημήτριον ἐξ Ἀλεξάνδρου,
Ἐπιφανοῦς γόνου δὲ τοῦ Πτολεμαίου
Ἰωνάθης σύμμαχος ἐν Δημητρίῳ,
Εἶτα πρὸς Ἀλέξανδρον αἱρεῖ φιλίαν,
Δημητρίου θάνατος ἀπὸ τελμάτων.
Φιλοπάτορος θανόντος Πτολεμαίου,
Εὐεργέτης κατῆρξεν ὁ Πτολεμαῖος,
A Ἀλέξανδρος τούτου δὲ τὴν κόρην ἔχει,
Εἰς φιλίαν δίδωσιν ὁ Ἰωνάθης.
Ἥκει δὲ Δημήτριος παῖς Δημητρίου·
Ἄρχει Συρίας πατρικῶν τ' ἄλλων τόπων,
Ἀλεξάνδρου δὲ πενθερὸς Πτολεμαῖος
Τέχνῃ μετελθὼν τὸν Ἀλέξανδρον δόλῳ,
Δημητρίῳ δίδωσι τὴν θυγατέρα
Καὶ βασιλείας Ἀλεξάνδρου τῶν τόπων.
Ἀλεξάνδρου θάνατος καὶ Πτολεμαίου.
Στάσις πρὸς Δημήτριον Ἀντιοχέων.
Λαμπρὸς βοηθὸς καὶ φίλος Ἰωνάθης
Φιλίαν αἰτῶν, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Ῥώμην
Ὀρφανὸς, Ἀντίοχος παῖς Ἀλεξάνδρου
Σὺν Τρύφωνι κάτεισιν ἐκ τῶν Ἀράβων.
Θόρυβος ἔνθεν, ταραχὴ Δημητρίῳ.
B Ὁ Δημήτριος εἰς Ἄραβας ἐκτρέχει,
Ληφθεὶς δὲ τίνει δίκας ἀθλίως τάλας.
Τρύφων τὸν Ἀντίοχον ἐκτεμεῖν θέλων,
Ἣν ὡς ἀληθῶς δειλιῶν Ἰωνάθην,
Καὶ δῆτα συσχὼν τὸν Ἰωνάθην δόλῳ
Κάτεισιν εὐθὺς εἰς Ἰουδαίας τόπους.
Καὶ τὸν Σίμωνα τὸν γόνον Ἰωνάθου
Ἤτει τάλαντα δῆθεν ὡς χρέους δόσιν.
Σίμων δίδωσι μέμψιν ὡς ὑπεκκλίνων.
Κτείνει δὲ λαβὼν καὶ πάλιν Ἰωνάθην,
Δημητρίου παῖς Ἀντίοχος Σιδίτης.
Κρατεῖ Συρίας προσφιλὴς Ἰουδαίοις
Ὅμαιμος Ἀντίοχος τοῦ Δημητρίου
Πρὸς Κλεοπάτραν σύζυγον Δημητρίου
C Φεύγει, Τρύφων δ' ἔπειτα πρὸς Ὀρθοῦσαν.
Καὶ πυρποληθεὶς τὸν βίον καταστρέφει,
Σπονδὰς λύει Σίμωνος ἄναξ Σιδίτης,
Καὶ Κενδεβαῖος ἐκστρατεύει πρὸς πόλιν,
Νικᾷ δὲ τοῦτον Σίμωνος Ἰωνάθης.
Πρὸς Πτολεμαῖον κτείνεται Σίμων δόλῳ,
Ὃς Ἀβούκου κέκλητο λαμπρὸς τυγχάνων.
Ὁ Σίμωνος παῖς Ὑρκανὸς, Ἰωνάθης
Πρὸς Πτολεμαῖον ἐκστρατεύει σὺν τάχει,
Ὁ δὲ κτανὼν Σίμωνος ἀδελφοὺς ξίφει,
Πρὸς Κοτύλαν τύραννον εὐθὺς ἐκτρέχει.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΡΟΣ ΘΕΙΑΝ ΓΡΑΦΗΝ

Μέχρι τούτων διαλαμβάνει ἡ θεία Γραφὴ, τὰ δὲ ἑξῆς ἄχρι καὶ αὐτὴν ἅλωσιν Ἱερουσαλὴμ ὁ Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἅπερ ὡς λυσιτελῆ τούτοις ἐπισυνάπτομεν.

Τὰ μετὰ τὰ *Μακκαβαϊκὰ* ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ μέχρι Χριστοῦ, καὶ αὐτῆς ἁλώσεως Ἱερουσαλήμ.

Ὁ δ' Ἀντίοχος ἀδελφὸς Δημητρίου
Μετὰ μάχην τε καὶ κάκωσιν μυρίαν
Σπονδὰς τελῶν εἴσεισι τὴν Θεοῦ πόλιν.
Εἶτα πρὸς αὐτοὺς ἐκστρατεύει τοὺς Πάρθους
Μετ' Ἀντιόχου συμβαλεῖν πρὸς Ἀρσάκην.
Καὶ κτείνεται μὲν Ἀντίοχος ἐν μάχῃ·
Πολλὰς δ' Ὑρκανὸς ὑποποιεῖται πόλεις.
D Αὖθις δὲ Δημήτριος ἄρχει τῶν Σύρων.
Σύροι δὲ πρὸς Φύσκωνος τοῦ Πτολεμαίου
Ζεβινᾶν Ἀλέξανδρον αἱροῦνται κράτει,
Ὅστις τὸν Δημήτριον ἀρχῆς ἐξάγει·
Στάντος δὲ μακρὰν συζύγου Κλεοπάτρας
Πλεῖστα παθὼν τέθνηκεν ἀθλίῳ μόρῳ.
Ὁ Γρυπὸς Ἀντίοχος παῖς Δημητρίου

Συστὰς πρὸς Ἀλέξανδρον ἐξάγει μέσου,
Χρόνοις τε πολλοῖς ἦρξε Συρίας πάσης.
Ὁ δ' Ἀντίοχος Κυζικηνὸς τὴν θέσιν,
Ἀντιόχου παῖς συγγόνου Δημητρίου
Περὶ κράτος ἤρατο τῷ Γρυπῷ μάχην,
Μικρὸν δὲ παυθεὶς Ὑρκανὸς ἐκ τῆς μάχης,
Τελῶν φόρους, ἤνεγκεν ἀδρὸν χρυσίον.
Ὁ Κυζικηνὸς τῶν Σαμαρέων χάριν
Ὑρκανοῦ παισὶ συγκροτῶν μάχην ξένην,
Θύων δ' Ὑρκανὸς καθορᾷ νίκης κράτος
Ὁ πεσὼν ἐβράβευσεν, ἡ μάχης κρίσις,
Σύγχυσις ὧδε φιλίας Φαρισσαίων.
Θνήσκων δ' Ὑρκανὸς τῷ γόνῳ κράτος νέμει
Ἀριστοβούλῳ βασιλεῖ πρῶτον μόνῳ,
Ὃς τοῦ γένους ἔφθειρε τὸ πλεῖστον μέρος,
Μεθ' ὃν ἀδελφὸν Ἀντίγονον ὑστορέως,
Ἐν τῷ Στράτωνος ὡς προεῖπέ τις βίβλος,
Αὐτὸς δὲ βαγεὶς τὴν ψυχὴν ἐμεῖ πάλιν.
Ἰανναῖος σύγγονος τὸ κράτος φέρει,
Πολλὰ δὲ δεινὰ τοῖς Ἰουδαίοις δράσας·
Κλεοπάτρα πρόσεισι τῇ καὶ Σελήνῃ
Μάχας ἐχούσῃ πρὸς γόνον Πτολεμαίου,
Ὃς Ἰανναίῳ συμπλακεὶς τὰ πρὸς μάχην
Κατὰ κράτος τέθεικε κατησχυμμένον,
Καὶ τὴν πόλιν εἴσεισι Πτολεμαΐδα
Καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν αὖθις λαμβάνει·
Τῆς Κλεοπάτρας ἐκλιπούσης εἰς χρόνον,
Ὡς Ἰανναῖον ἐγκαταστήσῃ θρόνῳ,
Ὁ Κυζικηνὸς τὸν Γρυπὸν καταστρέφει,
Τὸν δ' αὖ Σέλευκος ὁ Γρυποῦ πάλιν γόνος
Ἐξοστρακίζει τοῦ κράτους πορρωτέρω.
Ὁ Κυζικηνὸς τὸν Σέλευκον λαμβάνει,
Καὶ τῷ πυρὶ δίδωσιν εἰς τέλος φλόγα.
Τούτῳ συνίστων ἀκρατῶς πάλιν μάχην
Γόνοι τοῦ Γρυποῦ σύγγονοι τοῦ Σελεύκου.
Ἄγει τὸν Ἀλέξανδρον ἡ Κλεοπάτρα,
Καὶ φαρμάκῳ πέφθαρτο δηλητηρίῳ.
Διώκεται γοῦν Ἀλέξανδρος αὐτίκα,
Καὶ Πτολεμαίου τὸ κράτος βλέπει πάλιν.
Ἰανναῖος δὲ τὴν Σαμάρειαν τέλος
Πορθεῖ πρὸ παντὸς, καὶ σαφῶς καταστρέφει.
Μετὰ δὲ μόρον τοῦ νέου Πτολεμαίου
Κατῆρξεν Ἀλέξανδρος ἐν βραχεῖ χρόνῳ,
Καὶ τὴν ἀδελφὴν ἐκτεμὼν Κλεοπάτραν,
Πρὸς τοῦ στίφους ἤνεγκεν ἄθλιον μόρον,
Μεθ' ὃν κρατεῖ μάλιστα παῖς φιλομήτωρ
Ὁ Φιλάδελφος καὶ νέος Πτολεμαῖος.
Ὁ δ' Ἀρμένιος Τιγράνης Παρθυαῖος
Πάρθων ἀποστὰς οὐ βραχὺ κρατῶν τόπῳ.
Ἤλασε δ' ἐς γῆν Φοινίκης καὶ Συρίας
Ὁ κλῆσιν Διόνυσος ἐκ Πτολεμαίων.
Οὗτος μάχην ἤγειρε πρὸς Ἰουδαίους,
Οὗ καὶ θανόντος Συρίας ἄρχει κράτους
Ἀρέτας, ὃς χείριστον ἀνταίρει μάχην
Πρὸς Ἰουδαίους, καὶ πάλιν ὑποστρέφει
Πρὸς παῖδα Γρυποῦ. Καθιστᾷ τὰ πρὸς μάχην
Ὁ Ἰανναῖος καὶ νικᾷ κατὰ κράτος,
Ἰτουραίαν δὲ προσβαλὼν λείπει βίον,
Ἀφεὶς γυναικὶ τῇ Σελήνῃ τὸ κράτος

A Σὺν παισὶ διπλοῖς ἀπαλοῖς καὶ νηπίοις.
Καὶ Μάρκιος ῥὴξ Συρίαν φθάνει τότε,
Σταλεὶς στρατηγὸς ἐκ παλαιτέρας Ῥώμης.
Ἰανναίου παῖς Ὑρκανὸς ἄναξ νέος,
Ὁ δ' αὖ Ἀριστόβουλος ἱερεὺς πάλιν,
Δραστήριος δ' ὢν Ἀριστόβουλος τρόπους,
Σύμπαν τὸ κράτος ἀναδύεται μόνος,
Τὸν δ' Ὑρκανὸν ἤργησεν ὡς εὐμηχάνως.
Ὁ δ' αὖ φυγὰς κάτεισι πρὸς τὸν Ἀρέταν.
Σὺν Ἀντιπάτρῳ τῷ πάλαι πεφιλμένῳ,
Καὶ πρὸς μάχην ἥκουσιν Ἀριστοβούλῳ.
Αὖθις δ' Ἀριστόβουλος Σκάρῳ προστρέχει,
Ὃν δῆτα Πομπήϊος στρατηγὸς Ῥώμης
Ἐπιβλέπειν ἔταξε τὴν Παλαιστίνην.
B Οὗτος Ἀρέταν ὑποθήκαις ἐκτρέπει.
Πάλιν Ὑρκανὸς σὺν Ἀντιπάτρῳ φίλῳ
Πρὸς Πομπήϊον στρατηγὸν ἀνατρέχει.
Στέλλει Γαβίνιον αὐτίκα Πομπήϊος
Ὑπὲρ Ὑρκανοῦ πρὸς Ἰουδαίων πόλιν.
Οὐκ εἰσδέχονται τὸν Γαβίνιον λόγοις.
Ἥκει δ' ὁ Πομπήϊος ὕστερον πλέων
Στρατῷ βαρεῖ μάλιστα, καὶ τρέπει λίαν
Ἀριστοβούλῳ παριδὼν χρυσοῦ χύσιν,
Σφάττει, θερίζει συμπλακεὶς πολλῇ μάχῃ,
Καὶ τὸν Ἀριστόβουλον ἔμπνουν λαμβάνει,
Ὑρκανῷ τὸ πᾶν δ' ἀνατίθησι κράτος,
Ἄνακτα δεικνὺς καὶ θύτην κατὰ χρέως.
Ἀντιπάτρῳ δὲ τὴν Παλαιστίνην νέμει
Ἐπιμελητὴν ἀναδείξας πραγμάτων.
C Αὐτὸν δ' Ἀριστόβουλον σὺν δυσὶ γόνοις
Λαβὼν ὁ Πομπήϊος ἐκπλεῖ πρὸς Ῥώμην.
Τοῦτον δὲ σαφῶς τὸν τρόπον Ἰουδαῖοι
Πρὸς Ῥωμαίων ἤρχθησαν ἐξ ἀβουλίας.
Φυγὰς τὸ λοιπὸν Ἀλέξανδρος ἐνθάδε
Πρὸς Ἰουδαίαν Ἀριστοβούλου γόνος
Ὅστις Ὑρκανὸν τοῦ κράτους ὑπεξάγει.
Αὖθις δὲ φεύγει προσβαλὼν Ἀντωνίῳ,
Καὶ πρὸς Ῥώμην ἄγεται δέσμιος πάλιν.
Εἶτα δ' Ἀριστόβουλος σὺν Ἀντιγόνῳ
Φεύγουσιν ἅμα, συγκροτοῦσι καὶ μάχην,
Πλὴν ἀλλ' Ἀριστόβουλος πρὸς Ἀντώνιον
Θνήσκει προφανῶς ὡς σταλεὶς Πομπηΐῳ,
Φυγὰς δ' ὁ Ἀντίγονος ἐν Πάρθων κράτει·
Ἥτταν δ' ὑποστάντος τῶν Ῥωμαίων κράτος,
D Ἀποστατοῦσιν Ὑρκανοῦ καὶ τὰ στίφη.
Ὁ Κάσιος δ' οὖν ἐγκαθιστεῖ πρὸς λόγον
Συλῶν τὸν νεών. Ὑρκανοῦ δῆθεν χάριν
Κάτεισιν Ἀντίγονος σὺν Πάρθοις μόνοις.
Τοῦτον δὲ Γαβίνιος ὡς πορρωτέρω
Τίθησιν εὐθὺς ἐκτοσὶ Ταβυρίου.
Καῖσαρ μονάρχης, θάνατος Πομπηΐου,
Βοηθὸς Ἀντίπατρος ἐν πᾶσι τρόποις
Ἀρχὴν βεβαιοῖ σὺν Ὑρκανῷ τῷ φίλῳ.
Πρόσεισιν Ἀντίγονος Καίσαρι πάλιν.
Ὁ δ' Ἀντίπατρος ἐμποδὼν τούτῳ μόνον
Υἱοὺς στρατηγοὺς Ἀντίπατρος δεικνύει,
Μέγαν Ἡρώδην καὶ Φασάηλον λέγω.
Γογγυσμὸς ἔνθεν τοῦ στίφους Ἰουδαίων,
Τὸ τυραννικὸν εὐλαβουμένων τάχα.

Κρίσις Ὑρκανοῦ σὺν χάριτι καὶ δόλῳ
Κατηγορούντων Ἡρώδην τῶν Ἑβραίων.
Καῖσαρ ἀδελφὸν Κλεοπάτρας ἐξάγει
Τὸν Πτολεμαῖον τοῦ κράτους Αἰγυπτίων,
Μόνῃ δὲ ταύτῃ τὴν ἀρχὴν πᾶσαν νέμει,
Ἀναίρεσις Καίσαρος ἐν μέσῳ πάλιν.
Κάτεισιν Ἀντίγονος ἐν μάχης κράτει.
Μάλιχος Ἀντίπατρον ἐξάγει βίου
Ἐν φαρμάκῳ μάλιστα, τῷ δ' αὖ Ἡρώδῃ
Δίδωσιν ἀρχὴν Ὑρκανὸς Ἀντιπάτρου,
Καὶ πλείονα δοὺς πατρικῆς ἑταιρίας,
Ὅστις ἐπαρθεὶς κατὰ μικρὸν τῷ κράτει
Ἀφηνιάζων εἰς ἀπόστασιν βλέπει,
Ἐς φιλίαν δὲ τοῖς κρατοῦσιν ἐν Ῥώμῃ
Καθίσταται μάλιστα σαίνων ἐκθύμως,
Ἀριστοβούλῳ Μαριάμνην τὴν κόρην
Τὴν ἀδελφιδῆν Ὑρκανοῦ λαδὼν γάμῳ.
Ὁ Καῖσαρ Ἰούλιος Γάϊος πάλιν
Ἐν τῇ Ῥώμῃ μόναρχος αἱρεῖται κράτωρ,
Στρατηγὸς Ἀντώνιος Ἀσίας πάσης.
Κατηγοροῦσιν Ἡρώδου σύμπαν γένος,
Κόλαξ Ἡρώδης, καὶ μόρος κατηγόρων,
Πάλιν πρὸς ἀρχὴν, καὶ κίνησις τοῦ στίφους.
Ἔκβλητος αὐτὸς σὺν Ὑρκανῷ τῷ φίλῳ,
Μάχη κραταιὰ, καὶ πρὸς τὸ κράτος πάλιν
Κάτεισιν Ἀντίγονος ἅμα Πακόρῳ.
Φυγὰς Ἡρώδης, θάνατος Φασαήλου,
Ζῶντα δ' Ὑρκανὸν Ἀντίγονος λαμβάνει,
Πάρθοις δίδωσι, λωβᾶται δὲ τὰ μέλη,
Αὐτὸς δ' ἀνεζώσατο τὸ κράτος μόνος.
Μάλχῳ πρόσεισιν Ἡρώδης Ἀραβίῳ,
Ἥκιστα προσεδέχετο τῷ Πάρθων φόβῳ.
Πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν οὐκοῦν ἐκτρέχει
Πρὸς κρίσιν εἰς Αἴγυπτον ἡ Κλεοπάτρα
Παρ' Ἀντώνιον, καὶ συνάφεια γάμου,
Μεθ' ἧς Ἡρώδης καὶ γραφαῖς Ἀντωνίου
Πρὸς τὸν Καίσαρα καὶ Ῥώμην καταπλέει.
Ψηφίζεται δ' οὖν τῶν Ἰουδαίων κράτωρ,
Σὺν Συδίῳ Κράτητι τῷ στρατηγέτῃ.
Μετὰ χρόνον δὲ τριετῆ πορθεῖ πόλιν,
Τὸν δ' Ἀντίγονον ζῶντα λαβὼν ἀθύμως
Ἀντωνίῳ δίδωσι πέμπειν εἰς Ῥώμην·
Δώροις φθαρεὶς δὲ τοῦτον ἐκτέμνει ξίφει,
Καὶ πολλὰς ἐκδίδωσιν Ἡρώδης πόλεις·
Τὴν Συρίαν νέμει δὲ τῇ Κλεοπάτρᾳ.
Ἀντώνιος δὲ κατὰ τῶν Πάρθων τρέχων,
Σύναμα πολλαῖς τοῦ στρατοῦ μυριάσιν
Ἡττητο πάμπαν τοῦ στρατοῦ τὸ πᾶν τεῖχος.
Ὑρκανὸς ἐπάνεισιν ἐκ Πάρθων πάλιν,
Λαμπρῶς τιμᾶται πρὸς κόλακος Ἡρώδου,
Καὶ κτείνεται δὲ συῤῥαφαῖς τισι δόλου.
Θύτης Ἰαὴλ ἐξ ἀσήμου τοῦ γένους,
Εἶτ' Ἀλεξάνδρας παιδίον ἐξ εἰκόνων,
Ἀντωνίου φόβῳ τε καὶ Κλεοπάτρας
Ἡ ὕλευμα φυγῆς Ἀλεξάνδρας σὺν γόνῳ.
Ἀριστοβούλου πνιγμονὴ πρὸς Ἡρώδου.
Ἥκει πρὸς Ἀντωνίου Ἡρώδης τάχος
Ἀριστοβούλου πνιγμονῆς δώσων λόγους,
Θεῖός τ' Ἰωσὴφ Μαριάμνης οἱ λόγοι.

A Κατέρχεται πάλιν δὲ λαμπρὸς Ἡρώδης.
Ἔκπυστα μυστήρια, ζηλοτυπία
Ἄδικος ὄντως, Ἰωσὴφ ἰδοὺ μόρος,
Κλεοπάτρας ἔρωτες ὡς πρὸς Ἡρώδην,
Δεινὰ δὲ πολλὰ τὴν Ἰουδαίαν φθάνει.
Ἀντωνίῳ δ' ἥκιστα πρὸς Ῥώμης κράτος
Ἐλθεῖν θελητὸν καὶ Πάρθων ἧττης χάριν.
Ἥκει τὸ λοιπὸν ὁ Καῖσαρ ἐξ Ἑσπέρας.
Συῤῥήγνυται μάχη δὲ καὶ ναυμαχία.
Ἡττᾶτο δ' Ἀντώνιος ἔνθεν εἰς τέλος,
Τῷ φαρμάκῳ θνήσκει δὲ Κλεοπάτρα,
Ὁ δ' Ἀντώνιος αὐτόχειρ πόῤῥω βίου.
Ἐνταῦθ' Ἡρώδης καὶ γραφὰς στέλλει δύο
Δόλῳ κελεύσας τῷ νικήσαντι νέμειν.
Ἥσθη νικήσας καὶ λαβὼν ταύτας Καῖσαρ,
B Εὔνους πρὸ πάντων Ἡρώδης διεκρίθη,
Καὶ Καίσαρι πρόσεισιν ἐν τοῖς ὑστέροις.
Λαμπρῶς τιμᾶται καὶ σεβάζεται πλέον.
Σόεμος ἀπόῤῥητα γυναικὸς χάριν.
Ἡρώδης δ' ἐπάνεισιν εἰς τὴν οἰκίαν,
Ἐρᾷ γυναικὸς, Μαριὰμ δ' ἐντρύφα.
Ἐντεῦθεν αὐτὸς ζηλοτυπίας μῖσος
Κατὰ Μαριὰμ Σαλώμη πρὸς Ἡρώδην,
Ψευδὴς λόγος, φάρμακον ἐξ οἰνοχόου
Μυστηρίων ἐκφανσις, Σοέμου μόρος,
Κατὰ Μαριὰμ ἡ κρίσις καὶ τὸ ξίφος,
Νοσῶν Ἡρώδης ἐξ ἐρώτων συμβίου,
Μητρὸς Μαριὰμ καὶ Ἀλεξάνδρας μόρος.
Ἐντεῦθεν εἰς ἅπαντα δεινὸς Ἡρώδης,
C Ἕξιν φθαρεὶς μάλιστα καὶ φόνον πνέων,
Ὁρμὴ κατ' αὐτοῦ, τοῦ δόλου τιμωρία,
Λιμὸς δαπανῶν καὶ ποικιλία νόσων,
Λιμοῦ παραμύθιον Ἡρώδης μέγα,
Τέμνων τὰ παράσημα καὶ πτωχοῦ νέμων,
Ὁ πρὶν δ' ἀπεχθὴς εὐμενὴς λελεγμένος,
Ἐρᾷ γυναικὸς τοῦ Σίμωνος καὶ κόρης
Ἄγει παρ' αὐτὸν καὶ πατὴρ Σίμων θύτης,
Ἰησοῦν τὸν Φάβητον ἀργὸν δεικνύων
Πολλά τε πράσσων οὐ καλῶς παρὰ νόμον·
Πόλεις, δόμους ἔκτιζε καὶ στήλας πάλιν
Εἰς χάριν ἁπλῶς τῶν κρατούντων ἐν Ῥώμῃ.
Στέλλει δ' ἐκεῖσε καὶ τοὺς γόνους πρὸς χάριν,
Ἀεὶ τὰ χείρω προστιθεὶς Ἰουδαίοις.
Τὸν Μαναῖν δὲ καὶ Πολίωνα μόνους
D Τιμῶν ὑπῆρχε καὶ προφητείας χάριν,
Τὸν δ' αὖγε ναὸν καθελὼν καὶ πυθμένα
Λαμπρὸν καθιστᾷ κατακοσμήσας λίαν·
Εἶτα νόμον τίθησι τοῖς τοιχωρύχοις.
Ἄπεισι πρὸς Καίσαρα πάλιν Ἡρώδης,
Καὶ τοὺς γόνους δὲ φέρει πρὸς τὴν πατρίδα,
Γυναιξί τε ζεύγνυσιν, αὖθις Σαλώμη
Διαβολῆς τε καὶ κυησάσης χάριν,
Ὡς Ἡρώδην μέλλουσιν ἐκθεῖναι μέσον.
Ἐντεῦθεν Ἀντίπατρος Ἡρώδου γόνος
Εὔνους, ἀγαθὸς, οἱ δ' ἀπωσμένοι λίαν.
Σταλεὶς δ' ἄνεισιν Ἀντίπατρος εἰς Ῥώμην
Γράφει τε πολλὰ πατρὶ κατὰ συγγόνων.
Πείθει δὲ τοῦτον ἀφικέσθαι πρὸς Ῥώμην.
Ἀνέρχεται γοῦν προσλαβὼν καὶ τοὺς γόνους.

Καῖσαρ δικάζει καὶ σκεδάζει τὴν μάχην.
Καὶ παῖδες αὐτῷ προσφιλεῖς κατὰ κράτος.
Φιλόκαλος δ' ὢν καὶ φιλῶν δόξαν πλέον
Πολλοὺς ἐκάκου τῶν φίλων καὶ γνησίων·
Τοῖς δ' ἐκτὸς ἡδὺς, καὶ χρυσὸν πολὺν ῥέων.
Ἀνοίγνυσι δὲ καὶ τοῦ Δαυῒδ τὸν τάφον,
Καὶ κόσμον εὑρὼν οὐ βραχύ τι λαμβάνει.
Ἐντεῦθεν ἐμφύλιος κάτοικος μάχη.
Πάλιν δ' Ἀντίπατρος κατὰ τῶν ὁμογνίων.
Ὁ δ' Ἡρώδης ἤγερτο κατὰ Φερώρα·
Ὅτι θυγατρὸς τοὺς γάμους ἀπηξίου
Ἡ Σαλώμη. Πάλιν δὲ ῥάπτει τοὺς δόλους.
Ἀλέξανδρος ἄνεισι κατὰ Φερώρα,
Καὶ Σαλώμη πρόφασις ἰδοὺ τοῖς λόγοις,
Ποιναὶ διαρκεῖς αὖθις εὐνούχων φίλων.
Δέσμιος Ἀλέξανδρος, εὕρεσις λόγων,
Ἐτασμὸς ἄκρος, καὶ τὸ φάρμακον τέλος.
Πρὸς πατέρα δ' ἔγραψεν εἰδέναι λέγων
Ἀλέξανδρος ἅπαντα καὶ κακουργίας,
Καὶ λύεται δὴ τοῖς λόγοις Ἀρχελάου.
Ἀντίπατρος δὲ προσλαβὼν Εὐρυκλέα
Πάλιν ἀνάπτει τῷ πατρὶ τὰ τοῦ μίσους,
Καὶ βάσανα δὴ τῶν φυλάκων Ἡρώδου,
Δεσμὰ τῶν γόνων Ἡρώδου πάλιν δύο,
Καὶ γράμμασι Καίσαρι πάντα μηνύει.
Ὁ δ' αὖ τὸ πᾶν τίθησιν αὐτῷ καὶ κρίσιν.
Ἰδοὺ τὸ κριτήριον ἡ καταδίκη,
Παῤῥησία Τήρωνος εἰς βασιλέα,
Κατήγορος τύραννος, κουρεὺς ὁ Τρύφων.
Ἐτασμὸς αὐτῶν, καὶ σαφὴς δόλου λόγος.
Ἐντεῦθεν οὐκοῦν Ἡρώδης καὶ τοὺς γόνους
Ἀπαγχονίζει, καὶ συνδρόμους λιθάζει.
Γεννᾷ δ' Ἡρώδης Ἡρώδην, πάλιν γόνον
Ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Σίμωνος ὑστέρως.
Φίλοι Φερώρας Ἀντίπατρος ἐνθάδε,
Ἐναντία δὲ Σαλώμη τούτοις πάλιν,
Πρὸς τὴν δάμαρτα Φερώρα Φαρισαῖοι.
Ὁ Φερώρας ὕποπτος εἰς τετραρχίαν,
Ἀντίπατρος δὲ πρὸς τὴν Ῥώμην ἐκτρέχει.
Μόρος Φερώρα, τὰ κακὰ δ' Ἀντιπάτρῳ,
Κατηγορίαι προφανεῖς Ἀντιπάτρου
Ἄνεισιν Ἀντίπατρος ἀπὸ τῆς Ῥώμης.
Οὔαρος αὐτὸν ἀτιμάζει τοῖς λόγοις.
Κρίσις Ἡρώδου, καὶ λόγοι πλήρεις πάθους.
Ἀντίπατρος δέσμιος· αἰτία πάλιν
Νοσῶν Ἡρώδης, καὶ κακῶς πρὸς τῷ χρόνῳ.
Φήμη θανάτου, καὶ χρυσοῦ στρουθοῦ λύσις,
Καὶ μυρία κάκωσις ἀνδρῶν ἐνθάδε,
Πληθὺς νόσων τήκουσα δὴ τὸν Ἡρώδην.
Ἔνταλμα πικρὸν ἐκτεμεῖν τοὺς προκρίτους,
Αὐτόν τ' ἀναιρεῖν Ἡρώδην ἔγνω δέον
Ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ φόνος δ' Ἀντιπάτρου.
Κράτους μερισμὸς, καὶ τελευτῶν Ἡρώδης,
Λύσις προκρίτων δεξιῶς εἰργασμένη.
Ἀρχέλαος ἄπεισιν εἰς Ῥώμην τρέχων,
Σὺν Ἀντίπᾳ μάλιστα καὶ τῇ Σαλώμῃ,
Κατὰ Ῥωμαίων τῶν Ἰουδαίων στάσις.
Ἔγκλημα πρὸς Καίσαρα, καὶ κρίσις πάλιν·
Ἀρχέλαος ἥμισυ λαμβάνει κράτους·

A Ὁ δ' Ἀντίπας, Φίλιππος, Ἡρώδης νέος
Ἥμισυ λοιπὸν, ἔνθεν ἡ τετραρχία.
Ψευδαλέξανδρος εἰς Καίσαρ' ἀφιγμένος.
Ἀρχελάῳ σύζυγος ἄρτι Γλαφύρα,
Ἀρχελάου παῖς, ἀλλ' Ἀλεξάνδρου δάμαρ,
Κακοῦργος Ἀρχέλαος εἰς ὑπηκόους·
Ἔκβλητος οὐκοῦν πρὸς Καίσαρος ἐκ λέχους.
Ἀρχελάου δ' ὄνειρος, αὖθις Γλαφύρας·
Τούτων πάλιν θάνατος ἐξ ὀνειράτων,
Μετὰ δὲ τοῦτον εἰς Κυρήνιον κράτος,
Ὃς ὑπογραφὴν ἐκτελεῖ πρῶτος ξένην,
Ἐφ' οὗ γεννᾶται καὶ Χριστὸς ἐκ Παρθένου.
Ἔνθεν στάσις ἤρξατο κἀν τοῖς Ἑβραίοις
Ἐκ Σαδὼκ ἀνδρὸς τοῦ κακοῦ Γαυλανίτου.
B Μετὰ δὲ Κυρήνων ἐστάλη πάλιν
Ὁ Πομπώνιος καὶ Μάρκος Ἀμβιβοῦχος,
Εἶτα Ῥοῦφος Ἄννιος, Καίσαρος μόρος,
Καὶ Τιβέριος ἐγκαθίσταται κράτωρ,
Ἐφ' οὗ κατῆρξεν Ἑβραίων ἄρτι κράτος,
Μεθ' ὃν Πιλάτος ὁ Πόντιος τὴν θέσιν,
Ὃς εἰσαγαγὼν ἐν Καισαρείᾳ στῖφος
Τὰς εἰκόνας Καίσαρος ἐν νεῷ φέρων.
Στάσις τὸ λοιπὸν τοῦ παρανόμου χάριν·
Σπάνις ὑδάτων, ἀνάλωσις χρημάτων,
Καταβοὴ πάλιν δὲ σαφὴς Πιλάτου,
Φόνος τε πολλῶν ἐκ μηχανῆς Ἑβραίων.
Οὗτος φανέντα τὸν Θεόν μου καὶ Λόγον,
Χάριν νέμων μάλιστα τοῖς Ἰουδαίοις,
Σταυρῷ προσηλοῖ, καὶ κατακρίνει μόρῳ·
C Ἀλλ' ἐξανέστη καὶ τριήμερος πάλιν,
Ὡς αἱ γραφαὶ φάσκουσιν Εὐαγγελίων.
Κτίζει τετράρχης Ἡρώδης Τιβερίῳ
Τιβεριάδα τὴν πόλιν φέρων χάριν·
Παυλίνα σώφρων ἐν Ῥώμῃ καὶ κοσμία,
Ἧς Μοῦνδος ἦρα τὸν χρυσὸν πολὺν ῥέων.
Ἴσης ἐπιτήδευμα δουλίδος κόρης,
Ἄννουβις ἡ πρόφασις ἐν σωφροσύνῃ,
Πρέσβυς μιαρὰ καθυπουργεῖ σὺν δόλῳ.
Τελεῖ δ' ὁ Μοῦνδος τῶν ἐρώτων τὴν χάριν.
Ὄνειδος, ὕβρις· πρὸς Τιβέριον λόγοι·
Ξόανον εἰς γῆν· ἱερεῖς ἐσφαγμένοι,
Καὶ Μοῦνδος ἐξόριστος ἔνθεν τῆς Ῥώμης.
Ἀθροισμὸς ἰδοὺ καὶ Γαριζὶν εἰς ὄρος
D Καὶ Πιλάτος κτείνει δὲ τοὺς ἠθροισμένους,
Οὐϊτελίῳ πρὸς κρίσιν ὁ Πιλάτος,
Καὶ πρὸς Ῥώμην ἔσταλτο τοῦ φόνου χάριν·
Φθάνει δὲ Τιβέριος ἐκστὰς τοῦ βίου,
Οὐϊτέλιος ἀνίησιν Ἑβραίοις
Στολὴν ἱερὰν, ὡς χρεὼν αὐτὴν ἄγειν.
Σπονδαὶ μετὰ Πάρθων δὲ τὸν βασιλέα.
Οὐϊτελίῳ σὺν τῷ τετράρχῃ μάχη.
Μόρος Φιλίππου συγγόνου τοῦ τετράρχου·
Στέλλων δὲ τὸν πλοῦν Ἡρώδης πρὸς τὴν Ῥώμην
Ἡρωδιάδι τῇ συνεύνῳ Φιλίππου
Συγγίνεται μάλιστα λιπὼν Ἀρέταν
Τὴν ἐκ βρέφους σύζυγον οὐ κατὰ νόμους.
Οὗτος σβέννυσι τῇ μαχαίρᾳ τὸν λύχνον
Τὸν Χριστοῦ μου Πρόδρομον ἀξινηφόρον,
Πρόῤῥιζον ἐκτέμνοντα τὴν λύσιν νόμου.

Στράτευμα λοιπὸν Ἀρέτα καθ' Ἡρώδην,
Οὐϊτελλίῳ Καῖσαρ ἐντεῦθεν γράφει
Μάχην κροτῆσαι καρτερὰν πρὸς Ἀρέταν.
Ἔφθη δὲ Τιβέριος ἐκλιπὼν βίον,
Καὶ τὸ στράτευμα κατὰ χώραν ἐμμένει.
Ὁ Γάϊος ἄνεισιν ἀρχὴν εἰς κράτους.
Ὁ δ' Ἀγρίππας ἔγγονος Ἡρώδου πάλαι
Ἀριστοβούλου τοῦ γόνου παῖς τυγχάνων,
Ὑπὸ Γαΐου πρὸς τιμῆς ὕψος φθάνει,
Πολλὰ παθὼν μάλιστα τῷ πρώην χρόνῳ
Πρὸς Τιβερίου, προσφιλὴς ὢν τῷ γένῳ,
Ὑπὸ χρεῶν τε καὶ χάριν τοῦ Γαΐου
Δεθεὶς φυλακῇ παρεπέμφθη τῷ τέως.
Κἄν τις πρὸς ὄρνιν ἀτενίσας εὐστόχως,
Ἤγγειλεν ὡς τάχιστα τὴν ἐξουσίαν,
Ἅπερ χρόνῳ πέπρακτο σαφῶς εἰς τέλος.
Λύει γὰρ αὐτὸν ὁ Γάϊος αὐτίκα,
Βασιλέα τε δεικνύει τετραρχίας,
Ἣν ἦρχεν ὁ Φίλιππος Ἡρώδου γόνος·
Ἡρωδιὰς δὲ σύγγονος τοῦ Ἀγρίππα.
Τὸν Ἡρώδην ἔπεισεν εἰς Ῥώμην τρέχειν,
Καὶ τὴν Ἀγρίππα λαμβάνει τετραρχίαν.
Ἀπῆλθεν, ἐζήτησεν, εὗρεν οὐδόλως,
Μακρὰν δ' ἐλαθεὶς καὶ τὸ κράτος Ἀγρίππα
Σάφ' ὡς τὸ πᾶν δίδωσιν ὁ Καῖσαρ μόνῳ.
Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνος μάχην
Μεθ' Ἑβραίων ἤραντο Γαΐου χάριν,
Καὶ Πετρώνιος ἐστάλη πρὸς Γαΐου
Στήλην ἐγεῖραι τῇ πόλει μέσῃ ξένην,
Ἐστασίασαν οἱ λαοὶ πρὸς τοὺς λόγους.
Πετρώνιος γράφει δὲ ταῦτα Γαΐῳ.
Ὁ δ' ἀντιγράφει πρὸς βάρος Πετρωνίῳ.
Ὑπὲρ δὲ τούτου καὶ δέησιν Ἀγρίππας
Προσῆγεν εὐθὺς ἀξιῶν μετὰ δέους,
Καὶ φθὰς τὸ βιοῦν ἀνταμείβει τῷ μόρῳ.
Καὶ σπουδάσαντος Ἀγρίππα κατὰ κράτος,
Ὁ Κλαύδιος ἄνεισιν εἰς θρόνου κράτος,
Καὶ βασιλεὺς μέγιστος Ἀγρίππας πάλιν.
Πᾶσι δ' ἀνῆκεν ἐγγράφως Ἰουδαίοις
Τὴν ἐξ ἔθους σύμπασαν ἀρχῆθεν δόσιν,
Τιννὺς Ἀγρίππας τὴν καλὴν πάντη κρίσιν.
Μετὰ μικρὸν δ' ἄνεισι λιπὼν Ἀγρίππαν·
Θύει χαριστήρια τῷ Θεῷ ξένα,
Καὶ τὴν χρυσῆν ἅλυσιν αἰωρεῖ δόμῳ,
Τῶν δωρητῶν τε στάσις ἐκ τῶν εἰκόνων.
Ὕπαρχος Σίλας εὐγενὴς πάλαι φίλος.
Ὄνειδος αὐτοῦ καὶ κενὴ παῤῥησία.
Στόμαργος ἀνὴρ ἐν φυλακῇ, καὶ πάλιν
Ἐν πᾶσι πρᾶος καὶ καλὸς ἦν Ἀγρίππας
Φίλων τιμᾶσθαι, δωρεῶν ὄντως βρύσις.
Ἐπὶ Στράτωνος δ' εἰς πόλιν ἀφιγμένος,
Καὶ δημοτερπεῖς ἐκτελῶν πανηγύρεις,
Στολὴν ὑπενδὺς ἀργυρᾶν ἐξαισίαν
Ἀνεκροτεῖτο, καὶ θεὸς ἦν ἐν λόγοις.
Ἐντεῦθεν οὐκοῦν ἐκ τόσων τεραστίων
Πρὸς τὸν Ἅδην βέβηκεν ἐκ νόσου τρέχων.
Ὁ παῖς δ' Ἀγρίππας ἀτελὴς πρὸς τῇ Ῥώμῃ·
Ὁ δ' αὖ Φάδος Κούσπιος εἰς Ἰουδαίαν
A Στολὴν θεϊκὴν εἰς Ἀντωνίαν φέρει.
Λύει πάλιν δὲ ταῖς γραφαῖς τοῦ Κλαυδίου.
Ὁ δ' αὖ Ἡρώδης σύγγονος τοῦ Ἀγρίππα
Τὰ τοῦ νεὼ δέδεκτο καὶ πρεσβυτέρων.
Τῶν Διαβηνῶν ἡ βασιλὶς ἐνθάδε
Σὺν Ἰζάτῃ πρόσεισι τῷ φίλῳ γόνῳ,
Λιμοῦ παραμύθιον εἰς Ἰουδαίαν.
Πρός τινος ἀνήχθησαν εἰς Θεοῦ νόμους,
Τὰ κατὰ Πάρθους, καὶ πάλιν τέλος βίου,
Θευδᾶς ἀφιστῶν τοὺς λαοὺς ἀποστάτης.
Θάνατος αὐτοῦ, καὶ χάρα πρὸς τῇ πόλει.
Μετὰ Κούσπιον ὁ Τιβέριος πάλιν.
Ἰούδα παῖδες, τῶν λαῶν πάλιν στάσις.
Διάδοχος Κούμανος ἦν Τιβερίου.
Θανὼν Ἡρώδης σύγγονος τοῦ Ἀγρίππα,
B Λείπει τὸ κράτος Ἀγρίππᾳ νεωτέρῳ,
Τοῦ Κλαυδίου Καίσαρος ἐνδεδωκότος.
Ἐν τῷ νεῷ κίνησις ἐκ στρατοῦ φόβου,
Φθορά τε πολλῶν, καὶ πάλιν ἄλλη δίκη
Παρανομούντων καί τινων εἰς τὸν νόμον.
Γαλιλαίων στάσις τε καὶ Ἰουδαίων·
Ἄφιξις αὐτῶν πρὸς Κλαύδιον ἐν Ῥώμῃ,
Κόμανος ἐκτὸς καὶ Φῆλιξ εἰς τὸ κράτος.
Ὁ δ' Ἀγρίππας ἔλαβε τὰς τετραρχίας
Τὴν τοῦ Φιλίππου, πρὸς δὲ τοῦ Λυσανίου.
Φῆλιξ Δρουσίλλαν Ἀγρίππα κόρην ἄγει.
Νέρων μετὰ Κλαύδιον ἄρχει τῆς Ῥώμης,
Γόητες εἰσέφρησαν ἄνδρες Ἑβραίοις
Ἐξαπατῶντες, ἀνεγείροντες στάσεις,
C Ληστῶν στῖφος ἄπειρον, ἄλλα μυρία.
Ἰωνάθου θάνατος ἐντεῦθεν θύτου.
Ἄλλη στάσις πάλιν δὲ Σύρων Ἑβραίων
Ἐν Καισαρείᾳ, καὶ πολὺς αὐτῶν φθόρος.
Πρεσβυτέρων ἐνθαδὶ πάλιν στάσις,
Τὸν Φήλικα Πόρκιος ἀλλάσσει Φῆστος,
Καὶ βοὴ πρὸς Νέρωνα τῶν Ἰουδαίων
Κατὰ Φήλικος τῶν βίᾳ πεπραγμένων.
Ἐπιστολὴ Νέρωνος ὑπὲρ τῶν Σύρων,
Ἥτις κατῆρξεν Ἑβραίοις πᾶσαν μάχην.
Ἐντεῦθεν ἀνέῤῥωσεν εἰς μέγα πάλιν
Σικαρίων ὄλεθρος, καὶ στάσις πάλιν.
Ὁ δ' Ἀγρίππας ἤγειρεν οἴκημα μέγα,
Ὅπερ πάλιν φράττουσιν Ἑβραῖοι δίκῃ.
Ὑπὲρ δὲ τούτου καὶ πρὸς Νέρωνα λόγοι.
D Ἄννας θύτης δὲ τὸν λαὸν στήσας ἅμα,
Τὸν Ἰάκωβον ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου
Λίθοις βαλὼν ἔκτεινεν ἐν θείῳ δόμῳ.
Μετὰ δὲ Φῆστον Ἀλβῖνος ἐκ καὶ Ῥώμης
Τέμνων τὰ πολλὰ τῶν κακῶν ζιζανίων,
Μεταθέσεις τε συνεχεῖς πρεσβυτέρων.
Ἀγρίππα κατάρχοντος ἄνακτος τότε,
Πολλοὺς Ἀλβῖνος θανατοῖ τῶν δεσμίων.
Μετὰ δὲ τοῦτον στρατηγὸς ἄλλος Φλῶρος,
Κακός, μιαρός, ὡς βαρὺς τοῖς Ἑβραίοις,
Καὶ τί τὰ πολλὰ καὶ πρὸς Ῥωμαίους μάχης
Αἴτιος αὐτὸς ἐμφανῶς ἐκ κακίας,
Ἄρχοντος ἑνδέκατον Νέρωνος χρόνον,
Φλώρου δὲ διπλοῦν ἐξανύοντα πάλιν.

DE SEQUENTIBUS ASCETICIS OPUSCULIS

MONITUM

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ... τύποις ἐκδοθεῖσα διὰ δαπάνης τοῦ τιμιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου κυρίου Ἰωάννου Μαυροκορδάτου εἰς κοινὴν τῶν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν. Venetiis, 1782. fol.

—

Κάλλιστος ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἐπίκλησιν φέρων τοῦ Ξανθοπούλου, ἤκμασε μὲν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, κατὰ τὸ χιλιοστὸν τριακοσιοστὸν ἑξηκοστὸν ἔτος (1)· μαθητεύσας δὲ τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ τῷ Σιναΐτῃ (οὗ καὶ τὸν βίον ὕστερον εἰς πλάτος συνέγραψεν) ἤσκησεν ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω, κατὰ τὴν Σκῆτιν τοῦ Μαγουλᾶ, τὴν ἀντικρὺ τῆς τοῦ Φιλοθέου κειμένην μονῆς. Συνέζησε δὲ τῷ συμμύστῃ αὐτοῦ Μάκρῳ ἐν ὅλοις ἔτεσιν εἰκοσιοκτώ. Ἀλλὰ καὶ Ἰγνατίῳ τῷ καὶ αὐτῷ Ξανθοπούλῳ ἐπὶ τοσοῦτον ἐγένετο φίλτατος, ὡς μίαν ψυχὴν δοκεῖν εἶναι τοὺς ἀμφοτέρους ἐν δυσὶ σώμασι. Πατριαρχεύσας δὲ ὕστερον, καὶ ἐπὶ τὴν Σερβίαν ἐξορμήσας μετὰ τοῦ κλήρου. διὰ τὴν τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας εἰρηναίαν ἕνωσιν, διὰ τοῦ τῆς ἁγιότητος Ὄρους διῆλθε, κἀκεῖθεν μετὰ τῆς τοῦ Μαξίμου τοῦ ἐπικαλουμένου Καυσοκαλυβήτου ἀστείας προῤῥήσεως, τῆς λεγούσης· Οὗτος ὁ γέρων τὴν γραῖάν του ἔχασε, προπεμφθεὶς, ψάλλοντος ὄπισθεν καὶ τὸ ἐπιτάφιον· « Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ. » Κἀν τῇ Σερβίᾳ γενόμενος, ἐκεῖσε τοῦ φθαρτοῦ βίου τὸν ἄφθαρτον ἀντηλλάξατο.

Φησὶ δέ που περὶ τουτωνὶ τῶν δύω καὶ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης, ἐν οἷς περὶ τῆς τοῦ, *Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ*, θεοποιοῦ προσευχῆς αὐτῷ γίνεται λόγος ἐπὶ λέξεως τάδε (Κεφ. σϛε', σελ. 210, σειρ. 5 (2) : Ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ταύταις, περὶ αὐτῆς (δηλ. τῆς προσευχῆς) συνεγράψαντο Πνεύματι, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐκ Θεοῦ, οἱ θεηγόροι, καὶ θεοφόροι, καὶ Χριστοφόροι, καὶ ἔνθεοι ὄντες ἀληθῶς· ὅ τε ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Κάλλιστος ὁ τῆς βασιλευούσης γεγονὼς Νέας Ῥώμης ἐκ Θεοῦ πατριάρχης, καὶ ὁ σύμπνους αὐτῷ, καὶ συνασκητὴς ὅσιος Ἰγνάτιος. Καὶ βίβλῳ οἰκείᾳ συντεθείσῃ παρ' αὐτῶν, πνευματικῶς τε καὶ θεοφρόνως, καὶ λίαν ὑψηλῶς ἐφιλοσόφησαν, ἐν ἑκατὸν κεφαλαίοις, τῷ ἐντελεῖ ἀριθμῷ τελείαν τὴν περὶ ταύτης γνῶσιν ἐκθέμενοι· οἳ καὶ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως τελοῦντες βλαστοὶ, πάντα ὁμοῦ καταλιπόντες, καὶ παρθενικῶς καὶ μοναχικῶς ἐν ὑποταγῇ πρὶν πολιτευσάμενοι, καὶ ἀσκητικῶς ὁμοῦ, καὶ οὐρανίως ὕστερον, καὶ ἀδιαιρέτως ζήσαντες, καὶ τὸ ἓν ἐν Χριστῷ (ὅπερ αὐτὸς Χριστὸς πρὸς τὸν Πατέρα περὶ ἡμῶν πάντων ηὔξατο), ἐν ἑαυτοῖς ἐξαιρέτως διαφυλάξαντες, ὡς φωστῆρες, κατὰ Παῦλον, ἐν κόσμῳ ζωῆς ἐπέχοντες λόγον, ὤφθησαν. Σχεδὸν γὰρ ὑπὲρ πολλοὺς τῶν ἡγιασμένων τὸ τῆς ἑνώσεως ἐν Χριστῷ καὶ ἀγάπης κατώρθωσαν, ὡς μηδὲ ὑπονοηθῆναί ποτε διαφοράν τινα, ἄχρι καὶ νεύματος, καὶ ἤθους, ἢ πρὸς στιγμήν τινα λύπην· ὅπερ ἐν ἀνθρώποις σχεδὸν ἀμήχανον.

Καὶ διὰ τοῦτο ἀγγελικοὶ γεγονότες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰρήνην, ὡς ηὔξατο, συντηρήσαντες καὶ κτησάμενοι ἐν ἑαυτοῖς, ἥτις ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡ εἰρήνη ἡμῶν (Παῦλος ἔφη), ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν, οὗ καὶ ἡ εἰρήνη πάντα νοῦν ὑπερέχει· μεταστάντες εἰρηνικῶς, νῦν τῆς ἀνωτάτω κατατρυφῶσι γαλήνης, καὶ καθαρώτερον ἄρτι τὸν Ἰησοῦν βλέπουσιν, ὅνπερ ἐκ ψυχῆς ἠγάπησαν, καὶ ὃν ἀληθῶς ἐζήτησαν· καὶ ἓν εἰσι μετ' αὐτοῦ, καὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ τοῦ γλυκυτάτου, καὶ θείου ἀκορέστως μετέχουσιν· οὗ καὶ τοὺς ἀῤῥαβῶνας ἔλαβον ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν, κεκαθαρμένοι γεγονότες θεωρίᾳ καὶ πράξεσι. Καὶ τῆς θείας ἐλλάμψεως τῆς ἐν τῷ Ὄρει, ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι, τετυχήκασι. Καὶ δέδεικται τοῦτο πολλοῖς ἐναργῶς εἰς μαρτύριον, τὴν ὄψιν ἀστράπτοντες κατὰ τὸν Στέφανον ὁραθέντες, ὡς οὐ τῇ καρδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ὄψει τούτων ἐγχυθείσης τῆς χάριτος. Διὸ καὶ κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον Μωϋσῆν ὤφθησαν (ὡς μεμαρτυρήκασιν οἱ ἰδόντες) ἀστράψαντες ἡλιοειδῶς τῇ μορφῇ· οἳ καὶ ὡς τὸ μακάριον τοῦτο καλῶς πεπονθότες πάθος καὶ πείρᾳ γινώσκοντες, τρανῶς δηλοῦσι καὶ περὶ τοῦ θείου φωτὸς, τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ χάριτος, καὶ μάρτυρας παράγουσι τοὺς ἁγίους· ὡς καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς.

(1) Alius ergo Callisti Xanthopuli, non nostri, sunt hæc scripta ascetica. Fabricius ait (X vet. ed., 49?) opus exstare in bibliotheca Barberina: Edit.

(2) Editionis scilicet Giassensis, in tomo nostro CLV repetitæ.

—

ΤΩΝ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ
ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ
ΤΩΝ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ
ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΩΝ, ΣΥΝ ΘΕΩ, ΑΚΡΙΒΗΣ,

Καὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἔχων τὰς μαρτυρίας, περὶ τῶν αἱρουμένων ἡσύχως βιῶναι, καὶ μοναστικῶς, περί τε ἀγωγῆς, καὶ πολιτείας, καὶ διαίτης αὐτῶν· καὶ περὶ τοῦ, ὅσων καὶ ἡλίκων ἀγαθῶν πρόξενος ἡ ἡσυχία καθίσταται, τοῖς λόγῳ μετιοῦσιν αὐτήν·

Διακέκριται δὲ ἡ παροῦσα τοῦ λόγου πραγματεία ἐν κεφαλαίοις ἑκατόν· τὸ δὲ τοῦ λόγου Προοίμιον, ὅπερ καὶ πρώτου κεφαλαίου ἀριθμὸν κέκτηται, ἐστὶ, περὶ τῆς δι' ἁγίου Πνεύματος τοῖς πιστοῖς ἐνυπαρχούσης θείας, καὶ ὑπερφυοῦς δωρεᾶς τε καὶ χάριτος.

MONACHORUM

CALLISTI ET IGNATII
XANTHOPULORUM
METHODUS ET REGULA CUM DEO ACCURATISSIMA

Et sanctorum continens testimonia, de his qui elegerunt pacifice vivere et monastice; de directione et vita et regimine eorum; et quot quantaque bona præstat tranquillitas iis qui ratione in eam ingrediuntur.

Dividitur autem præsens materia in centum capita.
Est autem hujus tractatus proœmium, quod et primi capitis numerum habet, de divina ac supernaturali gratia quæ per Spiritum sanctum fidelibus donatur.

---

1. Oporteret quidem nos, secundum divina oracula, ab ipso Deo edoctos, quippe qui novam legem ineffabiliter in corde inscriptam circumferamus, et ab optimo rectissimoque « spiritu ducti simus, ut filii et hæredes Dei, cohæredes autem Christi, » angelico modo vivere, ac minime illo egere qui nos id doceat: *Nosce Dominum.* Nunc autem a teneris a bono regressus, et ad malum inclinatio in nobis est; deinde et horrendi Belial deceptio et ea quam in nos indesinenter exercet, tyrannis, longe a salutaribus ac divinis mandatis currere nos disposuit et ad funesta properare præcipitia; et quod miserabilius est, contra hæc mandata et ut cogitemus et ut agamus excitat; unde et juxta divinas voces, non est qui intelligat, non est qui Deum inquirat; una enim omnes a recta via declinantes, defecimus, et jam caro effecti et lucente ac divina gratia privati, mutua ad bonum excitatione et ope indigemus.

A α'. Ἔδει μὲν ἡμᾶς, κατὰ τοὺς θείους φάναι χρησμοὺς, θεοδιδάκτους τυγχάνοντας, ὡς τὸν καινὸν νόμον ἀῤῥήτως ἐν καρδίᾳ ἐγγεγραμμένον, πυρσοῦ τηλαυγέστερον, περιφέροντας, καὶ ἀγαθῷ, καὶ εὐθυτάτῳ πηδαλιουχουμένους Πνεύματι, οἷα τέκνα, καὶ κληρονόμους μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ Χριστοῦ, ἀγγελομιμήτως τε πολιτεύεσθαι, [Ἴσ. καὶ] μηδόλως δεῖσθαι τοῦ διδάξοντος, γνῶθι [Ἴσ. γνῶναι] τὸν Κύριον. Νῦν δὲ ἡ ἐκ πρώτης ἡμῶν τριχὸς περί γε τὸ κρεῖττον ἀποβουκόλησις, καὶ ἡ εἰς τὸ χεῖρον παρατροπή· πρὸς δὲ, καὶ ὁ τοῦ δεινοῦ Βελίαρ φεναχισμὸς, καὶ ἡ καθ' ἡμῶν τυραννὶς ἄσπονδος, πόῤῥω θέειν τῶν σωτηρίων, καὶ θεουργῶν ἐντολῶν ἡμᾶς κακίστως διέθετο, κατά τε κρημνῶν ψυχολέθρων φέρεσθαι· καὶ τὸ οἰκτρότατον, καθ' ἑαυτῶν καὶ φρονεῖν, καὶ B πράττειν ἠρέθισεν, ὅθεν καὶ, κατὰ τὸ θεῖον λόγιον, οὐκ ἔστιν ὁ συνιὼν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν· ἅμα γὰρ πάντες ἀτραποῦ τῆς εὐθείας ἐκκλίναντες, ἠχρειώθημεν, καὶ διὰ τοῦτο σάρκες τοόλον χρηματί-

ζοντες, καὶ τῆς σελασφόρου καὶ θεϊχῆς χάριτος ὑστερούμενοι, τῆς παρ' ἀλλήλων πρὸς τὰ καλὰ ῥο-πῆς τε καὶ βοηθείας ἐπιδεόμεθα.

Ὅτι χάριν ἐπερωτήσεώς τινος ἀδελφοῦ, καὶ κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπὸν, καὶ μὴν καὶ τηρήσεως ἐντολῆς Πατρικῆς, οὕτως ἡ παροῦσα ἐξηπλώθη τοῦ λόγου ὑπόθεσις.

A *Quod ex cujusdam fratris interrogatione et secundum ejus mentem et ad observanda Patrum præcepta, explicatum sit hoc argumentum.*

β'. Ἐπεὶ δὲ σὺ, πόθῳ, κατὰ τὸ Κυριακὸν λόγιον, τοῦ ἐρευνᾷν τὰς θείας καὶ ζωοπαρόχους Γραφὰς, καὶ μυεῖσθαι ἀνεπισφαλῶς, καὶ παρ' ἡμῶν τῶν ἀχρείων πολλάκις ἀπῄτησας λόγον, καὶ κανόνα ἔγγραφον, ὠφελείας χάριν τῆς σῆς, ἴσως δὲ καὶ ἑτέρων, ὡς αὐτὸς φῂς, κἂν μὴ πρότερον γοῦν, ἀλλά γε νῦν, Θεοῦ συνάρσει, δεῖν κεκρίκαμεν ἀποπερᾶναι τὸ σὸν ἐπαινετὸν καταθύμιον· τῆς μὲν συντρόφου ἡμῖν ῥαθυμίας, ἕνεκα τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς σῆς λυσιτελείας, ἀμνημονήσαντες, σὲ δ' ἀγάμενοι ταμάλιστα τῆς περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς, καὶ τῆς ἐμμόνου φιλοπονίας, B Πνευματικὸν τέκνον καὶ λίαν φίλτατον, καὶ πρό γε τούτων, τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δεδοικότες πρόκριμα, ὅπερ κατὰ τοῦ τὸ τάλαντον ἀποκρύπτοντος ἠπείληται φοβερῶς, πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, καὶ Πατρικὸν ἐκπληροῦντες παράγγελμα, ὃ πρὸς ἡμᾶς ἐνετείλαντο οἱ ἡμῶν Πατέρες, καὶ πνευματικοὶ διδάσκαλοι, ὡς ἂν καὶ θεοφιλέσιν ἄλλοις. τὰ παρ' ἐκείνων δεδιδαγμένα πιστεύσωμεν. Θεὸς δ' ἄρα ὁ τῆς ἀγάπης Πατὴρ, καὶ πάντων χρηστῶν ἁπαξαπλῶς ἀφθονοπάροχος πρύτανις, δοίη ἡμῖν [Ἴσ. μὲν] τοῖς βραδέσι καὶ ἰσχνοφώνοις, λόγον καίριον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν, ὁ καὶ πολλάκις ζώοις ἀλόγοις λόγον ἐμπνεύσας, εἰς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν· σοὶ δὲ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῖσδε, κατὰ τὸν σὸν λόγον, προσθείη ὠτίον τοῦ σοφῶς τε καὶ ἐπιστημόνως τούτων ἀκροᾶσθαι, καὶ, ὡς φίλον αὐτῷ, ἀκλινῶς πολιτεύεσθαι, ὅτι χωρὶς αὐτοῦ, ὡς γέγραπται, οὐ δυνάμεθα ποιεῖν οὐδὲν τῶν χρησίμων καὶ σωτηρίων, καὶ ὅτι, ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

2. Quoniam autem tu desiderio divinas et vitam præstantes Scripturas, juxta Dominicum sermonem, scrutandi et secure teipsum initiandi, sæpius a nobis indignis sermonem ac scriptam regulam petisti, propter tuam ac forte etiam aliorum utilitatem, ut ipse dicis, nos, si non prius, at certe nunc oportere judicavimus tuum laudabile votum implere; nostræ quidem ingenitæ indolentiæ, charitatis causa ac tuæ utilitatis, immemores, admirantes vero tuum ad bona ardorem, tuum immanentem studii amorem, fili spiritualis ac valde dilecte, et præsertim B Dei timentes judicium quod abscondenti suum talentum vivide minatus est; ac etiam Patrum præceptum adimplentes, quod nobis commendavere Patres nostri, magistri spirituales, ut et aliis Dei amicis. Quæ nos docuerunt, credamus. Deus igitur charitatis pater et omnium bonorum indeficiens præstitor, det nobis adeo lentis tamque exili voce præditis, opportunum sermonem in apertione oris nostri, qui et sæpius irrationalibus animalibus voces inspiravit, in audientium utilitatem; tibi vero omnibusque iis qui talibus occurrent, juxta tuum desiderium, aures adaperiat ad ea sapienter ac rite audienda atque juxta ejus mentem fideliter adimplenda; quia sine illo, ut scriptum est, nihil utile C ac salutare possumus facere, et quia, « nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam [1]. » Atque hæc quidem hocce modo.

Ὅτι παντὸς πράγματος ὁ σκοπὸς προηγεῖται, καὶ ὁ σκοπὸς τοίνυν τῆς παρούσης πραγματείας, τὸ μαθεῖν τίς ὁ θεμέλιος.

Omni negotio propositus est finis: igitur præsentis negotii est docere, quodnam sit fundamentum.

γ'. Ἐπεὶ δὲ παντὸς πράγματος ὁ σκοπὸς προηγεῖται· σκοπὸς δ' ἀμφοτέρων, ἡμῶν μὲν, τοῦ πρὸς δύναμιν τὰ πρὸς τὴν σὴν ἐξειπεῖν πνευματικὴν αὔξησιν συντείνοντα, σοῦ δὲ, τοῦ κατὰ τὰ εἰρημένα γνησίως βιῶναι· δέον πρὸ παντὸς ἑτέρου διεξετάσαι, πρὸς οἷον ἄρα τὸ πλήρωμα τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκοδομίας ἐνοπτριζόμενοι, καὶ ἀρχὴν βάθρου χρήσιμον καταβάλλοντες, ἐφεξῆς, καιροῦ καλοῦντος, μᾶλλον δὲ τῆς ἄνωθεν ἀῤῥωγῆς πλουσίως εὐμοιρηκότες, καὶ ὄροφον ἐπάξιον, τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ Πνεύματος ἐπιθήσομεν.

3. Quoniam vero omni negotio propositus est finis, propositum autem amborum, nostrum quidem sit, tibi quæ ad spirituale incrementum tendunt exponere; tuum vero juxta ea quæ dicentur sincere agere ac vivere, oportet ante quodvis aliud, inquirere quamnam Christi domus perfectionem D intendentes fundamentique utile principium ponentes; deinde, occasione nos invitante, imo vero superno auxilio nobis abundanter favente, dignum sancti Spiritus architectura tectum superimposituri simus.

Ὅτι πάσης κατὰ Θεὸν πραγματείας ἀρχὴ, τὸ κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος πολιτεύεσθαι, τέλος δὲ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν ἀρχῆθεν δωρηθεῖσαν ἡμῖν διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος τελείαν χάριν τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος.

Quod omne principium vitæ secundum Deum agendæ in adimplendis Salvatoris legibus consistit, finis vero, reditus ad datam nobis ab initio per divinum baptisma perfectam sanctissimi ac vivifici Spiritus gratiam.

δ'. Ἀρχὴ τοίνυν πάσης τῆς κατὰ Θεὸν πραγματείας, ὡς ἐν συντόμῳ διαλαβεῖν, τὸ σπεύδειν ἡμᾶς

4. Principium igitur vitæ secundum Deum agendæ, ut paucis id comprehendam, in eo est quod

[1] Psal. CXXVI, 1.

omni modo ac virtute, secundum justitiam omnia Salvatoris mandata illa, quæ nos deificant, adimpleamus; finis vero quod per earum observationem redeamus ad cœlestem illam ac ab initio nobis donatam gratis per sacram piscinam, perfectam ac spiritualem gratiæ transformationem et figuram, vel, si tibi placet, ita hoc donum appellare, veterem Adam cum suis actibus et cupiditatibus exuentes, novum ac spiritualem induamus, qui est Dominus Jesus Christus, ut ait divinissimus Paulus: « Filioli mei, quos iterum parturio, quoadusque formetur Christus in vobis[2]; » et, « Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis[3]. »

A παντὶ τρόπῳ, καὶ πάσῃ δυνάμει, πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν θεσμοθεσίαν, πασῶν τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν τοῦ Σωτῆρος· τέλος δὲ, τὸ ἐπανελθεῖν διὰ τῆς τούτων τηρήσεως, πρὸς τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς προῖκα δοθεῖσαν ἡμῖν, ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας, τελείαν πνευματικὴν τῆς χάριτος ἀναμόρφωσιν, καὶ ἀνάπλασιν, ἢ, εἴ τί σοι φίλον τὸ τοιοῦτον δῶρον ἀποκαλεῖν, καὶ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ σὺν ταῖς πράξεσι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις ἀποθεμένους, τὸν νέον, καὶ πνευματικὸν ἐνδύσασθαι, ὅς ἐστιν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὥς φησιν ὁ θειότατος Παῦλος· « Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν· » καὶ, « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. »

Quid gratia, et quomodo eam adipisci possumus. Et quænam eam corrumpant, et quænam rursum eam expurgant.

B *Περὶ τοῦ τίς ἡ χάρις, καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν ταύτης ἐπιτυχεῖν. Καὶ τίνα τὰ ταύτην θολοῦντα, καὶ τίνα αὖθις τὰ αὐτὴν ἀνακαθαίροντα.*

5. Sed quid gratia, et quomodo eam adipisci possimus, et quænam eam corrumpant, quænam rursus eam expurgent, qui animam et linguam omni auro splendidiorem habet tibi ostendet, sic dicens: « Quid sibi vult illud? gloriæ Domini spectatores facti, in ejus imaginem transformamur? » Manifestius quidem id ostendebatur, quando signorum gratiæ operabantur; sed tamen neque nunc difficile est videre ei qui fideles oculos habet. Simul enim ac baptizamur, super solem anima nostra fulget a sancto Spiritu mundata, neque solummodo gloriam Dei intuemur, sed et inde accipimus quemdam splendorem. Quemadmodum enim si argentum purum radiis oppositum et ipsum radios remittet non a sua natura solum, sed et ex solari fulgore: ita et anima mundata et omni argento splendidior effecta, a gloria Spiritus radios accipit in ingenitam gloriam ac tales quales decet a Domini Spiritu. » — Et paulo post: « Visne ut tibi id ostendam et ex apostolis vividius? Paulum cogita, cujus vestimenta operabantur; Petrum, cujus umbræ virtutem habebant. Non enim, nisi regis imaginem tulissent, inaccessique fuissent eorum splendores, tantum eorum vestimenta et umbræ valuissent. Regis enim vestimenta et latronibus terribilia. Visne eum fulgorem et per corpus micantem videre? Intuentes, inquit, in vultum Stephani, videre ut vultum angeli. » Sed hoc nihil est præ ea quæ intus micat gloria. Quod enim Moyses in facie olim habebat, id illi in anima ferebant; imo vero multo majus aliquid. Quod enim Moysis erat, corporeum erat; illud vero incorporeum. Et quemadmodum ignicolora corpora a fulgentibus corporibus ad ea quæ proxima sunt defluentia, iis proprium splendorem communicant, ita sane et de fidelibus contingit: ideo terra exsolvuntur, qui id experiuntur, et quæ in cœlis sunt somniant, eheu! Pulchrum enim est et ingemiscere amare, quia tanta fruentes nobilitate, neque ea

ε'. Ἀλλὰ τίς ἡ χάρις, καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν ταύτης ἐπιτυχεῖν· καὶ τίνα μὲν τὰ ταύτην θολοῦντα, τίνα δ' αὖ τὰ ἀνακαθαίροντα, ὁ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν γλῶτταν παντὸς χρυσίου λαμπρότερος, δηλώσει σοι οὕτω λέγων· τί δέ ἐστι τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα; « Σαφέστερον μὲν τοῦτο ἐδείκνυτο, ἡνίκα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει, πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντι· ὁμοῦ τε γὰρ βαπτιζόμεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει, τῷ Πνεύματι καθαιρομένη, καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς τὴν
C δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθά τινα αἴγλην. Ὥσπερ γὰρ εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμπειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος τῆς ἡλιακῆς· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ καθαιρομένη, καὶ ἀργύρου παντὸς λαμπροτέρα γενομένη, δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος, εἰς δόξαν τὴν ἐγγινομένην, καὶ τοιαύτην, οἵαν εἰκὸς ὑπὸ Κυρίου Πνεύματος. « Καὶ μετ' ὀλίγα· » Βούλει σοι δείξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων αἰσθητικώτερον; Ἐννόησον Παῦλον, οὗ τὰ ἱμάτια ἐνήργει· Πέτρον, οὗ αἱ σκιαὶ ἴσχυον. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ βασιλέως ἔφερον εἰκόνα, καὶ ἀπρόσιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαὶ, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ σκιαὶ ἐνήργουν· βασιλέως γὰρ ἱμάτια, καὶ τοῖς λησταῖς
D φοβερά. Θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσαν ταύτην; Ἀτενίσαντες, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου. » Ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἔνδοθεν ἀπαστράπτουσαν δόξαν. Ὅπερ γὰρ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου τότε εἶχε, τοῦτο οὗτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερον· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Τὸ μὲν γὰρ Μωϋσέως, αἰσθητικώτερον ἦν, τοῦτο δὲ ἀσώματον. Καὶ καθάπερ πυραυγῆ σώματα [Ἴσ. χρώματα] ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἐπὶ τὰ πλησίον ἀποῤῥέοντα, καὶ ἐκείνοις μεταδίδωσι τῆς οἰκείας αὐγῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν συμβαίνει· διὰ δὴ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάττονται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὀνειροπο-

[2] Galat. IV, 19. [3] Rom. VI, 3.

λοῦσιν οἴμοι [Ισ. ἀλλ' οἴμοι] · καλὸν γὰρ ἐνταῦθα καὶ στενάξαι πικρὸν, ὅτι τοσαύτης ἀπολαύοντες εὐγενείας, οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν, διὰ τὸ ταχέως ἀπολλύναι τὰ πράγματα, καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοῆσθαι. « Αὕτη γὰρ ἡ δόξα ἡ ἀπόῤῥητος, καὶ φρικώδης, μέχρι μὲν μιᾶς καὶ δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν μένει, λοιπὸν δὲ αὐτὴν κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν βιωτικῶν πραγμάτων · καὶ τῇ πυκνότητι τῶν νεφῶν, ἀποκρουόμενοι τὰς ἀκτῖνας · » καὶ αὖθις ἀλλαχοῦ · « Τὰ σώματα τῶν εὐηρεστηκότων Θεῷ, τοσαύτην ἐνδύσεται δόξαν, ὅσην οὐδὲ ἰδεῖν ἔνι τούτοις τοῖς ὀφθαλμοῖς. Καὶ τούτων ἡμῖν σημεῖά τινα, καὶ ἴχνη ἀμυδρὰ, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, καὶ ἐν τῇ Καινῇ, δοθῆναι παρεσκεύασεν ὁ Θεός · ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ Μωϋσέως, τοσαύτῃ κατελάμπετο τότε δόξῃ, ὡς ἀπρόσιτον εἶναι τοῖς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὀφθαλμοῖς. » Ἐν δὲ τῇ Καινῇ, τούτου πολλῷ πλέον ἐξέλαμψε τὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἀκήκοας τῶν ῥημάτων τοῦ Πνεύματος; συνῆκας τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν; ἐπέγνως ὁποῖαι μὲν αἱ ὠδῖνες τῆς τελείας ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας πνευματικῆς ἀναπλάσεως; ἡλίκαι δὲ αἱ ἐπικαρπίαι, καὶ τὸ πλήρωμα, καὶ τὰ ἔπαθλα; καὶ ὅπως τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι, τὸ ταύτην τὴν ὑπερφυᾶ χάριν, καὶ αὐξάνειν καὶ ἐλαττοῦν, ἤγουν φανεροῦν, καὶ ἀμαυροῦν, ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς; Τὰ δέ ἐστιν, ἡ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων θύελλα, καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἀποτικτομένη τῶν παθῶν σκοτομήνη, ἃ δίκην χειμῶνος, ἢ ἀγρίου χειμάῤῥου ἡμῖν ἐπιῤῥυέντα, καὶ τὴν ψυχὴν κατακλύζοντα, οὐδὲ ἀναπνεῦσαι, ἢ ἐνατενίσαι ταύτην ἐῶσι πρὸς τὸ ὄντως ὂν καλὸν, καὶ μακάριον, δι' ὃ καὶ γεγένηται, ἀλλ' ὅλως ὅλην, τῷ σάλῳ καὶ τῷ καπνῷ τῶν ἡδονῶν δονηθεῖσαν καὶ δριμυθεῖσαν, σκοτίζουσι, καὶ ὑποβρύχιον ἀπεργάζονται. Ὥσπερ γοῦν τὰ τούτων αὖθις ἐναντία, ἤτοι τὰ διὰ τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν ἀπογεννώμενα, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα περιπατοῦσι (Πνεύματι γὰρ, φησὶ, περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε), ὀνήσιμα πέφυκε, καὶ σωτήρια, καὶ πρὸς αὐτὸν, δίκην κλίμακος, φέροντα τὸν κολοφῶνα, καὶ τὸ ἀκρότατον τῶν ἀναβαθμῶν, τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶν ὁ Θεός.

A quæ dicuntur scimus, eo quod actiones rapide amittimus et ad sensibilia evolamus. Hæc enim venerabilis ac ineffabilis gloria unum aut alterum diem in nobis manet, deinde vero eam exstinguimus, negotiorum hujus vitæ tempestatem adducentes; et nubium densitate radios repellentes. » Ac rursum alibi : « Eorum qui Deo placuerunt corpora, tantam induent gloriam, quantam nec iis oculis cerni liceat. Ac eorum aliqua signa et vestigia obscure sive in veteri sive in novo Testamento dari voluit Deus. Ibi quidem vultus Moysis tanta gloria tunc splenduit, ut inaccessus esset Israelitarum oculis. In novo autem multo magis etiam resplenduit Christi vultus. Audisti verba Spiritus sancti? Intellexisti vim mysterii? Didicisti quales sint partus B perfectæ in nobis spiritualis formationis quæ ex sacra piscina procedit? Quinam igitur erunt fructuum proventus, quæ plenitudo, quantæ mercedes? et quomodo penes nos sit hanc supernaturalem gratiam et augere et minuere, id est illustrare et obscurare, in præsenti vita? Inde sunt rerum vitæ tempestas et ex iis genita cupiditatum nox illunis, quæ more procellæ aut sævi torrentis in nos irruunt, animamque submergentes neque eam spirare neque aspicere sinunt illud pulchrum et beatum per quod facta est, sed omnino eam totam voluptatum æstu ac motu agitatam et tumore affectam obscurant submersamque conficiunt. Eodem modo igitur ea quæ iis sunt contraria, quæ nempe ex C divinis mandatis oriuntur, iis qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant (spiritu enim, inquit, ambulate, et desideria carnis no perfeceritis[a]), utilia sunt ac salutaria, et ad illud, tanquam scala, perducunt fastigium, et supremum gradum, charitatem nempe, quæ Deus est.

Ὅτι ἐν μὲν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, δωρεὰν τὴν θείαν χάριν δι' αὐτῆς δεχόμεθα, ταύτην δὲ τοῖς πάθεσι συγκαλύψαντες αὖθις τῇ τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσει, ταύτην ἀνακαθαίρομεν.

Quod in sancto baptismate divinæ gratiæ donum per eam ipsam accipimus; postquam autem eam cupiditatibus obscuravimus, rursus mandatorum observatione expurgamus.

ς'. Ἀλλὰ τότε μὲν ἐν τῇ θείᾳ μήτρᾳ, δηλονότι τῇ ἱερᾷ κολυμβήθρᾳ, δωρεὰν ὅλον τελείαν, τὴν θείαν χάριν δεχόμεθα. Εἰ δέ πως ἐσύστερον, τῇ τῶν προσκαίρων παραχρήσει, καὶ τῇ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων φροντίδι, καὶ τῇ τῶν παθῶν ἀχλύϊ, ταύτην, ὡς μὴ ὤφελε, συγκαλύψομεν [Ισ. συγκαλύψαιμεν], ἔξεστιν ἡμῖν καὶ οὕτω διὰ μετανοίας, καὶ τῆς τῶν θεουργῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως, αὖθις ἐπαναλαβεῖν τὴν τοιαύτην ὑπερφυᾶ φαιδρότητα, καὶ ἀνακτήσασθαι, καὶ τὴν ταύτης φανέρωσιν κατιδεῖν τηλαυγέστατα. Τῆς ἑκάστου κατὰ τὸ μέτρον μέντοι ἐν πίστει ἐπιμελείας, καὶ ἡ ταύτης ἐμφάνεια ἀποκαλύπτεται, καὶ πρό γε τούτων, τῇ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀντιλήψει, καὶ εὐδοκίᾳ, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος · « Ὁ

6. Sed tunc quidem in divino utero, in sacra D nempe piscina, donum omnino perfectum, divinam gratiam accipimus. Si autem postea temporariorum abusu et rerum hujus vitæ sollicitudine, et cupiditatum caligine, eam ut non oportebat obscuraverimus, nobis licet et per divinarum legum observationem et per pœnitentiam, eum recipere tantum ac supernaturalem splendorem atque iterum possidere illiusque manifestationem vividissime intueri. Pro uniuscujusque fidei mensura ac vigore ejus revelatur splendor, ac in primis Domini Jesu Christi auxilio ac benevolentia, ut ait divus Marcus. Christus, qui est perfectus Deus, perfectam baptizatis Spiritus sancti gratiam largitus est, nullum a

[a] Galat. v, 16.

nobis incrementum accipientem, nobis vero revelatam et illustratam, pro nostro in divinis mandatis labore, et incrementum fidei nobis præstantem, donec accurramus omnes in unitatem fidei, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Si quid igitur addiderimus in ipso regenerati, et id ab ipso est, et ex ipso in nobis erat absconditum.

A Χριστὸς τέλειος Θεὸς ὤν, τελείαν τοῖς βαπτισθεῖσι τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐδωρήσατο, προσθήκην μὲν παρ' ἡμῶν οὐ λαμβάνουσαν, ἀποκαλυπτομένην δὲ ἡμῖν καὶ ἐμφανιζομένην, κατὰ ἀναλογίαν τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας, καὶ προσθήκην ἡμῖν τῆς πίστεως παρέχουσαν, ἕως ἂν καταντήσωμεν πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ.» Εἴ τι οὖν προσφέρομεν ἐν αὐτῷ ἀναγεννηθέντες, καὶ τοῦτο ἤδη παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἦν ἐν ἡμῖν κεκρυμμένον.

Quod oportet eum qui secundum Deum agit, omnia ejus mandata exsequi, maximam autem operis partem primis ex omnibus et quasi generationibus oportet attribuere.

7. Quoniam igitur initium et radix omnis, ut diximus, hujus negotii, est secundum salutaria mandata agere, terminus vero et fructus, sursum reverti ad eam, quæ primum per baptisma nobis donata est, perfectam Spiritus gratiam, in nobis quidem exsistentem (sine pœnitentia enim sunt dona Dei), sed cupiditatibus insepultam, revelatam autem divinarum legum adimpletione, decet nos, pro viribus, omnium hujuscemodi legum operatione eam in nobis manifestationem Spiritus omni modo expurgare conari et quam nitidissime inspicere. «Lucerna enim, inquit ad Deum beatus David, pedibus meis lex tua, et lux vestigiis meis, et præceptum Domini lucidum illuminans oculos; et, ad omnia mandata tua dirigebar[5].» Et, qui in Christi pectore recubuit: «Qui mandata ejus servat, in ipso manet, et ipse in eo; et mandata ejus gravia non sunt.» Et Dominus ipse: «Qui habet mandata mea et observat ea, ille est qui me diligit; qui vero me diligit, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum[6].» Et, «Si quis diligit me, mandata mea servabit, et Pater meus diliget eum; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus[7].» Et, «Qui me non diligit, sermones meos non servat[8].» Earum autem legum primis et generalioribus maximam operis partem adhibere quodammodo debemus. Ita enim, cum Deo, a lapsu immunes, propositum intentum, ipsam nempe pulchram inchoationem impetusque nostri finem attingemus, qui est spiritus manifestatio.

Ὅτι δεῖ τὸν κατὰ Θεὸν πολιτευόμενον, πάσας τὰς ἐντολὰς μετιέναι· τὸ δὲ πλεῖστον μέρος τῆς ἐργασίας, ἀπονέμειν πως, ταῖς τῶν ἄλλων πρώταις, καὶ οἷον γενικωτέραις.

ζ'. Ἐπεὶ οὖν, ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ ἡ ῥίζα πάσης, ὡς ἔφημεν, τῆσδε τῆς πραγματείας, τὸ κατὰ τὰς σωB τηρίους ἐντολὰς πολιτεύεσθαι, τὸ δὲ τέρμα, καὶ ὁ καρπὸς, τοῦ ἐπαναδραμεῖν πρὸς τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τοπρῶτον δωρηθεῖσαν ἡμῖν τελείαν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἐν ἡμῖν μὲν οὖσαν (ἀμεταμέλητα γὰρ τοῦ Θεοῦ, φησὶ, τὰ χαρίσματα), ἀλλὰ συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσιν, ἀποκαλυπτομένην δὲ τῇ τῶν θεουργῶν ἐντολῶν ἐργασίᾳ· προσῆκον, διά γε τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκπληρώσεως πασῶν τῶν τοιούτων ἐντολῶν, τὴν ἐν ἡμῖν φανέρωσιν τοῦ πνεύματος, παντὶ τρόπῳ σπεύδειν ἀνακαθᾶραι, καὶ ἐμφανέστατα ἐποπτεῦσαι. «Λύχνος γὰρ, φησὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὁ μακάριος Δαβὶδ, τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου, καὶ ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγὴς φωτίζουσα ὀφθαλμοὺς, καὶ πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς σου κατωρθούμην.» Καὶ ὁ Ἐπιστήθιος· «Ὁ τηρῶν τὰς C ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ· καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσί.» Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ, «Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτὰς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρός μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν. Καὶ ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν·» καὶ, «Ὁ μὴ ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ·» μάλιστα δὲ τούτων, ταῖς πρώταις καὶ γενικωτέραις, καὶ οἱονεὶ μητράσι τῶν λοιπῶν, τὴν πλείστην μοῖραν τῆς ἐργασίας ἀποδιδόναι πως· οὕτω γὰρ, σὺν Θεῷ, ἀπταίστως καὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ, αὐτῆς δηλαδὴ τῆς καλῆς ἐνάρξεως, καὶ τοῦ τέλους τῆς ἐφέσεως ἐπιτύχοιμεν ἂν, ἤτοι τῆς τοῦ D Πνεύματος φανερώσεως.

Quod initium omnis Deo gratæ operationis est invocatio cum fide nominis Domini nostri Jesu Christi, et cum ea oriens inde pax et charitas.

8. Initium porro omnis Deo gratæ operationis est invocatio cum fide salutaris nominis Domini nostri Jesu Christi, cum ipse revelaverit, dicens: «Sine me nihil potestis facere[9].» Et cum ea, pax. Oportet enim, inquit, orare sine ira et sine argumentis. Et charitas, quia Deus charitas est, et qui manet in charitate in Deo manet, et Deus in eo. Ipsa autem pax et charitas non modo acceptabilem faciunt orationem, sed ex ipsa rursum ora-

Ὅτι ἀρχὴ πάσης θεοφιλοῦς ἐργασίας, ἡ μετὰ πίστεως ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μετ' αὐτῆς, ἡ ἐξ αὐτῆς ἀνατέλλουσα εἰρήνη, καὶ ἀγάπη.

η'. Ἀρχὴ μέντοι πάσης θεοφιλοῦς ἐργασίας, ἡ μετὰ πίστεως ἐπίκλησις τοῦ σωτηρίου ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτὸς ἀπεφήνατο· «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν·» καὶ μετὰ ταύτης, ἡ εἰρήνη. Δεῖ γὰρ, φησὶ, προσεύχεσθαι, χωρὶς ὀργῆς, καὶ διαλογισμῶν. Καὶ ἡ ἀγάπη· ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. Αὕτη δὲ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγάπη, οὐ μόνον εὐπρόσδεκτον ποιοῦσι τὴν

[5] Psal. CXVIII, 128. [6] Joan. XIV, 21. [7] ibid. 23. [8] Ibid. 24. [9] Joan. XV, 5.

εὐχὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν τῆς εὐχῆς γεννῶνται, καὶ ἀνατέλλουσι, δίκην διδύμων ἐνθέων ἀκτίνων, καὶ αὔξονται, καὶ τελειοῦνται.

A tione nascuntur et oriuntur, tanquam gemini cœlestes radii, et crescunt ac perficiuntur.

Ὅτι δι' ἑκάστου τούτων, καὶ ὁμοῦ τῶν τριῶν, ἡ πάντων τῶν ἀγαθῶν σωρεία ἐπιδαψιλεύεται ἡμῖν.

Quod per unamquamque harum ac simul per tres omnium bonorum acervus nobis subministratur.

θ'. Ἀπὸ δὴ τούτων, μᾶλλον δὲ δι' ἑκάστου τούτων, καὶ ὁμοῦ τῶν τριῶν, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν πάντων σωρεία ἐπιδαψιλεύεται, καὶ πλημμυρεῖ. Διὰ μὲν γὰρ τῆς ἐν πίστει ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἔλεος, καὶ τὴν τῷ ὄντι ζωὴν, ἐν αὐτῷ κεκρυμμένην οὖσαν, βεβαίως ἐλπίζομεν λήψεσθαι· ὡς ἄλλης θείας πηγῆς ἀεννάου, ὑπερβλύζοντος αὐτὰ, τοῦ ἔνδον καρδίας καθαρῶς ἐπιβοωμένου ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· διὰ δὲ τῆς πάντα νοῦν ὑπερεχούσης, καὶ ὅριον οὐδὲν ἐχούσης, εἰρήνης, τῆς πρὸς Θεὸν καὶ ἀλλήλους καταλλαγῆς ἀξιούμεθα· διὰ δὲ τῆς ἀγάπης, ἧς τὸ κλέος ἀσύγκριτον, ὡς οὔσης τέλος καὶ κεφάλαιον τοῦ τε νόμου καὶ τῶν προφητῶν· καὶ δὴ καὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην ὀνομάζεσθαι· ὁλικῶς τῷ Θεῷ συναπτόμεθα, καταργουμένης τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ, καὶ τῇ δι' ἀγάπης ἐν ἡμῖν παραδόξως ἐνεργουμένῃ υἱοθεσίᾳ τῆς χάριτος. Ἡ γὰρ ἀγάπη, φησὶ, καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν, καὶ ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.

9. Ex his, imo per singulas earum, et simul per tres, bonorum omnium nobis acervus subministratur et abundat. Per invocationem enim nominis Domini nostri Jesu Christi misericordiam ac veram vitam in ipso absconditam firmiter nos accepturos esse speramus; tanquam alio perenni fonte, ea abundanter effundente, in pectoribus nobis pure invocato nomine Domini Jesu Christi. Per B eam autem quæ totam mentem possidet, pacem, digni habemur qui cum Deo et cum aliis hominibus conjungamur. Per charitatem vero, cujus incomparabilis est gloria, cum sit finis et summa legis et prophetarum; et cum Deus ipse charitas nominetur, omnino cum Deo unimur, nostris peccatis Dei justitia abolitis in nobisque mirabiliter per charitatem operante ea gratia quæ nos filios efficit. Charitas enim, inquit, operit multitudinem peccatorum; et charitas omnia tegit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam deficit.

Ὅτι καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ καιρῷ τοῦ σωτηρίου πάθους, ταῦτα τοῖς μαθηταῖς οἷόν τινας ἐξιτηρίους ἐντολὰς, καὶ κλῆρον ἔνθεον κατέλιπε τοῖς ἰδίοις, ὡσαύτως καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

C *Quod et Dominus noster Jesus Christus tempore salutaris passionis discipulis tanquam ultima mandata et divinum testamentum suis reliquit, ut et post resurrectionem.*

ι'. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ πανάγαθος καὶ γλυκύτατος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὅτε πρὸς τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἑκούσιον αὐτοῦ πάθος ἀφίκετο, καὶ ὅτε μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῖς ἀποστόλοις ὤφθη· καὶ μὴν καὶ ἡνίκα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φύσει καὶ ἡμῶν χάριτι Πατέρα ἔμελλεν ἐπανέρχεσθαι, ἅτε Πατὴρ γνήσιος καὶ φιλόστοργος, οἱονεί τινας ἐξιτηρίους ἐντολὰς, καὶ παραμυθίας προσηνεῖς, καὶ γλυκύτατα καὶ βέβαια, ὡς εἰπεῖν, ὅμηρα· μᾶλλον δὲ κληρονομίαν θεοπάροχον ἀναφαίρετον· ταῦτα πᾶσι τοῖς ἰδίοις κατέλιπε· καὶ τοῦτο μὲν, οἷς φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς, τοῦ σωτηρίου πάθους ἐπιστάντος, οὕτως· « Ὅ τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω· » καὶ, « Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ἡμῖν· ἕως ἄρτι οὐδὲν ἠτήσατε ἐν τῷ ὀνόματί μου. Αἰτεῖτε καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη· καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε. » Καὶ αὖθις μετὰ τὴν ἀνάστασιν· σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, » καὶ τὰ ἑξῆς. Τούτοις ἀκόλουθα διαγορεύει καὶ ὁ Ἐπιστήθιος· « Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ

10. Unde et ipse optimus ac dulcissimus Salvator noster Jesus Christus, et quando ad voluntariam pro nobis passionem suam pervenit, et quando post resurrectionem apostolis visus est; atque etiam quando ad eum qui ipsi natura, nobis gratia pater est, reversurus erat, tanquam verus ac tenerrimus pater, aliquot quasi ultima mandata, dulcesque consolationes, et dulcissima et solida, ut ita dicam, pignora; imo vero testamentum divinum indelebile; omnia hæc omnibus suis reliquit. Et quidem hæc discipulis suis, salutarem passionem ingrediens, dixit: « Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, ego faciam [10]. » Et: « Amen, amen D dico vobis: si quid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petiistis quidquam in nomine meo; petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum [11]. » Et, « In illa die in nomine meo petetis [12]. » Et rursum post resurrectionem suam dicebat: « Signa autem eos qui crediderunt hæc sequentur: in nomine meo dæmonia ejicient; linguis loquentur novis [13], » et cætera. His et addit ille qui supra pectus ejus recubuit: « Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc: hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut

[10] Joan. XIV, 13. [11] Joan. XVI, 23. [12] ibid. 26. [13] Marc. XVI, 17.

credentes vitam habeatis in nomine ejus [14]. » Et apostolus Paulus : « In nomine Jesu omne genu flectetur [15], » et cætera. Atque in Actibus apostolorum scribitur : « Tunc Petrus repletus Spiritu sancto, dixit : Notum sit omnibus vobis et omni Israel, quia in nomine Jesu Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit ex mortuis, in hoc ille astat coram vobis sanus [16]. » Et paulo post : « Et non est in alio aliquo salus ; non enim nomen est aliud datum hominibus, in quo oportet nos salvos fieri [17]. » Et rursum Salvator : « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra [18]. » Et ea rursum quæ dixit Deus-Homo Dominus apostolis suis ante crucifixionem : « Pacem relinquo vobis ; pacem meam do vobis [19]. » Et : « Hæc loquor, ut in me pacem habeatis [20]. » Et, « Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem [21]. » Et, « In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si charitatem habueritis in invicem ; sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos, manete in dilectione mea ; si mandata mea custodieritis, manebitis in dilectione mea [22]. » « Quemadmodum ego mandata Patris mei custodivi et maneo in dilectione ejus [23]. » Et rursum post resurrectionem diversis temporibus sæpius pacem eis dans apparet, suis se manifestans ac dicens : « Pax vobis. » Et Petro quidem, cui discipulorum gubernationem credidit, repensionem quamdam ardentis in ipsum Jesum Christum amoris, gregis curam ostendens esse, ita tertio dixit : « Si me diligis, Petre, plus quam alii, pasce oves meas [24]. » Dicet forte aliquis id nec immerito, nempe quod per hæc tria magna quæ ostendimus, tria alia optima nobis gignuntur, animi nempe purificatio, illuminatio ac perfectio.

Quod in his tribus contextæ sunt omnes virtutes.

11. Si quis autem accurate velit examinare, manifeste inveniet, in hac tripliciter texta neque fracta, ut ita dicam, facili tela suspensam et contextam omnem virtutum copiosam et a Deo effectam purpuram. Etenim quasi pretiosa quædam catena, et funis auro variegatus vita secundum Deum instituitur, virtutes unam ad alteram connectens et in unum cunctas reducens copulatas. Enimvero hoc unum opus pleræque perficiunt, deificare hominem sincere vitam virtutibus consentaneam agentem : ut, talibus nodis vinculisque ligatus, per fidem, si velit, et spem, et humilitatem, mereatur dilecto salutarique nomine Domini Jesu Christi cognominari, et pacem charitatemque consequatur : hæc est vere arbor ter perfecta, plantatio Dei, vitamque fructificans ; in qua insertus homo in hac vita, ejusque convenienter particeps factus, non mortem ut proto-

A Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες, ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. » Καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· « Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ γοῦν καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων οὕτως ἀναγέγραπται Πράξεσι· « Τότε Πέτρος πλησθεὶς Πνεύματος ἁγίου εἶπε· Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, καὶ παντὶ τῷ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής. Καὶ μετ' ὀλίγα· « Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία· οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. » Καὶ αὖθις ὁ Σωτήρ· « Ἐδόθη πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· » τοῦτο δὲ πάλιν, δι' ὧν ὁ θεάνθρωπος Κύριος εἴρηκε πρὸς τοὺς ἀποστόλους πρὸ τοῦ σταυροῦ· « Εἰρήνην B ἀφίημι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. Καὶ ταῦτα λαλῶ, ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε· » καὶ, « Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐμὴ ἐντολὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· » καὶ, « Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις· καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς· μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ· ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρός μου τετήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. » Καὶ αὖθις μετὰ τὴν ἔγερσιν, κατὰ διαφόρους ὥρας πολλάκις δεδωκὼς φαίνεται τὴν εἰρήνην, ἐμφανιζόμενος τοῖς ἰδίοις καὶ λέγων, « Εἰρήνη ὑμῖν. » Καὶ πρὸς τὸν Πέτρον δὲ, ᾧ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν μαθητῶν ἐνεπιστεύσατο, ἀντέκτισίν τινα τῆς πρὸς C αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν διαπύρου ἀγάπης, τὴν τοῦ ποιμνίου φροντίδα ἐπιδεικνύμενος εἶναι, οὕτω τὸ τρίτον φησίν· « Εἴ με φιλεῖς, Πέτρε, πλέον τῶν ἄλλων, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. » Εἴποι δ' ἄν τις ἴσως οὐκ ἀπὸ σκοποῦ καὶ τοῦτο, ὅτι διά γε τῶν δηλωθέντων ἐξαισίων τουτωνὶ τριῶν, ἀποτίκτεται ἡμῖν ἕτερά τινα τρία ἐξαίρετα· τὰ δέ ἐστιν, ἡ τῆς ψυχῆς κάθαρσις, ὁ φωτισμὸς, καὶ ἡ τελείωσις.

Ὅτι ἐν τούτοις τοῖς τρισὶ συνεξύφανται πᾶσαι αἱ ἀρεταί.

ια'. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐθελήσειεν ἐξετάσαι ἐναργῶς, ἐν τουτῳῒ τῷ τριπλόκῳ, καὶ οἷον ἀῤῥήκτῳ σπαρτίῳ, εὑρήσει αἰωρημένην, καὶ συνεξυφασμένην πᾶσαν τὴν τῶν ἀρετῶν ἄφθονον [ἴσ. ἄφθαρτον] καὶ D θεότευκτον ἁλουργίδα· καὶ γὰρ οἷα τις τιμία ἅλυσις, καὶ σειρὰ ποικιλόχρυσος, πέφυκεν ἡ κατὰ Θεὸν πολιτεία, μίαν τῆς μιᾶς ἐξηρτημένην ἀρετὴν εὐαγῶς ἔχουσα, καὶ εἰς τὸ ἓν συνηρμοσμένας ἁπάσας. Καὶ γοῦν καὶ ἓν ἔργον αἱ πολλαὶ καταρτίζουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ θεωθῆναι τὸν εἰλικρινῶς αὐταῖς συζῶντα ἄνθρωπον· συνδέσμους οἷον δή τινας καὶ κρίκους, πλουτοῦσαί πως, αὐτήν τε τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ φίλτατον [ἴσ. φιλτάτην] τοῦ ὀνόματος ἐν πίστει, εἰ βούλει δὲ, καὶ ἐλπίδι, καὶ ταπεινώσει, σωτήριον, ἐπίκλησιν, καὶ τὴν εἰρήνην ἅμα καὶ τὴν ἀγάπην, τὸ θεοφύτευτον ὄντως καὶ τριστέλεχον δένδρον, καὶ ζωοπάροχον· οὗ ὁ κατὰ καιρὸν ἁπτόμενος, καὶ ὡς

[14] Joan. xx, 30, 31. [15] Philipp. ii, 10. [16] Act. iv, 10. [17] ibid. 12. [18] Matth. xxviii, 18. [19] Joan. xiv, 27. [20] Joan. xvi, 33. [21] Joan. xiii, 34. [22] Joan. xv, 8, 9. [23] ibid., 8-10. [24] Joan. xxi, 17.

εἰκὸς μεταλαμβάνων, οὐ θάνατον, ὡς πρωτόπλαστος, A ἀλλὰ ζωὴν τρυγῇ ἀνώλεθρον καὶ αἰώνιον.

Ὅτι καὶ ἡ διὰ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς πιστοὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεὰ, καὶ ἐπέλευσις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι ἐπιβραβεύεται.

ιβ'. Ναὶ μὴν, καὶ ἡ διὰ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς πιστοὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεὰ, καὶ ἐπέλευσις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι ἐπιβραβεύεται, ὥς φησιν αὐτὸς ὁ ὑπέρθεος, καὶ φιλόψυχος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀποστόλους, ὅτι « Συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς· καὶ ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ B πέμψω παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. » Καὶ αὖθις· « Ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου. »

Ὅτι εἰκότως τοῖς ἁγίοις ἡμῶν διώρισται Πατράσι, καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς ἁγίου Πνεύματος προσεύχεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ ζητεῖν τὸ ἔλεος.

ιγ'. Διὰ ταῦτα γοῦν καὶ οἱ κλεινοὶ καθηγεμόνες ἡμῶν, καὶ διδάσκαλοι πάνυ σοφῶς, καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς παναγίου Πνεύματος, ἐκδιδάσκουσι πρὸ πάσης καλῆς ἄλλης ἐργασίας καὶ μελέτης, καὶ πάντας μὲν, μάλιστα δὲ τοὺς εἰς τὸ στάδιον τῆς θεοποιοῦ ἡσυχίας ἑαυτοὺς ἐμβαλεῖν ἐθέλοντας, καὶ C ἀφορισθῆναι Θεῷ, καὶ ῥαγῆναι τοῦ κόσμου, καὶ κατὰ λόγον ἡσυχάζειν, ἐν Κυρίῳ προσεύχεσθαι, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ ἔλεος ἐκζητεῖν ἀδιστάκτως, καὶ τὸ τούτου πανάγιον καὶ γλυκύτατον ὄνομα, ἀδιάλειπτον ἔργον, καὶ μελέτημα ἔχειν, καὶ τοῦτο ἐν καρδίᾳ, καὶ ἐν νοΐ, καὶ ἐν χείλεσι διηνεκῶς περιφέρειν, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀναπνεῖν, καὶ ζῆν, καὶ καθεύδειν, καὶ ἐγρηγορέναι, καὶ κινεῖσθαι, καὶ ἐσθίειν, καὶ πίνειν, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντα κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον πράττειν ἐπείγεσθαι. Ὥσπερ γὰρ τούτου ἀπόντος, ἅπαν συῤῥέει δεινὸν, μᾶλλον δὲ οὐδὲν πάρεστιν ἡμῖν τῶν χρησίμων· οὕτω δὴ τούτου ἐν ἡμῖν παρόντος, πᾶν ἐναντίον ἀπελήλαται· μάλιστα δὲ οὐδέν ἐστιν ἡμῖν ἐλλεῖπον τῶν ἀγαθῶν, καὶ γοῦν, καὶ πρὸς κατόρθωσιν ἀδύνατον [*Ισ. λείπει τὸ, ἀρετῆς*]· D καθάπερ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν διαγορεύει, ὅτι « Ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Τοῦτο τοιγαροῦν τὸ πάσῃ κτίσει φοβερὸν καὶ σεβάσμιον καὶ πρᾶγμα, καὶ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν πρᾶγμα καὶ ὄνομα, καὶ ἡμεῖς οἱ ἀνάξιοι ἐν πίστει ἐπικαλεσάμενοι, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὰ τοῦ παρόντος λόγου ἱστία ὁλοτρόπως ἀναπετάσαντες, οὕτω τοῦ λέγειν καὶ τοῖς πρόσω χωρεῖν ἀρχόμεθα.

Ὅτι δεῖ τὸν ἀπταίστως βαδίζειν ἐθέλοντα, τὸν κατὰ Κύριον δρόμον τῆς ἡσυχίας πρὸ πάντων ἐκλέξασθαι μετὰ τῆς καθόλου ἀποταγῆς καὶ ὑποταγὴν τελείαν.

ιδ'. Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μεγάλου Θεοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ εἰπόντος· « Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ

A plastus, sed vitam immortalem æternamque vindemiabit.

Quod per Deum Patrem fidelibus sancti Spiritus donum et adventus, in Christo Jesu et in sancto ejus nomine conceditur.

12. Sane quidem fidelibus per Deum Patrem sancti Spiritus donum et adventus in Christo Jesu et in sancto ejus nomine tribuitur. Ut ait ipse divinissimus et benignissimus Dominus Jesus Christus apostolis : « Expedit vobis ut ego vadam ; si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos [35]. » Et, « Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam a Patre, Spiritum veritatis qui B a Patre procedit [36]. » Et rursum : « Paracletus, Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo [37]. »

Quod merito et nostris sanctis Patribus et cum sancto Spiritu in eis habitante definitum est oportere nos Dominum nostrum Jesum Christum orare et ab eo misericordiam petere.

13. Propterea igitur nostri præclari duces et magistri omnino sapienter et cum sancto Spiritu in ipsis habitante, docent nos oportere ante omnem bonam actionem et curam, præsertim si in studium hujus sanctificantis pacis nos injicere volumus, et Deo assignari et a mundo separari, et secundum C rationem quiete conversari, in Domino orare et ab eo misericordiam fiducialiter implorare, et sanctissimum dulcissimumque ejus nomen tanquam indeficiens opus et curam habere, illudque in corde et in mente et in labiis indesinenter ferre et in eo et cum eo respirare et vivere et dormire et vigilare, et moveri et edere et bibere, et ut ita dicam, omnia hoc modo facere. Quemadmodum enim, illo absente, omnia confluent adversa, nec quidquam nobis adest utilium ; ita eo in nobis præsente, quidquid contrarium est expellitur ; præcipue vero nihil boni nos deficit, nihil emendationi nostræ adversatur, ut et ipse Dominus noster explicate dicit : « Qui in me manet, et ego in eo, ille fert fru- D ctum multum, quia sine me nihil potestis facere. » Hoc igitur omni creaturæ formidandum et venerandum negotium et nomen, quæ super omne negotium et nomen sunt, nos indigni in fide invocantes et in eo præsentis sermonis fila explicantes, ita et dicere et ulterius progredi incipimus.

Quod oportet eum qui secure vult in pacis secundum Dominum via incedere, eligere una cum universa renuntiatione perfectam subjectionem.

14. In nomine magni Dei Salvatoris nostri Jesu Christi qui dixit : Ego sum lux, vita et veritas et via, et ad Deum Patrem janua, et, per me si quis

[35] Joan. XVI, 7. [36] Joan. XV, 26. [37] Joan. XIV, 26.

introierit, salvabitur, et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet sine dubio salutaria. Adhibe iis quæ dicimus mentem, et tibi sincere consilia damus. Ante omnia elige cum universa renuntiatione juxta divinum Verbum, et legitimam perfectamque subjectionem; ardenter inquire ductorem magistrumque eum qui non erret. Non errabit autem, si ea quæ dicit per sacræ Scripturæ testimonium confirmet, si Spiritum sanctum in se habeat, vitam actibus conformem agens; si cogitatione altus sit, sensu autem humilis, et omni modo bonus, et qualem dicunt esse secundum Christum magistrum divini sermones. Postquam autem eum inveneris, illi, ut proprio Patri amantissimus filius, adhære corpore ac spiritu: totus remane illius incedens præceptis, in illum tanquam in ipsum Christum intuens, neque ut in hominem, omnemque a te longe rejiciens diffidentiam et dubitationem; et etiam cogitationes proprias et cum voluntate proprias volitiones, simpliciter et incuriose magistri vestigia sequere tanquam aliquod speculum possidens in certam et claram persuasionem tuam, huic doctori plenam et securam obedientiam, tuam propriam conscientiam. Et si quando in tua mente sparserit aliquid contrarii diabolus qui virtutem odio habet, tanquam a fornicatione et igne resilias, et tentanti deceptori sapienter contradicas, respondens non ducentem ab eo qui ducitur dirigi, sed ductum ab eo qui ducit; neque ego magistri mei, sed magister meum judicium suscepit; neque ego judex illius, sed ille judex meus constitutus est, ut ille qui a *Climace* nomen ducit, et alia hujuscemodi respondeas.

Nihil enim procul dubio tali directione, subjectione scilicet, certius propriorum delictorum chirographa diffringit inscribitque in divina electorum tabula. Si enim, juxta beatum Paulum, Filius Dei, et Deus noster Dominus Jesus propter nos, ut nosmetipsi, conversatus et paternam distribuens benevolentiam eamdem visus est viam percurrens, per quam, et beneplaciti secundum hominem causa, paterna ipse proclamatione dignus habitus est? « Humiliavit enim semetipsum, inquit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, et reliqua.[80] » Quis igitur superbe, ne dicam stulte, sperabit se Domini et Dei et Salvatoris Jesu Christi gloriam adepturum et paternam mercedem, non eadem incedere via præferens qua dux et magister noster Jesus Christus? oportet enim et discipulum, si velit magistro similis fieri, incessanter tanquam in exemplar et archetypum, tota mentis vi intueri in præceptoris vitam et actus, et quotidie eum imitari tentare. Deinde: De ipso Domino nostro Jesu Christo scriptum est illud: « Et erat subditus patri et matri suæ[81]. » Et ipse Salvator ait:

A πρὸς τὸν Πατέρα Θεὸν θύρα, καὶ δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει, δηλονότι σωτήριον. » Πρόσχες οἷς λέγομεν, καὶ γνησίως σοι συμβουλευόμεθα· πρὸ πάντων, ἔκλεξαι σεαυτὸν, μετὰ τῆς καθόλου, κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκφαντορίαν, ἀποταγῆς, καὶ ὑποταγὴν ἀνόθευτον, καὶ τελείαν· ἤγουν σπουδάσας ζήτησον εὑρεῖν ὁδηγὸν, καὶ διδάσκαλον ἀπλανῆ· εἴη δ' ἂν τὸ ἀπλανὲς, ἐν τῷ μαρτυρίαν ἐφ' οἷς λέγει, παρὰ τῶν ἱερῶν παριστᾷν Γραφῶν, καὶ πνευματοφόρον, τοῖς λόγοις ἔχοντα τὴν πολιτείαν συνᾴδουσαν, ὑψηλὸν μὲν τὴν διάνοιαν, ταπεινὸν δὲ τῷ φρονήματι, καὶ τοῖς ἄλλοις τρόποις χρηστὸν, καὶ οἷον τὸν κατὰ Χριστὸν διδάσκαλον, τὰ θεοπαράδοτά φησι λόγια. Καὶ δὴ εὑρηκὼς, κἀκείνῳ ὡς Πατρὶ γνησίῳ Υἱὸς
B φιλόστοργος προσκολληθεὶς σώματί τε καὶ πνεύματι· ὅλος μένε τοῖς ἐκείνου στοιχῶν τοῖς ἐκείνου ἐπιτάγμασιν, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν, εἰς ἐκεῖνον ἀφορῶν, καὶ οὐκ ἄνθρωπον, πᾶσάν τε ἀπὸ σοῦ πόῤῥω βαλὼν ἀπιστίαν, καὶ δισταγμόν· ναὶ μὴν, καὶ φρόνημα, καὶ μετὰ θελήσεως θέλημα, οὕτως ἁπλῶς, καὶ ἀπεριέργως ἔσο κατ' ἴχνος ἑπόμενος τῷ διδασκάλῳ, οἷά τι κάτοπτρον κεκτημένος, εἰς πληροφορίαν ἐναργῆ τὴν πρὸς τὸν μυσταγωγὸν ἀδιάκριτον, καὶ ἄκραν ὑπακοὴν, τὴν οἰκείαν συνείδησιν. Εἰ δέ ποτε καί τι τῶν ἐναντίων ὑποσπείρῃ τῇ σῇ διανοίᾳ ὁ τοῖς καλοῖς ἐχθραίνων διάβολος, ὡς ἀπὸ πορνείας καὶ πυρὸς ἀποπήδησον πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τὸν ὑποβάλλοντα ἀπατεῶνα σοφῶς ἀντιφθεγγόμενος, ὡς
C Οὐχ ὁ ὁδηγούμενος τὸν ὁδηγοῦντα, ἀλλ' ὁ ὁδηγῶν τὸν ὁδηγούμενον ὁδηγεῖ· καὶ οὐκ ἐγὼ τοῦ ἄρχοντος· ἀλλ' αὐτὸς τὸ ἐμὸν κρῖμα ἀνεδέξατο· καὶ οὐκ ἐγὼ, ἐκείνου· ἀλλ αὐτὸς κριτὴς, ἐμοῦ καθέστηκε, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, καὶ τὰ τούτοις παρόμοια.

Οὐδὲν γὰρ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς, δηλαδὴ τῆς ὑποταγῆς, γνησιέστερον τῷ ἑλομένῳ ἀναντιῤῥήτως, διαῤῥῆξαι μὲν τὰ χειρόγραφα τῶν οἰκείων ἀμπλακημάτων, ἐγγραφῆναι δὲ τῇ θείᾳ δέλτῳ τῶν σωζομένων. Εἰ γὰρ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς ἡμῶν Κύριος Ἰησοῦς, καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς χρηματίσας, καὶ τὴν πατρικὴν εὐδοκίαν μάλα σοφῶς οἰκονομῶν, τὴν τοιαύτην ὤπται τεμὼν ὁδὸν, δι' ἧς καὶ ὑπὲρ τῆς κατ' ἄνθρωπον εὐαρεστήσεως, τῆς πατρῴας ἠξίωται ἀναῤῥήσεως· « Ἐτα-
D πείνωσε γὰρ, φησὶν, ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, » καὶ τὰ ἑξῆς· τίς ἄρα λοιπὸν ὁ αὐθαδῶς προσδοκήσας, ἵνα μὴ λέγωμεν ἀμαθῶς, ὡς ἐπιτυχὴς ἔσται τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ δόξης, καὶ τῶν πατρικῶν ἐπάθλων, μὴ τὴν αὐτὴν τρίβον βαδίζειν ᾑρημένος, τῷ καθηγητῇ καὶ διδασκάλῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ; Δεῖ γὰρ καὶ τὸν μαθητὴν, εἴπερ μέλλοι τούτῳ γενέσθαι, ὡς τὸν διδάσκαλον, ὡσεὶ [ἴσ. ὡς εἰς] ἐκμαγεῖον, καὶ ἀρχέτυπον κάλλιστον, οὕτως ὅλῳ μένει ψυχῆς, ἀφορᾷν ἀκλινῶς, πρὸς τὸν τοῦ παιδοτρίβου βίον, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· καὶ ταῦ-

[80] Philipp. II, 8, 9. [81] Luc. II, 51.

τον ὁσημέραι ζηλοῦν ἐπείγεσθαι. Εἶτα, περὶ μὲν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γέγραπται τό· « Καὶ ἦν ὑποτασσόμενος τῷ πατρὶ, καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ. » Καὶ αὐτὸς δέ φησιν ὁ Σωτήρ· « Οὐκ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι. » Καὶ ἔστιν ἕτερος, ὁ ἑτέρως βιοῦν ἐθέλων, ἤτοι αὐταρέσκως, καὶ αὐτεξουσίως, καὶ ἄνευ ὁδηγοῦ, καὶ ὁ τοιοῦτος οἴεται, ὡς εἴη κατὰ λόγον τὴν ἔνθεον βιοτὴν πορευόμενος; Οὐμενοῦν· οὐδαμῶς, ὡς ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶν. Καὶ λέγει ὁ τῆς Κλίμακος· Ὥσπερ ὁ μὴ ἔχων ὁδηγὸν εὐχερῶς ἐν τῇ ὁδῷ πλανᾶται· οὕτω καὶ ὁ αὐτεξουσίως τὴν μοναδικὴν ὁδὸν πορευόμενος, εὐχερῶς ἀπόλλυται, κἂν πᾶσαν τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν ἐπίσταται· διά τοι τοῦτο καὶ οἱ πολλοὶ, ἵνα μὴ εἴπωμεν πάντες, οἱ μὴ ὑποτασσόμενοι, καὶ μὴ μετὰ βουλῆς βαδίζοντες, σὺν πόνῳ μὲν, καὶ ἱδρῶτι τὰ πλεῖστα ὀνειροπολοῦντες, σπείρουσι· τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἀμῶσι τὰ λίαν ἐλάχιστα. Τινὲς δὲ καὶ ἀντὶ σίτου, συλλέγουσι, φεῦ! ζιζάνια, ὡς στοιχοῦντες, καθὰ λέλεκται, τῇ ἰδιοῤῥυθμίᾳ καὶ τῷ αὐταρέσκῳ φρονήματι, οὗ οὐδὲν χεῖρον· καὶ τούτου μάρτυς ὁ τῆς Κλίμακος, οὕτω γράφων· « Ὅσοι πρὸς τὸ στάδιον τῆς νοερᾶς ὁμολογίας ἐπεχειρήσατε ἀποδύσασθαι· ὅσοι τὸν τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον αὐχένα ἆραι βούλεσθε· ὅσοι τὸ ἑαυτῶν φορτίον, ἐπὶ τὸν τοῦ ἑτέρου τράχηλον ἐπιθεῖναι σπουδάζετε· ὅσοι τὰς ἑαυτῶν ὠνὰς γράψαι ἑκουσίως σπεύδετε, καὶ ἀντ' ἐκείνων ἐλευθερίαν γραφῆναι ὑμῖν βούλεσθε· ὅσοι χερσὶν ἑτέρων ἀνυψούμενοι, καὶ νηχόμενοι, τὸ μέγα τοῦτο περαιοῦσθε πέλαγος· γνῶτε, ὡς σύντομόν τινα, καὶ τραχεῖαν ὁδὸν βαδίζειν ἐπεχειρήσατε, μίαν καὶ μόνην πλάνην ἐν ἑαυτῇ κεκτημένην· αὕτη δὲ καλεῖται ἰδιοῤῥυθμία· ὁ γὰρ ταύτην εἰσάπαν ἀπαρνησάμενος, ἐν οἷς ἂν δοκῇ καλοῖς, καὶ πνευματικοῖς, καὶ θεαρέστοις, πρὸ τοῦ βαδίσαι, ἔφθασεν. » Ὑπακοὴ γάρ ἐστιν, ἀπιστεῖν ἑαυτῷ ἐν τοῖς καλοῖς ἅπασι, μέχρι τέλους ζωῆς. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ταῦτα μετὰ συνέσεως καταμαθὼν, καὶ τὴν ἀγαθὴν μερίδα, καὶ ἀναφαίρετον τῆς αἰθεροδρόμου ἡσυχίας ἐξασκεῖν γλιχόμενος, ἕπου τοῖς καλῶς τεθεσπισμένοις, ὥς σοι δεδήλωται, νόμοις, καὶ πρῶτον ἀσπασίως ἄσπασαι τὴν ὑπακοήν· εἶθ' οὕτω τὴν ἡσυχίαν. Ὥσπερ γὰρ ἡ πρᾶξις τῆς θεωρίας ἐπίβασις, οὕτω καὶ ἡ ὑπακοὴ τῆς ἡσυχίας· καὶ μὴ θέλε μεταίρειν ὅρια, καθὼς γέγραπται, ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες. Καὶ οὐαὶ δὲ τῷ μόνῳ. Τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ, καλὴν ἀρχὴν θεμέθλου καταβαλὼν, καιροῦ προϊόντος, καὶ εὐκλεέστατον ὄροφον ἐπιθήσεις τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ὡς γὰρ Οὗ ἡ ἀρχὴ, κατὰ τὸν εἰπόντα, ἀδόκιμος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον· οὕτως αὖ, οὗ ἡ ἀρχὴ δόκιμος, καὶ τὸ ὅλον εὐπρεπὲς, ναὶ μὴν, καὶ εὔτακτον, εἰ καὶ τοὐναντίον ἔσθ' ὅτε συμβαίνει· καὶ τοῦτο μέντοι παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ προθέσει προαιρέσει ἐπιγίνεσθαι πέφυκε.

« Non veni ministrari, sed ministrare[19]. » Et erit alius qui aliter vivere velit, libere scilicet et pro arbitrio, et sine duce, atque ille censet seipsum secundum Deum vitam agere? Nequaquam; sed quasi super cavernas saltat. Et dicit idem Climax: « Quemadmodum ille qui ductorem non habet, errat in via; ita et qui pro arbitrio in solitaria via incedit, facile perit, etiamsi omnem hominum sapientiam habeat: ideo et plurimi, ne dicamus omnes, cum non sint submissi et sine consilio incedant, cum labore ac sudore plerumque somniantes, dispergunt; reipsa vero quam levissima metunt. Quidam autem et pro frumento, colligunt, heu! zizania, eo quod incedunt, ut dictum est, propria voluntate et libera mente, qua nihil pejus est. Atque idem illud testatur, scribens. « Qui vos ad spiritualis confessionis stadium exuere nitimini, qui Christi jugum in collo ferre vultis; qui propria onera in alterius collo imponere pergitis; qui vestra bona inscribere libenter properatis, et pro illis libertatem vobis reddi vultis; qui manibus aliorum sublati natantesque magnum illud mare transitis; scitote vos brevem aliquam et asperam viam ingredi voluisse, errorem tantum in se habentem; quæ vocatur vita pro arbitrio acta. Qui hanc semel reliquerit, in bonis actibus et spiritualibus et Deo gratis non incedet, sed curret. » Obedientia enim est sibi in omnibus bonis actibus usque ad finem vitæ diffidere. Ideo et ipse qui hæc intellegeris et didiceris et optimam partem, æthercam illam pacem quæ non potest auferri cupieris amplecti, leges tam divine datas, ut tibi ostensum est, sequere, et primo ardenter obedientiam amplectere; deinde hoc modo pacem. Quemadmodum enim actio gradus est ad contemplationem, sic et ad pacem obedientia. Neque velis transire terminos, ut scriptum, est, quos posuere Patres. Et, væ soli! Hoc enim modo, pulchrum fundamenti initium jaciens, tempore procedente, gloriosissimum fastigium ædificio sancti Spiritus impones. Quemadmodum enim cujus initium est, ut dictum est, absque gloria, et totum abjectum erit, ita rursum cujus initium est gloriosum, totum et erit acceptabile, et bene dispositum, et si contrarium nonnunquam accidit: et hoc tamen ex nostro proposito et ex nostra voluntate accidere solet.

Τίνα τὰ τῆς ἀληθοῦς ὑποταγῆς σημεῖα, ἃ κατέχων ὁ τῷ ὄντι ὑπήκοος, εἴη ἂν ἀπταίστως ὑποτασσόμενος.

ιε'. Ἀλλ' ἐπειδήπερ πολὺς ὁ περὶ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς λόγος, καὶ δυσδιεξίτητος, ὅθεν καὶ οἱ ταύτην μετερχόμενοι, διαφόρως μετέρχονται, δέον καὶ περὶ αὐτῆς μίκρ' ἄττα, οἱονεὶ σήμαντρα ἐπισημήνασθαι

Quænam sunt veræ subjectionis signa quibus qui instructus est vere subjectus erit.

15. Sed quoniam multi de hac directione sermones iique extricatu difficiles sunt, unde fit ut qui eam subeunt, dissimiliter subeant, oportet et de ea pauca quædam tanquam signa indicari, quæ ob-

[19] Matth. xx, 28.

servans tanquam regulam et stateram infallibilem, purissime vivere poteris. Et hæc dicimus : Oportet eum qui vere subjectus est, has quinque virtutes necessarie prosequi : Et primo fidem, puram nempe fidem in eum a quo dirigitur et sinceram habere, adeo ut credat ipsum Christum se inspicere eique obedire, ut ait Dominus Jesus : « Qui vos audit, me audit, et qui vos contemnit, me contemnit, et qui me contemnit, contemnit et eum qui misit me. Et quodcunque non ex fide est, juxta eum qui a Climace cognomen habet, peccatum est, » secundo, veritatem, veracem eum esse oportet et opere et verbo, et accurata cogitationum confessione. « Initium enim sermonum tuorum est veritas, ut scriptum est [31]. » Et veritatem requirit Dominus [32]. Et Christus ait « Ego sum veritas [33]. » Et sane ipse vocatus est ipsissima veritas. Tertia est propriam voluntatem non sequi. Detrimentum enim est, inquit, subjecto propriam facere voluntatem, sed semper eam libenter submittere debes, neque te cogi a proprio Patre sinere. Quarta est non contradicere neque omnino contendere quoniam contradictio et contentio piorum virorum non sunt. Et scribit sacerrimus Paulus : « Si quis autem contendere vult, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei [34]. » Si vero ita simpliciter et omnibus Christianis interdicitur, multo magis monachis, qui secundum Christum promisere se accurate subjiciendos esse. Contradictio autem et æmulatio ortum habent ex mente superbia et diffidentia referta, ut dictum est. Monachus qui superbus est, violenter contradicit; quemadmodum et contrarium scilicet non contradicere et non contendere, ortum habet ex fideli et humili dispositione. Et quintam eum virtutem observare oportet, nempe accuratam et sinceram præceptori confessionem ; ut et in nostra detonsione, tanquam si ante formidandum tribunal Christi stetissemus, coram Deo et sanctis angelis promisimus, nos et initium et finem habituros cum omnibus nostris Domino promissis et testamentis, et confessuros esse cordis nostri secreta. Dictum est enim a sanctissimo Davide : « Dixi, confitebor adversum me iniquitatem Domino, et tu remisisti [35] » et cætera. Et ab eodem Climace : Plagæ si triumphant, non ad pejus proficiunt; sed curabuntur.

Eum quintuplicem virtutum quas ostendimus numerum quicunque sapienter et ardenter custodierit, indubitanter sciat se adepturum, tanquam datis arrhis, justorum beatitudinem. Et ea quidem sunt hujus magnificæ subjectionis propria, et quasi radix et fundamentum. Audi vero et quales sint rami, et fructus et cacumen.

Ex subjectione, inquit rursum idem a Climace, humilitas; ex humilitate discretio ; ex discretione perspicacitas ; ex ea autem prævisio ; quod solius Dei opus est, et iis qui feliciter secundum Deum agunt,

A σοι · ἃ καὶ κατέχων ὡς κανόνα καὶ στάθμην ἄπταιστον, εὐαγῶς ἔσῃ πολιτευόμενος· καὶ δὴ λέγομεν τάδε· χρὴ τὸν ἀληθῶς ὑπήκοον, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, φυλάττειν τὰς πέντε ταύτας ἀρετὰς κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην· καὶ πρώτην τὴν πίστιν· ἤγουν ἔχειν αὐτὸν καθαρὰν καὶ ἄδολον πίστιν, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἐπιστάτην· ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς δοκεῖν [*Ἴσ. add.* εἰς] αὐτὸν τὸν Χριστὸν βλέπειν, καὶ ὑποτάσσεσθαι, ὥς φησιν ὁ Κύριος Ἰησοῦς· « Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με. » Καὶ πᾶν ὃ τοῦ τῆς Κλίμακος οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστί. Δευτέραν τὴν ἀλήθειαν· ἤτοι ἀληθεύειν αὐτὸν ἐν ἔργῳ, καὶ λόγῳ, καὶ τῇ τῶν λογισμῶν ἀκριβεῖ ἐξομολογήσει. « Ἀρχὴ γὰρ, γέγραπται, τῶν λόγων σου, ἀλήθεια· » καὶ
B ἀληθείας ἐκζητεῖ Κύριος. Καὶ ὁ Χριστὸς δέ φησιν· « Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· » καὶ δὴ καὶ αὐτοαλήθεια κέκληται. Τρίτην τὸ μὴ ποιεῖν τὸ οἰκεῖον θέλημα. Ζημία γὰρ, φησὶν, ὑπηκόῳ, τὸ ποιεῖν τὸ ἴδιον θέλημα· ἀλλ' ἀεὶ κόπτειν αὐτὸ ἐθελοντί· δηλονότι μὴ ἀναγκαζόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πατρός. Τετάρτην τὸ μὴ ἀντιλέγειν, καὶ φιλονεικεῖν τοκαθόλου· ἐπεὶ ἡ ἀντιλογία καὶ ἡ φιλονεικία, οὐκ ἔστι τῶν εὐσεβῶν. Καὶ γράφει ὁ ἱερώτατος Παῦλος· « Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὔτε αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. » Εἰ δ' οὕτως ἁπλῶς, καὶ κοινῇ πᾶσι Χριστιανοῖς ἀπείργεται τὰ τοιαῦτα, πολλῷ μᾶλλον μονασταῖς· καὶ ταῦτα κατὰ τὸν Κύριον ἐπαγγελλομένοις ὑποτάσσεσθαι ἀκριβῶς. Τὸ
C μέντοι ἀντιλέγειν, καὶ φιλονεικεῖν, ἔχει τὴν ὕπαρξιν ἐκ γνώμης, ἀπιστίᾳ καὶ ὑψηλοφροσύνῃ συζώσης, ὡς εἴρηται· Ὑψηλόφρων μοναχὸς ἀντιλέγει σφοδρῶς· ὥσπερ καὶ τοὐναντίον, ἤγουν τὸ μὴ ἀντιλέγειν, καὶ μὴ φιλονεικεῖν, προέρχεται ἐκ πιστῆς καὶ ταπεινόφρονος διαθέσεως. Καὶ πέμπτην δὲ χρὴ φυλάττειν τοῦτον ἀρετὴν, τὸ ἔχειν ἀκριβῆ καὶ εἰλικρινῆ ἐξομολόγησιν πρὸς τὸν προεστῶτα, καθὼς καὶ ἐν τῇ ἀποκάρσει, ὡς ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ παρεστῶτες βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἁγίων ἀγγέλων δεδώκαμεν ὑπόσχεσιν, τὸ ἔχειν ἡμᾶς ἀρχὴν, καὶ τέλος μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαγγελιῶν καὶ συνθηκῶν ἡμῶν τῶν πρὸς Κύριον, καὶ ἐξαγγελίαν τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν. Εἴρηται καὶ τῷ θείῳ Δαβίδ· « Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ σὺ ἀφ-
D ῆκας, » κτλ. Καὶ τῷ τῆς Κλίμακος· Μώλωπες θριαμβευόμενοι, οὐ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἰαθήσονται.

Ταύτην τὴν πενταδικὴν τῶν δηλωθεισῶν ἀρετῶν ἀπαρίθμησιν, ὁ σοφῶς καὶ ἐπιστημόνως τηρῶν, ἀναμφιβόλως γινωσκέτω, ὡς ἀπεντεῦθεν ἐπιτυχὴς ἔσται τῆς τῶν δικαίων ὡς ἐν ἀῤῥαβῶνι μακαριότητος. Καὶ ταῦτα μὲν, τὰ τῆς ἀξιομνημονεύτου ὑπακοῆς ἴδια, καὶ οἷον ἡ ῥίζα, καὶ ὁ θεμέλιος· ἄκουσον δὲ καὶ οἷοι οἱ κλάδοι, καὶ ὁ καρπὸς, καὶ ὁ ὄροφος.

Ἐξ ὑπακοῆς, φησὶν αὖθις ὁ τῆς Κλίμακος, ταπείνωσις· ἐκ ταπεινώσεως, διάκρισις· ἐκ διακρίσεως, διόρασις· ἐκ δὲ ταύτης, πρόρασις· ὃ μόνου Θεοῦ ἔργον· καὶ τοῖς μακαρίως θεουργουμένοις, δῶρον

[31] Psal. CXVIII, 160. [32] Psal. XXX, 24. [33] Joan. XIV, 6. [34] I Cor. XI, 16. [35] Psal. XXXI, 5.

A δωρούμενον παρ' αὐτοῦ, ἐξαίρετον, καὶ ὑπερφυέστατον. Πρὸς δὴ τοῖς εἰρημένοις, ἔστω σοι καὶ τοῦτο δῆλον· ὅτι γε κατὰ τὴν σὴν ἠκριβωμένην ὑποταγὴν, βλυστάνει καὶ ἐν σοὶ ἡ ταπείνωσις· καὶ αὖθις κατὰ τὴν ταπείνωσιν ἡ διάκρισις ὡσαύτως καὶ καθ' ἑξῆς αἱ λοιπαί. Καὶ ἀγωνίζου, ὅση σοι δύναμις, ἀπταίστως τὴν τῆς ὑπακοῆς θέειν πορείαν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν πρόσω ἀνεπισφαλῶς ἐπιβήσῃ. Εἰ δέ πως ἐν τῇ τῆς ὑποταγῆς ὑποσκάζεις νύσσῃ, ἴσθι ὡς οὐκ ἂν καλῶς περανεῖς τὸν ἐπίλοιπον δίαυλον τῆς προκειμένης βαλβῖδος· τὴν κατὰ Χριστόν φαμεν πολιτείαν· οὔτε μὴν στεφανωθήσῃ τῇ τοῖς νικηταῖς δωρουμένῃ ταινίᾳ· μέντοιγε, καὶ οἷά τις ὁδηγὸς ἡ ὑπακοὴ, καὶ ἃ ταύτης πρόσθεν εἴπομεν ἴδια, ἔστω σοι, καθάπερ τὸ παρὰ τοῖς ναυτικοῖς, διοπτευόμενον, πρὸς τὴν τοῦ ἀπλανοῦς τήρησιν· ἵν' ἀκλινῶς πρὸς αὐτὴν ἀφορῶν, B ὑπερπλεῦσαι δυνηθῇς τὸ τῶν ἀρετῶν μέγα πέλαγος· καὶ οὕτω πρὸς ὅρμον ὁρμήσῃς [Ἴσ. ὁρμίσῃς] τὸν ἀκύμαντον τῆς ἀπαθείας· ἂν δὲ καὶ ζάλη τις, καὶ σάλος ἐπέλθῃ σοι, καὶ τοῦτο ἔσεται παρὰ τῇ σῇ ὑποταγῇ [Ἴσ. παρακοῇ]. Τὸν γὰρ ἀληθῆ ὑπήκοον οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος, κατὰ τοὺς Πατέρας, ἄν τι βλάψαι δεδύνηται· ἵνα δέ σοι καὶ τὸ τῆς παναγάστου ὑπακοῆς τίμιον ὕψος, ἡλίκον ἐστὶ, δι' ὀλίγου ἐπιδείξωμεν, μιᾶς ἔτι χρήσεως ἁγίου Πατρὸς διαμνημονεύσωμεν.

Λέγει τοιγαροῦν αὖθις ὁ φαεινότατος λαμπτὴρ τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας, καὶ νέος Βεσελεὴλ τῆς οὐρανίου Κλίμακος· Ὅπλον μὲν οἱ Πατέρες, τὴν ψαλμῳδίαν· τὴν δὲ προσευχὴν, τεῖχος· λουτῆρα δὲ, τὸ ἄμωμον δάκρυον εἶναι ὁρίζονται· τὴν δὲ μακαρίαν C ὑπακοὴν, ὁμολογίαν ἔκριναν· ἧς χωρὶς, οὐδεὶς τῶν ἐμπαθῶν ὄψεται τὸν Κύριον. Ἱκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, πρὸς ἐναργεστάτην δήλωσίν τε καὶ ἔπαινον τοῦ ἀμιμήτου μιμήματος τῆς τρισολβίου ὑπακοῆς. Ἔξομεν δ' ἔτι πείρᾳ ταῦτα καταμαθεῖν τε καὶ διαγνῶναι, εἴ γ' ἐπὶ τὸ ἄναντες ἀνανεύσωμεν, καὶ συνδιασκεψώμεθα, τί μὲν τὸ τῆς συντριβῆς καὶ θνητότητος ἡμῖν παραίτιον, μὴ τοιούτοις τοκαταρχὰς δεδημιουργημένοις· τί δ' αὖθις τὸ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ τῆς ἀθανασίας. Εὑρίσκομεν τοίνυν, τοῦ μὲν προτέρου πρόξενον οὖσαν, ἤγουν τῆς φθορᾶς, τὴν τοῦ πρώτου Ἀδὰμ ἰδιοπιστίαν τε καὶ ἰδιοῤῥυθμίαν, καὶ τὸ ἀνυπότακτον· ἐξ ὧν ἡ τῆς ἐντολῆς τῆς θείας ἀθέτησις καὶ παράβασις. Τοῦ δὲ D δευτέρου, ἤτοι τῆς ἀφθαρσίας πρύτανιν, τὴν τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοβουλίαν τε καὶ ὑποταγὴν, ἀφ' ὧν ἡ τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ τήρησις. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν ὁ Σωτὴρ, ἐξ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα· ἀλλ' ὁ πέμψας Πατὴρ, αὐτός μοι ἐντολὴν ἔδωκε, τί εἴπω, καὶ τί λαλήσω· καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ζωὴ αἰώνιός ἐστιν· ἃ οὖν λαλῶ ἐγὼ, καθὼς εἴρηκέ μοι ὁ Πατὴρ, οὕτω λαλῶ. » Ὡς οὖν ἐν τῷ προπάτορι καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν, ῥίζα πάντων ἀνιαρῶν, καὶ μήτηρ, ἡ οἴησις· οὕτως ἐν τῷ καινῷ θεανθρώπῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ζῇν ἐφιεμένοις, ἀρχὴ, καὶ πηγὴ, καὶ θεμέλιος πάντων ἀγαθῶν, ἡ ταπείνωσις. Τὴν τοιαύτην στάσιν, καὶ

[36] Joan. XII, 49.

donum ab eo præstitum, excellens et supernaturale. Præter ea quæ dicta sunt, et hoc tibi sit notum : Pro tuæ subjectionis gradu, germinabit in te humilitas ; et rursum pro humilitatis gradu, discretio ; atque ita successive reliquæ virtutes. Et enitere, totis viribus incessanter hanc obedientiæ viam percurrere. Ita enim ea quæ sunt ante te tute assequeris. Si autem in obedientiæ curriculo claudicabis, noveris te quod superest ad terminum cursus non bene peracturum, vitam nempe Christianam dicimus ; neque vincentibus promissa infula coronaberis. Igitur tibi accipe obedientiam et quæ ejus propria esse diximus, quæ tibi viam ostendat, quemadmodum navigantes astris diriguntur, ne forte per maria errent ; ut et ipse eam semper aspiciens magnum virtutis Oceanum transmeare queas, atque ita id tranquillum felicitatis portum perducaris. Si vero quædam tempestas et jactatio supervenerit, et id pro tuæ subjectionis gradu fiet. Eum enim qui vere obedit neque ipse diabolus, juxta Patres, posset lædere. Ut autem tibi paucis ostendamus quam sublimis et honorabilis sit vera obedientia, unum adhuc ancti Patris oraculum memoremus.

Rursum igitur dicit splendidissimum illud vitæ Christianæ lumen, novus ille cœlestis scalæ Beseleel : « Armaturam Patres definiunt esse psalmodiam ; murum, orationem ; balneum autem, irreprehensibiles lacrymas ; beatam vero obedientiam confessionem esse dixerunt ; sine qua nemo sons Dominum videbit. Sufficiunt ea quidem, ut nobis videtur, ad evidentissimam declarationem ac laudem perfectæ hujus imitationis quæ per beatissimam obedientiam adimpletur. Hæc autem adhuc poterimus experientia discere ac discernere, si ad priora suspiciamus, inquiramusque quænam destructionis ac mortalitatis nobis fuerit causa, cum non ab initio tales creati fuerimus ; quænam vero renovationis nostræ ac immortalitatis. Reperimus autem, mortalitatis causam fuisse, primi Adam propriam sui fiduciam et libidinem et inobedientiam ; unde orta est mandati divini reprobatio et transgressio ; immortalitatis vero principium, secundi Adam, et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi voluntati Patris subjectionem ; unde hujus mandati observatio. « Ego enim, inquit Salvator, non ex me ipso locutus sum ; sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam et quid loquar [36]. Et scio quia promissio ejus est vita æterna. Quæ enim ego loquor, ut dixit mihi Pater, ego loquor. Quemadmodum igitur in primo Pater et in iis qui ipsum imitantur radix et mater omnium malorum est cogitatio ; ita et in novo Deo Homine et in iis qui vitam ejus æmulantur, principium et fons et fundamentum omnium bonorum, humilitas. Quem statum ordinemque et eum qui supra nos est, divinorum Angelorum mundum observantem videmus ; hanc imo terrestrem

et nostri temporis Ecclesiam; et quicunque ab hujusmodi legibus declinant, voluntque oblique, ne dicam arroganter vivere, a Deo et splendida illa cœlesti hæreditate et catholica Ecclesia separantur et expelluntur et in gehennæ ignem tenebrasque demittuntur, ut didicimus et credimus; quod passos esse dicimus eos qui Orientem versus male egerunt et hæreticorum tempore vana sunt locuti, ut divina ostendunt oracula, qui propter suam sufficientiam ac superbiam, divina gloria, ut dictum est, ac lætitia, et cœtu sacro misere dejecti sunt. Dictum est autem a quodam sapiente contraria contrariis curari. Quoniam igitur mœstitiæ omnis causa est inobedientia ac arrogantia, lætitiæ vero, obedientia et contritio, oportet eum qui secure vivere cupit, Patri prudenti ac viæ perito subjici, qui temporis experimento divinorumque scientia, auctoritate polleat, et cujus vita serto virtutum ornetur; atque hujus præcepta et consilia tanquam Dei vocem consiliumque audire. « Salus enim in multo consilio [38], inquit » Et, « Vir absque consilio, sui ipsius inimicus. » Et si nonnullis Patrum contigerit, et sine illo subjectionis exercitio divinam pacem assequi et eam quæ secundum Deum est, perfectionem, id ex Dei revelatione ac raro factum est. Scriptum est porro non esse Ecclesiæ legem, quod rarum est. Sed ipse tanquam præviam optimæ tranquillitatis introductionem veram obedientiam esse credens, omitte ea quæ semel dispositione divina contigere; et incede secundum ea quæ venerandis Patribus placuere. Ita mercede legitime viventibus debita dignus eris. Quid ergo? obvium iter non ingrederetur qui eam nondum expertus esset, absque perito duce; neque Oceanum percurreret, absque perito gubernatore; neque artem quamlibet aut scientiam sine infallibili magistro; et artem artium, scientiam scientiarum, et viam ad Deum ducentem et mentis infinitum Oceanum, monasticam nempe vitam quæ angelorum vitæ comparata est, auderet aliquis attingere, et sperabit se hujus finem assecuturum absque duce et gubernatore ac magistro prudenti ac sincero? Reipsa quicunque ille est, seipsum decipit, et errat, nedum principium ullum jaciat, quippe qui extra legem exerceatur; quemadmodum contra, etiam antequam ambulet, finem præcepit, qui Patrum oraculis obedit. Num enim aliunde possumus discere quomodo sit nobis adversus carnes pugnandum, ut decet, aut contra cupiditates dæmonesque bellum sit ineundum. Virtutibus enim, ut scriptum est, accrescunt vitia, et ea stant quodammodo prope januam. Quomodo autem corporis sensus castigabimus atque animæ virtutes ut in cithara ordinabimus? Imo vero quomodo nobis licebit voces discernere et revelationes et adhortationes et contemplationes divinas, atque dolos, errores, et oracula dæmonis? Et ut uno verbo dicam, quomodo ad eam cum Deo unionem, ad eam divinam perfectionem, ad mysteria qui perveniamus di-

A τάξιν ὁρῶμεν, καὶ τὸν ἀνωτάτω, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς διάκοσμον ἱερὸν πάντων τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων διατηροῦντα· καὶ δὴ καὶ τὴν ἐπίγειον, καὶ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἄλλως τῆς τοιαύτης θεσμοθεσίας ἐκκλίνοντας, καὶ σκολιῶς, ἵνα μὴ αὐθαδῶς λέγωμεν, ἐθέλοντας πολιτεύεσθαι, ἀπό γε Θεοῦ, καὶ τῆς φαεινῆς κληρουχίας τῆς οὐρανίου, καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, διαῤῥήγνυσθαι, καὶ ἐξοστρακίζεσθαι, καὶ εἰς τὸ σκότος καὶ τὸ πῦρ ἀποπέμπεσθαι τῆς γεέννης, μεμυήμεθά τε καὶ πιστεύομεν· ὃ δὴ τοὺς περὶ τὸν ἑωσφόρον πονηροὺς κακεργάτας, καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν κακοδόξων αἱρετικῶν λογολέσχας πεπονθέναι φαμὲν, ὡς τὰ θεόγραφα παρίστησι λόγια, οἵτινες διὰ τὸ αὐτάρεσκον, καὶ τὴν ὑπερηφανίαν, τῆς τε θείας, ὡς εἴρηται, δόξης, καὶ B τρυφῆς, καὶ τοῦ ἱεροῦ συλλόγου, ἐλεεινῶς ἀπεῤῥίφθησαν. Εἴρηται δὲ καί τινι τῶν σοφῶν, ὅτι τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα. Ἐπεὶ οὖν, τῶν μὲν σκυθρωπῶν πάντων αἴτιον τὸ ἀνυπότακτον καὶ ἡ ἀλαζονεία· τῶν δὲ φαιδρωπῶν, τὸ ὑποτεταγμένον καὶ συντετριμμένον· δεῖ δὴ τὸν ἀπταίστως βιοῦν ἱμειρόμενον, ἐν ὑποταγῇ Πατρὸς δοκίμου καὶ ἀπλανοῦς διαζῆν, χρόνου τριβῇ, καὶ ἐπιστήμῃ θείων, τὸ κράτος φέροντος, καὶ τὸν βίον ἐγκεκοσμημένου, τῷ κύκλῳ τῶν ἀρετῶν· καὶ τὴν τούτου ἐπιταγὴν, καὶ συμβουλὴν, ὡς Θεοῦ φωνὰς, καὶ βουλὴν οἴεσθαι. « Σωτηρία γὰρ, φησὶν, ἐν πολλῇ βουλῇ. » Καί· « Ἀνὴρ ἀσύμβουλος, καθ' ἑαυτοῦ πολέμιος. » Εἰ δὲ καί τισι τῶν κλεινῶν Πατέρων ἐξεγένετο, καὶ χωρὶς τῆς C τοιαύτης ἀσκήσεως τῆς κατ' ὑποταγὴν, ἐπιτυχεῖν τῆς θεοποιοῦ ἡσυχίας, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν τελειότητος, ἀλλὰ κατὰ ἀποκάλυψιν θείαν, καὶ σπανίως. Γέγραπται δὲ, ὡς οὐ νόμος Ἐκκλησίας, τὸ σπάνιον· ὥσπερ οὐδὲ μία χελιδὼν ἔαρ ποιεῖ. Ἀλλ' αὐτὸς οἷόν τινα προεισαγωγικὴν ἐπιστήμην τῆς παγκάλου ἡσυχίας, τὴν ἀληθῆ ὑποταγὴν πιστεύων, ἄφες τὰ ἅπαξ οἰκονομικῶς γεγενημένα· καὶ ἔσο στοιχῶν, [*Ισ. λείπει* κατὰ] τὰ κοινῇ ψηφισθέντα τοῖς σεβασμίοις Πατράσιν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν βραβείων τῶν νομίμως βιούντων, ἀξιωθήσῃ. Τί δέ; ὁδοῦ μὲν τῆς τυχούσης, οὐκ ἄν τις ἕλοιτο, μήπω ταύτης ἐν πείρᾳ γενόμενος, ἅψασθαι, ἄνευ ἀπλανοῦς ὁδηγοῦ, ναὶ μὴν καὶ θαλαττίου πελάγους, ἄτερ ἐπιστήμονος κυβερνήτου· ὁμοίως δὲ, καὶ τῆς οἱασοῦν τέχνης, καὶ D ἐπιστήμης, χωρὶς ἀπταίστου διδασκάλου· τῆς δὲ τῶν τεχνῶν τέχνης, καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστήμης, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν φερούσης τρίβου, καὶ τοῦ νοητοῦ ἀπείρου πελάγους, ἤτοι τῆς μοναδικῆς πολιτείας, ἥτις ἀφωμοίωται τῇ τῶν ἀγγέλων βιοτῇ, τολμᾷ τις ἀπάρχεσθαι τῆς ἀσκήσεως, καὶ ἑαυτῷ πιστεύει, τοῦ τέλους ταύτης τυχεῖν, πλὴν ὁδηγοῦ, καὶ κυβερνήτου, καὶ διδασκάλου δοκίμου καὶ ἀληθοῦς; Ὄντως ὁ τοιοῦτος κἂν ὁποῖος εἴη τυχὸν, φρεναπατᾷ ἑαυτὸν, καὶ πρό γε τοῦ ἀρχὴν βαλεῖν, πεπλάνηται· οἷα μὴ κατὰ νόμον ἀσκούμενος· ὥσπερ τοὐναντίον, πρὶν τοῦ βαδίσαι, τὸ τέλος πέφθακεν, ὁ τοῖς Πατρικοῖς πειθόμενος θεσμοῖς. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν εἰδέναι ἔχο-

[38] Prov. xi, 14.

μεν, ἢ κατὰ τῆς σαρκὸς, ὡς εἰκὸς, στρατεύεσθαι, ἢ κατὰ παθῶν καὶ δαιμόνων ὁπλίζεσθαι; Ταῖς γὰρ ἀρεταῖς, ὡς γέγραπται, αἱ κακίαι παραπεπήγασι, καὶ εἰσί πως ἀγχίθυροι. Πόθεν δὲ τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις παιδεύειν, καὶ τῆς ψυχῆς τὰς δυνάμεις ὡς ἐν κιννύρᾳ ῥυθμίζειν; μᾶλλον δὲ, πῶς ἐξέσται ἡμῖν διακρῖναι ὀμφὰς, καὶ ἀποκαλύψεις, καὶ παρακλήσεις, καὶ θεωρίας θείας, ναὶ μὴν καὶ δόλους, καὶ πλάνας, καὶ φάσματα δαιμονιώδη; Καὶ ἵνα συντόμως εἴπωμεν, πῶς εἰς ἑνώσεις Θεοῦ, καὶ θεουργικὰς τελετὰς, καὶ μυστήρια, προφθάσαι ἀξιωθησόμεθα, ἄνευ μυήσεως μυσταγωγοῦ ἀληθοῦς, καὶ πεφωτισμένου; Οὐκ ἔστιν ὄντως, οὐκ ἔστιν. Ὁπηνίκα δὲ καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος, τὸν μακαριώτατον κατίδωμεν Παῦλον, τὸν τῶν ἀῤῥήτων μύστην, τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὸν κοινὸν ἥλιον, τὸν τῆς οἰκουμένης συμπάσης διδάσκαλον, τοῖς συναποστόλοις κοινούμενον καὶ συνδιασκεπτόμενον τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ ἡ αἰτία, μήπως, φησὶν, εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον. Ναὶ μὴν, καὶ αὐτὴν τὴν αὐτοσοφίαν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, περὶ μὲν ἑαυτοῦ φθεγγόμενον, ὅτι « Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν· ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός· » περὶ δὲ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ὅτι « Οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει. » Διά γε τὸ τῆς τάξεως χρήσιμον, ἥτις συνέχει καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, φρίκῃ, καὶ θάμβει, καὶ ἀγωνίᾳ συνεχόμεθα, περί τε τῆς ἡμετέρας οὐθενείας, καὶ ῥᾳθυμίας, καὶ τῶν ἐκ παραφροσύνης καὶ οἰήσεως αἱρουμένων σκαιῶς, καὶ ἐπικινδύνως, ἰδιοῤῥύθμως καὶ ἀνυποτάκτως πολιτεύεσθαι. Τῷ ὄντι γὰρ φοβερὸς ὁ τοιοῦτος ἀγὼν, καὶ μυρίοι οἱ λωποδύται, καὶ τὰ τῶν πειρατῶν ἔνεδρα ἀναρίθμητα· πρὸς δὲ, καὶ τὰ ναυάγια, μέτρον οὐκ ἐπιδέχονται· ὅθεν καὶ ἐκ τῶν πολλῶν, πάνυ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ σωζόμενοι· ἀλλ' οὗτοι μὲν ὡς βούλονται, ὁδευέτωσαν. « Ἑκάστου γὰρ, ὡς γέγραπται, τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· καὶ ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Μάλιστα δὲ, μὴ οὕτως ἁπλῶς, ἧπερ βούλονται· ἀλλ' ὡς δεῖ καὶ βούλεσθαι καὶ βιῶναι· δοίη πᾶσιν ὁ Κύριος σύνεσιν. Σὺ δὲ καὶ πᾶς ὁ βουλόμενος κατὰ Θεὸν ζῆσαι, ὥσπερ ἀπό τινος κρασπέδου τῶν τοιούτων ῥημάτων, τὸ ὅλον χρύσεον καὶ πνευματικὸν ὕφασμα τῆς μακαρίας ὑπακοῆς μαθὼν, ἐπείχθητι, ὡς προδεδήλωται, εὑρεῖν διδάσκαλον ἀπλανῆ καὶ τέλειον· τελείων δέ ἐστι, κατὰ τὸν Χριστοφόρον Παῦλον, ἡ στερεὰ τροφή· τῶν διὰ τὴν ἕξιν ἐχόντων τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἤγουν ἐμπόνως, καὶ μετὰ πίστεως ζητῶν, οὐ μὴ ἁμάρτῃς τοῦ προκειμένου σκοποῦ. « Πᾶς γὰρ, φησὶν ἡ θεία Γραφὴ, ὁ αἰτῶν, λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν, εὑρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. » Κἀκεῖνός σοι πάντα καθ' εἱρμὸν καὶ τάξιν μυσταγωγήσει τὰ δέοντα καὶ θεοφιλῆ. Καὶ ἔτι δὲ μᾶλλον χειραγωγήσει, πρός γε τὸ

A gni habebimur, absque vera illa et mystica et illuminata institutione? Non licet omnino, non licet; quando et illud electionis vas, beatissimum nempe Paulum videmus, illum arcanorum doctorem, os Christi, lumen mundi, communem solem, orbis universi magistrum, cum aliis apostolis conversari et Evangelium contemplari; et ne forte, inquit, in vanum curram aut cucurrerim; cum revera et increatam ipsam sapientiam, Dominum nostrum Jesum Christum de se dicentem audimus: « Descendi de cœlo, non ut facerem voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me, Patris [39]. » Et de sancto ac vivificante Spiritu: « Non a semetipso loquetur; sed quæcunque audierit, loquetur. » B Propter ordinis hujus utilitatem qui cœlestia ac terrestria continet, horrore et stupore et angore comprehendimur, cum nostræ imbecillitati atque infirmitati attendimus, iisque qui dementer eligunt oblique et periculose et ex arbitrio et pro libitu vivere. Re quidem ipsa, terribilis ea pugna est, et innumeri spoliatores, et sexcentæ tentatorum insidiæ. Et naufragia numerari neqeunt; unde et ex plurimis vix aliquot effugiunt. Sed ii quidem, ut ipsis placet, ambulent: « Uniuscujusque enim opus quale sit, ignis probabit [40]; » et adhuc: « Tu reddes unicuique secundum opera ejus. » [41] Præsertim vero non simpliciter, quomodo velint, sed quomodo oportet et velle et vivere, det omnibus Christus intelligere. Tu autem et quicunque vult secundum Christum vivere, C tanquam ex quadam horum verborum fimbria, aureum ac spiritualem beatæ obedientiæ tramitem suscipiens, festina, ut prædicatum est, magistrum invenire doctum ac perfectum; perfectorum est autem, juxta divinum apostolum Paulum, solidus cibus; eorum scilicet, qui ex suo habitu sensus ad discernendum bonum ac malum aptos habent. Atque hoc modo, nempe cum labore et fide inquirens, non a proposito fine aberrabis. « Omnis enim, inquit divina Scriptura, qui petit, accipit, et qui quærit, invenit; et pulsanti aperietur [42]. » Et ille tibi, successive ac per ordinem, iis quæ faciendæ sunt et Deo placent te initiabit, imo ipse te manu ducet, ad ea quæ Deo grata et spiritualia sunt, et plerisque intolerabilia; cum viderit D te ex animo mediocritate et humilitate et simplicitate lætari, sive in cibis, sive in vestimentis, sive in palliis; contentumque esse iis quæ pro tempore utilia sunt et opportuna et necessaria; non autem superfluis, ignavis, neque iis quæ nugis et splendori insane indulgentes magni faciunt et adversus seipsos salutemque suam gladium stringunt. Nam ipse magnus Apostolus ait: Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti erimus [43]. » Sed ipse cupias ac velis a nobis scripto discere quænam et principio et initio et fini hujus vitæ Christianæ competant? Quantumvis laudanda sit tua quæstio, sane laboriosum est ex improviso tibi re-

[39] Joan. VI, 38. [40] I Cor. III, 13. [41] Psal. LXI, 13. [42] Matth. VII, 8. [43] I Tim. VI, 8.

spondere. Attamen, Christo manum dirigente, pro tua interrogatione, id efficere conabimur, tanquam in solido et inconcusso fundamento, in perfecta illa et omni mercede digna obedientia ædificantes hanc omnium tritam sermone domum, omnis spiritualis ædificii divinam dicimus pacem. Et sane loquemur, Patrum ac Spiritus sancti oraculis, tanquam firmissimis columnis suffulti.

A θεάρεστα, καὶ πνευματικώτερα, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνέκφορα· ὁρῶν σε ἐκ ψυχῆς ἐπιχαίροντα τῇ μετριότητι, καὶ λιτότητι, καὶ εὐτελείᾳ· ἔν τε βρώμασι, καὶ πόμασι, καὶ σκεπάσμασι, καὶ περιβολαίοις· καὶ ἀρκούμενον τοῖς τῷ καιρῷ χρησίμοις, καὶ προσφόροις, καὶ ἀναγκαίοις· καὶ μὴ τοῖς περιττοῖς, καὶ βλακώδεσι, καὶ οἷς οἱ περπερότητι, καὶ στιλβότητι [Ἴσ. στιλπνότητι] ἀφρόνως συζῶντες ἀποσεμνύνονται, καὶ καθ' ἑαυτῶν, καὶ τῆς σφῶν σωτηρίας, τὸ ξίφος ὠθοῦσι. Καὶ λέγει ὁ μέγας Ἀπόστολος· « Ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. » Ἀλλ' αὐτὸς ζητεῖς καὶ μαθητιᾷς, καὶ παρ' ἡμῶν ἐγγράφως ἀκηκοέναι τὰ πρόσφορα τῇ τε ἀρχῇ, καὶ τῇ μεσότητι, καὶ τῷ τέλει τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας; Ἀλλὰ κἂν ἐπαινετὸν τὸ ἐρώτημα, ἀλλ' ἐργώδης ἐκ τοῦ προχείρου ἡ ἀπόκρισις· ὅμως, Χριστοῦ δεξιὰν ὀρέγοντος, πρὸς τὴν σὴν ζήτησιν, καὶ τοῦτο ποιῆσαι σπουδάσομεν· ὡς ἐν βάθρῳ βεβηκότι καὶ ἀσαλεύτῳ, τῇ παγγεράστῳ τελείᾳ ὑπακοῇ ἐποικοδομοῦντες τὸν πολυθρύλλητον οἶκον, πάσης τῆς πνευματικῆς οἰκοδομίας τὴν θεοποιόν φαμεν ἡσυχίαν. Καὶ δὴ λέγομεν οὕτω, πατρικαῖς καὶ πνευματοφθόγγοις χρήσεσιν, ὡς ἀκραδάντοις στύλοις ἐπερειδόμενοι.

Quod cum orthodoxa fide oportet curare ut bonis operibus plenus sit, eum qui veram ac divinam pacem habere vult; et quod fides duplex est, et quod ille qui tranquille vivit debet esse pacificus, inconcussus, non sollicitus, inquietus, tacitus, tranquillus in omnibus gratiis, propriæ infirmitatis conscius, et tentationes generose sustinere, et in Deum sperare, et ab ipso quod utile sit, accipere.

Ὅτι σὺν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει δεῖ ἐπιμελεῖσθαι πλήρη εἶναι καὶ τῶν καλῶν ἔργων, τὸν γνησίως ἐθέλοντα ἡσυχάσαι καὶ κατὰ Θεόν· καὶ ὅτι ἡ πίστις διπλῆ· καὶ ὅτι μετὰ ταύτης χρὴ εἶναι τὸν ἡσυχάζοντα εἰρηνικόν, ἀπερίσπαστον, ἀμέριμνον ἤτοι ἀφρόντιστον, σιωπηλόν, ἥσυχον, εὐχάριστον ἐν παντί, ἐπιγνώμονά τε τῆς ἰδίας ἀσθενείας, καὶ γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς, καὶ πρὸς Θεὸν ἐλπίζειν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἐκδέχεσθαι.

16. Dicit Salvator. « Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est [44]. » Et tu igitur, dilecte, si non vanis tantum verbis divinam diligis pacem, quæ omnino imaginem regni cœlestis et Dei accipere longinquo fulgore præstabit, eam sincere ingredientibus, in futuro autem, plenius ac perfectius; sed si eam reipsa ac vere diligis, cura ut cum orthodoxa fide plenus sis et bonis operibus. Deinde cum omnibus pacificus sis, inconcussus, non sollicitus, non inquietus, tacitus, tranquillus, in omnibus gratus, propriæ infirmitatis memor; et omnimodo, non dormientem oculum ac vigilantem ad eas quæ singulis diebus multiplices ac multiformes tibi occurrunt tentationes, serva; obedientia et magnanimitate adversus fluctus et afflictionem pugnans, quæ tibi undequaque supervenerit. De primo ac de secundo, nempe quod cum orthodoxa fide bonis operibus ornari debes, te aperte admonet, præclarus ille Christi frater, dicens: « Fides sine operibus mortua est; quemadmodum et opera sine fide; » et, « Ostende mihi ex operibus fidem tuam [45]. » Et ante illum, ipse omnium quæ et magister, Dominus noster Jesus Christus, ad discipulos suos dicens: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. » Et Theologus dicit tria hæc petere Deum ab homine qui baptismum habet: Rectam fidem ex anima, sapientiam ex corpore, et veritatem ex lingua.

ις'. Α'. Φησὶν ὁ Σωτήρ· « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, εἴπερ οὐ λόγοις ψιλοῖς ἐρᾷς τῆς θεοποιοῦ ἡσυχίας, ἥτις C ἀπάρτι τὰς ἐμφάσεις εἰσδέχεσθαι τηλαυγῶς προξενεῖ τῆς οὐρανῶν βασιλείας, καὶ τοῦ Θεοῦ, τοῖς ταύτην γνησίως μετιοῦσιν· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, ὁλικώτερον καὶ τελειώτερον· ἀλλ' ἀληθείᾳ ἐρᾷς καὶ πράγματι, ἐπιμελοῦ, πρὸς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, πλήρης εἶναι καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Εἶθ' οὕτως ἔσο εἰρηνικὸς μετὰ πάντων, τό γε σὸν μέρος· ἀπερίσπαστος, ἀμέριμνος, ἤτοι ἀφρόντιστος τοκαθόλου, σιωπηλός, ἥσυχος, εὐχάριστος ἐν παντί, ἐπιγνώμων τε τῆς οἰκείας ἀσθενείας· καὶ τὸ ὅλον, ἄγρυπνον ὄμμα καὶ νηφάλιον, πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην διαφόρους καὶ πολυειδεῖς ἐπισυμβαίνοντάς σοι πειρασμούς, τήρει· ὑπομονῇ τε καὶ μακροθυμίᾳ, πρὸς πᾶσαν τρικυμίαν, καὶ θλίψιν προσπαλαίων, ἐπερχομένην σοι ὁπωσδήποτε. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ πρώτου, καὶ τοῦ δευτέρου, D ἤγουν τοῦ, πρὸς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, καὶ καλοῖς ἔργοις κατακοσμεῖσθαι, σαφής σοι διδάσκαλος, ὁ κλεινὸς ἀδελφόθεος, οὕτω φάσκων· « Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὰ ἔργα χωρὶς πίστεως. » Καί· « Δεῖξόν μοι ἐκ τῶν ἔργων σου τὴν πίστιν σου. » Καὶ πρό γε τούτου, ὁ πάντων καθηγητὴς καὶ διδάσκαλος, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, λέγων πρὸς τοὺς μαθητάς· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. » Καὶ ὁ Θεολόγος δέ φησιν, ὅτι τρία ταῦτα ζητεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου, τοῦ ἔχοντος τὸ βάπτισμα· πίστιν ὀρθὴν ἀπὸ ψυχῆς· σωφροσύνην ἀπὸ τοῦ σώματος· καὶ ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς γλώττης.

[44] Matth. VII, 21. [45] Jac. II, 17, 18. [46] Matth. XXVIII, 19, 20.

Ὅτι ἡ πίστις διπλῆ.

Β'. Σημείωσαι δὲ, ὅτι ἡ πίστις κατὰ τὰ θεοπαράδοτα λόγια διπλῆ ἐστιν, ἡ μὲν, καθόλου πάντων τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, εἰς ἣν ἀρχῆθέν τε βεβαπτίσμεθα, καὶ ᾗ τελευταῖον συναπέλθοιμεν· ἡ δὲ, σπανίων, κἀκείνων, τῶν διὰ τῆς τῶν θεοποιῶν πασῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως, εἰς τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐπαναδεδραμηκότων, καὶ οὕτω πεπλουτηκότων τῷ τῆς χάριτος θείῳ φωτὶ, ἅπασαν τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα ἐπιστηρίξαι πρὸς Κύριον· καὶ τοσοῦτον, ὢ τῆς ἀξίας! ὡς μηδαμῶς, κατά γε τὸ Κυριακὸν λόγιον, διακρίνεσθαι τούτους ἐν καιρῷ προσευχῆς, εἰς τὰ πρὸς Θεὸν αἰτήματα· ἀλλὰ μετὰ πίστεως ζητεῖν, καὶ οὕτω λαμβάνειν ἐκ τοῦ προχείρου τὰ συμφέροντα· καθὸ καὶ τὸ ἐξ ἔργων εἰλικρινῶν βεβαιόπιστον, οἱ μακάριοι προσεκτήσαντο, ὡς πᾶσαν γνῶσιν, καὶ διάκρισιν, καὶ δισταγμὸν, καὶ φροντίδα, ἀφ' ἑαυτῶν ῥίψαντες, καὶ ὅλοι ὅλως τῇ θείᾳ μέθῃ τῆς πρὸς Θεὸν πίστεως, καὶ ἐλπίδος, καὶ ἀγάπης, καταβαπτισθέντες, καὶ γοῦν ἀλλοιωθέντες, τὴν κρείττω, καὶ μακαρίαν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ, ἀλλοίωσιν. Ἀλλὰ τὸ μὲν εἰς πλάτος περὶ τῆς πρώτης πίστεως λέγειν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ· τὸ δὲ περὶ τῆς δευτέρας, ἥτις ὥσπερ τις καρπὸς ἔνθεος ἐκ τῆς πρώτης ἀνθεῖ, καὶ ἀποτίκτεται, ὡς λίαν εὔκαιρον. Ἡ γὰρ πίστις, οἷόν τις ῥίζα καὶ κεφάλαιον πέφυκε, τῆς φερωνύμου θεοποιοῦ ἡσυχίας. Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσῃς, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, πῶς ἡσυχάσεις; Λέγει τοίνυν ὁ θεῖος Δαβίδ· « Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. » Καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος· « Ἔστι πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστασις· πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων· καὶ ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, » κ. τ. λ. Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ πρὸς τοὺς αἰτήσαντας αὐτὸν μαθητὰς προσθεῖναι αὐτοῖς πίστιν, οὕτω φησίν· « Εἰ ἔχετε πίστιν ὡσεὶ κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, Ἐκριζώθητι, καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν. » Καί· « Ἐὰν ἔχητε πίστιν καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε· Ἄρθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται. » Καί· « Πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε. » Καί· « Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. » Γράφει δὲ καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· Ἡ πίστις λεπτοτέρα τῆς γνώσεως, καθὼς ἡ γνῶσις, τῶν πραγμάτων τῶν αἰσθητῶν. Πάντες γὰρ οἱ ἅγιοι, τὴν πολιτείαν ταύτην καταξιωθέντες εὑρεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἔκπληξις εἰς Θεὸν, ἐν τῇ δυνάμει τῆς πίστεως διάγουσιν, ἐν τῇ τρυφῇ τῆς πολιτείας ἐκείνης, τῆς ὑπὲρ φύσιν. Πίστιν δὲ λέγομεν, οὐκ ἐν ᾗ πιστεύει τις, ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν προσκυνητῶν ὑποστάσεών τε καὶ θείων, καὶ ἐν τῇ ἐξαιρέτῳ καὶ ἰδίᾳ φύσει αὐτῆς τῆς θεότητος, καὶ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῇ θαυμαστῇ τῇ ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, ἐν τῇ προσλήψει τῆς φύσεως ἡμῶν, εἰ καὶ αὐτὴ ὑψηλή ἐστι λίαν· ἀλλὰ τὴν πίστιν τὴν ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος ἀνατέλλουσαν ἐν τῇ ψυχῇ ἐν τῇ μαρτυρίᾳ τῆς διανοίας, στηρίζουσαν τὴν καρδίαν ἀδίστακτον

[57] Psal. cxv, 10. [58] Hebr. xi, 1. [59] Hebr. x, 38. [63] Matth. ix, 22.

Quod fides duplex est.

Animadverte autem fidem juxta divina oracula duplicem esse, alteram quidem omnium Christianorum orthodoxorum, in quam ab initio baptizati sumus, et in qua ab hoc mundo decedere debemus; alteram vero paucorum ac eorum qui per Dei mandatorum observationem ad efformandam in semetipsis divinam imaginem simulitudinemque tendunt, quique, divino gratiæ lumine ditati, omnem suam spem in Christo ponunt; ita ut, o sane mirum! orationis tempore, minime, juxta divinum oraculum, in suis ad Deum precibus disceptent, sed cum fide petant, et ex improviso quæ utilia sunt accipiant; unde et huic firmissimæ fidei sincera opera addiderunt sancti, tanquam si ab ipsis omnem scientiam et discretionem et dubitationem et curam rejecerint ac toti omnino divina fidei, spei et charitatis ebrietate abluti sint, et mutati hac forti beataque dexteræ Excelsi, ut David loquitur, mutatione. Fuse autem de illa priori fide disserere non est temporis præsentis. Sed pro tempore est de secunda dicere quæ tanquam divinus flos ex priore oritur ac nascitur. Fides enim velut radix et caput est deificæ tranquillitatis. Nisi enim credideris, inquit Climax, quomodo pacem habebis? Dicit igitur sanctus David: « Credidi propter quod locutus sum [57]. » Et magnus apostolus Paulus: « Est fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium [58]; et: « Justus ex fide vivet [59] » etc. Et Salvator petentibus discipulis ut fidem ipsis adaugeat, sic loquitur. « Si haberetis fidem ut granum sinapis, diceretis huic arboris eradicare, et plantare in mari; et vobis obediret [60]. » Et: « Si habueritis fidem neque hæsitaveritis, non modo de arbore ita facietis, sed huic monti etiamsi dicatis, Sustollere, et injicere in mare, ita fiet [61]. » Et « Quæcumque postulaveritis in oratione credentes, accipietis [62]. » Et, « Fides tua te salvum fecit. [63] » Et pius Isaac ita scribit: Fides acutior est scientia, ut et scientia rebus sensibilibus. Omnes enim sancti, qui hac vitæ ratione digni habiti sunt, quæ est in Deum cupiditas, in potestate fidei degunt, in hujus vitæ deliciis quæ est supra naturam. Fidem autem dicimus, non eam qua qui credit in adorandarum et divinarum personarum discrimen et in excellentem et propriam ipsius Divinitatis naturam et in admirabile quod in humanitate perficitur mysterium, in nostræ naturæ assumptionem, etsi ea fides excelsa sit, sed fidem quæ ex gratiæ lumine oritur in anima mentis testimonio, et cor inconcussum statuit in certa spei fiducia cuilibet opinioni longe dissimilis. Et non in aurium auditus accessione seipsam ostendit, sed oculis spiritus mysteria in anima abscondita intuetur, et illas arcanas divinasque divitias quæ ex filiorum carnis oculis sejunguntur et per spiritum revelantur tantum iis, qui mensæ Christi accumbunt et ejus leges meditantur, quemadmodum

[60] Matth. xvii, 19. [61] Matth. xxi, 21. [62] Ibid. 22.

dixit: « Si mandata mea servaveritis, mittam vobis Paracletum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere; et ille docebit vos omnem veritatem, » et cætera. Et rursum: » Donec veniat ille qui est mysteriorum plenitudo, et digni habeamur illorum manifestatione, fides docet nos inter Deum et sanctos arcana mysteria, quibus utinam digni habeamur per ejusdem Christi gratiam, hic quidem tanquam in pignore, illic vero in veritatis substantia, in regno cœlorum, cum iis qui illum diligunt.

A εἶναι, ἐν τῇ πληροφορίᾳ τῆς ἐλπίδος, τῇ ἀπεχούσῃ ἀπὸ πάσης οἰήσεως· καὶ οὐχ ἐν τῇ ἐπιδόσει τῆς ἀκοῆς τῶν ὤτων ἑαυτὴν δεικνύει, ἀλλ' ἐν τοῖς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς, τὰ μυστήρια τὰ κεκρυμμένα ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ τὸν κρυπτὸν καὶ θεῖον πλοῦτον, τὸν κεκρυμμένον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν υἱῶν τῆς σαρκὸς, καὶ ἀποκαλυπτόμενον ἐν τῷ πνεύματι, τοῖς ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Χριστοῦ διαιτωμένοις, ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ τῶν νόμων αὐτοῦ, καθὼς εἶπεν· « Ἐὰν τηρήσητε τὰς ἐντολάς μου, ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ ὁ κόσμος οὐ δύναται δέξασθαι· κἀκεῖνος διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ αὖθις· « Ἕως ἂν ἔλθῃ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶν ἡ τελείωσις τῶν μυστηρίων, καὶ ἀξιωθῶμεν φανερῶς τῆς ἀποκαλύψεως αὐτῶν, ἡ πίστις λειτουργεῖ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων, μυστήρια ἄῤῥητα, ὧν ἀξιωθείημεν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἐνταῦθα μὲν, ὡς ἐν ἀῤῥαβῶνι· ἐκεῖ δὲ ἐν ὑποστάσει τῆς ἀληθείας, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μετὰ τῶν ἀγαπώντων αὐτόν. »

Quod oportet te esse pacificum.

De tertio autem, quod nempe oportet te cum omnibus pacem habere, evidens est exhortatio illud Davidis oraculum; imo vero et hoc divini Pauli quod tuba clarius inclamat. « Pax multa diligentibus legem tuam, inquit prior; et non est illis scandalum [84]. » — « Et cum his qui oderant pacem, eram pacificus [85]. » Et: « Inquire pacem, et persequere eam [86]. » — « Pacem persequamini cum omnibus, inquit alter, et sanctitatem, sine qua nemo videbit Dominum [87]. » Et: « Quantum licebit vobis, pacem cum omnibus habentes [88]. »

B *Ὅτι δεῖ εἰρηνικὸν ὑπάρχειν σε.*

Γ'. Περὶ δέ γε τοῦ τρίτου, δηλαδὴ τοῦ εἰρηνικὸν εἶναί σε μετὰ πάντων, ἐναργὴς σοι παραίνεσις, ἡ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ χρῆσις· ναὶ μὴν καὶ ἡ τοῦ Χριστοφόρου Παύλου γεγωνότερον σάλπιγγος βοῶσα· ἡ μέν· « Εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον. » — « Καὶ μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός. » Καί· « Ζήτησον εἰρήνην, καὶ δίωξον αὐτήν. » Ἡ δέ· « Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. » Καί· « Εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων εἰρηνεύοντες. »

Quod oportet te non esse distractum.

Quartum autem, nempe te non distractum esse debere, pius ille vir Isaac te docebit dicens: « Si cupiditas, inquit, est sensuum fructus, taceant deinceps, qui cum distractione pacem mentis servari posse contendunt; et cum distractis ne conversare. »

C *Ὅτι δεῖ ἀπερίσπαστον εἶναί σε.*

Δ'. Τοῦ δέ γε τετάρτου, δηλαδὴ τοῦ ἀπερίσπαστον τυγχάνειν σε, ὁ ὅσιος Ἰσαὰκ δηλώσει σοι λέγων, ὅτι Ἐὰν ἡ ἐπιθυμία, φησὶ, γέννημα τῶν αἰσθήσεων ὑπάρχῃ, σιωπησάτωσαν λοιπὸν, οἱ μετὰ περισπασμοῦ τὴν εἰρήνην τῆς διανοίας φυλάττειν ὁμολογοῦντες· καὶ μετὰ περισπωμένων μὴ συναναστραφῇς.

Quod oportet te non inquietum neque sollicitum esse.

De quinto autem, nempe quod non debes esse inquietus aut sollicitus sive rationabilium, sive non rationabilium causa, documentum tibi erit quod Dominus in Evangeliis dicit: « Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plusquam vestimentum. Considerate volatilia cœli, quod neque seminant, neque metunt, neque congregant in horrea; et Pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos multo pluris estis illis? Quis autem ex vobis cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? » Et paulo post: « Ne igitur solliciti sitis dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus? aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester cœlestis quia his omnibus indigetis. Quærite primum regnum Dei et justitiam

Ὅτι δεῖ ἀμέριμνον καὶ ἀφρόντιστον ὑπάρχειν σε.

Ε'. Τοῦ δὲ δὴ πέμπτου, δηλονότι τοῦ ἀμέριμνον, καὶ ἀφρόντιστον ἐξ εὐλόγων, καὶ ἀλόγων πραγμάτων ὑπάρχειν σε, διδασκαλεῖόν σοι, ὅπερ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος· « Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε·
D μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε. Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα, τοῦ ἐνδύματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Μὴ οὖν μεριμνήσητε λέγοντες· Τί φάγωμεν; ἤ, Τί πίωμεν; ἤ, Τί περιβαλώμεθα; Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ. Οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρῄζετε τούτων ἁπάντων· ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ

[84] Psal. CXVIII, 165. [85] Psal. CXIX, 7. [86] Psal. XXXIII, 15. [87] Hebr. XII, 14. [88] Rom. XII, 18.

Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς· ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. » Λέγει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Χωρὶς ἀμεριμνίας, φῶς ἐν τῇ ψυχῇ σου μὴ ζητήσῃς· μήτε γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, ἐν τῇ χαυνότητι τῶν αἰσθήσεών σου. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· Μία θρὶξ ταράσσει ὀφθαλμόν· καὶ μικρὰ φροντὶς ἀφανίζει ἡσυχίαν. Ἡσυχία γάρ ἐστιν ἀπόθεσις νοημάτων, καὶ ἄρνησις εὐλόγων φροντίδων. Ὁ ὄντως ἡσυχίαν κατειληφὼς οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς φροντίσει. Ἀψευδὴς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγειλάμενος.

Ὅτι δεῖ σιωπηλὸν εἶναί σε.

ϛ'. Ἔτι περὶ τοῦ ἕκτου, δηλαδὴ τοῦ σιωπᾷν, ὁ εἱρμὸς εἰπεῖν ἡμᾶς ἐκβιάζει τοῦ λόγου. Λέγει οὖν καὶ περὶ τούτου ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· Ὁ κωλύων τὸ στόμα αὐτοῦ ἐκ τῆς καταλαλιᾶς, φυλάττει τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐκ τῶν παθῶν· καὶ ὁ καθαίρων τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐκ τῶν παθῶν, ἐν πάσῃ ὥρᾳ θεωρεῖ τὸν Κύριον· καὶ ὅτε πάντα τὰ ἔργα τῆς πολιτείας εἰς ἓν μέρος θήσεις, καὶ τὴν σιωπὴν ἐν ἄλλῳ, εὑρήσεις αὐτὴν ὑπερβάλλουσαν ἐν σταθμῷ. Καί· Ὑπὲρ πάντα τὴν σιωπὴν ἀγάπησον, ὅτι προσεγγίζει σε [*Ισ.* σοι] πρὸς καρπόν. Ἡ γλῶσσα γὰρ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ. Πρῶτον μὲν βιασώμεθα ἑαυτοὺς σιωπᾷν, καὶ τότε ἐκ τῆς σιωπῆς γεννᾶται ἡμῖν τι, ὁδηγοῦν ἡμᾶς εἰς αὐτὴν τὴν σιωπήν. Δώῃ σοι ὁ Θεὸς αἰσθηθῆναί τινος γεννωμένου ἐκ τῆς σιωπῆς. Ἐὰν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ ἄρξῃ, οὐκ ἐπίσταμαι ἐγὼ ποῖον φῶς ἀνατελεῖ σοι ἐντεῦθεν. Καὶ αὖθις· Ἡ σιωπὴ μυστήριόν ἐστι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· οἱ δὲ λόγοι ὄργανόν εἰσι τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ τῷ ἁγίῳ δὲ Ἀρσενίῳ, οὕτως ἡ θεία φωνὴ τὸ δεύτερον ἐθέσπισε· Ἀρσένιε, φεῦγε, σιώπα, ἡσύχαζε, καὶ σωθήσῃ.

Ὅτι δεῖ ἥσυχον εἶναί σε.

Ζ. Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἑβδόμου, ἤγουν τοῦ ἡσύχως βιῶναί σε, ἀξιόπιστοι πρὸς παράστασιν, ὅ τε μέγας Βασίλειος, καὶ ὁ ἅγιος πάλιν Ἰσαάκ, ὁ μὲν εἰρηκώς· Ἡ ἡσυχία, ἀρχὴ καθάρσεως τῇ ψυχῇ· ὁ δέ, Ὅρος ἡσυχίας, σιωπὴ ἀπὸ πάντων· ὁ μέν, τὴν ταύτης ἀρχήν, ὁ δέ, τὸ τέλος διὰ τῶνδε τῶν φωνῶν ὡς ἐν συντόμῳ ἐπισημάναντες. Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ Γραφῇ οὕτως εἴρηται· « Ἥμαρτες; ἡσύχασον· » καί, « Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός. » Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· Ἔργον ἡσυχίας προηγούμενον, ἀμεριμνία πάντων πραγμάτων εὐλόγων, ἢ ἀλόγων· ὁ γὰρ τοῖς προτέροις ἀνοίγων, τοῖς δευτέροις πάντως περιπεσεῖται. Προσευχὴ ἄοκνος, καὶ τρίτον, ἐργασία καρδίας ἄσυλος. Ἀδύνατον, τὸν μὴ γράμματα μεμαθηκότα, φυσικῶς ἐν δέλτοις μελετᾷν· ἀδυνατώτερον δέ, τοὺς μὴ τὸ πρότερον κτησαμένους, τὰ δύω λόγῳ μετελθεῖν. Καὶ αὖθις ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Πόθος ἡσυχίας ἐστί, προσδοκία τοῦ θανάτου διηνεκής· ὁ ἐκτὸς ταύτης τῆς μελέτης εἰσερχόμενος ἐν τῇ ἡσυχίᾳ, οὐ δύναται βαστάσαι, ἅπερ ὀφείλομεν καρτερεῖν καὶ βαστάζειν ἐκ παντὸς τρόπου.

A ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. Neque in crastinum solliciti sitis; crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua [89]. » Dicit autem et sanctus Isaac: « Nisi sis absque sollicitudine, ne quæras in anima tua lucem, neque tranquillitatem, neque pacem in super bia sensuum tuorum. » Et Climax: « Capillus unus oculum lædit, et parva sollicitudo pacem expellit. Pax enim est cogitationum depositio, et rectarum etiam curarum negatio. Qui vere pacem concepit, nec de sua carne sollicitus est. » Non mendax est qui id proclamavit.

Quod oportet te esse silentii amantem.

De sexto adhuc nempe tibi silendum esse sermonis trames nos ad dicendum inducit. Et de hoc B ita loquitur pius Isaac: « Qui os suum ab obtrectatione avertit, cor suum quoque cupiditatibus vacuum servat; et qui cor suum cupiditatibus purgat, omni hora Dominum intuetur; et si omnia vitæ opera in una parte statuis, silentium vero in altera, reperies silentium in lance plus ponderis habere. » Et, « Super omnia silentium dilige, quia te fructui proximum faciet. Lingua enim huic enarrando impar est. Primo cogamus nosmetipsos tacere: et ex nostro silentio nascetur nobis aliquid nos ad ipsum silentium dirigens. Det tibi Deus animadvertere aliquid in te ex silentio nascens! Quod si hac agendi ratione incipias, nescio ego quantum lumen tibi inde nasciturum sit. » Et C rursum: « Silentium est sæculi futuri mysterium: sermones vero sunt mundi hujus organa. » Et sancto Arsenio ita divina vox posterius sic expressit: « Arseni, fuge, sile, pacem tene, et salvus eris. »

Quod oportet te esse tranquillum.

Pariter et septimum, nempe quod oportet te vitam tranquillam agere, optime demonstrant et magnus Basilius et sanctus rursum Isaac; ille quidem dicens: « Tranquillitas, purgationis animæ principium; » hic vero: « Terminus tranquillitatis, silentium ex omni parte; » ille quidem, hujus principium, hic vero terminum his vocibus ut compendiose significantes. Et in Vetere Testamento D ita dictum est: « Peccasti? tranquillitatem age; » et, « Vacate et scite, quia Ego sum Deus. » Dicit autem et Climax: « opus tranquillitatis præcipuum est nihil curare sive rationi consentaneorum sive rationi adversantium. Qui enim januam prioribus aperit, mox in posteriora incidet: Oratio intrepida et deinde operatio cordis tutissima. Non potest fieri ut qui litteras non didicerit, in tabulis exerceatur: impossibilius adhuc est ut ii qui primum non possederint, duo alia assequantur. » Et rursum sanctus Isaac: « Tranquillitatis desiderium est continua mortis exspectatio. Qui absque hoc exercitio in tranquillitate ingreditur, non potest ferre quæ sustinere ac sufferre omni modo debemus.

[89] Matth. vi, 25, seqq.

Quod oportet in omnibus gratias agere.

Similiter et de octavo, scilicet quod in omnibus oportet te gratias agere, optimum habes ducem divinum apostolum Paulum sic præcipientem : « In omnibus gratias agite [60]. » Et pium Isaac : « Accipientis gratiæ donantem excitant ut majora prioribus dona largiatur. Qui non agit gratias de minoribus ac de majoribus, mendax est et injustus : et dirigit ad hominem Dei beneficia cor ad gratias perpetuo agendas dispositum : quod tentationem in animam inducit, murmuris est cogitatio quæ semper in corde agitatur. Os quod continuo gratias agit, benedictionem accipit a Domino, et gratia Dei illibatur cordi in gratitudine perseveranti.

Quod oportet propriam infirmitatem agnoscere.

Quantum colligat lucrum is qui propriam infirmitatem pergit agnoscere (quod quidem numero nonum est), sexto divini Davidis psalmo mentem adhibens disces, ubi dicit : « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum [61]. » Et alibi : « Ego sum vermis et non homo : opprobrium hominum et abjectio plebis [62]. » Et sanctus Isaac : « Beatus vir, qui suam noverit infirmitatem : eo quod hac scientia tanquam fundamento utitur, et fit illi omnis bonitatis principium ; cum enim quis didicerit et in veritate senserit propriam infirmitatem, tunc animam suam a superbia protegit quæ scientiam debilitat, et munimentum sibi thesaurizat. » Et, « Homo qui suæ infirmitatis mensuram agnoscit, perfectam humilitatem assequitur.

Quod oportet viriliter tentationi resistere.

Restat caput illud quod decimum numerum efficit, nempe tibi viriliter sustinendas ac patienter longanimiterque semper sufferendas esse diversas ac multiplices quæ superveniunt tentationes. Audi igitur qualia ad illud in divinis Scripturis dicta pertineant : atque igitur Christi apostolus Paulus dicit : « Non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem : sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus [63]. » Et : « Si estis extra disciplinam cujus facti sunt omnes participes ; igitur spurii estis neque filii [64]. » Et : Quem diligit Dominus, edocet [65] » et, « Flagellat Dominus omnem filium quem recipit. [66] » Et frater Domini : « Vir intentatus absque gloria. [67] » Et sanctus Elias, vir ille justus : « Omni Christiano licet, vere in Deum credenti, non esse sollicitum, sed undique exspectare et excipere tentationem : ita ut, quando venerit non expellatur neque turbetur. Sed gratias agens, sustinet afflictionis ictus, et cogitat quid cum Propheta psallens dicat : « Proba me, Domine, et tenta me ; [68] » neque dicit : « Disciplina tua subvertit

A

Ὅτι δεῖ ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν.

Η'. Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ὀγδόου, ἤτοι τοῦ ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν σε, ἔστω ἱκανὸς ὑφηγητὴς, ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος προστάσσων· « Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε, » καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· Ἡ εὐχαριστία τοῦ λαμβάνοντος, ἐρεθίζει τὸν διδόντα, τοῦ δοῦναι δωρήματα μείζονα τῶν προτέρων. Ὁ μὴ εὐχαριστῶν ἐπὶ τοῖς μικροτέροις, καὶ ἐπὶ τοῖς μείζοσι, ψεύστης ἐστὶ καὶ ἄδικος, καὶ ὁ ὁδηγῶν τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καρδία κινουμένη πρὸς εὐχαριστίαν ἀδιάλειπτον· ὁ ὁδηγῶν τὸν πειρασμὸν πρὸς τὴν ψυχὴν, ἡ ἔννοιά ἐστι τοῦ γογγυσμοῦ, ἡ κινουμένη ἀεὶ ἐν τῇ καρδίᾳ. καὶ στόμα διαπαντὸς εὐχαριστοῦν, εὐλογίαν δέχεται παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ καρδίᾳ διαμενούσῃ ἐν εὐχαριστίᾳ, ἐμπίπτει ἐν αὐτῇ ἡ B χάρις.

Ὅτι δεῖ γινώσκειν τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν.

Θ'. Ἡλίκον μέντοι τὸ κέρδος συλλέγεται τῷ πεφθακότι γνῶναι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, ὃ καὶ ἔννατον τῷ ἀριθμῷ πέφυκε, προσχὼν τῷ ἕκτῳ ψαλμῷ τοῦ θείου Δαβὶδ μαθήσῃ, ἐν οἷς φησιν· « Ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ὄνειδος ἀνθρώπων, καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Μακάριος ἄνθρωπος, ὁ γινώσκων τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, διότι αὕτη ἡ γνῶσις γίνεται αὐτῷ θεμέλιος, καὶ ἀρχὴ πάσης ἀγαθωσύνης. Ὅταν γὰρ μάθῃ τις, καὶ ἐν ἀληθείᾳ αἰσθηθῇ τῆς ἑαυτοῦ ἀσθενείας, τηνικαῦτα περισφίγγει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τῆς χαυνότη- C τος τῆς ἀμαυρούσης τὴν γνῶσιν, καὶ θησαυρίζει ἑαυτῷ παραφυλακήν. Καί· Ὁ ἄνθρωπος ὁ φθάσας γνῶναι τὸ μέτρον τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ, οὗτος ἔφθασε τὸ τέλειον τῆς ταπεινώσεως.

Ὅτι δεῖ γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς.

Ι'. Ὑπόλοιπον δὲ τοῦ λόγου κεφάλαιον, ὃ καὶ τὸν ἐκτεθέντα ἡμῖν εἰς δέκατον ἀριθμὸν συμπληροῖ, καθέστηκε, τὸ γενναίως φέρειν καὶ ἀνθίστασθαι μετὰ ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας, πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐπισυμβαίνειν σοι διαφόρους καὶ πολυειδεῖς πειρασμούς. Ἄκουσον τοίνυν οἷα καὶ περὶ τούτου, τῇ ἱερᾷ Γραφῇ ἀνάγραπτα τελεῖ· καὶ γοῦν λέγει ὁ Χριστοφόρος Παῦλος· « Ἀδελφοὶ, οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη, πρὸς αἷμα, καὶ σάρκα· ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ D σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· » καὶ, « Εἰ ἐκτός ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες· ἄρα νόθοι ἐστὲ, καὶ οὐχ υἱοί· » καὶ, « Ὃν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. » Καὶ ὁ ἀδελφόθεος· « Ἀνὴρ ἀπείραστος ἀδόκιμος· » καὶ ὁ ἅγιος Ἠλίας ὁ ἔκδικος· Ἔξεστι παντὶ Χριστιανῷ, τῷ ὀρθῶς πιστεύοντι εἰς Θεὸν, μὴ ἀμεριμνεῖν, ἀλλὰ πάντοτε προσδοκᾷν καὶ ἐκδέχεσθαι πειρασμόν· ἵνα ὅταν ἔλθῃ, μὴ ξενίζηται, μηδὲ ταράττηται, ἀλλ' εὐχαρίστως ὑπομένειν τὸν κόπον τῆς θλίψεως, καὶ ἐννοεῖν, τί ψάλλων σὺν τῷ προφήτῃ λέγει· « Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με· »

[60] I Thess. v, 18. [61] Psal. vi, 3. [62] Psal. xxi, 7. [63] Ephes. vi, 12. [64] Hebr. xii, 8. [65] Prov. iii, 12. [66] Hebr. xii, 6. [67] Jac. i, 12. [68] Psal. xxv, 2.

καὶ οὐκ εἶπεν· ὅτι Ἡ παιδεία σου κατέστρεψέ με, A ἀλλ', Ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος. Μήτε μὴν ζήτει τὰς τῶν πειρασμῶν αἰτίας, ὅθεν ἐπέρχονται, ἀλλὰ μόνον εὔχου τῷ Θεῷ, εὐχαρίστως φέρειν αὐτούς, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος, ὅτι Πειρασμοῦ ἐπελθόντος, μὴ ζήτει διὰ τί, ἢ διὰ τίνος ἐλήλυθεν, ἀλλ' ὅπως ἂν αὐτὸν εὐχαρίστως καὶ ἀμνησικάκως ὑπομείνῃς. Καὶ πάλιν· Εἰ οὐκ ἔστι ῥᾳδίως εὑρεῖν, τὸν ἐκτὸς πειρασμῶν εὐαρεστήσαντα, εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ ἐπὶ πάσῃ συμβάσει· καί, Πᾶσα θλίψις ἐλέγχει τὴν ῥοπὴν τοῦ θελήματος, εἴτε εἰς δεξιὰ ῥέπει, εἴτε εἰς ἀριστερά· διὰ τοῦτο ἡ συμβᾶσα θλίψις, πειρασμὸς ὀνομάζεται, τῷ μετόχῳ πεῖραν τῶν κεκρυμμένων θελημάτων παρέχουσα. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ δέ, σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτά φησι· Πάντα ἄνθρωπον ὠφελεῖ ὁ πειρασμός· B ἐὰν γὰρ τὸν Παῦλον ὠφελεῖ, πᾶν στόμα φραγήσεται. Καὶ ὑπόδικος γενέσθω πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. Οἱ ἀγωνισταὶ πειράζονται, ἵνα προσθήσωσι τῷ πλούτῳ αὐτῶν, οἱ χαῦνοι, ἵνα ἐκ τῶν βλαπτόντων φυλάξωνται ἑαυτούς, καὶ οἱ ὑπνώττοντες, ἵνα εἰς ἐξυπνισμὸν εὐτρεπισθῶσι, καὶ οἱ μακρὰν ὄντες, ἵνα προσεγγίσωσι τῷ Θεῷ, οἱ δὲ οἰκεῖοι, ἵνα ἐν παῤῥησίᾳ εἰσοικισθῶσι. Πᾶς υἱὸς ἀγύμναστος, οὐ δέχεται τὸν πλοῦτον τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἰς τὸ βοηθεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο λοιπόν, πρῶτον πειράζει ὁ Θεός, καὶ βασανίζει, εἶτα δεικνύει τὸ χάρισμα. Δόξα τῷ Δεσπότῃ τῷ ἐν φαρμάκοις στρυφνοῖς, τὴν τρυφὴν τῆς ὑγιείας ἡμῖν προσάγοντι. Οὐκ ἔστιν ὅστις ἐν τῷ καιρῷ τῆς γυμνασίας μὴ ἄχθεται, καὶ οὐκ ἔστι τις, ᾧ οὐ πικρὸς ὁ καιρός, C ἐν ᾧ τὸν ἰὸν ποτίζεται τῶν πειρασμῶν, καταφαίνεται. Χωρὶς γὰρ τούτων, οὐ δυνατὸν κρᾶσιν προσκτήσασθαι ἰσχυράν· καί, τὸ ὑπομεῖναι δέ, οὐχ ἡμῶν ἐστι. Πόθεν γὰρ ἔχει τὸ κεράμιον τὸ ἀπὸ πηλοῦ, ὑπομεῖναι τὴν ῥύσιν τοῦ ὕδατος, εἰ μὴ τὸ πῦρ τὸ θεϊκόν, αὐτὸ στερεώσειεν; Ἐὰν ὑποταγῶμεν αἰτούμενοι ἐν ταπεινώσει μετ' ἐφέσεως ἀδιαλείπτου, καὶ ἡμεῖς ἐν καρτερίᾳ πάντα λαμβάνομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ τοῦ Σειράχ· « Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν· καὶ εὔθυνον τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον· » καὶ μὴ σπεύσῃς ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς.

Ὅτι δεῖ πρὸς Θεὸν ἐλπίζειν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἐκδέχεσθαι.

D « Τὴν τῆς ἐλπίδος ἄγκυραν, πρὸς τὸν σώζειν δυνάμενον Θεόν, ἀναρτῶν καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν τῶν πειρασμῶν ἔκβασιν συμφερόντως ἀπεκδεχόμενος. Πιστὸς γάρ, φησίν, ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα, ἀλλὰ σὺν τῷ πειρασμῷ ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν. Καὶ ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονή, δοκιμήν· ἡ δὲ δοκιμή, ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. Καί, ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται, καί, ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. Καὶ ὁ ἀδελφόθεος δέ, οὕτω φησί· Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες, ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως,

me, » sed: « Correxit me in finem [69]. » Neque inquiras tentationem causas, unde veniant, sed tantummodo Deum ora ut grate eas sufferre possis, ut sanctus Marcus dicit: « Superveniente tentatione, ne quæras cur aut quamobrem venerit, sed quomodo eam grate neque acerbe sustinere valeas. » Et rursum. « Si non facile reperitur qui absque tentatione Deo placuerit, Deo oportet de omni tentationis incursu gratias agere. » Et, « Omnis afflictio voluntatis inclinationem ostendit, sive ad dexteram inclinetur sive ad sinistram. Ideo superveniens afflictio tentatio nominatur, tentato præbens secretæ voluntatis suæ experimentum. » Et sanctus Isaac, inter multa alia hoc dicit: « Omni homini utilis est tentatio; si enim Paulo utilis est, omne os clauditur. Et subditus fiat omnis mundus Deo. Qui pugnant tentantur, ut divitiis suis addant; superbi tentantur, ut seipsos a nocentibus servent: et somnolenti tentantur, ut ad expergiscendum instruantur; et qui longe sunt, ut Deo appropinquent; et familiares, ut in fiducia conversentur. Quicunque filius non exercetur, is non accipit domus Patris sui divitias, ut ab ipso adjuvetur et ideo primo Deus tentat et affligit, deinde gratiam ostendit. Gloria Domino qui acerbis remediis nobis sanitatis delicias adducit. Nemo est qui exercitii tempore non gravetur, et nemo est cui non amarum videatur tempus quo tentationum sanationem cupit. Sine illis impossibile est validam sanitatem possidere: et sustinere non nostrum est. Unde enim vas luteum posset aquæ infusionem sustinere, nisi divinus ignis illud solidasset? Si subditi erimus, orantes in humilitate cum continuis desideriis, nosque in omni patientia omnia acceperimus in Christo Jesu Domino nostro. « Dictum est enim in sapientia Sirac: « Fili, si accedas ad servitutem Domini Dei tui, præpara animam tuam ad tentationem, et dispone cor tuum, et patienter sustine, et ne festines in tempore ingressus [70]. »

Quod oportet in Deum sperare, et ab eo, quod utile est, excipere.

Spei anchoram ad Deum qui potest te salvare, suspende, et ab eo tentationum exitum tempore opportuno exspecta. « Fidelis enim, inquit, Deus, qui non sinet nos tentari supra quam possumus; sed faciet cum tentatione proventum [71]. » Et, « Tentatio patientiam operatur; patientia vero probationem; probatio vero opem; spes autem non confundit [72]. » Et, « Qui perseveraverit in finem, salvus erit [73]; » et, « In patientia vestra possidebitis animas vestras [74]. » Et frater Domini ita loquitur: « Omne gaudium existimate, fratres mei, cum enim in variis tentationibus incideritis, scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur;

[69] Psal. XVII, 36. [70] Eccle. II, 1. [71] II Thess. III, 3. [72] Rom. V, 5. [73] Matth. XXIV, 13. [74] Luc. XXI, 19.

patientia vero opus perfectum habet, ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes [75]. » Et, « Beatus homo, qui suffert tentationem, quia, postquam probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam promisit Dominus diligentibus se [76]. » Et, « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis [77]. » Et, « Sustinens sustinui Dominum, et adhæsit mihi, et exaudivit orationem meam, et eduxit me de lacu miseriæ et de luto fæcis; et statuit super petram pedes meos, et direxit gressus meos, et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro [78]. » Scribit autem etiam beatus Simeon Metaphrastes « Anima quæ amoris divini vinculis alligatur, nihili reputat dolorem, sed malis lætatur, et ærumnis florescit; et quando nihil triste pro dilecto patitur, tunc se maxime pati credit; remissionem enim ut pœnam fugit.

De timore Dei, quod duplex est: incipientium timor et perfectorum timor.

17. Non dubitandum est autem nunc dicere et de duplici Dei timore, etsi pro nostro libitu post finem indicatæ a nobis dictorum capitum decadis de perfecto timore loquentes, prioris timoris ordinem turbavimus: post fidem enim timor a sanctis Patribus ordinatur.

De priore timore, qualis est incipientium.

Scito igitur, dilectissime, timorem Dei duplicem esse, unum quidem incipientium, alterum perfectorum. De priore igitur scriptum est: « Initium sapientiæ timor Domini [79]; » et, « Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos [80]. » Et, « Timore Domini omnis a malo declinat [81]; » et, « Ubi timor Dei est, ibi impletio mandatorum [82]. » Dicit autem et pius Isaac: « Timor Dei initium est virtutis. Dicitur vero eum esse fidei fructum; et seminatur in corde, cum mens a distractione mundi sejungitur et cogitationes suas colligit errantes, ex inconstantia, in futuræ restitutionis confabulatione. Et, « Initium veræ hominis vitæ timor Domini; qui cum mentis inconstantia in quorumdam hominum animabus perseverare nequit; « et, Cura, ut in itinere tuo fundamentum ponas timorem Domini, et possis post paucos dies ad regni januas pervenire, absque viæ ambagibus.

De secundo et perfecto Dei timore.

De secundo autem, scilicet perfecto Dei timore sic dictum est: « Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis [83]. » et, « Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus [84]. » Et « Timete Dominum omnes sancti ejus, quia non est inopia timentibus eum [85]; et, Ecce

κατεργάζεται ὑπομονήν· ἡ δὲ ὑπομονὴ, ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ἦτε τέλειοι, καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι. Καὶ, Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς ὑπομένει πειρασμὸν, ὅτι δόκιμος γενόμενος, λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· καὶ, Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς· καὶ, Ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι, καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου, καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ᾆσμα καινὸν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν. Γράφει δὲ καὶ ὁ μακάριος Συμεὼν ὁ Μεταφραστής· Ψυχὴ δεσμοῖς ἁλοῦσα τοῦ πρὸς Θεὸν ἔρωτος, οὐδὲν ἡγεῖται τὸ πάσχειν, ἀλλὰ τοῖς ἀλγεινοῖς ἐντρυφᾷ, καὶ θάλλει κακοπαθείᾳ· καὶ ὅταν οὐδὲν ὑπὲρ τοῦ ἐρωμένου πάσχει τῶν λυπηρῶν, τότε πάσχειν ἡγεῖται μᾶλλον, καὶ ὡς κόλασιν τὴν ἄνεσιν διαφεύγει. »

Περὶ φόβου Θεοῦ, ὅτι διπλοῦς· ὁ μὲν τῶν ἀρχαρίων, ὁ δὲ τῶν τελείων.

ιζ'. Οὐκ ὀκνητέον δὲ τανῦν διαμνημονεῦσαι, καὶ περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν διπλοῦ φόβου, εἰ καί πως ἰδιά γε τὸ δόξαν ἡμῖν, μετὰ τὸ τέλος τῆς σημειωθείσης ἡμῖν δεκάδος τῶν εἰρημένων κεφαλαίων, μνησθῆναι περὶ τοῦ τελείου φόβου, τὴν τάξιν τοῦ πρώτου φόβου παρεσαλεύσαμεν· μετὰ τὴν πίστιν, ὁ φόβος τοῖς θείοις Πατράσι τέτακται.

Περὶ τοῦ πρώτου φόβου· ἧως [ἴσ. οἷος] τῶν ἀρχαρίων.

Ἴσθι τοίνυν, φίλτατε, ὅτι ὁ φόβος ὁ κατὰ Θεὸν, διπλοῦς ἐστιν, ὁ μὲν, τῶν ἀρχαρίων, ὁ δὲ, τῶν τελείων. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου οὕτω γέγραπται· « Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου· » καὶ, « Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς· » καὶ, « Ὅτι τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ· » καὶ, Οὗ φόβος, ἐντολῶν τήρησις. Λέγει δὲ καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· « Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἀρχή ἐστι τῆς ἀρετῆς. » Λέγεται δὲ εἶναι γέννημα τῆς πίστεως, καὶ σπείρεται ἐν καρδίᾳ, ὅταν ἀποχωρισθῇ ἡ διάνοια, ἐκ τοῦ περισπασμοῦ τοῦ κόσμου, τοῦ συνάξαι τὰς νοήσεις αὐτῆς τὰς ῥεμβομένας ἐκ τοῦ μετεωρισμοῦ, ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως. Καὶ, Ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· καὶ οὗτος σὺν μετεωρισμῷ τινων ἐν τῇ ψυχῇ διαμεῖναι οὐ πείθεται· καὶ, Σοφίσθητι τοῦ θεῖναι θεμέλιον ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ σου τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀποκαθίστασαι ἐν τῇ πύλῃ τῆς βασιλείας, χωρὶς κυκλεύσεως ὁδοῦ.

Περὶ τοῦ τοῦ β' καὶ τελείου θείου φόβου

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ἤτοι τοῦ τελείου θείου φόβου, οὕτως εἴρηται· « Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα· » καὶ, « Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, οἱ πορευόμενοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ· » καὶ, « Φοβήθητε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν ὑστέ-

[75] Jac. I, 3-4. [76] ibid. 12. [77] Rom. VIII, 18. [78] Psal. XXXVII, 2 seqq. [79] Prov. I, 7. [80] Psal. XXXIII, 12. [81] Eccli. I, 27. [82] Eccli. II, 21. [83] Psal. CXI, 1. [84] Psal. CXXVII, 1. [85] Psal. XXXIII, 10.

ῥῆμα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν· » καὶ, « Ἰδοὺ οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος, ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον· » καὶ, « Ὁ φόβος Κυρίου ἁγνὸς, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος. » Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός· « Σημεῖον τοῦ πρώτου φόβου, τὸ μισεῖν, καὶ ὀργίζεσθαι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ὁ πληγεὶς ὑπὸ θηρός· τοῦ δὲ τελείου, τὸ ἀγαπᾷν τὴν ἀρετὴν, καὶ φοβεῖσθαι τὴν τροπήν. Καὶ ὅτι οὐδεὶς ἀναλλοίωτος· καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ὀφείλομεν ἀεὶ τὴν πτῶσιν φοβεῖσθαι. » Ὅθεν καὶ αὐτὸς ταῦτα συνετῶς ἀκροώμενος, σπούδασον μετὰ τῶν προειρημένων πάντων, καὶ τὸν πρῶτον ἀρτίως φόβον παρὰ σεαυτῷ κατέχειν ἀδιαλείπτως· οἷα γὰρ θησαυροφυλάκιον πέφυκεν ἀσφαλέστατον πάσης ἀγαθῆς πράξεως. Οὕτω γὰρ ἔχων, κατευθυνόμενα ἕξεις τὰ διαβήματά σου, πρὸς τὴν ἐργασίαν πασῶν τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν· ὁδῷ δὲ προβαίνων, προσκτήσῃ καὶ τὸν τέλειον, καὶ ἁγνὸν φόβον, τῷ πόθῳ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῷ ἐλέει τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ὅτι χάριν τῶν ἐντολῶν, καὶ τῆς κατ' αὐτὰς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καιροῦ καλοῦντος, ὀφείλομεν μηδ' αὐτῆς τῆς ζωῆς ἡμῶν φείσασθαι.

ιη'. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, δέον καὶ τοῦτο εἰδέναι σε, ὅτιπερ, χάριν τῶν ζωοπαρόχων ἐντολῶν, καὶ τῆς κατ' αὐτὰς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὀφείλομεν, καιροῦ καλοῦντος, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀπολέσαι ἀσμένως· ἤτοι μηδ' αὐτῆς φείσασθαι τῆς ζωῆς ἡμῶν. Ὡς περὶ τούτου αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός φησιν, ὅτι « Ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν· » ἀναμφιβόλως πιστεύων, καὶ μὴ διακρινόμενος, ὅτι καὶ ἀνάστασις, καὶ ζωὴ, καὶ πᾶν εἴ τι σωτήριον, αὐτός ἐστιν ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς ὁ Σωτὴρ, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ὅτι « Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ζωή· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται· » καὶ, « Πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα· » καὶ, « Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· » καὶ, « Ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν. » Οὕτως οὖν ἔχων, ἀεί τε τῶν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενος, καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, ὡς εἴρηται, τρέχε, σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἀμεταστρεπτὶ τὸν σὸν δρόμον οὑτωσί. Καλὸν δὲ, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, καὶ μάλα πρόσφορον, πρότερον ἐκθέσθαι τοῦ μακαριωτάτου Νικηφόρου τοῦ πάνυ, περὶ τῆς ἔνδον καρδίας δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς εἰσόδου φυσικήν τινα μέθοδον, συντείνουσάν πως καὶ πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγήν· ἵν' οὕτως καθ' εἱρμὸν, σὺν Θεῷ, ἡ παροῦσα πραγματεία προβῇ εὔθετον. Λέγει τοίνυν ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, σὺν πολλοῖς ἄλλοις, τὸ κῦρος παρ' ἀναγράπτων μαρτυριῶν τῶν ἁγίων ἔχουσι, καὶ τάδε·

A sic benedicetur homo, qui timet Dominum [86]. » Et, Timor Domini castus, permanens in sæculum sæculi [87]. » Scribit autem et sanctus Petrus Damascenus: Prioris timoris signum, est odium et ira in peccatum, tanquam si a bestia quis vulneretur; perfecti vero est virtutis amor et mutationis metus. » Et addit, neminem esse immutabilem, et in omnibus vitæ actibus nobis timendum esse ne decidamus. » Unde et tu hæc prudenter intelligens, conare cum prædictis omnibus aliis priorem illum timorem in te ipso indesinenter custodire. Solus enim est omnis bonæ actionis thesaurus. Si te ipsum hoc modo habeas, omnes gressus tui directi erunt ad observanda omnia Domini nostri B Jesu Christi mandata; hac via procedens ad perfectum quoque et sanctum timorem pervenies virtutum desiderio et optimi Dei nostri misericordia.

Quod mandatorum causa et fidei Domini nostri Jesu Christi, urgente occasione, ipsi vitæ nostræ parcere non debemus.

18. Ad hæc quæ dicta sunt, oportet te et hoc animadvertere, quod vivificorum mandatorum causa et Domini nostri Jesu Christi fidei, debemus urgente occasione, et ipsam animam libenter impendere, neque vitæ ipsi nostræ parcere; quemadmodum de hac necessitate Dominus noster Jesus C Christus dicit: « Qui perdiderit animam suam propter me et Evangelium, servabit eam [88]; » credens indubitanter et absque hæsitatione Deum et hominem Salvatorem Jesum esse et resurrectionem et vitam et quidquid salutare est, ut ipse dixit: « Ego sum resurrectio et vita; qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet [89]; » et, « Qui vivit et credit in me non morietur in æternum [90]. » Et, « sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam [91]; » et, « Ego veni ut vitam habeant, et abundatius habeant [92]. » Sic te habens, semperque ea quæ retro sunt obliviscens, et ad ea quæ sunt ante te extendens teipsum, ut dictum est, curre, cum Christo Jesu D Domino nostro, absque conversione, cursum tuum hoc modo. Bonum vero est, ut nobis videtur, et admodum utile, beatissimi Nicephori exponere naturalem quamdam methodum de interioris cordis per narium inspirationem aditu, quodammodo et ad mentis recollectionem pertinentem, ut ita per semitam bene dispositam præsens tractatio procedat. Dicit igitur divinus ille vir cum multis aliis, auctoritatem ex sanctorum relatis testimoniis habentibus, et sequentia.

[86] Psal cxxvii, 4. [87] Psal. xviii, 10. [88] Matth. x, 39. [89] Joan. xi, 25. [90] ibid. 26. [91] Joan. iii, 15. 16. [92] Joan. x, 10.

Naturalis methodus de interioris cordis aditu per narium inspirationem, et de oratione simul cum ea operante, quæ est: Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei; pertinet autem hæc methodus et ad mentis recollectionem.

19. « Scis frater, hunc spiritum quem aspiramus, hunc aerem esse; aspiramus autem eum propter aliud quam propter cor nostrum. Hic enim aer nostræ vitæ causa est, et hujus qui in nostro corpore est, caloris. Cor igitur attrahit spiritum, ut proprium calorem per respirationem foras expellat, sibique bonam temperiem præstet. Hujus vero œconomiæ causa vel potius minister est pulmo qui fragilis a Deo creatus, tanquam follis absque dolore introducit et educit ambientem aerem. Sic igitur cor, frigidum quidem aerem attrahens, calidum vero expellens, munus propter quod creatum est ad animantis conservationem inviolabiliter servat. Tu igitur in cellula sedens tranquilla et tuam mentem colligens, eam introduc in narium viam, ubi spiritus in cor advenit, eamque impelle et coge descendere in cor una cum inspirato aere. Cum illuc introierit, quæ tibi postea evenient non erunt sine gaudio, sine lætitia, sed quemadmodum vir quidam a sua domo absens, postquam redierit, nescit quid præ gaudio fiat, eo quod ei datum sit cum filiis et uxore conversari, ita et mens postquam cum anima conjuncta fuerit, ineffabilis lætitia ac voluptate repletur. Igitur, frater, mentem assuefac inde non citius exire; omnino enim in principio indolentia laborat ex ea quam patitur, inclusione et angustia; postquam autem assuefacta est, non jam externas distractiones requirit. Regnum enim cœlorum intra nos est; quod qui prospicit, et pura oratione quærit, omnia externa detestatur et odit. Et paulo post: « Oportet autem te quoque hoc discere, scilicet, quod tuam mentem in hoc statu versantem non debeas otiosam ac silentem relinquere, sed cura ut illud meditetur: « Domine Jesu Christe, miserere mei » et ut meditetur assidue, et nunquam ab ea meditatione cesset. Hoc enim opus mentem firmiter continens, eam insuperabilem inexpugnabilemque inimici ictibus præstat, et in Dei charitatem desideriumque adducit quotidie. » Et hæc quidem dicit beatus ille Pater, excellentem intendens finem, ut quodammodo operante hac naturali methodo, mens rursum ex consueta distractione redeat, et captivitate, et fluctuatione ad attentionem, ac per attentionem ad se conjungatur, atque ita orationi uniatur, et ut in cor usque descendat, cum ipsa nempe oratione et semper in illo permaneat; quemadmodum et alius ex viris sapientia divina plenis ante expositum oraculum explicat, tanquam hujus sacri operis experientia edoctus. Atque sequentia porro enuntiat.

A *Μέθοδος φυσικὴ περὶ τῆς ἔνδον καρδίας δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς εἰσοδοεξόδου, καὶ τῆς μετ' αὐτῆς ἐνεργουμένης παρ' ἡμῶν προσευχῆς, ἥτις ἐστὶ, τό· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, συντείνει δέ πως ἡ τοιαύτη μέθοδος καὶ πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγήν.*

ιθ'. « Οἶδας, ἀδελφὲ, ὅτι ἡ πνοὴ, ἣν ἀναπνέομεν, ὁ ἀὴρ οὗτός ἐστιν· ἐμπνέομεν δὲ αὐτὸν, οὐ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν καρδίαν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ζωῆς παραίτιος, καὶ τῆς θέρμης τῷ σώματι. Ἐπισπᾶται τοίνυν ἡ καρδία τὸ πνεῦμα, ἵνα τὸ μὲν ἑαυτῆς θερμὸν, ἔξωθεν διὰ τῆς ἐκπνοῆς διωθήσῃ, ἑαυτῇ δὲ εὐκρασίαν παρέξῃ· παραίτιος δὲ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας, ἢ μᾶλλον ὑπουργὸς, ὁ πνεύμων ἐστὶν, ὃς ἀραιὸς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ κτισθεὶς, οἷά τις φυσητὴρ, ἀλύπως εἰσάγει καὶ ἐξάγει τὸ περιέχον. Οὕτως B οὖν ἡ καρδία, τὸ μὲν ψυχρὸν ἕλκουσα τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ θερμὸν διωθοῦσα, τὴν τάξιν δηλονότι δι' ἣν ᾠκονομήθη πρὸς τὴν τοῦ ζώου σύστασιν, ἀπαραβάτως διατηρεῖ. Σὺ οὖν καθίσας ἐν κελλίῳ ἡσύχῳ, καὶ συναγαγὼν σου τὸν νοῦν, εἰσάγαγε αὐτὸν, τὸν νοῦν δηλαδὴ, εἰς τὴν τῆς ῥινὸς ὁδὸν, ἔνθα τὸ πνεῦμα εἰς τὴν καρδίαν εἰσέρχεται, καὶ ὤθησαι αὐτὸν, καὶ παραβίασαι συγκατελθεῖν μετὰ τοῦ εἰσπνεομένου πνεύματος εἰς τὴν καρδίαν. Εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐκεῖσε, οὐκ ἔτι ἀνεύφραντα, οὐδὲ ἄχαρι, γενήσεταί σοι τὰ μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ὥσπερ ἀνήρ τις τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου ἀπόδημος, ἐπὰν ἐπιστρέψῃ, οὐκ ἔχει ὅ τι καὶ γένηται ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ὅτι κατηξιώθη τοῖς τέκνοις, καὶ τῇ γυναικὶ ἐντυχεῖν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἐπὰν μετὰ τῆς C ψυχῆς ἑνωθῇ, ἀῤῥήτου ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐμπίπλαται. Τοίνυν, ἀδελφὲ, συνείθισον τὸν νοῦν, τοῦ μὴ ταχέως ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθαι· πάνυ γὰρ ἐν ταῖς ἀρχαῖς καταῤῥαθυμεῖ, ἐκ τῆς τῶν ἔνδον συγκλείσεως καὶ στενώσεως· ἐπὰν δὲ συνήθης γένηται, οὐκ ἔτι στέργει ταῖς ἔξωθεν περιφοραῖς. Ἡ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν· ἣν τῷ ἐκεῖσε περισκοποῦντι, καὶ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς ταύτην ἐπιζητοῦντι, τὰ ἔξω πάντα, στυγητὰ δοκοῦσι καὶ μισητά. » Καὶ μετὰ βραχέα· « Χρὴ δέ σε καὶ τοῦτο μαθεῖν, ὡς ἐκεῖσε τοῦ νοός σου τυγχάνοντος, οὐ σιωπᾷν, καὶ ἀργὸν ἵστασθαι ἔκτοτε ὀφείλεις ἐᾷν αὐτὸν, ἀλλὰ δὸς αὐτῷ τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, ἔργον ἔχειν, καὶ μελέτην ἄπαυστον, καὶ μηδέποτε ἐκ τούτου παυέσθω· τοῦτο γὰρ ἀμετεώριστον D συνέχον τὸν νοῦν, ἀχείρωτον δεικνύει αὐτὸν καὶ ἄψαυστον, ταῖς προσβολαῖς τοῦ ἐχθροῦ, καὶ εἰς ἀγάπην καὶ πόθον θεῖον, τοκαθημέραν ἀνάγει. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ μακαρίτης οὗτος Πατὴρ, σκοπὸν ἔχων προηγούμενον, ἵνα πως ἐνεργουμένης τῆς φυσικῆς ταυτησὶ μεθόδου, ἐπανέλθῃ ὁ νοῦς ἐκ τῆς συνήθους περιφορᾶς, καὶ αἰχμαλωσίας, καὶ τοῦ ῥεμβασμοῦ, πρὸς προσοχὴν, καὶ διὰ τῆς προσοχῆς, ἐπαναζεύξῃ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ οὕτω τῇ προσευχῇ ἑνωθῇ, καὶ ἵνα ἔκτοτε κατέρχηται εἰς τὴν καρδίαν, μετ' αὐτῆς δηλονότι τῆς προσευχῆς, καὶ παραμένῃ ἀεὶ ἐν αὐτῇ, καθὰ καί τις ἕτερος τῶν θεοσόφων ὡσανεὶ ἐπεξηγούμενος τὴν προεκτεθεῖσαν χρῆσιν, ὡς ἐν πείρᾳ τῆς τοιαύτης ἱερᾶς ἐργασίας πεφυκὼς τάδε διαγορεύει.

Περὶ τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς φυσικῆς μεθόδου, καὶ τῆς σὺν αὐτῇ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσεως.

A κ'. Δέον καὶ τοῦτο τῷ φιλομαθεῖ κατάδηλον ποιῆσαι· ὅτι, ἐάνπερ τὸν νοῦν ἡμῶν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ πνεύματος συγκατέρχεσθαι αὐτῷ ἐκπαιδεύσωμεν, τηνικαῦτα μάθοιμεν ἂν ἀκριβῶς, ὅτι κατερχόμενος ὁ νοῦς, οὐ πρότερον τούτου ἀπερχόμενος [*Ισ.* ἀπάρχεται], πρὶν ἄν, πάντα λογισμὸν παραιτήσηται, καὶ ἑνιαῖος, καὶ γυμνὸς γένηται, οὐδεμιᾶς ἑτέρας μνήμης περιδεδραγμένος, ἢ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσεως, πάλιν δὲ ἐκεῖθεν ἀναχωρῶν, καὶ εἰς τὰ ἔξω ἐρχόμενος, ἐπὶ τὴν πολυσχεδῆ μνήμην, καὶ ἄκων μερίζεται.

Ὅτι καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὡς καὶ ἕτεροι τῶν πάλαι ἁγίων Πατέρων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ B *Κυρίῳ ἡμῶν προσεύχεσθαι διορίζεται· καὶ ἔνδον καρδίας· καὶ ταύτην φησὶ προσευχήν, τό, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με.*

κα'. Λέγει δὲ καὶ ὁ μέγας Χρυσόστομος· « Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπατήσητε, ἢ καταφρονήσητε· » καὶ μετὰ μικρόν· « Ὀφείλει ὁ μονάζων, εἴτε ἐσθίει, εἴτε πίνει, εἴτε καθέζεται, εἴτε διακονεῖ, εἴτε ὁδεύει, εἴτε τι ἕτερον ποιεῖ, ἀδιαλείπτως κράζειν τό, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Ἵνα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ κατερχόμενον εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας, τὸν μὲν δράκοντα τὸν κρατοῦντα τὰς νομάς, ταπεινώσῃ· τὴν δὲ ψυχὴν σώσῃ καὶ ζωοποιήσῃ· « Ἀδιαλείπτως τοίνυν παράμενον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἵνα καταπίῃ ἡ καρδία C τὸν Κύριον, καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν, καὶ γένηται τὰ δύο εἰς ἕν. » Καὶ αὖθις· « Μὴ χωρίζετε τὴν καρδίαν ὑμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε, καὶ φυλάσσετε αὐτήν, μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως οὗ ἐμφυτευθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοῇ, ἵνα μεγαλυνθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. »

Ἔτι περὶ τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς μετὰ προσοχῆς ἔνδον καρδίας μνήμης τοῦ Ἰησοῦ.

κβ'. Γράφει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· « Ἰησοῦ μνήμη κολληθήτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· « Εἰ ἀληθῶς ἄρα περιβαλεῖν αἰσχύνην τοῖς λογισμοῖς θέλοις, καὶ ἡσυχάζειν εὐμενῶς, καὶ νήφειν τῇ καρδίᾳ μετὰ εὐκολίας, Ἰησοῦ εὐχὴ κολληθήτω τῇ σῇ πνοῇ· καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις γινόμενον ὄψει τοῦτο. »

Ὅτι δεῖ τὸν νοερῶς νήφειν ἐθέλοντα, καὶ μᾶλλον τὸν ἀρχάριον, καθῆσθαι κατά γε τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, ἐν ἡσύχῳ καὶ ἀφεγγεῖ οἰκίσκῳ, διὰ τό, οὕτως τόν τε νοῦν, καὶ τὴν διάνοιαν πως ἀπὸ μέρους συνάγεσθαι φυσικῶς.

κγ'. Ὅθεν οὖν τοῖς δηλωθεῖσιν, ὡς ἄνωθεν οὖσι, καὶ ἐκ Πατέρων ἁγίων μεγάλων προτεθεσπισμένοις, κατὰ τὰς ἐξαπλωθείσας ἡμῖν μαρτυρίας, περὶ τοῦ, δι' εἰσπνοῆς ῥινός, καὶ ἔνδον καρδίας, ἔν τε τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ αὐτοῦ ἁγίῳ καὶ σωτηρίῳ ὀνόματι προσεύχεσθαι, καὶ μελετᾷν, καὶ νήφειν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκζητεῖν ἡμᾶς τὸ ἔλεος· πρόσεστι δὲ καὶ τοῦτο, τό, ἐν ἡσύχῳ.

De naturali per narium inspirationem methodo, et simul cum ea Domini nostri Jesu Christi invocatione.

20. Oportet etiam hoc discendi cupido manifestum facere : si mentem nostram in spiritus ingressu una cum eo descendere erudiamus, accurate nunc sciamus mentem, postquam descenderit, non egredi (forsan : imperare), priusquam omne ratiocinium ejecerit, et simplex ac nuda facta fuerit, nullam aliam memoriam complexa, nisi Domini nostri Jesu Christi invocationem; inde autem recedentem et ad externa abeuntem ad multiplicem recordationem, tunc invitam dividi.

Quod sanctus Chrysostomus ut et alii sanctorum Patrum, in Christo Jesu Domino nostro ut oremus præscripsere; et in intimo corde; et hanc commendat orationem : Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei.

21. Dicit autem et magnus Chrysostomus : « Hortor vos, fratres, ne orationis regulam unquam conculcetis aut contemnatis. » Et paulo post : « Debet monachus, sive manducet, sive bibat, sive sedeat, sive ministret, sive iter faciat, sive quid aliud agat, indesinenter clamare : Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei. » Et paulo post : « Ut nomen Domini Jesu in profundum cordis descendens draconem qui pascua invasit, humiliet; animam vero salvet ac vivificet. » Indesinenter igitur nomini Domini Jesu adhære, ut Dominum ebibat cor tuum, et fiant duo in unum. » Et rursum : « Ne sejungatis cor vestrum a Deo, sed perseverate, et illud custodite ubique cum Domini nostri Jesu Christi recordatione, quoadusque implantetur nomen Domini in intimo corde et nihil aliud cogitet nisi ut magnificetur Christus in vobis. »

Adhuc de illa per narium inspiratione cum attentiore in intimo corde Jesu memoria.

22. Scribit autem et Climax : « Jesu memoria spiritui tuo adhæreat, et tunc tranquillitatis utilitatem noveris. » Et sanctus Hesychius : « Si vere cupias ratiociniis tuis pudorem circumdare, et libenter tranquillam vitam agere, et cordi tuo cum gaudio invigilare, Jesu-Christi oratio tuo spiritui adhæreat; et post paucos dies hoc effectum videbis.

Quod oportet eum qui spiritualiter invigilare cupit, præsertim vero eum qui incipit, sedere orationis tempore in tranquilla et obscura cellula, eo quod hoc modo mens et cogitatio naturaliter ex parte colligantur.

23. Unde et iis quæ supra dicta sunt, et ex sanctorum illustriumque Patrum oraculis, prout nobis explicata indicant testimonia, de oratione facta per narium inspirationem et in intimo corde in Domino nostro Jesu Christo Filio Dei et in sancto ac salutari ejus nomine, et de exercitio et vigilantia, et misericordiæ ab ipso postulatione; adjiciendum est illud quoque, nempe quod semper, præsertim vero

statuto orationis tempore oportet in tranquillo et obscuro angulo sedere eum qui spiritualiter in corde vigilare studet, ac præcipue si incipiat, quemadmodum ii qui tale opus beatissimum experti sunt, divini Patres ac magistri nostri docent et commendant; quoniam oculorum aspectus et visio ad ea quæ aspiciuntur ac videntur naturaliter mentem dividere et separare apta sint, ac imo eam distrahere ac mutare. Cum autem concluditur, ut dictum est, in tranquilla et obscura cellula, ab hac distractione et mutatione, quæ per visionem et aspectum fiunt, cessabit; atque ita mens seu libens, seu invita tranquille degit et ad seipsam solet colligi, ut inquit magnus Basilius: « Mens non ad externa distracta neque sensibus per mundum diffusa, ad seipsam redit. »

Quod ante omnia per Dominum nostrum Jesum Christum et sancti ejus nominis cum fide in corde invocationem menti constantia præstatur; cooperatur autem quodammodo illi in corde per narium inspirationem methodus naturalis, atque illa in tranquillo et obscuro loco remansio, et similia.

24. Et ante illa, imo vero ante omnia talis pugna menti succedit, divinæ gratiæ cooperatione, quæ Domini nostri Jesu Christi invocationi unico Verbo, et cum mundo corde et non circumacto factæ in fide, supervenit, neque ea sola quam exposuimus methodo per narium inspirationem aut in tranquillo et obscuro loco mansione; absit: talia enim non ob aliud a sanctis Patribus sunt excogitata, quam ut, tanquam cooperantia hæc omnia ad mentis recollectionem et ad illius ad seipsam ex consueta agitatione reditum et attentionem, ut diximus, prosint. Per quæ omnia, in mente, continua, et munda, et constans oratio gignitur. Quemadmodum dicit sanctus Nilus, attentionem quam oratio inquirat, eam inventuram esse. Oratio enim attentionem, si quid aliud, subsequitur, quæ idcirco requirenda est. Atque hæc quidem dicta sunt. Tu vero, fili, qui vis vivere et cupis dies videre bonos, et in corpore tanquam sine corpore vivere, sub tali regula et amussi vive.

Quomodo oportet eum qui tranquillus est intervallum quod vesperam a diluculo separat, transire; et initium doctrinæ secundum latitudinem.

25. Occidente sole, optimum ac omnipotentem Dominum nostrum Jesum Christum postquam ad auxilium invocaveris, in lectulo sede, in cella tranquilla et obscura, et tuam mentem colligens ex externis consuetisque distractionibus ac erroribus, et in intimum cor dulce eam impellens per narium inspirationem, orationem occupa, eam nempe: Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei; simul cum spiritu congregans unitive quodammodo orationis verba, quemadmodum dicit sanctus Hesychius: « Respirationi tuæ naris vigilantiam aduna, et nomen Jesu, et mortis quæ latere non potest, curam, et

καὶ ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν ἀποτεταγμένον καιρὸν τῆς προσευχῆς, καὶ μὴν καὶ ἐν ἀφεγγεῖ γωνίᾳ, καθῆσθαι τὸν νοερῶς ἐν καρδίᾳ νήφειν ἐπιμελούμενον, καὶ μᾶλλον τὸν ἀρχάριον, ὡς οἱ ἐν πείρᾳ ὄντες τῆς τοιαύτης παμμακαρίστου ἐργασίας, θεῖοι Πατέρες καὶ διδάσκαλοι, μυσταγωγοῦσί τε καὶ διακελεύονται· ἐπείπερ ἡ τῶν ὀφθαλμῶν βλέψις, καὶ ὅρασις, πρὸς τὰ ὁρώμενα καὶ βλεπόμενα, σκεδάννυσθαι φυσικῶς καὶ διαμερίζεσθαι τὴν διάνοιαν, πεφήκασι πρόξενοι, καὶ μέντοι τοῦ σκύλλεσθαι καὶ ποικίλλεσθαι· ταύτης δὲ συγκλεισθείσης, ὡς λέλεκται, ἐν ἡσύχῳ, καὶ σκοτεινῷ δωματίῳ, αὐτή τε τοῦ μερισμοῦ, καὶ τοῦ, ὅσον ἐκ τῆς ὁράσεως καὶ βλέψεως ποικίλλεσθαι, παύεται· καὶ οὕτω γοῦν καὶ ὁ νοῦς ἑκὼν ἄκων ἀπὸ μέρους γαληνιᾷν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἴωθε συνάγεσθαι, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος· Νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι πρὸς ἑαυτόν.

Ὅτι πρό γε πάντων διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος μετὰ πίστεως ἐν καρδίᾳ ἐπικλήσεως τὸ ἀῤῥέμβαστον τῷ νοῒ ἐπιχορηγεῖται· συνεργεῖ δέ πως καὶ ἡ ἐν καρδίᾳ δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς φυσικὴ μέθοδος, καὶ ἡ ἐν ἡσύχῳ καὶ ἀφεγγεῖ χώρῳ καθέδρα, καὶ τὰ παρόμοια.

κδ'. Καὶ πρό γε τούτων, μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων, τὸ τοιοῦτον τῷ νῷ κατορθοῦται ἀγώνισμα, τῇ συνάρσει τῆς θείας χάριτος, τῇ ἐκ τῆς μονολογίστου καρδιακῆς καθαρᾶς καὶ ἀῤῥεμβάστου ἐπικλήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν πίστει ἐπιγινομένῃ, ἀλλ' οὐ ψιλῇ μόνῃ τῇ προεκτεθείσῃ φυσικῇ μεθόδῳ, τῇ δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς, ἢ τῆς ἐν ἡσύχῳ καὶ σκοτεινῷ χώρῳ καθέδρας· ἄπαγε· τὰ τοιαῦτα γὰρ οὐ δι' ἕτερόν τι τοῖς θείοις Πατράσιν ἐπινενόηται, ἀλλ' ἢ, ὡς συνεργά πως ὄντα, πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγὴν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐκ τοῦ συνήθους ῥεμβασμοῦ ἐπάνοδόν τε καὶ προσοχὴν, ὡς προείπομεν· δι' ὧν καὶ τῷ νοῒ τὸ διηνεκῶς, καὶ καθαρῶς, καὶ ἀῤῥεμβάστως προσεύχεσθαι ἀποτίκτεται· ὥς φησιν ὁ ἅγιος Νεῖλος, ὅτι προσοχὴ, προσευχὴν ζητοῦσα, προσευχὴν εὑρήσει. Προσευχὴ γὰρ τῇ προσοχῇ, εἴ καί τι ἄλλο, ἕπεται, ἐφ' ἣν σπουδαστέον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον· σὺ δὲ, τέκνον, θέλων ζωὴν, καὶ ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς, καὶ ἐν σώματι ὡς ἀσώματος ζῆν, ὑπὸ κανόνα καὶ στάθμην ζῆθι τοιαύτην.

Ὅπως δεῖ διέρχεσθαι τὸ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἕως τοῦ ὄρθρου διάστημα τὸν ἡσυχάζοντα, καὶ ἀρχὴ τῆς κατὰ πλάτος διδασκαλίας.

κε'. Δύνοντος τοῦ ἡλίου, τὸν ὑπεράγαθον καὶ παντοδύναμον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπικαλεσάμενος εἰς ἐπικουρίαν, κάθισον ἐπὶ σκίμποδος, ἐν κελλίῳ ἡσύχῳ καὶ ἀφεγγεῖ, καὶ συναγαγὼν σου τὸν νοῦν ἐκ τῆς ἔξωθεν συνήθους περιφορᾶς καὶ περιπλανήσεως, καὶ ἔνδον καρδίας ὠθήσας ἠρέμα, δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς, κράτησον τὴν εὐχὴν, ἤγουν τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με· ἅμα δηλονότι τῇ πνοῇ συνεισάγων ἡνωμένως πως καὶ τὰ τῆς προσευχῆς ῥήματα, καθὼς φησιν ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· « Εἰσπνοῇ σῇς ῥινὸς, νῆψιν ἕνωσον, καὶ Ἰησοῦ ὄνομα, καὶ μελέτην θανάτου ἀλάθητον, καὶ ταπείνωσιν. »

Ὠφελεῖν γὰρ οἴδασι τὰ ἀμφότερα· ἔχων μετά γε τῆς εὐχῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰρημένων σοι, καὶ μνήμην κρίσεώς τε καὶ ἀνταποδόσεως ἀγαθῶν, καὶ φαύλων πράξεων, καὶ οἰκτῶς ἐκ ψυχῆς ἡγούμενος σαυτὸν, ἁπάντων ἀνθρώπων ἁμαρτωλότερον, καὶ δαιμόνων αὐτῶν ἐναγέστερον· κἀντεῦθεν, ὅπως μέλλῃς αἰωνίως κολάζεσθαι, ἐν οἵῳ δ' ἂν λογισμῷ τῶν δηλωθέντων γένηταί σοι κατάνυξις, καὶ πένθος, καὶ δάκρυα, ἐν ἐκείνῳ δῆτα καὶ πρόσμενε, ἕως ἂν μόνα ταῦτα παρέλθωσιν· εἰ δ' ἔτι οὐ κατηξίωσαι τῆς τῶν δακρύων δωρεᾶς, ἀγώνισαι, καὶ εὖξαι ταπεινῷ φρονήματι, ἵνα κτήσῃ ταῦτα· διὰ γὰρ τούτων, τῶν μὲν παθῶν καὶ μολυσμῶν, καθαιρόμεθα, τῶν δὲ χρηστῶν καὶ σωτηρίων ἐν μεθέξει γινόμεθά, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ὅτι « Ὥσπερ τὸ πῦρ ἀναιρετικὸν καλάμης, οὕτω τὸ δάκρυον τὸ ἁγνὸν, παντὸς ῥύπου φαινομένου καὶ νοουμένου. » Καὶ ἕτερος Πατήρ· « Ὁ βουλόμενος ἀποκτήσασθαι κακίας, κλαυθμῷ ἀποκτᾶται αὐτάς· καὶ ὁ βουλόμενος κτήσασθαι ἀρετὰς, κλαυθμῷ κτᾶται αὐτάς· καὶ, ἐὰν μὴ ἔχῃς κατάνυξιν, γίνωσκε, ὅτι κενοδοξίαν ἔχεις· » αὕτη γὰρ οὐκ ἀφίησι τὴν ψυχὴν κατανυγῆναι. Εἰ δὲ οὐκ ἐπέλθοι δάκρυα, κάθησο προσέχων ἐν τούτοις τοῖς λογισμοῖς μετά γε καὶ τῆς εὐχῆς, ὥραν μίαν· εἶθ' οὕτως ἀναστὰς, ψάλλε σὺν προσοχῇ τὸ μικρὸν ἀπόδειπνον, καὶ πάλιν καθίσας, κράτησον τὴν εὐχὴν, ὅση σοι δύναμις, καθαρῶς καὶ ἀῤῥεμβάστως, δηλαδὴ ἐκτὸς μερίμνης, καὶ λογισμοῦ οἵου δή τινος, καὶ τῆς ὁποιασοῦν φαντασίας, σὺν πολλῇ νηφαλιότητι, ὥρας τὸ ἥμισυ, κατὰ τὸν λέγοντα· Χωρὶς πνοῆς καὶ τροφῆς, ἔξω τῶν ἄλλων γενοῦ ἐν εὐχῇ, εἰ θέλεις μετὰ μόνου γενέσθαι τοῦ νοῦ. Εἶτα σφραγίσας σεαυτὸν τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ὁμοίως καὶ τὴν σὴν κλίνην, καὶ ἐπ' αὐτὴν καθίσας, καὶ περὶ τῶν μελλόντων, ἀπολαύσεων, φαμὲν, καὶ κολάσεων, εἰς ἔννοιαν ἐλθὼν, τοῦ τε ῥευστοῦ, καὶ ἀπατηλοῦ τῶν προσκαίρων· ναὶ δὴ καὶ τοῦ αἰφνιδίου καὶ κοινοῦ χρέους, ἤτοι τοῦ θανάτου· καὶ τοῦ μετὰ τὸ τέλος, καὶ πρὸ τοῦ τέλους φρικτοῦ λογοθεσίου· τῶν τε ἐπταισμένων σοι τοκαθόλου ὡς ἐν συντόμῳ διαμνημονεύσας, καὶ περὶ τούτων τὴν ἄφεσιν θερμῶς αἰτησάμενος, λογοπραγήσας τε σαυτὸν ἠκριβωμένως, ὅπως τὴν παρελθοῦσαν ἡμέραν διῆλθες, ἀναπεσὼν, κρατῶν καὶ τὴν εὐχὴν, κατὰ τὸν λέγοντα, Ἰησοῦ μνήμη συγκοιμηθήτω σοι, ὕπνωσον ὥρας πέντε, ἢ ἕξ· μᾶλλον δὲ, κατὰ τὸ τῆς νυκτὸς διάστημα, κοιμήθητι καὶ αὐτὸς τὸ ἀνάλογον.

humilitatem. » Adjuvare enim solent hæc ambo : habeas cum oratione et aliis quæ dicta sunt memoriam quoque judicii et bonorum malorumque actuum remunerationis, et miserum quoad animam teipsum reputans, omnium hominum sceleratissimum, et ipsis dæmonibus fœdiorem; ac deinde cogita futurum esse ut æterne puniaris; in quocunque autem præcedenti ratiocinio tibi superveniat compunctio, et dolor, et lacrymæ, in eo persevera, donec hæ solæ prætereant. Et si nondum hoc lacrymarum dono dignus habearis, pulsa et ora humili mente ut illud acquiras. Per hos enim dolores ac molestias purgamur, bonorum salutisque participes efficimur, at ait Climacicus : « Quemadmodum ignis calamum devorat, ita lacrymæ mundæ omnes sordes, quæcunque apparent et cogitantur. » Et alius Pater : « Qui malitiam vult expellere, lacrymando eam expellit; et qui vult virtutes acquirere, lacrymando eas acquirit; atque si minus compunctionem habeas, scito te vanam de te opinionem habere. » Ea enim non sinit animam compungi. Si vero non superveniant lacrymæ, tunc iis ratiociniis attendens cum oratione persevera horam unam; deinde assurgens, psalle cum attentione, et rursum sedens, orationem occupa, quantum potes, pure ac constanter, extra sollicitudinem et quamlibet cogitationem et imaginationem, cum multa vigilantia, dimidiam horam, secundum dicentem : « Sine spiritu ac cibo, extra omnia alia, in oratione te statue, si vis cum sola mente fieri. Deinde te ipsum signans pretiosæ ac vivificantis crucis signo, signans quoque tuum lectulum, et in eo sedens, et in futurorum bonorum pœnarumque cogitationem intrans, ac simul in fragilitatis et fallaciæ temporalium meditationem, cogita quoque imminens et commune debitum, mortem scilicet, illam, quæ post finem mundi et ante finem futura est, inquisitionem; tuorumque delictorum generaliter, ut in compendio, recordatus, ac eorum ardenter condonationem postulans, rationemque de teipso accurate exigens, quomodo præteritam diem percurristi, recumbens et orationem occupans, secundum eum qui dicit : « Memoria Jesu tecum dormiat, dormi quinque horas aut sex, aut potius jaceas ipse proportionale pro noctis spatio.

Ὅπως δεῖ τὸν κατὰ τὸν ὄρθρον διέρχεσθαι καιρὸν, ἄχρι καὶ τῆς πρωΐας.

κϛ΄. Ἔξυπνος δὲ γενόμενος, καὶ τὸν Θεὸν δοξολογήσας, καὶ αὖθις εἰς τὴν σὴν ἀντίληψιν τοῦτον ἐπικαλεσάμενος, ἄρξαι τοπρῶτον τοῦ πρώτου ἔργου, ἤγουν τοῦ εὔχεσθαι ἐν καρδίᾳ ἀῤῥεμβάστως, καὶ καθαρῶς, ἕως ὥρας μιᾶς· τοτηνικαῦτα καὶ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πέφυκέ πως ὁ νοῦς γαληνὸς καὶ ἀθόρυβος. Μέντοιγε καὶ ἐντετάλμεθα, τὰ πρῶτα, καὶ ἐξαίρετα θύειν τῷ Θεῷ· ἤτοι τὴν πρωτόνοιαν ὡς οἷόν τε ἀνατείνειν ἀκλινῶς, διὰ καρδιακῆς καθαρᾶς προσευχῆς, πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Quomodo oportet diluculi tempus transire usque ad matutinum tempus.

26. Postquam autem experrectus fueris, et Deum laudaveris, eumque rursus in tuam opitulationem invocaveris, primum opus tuum incipe, nempe in corde tuo orare constanter ac pure, unam horam; tunc enim plerumque est mens tranquilla et non perturbata. Attamen et jubemur prima ac optima Deo sacrificare; scilicet primam nostram cogitationem pro posse directe extendere per puram cordis orationem ad Dominum nostrum Jesum Christum. Et dicit sanctus Nilus : « Hic oratio-

nem perficit, qui semper primam cogitationem suam omnem Deo offert. » Postea autem hymnum mediæ noctis psalle. Si vero, eo quod nondum ad perfectam tranquillitatem idoneus sis, ideo nequeas, ut diximus, primitias solvere, aut propter aliam causam, ut sæpius evenire solet iis qui tale opus aggrediuntur, et raro etiam proficientibus et nondum perfectionem assecutis: perfecti enim omnia possunt in eo qui ipsos confortat Christo; tu igitur e somno consurgens, et quantum potes, vigil effectus, psalle primo hymnum mediæ noctis cum omni attentione ac vigilantia. Deinde sedens ora pure et constanter in corde, ut indicatum est, horam unam; imo vero, quomodo dator bonorum præstabit tibi. Dicit enim Climacicus: « Nocte, multum temporis orationi impende; parum vero psalmodiæ; et quando dies redierit, pro tuis viribus appara teipsum. » Si autem, vel postquam ita pugnaveris, adhuc sis negligens et piger et mentem quolibet casu superveniente turbatam habeas, surgens, expergiscaris, ut nosti, orationi incumbens.

A Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος· Οὗτος προσευχὴν ἐπιτελεῖ, ὁ ἀεὶ τὴν πρωτόνοιαν ἑαυτοῦ πᾶσαν καρποφορῶν τῷ Θεῷ. Μετὰ δὴ ταῦτα, ψάλλε τὸ μεσονυκτικόν· εἰ δ' ἀκμὴν ἀπαγὴς ὢν πρὸς τελειοτέραν ἡσυχίαν, διὰ τοῦτο οὐ δύνασαι, ὡς εἴπομεν, ἀπάρξασθαι, ἢ καὶ δι' ἑτέραν ἴσως αἰτίαν, ὡς πολλάκις εἴωθε προσγίνεσθαι, τοῖς ἔτι πρὸς τὴν τοιαύτην ἐργασίαν ἀρχομένοις, ναὶ μὴν, καί που σπανίως καὶ τοῖς προκόπτουσι, καὶ μήπω πεφθακόσι τὸ τέλειον· οἱ γὰρ τέλειοι πάντα ἰσχύουσιν ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ· σὺ δ' οὖν ἀναστὰς ἐκ τοῦ ὕπνου, καὶ ὡς ἔχεις δυνάμεως ἀνανήψας, ψάλλε πρῶτον τὸ μεσονυκτικὸν, μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ συνέσεως. Εἶθ' οὕτω καθίσας, εὖξαι καθαρῶς καὶ ἀῤῥεμβάστως ἐν καρδίᾳ, ὡς δεδήλωται, ὥραν μίαν· μᾶλλον δὲ, ὡς ὁ δοτὴρ τῶν B ἀγαθῶν παρέξει σοι. Φησὶ γὰρ ὁ τῆς Κλίμακος· « Νύκτωρ μὲν, τὰ πολλὰ τῇ προσευχῇ δίδου· τὰ δὲ βραχέα τῇ ψαλμῳδίᾳ· ἡμέρας δὲ πάλιν, πρὸς τὴν σὴν παρασκευάζου δύναμιν. » Εἰ δὲ καὶ οὕτως ἀγωνισάμενος, ἔτι ὀλιγωρεῖς, καὶ ἀκηδιᾷς, καὶ τὸν νοῦν θολούμενον κέκτησαι ὑπό τινος συμβεβηκότος, ἀναστὰς, διεγέρθητι, ὡς οἶδας, ἐχόμενος τῆς εὐχῆς.

Deinde sedens, festina orare, ut ante scriptum est, perpetuo curans ut per orationem puram purissimo Deo socieris. Deinde surgens, psalle sapienter sex psalmos, psalmum quinquagesimum, et canonem quem voles. Deinde ita sedens ac vigilans, ora horæ dimidium distincta voce. Ac rursum stans laudes psalle, doxologiam consuetam, per primam horam. Ac deinde, cessa. In talem autem altitudinem erigantur quæ dicunt labia tua, ut tuæ aures tantum ea audire valeant; quoniam et labiorum fructus Deo offerre jubemur; ex tota anima et cogitatione gratias agens benevolo et providenti ac sapientissimo Deo nostro, qui, secundum suam magnam misericordiam, permisit ut præcedentis noctis spatium feliciter transiremus et præsentis diei lucidum cursum aspiceremus; et Deum exorans ardenter ut nobis concedat diem sine tumultu transigere, dæmoniorumque et cupiditatum tenebrosum et sævum turbinem, et ut nostri misereatur.

Εἶτα καθίσας, σπούδασον εὔξασθαι, ὡς προγέγραπται, ἐπιμελούμενος ἀεὶ, ἵνα διὰ προσευχῆς καθαρᾶς, τῷ καθαρῷ ὁμιλῇς Θεῷ. Εἶτα διαναστὰς, ψάλλε συνετῶς τὸν ἑξάψαλμον, τὸν ν', καὶ κανόνα οἷον βούλει. Εἶθ' οὕτω καθίσας, καὶ διαγρηγορῶν, εὖξαι εἰλικρινῶς ὥρας τὸ ἥμισυ. Καὶ αὖθις ἀναστὰς ψάλλε τοὺς αἴνους, τὴν συνήθη δοξολογίαν, τὴν πρώτην C ὥραν. Καὶ μετὰ ταῦτα, ἀπόλυσον. Εἰς τοσοῦτον δὲ ὕψος φερέσθω τὰ διὰ τῶν σῶν χειλέων λεγόμενα, ὡς μόνον ὑπάρχειν ἀκουστὰ τοῖς σοῖς ὠσίν· ἐπεὶ καὶ καρποὺς χειλέων προσφέρειν τῷ Θεῷ ἐντετάλμεθα· ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ διανοίας εὐχαριστῶν τῷ φιλανθρώπῳ καὶ κηδεμόνι πανσόφῳ Θεῷ ἡμῶν, τῷ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἄπειρον ἔλεος, ἀξιώσαντι ἡμᾶς διελθεῖν εὐμαρῶς τὸ τῆς παρελθούσης νυκτὸς πέλαγος, καὶ τὸ τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας κατιδεῖν φαιδρὸν στάδιον· καὶ θερμῶς ὡσαύτως ἐκλιπαρῶν, ἵνα περ βραβεύσῃ ἡμῖν διαδρᾶναι ἀκυμάντως, καὶ τὸν τῶν δαιμόνων καὶ παθῶν ἀσέληνον καὶ ἄγριον λαίλαπα, καὶ ἐλεῆσαι ἡμᾶς.

Quomodo oporteat se gerere a tempore matutino usque ad prandium.

27. Rursum a tempore matutino usque ad prandium, quantum potes, te totum Deo offerens, eumque corde contrito orans ut tibi auxilietur infirmo, fragili, imbecilli, sic tempus transige in munda et constanti cordis oratione; legendo, rectus quidem legens psalmos, Apostolum et Evangelium; similiter faciens et in orationibus ad Dominum nostrum Jesum Christum et ad purissimam Deiparam; sedens autem in cæteris sacræ Scripturæ lectionibus. Postea autem, psalle mente consuetas horas quæ a sanctis Ecclesiæ Patribus sapientissime conformatæ sunt, tota voluntate otiositatem abigens, tanquam omnis malitiæ ma-

D *Ὅπως δεῖ πολιτεύεσθαι ἀπὸ τῆς πρωΐας ἕως τοῦ ἀρίστου.*

κζ'. Αὖθις δὲ ἀπὸ τῆς πρωΐας ἕως τοῦ ἀρίστου, κατὰ τὸ δυνατόν σοι, ὅλος ὅλον ὅλῳ Θεῷ ἀναθεὶς, καὶ τούτῳ ἐν συντετριμμένῃ καρδίᾳ εὐξάμενος, συνάρασθαί σοι, ἀσθενεῖ, καὶ ῥαθύμῳ, καὶ ἀπροαιρέτῳ τυγχάνοντι, δίελθε ἐν προσευχῇ καθαρᾷ καρδιακῇ καὶ ἀῤῥεμβάστῳ· ἐν ἀναγνώσει, ὄρθιος μὲν ἀναγινώσκων τὸ τετυπωμένον σοι ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου, τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου· ὁμοίως ποιῶν κἂν ταῖς εὐχαῖς, ταῖς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ταῖς εἰς τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον· καθήμενος δὲ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἀναγνώσεσι τῶν ἁγίων Γραφῶν. Μετὰ δὴ ταῦτα, ψάλλε νουνεχῶς τὰς συνήθεις ὥρας, αἱ ὑπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τροφίμων

πάνυ σοφῶς διετυπώθησαν, ὅλῃ μένει ψυχῆς ἀπωθούμενος τὴν ἀργίαν, ὡς πάσης κακίας διδάσκαλον· καὶ μετὰ τῶν παθῶν, καὶ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν, κἂν μικραί τινες εἶναι δοκῶσι, καὶ ἀβλαβεῖς φαίνωνται.

Περὶ παραφυλακῆς ἀπὸ τῆς ἀργίας· καὶ ὅτι ἀναγκαῖον τηρεῖν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὸν ἡσυχάζοντα.

κη'. Καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Παραφυλάττεσθε, ὦ ἀγαπητοί, ἀπὸ τῆς ἀργίας· διότι ἐγκέκρυπται ἐν αὐτῇ ἐγνωσμένος θάνατος· καθότι χωρὶς αὐτῆς, ταῖς χερσὶ τῶν αἰχμαλωτίσαι τὸν μοναχὸν σπευδόντων, ἐμπίπτειν οὐκ ἔσται. Οὐ περὶ ψαλμῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κατακρινεῖ ἡμᾶς ὁ Θεὸς, οὐδὲ περὶ τῆς τῆς προσευχῆς ἀργίας· ἀλλ' ὅτι τῇ καταλείψει τούτων, εἴσοδος γίνεται τοῖς δαίμοσιν. Ἡνίκα B δ' ἂν εὕρωσι χώραν, καὶ εἰσέλθωσι, καὶ συγκλείσωσι τὰς θύρας τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, τότε πληρώσουσιν ἡμᾶς τυραννικῶς καὶ ἀκαθάρτως, ἅτινα ὑπὸ τὴν θείαν ἀπόφασιν συνέχουσι τοὺς ἐργάτας αὐτῶν, μετὰ ἐκδικήσεως σφοδροτάτης· καὶ γινόμεθα ὑποχείριοι, χάριν τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν μικρῶν, ἅτινα διὰ τὸν Χριστὸν φροντίδος ἀξιοῦνται, ὡς γέγραπται παρὰ τῶν σοφωτάτων· Ὁ μὴ ὑποτάσσων τῷ Θεῷ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ὑποταγήσεται τῷ ἀντιδίκῳ αὐτοῦ. Ὥστε ταῦτα τὰ μικρά σοι φαινόμενα, ὡς τείχη σοι λογισθήσονται κατέναντι τῶν αἰχμαλωτιζόντων ἡμᾶς, ὧντινων ἡ τελείωσις ἔνδοθεν τοῦ κελλίου ὑπὸ τῶν κρατούντων τὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας σοφῶς τέθεινται, πρὸς φυλακὴν τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ἐν πνεύματι C ἀποκαλύψεως, ὧν ἡ κατάλειψις ὑπὸ τῶν ἀσόφων μικρὰ λογίζεται, τὴν δὲ ὑπ' αὐτῶν ζημίαν μὴ λογιζομένων. Τούτων, ἥ τε ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἡ μεσότης, ἐλευθερία ἀπαίδευτος, ἥτις ἐστὶ μήτηρ τῶν παθῶν. Κρεῖσσον γὰρ ἀγωνίσασθαι μὴ ἐγκαταλεῖψαι τὰ μικρὰ, ἢ τόπον δοῦναι τῇ ἁμαρτίᾳ ἐν τῷ πλατυσμῷ αὐτῶν. Ταύτης γὰρ τῆς ἀκαίρου ἐλευθερίας, δουλεία τὸ τέλος ἀπότομος. » Καὶ αὖθις· « Ὦ τί γλυκεῖαί εἰσιν αἱ ἀφορμαὶ τῶν παθῶν! Τὰ μὲν γὰρ πάθη ἐνίοτε δύναταί τις κόψαι, καὶ τῷ μακρυσμῷ αὐτῶν γαληνιᾷ· καὶ εὐφραίνεται ἐν τῷ παύεσθαι αὐτά. Τὰς μέντοι αἰτίας λιπεῖν οὐ δύναται· διὰ τοῦτο μὴ θέλοντες πειραζόμεθα, καὶ ἐν μὲν τοῖς πάθεσι, λυπούμεθα, τὰς δὲ ἀφορμὰς ἐμμένειν ἐν ἡμῖν ἀγαπῶμεν. Τὰς ἁμαρτίας οὐκ ἐφιέμεθα, τὰς δὲ D ἐπιφερούσας ἡμῖν αὐτὰς αἰτίας μεθ' ἡδονῆς δεχόμεθα. Τούτου ἕνεκεν παραίτιοι γίνονται τῇ ἐνεργείᾳ αἱ δεύτεραι τῶν πρώτων. Ὁ τὰς ἀφορμὰς τῶν παθῶν ἀγαπῶν, ὑποχείριός ἐστιν ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος· καὶ δεδούλωται τοῖς πάθεσιν. Ὁ μισῶν τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, παύσεται ἀπ' αὐτῶν· καὶ ὁ ὁμολογῶν αὐτὰς, τεύξεται ἀφέσεως. Ἀδύνατον δέ τινι τὴν ἕξιν τῆς ἁμαρτίας καταλιπεῖν, πρὶν ἔχθραν κτήσηται μετ' αὐτῆς, καὶ ἀφέσεως τυχεῖν πρὸ τῆς τῶν πλημμελημάτων ὁμολογήσεως· ἡ μὲν γὰρ ταπεινώσεώς ἐστιν ἀληθοῦς αἰτία· ἡ δὲ, κατανύξεως, ἀπὸ αἰσχύνης ἀκολουθούσης τῇ καρδίᾳ. » Καὶ πάλιν· « Οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος, εἰ μὴ ἡ ἀμετανόητος. » Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις. Σὺ δὲ μετὰ τὴν τῶν εἰρημένων ὡρῶν ψαλμῳδίαν, φάγε· κρατῶν

A gistram; ac simul cupiditates et eorum initia, quamvis parva esse videantur et innoxia.

De custodia ab otiositate; et quod necessarium est etiam eum qui tranquillus est ecclesiasticam traditionem observare.

28. Quemadmodum dicit sanctus Isaac: « Custodite vos, o charissimi, ab otiositate; quoniam in ea reconditur mors certissima; ut et absque illa in manus eorum qui monachum comprehendere festinant, incidere non licet. Non de psalmis in illa die judicabit nos Deus, neque de orationis pigritia; sed quod, eorum omissione, dæmoniis ingressus datur. Postquam autem locum invenerint et ingressi sint, et januas oculorum nostrorum concluserint, tunc nos tyrannice et impure replebunt, quomodo divina sententia suos cooperatores violentissima ultione comprehendunt; servique eorum flemus, eo quod parva omiserimus, quæ propter Christum cura digna sunt, ut a sapientissimis scriptum est: Qui voluntatem suam Deo non subjecerit, ab ejus adversario subigetur. Ita ut ea quæ tibi parva videntur, tanquam muri tibi reputanda sint contra eos qui nobis insidiantur, quorum perfectio intra cellulam, ab iis qui magistratum Ecclesiæ tenent, sapienter statuta est ad vitæ nostræ custodiam in spiritu revelationis; quorum neglectus ab insipientibus parvi penditur, eo quod damna inde sequentia non considerant. Eorum hominum viæ initium et medium est libertas indocta quæ cupiditatum mater est. Melius enim est conari parva non omittere, quam locum dare peccatis ea negligendo. Hujus enim intempestivæ libertatis finis est servitus. » Et rursum: « O quam dulcia sunt cupiditatum initia! Cupiditates autem quando quis recidere potest, earum amotione tranquillus fit; et lætatur, si quando cessent; causas tamen earum relinquere non potest: ideo vel inviti tentamur, et cupiditatibus affligimur; principia autem earum in nobis residere malumus. Peccata non desideramus, causas vero ad ea ferentes cum gaudio suscipimus. Quapropter secundæ sua efficacia priorum causæ fiunt. Qui cupiditatum principia diligit, iis invitus et non volens subjectus est, et cupiditatum servus efficitur. Qui propria peccata oderit, ab iis cessabit; et qui ea confessus fuerit, condonationem inveniet. Impossibile autem est alieui peccati habitum derelinquere, priusquam odium ejus conceperit, et veniam assequi, priusquam delicta confessus fuerit; altera quidem veræ humilitatis causa est; altera compunctionis, quæ in corde ruborem consequitur. » Et rursum: « Non est peccatum irremissibile, nisi quod non corrigitur. » Sed de his satis dictum est: Tu autem post dictarum horarum psalmodiam, comede; orationem occupans in manducando, ut sic faciens in habitudinem venias, gratiæ virtute, incessanter orandi, juxta Domini

præceptum. De cibo autem qui corpus, juxta Creatoris ineffabilem sapientiam, nutrit, sermo paulum differatur; de eo vero qui animam sustentat ac vivificat sermo protendatur; qui cibus est, secundum sanctos, sacra et divina oratio. Et merito sane; namque anima est corpore pretiosior.

A καὶ τὴν εὐχὴν ἐν τῇ τροφῇ, ἵν' οὕτω ποιῶν ἔθης εἰς ἕξιν, σθένει τῆς χάριτος, τοῦ προσεύχεσθαι ἀδιαλείπτως, κατὰ τὴν ἐντολήν. Ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τῆς τὸ σῶμα διακρατούσης τροφῆς, ἀῤῥήτῳ σοφίᾳ τοῦ κτίσαντος, λόγος, μικρὸν ἀναμενάτω· ὁ δὲ περὶ τῆς τὴν ψυχὴν συνιστώσης, καὶ ζωούσης λόγος, προτασσέσθω· ἥτις ἐστὶ κατὰ τοὺς ἁγίους, ἡ ἱερὰ καὶ θεοποιὸς προσευχή. Καὶ μάλα εἰκότως· ἐπεὶ καὶ ἡ ψυχὴ προτιμωτέρα τοῦ σώματος.

Adhuc de oratione, et quod oportet semper orare.

29. Quemadmodum hoc corpus nostrum, si abest anima, est mortuum et fœdum odorem exhalat; ita et anima, nisi se ad orationem excitet, mortua est. Et quod omni morte decet credere pejus esse non orationi vacare, nos optime docet magnus ille propheta Daniel, qui mavult mori quam horæ punctum oratione privari. Docet etiam nos bene divus Chrysostomus: « Quicunque orat, cum Deo conversatur. Quantum autem sit bonum hominem cum Deo colloqui, nemo est omnium qui ignoret; verbis autem hunc honorem demonstrare nemo posset. Is enim honor et angelorum magnificum statum transcendit. » Et adhuc: « Oratio est commune angelorum simul et hominum opus. Neque est medium inter utramque naturam, quoad orationem. Ea te a brutis separat, et cum angelis conjungit. Cito aliquis in eorum agendi rationem et vitam et conversationem transibit, si totam vitam in oratione et Dei cultu ardenter impenderit. » Et adhuc: « Si diabolus animam viderit munitam virtutibus, non audet ei accedere, metuens robur ac vim quem præbent orationes, quæ magis animam nutriunt quam corpus frumentum nutrit. » Et adhuc: « Nervi animæ sunt orationes. Quemadmodum enim corpus nervis compingitur, et coagulatur, et consistit et vivit, et solidum efficitur; si quis vero eos secuerit, omnem corporis harmoniam dissolvit: sic animæ per sanctas preces harmoniam consequuntur et consistunt, et pietatis cursum feliciter currunt. Si autem te oratione privaveris, idem facies ac si piscem ex aqua exigas. Quemadmodum enim illi aqua vita est, ita tibi oratio: per eam licet aerem, quasi per aquam, transvolare, et in cœlos ascendere, et ad Deum accedere. » Et adhuc: « Oratio ac postulatio homines templa Dei efficit; et quemadmodum aurum ac lapides pretiosi et marmora regum domos faciunt, ita et oratio homines templa Christi. Quodnam fieri possit majus orationis elogium quam quod nos templa Dei efficit? Et quem cœli non comprehendunt, hic in animam quæ in oratione vivit, ingreditur. » Et adhuc: « Et inde aliquis sanctæ orationis virtutem scire potest, quod Paulus, qui per omnem terram, tanquam alatus discurrit, et in carcere habitat, et flagella sustinet et mœrores, et vivit in sanguine et periculis, dæmones expellit, mortuos

Ἔτι περὶ προσευχῆς· καὶ ὅτι δεῖ προσεύχεσθαι ἀεί.

κθ'. « Ὥσπερ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, ψυχῆς μὴ παρούσης, νεκρόν ἐστι καὶ δυσῶδες· οὕτω καὶ
B ψυχὴ μὴ κινοῦσα ἑαυτὴν εἰς προσευχὴν, νεκρά ἐστι, καὶ ἀθλία, καὶ δυσώδης. Καὶ ὅτι γε παντὸς θανάτου ἡγεῖσθαι πικρότερον προσήκει, τὸ στερηθῆναι προσευχῆς, διδάσκει καλῶς ἡμᾶς ὁ μέγας Δανιὴλ ὁ προφήτης, μᾶλλον ἑλόμενος ἀποθανεῖν, ἢ στιγμὴν ὥρας στερηθῆναι προσευχῆς. Ἔτι διδάσκει ἡμᾶς καλῶς ὁ θεῖος Χρυσόστομος· Πᾶς προσευχόμενος, τῷ Θεῷ διαλέγεται. Ὅσον δέ ἐστιν, ἄνθρωπον ὄντα τῷ Θεῷ ὁμιλεῖν, ἀγνοεῖ τῶν ἁπάντων μὲν οὐδείς· παραστῆσαι δὲ λόγῳ τὴν τιμὴν, οὐκ ἄν τις δυνηθείη. Αὕτη γὰρ ἡ τιμὴ καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑπεραίρει μεγαλοπρέπειαν. Ἔτι· Προσευχὴ κοινὸν ἔργον ἀγγέλων ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ οὐκ ἔτι μέσον οὐδὲν ἑκατέρας φύσεως, τόγε εἰς προσευχήν· αὕτη σε χωρίζει τῶν ἀλόγων· αὕτη σε συνάπτει
C τοῖς ἀγγέλοις. Ταχέως δέ τις εἰς τὴν ἐκείνων μεταστήσεται πολιτείαν, καὶ βίον, καὶ δίαιταν, καὶ τιμὴν, καὶ εὐγένειαν, καὶ σοφίαν, καὶ σύνεσιν· πάντα τὸν βίον ἐν προσευχαῖς, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ σπουδάζων ἐσχολακέναι. Ἔτι· Ὅταν ἴδῃ ψυχὴν ὁ διάβολος περιπεφραγμένην ἀρεταῖς, οὐ τολμᾷ γενέσθαι πλησίον αὐτῆς, δεδοικὼς τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν, ἣν αἱ προσευχαὶ παρέχουσι, μᾶλλον τρέφουσαι τὴν ψυχὴν, ἢ τὸ σῶμα τὰ σιτία. Ἔτι· Νεῦρα τῆς ψυχῆς εἰσιν αἱ προσευχαί. Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα διὰ τῶν νεύρων συνέχεται, καὶ συντρέχει, καὶ ἵσταται, καὶ ζῇ, καὶ πέπηγεν· ἂν δὲ ταῦτά τις ἐκτέμῃ, πᾶσαν ἁρμονίαν διαλύει τοῦ σώματος· οὕτως αἱ ψυχαὶ διὰ τῶν ἁγίων προσευχῶν ἁρμόζονται, καὶ συνεστήκασι, καὶ τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας τρέχου-
D σιν εὐχερῶς. Ἂν δὲ τῆς προσευχῆς στερήσῃς σαυτὸν, ταὐτὸν ποιεῖς, ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἰχθὺν ἐκ τοῦ ὕδατος ἐξήγαγες. Ὥσπερ γὰρ ἐκείνῳ ζωὴ τὸ ὕδωρ, οὕτω σοὶ προσευχή· διὰ ταύτης ἔστι τὸν ἀέρα, ὥσπερ δι' ὕδατος ἀναπτῆναι, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβῆναι, καὶ Θεοῦ γενέσθαι πλησίον. Ἔτι· Προσευχὴ, καὶ δέησις, ναοὺς Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἐργάζεται· καὶ ὥσπερ χρυσὸς, καὶ λίθοι πολύτιμοι, καὶ μάρμαρα ποιοῦσι τοὺς οἴκους τῶν βασιλέων, οὕτω καὶ προσευχὴ τοὺς ἀνθρώπους, ναοὺς τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν ἂν γένοιτο μεῖζον προσευχῆς ἐγκώμιον, ἢ ὅτι ναοὺς ἀπεργάζεται Θεοῦ; καὶ ὃν οὐ χωροῦσιν οὐρανοὶ, οὗτος εἰς ψυχὴν εἰσέρχεται ζῶσαν ἐν προσευχαῖς. Ἔτι· Κἀκεῖθεν ἴδοι τις ἂν τὴν δύναμιν τῶν ἁγίων εὐχῶν, ὅτι Παῦλος ὁ διὰ πάσης τῆς οἰκουμέ-

νης, ὥσπερ ὑπόπτερος τρέχων, καὶ δεσμωτήριον A οἰκῶν, καὶ μάστιγας ὑπομένων, καὶ φορῶν ἅλυσιν, καὶ ζῶν ἐν αἵματι, καὶ κινδύνοις, καὶ δαίμονας ἐλαύνων, καὶ νεκροὺς ἐγείρων, καὶ παύων ἀῤῥωστήματα, οὐχ ἑνὶ τούτων ἐθάῤῥησεν εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν· ἀλλὰ ταῖς προσευχαῖς ἐτείχιζε τὴν ψυχήν· καὶ μετὰ τὰ σημεῖα, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐπὶ τὰς προσευχὰς ἔτρεχεν, ὥσπερ τις ἀθλητὴς ἐπὶ παλαίστραν στεφάνου. Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἡ προσευχὴ χορηγός. Ἣν γὰρ ἐπὶ δένδρων ἰσχὺν ἔχει τὰ ὕδατα, ταύτην ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἁγίων, αἱ προσευχαί. Ἔτι· Προσευχὴ, σωτηρίας ἀφορμὴ, ἀθανασίας πρόξενος, τῆς Ἐκκλησίας τεῖχος ἀῤῥαγὲς, φυλακτήριον ἄσυλον, φοβερὸν μὲν τοῖς δαίμοσι, σωτήριον δὲ τοῖς εὐσεβέσιν ἡμῖν. Ἔτι· Ὥσπερ τινὸς B βασιλίδος εἰσιούσης εἰς τινα πόλιν, πάντα τὸν πλοῦτον συνακολουθεῖν ἀνάγκη, οὕτω δὴ καὶ προσευχῆς εἰσιούσης εἰς ψυχὴν, πᾶσα ἀρετὴ συνεισέρχεται. Ἔτι· Ὅπερ ἐστὶ θεμέλιος οἴκῳ, τοῦτο ἐν ψυχῇ προσευχή· καὶ δεῖ ταύτην πρώτην ὥσπερ κρηπῖδα καὶ ῥίζαν ἐν τῇ ψυχῇ πήξαντας ἐποικοδομεῖν σπουδαίως, καὶ σωφροσύνην, καὶ πρόνοιαν πτωχῶν, καὶ πάντας τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ. Ἔτι· Φῶς ἐστι διανοίας καὶ ψυχῆς, ἡ μετὰ σπουδῆς εὐχή· φῶς ἄσβεστον καὶ διηνεκές. Διὰ τοῦτο μυρίους συρφετοὺς λογισμῶν ἐμβάλλει ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ὁ πονηρός· καὶ ἅπερ οὐδέ ποτε ἐλογισάμεθα, ταῦτα συνάγων ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς, καταχεῖ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Ἔτι· Μέγα ὅπλον εὐχή· μεγάλη C ἀσφάλεια. » Καὶ ὁ Θεολόγος· « Μνημονευτέον Θεοῦ, ἢ ἀναπνευστέον. καὶ αὖθις· συνεχέστερον νόει τὸν Θεὸν, ἢ ἀνάπνει. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ἄνευ ἀδιαλείπτου προσευχῆς, προσεγγίσαι τῷ Θεῷ οὐ δύνασαι. Καί· Μετὰ τὸν κόπον τῆς προσευχῆς, ποιῆσαι τῷ νοῒ μέριμναν ἑτέραν, σκορπισμὸν τῆς διανοίας ἀπεργάζεται. Καί· Πᾶσα προσευχὴ, ἐν ᾗ μὴ μοχθήσῃ τὸ σῶμα, καὶ θλιβῇ ἐν αὐτῇ ἡ καρδία, ἔκτρωμα λογίζεται· χωρὶς γὰρ ψυχῆς ἐστιν ἐκείνη ἡ προσευχή. » Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· « Προσευχή ἐστι, κατὰ μὲν τὴν αὐτῆς ποιότητα, συνουσία, καὶ ἕνωσις ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ· κατὰ δὲ ἐνέργειαν, κόσμου σύστασις, Θεοῦ καταλλαγὴ, δακρύων μήτηρ καὶ πάλιν θυγάτηρ, ἁμαρτημάτων ἱλασμὸς, πειρασμῶν γέφυρα, D θλίψεως μεσότοιχον, πολέμων θραῦσις, ἀγγέλων ἔργον, ἀσωμάτων πάντων τροφὴ, ἡ μέλλουσα εὐφροσύνη, ἀπέραντος ἐργασία, ἀρετῶν πηγὴ, χαρισμάτων πρόξενος, προκοπὴ ἀόρατος, τροφὴ ψυχῆς, νοῦ φωτισμὸς, ἀπογνώσεως πέλυξ, ἐλπίδος ἀπόδειξις, λύπης λύτρωσις, πλοῦτος μοναχῶν, ἡσυχαστῶν θησαυρὸς, θυμοῦ μείωσις, ἔσοπτρον προκοπῆς, μέτρων ἐμφάνεια, καταστάσεως δήλωσις, τῶν μελλόντων ἀποκάλυψις, κλέους σημασία. Προσευχή ἐστι τῷ ὄντως εὐχομένῳ, δικαστήριον, καὶ κριτήριον, καὶ βῆμα Κυρίου, πρὸ τοῦ μέλλοντος βήματος. Καὶ πάλιν· Οὐδὲν ἕτερόν ἐστι προσευχὴ, εἰ μὴ κόσμου ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτρίωσις. » Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος· « Εἰ προσεύξασθαι ποθεῖς, ἀπόταξαι τοῖς πᾶσιν, ἵνα τὸ πᾶν κληρονομήσῃς. Ἔτι· Προσευχή ἐστιν

A resuscitat, infirmitates sanat, in nullo eorum confidit ad hominum salutem, sed orationibus animam munivit; et post miracula et mortuorum resurrectionem, ad orationes currebat, tanquam athleta ad locum coronæ. Etenim et mortuorum resurrectionis et aliorum omnium effectrix est oratio. Quam enim in arbores virtutem habent aquæ, eamdem orationes in vitam sanctorum. » Et adhuc : « Oratio, salutis principium, immortalitatis donatrix, Ecclesiæ murus inexpugnabilis, inviolabile præsidium, dæmonibus formidandum, nostræ vero pietati salutare. » Et adhuc : « Quemadmodum, quando quædam regina in urbem ingreditur, necesse est ut omnes divitiæ eam conse-B quantur, ita et, quando oratio intrat in animam, oportet ut omnes virtutes cum ea simul intrent. » Et adhuc : « Quod domui est fundamentum, id est in anima oratio; et eam oportet tanquam primam basim et radicem in anima ponentes superædificare ardenter et sapientiam et providentiam mendicorum et leges Christi. » Et adhuc : « Lumen est cogitationis et animæ oratio cum ardore facta; lumen inexstinguibile et indeficiens. Ideo innumeras sordes animabus nostris injicit malignus; et quæ nunquam cogitaveramus, ea colligens orationis tempore, in animam nostram infundit. » Et adhuc : « Fortis armatura, oratio; magna securitas. » Et Theologus : « Oportet nos Dei meminisse et Deum aspirare. » Et rursum : « Magis C continue Deum cogita aut respira. » Et sanctus Isaac : « Sine indeficiente oratione, Deo accedere non potes. » Et : « Omnis oratio, in qua corpus tuum non affliges, et cor tuum non compunges, abortus efficitur; extra animam enim est ea oratio. » Et Climacicus : « Oratio est, quoad essentiam, conversatio et unio hominis ac Dei; quoad efficaciam, mundi consistentia, Dei conciliatio, lacrymarum mater ac rursum filia, delictorum expiatio, contra tentationes vallum, contra afflictionem intermedius paries, bellorum sanatio, angelorum opus, incorporalium omnium cibus, futura lætitia, infinita operatio, virtutum fons, donorum origo, invisibilis profectus, animæ cibus, mentis D lumen, desperationis securis, spei demonstratio, sordium mundatio, monachorum divitiæ, pacificorum thesaurus, iræ imminutio, speculum profectus, mensurarum apparitio, tranquillitatis indicatio, futurorum revelatio, gloriæ significatio. Oratio est ei qui vere orat, tribunal et judicium antequam futurum tribunal statuatur. » Et rursum : « Nihil aliud est oratio, quam mundi visibilis ac invisibilis abalienatio. » Et sanctus Nilus : « Si orare desideras, omnibus renuntia, ut omnia hæreditate recipias. » Et adhuc : « Oratio est ascensio ad Deum. » Et adhuc : « Oratio est conversatio mentis cum Deo. » Et adhuc : « Quemadmodum panis est corpori cibus, et animæ virtus, ita et menti spiritualis oratio cibus est. » Et hæc quidem ita sunt. Nunc autem opportunum

est de corporali alimento, quantum ad pondus, quantitatem et qualitatem, breviter pro viribus exponere.

De corporali regimine : quomodo is qui tranquillus est se nutrire debet.

30. Scriptum est : « Fili hominis, cum pondere panem tuum manducabis ; et cum mensura aquam tuam bibes ; ut per hæc, sufficienter nutritus vivat, qui secundum Deum vult pugnare. » Nisi enim dederis, ut dicitur, sanguinem, spiritum non accipies. Dicit autem et magnus Paulus : « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte postquam aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar [94]. » Et divus David : « Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum [95]. » Et Theologus : « Nulla alia re, ut malorum sufferentia, Deus colitur, et lacrymis ejus misericordia refunditur. » Et sanctus Isaac : « Quemadmodum mater filium curat, ita Christus corpus afflictum curat, et huic corpori perpetuo proximus adest. » Et rursum : « In ventre saturato, non est mysteriorum Dei cognitio. » Et : « Quemadmodum iis qui in lacrymis seminant, exsultationis manipuli oriuntur ; ita lætitia sequitur eam quæ secundum Deum est corporis afflictionem. » Et Macarius : « Qui elongat se ab omnibus deliciis, quæ eum separant a suo Creatore. » Et rursum : « Multis temporibus a dextris et a sinistris tentatur, et duobus his modis me ipsum probans, et accipiens ab inimico plagas innumeras, et dignus abscondite effectus magnis remunerationibus, ex multorum annorum longo tempore mihi expertus sum, et in probatione et Dei gratia, hæc didici : Nempe fundamentum omnium bonorum et animæ ex captivitate inimici liberationem et viam ad lumen ferentem et ad vitam duas illas rationes esse : se in unum locum colligere, et semper jejunare, id est : se ipsum in ventris temperantia stabilire, sapienter ac prudenter, in immobili sede, incessanti tranquillitate ac Dei meditatione. Inde enim oritur sensuum subjectio ; inde mentis vigilantia ; inde furentes cupiditates coercentur, quæ in corpore agitantur ; inde ratiociniorum dulcedo ; inde cogitationis lucidi motus ; inde ad divina opera virtutis ardor, inde excelsæ cogitationes et delicatæ ; inde indesinentes lacrymæ, quæ perpetuo fluunt ; inde mortis memoria ; inde sapientia pura quæ ab omni phantasia removetur cogitationem impedienti ; inde visus acumen et eorum quæ longe sunt cognitionis vigor. Inde profundissimi illi mystici sensus, quos cogitatio comprehendit, in divinorum oraculorum virtutes ; et interiores motus qui in anima producuntur, et discrepantia ac discretio spirituum ac sanctarum potentiarum et veræ visionis ac vanarum imaginationum ; inde timor viarum ac semi-

[94] I Cor. IX, 27. [95] Psal. CVIII, 24.

A ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεόν. Ἔτι· Προσευχή ἐστιν ὁμιλία νοῦ πρὸς Θεόν. Ἔτι· Ὥσπερ ὁ ἄρτος τροφή ἐστι τῷ σώματι, καὶ ἡ ἀρετὴ τῇ ψυχῇ, οὕτω καὶ τοῦ νοῦ ἡ πνευματικὴ προσευχὴ τροφὴ ὑπάρχει. » Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, εὔκαιρον δὲ νῦν καὶ περὶ τῆς σωματικῆς διαίτης, κατά γε σταθμὸν, ποσότητά τε καὶ ποιότητα ταύτης, ἐκθέσθαι ὡς ἐν βραχεῖ τὸ κατὰ δύναμιν.

Περὶ τῆς σωματικῆς διαίτης· ἤως [ἴσ. οἵως] πῶς δεῖ τρέφεσθαι τὸν ἡσυχάζοντα.

Λ'. Γέγραπται· « Υἱὲ ἀνθρώπου, σταθμῷ τὸν ἄρτον σου φάγεσαι· καὶ μέτρῳ τὸ ὕδωρ σου πίεσαι· » ὡς διὰ τούτων, ἱκανῶς ἔχοντος τοῦ κατὰ Θεὸν ἀγωνιζομένου, διαζῆν. Ἂν γὰρ μὴ δῷς, κατὰ τὸν λέγοντα, αἷμα, οὐκ ἂν λάβοις πνεῦμα. Λέγει δὲ καὶ ὁ μέγας Παῦλος· « Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ, μή πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. » Καὶ ὁ θεῖος Δαβίδ· « Τὰ γόνατά μου B ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας, καὶ ἡ σάρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἔλαιον. » Καὶ ὁ Θεολόγος· « Οὐδενὶ οὕτω τῶν πάντων, ὡς κακοπαθείᾳ, Θεὸς θεραπεύεται, καὶ δάκρυσι τὸ φιλάνθρωπον ἀντιδίδοται. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ὥσπερ μήτηρ κήδεται τέκνου, οὕτω Χριστὸς κήδεται σώματος κακοπαθοῦντος, καὶ πλησίον ἐστὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ διαπαντός. » Καὶ αὖθις· « Ἐν γαστρὶ πεπληρωμένῃ γνῶσις Θεοῦ μυστηρίων οὐκ ἔστι. » Καί· « Ὥσπερ ἕπεται τοῖς ἐν δάκρυσι σπείρουσι τὰ δράγματα τῆς ἀγαλλιάσεως, οὕτως ἀκολουθεῖ ἡ χαρὰ τῇ διὰ Θεὸν κακοπαθείᾳ. » Καὶ Μακάριος· « Ὁ ἀποστομίσας ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης ἡδυπαθείας, τῆς χωριζούσης αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτόν. » Καὶ πάλιν· « Ἐν πολλῷ καιρῷ πειραζόμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς καὶ ἀριστεροῖς, καὶ ἐμαυτὸν δοκιμάσας ἐν τοῖς δυσὶ τρό- C ποις τούτοις πολλάκις, καὶ δεξάμενος ἐκ τοῦ ἐναντίου πληγὰς ἀναριθμήτους καὶ ἀξιωθεὶς μεγάλων ἀντιλήψεων κρυπτῶς, ἐκομισάμην ἐμαυτῷ πεῖραν ἐκ τῶν μακρῶν χρόνων τῶν ἐτῶν, καὶ ἐν δοκιμασίᾳ, καὶ Θεοῦ χάριτι, ταῦτα ἔμαθον· ὅτι ὁ θεμέλιος πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἡ ἀνάκλησις τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἡ ὁδὸς ἡ πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν φέρουσα, οὗτοι οἱ δύο τρόποι εἰσί· τὸ συνάξαι ἑαυτὸν εἰς ἕνα τόπον· καὶ τὸ ἀεὶ νηστεῦσαι· τουτέστι, τὸ κανονίσαι ἑαυτὸν ἐν ἐγκρατείᾳ γαστρὸς, σοφῶς καὶ φρονίμως, ἐν ἀκινήτῳ καθέδρᾳ, καὶ ἀδιαλείπτῳ σχολῇ, καὶ μελέτῃ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ τῶν αἰσθήσεων ὑποταγή· ἐντεῦθεν ἡ τοῦ νοῦ νῆψις· ἐντεῦθεν τὰ ἄγρια πάθη ἡμεροῦνται, τὰ ἐν D τῷ σώματι κινούμενα· ἐντεῦθεν ἡ πραότης τῶν λογισμῶν· ἐντεῦθεν αἱ τῆς διανοίας φωτειναὶ κινήσεις· ἐντεῦθεν ἡ πρὸς τὰ θεῖα ἔργα τῆς ἀρετῆς σπουδή· ἐντεῦθεν τὰ ὑψηλὰ νοήματα, καὶ λεπτά· ἐντεῦθεν τὰ ἄμετρα δάκρυα, τὰ ἐν παντὶ καιρῷ γινόμενα, καὶ τοῦ θανάτου ἡ μνήμη· ἐντεῦθεν ἡ σωφροσύνη ἡ καθαρὰ, ἡ τελείως ἀπέχουσα ἐκ πάσης φαντασίας, τῆς τὴν διάνοιαν πειραζούσης· ἐντεῦθεν ἡ ὀξυδερκία, καὶ ἡ ὀξύτης τῆς γνώσεως τῶν μακρὰν ὄντων· ἐντεῦθεν τὰ βαθύτερα τῶν μυστικῶν νοημάτων, ἅπερ ἡ διάνοια καταλαμβάνει, ἐν τῇ δυνάμει τῶν θείων λογίων, καὶ αἱ ἐσώτεραι κινήσεις αἱ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμεναι, καὶ ἡ διαφορὰ καὶ ἡ διάκρισις

τῶν πνευμάτων ἐκ τῶν ἁγίων δυνάμεων, καὶ τῶν A ἀληθινῶν ὁράσεων ἐκ τῶν ματαίων φαντασιῶν· ἐντεῦθεν ὁ φόβος τῶν ὁδῶν καὶ τῶν τρίβων τῶν ἐν τῷ πελάγει τῆς διανοίας, ὁ κόπτων τὴν ῥᾳθυμίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν, καὶ ἡ φλὸξ τοῦ ζήλου ἡ καταπατοῦσα πάντα κίνδυνον καὶ διαβαίνουσα πάντα φόβον, καὶ ἡ θέρμη ἡ καταφρονοῦσα πάσης ἐπιθυμίας καὶ ἐκ τῆς διανοίας ἐξαλείφουσα ταύτην, καὶ λήθην ἐμποιοῦσα πάσης μνήμης τῶν παρερχομένων μετὰ τῶν ἄλλων· καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀληθινοῦ, καὶ ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀνάπαυσις ἐντεῦθεν. Εἴ τις δὲ ἀμελήσει ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις, γνώτω ὅτι οὐ μόνον ἐκ πάντων τῶν προειρημένων τούτων ζημιοῖ ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν θεμέλιον πασῶν τῶν ἀρετῶν διασείει, B ἐν τῇ καταφρονήσει τῶν δύο τούτων ἀρετῶν. Καὶ ὥσπερ εἰσὶν αὗται ἐν τῇ ψυχῇ, ἀρχὴ καὶ κεφαλὴ τῆς θείας ἐργασίας, καὶ θύρα, καὶ ὁδὸς ἡ πρὸς τὸν Χριστὸν, ἐάν τις κρατήσῃ αὐτὰς, καὶ ἐν αὐταῖς ὑπομείνῃ, οὕτω καὶ ἐάν τις ἀναχωρήσῃ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἀποπηδήσῃ ἀπ' αὐτῶν, πρὸς ταῦτα τὰ δύο τὰ ἐναντία τούτων καταντᾷ· λέγω δὴ, τὸ μετεωρισθῆναι τῷ σώματι, καὶ γαστριμαργεῖν ἀθέσμως.» καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐν ἄλλοις· «Καὶ οἱ μὲν ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῶν ῥᾴθυμοι καὶ χαῦνοι ὑπάρχοντες, οὐ μόνον ἐκ τῶν ἀγώνων τούτων καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἤχου φύλλων δένδρου δειλιῶσι καὶ ταράττονται· καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἀνάγκης τῆς ἀπὸ τῆς χρείας τοῦ λιμοῦ, καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἀσθενείας νικῶνται, C καὶ ἀπαρνοῦνται, καὶ εἰς τὰ ὀπίσω στρέφονται. Οἱ δὲ ἀληθινοὶ καὶ δόκιμοι, οὐδὲ ἐκ τοῦ χόρτου τῶν λαχάνων χορτάζονται· οὐδὲ διατιθέμενοι ῥίζαις βοτάνων ξηρῶν, πρὸ τῆς νενομισμένης ὥρας τῆς τροφῆς, καταδέχονταί τινος γεύσασθαι· ἀλλὰ καὶ χαμευνοῦσιν, ἐν ἀτονίᾳ ὄντες καὶ ἀγωνίᾳ τοῦ σώματος· καὶ ἀμβλυωποῦσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, ἐκ τῆς ἄγαν κενώσεως τοῦ σώματος· κἂν δὲ ἐκ τῆς ἀνάγκης ἐγγίσωσιν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώματος, οὐδὲ οὕτω χεῖρα διδοῦσιν ἡττηθῆναι καὶ πεσεῖν, ἐκ τῆς ἐῤῥωμένης αὐτῶν προαιρέσεως. Ποθοῦσι γὰρ καὶ ἐφίενται τοῦ βιάσασθαι ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ· καὶ κοπιᾷν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς αἱροῦνται, ἢ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν ἔχειν, καὶ πᾶσαν ἀνάπαυσιν τὴν ἐν αὐτῇ. Καὶ ὅταν ἐπέλθωσιν αὐτοῖς οἱ πειρασμοὶ, μᾶλλον D εὐφραίνονται ὅτι ἐν αὐτοῖς τελειοῦνται, ἤτοι τέλειοι γίνονται. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν μοχθηρῶν κόπων τῶν γινομένων ἐν αὐτοῖς διστάζουσιν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἕως ἂν ἐκλείψωσιν ἐκ τῆς ζωῆς, προθυμοῦνται δέξασθαι γενναίως τὰς ἐπηρείας, καὶ οὐκ ἀναχωροῦσιν, ὅτι ἐν αὐτοῖς τέλειοι γίνονται.» Τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς στοιχοῦντες, ναὶ μὴν καὶ τῷ κελεύοντι, Ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, πειθαρχοῦντες, καὶ τύπον ἐκτιθέμεθά σοι, καὶ κανόνα μεσότητος, ὅστις δῆτα καὶ τοῦτον ἔχει τὸν ὅρον.

larum quæ in cogitationis pelago versantur, qui timor ignaviam et negligentiam infringit, et zeli flamma quæ omne periculum transcendit et omnem metum transgreditur; et ardor qui omnem cupiditatem despicit eamque ex cogitatione abstergit, et oblivionem inserit eorum quæ cum aliis prætereunt; et ut uno verbo dicam, sinceri hominis libertas, animæ lætitia et resurrectio, et in regno cœlorum cum Christo requies inde proveniunt. Si quis autem in hisce duobus negligens fuerit, sciat fore ut non modo omnibus prædictis seipsum privet, sed et omnium virtutum fundamenta concutiat, in duarum illarum virtutum contemptu. Et quemadmodum eæ sunt in anima principium et caput divinæ operationis ac janua et via ad Christum, si quis eas occupaverit et in iis remanserit, ita et si quis ex iis se receperit et resilierit, duobus earum contrariis occurret; nempe corpore fulcietur et gulæ ardenter indulgebit. » Et cætera. Et in aliis: « Et alii quidem ab initio ignavi et negligentes, non solum ex his ac talibus pugnis, sed ex arboris foliorum strepitu tremunt ac turbantur; et parva ea quæ ex famis incommodo oritur, necessitate et parva infirmitate superantur et dejiciuntur et retro vertuntur. Sinceri autem et probati, ne olerum quidem fœno satiantur; neque, siccarum herbarum radicibus nutriti, ante statutam cibi horam, aliquam earum audent gustare. Sed humi recumbunt in infirmitate et debilitate corporis; et hebatum visum habent eorum oculi, eo quod eorum corpus nimis vacuum est. Et si ex necessitate in eo sunt ut e corpore exeant, ne tunc quidem dant manus ut superentur ac succumbant, adeo valida est eorum voluntas. Cupiunt enim ac volunt sibi vim inferre propter Dei amorem; et torqueri pro virtute malunt quam fluxam vitam habere et omnem suam requiem in ea ponere. Et quando superveniunt illis tentationes, magis lætantur quod per eas perficiantur, et perfecti fiant. Sed neque ex duris quas in seipsis experiuntur, molestiis, in Dei dilectione dubitant. Sed donec ex vita egressi sint, cupiunt labores generose suscipere neque cedunt, quia fiunt in iis perfecti. » Iis igitur ac talibus inhærentes et nos, et ei obedientes qui dixit: « Regia via incede, ne declines a dextris et a sinistris; » et exemplar exponimus tibi, et regulam quæ medium tenet; quæ quidem hos limites habet.

Ὅπως δεῖ κατὰ δευτέραν, καὶ τετάρτην, καὶ ἕκτην, τρέφεσθαι τὸν ἀγωνιζόμενον.

λα. Κατά γε τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, ἤγουν δευτέραν, τετάρτην, καὶ ἕκτην, ποίει διηνεκῶς ἐννάτας, ἤτοι ἔσθιε ἅπαξ τῆς ἡμέρας, μεταλαμβάνων ἄρτους οὐγγιῶν ἕξ· ἀπὸ τῶν ξηροτρώγων ἐγκρατῶς τοῦ ἀρκοῦντος· καὶ ὕδατος, ἐκ τριῶν ἢ

Quomodo oporteat eum qui pugnat et secunda et quarta et sexta die vesci.

31. Tribus hebdomadis diebus, scilicet secunda, quarta et sexta, nonas fac perpetuo, id est, se mel comede, pane vescens, sex unciis; ex siccis cibis sume quantum sufficiat; et aquæ, si velis, tres aut quatuor calices bibe; canonem sequens sancti ...

apostolorum qui ait : « Si quis episcopus aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut psaltes sacram Paschatis quadragesimam non jejunet, aut quarta die, aut parasceve, deponatur; nisi tamen corporis infirmitate impediatur. Si autem laicus sit, excommunicetur; » secunda autem dies deinceps a sanctis Patribus statuta est.

Quomodo oportet tertia et quinta die vesci.

32. In duobus rursum diebus, nempe tertio et quinto, bis per diem manduca : in prandio quidem sex uncias panis sumens; ex coeto temperanter comedens et quædam olera, bibens vinum cum aqua mistum, usque ad tres aut quatuor calices, si velis; sub vesperam autem, sume tres uncias panis, et quædam sicca, et fructus quosdam; sume vinum cum aqua, unum calicem, aut duos, sed non plures, quando te urget sitis violenta. Vehementer enim sitis cooperatur et in lacrymis, sociam habens vigiliam, ut ait Climacicus : « Sitis ac vigilia cor afflixerunt; corde autem afflicto, exsilierunt lacrymæ. » Et beatus Isaac : « Propter Deum siti, ut te adimpleat sua dilectione. » Si vero bis duobus diebus una vice comedere malis, optime facies. Etenim prima et mater et radix et fons et fundamentum omnium bonorum est jejunium et temperantia. Dicit autem quidam ex profanis : Elige optimam vitam; dulcem autem eam faciet consuetudo. » Et magnus Basilius : « Ubi est electio, nullum adest obstaculum. » Et alius sanctus : « Principium fructus est flos, et principium actus, temperantia. Sed hæc forte iis qui ea sequi volent, difficilia videbuntur, imo vero impossibilia; qui vero ex iis florescentem fertilitatem cogitabit, et intuebitur quantam gloriam generare soleant, tractabilia ea judicabit, et Domini nostri Jesu Christi gratia et proprio pro viribus ardore, facillima verbis et operibus proclamabit, ac iis sanctionem signabit. » Et dicit sanctus Isaac : « Panis simplex in pura mensa animam comedentis ab omni cupiditate emundat. » Et : « A mensa jejunantium et vigilantium et afflictorum in Domino sume tibi vitæ remedium, et suscita mortem animæ tuæ inceptam; quia dilectus recumbit in medio eorum, cibos sanctificans, eorumque amaritudinem in ejus ineffabilem dulcedinem transmutat. Spirituales autem et cœlestes ejus ministri obumbrant eos et sancta eorum alimenta. » Et : « Odor jejunantis dulcissimus, et occursus ejus lætificat discernentium corda. » Et : « Charissima est Deo temperantis vita. »

A τεσσάρων ποτηρίων, εἰ βούλει· ἑπόμενος τῷ ἔθ κανόνι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, θεσπίζοντι· « Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω· ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο. Εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω. » Ἡ δέ γε δευτέρα ἐσύστερον τοῖς θείοις Πατράσι κεκανόνισται.

Ὅπως δεῖ τρέφεσθαι κατὰ τρίτην καὶ πέμπτην.

λβ'. Ἐν δὲ ταῖς δυσὶ πάλιν ἡμέραις, δηλαδὴ τῇ τρίτῃ καὶ τῇ πέμπτῃ, δὶς ἔσθιε τῆς ἡμέρας· κατὰ μὲν τὸ γεῦμα τρεφόμενος ἄρτου οὐγγίαις ἕξ· ἀπὸ ἑψητοῦ ἐγκρατῶς· καὶ τινος τῶν ξηροτρόφων μετ-B έχων καὶ οἴνου μεμιγμένου σὺν ὕδατι, ἕως, εἰ χρῄζεις, ποτηρίων τριῶν ἢ τεσσάρων· κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν, ἀπογευόμενος ἄρτου οὐγγίας τρεῖς, καὶ τινος τῶν ξηροφάγων, ἢ ὀπωρῶν τινων· οἴνου τε σὺν ὕδατι, ποτηρίου ἑνὸς, ἢ τὸ πολὺ δύω, δίψης πολλῆς ἐπικρατούσης σε. Σφόδρα γὰρ συνεργεῖ ἡ δίψα καὶ ἐν τοῖς δάκρυσι, σύνοικον ἔχουσα καὶ τὴν ἀγρυπνίαν, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος· « Δίψα καὶ ἀγρυπνία ἐξέθλιψαν καρδίαν· καρδίας δὲ θλιβείσης, ἐξεπήδησαν ὕδατα. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Διὰ Θεὸν δίψησον, ἵνα σε ἐμπλήσῃ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. » Εἰ δέ γε καὶ ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις ἡμέραις προκρίνεις τὸ μονοφαγεῖν, ἄριστα διαπράξεις. Ἐπεὶ καὶ πρώτη, καὶ μήτηρ, καὶ ῥίζα, καὶ πηγὴ, καὶ θεμέλιος C πάντων τῶν καλῶν ἡ νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια πέφυκε. Λέγει δὲ καί τις τῶν θύραθεν· Ἑλοῦ βίον ἄριστον. Ἡδὺν δὲ αὐτὸν ἡ συνήθεια ποιήσει. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· Ὅπου προαίρεσις, τὸ κωλῦον οὐδέν. Καὶ ἕτερος τῶν θεοφόρων· Ἀρχὴ καρποφορίας, ἄνθος· καὶ ἀρχὴ πρακτικῆς, ἐγκράτεια. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα δόξει τισὶ δυσχερῆ, ναὶ μὴν τάχα καὶ ἀδύνατα· ὁ δὲ τὴν ἐκ τούτων ἐπανθοῦσαν ἐπικαρπίαν ἀναλογιζόμενος, καὶ οἷον ἡλίκον κλέος ἀπογεννᾷν εἰώθασιν ἐνοπτριζόμενος, εὐχερῆ ταῦτα κρινεῖ, καὶ τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βοηθείᾳ, καὶ τῇ οἰκείᾳ κατὰ δύναμιν σπουδῇ, ῥᾷστα καὶ λόγοις καὶ ἔργοις κηρύξει, καὶ τὸ κῦρος τούτοις ἐπισφραγίσει. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ἄρτος εὐτελὴς ἀπὸ τραπέζης ἁγνοῦ, D ἁγνίζει τὴν ψυχὴν τοῦ ἐσθίοντος ἀπὸ παντὸς πάθους. » Καί· « Ἀπὸ τραπέζης νηστευόντων, καὶ ἀγρυπνούντων, καὶ κοπιώντων ἐν Κυρίῳ, λάβε σεαυτῷ φάρμακον ζωῆς, καὶ διέγειρον τῆς ψυχῆς σου τὴν θνῆξιν· ὅτι ὁ ἠγαπημένος ἀνακέκλιται ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἁγιάζων τὰ βρώματα, καὶ τὸ πικρὸν τῆς κακουχίας αὐτῶν, μεταβάλλει εἰς την γλυκυτητα αὐτοῦ τὴν ἀνεκδιήγητον. Οἱ δὲ πνευματικοὶ καὶ ἐπουράνια λειτουργοὶ αὐτοῦ ἐπισκιάζουσιν αὐτοὺς, καὶ τὰ ἅγια αὐτῶν βρώματα. » Καί· « Ὀσμὴ νηστευτοῦ ἡδυτάτη· καὶ ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ εὐφραίνει καρδίας διακριτικῶν. » Καί· « Προσφιλὴς τῷ Θεῷ ἡ διαγωγὴ τοῦ ἐγκρατοῦς. »

Quomodo oportet Sabbato vesci; et de vigiliis, quomodo earum tempore oportet comedere.

33. Quovis Sabbato, excepto majore, oportet te bis comedere, ut significatum est pro tertia et

Ὅπως δεῖ τρέφεσθαι κατὰ Σάββατον· καὶ περὶ ἀγρυπνιῶν· καὶ ὅπως δεῖ ἐσθίειν κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῶν.

λγ'. Ἐν δέ γε παντὶ Σαββάτῳ, πλὴν τοῦ μεγάλου, δέον σε διφαγεῖν, ὡς προτετύπωται ἐν τῇ τρίτῃ καὶ

τῇ πέμπτῃ, διά τε τὸν ὅρον τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ A διὰ τὸ, δεῖν ἔχειν σε ἐν πάσαις ταῖς τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ Κυριακαῖς, πλὴν τῆς κατὰ τὴν Τυροφάγον ἀγρυπνίας· εἰ μή που πρόσεστί τις ἀγρυπνία τῶν Δεσποτικῶν μεγάλων ἑορτῶν, ἢ τινος τῶν μεγίστων ἁγίων· ἵνα ποιήσας ἐκείνην, ἐάσῃς τὴν τῆς Κυριακῆς· ὅμως κἂν οὕτως, ἢ οὕτως, δὶς ἔσθιε κατὰ τὰ Σάββατα. Χρήσιμον δὲ, ἀεὶ ἐκβιάζεσθαί σε εἰς τὴν τῆς νυκτερινῆς ἀγρυπνίας ἐργασίαν· ὅθεν καὶ μετὰ τῆς κατὰ συγκυρίαν ἐπελθούσης μέσον τῆς ἑβδομάδος ἀγρυπνίας, λυσιτελέστατόν σοι ποιεῖν καὶ τὴν τῆς Κυριακῆς, καὶ μέγα σοι τὸ κέρδος ἕψεται τάχιστα· μᾶλλον δὲ, οὕτω ῥαγήσεται πρώϊμον τὸ φῶς σου, κατὰ τὸ εἰρημένον· « Καὶ τὰ ἱμάτιά σου [*ἐν ἄλλ.* ἰάματά σου] ταχὺ ἀνατελεῖ. » Φησὶ δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ἑκάστῳ ἀγῶνι τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς B ἐπιθυμίας, ὁ κόπος τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς νηστείας ἐστὶν ἡ ἀρχὴ, καὶ μάλιστα τῷ ἀνταγωνιζομένῳ πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν ἔνδον ἁμαρτίαν· καὶ τὸ σημεῖον τοῦ μίσους τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς, ἐκ τούτου ὁρᾶται τοῖς ἀνταγωνιζομένοις πρὸς τὸν ἀόρατον πόλεμον τοῦτον. Καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ τῶν παθῶν προσβολαὶ ἀπομειοῦσθαι ἐν τῇ νηστείᾳ ἄρχονται. Καὶ μετὰ ταύτην, ἡ ἀγρυπνία τῆς νυκτὸς συνεργεῖ πρὸς τὴν ἄσκησιν. Ὁ ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ αὐτοῦ τὴν ὁμιλίαν τῆς συζυγίας ταύτης ἀγαπῶν, οὗτος φίλος τῆς σωφροσύνης γίνεται· καθὼς ἡ ἀνάπαυσις τῆς γαστρὸς, ἀρχὴ πάντων τῶν κακῶν, καὶ ἡ χαυνότης τοῦ ὕπνου, ἡ ἐξάπτουσα τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πορνείας· οὕτως ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ ἡ ἁγία, καὶ πάσης ἀρετῆς ὁ C θεμέλιος, ἡ νηστεία ὑπάρχει, καὶ ἡ ἀγρυπνία, καὶ ἡ ἐγρήγορσις ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ αὖθις· « Ψυχὴ ἡ στιλβωθεῖσα τῇ τοῦ Θεοῦ μνήμῃ, καὶ τῇ ἀκοιμήτῳ ἀγρυπνίᾳ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐκεῖ οἰκοδομεῖ ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, νεφέλην σκεπάζουσαν αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ, καὶ φωτὶ πυρὸς διαυγάσαι [*ἴσ. ἢ*, φωτισμὸν πυρὸς διαυγάζοντα, ἢ, διαυγάσει] τὴν νύκτα· καὶ ἔσωθεν τοῦ γνόφου αὐτῆς φῶς λάμψει. » Ἔτι· « Ἔκλεξαι σεαυτῷ ἐργασίαν τρυφῆς, ἀγρυπνίαν διηνεκῆ τὴν ἐν νυξίν· ἐν ᾗ ἀπεδύσαντο οἱ Πατέρες πάντες τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἠξιώθησαν τοῦ ἀνακαινισμοῦ τοῦ νοός. Ἐν ταῖς ὥραις ταύταις αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ τῆς ζωῆς ἐκείνης τῆς ἀθανάτου· καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει αὐτῆς, ἀποδύεται τὸ σκότος τῶν παθῶν, καὶ ὑποδέχεται τὸ D Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Καὶ πάλιν· « Τίμησον τὴν ἐργασίαν τῆς ἀγρυπνίας, ἵνα εὕρῃς παράκλησιν ἐν τῇ ψυχῇ σου. » Ἔτι· « Μὴ νομίσῃς, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι ἐν πάσῃ τῇ ἐργασίᾳ τῶν μοναχῶν, ἔστι τις διαγωγὴ μείζων τῆς ἀγρυπνίας τῆς νυκτερινῆς. » Καί· « Μοναχὸν διαμένοντα ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ, μετὰ διακρίσεως τοῦ νοὸς, τοῦτον μὴ ἴδῃς ὡς σαρκοφόρον· τάξεως γὰρ ἀγγελικῆς ὡς ἀληθῶς τοῦτο τὸ ἔργον. » Ἔτι· « Ψυχὴ ἐν τῇ διαγωγῇ ταύτῃ τῇ ἀγγελικῇ τῆς ἀγρυπνίας κοπιῶσα, ὀφθαλμοὺς χερουβικοὺς ἕξει, τοῦ διαπαντὸς ἀτενίζειν, καὶ κατοπτεύειν τὴν ἐπουράνιον θεωρίαν. » Ταύτας δὲ, ἤτοι τὰς ἀγρυπνίας, διανύεις ἐν προσευχῇ, ψαλμῳδίᾳ καὶ ἀναγνώσει, καθαρῶς καὶ ἀῤῥεμβάστως, καὶ μετὰ κατα-

quinta, propter definitionem sanctorum canonum, et quia oportet ut te omnibus universi anni Dominicis possideas, servata tamen per tyrophagiam vigilia; nisi adjiciatur quædam magnarum Domini festivitatum aut alicujus ex maximis sanctis: ut eam celebrans, Dominicæ vigiliam relinquas. Attamen quidquid sit, bis per Sabbata vescere. Utile est autem tibi vim inferre ad nocturnæ vigiliæ opus. Unde et si casu in media hebdomade supervenerit vigilia, utilissimum tibi est vigiliam quoque Dominicæ agere, et magnum tibi lucrum quam citissime subsequetur; imo vero, ita frangetur matutinum lumen tuum, ut dictum est: « Et vestimenta tua brevi orientur (in aliis: sanationes tuæ). » Dicit autem et sanctus Isaac: « Cuilibet in peccata et cupiditates certamini principium est vigiliæ et jejunii labor, et præsertim ei qui in peccata interius pugnat. Et signum odii peccatorum et concupiscentiæ ipsius, ex hoc manifestum est iis qui ad hoc invisibile bellum accinguntur. Et omnes fere cupiditatum impetus imminui in jejunio incipiunt. Et post jejunium, noctis vigilia ad exercitium cooperatur. Qui in omni vita sua hujus conjunctæ disciplinæ jugum diligit, hic prudentiæ amicus efficitur: quemadmodum ventris deliciæ omnium malorum principium sunt, et somni abundantia quæ fornicationis concupiscentiæ favet: ita via Dei sancta et omnis virtutis fundamentum jejunium est et vigilia, et fervor in Dei cultu. » Et rursum: « In anima quæ Dei memoria splendet, et insomni vigilia, die ac nocte: ibi Dominus ædificat, ad ejus securitatem, nubem eam die obumbrantem, et ignis lumen noctem illuminans: et in ejus tenebris lux splendebit. » Et adhuc: « Elige tibi deliciarum operationem vigiliam in noctibus continuam: in qua exuerunt omnes Patres veterem hominem, et digni effecti sunt mentis renovatione. Per illas horas recordabitur anima vitæ illius immortalis; et in hujus recordatione exuet cupiditatum tenebras, et suscipiet Spiritum sanctum. » Et rursum: « Honora vigiliæ operationem, ut in anima tua consolationem invenias. » Et adhuc: « Ne credas, o homo, in omni monachorum operatione actum aliquem meliorem esse quam nocturna vigilia est. » Et adhuc: « Monachum qui in vigilia cum mentis discretione perseverat, ne intuearis eum tanquam carne indutum: angelici enim ordinis hoc est opus. » Et adhuc: « Anima, in hac agendi ratione angelica, in vigilia scilicet afflicta, oculos cherubinos habebit, ut perpetuo contempletur et perspiciat spectacula cœlestia. » Has autem vigilias in oratione transigis, in psalmodia et lectione, pure et constanter et cum compunctione, solus, aut cum pio et moribus consimili conventu. Fac autem post omnem tuam vigiliam parvam refectionem, propter laborem vigilia adductum, comedendo et bibendo, cœnæ tempore: nempe comede tres uncias panis; adde nonnihil sicci cibi, quod tibi sufficiet: bibe vinum cum aqua, tres calices. Vide autem ne in diem nonæ vigiliam

habens, propter vigiliam fo tasse, nonam solvas. Hoc enim oportet facere, et illud non omittere. Refectionem enim, finita vigilia, præsens sermo ut facias præscripsit.

Quomodo oportet Dominicis vesci : et de nonnullis aliis : ad hoc, de molestia et humilitate.

34. Similiter et Dominicis omnibus bis per diem comede, quemadmodum et Sabbatis : ea autem regula ita firma observetur, absque infirmitate; a sanctis enim Patribus hi dies concessi sunt et soluti, ex longa consuetudine et quibusdam causis recentioribus, divinis dicimus aut etiam aliis. His enim diebus neque una tantum vice manducamus, neque siccos cibos comedimus : sed omnia utilia et irreprehensibilia et olera accipimus : temperanter tamen, et cum determinata quantitate : semper enim optimum est in omnibus temperantes esse. In corporalibus enim infirmitatibus, ut diximus, non erubescentes omnia utilia accipere debemus, et quæ legitime corpus nostrum sustinere possunt : cupiditatum enim, non corporum interfectores esse divini Patres nos docuerunt. Similiter decet te ex omnibus statutis, quæ nempe ea indulgentia remittuntur, paululum degustare, in gloriam Dei et in gratiarum actionem et ad vitandam superbiam. Quidquid autem superfluum est repellas. « Rerum autem penuria, ut inquit sanctus Isaacus, docet hominem invitum ac nolentem, sobrietatem servare; quoniam, cum abundantiam et copiam eorum accipimus, nos ipsos cohibere non possumus. Ne corporalem requiem diligas. Anima enim quæ Deum diligit, secundum pium Isaacum, in Deo solo requiem possidet. » Potius vero cum labore ac molestia et humilitatem elige. Labor enim et humilitas, ut scribit quidam sanctus, Jesum possident.

Quomodo oportet vesci per sanctas Quadragesimas, ac in primis per magnam Quadragesimam.

35. De vitæ genere et ordine, per sanctas Quadragesimas sequendis, superfluum ducimus minutim ac specialiter disserere. Quemadmodum enim præindicatum est tibi vivendum esse diebus quibus nonas facis, ita et tibi operari licet per sanctas Quadragesimas, exceptis Sabbatis et Dominicis. Imo vero, si possibile est, et accuratius et vigilantius, ac præcipue per sanctam et magnam Quadragesimam, quippe quæ sit totius anni decimatio, et certaminum per Domini divinam et illustrem Resurrectionis diem, iis qui secundum Christum vicerint, præmia præbeat.

De dijudicatione, in specie, et quod mediocri operationi non est honor ; et de subjectione.

36. Præter ea iisque similia oportet te cum

νύξεως· μόνος, ἢ μετὰ φίλης καὶ ὁμοτρόπου συνοδίας. Ποίει δὲ καὶ μετὰ πᾶσάν σου ἀγρυπνίαν, μικρὰν παράκλησιν, διὰ τὸν ἐκ τῆς ἀγρυπνίας γεγενημένον κόπον, ἔν τε βρώμασι καὶ πόμασι, κατὰ τὸ δεῖπνον· ἤγουν φάγε ἄρτον οὐγγίας τρεῖς· παράθεμά τι ξηρότροφον, τὸ ἱκανόν σοι· πίε καὶ οἶνον σὺν ὕδατι, ποτήρια τρία. Ὅρα δὲ μή πως εἰ, ἡμέραν ἐννάτης, ἔχων ἀγρυπνίαν, διὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἴσως, καταλύσῃς τὴν ἐννάτην. Τοῦτο καὶ γὰρ δεῖ ποιῆσαι, κἀκεῖνο μὴ ἀφιέναι. Τὴν γὰρ παράκλησιν, τελεσθείσης τῆς ἀγρυπνίας, διωρίσατο ὁ λόγος ποιεῖν σε.

Ὅπως χρὴ ἐσθίειν κατὰ τὰς Κυριακάς· καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν· πρὸς δὲ, καὶ κόπου, καὶ ταπεινώσεως.

λδʹ. Ὁμοίως δὲ κἀν ταῖς Κυριακαῖς ἁπάσαις, δὶς ἔσθιε τῆς ἡμέρας, ὥσπερ δὴ καὶ ἐν τοῖς Σάββασιν· αὕτη δὲ ἡ διατύπωσις, οὕτω σῶα τηρείσθω, χωρὶς ἀσθενείας· ναὶ μὴν καὶ τῶν τοῖς θείοις Πατράσιν ἐκκεχωρημένων, καὶ ἀπολελυμένων ὡσανεὶ ἡμερῶν, ἐκ μακρᾶς συνηθείας, καὶ αἰτιῶν τινων καινοτέρων, ἐνθέων, φαμὲν, ἢ καὶ ἐναντίων. Ἐν μὲν γὰρ ταύταις, οὔτε μονοφαγοῦμεν, οὔτε ξηροτροφοῦμεν· ἀλλὰ πάντων τῶν χρησίμων καὶ ἀνεπιλήπτων, καὶ λαχάνων μετέχομεν· ἐγκρατῶς μέντοι, καὶ μετὰ τῆς διορισθείσης ποσότητος· ἀεὶ γὰρ ἄριστον, τὸ ἐν πᾶσιν ἐγκρατεύεσθαι. Ἐν δέ γε ταῖς σωματικαῖς ἀσθενείαις, ὡς ἔφημεν, ἀνερυθριάστως μεταληπτέον ἁπάντων τῶν χρησίμων, καὶ συνιστώντων τὸ σῶμα νομίμων· παθοκτόνους γὰρ, οὐ σωματοκτόνους ἡμᾶς ὑπάρχειν, οἱ θεῖοι Πατέρες ἐδίδαξαν. Ὡσαύτως εἰκός σε, καὶ ἐκ πάντων τῶν δεδογμένων, ἤτοι ὅσα ἐφεῖται τῷ ἐπαγγέλματι, μικρὸν ἀπογεύεσθαι, εἰς δόξαν καὶ εὐχαριστίαν Θεοῦ, καὶ διὰ τὸ ἄτυφον· ἀποστρέφου δὲ καὶ τὰ περισσά. « Ἡ γὰρ σπάνις τῶν πραγμάτων, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ, διδάσκει τὸν ἄνθρωπον ἄκοντα, καὶ μὴ βουλόμενον, τὴν ἐγκράτειαν· ἐπεὶ, ὅταν εὐθηνίαν καὶ ἄδειαν λάβωμεν τούτων, οὐ δυνάμεθα ἑαυτοὺς κατέχειν. Σωματικὴν ἀνάπαυσιν μὴ ἀγαπήσῃς. Ψυχὴ γὰρ ἡ τὸν Θεὸν ἀγαπῶσα, κατὰ τὸν ὅσιον πάλιν Ἰσαὰκ, ἐν τῷ Θεῷ καὶ μόνῳ τὴν ἀνάπαυσιν κέκτηται. » Μᾶλλον δὲ σὺν κόπῳ καὶ κακουχίᾳ καὶ τὸ ταπεινὸν ἐκλέγου. Ὁ γὰρ κόπος, καὶ ἡ ταπείνωσις, γράφει τις τῶν ἁγίων, κτῶνται τὸν Ἰησοῦν.

Ὅπως δεῖ διαιτᾶσθαι καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τὰς ἁγίας Τεσσαρακοστὰς, καὶ μᾶλλον κατὰ τὴν μεγάλην.

λεʹ. Περὶ δέ γε διαίτης, ἴσως καὶ πολιτείας τῆς ἐν ταῖς ἁγίαις Τεσσαρακοσταῖς, περισσὸν ἡγούμεθα λεπτομερῶς καὶ ἰδίως διερμηνεύειν. Ὡς γὰρ προδιώρισται τελεῖν σε, ἐν αἷς ἡμέραις ποιεῖς ἐννάτας, οὕτω θέμις καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις Τεσσαρακοσταῖς ἐργάζεσθαι, πλὴν τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν. Μᾶλλον, εἰ δυνατὸν, καὶ ἀκριβέστερον, καὶ νηφαλιώτερον, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Τεσσαρακοστὴν, ὡς ἀποδεκάτωσιν οὖσαν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καὶ τὰ βραβεῖα τῶν ἀγώνων, διὰ τῆς Δεσποτικῆς καὶ θείας ἀναστασίμου καὶ λαμπροφόρου ἡμέρας, τοῖς κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦ νικηταῖς παρέχουσαν.

Περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν μέρει, καὶ ὅτι τῇ ἐμμέτρῳ ἐργασίᾳ, τιμὴ οὐκ ἔστι· καὶ περὶ ὑποταγῆς.

λςʹ. Πλὴν καὶ ταῦτα, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια,

χρὴ μετιέναι σε μετὰ ἀκριβοῦς διακρίσεως, πρὸς A τὴν τοῦ διπλοῦ ζώου συμφωνίαν, καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν. « Μετὰ γὰρ σοφίας, φησὶν, οἰκοδομεῖται οἶκος· καὶ μετὰ συνέσεως ἀνορθοῦται· καὶ αἰσθήσεως ἐμπίπλαται τὰ ταμεῖα, παντὸς πλούτου τιμίου καὶ καλοῦ. » Γράφει δὲ καὶ ὁ θεῖος Θαλάσσιος· « Ἡ μετὰ λόγου εὐδιάκριτος ἔνδεια καὶ στενότης, βασιλική ἐστιν ὁδός· ὥστε ὁ ἀδιάκριτος ὑπωπιασμὸς, ἢ ἡ ἄλογος συγκατάβασις, ἀσύμφορά εἰσιν, ὡς ἑκατέρωθεν παρὰ λόγον γινόμενα. » Καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· « Ἕπεται τῇ ἀνέσει τῶν μελῶν, ἡ τῶν λογισμῶν ἔκστασις καὶ ῥύσις· καὶ τῇ ἀμέτρῳ ἐργασίᾳ, ἀκηδία· καὶ τῇ ἀκηδίᾳ, ἔκστασις· διαφέρει δὲ ἔκστασις ἐκστάσεως· τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ ἐκστάσει ἕπεται ὁ πόλεμος τῆς πορνείας· τῇ δὲ δευτέρᾳ, ἡ τοῦ ἰδίου ἡσυχαστηρίου κατάλειψις, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετακίνησις· τῇ B δὲ ἐμμέτρῳ καὶ ἐπιπόνως διαμενούσῃ ἐργασίᾳ, τιμὴ οὐκ ἔστι· τούτων δὲ ἡ μείωσις μὲν, πληθύνει τὴν ἡδονήν· ἡ δὲ ἀμετρία, τὴν ἔκστασιν. » Καὶ ὁ μέγας Μάξιμος· « Μὴ ὅλην τὴν σχολὴν περὶ τὴν σάρκα ἔχε· ἀλλ' ὅρισον αὐτῇ τὴν κατὰ δύναμιν ἄσκησιν· καὶ ὅλον τὸν νοῦν, περὶ τὰ ἔνδον τρέψον. Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα, καὶ τὰ ἑξῆς· εἰ δέ πως ἡ τῆς σαρκὸς πλάστιγξ ἀνθέλκει, καὶ τυραννεῖ, καὶ βαρύνει τὴν τῆς ψυχῆς πλάστιγγα, πρὸς ῥοπὰς καὶ κινήσεις ἀτάκτους, καὶ ψυχοφθόρους καθέλκουσα, καθὸ γέγραπται, Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. » Ἀλλ' αὐτὸς ταύτην κημῷ ἐγκρατείας χαλινώσας, νέκρωσον, ἕως ἂν καὶ ἄκουσα, εὐήνιος γένηται· καὶ ὑποταγῇ τῷ C κρείττονι, μεμνημένος τοῦ μεγάλου φάσκοντος Παύλου· « Ὅσον ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ. » Καὶ τοῦ ἁγίου Ἰσαάκ· « Δίδου σεαυτὸν ἀποθανεῖν ἐν τοῖς ἀγωνίσμασι, καὶ μὴ ζῆν ἐν ἀμελείᾳ· οὐ μόνον γὰρ οἱ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν δεξάμενοι τὸν θάνατον, μάρτυρές εἰσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τήρησιν ἀποθνήσκοντες. Καὶ κρεῖσσον ἡμῖν θάνατος ἐν τῷ ἀγῶνι, ἢ ζῆσαι ἐν παραπτώματι. » Καὶ πρό γε πάντων, μετὰ βουλῆς καὶ ἐρωτήσεως ἔσο, πάντα ποιῶν τοῦ σοῦ κατὰ Κύριον πνευματικοῦ Πατρός. Οὕτω γὰρ, Χριστοῦ χάριτι, καὶ τὰ ἐπαχθῆ καὶ ἀνάντη, κοῦφα, καὶ ὡς κατὰ πρανοῦς πεδίου δόξει σοι φέρεσθαι. Ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξήλθομεν.

accurata dijudicatione ingredi, ad duplicis animantis concordiam et pacificum statum. « Cum sapientia enim, inquit, ædificatur domus: et cum intelligentia instauratur; et sensu adimpletur ærarium omnibus divitiis pretiosis et pulchris. » Scribit autem et sanctus Thalassius: « Cum ratione discreta indigentia et angustia, via regia est; ita ut non discreta sugillatio et irrationabilis prudentia inutiles sint, tanquam utrinque contra rationem factæ. » Et pius Isaac: « Sequitur membrorum remissionem rationis deordinatio et turbatio, et immoderatam operationem acedia, et acediam exstasis. Differt autem exstasis ab exstasi. Primam enim exstasim sequitur fornicationis bellum, secundam vero proprii domicilii derelictio et a loco in locum migratio; moderatæ autem et patienter duranti operationi non est honor, eorum autem mediocritas lætitiam adauget; immoderantia vero exstasim. Et magnus Maximus: « Ne omne tempus in carnem impendas, sed ei adhibe pro viribus exercitium et totam mentem in interiora convertas. Corporale enim exercitium non valde est utile: pietas ad omnia, et cætera. Si autem quodammodo carnis cura attrahit et tyrannice curam animæ regit, eamque aggravat ad inordinatos motus et animæ noxios incitans, ut scriptum est: Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem; sed ipse eam temperantia frenans, occide quoadusque vel invita docilis facta fuerit, et meliori obediat, recordatus eorum quæ magnus Paulus dictitat: « Quo magis exterior homo noster corrumpitur, eo magis interior renovatur de die in diem [88]. » Et sanctus Isaac: « Fac te ipsum in certaminibus mori, neque in incuria vivere; non enim tantum ii, qui propter Christi fidem mortem accepere, martyres sunt, sed et qui propter mandatorum ejus observationem moriuntur. Et potius nobis est decertando mori quam cadendo vivere. » Et ante omnia cum consilio et interrogatione esto, omnia faciens quæ tibi præscripserit Pater tuus spiritualis. Ita enim, Christi gratia, et odiosa et ingrata, levia fient, et tanquam plano itinere tibi videbitur ferri. Sed redeundum unde exivimus.

D

Ὅπως δεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον διέρχεσθαι τὸ μετὰ τὸ γεῦμα ἄχρι δύσεως ἡλίου διάστημα· καὶ ὅτι δεῖ πιστεύειν, κατὰ τὸν κόπον, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, τὴν τῶν θείων χαρισμάτων διανομὴν ἐπιδίδοσθαι ἡμῖν.

Quomodo oportet certantem tempus transire quod est inter prandium et solis occasum; et quod oportet credere in labore et mensura nostræ operationis divinorum donorum perseverantiam nobis concessam esse.

λζ'. Μετὰ δέ γε τὸ ἀριστῆσαι ὡς δεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον, κατὰ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, κελεύοντα, ὅτι ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται, ἀνάγνωθι καθήμενος, ἐν τοῖς νηπτικοῖς τοπλέον συγγράμμασι τῶν Πατέρων, ἱκανῶς. Καὶ ἔκτοτε κοιμήθητι ὥραν μίαν, εἴπερ εἰσὶν αἱ ἡμέραι μεγάλαι. Εἶθ' οὕτως ἀναστὰς, μικρὸν ἐργοχείρησον, κρατῶν καὶ τὴν εὐχήν. Μετὰ

37. Post prandium autem quomodo oportet certantem vivere, secundum divinum Paulum docentem, eum qui certat, omnia vincere, lege sedens, plerumque in asceticis Patrum libris sufficienter. Ac deinde unam horam dormi, si longi sint dies. Deinde rursum surgens, paulum manibus operare, orationem quoque occupans. Post a vero adora,

[88] II Cor. IV, 16.

ut jam dictum est. Lege, meditare, et cura ut humilieris et teipsum habeas infra omnes homines. « Qui enim se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur [97]. » Et: « Qui videtur stare, caveat ne cadat [98]. » Et: « Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam [99]. » Et: « Initium superbiæ, nescire Dominum [1]. » Et: « Superbi transgressi sunt nimis [2]. » Et: « Non alta sapientes, sed humilibus consentientes [3]. » Dicit autem et divus Chrysostomus: « Ille se optime noscit, qui se nihil esse putat; nihil enim ita Deo charum est, quam se cum ultimis reputare. » Et sanctus Isaac: « Humilibus revelantur mysteria. » Et: « Ubi germinat humilitas, ibi quoque Dei gloria crescit. » Et: « Gratiæ præcurrit humilitas; et doctrinæ præcurrit meditatio. » Et sanctus Barsanuphius: « Si sincere salvus esse velis, operibus obedi; tolle pedes tuos a terra, et transfer in cœlum mentem tuam. Atque ibi sit cura tua die ac nocte; et quantum habes virium, contemnaris; nitens teipsum infra quemlibet hominem videre. Hæc est vera via; extra eam nulla alia est ei, qui vult salvus esse per eum, qui ipsum confortat, Christum. Currat qui velit, currat qui velit, currat qui velit, ut comprehendat: confiteor coram Deo vivente et volente vitam æternam ei, quicunque cupiet, largiri. » Et Climacicus: « Non jejunavi, non vigilavi, non humi recubui, sed humiliatus sum, et salvavit me confestim ille, qui, ante quodlibet aliud, contemptum persequitur, ut ait sanctus Barsanuphius. Quia, si negotia negligis, ad urbem accedis; et si inter homines non lauderis, urbem incoles. Et si ab omni homine occidaris, urbem et ejus thesauros hæreditabis. Et si vis salvari, salutem tibi præstabit vivere sine honore: et curre ad id quod tibi propositum est. » Est autem, secundum illius discipulum pium Joannem, vivere contemptum, non cuiquam se æqualem gerere, et non dicere de bono opere: « Et ego id feci. » Deinde sedens ora corde puro et constanter, quoadusque vespera supervenerit. Et ita psalle cantum vespertinum et absolve, sincero corde credens, pro nostro labore et pro nostro ob virtutem dolore et operationis nostræ mensura, donorum nobis et præmiorum distributionem ac proclamationem ac consolationem a Deo factum iri; ut ait divinus Psaltes: « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam [4]: » et Salvator: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos [5]. » Et magnus Paulus: « Si tamen Christo compatimur, ut et conglorificemur. Existimo autem quod non sunt condignæ passiones hujus sæculi ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis [6]. » Dicit autem hæc et divina sapiens Maximus: « Causa esse dicitur divinorum bonorum distributionis uniuscujusque fidei mensura; quemadmodum

A δὴ ταῦτα πρόσευξαι, ὡς προδεδήλωται· ἀνάγνωθι, μελέτησον, καὶ σπούδασον ἵνα ταπεινωθῇς καὶ ἔχῃς σεαυτὸν ὑποκάτω πάντων ἀνθρώπων. « Ὁ γὰρ ὑψῶν, φησὶν, ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. » Καί· « Ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ. » Καὶ, ὅτι « Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται· ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. » Καί· « Ἀρχὴ ὑπερηφανείας, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον. » Καί· « Ὑπερήφανοι παρηνόμουν ἕως σφόδρα. » Καί· « Μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. » Λέγει δὲ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος· « Οὗτος μάλιστά ἐστιν ὁ ἑαυτὸν εἰδὼς, ὁ μηδὲν ἑαυτὸν εἶναι νομίζων. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ Θεῷ φίλον, ὡς τὸ μετὰ τῶν ἐσχάτων ἑαυτὸν ἀριθμεῖν. » Καὶ ὁ

B ἅγιος Ἰσαάκ· « Τοῖς ταπεινόφροσιν ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια. » Καί· « Ὅπου βλαστάνει ἡ ταπείνωσις, ἐκεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα βρύει. » Καὶ, ὅτι « Πρὸ τῆς χάριτος τρέχει ἡ ταπείνωσις, καὶ πρὸ τῆς παιδείας τρέχει ἡ οἴησις. » Καὶ ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος· « Εἰ ἀληθῶς σωθῆναι θέλεις, ἄκουσον ἔργῳ· ἆρον τοὺς πόδας σου ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀνάγαγε εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν νοῦν σου· καὶ ἐκεῖ γενηθήτω σου ἡ μελέτη νύκτα καὶ ἡμέραν· καὶ ὅσην ἔχεις δύναμιν καταφρονήθητι· πυκτεύων ἰδεῖν σεαυτὸν, ὑποκάτω παντὸς ἀνθρώπου· αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ὁδός· ἐκτὸς αὐτῆς, ἄλλη οὐκ ἔστι, τῷ σωθῆναι θέλοντι, ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ. Τρεχέτω ὁ θέλων· τρεχέτω ὁ θέλων· τρεχέτω ὁ θέλων, ἵνα καταλάβῃ· μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ θέλον-

C τος ζωὴν αἰώνιον χαρίσασθαι παντὶ τῷ θέλοντι. » Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· « Οὐ νενήστευκα· οὐκ ἠγρύπνηκα· οὐκ ἐχαμεύνηκα, ἀλλ' ἐταπεινώθην, καὶ ἔσωσέ με συντόμως, διώκων πρὸ παντὸς ἑτέρου καὶ τὸ ἀψήφιστον, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος· ὅτι τὸ ἀμεριμνῆσαι ἀπὸ παντὸς πράγματος, ποιεῖ σε προσεγγίσαι τῇ πόλει· καὶ τὸ μὴ ψηφισθῆναι ἐν ἀνθρώποις, ποιεῖ σε οἰκῆσαι τὴν πόλιν· καὶ τὸ ἀποθανεῖν ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου, ποιεῖ σε κληρονομῆσαι τὴν πόλιν, καὶ τοὺς θησαυρούς. Καὶ εἰ σωθῆναι θέλεις, τὸ ἀψήφιστον κράτει, καὶ τρέχε πρὸς τὸ προκείμενον. » Ἔστι δ' αὖ, κατὰ τὸν τούτου τοῦ ἁγίου μαθητὴν ὅσιον Ἰωάννην, τὸ ἀψήφιστον, τὸ μὴ ἰσῶσαι ἑαυτόν τινι· καὶ τὸ μὴ εἰπεῖν περὶ καλοῦ ἔργου, ὅτι Κἀγὼ τοῦτο ἐποίησα. » Εἶτ' αὖθις καθίσας πρόσευ-

D ξαι καθαρῶς, καὶ ἀῤῥεμβάστως, ἕως ἂν καταλάβῃ τὸ ἑσπέρας· καὶ οὕτω ψάλλε τὸν συνήθη ἑσπερινὸν, καὶ ἀπόλυσον· ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας πιστεύων κατὰ τὸν κόπον, καὶ τὴν δι' ἀρετὴν ὀδύνην, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, καὶ τὴν τῶν δωρεῶν καὶ ἐπάθλων διανομὴν καὶ ἀνάῤῥησιν, παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιβραβεύεσθαι ἡμῖν, καὶ παράκλησιν· ὥς φησιν ὁ θεῖος Ψαλμῳδός· « Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου, αἱ παρακλήσεις σου εὔφραναν τὴν ψυχήν μου. » Καὶ ὁ Σωτήρ· « Δεῦτε πρός με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Καὶ ὁ μέγας Παῦλος· « Εἴπερ Χριστῷ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν· λογίζομαι γὰρ

[97] Matth. xxiii, 12. [98] I Cor. x, 12. [99] Jac. iv, 6. [1] Eccli. x, 14. [2] Psal. xcvi, 9. [3] Rom. xii, 16. [4] Psal. xciii, 19. [5] Matth. xi, 28. [6] Rom. viii, 17, 18.

ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. « Λέγει δὲ καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Μάξιμος· « Αἴτιον εἶναι λέγεται τῆς τῶν θείων διανομῆς ἀγαθῶν, τὸ μέτρον τῆς ἑκάστου πίστεως· καθὼς γὰρ πιστεύομεν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ πράττειν τῆς προθυμίας ἐπίδοσιν ἔχομεν. Ὁ γοῦν πράττων, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πράξεως, ἐπιδείκνυται τὸ μέτρον τῆς πίστεως, δεχόμενος ὡς ἐπίστευσε, τὸ μέτρον τῆς χάριτος. Ὁ δὲ μὴ πράττων, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀπραξίας, ἐπιδείκνυται τὸ μέτρον τῆς ἀπιστίας, δεχόμενος ὡς ἠπίστησε, τὴν τῆς χάριτος στέρησιν. Οὐκοῦν κακῶς ποιεῖ βασκαίνων τοῖς κατορθοῦσιν ὁ φθονερὸς, ἐπ' αὐτῷ σαφῶς, ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἄλλῳ κειμένης, τῆς τοῦ πιστεύειν καὶ πράττειν, καὶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς πίστεως ἐρχομένην εἰσδέξασθαι τὴν χάριν, ἐπιλογῆς· καὶ ἐκ ψυχῆς αἰτούμενοι, διαμεῖναι τὸν ὑπόλοιπον χρόνον ἡμῶν. » Καὶ αὐτὰ δὴ τὰ τέλη τῆς ζωῆς, Χριστιανὰ, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά· καὶ πρὸς τούτοις ἀποδοῦναι ἡμᾶς καλὴν τὴν ἀπολογίαν, ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ ἑστῶτας βήματος τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

enim crediderimus, et nostri ad agendum ardoris retributionem habebimus. Qui igitur agit, pro actus ejus ratione ostenditur et mensura fidei; accipitis, ut credidit, gratiæ mensuram. Qui vero non agit, pro ejus inertiæ ratione, et incredulitatis mensura ostenditur; accipit enim, prout incredulus est, gratiæ privationem. Igitur male agit quicunque proficientibus invidet, cum penes eum, nec penes alium sit credendi et agendi, et secundum fidei mensuram gratiam accipiendi electio sit. Et tota anima eam orantes perseveremus totum vitæ nostræ tempus. Et ipse vitæ finis, Christianus, absque dolore, et rubore, pacificus. Et ad hæc, bonam defensionem habebimus, cum steterimus ante tribunal Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Ὅτι μείζων πάσης ἐργασίας, ἡ καθαρὰ προσευχή ἐστιν.

λη'. Πρὸς δὲ τοῖς δηλωθεῖσι, καὶ τοῦτο ἴσθι, ἀδελφὲ, ὅτι πᾶσα μέθοδος, καὶ πᾶς κανὼν, εἰ βούλει δὲ, καὶ πρᾶξις διάφορος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς ἔτι ἐν καρδίᾳ καθαρῶς καὶ ἀῤῥεμβάστως προσεύχεσθαι, τετύπωται οὕτω καὶ κεκανόνισται. Ἐπεὶ τούτου, εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπαρτισθέντος, καὶ πολλὰ, καὶ ποικίλα, καὶ διαιροῦντα μεθέντες, τῷ ἑνὶ, καὶ ἑνιαίῳ, καὶ ἑνωτικῷ ἀμέσως ὑπὲρ λόγον ἑνούμεθα, ὡς εἴρηται τῷ κλεινῷ Θεολόγῳ· Θεὸς θεοῖς ἑνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος· ὅπερ ἐστὶν, ἡ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν καρδίᾳ ἐνυπόστατος ἔλλαμψις, ἥτις τίκτεται, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς μνημονευθείσης καθαρᾶς καὶ ἀῤῥεμβάστου καρδιακῆς προσευχῆς. Σπάνιον δὲ τοῦτο, καὶ μόλις εἷς ἐκ χιλίων ὁ καταξιωθεὶς, Χριστοῦ χάριτι, προκόψαι εἰς τήνδε τὴν κατάστασιν. Τὸ δὲ καὶ ταύτην ὑπερπλεῦσαι, καὶ τῆς πνευματικῆς ἀξιωθῆναι προσευχῆς, καὶ τυχεῖν τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστηρίων τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, πάνυ ὀλίγων, καὶ κατὰ γενεὰς καὶ γενεὰς εὑρισκομένων, εὐδοκίᾳ τῆς χάριτος, καθάπερ γράφει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ὥσπερ μόλις ἐκ μυριάδων ἀνθρώπων, εἷς εὑρίσκεται πληρώσας τὰς ἐντολὰς, καὶ τὰ νόμιμα μικρὸν ἐνδεῶς, καὶ φθάσας εἰς τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα, οὕτως εἷς ἐκ χιλίων εὑρίσκεται, καταξιωθεὶς φθάσαι μετὰ πολλῆς παραφυλακῆς, εἰς τὴν καθαρὰν προσευχὴν, καὶ διαῤῥῆξαι τοῦτον τὸν ὅρον, καὶ τυχεῖν ἐκείνου τοῦ μυστηρίου. Διότι πολλοὶ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς οὐδαμῶς ἠξιώθησαν, ἀλλ' ὀλίγοι. Πρὸς δὲ τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τὸ μετ' ἐκείνην, καὶ πέραν, ὁ φθάσας, μόλις εὑρίσκεται γενεᾷ καὶ γενεᾷ, τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Καὶ εἰ μετὰ καθαρότητος μόλις τις προσεύχεται, τί εἴπωμεν περὶ τῆς πνευματικῆς; Πᾶσα δὲ πνευματικὴ κατ' αὐτὸν αὖθις κινήσεως ἠλευθέρωται· καὶ ἡ κλίνουσα κάτωθέν ἐστι τῆς πνευματικῆς. » Διόπερ καὶ αὐτὸς εἰ βούλει τῶν τοιούτων καινῶν μυστηρίων, ἔργῳ καὶ πράγματι, ἤτοι αὐτῇ τῇ πείρᾳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καταξιωθῆναι, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ, καὶ ἐργασίᾳ σου, ἐπείρου

Quod major omni operatione est munda oratio.

38. Cum his quæ indicata sunt et hæc, scito, frater, quod omnis methodus et omnis regula, si velis, et variæ actiones, ita formatæ sunt et determinatæ, eo quod non possumus in corde puro et constanter orare. Quod enim benevolentia et gratia Domini nostri Jesu Christi perfecte adepti, et multa illa varia et transeuntia relinquentes, cum eo qui unus est et simplex et uniendi vim habet, conjungimur immediate supra rationem, ut ab illustri theologo dictum est : « Deus divinis hominibus conjunctus et cognitus; quod est ea, per Spiritum sanctum, in corde interior illuminatio, quæ gignitur, ut dictum est, ex memorata pura et constanti cordis oratione. » Rarum autem illud est, et vix unus ex mille, Christi gratia, dignus effectus est qui ad hunc statum perveniat. Hunc autem statum transgredi et spiritualem adorationem assequi, et futuræ vitæ mysteriorum revelationem adipisci; omnino paucorum est, et ii per generationes et generationes reperiuntur, gratiæ beneficio, ut scribit pius Isaac : « Quemadmodum vix ex decem hominum millibus unus invenitur qui mandata adimpleat et leges modo fere perfecto, et in animæ puritatem tendat, ita unus ex mille reperitur, qui dignus judicatus sit qui attingeret cum multa custodia, puram orationem, et hunc terminum perfrangeret, et mysterium illud obtineret. Ideo non multi ad mundam orationem pervenere, sed pauci. Qui autem ad mysterium quod eam sequitur et ultra cucurrit, vix reperitur de generatione in generationem, Christi gratia. » Et paulo post : » Et si vix aliquis cum puritate orat, quid dicemus de spirituali oratione? Omnis autem spiritualis oratio motu libera est. Et quæ paululum vergit, infra spiritualem est. » Itaque si ipse talibus novis mysteriis in Christo dignus esse velis, opere et re, ipsa nempe experientia, omni tempore et omni hora et in omni operatione tua, orare in corde festina, pure et non distracte; ut sic ex

infante lactente ad virum perfectum pervenias, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, et cum fideli ac prudenti servo beatitudinem et coronam consequaris, ut dirigens in judicio sermones tuos; nempe secundum rationem agens, unde non perturberis in sæculum, quemadmodum de eo scribit sanctus Philemon, ita: « Frater, sive nocte, sive die, dignatus erit te Deus orare mente pura absque distractione, ne propriæ tuæ regulæ adhæreas; sed quantum tibi licebit, nitere cum Deo uniri; et ipse cor tuum illuminabit de oratione spirituali. » Et quidam ex sanctis: « Si vis in corpore tanquam sine corpore Deo servire, indesinentem orationem posside secreto in corde tuo, et ante mortem fiet anima tua quasi angelus. » Iis consentanea scribit sanctus Isaac. Interrogatus enim ab aliquo quodnam esset universorum hujus operis profectuum summum, tranquillitatis nempe, ita ut [quis ad id perveniens sciat se vitæ perfectionem adeptum esse, respondit: « Quando] quis dignus factus est continua oratione; postquam enim id attigerit, omnium virtutum summam attigit, ac deinceps Spiritus sancti domicilium factus est. Si quis enim gratiam Paracleti non perfecte assecutus sit, orationis perseverantiam non potest in otio perficere. » Spiritus enim, inquit, cum in viro quodam habitat, non cessat orare. Ipse enim spiritus semper orat. Tunc neque in somno, neque in vigilia, oratio ex ejus anima deficit; sed sive manducet, sive bibat, sive dormiat, sive quid aliud faciat, atque etiam in profundo somno, suavis odor et halitus orationis erumpunt absque labore; et tunc oratio divisionem non habet; sed omnibus horis, etiamsi talis ejus oratio tranquilla sit exterius, sed rursum in eo servit abscondite. Silentium enim mundorum, orationem vocat quidam sanctus; quoniam eorum cogitationes quidam divini motus sunt; motus autem mundi cordis et mentis, dulces voces sunt, quibus etiam abscondito Deo psallunt. » Et alii multi sancti viri, divina ipsa gratia initiati, talia multa admiratione digna ediderе; quæ nos propter sermonis longitudinem omittimus.

A προφθάσαι εἰς τὸ προσεύχεσθαι ἐν καρδίᾳ, καθαρῶς καὶ ἀῤῥεμβάστως· ἵν' οὕτως, ὡς ἐκ νηπίου θηλάζοντος, προκόψῃς εἰς ἄνδρα τέλειον· εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετὰ τοῦ πιστοῦ οἰκονόμου καὶ φρονίμου, τοῦ μακαρισμοῦ καὶ τῆς ἀναῤῥήσεως ἐπιτύχῃς, ὡς οἰκονομῶν ἐν κρίσει τοὺς σοὺς λόγους· ἤγουν κατὰ λόγον πολιτευόμενος, ὅθεν καὶ οὐ σαλευθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, καθὼς περὶ τούτου γράφει ὁ ἅγιος Φιλήμων, οὕτως· « Ἀδελφὲ, εἴτε ἐν νυκτὶ, εἴτε ἐν ἡμέρᾳ, ἀξιώσει σε ὁ Θεὸς καθαρῶς τῷ νοῒ προσεύξασθαι ἀπερισπάστως, μὴ πρόσχῃς τῷ ἰδίῳ κανόνι· ἀλλ' ὅση σοι δύναμις ἐπεκτείνου τῷ Θεῷ κολλώμενος· καὶ αὐτὸς φωτίζει τὴν καρδίαν σου περὶ ἐργασίας πνευματικῆς. » Καί τις τῶν θεοσόφων· « Εἰ θέλεις ἐν σώματι ὡς ἀσώματος Θεῷ λειτουργεῖν, εὐχὴν ἀδιάλειπτον κτῆσαι κρυπτῶς ἐν τῇ καρδίᾳ B σου, καὶ γίνεται πρὸ θανάτου ἡ ψυχή σου, ὡς ἄγγελος. » Τούτοις συνᾴδοντα γράφει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ. Ἐρωτηθεὶς γὰρ παρά τινος, τί ἐστι τὸ περιεκτικὸν τῶν κόπων ὅλων τοῦ ἔργου τούτου, δηλαδὴ τῆς ἡσυχίας, ἵνα τις καταντήσας εἰς αὐτὸ, μάθῃ ὅτι τὴν τελειότητα τῆς πολιτείας ἔφθασεν, ἀπεκρίθη οὕτως· « Ὅταν ἀξιωθῇ τις τῆς διαμονῆς τῆς προσευχῆς· ὅταν γὰρ φθάσῃ ταύτην, πρὸς τὴν ἄκραν πασῶν τῶν ἀρετῶν ἔφθασε, καὶ τουλοιποῦ, κατοικητήριον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγένετο. Ἐὰν γάρ τις τὴν χάριν τοῦ Παρακλήτου ἀκριβῶς οὐκ ἐδέξατο, τὴν διαμονὴν ταύτης τῆς προσευχῆς τελειῶσαι ἐν ἀνέσει οὐ δύναται. Τὸ γὰρ Πνεῦμα, φησὶν, ὅταν κατοικήσῃ ἔν τινι τῶν ἀνθρώπων, οὐ παύεται ἐκ τῆς προσευχῆς. C Αὐτὸ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἀεὶ προσεύχεται. Τότε, οὔτε ἐν τῷ καθεύδειν αὐτὸν, οὔτε ἐν ἐγρηγόρσει, ἡ προσευχὴ ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κόπτεται· ἀλλ' ἐὰν ἐσθίῃ, καὶ ἐὰν πίνῃ, καὶ ἐὰν κοιμᾶται, καὶ ἐάν τι πράττῃ, καὶ ἕως ἐν βαθεῖ ὕπνῳ, αἱ εὐωδίαι, καὶ οἱ ἀτμοὶ τῆς προσευχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀναδίδονται, ἄνευ κόπου· καὶ χωρισμὸν τότε ἡ προσευχὴ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ πάσας τὰς ὥρας αὐτοῦ, κἂν ἡσυχάσῃ ἔξωθεν αὐτοῦ ἡ τοιαύτη, ἀλλ' οὖν πάλιν ἡ αὐτὴ λειτουργεῖ ἐν αὐτῷ κρυπτῶς. Τὴν σιωπὴν γὰρ τῶν καθαρῶν, λογισμοὶ αὐτῶν, θεῖαι κινήσεις εἰσίν· αἱ κινήσεις δὲ τῆς καθαρᾶς καρδίας, καὶ διανοίας, φωναὶ πραεῖαί εἰσιν, ἐν αἷς κρυπτῶς τῷ κρυπτῷ ψάλλουσι. » Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν θεοφόρων, ἐκ τῆς χάριτος αὐτῆς πεῖρα μεμυσταγωγημένοι, τοιαῦτα πλεῖστα θαύματος ἄξια ἐξέθεντο· ἅπερ καὶ διὰ τὸ τοῦ λόγου μῆκος εἰάσαμεν.

De numero genuflexionum per spatium unius noctis dieique.

39. De numero autem genuflexionum, scimus triginta a divinis Patribus esse præscriptas, quas per noctis dieique spatium quinque hebdomadæ diebus facere nos oportet. Etenim omni Sabbato et omni Dominica, et etiam aliis ex consuetudine signatis diebus et hebdomadis, juxta mysticа et arcana oracula, ut ab iis abstineamus nobis præcipitur. Sunt autem qui hunc numerum prætergrediuntur. Quidam vero eum non attingunt, unusquisque pro viribus et voluntate. Et tu igitur fac, prout valebis. Sed tamen vere beatus est qui in omnibus quæ secundum Deum sunt sibi vim intu-

Περὶ τῆς κατὰ τὸ νυχθήμερον ποσότητος τῶν γονυκλισιῶν.

λθʹ. Περὶ δέ γε ποσότητος γονυκλισιῶν, τριακοσίας ἴσμεν τῷ ἀριθμῷ τὰς τοῖς θείοις ἡμῶν Πατράσι διωρισμένας, ἃς καὶ ὀφείλομεν ποιεῖν καθ' ἕκαστον νυχθήμερον τῶν τῆς ἑβδομάδος πέντε ἡμερῶν· καὶ γὰρ ἐν παντὶ Σαββάτῳ, καὶ πάσῃ Κυριακῇ, ναὶ μὴν καὶ ἐν ἄλλαις ἐξ ἔθους σεσημειωμέναις ἡμέραις, καὶ δὴ καὶ ἑβδομάσι, κατά τινας μυστικοὺς καὶ ἀποῤῥήτους λόγους, σχολὴν τούτων ἄγειν ἐντετάλμεθα. Εἰσὶ μέντοι τινὲς ὑπερβαίνοντες τοῦτον τὸν ἀριθμόν. Ἔνιοι δὲ καὶ ὑστερίζοντες, ἕκαστος καθὼς ἔχει ἰσχύος, ἢ προαιρέσεως. Καὶ σὺ τοίνυν ποίει τὸ κατὰ δύναμιν· μενοῦν γε μακάριος τῷ ὄντι, καὶ τοῦτο πολ-

λάκις, ὁ ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ Θεὸν, πάντοτε ἐκβιάζων ἑαυτόν. « Βιαστὴ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν. »

Ὅτι οὐ μόνον, ὡς προείρηται, κατὰ τὸν ἀγῶνα, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἡμῶν ἐργασίας, ἡ τῶν θείων διανομὴ ἐπιχορηγεῖται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἕξιν, καὶ ἐπιτηδειότητα. καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν προσοῦσαν ἡμῖν διάθεσιν φυσικήν.

μ'. Καὶ τοῦτο τοίνυν ἰστέον ὡς οὐ μόνον, καθάπερ προειρήκαμεν, κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν ἡ τῶν θείων δωρεῶν διανομὴ ἐπιχορηγεῖται ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τῆς πολιτείας ἕξιν καὶ ἐπιτηδειότητα, ναὶ μὴν, καὶ κατὰ τὴν πίστιν ἡμῶν πρὸς τὰ προκείμενα, καὶ τὴν προσφυῶς προσοῦσαν ἡμῖν διάθεσιν φυσικήν. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος· « Ὁ νοῦς, σοφίας ὄργανον· ὁ λόγος, γνώσεως· ἡ κατ' ἄμφω φυσικὴ πληροφορία, τῆς κατ' ἄμφω συνισταμένης πίστεως· τοῦ δὲ τῶν ἰαμάτων χαρίσματος, ἡ φυσικὴ φιλανθρωπία. Πᾶν γὰρ χάρισμα θεῖον, ἐπιτήδειον ἐν ἡμῖν ἔχει καὶ προσφυὲς, ὥσπερ δύναμιν, ἢ ἕξιν, ἢ διάθεσιν, ὄργανον δεκτικόν· οἷον ὁ τὸν νοῦν πασῶν αἰσθητῶν φαντασιῶν ποιήσας καθαρὸν, δέχεται σοφίαν· ὁ δὲ τὸν λόγον, τῶν ἐμφύτων παθῶν, θυμοῦ, λέγω, καὶ ἐπιθυμίας καταστήσας δεσπότην, δέχεται γνῶσιν· ὁ δὲ τὴν κατὰ νοῦν καὶ λόγον περὶ τὸ θεῖον ἀσάλευτον πληροφορίαν ἔχων, τὴν πάντα δυναμένην δέχεται πίστιν· ὁ δὲ τὴν φυσικὴν κατορθώσας φιλανθρωπίαν, μετὰ τὴν τελείαν τῆς φιλαυτίας ἀναίρεσιν, ἰαμάτων δέχεται χαρίσματα. » Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ὅρα δὲ, ἵνα μηδεὶς γινώσκῃ τὸ ἔργον σου, ἐκτὸς τοῦ ἐπιστατοῦντος, καὶ ὁδηγοῦντός σε· ὑπερευχόμενος καὶ ἡμῶν τῶν ἀναξίων, τῶν λεγόντων μὲν, μὴ ποιούντων δὲ τὸ ἀγαθὸν, ἵνα καταξιωθῶμεν τοῦ ποιεῖν πρῶτον τὰ Θεῷ ἀρέσκοντα· εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις λέγειν, καὶ παραινεῖν. Ὁ γὰρ ποιήσας καὶ διδάξας, κατὰ τὸ θεῖον λόγιον, οὗτος μέγας κληθήσεται. Σὲ δ' αὖθις ὁ παντοκράτωρ καὶ πανοικτίρμων Κύριος ἐνισχύσαι, καὶ εὐοδῶσαι, τούτων ἀκροᾶσθαι συνετῶς, καὶ ποιεῖν αὐτὰ, μετὰ πάσης ἐφέσεως. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ, καὶ ὁδηγῆσαι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον καὶ πρὸς τὴν προκειμένην νοερὰν, καὶ ἱερὰν ἐργασίαν χειραγωγῆσαι ἐν πνεύματι, εὐχαῖς ἁγίων. Ἀμήν. Ἀλλ' ἐπειδήπερ προλέλεκται ἡμῖν περὶ διακρίσεως μικρόν τι πρακτικῆς, εὔκαιρον ἀρτίως καὶ περὶ τῆς καθόλου, καὶ τελειοτάτης διακρίσεως, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ὡς ἐν συντόμῳ διαλαβεῖν· ἐπεὶ καὶ μείζων αὕτη πασῶν τῶν ἀρετῶν, κατὰ τοὺς κλεινοὺς ἡμῶν Πατέρας, πέφυκε.

Περὶ τῆς καθόλου, καὶ τελειοτάτης διακρίσεως· καὶ τίς ὁ παρὰ φύσιν, καὶ σαρκικῶς ζῶν· καὶ τίς ὁ κατὰ φύσιν καὶ ψυχικῶς· καὶ τίς ὁ ὑπὲρ φύσιν, καὶ πνευματικῶς πολιτευόμενος.

μα'. Ὁ σαρκικῶς καὶ παρὰ φύσιν ζῶν καὶ πολιτευόμενος, οὗτος τὸ οἰκεῖον διακριτικὸν παντελῶς ἀπώλεσεν· ὁ δὲ τῶν κακῶν ἀποχὴν μὲν ποιησάμενος,

A ferit. « Vim enim patitur Regnum cœlorum, et violenti rapiunt illud [1]. »

Quod non modo, ut dictum est, pro certamine ac nostræ operationis mensura, diviniorum distributio donatur, sed et pro nostro habitu, et habilitate et fide et nobis præstita naturali dispositione.

40. Et illud quoque sciendum est quod, non modo, prout diximus, secundum certamen et mensuram nostræ operationis divinorum munerum nobis conceditur distributio, sed et juxta vitæ nostræ habitum et habilitatem et fidem iis quæ proposita sunt, et nobis apte inhærentem naturalem dispositionem. Et dicit sanctus Maximus : « Mens, B sapientiæ organum ; ratio, scientiæ, naturalis per utramque persuasio, hujus quæ per utramque est, fidei ; gratiæ autem curationum, naturalis misericordia. Omnis autem gratia divina aliquid in nobis habet habile et aptum, tanquam potentiam aut habitum, aut dispositionem, organum capax. Sic quicunque mentem omnibus sensibilibus phantasiis liberum fecerit, sapientiam accipit ; quicunque rationes naturalium cupiditatum, iræ scilicet ac desiderii dominam constituerit, scientiam accipit : qui vero per mentem ac rationem de Deo immutabilem persuasionem habet, fidem quæ omnia potest accipit; qui autem naturalem misericordiam perfecerit, postquam omnino proprium amorem sustulerit, sanationum gratiam accipit. » Atque hæc ita dicit. Cave ergo ne quisquam tuum opus noverit, præter eum C qui te monet, ac dirigit; orans pro nobis indignis, qui dicimus quidem, sed non facimus bonum, ut digni fiamus qui primo Deo grata agamus ; ac deinde aliis loquamur suadeamusque. Qui enim fecerit ac docuerit juxta divinum oraculum, hic magnus vocabitur. Te autem rursum omnipotens et misericors Dominus corroboret et dirigat, ut ea plene intelligas et cum magno ardore adimpleas. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, secundum divinum Paulum, sed factores tantum ; te ducat Dominus ad omne opus bonum ac salutare, et ad propositum spirituale ac sanctum opus manu ferat in spiritu, sanctorumque orationibus. Amen. - Sed postquam a nobis dictum est aliquid D de agente discretione, opportunum quoque est de perfectissima in universum discretione, prout possumus, pauca loqui, quoniam hæc est omnibus virtutibus major, secundum illustres Patres nostros.

De perfectissima discretione ; et quis contra naturam et carnaliter vivit ; et quis secundum naturam, et animaliter ; et quis supra naturam et spiritualiter conversatur.

41. Qui carnaliter et contra naturam vivit, hic propriam discretionem amisit : qui vero a malo abstinet, ac principium bene agendi abjicit, ut

[1] Matth. xi, 12.

scriptum est : « Declina a malo et fac bonum [8] : » hic ut ductorius (et aurem doctrinæ adhibens, leviter sensum quemdam discretionis attingit et incipienti congruam. Qui secundum naturam et animam, qui vitam in cogitatione et secundum rationem agit, qui et medius vocatur, ille ad propriam mensuram videt ac discernit quæ ad se pertineant et ad quæ cæteros homines : qui vero supra naturam et spiritualiter vivit, ille, utpote qui cupidum, et ductorium et medium transgreditur, et Christi gratia ad perfectum et substantiale lumen pervenit, et perfectissimam discretionem, videt et seipsum et discernit quam clarissime : et sane, omnes videt, et pure discernit, ipse vero a nemine, etsi conspicitur, introspicitur et judicatur : imo vero judicatur, ut qui sit vir spiritualis ac nominetur. « Non scriptis et atramento, sed opere et gratia, ut ait Apostolus [9] : spiritualis omnes judicat, ipse vero a nemine judicatur. »

Adhuc de discretione, ut in exemplo.

42. Eorum quidem primus similis est ei qui in profunda ac tristi nocte et tenebrosa incedit, unde et in tantis tenebris errans et contectus, non modo non seipsum videt ac discernit, sed neque ubi incedat aut ambulet, ut ait Salvator : « Qui ambulat in tenebris nescit quo vadit [10]. » Secundus ei similis est qui in nocte serena et astris illustrata, procedit, unde et stellarum splendore paululum illustratus, sensim ambulat, pedes offendens sæpius ad indiscretionis lapides, casusque frequentes patiens. Hic igitur paululum et seipsum videt ac discernit, sed tanquam in umbra, ut scriptum est : « Surge qui dormis, et exsurge ex mortuis, et illuminabit te Christus [11]. » Tertius autem similis est ei qui in nocte tranquilla et lunæ fulgore illustrata iter facit : unde et lunæ radiis directus, absque errore procedit, et ante se vadit, videtque seipsum, tanquam in speculo, et judicat simul eos qui cum ipso iter faciunt, ut dictum est : « Bene facitis : legi adhærentes, tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec lucescat dies et Lucifer oriatur in cordibus vestris [12]. » Quartus autem similis est ei qui incedit meridie firmo ac purissimo, fulgentibus solis radiis illustrato : itaque is et seipsum perfecte videt, in solis luce, et se discernit, et alios judicat et omnes, secundum divinum Apostolum, imo vero et omnia quæ ipsi occurrunt undequaque et quomodocunque, absque errore ipse incedens et eos qui ipsum sequuntur sine offensione dirigens ad verum lumen et ad veritatem : de quibus et scriptum est : « Vos estis lux mundi [13]. » Dicit autem et sanctus Paulus : « Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, et ipse illuxit in cordibus vestris, ad illuminationem scientiæ gloriæ Dei, in facie Jesu Christi [14]. » Et beatus

A ἀρχὴν δὲ βαλὼν τοῦ ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν, ὡς γέγραπται· « Ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν· » οὗτος ὡς εἰσαγωγικὸς, καὶ οὓς ὑπέχων πρὸς διδασκαλίαν, παρακύπτει μικρόν πως, πρὸς αἴσθησίν τινα διακρίσεως, καὶ ἀρχαρίῳ πρέπουσαν. Ὁ δὲ κατὰ φύσιν, καὶ ψυχικῶς, ἅτε διενεργῶν ἐν διανοίᾳ, καὶ κατὰ λόγον βιοὺς, ὃς καὶ μέσος καλεῖται, οὗτος πρὸς τὸ ἴδιον μέτρον, ὁρᾷ τε καὶ διακρίνει τά τε καθ' ἑαυτὸν, καὶ τὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ. Ὁ δὲ ὑπὲρ φύσιν, καὶ πνευματικῶς πολιτευόμενος, οὗτος, ὡς τὸν ἐμπαθῆ, καὶ τὸν εἰσαγωγικὸν, καὶ τὸν τῆς μεσότητος ὅρον ὑπερβὰς, καὶ Χριστοῦ χάριτι προκόψας εἰς τὸν τέλειον, ἤγουν τὸν ἐνυπόστατον φωτισμὸν, καὶ τὴν τελειοτάτην διάκρισιν, ὁρᾷ τε ἑαυτὸν, καὶ διακρίνει τηλαυγέστατα· καὶ δὴ, καὶ πάντας ὁρᾷ, καὶ διακρίνει ἀκραιφνῶς· B αὐτὸς ὑπ' οὐδενὸς, εἰ καὶ ὁρᾶται, ὁρώμενος, καὶ διακρινόμενος· ναὶ μὴν καὶ ἀνακρινόμενος, ὡς πνευματικὸς, ἀληθῶς ὢν καὶ καλούμενος, « Οὐ χάρτῃ καὶ μέλανι, ἀλλὰ πράξει καὶ χάριτι, ὥς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· ὅτι ὁ μὲν πνευματικὸς πάντας ἀνακρίνει· αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. »

Ἔτι περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν παραδείγματι.

μβ'. Τούτων ὁ μὲν ἔοικε τῷ ὡς ἐν νυκτὶ βαθείᾳ καὶ στυγνῇ σκοτομήνῃ πορευομένῳ· ὅθεν καὶ τῷ ἀψηλαφήτῳ σκότει περιπλανώμενος καὶ σκοτούμενος, οὐ μόνον ἑαυτὸν οὐχ ὁρᾷ καὶ διακρίνει, ἀλλ' οὐδὲ ὅπου ὑπάγει καὶ περιπατεῖ, ὥς φησιν ὁ Σωτήρ· « Ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει. » Ὁ δὲ, νυκτὶ αἰθρίᾳ, ἀστράσιν αὐγαζομένῃ, ὅθεν καὶ C ταῖς τῶν ἀστέρων μαρμαρυγαῖς μικρόν πως αὐγαζόμενος, κατ' ὀλίγον βαδίζει, προσκόπτων τοὺς πόδας πολλάκις ἐν λίθοις ἀδιακρισίας, καὶ πάσχων συμπτώματα· οὗτος τοίνυν βραχύ τι καὶ ἑαυτὸν ὁρᾷ, καὶ διακρίνει, καὶ ὡς ἐν σκιᾷ, καθὰ γέγραπται· « Ἔγειραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. » Ὁ δὲ, νυκτὶ πανσελήνῳ, καὶ γαληνῇ· ὅθεν καὶ ταῖς σεληνιακαῖς βολαῖς εὐθυνόμενος, ἀπλανέστερόν τε ὁδεύει, καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν ἔρχεται· ὁρᾷ τε αὐτὸν, ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, καὶ διακρίνει καὶ τοὺς ὁμοίως συνοδεύοντας αὐτῷ, ὡς εἴρηται· « Καλῶς ποιεῖτε, τῷ νόμῳ δηλαδὴ προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. » Ὁ δὲ, μεσημβρίᾳ σταθερᾷ καὶ καθαρωτάτῃ, D ἡλιακαῖς ἀκτῖσιν ἀκράτοις φαιδρυνομένῃ· διόπερ ὁ τοιοῦτος καὶ ἑαυτὸν εἰλικρινῶς καθορᾷ, τῷ ἡλιακῷ φωτὶ, καὶ διακρίνει· καὶ τοὺς πολλοὺς ἀνακρίνει· μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς πάντας, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· ναὶ μὴν, καὶ πάντα τὰ παρεμπίπτοντα αὐτῷ σχεδὸν ὁποιαδήτινα ὁπωσδήποτε, ἀπλανῶς αὐτός τε πορευόμενος, καὶ τοὺς ἑπομένους αὐτῷ, ἀπταίστως ὁδηγῶν, πρὸς τὸ ὄντως φῶς, καὶ τὴν ζωὴν, καὶ τὴν ἀλήθειαν· περὶ ὧν καὶ γέγραπται· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Λέγει δὲ καὶ ὁ θειότατος Παῦλος· « Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

[8] Psal. xxxvi, 27. [9] II Cor. iii, 3. [10] Joan. iii, 8. [11] Ephes. v, 14. [12] II Petr. i, 19. [13] Matth. v, 14. [14] II Cor. iv, 6.

Καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ· « Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. » Καί· « Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. » Καὶ ὁ Κύριος· « Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. »

Περὶ τροπῆς, καὶ ἀλλοιώσεως τῆς πρὸς ἕκαστον, καὶ τοῦ ὑπερέχοντος κλέους τῆς ταπεινώσεως.

μγ'. Εἰδέναι δέ σε καὶ τοῦτο βουλόμεθα, ὡς καὶ οἱ εἰς τὸ τέλειον διὰ καθάρσεως, καὶ φωτισμοῦ, καθὼς ἔχει δυνάμεως, πεφθακότες· οὐ γάρ ἐστι τελεία τελείωσις ἐν τῷ ἀτελεῖ αἰῶνι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀτέλεστος τελειότης· καὶ οἱ τοιοῦτοι τοίνυν οὐ πάντοτε μεθ' ἑαυτῶν τὸ ἀναλλοίωτον ἔχουσι, διά τε τὴν φυσικὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν ἐφέρπουσαν [Ισ. ὑφέρπουσαν] ἐνίοτε οἴησιν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀλλοιώσεις, καὶ κλοπὰς, πρὸς δοκιμασίαν ἔσθ' ὅτε πάσχουσι, καὶ αὖθις δὲ ἀντιλήψεις εἰσδέχονται μείζονας· καὶ ὃ δὲ τούτοις ἐναντίον, μέρος τῶν λύκων οἱ Πατέρες εἶναι ὁρίζονται. Ἡ γὰρ ἀτρεψία, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον ἐν αἰῶνι τῷ μέλλοντι συντετήρηται· ἐν δέ γε τῷ παρόντι, ὁτὲ μὲν, καθαρότητος, εἰρήνης τε καὶ παρακλήσεως θείας καιρός· ὁτὲ δὲ ῥύψεως, καὶ ζάλης, καὶ κατηφείας, καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἑκάστου πολιτείας, καὶ προκοπῆς, καὶ οἷς οἶδεν ὁ Κύριος κρίμασι· ναὶ μὴν, καὶ ἵνα διὰ τούτων τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν τεκμαιρόμενοι· « Μακάριος γὰρ, φησὶν, ὁ γινώσκων τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, κατὰ Παῦλον· ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς· » καὶ οὕτω διηνεκῶς, ἐν ταπεινώσει καὶ μετανοίᾳ, καὶ ἐξομολογήσει, πρὸς Θεὸν ἀνατρέχωμεν. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Κατὰ μίαν καὶ μίαν, ποσάκις παραβαίνουσί τινες, καὶ ἐν τῇ μετανοίᾳ, ἰατρεύουσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν· καὶ ἡ χάρις ὑποδέχεται αὐτούς. Ἐν πάσῃ γὰρ τῇ φύσει τῇ λογικῇ, ἡ τροπὴ ἀδιορίστως διέρχεται. Καὶ ἀλλοιώσεις διέρχονται κατὰ παντὸς ἀνθρώπου, ἐν πάσαις ταῖς ὥραις αὐτοῦ· ἐξ ὧν πολλῶν εὑρίσκει ὁ διακριτικὸς συνιέναι τοῦτο· ἀλλ' αἱ δοκιμασίαι αἱ μετ' αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, μάλιστα δύνανται σοφίσαι αὐτὸν ταῦτα, ἐὰν νήφῃ· ἵνα καὶ παρατηρήσηται ἑαυτὸν ἐν τῷ νῷ, καὶ μάθῃ πόσην ἀλλοίωσιν πραότητος καὶ ἐπιεικείας ὑποδέχεται ἡ διάνοια καθ' ἑκάστην ἡμέραν· καὶ πῶς ἐκ τῆς εἰρήνης αὐτῆς, ἐξαίφνης εἰς θόλωσιν στρέφεται, ὅταν αἰτία τις ἐκ τόπου μὴ ἔστιν αὐτῷ· καὶ πῶς ἐν κινδύνῳ μεγάλῳ καὶ ἀῤῥήτῳ γίνεται. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ὁ μακάριος Μακάριος ἔγραψε φανερῶς ἐν πολλῇ προνοίᾳ καὶ σπουδῇ, εἰς μνήμην τῶν ἀδελφῶν καὶ διδασκαλίαν, τοῦ μὴ ἐκκλίναι, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν ἐναντιώσεων, εἰς τὴν ἀπόγνωσιν, ὅτι τοῖς ἐν τῇ τάξει τῆς καθαρότητος ἱσταμένοις, ἀεὶ συμβαίνει αὐτοῖς πτώματα, καθὼς συμβαίνει τῷ ἀέρι ψύχος· καὶ χωρὶς τοῦ εἶναι αὐτοὺς ἐν ἀμελείᾳ, ἢ ἐν λύσει· οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα κατὰ τάξιν αὐτῶν πορεύονται, συμβαίνει αὐτοῖς πτώματα, ἐναντιούμενα τῷ σκοπῷ τοῦ ἑαυτῶν θελήματος. Καὶ παρακατιών· Τί οὖν ἐστιν ἄρτι; Ἀλλοιώσεις, φησὶ, γίνονται εἰς ἕκαστον κατὰ τὸν ἀέρα.

David: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine [15]. » Et: « In lumine tuo videbimus lumen [16]. » Et Dominus: « Ego sum lux mundi; qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ [17]. »

De conversione et mutatione ad singula. Et de eminenti humilitatis gloria.

43. Scire autem volumus te quod ii qui ad perfectionem per puritatem et lumen pervenere, non magis virium quam tu, habuere. Non enim completa est perfectio in hoc imperfecto sæculo, sed potius incompleta perfectio. Ac igitur non omnimodo secum immutabilitatem habent, tum propter naturalem infirmitatem, tum aliquando propter subrepentem opinionem. Sed enim et mutationes et raptus ad vanam gloriam nonnunquam patiuntur, et rursum opitulationes majores recipiunt; et quod iis contrarium est, partem esse luporum definiunt Patres. Firmitas enim et immutabilitas futuro sæculo reservatur; in præsenti autem, modo quidem puritatis et pacis et consolationis est tempus, modo vero sordium et tempestatis et tristitiæ; atque id pro ratione uniuscujusque vitæ et profectus, et pro arcanis Domini judiciis, imo vero ut sic propriam infirmitatem agnoscamus: « Beatus enim, ait, qui propriam infirmitatem novit, ne simus fidentes in nobismetipsis, secundum Paulum [18]; sed in illo qui suscitat mortuos. » Et ut sic continuo in humilitate et pœnitentia et confessione ad Deum accurramus. Et dicit sanctus Isaac: « Semel atque iterum transgrediuntur aliquando quidam, et pœnitentia suis animabus remedium afferunt; et gratia subintrat in eos. In omni enim rationabili natura locum habet sæpius immutatio. Et mutationes cuivis homini accidunt omnibus horis ejus; ex quibus multis potest is qui vim habet discernendi illud intelligere; et probationes quas apud se singulis diebus experitur, plurimum possunt eum sapientem efficere, si vigilet; ut se in spiritu servet et discat, quot dulcedinis et clementiæ mutationes singulis diebus cogitatio suscipiat; et quomodo ex ipsius pace, subito in tumultum convertatur, cum causa non sit cur eo loco convertatur, et quomodo in magno et horrendo periculo versetur. » Et idem est quod scripsit beatus Macarius multa cura et zelo, in fratrum memoriam et doctrinam, ne contrariorum mutationis tempore in desperationem incidant, docens iis qui in puritatis loco stant accidere ut cadant, quemadmodum aeri, frigescere, ac etiam si non in incuria et negligentia vivant, sed et cum secundum ordinem procedunt, iis accidit succumbere, ita ut scopum voluntatis suæ non attingant. Et persequitur dicens: « Quid igitur est nunc? Mutationes in unoquoque fiunt, ut in aere. » Illud autem intellige *in unoquoque*. Natura nempe una est. Ne credas eum de infirmioribus et fragilioribus lo-

[15] Psal. iv, 7. [16] Psal. xxxv, 10. [17] Joan. viii, 12. [18] II Cor. i, 9.

qui, perfectos vero mutatione liberos esse et stare absque defectu in uno ordine, longe a cupidis sensibus, ut Euchitæ dicunt, ideo illud addidit: *in unoquoque*. Quomodo igitur illud, o Macari, similiter tu dicis: frigus, et paulo post, æstus: et similiter grando, et paulo post tranquillitas. Et in vita nostra ita fit: bellum ac gratiæ receptio, et in tempore anima in tempestate jacet, et in eam insurgunt horrendi fluctus. Et rursum fit mutatio, gratia protegente et cor adimplente lætitia et divina pace, et prudentibus ac pacificis consiliis. Hæc prudentiæ consilia ita nectit, hortans eos qui prius bruti ac impuri erant, et eos excitat dicens: « Si igitur post hæc prudentia et clementia consilia, sequatur calamitas, ne tristemur neque desperemus. » Et in gratiæ rursum quiete, ne superbiamus, sed lætitiæ tempore, afflictionem accipiamus. Et pergens: « Scito omnes sanctos in hac operatione fuisse. Quantum in hoc mundo sumus, et consolatio cum afflictionibus nobis abundat. Ideo quotidie et omni horæ a vobis quæritur divini amoris probatio in certamine et pugna adversus tentationes: quæ est vos non tristari, neque negligentes esse in certamine. Atque ita dirigitur via vestra. Qui autem vult ex his dejici et ab hac declinare, is est pars luporum. « O mirus viri sermo! Quomodo paucis verbis oraculum illud firmavit, illudque sensu plenum ostendit ac perfecte dubitationem ex legentis mente repulit! » — « Ille vero, ait, qui ex his declinat et pars luporum factus est, in invio vult incedere, et in sua mente posuit eam sortem habere, et in propriis semitis, non a Patribus conculcatis vult incedere. « Et paulo post: « Humilitas sine operibus, multa admittit peccata: opera vero sine humilitate, prorsus inutilia sunt. » Et paulo post: « Quemadmodum sal cibo, ita humilitas omni virtuti; et vim omnium peccatorum ea potest conterere; ultra eam necesse est ut indesinenter secundum mentem tristemur in humiliatione et mœrore dijudicationis; et eam si possideamus filios Dei nos efficit; et absque bonis operibus nos præstat Deo; itaque sine illa, omnia opera nostra vana sunt, et omnes virtutes et omnes operationes. Cæterum cogitationis mutationem vult Deus. » Et: « Mente meliores fiamus: Ea sola potest nos absque auxilio coram Deo statuere, et pro nobis loqui. » Dicit adhuc: « Dixit quidam sanctorum: cum supervenerit tibi superbiæ sensus, dicens tibi: Memento virtutum tuarum, dic Senex, inspice tuam fornicationem. »

A Σύνες ἐκεῖνο τὸ, εἰς ἕκαστον· ὅτι καὶ ἡ φύσις, μία ἐστίν. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς ὅτι περὶ τῶν ὑποδεεστέρων καὶ ἐλαχίστων μόνων εἶπε, καὶ οἱ τέλειοι ἐλεύθεροι τῆς ἀλλοιώσεως, καὶ ἐν μιᾷ τάξει ἀκλινῶς ἵστανται οὗτοι, χωρὶς ἐμπαθῶν λογισμῶν, καθὼς καὶ οἱ Εὐχῖται λέγουσι, διὰ τοῦτο ἔθηκε τὸ, εἰς ἕκαστον. Πῶς οὖν τοῦτο, ὦ Μακάριε; Ὅμως σὺ λέγεις, τὸ ψῦχος, καὶ μετὰ μικρὸν, καύσων· καὶ ἴσως χάλαζα· καὶ μετ' ὀλίγον, εὐδία. Καὶ ἐν τῇ γυμνασίᾳ ἡμῶν, οὕτω γίνεται· πόλεμος, καὶ ἀντίληψις τῆς χάριτος· καὶ ἐν καιρῷ, γίνεται ἡ ψυχὴ ἐν χειμῶνι· καὶ ἐπανίστανται ἐπ' αὐτὴν κύματα σκληρά. Καὶ πάλιν ἀλλοίωσις, ἐπισκεπτομένης τῆς χάριτος, καὶ πληρούσης τὴν καρδίαν αὐτοῦ, χαρᾶς τε καὶ εἰρήνης τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ λογισμῶν σωφρόνων καὶ B εἰρηνικῶν· τούτους τοὺς λογισμοὺς τῆς σωφροσύνης ἐκφαίνει ὧδε, αἰνιττόμενος τοὺς πρὸ τούτου, κτηνώδεις ὄντας, καὶ ἀκαθάρτους. Καὶ παραινεῖ λέγων· « Ἐὰν οὖν μετὰ τούτους τοὺς λογισμοὺς τοὺς σώφρονας, καὶ ἐπιεικεῖς, ἀκολουθῇ ἐπιφορὰ, μὴ λυπηθῶμεν καὶ ἀπογνῶμεν. » Καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἀναπαύσεως τῆς χάριτος, μὴ καυχησώμεθα πάλιν, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς χαρᾶς, ἐκδεξώμεθα τὴν θλίψιν. Καὶ προϊών· « Γνῶθι ὅτι πάντες οἱ ἅγιοι ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ἐγένοντο. Ὅσον ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἡ παράκλησις ἡ περισσὴ, μετὰ τούτων γίνεται ἡμῖν ἐν τῷ κρυπτῷ. Διότι ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἐν πάσῃ ὥρᾳ, ἐκζητεῖται παρ' ἡμῶν ἡ δοκιμὴ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἡμῶν, ἐν πάλῃ καὶ ἀγῶνι, πρὸς τοὺς πειρασμούς. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μὴ λυπεῖσθαι ἡμᾶς, τὸ μὴ C ἀκηδιᾷν τῷ ἀγῶνι. Καὶ οὕτω κατευθύνεται ἡ ὁδὸς ἡμῶν. Ὁ δὲ θέλων ἐκ τούτων τραπῆναι, ἢ κλῖναι, οὗτος τῶν λύκων μέρος ἐστίν. » Ὢ θαῦμα ἐκ τούτου τοῦ ἁγίου! Πῶς ἐν λόγῳ μικρῷ, ἐβεβαίωσε τὴν χρῆσιν ταύτην, καὶ ἀπέδειξεν αὐτὴν πεπληρωμένην συνέσεως, καὶ ἐξέβαλε τὸν δισταγμὸν τελείως ἐκ τῆς διανοίας τοῦ ἀναγινώσκοντος! « Ἐκεῖνος δὲ, φησὶν, ὁ ἐκκλίνων ἐκ τούτων, καὶ μέρος τῶν λύκων ὢν, ἐν οὐχ ὁδῷ θέλει πορεύεσθαι, καὶ τοῦτο ἔθηκεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ κτήσασθαι, καὶ ἐν τρίβῳ ἰδικῇ, τῇ μὴ πατηθείσῃ ὑπὸ τῶν Πατέρων, πορεύεσθαι βούλεται. » Καὶ μετὰ μικρόν· « Ἡ ταπείνωσις, καὶ χωρὶς ἔργων, πολλὰ συγχωρεῖ πλημμελήματα· ταῦτα δὲ, χωρὶς αὐτῆς, ἐξεναντίας ἀνωφελῆ εἰσι. » Καὶ μετὰ D βραχύ· « Καθάπερ ἅλας τῇ τροφῇ, οὕτως ἡ ταπείνωσις πάσῃ ἀρετῇ· καὶ ἰσχὺν πολλῶν ἁμαρτημάτων αὕτη δύναται συντρίψαι· ὑπὲρ ταύτης λοιπὸν χρεία τοῦ λυπεῖσθαι ἀδιαλείπτως κατὰ διάνοιαν, ἐν ταπεινότητι, καὶ ἐν τῇ λύπῃ τῆς διακρίσεως· καὶ ταύτην ἐὰν κτησώμεθα, υἱοὺς ἡμᾶς ποιεῖ τοῦ Θεοῦ· καὶ χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν παριστᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ· διότι χωρὶς ταύτης, πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν μάταιά εἰσι, καὶ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ, καὶ πᾶσαι αἱ ἐργασίαι. Λοιπὸν τὴν ἀλλοίωσιν τῆς διανοίας θέλει ὁ Θεός. » Καί· « Ἐν διανοίᾳ βελτιούμεθα· αὐταρκεῖ αὕτη μόνη ἀβοηθήτως ἵστασθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ λαλεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. » Ἔτι φησίν· Εἶπέ τις τῶν ἁγίων· Ὅταν ἔλθῃ σοι ὁ λογισμὸς τῆς ὑπερηφανίας, λέγων σοι, Μνημόνευσον τῶν ἀρετῶν σου, εἰπέ· Γέρον, βλέπε τὴν πορνείαν σου. »

De pœnitentia, puritate et perfectione.

44. Omnis cursus perfectio in his tribus est: in pœnitentia et puritate et perfectione. Quid autem est pœnitentia? Priora relinquere et de his tristari.

Περὶ μετανοίας, καθαρότητος καὶ τελειότητος.

μδʹ. Τελειότης παντὸς δρόμου, ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἐστίν· ἐν τῇ μετανοίᾳ, καὶ τῇ καθαρότητι, καὶ τῇ τελειότητι. Τί δέ ἐστιν ἡ μετάνοια; Καταλεῖψαι

τὰ πρότερα, καὶ λυπεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ τί A ἐστιν ἡ καθαρότης συντόμως; Καρδία ἐλεήμων ὑπὲρ πάσης κτιστῆς φύσεως. Καὶ τί ἐστιν ἡ τελειότης; Βάθος ταπεινώσεως, ὅπερ ἐστὶ κατάλειψις πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ὁρατῶν μὲν, πάντων τῶν αἰσθητῶν· ἀοράτων δὲ, τῶν νοητῶν· καὶ ἐκτὸς μερίμνης τῆς ὑπὲρ αὐτῶν. Ἔτι, μετάνοιά ἐστι, διπλῆ νέκρωσις ἑκουσίως ἐκ πάντων. Καρδία ἐλεήμων ἐστὶ, καῦσις καρδίας ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὀρνέων, καὶ τῶν ζώων, καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ ὑπὲρ παντὸς κτίσματος. Καὶ πάλιν, ὅσον ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἐν τῇ σαρκὶ καταλελειμμένοι, ἐὰν ἕως τῆς ἀψῖδος τῶν οὐρανῶν ὑψωθῶμεν, χωρὶς ἔργων, καὶ μόχθου γενέσθαι ἡμᾶς, ἐν ἀμεριμνίᾳ τε εἶναι, οὐ δυνάμεθα· τοῦτό ἐστι τὸ τελείωμα, Συγχώρησόν B μοι· τὸ πλέον δὲ τούτου, μελέτη ἐστί· τουτέστι χωρὶς διανοίας. Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος· « Ἡ κατὰ ἀρετὴν φιλοσοφία, γνώμης ἀπάθειαν, ἀλλ' οὐ φύσεως, ἐργάζεσθαι πέφυκε· καθ' ἣν δηλαδὴ τὴν γνωμικὴν ἀπάθειαν, ἡ κατὰ νοῦν τῆς θείας ἡδονῆς ἐπιγίνεται χάρις. » Καὶ αὖθις· « Ὁ λύπης καὶ ἡδονῆς σαρκὸς πεῖραν λαβὼν, λέγοιτ' ἂν δόκιμος, ὡς εὐχερείας, καὶ δυσχερείας τῶν περὶ σάρκα πραγμάτων πεπειραμένος, τέλειος δὲ, ὁ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς, καὶ τὴν ὀδύνην, τῇ τοῦ λόγου δυνάμει καταπαλαίσας, ὁλόκληρος δὲ, ὁ τὰς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν θεωρίαν ἕξεις, ἀτρέπτους τῇ περὶ τὸ Θεῖον συντονίᾳ διατηρήσας. Διὰ δὴ ταῦτα, καὶ μείζων πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡ διάκρισις εἶναι διώρισται, ὡς, ἐν οἷς ἂν ἐγγένηται, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, ἐξὸν τῷ θείῳ φωτὶ αὐγαζομένοις, C καὶ θεῖα, καὶ ἀνθρώπινα διακρίνειν ἠκριβωμένως πράγματα, καὶ μυστικὰ, καὶ ἀπόκρυφα θεάματα, εἶεν· ὥρα δὲ καθεξῆς μικρόν πως ὡς ἐφικτὸν διαμεθοδεῦσαί σοι καὶ τὴν τῆς προεπηγγελμένης ἱερᾶς καὶ θεοποιοῦ ἡσυχίας ἀρχὴν, οἱονεὶ ἐκδηλότερον, ὁ δὲ Θεὸς ἡγείσθω καὶ τῶν ἤδη ῥηθησομένων.

Et quid est compendiose puritas? Profunda humilitas, quæ est omnium visibilium et invisibilium derelictio, visibilium quidem, omnium sensibilium; invisibilium autem, intelligibilium nempe; et extra etiam eorum memoriam. Et adhuc pœnitentia est dupliciter omnibus mori. Cor misericors est cordis ustio super omni creatura, super hominibus et avibus et animalibus et dæmonibus et super omnibus quæ creata sunt. Et rursum, quantum sumus in hoc mundo et in carne relicti, donec ad cœlorum fornicem attolamur, absque operibus et labore nos esse et in securitate non licet. Ea est perfectio. Dimitte mihi : quod autem ultra id est, sollicitudo est, id est absque ratione. » Et sanctus Maximus : « Quæ secundum virtutem est philosophia, mentis tranquillitatem, non naturæ, operari potest; per quam spiritualem tranquillitatem, menti divinæ gratiæ gaudium subintrat. » Et rursum : « Qui carnis tristitiæ et lætitiæ experimentum accepit, probatus dici potest, quippe qui de studio aut tædio carnalium actuum tentatus est; perfectus autem qui carnis lætitiam aut dolorem rationis virtute domuit; victor omnino qui actu et contemplatione habitus constantia circa Deum immutabiles servavit. Per hæc sane et major omnibus virtutibus discretio esse demonstratur, ita ut iis in quibus gignitur, divino lumine illustratis liceat et divina et humana et mystica et arcana spectacula accurate discernere. Tempus autem est ordine tibi paululum pro viribus ostendendi sacræ ac deificæ quam annuntiavimus pacis principium, ut manifestim; Deus autem et ea quæ dicturi sumus, dirigat.

Περὶ τῶν πέντε ἐργασιῶν τῆς πρώτης καὶ οἷον εἰσαγωγικῆς ἡσυχίας τῶν ἀρχαρίων, ἤγουν προσευχῆς, ψαλμῳδίας, ἀναγνώσεως, μελέτης, καὶ ἐργοχείρου.

De quinque operationibus primæ et ut ductoriæ incipientium pacis, nempe oratione, psalmodia, lectione, meditatione et manuum labore.

με'. Διὰ πέντε ἐργασιῶν, δι' ὧν ὁ Θεὸς θεραπεύεται, ὀφείλει ὁ ἐν ἡσυχίᾳ ἀρχάριος διέρχεσθαι τὸ νυχθήμερον, δηλαδὴ ἐν προσευχῇ, ἤτοι μνήμῃ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ διηνεκῶς εἰσαγομένῃ [*ἐν ἄλλ.* προσαγομένῃ], ὡς προείρηται διὰ πνοῆς ῥινὸς ἐν τῇ καρδίᾳ ἠρέμα, καὶ αὖθις οὕτως ἐξαγομένῃ, D μεμυκότων χειλέων, δίχα τῆς οἱασοῦν ἄλλης ἐννοίας, καὶ φαντασίας, ἥτις δι' ἐγκρατείας περιεκτικῆς γαστρὸς, φαμὲν, ὕπνου τε καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, ἔνδον τοῦ κελλίου, σὺν ταπεινώσει εἰλικρινεῖ κατορθοῦται, ἐν ψαλμῳδίᾳ, ἐν ἀναγνώσει ἔκ τε τοῦ ἱεροῦ Ψαλτηρίου, Ἀποστόλου, καὶ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, τῶν τε συγγραμμάτων τῶν θεοφόρων, καὶ ἁγίων Πατέρων, καὶ μάλιστα τῶν περὶ προσευχῆς, καὶ νήψεως κεφαλαίων, πρὸς δὲ, καὶ τῶν λοιπῶν ἐνθέων λογίων τοῦ Πνεύματος, ἐν ἐμπόνῳ καρδίας μνήμῃ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἐν μελέτῃ κρίσεως Θεοῦ, ἢ θανάτου, ἢ κολάσεως, ἢ ἀπολαύσεως, καὶ τῶν ὁμοίων· καὶ ἐν ἐργοχείρῳ μικρῷ ὡς ἀκηδίας φιμώτρῳ, καὶ πάλιν ἐπανακάμπτειν εἰς προσευχὴν, κἂν

45. Per quinque operationes, quibus Deus colitur, noctem ac diem transire debet is qui incipit, nempe orationem, et memoriam Domini Jesu Christi continuam, inductam, ut dictum est, per naris inspirationem suaviter in corde et rursum eductam, compressis labiis, sine ulla alia cogitatione et imaginatione quæ per universam ventris temperantiam dicimus, somni et aliorum sensibilium, intra cellulam, cum sincera humilitate, perficitur, in lectione sacri psalterii, Apostoli, sanctorum Evangeliorum, sacræ Scripturæ, et sanctorum Patrum, ac præsertim capitum de oratione et vigilantia, et ad hæc cæterorum divinorum sancti Spiritus oraculorum, in laboriosa cordis peccatorum memoria, et in meditatione Judicii Dei aut mortis, aut supplicii æterni, aut cœli deliciarum et similium, et in manuum labore tenui, ut acedia constringatur; et rursum oportet genua flectere ad orationem, etsi id vix patiatur, donec mens assuefacta sit propriam inconstantiam deponere frequenti ad Dominum Jesum

Christum locutione, et continua memoria et continua ad internum thesaurum, cordis nempe absconditum locum, inclinatione et firma radicum emissione. Scribit enim et sanctus Isaac: « Nitere in thesaurum qui intra te est ingredi et videbis cœlestem thesaurum. Unum enim aliquid et idem est hic et ille; et in eodem introitu ambo contemplaris. » Et sanctus Maximus: « Cor totum organum dirigit, et postquam cordis pascua comprehenderit gratia, omnibus cogitationibus membrisque imperat. Ibi enim est mens et omnes animæ cogitationes; ibi igitur oportet attendere, num inscripserit leges gratia sancti Spiritus. » Ibi: ubi? In organo quod cætera dirigit, in gratiæ sede, ubi est mens, ubi omnes animæ cogitationes, scilicet in corde.

A βίαν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἕως οὗ ἐθίσῃ ὁ νοῦς, τὸν ἴδιον ῥεμβασμὸν ἀποτίθεσθαι ῥᾳδίως τῇ πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀδολεσχίᾳ ὁλικῇ, καὶ μνήμῃ διηνεκεῖ, καὶ τῇ πρὸς τὸ ἔνδον ταμεῖον, ἤγουν τὸν περὶ τῆς καρδίας ἀπόκρυφον χῶρον, συνεχεῖ ἐπινεύσει, καὶ ἐρριζώσει πεπηγυίᾳ. Γράφει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Σπούδασον εἰσελθεῖν εἰς τὸ ταμεῖον τὸ ἔνδοθέν σου, καὶ ὄψει τὸ ταμεῖον τὸ οὐράνιον· ἓν γάρ ἐστι τοῦτο κἀκεῖνο· καὶ ἐν μιᾷ εἰσόδῳ θεωρεῖς τὰ ἀμφότερα. » Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος· « Ἡ καρδία ἡγεμονεύει ὅλου τοῦ ὀργάνου, καὶ ἐπὰν κατάσχῃ τὰς νομὰς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν καὶ τῶν μελῶν. Ἐκεῖ γάρ ἐστιν ὁ νοῦς, καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς, ἐκεῖ τοίνυν δεῖ σκοπεῖν· εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος τοὺς νόμους. » Ἐκεῖ· ποῦ; Ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὀργάνῳ, ἐν τῷ τῆς χάριτος θρόνῳ, ὅπου ὁ νοῦς, καὶ τῆς ψυχῆς πάντες οἱ λογισμοὶ, ἐν τῇ καρδίᾳ δηλαδή.

Unde incipiendum est iis qui secundum rationem pacem agere volunt; et quodnam est principium, et incrementum, et quinam profectus et quænam perfectio.

46. Ipsa priscorum monachorum operatio, primo et tanquam introductoria eorum qui secundum rationem pacem agere student, qui incipiunt a timore Dei, et omnium divinorum mandatorum pro viribus adimpletione, contemptus rationabilium ac irrationabilium rerum, et præsertim fides ac eorum quæ huic sunt contraria præceps fuga, et ad eum qui vere est sincera dispositione, ut dictum est; qui autem crescunt spe immaculata, et in mensuram ætatis plenitudinis Christi: pergunt per amorem qui oratione cordis pura et constanti oritur, qui omnino divinus est et excellens atque ita perfectus, per immobilem et indesinentem spiritualem orationem et ex perfecta charitate scaturientem, ad solum verum Deum immediata exstasi, receptu ac unione summi mandati, quod est profectus per actus contemplatione directos, et resurrectio, quam expertus avus Domini David, et beata illa conversione mutatus, magna voce clamabat: « Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax [19] » Et alius eorum qui in veteri Testamento excelluere: » « Oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus diligentibus se [20]. » Atque idem innuens magnus Paulus dicit: « Nobis autem revelavit per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei [21]. »

Ὅθεν ἄρχεσθαι δεῖ τοὺς ἐθέλοντας κατὰ λόγον ἡσυχάσαι, καὶ τίς ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ αὔξησις, καὶ ἡ προκοπὴ καὶ ἡ τελείωσις.

μϛ'. Αὕτη ἡ ἐργασία τῶν ἀρχαίων μοναχῶν, ἡ πρώτη, καὶ οἷον εἰσαγωγικὴ τῶν αἱρουμένων κατὰ λόγον ἡσυχάσαι, ἀρχομένων μὲν ἀπὸ φόβου Θεοῦ, καὶ ἐκπληρώσεως τῆς κατὰ δύναμιν πασῶν τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν· ἀμεριμνίας ἐξ εὐλόγων, καὶ ἀλόγων πραγμάτων, καὶ πρό γε πίστεως καὶ ἀποφυγῆς τῶν ἐναντίων παντελοῦς, καὶ πρὸς τὸ ὄντως ὂν ἀκραιφνοῦς διαθέσεως, ὡς προείρηται, αὐξανομένων δὲ ἐλπίδι ἀκαταισχύντῳ, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας προβαινόντων τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, τῷ διὰ C προσευχῆς καρδιακῆς καθαρᾶς, καὶ ἀῤῥεμβάστου ἐγγινομένῳ, ὁλικῷ ἐνθέῳ, καὶ διαφόρῳ ἔρωτι, καὶ οὕτω τελειουμένῳ, τῇ ἀκινήτῳ καὶ ἀκλινεῖ πνευματικῇ προσευχῇ, καὶ τῇ ἐκ τῆς τελείας ἀγάπης πηγαζομένῃ πρὸς μόνον μόνῃ ἀμέσῳ ἐκστάσει, ἁρπαγῇ τε καὶ ἑνότητι τοῦ ἄκρου ἐφετοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ διὰ πράξεως πρὸς θεωρίαν ἀπλανὴς προκοπὴ καὶ ἀνάστασις [Ἴσ. ἀνάτασις], ἥνπερ παθὼν καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ, καὶ ἀλλοιωθεὶς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀλλοίωσιν μέγα ἀνεβόησεν· « Ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. » Καὶ ἕτερος τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπρεψάντων· « Ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν » D Καὶ τοῦτο συμπεραίνων ὁ μέγας Παῦλος ἐπάγει τό· « Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· » τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.

De ordinatione incipientium pacis.

47. Incipiens igitur, ut diximus, debet non continuo e cella egredi, omnium conversatione de visu abstinere, nisi magna adsit necessitas, et tunc cum animadversione et securitate, et raro, ut ait divinus Isaac: De omni re ea remaneat in te memoria, nempe quod melius est auxilium quod ex custodia oritur quam quod ex operibus. » Nec modo incipientibus, sed et iis qui jam dissipationem

Περὶ τάξεως ἡσυχίας ἀρχαρίων.

μζ'. Ὁ τοίνυν ὡς προείπομεν ἀρχάριος ὀφείλει μὴ συνεχῶς ἐξέρχεσθαι τῆς αὐτοῦ κέλλης, ὁμιλίας τε καὶ θεωρίας ἀπέχεσθαι πάντων, εἰ μὴ διὰ πολλὴν ἀνάγκην, καὶ τότε μετὰ προσοχῆς καὶ ἀσφαλείας, καὶ σπανίως, ὥς φησιν ὁ θεῖος Ἰσαάκ· « Περὶ παντὸς πράγματος αὕτη ἡ μνήμη ἐμμεινάτω ἐν σοὶ, ὅτι κρείττων ἐστὶν ἡ βοήθεια ἡ ἐκ τῆς παραφυλακῆς, ὑπὲρ τὴν βοήθειαν τὴν ἐξ ἔργων, » καὶ ὅτι γε,

[19] Psal. cxv, 11. [20] Isa. lxiv, 4.; I Cor. ii, 9. [21] ibid 10.

μὴ μόνον ἀρχαρίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς προκόπτουσιν ἤδη σκορπισμὸν, καὶ διάχυσιν τὰ τοιαῦτα προξενεῖ, ὡς ὁ αὐτὸς αὖθις ἅγιος Ἰσαάκ φησιν, ὅτι «Ἡ ἀνάπαυσις τοὺς νέους βλάπτει μόνον, ἡ δὲ λύσις καὶ τοὺς νέους, καὶ τοὺς γέροντας, καὶ ἡ ἡσυχία τὰς ἔξω αἰσθήσεις νεκροῖ, καὶ τὰς ἔσω κινήσεις ἐγείρει, ἡ δὲ ἔξω ἀναστροφὴ τὰ ἐναντία τούτων πράττει, ἤγουν τὰς ἔξω αἰσθήσεις ἐγείρει, καὶ τὰς ἔσω κινήσεις νεκροῖ.» Καὶ ὁ μὲν τὴν πρᾶξιν, ναὶ μὴν καὶ τὴν κατὰ τὸ εὖ πράττειν ὁδὸν τῆς ἡσυχίας οὕτως εἰπὼν ὑπεμφαίνει· ὁ δὲ τῆς Κλίμακος, τὸν κατὰ τὴν τρίβον καλῶς πράττοντα καὶ βαδίζοντα, διὰ τῶν ἑξῆς ἐπισημαίνει γράφων· «Ἡσυχαστής ἐστιν ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σωματικῷ οἴκῳ περιορίζειν φιλονεικῶν, τὸ παραδοξότατον· καὶ ἡσυχαστής ἐστιν ἐκεῖνος ὁ εἰπών· Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ· καὶ κλεῖε μὲν θύραν κέλλης σώματι, καὶ θύραν γλώττης φθέγματι, καὶ ἔνδον πύλην πνεύμασιν.

A recciderunt et confusionem hæc utilia sunt, ut idem rursum dicit sanctus Isaac «Requies solummodo recentiores lædit, relaxatio autem et juvenes et senes, et pax externos sensus mortificat, internos autem excitat motus; et ad externa conversio iis contraria efficit, scilicet externos excitat motus, et internos mortificat.» Ac ille quidem actionem, imo vero per bonum pacis viam his verbis indicat; Climax, eum qui hac semita bene agit et procedit, per ea quæ sequuntur significat scribens. «Pacificus est qui incorporeum in corporea domo determinare studens, quod est maxima laude dignum; et pacificus est ille qui dixit: «Ego dormio, sed cor meum vigilat; et clausit quidem corpori cellulæ ostium, et linguæ ostium sono, et intus B spiritibus ostium clausit.»

Περὶ τῆς διὰ προσοχῆς, καὶ νήψεως προσευχῆς καρδιακῆς, καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῆς.

μη'. Ἡ σὺν προσοχῇ καὶ νήψει γινομένη ἔνδον καρδίας, ὡς εἴρηται, προσευχὴ, χωρὶς ἄλλης ἐννοίας, δηλονότι, καὶ φαντασίας τῆς οἱασοῦν, διὰ μὲν τοῦ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, πρὸς αὐτὸν τὸν μνημονευόμενον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀΰλως, καὶ ἀλαλήτως παντάπασιν ὁ νοῦς ἀνατείνεται, διὰ δὲ τοῦ, Ἐλέησόν με, παλινδρομεῖ, καὶ κινεῖται πρὸς ἑαυτὸν ὡς οὐκ ἀνεχόμενος ἑαυτοῦ μὴ ὑπερεύχεσθαι· πρὸς ἀγάπην δὲ προκόψας διὰ πείρας ἑνικῶς, τὸ καθόλου πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀνατείνεται· τοῦ δευτέρου πληροφορίαν ἐναργῆ λαβών.

De oratione quæ cum attentione et cordis vigilantia fit, et de ejus operatione.

48. Quæ cum attentione ac vigilantia intra cor fit oratio, ut dictum est, absque alia cogitatione et imaginatione per eas voces: Domine Jesu-Christe, Fili Dei, ad ipsum memoratum Dominum Jesum Christum absque sono ac locutione omnino, mens protenditur. Per illud autem «Miserere mei» recurrit et ad seipsam movetur, tanquam non sustinens pro se non orare; ad charitatem vero proficiens singulariter per experimentum, ad ipsum Dominum Jesum Christum vertitur, secundi enim C manifestam persuasionem accepit.

Ὅπως τὴν προσευχὴν οἱ θεῖοι Πατέρες παρέδοσαν λέγειν ἡμᾶς, καὶ ὅτι διαφόρως, καὶ τίς ἡ προσευχή.

μθ'. Διόπερ οὐκ ἀεὶ τὴν προσευχὴν ὁλόκληρον οἱ θεῖοι Πατέρες πάντες παραδιδόντες φαίνονται, ἀλλ' ὁ μὲν, ὁλόκληρον, ὁ δὲ, τὸ ἥμισυ· ὁ δὲ, ἀπὸ μέρους, καὶ ἕτερος, ἑτέρως, πρὸς τὴν τοῦ προσευχομένου ἴσως δύναμιν καὶ κατάστασιν. Καὶ ὁ μὲν θεῖος Χρυσόστομος ὁλόκληρον αὐτὴν παραδίδωσιν οὕτω λέγων· «Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπατήσητε, ἢ καταφρονήσητε. Ἤκουσα γάρ ποτε τῶν Πατέρων λεγόντων, ὅτι Ποῖος ἐκεῖνος ὁ μονάζων, ἐὰν τὸν κανόνα καταφρονήσῃ, ἢ καταπατήσῃ; ἀλλὰ ὀφείλει εἴτε ἐσθίει, εἴτε πίνει, εἴτε καθέζεται, εἴτε διακονεῖ, εἴτε ὁδεύει, εἴτε τι ἕτερον ποιεῖ, ἀδιαλείπτως κράζειν τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, ἵνα αὕτη ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐρεθίσῃ πρὸς πόλεμον τὸν ἐχθρόν. Πάντα γὰρ διὰ τῆς μνήμης ἔχει εὑρεῖν ἡ βιαζομένη ψυχὴ, εἴτε πονηρὰ, εἴτε ἀγαθά. Πρῶτον δὲ τὸ κακὸν ἔχει ἰδεῖν ἔσωθεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ τότε τὰ καλά· ἡ γὰρ μνήμη ἔχει κινῆσαι τὸν δράκοντα, καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὸν ταπεινῶσαι· ἡ μνήμη ἐλέγξαι τὴν ἐν ἡμῖν οἰκοῦσαν ἁμαρτίαν, καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὸν δαπανῆσαι καὶ κινῆσαι πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐ-

Quomodo orationem divini Patres nobis dicere tradiderunt, et quod excellenter, et quænam est oratio.

49. Itaque non semper orationem universam divini Patres omnes tradidisse videntur, sed unus quidem universam, alius autem dimidiam; alter ex parte, alter alio modo, ad orantis vires et statum. Et divinus quidem Chrysostomus, universam eam tradidit, dicens. «Hortor vos, fratres, ut nunquam orationis regulam conculcetis aut contemnatis. Audivi enim Patres dicentes. Quis est monachus iste, qui regulam contemnat aut conculcet, sed debet, sive manducet, sive bibat, sive se- D deat, sive serviat, sive iter faciat, sive quid aliud agat, indesinenter id clamare. «Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei,» ut ipsa Domini nostri Jesu Christi memoria eum excitet ad impugnandum inimicum. Omnia enim per memoriam potest invenire vim patiens anima, sive mala, sive bona. Primum autem malum ei licet in corde suo videre, et deinde bona. Memoria enim potest draconem movere, et memoria potest eum humiliare. Memoria potest peccatum in nobis habitans deprehendere, et memoria potest ipsum pessumdare, et movere in corde omnem virtutem inimici, et memoria potest eam vincere et eradicare per partes; ut nomen Domini Jesu Christi in cordis profundum descendens,

A draconem qui pascura occupat, humiliet, animam vero salvet ac vivificet. Indesinenter igitur adhære nomini Domini Jesu, ut ebibat cor tuum Dominum, et Dominus cor, et duo in unum fiant. Sed hoc opus est non unius diei, sed multi temporis; multo certamine et tempore opus est, ut ejiciatur inimicus, et introducatur Christus. » Et rursum, « Oportet confirmare et intus habere mentem, et frænum ipsi injicere, et omnem cogitationem omnesque maligni vires per invocationem Domini nostri Jesu-Christi castigare. » Et ubi stat corpus, ibi sit et mens, ut inter Deum et cor nihil inveniatur intermedium aut septum cor obscurans idque a Deo sejungens. Si vero quid mentem rapiat, non cogitationibus morandum est; ne assensus hisce cogitationibus ipsi imputetur in die judicii coram Domino, quando judicabit Deus occulta hominum. Vacate igitur semper, et adhærete Domino Deo nostro, donec misereatur vestri, nec quidquam aliud quærite, nisi solam misericordiam *a Domino gloriæ*. Quærentes autem misericordiam, in humili et miserabili corde quærite, et clamate a mane ad vesperam, et si fieri possit totam noctem illud « Domine Jesu Christe, miserere mei, et cogite mentem vestram ad illud opus usque ad mortem. Multa enim violentia opus est, quoniam angusta et porta et arcta via, quæ ducit ad vitam, et violenti ingrediuntur in ea; violentorum est enim regnum cœlorum. Hortor igitur vos, ne separetis a Deo corda vestra; sed adhæreatis ei et corda custodiatis ubique et semper cum memoria Domini nostri Jesu Christi, donec implantetur nomen Domini intus in corde, et nihil aliud cogitetis, ut magnificetur Christus in vobis. » Ante eum magnus Paulus Dominum Jesum proponens dicit « Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde tuo, quod Deus suscitavit illum a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et rursum: « Nemo dicit: Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto [23]. » Addit autem *in Spiritu sancto*, id est, quando vim Spiritus illud, sancti cor acceperit, per quam et orat, quod est proficientium, et eorum qui Christo in ipsis manifeste habitante, divites facti sunt. His congrua dictitat et sanctus Diadochus « Postulat a nobis omnino mens cum ejus omnes aditus memoria Dei obstruimus, opus quoddam quod ejus solertiæ satisfacere possit. Oportet igitur nos ei dare illud: « Domine Jesu, » solummodo in universam operationem, qua tendat ad scopum. Nemo enim dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Sed id stricte verbum in thesauris suis contempletur, ne in phantasias quasdam aberret. Quicunque enim illud gloriosum et amabile nomen in profundo corde continue meditantur, ii possunt et lumen mentis aliquando cernere; arcto enim studio a cogitatione occupatum, omnes sordes in anima emergentes, in sufficienti sensu adurit. Deus enim

[22] Rom. x, 9, 10. [23] I Cor. xii, 3.

A τὴν νικῆσαι καὶ ἐκριζῶσαι κατὰ μέρος, ἵνα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ κατερχόμενον εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας, τὸν μὲν δράκοντα τὸν κρατοῦντα τὰς νομὰς ταπεινώσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν σώσῃ καὶ ζωοποιήσῃ. Ἀδιαλείπτως τοίνυν παράμεινον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἵνα καταπίῃ ἡ καρδία τὸν Κύριον, καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν, καὶ γένηται τὰ δύω εἰς ἕν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο οὐκ ἔστι μιᾶς ἡμέρας, ἢ δύω, ἀλλὰ χρόνου πολλοῦ καὶ καιροῦ· πολλοῦ γὰρ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία, ὅπως ἐκβληθῇ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἐνοικήσῃ ὁ Χριστός. » Καὶ αὖθις· « Χρὴ ἀσφαλίζεσθαι, καὶ ἡνιοχεῖν τὸν νοῦν, καὶ χαλιναγωγεῖν αὐτὸν, καὶ πάντα λογισμὸν, καὶ πᾶσαν τοῦ πονηροῦ ἐνέργειαν κολάζειν διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ B ὅπου τὸ σῶμα ἵσταται, ἐκεῖ ἔστω καὶ ὁ νοῦς, ἵνα μέσον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς καρδίας μηδὲν ἕτερον εὑρίσκηται ὡς μεσότοιχον, ἢ φραγμὸς ἐπισκοτοῦν τὴν καρδίαν, καὶ χωρίζον τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ καί ποτε ἁρπάζῃ τὸν νοῦν, οὐ χρὴ τοῖς λογισμοῖς ἐγχρονίζειν, ἵνα μὴ ἡ συγκατάθεσις τῶν λογισμῶν εἰς πρᾶξιν αὐτῷ λογισθῇ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων. Σχολάσατε τοίνυν διαπαντὸς, καὶ παραμείνατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὗ οἰκτηρήσῃ ὑμᾶς, καὶ μηδὲν ἕτερον ζητεῖτε, ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης. Ζητοῦντες δὲ ἔλεος ἐν ταπεινῇ καὶ ἐλεεινῇ καρδίᾳ ζητεῖτε, καὶ βοᾶτε ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας, εἰ δυνατὸν καὶ ὅλην τὴν νύκτα, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐλέησόν με, καὶ βιάσασθε C τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἕως θανάτου· πολλῆς γὰρ βίας χρείαν ἔχει τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι στενὴ ἐστιν ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ οἱ βιαζόμενοι εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ· βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε, καὶ φυλάσσετε αὐτὰς μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως οὗ ἐμφυτευθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοῇ, ἵνα μεγαλυνθῇ ὁ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Πρὸ δέ γε τούτου ὁ μέγας Παῦλος τὸν Κύριον Ἰησοῦν γράφων φησίν· « Ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν D ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. » Καὶ αὖθις· « Οὐδεὶς λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Προστίθησι δὲ τὸ, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, τουτέστιν, ὅταν ἐνέργειαν Πνεύματος ἁγίου δέξηται ἡ καρδία, δι' ἧς καὶ προσεύχεται, ὅπερ ἐστὶ τῶν προκοψάντων, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐναργῶς ἐνοικοῦντα τὸν Χριστὸν πεπλουτηκότων. Ἀκόλουθα τούτῳ φάσκει καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος· « Ἀπαιτεῖ ἡμᾶς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν αὐτοῦ πάσας τὰς διεξόδους τῇ μνήμῃ ἀποφράξωμεν τοῦ Θεοῦ, ἔργον ὀφεῖλον πληροφορεῖν αὐτοῦ τὴν ἐντρέχειαν. Δεῖ οὖν αὐτῷ διδόναι τὸ, Κύριε Ἰησοῦ, μόνον εἰς ὁλόκληρον πραγματείαν τοῦ σκο-

ποῦ· Οὐδεὶς γάρ, φησὶ, λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ Πνεύματι ἁγίῳ. Ἀλλ' αὐτὸ στενῶς τὸ ῥῆμα διαπαντὸς ἐν τοῖς ταμείοις αὐτοῦ θεωρείτω, ἵνα μὴ εἰς φαντασίας ἐκτρέποιτό τινας. Ὅσοι γὰρ τοῦτο τὸ ἔνδοξον, καὶ πολυπόθητον ὄνομα ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μελετῶσιν ἀπαύστως, οὗτοι δύνανται καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ ὁρᾷν ποτε· στενῇ γὰρ μερίμνῃ ὑπὸ τῆς διανοίας κρατούμενον, πάντα τὸν ἐπιπολάζοντα ῥύπον τῇ ψυχῇ ἐν αἰσθήσει ἱκανῇ καταφλέγει. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, φησὶ, πῦρ καταναλίσκον, ὅθεν καὶ εἰς ἀγάπην λοιπὸν πολλὴν τὴν ψυχὴν τῆς αὐτοῦ δόξης προσκαλεῖται ὁ Κύριος· ἐγχρονίζον γὰρ ἐκεῖνο τὸ ἔνδοξον καὶ πολυπόθητον ὄνομα, διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ, τῇ θέρμῃ τῆς καρδίας, ἕξιν ἡμῖν ἐμποιεῖ πάντως τοῦ ἀγαπᾷν τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ μηδενὸς ὄντος λοιπὸν τοῦ ἐμποδίζοντος. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μαργαρίτης ὁ πολύτιμος, ὅντινα πωλήσας πᾶσάν τις τὴν περιουσίαν αὐτοῦ κτήσασθαι δύναται, καὶ ἔχειν ἀνεκλάλητον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὑρέσει χαράν. Ὁ δὲ ἅγιος Ἡσύχιος τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν οὕτω γράφων ἐπιτίθησιν· Ἀναπτᾶσα ψυχὴ διὰ θανάτου ἐν ἀέρι ἐν πύλαις οὐρανίαις μεθ' ἑαυτῆς ὑπὲρ αὐτῆς Ἰησοῦν ἔχουσα, οὔτε ἐκεῖ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς αἰσχυνθήσεται, ἀλλὰ παῤῥησίᾳ ὡς νῦν, καὶ τότε λαλήσει ἐν πύλαις πρὸς αὐτούς, μόνον ἕως ἐξόδου αὐτῆς μὴ ἐκκακήσῃ βοᾷν πρὸς Χριστὸν Ἰησοῦν ἡμέρας τε καὶ νυκτός· καὶ αὐτὸς ποιῶν ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς ἐν τάχει, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ καὶ θείαν ὑπόσχεσιν, ἣν ἔφη περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας, καὶ Ναὶ λέγω ὑμῖν ποιήσει καὶ ἐν τῇ ζωῇ τῇ παρούσῃ, καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος αὐτῆς ἔξοδον. Ὁ δέ γε τῆς Κλίμακος, δν Ἰησοῦν μόνον φάσκων· Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ ἰσχυρότερον ὅπλον, καὶ οὐδὲν ἄλλο προστίθησι. Καὶ αὖθις δέ φησιν· Ἰησοῦ μνήμη κολληθήτω ἡ πνοή σου, καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν.

noster, inquit, ignis consumens, unde et in multam suæ gloriæ dilectionem animam Dominus advocat. Immanens enim illud gloriosum et amabile nomen, per mentis memoriam in cordis calore, habitum nobis ingerit omnino bonitatem ejus diligendi, nullo jam remanente impedimento. Ipse enim est gemma pretiosa, quam aliquis emens, omnes ejus divitias acquirere potest et habere ineffabilem ex ejus inventione lætitiam. Sanctus autem Hesychius, Christum Jesum ita ponens, ait : Evolans anima per mortem in aera ad portas cœlorum secum ac supra se Jesum habens, neque ibi inimicos ejus formidabit, sed cum fiducia, ut nunc et tunc in portis loquetur ad eos, dummodo in exitu non cesset clamare ad Dominum Jesum Christum die ac nocte, et ipse ultionem ipsius peraget cito, juxta suum Deique promissum, quod expressit de judice iniquitatis ; et sane dico vobis, faciet et in vita præsenti et postquam anima ex corpore exierit.» Climacicus vero Jesum solum dicens : Jesu nomine hostes propelle : non enim sunt in cœlo et in terra arma fortiora, et nihil aliud addit. Et rursum dicit : « Memoriæ Jesu uniatur respiratio tua, et tunc bonum pacis voveris. »

Ἔτι, ὅτι οὐ μόνον παρὰ τῶν εἰρημένων ἁγίων Πατέρων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν κορυφαίων ἀποστόλων, Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ Ἰωάννου εὕρηται μεμυσταγωγημένα πως ἐν πνεύματι τὰ τῆς ἱερᾶς καὶ θεοποιοῦ προσευχῆς ῥήματα.

Item, quod non modo apud dictos sanctos Patres, sed et apud ipsos apostolorum duces, Petrum et Paulum et Joannem inveniuntur mystica in spiritu sacræ ac vivificæ orationis verba.

ν'. Οὐ μόνον δὲ πρὸς τουτωνὶ τῶν εἰρημένων θεοφόρων Πατέρων, καὶ τῶν κατ' αὐτούς, εὑρήσει τις τὰ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς τοιαῦτα ῥήματά πως μεμυσταγωγημένα, ἀλλ' οὖν πρό γε τούτων, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων, καὶ κορυφαίων ἀποστόλων, τοὺς περὶ Πέτρον φαμὲν, καὶ Παῦλον, καὶ Ἰωάννην. Ὁ μὲν γάρ φησιν, ὡς προείρημεν, « Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· » ὁ δὲ, « Ἡ χάρις, καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· » καὶ, « Πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν. » Ὁ δέ γε πρόκριτος τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν πρὸς τὴν πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους τοῦ Σωτῆρος, καὶ διδασκάλου ἐπερώτησιν, τὴν, « Τίνα με λέγουσιν εἶναι οἱ ἄνθρωποι ; » τὴν μακαριωτάτην ἀντεπάγων ὁμολογίαν, ἀπεκρίνατο· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Διά τοι τοῦτο καὶ οἱ μετ' αὐτούς, ἡμῶν κλεινοὶ παιδοτρίβαι· καὶ μᾶλλον οἱ τὸν ἄζυγον καὶ ἐρημικὸν καὶ ἥσυχον βίον ὁδεύσαντες, τὰς τοιαύτας χρήσεις ὡς σποράδην, καὶ ἀναμέρος τοῖς τρισὶ τουτοισὶ στύλοις τῆς εὐαγοῦς Ἐκκλησίας προδιαγγελθείσας, ὡς θείας φωνὰς κατὰ ἀποκάλυψιν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι προτεθεσπισμέ-

50. Nec modo apud hos dictos sanctos Patres et alios inveniri possunt sacræ orationis verba quodammodo mystice consignata, sed et ante eos, apud primos ac duces Apostolorum, Petrum scilicet, Paulum ac Joannem. Unus enim dicit : « Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto [24]; » alius : « Omnis spiritus qui confitetur Dominum ipsum in carne venisse, ex Deo est [25]. » Discipulorum autem Christi princeps ad eam quæ ad apostolos a Salvatore ac Magistro directa est, interrogationem : « Quem me dicunt esse homines [26], » beatissimam illam confessionem adducens, respondit: « Tu es Christus, Filius Dei viventis [27]. » Propter id igitur qui eos secuti sunt, inclyti nostri præceptores, et potius qui liberam et eremiticam et tranquillam vitam percurrere, talia oracula collegere sparsa per partes in tribus his purissimæ Ecclesiæ columnis, ut divinas voces per revelationem in Spiritu sancto propositas, imo vero per tres viros fide dignos pleraque annuntiante ac testante, « In tribus enim, inquit, testibus stabit omne verbum cœlestes illi viri in unum optime colligentes et cum Spiritu in ipsis habitante. Or-

[24] I Cor. XII, 3. [25] I Joan. IV, 2. [26] Matth. XVI, 13. [27] ibid. 16.

dinantes, columnam orationis annuntiavere, et iis qui ipsos secuti sunt commendavere ut eodem modo eam occupent et servent. Vide igitur et ordinem et consequentiam quæ multum cum divina sapientia eminet. Unus quidem dicit *Jesum*, alter autem *Jesum Christum*, tertius vero, *Christum Filium Dei*, tanquam si unus alium sequeretur et inter se adhærerent concordia ac vinculo talium verborum. Videas enim eorum unumquemque vocem quæ apud alterum ad finem est, adhibentem atque ad tertium ita rem se habentem. Idemque de additione sancti Spiritus videbis. Dicente enim beato Paulo : « Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto ; » ultimo hoc verbo, nempe *Spiritu sancto*, in initio usus est ille qui tonitrui similem vocem habet Joannes, dicens : « Omnis Spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. » Hæc autem omnibus præposuerunt, non sponte nec a seipsis, sed sanctissimi Spiritus manu ducti. Etenim divini Petri confessio in Spiritu sancto per revelationem facta est. « Omnia enim, inquit, operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult [18]. » Atque ita igitur adhibitus et infractus vivificæ orationis funis sapientissime ac doctissime contextus et consutus est et ad nos usque pervenit eumdem servans modum. Hujus igitur vocis, *miserere mei*, additionem, qui deinde secuti sunt, Patres, his salutaribus verbis, nempe *Domine Jesu Christe*, Fili Dei, fecerunt et ordinaverunt, ac præcipue propter eos qui virtute adhuc infantes sunt, incipientes nempe et imperfectos. Qui enim processerunt ac perfecti sunt in Christo, per unumquodque eorum oraculorum, Domine Jesu Christe, Fili Dei, imo aliquando per solam Jesu invocationem sibi sufficiunt, eamque tanquam universum orationis opus adhibent amplectunturque, per illam ineffabili ac omnem visum et auditum superanti lætitia replentur. Et sic igitur extra carnem et mundum versantes hi beatissimi viri, sensibus silentium injungentes divino quod in se habitat, dono et gratia in amorem ardentissimum felicissimumque elati mundantur ac illuminantur, et perfecti sunt, quippe qui supersusbtantialis Deitatis supernaturalem et æternam et increatam gratiam accurate in arrharum parte intuentes obscure tanquam in speculo, memoria sola et meditatione, ut dictum est, una aut altera Dei et Hominis Verbi appellatione contenti, per hanc in raptus et scientiam et revelationem attolluntur, quæ absque locutione in Spiritu experiuntur. In quorum manifestam persuasionem et evidentissimam fidem, dulcissimus amantissimusque Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei, cujus voces actus et verba, secundum ipsum Spiritus et vita sunt nobis clare revelavit, dicens : « Sine me nihil potestis facere [19]. » Et, « Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam [20]. » Et quæ sequuntur ac nobis tradita sunt.

A νας· καὶ μὴν καὶ διά γε τριῶν ἀξιοπίστων, τὰ πολλὰ μεμαρτυρημένας, « Διὰ δὲ τριῶν, φησὶ, μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα· » οὗτοι οἱ οὐρανόφρονες, εἰς τὸ ἓν συνάψαντες ἄριστά τε καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς ἁγίου Πνεύματος συναρμόσαντες, στήλην προσευχῆς προσηγορεύκασι, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα παρέδωκαν, κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον κρατεῖν τε καὶ φυλάττειν αὐτήν. Ὅρα μέντοι καὶ τάξιν, καὶ ἀκολουθίαν σφόδρα τὸ ἐξαίσιον μετὰ τῆς ἄνωθεν σοφίας ἔχουσαν· ὁ μὲν γάρ φησι Κύριον Ἰησοῦν, ὁ δὲ, Ἰησοῦν Χριστὸν, ὁ δὲ Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ὡσανεί πως ὁ εἷς τῷ ἑτέρῳ ἑπόμενος, καὶ προσεχῶς ἀλλήλων ἐχόμενοι, τῇ τε συμφωνίᾳ, καὶ τῷ συνδέσμῳ τῶν τοιῶνδε θεουργῶν ῥημάτων. Ἴδοις γὰρ ἂν τούτων ἕκαστον τὸ ἐπὶ τέλος ὂν θατέρῳ, ὡς ἀρχὴν θάτερον
B [ἴσ. θατέρου] τοῦτο λαμβάνοντα, καὶ οὕτω προβαῖνον ἄχρι τῶν τριῶν· τὸ δ' αὐτὸ κἂν τῇ προσθήκῃ τῆς τοῦ Πνεύματος σημασίας ἐπόψει· εἰρηκότος γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου τὸ, « Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· » τούτῳ δὴ τῷ ἐπὶ τέλους κειμένῳ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγομεν, ἀρχῇ κέχρηται ὁ βροντόφωνος Ἰωάννης εἰπών· « Πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐληλυθότα ἐν σαρκὶ, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι, » ταῦτα δὲ προὔθηκαν ἅπασιν, οὐκ οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ τῇ τοῦ παναγίου παλάμῃ κινούμενοι Πνεύματος· καὶ γὰρ ἡ τοῦ θειοτάτου Πέτρου δι' ἀποκαλύψεως ὁμολογία ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐστὶν ἐνεργουμένη· « Πάντα γὰρ, φησὶν, ἐνεργεῖ τὸ ἓν, καὶ τὸ
C αὐτὸ Πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται· » καὶ οὕτω γοῦν τὸ οἱονεὶ ἔντριπτον, καὶ ἄρρηκτον σπαρτίον τῆς θεοποιοῦ προσευχῆς μάλα σοφῶς, καὶ ἐπιστημονικῶς ἐξυφανθέν τε καὶ συῤῥαφὲν, καὶ συναρμολογηθὲν, καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς διαβαίνει τὸν ἴσον τρόπον τηρούμενον. Τῆς μέντοι, Ἐλέησόν με, λέξεως τὴν προσθήκην οἱ καθεξῆς θεῖοι Πατέρες τοῖσδε τοῖς τῆς προσευχῆς σωτηρίοις ῥήμασιν, ἤγουν τοῦ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, συνήρμοσαν, καὶ ἐπέταξαν, καὶ μᾶλλον διὰ τοὺς κατ' ἀρετὴν νηπιωδεστέρους, ἤγουν τοὺς ἀρχαρίους, καὶ ἀτελεῖς. Οἱ γὰρ προβεβηκότες καὶ τέλειοι κατὰ Χριστὸν, δι' ἑνὸς ἑκάστου τῶν τοιούτων χρησμῶν, ἤγουν τοῦ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴν ἔσθ' ὅτε, καὶ ἐκ μόνης τῆς Ἰησοῦ
D προσηγορίας ἱκανοῦνται, καὶ ὡς ὁλόκληρον ἐργασίαν τοῦτο προσευχῆς ἐνστερνίζονται, καὶ ἀσπάζονται· οἷα δὴ διὰ τούτου, ἀῤῥήτου, καὶ πάντα νοῦν καὶ πᾶσαν ὄψιν, καὶ ἀκοὴν ὑπερνικώσης ἡδονῆς, καὶ θυμηδίας πληρούμενοι. Καὶ οὕτω τοίνυν ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γινόμενοι οἱ τρισόλβιοι, μύοντες τὰς αἰσθήσεις τῇ ἐνοικούσῃ αὐτοῖς θείᾳ δωρεᾷ τε καὶ χάριτι βακχικῶς τε καὶ μακαρίως, ἐρωτοληπτούμενοι καθαίρονται, καὶ φωτίζονται, καὶ τελειοῦνται, ἅτε τὴν τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὑπερφυᾶ, καὶ ἄναρχον, καὶ ἄκτιστον χάριν ἀπαρτίως ἐν ἀῤῥαβῶνος μέρει κατοπτριζόμενοι ἀδήλως, τῇ μνήμῃ καὶ μόνῃ, καὶ δὴ καὶ μελέτῃ, ὡς εἴρηται, τῆς μιᾶς

[18] I Cor. XII, 11 [19] Joan. XV, 5. [20] Joan. XVI, 23.

ἑκάστης τῶν δηλωθεισῶν προσηγοριῶν τοῦ θεανθρώπου Λόγου ἱκανούμενοι, καὶ διὰ ταύτης εἰς ἁρπαγάς, καὶ γνώσεις, καὶ ἀποκαλύψεις ὑπεραιρόμενοι, καὶ καταξιούμενοι ἀλαλήτους ἐν πνεύματι. Τούτων εἰς ἐναργῆ πληροφορίαν, καὶ πίστωσιν σαφεστάτην, ὁ γλυκύτατος καὶ φιλόψυχος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὗ οἱ λόγοι ἔργα, καὶ τὰ ῥήματα κατ' αὐτὸν, ¡Πνεῦμά εἰσι, καὶ ζωή εἰσιν, ἀπεφήνατο μάλα διαπρυσίως, ὅτι « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. » Καί· « Ἐάν τι αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω. » Καὶ αὖθις· « Ὅ τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω· » καὶ τὰ ἑξῆς κατὰ τὰ προαποδοθέντα ἡμῖν.

Ὅτι ἔξεστι καὶ τοῖς ἀρχαρίοις ποτὲ μὲν ὅλοις τῆς προσευχῆς ῥήμασι, ποτὲ δὲ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι, ἔνδον μέντοι τῆς καρδίας καὶ ἀεὶ, καὶ περὶ τοῦ μὴ μετατάσσειν [Ισ. μεταλλάσσειν] συνεχῶς τὰ ῥήματα.

να'. Ἔξεστι δὲ καὶ τοῖς ἀρχαρίοις ποτὲ μὲν ὅλοις τοῖς τῆς προσευχῆς ῥήμασι, ποτὲ δὲ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι, ἔνδον μέντοι καρδίας, καὶ διηνεκῶς· κατὰ γὰρ τὸν ἅγιον Διάδοχον, « Ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, ἐκδημεῖ πάντως τῶν ὡραίων τοῦ βίου. Πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναι οὐ δύναται, ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν ἀρετῶν τοὺς περιπάτους ὁ τοιοῦτος ποιεῖται, αὐτὰς ὥσπερ τὰς ἀρετὰς πυλωροὺς ἔχων τοῦ τῆς ἁγνείας πολίσματος. Διὸ δὴ καὶ ἄπρακτοι λοιπὸν αἱ τῶν δαιμόνων γίνονται μηχαναὶ ἐπ' αὐτῷ. Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Τοῦ ἐπισκεπτομένου τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν πάσῃ ὥρᾳ, εὐφραίνεται ἡ καρδία ἐν ταῖς ἀποκαλύψεσι, καὶ ὁ συνάγων τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἔσωθεν ἐν ἑαυτῷ θεωρεῖ τὴν αὐγὴν τοῦ Πνεύματος. Ὅστις ἐβδελύξατο πάντα μετεωρισμὸν, θεωρεῖ τὸν Δεσπότην αὐτοῦ ἔσωθεν τῆς καρδίας αὐτοῦ, μηδέ γε συνεχῶς ἐναλλάσσειν τὰς ῥήσεις τῆς προσευχῆς, ἵνα μὴ τῇ συνεχεῖ ἐναλλαγῇ, καὶ μεταφορᾷ, ἀστασίαν ὡσανεί τινα, καὶ ἐκκλινισμὸν ἐθίσας ὁ νοῦς, ἀπαγὴς καὶ ἄκαρπος διαμείνῃ, ὡς τὰ συνεχῶς μετακινούμενα, καὶ μεταφυτευόμενα δένδρα. »

Quod licet vel incipientibus nunc omnibus orationis verbis, nunc parte tantum ejus orare intra cor tamen et semper, et quod non oportet continuo verba mutare.

51. Licet vel incipientibus tunc quidem omnibus orationis verbis, nunc autem ejus parte tantum ad B orandum uti, intra cor tamen et perpetuo; secundum enim sanctum Diadochum. « Qui semper in corde suo habitat, egreditur semper ex vitæ hujus fluxis temporibus. Spiritus enim ambulans, carnis desideria scire non potest, quoniam in virtutum custodia ingressus suos vir ille facit, eas virtutes habens tanquam puræ suæ vitæ propugnatrices. Ideo sane inefficaces sunt in eum dæmonum machinæ. » Scribit autem et sanctus Isaac: « Ejus qui suæ animæ omni hora invigilat, cor lætatur in revelationibus; et qui colligit intra seipsum suam contemplationem, spiritus fulgorem in se intuetur. Quicunque elationem fastidit, Dominum in corde contemplatur. Neque oportet perpetuo orationis verba mutare, ne continua hac mutatione et trans- C latione, cuidam inconstantiæ et inclinationi assuefacta mens, infirma ac infructuosa remaneat, ut illæ perpetuo commotæ ac loco mutatæ arbores.

Ὅτι ὁ καρπὸς ἔνδον καρδίας προσεύχεσθαι, καὶ χρόνου μακροῦ δεῖται, καὶ ἀγῶνος, καὶ βίας, ἁπλῶς πᾶν ἀγαθὸν διὰ πολλοῦ μόχθου, καὶ καιροῦ κατορθοῦται.

νβ'. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ ἀεὶ ἔνδον καρδίας προσεύχεσθαι, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τούτου ἐπέκεινα, οὐχ ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ διὰ βραχέως πόνου, καὶ μικροῦ κατορθοῦται. Εἴπερ ἄρα καὶ τοῦτο σπανίως ἔν τισι κατὰ ἀπόῤῥητον οἰκονομίαν εὕρηται, ἀλλὰ καὶ χρόνου μακροῦ, καὶ καμάτου, καὶ ἀγῶνος σωματικοῦ τε καὶ ψυχικοῦ, καὶ βίας πολλῆς, καὶ ἐπιτεταμένης D πρὸς κατόρθωσιν δεῖται. Κατὰ γὰρ τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς ἐλπιζομένης ἐν μεθέξει γενέσθαι ἡμᾶς [Ισ. ἡμῖν] δωρεᾶς τε καὶ χάριτος, ἀναλόγους τὸ κατὰ δύναμιν χρὴ, καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνας καταβαλέσθαι, καὶ τὰς ὥρας ἐπιμετρεῖν, ἥ δέ ἐστι κατὰ τοὺς ἱεροδιδασκάλους, τὸ ἐκβληθῆναι ἐκ τῶν τῆς καρδίας νομῶν τὸν ἐχθρὸν, καὶ κατοικῆσαι ἐναργῶς ἐν αὐτῇ τὸν Χριστόν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ὁ θέλων ἰδεῖν τὸν Κύριον, μηχανᾶται καθαρίσαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐν ἀδιαλείπτῳ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως ἐν τῇ λαμπρότητι τῆς διανοίας αὐτοῦ ἐν πάσῃ ὥρᾳ ὄψεται τὸν Κύριον. » Καὶ ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος· « Ἐὰν μὴ ἡ ἔσωθεν ἐργασία μετά γε Θεοῦ βοηθήσῃ τῷ ἀνθρώπῳ, ἐπὶ ματαίῳ πρὸς τὴν ἔξωθεν

Quod internæ orationis fructus multo eget tempore ac certamine et violentia, et quod omne bonum multo labore et tempore efficitur.

52. Ea perpetua oratio intus in corde facta ac similiter quæ ultra eam sunt, non simpliciter et prout occurrit et per brevem aut momentaneum laborem perficiuntur. Si igitur et id raro apud quosdam ineffabili providentia reperiatur, sed multo eget tum tempore, tum labore, tum corporeo certamine et mentali et multa ad perfectionem directa violentia. Parti enim nobis propositæ doni gratiæque, in cujus participationem ingressuros esse nos speramus, pro viribus nos proportionate agere decet, et initium facere certaminum ad eam consequendam, et horas metiri; quod est juxta sanctos Patres ex cordis pascuis inimicum ejicere et manifeste in ipsis Christum statuere. Dicit autem sanctus Isaac: « Qui vult Dominum videre, conetur cor suum indesinenter memoria Dei mundare, atque ita in cogitationis splendore omni hora Dominum videbit. Et sanctus Barsanuphius: » Nisi interna cum Deo unita operatio hominem adjuvet, frustra exterius laborat. Interna autem operatio cum cordis labore puritatem affert; puritas autem veram

cordis tranquillitatem, tranquillitas vero humilitatem, humilitas Deo domicilium præparat hominem. Ex hac porro habitatione cum cupiditatibus ejiciuntur dæmones, et sic homo fit templum Dei plenum sanctitate, plenum lumine, munditie et gratia. Beatus igitur ille qui Dominum suum in adytis cordis intuetur, effundens suas preces cum gemitu in conspectu ejus bonitatis. » Et pius Joannes Carpathius; « Multo certamine ac tempore opus est in orationibus ut inveniamus cogitationis libertate alterum quoddam in corde cœlum, ubi habitat Christus, ut ait Apostolus: « Nescitis quoniam Jesus Christus habitat in vobis? Ne igitur reprobi sitis [31]. » Et magnus Chrysostomus: « Incessanter adhære nomini Domini Jesu, ut ebibat cor tuum Dominum, et Dominus cor tuum, et duo in unum fiant. Sed opus illud non est unius diei, sed longi ac multi temporis; multo enim certamine ac tempore opus est ut ejiciatur inimicus et inhabitet Christus. » Et hæc quidem de illis. Sermo autem redeat ad ea quæ ex ordine nobis proposita sunt.

A κοπιᾷ· ἡ γὰρ ἐσωτέρα ἐργασία σὺν πόνῳ καρδίας φέρει τὴν καθαρότητα· ἡ δὲ καθαρότης τὴν ἀληθινὴν τῆς καρδίας ἡσυχίαν, ἡ δὲ ἡσυχία αὕτη τὴν ταπείνωσιν, ἡ δὲ ταπείνωσις κατοικητήριον Θεοῦ κατασκευάζει τὸν ἄνθρωπον· ἀπὸ δὲ τῆς κατοικήσεως ταύτης, σὺν τοῖς πάθεσιν οἱ δαίμονες ἐξορίζονται, καὶ γίνεται ὁ ἄνθρωπος οὕτω ναὸς τοῦ Θεοῦ πλήρης ἁγιάσματος, πλήρης φωτισμοῦ, καθαρότητός τε καὶ χάριτος. Μακάριος οὖν ἐκεῖνος, ὁ τὸν ἑαυτοῦ Κύριον ἐν ἀδύτοις καρδίας ἐνοπτριζόμενος, ἐκχέων τὴν ἑαυτοῦ δέησιν μετὰ κλαυθμοῦ ἐνώπιον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. » Καὶ ὁ ὅσιος Ἰωάννης ὁ Καρπάθιος· « Πολλοῦ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία ἐν ταῖς προσευχαῖς, ὅπως εὕρωμεν ἐν τῇ ἀπαρενοχλήτῳ τῆς διανοίας καταστάσει ἕτερόν τινα ἐγκάρδιον οὐρανὸν,
B ἔνθα οἰκεῖ ὁ Χριστὸς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος· ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἰ μήτι ἄρα ἀδόκιμοι ἐστέ. » Καὶ ὁ μέγας Χρυσόστομος· « Ἀδιαλείπτως παράμενον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἵνα καταπίῃ ἡ καρδία τὸν Κύριον, καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν, καὶ γένηται τὰ δύο ἕν. » Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο οὐκ ἔστι μιᾶς ἡμέρας, ἢ δύο, ἀλλὰ χρόνου πολλοῦ καὶ καιροῦ· πολλοῦ γὰρ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία ὅπως ἐκβληθῇ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἐνοικήσῃ ὁ Χριστός. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον· ὁ δὲ λόγος ἐπανερχέσθω πρός γε τὰ καθ' εἱρμὸν προκείμενα.

De oratione cordis non munda: et quomodo aliquis ad mundam et constantem orationem pervenit.

53. Ex adhæsione huic prædictæ methodo internæ et mundæ et constantis orationis, etsi non sit alioquin forte munda et constans, manifestum est luctantem, per phantasias quæ ei obstant orationi, et cogitationes, pervenire ad habitum orandi absque violentia et inconstantia, mundeque ac vere, et mentem intus applicandi, neque cum vi ac contemptu per inspirationem adducendi, et rursum extrahendi, sed ei semper adhærendi ac ita perpetuo orandi. Etenim sanctus Hesychius dicit: « Qui enim non cogitationibus liberam orationem habet, arma non habet ad bellum; orationem autem nuncupo eam quæ in adytis cordis operatur, ut Jesu Christi invocatione, qui secreto pugnat, vincatur hostis et incendatur. « Et rursum: « Beatus ille, qui sic oratione cum Jesu unitur in cogitatione, eumque indesinenter invocat in corde, quemadmodum aer nostris corporibus unitur, et ceræ flamma! » Et rursum: « Et sol terram penetrans, diem efficit: Domini autem Jesu sanctum et venerabile nomen continuo in mente lucens, gignet innumerabiles cogitationum radios.

Περὶ προσευχῆς καρδιακῆς μὴ καθαρᾶς, καὶ ὅπως ἔρχεταί τις εἰς τὴν καθαρὰν, καὶ ἀῤῥέμβαστον προσευχήν.

νγʹ. Ἐκ τοῦ προσμένειν τῇ εἰρημένῃ μεθόδῳ τῆς καρδιακῆς καθαρᾶς, καὶ ἀῤῥεμβάστου, εἰ καὶ μὴ
C καθαρᾶς ἴσως ἄλλως, καὶ ἀῤῥεμβάστου προσευχῆς, δῆλον ὅτι διὰ τὰς ἐμποδὼν ταύτῃ γενομένας προλήψεις, καὶ τοὺς λογισμοὺς, ἔρχεται ὁ ἀγωνιζόμενος ἐν ἕξει τοῦ ἀβιάστως, καὶ ἀῤῥεμβάστως, καὶ καθαρῶς, καὶ ἀληθῶς προσεύχεσθαι, δηλαδὴ τῷ προσμένειν ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν νοῦν, καὶ μὴ μετὰ βίας, καὶ ὀλιγώρως διὰ τῆς εἰσπνοῆς εἰσάγεσθαι, καὶ αὖθις ἀποπηδᾷν, ἀλλὰ αὐτὸν ἀεὶ προσμένειν ταύτῃ καὶ ἀεννάως οὕτω προσεύχεσθαι. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· « Ὁ μὲν [Ισ. μὴ] ἔχων εὐχὴν καθαρὰν λογισμῶν, ὅπλον οὐκ ἔχει εἰς πόλεμον, εὐχὴν δὲ λέγω τὴν ἀεννάως ἐνεργουμένην ἐν ἀδύτοις καρδίας, ἵνα τῇ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσει ὁ κρυφίως πολεμῶν μαστίζηται, καὶ φλέγηται πολέμιος. » Καὶ
D αὖθις· « Μακάριος οὗτος, ὃς οὕτω κεκόλληται Ἰησοῦ εὐχῇ, ἐν διανοίᾳ, καὶ φωνεῖ αὐτὸν ἀδιαλείπτως ἐν καρδίᾳ, ὥσπερ ἥνωται ὁ ἀὴρ τοῖς ἡμῶν σώμασιν, ἢ ὡς φλὸξ κηρῷ. » Καὶ πάλιν· « Καὶ διερχόμενος μὲν ἥλιος ὑπὲρ γῆν, ποιεῖ ἡμέραν· τὸ δὲ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἅγιον ὄνομα, καὶ σεβάσμιον ἐν τῇ διανοίᾳ λάμπον τῇ συνεχείᾳ, γεννήσει ἀναριθμήτους ἡλιοφεγγοειδεῖς ἐννοίας.

De constanti ac munda cordis oratione, et de ardore ex ea oriente.

54. Ea est ac nominatur cordis oratio, munda et constans, ut dictum est, ex qua gignitur aliquis ardor in corde, secundum illud: « Calefactum est

Περὶ τῆς ἀῤῥεμβάστου καὶ καθαρᾶς καρδιακῆς προσευχῆς, καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς τικτομένης θέρμης.

νδʹ. Καὶ τοῦτο ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται προσευχὴ καρδιακὴ, καθαρὰ, καὶ ἀῤῥέμβαστος, ὡς εἴρηται, ἐξ ἧς γεννᾶταί τις θέρμη ἐν τῇ καρδίᾳ, κατὰ τό·

[31] II Cor. XIII, 5.

« Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ A μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ· » πῦρ, ὅπερ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθε βαλεῖν εἰς τὰς γαίας τῶν καρδιῶν ἡμῶν, τὰς πρὶν μὲν ἀκανθηφόρους τοῖς πάθεσι, νῦν δὲ πνευματοφόρους τῇ χάριτι, ὥς φησιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· « Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη ἀνήφθη; » Ὃ δὴ καὶ τοὺς περὶ τὸν Κλεώπαν ποτὲ, ἀναθερμάνασα, καὶ ἐκκαύσασα [ἴσ. ἀναθερμᾶναν καὶ ἐκκαῦσαν] ἐκστατικῶς πρὸς ἀλλήλους βοᾷν ἐποίησε, τό· « Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ; » Λέγει δὲ καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης ὁ πάνυ, ἔν τινι τροπαρίῳ τῶν πρὸς τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον αὐτοῦ μελισμάτων· « Ἕλκει με πρὸς ὑμνῳδίαν πόθου τοῦ παρθενικοῦ, τὸ πῦρ τὸ ἐγκάρδιον. » Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς βιαίας τίκτε- B ται ἡ θέρμη ἡ ἄμετρος, ἡ πυρπολουμένη ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῶν θερμῶν ἐνθυμήσεων τῶν καινῶς ἐπιπολευόντων τῇ διανοίᾳ. Αὕτη δὲ ἡ ἐργασία καὶ ἡ φυλακὴ λεπτύνουσι τὸν νοῦν ἐν τῇ θέρμῃ αὐτῶν, καὶ παρέχουσιν αὐτῷ ὅρασιν, καὶ προϊὼν, καὶ ἐκ τῆς θέρμης ταύτης τῆς ἐκ τῆς χάριτος τῆς θεωρίας ἐπιγινομένης, γεννᾶται ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν δακρύων, καὶ μετὰ μικρὸν, καὶ ἐκ τῶν ἀπαύστων δακρύων δέχεται ἡ ψυχὴ τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν. Ἐκ δὲ τῆς εἰρήνης τῶν λογισμῶν, ὑψοῦται εἰς τὴν καθαρότητα τοῦ νοός· διὰ δὲ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ βλέπειν τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ. » Καὶ μετὰ βραχέα· « Μετὰ δὲ ταῦτα φθάνει ὁ νοῦς ἰδεῖν ἀποκαλύψεις, καὶ σημεῖα, ὡς εἶδεν Ἰεζεκιὴλ ὁ C προφήτης. » Ἔτι· « Τὰ δάκρυα καὶ ὁ ῥαπισμὸς τῆς κεφαλῆς ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ τὸ κυλινδεῖσθαι μετὰ θερμότητος, ἐξυπνίζουσι τὴν θέρμην τῆς γλυκύτητος αὐτῶν ἔνδοθεν τῆς καρδίας· καὶ μετὰ ἐπαινουμένης ἐκστάσεως πέταται ἡ καρδία πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ βοᾷ· Ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ τὸν Θεὸν, τὸν ἰσχυρὸν, τὸν ζῶντα· πότε ἥξω, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου, Κύριε; » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· « Πῦρ μὲν ἐπιδημῆσαν ἐν καρδίᾳ, προσευχὴν ἀνέστησεν· ταύτης δὲ ἐγερθείσης καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθείσης, καὶ πυρὸς ἐν ἀνωγαίῳ ψυχῆς κατάβασις γέγονεν. » Ἔτι· « Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος μοναχὸς, ὃς τὴν θέρμην τὴν ἑαυτοῦ ἐφύλαξεν ἄσβεστον, καὶ μέχρι τῆς ἑαυτοῦ ἐξόδου καθ' ἡμέραν προστιθεὶς πῦρ πυρὶ, καὶ θέρμην θέρμῃ, καὶ D πόθον πόθῳ, καὶ σπουδὴν σπουδῇ, οὐκ ἐπαύσατο; » Καὶ ὁ ἅγιος Ἠλίας ὁ Ἔκδικος· « Ὁπόταν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν σχολάσασα ἡ ψυχὴ συναφθῇ τῇ ψυχῇ, τότε οἷά τις φλὸξ περικυκλώσασα ταύτην ἐκείνῃ, σίδηρον καθάπερ τὸ πῦρ, πεπυρακτωμένην ὅλην καθίστησιν. Καὶ ἔστι μὲν ψυχὴ ἡ αὐτή· οὐκ ἔτι δὲ καὶ ἁπτή. Οὐδὲ γὰρ ὁ πυρακτωθεὶς σίδηρος, ταῖς ἔξωθεν ἐπαφαῖς. » Ἔτι· « Μακάριος ὁ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ οὕτωσὶ θεωρηθῆναι ἀξιωθεὶς· καὶ τὸν ἑαυτοῦ φύσει πήλινον ἀνδριάντα, χάριτι, πύρινον κατιδών! »

cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis [32], » Ignis, quem Dominus Jesus Christus venit mittere in terram cordis nostri, quæ prius quidem cupiditatum causa spinas ferebat, nunc autem gratia fert Spiritum, ut ait Dominus noster Jesus Christus: « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur [33]? » Qui ignis Cleopham olim calefaciens ac urens, clamorem eorum admirantem expressit: « Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via [34]? » Dicit autem Joannes Damascenus, in quodam suorum de beata et purissima Deipara canticorum loco: « Attrahit me ad virginum amorem canendum ignis qui in corde latet. » Scribit autem et sanctus Isaac: « Ex vivida operatione gignitur immensus ardor, qui in corde ex ardentibus desideriis quæ cogitationi supervenere accenditur. Ea autem operatio et custodia mentem suo ardore extenuant, et ei visionem præstant. » Ac pergit: « Ex hoc ardore qui ex contemplationis gratia oritur, gignitur lacrymarum effusio. » Et paulo post: » Ex incessantibus lacrymis accipit anima cogitationum pacem, erigitur in mentis puritatem: ac per eam mentis puritatem pervenit homo ad mysteriorum Dei contemplationem. » Et post pauca: « Deinde mens properat videre revelationes, et signa, ut vidit Ezechiel propheta. » Et adhuc: « Lacrymæ et capitis tunsio in oratione et cum calore motus excitant intra cor suæ dulcedinis ardorem, et cum laudante exstasi evolat cor ad Deum et clamat: « Sitivit anima mea ad te Deum fortem, vivum. Quando veniam et apparebo ante faciem tuam, Domine? » et cætera. Et Climax: « Ignis in corde residens orationem excitavit. Ea autem excitata et in cœlum erecta, ignis in animæ summitate fundamentum factum est. » Et ad huc: « Quis igitur fidelis et prudens monachus, qui suum ardorem inexstinguibilem servavit, et usque ad mortem quotidie ignem igni adjiciens, et ardorem ardori, et desiderium desiderio, et zelum zelo, non asseruit? » Et sanctus Elias vindex cognominatus: « Quando ab externis quiescens anima animæ adhæsit, tanquam flamma eam circumdans, quemadmodum ferrum ignis, ita eam ignitam reddit. Est quidem eadem anima, non autem, ut ante tractabilis. Non enim ignitum ferrum jam potest corripi. » Et adhuc: « Beatus qui in hac vita, ut sic videatur, dignus est; et eam quæ natura lutea est, statuam, jam gratia ignitam factam vidit.

Ὅτι καὶ ἡ θέρμη διαφόρως ἔχει τὴν γένεσιν· καὶ [ἴσ. τὸ καὶ περιττὸν] κυριωτέρα δὲ ἡ ἐκ τῆς καθαρᾶς καρδιακῆς προσευχῆς.

νε'. Γίνωσκε δὲ ὅτι καὶ ἡ τοιαύτη θέρμη διαφόρων καὶ πολυτρόπως ἔχει τὴν ἐν ἡμῖν αὐτῆς γένεσιν

Quod et ardor differentem habet originem; et quod excellentior ea quæ ex cordis oratione procedit.

55. Scito autem quod talis ardor ex diversis rebus ac diversis modis in nobis suam habet originem et

[32] Psal. XXXVIII, 4. [33] Luc. XII, 49. [34] Luc. XXIV, 32.

exsistentiam. Et id patet ex expositis sanctorum oraculis, dubitamus autem dicere ex ipsa actione. Eorum autem ardorum excellentissimus est is qui ex cordis munda oratione procedit, et qui cum ea innascens crescensque continuo, et in substantiale lumen cum gaudio perveniens, substantialiter illuminatum hominem sic se habentem, secundum Patres perficit.

Quodnam est cordis ardoris studiosum opus.

56. Ille ardor sane abigit studiose ea quæ obstant quin pura prior oratio perfecta prorsus fiat. Ignis enim Deus noster, et ignis consumens dæmonum pravitatem et cupiditatum nostrarum. Dicit enim sanctus Diadochus: « Quando cum acuto quodam dolore cor dæmonum arma suscipit, ita ut credat ista arma inimicum afferre, tunc odit cum pœna cupiditates anima, tanquam mundari incipiens. Si igitur non vivide doleat quod peccata non sentiat, non poterit de justitiæ bono lætari. Qui igitur volet cor suum mundare, illud memoria Jesu Christi perpetuo adurat; hanc solam meditationem et opus indesinenter habens. Non enim oportet nunc quidem orare, nunc autem non orare, eos qui suam corruptionem ejicere velint; sed semper orationi vacare, in mentis custodia, etsi aliquando extra orationis domos versentur. Quemadmodum enim qui vult aurum purificare, si vel paululum ignem subter fornacem extingui sinat, duram rursum materiam efficit: ita qui nunc quidem Dei recordatur, nunc vero non recordatur, quod videtur per orationem acquirere, id per otium amittit. Proprium vero est hominis virtutem diligentis, memoria Dei quod terrenum in corde est consumere, ita ut quod malum est sensim igne memoriæ hujus quod bonum est, consumatur et perfecte anima in naturalem suum splendorem cum majore gloria redeat. Atque igitur ita mens absque impedimento in corde remanens, pure et absque errore orat, ut ait sanctus: « Tunc est vera et recta oratio, quando in orando cor mens servat. » Scribit autem et sanctus Hesychius: « Ille vere monachus est qui vigilantiam colit; et ille vere vigilans est, qui in corde est monachus. »

De desiderio et amore qui ex ardenti attentione et oratione oritur.

57. In tali autem ardore, et cum tali, munda scilicet attentione, in corde gignitur ad memoriæ præsentem semper Dominum Jesum Christum desiderium ac divinus amor et charitas, ut scriptum est: « Puellæ dilexerunt me, attraxerunt me[35]; » et ego: « Vulnerata amore ego sum[36]. » Dicit autem et sanctus Maximus: « Omnes quidem virtute ad divinum amorem menti cooperantur,

A τε καὶ ὕπαρξιν. Καὶ τοῦτο δῆλον παρὰ τῶν ἐκτεθέντων χρησμῶν τῶν ἁγίων, ὀκνῶμεν δὲ εἰπεῖν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πράξεως· ἔστι δὲ τούτων κυριωτέρα πως, ἡ ἐκ τῆς καρδιακῆς καθαρᾶς προσγινομένη προσευχῆς θέρμη· καὶ μετ' αὐτῆς διηνεκῶς προϊοῦσα, καὶ αὐξανομένη, καὶ εἰς φωτισμὸν τὸν ἐνυπόστατον σαββατίζουσα, ἤγουν ἐνυποστάτως πεφωτισμένον ἐργαζομένη κατὰ τοὺς Πατέρας τὸν οὕτως ἔχοντα ἄνθρωπον.

Τί τὸ προσεχῶς ἔργον τῆς καρδιακῆς θέρμης.

νϛʹ. Ἥτις δὴ θέρμη προσεχῶς ἀποσοβεῖ τὰ ἐμποδίζοντα τὴν προτέραν καθαρὰν τελείως ἐκτελεῖσθαι προσευχήν. Πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον τὴν μοχθηρίαν τῶν δαιμόνων, καὶ τῶν παθῶν B ἡμῶν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Διάδοχος· « Ὅτε μετὰ ζεστῆς τινος ἀλγηδόνος ἡ καρδία εἰσδέχεται τὰ τόξα τῶν δαιμόνων, ὡς αὐτὰ οἴεσθαι φέρειν τὰ βέλη τὸν πολεμούμενον, μισεῖ μετὰ πόνου ἡ ψυχὴ τὰ πάθη, ὡς ἐν ἀρχῇ οὖσα τοῦ καθαίρεσθαι. Ἐὰν γοῦν μὴ ἀλγήσῃ μεγάλως ἐπὶ τῇ ἀναιδείᾳ τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἂν δυνηθῇ πλουσίως χαρῆναι ἐπὶ τῇ τῆς δικαιοσύνης χρηστότητι. Ὁ τοίνυν θέλων καθαρίσαι τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, τῇ μνήμῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διαπαντὸς ἐκπυρούτω αὐτὴν, τοῦτο μόνον μελέτην καὶ ἔργον ἄπαυστον ἔχων. Οὐ γὰρ ποτὲ μὲν εὔχεσθαι δεῖ, ποτὲ δὲ μὴ, τοὺς τὴν ἑαυτῶν σαπρίαν ἀποβαλεῖν θέλοντας· ἀλλ' ἀεὶ τῇ προσευχῇ σχολάζειν ἐν τῇ τηρήσει τοῦ νοῦ, κἂν ἔξω που αὐλίζοιντο τῶν εὐκτηρίων δόμων. Ὃν γὰρ τρόπον ὁ θέλων καθαρίσαι C χρυσίον, ἐὰν καὶ πρὸς βραχὺ τὸ πῦρ ἐάσῃ σχολάσαι τοῦ χωνευτηρίου, σκληρίαν πάλιν τῇ καθαιρομένῃ ὕλῃ ἐμποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ ποτὲ μὲν μεμνημένος τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ μή· ὅπερ δοκεῖ κτᾶσθαι διὰ τῆς προσευχῆς, τοῦτο ἀπόλλυσι διὰ τῆς σχολῆς. Ἀνδρὸς δέ ἐστι φιλαρέτου ἴδιον, τὰ ἀεὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ τὸ τῆς καρδίας καταναλίσκειν γεῶδες, ἵνα οὕτω τοῦ κακοῦ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μνήμης δαπανωμένου, τελείως εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῆς ἡ ψυχὴ μετὰ πλείονος δόξης ἐπανέλθῃ λαμπρότητα. » Καὶ γοῦν οὕτως ὁ νοῦς προσμένων ἀκωλύτως ἐν καρδίᾳ, καθαρῶς, καὶ ἀπλανῶς εὔχεται, κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον· « Τότε ἐστὶν ἀληθὴς καὶ ἀπλανὴς προσευχὴ, ὅτε τὴν καρδίαν ὁ νοῦς τηρεῖ ἐν τῷ προσεύχεσθαι. » Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· D « Οὗτος ἀληθινὸς τῷ ὄντι μοναχὸς, ὁ νῆψιν κατορθῶν, καὶ οὕτως ἀληθινὸς νηφάλιος, ὁ ἐν καρδίᾳ ὢν μοναχός. »

Περὶ τοῦ ἐκ τῆς θέρμης προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς τικτομένου πόθου καὶ ἔρωτος.

νζʹ. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ θέρμῃ, καὶ σὺν προσοχῇ προσευχῇ, ἤγουν καθαρᾷ προσευχῇ, ὁ πρὸς τὸν μνημονευόμενον, ἀεὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πόθος, καὶ θεῖος ἔρως, καὶ ἡ ἀγάπη ἐν καρδίᾳ τίκτεται, ὡς γέγραπται· « Νεάνιδες ἠγάπησάν με [Ἴσ. σε], εἵλκυσάν με, » καὶ ὅτι, « Τετρωμένη ἀγάπης εἰμὶ ἐγώ. » Λέγει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος· « Πᾶσαι μὲν αἱ ἀρεταὶ συνεργοῦσι τῷ νῷ πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα, πλέον δὲ πάντων

[35] Cant. I, 2. [36] Cant. II, 5.

ἡ καθαρὰ προσευχή. Διὰ ταύτης γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν A πτερούμενος, ἔξω γίνεται πάντων. »

Περὶ δακρύων καρδιακῶν· καὶ ἔτι περὶ θείου πόθου καὶ ἔρωτος.

νη'. Ἐξ ἧς καρδίας, καὶ δάκρυον ὅτι πλεῖστον ἀποῤῥεῖ καθαῖρον, καὶ πιαῖνον τὸν ἐξ ἀγάπης ταῦτα πεπλουτηκότα, ἀλλ' οὐ τῆκον, καὶ ξηραῖνον· τοῦτο καὶ γὰρ, τὸ ἐκ τοῦ θείου φόβου, κἀκεῖνο, τὸ ἐκ τοῦ θεϊκοῦ ἔρωτος τῷ σφοδρῷ καὶ ἀσχέτῳ πόθῳ, καὶ ἔρωτι τοῦ μνημονευομένου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καί γε ἐνθουσιῶσα βοᾷ· Ἔθελξας πόθῳ με, Χριστὲ, καὶ ἠλλοίωσας τῷ θείῳ σου ἔρωτι. Καί· Ὅλος εἶ, Σῶτερ, γλυκασμὸς, ὅλος εἶ ἐπιθυμία καὶ ἔφεσις, ὅλος ἀκόρεστος, ὅλος ὑπάρχεις κάλλος ἀμήχανον. Καὶ μετὰ Παύλου κραυγάζει τοῦ Χριστοκήρυκος· « Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει B ἡμᾶς. » Καί· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; » Καὶ αὖθις· « Πέπεισμαι, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε Ἄγγελοι, οὔτε Ἀρχαὶ, οὔτε Ἐξουσίαι, οὔτε Δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. »

Παραίνεσις περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ὑπὲρ τὸ μέτρον· καὶ ἔτι περὶ τῆς ἐν καρδίᾳ διηνεκοῦς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προτροπή.

νθ'. Ἵν' οὖν τις ἀξιωθείη τούτων δὴ, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πάντων, ἅπερ νυνὶ λέγειν οὐκ εὔκαιρον. C Μὴ ζήτει γὰρ, φησὶ, πρὸ καιροῦ τὰ τοῦ καιροῦ. Καὶ τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν, ὅταν οὐ καλῶς γένηται. Καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Μάρκον, οὐ συμφέρει πρὸ τῆς ἐργασίας τῶν προτέρων, εἰδέναι τὰ δεύτερα· ἡ γὰρ γνῶσις φυσιοῖ διὰ τὴν ἀργίαν· ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ διὰ τὸ τὰ πάντα ὑπομένειν. Χρὴ σπεύδειν καὶ ἀεὶ ἀγωνίζεσθαι, καθάπερ εἴρηται, τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μνήμην ἔνδον βάθους καρδίας διηνεκῶς περιφέρειν, καὶ οὐκ ἐκτὸς, καὶ ἐπιπολαίως, ὡς λέγει καὶ περὶ τούτου ὁ αὐτὸς μακάριος Μάρκος· ὅτι « Ἐὰν μὴ διὰ καθολικῆς καὶ νοερᾶς ἐλπίδος ἀνοιγῇ τὸ ἐνδότατον, καὶ ἀπόκρυφον, καὶ εἰλικρινὲς τῆς καρδίας ἡμῶν χώρημα, οὐκ ἔστι βεβαίως ἐπιγνῶναι τὸν ἐνοικοῦντα, οὔτε εἰδέναι εἰ προσεδέχθησαν αἱ λογικαὶ ἡμῶν θυσίαι, ἢ οὔ. » D

Περὶ θερμοῦ ζήλου, καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐμφανείας θείας, καὶ τοῦ τῆς χάριτος ἐνυποστάτου φωτισμοῦ.

ξ'. Οὕτω γὰρ ἐκκλινεῖ ῥᾳδίως, οὐ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν, καὶ τῶν ἀπρεπῶν φαντασιῶν, καθὰ γέγραπται· « Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. » Μᾶλλον δὲ παντὸς λογισμοῦ, καὶ πάσης φαντασίας ἐκστήσεται ὡς τῷ ὑπὲρ ἀρετῆς αὐτοῦ θερμῷ ζήλῳ καταφλέγων, καὶ ἀφαντῶν πᾶσαν πονηροπραξίαν αἰσθητῶς, καὶ νοητῶς, τὸ πρὶν ἐνεργοῦσαν ἐν ἑαυτῷ, σὺν τοῖς ὀρχηγοῖς αὐτῶν κακοχάρ-

maxime autem munda oratio. Per eam enim ad Deum evolans, extra omnia constituitur. »

De lacrymis cordis, et adhuc de divino desiderio et amore.

58. Ex hoc corde et lacrymæ plerumque defluunt mundæ et pinguefaciunt eum qui charitate eos obtinuit, non autem molliunt ac siccant. Hoc etenim operantur ex divino timore, et illud ex divino amore per vehemens et non cohibitum desiderium amoremque Domini Jesu Christi qui in memoria est. Cor enim inspiratum clamat. « Mulsisti me desiderio, Christe, et mutasti divino tuo amore. » Et : « Totus es, dulcedo, Domine, totus desiderium et ardor, totus es desiderabilis, totus pulchritudo indubitanter. » Et cum Paulo, Christi præcone, clamat : « Charitas Dei comprehendit nos [37]. » Et : « Quis nos separabit a charitate Christi ? Tribulatio an angustia, an persecutio, an periculum, an gladius [38] ? » Et rursum : « Certus sum quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque dominationes, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque alia creatura poterit nos separare a charitate Dei quæ est in Christo Jesu Domino nostro [39]. »

Exhortatio ad nihil quærendum supra modum; et adhuc excitatio ad continuam Jesu Christi in corde memoriam.

59. Ut igitur aliquis his dignus fiat et aliis quæ hæc sequuntur, hæc nunc dicere non intempestivum : « Ne inquiras, inquit, ante tempus ea quæ temporis alicujus sunt. Et bonum non est bonum, quando non bene fit. Et secundum sanctum Marcum : « Non utile est antequam priora facta sint, posteriora scire. Scientia enim inflat per otiositatem, charitas autem ædificat omnia patienter ferendo. » Oportet festinare et semper pugnare, ut dictum est, Domini Jesu Christi memoriam perpetuo in imo corde perferre, neque extra aut in superficie, ut ait et idem beatus Marcus ; « Nisi per universalem ac spiritualem spem pateat interius et occultius cordis nostri alveus, non est firmiter cognoscere eum qui inhabitat, neque scire utrum accepta sint rationabiles nostræ victimæ, annon. »

De ardenti zelo et divina in nobis apparitione et substantiali gratiæ lumine.

60. Ita enim facile declinabit, non modo ab operibus malis, sed et a cupidis cogitationibus et non decentibus phantasiis, ut scriptum est : « Spiritu ambulate, et desideria carnis ne perfeceritis [40]. Imo vero ab omni cogitatione ac phantasia exibit, ardenti virtutis zelo, ut ita dicam eas adurens, et expellens omnem malitiæ sive per sensus sive per mentem actum, qui prius in ipso operabatur cum ducibus ipsius dæmonibus alieni mali gauden-

[37] II Cor. v, 14. [38] Rom. viii, 35; 36. [39] Ibid. 39. [40] Galat. v, 16.

nibus, ut ait sanctus Isaac: « Terribilis est dæmonibus et Deo angelisque dilectus qui cum ardente zelo eradicat spinas in ipso ab hoste plantatas. Et in profectum veniet ita ut fidem habeat se dilectionem in Deum possidere, et manifestam apparitionem et inhabitationem et substantiale ac divinissimum gratiæ lumen. Si malis id dicere, lucidissime recurret ad supernam illam et per baptismatis gratiam nobis datam nobilitatem ac spiritualem adoptionem. » Et dicit rursum sanctus Isaac: « Illa est Jerusalem ac Dei regnum, quod intra nos absconditur juxta Domini sermonem. Hic locus est nubes gloriæ Dei, in quam soli mundi corde ingredientur ad contemplandam sui Domini faciem. » Tantum ille ne inquirat manifestam Dei apparitionem, ut non accipiat eum qui tenebræ vere est, B et lumen se esse simulat.

A τοῖς δαίμοσι, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Φοβερός ἐστι τοῖς δαίμοσι καὶ ποθεινὸς τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ὁ μετὰ θερμοῦ ζήλου ἐκριζῶν τὰς ἐκ τοῦ ἐχθροῦ φυομένας ἐν αὐτῷ ἀκάνθας. Καὶ εἰς προκοπὴν ἥξει τοῦ πληροφορίαν ἐντεῦθεν σχεῖν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ ἐναργοῦς ἐμφανείας, καὶ ἐνοικήσεως τοῦ ἐνυποστάτου, καὶ θειοτάτου φωτισμοῦ τοῦ τῆς χάριτος. Εἰ βούλοιο δὲ εἰπεῖν, μάλα φαιδρῶς ἐπαναδραμεῖται πρὸς τὴν ἄνωθεν, καὶ διὰ τῆς τοῦ βαπτίσματος χάριτος τελεσιουργηθεῖσαν ἡμῖν εὐγένειαν, καὶ υἱοθεσίαν πνευματικήν. » Καὶ λέγει αὖθις ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Αὕτη ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, ἡ ἐντὸς ἡμῶν κεκρυμμένη κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Αὕτη ἡ χώρα νεφέλη ἐστὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν μόνοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ εἰσελεύσονται τοῦ θεάσασθαι τὸ πρόσωπον τοῦ ἰδίου Δεσπότου. » Μόνον αὐτὸς μὴ ζητείτω τὴν τοῦ Θεοῦ ἐμφάνειαν, ἵνα μὴ δέξηται τὸν ὡς ἀληθῶς σκότος ὄντα, καὶ φῶς εἶναι ὑποκρινόμενον.

De operatione divina, et opposita.

61. Quando autem mens ejus qui lumen non quærit, id aspicit, non eam statim accipiat, neque otietur, ut ait sanctus Marcus: « Est operatio gratiæ infanti ignota. Et est malitiæ alia, veritati simillima. Bonum est autem talia non errantes contemplari, neque propter veritatem exsecrari, sed in omnibus per spem ad Deum confugere. Ipse enim quod in utroque utile sit, novit; sed interroget eum qui gratiam et potentiam apud Deum habet, ut doceat et discernat. »

Περὶ ἐνεργείας θείας, καὶ ἐναντίας.

ξα'. Ὅταν δὲ ὁ νοῦς αὐτοῦ μὴ ζητοῦντος φῶς ὁρᾷ, μὴ παραδεχέσθω τοῦτο, μήτε μὴν καταργείτω, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Μάρκος, ὅτι « Ἔστι ἐνέργεια χάριτος τῷ νηπίῳ ἀγνοουμένη. Καὶ ἔστι τῆς κακίας ἑτέρα τῇ ἀληθείᾳ ἐξομοιουμένη. Καλὸν δὲ τὰ τοιαῦτα μὴ ἐνοπτρίζεσθαι διὰ τὴν πλάνην, μήτε ἀναθεματίζειν διὰ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ πάντα δι' ἐλπίδος προσφεύγειν τῷ Θεῷ. Αὐτὸς γὰρ οἶδε τῶν ἀμφοτέρων τὸ χρήσιμον· ἀλλ' ἐρωτάτω τὸν ἔχοντα χάριν καὶ δύναμιν πρὸς Θεὸν διδάξαι, καὶ διακρῖναι. » C

De magistro illuminato et non errante.

62. Et si invenerit qui doceat, non modum quemadmodum scit ex divina Scriptura, sed quemadmodum et ipse beate divinum lumen sensit, Deo gratias. Si minus, melius est non accipere, sed in humilitate ad Deum confugere, dum se homo sincero corde indignum reputat, tali merito et contemplatione se avertent; quemadmodum dictum est, et ex iis quæ dicentur, et ut initiati sumus, Christi gratia, a linguis non mendacibus, a Spiritu sancto motis ac locutis; et ex inspiratis a Deo Scripturis et ex proprio experimento.

Περὶ διδασκάλου πεφωτισμένου καὶ ἀπλανοῦς.

ξβ'. Καὶ εἰ μὲν εὕροι τὸν διδάξαντα, οὐ καθὼς μόνον ἔγνω ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ καθάπερ καὶ ἐκεῖνος μακαρίως ἔπαθε τὸν θεῖον φωτισμὸν, τῷ Θεῷ χάρις. Εἰ δ' οὖν κρεῖττον τὸ μὴ παραδέξασθαι, ἀλλ' ἐν ταπεινώσει πρὸς τὸν Θεὸν καταφυγεῖν, ἀνάξιον ἑαυτὸν ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας λογιζόμενος, καὶ ἀποκαλῶν τῆς τοιαύτης ἀξίας καὶ θεωρίας· ὥσπερ ἄρα τοῦτό τε καὶ ὅσα προείρηται, καὶ δὴ ῥηθήσεται, καὶ ὅσα μεμυήμεθα, Χριστοῦ χάριτι, παρά τε γλωσσῶν ἀψευδῶν, Πνεύματι ἁγίῳ κινουμένων τε καὶ φθεγγομένων· τῶν τε θεοπνεύστων Γραφῶν, καὶ μερικῆς πείρας.

De vero lumine et falso, scilicet de divino lumine ac malo.

63. Etenim in quibusdam suis scriptis illustres nostri Patres signa non falsi et falsi luminis nobis tradunt, ut ille ter beatus Paulus fecit, cum ad quemdam interrogantem de hac re discipulum, dixit: « Adversariæ potentiæ lumen est igni simile, fumosum, et materiali igni congruum; et postquam virtutis amica et munda anima illud viderit, absque gaudio est illudque rejicit. Boni autem lumen, bonum est, et gratissimum, et purum, et adveniens sanctificat, animamque luce et lætitia et serenitate adimplet, et eam mitem et misericordem efficit. » Et alii similia dicunt. Sed tamen prædicta audis quoque viva voce aliquem tradentem,

D *Περὶ φωτισμοῦ ἀληθινοῦ, καὶ ψευδοῦς ἤγουν φωτὸς θείου, καὶ πονηροῦ.*

ξγ'. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐνίοις αὐτῶν οἱ κλεινοὶ Πατέρες ἡμῶν συγγράμμασι τὰ σημεῖα τοῦ ἀπλανοῦς καὶ τοῦ τῆς πλάνης ὑπεμφαίνουσί πως φωτισμοῦ, καθὰ δῆτα, καὶ ὁ τοῦ Λάτρου τρισόλβιος Παῦλος πεποίηκεν εἰρηκὼς πρὸς τὸν περὶ τοῦ τοιούτου ἐπερωτήσαντα αὐτὸν μαθητὴν αὐτοῦ, ὅτι τὸ μὲν τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως φῶς, πυροειδές ἐστι, καὶ καπνῶδες καὶ τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς ὅμοιον· καὶ ἐπειδὰν αὐτὸ μετριοπαθὴς, καὶ κεκαθαρμένη ψυχὴ θεάσηται, ἀηδῶς ἔχει πρὸς αὐτὸ, καὶ βδελύττεται· τὸ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθὸν, χαριέστατόν τέ ἐστι, καὶ ἀκραιφνὲς, καὶ προσβαλὸν ἁγιάζει, φωτός τε καὶ χαρᾶς, καὶ ἱλαρότητος πληροῖ τὴν ψυχὴν, καὶ ἠπίαν αὐτὴν καὶ

φιλάνθρωπον ἀπεργάζεται· καὶ ἕτεροι δὲ ὡσαύτως. Ἀλλ' ὅμως ἅτε τὰ προειρημένα διὰ ζώσης ἤκουσα φωνῆς, οὕτω δὴ καὶ περὶ τούτου κατὰ καιρὸν ἀκούσεις· νῦν γὰρ οὐ καιρός.

illudque tempore opportuno audies; nunc autem non est tempus audiendi.

Περὶ φαντασίας ἀπρεποῦς τε καὶ εὐπρεποῦς, καὶ ὅπως χρὴ μετιέναι αὐτάς.

ξδ'. Ἐπεὶ δὲ μικρῷ πρόσθεν περὶ φαντασίας ἐμνήσθημεν, καὶ φαντασίας ἀπρεποῦς, ὀνησιμώτατον, ὥς γε ἡμῖν δοκεῖ, ἐν βραχεῖ καὶ περὶ αὐτῆς, μᾶλλον δὲ περὶ πάσης φαντασίας ὡς δυνατὸν διαλαβεῖν. Λίαν γὰρ ἀνθίσταται ἡ ἐπάρατος τῇ καθαρᾷ καὶ καρδιακῇ προσευχῇ, καὶ τῇ ἑνιαίᾳ, καὶ ἀπλανεῖ τοῦ νοῦ ἐργασίᾳ. Ὅθεν καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες πολλαχῶς περὶ αὐτῆς, καὶ κατ' αὐτῆς ἀποφθέγγονται. Αὕτη τοίνυν, ἡ ποικιλόμορφος, ὡς ὁ μυθευόμενος Δαίδαλος, καὶ πολυκέφαλος κατὰ τὴν ὕδραν φαντασία, οἷόν τις γέφυρα τῶν δαιμόνων, τοῖς ἁγίοις προείρηται· δι' αὐτῆς γὰρ διερχόμενοι, καὶ διαπερῶντες οἱ φόνιοι ἀλάστορες, κοινωνοῦσί πως καὶ συμμίγνυνται τῇ ψυχῇ, σίμβλον κηφήνων ταύτην ἀπεργαζόμενοι, καὶ ἐννοιῶν ἀκάρπων, καὶ ἐμπαθῶν οἰκητήριον· ἣν δὴ φαντασίαν ἀποβλητέον τοσύνολον· εἰ μή που βούλει, ἕνεκα μετανοίας, καὶ συντριβῆς, πένθους τε καὶ ταπεινοφροσύνης, πρὸ δὲ καὶ τῆς τῶν ὄντων μελέτης, ναὶ μὴν καὶ χάριν ἀπρεποῦς φαντασίας, εὐπρεπῆ φαντασίαν παραβαλεῖν, καὶ ἀντισηκῶσαι· κἀκείνην ταύτῃ συμμίξας, καὶ ἀντιστρατευσάμενος, καὶ ὡς ῥίψασπιν τὴν ἄσεμνον, καὶ ἰταμὸν κατὰ κράτος βαλὼν, οὕτω κατ' αὐτῆς ἆραι τὰ νικητήρια. Καὶ γοῦν οὕτω ποιῶν οὐ μόνον ζημίας, ἀλλὰ καὶ κέρδους σαυτῷ αἴτιος εἴης ὡς ἐν ἀπταίστῳ κρίσει τὰ κατ' αὐτὸν διευθύνων, ἅτε φαντασίαν ἀπρεπῆ φαντασίᾳ εὐπρεπεῖ καταργῶν, καὶ τοῖς τῶν ἐναντίων ὅπλοις τούτους δὴ τοὺς ὑπεναντίους καιρίως πλήττων ἢ ἀποκτείνων, ὡς πάλαι τὸν Γολιὰθ ὁ θεῖος Δαβίδ.

De phantasia indecentique ac decenti, et quomodo oportet ad eas accedere.

64. Quoniam paulo ante De phantasia mentionem fecimus et de phantasia indecenti, utilissimum, ut nobis videtur, erit breviter de ea et de qualibet, ut poterimus, dicere. Nimium enim nocet exsecrabilis puræ cordis orationi, et simplici ac rectæ mentis operationi. Unde et divini Patres sæpissime de ea et contra eam Verba faciunt. Ea enim, multiformis, ut fabulosus Dædalus, et multa capita habens ut Hydra, tanquam dæmonum pons quidam dicta est a sanctis. Per eam enim transeuntes et penetrantes homicidæ scelesti, communicant et commiscentur animæ, fucorum alveare eam facientes, et sterilium cupidarumque cogitationum domicilium. Quæ sane phantasia omnino repellenda est; nisi velis, pœnitentiæ causa et tribulationis, dolorisque et humilitatis, ac præcipue propter eorum quæ sunt, meditationem, cum indecenti phantasia decentem comparare ac librare, illamque cum ista miscere; ita ut adversus eam incedens et, de ea turpiter, clypeo amisso, victa ac dejecta, triumphum agere queas. Atque igitur ita faciens, non modo non detrimenti cujusquam, sed lucri tibi auctor eris, quippe qui constanti judicio tuas res direxeris, phantasiam indecentem decenti phantasia destruens, et contrariorum armis eos hostes opportune feriens et trucidans, ut olim Goliath divinus David.

Ὅτι οὐ μόνον ἡ ἀπρεπὴς φαντασία, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐπρεπὴς ἀπόβλητος τοῖς ἁγίοις εἰς τὴν καθαρὰν προσευχὴν, καὶ εἰς τὴν ἁπλῆν καὶ ἑνιαίαν ἐργασίαν τοῦ νοός.

ξε'. Τοῦτο δὲ, τῶν ἔτι νηπίων, ἤτοι τῶν ἀρχαρίων ἆθλόν ἐστιν. Οἱ γὰρ τῷ χρόνῳ προβεβηκότες, ὁλικῶς τὴν ἀπρεπῆ φαντασίαν σὺν τῇ εὐπρεπεῖ ἀποβάλλονται, καὶ φρούδην ἐργάζονται· ὡς κηρὸν τηκόμενον ἀπὸ προσώπου πυρὸς, ἀποτεφροῦντες, καὶ διαλύοντες, διὰ τὴν καθαρὰν προσευχὴν, καὶ τὴν ἐκ πάντων τοῦ νοὸς ἀτύπωτον ἀπόθεσίν τε καὶ γύμνωσιν, ἕνεκα τῆς πρὸς Θεὸν ἁπλῆς ἐπιβολῆς· εἰ βούλει δὲ, καὶ παραδοχῆς, καὶ ἀσχηματίστου, καὶ ἑνιαίας ἑνώσεως. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· Πᾶς λογισμὸς, φαντασία ἐστὶν ἐν τῷ νῷ αἰσθητοῦ τινος πράγματος. Νοῦς γὰρ ὢν ὁ Ἀσσύριος οὐκ ἄλλως ἀπατᾷν ἐξισχύει, εἰ μὴ χρήσηται τοῖς παρ' ἡμῶν αἰσθητοῖς καὶ συνήθεσι. Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος· Ἐπειδὴ πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινων εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε αὐγάζει αὐτῇ τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντη εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων, καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται, εἴπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνης, κατὰ στέρησιν τῶν πάντων νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοΐ.

Quod non modo indecens phantasia, sed et decens rejicienda sanctis est in mundam orationem et in simplicem et unam mentis operationem.

65. Illud vero est, infantium adhuc et incipientium certamen. Qui enim tempore processerunt, omnino indecentem phantasiam cum decenti rejiciunt, et expellunt, tanquam ceram a facie ignis, eam in cinerem redigentes et dissolventes, per mundam orationem, et mentis ab omnibus rudem separationem ac nuditatem, simplicis ad Deum elevationis causa; si vis quoque, receptionis Dei causa, et simplicis et absque figura unionis. Dicit enim et sanctus Hesychius: « Omne ratiocinium est phantasia in mente alicujus sensibilis rei. Cum enim spiritus sit *Assyrius*, non aliter decipere potest, nisi utatur iis quæ a nobis sentiuntur et nobis solita sunt. » Et sanctus Diadochus: « Postquam omnis cogitatio per quorumdam sensibilium imaginationem in cor introierit, tunc ei lucebit beatum Deitatis lumen, cum omnino ab omnibus recesserit, et ex iis minime formatum fuerit, siquidem illius splendor per privationem omnium cogitationum puræ menti apparet. » Et magnus Basilius:

tions, ut ait sanctus Isaac: « Terribilis est dæmonibus et Deo angelisque dilectus qui cum ... zelo eradicat spinas in ipso ab ... Et in profectum veni... dilectionem in Deu... paritionem et inh... divinissimum gr... cidissime recurr... tismatis gratia ... tualem adopti... « Illa est Je... abscondito ... nubes gl... dicuntur ... Tantu... tione ... et ... ibi ... ideo thronus ... igitur cogitatio non ... quæ mentem figuris ... non ornant. Ideo oportet ... ab iis cogitatis, quæ mentem ... ri; et aliter quidem infor-... cernens; et aliter dispone-... mens mentem ... ejus contemplans. Unde discimus quomodo spiritualis scientia mentem a cogitationibus, quæ ipsam figuris replent, sejungat. Quæ autem se circa imagines exercet, ea appropinquat Deo. » Et sanctus Maximus in magni Dionysii Scholiis: « Aliud est phantasia, et aliud cogitatio aut cogitatum. A diversis enim facultatibus oriuntur, et motus propria natura differunt inter se. Cogitatio enim quædam efficacia est et actio; phantasia vero, passio, et imago, sensibile quoddam repræsentans, aut tanquam sensibile. Et sensus quidem ea quæ sunt percipit, per universam eorum formam. Mens autem iis accedit, id est, ea quæ sunt alio modo comprehendit, neque ut sensus. Quoad enim corporeum aut spirituale, circa quod etiam sensus exerceri possunt, ut dixi prius, motus est passivus et figuratus. Judicium autem et intellectus menti concedenda sunt et animæ. Huic igitur mentis intellectui imaginatio auferenda est. Imaginatio vero in tres partes dividitur; prima quidem est vis imaginandi ea, quæ sensibilem formam præbent; secunda vero, ea vis quæ ex remanentibus reliquiis typum effingit, cujus imagines non ad aliquid referantur; quæ vis proprie est phantasia; tertia autem est ea vis in qua omnis lætitia et imaginatio bujus, quod bonum videtur, aut tristitia hujus quod videtur malum, compingitur. Nulla igitur, ex his quæ dicta sunt, phantasia, locum habet de Deo. Simplicissimus enim supra cogitationem est ac superjacet. « Et rursum magnus Basilius: « Mens quæ ad externa non dissipatur, neque per mundum sensibus diffunditur, redit quidem ad seipsam; per seipsam vero ad Dei cogitationem ascendit, atque illa pulchritudine illustrata, ipsius naturæ oblivionem accipit. Hæc igitur et ipse cum scias, nitere, omnibus horis, cum Deo, absque phantasia, absque figura et forma, totus tota mente pura, et anima munda omnimodo orare. Dicet enim sanctus Maximus.

... Βασίλειος· Ὥσπερ οὐκ ἐν χειροποιήτοις ... κατοικεῖ Κύριος, οὕτως οὐδὲ ἐν διατυπώ... καὶ πλάσμασι νοητοῖς. Προβέβληνται γὰρ ... ἀποτειχίζοντα τὴν κεκιβδηλευμένην ψυχὴν ... τὴν μὴ δυναμένην καθαρῶς ἐνατενίζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔτι τοῦ ἐσόπτρου ἐχομένην, καὶ τοῦ αἰνίγματος. Καὶ ὁ θεῖος Εὐάγριος· Ἐκεῖ λέγεται καθέζεσθαι τὸν Θεὸν, ἔνθα γινώσκεται· διὸ καὶ θρόνος λέγεται τοῦ Θεοῦ, νοῦς καθαρός. Τὸ τοίνυν νόημα τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐν τοῖς νοήμασιν εὑρεθήσεται τοῖς τυποῦσι τὸν νοῦν, ἀλλ' ἐν νοήμασιν τοῖς μὴ τυποῦσι. Διόπερ τὸν προσευχόμενον δεῖ παντάπασι χωρίζεσθαι τῶν νοημάτων τῶν τυπούντων τὸν νοῦν· καὶ ἄλλως μὲν τυπωθήσεται ὁ νοῦς ὁρῶν νοῦν· καὶ ἄλλως δὲ διατεθήσεται ὁρῶν τὸν λόγον αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν πῶς ἡ γνῶσις ἡ πνευματικὴ ἀφίστησι τὸν νοῦν τῶν νοημάτων τῶν τυπούντων αὐτόν. Ἀτύπωτον δὲ ἀσκοῦσα, παρίστησι τῷ Θεῷ. Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολίοις τοῦ μεγάλου Διονυσίου· Ἕτερόν ἐστι φαντασία, καὶ ἕτερόν ἐστι νόησις, ἤτοι νόημα. Ἀπό τε γὰρ διαφόρων δυνάμεων γίνονται, καὶ ἰδιότητι κινήσεως [Ἴσ. λείπει, διαφέρουσι]. Ἡ μὲν γὰρ νόησις, ἐνέργειά ἐστι καὶ ποίησις· ἡ δὲ φαντασία πάθος, καὶ τύπωσις ἀναγγελτικὴ αἰσθητοῦ τινος, ἢ ὡς αἰσθητοῦ τινος. Καὶ ἡ μὲν αἴσθησις ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων κατὰ ἀθρόαν μόρφωσιν. Ὁ δὲ νοῦς ἐφάπτεται, τουτέστιν ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων ἑτέρῳ τρόπῳ, καὶ οὐχ ὡς ἡ αἴσθησις. Περὶ μὲν οὖν τὸ σωματικὸν, ἢ τὸ πνευματικὸν, ἐν ᾧ καὶ τὰς αἰσθήσεις εἶναι πρώην ἔφαμεν, τὸ παθητικὸν καὶ μορφωτικόν ἐστι κίνημα. Τὸ δὲ κριτικὸν, καὶ ἀντιληπτικὸν, τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ νῷ δοτέον. Τούτῳ οὖν τῷ τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικῷ καὶ τὸ φανταστικὸν ἀποστεῖλαι [Ἴσ. ἀποδιαστεῖλαι, ἢ ὑποστεῖλαι] δεῖ. Διαιρεῖται δὲ ἡ φανταστικὴ εἰς τρεῖς μοίρας· πρώτην μὲν εἰς τὴν τῶν ἀντιλήψεων εἰκονιστικὴν πρὸς τὰ ποιοῦντα αἰσθητὴν τὴν ἀντίληψιν· δευτέραν δὲ, τὴν ἐκ τῶν μενόντων ἐγκαταλειμμάτων ἀπὸ τούτων ἀνατυπωτικὴν, τὴν μὴ ἔχουσαν ἐρηρεισμένας ἐπί τι τὰς εἰκόνας, ἣν καὶ ἰδίως φανταστικὴν καλοῦσιν· τρίτην, ἐν ᾗ πᾶσα ἡδονὴ, καὶ φαντασία δοκοῦντος ἀγαθοῦ, ἢ κακοῦ κατὰ λύπην συνίσταται. Οὐδεμία τοίνυν, καθὰ εἴρηται, φαντασία χώραν ἔχει ἐπὶ Θεοῦ· πάντων γὰρ ἅπαξ ἁπλῶς ὑπὲρ ἔννοιάν ἐστι, καὶ ὑπέρκειται. Καὶ αὖθις ὁ μέγας Βασίλειος· Νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν· δι' ἑαυτοῦ δὲ, εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει. Ταῦτα τοιγαροῦν, καὶ αὐτὸς εἰδὼς, ἐπείγου ὅσαι ὧραι, σὺν Θεῷ ἀφαντάστως, ἀσχηματίστως, ἀδιατυπώτως, ὅλος ὅλῳ νοῒ καθαρῷ, καὶ ψυχῇ καθαρᾷ εὔχεσθαι ὁλοτρόπως· λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Μάξιμος.

De mente, anima et corde puris ac perfectis.

66. Mens pura est ea quæ ab ignorantia remota est ac divino lumine illustratur.

Περὶ νοὸς, ψυχῆς καὶ καρδίας καθαρῶν καὶ τελείων.

ξς'. *Περὶ νοὸς καθαροῦ.*—Νοῦς καθαρός ἐστιν ὁ ἀγνοίας χωρισθεὶς, καὶ ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς καταλαμπόμενος.

A *Περὶ ψυχῆς καθαρᾶς.* — Ψυχὴ καθαρά ἐστιν, ἡ παθῶν ἐλευθερωθεῖσα, καὶ ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης ἀδιαλείπτως εὐφραινομένη.

Περὶ καρδίας καθαρᾶς. — Καρδία καθαρά ἐστιν, ἡ παντάπασιν ἀνείδεον τῷ Θεῷ, καὶ ἀδιαμόρφωτον παραστήσασα τὴν μνήμην· καὶ μόνοις τοῖς αὐτοῦ ἕτοιμον ἐνσημανθῆναι τύποις, δι' ὧν ἐμφανὴς γίνεσθαι πέφυκε. Τούτοις ἑπομένως, καὶ τάδε προσκείσθω.

Περὶ τελείου νοός. — Νοῦς ἐστι τέλειος, ὁ διὰ πίστεως ἀληθοῦς τὸν ὑπεράγνωστον ἐγνωκώς, καὶ τῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων [ἴσ. τὰ καθόλου] θεασάμενος· καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς προνοίας καὶ κρίσεως τὴν περιληπτικὴν γνῶσιν παρὰ Θεοῦ εἰληφώς· ὡς ἄνθρωπος δέ φημι.

B *Περὶ ψυχῆς τελείας.* — Ψυχή ἐστι τελεία, ἧς ἡ παθητικὴ δύναμις νένευκεν ὁλοτελῶς πρὸς Θεόν.

Περὶ καρδίας τελείας. Καρδία τελεία τάχα ἐκείνη λέγεται, ἡ μηδεμίαν ἔχουσα φυσικὴν καθ' οἱονδήποτε τρόπον πρὸς ὁτιοῦν κίνησιν, ἐν ᾗ καθάπερ πτυχίῳ λειανθέντι καλῶς διὰ τὴν ἄκραν ἁπλότητα, παραγενόμενος ὁ Θεὸς τοὺς ἰδίους νόμους ἐγγράφει.

Περὶ νοῦ καθαροῦ. — Ἔτι νοῦν καθαρίσαι κατὰ τὸν ἅγιον Διάδοχον, μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστι· Ἔτι νοῦν στῆναι, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστιν. Ἔτι φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖλος· Εἴ τις βούλοιτο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, στερησάτω ἑαυτὸν πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὄψεται αὐτὸν σαπφείρῳ ἢ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆ. C Καὶ αὖθις· Νοῦ κατάστασίς ἐστιν, ὕψος νοητὸν οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερές· ᾧ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἐπιγίνεται φῶς. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Ὅταν ὁ νοῦς ἀποδύηται τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδύηται τὸν καινὸν τῆς χάριτος, τότε τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα ὄψεται ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ χροιᾷ· ἥτις Θεοῦ τόπος ὑπὸ τῆς γερουσίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὠνόμασται, ἡνίκα ὤφθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει. Οὕτω καὶ γοῦν ποιῶν, ὡς προείρηται, ἤτοι καθαρῶς, καὶ ἀφαντάστως, καὶ ἀδιατυπώτως προσευχόμενος, κατ' ἴχνος ἴση ἑπόμενος τοῖς ἁγίοις. Εἰ δὲ μή γε, φαντασιαστὴς γενήσῃ ἀντὶ ἡσυχαστοῦ· καὶ ἀντὶ σταφυλῆς τρυγήσῃς ἀκάνθας· ὃ μή σοι γένοιτο.

B

Ὅπως οἱ προφῆται ἐφαντάζοντο.

ξζ'. Εἰ δέ τινες τὰς τῶν προφητῶν ὁράσεις, σχηματισμούς τε καὶ ἀποκαλύψεις, διὰ φαντασίας, καὶ ἀκολουθίας φυσικῆς γεγενῆσθαι ὑπολαμβάνουσιν· οὗτοι πόῤῥω τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀληθείας ἴστωσαν φέρεσθαι· οἱ γὰρ προφῆται, καὶ νῦν οἱ καθ' ἡμᾶς ἱερομῦσται, οὐ κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν τινά, καὶ τάξιν, ναὶ μὴν καὶ φαντασίαν ἑώρων, καὶ ἐφαντάζοντο, ἅπερ ἑώρων, καὶ ἐφαντάζοντο, ἀλλὰ θείως, καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸν νοῦν τῇ ἀῤῥήτῳ δυνάμει, καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τυπούμενοι, καὶ φαντασιούμενοι, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι Ἀφάτῳ τινὶ δυνάμει φαντασιούμενοι τὸν νοῦν οἱ ἀπερίσπαστον αὐτὸν καὶ καθαρὸν ἔχοντες, οἱονεὶ ἐνηχοῦντα αὐτοῖς ἔχουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ

De anima pura. — Anima pura est quæ a cupiditatibus libera est, et divina charitate indesinenter lætatur.

De corde puro. — Cor purum est quod Deo præstat memoriam sine forma ac figura; et quod paratum est solis ipsius typis informari, per quos seipsum manifestare solet. His consequenter, et quæ dicenda sunt, se habeant.

De mente perfecta. — Mens perfecta est quæ per veram fidem eum noscit, qui penetrari nequit, ejusque opera contemplata est; et quæ Providentiæ et judicii, quæ in iis sunt, intelligentem scientiam a Deo accepit, quantum homini possibile est.

De anima perfecta. — Anima est perfecta, cujus passiva potentia inclinavit prorsus ad Deum.

De corde perfecto. — Cor perfectum illud dicitur, quod nullum naturalem quoquo modo, ad quodcunque motum habet, in quo, tanquam in polito libello, per suam summam simplicitatem, Deus suas leges inscripsit.

De mente pura. — Mentem mundare secundum sanctum Diadochum, solius sancti Spiritus est: mentem autem sistere, secundum Climacem, solius adhuc sancti Spiritus est. Dicit adhuc sanctus Nilus: « Si quis velit mentis ordinationem videre, seipsum omnibus cogitationibus vacuefaciat, et tunc eam cernet, tanquam sapphiro aut cœlesti colori similem. » Et rursum: « Mentis ordinatio est, intellectualis celsitudo cœlesti colori similis: cui sanctissimæ Trinitatis, orationis tempore, supervenit lumen. » Et sanctus Isaac: « Quando mens exuerit veterem hominem, et novum gratiæ induerit, tunc suam puritatem cernet cœlesti colori similem; qui Dei locus nominatus a senatu filiorum Israel, quando ipsis in monte apparuit. Ita igitur faciens, ut dictum est, nempe pure et absque phantasia et figura orans, vestigiis sanctorum inhærebis. Si minus, pro pacifico, imaginatione delusus fies, et pro uvis colliges spinas. Quod utinam tibi non accidat!

Quomodo prophetæ imaginabantur.

67. Si quidam prophetarum visiones, figurationes et revelationes per phantasiam et naturalem consequentiam factas esse cogitaverint, ii longe a recto fine et veritate sciant se aberrasse. Prophetæ enim, et nunc nostri mystici scriptores, non per naturalem operationem quamdam, et ordinem, et phantasiam, videbant et imaginabantur quæcunque videbant ac imaginabantur, sed divine et supernaturali ineffabilique virtute, et gratia sancti Spiritus, figurantes imaginantesque, ut ait magnus Basilius: « Ineffabili potentia imaginantes, mentem non distractam ac puram habentes, tanquam ipsis somnis Dei Verbum habent. » Et rursum: « Videbant prophetæ, in Spiritu qui ipsos dirigebat, ty-

pos formantes.» Et Gregorius Theologus: «Ille (nempe sanctus Spiritus) operabatur prius in angelicis et cœlestibus potentiis.» Et paulo post: «Deinde in Patribus et prophetis: quorum alii quidem Deum sibi repræsentabant ac noverant: alii vero futura prædicebant: ea efformantes in Spiritu, qui ipsos regebat, ac futuris conversantes, tanquam si adfuissent.

Adhuc de phantasiis, de multis variisque contemplationibus.

68. Si qui autem dubitent adhuc, tanquam phantasias suscipientes ac multas variasque contemplationes, nobisque resistant, vestigiis sanctorum inhærere se putantes, contendantque Theologum quidem dicere sola mente Deum adumbrari, non ex iis quæ apud ipsum sunt, sed ex iis quæ circa ipsum, alia ex alio collecta phantasia in unum veritatis simulacrum, et cætera: divum vero Maximum, non posse mentem, sine cupiditate fieri ex solis actibus, nisi accipiat multas ac varias imagines: ac similiter alios sanctos iis paria disserere: noverint illi, quod eorum beatorum sermones non de operatione, quæ secundum acceptionem et scientiæ visionisque gratiam est, quæque experientia ipsa hominem Deo conjungit, sed de ea, quæ est per conatum, nempe quæ ex sapientia procedit et ex ea contemplatione quæ rerum analogias et harmonias colligit, et obscure ad Dei cogitationem quodammodo inclinat, quæ plurimis, imo vero omnibus facilis ingressu est et cogitatu; ita ut qui cogitabundus talia sanctorum oracula examinaverit, clare enim advertet scriptum fuisse: «Ex magnitudine et pulchritudine rerum analogice Creator percipitur, scilicet ex ea mundi profana, verbosa et vana et operosa scientia. Ea enim tanquam obscura famula, et erudita sophisticaque ac demonstrativa cogitatione superbiens, non evangelicam fidem et humilitatem et veram assensionem sequens, longe a sacris januis expellitur; nobisque nunc sermo est de perfecta et substantiali illuminatione, quemadmodum et apostoli electi qui in monte Thabor cum Jesu conscendentes, ineffabiliter pulchram ac vere beatam conversionem passi sunt, et invisibilem regiam et Divinitatem, oculorum sensu ad aliquid divinius parato, spirituali nempe Spiritus sancti dextera effecto, qui contemplentur digni habiti sunt. Quantum autem distet oriens ab occidente, et cœlum a terra, et anima corpori præstat, tantum, per acceptionem operatio, et gratia præstat ei quæ per conatum est. Altera quidem, ea nempe quæ per conatum, profana est, ut diximus: et per bene ordinatos rerum motus, ordinemque et collectionem imaginuum aliarum ex aliis sequentium, progressum habet, et in fide ad Deum extenditur, altera vero, ea nempe quæ est per acceptionem, immediate ab ipso Deo substantialiter intra cor fieri solet; aliquando etiam ab externis corpus participeps efficiens propriæ supra cogitationem illuminationis et divinissimi luminis, corde supernaturali-

A αὖθις· Ἑώρων οἱ προφῆται τυπούμενοι τῷ Πνεύματι τὸ ἡγεμονικόν. Καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· Τοῦτο (ἤγουν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) ἐνήργει πρότερον ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς καὶ οὐρανίαις δυνάμεσι. Καὶ μετὰ μικρόν· Ἔπειτα ἐν τοῖς Πατράσι καὶ ἐν τοῖς προφήταις· ὧν οἱ μὲν ἐφαντάσθησαν Θεὸν, ἢ ἔγνωσαν, οἱ δὲ τὸ μέλλον προέγνωσαν· τυπούμενοι τῷ Πνεύματι τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ ὡς παροῦσι συνόντες τοῖς ἐσομένοις.

Ἔτι περὶ φαντασιῶν, καὶ πολλῶν, καὶ ποικίλων θεωριῶν.

ξη'. Εἰ δέ τινες ἀμφιβάλλουσιν ἔτι ὡς τὰς φαντασίας ἀποδεχόμενοι, καὶ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας θεωρίας, καὶ ἐναντιοῦνται ἡμῖν, ὡσανεί πως τοῖς ἁγίοις ἡγούμενοι ἕπεσθαι, τῷ λέγειν, τὸν μὲν Θεολόγον νῷ μόνῳ τὸν Θεὸν σκιαγραφεῖσθαι, οὐκ ἐκ
B τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα, καὶ τὰ ἑξῆς. Τὸν δὲ θεῖον Μάξιμον, μὴ δύνασθαι τὸν νοῦν ἀπαθῆ γενέσθαι ἐκ μόνης τῆς πράξεως, ἐὰν μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι. Ὁμοίως καὶ ἑτέρους ἁγίους τὰ ἴσα τούτοις διαγορεύοντας, οἱ τοιοῦτοι γινωσκέτωσαν, ὡς ἐκείνοις τοῖς μακαρίοις οὐ περὶ τῆς κατὰ παραδοχὴν ἐργασίας ἐκεῖσε, καὶ χάριτος, τῆς γνωστικῆς, ἀμὴν, καὶ ἐποπτικῆς, καὶ αὐτῇ πείρᾳ συναπτούσης Θεῷ τὸν ἄνθρωπον, οἱ λόγοι οὗτοι πεφήνασιν· ἀλλὰ περὶ τῆς κατ' ἐπιβολὴν, δηλαδὴ, τῆς ἐκ τῆς σοφίας, καὶ τῆς τῶν ὄντων ἀναλογίας, καὶ ἁρμονίας συλλεγομένης θεωρίας, καὶ εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν παρακυπτούσης ἀμυδρῶς πως, ἥντινα καὶ τοῖς πολλοῖς,
C μᾶλλον δὲ πᾶσιν ἅπαξ ἁπλῶς ἔξεστι μετέρχεσθαι, καὶ διανοεῖσθαι, ὡς ἐπιστημονικῶς [Ισ. λείπει τό τις] τὰς τοιαύτας τῶν ἁγίων χρήσεις ἐξητακὼς, ἐναργῶς εἴσεται, ὡς γέγραπται· Ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς καταλαμβάνεται· οὐμενοῦν ἐκ τῆς κατὰ κόσμον καὶ θύραθεν πολυλέσχου καὶ ματαίας τεχνικῆς μαθήσεως· αὕτη γὰρ ὡς λάτρις ἄσεμνος, καὶ ἐπιστημονικῇ, καὶ σοφιστικῇ, καὶ ἀποδεικτικῇ οἰήσει γαυρουμένη, οὐκ εὐαγγελικῇ πίστει, καὶ ταπεινώσει, καὶ ἀληθεῖ συγκαταθέσει στοιχειουμένη· πόῤῥω τῶν ἱερῶν προθύρων ἐξωστράκισται, ἡμῖν δὲ νῦν ὁ λόγος περὶ τῆς τελείας καὶ ἐνυποστάτου ἐλλάμψεως, καθ' ἣν καὶ οἱ τῶν ἀπο-
D στόλων πρόκριτοι, οἱ ἐπ' ὄρους Θαβὼρ τῷ Ἰησοῦ συναναβάντες, ἀῤῥήτως τὴν καλὴν καὶ τῷ ὄντι μακαρίαν ἀλλοιωθέντες ἀλλοίωσιν ἔπαθον, καὶ τὴν ἀθέατον βασιλείαν, καὶ θεότητα, καὶ αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς μετασκευασθεῖσι πρὸς τὸ θειότερον, ἤγουν πνευματικοῖς γεγονόσι τῇ δεξιᾷ τοῦ παναγίου Πνεύματος, κατιδεῖν ἠξιώθησαν· καθ' ὅσον δὲ ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, καὶ ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς, καὶ ἡ ψυχὴ ὑπερφέρει τοῦ σώματος, κατὰ τοσοῦτον, καὶ ἡ κατὰ παραδοχὴν ἐργασία, καὶ χάρις, τῆς κατ' ἐπιβολήν· ἡ μὲν γὰρ, ἤτοι ἡ κατ' ἐπιβολὴν, ὡς ἔφημεν, ἔξωθεν· καὶ διὰ τῆς τῶν ὄντων εὐτάκτου φορᾶς, τάξεώς τε καὶ συλλογῆς ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα τὸ προκόπτειν ἔχει, καὶ πρὸς

Θεὸν ἐν πίστει ἀνατείνεσθαι· ἡ δὲ, ἤγουν ἡ κατὰ παράδοχὴν, ἀμέσως παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὑποστατικῶς ἔνδον καρδίας πέφυκε γίνεσθαι, ἔσθ' ὅτε καὶ ἔξωθεν, καὶ τῷ σώματι μεταδιδοῦσα ἐμφανῶς ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς οἰκείας ἐλλάμψεως καὶ τοῦ θειοτάτου φωτισμοῦ, ὑπερφυῶς πασχούσης τῆς καρδίας, κατὰ τὸν σοφώτατον Μάξιμον, οὐ ποιούσης τὴν ἀγέννητον θέωσιν. Φησὶ γὰρ οὗτος ὁ ἅγιος· Ἀγέννητον λέγω θέωσιν τὴν κατ' εἶδος ἐνυπόστατον τῆς θεότητος ἔλλαμψιν· ἥτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν. Συνᾴδοντα τοῖς ῥηθεῖσι λέγει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος· « Δέον εἰδέναι τὸν καθ' ἡμᾶς νοῦν, τὴν μὲν ἔχειν δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν δι' ἧς τὰ νοητὰ βλέπει· τὴν δὲ ἕνωσιν ὑπεραίρουσαν τὴν τοῦ νοῦ φύσιν, δι' ἧς συνάπτεται πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ. » Καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· « Δύο ὀφθαλμοὺς κεκτήμεθα ψυχικοὺς, καθὼς λέγουσιν οἱ Πατέρες, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ χρεία τῆς δι' ἑκατέρου θεωρίας· ἐν ἑνὶ μὲν γὰρ ὀφθαλμῷ, τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς φύσεσιν ὁρῶμεν· ἤγουν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν αὐτοῦ, τὴν καταλαμβανομένην ἐκ τῆς ἁγιότητος τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς· καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ὀφθαλμῷ, θεωροῦμεν τὴν δόξαν τῆς φύσεως αὐτοῦ τῆς ἁγίας, ὅτε εἰς τὰ μυστήρια τὰ πνευματικὰ εὐδοκήσει ὁ Θεὸς εἰσάξαι ἡμᾶς. » Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος· « Τοῦ μὲν ἑνὸς ἁγίου Πνεύματός εἰσι χαρίσματα, ἥ τε σοφία, καὶ ἡ γνῶσις, ὡς καὶ πάντα τὰ θεῖα χαρίσματα· ἰδίαν δὲ ὥσπερ ἕκαστον τὴν ἐνέργειαν ἔχει. Διόπερ ἄλλῳ μὲν δίδοσθαι σοφίαν, ἄλλῳ δὲ γνῶσιν κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ· ἡ μὲν γὰρ γνῶσις, αὐτῇ πείρᾳ συνάπτει τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ, εἰς λόγους τῶν πραγμάτων τὴν ψυχὴν μὴ κινοῦσα. Διὸ καί τινες τῶν τὸν μονήρη βίον φιλοσοφούντων, φωτίζονται μὲν ὑπ' αὐτῆς ἐν αἰσθήσει· εἰς δὲ λόγους θείους οὐκ ἔρχονται. Ἡ δὲ σοφία, εἴπερ μετὰ ταύτης ἐν φόβῳ δοθῇ τινι (σπάνιον δὲ τοῦτο), αὐτὰς τὰς ἐνεργείας φανεροῖ τῆς γνώσεως· ἐπειδὴ ἡ μὲν, τῇ ἐνεργείᾳ· ἡ δὲ, τῷ λόγῳ φωτίζειν εἴωθεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν γνῶσιν εὐχὴ φέρει, καὶ πολλὴ ἡσυχία ἐν ἀμεριμνίᾳ παντελεῖ. Τὴν δὲ σοφίαν, ἀκενόδοξος μελέτη τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ. Καὶ πρῶτον ἡ χάρις τοῦ διδόντος Θεοῦ. » Πρὸς δὲ, καὶ ὁ ἅγιός φησι Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολίοις· « Τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ ἐστιν ἡ Γραφή· τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶν, ἡ ἐν τῇ Γραφῇ γνῶσις· τὸ δὲ βάθος, ἡ τῶν Γραφικῶν αἰνιγμάτων δυσδιεξίτητος θεωρία· τὸ δὲ ἄντλημά ἐστιν ἡ διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ θείου λόγου μάθησις· ἣν οὐκ εἶχεν ὁ Κύριος, αὐτολόγος ὑπάρχων, καὶ οὐ τὴν ἐκ μαθήσεως καὶ μελέτης γνῶσιν διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ χάριτος ἀεννάου πνευματικῆς ἀέναον σοφίαν, καὶ μηδέ ποτε λήγουσαν τοῖς ἀξίοις δωρούμενος· τὸ γὰρ ἄντλημα, τουτέστιν ἡ μάθησις, μέρος ἐλάχιστον λαμβάνουσα γνώσεως, τὸ πᾶν ἐᾷ, μηδενὶ λόγῳ κρατούμενον. Ἡ δὲ κατὰ χάριν γνῶσις, ὅλην ἔχει, καὶ δίχα μελέτης, τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις σοφίαν, πρὸς τὰς χρείας ποικίλως βλαστάνουσα. » Καὶ αὖθις ὁ ἅγιος Διάδοχος· « Ὁ νοῦς ἡμῶν, τὰ πολλὰ περὶ μὲν τὴν προσευχὴν,

A ter uoto, juxta sapientissimum Maximum, non autem sibi deificationem præstante non generatam. Dicit enim hic sanctus : « Non generatam dico deificationem, eam quæ per Divinitatis speciem fit, illuminationem : quæ quidem generationem non habet, sed in iis qui digni sunt, incogitabilem apparitionem. Iis quæ dicta sunt congruentia exprimit sanctus Dionysius : « Sciendum est mentem nostram, vim quidem habere cogitandi, per quam intelligibilia cernit : unionem vero mentis, naturam extollentem, per quam iis quæ ultra ipsam sunt, conjungitur. » Et pius Isaac : « Duos animæ oculos possidemus, ut dicunt Patres, neque eadem est utilitas per utrumque contemplationis : uno quidem oculo, quæ in naturis abscondita sunt, videmus ; nempe Dei B potentiam et sapientiam, et ejus erga nos Providentiam, quam percipimus ex sanctitate gubernationis ejus in nos ; altero autem oculo, sanctæ ejus naturæ gloriam contenplamur, quando in spiritualia mysteria nos Deus introducere dignabitur. » Et divinus Diadochus : « Unius quidem sancti Spiritus dona sunt et sapientia et scientia, ut et omnia divina dona. Singula autem propriam habent efficaciam. Itaque alii quidem dari sapientiam, alii vero scientiam in eodem spiritu testatur Apostolus. Scientia enim hominem experientia Deo conjungit, animam non movens ad rerum ratiocinia. Ideo et nonnulli eorum qui monasticam vitam agunt, per eam in sensu illuminantur : non autem ad di- C vina ratiocinia perveniunt. Sapientia vero, si cui eum ea in timore donetur (rarum autem hoc est,) ipsas scientiæ vires explicat, quoniam altera quidem efficacia, altera vero ratione illuminare solet. Sed scientiam oratio affert et magna in securitate tranquillitas, non vanæ gloriæ appetens oraculorum Dei meditatio. Et primo gratia est Dei donantis. » Ad hæc, dicit quoque sanctus Maximus in Scholiis : « Puteus Jacob est Scriptura : aqua vero, ea quæ in Scriptura est scientia ; profundum vero, Scripturæ ænigmatum difficilis contemplatio : haustus autem est divini verbi per litteras disciplina, quam non habebat Dominus, cum ipse esset ipsissimum Verbum neque scientiam ex disciplina et meditatione credendibus dedit, sed D eam quæ ex gratia permanente et spirituali, perennis est, neque unquam cessat, dignis donavit. Haustus enim, id est disciplina, nonnullas scientiæ partes apprehendens, totum relinquit, nulla ratione illud occupare valens. Quæ autem secundum gratiam est scientia, totam habet sapientiam, et absque meditatione, eam quæ hominibus competit, ad utilitatem variam, gignens. » Et rursum sanctus Diadochus : « Mens nostra, inquit, plerumque ad orationem difficile movetur ; quia nempe virtus optativa nimis arcta et angusta est ; theologiæ vero libens seipsam tradit, quia divina contemplatio larga et soluta est. Ne autem ipsi nulla dicendi voluntatem demus, ac supra modum evolare eam sinamus, lætitiæ, orationi plerumque et psalmodia

et sanctæ Scripturæ lectioni vacemus. Neque doctorum virorum disciplinam negligamus; quorum fides per ipsorum scripta cognoscitur. Neque id agentes menti permittamus ut propria sua verba gratiæ verbis immisceat, neque ut vana gloria distrahatur, ob nimiam lætitiam garrulitatemque quocunque dispersa, sed longe ab omni phantasia eam contemplationis tempore custodiamus, et lacrymosas omnes ejus inde cogitationes habeamus. Qui enim pacis tempore requiescit, lætaturque orationis præsertim dulcedine, non modo a prædictis culpis cavet, sed magis ac magis renovatur, ut se vivide et absque labore in divinos sensim injiciat et in multa humilitate discretionis scientia abundet. Sciendum tamen est orationem omni latitudini præstare; ea autem illorum solummodo est qui gratiæ sensu omni ac fide pleni sunt. Audistine? Est, inquit, oratio, omni latitudine præstantior, eorumque solummodo est qui intus et in corde, in omni sensu ac fide, substantialiter supernaturaliterque divino gratiæ lumine perfunduntur. Illam sanctus Isaac memoriam non obsignatam vocat, nempe sine forma ac imagine, et simplicem. Et alii alio modo divini Patres.

A δυσαναςχέτως· ἔχει, διὰ τὸ στενὸν ἄγαν, καὶ περιεσταλμένον τῆς εὐκτικῆς ἀρετῆς· εἰς δὲ τὴν θεολογίαν, χαίρων ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν, διὰ τὸ πλατὺ, καὶ ἀπολελυμένον τῶν θείων θεωρημάτων. Ἵνα οὖν μὴ ὁδὸν αὐτῷ δῶμεν τοῦ πολλὰ θέλειν λέγειν, καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτὸν πτεροῦσθαι παραχωρῶμεν· τῇ χαρᾷ, τῇ προσευχῇ τὰ πλεῖστα καὶ τῇ ψαλμῳδίᾳ, καὶ τῇ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἀναγνώσει σχολάζωμεν· μήτε τῶν φιλολόγων ἀνδρῶν παρορῶντες τὰ θεωρήματα· ὧν ἡ πίστις διὰ τῶν λόγων γνωρίζεται· οὔτε γὰρ ἴδια αὐτὸν, τοῦτο ποιοῦντες, παρασκευάσωμεν ῥήματα ἐπιμιγνῦναι τοῖς λόγοις τῆς χάριτος· οὔτε μὴν ὑπὸ τῆς κενοδοξίας ὑποσυρῆναι, διαφορηθέντα διὰ τῆς πολλῆς χαρᾶς, καὶ τῆς πολυλογίας, παραχωρήσωμεν· ἀλλὰ καὶ πάσης φαντασίας ἐκτὸς, αὐτὸν ἐν τῷ B καιρῷ τῆς θεωρίας φυλάξωμεν, καὶ δακρυώδεις αὐτῷ σχεδὸν τὰς πάσας ἐκ τούτου ἐννοίας περιποιήσωμεν. Ἀναπαυόμενος γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς ἡσυχίας, καὶ καθηδυνόμενος ὑπὸ τοῦ τῆς εὐχῆς μάλιστα γλυκασμοῦ, οὐ μόνον τῶν προειρημένων αἰτιῶν ἐκτὸς γίνεται, ἀλλὰ πλέον καὶ πλέον ἀνανεοῦται εἰς τὸ ὀξέως καὶ δίχα πόνου τοῖς θείοις ἐπιβάλλειν θεωρήμασι, μετὰ τοῦ καὶ εἰς τὴν γνῶσιν αὐτὸν τῆς διακρίσεως ἐν πολλῇ προκόπτειν ταπεινώσει. Πλὴν δεῖ εἰδέναι, ὅτι ἔστιν εὐχὴ, παντὸς πλάτους ἐπάνω· αὕτη δὲ ἐκείνων μόνον ὑπάρχει, τῶν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ προροφορίᾳ ἐμπεπλησμένων τῆς ἁγίας χάριτος. » Ἀκήκοας; Ἔστιν εὐχὴ, φησὶν, ἐπάνω παντὸς πλάτους, ἥτις ἐκείνων μόνον ὑπάρχει, τῶν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορίᾳ, δηλονότι ἔνδον καρδίας ἐνυποστάτως ὑπερφυῶς ἐμπεπλησμένων τοῦ θειοτάτου φωτισμοῦ τῆς χάριτος· ταύτην καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ μνήμην ἀσφράγιστον ἀποκαλεῖ, ἤτοι ἀσχημάτιστον, ἀνείδεον, καὶ ἁπλῆν· καὶ ἄλλοι ἄλλως τῶν ἁγίων Πατέρων.

De quinque animæ potentiis; similiter et de phantasiis animæ ac menti propriis: et quod omnino phantasiam fugere oportet, et figuras et typos et formas, in munda oratione et simplici et una mentis operatione.

C *Περὶ τῶν τῆς ψυχῆς πέντε δυνάμεων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ φαντασιῶν οἰκείων τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ νοῦ, καὶ ὅτι δεῖ ὁλικῶς φεύγειν τὴν φαντασίαν, καὶ τοὺς σχηματισμοὺς, καὶ τὰς ἐκτυπώσεις, καὶ τὰς μορφώσεις ἐν τῇ καθαρᾷ προσευχῇ, καὶ τῇ ἁπλῇ καὶ ἑνιαίᾳ τοῦ νοῦ ἐργασίᾳ.*

69. Sed quoniam, ut ostendimus, non modo a dæmonibus, sed et a seipsa naturaliter anima potest imaginari per quinque suas potentias, nempe mentem, intellectum, opinionem, phantasiam et sensum, quemadmodum corpus per quinque sensus, visum, olfactum, auditum, gustum et tactum: una autem est, ut dicimus, ex animæ potentia phantasia per quam anima imaginandi vi prædita sit, oportet eam bene in iis quæ ad ipsam pertinent, regere et temperare, easque potentias quæ maxime eam cum Deo conjungunt, et in præsenti et in futuro sæculo, instigare et ad Deum dirigere; oportet autem cœtera, ut decet, curare, iisque uti, eaque facere. Inquirendum igitur est quid de his omnibus dixerint Patres ac probabilia videantur. Et dicit sanctus Maximus: « Quoniam anima per seipsam, per suam nempe substantiam rationabilis spiritualisque est, et per se omnino subsistit. Si porro subsistit per se, per se quoque et secundum se naturaliter, et cum corpore operabitur, naturaliter quidem cogitans ac ratiocinans, neque unquam naturaliter ipsi insitis spiritualibus potentiis requiem præstans. Quæ enim natura cuilibet substantiæ insunt, ea,

ξθʹ. Ἀλλ' ἐπειδήπερ, ὡς δεδήλωται, οὐ μόνον παρὰ δαιμόνων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἀφ' ἑαυτῆς φυσικῶς ἔχει τὸ φαντάζεσθαι, διὰ τὸ πέντε δυνάμεις κεκτῆσθαι, ἤτοι νοῦν, διάνοιαν, δόξαν, φαντασίαν, καὶ αἴσθησιν, ὥσπερ ἄρα καὶ τὸ σῶμα τὰς πέντε αἰσθήσεις, ὅρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοὴν, γεῦσιν, καὶ ἀφήν· μία δέ ἐστιν, ὡς ἔφημεν, τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καὶ ἡ φαντασία, δι' ἧς ἡ ψυχὴ καὶ φαντάζεται, D χρὴ ταύτην καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὴν ἐθέλουσαν [*Ισ*. ἐθέλουσιν] οἰκονομεῖν καὶ διευκρινεῖν, τὰς μάλιστα συναπτούσας αὐτὴν τῷ Θεῷ δυνάμεις αὐτῆς, ἔν τε τῷ παρόντι αἰῶνι, ἔν τε τῷ μέλλοντι, ἀναπτεροῦν, καὶ πρὸς Θεὸν ἀνάγειν ὁλικῶς ἐπείγεσθαι, περὶ δέ γε τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ προσῆκον φροντίζειν, καὶ κεχρῆσθαι, καὶ ποιεῖν. Ζητητέον τοίνυν, οἷα περὶ τούτων οἱ Πατέρες φασὶ, καὶ τὸ εἰκὸς ἀποσώζει. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος· « Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ δι' ἑαυτὴν, ἤτοι τὴν αὐτῆς οὐσίαν, ἔστι λογικὴ τε καὶ νοερὰ, καὶ αὐθυπόστατος πάντως ἐστίν. Εἰ δὲ αὐθυπόστατος, δι' ἑαυτὴν φύσει, καὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ μετὰ σώματος ἐνεργήσει, νοοῦσα κατὰ φύσιν καὶ λογιζομένη, καὶ οὐδέποτε παυομένη τῶν φυσικῶς αὐτῇ προσουσῶν νοερῶν δυνάμεων· τὰ γὰρ φύσει τῷ ὁπωσοῦν ὄντι

προσόντα, ἕως ἔστι καὶ ὑφέστηκεν, ἀναφαίρετα τυγχάνει. Ἡ ψυχὴ οὖν, ἀεί τε οὖσα ἀφ' οὗ γέγονε, καὶ ὑφισταμένη, διὰ τὸν οὕτως αὐτὴν δημιουργήσαντα Θεὸν, ἀεὶ νοεῖ, καὶ λογίζεται, καὶ γινώσκει, καὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ μετὰ σώματος, δι' ἑαυτὴν, καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν. Οὐδεὶς οὖν εὑρεθήσεται λόγος, ὁ τὴν ψυχὴν τῶν προσόντων αὐτῇ φυσικῶς, καὶ οὐ διὰ τὸ σῶμα, μετὰ τὴν τούτου λύσιν, ἀλλοτριῶσαι δυνάμενος. » Ἐπεὶ οὖν τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν ἐπιγινώσκομέν τε καὶ παρὰ τῶν ἁγίων μυσταγωγούμεθα, καὶ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα, περὶ Θεὸν κινεῖσθαι καὶ συνεργεῖν [*Ισ.* ἐνεργεῖν]· τὰς δ' ἄλλας δυνάμεις κατὰ τὸν παρόντα καὶ μόνον αἰῶνα, ὡς ἰδίας αὐτῷ δέον καὶ τὴν ψυχὴν, οἷα ἔντεχνον κυβερνήτην, καὶ τὸ κῦρος τούτων φυσικῶς ἔχουσαν, καὶ μὴ κατὰ τὸ παρὸν εἰρημένην [*Ισ.* ᾐρημένην], μόνον διενεργεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέλλον μάλιστα, τὸν νοῦν, καὶ τὴν διάνοιαν ὁλοτρόπως σπεύδειν ἀνατείνειν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ κινεῖν, καὶ συνάπτειν, ἐν τῷ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, καὶ τῆς νοερᾶς, καὶ ἑνιαίας, καὶ ἁπλῆς ἐργασίας καιρῷ, τῆς δὲ φαντασίας τοκαθόλου τοῦτον χωρίζειν, καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων· κατὰ γὰρ τὸν ἅγιον Νεῖλον, « Κατάστασίς ἐστι προσευχῆς, ἕξις ἀπαθής· ἔρωτι ἀκροτάτῳ, εἰς ὕψος νοητὸν ἁρπάζουσα τὸν φιλόσοφον, καὶ πνευματικὸν νοῦν. » Οὕτω καὶ γὰρ πράττουσα ἡ ψυχὴ, τὸ εἰκὸς αὐτῇ, καὶ τίμιον ἀξίωμα, ἔσεται διαφυλάττουσα.

quandiu subsistunt, auferri nequeunt. Anima igitur, quæ ex quo creata est, semper fuit ac subsistit per Deum qui ipsam creavit, semper cogitat ac ratiocinatur, et cognoscit, et secundum se et cum corpore, per se et suam naturam. Nulla autem invenietur ratio quæ animam ab iis quæ ipsi insunt neque per corpus, post corporis dissolutionem, separare queat. » Cum igitur sciamus mentem et cogitationem (idque nos sancti doceant,) et in præsenti sæculo et in futuro, ad Deum moveri et operari, cæteras vero potentias, in præsenti tantum sæculo ut huic sæculo proprias; oportet igitur ut anima, tanquam peritus gubernator, in easque naturaliter dominans, neque in præsenti tantum sæculo, ut diximus, operam, mentem cogitationemque omnimodo et ardenter ad Deum dirigat et moveat, et cum eo uniat in mundæ ac spiritualis et unius ac simplicis orationis tempore; oportet, inquam, ut eas a phantasia omnino sejungat et ab aliis potentiis. Ut enim dicit sanctus Nilus, « Orationis ordinatio, habitus absque cupiditate: ardentisimo amore in spiritualem altitudinem sapientem spiritualemque mentem rapiens. » Sic enim agens anima, eam, quæ ipsam decet ornatque, dignitatem servabit.

Ἔτι περὶ νοός.

ο'. Ὡσαύτως δὲ δεῖ καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν, ὡς ἀμερῆ, καὶ ἁπλῆν, καὶ αὐτοτελῆ ὄντα οὐσίαν, καθαρὰν, καὶ φωτοειδῆ, ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ φυλάσσειν ἀμέτοχον, καὶ μεμερισμένον ταύτης, ἤγουν τῆς φαντασίας, ὡς καὶ αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναμιν φυσικὴν κεκτημένον εἰς τοῦτο, καὶ εἰς τὸ ἀσχέτως πρὸς ἑαυτὸν ἀναπολεῖν, καὶ συστρέφεσθαι, καὶ κινεῖσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ στάσις τοῦ νοῦ, ὃ παρὰ τῆς θείας αὐτῷ ἐγγίνεται χάριτος, κατὰ τὸν τῆς Κλίμαχος λέγοντα· « Τὸ στῆσαι τὸν νοῦν, μόνον τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστι. » Κἂν γὰρ καὶ καθὸ δύναμις ὢν ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς, καὶ ὑπ' αὐτῆς κινῆται καὶ ἄρχηταί πως, ἀλλ' οὖν γε καὶ ὀφθαλμὸς αὐτῆς ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται, καί γε ἰδίαν τινὰ δύναμιν φυσικὴν ἁπλῆν, καὶ αὐτοτελῆ, ὡς εἴπομεν, πλουτεῖ. Διά τοι τοῦτο, καὶ ὁπηνίκα κατὰ φύσιν σχετικῶς πρός τε τὴν ψυχὴν, καὶ τὰς αὐτῆς δυνάμεις διατελεῖ διακείμενος, τότε δὴ καὶ δυνάμει νοῦς ἐστιν, ὅπερ καὶ ψυχικὸς ἄνθρωπος κέκληται. Ὁπόταν δὲ τὴν ἰδίαν φυσικὴν, καὶ ἁπλῆν οὐσιώδη ἀναλάβῃ ἀξίαν, καὶ φαιδρότητα, τὴν ἀμερῆ, καὶ αὐτοτελῆ, καὶ αὐτοδέσποτον, ἤγουν ἀπαλλαγῇ τῶν τε σωματικῶν, καὶ ψυχικῶν φυσικῶν σχέσεων, καὶ κινήσεων, καὶ ἀπὸ τοῦ δυνάμει νοῦς εἶναι, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ νοῦς γενέσθαι ἀξιωθῇ, ἤτοι εἰς τὸν ὑπὲρ φύσιν, καὶ πνευματικὸν προκόψῃ ἄνθρωπον, τότε δὴ ἀεὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀκλινῶς ἐπανέρχεται, καὶ δι' ἑαυτοῦ, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀσχέτως ἀναβαίνει πάντῃ, καὶ ἀπολύτως, τὴν ἀδιαμόρφωτον, καὶ ἀνείδεον, καὶ ἁπλῆν, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος· « Νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαί-

Adhuc de mente.

70. Similiter autem oportet et ipsam mentem, ut partium expertem simplicem et per se absolutam, mundam ac lumine ornatam, seipsam servare ac custodire non participem et separatam ab illa, phantasia nempe; quippe quæ mens a seipsa naturalem possideat potentiam ad se revertendi et se alendi movendique. Ea est enim mentis requies, quæ ipsi divina gratia præstatur, ut dicit Climacicus: « Mentem requiescere, non est nisi a Spiritu sancto. » Etsi enim, in quantum animæ potentia est animus, et ab ipsa moveatur oriaturque quodammodo, sed tamen ejus oculus est ac nominatur, et propriam vim naturalem et per se subsistentem, ut diximus, possidet. Ideoque et quando mens remanet relative ad animam ejusque potentias disposita, tunc est ut potentia mens; et *animalis homo* nuncupatur. Si autem propriam, naturalem, simplicem, essentialem dignitatem recuperaverit splendoremque partium expertem, per se subsistentem independentemque; si nempe a corporalibus et animalibus, naturis et motibus sejuncta fuerit; si a potentiali mente ad mentem operantem assurrexerit, si ad supernaturalem spiritualemque hominem profecerit, tunc sane semper ad se non devia redit, et per se ad Dei cogitationem firmiter et constanter ascendit; quæ cogitatio neque formam neque figuram habet, sed simplex est, ut ait Magnus Basilius: « Mens quæ non ad externa dissipata est, neque sensibus per mundum diffusa, ad seipsam revertitur, per se quoque ad Dei cogitationem ascendit; et illa pulchritudine coruscans et illuminata, ipsius naturæ oblivionem suscipit. » Atque ita igitur Dei imagi-

nem ac similitudinem mens induit et servat, cum mens sit et per se immediate spiritualiterque cum divina mente, cum Deo scilicet adunetur et converseiur. Ipsa igitur operatio est, et motus per circuitum est reditus mentis ad seipsam et conversio et unio, atque ejusdem mentis per se cum Deo adunatio; quæ sola est absque errore et inconstantia, cum non sit impedita, immediata vero, et supra cogitationem unio, et supra visum visio. » Et dicit magnus Dionysius: « Animæ motus est circularis quidem, nempe ad seipsam ab externis introitus; et spiritualium ejus potentiarum simplex involutio, tanquam in quodam circulo, quæ ipsi non errare præstat, eamque a plerisque externis rebus ad se convertit ac colligit; deinde eam tanquam unius speciei effectam potentiis firmiter adunatis adunat et ita ad pulchrum bonumque manu ducit, quod est super omnia et unum et idem et ingenitum et immortale ac æternum. Per circuitum autem anima movetur, in quantum proprie se divina scientia illustrat; non mentaliter et unitive, sed logice et periodice et tanquam commistis et transitivis facultatibus. Recta autem via est, quando non ad seipsam ingreditur, et uno intellectu movetur; (id enim posterius est, ut dixi, motus per circuitum), sed ad ea quæ sunt circum se procedens, ab externis, tanquam a variis symbolis et abundantibus ad simplicem et unam contemplationem inducitur.» Et sanctus Maximus: « Immediatam cum Deo unionem mens accipiens; cogitare et cogitari omnino vacua et libera potest. Quando igitur eam facultatem solvit, aliquid eorum quæ post Deum sunt, cogitans, arguitur unionem quæ supra cogitationem est, rumpere, per quam quamdiu cum Deo est, tanquam supernaturalis et ipsa participatione Deus effecta, et suæ naturæ legem, tanquam immotum finem, transponit. » Et rursum: « Mens pura, per suam cum principio unionem habitum qui supra cogitationem est, induit, secundum quem varios motus et habitus ad ea quæ extra ipsius principium sunt, deponit, et soli principio adhæret, per ineffabilem requiem hujus quod supra cogitationem est, silentii effecta; quod ostendere sermo non potest neque cogitatio, sed sola per participationem experientia, eorum qui hac supra cogitationem fruitione digni habiti sunt, cujus signum visu facile et omnibus manifestum, est omminoda per dispositionem ad hoc præsens sæculum animæ insensibilitas et requies. » Ad id igitur mens ex anima minime cooperans, neque seipsam ad Deum movens neque suum ad se reditum efficiens, neque ad Dei cogitationem ascendens, imo vero id ex neutra parte adimplens, sed cum phantasia se conjungens, jam vario modo se habet, et a Deo longe distat.

A νει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενός τε καὶ ἐλλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει. » Καὶ οὕτω γοῦν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ ὁ νοῦς ἀναλαμβάνει, καὶ ἀποσώζει, νοῦς ὤν, καὶ δι' ἑαυτοῦ ἀμέσως νοερῶς, τῷ θείῳ νῷ, δηλαδὴ τῷ Θεῷ, ἑνούμενός τε καὶ συγγινόμενος. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἐργασία, ἡ κατὰ κύκλον κίνησις, δηλονότι, ἡ πρὸς αὐτὸν τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἐπάνοδος, καὶ στροφὴ, καὶ ἕνωσις, καὶ ἡ δι' ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν Θεὸν, ἥτις καὶ μόνη τῷ ὄντι πέφυκεν ἀπλανὴς, καὶ ἄπταιστος, ὡς ἄσχετος οὖσα, καὶ ἄμεσος, καὶ ὑπὲρ νόησιν ἕνωσις, καὶ ὑπὲρ ὅρασιν ὅρασις. Καὶ λέγει ὁ μέγας Διονύσιος· « Ψυχῆς κίνησίς ἐστι, κυκλικὴ μὲν, ἡ εἰς ἑαυτὴν εἴσοδος ἀπὸ τῶν ἔξω, καὶ τῶν νοερῶν αὐτῆς δυνάμεων ἡ ἑνοειδὴς συνέλιξις, ὥσπερ ἔν τινι κύκλῳ, B τὸ ἀπλανὲς αὐτῇ δωρουμένη, καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν τῶν ἔξωθεν αὐτήν· ἐπιστρέφουσα, καὶ συνάγουσα πρῶτον εἰς ἑαυτὴν, εἶτα ὡς ἑνοειδῆ γενομένην. ἑνοῦσα ταῖς ἑνιαίως ἡνωμέναις δυνάμεσι, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ καλὸν, καὶ ἀγαθὸν χειραγωγοῦσα, τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἓν καὶ ταυτὸν, καὶ ἄναρχον, καὶ ἀτελεύτητον. Ἑλικοειδῶς δὲ ψυχὴ κινεῖται, καθ' ὅσον οἰκείως ἑαυτῇ τὰς θείας ἐλλάμπεται γνώσεις· οὐ νοερῶς, καὶ ἑνιαίως, ἀλλὰ λογικῶς, καὶ διεξοδικῶς, καὶ οἷον συμμίκτοις, καὶ μεταβατικαῖς ἐνεργείαις. Τὴν κατ' εὐθεῖαν δὲ, ὅταν οὐκ εἰς ἑαυτὴν εἰσιοῦσα, καὶ ἑνικῇ νοερότητι κινουμένη· τοῦτο γὰρ, ὡς ἔφην, ἐστὶ τὸ κατὰ κύκλον. Ἀλλὰ πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν προϊοῦσα, καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ὥσπερ ἀπό τινων συμβόλων C πεποικιλμένων καὶ πεπληθυσμένων ἐπὶ τὰς ἁπλᾶς καὶ ἡνωμένας ἀνάγηται θεωρίας. » Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος· « Τὴν ἄμεσον λαβὼν ἕνωσιν πρὸς τὸν Θεὸν ὁ νοῦς, τὴν τοῦ νοεῖν, καὶ νοεῖσθαι κατὰ φύσιν παντελῶς δύναμιν ἔχει σχολάζουσαν· ὁπηνίκα γοῦν ταύτην λύσῃ, νοήσας τι τῶν μετὰ Θεὸν, διεκρίθη, τεμὼν τὴν ὑπὲρ νόησιν ἕνωσιν, καθ' ἣν ἕως ἐστὶ τῷ Θεῷ συνημμένος, ὡς ὑπὲρ φύσιν, καὶ τῇ μεθέξει Θεὸς γεγενημένος, καθάπερ ὅρος ἀκίνητον, ἑαυτοῦ τὸν τῆς φύσεως μετατίθησι νόμον. » Καὶ αὖθις· « Νοῦς καθαρὸς, τῇ περὶ τὴν αἰτίαν ἑνώσει σχέσιν ἔλαβεν ὑπὲρ νόησιν, καθ' ἣν ἀποπαύσας τὴν πολυποίκιλον πρὸς τὰ μετὰ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ φυσικὴν κίνησίν τε καὶ σχέσιν, μόνης ἀγνώστως ἀντέχεται, κατὰ τὴν ἀφθεγκτον λῆξιν γεγενημένος, τῆς ὑπὲρ νόησιν παμ- D μακαρίστου σιγῆς, ἣν δηλῶσαι παντελῶς οὐ δύναται λόγος, ἢ νόησις, ἀλλὰ μόνη κατὰ μέθεξιν ἡ πεῖρα, τῶν ἀξιωθέντων τῆς ὑπὲρ νόησιν ἀπολαύσεως, ἧς σημεῖόν ἐστιν εὔγνωστόν τε καὶ πᾶσι κατάδηλον, ἡ κατὰ διάθεσιν πρὸς τὸν αἰῶνα τοῦτον παντελὴς ἀναισθησία τῆς ψυχῆς καὶ διάστασις. » Πρὸς τοῦτο τοίνυν μὴ συνεργούμενος ὁ νοῦς παρὰ τῆς ψυχῆς, ἤτοι τὸ πρὸς Θεὸν ἀεὶ κινεῖσθαι, μήτε ἀφ' ἑαυτοῦ κατορθῶν, καὶ διενεργῶν τὸ οἰκεῖον, ἤγουν, τὸ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεσθαι, καὶ οὕτως ἀσχέτως εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνειν, μᾶλλον δὲ μὴ παρ' ἑκατέρων τοῦτο καρπούμενος, ἀλλὰ τῇ φαντασίᾳ ἑνούμενος, ἤδη λοιπὸν καὶ ποικίλλεται, καὶ μακρὰν ἀπέχει τοῦ Θεοῦ.

A

Ἔτι περὶ καθαρᾶς προσευχῆς.

οα'. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος· « Ἀγωνίζου στῆσαι τὸν νοῦν σου κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, κωφὸν καὶ ἄλαλον, καὶ οὕτω δυνήσῃ προσεύξασθαι· ἔτι ἐγὼ τὸ ἐμὸν λέξω, ὃ καὶ νεωτέροις εἴρηκα· μακάριός ἐστιν ὁ νοῦς, ὃς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο. « Καὶ ὁ ἅγιος Φιλόθεος· » Σπάνιόν ἐστιν εὑρεῖν, τοὺς τῷ λογικῷ ἡσυχάζοντας, κἀκείνων μόνων ἐστὶν, οἵτινες τὴν θείαν χαρὰν καὶ παράκλησιν, διὰ τοῦδε τοῦ πράγματος ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν διαπαντὸς μηχανῶνται. « Καὶ ὁ μέγας δὲ Βασίλειος· « Εὐχὴ καλὴ, ἡ ἐνεργῇ ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν τῇ ψυχῇ· καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐνοίκησις, B τὸ διὰ τῆς μνήμης ἐνιδρυμένον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεὸν, ὅταν μὴ φροντίσι γηΐναις τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτηται, μηδὲ τοῖς ἀπροσδοκήτοις πάθεσιν ὁ νοῦς ἐκταράσσηται, ἀλλὰ πάντα ἀποφεύγων ὁ φιλόθεος ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ. »

Ὅτι ἄλλο ἀπάθεια νοὸς, καὶ ἕτερον προσευχὴ ἀληθὴς, ὃ καὶ μεῖζον.

οβ'. Ἰστέον τοίνυν καὶ τοῦτο, ὡς, εἴπερ καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, « Οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐκ μόνης τῆς πράξεως ἀπαθὴς γενέσθαι, ἐὰν μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι, ἀλλ' οὖν πάλιν, κατά γε τὸν θειότατον Νεῖλον, ἔνεστι καὶ ἀπαθῆ γεγενημένον, καὶ μὴ προσεύχεσθαι ἀληθῶς, ἀλλὰ ποικίλλεσθαι, καὶ μακρὰν ἀπέχειν ἀπὸ Θεοῦ. » Φησὶ γὰρ οὗτος ὁ Πατὴρ περὶ τοῦ τοιούτου οὕτω· « Κἂν C ὑπὲρ τὴν σωματικὴν θεωρίαν ὁ νοῦς γένηται, οὔπω τέλειον τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἐθεάσατο· δύναται γὰρ ἐν τῇ τῶν νοημάτων εἶναι γνώσει, καὶ ποικίλλεσθαι πρὸς αὐτήν. » Ἔτι· « Οὐχ ὁ ἀπαθείας τετυχηκὼς, ἤδη καὶ προσεύχεται ἀληθῶς· δύναται γὰρ ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασιν εἶναι, καὶ ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῶν περισπᾶσθαι, καὶ μακρὰν ἀπέχειν ἀπὸ Θεοῦ. » Ἔτι· « Οὐκ ἂν ὅτι μὴ ἐγχρονίζῃ ὁ νοῦς ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασι τῶν πραγμάτων, ἤδη καὶ προσευχῆς κατείληφε τόπον· δύναται γὰρ ἐν τῇ θεωρίᾳ εἶναι τῶν πραγμάτων, καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ἀδολεσχεῖν· ἅπερ εἰ καὶ ψιλὰ ῥήματά εἰσιν, ἀλλ' ὡς πραγμάτων ὄντα θεωρήματα, τυποῦσι τὸν νοῦν, καὶ μακρὰν ἀπάγουσιν ἀπὸ Θεοῦ. » Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· « Ὧν ὁ νοῦς μεμάθηκεν ἀληθῶς εὔχεσθαι, οὗτοι Κυρίῳ κυρίως D ἐνώπιοι ἐνωπίῳ λαλοῦσιν, ὡς οἱ πρὸς τὸ οὖς τοῦ βασιλέως· ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων, δύνασαι ἀκριβῶς συνιδεῖν, τὴν τῶν ἑκατέρων πολιτειῶν διαφορὰν, καὶ ἀσύγκριτον σύγκρισιν, τῆς κατὰ παραδοχὴν, φαμὲν, καὶ τῆς κατ' ἐπιβολήν. Τῆς μὲν γὰρ ἔργον, μελέται· καὶ πολλαὶ, καὶ ποικίλαι θεωρίαι. Τῆς δὲ ἐργασία, ἡ ἀληθὴς προσευχή. Πρὸς δὲ, καὶ ὅτι ἄλλο νοὸς ἀπάθεια, καὶ ἕτερον προσευχὴ ἀληθής. » Ἔτι τε ὡς ὁ ἔχων τὴν ἀληθῆ προσευχὴν κατὰ τοὺς ἁγίους, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καὶ τὸν νοῦν ἀπαθῆ κεκτῆσθαι πέφυκεν, οὐ μὴν δὲ, καὶ ὁ ἔχων μόνον τὸν νοῦν ἀπαθῆ, δεδύνηται κεκτῆσθαι καὶ τὴν ἀληθῆ προσευχήν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ὁ δὲ λόγος ἐπανερχέσθω πρὸς τὰ προκείμενα. Ἐπεὶ οὖν οὐ μόνον παρὰ τὰ

Adhuc de munda oratione.

71. Et dicit sanctus Nilus : « Enitere ut mentem tuam orationis tempore tacitam ac silentem teneas, et sic orare poteris. « Ego adhuc quod meum est dicam et quod junioribus dixi : « Beata est mens quæ tempore orandi perfecte formis vacua est. » Et sanctus Philotheus : « Raro inveniuntur qui ratione pacem agant ; et eorum tantum est qui diviniam lætitiam consolationemque per id in se habere perpetuo student. » Et Magnus Basilius : « Oratio bona, ea est quæ efficacem Dei cogitationem in anima efformat ; et ea est Dei inhabitatio, nempe in se Deum per memoriam tenere, quando nullis terrestribus cogitationibus memoriæ continuitas perrumpitur, neque obviis quibusque cupiditatibus mens perturbatur, sed omnia hæc fugiens qui Deum diligit, ad Deum accedit. »

Quod aliud est mentis apathia, et aliud oratio vera quæ adhuc major est.

72. Sciendum quoque et illud ; secundum sanctum Maximum : « Non potest mens ex sola actione absque cupiditate fieri ; nisi eam multæ ac variæ cogitationes suscipiant, sed, ex divinissimo Nilo, fieri potest ut qui cupiditatibus liber effectus est, non vere oret, sed inconstans sit et longe a Deo distet. « Ita enim ille Pater de illa re : « Etiamsi mens supra corporalem contemplationem ascenderit, nondum perfectum Dei locum contemplata est. Potest enim in cogitationis scientia esse, et circa eam variare. » Et adhuc : « Qui apathiam assecutus est nondum vere orat ; potest enim in tenuibus cogitatis versari, et in suis notionibus distrahi, et a Deo longe distare. » Et adhuc : « Non eo quod mens in tenuibus rerum cogitatis immoretur, jam orationis locum assecuta est ; potest enim in rerum contemplatione versari et in suis rationibus vana esse ; quæ, etsi tenuia sint verba, sed quoniam rerum signa sunt, mentem informant, eamque a Deo separant. » Dicit autem et Climacicus : « Quorum mens didicit vere orare, ii Domino dominanter et facie ad faciem loquuntur, tanquam ii qui ad aurem regis verba faciunt. Ex iis autem ac talibus potes apprime intelligere utriusque rationis differentiam et ex comparatione dissimilitudinem, cum una sit per acceptionem, et altera per conatum. Unius enim opus curæ et multæ ac variæ contemplationes. Alterius autem, vera oratio. Ad hæc, aliud est mentis apathia, aliud oratio vera. » Imo qui veram orationen possidet, secundum sanctos, necessario quoque mentem absque cupiditate habet. Qui vero tantum mentem absque cupiditate possidet, non semper potuit veram orationem habere. Et hæc quidem ita se habent. Sed redeat sermo ad ea quæ nobis proposita sunt. Cum non modo ea quæ diximus, sed et ipsa bonorum ac malorum memoria, frequenter mentem informare ac ad phantasiam ducere soleant;

de hoc etiam oportet nos pauca disserere.

Adhuc de phantasiis, et de iis quæ mens efformat, et signis falsi ac veri, et quænam sunt veritatis signa.

73. Si pacem agis, solusque cum solo Deo velis conversari, ne accipias quæ sensibilia aut intelligibilia videris, sive intra te sive extra, etiamsi forma sit Christi aut angeli aut sancti, aut luminis figura menti apparens; sed remane diffidens et gravis ad illam, etsi bona sit, antequam interrogaveris, ut diximus, eos qui experti sunt: id enim utilissimum est, et Deo charissimum et acceptissimum. Semper autem mentem tuam custodi absque colore et forma et imagine et qualitate et quantitate; solis orationis vocibus adhære, et has cura et cogita, intra cordis motus, ut dicit Climacicus: « Initium quidem orationis, voces ex ipsis procemiis per soliloquium persequentes; medium autem iis quæ dicuntur, cogitationis attentio; finis vero, raptus ad Dominum. » Et sanctus Nilus ita loquitur: « Est quidem præcipua perfectorum oratio, quidam mentis raptus, et universa ex iis quæ secundum sensus sunt, separatio, spiritu gemitibus inenarrabilibus cum Deo conversante, qui cordis dispositionem intuetur, ut librum inscriptum, explicatum, et signis silentibus suas voluntates ostendentem. Ita Paulus usque ad tertium cœlum raptus est, sive in corpore, sive extra corpus fuerit, nesciens; ita Petrus, cum ascendisset in domum, ut oraret, visionem lintei vidit. Secunda autem est post primam oratio, verba pronuntiare, mente cum compunctione consequente et sciente ad quem suam flagitationem dirigat. Interrupta autem oratio et corporalibus cogitationibus dissipata ab orantis statu recessit. » In his igitur remanens alia ne accipias, donec pacem assecutus sis et expertos interrogaveris, ut dictum est. Et hæc sunt quæ annuntiaveramus, erroris signa et alia his similia sunt. Vide autem et quædam signa veritatis. Ea autem sunt veritatis optimique et vivificantis Spiritus signa, charitas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, justitia, fides, dulcedo, temperantia, et cætera, ut ait divinus Apostolus, hæc omnia Spiritus sancti fructus appellans. Et dicit iterum: « Ut filii lucis ambulate. Fructus enim Spiritus, in omni bonitate et justitia et veritate; quarum contraria error possidet. » Dicit autem et quidam sapientium ab aliquo interrogatus: « Quoad securam salutis viam, dilectissime, ut dixisti, multæ sunt viæ quæ ad vitam ducunt, et multæ quæ ad mortem. Et procedens, viam habes quæ ducit ad vitam, mandatorum Christi observationem. In his mandatis omnem virtutis formam invenies; præcipue vero hæc tria: humilitatem, charitatem et misericordiam, sine quibus nemo Deum inum videbit. » Et paulo post: « Hæc tria sunt invicta contra dæmones arma, quæ nobis largita est sancta Trinitas, humilitatem dico et charitatem et

A προειρημένα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν τε καὶ ἐναντίων, ἐκτυποῦν ἀθρόως τὸν νοῦν καὶ πρὸς φαντασίαν ἄγειν εἴωθέ πως, δεῖ καὶ περὶ τούτου ὀλίγον διασημᾶναι.

Ἔτι περὶ φαντασιῶν, καὶ ἐκτυπωμάτων τοῦ νοῦ καὶ τῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας σημείων· τίνα τὰ τῆς πλάνης σημεῖα.

ογ'. Ἡσυχάζων, καὶ μόνος βουλόμενος εἶναι μετὰ μόνου τοῦ Θεοῦ, μηδέ ποτε παραδέξῃ εἴ τι δ' ἂν ἴδῃς αἰσθητὸν, ἢ νοερὸν, ἔσωθέν σου, ἢ ἔξωθεν, κἂν εἶδος δῆθεν Χριστοῦ, ἢ ἀγγέλου, ἢ ἁγίου μορφὴν, ἢ φωτὸς ἐκτύπωμα, φανταζόμενον τῷ νοΐ· ἀλλὰ μένε ἀπιστῶν, καὶ βαρούμενος εἰς τοῦτο, κἂν ἀγαθὸν εἴη, πρὸ ἐρωτήσεως, ὡς εἴπομεν, τῶν ἐμπείρων· τοῦτο γὰρ ὠφελιμώτατον, καὶ Θεῷ προσφιλέστατόν τε καὶ εὐαπόδεκτον. Ἔσο δὲ ἀεὶ τηρῶν σου τὸν νοῦν, ἄχροον, ἀμόρφωτον, ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄποιον, ἄποσον,
B καὶ μόνα τῆς προσευχῆς ῥήματα προσέχων, καὶ μελετῶν, καὶ διανοούμενος, ἔνδον τῆς καρδιακῆς κινήσεως, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος φάσκοντα· « Ἀρχὴ μὲν προσευχῆς, προσβολαὶ μονολογίστως διωκόμεναι ἐκ προοιμίων αὐτῶν· μεσότης δὲ, τὸ ἐν τοῖς λεγομένοις καὶ μόνοις εἶναι τὴν διάνοιαν· τέλος δὲ ταύτης, ἁρπαγὴ πρὸς Κύριον. » Καὶ ὁ ἅγιος δὲ Νεῖλος οὕτω φησίν· « Ἔστι μὲν προηγουμένη τῶν τελείων προσευχὴ, ἁρπαγή τις τοῦ νοῦ, καὶ τῶν κατ' αἴσθησιν ἔκστασις ὁλοσχερὴς, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις τοῦ πνεύματος ἐντυγχάνοντος τῷ Θεῷ, τῷ βλέποντι τὴν τῆς καρδίας διάθεσιν, ἀναπτυσσομένην ὥσπερ ἐγγράμματον βιβλίον, καὶ τύποις ἀφθόγγοις τὸ ἑαυτῆς ἐμφανίζουσαν βούλημα. Οὕτως ἕως τρίτου ἡρπάγη ὁ Παῦλος
C οὐρανοῦ, εἴτε ἐν σώματι ἦν, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος ἀγνοῶν· οὕτως ὁ Πέτρος ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ δῶμα τοῦ προσεύξασθαι, τὴν ὀπτασίαν τῆς ὀθόνης εἶδεν. Ἡ δευτέρα δὲ μετὰ τὴν πρώτην ἐστὶ προσευχὴ, τὸ λέγειν τὰ ῥήματα, παρακολουθοῦντος τοῦ νοῦ μετὰ κατανύξεως, καὶ εἰδότος ᾧ προσάγει τὴν δέησιν. Μεσολαβουμένη δὲ προσευχὴ, καὶ πεφυρμένη φροντίσι σωματικαῖς, τῆς τοῦ προσευχομένου ἀφέστηκε καταστάσεως. » Μένων τοίνυν ἐν τούτοις, τἄλλα μὴ παραδέχου, ἕως καιροῦ εἰρήνης παθῶν, καὶ ἐρωτήσεως, ὡς προλέλεκται, τῶν ἐμπείρων, καὶ ταῦτα μὲν ἅπερ προείπομεν, καὶ τὰ τούτοις παρόμοια, τὰ τῆς πλάνης διὰ βραχέος σήμαντρα. Ὅρα δὲ καὶ τίνα τὰ τῆς ἀληθείας σημεῖα. Τὰ δέ γε τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, σημεῖα, ἀγάπη,
D χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πρᾳότης, ἐγκράτεια, καὶ τὰ ἑξῆς, ὥς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καρποὺς ἀποκαλῶν αὐτὰ τοῦ θείου Πνεύματος. Λέγει δὲ καὶ αὖθις· « Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. » Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ, ὧν ἅπαν τοὐναντίον ἡ πλάνη κέκτηται. Λέγει δὲ καί τις τῶν θεοσόφων, ἐρωτηθεὶς παρά τινος, οὕτω· « Περὶ σωτηρίας ἀπλανῆ τρίβον, ὡς εἴρηκας, ἀγαπητὲ, πολλαί εἰσιν ὁδοὶ αἱ ἀπάγουσαι εἰς τὴν ζωὴν, καὶ πολλαὶ αἱ πρὸς θάνατον. Καὶ προϊὼν, ἔχεις μίαν ὁδὸν ἀπάγουσαν πρὸς ζωὴν, τὴν τῶν ἐντολῶν Χριστοῦ τήρησιν· ἐπὶ ταύταις ταῖς ἐντολαῖς εὑρήσεις πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν· ἐξαιρέτως δὲ, τὰ τρία ταῦτα· ταπείνωσιν, ἀγάπην, καὶ ἔλεος· τούτων χωρὶς, οὐδεὶς ὄψε-

ται τὸν Κύριον.» Καὶ μετὰ βραχέα· «Ταῦτα τὰ τρία, A ἀκαταμάχητα ὅπλα κατὰ τοῦ διαβόλου, ἅπερ ἡ ἁγία Τριὰς ἡμῖν ἐδωρήσατο, ταπείνωσιν λέγω, ἀγάπην, καὶ ἔλεος, εἰς ἅπερ οὐδὲ ἀντιβλέψαι δύναται πᾶς ὁ τῶν δαιμόνων ἑσμός. Οὐκ ἔστι γὰρ παρὰ τούτοις ταπεινώσεως ἴχνος, οἵ γε διὰ τὴν ἔπαρσιν ἐζοφώθησαν, καὶ πῦρ αὐτοῖς ἡτοιμάσθη αἰώνιον. Ποῦ παρὰ τούτοις ἀγάπη, ἢ ἐλέους σκιὰ, οἳ πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἄσπονδον τὴν ἔχθραν ἐκτήσαντο, καὶ διηνεκῶς πολεμεῖν οὐ παύονται; Τούτοις λοιπὸν τοῖς ὅπλοις θωρακισθῶμεν, ἅπερ ὁ περιφέρων, ἀνάλωτος τοῖς πολεμίοις καθέστηκε.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Ταύτην τὴν τρίπλοκον σειρὰν, ἣν ἡ ἁγία Τριὰς ἐξύφανε καὶ συνέπλεξεν, ὁρῶμεν καὶ τρία οὖσαν, καὶ ἕν. Τρία μὲν τοῖς ὀνόμασιν, εἰ δὲ βούλει, καὶ ταῖς ὑποστάσεσιν· B ἓν δὲ, τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ τῇ πρὸς Θεὸν ἐγγύτητι, καὶ νεύσει, καὶ οἰκειότητι.» Περὶ τούτων εἴρηκεν ὁ Δεσπότης, ὅτι «Ὁ ζυγός μου χρηστός ἐστι, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν·» καὶ ὁ ἠγαπημένος· «Καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσί.» Καὶ μετά τινα· «Τούτου ἕνεκα ψυχὴ ἡ ἀνακραθεῖσα Θεῷ διὰ βίου καθαρότητα, καὶ τῆς τῶν ἐντολῶν φυλακῆς, καὶ τῶν τριῶν τούτων ὅπλων, ἅπερ εἰσὶν αὐτὸς ὁ Θεὸς, τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐνεδύσατο, καὶ γέγονε θέσει θεὸς, διὰ ταπεινώσεως, ἐλέους τε καὶ ἀγάπης, καὶ τὴν ὑλικὴν δυάδα περάσας, καὶ ὑπεραναβὰς τὸ τοῦ νόμου κεφάλαιον, τὴν ἀγάπην λέγω, τῇ ὑπερουσίῳ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι συνήφθη, ἐντυγχάνων ἀμέσως, φωτὶ φῶς προσλαμβάνων, καὶ εὐφραινόμενος χαρὰν ἀδιάδοχον καὶ αἰώνιον.» Ἀλλ' ἀπόχρη καὶ περὶ τού- C των· εἰκὸς δὲ ὥσπερ ἄρα περὶ τῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας διεμνημονεύσαμεν ὡς ἀπὸ μέρους γνωρισμάτων καὶ καρπῶν (ὅθεν καὶ ἐξ αὐτῶν, ἤτοι τῶν καρπῶν, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον ἐπιγνωσόμεθά πως τοὺς ἐνεργουμένους, οἵου πνεύματός εἰσιν), οὕτω καὶ περὶ τῆς ἐξ ἑκατέρων παρακλήσεως, τῆς θείας, φαμὲν, καὶ ἀληθοῦς χάριτος, καὶ τῆς ἐπιπλάστου, καὶ ἐναντίας, χρήσεσι Πατρικαῖς δέον μικρόν τι διασημᾶναι. Λέγει τοίνυν περὶ ταύτης οὕτως ὁ θεῖος Διάδοχος·

A misericordiam, in quæ arma ne oculos quidem audet convertere dæmonum examen. Non est enim apud eos humilitatis vestigium, qui quidem per superbiam in tenebras ejecti sunt, quibusque ignis æternus paratus est. Ubi apud eos charitas, aut misericordiæ umbra, qui humano generi incessans odium fovent, et in illud pugnare non desinunt? His igitur armis circumdemur, quæ qui induerit, inexpugnabilis hostibus fiet.» Et paulo post: «Hunc triplicem funem quem nobis sanctissima Trinitas contexuit et connexuit, videmus tria esse et unum; tria quidem nominibus, si velis et personis; unum autem potentia et efficacia et ea quæ cum Deo est, propinquitate et inclinatione et familiaritate.» De his Dominus dixit: «Jugum meum suave est, et onus B meum leve [41].» Et discipulus quem diligebat: «Et mandata ejus gravia non sunt [42].» Et paulo post: «Ideo anima quæ cum Deo per animæ puritatem miscetur, et per mandatorum observationem dum hæc tria arma qua sunt ipse Deus, possidet, Deum ipsum induit et fit quodammodo Deus, per humilitatem nempe et charitatem et misericordiam; Materialem Dyadem transmeat, caputque legis, charitatem dico, transcendens, cum supersubstantiali et vivifica Trinitate conjungitur, immediate cum illa conversans, lumen lumini adjiciens et indesinente ac æterno gaudio perfusa.» Sed de his sufficiunt quæ diximus. Operæ autem pretium est ut quemadmodum de erroris ac veritatis signis et C fructibus pauca ex parte memoravimus, (unde et ex ipsis nempe fructibus, secundum divinum Paulum operantes noverimus, cujus spiritus sint), ita et de utraque excitatione de divina nempe ac vera gratia et de falsa et contraria pauca ex Patribus disseramus. Sic igitur de ea loquitur divus Diadochus.

Περὶ παρακλήσεως θείας, καὶ ἐπιπλάστου.

οδ'. «Ὅταν ὁ νοῦς ἡμῶν ἄρξηται τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰσθάνεσθαι παρακλήσεως, τότε καὶ ὁ Σατανᾶς ἐν ἡδυφανεῖ τινι αἰσθήσει, ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ἡσυχίαις, ὅτε τις ὥσπερ εἰς ὕπνου τινὸς λεπτοτάτου ἔρχεται ῥοπὴν, τὴν ψυχὴν παρακαλεῖ. Ἐὰν D οὖν ἐν θερμῇ λίαν μνήμῃ εὑρεθῇ κρατῶν ὁ νοῦς τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ὥσπερ ὅπλῳ κέχρηται κατὰ τῆς ἀπάτης τῷ ἁγίῳ καὶ ἐνδόξῳ ἐκείνῳ ὀνόματι, ἀναχωρεῖ μὲν ὁ πλάνος τοῦ δόλου· εἰς πόλεμον δὲ λοιπὸν ἐνυπόστατον ἐξάπτεται τῆς ψυχῆς. Ὅθεν ἐπιγινώσκων ὁ νοῦς τὴν ἀπάτην ἀκριβῶς τοῦ πονηροῦ, πλέον εἰς τὴν πεῖραν προκόπτει τῆς διακρίσεως.» Καὶ αὖθις· «Ἡ ἀγαθὴ παράκλησις, ἐγρηγορότος τοῦ σώματος γίνεται· ἢ καὶ εἰς ὕπνου τινὸς μέλλοντος ἔρχεσθαι ἔμφασιν, ὅτε τις ἐν θερμῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ, τῇ αὐτοῦ ὥσπερ κεκόλληται ἀγάπῃ· ἡ δὲ τῆς πλάνης εἰς λεπτόν τινα ἀεὶ, ὡς εἶπον, ὕπνον ἐλθόντος τοῦ ἀγωνιστοῦ, μετὰ μέσης μνήμης

De divina et de falsa excitatione.

74. Quando mens nostra incipit Spiritus sancti excitationem sentire, tunc et Satanas in quodam amœno sensu et quadam nocturna tranquillitate, quando quis in levissimi somni inclinationem venit, animam excitat. «Si igitur mens in ardenti minus D memoria inveniatur nomen sanctum Domini Jesu occupans, eoque sanctissimo et gloriosissimo nomine contra deceptionem utatur, dolo finem imponit dolosus; bello autem manifesto animam petit. Unde dolos maligni apprime noscens, magis in discretionis experientia proficit.» Et rursum: «Bona excitatio fit, vigilante corpore; aut cum illud in eo est ut in somni cujusdam simulationem introeat, quando quis in ardenti Dei memoria ejus charitati fere adunatur; dolosa autem excitatio fit quando, ut dixi, in levem quemdam somnum venit certator cum media Dei memoria. Altera quidem, tanquam ex Deo orta, manifeste animas eorum qui

[41] Matth. XI, 30. [42] I Joan. V, 3.

exsistentiam. Et id patet ex expositis sanctorum oraculis, dubitamus autem dicere ex ipsa actione. Eorum autem ardorum excellentissimus est is qui ex cordis munda oratione procedit, et qui cum ea innascens crescensque continuo, et in substantiale lumen cum gaudio perveniens, substantialiter illuminatum hominem sic se habentem, secundum Patres perficit.

Quodnam est cordis ardoris studiosum opus.

56. Ille ardor sane abigit studiose ea quæ obstant quin pura prior oratio perfecta prorsus fiat. Ignis enim Deus noster, et ignis consumens dæmonum pravitatem et cupiditatum nostrarum. Dicit enim sane us Diadochus : « Quando cum acuto quodam dolore cor dæmonum arma suscipit, ita ut credat ista arma inimicum afferre, tunc odit cum pœna cupiditates anima, tanquam mundari incipiens. Si igitur non vivide doleat quod peccata non sentiat, non poterit de justitiæ bono lætari. Qui igitur volet cor suum mundare, illud memoria Jesu Christi perpetuo adurat ; hanc solam meditationem et opus indesinenter habens. Non enim oportet nunc quidem orare, nunc autem non orare, eos qui suam corruptionem ejicere velint ; sed semper orationi vacare, in mentis custodia, etsi aliquando extra orationis domos versentur. Quemadmodum enim qui vult aurum purificare, si vel paululum ignem subter fornacem extingui sinat, duram rursum materiam efficit : ita qui nunc quidem Dei recordatur, nunc vero non recordatur, quod videtur per orationem acquirere, id per otium amittit. Proprium vero est hominis virtutem diligentis, memoria Dei quod terrenum in corde est consumere, ita ut quod malum est sensim igne memoriæ hujus quod bonum est, consumatur et perfecte anima in naturalem suum splendorem cum majore gloria redeat. Atque igitur ita mens absque impedimento in corde remanens, pure et absque errore orat, ut ait sanctus : « Tunc est vera et recta oratio, quando in orando cor mens servat. » Scribit autem et sanctus Hesychius : « Ille vere monachus est qui vigilantiam colit ; et ille vere vigilans est, qui in corde est monachus. »

De desiderio et amore qui ex ardenti attentione et oratione oritur.

57. In tali autem ardore, et cum tali, munda scilicet attentione, in corde gignitur ad memoriæ præsentem semper Dominum Jesum Christum desiderium ac divinus amor et charitas, ut scriptum est : « Puellæ dilexerunt me, attraxerunt me [85] ; » et ego : « Vulnerata amore ego sum [86]. » Dicit autem et sanctus Maximus : « Omnes quidem virtute ad divinum amorem menti cooperantur,

[85] Cant. I, 2. [86] Cant. II, 5.

A τε καὶ ὕπαρξιν. Καὶ τοῦτο δῆλον παρὰ τῶν ἐκτεθέντων χρησμῶν τῶν ἁγίων, ὀκνῶμεν δὲ εἰπεῖν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πράξεως· ἔστι δὲ τούτων κυριωτέρα πως, ἡ ἐκ τῆς καρδιακῆς καθαρᾶς προσγινομένη προσευχῆς θέρμη· καὶ μετ' αὐτῆς διηνεκῶς προϊοῦσα, καὶ αὐξανομένη, καὶ εἰς φωτισμὸν τὸν ἐνυπόστατον σαββατίζουσα, ἤγουν ἐνυποστάτως πεφωτισμένον ἐργαζομένη κατὰ τοὺς Πατέρας τὸν οὕτως ἔχοντα ἄνθρωπον.

Τί τὸ προσεχῶς ἔργον τῆς καρδιακῆς θέρμης.

νϛ'. Ἥτις δὴ θέρμη προσεχῶς ἀποσοβεῖ τὰ ἐμποδίζοντα τὴν προτέραν καθαρὰν τελείως ἐκτελεῖσθαι προσευχήν. Πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον τὴν μοχθηρίαν τῶν δαιμόνων, καὶ τῶν παθῶν B ἡμῶν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Διάδοχος· « Ὅτε μετὰ ζεστῆς τινος ἀλγηδόνος ἡ καρδία εἰσδέχεται τὰ τόξα τῶν δαιμόνων, ὡς αὐτὰ οἴεσθαι φέρειν τὰ βέλη τὸν πολεμούμενον, μισεῖ μετὰ πόνου ἡ ψυχὴ τὰ πάθη, ὡς ἐν ἀρχῇ οὖσα τοῦ καθαίρεσθαι. Ἐὰν γοῦν μὴ ἀλγήσῃ μεγάλως ἐπὶ τῇ ἀναιδείᾳ τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἂν δυνηθῇ πλουσίως χαρῆναι ἐπὶ τῇ τῆς δικαιοσύνης χρηστότητι. Ὁ τοίνυν θέλων καθαρίσαι τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, τῇ μνήμῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διαπαντὸς ἐκπυρούτω αὐτὴν, τοῦτο μόνον μελέτην καὶ ἔργον ἄπαυστον ἔχων. Οὐ γὰρ ποτὲ μὲν εὔχεσθαι δεῖ, ποτὲ δὲ μὴ, τοὺς τὴν ἑαυτῶν σαπρίαν ἀποβαλεῖν θέλοντας· ἀλλ' ἀεὶ τῇ προσευχῇ σχολάζειν ἐν τῇ τηρήσει τοῦ νοῦ, κἂν ἔξω που αὐλίζοιντο τῶν εὐκτηρίων δόμων. Ὃν γὰρ τρόπον ὁ θέλων καθαρίσαι C χρυσίον, ἐὰν καὶ πρὸς βραχὺ τὸ πῦρ ἐάσῃ σχολάσαι τοῦ χωνευτηρίου, σκληρίαν πάλιν τῇ καθαιρομένῃ ὕλῃ ἐμποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ ποτὲ μὲν μεμνημένος τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ μή· ὅπερ δοκεῖ κτᾶσθαι διὰ τῆς προσευχῆς, τοῦτο ἀπόλλυσι διὰ τῆς σχολῆς. Ἀνδρὸς δέ ἐστι φιλαρέτου ἴδιον, τὰ ἀεὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ τὸ τῆς καρδίας καταναλίσκειν γεῶδες, ἵνα οὕτω τοῦ κακοῦ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μνήμης δαπανωμένου, τελείως εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῆς ἡ ψυχὴ μετὰ πλείονος δόξης ἐπανέλθῃ λαμπρότητα. » Καὶ γοῦν οὕτως ὁ νοῦς προσμένων ἀκωλύτως ἐν καρδίᾳ, καθαρῶς, καὶ ἀπλανῶς εὔχεται, κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον· « Τότε ἐστὶν ἀληθὴς καὶ ἀπλανὴς προσευχὴ, ὅτε τὴν καρδίαν ὁ νοῦς τηρεῖ ἐν τῷ προσεύχεσθαι. » Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· D « Οὗτος ἀληθινὸς τῷόντι μοναχὸς, ὁ νῆψιν κατορθῶν, καὶ οὕτως ἀληθινὸς νηφάλιος, ὁ ἐν καρδίᾳ ὢν μοναχός. »

Περὶ τοῦ ἐκ τῆς θέρμης προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς τικτομένου πόθου καὶ ἔρωτος.

νζ'. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ θέρμῃ, καὶ σὺν προσοχῇ προσευχῇ, ἤγουν καθαρᾷ προσευχῇ, ὁ πρὸς τὸν μνημονευόμενον, ἀεὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πόθος, καὶ θεῖος ἔρως, καὶ ἡ ἀγάπη ἐν καρδίᾳ τίκτεται, ὡς γέγραπται· « Νεάνιδες ἠγάπησάν με [Ἴσ. σε], εἵλκυσάν με, » καὶ ὅτι, « Τετρωμένη ἀγάπης εἰμὶ ἐγώ. » Λέγει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος· « Πᾶσαι μὲν αἱ ἀρεταὶ συνεργοῦσι τῷ νῷ πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα, πλέον δὲ πάντων

ἡ καθαρὰ προσευχή. Διὰ ταύτης γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν A πτερούμενος, ἔξω γίνεται πάντων. »

Περὶ δακρύων καρδιακῶν· καὶ ἔτι περὶ θείου πόθου καὶ ἔρωτος.

νη'. Ἐξ ἧς καρδίας, καὶ δάκρυον ὅτι πλεῖστον ἀποῤῥεῖ καθαῖρον, καὶ πιαῖνον τὸν ἐξ ἀγάπης ταῦτα πεπλουτηκότα, ἀλλ' οὐ τῆκον, καὶ ξηραῖνον· τοῦτο καὶ γάρ, τὸ ἐκ τοῦ θείου φόβου, κἀκεῖνο, τὸ ἐκ τοῦ θεϊκοῦ ἔρωτος τῷ σφοδρῷ καὶ ἀσχέτῳ πόθῳ, καὶ ἔρωτι τοῦ μνημονευομένου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καί γε ἐνθουσιῶσα βοᾷ· Ἔθελξας πόθῳ με, Χριστέ, καὶ ἠλλοίωσας τῷ θείῳ σου ἔρωτι. Καί· Ὅλος εἶ, Σῶτερ, γλυκασμὸς, ὅλος εἶ ἐπιθυμία καὶ ἔφεσις, ὅλος ἀκόρεστος, ὅλος ὑπάρχεις κάλλος ἀμήχανον. Καὶ μετὰ Παύλου κραυγάζει τοῦ Χριστοκήρυκος· « Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει B ἡμᾶς. » Καί· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; » Καὶ αὖθις· « Πέπεισμαι, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε Ἄγγελοι, οὔτε Ἀρχαὶ, οὔτε Ἐξουσίαι, οὔτε Δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. »

Παραίνεσις περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ὑπὲρ τὸ μέτρον· καὶ ἔτι περὶ τῆς ἐν καρδίᾳ διηνεκοῦς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προτροπή.

νθ'. Ἵν' οὖν τις ἀξιωθείη τούτων δὴ, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πάντων, ἅπερ νυνὶ λέγειν οὐκ εὔκαιρον. C Μὴ ζήτει γὰρ, φησὶ, πρὸ καιροῦ τὰ τοῦ καιροῦ. Καὶ τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν, ὅταν οὐ καλῶς γένηται. Καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Μάρκον, οὐ συμφέρει πρὸ τῆς ἐργασίας τῶν προτέρων, εἰδέναι τὰ δεύτερα· ἡ γὰρ γνῶσις φυσιοῖ διὰ τὴν ἀργίαν· ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ διὰ τὸ τὰ πάντα ὑπομένειν. Χρὴ σπεύδειν καὶ ἀεὶ ἀγωνίζεσθαι, καθάπερ εἴρηται, τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μνήμην ἔνδον βάθους καρδίας διηνεκῶς περιφέρειν, καὶ οὐχ ἐκτὸς, καὶ ἐπιπολαίως, ὡς λέγει καὶ περὶ τούτου ὁ αὐτὸς μακάριος Μάρκος· ὅτι « Ἐὰν μὴ διὰ καθολικῆς καὶ νοερᾶς ἐλπίδος ἀνοιγῇ τὸ ἐνδότατον, καὶ ἀπόκρυφον, καὶ εἰλικρινὲς τῆς καρδίας ἡμῶν χώρημα, οὐκ ἔστι βεβαίως ἐπιγνῶναι τὸν ἐνοικοῦντα, οὔτε εἰδέναι εἰ προσεδέχθησαν αἱ λογικαὶ ἡμῶν θυσίαι, ἢ οὔ. » D

Περὶ θερμοῦ ζήλου, καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐμφανείας θείας, καὶ τοῦ τῆς χάριτος ἐνυποστάτου φωτισμοῦ.

ξ'. Οὕτω γὰρ ἐκκλινεῖ ῥᾳδίως, οὐ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν, καὶ τῶν ἀπρεπῶν φαντασιῶν, καθὰ γέγραπται· « Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. » Μᾶλλον δὲ παντὸς λογισμοῦ, καὶ πάσης φαντασίας ἐκστήσεται ὡς τῷ ὑπὲρ ἀρετῆς αὐτοῦ θερμῷ ζήλῳ καταφλέγων, καὶ ἀφαντῶν πᾶσαν πονηροπραξίαν αἰσθητῶς, καὶ νοητῶς, τὸ πρὶν ἐνεργοῦσαν ἐν ἑαυτῷ, σὺν τοῖς ἀρχηγοῖς αὐτῶν κακοχάρ-

maxime autem munda oratio. Per eam enim ad Deum evolans, extra omnia constituitur. »

De lacrymis cordis, et adhuc de divino desiderio et amore.

58. Ex hoc corde et lacrymæ plerumque defluunt mundæ et pinguefaciunt eum qui charitate eos obtinuit, non autem molliunt ac siccant. Hoc etenim operantur ex divino timore, et illud ex divino amore per vehemens et non cohibitum desiderium amoremque Domini Jesu Christi qui in memoria est. Cor enim inspiratum clamat. « Mulsisti me desiderio, Christe, et mutasti divino tuo amore. » Et : « Totus es, dulcedo, Domine, totus desiderium et ardor, totus es desiderabilis, totus pulchritudo indubitanter. » Et cum Paulo, Christi præcone, clamat : « Charitas Dei comprehendit nos [37]. » Et : « Quis nos separabit a charitate Christi ? Tribulatio an angustia, an persecutio, an periculum, an gladius [38] ? » Et rursum : « Certus sum quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque dominationes, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque alia creatura poterit nos separare a charitate Dei quæ est in Christo Jesu Domino nostro [39]. »

Exhortatio ad nihil quærendum supra modum; et adhuc excitatio ad continuam Jesu Christi in corde memoriam.

59. Ut igitur aliquis his dignus fiat et aliis quæ hæc sequuntur, hæc nunc dicere non intempestivum : « Ne inquiras, inquit, ante tempus ea quæ temporis alicujus sunt. Et bonum non est bonum, quando non bene fit. Et secundum sanctum Marcum : « Non utile est antequam priora facta sint, posteriora scire. Scientia enim inflat per otiositatem, charitas autem ædificat omnia patienter ferendo. » Oportet festinare et semper pugnare, ut dictum est, Domini Jesu Christi memoriam perpetuo in imo corde perferre, neque extra aut in superficie, ut ait et idem beatus Marcus ; « Nisi per universalem ac spiritualem spem pateat interius et occultius cordis nostri alveus, non est firmiter cognoscere eum qui inhabitat, neque scire utrum acceptæ sint rationabiles nostræ victimæ, annon. »

De ardenti zelo et divina in nobis apparitione et substantiali gratiæ lumine.

60. Ita enim facile declinabit, non modo ab operibus malis, sed et a cupidis cogitationibus et non decentibus phantasiis, ut scriptum est : « Spiritu ambulate, et desideria carnis ne perfeceritis [40]. Imo vero ab omni cogitatione ac phantasia exibit, ardenti virtutis zelo, ut ita dicam eas adurens, et expellens omnem malitiæ sive per sensus sive per mentem actum, qui prius in ipso operabatur cum ducibus ipsius dæmonibus alieni mali gauden-

[37] II Cor. v, 14. [38] Rom. viii, 35 ; 36. [39] Ibid. 39. [40] Galat. v, 16.

tionus, ut ait sanctus Isaac: « Terribilis est dæmonibus et Deo angelisque dilectus qui cum ardente zelo eradicat spinas in ipso ab hoste plantatas. Et in profectum veniet ita ut fidem habeat se dilectionem in Deum possidere, et manifestam apparitionem et inhabitationem et substantiale ac divinissimum gratiæ lumen. Si malis id dicere, lucidissime recurret ad supernam illam et per baptismatis gratiam nobis datam nobilitatem ac spiritualem adoptionem. » Et dicit rursum sanctus Isaac: « Illa est Jerusalem ac Dei regnum, quod intra nos absconditur juxta Domini sermonem. Hic locus est nubes gloriæ Dei, in quam soli mundi corde ingredientur ad contemplandam sui Domini faciem. » Tantum ille ne inquirat manifestam Dei apparitionem, ut non accipiat eum qui tenebræ vere est, et lumen se esse simulat.

A τοῖς δαίμοσι, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Φοβερός ἐστι τοῖς δαίμοσι καὶ ποθεινὸς τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ὁ μετὰ θερμοῦ ζήλου ἐκριζῶν τὰς ἐκ τοῦ ἐχθροῦ φυομένας ἐν αὐτῷ ἀκάνθας. Καὶ εἰς προκοπὴν ἥξει τοῦ πληροφορίαν ἐντεῦθεν σχεῖν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ ἐναργοῦς ἐμφανείας, καὶ ἐνοικήσεως τοῦ ἐνυποστάτου, καὶ θειοτάτου φωτισμοῦ τοῦ τῆς χάριτος. Εἰ βούλοιο δὲ εἰπεῖν, μάλα φαιδρῶς ἐπαναδραμεῖται πρὸς τὴν ἄνωθεν, καὶ διὰ τῆς τοῦ βαπτίσματος χάριτος τελεσιουργηθεῖσαν ἡμῖν εὐγένειαν, καὶ υἱοθεσίαν πνευματικήν. » Καὶ λέγει αὖθις ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Αὕτη ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, ἡ ἐντὸς ἡμῶν κεκρυμμένη κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Αὕτη ἡ χώρα νεφέλη ἐστὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν μόνοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ εἰσελεύσονται τοῦ θεάσασθαι τὸ πρόσωπον τοῦ ἰδίου Δεσπότου. » Μόνον αὐτὸς μὴ ζητείτω τὴν τοῦ Θεοῦ ἐμφάνειαν, ἵνα μὴ δέξηται τὸν ὡς ἀληθῶς σκότος ὄντα, καὶ φῶς εἶναι ὑποκρινόμενον.

B

De operatione divina, et opposita.

61. Quando autem mens ejus qui lumen non quærit, id aspicit, non eam statim accipiat, neque oderit, ut ait sanctus Marcus: « Est operatio gratiæ infanti ignota. Et est malitiæ alia, veritati simillima. Bonum est autem talia non errantes contemplari, neque propter veritatem exsecrari, sed in omnibus per spem ad Deum confugere. Ipse enim quod in utroque utile sit, novit; sed interroget eum qui gratiam et potentiam apud Deum habet, ut doceat et discernat. »

Περὶ ἐνεργείας θείας, καὶ ἐναντίας.

ξα'. Ὅταν δὲ ὁ νοῦς αὐτοῦ μὴ ζητοῦντος φῶς ὁρᾷ, μὴ παραδεχέσθω τοῦτο, μήτε μὴν καταργείτω, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Μάρκος, ὅτι « Ἔστι ἐνέργεια χάριτος τῷ νηπίῳ ἀγνοουμένη. Καὶ ἔστι τῆς κακίας ἑτέρα τῇ ἀληθείᾳ ἐξομοιουμένη. Καλὸν δὲ τὰ τοιαῦτα μὴ ἐνοπτρίζεσθαι διὰ τὴν πλάνην, μήτε ἀναθεματίζειν διὰ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ πάντα δι' ἐλπίδος προσφεύγειν τῷ Θεῷ. Αὐτὸς γὰρ οἶδε τῶν ἀμφοτέρων τὸ χρήσιμον· ἀλλ' ἐρωτάτω τὸν ἔχοντα χάριν καὶ δύναμιν πρὸς Θεὸν διδάξαι, καὶ διακρῖναι. »

C

De magistro illuminato et non errante.

62. Et si invenerit qui doceat, non modum quemadmodum scit ex divina Scriptura, sed quemadmodum et ipse beate divinum lumen sensit, Deo gratias. Si minus, melius est non accipere, sed in humilitate ad Deum confugere, dum se homo sincero corde indignum reputat, tali merito et contemplatione se avertent; quemadmodum dictum est, et ex iis quæ dicentur, et ut initiati sumus, Christi gratia, a linguis non mendacibus, a Spiritu sancto motis ac locutis; et ex inspiratis a Deo Scripturis et ex proprio experimento.

Περὶ διδασκάλου πεφωτισμένου καὶ ἀπλανοῦς.

ξβ'. Καὶ εἰ μὲν εὕροι τὸν διδάξαντα, οὐ καθὼς μόνον ἔγνω ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ καθάπερ καὶ ἐκεῖνος μακαρίως ἔπαθε τὸν θεῖον φωτισμὸν, τῷ Θεῷ χάρις. Εἰ δ' οὖν κρεῖττον τὸ μὴ παραδέξασθαι, ἀλλ' ἐν ταπεινώσει πρὸς τὸν Θεὸν καταφυγεῖν, ἀνάξιον ἑαυτὸν ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας, λογιζόμενος, καὶ ἀποκαλῶν τῆς τοιαύτης ἀξίας καὶ θεωρίας· ὥσπερ ἄρα τοῦτό τε καὶ ὅσα προείρηται, καὶ δὴ ῥηθήσεται, καὶ ὅσα μεμυήμεθα, Χριστοῦ χάριτι, παρά τε γλωσσῶν ἀψευδῶν, Πνεύματι ἁγίῳ κινουμένων τε καὶ φθεγγομένων· τῶν τε θεοπνεύστων Γραφῶν, καὶ μερικῆς πείρας.

De vero lumine et falso, scilicet de divino lumine ac malo.

63. Etenim in quibusdam suis scriptis illustres nostri Patres signa non falsi et falsi luminis nobis tradunt, ut ille ter beatus Paulus fecit, cum ad quemdam interrogantem de hac re discipulum, dixit: « Adversariæ potentiæ lumen est igni simile, fumosum, et materiali igni congruum; et postquam virtutis amica et munda anima illud viderit, absque gaudio est illudque rejicit. Boni autem lumen, bonum est, et gratissimum, et purum, et adveniens sanctificat, animamque luce et lætitia et serenitate adimplet, et eam mitem et misericordem efficit. » Et alii similia dicunt. Sed tamen prædicta audis quoque viva voce aliquem tradentem,

D

Περὶ φωτισμοῦ ἀληθινοῦ, καὶ ψευδοῦς ἤγουν φωτὸς θείου, καὶ πονηροῦ.

ξγ'. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐνίοις αὐτῶν οἱ κλεινοὶ Πατέρες ἡμῶν συγγράμμασι τὰ σημεῖα τοῦ ἀπλανοῦς καὶ τοῦ τῆς πλάνης ὑπεμφαίνουσί πως φωτισμοῦ, καθὰ δῆτα, καὶ ὁ τοῦ Λάτρου τρισόλβιος Παῦλος πεποίηκεν εἰρηκὼς πρὸς τὸν περὶ τοῦ τοιούτου ἐπερωτήσαντα αὐτὸν μαθητὴν αὐτοῦ, ὅτι τὸ μὲν τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως φῶς, πυροειδές ἐστι, καὶ καπνῶδες καὶ τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς ὅμοιον· καὶ ἐπειδὰν αὐτὸ μετριοπαθὴς, καὶ κεκαθαρμένη ψυχὴ θεάσηται, ἀηδῶς ἔχει πρὸς αὐτὸ, καὶ βδελύττεται· τὸ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθὸν, χαριέστατόν τέ ἐστι, καὶ ἀκραιφνὲς, καὶ προσβαλὸν ἁγιάζει, φωτός τε καὶ χαρᾶς, καὶ ἱλαρότητος πληροῖ τὴν ψυχὴν, καὶ ἠπίαν αὐτὴν καὶ

φιλάνθρωπον ἀπεργάζεται· καὶ ἕτεροι δὲ ὡσαύτως. A Ἀλλ' ὅμως ἅτε τὰ προειρημένα διὰ ζώσης ἤκουσα φωνῆς, οὕτω δὴ καὶ περὶ τούτου κατὰ καιρὸν ἀκούσεις· νῦν γὰρ οὐ καιρός.

illudque tempore opportuno audies; nunc autem non est tempus audiendi.

Περὶ φαντασίας ἀπρεποῦς τε καὶ εὐπρεποῦς, καὶ ὅπως χρὴ μετιέναι αὐτάς.

ξδ'. Ἐπεὶ δὲ μικρῷ πρόσθεν περὶ φαντασίας ἐμνήσθημεν, καὶ φαντασίας ἀπρεποῦς, ὀνησιμώτατον, ὥς γε ἡμῖν δοκεῖ, ἐν βραχεῖ καὶ περὶ αὐτῆς, μᾶλλον δὲ περὶ πάσης φαντασίας ὡς δυνατὸν διαλαβεῖν. Λίαν γὰρ ἀνθίσταται ἡ ἐπάρατος τῇ καθαρᾷ καὶ καρδιακῇ προσευχῇ, καὶ τῇ ἑνιαίᾳ, καὶ ἀπλανεῖ τοῦ νοῦ ἐργασίᾳ. Ὅθεν καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες πολλαχῶς περὶ αὐτῆς, καὶ κατ' αὐτῆς ἀποφθέγγονται. Αὕτη τοίνυν, ἡ ποικιλόμορφος, ὡς ὁ μυθευόμενος Δαίδαλος, καὶ πολυκέφαλος κατὰ B τὴν ὕδραν φαντασία, οἱόν τις γέφυρα τῶν δαιμόνων, τοῖς ἁγίοις προείρηται· δι' αὐτῆς γὰρ διερχόμενοι, καὶ διαπερῶντες οἱ φόνιοι ἀλάστορες, κοινωνοῦσί πως καὶ συμμίγνυνται τῇ ψυχῇ, σίμβλον κηφήνων ταύτην ἀπεργαζόμενοι, καὶ ἐννοιῶν ἀκάρπων, καὶ ἐμπαθῶν οἰκητήριον· ἣν δὴ φαντασίαν ἀποβλητέον τοσύνολον· εἰ μή που βούλει, ἕνεκα μετανοίας, καὶ συντριβῆς, πένθους τε καὶ ταπεινοφροσύνης, πρὸ δὲ καὶ τῆς τῶν ὄντων μελέτης, ναὶ μὴν καὶ χάριν ἀπρεποῦς φαντασίας, εὐπρεπῆ φαντασίαν παραβαλεῖν, καὶ ἀντισηκῶσαι· κἀκείνην ταύτῃ συμμίξας, καὶ ἀντιστρατευσάμενος, καὶ ὡς ῥίψασπιν τὴν ἄσεμνον, καὶ ἰταμὸν κατὰ κράτος βαλὼν, οὕτω κατ' αὐτῆς ἆραι τὰ νικητήρια. C Καὶ γοῦν οὕτω ποιῶν οὐ μόνον ζημίας, ἀλλὰ καὶ κέρδους σαυτῷ αἴτιος εἴης ὡς ἐν ἀπταίστῳ κρίσει τὰ κατ' αὐτὸν διευθύνων, ἅτε φαντασίαν ἀπρεπῆ φαντασίᾳ εὐπρεπεῖ καταργῶν, καὶ τοῖς τῶν ἐναντίων ὅπλοις τούτους δὴ τοὺς ὑπεναντίους καιρίως πλήττων ἢ ἀποκτείνων, ὡς πάλαι τὸν Γολιὰθ ὁ θεῖος Δαβίδ.

De phantasia indecentique ac decenti, et quomodo oportet ad eas accedere.

64. Quoniam paulo ante De phantasia mentionem fecimus et de phantasia indecenti, utilissimum, ut nobis videtur, erit breviter de ea et de qualibet, ut poterimus, dicere. Nimium enim nocet exsecrabilis puræ cordis orationi, et simplici ac rectæ mentis operationi. Unde et divini Patres sæpissime de ea et contra eam Verba faciunt. Ea enim, multiformis, ut fabulosus Dædalus, et multa capita habens ut Hydra, tanquam dæmonum pons quidam dicta est a sanctis. Per eam enim transeuntes et penetrantes homicidæ scelesti, communicant et commiscentur animæ, fucorum alveare eam facientes, et sterilium cupidarumque cogitationum domicilium. Quæ sane phantasia omnino repellenda est; nisi velis, pœnitentiæ causa et tribulationis, dolorisque et humilitatis, ac præcipue propter eorum quæ sunt, meditationem, cum indecenti phantasia decentem comparare ac librare, illamque cum ista miscere; ita ut adversus eam incedens et, de ea turpiter, clypeo amisso, victa ac dejecta, triumphum agere queas. Atque igitur ita faciens, non modo non detrimenti cujusquam, sed lucri tibi auctor eris, quippe qui constanti judicio tuas res direxeris, phantasiam indecentem decenti phantasia destruens, et contrariorum armis eos hostes opportune feriens et trucidans, ut olim Goliath divinus David.

Ὅτι οὐ μόνον ἡ ἀπρεπὴς φαντασία, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐπρεπὴς ἀπόβλητος τοῖς ἁγίοις εἰς τὴν καθαρὰν προσευχὴν, καὶ εἰς τὴν ἁπλῆν καὶ ἑνιαίαν ἐργασίαν τοῦ νοός.

ξε'. Τοῦτο δὲ, τῶν ἔτι νηπίων, ἤτοι τῶν ἀρχαρίων ἆθλόν ἐστιν. Οἱ γὰρ τῷ χρόνῳ προβεβηκότες, ὁλικῶς τὴν ἀπρεπῆ φαντασίαν σὺν τῇ εὐπρεπεῖ ἀποβάλλονται, καὶ φρούδην ἐργάζονται· ὡς κηρὸν τηκόμενον ἀπὸ προσώπου πυρὸς, ἀποτεφροῦντες, καὶ διαλύοντες, διὰ τὴν καθαρὰν προσευχὴν, καὶ τὴν ἐκ D πάντων τοῦ νοὸς ἀτύπωτον ἀπόθεσίν τε καὶ γύμνωσιν, ἕνεκα τῆς πρὸς Θεὸν ἁπλῆς ἐπιβολῆς· εἰ βούλει δὲ, καὶ παραδοχῆς, καὶ ἀσχηματίστου, καὶ ἑνιαίας ἑνώσεως. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· Πᾶς λογισμὸς, φαντασία ἐστὶν ἐν τῷ νῷ αἰσθητοῦ τινος πράγματος. Νοῦς γὰρ ὢν ὁ Ἀσσύριος οὐκ ἄλλως ἀπατᾷν ἐξισχύει, εἰ μὴ χρήσηται τοῖς παρ' ἡμῶν αἰσθητοῖς καὶ συνήθεσι. Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος· Ἐπειδὴ πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινων εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε αὐγάζει αὐτῇ τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντη εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων, καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται, εἴπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνης, κατὰ στέρησιν τῶν πάντων νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοΐ.

Quod non modo indecens phantasia, sed et decens rejicienda sanctis est in mundam orationem et in simplicem et unam mentis operationem.

65. Illud vero est, infantium adhuc et incipientium certamen. Qui enim tempore processerunt, omnino indecentem phantasiam cum decenti rejiciunt, et expellunt, tanquam ceram a facie ignis, eam in cinerem redigentes et dissolventes, per mundam orationem, et mentis ab omnibus rudem separationem ac nuditatem, simplicis ad Deum elevationis causa; si vis quoque, receptionis Dei causa, et simplicis et absque figura unionis. Dicit enim et sanctus Hesychius: « Omne ratiocinium est phantasia in mente alicujus sensibilis rei. Cum enim spiritus sit *Assyrius*, non aliter decipere potest, nisi utatur iis quæ a nobis sentiuntur et nobis solita sunt. » Et sanctus Diadochus : « Postquam omnis cogitatio per quorumdam sensibilium imaginationem in cor introierit, tunc ei lucebit beatum Deitatis lumen, cum omnino ab omnibus recesserit, et ex iis minime formatum fuerit, siquidem illius splendor per privationem omnium cogitationum puræ menti apparet. » Et magnus Basilius :

« Quemadmodum igitur in manufactis templis non habitat Dominus, neque in fictionibus quibusdam et spiritualibus figuris. Projectæ enim istæ sunt, quæ agitatam animam separent, non jam valentem pure ad veritatem tendere, sed adhuc speculo et ænigmate retentam. » Et divinus Evagrius : « Ibi dicitur Deum sedere, ubi cognoscitur; ideo thronus Dei dicitur, mens pura. Dei igitur cogitatio non invenitur in his cogitationibus quæ mentem figuris ornant, sed in iis quæ eam non ornant. Ideo oportet eum qui orat omnino ab iis cogitatis, quæ mentem figuris replent, separari; et aliter quidem informabitur mens mentem cernens; et aliter disponetur, verbum ejus contemplans. Unde discimus quomodo spiritualis scientia mentem a cogitationibus, quæ ipsam figuris replent sejungat. Quæ autem se non circa imagines exercet, ea appropinquat Deo. » Et sanctus Maximus in magni Dionysii Scholiis : « Aliud est phantasia, et aliud cogitatio aut cogitatum. A diversis enim facultatibus oriuntur, et motus propria natura differunt inter se. Cogitatio enim quædam efficacia est et actio; phantasia vero, passio, et imago, sensibile quoddam repræsentans, aut tanquam sensibile. Et sensus quidem ea quæ sunt percipit, per universam eorum formam. Mens autem iis accedit, id est, ea quæ sunt alio modo comprehendit, neque ut sensus. Quoad enim corporeum aut spirituale, circa quod etiam sensus exerceri possunt, ut dixi prius, motus est passivus et figuratus. Judicium autem et intellectus menti concedenda sunt et animæ. Huic igitur mentis intellectui imaginatio auferenda est. Imaginatio vero in tres partes dividitur; prima quidem est vis imaginandi ea, quæ sensibilem formam præbent; secunda vero, ea vis quæ ex remanentibus reliquiis typum effingit, cujus imagines non ad aliquid referantur; quæ vis proprie est phantasia; tertia autem est ea vis in qua omnis lætitia et imaginatio hujus, quod bonum videtur, aut tristitia hujus quod videtur malum, compingitur. Nulla igitur, ex his quæ dicta sunt, phantasia, locum habet de Deo. Simplicissimus enim supra cogitationem est ac superjacet. « Et rursum magnus Basilius : « Mens quæ ad externa non dissipatur, neque per mundum sensibus diffunditur, redit quidem ad seipsam; per seipsam vero ad Dei cogitationem ascendit, atque illa pulchritudine illustrata, ipsius naturæ oblivionem accipit. Hæc igitur et ipse cum scias, nitere, omnibus horis, cum Deo, absque phantasia, absque figura et forma, totus tota mente pura, et anima munda omnimodo orare. Dicet enim sanctus Maximus.

Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· Ὥσπερ οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ Κύριος, οὕτως οὐδὲ ἐν διατυπώσεσί τισι καὶ πλάσμασι νοητοῖς. Προβέβληνται γὰρ ταῦτα ἀποτειχίζοντα τὴν κεκιβδηλευμένην ψυχὴν τὴν μὴ δυναμένην καθαρῶς ἐνατενίζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔτι τοῦ ἐσόπτρου ἐχομένην, καὶ τοῦ αἰνίγματος. Καὶ ὁ θεῖος Εὐάγριος· Ἐκεῖ λέγεται καθέζεσθαι τὸν Θεὸν, ἔνθα γινώσκεται· διὸ καὶ θρόνος λέγεται τοῦ Θεοῦ, νοῦς καθαρός. Τὸ τοίνυν νόημα τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐν τοῖς νοήμασιν εὑρεθήσεται τοῖς τυποῦσι τὸν νοῦν, ἀλλ' ἐν νοήμασιν τοῖς μὴ τυποῦσι. Διόπερ τὸν προσευχόμενον δεῖ παντάπασι χωρίζεσθαι τῶν νοημάτων τῶν τυπούντων τὸν νοῦν· καὶ ἄλλως μὲν τυπωθήσεται ὁ νοῦς ὁρῶν νοῦν· καὶ ἄλλως δὲ διατεθήσεται ὁρῶν τὸν λόγον αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν πῶς ἡ γνῶσις ἡ πνευματικὴ ἀφίστησι τὸν νοῦν τῶν νοημάτων τῶν τυπούντων αὐτόν. Ἀτύπωτον δὲ ἀσκοῦσα, παρίστησι τῷ Θεῷ. Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολίοις τοῦ μεγάλου Διονυσίου· Ἕτερόν ἐστι φαντασία, καὶ ἕτερόν ἐστι νόησις, ἤτοι νόημα. Ἀπό τε γὰρ διαφόρων δυνάμεων γίνονται, καὶ ἰδιότητι κινήσεως [Ἴσ. λείπει, διαφέρουσι]. Ἡ μὲν γὰρ νόησις, ἐνέργειά ἐστι καὶ ποίησις· ἡ δὲ φαντασία πάθος, καὶ τύπωσις ἀναγγελτικὴ αἰσθητοῦ τινος, ἢ ὡς αἰσθητοῦ τινος. Καὶ ἡ μὲν αἴσθησις ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων κατὰ ἀθρόαν μόρφωσιν. Ὁ δὲ νοῦς ἐφάπτεται, τουτέστιν ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων ἑτέρῳ τρόπῳ, καὶ οὐχ ὡς ἡ αἴσθησις. Περὶ μὲν οὖν τὸ σωματικὸν, ἢ τὸ πνευματικὸν, ἐν ᾧ καὶ τὰς αἰσθήσεις εἶναι πρώην ἔφαμεν, τὸ παθητικὸν καὶ μορφωτικόν ἐστι κίνημα. Τὸ δὲ κριτικὸν, καὶ ἀντιληπτικὸν, τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ νῷ δοτέον. Τούτῳ οὖν τῷ τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικῷ καὶ τὸ φανταστικὸν ἀποστεῖλαι [Ἴσ. ἀποδιαστεῖλαι, ἢ ὑποστεῖλαι] δεῖ. Διαιρεῖται δὲ ἡ φανταστικὴ εἰς τρεῖς μοίρας· πρώτην μὲν εἰς τὴν τῶν ἀντιλήψεων εἰκονιστικὴν πρὸς τὰ ποιοῦντα αἰσθητὴν τὴν ἀντίληψιν· δευτέραν δὲ, τὴν ἐκ τῶν μενόντων ἐγκαταλειμμάτων ἀπὸ τούτων ἀνατυπωτικὴν, τὴν μὴ ἔχουσαν ἐρηρεισμένας ἐπί τι τὰς εἰκόνας, ἣν καὶ ἰδίως φανταστικὴν καλοῦσιν· τρίτην, ἐν ᾗ πᾶσα ἡδονὴ, καὶ φαντασία δοκοῦντος ἀγαθοῦ, ἢ κακοῦ κατὰ λύπην συνίσταται. Οὐδεμία τοίνυν, καθὰ εἴρηται, φαντασία χώραν ἔχει ἐπὶ Θεοῦ· πάντων γὰρ ἅπαξ ἁπλῶς ὑπὲρ ἔννοιάν ἐστι, καὶ ὑπέρκειται. Καὶ αὖθις ὁ μέγας Βασίλειος· Νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν· δι' ἑαυτοῦ δὲ, εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει. Ταῦτα τοιγαροῦν, καὶ αὐτὸς εἰδὼς, ἐπείγου ὅσαι ὧραι, σὺν Θεῷ ἀφαντάστως, ἀσχηματίστως, ἀδιατυπώτως, ὅλος ὅλῳ νοῒ καθαρῷ, καὶ ψυχῇ καθαρᾷ εὔχεσθαι ὁλοτρόπως· λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Μάξιμος.

De mente, anima et corde puris ac perfectis.

66. Mens pura est ea quæ ab ignorantia remota est ac divino lumine illustratur.

Περὶ νοὸς, ψυχῆς καὶ καρδίας καθαρῶν καὶ τελείων.

ξϛ'. *Περὶ νοὸς καθαροῦ.*—Νοῦς καθαρός ἐστιν ὁ ἀγνοίας χωρισθεὶς, καὶ ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς καταλαμπόμενος.

Περὶ ψυχῆς καθαρᾶς. — Ψυχὴ καθαρά ἐστιν, ἡ παθῶν ἐλευθερωθεῖσα, καὶ ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης ἀδιαλείπτως εὐφραινομένη.

Περὶ καρδίας καθαρᾶς. — Καρδία καθαρά ἐστιν, ἡ παντάπασιν ἀνείδεον τῷ Θεῷ, καὶ ἀδιαμόρφωτον παραστήσασα τὴν μνήμην· καὶ μόνοις τοῖς αὐτοῦ ἕτοιμον ἐνσημανθῆναι τύποις, δι' ὧν ἐμφανὴς γίνεσθαι πέφυκε. Τούτοις ἑπομένως, καὶ τάδε προσκείσθω.

Περὶ τελείου νοός. — Νοῦς ἐστι τέλειος, ὁ διὰ πίστεως ἀληθοῦς τὸν ὑπεράγνωστον ἐγνωκὼς, καὶ τῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων [*Ἴσ.* τὰ καθόλου] θεασάμενος· καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς προνοίας καὶ κρίσεως τὴν περιληπτικὴν γνῶσιν παρὰ Θεοῦ εἰληφώς· ὡς ἄνθρωπος δέ φημι.

Περὶ ψυχῆς τελείας. — Ψυχή ἐστι τελεία, ἧς ἡ παθητικὴ δύναμις νένευκεν ὁλοτελῶς πρὸς Θεόν.

Περὶ καρδίας τελείας. Καρδία τελεία τάχα ἐκείνη λέγεται, ἡ μηδεμίαν ἔχουσα φυσικὴν καθ' οἱονδήποτε τρόπον πρὸς ὁτιοῦν κίνησιν, ἐν ᾗ καθάπερ πτυχίῳ λειανθέντι καλῶς διὰ τὴν ἄκραν ἁπλότητα, παραγενόμενος ὁ Θεὸς τοὺς ἰδίους νόμους ἐγγράφει.

Περὶ νοῦ καθαροῦ. — Ἔτι νοῦν καθαρίσαι κατὰ τὸν ἅγιον Διάδοχον, μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστι· Ἔτι νοῦν στῆναι, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστιν. Ἔτι φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖλος· Εἴ τις βούλοιτο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, στερησάτω ἑαυτὸν πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὄψεται αὐτὸν σαπφείρῳ ἢ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆ. Καὶ αὖθις· Νοῦ κατάστασίς ἐστιν, ὕψος νοητὸν οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερές· ᾧ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἐπιγίνεται φῶς. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Ὅταν ὁ νοῦς ἀποδύηται τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδύηται τὸν καινὸν τῆς χάριτος, τότε τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα ὄψεται ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ χροιᾷ· ἥτις Θεοῦ τόπος ὑπὸ τῆς γερουσίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὠνόμασται, ἡνίκα ὤφθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει. Οὕτω καὶ γοῦν ποιῶν, ὡς προείρηται, ἤτοι καθαρῶς, καὶ ἀφαντάστως, καὶ ἀδιατυπώτως προσευχόμενος, κατ' ἴχνος ἔσῃ ἑπόμενος τοῖς ἁγίοις. Εἰ δὲ μή γε, φαντασιαστὴς γενήσῃ ἀντὶ ἡσυχαστοῦ· καὶ ἀντὶ σταφυλῆς τρυγήσῃς ἀκάνθας· ὃ μή σοι γένοιτο.

Ὅπως οἱ προφῆται ἐφαντάζοντο.

ξζ'. Εἰ δέ τινες τὰς τῶν προφητῶν ὁράσεις, σχηματισμούς τε καὶ ἀποκαλύψεις, διὰ φαντασίας, καὶ ἀκολουθίας φυσικῆς γεγενῆσθαι ὑπολαμβάνουσιν· οὗτοι πόῤῥω τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀληθείας ἴστωσαν φέρεσθαι· οἱ γὰρ προφῆται, καὶ νῦν οἱ καθ' ἡμᾶς ἱερομῦσται, οὐ κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν τινὰ, καὶ τάξιν, ναὶ μὴν καὶ φαντασίαν ἑώρων, καὶ ἐφαντάζοντο, ἅπερ ἑώρων, καὶ ἐφαντάζοντο, ἀλλὰ θείως, καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸν νοῦν τῇ ἀῤῥήτῳ δυνάμει, καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τυπούμενοι, καὶ φαντασιούμενοι, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅτι Ἀφάτῳ τινὶ δυνάμει φαντασιούμενοι τὸν νοῦν οἱ ἀπερίσπαστον αὐτὸν καὶ καθαρὸν ἔχοντες, οἱονεὶ ἐνηχοῦντα αὐτοῖς ἔχουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ

De anima pura. — Anima pura est quæ a cupiditatibus libera est, et divina charitate indesinenter lætatur.

De corde puro. — Cor purum est quod Deo præstat memoriam sine forma ac figura; et quod paratum est solis ipsius typis informari, per quos seipsum manifestare solet. His consequenter, et quæ dicenda sunt, se habeant.

De mente perfecta. — Mens perfecta est quæ per veram fidem eum noscit, qui penetrari nequit, ejusque opera contemplata est; et quæ Providentiæ et judicii, quæ in iis sunt, intelligentem scientiam a Deo accepit, quantum homini possibile est.

De anima perfecta. — Anima est perfecta, cujus passiva potentia inclinavit prorsus ad Deum.

De corde perfecto. — Cor perfectum illud dicitur, quod nullum naturalem quoquo modo, ad quodcunque motum habet, in quo, tanquam in polito libello, per suam summam simplicitatem, Deus suas leges inscripsit.

De mente pura. — Mentem mundare secundum sanctum Diadochum, solius sancti Spiritus est: mentem autem sistere, secundum Climacem, solius adhuc sancti Spiritus est. Dicit adhuc sanctus Nilus: « Si quis velit mentis ordinationem videre, seipsum omnibus cogitationibus vacuefaciat, et tunc eam cernet, tanquam sapphiro aut cœlesti colori similem. » Et rursum: « Mentis ordinatio est, intellectualis celsitudo cœlesti colori similis: cui sanctissimæ Trinitatis, orationis tempore, supervenit lumen. » Et sanctus Isaac: « Quando mens exuerit veterem hominem, et novum gratiæ induerit, tunc suam puritatem cernet cœlesti colori similem; qui Dei locus nominatus a senatu filiorum Israel, quando ipsis in monte apparuit. Ita igitur faciens, ut dictum est, nempe pure et absque phantasia et figura orans, vestigiis sanctorum inhærebis. Si minus, pro pacifico, imaginatione delusus fies, et pro uvis colliges spinas. Quod utinam tibi non accidat!

Quomodo prophetæ imaginabantur.

67. Si quidam prophetarum visiones, figurationes et revelationes per phantasiam et naturalem consequentiam factas esse cogitaverint, ii longe a recto fine et veritate sciant se aberrasse. Prophetæ enim, et nunc nostri mystici scriptores, non per naturalem operationem quamdam, et ordinem, et phantasiam, videbant et imaginabantur quæcunque videbant ac imaginabantur, sed divine et supernaturali ineffabilique virtute, et gratia sancti Spiritus, figurantes imaginantesque, ut ait magnus Basilius: « Ineffabili potentia imaginantes, mentem non distractam ac puram habentes, tanquam ipsis somnis Dei Verbum habent. » Et rursum: « Videbant prophetæ, in Spiritu qui ipsos dirigebat, ty-

pos formantes.» Et Gregorius Theologus: «Ille (nempe sanctus Spiritus) operabatur prius in angelicis et cœlestibus potentiis.» Et paulo post: «Deinde in Patribus et prophetis: quorum alii quidem Deum sibi repræsentabant ac noverant: alii vero futura prædicebant: ea efformantes in Spiritu, qui ipsos regebat, ac futuris conversantes, tanquam si adfuissent.

Adhuc de phantasiis, de multis variisque contemplationibus.

68. Si qui autem dubitent adhuc, tanquam phantasias suscipientes ac multas variasque contemplationes, nobisque resistant, vestigiis sanctorum inhærere se putantes, contendantque Theologum quidem dicere sola mente Deum adumbrari, non ex iis quæ apud ipsum sunt, sed ex iis quæ circa ipsum, alia ex alio collecta phantasia in unum veritatis simulacrum, et cætera: divum vero Maximum, non posse mentem, sine cupiditate fieri ex solis actibus, nisi accipiat multas ac varias imagines: ac similiter alios sanctos iis paria disserere: noverint illi, quod eorum beatorum sermones non de operatione, quæ secundum acceptionem et scientiæ visionisque gratiam est, quæque experientia ipsa hominem Deo conjungit, sed de ea, quæ est per conatum, nempe quæ ex sapientia procedit et ex ea contemplatione quæ rerum analogias et harmonias colligit, et obscure ad Dei cogitationem quodammodo inclinat, quæ plurimis, imo vero omnibus facilis ingressu est et cogitatu; ita ut qui cogitabundus talia sanctorum oracula examinaverit, clare enim advertet scriptum fuisse: «Ex magnitudine et pulchritudine rerum analogice Creator percipitur, scilicet ex ea mundi profana, verbosa et vana et operosa scientia. Ea enim tanquam obscura famula, et erudita sophisticaque ac demonstrativa cogitatione superbiens, non evangelicam fidem et humilitatem et veram assensionem sequens, longe a sacris januis expellitur; nobisque nunc sermo est de perfecta et substantiali illuminatione, quemadmodum et apostoli electi qui in monte Thabor cum Jesu conscendentes, ineffabiliter pulchram ac vere beatam conversionem passi sunt, et invisibilem regiam et Divinitatem, oculorum sensu ad aliquid divinius parato, spirituali nempe Spiritus sancti dextera effecto, qui contemplentur digni habiti sunt. Quantum autem distet oriens ab occidente, et cœlum a terra, et anima corpori præstat, tantum, per acceptionem operatio, et gratia præstat ei quæ per conatum est. Altera quidem, ea nempe quæ per conatum, profana est, ut diximus: et per bene ordinatos rerum motus, ordinemque et collectionem imaginuum aliarum ex aliis sequentium, progressum habet, et in fide ad Deum extenditur, altera vero, ea nempe quæ est per acceptionem, immediate ab ipso Deo substantialiter intra cor fieri solet; aliquando etiam ab externis corpus particeps efficiens propriæ supra cogitationem illuminationis et divinissimi luminis, corde supernatura'i-

A αὖθις· Ἑώρων οἱ προφῆται τυπούμενοι τῷ Πνεύματι τὸ ἡγεμονικόν. Καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· Τοῦτο (ἤγουν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) ἐνήργει πρότερον ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς καὶ οὐρανίαις δυνάμεσι. Καὶ μετὰ μικρόν· Ἔπειτα ἐν τοῖς Πατράσι καὶ ἐν τοῖς προφήταις· ὧν οἱ μὲν ἐφαντάσθησαν Θεὸν, ἢ ἔγνωσαν, οἱ δὲ τὸ μέλλον προέγνωσαν· τυπούμενοι τῷ Πνεύματι τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ ὡς παροῦσι συνόντες τοῖς ἐσομένοις.

Ἔτι περὶ φαντασιῶν, καὶ πολλῶν, καὶ ποικίλων θεωριῶν.

ξη'. Εἰ δέ τινες ἀμφιβάλλουσιν ἔτι ὡς τὰς φαντασίας ἀποδεχόμενοι, καὶ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας θεωρίας, καὶ ἐναντιοῦνται ἡμῖν, ὡσανεί πως τοῖς ἁγίοις ἡγούμενοι ἕπεσθαι, τῷ λέγειν, τὸν μὲν Θεολόγον νῷ μόνῳ τὸν Θεὸν σκιαγραφεῖσθαι, οὐκ ἐκ
B τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα, καὶ τὰ ἑξῆς. Τὸν δὲ θεῖον Μάξιμον, μὴ δύνασθαι τὸν νοῦν ἀπαθῆ γενέσθαι ἐκ μόνης τῆς πράξεως, ἐὰν μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι. Ὁμοίως καὶ ἑτέρους ἁγίους τὰ ἴσα τούτοις διαγορεύοντας, οἱ τοιοῦτοι γινωσκέτωσαν, ὡς ἐκείνοις τοῖς μακαρίοις οὐ περὶ τῆς κατὰ παραδοχὴν ἐργασίας ἐκεῖσε, καὶ χάριτος, τῆς γνωστικῆς, ἁμὴν, καὶ ἐποπτικῆς, καὶ αὐτῇ πείρᾳ συναπτούσης Θεῷ τὸν ἄνθρωπον, οἱ λόγοι οὗτοι πεφήνασιν· ἀλλὰ περὶ τῆς κατ' ἐπιβολὴν, δηλαδὴ, τῆς ἐκ τῆς σοφίας, καὶ τῆς τῶν ὄντων ἀναλογίας, καὶ ἁρμονίας συλλεγομένης θεωρίας, καὶ εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν παρακυπτούσης ἀμυδρῶς πως, ἥντινα καὶ τοῖς πολλοῖς,
C μᾶλλον δὲ πᾶσιν ἅπαξ ἁπλῶς ἔξεστι μετέρχεσθαι, καὶ διανοεῖσθαι, ὡς ἐπιστημονικῶς [*Ἴσ. λείπει τό τις*] τὰς τοιαύτας τῶν ἁγίων χρήσεις ἐξηταχὼς, ἐναργῶς εἴσεται, ὡς γέγραπται· Ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς καταλαμβάνεται· οὐμενοῦν ἐκ τῆς κατὰ κόσμον καὶ θύραθεν πολυλέσχου καὶ ματαίας τεχνικῆς μαθήσεως· αὕτη γὰρ ὡς λάτρις ἄσεμνος, καὶ ἐπιστημονικῇ, καὶ σοφιστικῇ, καὶ ἀποδεικτικῇ οἰήσει γαυρουμένη, οὐκ εὐαγγελικῇ πίστει, καὶ ταπεινώσει, καὶ ἀληθεῖ συγκαταθέσει στοιχειουμένη· πόῤῥω τῶν ἱερῶν προθύρων ἐξωστράκισται, ἡμῖν δὲ νῦν ὁ λόγος περὶ τῆς τελείας καὶ ἐνυποστάτου ἐλλάμψεως, καθ' ἣν καὶ οἱ τῶν ἀπο-
D στόλων πρόκριτοι, οἱ ἐπ' ὄρους Θαβὼρ τῷ Ἰησοῦ συναναβάντες, ἀῤῥήτως τὴν καλὴν καὶ τῷ ὄντι μακαρίαν ἀλλοιωθέντες ἀλλοίωσιν ἔπαθον, καὶ τὴν ἀθέατον βασιλείαν, καὶ θεότητα, καὶ αἰσθητικοῖς ὀφθαλμοῖς μετασκευασθεῖσι πρὸς τὸ θειότερον, ἤγουν πνευματικοῖς γεγονόσι τῇ δεξιᾷ τοῦ παναγίου Πνεύματος, κατιδεῖν ἠξιώθησαν· καθ' ὅσον δὲ ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, καὶ ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς, καὶ ἡ ψυχὴ ὑπερφέρει τοῦ σώματος, κατὰ τοσοῦτον, καὶ ἡ κατὰ παραδοχὴν ἐργασία, καὶ χάρις, τῆς κατ' ἐπιβολήν· ἡ μὲν γὰρ, ἤτοι ἡ κατ' ἐπιβολὴν, ὡς ἔφημεν, ἔξωθεν· καὶ διὰ τῆς τῶν ὄντων εὐτάκτου φορᾶς, τάξεώς τε καὶ συλλογῆς ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα τὸ προκόπτειν ἔχει, καὶ πρὸς

Θεὸν ἐν πίστει ἀνατείνεσθαι· ἡ δὲ, ἤγουν ἡ κατὰ πα- A ραδοχὴν, ἀμέσως παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὑποστατικῶς ἔνδον καρδίας πέφυκε γίνεσθαι, ἔσθ' ὅτε καὶ ἔξωθεν, καὶ τῷ σώματι μεταδιδοῦσα ἐμφανῶς ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς οἰκείας ἐλλάμψεως καὶ τοῦ θειοτάτου φωτισμοῦ, ὑπερφυῶς πασχούσης τῆς καρδίας, κατὰ τὸν σοφώτατον Μάξιμον, οὐ ποιούσης τὴν ἀγέννητον θέωσιν. Φησὶ γὰρ οὗτος ὁ ἅγιος· Ἀγέννητον λέγω θέωσιν τὴν κατ' εἶδος ἐνυπόστατον τῆς θεότητος ἔλλαμψιν· ἥτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ' ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν. Συνᾴδοντα τοῖς ῥηθεῖσι λέγει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος· « Δέον εἰδέναι τὸν καθ' ἡμᾶς νοῦν, τὴν μὲν ἔχειν δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν δι' ἧς τὰ νοητὰ βλέπει· τὴν δὲ ἕνωσιν ὑπεραίρουσαν τὴν τοῦ νοῦ φύσιν, δι' ἧς συνάπτεται πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ. » Καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· B « Δύο ὀφθαλμοὺς κεκτήμεθα ψυχικοὺς, καθὼς λέγουσιν οἱ Πατέρες, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ χρεία τῆς δι' ἑκατέρου θεωρίας· ἐν ἑνὶ μὲν γὰρ ὀφθαλμῷ, τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς φύσεσιν ὁρῶμεν· ἤγουν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν αὐτοῦ, τὴν καταλαμβανομένην ἐκ τῆς ἁγιότητος τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς· καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ὀφθαλμῷ, θεωροῦμεν τὴν δόξαν τῆς φύσεως αὐτοῦ τῆς ἁγίας, ὅτε εἰς τὰ μυστήρια τὰ πνευματικὰ εὐδοκήσει ὁ Θεὸς εἰσάξαι ἡμᾶς. » Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος· « Τοῦ μὲν ἑνὸς ἁγίου Πνεύματος εἰσὶ χαρίσματα, ἥ τε σοφία, καὶ ἡ γνῶσις, ὡς καὶ πάντα τὰ θεῖα χαρίσματα· ἰδίαν δὲ ὥσπερ ἕκαστον τὴν ἐνέργειαν ἔχει. Διόπερ ἄλλῳ μὲν δίδοσθαι σοφίαν, C ἄλλῳ δὲ γνῶσιν κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ· ἡ μὲν γὰρ γνῶσις, αὐτῇ πείρᾳ συνάπτει τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ, εἰς λόγους τῶν πραγμάτων τὴν ψυχὴν μὴ κινοῦσα. Διὸ καί τινες τῶν τὸν μονήρη βίον φιλοσοφούντων, φωτίζονται μὲν ὑπ' αὐτῆς ἐν αἰσθήσει· εἰς δὲ λόγους θείους οὐκ ἔρχονται. Ἡ δὲ σοφία, εἴπερ μετὰ ταύτης ἐν φόβῳ δοθῇ τινι (σπάνιον δὲ τοῦτο), αὐτὰς τὰς ἐνεργείας φανεροῖ τῆς γνώσεως· ἐπειδὴ ἡ μὲν, τῇ ἐνεργείᾳ· ἡ δὲ, τῷ λόγῳ φωτίζειν εἴωθεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν γνῶσιν εὐχὴ φέρει, καὶ πολλὴ ἡσυχία ἐν ἀμεριμνίᾳ παντελεῖ. Τὴν δὲ σοφίαν, ἀκενόδοξος μελέτη τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ. Καὶ πρῶτον ἡ χάρις τοῦ διδόντος Θεοῦ. » Πρὸς δὲ, καὶ ὁ ἅγιός φησι Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολίοις· « Τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακὼβ ἐστιν ἡ Γραφή· τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶν, D ἡ ἐν τῇ Γραφῇ γνῶσις· τὸ δὲ βάθος, ἡ τῶν Γραφικῶν αἰνιγμάτων δυσδιεξίτητος θεωρία· τὸ δὲ ἄντλημά ἐστιν ἡ διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ θείου λόγου μάθησις· ἣν οὐκ εἶχεν ὁ Κύριος, αὐτολόγος ὑπάρχων, καὶ οὐ τὴν ἐκ μαθήσεως καὶ μελέτης γνῶσιν διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ χάριτος ἀενάου πνευματικῆς ἀέναον σοφίαν, καὶ μηδέ ποτε λήγουσαν τοῖς ἀξίοις δωρούμενος· τὸ γὰρ ἄντλημα, τουτέστιν ἡ μάθησις, μέρος ἐλάχιστον λαμβάνουσα γνώσεως, τὸ πᾶν ἐᾷ, μηδενὶ λόγῳ κρατούμενον. Ἡ δὲ κατὰ χάριν γνῶσις, ὅλην ἔχει, καὶ δίχα μελέτης, τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις σοφίαν, πρὸς τὰς χρείας ποικίλως βλυστάνουσα. » Καὶ αὖθις ὁ ἅγιος Διάδοχος· « Ὁ νοῦς ἡμῶν, τὰ πολλὰ περὶ μὲν τὴν προσευχὴν,

ter in oto, juxta sapientissimum Maximum, non autem sibi deificationem præstante non generatam. Dicit enim hic sanctus : « Non generatam dico deificationem, eam quæ per Divinitatis speciem fit, illuminationem : quæ quidem generationem non habet, sed in iis qui digni sunt, incogitabilem apparitionem. Iis quæ dicta sunt congruentia exprimit sanctus Dionysius : « Sciendum est mentem nostram, vim quidem habere cogitandi, per quam intelligibilia cernit : unionem vero mentis, naturam extollentem, per quam iis quæ ultra ipsam sunt, conjungitur. » Et pius Isaac : « Duos animæ oculos possidemus, ut dicunt Patres, neque eadem est utilitas per utrumque contemplationis : uno quidem oculo, quæ in naturis abscondita sunt, videmus ; nempe Dei potentiam et sapientiam, et ejus erga nos Providentiam, quam percipimus ex sanctitate gubernationis ejus in nos ; altero autem oculo, sanctæ ejus naturæ gloriam contenplamur, quando in spiritualia mysteria nos Deus introducere dignabitur. » Et divinus Diadochus : « Unius quidem sancti Spiritus dona sunt et sapientia et scientia, ut et omnia divina dona. Singula autem propriam habent efficaciam. Itaque alii quidem dari sapientiam, alii vero scientiam in eodem spiritu testatur Apostolus. Scientia enim hominem experientia Deo conjungit, animam non movens ad rerum ratiocinia. Ideo et nonnulli eorum qui monasticam vitam agunt, per eam in sensu illuminantur : non autem ad divina ratiocinia perveniunt. Sapientia vero, si cui eum ea in timore donetur (rarum autem hoc est,) ipsas scientiæ vires explicat, quoniam altera quidem efficacia, altera vero ratione illuminare solet. Sed scientiam oratio affert et magna in securitate tranquillitas, non vanæ gloriæ appetens oraculorum Dei meditatio. Et primo gratia est Dei donantis. » Ad hæc, dicit quoque sanctus Maximus in Scholiis : « Puteus Jacob est Scriptura : aqua vero, ea quæ in Scriptura est scientia ; profundum vero, Scripturæ ænigmatum difficilis contemplatio : haustus autem est divini verbi per litteras disciplina, quam non habebat Dominus, cum ipse esset ipsissimum Verbum neque scientiam ex disciplina et meditatione credendibus dedit, sed eam quæ ex gratia permanente et spirituali, perennis est, neque unquam cessat, dignis donavit. Haustus enim, id est disciplina, nonnullas scientiæ partes apprehendens, totum relinquit, nulla ratione illud occupare valens. Quæ autem secundum gratiam est scientia, totam habet sapientiam, et absque meditatione, eam quæ hominibns competit, ad utilitatem variam, gignens. » Et rursum sanctus Diadochus : « Mens nostra, inquit, plerumque ad orationem difficile movetur ; quia nempe virtus optativa nimis arcta et angusta est ; theologiæ vero libens seipsam tradit, quia divina contemplatio larga et soluta est. Ne autem ipsi multa dicendi voluntatem demus, ac supra modum evolare eam sinamus, lætitiæ, orationi plerumque et psalmodia

et sanctæ Scripturæ lectioni vacemus. Neque doctorum virorum disciplinam negligamus; quorum fides per ipsorum scripta cognoscitur. Neque id agentes menti permittamus ut propria sua verba gratiæ verbis immisceat, neque ut vana gloria distrahatur, ob nimiam lætitiam garrulitatemque quocunque dispersa, sed longe ab omni phantasia eam contemplationis tempore custodiamus, et lacrymosas omnes ejus inde cogitationes habeamus. Qui enim pacis tempore requiescit, lætaturque orationis præsertim dulcedine, non modo a prædictis culpis cavet, sed magis ac magis renovatur, ut se vivide et absque labore in divinos sensim injiciat et in multa humilitate discretionis scientia abundet. Sciendum tamen est orationem omni latitudini præstare; ea autem illorum solummodo est qui gratiæ sensu omni ac fide pleni sunt. Audistine? Est, inquit, oratio, omni latitudine præstantior, eorumque solummodo est qui intus et in corde, in omni sensu ac fide, substantialiter supernaturaliterque divino gratiæ lumine perfunduntur. Illam sanctus Isaac memoriam non obsignatam vocat, nempe sine forma ac imagine, et simplicem. Et alii alio modo divini Patres.

A δυσανασχέτω; ἔχει, διὰ τὸ στενὸν ἄγαν, καὶ περισταλμένον τῆς εὐχτικῆς ἀρετῆς· εἰς δὲ τὴν θεολογίαν, χαίρων ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν, διὰ τὸ πλατὺ, καὶ ἀπολελυμένον τῶν θείων θεωρημάτων. Ἵνα οὖν μὴ ὁδὸν αὐτῷ δῶμεν τοῦ πολλὰ θέλειν λέγειν, καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτὸν πτεροῦσθαι παραχωρῶμεν· τῇ χαρᾷ, τῇ προσευχῇ τὰ πλεῖστα καὶ τῇ ψαλμῳδίᾳ, καὶ τῇ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἀναγνώσει σχολάζωμεν· μήτε τῶν φιλολόγων ἀνδρῶν παρορῶντες τὰ θεωρήματα· ὧν ἡ πίστις διὰ τῶν λόγων γνωρίζεται· οὔτε γὰρ ἴδια αὐτὸν, τοῦτο ποιοῦντες, παρασκευάσωμεν ῥήματα ἐπιμιγνῦναι τοῖς λόγοις τῆς χάριτος· οὔτε μὴν ὑπὸ τῆς κενοδοξίας ὑποσυρῆναι, διαφορηθέντα διὰ τῆς πολλῆς χαρᾶς, καὶ τῆς πολυλογίας, παραχωρήσωμεν· ἀλλὰ καὶ πάσης φαντασίας ἐκτὸς, αὐτὸν ἐν τῷ B καιρῷ τῆς θεωρίας φυλάξωμεν, καὶ δακρυώδεις αὐτῷ σχεδὸν τὰς πάσας ἐκ τούτου ἐννοίας περιποιήσωμεν. Ἀναπαυόμενος γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς ἡσυχίας, καὶ καθηδυνόμενος ὑπὸ τοῦ τῆς εὐχῆς μάλιστα γλυκασμοῦ, οὐ μόνον τῶν προειρημένων αἰτιῶν ἐκτὸς γίνεται, ἀλλὰ πλέον καὶ πλέον ἀνανεοῦται εἰς τὸ ὀξέως καὶ δίχα πόνου τοῖς θείοις ἐπιβάλλειν θεωρήμασι, μετὰ τοῦ καὶ εἰς τὴν γνῶσιν αὐτὸν τῆς διακρίσεως ἐν πολλῇ προκόπτειν ταπεινώσει. Πλὴν δεῖ εἰδέναι, ὅτι ἔστιν εὐχὴ, παντὸς πλάτους ἐπάνω· αὕτη δὲ ἐκείνων μόνον ὑπάρχει, τῶν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ προροφορίᾳ ἐμπεπλησμένων τῆς ἁγίας χάριτος. » Ἀκήκοας; Ἔστιν εὐχὴ, φησὶν, ἐπάνω παντὸς πλάτους, ἥτις ἐκείνων μόνον ὑπάρχει, τῶν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορίᾳ, δηλονότι ἔνδον καρδίας ἐνυποστάτως ὑπερφυῶς ἐμπεπλησμένων τοῦ θειοτάτου φωτισμοῦ τῆς χάριτος· ταύτην καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ μνήμην ἀσφράγιστον ἀποκαλεῖ, ἤτοι ἀσχημάτιστον, ἀνείδεον, καὶ ἁπλῆν· καὶ ἄλλοι ἄλλως τῶν ἁγίων Πατέρων.

C

De quinque animæ potentiis; similiter et de phantasiis animæ ac menti propriis: et quod omnino phantasiam fugere oportet, et figuras et typos et formas, in munda oratione et simplici et una mentis operatione.

Περὶ τῶν τῆς ψυχῆς πέντε δυνάμεων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ φαντασιῶν οἰκείων τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ νοῦ, καὶ ὅτι δεῖ ὁλικῶς φεύγειν τὴν φαντασίαν, καὶ τοὺς σχηματισμοὺς, καὶ τὰς ἐκτυπώσεις, καὶ τὰς μορφώσεις ἐν τῇ καθαρᾷ προσευχῇ, καὶ τῇ ἁπλῇ καὶ ἑνιαίᾳ τοῦ νοῦ ἐργασίᾳ.

69. Sed quoniam, ut ostendimus, non modo a dæmonibus, sed et a seipsa naturaliter anima potest imaginari per quinque suas potentias, nempe mentem, intellectum, opinionem, phantasiam et sensum, quemadmodum corpus per quinque sensus, visum, olfactum, auditum, gustum et tactum: una autem est, ut dicimus, ex animæ potentia phantasia per quam anima imaginandi vi prædita sit, oportet eam bene in iis quæ ad ipsam pertinent, regere et temperare, easque potentias quæ maxime eam cum Deo conjungunt, et in præsenti et in futuro sæculo, instigare et ad Deum dirigere; oportet autem cætera, ut decet, curare, iisque uti, eaque facere. Inquirendum igitur est quid de his omnibus dixerint Patres ac probabilia videantur. Et dicit sanctus Maximus: « Quoniam anima per seipsam, per suam nempe substantiam rationabilis spiritualisque est, et per se omnino subsistit. Si porro subsistit per se, per se quoque et secundum se naturaliter, et cum corpore operabitur, naturaliter quidem cogitans ac ratiocinans, neque unquam naturaliter ipsi insitis spiritualibus potentiis requiem præstans. Quæ enim natura cuilibet substantiæ insunt, ea,

ξθ'. Ἀλλ' ἐπειδήπερ, ὡς δεδήλωται, οὐ μόνον παρὰ δαιμόνων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἀφ' ἑαυτῆς φυσικῶς ἔχει τὸ φαντάζεσθαι, διὰ τὸ πέντε δυνάμεις κεκτῆσθαι, ἤτοι νοῦν, διάνοιαν, δόξαν, φαντασίαν, καὶ αἴσθησιν, ὥσπερ ἄρτι καὶ τὸ σῶμα τὰς πέντε αἰσθήσεις, ὅρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοὴν, γεῦσιν, καὶ ἀφήν· μία δέ ἐστιν, ὡς ἔφημεν, τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καὶ ἡ φαντασία, δι' ἧς ἡ ψυχὴ καὶ φαντάζεται, D χρὴ ταύτην καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὴν ἐθέλουσαν [*Ιν.* ἐθέλουσιν] οἰκονομεῖν καὶ διευκρινεῖν, τὰς μάλιστα συναπτούσας αὐτὴν τῷ Θεῷ δυνάμεις αὐτῆς, ἔν τε τῷ παρόντι αἰῶνι, ἔν τε τῷ μέλλοντι, ἀναπτεροῦν, καὶ πρὸς Θεὸν ἀνάγειν ὁλικῶς ἐπείγεσθαι, περὶ δέ γε τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ προσῆκον φροντίζειν, καὶ κεχρῆσθαι, καὶ ποιεῖν. Ζητητέον τοίνυν, οἷα περὶ τούτων οἱ Πατέρες φασὶ, καὶ τὸ εἰκὸς ἀποσώζει. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος· « Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ δι' ἑαυτὴν, ἤτοι τὴν αὐτῆς οὐσίαν, ἔστι λογικὴ τε καὶ νοερὰ, καὶ αὐθυπόστατος πάντως ἐστίν. Εἰ δὲ αὐθυπόστατος, δι' ἑαυτὴν φύσει, καὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ μετὰ σώματος ἐνεργήσει, νοοῦσα κατὰ φύσιν καὶ λογιζομένη, καὶ οὐδέποτε παυομένη τῶν φυσικῶς αὐτῇ προσουσῶν νοερῶν δυνάμεων· τὰ γὰρ φύσει τῷ ὁπωσοῦν ἔντι

προσόντα, ἕως ἔστι καὶ ὑφέστηκεν, ἀναφαίρετα τυγχάνει. Ἡ ψυχὴ οὖν, ἀεί τε οὖσα ἀφ' οὗ γέγονε, καὶ ὑφισταμένη, διὰ τὸν οὕτως αὐτὴν δημιουργήσαντα Θεὸν, ἀεὶ νοεῖ, καὶ λογίζεται, καὶ γινώσκει, καὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ μετὰ σώματος, δι' ἑαυτὴν, καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν. Οὐδεὶς οὖν εὑρεθήσεται λόγος, ὁ τὴν ψυχὴν τῶν προσόντων αὐτῇ φυσικῶς, καὶ οὐ διὰ τὸ σῶμα, μετὰ τὴν τούτου λύσιν, ἀλλοτριῶσαι δυνάμενος. » Ἐπεὶ οὖν τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν ἐπιγινώσκομέν τε καὶ παρὰ τῶν ἁγίων μυσταγωγούμεθα, καὶ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα, περὶ Θεὸν κινεῖσθαι καὶ συνεργεῖν [Ισ. ἐνεργεῖν]· τὰς δ' ἄλλας δυνάμεις κατὰ τὸν παρόντα καὶ μόνον αἰῶνα, ὡς ἰδίας αὐτῷ δέον καὶ τὴν ψυχὴν, οἷα ἔντεχνον κυβερνήτην, καὶ τὸ κῦρος τούτων φυσικῶς ἔχουσαν, καὶ μὴ κατὰ τὸ παρὸν εἰρημένην [Ισ. ᾑρημένην], μόνον διενεργεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέλλον μάλιστα, τὸν νοῦν, καὶ τὴν διάνοιαν ὁλοτρόπως σπεύδειν ἀνατείνειν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ κινεῖν, καὶ συνάπτειν, ἐν τῷ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, καὶ τῆς νοερᾶς, καὶ ἑνιαίας, καὶ ἁπλῆς ἐργασίας καιρῷ, τῆς δὲ φαντασίας τοκαθόλου τοῦτον χωρίζειν, καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων· κατὰ γὰρ τὸν ἅγιον Νεῖλον, « Κατάστασίς ἐστι προσευχῆς, ἕξις ἀπαθής· ἔρωτι ἀκροτάτῳ, εἰς ὕψος νοητὸν ἁρπάζουσα τὸν φιλόσοφον, καὶ πνευματικὸν νοῦν. » Οὕτω καὶ γὰρ πράττουσα ἡ ψυχὴ, τὸ εἰκὸς αὐτῇ, καὶ τίμιον ἀξίωμα, ἔσεται διαφυλάττουσα.

A quandiu subsistunt, auferri nequeunt. Anima igitur, quæ ex quo creata est, semper fuit ac substitit per Deum qui ipsam creavit, semper cogitat ac ratiocinatur, et cognoscit, et secundum se et cum corpore, per se et suam naturam. Nulla autem invenietur ratio quæ animam ab iis quæ ipsi insunt neque per corpus, post corporis dissolutionem, separare queat. » Cum igitur sciamus mentem et cogitationem (idque nos sancti doceant,) et in præsenti sæculo et in futuro, ad Deum moveri et operari, cæteras vero potentias, in præsenti tantum sæculo ut huic sæculo proprias; oportet igitur ut anima, tanquam peritus gubernator, in easque naturaliter dominans, neque in præsenti tantum sæculo, ut diximus, operam, mentem cogitationemque omnimodo B et ardenter ad Deum dirigat et moveat, et cum eo uniat in mundæ ac spiritualis et unius ac simplicis orationis tempore; oportet, inquam, ut eas a phantasia omnino sejungat et ab aliis potentiis. Ut enim dicit sanctus Nilus, « Orationis ordinatio, habitus absque cupiditate: ardentisimo amore in spiritualem altitudinem sapientem spiritualemque mentem rapiens. » Sic enim agens anima, eam, quæ ipsam decet ornatque, dignitatem servabit.

Ἔτι περὶ νοός.

ο'. Ὡσαύτως δὲ δεῖ καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν, ὡς ἀμερῆ, καὶ ἁπλῆν, καὶ αὐτοτελῆ ὄντα οὐσίαν, καθαρὰν, καὶ φωτοειδῆ, ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ φυλάσσειν ἀμέτοχον, καὶ μεμερισμένον ταύτης, ἤγουν τῆς φαντασίας, ὡς καὶ αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναμιν φυσικὴν κεκτημένον εἰς τοῦτο, καὶ εἰς τὸ ἀσχέτως πρὸς ἑαυτὸν ἀναπολεῖν, καὶ συστρέφεσθαι, καὶ κινεῖσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ στάσις τοῦ νοῦ, ὃ παρὰ τῆς θείας αὐτῷ ἐγγίνεται χάριτος, κατὰ τὸν τῆς Κλίμαχος λέγοντα· « Τὸ στῆσαι τὸν νοῦν, μόνον τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστι. » Κἂν γὰρ καὶ καθὸ δύναμις ὢν ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς, καὶ ὑπ' αὐτῆς κινῆται καὶ ἄρχηταί πως, ἀλλ' οὖν γε καὶ ὀφθαλμὸς αὐτῆς ἐστι τε καὶ ὀνομάζεται, καί γε ἰδίαν τινὰ δύναμιν φυσικὴν ἁπλῆν, καὶ αὐτοτελῆ, ὡς εἴπομεν, πλουτεῖ. Διά τοι τοῦτο, καὶ ὁπηνίκα κατὰ φύσιν σχετικῶς πρός τε τὴν ψυχὴν, καὶ τὰς αὐτῆς δυνάμεις διατελεῖ διακείμενος, τότε δὴ καὶ δυνάμει νοῦς ἐστιν, ὅπερ καὶ ψυχικὸς ἄνθρωπος κέκληται. Ὁπόταν δὲ τὴν ἰδίαν φυσικὴν, καὶ ἁπλῆν οὐσιώδη ἀναλάβῃ ἀξίαν, καὶ φαιδρότητα, τὴν ἀμερῆ, καὶ αὐτοτελῆ, καὶ αὐτοδέσποτον, ἤγουν ἀπαλλαγῇ τῶν τε σωματικῶν, καὶ ψυχικῶν φυσικῶν σχέσεων, καὶ κινήσεων, καὶ ἀπὸ τοῦ δυνάμει νοῦς εἶναι, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ νοῦς γενέσθαι ἀξιωθῇ, ἤτοι εἰς τὸν ὑπὲρ φύσιν, καὶ πνευματικὸν προκόψῃ ἄνθρωπον, τότε δὴ ἀεὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀκλινῶς ἐπανέρχεται, καὶ δι' ἑαυτοῦ, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀσχέτως ἀναβαίνει πάντη, καὶ ἀπολύτως, τὴν ἀδιαμόρφωτον, καὶ ἀνείδεον, καὶ ἁπλῆν, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος· « Νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαί-

Adhuc de mente.

70. Similiter autem oportet et ipsam mentem, ut partium expertem simplicem et per se absolutam, mundam ac lumine ornatam, seipsam servare ac C custodire non participem et separatam ab illa, phantasia nempe: quippe quæ mens a seipsa naturalem possideat potentiam ad se revertendi et se alendi movendique. Ea est enim mentis requies, quæ ipsi divina gratia præstatur, ut dicit Climacicus: « Mentem requiescere, non est nisi a Spiritu sancto. » Etsi enim, in quantum animæ potentia est animus, et ab ipsa moveatur oriaturque quodammodo, sed tamen ejus oculus est ac nominatur, et propriam vim naturalem et per se subsistentem, ut diximus, possidet. Ideoque et quando mens remanet relative ad animam ejusque potentias disposita, tunc est ut potentia mens; et *animalis homo* nuncupatur. Si D autem propriam, naturalem, simplicem, essentialem dignitatem recuperaverit splendoremque partium expertem, per se subsistentem independentemque; si nempe a corporalibus et animalibus, naturis et motibus sejuncta fuerit; si a potentiali mente ad mentem operantem assurrexerit, si ad supernaturalem spiritualemque hominem profecerit, tunc sane semper ad se non devia redit, et per se ad Dei cogitationem firmiter et constanter ascendit; quæ cogitatio neque formam neque figuram habet, sed simplex est, ut ait Magnus Basilius: « Mens quæ non ad externa dissipata est, neque sensibus per mundum diffusa, ad seipsam revertitur, per se quoque ad Dei cogitationem ascendit; et illa pulchritudine coruscans et illuminata, ipsius naturæ oblivionem suscipit. » Atque ita igitur Dei imagi-

nem ac similitudinem mens induit et servat, cum mens sit et per se immediate spiritualiterque cum divina mente, cum Deo scilicet adunetur et conversetur. Ipsa igitur operatio est, et motus per circuitum est reditus mentis ad seipsam et conversio et unio, atque ejusdem mentis per se cum Deo adunatio; quæ sola est absque errore et inconstantia, cum non sit impedita, immediata vero, et supra cogitationem unio, et supra visum visio.» Et dicit magnus Dionysius: «Animæ motus est circularis quidem, nempe ad seipsam ab externis introitus; et spiritualium ejus potentiarum simplex involutio, tanquam in quodam circulo, quæ ipsi non errare præstat, eamque a plerisque externis rebus ad se convertit ac colligit; deinde eam tanquam unius speciei effectam potentiis firmiter adunatis adunat et ita ad pulchrum bonumque manu ducit, quod est super omnia et unum et idem et ingenitum et immortale ac æternum. Per circuitum autem anima movetur, in quantum proprie se divina scientia illustrat; non mentaliter et unitive, sed logice et periodice et tanquam commistis et transitivis facultatibus. Recta autem via est, quando non ad seipsam ingreditur, et uno intellectu movetur; (id enim posterius est, ut dixi, motus per circuitum), sed ad ea quæ sunt circum se procedens, ab externis, tanquam a variis symbolis et abundantibus ad simplicem et unam contemplationem inducitur.» Et sanctus Maximus: «Immediatam cum Deo unionem mens accipiens; cogitare et cogitari omnino vacua et libera potest. Quando igitur eam facultatem solvit, aliquid eorum quæ post Deum sunt, cogitans, arguitur unionem quæ supra cogitationem est, rumpere, per quam quamdiu cum Deo est, tanquam supernaturalis et ipsa participatione Deus effecta, et suæ naturæ legem, tanquam immotum finem, transponit.» Et rursum: «Mens pura, per suam cum principio unionem habitum qui supra cogitationem est, induit, secundum quem varios motus et habitus ad ea quæ extra ipsius principium sunt, deponit, et soli principio adhæret, per ineffabilem requiem hujus quod supra cogitationem est, silentii effecta; quod ostendere sermo non potest neque cogitatio, sed sola per participationem experientia, eorum qui hac supra cogitationem fruitione digni habiti sunt, cujus signum visu facile et omnibus manifestum, est omminoda per dispositionem ad hoc præsens sæculum animæ insensibilitas et requies.» Ad id igitur mens ex anima minime cooperans, neque seipsam ad Deum movens neque suum ad se reditum efficiens, neque ad Dei cogitationem ascendens, imo vero id ex neutra parte adimplens, sed cum phantasia se conjungens, jam vario modo se habet, et a Deo longe distat.

A νει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενός τε καὶ ἐλλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει.» Καὶ οὕτω γοῦν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ ὁ νοῦς ἀναλαμβάνει, καὶ ἀποσώζει, νοῦς ὤν, καὶ δι' ἑαυτοῦ ἀμέσως νοερῶς, τῷ θείῳ νῷ, δηλαδὴ τῷ Θεῷ, ἑνούμενός τε καὶ συγγινόμενος. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἐργασία, ἡ κατὰ κύκλον κίνησις, δηλονότι, ἡ πρὸς αὐτὸν τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἐπάνοδος, καὶ στροφὴ, καὶ ἕνωσις, καὶ ἡ δι' ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν Θεὸν, ἥτις καὶ μόνη τῷ ὄντι πέφυκεν ἀπλανὴς, καὶ ἄπταιστος, ὡς ἄσχετος οὖσα, καὶ ἄμεσος, καὶ ὑπὲρ νόησιν ἕνωσις, καὶ ὑπὲρ ὅρασιν ὅρασις. Καὶ λέγει ὁ μέγας Διονύσιος· «Ψυχῆς κίνησίς ἐστι, κυκλικὴ μὲν, ἡ εἰς ἑαυτὴν εἴσοδος ἀπὸ τῶν ἔξω, καὶ τῶν νοερῶν αὐτῆς δυνάμεων ἡ ἑνοειδὴς συνέλιξις, ὥσπερ ἔν τινι κύκλῳ, B τὸ ἀπλανὲς αὐτῇ δωρουμένη, καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν τῶν ἔξωθεν αὐτὴν· ἐπιστρέφουσα, καὶ συνάγουσα πρῶτον εἰς ἑαυτὴν, εἶτα ὡς ἑνοειδῆ γενομένην. ἑνοῦσα ταῖς ἑνιαίως ἡνωμέναις δυνάμεσι, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ καλὸν, καὶ ἀγαθὸν χειραγωγοῦσα, τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἓν καὶ ταυτὸν, καὶ ἄναρχον, καὶ ἀτελεύτητον. Ἑλικοειδῶς δὲ ψυχὴ κινεῖται, καθ' ὅσον οἰκείως ἑαυτῇ τὰς θείας ἐλλάμπεται γνώσεις· οὐ νοερῶς, καὶ ἑνιαίως, ἀλλὰ λογικῶς, καὶ διεξοδικῶς, καὶ οἷον συμμίκτοις, καὶ μεταβατικαῖς ἐνεργείαις. Τὴν κατ' εὐθεῖαν δὲ, ὅταν οὐκ εἰς ἑαυτὴν εἰσιοῦσα, καὶ ἑνικῇ νοερότητι κινουμένη· τοῦτο γὰρ, ὡς ἔφην, ἐστὶ τὸ κατὰ κύκλον. Ἀλλὰ πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν προϊοῦσα, καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ὥσπερ ἀπό τινων συμβό- C λων πεποικιλμένων καὶ πεπληθυσμένων ἐπὶ τὰς ἁπλᾶς καὶ ἡνωμένας ἀνάγηται θεωρίας.» Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος· «Τὴν ἄμεσον λαβὼν ἕνωσιν πρὸς τὸν Θεὸν ὁ νοῦς, τὴν τοῦ νοεῖν, καὶ νοεῖσθαι κατὰ φύσιν παντελῶς δύναμιν ἔχει σχολάζουσαν· ὁπηνίκα γοῦν ταύτην λύσῃ, νοήσας τι τῶν μετὰ Θεὸν, διεκρίθη, τεμὼν τὴν ὑπὲρ νόησιν ἕνωσιν, καθ' ἣν ἕως ἐστὶ τῷ Θεῷ συνημμένος, ὡς ὑπὲρ φύσιν, καὶ τῇ μεθέξει Θεὸς γεγενημένος, καθάπερ ὅρος ἀκίνητον, ἑαυτοῦ τὸν τῆς φύσεως μετατίθησι νόμον.» Καὶ αὖθις· «Νοῦς καθαρὸς, τῇ περὶ τὴν αἰτίαν ἑνώσει σχέσιν ἔλαβεν ὑπὲρ νόησιν, καθ' ἣν ἀποπαύσας τὴν πολυποίκιλον πρὸς τὰ μετὰ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ φυσικὴν κίνησίν τε καὶ σχέσιν, μόνης ἀγνώστως ἀντέχεται, κατὰ τὴν ἄφθεγκτον λῆξιν γεγενημένος, τῆς ὑπὲρ νόησιν παμ- D μακαρίστου σιγῆς, ἣν δηλῶσαι παντελῶς οὐ δύναται λόγος, ἢ νόησις, ἀλλὰ μόνη κατὰ μέθεξιν ἡ πεῖρα, τῶν ἀξιωθέντων τῆς ὑπὲρ νόησιν ἀπολαύσεως, ἧς σημεῖόν ἐστιν εὔγνωστόν τε καὶ πᾶσι κατάδηλον, ἡ κατὰ διάθεσιν πρὸς τὸν αἰῶνα τοῦτον παντελὴς ἀναισθησία τῆς ψυχῆς καὶ διάστασις.» Πρὸς τοῦτο τοίνυν μὴ συνεργούμενος ὁ νοῦς παρὰ τῆς ψυχῆς, ἤτοι τὸ πρὸς Θεὸν ἀεὶ κινεῖσθαι, μήτε ἀφ' ἑαυτοῦ κατορθῶν, καὶ διενεργῶν τὸ οἰκεῖον, ἤγουν, τὸ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεσθαι, καὶ οὕτως ἀσχέτως εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνειν, μᾶλλον δὲ μὴ παρ' ἑκατέρων τοῦτο καρπούμενος, ἀλλὰ τῇ φαντασίᾳ ἑνούμενος, ἤδη λοιπὸν καὶ ποικίλλεται, καὶ μακρὰν ἀπέχει τοῦ Θεοῦ.

A

Ἔτι περὶ καθαρᾶς προσευχῆς.

οα'. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος· « Ἀγωνίζου στῆσαι τὸν νοῦν σου κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, κωφὸν καὶ ἄλαλον, καὶ οὕτω δυνήσῃ προσεύξασθαι· ἔτι ἐγὼ τὸ ἐμὸν λέξω, ὃ καὶ νεωτέροις εἴρηκα· μακάριός ἐστιν ὁ νοῦς, ὃς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο. « Καὶ ὁ ἅγιος Φιλόθεος· » Σπάνιόν ἐστιν εὑρεῖν, τοὺς τῷ λογικῷ ἡσυχάζοντας, κἀκείνων μόνων ἐστὶν, οἵτινες τὴν θείαν χαρὰν καὶ παράκλησιν, διὰ τοῦδε τοῦ πράγματος ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν διαπαντὸς μηχανῶνται. « Καὶ ὁ μέγας δὲ Βασίλειος· « Εὐχὴ καλὴ, ἡ ἐνεργῇ ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν τῇ ψυχῇ· καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐνοίκησις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἐνιδρυμένον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεὸν, ὅταν μὴ φροντίσι γηΐναις τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτηται, μηδὲ τοῖς ἀπροσδοκήτοις πάθεσιν ὁ νοῦς ἐκταράσσηται, ἀλλὰ πάντα ἀποφεύγων ὁ φιλόθεος ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ. »

Adhuc de munda oratione.

71. Et dicit sanctus Nilus : « Enitere ut mentem tuam orationis tempore tacitam ac silentem teneas, et sic orare poteris. « Ego adhuc quod meum est dicam et quod junioribus dixi : « Beata est mens quæ tempore orandi perfecte formis vacua est. » Et sanctus Philotheus : « Raro inveniuntur qui ratione pacem agant ; et eorum tantum est qui diviniam lætitiam consolationemque per id in se habere perpetuo student. » Et Magnus Basilius : « Oratio bona, ea est quæ efficacem Dei cogitationem in anima efformat ; et ea est Dei inhabitatio, B nempe in se Deum per memoriam tenere, quando nullis terrestribus cogitationibus memoriæ continuitas perrumpitur, neque obviis quibusque cupiditatibus mens perturbatur, sed omnia hæc fugiens qui Deum diligit, ad Deum accedit. »

Ὅτι ἄλλο ἀπάθεια νοὸς, καὶ ἕτερον προσευχὴ ἀληθὴς, ὃ καὶ μεῖζον.

οβ'. Ἰστέον τοίνυν καὶ τοῦτο, ὡς, εἴπερ καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον, « Οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐκ μόνης τῆς πράξεως ἀπαθὴς γενέσθαι, ἐὰν μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι, ἀλλ' οὖν πάλιν, κατά γε τὸν θειότατον Νεῖλον, ἔνεστι καὶ ἀπαθῆ γεγενημένον, καὶ μὴ προσεύχεσθαι ἀληθῶς, ἀλλὰ ποικίλλεσθαι, καὶ μακρὰν ἀπέχειν ἀπὸ Θεοῦ. » Φησὶ γὰρ οὗτος ὁ Πατὴρ περὶ τοῦ τοιούτου οὕτω· « Κἂν C ὑπὲρ τὴν σωματικὴν θεωρίαν ὁ νοῦς γένηται, οὔπω τέλειον τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἐθεάσατο· δύναται γὰρ ἐν τῇ τῶν νοημάτων εἶναι γνώσει, καὶ ποικίλλεσθαι πρὸς αὐτήν.» Ἔτι· « Οὐχ ὁ ἀπαθείας τετυχηκὼς, ἤδη καὶ προσεύχεται ἀληθῶς· δύναται γὰρ ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασιν εἶναι, καὶ ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῶν περισπᾶσθαι, καὶ μακρὰν ἀπέχειν ἀπὸ Θεοῦ.» Ἔτι· « Οὐκ ἂν ὅτι μὴ ἐγχρονίζῃ ὁ νοῦς ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασι τῶν πραγμάτων, ἤδη καὶ προσευχῆς κατείληφε τόπον· δύναται γὰρ ἐν τῇ θεωρίᾳ εἶναι τῶν πραγμάτων, καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ἀδολεσχεῖν· ἅπερ εἰ καὶ ψιλὰ ῥήματά εἰσιν, ἀλλ' ὡς πραγμάτων ὄντα θεωρήματα, τυποῦσι τὸν νοῦν, καὶ μακρὰν ἀπάγουσιν ἀπὸ Θεοῦ. » Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· « Ὧν ὁ νοῦς μεμάθηκεν ἀληθῶς εὔχεσθαι, οὗτοι Κυρίῳ κυρίως D ἐνώπιοι ἐνωπίῳ λαλοῦσιν, ὡς οἱ πρὸς τὸ οὖς τοῦ βασιλέως· ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων, δύνασαι ἀκριβῶς συνιδεῖν, τὴν τῶν ἑκατέρων πολιτειῶν διαφορὰν, καὶ ἀσύγκριτον σύγκρισιν, τῆς κατὰ παραδοχὴν, φαμὲν, καὶ τῆς κατ' ἐπιβολήν. Τῆς μὲν γὰρ ἔργον, μελέται καὶ πολλαὶ, καὶ ποικίλαι θεωρίαι. Τῆς δὲ ἐργασία, ἡ ἀληθὴς προσευχή. Πρὸς δὲ, καὶ ὅτι ἄλλο νοὸς ἀπάθεια, καὶ ἕτερον προσευχὴ ἀληθής. » Ἔτι τε ὡς ὁ ἔχων τὴν ἀληθῆ προσευχὴν κατὰ τοὺς ἁγίους, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καὶ τὸν νοῦν ἀπαθῆ κεκτῆσθαι πέφυκεν, οὐ μὴν δὲ, καὶ ὁ ἔχων μόνον τὸν νοῦν ἀπαθῆ, δεδύνηται κεκτῆσθαι καὶ τὴν ἀληθῆ προσευχήν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ὁ δὲ λόγος ἐπανερχέσθω πρὸς τὰ προκείμενα. Ἐπεὶ οὖν οὐ μόνον παρὰ τὰ

Quod aliud est mentis apathia, et aliud oratio vera quæ adhuc major est.

72. Sciendum quoque et illud ; secundum sanctum Maximum : « Non potest mens ex sola actione absque cupiditate fieri ; nisi eam multæ ac variæ cogitationes suscipiant, sed, ex divinissimo Nilo, fieri potest ut qui cupiditatibus liber effectus est, non vere oret, sed inconstans sit et longe a Deo distet. « Ita enim ille Pater de illa re : « Etiamsi mens supra corporalem contemplationem ascenderit, nondum perfectum Dei locum contemplata est. Potest enim in cogitationis scientia esse, et circa eam variare. » Et adhuc : « Qui apathiam assecutus est nondum vere orat ; potest enim in tenuibus cogitatis versari, et in suis notionibus distrahi, et a Deo longe distare. » Et adhuc : « Non eo quod mens in tenuibus rerum cogitatis immoretur, jam orationis locum assecuta est ; potest enim in rerum contemplatione versari et in suis rationibus vana esse ; quæ, etsi tenuia sint verba, sed quoniam rerum signa sunt, mentem informant, eamque a Deo separant. » Dicit autem et Climacicus : « Quorum mens didicit vere orare, ii Domino dominanter et facie ad faciem loquuntur, tanquam ii qui ad aurem regis verba faciunt. Ex iis autem ac talibus potes apprime intelligere utriusque rationis differentiam et ex comparatione dissimilitudinem, cum una sit per acceptionem, et altera per conatum. Unius enim opus curæ et multæ ac variæ contemplationes. Alterius autem, vera oratio. Ad hæc, aliud est mentis apathia, aliud oratio vera. » Imo qui veram orationen possidet, secundum sanctos, necessario quoque mentem absque cupiditate habet. Qui vero tantum mentem absque cupiditate possidet, non semper potuit veram orationem habere. Et hæc quidem ita se habent. Sed redeat sermo ad ea quæ nobis proposita sunt. Cum non modo ea quæ diximus, sed et ipsa bonorum ac malorum memoria, frequenter mentem informare ac ad phantasiam ducere soleant;

de hoc etiam oportet nos pauca disserere.

A προειρημένα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν τε καὶ ἐναντίων, ἐκτυποῦν ἀθρόως τὸν νοῦν καὶ πρὸς φαντασίαν ἄγειν εἴωθέ πως, δεῖ καὶ περὶ τούτου ὀλίγον διασημᾶναι.

Adhuc de phantasiis, et de iis quæ mens efformat, et signis falsi ac veri, et quænam sunt veritatis signa.

73. Si pacem agis, solusque cum solo Deo velis conversari, ne accipias quæ sensibilia aut intelligibilia videris, sive intra te sive extra, etiamsi forma sit Christi aut angeli aut sancti, aut luminis figura menti apparens; sed remane diffidens et gravis ad illam, etsi bona sit, antequam interrogaveris, ut diximus, eos qui experti sunt: id enim utilissimum est, et Deo charissimum et acceptissimum. Semper autem mentem tuam custodi absque colore et forma et imagine et qualitate et quantitate; solis orationis vocibus adhære, et has cura et cogita, intra cordis motus, ut dicit Climacicus: « Initium quidem orationis, voces ex ipsis procemiis per soliloquium persequentes; medium autem iis quæ dicuntur, cogitationis attentio; finis vero, raptus ad Dominum. » Et sanctus Nilus ita loquitur: « Est quidem præcipua perfectorum oratio, quidam mentis raptus, et universa ex iis quæ secundum sensus sunt, separatio, spiritu gemitibus inenarrabilibus cum Deo conversante, qui cordis dispositionem intuetur, ut librum inscriptum, explicatum, et signis silentibus suas voluntates ostendentem. Ita Paulus usque ad tertium cœlum raptus est, sive in corpore, sive extra corpus fuerit, nesciens; ita Petrus, cum ascendisset in domum, ut oraret, visionem lintei vidit. Secunda autem est post primam oratio, verba pronuntiare, mente cum compunctione consequente et sciente ad quem suam flagitationem dirigat. Interrupta autem oratio et corporalibus cogitationibus dissipata ab orantis statu recessit. » In his igitur remanens alia ne accipias, donec pacem assecutus sis et expertos interrogaveris, ut dictum est. Et hæc sunt quæ annuntiaveramus, erroris signa et alia his similia sunt. Vide autem et quædam signa veritatis. Ea autem sunt veritatis optimique et vivificantis Spiritus signa, charitas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, justitia, fides, dulcedo, temperantia, et cætera, ut ait divinus Apostolus, hæc omnia Spiritus sancti fructus appellans. Et dicit iterum: « Ut filii lucis ambulate. Fructus enim Spiritus, in omni bonitate et justitia et veritate; quarum contraria error possidet. » Dicit autem et quidam sapientium ab aliquo interrogatus: « Quoad securam salutis viam, dilectissime, ut dixisti, multæ sunt viæ quæ ad vitam ducunt, et multæ quæ ad mortem. Et procedens, viam habes quæ ducit ad vitam, mandatorum Christi observationem. In his mandatis omnem virtutis formam invenies; præcipue vero hæc tria: humilitatem, charitatem et misericordiam, sine quibus nemo Dominum videbit. » Et paulo post: « Hæc tria sunt invicta contra dæmones arma, quæ nobis largita est sancta Trinitas, humilitatem dico et charitatem et

Ἔτι περὶ φαντασιῶν, καὶ ἐκτυπωμάτων τοῦ νοῦ καὶ τῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας σημείων· τίνα τὰ τῆς πλάνης σημεῖα.

ογʹ. Ἡσυχάζων, καὶ μόνος βουλόμενος εἶναι μετὰ μόνου τοῦ Θεοῦ, μηδέ ποτε παραδέξῃ εἴ τι δ' ἂν ἴδῃς αἰσθητὸν, ἢ νοερὸν, ἔσωθέν σου, ἢ ἔξωθεν, κἂν εἶδος δῆθεν Χριστοῦ, ἢ ἀγγέλου, ἢ ἁγίου μορφὴν, ἢ φωτὸς ἐκτύπωμα, φανταζόμενον τῷ νοΐ· ἀλλὰ μένε ἀπιστῶν, καὶ βαρούμενος εἰς τοῦτο, κἂν ἀγαθὸν εἴη, πρὸ ἐρωτήσεως, ὡς εἴπομεν, τῶν ἐμπείρων· τοῦτο γὰρ ὠφελιμώτατον, καὶ Θεῷ προσφιλέστατόν τε καὶ εὐαπόδεκτον. Ἔσω δὲ ἀεὶ τηρῶν σου τὸν νοῦν, ἄχροον, ἀμόρφωτον, ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄποιον, ἄποσον,

B καὶ μόνα τῆς προσευχῆς ῥήματα προσέχων, καὶ μελετῶν, καὶ διανοούμενος, ἔνδον τῆς καρδιακῆς κινήσεως, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος φάσκοντα· « Ἀρχὴ μὲν προσευχῆς, προσβολαὶ μονολογίστως διωκόμεναι ἐκ προοιμίων αὐτῶν· μεσότης δὲ, τὸ ἐν τοῖς λεγομένοις καὶ μόνοις εἶναι τὴν διάνοιαν· τέλος δὲ ταύτης, ἁρπαγὴ πρὸς Κύριον. » Καὶ ὁ ἅγιος δὲ Νεῖλος οὕτω φησίν· « Ἔστι μὲν προηγουμένη τῶν τελείων προσευχὴ, ἁρπαγή τις τοῦ νοῦ, καὶ τῶν κατ' αἴσθησιν ἔκστασις ὁλοσχερὴς, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις τοῦ πνεύματος ἐντυγχάνοντος τῷ Θεῷ, τῷ βλέποντι τὴν τῆς καρδίας διάθεσιν, ἀναπτυσσομένην ὥσπερ ἐγγράμματον βιβλίον, καὶ τύποις ἀφθόγγοις τὸ ἑαυτῆς ἐμφανίζουσαν βούλημα. Οὕτως ἕως τρίτου ἡρπάγη ὁ Παῦλος

C οὐρανοῦ, εἴτε ἐν σώματι ἦν, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος ἀγνοῶν· οὕτως ὁ Πέτρος ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ δῶμα τοῦ προσεύξασθαι, τὴν ὀπτασίαν τῆς ὀθόνης εἶδεν. Ἡ δευτέρα δὲ μετὰ τὴν πρώτην ἐστὶ προσευχὴ, τὸ λέγειν τὰ ῥήματα, παρακολουθοῦντος τοῦ νοῦ μετὰ κατανύξεως, καὶ εἰδότος ᾧ προσάγει τὴν δέησιν. Μεσολαβουμένη δὲ προσευχὴ, καὶ πεφυρμένη φροντίσι σωματικαῖς, τῆς τοῦ προσευχομένου ἀφέστηκε καταστάσεως. » Μένων τοίνυν ἐν τούτοις, τἄλλα μὴ παραδέχου, ἕως καιροῦ εἰρήνης παθῶν, καὶ ἐρωτήσεως, ὡς προλέλεκται, τῶν ἐμπείρων, καὶ ταῦτα μὲν ἅπερ προείπομεν, καὶ τὰ τούτοις παρόμοια, τὰ τῆς πλάνης διὰ βραχέος σήμαντρα. Ὅρα δὲ καὶ τίνα τὰ τῆς ἀληθείας σημεῖα. Τὰ δέ γε τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, σημεῖα, ἀγάπη,

D χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πρᾳότης, ἐγκράτεια, καὶ τὰ ἑξῆς, ὥς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καρποὺς ἀποκαλῶν αὐτὰ τοῦ θείου Πνεύματος. Λέγει δὲ καὶ αὖθις· « Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. » Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ, ὧν ἅπαν τοὐναντίον ἡ πλάνη κέκτηται. Λέγει δὲ καί τις τῶν θεοσόφων, ἐρωτηθεὶς παρά τινος, οὕτω· « Περὶ σωτηρίας ἀπλανῆ τρίβον, ὡς εἴρηκας, ἀγαπητὲ, πολλαί εἰσιν ὁδοὶ αἱ ἀπάγουσαι εἰς τὴν ζωὴν, καὶ πολλαὶ αἱ πρὸς θάνατον. Καὶ προϊὼν, ἔχεις μίαν ὁδὸν ἀπάγουσαν πρὸς ζωὴν, τὴν τῶν ἐντολῶν Χριστοῦ τήρησιν· ἐπὶ ταύταις ταῖς ἐντολαῖς εὑρήσεις πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν· ἐξαιρέτως δὲ, τὰ τρία ταῦτα· ταπείνωσιν, ἀγάπην, καὶ ἔλεος· τούτων χωρὶς, οὐδεὶς ὄψε-

ται τὸν Κύριον.» Καὶ μετὰ βραχέα· «Ταῦτα τὰ τρία, A ἀκαταμάχητα ὅπλα κατὰ τοῦ διαβόλου, ἅπερ ἡ ἁγία Τριὰς ἡμῖν ἐδωρήσατο, ταπείνωσιν λέγω, ἀγάπην, καὶ ἔλεος, εἰς ἅπερ οὐδὲ ἀντιβλέψαι δύναται πᾶς ὁ τῶν δαιμόνων ἑσμός. Οὐκ ἔστι γὰρ παρὰ τούτοις ταπεινώσεως ἴχνος, οἵ γε διὰ τὴν ἔπαρσιν ἐζοφώθησαν, καὶ πῦρ αὐτοῖς ἡτοιμάσθη αἰώνιον. Ποῦ παρὰ τούτοις ἀγάπης, ἢ ἐλέους σκιά, οἳ πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἄσπονδον τὴν ἔχθραν ἐκτήσαντο, καὶ διηνεκῶς πολεμεῖν οὐ παύονται; Τούτοις λοιπὸν τοῖς ὅπλοις θωρακισθῶμεν, ἅπερ ὁ περιφέρων, ἀνάλωτος τοῖς πολεμίοις καθέστηκε.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Ταύτην τὴν τρίπλοκον σειράν, ἣν ἡ ἁγία Τριὰς ἐξύφανε καὶ συνέπλεξεν, ὁρῶμεν καὶ τρία οὖσαν, καὶ ἕν. Τρία μὲν τοῖς ὀνόμασιν, εἰ δὲ βούλει, καὶ ταῖς ὑποστάσεσιν· ἓν δέ, τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ τῇ πρὸς Θεὸν B ἐγγύτητι, καὶ νεύσει, καὶ οἰκειότητι.» Περὶ τούτων εἴρηκεν ὁ Δεσπότης, ὅτι «Ὁ ζυγός μου χρηστός ἐστι, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν·» καὶ ὁ ἠγαπημένος· «Καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσί.» Καὶ μετά τινα· «Τούτου ἕνεκα ψυχὴ ἡ ἀνακραθεῖσα Θεῷ διὰ βίου καθαρότητα, καὶ τῆς τῶν ἐντολῶν φυλακῆς, καὶ τῶν τριῶν τούτων ὅπλων, ἅπερ εἰσὶν αὐτὸς ὁ Θεός, τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐνεδύσατο, καὶ γέγονε θέσει Θεός, διὰ ταπεινώσεως, ἐλέους τε καὶ ἀγάπης, καὶ τὴν ὑλικὴν δυάδα περάσας, καὶ ὑπεραναβὰς τὸ τοῦ νόμου κεφάλαιον, τὴν ἀγάπην λέγω, τῇ ὑπερουσίῳ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι συνήφθη, ἐντυγχάνων ἀμέσως, φωτὶ φῶς προσλαμβάνων, καὶ εὐφραινόμενος χαρὰν ἀδιάδοχον καὶ αἰώνιον.» Ἀλλ' ἀπόχρη καὶ περὶ τού- C των· εἰκὸς δὲ ὥσπερ ἄρα περὶ τῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας διεμνημονεύσαμεν ὡς ἀπὸ μέρους γνωρισμάτων καὶ καρπῶν (ὅθεν καὶ ἐξ αὐτῶν, ἤτοι τῶν καρπῶν, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον ἐπιγνωσόμεθά πως τοὺς ἐνεργουμένους, οἵου πνεύματός εἰσιν), οὕτω καὶ περὶ τῆς ἐξ ἑκατέρων παρακλήσεως, τῆς θείας, φαμέν, καὶ ἀληθοῦς χάριτος, καὶ τῆς ἐπιπλάστου, καὶ ἐναντίας, χρήσεσι Πατρικαῖς δέον μικρόν τι διασημᾶναι. Λέγει τοίνυν περὶ ταύτης οὕτως ὁ θεῖος Διάδοχος·

misericordiam, in quæ arma ne oculos quidem audet convertere dæmonum examen. Non est enim apud eos humilitatis vestigium, qui quidem per superbiam in tenebras ejecti sunt, quibusque ignis æternus paratus est. Ubi apud eos charitas, aut misericordiæ umbra, qui humano generi incessans odium fovent, et in illud pugnare non desinunt? His igitur armis circumdemur, quæ qui induerit, inexpugnabilis hostibus fiet.» Et paulo post: «Hunc triplicem funem quem nobis sanctissima Trinitas contexuit et connexuit, videmus tria esse et unum; tria quidem nominibus, si velis et personis; unum autem potentia et efficacia et ea quæ cum Deo est, propinquitate et inclinatione et familiaritate.» De his Dominus dixit: «Jugum meum suave est, et onus meum leve [41].» Et discipulus quem diligebat: «Et mandata ejus gravia non sunt [42].» Et paulo post: «Ideo anima quæ cum Deo per animæ puritatem miscetur, et per mandatorum observationem dum hæc tria arma qua sunt ipse Deus, possidet, Deum ipsum induit et fit quodammodo Deus, per humilitatem nempe et charitatem et misericordiam; Materialem Dyadem transmeat, caputque legis, charitatem dico, transcendens, cum supersubstantiali et vivifica Trinitate conjungitur, immediate cum illa conversans, lumen lumini adjiciens et indesinente ac æterno gaudio perfusa.» Sed de his sufficiunt quæ diximus. Operæ autem pretium est ut quemadmodum de erroris ac veritatis signis et fructibus pauca ex parte memoravimus, (unde et ex ipsis nempe fructibus, secundum divinum Paulum operantes noverimus, cujus spiritus sint), ita et de utraque excitatione de divina nempe ac vera gratia et de falsa et contraria pauca ex Patribus disseramus. Sic igitur de ea loquitur divus Diadochus.

Περὶ παρακλήσεως θείας, καὶ ἐπιπλάστου.

οδ'. «Ὅταν ὁ νοῦς ἡμῶν ἄρξηται τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰσθάνεσθαι παρακλήσεως, τότε καὶ ὁ Σατανᾶς ἐν ἡδυφανεῖ τινι αἰσθήσει, ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ἡσυχίαις, ὅτε τις ὥσπερ εἰς ὕπνου τινὸς λεπτοτάτου ἔρχεται ῥοπήν, τὴν ψυχὴν παρακαλεῖ. Ἐὰν οὖν ἐν θερμῇ λίαν μνήμῃ εὑρεθῇ κρατῶν ὁ νοῦς τὸ D ὄνομα τὸ ἅγιον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ὥσπερ ὅπλῳ κέχρηται κατὰ τῆς ἀπάτης τῷ ἁγίῳ καὶ ἐνδόξῳ ἐκείνῳ ὀνόματι, ἀναχωρεῖ μὲν ὁ πλάνος τοῦ δόλου· εἰς πόλεμον δὲ λοιπὸν ἐνυπόστατον ἐξάπτεται τῆς ψυχῆς. Ὅθεν ἐπιγινώσκων ὁ νοῦς τὴν ἀπάτην ἀκριβῶς τοῦ πονηροῦ, πλέον εἰς τὴν πεῖραν προκόπτει τῆς διακρίσεως.» Καὶ αὖθις· «Ἡ ἀγαθὴ παράκλησις, ἐγρηγορότος τοῦ σώματος γίνεται· ἢ καὶ εἰς ὕπνου τινὸς μέλλοντος ἔρχεσθαι ἔμφασιν, ὅτε τις ἐν θερμῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ, τῇ αὐτοῦ ὥσπερ κεκόλληται ἀγάπῃ· ἡ δὲ τῆς πλάνης εἰς λεπτόν τινα ἀεί, ὡς εἶπον, ὕπνον ἐλθόντος τοῦ ἀγωνιστοῦ, μετὰ μέσης μνήμης

De divina et de falsa excitatione.

74. Quando mens nostra incipit Spiritus sancti excitationem sentire, tunc et Satanas in quodam amœno sensu et quadam nocturna tranquillitate, quando quis in levissimi somni inclinationem venit, animam excitat. «Si igitur mens in ardenti nimia memoria invenitur nomen sanctum Domini Jesu occupans, eoque sanctissimo et gloriosissimo nomine contra deceptionem utatur, dolo finem imponit dolosus; bello autem manifesto animam petit. Unde dolos maligni apprime noscens, magis in discretionis experientia proficit.» Et rursum: «Bona excitatio fit, vigilante corpore; aut cum illud in eo est ut in somni cujusdam simulationem introeat, quando quis in ardenti Dei memoria ejus charitati fere adunatur; dolosa autem excitatio fit, quando, ut dixi, in levem quemdam somnum venit certator cum media Dei memoria. Altera quidem, tanquam ex Deo orta, manifeste animas eorum qui

[41] Matth. xi, 30. [42] I Joan. v, 3.

pie pugnant, in multa animæ perfusione, ad Dei amorem vult invitare. Altera vero, quoniam quodam deceptionis vento animam eradicare solet, per corporis somnum sanæ mentis sensum decipere aggreditur, quando præsertim circa Dei memoriam se molliter habet. Si igitur inveniatur mens, ut dixi, Domini nostri Jesu Christi semper memor, dissipat ventum illum inimici suave flantem, gaudensque ad bellum contra eum movetur, tanquam altera arma post gratiam habens, nempe experientiæ gloriationem. » Et rursum : « Si certo quodam et imaginationibus carenti motu ad Dei amorem mens excitetur, corpus et ipsum quodammodo attrahens in hujus charitatis ineffabilis profundum, vigilante corpore, aut, eo quo dixi modo, in somnum intrante, divina gratia productum, nihil aliud cogitans nisi solum illud ad quod movetur, sciendum est sancti Spiritus adesse virtutem. Tota enim hac ineffabili dulcedine perfusa, nihil aliud cogitare potest, postquam remisso nunquam gaudio lætatur. Si vero ambiguam aut sordidam quamdam cogitationem mens in operando concipiat, etiamsi contra malignum sancto utatur nomine, non autem potius ad Dei amorem putandum est eam excitationem decipientis esse, cum lætitiæ simulatione. Illa autem lætitia, tota qualitate et ordine carens, inimici est animam stuprare volentis. Cum enim videt mentem ipsum sensisse et hac experientia gloriari, tunc quibusdam excitationibus, boni speciem gerentibus, ut dixi, animam invitat, ut, dum ea hac gloriatione et molli suavitate effertur, eam maligni immistio lateat. Ex hoc igitur Spiritum veritatis et Spiritum erroris cognoscemus. Impossibile est tamen divinam bonitatem sensibiliter gustare aliquem, aut dæmonum malitiam sensibiliter experiri, nisi is sibi ipsi persuadeat, gratiam quidem in profunda mente residere, malos autem spiritus in cordis partibus habitare, quod nunquam apud homines credi dæmones volunt, ne mens, id apprime sciens, Dei memoriam contra eos arma sumat. Habes jam de hoc quod sufficit, et contentus esse debes. Non enim ultra Gadira transeundum ; et mel inveniens, paululum comede, ne satiatus illud evomas.

De divina lætitia, quæ ex corde emanat.

75. Imo vero opportunius et aptius est dicere : « Quis mellis dulcedinem annuntiabit, iis qui illud nondum gustavere et multo magis divinam illam lætitiam gaudiumque supernaturale et vivificum quod ex mundo corde et vera oratione manat et scaturit ? Ut dicit Deus et homo Jesus : « Qui biberit ex aqua quam ego ei dabo, non sitiet in æternum, sed aqua quam ego ei dabo, fiet in eo

A τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν γὰρ ὡς ἐκ Θεοῦ οὖσα, φανερῶς τὰς ψυχὰς τῶν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν, ἐν ἐκχύσει πολλῇ τῆς ψυχῆς, παρακαλεῖν πρὸς τὴν ἀγάπην θέλει αὐτοῦ. Ἡ δὲ, ἐπειδὴ ἐν ἀνέμῳ τινὶ πλάνης ῥιπίζειν τὴν ψυχὴν εἴωθε, κλέπτειν διὰ τοῦ ὕπνου τοῦ σώματος τὴν πεῖραν τῆς αἰσθήσεως τοῦ ὑγιαίνοντος νοῦ ἐπιχειρεῖ, ὅτε μάλιστα περὶ τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ χλιαρῶς ἔχει. Ἐὰν οὖν εὑρεθῇ ὁ νοῦς, ὡς εἶπον, μεμνημένος προσεχῶς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, σκορπίζει μὲν τὴν αὔραν ἐκείνην τὴν ἡδυφανῆ τοῦ ἐχθροῦ, χαίρων δὲ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ κινεῖται πόλεμον, ὡς ὅπλον ἔχων δεύτερον λοιπὸν δεξιὸν μετὰ τὴν χάριν, τὸ ἐκ τῆς πείρας καύχημα. » Καὶ πάλιν· « Ἐὰν ἀναμφιβόλῳ καὶ ἀφαντάστῳ κινήσει ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν B ἀγάπην ἐξάπτηται τοῦ Θεοῦ, ἕλκουσα ὥσπερ καὶ τὸ σῶμα εἰς τὸ βάθος τῆς ἀγάπης ἐκείνης τῆς ἀῤῥήτου, ἐγρηγοροῦντος, ἢ, ᾧ εἴρηκα τρόπῳ, εἰς ὕπνον ἐρχομένου τοῦ ὑπὸ τῆς ἁγίας χάριτος ἐνεργουμένου, μηδὲν ἄλλο τότε ὅλως ἐννοοῦσα, ἢ τοῦτο μόνον εἰς ὅπερ κινεῖται, εἰδέναι δεῖ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι τὴν ἐνέργειαν· ἡδυνομένη γὰρ ὅλη ὑπ' ἐκείνης τῆς ἀφράστου γλυκύτητος, οὐδὲν ἕτερον δύναται τότε ἐννοεῖν, ἐπειδὴ ἀνενδότῳ τότε εὐφραίνεται χαρᾷ. Ἐὰν δὲ ἀμφιβολίαν ὅλως, ἢ ῥυπαράν τινα ἔννοιαν ὁ νοῦς ἐν τῷ ἐνεργεῖσθαι συλλάβῃ, εἰ καὶ τῷ ἁγίῳ κέχρηται ὀνόματι πρὸς ἄμυναν τοῦ κακοῦ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον πρὸς ἀγάπην μόνον τοῦ Θεοῦ, δεῖ νοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀπατεῶνός ἐστιν ἐκείνη ἡ παράκλησις, χαρᾶς ἐμφάσει. Ἡ δὲ χαρὰ ἐκείνη, ἄποιός ἐστι καὶ ἀδιάθετος C ὅλη, θέλοντος μοιχεύεσθαι τοῦ ἐχθροῦ τὴν ψυχήν. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τὸν νοῦν τῇ πείρᾳ τῆς αὐτοῦ αἰσθήσεως ἀκριβῶς καυχώμενον, τότε παρακλήσεσί τισιν, ὡς ἔφην, χρηστοφανέσι προσκαλεῖται τὴν ψυχὴν, ἵνα διαφορουμένης αὐτῆς ὑπὸ τῆς χαύνης ἐκείνης καὶ καθύγρου ἡδύτητος, ἀγνώριστος αὐτῇ γένηται ἡ μῖξις τοῦ δολίου. Ἐκ τούτου οὖν γνωσόμεθα τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. Ἀδύνατον μέντοι, ἢ τῆς θείας χρηστότητος ἐν αἰσθήσει γεύσασθαί τινα, ἢ τῆς τῶν δαιμόνων πικρίας αἰσθητῶς πειρασθῆναι, εἰ μή τις ἑαυτὸν πληροφορήσει, τὴν μὲν χάριν, εἰς τὸ βάθος τοῦ νοῦ κατεσκηνωκέναι, τὰ δὲ πονηρὰ πνεύματα, περὶ τὰ μέλη τῆς καρδίας ἐνδιατρίβειν, ὅπερ οὐδέ ποτε θέλουσι παρὰ ἀνθρώποις πιστευθῆναι οἱ δαίμονες, ἵνα μὴ ὁ νοῦς τοῦτο εἰδὼς D ἀκριβῶς, τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν ὁπλίζηται. Ἔχεις ἤδη καὶ περὶ τούτου τὸ ἱκανὸν, καὶ ἀρκέσθητι· τὸ γὰρ πέρα Γαδείρων, οὐ περατὸν, καὶ, μέλι εὑρὼν, ὀλίγον φάγε, ἵνα μὴ ἐμπλησθεὶς, ἐμέσῃς αὐτό. »

Περὶ ἡδονῆς θείας, τῆς ἐκ τῆς καρδίας πηγαζομένης.

οϛʹ. Μᾶλλον δὲ εὔκαιρον οἰκειοτέρως εἰπεῖν· Τίς ἀναγγελεῖ γλυκύτητα μέλιτος, τοῖς μήπω γευσαμένοις; καὶ πολλῷ πλέον ἀσυγκρίτως, ἡδονὴν θείαν καὶ εὐφροσύνην ὑπερφυᾶ καὶ ζωῤῥυτον, τὴν ἐκ τῆς καρδιακῆς καθαρᾶς, καὶ ἀληθοῦς προσευχῆς πηγαζομένην, καὶ ἀλλομένην ἀείβλυτα; ὥς φησιν ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς· « Ὃς ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ

ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.» Καὶ αὖθις· «Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω.» — «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν, ὕδατος ζῶντος. Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος,» λέγει ὁ Ἐπιστήθιος, «ὃ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν·» καὶ ὁ μέγας Παῦλος· «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον· Ἀββᾶ ὁ Πατήρ.»

A fons aquæ salientis in vitam æternam [43]. » Et rursum : « Si quis sitit, veniat ad me et bibat [44]. » Qui credit in me, ut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu [45]. » Dicit sanctus Joannes : « Quod debebant accipere credentes in eum [46]. » Et magnus Paulus : « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem : Abba, Pater [47]. »

Ὅτι ἡ πνευματικὴ αὕτη ἡδονὴ, καὶ πολύσημός ἐστι, καὶ ἀνώνυμος.

ος'. Ἥτις ἡδονὴ πνευματικὴ ὑπερφυὴς καὶ ζωήῤῥυτος, καὶ ἐνυπόστατος ἔλλαμψις· ὑπὲρ φωτός τε γνόφος, καὶ κάλλος ἀμήχανον, καὶ ὀρεκτῶν τὸ ἀκρότατον, ἐποψία τε καὶ θεοπτία, καὶ θέωσις προσείρηται μυστικῶς, ἀνέκφραστος μένουσα καὶ μετὰ τὸ φρασθῆναι ὁπωσδήποτε, καὶ ἄγνωστος μετὰ τὸ γνωσθῆναι, καὶ μετὰ τὸ διανοηθῆναι ἀνεπινόητος. Καὶ λέγει ὁ μέγας Διονύσιος· «Κατὰ τοῦτον ἡμεῖς γενέσθαι τὸν ὑπέρφωτον εὐχόμεθα γνόφον, καὶ δι' ἀβλεψίας, καὶ ἀγνωσίας, ἰδεῖν καὶ γνῶναι, τὸν ὑπὲρ θέαν καὶ γνῶσιν, αὐτὸ τὸ μὴ ἰδεῖν, μηδὲ γνῶναι· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὄντως ἰδεῖν καὶ γνῶναι, καὶ τὸν ὑπερούσιον ὑπερουσίως ὑμνῆσαι, διὰ τῆς πάντων τῶν ὄντων ἀφαιρέσεως.» Ἔτι· «Ὁ θεῖος γνόφος ἐστὶ, τὸ ἀπρόσιτον φῶς, ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεὸς λέγεται, καὶ ἀοράτῳ γε ὄντι, διὰ τὴν ὑπερέχουσαν φανότητα, καὶ ἀπροσίτῳ τῷ αὐτῷ, δι' ὑπερβολὴν ὑπερουσίου φωτοχυσίας. Ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς, ὁ Θεὸν γνῶναι, καὶ ἰδεῖν ἀξιούμενος· αὐτῷ τῷ μὴ ὁρᾷν μηδὲ γινώσκειν, ἀληθῶς, ἐν τῷ ὑπὲρ ὅρασιν, καὶ γνῶσιν γιγνόμενος· τοῦτο αὐτὸ γινώσκων, ὅτι μετὰ πάντα ἐστὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητά.» Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· «Ἄῤῥητοι παντελῶς, καὶ ἀνεκδιήγητοι τοῦ θείου κάλλους αἱ ἀστραπαί· οὐ παρίστησι λόγος, οὐ δέχεται ἀκοὴ, κἂν ἑωσφόρου αὐγὰς εἴπῃς, κἂν σελήνης φαιδρότητα, κἂν ἡλίου φῶς, πάντα ἄτιμα πρὸς εἰκασίαν τῆς δόξης, καὶ πλέον ἀπολειπόμενα πρὸς τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς σύγκρισιν, ἢ ὅσον βαθεῖα νὺξ, καὶ στυγνὴ σκοτομήνη, μεσημβρίας καθαρωτάτης. Τοῦτο τὸ κάλλος, σαρκίνοις μὲν ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητον, ψυχῇ δὲ μόνῃ καὶ διανοίᾳ καταληπτόν. Καὶ εἴ πού τινας περιέλαμψε τῶν ἁγίων, ἀφόρητον τοῦ πόθου τὸ κέντρον αὐτοῖς ἐγκατέλιπεν, οἱ ἀλύοντες πρὸς τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, ἔλεγον· Οἴμοι! ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη, καὶ ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα· πότε ἥξω, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ μου; Καὶ τὸ, Ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον. Καὶ, Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ· ὡς δεσμωτήριον τὴν ἐνταῦθα ἡγούμενοι ζωήν· οἵ γε διὰ τὸ ἀκορέστως ἔχειν τῆς θεωρίας τοῦ θείου κάλλους, εὐχὴν ἐποιοῦντο, πάσῃ τῇ αἰωνίῳ ζωῇ, συμπαρεκτείνεσθαι τὴν θεωρίαν τῆς λαμπρότητος τοῦ Κυρίου.» Καὶ ὁ Θεολόγος· «Οὐ ὁ φόβος, ἐντολῶν τήρησις,

Quod spiritualis hæc lætitia et multa signa habet et nomen non habet.

76. Hæc spiritualis lætitia supernaturalis et vivi-B fica et substantiális est splendor ; tenebræ quæ supra lumen sunt, et pulchritudo inexplicabilis, et desiderabilium maximum, inspectio, et Dei visio, et deificatio mystice appellatur, ; sed remanet non nominata, postquam nominata est, et ignota, postquam cognita est, et non cogitata, postquam cogitata est. Et dicit magnus Dionysius : « Ad illas nos pervenire tenebras optamus, quæ supra lumen sunt ; et per obscuritatem illam et ignorantiam videre et noscere eum qui supra visionem cognitionemque est, sic nempe videre *et noscere* ipsum non *visibile et non noscibile*. Id enim est vere videre et scire, et supersubstantialem supersubstantialiter celebrare, per omnium creaturarum ablationem. » Et adhuc : « Divinæ tenebræ sunt C lumen inaccessibile, in quo habitare Deus dicitur ; et invisibile, propter ipsius eminentem splendorem ; inaccessibile vero, propter supersubstantialis effusionis excessum. In hoc lumine totus est qui Deum noscere et videre meritus est ; ipso *non videre neque noscere, in* id quod supra visionem est ac substantiam translatus ; idipsum sciens, quod est supra omnia sensibilia et intelligibilia. » Et magnus Basilius : « Ineffabiles omnino et inenarrabiles divinæ pulchritudinis radii. Non eos attingit sermo, non aures audire possunt, etiamsi luciferi splendorem dicas et lunæ claritatem. Omnia vilia præ hac gloria, et magis distant a vero illo lumine, quam quantum profunda et illunis nox a purissimo meridie. Illa pulchritudo, carneis quidem oculis invi-D sibilis est, animæ autem soli ac cogitationi comprehensibilis. Et si quando aliquibus sanctis effulsit, intolerandum desideriii aculeum in ipsis reliquit, qui ad futuram vitam præ gaudio exsultantes, dicebant : « Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est [48] ; » Et : « Sitivit anima mea ad Deum fortem, vivum ; quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei [49] ? » Et adhuc : « Dissolvi et esse cum Christo, multo melius. » Et : « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace [50] ; » tanquam carcerem hanc vitam habentes ; qui quidem. cum divinæ pulchritudinis contemplatione satiari nequirent, cupiebant ut per

[43] Joan. IV, 13. [44] Joan. VII, 37. [45] Ibid. 38. [46] I Joan. V, 5. [47] Rom. VIII, 15. [48] Psal. CXXIX, 5. [49] Psal. LXI, 3. [50] Luc. II, 29.

vitam æternam prolongaretur sibi gloriæ Domini contemplatio. » Et Theologus : « Cujus timor, mandatorum observatio est, carnis mundatio, quæ tanquam nubes animam circumdat, neque sinit eam divinos radios videre ; cujus inundatio, illuminatio est, illuminatio autem, desiderii adimpletio, iis qui maxima aut maximum aut supra magna desiderant. » Et divus Gregorius Nyssenus : « Si evacuaveris, per vitæ curam, efformatas in corde tuo sordes, effulgebit tibi divina pulchritudo, tanquam in ferro fieri solet. Cum enim per cotem rubigine nudatum est quod prius atrum erat, radios quosdam a se ad solem et fulgores nitens emittit ; sic et homo interior, quem cor nominat Dominus ; postquam abstersus erit æruginosis sordibus quæ per malignum mucorem ipsius pulchritudini adhæserunt, rursum similitudinem cum archetypo suscipiet, et bonus erit ; bonum est enim quod bonum sequitur. » Et sanctus Nilus : « Beatus qui ignorantiam suscipit, eam quæ ab oratione inseparabilis est. » Et Climax : Abyssus quidem doloris consolationem vidit, purgatio cordis suscepit splendorem, splendor ineffabilis est virtus, quam invisibiliter videmus, et ignote cogitamus. Ideoque et ter beati, qui, ut prisca illa Maria, optimam illam partem et vivendi rationem elegerunt, spiritualem et quæ non potest auferri, et tali hæreditate divina digni habiti sunt, ita ut cum multa voluptate exstatica ipsis cum divino Paulo liceat inspirari et clamare Apparuit gratia et benignitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ, sed secundum suam misericordiam salvavit nos per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. » Et rursum : Qui unxit nos et signavit nos, et dedit nobis pignus Spiritus in cordibus nostris. » Et : « Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus ; ut sit excellentia virtutis Dei, et non ex nobis. » Atque ita quidem illi ; quod utinam nobis fiat per eorum ad Dominum ardentes orationes, ex parte, ut illis contigit, agere misericordia et gratia !

A οὗ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθαρσις, τοῦ ἐπιπροσθοῦντος τῇ ψυχῇ νέφους, καὶ οὐκ ἐῶντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν θείαν ἀκτῖνα, οὗ δὲ κάθαρσις, ἔλλαμψις, ἔλλαμψις δὲ, πόθου πλήρωσις, τοῖς τῶν μεγίστων, ἢ τοῦ μεγίστου, ἢ ὑπὲρ τὸ μέγα ἐφιεμένοις. » Καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος· « Εἰ ἀποκλύσειας δι' ἐπιμελείας βίου, τὸν ἐπιπλασθέντα τῇ καρδίᾳ σου ῥύπον, ἀναλάμψει σοι τὸ θεοειδὲς κάλλος, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σιδήρου γίνεσθαι πέφυκεν. Ὅταν γὰρ δι' ἀκόνης τοῦ ἰοῦ γυμνωθείη ὁ πρὸ ὀλίγου μέλας, αὐγάς τινας ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ἥλιον στίλβων καὶ λαμπηδόνας ἐκδίδωσιν· οὕτω καὶ ὁ ἔνδον ἄνθρωπος, ὃν καρδίαν ὀνομάζει ὁ Κύριος· ἐπειδὰν ἀποξύσηται τὸν ἰώδη ῥύπον, τὸν διὰ τοῦ πονηροῦ εὐρῶτος ἐπανθήσαντα τῇ μορφῇ, πάλιν ἀναλήψεται τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον
B ὁμοιότητα, καὶ ἀγαθὸς ἔσται, τῷ γὰρ ἀγαθῷ, ὅμοιον ἀγαθὸν πάντως ἐπακολουθεῖ. » Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος· « Μακάριος ὁ καταλαβὼν τὴν ἄγνοιαν, τὴν τῆς προσευχῆς ἀχώριστον. » Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· « Ἄβυσσος μὲν πένθους, παράκλησιν ἐθεάσατο, καθαρότης δὲ καρδίας, ἐδέξατο ἔλλαμψιν, ἔλλαμψις ἐστιν ἄῤῥητος ἐνέργεια, ὁρωμένη ἀοράτως, καὶ νοουμένη ἀγνώστως. Διά τοι τοῦτο καὶ τρισόλβιοι, οἱ κατὰ τὴν πάλαι Μαρίαν, τὴν ἀγαθὴν ταύτην μερίδα καὶ πολιτείαν ἐκλεξάμενοι, τὴν πνευματικὴν καὶ ἀναφαίρετον, καὶ τοιαύτης εὐκληρίας θεοεικέλλου ἠξιωμένοι, ὥστε μετὰ πολλοῦ, καὶ ἐκστατικοῦ τοῦ γάνους, σὺν τῷ θείῳ Παύλῳ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἀναφανδὸν ἐνθουσιᾷν ἅμα, καὶ βοᾷν τὸ, Ὅτε ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία
C ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον, ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου· οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου καὶ πάλιν· Χρίσας ἡμᾶς καὶ σφραγισάμενος, καὶ δοὺς τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ Πνεύματος, εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν· καὶ, « Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον, ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν· ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν. » Κἀκεῖνοι μὲν, οὕτω· γένοιτο δὲ καὶ ἡμῖν, ταῖς ἐκείνων πρὸς Κύριον θεοπειθέσι λιταῖς, ἀπὸ μέρους κατ' ἐκείνους χρηματίσαι· ἐλέει, καὶ χάριτι.

Quod necessario oportet miti corde esse eum qui omnino pacem agere studet.

D

Ἔτι δεῖ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. πρᾷον εἶναι τὴν καρδίαν, τὸν βουλόμενον ἠκριβωμένως ἡσυχάσαι.

77. Illud autem oportet te, o fili, præ omnibus et cum omnibus scire, nempe quod qui sagittam vult emittere, non absque signis eam emittit, ita et qui pacem vult agere, miti corde esse debet, et hoc signum sibi habere. Et dicit sanctus Isidorus : Ad virtutem non sufficit exerceri, sed oportet et in exercitio moderatum esse. Si enim mansuetudinis certamen aggredientes, turbata opinione pugnamus, nihil aliud est quam velle quidem salutem obtinere, et non velle ea quæ ad ipsam ducunt. » Et ante illum divinus David : « Diriget mites in judicio ; docebit

οζ'. Σὲ δὲ, ὦ τέκνον, τοῦτο νῦν κατὰ καιρὸν πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων δεῖ μαθεῖν, ὅτι ὥσπερ ὁ τοξεύειν μαθεῖν καλῶς ἐθέλων, οὐκ ἄνευ σημείων τὸ τόξον τείνει, οὕτως ὁ ἡσυχάσαι βουλόμενος μαθεῖν, τὸ ἀεὶ πρᾷος εἶναι τὴν καρδίαν, ὡς σημεῖον ἐχέτω. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος· « Οὐκ ἀρκεῖ πρὸς ἀρετὴν, τὸ ἀσκεῖν, ἀλλὰ χρὴ καὶ μετριάζειν πρὸς τὸ ἀσκεῖν. Εἰ γὰρ ἀγῶνα πραότητος μετερχόμενοι, γνώμῃ τοῦτον ταραχώδει ἐγκόπτομεν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ θέλειν μὲν σωτηρίας τυχεῖν, μὴ θέλειν δὲ ποιεῖν τὰ πρὸς αὐτὴν συμβαλλόμενα. »

Καὶ πρό γε τούτου, ὁ θειότατος Δαβίδ· « Ὁδηγήσει πραεῖς ἐν κρίσει· διδάξει πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Σειράχ· « Τοῖς πραέσιν ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια. » Καὶ ὁ γλυκύτατος δὲ Ἰησοῦς· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Καί· « Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; » Καί· « Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· » ἤτοι τὴν καρδίαν, καρποφοροῦσαν τῇ χάριτι, ἓν τριάκοντα, καὶ ἑξήκοντα, καὶ ἑκατόν. Κατὰ τὴν τάξιν, ἀρχαρίων, μέσων καὶ τελείων· μηδέ ποτε ἐν μηδενὶ ταράττων, ἢ ταραττόμενος, εἰ μή πω περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος.

A mites vias suas [31]. » Et filius Sirach : « Mansuetis revelantur mysteria [32]. » Et dulcissimus Jesus : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris [33]. » Et : « Ad quem respiciam, nisi ad mansuetum et pacificum et metuentem sermones meos [34] ? » Et : « Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram [35]. » Cor scilicet quod gratia fructus afferet, ita ut granum unum triginta alia aut sexaginta, aut centum reddat, pro ordine incipientium, mediorum et perfectorum. Non enim vir ille turbabit, neque turbabitur, si nondum sit de pietate sermo. »

Ὅπως ἂν κατορθωθείη ἡμῖν ἡ πραότης, καὶ περὶ τοῦ τῆς ψυχῆς τριμεροῦς θυμικοῦ, ἐπιθυμητικοῦ, καὶ λογιστικοῦ.

B *Quomodo perficitur in nobis mansuetudo et de triplici anima : iracunda, appetitiva et rationabili.*

οη'. Τοῦτο δὲ εὐκόλως ἂν κατορθώσαις, πάντα ἐκκλίνων ἅμα, καὶ πρὸς ἀγάπην τὴν ψυχὴν κινῶν, τὰ πλεῖστά τε σιωπῶν, ἐμμέτρως τε σιτούμενος, καὶ ἀεὶ προσευχόμενος, ὡς εἴρηται τοῖς Πατράσιν· « Ὅτι τὸ θυμικὸν τῆς ψυχῆς, ἀγάπῃ χαλίνωσον· καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν αὐτῆς ἐγκρατείᾳ μάρανον· καὶ τὸ λογιστικὸν αὐτῆς τῇ προσευχῇ πτέρωσον· καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ οὐκ ἀμαυροῦταί ποτε. » Καί, « Θυμοῦ μὲν χαλινός, ἡ εὔκαιρος σιωπή· ἀλόγου δὲ ἐπιθυμίας, ἡ ἔμμετρος ἐδωδή· δυσκαθέκτου δὲ λογισμοῦ, ἡ μονολόγιστος προσευχή. » Καὶ αὖθις· « Τρεῖς εἰσιν ἀρεταί, αἵτινες χορηγοῦσι φῶς τῷ νῷ διαπαντός· τὸ μὴ εἰδέναι πονηρίαν ἀνθρώπου τινός· τὸ ὑποφέρειν τὰ ἐπερχόμενα ἀταράχως· καὶ τὸ ἀγαθοποιῆσαι τοὺς κακοποιοῦντας. Αἱ τρεῖς αὗται ἀρεταὶ γεννῶσιν ἄλλας τρεῖς ἀρετὰς μείζονας αὐτῶν· τὸ μὴ εἰδέναι πονηρίαν ἀνθρώπου γεννᾷ τὴν ἀγάπην· καὶ τὸ ἐπενεγκεῖν τὰ ἐπερχόμενα ἀταράχως γεννᾷ τὴν πραότητα· καὶ τὸ ἀγαθοποιῆσαι τοὺς κακοποιοῦντας κτᾶται τὴν εἰρήνην. » Καὶ πάλιν· « Τρεῖς εἰσιν ἠθικαὶ καταστάσεις, γενικώτεραι ἐν τοῖς μοναχοῖς· καὶ πρώτη μέν ἐστι τὸ μηδὲν ἁμαρτάνειν κατ' ἐνέργειαν· δευτέρα δέ, τὸ μὴ ἐγχρονίζειν ἐν τῇ ψυχῇ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς· καὶ τρίτη, τὸ τὰς μορφὰς τῶν γυναικῶν, καὶ τῶν λυπησάντων, ἀπαθῶς θεωρεῖν κατὰ διάνοιαν. »

78. Id autem consequeris, ab omnibus animam tuam avertens et ad charitatem dirigens, plerumque vero silens, mediocriterque cibo utens et semper orans, ut a Patribus dictum est : « Iracundiam animæ frenans et ejus appetitum temperantia macerans, ejus rationi alas aptes. Et mentis lumen nunquam hebetabitur. » Et : « Iræ quidem frenum est opportunum silentium; irrationabilis autem appetitus, moderatus cibus ; ratiocinii vero fere cohibitu difficilis, soliloqua oratio. » Et rursum : « Tres sunt virtutes quæ menti lumen subministrant perpetuo : Nullius hominis malitiam scire sine turba C quæ accidunt, sustinere ; et bonum facere iis, qui faciunt malum. Tres illæ virtutes tres alias gignunt seipsis majores : malitiam hominis nescire gignit charitatem ; sine turba accidentia sustinere generat mansuetudinem, et bonum facere malum facientibus pacem præbet. » Et rursum : « Tres sunt morales status monachis generales ; primus quidem non errare secundum virtutem ; secundus, non in anima servare affectu commotas cogitationes ; et tertius, mulierum formas et eorum quæ contristant, absque affectu per cogitationem intueri.

Ὅτι ταχέως δεῖ μετανοεῖν ἐν ταῖς κατὰ σύμβασιν ἐκτροπαῖς, καὶ οὕτως εἰς τὸ ἑξῆς σοφῶς ἀσφαλίζεσθαι.

D *Quod oportet cito pœnitere in iis quæ accidunt distractionibus, et ita se in futurum sapienter confirmare.*

οθ'. Εἰ δέ τι συμβαίη ποτὲ διαταραχθῆναί σε, ἢ ἔν τινι ὀλισθῆσαι συμπτώματι, καὶ τοῦ προσήκοντος διαμαρτεῖν, εὐθέως δεῖ διαλλάττεσθαι πρὸς τὸν λελυπηκότα, ἢ καὶ λυπηθέντα· καὶ μετανοεῖν ἐκ ψυχῆς· πενθεῖν τε καὶ δακρύειν, καὶ ἑαυτοῦ καταμέμφεσθαι· καὶ οὕτως εἰς τὸ ἑξῆς προσέχειν, καὶ ἀσφαλίζεσθαι πάνυ σοφῶς, ὡς διδάσκει ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὅτι « Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε ἐλθών, πρόσφερε τὸ δῶρόν

79. Quod si accidat te aliquando conturbari aut in aliquem casum circumagi, et a bono deflectere, cito oportet te reconciliari cum eo qui te afflixit aut quem afflixisti ; et converti ex tota anima ; dolere et lacrymare et teipsum vituperare ; atque ita tibi in futurum providere teque confirmare omnino sapienter, ut docet Dominus Jesus : « Si offers munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade, prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum [36]. » Et apostolus Paulus : « Omnis amaritudo et ira et

[31] Psal. XXIV, 9. [32] Eccli. XXIV, 27. [33] Matth. XI, 29. [34] Isa. LXVI, 2. [35] Matth. V, 4. [36] Matth. V, 23, 24.

arrogantia et clamor, et blasphemia rejiciantur a vobis, cum omni malitia. Estote in invicem boni et misericordes; gratis invicem largientes, quemadmodum gratis Deus nobis in Christo largitus est [87]. » Et : « Irascimini, et nolite peccare [88]. » Et : « Sol non occidat super iracundiam vestram [89]. » Et : « Nolite vos vindicare, charissimi ; sed date locum iræ [90]. » Et : « Noli vinci a malo ; sed vince in bono malum [91]. » Et illud quidem dictum est de mutua reconciliatione.

De lapsu ac pœnitentia.

80. De lapsu quidem, dicit sanctus Isaac : « Non quando in aliquam culpam lapsi erimus, tunc contristemur ; sed quando in ipsa remanebimus. Lapsus enim accidit frequenter, et perfectis ; remanere autem in culpa est completa occisio. Tristitia vero, quam sentimus de propriis lapsibus, in loco mundæ operationis nobis reputatur, ex gratia. Qui spe pœnitentiæ denuo labitur, ille cum malitia cum Deo incedit. In eum, ex improviso, mors incidit ; neque tempus spei suæ festinat, operaque virtutis adimplere. Et adhuc : « Oportet, inquit, scire nos omni hora, quod his viginti quatuor noctis ac diei horis, pœnitentia indigemus. Idea autem pœnitentiæ nominis, prout ullam ex vera rerum natura novimus, hæc est : protensa rogatio omni hora, in perfecta oratione, compunctionis, Deo accedens, ad præteritorum remissionem ; et tristitia, pro futurorum custodia. Et rursum : « Gratia post gratiam, pœnitentia hominibus data est. Pœnitentia enim est regeneratio secunda ex Deo, et quod pignus ex fide accepimus, per pœnitentiam rursum ut gratiam accipimus. Pœnitentia est misericordiæ janua, quæ aperitur iis qui ipsam persequuntur. Per hanc januam intramus ad divinam misericordiam, et extra hunc introitum, misericordiam non inveniemus. Ideo omnes erraverunt, secundum divinam Scripturam, justificati gratis gratia ipsius. Pœnitentia est secunda gratia, et generatur in corde ex fide et timore. Timor est virga paterna quæ nos gubernat quoadusque properemus ad spiritualem paradisum ; et postquam festinavimus, nos relinquit ac revertitur. Paradisus est amor Dei, in quo omnium felicitatum sunt deliciæ. » Et rursum : « Quemadmodum impossibile est mare magnum, sine nave et carabo, transire ; ita nemo potest absque timore ad charitatem transire. Mare fœtidum inter nos et spiritualem paradisum extensum, per pœnitentiæ carabum transire possumus, quæ timoris remigium tenet. Si autem hujus timoris remigium pœnitentiæ navem non gubernat, per quam hujus mundi mare ad Deum permeamus, in fœtido illo mari submergimur.

A σου. » Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος· « Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ, καὶ κραυγὴ, καὶ βλασφημία, ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ.» Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ, εὔσπλαγχνοι, « Χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ἡμῖν.» Καί· « Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. » Καί· « Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. » Καί· «Μὴ ἐκδικοῦντες ἑαυτοὺς, ἀγαπητοί· ἀλλὰ διδόντες τόπον τῇ ὀργῇ. » Καί· « Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ· ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. » Καὶ τοῦτο μὲν εἴρηται περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους διαλλαγῆς.

Περὶ ὀλίσθου, καὶ μετανοίας.

π'. Περὶ δέ γε ὀλίσθου, φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Οὐχ ὅταν ὀλισθήσωμεν ἔν τινι, τότε λυπηθῶμεν· B ἀλλ' ὅταν ἐμμείνωμεν ἐν αὐτῷ. Τὸ γὰρ ὀλίσθημα, συμβαίνει πολλάκις καὶ τοῖς τελείοις· τὸ δὲ ἐμμεῖναι ἐν αὐτῷ, νέκρωσίς ἐστι τελεία. Ἡ λύπη δὲ, ἣν λυπούμεθα ὑπὲρ τῶν ἰδίων ὀλισθημάτων, εἰς τόπον ἐργασίας καθαρᾶς λογίζεται ἡμῖν, ἐκ τῆς χάριτος. Ὁ ἐν ἐλπίδι μετανοίας ὀλισθαίνων ἐκ δευτέρου, οὗτος μετὰ πανουργίας πορεύεται μετὰ τοῦ Θεοῦ. τούτῳ ἀγνώστως, ἐπιπίπτει ὁ θάνατος· καὶ οὐ φθάνει τὸν καιρὸν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ, τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς πληρῶσαι.» Ἔτι· « Δεῖ, φησὶ, γινώσκειν ἡμᾶς ἐν πάσῃ ὥρᾳ, ὅτι ἐν ταύταις ταῖς εἰκοσιτέσσαρσιν ὥραις τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας, τῆς μετανοίας χρῄζομεν. Νόησις δὲ τοῦ ὀνόματος τῆς μετανοίας καθὼς ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ τρόπου τῶν πραγμάτων ἐγνώκαμεν, τοῦτό ἐστι· δέησις ἐκτενὴς ἐν πάσῃ ὥρᾳ, ἐν C εὐχῇ πεπληρωμένῃ κατανύξεως, προσεγγίζουσα τῷ Θεῷ, ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν παρελθόντων· καὶ λύπη, ὑπὲρ τῆς τῶν μελλόντων φυλακῆς.» Καὶ αὖθις· « Χάρις μετὰ χάριν, ἡ μετάνοια ἐδόθη τοῖς ἀνθρώποις. Μετάνοια γάρ ἐστιν, ἀναγέννησις δευτέρα ἐκ Θεοῦ, καὶ ὅνπερ ἐκ τῆς πίστεως ἀῤῥαβῶνα ἐδεξάμεθα, διὰ τῆς μετανοίας τὸ χάρισμα αὐτοῦ ἐκδεχόμεθα. Μετάνοιά ἐστιν ἡ θύρα τοῦ ἐλέους, ἡ ἀνεῳγμένη τοῖς διώκουσιν αὐτήν. Διὰ τῆς θύρας ταύτης εἰσερχόμεθα πρὸς τὸ θεῖον ἔλεος, καὶ ἐκτὸς ταύτης τῆς εἰσόδου, οὐχ εὑρήσομεν ἔλεος. Διότι πάντες ἥμαρτον, κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Ἡ μετάνοιά ἐστιν ἡ χάρις ἡ δευτέρα, καὶ τίκτεται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῆς πίστεως καὶ τοῦ φόβου. Ὁ φόβος δέ ἐστι, ῥάβδος πατρικὴ, ἡ κυβερD νῶσα ἡμᾶς, ἕως ἂν φθάσωμεν εἰς τὸν παράδεισον τὸν πνευματικόν· καὶ ὅταν φθάσωμεν ἐκεῖσε, ἀφίησιν ἡμᾶς, καὶ στρέφεται. Παράδεισός ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ ἡ τρυφὴ πάντων τῶν μακαρισμῶν. » Καὶ αὖθις· « Ὥσπερ οὐ δυνατόν ἐστι περάσαι τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην, χωρὶς πλοίου, καὶ καράβου, οὕτως οὐ δύναταί τις χωρὶς φόβου περάσαι πρὸς τὴν ἀγάπην. Τὴν θάλασσαν τὴν ὀζομένην, τὴν τεθεῖσαν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ νοητοῦ παραδείσου, διὰ καράβου τῆς μετανοίας παρελθεῖν δυνάμεθα, τῆς ἐχούσης τοὺς κωπηλάτας τοῦ φόβου. Ἐὰν δὲ οἱ κωπηλᾶται οὗτοι τοῦ φόβου, οὐ κυβερνῶσι τὸ πλοῖον τοῦτο τῆς μετανοίας, δι' ἧς διερχόμεθα τὴν θάλασσαν τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Θεὸν, καταποντιζόμεθα ἐν τῇ ὀζομένῃ θαλάσσῃ. »

[87] Ephes. iv, 31, 32. [88] Psal. iv, 5. [89] Ephes. iv, 26. [90] Rom. xii, 19. [91] Ibid. 21.

Ἔτι περὶ μετανοίας, φόβου, ἀγάπης, πένθους, δακρύων, καὶ αὐτομεμψίας.

πα'. « Μετάνοιά ἐστι, τὸ πλοῖον· ὁ φόβος, ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ· ἡ ἀγάπη, ὁ λιμὴν ὁ θεῖκός. Καθίζει οὖν ἡμᾶς ὁ φόβος ἐν τῷ πλοίῳ τῆς μετανοίας, καὶ διαβιβάζει ἡμᾶς τὴν θάλασσαν τοῦ βίου τὴν ὀζομένην· καὶ πρὸς τὸν λιμένα τὸν θεῖον, ὅς ἐστιν ἡ ἀγάπη, ὁδηγεῖ ἡμᾶς, εἰς ὃν περῶσι πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι ἐν τῇ μετανοίᾳ· καὶ ὅτε φθάσομεν τὴν ἀγάπην, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Θεόν· καὶ ἡ ὁδὸς ἡμῶν ἐτελειώθη, καὶ διέβημεν πρὸς τὴν νῆσον τὴν ἐκεῖθεν τοῦ κόσμου οὖσαν, ὅπου ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Περὶ δὲ πένθους τοῦ κατὰ Θεὸν, οὕτω φησὶν ὁ Σωτήρ· « Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. » Ἔτι περὶ δακρύων, ὁ αὐτὸς γράφει ὅσιος Ἰσαάκ· « Τὰ δάκρυα τὰ ἐν τῇ εὐχῇ, σημεῖόν ἐστι τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, οὗπερ ἠξιώθη ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἑαυτῆς μετανοίᾳ· καὶ ὅτι προσεδέχθη, καὶ ἤρξατο εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν πεδιάδα τῆς καθαρότητος ἐν τοῖς δάκρυσιν. Ἐὰν γὰρ μὴ ἀρθῶσιν οἱ λογισμοὶ τῶν παρερχομένων, καὶ ῥίψωσιν ἐξ ἑαυτῶν τὴν ἐλπίδα τοῦ κόσμου, καὶ κινηθῇ ἐξ αὐτῶν ἡ καταφρόνησις αὐτοῦ, καὶ ἄρξωνται ἀγαθὰ ἐφόδια τῆς ἐξόδου αὐτῶν παρασκευάζειν, καὶ ἄρξωνται ἐν τῇ ψυχῇ λογισμοὶ κινεῖσθαί τινων ὄντων ἐκεῖσε, οὐ δύνανται οἱ ὀφθαλμοὶ δακρύειν. Τὰ δάκρυα γὰρ, ἐκ τῆς ἀκραιφνοῦς ἀδολεσχίας, καὶ ἀμετεωρίστου, τῶν λογισμῶν τε τῶν πολλῶν, καὶ συνεχῶν, καὶ ἀκλινῶς γινομένων, καὶ ἐκ μνήμης τινὸς λεπτοῦ γινομένου ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ λυποῦντος τὴν καρδίαν ἐκ τῆς μνήμης αὐτοῦ, καὶ ἐκ τούτων τὰ δάκρυα πληθύνονται, καὶ ἐπιπλέον αὐξάνονται. » Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· « Ὥσπερ τὸ πῦρ ἀναιρετικὸν καλάμης, οὕτω τὸ δάκρυον τὸ ἁγνὸν, παντὸς ῥύπου φαινομένου, καὶ νοουμένου. » Ἔτι· « Τὰ τῆς ἡμετέρας ἀναλύσεως καθαρὰ καὶ ἄδολα, ἑαυτοῖς περιποιησώμεθα δάκρυα· οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς κλοπὴ, ἢ οἴησις· κάθαρσις δὲ μᾶλλον, καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν προκοπὴ, καὶ ἁμαρτίας ἔκπλυσις, καὶ ἀπάθεια. » Ἔτι· « Μὴ πίστευε σαῖς πηγαῖς, πρὸ τελείας καθάρσεως· οὐ γὰρ ἔχει πίστιν οἶνος εὐθέως ἐκ τῶν ληνῶν ἐγκλειόμενος. » Ἔτι· « Τὰ μὲν ἐκ φόβου δάκρυα, αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς τὴν φυλακὴν κέκτηνται· τὰ δὲ τῆς ἀγάπης, πρὸ τῆς τελείας ἀγάπης, ἴσως εὐσύλητα ἔν τισι καθεστήκασιν, εἰ μήπουγε τὸ ἀείμνηστον πῦρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνεργείας, πάνυ τὴν καρδίαν ἐξάψειε. Καὶ θαυμαστὸν, πῶς τὸ ταπεινότερον ἀσφαλέστερόν ἐστιν ἐν καιρῷ αὐτοῦ. » Ἔτι· « Δάκρυον ἐξόδου, ἀπέτεκε φόβον· φόβου δὲ τεκόντος ἀφοβίαν, ἐπεφάνη χαρά· χαρᾶς δὲ ἀκαταλήκτου ληξάσης τῆς ὁσίας ἀγάπης τὸ ἄνθος ἀνέτειλε. » Περὶ μέντοι αὐτομεμψίας, φησὶν ὁ μέγας Ἀντώνιος· « Αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τὸ σφάλμα αὐτοῦ, ἐπάνω ἑαυτοῦ βάλλῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ προσδοκήσῃ πειρασμὸν, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. » Καὶ ἕτερος Πατὴρ ἅγιος ἐρωτηθεὶς, « Τί πλέον εὗρες, Πάτερ, ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ; » ἀποκριθεὶς εἶπεν, τὸ, ἐν παντὶ ἑαυτὸν μέμφεσθαι· ὅπερ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἐπῄνεσε· καὶ λέγει αὐτῷ· « Ἄλλη ὁδὸς οὐκ ἔστι πλὴν ταύτης. » Καὶ ὁ ἀββᾶς

Sequitur de pœnitentia, timore, charitate, dolore, lacrymis et proprio vituperio.

81. Pœnitentia est navigium; timor, gubernator; charitas, portus divinus. Timor igitur nos statuit in pœnitentiæ navigio, et nos transmittit per hujus vitæ mare fœtidum; et ad divinum portum qui est charitas, nos ducit in quem veniunt quotquot pœnitentia laborant ac sustinent. Et quando ad charitatem festinamus, ad Deum festinavimus; et via nostra peracta est, et transivimus ad insulam quæ ultra hunc mundum est, ubi Pater et Filius et Spiritus sanctus est. « De dolore secundum Deum ita loquitur Salvator: « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. » Adhuc de lacrymis hoc scribit pius Isaac: « Lacrymæ per orandum signum sunt misericordiæ Dei, qua digna habita est pœnitens anima. Indicant quoque eam acceptam esse et jam intrare in puritatis planitiem per lacrymas incipere. Nisi enim rejiciantur fluxorum cogitationes et a seipsis mundanam spem extrahant, et moveatur ex ipsis mundi contemptus, et incipiant bona viatica exitus de mundo parare, et in animo moveri incipiant nonnullorum quæ ibi in cœlo sunt, oculi lacrymare nequeunt. Lacrymæ enim ex sincera conversatione et constanti, ex multis continuisque cogitationibus, et recta advenientibus et ex memoria exiguæ rei in cogitatione efformatæ et cor ex hac memoria tristantis, ex iis lacrymæ multiplicantur, et magis ac magis augentur. Et Climacius: « Quemadmodum ignis calamum consumit, ita lacrymæ quæ mundæ sunt, omnes sordes apparentes et cogitatas. » Et adhuc: « Nostræ dissolutionis puras ac sinceras lacrymas acquiramus. In iis enim non est aut subreptio aut opinio; imo vero mundatio, et divinæ charitatis profectus, et peccati ablutio, et affectus privatio. « Et adhuc: « Tuis lacrymis ne confidas, priusquam omnino purgatus sis; non enim fidere debemus vino quod modo e torculari in doliis includitur. » Et adhuc: « Quæ ex timore procedunt lacrymæ, sibi ipsis custodiam acquisiverunt; quæ autem ex charitate sunt, antequam perfecta sit charitas, spoliantibus in quibusdam expositæ sunt, nisi forte ignis semper memorandus, suæ virtutis tempore, omnino cor accenderit. Et mirum, quomodo, quod humilius est, in hujus ignis tempore, solidius quoque est. » Et adhuc: « Lacrymæ exitus genuerunt timorem; postquam autem timor genuerit securitatem, apparuit lætitia. » De sui autem vituperio dicit magnus Antonius: « Ea est magna hominis operatio, ut sua vitia supra se coram Deo jaciat, et tentationem exspectet usque ad ultimum spiritum. » Et alius sanctus Pater interrogatus: Quid majus invenis, Pater, in hac via? respondens dixit: « In omnibus seipsum vituperare. » Quod qui interrogaverat laudavit, et illi dixit: « Non est alia via, ea excepta. » Et abbas Pœmen: « Cum gemitu omnes virtutes in hunc mundum ingressæ sunt. Unam virtutem suscipe, et extra eam, in labore homo frustra versatur. » Et inter

rogaverunt eum quænam esset, et dixit : « Ut homo continuo seipsum vituperet. » Et rursum dixit : « Qui seipsum vituperat, si quid ipsi accidat, sive multa, sive infamia, sive quælibet alia afflictio, cum ea prævenerit, seipsum iis dignum judicat, nec ullo modo turbatur. »

De attentione, et quod oportet sapienter firmari.

82. Similiter de attentione et confirmatione scribit divus Paulus : « Videte quomodo caute ambuletis; non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt [62]. » Et sanctus Isaac : « O sapientia, quam admiranda es, et ut a longinquo omnia prævides ! Beatus qui invenit te ; a juventutis enim indolentia liberatus est. Si quis, per parvas merces, lucrum nempe, magnorum affectuum sanationem lucratur, bene facit. Ea est enim sapientia, ut aliquis in parvis ac minimis suis operibus semper vigilet. Requiem enim magnam sibi thesaurizat, nec dormit, neforte quid ipsi contrarii accidat, sed mali causas ante tempus recidit, et per brevissimas res parvam tristitiam sustinet, per eam dissipans majores, et procedens. Ideo et dicit Sapiens : « Esto vigilans et attentus pro vita tua : cognatus enim cogitationis somnus est, et imago veri immortalis. » Dicit et episcopus Basilius : « Quicunque in parvis negligens est, ne credas ipsi magna cordi esse. »

Quod in prædictis omnibus serio agere oportet ; ante omnia autem, ut tranquilli et mites simus, et quod oportet pure invocare Dominum Jesum Christum, in corde, si pacem agere studeamus.

83. Propter hæc omnia, serio, quæ prædicta sunt, age ; ante omnia autem, ut tranquillus et mitis fias, etiam munda conscientia, Dominum Jesum Christum in intimo corde invoca, ut diximus. Ita enim procedens divinam gratiam in anima quiescentem possides. Dicit enim Climacius : « Qui iracundia et opinione et hypocrisi et injuriarum memoria impeditur, non poterit tranquillitatis vestigia videre, nisi inde jam discedere voluerit. Si quis autem iis purus est, ille quod utile est noverit ; opinor autem, neque solus. Atque igitur non modo requiescentem habebis in anima tua gratiam, sed et animam tuam perfecte quiescentem ab iis quæ prius ipsam impediebant, dæmonibus nempe et affectibus. Si enim et rursum eam impediunt, nihil tamen proficiunt, quia non iis adhæret, neque lætitiam quæ ex iis est, cupit.

De bono et exstatico amore et divina pulchritudine.

84. Totum hujuscemodi viri desiderium est in-

[62] Ephes. v, 15.

A Ποιμήν· « Μετὰ στεναγμοῦ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἰσῆλθον. Ἔπαρον μίαν ἀρετήν, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, κόπῳ ἵσταται ὁ ἄνθρωπος. » Καὶ ἠρώτησαν αὐτόν, « Ποία ἐστὶν αὕτη ; » καὶ λέγει· « Ἵνα ὁ ἄνθρωπος διαπαντὸς μέμφηται ἑαυτόν. » Εἶπε πάλιν· « Ὁ ἑαυτὸν μεμφόμενος, εἴ τι δ' ἂν συμβῇ αὐτῷ, εἴτε ζημία, εἴτε ἀτιμία, εἴτε οἱαδήποτε θλίψις, προλαβὼν ἔχει ἑαυτὸν ἄξιον, καὶ οὐδέποτε ταράσσεται. »

Περὶ προσοχῆς, καὶ τοῦ σοφῶς ἀσφαλίζεσθαι.

πβ'. Ὁμοίως δὲ περὶ προσοχῆς καὶ ἀσφαλείας, γράφει ὁ θεσπέσιος Παῦλος· « Βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε· μὴ ὡς ἄσοφοι· ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ὦ σοφία, πόσον θαυμαστὴ B ὑπάρχεις, καὶ πῶς προβλέπεις τὰς πάντα πόῤῥωθεν· μακάριος ὁ εὑρών σε· ἐκ γὰρ τῆς ῥᾳθυμίας τῆς νεότητος ἠλευθέρωται. Εἴ τις ἐμπορεύεται διὰ μικρᾶς ἐμπορεύσεως, ἤτοι περιποιήσεως, τὴν ἰατρείαν τῶν μεγάλων παθῶν, καλῶς ποιεῖ. Τοῦτο γάρ ἐστι φιλοσοφία, ἵνα τις καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις, καὶ μικροῖς τοῖς γινομένοις παρ' αὐτοῦ, ἀεὶ νήφῃ. Ἀναπαύσεις γὰρ μεγάλας θησαυρίζει ἑαυτῷ, καὶ οὐχ ὑπνοῖ· ἵνα μὴ συμβῇ αὐτῷ τι ἐναντίον, ἀλλὰ τὰς αἰτίας κόπτει πρὸ καιροῦ· καὶ διὰ τῶν ἐλαχίστων πραγμάτων ὑποφέρει τὴν μικρὰν λύπην, ἐξαφανίζων δι' αὐτῆς, τὴν μεγάλην καὶ προϊών. Διὸ καὶ λέγει ὁ σοφός· « Γενοῦ ἐγρήγορος καὶ νηφάλιος ὑπὲρ τῆς ζωῆς σου· συγγενὴς γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος τῆς διανοίας, καὶ εἰκὼν τοῦ ἀληθινοῦ ἀθανάτου. » Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἱεροφάντης C Βασίλειος· « Ὅστις εἰς τὰ μικρὰ ἑαυτοῦ ὀκνηρός ἐστι, μὴ πιστεύσῃς αὐτῷ εἰς τὰ μεγάλα διαπρέψαι. »

Ὅτι εἰς πάντα δεῖ σπουδάζειν τὰ εἰρημένα· πρὸ δὲ πάντων, ὥστε εἶναι ἥσυχόν τε καὶ πρᾶον, καὶ καθαρῶς σπεύδειν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἔνδον καρδίας τὸν ἡσυχάζοντα.

πγ'. Διὰ δὴ ταῦτα, περὶ πάντα μὲν σπούδαζε τὰ εἰρημένα· πρὸ δὲ πάντων, ἵνα ἡσύχως, καὶ πράως, καὶ μετὰ καθαροῦ τοῦ συνειδότος, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἔνδον βάθους καρδίας ἐπικαλῇ, καθάπερ ἔφημεν. Οὕτω γὰρ τὴν αὐτοῦ θείαν χάριν ὁδῷ προβαίνων, ἀναπαυομένην ἔχεις [*Ισ. λείπει εἰς*] τὴν ψυχήν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ τῆς Κλίμακος· « Μηδεὶς D ὑπὸ θυμοῦ, καὶ οἰήσεως, ὑποκρίσεώς τε καὶ μνησικακίας ὀχλούμενος, ἴχνος ἡσυχίας ἰδεῖν τολμήσει ποτέ, μήπως ἔκστασιν ἐντεῦθεν κερδήσῃ· εἰ δέ τις τούτων καθαρός, αὐτὸς λοιπὸν γνώσεται τὸ συμφέρον· οἶμαι δέ, οὐδὲ αὐτός. » Καὶ γοῦν οὐ μόνον ἀναπαυομένην ἕξεις τὴν χάριν τῇ σῇ ψυχῇ, ἀλλὰ καὶ ἀναπαύουσαν τὴν ψυχὴν τελείως ἐκ τῶν πρώην ὀχλούντων αὐτῇ, δαιμόνων τε καὶ παθῶν. Εἰ γὰρ καὶ ἐνοχλοῦσιν αὖθις, ἀλλ' οὐκ ἐνεργοῦσιν, ὅτι μὴ πρόσκειται αὐτοῖς, μηδὲ ποθεῖ τὴν ἐκ τούτων ἡδονήν.

Περὶ καλοῦ καὶ ἐκστατικοῦ ἔρωτος, καὶ θείου κάλλους.

πδ'. Ὅλος γὰρ ὁ πόθος τοῦ τοιούτου, καὶ ὁ ἐγκάρ-

θεῖος καὶ ἐκστατικὸς ἔρως, καὶ ἡ ὁλικὴ αὐτοῦ διάθεσις, πρὸς τὸ ὑπέρκαλον κάλλος ὁρᾷ, καὶ μακαριώτατον, ὃ καὶ ἐφετῶν τοῖς Πατράσιν εἴρηται τὸ ἀκρότατον. Καί φησιν ὁ μέγας Βασίλειος· «Ὅταν ὁ τῆς εὐσεβείας ἔρως τὴν ψυχὴν κατάσχῃ, ἅπαν αὐτῇ πολέμων καταγέλαστον εἶδος, καὶ πάντες αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ποθουμένου καταξαίνοντες, τέρπουσι μᾶλλον, ἢ πλήττουσι.» Καὶ αὖθις· «Τί τοῦ θείου κάλλους θαυμασιώτερον; Τίς ἔννοια τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας χαριεστέρα; Ποῖος πόθος ψυχῆς, οὕτω δριμὺς, καὶ ἀφόρητος, ὡς ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἐγγινόμενος τῇ ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαρμένῃ ψυχῇ, καὶ ἀπὸ ἀληθινῆς διαθέσεως λεγούσῃ· Τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ εἰμι;»

Περὶ πολέμου, καὶ παιδευτικῆς παραχωρήσεως, καὶ τῆς κατὰ ἀποστροφὴν ἐγκαταλείψεως.

πε'. Πολεμεῖται δὲ λοιπὸν, κατὰ παραχώρησιν παιδευτικὴν, οὐ κατὰ ἀποστροφὴν ἐγκαταλείψεως. Διὰ τί; Ἵνα μὴ ὑψωθῇ ὁ νοῦς αὐτοῦ, δι' ὅπερ εὗρεν ἀγαθόν· ἀλλὰ πολεμούμενός τε καὶ παιδευόμενος, προσλαμβάνει ταπείνωσιν ἀεὶ, δι' ἧς μόνης, οὐ μόνον νικᾷ τοὺς ὑπερηφάνως πολεμοῦντας αὐτόν· ἀλλὰ καὶ δωρεῶν μειζόνων διηνεκῶς ἀξιοῦται, προκόπτων ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει, σειραῖς ἀφύκτοις καὶ βάρει σαρκὸς πεπεδημένος τε καὶ πιεζόμενος, καὶ χωρῶν πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν τελειότητα, καὶ ἀπάθειαν. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Διάδοχος· «Ὁ Κύριος αὐτὸς λέγει, τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν πεπτωκέναι, ἵνα μὴ ἀφορᾷ εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ὁ δυσειδὴς ἐνδιαιτήματα. Πῶς οὖν ὁ τῆς τῶν καλῶν δούλων κοινωνίας μὴ καταξιούμενος, κοινὸν δύναται ἔχειν οἰκητήριον μετὰ τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀνθρώπινον νοῦν; Ἀλλ' ἐροῦσιν, ὅτι κατὰ παραχώρησιν τοῦτο γίνεται, καὶ πλέον οὐδὲν λέξουσιν. Ἡ μὲν γὰρ παιδευτικὴ παραχώρησις οὐδαμῶς τὴν ψυχὴν τοῦ θείου φωτὸς ἀποστερεῖ· κρύπτει δὲ μόνον, ὡς καὶ ἤδη εἶπον τὰ πολλὰ, τὸν νοῦν τὴν ἑαυτῆς παρουσίαν ἡ χάρις, ἵνα προωθοῖτο, ὥσπερ τὴν ψυχὴν τῇ πικρίᾳ τῶν δαιμόνων, διὰ τὸ μετὰ παντὸς φόβου, καὶ πολλῆς ταπεινώσεως ἐκζητεῖν αὐτὴν, τὴν ἐκ Θεοῦ βοήθειαν, τὴν τοῦ ἐχθροῦ αὐτῆς ἐπιγινώσκουσαν κατ' ὀλίγον κακίαν. Ὃν τρόπον ἐὰν μήτηρ ἀτακτοῦν τὸ οἰκεῖον περὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς γαλουχίας βρέφος, βραχὺ τῶν ἑαυτῆς ἐξωθείη ἀγκαλῶν, ἵνα καταπληττόμενον ὑπό τινων περιεστώτων αὐτῷ σαπροειδῶν ἀνθρώπων, ἢ θηρίων οἱωνδήποτε, μετὰ φόβου πολλοῦ, καὶ δακρύων, εἰς τοὺς μητρῴους ἀνθυποστρέφῃ κόλπους. Ἡ δὲ κατὰ ἀποστροφὴν γινομένη παραχώρησις ὡσανεὶ δέσμιον παραδίδωσι τὴν μὴ θέλουσαν ψυχὴν ἔχειν τὸν Θεὸν, τοῖς δαίμοσιν. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς τέκνα, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ βρέφη γνήσια τῆς τοῦ Θεοῦ εἶναι χάριτος πιστεύομεν· μικραῖς παραχωρήσεσι, καὶ πυκναῖς παρακλήσεσι παρ' αὐτῆς γαλουχούμενα· ἵνα διὰ τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ, φθάσωμεν ἐλθεῖν, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας.» Καὶ αὖθις· «Ἡ παιδευτικὴ παραχώρησις φέρει μὲν λύπην πολλὴν καὶ ταπείνωσιν, καὶ ἀπελπισμὸν σύμμετρον τῇ ψυχῇ, ἵνα τὸ φιλόδοξον αὐτῆς καὶ ἀπτόητον μέρος, πρεπόντως εἰς ταπείνωσιν ἔρχηται· εὐθέως δὲ φόβον Θεοῦ, καὶ δά-

timus exstaticusque amor; et tota hujus dispositio ad extremam pulchritudinem beatissimamque tendit, quæ desiderabilium rerum summa a Patribus dicitur. Et dicit magnus Basilius: «Quando pietatis amor animam tenet, omnis bellorum species ridenda ipsi est, et quicunque eam pro eo quem diligit, dilacerant, juvant potius quam feriunt.» Et rursum: «Quid divina pulchritudine mirabilius? quæ cogitatio jucundior, quam divinæ magnificentiæ? Quodnam animæ desiderium ita vehemens et intolerabile, ut illud quod a Deo efficitur in anima omni malitia purgata, et quæ divina dispositione dicit: «Vulnerata charitate ego sum?»

De bello, et de erudiente recessu ac per aversionem derelictione.

85. Pugnatur cæteroquin, per erudientem recessum, non per aversionem derelictionis. Quare? Ne superbiat mens ejus, propter bonum quod invenit; sed impugnatus et instructus, humilitatem semper induit, qua una non modo eos vincit qui ipsi bellum inferunt, sed et majoribus donis continue dignus afficitur, proficiens quantum humanæ naturæ licet, funibus necessariis et carnis pondere gravatus et oneratus et ad eam quæ secundum Christum est, perfectionem et apathiam properans. Dicit quidem sanctus Diadochus: «Ipse Dominus dicit Satanam tanquam fulgur e cœlis decidisse, ne deformis angelorum sanctorum habitationem intueretur. Quomodo igitur qui bonorum servorum communione dignus non habitues est, communem posset habere cum Deo sedem, mentem humanam? Sed dicent id per recessum fieri; et nihilo plus dicent. Eruditus enim recessus minime animam Dei lumine privabit. Abscondit autem solummodo, ut jam sæpius dixi, menti suam præsentiam gratia, ut eam propellat. Anima enim, dæmonum amaritudinis causa, sui inimici brevi malitiam cognoscens, cum multo timore et humilitate ad Dei auxilium inquirendum impellitur. Quemadmodum si mater inobedientem tempore lactationis filium brevi a suis brachiis removet, ut ab circumstantibus horrendis hominibus territus, aut bestiis quibuslibet, cum multo timore ac lacrymis multis ad maternos sinus recurrat. Quæ autem per aversionem fit recessus, nolentem Deum habere animam, ut vinctam, dæmonibus tradit; nos autem non sumus desertores filii, quod utinam non accidat! sed legitimos Dei gratiæ filios esse confidimus, parvis remissionibus, frequentibusque consolationibus ab ipsa lactatos; ut, Dei misericordia festinemus pervenire in virum perfectum, in mensuram ætatis.» Et rursum: «Erudiens recessus tristitiam quidem multam et humilitatem affert, et moderatam animæ diffidentiam, ut ejus superbia et arrogantia in decentem humilitatem convertantur. Mox autem Dei timorem et confessionis lacrymas in cor adducit, et optimi silentii vehemens desiderium. Quæ autem per Dei aversionem fit derelictio, desperatione simul et diffidentia et ira

animam impleri sinit. Nos igitur scire oportet utriusque derelictionis experimentum; et secundum utriusque modum Deo accedere. Ibi enim gratias cum satisfactione ad eum reddere debemus, quippe qui nostræ mentis intemperantiam consolationis dilatione castigavit, ut virtutis et malitiæ nobis, ut bonus pater, differentiam ostenderet. Hic autem peccatorum confessionem indesinentem, continuas lacrymas, majorem abscessum facere, ut ita possimus pœnarum additione Deum movere, ipsumque ut prius, in cordibus nostris intueri. Sed tamen sciendum est, quod, quando præliantur inter se anima ac Satan (de erudiente derelictione loquor), subducit se, ut jam dixi, gratiæ; cooperatur autem clam cum anima auxilio suo, ut victoriam animæ solius esse, inimicis ipsius ostendat. » Et sanctus Isaac: « Fieri non potest ut in spiritualibus bellis, sine iis per derelictionem tentationibus], sapiens evadat, et suum provisorem noscat, et Deum suum sentiat, firmeturque in fide illius abscondite, nisi in illius experientiæ virtute quam suscepit. Et quando viderit gratia opinionem de se arrogantem cum in suis cogitationibus admittere, et jam de se magna cogitare, tunc permittit ut contra eum tentationes firmentur et validæ fiant, donec propriam infirmitatem senserit et fugerit, et Deum in humilitate possideat. Et his pervenit homo in viri perfecti mensuram, Filii Dei fide ac spe, et ad charitatem extollitur. Miranda enim noscitur Dei charitas, cum homo in mediis periculis fuerit quæ suam spem præcidere valeant; et ibi Deus potentiam suam eum salvando ostenderit. Nunquam enim homo potentiam Dei in requie ac latitudine cognoscit; nec unquam Deus vim suam sensibiliter ostendit, nisi in pacis loco et in solitudine et in locis quæ occursibus et commercii cum hominibus tumultu vacua sunt.

χρυον ἐξομολογήσεως ἐπάγει τῇ καρδίᾳ· καὶ τῆς καλλίστης σιωπῆς, πολλὴν ἐπιθυμίαν. Ἡ δὲ κατὰ ἀποστροφὴν τοῦ Θεοῦ γινομένη, ἀπελπισμοῦ ὁμοῦ, καὶ ἀπιστίας, καὶ ὀργῆς, καὶ τύφου, τὴν ψυχὴν πληρωθῆναι παραχωρεῖ. Δεῖ οὖν ἡμᾶς εἰδέναι τὴν πεῖραν τῶν ἀμφοτέρων παραχωρήσεων· καὶ κατὰ τὸν ἑκάστης τρόπον, προσιέναι τῷ Θεῷ. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εὐχαριστίαν μετὰ τῆς ἀπολογίας προσαγαγεῖν αὐτῷ ὀφείλομεν, ὡς τὸ τῆς γνώμης [ἴσ. τῆς γνώσεως] ἡμῶν ἀκόλαστον, τῇ σχολῇ τῆς παρακλήσεως κολάζοντι [ἴσ. σχολάζοντι]· ἵνα ἀρετῆς ἡμᾶς καὶ κακίας ὡς Πατὴρ ἀγαθὸς, διδάσκῃ τὴν διαφοράν. Ἐνταῦθα δὲ, ἐξαγόρευσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἄπαυστον, καὶ δάκρυον ἀνελλιπὲς, καὶ ἀναχώρησιν πλείονα· ὅπως ἂν οὕτω δυνηθῶμεν τῇ προσθήκῃ τῶν πόνων, δυσωπῆσαί ποτε τὸν Θεὸν, ἐπιβλέψαι ὡς τὸ πρὶν εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν. Πλὴν δεῖ εἰδέναι ὅτι, ὅταν κατὰ οὐσιώδη συμβολὴν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ Σατανᾷ ἡ μάχη γίνεται, ἐπὶ τῆς παιδευτικῆς λέγω παραχωρήσεως, ὑποστέλλει μὲν ὡς καὶ ἤδη εἶπον ἑαυτὴν ἡ χάρις· ἀγνώστως δὲ συνεργεῖ τῇ ψυχῇ βοηθείᾳ, ἵνα τὴν νίκην, τῆς ψυχῆς εἶναι μόνον ἐπιδείξῃ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῆς. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Οὐ δυνατὸν ἐκτὸς τῶν κατὰ παραχώρησιν πειρασμῶν, σοφισθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἐν τοῖς πολέμοις τοῖς πνευματικοῖς, καὶ γνῶναι τὸν ἑαυτοῦ προνοητὴν, καὶ αἰσθηθῆναι τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καὶ στερεωθῆναι ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ κρυπτῶς, εἰ μὴ ἐν τῇ δυνάμει τῆς πείρας αὐτοῦ ἧς ἐδέξατο· καὶ ἡνίκα ἴδῃ ἡ χάρις, ὅτι ἤρξατο ἐν τῷ λογισμῷ αὐτοῦ ἡ οἴησις μικρὸν, καὶ ἤρξατο λογίζεσθαι μέγα περὶ ἑαυτοῦ, εὐθέως παραχωρεῖ τοὺς πειρασμοὺς κατ' αὐτοῦ ἰσχυροποιηθῆναι, καὶ κραταιωθῆναι, ἕως ἂν μάθῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, καὶ φύγει, καὶ κατάσχῃ τὸν Θεὸν ἐν ταπεινώσει. Καὶ ἐν τούτοις ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὰ μέτρα τοῦ τελείου ἀνδρὸς, ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὑψοῦται πρὸς τὴν ἀγάπην. Θαυμαστὴ γὰρ γνωρίζεται ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅταν ποτὲ ἐν μέσῳ γένηται πραγμάτων, τῶν διακοπτόντων τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖσε δεικνύει ὁ Θεὸς τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ, ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῇ ἐπ' αὐτόν. Οὐδέποτε γὰρ μανθάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν δύναμιν τὴν θεϊκὴν, ἐν ἀναπαύσει καὶ πλατυσμῷ· καὶ οὐδέποτε ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐνέργειαν αἰσθητικῶς, εἰ μὴ ἐν χώρᾳ ἡσυχίας, καὶ ἐν ἐρήμῳ, καὶ ἐν τόποις ἐστερημένοις τῶν συντυχιῶν· καὶ τῆς ταραχῆς τῆς κατασκηνώσεως τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων. »

De avathia, et quid est humana apathia.

86. Post hæc autem oportet ex parte hoc in loco de apathia et perfectione sermonem facere, et post pauca præsenti rei finem imponere. Audi quod dicit magnus Basilius: « Qui Dei vere amator est, et illius tranquillitatis vel paululum aliquid vult comprehendere, spiritualemque illius sanctitatem, pacem, quietem, dulcedinem, et lætitiam gaudiumque quod inde generatur gustare cupit, longe ab omni materiali affectu qui animam inquinat, mentem retrahere festinat. Mundo autem et nitido oculo divina intuetur; inexplebiliter inde oriente lumine vestitur, et ad talem habitum statumque animam postquam exercuit, Deo, prout possibile est, similis fit, illumque amat et cupit, quippe qui ma-

Περὶ ἀπαθείας, καὶ τοῦ, τί ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη ἀπάθεια.

πϛ'. Πρὸς δὲ τούτοις, δέον ἐκ μέρους καὶ τὸν τῆς ἀπαθείας λόγον ἐνταῦθα προσθῆναι, καὶ τελειότητος, καὶ μετὰ μικρὸν οὕτω πέρας δοῦναι τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ. Ἔνθεν καὶ λέγει ὁ μέγας Βασίλειος· « Ὁ τοῦ Θεοῦ καταστὰς ἐραστὴς, καὶ τῆς ἐκείνου ἀπαθείας καὶ τὸ σμικρότατον κατασχεῖν ἐφιέμενος, καὶ τῆς πνευματικῆς ἁγιότητος, γαλήνης τε, καὶ ἀταραξίας, καὶ ἡμερότητος, καὶ τῆς ἐκ τούτων τικτομένης εὐφροσύνης τε, καὶ χαρᾶς ἐπιθυμῶν ἀπογεύσασθαι, παντὸς μὲν ὑλικοῦ πάθους τοῦ τὴν ψυχὴν ἐπιθολοῦντος, πόρρω τοὺς λογισμοὺς ἀπάγειν ἐσπούδακε. Καθαρῷ δὲ, καὶ ἀνεπισκιάστῳ ὄμματι, τὰ θεῖα περιαθροῖ· ἀπλήστως τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς ἐμφορούμενος· εἰς τοιαύτην τε ἕξιν, καὶ κατάστασιν

τὴν ψυχὴν ἐξασκήσας, οἰκειοῦται κατὰ τὴν ἐγχωροῦ- A σαν ὁμοίωσιν, τῷ Θεῷ, ἐπέραστός τε καὶ ποθεινότατος αὐτῷ γίνεται, οἷα δὴ μέγα τε ἆθλον, καὶ δυσήνυτον ἀνατλάς, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ὕλην συγκράσεως δυνηθεὶς, ἀκραιφνεῖ καὶ κεχωρισμένῃ τῇ διανοίᾳ τῆς τῶν σωματικῶν ἐπιμιξίας παθῶν πως, ὁμιλῆσαι Θεῷ. » Καὶ τοῦτο μέν ἐστι περὶ ἀπαθείας. Περὶ δὲ τοῦ, τί ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη ἀπάθεια, γράφει οὕτως ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ἡ ἀπάθεια, οὐχὶ τὸ μὴ αἰσθηθῆναι τῶν παθῶν ἐστιν· ἀλλὰ τὸ μὴ δέξασθαι αὐτά. Ἐκ τῶν πολλῶν γὰρ καὶ ποικίλων ἀρετῶν, ὧν ἐκτήσατο τῶν φανερῶν καὶ κρυπτῶν, ἠσθένησαν ἐν αὐτοῖς τὰ πάθη, καὶ οὐ δύνανται εὐχερῶς ἐπαναστῆναι κατὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ἡ διάνοια οὐ χρῄζει πάντοτε προσέχειν αὐτοῖς. Διότι ἐν παντὶ καιρῷ, πεπληρωμένη ἐστὶν ἐν τοῖς νοήμασιν αὐτῆς, ἐκ τῆς B μελέτης, καὶ τῆς ὁμιλίας τῶν ἀρίστων τρόπων, τῶν ἐν τῇ συνέσει κινουμένων ἐν τῷ νοΐ. Καὶ ὅταν ἄρξωνται τὰ πάθη κινεῖσθαι καὶ ταράσσεσθαι, ἐξαίφνης ἁρπάζεται ἡ διάνοια ἐκ τῆς ἐγγύτητος αὐτῶν, ἐν συνέσει τινὶ, παρακυψάσῃ ἐν τῷ νοΐ· καὶ ἀπολιμπάνονται αὐτῷ τὰ πάθη ἀργὰ, καθάπερ εἶπεν ὁ μακάριος Μάρκος· νοῦς ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὰς πράξεις τῶν ἀρετῶν πληρῶν, καὶ τῇ γνώσει πλησιάσας, ὀλίγον αἰσθάνεται ἐκ τοῦ μέρους τοῦ κακοῦ καὶ ἀνοήτου τῆς ψυχῆς. Ἡ γνῶσις γὰρ αὐτοῦ ἁρπάζει αὐτὸν εἰς τὸ ὕψος, καὶ ἀπαλλοτριοῖ αὐτὸν ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἁγνείαν, καὶ τὴν λεπτότητα, καὶ ἐλαφρότητα, καὶ ὀξύτητα τοῦ νοὸς αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν ἄσκησιν πάλιν C αὐτῶν, καθαρίζεται αὐτῶν ὁ νοῦς, καὶ διαυγὴς ἀποδείκνυται· διὰ τὸ τὴν σάρκα αὐτῶν ξηρανθῆναι ἐκ τῆς σχολῆς τῆς ἡσυχίας, καὶ τῆς πολλῆς διαμονῆς τῆς ἐν αὐτῇ. Τούτου χάριν εὐκόλως καὶ ταχέως ἐπιτίθεται ἑκάστῳ, καὶ ὁδηγεῖ αὐτοὺς ἡ θεωρία ἡ ἐν αὐτοῖς, πρὸς ἔκπληξιν τὴν παρ' αὐτῇ· καὶ ἐν τούτῳ πολλοστὸν πληθύνονται ταῖς θεωρίαις· καὶ οὐδέποτε ὑστερεῖται ὕλης συνέσεως ἡ διάνοια αὐτῶν· καὶ οὐδὲ ἐκτὸς ἐκείνων ποτὲ, ὧν τοῦ πνεύματος ὁ καρπὸς ἐμποιεῖ αὐτοῖς, διαγίνονται. Καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ πολυχρονίῳ, ἐξαλείφονται αἱ μνῆμαι ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν, αἵτινες κινοῦσι τὰ πάθη ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς ἐξουσίας τοῦ διαβόλου. Ὅταν γὰρ ἡ ψυχὴ μὴ μετριάσῃ μετὰ τῶν παθῶν, ἢ ἑταιρειάσῃ ἐν τῇ μελέτῃ τῇ ἐν αὐτοῖς, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἐξ ἄλλης D φροντίδος κεκρατημένην ἀδιαλείπτως, οὐ δύναται ἡ ἰσχὺς τῶν ὀνύχων τῶν παθῶν, κατακρατῆσαι τῶν αἰσθήσεων αὐτῆς τῶν πνευματικῶν. » Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος· « Ἀπάθειά ἐστιν, οὐ τὸ μὴ πολεμεῖσθαι ὑπὸ τῶν δαιμόνων· ἐπεὶ ἄρα ὀφείλομεν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἐξεληλυθέναι ἐκ τοῦ κόσμου· ἀλλὰ τὸ πολεμουμένους ὑπ' αὐτῶν, ἀπολεμήτους μένειν. Καὶ γὰρ οἱ σιδηροφόροι πολεμισταὶ, τοξεύονται μὲν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, καὶ τοῦ ἤχου τῆς τοξείας ἀκούουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ βλέπουσι τὰ πεμπόμενα κατ' αὐτῶν σχεδὸν ἅπαντα βέλη, οὐ πλήττονται δὲ διὰ τὴν στεῤῥότητα τῶν πολεμικῶν ἐνδυμάτων. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν σιδήρῳ φραττόμενοι, ἐν τῷ πολεμεῖσθαι, τὸ ἀπολέμητον ἔχουσιν· ἡμεῖς δὲ τῇ τοῦ φωτὸς τοῦ ἁγίου παν-

gnum ac difficile certamen sustinuerit, et ex terrestri mistione, sincera et a corporalibus affectibus sejuncta cogitatione, quodammodo cum Deo conversari potuerit. » Et id quidem est de animi tranquillitate. De hoc autem, nempe, quid est humana animi tranquillitas, sic scribit sanctus Isaac : « Tranquillus est non qui affectus non sentit, sed qui eos non admittit. Ex multis enim ac variis virtutibus, manifestis absconditisve, quas possidet, infirmati sunt affectus, neque facile possunt in animam insurgere. Ideo omni tempore, in suis cogitationibus dominatur anima, exercitii gratia, et optimorum morum habitudinis, qui in mente per intellectum moventur. Et cum incipiunt affectus moveri ac turbari, statim rapitur longe ab iis cogitatio, quodam in mente insinuato intellectu. « Sed in mente otiosi deficiunt affectus, ut ait beatus Marcus : « Mens quæ Dei gratia virtutum actus adimplet, et scientiæ accedit, parum sentit quod in anima malum ac irrationale est. Scientia enim mentem in excelsum rapit, eamque ab omnibus quæ in mundo sunt separat. Et tunc homo per suam puritatem et subtilitatem et levitatem mentisque acumen, ac per exercitium, mentem habet mundatam ac lucidam effectam ; caro enim hujus macerata est tranquillitatis duratione, multaque in ea perseverantia. Cujus rei gratia brevi unicuique additur aliud, et eos dirigit contemplatio quæ in eis est, ad cupiditatem quæ contemplationi adhæret, et ideo contemplationes ejus dilatantur, et nunquam materiæ intellectu vincitur eorum cogitatio, nunquamque extra ea sunt quæ Spiritus sancti fructus in ipsis producit. Ac diuturna consuetudine oblitterantur ex corde eorum memoriæ quæ affectus in anima commovent, et potentiæ diaboli virtus. Cum autem anima cum affectibus non erit moderata, vel se eorum curæ non assuefecerit, eo quod perpetuo alia cogitatione domita fuerit, non potest unguium affectus vis spirituales ipsius sensus vincere. » Et divus Diadochus : » Tranquillitas est, non a dæmonibus non impugnari, oporteret enim nos secundum divum Apostolum, de mundo exire ; sed invictos manere, etiamsi ab ipsis impugnemur. Milites enim illi qui ferro induti sunt, ab adversariis ferro petuntur, et arcuum fremitum audiunt, sed et omnia tela vident, quæ in se jaciuntur, neque ob bellici vestimenti soliditatem, quidquam formidant. Sed illi quidem ferro muniti, etsi impugnentur, invicti manent ; nos vero sancti luminis armatura et scuto salutis per quidquid bonum est muniti, tenebrosas dæmonum phalanges rumpamus. Non enim a malo tantum abstinere puritatem præstat, sed etiam boni cura, vehementer mala abrogare. » Et sanctus Maximus quadrupliciter eam tranquillitatem dividit, sic loquens : « Primam tranquillitatem dico eam quæ ad peccatum intacta virtute, corporis motus fit. Secundam tranquillitatem dico earum quæ animam commovent cogitationum per-

fectam fugam, per quam affectuum ille motus primæ speciei decidit, dum anima cogitationes non jam habet quæ eam ad efficaciam ducant. Tertiam tranquillitatem dico eam quæ circa affectus perfectam habet desiderii immobilitatem, ex qua secunda gignitur, dum cogitationum puritati conjungitur. Quartam tranquillitatem dico eam quæ omnes sensibiles imagines ex cogitatione repellit, ex qua nascitur tertia, dum mille sunt sensibilium imagines quæ animæ affectuum objecta repræsentent. » Huc adde quod tranquillitas est pacificus animæ status, propter quem ad malum moveri nescit.

A οπλίᾳ, καὶ τῇ τοῦ Σωτηρίου περικεφαλαίᾳ, διὰ πάντων τῶν καλῶν καθοπλισάμενοι, τὰς σκοτεινὰς τῶν δαιμόνων διακόψωμεν φάλαγγας. Οὐ γὰρ τὸ μηκέτι πρᾶξαι τὰ κακὰ μόνον καθαρότητα φέρει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιμελείᾳ τῶν καλῶν, κατακράτος ἀθετῆσαι τὰ κακά. » Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος δὲ τετραχῶς ταύτην διαιρεῖ, οὕτω φάσκων· « Πρώτην ἀπάθειαν λέγω, τὴν πρὸς ἁμαρτίαν τοῦ σώματος κατ' ἐνέργειαν ἀνέπαφον κίνησιν. Δευτέραν ἀπάθειαν λέγω, τὴν κατὰ ψυχὴν τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν τελείαν ἀποβολήν, δι' ἧς ἡ τῶν παθῶν ἀπομαραίνεται κατὰ τὴν πρώτην ἀπάθειαν κίνησις, ἐξάπτοντας αὐτὴν πρὸς ἐνέργειαν οὐκ ἔχουσα τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς. Τρίτην ἀπάθειαν λέγω, τὴν περὶ τὰ πάθη τελείαν τῆς ἐπιθυμίας ἀκινησίαν, δι' ἣν καὶ ἡ δευτέρα γίνεσθαι πέφυκε, τῇ τῶν λογισμῶν καθαρότητι συνισταμένη. Τετάρτην ἀπάθειαν λέγω, τὴν κατὰ διάνοιαν πασῶν τῶν αἰσθητῶν φαντασιῶν τελείαν ἀπόθεσιν, καθ' ἣν ἡ τρίτη τὴν γένεσιν εἴληφεν, οὐκ ἔχουσαν τὰς φαντασίας τῶν αἰσθητῶν, εἰδοποιούσας αὐτῇ τῶν παθῶν τὰς εἰκόνας. » Ἔτι· « Ἀπάθειά ἐστιν εἰρηνικὴ κατάστασις ψυχῆς, καθ' ἣν δυσκίνητος γίνεται πρὸς κακίαν. »

Item de apathia et perfectione.

87. Igitur sanctus Ephrem de apathia et perfectione ita disserit : « Qui affectibus mundi sunt et ad summum bonum ardenter tendunt, infinitam suam perfectionem faciunt, eo quod bonorum æternorum non est finis. Finita quidem est, respectu ad humanæ potentiæ mensuram ; infinita vero, utpote seipsam transgrediens quotidianis incrementis, seipsamque perpetuo attollens ad Deum ascendendo. Similiter et sanctus Nilus de perfectione ita loquitur «Duas perfectiones esse cogitandum est : unam quidem temporalem, alteram autem æternam ; de qua scribit Apostolus «Quando autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod est ex parte [63]. » Illud enim, quando venerit quod perfectum est, significat nos hic nequire divinam perfectionem assequi. » Et adhuc, «Duas perfectiones divinus Paulus noscit, et eumdem scit perfectum et non perfectum hominem, quoad præsentem vitam perfectus homo esse dicitur : respectu autem ad illum qui vere perfectus est, dicitur imperfectus. Ideo inquit, «Non quod accepi, ideo perfectus sum [64]. » Et paulo post: « Quicumque perfecti sumus, idipsum sentiamus [65].»

Ἔτι περὶ ἀπαθείας καὶ τελειότητος.

πζ'. Καὶ γοῦν καὶ ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ, περί τε ἀπαθείας καὶ τελειότητος, οὕτω διαγορεύει· « Οἱ ἀπαθεῖς πρὸς τὸ ἄκρον ἐφετὸν ἀκορέστως ὑπερεκτεινόμενοι, ἀτέλεστον ποιοῦσι τὴν τελειότητα· διότι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τέλος οὐκ ἔστιν. Ἔτι, τελεία μὲν, ὅσον πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως. Ἀτέλεστος δὲ, ὡς ἀεὶ ὑπερβαίνουσα ἑαυτὴν ταῖς καθ ἡμέραν προσθήκαις, καὶ ὑψουμένη διηνεκῶς ταῖς πρὸς Θεὸν ἀναβάσεσιν. » Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος C οὕτω περὶ τελειότητός φησι· « Δύω τελειότητας νοητέον· μίαν μὲν πρόσκαιρον, μίαν δὲ αἰώνιον· περὶ ἧς γράφει ὁ Ἀπόστολος· « Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. » Τὸ γὰρ, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, σημαίνει, ὅτι ἐνταῦθα οὐ δυνάμεθα χωρῆσαι τὴν θείαν τελειότητα. » Ἔτι· « Δύω τελειότητας Παῦλος ὁ θεσπέσιος ἐπίσταται· καὶ οἶδε τὸν αὐτὸν τέλειον, καὶ οὐ τέλειον ἄνθρωπον· ὡς μὲν πρὸς τὸν παρόντα βίον, τέλειον λεγόμενον ἄνθρωπον· ὡς δὲ πρὸς τὸν ἀληθῶς τέλειον, οὐ τέλειον. Διό φησιν, Οὐχ ὅτι ἔλαβον ἤδη τετελείωμαι. » Καὶ μετ' ὀλίγα λέγει· « Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν. »

De affectu, de affectu dulci, de affectu vehementi, et de affectus carentia.

88. Dicit autem sanctus Elias judex : «Mala materia, corporis quidem, affectus est, animæ vero, affectus dulcis, mentis autem, affectus vehemens. Prædicatur porro de prima, tactus, de secunda, reliqui sensus. De tertia autem, contraria dispositio.» Et adhuc. « Qui dulces affectus sentit, proximus est ei qui corpore afficitur ; qui vehementes, proximus ei qui dulces habeat ; longe autem ab utroque est, qui nullos experitur.

D *Περὶ ἐμπαθείας, ἡδυπαθείας, προσπαθείας, καὶ ἀπαθείας.*

πη'. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἠλίας ὁ ἔκδικος· « Ὕλη πονηρὰ, σώματος μὲν, ἐμπάθεια· ψυχῆς δὲ, ἡδυπάθεια· προσπάθεια δὲ, τοῦ νοός. Κατηγορεῖται δὲ, τῆς μὲν, ἁφή· τῆς δὲ, αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις. Τῆς δὲ τελευταίας, ἐναντία διάθεσις. » Ἔτι· « Ὁ μὲν ἡδυπαθὴς πλησίον ἐστὶ τοῦ ἐμπαθοῦς· ὁ δὲ προσπαθὴς, τοῦ ἡδυπαθοῦς· μακρὰν δὲ ἀμφοτέρων, ὁ ἀπαθής. »

Quid est corporeum, dulcem, vehementem, nullum affectum experiri, et de singulorum curatione.

89. Corporeo affectu est, qui peccandi vim vi-

Τί ἐστιν ἐμπαθής, ἡδυπαθής, προσπαθής, καὶ ἀπαθής· καὶ περὶ θεραπείας ἀμφοτέρων.

πθ'. « Ἐμπαθής ἐστιν ὁ τὸ ἁμαρτητικὸν ἔχων

[63] I Cor. XIII, 10. [64] Philipp. III, 12. [65] Ibid. 15.

τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον, κἂν τέως μὴ ἁμαρτάνῃ ἐκτός. Ἡδυπαθὴς δὲ, ὁ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἁμαρτίας ἔχων ἀσθενεστέραν τοῦ λογισμοῦ, κἂν πάσχῃ ἐκτός [ἐν ἄλλ. ἐντός]. Προσπαθὴς δὲ, ὁ τῇ ἐλευθερίᾳ μᾶλλον, ἢ τῇ δουλείᾳ τῶν μέσων προσκείμενος. Ἀπαθὴς δ' ἂν εἴη, ὁ τούτων πάντων τὴν διαφορὰν ἀγνοῶν. Ὡσαύτως μέντοι καὶ περὶ τῆς ἀμφοτέρων θεραπείας, τάδε διασαφεῖ· ἀπόλλυται ἐκ ψυχῆς, ἐμπάθεια μὲν, διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς· ἡδυπάθεια δὲ, δι' ἀγρυπνίας, καὶ σιωπῆς· ἡ δὲ προσπάθεια, διὰ ἡσυχίας, καὶ προσοχῆς· ἀπάθεια δὲ συνίσταται, ἐκ μνήμης Θεοῦ. »

Περὶ πίστεως, ἐλπίδος, καὶ ἀγάπης.

Ϟʹ. Ἀλλ' ἐπεὶ πάντων ἀγαθῶν ἀρχὴ, καὶ μεσότης, καὶ τέλος, εἰ βούλοιο δὲ εἰπεῖν· καὶ χορηγὸς, καὶ πρύτανις, πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη· τὸ τρίπλοκον σπαρτίον, καὶ θεοῦφαντον, καὶ μᾶλλον πάντων ἡ ἀγάπη, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί τε καὶ λέγεται, οὐ δίκαιον, μὴ καὶ διὰ τούτων το τοῦ παρόντος συγγράμματος ἐλλεῖπον ἀναπληρῶσαι « Μᾶλλον δὲ, ἐπειδήπερ καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ τὴν τελειότητα τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος, τότε τις δέχεται, ὅταν ἀξιωθῇ τῆς τελείας ἀγάπης. »

Φέρε καὶ περὶ αὐτῆς μικρὸν διαμνημονεύσωμεν. Καὶ γοῦν γράφει ὁ τῆς Κλίμακος· « Νυνὶ δὲ λοιπὸν μετὰ πάντα τὰ προειρημένα, μένει τὰ τρία ταῦτα τὸν σύνδεσμον πάντων ἐπισφίγγοντα, καὶ κρατοῦντα, πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη· μείζων δὲ τούτων, ἡ ἀγάπη· ὁ Θεὸς γὰρ ὀνομάζεται. Πλὴν ἔγωγε, τὴν μὲν, ἀκτῖνα ὁρῶ, τὴν δὲ, φῶς, τὴν δὲ, κύκλον, πάντα δὲ, ἓν ἀπαύγασμα, καὶ μίαν λαμπρότητα. Ἡ μὲν γὰρ πάντα δύναται ποιεῖν καὶ δημιουργεῖν, τὴν δὲ ἔλεος Θεοῦ περικυκλοῖ, καὶ ἀκαταίσχυντον ποιεῖ, ἡ δὲ οὐ πίπτει, οὐδὲ στήκει τοῦ θέειν, οὐδὲ τὸν τρωθέντα λοιπὸν ἠρεμεῖν τῆς μακαρίας μανίας ἐᾷ. » Ἔτι· « Ὁ περὶ ἀγάπης λόγος, ἀγγέλοις γνώριμος, κἀκείνοις, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐλλάμψεως, ἀγάπη ὁ Θεός ἐστιν. Ὁ ὅρον δὲ τούτου λέγειν βουλόμενος, ἐν ἀβύσσῳ τυφλώττων τὴν ψάμμον μετρεῖ. Ἀγάπη, κατὰ μὲν τὴν ποιότητα, ὁμοίωσις Θεοῦ, καθόσον ἐφικτὸν βροτοῖς· κατὰ δὲ ἐνέργειαν, μέθη ψυχῆς· κατὰ δὲ τὴν ἰδιότητα, πηγὴ πίστεως, ἄβυσσος μακροθυμίας, θάλασσα ταπεινώσεως. Ἀγάπη ἐστὶ κυρίως ἀπόθεσις παντοίας ἐναντίας ἐννοίας, εἴπερ ἡ ἀγάπη, οὐ λογίζεται τὸ κακόν. Ἀγάπη, καὶ ἀπάθεια, καὶ υἱοθεσία, τοῖς ὀνόμασι διακρίνεται μόνοις, ὡς φῶς, καὶ πῦρ, καὶ φλὸξ, εἰς μίαν συντρέχουσιν ἐνέργειαν, οὕτω καὶ περὶ τούτων μοι νόει. » Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος· « Πάσης πνευματικῆς, ἀδελφοὶ, ἡγείσθω θεωρίας, πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη· πλέον δὲ ἡ ἀγάπη. Αἱ μὲν γὰρ, καταφρονεῖν τῶν ὁρωμένων ἐκδιδάσκουσι καλῶν, ἡ δὲ ἀγάπη, αὐτὴν συνάπτει τὴν ψυχὴν ταῖς ἀρεταῖς τοῦ Θεοῦ, αἰσθήσει νοερᾷ, τὸν ἀόρατον Θεὸν ἐξιχνεύουσα. » Ἔτι· « Ἄλλη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῆς ψυχῆς ἡ φυσικὴ, καὶ ἄλλη, ἡ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτῇ προσγινομένη. Ἡ μὲν γὰρ, ἐκ τῆς ἡμετέρας, ὅτε θέλομεν, συμμέτρως κινεῖται θελήσεως, διόπερ καὶ εὐχερῶς ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἡνίκα μὴ βίᾳ κρατῶμεν τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως, διαρπά-

A lentiorem sentit quam cogitationem. Dulce afficitur qui peccati efficaciam cogitatione infirmiorem habet, etsi extra patiatur; vehementer autem, qui libertati magis quam servituti intermediorum subjacet. Nullum autem affectum experitur, qui omnium horum differentiam ignorat. Similiter porro de eorum curatione hæc exponit. « Ex anima rejicitur corporeus affectus per jejunium et orationem; dulcis affectus, per vigiliam et silentium; vehemens per tranquillitatem et attentionem; formatur vero affectuum carentia ex Dei memoria

De fide, spe et charitate.

90. Sed quoniam omnium bonorum principium et medium et finis; si autem id velis dicere, dux B et princeps est, fides, spes, charitas; triplex ille funis et a Deo ipso contextus, et optima ex iis est charitas, cum Deus charitas sit et dicatur, non justum esset non per eas virtutes quod huic operi desit adimplere. « Eo magis, quod, juxta sanctum Isaac multorum Spiritus sancti fructuum perfectionem aliquis accipit, cum perfecta charitate dignus habitus est.

Pauca igitur et de ea memoremus. Scribit Climax: « Nunc post omnia quæ diximus remanent tria hæc omnium vinculum constringentia et dominantia, fides nempe, spes et charitas; major autem horum, charitas; charitas enim Deus nominatur. Ego tamen, unam quidem, ut radium video, alte- C ram, lumen, tertiam autem circulum, omnes vero, unum fulgorem et splendorem. Una quidem omnia potest facere et operari; secundam misericordia Dei circumdat et non confundi sinit; tertia nunquam deficit, neque currere desinit, neque eum quem vulneravit, a beato illo ardore quiescere sinit. » Et adhuc: « Sermo de charitate, angelis notus, et illis per illuminationis virtutem, charitas Deus est. Qui illius terminum vult dicere, cæcus est in abysso arenam metiens. Charitas, pro ejus qualitate, similitudo cum Deo est, quantum mortalibus accedere ad eum licet; pro virtute, animæ est ebrietas; secundum proprietatem, fons est fiduciæ, longanimitatis abyssus, humilitatis mare. Charitas est vere cujusvis contrariæ cogitationis repulsio, si- D quidem charitas non cogitat malum. Charitas, et tranquillitas ab affectibus, et adoptio, nominibus solis discernuntur, ut lumen, et ignis, et flamma, in unam concurrunt efficaciam. Ita mihi de iis videtur. » Et sanctus Diadochus: « Omnem spiritualem, fratres, contemplationem dirigant fides, spes, charitas, maxime autem charitas. Priores quidem visibilia bona despicere docent; charitas vero virtutibus Dei animam adaptat, spirituali sensu invisibilem Deum investigans. » Et adhuc: « Alia est charitas animæ naturalis, et alia quæ ea sancto Spiritu in ipsa efficitur. Alia enim, nostra, cum volumus, voluntate moderate excitatur, et idcirco facile a malis spiritibus, quando non violenter nostram voluntatem vincimus, abripitur. Alia autem

adeo animam incendit ad Dei amorem, ut omnes animæ partes ineffabili divini desiderii excellentiæ adunentur in immensa quadam simplicitatis dispositione. Referta enim spirituali virtute mens, quemdam charitatis ac lætitiæ fontem emittit. » Et sanctus Isaac: « Charitas quæ ex quibusdam rebus efficitur, est tanquam parva lucerna oleo nutrita, et sic alitur ejus lumen, aut tanquam torrens ex pluvia ruens, cujus fluctus cessant, ubi deficit quæ eos producit materia. Charitas vero quæ Deum auctorem habet, est tanquam fons saliens, et nunquam fluctus ejus interrumpuntur: ipse enim solus est fons charitatis et ejus indéficiens materia. » Et rursum interrogatus quænam sit multorum spiritus fructuum perfectio, respondit: «Quando quis dignus perfecta Dei charitate habitus est. » Et denuo interrogatus unde aliquis sciat se ad hanc virtutem processisse, dixit: « Cum memoria Dei in ejus cogitatione excitata fuerit, statim cor ejus Dei charitate excitatur, et ejus oculi multas effundunt lacrymas. Hanc enim consuetudinem habet charitas, ex memoria hujus quem amat lacrymas eliciendi; et qui charitatem habet, nunquam a lacrymis deficit. Nunquam enim illi deest materia quæ ipsum ad Dei ferat memoriam, ita ut vel in somno suo cum Deo converseiur. Consuetudo enim chartiatis est talia agere et ipsa est hominum in hujuscemodi vita perfectio. » Et adhuc: « Charitas Dei natura ardet, et quando vehementer in aliquem incidit, hanc animam extra se esse facit. Ideo cor non potest eam a charitate quam percepit, sejungere, aut eam temperare, sed pro ejus qualitatis modo et in eam superveniente charitate, in ea apparet insolita conversio. Et hæc sunt sensibilia ejus signa: fit hominis vultus igneus, lætus, et corpus ejus calefit, ab eo timor recedit; ut amens efficitur, mortem quæ tam horrenda est, ut lætitiam habet, et nunquam mentis ejus contemplatio a cœlestium cogitatione defectionem patitur; et absens tanquam præsens, conversatur, a nemine visus. Scientia ejus ac visio naturalis prætereunt, neque sensibiliter motum suum animadvertit quo in rebus movetur. Et si quid agat, non id omnino sentit, mentem habens in hac contemplatione fluctuantem, et hujus cogitatio semper cum alio aliquo colloquitur. Hac spirituali ebrietate ebrii fuerunt olim apostoli et martyres; et alii quidem mundum universum percurrentes, laborantes, injuriis onerati; alii vero, laceratis membris, sanguinem suum effuderunt tanquam aquam, et horrenda patientes, non deciderunt, sed generose sustinuerunt. Et cum essent sapientes, ut insipientes habiti sunt, et alii in desertis erraverunt et montibus, et in speluncis et in cavernis terræ, et in ea tumultuatione non perturbati fuerunt. Det nobis Deus ad hanc amentiam pervenire.

A ζεται· ἡ δὲ, τοσοῦτον ἐκκαίει τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὥστε πάντα τὰ τῆς ψυχῆς τότε μέρη, τῇ τοῦ θείου πόθου ἀλαλήτῳ ἐγκολλᾶσθαι χρηστότητι, ἐν ἀπείρῳ τινὶ ἁπλότητι διαθέσεως· ἐγκύμων γὰρ ὥσπερ ὁ νοῦς τότε ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας γινόμενος, πηγήν τινα ἀγάπης ἀναβλύζει καὶ χαρᾶς. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· « Ἡ ἀγάπη, ἡ ἔκ τινων γινομένη πραγμάτων, ὡς λαμπάς ἐστι μικρὰ, ἐκ τοῦ ἐλαίου τρεφομένη, καὶ οὕτω συνίσταται τὸ φῶς αὐτῆς· ἢ καὶ ὡς χείμαῤῥος ῥέων ἐκ τοῦ ὑετοῦ, οὗπερ ἡ ῥεῦσις καταπαύεται, τῆς συνιστώσης αὐτὸν ὕλης, λεῖψιν παθούσης. Ἡ ἀγάπη δὲ, ἡ τὸν Θεὸν αἴτιον ἔχουσα, ὡς πηγή ἐστι βρύουσα, καὶ οὐδέ ποτε τὰ ῥεύματα αὐτῆς ἀνακόπτεται· αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶ τῆς ἀγάπης πηγὴ, καὶ ἀνελλιπὴς ἡ ὕλη B αὐτῆς. » Καὶ αὖθις ἐρωτηθεὶς, ποία ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος, ἀπεκρίθη· « Ὅταν τις ἀξιωθῇ τῆς τελείας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. » Καὶ αὖθις ἐρωτηθεὶς, καὶ πόθεν γινώσκει τις, ὅτι ἔφθασεν εἰς ταύτην, ἔφη· « Ὅταν κινηθῇ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, εὐθέως ἡ καρδία αὐτοῦ, κινεῖται ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ καταφέρουσι δάκρυα δαψιλῶς· ἔθος γὰρ ἔχει ἡ ἀγάπη, ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀγαπητῶν, ἐξάπτειν δάκρυα, καὶ τοιοῦτος ὢν, οὐδέποτε ὑστερεῖται ἐκ τῶν δακρύων. Διότι οὐ λείπει αὐτῷ ἀεὶ ὕλη φέρουσα αὐτὸν εἰς μνήμην τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ αὐτοῦ, συνομιλεῖ τῷ Θεῷ· ἔθος γὰρ τῇ ἀγάπῃ, πρᾶξαι τὰ τοιαῦτα, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν ἀνθρώ- C πων ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν ταύτῃ. » Ἔτι· « Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θερμή ἐστι τῇ φύσει, καὶ ὅταν ἀμέτρως ἐπιπέσῃ τινὶ, ποιεῖ ἐκείνην τὴν ψυχὴν, ἐκστατικήν. Διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἡ καρδία τοῦ αἰσθηθέντος αὐτῆς, χωρῆσαι αὐτὴν, καὶ καρτερῆσαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τῆς ποιότητος καὶ τῆς ἐπελθούσης αὐτῷ ἀγάπης, ὁρᾶται ἐν αὐτῷ ἀλλοίωσις ἀσυνήθης. Καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα αὐτῆς τὰ αἰσθητά· γίνεται τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου, πυῤῥὸν, περιχαρὲς, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ θερμαίνεται, ἀφίσταται ἀπ' αὐτοῦ ὁ φόβος, καὶ ἡ αἰδὼς, καὶ γίνεται ὡς ἐκστατικὸς, καὶ ἡ δύναμις ἡ συνάγουσα τὸν νοῦν φεύγει ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὡς ἔκφρων γίνεται, τὸν φοβερὸν θάνατον ἡγεῖται χαρὰν, καὶ οὐδέποτε ἡ θεωρία τοῦ νοὸς αὐτοῦ, διακοπήν τινα πάσχῃ, ἐκ τῆς τῶν οὐρανίων διανοήσεως. D Καὶ ἀπὼν, ὡς παρὼν ὁμιλεῖ, μὴ ὁρώμενος ὑπό τινος. Ἡ γνῶσις, καὶ ἡ ὅρασις αὐτοῦ· παρέρχεται, ἡ φυσικὴ, καὶ οὐκ αἰσθάνεται αἰσθητῶς τῆς κινήσεως αὐτοῦ, ἧς ἐν τοῖς πράγμασι κινεῖται. Κἂν γὰρ πράττῃ τι, οὐ τελείως αὐτοῦ αἰσθάνεται, ὡς τὸν νοῦν ἔχων ἐν τῇ θεωρίᾳ μετέωρον, καὶ ἡ διάνοια αὐτοῦ, ἀεὶ ὡς μετὰ ἄλλου ἀδολεσχεῖ. Ταύτην τὴν πνευματικὴν μέθην, ἐμεθύσθησάν ποτε οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μάρτυρες, καὶ οἱ μὲν, ὅλον τὸν κόσμον διελθόντες, κοπιῶντες, καὶ ὀνειδιζόμενοι, οἱ δὲ, τὰ μέλη κατακοπτόμενοι, ἐξέχεαν τὰ αἵματα αὐτῶν, ὡσεὶ ὕδωρ, καὶ τὰ δεινότατα πάσχοντες, οὐκ ὠλιγώρησαν, ἀλλὰ γενναίως ὑπήνεγκαν· καὶ ὄντες σοφοὶ, ὡς ἄφρονες ἐνομίσθησαν, καὶ ἄλλοι ἐν ἐρημίαις ἐπλανήθησαν, καὶ ὄρεσι, καὶ ἐν σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ἐν ἀταξίαις, εὔτακτοι ὄντες. Ταύτην τὴν ἄνοιαν, ἀξιῶσαι ἡμᾶς ὁ Θεὸς φθάσαι. »

Περὶ τῆς ἁγίας κοινωνίας, καὶ τοῦ, ὅσων ἀγαθῶν ἡμῖν πρόξενος, ἡ συνεχῶς μετὰ καθαροῦ τοῦ συνειδότος ταύτης μετάληψις, καὶ κοινωνία.

ϞΑ'. Οὐδὲν δὲ οὕτω πρός τε ψυχῆς κάθαρσιν, καὶ φωτισμὸν νοὸς, καὶ σώματος ἁγιασμὸν, καὶ ἀμφοτέρων πρὸς τὸ θειότερον μεταστοιχείωσιν καὶ ἀθανασίαν· ναὶ μὴν, καὶ πρὸς ἀποτροπὴν παθῶν καὶ δαιμόνων, ἢ μᾶλλον οἰκειοτέρως εἰπεῖν, πρὸς ἕνωσιν, καὶ Θεοῦ θείαν ὑπερφυᾶ τε συνάφειαν καὶ ἀνάκρασιν, συνεργεῖ καὶ συμβάλλεται ἡμῖν, ὡς ἡ ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας τε καὶ διαθέσεως, κατ' ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, συνεχὴς μετάληψις καὶ κοινωνία, τῶν ἁγίων, ἀχράντων, καὶ ἀθανάτων, καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων· αὐτοῦ φαμεν τοῦ τιμίου σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διά τοι τοῦτο ἀναγκαῖον ὡς μάλιστα καὶ περὶ τούτου ἀπὸ σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατὴρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα· καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· καὶ ὁ τρώγων μου τοῦτον τὸν ἄρτον, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. » Καὶ ὁ Χριστοφόρος δὲ Παῦλος, τοιάδε φησίν· « Ἀδελφοὶ, ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν, ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. Ὥστε, ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο μέρους διαλαβεῖν, καὶ τῷ τοιῷδε συντάξαι πονήματι, καὶ οὕτω πέρας δοῦναι τῷ λόγῳ. Καὶ τοῦτο γοῦν δῆλον, οὐ μόνον ἐξ ὧν φθέγγονται οἱ ἅγιοι, ἀλλά γε πολλῷ πλέον, ἐξ αὐτῶν τῶν τῆς αὐτοζωῆς, καὶ αὐτοαληθείας ῥημάτων, ἐκδηλότερον. » Λέγει καὶ γάρ· « Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. » Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ, καὶ μὴ ἀποθάνῃ. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστὶν, ἣν ἐγὼ δώσω, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. » Καί· « Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Ἔτι· « Ἡ γὰρ σάρξ μου, ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου, ἀληθής ἐστι πόσις· ὁ τρώγων μου τὴν

De sancta communione; et quod bona nobis præbet, continua hujus cum pura conscientia receptio et communio.

91. Nihil utique ad animæ purgationem et mentis illuminationem et corporis sanctificationem et amborum ad Deum translationem immortalitatemque ita confert; imo vero et ad cupiditatum dæmonumque repulsionem, aut, ut aptius dicam, ad unionem et supernaturalem cum Deo conjunctionem et immistionem, nihil ita in nobis cooperatur et auxiliatur, ut continua sanctorum, mundissimorum, immortalium, vivificorum mysteriorum receptio ac communio, cum puro corde ac recta dispositione, quantum homini possibile est, ipsius, dicimus, venerandi corporis et sanguinis Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu-Christi. Ideoque necessarium est ut et de eo nonnulla exponamus, et huic curæ tempus impendamus, sicque terminum nostro sermoni imponamus.

Atque id igitur manifestum est, non modo ex his quæ sancti dicunt, sed multo magis ex ipsis vitæ ac veritatis auctoris vocibus, manifestius. Dicit enim: « Ego sum panis vitæ [66]; » et, « Iste est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus qui de cœlo descendit; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita [67]. » Et, « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis; qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam [68]. » Et adhuc: « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus; qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. Quemadmodum misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem; et qui manducat me, et ille vivet propter me. Hic est panis qui de cœlo descendit; et qui manducat hunc panem, vivet in æternum [69]. » Et Christi discipulus Paulus hæc ait: « Fratres, ego accepi a Domino Jesu quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem et gratias agens, fregit ac dixit: Accipite et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine; hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem illum bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Qui manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet igitur seipsum homo, et sic de pane illo comedat et de calice bibat. Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi et imbe-

[66] Joan. VI, 35. [67] ibid. 50-52. [68] ibid. 54-55. [69] ibid. 56-59.

cilles et dormiunt multi. Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Dum autem judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur [70]. »

Quod necesse est discere sacrorum mysteriorum miraculum; et quid est, et quare datum est, et quænam illius utilitas.

92. Scribit autem Chrysostomus : « Mysteriorum miraculum quid sit discere necessarium est, et quænam sit hujus rei utilitas. Unum corpus sumus, et membra ex carne Domini nostri Jesu Christi, et ex ossibus ejus. Qui autem initiati sunt, iis quæ dicuntur aurem præstent, ut non modo secundum charitatem id fiamus, sed reipsa in unam carnem misceamur ; id per cibum effectum est, quem nobis largitus est, nobis amorem quem in nos habet, volens ostendere. Ideo nobis seipsum immiscuit, et inseruit in nobis corpus suum, ut unum efficiamur, tanquam corpus capiti unitum. Id enim est vehementer diligentium. Quod innuens Job dicebat de servis suis, quibus erat vivide desiderabilis, quod amorem suum ostendendi causa dicebant : «Quis det nobis de carnibus ejus saturari ? Ideo et Christus illud effecit, ad majorem amicitiam nos ducens, et suum in nos amorem ostendens, non se tantummodo nobis videndum præbuit, sed et cupientibus tangendum ac manducandum ; et carni suæ nos uniri voluit et connecti et totum desiderium nostrum compleri.,» Et adhuc : « Qui huic sanctissimo corpori ac venerando sanguini participant, cum angelis et archangelis ac cœlestibus potentiis sedent, regiam Christi vestem induentes et arma habentes cœlestia. Sed non adhuc quidquam dixerunt ; ipsum enim regem induerunt. Sed quemadmodum illud est magnum et tremendum et mirandum, ita si cum puritate accedas, accessisti ad salutem ; si vero cum mala conscientia, in pœnam ac supplicium. Qui enim corpus et sanguinem Domini manducat ac bibit indigne, judicium sibi manducat ac bibit. Si enim qui regiam purpuram inquinaverunt, non minus puniuntur quam qui eam laceraverunt, omnino consentaneum est ut et qui corpus cum inquinata conscientia receperint, eamdem pœnam subeant ac qui per clavos illud fregere. Vide igitur quomodo Paulus hanc pœnam ostenderit, dicens : « Qui legem Moysis contempsit, absque misericordia, duobus vel tribus testibus accusatus, moritur. Quanto majora putatis mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est [71]? » Quicunque igitur huic corpori participamus, quicunque hunc sanguinem gustamus, cogitate nos illum qui sursum sedet, qui ab angelis adoratur, qui omnipotentiæ proximus est, degustare. Oh! quot ad salutem viæ nobis apertæ sunt! Nos suum corpus effecit, nos sui corporis participes reddidit, et nihil horum nos a malo retrahit! O indolentiam!

ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. »

Ὅτι ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν ἁγίων μυστηρίων· καὶ τί ποτέ ἐστι· καὶ διὰ τί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια.

ϞΒʹ. Γράφει δὲ καὶ ὁ Χρυσοῤῥήμων· « Ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν μυστηρίων τί ποτέ ἐστι, καὶ διὰ τί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ πράγματος; Ἓν σῶμά ἐσμεν, καὶ μέλη, ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Οἱ δὲ μεμυημένοι, παρακολουθείτωσαν τοῖς λεγομένοις· ἵνα οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώμεθα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἰς ἐκείνην ἀνακερασθῶμεν τὴν σάρκα, διὰ τροφῆς τοῦτο γίνεται, ἣν ἐχαρίσατο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον, ὃν ἔχει πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἡμῖν ἑαυτὸν, καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἕν γενώμεθα καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημμένον. Τῶν γὰρ σφόδρα ποθούντων ἐστὶ τοῦτο. Τοῦτο γοῦν ὁ Ἰὼβ αἰνιττόμενος, ἔλεγε περὶ τῶν οἰκετῶν, οἷς ἦν μεθ' ὑπερβολῆς ποθεινὸς, ὅτι δὴ τὸν πόθον ἐνδεικνύμενοι, ἔλεγον· Τίς ἂν δῴη ἡμῖν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι; Διὸ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ πεποίηκεν, εἰς φιλίαν ἡμᾶς ἄγων μείζονα, καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον ἐνδεικνύμενος περὶ ἡμᾶς, οὐκ ἰδεῖν μόνον ἑαυτὸν παρέχων τοῖς ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἅψασθαι, καὶ φαγεῖν· καὶ ἐμπῆξαι τῇ σαρκί· καὶ συμπλακῆναι, καὶ τὸν πόθον ἐμπλῆσαι πάντα. » Ἔτι· « Οἱ μετέχοντες τοῦ παναγίου σώματος, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, μετὰ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἑστήκασιν, αὐτὴν περικείμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν στολὴν, τὰ ὅπλα ἔχοντες τὰ πνευματικά. Ἀλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέ πω· αὐτὸν γάρ εἰσιν ἐνδεδυμένοι τὸν βασιλέα. Ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶ μέγα, καὶ φρικτὸν, καὶ θαυμαστὸν, οὕτως ἂν μετὰ καθαρότητος προσέλθῃς, εἰς σωτηρίαν προσῆλθες, ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότος, εἰς κόλασιν, καὶ τιμωρίαν. Ὁ γὰρ ἐσθίων, καὶ πίνων ἀναξίως τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει, καὶ πίνει. Εἰ γὰρ οἱ ῥυποῦντες τὴν πορφύραν τὴν βασιλικὴν, κολάζονται ὁμοίως, ὥσπερ οἱ διαῤῥηγνύντες, οὐδὲν ἀπεικὸς, καὶ τοὺς ἀκαθάρτῳ διανοίᾳ δεχομένους τὸ σῶμα, τὴν αὐτὴν ὑπομεῖναι τιμωρίαν, τοῖς αὐτὸ διαῤῥήξασι διὰ τῶν ἥλων. Ὅρα γοῦν, πῶς φοβερὰν ἔδειξεν ὁ Παῦλος τὴν κόλασιν, εἰπών· Ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν, ἐπὶ δυσὶν, ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. Πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσετε τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη; Ὅσοι τοίνυν μετέχομεν τούτου τοῦ σώματος, ὅσοι τοῦ αἵματος ἀπογευόμεθα, ἐννοεῖτε ὅτι ἐκείνου τοῦ ἄνω καθημένου, τοῦ προσκυνουμένου παρὰ ἀγγέλων, τοῦ τῆς ἀκηράτου δυνάμεως ἐγγὺς, τούτου ἀπογευόμεθα. Οἴμοι, πόσαι πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ὁδοί! Σῶμα ἡμᾶς ἑαυτοῦ ἐποίησε, σώ-

[70] I Cor. XI, 23-32. [71] Hebr. X, 28, 29.

ματος ἡμῖν τοῦ ἑαυτοῦ μετέδωκε, καὶ οὐδὲν τούτων A ἡμᾶς ἀποτρέπει τῶν κακῶν. Ὢ τῆς ἀναλγησίας! ὢ τῆς ἀναισθησίας! » Καὶ αὖθις· « Πρεσβύτης τις θαυμαστὸς, ἐμοὶ διηγήσατο, τοιοῦτόν τι ἀξιωθεὶς ἰδεῖν, καὶ ἀκοῦσαι, ὅτι τοὺς μέλλοντας ἐνθένδε ἀπαίρειν, ἂν τύχωσι τῶν μυστηρίων μετασχόντες, ἐν συνειδήσει καθαρᾷ, ὅταν ἀποθανεῖν μέλλωσι, δορυφοροῦντες οἱ ἄγγελοι δι' ἐκεῖνο τὸ μεταληφθὲν, ἐνθένδε ἀπάγουσι. » Καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· « Ἐπειδὴ διπλοῖ τινές ἐσμεν, καὶ σύνθετοι, δεῖ καὶ τὴν γέννησιν διπλῆν εἶναι, ὁμοίως καὶ τὴν βρῶσιν, σύνθετον. Ἡ μὲν οὖν γέννησις, δι' ὕδατος ἡμῖν, καὶ πνεύματος δίδοται, ἡ δὲ βρῶσις αὐτός ἐστιν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ βαπτί- B σματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι, καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ τῷ ὕδατι, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐποίησεν αὐτὸ λουτρὸν ἀναγεννήσεως, οὕτως ἐπειδὴ ἔθος ἡμῖν ἄρτον ἐσθίειν, ὕδωρ δὲ καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ θεότητα· καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων, καὶ κατὰ φύσιν, ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. Σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα, τὸ ἀναληφθὲν, ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος, μεταποιεῖται εἰς σῶμα, καὶ αἷμα Θεοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ Πνεύματος ἁγίου, ὥσπερ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου διὰ Πνεύματος ἁγίου, ἑαυτῷ, καὶ ἐν C αὐτῷ ὁ Κύριος σάρκα ὑπεστήσατο, καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν. Ἀλλ' ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀληθὴς, καὶ ἐνεργής ἐστι, καὶ παντοδύναμος, ὁ δὲ τρόπος, ἀνεξερεύνητος, γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος, τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν, καὶ τιμωρίαν, καθάπερ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος. Καὶ οὐκ ἔστι τύπος ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· μὴ γένοιτο· ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τεθεωμένον· καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα· Ἡ γὰρ σάρξ μου, φησὶν, ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις. Σῶμά ἐστι καὶ αἷμα Χριστοῦ, εἰς σύστασιν τῆς D ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος χωροῦν, οὐ δαπανώμενον, οὐ φθειρόμενον, οὐκ εἰς ἀφεδρῶνα χωροῦν, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν τε καὶ συντήρησιν, ῥύπου παντὸς καθαρτήριον· κἂν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον, διὰ τῆς κριτικῆς πυρώσεως καθαίρει, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι, σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Δι' αὐτοῦ καθαιρόμενοι, ἑνούμεθα τῷ σώματι Χριστοῦ, καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ, καὶ γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ. Οὗτος ὁ ἄρτος ἐστὶν, ἡ ἀπαρχὴ τοῦ μέλλοντος ἄρτου, ὅς ἐστιν ὁ ἐπιούσιος· τὸ γὰρ ἐπιούσιον δηλοῖ, ἢ τὸν μέλλοντα, τουτέστι τὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ τὸν πρὸς συντήρησιν τῆς οὐσίας ἡμῶν λαμβανόμενον. Πνεῦμα ζωοποιόν ἐστιν, ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου, διότι ἐκ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος συνελήφθη· τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστι. Τοῦτο

A o impudentiam! » Et rursum: « Mirandus quidam senex mihi narravit sibi tale aliquid videre et audire contigisse: scilicet, eos qui inde migrare debent, si mysteriorum participes effecti sint in munda conscientia, ab angelis, quando moriuntur, propter illud acceptum corpus, inde abduci. » Et divus Joannes Damascenus: « Quoniam duplices sumus ac compositi, oportet et generationem nostram ac similiter nutritionem duplicem esse et compositam. Generatio igitur nobis per aquam ac spiritum data est, cibus autem noster est panis vitæ, Dominus noster Jesus Christus qui de cœlo descendit. Et quemadmodum in baptismo, quoniam hominibus consuetudo est aqua lavari et oleo inungi, et aquæ virtutem Spiritus sancti conjunxit, eamque regene- B rationis balneum effecit, ita quoniam solemus pane vesci, aquam vero et vinum bibere, iis conjunxit suam Deitatem; eaque corpus et sanguinem suum effecit, ut per consueta et naturalia alimenta ad ea quæ supernaturalia sunt, perveniamus. Corpus est vere divinitati conjunctum, corpus ex sancta Virgine natum, non quod illud corpus quod accipimus e cœlo descendat, sed quod panis et vinum in corpus ac sanguinem Dei mutetur. Si quo modo id fiat inquiris, tibi sufficit audire, quod per Spiritum sanctum, quemadmodum ex sancta Deipara per Spiritum sanctum, sibi et in hoc pane Dominus carnem assumpsit; et nihil amplius novimus. Sed quia C Verbum Dei verax est et efficax et omnipotens, modus autem inscrutabilis, fit igitur his qui, ut fidem decet, illud accipiunt, in remissionem peccatorum et vitam æternam, et in custodiam animæ et corporis: his autem qui in incredulitate et indigne illud participant, in pœnam suppliciumque, ut ipsa mors Domini. Non est panis figura corporis, nec vinum figura sanguinis: absit! sed ipsum Christi corpus divinitati unitum; et ipse Christi sanguis: « Caro enim mea, inquit, vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. » Corpus est et sanguis Christi, in nostræ animæ et corporis substantiam descendens, non impensum, non corruptum, non in latrinam deductum, sed in nostram D substantiam et custodiam, omnes sordes abstergens. Etiamsi aurum scoria mistum inveniat, per purificantem ignem illud mundat; ne in futuro, cum hoc mundo damnemur. Per id corpus mundati, Christi corpori unimur et ejus Spiritui, et corpus Christi efficimur. Iste panis est principium futuri panis, qui est supernaturalis: supernaturalem enim ostendit aut futurum panem, id est panem futuri sæculi, aut eum quem in nostræ substantiæ conservationem accipimus. Spiritus vivificus est caro Domini, eo quod a vivifico Spiritu compacta est; quod enim natum est ex spiritu, spiritus est. Id autem dico, non corporis naturam de medio tollens, sed id quod vivificum habet ac divinum, manifestare volens. Hæc autem futurorum figuræ dicuntur, non quod non vere corpus et san-

guis Christi sint, sed quod nunc quidem per ea Christi divinitatis participes efficimur, tunc autem spiritualiter per solam contemplationem. » Et divus Macarius : « Quemadmodum vinum in omnia bibentis membra diffunditur, et est vinum in eo et is in vino, ita et qui bibit sanguinem Christi, spiritu Divinitatis potatur, et ille Spiritus in perfecta anima diffunditur et anima in illo, atque ita sanctificata Domino digna consistit. Omnes enim, inquit, in uno Spiritu potati sumus, et qui per panis eucharistiam Spiritum sanctum in veritate recipiunt, digni sunt qui hujus fiant participes, et sic possunt per sæcula animæ dignæ vivere. Et quemadmodum corpus non ex seipso vitam habet, sed aliunde, id est a terra, sic et animam Deus probat, non ex propria ejus natura, sed ex sua ipsius divinitate, ex proprio ipsius spiritu et lumine, cibum habere, potum ac vestimentum, quæ vere sunt animæ vita. Divina enim natura panem vitæ habet eum qui dixit : « Ego sum panis vitæ ; » et aquam viventem et vinum lætificans, et oleum exsultationis. » Et sanctus Isidorus : « Communis vocata est divinorum mysteriorum receptio, eo quod nos cum Christo adunet, et participes ipsius regni efficiat. » Et pius Nilus : « Nequit salvari aliunde fidelis et remissionem peccatorum accipere et regnum cœlorum assequi, nisi cum tremore, cum fide et desiderio mysticum et purum corpus et sanguinem Christi accipiat. » Similiter scribit magnus Basilius in epistola ad Cæsariam patriciam : « Quotidie communicare et sanctum corpus ac sanguinem Domini accipere, optimum et utilissimum est, ipso Domino dicente : « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo, et habet vitam æternam. » Quis enim ambigit continuam vitæ participationem nihil aliud esse, quam multifariam vivere? Nos tamen quater singulis hebdomadis communicamus, Dominica, feria quarta, Parasceve et Sabbato, et aliis diebus, si adsit alicujus sancti memoria. » Quibus diebus, opinor, sacra faciebat sanctus; non enim quotidie poterat, tantis curis fatigatus. Dixit autem et sanctus Apollo : « Oportet monachum, si possit, singulis diebus, mysteriis Christi communicare. Qui enim se ab his abstinet, a Deo recedit; qui autem id continue facit, carnem continue recipit. Dicit enim vox salutifera : « Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. Monachorum igitur refert salutiferæ passionis memoriam perpetuo facere. Eos igitur semper esse paratos oportet, et seipsos ita disponere, ut digni sint, qui sacra mysteria recipiant; quoniam ita peccatorum remissione digni efficimur. » Dicit autem et Climax : « Si corpus aliud corpus attrectans efficacia variatur, quomodo non variabitur qui Dei corpus innoxiis manibus attrectabit? » Scriptum autem et in *Geronticos* : « Joannes Bostrenus, vir sanctus et potestatem habens in spiritus immundos, dæmones

A δὲ λέγω, οὐκ ἀναιρῶν τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ τὸ ζωοποιὸν καὶ θεῖον τούτου δηλῶσαι βουλόμενος. Ταῦτα μέντοι ἀντίτυπα τῶν μελλόντων λέγονται, οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα, καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν, δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ, νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας. » Καὶ ὁ θειότατος Μακάριος· « Ὥσπερ ὁ οἶνος, εἰς πάντα τὰ μέλη τοῦ πίνοντος κιρνᾶται, καὶ γίνεται ὁ οἶνος ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ οἴνῳ, οὕτως ὁ πίνων τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα τῆς Θεότητος ποτίζεται, καὶ κιρνᾶται ἐν τῇ τελείᾳ ψυχῇ, καὶ ἡ ψυχὴ ἐν αὐτῷ, καὶ οὕτως ἁγιασθεῖσα, ἀξία τοῦ Κυρίου καθίσταται. Πάντες γὰρ, φησὶ, τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐποτίσθημεν, καὶ διὰ τῆς εὐχαριστίας τοῦ ἄρτου, Πνεύματος ἁγίου οἱ κατὰ ἀλήθειαν μεταλαμβάνοντες καταξιοῦνται μέτ-
B οχοι γενέσθαι, καὶ οὕτω δύνανται εἰς αἰῶνας αἱ ἄξιαι ψυχαὶ ζῆσαι. Καὶ ὥσπερ τῷ σώματι ἡ ζωὴ οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ ἐστιν, ἀλλ' ἔξωθεν αὐτοῦ, τουτέστιν ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν εὐδόκησεν ὁ Θεὸς, οὐκ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ Θεότητος, ἐκ τοῦ ἰδίου Πνεύματος, καὶ φωτὸς, ἔχειν βρῶσιν, πόσιν, ἔνδυμα, ἅ ἐστιν ἡ ὄντως ζωὴ τῆς ψυχῆς. Ἔχει γὰρ ἡ θεία φύσις, καὶ ἄρτον ζωῆς, τὸν εἰπόντα, Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, καὶ ὕδωρ ζῶν, καὶ οἶνον εὐφραίνοντα, καὶ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως. » Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος· « Κοινωνία κέκληται ἡ τῶν θείων Μυστηρίων μετάληψις, διὰ τὸ, τὴν πρὸς Χριστὸν ἡμῖν χαρίζεσθαι ἕνωσιν, καὶ κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιεῖν τῆς αὐτοῦ βασιλείας. » Καὶ ὁ ὅσιος Νεῖλος· « Ἀδύ-
C νατον ἄλλως σωθῆναι τὸν πιστὸν, καὶ ἄφεσιν τῶν πλημμελημάτων λαβεῖν, καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, εἰ μὴ μεταλαμβάνει μετὰ φόβου καὶ πίστεως καὶ πόθου τῶν μυστικῶν, καὶ ἀχράντων, σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. » Ὁμοίως γράφει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἐν τῇ πρὸς Καισαρίαν Πατρικίαν ἐπιστολῇ· « Καὶ τὸ κοινωνεῖν δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ μεταλαμβάνειν τοῦ ἁγίου σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καλὸν καὶ ἐπωφελὲς, αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος· Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, καὶ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Τίς γὰρ ἀμφιβάλλει ὅτι τὸ μετέχειν συνεχῶς τῆς ζωῆς, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ ζῆν πολλαχῶς; Ἡμεῖς μέντοιγε, τέταρτον καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦμεν, ἐν τῇ Κυριακῇ, ἐν
D τῇ τετράδι, ἐν τῇ παρασκευῇ, καὶ τῷ Σαββάτῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ᾖ μνήμη ἁγίου τινός· ἐν αἷς οἶμαι, καὶ ἐλειτούργει ὁ ἅγιος· οὐ γὰρ καθ' ἑκάστην ἠδύνατο, ὑπὸ τοσούτων φροντίδων ὀχλούμενος. » Εἶπε δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἀπολλὼ, ὅτι « Δεῖ τὸν μοναχὸν, εἰ δυνατὸν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ κοινωνεῖν. Ὁ γὰρ μακρύνων ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, μακρύνεται ἀπὸ Θεοῦ, ὁ δὲ συνεχῶς τοῦτο ποιῶν, τὴν σάρκα συνεχῶς ὑποδέχεται· » ἡ γὰρ σωτήριος φωνή φησιν· « Ὁ ἐσθίων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Τοῦτο οὖν συμφέρει τοῖς μοναχοῖς, ὑπόμνησιν τοῦ σωτηρίου πάθους συνεχῶς ποιουμένοις. Καθ' ἡμέραν οὖν ἕτοιμον εἶναι δεῖ, καὶ παρασκευάζειν ἑαυτὸν τοιοῦτον, ὥστε ἄξιον εἶναι πάντοτε, περὶ

τὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων ὑποδοχήν· ἐπεὶ καὶ ἀφ- A έσεως ἁμαρτιῶν, οὕτω καταξιούμεθα.» Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· «Εἰ σῶμα σώματι προσψαύων, ἀλλοιοῦται τῇ ἐνεργείᾳ, πῶς οὐχ ἀλλοιωθήσεται, ὁ Θεοῦ σώματι προσψαύων ἀθώοις χερσί;» Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ Γεροντικῷ· «Ἰωάννης ὁ Βοστρηνὸς, ἀνὴρ ἅγιος, καὶ ἐξουσίαν ἔχων κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ἠρώτησε δαίμονας, οἳ ἦσαν κατοικοῦντες εἰς κόρας τινὰς μαινομένας καὶ ἐνεργουμένας ὑπ' αὐτῶν πονηρῶς, εἰπών· ποῖα πράγματα φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν; οἱ λέγουσιν· Ἔχετε ὄντως τρία πράγματα μεγάλα, ἓν μὲν, ὅπερ φορεῖτε, εἰς τὸν τράχηλον ὑμῶν, καὶ ἓν, ὅπερ λούεσθε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἓν, ὅπερ τρώγετε εἰς τὴν σύναξιν. Ἐρομένου δὲ πάλιν, ἐκ τούτων τῶν τριῶν, ποῖον φοβεῖσθε πλέον; ἀπεκρίθησαν, εἰ ἐφυλάσσετε καλῶς ὅπερ μεταλαμβάνετε, οὐκ ἴσχυσεν οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀδικῆσαι Χριστιανόν· εἰσὶ δὲ ἃ δυσμενεῖς φοβοῦνται τῶν ἄλλων πλέον, ὁ σταυρὸς, ἡ βάπτισις, καὶ ἡ κοινωνία.»

interrogavit qui in quibusdam puellis furentibus et ab ipsis male multatis erant, dicens: «Quid a Christianis timetis?» Qui respondere: «Vere tria habetis magna; unum quidem, quod in collo vestro portatis, et alterum, quod in Ecclesia abluimini, et tertium, quod in conventu vestro comeditis. Cum rursum interrogati essent, ex his tribus quodnam magis formidarent, responderunt: «Si bene custodiatis quod accepistis, nemo nostrum valet Christianis injuriam inferre. Sunt autem quæ hostes nostri formidant plus quam cætera, crux, baptismus et communio.»

Τέλος τῶν κατὰ πλάτος πασῶν ὑποθέσεων, καὶ μερικὴ παραίνεσις πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα.

ϟγ'. Ἰδοὺ δὴ, τέκνον φίλτατον, τετέλεσταί σου ἡ αἴτησις, σὺν Θεῷ· εἰ μὲν κατὰ γνώμην τὴν σὴν καὶ τὴν πρόθεσιν, ἀκριβῶς οὐκ οἴδαμεν, μέντοι γε κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, καὶ Θεῷ δὲ φίλον, τὸ κατὰ δύναμιν. Ὅρα τοίνυν, ἵνα μὴ μέχρι τούτου στῇ τὸ σὸν φιλομαθὲς, καὶ ἐπίπονον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἔργοις ὀφθῇς φιλομαθὴς, καὶ σπουδαῖος. Φησὶ καὶ γὰρ ὁ κλεινὸς ὀδελφόθεος· «Ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ, γίνεσθε ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ, παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς, ὅτι, εἴ τις ἀκροατὴς νόμου ἐστὶ, καὶ οὐ ποιητὴς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ, κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ἐν ἐσόπτρῳ· κατενόησε C γὰρ ἑαυτὸν, καὶ ἀπελήλυθεν, καὶ ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν, ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τῆς ἐλευθερίας, καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται.»

Finis omnium secundum latitudinem quæsitorum et specialis exhortatio ad eum qui interrogavit.

93. Ecce igitur, o fili dilectissime, adimpleta est, cum Deo, tua interrogatio; an secundum tuum propositum ac desiderium, non apprime novimus, sed tamen pro nostris viribus; et gratum Deo est, si quis agat pro viribus. Vide igitur, ne usque ad id tantum consistat tua discendi aviditas tuusque ardor; sed ut et operibus appareas discendi cupidus et fervens. Dicit enim illustris ille frater Domini: «Fratres mei dilectissimi, estote factores verbi, et non auditores tantum, vosmetipsos considerantes, quia, si quis auditor est legis et non factor, similis est homini consideranti vultum nativitatis suæ in speculo; consideravit enim se, et abiit; et oblitus est qualis esset; qui autem se inclinavit in legem libertatis perfectam, ac permansit, hic non auditor obliviosus factus, sed factor operis, beatus in ejus adimpletione erit.»

Ὅπως δεῖ ἀκούειν καὶ ἐκλαμβάνειν τὰ τῶν Πατέρων πνευματικὰ ῥήματα.

ϟδ'. Καὶ πρό γε τούτων, ἵνα πιστῶς, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας, ἐκλαμβάνῃς καὶ διακούῃς, τὰ τῶν Πατέρων θεῖα, καὶ πνευματικὰ θεσπίσματα· φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Μακάριος· «Ἄψαυστά ἐστι τοῖς ἀπείροις, τὰ πνευματικά· ψυχῇ δὲ ἁγίᾳ, καὶ πιστῇ, πρὸς κατάληψιν ἔρχεται ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία, καὶ οἱ ἐπουράνιοι τοῦ Πνεύματος θησαυροὶ, τῷ πείρᾳ λαβόντι μόνῳ γίνονται D καταφανεῖς, ἀμυήτῳ δὲ, οὐδὲ ἐννοῆσαι δυνατὸν τοπαράπαν. Εὐλαβῶς τοίνυν περὶ αὐτῶν ἄκουε, μέχρις ἂν, καὶ σοὶ γένοιτο πιστεύοντι, καταξιωθῆναι τούτων τυχεῖν· τότε γὰρ εἴσῃ αὐτῇ πείρᾳ τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν, οἵων ἀγαθῶν, καὶ μυστηρίων, ψυχαὶ Χριστιανῶν κἀνταῦθα κοινωνεῖν δύνανται.» Οὕτω γὰρ ἔχων, τάχιστα καὶ τὴν τῶν γεγραμμένων καὶ ἀκουτισθέντων ἐπισυλλέξεις ἐπικαρπίαν τε καὶ ὠφέλειαν, καὶ ἀπὸ τοῦ μανθάνειν, καὶ πράττειν, προκόψεις, εἰς τὸ καὶ ἄλλους παραινεῖν καὶ ὁδηγεῖν αὐτῇ πείρᾳ, πρὸς τὰ θειότερα, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀμύητα· ὃ καὶ γένοιτό σοι, τῇ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ παναλκεστάτῃ παλάμῃ ἐπερειδομένῳ, καὶ κατευθυνομένῳ· Ἀμήν. Ἐπεὶ δὲ κόρος λόγου, πολέμιος

Quomodo oportet audire et excipere spiritualia Patrum verba.

94. Et ante hæc omnia, fideliter et cum decenti pietate, excipias et audias divina ac spiritualia Patrum oracula. Dicit enim sanctus Macarius: «Intractabilia sunt inexpertis spiritualia; animam vero sanctam ac fidelem comprehendit sancti Spiritus communio, et cœlestes Spiritus thesauri, ei soli qui eos expertus est, superveniunt manifesti; non initiato autem, neque eos cogitare possibile est. De iis igitur Patres audi religiose, donec tibi credenti contingat dignum esse qui eos obtineas. Tunc enim scies ipsa oculorum animæ experientia, quantis bonis ac mysteriis Christianorum animæ tunc communicare possint.» Sic teipsum habens quam citissime eorum qua scripta sint vel audieris, fructus et commoda colliges; et postquam didiceris et egeris, proficies ita ut et alios hortari ac ipsa experientia dirigere possis ad res divinas et plerisque ignotas. Quod utinam tibi contingat Domini Jesu Christi manu fortissima freto ac directo! Amen. Quoniam autem orationis satietas auribus inimica est, quemadmodum corpori nimius cibus, omnis vero mensura optima est, oportet nos satie-

tatem fugientes, modumque ut optimum aliquid amplexos, nonnihil adhuc sermoni immorari, et tanquam compendiosam hujus materiæ recapitulationem perscribentes, ibi orationis anchoram figere.

Recapitulatio, et quomodo oportet orare, et de vero lumine ac divina potentia.

95. Dicunt Patres : « Qui vere vigilare intendit, semper per naris inspirationem in intimo corde, nitatur pure et constanter orare, solis orationis verbis attendens, meditansque et cogitatione versans has voces, nempe : « Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, miserere mei ; donec mens in corde illuminetur, ut ait sanctus Diadochus : « Quicunque Domini Jesu gloriosum amandumque nomen in profundo corde indesinenter meditantur, ii possunt et mentis lumen aliquando videre. Quo divina gratia effecto, tunc reliquum vitæ nostræ cursum secundum Deum, tanquam in lumine ambulantes, imo vero luminis filii effecti, absque errore et offensione procedemus, ut ait luminis dator, Jesus : « Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis [72] ; » et adhuc : « Ego sum lux mundi ; qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ [73]. » Et David talia ad Dominum inclamat : « In lumine tuo videbimus lumen [74]. » Et divinissimus Paulus : « Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris [75]. » Per ipsum enim, quasi per inexstinguibilem lucernam et splendidissimam, diriguntur et procedunt qui vere fideles sunt, ultra sensibilia ; et ipsis aperientur, utpote mundis corde, januæ cœlestes, januæ nempe hujus vitæ angelorum vitæ similis et hujus sublimis status. Et rursum iis, tanquam solari disco, oritur et scrutari et dijudicare et discernere et prævidere, et similia. Et omnino per ipsum ante oculos eorum splendent arcanorum mysteriorum revelatio et manifestatio ; supernaturali ac divina potentia repientur in sancto Spiritu ; et per hanc spiritualem potentiam agger eorum alleviatur, vel potius carnis pondus minuitur, tollitur ac supervolitat. Hujus Spiritus sancti illuminantis potentiæ gratia, quamvis adhuc carne induti fuerint, quidam sancti Patres, tanquam materiæ et corporis expertes, inaccessa flumina et maria navibus meabilia, pedibus non submersi, transiere ; cursus longos et multorum dierum momantanee perfecerunt, et alia modum excedentia, in cœlo, in terra, in sole, in mari, in desertis, in urbibus, in omni loco et regione, in bestiis, in reptilibus, et uno verbo in omni creatione et omnibus elementis operati per omnia glorificati sunt, et dum in oratione stabant, eorum sancta et veneranda corpora, e terra, tanquam alas habuissent, sublevabantur ; divino illo et absumente et inmate-

A ἀκοαῖς, ὡς ὑπερβάλλουσα τροφὴ σώματι, καὶ, πᾶν μέτρον ἄριστον, δέον καὶ ἡμᾶς τὸν κόρον φεύγοντας, καὶ τὸ ἔμμετρον ἀσπαζομένους ὡς ἄριστον, μικρὸν ἔτι τῷ λόγῳ προσδιατρίψαντας, καὶ οἱονεί τινα σύντομον ἀνακεφαλαίωσιν τῆς παρούσης πραγματείας διαγράψαντας, οὕτως ἐκεῖσε τὴν τοῦ λόγου ἐρεῖσαι ἄγκυραν.

Ἀνακεφαλαίωσις, καὶ ὅπως δεῖ προσεύχεσθαι, καὶ περὶ φωτισμοῦ ἀληθοῦς, καὶ θείας δυνάμεως.

ϞΕʹ. Φασὶν οἱ Πατέρες, ὁ ἐν λόγῳ νήφειν ἐθέλων, ἀεὶ δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς ἔνδον καρδίας ἐπειγέσθω προσεύχεσθαι καθαρῶς, καὶ ἀῤῥεμβάστως, μόνα τὰ τῆς εὐχῆς προσέχων, καὶ μελετῶν, καὶ διανοούμενος ῥήματα, ἤγουν τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ B Θεοῦ, ἐλέησόν με, ἄχρι καιροῦ φωτισμοῦ νοὸς ἐν καρδίᾳ, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Διάδοχος, ὅτι « Ὅσοι τὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἔνδοξον, καὶ πολυπόθητον ὄνομα ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μελετῶσιν ἀπαύστως, οὗτοι δύνανται καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ ὁρᾷν ποτε· » οὗ γεγενημένου, Θεοῦ ῥοπῇ, ἔκτοτε τὸν ὑπόλοιπον δρόμον τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἡμῶν, ὡς ἐν φωτὶ περιπατοῦντες, μᾶλλον δὲ φωτὸς υἱοὶ ὄντες, ἀπλανῶς, καὶ ἀπροσκόπως ὁδεύσομεν, ὥς φησιν ὁ φωτοπάροχος Ἰησοῦς, « Ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε. » Καὶ ὅτι· « Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ, οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ τοιάδε πρὸς Κύριον βοᾷ· « Ἐν τῷ φωτί C σου ὀψόμεθα φῶς. » Καὶ ὁ θειότατος Παῦλος· « Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. » Δι' αὐτοῦ καὶ γὰρ, ὡς διὰ λύχνου ἀσβέστου, καὶ παμφαοῦς, ὁδηγοῦνται, καὶ ἐνατενίζουσιν οἱ τῷ ὄντι πιστοὶ, εἰς τὰ ἐπέκεινα τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἀνοίγεται αὐτοῖς, ὡς καθαροῖς τὴν καρδίαν, ἡ οὐράνιος πύλη, πάσης τῆς ἰσαγγέλου, καὶ ὑψηλῆς πολιτείας, καὶ καταστάσεως. Καὶ αὖθις οὕτως ὡς ἐξ ἡλιακοῦ δίσκου, ἀνατέλλει τούτοις, τὸ ἀνακρίνειν, τὸ διακρίνειν, τὸ διορᾷν, τὸ προορᾷν, καὶ τὰ παραπλήσια. Καὶ ἁπαξαπλῶς δι' αὐτοῦ ἀπαυγάζει τούτοις ἡ τῶν ἀδήλων μυστηρίων πᾶσα δήλωσίς τε καὶ ἀποκάλυψις, δυνάμεώς τε ὑπερφυοῦς, καὶ θείας, ἐν πνεύματι ἐμπίπλανται, καὶ διὰ τῆς τοιᾶσδε ὑπερφυοῦς δυνάμεως, καὶ ὁ χοῦς αὐτῶν κου-D φιζόμενος, ἢ μᾶλλον τὸ βρῖθον τῆς σαρκὸς ἀπολεπτυνόμενον καὶ μετεωριζόμενον, ὑπερίπταται. Διὰ ταύτης τῆς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι φωτιστικῆς δυνάμεως, ἔτι μετὰ σαρκὸς ὄντες· καί τινες τῶν ἁγίων Πατέρων, ὡς ἄϋλοι καὶ ἀσώματοι, ποταμοὺς ἀβάτους, καὶ θαλάττας ναυσιπόρους, ποσὶν ἀβρόχως διῆλθον, δρόμους τε μακροὺς καὶ πολυημέρους, ἀκαριαίως διώδευσαν, καὶ ἕτερα ἐξαίσια, ἐν οὐρανῷ, ἐν γῇ, ἐν ἡλίῳ· ἐν θαλάσσῃ, ἐν ἐρημίαις, ἐν πόλεσιν, ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χώρᾳ, ἐν θηρίοις, καὶ ἑρπετοῖς, καὶ ἁπλῶς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει, καὶ πᾶσι τοῖς στοιχείοις, ἐξειργάσαντο, καὶ διὰ πάντων ἐδοξάσθησαν, καὶ ἐν προσευχαῖς δὲ τούτων ἱσταμένων, καὶ τὰ αὐτῶν εὐαγῆ,

[72] Joan. xii, 36. [73] Joan. viii, 12. [74] Psal. xxxv, 10. [75] II Cor. iv, 6.

καὶ τίμια σώματα, γῆθεν ὡς ὑπόπτερα ὑπερήροντο· A τῷ ἀναλωτικῷ, καὶ ἐνθέῳ, καὶ ἀΰλῳ πυρὶ τῷ τῆς χάριτος, τὸ σωματικὸν πάχος, ναὶ μὴν καὶ τὸ βάρος, ἀποτεφρούμενοι, κούφως τε αἴρεσθαι ἐνεργούμενοι. Ὢ τοῦ θαύματος! μεταστοιχειούμενοι, καὶ μεταχαλκευόμενοι πρὸς τὸ θειότερον, τῇ θεουργῷ παλάμῃ τῆς ἐνσκηνούσης αὐτοῖς ἰσχύος, καὶ χάριτος. Καὶ μετὰ τέλος δὲ, ἐνίων καὶ τὰ σεβάσμια σώματα, τὸ ἀδιάλυτον φέρουσι, προδήλως τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτοῖς, καὶ πᾶσι τοῖς βεβαιοπίστοις ὑπὲρ φύσιν χάριν καὶ δύναμιν πιστούμενα. Καὶ μετὰ τὴν κοινὴν μέντοι γε, καὶ παγκόσμιον ἐξανάστασιν, δι' αὐτῆς τῆς ἐν πνεύματι φωτιστικῆς δυνάμεως, οἷόν πως πτεροφυήσαντες, ἁρπαγήσονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα, ὥς φησιν ὁ τῶν ἀῤῥήτων μύστης θειότατος Παῦλος· « Καὶ οὕτω πάντοτε σὺν τῷ B Κυρίῳ ἔσονται. » Πρὸς δὴ ταῦτα, καὶ ὁ πνευματοφθόγγος ψάλλει Δαβίδ· « Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν, δηλαδὴ τὴν αἰώνιον, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ. » Καὶ, « Ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. » Καὶ αὖθις· « Οἱ τοῦ Θεοῦ κραταιοὶ, τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. » Καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος δὲ Ἡσαΐας οὕτω διαγορεύει· « Οἱ ὑπομένοντες τὸν Κύριον, πτεροφυήσουσιν· ἀλλάξουσιν ἰσχὺν αὐτῶν. » Καὶ ὁ ἅγιος Μακάριος, « Πᾶσα ψυχὴ ἡ διὰ πίστεως, καὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν σπουδῆς, τελείως τὸν Χριστὸν ἐνδύσασθαι ἐντεῦθεν ἐν δυνάμει, καὶ πληροφορίᾳ καταξιωθεῖσα, καὶ τῷ C ἐπουρανίῳ τῆς ἀφθάρτου εἰκόνος φωτὶ ἑνωθεῖσα, μυστηρίων οὐρανίων γνῶσιν ἐν ὑποστάσει λαμβάνειν πάντοτε καταξιοῦται. Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, τῇ αὐτῇ ἐπουρανίῳ τῆς δόξης εἰκόνι, τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ συνδοξασθὲν, καὶ εἰς οὐρανοὺς ὑπὸ τοῦ πνεύματος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἁρπαγὲν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα· καὶ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ γενέσθαι καταξιωθὲν, εἰς αἰῶνας ἅμα ψυχῇ καὶ σώματι συμβασιλεύσουσιν. »

A riali gratiæ igne, corporali crassitudine ac pondere exonerati, seque leviter sustollendi habiles effecti. O rem mirandam! reformati ac refecti ad aliquid divinius, potenti virtutis ac gratiæ apud ipsos habitantis dextra. Et post mortem quorumdam et sancta corpora indissolubilia visa sunt, manifeste eam, quæ apud ipsos habitabat et apud omnes sincere fideles, supernaturalem gratiam virtutemque testantia. Est post communem et universalem resurrectionem, per eamdem illam in spiritu splendentem virtutem, tanquam alas acquisivissent, rapientur in nubibus in occursum Domini, ut ait arcanorum doctor, divinissimus Paulus : « Et sic semper cum Domino erunt [76]. » Ad hæc, et inspiratus David psallit : « Domine, in lumine vultus tui ambulaB bunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die, nempe in æternum, et in justitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es [77]. » Et : « In bona voluntate tua exaltabitur cornu eorum [78]. » Et rursum : « Fortes Dei e terra elevabuntur [79]. » Et sublimis ille Isaias ita loquitur : « Qui sustinent Dominum, pennas producent : permutabunt virtutem suam [80]. » Et sanctus Macarius : « Omnis anima quæ per fidem et omnium virtutum ardorem perfecte Christum induere in virtute ac fide digna est effecta, et cœlesti incorruptibilis imaginis lumini unita est, cœlestium mysteriorum scientiam substantialiter accipere meretur, in illa resurreC ctionis die, cœlesti illa gloriæ imagine cum anima conglorificatum corpus, et in cœlos a sancto Spiritu, ut scriptum est, raptum in occursum Domini, in aera, et dignum effectum ut conformetur corpori gloriæ ejus, in sæcula cum anima conregnabit. »

Ἑτέρα ἀνακεφαλαίωσις.

ϟϛ'. Τούτων τῶν καινῶν, καὶ ὑπὲρ λόγον λόγων, ἀρχὴ, καὶ γεννήτρια, ἡ προμνημονευθεῖσα ἐν ἀμεριμνίᾳ ὁλικῇ, ἡσυχία, προσοχή τε καὶ προσευχὴ, βάθρον οἷόν πως βεβηκὸς, καὶ ἔπαλξιν ἀπόρθητον πλουτοῦσαι· τὴν κατὰ δύναμιν πασῶν τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν. Ἐκ δὲ τῆς ἀμεριμνίας φαμὲν, D ἡσυχίας, προσοχῆς τε, καὶ προσευχῆς, ἡ ἐν καρδίᾳ κίνησις καὶ θέρμη, ἡ τὰ πάθη, καὶ τοὺς δαίμονας φλέγουσα, καὶ τὴν καρδίαν ὡς ἐν χωνείᾳ καθαίρουσα· καὶ ἐκ ταύτης, ὁ πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πόθος, καὶ ἄληκτος ἔρως. Ἐκ δὴ τούτου, ἡ γλυκερὰ τῶν καρδιακῶν δακρύων ἐπιῤῥοὴ κρουνηδὸν, δι' ὧν ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, ὡς ὑσσώπῳ, τῇ μετανοίᾳ, τῇ ἀγάπῃ τε καὶ εὐχαριστίᾳ, καὶ ἐξομολογήσει, καθαίρεται καὶ πιαίνεται. Ἐκ δὲ τούτων, ἡ γαλήνη· ἥ τε εἰρήνη τῶν λογισμῶν, ἧς οὐδὲν ὅριον, ὡς πάντα νοῦν ὑπερέχουσα. Ἐκ δὲ τούτων, ἡ χιονοφεγγόφωτος ἔλλαμψις· καὶ τέλος, ἡ κατὰ ἄνθρωπον ἀπάθεια· ἥ τε τῆς ψυχῆς πρὸ τοῦ σώματος ἐξανάστασις, καὶ ἡ πρὸς

Alia recapitulatio.

96. Harum novarum et supra rationem rationum principium ac generatio est prius memorata in omni securitate tranquillitas et attentio et oratio, fundamentum solidum et munimentum, omnium divinorum mandatorum pro viribus adimpletionem possidentes. Ex hac porro securitate, tranquillitate, attentione, oratione, fit in corde motus et fervor qui affectus et dæmones adurit, et cor, tanquam in fornace, purificat. Et ex hoc ardore sequitur ad Dominum Jesum Christum desiderium et indefessus amor : ex quo dulces cordis lacrymæ abundanter fluunt, per quas anima et corpus, ex pœnitentia tanquam ex hyssopo, charitate et gratiarum actione et confessione mundatur et saginatur. Ex his, quies et pax cogitationum, cujus non est terminus; quippe quæ mentem omnem superat. Ex his vero, niveo splendore illuminatio, ac demum, quantum in homine potest fieri, apathia, et animæ resurrectio, ante corporis resurrectionem, ad hujus

[76] I Thess. IV, 16. [77] Psal. LXXXVIII, 17, 18. [78] ibid. [79] Psal. XLVI, 10. [80] Isa. XL, 31.

posterioris imaginem ac similitudinem; et per actus et contemplationem, per fidem ac spem et charitatem reformatio ac conversio. Ad Deum directio ac unio immediata cum illo, exstasis, cessatio, quies perfecta, præsenti quidem tempore tanquam in speculo et in ænigmate et in pignore; in futuro autem, facie ad faciem visio, et perfecta Dei possessio, et æterna ejus fruitio.

τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· διὰ πράξεώς τε καὶ θεωρίας, πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος, καὶ ἀγάπης, ἀναμόρφωσις καὶ ἐπάνοδος. Ἥ τε πρὸς Θεὸν ὁλικὴ ἀνάτασις, καὶ ἄμεσος ἕνωσις, ἔκστασίς τε, καὶ παῦλα, καὶ στάσις, κατὰ μὲν τὸ παρὸν, ὡς ἡ ἐν ἐσόπτρῳ, καὶ ἐν αἰνίγματι, καὶ ἀῤῥαβῶνι. Κατὰ δὲ τὸ μέλλον, ἡ πρὸς πρόσωπον πρόσωπον, καὶ τελεία τελείως τοῦ Θεοῦ μέθεξις, καὶ ἀϊδίως ἀπόλαυσις.

Quod recta et vera et a Patribus tradita et secundum Deum vita est tranquillitas ex obedientia; quæ et in Christo abscondita vita legitime a sanctis vocata est.

Ὅτι αὕτη ὄντως ἐστὶν ἡ ἀπλανής, καὶ ἀληθής, καὶ πατροπαράδοτος, καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεία, δηλονότι ἡ ἐξ ὑπακοῆς ἡσυχία· ἥτις καὶ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένη ζωὴ, εἰκότως τοῖς ἁγίοις προσείρηται.

97. Hæc est via et secundum Deum spiritualis vita et sacra operatio vere Christianorum; vera et recta et sincera et præclara, quæ in Christo abscondita vita est. Eam quidem aperuit et docuit Deus-Homo et dulcissimus Jesus; percurrerunt divini apostoli; quos alii secuti sunt, illustres nostri duces ac magistri; qui ab initio, nempe a prima Christi in mundo præsentia et usque ad nos, tanquam luminaria in mundo splenduerunt; vivifici sermonis fulgore et miris suis operibus; qui usque ad nos hoc bonum semen, hoc sacrum fermentum, radicem sanctam, inviolabile depositum, gratiam, virtutem ex alto, pretiosam margaritam, divinam Patris hæreditatem, thesaurum in agro absconditum, pignus Spiritus sancti, regium signaculum, viventem et scaturientem aquam divinum ignem, religiosum sal, donum, signaculum, lumen, alii ad alios tradidere, quod et erit in hæreditatem datum, et per generationes mystice translatum, quoadusque secundo Christus in terra videatur. Non mendax est enim qui illud promisit: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi [81]. » Amen.

ϟζʹ. Αὕτη ἡ ὁδὸς, καὶ κατὰ Θεὸν νοερὰ πολιτεία, καὶ ἱερὰ ἐργασία, τῶν τῷ ὄντι Χριστιανῶν· ἡ ἀληθὴς, καὶ ἀπλανὴς, καὶ ἀκίβδηλος, καί γε ἀριδήλως, ἡ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένη ζωή. Ταύτην ἔτεμε μὲν καὶ ἐμυσταγώγησεν ὁ θεάνθρωπος, καὶ γλυκύτατος Ἰησοῦς· διώδευσαν οἱ θεῖοι ἀπόστολοι· ἐπηκολούθησαν δὲ, οἱ μετ' αὐτοὺς, αὐτοῖς ὡς δεῖ ἑπόμενοι, οἱ κλεινοὶ καθηγεμόνες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι· οἱ ἀπ' ἀρχῆς, αὐτῆς δὴ τῆς ἐπὶ γῆς πρώτης Χριστοῦ παρουσίας, καὶ μέχρι τήμερον ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ λάμποντες, ταῖς τῶν ζωηρῶν λόγων μαρμαρυγαῖς, καὶ ταῖς τῶν ἔργων παραδοξοποιΐαις· οἳ καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς, τὸ τοιοῦτον καλὸν σπέρμα, τὴν ἱερὰν ζύμην, τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἁγίαν, τὴν ἄσυλον παρακαταθήκην, τὴν χάριν, τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, τὸν ἔνθεον πατρῷον κλῆρον, τὸν ἐν τῷ ἀγρῷ κεκρυμμένον θησαυρὸν, τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ Πνεύματος, τὸ βασιλικὸν σημεῖον, τὸ ζῶν καὶ ἀλλόμενον ὕδωρ, τὸ θεῖον πῦρ, τὸ σεβάσμιον ἅλας, τὸ χάρισμα, τὸ σφράγισμα, τὸ φῶς, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, πρὸς ἀλλήλους διέδωκαν· ὃ καὶ ἔσται κληροδοτούμενον, καὶ κατὰ γενεὰς γενεῶν μυστικῶς διαπορθμευόμενον, ἄχρι καὶ αὐτῆς τῆς δευτέρας αὖθις ἐπὶ γῆς Χριστοῦ παρουσίας. Ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, τὸ, « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν. »

Quod, etsi sint aliæ salutis viæ, ea tamen est excellentior et regina et in adoptionem ducens.

Ὅτι κἂν καὶ ἄλλαι ὦσιν ὁδοὶ σωτήριοι, ἀλλ' αὕτη ἡ πρόκριτος, καὶ βασιλὶς, καὶ εἰς υἱοθεσίαν φέρουσα.

98. Etsi et aliæ viæ et vitæ rationes, et, si vis, operationes bonæ sint et ad salutem dirigant, et eum qui eas sequitur, in quie te statuunt, quemadmodum sunt quæ ad servitutem et mercenaria opera manu ducunt et finiunt, quemadmodum multæ mansiones apud Patrem esse a Salvatore dictæ sunt; sed ea tamen est regina et excellentissima, et omnibus operibus præstans, ut anima corpori præstat; quippe quæ in adoptionem Dei ex terra et pulvere renovet, ac Deum efficiens in Spiritu miro modo eum hominem qui in ipsam ingreditur, ut ait magnus Basilius: « Spiritus sanctus cum hominis animæ supervenerit, ei vitam dedit, dedit immortalitatem, jacentem suscitavit. » Quod autem a Spiritu sancto æterne movetur, animans sanctum factum est; accepit autem homo dignitatem Spiritus sancti in

ϟηʹ. Εἰ δὲ καὶ ἄλλαι ὁδοὶ, καὶ πολιτεῖαι, εἰ βούλει δὲ καὶ ἐργασίαι χρησταὶ πεφύκασι, πρὸς σωτηρίαν ὁδηγοῦσαι, καὶ καταπαύουσαι τὸν ταύτας μετιόντα, ὥσπερ ἄρα καὶ εἰσὶ, καὶ πρὸς δουλείαν, ἢ μισθαρνίαν, χειραγωγοῦσαι, καὶ καταλήγουσαι, καθὰ καὶ πολλαὶ μοναὶ τῷ Σωτῆρι παρὰ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ ὑπάρχειν εἴρηνται· ἀλλ' οὖν αὕτη πέφυκεν ἡ βασιλὶς, καὶ πρόκριτος, καὶ πασῶν ἐργασιῶν, ὡς ψυχὴ σώματος ὑπερκειμένη, καὶ ὑπερφέρουσα, ἅτε εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ καινουργοῦσα ἐκ γῆς καὶ σποδοῦ, καὶ Θεὸν ἐργαζομένη παραδόξως ἐν πνεύματι, τὸν μετερχόμενον αὐτὴν, ὡς εἰκὸς, ἄνθρωπον, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελθὸν εἰς ψυχὴν ἀνθρώπου, ἔδωκε μὲν ζωὴν, ἔδωκε δὲ ἀθανασίαν, ἤγειρε κείμενον. » Τὸ δὲ κινηθὲν κίνησιν ἀΐδιον ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου, ζῶον ἅγιον ἐγένετο, ἔσχε δὲ ἄνθρωπος ἀξίαν,

[81] Matth. XXVIII, 20.

πνεύματος εἰσφκισθέντος ἐν αὐτῷ, προφήτου, ἀποστόλου, ἀγγέλου, Θεοῦ· ὢν πρὸ τοῦ γῆ καὶ σποδός.

A ipso habitantis, prophetæ, apostoli, angeli, Dei, cum antea terra et cinis esset.

Ὅτι διὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἐργασίας, καὶ πολυώνυμός ἐστιν αὕτη ἡ πολιτεία.

ϞΘʹ. Διατοι τοῦτο, καὶ πολλαῖς, καὶ ποικίλαις αὐτὴν, καὶ ἐνδόξοις κλήσεσιν, οἱ θεῖοι Πατέρες ἀποσεμνύνουσιν. Ὁδὸν γὰρ γνωστικὴν προσηγορεύκασι, πρᾶξιν ἐπαινουμένην καὶ θεωρίαν εὔστοχον, προσευχὴν ἐπάνω παντὸς πλάτους, νῆψιν νοὸς, νοερὰν ἐργασίαν, ἔργον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ἀγγελικὴν πολιτείαν· οὐράνιον βιοτὴν, ἔνθεον διαγωγὴν, χώραν ζώντων, μυστικὴν ἐποψίαν, πνευματικὴν πανδαισίαν, Παράδεισον θεουργὸν, οὐρανὸν, οὐράνιον βασιλείαν, Θεοῦ βασιλείαν, γνόφον ὑπέρφωτον, ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζωὴν, θεοπτίαν καὶ θέωσιν τὸ ὑπερφυέστατον, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια· οἷσπερ B θείοις Πατράσι, καὶ ἡμεῖς οἱ τῷ πηλῷ, καὶ τῇ πλινθείᾳ, τοῖς πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις λογισμοῖς, καὶ λόγοις, καὶ ἔργοις, συζῶντες, ἑπόμενοι, τὴν σὴν αἴτησιν, ἀγαπητὲ, ἐκπληρῶσαι διὰ σπουδῆς ἐθέμεθα· ναὶ μὴν καὶ καθὼς ᾔτησας, καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἡμῶν εἰπεῖν οὐκ ὀκνήσαμεν, χάριν, ὡς καὶ ἐν προοιμίοις τοῖς τοῦ λόγου εἴπομεν τῆς σῆς ἀγάπης, καὶ τῆς Πατρικῆς ἐντολῆς· ταύτης δὲ καὶ [*Ἴσ. περιττὸν τὸ καὶ*] τῆς ἰσαγγέλου βιωτῆς πρύτανις, ἡ τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καινὴ καὶ ἀπόῤῥητος οἰκονομία καὶ ἐνανθρώπησις, εὐδοκία τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, καὶ συνεργεία τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Quod propter operationis excellentiam multa nomina habet hæc agendi ratio.

99. Propterea multis et variis et gloriosis nominibus eam celebraverunt divini Patres. Viam doctam appellaverunt, laude dignam actionem et ingeniosam contemplationem, orationem omni latitudini præstantem, mentis vigilantiam, spirituale opus, futuri sæculi opus; angelicam vitam, cœlestem agendi rationem, divinam conversationem, regionem viventium, mysticam intuitionem, spiritualem mensam, divinum paradisum, cœlum, cœlestem regiam, Dei regnum, tenebras supra lumen, vitam in Christo absconditam, Dei supernaturalem visionem, et his similia nomina; quos divinos Patres, nos qui luto ac terra formati, cum malis et impuris cogitationibus verbisque et operibus vivimus, sequentes, tuas preces, dilectissime, adimplere ardenter statuimus; sane quidem, ut postulasti, et supra nostram mensuram dicere non dubitavimus, propter tui dilectionem, et propter Patrum mandatum. Hujus angelicæ vitæ dux, ipsa est Verbi ac Filii Dei nova et ineffabilis providentia et incarnatio, ingeniti Patris beneplacitum, et cooperatio sancti Spiritus.

ΗΘΙΚΟΝ

Ὅτι μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, καὶ χάριτος, C χρὴ καὶ ἡμᾶς ὡς δυνατὸν σπουδάζειν, καὶ ἀγωνίζεσθαι, ἵνα καταξιωθῶμεν ἀπὸ τοῦ νῦν ὡς ἐν ἀῤῥαβῶνος μέρει, τῶν τοιούτων ὑπερφυῶν, καὶ μεγίστων δωρεῶν· καὶ ἵνα μὴ διὰ μικρὰν ῥᾳθυμίαν, τούτων, φεῦ! ἀποτύχωμεν, ὃ μὴ γένοιτο!

ρʹ. Τοιούτων τοίνυν καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν ἡμῖν προκειμένων, ἀγαπητοὶ, οὐ μόνον ἐν ἐλπίσι, καὶ ταῖς εἰς τὸ μέλλον ἐπαγγελίαις, ἀλλ' ἀληθείᾳ ἀπάρτι καὶ πράγματι, σπεύσωμεν, ἀντιβολοῦμεν, ἕως καιρὸν ἔχωμεν· δράμωμεν, ἀγωνισώμεθα, ἵνα τούτων καὶ ἡμεῖς, διὰ μικρᾶς καὶ προσκαίρου σπουδῆς, καὶ πόνου βραχέος, τὸ δὲ πλεῖστον, Θεοῦ δωρεᾷ καὶ χάριτι, καταξιωθῶμεν. « Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς, » Παύλου τοῦ θείου κήρυκος λέ- D γοντος· ἀκουσώμεθα· μᾶλλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν σπουδάζοντες εὑρήσομεν κατ' αὐτὸν, ὡς ἐν ἀπαρχῆς καὶ ἀῤῥαβῶνος μέρει. Εἰ γὰρ οἱ εἰς βασιλικὰς συγγενείας, καὶ κοινωνίας ἐκ τῆς κάτω τύχης μετακαλούμενοι, πάντα πράττουσι, καὶ ἔργοις, καὶ λόγοις, καὶ ἐπινοίαις, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἀνεφίκτων ἁπτόμενοι, μέντοι γε καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς πολλάκις καταφρονοῦντες, ὑπὲρ τῆς τοιαύτης δόξης τε καὶ τιμῆς, τῆς ῥευστῆς, καὶ προσκαίρου, τῆς ἐνίοτε καὶ εἰς ὄλεθρον παντελῆ, οὐκ εἰς τὸ χρήσιμον καταντώσης, πόσον ἄρα ἡμᾶς εἰκὸς διαπράξασθαι, καὶ σπουδάσαι εἰς κοινωνίαν, καὶ γάμους καὶ συνάφειαν, προσκαλουμένους Θεοῦ, τοῦ πάντων βασιλέων Βασιλέως,

ETHICON.

Quod cum Dei auxilio et gratia oportet nos pro viribus festinare et pugnare, ut digni habeamur jam nunc tanquam ex pignore his supernaturalibus et maximis donis, neque propter parvam indolentiam hæc, eheu! amittamus; quod utinam non accidat.

100. Quoniam igitur, dilectissimi, tot ac tanta nobis bona proponuntur, non modo in spe et promissionibus futuro tempore adimplendis, sed re ac veritate, festinemus, resistamus, dum tempus habemus, curramus, pugnemus, ut his et nos, parva et opportuna cura ac brevi labore, maximam autem partem Dei gratia, digni efficiamur. « Non enim sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis [81], » ut ait divinus ille præco Paulus, quem audire debemus. Imo vero jam inde festinantes inveniemus, ex hoc tempore, tanquam primitias ac pignus. Si enim qui in regias cognationes et in regium consortium ex humili fortuna adoptantur nihil non faciunt et opere et voce et cogitatione, et postquam id fastigium assecuti sunt, vitam ipsam sæpius contemnunt pro istiusmodi gloria et honore, tam caduco ac temporaneo, ad perniciem interdum omnino, non ad utilitatem vergente, quanto magis oportet nos eniti et festinare, qui ad communionem ac nuptias et conjunctionem Dei invitamur, omnium regum regis et Creatoris, et solius incorruptibilis ac in æternum permanentis, suisque gloriam et ho-

[81] Rom. viii, 18.

norem præbentis illustrem ac stabilem; neque id solummodo, sed potestatem accepimus filios Dei fieri. « Quotquot eum receperunt, inquit, dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus [83]. » Dat potestatem, non tyrannice trahit aut contra nostrum propositum cogit; semper enim tyrannis eum qui opprimitur contra oppressorem armat, ut malum malo curetur. Hoc modo honorat præcipuam nostræ libertatis dignitatem, ita ut bonum fiat omnino Dei operantis benevolentia et gratia; nostræ tamen voluntatis et curæ actus sit. Et ille quidem quanquam Deus et Dominus, quidquid ipsi faciendum erat, fecit; omnes enim similiter condidit, et pro omnibus mortuus est, ut æqualiter omnes salvaret. Nobis autem relicta est libertas accedendi, credendi, amicitiam jungendi, cum timore et ardore et charitate Domino illi misericordi serviendi qui nos vere ac sollicite dilexit; ita ut pro nobis libenter mortem voluerit subire, mortem vero probrosam, ut nos a diaboli, antiqui hostis, tyrannide liberaret, et cum Patre et Deo uniret; et hæredes quidem Dei, cohæredes autem sui efficeret; quod mirabilius et beatius est. Ne igitur parva ac brevi indolentia, et incuria, et falsa lætitia nos indignos efficiamus tantis bonis ac mercedibus et gaudiis; sed nihil non faciamus, nihil non operemur; neque ipsi vitæ nostræ pro illo parcamus, quoniam et ipse propter nos, id cum esset Deus, facere non dubitavit, ut sic his prorsus et omnibus donis coronisque digni efficiamur. Quæ utinam nos omnes accipiamus, benevolentia et gratia optimi illius ac misericordis Domini ac Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui adeo semetipsum propter nos humiliavit, ac qui se humiliantibus supernaturalem et vivificam suam gratiam ex tunc efficaciter abundanterque concedit; quoniam illi debetur omnis gloria et honor et adoratio cum ingenito et purissimo ipsius Patre, et coæterno et sanctissimo et optimo et vivifico ipsius Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

A καὶ Δημιουργοῦ, καὶ μόνου ἀφθάρτου καὶ εἰσαεὶ διαμένοντος, καὶ δόξαν καὶ τιμὴν παρέχοντος τοῖς οἰκείοις, εὐκλεᾶ καὶ μόνιμον· καὶ οὐ μόνον τοῦτο δὲ, ἀλλά γε καὶ ἐξουσίαν εἰληφότας τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. « Ὅσοι γὰρ, φησὶν, ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » « Δίδωσιν ἐξουσίαν, οὐ τυραννικῶς ἕλκει καὶ παρὰ πρόθεσιν ἡμετέραν βιάζεται· ἀεὶ γὰρ ἡ τυραννὶς, κατὰ τοῦ τυραννοῦντος τὸν τυραννούμενον ὁπλίζει, ἵνα κακῷ τὸ κακὸν ἐξιάσηται· κἀν τούτῳ τιμῶν ἡμῶν τὸ ἀρχαῖον τοῦ αὐτεξουσίου ἀξίωμα, καὶ ἵνα ὅπως εἴη τὸ ἀγαθὸν, τῇ αὐτοῦ μὲν ἐξειργασμένον τοκαθόλου εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι· τῆς δὲ ἡμετέρας σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας λογίζοιτο τὸ κατόρθωμα· κἀκεῖνος μὲν, εἰ καὶ Θεὸς B ἐστι καὶ Δεσπότης, ἀλλ' οὖν ἅπαν τὸ ἑαυτοῦ πεποίηκε· πάντας γὰρ καὶ ὁμοίως ἔπλασε, καὶ ὡσαύτως ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, ἵνα ἐπίσης σώσῃ τοὺς ἅπαντας. Ἐν ἡμῖν δὲ ἀπελείφθη τὸ προσελθεῖν, τὸ πιστεῦσαι, τὸ οἰκειωθῆναι, τὸ μετὰ φόβου, καὶ σπουδῆς, καὶ ἀγάπης λατρεύειν τῷ ὄντως ἀγαπήσαντι ἡμᾶς φιλανθρώπῳ Δεσπότῃ, καὶ κηδεμόνι, ὥστε καὶ θάνατον ἐθελῆσαι ὑπενεγκεῖν ἑκουσίως ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ θάνατον ἐπονείδιστον, ἵνα ἡμᾶς τῆς τοῦ διαβόλου καὶ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ ἀπαλλάξῃ τυραννίδος, καὶ τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ καταλλάξῃ· καὶ κληρονόμους μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ αὐτοῦ ἀπεργάσηται, τὸ παραδοξότατον, καὶ μακαριώτατον· μὴ δὴ διὰ μικρᾶς καὶ βραχείας ῥᾳθυμίας, καὶ ἀμελείας, καὶ ἐπιπλάστου ἡδονῆς οἱασοῦν, τῶν C τοσούτων οἵων ἡλίκων ἀποξενώσωμεν ἑαυτοὺς ἀγαθῶν καὶ γερῶν, καὶ ἀπολαύσεων· ἀλλὰ πάντα πράξωμεν, καὶ πραγματευσώμεθα· καὶ αὐτῆς, εἰ δέοι, τῆς ζωῆς, ὑπὲρ αὐτοῦ μὴ φεισώμεθα, ὡς κἀκεῖνος δι' ἡμᾶς, καίτοι Θεὸς ὢν ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν, ἵν' οὕτως καὶ τῶν ἀπάρτι, καὶ τῶν ἁπάντων δωρεῶν καὶ στεφάνων καταξιωθῶμεν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι αὐτοῦ τοῦ ὑπεραγάθου καὶ ἐλεήμονος, τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν τοσοῦτον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τοῖς τοιούτοις ταπεινοῖς, τὴν ὑπερφυᾶ καὶ θεοποιὸν αὐτοῦ χάριν ἀπὸ τοῦ νῦν ἐνεργῶς πλουσίως ἐπιβραβεύοντος· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἀνάρχῳ καὶ ἀχράντῳ αὐτοῦ Πατρί· καὶ τῷ συναϊδίῳ, καὶ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[83] Joan. I, 12.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

BEATI CALLISTI

PATRIARCHÆ

CAPITULA DE PRECATIONE.

α'. Εἰ βούλει μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, μίμησαι ὡς A
ἐκ παραδείγματος τὸν κιθαρῳδόν. Κάτωθεν μὲν γὰρ ἐκεῖνος ὑποκλίνει τὴν κεφαλὴν, καὶ τὴν ἀκοὴν προσερείδων τῷ ᾄσματι, ὑποσείει τὸ πλῆκτρον διὰ τῆς χειρὸς, καὶ ἅμα τῶν χορδῶν τεχνικῶς συγκρουομένων ἀλλήλοις, ἡ κιθάρα τὸ μέλος ἐκπέμπει, καὶ ὁ κιθαρῳδὸς ἅλλεται τῇ τοῦ μέλιτος γλυκύτητι.

β'. Ἔστω σοι, ὦ φιλοπονώτατε τοῦ ἀμπελῶνος ἐργάτα, σαφὲς τὸ παράδειγμα, καὶ μὴ ἀπίστει· νήφων γὰρ ἐκεῖθεν ὡς ὁ κιθαρῳδὸς, πρὸς τὸ βάθος δηλονότι τῆς καρδίας, ῥᾳδίως ἕξεις τὸ ζητούμενον. Ψυχὴ γὰρ ἔρωτι θείῳ ἁλοῦσα κατάκρας, στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω οὐ δύναται. « Ἐκολλήθη γὰρ, φησὶν ὁ θεῖος Δαβὶδ, ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου. »

γ'. Κιθάραν νόει μοι τὴν καρδίαν, ἀγαπητέ· χορ- B
δὰς δὲ τὰς αἰσθήσεις· πλῆκτρον δὲ τὴν διάνοιαν, ἥτις διὰ τοῦ λογικοῦ κινεῖ τὸ πλῆκτρον ἐνδελεχῶς· ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ μνήμη, ἐξ ἧς ἡδονή τις ἄρρητος τῇ ψυχῇ ἐπιγίνεται, καὶ τῷ καθαρῷ νοῒ τὰς θείας αὐγὰς ἐνοπτρίζεται.

δ'. Ἐὰν μὴ τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματος μύσωμεν, οὐκ ἂν τὸ ἀλλόμενον ὕδωρ ἐν ἡμῖν ἀναβλύσοι, ὃ ὁ Κύριος τῇ Σαμαρείτηδι ἐκείνῃ ἐχαρίσατο. Ζητοῦσα γὰρ τὸ αἰσθητὸν τοῦτο ὕδωρ, τὸ τῆς ζωῆς εὗρεν εἰς ἑαυτὴν ἔνδον ἀλλόμενον. Ὡς γὰρ ἡ γῆ κατὰ φύσιν ἔχει τὸ ὕδωρ, καὶ ἅμα προχέει· οὕτω καὶ ἡ γῆ τῆς καρδίας, κατὰ φύσιν, ἔχει τοῦτο ἀλλόμενον καὶ πηγάζον, οἱονεὶ τὸ πατρικὸν φῶς, ὅπερ ὁ Ἀδὰμ ἐκεῖνος διὰ τῆς παρακοῆς προσαπώλεσε.

ε'. Καθάπερ ἐκ πηγῆς ἀεννάου, τὸ ὕδωρ οὕτω C
καὶ τὸ ζῶν καὶ ἀλλόμενον ὕδωρ ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀναβλύζει· ὅπερ δὴ καὶ ἐν τῇ τοῦ θεοφόρου ἀνδρὸς Ἰγνατίου ψυχῇ ἐνοικῆσαν, παρεσκεύαζε λέγειν αὐτόν· Οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλόϋλον· ἀλλ' ὕδωρ ἐστὶν ἐνεργοῦν καὶ λαλοῦν.

ς'. Ἔοικεν αὕτη ἡ μακαρία, καὶ τρισολβία δὲ μᾶλλον, ἡ νοερά φημι νῆψις τῆς ψυχῆς, ὕδατι ἀλλομένῳ καὶ πηγάζοντι ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς καρδίας, καὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ ἀναδιδόμενον, τὴν πηγὴν

1. Si vis veritatem discere, citharœdi exemplum imitare. Inferius enim ille caput inclinat, et cantui aurem præstat, plectrum manu movet et, chordis perite sibi invicem respondentibus, cithara melodiam reddit, et exsultat citharœdus, tanquam mellis dulcedine captus.

2. Sit tibi, o studiosissime vitis cultor, evidens exemplum, et ne diffidas. Si enim vigiles inde, ut citharœdus, ad cordis nempe profundum, facile quod inquiris, poteris habere. Anima enim divino amore capta, ad ea quæ retro sunt, converti non potest. « Conglutinata est, inquit divinus David, anima mea post te [84]. »

3. Cor tuum citharam esse cogita, dilectissime; chordas autem sensus, plectrum vero cogitationem quæ per rationem plectrum continuo movet; quod quidem est Dei memoria, ex qua ineffabilis lætitia animæ supervenit et puræ menti divinos splendores tanquam in speculo ostendit.

4. Nisi corporis sensus debilitemus, non saliet in nobis viva illa aqua, quam Dominus mulieri illi Samaritanæ largitus est. Quærens enim aquam hanc sensibilem, aquam vitæ invenit in seipsam intus salientem. Quemadmodum enim terra naturaliter aquam habet et simul diffundit, ita et cordis nostri terra aquam salientem, illud nempe paternum lumen, quod Adamus ille per suam inobedientiam amisit.

5. Quemadmodum ex perenni fonte, aqua illa viva et saliens ex anima scaturit; quæ in divini viri Ignatii anima habitans, has voces ipsi præbebat: « Non est in me ignis materiæ amans, sed aqua efficax et loquens. »

6. Similis est beata et felicissima et spiritualis animæ vigilantia aquæ salienti et ex profundo corde scaturienti; et quæ ex fonte egreditur aqua, rediens fontem implet; et quæ inde ex corde scaturit, et

[84] I Reg. XVIII, 1.

ut ita dicam, semper movetur per Spiritum sanctum, totum interiorem hominem implet rore divino ac spiritu; exteriorem vero ardentem efficit.

7. Ab externis mundata mens, et quæ sensus omnino per generosam virtutem subegit, manet immobilis, tanquam cœlorum axis, cordis profundum semper aspectans, ut quoddam centrum, et caput dirigens, illud ad cœlum vertit, coruscationes habens cogitationis radios, inde cœlestia cogitata trahentes, et omnes corporis sensus submittens.

8. Nemo, quandiu inter initiatos aut lacte indigentes agit, ea quæ prohibentur tangat, quando non est opportunum. Eos enim qui ante tempus ea quæ hujus temporis sunt quærunt et quodammodo ad apathiæ portum intrare festinant, non ea habentes quæ oportet habere, sancti Patres quodam mentis errore laborare crediderunt. Et nihil amplius. Fieri enim nequit, ut qui nescit litteras in tabula legat

9. Quod ex certamine in anima a divino Spiritu movetur, tranquillam efficit mentem quæ clamat: Abba, Pater; sed illud est absque forma et figura; nos autem divini Spiritus fulgore transformat, et refingit, ut decet, divini Spiritus ardore, sed et immutat, et divina potestate, ut solus ipse nos potest efficere, diversos facit.

10. Mens per vigilantiam purificata, facile tenebris obscuratur, nisi continua Jesu memoria, ab externis omnino recedat. Quæ autem actum sociat contemplationi, id est, mentis custodiæ, tumultum non rejicit: tumultum nempe confusum vel etiam non confusum non expellit. Anima enim quæ divino Christi ardore vulnerata est, eum ut cognatum sequitur.

11. Carnis cupiditates reprimere et earum insultus oportet eos qui in mundo versantur, aut cum ratione requiescere, juxta illud: « Vacate et videte rationabile esse id fieri; » abolere autem aut dissipare impossibile est. Vita autem eremitica solet cupiditates exstirpare.

12. Ex aquis salientibus altera quidem violentiorem habet motum; altera vero tranquillum et lentiorem. Prior autem turbari fere nequit ob motus rapiditatem; quod si paululum turbetur, facile rursum mundatur, quippe quæ talem habeat motum. Postquam vero mutatus est aquæ cursus et parvus effectus est, non modo turbatur, sed et fere immotus manet: indiget enim quadam nova mundatione, ut ita dicam, et novo motu.

13. Iis qui ingrediuntur et mores informant suos, et agunt, per tumultum confusum vel etiam non confusum, dæmon ingreditur. Iis vero qui contemplantur, quasdam phantasias objicit; ita ut iis videatur aerem, tanquam lumen, colore esse vestitum; alias ut ignem, eas profert, ut per contra-

A πλήρη ποιεῖ· τὸ δὲ ἀλλόμενον ἐκεῖθεν ἐκ τῆς καρδίας, καὶ ὡς εἰπεῖν ἀεικινήτως κινούμενον διὰ τοῦ Πνεύματος, ὅλον τὸν ἔσω ἄνθρωπον πλήρη ποιεῖ δρόσου θείας καὶ πνεύματος· τὸν δὲ ἔξω, πύρινον ἀπεργάζεται.

ζ'. Νοῦς καθαρθεὶς ἐκ τῶν ἔξωθεν, καὶ τὰς αἰσθήσεις ὁλικῶς ὑποτάξας διὰ τῆς πατρικῆς ἀρετῆς, ἀκίνητος μένει, καθάπερ ὁ οὐράνιος ἄξων, ὡς πρὸς κέντρον ἀφορῶν τὸ τῆς καρδίας βάθος, καὶ ἡγεμονεύων τῆς κεφαλῆς, ἀποβλέπει ἐκεῖσε, βολίδας ἔχων οἱονεὶ τὰς τῆς διανοίας αὐγὰς, ἀρυομένας ἐκεῖθεν τὰ θεῖα νοήματα, καὶ ὑποτάσσων τὰς αἰσθήσεις ἁπάσας τοῦ σώματος.

η'. Μηδεὶς, ἀκούων τῶν ἀμυήτων, ἢ δεομένων γάλακτος, ἅψηται τῶν τοιούτων ἀπηγορευμένων, ἐν B οὐ καιρῷ. Τοὺς γὰρ τοιούτους οἱ θεῖοι Πατέρες πρὸ τοῦ καιροῦ τὰ τοῦ καιροῦ ζητήσαντας, καὶ οἱονεὶ πρὸς τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα σπουδάζοντας εἰσελθεῖν, οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος, ἔκστασιν φρενῶν ἐνόμισαν τὸ τοιοῦτον· καὶ πλέον οὐδέν. Ἀδύνατον γὰρ τὸν μὴ εἰδότα γράμματα ἐν δέλτῳ μελετᾷν.

θ'. Τὸ κινηθὲν ἐξ ἀγῶνος ἐν τῇ ψυχῇ ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος, γαληνὴν ἐκτελεῖ τὴν καρδίαν, κράζον, Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ· ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἀσχημάτιστον ἢ καὶ ἄμορφον· ἡμᾶς δὲ μετασχηματίζει τῇ αἴγλῃ τοῦ θείου φωτὸς, καὶ μορφοποιεῖ ὡς εἰκὸς, ἅμα τῇ πυρώσει τοῦ θείου Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιοῖ, καὶ μεταμείβει, ὡς μόνος οἶδεν αὐτὸς, τῇ C θεϊκῇ ἐξουσίᾳ.

ι'. Νοῦς καθαρθεὶς διὰ τῆς νήψεως, ῥᾳδίως σκοτίζεται, εἰ μὴ τῇ συνεχεῖ μνήμῃ τοῦ Ἰησοῦ, ἀποσχολεῖται πάντη τῶν ἔξωθεν. Ὁ δὲ τὴν πρακτικὴν συναρμόσας τῇ θεωρίᾳ, οἱονεὶ τῇ τοῦ νοὸς τηρήσει, ψόφους οὐκ ἀπαναίνεται· κτύπους ἀνάρθρους, ἢ καὶ ἐνάρθρους οὐκ ἀποσείεται. Τρωθεῖσα γὰρ ἡ ψυχὴ τῷ θείῳ ἔρωτι τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀδελφιδῷ τούτῳ γε κατακολουθεῖ.

ια'. Στῆσαι μὲν τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, καὶ τὰ σκιρτήματα τοὺς ἐν κόσμῳ διατρίβοντας· ἢ καὶ σὺν λόγῳ σχολάζειν, κατὰ τό· « Σχολάσατε, καὶ γνῶτε, εἰκὸς εἶναι γενέσθαι. » Ἐξαλεῖψαι δὲ ἢ ἀφανίσαι ἀδύνατον. Ὁ δὲ ἐρημικὸς βίος σαφῶς ἐκριζοῦν οἶδεν D αὐτά.

ιβ'. Ἐπὶ τοῦ ἀλλομένου ὕδατος τὸ μὲν. ὀξυτέραν ἔχει τὴν κίνησιν· τὸ δὲ, γαληνὴν καὶ βραδυτέραν. Τὸ μὲν οὖν πρότερον, οὐδὲ θολωθῆναι ῥᾳδίως δύναται διὰ τὸ τῆς κινήσεως τάχος. Εἰ δὲ καὶ πρὸς μικρὸν θολωθείη, ῥᾷον αὖθις καθαίρεται· ἅτε δὴ τοιαύτην ἔχον τὴν κίνησιν. Ἐπειδὰν δὲ τὸ ῥεῦμα τοῦ ὕδατος ἐλαττωθὲν, σμικρότατον γένηται· οὐ μόνον θολοῦται, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ ἀκίνητον μένει· δεῖται γάρ τινος ἀνακαθάρσεως, ὡς εἰπεῖν, καὶ κινήσεως.

ιγ'. Τοῖς μὲν εἰσαγωγικοῖς, καὶ ἠθικοῖς, καὶ πρακτικοῖς ὁ δαίμων διὰ ψόφων ἀνάρθρων, ἢ καὶ ἐνάρθρων ἐπεισέρχεται. Τοὺς δὲ περὶ τὴν θεωρίαν, φαντασίας τινὰς εἰδωλοποιεῖ· ὡς δοκεῖν χρωματίζειν τὸν ἀέρα, δίκην φωτός· ποτὲ δὲ καὶ ὡς πῦρ ταύτας προφέρει, ἵνα διὰ τῆς ἐναντίας μοίρας ἀποπλανήσῃ

τὸν τοῦ Χριστοῦ ἀθλητήν.

A rıam sortem eum Christi athletam in errorem inducat.

ιδ'. Εἰ βούλει μαθεῖν πῶς δεῖ προσεύχεσθαι, σκόπει τὸ τέλος τῆς προσοχῆς, ἢ καὶ τῆς προσευχῆς, καὶ μὴ ἀπατῶ. Ταύτης γὰρ τὸ τέλος, ἀγαπητὲ, κατάνυξίς ἐστι διηνεκὴς, συντριβὴ καρδίας, ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον· τὸ δὲ ἐναντίον πρόδηλον, ἐπιθυμίας λογισμὸς, καταλαλιᾶς ψιθυρισμὸς, μῖσος πρὸς τὸν πλησίον, καὶ ὅσα τούτοις παρόμοια.

14. Si vis discere quomodo orare oporteat, intuere attentionis finem aut etiam orationis, et noli errare. Hujus enim finis, dilectissime, est indesinens compunctio, cordis contritio, in proximum charitas. Contrarium antem manifestum est, cupiditatis cogitatio, calumniæ murmur, odium in proximum, et alia istiusmodi.

ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΤΗΛΙΚΟΥΔΗ

ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΑΣΤΙΚΗΣ ΤΡΙΒΗΣ.

DOMINI CALLISTI

TELICOUDÆ

DE QUIETA CONVERSATIONE *.

Οὐκ ἔστι μετανοῆσαι, χωρὶς ἡσυχίας· οὐδὲ ἔστι B καὶ ὁπωσοῦν καθαρότητος ἅψασθαι, ἀναχωρήσεως ἄνευ· οὐδὲ μετὰ τῆς ὁμιλίας καὶ ὁράσεως τῶν ἀνθρώπων, δυνατὸν τῆς ὁμιλίας καὶ θεωρίας ἀξιωθῆναι τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο οἷς ἐγένετο διὰ φροντίδος, μεταγνῶναι ἕνεκα τῶν ἑαυτῶν ἐσφαλμένων, καὶ τῶν παθῶν καθαρθῆναι, καὶ τυχεῖν, καὶ ἀπολαῦσαι ὁμιλίας, καὶ θεωρίας Θεοῦ, ὃ πέρας καὶ σκοπὸς τῶν κατὰ Θεὸν πολιτευομένων, καὶ ἀῤῥαβὼν, ἵν' εἴπω, τῆς αἰωνίου κληρονομίας καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅσῃ μηχανῇ ἡσυχίαν μεταδιώκουσι· καὶ ἀναχωρεῖν καὶ φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους προὔργου ποιοῦνται, μετὰ καθήκοντος τοῦ τῆς ψυχῆς διακειμένου παντὸς, ἐντεῦθεν δῆτα τούτοις ἀρχὴ, ἐν ἡσυχίᾳ τὸ πένθος· ἡ αὐτομεμψία, ἡ ἑαυτῶν κατάγνωσις, δι' ἃ ἵνα καθαρώτερον γένηται· C ἀγρυπνίαι, καὶ στάσεις, καὶ ἐγκράτεια, καὶ κόπος σωματικὸς, ὧν τὸ πέρας συλλήβδην, ἡ τῶν δακρύων ῥοὴ, προϊοῦσα ἐξ ὀφθαλμῶν φρονούντων ταπεινὰ, ἐν κατανύξει δήπω καρδίας. Καὶ πρὸς κάθαρσιν οὕτω προσέχουσιν, οὕτω ταύτης ἐπιτυγχάνουσιν διὰ πράξεως. Ἐν τούτοις αὖθις πέρας ἡ εἰρήνη τῶν λογισμῶν, ὥσπερ ἐν ἐκείνοις ἡ τῶν δακρύων, ὡς ἔφημεν, ἐπιῤῥοή. Κἀντεῦθεν ἄρχεται ὁ νοῦς, πεφυκότα τρόπον, τὰς φύσεις τῶν ὄντων ἀνασκοπεῖν, καὶ τὴν τέχνην καταστοχάζεσθαι τοῦ Θεοῦ, καὶ θείαν ἔννοιαν συλλαμβάνειν, καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ σοφίας, καὶ δόξης, καὶ ἀγαθότητος, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα περὶ Θεὸν θεωρεῖσθαι, ἔργον γί-

Non licet pœnitere absque tranquillitate; non licet puritatem assequi sine solitudine; neque cum frequentatione ac visu hominum possumus digni haberi qui cum Deo conversemur eumque contemplemur. Ideo qui pœnitere curant de culpis quas admisere, et a cupiditatibus mundari, et assequi et gustare Dei conversationem contemplationemque (qui terminus est eorum qui secundum Deum vivunt, et pignus, ut ita dicam, æternæ Dei hæreditatis), totis viribus tranquillitatem persequuntur; et recedere ac fugere homines multi faciunt, omnibus quæ in anima sunt recte dispositis; inde sane iis principium est, in tranquillitate dolor, proprium sui vituperium et accusatio, ita ut magis mundentur; vigiliæ, stabilitas, temperantia, et corporalis labor, quorum finis omnino est lacrymarum effusio ex oculis humilia sentientibus decidens, nempe in cordis compunctione. Et sic suæ incumbunt mundationi, eamque per actus consequuntur. In iis igitur terminus cogitationum pax, ut et in illis, ut diximus, lacrymarum effusio. Et inde mens incipit modo naturali, naturas rerum examinare, et Dei artem considerare, divinamque cogitationem concipere et potentiæ et sapientiæ et gloriæ et bonitatis et aliorum quæ de Deo possunt inquiri; et in Scripturæ mysteria intrat, et supernaturalia gustat bona, et supercœlesti fruitur pulchritudine, et divinæ charitatis formatur capa-

(*) Hæc in *Philocalia* præcedentibus continue adnectuntur, interposito tantum titulo quem exscripsimus, nullaque præmissa biographica notitia. EDIT.

citas. Et sic amore capitur et gaudet et ardet, postquam ad terminum pervenerit virtutum, nempe omnium rerum Creatoris charitatem, nullum in iis errorem sive patiens, sive suspicans, solummodo apsus et peccaminosos motus indecentesque agitationes ex multis causis, utpote qui adhuc verti potest, subiens. In quibus oportet ut seipsam recipiat, longe stans a desperatione et ad divinæ misericordiæ spe erecta, lacrymisque et oratione et aliis dictis bonis occupata, et divino charitatis paradiso lætata, qua licet, nihil amplius cernens, neque imaginem, neque substantiam, neque formam, neque, uno verbo, quidquam aliud, nisi lacrymas, et cogitationum pacem et Dei dilectionem. In iis enim et recta via servatur et animæ humilia sentientis salus acquiritur, et vigilantis et orantis in Christo Jesu Domino nostro. Dum in cellula tua sedes, fiduciam habeat ad Deum mens in humilitate constituta; humilitatem quidem ex sua infirmitate ac nihilo; fiduciam vero propter supereminentem Dei charitatem et tolerantiam quam erga hominem habet. Sic enim anima ad honorem Dei ducitur, quandoquidem seipsam tanquam peccatricem agnoscens, in Dei misericordia confidit et seipsam attollit. Quapropter divinus Paulus nos hortatur dicens: « Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ. » Etenim vere oculus est orationis aut ala aut quidam habitus, ad Deum fiducia; non utique quando quis in propria bonitate confidit; absit, et longe ab hac dispositione recedas; sed quando ineffabilis misericordiæ et charitatis et patientiæ Dei ratione in divinam spem evolat. Ora igitur cum fiduciali familiaritate in humili cogitatione, bona spe nutritus, in Deo, ut dictum est, in Christo Jesu, Domino nostro. Oportet igitur te persequi ea quæ corpus affligunt et mentem impedimentis liberant. Hæc autem sunt, mediocris cibus, levis potus, somnus brevis, stabilitas pro viribus, pro viribus etiam genuflexiones in humili habitu; vile indumentum, brevis sermo et necessarius, humi cubatio, et alia quæcunque corpus partim domare possunt. Cum iis autem persequenda sunt quæcunque mentem excitant, et ad Dei unionem efficaciter tendunt. Hæc porro sunt sacræ Scripturæ lectio et sanctorum in eam commentariorum, et ipsa moderata, intelligens psalmodia, eorum quæ in Scripturis dicta sunt, meditatio et eorum quæ in mundo animadvertuntur miraculorum, et orales preces, donec eas ex corde Spiritus sancti gratia manifeste moveat. Tunc enim altera festivitas est et altera celebritatis occasio, quando jam non os loquitur, sed in corde a sancto Spiritu oratio efficitur. Talia igitur sic aggredere; genuflecte quotiescunque poteris, atque postea sedens, ora. Si oratione fatigaris, te ad legendum converte, ut dictum est; et rursum ad orationem redi, teque ad psalmodiam particularem excita. Et rursum adhuc ad orationem redi; et fatigatus adhuc, ut dictum est, paululum meditare, et rursus adhuc

A νεται, καὶ εἰς τὰ μυστικὰ χωρεῖ τῆς Γραφῆς, καὶ τῶν ὑπερφυῶν γεύεται ἀγαθῶν, καὶ ὑπερκοσμίων ἀπολαύει καλῶν, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καθίσταται χώρημα· καὶ οὕτως ἐρωτοληπτεῖται, καὶ χαίρει, καὶ εὐθυμεῖ εἰς τὸ πέρας ἀναδεδραμηκὼς τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀγάπην τοῦ τῶν ὅλων Δημιουργοῦ, μηδεμίαν πλάνησιν ἐν τούτοις ἢ πάσχων, ἢ ὑφορώμενος, μόνους ὀλίσθους καὶ ἁμαρτηματικὰς ὁρμὰς, καὶ ἀπρεπεῖς κινήσεις ἐκ πολλῶν αἰτίων, ὡς τρεπτὸς, ὑπομένων. Ἐν οἷς ἐπαναχτᾶσθαι χρὴ ἑαυτὸν, πόῤῥω ἱστάμενον ἀπογνώσεως, καὶ τὰ θεῖα τῆς φιλανθρωπίας ἐλπίδι πτερούμενον, δάκρυσί τε καὶ προσευχῇ, καὶ τοῖς ἄλλοις εἰρημένοις ἀγαθοῖς ἀσχολούμενον, καὶ εἰς τὸ θεῖον τῆς ἀγάπης ᾗ ἔξεστιν ἐντρυφῶντα παράδεισον, μηδὲν πλέον ὁρῶντα, μὴ
B εἶδος, μὴ πάχος, μὴ σχῆμα, μηδέ τι ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, πλὴν δακρύων, καὶ εἰρήνης λογισμῶν, καὶ ἀγάπης Θεοῦ. Ἐν τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἀπλανὲς τηρεῖται, καὶ ἡ τῆς ψυχῆς σωτηρία ἐπιβραβεύεται μετριοφρονούσης, καὶ νηφούσης, καὶ προσευχομένης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Καθεζόμενος ἐν τῷ κελλίῳ σου, παῤῥησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐχέτω σου ἐν ταπεινώσει ὁ νοῦς· τὴν μὲν ταπείνωσιν ἐξ εὐτελείας τῆς ἑαυτοῦ καὶ οὐθενότητος· τὴν δὲ παῤῥησίαν, διὰ τὴν ἀνυπέρβλητον τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, καὶ ἀνεξικακίαν, ἣν ἔχει περὶ τὸν ἄνθρωπον. Οὕτω γὰρ ἡ ψυχὴ εἰς τιμὴν ἄγεται τοῦ Θεοῦ, ὁπηνίκα καίτοι γε ἁμαρτωλὸν συνεγνωκεῖα ἑαυτὴν, ὅμως μέντοιγε τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ θαῤῥεῖ, καὶ
C ἐξαρτᾷ ἑαυτήν. Διὰ τοῦτο ὁ ἱερὸς Παῦλος ἐπιτάττει λέγων· « Προσερχόμεθα μετὰ παῤῥησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος· » καὶ γὰρ ἀληθῶς ὀφθαλμός τις ἐστι τῆς προσευχῆς, ἢ πτερὸν, ἢ σχέσις τις ξενότροπος, ἡ πρὸς Θεὸν παῤῥησία· οὐχ ὅταν τις παῤῥησιάζηται, ἅτε ἀγαθὸς, ἄπαγε, καὶ τῆς διαθέσεως ταύτης πόῤῥω γενοῦ· ἀλλ' ὅταν τῷ λογισμῷ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας, καὶ ἀγάπης, καὶ ἀνεξικακίας τοῦ Θεοῦ, εἰς τὰς θείας ἐλπίδας πτερωθῇ. Προσεύχου τοίνυν μετὰ πεπαῤῥησιασμένου τοῦ ἤθους ἐν ταπεινῷ τῷ φρονήματι, ἐλπίσι τρεφόμενος χρησταῖς, ἐν τῷ Θεῷ κατὰ τὰ προκείμενα, ὥσπερ εἴρηται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Δεῖ σε ἀεὶ ἐπιμελῶς μετιέναι, τὰ τὸ σῶμα κατευνάζοντα, καὶ τὸν νοῦν λυτρούμενα τῆς ὀχλήσεως· τὰ δέ ἐστι, σύμμετρος
D ἐδωδὴ, πόσις ἐλαφρὰ, ὕπνος βραχὺς, στάσις κατὰ δύναμιν, κλίσις γονάτων κατ' ἐφικτὸν ἐν σχήματι ταπεινῷ, ἔνδυμα εὐτελὲς, λόγος ὀλιγοστὸς, ἀναγκαῖος, χαμευνία, καὶ τ' ἄλλα ὅσα τὸ σῶμα δαμάζει μερικῶς. Μετὰ δὲ τούτων μετιέναι χρὴ, ὅσα διυπνίζει τὸν νοῦν, καὶ πρὸς Θεοῦ προσκολλήσεις συνεργεῖ. Τὰ δέ ἐστιν ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ τῶν εἰς αὐτὰς ἁγίων ἐξηγητῶν, καὶ αὐτη δὲ σύμμετρος, ψαλμῳδία εὐσύνετος, μελέτη τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς λεγομένων, καὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων θαυμάτων, καὶ προσευχὴ διὰ στόματος, ἕως ἂν ταύτην ἀπὸ καρδίας ἡ ἁγία χάρις κινήσῃ τοῦ πνεύματος ἐναργῶς. Τότε γὰρ ἑτέρα ἑορτὴ, καὶ ἄλλης καιρὸς πανηγύρεως, οὐκ ἀπὸ στόματος λαλουμένης, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας ἐνεργουμένης ἐν πνεύ-

ματι. Τὰ τοιαῦτα δὲ νῦν οὕτω μετέρχου· κλῖνον A τὸ γόνυ, ὁσάκις ἂν δύναιο, καὶ οὕτω καθεσθεὶς προσεύχου. Ἀκηδιάσας ἀπὸ τοῦ προσεύχεσθαι, ἐλθὲ εἰς ἀνάγνωσιν, καθὼς εἴρηται· καὶ πάλιν ἐπάνηκε εἰς τὸ προσεύχεσθαι, καὶ αὖθις ἀκηδιάσας ἀπὸ τοῦ προσεύχεσθαι, πρὸς ψαλμῳδίαν διεγέρθητι μερικήν. Καὶ οὕτως ἐσαῦθις ἐπάνελθε εἰς τὸ προσεύχεσθαι, καὶ ἔτι ἀκηδιάσας, ἐν τῇ προειρημένῃ μελέτῃ γενοῦ συμμέτρως, καὶ οὕτω πάλιν ἔχου τῆς προσευχῆς. Καὶ ἐργοχείρῳ δὲ βραχεῖ χρῶ, τῆς ἀκηδίας ἐμποδίῳ, ὡς παρὰ τῶν Πατέρων ἀκήκοας, ἅγιε. Ἐν πάσῃ σου ἀεὶ τῇ κατὰ Θεὸν ἐργασίᾳ, ἀποπρωῒ ἕως πρωῒ, προηγείσθω τὸ προσεύχεσθαι. Διὰ γὰρ τὴν πρὸς προσευχὴν ἀκηδίαν, τὰ ἕτερα ἄλλα, ἃ εἴρηται μετερχόμενα· ἐπεὶ ὁπηνίκα τὸ ἔλεος τῇ ψυχῇ παραγένηται, καὶ βλύσει ἀπὸ καρδίας ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς τινος τὴν προσευχὴν ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, τὸ τηνικάδε μόνῃ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ θεωρίᾳ προσασχολεῖται ὁ νοῦς, ἁπάντων ἀφιστὰς ἑαυτὸν, καὶ μόνῃ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ θεωρίᾳ τρυφᾷ, εἰς τὸν τῆς θείας ἀγάπης παράδεισον.

orationem occupa. Manuali etiam opere paululum utere, tanquam acediæ obstaculo, ut a sanctis Patribus audiisti, sancte. In omni tua secundum Deum operatione ab aurora ad auroram præcedat oratio. Propter acediam in orando, cætera alia quæ dicta sunt, inseruntur. Postquam igitur misericordia ad animam accesserit, et ex corde, tanquam ex fonte, orationem fundet gratia Spiritu, tunc amicæ orationi et contemplationi mens incumbet, seipsam ab omnibus removens, et sola oratione et contemplatione gaudens, in divinæ charitatis paradisum.

Πάντων τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἔχει τὸ κράτος ἡ προσευχή· τῆς μετανοίας τὸ δάκρυον αὕτη γεννᾷ· εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν ἄκρως συμβάλλεται, μόνον Θεὸν τὴν ἄκραν εἰρήνην ἐπειγομένη λογίζεσθαι· τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης αὕτη γεννήτρια· τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς αὕτη μόνη καθαίρει, Θεὸν φανταζομένη τὸν γεννήτορα τῆς καὶ τῶν ἀγγέλων καθάρσεως· τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς πρὸς Θεὸν καθαρὸν ἀποσώζει· προσκειμένη γὰρ καὶ διαλεγομένη Θεῷ, τῷ ἀπείρως καὶ ὑπερφυῶς ἀγαθῷ καὶ καλῷ πεφυκότως τὴν ἐπιθυμίαν πᾶσαν προσκολλᾷ τῷ Θεῷ. Θυμὸν δὲ τοσοῦτον πραΰνει, ὅσον ὑποπίπτει, καὶ δεῖται, καὶ C παρακαλεῖ τὸν Θεόν· καὶ ταπεινοῖ τὴν ψυχὴν διὰ τῆς πρὸς Θεὸν προσπτώσεως· οὐδεὶς γὰρ δεόμενος, καὶ παρακαλῶν ἀταπείνωτον, ἢ θυμῶδες φέρει τὸ φρόνημα. Διὰ τοῦτο συνελόντα εἰπεῖν πάσας δυνάμεις ψυχῆς, καὶ πάσας ἐνεργείας, πρακτικάς τε καὶ νοεράς ἡ ὁσία προσευχὴ καθαίρει καὶ ἀνορθοῖ· καὶ μάλιστα προσλαβομένη μεθ' ἑαυτῆς καὶ θεωρίαν Θεοῦ, καὶ τὸν ἑπόμενον θεῖον ἔρωτα ἐν ἡσύχῳ διαίτῃ, καὶ ἀγωγῇ, κατὰ τὰ πρὶν εἰρημένα. Ἐξ οὗ δὲ τόπου τῆς καρδίας ἐκρεῖ τὸ δάκρυον, ἐκεῖ νοείτω καὶ ὁράτω ὁ λογισμός σου νεύων ἐντός σου, ἀοκνήτως δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς ἐν τῷ προσεύχεσθαι· καὶ παραμενέτω, ὅσον δυνατὸν, ἐκεῖ. Λίαν γὰρ ὠφέλιμον, καὶ τῶν συνεχῶν καὶ πολλῶν δακρύων ἐπαγωγὸν, καὶ αἰχμαλωσίας νοὸς ἀναιρετικὸν, καὶ εἰρήνης περιποιητικὸν D νοερᾶς, καὶ προσευχῆς ἀφορμὴ, καὶ εἰς εὕρεσιν προσευχῆς καρδιακῆς, σὺν Θεῷ, συνεργὸν· χάριτι τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

In omnibus bonis operibus dominatur oratio. Ipsa pœnitentiæ lacrymas gignit; in cogitationum pacem valde adjuvat, solum Deum summam pacem esse credere coacta; ipsa quoque est divinæ charitatis genitrix; ipsa sola animæ rationem mundat, Deum repræsentans ut angelorum ipsorum puritatis auctorem; animæ desideria ad Deum pura conservat. Deo enim adhærens et cum eo conversans, cum infinito illo bono et pulchro naturaliter omne desiderium conjungit. Animum autem adeo mansuetum facit, ut procidat et egeat, et Deum invocet; et animam humiliat, dum ea ante Deum procidit; nemo enim indigens et implorans non humiles aut superbos induit sensus. Ut breviter loquar, omnes animæ potentias et facultates, activas nempe et spirituales pia oratio mundat et corrigit; ac præcipue secum admittit et Dei contemplationem et, qui eam sequitur, divinum amorem in tranquilla agendi ratione et vita, ut prius dictum est. Ex quo autem cordis loco fluunt lacrymæ, ibi sit cogitatio tua et aspiciat tua ratio intra te ipsum vergens indesinenter, per naris inspirationem, in oratione; et ibi, quantum poteris, remaneas. Minimum enim id utile est et continuas multasque lacrymas elicit, et mentis servitutem aufert, et spiritualem confert pacem, et orationem adjuvat, et in cordis orationis inventionem ducit, cum Deo operans, gratia vivificantis Spiritus in Christo Jesu Domino nostro.

Δεῖ σε εἰδέναι, ὁ θεωρὸς, καὶ τῶν μυστικῶν ἐπόπτης καὶ τρυφητὴς, ὅτι ὥσπερ δύω, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, οὕτως ἐξ ἑπομένου καὶ δύω, τῷ, εἴτε γένει θέλεις εἰπεῖν, εἴτ' οὖν εἴδει, τά τε πένθη, καὶ ἀκολούθως τὰ δάκρυα. Διενηνόχασι δὲ ἑκάτερον τοῦ ἑκατέρου πολλῷ τῷ μεταξὺ, εἰ καὶ ἀμφότερα καλὰ, καὶ θεόσδοτα, καὶ τῆς θείας εὐμενείας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν κληρονομίας πρόξενα. Τὰ μὲν γὰρ ἔχει θεῖον φόβον τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸν πενθικόν· τὰ δὲ θείαν ἀγάπην, καὶ τὸν Θεόν. Καὶ τὰ μὲν οὐ τοσοῦτον εὐφραίνει, τὰ δὲ, καὶ εὐφραίνει πολλὰ, καὶ ἐξιστᾷ ἐξαί-

Oportet autem te scire, qui contemplaris et intueris divina mysteria iisque lætaris quod, quemadmodum duo sunt Deus et homo, ita et duo, sive genere, sive idea, dolores et quæ consequuntur lacrymæ. Differunt autem multum inter se ambo, etsi ambo pulchra sint et Dei dona, Deique benevolentiam hæreditatemque præstent. Dolores quidem divinum timorem principium habent, et quod in anima doloris capax est; lacrymæ vero divinam charitatem et Deum; alii non tantum lætitiæ præbent; aliæ vero gaudium afferunt multum et infausta deturbant.

Priores quidem incipientium sunt, posteriores vero eorum qui per gratiam ad perfectionem tendunt.

Quinque sunt tranquillitatis opera! Oratio, nempe continua Jesu-Christi memoria, per spirationem in cor introducta absque ulla cogitatione; quæ per temperantiam ventris universam et somni et aliorum sensuum exercitiis intra cellulam cum humilitate perficitur: psalmodia per partes; lectio similiter divinorum Evangeliorum et sanctorum Patrum: et quorumdam de oratione capitum, præsertim juvenis Theologi et Hesychii et Nicephori; judiciorum Dei meditatio aut mortis memoriæ et similum, et manuale paululum opus; et rursum ad orationem reditus, etiamsi vim tibi inferre debeas, donec tua mens assueverit inconstantiam deponere Domini memoria et continua ad cordis laborem inclinatione. Ea est monachorum qui pacem agere incipiunt operatio. Hujuscemodi monachus non debet frequenter ex cellula exire; debet e contrario omnium frequentatione et contemplatione se abstinere, nisi propter magnam necessitatem; et nunc cum attentione et vigilantia et raro; quia non modo incipientibus, sed etiam iis qui progressi sunt, mundationem talia præstant.

A σια· τὰ πρῶτα μὲν, ἀρχαρίων, τὰ δὲ, ἀφικνουμένων εἰς τελειότητα διὰ τῆς χάριτος.

Πέντε ἐργασίαι ἡσυχίας εἰσί· προσευχὴ, ἤτοι μνήμη τοῦ Ἰησοῦ διηνεχὴς, εἰσαγομένη διὰ πνοῆς ἐν τῇ καρδίᾳ δίχα τῆς οἱασοῦν ἐννοίας, ἥτις δι' ἐγκρατείας περιεκτικῆς γαστρὸς λέγω, καὶ ὕπνου, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἔνδον τοῦ κελλίου σὺν ταπεινῶσι κατορθοῦται· ψαλμῳδία μερικὴ· ἀνάγνωσις ὁμοίως ἐκ τῶν θείων Εὐαγγελίων καὶ τῶν θείων Πατέρων, καὶ τῶν περὶ προσευχῆς κεφαλαίων, μάλιστα τοῦ νέου Θεολόγου, καὶ Ἡσυχίου, καὶ Νικηφόρου· μελέτη κρίσεως Θεοῦ, ἢ μνήμης θανάτου, καὶ τῶν ὁμοίων, καὶ μικρὸν ἐργόχειρον· καὶ πάλιν ἐπαναχάμπτειν εἰς προσευχὴν, κἂν βίαν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἕως οὗ ἐθίσῃ ὁ νοῦς, τὸν ῥεμβασμὸν ἀποτίθεσθαι ἑαυτοῦ τῇ πρὸς B Κύριον μνήμῃ, καὶ τῇ εἰς τὸν τῆς καρδίας πόνον συνεχεῖ ἐπινεύσει. Αὕτη ἡ ἐργασία τῶν ἀρχαρίων μοναχῶν τῶν θελόντων ἡσυχάσαι. Ὁ τοίνυν τοιοῦτος ὀφείλει μὴ συνεχῶς ἐξέρχεσθαι τῆς κέλλης· ὁμιλίας τε καὶ θεωρίας ἀπέχεσθαι πάντων, εἰ μὴ διὰ πολλὴν ἀνάγκην· καὶ τότε μετὰ προσοχῆς καὶ ἀσφαλείας, καὶ σπανίως· ὅτι μὴ μόνον ἀρχαρίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς προκόπτουσιν ἤδη, σκορπισμὸν τὰ τοιαῦτα προξενεῖ.

Quæ cum attentione fit oratio absque ulla alia cogitatione per has voces: « Domine Jesu Christe, Fili Dei, » mentem spiritualiter et ineffabiliter ad memoratum Dominum dirigit. Per illud enim: « Miserere mei, » ad seipsam convertitur; non sustinens non pro se orare; ad charitatem vero proficiens, per experientiam unitive ad ipsum Dominum tendit, postquam secundi persuasionem accepit. Ideo non semper universam orationem tradunt Patres: sed alius quidem universam, ut Chrysostomus: alius vero, « Dominum Jesum », ut Paulus, addens in Spiritu sancto, id est, postquam Spiritus sancti efficaciam cor acceperit, per quam et orat: quod eorum est qui profecerunt, etsi non summum attigerint, quod est illuminatio. Climax dicit: « Nomine Jesu hostes verbera, et Jesu memoria tuæ respirationi adunetur, » et nihil aliud addit. Licet autem et incipientibus, nunc quidem universis orationis vocibus orare, nunc earum parte tantum, secundum mentem, ut dictum est. Non debent tamen continuo mutare, ne inde dissipationem patiantur. Si quis prædictæ puræ orationis methodo adhæreat, quamvis non omnino pure fieri possit propter obstacula quæ superveniunt et mentis distractiones, assequitur conando libenter orandi habitum, eo quod mens cordi adhæret, neque violenter per inspirationem inducitur neque rursum statim educitur; sed ipse apud se hac methodo remanet et orat. Quæ oratio, cordis oratio nuncupatur. Præcedit autem eam quidam fervor in corde, qui rejicit quidquid impedit quin hac oratio perfecte pura efficiatur. Atque ita mens adhærens absque impedimento in corde orat. In hoc autem fervore et oratione Jesu cujus meminit, charitas in corde

Ἡ σὺν προσοχῇ γινομένη αὕτη προσευχὴ χωρὶς ἐννοίας δηλονότι τινὸς, διὰ μὲν τοῦ, *Κύριε, Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ*, πρὸς αὐτὸν ἀΰλως καὶ ἀλαλύτως παντάπασι μνημονευόμενον Κύριον ὁ νοῦς ἀνατείνεται. Διὰ δὲ τοῦ, *ἐλέησόν με*, πρὸς ἑαυτόν· μὴ ἀν- C εχόμενος ἑαυτοῦ μὴ ὑπερεύχεσθαι· πρὸς ἀγάπην δὲ προκόψας διὰ πείρας ἑνικῶς, πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον ἀνατείνεται, τοῦ δευτέρου πληροφορίαν λαβών. Διὸ οὐκ ἀεὶ τὴν εὐχὴν ὁλόκληρον οἱ Πατέρες παραδιδόντες φαίνονται· ἀλλ' ὁ μὲν ὁλόκληρον, ὡς ὁ Χρυσόστομος· ὁ δὲ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ὡς ὁ Παῦλος, προστιθεὶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, τουτέστιν, ὅταν ἐνέργειαν Πνεύματος ἁγίου ἡ καρδία δέξηται, δι' ἧς καὶ προσεύχεται· ὅπερ ἐστὶ τῶν προκοψάντων, εἰ καὶ μὴ τελείως ἀκμὴν· ὅπερ ἐστὶν ὁ φωτισμός. Ὁ δὲ τῆς Κλίμακός φησιν· Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους, καὶ Ἰησοῦ μνήμη κολληθείτω τῇ πνοῇ σου· καὶ οὐδὲν ἕτερον προστίθησιν. Ἔξεστι δὲ καὶ τοῖς ἀρχαρίοις, ποτὲ μὲν, ὅλαις τοῖς τῆς προσευχῆς ῥή- D μασι, ποτὲ δὲ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι κατὰ νοῦν, ὡς εἴρηται· μὴ μέν τοι συνεχῶς ἐναλλάττειν, ἵνα μὴ ἐκ τούτου μερισμὸν πάσχῃ, ἐκ τοῦ προσμένειν τῇ εἰρημένῃ μεθόδῳ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς· εἰ καὶ μὴ καθαρῶς ἄλλως, δηλονότι διὰ τὰς ἐμποδὼν ταύτῃ γινομένας προσλήψεις καὶ τοὺς λογισμοὺς, ἔρχεται ὁ ἀγωνιζόμενος ἐν ἕξει τοῦ ἀβιάστως προσεύχεσθαι, τῷ προσμένειν ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν νοῦν, καὶ μὴ βιαίως διὰ τῆς εἰσπνοῆς εἰσάγεσθαι, καὶ αὖθις εὐθὺς ἀποπηδᾷν· ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ προσμένειν ταύτῃ, καὶ προσεύχεσθαι. Καὶ τοῦτο ἐστι καὶ ὀνομάζεται προσευχὴ καρδιακή. Προηγεῖται δὲ ταύτης θέρμη τις ἐν τῇ καρδίᾳ, ἥτις ἀποσοβεῖ τὰ ἐμποδίζοντα τὴν προτέραν καθαρὰν τελείως ἐκτελεῖσθαι προσευχήν. Καὶ οὕτως ὁ νοῦς προσμένων, ἀκωλύτως

ἐν καρδίᾳ εὔχεται. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ θέρμῃ τε καὶ προσευχῇ, ἡ πρὸς τὸν μνημονευόμενον Κύριον Ἰησοῦν ἀγάπη ἐν καρδίᾳ τίκτεται· ἐξ ἧς καὶ δάκρυον, γλυκερὸν ὅτι πλεῖστον, ἀποῤῥεῖ, πόθου τοῦ μνημονευομένου Ἰησοῦ.

A gignitur, ex qua lacrymæ quam dulcissime fluunt, Jesu memorati desiderio.

Ἵν' οὖν τις ἀξιωθείη τούτων, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πάντων· ἃ νῦν λέγειν οὐ καιρός· σπεύδειν χρὴ, καθάπερ εἴρηται, τὸν Θεοῦ φόβον ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν, μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Ἰησοῦ, ἔνδον ἐν καρδίᾳ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐκτὸς, ἵν' οὕτως ἐκκλίνῃ ῥᾳδίως οὐ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμποθῶν λογισμῶν, καὶ εἰς προκοπὴν ἔλθῃ, τοῦ πληροφορίαν ἐντεῦθεν σχεῖν, τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· μόνον αὐτὸς μὴ ζητείτω τὴν ἐμφάνειαν αὐτοῦ, ἵνα μὴ δέξηται τὸν σκότος ὄντα, καὶ φῶς εἶναι ὑποκρινόμενον. Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς αὐτοῦ μὴ ζητοῦντος, φῶς ὁρᾷ, μὴ παραδεχέσθω, μήτε μὴν καταργείτω τοῦτο. Ἀλλ' ἐρωτάτω τὸν ἔχοντα δύναμιν διδάξαι, καὶ τὸ ἀληθὲς μανθανέτω, καὶ εἰ μὲν εὕρῃ τὸν διδάξοντα οὐ καθὼς μόνον ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἔγνω· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος μακαρίως ἔπαθε τὸν φωτισμὸν, τῷ Θεῷ χάρις. Εἰ δ' οὖν κρεῖσσον τὸ μὴ παραδέξασθαι, ἀλλ' ἐν ταπεινώσει πρὸς τὸν Θεὸν καταφυγεῖν, ἀνάξιον ἑαυτὸν ἀποκαλῶν τῆς τοιαύτης θεωρίας, καθὼς καὶ τοῦτο παρὰ τῶν Πατέρων ἐδιδάχθημεν ἔργῳ. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις αὐτῶν συγγράμμασι τὰ σημεῖα τοῦ ἀπλανοῦς, καὶ τοῦ τῆς πλάνης φωτισμοῦ φασιν, ἀλλ' ὥσπερ τὰ προειρημένα πάντα διὰ ζώσης φωνῆς ἤκουσας, οὕτω δὴ καὶ περὶ τούτου κατὰ καιρὸν ἀκοῦσαι· νῦν γὰρ οὐ καιρός. Τοῦτο δὲ νῦν μᾶλλον μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων δεῖ μαθεῖν, ὅτι, ὥσπερ ὁ τοξεύειν μαθεῖν θέλων οὐκ ἄνευ σημείου τὸ τόξον τείνει, οὕτως ὁ ἡσυχάσαι μαθεῖν ἐθέλων, τὸ ἀεὶ πρᾶος εἶναι τὴν καρδίαν, ὡς σημεῖον ἐχέτω, μηδέποτε ἐν μηδενὶ ταράττων, ἢ ταραττόμενος· εἰ μήπου περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος. Τοῦτο δὲ εὐκόλως ἂν κατορθωθείη, πάντων ἐκκλίνων ἅμα, καὶ τὰ πλεῖστα σιωπῶν. Εἰ δέ τι καὶ συμβαίη ποτὲ, μετανοεῖν εὐθὺς, καὶ ἑαυτοῦ καταμέμφεσθαι, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς προσέχειν, ἵν' ἡσύχως τε καὶ μετὰ καθαροῦ συνειδότος τὸν Ἰησοῦν ἀρχὴν βαλὼν ἐπικαλεῖσθαι, ὡς ἔφημεν, τὴν αὐτοῦ θείαν χάριν, ἰδῷ προβαίνων ἀναπαυομένην ἕξῃ τῇ ψυχῇ· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀναπαύουσαν τὴν ψυχὴν τελέως ἐκ τῶν πρώην ὀχλούντων αὐτῇ δαιμόνων καὶ παθῶν, καὶ ἀῤῥήτῳ εὐφροσύνῃ εὐφραίνουσαν αὐτήν. Εἰ γὰρ καὶ ἐνοχλοῦσιν αὖθις, ἀλλ' οὐκ ἐνεργοῦσιν, ὅτι μὴ πρόσκειται αὐτοῖς, μηδὲ ποθεῖ τὴν ἐκ τούτων ἡδονήν· ὅλος γὰρ ὁ πόθος τοῦ τοιούτου πρὸς τὸν Κύριον τὸν δόντα αὐτοῦ τὴν χάριν, ἀνατέταται· πολεμεῖται δὲ λοιπὸν παραχωρήσει, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλείψει. Διατί; Ἵνα μὴ ὑψωθῇ ὁ νοῦς αὐτοῦ, δι' ὅπερ εὗρεν ἀγαθόν· ἀλλὰ πολεμούμενος, προσλαμβάνει ταπείνωσιν ἀεὶ δι' ἧς μόνης οὐ μόνον νικᾷ τοὺς ὑπερηφάνους πολεμοῦντας, ἀλλὰ καὶ δωρεῶν ἀεὶ μειζόνων ἀξιοῦται. Ὧν ἀξιωθείημεν καὶ ἡμεῖς οὕτω παρὰ Χριστοῦ, τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τοῖς τούτοις ταπεινοῖς τὴν χάριν αὐτοῦ παρέχοντος πλουσίως, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ut igitur his aliquis dignus sit et aliis quæ inde sequuntur, nunc dicendum remanet; conari oportet Dei timorem ante oculos habere cum memoria Jesu in corde, neque simpliciter extra cor, ut ita declinet facile non modo a pravis operibus, sed etiam ab obviis cogitationibus, et ad profectum veniat persuasionem habendi charitatis Dei erga seipsum. Modo non quærat ejus manifestationem, ne recipiat eum qui tenebra est et se esse lucem fingit. Quando enim mens illius non quærentis lucem videt; ne eam accipiat, neque eam despiciat. Sic igitur melius est eam non accipere, sed in humilitate ad B Deum confugere, seipsum indignum clamans tali contemplatione, quemadmodum a Patribus opere didicimus. Si enim in aliis suis operibus non falsi luminis signa et falsi tradunt, sed quemadmodum prædicta omnia viva voce audisti, ita sane et de hoc ultimo, tempore opportuno, audies: nunc autem non est tempus. Nunc autem cum aliis et ante alia te discere oportet, quod, quemadmodum ille qui vult sagittam emittere, non absque signo tendit arcum, ita qui vult tranquillitatem discere, se miti corde esse debere tanquam signum habeat, nunquam in quolibet perturbantem neque perturbatum: si nondum de pietate sit sermo. Id autem facile ipsi C succedet, ab omnibus simul declinanti et plerumque tacenti. Si quid autem accidat, statim pœnitentiam agat, et seipsum vituperet, et ad ea quæ ante ipsum sunt tendat, ut pacifice et cum pura conscientia Jesum fundamentum ponat, invocetque, ut diximus, divinam illius gratiam, progressusque eam in anima quiescentem habeat. Neque id solummodo, sed et animam habeat perfecte a dæmonibus cupiditatibusque, quæ eam prius vexabant, quiescentem, et ineffabili lætitia gaudentem. Si enim et rursum eam conturbent, saltem mox in ea dominabuntur, quia non iis adhæret, neque voluptatem inde provenientem cupit. Totum ejus desiderium ad Dominum tendit qui dedit gratiam: permittit quidem ut adhuc tentetur, sed non eam de- D relinquit. Quare? Ne mens superbiat, eo quod bonum invenerit. Sed adhuc impugnata semper concipit humilitatem per quam non modo supernos hostes vincit, sed et majoribus adhuc donis digna est. Quibus utinam digni simus per Christum qui seipsum pro nobis humiliavit, et iis qui se humiliant gratiam suam abundanter præstat, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

—

ΕΚΛΟΓΗ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΠΕΡΙ

ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΟΧΗΣ.

—

SELECTA EX SANCTIS PATRIBUS

DE ORATIONE ET ATTENTIONE (*).

—

Omnem curam impendat asceta ne excelsior animæ pars voluptatum recursu humilietur. Quomodo enim possit adhuc ad illud proprium et intelligibile lumen liberis oculis aspicere, si carnis voluptate terræ affigatur? Ideo ante omnia oportet temperantiam calere quæ prudentiæ tuta custodia est, neque permittere ut mens quæ dux est cogitationes impuras meditetur. Necessaria igitur est interni hominis cura ut mens attollatur, ut gloriæ Dei termino quasi affigatur, ut fugiamus Domini judicium dicentis: « Væ vobis, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ exterius quidem videntur pulchra, intus vero plena sunt ossibus mortuis et omni immunditia. Ita et vos exterius quidem videmini hominibus justi, intus hypocrisi et impietate. » Ideo ingenti pugna opus est, et hac legitima, per cor et rationem et actionem, ne in vanum gratiam Dei recipiamus. Sed quemadmodum cera sculptura ficta, ita nos Domini nostri Jesu Christi doctrina transformemur in interiorem hominem: quod dictum est a Paulo practice adimplente. Dicit enim: « Exuentes veterem hominem cum suis actibus, novum induamus, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui ipsum condidit [88]. » Veterem hominem nominat, omnia vitia et omnes sordes quæ in animæ parte sunt. « Transformati secundum veterem hominem, inquit, in novitate vitæ usque ad mortem, ut possimus digne cum veritate dicere: Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus [89]. » Multa igitur cura ac sollicitudine vigilanti opus est: ne forte quid contra prædicta mandata operantes, tali ac tanta mercede decidamus, et tam horrendis minis succumbamus. Quando autem diabolus insidias molitur, et violentissime, tanquam quædam ignita

A Πᾶσα ἡ σπουδὴ τοῦ ἀσκητοῦ ἔστω, ὅπως μὴ τὸ ὑψηλὸν τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἡδονῶν ταπεινωθῇ. Πῶς γὰρ ἂν ἔτι δύνηται πρὸς τὸ συγγενὲς νοητὸν φῶς, ἐλευθέρῳ ἀναβλέψαι τῷ ὄμματι, ἡ προσηλωθεῖσα κάτω ψυχὴ τῇ ἡδονῇ τῆς σαρκός; Διὸ χρὴ πρό γε πάντων, τὴν ἐγκράτειαν ἀσκεῖν, ἀσφαλῆ φρουρὸν τῆς σωφροσύνης τυγχάνουσαν, καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν μὴ συγχωρεῖν μελετᾷν ἐν λογισμοῖς ἀκαθάρτοις. Ἀναγκαία οὖν ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὡς ἀμετεώριστον εἶναι τὸν νοῦν, καὶ ὥσπερ προσηλοῦσθαι τῷ σκοπῷ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ἵνα φύγωμεν τὸ κρῖμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ὅμοιοί ἐστε τάφοις κεκονιαμένοις· οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. » Οὕτω καὶ B ὑμεῖς, ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι· ἔσωθεν δὲ μεστοί ἐστε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας. Διὰ τοῦτο ἀγῶνος χρεία μεγάλου, καὶ τούτου νομίμου, κατά τε καρδίαν, καὶ λόγον, καὶ πρᾶξιν, ἵνα μὴ εἰς κενὸν δεξώμεθα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ὥσπερ ὁ κηρὸς τῇ γλυφῇ μορφωθεὶς, οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μορφωθῶμεν τὸν ἔσω ἄνθρωπον, πληροῦντες τὸ ὑπὸ Παύλου εἰρημένον πρακτικῶς· φησὶ γάρ· « Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. » Παλαιὸν δὲ ἄνθρωπον ὀνομάζει, πάντα ὁμοῦ τὰ κατὰ μέρος ἁμαρτήματα, καὶ μολύσματα· « Συμμορφούμενοι τὸν ἔσω ἄνθρωπον, φησὶν, ἐν καινότητι ζωῆς C μέχρι θανάτου, ἵνα ἄξιοι γενώμεθα μετὰ ἀληθείας εἰπεῖν· Ζῶ δὲ ἐγὼ οὐκ ἔτι· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Πολλῆς οὖν ἐπιμελείας καὶ φροντίδος ἐπαγρύπνου χρεία· μήπως παρά τι τῶν εἰρημένων τὴν ἐντολὴν ἐργασάμενοι, μὴ μόνον τοῦ τοιούτου καὶ τοσούτου μισθοῦ

[88] Coloss. III, 10. [89] Galat. II, 20.

(*) Sine auctoris nomine. Ejusdem ut videtur, Callisti Telicudæ.

ἐκπέσωμεν, ἀλλὰ καὶ ταῖς οὕτω φοβεραῖς ἀπειλαῖς ὑπο- A πέσωμεν. Ὅταν δὲ ὁ διάβολος ἐπιβουλεύειν ἐπιχειρῇ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, ὥσπερ τινὰ βέλη πεπυρωμένα, τοὺς παρ' ἑαυτοῦ λογισμοὺς ἐνίησιν ἡσυχαζούσῃ καὶ ἠρεμούσῃ τῇ ψυχῇ, καὶ ταύτην αἰφνιδίως ἐμπιπρᾷ, καὶ χρονίας καὶ δυσεκλύτους τὰς μνήμας τῶν ἅπαξ ἐμβληθέντων ἐργάζηται, τηνικαῦτα νήψει, καὶ προσεχείᾳ συντονωτέρᾳ τὰς τοιαύτας ἐπιβουλὰς ὑπεξίστασθαι δεῖ· καθάπερ ἀθλητοῦ τινος ἀκριβεστάτῃ φυλακῇ, καὶ τάχει σώματος, τὰς βουλὰς τῶν ἀντιπάλων ἐκτρεπομένου· καὶ τὸ πᾶν τῇ προσευχῇ, καὶ ἐπικλήσει τῆς ἄνωθεν συμμαχίας διδόναι, τὴν τοῦ πολέμου καθαίρεσιν, καὶ τὴν τῶν τοξευμάτων ἀποτροπήν. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὁ Παῦλος ἐδίδαξε λέγων· « Ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πί- B στεως, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅταν οὖν ἡ ψυχὴ τὸ πυκνὸν καὶ σύντονον τῆς διανοίας ὑποχαλάσασα, μνήμας τὰς παρατυχούσας, καὶ τῶν τυχόντων ἀναφέρῃ πραγμάτων, τηνικαῦτα ὁ λογισμὸς ἀπαιδεύτως, καὶ ἀνεπιστημόνως πρὸς τὰ ἐμνημονευθέντα τῶν πραγμάτων φερόμενος, τούτοις ἐπιπλέον ἐνασχολούμενος, πλάνους ἐκ πλάνων μεταμείβει μακρούς, καὶ εἰς αἰσχρότητας πολλάκις, καὶ ἀτοπίας ἐννοιῶν καταστρέφει τὸ τελευταῖον. Ἀλλὰ τὴν μὲν τοιαύτην ὀλιγωρίαν τῆς ψυχῆς, καὶ διάστασιν, πυκνοτέρᾳ καὶ ἐπιστρεφεστέρᾳ τῇ τῆς διανοίας ἐπιτάσει διορθοῦσθαι δεῖ καὶ ἐπανάγειν, καὶ τῇ πρὸς τὸ παρὸν ἀεὶ περὶ τὰ καλὰ διασκέψει προσασχολεῖν. Ὁ γὰρ ἀκριβὴς φιλόσοφος φροντιστήριον ἔχων τὸ σῶμα, καὶ καταγώγιον τῆς ψυχῆς ἀσφαλές, κἂν ἐπ' ἀγορᾶς τύχῃ, κἂν ἐν πανηγύ- C ρει, κἂν ἐν ὄρει, κἂν ἐν ἀγρῷ, κἂν μεταξὺ πλήθους πολλοῦ, ἐν τῷ φυσικῷ μοναστηρίῳ καθίδρυται, ἔνδον συνάγων τὸν νοῦν, καὶ φιλοσοφῶν τὰ αὐτῷ πρέποντα. Δυνατὸν γὰρ καὶ οἴκοι καθήμενον τὸν ῥάθυμον, ἔξω περιπλανᾶσθαι τοῖς λογισμοῖς, καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὄντα, νήφοντα δὲ, ὡς ἐπ' ἐρημίας εἶναι, πρὸς ἑαυτόν τε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἐπιστρεφόμενον, καὶ οὐ δεχόμενον ταῖς αἰσθήσεσι τοὺς ἐκ τῶν αἰσθητῶν τῇ ψυχῇ θορύβους προσπίπτοντας. Δεῖ οὖν τὸν προσιόντα τῷ σώματι καὶ τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, καὶ ἐγερθέντος, μὴ μόνον καθαρεύειν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἵνα μὴ εἰς κρῖμα φάγῃ καὶ πίῃ, ἀλλὰ καὶ ἐναργῶς δεικνύειν τὴν γνώμην τοῦ ὑπὲρ D ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, τῷ μὴ μόνον καθαρεύειν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἀλλὰ νεκροῦσθαι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ τῷ κόσμῳ, καὶ ἑαυτῷ, ζῆν δὲ τῷ Θεῷ. Τῶν πονηρῶν λογισμῶν οἱ μὲν οὐδόλως ἡμῶν ἐπιβαίνουσι τῆς ψυχῆς, ἂν πολλῇ περιφράξωμεν ἑαυτοὺς ἀσφαλείᾳ· οἱ δὲ τίκτονται μὲν ἔνδον ῥαθυμησάντων ἡμῶν καὶ βλαστάνουσιν· ἂν δὲ προληφθῶσιν, ἀποπνίγονται ταχέως καὶ καταχώννυνται. Ἄλλοι καὶ τίκτονται καὶ αὐξάνονται καὶ πρὸς τὰς πονηρὰς ἐμβαίνουσι πράξεις, καὶ πᾶσαν ἡμῶν ὑγείαν τῆς ψυχῆς διαφθείρουσιν, ὅταν ἐν πολλῇ γενώμεθα ῥαθυμίᾳ. Τὸ μὲν οὖν μακάριον, τὸ μηδόλως δέξασθαι πονηρὸν λογισμόν ἐστι· τὸ δὲ μετ' ἐκεῖνο, ἐπεισελθόντας

A tela, suas cogitationes in animam pacifice et tranquille agentem, immittit, eamque subito incendit, et diuturnas et inexplicabiles memorias eorum quæ semel occurrerunt, ei injicit, tunc majori vigilantia ac attentione opus est ut hæ insidiæ dejiciantur, tanquam athletæ cujusdam accuratissima custodia et corporis levitate adversariorum insidias deturbante. Summa operis orationi et superni auxilii invocationi danda est, in bono belli hujus exitu et in telorum repulsione. Quod nos docuit Paulus dicens : « In omnibus sumentes scutum fidei [87] » et cætera. Quando igitur anima co- B gitationis vim et attentionem relaxat, memoriasque quaslibet obvias occurrentium rerum admittit, tunc cogitatio imperite et inscie ad has recordationes se ferens, iisque adhærens, errores ex erroribus longos patitur, ac sæpius in turpitudines indecentesque cogitationes demum devolvitur. Sed talem animæ depressionem et dissipationem vividiori et vehementiori cogitationis attentione corrigi et reduci oportet, eamque statim circa bonum exerceri. Qui enim vere sapiens est, corpus habens tanquam animæ servum securumque domicilium, etsi in foro versetur, aut in hominum frequentia, aut in monte, aut in agro, aut in media multitudine, in naturali monasterio sedet, intus colligens mentem, et meditans quæ seipsum decent. Fieri enim potest ut qui domi indolens sedet, exterius erret cogitatione, ut is vero qui in foro est, et vigilans C est, tanquam in deserto loco sit, ad se et ad Deum solum conversus, neque sensibus eos qui ex sensibilibus oriuntur tumultus percipiens. Oportet igitur eum qui accedit ad corpus et sanguinem Christi in memoriam ipsius pro nobis mortui ac resuscitati non modo esse ab omni corporis ac spiritus labe purum, ne in judicium manducet et bibat, sed voluntatem præstare hujus qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, non modo se ab omni culpa mundantem, sed et ostendendo se mortuum esse et peccato et mundo et sibi, Deo autem vivere. Pravarum cogitationum aliæ quidem nunquam in animam nostram ascendunt, si nos multa securitate muniamus; aliæ vero intus gignuntur nostræ indolentiæ causa et crescunt; si vero præcipiantur, D brevi suffocantur et in profundum demerguntur. Aliæ autem et gignuntur et augentur et ad malos actus procedunt, et omnem animæ nostræ sanitatem corrumpunt, quando in multa indolentia versamur. Beatissimum igitur est, si nullam omnino pravam admittamus cogitationem; huic autem felicitati proximum est ingredientes cogitationes citissime repellere neque eas diutius immorari sinere, ita ut nostra pascua mala non reddamus. Si porro eo usque indolentes simus, hujus indolentiæ, misericordia Dei, adest consolatio et multa, hac ineffabili bonitate, nobis parata sunt remedia. Te igitur hortor ut, quantum corpus sinit, cor tuum

[87] Ephes. VI, 16.

non dissolvas. Quemadmodum enim agricola non potest de fructu qui in agro est quidquam pati; nescit enim quid eventurum sit, priusquam in horreis ejus concludatur; ita homo nequit cor suum dissolvere, quandiu in naribus ejus est spiritus. Et quemadmodum homo nescit quid passurus sit, usque ad ultimum spiritum, sic et monacho non licet cor dissolvere, quandiu aspirationem habet : sed oportet eum perpetuo ad Deum clamare, propter regnum ejus et misericordiam. Malignus autem, cum apprime sciat maxima posse adimplere eum qui non distracte Deum orat, nititur rationabili aut irrationabili modo mentem distrahere. Sed nos illud edocti, nostro inimico pugnantes resistamus; et quando ad orandum stamus et genua flectimus, nullam omnino cogitationem in cor nostrum intrare sinamus, neque albam, neque nigram, neque dexteram, neque lævam, neque scriptam neque non scriptam; excepta Dei supplicatione et ea quæ menti supervenit de cœlis illuminatione ac irradiatione. Multo conatu ac tempore in orationibus opus est, ut cogitationis expeditum statum inveniamus, aliud quoddam cordis cœlum, ubi habitat Christus, ut ait Apostolus: « An nescitis quoniam Christus habitat in nobis? » Si quis velit mentis statum videre, seipsum ab omnibus cogitationibus custodiat, et tum seipsam mens videbit sapphiro et cœlesti colori similem. Non intuebitur mens Dei locum in seipsa, nisi omnibus rerum cogitationibus excelsior facta sit. Non fiet autem excelsior, nisi cupiditates exuerit, quæ ipsam per rerum sensibilium cogitationem impediunt; et cupiditates virtutibus expellentur; graciles autem cogitationes spirituali cogitatione, et ea rursum manifestato ipso lumine.

A τοὺς λογισμοὺς, ταχέως ἀπώσασθαι, καὶ μὴ συγχωρῆσαι ἐνδιατρίψαι πλέον, ὥστε μὴ πονηρὰν ἡμῖν ἐργάσασθαι τὴν νομήν. Εἰ δὲ καὶ μέχρι τούτου ῥαθυμήσωμεν, ἔστι, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ τῆς ῥαθυμίας ταύτης παραμυθία, καὶ πολλὰ παρὰ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης τῆς ἀφάτου τοῖς τοιούτοις τραύμασι κατεσκευάσθη τὰ φάρμακα. Παρακαλῶ σε οὖν, ἐν ὅσῳ εἶ ἐν τῷ σώματι, μὴ ἀπολύσῃς σου τὴν καρδίαν. Ὥσπερ γὰρ ὁ γεωργὸς οὐ δύναται πεποιθέναι ἐπί τινι αὐτοῦ καρπῷ, ἀνερχομένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ· οὐ γὰρ οἶδε τί αὐτῷ ἀποβαίνει, πρὶν ἐγκλεισθῆναι ἐν τοῖς θησαυροῖς αὐτοῦ· οὕτως ἄνθρωπος οὐ δύναται ἀπολῦσαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἐφόσον ἔχει πνοὴν ἐν τῇ ῥινὶ αὐτοῦ. Καὶ ὥσπερ ἄνθρωπος οὐκ οἶδε ποῖον πάθος ἀπαντήσει B αὐτῷ, ἕως ἐσχάτης αὐτοῦ ἀναπνοῆς, οὕτως οὐ δυνατὸν τῷ μοναχῷ ἀπολῦσαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἐν ὅσῳ ἔχει ἀναπνοήν· ἀλλὰ χρὴ αὐτὸν ἀναβοᾷν πάντοτε πρὸς τὸν Θεὸν, διὰ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔλεος. Εἰδὼς οὖν ἀκριβῶς ὁ πονηρὸς, ὅτι μέγιστα δυνήσεται ἀνῦσαι ὁ ἀπερισπάστῳ τῷ Θεῷ προσευχόμενος, σπεύδει τίνι τρόπῳ εὐλόγῳ, ἢ ἀλόγῳ ῥέμβειν τὸν νοῦν. Ἀλλ' ἡμεῖς τοῦτο ἐπιστάμενοι, ἀντιστρατευσώμεθα τῷ ἡμετέρῳ ἐχθρῷ· καὶ ὅταν στῶμεν εἰς εὐχὴν, καὶ γόνατα κλίνωμεν, μηδένα παντάπασι λογισμὸν εἰς τὴν καρδίαν συγχωρήσωμεν εἰσελθεῖν, μὴ λευκὸν, μὴ μέλανα, μὴ δεξιὸν, μὴ ἀριστερὸν, μὴ γραφικὸν ἢ ἄγραφον· πλὴν τῆς πρὸς Θεὸν ἱκεσίας, καὶ τῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐγγινομένης τῷ ἡγεμονικῷ ἐλλάμψεως καὶ ἡλιοβολίας. Πολλοῦ ἀγῶνος καὶ χρό- C νου χρεία ἐν ταῖς προσευχαῖς, ὅπως εὕρωμεν τὴν ἀπαρενόχλητον τῆς διανοίας κατάστασιν, ἕτερόν τινα ἐγκάρδιον οὐρανὸν, ἔνθα οἰκεῖ ὁ Χριστὸς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος· « Ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ὅτι Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; » Εἴ τις βούλοιτο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ

κατάστασιν, τηρησάτω ἑαυτὸν ἐκ πάντων τῶν νοη-

κατάστασιν, τηρησάτω ἑαυτὸν ἐκ πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὄψεται ἑαυτὸν ὁ νοῦς σαπφείρῳ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆ. Οὐκ ἂν ἴδοι ὁ νοῦς τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἐν ἑαυτῷ, μὴ πάντων τῶν ἐν τοῖς πράγμασι νοημάτων ὑψηλότερος γεγονώς· οὐ γενήσεται δὲ ὑψηλότερος, μὴ τὰ πάθη ἀπεκδυσάμενος, τὰ συνδεσμοῦντα αὐτὸν διὰ τῶν νοημάτων τοῖς πράγμασι τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ τὰ μὲν πάθη ἀπωθήσεται διὰ τῶν ἀρετῶν· τοὺς δὲ ψιλοὺς λογισμοὺς διὰ τῆς πνευματικῆς θεωρίας, καὶ ταύτην πάλιν, ἐπιφανέντος αὐτοῦ τοῦ φωτός.

CALLISTUS CATAPHUGIOTA

NOTITIA

(Ἐν *Φιλοκαλίᾳ τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν*, p. 1115)

Κάλλιστος ὁ ὁσιώτατος Πατὴρ ἡμῶν ὁ καὶ Κατα- A φυγιώτης ἐπικαλούμενος (ἴσως τῆς ἐπικλήσεως ταύτης ἔτυχεν ἀπὸ Ἐκκλησίας τινὸς τῆς Θεοτόκου, Καταφυγῆς οὑτωσὶ ἐπικεκλημένης) τίς τε ἦν, καὶ τίνα ἔσχε πατρίδα, καὶ ποῦ τὸν ἀναχωρητικὸν διήνυσε βίον, οὐδὲν τούτων παρὰ τῶν ἱστοριῶν μεμαθήκαμεν. Ὅσον δὲ ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτοῦ κεφαλαίων τεκμηριώσασθαι, ἀνὴρ ἦν τῷ ὄντι περί τε τὴν ἔξω καὶ τὴν ἔσω παιδείαν φιλοσοφώτατος, καὶ μάλιστα πρὸς θεωριῶν ὕψος, καὶ βάθος, μῆκός τε καὶ πλάτος νοητόν, εἴπερ τις ἄλλος, διαβατικώτατος. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ὁ μακάριος πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον τῆς Τριαδικῆς ὑπερουσιότητος ἀπόκρυφον Ἓν ἀνετείνετο συνεργείᾳ τῆς χάριτος, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐποψίαν, καὶ ἄμεσον ἕνωσιν, καὶ νοερὰν σιγήν, καὶ ὑπεράγνωστον ἀγνωσίαν πάντων ἁπαξ- B απλῶς ἀπολελυμένος ἀνηνέχθη δι' ὑπερβολὴν καθαρότητος, ὡς ἄγγελον ἄλλον ἀληθῶς, καὶ Θεὸν κατὰ χάριν ἐπὶ γῆς φαίνεσθαι. Τινὲς μὲν οὖν αὐτὸν ἔφησαν Κάλλιστον εἶναι τὸν Ξανθόπουλον τὸν τῆς Κωνσταντίνου πατριαρχεύσαντα, τὸν τὰ ἑκατόν, φημί, ἕτερα κεφάλαια συγγραψάμενον, δυσὶ τεκμηρίοις χρώμενοι. Ἐκεῖνα μὲν γάρ, φασί, ταπολλὰ περὶ πρακτικῆς διειλήφασι, ταῦτα δὲ περὶ θεωρίας μόνης καὶ βίου θεωρητικοῦ. Πράξεως δὲ καὶ θεωρίας συνημμένων ἀλλήλαις οὐσῶν, ἔδει κατὰ τὸ εἰκὸς ἕνα γε εἶναι καὶ τὸν περὶ τούτων διερμηνεύοντα. Πρὸς δέ, ὅτι καὶ πολλὰ τῶν ἐκείνοις, ταῦτα καὶ τοῖς παροῦσιν ἐμφέρεται, ὅσα γε εἰς ἐπιβολὴν νοὸς, καὶ παραδοχὴν ἥκει, καὶ θείαν ἕνωσιν, καὶ καρδιακὴν ἐνέργειαν καὶ φωτισμόν. Οἱ δέ, ἕτερον ἐκείνου τοῦ- C τόν φασι διὰ τὸ παρηλλαγμένον ὕφος τῆς ἑκατέρων φράσεως. Ἡμεῖς δὲ μᾶλλον τοῖς προτέροις συναινέσαι δεῖν ἔγνωμεν, μηδὲν τὴν τοῦ ὕφους δεδοικότες ἐναλλαγήν. Δυνατὸν γάρ ἐστι καὶ μάλ' εὔπορον τοῖς σοφοῖς καταλλήλως ταῖς ὑποθέσεσιν ἁρμόζειν καὶ τὰ τῆς φράσεως, καὶ ταπεινῶς μὲν τὰ ταπεινά, ὑψηλῶς δὲ καὶ μεγαληγόρως ἐκφράζειν τὰ ὑψηλά. Τοῦτο δὲ ἀληθῶς ἀνιαρόν, ὅτι εἰς ἑκατοντάδα που, ὡς ἐξ εἰκασμοῦ, τῶν κεφαλαίων πληθυνομένων, καὶ τῶν ὅσα δή πώποτε περὶ θεωρητικοῦ διειλήφασι βίου, ὑψηλοτάτων γε ὄντων, ὡς ἐμὲ εἰδέναι, καὶ τελεωτάτων τοῖς τε νοήμασι, καὶ τῷ μεγαληγόρῳ τῆς φράσεως, καὶ τῇ ἄλλῃ καλλιεπείᾳ, ναὶ μὴν καὶ ταῖς τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκαις, μόνα τὰ παρόντα κατὰ τὸ εἰς ἡμετέρας χεῖρας ἐλθὸν πρωτότυπον διεσώζοντο.

Callistus, sanctissimus Pater noster, Cataphugiotes etiam cognominatus (hoc forte cognomen adeptus est ex quadam ecclesia Deiparæ, quæ ex ipsa Cataphyga cognominata erat). Ubi anachoreticam vitam egerit, ex historicis non didicimus. Quantum autem ex ipsis ejus capitibus licet conjicere, vir erat reipsa in profanis sacrisque litteris exercitatissimus, ac præsertim contemplationis altitudine, profunditate, longitudine ac latitudine intellectus, si quis alius, eximius. Adeo autem beatus ille vir ad supernaturale Trinitatis supersubstantialis absconditum *unum*, gratiæ efficacia, tendebat, et adeo ad Dei contemplationem et immediatam unionem et spirituale silentium et superignorantem ignorantiam, omnibus omnino solutus puritatis excellentia ferebatur, ut angelus vere et deus secundum gratiam in terra visus sit. Nonnulli quidem eum dixere esse Callistum Xanthopulum, Constantinopolitanum patriarcham, eum dico qui centum alia capita conscripsit, duobus testimoniis fulti. Illa enim, ut aiunt, ad activam vitam pertinent, hæc vero ad solam contemplationem et vitam contemplativam. Cum autem actio et contemplatio inter se uniantur, oportebat, ut congruum sit, eumdem de utraque disseruisse. Adde etiam quod multa ex illis, eadem et in præsentia capita translata sunt, quæ ad mentis impetum et receptionem spectant, et ad divinam unionem et cordis operationem ac illuminationem. Alii vero non eumdem esse dicunt ob utriusque styli textus comparationem. Nos vero prioribus assentiendum esse censemus, textus mutationis nullam rationem habentes. Fieri enim potest facillime ut sapientes phrasim materiæ ipsi adaptent, et humilia humiliter, excelsa excelse et sublimiter eloquantur. Dolendum vero est quod ex centum, ut conjicere licet, capitibus, quæ alia quælibet de vita contemplativa tractantia superant, quantum scire possim, quæque tum cogitationibus, tum styli sublimitate et aliis dotibus perfecta sunt, vel etiam syllogismorum ratione, sola præsentia in hoc originali in nostras manus transmisso supersint.

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΤΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΥΦΗΛΟΤΑΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΒΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ.

—

CALLISTI CATAPHUGIOTÆ

EX

SYLLOGISTICIS ET ALTIPETIS CAPITULIS

QUÆ SUPERSUNT

DE UNIONE CUM DEO ET VITA CONTEMPLATIVA.

—

1. Naturaliter, quidquid vivit, meliore naturali A sua virtute obtinet et quietem et lætitiam æqualem, qua lætatur, et ob illa affectu movetur. Igitur homo qui mentem habet, et cui licet naturali modo vitæ rationem præsertim cogitare, præcipue lætatur et quietis participatione fruitur, quando meliora cogitat de seipso, sive bona, sive pulchra quis velit dicere. Quod contingit, si Deum in mente habeat, et ejus virtutes cogitet qui summus est et supra mentis intellectum, et summe diligens hominem et plusquam concipi potest, et summa præmia et supra intellectum bona et pulchra suis præparat; et illa in æternum.

2. Si omnis generatio generatum generanti simile facit, ut ait Dominus dicens : « Quod natum est ex B carne, caro est, et quod natum est ex Spiritu, Spiritus est [88]; » si igitur Spiritus est qui natus est ex Spiritu, patet eum et Deum futurum esse secundum generantem Spiritum, quoniam et Deus verus est Spiritus ille, per quem secundum gratiam factus est homo Spiritus sancti particeps. Si autem Deus talis est, theoreticus quoque merito esset, eo quod contempletur; *contemplatio* enim dictus est *Deus* ; ita ut qui non contemplatur, aut spiritualem generationem et participationem non assecutus est, aut eam quidem assecutus est, sed ex ignorantia contemplativam virtutem compressit, intellectualemque circa intelligibilem justitiæ solem radios imperite avertit, et divinæ virtutis C particeps factus infeliciter hujus efficacia privatus est, etsi ad sanctitatem nihilominus tendat.

[88] Joan. III, 6.

α'. Ἐκ τοῦ πεφυκότος πᾶν ζῶν τῇ κρείττονι πεφυκυίᾳ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ, καὶ ἀναπαύσεως μεταλαγχάνει καὶ ἡδονῆς ἐφαμίλλου, καὶ ταύτῃ καὶ χαίρει, καὶ προσπαθεῖ διὰ ταῦτα. Οὐκοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος ἅτε νοῦν ἔχων, καὶ τὸ νοεῖν πεφυκότως ζωὴν, μάλιστα ἥδεται, καὶ ἀναπαύσεως ἐν μετοχῇ γίγνεται γιγνομένῃ, ὁπηνίκα τὰ κρείττω νοῇ, καὶ τὰ, εἴτε ἀγαθά τις θέλει λέγειν, εἴτε καλὰ, περὶ ἑαυτοῦ. Ὃ γίγνεται ἀληθῶς, τὸν Θεὸν ἔχων εἰς νοῦν, καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ λογιζόμενος, ἄκρου γε ὄντος καὶ ὑπὲρ νοῦν νοητοῦ, καὶ ἄκρως ἀγαπῶντος, καὶ ὑπὲρ νοῦν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἄκρα γέρα, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀγαθὰ καὶ καλὰ τοῖς ἑαυτοῦ ἑτοιμάζοντος· καὶ ταῦτ' αἰωνίως ταμάλιστα.

β'. Εἰ πᾶσα γέννησις προσεοικέναι ποιεῖ τῷ γεννῶντι τὸ γεννηθὲν, ὡς ἔφη ὁ Κύριος, ὅτι «Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστι, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, Πνεῦμα·» εἰ τοίνυν Πνεῦμα ὁ ἐκ τοῦ Πνεύματος γεγεννημένος, δῆλον ὅτι καὶ Θεὸς ἔσται, κατὰ τὸ γεννῆσαν Πνεῦμα, ἐπεὶ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς τὸ Πνεῦμα ὑφ' οὗ κατὰ χάριν γεγέννηται ὁ τοῦ Πνεύματος μέτοχος. Εἰ δὲ Θεὸς ὁ τοιοῦτος, καὶ θεωρητικὸς περιφανῶς εἴη γ' ἂν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἐκ τοῦ θεωρεῖν, καὶ γὰρ εἴρηται Θεὸς ὁ Θεός· ὥστ' ἄρα ὁ μὴ θεωρῶν, ἢ τῆς πνευματικῆς γεννήσεως καὶ μετοχῆς οὐκ ἐπέτυχεν οὔπω, ἢ ἐπιτυχὴς αὐτῆς γεγονὼς, μύει ἐξ ἀμαθείας τὴν ὀπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὰς νοητὰς περὶ τὸν νοητὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον θείας ἀκτῖνας ἀποστρέφεται ἀπαιδεύτως, καὶ θεωτικῆς δυνάμεως μέτοχος γεγονὼς, τὴν ἐνέργειαν ταύτης στέρεται δυστυχῶς, καὶ πρὸς ἁγιωσύνην καίτοι γε ἀνατεινόμενος.

γ'. Πάντα τὰ ὄντα ἐκ τοῦ πεποιηκότος αὐτὰ κατὰ A λόγον τὴν σφῶν αὐτῶν εἴληφε κίνησιν, καὶ τὸ φυσικὸν ἴδιον, ὅθεν ἀκολούθως καὶ ὁ νοῦς. Ἀλλ' ἡ τοῦ νοῦ κίνησις ἔχει τὸ ἀεὶ, τὸ δ' ἀεὶ ἄπειρον καὶ ἀόριστον. Παρὰ τὴν ἰδίαν ἄρα ἀξίαν καὶ τὸ πεφυκὸς κυρίως αὐτῷ, ἔσται κινουμένῳ πεπερασμένως, ἢ ὡρισμένως. Τοῦτο δὲ πείσεται, εἴπερ ἐν πεπερασμένοις κινοῖτο, καὶ ὡρισμένοις· οὐ γὰρ ἔστιν, εἶναι μὲν τὸ πρᾶγμα πεπερασμένον καὶ ὡρισμένον, ἡ δ' ἐπ' [*Ισ.* τὴν δ' ἐπ' (ὀρθότερον)] αὐτὸ, ἢ περὶ αὐτὸ κίνησις τοῦ νοῦ προϊέναι ἐπ' ἄπειρον. Δεῖται δὴ ἄρα τὸ τοῦ νοὸς ἀεικίνητον γιγνομένως ἀπείρου καὶ ἀορίστου τινὸς, πρὸς ὃ κατὰ λόγον καὶ τὸ σφέτερον πεφυκὸς, εἴη γ' ἂν κινούμενον. Ἀλλὰ μὴν ἄπειρον, καὶ τῷ ὄντι ἀόριστόν ἐστιν οὐδὲν, πλὴν τοῦ Θεοῦ, φύσει καὶ κυρίως ὄντος ἑνός· πρὸς ἄρα τὸ κυρίως ἄπει- B ρον ἓν, τὸν Θεὸν, ἀνατετᾶσθαι, καὶ ἀφορᾷν, καὶ κινεῖσθαι τὸν νοῦν χρὴ, τοῦτο γὰρ κυρίως πέφυκεν αὐτῷ.

δ'. Ἄπειρά ἐστι καὶ ἀόριστα τὰ περὶ Θεὸν θεωρούμενα, ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἐν τούτοις τέλεον χαίρειν ἔχει ὁ νοῦς ζητῶν τὸν ἐξ οὗ, ἐπεὶ καὶ γὰρ τῷ ὁμοίῳ ἑαυτοῦ ἕκαστον πεφυκότως χαίρει· εἷς ὢν ὁ νοῦς τὴν φύσιν, εἰ καὶ πολλὰ ταῖς νοήσεσιν, ἀνατεινόμενος, καὶ οἷον κινούμενος πρὸς Θεὸν, τὸν ἕνα τὴν φύσιν, καὶ πολλὰ τὴν ἐνέργειαν, ἀνένδεκτον χαίρειν ὁλοσχερῶς, πρὶν ἂν ἐν τῷ πεφυκότως ἀορίστῳ ἑνὶ διὰ πνεύματος γένοιτο, ἀπὸ τῶν πολλῶν ὥσπερ διαβάς. Ἐν μόνῳ ἄρα ὁ νοῦς τῷ Θεῷ πεφυκότως χαίρειν ἔχει ὁλοσχερῶς. Ἀλλὰ μὴν τῶν ὄντων, ἕκαστον μάλιστα τῷ ἰδίῳ χαίρει φυσικῷ· φυσικόν ἐστιν ἴδιον ἄρα τῷ C νῷ καὶ μάλιστά γε, τὸ ἐν τῷ Θεῷ μόνῳ τῷ ἁπλῶς καὶ ἀορίστως ἑνὶ, καὶ κινεῖσθαι, καὶ ἀνατείνεσθαι, καὶ γίνεσθαι, καὶ χαίρειν ὁλοσχερῶς.

ε'. Πᾶσα οἱουδήτινος κτιστοῦ κίνησις καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ νοῦ, πρὸς στάσιν καὶ ἠρεμίαν γιγνομένως σπεύδει, καὶ ἀφορᾷ· καὶ τὸ στῆναι γενέσθαι, καὶ ἠρεμῆσαι κατ' αὐτὴν, καὶ τέλος, καὶ ἐξ ἐφαμίλλου ἀνάπαυσις τῷ κτιστῷ. Ἀλλὰ μὴν ὅγε νοῦς εἷς ὢν τῶν κτιστῶν, ἐν κτιστοῖς στάσεως, καὶ ἠρεμίας μετειληχέναι κινούμενος οὐ δεδύνηται, τοῦ γάρ τοι κτιστοῦ κατάλληλα δεδεγμένου τὸ πεπεράνθαι, ἅτε ἠργμένου, τὸ τοῦ νοὸς σὺν δίκῃ ἀεικίνητον ἀπολειφθείη γ' ἂν, καὶ ἐξακολούθου ζητήσῃ, οὐ κινηθήσεται, καὶ ἥκιστα τοπαράπαν ἕξει τὸ ἠρεμεῖν, ἢ τοῦ ἰδίου τέλους ἐπιτυχεῖν ἢ τὸ ἀεικίνητον οὐχ ἕξει μεθ' D ἑαυτοῦ κατὰ τὰ προκείμενα, τοῖς ὡρισμένοις καὶ πεπερασμένοις συμπεριληφθεὶς, ὅπερ πόῤῥω τοῦ κατὰ νοῦν φυσικοῦ, περιφανῶς ἀεικινήτου τυγχάνοντος. Οὐκ ἄρα ἐστὶν εἰκὸς εὑρηκέναι τὸ ἤρεμον, ἢ στῆναι νοῦν ἐν δήπου κτιστοῖς γινόμενον. Ποῦ τοίνυν χρήσαιτ' ἂν ὁ νοῦς τῷ ἑαυτοῦ ἰδικῷ, τῷ διὰ κινήσεως ἵστασθαι δηλαδὴ, καὶ οὕτως ἠρεμεῖν καὶ εἰρήνην ἄγειν, καὶ ἀναπαύλης δεδέχθαι αἴσθησιν ἀσφαλῶς, εἰ μὴ ἔν γε ἀκτίστῳ, καὶ ἀπεριγράφῳ γένοιτο; τοῦτο δέ ἐστιν ὁ Θεὸς κυρίως, καὶ ὑπερκοσμίως ἓν ὤν. Ἐν ἄρα τουτῳῒ τῷ ἑνὶ, καὶ ἀπεριγράπτῳ γίνεσθαι διὰ κινήσεως τὸν νοῦν δεῖ, ὡς ἂν τὴν σφετέραν φυσικὴν ἠρεμίαν ἐξευρηκότα, ἐν ἀναπαύσει στῇ νοερᾷ κατὰ τὸ εἰκὸς· στάσις γὰρ διὰ

3. Quæcunque sunt ex suo principio secundum propriam rationem, motum accepere et propriam naturam; unde consequenter et mens. Sed motus mentis perpetuitatem habet, quæ est infinita et indeterminata. Secundum propriam igitur dignitatem et propriam naturam sine fine ac termino movetur. Illud autem patietur, si in infinitis et interminatis movebitur. Non enim fieri potest ut res quidem finem habeat ac terminum, mentis vero ad illam aut circa illam motus in infinitum procedat. Motui igitur mentis infinito opus est re quadam infinita ac sine termino, ad quam secundum rationem ac nostram naturam mens semper moveatur. Attamen nihil est infinitum et reipsa sine termino, excepto Deo, qui natura et proprie unus est, oportet igitur mentem ad illud unum vere infinitum, Deum, tendere et aspicere et moveri; illud enim ipsi vere proprium est.

4. Infinita sunt ac sine termino, quæ circa Deum considerantur; sed tamen neque in iis perfecte lætari mens potest inquirens « eum ex quo est, » quoniam simile sibi unumquodque natura gaudet. Cum mens natura una sit, etsi multa cogitationibus, tendens ac, ut ita dicam, mota ad Deum qui natura unus est et multus per virtutem, fieri nequit ut plene lætetur, priusquam in illo vere infinito uno per Spiritum sanctum facta sit, per multa alia tanquam transiens. Ex iis quæ sunt unumquodque præsertim proprio naturali gaudet; illud autem proprium menti naturale est, in Deo solo simpliciter et infinite uno et moveri et tendere et fieri et omnino lætari.

5. Omnis cujuslibet naturæ motus et sane ipsius mentis ad statum tranquillitatemque efficaciter tendit et festinat et prospicit; et hic status et tranquillitas in seipsa et finis et post certamen requies est creaturæ. Attamen ipsa mens, cum sit una ex creaturis, in creaturis mota non potest pacem invenire: cum creatura necessario terminetur, quippe quæ coercita sit, sempiternus mentis motus merito deficeret, et consequenter mens quæreret ubi se ageret, neque unquam requiescere posset, aut proprium finem inveniret, neque semper moveri posset, ut diximus, terminatis ac finitis circumdata, quod longe abest a propria mentis natura, quæ semper in motu esse debet. Fieri igitur nequit ut mens tranquillitatem inveniat aut in creaturis requiescat. Ubinam igitur mens propria natura sua uteretur, possetque vel mota stare, atque ita tranquillitatem et pacem agere, et quietis sensum secure accipere, nisi in increato et incircumscripto fieret? Quod est Deus ipse, qui supernaturale unum est. Oportet igitur mentem in illo uno et incircumscripto esse per motum, et postquam suam naturalem pacem invenerit, merito in pace spirituali stare. Ibi enim per spiritum stabilitas et accepta requies, et omnium terminus, qui est sine termino, et motus in illo uno nunquam menti deficit, cum ad infinitum et non

terminatum pervenerit et incircumscriptum et ad illud quod sine forma, sine figura est et omnino simplicissimum. Tale enim est quod dictum est unum, id est Deus.

A πνεύματος ἐκεῖ, καὶ ξενότροπος ἀνάπαυσις, καὶ πάντων πέρας τὸ ἄπειρον, καὶ κίνησις ἐν τῷ ἑνὶ γινομένῳ ἐκείνῳ οὐκ ἀπολείπεται οὐδαμῶς παντὶ νῷ, τὸ ἀόριστον καὶ ἀπέραντον πεφθακότι, τό τε ἀπερίγραπτον, ἀνείδεον, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀπολύτως ἁπλοῦν· τοιοῦτογὰρ τὸ εἰρημένον ἕν, τουτέστιν ὁ Θεός.

6. Si facit, secundum Davidem, Deus angelos suos spiritus, ita et eos homines quos Spiritus sanctus gignit, spiritus efficit, ut Dominus dixit: angelus enim alius est homo qui ex spiritu manifesta hujus participatione generatus est; sed angelorum opus est perpetuo hujus qui in cœlis est vultum contemplari, quemadmodum et Dominus dixit: igitur, qui manifeste Spiritus sancti factus est particeps, oportet ut Dei vultum attente contempletur, ut justum est. Ideo et docet David, « Quærite Dominum, dicens, et confirmemini: quærite faciem ejus semper [89]. » Non igitur rationem sequitur, qui particeps factus sancti ac vivifici et illuminantis et dilectionem operantis Spiritus, et ineffabilis generationis quæ ex Spiritu efficitur in sortem venit et in angelicam dignitatem festinavit, ac deinde per nimiam sollicitudinem comprimit suum spiritualem ad Deum sensum, neque vult ad Deum tendere ac divina; idque Salvatore jubente nos in ipso manere, quoniam et ipse in nobis manet; atque hæc Davide dicente: « Accedite ad eum, et illuminemini [90]. » Et vere si ea quæ necessaria sunt et congrua facturi essemus, in ipso Dei Patris lumine, scilicet in Spiritu sancto, videremus lumen quod est circa Deum, id est divinam veritatem, nisi imperite ad divinos radios converti nollemus.

ϛ'. Εἰ ποιεῖ, κατὰ τὸν Δαβίδ, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ὁ Θεὸς πνεύματα, καὶ οὓς δὲ τῶν ἀνθρώπων γεννᾷ τὸ Πνεῦμα, πνεῦμα αὐτοὺς ποιεῖ, ὡς ὁ Κύριος εἴρηκεν· ἄγγελος ἄρα ἄλλος χρηματίζει ὁ γεγεννημένος ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἐναργεῖ πνεύματος μετοχῇ αὐτοῦ· ἀλλὰ μὴν ἀγγέλων ἔργον τὸ διὰ παντὸς θεωρεῖν τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὡς καὶ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος· οὐκοῦν καὶ ὁ Πνεύματος ἁγίου περιφανὴς μέτοχος [*Ισ.* τὸν Πνεύματος ἁγίου περιφανῆ
B μέτοχον] χρὴ θεωρεῖν ἀνατεινόμενος, ὡς εἰκὸς, τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ. Διὸ διδάσκει δήπουθεν καὶ ὁ Δαβίδ· « Ζητήσατε τὸν Κύριον, λέγων, καὶ κραταιώθητε, ζητήσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ παντός.» Οὐκ ἄρα τηρεῖ τὸ εἰκὸς καὶ γιγνόμενον, ὁ μέτοχος γεγονὼς τοῦ ἁγίου, καὶ ζωοποιοῦ, καὶ φωτιστικοῦ, καὶ ἐρωτοεργοῦ Πνεύματος, καὶ εἰς πεῖραν τῆς ἀῤῥήτου ἥκων γεννήσεως τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος, καὶ εἰς ἀξίαν ἀγγέλου ἀναδεδραμηκὼς, ἔπειθ' οὕτω διὰ περιττὴν εὐλάβειαν μύειν ποιῶν τὴν πρὸς Θεὸν νοερὰν αἴσθησιν αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐθέλειν πρὸς Θεὸν ἀνατείνεσθαι, καὶ τὰ θεῖα, καὶ ταῦτα τοῦ Σωτῆρος ἐπιτάττοντος μεῖναι ἐν αὐτῷ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς μένει ἐν ἡμῖν· καὶ τοῦ Δαβὶδ φάσκοντος· « Προσέλθετε πρὸς
C αὐτὸν καὶ φωτίσθητε. » Καὶ ἀληθῶς εἴ γε μέλλοιμεν ποιεῖν τὰ δέοντα καὶ ἑπόμενα, ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς φωτὶ, λέγω δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὀψόμεθα φῶς τὸ περὶ τὸν Θεὸν, τουτέστι τὴν θείαν ἀλήθειαν, εἰ μή πως ἀνεπιστημόνως πρὸς τὰς θείας ἀκτῖνας μὴ ἐπιστρέφειν αἱρούμεθα.

7. Tribus modis mens ad Dei contemplationem ascendit, proprio motu, alterius motu, et quodam inter ambos motu. Ac primo proprii motus modus mentis natura solummodo perficitur, quæ sua voluntate per phantasiam utitur; cujusmodi terminus est divinarum rerum contemplatio; quæ et gentiles ipsi imaginati sunt; secundus vero est supra voluntatem, et solius Dei lumine præstitus; unde et divino afflatu tantum invenitur, et in divinas revelationes abripitur, et arcana Dei mysteria gustat, et futurorum eventus videt. Qui autem inter ambos modus est, ambobus quoque ex parte conjungitur. Voluntate quidem et phantasia propria operatur; propriæ voluntati congruus ostenditur, alterius autem voluntatis est particeps, in quantum divina illuminatione ad seipsam unitur, et ineffabiliter Deum videt ultra propriam spiritualem unionem. Omnium enim quæ circa Deum videntur et dicuntur extra fines exit, neque providentiam, neque potentiam, neque prudentiam neque aliorum divinorum quidquam videt; repletus præsertim spirituali lumine, et lætitia exsultans divinæ charitatis igne producta.

ζ'. Τρισὶ τρόποις ἐπιβαίνει ὁ νοῦς τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ, αὐτοκινήτως, ἑτεροκινήτως, καὶ μεταξὺ τούτων. Καὶ ὁ μὲν αὐτοκίνητος τρόπος ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ νοῦ μόνον τελεῖται, θελήσει τῇ ἑαυτοῦ διὰ φαντασίας χρώμενος, οὗ πέρας ἡ τῶν περὶ Θεὸν θεωρία· ἃ καὶ Ἑλλήνων ἁμηγέπη ἐφαντάσθησαν παῖδες· ὁ δ' ἕτερός ἐστιν ὑπερφυὴς θελήσει, καὶ φωτισμῷ μόνου Θεοῦ γιγνόμενος· ὅθεν καὶ ὑπὸ τὴν θείαν κατοχὴν τότε ὅλως εὑρίσκεται, καὶ εἰς θείας
D ἀποκαλύψεις ἁρπάζεται, καὶ ἀποῤῥήτων γεύεται τοῦ Θεοῦ μυστηρίων, καὶ μελλόντων ἐκβάσεις ὁρᾷ. Ὁ δὲ μεταξὺ τουτωνὶ τρόπος, τοῖς δυσὶν ἐν μέρει συνάπτεται· ᾗ μὲν γὰρ θελήσει καὶ φαντασίᾳ ἰδίᾳ ἐργάζεται, τῷ αὐτοκινήτῳ σύμφωνος δείκνυται, τῷ ἑτεροκινήτῳ δὲ κοινωνεῖ, ἐφ' ὅσον ὑπὸ τῆς θείας ἑνοῦται πρὸς ἑαυτὸν ἐλλάμψεως, καὶ ἀῤῥήτως ὁρᾷ τὸν Θεὸν, ἐπέκεινα τῆς ἑαυτοῦ νοερᾶς ἑνώσεως. Πάντων γὰρ τῶν περὶ Θεὸν ὁρωμένων, καὶ λεγομένων ἔξω γίνεται τηνικάδε, οὔτε ἀγαθαρχίαν, ἢ θέωσιν, οὔτε σοφίαν, ἢ δυναμοποιὸν κράτος, ἢ πρόνοιαν, ἢ ἄλλο τι τῶν θείων ὁρῶν· ἐμπλέως καθιστάμενος ἐς τὰ μάλιστα νοεροῦ φωτὸς, καὶ μέν γε χαρᾶς ἐνεργουμένης ὑπὸ θείου πυρὸς ἀγάπῃ συγκιρναμένου.

[89] Psal. CIV, 4. [90] Psal. XXXIII, 6.

η'. Νοῦς τῇ ἰδίᾳ φαντασίᾳ πρὸς τὸ θεωρεῖν τὰ ἀόρατα χρώμενος, πίστει ὁδηγεῖται· ἐλλαμπόμενος δ' ὑπὸ τῆς χάριτος, τῇ ἐλπίδι βεβαιοῦται, ὑπὸ δὲ τοῦ θείου φωτὸς ἁρπαζόμενος, ταμιεῖον ἀγάπης γίνεται ἀνθρώπων, καὶ πολλῷ γε μᾶλλον τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ἡ τρισσὴ τοῦ νοῦ τάξις καὶ κίνησις, ἐν πίστει, καὶ ἐλπίδι, καὶ ἀγάπῃ, τελεία καὶ θεοποιὸς, βέβαιός τε καὶ ἀκλινὴς γίνεται, καὶ ταύτην πεφθακὼς τὴν εὐρυχωρίαν τῆς ἀκροπόλεως, ὡς ἄν τις εἴποι, εἰς τὸ τῆς ἀγάπης φρούριον ἑαυτὸν ἠσφαλίσατο. Ὅθεν ἐστὶν, ὃ λέγεται παρὰ τοῦ Παύλου· « Ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει, » διὰ τὸ τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος ἀγαθόν· « Ἡ ἀγάπη, φησὶν, οὐδέποτε ἐκπίπτει, » διὰ τὴν πρὸς Θεὸν αὐτῆς ἔμπυρον ἕνωσιν, καὶ συνάφειαν ἄῤῥητον.

θ'. Ἐν οὐδενὶ κτιστῷ ἐξαίρετόν ἐστι τὸ ἕν. Διενηνοχέναι μὲν γὰρ ἕκαστον ἑκάστου κατά τινα τρόπον ἰδιότητος, οὐκ ἄπεστιν εἰδέναι· ᾗ δὲ κτιστὰ, ἕκαστον ἑκάστου οὐ διενήνοχεν ἠργμένον τε καὶ πεπερασμένον, καὶ ὑπὸ φύσιν τελοῦν, καὶ οὐκ ὂν κυρίως ἁπλοῦν ἕν· μόνον γὰρ ἓν τῷ ὄντι, ἐστὶ τὸ ἄκτιστον, ὡς ἁπλοῦν, ὡς ἄναρχον, ὡς ἀτελεύτητον, καὶ ἀόριστον, καὶ διὰ τοῦτο ἄπειρον, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός. Πρὸς ὃ, εἴ γε ὁ νοῦς ὁρώῃ μετὰ μετοχῆς τοῦ πνεύματος, καὶ ῥοπῆς τοῦ ζωοποιοῦ, ὅσαι ἡμέραι τὴν αὐτῷ προσήκουσαν αὔξην δέχεται, ἡνωμένος, καὶ ἡπλωμένος, καὶ θεουργικῆς ἐχόμενος καταστάσεως. Καί γε σφόδρα συνῆκε σαφῶς, ὅτι τοῦ ἑνὸς πλὴν, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸ ἐν πνεύματι ἀποβλέψεως, νοῦν βέλτιον ἕξειν ἀμήχανον· τοῦτο μὲν, ὅτι ὁ νοῦς ἐσκέδασται, τῷ πολυσχιδεῖ κόσμῳ, καὶ τοῖς πάθεσιν ὑπενδοὺς, καὶ δεῖται ἀκολούθως ὑπερκοσμίου δυνάμεως, καὶ ἑπομένως ὑπερφυοῦς ἑνὸς εἰς ἀπόβλεψιν, ἵν' οὕτω τῶν μεριστῶν ἁρπαγεὶς, ἔξω γένηται τῶν παθῶν, καὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ οὕτω τύχοι ἂν τοῦ θεοειδοῦς. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ Κύριος παράκλησιν ποιεῖται πρὸς τὸν Πατέρα, ἵν' ὦμεν ἓν οἱ πιστοὶ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ αὐτῷ Υἱῷ, διὰ Πνεύματος, καὶ οὕτως ἓν, ὡς αὐτοί εἰσιν ἕν· (μὴ κακοδόξως δηλονότι ὡς Σαβέλλιος εἶπε τὸ ἕν.) ὡς ἂν ὦμεν, ᾗ χρὴ, τετελειωμένοι, καὶ χάριτι ἑνίζοντος Πνεύματος, καὶ θεωρίᾳ ἑνοειδεῖ, ἐν ἑνὶ τῷ Θεῷ. Τοῦτο ἡμῖν ἐκφανῶς ἡ ὄντως βελτίωσις, καὶ τοῦτο τέλος, καὶ ἀληθὴς, καὶ μόνη ἀνάπαυσις. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φθονερὰ, καὶ μισάνθρωπος δαιμονικὴ συμμορία, εἰς πολλῶν θεῶν, ὡς οὐκ ὄφελε, σέβας διασκορπίσασα, ἐν πλάνῃ ὑπέσπειρε τὸ τοῦ νοὸς ἑνιαῖον, καὶ οὐκ ἀφῆκε τοῦτ' ἔχειν τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου φαντασίαν ἑνός· ὅπως ἂν τῇ ἐν πολλοῖς λατρείᾳ, ἀποβλέψει τε καὶ διαιρέσει, παρὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀναπείσασα κινεῖσθαι τὸν νοῦν, παντοίων παθῶν ἐπιθυμητὴν ἀναδείξῃ καὶ ψεύδους, ἀντὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἐντεῦθεν τὸ Πνεῦμα παραινεῖ διὰ τοῦ Προφήτου τὸ ἅγιον· « Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, λέγον, τὸν ἕνα δηλαδὴ, καὶ φωτίσθητε. » Καὶ ἔτι ἀλλαχοῦ· « Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεός· » καὶ πάλιν· « Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν. » Οὐ γάρ τοι

8. Mens, propria imaginatione ad divina contemplanda utens, fide dirigitur; gratia vero illustrata, spe solidatur; divino lumine abrepta, humanæ charitatis fit thesaurus, et multo magis Dei ipsius. Ita triplex mentis ordo et motus, in fide, spe et charitate, perfectus ac deificus, solidus et indeclinabilis fit, et postquam mens ad hunc vastum acropolis locum, ut ita dicam, pervenerit, ibi in charitatis civitate seipsam munivit. Unde id quod a Paulo dicitur : « Charitas omnia tegit, omnia sustinet, » propter fidei et spei bonum : « Charitas, inquit, nunquam excidit [91], » propter ignitam suam cum Deo unionem et ineffabilem conjunctionem.

9. In nulla creatura eximium est unum. Non difficile scitu est unumquodque ab alio quodam proprietatis modo differre. In quantum autem creata sunt, unumquodque ab unoquoque non differt coercitum et limitatum et natura finitum, neque proprie simpliciter unum. Solum reipsa est increatum, ut simplex et absque principio et æternum et infinitum, quod est Deus. Ad quod si mens cum Spiritus participatione aspexerit et vivificantis illius motu, singulis diebus ipsi conveniens incrementum accipit, unita ac simplex effecta, et constitutionem divinam assecuta. Et sane nitidissime intellexit impossibile esse mentem melius seipsam habere, nisi per illud unum et suum ad illud in Spiritu respectum. Idque, quoniam mens divisa est mundo illo discisso, et cupiditatibus subjecta est, et consequenter eget supernaturali potentia, et supernaturalis *Unius* aspectu, ut ita his distractionibus abrepta, extra cupiditates fiat et dissipationem et sic formam divinam assequatur. Ideoque Dominus Patrem orat, ut nos fideles unum simus in Patre et Filio per Spiritum, et ita unum, ut et ipsi unum sunt (non illo perverso modo ut Sabellius *unum* dixit); ut simus, ut oportet, perfecti, unientis Spiritus gratia, et unitiva contemplatione, in uno illo Deo. Id nos vere meliores facit, is nobis finis et vera et sola requies. Quapropter invidiosum et hominum odio plenum dæmonum collegium in multorum deorum, ut fieri non erat, venerationem abripiens, mentis unionem subruit neque permisit ut illius supernaturalis Unius imaginationem haberet; ita ut multorum illorum cultus intuitione ac distinctione, menti persuaserit ut contra suam naturam moveretur omniumque cupiditatum et mendaciorum se studiosam ostenderet, nedum veritatis et virtutis. Unde Spiritus sanctus per prophetam hortatur dicens : « Accedite ad eum, nempe ad Unum, et illuminemini. » Et adhuc alio in loco : « Ego Deus primus, et ego post ea, et præter me non est alius Deus [92]. » Et rursum : « Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est [93]. » Non enim triplex unius Deitatis hypostasis unicam dividit substantiam; sed et tres sunt quidem personæ,

[91] I Cor. XIII, 4 seqq. [92] Isa. XLIV, 6. [93] Deut. VI, 4.

red rursum nihilominus unum substantia, et potentia, voluntate et efficacia, et aliis substantialibus bonis. Uni igitur Deo servire et eum intueri et cum eo uniri, pro viribus, a multisque recedere, voluntas est Dei et mentis melioratio, ut et veritatis inventio et divinæ charitatis et consequenter adoptionis generatio.

10. Si mendacium quidem est divisum, una autem est veritas, mens igitur ad unum tendens supernaturale, omnium summum, ad illud ex quo omnia, ad ipsam veritatem tendit. Sed tamen non potest mens cupiditatibus libera fieri, nisi veritas eam liberaverit; mens igitur cupiditatibus vacua redditur, inclinans ac miro modo tendens ad unum supersubstantiale. Menti autem libertas convenit ad cupiditatum carentiam, ad divinum statum, ac spiritualem adoptionem, minime autem servitus, eo quod servus nesciat quid faciat dominus suus. Si autem ignorantia servi est, patet libertatis participem patris mysteria noscere et ex certamine illi contigisse, ut ad bonam pulchramque adoptionis dignitatem perveniret. Quemadmodum enim nescire ac scire manifeste contraria sunt, ita sane et servi ordo manifeste contrarius est filii ordini. Et si qui nescit, servus est, qui scit, minime servus, sed liber, aut, ut ita dicam, filius. Spiritus enim veritatis, reipsa liberans, idem Dei filios facit eos in quos supervenit. « Quicunque enim, inquit, Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei [94]. » Si igitur spirituale unum contemplari, veritatis est proprium; si veritas menti libertatem præstat, si porro libertas est divinæ adoptionis evidentissimum signum, hoc adoptionis dono nihil est majus, nihil naturam rationalem magis decens. Valde igitur rationi consentaneum est et valde necessarium tendere et aspicere et spiritualiter colligi mentem, pro viribus, ad supernaturale unum, id est, ad Deum.

11. Dominus Deus tuus, inquit Spiritus sanctus, Dominus unus est. Ita sane oportet ut divino Spiritus sancti motu mentem ad supernaturale unum dirigamus, neque licet unum quidem illud prædicare, mentis vero ad illud conversionem et respectum negligere. Quod enim dicit Spiritus sanctus, illud et vult cogitari; quod autem cogitatur, ad illud mentem converti. Si enim absit ad intelligibile mentis conversio; et quod mens intelligat, abest, ac frustra necessario unius prædicatio facta erit, et quæ per eam fides est. Si porro id mirum est, mirum quoque erit, si unum illud non cogitetur, mente ad ipsum non conversa neque tendente

12. Si causatis, maxime autem rationalibus na-

A τὸ τρισυπόστατον τῆς μιᾶς θεότητος· τὴν μίαν διαιρεῖ κυριότητα, ἀλλὰ καὶ τρία ἐστὶν ἀκριβῶς τὰ πρόσωπα. καὶ αὖθις οὐδὲν ἧττον ἕν, τῇ γε οὐσίᾳ, καὶ δυνάμει, θελήσει τε καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ τοῖς ἄλλοις οὐσιώδεσιν ἀγαθοῖς. Τὸ ἄρα λατρεύειν τῷ τοῦ Θεοῦ ἑνιαίῳ, καὶ ἀποσκοπεῖν, καὶ συνάγεσθαι, ὅση δύναμις, πρὸς αὐτὸ ἀπὸ τῶν πολλῶν, θέλημα Θεοῦ, καὶ νοὸς βελτίωσις, ὡς ἀληθείας εὕρημα, καὶ θείου ἔρωτος, καὶ ἑπομένως θεώσεως γέννημα.

ι'. Εἰ τὸ μὲν ψεῦδός ἐστι πολυσχιδές, ἓν δὲ ἡ ἀλήθεια, ἄρ' ὁ ἐν Πνεύματι πρὸς τὸ ἓν ἀνατεινόμενος νοῦς, τὸ ὑπερκόσμιον, τὸ ἔξοχον τῶν πάντων, τὸ, ἐξ οὗ τὰ πολλά, πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἀνατείνεται. Ἀλλὰ μὴν οὐ δύναται γενέσθαι ὁ νοῦς ἐλεύθερος ἀπὸ τῶν παθῶν, εἰ μή τι ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσῃ αὐτόν, ἄρα B ὁ νοῦς παθῶν ἐλεύθερος ἀποκαθίσταται, νενευκώς, καὶ ἀνατεινόμενος ἑνὶ τῷ τρόπῳ πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἕν. Προσήκει δὲ ἡ ἐλευθερία τῷ νῷ πρὸς ἀπάθειαν, καὶ θεοειδῆ κατάστασιν, καὶ υἱοθεσίαν πνευματικὴν ταμάλιστα, οὐδαμῶς ἡ δουλεία, δι' ὅ τι ὁ δοῦλος, φησίν, οὐκ οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ· εἰ δ' ἡ ἄγνοια τοῦ δούλου ἐστί, φανερὸν ὅτι ὁ ἐλευθερίας μετειληχώς, οἶδε τὰ τοῦ Πατρὸς μυστήρια, καὶ ἀναβεβηκέναι ἐξ ἐφαμίλλου γέγονεν αὐτῷ ἐπὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας εὖ καὶ καλῶς ἀξίωμα. Ὡς γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι τοῦ εἰδέναι ἐναντίον περιφανῶς, οὕτω δήπουθεν καὶ ἡ δούλου τάξις, ἐναντίως ἔχει πρὸς τὴν υἱϊκὴν ἐκφανῶς· καὶ εἰ ὁ μὴ εἰδώς, δοῦλος, ὁ εἰδώς, οὐμενοῦν δοῦλος, ἀλλ' ἐλεύθερος, ἢ ἵν' εἴπω, υἱός. C Τὸ Πνεῦμα καὶ γὰρ τῆς ἀληθείας, ἐλευθεροῦν γιγνομένως, τοῦτ' αὐτὸ υἱοθετεῖ τῷ Θεῷ, τούς, ἐν οἷς ἂν γένοιτο. Ὅσοι γάρ, φησί, Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. Εἰ τοίνυν τὸ πρὸς τὸ ὑπερούσιον ἓν ἀφορᾶν, τῆς ἀληθείας εἶναί ἐστιν, ἡ δὲ ἀλήθεια τὴν ἐλευθερίαν τῷ νῷ χορηγεῖ, ἡ δ' ἐλευθερία, υἱοθεσίας θείας σημεῖον ἐναργές, τοῦδε δὲ τοῦ δώρου τῆς υἱοθεσίας, οὔτε μεῖζον οὐδέν, οὔτε μὴν φύσει λογικῇ μᾶλλον προσῆκον ἕτερον· λίαν λελογισμένον, καὶ σφόδρα τῶν ἀναγκαίων ἂν εἴη ἄρα, τὸ ἀνατετάσθαι, καὶ ἀφορᾶν, καὶ συνάγεσθαι πνευματοφορήτως τὸν νοῦν, ὅση γε δύναμις, πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἕν, τουτέστι τὸν Θεόν.

ια'. Κύριος, φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν· οὕτω τοι φροντὶς τῇ θειότητι D τοῦ Πνεύματος ἀνάγειν τὸν νοῦν πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἕν, καὶ μὲν δή, οὐχὶ τὸ ἓν κηρύττειν, τὴν δὲ τοῦ νοὸς ἐπιστροφήν, καὶ ἀπόβλεψιν ἀποστέργειν θεμιτόν ἐστι λέγειν· ὃ γὰρ τὸ ἅγιον λέγει Πνεῦμα, τοῦτο καὶ νοεῖσθαι βούλεται· ὃ δὲ νοεῖται, πρὸς τοῦτο καὶ τὸν νοῦν ἐπιστρέφεσθαι. Ἀπούσης γὰρ τῆς τοῦ νοῦ στροφῆς πρὸς τὸ νοητόν, καὶ ὃ νοήσειεν ἂν ὁ νοῦς, ἄπεστι, καὶ ἔσται ἐξ ἀνάγκης τηνάλλως εἰρημένον τὸ τοῦ ἑνιαίου κήρυγμα, καὶ δι' αὐτὸ καὶ ἡ πίστις· εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, τὸ μὴ διανοεῖσθαι ἄρα τὸ ἓν ἐπιστρεφόμενον τὸν νοῦν πρὸς αὐτό, καὶ ἀνατεινόμενον, ἄτοπον.

ιβ'. Εἰ φύσις τοῖς αἰτιατοῖς καὶ μάλιστα λογικοῖς

[94] Rom. VIII, 14.

πρὸς τὸ αἴτιον ἀνατετᾶσθαι, καὶ ἀφορᾷν ἐπιστρεπτικῶς, ἐξ αἰτίας δὲ πάντα παρῆκται τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ καὶ ὁ νοῦς, ὁ δὲ Θεός ἐστι τὸ κορυφαῖον, καὶ ἁπλῶς ἕν· φύσις ἄρα τῷ νῷ πρὸς τὸ κορυφαῖον καὶ ἁπλῶς ἕν, ὡς πρὸς αἴτιον ἐπιστρεφομένῳ, ἀνατετᾶσθαι, καὶ ἀφορᾷν.

ιγ'. Εἰ ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ἔστι δὲ καὶ ὁ νοῦς τῶν ἁπάντων ἕν, ἄρα ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ οὗτοσὶ, καὶ μάλιστα προσεχέστερόν γε ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸς διὰ τὸ θεοείκελον· οὐκοῦν καὶ μᾶλλον οὗτος ἀφορᾷν ὀφείλει γ' εἰς αὐτόν. Τὸ δὲ εἰς αὐτὸν λεγόμενον, εἰς τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς χρῆναι ἔμφασιν ἐπιστρεπτικῶς ἀφορᾷν δηλοῖ· εἰς τὸ ἓν ἄρα ὁ νοῦς ὀφείλει ἀφορᾷν.

B

ιδ'. Ἐξ ἑνὸς προΐασι τὰ πολλὰ, οὐχ ἔτι δὲ ἐκ τῶν πολλῶν τὸ ἕν. Ἀλλαμὴν ἡ κτίσις ἐστὶ τὰ πολλὰ, οὐκοῦν ἐξ ἑνὸς ἡ κτίσις ἐναργῶς. Ἔστι δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν, ὡς Κτίστης καὶ Δημιουργὸς ἐκεῖνο τὸ ἕν· ὁ ἄρα τὴν κτίσιν ὡς δεῖ θεωρῶν, ἐξ ἀνάγκης πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἓν ἕξει τὸ ἑαυτοῦ τῆς θεωρίας συμπέρασμα, ἐπείπερ καὶ ἔνεστι τοῖς αἰτιατοῖς πάμπολλα τοῦ αἰτίου ὡσανεὶ ἀπηχήματα, δι' ὧν γνωρίζεται ὁ τέχνῃ, καὶ σοφίᾳ, δυνάμει τε καὶ ἀγαθότητι προνοητικῶς τὰ πάντα παραγαγὼν ὡς ἠθέλησε. Διὰ τοῦτο καὶ Ἡσαΐας, ἐν τῷ Πνεύματι, « Ἐπάρατε, φησὶ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ ἴδετε τίς κατέδειξε ταῦτα πάντα. » Τὰ μὲν ταῦτα πάντα διὰ τὰ πολλὰ εἰρηκὼς αἰτιατὰ, τὸ δὲ τίς, πρὸς τὸν ἐξ οὗ ταῦτα (ὅπερ ἐστὶν ἁπλῶς κατὰ φύσιν ἓν) ἀνάγων τὸν νοῦν.

C

ιε'. Συνάγεται καὶ ἡ κτίσις εἰς ἕν, ἀλλὰ σύνθετον καὶ πολυμερὲς, καὶ οὐκ ἄναρχον, ἅτε κτιστόν. Τὸ δὲ κτίζον ἕν, οὐ μόνον ἓν ὡς πολλῶν καὶ διαφόρων συμφωνίας εἰς μίαν σύμπνοιαν τοῦ παντὸς, καὶ σκοπὸν ποιητικὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἄκτιστον ὡς προκαταρκτικὸν αἴτιον, ἀνιὼν ἐπὶ τὸ κατόπιν ὁ νοῦς, ἀνάγκη καταντῆσαι ἐπί τι ἓν ἀρχικόν τε καὶ τακτικὸν τῆσδε τῆς φαινομένης τῶν ὄντων τάξεως, καὶ γενέσεως, ἁρμονίας τε καὶ συμπνοίας τῆς εἰς τὸ ἕν, ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, ἐπ' ἄπειρον προΐῃ ἂν, ὅπερ ἄτοπον. Πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον, καὶ γιγνόμενον, ἔστιν ὅτ' οὐκ ἦν, καὶ μὴ ὂν, ἤρξατο, εἰ δ' ἤρξατο, καὶ κεκίνηται. Τί τὸ κινῆσαν ζητεῖν δεῖ καὶ εἰς γένεσιν ἀγαγὸν, ὅπερ ἔσται ἂν καὶ ἀκίνητον, ἐφ' ὅσον ἐστὶ κινοῦν· εἰ γὰρ οὔ, τί τὸ κινοῦν τὸ μὴ ὑπὸ ἑτέραν ἀρχὴν τελοῦν, ἐπείτοι γε ἄναρχον; εἰ δ' ἀκίνητον, ἄτρεπτον· εἰ δ' ἄρα τοῦτο, πάντως καὶ ἁπλοῦν, ἵνα μὴ σύνθετον ὂν τραπείη, ὅγε ἄτρεπτον ἡμῖν ἐκπέφανται· σύνθεσις γὰρ, ἀρχὴ στάσεως. Ἡ δὲ, λύσεως, τὸ τῆς κινήσεως ἔσχατον. Οὔκουν τοίνυν ἐκεῖ σύνθεσις, ἵνα μὴ καὶ στάσις, οὐδὲ στάσις, ἵνα μὴ καὶ λύσις, οὐδέ γε λύσις, ἵνα μὴ καὶ τροπὴ, καὶ κίνησις περὶ τὸν [Ισ. τὸ] ἄτρεπτον ἀποφανθείη καὶ ἀκίνητον, ὡς κινοῦν, οὐ κινούμενον, καὶ εἰς γένεσιν ἄγον, οὐχὶ γενόμενον, ἢ γινόμενον. Εἰ ἄρα ἄτρεπτον καὶ ἀκίνητον, ἐξ ἀνάγ-

(44) Isa. xl, 26.

A tura est, ut ad causam tendant, ad eamque attente spectent, si porro omnia ex Deo tanquam ex causa pendeant, ex quo mens ipsa; Deus autem est summum ac simpliciter unum; menti igitur natura est ad summum ac simpliciter unum, tanquam ad causam conversæ, tendere et spectare.

13. Si ex ipso, et in ipso ac per ipsum omnia, si porro mens horum omnium unum aliquid sit, igitur ex ipso et per ipsum mens ac præcipue ex ipso pendet et per ipsum est propter cum Deo similitudinem; igitur et multo magis illa ad eum aspicere debet. Quod autem dicitur *ad eum*, significat eam oportere ad supernaturalis Unius manifestationem vivide aspicere. In unum igitur mens debet aspicere.

14. Ex uno omnia procedunt, non autem ex multis unum. Sed creatio multa est; non igitur ex uno creatura procedit, quod manifestum est. Est autem supra creationem, tanquam Creator et conditor Deus, Unum illud. Qui igitur creationem, ut oportet, intuetur, ex necessitate ad illud *Unum* supernaturale suæ contemplationis terminum habebit, quoniam et insunt causatis tanquam multæ ex causa repercussiones, per quæ cognoscitur ille qui arte et sapientia et potentia et bonitate provide cuncta, ut voluit, produxit. Ideo et Isaias in spiritu: « Sustollite, inquit, oculos vestros, et videte quis omnia hæc ostenderit (44). » Quando dicit *omnia*, ea multa quæ causata sunt, significat; quando autem ait *quis*, mentem ad eum ducit ex quo ea sunt; quod est simpliciter et secundum naturam *Unum*.

15. Colligitur in unum creatio, sed compositum ac multiplex, non autem absque principio, utpote creatum. Cum igitur mens in illud *Unum* quod creavit et quod est unum, non modo per concursum multorum ac diversorum in unam totius alicujus formam ac effectum terminum, sed increatum ac primam causam ascendit ut contempletur, necesse est ut ad aliquid unum quod creaverit ac ordinaverit visibilem hunc rerum ordinem ac generationem, harmoniam et conspirationem in totius alicujus formam; vel, si ita non esset, in infinitum procederet: quod est absurdum Quidquid autem movetur et factum est, aliquando non erat, et cum non esset, cœpit esse et motum fuit. Quid opus est, id quod movit et ad generationem adducit, inquirere? Quod est certo immobile, cum moveat. Nisi enim esset immobile, quid igitur moveret illud quod ad alterum principium non spectat, cum sit absque principio? Si autem immobile est, ergo et immutabile; si igitur et illud, omnino quoque simplex est, ne, si compositum sit, convertatur, quod nobis ut immutabile apparet. Compositio enim principium est discordiæ; hæc autem dissolutionis; quæ ultima motus linea est. Non est igitur in illo compositio, ne simul insit discordia; neque discordia, ne fiat

dissolutio, neque dissolutio, ne accidat mutatio, A neque mutatio, ne motus appareat apud illud, quod immutabile et immobile, tanquam movens, neque motum, et ad generationem adducens, neque ipsum generatum. Si igitur immutabile et immotum sit, necessario et incompositum, et ideo simplicissimum et unum omnino supernaturale. Ad quod mens si tendat, omnimodo extra omnia statuitur, propter hunc quem versus illud pulcherrimum respectum habet et suum ad illud quod super omne est, impetum; imo vero ad illud ex quo omnia et ad quod omnia tendunt. Si vero id secundum congruam rationem fiat, tunc mens extra cupiditates ponitur. Quæ enim sursum et ad pulcherrimum tendit, idque assequitur, quomodo jam in cupiditatum turpitudine remanere posset? Ideo illud sacra lex dicit: « Illi soli servies; » Uni, nempe. Tendendum B igitur est ad illud summum unum, si Dei legem adimplere volumus et supra cupiditates inveniri.

16. « Dominus, inquit, solus dux eorum fuit, nec fuit cum iis deus alienus. » Vides unius et solius potentiam? Quomodo non erat cum iis deus alienus, in quantum solus eos ducebat Dominus? Dominus eos qui ipsum sequuntur neque ab ipso separantur, ducit. Quod autem aliquis sequitur, ad illud et convertitur. Si igitur nolimus Deum alienum, aut dæmonem aut cupiditatem nobiscum habere, illum solum et Unum per mentis conversionem sequamur, ita ut illud de nobis verisimiliter dictum esse videatur: « Dominus solus ducit eos, neque est C cum eis deus alienus. »

17. Etsi ex uno, sed omnia modo dissimili ex Uno sunt; eo nempe quod diversus modus est quo entia ex prima unitate procedunt. Et alia quidem coæta et creata sunt, alia vero increata et temporalis initii rationem fugientia, et omnibus quidem omnino causa est illud supernaturale Unum; sed aliis ex creatione, aliis vero ex natura; neque omnibus simpliciter est adhærendum, neque omnia amplectenda sunt eodem modo; sed iis quidem quæ initium habent et creata sunt, adhærendum est propter aliud quoddam, neque propter ipsa, sed propter id quod in iis, tanquam in speculo, repræsentatum et ostensum est. Non aliter creatura adeunda est, ut meliores fiamus, nisi propter id D quod ex illo summo Uno apud eam apparet. Ad ea vero quæ absque initio et naturalia sunt, accedimus non propter aliud, sed propter ea sola, et propter illud ex quo sunt. Ea enim sunt quæ propter seipsas debent adiri, eorumque est unitive et naturaliter summum illud Unum; imo vero unitive, et, ut dictum est, naturaliter sunt illius summi Unius. Oportet sane non modo ad ea accedere, sed et cum illis adunari, et ad primi et unius hujus pulchri imitationem per illa informari, ut gratiæ cooperatione et auxilio, Dei gloriæ per imaginem ac similitudinem dignitatem habeamus. Attente considerantibus ea quæ per creationem causata sunt, contingit ut mentem ad unius contemplationem tanquam

A κης ἀσύνθετον, καὶ διὰ τοῦτο ἁπλούστατον, καὶ ἀπολύτως ἓν ὑπερκόσμιον. Πρὸς ὅπερ ὁ ἀνατεινόμενος νοῦς, τῶν πάντων, πάντα τρόπον, ἔξω καθίσταται, διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑπέρκαλον ἣν ἔχει ἀπόβλεψιν καὶ τὴν ἔφεσιν περὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν· μᾶλλον δὲ περὶ τὸ ἐξ οὗ τὸ πᾶν, καὶ εἰς ὃ τὰ πάντα φυσικῶς ἀνατείνεται. Τούτου δὲ γινομένου κατὰ λόγον προσήκοντα, καὶ παθῶν ἔξω γίνεται· ὁ γὰρ ὑπεράνω καὶ τῶν ὑπερκάλων ὑπερεκτεινόμενος καὶ γιγνόμενος, σχολῇ γ' ἂν γένοιτο ἐναπομεῖναι τῷ αἴσχει τῶν παθῶν. Διὰ τοῦτο, « Αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, » τῷ ἑνὶ δηλονότι, ὁ ἱερός φησι νόμος. Πρὸς ἄρα τὸ κορυφαῖον ἓν ἀνατετᾶσθαι δεῖ, εἰ μέλλοιμεν καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον πληροῦν, καὶ ὑπεράνω παθῶν εὑρίσκεσθαι.

ις'. Κύριος, φησὶ, μόνος ἦγεν αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν Θεὸς ἀλλότριος. Ὁρᾷς τοῦ ἑνιαίου καὶ μόνου τὴν δύναμιν; πῶς οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν Θεὸς ἀλλότριος, ἐφ' ὅσον μόνος αὐτοὺς ἦγεν ὁ Κύριος; ἀλλαμὴν ὁ Κύριος ἑπομένους, οὐκ ἀποστρεφομένους, ἄγει· ᾧ δέ τις ἕπεται, πρὸς αὐτὸ καὶ ἐπέστραπται· οὐκοῦν εἰ μέλλοιμεν Θεὸν ἕτερον, δαίμονα, ἢ πάθος μεθ' ἡμῶν μὴ ἔχειν, ἑψώμεθα τῷ μόνῳ καὶ ἑνὶ δι' ἐπιστροφῆς νοερᾶς, ὅπως ἂν καὶ περὶ ἡμῶν οὐκ ἀπεικότως λελέχθαι δόξειέ γ' ἄν· ὅτι Κύριος μόνος C ἄγει αὐτοὺς, ὅθεν καὶ Θεὸς ἀλλότριος οὐκ ἔστι μετ' αὐτῶν.

ιζ'. Εἰ καὶ ἐξ ἑνὸς, ἀλλὰ διαφόρως εἰσὶν ἐξ ἑνὸς τὰ πολλά· ὅτι δῆτα καὶ τῶν ὄντων ὁ τρόπος, καθ' ὃν ταῦτα ἐκ τῆς πρώτης ἑνάδος προΐει, διάφορος· τὰ μὲν γὰρ τούτων ἠργμένα τέ ἐστι καὶ κτιστὰ, τὰ δ' ἄκτιστα, καὶ τὸν τῆς χρονικῆς ἀρχῆς λόγον ἐκπεφευγότα, καὶ πᾶσι μὲν κατὰ πάντα τρόπον αἴτιον τὸ ὑπερούσιον ἓν, ἀλλὰ τοῖς μὲν δημιουργικῶς, τοῖς δὲ φυσικῶς, καὶ οὐ πᾶσι καθάπαξ διὰ τοῦτο τούτοις ἐπίσης προσίεσθαι, καὶ τούτων ἀντέχεσθαι χρεὼν, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὑπὸ ἀρχὴν καὶ κτίσιν τελοῦσι, προσιτέον ἐστὶ δι' ἄλλο, καὶ οὐ καθ' αὐτὸ, ὡς τῷ ἐσόπτρῳ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ μορφαζόμενον, ἢ παραδεικνύμενον· ἀλλοίως γὰρ ἡ κτίσις πρὸς βελτίωσιν οὐ προσιτέα D ἐστὶν, ὅτι μὴ διὰ τὸ ἐν αὐτῇ τοῦ ἄκρου ἑνὸς προφαινόμενον. Τοῖς δ' ἀνάρχοις πρόσιμεν, καὶ φυσικοῖς, οὐ δι' ἄλλο, ἀλλὰ δι' αὐτὰ, καὶ τὸ ἐξ οὗ· ἐκεῖνα γάρ ἐστι τὰ τῷ ὄντι προσιτέα καθ' αὑτὰ, κἀκείνων ἐστὶ προσεχῶς τε καὶ φυσικῶς τὸ κορυφαῖον ἓν, μᾶλλον μὲν οὖν τοῦ ἄκρου, καὶ κορυφαίου ταῦτ' εἰσὶν ἑνὸς, προσεχῶς καὶ, ὡς λέλεκται, φυσικῶς. Δεῖ δὴ, οὐ μόνον τούτοις προσίεσθαι, ἀλλὰ καὶ προσφύεσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἐκμίμησιν τοῦ πρώτου καὶ ἑνὸς καλοῦ διὰ τούτων σπεύδειν ἀποτυποῦσθαι, ἵναπερ τῇ συνεργίᾳ, καὶ ἐπαρωγῇ τῆς χάριτος, τῆς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν δόξης τοῦ Θεοῦ σχοίημεν τὸ ἀξίωμα. Ἐντεῦθεν σκοπουμένοις ὀρθῶς, τοῖς μὲν δημιουργικῶς αἰτιατοῖς, συμβαίνει θεωρητικῶς ἀνάγειν τὸν νοῦν πρὸς τὸν ἐνοπτρισμὸν τοῦ ἑνὸς, καὶ ἑνοῦν αὐτὸν

εἰς τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς ἑνιαίαν ἔννοιαν ἀπο- A λύτως καὶ ἁπλῶς, εἴ γε τούτοις ὁ νοῦς ἐνορᾷ κατὰ τὸ εἰκός. Οἷς δὲ φύσει τὸ αἴτιον, καὶ πρακτικευόμενον τὸν νοῦν διὰ τούτων, ἢ κατ' αὐτὰ μορφαζόμενον τούτοις ἔνεστιν ἑνοῦν πρὸς τὸ κυρίως ἐκεῖνο ἓν ἑαυτόν· ὅθεν δὴ ἐκ τῶν ὁποιωνοῦν ἁπάντων, εἴτε φυσικῶν, εἴτε δημιουργικῶν ὄντων αἰτιατῶν, πρὸς τὸ διαφόρως ἓν αἴτιον, ὁ νοῦς συνάγεσθαι εἴωθε φυσικῶς, εἴτε πρακτικῶς, ἢ δὴ θεωρητικῶς. Καὶ ὅπερ ὁ νοῦς εἴθ' ἑνὶ, εἴτε πλείοσι δημιουργικοῖς, ἢ φυσικοῖς χρώμενος, οὐ διὰ τὸ ἓν χρῆται, οὐδ' ἵνα πρὸς τὸ πρῶτον ἓν συναγηοχὼς ἑαυτὸν φέρῃ, καὶ ὅλως πρὸς ἐκεῖνο ἀπίδῃ ἐν ἁγίᾳ μετοχῇ, καὶ ῥοπῇ τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος, ἁπλῶς, ἑνοειδῶς τε καὶ μονοειδῶς, εἰς ἁμαρτίαν αὐτῷ τοῦτο λογίζεται, κἂν B φαντασίαν ἔχῃ καλοῦ ἥδε ἡ χρῆσις αὐτῷ. Τὰ γάρ τοι ἐκ τοῦ ἑνὸς, εἰς τὸ ἓν ἄγειν πέφυκε χρωμένους τούτοις, ὡς χρή· πᾶσα γὰρ, φησὶν ὁ μέγας Διονύσιος, Πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπληροῖ, καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ Πατρὸς ἑνότητα, καὶ θεοποιὸν ἁπλότητα· ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· εἰ δ' οὐκ ἀνάγει πρὸς τοῦτο, παραπέφυκε, καὶ τοῦ εἰκότος ἡ χρῆσις ἔξω γεγένηται, μὴ οὕτω δὴ γιγνομένη.

ιη'. Ἔστι πρᾶξις προηγουμένη τῆς θεωρίας, καὶ ἔστι πρᾶξις ἑπομένη τῷ θεωρητικῷ. Καὶ ἡ μὲν τελεῖται σωματικῶς, ὅπως τὰς ὁρμὰς τοῦ σώματος χαλιναγωγήσαντι, καὶ εὐτάκτως φέρεσθαι κατ' ὀλίγον παρασκευάσαντι, δῴη γ' ἂν οὕτω τῷ νῷ ἐλευθέρῳ C ποδὶ διαβῆναι ἐν τοῖς ἰδίοις, ἅ ἐστι τὰ νοητὰ, κἀκεῖ τὸ σφέτερον διαφέρον καλῶς ἐργάζοιτο, ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τοῦ νοὸς ἀρχομένη, καὶ τοῦ νοεῖν ἐν πνεύματι, συνάγεται πρὸς τὸ ὑπὲρ νοῦν, ὅ ἐστιν ὁ Θεὸς, ᾧ προσεγγίσας ὁ νοῦς ἓν τὸ ἓν γίνεται. Ἓν γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ δὴ καὶ αὐτὸς ἑνοῦται πρὸς ἑαυτὸν εἰς ἓν, καὶ ἀδιαίρετος ἀποκαθίσταται· ἑνάδος γὰρ πρόξενον τὸ ἓν, καὶ ἁπλότητος θεοειδοῦς θεωρούμενον· ἀσύμβατον γὰρ τὸ, ἓν θεωροῦντα τὸν νοῦν, μὴ καὶ αὐτὸν εἶναι ἓν ἁπλοῦν, διῃρημένα δ' ὁρῶντα, καὶ σύνθετα, ἀνάγκη διαιρεῖσθαί τε καὶ ποικίλλεσθαι· εἴρηται δέ μοι ἓν ἁπλῶς, τὸ καθ' αὑτὸ ὑφεστὼς ἁπλοῦν. Ἐπειδὴ γὰρ ὅ τί πέρ ἐστιν ὁ νοῦς τὰς ἀλλοιώσεις πάσχει κατ' ἐνέργειαν, αὐτὸς δέ ἐστιν ἁπλοῦς, ἀνάγκη ἓν εἶναι καὶ κατ' ἐνέργειαν, τὸ ἓν ὁρῶν. Εἰ δὲ τὸ ἓν μὲν D ὁρῴη, αὐτὸς δὲ διῄρηται εἰς δυάδα τοὐλάχιστον, τί ποτ' ἂν εἴη ἐνεργοῦν τὸ σκέλος αὐτοῦ, διῃρημένον ἀπὸ τοῦ ὁρῶντος τὸ ἕν; Ἢ γὰρ ὁρᾷ ἕτερόν τι, ἢ οὐχ ὁρᾷ, καὶ τοῦτο δισσῶς, ἢ μὴ βουλόμενον, ἢ ἀμβλυνόμενον, ἢ τάχα πρὸς ἄλλο τι δράσεως πεφυκὸς, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸ ὁρᾷν· ἀλλ' εἰ μὲν ἕτερόν τι ὑπόθοιτό τις ὁρᾷν, ἴδε ὅτι ὁ νοῦς οὐχ ὁρᾷ τὸ ἓν ἁπλῶς, ἀλλὰ δύω παρὰ τὸν λόγον· καὶ δύω ὁρῶν, ἓν εἶναι οὐ δύναται· τέμνεται γὰρ, ὡς δέδεικται, εἰς ἃ θεωρεῖ· εἰ δὲ οὐχ ὁρᾷ, εἰ μὲν μὴ βούλοιτο, τοῦτο ἀδύνατον· οὐκ ἔστι γὰρ ἀργίαν, καὶ τὸ ἀκαριαῖον αὐτὸ τὸ βραχύτατον, νοῦν λογικὸν παθεῖν. Ἀλλ' οὐδ' ἀμβλύνεται τοῦτο τοῦ νοὸς, τοῦτο δ' ὀξὺ κέκτηται. Ἢ οὕτω σύνθετος ἂν εἴη καὶ οὐχ ἁπλοῦς ἐξ ἀνομοιομερῶν

A in speculo ducant, et eam cum una illa mente simpliciter uniant, si saltem mens ea, ut decet, intueatur. Quæ autem naturaliter causata sunt, iis est vis mentem per ipsa occupatam aut secundum ipsa informatam cum illo uno conjungendi. Unde ex omnibus, sive naturalibus, sive a Creatore productis, ad illud quod una causa est, mens colligi solet sive naturaliter, sive practice, sive contemplative. Et quando mens sive uno, sive pluribus creatis aut naturaliter exsistentibus utens, non propter illud unum utitur, neque ut se ipsam ad illud primum unum ferat, illudque aspiciat in sancta participatione, et illuminantis Spiritus sancti motu, simpliciter et uniformiter, tunc in peccatum id sibi tribuit, etiamsi B ille usus ipsi pulcher videatur. Quæ enim ex illo uno sunt, ad illud unum solent ducere eos qui ipsis ut decet utuntur : « Omnis enim, inquit magnus Dionysius, progressus illuminationis a Patre præstitæ, in nos divino dono adveniens, rursum, ut unitiva potentia nos intensive replet, et convertit ad conjungentis Patris unitatem et deificam simplicitatem. Ex eo enim et in ipsum omnia ; si non ad illud rerum usus dirigit, a recto decidit, et aliter procedit quam oportet, non ad illud tendens.

18. Est actio præcedens contemplationem et est actio sequens contemplationem. Et altera quidem corporaliter perficitur ; ita ut corporis motus dirigenti et eos sensim disponenti ut recte ferantur, C det menti libero pede in propriis incedere, quæ sunt intelligibilia, et ibi propriam actionem operetur ; altera vero, a mente incipiens et a cogitatione in spiritu, ad illud quod est supra mentem colligitur, quod est Deus, cui mens cum accedat, in unum colligitur. *Unum* enim Deus est, et ipsa mens secum unitur in unum et indivisibilis constituitur. Unitatem enim unum præstat et divinam simplicitatem, cum aspicitur. Impossibile est enim unum contemplantem non et ipsam esse simplicem, contemplantem vero divisa et composita, necesse est eam dividi et componi ; dictum vero est a me illud unum quod in se subsistit simplex. Quoniam enim quidquid est mens, mutationes patitur per operationem ; ipsa vero simplex D est ; sed necesse est ut simplex sit secundum operationem, cum unum videt. Si vero unum videat, ipsa vero in duo saltem divisa sit, quid operaretur illa pars ejus, quæ ab ea quæ unum videt separata est ? Etenim videt aliud quoddam aut non videt ; et hoc duplici modo, aut non volens, vel infirmata, aut rapide ad aliam quamdam actionem apta, non autem ad contemplandum ; sed si supponatur mentem aliud quoddam videre, jam mens non videt unum simpliciter ; sed duo contra rationem ; et cum videat duo, jam non esse unum aliquid potest. Dividitur enim, ut ostensum est, in eis quæ contemplatur ; si vero non videat, si quidem nolit id impossibile est ; non enim possibile est mentem otium pati, ne uno quidem temporis puncto. Sed

non nunc quidem hebescit mens, nunc vero est rapida. — Vel etiam hoc modo. Composita esset et non simplex dissimilibus partibus constituta, quoquo modo acciderit; et si una pars videat, alia vero ad aliam quamdam operationis speciem ordinetur; eam enim compositionis appellationem de mentis simplicitate dici nequit. Quapropter unitas et simplicitas mentis, si illud unum simpliciter consideret, una quoque ipsa efficacia est, et si unum esset simpliciter, simplex unum videt. Actio igitur quæcunque sit aut contemplatio ex necessitate ferri debet ad illud unum quod supra mentem est; si minus, nihil assequetur, sed frustra mens videbitur agens aut contemplans. Erit igitur cupiditatum effectrix, si divisioni subjaceat, non sublata animæ sensu ad unionem cum illo uno quod supra mentem est; quæ unio despumare valet et mundare vim mentis contemplativam illud unum aspicientem intuentemque, et illi adhærentem ex quo omnia et in quod pervenit et est et subsistit.

19. Omnium desiderabilium summum est divina cum anima et supra mentem unio. Per divinam hanc unionem necessaria est divina similitudo; per divinam hanc similitudinem, necesse est secundum mentem operari, scilicet contemplari. Tale enim est divinum, ex quo et illud *Deus*, nomen ipsi inditum est. Contemplari vero rapide ad Dei cogitationem pertingit. Undique enim et in omnibus, quosdam tanquam radios in contemplativam mentem mittit, et mens contemplans e regione positum Deum habet; Deus autem est unum supernaturale. Est autem mentis natura talem efficacia fieri, qualia sunt ea quæ videt, ut et theologica divi Gregorii vox ostendit, dicens mentem splendorem Dei et videre et pati. Quod enim mens videt, id et patitur, et talis efficitur. Tingitur enim mens, ut Petrus Damascenus ait, secundum ea quæ contemplatur; et sicut quando divisa ac varia videt, variatur ac dividitur, ita, cum ascendit ad contemplationem supernaturalis ac simpliciter unius, consequenter unum aliquid efficitur, ut a me prius dictum est; postquam autem unum effecta est, ingenitum et infinitum et non figuratum et simplex videt. Tale enim est unum. Unde sane et ipsa mens quasi æterna et infinita et absque figura et simplex per virtutem efficitur. Illud autem cum passa est atque sic mutata, in divini similitudinem secundum unitatem efficitur; et inde accurrit ad omnium desiderabilium summum, divinam et supra mentem et ineffabilem unionem, qui est summus secundum Deum terminus. Oportet igitur mentem intendi, omnique modo conari et Spiritu sancto intueri supernaturalis unius contemplationem et aspectum.

20. Quando mens in multis aut saltem in duobus est, manifestum est eam non simpliciter unum videre. Ideo finita est et terminata et tenuis; quæ enim non omnino simplicia sunt, talia sunt. Quando mens reipsa est in hujus unius contractione intacta,

A τινων συνιστάμενος, ὥσπερ συμβήσεται, καὶ εἰ τὸ μὲν τοῦ σκέλους ὁρᾷ, τὸ δὲ πρὸς ἄλλο τι ἐνεργείας εἶδος τέτακται· συνθέσεως γὰρ καὶ τοῦτο κατηγόρημα, ὃ περὶ τὸ τοῦ νοὸς ἁπλοῦν εἰπεῖν, πάνυ ἀνένδεκτον. Δι' ἄρα ταῦτα τὸ ἑνιαῖον, καὶ ἁπλοῦν τοῦ νοὸς, εἰ τὸ ἁπλῶς ἓν κατασκέψοιτο, ἓν καὶ αὐτὸ ἐνέργειά ἐστι, καὶ εἰ ἓν εἴη ἁπλῶς, τὸ ἁπλοῦν ἓν ὁρᾷ. Πρᾶξις τοιγαροῦν ὁποιατισοῦν, ἡ θεωρία, ἐξ ἀνάγκης φέρεσθαι ὀφείλει πρὸς τὸ ὑπὲρ νοῦν ἕν, εἰ δ' οὔ, οὐκ ἀνύσει οὐδὲν, ἀλλὰ μάτην ὀφθήσεται πράττων, ἢ θεωρῶν ὁ νοῦς· ἔσται γὰρ παθῶν ἐνεργὸς ὑπὸ διαίρεσιν κείμενος, μὴ φερόμενος αἰσθήσει ψυχῆς εἰς τὴν τοῦ ὑπὲρ νοῦν ἑνὸς ἑνοειδῶς ἕνωσιν, ἥτις δὴ ἕνωσις διυλίζειν οἶδε, καὶ καθαίρειν τὸ θεωροῦν τοῦ νοὸς, πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἓν μετεωριζόμενον καὶ ἀφορῶν,
B κἀκείνῳ προσπάσχον τῷ ἀφ' οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, καὶ εἰς ὃ καὶ γίγνεται, καὶ ἔστι, καὶ ὑφέστηκεν.

ιθ'. Τῶν πάντων ἐφετῶν ἄκρον, ἡ μετὰ τῆς ψυχῆς θεία, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἕνωσις· διὰ τὴν θείαν ἕνωσιν, ἀναγκαία ἡ θεία ὁμοίωσις, διὰ τὴν θείαν ὁμοίωσιν, ἀναγκαῖον τὸ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν, ἤτοι θεωρεῖν. Τοιοῦτο γάρ τοι καὶ τὸ θεῖόν ἐστιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ, Θεὸς, ὄνομα τούτῳ ἀπονενέμηται. Ἀλλαμὴν τὸ θεωρεῖν, εὐθὺς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἄνεισι· πανταχοῦ γὰρ καὶ ἐν πᾶσιν, ἀκτῖνας ὥσπερ τινὰς ἐνίησιν ὁ Θεὸς τῷ θεωρητικῷ νῷ, καὶ νοῦς θεωρὸς ἀντικεί-
C μενον ἔχει τὸν Θεὸν, Θεὸς δέ ἐστιν ἓν ὑπερκόσμιον. Ἔστι δὲ φύσις τοῦ νοὸς γίνεσθαι τοιοῦτος ἐνεργείᾳ, οἷα ὁρᾷ, ὡς καὶ ἡ θεολόγος τοῦ θειοτάτου Γρηγορίου φωνὴ δηλοῖ, λαμπρότητα Θεοῦ, λέγουσα, καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν. Ὃ γὰρ νοῦς ἑώρακε, τοῦτο καὶ πέπονθεν, ἢ δὴ τοιοῦτος καὶ γέγονε· βάφεται γὰρ ὁ νοῦς, φησὶν ὁ ἀπὸ Δαμασκοῦ Πέτρος κατὰ τὰ αὐτῷ θεωρούμενα, καὶ ὡς ἐν διῃρημένοις ὁρῶν καὶ ποικίλοις, ποικίλλεται, καὶ διαιρεῖται, οὕτω τοι πρὸς τὴν ἀπόβλεψιν τοῦ ὑπερκοσμίου καὶ ἁπλῶς ἑνὸς ἀναβεβηκὼς, ἀκολούθως ἓν γίνεται, ὥς μοι λέλεκται πρόσθεν, ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ ἑνὶ γένοιτο, τὸ ἄναρχον, καὶ ἄπειρον ὁρᾷ, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἁπλοῦν· τοιοῦτο γὰρ τὸ ἕν· ὅθεν δῆτα καὶ αὐτὸς ἄναρχος, ἄπειρος καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ ἁπλοῦς κατ' ἐνέργειαν ἀποκαθίσταται· τοῦτο δὲ
D πεπονθὼς, καὶ οὕτως ἀλλοιωθεὶς, εἰς τὴν ἐξομοίωσίν που τοῦ θείου κατὰ τὸ ἑνὸν εὑρίσκεται, κἀντεῦθεν ἀνατρέχει πρὸς τὸ πάντων ἐφετῶν ἄκρον, τὴν θείαν, καὶ ὑπὲρ νοῦν, καὶ ἄῤῥητον ἕνωσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἄκρος κατὰ Θεὸν σκοπός. Δεῖ δὴ διὰ ταῦτ' ἄρα τὸν νοῦν ἀνατετᾶσθαι, μηχανῇ πάσῃ ἐπείγεσθαι, καὶ ἀφορᾷν Πνεύματι πρὸς τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς θεωρίαν καὶ ἀπόβλεψιν.

κ'. Ὅταν ὁ νοῦς ἐν πολλοῖς, ἢ τοὐλάχιστον ἢ κἂν ἐν δυσὶ, δῆλον ὅτι οὐχὶ τὸ ἁπλῶς ἓν ὁρᾷ. Διὰ τοῦτο ὡρισμένος τέ ἐστι, καὶ πεπερασμένος, καὶ ἀμυδρός· τὰ γὰρ μὴ ἀπολύτως ἁπλᾶ, τοιαῦτά εἰσιν. Ἡνίκα δὲ τοῦ τῷ ὄντι ἑνὸς ἐν ἐπαφῇ γένηται ἀνεπάφῳ, κατὰ

νοερὰν τούτῳ ἐν Πνεύματι ἀπόβλεψιν ἀνομμάτως A ἐπιβαλὼν, ἄναρχος, ἄπειρος, ἀόριστος, ἀσχημάτιστός τε καὶ ἀνείδεος γίνεται, καὶ τὴν ἀφασίαν ἐνδύεται, καὶ τὸ σιωπᾷν ἀσκεῖ μετ' ἐκπλήξεως, καὶ ἐμπίπλαται τερπωλῆς, καὶ πάσχει τὰ ἀνεκλάλητα. Ἄναρχον, καὶ ἄπειρον δὲ, καὶ ἀόριστον, μὴ κατ' οὐσίαν με εἴπῃς λέγοντα γίγνεσθαι, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν. Ἐπείτοι γε καὶ ὃ μεταβάλλει νοῦς, οὐχ ἡ οὐσία ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια. Εἰ γάρ τοι κατ' οὐσίαν ἠλλοίωτο, ἰδὼν καὶ παθὼν τὴν θέωσιν, ἤτοι θεωθεὶς, ἐκ τοῦ τὸν Θεὸν θεωρεῖν, ἦν ἂν κατ' οὐσίαν Θεός. Ἀλλαμὴν οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐδ' ἂν τῶν ἀγγέλων οὐδεὶς, πλὴν τοῦ μόνου, καὶ ἄκρου, καὶ ἑνὸς Θεοῦ, τὸ κατ' οὐσίαν εἶναι Θεός. Εἰ τοίνυν κατ' οὐσίαν θεοῦσθαι τὸν νοῦν εἰπεῖν ἄτοπον, λείπεται λέγειν τοῦτο πάσχειν αὐτὸν, αὐτῷ τῷ ὁρᾷν. Οὐκ ἄρα φύσιν ἔχει B ἀλλοιοῦσθαι τὴν οὐσίαν αὐτὸν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν, ἄλλως τε, εἰ μεταβάλλεται πεφυκότως ὁ νοῦς, ἧπερ εἴρηται, κατὰ τὰ αὐτῷ θεωρούμενα, θεωρεῖ δὲ ἥκιστα πάντων τὴν θείαν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν, οὐδ' αὐτὸς ἄρα κατ' οὐσίαν ἀλλοιωθήσεται, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν.

κα'. Τὰ πάντα ἐκ τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς ὥσπερ ἐκλάμψαντα, οὐκ ἀπέστησαν, ὅθεν ἔσχον τὴν γένεσιν τρόπῳ παντὶ, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ὥσπερ ἐγένοντο, οὕτω καὶ συνέχονται, καὶ τελειοῦνται. Καὶ οὐδέν ἐστιν ἐν οὐδενὶ τῶν ἁπάντων, ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἀπόῤῥοια, καὶ ὡσαεί τις ὀσμὴ ἐκείνου τοῦ ποιητικοῦ, καὶ ὄντος ἑνός· καὶ πάντα τὰ ὄντος μετέχοντα μονονουχὶ φωνὴν ἀφιᾶσι, παραδεικνύντα οὐχὶ τὸ ὑπερκόσμιον ἓν (τοῦτο γὰρ ὑπερίδρυται πάσης τῆς ὁποιασοῦν εἴτε θεωρίας, εἴτε νοήσεως), ἀλλά τινα ἀκτῖνα τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνός. Ὅθεν ἐπεὶ διὰ πάντων ἐπιβοᾶται τὸ ἓν, καὶ πάντα νεύει πρὸς ἓν, καὶ αὐτὸ τὸ ὑπερκόσμιον ἓν διὰ πάντων τῶν ὄντων προφαίνει ἑαυτὸ τῷ νοΐ· ἀνάγκη χειραγωγεῖσθαι, καὶ ποδηγεῖσθαι, καὶ ἄγεσθαι πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἓν τὸν νοῦν· τοῦτο μὲν, τῇ τῶν πολλῶν ὄντων πειθοῖ βιαζόμενον, τοῦτο δὲ καὶ ὅτι τὸ κτίζον ἓν, περὶ οὗ γε ἡμῖν ἤδη ὁ λόγος ἐστὶ, βούλεται ὁρᾶσθαι ὑπὸ τοῦ νοὸς περιουσίᾳ χρηστότητος, ἵν' ὁ νοῦς ἐν τούτῳ πάσχῃ τὸ ζῆν, ὥς αὐτό φησι τὸ ἄῤῥητον ἕν· «Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν.» Καὶ ἀλλαχοῦ· «Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ἐκ γὰρ ζητήσεως, ἡ ὅρασις. Ἐκ ταύτης δὲ, ἡ ζωή.» Καὶ, «Ὅπως γάννυται καὶ φωτίζοιτο, καὶ εὐφραίνοιτο, ὡς ὁ Δαβὶδ φησι, ὅτι τῶν εὐφραινομένων πάντων ἡ κατοικία ἐν σοί. Καί· «Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς.» Ἢ πῶς τὸν μὲν νοῦν ἔκτισε θεωρὸν, τὰ ἑαυτοῦ δὲ ἐν ἅπασι τοῖς οὖσι διέσπειρε, δι' ὧν, ὥσπερ διά τινων θυρίδων, διαυγασμῷ νοερῷ τῷ νοΐ παραδεικνύμενον θέλγει τὸν νοῦν τοῦτον πρὸς ἑαυτὸ ἐλλαμπόμενον;

κβ'. Ὁ Θεὸς, ὅπερ τὸ Τριαδικὸν ἀγαθὸν ἕν, ὃ πεποίηκε, θέλων πεποίηκεν· ἀλλαμὴν ὃ ὁ Θεὸς θέλει, ἄκρον ἐστὶν ἀγαθόν· φύσις γάρ ἐστιν ἡ ἀγαθότης αὐτῷ. Πεποίηκε τοίγαρτοι τὸν νοῦν, ἑαυτοῦ, ἢ τῶν ἑαυτοῦ θεωρόν· ὃ ἀνάγειν οἶδε τὸν θεωροῦντα

per spiritualem in hoc spiritu respectum sine oculis assurgens, tunc æterna, infinita, interminata, sine forma et figura fit, impotentiamque loquendi induit, silere cum stupore discit, et ineffabilia patitur. Ne dicas me dixisse eam fieri substantialiter æternam et infinitam et non terminatam, sed solummodo per operationem. Quod enim in mente mutatur, non sane est substantia, sed operatio. Si enim substantialiter mutaretur, quando Deitatem videt et patitur, deificata nempe, tunc ex Dei contemplatione, Deus ipsa per contemplationem fieret. Sed non ita est, neque id angelis contingit, nec est nisi solus et summus et unus substantialiter Deus. Si igitur absurdum est dicere mentem substantialiter deificari, dicendum est eam id pati ipso aspectu. Non igitur natura mentis mutatur, sed ejus operatio. Si enim mens mutatur, ut dictum est, secundum ea quæ contemplatur, minime videt divinam essentiam, sed operationem divinam; neque ipsa igitur substantialiter mutabitur, sed secundum operationem.

21. Omnia ex supernaturali uno tanquam splendentia, non recesserunt ab eo unde generationem omnimodo habuere, sed in illo quemadmodum acta sunt, ita et adhærent et perficiuntur. Et nihil est in quo non sit effluxus, et tanquam odor aliquis hujus Creatoris et unius. Et omnia quæ exsistunt manifeste ostendunt non ipsum superna- C turale unum (illud enim est supra omnem contemplationem aut cogitationem), sed quosdam illius radios. Unde, cum omnibus inclametur illud unum et omnia ad unum tendant, et ipsum supernaturale unum seipsum menti per omnia manifestet, necesse est ut mens quasi manu ducatur et pede ad illud supernaturale unum; tum quia omnium persuasione cogitur, tum et eo quod ipsum illud unum, nimia sua bonitate, a mente vult aspectari, ut mens in eo aspectu vitam patiatur, quemadmodum dicit illud ineffabile unum, «Ego sum vita;» et: «Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum;» et alibi: «Quærite Dominum et vivet anima vestra.» Ex inquisitione enim visio; ex ea autem vita. Et: D «Exhilaretur, et illuminetur, et lætetur, ut ait David, quod lætantium omnium habitatio est in te;» et: «In lumine tuo videbimus lumen.» Aut quomodo mentem quidem contemplandi capacem creavit, sua vero in omnibus quæcunque sunt, dispersit, per quæ tanquam per quasdam januas in splendore spirituali menti seipsum ostendit, eam illuminatam ad se attrahens?

22. Deus, nempe unum bonum in tribus personis volens fecit quidquid fecit; sed quod Deus vult, illud summum bonum est; natura enim ejus est bonitas. Fecit vero mentem sui, aut suorum contemplandi capacem; quod contemplantem ad illud

unum colligere valet. Deus autem et omnino et simpliciter unum suum bonum ad quod aspicere et colligi simplici modo, debet, ut dictum est.

23. Si unus est et complicatus in universum amor, ut sapientes exponunt, unum quoque est et amabile. Si enim duo essent amabilia aut duo amores, divideretur utique bifariam ille unus amor, nec jam diceretur unus et complicatus. Nunc autem cum unus dicatur et complicatus ille in universum amor, manifeste quoque cogitandum est unum esse et amabile. Sed amabile præcedit eum qui circa ipsum versatur, amorem; neque fieri potest ut prinsquam amabile perceptum sit, illius amor habeatur. Amor autem est intenta charitas quam nos habere in Deum et naturalis et scripta lex jubet; una quidem menti boni amicæ suadens ut meliore capiatur, quod est Deus; altera vero dicens: « Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex toto corde tuo, et ex tota mente tua. » — « Dominus Deus tuus, Dominus unus est. » Unum igitur est amabile, quod est Trinitatis unitas. Quæ menti prius esse debet, quam ipsius amor. Mentem igitur oportet cupere ut ad illud unum tendat, donec illius inventione et contemplatione, amor Dei illucescat et homo possit fieri mandati hujus observator, diligens, ut dictum est, Dominum Deum suum.

24. Impossibile est mentem ad illud supra cogitationem unum, sine hujus amore remanere. Ineffabilis enim et inscrutabilis pulchritudo ex ipso procedens tanquam ex omnipotenti radice, menti occurrit. Et tanquam rete quod captorum piscium multitudine jam in eo est ut rumpatur, divino splendore capitur et obstupet supernaturalem hanc pulchritudinem contemplans; et tanquam vino ebria est, et tanquam demens exsultat, et supra quam cogitari potest, admirationem patitur, ingentis illius pulchritudinis contemplationem non valens sustinere. Unde sane et charitatis vinculis comprehenditur, et jacet tanquam siti adusta. Unum enim, est illud supernaturale unum: sed omnibus proclamatur ut omnium prima causa, ut principium, ut finis, ut universi vinculum. Sed totum omnium quæ pulchra sunt, pulchritudines et bonitates, pulchra et bona efficientes potentiæ redundantia, ipse produxit qui supra omnem pulchritudinem et bonitatem infinite constitutus et incomparabiliter est unum supernaturale; unum enim amabile supra omnia amabilia, tanquam solum omnino pulchrum et bonum cuilibet pulchro et bono præstans et solum lege naturæ et ordinis reipsa amabile, tanquam omnium rerum causa, et tantum amabilia omnia et desiderabilia pulchritudinis et bonitatis excessu transgrediens, et unum vere supernaturale, tanquam solum per se subsistens, et omnium rerum Creator. Nos igitur oportet convertti, bona fortuna, ut dicitur, in spiritu ad solius

A πρὸς ἕν. Θελητόν ἐστιν ἄρα τῷ Θεῷ, τὸ θεωρὸν εἶναι τὸν νοῦν ἑαυτοῦ· καὶ τοῦτο δι' αὐτὸ ἄκρως ἀγαθόν. Ὁ Θεὸς δέ ἐστι τὸ κυρίως καὶ ἁπλῶς ἕν, πρὸς ὃ ἀφορᾷν καὶ συνάγεσθαι ἑνοειδῶς, ἄκρως ἀγαθὸν, ὡς δέδεικται.

κγ'. Εἰ εἷς ἐστι καὶ συνεπτυγμένος ὁ καθόλου ἔρως, κατὰ τὴν τῶν θεοσόφων ὑφήγησιν, ἕν ἐστι δηλονότι καὶ τὸ ἐραστόν. Εἰ γὰρ ἦσαν δύω τοὐλάχιστον τὰ ἐραστὰ, ἢ δύω ὑπῆρχον ἂν ἔρωτες, ἢ διχῇ διαμεμέριστο ὅγε εἷς ἔρως, καὶ ἥκιστα ὠνόμαστο εἷς, καὶ συνεπτυγμένος. Νυνὶ δὲ εἷς εἶναι λεγόμενος, καὶ συνεπτυγμένος ὁ καθόλου ἔρως, σαφῶς νοητέον ἂν εἴη, ἓν εἶναι καὶ τὸ ἐραστόν. Ἀλλὰ μὴν πρόεστι τὸ ἐραστὸν τοῦ περὶ αὐτὸ ἔρωτος, καὶ οὐκ ἔστιν ὅπως, πρὶν ἄν τις λάβοιτο τοῦ ἐραστοῦ ὁπηδήποτε, B τὸν ἔρωτα σχοίη [*Ισ.* σχεῖν] αὐτοῦ. Ἔστι δ' ὁ ἔρως ἐπιτεταμένη ἀγάπη, ἣν πρὸς Θεὸν ἔχειν ἡμᾶς, ὅ τε φυσικὸς, καὶ ὁ γραπτὸς νόμος τοῦ Θεοῦ ἀπαιτεῖ· ὁ μὲν ἄκρως τὸν νοῦν φιλόκαλον ὄντα πείθων ἀντιλῆφθαι τοῦ κρείσσονος, ὅ ἐστιν ὁ Θεός· ὁ δὲ, « Ἀγαπήσεις, λέγων, Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου. » — « Κύριος δέ τοι ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι. » Ἓν ἄρα ἐστὶ τὸ ἐραστὸν, ὅπερ ἐστὶν ἡ Τριαδικὴ ἑνάς· ἥτις δὴ καὶ προεῖναι ὀφείλει τῷ νῷ τοῦ περὶ αὐτὴν ἔρωτος· πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἄρα ἓν ἀνατετάσθαι τὸν νοῦν ἐφίεσθαι δεῖ, ὡς ἂν τῇ εὑρέσει, καὶ θεωρίᾳ τούτου, καὶ ὁ περὶ αὐτὸ ἀναλάμψῃ ἔρως, καὶ πληρωτὴς ὁ ἄνθρωπος γενέσθαι δυνηθείη τοῦ τε νόμου καὶ τῆς ἐντολῆς, ἀγαπήσας κατὰ τὰ εἰρημένα Κύριον τὸν Θ. ἑαυτοῦ.

C κδ'. Ἀμήχανον, ἀναβεβηκότα τὸν νοῦν πρὸς τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἕν, ἀνέραστόν πως γεγονέναι αὐτοῦ. Κάλλος γὰρ ἄρρητον, καὶ ἀνεπινόητον προκύπτον ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ παντοκρατορικῆς ῥίζης ἀπαντᾷ· ὅτε καὶ ὡσανεὶ δίκτυον διαρραγῆναι κινδυνεῦον τῇ τῶν πολλῶν ἰχθύων εὑρέσει καὶ ὁλκῇ, ὑπὸ τῶν θείων ἐλλάμψεων ὁ νοῦς εὑρίσκεται, καὶ τὸ ὑπὲρ νοῦν κάλλος ἐκπλήττεται θεωρῶν· καὶ ὡς ἀπὸ οἴνου μεθύσκεται· καὶ ὡς ὁ ἄφρων ἐξίσταται, καὶ τὸν ὑπὲρ ἔννοιαν πάσχει θαυμασμὸν, τοῦ ἐξαισίου κάλλους τὸ ὑπέρκαλον θέαμα μὴ χωρῶν καθορᾷν. Ὅθεν δῆτα καὶ δεσμοῖς ἀγάπης συνέχεται, καὶ ὡς ὑπὸ δίψους διάκειται καταφλεγόμενος. Ἓν γάρ ἐστι τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἕν· ἀλλ' ὑπὸ πάντων κηρύσσεται, ὡς πάντων προκαταρκτικὸν αἴτιον, ὡς ἀρχὴ, ὡς τέλος, ὡς συνοχὴ τοῦ παντός· ἀλλὰ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν D ἁπάντων τὰς καλλονὰς, καὶ ἀγαθότητας ὑπερβλύστου καλοποιοῦ, καὶ ἀγαθοποιοῦ δυνάμεως αὐτὸ παρήγαγεν, ὑπὲρ καλλονὴν πᾶσαν, κἀγαθότητα πᾶσαν ἀπειράκις ἀπείρως ἐνιδρυμένον, καὶ ἀσυγκρίτως ἓν ὂν ὑπερκόσμιον· μόνον φύσει ἐραστὸν ὑπὲρ πᾶν ἐραστὸν, ὡς μόνον κυρίως καλὸν καὶ ἀγαθὸν ὑπερκείμενον παντὸς καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, καὶ μόνον νόμῳ φύσεώς τε καὶ τάξεως τῷ ὄντι ἀγαπητὸν, ὡς πάντων αἴτιον, καὶ ὡς τοσοῦτον, ὅσα τὰ ἀγαπητὰ πάντα, καὶ ἐραστὰ ὑπερβολῇ καλλονῆς καὶ ἀγαθότητος ὑπεραναβεβηκός· καὶ ἓν ὑπερκόσμιον ἀληθῶς, ὡς μόνον ὄντως ὂν, καὶ πάντων τῶν ὄντων παρεκτικόν. Ἐπιστρεπτέον οὖν, ἀγαθῇ τύχῃ, ὃ δὴ λέγεται, ἐν Πνεύματι πρὸς τὴν τοῦ μόνου ἑνὸς εὕρεσιν, καὶ

γνῶσιν, ὅθεν πάντων αἱ ἀρχαὶ καὶ ὅπου πάντων τὰ πέρατα· καὶ πάντως αὐτομάτη ἡ τῆς θείας ἀγάπης πύλη ἡμῖν, χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ἀνοιγήσεται, καὶ εἰσελευσόμεθα εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει πολλῇ, καὶ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπόλαυσιν ἐπιγνωσόμεθα, καὶ θείας τρυφῆς ἐν γεύσει ἐσόμεθα, ἓν καὶ αὐτοὶ γεγονότες, καὶ οὐκ εἰς πολλὰ σχιζόμενοι, ἢ διαιρούμενοι, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Πατέρα παράκλησιν, « Ἵνα ὦσι, φάσκοντος, ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν. » Τότε τοίνυν καὶ τῆς ἐντολῆς ἀκριβεῖς ἐσόμεθα φύλακες, « Ἀγαπήσεις, λεγούσης, Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· » καὶ τῆς κατὰ ἄνθρωπον τελειότητος ἐπιλαβώμεθα, ὅσον ἐφικτόν. Τέλος γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη ἐστίν· ἐν ᾗ οὐ μόνον ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, ἀλλὰ B καὶ πάντες κρέμανται οἱ τελειωθέντες κατὰ Θεὸν ἐν Χριστῷ.

κε'. Παντὸς ἑνίζεσθαι πεφυκότος τῷ Πνεύματι, ὕφεσίς ἐστιν ἡ διαίρεσις· ἔνθεν τοι καὶ ὁ νοῦς ἐνεργείᾳ εἴ τι καὶ διαιροῖτο, ἔξω τοῦ κατὰ χάριν ἑπομένου αὐτῷ ἐστι. Τοῦτο δὲ πάσχει διάφορ' ἄττα ὁρῶν· οὐκ ἔνεστι γὰρ ἐν διαφόροις ἀποβλέψεσιν ἴσχειν τὸ ἀδιαίρετον. Εἰ γάρ τοι τοῦτό τις ὑπόθοιτο, οὐχ εὑρήσει ἐκ τοῦ ῥᾴστου ἀποδιδόναι λόγον, τοῦ χάριν ὁ τῆς ἡσυχίας νοῦς, παρὰ τὸν τῆς συγχύσεως ἕτερος. Καὶ τὸν τῶν θεοφορουμένων νοῦν, τῷ ὑπὸ τῆς τῶν παθῶν ἀνωμαλίας ἐνοχλουμένῳ ὅμοιον ἀποφανεῖται· ὅπερ ἄτοπον. Τοιοῦτος γὰρ γιγνόμενος ὁ νοῦς ἐνεργείᾳ ὁποῖα ὁρᾷ, ἐξ ἀνάγκης ὁρῶν σύνθετα, καὶ αὐτὸς ποικίλλεται· καὶ τῆς ἁπλότητος διαπίπτων οὐκ C ἔστιν ὅπως ἂν σχοίη ἐν τούτῳ τὸ ἀδιαίρετον. Ὁ δὲ ὑπὸ διαίρεσιν κείμενος, πάντων ἐστὶν ἥκιστα ἀπὸ ἁμαρτίας καθαρός· ὁπότε καὶ αὐτὸ τὸ διαιρεῖσθαι καθ' αὑτό, τοῖς γε συνορᾷν εἰς τὰ τοιαῦτα δεδυνημένοις, ἁμαρτία κέκριται· εἰ δὴ τὸ νοερὸν τοῦ νοὸς χρῆμα διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀνωτάτω καὶ ὑπερκόσμιον ἐν ἀναβλέψεως τοῦ ὑπὲρ φύσιν γεγεῦσθαι νοερᾷ αἰσθήσει καλοῦ ἑνοειδῶς χρεών, εἰς τὸ παρὰ (*) τὴν χάριν ἐξεστηκὸς εἴη [ἴσ. εἶναι] τῆς διαιρέσεως· δεῖ δὴ ἄρα τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς ἔχεσθαι, καὶ ἀφορᾷν εἰς αὐτό, καὶ μόνον, καὶ μοναχῶς ὅλῃ ψυχῇ, εἰ διαφυγεῖν μέλλοιμεν τὴν διαίρεσιν καὶ ἑτερότητα. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ εἰ πρὸς ἓν μὲν ἀπίδοι, κτιστὸν δέ, ἀδιαίρετος ἴσχει γενέσθαι ὁ νοῦς· τὸ γὰρ ἓν κτιστόν, D οὐκ ἔστι λέγεσθαι κυρίως ἁπλοῦν, ὡρισμένον τέ ἐστι, καὶ σύνθετον, καὶ περιγραπτόν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ ἁπλῶς ἓν ἔχει δίκαιον ὀνομάζεσθαι, οὐδὲ ἁπλῆν ἕξει καὶ μονοειδῆ ὁ νοῦς τὴν σφετέραν ἐνέργειαν πρὸς τοῦτο ἀτενῶς ἀπιδών. Ἔσται γὰρ ὡρισμένη καὶ περιγεγραμμένη ἡ τούτου ἀπόβλεψις μετὰ συνθέσεως, οἷόν ἐστι καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ θεωρούμενον, καὶ τῆς θεοειδοῦς χάριτος τῆς ἁπλοῦν, καὶ ἄναρχον, ἀόριστόν τε καὶ ἀπερίγραπτον διατιθεμένης αὐτόν, ἐκπεσεῖται, καὶ τοῦ κρυφίου, καὶ ὑπὲρ διάνοιαν ἑνὸς ἔσται ἐκτός· καὶ τῆς σφετέρας δόξης, ἥτις ἐστὶν ἀπόλαυσις ἐναρχικῆς ἰδιότητος, καὶ ἀναρχότη-

(*) Ἡ *παρὰ* ἀντὶ τῆς *διὰ* μεῖληπται.

A hujus unius inventionem et cognitionem, unde omnium principia sunt et ubi omnium termini; et omnino libenter nobis aperietur divinæ charitatis janua, Christi gratia, et introibimus in requiem Domini nostri, in lætitia et exsultatione multa, et unius fruitionem noscemus et divinas delicias gustabimus, unum et nos effecti neque in multa discissi ac divisi, secundum Salvatoris ad Patrem orationem: « Ut sint, ait, unum, sicut et nos unum sumus. » Tunc igitur et mandatum accurate observabimus: « Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et proximum tuum, sicut teipsum. » Et perfectionem humanam assequamur, quantum possumus. Finis enim legis est charitas; in qua non modo tota lex et prophetæ, et omnes B perfecti secundum Deum in Christo pendent.

25. Quodcunque spiritu unum effici potest, subjectum est, ubi dividitur. Unde si mens dividatur, fit extra id quod per gratiam ipsi proprium est. Illud autem patitur, quando varia considerat; non licet enim in variis aspectibus non dividi. Si quis enim id supponat, non facile poterit rationem reddere quomodo tranquilla mens differat a mente confusa. Et contemplantium mentem menti cupiditatum æstu turbatæ similem dicet; quod absurdum est. Talis enim mens suis actibus effecta, qualia sunt ea quæ videt, composita si aspexerit, C necessario et ipsa variatur; et simplicitatem amittens non potest fieri ut non sit divisa. Quod autem divisioni subjacet, minime est a culpa liberum; quoniam et ipsum dividi, ab iis qui id possunt intelligere, culpa judicatur. Si id menti utile est per supremi illius et supernaturalis unius contemplationem spirituali sensu supernaturale pulchrum simpliciter videre, oportet ut mens per gratiam a divisione exeat. Nobis igitur amplectendum est illud unum, et illud contemplari solum et tota anima, si volumus divisionem et varietatem fugere. Neque si unum aliquod mens aspiciat, hoc vero creatum, indivisa potest manere. Unum enim quod creatum est, non potest dici simplex omnino; sed est finitum et compositum et circumscriptum; et ideo D nequit appellari simpliciter unum; neque simplicem et uniformem virtutem habebit mens ad illud tendens inflexibiliter. Erit enim finita et circumscripta ejus contemplatio cum compositione, quale est id quod contemplatur; et ab illa gratia quæ ipsam simplicem et æternam et infinitam et incircumscriptam præstabat, decidet, et erit extra illud absconditum et supra cogitationem unum. Et propria sua gloria, quæ est æternæ substantiæ fruitio et infinitudo et simplicitas, et varietatis carentia, privata est, neque perveniet ad contemplandam supernaturalem et ineffabilem pulchritudinem. Oportet igitur mentem ad illud æternum et

simplex et infinitum et revera unum aspicere et tendere, et inde illustrari, et cum illa collectiva unitate adunari, et ideo secum; ut non modo a meliore diligatur, ut consimilis, quantum ipsi licet, et infinitudine, et simplicitate et spiritualitate; sed et ipsa divinam et summam pulchritudinem et supernaturalem possit diligere; quippe quæ cucurrerit secundum ea quæ dicta sunt, ad similitudinem. Quoniam enim similibus similia naturaliter solet esse diligendi dispositio, patet mentem quoque, quemadmodum a Deo diligetur, ipsam Deum dilecturam esse; simile enim simili assimilatur. Et quemadmodum similitudo conversionem habet, ita habebit omnino amorem Dei amori respondentem; quo nullus major est affectus inter Deum et animam

A τος, ἀοριστία, καὶ ἁπλότης, καὶ τὸ ἀειδὲς ἐνοειδῶς γιγνομένη, ἐστέρηται· καὶ τοῦ ὑπερφυοῦς καὶ ἀῤῥητοτάτου κάλλους οὐκ ἐφικνεῖται τὴν φαντασίαν παθεῖν. Δεῖ δὴ ἄρα τὸν νοῦν πρὸς τὸ ἄναρχον, ἁπλοῦν, καὶ ἀόριστον, καὶ τῷ ὄντι ἓν ἀφορᾷν, καὶ ἀνατείνεσθαι· κἀκεῖθεν ἐπείγεσθαι καταλάμπεσθαι, καὶ τῇ ἀρχισυναγώγῳ ἑνάδι ἑνοῦσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἑαυτῷ· ἵν' οὐ μόνον ἀγαπηθείη παρὰ τοῦ κρείττονος, ὡς ὁμοιωθεὶς, ᾗ ἔνεστιν αὐτῷ, τῇ τε ἀοριστίᾳ, καὶ ἁπλότητι, τῷ ἀνειδέῳ τε καὶ ἀσχηματίστῳ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τὸ θεῖον καὶ ὑπέρκαλον κάλλος, καὶ ὑπερφυὲς ἀγαπῆσαι δυνηθείη, ὡς ἀναδεδραμηκὼς κατὰ τὰ εἰρημένα πρὸς τὴν ὁμοίωσιν. Ἐπεὶ γὰρ τοῖς ὁμοίοις γίγνεσθαι φυσικῶς εἴωθεν ἀγαπητικὴ διάθεσις πρὸς τὰ ὅμοια, φανερὸν δήπουθεν ὡς B ἀγαπηθήσεται, καὶ ἀνταγαπήσει ὁ νοῦς τὸν Θεόν.

Τὸ γάρ τοι ὅμοιον ὁμοίῳ ἐστὶν ὅμοιον. Καὶ ὡς ἡ ὁμοιότης ἔχει τὸ ἀντιστρέφειν, ἕξει πάντως οὕτω καὶ πρὸς τῷ ἀγαπᾷν τὸ ἀνταγαπᾶσθαι· οὐ μεῖζον πάθημα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ψυχῆς ἐστιν οὐδέν.

26. Supra propriam naturam mens assurgit, quando ad illud assurgit, quod est supra mentem; fitque simplex et absque forma, et divine sine figura constituta est, æterna ac infinita, et, ut ita dicam, supra propriam unitatem. Quando vero id de quo cogitat secum habet, et, si in divinis et intelligibilibus occupata sit, tunc naturaliter dicitur moveri et operari et in propriam naturam statui; multum autem præstat naturali supernaturale, et multo excelsius est: oportet autem supernaturale assequi conari, utpote melius, secundum mandatum charismata meliora nos æmulari jubens. Sed patet mentem in supernaturali constitutam, in Deo esse: Deus enim est extra omnem naturam, qui est *æternum* ac simpliciter *unum*. Oportet igitur ad æternum et simpliciter unum mentem extendi, illudque contemplari et ad illud duci, ut ad supernaturale unum, assurgens hoc modo supra propriam ac naturalem virtutem, melius habeat, tanquam in propriis secundum naturam constituta.

27. Unaquæque res propriis dotibus lætatur et in iis naturaliter requiescit; quæ omnia in æterno creatore secundum uniformem causam præexstiterunt. Tunc igitur in veram lætitiam mens naturaliter veniet et gaudium habebit nequaquam breve, et requiescet potenter, quando omnia prætercurrens et relinquens, in principalem illam ac primam causam extensa erit et ibi per spiritualem conversionem fiet, eam a qua omnia et omnium dotes facta sunt, principia et media et ultima; et in qua omnia subsistunt et continentur; et per quam ad proprium finem perveniunt perfecta; et per quam bene se habent ea quæ in hoc bono statu versantur; per quam et ipsa mens, qualis est, creator fuit. Quodam enim modo ad seipsam mentem converti, est ad illam summam et omnium causam converti, quæ est verum mentis originale. Quoniam vero unaquæque res seipsam naturaliter diligit, et præsertim id mens patitur, cum sit increatæ pulchritudinis et supra cogitationem unius imago

κς. Ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τότε ὁ νοῦς γίνεται, ὅταν εἰς τὸ ὑπὲρ νοῦν γίνηται παντελῶς, ἀνείδεός τε καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ τὸ ὅλον ἐνθέως ἀμόρφωτος καταστὰς, ἄναρχός τε καὶ ἄπειρος, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὑπὲρ τὴν ἰδίαν ἕνωσιν. Ὅταν δὲ τὸ σφέτερον διανοούμενον ἔχῃ μεθ' ἑαυτοῦ, κἂν τοῖς θείοις εἴη καὶ νοητοῖς ἀσχολούμενον, τότε φυσικῶς λέγεται κινεῖσθαι, καὶ ἐνεργεῖν, καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἵστασθαι· κατὰ πολὺ δὲ ὑπέρκειται τὸ ὑπὲρ φύσιν τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ ἔστι πάνυ ἀνώτερον. Δεῖ δὴ φιλεῖν τοῦ ὑπὲρ φύσιν γενέσθαι ἐπείγεσθαι, ὡς μᾶλ- C λόν γε κρείττονος κατὰ τὴν φάσκουσαν ἐντολὴν, ζηλοῦν γε τὰ κρείττονα τῶν χαρισμάτων· ἀλλὰ μὴν δηλονότι ὁ νοῦς εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ὢν, ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ· ἐξώτερος γάρ τοι γιγνομένως φύσεως ὁ Θεὸς ἁπάσης, ὅς δῆτά ἐστι τὸ ἀρχαίτατον, καὶ ἁπλῶς ἕν. Δεῖ ὅρα πρὸς τὸ ἀρχαίτατον καὶ ἁπλῶς ἓν τὸν νοῦν ἀνατείνεσθαι, καὶ ἐπείγεσθαι ἀφορᾷν, καὶ ἀνάγεσθαι, ὡς ἂν εἰς τὸ ὑπερφυὲς ἓν, ὑπὲρ τὴν σφετέραν φυσικὴν ἐνέργειαν ἀναβεβηκὼς, βέλτιον ἕξῃ, ἤπερ εἰς τὸ ἑαυτοῦ κατὰ φύσιν ἱστάμενος.

κζ'. Ἕκαστον τῶν ὄντων τοῖς ἑαυτοῦ ἰδικοῖς γάνυται τε καὶ ἀναπέπαυται φυσικῶς· ἃ πάντα ἐν τῷ ἀρχαιτάτῳ αἰτίῳ προϋφέστηκε κατ' αἰτίαν ἑνοειδῆ. Τότε τοίνυν εἰς ἀληθινὰς εὐφροσύνας ὁ νοῦς ἐλεύσεται φυσικῶς, καὶ γάννος ἕξει οὔτοι βραχὺ, D καὶ ἀναπαύσεται κατὰ κράτος, ὅταν πάντα διαβὰς καὶ καταλιπὼν, εἰς τὴν ἐναρχικὴν ἐκείνην καὶ πρωτίστην αἰτίαν ἀναταθείη, κἀκεῖ γένοιτο δι' ἐπιστροφῆς νοερᾶς, τὴν ἐξ ἧς πάντα τε καὶ τὰ πάντων γεγόνασιν, ἀρχαί τε καὶ μέσα, καὶ τὰ τέλη· καὶ ἐν ᾗ πάντα ὑφέστηκε, καὶ διακρατεῖται, καὶ δι' ἧς πρὸς τέλος ἴδιον ἄγεται τὰ τελειούμενα, καὶ δι' ἣν εὐπαθεῖ τὰ εὖ πάσχοντα· ὑφ' ἧς καὶ αὐτὸς ἤδη ὁ νοῦς, οἷός ἐστιν, ἔκτισται. Τρόπον γάρ τινα πρὸς ἑαυτὸν ἔστι τὸν νοῦν ἐπιστρέφειν, πρὸς ἐκείνην τὴν κυρίαν καὶ πάντων αἰτίαν ἐπιστρεφόμενον, οὖσαν αὐτοῦ ἀληθὲς πρωτότυπον. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον ἑαυτὸ φιλεῖ φυσικῶς, καὶ μάλιστά γε τοῦτο πάσχει ὁ νοῦς, οἷα τοῦ ἀμηχάνου κάλλους τοῦ ὑπὲρ διάνοιαν ἑνὸς εἰκὼν ὑπέρκαλος, λίαν ἀγαπᾷ δι' ἐπιστροφῆς

ἀπ.δῶν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ αἴτιον, ὅτιπερ, καθὰ εἴρηται, ἑαυτὸν ὁρᾷ ἐκεῖσε ὁρῶν, καὶ ὑπεραγαπᾷ· καὶ ἄλλως δὲ, καὶ τοῦτο στοργή τις πέφυκε τοῖς ἐξ οὗ πρὸς τὸ ἀφ' οὗ φυσικῶς ἀγαπητικὴ, ὥσπερ δὴ καὶ ἀνάπαλιν, ἔρως κατέχει τοῖς γεννήτορσι πρὸς τὰ γεννητά· διὰ τοῦτο πολλή τις ἀνακύπτει ἄῤῥητος ἡδονὴ πρὸς τὸ πάντων αἴτιον ἐπιστρέφοντι ἕν. Πρὸς γάρ τοι τὸ ἐξ οὗ ἐπιστρέφει, καὶ πρὸς ἑαυτὸν, ὡς εἴρηται· ἐκεῖ γὰρ προϋφεστῶτα λόγῳ αἰτίας τὰ πάντα, καὶ δὴ καὶ ὁ νοῦς ὡς τῶν ἁπάντων ἓν, ἐνυπάρχει τῷ ὑπὲρ διάνοιαν ἑνὶ ὡς ἐν αἰτίῳ τῷ πρωτοτύπῳ.

κη'. Ὥσπερ ἐκ τοῦ ὑπὲρ οὐσίαν ὄντος πᾶσα οὐσία, καὶ φύσις πᾶσα ἐκ τοῦ ὑπὲρ φύσιν, ἐκ τοῦ ἀχρόνου τε καὶ ἀσυνθέτου τὰ ἔγχρονά τε καὶ σύνθετα, ἔτι γε μὴν ἐκ τοῦ ἀκτίστου τὰ κτιστὰ εἶναι πεφύκασιν· οὕτω καὶ πᾶν εἶδος ἐκ τοῦ ἀνειδέου γεγένηται, καὶ ἐκ τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς τὰ πολλὰ φαινόμενα. Ὁ τοίνυν μὴ πρὸς τὸ ἀνείδεον ἓν ἀσχολούμενος, καὶ ἀφορῶν, καὶ ὥσπερ ἐκείνου ἐκκρεμαννύμενος, ἀλλὰ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐν εἴδει, καὶ κτίσει θεωρουμένων, οὗτος τὸ κατὰ ἀσύγκριτον λόγον ὑφειμένον, τοῦ ὑπερκειμένου πρότερον τέθεικε, καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν τάχα ἐγγὺς ἕστηκεν. Εἰς ὃ γὰρ ἠσχόληταί τις, καὶ πρὸς ὃ ἀφορᾷ, τούτου καὶ ἐφίεται· οὗ δὲ ἐφίεται, τούτῳ καὶ ἥττηται· ᾧ δὲ ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται· καὶ ὄντως λατρεύει γε οὗτος τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· τούτῳ γὰρ ὁ ἑκάστου νοῦς καὶ δεδούλωται, καὶ λατρεύει καὶ ἀγαπᾷ, ὃ ἀφορᾷ, καὶ περὶ ὃ ἠσχόληται· εἰ δ' ἡ παρὰ τὸ ἁπλοῦν ἓν καὶ ἀνείδεον ἀσχολία, καὶ ἀπόβλεψις τοσοῦτον ἀπολισθαίνειν ποιεῖ· πρὸς τὸ ἀνείδεον ἓν ἁπλοῦν ἡμῶν ἡ σπουδὴ, καὶ ἡ ἐπίγνωσις δι' ἐπιστροφῆς καὶ ἀνατάσεως νοερᾶς, ἵναπερ οἱ θησαυροὶ πάσης εἰσὶ γνώσεως, καὶ οὗ γενομένοις, πάσης θεωρίας ἀνάπαυσις, ἢ ἀπόπαυσις, καὶ ἡ τοῦ νοεῖν στάσις, καὶ ὑπὲρ νοῦν σιγὴ, καὶ ἀνεκδιήγητον ἀγαλλίαμα ἐν πολλῷ θαυμασμῷ.

κθ'. Εἰ πάντα τοῦ εἶναι τὰ ὄντα ἐφίεται· ἔστι δὲ πάντων τὸ εἶναι κατ' αἰτίαν ἐν τῷ ὑπὲρ τὸ εἶναι ἑνί· πάντα ἄρα καὶ μᾶλλον τὰ λογικὰ τῶν ὄντων, ὀρθῶς καὶ ὡς χρὴ κινούμενα, τοῦ ὑπὲρ τὸ εἶναι ἑνὸς ἐφίεται τοῦ εἶναι ἐφιέμενα· ὁ ἄρα μὴ πρὸς τὸ ὑπὲρ τὸ εἶναι ἓν ἀνατεινόμενος νοῦς, μηδὲ τούτου ἐφιέμενος, διαστρόφῳ, καὶ ἡμαρτημένῃ κέχρηται τῇ κινήσει, καὶ τοῦ οἰκείου διαπίπτει ἀξιώματος, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ὑπὲρ τὸ εἶναι ἑνὸς ἡ ἐπίγνωσις, καὶ ἡ κατ' αὐτὸ θειοτάτη ὑπὲρ νοῦν ἑνοειδὴς ἕνωσις, καὶ ἀγάπησις.

λ'. Τὰ αἴτια περισσῶς ἔχουσι τὰς τῶν αἰτιατῶν καλλονάς. Αἴτιον δὲ τῶν πάντων κοινῶς τὸ ὑπερούσιον ἕν. Εἰ τοίνυν ὁ νοῦς προσίσχοιτό τινι τῶν μετὰ τὸ ὑπερούσιον ἓν, ὡς καλῷ, ἢ ὡς ὅτι δή ποτε νοερᾶς ἄξιον ἕλξεως, ἐναργῶς ἡμάρτηται ὁ σκοπὸς αὐτοῦ, φιλόκαλος μὲν ὢν, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸ πρῶτον, καὶ κύριον, καὶ ἐξ οὗπερ πάντα τὰ καλὰ, μετοχῇ γέ εἰσι καλὰ, ὑπερούσιον ἓν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἐξ ἐκείνου μετέχοντα τῆς καλλονῆς, ῥᾳθυμίᾳ, ἢ ἀνεπιστη-

A pulcherrima, diligit multum per conversionem ad suam causam aspiciens, quia, ut dictum est, seipsam videt, ibi aspiciens, et vehementissime diligit; et aliunde vero aliquis amor solet esse genitis erga genitorem, quemadmodum et genitoribus erga genita; ideo multa quædam ineffabilis lætitia penetrat eam mentem quæ ad illud unum, omnium causam se convertit; ad hoc, creata mens, ut dictum est, ad seipsam convertitur. Quæcunque enim ratione causæ præexsistunt et mens ipsa utpote horum omnium unum, exsistunt in illo supra cogitationem uno tanquam in originali causa.

28. Quemadmodum ex illo quod supra substantiam est, omnis substantia; et omnis natura ex B illo quod supra naturam est, ex æterno et incomposito temporalia et composita, et adhuc ex increato creata exsistunt; ita et omnis species ex eo quod speciem non habet, et ex supernaturali uno ea omnia quæ videntur. Qui igitur circa illud quod sine forma est non occupatur neque illud aspicit, et, ut ita dicam, ab illo pendet, sed ad aliud quoddam eorum quæ videntur et creata sunt, hic, quod omnino subjectum est ei quod superius est antetulit, et brevi idololatris prope stat. Illud enim circa quod aliquis occupatur et ad quod aspicit, id et desiderat; illo autem quod cupit, vincitur; ei vero quod vincitur, subjectus est; et vere servit ille creaturæ, nedum Creatori: ei enim uniuscujusque C mens servit idque diligit, circa quod occupatur. Si porro extra id quod simplex est et suæ speciei occupatio et contemplatio nos decidere facit, ad illud igitur quod sine forma et simplex est unum, noster ardor tendat et per conversionem spiritualemque conatum cognitio, ubi omnis scientiæ sunt thesauri, et ubi, cum eo pervenerimus, contemplationis est requies et finis, et cogitationis terminus, et supra mentem silentium et inenarrabilis in multa admiratione exsultatio.

29. Si quæcunque sunt, esse cupiunt; si autem omnium esse secundum causam est in illo uno quod supra omnem exsistentiam est; omnia igitur, præsertim vero rationabilia, vere et ut oportet se moventia, illud unum quod supra omnia D est, cupiunt, esse cupientia. Mens igitur quæ ad illud unum non tendit neque illud cupit, perverso et errante motu utitur, et propria dignitate delabitur, quæ est hujus supra omnem exsistentiam unius cognitio, et divinissima secundum ipsum supra mentem uniformis unio et dilectio.

30. Causæ eminentes possident causatorum pulchritudines. Causa autem omnium communiter est supersubstantiale unum. Si igitur mens adhæreat alicui eorum quæ sunt post supersubstantiale unum, ut pulchro, aut tanquam spirituali attractione digno, manifeste falsus est ejus terminus; tunc enim pulchri aliquid æquat, non autem quod primum et principale pulchrum est, et ex quo omnia pulchra sunt, supersubstantiale nempe unum,

sed solummodo ea quæ ejus pulchritudinem participant, indolentia aut ignorantia mota. Mens autem quæ apte considerat, ad spirituale unum suæ cogitationis aspectum dirigit, clare noscens se asseculuram id quod cupit, ut in suo principio in illo spirituali aspectu remanens, sciens quoque nihil admodum esse propriorum aut pulchri communicativum nisi illud supersubstantiale unum. Si quædam enim viderentur potentiam habere propriorum communicativum, saltem ea non solent perpetuo diligenti menti permanere. Soli enim Spiritui sancto id facere possibile est, et operari, ut velit, et quando velit, quippe qui, ut Dominus, naturæ est omnipotentis, et una Trinitatis persona. Mens igitur convertenda est ad spirituale unum. Non enim solum est omnium bonorum fons, sed et donorum indefectibilis mansio.

31. Quæcunque sunt, naturaliter bonum cupiunt. Unum autem est reipsa bonum, etsi multa sint quæ bona dicantur. Simpliciter enim bonum aliquod et tanquam omnino perfectum nihil invenies, sed bonum dicitur per quamdam boni participationem, illud unum supersubstantiale bonum participans, non autem id habens ex seipso. Illud enim solum supersubstantiale unum, bonum simpliciter est et eminenter bonum, et omnis bonitatis fons, et propriorum communicativum et ad se naturaliter convertens, auctorque omnis substantiæ, exsistentiæ, habitus, potentiæ, motus, operationis, qualitatis, et cujuslibet pulchritudinis et bonitatis. Et simpliciter quæcunque sunt, et quæ circa exsistentia videntur, inde, ex illo uno supersubstantiali originem suam habuere per creationem. Ideo mens, si ad aliud quam ad illud supersubstantiale unum moveatur, motum errantem habet: mota enim forte ad bonum, non ad illud summe et simpliciter bonum, aliaque bona nimia bonitatis effusione reddens, melioraque effi iens ea quæ bonitate aut melioratione indigent.

32. Multorum quidem mens divisioni subjecta, et multis rebus velut distracta, nescit illud bonum et simpliciter unum, neque illud inquirit, neque circa illud occupatur. «De quibus dicit in Davide ille spiritus: «Multi dicunt; quis ostendet nobis bona?» Non utique *bonum*; et merito; de multis solliciti ac turbati, eo quod uno bono opus sit, cujus partem, quæ sancto Dei verbo visa est bona, aut ignorantes præterierunt aut negligentes puniti sunt, minime in suam mentem inducentes curam illius inquirendi quod super omnia inquisitione dignum est. Qui autem a Davide ad magistrum adducti sunt, et decreverunt illius vestigiis adhærere: » «Signatum est super nos, inquiunt, lumen vultus tui, Domine; » scientia nempe simplicis hujus gloriæ tuæ signata est nobis tanquam in speculo. Ita in plurimis bonis lætatur vilis et plurima plebs. Ita illustrantur viventes spiritualiter ab illo simplici et simpliciter bono in mente supernaturali modo illustrati.

33. Quemadmodum aquosi fluvii alveus major

A μοσύνῃ κινούμενος. Ὁ δὲ ἐπιτετευγμένως διασκοπούμενος νοῦς, πρὸς τὸ ὑπερούσιον ἓν τὴν σφετέραν ἀποτείνει τῆς διανοίας ἀνάβλεψιν, διαγινώσκων σαφῶς, ὅτι περισσῶς τεύξεται, οὗ ποθεῖ, ὡς ἐν αἰτίῳ, ἐν ἐκείνῃ τῇ νοερᾷ ἀποβλέψει γενόμενος, καὶ ὅτι οὐδέν ἐστι τῶν οἰκείων, ἢ ὁτουοῦν καλῶν μεταδοτικὸν, εἰ μὴ τὸ ὑπερούσιον ἕν. Εἰ γάρ τοι καὶ ἐοικοίη ἄττα τινὰ δυνάμεως ὄντα μεταδοτικῆς τῶν ἰδίων, ἀλλ' οὐκ ἐς ἀεὶ παραμένειν πέφυκε ταῦτα τῷ ἐραστῇ νῷ· μόνῳ γὰρ τοῦτο τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ποιεῖν πεπίστευται, καὶ ὡς ἂν θέλῃ ἐνεργεῖν, καὶ ὁπουδήποτε, ὡς κύριον, καὶ φύσεως ὂν Δεσποτικῆς, καὶ τῆς τρισυποστάτου ἑνάδος πρόσωπον. Πρὸς ἄρα τὸ ὑπερούσιον ἓν ἐπιστρεπτέον ἐστὶ τὸν νοῦν· ὅπου γε οὐ μόνον ἡ τῶν ὁποιωνοῦν πηγὴ ἀγαθῶν,
B ἀλλὰ καὶ τῶν χαρισμάτων ἡ ἀναφαίρετος διανομή.

λα'. Πάντα τὰ ὄντα ἐφίεται φυσικῶς τοῦ ἀγαθοῦ. Ἓν δὲ τὸ τῷ ὄντι ἀγαθὸν, καίτοι πολλῶν λεγομένων ἀγαθῶν. Ἁπλῶς γὰρ ἀγαθὸν καὶ οἱονεὶ παντέλειον ἐν τοῖς πολλοῖς εὑρήσεις οὐδὲν, ἀλλὰ κατά τινα μετοχὴν ἀγαθοῦ λεγόμενον ἀγαθόν πῃ, ἐκ τοῦ ὑπερουσίου ἑνὸς τοῦ ἀγαθοῦ μετέχον, οὔκουν τοῦτ' ἔχον ἐξ ἑαυτοῦ· ἐκεῖνο γὰρ μόνον τὸ ὑπερούσιον ἕν, ἀγαθὸν ἁπλῶς, καὶ ὑπεράγαθον, καὶ πηγὴ πάσης ἀγαθότητος, καὶ τῶν ἑαυτοῦ μεταδοτικὸν, καὶ πρὸς ἑαυτὸ φυσικῶς ἐπιστρεπτικὸν, οὐσίας πάσης, ὑπάρξεως, ἕξεως, δυνάμεως, κινήσεως, ἐνεργείας, ἰδιότητος, καὶ ὁποιασοῦν καλλονῆς, καὶ ἀγαθότητος. Καὶ
C ἁπλῶς τὰ ὄντα πάντα, καὶ τὰ περὶ τὰ ὄντα πάντα θεωρούμενα, ἐκεῖθεν ἐκ τοῦ ὑπερουσίου ἑνὸς ἔσχον τὴν ἔκφανσιν ποιητικῶς. Διά τοι τοῦτο νοῦς πρὸς ἄλλο τι, καὶ μὴ πρὸς τὸ ὑπερούσιον ἁπλοῦν ἓν φερόμενος, ἡμαρτημένην ἔχει τὴν κίνησιν· κινούμενος μὲν ἴσως πρὸς ἀγαθὸν, οὐ πρὸς τὸ κυρίως δὲ καὶ ἁπλῶς ἀγαθὸν, οὐδὲ πρὸς τὸ καὶ τἄλλα ὑπερβολῇ ἀγαθοποιοῦ ὑπερχύσεως ἀγαθύνον, καὶ βελτιοῦν τὰ ἀγαθύνσεως, ἢ βελτιώσεως δεόμενα.

λβ'. Ὁ μὲν τῶν πολλῶν νοῦς ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ἐξ ἀνοίας κείμενος καὶ διασπώμενος ὥσπερ ὑπὸ πολλῶν, οὐκ οἶδε τὸ ἀγαθὸν τὸ ἁπλῶς ἕν, οὔτε μὴν ζητεῖ, οὔτε ἠσχόληται περὶ αὐτό. Περὶ ὧν φησι τὸ ἐν Δαβὶδ Πνεῦμα· «Πολλοὶ λέγουσι· Τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά;» οὐχὶ δὲ τὸ ἀγαθόν· καὶ εἰκότως· περὶ
D πολλὰ μεριμνῶντες καὶ τυρβάζοντες, ὅτι ἑνός ἐστι χρεία· οὗ τὴν μερίδα, ἥτις τῷ ἁγίῳ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ ἀγαθὴ ἀπεφάνθη, ἢ ἀγνοήσαντες παρέδραμον, ἢ ἀμελήσαντες ἐζημιώθησαν, μηδὲ εἰς νοῦν γοῦν βαλλόμενοι ζητῆσαι τὸ ὑπὲρ πάντα ζητεῖσθαι ἀξιώτερον. Οἱ δ' ὑπὸ Δαβὶδ ἀχθέντες παιδαγωγῷ, καὶ τοῖς ἐκείνου ἴχνεσιν ἐξακολουθεῖν δεῖν κεκρικότες, «Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, φασὶ, τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε·» ἤτοι, Ἡ γνῶσις τῆς ἑνιαίας δόξης σου ἐνεσημάνθη ὡς ἐν ἐσόπτρῳ ἡμῖν. Οὕτως ἐν τοῖς πολλοῖς χαίρει ὁ χυδαῖος καὶ πολὺς λαὸς ἀγαθοῖς. Οὕτως ἐναυγάζονται οἱ ζῶντες πνευματικῶς τοῦ ἑνιαίου καὶ ἁπλῶς ἀγαθοῦ τὴν εἴδησιν ὑπερκοσμίως φωτιζόμενοι.

λγ'. Ὥσπερ ὁ τοῦ ὑδατώδους ῥεύματος ὁλκὸς

μείζων ἂν εἴη ἑνοειδῶς προχεόμενος, ἤπερ διῃρημέ- A
νος καὶ ἀποσχιζόμενος εἰς πολλά· οὕτως ἡ τοῦ νοὸς ἀπόβλεψις, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν κίνησίς τε καὶ ἔφεσις, σφοδροτέρα ἔσται ἂν ἐπιβάλλουσα οὐ πολυσχιδῶς, οὐδὲ πολυτρόπως, ἀλλ' ἑνοειδῶς, καὶ δίχα διαιρέσεω· ὃ γίνεσθαι πέφυκε τῇ πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον καὶ ἁπλῶς ἓν ἀνατάσει, καὶ ἀποβλέψει, καὶ θεωρίᾳ· συναγωγὸν γάρ ἐστιν ἀληθῶς τὸ ὑπερκόσμιον καὶ ἁπλούστατον ἕν· καὶ τοῦτο καθορᾷν ὁ νοῦς καταξιωθεὶς, οὐ δυνατὸν μὴ, ὡς εἰκὸς, κατ' αὐτὸ μορφωθῆναι, δίκην εἰκόνος, καὶ γενέσθαι μονοειδὴς ἐν τάξει ἑνοειδεῖ, ἁπλοῦς, ἄχροος ἀνείδεος, ἄποιος, ἀναφὴς, ἀόριστος, ἄπειρος, ἀσχημάτιστος, καὶ μέν γε ἁπλῶς ἓν ὑπερκόσμιον, ἀκτῖσι θείου καὶ ὑπερκοσμίου ἔρωτος κατηγλαϊσμένος, ἐν ἀποκαλύψει γνώσεως μυστικῆς, ἀφασίᾳ καὶ ἀνοησίᾳ ὑπὲρ λόγον καὶ νόησιν B
κατεστεμμένος, τρυφῶν πνευματικὸν ἀγαλλίαμα καὶ εὐφροσύνην οὐράνιον. Καί γε ἠλλοίωται πρὸς τὸ θειότερον, καὶ θείαν μορφὴν ὑποδύεται, τῷ ἁπλῷ, καὶ ἀσχηματίστῳ, καὶ ἀνειδέῳ, καὶ ἑνὶ, καὶ τοῖς προειρημένοις ἑτέροις πνευματικῶς μορφαζόμενος. Καὶ γοῦν εἰ μὴ τοῦτο αὐτῷ γένοιτο, καὶ πάθοι τὴν τοιαύτην θείαν ἀλλοίωσιν, ἐν ἐπαφῇ, καὶ φαντασίᾳ τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς οὔκουν ἐγένετο. Ἑνὰς γάρ ἐστιν ἑνοποιὸς ὁ Θεὸς. καὶ νοῦς ὑπὲρ νόησιν· καὶ τότε καθόσον νοῦς ὑπερκοσμίως τοῦτον φαντάζεται, ὅταν σὺν τοῖς λελεγμένοις καὶ ἓν ὑπὲρ νόησιν γένηται τῇ θείᾳ φαντασίᾳ τοῦτο παθών.

λδʹ. Τὸ τῆς ὑπερουσίου Θεότητος τριαδικὸν, εἰς C
μοναδικὸν συνῆκται ὑπερφυῶς. Μονὰς γὰρ τρισυπόστατός ἐστιν ὁ Θεός· οὐκ ἔστι τοίνυν εἰς ὁμοίωμα ἐμφερὲς τοῦ Θεοῦ γενέσθαι ψυχὴν εἰκονικῶς, μὴ καὶ αὐτὴν οὖσαν τριμερῆ, πρὸς ἑαυτὴν γεγονυῖαν ὑπερφυῶς ἕν. Λέγω δὲ τριμερῆ τὴν ψυχὴν οὐ κατὰ τὸ λογιστικὸν καὶ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· κυρίως γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ τριμερὴς ἡ ψυχή· οὐ γὰρ πάνυ τοι οἰκείως ἔχει λογικὴ ψυχὴ πρὸς ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν· ἔστι γὰρ ταῦτα ἐξ ἀλόγου μέρους παρειλημμένα, διὰ τὴν παροῦσαν ζωώδη βιοτὴν παρυφιστάμενα, ἄλογα, καὶ σκοτεινὰ καθ' αὐτά· ἡ δὲ ψυχὴ λογική τέ ἐστι, καὶ ἡ φύσις αὐτῆς ἔμπλεως φωτὸς νοεροῦ, καὶ δεῖ κυρίως ἐκεῖνα φάναι εἶναι αὐτῆς, ὧν χωρὶς ἐνεργῆσαι τὴν ἑαυτῆς οὐ δεδύνηται ἐνέργειαν. Ἀλλὰ μὴν θυμοῦ δίχα καὶ ἐπιθυμίας D
ἐνεργεῖ, καὶ μάλιστα τότε ἀληθῶς ἐνεργεῖ, ὅταν τούτων ἐνεργῇ χωρίς· οὐκ ἄρα τῷ ὄντι μέρη ταῦτα αὐτῆς εἰσιν, ἀλλ', ὡς εἰρήκειν τῆς ζωώδους, καὶ κάτω τύχης δυνάμεις αὐτῇ παρυφεστηκυῖαι. Ψυχὴ γὰρ λογικὴ νοερῶς τὰ ἄνω περιαθροῦσα, καὶ φανταζομένη τὰ νοητὰ, καὶ ὑπὲρ ἑαυτὴν ἀνατεινομένη, καὶ οἷον εἰπεῖν, ἀναθρώσκουσα, πόῤῥω που ῥιπτεῖ ὡς φλυαρίαν εἰκαίαν, ἐπιθυμίαν, καὶ θυμὸν, μὴ ἔχουσα ἐν οἷς τούτοις χρήσαιτο, ὅπου ἁπλότης, καὶ τὸ ἀνείδεον, καὶ ἀσχημάτιστον, ἄχροόν τε καὶ ἀμόρφωτον, καὶ τἄλλα ὅσα νοῦν ἄφετον, καὶ ὅλως ἁπλοῦν ἀπαιτεῖ. Ἔστι δὲ τριμερὴς οἰκείως τῇ ἑαυτῆς ἁπλότητι ἡ ψυχὴ, νοῦς οὖσα, χρωμένη λόγῳ, καὶ πνεύματι, τὰ ἑαυτῆς ἰδιαίτατα, καὶ τὴν ἑαυτῆς

esset, si uniformiter flueret, quam si divisus et discissus in multa; sic mentis contemplatio et ejus motus impetusque vehementior erit, si non divisa feratur, nec pluribus modis, sed uniformiter et absque separatione; quod fieri solet ejus ad supernaturale et simpliciter unum motu et aspectu, illiusque contemplatione: collectivum enim est vere illud supernaturale et simplicissimum unum: et quando mens digna fuerit quæ id contempletur, fieri nequit ut non secundum ipsum informetur, imaginis modo, et fiat uniformis in uniformi ordine, simplex, sine colore, sine specie, sine qualitate, intacta, infinita, interminata, immaterialis, et uno verbo simpliciter unum supernaturale, divini ac supernaturalis amoris radiis illustrata, in revelatione mysticæ scientiæ, ineffabili et invisibili modo coronata supra verbum et cogitationem, spirituali exsultatione et cœlesti lætitia abundans. Et sane mutatur ad aliquid divinius et divina induitur forma, informata nempe spiritualiter simplici illo et non figurato et sine specie et uno, et cæteris prædictis. Nisi enim id menti contingeret, nec talem divinam mutationem pateretur, non esset in contactu et visione illius supernaturalis unius. Deus enim est unitas quæ unum efficit, et mens supra cogitationem. Et tunc in quantum mens una supernaturali modo contemplatur, cum cæteris prædictis et unum supra cogitationem efficitur, divina imaginatione illud patiens.

34. Tres supernaturalis Deitatis personæ in unitatem supernaturaliter coguntur. Unitas enim est in tribus personis Deus. Non est igitur possibile ut anima ad imaginem Dei fiat, nisi et ipsa quæ tribus partibus constat, ad se ipsam supernaturaliter unum fiat. Dico enim animam tribus partibus constare, non secundum rationem et irascibilem appetitum concupiscibilemque: non enim est sub hoc respectu triplex anima. Rationalis enim anima non proprie irascitur aut concupiscit: hæc enim sunt ex irrationabili parte assumpta, per præsentem vitam præstita, irrationalia, et tenebrosa per ipsa. Anima vero rationalis est et ejus natura spirituali lumine plena, et omnino dicendum est ea illius esse sine quibus suam efficaciam nequit ostendere. Sed tamen absque ira et concupiscentia operatur, et præsertim vere tunc operatur, quando sine iis operatur. Non igitur reipsa ipsius partes sunt, sed, ut dixi, partis animalis, et inferiori fortuna potentiæ ipsi præstitæ. Anima enim rationalis spiritualiter ea quæ sursum sunt, considerans, et intelligibilia imaginans et supra seipsam tendens, et, ut ita dicam, currens, longe rejicit, ut futiles nugas, concupiscentiam et iram, non habens quomodo iis utatur, ubi adest simplicitas et invisibilitas, et corporis carentia et coloris et formæ, et alia quæcunque mentem liberam et omnino simplicem exigunt. Est enim triplex proprie sua simplicitate anima, cum mens sit ratione utens et spiritu, in iis quæ sunt ipsi maxime propria minimeque ejus simplicitatem

laudant; quemadmodum et Trinitas æternæ Deitatis, cujus anima est imago, propriæ unitati et simplicitati non obstat; sed est Divinitas et simplex unum supersubstantiale, et rursum nihilominus et omnino Trinitas. Ea igitur et anima, nempe mens (mens enim est, et omnino mens est anima), ratio et spiritus; quæ supernaturaliter unum aliquid facta sunt, et nobis unius Deitatis in tribus personis similitudinem præbent. Illud autem nequit effici, nisi ex contemplatione et aspectu supernaturalis Trinitatis substantiæ. Ea enim est quæ animam talem effecit, eamque delapsam ad id reduxit; et sine hac attentione et contemplatione illud fieri animæ est impossibile. Quod si non contingat, neque adveniat hæc similitudo, et hoc modo imperfecti videbimur. Hæc vero dicta sint circa partem contemplativam, et veritatem, quæ præcipue attentione dignæ sunt; et sine quibus nobis non licet nos in apathiam reducere.

Quemadmodum enim in bono practice nos esse oportet, ut inter tranquillos simus, ita et ad veritatem contemplative, ut simus Deo similes, Deo super omnia servientes, et, ut dii adoptione fiamus et simus secundum legitimam originalis similitudinem, cupientes. Si nobis unum fieri prorsus necesse est, propter originalis nostri supersubstantialis unius similitudinem, id nobis præstat ad illud supernaturale unum aspectus et consideratio et motus, et spiritualis conversio, et ad illud unum indesinens aspiratio. Igitur omni modo conandum est ad illud supra cogitationem unum supersubstantiale aspicere, et ibi nos totos omni ardore suspendere, et toto corde et anima, et in nobismetipsis supernaturalis ac supersimplicis unius et solius habere amorem; ita ut ille amor hujus unius nobis pro aliis sanctis sit nostra spirituali ad illud ascensione. Et sic omnino tanquam in aera sublati in puro et uniformi statu cum Domino erimus, illo vero uno, triplici modo Trinitatem celebrantes mentaliter, rationabiliterque et spiritualiter, et ad illam, ut dignum est, inhiantes eamque admirantes, et, ut nobis licebit, uniti cum illo supra unitatem uno.

35. Sensibilis unitas omnis numerabilis multitudinis principium est · et unitas supernaturalis omnis apparentis et cogitatæ multitudinis et omnis rei principium. Quemadmodum igitur omnis numerus ab unitate principium habet, ita quodcunque est ubique ab illo supernaturali uno profunditur, secundum causam sive naturalem sive creatricem; sed arithmeticæ quidem unitatis positio, in quantum sensibilis est, propriam naturam consequitur. Cum enim omnium numerabilium principium sit, sensus numerans eam primam ponit. De illo autem uno supernaturali, quia supra mentem est, contrarium aspicitur. Cum enim unitas prima omnium sit, mens eam post omnia ponit. Nulla enim mens potest supernaturale unum initium et ab illo ad cætera proce-

A ἁπλότητα ἥκιστα πάντων λυμαινόμενα· ὅτιπερ οὐδὲ τὸ τρισσὸν τῆς ἐναρχικῆς Θεότητος, ἧς εἰκὼν ἡ ψυχὴ ἐμφερής, τοῦ σφετέρου ἑνιαίου, καὶ ἁπλοῦ ἐμποδὼν ἵσταται· ἀλλ' ἔστι καὶ ἁπλοῦν ἓν ἀκριβῶς ἡ Θεότης ὑπερούσιον, καὶ αὖθις οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἀραρότως Τριάς· ταῦτα τοιγαροῦν ἡ ψυχὴ, ἤτοι ὁ νοῦς (νοῦς γάρ ἐστι, καὶ τὸ ὅλον νοῦς ἡ ψυχὴ), ὁ λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα ὑπερφυῶς γεγονότα ἕν, τὴν κυρίαν ὁμοίωσιν παρέχεται ἡμῖν τῆς τρισυποστάτου μιᾶς Θεότητος. Τὸ δὲ οὐκ ἄλλοθεν ἔστι γενέσθαι, ὅτι μὴ ἐκ τῆς ἀναβλέψεως καὶ θεωρίας τῆς ὑπερφυοῦς τριαδικῆς ἑνάδος. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ καὶ τὴν ψυχὴν τοιαύτην πεποιηκυῖα, καὶ ἐπανάγουσα ταύτην εἰς τοῦτο, ἐκπεπτωκυῖαν· καὶ χωρὶς τῆς πρὸς αὐτὴν ἐνατενίσεως καὶ θεωρίας τοῦτο γενέσθαι ἀμήχανον
B τῇ ψυχῇ· οὗ μὴ γεγονότος, μηδ' ἐπανελθούσης τῆς ὁμοιώσεως, καὶ τουτονὶ τὸν τρόπον ἐλλιπεῖς φανούμεθα· καὶ ταῦτα περὶ τὸ θεωρητικὸν μέρος, καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἃ μάλιστα σπουδῆς ἀξιώτερα· καὶ ὧν χωρὶς εἰς ἀπαθῆ κατάστασιν ἐλάσαι ἡμᾶς οὐκ ἐνδέχεται.

Ὥσπερ γὰρ εἰς τὸ ἀγαθὸν, πρακτικῶς ἡμᾶς εἶναι δεῖ, ἵν' ὦμεν τῶν ἀπαθῶν, οὕτω καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν θεωρητικῶς, ἵν' ὦμεν θεοειδεῖς, Θεῷ τῷ ἐπὶ πάντων λατρεύοντες, καὶ θεοὶ θέσει γενέσθαι καὶ εἶναι κατὰ τὴν θεμιτὴν ἐμφέρειαν τῆς ἀρχετυπίας ἐφιέμενοι. Εἰ δὴ ἓν γενέσθαι ἀναγκαῖον ἡμᾶς διὰ τὴν τοῦ πρωτοτύπου ὑπερκοσμίου ἑνὸς ὁμοίωσιν· τοῦτο δὲ ἡ πρὸς αὐτὸ τὸ ὑπερκόσμιον ἓν ἀνάβλεψις, καὶ
C θεωρία, καὶ ἀνάτασις, καὶ νοερὰ ἐπιστροφὴ, πέφυκε ποιεῖν ἡμῖν, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ τὸ ἓν ἀδιαστρόφως ἀποσκοπεῖν· ἄρα τρόπῳ παντὶ χρὴ πειρᾶσθαι ἀφορᾷν πρὸς τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἓν ὑπερκόσμιον, καὶ ἐκεῖσε ἐκκρεμαννύειν ὅλους ἑαυτοὺς σπουδῇ πάσῃ, καὶ καρδίᾳ ὅλῃ, καὶ ψυχῇ, καὶ τρέφειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν τοῦ ὑπερκοσμίου ὑπερηπλωμένου ἑνὸς ἔρωτα καὶ μόνου· ὡς ἂν ὁ ἔρως αὐτὸς αὐτοῦ, ἀντὶ πτερύγων ἁγίων γένοιτο τῇ πρὸς αὐτὸ νοερᾷ ἀνωφορίᾳ ἡμῶν. Καὶ οὕτω πάντοτε ὡς εἰς ἀέρα, ἐν ἀνειδέῳ καταστάσει ἑνοειδεῖ σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα, τῷ τῷ ὄντι ἑνὶ, τριαδικῶς τὴν Τριάδα νοερῶς, λογικῶς τε καὶ πνευματικῶς ἐξυμνοῦντες, καὶ εἰς αὐτὴν, ὡς εἰκὸς, ἐκκεχηνότες, καὶ ἐκπληττόμενοι, καὶ τῇ καθ' αὐτοὺς ἑνώσει τῷ ἑνὶ ἑνούμενοι ἑνοειδῶς ὑπὲρ ἕνωσιν.

D λε'. Μονὰς αἰσθητὴ παντὸς ἀριθμητοῦ πλήθους ἀρχή· καὶ μονὰς ὑπερκόσμιος, παντὸς φαινομένου τε καὶ νοουμένου πλήθους, καὶ παντὸς ὄντος ἀρχή. Ὥσπερ οὖν πᾶς ἀριθμὸς ἀπὸ μονάδος ἴσχει τὴν ἀρχὴν, οὕτω πᾶν ὂν ὁπηδήποτε ἀπὸ τοῦ ὑπερκοσμίου προχεῖται ἑνὸς, κατ' αἰτίαν, εἴτε φυσικὴν, ἢ ποιητικήν· ἀλλὰ τῆς μὲν ἀριθμητῆς μονάδος ἡ θέσις, ἐφ' ὅσον αἰσθητή ἐστι, τῇ ἑαυτῆς φύσει ἀκολούθως ἕπεται. Ἀρχὴ γὰρ οὖσα [*ὀρθότ.* ἀρχὴν οὖσαν, ἢ ἀρχῆς γὰρ οὔσης] πάντων τῶν ὑπ' ἀριθμὸν, καὶ ἡ αἴσθησις πρῶτα τίθησιν αὐτὴν ἀριθμοῦσα. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς, ὅτι ἔστιν ὑπὲρ νοῦν, τὸ ἀνάπαλιν καθορᾶται· φύσει γὰρ οὖσα μονὰς τῶν πάντων προτέρα [*ὀρθότ.* οὖσαν μονάδα τῶν πάντων προτέραν], ὁ νοῦς ταύτην μετὰ πάντα τίθησιν. Οὐδεὶς γὰρ δυ-

δύνηται νοῦς τὸ ὑπερκόσμιον ἓν ποιήσασθαι ἀρχὴν, A καὶ ἀπὸ τοῦδε προϊέναι ἐπὶ τὰ πολλά· ἀλλὰ τοὐναντίον, ἀπὸ τῶν πολλῶν εἰς ἐκεῖνο ἄνεισι καὶ συνάγεται. Κἀκεῖ μὲν ἀναγκαῖον τῇ αἰσθήσει τὸ ἀριθμητὸν ἕν, διὰ τὴν εἰς τὰ πολλὰ πρόοδον, ἄλλως μὴ ὂν δυνατὸν ἀριθμεῖν, ἢ προβαίνειν ᾗ βούλεται· ὧδε δὲ ἀναγκαῖα τῷ νῷ τὰ πολλὰ, διὰ τὴν εἰς τὸ ὑπερκόσμιον ἓν διὰ τούτων ἀναγωγὴν, καὶ σύμπτυξιν οἷον ἑαυτοῦ, ἑτέρωθεν ἀνελθεῖν, ᾗ βεβούληται, ἐπὶ τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου φαντασίαν ἑνὸς οὐδαμόθεν δυνάμενος [*ὀρθότ.* δυναμένου, ἢ δυναμένῳ]. Οὕτω τοιγαροῦν ὁ νοῦς τάξει καὶ ὁδῷ ἑαυτῷ οἰκείᾳ χρώμενος, ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν πολλῶν, τέλος δὲ ποιεῖται τὸ ὑπερκόσμιον καὶ κορυφαιότατον ἕν· ἐπεὶ γὰρ εὔληπτόν ἐστι καὶ εὐόριστον τὸ κατ' αἴσθησιν ἀριθμητὸν ἓν, φυσικῶς ἡ αἴσθησις τοῦτο τίθησιν, ὡς ἂν ἡ B φύσις αὐτοῦ ἀπαιτῇ, καὶ τῇ θέσει πρότερον. Ἡ δὲ κατὰ νοῦν ζητουμένη μονὰς ὑπερκόσμιος, ὑπερφυής τε οὖσα, καὶ τὸ νοεῖσθαι ἐκφεύγουσα, πόῤῥω πού ἐστι καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἑαυτῆς θέσεως, ὥστε ἀπ' ἐκείνης τὸν νοῦν ἄρχεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον οἷα ὑπερφυῆ, ὑπερφυῶς οὐχ ἀρχὴν, ἀλλὰ τέλος αὐτὴν εὑρίσκει ὁ νοῦς μετὰ τὴν διάβασιν, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω, ἐξαρίθμησιν τῶν πολλῶν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ νοῦς φύσιν τὸ νοεῖν ἔχει, τὸ δὲ ὑπερκόσμιον ἓν ἐστι καθ' αὑτὸ ἄληπτον καὶ ἀπρόσιτον, πρὸς τὰ πολλὰ καὶ ἄκουσα ἡ τριβὴ κλίνει τοῦ νοός· μήτε ἀργὸς εἶναι ἀπὸ τοῦ νοεῖν δυνάμενος ὁ νοῦς, μήτε τὸ κορυφαῖον, καὶ ὑπερκόσμιον ἓν ἔχων ἰσχὺν περιδράξασθαι. Ἀπιδὼν τοίνυν εἰς τὰ πολλὰ, ἐν ἑκάστῳ τῶν πολλῶν ἁπάντων C ἐνορᾷ νοητὸν, οὐχ ὅπερ ἐστί τι εἶναι, ἀλλ' ὅπερ τινὸς ἑνός· κἄπειτα συναγείρων ἐξ ἑκάστου φαινομένου ἕκαστον νοητὸν προφαινόμενον, καὶ πρὸς ἄλληλα ταῦτα ὁμόλογα ὄντα, καὶ οὐχ ἀντίξοα θεωρῶν, καὶ πάντα μιᾶς ὥσπερ ῥίζης ἄνθη, καὶ φυῆς, ἀκολούθως πρόεισιν ἀπὸ τῶν πολλῶν, ἐπὶ τὸ κορυφαιότατον ἓν, ἐξ οὗ τὰ πολλὰ, καὶ πάντα, καὶ φυσικῶς συνάγεται ἀπὸ τῶν φυσικῶν ὄντων εἰς τάξιν ὑπερφυᾶ, τὸ ὑπερφυὲς καὶ ὑπερούσιον ἐνοπτριζόμενος ἓν, ὡς ἔχει φύσεως τὸ ὑπὲρ φύσιν, ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ὁρᾶσθαι εἰδώς. Τότε τοίνυν ὁ νοῦς τὴν πηγαίαν τῶν ἀγαθοτήτων, καὶ καλλονῶν ἁπάντων πρόβλυσιν, καὶ ποιήτριαν ἀῤῥήτως κατιδὼν καὶ τρυφήσας τὸ ὑπερούσιον ἕν, οὐχ ἐθελοντὴς ἐπιστρέφεται πρὸς τὰ πολλὰ, καίτοιγε ὄντα καὶ καλὰ, καὶ μερίδος ἀγαθῆς μέτοχα. D Φιλόκαλος γὰρ ὢν ἐς τὰ μάλιστα φυσικῶς, οὐχ ἑκὼν ἐξίσταται τοῦ ὑπὲρ πάντα, εἰ μή πως κατὰ περίστασίν τινα συμβαίη τοῦτο αὐτῷ. Ἀλλ' ἐπειδήπερ ὁ τῶν ὄντων τρόπος διάφορος, καὶ διάφορον ἔχει τὴν νοερὰν ἀπόβλεψιν, καὶ διαφόρως ὁ νοῦς διὰ τούτων εἰς τὸ ὑπερκόσμιον ἓν, καὶ ὑπερφυὲς ἀνατρέχει, χρὴ, καθάπερ ἐγῷμαι, μικρόν τινα διαμεθοδεῦσαι, τῆς διὰ τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ ὑπερουσίως ὑπερκόσμιον ἓν ὁδοῦ, πορισμόν· ὅπως ἂν, ὡσανεὶ κλιμακηδὸν ὁ νοῦς ἀνιὼν, ἀσφαλεστάτην τὴν σφετέραν ποιῆται κίνησιν, καὶ γνοίη εἴ τι ἂν ποτε κατ' αὐτὴν ἐλλείποι, ἢ εἰ δή ποτ' ἔστιν ἐν ᾧ εἶναι χρὴ, κἂν τούτῳ ἐπὶ πόσον τρυφᾷ, καὶ τί τὸ σφάλλον, καὶ ἀφιστῶν αὐτὸν τῆς καλλονῆς ἐκείνης, καὶ ἀναβάσεως, ἢ θείας ἑστιάσεως,

dere; sed e contrario a cæteris ad illud vadit ac ducitur. Et ibi quidem necessarium est sensui numerabile unum ob progressum ad alia, cum non aliter possit numerare, nisi, quo velit, progrediendo; ita vero omnia menti necessaria sunt, propter suam per ea ad supernaturale unum reductionem, et, ut ita dicam, complicationem, ut aliunde quo velit procedere nequeat, ad manifestationem unius supernaturalis. Sic igitur mens ordine et via sibi propria utens, incipit quidem a multis, finem autem suum sistit in supernaturali ac summo uno; quoniam enim captu facile est et bene finitum illud secundum sensus unum, naturaliter sensus illud ponit, ut exigit ejus natura, et prius positione est. Unitas vero supernaturalis quæsita, cum sit supernaturalis, et cogitationem fugiat, longius est ab sua secundum naturam positione quam ut mens ab illa incipiat, sed eam ut finem mens invenit, postquam progressa est; et, ut ita dicam, plurima numeravit. Quoniam enim mens natura cogitat, supernaturale vero per se non capitur neque aditur, ad multa vel invita mens inclinat; et neque mens potest cogitando cessare, neque summum et supernaturale bonum valet comprehendere. Aspiciens igitur ad multa, in unoquoque eorum multorum spirituale intuetur, non quod est aliquid esse, sed quod cujusdam unius; et deinde ex singulis phænomenis singula intelligibilia colligens et alia cum aliis similia nec opposita animadvertens et omnia tanquam unius radicis flores, consequenter procedit a multis illis ad summum unum, ex quo illa multa et omnia, et naturaliter ex naturalibus colligitur in ordinem supernaturalem, supernaturale illud et supersubstantiale unum in speculo contemplans, quam naturam habeat illud supernaturale ex iis quæ secundum naturam sunt simpliciter videns. Tunc igitur mens abundantem illam bonitatum et pulchritudinum omnium effusionem et constitutionem ineffabiliter videns, et supernaturali uno gaudens, non libens convertitur ad multa, etiamsi pulchra sint et partem bonam participent. Eorum enim amatrix quæ naturaliter pulchra sunt, non libens ab illo quod supra omnia est recedit, nisi id illi casu quodam accidat. Sed quoniam rerum modi inter se differunt, ac differentem habent spiritualem aspectum, et varie mens per ea ad supernaturale ac supersubstantiale unum ascendit, oportet, ut ego opinor, methodum dare, qua per multa ad illud supersubstantialiter unum perveniamus; ita ut, tanquam per scalam ascendens, mens securissimum faciat suum motum et sciat utrum quid huic motui desit, an vero sit ubi eum esse oportet, et in hoc quantum lætetur, et quid fallat ipsamque avertat ab illa pulchritudine et ascensione et epulatione divina, et quomodo rursum possit reverti unde deciderit. Inde sane videbit et cupiditatum caliginem et mundi cordis splendorem, veritatisque cognitionem quæ apparet tanquam in speculo qualis est, cœlestium specta-

culorum particeps fiet, et divinum sensum experietur, neque ipsam fallent sui progressus, aut lapsus, et in multorum mirabilium scientia constituetur, et qui sit tranquillitatis terminus intelliget et conclusionis. Sic autem dicimus : Quæcunque exsistunt divisa sunt in sensibilia creata, in creata intelligibilia, et intelligibilia increata ; et increatum supra mentem unum supersubstantiale. In his motus mentis oculus, nempe mens et frequenter intuens, et tranquillitatem in exercitio præferens, removetur a justis seorsum agendis, tanquam a certo gradu, ad contemplandum et ad illud verum unum assequendum, et cœlestibus fruendum, ut radiis veritatis circumfundatur et exsultet, et infinite æternis ditetur et miro modo lætetur et dulcedine repleatur. Forte vero, gratiæ efficacia, et a terra sustollatur tempore procedente, et spirituali lumine per exercitium firmato, jam ea quæ in terra sunt non sentiat, illius quod supra mentem est possessione et hujus pulchri quod supra omnem pulchritudinem est repræsentatione. Quinque partibus hac scala divisa, et tanquam per gradus ad ultimum terminum ascendente, non distat loco gradus a gradu, sed differentia et quod aliam ab alia separat, ordo est tanquam qualitatis aut alicujus proprietatis. Res enim gradatim sunt, sensibilia creata, et creata intelligibilia ; sed secunda multo præstant prioribus, quantum mens propria pulchritudine sensibus præstat. Rursum multo præstant increata intelligibilia intelligibilibus creatis, utroque eorum ordine in rebus descripto. Subjecta autem sunt increata intelligibilia intelligibili supra mentem increato uni. Et est inde manifestum, quia mens in illo quod supra res omnes stans, postquam illuc ab actione pervenerit et in illa celsissima occultatione et omnia sensibilia intelligibiliaque superante permanserit, potentior ejus est aspectus et contemplatio, quemadmodum et humilior in rebus creatis, imo vero in actione. Oportet autem ipsam natura pulchri amantem, omnimodo quod pulchrius est diligere, non modo ut illo fruatur, sed et ut meliorem et supra mentem, ut dignum est, mutationem accipiat in quantum, ut dictum est, ea quæ mens videt, et quibus gaudet, talem et mutationem accipit. Sed tamen quoniam mentis naturæ adhærens motus, nunquam ab eo cessabit, quandiu erit hodie et, ut dicitur, quandiu movebuntur umbræ, id est quoadusque transeamus a præsenti vita quæ nobis ostendit in speculo et ænigmate, tanquam adumbrate, veritatem, oportet eos qui ab hac increati super mentem unius contemplatione et aspectu dilapsi sunt, resurgere conari, ut propius ad intelligibilia increata, ut rursum citius ad increatum supra mentem unum nobis fiat reditus.

A καὶ πῶς αὖθις γένοιτό οἱ, ἐπανακάμψαι ὅθεν ἐξώλισθαι. Ἐντεῦθεν δὴ γνώσεται, καὶ τὴν τῶν παθῶν ἀχλὺν, καὶ τὴν τῆς καθαρᾶς καρδίας διαύγειαν, τήν τε ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας οἵα τίς ἐστιν ἐνοπτρισθείη, καὶ τῶν ἐπουρανίων θεαμάτων μέτοχος ἔσται, καὶ θείαν αἴσθησιν εἴσεται, καὶ οὐ λήσεται ἑαυτὸν αὔξων, ἢ πρὸς μείωσιν ἥκων, καὶ πολλῶν ἀξιαγάστων ἐν ἐπιστήμῃ γένοιτ' ἂν, καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἡσυχίας τίς ἐστι κατανοήσει, καὶ τῆς ἐγκλείσεως. Λέγομεν δὴ ὧδε· Πάντα τὰ ὄντα μεμέρισται εἰς αἰσθητὰ κτιστὰ, κτιστὰ νοητὰ, νοητὰ ἄκτιστα. Καὶ ἄκτιστον ὑπὲρ νοῦν ἓν ὑπερούσιον. Ἐν τούτοις ὁ τῆς ψυχῆς στρεφόμενος ὀφθαλμὸς, ἤτοι ὁ νοῦς, καὶ πυκνῶς ἐνορῶν, κἂν τῇ ἀσκήσει τὸ ἡσυχάζειν αἱρούμενος, αἴρεται ἀπὸ τοῦ τὰ εἰκότα καταμόνας πράττειν ὡς B ἀπὸ βαθμίδος τινὸς εἰς τὸ θεωρεῖν, καὶ εἰς τὸ ὄντως ὂν καταγίνεσθαι, καὶ τρυφᾷν τὰ οὐράνια, καὶ ταῖς ἀκτῖσι τῆς ἀληθείας, καὶ περιστρέφεσθαι, καὶ ἀγάλλεσθαι, καὶ πλουτεῖν εἰς ἄπειρον τὰ ἀΐδια, καὶ θαυμασίως ἥδεσθαι καὶ γλυκαίνεσθαι. Ἴσως δὲ, συνεργείᾳ τῆς χάριτος, καὶ γῆθεν ἁρπάζεσθαι, προϊόντος καιροῦ, καὶ βεβαιωθέντος τοῦ νοεροῦ φωτὸς ἐκτικῶς, καὶ ἀναισθητεῖν τῶν ὧδε τῇ τοῦ ὑπὲρ νοῦν κατοχῇ, καὶ φαντασίᾳ τοῦ ὑπὲρ πᾶν καλὸν ἀσυγκρίτως. Πενταχῶς δὲ τῆς ἱερᾶς ταυτησὶ κλίμακος διῃρημένης, καὶ διὰ βαθμίδων ὥσπερ ἀνιούσης ἐπὶ τὸν ἄκρον σκοπὸν, οὐ τοπικὸν ἔχει διάστημα βαθμὶς ἀπό γε βαθμίδος, ἀλλ' ἡ διαφορότης, καὶ ὃ διέχει τῆς ἑτέρας ἑτέρα, τάξις ἐστὶν, ὡσανεὶ ποιότητος, ἢ ἰδικοῦ τινος. Οἷον ὄντα μέν εἰσιν ἐπίσης, τὰ αἰσθητὰ C κτιστὰ, καὶ κτιστὰ νοητά· ἀλλὰ τὰ δεύτερα, πολλῷ τῷ μέτρῳ τῶν προτέρων ὑπερτερεῖ, καθόσον αἰσθήσεως νοῦς ἰδικῷ καλῷ. Πάλιν δ' αὖθις ὑπερέχει κατὰ πολὺ ἄκτιστα νοητὰ, νοητῶν κτιστῶν· ἀμφοτέρων τουτωνὶ στοίχου ἐν τοῖς οὖσι κατεληλεγμένου [*lc.* κατειλεγμένου]. Ὑποβέβηκασι μέντοι τὰ ἄκτιστα νοητὰ ὄντα τῷ ὑπὲρ νοῦν ἀκτίστῳ ἑνί· καὶ ἔστι γ' ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι τὸ ἐν τῷ ὑπερτεροῦντι τῶν ὄντων ἁπάντων ἵστασθαι, διαβάντα τὸν νοῦν ἀπὸ πράξεως, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ κορυφαιοτάτῃ ἀποκρυφιότητι, τῇ ὑπερανῳκισμένῃ πάντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν γίγνεσθαι, ἡ κρείττων αὐτοῦ ἐστιν ἀπόβλεψις, καὶ θεωρία, ὥσπερ ἡ ταπεινοτέρα ἐν τοῖς αἰσθητοῖς κτιστοῖς, ἢ καὶ μᾶλλον ἐν τῷ πρακτικῷ. Δεῖ δὴ φιλόκαλον D ὄντα φύσει αὐτὸν, τοῦ κατὰ πάντα τρόπον ἐφίεσθαι κρείττονος, οὐ μόνον ἵν' ἀπολαύσῃ, ἀλλὰ καὶ ἵνα πάθῃ τὴν κρείττονα, καὶ ὑπὲρ νοῦν, ὡς εἰκὸς, ἀλλοίωσιν, ἐφ' ὅσον, ὡς λέλεκται, ὁποῖα ὁ νοῦς ὁρᾷ, καὶ οἷα τρυφᾷ, τοιαύτην δέχεται καὶ ἀλλοίωσιν. Πλὴν ἐπειδήπερ ἡ συμπεπλεγμένη τῇ τοῦ νοὸς φύσει τρεπτότης, οὐ μήποτε λήξει ἀπ' αὐτοῦ, ἕως ἂν τὸ σήμερον ᾖ, καὶ κατὰ τὸν λέγοντα, ἕως ἂν κινηθῶσιν αἱ σκιαὶ, τουτέστιν, ἕως ἂν μεταβῶμεν ἀπὸ τῆς παρούσης ζωῆς τῆς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι παραδεικνυούσης, σκιωδῶς ὥσπερ, τὴν ἀλήθειαν, χρὴ μεταπίπτοντας ἀπὸ τῆς τοῦ ἀκτίστου ὑπὲρ νοῦν ἑνὸς θεωρίας καὶ ἀποβλέψεως, ἵστασθαι μηχανᾶσθαι, ὡς ἂν ἐγγυτέρω εἰς τὰ νοητὰ ἄκτιστα, ὅπως αὖθις θᾶττον εἰς τὸ ἄκτιστον ὑπὲρ νοῦν ἓν γένοιτο ἡμῖν ἡ ἐπάνοδος.

Παχυτέρας δὲ ἐπιπεσούσης ἀχλύος, καὶ τὸ νοεῖν A ἐπισκοτιζούσης, καὶ ἀκηδίαν ἐπιχεούσης πρός γε τὸ θεωρεῖν τῷ νῷ, εἰς εὐχὰς πρακτικῶς ἐν καρδίᾳ ταπεινῇ τρεπτέον ἡμᾶς αὐτούς, καὶ τοῦ σκότους τῇ τῆς προσευχῆς δυνάμει καὶ τοῖς δάκρυσι μεταχωρήσαντος, ὑποβάθραν πάλιν αὖθις ὥσπερ τινὰ ποιεῖσθαι, αἰσθητὰ κτιστά, προενοικοῦντος τῇ καρδίᾳ, ἐν ἐνεργείᾳ πνευματικῇ ἐνυποστάτῳ, φωτὸς νοεροῦ, καὶ προκατέχοντος τοῦ νοῦ δηλονότι, τὸ τῆς πρακτικῆς ἐπιστημόνως γε λίαν κράτος, καθὸ ἐπιβαίνειν ὁ νοῦς πέφυκεν ὥσπερ ἐπί τινος ἀκρωρείας, ἢ σκοπιᾶς δήπουθεν, καὶ θεωρεῖν τὰ πολλοῖς οὐ μόνον ἀθέατα, ἀλλὰ καὶ ἀζήτητα, καὶ ἀνεπινόητα, καὶ οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται, οὔτε ἑαυτόν, οὔτε καὶ μᾶλλον τὸν Θεόν. Περὶ ἧς πρακτικῆς ἐπιδρομάδην νῦν ἤδη εἰπεῖν, τάχα γε οὐ πόῤῥω σκοποῦ. B

λϛ'. Τρία ἡ ψυχὴ ἔσωθεν ἔχει δεόμενα πράξεως, λογιστικόν, ἐπιθυμητικόν, καὶ θυμικόν· καὶ τρία ἔξωθεν, ἔφεσιν δόξης, ἡδονῆς, καὶ τοῦ πλείονος. Ταύτας δὴ τὰς δύο τριάδας ἐπιστημόνως ἡ ψυχὴ ἀφορῶσα ἐν τῇ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκῳ πολιτείᾳ, διὰ τῶν αὐτῆς τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν, φρονήσεως δηλαδή, δικαιοσύνης, σωφροσύνης, καὶ ἀνδρείας, ἐν τῇ χάριτι ἐξιᾶται τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ δίδωσι τῷ ἑαυτῆς νῷ ἀπερισκοτήτως μετεωρίζεσθαι, καὶ τὰ θεῖα περιαθρεῖν, καὶ θεωρεῖν τὸν Θεόν. Ὅτε γὰρ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἤχθη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος καταπαλαίσων τὸν διάβολον, νηστείᾳ μὲν τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐθεράπευσεν· ἀγρυπνίᾳ τε καὶ ἡσύχῳ προσευχῇ, τὸ λογιστικόν· τὸ δὲ C θυμικόν, ἀντιῤῥήσει· φιληδονίαν τε καὶ φιλοδοξίαν, καὶ φιλαργυρίαν, ἐν οἷς πεινῶν οὐκ ἐζήτησεν, ὡς ὁ διάβολος ὑπετίθει, ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γένωνται· οὐδὲ κάτω ἑαυτὸν ἔβαλεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ πτερυγίου, ἵν' ὑπὸ τοῦ ὄχλου ὡς μηδὲν πεπονθὼς τῇ καταπτώσει δοξασθῇ, οὐδὲ προσκυνῆσαι ἐπείσθη ἐπὶ ὑποσχέσει λήψεως τοῦ πλούτου ἁπασῶν τῶν βασιλειῶν, ἀλλ' ἀντιῤῥήσει θυμοειδεῖ φρονίμῳ, καὶ δικαίῳ [Ισ. δικαίᾳ], σώφρονί τε καὶ ἀνδρείᾳ τὸν Σατανᾶν ἀπεκρούσατο, καὶ ἡμᾶς ἐν τούτῳ διδάσκων τὴν κατὰ τῆς ἐφόδου πάσης ἧτταν αὐτοῦ. Τοῦτο δή τοι αὐτό τις κἂν τῷ σταυρῷ τοῦ Σωτῆρος ὄψεται καὶ γνοίη ἄν. Προσεύχεται καὶ γὰρ τῷ τότε καιροῦ ὁ Σωτὴρ τῶν μαθητῶν ἑαυτὸν ἀφιστάς· τοῦτο ἴαμα τοῦ λογιστικοῦ· γρηγορεῖ, καὶ διαγρυπνεῖ, καὶ δίψαν ὑπο- D μένει ἐν τῷ σταυρῷ· τοῦτο φάρμακον τοῦ ἐπιθυμητικοῦ· οὐκ ἀντιλέγει, οὔτε μὴν ἐρίζει, ἢ κραυγάζει, καὶ ταῦτα διαβαλλόμενος, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων προσεύχεται· τοῦτο τῆς εὐταξίας τοῦ θυμικοῦ, τὸν μὲν διάβολον ἀντιῤῥήσει βάλλειν, ἀνθρώποις δὲ τοῖς ἐπηρεάζουσιν, ὡς καὶ αὐτοῖς ἐπηρεαζομένοις ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, σιωπῇ, μακροθυμίᾳ, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀμείβεσθαι προσευχῇ· ἐμπτύεται, ῥάπισμα δέχεται, ὑπομένει εἰρωνείας καὶ ἐμπαιγμόν· τοῦτο θεραπεία φιλοδοξίας· ὄξος ποτίζεται, χολὴν βρωματίζεται, σταυροῦται, λόγχῃ κεντᾶται· τοῦτο ἰατρεία φιληδονίας· γυμνὸς κρεμαννύεται, ὕπαιθρος, ἀνέστιος ἐπὶ τὸν σταυρόν, παρεωραμένος ἅπασιν, ὡς ἄν τις πτωχὸς καὶ πένης· τοῦτο τῆς φιλαρ-

Postquam vero deciderit crassior caligo mentem obtenebrans, et acediam menti infundens ad contemplandum, nos oportet ad preces practice converti in humili corde, et postquam vi orationis et lacrymis tenebræ recesserint, basim aliquam rursum facere sensibilia creata, præhabitante in corde per spiritualem efficaciam, mentali lumine quod mentem possideat actionis virtute, qua mens ascendere potest tanquam in quamdam summitatem aut speculam et inde contemplari quæ multis non sunt visibilia, nec a multis cogitantur aut quæruntur, et sine quo nemo videbit neque seipsum, neque a fortiori Deum. De qua actione nunc cursim est dicendum, forsan non procul a scopo.

36. Tria in se habet anima quæ actione indigent, rationem, appetitum irascibilem et appetitum concupiscibilem; et tria extra se, gloriæ appetitum, voluptatis, et divitiarum. Hanc duplicem triadem mens, Domini Jesu incarnati vitam intuens per quatuor ipsi ingenitas virtutes, prudentiam nempe, justitiam, temperantiam et fortitudinem, gratia Domini Jesu sanat et suæ menti eas dat contemplandas, et divina considerando et Deum intuendum. Quando enim Dominus Jesus in desertum a Spiritu ductus est contra diabolum pugnaturus, jejunio quidem concupiscibilem appetitum sanavit; vigilia et tranquilla oratione, rationem; irascibilem vero, contradictione; voluptatis desiderium et vanæ gloriæ et avaritiam, dum esuriens cibum non quæsivit, ut diabolus ipsi proponebat: « Dic ut lapides isti panes fiant; » neque seipsum infra dejecit a pinnaculo templi, ut a multitudine nihil ob suum casum mali passus laudaretur, neque ut diabolum adoraret adductus fuit, etsi omnium regnorum divitiæ ipsi offerrentur; sed contradictione irata ac prudenti et justa, et sapienti fortitudine Satanam repulit et nos in hoc docens Satanæ contra omnem impetum cladem. Illud sane idem et in cruce Domini videbit ac noscet. Orat enim tunc temporis Salvator; a discipulis recedens: Hæc rationis est sanatio; vigilat et non dormit, et sic in cruce patitur: id est, appetitus concupiscibilis remedium; non contradicit, neque irascitur aut clamat; et quamvis ita male haberetur, etiam pro persecutoribus precatur; is bonus est irascibilis appetitus tenor, diabolum contradictione ferire, homines vero maledicentes, qui et ipsi a Satana torquentur, silentio, magnanimitate et pro ipsis orando remunerare. Conspuitur, laceratur, subit imo interrogationum ludibrium, id est gloriæ amoris remedium; acetum potus ipsi porrigitur, fel ut cibus, crucifigitur, lancea perforatur; voluptatis amoris hæc est sanatio; nudus suspenditur et sub dio domo carens super crucem, ab omnibus despectus, ut aliquis mendicus et pauper: avaræ dispositionis ea est abolitio. Patiendo, tum intus, tum extra, remedium Salvator ostendit, quando mundo videri cum cor-

pore cœpit, et quando e mundo fuit exiturus. Unde et ad eum et ad ejus doctrinam et crucem aspiciens, pro posse suo, ejus se imitatorem faciens, prudenter et juste sapienterque ac fortiter, quemadmodum et ille, abolebit eam cupiditatum ad malum efficaciam, et eorum quæ ipsas consequuntur. Utetur autem iis, ut oportet, et post hæc omnibus, et practicus vixerit secundum veritatem et paratus contemplari et quærere Deum et spirituali directioni vacare. Et ita ab iis multis sensibilibus, creatis scilicet, et eorum pulcherrime factorum bonam actionem, et creata sensibilia intelligibilia cogitans, et ad intelligibilia increata transiens, tanquam quatuor in scala gradus ascendit. Post hæc autem divina et super mentem eum sequetur vocis carentia, et silentium et admiratio, et ut pauca dicam, supernaturalis unius aspectus et contemplatio, et super cogitationem unio, et tranquillitatis fastigium, summum ac perfectum desiderabile, quantum in præsenti vita possibile est, veritatis terminus, fidei fructus, eximius splendor speratæ gloriæ, charitatis fundamentum, mentis regula, statio perpetui ejus motus, ineffabilis requies, et uniformis stabilitas, operatio tanquam in pignore futuri sæculi, puræ lætitiæ causa, pacis thesaurus, carnis cogitationum exstinctio, præsentis sæculi contemptus, futuri amor, cupidæ vitæ rejectio, apathiæ concretio, animæ læta exsultatio, et ejus motuum et potentiarum collectio, requies et custodia, et uno verbo, divina scientia et apathia. Curandum vero est, ut mens propria indolentia aut externa quadam circumstantia turbata rursum ad proprium pulchrum contemplandum reducatur per depositionem hujus cupiditatis quæ obstaculo est, eamque a proprio scopo removet; et videndum quam longe mens a summo desiderabili sit, et quare; et, etenim in sensibilibus creatis aut creatis intelligibilibus aut intelligibilibus increatis, an in vernis ratiociniis, an secundum quamdam necessitatem a proposito separetur, quod solum reipsa est et unum super omnia supernaturale; oportetque ita impedimenta repellere, ut rursum simpliciter redeat, ut bonus ordo exigit ad supernaturalis unius contemplationem et aspectum. Extra enim supernaturale increatum quod supra mentem est unum mens versata, divisioni subjacet, neque est in vero pulchro, etsi in quodam pulchro sit. Illud enim summum pulchrum est, quod est supra mentem supernaturale unum, increatum et simplex, et illud est reipsa summus menti propositus terminus. Et igitur sane mota mens illuc per prædicta ascendens invenitur, et supra mentem unionem patitur. Persequendum igitur est pro viribus infinitum, et investigandum illud quod supra mentem est et contemplandum illud simplex unum et comprehendendum ex impetu illud incomprehensibile, ut assequamur unam illam unius hæreditatem summi Dei, gratia Domini nostri Jesu Christi et vivifican-

A γύρου διαθέσεως κατάργησις. Τῶν ἄρα ἔσωθεν παθῶν, καὶ τῶν ἔξωθεν ὁ Σωτὴρ δὶς δέδειχε τὴν ἰατρείαν, ὁπηνίκα τῷ κόσμῳ φαίνεσθαι μετὰ τοῦ σώματος ἤρξατο, καὶ ὅτε τοῦ κόσμου ἀποδημεῖν ἔμελλεν· ὅθεν καὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, καὶ τὸν σταυρὸν ὁ ὁρῶν, κατὰ τὸ ἐνὸν ἑαυτὸν αὐτοῦ ποιούμενος μίμημα, φρονίμως, καὶ δικαίως, σωφρόνως τε καὶ ἀνδρείως, ὥσπερ ἐκεῖνος, καταργήσει μὲν τὴν ἐπὶ κακῷ τῶν παθῶν ἐνέργειαν τουτωνὶ, καὶ πάντων γε διὰ τούτων. Χρήσεται δὲ αὐτοῖς ὡς δεῖ, καὶ μετὰ ταῦτα ἅπασι, καὶ πρακτικὸς ἀνὴρ ἔσται κατὰ ἀλήθειαν, καὶ πρὸς τὸ θεωρεῖν, καὶ πρὸς Θεὸν ἀνατείνεσθαι, καὶ σχολάζειν τῷ νοερῷ ἐνατενισμῷ ἑτοιμότατος· καὶ οὕτω γε ἀπὸ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ὁ νοῦς αἰσθητῶν, κτιστῶν τοιγαροῦν B ἐναρξάμενος, καὶ κατιδὼν τῆς σφῶν αὐτῶν καλλιεργίας τὴν εὐπραγίαν, καὶ νοήσας τὰ κτιστὰ νοητὰ, καὶ εἰς τὰ νοητὰ ἄκτιστα μετελθὼν, ὡς ἐν κλίμακι βαθμίδας ἤδη διελήλυθε τέσσαρας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ θεία καὶ ὑπὲρ νοῦν αὐτῷ ἕπεται ἀφθεγξία, καὶ σιγὴ, καὶ ἔκπληξις, καὶ συνελόντα φάναι, τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς ἡ ἀπόβλεψις, καὶ θεωρία, καὶ ὑπὲρ νόησιν ἕνωσις, ἡ τῆς ἡσυχίας κορωνὶς, τὸ ἄκρον καὶ τέλειον ἐφετὸν, ὅσον ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, τῆς ἀληθείας τὸ πέρας, τῆς πίστεως ἡ ἐπικαρπία, ἡ διαυγὴς ἔλλαμψις τῆς ἐλπιζομένης δόξης, ὁ τῆς ἀγάπης θεμέλιος, ἡ τοῦ νοὸς στάθμη, ἡ στάσις τῆς κατ' αὐτὸν ἀεικινησίας, καὶ ἀνεννόητος παῦλα, καὶ ἑνοειδὴς κατάστασις, ἡ ὡς ἐν ἀῤῥαβῶνι ἐργασία τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, τὸ αἴτιον τῆς ἀφαντάστου χαρᾶς, τὸ τῆς C εἰρήνης ταμεῖον, ἡ σβέσις τῶν τῆς σαρκὸς φρονημάτων, ἡ ἀποστροφὴ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἡ προσπάθεια τοῦ μέλλοντος, τὸ ἀποστάσιον τῆς ἐμπαθοῦς ζωῆς, ἡ συμφυΐα τῆς ἀπαθείας, τῆς ψυχῆς τὸ εὐφρόσυνον ἀγαλλίαμα, καὶ τῶν ἑαυτῆς κινήσεων καὶ δυνάμεων ἡ συναγωγὴ, ἀνάπαυσίς τε καὶ φρουρὰ, καὶ ὁλικῶς εἰπεῖν, ἡ θεία γνῶσις, καὶ ἡ ἀπάθεια. Δεῖ δὴ σκοπεῖν οἰκείᾳ ῥᾳστώνῃ, ἢ ἐξωτερικῇ τινι περιστάσει συσχεθέντα τὸν νοῦν, αὖθις ἐπὶ τὸ οἰκεῖον ἐπαναφέρειν τῆς θεωρίας καλὸν, διὰ τῆς τοῦ ἐμποδὼν ἱσταμένου πάθους, καὶ ἐκ ποδῶν ποιοῦντος αὐτὸν τοῦ ἰδίου σκοποῦ, ἀποθέσεως, καὶ πόσον ἄπεστι τοῦ ἄκρου ἐφετοῦ, καὶ διατί· καὶ εἰ ἐν αἰσθητοῖς κτιστοῖς, ἢ κτιστοῖς νοητοῖς, ἢ νοητοῖς ἀκτίστοις εἴη τὸ ἑαυτοῦ θεωροῦν, ἢ λογισμοῖς ματαίοις, ἢ κατὰ D χρείαν τινὰ διαιροῖτο τοῦ προκειμένου, καὶ μόνου τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἑνὸς ὑπὲρ πᾶν ἓν ὑπερκοσμίου· καὶ ἀφαιρεῖν οὕτω τὰ μεταξὺ κωλύματα, ἵν' αὖθις ἐπανέλθῃ ἑνοειδῶς, ὥς γε ἡ τάξις αὕτη ἀπαιτεῖ, ἐπὶ τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου ἑνὸς θεωρίαν καὶ ἀπόβλεψιν. Ἔξω που γὰρ τοῦ ὑπερκοσμίου ἀκτίστου ὑπὲρ νοῦν ἑνὸς ὁ νοῦς εὑρισκόμενος, ὑπὸ διαίρεσίν ἐστι, καὶ οὐκ εἰς τὸ κυρίως καλὸν, κἂν κινοῖτο καλῶς. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κορυφαῖον καλὸν, τὸ ὑπὲρ νοῦν ὑπερούσιον, ἄκτιστον, καὶ ἁπλοῦν ἓν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τῷ ὄντι τοῦ νοῦ ἄκρον ἀντικείμενον πέρας. Καὶ γοῦν ὑγιῶς κινούμενος ὁ νοῦς, αὐτόσε διὰ τῶν εἰρημένων εὑρίσκεται ἀνιὼν, καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν πάσχει ἕνωσιν. Διωκτέον δὴ ὅση δύναμις τὸ ἄπειρον, καὶ ἐρευνητέον τὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ θεωρητέον τὸ ἀνείδεον ἓν, καὶ

καταληπτέον ἐξ ἐφόδου τὸ ἀκατάληπτον, ὡς ἂν τύχοιμεν τῆς ἑνιαίας τοῦ ἑνὸς κληρονομίας τοῦ ἄκρου Θεοῦ, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, δι' ὧν ἐλλαμπόμενοι τῆς θεωρητικῆς ἀξιούμεθα χάριτος, καὶ θεοὶ θέσει θεουργηθέντες γινόμεθα τῇ δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ.

A tis Spiritus, per quos illuminati contemplativa gratia digni habeamur, et dono Dei nos adoptione dii efficiamur.

λζ'. Ἐν τῇ τῆς θείας ἀποκρυφιότητος χώρᾳ ἀναβεβηκὼς ὁ νοῦς, φυσικῶς σιωπὴν ἀσκεῖ ἑνισθεὶς τῇ ἁπλότητι, καὶ ἐξ ἑπομένου ἑνιαίως τῷ ὑπὲρ ἔννοιαν ἑνὶ ἐλλαμπόμενος τῇ μετοχῇ τοῦ Πνεύματος. Τί γὰρ ἂν καὶ λέξῃ ὑπεράνω τῆς ἑαυτοῦ νοερότητος πεφθακὼς, καὶ παντὸς ἔξω νοήματος καταστὰς, καὶ γυμνὸς τὸ παράπαν, ὡς ὑπὲρ τὸ νοεῖν; εἰ γάρ τοι λόγος ὡς τ' εἰπεῖν ἔτι αὐτῷ λείπεται, δῆλον ὅτι καὶ νοεῖ· πᾶς γὰρ λόγος μετὰ τὸ νόημα. Καὶ εἴ τι νοεῖ, πῶς ἐν τῇ τῆς ἀποκρυφιότητος χώρᾳ ἕστηκεν; οὐ γάρ ἐστι κρύφιον κυρίως, ὃ μὴ, ἑτέρου ὁρῶντος, αὐτός γε ὁ νοῦς ὁρᾷ. Ἐπεὶ οὕτω γ' ἂν πολλὰ λέγοιντο κρύφια, ὅτι παμπολλα, ἢ, ἵν' οὕτως εἴπω, πάντα ὁ νοῦς ὅσα ὁρᾷ, μὴ γινώσκοντος ἑτέρου ὃ ὁρᾷ, τοῦτο ὁρᾷ· ἔσται ἄρ' οὕτω τὰ κρύφια καὶ τοῦ ἀπείρου ἐγγύς· ὅπερ ἄτοπον· ἓν γάρ ἐστι τὸ κυρίως κρύφιον, εἰς ὅπερ ὁ νοῦς μετὰ πάντα ἄνεισιν, ὡς εἰς τὸ ἐξ οὗ πᾶν, εἴτε φαινόμενον, εἴτε νοούμενον. Ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὡς εἰς τὸ ὑπὲρ πάντα ἀναδραμὼν, καὶ φαινόμενα, καὶ λεγόμενα, καὶ νοούμενα, ἔξω καὶ τοῦ νοεῖν, καὶ ὁρᾷν, καὶ λέγειν ἀποκαθίσταται, καὶ οὔπω εἰς τοσοῦτον ἀναβεβήκει, οὐδὲ ἐν τῇ θείᾳ γεγένηται κρυφιότητι, ἕως ἂν λέγειν δεδύνοιτο, νοεῖ γάρ· ἀλλὰ μὴν τὸ κρύφιον, ἀνεννόητον, ἄρα καὶ ὑπὲρ λόγον ἐστίν· ἄρ' ὁ νοῦς ἐν τῇ τῆς θείας ἀποκρυφιότητος χώρᾳ ἀναβεβηκὼς καὶ ἑνισθεὶς, ἑπομένως σιωπὴν ἀσκεῖ, οὐχ ἑκὼν, ἀλλὰ φυσικῶς, ἑνιαίως τῷ ὑπὲρ ἔννοιαν ἑνὶ ἐλλαμπόμενος.

λη'. Εἰ πρόσω προβαίνειν καὶ προκόπτειν ποιεῖν τὸν νοῦν οἱ λόγοι πεφύκασιν, ἄρα ἀναβιβάζουσιν αὐτὸν προκόψαντα, ὅπου λόγος οὐκ ἐφικνεῖται, ἐν πράγματι δηλονότι τελουμένῳ σιωπῇ. Εἰ δ' ἀεὶ λόγοι εἶεν τῷ νοΐ, καὶ ἀεὶ δεῖται αὐτῶν ἡ ψυχὴ, ἐγὼ οὐχ ὁρῶ τίς ἐστιν ἡ νοερὰ ἐκ τοῦ λέγειν προκοπή· οὐ γάρ τοι τὸ λέγειν μόνον ἐστὶν εἰς τὸ πράττειν ὀνήσιμον, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καὶ εἰς τὸ θεωρεῖν. Ἐν ᾧ γε ὁ νοῦς μερει ἄνεισιν ἀπὸ τῶν ἐν σχήματι τῶν ὄντων λόγων, ἐπὶ τὸ ἁπλῶς ὑπὲρ λόγον ἀσχημάτιστον, καὶ ἀπολύτως, καὶ κυρίως ἓν, ὁπηνίκα καὶ πᾶς λόγος δοκεῖ πάρεργον, ἢ τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἔστιν ἐμποδών· οἱ λόγοι γὰρ, ἐν μεταβάσει τὸ καθόλου εἰσὶν, ἀπὸ νοήματος τυχὸν, εἰς ἕτερον νόημα. Τὸ δ' ἁπλοῦν, καὶ ἀπόλυτον, καὶ ἀόριστον, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἁπαξαπλῶς ἓν κυρίως, καὶ ὑπὲρ λόγον κείμενον, πῶς λόγων δεήσεται; ἵνα ποῦ μεταβῇ; ἢ πῶς περιληφθείη ἄν; περίληψιν γάρ πη ὁ λόγος ποιεῖν εἴωθε. Τὸ δὲ, ἀπερίληπτον, ὡς ἀόριστον, καὶ ἀσχημάτιστον· εἰ δὲ λόγος οὐκ ἂν ἁρμόσειε τῷ ὑπὲρ νοῦν κρυφίῳ ἑνὶ, ἀπεριλήπτῳ γε ὄντι, καὶ ἀσχηματίστῳ, ἄρα ἁρμόσει σιωπῇ. Ἄρα τὸ [Ισ. τοῦ] λέγειν καταλῆξαι προκόψαντας δεῖ εἰς τὸ σιωπᾷν, ἐφ' ὅσον πρὸς τὸ ἁπλῶς θεωρεῖν, καὶ ἀτυπώτως καὶ ἀσχηματίστως προέβησαν.

37. In divinæ summitatis locum quando mens ascenderit, naturaliter silet cum simplici unita, et consequenter in uno supra cogitationem illuminatur spirituali participatione. Quid enim dicat, cum supra suam intelligentiam pervenerit et extra omnem cogitationem constituta sit, et omnino sit nuda, cum supra cogitationem lata sit. Si enim ratio, ut ita dicam, menti relinquatur, manifestum est quod et cogitat; omnis enim ratio post co-
B gitationem est. Et, si quid cogitat, quomodo in illius incomprehensibilitatis loco stat? Non enim vere est incomprehensibile, quod, alio non vidente, ipsa mens videt. Multa enim sic dicerentur abscondita, siquidem omnia, aut, ut ita dicam, quæcunque mens videt, illud videt, alio nesciente quod videt. Atque ita abscondita proxima infinita erunt; quod est absurdum. Unum enim est proprie absconditum, in quod mens post omnia vadit, tanquam in illud et quo omnia, sive visibilia, sive cogitata. Sane et ipsa ad illud quod est super omnia ascendens et visibilia, et dicta et cogitata, extra cogitationem et visum et dictum statuitur, et nondum ad id assurrexit neque in divina obscuritate facta est, quandiu dicere potest; tunc etenim cogitat; sed
C absconditum et incogitabile supra rationem est. Postquam igitur mens in illum obscuritatis locum ascendit, et cum infinito unita est, consequenter silentium servat, non libens, sed naturaliter; unico ab illo supra cogitationem uno illuminata.

38. Si proficere et progredi ratiocinia mentem faciunt, igitur eam progressam attollunt, quo ratio non pervenit, in rem quæ silentio perficitur. Si vero semper menti ratiocinia essent, atque iis semper egeret anima, ego non video qualis sit spiritualis ex dicendo progressus. Dicere enim non modo utile est ad agendum, sed et ad contemplandum. In qua quidem parte mens ascendit a ratiociniis quæ formam habent, ad illud quod sine forma est ac supra omnem rationem, et proprie ac incomparabi-
D liter unum, quando et omnis ratio videtur inutilis, aut, ut verius dicam, obstaculum; rationes enim in transitu sunt a cogitatione ad cogitationem. Illud autem simplex et liberum et infinitum et sine forma, et simpliciter unum et supra rationem positum, quomodo rationibus indigebit ut aliquo ascendat; aut quomodo circumscriberetur; circumscriptionem enim ratio operari consuevit. Quod autem incircumscriptum est, ut interminatum, et sine forma et simpliciter unum est; si autem ratio non illi supra mentem abscondito, incircumscripto ac sine forma non conveniat, ergo silentio conveniet. Igitur eos oportet qui profecere, silentium servare, in quantum ad simplicem contemplationem sine forma ac figura processere.

39. Si cognitorum rationes sunt, ignotum igitur absconditum est, et extra rationem positum. Si enim supra cognitionem, absconditi ignorantia est, quod supra cognitionem est, minime cognitione indiget; multo minus igitur ratione indigebit. Mens igitur postquam ad absconditum perveniat, silentium naturaliter exercet. Et nisi natura et sine labore sileat, nondum ad illud unum absconditum et simplex pervenit.

λθ'. Εἰ τῶν ἐγνωσμένων, οἱ λόγοι, ἄγνωστον δὲ, τὸ κρύφιον, ἔξω ἄρα λόγου τὸ κρύφιον· εἰ γὰρ ἀνωτέρω γνώσεως ἡ τοῦ κρυφίου ἀγνωσία ἐστὶ, τὸ δὲ ἀνώτερον γνώσεως, ἥκιστα δεῖται γνώσεως, πολλῷ ἔλαττον λόγου δεήσεται. Ὁ εἰς τὸ κρύφιον ἁπλῶς ἓν ἄρα ἀναβεβηκὼς νοῦς, σιωπὴν ἀσκεῖ φυσικῶς, καὶ εἴ γε μὴ φύσει καὶ ἀνεπιτηδεύτως σιγῴη, οὔπω ἐν τῷ κρυφίῳ καὶ ὑπερηπλωμένῳ ἑνὶ γέγονεν ἀναβεβηκώς.

40. Quemadmodum homines se ad tranquillitatem exercentes, quando e cella exeunt, experientia discunt quid intersit inter sedere et procedere, sic qui silentium servant, et ad dicendum redeunt, qui contemplatione ad Dei gloriam accedunt, noverunt quo in statu ipsi sint quando natura, non voluntate tacent, et quid sint, quando ad dicendum redeunt. Etenim quando iis supervenit silentium, precantur ne unquam omnino ipsis accidat os aperire in hoc statu versantibus. Tanquam angeli sunt super terram. Simpliciter, sine forma, invisibiliter, absque figura, absolute in firmis mentis aspectibus veritati adhærentes, solummodo secum admirationem habentes et stuporem, nihil omnino cogitantes, imo vero non videntes se ad divinas et æternas illuminationes conferentes. Inde enim descendente mente utpote inconstantiam habente, ad dicendum occurrunt et multis variisque conversionibus commutantur. Et ut iis rursum silendi status redeat, qui valde melior est locutione, tranquillitatem amplectuntur, et custodiunt sensus cum sensibilibus, et omni arte utuntur ut cum locutione et ipsum cogitare fugiant, ut possint cum Davide dicere: « Obmutui et humiliatus sum et silui de bonis. » Etenim igitur et bona dicere est infra silentium cum ratione.

μ'. Ὥσπερ ἡσυχίαν ἀσκοῦντες ἄνθρωποι, καὶ τῆς κέλλης ἔσθ' ὅτε προβαίνουσι, καὶ αὐτῇ πείρᾳ τὴν τοῦ καθῆσθαι καὶ προϊέναι διαφορότητα διαγινώσκουσιν, οὕτω δήτοι καὶ τὸ σιωπᾶν πάσχοντες, καὶ τοῦ λέγειν ἐς αὖθις γινόμενοι, οἱ θεωρητικῶς τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ προσιζάνοντες, οἴδασι σφᾶς αὐτοὺς τί ποτε καταστάσεως ὄντες [Ισ. οὖσι], τὸ σιωπᾶν αὐτοῖς ἐπιπίπτει φύσει, οὐ προαιρέσει, καὶ τί ποτε ὄντες εἰσὶν, ὅθεν πρὸς τὸ λέγειν κλίνουσι. Καί γε ἐν οἷς σφίσιν αὐτοῖς ἐπέλθῃ τὸ σιωπᾶν, εὔχονταί γε, εἰ μηδὲ τὸ καθόλου στόμα διᾶραι ὑπῆρξεν αὐτοῖς ποτε, ἱσταμένοις ἐν ἐκείνῳ τῆς καταστάσεως. Ἄγγελοι γάρ εἰσιν ἐπὶ γῆς ἕτεροι· ἑνοειδῶς, ἀνειδέως, ἀνομμάτως, ἀσχηματίστως, καὶ ἁπλῶς ἐν ἀμεταβάτοις νοὸς ἀποβλέψεσι τῇ ἀληθείᾳ συναπτόμενοι, μόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν χωρὶς τοῦ νοεῖν τι, μᾶλλον δὲ μετὰ τοῦ ἀνομμάτως ἐπιβάλλειν ταῖς ἀνάρχοις καὶ θείαις ἐλλάμψεσιν. Ἐκεῖθέν τε κατιόντος τοῦ νοῦ ὡς ἔχοντος τὴν τρεπτότητα, καταντῶσιν ἐπὶ τὸ λέγειν, καὶ μεταβαίνειν νοερῶς πολλαῖς καὶ ποικίλαις ταῖς μεταβάσεσι· καὶ ἵν' αὖθις αὐτοῖς ἡ τοῦ σιωπᾶν κατάστασις ἐπανέλθῃ, ὡς κρείττων πολλῷ τοῦ λέγειν ὑπάρχουσα, τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζονται, καὶ φυλάσσονται μετὰ τῶν αἰσθητῶν τὰς αἰσθήσεις, καὶ πάσῃ μηχανῇ χρῶνται, πῶς ἂν φύγοιεν μετὰ τοῦ λέγειν καὶ αὐτὸ τὸ νοεῖν, ἵν' ἔχωσι λέγειν καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ Δαβίδ· « Ἐκωφώθην, καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν. » Καὶ γὰρ οὖν καὶ τὸ ἀγαθὰ λέγειν κατωτέρω ἐστὶ τῆς μετὰ λόγου σιγῆς.

41. Neque omnino divinum est manifestum, neque rursum absconditum; quod divinum exsistat, utique manifestum est; quid autem sit ipsum esse, est absconditum. Plurimum vero differt scire quid sit, et scire quod exsistat. Illud enim ex operationibus constat; hoc autem, quid est, ex substantia est, quod neque angelis de Deo scire licet. Deus enim est super omnia *infinitum* et super omnem mentem cogitationemque. Quando igitur mens in ea quæ Deum esse demonstrant ascendit, tunc multa potest dicere et sapere optima; potestque dici philosophus ac theologus; postquam autem supergressa est et ascendit ex hoc gradu in quo novit se esse divina obscuritate circumdatam, hujus, quid sit, imaginatione acta et omnino sine figura et intacta, ac non videns, ut dignum est, per gratiam effecta est, tunc omnis ratio quæ de Deo aliquid potest dicere, otiosa remanet, et mens unita immota est, et in non cogitabili ingressa. Et tunc tota fit hujus quod supra omnia est, ubi non ratio, non cogitatio, non reputatio ad diversa procedit, sed adest simplicitas, et perceptionis impossibili-

μα'. Οὐθ' ὁλικῶς τὸ Θεῖον ἐκπεφασμένον ἐστὶν, οὔτ' οὖν αὖθις κρύφιον, ἀλλ' ὅτι μὲν ἔστιν ἐκπέφανται καὶ λίαν τρανῶς· τί δέ ἐστιν εἶναι, ἔστι κρύφιον. Ἐς τὰ μάλιστα δὲ διενήνοχεν εἰδέναι τὸ τί ἐστι, τοῦ ὅτι ἔστι· τὸ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἐνεργείας δείκνυται, τὸ δὲ, τί ἐστιν, ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶν, ὅπερ δὴ καὶ ἀγγέλοις ἐπὶ Θεοῦ εἰδέναι ἀπέγνωσται· ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὑπὲρ πᾶν εἶναι ἀπειράκις ἀπείρως, καὶ ὑπὲρ νοῦν πάντα, καὶ τὸ νοεῖσθαι. Ὁπηνίκα τοίνυν ὁ νοῦς εἰς τὰ ὅτι ἔστιν ὁ Θεὸς δεικνύοντα γένοιτο, τότε πολλὰ ἔχει λέγειν, καὶ φιλοσοφεῖν ἄριστα· φιλόσοφός τε δύναται λέγεσθαι, καὶ θεολόγος. Ὅταν δὲ ὑπερκύψας, καὶ ὑπεραναβεβηκὼς ἀπὸ τοῦ ὅτι ἐστὶ τῇ θείᾳ περιληφθεὶς κρυφιότητι, τῇ φαντασίᾳ τοῦ τί ἐστιν ἐνεργούμενος, καὶ πάμπαν ἀνείδεος, καὶ ἀνέπαφος, καὶ ἀνόμματος κατὰ τὸ εἰκὸς γένηται διὰ τῆς χάριτος, πᾶς λόγος λέγειν περὶ Θεοῦ τι δυνάμενος μένει ἀργὸς, καὶ ἀκινητίζει ὁ νοῦς ἑνιζόμενος, εἰσδὺς εἰς τὸ ἀνεννόητον. Καὶ τότε πᾶς τοῦ πάντων ἐπέκεινα γίνεται, ὅπου οὐ λόγος, οὐ νόημα, οὐχ ἐπίνοιά τις προχωρεῖ ποικίλλουσα, ἀλλ' ἁπλότης, καὶ ἀκαταληψία, ἀφασία τε καὶ ἔκπληξις. Τὸ ἀσχημά-

τιστον, καὶ ἄπειρον, καὶ ἀόριστον, καὶ τὴν τοῦ A ἀοράτου ξένῳ τρόπῳ ὁρᾷ ὅρασιν· καὶ τὸ ἀνείδεον εἶδος, ἀπόλυτος καὶ αὐτὴ, καὶ ἀνείδεος ἐν εὐθύτητι γεγονὼς, καὶ κατὰ τὰ ἀοράτως αὐτῷ τεθεωρημένα, καὶ ἀνομμάτως ἐπιβεβλημένα, ἐν ἐπιτομῇ φάναι, εἰς ἑαυτὸν τὸ θεῖον, καὶ ὑπερφυὲς κάλλος ἀναχρωννύμενος, καὶ τὸν τοῦτον τοιοῦτον κτίσαντα γεραίρων Θεόν.

μβ'. Οὐχ ὅτι μόνον ἁπλοῦς τυγχάνει ὢν ὁ Θεὸς, ὑπὲρ πᾶσαν κείμενος σύνθεσιν, λέγεται ἓν, ἀλλ' ὅτι καὶ κυρίως ὢν, μόνος αὐτὸς ἐν ἅπασιν οὖσι λεγομένοις, ἔχουσί γε τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ. Τὸ γὰρ μὴ κυρίως καὶ ἁπλῶς ὂν, οὐδὲ κυρίως καὶ ἁπλῶς ἐστιν ἕν· καὶ ὡς ὡσαύτως ὢν πανταχοῦ ἀπεριλήπτως, καὶ ὡς B μόνος πᾶσιν ἀνόμοιος, καὶ καθαρῶς πάντων ἐκτὸς, καὶ ὡς ἀΐδιος, μήτε ἀρξάμενος μήτε παυσόμενος, καὶ ὡς ἐν ἅπασι τὴν θείαν τῆς προνοίας αὐτοῦ ἀκτῖνα ἀχράντως ἐπιλάμπων ἐπίσης, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ἅπαντα ταύτην δεδεγμένα εἰσίν· ἔτι γε μὴν, καὶ ὡς πᾶσιν ἀσχέτως γνωριζόμενος, νοῦν ἀποίκιλον, ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄχροον, πάντων τῶν ὁπωσοῦν ὄντων ἀνέπαφον, καὶ ἀπαξαπλῶς ἀπόλυτον, εἰς ἀπειρίαν ἀοριστίας, χρόνου τε καὶ τόπου, καὶ φύσεως, καὶ τῶν περὶ φύσιν ὑπερανβαίνοντα ἀπαιτῶν εἰς τὸ ἀμηγέπη ὀπτάνεσθαι ἑνοειδῶς ὑπὲρ ἕνωσιν νοεράν.

μγ'. Ὅσον ὅτι ὑπὲρ τὸ νοεῖσθαι ἡ μεταξὺ Θεοῦ, καὶ τοῦ νοῦ γινομένη πνευματικὴ συναφὴ γίγνεται, λέγεται εἶναι τὸ τηνικάδε εἰς τὸ ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ C φύσιν ὁ νοῦς τὸ ὑπερφυὲς ἀπόκρυφον ἓν αἰσθήσει νοερᾷ ἀπολύτως φανταζόμενος· αὐτὸς μέντοιγε ὁ νοῦς κατὰ φύσιν ὃ πάσχει ἐστὶ τὴν ἑαυτοῦ, καθαρθεῖσαν τῇ χάριτι. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ νοεῖν τῷ νῷ, ὅπερ ὀφθαλμῷ τὸ ὁρᾷν. Ὥσπερ οὖν ὁ ἐν σκοτίᾳ εἴσω ὁρῶν, ὁρᾷ μὲν οὐδὲν, πλὴν ὁρᾷ ὡς ἂν ἓν ἐκεῖνο τὸ σκότος, καὶ ὁρᾷ ὅτι οὐχ ὁρᾷ· εἰ γὰρ κεκάλυπτο τοὺς ὀφθαλμοὺς, τάχα ἂν καὶ φῶς εἶναι ἐνόμισε περὶ αὐτὸν, καὶ πραγμάτων ἅττα τινά· νῦν δὲ ὁρῶν, ἐναργῶς ὁρᾷ, ὅτι οὐχ ὁρᾷ· καὶ τὸ μὲν εἴσω τοῦ σκότους τὴν ὀπτικὴν διαβῆναι δύναμιν, καὶ εἰδέναι τὰ κεκρυμμένα, ὑπὲρ τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ φύσιν ἐστὶν, οὔκουν γέ τοι τὸ ὁρᾷν, ὅτι οὐχ ὁρᾷ· οὕτω δῆτα κἀπὶ τοῦ νοὸς, ἐν τῇ θείᾳ ἀναδεδραμηκότος ἀποκρυφιότητι, καὶ τοῦ νοεῖσθαι ἐπέκεινα γενομένου, θεωρεῖ D μὲν οὐδέν· πόθεν γάρ; μέντοιγε θεωρεῖ, ὅτι οὐ θεωρεῖ· καὶ ὅτι ὃ οὐ θεωρεῖ, ἕν ἐστιν, ὡς γνόφῳ τινὶ ἀπόκρυφον, ἐξ οὗ προχεῖται πᾶν ὁπηδήποτε ὄν, ἢ ὁρώμενον, ἢ νοούμενον, εἴτε τῇ κτίσει συναριθμούμενον, εἴτε ἀϊδίως ὂν ἄκτιστον. Καὶ εἴπερ μὴ ἐθεώρει, οὐκ ἂν ἑαυτοῦ ἐπέκεινα ἑαυτὸν ἑώρα ὑπερεκτεινόμενον· νῦν δὲ θεωρῶν, ἐκφανέστατα θεωρεῖ, ὅτι οὐ θεωρεῖ, ὢν ὑπὲρ τὸ θεωρεῖν, καὶ ὅτι θεωρεῖσθαι ἀδύνατον ὃ οὐ θεωρεῖ· καὶ εἴσω μὲν τῆς θείας καὶ ὑπὲρ νοῦν ἑνικῆς ἀποκρυφιότητος εἰσιέναι καὶ θεωρῆσαι, ὑπὲρ τὴν τοῦ νοὸς φύσιν ἐστί· τὸ δὲ ἀποβλέψαι εἰς τὸν θεῖον γνόφον ἐκείνης τῆς ἀποκρυφιότητος, καὶ φαντασιωθῆναι τὴν ἄρρητον ἑνάδα, τὴν ἐν ἀνεκλαλήτῳ μυστηρίῳ ὑπερκειμένην ὑπὲρ

tas, silentium et stupor. Formæ carentiam, et infinitudinem, et termini carentiam et infiniti visionem miro modo videt, et ideam sine idea. Absoluta et ipsa et simplex in rectitudine effecta; et secundum ea quæ ab ipsa aspectæ sunt invisibiliter et sine oculis considerata, et, ut paucis dicam, in seipsa divinam ac supernaturalem pulchritudinem aspergens, et eum Deum, qui ipsam creavit, honorans.

42. Non solum quia simplex est Deus, supra omnem compositionem positus, unum dicitur; sed quia per se exsistit, solus ipse in omnibus quæ esse dicuntur, et habent per ipsum exsistentiam. Quod enim non exsistit per se et simpliciter, non est vere ac simpliciter unum. Et ita Deus est incircumscriptus et solus omnibus dissimilis, et pure extra omnia situs, et æternus, quippe qui neque initium habuerit neque habiturus sit finem, et super omnia divinum providentiæ suæ radium immittens æqualiter, etsi non similiter omnia eum recipiant; et omnibus necessario notus, mentem immutabilem, sine forma, omnibus quibuslibet intactam, sine figura aut colore, omnino simplicem et absolutam in indeterminationis infinitudinem et tempore et loco ac natura, et in ea quæ naturam transcendunt attrahit, ad simpliciter supra unionem intelligibilem contemplandam.

43. Quantum supra cogitationem est ea quæ inter Deum ac mentem fit spiritualis conjunctio dicitur mens quæ absolute sensu spirituali supernaturale unum cogitat, esse in illo quod supra ipsius naturam est; ipsa tamen mens, quod patitur secundum mentis naturam gratia mundatam est. Id enim menti cogitare est, quod oculis videre. Quemadmodum igitur is qui in tenebris intus videt, nihil quidem videt, nisi solummodo has tenebras, et videt se non videre; si enim oculos clausos haberet, forsan putaret lumen circum se esse et res quasdam; nunc autem aspiciens videt se non videre. Quod vis optica intra tenebras penetret, et abscondita cognoscat supra oculi naturam est, non autem videre se non videre; ita est et de mente in divinam obscuritatem confugiente et ultra cogitationem constituta; nihil enim videt; quomodo enim posset? Attamen videt se non videre; et videt quoque id quod non videt esse unum tanquam tenebris quibusdam absconditum, ex qua profluunt quæcunque exsistunt sive visibilia, sive cogitata, sive in creaturis numerata, sive æterna et increata. Et nisi id contemplaretur non se videret supra seipsam extensam. Nunc autem contemplans, manifestissime contemplatur se non videre, cum supra contemplationem sit, et impossibile esse contemplari quod non contemplatur; et intra divinam illam ac supra mentem obscuritatem intrare et eam contemplari, supra mentis naturam est; aspicere autem ad divinas hujus obscuritatis tenebras et ineffabilem illam unitatem imaginari in ineffabili mysterio positam

super omnia, et videre se nihil intra divinas tenebras videre, est divinæ mentis proprium et in Spiritu contemplantis. Non enim occlusum et destructum spiritualem aspectum et nihil operantem mens habet, quando contemplatur se non videre nisi divinum et simpliciter unum in obscuritate : id enim est ignorantiæ indicium. Sed quando manifestius contemplatur, tunc ad illud quod est supra mentem accurrit, et videt propriam ignorantiam in divina simplicissimi unius obscuritate considerans ; sed tamen unum esse illud ex quo omnia et esse absconditum manifeste videt. Quid autem sit non videt, et dicitur mentem esse supra propriam suam naturam per illud, in quantum, in simplicissima Dei obscuritate contemplatur ; illud autem esse menti licet, postquam munda facta sit. Et ut ita dicam, ipsi naturaliter inest in supernaturali fieri, cum tendit ad divinam illam et simplicissimam supra mentem unam occultationem. Non enim cognitivam perceptionem habet, nisi unius hujus inaccessibilis. Et sane illuc per proprium motum accedens, in statu et quiete cessat; non enim statum dico qui absque contemplatione est ; id enim esset insania ; sed statum et quietem quæ fit cum jam non ex cogitatione ad cogitationem aut contemplationem transit. Mens enim, cum illuc assurrexit postquam in infinitudinis et indeterminationis, abyssum spirituali lumine cecidit, divinæ illius invisibilis obscuritatis incomprehensibilitate circumdata, ut ita, dicam, deficit, et moratur, nihil aliud patiens quam stuporem in spirituali splendore. Et sane conversa spirituali tamen lumine afficitur immobiliter aspiciens in supernaturali obscuritate, unitive ac simpliciter inaccessum splendoris hujus foras non prodeuntis internum permeans et inde ornata. Si vero a contemplando abstineret, quomodo stuporem et splendorem pateretur? Sed hoc modo stare mentem dicitur illuc profectam, quia immobilis est unum contemplans et unius splendore affecta et gaudens et splendens; et stare non motam, non comprimentem suam contemplationis fruitionem ; ea enim fugienda est affectio, neque laudanda et ignorantiæ tenebris plena, nunquam ullo modo contemplari. Dictus autem mentis status per inaccessum luminis splendorem fit, et contemplatio est non quærens transmutationem, sed requiem ac statum. Infinitum enim est illud supersubstantiale, et absconditum supernaturale unum, et cuilibet menti inaccessum ; neque licet mentem quæ contemplatur alio modo contemplari, nisi in quantum esset sibi convenientis puritatis et divinæ unionis particeps. Et non aliter divinæ huic contemplationi ac splendenti pulchritudini et infinitudini adhæret, quam attracta et affecta ab illa aut assumptione aut naturali quam patitur conversione.

44. Menti naturale est cogitare ; in motu autem et mutatione cogitatio. Postquam autem mens in Deo versatur, supra cogitationem invenitur et supra motum ; tunc merito diceretur mens supra

A ἅπαντα, καὶ ὅτι οὐ θεωρεῖ θεωρῆσαι εἴσω τοῦ θείου γνόφου οὐδὲν, καὶ πάνυ τοι καθαροῦ νοὸς ἴδιον, θεωροῦντος ἐν Πνεύματι. Οὐ γὰρ κεκλεισμένην ἔχει καὶ μύουσαν τὴν νοερὰν ἀπόβλεψιν, καὶ ἀργοῦσαν ὁ νοῦς ὅτε θεωρεῖ, ὅτι οὐ θεωρεῖ, εἰ μὴ τὸ Θεῖον, καὶ ἁπλῶς ἐν ἀποκρυφιότητι ἕν· τοῦτο γὰρ ἀμαθείας σύμβολον. Ἀλλ' ὅτε μᾶλλον ἐκφανῶς θεωρήσῃ, τότε εἰς τὸ ὑπὲρ νοῦν ἀνατρέχει, καὶ τότε θεωρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ἀβλεψίαν ἐν τῇ τοῦ ἁπλουστάτου ἑνὸς ἀποκρυφιότητι θεωρῶν· καίτοιγε ὅτι ἕν ἐστι τὸ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ὅτι κρύφιον, καὶ μάλα σαφῶς θεωρεῖ. Τί δέ ἐστιν οὐ θεωρεῖ, καὶ λέγεται εἶναι εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν ὁ νοῦς διὰ ταῦτα τὴν ἑαυτοῦ, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἁπλουστάτῃ ἀποβλέπει ἀποκρυφιότητι· εἶναι δὲ τοῦτο αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐστὶ καθαρῷ γεγο-
B νότι· καὶ οἷον εἰπεῖν κατὰ φύσιν ἐστὶν αὐτῷ ἐν τῷ ὑπὲρ φύσιν γίνεσθαι, ἀνομμάτως, τουτέστιν ἀνεπινοήτως ἐπιβάλλων [Ἴσ. ἐπιβάλλοντι] τῇ θείᾳ καὶ ὑπερηπλωμένῃ ὑπὲρ νοῦν ἑνικῇ ἀποκρυφιότητι· οὐ γὰρ ἔχει τότε τὴν ὁποιανοῦν γνωστικὴν ἀντίληψιν, ὅτι μὴ τὴν τοῦ ἀνεκφοιτήτου ἑνός. Καὶ μὴν ἐκεῖσε γενόμενος δι' οἰκείας αὐτῷ κινήσεως, εἰς στάσιν λήγει καὶ παῦλαν· οὐχὶ στάσιν λέγω ἀπό γε τοῦ θεωρεῖν· τοῦτο γὰρ μανικὸν τὸ πάθος· ἀλλὰ στάσιν καὶ παῦλαν, τοῦ μεταβαίνειν ἀπὸ νοήματος εἰς νόημα, ἢ θεώρημα. Ὁ γάρ τοι νοῦς ἐκεῖσε ἀναπτηδηκὼς, ἐπειδὴ βυθῷ ἀπειρίας καὶ ἀοριστίας περιπίπτει ἐν φωτὶ νοερῷ, τῷ ἀπεριλήπτῳ περιτυχὼν τῆς θείας ἐκείνης ἀπεριόπτου ἀποκρυφιότητος, οἷον
C εἰπεῖν, ἐκλείπει, καὶ ἵσταται, μηδὲν ἕτερον, ἢ τὴν ἔκπληξιν ἐν φαιδρότητι πάσχων νοερᾷ· καί γε μὴ μεταβαίνων, ὅμως τῷ νοερῷ φωτισμῷ ἐνεργεῖται ἀφορῶν ἀκινήτως ἐν τῇ ὑπερουσίῳ ἀποκρυφιότητι, ἑνικῶς τε καὶ μονοειδῶς τῇ ἀπροσίτῳ ἐνδότητι τῆς ἀνεκφοιτήτου τηλαυγείας διαπορούμενος, καὶ καλλυνόμενος. Εἰ δ' ἦν ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν ἀργὸς, πῶς ἂν ἔπασχε τὸ ἐκπλήττεσθαι καὶ φαιδρύνεσθαι; Ἀλλὰ τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται ἵστασθαι, αὐτόσε γεγονότα τὸν νοῦν, ὅτι ἀμεταβάτως ἔχει τὸ ἓν θεωρῶν, καὶ τῇ τοῦ ἑνὸς ἀγλαΐᾳ καὶ προσπάσχων, καὶ χαίρων, καὶ λαμπρυνόμενος, καὶ ἵστασθαι μὴ κινούμενος, οὐ μὴν μύων τὴν σφετέραν τῆς θεωρίας ἀπόλαυσιν· τοῦτο γὰρ φευκτὸν τὸ πάθος, καὶ οὐκ ἐπαινετὸν, καὶ σκότους ἀγνοίας ἔμπλεον, μηδαμῇ μηδαμῶς
D θεωρεῖν. Ἡ δ' εἰρημένη στάσις τοῦ νοῦ, κατὰ ἀπρόσιτον φωτὸς ἔλλαμψιν γίνεται, καὶ θεωρία ἐστὶ, μὴ ζητοῦσα μετάβασιν, ἀλλὰ παῦλαν καὶ στάσιν. Ἄπειρον γάρ ἐστιν ἐκεῖνο τὸ ὑπερφυὲς, καὶ κρυφιόμυστον ὑπερούσιον ἓν, καὶ ἀνέκβατον νῷ παντὶ, καὶ ἄλλοσέ πη θεωρεῖν οὐ συγχωρεῖ τὸν θεωροῦντα αὐτὸν νοῦν, καθόσον ἂν εἴη μετειληφὼς ὁ νοῦς ἀνηκούσης αὐτῷ καθάρσεως, καὶ θείας συνάρσεως. Καὶ οὐκ ἄλλως μεταπίπτει γε τῆς θείας ταυτησὶ θεωρίας, καὶ ὑπερκάλου ἀγλαΐας, καὶ ἀπειρίας, ἢ ἀνθελκόμενος ὑπό του προσπαθῶν, ἢ προσλήψει, ἢ ὑπὸ τῆς φυσικῆς, ἣν πάσχει τρεπτότητος.

μδ'. Τῷ νῷ φύσις τὸ νοεῖν· ἐν κινήσει δὲ τὸ νοεῖν, καὶ μεταβάσει. Ἐπεὶ δὲ ὁ νοῦς ἐν Θεῷ γενόμενος, ὑπεράνω νοήσεως εὑρίσκεται, καὶ κινήσεως, εἰκότως οὕτω λέγοιτ' ἂν ὁ νοῦς εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἑαυτοῦ γί-

νεσθαι ἀπολύτως τὸν Θεὸν φανταζόμενος· πᾶν γὰρ νόημα, δῆλον ὅτι ἐκ πράγματος γίνεσθαι πέφυκεν· ὅπου δὲ πρᾶγμα οὐ θεωρεῖται, νόημα οὔτε γεννᾶται, οὔτε μὴν εὑρίσκεται. Ὁ τοίνυν Θεὸς μηδοπωστιοῦν ἔχων ὁρᾶσθαι πραγματικῶς φαντάζει τὸν νοῦν πεφυκότως ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ὧν δηλαδὴ ἐνεργεῖ· ἃ τόπον ἐπέχει δυνάμεως, ἔκ τινος προϊούσης δυνατοῦ. Ἐφ' ὅσον οὖν ὁ νοῦς ἐν ἄλλοις ἅπασιν εἴωθε τὰς δυνάμεις μετὰ τῶν δυνατῶν θεωρεῖν, τοῦτο ζητεῖ κἀπὶ Θεοῦ παθεῖν· καὶ ἀδυνατῶν γιγνομένως· ὑπὲρ γὰρ τὴν φύσιν τοῦτο παντὸς κτιστοῦ νοῦ· τὰ περὶ Θεὸν θεωρεῖ. Καὶ τὸν Θεὸν ἀνομμάτως, ὃ λέγεται, ἁπλῇ φαντάζεται, καὶ ἀθρόᾳ ἐπιβολῇ. Ἡσύχου δὲ ἀέρος δραξάμενος, καὶ θείας εὐμενείας γενόμενος ἐπιτυχὴς, καὶ ἐνεργοῦντος ἐν ἑαυτῷ τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ νοεῖν συνεχέστερον ἁρπάζεται εἰς ἀνείδεον, καὶ ἄποιον, καὶ ἁπλῆν κατάστασιν, εἴσω καρδίας ὡς τάχος εἰσδύνων, δυνάμει τοῦ Πνεύματος ὑπερφυεῖ. Καὶ ἱστάμενος ἐν φαντασίᾳ Θεοῦ, καὶ μηδὲν νοῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ νοεῖν γιγνόμενος, ἐξ οὗπερ ὅτι ἀπὸ τοῦ τὰ περὶ Θεὸν νοεῖν, ἄνεισιν εἰς θείαν φαντασίαν, ᾗ εἴρηται, ἁπλοῦς ἀποκαταστὰς, λέγεται ὅτι εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἑαυτοῦ τελεῖ, ὅτι γίγνεται ὑπὲρ τὸ νοεῖν.

με'. Πᾶν ὅ τι οὖν λεγόμενον κρύφιον, ἔχειν ἀνάγκη τι προφαινόμενον, ὅθεν ὅτι τοῦτο κρύφιον ὑφορᾶται· εἰ γὰρ μὴ, τῷ μὴ ὄντι προσέοικε μάλιστα. Τὸ γὰρ ὁλικῶς μὴ διδὸν ἔμφασιν γνωστικὴν ὀντότητος ὁπωσοῦν, ἴσον νομισθείη ἂν τῷ πάντη μηδαμῶς ὄντι. Ἀμέλει δῆτα καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ κρυφίῳ συνυπάρχει τινὰ προφαινόμενα, οἷς οἷα ἰχνηλατῶν ὁ νοῦς τῆς θείας ἀποκρυφιότητος αἴσθησιν δέχεται, τῷ καταληπτῷ τοῦ Θεοῦ ἀνιὼν πρὸς τὸ ἀκατάληπτον· ἐν ᾧ γενόμενος ἐπίσταται, ὅτι ἔστι τι ἀκριβῶς, ὃ διαφεύγει τὴν ἑαυτοῦ φυσικὴν κατάληψιν, ὑπεράνω κείμενον πάσης νοερᾶς καταλήψεως, καὶ ἀγγελικῆς ἡστινοσοῦν, ὡς ὑπερφαές [ἴσ. ὑπερφυές]· καὶ πάσης μὲν φύσεως, καὶ οὐσίας, καὶ ὄντος παντὸς αἴτιον, καὶ ἀρχὴ, καὶ πέρας, αὐτὸ δὲ ὑπερφυὲς, καὶ ὑπερούσιον, ἁπάσης ὑπερανῳκισμένον ἀπείρως ὀντότητος· ἀγέννητόν τε καὶ ἄναρχον, καὶ ἀόριστον, καὶ φύσει, καὶ τόπῳ, καὶ χρόνῳ ἁπλῶς ἀπερίληπτον· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀπόκρυφον ἓν ὑπὲρ νοῦν. Καὶ ἔστιν ἡ θεία κατάληψις φυσικῶς ἐξ αὐτοῦ προϊοῦσα, παμπόλλη τις οὖσα, καὶ ἡμᾶς αὖθις ἐπ' αὐτῆς ἐπανατείνουσα, καὶ οἷον ἀνακυκλοῦσα νοεραῖς χειραγωγίαις, καὶ ἐπιστροφαῖς, καὶ ἀνατάσεσιν, ἐπεὶ τὸ ἀρχικὸν ἀπόκρυφον ὑπερφυὲς ἕν· τοσοῦτον ἑνοῦσα ἡμᾶς τούτῳ, ὅσον νοῆσαι ὅτι ἔστι, καὶ ὅτι ἕν ἐστιν· ἔτι γε μὴν καὶ ὅτι τρόπῳ παντὶ ἀδιανόητόν ἐστι, τὸ τί ἐστιν εἶναι εἰδέναι τοῦτο τὸ ἀπόκρυφον ἕν. Τὸ δὲ ὑπεράνω νοῦ εὑρημένον καὶ ἐκφεῦγον διάνοιαν, πῶς ἂν λόγος διεξοδεύειν δεδύνηται; ὃ δὲ λόγος διεξοδεύειν οὐ δεδύνηται νοητὸν, ἀφθέγκτως, καὶ ἀῤῥήτως, καὶ ἐν σιωπῇ ὁ νοῦς ὑπὲρ ἔννοιαν ἑνοειδῶς ἀφορᾷν ὡς ἀπόκρυφον, καὶ χαίρειν ὡς αἰτίῳ, καὶ προμηθεῖ· καὶ ἐκπλήττεσθαι ὡς ὑπερφώτῳ, καὶ ὑπεραγάθῳ, ὑπερσόφῳ τε καὶ ὑπερδυνάμῳ, καὶ θείας

A suam naturam pervenisse, Deum absolute imaginans; omnem enim cogitationem ex re fieri manifestum est. Ubi autem res non conspicitur, neque cogitatio generatur, neque invenitur. Cum igitur Deus videri nequeat realiter, menti ex iis quæ circa ipsam sunt, seipsum repræsentat, quæ nempe operatur; quæ locum potentiæ tenent ex quodam possibili procedentis. In quantum enim mens in aliis omnibus potentias cum possibilibus contemplari solet, id et de Deo pati inquirit; et cum non possit res ipsas contemplari, id enim supra omnis creatæ mentis naturam est, quæ circa Deum sunt contemplatur. Et Deum, oculorum expers, ut dictum est, et frequenti aspectu imaginatur et tranquillum aera prehendens et divinæ benevo-B lentiæ particeps effecta, et in ipsa operante divino et adorando spiritu, ex cogitando frequentius simplicem et sine forma ac figura statum amplectitur, intra cor rapidissime intrans, supernaturali spiritus virtute. Et in Dei imaginatione stans neque quidquam cogitans, sed supra cogitationem effecta, quia ex eorum quæ circa Deum sunt cogitatione, ad divinam imaginationem ascendit, ut dictum est, simplex constituta, et dicitur ea supra suam naturam pervenisse, quia fit supra cogitationem.

45. Quodcunque dicitur absconditum, necesse est ut aliquid manifestatum habeat, unde illud absconditum animadvertatur; nisi enim id esset, nihilo prorsus simile esset. Quod enim omnino non dat exsistentiæ apparitionem, illud minime ex-C sistere crederetur. Sine dubio igitur Dei abscondito coexsistunt quædam signa, quibus tanquam vestigiis mens inhæret et divinæ obscuritatis sensum accipit, per id quod potest comprehendi ascendens ad illud quod capi nequit. Quo postquam pervenit, apprime novit esse aliquid quod suam naturalem comprehensionem fugiat supra quamlibet naturalem et angelicam, comprehensionem situm, utpote supernaturale; et quod est omnis naturæ ac substantiæ et creaturæ causa et principium et finis, ac supersubstantiale, habitans infinito modo supra omnia quæque exsistunt; ingenitum ac sine principio, et infinitum, et natura ac loco et tempore simpliciter incircumscriptum; et illud est abscon-D ditum unum supra mentem. Et est divina comprehensio naturaliter ex ipso procedens, multa quidem, et nos rursum super seipsam extendens, et circumagens spirituali ductu et conversione et extensione, cum illud initiale arcanum supernaturale unum sit; tantum nos cum ipso unificans, quantum necesse est ut sciamus illud esse et esse unum; et adhuc illud esse omnino incogitabile, et impossibile esse ut perpiciamus quid sit illud absconditum unum. Quod supra mentum situm est et fugit cogitationem, quomodo illud ratio possit penetrare? Quod autem ratio non potest cogitatum penetrare, mens absque voce et verbo et in silentio supra cogitationem simpliciter aspicere potest ut absconditum et eo lætari tanquam principio et providentia, et stupere

tanquam supersplendido et superoptimo et præpotenti et divina ex ipso exsultatione frui, tanquam infinitis et interminatis omnibus quibus videtur supersubtantiale unum absconditum; et omnino rationalis naturæ consequentia est. Inconsequens igitur est mentem quæ in iis versatur, rationibus uti, eaque penetrare transeuntem. Qui igitur silentio non utitur, sed voce, a summo mentis statu deficit: is enim summus ejus status est, ut ii ipsi qui nihil veritatis præ se ferunt, confiterentur, in summo eam suæ virtutis gradu constitui. Summus porro ille gradus est ad illud quod summum est aspectus, qui et sine oculis perfici dicitur; multo igitur minus; et sine voce ac verbis.

46. Quando mens sine oculis accedit ad divinissimam, unam, æternam ac summam obscuritatem, assensus, et hic sine oculis inde ad mentem simplicem descendit, simplex quoque et pulchritudine ac luce eximia et ineffabili splendore plenus; et in admirationis abyssum et stuporis mentem in silentio invitans; comprehendens cor spirituali efficacia et dulci gaudio. Fit menti dulcis illuminatio ac splendor, et divinans secundum similitudinem amor, et pura exsultatio. Principium autem ex Deo habet, unde omne donum optimum per mentis munditiam; et habet, ut ita dicam, materiam ex divinis apparitionibus per scripturas, et creaturas intelligenter cum recto corde in tranquillitate et oratione consideratis. Non enim quolibet modo aspicitur absconditum et intimum Divinitatis unum supra cogitationem, sed in procedente inde splendore simplici aspectum et contemplationem spiritualem replente. Quod qui non patitur, rationabiliterque et scienter exterius ascendit ad supernaturale absconditum et simplex unum, non in corde motus, neque spiritualiter illuminatus.

47. Splendidissima, simplex et uniformis mentis in Deo contemplatio se ad unam illam divinam obscuritatem ferens et ad splendorem inde micantem æternæ et infinitæ lucis, non modo oris silentium exigit, sed et mentis. Licet enim, vel ore silentium agente, intra mentem ita disponi ut et ratiocinia et cogitationes percurramus, et mutemur. Ratio esset alicujus rei mente conceptæ a qua mens refugiens longe ad plenissimam Divinæ unitatis non figuratam obscuritatem ascendit. Aliud enim est mentis contemplatio et dispositio, et aliud cogitatio quæ est conceptæ rationis. Unde in creatis ac oppositis aut aliter variis rebus versata mens, primum contemplatur, ac deinde ita cogitat mutata. Et sane in re sæpe una inveniret non paucas cogitationes. Sed in illa una et simplici et intima divinaque obscuritate, intendit quidem et expandit proprium oculum, et divini splendoris simplicitate illustratur. Minime autem potest cogitare sic disposita. Una enim illa simplicitas et obscuritas spiritualem conversionem aut variam dispositionem fugit, et non potest cogitata describi aut orc dici.

A ἀπολαύειν ἐκ τούτου ἀγαλλιάσεως, ὡς οὖσιν ἀπείροις, καὶ ἀορίστοις ἅπασιν, οἷς ὁρᾶται τὸ ὑπερούσιον ἀπόκρυφον ἕν, καὶ πάνυ τοι φύσεως λογικῆς ἀκολούθημα. Ἀνακόλουθον δὲ, ἐν τοιούτοις ὄντα τὸν νοῦν, λόγοις χρῆσθαι, καὶ διεξοδεύειν μεταβαίνοντα. Ὁ ἄρα χρώμενος οὐχὶ τὸ σιωπᾷν, ἀλλὰ τὸ λέγειν, τῆς ἄκρας ἐλλείπει τοῦ νοῦ καταστάσεως· αὕτη γὰρ ἐστιν ἡ ἄκρα τούτου κατάστασις, ὡς καὶ παρὰ τῶν μηδὲν ἀληθείας προτιθέντων ὁμολογηθείη ἄν· τὸ ἐν τῷ ἀκροτάτῳ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας γεγενῆσθαι. Ἀκρότατον δέ ἐστιν, ἡ πρὸς τὸ ἀκρότατον αὐτοῦ ἀπόβλεψις, ἥτις καὶ ἀνομμάτως τελεῖσθαι λέγεται· πολλῷ ἄρα ἔλαττον, καὶ ἀλαλήτως.

B μς'. Ἐπιβάλλοντος τοῦ νοῦ ἀνομμάτως τῇ θειοτάτῃ ἑνικῇ, καὶ ὑπεραρχικῇ, καὶ κορυφαιοτάτῃ ἀποκρυφιότητι, παραδοχὴ, καὶ αὕτη ἀνόμματος, ἐκεῖθεν ἔπεισιν ἐπὶ τὸν νοῦν ἑνοειδὴ, καὶ μονοειδὴς ὑπερκάλου καὶ ὑπερφαοῦς, καὶ ἀῤῥήτου ἀγλαΐας πεπληρωμένη· καὶ εἰς βυθὸν θαυμασμοῦ, καὶ ἐκπλήξεως προκαλουμένη τὸν νοῦν ἐν σιγῇ· προκατέχουσά τε τὴν καρδίαν ἐνεργείᾳ πνευματικῇ, καὶ χαρᾷ γλυκερᾷ· ἐκείνη γίνεται τῷ νοΐ νοερὸς φωτισμὸς, ἔλλαμψις, καὶ θεῖος κατὰ τὸ ἀνάλογον ἔρως καὶ φαιδρὸν ἀγαλλίαμα. Ἔχει δὲ τὴν ἀφορμὴν ἐκ Θεοῦ, ὅθεν πᾶσα δόσις ἀγαθὴ διὰ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος, καὶ τὴν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὕλην ἐκ τῶν ἀνὰ μέρος θείων ἐμφάσεων τῶν Γραφῶν, καὶ τῶν ὄντων τεθεωρημένων συνετῶς μετ' εὐθύτητος ἐν ἡσυχίᾳ C καὶ προσευχῇ. Οὐ γὰρ ὡς ἔτυχεν ἀφορᾶται τὸ ἀπόκρυφον ἐνδότατον τοῦ Θείου ἓν ὑπὲρ ἔννοιαν, ἀλλ' ἐν προϊούσῃ ἐκεῖθεν αἴγλῃ ἑνοειδεῖ τὴν ἀπόβλεψιν, καὶ θεωρίαν ὑπερεκπληρούσῃ τὴν νοεράν· ὅπερ ὁ μὴ παθὼν, λογικῶς τε καὶ γνωστικῶς ἔξωθεν ἄνεισιν εἰς τὸ ὑπερφυὲς ἀπόκρυφον ἁπλοῦν ἕν, οὐ καρδιακῶς ἐνεργούμενος, οὔτε δὴ νοερῶς ἐλλαμπόμενος.

μζ'. Ἡ διαυγεστάτη ἑνοειδής τε καὶ μονοειδὴς τοῦ νοὸς ἐν τῷ Θεῷ θεωρία, ἐπιβάλλουσα τῇ ἑνικῇ θείᾳ ἀποκρυφιότητι, καὶ τῇ ἐξ αὐτῆς ἐξαστραπτούσῃ αἴγλῃ θείαν τηλαύγειαν παραδεδεγμένη ἀνάρχου καὶ ἀπείρου φωτοβολίας, οὐ μόνον στόματος σιωπὴν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ νοός. Ἔξεστι γὰρ καὶ στόματος D σιωπὴν ἄγοντος, εἴσω τὸν νοῦν διατίθεσθαι, καὶ εἰς λογισμοὺς καὶ νοήματα μεταβαίνειν, καὶ ποικίλλεσθαι· ὁ λόγος ἂν εἴη τοῦ ἐνδιαθέτου, οὗ πόῤῥω νοῦς ἀναδεδραμηκὼς εἰς τὴν ὑπερηπλωμένην τῆς θείας ἑνάδος ἀτύπωτον ἀποκρυφιότητα. Ἄλλο γάρ ἐστι τὸ θεωροῦν τοῦ νοὸς, καὶ τὸ διατίθεσθαι, καὶ διανοεῖσθαι, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου, ἕτερον. Ἐντεῦθεν ἐν κτιστοῖς, καὶ συνθέτοις, ἢ ἄλλως πως ποικίλοις γεγονὼς ὁ νοῦς πράγμασι, πρῶτον θεωρεῖ, κἄπειθ' οὕτω διανοεῖται ποικιλλόμενος. Καίπουτοι ἐν πράγματι πολλάκις ἑνὶ, εὕροι ἂν οὐκ ὀλίγα νοήματα. Ἐν δέ γε τῇ ἑνικῇ, καὶ μονοειδεῖ ἐκείνῃ καὶ ἐνδοτάτῳ θείᾳ ἀποκρυφιότητι, ἀνατείνει μὲν καὶ ἀναπλοῖ τὸ θεωρητικὸν σφέτερον ὄμμα, καὶ τῇ ἁπλότητι τῆς θείας αὐγῆς καταλάμπεται. Ἥκιστα δὲ ἔχει διανοεῖσθαι διατιθέμενος· ἐκφεύγει γὰρ ἡ ἑνιαία

ἁπλότης· τὴν νοερὰν οἱανοῦν μετάδασιν, ἢ ποικίλην A διάθεσιν, καὶ ἡ κρυφιότης, τὸ τί ποτε διανοηθέντα εἰπεῖν διαθέσει καὶ στόματι. Δι' ἃ δὴ σιωπὴν ἀσκεῖ φυσικῶς καὶ στόματι, καὶ νοΐ, ἐν τῇ ἑνικῇ ἐνδοξοτάτῳ θείᾳ ἀποκρυφιότητι νοερῶς ἄνθρωπος ἀναδεδραμηκώς.

μη'. Ὁπηνίκα ἡ στροφὴ τοῦ νοὸς νεύσῃ ὁλικῶς ἐπὶ τὸν Θεὸν, καὶ καταποθῇ τὸ θεωροῦν αὐτοῦ ταῖς τοῦ θείου κάλλους παμφαεστάταις ἀκτῖσι, καὶ ἀσχηματίστως εἰς τὴν τοῦ ἀποκρύφου ἑνὸς ἀνειδέου ἀνέλθῃ ἁπλότητά καὶ ἀοριστίαν, καὶ γένηται αὐτὸς ἑαυτῷ ἕν, τῇ πρὸς τὸ ἓν ἑαυτοῦ ἀνατάσει, καὶ ἀποδλέψει ἐν ἐπιπνοίᾳ τοῦ Πνεύματος, τὸ τηνικάδε τῆς νηπιώδους γίγνεται τρανῶς καταστάσεως, αὐτὸ τὸ φρονεῖν, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας τοῦ ἀῤῥήτου B καὶ ὑπερφυοῦς γεύεται, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, « Ἐὰν μὴ στραφῆτε, λέγοντα, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Ἀπόλυτος γὰρ τότε, καὶ ἄσχετος πάντη ἐκ πάντων ὁ νοῦς ἀποκαθίσταται πάσης γνώσεως, παντοιασοῦν νοήσεως, καὶ πάσης συνθέσεως, καὶ ποικιλίας τοὺς ὅρους ὑπεραναβεβηκὼς, καὶ ἀνατεινόμενος εἰς τὸ ἄφθεγκτον, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἄγνωστον· ὅθεν δῆτα καὶ σιωπὴν ἄγει φυσικῶς, διὰ τὴν οὐ μόνον ὑπὲρ λόγον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοερὰν ἐνέργειαν σφετέραν κατάστασιν, ἔχουσαν μετὰ τοῦ κρυφίου, καὶ ἀνειδέου, τὸ ὑπερφυὲς, καὶ χαρίεν, καὶ γλυκὺ, ὅσον εἰς νοερὰν ἀπόλαυσιν.

μθ'. Ἐν εἴδει τῷ ἀνειδέῳ, καὶ ὑπερφαεστάτῳ ἀΰλῳ, καὶ ἀσυνθέτῳ κάλλει, καὶ προσώπῳ ἁπλουστάτῳ C τὸν Θεὸν θεωροῦσιν οἱ θεωρητικοὶ ἑνοειδῶς ἓν, ἀπείροις ἀγαθοῖς, περιεστεμμένον, ἀναριθμήτοις καλοῖς κατηγλαϊσμένον, φωτοειδέσι καλλοναῖς ἀκτινοειδῶς ὥσπερ περιαυγάζοντα νοῦν πάντα, ὄλβον ἄῤῥητον καὶ ἀνεκδιήγητον· ἀγαθῶν καὶ καλῶν πηγαίαν, ἀφθονίαν ἀπειρόδλυτον, καὶ ἀέναον, δόξης θησαυρὸν ὑπέραντλον, ἀπύθμαντον, ἀκένωτον· πολλῆς ὅτι μάλιστα τερπωλῆς ὑπερπληροῦντα τοὺς ἀνομμάτους νόας· χαρᾶς τε καὶ θυμηδίας μετ' εὐφροσύνης ἀκηράτου κατὰ ῥοῦν ἀείῤῥυτον προϊούσης μυστικῶς ἐκ τῆς θείας ἐκείνης καὶ ὑπερφυοῦς ἑνάδος, τῆς ἐν ἀδύτῳ ὑπερκειμένης ἀποκρυφιότητι· ἔτι τε ἡλίκον καὶ ὅσον ἀνεξιχνίαστον προχεῖται πέλαγος ἐξ ἐκείνης ἀπερίληπτον, χρηστότητος ἀφάτου, καὶ ἀγάπης ἀνερμηνεύτου, καὶ προμηθείας ἀνεπι- D νοήτου ἐν δυνάμει ἀορίστῳ, καὶ σοφίᾳ ἀφράστῳ, καὶ ἀγγέλοις καὶ αὐτοῖς Σεραφὶμ ἀπερινόητα, ὡς ὑπὲρ πάντα νοῦν καθεστῶτα· καὶ μὴν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ παρόντος ἐν ἡμῖν οἷα συλλαμβανόμενα ἀῤῥήτῳ λόγῳ, κατὰ δὲ τὸ μέλλον ἀποκαθιστάμενα, καὶ οἷον ἀπογεννώμενα, καὶ τελειούμενα· ἃ καὶ Χερουβικὸν νοῦν ἐξιστᾷ, καὶ μόνον πως ἀμυδρῶς περὶ τούτου διανοηθῆναι προθέμενον. Ὢ ἀγαθότητος, καὶ βουλῆς Θεοῦ, καὶ ἀγάπης, καὶ χρηστότητος, δυνάμεώς τε καὶ σοφίας, καὶ προμηθείας θείας! ὄντως μακάριοι ὧν ἀφείθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἀπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι! Καὶ μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύσῃ Κύριος, καὶ ἐκ τοῦ νόμου αὐτοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος διδάξει αὐτόν!

Per quæ silentium exercet mens naturaliter et ore et mente; et in gloriosissimam unam et divinam obscuritatem postquam homo spiritualiter confugit.

48. Quando mentis conversio prorsus ad Deum tendit, et cupit eum contemplari divinæ pulchritudinis splendentibus radiis illustrata et in absconditi ac simplicis unius simplicitatem et infinitudinem pervenerit, et ipsa sibi ipsi unum effecta fuerit sua ad illud unum tendentia et aspectu in spiritus cogitatione, tunc manifeste silentem hunc statum assecuta est, nempe ipsum concipere, et regnum Dei ineffabile ac supernaturale gustat, juxta Domini verbum: « nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. » Absoluta enim tunc et non cohibita ab omni cognitione se removet, et a qualibet cogitatione, et diversitatis terminos transcendens et ad ineffabile neque noscibile se ferens quod est supra mentem, unde sane et silentium naturaliter agit per eum qui est non modo supra rationem, sed et super spiritualem efficaciam, statum habentem, una cum illo abscondito ac simplice, supernaturale et gratum et dulce, quantum necesse est ad spiritualem fruitionem.

49. In forma sine forma et super splendidissimo immateriali et simplicissimo vultu Deum contemplantur contemplativi uniformiter unum, infinitis bonis circumdatum, innumeris pulchritudinibus illustratum, lucidis radiis splendidum et omnem mentem luce perfundens, ineffabiles et inenarrabiles divitias; bonorum et pulchrorum fontem, infinitam abundantiam perpetuo fluentem et æternam, gloriæ thesaurum plenissimum et inexhaustum, plurimo gaudio replentem mentes sine oculis, lætitia et exsultatione cum immisto sensu hac divina et supernaturali unitate libenter se effundente, illa, quæ in inaccessa obscuritate jacet. Vident quoque quantum post investigationem profundatur mare ex illa infinitum, ex illa, inquam, ineffabili bonitate et inexplicabili charitate et providentia inscrutabili in infinita potentia, et ineffabili sapientia; quæ omnia sunt angelis et ipsis Seraphim incomprehensibilia, utpote supra quamlibet mentem excelsa; quæ quidem ex eo tempore in nobis tanquam ineffabili ratione colliguntur, futuro autem tempore restituta et regenerata et perfecta; quæ cherubim mentem extollunt, quibus tamen de illo obscure tantum cogitari datum est. O bonitatem! o Dei consilium et charitatem! ô beneficentiam, potentiamque et sapientiam, et providentiam divinam! Vere beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata; et, beatus homo quem Deus erudierit et de lege sua ac spiritu docuerit eum!

50. In spiritu et veritate revelantur ea quæ iis qui in mundo sunt, invisibilia sunt, quippe qui nequeunt Spiritum sanctum accipere, ut dixit Dominus. Quibus autem placet secedere et longe se a mundo statuere et ab iis quæ in mundo sunt; eorum per divinam gratiam illuminavit spiritualis lux cordis oculos, solis spiritualis ortus ex alto, et facta est iis apud Deum opitulatio, tanquam gradus in cordibus eorum disponi et illuminari divinis splendoribus ut justum est; et iis oculis clare aspiciuntur et multa alia divina et spiritualia et spirituali aspectu digna. Et ad hæc, futura æterna et indeclinabilis restitutio iis qui pie vixerint, ita ut futura sit non modo non sensibilis, sed jam et supra mentem. Omnino enim tunc convertentur, toti hujus quod supra mentem est, effecti, et vitæ ac deliciarum quæ supra omnem cogitationem sunt; tanquam Dii adoptione effecti, coram Deo exsultantes et lætantes supernaturalibus bonis, procedentibus ex summo et uno natura Deo. Circum illum stantes et sanctissime agentes, caste, quam optime, divinam ac supra mentem festivitatem, solam statuamus hujus benedictæ lætitiæ amœnissimam voluptatem et solemnitatem cum omnibus spiritualibus angelorum ordinibus. Multum quoddam est et ineffabile flumen sinceræ illius de pulchritudine exsultationis. Si enim sensibilis pulchritudo per sensus menti accedens, etsi finita ac fluxa, neque simplex neque increata, voluptatem tamen non ingratam animæ præstare solet, non est difficile iis qui mentem habent et comparare possunt, concipere quid in spiritualibus fierent et in iis quæ supra mentem infinita sunt, neque jam versantes in iis fluxis a Deo scaturientibus, ex quo omnia pulchra et bona, in increatis autem, et infinitis; et hæc omnia cum lætitia et exsultatione, et divina vita et ut sæculum illud illamque restitutionem decet.

A ν'. Ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἀποκαλύπτεται τὰ τοῖς ἐν κόσμῳ μὲν ἀθέατα, μὴ δυναμένοις τὸ Πνεῦμα λαβεῖν τὸ ἅγιον, ὡς ὁ Κύριος ἀπεφήνατο. Οἷς δὲ τὸ ἀναχωρεῖν προὐργιαίτατον, καὶ πόῤῥω κόσμου καθῆσθαι, καὶ τῶν ἐν κόσμῳ, διὰ θείας τε χάριτος διηύγασε νοερὸν φῶς, τοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν ὀφθαλμοὺς ἡ ἐξ ὕψους ἀνατολὴ ἡλίου τοῦ νοητοῦ, καὶ γέγονεν ἀντίληψις αὐτοῖς παρὰ τῷ Θεῷ, ὡ ἀναβάσεις ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν διατίθεσθαι, καὶ καταφαιδρύνεσθαι ταῖς θεοπτικαῖς ἐλλάμψεσιν, ὡς εἰκὸς, τούτοις καὶ μάλα τρανῶς ἐνορᾶται, ἄλλα τε πάμπολλα θεῖα, καὶ νοητὰ, καὶ πνευματικῆς ἐποψίας ἐπάξια· πρὸς δὲ, καὶ ἡ μέλλουσα αἰώνιος καὶ ἀπαρέγκλιτος ἀποκατάστασις τοῖς ὁσίως βιώσασιν· ὅπως ἔσται οὐ μόνον οὐκ αἰσθητὴ, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑπὲρ B νοῦν. Πάντη γὰρ ἀλλοιωθήσονται τοτηνικάδε ὅλοι τοῦ ὑπὲρ νοῦν γιγνόμενοι, καὶ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν καὶ ζωῆς καὶ τρυφῆς· θεοὶ θέσει καθάπερ, ἐνώπιον τοῦ φύσει Θεοῦ ἐπεντρυφῶντες, καὶ χαίροντες τοῖς ὑπὲρ φύσιν ἀγαθοῖς, προβαλλομένοις ἐκ τοῦ ἄκρου καὶ μόνου φύσει Θεοῦ. Τούτου κύκλῳ περιιστάμενοι, καὶ πανιέρως ἄγοντες εὐαγῶς ὅτι μάλιστα τὴν θείαν καὶ ὑπὲρ νοῦν ἑορτὴν, καὶ μίαν ἱστῶντες τῆς πανευφήμου ἐκείνης τερπωσύνης τὴν ὑπερευφρόσυνον θυμηδίαν καὶ πανήγυριν, σὺν ἅπασι τοῖς νοητοῖς τῶν ἀγγέλων διακόσμοις. Πολὺς τίς ἐστι καὶ ἀνεννόητος ὁ ῥοῦς ἐκεῖνος τῆς ἀκηράτου τῶν ὑπερκάλων ἀγαλλιάσεως. Εἰ γὰρ αἰσθητὴ καλλονὴ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τῷ νοῒ προσπελάσασα, οὖσα ὁριστὴ, καὶ ῥευστὴ, οὔθ' ἁπλῆ, οὔτ' ἄκτιστος, C τέρψιν μέντοιγε οὐκ ἄχαριν προξενεῖν εἴωθε τῇ ψυχῇ, συνιδεῖν ἐστιν οὐ πόῤῥω καὶ συνιέναι νοῦν ἔχουσι, καὶ τὸ ἀνάλογον ἀναλογιζομένοις, τί ποτ' ἂν γένοιντο ἐν τοῖς νοητοῖς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀορίστοις οὖσι, καὶ οὐ ῥευστοῖς γιγνόμενοι ἐκ τοῦ ἐξ οὗ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ πάντα πηγαζομένοις Θεοῦ. Οὐ κτιστοῖς, οὐκ ἠργμένοις, καὶ ταῦτ' ἐπ' εὐφροσύνῃ, καὶ ἀγαλλιάματι, καὶ θείᾳ ζωῇ, καὶ τοῦ αἰῶνος ἐπαξίως ἐκείνου, καὶ τῆς καταστάσεως.

51. Postquam mens valedixerit temporalibus localibusque intervallis, easque transierit, nuda efficitur, simplicitate uniformi et vita inerti ac invisibili, ac sine ullo velamento et obice, cogitandi et apparendi impossibilitate; quippe quæ in æternitatem et incomprehensibilitatem, infinitudinemque et indeterminationem supernaturaliter pervenerit in divina spiritualique cordis potentia et illuminatione, quæ in infinitum videtur eum ipsa mentis contemplatione extendi. Tunc Dei pax animæ oritur et Spiritus sancti ineffabilis lætitia et exsultatio ipsi infunditur et supra cognitionem stupor eam psallentem continet. Non videbitur, sed videtur Deus deorum in Sion, in mente contemplativa ac sursum aspiciente. « Domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te! »

να'. Ταῖς χρονικαῖς τε καὶ τοπικαῖς διαστηματικαῖς παρατάσεσι, καὶ ταῖς ὁριστικαῖς τῶν φύσεων ἰδιότησι χαίρειν εἰπὼν, καὶ ταύτας διεκδραμὼν ὁ νοῦς, γυμνὸς γίνεται τῷ ὄντι τῇ ἑνοειδεῖ ἁπλότητι, καὶ ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ καὶ ἀνειδέῳ· καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος τῇ ἀνεννοησίᾳ, D καὶ ἀφασίᾳ ἐν ἀναρχίᾳ, καὶ ἀπεριληψίᾳ, ἀπειρίᾳ τε καὶ ἀοριστίᾳ ὑπερφυῶς βεβηκὼς ἐν καρδίας πνευματοκινήτῳ θείᾳ δυνάμει, καὶ ἐλλάμψει πρὸς ἀπειρίαν δοκούσῃ, καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ νοὸς θεωρίᾳ συνεπεκτείνεσθαι. Τοτηνικάδε ἡ τοῦ Θεοῦ εἰρήνη τῇ ψυχῇ ἀνατέλλει, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἄῤῥητος χαρὰ, καὶ ἡ ἄφραστος ἀγαλλίασις ἐγχεῖται αὐτῇ· καὶ ἡ γνώσεως ἐπέκεινα ἔκπληξις συνέχει αὐτὴν ὑποψάλλουσαν. Οὐχ ὀφθήσεται, ἀλλ' ὀπτάνεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιὼν, ἐν νοῒ μετεωροπόρῳ, καὶ ὑψεπόπτῃ. « Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ! »

52. Quando mens in stupore jacet ineffabili illa cogitationis carentia, inter Deum ac divina seipsam

νβ'. Ὁπηνίκα ὁ νοῦς εἰς ἐκπλήξεις κεῖται πεφωτισμένος ἀνεννοήτου ἀφραστότητος, μεταξὺ Θεοῦ

καὶ τῶν θείων ἑαυτὸν θεωρῶν, τηνικάδε ἔδεται, ἢ θέμις, τῆς πνευματικῆς γνώσεως τοὺς ἀληθεῖς καρποὺς, καὶ θεουργεῖται, καὶ χαίρει, καὶ εἰς θείους προκόπτει ἔρωτας, λαλῶν μὲν οὐδαμῶς οὐδὲν, οὔτε μὴν πως διεξοδεύων, οὔτε ἔνδον οὔτ' ἔσω κατὰ διάθεσιν, ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, ἀλλ' ὁρῶν νοερῶς ἑνικῶς ἐν φωτὶ ἀληθείας καὶ πνεύματος, καὶ τρυφὴν ἀμετάβατον ποιούμενος τὰ ὁρώμενα.

νγ'. Ὅταν τὸ τοῦ νοὸς πρόσωπον νεῦον εἴσω καρδίας, ὁρᾷ τὴν τοῦ Πνεύματος ἔλλαμψιν ἐξ αὐτῆς ἀείδλυτα πηγάζουσαν, τότε πάνυ καιρὸς τοῦ σιγᾷν.

νδ'. Ὅταν ὅλον τὸ νοερὸν πρόσωπον ἴδῃ τὸν Θεὸν, μᾶλλον μὲν οὖν ὅταν ὅλος ὁ νοῦς εἴσω γένηται τοῦ Θεοῦ, ἢ, ἵν' οὕτως εἴπω, ὅταν ὁ Θεὸς ἐν ὅλῳ τῷ νοῒ γένηται, τότε πάνυ τι καὶ μειζόνως πεφυκότως καιρὸς τοῦ σιγᾷν.

νε'. Ὅταν ὁ νοῦς ἐν τῇ τοῦ Πνεύματος μετοχῇ θεωρητικῶς κατὰ τὰ γινόμενα Θεῷ παριστάμενος, δόξης τε ἐκ προσώπου Θεοῦ, καὶ ἀγλαΐας τρόπον θεμιτὸν ἀπολαύῃ, χρὴ καὶ μάλα εἰκότως σιγᾷν, ἡσυχῇ τε καὶ ἀπερικτυπήτως ὁρᾷν. Εἰ δέ τι σκότους ὁπωσδήποτε ἀχλυῶδες μεταξὺ νοῦ καὶ Θεοῦ παρεμπέσῃ, ἀθρόον ὥσπερ τι φωτοειδὲς, καὶ διακαὲς πεφυκότι λόγῳ πῦρ, βάλλειν ὁμόσε σκότους λόγον, βραχύλεκτον μὲν, ὅμως θείας ἐμφάσεως, ἵν' οὕτω θᾶττον τὸ σκότος ἐξαφανίσας τῷ φωτὶ, καὶ τῇ θέρμῃ τήν γε ἀχλὺν, καὶ ἐξ ἐφαμίλλου τὸν νοῦν φωτίσας τε καὶ θερμάνας τούτῳ αὐτῷ, ἐσαῦθις ἴσχει συνεῖναι ὡς πρὶν τῷ Θεῷ, καὶ θεωρεῖν τὸ κάλλος αὐτοῦ, καὶ ὡς εἰκὸς ἀπολαύειν αὐτοῦ, καὶ καλλύνεσθαι, καὶ πάσχειν, συλλήβδην φάναι τὰ κατὰ νοερὰν ἐπιβολὴν διὰ παραδοχῆς τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος ἐκ Θεοῦ, καὶ μέν γε δήπουθεν ἡπλῶσθαι, καὶ ἀπολύεσθαι ἐν ἄρα ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι ἐν τῷ Θεῷ, ἀπὸ πάντων, καὶ αὐτῶν τῶν περὶ Θεόν. Τοῦτο μὲν εἰκότως καὶ προσηκόντως ὁ θεωρητικός· ὁ μέντοι μόνῃ προσανέχων πράξει, πολλοῦ δεῖ τῆς τοιαύτης ἔχεσθαι καταστάσεως, μηδέπω δηλονότι εἰς ἑαυτὸν, καὶ δι' ἑαυτοῦ εἰς τὸν Θεὸν ἑνωθείς. Οὐ τοίνυν θαῦμα τοῦτον ἐκ τῶν θείων ᾄδειν, ἢ λαλεῖν ἀμωσγέπως πολλά τε δὴ καὶ πυκνῶς, ταῖς συνεχέσι πάντως ἐντεῦθεν οἷόν τισι βολαῖς, καὶ φοδῶν, καὶ ἀποσοδῶν τὸν ἡμῖν δυσμεναίνοντα τὰ πολλὰ, καὶ πολεμοῦντα ἐχθύμως· ἥξει γὰρ καὶ τούτῳ καιρὸς ὑπομένοντι, ἐξ ἄρα δῆτα ἐπιπνοίας πνευματικῆς, ὁπηνίκα τὰ τῶν πολλῶν θείων ᾠδῶν, καὶ ᾀσμάτων, καὶ λόγων σπινθηροειδῆ οἱονεὶ ἐναυγάσματα συναφθῶσιν εἰς ἕνα δήπου πυρσὸν, ὅτε καὶ τὸν ἐχθρὸν ῥᾷον καὶ καιρίαν βάλλει, καίων δηλαδὴ καὶ διαιρῶν, ἢ μᾶλλον ἐξαφανίζων τὸ σκότος ἐκείνου, ἑαυτὸν δὲ τῷ πυρσῷ φωτίζων, θερμαίνων τε καὶ πρὸς θεῖον τὰ μάλιστα ἀνακινῶν ἔρωτα, πρός τε Θεὸν αὐτὸν ἐγκάρδιον ἐν σιγῇ ὕμνον, καὶ ἔκπληξιν ἀναφέρων, καὶ μυστηρίων παραδεικνύων ἐξαίσια ἑαυτῷ τὰ μάλιστα θαύματα. Οὐκ ἀπεικότως γὰρ οἱ ὑπομένοντες τὸν Κύριον μακαρίζονται· ἢ ὅτι, προϊόντος χρόνου, κληρονομοῦσιν, οἷάπερ πραεῖς τὴν νοητὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν, ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

νς'. Ὅταν ὁ νοῦς, ἑκάστῃ τῶν φωτοχυσιῶν τοῦ

contemplans, tunc comedit, quantum licet, scientiæ spiritualis fructus veros, et deificatur, et lætatur; et in divino amore proficit, nihil quidem omnino loquens, neque penetrans, neque intime neque intra per descriptionem, sed neque ratiocinans, sed videns spiritualiter ac unitive in veritatis ac spiritus lumine, sibi ea quæ videt indeficientes lætitias faciens.

53. Quando mentis vultus intra cor penetrans, videt Spiritus illuminationem ex corde perpetuo scaturientem, tunc silendi tempus.

54. Quando spiritualis nullus totum Deum videt, imo vero quando mens tota intra Deum est, aut, ut ita dicam, quando Deus in tota mente diffusus est, tunc omnino et maxime naturaliter silendi tempus est.

55. Quando mens in spiritus participatione contemplative pro circumstantiis Deo astat, et splendore debito modo fruitur, gloriaque ex vultu Dei, oportet tunc præsertim silere, et tranquille et in silentio videre. Si autem tenebrarum caligo intra mentem ac Deum deciderit, frequenter tanquam aliquid lucidi et ignem naturali ratione urentem contra has tenebras emittere oportet, verbum breve quidem divinæ revelationis, ut ita citius tenebras lumine dissipans et frigus calore solvens, et contrarius mentem illuminans calefaciensque, rursum cum Deo, ut prius conversari possit, ejusque pulchritudinem contemplari, eaque frui, ut decet et decorari, et, ut breviter dicam, quæ secundum spiritualem impetum sunt pati, per vivificantis spiritus ex Deo receptionem, et simplex fieri et in veritate ac spiritu in Deo dissolvi ab omnibus et iis ipsisquæ circa Deum sunt. Id assequitur merito ac decenter contemplativus. Qui vero soli actioni incumbit, multum ab hac restitutione distat, nondum in seipso ac per seipsum in Deo unitus. Non igitur mirum est illum et divinis canere aut loqui quodammodo multa ac frequenter frequentibus omnino quibusdam impetibus, ac fremens et reverens eum qui in nobis plerumque et ardenter pugnat.

Veniet enim illi tempus sufferenti, ex spirituali inspiratione, quando multorum cantuum et rationum scintillantes fulgores in unam facem colligentur, quando inimicum facile et opportune feriet, incendens ac dividens, imo vero dissipans ejus tenebras, seipsum vero igne illo illuminans calefaciensque et ad divinum amorem quam maxime movens, hymnum et admirationem ad Deum dirigens in silentio, ac sibi mysteriorum ostendens stupenda miracula. Non enim immerito qui Dominum sustinent beatificantur; vel potius, tempore procedente, hæreditabunt, tanquam mites, spiritualem promissionis terram, in Christo Domino nostro.

56. Quando mens singulis luminis effusionibus

Spiritus illustrata, stupet ac penetratur, et ad infinitum et interminatum seipsam cogitat extensam et mutatam, tum silendi tempus.

57. Quando vero aspectuum manifestissimis se laborare animadvertit vel penetrare valentem, ut conatur cedens quodammodo quietem experiatur, tunc merito loquendi tempus, breviter tamen et Divinæ illuminationi propria.

58. Quando mens per medias aquas spiritualem Pharaonem, fugit, fugatque propriam noctem ignis illuminatione et suam diem transit cum nubis protectione, tunc rursum benedicti silentii tempus adest et pacis, et initium animæ purificationis. Quando autem terribilis spiritualis Amalec, et quæ illum sequuntur, gentes resistunt, prohibentes quominus mens promissionis terram possideat, tunc tempus est ei loquendi, sed ad Deum in spirituali actione et convenienti contemplatione se dirigendi, ut Moyses olim ab Aarone et Ormanus extendebat.

59. Quando ex divini fontis abysso et ex spirituali cordis aspectu scaturit spiritualis potentia, tunc silendi tempus est. Tunc enim ineffabiliter perficitur menti cultus et adoratio Dei in veritate et in spiritu et id, vero spiritualique sensu.

60. Quando ex spirituali ad Deum aspectu omnis animæ ratio divino stupore adimpletur, spiritus autem visione, et animæ exsultatione, indubitanter adest silendi tempus. In spiritu enim sensibiliter veritatem explicite mens contemplatur, et veneratur in stupore adorans Deum qui in ipsa splendet.

61. Qui in spiritu et veritate Deum convenienter adorant et ipsi serviunt, ut decet, non modo non in loco eum adorant eique serviunt, sed nihilominus ardenter, neque in ratiocinio et, locutione. Quemadmodum enim directe emissus spiritualis sensus, in circumscriptum et cujus nullus est requietis locus, non vult in loco adcrare; ita sane id, quod decet, observans, mens veritati conjuncta, infinitum et interminatum, æternum et sine forma et perfecte simplicem et, ut uno verbo dicam, Eum qui est supra mentem, verborum varietate et locutionis enuntiatione adorare, eique consequenter servire minime sustinet; cum tempus venerit menti ex inspiratione Spiritus, divinæ veritatis cognitione simpliciter illustrari; quo tempore, ab omnibus absoluta mens et seipsam extrahens, non modo phantasiam, sed et cogitationem exuit, quippe quæ iis quæ supra rationem ac mentem sunt, spirituali lumine cum lætitia et stupore adhæserit, eaque contemplata sit, immobilis, immutabilis facta quodammodo spirituali illo conatu et supra seipsam unione.

62. Oportet mentem sibi ipsi adhærentem accurate spiritualem suam restitutionem prudenter ac

A Πνεύματος καταλαμπόμενος, ἰλιγγιᾷ, καὶ διαπορεῖται, καὶ πρός γε τὸ ἄπειρον, καὶ ἀόριστον ἑαυτὸν νοεῖ ἐπεκτεινόμενον, καὶ ἀλλοιούμενον, τότε καιρὸς τοῦ σιγᾷν.

νζ'. Ὅταν δὲ οἷον ταῖς φανωτάταις τῶν ἐποψιῶν ἀποκαμόντα αἰσθάνηται, καὶ διεξοδεύειν ἐθέλοντα, ἵνα τοῦ τόνου καθυφεὶς, τρόπῳ γέ τῳ τύχῃ διαναπαύσεως, τότε πεφυκότως καιρὸς τοῦ λαλεῖν, μέντοι βραχύλεκτα, καὶ οἰκεῖα θείας ἐλλάμψεως.

νη'. Ὁπηνίκα ὁ νοῦς διὰ μέσων ὑδάτων διαφεύγων τὸν νοητὸν Φαραὼ, δίεισι τὴν ἰδίαν νύκτα ἐν φωτισμῷ πυρὸς, καὶ ἐν σκέπῃ νεφέλης τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν, τηνικάδε ἐξ ἄρ' εὐλόγου σιωπῆς καιρὸς πάρεστι καὶ ἡσυχίας· καὶ ἀρχὴ τῷ ὄντι τῇ ψυχῇ καθάρσεως. Ὅταν δὲ τούτῳ ὁ δεινὸς νοητὸς Ἀμαλὴκ ἀντιβαίνει, καὶ τὰ ἑπόμενα αὐτῷ ἔθνη, κωλύοντα B τὴν πρὸς γῆν τῆς ἐπαγγελίας δίοδον, τότε καιρὸς προσήκων τοῦ λαλεῖν, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν ἐν πράξει νοερᾷ καὶ ἐοικυίᾳ θεωρίᾳ ὑποβασταζομένῳ, οἷα Μωσῆς τῷ πάλαι ὑπὸ Ἀαρὼν τὼ χεῖρε, καὶ Ὢρ.

νθ'. Ἐπὰν ἐξ ἀβύσσου πηγαίας θείας, καὶ νοητῆς ἀποβλέψεως καρδιόθεν πηγάζει δύναμις πνευματικὴ βλύζουσα, πάρεστι πεφυκότως καιρὸς τοῦ σιγᾷν. Τοτηνικάδε γὰρ ἀῤῥήτως τελεῖται λατρεία, καὶ μέν γε προσκύνησις τῷ νῷ, Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐν πνεύματι, καὶ τοῦτο ἀληθινῇ αἰσθήσει νοερᾷ.

ξ'. Ἐπειδὰν ἐξ ἀποβλέψεως πρὸς Θεὸν νοερᾶς, ἐξόλου τὸ μὲν λογιστικὸν τῆς ψυχῆς ἐμπέπλησται θείας ἐκπλήξεως, τὸ δὲ νοερὸν ὁράσεως, καὶ μέν που C ἀγαλλιάσεως ἡ ψυχὴ, ἀναμφηρίστως τότε καιρὸς τοῦ σιγᾷν. Ἐν Πνεύματι γὰρ εὐαισθήτως τὴν ἀλήθειαν συνεπτυγμένως ὁ νοῦς ἀφορᾷ, καὶ γεραίρει προσκυνῶν ἐν ἐκπλήξει τὸν ἐλλαμπόμενον ἐν αὐτῷ Θεόν.

ξα'. Οἱ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καταλλήλως τὸν Θεὸν προσκυνοῦντες, καὶ αὐτῷ λατρεύοντες ὡς εἰκὸς, οὐ μόνον οὐκ ἐν τόπῳ προσκυνοῦσι καὶ λατρεύουσι, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐξ ἐφαμίλλου, οὐδ' ἐν λόγῳ τῷ κατὰ προφοράν. Ὥσπερ γὰρ ἡ ἐξ ἄρ' εὐθύτητος ἀνηγμένη νοερὰ αἴσθησις, τὸν ἀπερίγραπτον, καὶ οὗ οὐδεὶς τόπος τῆς καταπαύσεως, οὔκουν ἐθέλει ἐν τόπῳ προσκυνεῖν· οὕτω δήπουθεν τὸ δέον τηροῦσα τῆς ἀληθείας ἡμμένη, τὸν ἄπειρον, καὶ ἀόριστον, ἄναρχόν τε καὶ ἀνείδεον, καὶ τελέως ἁπλοῦν, καὶ ὁλικῶς εἰπεῖν ὑπὲρ νοῦν, λόγων ποικιλίᾳ, καὶ ὁρισμῷ D προφορᾶς προσκυνεῖν, καὶ ἑπομένως λατρεύειν, ἥκιστα πάντων πεφυκότως ἀνέχεται· ὅταν δηλαδὴ καιρὸς ἐπέλθῃ τῷ νῷ ἐκ τῆς ῥοπῆς καὶ ἐπιπνοίας τοῦ Πνεύματος, τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θείας ἀληθείας ἑνοειδῶς ἐναυγάζεσθαι· καθὸ καιροῦ, παντάπασι καθόλου πάντων ἀπόλυτος ὁ νοῦς καταστὰς, καὶ μὲν δὴ καὶ ἑαυτὸν ἐκβὰς ἀμηγέπη, οὐ μόνον ἀφασίαν, ἀλλὰ καὶ ἀνοησίαν εὐλόγως δῆτα ἀσκεῖ, ὡς εἰς τὰ κρείττω καὶ λόγου, καὶ νοῦ τῷ νοερῷ φωτὶ μετ' εὐφροσύνης καὶ ἐκπλήξεως ἀσχολούμενος καὶ θεωρῶν, ἀκίνητος, καὶ ἀμετάβατος ἀτεχνῶς τῇ ἀνομμάτῳ ἐπιβολῇ τρόπῳ γέ τῳ γεγονὼς ἑνώσει τῇ ὑπὲρ ἑαυτόν.

ξβ'. Χρὴ τὸν νοῦν ἑαυτῷ προσέχοντα παρατετηρημένως διιθύνειν τὴν ἰδίαν νοερὰν κατάστασιν

φρονίμως τε καὶ σοφῶς σὺν δίκῃ. Καὶ ὅταν αἰσθάνηται ἑαυτὸν θεωροῦντα τὰ ἁπλᾶ, καὶ ἀτύπωτα τῆς θεολογίας μυστήρια, ἐν σιωπῇ ἡσυχῇ ἵστασθαι αὐτίκα οὐκ ἀθαυμαστὶ, οὔτε δὲ μὴν πόῤῥω τῆς σφετέρας καρδίας ἐνεργουμένης ἐν πνεύματι, καὶ μέν που ἐλλαμπομένης. Καιρὸς γὰρ τότε οὐ μόνον ἡσυχίας αἰσθήσεων πάντων ἐξ αἰσθητῶν τὸ καθόλου, ἀλλὰ καὶ σιωπῆς οὐδὲν ἧττον, οὑτινοσοῦν διεξοδεύοντος λόγου· μᾶλλον μὲν οὖν τοῖς γνωστικοῖς τότε, εἴ τι χρὴ φάναι, καὶ νοερᾶς τριβῆς, ἡσυχίας καὶ ἀβλεψίας καιρός. Ὅλως γάρ τοι τὸ ἀκίνητον ἐπιτηδεύειν δεῖ, ἐν αἰσθήσεσιν, ἐν λόγοις, ἐν νοήσεσιν, ἵν' ὁ νοῦς εὐθυβόλως, καὶ ᾗ χρὴ, μονώτατος ἐν ἀποβλέψει ἑνοειδεῖ καὶ μονοειδεῖ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου τρισσοῦ Θεοῦ ἔχῃ ἐλευθερίως, κατὰ τρόπον θεμιτὸν, τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν ἀπειρίαν καὶ ἀναρχίαν, καὶ μέν γε ἀπεριληψίαν, καὶ τ' ἄλλα καθάπαξ εἰπεῖν, τὰ θεῖα, καὶ ἄτρεπτα, καὶ ἀπόλυτα καθορᾷν, καὶ ἑνοῦσθαι συνηλλοιωμένος τῇ θεωρίᾳ, καὶ ἡπλωμένος, καὶ τὸ ὅλον θεοειδὴς γεγενημένος, τῇ θείᾳ χάριτι, σὺν εὐφροσύνῃ καὶ θαύματι. Ἐπεὶ δὲ ὁ νοῦς τῆς τοιαύτης ἔχεσθαι καταστάσεως ἤθελεν ἂν, εἴπερ ἐνὸν, ἀλλ' οὔκουν δεδύνηται τρεπτός τε ὢν, καὶ τρεπτοῖς συζῶν, καὶ συνηρμοσμένος ἀμηγέπη σώματι, καὶ πράγμασι περιστατικοῖς, ἐπιστημονικῶς δεῖ μὴ ἀπεσχοινίσθαι μακρὰν τῆς ἑνοειδοῦς ἀποβλέψεως ἐκπεσὼν, μηδὲ πολυῤῥημονεῖν, ἀλλὰ μικρὰ μὲν λέγειν, καὶ ταῦτα δὲ τῶν θείων ἐναυγασμάτων, ἵν' οὐ μόνον θᾶττον ἔχῃ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν αὖθις ἐπιστρέφειν, ἀλλὰ καὶ φανωτέρας ἐπαισθηται τῆς ἑνώσεως, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ ἐπιμονωτέρας. Καθόσον γὰρ ὁ νοῦς τὸ συνεπτυγμένον φυλάσσει, καὶ ἀδιάχυτον ὁπωσδήποτε, κατὰ τοσοῦτον ἡ στροφὴ αὐτοῦ ἥ γε πρὸς τὴν θείαν ἕνωσιν τάχιον γίνεται, καὶ φανωτέραις ἑνοῦται ταῖς μαρμαρυγαῖς, καὶ μέν γε γονιμωτέραις τῷ συνεχεῖ πάντως πρὸς τὰ θεῖα συνεθισμῷ.

A sapienter cum justitia dirigere; et quando senserit seipsam simplicia contemplantem et non figurata Theologiæ mysteria, in silentio tranquille statim stare non sine stupore, neque longe a corde illuminato in spiritu agentem. Non est solummodo tempus sensuum omnium ex sensibilibus tranquillitatis, sed et silentii quoque, nullo verbo accedente. Imo vero igitur et, si quid oporteat dicere, doctis est spiritualis exercitii, pacis et obscuritatis tempus. Omnino enim tunc immobiliter stare oportet, in sensibus, in verbis, in cogitationibus, ut mens directe et quomodo oportet, solo in simplici aspectu unius et solius trini Dei, libere, modo licito, infinitudinem et æternitatem supra cogitationem et incomprehensibilitatem, et alia, uno verbo, divina et B immutabilia et absoluta videre queat, et cum iis mutata contemplatione uniatur et simplex efficiatur et Deo similis, divina gratia cum lætitia et admiratione. Quoniam autem mens talem restitutionem vult, si idipsi possibile sit; non autem potest, utpote mutabilis, et cum mutabilibus vivens et conjuncta, et cum corpore unita et actibus funestis, perite oportet eam non longe abire a simplici aspectu decidentem, neque multa loqui, sed pauca quidem dicere et hæc de divinis splendoribus, ut non modo citius possit ad Dei supra mentem unionem confugere, sed et eam unionem manifestius sentiat et permanentiorem habeat. In quantum enim mens unionem et tranquillitatem servat, in C tantum ejus ad divinam unionem conversio fit citius, et clarioribus splendoribus unitur et facilioribus, continua illa cum divinis conversatione.

ξγ'. Ἐπειδὰν τῇ θείᾳ ἑνοειδεῖ ἐκφαντορίᾳ ἐκ νοερᾶς ἀποβλέψεως ὁ νοῦς προσπάσχων ἠλλοίωται, καὶ τῷ ἀγνώστῳ περιαυγάζηται τῷ πάσης ἐπέκεινα γνώσεως, ἀδιαίρετός τε ἀποκαθίσταται, καὶ ἁπλοῦς, καὶ ἀόριστος, ὡς ἂν ὑπὸ γνόφον ἐνιαίως καταλαμπόμενος, κάλλος ἀπερίγραπτον θεωρῶν ἁπλότητος ὑπερβολῇ· ἀνείδεον παντὸς εἴδους ὑπεροχῇ, ἄναρχον ὑπερθέσει πάσης ἀρχῆς ὁπηδήποτε· αὐτὸ μὲν ἀπερίληπτον, ἁπάντων δὲ τοὺς ὅρους, καὶ τὴν ὁποιανοῦν περιοχὴν ἑνόντα ἐν αὐτῷ, πάντα πληροῦν ὡς ὑπέρπληρες, αὐτὸ δὲ ἄπειρον ὂν, συνελόντα εἰπεῖν, ὁπηνίκα τῇ πάντων τῶν ὄντων ὑπεροψίᾳ ἐν τῇ τοῦ ἑνὸς ἐποψίᾳ πάντ' ὄψηται ἀῤῥήτῳ λόγῳ δυνάμεως νοερότητος ὑπὲρ νόησιν· τότε καιρὸς τοῦ σιγᾷν καὶ μυστικῶς καὶ ὑπερκοσμίως, ἢ, ἵν' οὕτως εἴποιμι, ἀνομμάτως καὶ ἀλαλήτως τὴν μονοειδῆ τρυφὴν ἐν θειοτέρᾳ μυήσει τῆς ἀληθείας ἀπόλαυσιν. Ἐπὰν δὲ τὰ εἰρημένα ἀπῇ ἀπὸ νοῦ, καὶ περὶ αὐτὸν ὁρᾶται διαίρεσις, τηνικάδε καιρὸς τοῦ λαλεῖν· μέντοιγε λαλεῖν τῆς ἀναγωγῆς πρὸς σιγὴν ἄξια. Κρεῖττω γάρ τοι ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἡ ὑπὲρ λόγον, ἤ γε ἔγκαιρος λέγοιτ' ἂν καὶ μάλα εἰκότως, σιγὴ, λόγου παντός· καθὸ καὶ Σολομὼν ὁ πάνυ προτεταχὼς ταυτηνὶ, Καιρὸς τοῦ σιγᾷν, εἶτα καιρὸς τοῦ λαλεῖν,

63. Postquam mens divinam ac simplicem manifestationem ex spirituali aspectu passa est, et illa obscuritate illuminata est, quæ supra omnem cognitionem est, indivisibilisque constituta est, et simplex, et indeterminata, tanquam simpliciter in tenebris illustrata, incircumscriptam pulchritudinem simplicitatis excessu contemplatur. Pulchritudinem videt quæ omnem formam superat, æternam, quippe quæ omne principium superet. Ipsa D quidem ea pulchritudo incomprehensibilis est, omnium terminos et quamlibet comprehensionem, in se uniens, omnia implens tanquam plenissima, et ipsa infinita, ut uno verbo dicam. Quando igitur mens omnium rerum contemptu in unius aspectu omnia videt ineffabili spiritualis potentiæ supra cogitationem ratione, tunc silendi tempus et mystice ac supernaturaliter, aut, ut ita dicam, sine oculis et sine voce simplicibus deliciis in divinissimo silentio fruendi. Quando vero prædicta absunt a mente et in ipsa videtur divisio, tunc tempus loquendi; sed ea loquendi quæ ad silentium ducere possint. Multo enim melius est id supra rationem et opportunum silentium, multo inquam, melius omni ratione diceretur; ut ait Salomon, qui istud silentium commen-

dat dicens : tempus tacendi, deinde tempus loquendi. Optimum quidem est silentium agere opportunum. Si vero illud nondum adsit, si nondum mens ad ea quæ supra rationem sunt simplicia, pervenerit, sed opportunum sit loqui ; id secundum sit ; ita ut cognatum sit loqui et silentio vicinum, quemadmodum silere commendatur, ita sane et loqui opportune commendetur ; et ad silendum pervenire festinemus divina loquendo et continue meditando, et creationem contemplando ejusque conditorem aspiciendo, quantum possumus creaturamque Deum enarrantem audiendo. Illudque est opportune loqui. Oportet igitur illud intelligenter significare.

64. Postquam omnia mens percurrerit ac transcenderit naturali modo, et amanter siluerit, tunc tempus est supernaturaliter et tacendo fruendi. Tempus illuminationis et luminis spiritualis, mentis unionis, et simplicis contemplationis et infinitudinis et indeterminationis et superlucidæ cognitionis, et, ut breviter dicam, tempus comprehensionis et susceptionis sapientiæ spiritualis, per quam mens perficitur in quiete ac silentio, ineffabilem in stupore exsultationem sentiens.

65. Quando mens veritatis sensu seipsam tanquam ferventi gratiæ calice ebriam senserit, extra seipsam facta, manifestum est tunc esse tempus silendi.

66. Quando vult interioris hominis dispositio clamare : « Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me ? multi insurgunt adversum me, » Tunc tempus loquendi, loquendi vero ut decet, non fortuito, contra inimicos tamen moderata et convenientia, ut oportet

67. Quando vultus Domini lumen super animam signatum est, ita ut inde decoretur et illustretur et divinæ lætitiæ effusio in eam descendat, tunc tempus est silendi.

68. Quando in se insurgentes videbit iniquos testes et quærentes ea quæ nescit, et ipsam conturbantes, tunc vere tempus est loquendi et voces proferendi.

69. Summum et, ut ita dicam, extremum et excelsissimum bonum et pulchrum, sane Deus est in omnibus quæ exsistunt et cogitantur ; in omnibus autem quæ videntur, multo intervallo melior est homo et major incomparabiliter ; gratia enim vere supra angelos est. In his plurimis quæ inter Deum et homines sunt accedens ad illud quod est supra cogitationem, stupefacta mens recedit, quando nondum abundanti gratia tentata est ; quam gratiam per operantem in corde spiritualem virtutem gustans, brevi in summum pulchrum et bonum, Deum nempe ascendit, et divino dono in illud ingreditur. Et videt uniformiter et obstupet, in illa supra mentem abysso cum silentio habitans. Et id est primi sabbatismi, ut ita dicam, pignus ; cujus typus fuit in creatione, Dei sabbatismus ; altero autem, cujus verum exemplar est relictus sabbati-

A φησίν. Ἄριστον μὲν καὶ δὴ τῆς πρώτης μοίρας, σιγὴν ἄγειν ἔγκαιρον. Εἰ δέ πη μήπω πάρεστι τοῦτο, μηδέ γε μὴν εἰς τὰ ὑπὲρ λόγον ὁ νοῦς ἑνοειδῶς ἐπιβάλλοι, ἀλλὰ τὸ γοῦν λαλεῖν ἐγκαίρως, ἔστω δὴ δεύτερον· ἵνα δέπερ συγγενὲς εἴη τὸ λέγειν, καὶ πρὸς τὸ σιγᾷν σύνεγγυς, ὡς τὸ σιγᾷν, οὕτω που καὶ τὸ λαλεῖν ἐγκαίρως ἐπιτελείσθω, καὶ πρὸς τὸ μὴ λαλεῖν ἐλθεῖν ἐπειγέσθω, τῷ τὰ θεῖα λαλεῖν καὶ διανοεῖσθαι διηνεκῶς, καὶ ὁρᾷν τὴν κτίσιν, καὶ τὸν Κτίστην αὐτῆς ἐνοπτρίζεσθαι, ὅση δύναμις, διηγουμένης περὶ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐγκαίρως λαλεῖν. Χρὴ δὲ ἄρα καὶ οὑτωσί πως διαλαβόντα ἐπισημήνασθαι.

ξδ'. Ἐπὰν πάντα ὁ νοῦς διαβὰς τὰ τῇδε, καὶ ὑπεραναβὰς B φυσικῷ τρόπῳ, ἀσπασίως σιγῴη, τότε τοι καιρὸς τρυφᾷν ὑπερκόσμια καὶ ἀλάλητα· καιρὸς ἐλλάμψεως, καὶ φωτὸς νοεροῦ, ἑνώσεώς τε νοὸς καὶ θεωρίας ἁπλότητος, ἀοριστίας τε, καὶ ἀπειρίας, καὶ ὑπερφαοῦς γνώσεως, καὶ ἐν ἐπιτομῇ φάναι, καιρὸς ἀντιλήψεως, καὶ μεταλήψεως σοφίας πνευματικῆς, καθ' ἣν ὁ νοῦς τετελείωται ἐν σχολῇ καὶ σιγῇ, τὴν ἀνέκφραστον παραδεδεγμένος ἐν ἐκπλήξει ἀγαλλίασιν.

ξε'. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀληθείας αἰσθήσει ἑαυτὴν τῷ ποτηρίῳ τῆς χάριτος οἷα κρατίστῳ μεθυσκομένην αἰσθάνηται ἔκνουν γιγνομένην, δῆλον ὅτι τότε καιρὸς τοῦ σιγᾷν.

ξς'. Ὅταν ἡ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου διάθεσις θέλει C βοᾷν· « Κύριε τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με ; πολλοὶ ἐπανίστανται ἐπ' ἐμέ· » τότε καιρὸς τοῦ λαλεῖν, λαλεῖν δὲ ὡς εἰκὸς, οὐκ εἰκαῖα, κατὰ τῶν ἐχθρῶν μέντοιγε μέτρια, καὶ προσήκοντα, καθὰ δεῖ.

ξζ'. Ὅταν τὸ τοῦ προσώπου Κυρίου φῶς σεσημείωται ἐπὶ τὴν ψυχὴν, ὡς ἐντεῦθεν καλλύνεσθαι, καὶ φαιδρύνεσθαι, καὶ χῦμα θείας εὐφροσύνης ἐπιῤῥεῖν ἐπ' αὐτὴν, τότε ἄρα καιρὸς τοῦ σιγᾷν.

ξη'. Ὅταν ἐπανισταμένους αὐτῇ ὁρῴη ἀδίκους μάρτυρας, καὶ ἃ οὐ γινώσκει ἐρωτῶντας αὐτὴν, καὶ ταράττοντας, τότε καιρὸς γιγνομένως τοῦ λαλεῖν, καὶ μὲν δὴ τοῦ ἀντιφθέγγεσθαι.

ξθ'. Κορυφαιότατον καὶ οἷον εἰπεῖν ἀκρότατον, ἢ D δήπου ὕψιστον καλὸν, καὶ μέν γε ἀγαθὸν ὁ Θεὸς, ἐν ἅπασι τοῖς οὖσι, καὶ τοῖς νοουμένοις· ἐν ἅπασι δὲ τοῖς ὁρωμένοις, πολλῷ τῷ μεταξὺ, βέλτιον τὴν φύσιν πέφυκεν ἄνθρωπος, καὶ κρείττων πιθανῶς ἀσυγκρίτω, τῇ χάριτι δὲ τῷ ὄντι καὶ τῶν ἀγγέλων ὑπέρτερος. Ἐν τοίνυν παμπόλλοις νοῦς θεωρητικὸς τοῖς μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τῷ ὑπὲρ ἔννοιαν προσεγγίζων, ἔκπληκτος ἀποκαθίσταται, ὁπηνίκα ἔτι δαψιλοῦς τῆς φωτιστικῆς χάριτος οὐ πεπείραται· ἧς δι' ἐνεργοῦς ἐν καρδίᾳ πνευματικῆς δυνάμεως γεγευμένος, φαίην ἂν τάχα, εἰς τὸ ἀκρότατον ἄνεισι καλὸν καὶ ἀγαθὸν, τὸν Θεὸν, καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ δωρεὰν θειοτέραν εἴσεισι. Καὶ ὁρᾷ ἑνοειδῶς καὶ ἐκπλήσσεται, εἰς τὸν ὑπὲρ νοῦν βυθὸν αὐλιζόμενος ἐν σιωπῇ. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς τοῦ πρώτου σαββατισμοῦ τὰ, ὡς ἂν ὀνομάσοι τις ἴσως, ἐνέχειρα. Οὗ

τύπος ὁ τῆς κτίσεως τῶν ὄντων σαββατισμὸς τοῦ Θεοῦ· ἑτέρου δὲ, οὐ ἀψευδὲς παράδειγμα, ὁ ἀπολειπόμενος σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, μείζονος, καὶ ἀλλοιοτέρου σαββατισμοῦ προφανῶς ἀπολαύει, εἰς ἑαυτὸν στραφεὶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἑαυτὸν γνοὺς ὡς εἰκόνα μετὰ πρωτότυπον· καὶ τὸ ὅλον, τὰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὁποῖα, ὁπότε [ἴσ. καὶ πότε] οὐ μόνον εἰς τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ διάνοιαν διοδεύει, τρόπον κατάλληλον, ἐν θαυμασίᾳ ἐκπλήξει, ἀλλὰ καὶ χαρᾶς, οὐχ ὡς ἂν τις εἰπεῖν ἔχῃ, καὶ πνευματικῆς πληροῦται ἀγαλλιάσεως, γαννύμενος γιγνομένως ἐν σιωπῇ ταῖς ἐπ' αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτὸν θεοπτικαῖς ἐλλάμψεσι, καὶ θεουργίαις, καὶ ἑνούμενος ταύτῃ τῇ τῆς θείας καὶ ὑπερφυοῦς θεότητος ἑνάδι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

A simus populo Dei, majore ac diverso sabbatismo manifeste mens fruitur, in seipsam a Deo conversa et seipsam noscens est imaginem post prototypum, et omnino sciens quænam sint inter Deum et homines; non modo ad ea quæ supra mentem ac cogitationem sunt, congrua ratione penetrat miro cum stupore, sed et lætitia, ut ita dicam, et spirituali exsultatione repletur, tacite et vere iis lætans, quæ ad ipsam supra ipsam diriguntur illuminationibus et divinis operationibus, et cum ea supernaturalis deitatis unitate in Christo Jesu unita.

ο'. Ὁπηνίκα πάντων ὑποθετικῶς τῶν γεγονότων ποιεῖται ἀφαίρεσιν, ὡς μὴ ὄντων τῶν ὄντων, τὸ ὄντως ὂν τηνικάδε ἀῤῥήτως φαντάζεται, ὑπὲρ νοερὰν ἐνέργειάν τε καὶ ἕνωσιν, νοῦς θεωρῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι δι' ὑπεροχῆς ἀπείρου τῶν περὶ τὰ ὄντα θείων ἀμωσγέπως θεωρουμένων· καὶ γίγνεται ἑνοειδής, ἢ ἕν, ἵν' οὕτω φῶ, ἀφάτως ἀφασίᾳ κάτοχος, πλήρης ἀγάπης, πλήρης χαρᾶς, οὐμενοῦν ἁπλῶς, ἀλλὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος, τῆς ἐφαμίλλου τῶν ἀγγέλων τρυφῆς.

B 70. Quando hypothetice quæcunque sunt sustollit, tanquam non exsistentibus quæ exsistunt, tunc ineffabiliter illud quod est imaginatur, supra intelligibilem efficaciam et unionem mens in veritate ac spiritu contemplans, per infinitam eminentiam, divina ea quæ circa creaturas videri possunt; et fit uniformis, aut unum, ut ita dicam, possidens ineffabiliter ac tacite, plena gaudio, non quidem simpliciter, sed ex Spiritus sancti efficacia, deliciis fruens quæ angelorum deliciis similes sunt.

οα'. Ὥσπερ οὐδαμῶς οὐδόλως τὸ παράπαν, Κύριε, εἶ τὴν οὐσίαν ληπτὸς οὐδενί τινι ὁποίᾳ δὴ φύσει λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἢ καθάπαξ γνώσει κτιστῇ, οὐδὲ γοῦν Χερουβικῇ, ἀλλ' ὑπερεξίστασαι ἀπειράκις ἀπείρως ἁπάσης γνώσεως, οὕτω, Δέσποτα, καὶ τὰ περὶ σὲ παντάπασιν ἄπειρα καὶ ἀόριστα. Αὐτίκα τοίνυν ὄντα, καὶ λέγοντα σεαυτὸν ἀνυπερβλήτῳ κηδεμονίᾳ τὸν νομοθέτην τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Μωσέα κηρύττειν ἐπέταξας. Ἀλλὰ καὶ οὕτω σὺ πάλιν, ἀψευδέστατε, καὶ μόνη ἄκρα ἀλήθεια, εἴρηκας περί τινων τῶν σῶν, ὅτι ὀφθεὶς αὐτοῖς, ὅμως τὸ ὄνομά σου οὐκ ἀπεκάλυψας. Ἔστι γὰρ ὑπὲρ πᾶν ἀσυγκρίτως ὄνομα, τῶν, οὐ μόνον ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσα ἐν οὐρανοῖς. Οὐσίαν γάρ σε παριστᾶσιν οἱ τοῦ σοῦ φωτὸς ἔμπλεοι, ἀλλὰ τοῦ ἐνυποκειμένου χωρίς· πάντως ἵν' οὕτως ἑπομένως, ὑπερούσιος ἀποφανθῇς, καὶ νόησιν μὴ ἔχουσαν καθάπαξ τι ὑποκείμενον· ἵνα περιφανῶς, καὶ ὑπὲρ νόησιν, καὶ πάντων τῶν γνωσθῆναι δύναμιν ἐχόντων ἀπειράκις ἄγνωστος, καὶ ὑπέρτερος γνωρισθῇς· χρόνου τελείως ὁρᾶσαι ἀνώτερος, ἄναρχος, αὐτοζωὴ ὤν, καὶ ἀπέραντος· τοπικὴν ὁλοσχερῶς ὑπεκφεύγεις ἔννοιαν, ὁ πανταχοῦ ἀθρόως παρὼν, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ὡς τοῦ παντὸς ἀθρόον ποιητὴς καὶ μόνος. Καίτοιγε καὶ τῶν νοερῶν φύσεων περιοχὴ, καὶ τόπος ὢν ἀδιάβατος, νοῦ τάχος ὑπερβαίνων, καὶ φθάνων αὐτοῦ τὴν ἐπίνοιαν, ἅτε ὑπὲρ τὸ πᾶν, καὶ χεὶρ παντοκρατορικὴ τοῦ παντὸς εὑρισκόμενος τρόπον ἀδιεξίτητον· καὶ μὴν οὐδὲ φύσεως, καὶ τὸ τυχὸν, ὅροις ὑπόκειται· ἀόριστος σὺ καὶ γὰρ, οὐ μόνον τὴν φύσιν, ὡς ὑπερφυῶς ἀκατάληπτος, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ σὲ φυσικοῖς, ὡς σοφία ὑπέρσοφος, καὶ δύναμις ὑπερδύναμος, καὶ ἀγάπη, καὶ ἀγαθότης ὑπὲρ πᾶσαν διάνοιαν ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος. Τί ἄν τις εἴποι σε; Φῶς λεγόμενον, οὐκ ἀπρόσιτον; Ὥστ' ἄρ' ὑπὲρ φῶς. Τί; κριτὴν, οὐ πάντα γινώσκοντα καὶ πρὸ γενέσεως; Ποῦ ταῦτα

71. Quemadmodum nullo modo, Domine, essentia tua comprehensibilis est cuilibet rationali et spirituali naturæ aut simpliciter creato intellectui, ne cherubino quidem, sed superas infinite omnem intellectum, ita, Domine summe, ea quæ circum te sunt, omnino infinita sunt et interminata. Eum qui C est et teipsum sic nominantem, insuperabili cura, veteris Testamenti legislatorem Moysem proclamare jussisti. Sed et sic tu rursum, o verissima et sola summa veritas, dixisti de aliquibus tuis, quod ab ipsis visus, non tamen nomen tuum iis revelasti. Est enim supra omne quodlibet nomen, non modo eorum quæ sunt super terram, sed et eorum quæ in cœlis sunt. Te enim essentiam esse demonstrant, qui tuo lumine pleni sunt, sed absque ullo supposito; ut sic consequenter supernaturalis appareas, et intelligentia suppositum non habens; ita ut manifeste, et supra cogitationem et omnia quæ nosci possunt, infinite ignotus et supremus noscaris; tempore prior appares, æternus, ipsissima vita, et infinitus; localem omnino effugis cogitationem, qui D ubique simul ades et supra quodlibet, ut omnium solus creator. Sed tamen eum sis spiritualium naturarum ambitus et locus impenetrabilis mentem statim supergrediens, et hujus cogitationem præveniens, quippe qui sis super omnia et omnipotens manus omnium modum impenetrabilem inveniens: non enim naturæ terminis unquam subjacet. Tu enim infinitus es, non modo natura tanquam supernaturaliter incomprehensibilis, sed et naturalibus, quæ circum te sunt, ut sapientia supersapiens, et potentia præpotens et dilectio ac bonitas supra omnem dilectionis ac bonitatis cogitationem. Quid te esse aliquis dicat? Quod lumen dicitur, non est inaccessibile; ita ut sis supra lumen. Qui dicitur judex, non novit omnia, etiam ante generationem;

nunc ea scientia est judicis? Ita ut multum præstes judicem qualem creatorem esse dicat qui solo voluntatis motu creas et uno, plurima ac diversa materialia? Non materialia vero, o altitudo superemineutiæ, in uno Spiritus motu, ea quæ sunt unius naturæ, id est, spiritualia, multa enim ac plurima sunt dispositionum, si velis, ac personarum differentiis; quod maxime est mirandum. Et quidquid omnem reputantis cogitationem suo excessu præterit, num id creator est? Minime. Ita ut non modo mundi conditor, sed creator nomineris et artifex proclameris? Est quis Creator, sine fundamento, sine basi, creat vel minimam rem, ut tu, Domine, hanc tantam terram cum ejus montibus et saxis, et varia materia, absque ullis fundamentis, et tam solide. Aut qualis artifex ex nihilo res deducit, et tanta ratione, tanta arte quanta tu mundum deduxisti? Num si illa dicat esse creatoris aut artificis, rationabilia dicet? Minime vero. Igitur supra creatorem et artificem infinite stas, o Deus! Quamnam autem charitatis speciem posset quis noscere aut audire aut fingere tantam quantam tua mirabilissima bonitas ostendit nobis in tua Incarnatione, omnino et supra spem misericorditer? Quod sane contemplantes, qui contemplari per gratiam licet, in immensum caritatis et miræ providentiæ oceanum introeunt, et vere intra seipsos fiunt, vividissimo amore sua vice pleni, neque providentiæ hujus actus reipsa nominare possunt: transcendunt enim valde mentem et rationem et omnem auditum et cogitationem tuæ Incarnationis mysteria, o optime Deus! Omnium pater es et nominaris. Sed ineffabiliter omnem quamlibet paternitatem superas, et causa et patientia et sollicitudine et consilio et magnanimitate et patientia. Rex nominaris. Sed non præsenti tempore magis, in futurum vero minus, neque jam pro tempore præterito: sed quomodo? Mirum in modum, absolute ac simpliciter. Regnum enim tuum, regnum omnium sæculorum, et nunc, et præterito tempore ac futuro; et dominatio tua in omni generatione et generatione. Ita in omnibus simpliciter per omnia infinite præstas absolute, omnem cogitationem, ut breviter dicam, nimis et infinite, incomparabiliter excelsus, et tu, incomprehensibilis Domine et ea quæ circum te sunt. Quæ imaginata mens tua accessibilis visionis introductionem habet et Spiritus sancti inspiratione adjuta in mysticas tenebras introit, nondum perfecte videre te valens, propter tuam infinitam et inaccessam gloriam. Hoc modo supernaturali quiete contemplantes ineffabiliter recreas et mire eos qui te diligunt, non eos perficiens, nisi quantum te aspiciunt. Unde divina ac supernaturali requie eos reficis, o ineffabilis, incogitabilis, incircumscripte, incomprehensibilis, et, uno verbo substantia et efficacia infinite. Amen.

D κριτοῦ; Ὥστ' ἄρ' ὑπὲρ κριτὴν πολλῷ τῷ μεταξύ· ποταπὸν δέ σε δημιουργὸν καὶ φῇ, τὸν ῥοπῇ θελήματος μόνῃ κτίζοντα, καὶ ταῦτα μιᾷ, τὰ πολλὰ καὶ διάφορα ἔνυλα; ἐν δ' ἀΰλοις, βαβαὶ τοῦ βάθους τῆς ὑπεροχῆς, ἵν' οὕτω φῶ, μιᾷ ῥοπῇ πνεύματος τὰ μιᾶς φύσεως, πνευματικὰ γάρ· πολλὰ δὲ καὶ πάμπολλα, ταῖς τῶν διαθέσεων, εἰ βούλοιο δὲ, καὶ προσώπων διαφοραῖς, τὸ πάμπαν θαυμάσιον; Καὶ πᾶσαν νοοῦντος καθ' ὑπερβολὴν φεῦγον διάνοιαν, ἄρα ταῦτα δημιουργοῦ; Οὐδαμῶς. Ὥστ' ἄρ' ὑπὲρ δημιουργὸν κτίστης ὀνομάζῃ καὶ τεχνίτης κηρύττῃ; Καὶ ποῖος κτίστης χωρὶς θεμελίου ἐπὶ μηδεμιᾶς ἕδρας κτίζει, καὶ τὸ βραχύτατον γοῦν, ὡς σύ γε, Δέσποτα, τὴν τοσήνδε γῆν μετὰ τοσῶνδε ὀρέων αὐτῆς, καὶ λίθων, καὶ ὕλης
B ἀλλοίας, θεμελιῶν αὐτὴν ἐπ' οὐδενὸς, καὶ ταυτα, τοσοῦτον ἀσφαλῶς; Ἢ ποῖος τεχνίτης ἐκ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντων παράγει, καὶ ταῦτα ἀκαρῆ κατὰ λόγον ἡλίκα, οἷα τὰ τεχνητὰ, ὥσπερ παράγεις σύ; Ἀρά γε κτίστου, ἢ τεχνίτου τὰ σά τις εἰπὼν, τὰ εἰκότα ἐρεῖ; Ἥκιστα πάντων ἀληθῶς. Οὐκοῦν ὑπὲρ κτίστην καὶ τεχνίτην πολλῷ τῷ ἀπείρῳ τυγχάνεις ὢν, ὁ Θεός· ποῖον εἶδος ἀγάπης ποτὲ, καὶ ἢ εἰδέναι τις ἔχοι ἂν, ἢ ἀκοῦσαι, ἢ ἀναπλάσαι, καὶ ὁπωσοῦν γοῦν, ὁποῖον ἡ πανθαύμαστός σου χρηστότης μετὰ σφόδρα σφοδρῶν τῶν διακειμένων δέδειχεν ἡμῖν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς προσλήψει πάνυ τοι λίαν φιλανθρώπως ὑπὲρ πάσας ἐλπίδας; Ὅπερ δήπουθεν θεωροῦντες, οἷς τὸ θεωρεῖν ἔξεστι διὰ χάριτος, εἰς ἀχανὲς εἰσίασιν ἄντικρυς ἀγάπης καὶ προνοίας ξενοτρόπου πέλαγος, καὶ γι-
C γνομένως ἔξω ἑαυτῶν γίγνονται, μετὰ δριμυτάτων ἐρώτων κατάλληλα, καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας οἰκείως ὀνομάσαι ταύτης τῷ ὄντι οὐκ ἴσασιν· ὑπερβάλλει γὰρ ἐκ πλείστου τοῦ περιόντος, καὶ νοῦν, καὶ λόγον, καὶ πᾶσαν ἀκοὴν, καὶ διάνοιαν τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς σου, Θεὲ ὑπεράγαθε, διακείμενα. Πατὴρ πάντων εἶ καὶ καλῇ; Ἀλλ' ἀφάτως πατροσύνην ὁποιανοῦν ὑπερέχεις, καὶ αἰτίᾳ, καὶ ἐξουσίᾳ, καὶ προμηθείᾳ, καὶ νουθεσίᾳ, καὶ μακροθυμίᾳ, καὶ ἀνοχῇ. Βασιλεὺς ὀνομάζῃ; Ἀλλ' οὔκουν κατὰ τὸ ἐνεστὼς μᾶλλον, ἧττον δὲ τὸ μέλλον, οὐδ' ὁπωστιοῦν μέντοι κατὰ τὸ παρεληλυθός. Ἀλλὰ πῶς; Θαυμαστῶς, ἀπολύτως, καὶ ἁπλῶς. Ἡ βασιλεία γάρ σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων ὁμοθυμαδὸν, ἐπίσης ἐνεστῶτος, παρεληλυθότος, μέλλοντος, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ
D γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Οὕτως ἐν πᾶσιν ἁπαξαπλῶς κατὰ πάντα ἀπείροις μέτροις ὑπέρκεισαι, ἁπλῶς, καὶ ἀπολύτως πάσης περινοίας, ἵν' εἴπω ξυλλήβδην, ἐφαμίλλως λίαν καὶ ἀπείρως ὑπερεξῃρημένος, καὶ σὺ, ἀκατάληπτε Κύριε, καὶ τὰ περὶ σέ· ἃ φαντασιούμενος ὁπωσδὴ νοῦς ψυχαγωγίαν ἔχει τῆς ἐφικτῆς σου ὁράσεως, καὶ ὅλως μετὰ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ Πνεύματος γεγονὼς, ὡς εἰς γνόφον εἰσδύνει μυστικὸν, μήτε τελείως ἔχων ὁρᾷν σε διὰ τὸ τῆς δόξης ἄπειρον καὶ ἀπρόσιτον· ἐξ οὗ γε τρόπου ὑπερκοσμίῳ καταπαύσει καταπαύεις ἀῤῥήτως τοὺς θεωροῦντας, καὶ δὴ φιλοῦντάς σε θαυμαστῶς, μήτε πάμπαν χωρὶς τοῦ ὁρᾷν σε τελῶν· ὅθεν ἀνάπαυσιν θείαν καὶ ὑπερφυᾶ αὖθις ἀναπαύεις αὐτοὺς, ἄῤῥητε, ἀνεπινόητε, ἀπερίγραπτε, ἀπερίληπτε, καὶ ξυνελόντα εἰπεῖν, παντάπειρε, τὴν οὐσίαν δηλονότι, καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ἀμήν.

72. Quando mens longe a cogitationum varietate,

οβ'. Ὅταν ὁ νοῦς πόῤῥω πολυνοίας γένηται, τῆς

ἑτερότητας καὶ πολυσχεδεῖς ἐννοίας ἀποσεισάμενος, A καὶ ὑπεράνω εὑρίσκηται τοῦ νοεροῦ σκεδασμοῦ ἐν τῇ ἐπιπνοίᾳ καὶ μετοχῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἑνίζοντος αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν διηνεκῶς, καὶ ἀείδλυτα πνέοντος, καὶ τοῖς θείοις τόποις συνεχῶς ἐμφιλοχωρῶν ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις οἷον πιωθῇ, ὡς ἑνὶ ἐνατενισμῷ νοερῷ, ἀθρόον τὰ ἡλίκα, ὅσα περὶ Θεὸν ἑνοειδῶς ἐνοπτρίζεσθαι, καὶ ἀῤῥήτως ἐρωτικῶς. Τότε τῆς θείας καταπαύσεως γίνεται περιφανῶς, βαθείας καὶ θείας εἰρήνης ἀπολαύων, καὶ καρδιακῆς ἁγίας ἡσύχου τὰ πολλὰ ἀναπαύσεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

ογʹ. Ὅταν ὁ νοῦς ὁμιλῇ Θεῷ, καὶ προσεύχηται, ὡς δή τις υἱὸς φιλοστοργοτάτῳ Πατρὶ ταῖς διαθέσεσι, καὶ τὸ Ἰησοῦ φῶς ὁρῶν ἀφάτως εὐφραίνηται, ἐκπλησσόμενος λίαν ἐρωτικῶς, ἔρωτα ἐναργῶς θεῖον, B καὶ ὑπερφυᾶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργειαν αἰσθόμενος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ ὑπεράνω τῶν θείων ἐμφάσεων, καὶ τελειοτήτων ὑπερανίπτασθαι θέλῃ μυστικῶς καὶ ὑπερκοσμίως· τηνικάδε ἀληθῶς καταπαύει ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὑπὲρ τὸ νοεῖν μετὰ τὸ νοεῖν γινόμενος, καὶ θαυμασίως ἡδυπαθῶν, καὶ ὄντως ἀναπαυόμενος ἐν εἰρήνῃ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ.

οδʹ. Κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων, ὧν ἤρξατο ποιῆσαι, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Λόγῳ καὶ Πνεύματι τῶν γεγονότων ἐκπλήρωσιν. Ἐφάμιλλον τρόπον καὶ ὁ θεοείκελος νοῦς καταπαύει ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο τὸ κατ' ἀρχὰς ποιεῖν, εἰς συμπλήρωσιν κόσμου τοῦ κατ' ἀρετὴν νοητοῦ, C ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀνασκοπῆσαι, καὶ οἷον ἐπεξεργάσασθαι ἐν Λόγῳ Θεοῦ, καὶ Πνεύματι ζωοποιῷ τὸν ξύμπαντα κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ νοητὰ διαρκῶς, καὶ ἀπὸ τῶνδε ἀναβεβηκέναι πάλιν ἐν Λόγῳ καὶ Πνεύματι εἰς τὰ παρά τισιν εἰρημένα μετὰ τὰ φυσικὰ, καὶ ὑπερκύψαι εἰς τὰ ἁπλᾶ, καὶ ἀπόλυτα τῆς θεολογίας μυστικὰ θεάματα. Τοτηνικάδε γὰρ ἐν τῇ καταπαύσει, ἀναπαύσεως καὶ εἰρήνης ἐν νοερᾷ ἀληθείᾳ ὅτι μάλιστα πολλῆς ἀπολαύει, καὶ δὴ θεοῦται ἐν φωτὶ γνώσεως, καὶ Πνεύματος ζωοποιοῦ μετοχῇ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

οεʹ. Ὥσπερ καταπαύσας ὁ Θεὸς, οὐκουν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ κατέπαυσεν, ἀλλ' ἀπὸ μόνων, ὧν ἤρξατο ποιῆσαι· ἀπὸ μέντοι τῶν ἀνάρχων καὶ ἀκτίστων, καὶ οἷον πεφυκότων ἔργων αὐτῷ, οὐ κατ- D έπαυσεν· οὕτως, ἐξ ἐφαμίλλου θεομιμήτως ὁ νοῦς, Λόγῳ θείῳ καὶ Πνεύματι ζωοποιῷ μετελθὼν, καὶ διαβὰς τὴν φαινομένην κτίσιν, ἀπὸ τῶν ἔργων οὐκουν τῶν πεφυκότων αὐτῷ, καὶ μήτε ἠργμένων, μήτε μὴν ληγόντων καταπαύει πάντων ἥκιστα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν φαινομένων ἔργων καταπαύει, τῶν ἀρχομένων τε καὶ ληγόντων. Ἐντεῦθεν καὶ τῆς σωματικῆς καταπαύσεως κατὰ ἀκινησίαν ἐφεπομένης τῷ καταπαύσαντι, τοὐναντίον ἕπεται τῇ νοῦ καταστάσει· εἰ μὴ γὰρ ἀεικίνητος γένοιτο, ἐπιπνοίᾳ ζωοποιῷ τοῦ Πνεύματος διηνεκεῖ ἐν ἀναβλέψει τῶν ὁρωμένων γνωστικῇ, οὐδὲ εἰ ἔστι γνώσεται νοερὰ κατάπαυσις, ἀεικινήτως περὶ μόνον τὸν Θεὸν, ἑνοειδῶς στρεφομένη καὶ θεοῦσα τὸν ταύτης μέτοχον, ἐν ἀναπαύσει τῇ ἐν Χριστῷ ἀφράστῳ τε καὶ ἀῤῥήτῳ.

ab alienis ac multiformibus cogitationibus recesserit, et versata fuerit supra spiritualem dissipationem in Spiritus sancti inspiratione ac participatione, qui continue illam unificat et cor perenniter inspirat, et in divinis locis semper Dei cogitatione habitans, his cogitationibus, ut ita dicam, potatur, et, tanquam spirituali intuitu, cupit quæcunque circa Deum sunt simpliciter contemplari et amanter, tunc divina quiete, profunda ac divina manifeste fruitur et sancta cordis ac pacifica recreatione, in Christo Jesu Domino nostro.

73. Quando mens cum Deo conversatur et orat, tanquam filius cum amantissimo patre, suo habitu, et Jesu lumen videns ineffabiliter lætatur, amore capta, divinum clare amorem et supernaturalem sancti Spiritus efficaciam sentiens in corde, et supra divinas manifestationes ac perfectiones supervolare mystice ac supernaturaliter vult; tunc vere requiescit ab omnibus operibus suis, supra cogitationem, postquam cogitaverit, effecta, et mira suavitate sensus experiens, et reipsa requiescens in pace vivificantis Christi Spiritus.

74. Requievit Deus ab omnibus operibus quæ cœpit facere, sed postquam implevit ea quæ in Verbo ac Spiritu facta sunt. Eodem modo et mens Deo similis ab omnibus operibus suis requiescit quæ cœpit facere, ad perfectionem hujus mundi, qui per virtutem spiritualis est; sed postquam examinaverit et, ut ita dicam, perfecerit in Verbo Dei et vivificante Spiritu universum mundum e quæ in eo cogitabilia sunt, et ab iis ascenderit rursum in Verbo ac Spiritu ad ea quæ a quibusdam metaphysica dicta sunt, et ingressa erit in simplicia et absoluta Theologiæ mystica spectacula; tunc, in recessu omnium, in quiete ac pace, in spirituali veritate, quam maximis fruitur, ac deificatur in scientiæ lumine et vivificantis Spiritus participatione, in Christo Jesu Domino nostro.

75. Quemadmodum Deus cum requievit, non ab omnibus operibus suis requievit, sed ab illis solis quæ inceperat facere; sed ab æternis et increatis et ipsi naturalibus non requievit; sic, Deum imitans mens, divino Verbo ac vivificanti Spiritui cooperans et hanc visibilem creationem transiens, non requiescit ab operibus sibi naturalibus aut ab iis quæ neque incipiuntur neque finiuntur, sed ab iis requiescit quæ videntur et incipiuntur, et finiuntur. Unde dum corporalem quietem sequitur immobilitas, contrarium omnino sequitur mentis constitutionem. Nisi enim semper moveretur, perpetua vivificantis Spiritus inspiratione in certo eorum quæ videt, aspectu ne sciretur quidem num sit spiritualis requies, perpetuo motu circa Deum uniformiter exsistens et sui participem deificans in illa cum Christo ineffabili et inenarrabili recreatione.

76. « Ne festines, inquit Salomon, verba facere ante faciem Domini; quia Deus in cœlo sursum et tu in terra deorsum. » Ita sane dat et ostendit clare ac directe quodnam sit tempus silendi. Dicit enim prompte : « Quoniam tu in terra deorsum, » ante faciem Domini qui in cœlis sursum est, exsistis, et tanta gratia ornaris, ut infra situs quæ sursum sunt cogitare et contemplari, et spiritualiter motus ante conspectum Domini stare possis, ne festines verba facere : tempus enim silendi. Id nolis facere, veritate ipsa actus, et uniformiter ac divine. Id enim est stare ante conspectum Domini, quando ea quæ circa Deum sunt plurima, uniformiter mens contemplatur per simplicem et uniformem in Deo impetum. Id igitur patiens, et ante Dominum stans, ne verba facere festines; vel, si loquaris, imperite ac libens, descendere et decidere festines. Id sane dicendum esset iis qui illud verbum explanant. Fuit tempus cum humanitas natura erat felix, atque ita procul a malis, prope Deum, Deumque contemplans, ipsiusque vultu pulchritudinis gloria in primo nostro parente Adam cum gaudio fruens, sentiensque cum admiratione delicias immateriales, spirituales, cœlestes, incorruptibiles. Multa enim gratia in primi illius hominis anima perfusa erat, ac mens ejus Deo similis multis certis contemplationibus donabatur et ad Deum conversionibus, dum in sensibili paradiso cogitabilibus fruebatur; et ut hoc nomine utar, beata vita gaudebat, ad se ipsam vere unita, ac ad Deum conversa, in se manens ac simul in uno; simplicisque constitutionis particeps, ac merito; quippe quæ ad imaginem Dei facta fuisset. Hæc apud homines eo modo erant, ut compendiose loquar, e Deo bona. Id vero nostræ felicitati et gloriæ invidenti pessimo dæmoni intolerabile fuit. Quomodo igitur? Multum sane Funestus ille deceptorem se præstitit, nostrasque spes blandientibus consiliis efferre volui nostramque cupiditatem attollere ad excelsiorem divini mandati contemplationem, quam habebamus, primus iste mal tiæ auctor, mandati simplicitatem calumnians. Ex eo igitur tempore, miseream quæ ex hac deceptione orta est, perniciem passi sumus, et longe a Deo et a divinis deliciis facti sumus. Ab illa simplici ac spirituali secundum mentem vita, a Dei vultus contemplatione, ab illa gloria, ab his divinæ pulchritudinis radiis quibus transformati eramus, misere decidimus, et inventi sumus separati, ac divisi in multa, ut fieri non oportuisset, divisaque et varia vita utentes, aliter ac fieri debuisset, ita ut multos Deos adorare maluerimus, potius quam uni in tribus personis deitati servire, multos, inquam, non reipsa Deos, sed decipientes dæmones et corruptores et pessimos; illud unum Verum amiserimus, et uniformem vitam ordinemque, et in multa ac diversa divisi simus, et vis nostra spiritualis et conatus, aut ut magis proprie loquar, intentio, nos merito reliquerit, et in profundam immensi mali abyssum vene-

ος'. « Μὴ σπεύσῃς, φησὶν ὁ Σολομὼν, ἐνεγκεῖν ῥῆμα πρὸ προσώπου Κυρίου· ὅτι ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. » Ὡς λίαν σαφῶς καὶ εὐθυβόλως δίδωσί τε καὶ διατρανοῖ, τίς ἐστιν ὁ καιρὸς τοῦ σιγᾷν. Λέγει γὰρ ἄντικρυς. « Ἐπειδὴ σὺ κάτω ὢν ἐπὶ γῆς, » πρὸ προσώπου Κυρίου τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἄνω ὄντος, γίνῃ, καὶ τοσαύτης ἠξίωσαι χάριτος, ὡς ὁ κάτω τὰ ἄνω φρονεῖν καὶ περιαθρεῖν, καὶ νοερῶς ἐπιβάλλων ἵστασθαι πρὸ προσώπου Κυρίου, μὴ σπεύσῃς ἐνεγκεῖν ῥῆμα· καιρὸς γὰρ τοῦ σιγᾷν· μὴ θέλε νοερῶς ἐνεργούμενος ὑπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἑνοειδῶς, καὶ θεοειδῶς· τοῦτο γάρ ἐστι πρὸ προσώπου Κυρίου εἶναι, ὅταν τὰ περὶ Θεὸν ὄντα πολλὰ, μονοειδῶς ὁ νοῦς θεωρῇ κατὰ ἁπλῆν καὶ ἑνιαίαν ἐπιβολὴν ἐν Θεῷ. Μὴ τοίνυν τοῦτο πάσχων, καὶ πρὸ προσώπου Κυρίου παριστάμενος, ῥῆμα προσενεγκεῖν σπεῦδε· ἢ, οὕτω γ' ἂν, σαυτὸν ἀνεπιστημόνως ἑκὼν εἶναι [*Ισ. περιττὸν τὸ εἶναι*] ὑποβεβηκέναι καὶ ὑποκατιέναι σπεύδῃς. Ἢ δὴ, καὶ οὑτωσὶ ῥητέον ἂν εἴη τοῦ ῥητοῦ τουδὶ ἐξηγουμένοις τὴν ἔννοιαν. Ἦν ὅτ' ἦν ἡ ἀνθρωπεία φύσις ἀπήμων, καὶ ταύτῃ δικαίως πόῤῥω κακῶν, ἐγγὺς οὖσα Θεοῦ, Θεόν τε θεωροῦσα, τήν τε δόξαν τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐν Ἀδὰμ προπάτορι τρυφῶσα μετὰ γήθους, σὺν θαύματι ἄϋλον τρυφὴν, νοερὰν, οὐράνιον, ἄφθαρτον. Πολλὴ καὶ γὰρ οὖν χάρις τῇ ψυχῇ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου περιεκέχυτο, πολλαῖς τε ὁ θεοειδὴς νοῦς ἐκείνου περιηντλεῖτο γνωστικαῖς θεωρίαις, καὶ ἀνατάσεσι πρὸς Θεὸν, ἐν αἰσθητῷ παραδείσῳ, ἀπόλαυσιν ἔχοντος τὸν νοητόν· καὶ ἵν' οὕτως ὀνομάσω, μακαρίαν ζωὴν, πρὸς ἑαυτὸν γιγνομένως ἡνωμένου, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν, ἐν ἑαυτῷ τε μένοντος, κἀν τῷ Θεῷ ὡς εἰκός· τῆς ἑνοειδοῦς ἡμμένου καταστάσεως, καὶ θεοειδοῦς ὄντως, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγένητο. Ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ταύτῃ περὶ ἡμᾶς ἦν, ὡς ἐν ἐπιτομῇ φάναι, ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ἀγαθά· τῷ δὲ δυσμεναίνοντι τῇ εὐκληρίᾳ, καὶ δόξῃ ἡμῶν ἀλάστορι δαίμονι βεβλημένῳ φθόνῳ, φορητὸν τοῦτ' οὐκ ἦν. Πῶς γάρ; Καὶ μὲν δὴ πολὺς ὁ πανώλης οὗτος ὑπῆρξε φαινακίζων, καὶ ἀπαιωρῶν τὸ ἡμέτερον ἐλπιζόμενον, χρηστολόγοις δῆθεν βουλαῖς, καὶ ἀναῤῥιπίζων τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ὑψηλοτέραν, ἧς εἴχομεν θέωσιν. τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ὁ πρωτουργὸς κακίας· διαβαλὼν τὸ εὐθές. Ἐξ οὗ τοίνυν τὸν τῆς ἐξ ἀπάτης ὄλεθρον ἐλεεινῶς ἐπεπόνθαμεν, καὶ Θεοῦ καὶ θείας τρυφῆς ἐξόριστοι γεγενήμεθα, τῆς ἑνοειδοῦς τε κατὰ νοῦν πνευματικῆς βιοτῆς, καὶ τοῦ θεωρεῖν ἔχειν τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον, καὶ δοξάζεσθαι ἀλλοιουμένους ὑπὸ τῆς τοῦ θείου κάλλους ἀκτῖνος ἀθλίως ἀποπεπτώκειμεν, καὶ εὑρέθημεν, ὡς μὴ ὤφελλε, διῃρημένοι, καὶ σχιζόμενοι εἰς ἄττα πολλὰ, καὶ ταῖς διαιρεταῖς ζωαῖς καὶ ἑτερότησιν ὡς οὐκ ἐχρῆν χαίροντες, ὡς καὶ πολλούς γε θεοὺς καὶ δι' ἔχοντας, ἀντὶ τῆς μιᾶς πρεσβεύειν τρισυποστάτου Θεότητος, τοὺς οὐκ ὄντας ἄρα τῷ ὄντι θεοὺς, ἀλλ' ἀπατηλοὺς δαίμονας, καὶ φθόρους, καὶ δυσμενεῖς, ἀπολωλέκειμεν τὸ κύριον ἓν, τήν τε ἑνιαίαν ζωὴν καὶ τάξιν, καὶ διεσχίσθημεν εἰς πολλὰ καὶ διάφορα, καὶ ἡ ἰσχὺς ἡμῶν ἥ γε νοερὰ, καὶ ὁ τόνος, ἢ μᾶλλον

ἡ ἀνάτασις εἰπεῖν οἰκειότερον, ἐξέλιπεν οὐκ ἀπεικότως, καὶ εἰς βάθος ἥκομεν οὔκουν μετρίου κακοῦ, καὶ τὰ κάτω οἱ Θεοῦ εἰκόνος, καὶ τῆς ἄνω διαίτης, καὶ οὐρανίου ἐπάξιοι, ἀφρόνως φρονεῖν εἱλόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἄτρεπτον, οὐδέ γε μὴν ἀκλινὲς τὸ ἡμέτερον, ἔξεστι πάντως καὶ τοῦτο εὐλόγως, ὥσπερ ἀπὸ τῆς παμπόλλου δόξης ἐκείνης εἰς τὴν ἀπωτάτω ἀδοξίαν σχετλίως κατωλισθήσαμεν, παλινδρομῆσαι, καὶ ἀνανεῦσαι, καὶ πάλιν ἰδεῖν τὸ τοῦ Θεοῦ σεβασμιώτατον πρόσωπον· οὐμενοῦν ὡς τὸ πρὶν τοσοῦτον ἔγγιστα, μέντοιγε πορρωτέρω, καὶ ἰδεῖν καὶ τοῦ κάλλους αὐτοῦ παθεῖν τὴν λαμπρότητα. Τοιγάρτοι καὶ Μωσῆς ὁ θειότατος, καὶ ἅπας οὖν ὁ τῶν προφητῶν κατάλογος, καὶ οἱ πρὸ τούτων γέ μην, Ἀβραὰμ B δηλονότι καὶ οἱ κατ' αὐτὸν, εἶδον ὡς ἐφικτὸν τοῦτο, καὶ λίαν τρανῶς, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνου τοῦ κάλλους ἀγλαΐαν ἐτρύφησαν ἀποχρώντως, καὶ μέν γε καὶ ἐκπλαγέντες τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ αὐτοῦ· οἱ μὲν σφᾶς αὐτοὺς τεταλάνικαν, οἱ δὲ γῆν ἑαυτοὺς καὶ σποδὸν ἐνόμισαν καὶ ἐκάλεσαν, ἕτεροι δὲ οὐδὲ χᾶναι γοῦν ἴσχυσαν, τῇ τῆς τοῦ θεωρηθέντος δόξης ὑπερβολῇ. Τότε γε ἰσχνοφωνίαν, καὶ βραδυγλωττίαν κατέγνωσαν ἑαυτῶν, καὶ ἕτερ' ἄττα πλεῖστα, καὶ μακάρια πάθη πεπόνθασιν εὐκλεῶς.

Ἐντεῦθεν δῆτα καὶ Δαβὶδ ὁ θεσπέσιος ἱμειρόμενος τῆς αἴγλης τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου Κυρίου, βοᾷ πρὸς Θεὸν ποτνιώμενος· « Πότε ἥξω, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ μου; » Καὶ μέν πη τὴν τῆς ψυχῆς καθ' ἣν ὦπται κατάστασιν τὸ πρόσωπον C τοῦ Κυρίου παραδεῖξαι βεβουλημένος, « Κατοικήσουσιν εὐθεῖς, φησὶ, σὺν τῷ προσώπῳ σου. » Καὶ τήν γε ἰσχὺν, ὅσην τῇ ψυχῇ παρέχεται τὸ τοῦ Θεοῦ θεωρούμενον πρόσωπον φρονίμως παραδεικνύς. « Ἀπέστρεψας, λέγει, τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος. » Εἰ δὲ τῇ τοῦ θείου προσώπου ἀποστροφῇ συμβαίνει ὁ τάραχος, τῇ τούτου παρουσίᾳ καὶ ἐποψίᾳ ἄρ' εἰρήνη ἕπεται πνευματικὴ τῇ ψυχῇ δῶρον τοσοῦτο μέγιστον ὂν, ὡς μετὰ τὴν θείαν ἀγάπην, καὶ χαρὰν ἐπιφαίνεσθαι τὰ τοῦ Πνεύματος, εἴτε χαρίσματα χρὴ λέγειν, εἴτε γοῦν καρπούς. Καὶ τοὺς ἁγίως δὲ διαζῶντας, καὶ ὁσίως ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου Κυρίου ἐμφαίνει πορεύεσθαι, « Κύριε, λέγων, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν, » D τὴν πνευματικὴν ἐκείνην δηλονότι, καθόσον διαπέμπει τῷ ἔσω ἀνθρώπῳ ὁ νοητὸς καὶ ἄῤῥητος ἥλιος τὰς ἀχράντους καὶ ζωοποιοὺς ἀκτῖνας αὐτοῦ, καὶ διαφαύσκεται τῷ νοῒ τῶν ὑπερκοσμίων ἡ αἴσθησις· καθ' ὃν καιρὸν αἴρεται ἐκ τῆς γῆς, καὶ εἰς οὐρανὸν μετατίθεται τὸ τῆς ψυχῆς ἅπαν μνημόσυνον. Καὶ ὁ ἄνθρωπος χαίρει, καὶ σκιρτᾷ, καὶ παιᾶνας [δηλ. ὕμνους] ὡς εἰκὸς ἱστᾷ, καὶ εὐφραίνεται ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ τέρψει, καὶ θυμηδείᾳ, πόσῃ τις ἂν εἴπῃ; φαιδρυνόμενος καὶ γαννύμενος τῇ τοῦ προσώπου Κυρίου λαμπρότητι. Ὅθεν ἑτέρωσε ἱκετεύει Θεόν· « Μὴ ἀποστρέψῃς, λέγων, τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον. » Σκότους γὰρ αἰτία ἡ τοῦ προσώπου Κυρίου ἀποστροφή· ἡ δ' ἐπιστροφὴ, παντὸς νοεροῦ φωτός.

timus; et qui imagines Dei eramus et superna ac cœlesti vita digni, inferiora dementer cogitare prætulerimus. Quoniam autem non inconvertibiles aut inflexibiles sumus, omnino licet et est rationi consentaneum ut, quemadmodum a plurima illa gloria in tantam ignominiam delapsi sumus, rursum curramus et sursum tendamus, et venerabilem Dei vultum rursum videamus; non quidem, ut prius, proxime, sed tamen longius nos eum videre oportet et pulchritudinis Ejus splendorem pati. Sanctissimus sane ille Moyses, et omnis prophetarum ordo, et qui ante eos fuere, Abraham et alii hujus temporis, Illum vultum, ut fieri poterat, viderunt, et quidem clare, et illius pulchritudinis splendore fruiti sunt abundanter, et inaccessa ejus gloria perculsi sunt; alii quidem ingemuerunt, alii vero se terram ac cinerem putaverunt ac nominaverunt; alii autem ne os quidem aperire ausi sunt, tantus erat apparentis Dei gloriæ excessus. Tunc sane suam loquendi difficultatem ac linguæ tarditatem cognoverunt et multos alios ac beatos sensus gloriose passi sunt.

Unde sane et David propheta, vultus Dei pulchritudinis splendorem cupiens, ad Deum sitiens clamat: « Quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei? » Et quidem volens statim ostendere in quo anima vultum Dei videt: « Habitabunt recti cum vultu tuo, » et quantam vim animæ præbeat vultus Dei contemplatio, explicans: « Avertisti, inquit, vultum tuum, et factus sum conturbatus. » Si autem Divini vultus elongatione recidit conturbatio, Illius præsentia et contemplatione igitur in animam venit pax spiritualis, maximum illud donum, ita ut, post divinam caritatem et lætitiam ea quæ spiritus sunt, revelentur, sive oporteat, ea dici charismata, sive fructus. Et eos qui sancte vivunt, pie in lumine vultus Dei ambulare ostendit: « Domine, dicens, in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die, » hac nempe die spirituali, in quantum interiori homini spiritualis et ineffabilis sol puros ac vivificantes radios suos immittit, ac menti infunditur supernaturalium sensus; quo tempore e terra tollitur ac in cœlum transfertur omnis animæ memoria. Et homo lætatur et exsultat, et hymnos canit, et exsultatione fruitur, et cordis voluptate tanta delectatur quantam nemo posset dicere, vultus Domini splendore exhilaratus et decoratus. Unde etiam Deum precatur: « Ne avertas, dicens, faciem tuam a me, et similis ero descendentibus in lacum. » Tenebrarum enim causa est vultus Domini elongatio; ejusdem vero conversio, omnis spiritualis luminis causa; ac proinde lætitiæ spiritualis, ut de seipso dicit: « Signatum est super me lumen vultus tui, Domine. » Et addit: « Dedisti lætitiam in corde meo. » Rursum ex vultus Domini illuminatione, spirituale divinæ gratiæ do-

num sibi factum esse testificans; et quinam stant ante faciem Domini, eamque orant, inquit, nisi qui spiritualiter ex populo Dei divites sunt? Sancti quidem et homines Dei multi, qui tantisper in terris vivunt, num omnes faciem Dei videre possunt et vivere angelice? Multum sane abest. Solis enim iis datum est, qui credunt Deitatem cum divina sapientia et scientia adorandam esse et colendam in veritate ac spiritu; qui sane divites populi dici possunt, multis contemplationibus circa mysteria illuminati; ac multæ sapientiæ ac scientiæ, quæ, secundum Paulum, non omnium est, divinæ ac spiritualis profundum habentes, divitias possident. Unde « vultum tuum, mirabilis ille David ad Dominum dicit, deprecabuntur omnes divites plebis. » Hæc porro optime sciens, ut præ omnibus divinæ sapientia plenus Salomon, miro modo docens ait: « Ne festines verba loqui ante faciem Domini, quia Deus in cœlo sursum, et tu in terra deorsum. » Quando divino dono in divina et uniformi imaginatione ante faciem Domini factus eris posiquam ascenderit mentis contemplatio, tempus est tacendi. Ne igitur verbum proferre, ne unum quidem festines, temere sequens loquendi consuetudinem, quia non est tunc loquendi tempus. Deus enim fis et tu, vel in terra manens, Dei qui in cœlis est, vultum angelorum modo contemplans. Etenim et angeli, ut Salvator dixit, semper vident faciem Patris, qui in cœlis est. Unde et quando Salomonem in alio loco dicentem audis, lumen justis perpetuum; id eos pati credas examinans ex vultus Domini lucis effusione, angelorum ritu, divina gratia semper faciem Domini videntes ex qua scaturiens lumen effusum est. Angelus enim alter, ne dicam Deus, homo est super terram. Sine dubio in donum, gratiæ Domini repræsentativum, rediisti, effectus id quod est Deus sursum, tu in terris deorsum, Deus nempe, quod admiratione dignum est; non quidem ratione procedens, neque cogitatione accurrens, et propria ratiocinia movens, tanquam spiritualiter divisus, sed uniformiter assurgens, et Dei more sine oculis videns, ac immote per simplicem et unum aspectum, et vultus Domini fulgido erumpente splendore et inaccessibili. Ea igitur est summa et æmulanda prudentibus mentis ad Deum restitutio; et ut ita dicam, spiritualis puritatis flos; optanda fidei unitas, in perfecta spiritus communione; divinæ ac deificantis sapientiæ gloriosus fructus; spiritualis pacis fastigium; sinceræ lætitiæ domicilium; divinæ charitatis janua; illuminationis germen; indeficientium Spiritus aquarum ex corde eruptionis principium; animæ veri manna cibus ac deliciæ, et incrementum ac transformatio; divinorum et ineffabilium mysteriorum revelationis initium; unius ac primæ veritatis consequentia; omnium ratiociniorum dissipatio; omnium cogitationum cessatio; supra cogitationem assumptio; stuporis ortus; animæ supra mentem conversio ad simplex, et

A "Οθεν εἰκότως καὶ χαρᾶς πνευματικῆς, ὡς ἂν καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησιν· « Ἐσημειώθη ἐπ' ἐμὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου· » καὶ συνεπάγει· « Ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου. » Πάλιν ἐκ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ προσώπου Κυρίου, τὴν πνευματικὴν τῆς θείας χάριτος γεγενῆσθαι ἑαυτῷ μαρτυρῶν δωρεὰν, καὶ τίνες ποτ' ἄρα οἱ παρὰ τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου ἱστάμενοι, καὶ αὐτὸ λιτανεύοντες, φησὶν, ὅτι εἰσὶν οἱ νοητῶς τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πλούσιοι· ἅγιοι μὲν γὰρ δήπουθεν καὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ πολλοὶ, οὐ μὴν ἅπαντας ἀπαξαπλῶς τὸ τοῦ Θεοῦ θεωρεῖν ἔξεστι πρόσωπον, καὶ βιοῦν βίον ἀγγελικὸν, ἐπὶ γῆς ἀκμὴν διαζῶντας; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· μόνων γάρ τοι τουτοῖ τῶν μετὰ σοφίας θείας καὶ γνώσεως λατρευτέον εἶναι τὸ Θεῖον νομιζόντων, καὶ προσ- B κυνητέον ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι· οἵπερ δὴ καὶ πλούσιοι τοῦ λαοῦ λέγοιντ' ἂν εἰκότως, τοῦ Θεοῦ, πολλῶν θεωρημάτων ἐναυγασθέντες μυστήρια, πολλῆς τε σοφίας καὶ γνώσεως, ἥτις, κατὰ Παῦλον, οὐχ οὖν πάντων ἐστὶ, θείας καὶ πνευματικῆς βάθος ἔχουσι πλοῦτον. "Οθεν « Τὸ πρόσωπόν σου, » ὁ θαυμάσιος λέγει πρὸς Θεὸν, ὡς εἴρηται, Δαβὶδ, « λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ. » Ταύτῃ τοι ταυτὶ, μάλιστα πάντων εἰδὼς, ὡς μάλιστα πάντων θείας σοφίας πεπληρωμένος Σολομὼν ὁ πάνυ, εὐφυῶς τὰ μάλιστα διδάσκων φησί· « Μὴ σπεύσῃς ἐνεγκεῖν ῥῆμα πρὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. » Ὁπηνίκα κατὰ θείαν δωρεὰν γένοιο πρὸ προσώπου Κυρίου ἐν θείᾳ C καὶ ἑνοειδεῖ φαντασίᾳ, ἀναβεβηκυίας τῆς τοῦ νοῦ θεωρίας δηλονότι, καιρὸς τοῦ σιγᾷν. Μὴ τοίνυν προενεγκεῖν ῥῆμα, μηδὲ γοῦν ἓν σπεύσῃς, εἰκαίως ῥηματικῇ συνηθείᾳ ἑπόμενος, ὅτι οὐ καιρὸς τότε τοῦ λαλεῖν. Θεὸς γὰρ γίνῃ καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι ὢν, τοῦ ἐν οὐρανοῖς θεωρῶν Θεοῦ ἀγγελομιμήτως τὸ πρόσωπον. Καὶ γὰρ οὖν καὶ οἱ ἄγγελοι, ὡς ὁ Σωτὴρ εἴρηκε, διὰ παντὸς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἡμῶν Πατρός. "Οθεν καὶ ὅταν ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγοντος ἀκούῃς τοῦ Σολομῶντος, « Φῶς δικαίοις διαπαντὸς, » ἐκ τῆς τοῦ προσώπου Κυρίου φωτοχυσίας, τοῦτο πάσχειν αὐτοὺς τὸ εἰκὸς λογίσῃ σκοπούμενος, ἀγγελοειδῶς κατὰ θείαν χάριν διὰ παντὸς ὁρῶντες τὸ τοῦ Κυρίου πρόσωπον, ἐξ οὗ τὸ πηγαῖον ἐκκέχυται φῶς. Ἄγγελος γὰρ ἄλλος, ἵνα μὴ λέγω θεὸς, ὁ D ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀμέλει καὶ εἰς τὴν εἰκονικὴν τῆς τοῦ Κυρίου χάριτος δωρεὰν ἐπανέρχῃ, καθιστάμενος ὅπερ ὁ Θεὸς ἄνω, τοῦτο σὺ ἐπὶ γῆς κάτω, θεὸς δηλαδὴ, τὸ θαυμάσιον οὐ διεξοδεύων λόγῳ, οὐδὲ νοήματι μεταβαίνων, καὶ κινῶν τὸ ἴδιον λογιζόμενον, ὡς ἂν νοερῶς διαιρούμενος, ἀλλ' ἑνοειδῶς ἐπιβάλλων, καὶ δίκην Θεοῦ θεωρῶν ἀνομμάτως, καὶ ἀκινήτως κατὰ ἁπλῆν καὶ ἑνιαίαν ἀπόβλεψιν, καὶ μέν γε ἐπεντρυφῶν τῇ ἐκ προσώπου Κυρίου ἀποπαλλομένῃ διαυγεστάτῃ αἴγλῃ καὶ ἀπροσίτῳ. Τοῦτ' οὖν ἐστιν ἡ κορυφαία καὶ ζηλωτὴ τοῖς ἐχέφροσι, τοῦ νοῦ πρὸς Θεὸν κατάστασις· τὸ οἷον εἰπεῖν ἄνθος τῆς νοερᾶς καθαρότητος· ἡ εὐκταία ἑνότης τῆς πίστεως, τελουμένη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ Πνεύματος· τῆς θείας καὶ θεοποιοῦ σοφίας ὁ εὐκλεὴς

καρπός· ἡ τῆς πνευματικῆς εἰρήνης κρηπίς· τὸ καταγώγιον τῆς ἀφαντάστου χαρᾶς· τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἡ πύλη· τὸ τῆς ἐλλάμψεως βλάστημα· τὸ αἴτιον τῆς ἐκ καρδίας ἐκβλύσεως τῶν ἀκενώτων ὑδάτων τοῦ Πνεύματος· ἡ τοῦ τυπικοῦ μάννα ἀληθῶς τροφή τε καὶ τρυφὴ τῆς ψυχῆς, καὶ αὔξησις, καὶ ἀλλοίωσις· τῶν θείων καὶ ἀλαλήτων μυστηρίων, καὶ ἀποκαλύψεων ἡ ἀρχή· τῆς γε μιᾶς καὶ πρώτης ἀληθείας τὸ συμπέρασμα· τῶν ὁποιωνοῦν λογισμῶν ὁ ἀφανισμός· ἡ πασῶν τῶν νοήσεων ἀπόπαυσις· ἡ ὑπὲρ τὸ νοεῖν ἐπιστασία· ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐκπλήξεως· ἡ πρός γε τὸ ἁπλοῦν, καὶ ἀόριστον καθοτιοῦν ἄπειρον, καὶ ἀπερίληπτον, ἀνείδεόν τε καὶ ἀσχημάτιστον, ἄποιον, ἀποίκιλον, ἄποσον, ἀναφὲς, καὶ ὑπερκόσμιον, τοῦ νοῦ μεταποίησις ὑπὲρ νοῦν, καὶ ἀλλοίωσις, καὶ ὅλως πρὸς τὸ θεοειδὲς ἀποκατάστασις. Μὴ δὴ ἐξ ἄρ' ἀμαθείας ἐν τούτῳ γεγονὼς κκταστάσεως, καὶ τρόπῳ γέ τῳ θεουργούμενος τῇ φιλανθρωπίᾳ τῆς χάριτος, σπεύσῃς ἐνεγκεῖν ῥῆμα ἓν γοῦν πρὸ προσώπου Κυρίου· ὅτι αὐτῷ ἡ μία καὶ ἁπλῆ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἔσται.

A interminatum undequaque infinitum et incircumscriptum, sine forma ac figura, sine qualitate ac varietate ac quantitate, absolutum et supernaturale; animæ mutatio ac prorsus ad divinum restitutio. Ne igitur ex imprudentia, cum ad eum statum perveneris, et quodammodo gratiæ misericordiâ Deus effectus eris, ne festines vel unum verbum ante faciem Domini proferre; quia ipsi una et simplex gloria in sæcula erit.

οζ'. Ὁ νοῦς θεωρεῖν ἐθέλων τὰ ὑπὲρ αὐτὸν νοητὰ, εἰ μὴ διὰ τῆς θείας χάριτος συνεργοῦσαν πρὸς τοῦτο ἔχοι καὶ τὴν ἰδίαν καρδίαν, ἀδρανῆ, καὶ ἀφώτιστα, καὶ συγκεχυμένα ὁρᾷ. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἡδονῆς τῆς γε κυριωτέρας ἐνδεῖ, κἂν δι' ἄγνοιαν δοκῇ ἥδεσθαι οἷα μηδέπω γεγευμένος ταύτης τυγχάνων· ὥσπερ δὴ δοκεῖ πως ἥδεσθαι καὶ ὁ τὸν ὀλλυρίτην ἐσθίων ἄρτον, καίτοι γε πάμπολυ τῆς κατὰ τὸν ἄρτον ἡδονῆς ἐνδεῶς ἔχοντα, διὰ μέντοι τὴν ἄγνοιαν τῆς γεύσεως τοῦ διὰ σεμιδάλεως ἄρτου.

77. Mens quæ ea quæ supra se cogitari possunt, vult contemplari, nisi cor suum divina gratia ad illud motum sentiat, incerta et obscura et confusa videt. Ideo gaudio, quod supra proprium gaudium sit, indiget, etsi per ignorantiam putet sentire qualia nondum senserit, hac lætitia non jam fruita, quemadmodum se credit affici qui panem crassiorem comedit, multum tamen a panis delectabili sapore distantem, quia nondum panem triticeum gustaverit.

οη'. Μετὰ τὴν νοερὰν τῆς καρδίας διὰ τῆς χάριτος ἕνωσιν ἀπλανῶς ἐν φωτὶ πνευματικῷ ὁ νοῦς ὁρᾷ, καὶ ἐκτείνεται εἰς τὸ ἴδιον ἐφετὸν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς, ἔξω πάντη γενόμενος τῆς αἰσθήσεως, ἄχροος δηλαδὴ, καὶ ἄποσος, καὶ ἀφάντατος ἀποκαθιστάμενος ταῖς φαντασίαις τῶν αἰσθητῶν.

78. Post spiritualem cordis per gratiam unionem, absque errore in spirituali lumine mens videt, et ad id quod cupit extenditur, ad Deum nempe, omnino extra sensus constituta, absque colore et C quantitate, et omnibus sensibilium imaginationibus libera.

οθ'. Νοῦς ὑπὸ τῆς χάριτος εἰς τὸ θεωρεῖν ὁδηγούμενος, ὡς ἀληθῶς μάννα διὰ παντὸς ἐσθίει πνευματικόν. Τὸ γὰρ δὴ αἰσθητὸν μάννα, ὅπερ ὁ Ἰσραὴλ ἤσθιεν, εἶχεν ἐνήδονον ἀξιόλογον δύναμιν σῶμα τρέφουσαν· τί δὲ τὴν οὐσίαν ἐκεῖνο ἦν, ἀγνοούμενον ἦν. Ὅθεν καὶ μάννα προσηγόρευτο, δηλούσης τῆς λέξεως τὸ ἀγνώριστον. Τί γὰρ τοῦτο; ἡ λέξις δηλοῖ. Καὶ ὅπερ ἑώρων ἐσθίοντες, τούτου τὴν οὐσίαν μὴ ἐγνωκότες, ἀπορηματικῶς, Τί τοῦτό ἐστιν; ἔλεγον. Διὰ παντὸς δὴ καὶ ὁ θεωρητικὸς ἐξίσταται κατὰ νοῦν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν, Τί τοῦτο; φησίν· ὅπερ εὐφραίνει μὲν θεωρούμενον, καὶ πιαίνει τὸν νοῦν πνευματικῶς ἐσθιόμενον, ὑπερεκβαίνει δὲ τὸ νοεῖσθαι καθ' ἑαυτὸ, ὡς θεῖον ὂν καὶ ὑπερφυὲς, καὶ τρέφον παραδόξως, καὶ ἄρδον τὸν νοῦν, τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν ὑπεκφεύγει, οὐ μόνον ὡς ἀκατάληπτον τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄπειρον καὶ ἀόριστον.

79. Mens gratia ad contemplandum adducta, vere manna spirituale comedit. Sensibile enim manna quod manducavit Israel, habebat delectabilem quidem et dignam virtutem corpus nutriendi; quid vero illud substantialiter esset, ignorabat. Unde et manna nominabatur, quo nomine ignorantia indicatur. *Quid enim hoc?* verbum significat. Quod videbant comedentes, hujus substantiam nescientes, nec eam nominare volentes, *quid est hoc?* dicebant. Semper quidem et contemplativus mente deficit, et ad seipsum: *quid est hoc?* dicit; quod aspectum lætificat et satiat mentem spiritualiter comedentem, sed cogitationem superat, utpote divinum et su- D pernaturale, et miro modo nutriens et potans mentem; ejus vero conditionem supergreditur, non modo quia natura incomprehensibile est, sed et quia infinitum ac interminatum.

π'. Τρία εἰσὶ τὰ μαρτυροῦντα τῇ ἀληθείᾳ, εἴποιμ' ἂν καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ εἰκός· ἡ κτίσις, ἡ Γραφὴ ἐν τῷ πνεύματι (ἐκ γὰρ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως πνευματικῶς ὁρωμένων θεωρεῖται ἡ μόνη ἁπλῆ ἀλήθεια), καὶ ἡ ἐκ ταύτης σύνθετος. Καὶ διὰ τῶν εἰρημένων τριῶν γενόμενος ἐν τοῖς ἐφεξῆς δυσὶ, καὶ ἱστάμενος ἐν αὐτοῖς, ἀπλανῆ εὕρατο, Χριστοῦ χάριτι, τὴν ὁδόν· ἐπέτυχε γὰρ ἐκ μὲν τῆς ἁπλῆς ἀληθείας, ὕψους νοητοῦ, καὶ βάθους, ἔτι τε καὶ πλάτους ἀπείρου· δι' ἃ καὶ εἰς ἔκπληξιν καταστὰς, ἔμφοβος ὑμνεῖ· ἐκ δέ γε τῆς συνθέτου, πρὸς τοῖς λεγομένοις,

80. Tria sunt quæ veritati testimonium reddunt, dicam ego ac merito; creatio, Scriptura in spiritu (ex Scriptura enim et creatione spiritualiter visis aspicitur sola simplex veritas), et quæ ex ipsa componitur. Et qui per hæc tria in duobus successive factus est, in iisque stat, securam, Christi gratia, viam invenit: occurrit enim ex simplici veritate, spirituali celsitudini et altitudini et infinitudini; quibus in admirationem constitutus, reverens hymnos canit. Ex ea autem quæ componitur, præter duo alia de quibus locuti sumus, et cordis

pacem invenit et charitatem et spiritualem lætitiam. Unde raptus in exstasim amanter canit. Indiget autem homo multo temporis intervallo et labore et patientia, ut sensus quodammodo rejiciens, et mente sensibilia disrumpens in cogitabilibus stet; post quæ veritatis in anima splendet contemplatio. Non sane dico veritatem talibus egere ad sui ipsius inventionem, neque temporis intervallo ad comprehendendum aut labore aut patientia; sed hominem his egere dixi. Etenim veritas est unum et simplex, etsi separatim aspecta ostenditur, idque fere clamat et testificatur iis qui ipsam contemplari volunt. Sed homo, cum sit compositus, et sensibus alligatus, et mutationi et motui obnoxius, a se ipso quodammodo interdum egreditur, et contra se ipsum, vel ignorans, fit ex opinione et morborum viribus improbus effectus. Et per hæc tria, opinione, inquam, malitia et incredulitate, ex hac veritate quam tria hæc testificantur, ex creatione ex Scriptura, ex Spiritu misere delabitur. Ideo et indiget ut funestam istam opinionem dejiciat, his omnibus de quibus prius dixi: « ut mens humiliata in simplicitate credat. » Ac deinde ita statim per Scripturam et creationem in spiritu noscet clare, non modo simplicissimam veritatem, sed et quæ ex ea composita est. Et adhuc quid ipsam a veritatis separet contemplatione, videt, adderem vero, et quid a fruitione dividat. Unum igitur est et solum natura simplex veritas, ex qua ea est, quæ per nos compositos, composita est. Et illud est mentis nostræ extremum optimum objectum, ad quod omnis vita festinat et exercitium eorum quæ secundum spiritus scopum ducuntur. Mentem igitur nudam esse oportet, ut videat et miro modo fruatur splendore qui ex prima et sola veritate oritur et eo qui ex composita procedit. Quod fieri non aliter potest nisi per humilitatem, et fidei simplicitatem, per Scripturæ et creationis in spiritu testimonium. Quando autem veritatem mens in tribus suis potentiis per trium prædictorum testimonium videt, tunc rursum tanquam ex eo reflexa seipsa fit humilior multo et simplicior et solide fidelis. Et inde generoso pede, ut dictum est, ad veritatis contemplationem procedit, illuminantibus splendide hujus radiis; per quos in se ipsam conversa per eam quam contemplatur gloriæ magnitudinem, ad aliquid humilius descendit et simplicius, et fide capta percellitur. Atque ita tanquam divinum quemdam circulum percurrit et circumdatur humilitate, simplicitateque ac fide, ascendens ac videns veritatem, et veritatis splendore ad majorem humilitatem perducta, et simplicior in fide reddita, non desinit cursum suum pergere, (quoadusque dicatur illud *Hodie*, in humilitate et simplicitate et fide), per Scripturæ testimonium, et creationis in spiritu contemplans et rursum ad ea unde incepit rediens. Atque ita deificata quotidie per gratiam, et iis quæ supra mentem sunt illuminata, et vitam omni gaudio plenam degens in Christo, Domino nostro, tan-

A καὶ καρδιακὴν εὕρατο εἰρήνην, καὶ ἀγάπην, καὶ χαράν. Ὅθεν ἔκθαμβος μέλπει ἀγαπητικῶς. Δεῖται δὲ ὁ ἄνθρωπος χρονικοῦ πολλοῦ διαστήματος, καὶ κόπου, καὶ ὑπομονῆς, ὡς ἂν τὰς αἰσθήσεις κατά τινα τρόπον ἀποβαλόμενος, καὶ τῷ νῷ διαῤῥήξας τὰ αἰσθητὰ, στῇ ἐν τοῖς νοητοῖς· μεθ' ἃ ἡ τῆς ἀληθείας ἀναλάμπει τῇ ψυχῇ θεωρία. Οὐχὶ δὴ τὴν ἀλήθειάν φημι δεῖσθαι εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐξεύρεσιν τῶν τοιούτων, οἷον χρονικοῦ πρὸς τὸ καταληφθῆναι διαστήματος, ἢ κόπου, καὶ ὑπομονῆς, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον δεῖσθαι τούτων εἰρήκειν. Ἐπείτοιγε ἡ μὲν ἀλήθεια ἕν ἐστι, καὶ ἁπλοῦν, εἰ καὶ διχῇ θεωρουμένη δείκνυται, καὶ μονονοὺ πάντοθεν βοᾷ, ἑαυτὴν ὁρᾷν, ἐθέλουσι μαρτυρουμένη. Ὁ δ' ἄνθρωπος σύνθετος ὢν, καὶ ταῖς αἰσθήσεσι συμπεπλεγμένος, ἔτι τε ἀλλοιώσεσιν B ὑποκείμενος καὶ τροπῇ, ἐκβαίνει ἔστιν ὅτε ἑαυτοῦ τρόπῳ γέ τῳ, καὶ κατ' αὐτὸς ἑαυτοῦ, ὡς οὐκ οἶδε γίγνεται, ἐξ οἰήσεως πονηρευόμενος, καὶ τὴν ἀπιστίαν νοσῶν. Καὶ δὴ διὰ τῶν τριῶν τουτωνὶ, οἰήσεώς φημι, πονηρίας τε καὶ ἀπιστίας, τῆς ἐκ τῶν τριῶν ἐκείνων μαρτυρουμένης ἀληθείας, ἐκ Γραφῆς, καὶ κτίσεως, καὶ Πνεύματος δηλαδὴ ἀθλίως ἐκπίπτει. Διὸ καὶ δεῖται πρὸς ἀποβολὴν τῆς δεινῆς οἰήσεως, καὶ τῶν ἄλλων, ὧν δεῖσθαι ἔφθην εἰπών· « Ὅπως ἂν ταπεινωθεὶς ὁ νοῦς πιστεύσειεν ἐν ἁπλότητι. » Κἄπειθ' οὕτως ἅμ' εὐθὺς διὰ τῆς Γραφῆς, καὶ τῆς κτίσεως ἐν τῷ Πνεύματι γνοίη σαφῶς, οὐ μόνον τὴν ἁπλουστάτην ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν σύνθετον ἐξ αὐτῆς. Καὶ προσέτι γε τί ποτε τὸ διεῖργον αὐτὸν ἦν, καὶ τῆς κατὰ ἀλήθειαν θεωρίας, προσθείην δ' ἂν, C ὅτι καὶ ἀπολαύσεως διιστῶν. Ἓν μὲν οὖν ἐστι, καὶ μόνον φύσει ἁπλοῦν ἡ πρώτη ἀλήθεια. Μεθ' ἣν ἡ ἐκ ταύτης διὰ τοὺς συνθέτους ἡμᾶς σύνθετος. Καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ καθ' ἡμᾶς νοῦ τὸ ἔσχατον, καὶ ἄριστον ἀντικείμενον, πρὸς ὃ σπεύδει πᾶσα πολιτεία, καὶ ἄσκησις τῶν κατὰ σκοπὸν ἠγμένων τοῦ πνεύματος. Ὅπως ἂν ὁ νοῦς γυμνὸς, ὡς οἷόν τε ἴδῃ καὶ ἀπολαύσῃ τῆς ἐκ πρώτης καὶ μόνης ἀληθείας λαμπηδόνος, καὶ ἐξ αὐτῆς συντεθείσης τρόπῳ θαυμαστῷ. Ὅπερ οὐκ ἄν ποτε ἄλλως γένοιτο, ὅτι μὴ διὰ ταπεινώσεως, καὶ ἁπλότητος ἐν πίστει, διὰ τῆς μαρτυρίας τῆς Γραφῆς, καὶ τῆς κτίσεως ἐν πνεύματι. Ὁπηνίκα δὲ τὴν ἀλήθειαν ὁ νοῦς ἐν τρισὶ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν ἐνοπτρισθῇ διὰ τῆς μαρτυρίας τῶν D ἄνωθεν λελεγμένων τριῶν, τότε αὖθις ὥσπερ ἐκ τούτου ἐπανακάμπτων ἑαυτοῦ γίνεται πολλῷ ταπεινότερος, καὶ ἁπλούστερος, καὶ βεβαίως πιστός. Κἀντεῦθεν εὐθύμῳ ποδὶ, ὃ δὴ λέγεται, πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἀληθείας ἄνεισι, ταῖς ἀκτῖσιν ἐκείνης ἐναυγαζομένης τηλαυγέστερον· δι' ὧν ἐπιστρέφων ἐν ἑαυτῷ διὰ τὸ τῆς δόξης θεωρηθὲν μέγεθος παρ' αὐτοῦ, κάτεισιν εἰς τὸ ταπεινότερον, καὶ ἁπλούστερον, καὶ ἐκπλήττεται τῇ πίστει κατασχεθείς· καὶ οὕτως ὡς ἄν τινα θεῖον κύκλον ἐπανακυκλῶν, καὶ περιερχόμενος διὰ ταπεινώσεως, ἁπλότητός τε καὶ πίστεως ἀνιὼν καὶ ὁρῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῇ αἴγλῃ τῆς ἀληθείας πρὸς ταπείνωσιν εἰσαγόμενος πλείονα, καὶ ἁπλούστερος ἐν πίστει μᾶλλον γινόμενος, οὐ παύεται διανύων τὸν δρόμον τοῦτον, ἕως ἂν τὸ σήμερον λέ-

quam in pignore futurorum æternorumque bonorum A fruitionem gustat.

γηται, ἐν ταπεινότητι, καὶ ἁπλότητι, καὶ πίστει διὰ τῆς μαρτυρίας τῆς Γραφῆς, καὶ τῆς κτίσεως ἐν πνεύματι θεωρῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ πάλιν ἐπανακάμπτων εἰς τὰ ὅθεν κεκίνηται. Καὶ οὕτω θεούμενος ὁσημέραι διὰ τῆς χάριτος, καὶ τὰ ὑπὲρ νοῦν ἐλλαμπόμενος, καὶ ζωὴν ζῶν πάσης χαρᾶς ἔμπλεω ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὡς ἐν ἀῤῥαβῶνι γεύεται τῆς ἀπολαύσεως τῶν μελλόντων αἰωνίων ἀγαθῶν.

81. Contemplativa vita his tribus constare solet, sincera et irreprehensibilis; fide, dico, Spiritus sancti clara participatione et sapientiæ cognitione. Contemplatio enim est, ut quasi per definitionem loquar, cogitabilium in sensibilibus cognitio. Aliquando vero et puris cogitabilibus a sensu separatis in iis qui proficiunt: unde opus est fide. « Nisi credideritis, inquit, non intelligetis; » opus est et spiritu, in quantum « Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. » Unde divinus Job dixit: « Omnipotentis inspiratio est quæ me docuit. » Deinde illa divina efficacia, in corde insufflans, et, ut ita dicam vivens et consequenter supernaturaliter vivificans, ad seipsam mentem adducens eam ineffabiliter percellit, et eam removens ab omni vanitate eique pacem et gaudium et consolationem et divinam charitatem præstans; ut facile divina videre possit et circum illa verti et Deum novo modo imaginari eoque consequenter lætari cum majore charitate et simili exsultatione. Opus est et sapientia, ut dixi; quia « sapientia, inquit Scriptura, illuminat vultum hominis. » Illuminat eum ut a sensibus ad cogitationem rapide feratur; et a sensibilibus ad cogitabilia et divina spectacula redeat; et in spirituali revelatione ineffabilia videat; illuminat illum ut manifeste contempletur et uniformiter supersubstantialem Deum imaginetur. Dicitur enim alicubi: « Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua, docueris eum: quia ipse est revera sapiens, per doctrinam ad fidem procedens et Spiritus eruditione arcana Dei discens; magna vere res est, sapiens per fidem in unione et participatione supernaturali sancti Spiritus. Et vere tria sunt, ut dicitur, invincibilia: Deus, angelus, et vir sapiens, quia angelus alter est in terra novo modo; contemplator omnino creationis, et sincerus Dei increatarum viarum doctor, vel, si melius dicendum est, divinorum donorum, sibi sine dubio providens invisibilis ipsius Dei per frequentes motus, angelorum more cognitionem. Talis est, quem descripsimus, qui per fidem in sancto Spiritu, est sapiens, atque ita beatus. Et vero mihi sufficiunt, ut omni cura solvar, sapientiæ et gratiæ vim et laudes enarrans, quæ Lucas in Evangeliis refert de Jesu Domino. Ita enim in quodam Scripturæ loco loquitur: « In quibus proficiebat sapientia et ætate et gratia. » Et rursum: « Crescebat et invalescebat Spiritu, plenus sapientia. » Nunc vero clarius de propositis loqui cupiens ex aliis ab iis quæ dicit Salomon ad Deum. « Quæ in cœlis sunt quis investigavit? Consilium autem tuum quis cognovit; nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de excelsis, et sic salventur eorum qui in terra sunt semitæ; et quæ tibi pla-

πα'. Ὁ θεωρητικὸς βίος διὰ τριῶν τουτωνὶ συνίστασθαι πέφυκεν ἀκέραιός τε καὶ ἀνεπίληπτος· λέγω δὴ πίστεως, μετοχῆς ἐναργοῦς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ σοφίας εἰδήσεως. Θεωρία γάρ ἐστιν, ὡς ἐν ὅρῳ φάναι, γνῶσις νοητῶν ἐν ἄρα τοῖς αἰσθητοῖς, ἐνίοτε δὲ καὶ ψιλῶν νοητῶν κεχωρισμένων αἰσθήσεως ἐπὶ τῶν ἰόντων εἰς προκοπάς· τοὐντεῦθεν δεῖ δὴ πίστεως· « Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, φησὶν, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε· » ὡς δὲ δὴ καὶ Πνεύματος, ἐφόσον τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν ὁ θεῖος ἔφη Ἰώβ· « Πνοὴ Παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με. » Ἔπειτα πεφυκότως ἡ τοῦδ' ἐν καρδίᾳ δήπουθεν ἀναζέουσα, ἵν' οὕτω φῶ, ζῶσα, καὶ ἐξ ἑπομένου ζωοῦσα ὑπερκοσμίως θεία ἐνέργεια πρὸς ἑαυτὴν συμπτήσσει ἀῤῥήτως συνάγουσα τὸν νοῦν, καὶ παντὸς ἀπείργει τοῦτον μετεωρισμοῦ, καὶ παρέχει μετὰ γαλήνης, καὶ πολλῆς θυμηδίας, καὶ παρακλήσεως, καὶ προσέτι θείας ἀγάπης· ῥᾷστα τὰ θεῖα ὁρᾷν, καὶ περὶ αὐτὰ στρέφεσθαι, καὶ Θεὸν φαντάζεσθαι καινοπρεπῶς, καὶ ἐξ ἑφαμίλλου αὐτῷ ἐνευφραίνεσθαι μετὰ μειζόνων ἀφορήτων ἐρώτων, καὶ καταλλήλου ἀγαλλιάματος· δεῖται δὲ καὶ σοφίας, ὡς ἔφην, ὅτι « Ἡ σοφία, φησὶν ἡ Γραφὴ, φωτιεῖ πρόσωπον ἀνθρώπου· » φωτιεῖ πρὸς τὸ ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως μεταβεβηκέναι C εἰς νόησιν εὐπετῶς, καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ νοητὰ, καὶ θεῖα θεάματα ἀνελθεῖν, καὶ ἐν ἀποκαλύψει νοερᾷ ἄφατα κατιδεῖν· φωτιεῖ πρὸς τὸ θεωρῆσαι ἐποπτικῶς, καὶ ἑνοειδῶς φαντασθῆναι Θεὸν ὑπερούσιον. Ἦ που δὴ μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύσῃς, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτόν· ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῷ ὄντι σοφὸς, διὰ παιδείας εἰς πίστιν ἰὼν, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος διδαχῇ διδασκόμενος τὰ ἀπόῤῥητα τοῦ Θεοῦ· μέγα χρῆμα ἀληθῶς σοφὸς διὰ πίστεως περιπατῶν ἐν ἑνώσει καὶ κοινωνίᾳ ὑπερφυεῖ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὄντως τρία ἐστὶ κατὰ τὸν εἰπόντα ἀκράτητα· Θεὸς, καὶ ἄγγελος, καὶ ἀνὴρ φιλόσοφος· ἄγγελος ἄλλος ἐπὶ τῆς γῆς ξενότροπος· ἐπόπτης πάντως τῆς ὁρατῆς κτίσεως, καὶ γνήσιος D μύστης τῶν θείων Θεοῦ ἀκτίστων προόδων, εἴτε μὴν δωρεῶν ἐθέλει τις λέγειν, ἐπιδραττόμενος ἀμηγέπη καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀθεάτου τρόπῳ παντὶ, κατὰ ἀθρόαν ἐπιβολὴν ἀγγελομιμήτως τὴν ἐπίγνωσιν Θεοῦ. Τοιοῦτός ἐστιν, ὡς ἐν ὑπογραφῇ φάναι, ὁ διὰ πίστεως ἐν ἁγίῳ Πνεύματι σοφὸς, καὶ οὕτω μακάριος. Καίτοιγε ἤρκει ἀναμφιλέκτως, ἃ Λουκᾶς ἐν Εὐαγγελίοις δίεισιν εἰπόντι μοι, περί γε Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, ὡς διεξιέναι σοφίας καὶ χάριτος δύναμιν, καὶ ἐγκώμια. Οὕτω γὰρ οὗτος ἐν τόπῳ τίθησι γράφων, « Ἐν οἷς προέκοπτε σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι. » Καὶ πάλιν, ὅτι « Ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας. » Νυνὶ δὲ περιφανέστερον περὶ τῶν προκειμένων εἰπεῖν ὡρμημένῳ, προτίθημι καὶ ὅ φησιν ὁ ἱερὸς Σολομὼν πρὸς

cita sunt, didicerunt homines et sapientia tua salvati sunt. » Vides quantum ad virtutem assurgat sapientia cum Spiritus sancti participatione? et quomodo longe a sapientia recedat, qui non sapientiam et Spiritum ex Deo possidet, neque a sapiente qui Spiritum participet, dirigitur? Si de illo in quo habitavit omnis divinitatis plenitudo, Salvatore, talia scripta sunt et consequenter de universo hominum genere, licet intelligere quantum sapientia cum Spiritus sancti motu necessaria sit, et quantum per misericordiam, virtutis ac profectus ab amantissimo Deo obtinuerit spiritualis sapiens, ea quæ in cœlis sunt investigans et procedens ad Altissimi consiliorum cognitionem; quod mirum est. Postquam vero hæc ita habere disseruimus de contemplativo et contemplationem exponere, et ex parte producere, ita ut recte dispositi auditoris ratio moveatur dicendo oporteret, nec hæsitare ullo modo. Id enim jubet Deus eos qui ratione valent, abundanter participes efficere eos qui infra siti sunt, et ex iis quæ superiora sunt prudenter accipere, ea quæ nempe divinæ illuminationis et rerum spiritualium adiri possunt; cum paribus vero communiter et humiliter collationes habere colloquia de spiritualibus ac de Deo. Ita enim non modo illud simplex et certum in Ecclesia Dei viventis splendide luceret, sed et pius caritatis et pulcherrimus vultus scientiam discipulorum Christi perpetuo illustraret, per Spiritum sanctum diffusam in cordibus nostris ad perfectam simplicemque Dei et hominum dilectionem. Et sic inquiremus super terram vitam angelorum vitæ similem et vere beatam, et jucundissimam; in ea nempe, in qua pendent universa lex et prophetæ, divina ac deificante charitate; qua nihil est omnino animæ dulcius; ac præsertim quando ex Dei divinorumque contemplatione ac cognitione, id est ex divina gratia impetum habet. Qui igitur intentione bene ac pulchre ad Deum statuit asurgere, ut cum ipso uniatur et inde deificetur, et salvetur, cum aliter non possit mens deificari aut homo salvari, juxta sanctorum Patrum sententiam, cum divinarum legum accurata adimpletione, ad rerum apparentium legitimam contemplationem procedit, neque actionem cæcam habens, neque contemplatione sejunctam, neque inanimem contemplationem habentem, ut sine actione. Unde sic cum ea quæ secundum rationem ac mentem est sapientia et sacra scientiæ scriptura, secundo, ut dictum est, vento intendere incipit recta per mundum sensibilium, infinite potentis ac sapientis creatoris manifestatione et consequenter in infinitam universalemque excellentiam progreditur, quantum ipsi licet, gaudetque et mire mentem nutrit abscondite per ea quæ sunt abscondita. Et tempore procedente, et tranquillam pacificamque vitam degens, et iis solis divinis per scripturas et visibilia effectus, opere capax redditur contemplandi quemadmodum cum scriptura concordet creatio et cum veritate symbola per sim-

A Θεόν· « Τὰ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξιχνίασε; βουλὴν δέ σου τίς ἔγνω; εἰ μὴ σὺ ἔδωκας σοφίαν, καὶ ἔπεμψας τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστων, καὶ οὕτω διωρθώθησαν αἱ τρίβοι τῶν ἐπὶ γῆς, καὶ τὰ ἀρεστά σου ἐδιδάχθησαν ἄνθρωποι, καὶ τῇ σοφίᾳ σου ἐσώθησαν. » Ὁρᾷς σοφίαν μετὰ μετοχῆς Πνεύματος εἰς ὅσην ἐφικνεῖται δυνάμεως; καὶ ὅπως πόῤῥω σωτηρίας ἐλαύνῃ ὁ μὴ σοφίαν, καὶ πνεῦμα ἐκ Θεοῦ κεκτημένος, καὶ μηδὲ παρὰ σοφῷ καὶ μετόχῳ Πνεύματος ἐξηγούμενος; Εἰ περὶ τοῦ, ἐν ᾧ κατῴκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, Σωτῆρος τοιαῦτα γέγραπται, καὶ ἐφ' ἑξῆς συλλήβδην ξύμπαντος ἀνθρώπων γένους ξυνιδεῖν οὐκ ἄπεστιν, ὅσον σοφία μετὰ ῥοπῆς τοῦ Πνεύματος ἀναγκαία, καὶ ὅσον δι' ἐλέους, δυνάμεως καὶ προκοπῆς ἔτυχεν ἐκ φιλοψύχου Θεοῦ ὁ B πνευματικὸς σοφὸς τὰ ἐν οὐρανοῖς ἐξιχνιάζων, καὶ χωρῶν πρὸς γνῶσιν βουλῆς Ὑψίστου, τὸ ἐξαίσιον, εἶεν. Ἀλλά γε δὴ τοσάδε τε νῦν εἶναι διεληλυθότας θεωρητικοῦ πέρι, καὶ περὶ θεωρίας ἐκθεῖναι, καὶ ἐκ μέρους προαγαγεῖν, καὶ οἷον τὸ λογιζόμενον τοῦ διακειμένως ἀκροατοῦ διαθρέψαι, ῥητέον ἂν εἴη, καὶ οὐκ ὀκνητέον, καὶ ὁπωσοῦν. Τοῦτο γὰρ κελεύει Θεὸς καθάπαξ λογικοῖς, μεταδιδόναι δηλαδὴ ἀφθόνως τοῖς κατωτέρω, κἀκ τῶν ἀνωτέρω μετ' εὐλαβείας μεταλαμβάνειν τῶν ἐφικτῶν τῆς θείας ἐλλάμψεως, καὶ χρημάτων τῶν νοητῶν· πρὸς μέντοι τοὺς ὁμοταγεῖς κοινωνικῶς, καὶ ἀφιλενδείκτως τὰς συντυχίας ποιεῖσθαι, καὶ ὁμιλίας τὰς περὶ νοητῶν καὶ περὶ Θεοῦ. Οὕτω γὰρ οὐ μόνον τὸ εὐθές τε καὶ ἁπλανὲς ἐν C Ἐκκλησίᾳ ζῶντος Θεοῦ διαλάμπειεν ἂν σφόδρα φαιδρὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅσιον τῆς ἀγάπης καὶ περικαλλέστατον πρόσωπον, τὸ γνώρισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, διαυγάσειε διηνεκῶς εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, δι' ἁγίου Πνεύματος ἡμῖν ἐκχυθησόμενον εἰς τελείαν καὶ ἁπλῆν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· καὶ οὕτω ζησαίμεθ' ἂν ἐπὶ γῆς βίον ἀγγελοειδῆ, καὶ τῷ ὄντι μακάριον, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ ὑπερήδιστον· ὡς τῆς, ἐν ᾗ κρέμανται ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, θείας καὶ θεοποιοῦ διφυοῦς ἀγάπης ἐξηρτημένοι· ἧς οὐδὲν τὸ οἱονοῦν τὸ παράπαν ψυχῇ γλύκιον· καὶ μάλισθ' ὅταν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων θεωρίας καὶ γνώσεως, ταυτὸν δ' εἰπεῖν τῆς φωτιστικῆς χάριτος, προσεχῶς ἔχει τὴν πρόσεσιν. Ὁ μὲν οὖν κατὰ σκοπὸν ἀνεληλυθέναι εὖ καὶ καλῶς ἔργον τιθέμενος εἰς D Θεὸν, ὡς ἑνωθῆναι τούτῳ, καὶ κατὰ τὰ γιγνόμενα θεωθῆναι, ἴσον δ' εἰπεῖν σωθῆναι· ἐπεὶ δίχα τοῦ τὸν νοῦν θεωθῆναι, σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἐνδέχεται, κατὰ τὴν τῶν θεηγόρων ἐκφαντορίαν, μετὰ τῆς τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν ἐφικτῆς πράξεως, πρὸς τὴν τῶν ὄντων, καὶ φαινομένων χωρεῖ θεωρίαν ἐνδεχομένην, μήτε τὴν πρᾶξιν ἔχων τυφλὴν, ἅτε θεωρίας μεμονωμένην, μήτε μὴν τὴν θεωρίαν ἄψυχον κτώμενος, ὡς ἄνευ δήπουθεν πράξεως· ἐντεῦθεν οὕτω μετὰ τῆς κατὰ λόγον καὶ νοῦν σοφίας, καὶ γραφικῆς ἱερᾶς ἐπιστήμης, ἀγαθῇ φορᾷ, ὃ λέγεται, ἐνατενίζειν εὐστόχως ἄρχεται τῷ κόσμῳ σὺν λόγῳ τῶν αἰσθητῶν ἐπιδείγματι ἀπειροδυνάμου καὶ ἀπειροσόφου Δημιουργοῦ· καὶ ἑπομένως εἰς ἄπειρα τὴν δύναμίν τε καὶ ξυνόλην διαφορὰν, ὅσον γε κατ' ἐπι-

βολὴν ἀπαντᾷ, καὶ τρυφᾷ, καὶ τρέφεται ἐφαμίλλως τὸν νοῦν κατὰ τὸ κρυπτὸν διὰ τῶν κρυπτῶν. Καὶ δὴ, καιροῦ προϊόντος, καὶ τὸν ἀθόρυβον βίον βιοὺς ἡσυχῇ, κἂν τοῖς θείοις μόνοις φιλοσοφῶν διὰ τῆς Γραφῆς, καὶ τῶν ὁρωμένων, δι' ἔργου ποιεῖται ὡς ἕνι σύμφωνον θεωρῆσαι πνευματικῶς τῇ Γραφῇ τὴν κτίσιν, καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὰ σύμβολα δι' ἐνωτικωτέρας ὁράσεως· οὗ γεγονότος, ὁ νοῦς ἐντεῦθεν μετὰ τῆς εὐμενείας τοῦ προσκυνητοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας, ἀνάγεται εἰς τὴν τῆς ἱερᾶς ἀληθείας ὅρασίν τε καὶ ἐπιστήμην, ὡς ὁ μέγας φησὶ Διονύσιος· εἰς ἀναβαθμὸν ἱερὸν θεωρίας, γενικῶς φάναι δεύτερον, εἰς τὰ θεῖα θεάματα, καὶ νοήματα, τουτέστι, προκαλυμμάτων καὶ τύπων χωρίς. Τοὐντεῦθεν δῆτα γυμνὸς ὁ νοῦς οἱονεὶ πρὸς νοητὰ προσβάλλων γυμνὰ, καὶ τὰς θείας ἐμφάσεις διὰ πλείστου ποιούμενος, διὰ τῆς ἰδίας καθαρότητος, καὶ πρὸς Θεὸν ἀνατάσεως φέρειν ἐν ἑαυτῷ, ὡς ἐν λαμπροτάτῳ ἐσόπτρῳ τινὶ, ἡλίου ὑπεραστίλβούσας αὐγὰς, ὑπὸ τῆς χάριτος καθ' ὁδὸν ἐς αὖθις τραφεὶς τοῖς ἐφικτοῖς ἐπιβάλλουσι, χωρεῖ πρὸς οἷον τρίτην βαθμίδα, τὰ πολλὰ ἐκεῖνα θεάματα τὰ μακάρια, καὶ τὰς θείας προόδους ἑνοειδέστερον καὶ συνεπτυγμένως ἀπὸ τῶν πολλῶν ἑτεροτήτων εἰς τὸν τῆς ἀτρέπτου, καὶ κρυφίας μονάδος ἀνάγων ἐπιβόλως ἄῤῥητον ἔρωτα, μετὰ ξυμπάσης νοερᾶς αἰσθήσεως μεταπλαττόμενος, ὥσπερ ὁ θεωρὸς ὑπὸ τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος ἀληθείᾳ καὶ ὑπομνήσει, εἰς πῦρ καὶ ἐγκάρδιον Θεοῦ θεουργὸν ἔρωτα ἄληκτον· καὶ ἥδε ἐστὶ κατὰ τὸν μέγαν πάλιν Διονύσιον ἡ τῆς [*Ισ.* τοῦ] ἑνοειδοῦς, ἔνθεος μέθεξις αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς ὡς ἐφικτόν. Ἐν τοίνυν τοιούτοις ἀναβαθμοῖς τῆς τρισυποστάτου ἑνοειδοῦς μεθέξεως, τρισολβίως ὁ θεοφόρος, καὶ θεόφρων νοῦς ἀνιπτάμενος, καὶ ἀφορήτων κέντρων θείας βακχείας, καὶ τῶν κατ' αὐτὴν μανικῶν ἐρώτων ἐκδήλως, καὶ περιφανῶς ἀπολαύων, καὶ τετρωμένον ἀγάπης, καὶ ὡς ἂν ἐκκαιόμενον ἑαυτὸν ξυνορῶν ἀριδήλως ἐκ τοῦ γιγνομένου τῆς διαθέσεως, ἐνθουσιᾷ καὶ ὄντως ἐξίσταται, εἰσδὰς εἰς τὰ ἀποφατικὰ τῆς θεολογίας φαιδρῷ προσώπῳ μυστήρια, ἑστιώμενος ἀνομμάτοις ἐπιβολαῖς τὸ ἄναρχον καὶ ἄπειρον, ἀπερίληπτόν τε καὶ ὁλικῶς ἄφραστον, καὶ πάντη ἀνεπινόητον. Καὶ φανταζόμενος τὸ τοῦ Θεοῦ οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον, καὶ ἀνέκβατον, πᾶσαν ὑπερεκπίπτον ἔννοιαν καὶ χρόνου, καὶ φύσεως κατὰ τὸν φάμενον Θεολόγον· « Καὶ αὕτη ἐστὶν, ὡς ὁ ἱερὸς ἔτι λέγει Διονύσιος, ἡ τῆς ἐποψίας ἑστίασις, τρέφουσα νοητῶς, καὶ θεοῦσα πάντα τὸν εἰς αὐτὴν ἀνατεινόμενον· ἀρχόμενον μέντοι ἀπὸ τῆς τῶν ὄντων θεωρίας καὶ γνώσεως, ὡς ἐκεῖσε οὗτος ὁ ἱεροφάντωρ φησὶν, ὅπου τὰ ἱερὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἀνακαθαίρει γε σύμβολα. » Ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος δίεισι λέγων· « Ἐπειδ' ἄν τις θεωρητικῶς τὸ ἐν τοῖς φαινομένοις κάλλος ὑπερβὰς, αὐτῷ παραστῇ τῷ Θεῷ, οὗ ἡ θέα μόναις ταῖς καθαραῖς καρδίαις ἐμφαίνεσθαι πέφυκεν· τότε ἐπὶ τὰ τῆς θεολογίας ἀνώτερα προκόψας, καὶ ἐποπτικὸς γενέσθαι δύναται. » Καὶ πάλιν· « Εἰς τὸ πρωῒ παραστήσομαί σοι καὶ ἐπόψομαι ῥητὸν τοῦ ἐν Πνεύματι λαλοῦντος Δαβὶδ ὁ μέγας, ἐπειδὰν φησι· Παραστῶ σοι,

A pliciorem visum. Quo effecto, mens inde adorandi spiritus benevolentia et propria etiam virtute in sacræ veritatis visum scientiamque adducitur, ut magnus ait Dionysius, sacrum contemplationis gradum, qui secundus proprie est, in divina spectacula, id est, absque revelationibus et figuris. Inde sane mens nuda tanquam ad nuda cogitabilia procedens et divinas manifestationes plurimi faciens; per propriam puritatem et ad Deum tendentiam in seipsa ferens, tanquam in splendidissimo speculo, solis fulgentes radios, gratiaque per viam nutrita iis quæ potest accipere, ad tertium gradum procedit, plurima illa beata spectacula et divinos progressus, uniformius, simpliciusque a B pluribus varietatibus in immutabilis et absconditæ unitatis ineffabilem amorem ardenter se ferens, cum omni spirituali sensu informata, quemadmodum contemplativa spiritus illuminantis veritate ac memoria in ignem et intimum Dei vivificantem et indesinentem amorem. Et hæc est, juxta magnum Dionysium, simplicis unius possessio in quantum potest fieri. In talibus igitur gradibus hujus in tribus personis simplicis, beatissime ea quæ Deum ita possidet et cogitat mens advolans, violentis divini ardoris aculeis et inde ferventi amore manifeste ac evidenter fruens et charitate vulnerata ac seipsam ut incensam videns ex propria inde oriente dispositione exsultat et vere in exstasim rapitur, ingrediens ineffabilia Theologiæ oculis mysteria, C spirituali impetu vescens æterno et infinito, incircumscripto et prorsus inenarrabili et cogitationem superanti. Atque imaginans infinitum quoddam substantiæ Oceanum et immensum, omnem temporis et naturæ, secundum laudatum Theologum, cogitationem transiens, « Et hoc est, inquit, contemplationis convivium, spiritualiter nutriens ac deificans omnem qui ad illud tendit; incipiens quidem a rerum contemplatione et cognitione, » ut ille dicit Theologus, quo in libro nostræ hierarchiæ sacra exponit symbola. Quemadmodum igitur et magnus Basilius explicat dicens: « Postquam contemplativus visibilium pulchritudinem transierit, ipsi Deo adstet; cujus contemplatio juris cordibus solummodo conceditur. Tunc ad ea D quæ apud Theologiam subliniora sunt accedens, et videns fieri potest. » Et rursum: « Mane adstabo tibi et videbo; quod in spiritu dixit magnus David: « Adstabo tibi, et ad ipsius tui contemplationem per mentem accedam; tunc videndi virtutem per scientiæ lumen accipiam. » Licet quoque beatum Maximum similia dicentem audire, et ostendentem manifeste quantus sit profectus contemplatio ac cognitio Dei per Scripturam et Creationem: cognitionis nempe lumen inde fieri solere, unde incipit ea vivida ac beata contemplatio; quod semper et nunc rarum fuit, et inventu difficile pacificis, quia desit qui ex gratiæ susceptione per experientiam doceat, ut summus pacis doctor sanctus Isaac Syrus, in quo libro De spirituali sensu

et contemplativa potentia tractat. Dicit igitur beatus Maximus : « Creata a Deo lumina sanctorum doctrinas dicimus, ut cognitionis lumen facientes, et eos qui obediunt deificantes, » Manifeste consonat sanctissimo Dionysio dicenti [1]: « Quæcunque a Deo creata lumina ex divinis oraculis nobis sacrorum doctorum arcana traditio largita est, ea et nos edocti sumus. » Et alibi dicit : « Divina cognitio, qui ad ipsam, ut licet, inclinant, eos prout disponuntur extendit, et unificat secundum simplicem ipsius unitatem. » Et rursum : « Omnis a Patre veniens luminis splendor nobis divino dono illucens, rursum ut unitiva potentia nos extendit et convertit ad unientis Patris unitatem et deificantem simplicitatem. Ex Ipso enim et in ipsum omnia intelligis quomodo is qui per extensionem conversionemque, divinum nempe ad Deum ardorem sapienter simplex effectus est, si ex creaturis extensus Deum contempletur, et si ex Scriptura sive symbolica, sive quomodocunque divina, cumDeo uniatur et deificetur, sed etiam nomine dictus sit Deus? Quæcunque enim spiritualia et rationabilia ad divinæ æternæque Unitatis absconditæ unitatem, ut licet, omnino convertuntur et ad divinas ipsius illuminationes indesinenter, quantum fieri potest, extenduntur pro viribus, si ita dici queat, Deum ipsum imitantes, ea divino nomine digna habentur. » Eodem modo theologica Gregorii lingua manifeste dicit : « Animans providentia his in terris directum (de homine loquitur), et sursum conversum ; et quod mysterii finis est, suo ad Deum motu deificatur. » Et sanctus Maximus : « Spiritualis divinæ Scripturæ forma doctos transformat ad contemplandam ex verbis in ipsos conversione, gloriam Dei quam, abscondito Domini vultu, tanquam in speculo prospiciunt. » Illa contemplativa vita his tribus eget quæ dixi; fide nempe, spiritus participatione et sapientiæ scientia, in Christo Jesu, Domino nostro.

καὶ αὐτῇ τῇ περὶ σοῦ θεωρίᾳ διὰ τοῦ νοῦ προσεγγίσω, τότε τὴν ἐποπτικὴν ἐνέργειαν διὰ τοῦ κατὰ τὴν γνῶσιν φωτισμοῦ ἀναλήψομαι. » Ἔνεστι δὲ τὰ τοιαῦτα ἀκοῦσαι λέγοντος ἐφαμίλλως Μαξίμου τοῦ ἱεροῦ, καὶ δεικνύντος ἄντικρυς ἡλίκον ὅσον προκοπῆς, θεωρία καὶ γνῶσις Θεοῦ διὰ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως· καὶ ὅτι ὁ τῆς γνώσεως φωτισμὸς ἐντεῦθεν γίνεσθαι φιλεῖ, δι' οὗ ἡ κατ' ἐπιβολὴν μακαρία θέωσις, χρῆμα εἴπερ ποτὲ καὶ νῦν σπάνιον, καὶ δυσεύρετον ἡσυχάζουσι, δι' ἔνδειαν τοῦ ἐκ τῆς ἐπεχῆς τῆς χάριτος διὰ πείρας διδάξοντος, ὡς ὁ τῆς ἡσυχίας ἄκρος ὑφηγητής φησιν ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος, ἐν ᾧ λόγῳ περὶ πνευματικῆς αἰσθήσεως ἄρχεται αὐτίκα λέγειν, καὶ δυνάμεως θεωρητικῆς. Λέγει γοῦν Μάξιμος ὁ ἱερός· « Θεουργικὰ φῶτά φαμεν τὰς τῶν ἁγίων διδασκαλίας, ὡς φῶς γνώσεως ἐμποιούσας, καὶ θεούσας τοὺς πειθομένους· » συνᾴδων ἐμφανῶς τῷ πανιέρῳ Διονυσίῳ λέγοντι· « Ὅσα ἄλλα θεουργικὰ φῶτα τοῖς λογίοις ἀκολούθως ἡ τῶν ἐνθέων ἡμῶν καθηγεμόνων κρυφία παράδοσις ἐκχαριστορικῶς ἡμῖν ἐδωρήσατο, ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεμυήμεθα. » Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· « Ἡ θεία γνῶσις τοὺς ἐπ' αὐτὴν ὡς θεμιτὸν ἀνανεύοντας, ἀναλόγως αὐτοῖς ἀνατείνει, καὶ ἑνοποιεῖ κατὰ τὴν ἁπλωτικὴν αὐτῆς ἕνωσιν. » Καὶ αὖθις· « Πᾶσα πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος, εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπλοῖ, καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ Πατρὸς ἑνότητα, καὶ θεοποιὸν ἁπλότητα. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Ξυνίης, ὅπως ὁ ἀνατατικῶς κατ' ἐπιστροφήν, ἤγουν θείαν ἐπιβολὴν εἰς Θεὸν ἐνσόφως ἁπλωθείς, ἐάν τε ἀπὸ τῶν ὄντων τὸν Θεὸν ἀνατεινόμενος θεωρῇ, ἐάν τε ἀπὸ τῆς Γραφῆς εἴτε συμβολικῆς, εἴθ' ὁπωσδήποτε θείας, ἑνοῦται Θεῷ, καὶ θεοποιεῖται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Θεὸς εἴρηται ὀνομαστὶ ὁ τοιοῦτος; Ὅσα γάρ, φησί, τῶν νοερῶν καὶ λογικῶν πρὸς τὴν τῆς θεαρχικῆς κρυφιότητος ἕνωσιν, ὅση δύναμις, ὁλικῶς ἐπέστραπται, καὶ πρὸς τὰς θείας αὐτῆς ἐλλάμψεις ὡς ἐφικτὸν ἀκαταλήκτως ἀνατείνεται, τῇ κατὰ δύναμιν, εἰ θέμις εἰπεῖν, θεομιμησίᾳ, καὶ τῆς θεϊκῆς ὁμωνυμίας ἠξίωται. » Ὥσπερ καὶ ἡ Γρηγορίου τοῦ πάνυ θεολόγος γλῶττα λέγει φανερῶς· « Ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον, περὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγουσα, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου, τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει θεούμενον. » Καὶ ὁ ἱερὸς Μάξιμος· « Ἡ τῆς θείας Γραφῆς, φησί, νοητὴ μορφὴ διὰ σοφίας τοὺς γνωστικοὺς μεταμορφοῖ πρὸς θέωσιν ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς τοῦ Λόγου μεταμορφώσεως, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζομένους. » Οὗτος βίος ὁ θεωρητικὸς δεῖται τριῶν ὧν προὔφην· πίστεως, καὶ πνευματικῆς μετοχῆς, καὶ σοφίας εἰδήσεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

82. Contemplativa cum vivificante spiritu vita, multis quibusdam ac miris spectaculis spiritualibus contemplantem replet in mysterio : quod non est per se visibile aut obvium, sed mediante tempore et longa philosophia ; ita ut ordine et gradatim procedendum sit. Et nunc quidem audias prophetam tranquillitatis gratiam contemplantem, et omnium, excepto Deo fugam : « singulariter sum ego, donec transeam. » Et alibi rursum propter spiritualem ad creaturas conversionem : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine : omnia in sapientia fecisti. « Et illud : « Odor vestimentorum tuorum sicut odor agri pleni cui bene-

πβ'. Ὁ θεωρητικὸς μετὰ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος βίος, πολλῶν τινων καὶ ἀξιαγάστων θεαμάτων νοητῶν τὸν θεωρὸν ἐμπίπλησιν ἐν τῷ μυστικῷ· οὔτ' αὐθωρὸν οὔτ' ἀθρόον, ἀλλὰ διὰ χρόνου καὶ μακρᾶς τῆς φιλοσοφίας· ὡς δὴ καὶ τακτηδόν, καὶ κλιμακηδὸν οἱονεί. Καὶ νῦν μὲν τοῦτον ἀκούσαις λέγοντ' ἂν θεωροῦντα τῷ περιόντι τῆς ἡσυχίας, καὶ ἀπὸ τῆς, πλὴν Θεοῦ, πάντων φυγῆς· « Κατὰ μόνας εἰμὶ ἐγὼ ἕως ἂν παρέλθω· » ἄλλοτ' αὖθις διὰ τὴν πρὸς τὰ ὄντα γνωστικὴν στροφήν, « Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· » καὶ τό· « Ὀσμὴ ἱματίων σου ὡς ὀσμὴ ἀγροῦ πλήρους ὃν εὐλόγησας, Κύριε· » ἐνίοτε δὲ ἀνατατικώτερον ἀποβλέπειν

ποιῶν, καὶ εἰς νοητὰς ἀνιέναι ἀναβάσεις ἐνεργαζόμενος πείθει λέγειν· « Εἰς ὀσμὴν μύρων σου ὀπίσω δραμοῦμαι, » πρὸς τὸν Θεόν· καὶ τό· « Ὑψώσω σε, ὁ Θεός μου, ὁ βασιλεύς μου, καὶ εὐλογήσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα, καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας. » Καί· « Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν. » Ἐν ἄλλοις δέ τοι· « Σὺ δὲ ὕψιστος εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, καὶ τὸ μνημόσυνόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Σφόδρα ὑπερυψώθης ὑπὲρ πάντας τοὺς θεούς, » τῷ τῆς ὁράσεως ὑπερουσίῳ ὑμνεῖν παρασκευάζει ἀνατεινομένους τοὺς θεατάς. Ἄλλοτε εἰς ἀπόφασιν ἐνάγει περιφανῆ κράζοντας· « Οὐκ ἔστιν ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστι κατὰ τὰ ἔργα σου. » Καί γε ὄρος γνωστικὸν, καὶ τόπον Θεοῦ ἅγιον πνευματικῶς θεωροῦσι, δείκνυσιν εἰς ὃ ἀναβαίνουσι, καὶ ἐν ᾧ ἵστανται οἱ ἀθῶοι χερσὶ, καὶ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀναβάσεις οὕτως ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ καταβάσεις ἕως τῶν ἀβύσσων, τῶν ὑψηλῶν καὶ βαθέων, τουτέστι μυστηρίων τοῦ Πνεύματος παρέχει ὁρᾷν· καὶ μὲν δήποτε, περὶ τὴν θέαν τοῦ κατὰ τὴν Τριάδα προσωπικοῦ θεάματος ἐφιστᾷ θαυμαστῶς· ποτὲ δὲ ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐνσάρκου οἰκονομίας, καὶ τῶν ἑπομένων αὐτῇ μυστηρίων ὑπερφυῶν ἐν ἐκπλήξει ἀφορᾷν ἀσχολεῖ. Καὶ τότε ὅλως μετὰ πολλὰ καὶ μακάρια θεάματα, οὐμενοῦν παρίησι θεωροῦντα, εἰ μὴ καὶ εἰς κόλπους αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ καινοτρόπως, βαβαὶ τῆς χάριτος! εἰσαγάγῃ πεφωτισμένον ἐν ἀληθεῖ καταπαύσει, καὶ ἀναπαύσει ἀφράστῳ, καὶ τρυφῇ πνευματικῇ, καὶ ὑπερφυεῖ, ἵνα μὴ μέθῃ λέγοιμι τῶν καλῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ θειοτέρᾳ ἐκστάσει, κόλπους ἐκείνους ὑπερευλογημένους, πολὺ βάθος σχόντας θείων μυστικῶν καὶ ἀποχρώντως αἰσθήσει ὑπερουσιότητος Θεοῦ προσεγγίζοντας· οὓς κόλπους κληρονομίαν ἄνωθεν ἔσχε καὶ Ἀβραὰμ, ὁπηνίκα καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς κλῆρος ἐγεγόνει τοῦ Ἀβραὰμ, κατὰ τό· « Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ. » Θεὸς τοίνυν ἐξόχως τοῦ Ἀβραὰμ ὢν ὁ Θεὸς, ἀκολούθως καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ κόλποι, κόλποι τοῦ Ἀβραάμ εἰσι. Καὶ εἰς τοὺς κόλπους γοῦν τοῦ Θεοῦ, εἴτε κόλπους τοῦ Ἀβραὰμ, θέλει τις λέγειν, ἀνάγων εἰσάγει ἐν πάσῃ ἁπλότητι μεθ' ὑπὲρ λίαν ἀγαπητικῆς εὐφροσύνης θεοῖ γιγνομένως, καὶ μακάριον ἀποκαθιστᾷ ἐν θυμηδίᾳ καὶ σφόδρα τέρψει ἀφάτῳ, βίος ὁ θεωρητικὸς ἐν πνεύματι, νοῦν σοφίας μετειληφότα καὶ μελέτην ὅτι μάλιστα ποιούμενον ἄνω βλέπειν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

dixisti, Domine. » Interdum vero hortans ut intensius aspiciatur, et excitans ut spiritualiter ascendatur, suadet ut dicamus ad Dominum : « In odorem unguentorum tuorum curremus. » Et illud : « Exaltabo te, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in sæculum sæculi : magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. » Et : « Mirabilis facta est scientia tua ex me, roborata est et non potero ad illam. » Et alibi etiam : « Tu autem altissimus in sæcula, Domine, et memoria tua in generationem et generationem. Multum elevatus es super omnes Deos, » contemplationis celsitudine contemplativos excitans, ut Deum hymnis celebrent. Alibi in manifestam declarationem eos inducit clamantes : « Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua. » Et scientiæ montem et locum Dei sanctum spiritualiter contemplantibus ostendit quo ascendunt et in quo stant qui puris manibus sunt et mundo corde : attamen et ascensiones sic usque ad cœlos et descensus usque ad abyssos, alios cœlos nempe, excelsos, alios profundos, mysteriorum nempe spiritus, contemplationi offert ; et sane quidem circa Trinitatis personarum contemplationem mire immoratur ; aliquando vero in Jesu contemplatione et illius Incarnationis et in consequentium eam mysteriorum in stupore inspicere delectatur. Et tunc omnino post multa ac beata spectacula contemplantem non relinquit, nisi eum in ipsum Dei sinum novo modo, o gratiam ineffabilem ! illuminatam introduxerit, in vera quiete et ineffabili pace et spiritualibus deliciis et supernaturalibus, ne dicam, Dei pulchritudinis ebrietate, et diviniore exstasi, in sinum illum benedictum, mysteriorum Dei altitudinem habentem sufficienter Dei supersubstantialis sensui appropinquantem ; quem sinum ut supernam hæreditatem Abraham habuit, cum ipse Deus hæreditas Abrahæ factus sit, juxta illud : « Ego sum Deus Abraham. » Cum igitur Deus eminenter Abrahæ Deus sit, et Dei sinus sinus est Abrahæ. Et in sinum igitur Dei, sive in sinum Abrahæ velit quis dicere, adducens introducit in omni simplicitate, cum peramante lætitia, deificat et beatum efficit in animi voluptate et ineffabilibus deliciis vita contemplativa eum qui in spiritu sapientiam participavit, et præcipuam curam habet sursum aspicere, in Christo Jesu Domino nostro.

πγ'. (1) Ἐπειδὴ ἥ τε κτίσις ἥ τε Γραφὴ Θεοῦ Λόγῳ ἐξήπλωνται, καὶ πνευματικῶς ὁρώμενα, τὸν νοῦν καὶ πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ βεβαιοῖ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐποψίαν καὶ κατανόησιν, προενεργουμένης τῆς καρδίας, καὶ προκεκινημένης πνευματικῶς· σοφῶς ἐς τὰ μάλιστά φησι διδάσκων ὁ ἱερὸς Δαβὶδ, ποτὲ, « Τῷ Λόγῳ Κυρίου στερεοῦνται οἱ νόες, » οὓς νῦν οὐρανοὺς καλεῖ, « καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν τῷ

83. Quoniam creatio et Scriptura Dei Verbo replentur, et spiritualiter aspecta mentem et omnes ejus potentias roborant ad Dei contemplationem cogitationemque, præoperante et moto a spiritu corde, sapienter omnino loquitur ac docet beatus David : « Verbo Domini firmantur mentes ; » quos cœlos vocat ; « et omnis virtus earum spiritu oris ejus. » Alibi vero : « Quando videtur plena spi-

(1) Σχόλ. Ἀναγκαιότατον καὶ ἀξιομνημόνευτον τὸ παρὸν ὑπάρχει κεφάλ. διὰ τοὺς χωρὶς πνεύματος θεωροῦντας, εἴτε διὰ τῆς Γραφῆς, εἴτε διὰ τῆς κτίσεως.

-tualis terra, » nempe cor nostrum, misericordia Domini; » spirituali nempe virtute et efficacia et motu sensibiliter ac manifeste. Priusquam autem eam in corde efficaciam et virtutem et motum sentiat mens, non modo eam soliditatem non habebit quæ ex creationis Scripturæque spirituali contemplatione efficitur, dum in unam rationem quæ in ipsis sunt reducimus, sed valde metuendum est ne phantasia decepta pereat. Ideo si curæ nobis sit Deum ex Scriptura et creatione contemplari, simpliciterque et uniformiter plurimas rerum rationes et spectacula in unam rationem et spiritum replicantes, uniformi, simplici, non figurata contemplatione utentes in infinitudine, in immensitate ac æternitate, in corde nostro prius thesaurum invenire studeamus et oremus Deum sanctum ut terram nostram sua misericordia adimpleat. Et tunc, si qua adsit potentia, mentem nostram ad Dei cogitationem erigamus, simplicem, ut dictum est, uniformem, non figuratam, æternam, immensam et infinitam, in Verbi et Spiritus contemplatione et auxilio.

84. Quando recta ac simplici dispositione animæ homo virtutis cursum perficit, cum humili sensu in patientia et spe ex fide orta, vivificans autem et perpetuo scaturiens sancti Spiritus virtus et efficacia cor penetraverit, animæ potentias vere illuminans, movensque manifeste et excitans ad seipsam invitat mentem, quia statim et ineffabiliter ipsi unitur, ita ut revera mens et gratia indubitanter tunc unus spiritus fiant, tunc sane mens sponte venit gratiæ auxilio adjuta ad contemplationem, cessante ineffabiliter ejus errore et vagatione sancti ac vivificantis Spiritus virtute et illuminatione, et in spiritualium Dei mysteriorum revelationem festinat, et omnimodo pacificoque silentio, proprio ac naturali aspectu in supernaturalia et ineffabilia incedere tentat, et tacite magis Deum, ut fieri potest, videre conatur cum divinorum scientia, ex sacris Lectionibus hausta, quanto magis, seipsam reliquerit humiliata et orans, sancto Dei Spiritu mota. Tunc igitur non extra theologiam sita est, sed statim ipsa theologa est, et non sustinet de Deo non loqui ac perpetuo; sed sine cœlesti illo, quod diximus, dono ac spiritu semper cor movente et inspirante; heu! quæcunque mens videt, phantasiæ sunt, et quæcunque de Deo loquitur, voces sunt in aere diffusæ, sensus animæ non excitantes, ut oportet. Ex auditione enim et verbis ab externis venientibus, unde funestissimus error, spiritualium et theologiæ ipsius miserrime originem ducit, cum non sit ex corde per sancti Spiritus virtutem producta; ex quo spiritualium ac theologiæ simplex et immutabilis veritas, in qua omnino loquendum est. Etenim in corde ubi non adest manifeste participata vivificans et illu-

A πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ· » ποτὲ δή· « Ὁπηνίκα φαίνεται πλήρης ἡ νοητὴ γῆ, » ἤτοι ἡ καρδία ἡμῶν, « τοῦ ἐλέους Κυρίου, » τῆς πνευματοκινήτου δηλαδὴ δυνάμεως, καὶ ἐνεργείας καὶ κινήσεως εὐαισθήτως καὶ ἐμφανῶς. Πρὶν δὲ τῆς ἐνεργείας καὶ δυνάμεως καὶ κινήσεως ἐν καρδίᾳ ὁ νοῦς αἴσθηται, οὐ μόνον οὐχ ἕξει τὸ στερέμνιον ἐκ τοῦ τὴν κτίσιν καὶ τὴν θείαν Γραφὴν θεωρητικῶς καὶ πνευματικῶς ἀναλέγεσθαι, καὶ συνάγειν εἰς ἕνα λόγον τὰ ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ φόβος ὅτι πλεῖστος περίεστι μήποτ' ὄληται παραφαντασθείς. Διὸ δὴ, εἴ τί γε μέλλοιμεν ἀσχολίαν ποιήσασθαι τοῦ τὸν Θεὸν ἐκ Γραφῆς θεωρεῖν, καὶ τῆς κτίσεως, ἑνοειδῶς τε καὶ μονειδῶς τοὺς πολλοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ τὰ θεωρήματα εἰς ἕνα λόγον καὶ πνεῦμα συμ-
B πτύσσοντες, ἑνοειδῆ, καὶ ἁπλῆν, καὶ ἀνείδεον θεωρίαν ὁρῶντες ἐν ἀοριστίᾳ, καὶ ἀπειρίᾳ, καὶ ἀναρχότητι, τὸν τῆς καρδίας ἡμῶν πρότερον ἔνδον εὑρηκέναι ζητήσωμεν θησαυρὸν, καὶ ἱκετεύσωμεν Θεὸν ἅγιον, πληρῶσαι τὴν γῆν ἡμῶν τοῦ ἐλέους αὐτοῦ· καὶ τότε εἴ τις δύναμις, ἄνω δῶμεν ἐλευθερίως τὸν νοῦν πρὸς Θεοῦ κατανόησιν, ἑνοειδῆ, ὡς εἴρηται, καὶ μονοειδῆ, ἁπλῆν, ἀνείδεον, ἀΐδιον, ἄπειρον, καὶ ἀόριστον, ἐν θεωρίᾳ καὶ βοηθείᾳ τοῦ Λόγου τε καὶ Πνεύματος.

πδ'. Ὁπηνίκα ταῖς εὐθέσι, καὶ ἁπλοϊκαῖς διαθέσεσι τῆς ψυχῆς τὸν κατὰ τὰς ἀρετὰς δρόμον δι' ἀρετῶν μετὰ φρονήματος ταπεινοῦ ἐν ὑπομονῇ καὶ ἐλπίδι τῇ διὰ πίστεως διανύοντος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ζωοποιὸς καὶ ἀείβλυτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύνα-
C μις καὶ ἐνέργεια τῇ καρδίᾳ ἐπιδημήσει, φωτίζουσα γιγνομένως δυνάμεις τὰς ψυχικὰς, πεφυκότως κινουμένη περιφανῶς, καὶ παρακαλοῦσα, πρὸς ἑαυτὴν προσκαλεῖται τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν ὅτι τάχιστα καὶ ἀῤῥήτως ἑνοῦται αὐτῷ, ὡς εἶναι τῷ ὄντι τὸν νοῦν καὶ τὴν χάριν τοτηνικάδε ἀναμφιλέκτως εἰς πνεῦμα ἕν, τότε δὴ τότε ὁ νοῦς αὐτόμολος ἥκει τῇ ἐπιπνοίᾳ τῆς χάριτος βοηθούμενος πρὸς τὸ θεωρεῖν, στάσης δηλονότι ἀφράστως τῆς τοῦδε περιφορᾶς, καὶ περιπλανήσεως τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῷ φωτὶ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ εἰς ἀποκαλύψεις φοιτᾷ μυστηρίων θείων νοητῶν, καὶ σιωπῇ παντοίᾳ καὶ ἡσύχῳ, ἰδίῳ πεφυκότι βλέμματι ἐμβατεύειν ἐφικνεῖται ὑπερφυέσιν ἀῤῥήτοις, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον θεω-
D ρεῖ καὶ θεοληπτεῖται, καὶ πρὸς τὸ τὸν Θεὸν ὡς οἷόν τε ὁρᾷν ἀνατείνεται μετ' ἐπιστήμης τῶν θείων, ἐξ ἱερῶν συνειλεγμένης ἀναγνωσμάτων, ὅσον ἐξ ἀναλόγου ἀφιδιάζει ταπεινούμενος, καὶ προσευχόμενος ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐνεργούμενος· τότ' οὖν οὐδὲ τοῦ θεολογεῖν ἐστιν ἐκτὸς, ἀλλ' ἅμα εὐθύς ἐστιν αὐτόχρημα θεολόγος, καὶ μὴ θεολογεῖν οὐκ ἀνέχεται, καὶ διηνεκῶς (1), χωρὶς δὲ δωρεᾶς οὐρανίου τῆς εἰρημένης, καὶ χωρὶς Πνεύματος ἐναργῶς ἀεικίνητα πνέοντος ἐν ἄρα καρδίᾳ, φεῦ! ὅσα ὁ νοῦς ὁρᾷ, φαντασίαι τοῦδέ εἰσι, καὶ ὅσα θεολογεῖ, λόγοι τηνάλλως εἰσὶν εἰς ἀέρα προχεόμενοι, τὸ τῆς ψυχῆς αἰσθητήριον μὴ διεγείροντες ᾗ χρή. Ἐξ ἀκοῆς [*Ισ. λείπει τὸ γὰρ*] ἐνεργεῖται καὶ

(1) Ὁμοίως καὶ τὸ παρὸν σημειῶδες ὑπάρχει ὡς τῆς πλάνης προφυλακτικόν.

λόγων ἰόντων ἔξωθεν, ὅθεν ἡ πάνδεινος πλάνη τῶν νοητῶν, καὶ θεολογίας αὐτῆς κακῶς ἐς τὰ μάλιστα ἔσχε τὴν πάροδον, οὐκ ἐκ καρδίας ἐνεργουμένης ὑπὸ τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος, ὅθεν τῶν νοητῶν ἡ ἑνοειδὴς καὶ θεολογίας ἄτρεπτος ἀλήθεια, ἐν ᾗ καθόλου φάναι· καὶ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἐν ᾗ οὐ πάρεστιν ἐμφανῶς τῷ μετόχῳ ἡ ζωοποιὸς καὶ φωτιστικὴ τοῦ Πνεύματος δύναμις, καὶ ἐνέργεια ἀειβλύτως, εἴτε πνέουσα θέλοι τις λέγειν, εἴτε ῥέουσα, ἕνωσις οὐκ ἔστιν ἐκεῖ νοερὰ, ἀλλὰ μᾶλλον διαίρεσις, οὐδὲ δύναμις καὶ στάσις, ἀλλ' ἀσθένεια καὶ τρεπτότης, οὔτε μὴν ἐφαμίλλως φῶς, καὶ ὅρασις ἀληθείας, ἀλλὰ μᾶλλον σκότος, καὶ φαντασίας εἰκαῖος ἀναπλασμὸς, καὶ τὸ ὅλον ἀλογίας καὶ πλάνης ὁδός· ἐν τρισὶ καὶ γὰρ τάξεσιν, ἢ ὁδοῖς, κατὰ τοὺς Πατέρας, διιέναι ἔχων ὁ νοῦς, φυσικῶς δηλαδὴ, ὑπερφυῶς καὶ παρὰ τὴν φύσιν, ὅταν ἐν ὑποκειμένῳ τι νοητὸν ὁ νοῦς θεωρῇ, κατὰ φύσιν ὁρᾷ, μέντοιγε μετ' ἐνεργείας ὑπερφυοῦς τοῦ Πνεύματος· ὅταν δὲ ὑποστατικῶς ὁρᾷ καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ, δαίμονα τυχὸν, ἢ ἄγγελον, εἰ μὲν ἥνωται ὁ νοῦς ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ δᾳδουχία τοῦ Πνεύματος ἀναζωπυρεῖται σφοδρότερον, ὑπερφυῶς ὁρᾷ, φανερὸν δὲ ὅτι καὶ ἀπλανῶς· εἰ δὲ τὰ ὁρώμενα ὁρῶν διαιρεῖται καὶ ἀμαυροῦται ὁ νοῦς, καὶ ἡ δύναμις ἡ ζωοποιὸς σβέννυται, παρὰ φύσιν ὁρᾷ, καὶ τῆς πλάνης ἐστὶν ἐκείνη ἡ ὅρασις. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀνατείνειν τὸν νοῦν πρὸς ὅρασιν πνευματικὴν ὑποστατικῶς χρὴ, οὐδὲ τῇ ὁράσει πιστεύειν καὶ ὁπωσοῦν, μὴ ἐνεργουμένης κατὰ τὰ προκείμενα τῆς καρδίας καὶ κινουμένης ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου δυνάμεως Πνεύματος, εἰ μέλλοιμεν ὑγιαίνοντος εἶναι νοῦ καὶ σώφρονος.

A minans Spiritus sancti virtus et semper scaturiens efficacia, sive inspirans, ut quidam dici velint, sive fluens, ibi non est spiritualis unio, sed potius divisio, neque vis, neque stabilitas, sed infirmitas ac mutabilitas, neque lumen ac visio veritatis, sed potius tenebræ et phantasiæ vana fictio, et dementiæ ac erroris via. Triplici ordine aut via mens procedere potest, juxta Patres, naturaliter nempe, supernaturaliter, contra naturam. Quando in substantia quadam mens contemplatur aliquid spirituale, secundum naturam contemplatur, cum efficacia tamen sancti Spiritus supernaturali; quando autem hypostatice contemplatur et non in supposito, dæmonem contemplatur aut angelum. Si quidem mens in pace uniatur, et Spiritus sancti fax inflammetur B vividius, supernaturaliter contemplatur, manifeste ac sine errore; si vero visibilia contemplans dividatur et infirmetur mens, et vivifica virtus exstinguatur, tunc contra naturam videt et hæc est erroris contemplatio. Ideo non oportet mentem intendere ad spiritualem visionem hypostatice, neque visioni credere quomodocunque, nisi cor juxta prædicta moveatur et afficiatur Spiritus sancti virtute, si mentis sanæ sapientisque esse velimus.

πε'. Τινὲς οὐρανίῳ δρόσῳ τῆς χάριτος, τὴν τῶν σφετέρων παθῶν φλεγμονὴν καλῶς γε ποιοῦντες ἐς τὰ μάλιστα, ἐξιᾶσθαι πειρῶνται· περὶ ὧν δηλαδὴ γέγραπται· «Ἡ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα ἡμῖν ἐστι.» Τισὶ δὲ ἥδε ἡ εἰρημένη δρόσος, μείζονί πως ἀντιλήψει θείᾳ ἥνωται, καὶ εἰς μάννα μεταποιεῖται, καὶ ὡς ἄν ποι ἔκ τινος σίτου ἀρτοποιεῖται, συντριμμῷ καρδιακῆς ταπεινώσεως, ὕδατί τε δακρύων, καὶ πυρὶ πνευματικῆς γνώσεως, ἐπαξίως τοῦτο καὶ μάλα εἰκότως πεπονθυῖα, καὶ εἴς γε βρῶσιν ἀγγελοειδῆ προσήκουσαν γεγονυῖα, περὶ ὧν εὐλόγως ὡς τὰ πολλὰ εἴρηται· «Ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος.» Εἰσὶ δὲ, οἷς κατὰ πρόβασιν ὑψηλοτέρῳ τινὶ τρόπῳ γέγονε καὶ ὀπτάνεται ἑαυτῶν ἡ φύσις μάννα σαφῶς· περὶ ὧν τὰ Εὐαγγέλιά φησι· «Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν.» Ἡ πρώτη τάξις ἡσυχαστῶν σοφῶν· ἡ μετ' αὐτὴν καὶ σιωπὴν ἀσκούντων, μετὰ τῆς θείας γνώσεως· ἡ δέ γε τρίτη, ἡπλωμένων καθόλου καὶ ἠλλοιωμένων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

85. Quidam cœlesti gratiæ rore suarum cupidi- C tatum ardorem, optime se gerentes, curare conantur; de quibus sane scriptum est: « Ros qui ex te defluit, nobis est medicina. » Quibusdam vero prædictus ros, majore quadam gratiæ susceptione, cogitur et in manna transformatur, et tanquam ex quodam frumento panis efficitur, cordis humiliati contritione, et lacrymarum aqua, et spiritualis scientiæ flamma, id patiens digne et merito, et in angelicam escam conversus, de quibus optime dictum est: « Panem angelorum manducavit homo. » Sunt autem quibus in via quodam excelso modo factum est et videtur ipsorum natura manna manifeste; de quibus dicunt Evangelia: « Quod factum est ex Spiritu, Spiritus est. » Primus ordo sapientium in pace degentium ordo est; D secundus, eorum qui silentium servant cum divina scientia; tertius, eorum qui omnino simplices effecti sunt et conversi in Christo Jesu, Domino nostro.

πς'. Διαφυγὼν διὰ τῆς χάριτος, ὡς εἰκὸς, Φαραὼ, καὶ Αἴγυπτον καὶ τἀκεῖ δεινὰ καὶ ἐπίμοχθα νοητῶς ὁ νοῦς, καὶ μέν γε τὴν κυματίζουσαν πικρίας κύματα ἐμπαθῆ, καὶ ἁλμώδους κακίας σαρκικὴν βιοτὴν, καὶ ἐν νοητῇ ἐρήμῳ γενόμενος, δηλονότι ἕξει ἀπηλλαγμένῃ Φαραωνιτῶν νοητῶν· καὶ ξυλλήβδην εἰπεῖν, τὰ τότε τοῖς Ἑβραίοις συμπεσόντα κατ' αἴσθησιν χαλεπὰ, νοητῶς καὶ παθὼν καὶ ἀπαλλαγεὶς, μάννα ἐξ ἑπομένου ἐσθίει νοητὸν, αἰσθήσει ψυχῆς ἀσφαλῶς, οὗ τύπον τὸ πάλαι ἤσθιεν ὁ Ἰσραὴλ αἰσθητῶς. Καὶ κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς, ἔστιν ὅτε μεμνη-

86. Postquam per gratiam, ut decet, Pharaonem et Ægyptum et quæ in hac regione terribilia sunt et labore plena mens spiritualiter effugit, vitamque amaritudinis fluctibus agitatam et vitam amaræ malitia carnalem; et in spirituali deserto spiritualibus Pharaonibus liberata consistit; et ut breviter loquar, quæcunque Hebræis acciderunt mala spiritualiter et perpessa est et rejecit, consequenter spirituale manna manducat, securo animæ sensu, cujus figuram olim sensibiliter Israel manducavit. Et Postquam incepit, memor cogitabilia cupit, ut illi

sensibiles carnes, Ægyptiacas victimas, periculo e A plerumque atque etiam non secure, et aversionem a Deo patitur donec convertentis pœnitentiæ medicina, divinum rursum inquirat. Et sane quidem si caro hæc frequentius quam manna, cum pace comedatur, tempore procedente et gratia ipsi motum et vim adjiciente, spiritualem carnem, in mannæ naturam quodam modo conversam, ut aliquis dicat, manifeste videt. Sunt autem tali menti manna comedenti, juga spiritualia et flagella, quibus utens ut pondere ad manna, quod quotidiani cibi superfluum sit, rejicit, ne forte ultra modum pinguescens totum pereat et una cum illo cibi defectu pereat mens quæ modum non servaverit. Manifeste autem mens quæ manna comedit, nec quidquam B aliud, pulchrius vivit, quam ea quæ quidquam aliud comedit, spiritualiter dico; quia et ipsa quodammodo, cibi natura, in manna qualitatem, ut ita dicam, transit. Signum autem est appetitus carentis erga quælibet aliena, quæ quidem prius cupiebat; et quando undique manna manducandum habet et infans effecta est, cum pietate adunata, non mirum est, si ad hujus habitum, quod perpetuo comedit et jamdiu assumit, convertitur, neque rationi contraria est ad hujus manna qualitatem mentis transformatio. Naturaliter enim cibus frequenter et indesinenter sumptus in ipsum quod nutritur, converti solet. Tunc igitur non modo angeli ordinem mens tenet, sed est divinæ adoptionis particeps effecta, digne ex spirituali gloria ad glo- C riam translata, non modo unum aspiciens, sed et ipsa in se *unum aliquid* effecta, et in illo vivens, et mundo supernaturali fruens, et ut ita dicam, ineffabilibus mysteriis delectata, divine et Deo grata in sancto Spiritu. Et quodammodo secundum aspecta et celebrata transformatur, et se in manna natura contemplatur. Is quidem ordo excelsior est et multo honorabilior, cum manna noverit seipsam manducare, et in quamdam manna naturam se transformari. Prius enim fit, quando in initio mens in seipsa spirituali unione replicatur; secundum vero, manifestioris unionis et mysteriorum spiritualium revelationis, et summæ ac omnibus absolutionis simplicissimæ spiritualitatis evidens indi- D cium est.

87. Simplex natura mens est, quia illud cujus imago est, simplex quoque est; quod quidem est *divinum*; cum igitur talis sit, et simpliciter operari solet. Quidquid enim ejusdem naturæ est, amat. Variatur tamen non per seipsam, sed per sensus et sensibilia, per quæ spiritualium ipsi fiunt perceptiones. Quando autem propriam rationem in se et sensus cum sensibilibus discernentem ac judicantem perite, ut licet, statuit, neque sensus imbecilliores quam oportet reddentem, neque sensibilium pulchritudines aut indolenter infirmantem, aut sine modo extollentem et mentis vim ne-

A μένος ἐπιθυμεῖ νοητῶν, ὡς αἰσθητῶν· ἐκεῖνα κρεῶν, θυσιῶν Αἰγυπτιακῶν, ἐπικινδύνως ὡς τὰ πολλὰ, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ σφαλερῶς, καὶ τῆς θείας πειρᾶται ἀποστροφῆς, ἕως ἂν τῇ τῆς ἐπιστρεφούσης μετανοίας ἱκεσίᾳ τὸ Θεῖον καταλλήλως ἐξιλεώσηται. Καὶ μέντοι εἴ γε τοῦ μάννα συνεχέστερον ἐμφορεῖται μεθ' ἡσυχίας, καιροῦ προϊόντος, καὶ τῆς χάριτος αὐτῷ προστιθείσης ῥοπὴν καὶ μένος, τὴν νοητὴν σάρκα αὐτοῦ εἰς φύσιν τοῦ μάννα τρόπῳ γέ τῳ μεταποιοῦσαν, ὡς ἂν εἴπῃ τις, ἐκδήλως ὁρᾷ μάλα τρανῶς· εἰσὶ δὲ τῷ τοιούτῳ νῷ μάννα ἐσθίοντι, ζυγὰ πνευματικὰ, καὶ πλάστιγγες, αἷς χρώμενος σταθμῷ τῷ μάννα, πλέον οὐκοῦν συνήγνυσι τῆς ἐφημέρου αὐτοῦ τροφῆς, ἵνα μὴ σκωληκιάσαν ὡς ἐπέκεινα τοῦ μετρίου, τὸ πᾶν ἀπόληται, καὶ συναπόληται τούτῳ τῇ ἀτροφίᾳ B ὁ τὸ μέτρον μὴ τηρῶν νοῦς. Δῆλος δ' ἂν εἴη μάννα ἐσθίων ὁ νοῦς, ἐφ' ᾧ μηδ' ὁποιουοῦν ἕτερον ἐσθίων ζωὴν ζῇ προφανῶς καλλίονα, παντὸς ὁτιοῦν καὶ ὁπωσοῦν ἐσθίοντος, λέγω δὴ νοητῶς. Ὅτι μέντοι μεταβέβληταί πως καὶ αὐτὸς τῇ τῆς θρέψεως ἕξει εἰς τὴν τοῦ μάννα οἷον εἰπεῖν ποιότητα, σημεῖον ἡ ἀνορεξία τῶν ὁποιωνοῦν ἀλλοτρίων, ὧν ἦν ἐπιθυμῶν πρότερον· καὶ ὅταν πανταχόσε μάννα ἐσθίειν ἔχῃ, καὶ νήπιος γένηται, τῇ θεοσεβείᾳ προσκολληθεὶς, καὶ μὲν δὴ καὶ οὐ θαῦμα μεταβεβλῆσθαί τινα πρὸς ἕξιν οὗ συνεχῶς γεύεται, καὶ χρόνῳ ἐμφορεῖται μακρῷ, οὐδ' ἡ πρὸς ἕξιν τοῦ μάννα νοῦ μεταποίησις ὁπωσδήποτε παρὰ τὸ εἰκὸς ἂν εἴη. Πεφυκότως γάρτοι τὸ συνεχὲς καὶ ἀδιάδοχον τῆς τροφῆς μετατιθέναι C εἴωθε πρὸς ἑαυτὸ τὸ τρεφόμενον. Τηνικάδε οὐ μόνον ἀγγέλου τάξιν ἐπέχει ὁ νοῦς σαφῶς, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας υἱοθεσίας μέτοχος γίνεται, ἀξιοχρέως ἀπὸ δόξης πνευματικῆς εἰς δόξαν μεταβιβαζόμενος· οὐ μόνον πρὸς ἓν ἀφορῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν γινόμενος ἓν, κἀν τούτῳ ζῶν, καὶ ὑπερκοσμίως τρυφῶν, καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀπολαύων μυστικῶν ἀλαλήτων, θεοειδῶς καὶ θεοφιλῶς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ μέν πως κατὰ τὰ ὁρώμενα καὶ ὑμνούμενα γιγνομένως γινόμενος, ὡς καὶ εἰς ἕξιν μάννα ὁρᾷν ἑαυτόν. Αὕτη γέ τοι ἡ τάξις ὑψηλοτέρα, καὶ τιμιωτέρα πολλῷ, τοῦ μάννα μὲν ἐγνωκότος ἑαυτὸν ἐσθίοντα, οὐ μὴν καὶ πρὸς ἕξιν τινὰ τοῦ μάννα ἑαυτὸν μεταβεβλημένον. Τὸ μὲν γὰρ πρότερον, ἔστι που παθεῖν κατ' ἀρχὰς εἰς ἑαυτὸν ἐν νοερᾷ ἑνώσει τὸν νοῦν συμπτυχθέντα· τὸ δεύτερον δὲ ἐναργεστέρας ἑνώσεως, D καὶ γνωστικῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεως, καὶ ἄκρας ἀπολύσεως τῆς ἐκ πάντων, καὶ ὑπερηπλωμένης νοερότητος ἔμφασις σαφής.

πζʹ. Ἁπλοῦς ἐστι φύσει ὁ νοῦς, ὅτι καὶ τὸ οὗ ἐστιν εἰκὼν, ἁπλοῦν, δῆλον δ' ὅτι τὸ Θεῖον· ὢν δὴ τοιοῦτος, καὶ ἁπλῶς ἐνεργεῖν φιλεῖ. Πᾶν γὰρ τὸ φύσει αὐτῷ φιλεῖ· ποικίλλεται δ' ὅμως οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰ αἰσθητὰ, δι' ὧν τούτῳ αἱ τῶν νοητῶν παραδοχαί. Ὁπηνίκα δὲ τὸν ἴδιον λόγον ἑαυτοῦ καὶ τῶν αἰσθήσεων σὺν τοῖς αἰσθητοῖς στήσῃ μεταξὺ κρίνοντα καὶ δικάζοντα ἐπιστημόνως ὡς οἷόν τε, μήτε τὰς αἰσθήσεις ἀμβλυτέρας τοῦ καθήκοντος καθιστῶντα, μήτε τὰ τῶν αἰσθητῶν κάλλη, ἢ ἀμαυροῦντα ῥαθύμως, ἢ ὑπερσαινόμενον ἀγενῶς, καὶ τὸ τοῦ νοῦ κράτος ὀλιγώρως τούτοις ὑποκαθιέντα, νέ-

μοντα δὲ σωφρόνως τὸ προσῆκον ἑκάστῳ, τοτηνικάδ' A εὐθὺς ὁ νοῦς ἑαυτοῦ γίνεται ἑνιαῖος, καὶ ἁπλοῦς ὡς ἔχει φύσεως ἀποκαθιστάμενος καὶ τῶν διαιρετῶν ἀφιστάμενος· καὶ αὖθις φυσικῶς ἄρχεται φιλεῖν τὸ ἓν, καὶ ἁπλοῦν, καὶ τὸ ἑνιαίως καὶ ἁπλῶς ἐνεργεῖν· ὃ δὴ φιλῶν, ζητεῖ, καὶ ζητῶν τὴν πτῆσιν ἑαυτοῦ ὑπὲρ πᾶσαν ποιεῖται σύνθεσιν, ἕως ἂν εὕροι τὸ ἀληθῶς καὶ κυρίως ἓν καὶ ἁπλοῦν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός. Ὅτε δὴ καὶ ὑπὸ μόναις ταῖς τούτου πτέρυξι, νῦν μὲν σκεπόμενος, ἄλλοτε δὲ μετεωριζόμενος, τέρπεται, ὡς εἰκὸς τέρπεσθαι θεοφρουρούμενον καὶ θεοφορούμενον νοῦν.

πη'. Τῷ θεωρατικῷ τῆς ψυχῆς, ὡσανεὶ ἀχλυῶδές τι πάχος ἐπιπεπτωκὸς τὸ ἐκ τῶν παθῶν, ἄλλα ὁρᾷν ἀντὶ τοῦ ὄντος πεποίηκεν. Ὅταν δὲ τῇ πυκνῇ προσευχῇ, B καὶ τῇ τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσει, καὶ ἀνατάσει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν διὰ τῆς χάριτος ὁ νοῦς διέλῃ τὸ εἰρημένον ἀχλυῶδες πάχος, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐναργῶς ὁρᾷ τὸν Θεὸν, ἑρμηνέως μηδαμῶς πρὸς τοῦτο δεόμενος, ὥσπερ οὐ δεῖται διδάξοντος ὁ αἰσθητῶς ὁρῶν· εἴ γε μὴ τὸ διοχλοῦν καὶ ἐπιπροσθοῦν ἴσχει τῇ κόρῃ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ὡς γὰρ προσπεφύκασι τὰ αἰσθητὰ ταῖς αἰσθήσεσιν ὑγιῶς ἐχούσαις, οὕτω τὰ νοητὰ ταῖς νοήσεσιν ᾠκείωται, καθαρευούσαις ἐκ τοῦ τῶν παθῶν νέφους· καὶ ὥσπερ ἐκ τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως τῶν αἰσθητῶν ἡ κατάληψις, οὕτως ἐκ τῆς νοητικῆς ἀποβλέψεως ἡ τῶν νοητῶν ἐποψία γίγνεσθαι εἴωθε· μεθ' ἃ ἡ διὰ τῆς χάριτος ἀνείδεος, καὶ ἄποια, καὶ ἀφάνταστος, καὶ ἁπλῆ τοῦ Θεοῦ θεωρία, ἥτις κάτοχον ἔχουσα τὸν νοῦν, πάντων αἰσθητῶν C τε καὶ νοητῶν τῶν ὁποιωνοῦν ἄφετον ποιεῖ, εἰς ἀπειρίας, ἀπεριληψίας τε καὶ ἀοριστίας βυθὸν αὐτὸν ἐν ἐκπλήξει καὶ θαυμασμῷ, ὡς οὐκ ἐνδέχεται δηλωθῆναι λόγῳ, κατακλείουσα.

πθ'. Ὦ Δέσποτα, ὁ πάντων τῶν ὁρωμένων καὶ νοουμένων ὢν ἀρχὴ παντοκράτορ, ἀρχὴν ἔχων τὸ ἄναρχον, ἄκτιστε, καὶ ὁρισμὸν τὸ ἀόριστον, ἄπειρε, καὶ φύσιν τὸ ὑπερφυὲς, ἀπερίληπτε, καὶ οὐσίαν τὸ ὑπερούσιον, ἀγένητε, καὶ εἶδος γοῦν τὸ ἀνείδεον, ἀόρατε, καὶ ἴδιον τὸ ἀΐδιον, ἄφθαρτε, καὶ σχῆμα τὸ ἀσχημάτιστον, ἀνεξιχνίαστε, καὶ τόπον τὸ ἀπερίγραπτον, ἀπεριόριστε, κατάληψίν τε τὸ ἀκατάληπτον, ἀνεξερεύνητε, καὶ γνῶσιν καὶ θεωρίαν τὸ ἀθέατόν τε καὶ ἄγνωστον, ἀπρόσιτε, καὶ ἀπερινόητε, καὶ λόγον τὸ ἄφθεγκτον, ἀνεκδιήγητε, καὶ ἑρμηνείαν τὸ D ἀνερμήνευτον, ἄφατε, καὶ τὸ ἀνεννόητον νόησιν, ἀδιανόητε, καὶ ὅλως θέσιν τὴν ὑπὲρ πάντα ἀφαίρεσιν, ὑπέρθεε, ὅλος εἶ θαῦμα, καὶ γαλήνη, καὶ θάῤῥος, καὶ ἀγάπη, καὶ γλυκύτης, καὶ θυμηδία, καὶ πεποίθησις ἐν ξύμπασι, καὶ τῷ ὄντι ἀμεριμνία καὶ χαρὰ, ἡ ἐνυπόστατος μόνη δόξα καὶ βασιλεία, καὶ σοφία, καὶ δύναμις. Διὰ τοῦτο ἔκστασις ἀπὸ πάντων τῶν ὁρωμένων, καὶ κατάπαυσις ἀπὸ πάντων τῶν νοουμένων πεφυκότως ἄῤῥητα γίνῃ, καὶ ἀνάπαυσις ἐν σοὶ θαυμαστὴ τοῖς μετὰ μετοχῆς σε θεωροῦσι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄφραστε Θεέ.

gligenter eis submittentem, sed sapienter unicuique quod convenit, distribuentem, tunc mens statim secum unita est, et simplex juxta suam naturam restituta est et a divisis separata; et rursum naturaliter incipit unum diligere et simplex et simplicem unamque operationem. Quod quidem amans, quærit, et, quærens, suum volatum supra omnem compositionem fert, quoadusque inveniat vere et simpliciter unum et simplex quod est Deus. Quando sane solis hujus alis nunc quidem obumbrata, nunc sublata lætatur, ut lætari decet, quæ a Deo custoditur et fertur, mens.

88. Contemplativæ animæ virtuti, tanquam tenebrosi aliquid ac densi quod ex cupiditatibus ortum habebat, alia quam veritatem contemplanda, præbebat. Quando autem frequenti oratione et mandatorum adimpletione et tendentia ad Dei contemplationem per gratiam mens prædictas crassiores tenebras dissipaverit, per seipsam manifeste Deum videt, explanatione nulla indigens, quemadmodum doctore non indiget qui sensibilia videt; si nihil oculi pupillæ obstat. Quemadmodum accommodantur sensibilia sensibus recte se habentibus, ita spiritualia cogitationi nata sunt, mundatæ nempe a cupiditatum nube. Et sicut ex sensuum perceptione fit comprehensio, ita ex spirituali aspectu spiritualium visio fieri solet; post quæ simplex Dei contemplatio per gratiam, sine figura et qualitate et imagine mentem subjectam retinens a quibuslibet sensibilibus et cogitabilibus liberat, eam includens, ut sermone non potest dici, in immensitatis non circumscriptæque infinitatis abysso cum exstasi et admiratione.

89. O Domine, qui omnium visibilium et cogitabilium omnipotens principium es, qui initium habes æternitatem increate qui finem habes infinitatem, immense qui naturam habes supernaturale, incircumscripte; et substantiam habes supersubstantiale, ingenite; et formam habes quod sine forma est, invisibilis; et proprium habes quod non proprietatem admittit, incorruptibilis; et habitum quod non est habitus non vestigabilis; et locum, immensitatem, incircumscripte; comprehensionemque et incomprehensibilitatem, abscondite; et cognitionem contemplationemque quod non potest nosci aut videri, inaccessibilis et non cogitabilis, et rationem; quod supra rationem est, inenarrabilis; et interpretationem, quod nemo potest interpretari, ineffabilis; et cogitationem, quod non potest cogitari, incogitabilis; atque omnino situm habes super omnia celsitudinem, o Supreme; totus es mirabilis, et pax et fiducia et charitas et dulcedo et deliciæ, et in omnibus securitas et vera lætitia, sola substantialis gloria et regnum et sapientia et fortitudo. Ideoque ab omnibus visibilibus recessio et ab omnibus cogitabilibus cessatio naturaliter ineffabilis es, et requies in te miranda iis qui te, cum sancti Spiritus participatione, contemplantur, ineffabilis Deus.

ϟ'. « Θαυμαζόμενον δὲ, τὸ Θεῖον δηλαδὴ, ποθεῖται

90. « Divinum quod miramur, magis optatur;

optatum, purificat, » inquit theologica Gregorii vox. Cum mundavit, Dei nos similes efficit; et talibus effectis, nobiscum tanquam cum familiaribus conversatur. Et non modo sic Deus, sed et qui mundati sunt, cum divina in Spiritu ac veritate ipsis propria facta sint, et in Deo inveniantur; unde et theologus adjicit : « Deus cum Diis unitus et ab ipsis cognitus. » Vides quam admiranda sit ea unio. « Deus, inquit enim, cum diis unitus. » Si autem eorumdem unio fiat, manifestum est easdem quoque esse ex unione dispositiones ac delicias. Ideo addit : « et cognitus : » igitur qui sunt Deo similes et dii ex gratia, cum ipsis divina sint propria, et cum Deo conversantur et eum norunt, quemadmodum et Deus analogice eos qui divinam formam habent, ut dictum est, et dii sunt, contemplatur et cum iis conversatur et unitur. Unde magnus ille vir addit, nec immerito, ut id demonstret : « Et tantum forte Deus a mundis et diis illis noscitur, quantum jam eos noscit analogice qui natura Deus eos ut deos adoptione fecit. Reputa igitur quo in gradu ab ipsis noscatur? Beatissimi igitur qui ad Dei visionem et contemplationem convenienter totis animæ ac scientiæ spiritualis viribus, cum eos videas, ob Dei incomprehensibilitatem ex ejus æternitate, infinitudine, immensitate, sempiterna exsistentia, totos in Deo maxima admiratione dignos effectos et stupore, et quo eorum animæ per amorem eum Deo uniuntur, et desiderium inexplebile in Dei vultus divinæque pulchritudinis contemplatione, quasi consumptæ patiuntur. Et consequenter tunc mundantur, et divina operatione Deo similes efficiuntur, et dii jam cum Deo per cognitionem uniuntur; qui quidem deificatorum superabundantia, et supernaturalis ipsorum deificationis dono ac divinæ unionis, ipsis se cognitum præstans, miro modo immensa illa pulchritudine omnem eorum spiritualem sensum abripit omnemque motum et circum se attractos habet tanquam alios angelos, mira psallentes et merito. Deus stetit in concilio deorum; in medio autem deos dijudicat; et illud : « Deus deorum Dominus locutus est et vocavit terram, » terrestres nempe, ab ortu solis usque ad occasum, unde principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, et consequenter stant circa Deum, ut Seraphim stabant coram illo, divinas supernaturalium mysteriorum illuminationes accipientes, et consequenter a Deo possessi nec distracti, qui supra omnia infinite elevatus est. Si igitur mundi corde, juxta Domini declarationem, beati sunt, quia ipsi Deum videbunt, quomodo non essent manifeste beati qui Deum contemplantur, admiratione quæ ex Dei cognitione procedit, mundati et in Dei dignitatem per profectus ascendentes! Oportet igitur eos qui beatitudinem passi sunt, et deificationem pati et ita immote stare, ut Cherubim, circa Deum, contemplationemque omni opera curare et scientiam et actionem in Christo Jesu Domino nostro.

A πλέον· ποθούμενον δὲ, καθαίρει, » φησὶν ἡ θεολόγος Γρηγορίου φωνὴ, « καθαῖρον δὲ, θεοειδεῖς ἀπεργάζεται, τοιούτοις δὲ γενομένοις, ὡς οἰκείοις ἤδη προσομιλεῖ. Ἀλλ' οὐ μόνον οὕτως ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ οἵ γε καθαρθέντες ταύτῃ, ὡς οἰκείοις ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τοῖς θείοις καὶ τῷ Θεῷ ἐντυγχάνουσιν, ὅθεν καὶ ὁ Θεολόγος ἔπεισι· « Θεὸς θεοῖς ἑνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος. » Ὁρᾷς τὸ θαυμαστὸν τῆς ἑνώσεως; Θεὸς γὰρ, φησὶ, θεοῖς ἑνούμενος. Εἰ δὲ τῶν ὁπωσδὴ ταυτῶν ἕνωσις, δῆλον ὅτι καὶ τῆς ἑνώσεως αἱ διαθέσεις καὶ ἀπολαύσεις ἐφαμίλλως αἱ αὐταί. Δι' ὅ φησι, καὶ γνωριζόμενος· ὡσαύτως ἄρα καὶ οἱ θεοειδεῖς καὶ θεοὶ ἐκ τῆς χάριτος, ὡς οἰκείοις τοῖς θείοις, καὶ τῷ Θεῷ ὁμιλοῦσι καὶ γνωρίζουσιν, ὡς ὁ Θεὸς τρόπον ἀνάλογον θεωρεῖ, καὶ προσομιλεῖ, καὶ ἑνοῦται B τοῖς κατὰ τὰ εἰρημένα θεοειδέσι τελοῦσι, καὶ θεοῖς· ἐντεῦθεν ὁ μέγας προστίθησι, καὶ οὐκ ἀπεικότως, εἰς δήλωσιν· « Καὶ τοσοῦτον ἴσως γινώσκεται ὁ Θεὸς τοῖς καθαροῖς καὶ θεοῖς τουτοισὶ, ὅσον ἤδη γινώσκει αὐτοὺς, ἀνάλογον τρόπον ὁ φύσει τοὺς θέσει θεούς. Πόσον τοίνυν εἰκάσαις τὸ εἰκὸς λογιζόμενος; πολύ γε μακάριοι, οἱ πρὸς Θεοῦ ὁράσεις, καὶ θεωρίας προσηκόντως ἀνατεινόμενοι μεθ' ὅλου μένους ψυχῆς καὶ ἐπιστήμης πνευματικῆς, ὁπηνίκα ὁρᾷς τῷ τοῦ Θεοῦ ἀλήπτῳ διὰ τὴν περὶ αὐτὸν ἀναρχότητα, καὶ ἀπεριληψίαν, καὶ ἀπεριγραφότητα, καὶ τὴν ὅλως ἀϊδιότητα, καὶ ἀπειρίαν, ὅλους τοὺς ἐν τῷ Θεῷ θαύματος γεγονότας ὑπερθαυμάστου, καὶ τῆς ἡλίκης οἵας ἐκπλήξεως, ἐξ οὗ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐρω- C τικῶς ὀπίσω κολλᾶται Θεοῦ, καὶ πόθον ὅσον ἀφόρητον, ἐν ἄρα τῷ θεωρεῖν τὸ θεῖον πρόσωπον, καὶ τὸ κατ' αὐτὸ κάλλος ἐκπρεπὲς, καὶ [*Ἴσ. περιττὸν τὸ καὶ*] ἐκτετηκότες εὐδαιμόνως πάσχουσι. Καὶ τότε δῆτα ἑπομένως ταύτῃ καθαίρονται, καὶ τῆς θεουργίας καὶ θεοειδεῖς γίνονται, καὶ θεοὶ καὶ Θεῷ γινωσκομένως ἑνοῦνται, ὅς γε δὴ περιουσίᾳ τῶν θεωθέντων, καὶ ἀκολουθίᾳ τοῦ τῆς θεώσεως ὑπερφυοῦς αὐτῶν δώρου, καὶ τῆς θείας ἑνώσεως, γνώριμος καταστὰς, θαυμασίως συναρπάζει τούτων τῷ ὑπερκάλλῳ πᾶσαν τὴν νοερὰν αἴσθησιν, καὶ πᾶσαν τὴν ἔφεσιν, καὶ περὶ αὐτὸν θελγομένους ἔχει ὡς ἄλλους ἀγγέλους, ἄφυκτα ψάλλοντας, καὶ μάλα εἰκότως· Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ, θεοὺς διακρινεῖ· καὶ τὸ, Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν, τουτέστι D τοὺς γηγενεῖς, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν· ὅθεν καὶ ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραὰμ, καὶ ἐξ ἑπομένου ἔστησαν κύκλῳ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὰ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, θείας ἐλλάμψεις ὑπερκοσμίων μυστηρίων δεχόμενοι, καὶ ἐχόμενοι ἀδιασπάστως Θεοῦ, πάντων ἀπειράκις ἐξῃρημένου ἀπείρως. Εἰ τοίνυν οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, μακάριοι. ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται, πῶς οὐ περιφανῶς μακάριοι οἱ θεωρητικοὶ, καθαιρόμενοι τῷ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως θαυμασμῷ, καὶ εἰς Θεοῦ ἀξίαν διὰ προκοπῆς ἀναβαίνοντες; Χρὴ γε ἄρα ποθοῦντας τὸν μακαρισμὸν, καὶ παθεῖν τὴν θέωσιν, καὶ οὕτως ἀκινήτως στῆναι χερουβικῶς περὶ τὸν Θεὸν, τῆς θεωρητικῆς ἔχεσθαι ὅλῃ σπουδῇ, καὶ ἐπιστήμης, καὶ πράξεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. »

ϞΑ'. Ἰδεῖν σε μάλιστα βούλομαι, καὶ δὴ ἑπομένως ὑμνῆσαι, ζωοποιέ, ζωὴ τῶν ἀμηγέπη ὁρώντων σε, Κύριε ὁ Θεός μου, ἀλλ' οὐκ ἔχω βουλόμενος ὅπως ἐπάξιον εἴπω, καὶ διαποροῦμαι κατ' ἀλήθειαν καὶ ἀδημονῶ. Ὢ πῶς οἰκείως ὁ νοῦς ἔχει σοι, Δέσποτα, Ποιητὰ πάνσοφε, καὶ σὲ μόνον ὁρῶν εἰρήνης ἀπολαύει, καὶ ἀναπαύλας αὐτῷ προσφυοῦς! Ἐφίεται καὶ γὰρ πεφυκότως ὁ νοῦς, τῆς ἔξωθεν, καὶ φαινομένης περιφορᾶς ἐλευθερωθείς, καὶ σχολάσας ἐφ' ἑαυτὸν, νοεῖν, καὶ μάλιστα δὴ διανοεῖσθαι φυσικῇ ὠκύτητι τὰ ὑψηλότερα, καὶ προσκεῖσθαι τῷ γιγνομένῳ τῆς κατ' αὐτὸν ἀϋλίας τοῖς ἰσχνοτέροις. Ἀμέλει λόγῳ πεφυκότι αὐτόμολος ὡσπερεὶ ἀνατρέχει πρός γε τὸ πάντων ὑπέρτερον, καὶ πάσης ἀϋλίας ἀνώτερον. Δῆλον δὲ ὅτι σὲ καὶ μάλιστα, Πνεύματος ἁγίου ῥοπῇ, διὰ πίστεως κατὰ τὸ εἰκὸς βοηθούμενος, καὶ ταύτῃ δῆτα ἀνατεινόμενος, ἢ μᾶλλον γιγνομένως ὁ νοῦς, ὑπὸ τῶν περὶ σὲ νοητῶν, ὡς ἄν τινων συγγενῶν ἀνελκόμενος, ποθεῖ σε καὶ πάνυ ἰδεῖν σὺν παντὶ προθύμῳ τῷ τῆς ψυχῆς. Οἷα δὲ πάσχει θαυμάσια, καὶ μακάρια πεφυκότως· ἐπεὶ καὶ γὰρ φύσις αὐτῷ, ἥπερ ἔφην, νοερὰ οὖσα, πάντων κτισμάτων, μᾶλλον δὴ πτηνή, καὶ ταχεῖα, ἔφεσιν δὲ προσηκόντως ἔχει τὰ νοητά, δεῖται νοεῖν, ὡς ἐσθίειν ζῶα τὰ αἰσθητὰ [Ισ. αἰσθητικά], τουτὶ γὰρ τρόπον ἐφάμιλλον τὸ νοεῖν τῷ νοΐ, ὅπερ τῷ ἐσθίειν ζώοις τοῖς αἰσθητικοῖς. Ἐκ γὰρ τοῦ νοεῖν, καὶ ζῆν οἰκείως, καὶ αὔξειν, καὶ ἀπολαύειν καὶ τέρπεσθαι γίγνεται τῷ νῷ, ὡς καὶ τοῖς αἰσθητικοῖς ζώοις ἐκ τοῦ ἐσθίειν ἐστί. Τοιαῦτα δέ τοι πάσχει ἐξ ἄρα δήπου τοῦ δρᾶν, δηλαδὴ τοῦ νοεῖν ὑπερβαλλόντως καὶ μάλιστα, ὁπηνίκα φθάσῃ διὰ πνευματικῆς σου χρηστότητος, ἀφράστως ἐν σοὶ γεγονότος, ἐν τῇ θέλξει τῆς ἀφάτου δόξης σου συμμιγεῖσα ἡ ἔφεσις αὐτοῦ. Τὸ γὰρ περί τι ἔφεσιν ἔχον ἰδικὴν τί ποτ' ἂν καὶ πάθοι κατὰ τὸ εἰκὸς, περιτυχὸν ἑλκτικῷ τῳ, καὶ μάλιστά γε τοιούτῳ, οἷός περ σὺ, καὶ ταῦτ' ἐκ προνοίας τῆς σῆς, πρὸς ἡλίκον οἷον σὲ, ἐφετόν; Σὺ γὰρ, Βασιλεῦ πάνσοφε, παντοδύναμε, ὑπεράγαθε Κύριε, κτίσας ζῶον τὸν νοῦν νοητὸν, τοῖον τεύχεις, οἷον τοῖς σοῖς γε ὑπερευφραίνεσθαι πεφυκότως, καὶ ἀῤῥήτως ἐν κατοχῇ τοῦ θείου σου γενέσθαι μετ' ἐκπλήξεως ἔρωτος, καὶ οἷόν πως μανικῶς διακεῖσθαί σοι ἐξ ἐφαμίλλου βακχικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Καὶ ὁ μὲν νοῦς, οὕτως ἄρα φιλόκαλος ἄκρως κτισθεὶς ἔχει, καὶ τὸ φιλόκαλος εἶναι κομιδῇ κατὰ τὸ πεφυκὸς, ἐκ προνοίας τὰ ἄριστα ἑπομένως νοεῖν ἔφεσιν ἔχει, καὶ ἀεὶ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ πρόσω ἐπιθυμεῖν καὶ προαιρεῖν ἐκ τοῦ γιγνομένου τοῖς κρείττοσιν. Οἷος δὲ σὺ τούτῳ φαίνῃ, καὶ ὅπως συναρπάζεις αὐτὸν, σοφῶς ἐς τὰ μάλιστα, τῷ ἔρωτι τῆς σῆς θεωρίας καταθελγόμενον, καὶ ξυμπάντων ἁπαξαπλῶς, πλὴν μόνου σοῦ ἐξιστάμενον μετὰ τοῦ τῆς ψυχῆς διακειμένου παντός. Οὔτε [Ισ. λείπει γὰρ] ποικίλος μόνον ὁρᾶσαι, ἥδιστε, οὔτε περιληπτὸς, οὔτ' ἀπερίληπτος, οὔτε φοβερὸς, οὔτε μειλίχιος, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκεῖνο· ἵν' οὕτω πάντως ἐντεῦθεν, ἐκεῖθεν ἡ τοῦ νοῦ κίνησις, καὶ δὴ καὶ τροπὴ, μηδὲν ἔχει κλίναι πρὸς ἕν τι τῶν ἔξω σου διὰ ποικιλίαν δῆθεν, ἢ δι' ἁπλότητα, δι' ἀκαταληψίας ἔφεσιν, ἢ καταλη-

91. Te imprimis videre volo et consequenter celebrare, o vivifice, et vita eorum omnium qui te vident, Domine Deus meus; sed nescio quomodo quid digni loquar, et hæreo, et secundum veritatem indigeo. O quomodo proprie mens tibi adest, Domine, sapientissime Creator et te solum videns pace fruitur et convenienti quiete! Optat quidem naturaliter mens, externis et apparentibus liberata, et sibi ipsi incumbens, cogitare et naturali perspicuitate superna inquirere et adhærere iis quæ suæ spirituali substantiæ maxime congruunt.

Naturali sane ratione sponte currens ascendit ad illud quod est super omnia et omni spiritui præstat. Manifestum vero est quod te, præsertim, Spiritus sancti motu, per fidem, ut decet, adjuta mens et maxima virtute sustentata, iis quæ circum te sunt spiritualibus attracta, tanquam a quibusdam cognatis, optat te omni animæ studio videre. Multa igitur mira ac beata patitur; quoniam enim natura ipsi est, ut prius dixi, spiritualis, omnes creaturas, tanquam si celeres alas haberet, motu superat, spiritualia potest cogitare, ut quæ sentiunt animalia possunt manducare. Eodem modo enim cogitare menti se habet, ac manducare brutis. Ex cogitatione enim mens et vivit propria vita, et crescit, et fruitur lætaturque, ut fit brutis animantibus ex manducatione. Talia autem experitur ex contemplatione, nempe ex superna cogitatione, quando per tuam spiritualem bonitatem, ineffabiliter ad te ascenderit, cum inenarrabili dulcedine tua motu suo immista. Quod enim circa aliquid proprium motum habet, quid pati debeat, tali dulcedine captum quanta es tu, idque ex tua Providentia ad tale voti objectum tendens, quale es tu? Tu enim, Rex sapientissime, potentissime, optime Domine, qui mentem cogitans animal creasti, eam talem condidisti, ut tuis naturaliter lætari possit et ineffabiliter in tuæ deitatis possessionem intrare possit, cum amoris stupore, et ardenter in te disposita sit ex illa tanquam furenti admiratione. Et mens quidem cum ita Pulchri amans creata sit, habet quoque in se pulchritudinem natura sua, et ex providentia optima semper cogitandi desiderio tenetur, et semper altiora et quæ sunt ante se inquirit iisque lætatur, ut contingit iis qui meliores fiunt. Qualis autem tu illi appares, et quantum eam arripis quam sapientissime, tuæ contemplationis amore allectam et ab universis, excepto te, separatam, totis cum animæ potentiis. Neque varius videris, dulcissime, neque comprehensus, neque incomprehensus, neque terribilis, neque suavis, sed nunc quidem id, nunc autem illud; ut sic mens, unde movetur ac convertitur, nequeat ad unum eorum quæ sunt extra te, propter varietatem aut simplicitatem, propter terrorem aut dulcedinem. Et omnino cum sis Unum Bonum et Unum Pulchrum comprehensive, et omnium bonorum efficiens causa ipse optimus et pulcherrimus, in nullo alio licet mentem contemplari et immorari

et varie ac multipliciter lætari, nisi in te; tu enim omnia causaliter in te habes, et super omnia inveniris, ut pulcherrimus infinite omnium rerum creator. Unde, cum unus sis, Deus, substantia, varie potentiis tuis videris, ob earum multitudinem et rursum propter earum magnitudinem, et quod miratione ac stupore dignius est, iis ipsis quibus comprehendi potes, rursum quodammodo constitueris. Substantia enim omnino es incircumscriptus, et secundum virtutem, et præterea potentia tua non circumscribitur; mensuram enim potentiæ tuæ quis invenit? Sapientiam autem tuam quis cognoscit? Et Bonitatis tuæ oceanum quis scrutatus est? Ac omnino quis tuorum aliquid intellexit? sed tamen secundum eadem quodammodo altero comprehensibilis es. Mens sane quæ ab iis spiritualibus quæ sensibilibus insunt contemplari incipit, ex consequentia ascendit ad illud quod circum te, Salvator, unum est et incomprehensibile, ac dulcedine comprehensibile et voluptate, et quod pulchri amatrix sit, omni cura festinat, quantum licet, ultra procedere. Cum autem nequeat longius inquirere, reputans, ut oportet, id quod ipsam fugit ut supra ipsam positum et elevatum, amore ardenti quodam comprehenditur et ferventer circum te exsultat, et in animam ardentia desideria arripit, Divinæ caritatis flammam ad incomprehensibile, faciens id quod comprehendit, et suam inopiam in amorum abundantiam convertens. Quod apud te comprehendi potest non magis eam attrahit quam eam inflammat quod ipsam fugit et cognitionis impossibilitate, admirari et optare eam cogit; addam etiam, quod ei persuadet ut inquirat quid sis, non quidem substantialiter; id enim omnino ex suprema elevatione impossibile est, sed quid sit substantialis Dei potentia et operatio, et quidquid eorum quæ circum te contemplari licet, spiritualium et theologicorum incomprehensibile est, cum ea sint, ut diximus, propter magnitudinem, infinita, et propter multitudinem, non scrutabilia. Etsi enim non possit omnino ad terminum pervenire, cum ea sint infinita, potest autem, cum puritate ad te accedens, et ad tuam pulchritudinem assurgens, ad manifestiores et lucidiores, aspectu eorum quæ te circumdant, pertingere atque ita deificari. Unde et amoris vulnere incendis, quæ apud te versatur, mentem, eam illuminans, imo vero eam consequenter introducens in quædam inaccessa et mystica cœlorum spectacula. Unitas hymnis celebranda, et Trinitas honoratissima, potentiæ ac sapientiæ abyssus profundissima! quomodo ex ipsa servitute, si quis ita loqui velit, aut ex adscriptione, in illas divinas tenebras mentem legitime mundatam introducis, eam transmittens ex gloria in gloriam, sæpissime tamen intra has lucidas tenebras remanens. Non novi, ut tu nosti, utrum illa nubes in quam introductus est Moyses, hujus fuerit imago, an hæc illius; sed hæc manifeste spiritualis est nubes et in ea divine ac su-

A ψεως, διὰ φοβερότητα, ἢ μειλιχιότητα· καὶ ξυνόλως, ἓν ἀγαθὸν, καὶ καλὸν, περιληπτικῶς ὢν [ἀγαθότητός σου], καὶ πάντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν ποιητικῆς ἀρχῆς ὑπεράγαθος καὶ ὑπέρκαλος, ἐν οὐδενὶ τῷ ἑτέρῳ ἔξεστι πάντως τὸν νοῦν θεωρεῖν καὶ παραμένειν καὶ ποικίλως, καὶ πολλαχῶς τέρπεσθαι, ὅτι μὴ ἐν σοί· σὺ γὰρ τὰ πάντα αἰτιολογικῶς ἔχεις ἐν σεαυτῷ, καὶ ὑπὲρ πάντα εὑρίσκῃ, ἅτε δημιουργὸς ὑπέρκαλος ἀπειράκις ἀπείρως. Ἐντεῦθεν εἷς ὢν, Θεὲ, τὴν οὐσίαν, ποικίλως θεωρεῖσαι ταῖς ἐνεργείαις, διὰ πλῆθος αὐτῶν, καὶ αὖθις διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν πολὺς, καὶ τὸ θαυμαστώτατον γὰρ καὶ ἐκπληκτικὸν, ὅτι περ, καὶ οἷς γίνῃ δήπουθεν ληπτὸς, ἐντεῦθεν αὖθις τούτῳ γέ τῳ καθίστασαι. Ὁ γὰρ κατ' οὐσίαν σὺ ἀπερίληπτος πάντῃ, καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν, καὶ B πρὸς τούτῳ τὴν δύναμιν οὐ περιλαμβάνεσαι ἀμηγέπῃ· μέτρον γὰρ δυνάμεώς σου τίς εὕρατο; σοφίαν δέ σου τίς ἔγνω; τῆς δὲ ἀγαθότητός σου τὸ πέλαγος τίς ἐξιχνίασε; καὶ ὅλως τῶν σῶν τινος τίς ἄκρως συνῆκε; καίτοιγε κατὰ ταῦτα τρόπον ἕτερον καταληπτός γε ὢν ὁπωσδήποτε. Ἀμέλει δῆτα ὁ νοῦς θεωρεῖν ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς φαινομένοις νοητῶν ἀρχόμενος, ἄνεισιν ἰὼν ἐξ ἑπομένου εἰς τὸ περὶ σὲ, Σῶτερ, ἑνιαῖον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τῷ ἡδεῖ καὶ κομιδῇ τερπνῷ τοῦ ληπτοῦ, καὶ τῷ φιλόκαλος εἶναι, σπεύδει ὅλῃ σπουδῇ, καὶ φιλονεικεῖ πως προσεπανιέναι ὡς ἔνι ἐπέκεινα. Ἐπεὶ δὲ οὔκουν ἐξικνεῖται φθάσαι πόῤῥωτερον, ἀναλογιζόμενος, ᾗ χρὴ, τὸ ἐκφεῦγον ἀναμφηρίστως ὡς ὑπερκείμενον, φέρτερον, πολλῆς τινος κάτοχος ἀκολούθως ἐρωτοληψίας γίνε- C ται, καὶ ἐφαμίλλως μανικῶς ἐκβακχεύεται περὶ σὲ, καὶ πόθους ἀναῤῥιπίζει διακαεῖς τῇ ψυχῇ, ὑπέκκαυμα θείας ἀγάπης τὸ καταληπτὸν τοῦ ἀκαταλήπτου ποιούμενος, καὶ τὴν ἀπορίαν πορισμὸν ἐρώτων τιθέμενος. Οὐ μᾶλλον θέλγοντος τοῦ περὶ σὲ, πάνσοφε, ληπτοῦ, ἤπερ ἐκκαίοντος τοῦ διαφεύγοντος, καὶ, τῷ τῆς γνώσεως ἀνεφίκτῳ, καὶ θαυμάζεσθαι λίαν, καὶ ποθεῖσθαι διαφερόντως, παρασκευάζοντος, προσθείην γ' ἂν ὅτι καὶ ζητεῖσθαι πείθοντος, οὐμενοῦν τι σὺ κατὰ τὴν οὐσίαν· τοῦτο γὰρ παντὶ, καὶ πάντως, καὶ ὁπωσοῦν ἐκ περιουσίας ἀμήχανον, ἀλλὰ τὸ τῆς οὐσιώδους θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, καὶ τὸ ὅλον, τῶν περὶ σὲ, Θεὲ, θεωρουμένων νοητῶν, καὶ θεολογουμένων ἄληπτον, ἀπείρων, ᾗ εἴρηται, διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξερευ- D νήτων δὲ ὄντων διὰ τὸ πλῆθος· τούτων καὶ γὰρ, εἰ καὶ ὅλως εἰς πέρας ἐφικέσθαι ἀδύνατον, ἅτε ἀπείρων, ἀλλὰ δυνατὸν τῷ διὰ καθάρσεως προσεγγισμῷ σου, καὶ τῇ ἐνατενίσει τοῦ κάλλους σου, πρὸς φανωτέρας καὶ διαυγεστέρας ὁράσεις τῶν περὶ σὲ γίνεσθαι, καὶ θεοῦσθαι κατάλληλα· ὅθεν καὶ καταφλέγεις τρώσει ἐρωτικῇ προσμένοντά σοι νοῦν ἀνηκόντως, διαυγάζων μᾶλλον, καὶ μᾶλλον αὐτὸν, κἀκ τοῦ γιγνομένου εἰσάγων εἰς ἄττα ἄδυτα μυστικὰ θεάματα ὑπερουράνια. Ὦ μονὰς ὑπερύμνητε, καὶ Τριὰς ὑπέρτιμε, δυνάμεως καὶ σοφίας ἀπύθμαντε βυθέ! πῶς ἐξ αὐτῆς εἴτε ἀφετηρίας, ἐθέλοι τις λέγειν, εἴτε μὴν γραμμῆς, εἰς τὸν κατὰ σὲ εἰσάγεις θειότατον γνόφον καθαρθέντα ἐνθέσμως τὸν νοῦν, μετάγουσα τοῦτον ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, πολλάκις πλὴν καὶ εἴσω μένοντα

τοῦ ὑπερφώτου γνόφου. Οὐκ οἶδα, ὡς σὺ γινώσκεις, εἴτε εἰς ὃν εἰσήχθη Μωσῆς τε πάλαι, εἴθ' ὅτι οὗτος, ἐκείνου εἰκὼν, εἴτ' οὖν τούτου, ἐκεῖνος, πλὴν ὅτι οὗτος περιφανῶς νοητὸς γνόφος ἐστὶ, καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ τελεῖται θείως καὶ ὑπερφυῶς ἐν τῷ μυστικῷ τῆς ψυχῆς ἀῤῥήτως, τὰ τῆς πνευματικῆς ἑνώσεως καὶ ἀγάπης μυστήρια· οἱ εἰσαγόμενοι μετὰ τῆς δᾳδουχίας τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος λίαν λαμπρῶς ἐπίστανται.

A pernaturaliter in mysterio et ineffabiliter spiritualis unionis caritatisque perficiuntur mysteria; quo introducti cum illuminantis spiritus face, id apprime et manifeste noverunt

ϞΒ'. Τίς σε διακειμένως, Κύριε Τριὰς, ὁρῶν οὐ χαίρει τὸν βασιλέα καὶ ἀδιάλειπτον πρύτανιν, καὶ διανομέα παντὸς οὑτινοσοῦν καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, καὶ πηγαῖον ὄλβον τούτων τυγχάνοντα; καὶ τίς πρὸ τῆς ὁράσεως τῆς παντοκρατορικῆς δεσποτείας σου χαίρειν ἔχοι χαρὰν ἀληθῆ; Δῆλον ὅτι οὐδεὶς οὐδαμῶς· διὰ τοῦτο τῷ ὄντι, «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,» ὅτι οὗτοί σε ὀπτάνονται ὄμματι ψυχῆς, χαρὰν αὐτόχρημα ὄντα διαφερόντως πνευματικὴν, καὶ χαίρουσι B δὴ μετὰ γάννους, καὶ πολλῆς θυμηδίας, καὶ ἀφορήτων ἐρώτων ἐμπίπλανται, πολλάκις καὶ σωματικαῖς προσπαλαίοντες περιστάσεσι, καὶ δαιμονικαῖς ἐπιφοραῖς πάσχοντες· τὸ γὰρ πνευματικὸν φῶς τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου σου, Κύριε, ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερεξῄρηται τοῦ καὶ ὁπωσοῦν λύπῃ προσίεσθαι κοσμικῇ, ᾧ ἐλλάμπεσθαι γίγνεται διὰ χάριτος. Διὰ τοῦτο γλυκασμὸς ὅλος προπορεύεσαι. Ὅλος ἐπιθυμία, ἁγία τε ἔφεσις, ἄῤῥητος ἔρως· ἐντεῦθεν ἡ ἀγάπης σου ἀφορήτοις ὑπερφυέσι κέντροις τετρωμένη. Ἀποκαθιστᾷ τοὺς κατά τινά σε ὁρῶντας ἐπίνοιαν· ἐντεῦθεν εἰς ὀσμὴν μύρων σου ὀπίσω σου κατακολουθοῦσαι τρέχουσι σφοδρῷ καὶ ἀνενδότῳ τόνῳ αἱ ψυχαὶ τῶν, ὑφ' ὧν ὁρᾶσαι, ἄῤῥητε Θεὲ, καὶ ἐν σφίσιν C αὐταῖς ἕλκειν σε πάσῃ πειρῶνται μηχανῇ, ἡττημέναι πάντως, καὶ ἐκτετηκυῖαι τῷ πόθῳ σου θαυμαστῶς. Ὅθεν ἀλήστως σε ἔχουσιν ἐπὶ νοῦν ἐξηρμέναι τοῦ κάλλους σου τοῦ ὑπερφυοῦς. Μᾶλλον μὲν οὖν διηνεκῶς καὶ πνευματικῶς πρότερον κατέχεις τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ νύκτωρ δήπου καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ ὁ ὕπνος ἀπέπτη ἀπὸ τῶν βλεφάρων αὐτῶν· καὶ ἡ ἡδύτης . . . .

. . . .

οὐμενοῦν ἔτι ταύταις . . . .

. . . .

ει. ἀλλὰ καὶ καθεύδουσαι τέως, ὅμως ἡ καρδία αὐτῶν καὶ [οὕ]τω γρηγορεῖ, ἀγαλλιώμεναι, ὡς ὁ προφήτης λέγει ἐπὶ τῶν κοιτῶν αὐτῶν. Καὶ ἐφαμίλλως ὁρῶσι καὶ συνέχονται, καὶ τί γενέσθαι οὐκ ἔχουσι, καὶ ἀποροῦσι, καὶ ἐξίστανται διὰ τὰ διακείμενα τῆς ἀφάτου φαιδρότητος τοῦ προσώπου σου, διὰ τὴν μεγαλωσύνην τῆς δόξης τῆς ἁγιωσύνης σου, διὰ τὰς ὑπερκοσμίους ἃς δι[ατίθεν]ται ἐν ἑαυταῖς ἀναβάσεις σου, καὶ ἀποκαλύψεις τὰς μυστικὰς, διὰ τὰ μυρία ἀπόῤῥητά τε καὶ ἄφατα, πάγκαλά τε καὶ πανάγαθα δῶρα Πάτερ τὰ περὶ σέ. . . . .

. . . .

καὶ στηρίξαις τοὺς ἐν εὐθύτητι [κατοικοῦν]τας σὺν τῷ προσώπῳ σου.

92. Quis te, Trinitas, Domine, ut decet contemplans, non lætatur, cum te regem indeficientemque ducem, et omnis boni ac pulchri dispensatorem, et divitiarum fontem cogitat? Et quis ante tuæ dominationis omnipotentis visionem non vera lætitia frueretur? Manifestum est neminem non lætari. Ideoque revera, «beati mundo corde», quia te animæ oculis videbunt, lætitia multa ac spirituali repleti, et cum exsultatione ac multa voluptate lætantur, ardentique amore replentur, corporalibus obstaculis resistentes, et dæmoniorum insultus patientes. Spirituale enim vultus tui pulchritudinis lumen, Domine, infinito ab hujus mundi tristitia distat; quo lumine per gratiam mens illuminatur. Propterea ingens ei dulcedo præstatur, desiderium, sancti motus, ineffabilis amor; unde caritatis tuæ aculeis supernaturalibus acribusque mens vulnerata repellit eos qui te secundum aliquam cogitationem vident; unde in odorem unguentorum tuorum post te sequentes currunt vehementi et indeficienti ardore eorum animæ a quibus aspiceris, ineffabilis, et in ipsas te attrahere omni modo conantur, omnino victæ et tui desiderio mire consumptæ. Unde non possunt te oblivisci, mente tua supernaturali pulchritudine suspensa. Imo vero perpetuo ac spiritualiter prius eorum corda possides, et nocte et die, et somnus effugit ab oculis eorum, et dulcedo . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Non quidem adhuc iis. . . . .

. . . .

. . . .

si, sed dormientium cor tamen vigilat; exsultantque, ut ait propheta, in cubilibus suis. Et contemplantur ac comprehendunt, et nesciunt quid fiant, et deficiunt, et in exstasim rapiuntur propter tui vultus splendoris manifestationem, propter tuæ gloriæ ac sanctitatis magnitudinem, propter supernaturales tuas, quæ ipsas disponunt, ascensiones et mysticas revelationes, propter sexcenta arcana et ineffabilia, pulcherrimaque et optima dona, quæ circum te sunt, Pater. . . . .

. . . .

Et firmabis eos qui recti cum vultu tuo habitant.

ANNO DOMINI MCCCXL.

NICEPHORUS MONACHUS

NOTITIA

(Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν, Venetiis, 1782, fol., p. 869.)

Venerabilis Pater noster Nicephorus, qui in sancto monte Atho asceticorum certaminum stadium confecit, paulo ante annum millesimum trecentesimum et quadragesimum floruit. Altissimis asceticæ philosophiæ institutis Gregorium Thessalonicensem imbuit, ut ipse alicubi testatur. Tranquillam et a sollicitudinibus liberam vitam apud ipsum solum peregit, ipsi fuit conjunctus; summis et supernaturalibus præsidum mandatis fuit ineffabiliter eruditus, et gratiæ illuminationem beatificam accepit. Cujus divinæ sanctitatis exemplar factus, cœleste donum, quo prius dignus habitus fuerat, nobiscum generose voluit per præsentem tractatum communicare, ut ejusdem mercedis participes fieri mereremur. In sanctorum Patrum Vitis exempla collegit de sobrietate, de attentione, de oratione et de variis adjumentis; e proprio fonte naturalem et scientificam adjecit methodum, qua pulchriorem nemo excogitaturus sit: De operatione spiritus in corde et de invocatione nominis Domini Jesu; regulam tradidit exactissimam de sancto jejunio et scalam puræ et perfectæ orationis; demum bona subsequuntur, quæ inde profluunt salvari volentibus. In his autem seipsum, veluti novum Beseleel, exercuit, conducente et operante Spiritu sancto.

Νικηφόρος ὁ ὁσιώτατος Πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἐν μὲν τῷ ἁγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθω τὸν τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων ἀνύσας δίαυλον, μικρῷ δὲ πρὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ τριακοσιοστοῦ καὶ χιλιοστοῦ ἔτους ἀκμάσας, καθηγητὴς καὶ μυσταγωγὸς τῶν ὑψηλῶν τῆς ἀσκητικῆς φιλοσοφίας μαθημάτων ἐγένετο Γρηγορίου τοῦ Θεσσαλονίκης, καθάπερ αὐτός που περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ· διὰ τῆς ἀπεριμερίμνου δὲ ἡσυχίας ἑαυτῷ μόνῳ σχολάζων, καὶ δι' ἑαυτοῦ ἤδη ἡνωμένου, τῷ ὑπερκοσμίῳ καὶ ἀκροτάτῳ τῶν ἐφετῶν ἑνωθεὶς ἀπορρήτως, μακαρίως ἐντεῦθεν τὸν ἐνυπόστατον ἐν καρδίᾳ τῆς χάριτος ἔπαθε φωτισμόν. Τοῦ τοίνυν τῆς θεώσεως ἀμιμήτου μιμήματος, καὶ θεοποιοῦ δώρου αὐτός τε πρῶτον ἐκεῖθεν πλουσίως ἀναπλησθείς, τούτου καὶ ἡμῖν ὁ Μακάριος, διὰ τοῦ παρόντος αὐτοῦ Πονηματίου, εἴ γε βουλοίμεθα τῶν ἴσων ἐκείνῳ ἀξιωθῆναι γερῶν, πατρικῶς καὶ ἀφθόνως μετέδωκεν. ἐφ' ᾧ τὰς ἐν ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων βιογραφίαις περὶ νήψεως, προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς ὁπηδήποτε διαγορευούσας χρήσεις συνερανισάμενος, προσθεὶς δ' οἴκοθεν, καὶ τὴν, ὡς οὐκ ἄν τις φήθη καλλίω, φυσικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀληθῶς μέθοδον τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς ἔνδον καρδίας ἐπισυναγωγῆς τοῦ νοὸς, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐπικλήσεως, στάθμην οἷον ἀκριβεστάτην ἱερᾶς νήψεως, καὶ κλίμακα καθαρᾶς καὶ ἀρεμβάστου προσευχῆς, καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς πηγαζομένων ἀγαθῶν, τοῖς σωθῆναι ἐθέλουσιν ὑπεστήριξε, πρῶτος αὐτὸς, οἷά τις νέος Βεσελεὴλ, κατασκευάσας τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ πνεύματος.

Ascendite igitur, ascendite qui in votis habetis ut Christus vobis inhabitet; qui desideratis ut ad imaginem Spiritus sancti reformemini et de gloria in gloriam assurgatis; qui concupiscitis ut efficiamini divini et beatam sortem sanctorum obtineatis.

Ἀναβαίνετε λοιπὸν, ἀναβαίνετε, ὅσοι ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν δι' ἐφέσεως ἔχετε, καὶ εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰκόνα μεταμορφωθῆναι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν ἐθέλετε, καὶ ἑπομένως θεουργηθῆναι, καὶ τῆς σωζομένων φαεινῆς κληρουχίας ἀξιωθῆναι.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΜΟΝΑΖΟΝΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΝΗΨΕΩΣ ΚΑΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

ΟΥ ΤΗΣ ΤΥΧΟΥΣΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ.

NICEPHORI MONACHI

TRACTATUS

DE SOBRIETATE ET CORDIS CUSTODIA

UTILITATIS NON CONTEMNENDÆ (1).

(Græce ex *Philocalia*, loc. cit.; Latine ap. Possinum *Thesaur. ascet.*, opusc. 17)

Ὅσοι τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεϊκῆς φωτοφανείας τυχεῖν ἐρωτικῶς ἔχετε· ὅσοι τὸ ὑπερουράνιον πῦρ καρδιακῶς ἐν αἰσθήσει ὑποδέξασθαι βούλεσθε· ὅσοι τῆς πρὸς Θεὸν καταλλαγῆς πείρᾳ καὶ αἰσθήσει τυχεῖν σπεύδετε· ὅσοι τὸν θησαυρὸν τὸν ἐν τῷ ἀγρῷ τῶν καρδιῶν ὑμῶν κεκρυμμένον, πρὸς τὸ εὑρεῖν καὶ κτήσασθαι, τὰ τοῦ κόσμου ἅπαντα ἀπεκτήσασθε· ὅσοι ταῖς λαμπάσι ταῖς ψυχικαῖς φαιδρῶς ἀναφθῆναι ἀπὸ τοῦ παρόντος βούλεσθε, καὶ τὰ παρόντα ἅπαντα ἀπετάξασθε· ὅσοι ἐν γνώσει καὶ πείρᾳ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἔνδοθεν ὑμῶν οὖσαν γνῶναι καὶ λαβεῖν θέλετε, δεῦτε καὶ διηγήσομαι ὑμῖν αἰωνίου, μᾶλλον δὲ οὐρανίου βιωτῆς ἐπιστήμην, ἢ μᾶλλον μέθοδον, ἀκόπως εἰς τὸν A τῆς ἀπαθείας λιμένα καὶ ἀνιδρωτὶ τὸν ταύτης ἐργάτην εἰσάγουσαν, μηδεμίαν πλάνην ἢ πτόησιν ἐκ δαιμόνων δειματουμένην, μόνον δὲ τότε πτοουμένην, ὅτε ἔξωθεν τῆς ζωῆς, ἣν ὑμῖν ὑφηγοῦμαι, πόῤῥω που ἐκ παρακοῆς διατρίβομεν, καθάπερ πάλαι καὶ ὁ Ἀδὰμ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ κατολιγωρήσας, τῷ ὄφει δὲ φιλιάσας, καὶ πιστὸν ἡγησάμενος, καὶ τοῦ καρποῦ τῆς ἀπάτης ὑπ' αὐτοῦ καταχόρως πλησθεὶς, εἰς πυθμένα θανάτου, σκότους τε ἅμα καὶ διαφθορᾶς ἐλεεινῶς ἑαυτὸν, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν πάντας κατέβαλεν. Οὐκοῦν ἐπανάγεσθε, μᾶλλον δὲ τἀληθέστερον εἰπεῖν, ἐπανέλθωμεν πρὸς ἑαυτοὺς, ἀδελφοὶ, τὴν τοῦ ὄφεως συμβουλὴν, καὶ τὴν πρὸς τὰ χαμαὶ συρόμενα περιφορὰν εἰσάπαν ἀποστυγούμενοι. Οὐ

Quicunque magnifica dignari divinaque Salvatoris Jesu Christi illustratione amanter cupitis: quicunque supercœlestem ignem sinu ac sensu cordis suscipere penitus decrevistis; quicunque reconciliationis cum Deo experimentum consequi sensibile studetis; quicunque thesaurum in agro absconditum penetralibus intimis vestri cordis obtinere repositum desideratis, res mundi cunctas abdicate; quicunque lampadum spiritualium festo ac læto jam hinc duci ornarique vultis lumine, præsentia universa rejicite; quicunque experientia conscientiæ arcana residentis intra vos regni cœlorum percipere notitiam optatis; adeste huc, et edisseram vobis perpetuæ aut potius cœlestis vitæ rationem scientificam, ac methodum cujus qui ductum operando sequi curaverit, facile ac citra sudorem in B portum tranquillæ a perturbationibus quietis introductum sese gratulans sentiet, nullam de cætero timentis a dæmonibus seductionem ex qua sequi lapsus queat, quando extra vitam, cujus informare vobis ideam hac oratione ordior, longissime ob inobedientiam versabamur. Sicut olim Adam, mandato et Deo spreto, fœderatus serpenti, et eum velut fidelem ducem sequens, fructuque deceptionis ab eo usque ad satietatem pastus, in profundam mortis foveam, tenebrarumque ac corruptionis miserabiliter seipsum præcipitavit, suosque una secum universos posteros.

Igitur revertimini, aut, ut æquius atque in commune utilius dicatur, revertamur ad nos ipsos, fratres, consilium serpentis, et aberrationem ad ea quæ deorsum trahuntur semel in omne tempus

(1) Interpretatio Patris Possini adeo prolixa est ut Græcum textum triente ad minimum superet; eam ideo e regione ponere non potuimus.

γὰρ ἔστι τὴν πρὸς Θεὸν καταλλαγὴν καὶ οἰκείωσιν A ἄλλως ἡμᾶς ἐντυχεῖν, εἰ μὴ πρότερον πρὸς ἑαυτοὺς, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἐπανέλθωμεν, ἢ μᾶλλον εἰσέλθωμεν· τὸ γὰρ παράδοξον, ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου περιφορᾶς, καὶ τῆς ματαίας μερίμνης ἑαυτοὺς ἀποσχίζοντες, πρὸς δὲ τὴν ἐντὸς ἡμῶν οὖσαν βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀσυγχωρήτως κατέχοντες. Διὰ τοῦτο γὰρ τέχνη τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν ἡ μοναδικὴ πολιτεία ὠνόμασται, ἐπειδὴ οὐχ ὁμοίως τῶν φθειρομένων τουτωνὶ πραγμάτων, ἐστὶν ἡμῖν πρόξενος ἡ ὁσία αὕτη, ἵνα καὶ πρὸς αὐτὰ τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ τῶν κρειττόνων μετοχετεύσαντες, καταχωννύωμεν· ἀλλὰ ξένα τινὰ καὶ ἀπόῤῥητα ἀγαθὰ ἡμῖν ἐπαγγέλλεται· « Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. Κἀντεῦθεν, οὐδὲ ἡ πάλη ἡμῖν ἐστι πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, B ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. » Εἰ οὖν σκότος ὁ παρὼν αἰὼν, φευξώμεθα ἀπ' αὐτοῦ, φευξώμεθα δὲ τῷ νοήματι· μηδὲν κοινὸν ἡμῖν καὶ τῷ ἐχθρῷ τοῦ Θεοῦ· ὁ γὰρ βουληθεὶς φιλιάσαι αὐτῷ, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται, τῷ δὲ ἐχθρῷ γεγονότι Θεοῦ τίς βοηθῆσαι δύναται; Διὰ τοῦτο μιμησώμεθα τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ τὸν ἐντὸς τῶν καρδιῶν ἡμῶν θησαυρὸν, ὡς κἀκεῖνοι, ζητήσωμεν· καὶ τοῦτον εὑρόντες, κρατῶμεν κραταιῶς ἄγαν, ἐργαζόμενοι ὁμοῦ καὶ φυλάσσοντες· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθημεν. Εἰ δέ τις Νικόδημος ἄλλος ὀφθείη φιλονεικῶν ἐν τούτοις, καὶ λέγων· Πῶς δύναταί τις, ἐν τῇ καρδίᾳ εἰσελευσόμενος, ἐκεῖ ἐργάζεσθαι, ἢ διατρίβειν; ὥσπερ ἐκεῖνος τῷ Σωτῆρι ἀντέφησε, « Πῶς δύναταί τις εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆναι γέρων ὤν; » ἀκούσεται καὶ αὐτός· ὅτι Τὸ Πνεῦμα, ὅπου θέλει πνεῖ. Καὶ εἰ εἰς τὰ τῆς πρακτικῆς ἔργα, οὕτως ἀμφιβάλλομεν ἀπιστοῦντες, πῶς τὰ τῆς θεωρίας ἡμῖν ἐπελεύσεται; θεωρίας γὰρ ἐπίβασις πρακτική. Ἐπεὶ δὲ γραφικῶν ἀποδείξεων ἄνευ, πληροφορηθῆναι τῷ οὕτως διαπιστοῦντι ἀδύνατον, φέρε τοὺς τῶν ἁγίων βίους καὶ τὰ ἐγγράφως ὑπ' αὐτῶν ἐκτεθέντα, εἰς πολλῶν ὠφέλειαν ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἐντάξωμεν, ἵνα ἐκ τούτου πληροφορούμενος πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἀπώσηται. B Ἄνωθεν δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ μεγάλου τὸν λόγον ἀρξάμενοι, ἐπὶ τοὺς καθεξῆς, ὅσον ἐστὶν ἐμοὶ δυνατὸν, τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τούτων μερικῶς συλλέξαντες, πρὸς πίστωσιν παραθώμεθα.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου.

Εἰσήρχοντό ποτε πρὸς τὸν ἀββᾶν Ἀντώνιον δύο ἀδελφοί· καὶ λείψαντος αὐτοῖς ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ὕδατος, ὁ μὲν εἷς ἀπέθανε, ὁ δὲ ἕτερος ἔμελλε· μηκέτι γοῦν ἰσχύων ὁδεύειν, ἔκειτο καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς γῆς τεθνή-

aversione summa respuentes; non enim reconciliationem nostri cum Deo, et familiaritatem ejus C consequi unquam poterimus, nisi nos prius, quantum erit in nobis, reversi fuerimus, aut potius primum, et præter anteriorem usum ingressi viam sursum rectam a stulta per circuitum deerratione, qua mundus abducitur, et a cura rerum sæculi nos ipsos abscindentes; in constituto autem intra nos Dei regno mentem indivulse nostram tenentes affixam. Propter hoc enim ars artium et scientia scientiarum vita monastica nominata est. Non enim sancta hæc disciplina simile habet quidquam cum vulgaribus hominum institutis atque industriis, cunctis in id intentis ut mentem nostram a melioribus deflexam in ima terrenaque dejiciant; verum, alio longe ducens, mira et ineffabilia ostentat et promittit bona, qualia « Nec oculus vidit, D nec auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt,[1] » unde neque « Colluctatio nobis est adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi.[2] » Si ergo præsens sæculum tenebræ est, fugiamus ab ipso ne cum ipso pereamus. Fugiamus corpore, fugiamus sermone, fugiamus cogitatione; nihil mihi commune sit cum Dei hoste. Qui enim voluerit amico illo uti, inimicus Dei constituitur. Ei porro qui Deo fuerit inimicus, quis auxiliari potest?

Quare imitemur Patres nostros, et thesaurum intra corda nostra defossum prout ipsi fecerunt, omni diligentia quæramus: et hunc postquam invenerimus fortissime teneamus, operantes simul et custodientes; in id enim a principio sumus geniti. Si autem alius quidam Nicodemus contentiosus velit esse argutando dicens: Quomodo potest aliquis in cor ingressus suum ibi operari et habitare? ut et ille vetus Salvatori se opponens dixit: « Quomodo potest homo rursus introire in ventrem matris et renasci cum sit senex? » audiet et hic: « Spiritus ubi vult spirat[3]. » Et si circa vitæ practicæ opera sic dubitamus increduli, quomodo intellecta venire nobis poterunt contemplationis arcana? Contemplationis quippe fundamentum vita est practica.

Quoniam vero sine scriptis testimonia certo persuaderi talia non possunt, age, deinceps e Vitis sanctorum, et ex iis quæ scripto ipsi consignata reliquerunt ad multorum utilitatem, quædam a Magno Antonio serie continua singillatim exsequentes dicta factaque illustria quæ fidem facere dictorum a nobis queant.

Ex vita S. Patris nostri Antonii.

Ibant aliquando ad abbatem Antonium in monte degentem duo fratres, quos cum aqua defecisset in itinere, eorum unus quidem mortuus est, alter extreme laborans, nec valens ambulare amplius, jacebat in terra, mortem proximam exspectans. At sanctus Antonius, sedens in monte, vocavit duos

[1] I Cor. II, 9. [2] Ephes. VI, 12. [3] Joan. III, 4, 5.

ξεσθαι προσδοκῶν. Ὁ δὲ Ἀντώνιος καθήμενος ἐν τῷ A ὄρει, φωνήσας δύο μοναχοὺς, συνέβη γὰρ ἐκεῖ τούτους εἶναι, ἤπειγε λέγων· Λάβετε κεράμιον ὕδατος, καὶ δράμετε τὴν ἐπ' Αἴγυπτον ὁδόν· δύο γὰρ ἐρχομένων, ὁ μὲν εἷς ἄρτι τετελεύτηκεν, ὁ δὲ ἕτερος μέλλει, ἐὰν μὴ σπεύσητε· τοῦτο γὰρ εὐχομένῳ μοι πεφανέρωται. Ἐλθόντες τοίνυν οἱ μοναχοὶ, εὗρον τὸν μὲν κείμενον νεκρὸν, καὶ ἔθαψαν· τὸν δὲ ἕτερον ἀνεκτήσαντο τῷ ὕδατι, καὶ ἀπήγαγον πρὸς τὸν γέροντα· ἦν γὰρ τὸ διάστημα ἡμέρας ὁδός. Ἐὰν δὲ ζητήσῃ τις, διατί μὴ πρὸ τοῦ τελευτῆσαι τὸν ἄλλον οὐκ εἴρηκεν, οὐκ ὀρθῶς τοῦτο ζητεῖ λέγων· οὐ γὰρ ἦν Ἀντωνίου τὸ τοῦ θανάτου κρῖμα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ περὶ ἐκείνου κρίναντος, καὶ περὶ τούτου ἀποκαλύψαντος· μόνου δὲ Ἀντωνίου τοῦτο θαῦμα ἦν, ὅτι ἐν τῷ ὄρει B καθήμενος, εἶχε τὴν καρδίαν νήφουσαν, τὸν δὲ Κύριον δεικνύοντα αὐτὸν τὰ μακράν. Ὁρᾷς ὅτι διὰ τὸ νήφειν τῇ καρδίᾳ ὁ Ἀντώνιος θεόπτης καὶ προβλέπων ἐγένετο; καὶ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐμφανίζεται ὁ Θεὸς τῷ νοῒ, κατ' ἀρχὰς μὲν, ὥς φησιν Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος, ὡς καθαίρων τὸν ἐραστήν· ἔπειτα δὲ καὶ ὡς φῶς λαμπρύνων τὸν νοῦν καὶ θεοειδῆ ἐργαζόμενος· ἐπὶ δὲ τοὺς καθεξῆς ὁ λόγος χωρείτω.

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου.

Οὕτω γὰρ ὁ θεῖος Θεοδόσιος τῷ γλυκεῖ τῆς ἀγάπης βέλει ἐβέβλητο, καὶ οὕτως αὐτοῖς τοῖς δεσμοῖς συνείχετο, ὥστε τὸ ὑψηλὸν τοῦτο καὶ θεῖον παράγγελμα τὸ, « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, » ἔργοις ὑπ' αὐτοῦ πληροῦσθαι. Ὅπερ οὐκ ἂν ἄλλως γένοιτο, ἢ τῶν φυσικῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, πρὸς οὐδὲν ἄλλο τῶν παρόντων, ὅτι μὴ πρὸς μόνον τὸν Δημιουργοῦ πόθον, συντεινομένων· ταύτας οὖν, τὰς νοερὰς, φημὶ, τῆς ψυχῆς ἐνεργείας, ταύτῃ τοι καὶ παρακαλῶν, πολλοῖς φοβερὸς ἦν, καὶ ἐπιτιμῶν, ποθεινὸς καὶ ἡδὺς ἐν ἅπασι. Τίς οὕτω καὶ τοῖς πολλοῖς ὁμιλῶν ὠφελιμώτατος; καὶ τὰς αἰσθήσεις συνάγειν, καὶ εἴσω παρασκευάζειν νεύειν ἱκανώτατος; ὡς ἐν πλείονι γαλήνῃ τοὺς τῶν ἐν μέσῳ θορύβων, ἢ τοὺς ἐν ἐρήμῳ διατελεῖν· καὶ ἅμα τὸν αὐτὸν μετὰ πλήθους τε εἶναι, καὶ ἰδιάζειν; Ἰδοὺ καὶ ὁ μέγας οὗτος Θεοδόσιος διὰ τὸ τὰς αἰσθήσεις συνάγειν καὶ εἴσω εἰσάγειν, γέγονε τῆς τοῦ Κτίστου τετρωμένος ἀγάπης.

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου.

Καὶ τοῦτο δὲ τῷ θαυμαστῷ πεφύλακτο Ἀρσενίῳ τὸ, μήτε ζητήματα γραφικὰ προτείνειν, μήτε μὴν ἐπιστέλλειν· οὐχ ὡς ἀδυνάτως ἔχοντι, πῶς γάρ; ᾧτινι τὸ εὖ λέγειν οὕτω ῥᾴδιον, ὡς τὸ ἁπλῶς λέγειν

monachos (contigit enim eos ibi esse), aitque illis: Ite, accipite vas aquæ et currite per viam C quæ versus Ægyptum tendit: duorum enim huc venientium unus modo exspiravit, alter vero mox exspiraturus est, nisi properetis. Hoc enim mihi oranti revelatum est. Profecti ergo monachi repererunt ita rem habere uti sanctus dixerat; et mortuum quidem sepelierunt, moribundum vero recreatum aqua perduxerunt ad senem. Erat autem intervallum viæ iter diei unius. Si autem quæ-rat quis, quare non antequam alius ille moreretur Antonius subsidium miserit, quæ retulimus dicens, respondebitur, incivilem et incongruam hanc exceptionem esse. Non enim ad Antonium spectabat de viri morte judicium, sed ad Deum qui et illum monachum sic mori decreverat, et tam ejus abitum, quam socii periculum Antonio revelavit. Miraculum hoc fuit unius meritis imputandum Antonii, qui sedens procul in monte, ob cordis attentionem cum qua orabat, dignus ei visus est cui mirabiliter ea manifestaret quæ in loco tam longinquo gerebantur. Ibi scilicet in corde Deus menti sese aperit; principio quidem, ut ait Joannes Climacus, sui amatorem purgans ut ignis; deinde ut lux mentem illuminans, et deiformem efficiens. Hinc ad consequentia procedat sermo.

Ex Vita S. Theodosii cœnobiarchæ.

Sic divinus Theodosius dulci amoris telo vulneratus erat, adeoque arcte constrictus vinculis charitatis tenebatur, ut sublime illud et divinum mandatum: « Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua [a], » opere ab ipso compleretur. Quod alia fieri ratione non potuit, nisi naturalibus animæ potentiis ad nihil aliud præsentium quam ad solum Creatoris desiderium intentis. Animæ potentias, intellectivas hic voco animæ facultates. Hinc et adhortans multos, et rursus reprehendens, æque cunctis salubriter erat terribilis; amabilis autem et suavis in omnibus. Quis ut ille conversationes cum multis promiscuas utilissime habebat? Quis item ut ille ad sensus colligendos, et ad horum convertendam intra intima sui attentionem idoneus usu multo erat maxime? ita ut D tranquilliori quiete mentis in strepitu tumultuosorum cum plurimis congressuum, quam quivis alter in seductissima solitudine frueretur, nihiloque minus in concursu multorum solitarius esset, quam in privato secesssu. En ut vir hic Magnus Theodosius, eo quod sensus colligere, introque in mentis adyta totam attentionem convertere assuetudine longa didicisset, ad eum perfecti Dei amoris gradum ascendit, in quo vere dici posset vulneratus charitate.

Ex Vita S. Arsenii.

Ab admirabili vero Arsenio hoc observabatur, ut neque interrogationes scripto ad quemquam,

[a] Matth. XII 37.

ἑτέροις; ἀλλ' ὁ πρὸς τὸ σιωπᾷν ἐθισμὸς, καὶ τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ἐπαχθὲς, ταῦτα τῶν εἰρημένων αἴτια. Διὰ τοῦτο γοῦν κἀν ταῖς συνάξεσι λίαν ἐσπουδασμένον ἦν αὐτῷ, τὸ, μήτε τινὰς ὁρᾷν, μήθ' ὑφ' ἑτέρων αὐτὸν βλέπεσθαι, ἀλλ' ὀπίσω κίονος ἢ ἑτέρου προβλήματος ἵστασθαι, καὶ περικρύπτειν ἑαυτὸν, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἐπιμιξίας κρύπτειν ἀθέατον· ὅτε δὴ προσέχειν ἑαυτῷ βουλόμενον καὶ εἴσω τὸν νοῦν ἀθροίζειν, καὶ οὕτω ῥᾳδίως πρὸς Θεὸν αἴρεσθαι· πάλιν καὶ ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ, ὁ ἐπίγειος ἄγγελος, εἴσω ἀθροίζει τὸν νοῦν, ἵνα ἐντεῦθεν εὐκόλως πρὸς Θεὸν αἴρηται.

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἐν τῷ Λάτρῳ.

Ὁ μέντοι θεῖος Παῦλος ὄρεσι καὶ ἐρημίαις διαπαντὸς διῃτᾶτο· θηρσὶ δὲ ἀγρίοις, οἷα γείτοσι καὶ ὁμοσίτοις, χρώμενος, ἔστι δ' ὅτε καὶ πρὸς τὴν Λαύραν κατιὼν, ἐπισκοπῶν ἠξίου τοὺς ἀδελφούς· παρῄνει τε καὶ ἐδίδασκε μὴ μικροψυχεῖν, μηδὲ τῶν ἐπιπόνων τῆς ἀρετῆς καταρᾳθυμεῖν ἔργων, ἀλλ' ἐν προσεχίᾳ πάσῃ καὶ διακρίσει τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἔχεσθαι πολιτείας, καὶ πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας εὐψύχως ἀνταγωνίζεσθαι. Πρὸς δὲ, καὶ μέθοδον αὐτοῖς εἰσηγήσατο, δι' ἧς δυνατοὶ ἔσονται τάς τε προλήψεις ἀπομανθάνειν τὰς ἐμπαθεῖς, καὶ τὰς ἐπισπορὰς τῶν παθῶν ἀποτρέπεσθαι. Βαβαὶ, πῶς ὁ θεῖος οὗτος Πατὴρ μέθοδον τοῖς φοιτηταῖς ἀγνοοῦσι διδάσκει, ἵνα διὰ ταύτης ἀποτρέπειν δύνανται τὰς προσβολὰς τῶν παθῶν; οὐκ ἄλλη δὲ ἂν αὕτη, ἢ ἡ τοῦ νοὸς τήρησις· ταύτης γάρ ἐστι τουτὶ τὸ κατόρθωμα, καὶ οὐκ ἄλλης· περαιτέρω δὲ ὁ λόγος χωρείτω.

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Σάββα.

Ἡνίκα μέντοι τὸν ἀποταξάμενον ὁ θεῖος Σάββας, τόν τε κανόνα ἴδοι τῆς κατὰ μοναχοὺς ἀγωγῆς ἀκριβῶς ἐκμαθόντα καὶ νοῦν ἤδη τὸν ἑαυτοῦ τηρεῖν δυνάμενον, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους τῶν λογισμῶν ἀπομάχεσθαι· πρὸς δὲ, καὶ τὴν τῶν κοσμικῶν ὅλως μνήμην τῆς διανοίας ἐξοικισάμενον, τότε δὴ κἀν τῇ Λαύρᾳ παρεῖχε κελλίον, εἰ ἀσθενὲς ἔχοι τὸ σῶμα καὶ ἄῤῥωστον, εἰ μέντοι τῶν ἐῤῥωμένων εἴη καὶ εὐσθενῶν, καὶ κελλίου οἰκοδομὴν ἐπέτρεπεν. Ὁρᾷς πῶς καὶ ὁ θεσπέσιος Σάββας τὴν τοῦ νοὸς φυλακὴν ἀπῄτει τοῖς μαθηταῖς, καὶ οὕτως αὐτοῖς παρέχων κελλίοις [ἴσ. κελλίον] συνεχώρει καθίσαι. Τί πράξομεν ἡμεῖς οἱ ἀργῶς ἐν κελλίοις καθήμενοι, καὶ οὐδὲ, εἰ ἔστι νοὸς τήρησις, ἐπιστάμενοι;

etiam de rebus ad sacram Scripturam spectantibus mitteret, neque ullo de argumento, epistolas daret. Non sane quod facultate ornate loquendi ac scribendi careret, utique homo in talibus perfectus; cui eleganter dicere facilius erat quam aliis simpliciter loqui. Sed quæ dixi in ipso efficiebat assuetudo tacendi et ab omni ostentationis specie abhorrens modestia. Propterea enim et in ecclesiis et in synaxibus summo studio cavebat spectare quemquam, aut ab aliis spectari: solitus ea de causa retro columnam quampiam, aut molem similem stare, quo sic et in turba, quantum posset, præstaret se impermistum aliis, ac neque conspicuum iisdem. Facultatem scilicet inde aptans majorem attendendi sibi, et indesinenter colligendi, unde illam posset facilius ad Deum tollere. Alterum hoc exemplum esto magni hujus viri, quem jure quis dixerit terrestrem angelum, nobis monstrans, quomodo colligenda sit mens, ut sic composita, haud ægre ad Deum elevetur.

Ex Vita sancti Pauli in Latro.

At divinus Paulus in montibus et locis desertis semper habitabat, feris bestiis tanquam vicinis et sodalibus utens. Fuit tamen cum in lauram descendens haud abnuit suscipere regimen fratrum. Suadebat autem et docebat, excutere pusillanimitatem, nec a laboriosis virtutis operibus metu desidiave ulla retardari capessendis: sed in omni attentione ac discretione, evangelicam capessere ac perseveranter exercere vivendi rationem, et contra Spiritus nequitiæ animose certare. Præterea methodum ipsis proponebat, quam si tenerent opiniones olim præsumptas, quæ vitiis favent, dediscere, et insultus pravorum affectuum possent propulsare: qua sane, pro rei momento nihil poterat expetibilius discipulis monstrare. Quantum enim hoc ab eo didicisse: qua quis arte possit nequissimarum a se impressiones cogitationum repellere? non autem alia erat ars ista, nisi mentis custodia. Hujus enim affectus est proprius istud perfectæ virtutis opus. Transeat hinc sermo ad sequentia.

Ex Vita sancti Sabbæ.

Divinus Sabbas hanc regiminis formam sequebatur. Eum qui regulam jam monasticam didicerat, et suam jam custodire mentem poterat, atque adversis repugnare cogitationibus; quique mundanarum rerum ex toto memoriam e mente exterminaverat, habitare in laura permittebat, cellam ipsi propriam assignans, si parum robusto invalidoque erat corpore. Sin ex iis erat qui sanitate membrorum ac viribus pollerent, locum præbebat ubi cellam ipsi sibi construerent. Vides ut hic sanctus abbas mentis ante omnia custodiam a fratribus quos sub suam curam admitteret exigebat, nec aliter eis cellæ jus in qua sub se Deo quiete servirent tribuebat. Quid faciemus nos inutiles in cellis ignave desidentes; quid sit mentis custodia, et an uspiam reperiatur, ne mentione quidem prima edocti? At hic magnus Pater præ iis qui eum præcesserant istam copiose virtutem possidens,

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ ἀββᾶ Ἀγάθωνος.

Ἀδελφὸς ἠρώτησε τὸν ἀββᾶν Ἀγάθωνα, λέγων· Εἰπέ μοι, ἀββᾶ, τί μεῖζον, ὁ σωματικὸς κόπος, ἢ ἡ τῶν ἔνδον φυλακή; Καὶ εἶπεν· Ἔοικεν ὁ ἄνθρωπος δένδρῳ· ὁ τοίνυν σωματικὸς κόπος, φύλλα ἐστὶ, ἡ δὲ τῶν ἔνδον φυλακὴ, ὁ καρπός ἐστιν· ἐπεὶ οὖν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλεται, » φανερὸν ὅτι διὰ τοὺς καρποὺς πᾶσα ἡμῶν ἐστιν ἡ σπουδὴ, τουτέστιν ἡ τοῦ νοὸς φυλακή· χρεία δέ ἐστι καὶ τῆς τῶν φύλλων σκέπης καὶ εὐκοσμίας, ἅτινά ἐστιν ὁ σωματικὸς κόπος. Θαῦμα, πῶς ὁ ἅγιος οὗτος κατὰ πάντων τῶν μὴ ἐχόντων νοὸς τήρησιν ἀπεφήνατο· εἰς μόνην δὲ αὐχοῦντας τὴν πρακτικὴν εἰπὼν, πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν, νοὸς τήρησιν δηλαδή· φύλλα δὲ μόνον ἔχοντα [*Ισ.* ἔχον] ἤγουν τὴν πρᾶξιν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται· φρικτή σου, Πάτερ, ἡ ἀπόφασις.

Τοῦ ἀββᾶ Μάρκου, πρὸς Νικόλαον.

Εἰ οὖν βούλει, τέκνον, οἰκεῖον λύχνον φωτὸς νοητοῦ γνώσεως πνευματικῆς ἔνδοθεν κτήσασθαι, ἵνα ἀπροσκόπως σὺν [*Ισ.* ἐν] τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ τοῦ A αἰῶνος τούτου περιπατεῖν δυνήσῃ, καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τὰ διαβήματά σου κατευθυνθῇ, ὅπως τὴν ὁδὸν τοῦ Εὐαγγελίου θελήσῃς σφόδρα, κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον, τουτέστι πίστει διαπύρῳ τῶν τελείων Εὐαγγελικῶν προσταγμάτων τοῦ Κυρίου δι' ἐπιθυμίας καὶ εὐχῆς κοινωνὸς γενέσθαι, ὑποδείκνυμί σοι μέθοδον θαυμαστὴν, καὶ ἐπίνοιαν τρόπου πνευματικοῦ· οὐ σωματικοῦ κόπου ἢ ἀγῶνος δεομένην, ἀλλὰ πνευματικοῦ πόνου, καὶ νοὸς, καὶ προσεχοῦς διανοίας χρῄζουσαν, καὶ φόβῳ καὶ ἀγάπῃ Θεοῦ συνεργουμένην, δι' ἧς ἐπινοίας τὴν φάλαγγα τῶν ἐχθρῶν εὐχερῶς τροπώσασθαι δυνήσῃ. Εἰ οὖν βούλει κατὰ τῶν παθῶν τὸ νῖκος ἄρασθαι, δι' εὐχῆς καὶ συνεργείας Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ γενόμενος καὶ εἰς τὰ τῆς καρδίας B βάθη δύνων, ἀνίχνευσον τοὺς δυνατοὺς τούτους τρεῖς γίγαντας, λήθην, λέγω, καὶ ῥαθυμίαν καὶ ἄγνοιαν, τὸ ὑποστήριγμα τῶν νοητῶν ἀλλοφύλων, δι' ὧν τὰ λοιπὰ τῆς κακίας πάθη ὑπονοστούμενα, ἐνεργεῖ, καὶ ζῇ, καὶ ἰσχύει ἐν ταῖς τῶν φιληδόνων ψυχαῖς· καὶ διὰ πολλῆς προσεχίας, καὶ νοὸς ἐπιστασίας, μετὰ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, εὑρὼν τὰ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα, οὕτω δυνήσῃ ἐν πολλῇ προσεχίᾳ καὶ εὐχῇ ῥυσθῆναι τῶν πονηρῶν γιγάντων. Γνώσεως γὰρ ἀληθοῦς, καὶ μνήμης λόγου Θεοῦ, καὶ ἀγαθῆς συμφωνίας προθυμία, διὰ χάριτος ἐνεργοῦς ἐν καρδίᾳ στῆναι σπουδα-

hanc similiter aliis præscribebat, uti propriam et singularem monachorum laudem. Ex hoc, si videtur, ad alium vertamur.

Ex Vita abbatis Agathonis.

Frater quidam interrogavit abbatem Agathonem, dicens : Dic mihi, abba, quid majus est, corporeus labor, an interiorum animi custodia ? Respondit senex : Similis est homo arbori ; corporeus ergo labor folia sunt, custodia vero interiorum fructus est. Quandoquidem autem, juxta quod scriptum est, « Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur [a]; » manifestum est totum nostrum studium conferri debere ad ferendum fructum, hoc est, ad mentis custodiam. Utilitas porro etiam quædam est foliorum ad speciem et tegumentum. Quare non reprobatur corporeus labor per illa figuratus : sed quid sit ei præstantius adjungendum ostenditur. Mirabiliter hic sanctus vanos et veræ religionis exsortes declaravit omnes illos qui, sine mentis custodia, sola gloriantur vita activa : vocans eos arbores non ferentes fructum bonum, mentis scilicet custodiam, ac nihil nisi folia habentes, hoc est labores operationis qui non obstabunt quominus excidantur et in ignem mittantur. Terribilis hæc tua, Pater, sententia est.

Marci abbatis ad Nicolaum.

« Si vis, fili, propriam tibi et domesticam lucernam luminis intellectualis, hoc est, spiritualis C scientiæ, intra te semper habere accensam et lucentem, cujus beneficio possis inoffense per noctem hujus sæculi profundissimam ambulare ; ita ut sub Domino tui gressus dirigantur, ut viam Evangelii velis valde, juxta propheticum oraculum: quod est, fide ardenti evangelicorum Domini præceptorum quæ perfectionem docent, per desiderium et orationem exsecutor et particeps fieri, monstro tibi viam mirabilem, et inventum industriæ spiritualis, labore certaminis corporei non egens : sed quod solum conatum animæ ac mentis, attentionemque perpetuam timore amoreque Dei adjutam requirat : qua industria phalangem vitiorum et hostium facile poteris repellere. Si ergo vitia superare vis, per orationem et Dei D cooperationem intra te ipsum collectus, et in profunda tui cordis penetrans, investiga tres hos gigantes : oblivionem dico, pigritiam et ignorantiam, in quibus robur est situm spiritualium Philistæorum, per quos redeuntia in animam unde pulsa fuerant reliqua vitia operantur, et vivunt, et valent in animabus voluptati deditorum. Quod evadere discrimen poteris, et ab horum trium pessimorum gigantum tyrannica oppressione liberari, si multus et assiduus in oratione fueris, et auxilio superne addito, adhibita ex te attentione plurima vigiliaque mentis, ea quæ a plerisque ignorantur, inveneris. Etenim per ita procuratam veri notitiam, perque memoriam verbi Dei, per

[a] Matth. VII, 19.

ἑτέροις; ἀλλ' ὁ πρὸς τὸ σιωπᾷν ἐθισμὸς, καὶ τὸ πρὸς A ἐπίδειξιν ἐπαχθὲς, ταῦτα τῶν εἰρημένων αἴτια. Διὰ τοῦτο γοῦν κἀν ταῖς συνάξεσι λίαν ἐσπουδασμένον ἦν αὐτῷ, τὸ, μήτε τινὰς ὁρᾷν, μήθ' ὑφ' ἑτέρ[illegible] βλέπεσθαι, ἀλλ' ὀπίσω κίονος ἢ [illegible] ἵστασθαι, καὶ περικρύβε[illegible] λων ἐπιμιξίας κρύβειν ἑαυτῷ βουλόμενον καὶ οὕτω ῥᾳδίως πρὸς Θε[illegible] οὗτος ἀνὴρ, ὁ ἐπίγ[illegible] νοῦν, ἵνα ἐντεῦθεν [illegible]

Ἀπὸ τοῦ βίου [illegible]

Ὁ μέντοι [illegible] παντὸς διτ[illegible] ὁμοσίτοις [illegible] ρ[illegible]ν κα[illegible] ἥνει τ[illegible] πόν[illegible] πρ[illegible] [illegible] καὶ ἡ [illegible] σώ[illegible] καὶ ἔνδον πύ[illegible] τηρεῖ, εἰ ἄρα [illegible] καὶ πότε, καὶ πό[illegible] εἰσελθεῖν καὶ [illegible] Ἀποχαμὼν ὁ σκοπὸς, [illegible] καθεσθεὶς, τῆς αὐ[illegible] Ἄλλο φυλακὴ λογι[illegible] τήρησις, καὶ καθ' ὅσον ἀπ[illegible] δυσμῶν, κατὰ τοσοῦτον ἡ δευ[illegible] ἐστι, καὶ μοχθηροτέρα καθέστηκεν. [illegible] ὅπλα βασιλικὰ ἐν τόπῳ τινὶ κείμενα ὁρῶντες

προλήψεις ἀπο[illegible] σποῦ[illegible] [illegible]νουσιν, οὕτω καὶ ὁ τῇ [illegible] οὐχ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τῶν [illegible]πτεται. Οἶδας φανεροποιὰ [ἀντὶ [illegible], ἢ ῥήματα φανεροποιὰ] τῆς θαυ[illegible]σίας τοῦ μεγάλου τούτου Πατρός; Ἀλλ' [illegible] ὡς ἐν σκότει διαπορευόμενοι καὶ ἐπάνω [illegible]ψυχωφελῶν τοῦ Πνεύματος λογίων ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ περιπατοῦντες, καὶ ἐθελοκωφοῦντες, ταῦτα παρερχόμεθα. Ἀλλ' ὅρα λοιπὸν καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ὅσα τὰ πρὸς τὴν νῆψιν ὁδηγοῦντα οἱ Πατέρες ἡμῖν ὑπογράφουσιν.

Τοῦ ἀββᾶ Ἡσαΐα.

Ὅταν τις χωρίσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ, καὶ B γνῷ ἀκριβῶς πάντα τὰ ἁμαρτήματα ἃ ἐποίησεν εἰς Θεὸν (ἐπειδὴ οὐ βλέπει τὰς ἁμαρτίας, ἐὰν μὴ χωρισθῇ ἀπ' αὐτῶν χωρισμῷ πικρίας)· οἱ φθάσαντες τοῦτο τὸ μέτρον, αὐτοὶ εὗρον τὸν κλαυθμὸν καὶ τὴν δέησιν, καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μνημονεύοντες τῆς πονηρᾶς φιλίας τῶν παθῶν. Ἀγωνισώμεθα οὖν, ἀδελφοί, κατὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν, [illegible] συνεργεῖ ὁ Θεὸς κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ. Καὶ εἰ οὐκ ἐφυλάξαμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν ὡς οἱ πα-

bonæ quoque voluntatis adjutæ a gratia, vim; in corde s'are firmiter conante, et diligenter custo- C dito, deletur omne vestigium oblivionis, ignorantiæ, ac pigritiæ.» Hactenus Marcus.

Pergis in his videre, lector, quam apte, quam exacte consentiant inter se veterum nostrorum Patrum optimorum dicta. Vides ut hic pariter cum aliis supra recitatis clare docet, totam vitæ spiritualis spem ac successum esse situm in scientia orandi: vides ut quivis modo laudatorum, alterius vestigia premat, unus alium ad singulos assectans passus. Quis horum non quasi ex composito ad idem adhortans docet, penetrandum nobis esse, si perfecti esse volumus, in nostri profunda cordis, pariterque alia suadet, superius hoc opusculo memorata? Audi nunc alios quoque.

Sancti Joannis Climaci.

«Quietis religiosæ professor verus ille est: qui contendit, incorporeum corporea domo circumscribere ac comprehensum tenere. Quod mirum inopinatumque est. Ipse idem est cujus vox sonat in sacro Cantico: «Ego dormio, et cor meum vigilat [a].» Claude januam linguæ voci, et supra clausum tecum intus spiritum fores obduc exterius impenetrabiles. Ita intro sedens ab alto observa, si utique id scias facere. Et tunc videbis quomodo, et quando, et unde, et quot, et quales fures conentur irrumpere, ut spirituales tuæ vineæ uvas auferant. Tunc vigil sollicitusque speculator, impigre

surgens orabit, et rursus sedens in opus idem fortiter incumbet. Aliud est observatio cogitationum, aliud mentis custodia, et quantum distat ortus ab occasu, tanto hac illa sublimior et ærumnosior est. Sicut arma regia in loco posita quopiam videntes fures, non temere audaciam expediunt ad furtum ibi tentandum: ita spirituales fures a sic munita et vigili absistunt anima.»

Vidisti declarationem mirabilis exercitationis; vidisti manifestationem evidentissimam prius commendatorum, cæterum nos, ut apparet, in tenebris ambulantes, et ad spiritualia animasque salvantia divini Spiritus oracula cæcutientes, ne illa quidem cunctis exposita quæ diserte sacra Scriptura denuntiat, cognoscere curamus, desides D quidam ac pigri, et ad omne opus bonum segnes frigidique. Verum age, excutiamus tandem hunc torporem: et per monstratum nobis iter, quo in sobriam et acrem tuendo intentam cordi vigiliam tenditur, impetu alacri curramus.

Abbatis Isaiæ.

«Cum quis abduxerit seipsum a via quæ ducit in interitum, sinistra: et cognitis clare, recensitisque peccatis, quæ in Deum commisit, omnibus: nondum tamen satis videt illa, et quam sint noxia perpendit, si nondum ab iis recesserit ea separatione quæ fit per pœnitentiam amaram. Qui ad hunc gradum pervenerunt, ipsi invenerunt planctum, deprecationem, et confundi pudore co-

[a] Cant. v, 2.

τέρες ἡμῶν, κἂν σπουδάσωμεν ποιῆσαι τὴν δύναμιν ἡμῶν, φυλάξαι τὰ σώματα ἡμῶν, ὡς ζητεῖ ὁ Θεὸς, ἀναμάρτητα, καὶ πιστεύομεν ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ λιμοῦ τὸν καταλαβόντα ἡμᾶς, ποιεῖ μεθ' ἡμῶν ἔλεος, ὡς καὶ μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. Παραμυθεῖται ἐνταῦθα ὁ μέγας οὗτος, τοῖς λίαν ἀσθενεστέροις λέγων· Καὶ εἰ οὐκ ἐφυλάξαμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν, κἂν τὰ σώματα ἡμῶν τηρήσωμεν ἀναμάρτητα, ὡς ζητεῖ ὁ Θεὸς, καὶ ποιεῖ καὶ μεθ' ἡμῶν ἔλεος. Πολλὴ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ τοιούτου Πατρὸς καὶ συγκατάβασις.

Μακαρίου τοῦ μεγάλου.

Τὸ κυριώτατον τοῦ ἀθλητοῦ τοῦτό ἐστιν, ἵνα εἰσελθὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, ποιήσῃ πόλεμον πρὸς τὸν Σατανᾶν καὶ μισήσῃ αὐτόν· καὶ ἀντιπαλαίσας τοῖς διαλογισμοῖς αὐτοῦ, μαχεσθῇ αὐτῷ. Εἰ δὲ εἰς τὸ φαινόμενον φυλάσσει τις τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ φθορᾶς καὶ πορνείας, ἔσωθεν δὲ μοιχεύει παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ πορνεύει τοῖς διαλογισμοῖς, οὐδὲν ὠφελήθη ἔχων τὸ σῶμα παρθένον. Γέγραπται γάρ· « Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ. » Ἔστι γὰρ πορνεία διὰ σώματος ἐπιτελουμένη· καὶ ἔστι πορνεία ψυχῆς κοι-

A νωνούσης τῷ Σατανᾷ. Δοκεῖ μὲν ὁ μέγας οὗτος Πατὴρ ἀντιφέρεσθαι τοῖς λόγοις τοῦ προλεχθέντος Πατρὸς ἀββᾶ Ἠσαΐου· οὐκ ἔστι δέ· Κἀκεῖνος γὰρ, ὡς ζητεῖ ὁ Θεὸς, παρεγγυᾶται ἡμῖν φυλάξαι τὰ σώματα ἡμῶν· ζητεῖ δὲ οὐ τῶν σωμάτων μόνον τὴν καθαρότητα, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευμάτων· καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν προσταγμάτων, τὰ αὐτὰ ἡμῖν ὑποτίθεται.

Διαδόχου.

Ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, ἐκδημεῖ πάντως τῶν ὡραίων τοῦ βίου· πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναι οὐ δύναται.
B Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν ἀρετῶν τοὺς περιπάτους ὁ τοιοῦτος ποιεῖται, αὐτὸς ὥσπερ τὰς ἀρετὰς πυλωροὺς ἔχων· διὸ δὴ καὶ ἄπρακτοι λοιπὸν αἱ τῶν δαιμόνων τότε ἐπ' αὐτῷ γίνονται μηχαναί· καλῶς εἶπεν ὁ ἅγιος ὅτι ἄπρακτοι μένουσιν αἱ τῶν ἐχθρῶν μηχαναί· ὅτε δηλονότι ἐν τῷ βάθει που τῆς καρδίας ἡμῶν διατρίβομεν, καὶ τοσοῦτον πλέον, ὅσον ἐκεῖ ἐγχρονίζομεν. Ἀλλ' οἶδα ὅτι ἐπιλείψει με ὁ χρόνος, βουλόμενον τῷ παρόντι διηγήματι τῶν Πατέρων πάντων κατατάττειν τοὺς λόγους. Διὸ ἑνὸς ἢ καὶ δύο μνησθεὶς, πρὸς τὸ τέλος τὸν λόγον τρέψομαι.

ram Deo in recordatione perversi amoris quo vitia sunt amplexi. Certemus, fratres, ex omni nostra virtute; et cooperabitur nobis Deus secundum multitudinem misericordiæ suæ. Et si non custodivimus cor nostrum, ut Patres nostri; saltem faciamus quantum possumus membra nostra impeccabilia: et confidimus facturum Deum misericordiam nobiscum in tempore famis quæ comprehendit nos, sicut et fecit in sanctis suis.»

Consolatur his magnus hic Pater valde infirmiores. Multa est condescensio et benigna pietas talis Patris.

Macarii Magni.

«Præcipuum intentum athletæ spiritualis hoc est: ut, ingressus in cor suum, bellum indicat Satanæ, exsecrans ipsum; et, strenue obluctans suggestionibus ejus, contra ipsum pugnet. Si vero in speciem quidem, et quantum apparet, custodiat quis corpus a corruptione et fornicatione; interius autem adulteret et fornicetur assensu voluntatis arcano: nihil tali prodest carnem habere virginem. Scriptum enim est in Evangeliis: «Omnis qui videt mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo [7].» Est enim fornicatio per corpus consummata; est alia fornicatio perpetrata per animam adhærentem Satanæ.»

Videtur quidem magnus hic Pater affirmare contraria dictis prius memorati Patris abbatis

C Isaiæ. Non est tamen ita, siquidem et hic, ut jubet Deus, commendat nobis ut præservemus a corruptione corpora nostra: quærit autem præterea puritatem spiritus et affectuum voluntatis. Et quod in hac parte præcipit, ex Evangelica trahit lege.

Diadochi.

«Qui habitat in suo corde, intra illud penitus immigrans, peregrinatur et longe disjunctus vivit ab omnibus in vita speciosis. Spiritu enim ambulans, carnis desideria nosse non potest. De cætero quippe intra munitissimam inaccessamque vitiis, virtutum arcem ambulationes suas facit: virtutes ipsas invictas custodes præ se habens quasi urbis cujusdam suæ pudicitiæ. Quare machinæ dæmonum istam urbem oppugnantium, va-
D næ irritæque fiunt.»

Recte dicit hic sanctus effectu cassas manere hostium nos oppugnantium machinas, quando nos scilicet in profundo cordis nostri habitamus attenti ac vigiles ei defendendo: idque tanto perfectius securiusque perficimus, quanto diutius et perseverantius in tali statione, cum ea quæ dicta est, obnixæ virtutis acrimonia, perduramus. Verum tempus me deficeret si vellem hac narratione recensere ad fidem dicto meo astruendam cuncta sanctorum Patrum quæ huc pertinent, dicta. Itaque, uno tantum adhuc et altero memorato, finem faciam dicendi.

[7] Matth. v, 28.

ζομένη, καὶ ἐπιμελῶς φυλασσομένη, λήθης καὶ ἀγνοίας καὶ ῥαθυμίας ἴχνος ἐν αὐτῇ ἀφανίζεται. Ὁρᾷς συμφωνίαν τῶν πνευματικῶν ῥημάτων; ὁρᾷς πῶς σαφῆ ἐκφαίνουσι τὴν τῆς προσοχῆς εἴδησιν; ὅρα λοιπὸν καὶ τοὺς ἔμπροσθεν, οἷα πάλιν ἡμῖν διαλέγονται.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ τῆς Κλίμακος.

Ἡσυχαστής ἐστιν, ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σωματικῷ οἴκῳ περιορίζειν φιλονεικῶν, τὸ παράδοξον. Ἡσυχαστής ἐστιν ἐκεῖνος ὁ εἰπών· « Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ. » Κλεῖε μὲν θύραν κέλλης σώματι· καὶ θύραν γλώττης, φθέγματι· καὶ ἔνδον πύλην πνεύματι. Καθεζόμενος ἐφ' ὕψους τήρει, εἰ ἄρα καὶ ἐπίστασαι, καὶ τότε ὅρα πῶς, καὶ πότε, καὶ πό- B θεν, καὶ πόσοι, καὶ ποῖοι κλέπται εἰσελθεῖν καὶ κλέψαι τοὺς βότρυας ἔρχονται. Ἀποκαμὼν ὁ σκοπὸς, ἀναστὰς, προσεύξεται, καὶ πάλιν καθεσθεὶς, τῆς αὐτῆς ἐργασίας ἀνδρικῶς ἕξεται. Ἄλλο φυλακὴ λογισμῶν, καὶ ἕτερον νοὸς τήρησις, καὶ καθ' ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, κατὰ τοσοῦτον ἡ δευτέρα τῆς πρώτης ἐστὶ, καὶ μοχθηροτέρα καθέστηκεν. Ὥσπερ ὅπλα βασιλικὰ ἐν τόπῳ τινὶ κείμενα ὁρῶντες

A κλέπται οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐπιβαίνουσιν, οὕτω καὶ ὁ τῇ καρδίᾳ προσευχὴν συνάψας, οὐχ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τῶν νοερῶν λῃστῶν κλέπτεται. Οἶδας φανεροποιὰ [ἀντὶ τοῦ, φανεροποιῶς, ἢ ῥήματα φανεροποιὰ] τῆς θαυμαστῆς ἐργασίας τοῦ μεγάλου τούτου Πατρός; Ἀλλ' ἡμεῖς γε ὡς ἐν σκότει διαπορευόμενοι καὶ ἐπάνω τῶν ψυχωφελῶν τοῦ Πνεύματος λογίων ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ περιπατοῦντες, καὶ ἐθελοκωφοῦντες, ταῦτα παρερχόμεθα. Ἀλλ' ὅρα λοιπὸν καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ὅσα τὰ πρὸς τὴν νῆψιν ὁδηγοῦντα οἱ Πατέρες ἡμῖν ὑπογράφουσιν.

Τοῦ ἀββᾶ Ἡσαΐα.

Ὅταν τις χωρίσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ, καὶ γνῷ ἀκριβῶς πάντα τὰ ἁμαρτήματα ἃ ἐποίησεν εἰς Θεὸν (ἐπειδὴ οὐ βλέπει τὰς ἁμαρτίας, ἐὰν μὴ χωρισθῇ ἀπ' αὐτῶν χωρισμῷ πικρίας)· οἱ φθάσαντες τοῦτο τὸ μέτρον, αὐτοὶ εὗρον τὸν κλαυθμὸν καὶ τὴν δέησιν, καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μνημονεύοντες τῆς πονηρᾶς φιλίας τῶν παθῶν. Ἀγωνισώμεθα οὖν, ἀδελφοὶ, κατὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν, καὶ συνεργεῖ ὁ Θεὸς κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ. Καὶ εἰ οὐκ ἐφυλάξαμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν ὡς οἱ πα-

bonæ quoque voluntatis adjutæ a gratia, vim; in corde sacro firmiter conante, et diligenter custo- C dito, deletur omne vestigium oblivionis, ignorantiæ, ac pigritiæ.» Hactenus Marcus.

Pergis in his videre, lector, quam apte, quam exacte consentiant inter se veterum nostrorum Patrum optimorum dicta. Vides ut hic pariter cum aliis supra recitatis clare docet, totam vitæ spiritualis spem ac successum esse situm in scientia orandi: vides ut quivis modo laudatorum, alterius vestigia premat, unus alium ad singulos assectans passus. Quis horum non quasi ex composito ad idem adhortans docet, penetrandum nobis esse, si perfecti esse volumus, in nostri profunda cordis, pariterque alia suadet, superius hoc opusculo memorata? Audi nunc alios quoque.

Sancti Joannis Climaci.

«Quietis religiosæ professor verus ille est: qui contendit, incorporeum corporea domo circumscribere ac comprehensum tenere. Quod mirum inopinatumque est. Ipse idem est cujus vox sonat in sacro Cantico: «Ego dormio, et cor meum vigilat [a].» Claude januam linguæ voci, et supra clausum tecum intus spiritum fores obduc exterius impenetrabiles. Ita intro sedens ab alto observa, si utique id scias facere. Et tunc videbis quomodo, et quando, et unde, et quot, et quales fures conentur irrumpere, ut spirituales tuæ vineæ uvas auferant. Tunc vigil sollicitusque speculator, impigre

surgens orabit, et rursus sedens in opus idem fortiter incumbet. Aliud est observatio cogitationum, aliud mentis custodia, et quantum distat ortus ab occasu, tanto hac illa sublimior et ærumnosior est. Sicut arma regia in loco posita quopiam videntes fures, non temere audaciam expediunt ad furtum ibi tentandum: ita spirituales fures a sic munita et vigili absistunt anima.»

Vidisti declarationem mirabilis exercitationis; vidisti manifestationem evidentissimam prius commendatorum, cæterum nos, ut apparet, in tenebris ambulantes, et ad spiritualia animasque salvantia divini Spiritus oracula cæcutientes, ne illa quidem cunctis exposita quæ diserte sacra Scriptura denuntiat, cognoscere curamus, desides D quidam ac pigri, et ad omne opus bonum segnes frigidique. Verum age, excutiamus tandem hunc torporem: et per monstratum nobis iter, quo in sobriam et acrem tuendo intentam cordi vigiliam tenditur, impetu alacri curramus.

Abbatis Isaiæ.

«Cum quis abduxerit seipsum a via quæ ducit in interitum, sinistra: et cognitis clare, recensitisque peccatis, quæ in Deum commisit, omnibus: nondum tamen satis videt illa, et quam sint noxia perpendit, si nondum ab iis recesserit ea separatione quæ fit per pœnitentiam amaram. Qui ad hunc gradum pervenerunt, ipsi invenerunt planctum, deprecationem, et confundi pudore co-

[a] Cant. v, 2.

τέρας ἡμῶν, κἂν σπουδάσωμεν ποιῆσαι τὴν δύναμιν ἡμῶν, φυλάξαι τὰ σώματα ἡμῶν, ὡς ζητεῖ ὁ Θεὸς, ἀναμάρτητα, καὶ πιστεύομεν ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ λιμοῦ τὸν καταλαβόντα ἡμᾶς, ποιεῖ μεθ' ἡμῶν ἔλεος, ὡς καὶ μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. Παραμυθεῖται ἐνταῦθα ὁ μέγας οὗτος, τοῖς λίαν ἀσθενεστέροις λέγων· Καὶ εἰ οὐκ ἐφυλάξαμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν, κἂν τὰ σώματα ἡμῶν τηρήσωμεν ἀναμάρτητα, ὡς ζητεῖ ὁ Θεὸς, καὶ ποιεῖ καὶ μεθ' ἡμῶν ἔλεος. Πολλὴ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ τοιούτου Πατρὸς καὶ συγκατάβασις.

Μακαρίου τοῦ μεγάλου.

Τὸ κυριώτατον τοῦ ἀθλητοῦ τοῦτό ἐστιν, ἵνα εἰσελθὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, ποιήσῃ πόλεμον πρὸς τὸν Σατανᾶν καὶ μισήσῃ αὐτόν· καὶ ἀντιπαλαίσας τοῖς διαλογισμοῖς αὐτοῦ, μαχεσθῇ αὐτῷ. Εἰ δὲ εἰς τὸ φαινόμενον φυλάσσει τις τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ φθορᾶς καὶ πορνείας, ἔσωθεν δὲ μοιχεύει παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ πορνεύει τοῖς διαλογισμοῖς, οὐδὲν ὠφελήθη ἔχων τὸ σῶμα παρθένον. Γέγραπται γάρ· « Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ. » Ἔστι γὰρ πορνεία διὰ σώματος ἐπιτελουμένη· καὶ ἔστι πορνεία ψυχῆς κοινωνούσης τῷ Σατανᾷ. Δοκεῖ μὲν ὁ μέγας οὗτος Πατὴρ ἀντιφέρεσθαι τοῖς λόγοις τοῦ προλεχθέντος Πατρὸς ἀββᾶ Ἠσαΐου· οὐκ ἔστι δέ· Κἀκεῖνος γὰρ, ὡς ζητεῖ ὁ Θεὸς, παρεγγυᾶται ἡμῖν φυλάξαι τὰ σώματα ἡμῶν· ζητεῖ δὲ οὐ τῶν σωμάτων μόνον τὴν καθαρότητα, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευμάτων· καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν προσταγμάτων, τὰ αὐτὰ ἡμῖν ὑποτίθεται.

Διαδόχου.

Ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, ἐκδημεῖ πάντως τῶν ὡραίων τοῦ βίου· πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναι οὐ δύναται. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν ἀρετῶν τοὺς περιπάτους ὁ τοιοῦτος ποιεῖται, αὐτὸς ὥσπερ τὰς ἀρετὰς πυλωροὺς ἔχων· διὸ δὴ καὶ ἄπρακτοι λοιπὸν αἱ τῶν δαιμόνων τότε ἐπ' αὐτῷ γίνονται μηχαναί· καλῶς εἶπεν ὁ ἅγιος ὅτι ἄπρακτοι μένουσιν αἱ τῶν ἐχθρῶν μηχαναί· ὅτε δηλονότι ἐν τῷ βάθει που τῆς καρδίας ἡμῶν διατρίβομεν, καὶ τοσοῦτον πλέον, ὅσον ἐκεῖ ἐγχρονίζομεν. Ἀλλ' οἶδα ὅτι ἐπιλείψει με ὁ χρόνος, βουλόμενον τῷ παρόντι διηγήματι τῶν Πατέρων πάντων κατατάττειν τοὺς λόγους. Διὸ ἑνὸς ἢ καὶ δύο μνησθεὶς, πρὸς τὸ τέλος τὸν λόγον τρέψομαι.

ram Deo in recordatione perversi amoris quo vitia sunt amplexi. Certemus, fratres, ex omni nostra virtute; et cooperabitur nobis Deus secundum multitudinem misericordiæ suæ. Et si non custodivimus cor nostrum, ut Patres nostri; saltem faciamus quantum possumus membra nostra impeccabilia: et confidimus facturum Deum misericordiam nobiscum in tempore famis quæ comprehendit nos, sicut et fecit in sanctis suis.»

Consolatur his magnus hic Pater valde infirmiores. Multa est condescensio et benigna pietas talis Patris.

Macarii Magni.

« Præcipuum intentum athletæ spiritualis hoc est: ut, ingressus in cor suum, bellum indicat Satanæ, exsecrans ipsum; et, strenue obluctans suggestionibus ejus, contra ipsum pugnet. Si vero in speciem quidem, et quantum apparet, custodiat quis corpus a corruptione et fornicatione; interius autem adulteret et fornicetur assensu voluntatis arcano: nihil tali prodest carnem habere virginem. Scriptum enim est in Evangeliis: «Omnis qui videt mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo [7].» Est enim fornicatio per corpus consummata; est alia fornicatio perpetrata per animam adhærentem Satanæ.»

Videtur quidem magnus hic Pater affirmare contraria dictis prius memora Patris abbatis Isaiæ. Non est tamen ita, siquidem et hic, ut jubet Deus, commendat nobis ut præservemus a corruptione corpora nostra: quærit autem præterea puritatem spiritus et affectuum voluntatis. Et quod in hac parte præcipit, ex Evangelica trahit lege.

Diadochi.

«Qui habitat in suo corde, intra illud penitus immigrans, peregrinatur et longe disjunctus vivit ab omnibus in vita speciosis. Spiritu enim ambulans, carnis desideria nosse non potest. De cætero quippe intra munitissimam inaccessamque vitiis, virtutum arcem ambulationes suas facit: virtutes ipsas invictas custodes præ se habens quasi urbis cujusdam suæ pudicitiæ. Quare machinæ dæmonum istam urbem oppugnantium, vanæ irritæque fiunt.»

Recte dicit hic sanctus effectu cassas manere hostium nos oppugnantium machinas, quando nos scilicet in profundo cordis nostri habitamus attenti ac vigiles ei defendendo: idque tanto perfectius securiusque perficimus, quanto diutius et perseverantius in tali statione, cum ea quæ dicta est, obnixæ virtutis acrimonia, perduramus. Verum tempus me deficeret si vellem hac narratione recensere ad fidem dicto meo astruendam cuncta sanctorum Patrum quæ huc pertinent, dicta. Itaque, uno tantum adhuc et altero memorato, finem faciam dicendi.

[7] Matth. v, 28.

Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου.

A Σπούδασον εἰσελθεῖν εἰς τὸ ταμιεῖον τὸ ἔνδοθέν σου, καὶ ὄψει τὸ ταμεῖον τὸ οὐράνιον. Ἓν γάρ ἐστι τοῦτο κἀκεῖνο· καὶ ἐν μιᾷ εἰσόδῳ θεωρεῖς ἀμφότερα. Ἡ κλίμαξ τῆς βασιλείας ἐκείνης ἔνδοθέν σού ἐστι κεκρυμμένη, ἤγουν ἐν τῇ ψυχῇ σου. Βάπτισον οὖν σεαυτὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας, καὶ εὑρίσκεις ἐκεῖ ἀναβάσεις ἐν αἷς ἀναβαίνειν δυνήσῃ.

Καρπαθίου.

Πολλοῦ ἀγῶνος καὶ κόπου χρεία ἐν ταῖς προσευχαῖς· ὅπως εὕρωμεν τὴν ἀπαρενόχλητον τῆς διανοίας κατάστασιν, ἕτερόν τινα ἐγκάρδιον οὐρανὸν, ἔνθα οἰκεῖ ὁ Χριστός· ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. B « Εἰ οὐκ ἐπιγινώσκετε, ὅτι Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; εἰ μήτι ἄρα ἀδόκιμοί ἐστε. »

Συμεὼν τοῦ Θεολόγου.

Ἄδειαν εὗρεν ὁ διάβολος μετὰ τῶν δαιμόνων, ἀφ' οὗ τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ Θεοῦ ἐξόριστον διὰ τῆς παρακοῆς εἰργάσατο τὸν ἄνθρωπον, τὸ λογιστικὸν παντὸς ἀνθρώπου σαλεύειν, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ νοητῶς· τοῦ μὲν, ἐπὶ πολὺ, τοῦ δὲ, ἐπ' ὀλίγον, καὶ ἄλλου, ἐπὶ πλέον. Καὶ οὐκ ἄλλως δυνατὸν ὀχυρωθῆναι τοῦτο, ἢ μνήμῃ Θεοῦ διηνεκεῖ, ᾧ ἐὰν τῇ δυνάμει τοῦ σταυροῦ τυπωθεῖσα τῇ καρδίᾳ ἡ θεία μνήμη, πρὸς τὸ ἄσειστον στερεώσῃ τοῦτο. Εἰς τοῦτο γὰρ φέρει τὰ τοῦ νοητοῦ ἀγῶνος, ὃν ἕκαστος Χριστιανῶν ἀγωνίσασθαι, πρὸς τὸ στάδιον τῆς Χριστοῦ πίστεως ἀπεδύσατο· εἰ δὲ μὴ, μάτην ἀγωνιεῖται. Τοῦ τοιούτου ἀγῶνος ἕνεκεν ἡ πᾶσα καὶ ποικίλη παντὸς κακοπαθοῦντος διὰ τὸν Θεὸν ἄσκησις· ἵνα τις κάμψῃ τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ δώσῃ πάλιν τὸ πρῶτον ἀξίωμα τοῦτο, καὶ σφραγισθῇ τῷ λογιστικῷ Χριστὸς, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· « Τε- B κνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Κατεμάθετε, ἀδελφοὶ, ὡς ἔστι τέχνη πνευματικὴ, ἤγουν μέθοδος; ταχέως τὸν ταύτης ἐργάτην εἰς ἀπάθειαν καὶ θεοπτίαν ἀνάγουσα· πεπληροφόρησθε, πῶς πᾶσα πρακτικὴ ὡς φύλλα ἐν δένδρῳ χωρὶς καρποῦ λελόγισται τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι πᾶσα ψυχὴ μὴ ἔχουσα νοῦ τήρησιν, εἰς κενὸν ταῦτα αὐτῇ ἀποβήσεται; Οὐκοῦν σπεύσωμεν, ἵνα μὴ ἄκαρποι τελευτήσαντες, μεταμεληθῶμεν ἀνόνητα.

Isaaci Syri.

« Stude intrare in receptaculum intimum tibi, et videbis receptaculum cœleste. Unum enim idemque est hoc et illud; et uno ingressu vides utrumque. C Scala quoque qua conscenditur in istam regiam intra te est abscondita in anima tua. Baptiza igitur teipsum et larga infusione cujusdam aquæ lustralis abrade ex imo animæ lutum omne ac fæces peccati : eo in loco sic deterso gradus invenies per quos possis ascendere quo dixi. »

Carpathii.

« Multo et certamine et tempore opus est in orationibus, ut inveniamus in imperturbabili mentis statu alterum quoddam corde nostro inclusum cœlum, ubi habitat Christus, ut ait Apostolus : « An nescitis quod Christus habitat in vobis, nisi forte reprobi estis [8]? »

Simeonis Junioris Theologi.

« Securitatem invenit diabolus, et ejus ministri, ex quo a paradiso et a Deo exterminavit hominem, concutiendi turbandique partem rationalem cujuscunque hominis, tam nocte quam die spiritualiter intellectis : hoc est, tam tempore desolationis, quam consolationis; cujusdam quidem in multis, cujusdam in paucis; alterius importunius et vehementius. Neque adversus hos insultus aliud munimentum est, quam memoria continua et mortis et Dei. Qua fiet ut virtute crucis consignata mens divinarum viva recordatione rerum ad immobilitatem solidetur; ad talem enim contendit palmam spirituale certamen, ad quod nos decertandum in Christi stadio, fidei armaturam induimus : qua qui non fuerit instructus, sine vincendi successu pugnabit. Hujus præmii spes, tota causa est variæ ac multiplicis in vitæ religiosæ duritie propter Deum suscepta exercitationis spiritualium athletarum, id scilicet unice spectantium, ut pro se quisque horum, quodammodo furetur, hoc est, quavis arte, quove conatu in se vertat atque attrahat boni Dei visceralem misericordiam. Eidemque vicissim reddat quam ejus summa dignitas meretur, infimam sui subjectionem ac venerationem : ita ut quasi sigillum imprimatur Christus in rationali parte ipsius, prout D dicit Apostolus : « Filioli, quos iterum parturio « donec formetur Christus in vobis [9]. »

Didicistis plane ex hic Patrum sententiis, spiritualem viam, artem esse ac methodum celeriter perducentem eum qui illa utitur, ad sublimem imperturbabilitatis ac Dei visionis statum. Persuasi prorsus estis, omnem mere externam operationem, non alio apud Deum loco censeri quam ut arborum fructu carentium folia; prætereaque omnem animam non exacte vigilantem in mentis custodia, in vanum currere. Omni ergo studio caveamus ne, sine fructu in morte deprehensi, inutili æternum pœnitudine cruciemur.

[8] II Cor. XIII, 5. [9] Galat. IV, 19.

A 'Ερώτ. Ὅτι μὲν ἀπὸ τοῦ νῦν συγγράμματος γινώσκομεν, τίς τε ἦν ἡ πρᾶξις τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Κυρίῳ, καὶ ὅτι ἔστι τις ἐργασία ἡ τῶν παθῶν τὴν ψυχὴν ταχέως ἐλευθεροῦσα, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ συνδέουσα, ἣν χρεὼν παντὶ τῷ τῷ Χριστῷ στρατευθέντι, οὐδ' ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν, ἀλλὰ καὶ λίαν πεπείσμεθα. Τί δέ ἐστι προσοχὴ, καὶ πῶς ἀξιοῦταί τις ταύτην εὑρεῖν, δυσωποῦμεν μαθεῖν. Εἰσάπαν γὰρ τοῦ τοιούτου πράγματός ἐσμεν ἀμύητοι.

'Απόκρ. Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος, « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδὲν, » τοῦτον βοηθὸν καὶ συνέριθον ἐπικαλεσάμενοι, τὸ κατὰ δύναμιν ὑποδεῖξαι πειράσομαι, τί ἐστι προσοχὴ, καὶ πῶς αὐτὴ, Θεοῦ θέλοντος, κατορθωθείη.

Τοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου.

Τὴν μὲν προσοχὴν τινὲς τῶν ἁγίων, νοὸς τήρησιν ἔφησαν· ἄλλοι δὲ, καρδιακὴν φυλακήν· ἕτεροι δὲ, νῆψιν· καὶ ἄλλοι, νοερὰν ἡσυχίαν· καὶ ἄλλοι ἄλλως. Τὰ δὲ πάντα ἓν καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῦσιν· ὡς ἄν τις εἴποι ἄρτον, καὶ εἴποι καὶ τεμάχιον, καὶ εἴποι καὶ βουκίον, οὕτω καὶ περὶ τούτων νόει. Τί δέ ἐστι προσοχὴ, καὶ τί τὰ ταύτης ἰδιώματα, ἀκριβῶς μάνθανε. Προσοχή ἐστι, μετανοίας ἀκραιφνοῦς γνώρισμα. Προσοχή ἐστι, ψυχῆς ἀνάκλησις· κόσμου μῖσος, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπάνοδος. Προσοχή ἐστιν, ἀθέτησις ἁμαρτίας, καὶ ἀρετῆς ἐπανάληψις. Προσοχή ἐστι, συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν ἀνενδύαστος πληροφορία. Προσοχή ἐστιν, ἀρχὴ θεωρίας· μᾶλλον δὲ, ὑπόθεσις θεωρίας. Διὰ ταύτης γὰρ ὁ Θεὸς παρακύψας, ἐμφανίζεται τῷ νοΐ. Προσοχή ἐστιν, ἀταραξία νοός· ἢ μᾶλλον, στάσις αὐτῆς, δι' ἐλέους Θεοῦ, τῇ ψυχῇ βραβευθεῖσα. Προσοχή ἐστι, [κα]θαίρεσις μὲν λογισμῶν· Θεοῦ δὲ μνήμη, ἀνάκτορον, καὶ τῆς τῶν ἐπερχομένων ὑπομονῆς ταμειοῦχος. Προσοχή ἐστι, πίστεως, ἐλπίδος, καὶ ἀγάπης παραίτιος. Εἰ μὴ γάρ τις πιστεύσειεν, οὐκ ἂν τὰ ἔξωθεν ἐπερχόμενα λυπηρὰ ὑποδέξηται· καὶ εἰ μὴ ἀσπασίως τὰ λυπηρὰ ὑποδέξηται, οὐκ ἂν ἐρῇ τῷ Κυρίῳ· « Ἀντιλήπτωρ B μου εἶ καὶ καταφυγή μου. » Καὶ εἰ μὴ τὸν Ὕψιστον θήσει καταφυγὴν, οὐκ ἂν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἔνστερνος γένηται. Τούτου τοίνυν τοῦ μεγίστου τῶν μεγίστων κατορθώματος [Ἴσ. τοῦτο τὸ μέγιστον κατόρθωμα] ἐκ διδαχῆς μάλιστα τοῖς πολλοῖς, ἢ τοῖς πᾶσι, προσγίνεται. Σπάνιοι γὰρ οἱ ταύτην ἀδιδάκτως τῇ βίᾳ τῆς ἐργασίας καὶ τῇ θέρμῃ τῆς πίστεως ἐκ Θεοῦ κομισάμενοι, καὶ οὐ νόμος τὸ σπάνιον. Διά τοι τοῦτο χρὴ ζητεῖν ὁδηγὸν ἀπλανῆ· ἵνα διὰ τῆς ἐκείνου διατυπώσεως, τὰς ἐκ τῆς προσοχῆς προσπι-

Interrogatio.

Ex hactenus scriptis manifestum et in confesso cunctis nobis est, et quæ sit praxis placentium Domino : et esse quamdam operandi rationem, C quæ vitia ex anima velociter expellat, alligans ipsam charitati Dei, quæ ars ratione operandi sit omni sub Christo militanti necessaria. Tribus his satis cognitis, unum restat inquirendum : quid sit ea res quam « prosochen, » sive « attentionem » vel « advertentiam » vocamus. Id porro et nos discere cupimus ; utique qui nos ejus rei prorsus expertes sentiamus.

Responsio.

Hoc [illegible]tur, in nomine Domini nostri Jesu Christi, qui dixit : « Sine me nihil potestis facere, » ipsum adjutorem et cooperatorem invocans, quantum possum conabor demonstrare, clare docendo quid D sit « prosoche » et quomodo quis eam Deo volente perfecte exerceat.

Ejusdem Nicephori.

Prosochen alii sanctorum mentis observationem dixerunt; alii vero cordialem custodiam, nonnulli « nepsin » (quasi dicerent, sobriam circumspectionem), alii mentalem quietem, et alii aliter. Hæc cuncta unum et idem signant : ut si quis diceret « arton; temmachion » et « bukion, » tribus rem eamdem vocabulis exprimeret quæ panis nominari vulgo solet. Sic et tu de his cense. Atque adeo mox discendis serio attendens, diligenter percipe : quid « prosoche, » ac quænam ejus propietates sint. Est « prosoche » veræ pœnitentiæ nota insignis et minime dubius character. Est eadem revocatio animæ, mundi odium et ad Deum reditus. Prosoche est reconciliationis cum Deo inviolabile pignus. Prosoche est abrogatio peccati et virtutis resumptio. Prosoche est remissio peccatorum, et amicitiæ cum Deo indubitabilis fiducia. Prosoche est initium, aut potius fundamentum contemplationis. Per eam enim faciem inclinans suam Deus, conspicuum se menti præbet. Prosoche est tranquillitas mentis, aut potius stabilitas ejusdem per Dei misericordiam animæ concessa. Prosoche est expunctio turbantium cogitationum, Dei vero memoriæ et hanc consequentium bonorum palatium ac regia, præsertim vero patientiæ penus. Prosoche est fidei, spei, et charitatis causa. Nisi enim sibi attendat quis, haudquaquam supervenientia ad fidem extorquendam libenter potius perferat quam in apostasiam deficiat. Nemo etiam non attentus Domino dicet : « Susceptor meus es et refugium meum [14]. » Qui autem refugium in Altissimo non collocaverit, is veram intimis conceptum præcordiis non obtinebit charitatem.

Tanti porro hujus ac vere maximorum maximi plena perfectaque exsecutio negotii, plerisque, ne dicam omnibus, ex institutione ac magistri doctrina contingit. Rari enim valde sunt, qui sine ductu docentis, vi ac conatu operationis, et fervore, 'au-

[14] Psal. [illegible], 4.

πτούσας ἡμῖν δεξιὰς καὶ ἀριστερὰς ἐλλείψεις, λέγω δὴ καὶ ὑπερβολὰς, τὰς ἐκ τοῦ πονηροῦ εἰσαγομένας, ὑπ' αὐτοῦ διδασκώμεθα καὶ τυπούμεθα, ἐξ ὧν ἔπαθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δῆλα ἡμῖν ποιῶν, καὶ ἐκτὸς ἀμφιβολίας τὴν νοητὴν ταύτην ὁδὸν ὑποδεικνύει, καὶ οὕτως εὐκόλως ἡμεῖς διανύομεν. Εἰ δὲ ὁδηγὸς οὐκ ἔστι, χρὴ ζητεῖν ἐμπόνως· εἰ δ' οὐχ εὑρίσκεται, τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος ἐν συντριβῇ πνεύματος καὶ δάκρυσι, καὶ σὺν ἀκτησίᾳ τοῦτον καθικετεύσας, ποίησον ὃ λέγω σοι. Οἶδας ὅτι ἡ πνοὴ ἣν ἀναπνέομεν, ὁ ἀὴρ οὗτός ἐστιν, ἐκπνέομεν δὲ αὐτὸν, οὐ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν καρδίαν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ζωῆς παραίτιος, καὶ τῆς θέρμης τῷ σώματι. Ἐπισπᾶται τοίνυν ἡ καρδία τὸ πνεῦμα, ἵνα τὸ μὲν ἑαυτῆς θερμὸν ἔξωθεν διὰ τῆς ἐκπνοῆς διωθήσῃ, ἑαυτῇ δὲ B εὐκρασίαν παρέξῃ. Παραίτιος δὲ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας, ἢ μᾶλλον ὑπουργὸς, ὁ πνεύμων ἐστίν· ὃς ἀραιῶς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ κτισθεὶς, οἷά τις φυσητὴρ, ἀλύπως εἰσάγει καὶ ἐξάγει τὸ περιέχον. Οὕτως ἡ καρδία, τὸ μὲν ψυχρὸν ἕλκουσα διὰ τοῦ πνεύματος, τὸ θερμὸν δὲ διωθοῦσα, τὴν τάξιν δηλονότι δι' ἣν ᾠκονομήθη πρὸς τὴν τοῦ ζώου σύστασιν, ἀπαραβάτως διατηρεῖ. Σὺ οὖν καθίσας καὶ συναγαγών σου τὸν νοῦν, εἰσάγαγε αὐτὸν, τὸν νοῦν δηλαδὴ, εἰς τῆς ῥινὸς τὴν ὁδὸν, ἔνθα τὸ πνεῦμα εἰς τὴν καρδίαν εἰσέρχεται· καὶ ὤθισαι αὐτὸν καὶ παραβίασαι συγκατ-

A ελθεῖν μετὰ τοῦ εἰσπνεομένου πνεύματο, εἰς τὴν καρδίαν. Εἰσελθόντος δὲ ἐκεῖσε, οὐκέτι ἀνεύφραντα, οὐδὲ ἄχαρι γενήσεται τὰ μετὰ ταῦτα· ἀλλ' ὥσπερ ἀνήρ τις τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου ἀπόδημος, ἐπὰν ἐπιστρέψῃ οὐκ ἔχει ὅτι καὶ γένηται ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ὅτι κατηξιώθη τοῖς τέκνοις καὶ τῇ γυναικὶ ἐντυχεῖν· οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἐπὰν μετὰ τῆς ψυχῆς ἑνωθῇ, ἄῤῥητον ἡδονὴν καὶ εὐφροσύνην ἐμπίπλαται. Τοίνυν, ἀδελφὲ, συνέθισον τὸν νοῦν, τοῦ μὴ ταχέως ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθαι. Πάνυ γὰρ ἐν ταῖς ἀρχαῖς καταῤῥαθυμεῖ ἐκ τῆς τῶν ἔνδον συγκλείσεως καὶ στενώσεως. Ἐπὰν δὲ συνήθης γένηται, οὐκέτι στέργει ταῖς ἔξω περιφοραῖς. Ἡ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν· ἣν ἐκεῖσε περισκοπῶν, καὶ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς B ταύτην ἐπιζητῶν, τὰ ἔξω πάντα στυγητὰ ἡγεῖται καὶ μισητά. Εἰ μὲν οὖν ἐκ πρώτης, ὡς εἴρηται, διὰ νοὸς εἰσέλθῃς εἰς τὸν καρδιακὸν τόπον, ὃν σοι ὑπέδειξα, χάρις τῷ Θεῷ· καὶ δόξασον, καὶ σκίρτησον, καὶ ἔχου ταύτης τῆς ἐργασίας διαπαντός· καὶ αὕτη μέλλει διδάξαι σε, ἃ οὐκ ἐπίστασαι. Χρὴ δέ σε καὶ τοῦτο μαθεῖν, ὡς ἐκεῖσε τοῦ νοός σου τυγχάνοντος, οὐ σιωπᾷν καὶ ἀργὸς ἔκτοτε ἵστασθαι· ἀλλὰ τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, ἔχειν ἔργον καὶ μελέτην ἄπαυστον· καὶ οὐδέποτε ἐκ τούτου ποτὲ παύσεται. Τοῦτο γὰρ ἀμετεώριστον συνέχον τὸν νοῦν, ἀχείρωτον δεικνύει αὐτὸν καὶ ἄψαυστον ταῖς προσβο-

hæc possessionem rei a divina sint nacti bonitate. C At rari eventus legem ac consuetudinem non faciunt. Quare decus istud affectanti ante omnia quærendus est dux viæ peritissimus, cujus certa informatione per varios qui spiritualem prosoches viam terentibus nobis a dextris et a sinistris occurrent anfractus ac periculosa diverticula, vitare incedendo recta possimus. Hæc diverticula sunt excessus et defectus a diabolo tironibus suggesti, ut aut plus aggredientes quam possunt, aut minus agentes quam debent, utrovis modo a rectitudine aberrent. Istas ejus artes hostis callidi nos experientia didicimus, ex iis quæ passi a tentatore sumus, docemus alios ut eos præmuniamus adversus ægre alioqui vitabiles illius laqueos. Tali qui obtemperat ductori, extra omne periculum dubii ancipitem istam et insidiis infestam multis tuto percurret viam. Qui autem duce caret, omni eum diligentia quærat. Quod si omnia conatus non invenit, Deum invocet in contritione spiritus et lacrymis. Hæ si cum vera expropriatione ac rerum affectuumque cunctorum abdicatione conjungantur, exorabunt, crede mihi, impetrabuntque quod mox dicam. Sit prior vita tua tranquilla, curis vanis vacua, et cum omnibus pacifica. Deinde ingressus cubiculum tuum, claude ostium super te, et sedens in quodam angulo fac, quæ suggero tibi.

Nosti spiritum quem ducimus Hic aer est. Exspiramus autem ipsum non aliam ob causam, nisi ut cordi consulamus. Cor enim est vitæ fons, et caloris corporei. Oportet autem, ut vita constet, invicem temperare caloris ardorem admistione frigoris: in cum usum aer nimium jam in corde calefactus, emittitur et alius aforis introducitur frigidus, ut qualitates se mutuo frangentes, in qualem vita exigit temperiem concilientur. Minister hujus negotii pulmo est, raræ ideo texturæ factus a Creatore. Is instar follis indesinenter intro pellit, et foras extrahit corpus tenue circumstans. Hujus beneficio cor, hinc quidem aerem frigidum respiratione attrahens; inde autem jam intra se ferventem reciproca inspiratione repellens, status sibi connaturalis necessariam ad animalis durationem perseverantiam, sine ulla officii ad quod D factum institutumque a providentissimo Conditore fuit, transgressione custodit. Tu ergo, ut dictum est, animo composito, collectaque tua mente in solertem indagationem viæ per quam spiritus divinus in cor tuum illabitur, age quidquid arte omni et contentione vales, quo illum istuc introducas. Præmium hujus operæ magnum est, quod ejus hospitis adventum ingenti tuo fructu senties. Ingresso enim ipso in cor tuum, tripudiis ibi et gratulationibus cuncta exsultabunt, quemadmodum quando illustris vir e longa peregrinatione, domum revertitur, gaudio fruitur inenarrabili, complexu filiorum et uxoris ex tanto intervallo revisorum sospitum: sic et mens, quando adducta ad se

λαῖς τοῦ ἐχθροῦ, καὶ εἰς ἀγάπην καὶ πόθον θεῖον τὸ καθ' A ἡμέραν ἀνάγει. Εἰ δὲ πολλὰ καμὼν, ὦ ἀδελφὲ, οὐ δύνασαι εἰσελθεῖν εἰς τὰ μέρη τῆς καρδίας, καθὼς σοι διεταξάμεθα, ποίησον ὃ λέγω σοι· καὶ μέλλεις, Θεοῦ συνεργοῦντός σοι, εὑρεῖν τὸ ζητούμενον. Οἶδας, ὅτι τὸ λογιστικὸν παντὸς ἀνθρώπου ἐν τῷ στήθει ἐστίν. Ἐντὸς γὰρ τοῦ στήθους, σιωπώντων ἡμῶν τῶν χειλέων, ἐκεῖσε λαλοῦμεν, καὶ βουλευόμεθα, καὶ εὐχὰς κατατάττομεν, καὶ ψαλμοὺς, καὶ ἄλλα τινά. Τούτῳ οὖν τῷ λογιστικῷ, πάντα λογισμὸν ἐξ αὐτοῦ περιάρας (δύνασαι γὰρ, ἐὰν θέλῃς), δὸς αὐτῷ τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με· καὶ βίασαι τοῦτο ἀντ' ἄλλης ἐννοίας πάντοτε ἔνδον βοᾷν. Τοῦτο δὲ ἐπὶ καιρὸν κρατήσας, ἀνοιχθήσεταί σοι διὰ τοῦτο καὶ ἡ καρδιακὴ εἴσοδος, καθὼς σοι γεγράφαμεν, ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας· καθὼς καὶ ἡμεῖς πείρᾳ ἐγνώκαμεν. Ἐλεύσεται δέ σοι, σὺν τῇ πολυποθήτῳ καὶ τερπνῇ προσοχῇ, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀρετῶν χορὸς, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, καὶ τὰ ἑξῆς· δι' ὧν πάντα σου τὰ αἰτήματα κομιεῖ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

anima fœdus firmum cum ipsa iniit, ineffabilem voluptatem et lætitiam percipit.

Igitur, oro te, frater mi, assuefac mentem tuam ad perseverandum in isto tam utili secessu; nec quantavis conditione acquiescendo in recessum inde. Novitatis periculum fac vincas impetu generoso animi. Ubi primas desidiæ ac tædii, de conclusione intra quasdam istas angustias, tentationes heroica virtute superaveris: prona deinceps planaque se omnia præbebunt. Assuetudo succedet lævigans omnia; nec ullum te desiderium capiet vanarum in exteriora evagationum, cum utique regnum cœlorum intra nos sit. Quod in illo statu, positum in sinu tuo undique intuens, et ut proprium id perpetuumque tibi sit, pura oratione postulans, exterius avocantia cuncta, abominanda et odio digna summo reputabis. Vide solum ut e primo, prout dictum est, ingressu penetrare ac subire contendas intra imum ac secretissimum cordis tui fundum: quem tibi, Deo mihi gratificante, monstravi. Exsulta deinceps tibi gratulans et Deum laudans, in eaque exercitatione constanter perdura. Hæc enim te docebit cætera quæ nondum nosti. Oportet autem te et hoc insuper nosse: haud convenire te, mente in eum quem dixi gradum evecta, silere deinceps ac desidere otiosum et elinguem. Exclames decet in hæc verba: «Domine Jesu Christe Fili Dei, miserere mei.» Idque tanquam opus demandatum, continue, usu nunquam intermisso, perge facere, nec desiste quavis causa. Sic enim indeflexe Deo affixam habens et præ te ferens mentem, omnem de te victoriæ spem tuæ salutis B hostibus auferes: efficiesque ut de cætero temperantibus iis a te lacessendo, intacta quietaque ab horum assultibus anima tua felici fruatur pace. Quod si, multo id aggressus conatu, frater mi, nequiveris pertingere (ut ubi præcepimus) in intimos tui cordis sinus; fac quod nunc dico tibi, et Deo adjuvante, per id, quod quæris invenies. Scis rationalem omnis hominis partem in pectore residere. Intra pectus enim, silentibus labiis, loquimur, et consultamus, et preces ordinamus et psalmos, et cætera quæpiam ejus generis. Ei ergo animæ parti quæ talia operanti præest pectori, reliquis prorsus cogitandi argumentis abstractis (potes enim id si velis) unam hanc operandi præscribe materiam; injungens ut semper dicat: «Domine Jesu C Christe, Fili Dei, miserere mei.» Compelleque ac coge ut, omni alia specie rejecta, solam hanc spectet imaginem, continue quod dixi clamans.

Hoc si viceris, aperietur tibi cordis introitus, quo in imum ejus, fructu tuo maximo descendas. Hos nos experientia didicimus: et scientes suademus. Ingredietur autem in te simul cum ista desiderabilissima et jucunda «prosoche», universus virtutum chorus: charitas, gaudium, pax, et quæ sequuntur, per quas omnium tuarum petitionum eventu beaberis, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri simul et sancto Spiritui, gloria, potestas, honor et adoratio sit, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen

MAXIMUS PLANUDES

CPOLITANUS MONACHUS

NOTITIA

(Fabric. Bibliotheca Græca ed. Harles., t. XI, p. 682.)

Maximus Planudes, monachus Constantinopolitanus, inter eruditissimos suæ ætatis, apud Andronicum Palæologum seniorem gratiosus, ab eodem ad Venetos a. 1327 ablegatus est cum Leone Orphanotropho, ut ex Pachymeris libro IX Histor. Allatius, *De consensu*, pag. 841, adnotavit. Vixit adhuc a. 1353 (*a*). Scripta ejus hæc mihi innotuere :

Versa in Græcam linguam.

1. *Ciceronis Somnium Scipionis.* Vide Lambecium V, pag. 153, necnon *Macrobii* in idem somnium *Commentaria.* Ms. in bibl. regis Christianissimi, in Seguieriana sive Coisliniana. Labbe, p. 280, *Bibl. novæ Mss.*, et Montfaucon. p. 520, *Bibl. Coislinianæ.* (*Fabr.*) In cod. nempe Coislin. 355, *Somnium Scipionis*, a Cicerone scriptum, explanatum a Macrobio Ambrosio, Gr. versum a Max. Planude ; inc. Ἡνίκα ἐπὶ τὴν Ἀφρικὴν ἀφικόμην· sequitur Macrobii Ambrosii Explanatio in Somnium Scipionis, Græce versa a Max. Planude ; inc. Μεταξὺ τὴν τοῦ Πλάτωνος καὶ Κικέρωνος. — Paris. in bibl. publ. sex codd. V. Indic. ad vol. II Catal. mss. bibl. publ. — Florent. in bibl. Laurent., cod. 33, n. 5, plut. 57, Cicer. *Somnium Scipionis*, a Planude Gr. versum ; V. Bandin. Cat. codd. Gr Laur. II, p. 387 ; ibique, n. 11, exstat *Cic. de memoria artificiali*, Gr. interprete forsan Maximo Planude, uti suspicatur Bandin., l. cit. — Ibid. in cod. 14, n. 1, plut. 80, Planudis versio Gr. Macrobii comment. in idem Somnium. V. Bandin., libro cit., tom. III, p. 213, sq. — *Venetiis* in bibl. Marc. cod. 508. Ciceronis *Somnium Scipionis* cum Expositione Macrobii ; omnia cum versione Græca Max. Planudis. V. Catal. codd. Gr. Marc. p. 273. — Fragmentum s. pars tertii et quarti cap. Macrobii comment. in Somnium Scipionis, a Planude Gr. versi Vindob. in cod. Cæs. 87, n. 18, uti pluribus docuit Kollar. in Supplem. ad Lambecii comment. tom. I, p. 559 sqq. — Ibid. in cod. 33, sunt excerpta quædam ex Planudis operibus philosophicis, non magni momenti, judice Kollario ad Lambec. VII, p. 156. (*Harl.*)

2. *Cæsaris commentarii de bello Gallico.* Hæc versio primum edita est a. 1606, ex codice Pauli Petavii, a Godofredo Ingermano. De ea illustris Huetius libro De claris Interpretibus, p. 219 : *Dubito equidem Gazæne an Planudæ, an alteri ejusdem ævi cuipiam Commentariorum de bello Gallico conversione in Græcam, quæ in Petaviana Bibl. habetur, ascribam. Cæsarem illa nonnunquam ducem deserit, et breves tenuat excursus, raro tamen et verecunde ; cæterum non impura ea, nec invenusta.* David Hœschelius epistola ad Ingermanum, 4 cal. April. a. 1606, *Interpretationem Planudis potius, qui et Ovidiana vertit quadam non infeliciter, quam Gazæ crediderim quod e phrasium similitudine facile conjecerim.* Petrus Scriverius litteris ad eumdem Ingermanum : *Belli Gallici interpres ille Græcus non est quidem contemnendus, sed tamen haud ita magno litterarum emolumento legitur, ut absque ulla studiosorum fraude poterit oblitterari, quisquis est.*

(*a*) De Maximo Planude confer Vossium, *De poetis Græcis*, cap. 9, pag. 80 sq., et *De scient. mathem.*, cap. 9. pag. 311 ; Montfauc. in Palæogr. Græca, pag. 38, qui ait Planudem sub initium sæculi decimi quarti floruisse, notatque Possevin. affirmantem, eum sæculo XV scripsisse. — A. C. 1302, manu sua scriptam esse CPoli in monasterio cognomento τοῦ Ἀκαταλείπτου metaphrasin Evangelii S. Joannis, in cod. bibl. Marc. Venet. 481, ipse profitetur in fine. V. Cat. codd. gr. Marc , pag. 253. — Oudin. *Comm. de SS. eccl.* tom. III. pag. 760 sqq., ad a. 1320, ubi multos codd. mss. in quibus Planudæ opera asservantur, enumerat : — Henr. Wharton, in append. ad Cavei *Hist. litter. SS. eccl.* tom. II, pag. 38, ad a. 1340. — Hamberger in *Zuverlässigen Nachricht.*, part. IV, p. 566 sqq. ; Saxium in *Onomast. lit.*, part. II, p. 354 sqq. ad a. 1327, qui profitetur, quando Planudes naturæ debitum persolverit, sibi non constare, et, si Dorville in *Obss. miscell.* vol. II, tom. III, pag. 429, scribit, *Maximum Planudem ab omnibus obiisse tradi* 1353, locupletem sane ejus famæ auctorem requirit, notatque Jo. Jac. Reiskium, in præfat. ad Anthol. Gr., p. XVIII, arbitrantem Planudem sæculi XIII hominem esse ; Shrœckh. in *Histor. Christ. eccl.*, tom. III, pag. 309. Adde, si lubet, quæ scripsi in *Introd. in histor. L. G.*, tom. II. part. I, p. 530 sqq., et in supplement. tom. II, p. 60. Harl.

3. *Ovidii Metamorphoseon libri* Græca prosa redditi, cujus met phraseos meminit Volaterranus libro XVII Commentar. urbanor. Loca quædam ex illa produxit Nicolaus Heinsius notis ad Ovidium. Etiam *Heroides* Ovidii Græce versas a Planude, memorat post Simlerum Huetius de claris interpretibus (*Fabr.*) p. 217 sq. ed. Stadæ 1680, 8, ubi agit de Max. Planudis versionibus Græcis. — Metamorphoseon versio Romæ in bibl. Vaticana, et Venet. in bibl. Marci. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 12 et 476. — *Epistolarum* ac *Metamorphos.* versio, Romæ in ead. bibl. ibid. p. 34, ibid. p. 501. In bibl. Ambros. Mediolani, sunt plura Max. Planudis opp. nempe de constructione verborum, bis; — de metris; *Metamorphos.* Ovidii; — de indissolubilibus contradictionibus; de pedibus oratorum; — dialogi; — epistolæ; — anthologia epigrammatum et Catonis sententiæ: ac p. 502 in ead. bibliotheca Ovidii *Metamorphoses* et *Heroides*, in Græcum a Max. Planude translatæ, cum scholiis, bis. — Ibid. p. 622 in bibl. Escorial. regis Hispan. Ovidii *Epistolæ*, per Planudem Gr. versæ. — Ibid. p. 632, in bibl. regis Angliæ, Ovidii *Metamorph.* a Planude Græce conversæ. — Paris. in bibl. publ. cod. 2849, Ovidii *Metam.* libri octo priores, e lingua Lat. in Græcam conversi a Max. Planude; et in cod. 848, eorumdem librorum quindecim priorum, atque *Heroid.* Ovidii metaphrasis, auctore Max. Planude. (*Harl.*)

4. *Catonis Disticha moralia* Græcis expressa versibus, de quibus in bibl. Latina lib IV., cap. I, § 8 (*e*). Adnotationes Græcæ marginales et interlineares, quæ mss. sunt in bibl. Cæsarea, Lambec. V, p. 215, non viderunt lucem. (*Fabr.*) Lamb. V, p. 442 sqq. ed Kollar. n. 34, cod. 267. — In eod. vol. p. 617, n. 20, cod. 332. — In vol. VII, p. 535, in cod. 133, n. 27, cum adnotatt. Græcis marginalibus atque interlinearibus. — Paris. in bibl. publ. undecim codd. (V. Ind. ad Cat. Mss. Paris. bibl.Reg. vol. II, sub voc. *Maximus Planudes.*) — Oxon. in cod. Barocc. 64. — Venetiis, in bibl. Marc. cod. 83, fin. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 60. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 12, n. 2. plut. 32; — cod. 7, n. 16, plut. 55; — cod. 23, n. 8, plut. 56, cum glossis interlinearibus et scholiis marginalibus; — cod. 44, n. 15, plut. 59; — cod. 16, n. 6, plut. 60, cum permultis glossis interlinearibus instar perpetuæ paraphraseos et scholiis subjectis; — in cod. 13, n. 12, plut. 80; — in cod. 26, n. 1, plut. 80. cum uberrimis glossis interlinearibus; et in cod. 23, n. 2, plut. 81. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laurent. II, p. 135, 259, 327, 575, 606; et vol. III, p. 203, 215 atque 236. — Leidæ, in bibl. publ. inter codd. Vossianos, in duobus codd. V. Catal. bibl. Leidens. p. 396, n. 23, ac p. 398, n. 52. — Mosquæ in cod. synod. 247, n. 2, cum scholiis in margine adjectis, et cod. 248, n. 1. Vid. Matthæi Notitiam cit. p. 160. — Romæ, in bibl. Vatic. inter codd. reginæ Sueciæ, n. 653. Catonis *Sententiæ*, et Boethius, *De consolatione philosophiæ*, a Planude Gr. versus, atque ejusdem Epitaphium, auctore quodam Gregorio; ibid. n. 651. Diophanti *Arithmetica*, in cujus calce quædam ex Maximo Planude adjunguntur. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 28 *D.* — Ibid. p. 593 *E* Cato Planudis, in cod. August. Vindel. LXV. (*Harl.*)

5. *Boethii De consolatione philosophiæ*, cujus Græca versione ms. in bibl. regis Christianissimi, usus in sua Boethii editione Renatus Vallinus. Ex ms. Cæsareo quædam producit Lambecius, VII, p. 145 sq. [p. 310 sqq. ed. Kollar.] Alius pulcherrimus codex Græco-Latinus, ann. 1478, a Petro Montaguana donatur monasterio S. Justinæ; exstat in bibl. Seguieriana sive Coisliniana. Vide Montfauconum, p. 140. In Cæsareo codice leguntur etiam prolegomena Græca et adnotationes marginales. (*Fabr.*) Paris. in bibl. publ. codd. *De consolatione philosophiæ*, cum scholiis, 1992, tum 2094, et tribus sequentibus, in quorum ultimo ad calcem epilogus, ubi de Boethio quædam minus obvia occurrere dicuntur, et 2571, n. 5. — Ibid. Boethius *De dialectica*, interprete Planude in cod. 2094, 2, ubi tamen una tantum pagina superest: acc. quoque scholia; — in cod. 2103, n. 2, et 2830, n. 6, cum scholiis, ad marginem conjectis. Conf. Montfauc. Palæogr. Gr. p. 83. — Mosquæ, in codd. synod. 247, n. 3, cum scholiis, et 313, n. 1, Planudæ Interpretatio libr. Boethii de consolatione philosophiæ; v. Matthæi not. cit. p. 160 et 205. — Eadem, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 7 *B, C.* Ibidem Planudis dialogi *De grammatica*; *De syntaxi*, et opera plurima, Romæ, in bibl. Vaticana, — p. 494 *A*; *De consol. philos.* cum scholiis, a Planude Gr. versus, item de *Trinitate*, bis, Mediolani in bibl. Ambros. — In bibl. Escorial. v. Plueri Itiner. per Hispan., p. 160. Boethius etc. Latine, et cum Græca Planudis versione, atque commentariis Latinis, in cod. Coislin. 84. V. Montfauc. l. cit. p. 140. (*Harl.*)

6. *S. Augustini de Trinitate libri XV*, mss. in bibl. Cæsarea. Vide Lambec. IV, p. 159, 160 (*f*).

(*e*) P. 259, tom. III ed. Ernesti: ego autem in Breviore notit. literaturæ Rom. pag. 698 sq. egi de edit. Catonis per Matthiam Garbicium (qui Planudis disticha e Catone correxit ac supplevit), Tubing. 1545, 8. — de edit. Antwerp. 1568. cum Planudis versione Gr. — de edit. Amstel. 1759, 8, cujus tomo II præmissa est Planudis metaphrasis Gr. cum castigat. Jos. Scaligeri; tum in Breviore notitia in usum scholarum p. 208, de Catonis sententiis Gr. per Planud. in vol. inscripto: Ἐγχειρίδιον γραμματικῆς εἰσαγωγῆς· Florent. 1515 et 1516. (Harl.)

(*f*) Sive p. 356, ed. Kollar. cujus notam conferes, n. 1, cod. 161, et p. 360; in cod. 162, — *Monac.* in cod. Bavar. 54. V. plura apud cl. Hardt. in Aretini *Beyträgen*, etc., a. 1804, part. 1, p. 22. — Florent. in bibl. Dominicanorum S. Marci. V. Franc. Anton. *Zachariæ iter litterar. per Italiam*, Venet. 1762, 4, p. 54. — Paris. in bibl. publ. codd. 828, n. 1, et 829. — Romæ in bibl. Vaticana, addita alia ejusdem operis a Demetrio Cydone facta versio, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 12. (*Harl.*

Etiam illa, ubi de processione Spiritus S. ex Patre Filioque tractatur, fideliter vertisse, notat Bessarion apud Allatium, *De consensu*, p. 842. Locum ex ea versione Græce editum Romæ a. 1630 notat Whartonus [ad Cavei *Hist. litter.* cit. II, p. 58]. Græce et Latine cum Jo. Leunclavii versione prodiit ad calcem Leontii *De sectis* Basil. 1578, p. 584-599, et in *Auctario bibl. Patrum Ducæano*, Paris. 1624, tom. I.

7. Etiam *libros Augustini De civitate Dei* a Planude Græce versos tradit Gesnerus in bibl. p. 509.

8. Volaterranus lib. XVII *Commentar. urbanor.* et ex eo Gesnerus ac Simlerus scribunt, *Macrobii Saturnalia* a Planude Græce versa esse; quod ægre mihi persuadeo, et commentarios in Somnium intelligendos esse suspicor. (*Fabr.*) In inscriptione cod. 34, n. I, plut. 80. Florent. in bibl. Laurent. Σκηπίωνος ὄνειρος, etc. *Scipionis somnium, conscriptum quidem a M. T. Cicerone, expositum vero a Macrobio Ambrosio, et in Græc. linguam translatum a sapientissimo inter monachos Maximo Planude.* V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laurent. III, col. 213 sq. Add. Lambec. IV, p. 125 seq., et de codd. Coisl. aliisque supra, ad n. I. (*Harl.*)

[*Thomæ Aquinatis* primæ partis Summæ quæstiones 49. Priores translatæ per Maximum Planudem. Oxon. in cod. Barocc. 65, ad quem confector mss. Angliæ etc. vol. I, p. 7.— « Liber ipse, ait, ἀνεπίγραφος. Planudi tamen tribuitur in catalogo impresso; nescio, quo auctore. Nam Demetrium Cydonium vertisse librum Aquinatis, testatur Possevinus. » Florentiæ in cod. Laurent. 18, n. 4, plut 4. Proœmium anonym. in versionem Gr. alicujus operis S. Thomæ Aquinatis, quod, Bandinius in Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 515, « forte est, inquit, Maximi Planudis, aut alterius Græci viri Latinis infensi; illos enim in hoc Proœmio valde carpit. » Consule Echardum in *Historia scriptorum ordinis Prædicatorum*, tom. I, p. 346.. — Simpliciter vero a Montfaucon. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 505 E., Mediolani in cod. bibl. Ambros. esse dicitur S. Thomæ Aquinatis Expositio orthodoxæ fidei, Græce, interprete Maximo Planude. (*Harl.*)]

9. *Donati grammatica parva*, mss. in bibl. Bodleiana cod. Barocc. 71. (*Fabr.*)

[*Maximo Planudi a Montfaucon.* l. c. p. 645 C, tribuitur versio Gnomarum Platonis, Oxon. in bibl. Bodlei. cod. Barocc. n. 124; sed nescio, an id culpa Montfauc. aut alius vitiose scriptum sit; in Cat. quidem mss. Angliæ etc. vol. I, p. 27, in illo cod. Barocc. inesse traditur Maximi Planudis versio Gnomarum Catonis. Ita quoque erravit Oudin. l. c. col. 762, cum scriberet, in cod. *Norfolc.* 529 s. n. 5428 Cat. mss. Angliæ, etc. tom. II exstare *Disticha Platonis* per Planudem; nam in Cat. dicto p. 84 diserte rectiusque editum est, Catonis disticha per Planudem. (*Harl.*)]

Græce scripta.

Romanæ initio fidei favisse Planudem (*g*) eamque ob rem ab imperatore CPol. multa passum, in custodiamque tandem conjectum et contra sentire coactum fuisse, tribus editis contra Romanam Ecclesiam argumentationibus refert Volaterranus.

10. *Capita* ejus tria *de processione Spiritus S.* cum Bessarionis et Georgii Metochitæ responsione, Græce et Latine edidit Petrus Arcudius in opusculis aureis, Rom. 1630, 1671, 4; Nesselius I, p. 22, etiam quartum Planudis caput commemorat, quod incipit: Ὅτι καὶ ἐν ἅπασι τοῖς οὖσιν ἡ Τριὰς θεωρεῖται, et p. 345: Λόγον περὶ πίστεως divisum in capita XX. Incip. Πάσης ἀγαθῆς πράξεως. (*Fabr.*) Secundum Lambec. Commentar. IV, p. 359. ed. Kollar. in cod. Cæsar. 16?, n. 4, *De processione Spirit. sancti* argumentationes tres contra Latinos: inc. Ἐρωτητέον, πότερον ἡ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις ἄλλη καὶ ἄλλη ἐστίν· et n. 6, argumentatio (quæ est quarta) contra Latinos *De process. Spir.*

(*g*) *Planudes vir elegantissimæ sapientiæ atque infinitæ eruditionis, quem sibi asserunt nequidquam Photiani, ut alibi* (in testimonio Græciæ) *ostendimus, æquandus sane cuilibet Latinorum sapientissimo, quippe mira felicitate et elegantia, difficillima quæque proponens et ardua dissolvens, infinitis operibus Græciam, imo litterariam remp. universam auxit.* Hæc Nic. Comnenus p. 190 *Prænot. mystag.* — Raphaelis Volaterrani, libro XVII *Commentariorum urbanorum*, notabile quoddam non solum ipsius, sed et cardinalis Bessarionis testimonium de eodem Planude, simul et judicium, subnectimus: *Maximus Planudes, monachus Constantinopolitanus, vir plane doctissimus, vehementisque ingenii, abhinc annos ferre centumquinquaginta, Romanæ ab initio fidei favit, ob quam rem ab imperatore Constantinopolitano multa passus, in custodiam tandem conjectus, contra sentire coactus est, tribus editis contra Romanam Ecclesiam argumentationibus. Quas nostra ætate Bessario cardinalis Nicænus perlegens mirari solebat, virum cæteris in scriptis excellentem, summumque philosophum, tam ineruditos infirmosque edidisse syllogismos: haud ob aliam putabat causam, quam quod ea quæ metu perscripserit, animo improbaverit, refellendaque ut cuivis facile præbuerit. Hujus plura exstant ingenii monumenta. Nam* Ovidii Metamorphoseos librum *et Macrobium* De Saturnalibus, *in Græcum sermonem convertit, ambos prosa oratione.* Problematum Volumen *composuit,* Rhetoricos Commentarios super Hermogenem *scripsit,* Epigrammata Veterum Græcorum *resectis lascivioribus, in unum jam vulgo sparsum volumen coegit.* Hæc de Maximo Planude Raphael Volaterranus. Bessarion autem *in Responsione ad quatuor argumenta Maximi Planudis, de processione Spiritus sancti,* ita de illo loquitur: Οὐ γὰρ ἂν ἐγὼ σοῦ, ἀνδρῶν ἄριστε καὶ σοφώτατε, καταγνοίην, οὕτω πᾶσαν ἐξησκημένου παιδείαν, οὕτω δὲ διαβεβηκότος ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ θεωρίᾳ, καὶ διὰ πάντων μὲν μαθημάτων ὁδεύσαντος, εὐδοκιμήσαντος δὲ ἐν ἅπασι, πρὸς δὲ τῇ Ἑλλάδι καὶ τὴν Λατίνων γλῶτταν εἰς ἄκρον ἐξησκημένου. *Non enim de te, vir optime atque sapientissime, male sentirem: qui ita omni disciplinarum exercitatione versatus es, ita autem per philosophiam et contemplationem pertransisti, per omnes quidem scientias incessisti, et in omnibus approbationem habuisti, tum ad Græcam linguam Latinam quoque perfectissime adjungens.* Quibus et adversa in sibi Bessarionis verbis egregie summa Maximi Planudis eruditio concluditur. OUDIN.

sancti. Init. Ὅτι καὶ ἐν ἅπασι τοῖς οὖσιν ἡ Τριὰς θεωρεῖται. — Ibid. vol. V, p. 446, in cod. 269 n. 1, Λόγος περὶ πίστεως, sive liber contra Latinos *De process. Sp. sancti ex solo Patre*, in capp. viginti divisus, et Lambec. appellat Leon. Allat. lib. II, *De Eccles. Occid. et Orient perpetua consensione*, cap. 17, § 4.— Tres argumentationes, Venetiis in bibl. Marc. codd. 153 et 506. V. Cat. codd. Gr. Marc. p. 85 et 271. — Florent. in bibl. Laurent. cod 14, n. 6, plut. 10, *De process. Spir. sancti contra Latinos*, syllogismi quatuor cum Bessarionis responsionibus. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 483.— Paris. in bibl. publ. codd. 828 n. 6, capita quatuor *de process. Sp. S.* cum Bessarionis et Demetrii Cydonii responsione, et cod. 1270, n. 6, capita de eadem ; et capitibus singulis subjunctæ sunt Bessarionis et Dem. Cydonii responsiones. (*Harl.*)

11. *Sylloge canonum* adhuc inedita, quam eloquentissimam vocat Nic. Comnenus, p. 4 ; *Nomocanonem* citat p. 363. Titulum περὶ χειροτονίας p. 70, 71, 190, 220, 274.

12. *Orationes II, de viribus precum*, ex quarum posteriore locum a Suario expressum, dissimulato nomine, notat id. p. 6.

13. *Orationem de veritate* laudat id. p. 343.

14. *Oratio in apostolorum principes Petrum et Paulum*, sub Gregorii Nysseni nomine edita Ingolstad. 1620, 4, a Gretsero, ab Allatio p. 87, *de Simeon.* et p. 294 et 295 *De consensu*, et a Lambecio IV, p. 57 [p. 119 sqq. Koll. n. 12, cod. 109,] et VIII. p. 70 sq. (*h*) Planudi vindicatur. Incipit : Ἐδόκει μοι λέγειν τι περὶ τῶν ἀποστόλων.

15. *Oratio in sepulturam Christi et B. Virginis planctum funebrem* : Εἰς τὴν θεόσωμον (*i*) ταφὴν καὶ εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον, etc. Incipit : Ἃ μὲν ἄν τις εἰκάσῃ τεκμήριον. Græce prodiit Paris. 1557, apud Andream Wechelum : Latine ex Joachimi Axonii Gravian. versione exstat in *Supplemento Bibl. Patrum Coloniensi*, ann. 1622, et Morelliano Paris. 1639, tom. I, p. 836, et in *Bibl. Patrum* edit. Lugd. tom. XXVII. (*Fabr.*) Et Paris. 1644, fol. p. 836. V. ad n. 14. Eadem Paris. l. c. codd. 1187, n. 1; 1220, n. 10 ; 1248, n. 8 ; et 3010, n. 20. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 35, n. 24, plut. 59. V. Bandin. l. c. II, p. 566. (*Harl.*)

16. *Laudatio S. Diomedis martyris* citatur ab Allatio, p. 202, contra Hottingerum. (*Fabr.*) Ms. Paris. in bibl. publ. cod. 1211, n. 5, et 3010, n. 22. — Mosquæ in cod. synod. 302, n. 80. V. Matthæi l. c. p. 198. — Lambec. IV, p. 124. — Florent. in cod. Laurent. 22, n. 4, plut. 56. V. Bandin. l. c. II, p. 327. (*Harl.*)

(*h*) In bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, codice ms. theologico Græco 109, num. 12, ut habet Lambecius libro IV Commentariorum hujus bibliothecæ pag. 54, exstat et quidem a fol. 158, pag. 1, usque ad fol. 170 pag. ultima, Maximi Planudis oratio ἀκέφαλος sive mutila principio *in sanctos apostolos Petrum et Paulum*, quæ ibi nunc incipit his verbis, Καὶ ὡς πάντας εὐψύχως ἔφερεν, etc. Hanc autem orationem ita mutilam sub. S. Gregorii Nysseni nomine, ex hoc codice ms. Cæsareo separatim in lucem edidit Jacobus Gretserus 1620 Ingolstadii, Græce et Latine, typis Ederianis, in-8 ; ibique in Præfatione ad lectorem, ubi judicium suum de eadem oratione indicat, hujus ms. codicis Cæsarei unde orationem hanc eduxit, expresse atque etiam nominatim mentionem facit. Licet autem ex manuscripti codicis hujus fide ac titulo istam orationem S. Gregorio Nysseno inscripserit, fatetur tamen stylum illius a stylo S. Gregorii Nysseni discrepare non mediocriter. Sic revera S. Gregorius Nyssenus non est auctor hujus orationis, sed *Maximus monachus Constantinopolitanus cognomine Planudes*, qui integris circiter 938 annis S. Gregorio Nysseno junior est. Obiit enim S. Gregorius Nyssenus anno 395 vel 396. Maximus autem Planudes circa annum Christi 1330 floruit, ut non solum ex ipsius *Epistolis*, quæ in bibliotheca Cæsarea Viennensi mss. exstant, verum etiam ex allato Raphaelis Volaterrani testimonio, quod antea exhibitum est, luculenter videre licet. Eadem autem *oratio in sanctos apostolos Petrum et Paulum* quam Gretserus sub nomine sancti Gregorii Nysseni mutilam edidit, bis jam a Lambecio integra reperta est sub nomine Maximi Planudis, in duobus mss. codicibus Græcis bibliothecæ Cæsareæ, quorum unus ordine X inter mss. codices historicos Græcos, alter autem inter codices mss. philologicos Græcos locum obtinet. In priori horum duorum codicum exstant præter Nicephori Gregoræ et Gregorii Cyprii patriarchæ Constantinopolitani varias orationes panegyricas, etiam *orationes duæ Maximi Planudis* : altera num. 4, altera num. 5, quarum prima inscribitur, *In sepulturam Christi et beatissimæ Virginis Deiparæ planctum funebrem*, atque incipit his verbis : Μαξίμου μοναχοῦ τοῦ Πλανούδη εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον τῆς Θεοτόκου. Ἃ μὲν ἄν τις εἰκάσῃ τεκμήριον τὴν παροῦσαν ἔχων κατάστασιν, etc. Meminit hujus etiam orationis Leo Allatius in Diatriba *De Symeonum scriptis*, pag. 82. Secunda autem *In sanctos apostolos Petrum et Paulum* hoc modo : Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἁγίους, ἐνδόξους, πανευφήμους καὶ κορυφαίους τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ Πέτρον καὶ Παῦλον. Ἐδόκει μοι λέγειν τι περὶ τῶν ἀποστόλων προθυμουμένῳ, μηδὲν εἶναι πόνου πολλοῦ πρᾶγμα, μηδὲ χαλεπὸν ἐγχειρῆσαι, etc. Hæc nempe est illa ipsa oratio quam Gretserus sub S. Gregorii Nysseni nomine mutilate edidit, his verbis incipientem : Καὶ ὡς πάντας εὐψύχως ἔφερεν, etc. Ante hæc enim verba, integra tredecim folia in 4 desunt, minutis litteris compresse scripta. Eodem modo eadem oratio suppleri potest etiam ex altero illo codice ms. Cæsareo, qui inter *codices mss. philosophicos et philologicos Græcos* sexagesimus primus olim fuit. In eo enim præter *Maximi Planudis epistolas centum viginti duas*, *Comparationem veris et hiemis* et *Orationem in sanctum martyrem Diomedem* exstat quoque ejusdem Planudis supra dicta *Oratio in sanctos apostolos Petrum et Paulum* quæ inscribitur ibi atque incipit hoc modo : Τοῦ σοφωτάτου κυρίου Μαξίμου τοῦ Πλανούδη ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους, ἐνδόξους καὶ πανευφήμους κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παῦλον. Ἐδόκει μοι λέγειν τι περὶ τῶν ἀποστόλων προθυμουμένῳ, μηδὲν εἶναι πόνου πολλοῦ πρᾶγμα, etc. Eadem exstat inter mss. codices Bodleianæ Bibliothecæ codice 44, num. 3, p. 304. Oudin.

(*i*) Ita lege pro θεόσημον, in Casaubonianis, p. 59.

17. *Vita Arsenii patriarchæ CPol.* a Nic. Comneno, pag. 74.

18. *Tria epigrammata historica in templum S. Andreæ* confessoris imaginum a Theodora Augusta instauratum, quæ Græce edidit Cangius ad Zonaram, p. 35 seq., et emendavit J. Boivinus notis ad Nicephorum Gregoram, p. 854. De templo illo idem Cangius, lib. IV *CPolis Christianæ*, p. 112.

19. *Aliud in templum SS. Marciani et Martyrii.* Cangius ad Zonaram, pag. 44. (*Fabr.*) Versus varii et precatiuncula, Paris. in bibl. publ. cod. 1211, n. 6. — Monac. in cod. Bavar. 49. Versus, hymnum habentes secundi adventus: In Christum; in supplicium, et in omnes SS.; tum versus 21, in humanum quemdam nobilem elegiaci; dein versus in crucem, quam tulit, et in reflexionem atque in S. Mariam; porro versus heroico-elegiaci in portam monasterii; alii versus; denique versus sex in Annuntiationem angelicam, totidem in Resurrectionem et quatuor in S. Constantinum. Plurima illa brevia carmina Gr. edidit cel. Hardt. in *Aretini Beyträgen*, etc. a. 1803, part. VI, p. 38, 45 seq. — Matriti in cod. regio 72, Laus Ptolemæi geographi, versus heroici 47, quos et seq. tristichon hexam. in eumd. Gr. publicavit Iriart. in Cat. codd. Græc. Matrit. p. 265, ibid. carm. in nobilem, etc. Florentiæ in cod. Laurent. 7, n. 13, plut. 55. Sententiæ et epigrammata externorum sapientum, ex iis quæ collecta sunt a Max. Planude, cum scholiis et glossis interlinear. de quo multus est Bandin. l. c. II, p. 256. — Ibid. p. 368 seq. Epigrammata duo moralia, n. 7, cod. 24, plut. 57; — n. 14, Tetrastichon elegiacum in novercam; — n. 15, Vita S. Mariæ Ægyptiacæ, versibus heroicis 20 conscripta, — n. 16 et 17, ejusd. forte Planudis duo Epigrammata iambica anepigrapha, alterum versibus 12, alterum versibus 13. — Versus heroici in Geographiam Ptolemæi, in cod. Coislin. 355. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 520. Iidem et alii in cod. Monac. Bavar. C. V. Hardt l. c. a. 1804, part. 6, p. 29, ubi adnotat, illos versus falso attribui Manueli Moschopulo, et Gr. prodiisse in Iriart. Cat. (l. c.), tres autem ultimos etiam in ed. Basileensi. (*Harl.*)

20. *Enarratio de Dominicis thematibus Hierosolymis.* Meminit Gesnerus in bibl.

21. *Epistolæ* 122 mss. in bibl. Cæsarea, una cum ejus homiliis supra memoratis in Petrum et Paulum apostolos, martyremque Diomedem. Vide Lambecium IV, p. 56; Nesselium IV, p. 138. (*Fabr.*) Lambec. IV, p. 122, 124, ed. Kollar. ubi cod. quemdam, qui in bibl. Vindob. custoditur, laudat, et in nota: « Prima, inquit, illarum centum viginti duarum Epistolarum scripta est ad imp. Joannem Palæologum, imp. Andronici Junioris filium, qui cœpit imperare ann. 1347, et ann. 1384 obiit; secunda autem ad Manuelem, fratrem memorati Joannis natu minorem. » — Id. in vol. VII, p. 524, n. 3, cod. 123, in quo exstat Planudis Epistola, cujus principium est: Ἐρήμην ποτὲ καταδικασθείς. (V. n. 35) — Elenchum s. Indicem Epistolarum Planudis, centum et viginti, uti in codice Cæsareo exhibetur, Dorville in *Miscellan.* observat. in auctores, etc., vol. II. tom. III, Amstel. 1733, 8, p. 448 seq. edidit, et p. 446 seq. ex illo cod. epistolam quintam et octogesimam Planudis ad Manuelem Philen, Græce cum Lat. versione evulgavit. — Monaci, in cod. Bavar. 50, sunt 118 epistolæ ad diversos: sed si versus s. carmina inserta, et a me ad n. 19 relata, etiam epistolæ habentur, 122 epistolæ numerari possunt. Singularum vero epistolarum initium et finem, et nomina eorum, ad quos scriptæ sunt, nisi nomen exesum est, uberius reposuit Hardt, in *Aretini Beyträgen*, etc., ann. 1803, part. VI. p. 27-45. — Matriti in cod. Reg. 72, 114 seq. undecim Planudis epistolæ, quas recenset Iriarte in Cat. codd. Gr. Matrit. p. 260. — Taurini in bibl. reg. cod. 354 viginti Planudæ epistolæ. V. Cat. codd. Gr. Taur. p. 482. — Florent. in cod. bibl. Laurent. 16, n. 16, plut. 32, ex Planudæ epistolis excerpta; in cod. 3, n. 22, plut. 56, epistolæ 23, n. a nona usque ad tricesimam primam; in cod. 22, n. 1, plut. 56, in quo sunt 121 epistolæ. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. II, p. 142, 299, in primis p. 320 seq., ubi ille primum initia singularum, servato ordine, quo positæ sunt in isto cod. dein per alphabetum digesta principia exhibuit. — Ibid. in cod. 30, n. 6, plut. 59, Planudis epistola ad Philanthropenum, quæ est serie Epistolarum in cod. memor. 22, ordine 48 et anepigrapha. V. Bandin. l. c. p. 551. (*Harl.*)

22. *Comparatio hiemis et veris* in eodem codice Cæsareo. (*Fabr.*) *Monac.* in cod. Bavar. 50. V. Hardt, l. c. a. 1803, part. VI, p. 47. — Florentiæ in cod. Laurent. 22, n. 5, plut. 56, *Laudatio hiemis.* Inc. Οἶμαι καὶ πρὸ; μόνην τὴν ἀκοήν. V. Bandin. l. c. II, p. 327. — *Hiemis et veris comparatio*, Paris. in bibl. publ. codd. 1187, n. 3; 1638, n. 7; 3010, n. 23, et sec. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* pag. 925 E, in cod. Colbert. (*Harl.*)

23. De Planudis *Grammatica*, *Dialogo de quæstionibus grammaticis*, qui inscribitur *Neophron et Palætimus*, nec non de *Syntaxi* dictum a me est volum. VI, p. 348 [ibique not.]. *Epimerismata* ejus memorat Gesneri bibl. (*Fabr.*) Adde in not. memor. citatis codd. Matriti in cod. Reg. 99, Planudæ Dialogus de Grammatica, qui inscribitur *Neophron et Palætimus*. — Ejusd. de syntaxi octo partium orationis, et de syntaxi verborum transitivorum et intransitivorum. — Ibid. in cod. 95, Planudæ de verborum syntaxi, de transitivis et intransitivis, ordine alphabetico; tum de syntaxeos speciebus, quæ syntaxis ex integro MSto, s. Grammatica (quæ etiam exstat Florent. in bibl. monasterii bibl. Mariæ Benedictinorum, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.* p. 416 *B.* et in Palæogr. gr. p. 70), excerpta videtur: quos codd. plenius recenset Iriarte in cat. codd. Gr. Matrit. p. 387. seq. (ubi quoque alios codd. in aliis bibliothecis asservatos laudat), p. 391 et p. 371 seq. — Venetiis in cod. Naniano 304, de verborum syntaxi, de transitivis et intransitivis, etc. V. cat. codd. Gr. Nan. p. 509 seq., n. 5, 6, 7. — Secundum Montfauc.

Bibl. biblioth. mss. p. 6 *A*, p. 7 *C*, p. 8 *C*, p. 35 *A*, p. 91 *A*. ter. Romæ in codd. bibl. Vaticanæ Max. Plan. de grammatica græca, de syntaxi, etc. — ib. p. 501 *B*. Mediolani in bibl. Ambros. (v. supra ad n. 3.) — ibid. p. 1200 *B*. in bibl. *Guil. Pellisertii*, de syntaxi. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 10, n. 13. plut. 81, inter codd. Gaddianos ex Technologia Planud. excerpta : inc. Ἐντέτηκεν ἀντὶ τοῦ ἐγκάθηται· v. Bandini cat. codd. Gr. Laur. II, col. 429 seq. — In cod. *Coislin*. 192, quædam ex Max. Planude, et ejusd. Quæstiones grammaticæ, s. dialogus Neophr. et Palætimi. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 245. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 24, n. 12, plut. 57, Planudis *Epimerismata* (ἐπιμερισμοί). opus valde longum, cujus inscriptio arcanis litteris est exarata : inc. Φοινίκη ἡ Συρία, καὶ Φοίνιξ ὁ Σύρος, καὶ φοίνιξ δένδρον, καὶ φοίνιξ τὸ μοναδικὸν ὄρνεον · vid. Bandin. cat. codd. Gr. Laur. II, p. 368. (*Harl.*)

24 *De vita Æsopi fabulisque Æsopicis*, Maximi Planudis stilo digestis, dixi lib. II, cap. 9, §. 2, et 5. (*Fabr.*) (Vol. I, p. 619 seq. et 624. sqq.) (*a*) Æsopi vita et fabulæ per *Max. Planudem*, *Mediolani* in bibl. Ambros. V. Montfauc. Diar. ital. p. 16. — Paris. in bibl. publ. codd. 1773, n. 23; 2899, n. 1; 2899. 2900 et seq. Æsopi vita. (*Harl.*)

25. *Anthologia epigrammatum Græcorum* a Planude recensita. Nemini enim persuadebit Jo. Harduinus, quod pag. 495 Opp. select. illum, scribit, *non repurgatorem tantum, ut vulgo habetur, sed verius auctorem esse anthologiæ*. Auctor tamen lemmatum, quæ epigrammatibus præfixa sunt, habetur, notantibus Huetio pag. 34, et Fabricio, qui etiam de titulo ἀνθολογίας citat *Benedicti Averanii* diss. I, tom. I Opp. et in ejus laudem diss. 21. Cephalæ autem anthologiæ novam induit formam, ita, ut illam, Agathiæ exemplo, in septem libros distribueret, neque tamen eadem, quæ Agathias, in quodque referret volumen. Multa enim omisit carmina, et quam plurima obsceniora vel resecuit, vel interpolavit. Atque schol. Græc. libro VII præmissum : Ἐν τῷδε τῷ ἑβδόμῳ τμήματι περιέχεται ἑταιρικά τινα ἀποφθέγματα. τὰ μὲν ὡς ἐγκώμια, τὰ δ' ὡς ἐπιστολαί, τὰ δ' ὡς ἂν ἕκαστον ἔτυχεν, ὅσα μὴ πρὸς τὸ ἀσεμνότερον καὶ αἰσχρότερον ἀποκλίνει. Τὰ γὰρ τοιαῦτα πολλὰ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ὄντα παρέλιπε, φησὶν ὁ Πλανούδης. Fulvius autem Ursinus in suo codice adnotavit : Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐν παλαιῷ εἰσι παρ' Ἀγγέλου τοῦ Κολλωτίου (*a*). Planudes vero, quod obscena resecuit, id bene ac prudenter egit, nec ea iterare et quasi commendare personam monachi decuit. Enimvero cum neque historicus, neque poeta bonus esset, haud debuerat interpolare, multo minus, multa Meleagri Philippique proscribens obscena, ex recentiore tamen ævo Silentiarii, Macedonii aliorumque nihilo illis castiora recipere. Id igitur fecit, ut multa relinqueret, alia resecaret, non tam pudoris, quam compendii ratione ductus, Cephalæque volumen ad minorem redacturus molem. Alioquin non omisisset permulta, eaque pudica epigrammata dedicatoria. Illius quidem itidemque monachorum causam strenue defendit Vavassor; attamen eum non absolvit. Conf. Brunck. præfat. pag. 4 sq. Quæstio autem atque illius examen, num et quatenus carmina veterum flagitiosa typis evulgare liceat, ad nostrum non pertinet studium; et multi in hanc palæstram descenderunt. Vid. quæ Reiske et Klotz. in præfat. suis disputarunt, aliorumque attulerunt judicia. Ista a Planude compilata Anthologia per plura sæcula litterarum typis sola erat vulgata.

26. *Scholia ad libros priores duos arithmeticæ Diophanti* (*b*). Maximi Planudis scholia in arithmeticam

(*a*) Maximum Planudem partim ex mendaciis quæ ipse excogitarit, partim ex fabulosis Arabum traditionibus Æsopi vitam consarcinasse, judicat de la Croze in Thesauro epistol. Lacroziano, tom. III, pag. 153, in epistola quadam ad Jablonskium : qui in responsione (tom. II Thesauri, p. 170 sq.) non solum probat Crozii sententiam, sed addit quoque, se deprehendisse sæpius, Planudem ea quæ in vitis philosophorum de aliis relata legisset, more eorum qui fabulas romanenses contexunt, ad heroem suum transtulisse. Apophthegmata igitur, quæ Planudes Æsopo adfinxit, item narrationes de βραδυγλωσσία Æsopi aliasque uberius docet, non multum abhorrere ab iis quæ veteres de Demosthene, Biante aliisque commemorarunt, et Planudem plura deprompsisse e Plutarchi convivio VII sapientum, quia illic Æsopus interloquens introducatur. HARL. *tom. I Biblioth.*

(*b*) Diophantus, Alexandrinus, licet ab aliis ante Christum natum vixisse ([a]), ab aliis Neronis vel Antoninorum tempora attigisse tradatur, tamen quando vixerit, incertum relinquit; nullius enim scriptoris, nullius rei meminit, e quo tempus, quod ingenio suo illustravit, colligere possis. Annos natum fuisse 84, cum diem obiret, ex hocce gripho ejus epitaphii cognoscitur, quod ex anthologia inedita promit Bachetus in Notis ad lib. V, pag. 270 :

Οὗτός τοι Διόφαντον ἔχει τάφος, ὢ μέγα θαῦμα,
Καὶ τάφος ἐκ τέχνης μέτρα βίοιο λέγει.
Ἕκτην κουρίζειν βιότου θεὸς ὤπασε μοίρην,
Δωδεκάτῃ δ' ἐπιθεὶς μῆλα πόρεν χλοάειν.
Τῇ δ' ἄρ' ἐπ' ἑβδομάτῃ τὸ γαμήλιον ἥψατο φέγγος.
Ἐκ δὲ γάμων πέμπτῳ παῖδ' ἐπένευσεν ἔτει.
Αἶ, αἶ, τηλύγετον δειλὸν τέκος, ἥμισυ πατρὸς
Τοῦ δὲ καὶ ἡ κρυερὴ μέτρον ἑλὼν βιότου.
Πένθος δ' αὖ πισύρεσσι παρηγορέων ἐνιαυτοῖς,
Τῇ δὲ πόσου σοφίῃ τέρμ' ἐπέρησε βίου.

Hic Diophantus habet tumulum, qui tempora vitæ
Illius mira denotat arte tibi.
Egit sextantem ([b]) *juvenis, lanugine malas*
Vestire hinc cœpit parte duodecima ([c]).
Septante ([d]) *uxori post hæc sociatur, et anno*
Formosus quinto ([e]) *nascitur inde puer.*
Semissem ([f]) *ætatis postquam attigit ille paternæ,*
Infelix subita morte peremptus obit.
Quattuor ([g]) *æstates genitor lugere superstes*
Cogitur, hinc annos illius assequere.

Fuisse videtur idem Diophantus, in cujus Ἀστρο-

([a]) Vide Voss. *De Scient. math.* pag. 27, 341, 432, 464.
([b]) 14 annos.
([c]) 7. —
([d]) 12. —
([e]) 5 annos.
([f]) 42. —
([g]) 4. —
——————
Summa 84. —

Diophanti et alia quædam, Romæ, in bibl. Vaticana. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 7 *A.* — Ibid. p. 28 *D*, Diophant. *Arithmetica :* in cujus calce quædam ex Max. Planude adjunguntur: Romæ, ibid. in cod. reginæ Sueciæ, n. 651. — Ibid., p. 619 *D*, Dioph. *Arithmet.* cum expositione Planudis, in pluribus codd. bibl. Scorial. Regis Hispan. — Ibid. p. 650 *D*, in bibl. Bodlei. n. 720, Max. Planudis Arithmetica. (*Harl.*)

νουικὸν κανόνα scripserat olim (Suida teste) Hypatia, Theonis Alexandrini filia. Pythagoræ et Euclidi jungitur a Joanne Hierosolymitano in vita Joannis Damasceni, cap. 11, ubi Damascenum et Cosmam affirmat ita in arithmeticis profecisse, ut Pythagoras et Diophantus, in geometricis ut Euclides; Ἀναλογίας δὲ ἀριθμητικὰς οὕτως ἐξήσκησας εὐφυῶς, ὡς Πυθαγόραι καὶ Διόφαντοι. (*Fabric.*)— Fabricius secutus esse videtur Bachetum. Hambergerus, in *Zuverläss. Nachricht.* tom. II, pag. 335, ejus ætatem cum aliis collocat in an. Chr. circ. 160, sub imperatoribus Antoninis. At multo seriori ævo, n. Juliani imper. circa a. Chr. 362, alligat eum Saxius in *Onomastico*, etc. I, pag. 417, ubi, « Themistii ætate, inquit, adeoque principe Juliano, floruisse, ex Gregorii Abulpharaii *Historia dynastiarum* verisimiliter demonstravit ampliss. Gerard Meermannus, in Præfat. *Speciminis calculi fluxionalis*, Lugd. Batav. 1742, 4 (X, 3 sq.), et doct. Montucla in *Historia mathes.* Paris. 1758, 4, tom. I, part. I, lib. v, §. 6, pag. 315. »— Fabricium exscripsit Heilbronner in *Historia mathes. universæ*, pag. 338 sqq. Adde Scheibelii *Einleitung zur mathemathischen Bücher-Kenntniss*, part. xi, pag. 326. (*Harl.*)

X editi sunt e libris XIII quos scripserat ad Dionysium, nescio quem (Τιμιώτατον Diophantus appellat), et quos in Vaticana mss. asservari jam pridem testatus est Joannes Regiomontanus, Præf. in Alferganum, problematum *Arithmeticorum libri VI*, et *De numeris* polygonis sive *multangulis liber I* (a). Mira subtilitate excogitatas quæstiones subtilius resolvit nova ratione analytica, quam ipse ante se ignoratam profitetur, recentiores a Gebro Arabe *Algebraicam* appellant et Arabibus tanquam inventoribus falso tribuunt, cum hi illam utique a Græcis, ut alia pleraque, acceperint (b). Libro sexto arithmeticas suas speculationes etiam ad geometriam applicare incipit exemplo Euclidis, quem præter rem eo nomine reprehenderunt viri doctissimi (c). Libri v quæstio 23, metro sive epigrammate octasticho continetur, unde Bachetus ansam illo loco sumpsit ex inedita Anthologia XLV, ejusmodi griphos arithmeticos producendi atque interpretandi, ut notavi supra lib. III, cap. 32, § 6 [vol. IV, pag. 452]. Ubi etiam feci mentionem LXI Epigrammatum Græcorum, ænigmata jucunda arithmetica continentium, quæ composuit cumque versione et enodatione sua edidit et Otii Sorani titulo proscripsit Joannes Laurenbergius, Hafniæ 1640, 4. Bachetus in notis ad Diophantum, pag. 196, illustrat etiam griphum arithmeticum Latini epigrammatis, obvii in collectione veterum poematum Pithœana, quod incipit:

Ut tot emantur aves, bis denis utere nummis, etc.

Vide et Anthologiam epigrammatum Græcorum, lib. I, cap. 46, f. 97 sq., ac Maximi monachi (Planudæ) Scholia Græca, ante H. Stephani Adnotationes excusa in edit. Wechel.

Diophanti libri sex cum scholiis Græcis Maximi Planudæ in duos primores libros, atque liber Diophanti de numeris polygonis, collati cum Vaticanis codd. et Latine versi a Josepho Auria fuere in bibliotheca Caroli de Montchall, teste Labbeo in *Bibl. nova mss.* p. 191. Post Auriam, cujus versio adhuc inedita delitescit, eosdem Diophanti septem libros, quos ab Andrea Dudithio acceperat, et de numeris multangulis, Latine vertit, illaque lingua primus edidit, Planudæque scholia et sua ipsius perdocta commentaria adjunxit Guilelmus Xylander, Basil. 1575, fol. (d). Hinc præcipua laus est Claudii Casparis Bacheti (e) Meziriaci Sebusiani, qui nova versione et luculentis commentariis explicatum Diophantum (præmissis tribus suis porismatum libris et subjecta de polygonis numeris appendice), Græce et Latine vulgavit Paris. 1621, fol. (f), Xylandri observationes plerumque

(a) *Du Perron*, Pater purpuratus, Meziriaco affirmavit, se quoque habuisse cod. qui 13 libros Diophanti continuisset; se illum cod. communicasse cum Guil. Gosselino, novam edit. cum commentario paraturo : illo vero pestilentiæ atrocitate abrepto, periisse codicem, nec repertum fuisse. (*Harl.*)

(b) Diophanti lib. *De algebra* interpretatum esse *Mohammed Ebn Yhaya Ebn lo Wapha Albuziani*, ex Abulphar. observat Heilbronner l. c. pag. 473 (*Harl.*)

(c) Villoison, in *Anecd. Græc.* tom II, p. 153 sqq. animadvertit, anonymum auctorem dissertat. mathematico-criticæ de numeralium notarum minuscularum origine, in tomo XLVIII, *Raccolta d'Opusco i scientifici e filologici*, pag. 21—110, plurimis comprobare exemplis, minusculas numerorum notas, quas Arabicas immerito vocamus, Romanis innotuisse ; et illum auctorem pag. 70 affirmare Diophantum Alexandrinum, qui medio fere sæculo secundo algebram instituisse a plurimis putetur, illarum notarum non penitus fuisse ignarum. Plura ex illa dissert. scite excerpit cl. Villoison. (*Harl.*)

(d) Conf. cel. Kæstneri *Geschichte der Mathemat.* part. I, pag. 184—197, ubi multa is docte disserit de Xylandri labore et ipso Diophanto ; et pag. 195 memorat, in *Les œuvres mathématiques de Simon Stevin, par Albert Girard*, Leidæ 1634, fol. reperiri, pag. 102 sqq. *Les six livres de Diophante*, quatuor priores esse a Stevino ; duo posteriores a Girardo ex versione Xylandri in linguam Franco-Gallicam translatos. (*Harl.*)

(e) Qui non capiuntur libris studiisque, nisi quæ sunt πρὸς τὰ ἄλφιτα, iis utique sordebit Diophantus, sordebunt virorum doctorum in eum labores, quantumvis ingeniosissimi, quemadmodum Malherbius ex Bacheto, amicis quibusdam comitantibus et opus tanquam utilissimum extollentibus, Diophantum sibi offerente, rogare non dubitavit *s'il ferait amender le pain?* Bælius, *Dictionar. historico*, tom. III, pag. 3132, ex Malherbii Vita.

(f) Per errorem Kœnig, in *biblioth.*, pag. 252, scripsit, editionem illam in lucem emissam esse a. 1613 ; et Vossius, *De scient. mathem.* erravit in nota anni 1623, ut bene observavit Bayle in *Diction.* voc. *Meziriac*, tom III, p. 386 sqq. not. B, in qua et seq. nota *C* de Meziriaci meritis in Diophantum multus est. Adde (*De Sallengre*) *Mémoires de littérature*, Hagæ Com. 1715, 8, tom. I, ubi pag. 76-86 edit. Bacheti Meziriaci copiose recensetur, et de Diophanto ejusque ætate atque interpretibus fuse disputatur. (*Harl.*)

27. Ψηφοφορία κατ' Ἰνδούς, ἡ λεγομένη μεγάλη. *Calculatoria secundum Indos, magna appellata*, ms. in bibl. Vaticana, et teste Cangio in bibl. regis Gall. cod. 1304 (*k*). Primum fuisse Planudem e Græcis, qui zifris usus Indicis sive Arabicis in numerando fuerit, notat Papebrochius, in Tractatu præliminari ad tom. III, *Act. SS.* Maii pag. LVI, ex Athanasii Kircheri Arithmologia, Romæ anno 1665 edita, part. I, c. ult. et Stephanus le Moyne, Notis ad varia sacra, p. 797. (*Fabr.*) Villoison, qui l. c. p. 152 sqq multus est de origine et antiquitate notarum illarum, variorumque diversa recenset examinatque judicia, negat, minusculas nostras numerales notas, vulgo *cifras Arabicas*, a Persis primum, seu ab Indis ad Arabes, ab istis ad Africæ Mauros, ab hisce demum ad Hispanos et deinceps ad universam Europam transmigrasse; contra evincere studet, jam Romanos suis haud caruisse notis numeralibus minusculis et cursivis, et ab his nostras, quæ immerito vocentur Arabicæ, ita derivatas esse ut ab

non aspernatus, scholiasten vero Græcum nil fere nisi futilia et a Diophanti sensu prorsus aliena effutire observans. Non prætereundum, quod ad lib. II, quæst. 28, notat, sibi videri, sciolum quempiam e tredecim libris Diophanti eas quæ sibi viderentur, in unum colligentem quæstiones, eos quos habemus, sex arithmeticorum libros consarcinasse. Verum hæc conjectura parum mihi quidem videtur verisimilis. Cæterum Bacheti observationes versioque servatæ sunt in editione Græco-Latina, quæ prodiit Tolosæ 1670 fol., adjunctas habens notas quasdam breves ac subtiles et ingeniosas D. Pauli de Fermat, senatoris Tolosani, præfixo ejusdem invento novo doctrinæ analyticæ, quod ex epistolis ejus, ad se scriptis, collegit Jacobus de Billy, S. I. cujus Diophantus redivivus prodiit Lugd. 1670, 8, post vulgatum Paris. 1660. 4; librum, quo rationibus Euclideis enodare problemata geometrica instituit, quæ Diophantus algebraicis resolverat. Inedita Joannis Pellii, Britanni, m theseos in gymnasio Bredano professoris, commentaria vehementer laudat Vossius, *De scientiis math.*, pag. 57. Conferre etiam juvabit Bacheti ejusd m, quem jam dixi, librum, Gallice vulgatum, cui titulus *Problèmes plaisans et delectables qui se font par les nombres*. Lugd. 1612, 8. Caroli Renaldini, patricii Anconitani, algebram veterem Diophanteam, sive numerosam, Anconæ 1644, 4. Raphaelis Bombellii (a) algebram, Italico sermone editam Bononiæ 1567, 4, qui sua problemata Diophanteis admiscuit (b); et Guil. Oughtredi, Etonensis collegii regal. Cantabrig. socii, Opuscula mathematica, Oxon. 1677. 8, in quibus libri tres primores Diophanti algebraico more solvuntur. De ingeniosissimi Ozanami Diophanto vide Joannis Wallisi Opera, tom. III, pag. 681 sq. Diophantum editum esse ab Ism. Bullialdo, legi in Koenigii (c) biblioth. et Hendreicnii Pandectis Brandeb. Sed nunquam vidi neque alius quisquam ut puto. Quanquam exstat opus Bullialdi subtilissimum, a Diophanti argumento haud abludens, de arithmetica infinitorum libris VI. Paris. 1682 fol.

Harmonica Diophanti, quæ Gesnerus et alii memorant, intellige de harmonicis numeris, non de scripto quodam musici argumenti.

(*k*) Secundum catal. mss. Regg. Paris. vol. II, in codd. 2381, n. 1, 2382 et 2509, n. 6, Max. Planudæ calculatoria, secundum Indos, magna appellata; in cod. 2428, n. 6, Max. Planudæ et Nicolai Smyrnæi, Artabasdi Rhabdæ, Opusculum commune arithmeticum, de ratione numerandi apud Indos usurpata, sive de numerorum Arabicorum usu; opus ineditum. — Planudæ Calculatoria, etc., Monac. in cod. Bavar. 104, fin. V. Hardt, in *Aretini Beyträgen*, etc. a. 1804, part. VII, pag. 10; et part. VI, p. 28 sq. in cod. 100, Plan. 1) Calculatoria; inc. Οἱ τῶν ἀστρονόμων φιλοσοφώτεροι · 2) De subtractione aut ejectione numerorum; alia methodus probationis, ex additione Nicolai Rhabdæ et de multiplicato. Atque tria adhuc contineri in ipsius calculatoria, colligit ex eo, quod finitis his omnibus legitur: Τέλος ψηφοφορίας τοῦ Πλανούδη · idemque ex his ipsis se perspexisse profitetur, Planudem zifris Arabicis in numerando usum esse, sic: Λέγω 10 et 1, ἀφαιρῶ ἀπὸ τῶν 11, κ. τ. λ. — Plan. et Nic. Rhabdæ phrasis artis magnæ computandi apud Indos, in cod. Escor. teste Plüer. in *Itiner. per Hisp.* p. 181. — Romæ, in bibl. Vaticanæ cod. Ottobon. anonymi Ψηφηγορία κατ' Ἰνδούς, ἡ λεγομένη μεγάλη · init. Εἴπωμεν δὲ καὶ περὶ τῶν ψήφων τῆς ἀστρονομίας, etc. Plura v. in Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* pag. 187 *C*. Sed auctorem illius operis esse Planudem, patet ex cod. Marc. Venet. 303, qui eamdem habet inscriptionem idemque initium: de quo et altero cod. Marc. 323 curatius, quam confector catal. codd. Gr. Marc. pag. 143 et 148 fecerat, disserit cel. Morell. in bibl. mss. Gr. et Lat. tom. I, qui de priore cod. p. 185: « Est, ait, uberior tractatio hæc, quam alia Planudi nomine inscripta, in cod. 323 exarata, et non pauca ad astronomicas potissimum supputationes utilia præterea continet, iisdem licet doctrinis ac interdum iisdem quoque verbis adhibitis. Differentiam non animadvertit Villoison., qui de codice utroque scripsit, ac si unum idemque opus inesset; et numerorum figuras ære expressas ex utroque dedit *Anecdot.* tom. II, pag. 153. » — De posteriore cod. qui incipit, Οἱ τῶν ἀστρονόμων φιλοσοφώτεροι, ἐπεὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς ἔχει τὸ ἄπειρον, pag. 204: « Operis, inquit, titulum ac initium post Kircherum corruptis verbis dedere Steph. le Moyne (jam citatus a Fabricio,) et Papebrochius, tom III, p. LIX, Maii Bolland. ed. Venetæ. Utrumque accuratissime ex cod. hoc Viloison. exhibet *Anecd.* tom. II, pag. 153, cum figg. ipsis numerorum, parum admodum differentibus ab iis quas Heilbronner habet *Histor. mathescos* p. 739. Ad opus Planudis hoc ipso codice, a se a 1788 inspecto, exaratum provocat Joann. Andres, in epistolis tom. III, pag. 63, ut numerorum notas, quibus utimur, ab Arabibus ad nostrates derivasse tueatur: qua de re multa his etiam temporibus disputata sunt. » Hactenus cl. Morell. Andres autem laudatus paulo uberius de illo codice et numerorum notis in epistola 3, in qua multa notatu digna de bibliotheca Marciana narrat fratri suo, disserit in libro docto: *Don Juan Andres Reise durch verschiedene Städte Italiens*, in den Jahren 1785 bis 1788, in vertrauten Briefen an seinen Bruder Don Carlos Andres. Aus dem Spanischen übersetzt von E. A. Schmidt, tom. II, Weimar 1792, 8, p. 42 sq. (*Harl.*)

(a) De hujus et Franc. Vietæ opera vid. Mezir. et Sallengre, *Mem.* l. c. pag. 83. (*Harl.*)

(b) Add. *I problemi di Diofanto Alessandrino, tradotti in Italiano e analiticamente dimostrati*, in tom. II, *Elementi di fisica* del P. Giovanni Crivelli Somasco, Venezia, nella Stamperia Baglioni, 1744, 4. Vid. Paitoni *Biblioth. degli autori volgarizzati*, tom I, pag. 292. (*Harl.*)

(c) Kœnigii errorem notavit Bayle l. c. pag. 387, not. B. (*Harl.*)

antiquo cursivo charactere minusculo ille defluxisset, qui Longobardicus vulgo dicitur. Sed uberior illius quæstionis investigatio longe abest ab instituto nostro : et præstat, quosdam libros, ex quibus cupidus illius rei plura haurire possit, tantum paucis commemorare. Haud inutiliter igitur conferri possunt Christi Guil. Büttneri, prof. quondam Gottingensis, *Vergleichungs-Tafeln der Schriftarten verschiedener Völker*, etc., part. I, Gottingæ et Gothæ 1771, 4, tab. II, ejusque *Brevis expositio alphabetorum omnium populorum et affinitatum, quibus illa inter se conjuncta sunt*, §. 2, in Nov. Commentar. Societatis Regiæ scientiarum Gottingensis, tom. VII, Gottingæ 1777, 4, p. 109; et Heilbronner, a Morellio jam laudatus, qui p. 741 vulgarem sententiam, Europæos accepisse characteres Indicos ab Hispanis, hos a Mauris, et hos ab Arabibus, hos autem non ipsos, sed Indos figuralem numerandi rationem excogitasse, et alia a Wallisio prolata, nec non contrarias sententias Wallisii ac Jo. Frid. Weidleri, qui in Dissert. de charact. numerorum vulgaribus et eorum ætatibus, Viteberg. 1727, arbitratur characteres numerorum, Arabicis similes, jam Boethio, a. Chr. 524 mortuo (adeoque ante Planudem), fuisse cognitos, aliorumque uberius refert. Sed illorum aliorumque opiniones copiose recitantur et partim oppugnantur in opere inscripto : *Neues Lehrgebäude der Diplomatik, welches in Frankreich von einigen Benedictinern — verfertiget worden. Aus dem Französischen übersetzt*, tom. V. Erfurt 1767, 4, lib. II, cap. 4, sect. 9, artic. 2, p. 76 sqq. Add. Jo. Christoph. Gatterer's *Abriss der Diplomatik*. Götting. 1798, 8, pag. 29 sqq. (*Harl.*)

28. *Problematum Volumen*, memorat Gesnerus in bibl. e Volaterrano.

29. *Commentarios in Rhetoricam Hermogenis*. Id. Planudis ad Hermogenem de statibus mss. in bibl. Caesarea, ad calcem Joannis Siculi ad Hermogenem περὶ ἰδεῶν. (*Fabr.*) Planudis scholia in Hermogenem, Mediolani in bibl. Ambros. *V.* Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 501 *B.* — Rhetoricæ prolegomena inedita, Paris. in bibl. publ. cod. 2920, n. 1; in quo etiam sunt, n. 3, Hermogenis *Ars rhetorica, de partitione statuum et quæstionum oratoriarum*, adjunctis prolegomenis atque commentariis ; n. 4, ejusd. *De formis oratoriis* libri IV, adjunctis prolegom. et commentariis. — Plan. Rhetorices prolegomena et Hermogenis libri, Taurini, in cod. Reg. 77. V. Cat. codd. Gr. Taur. p. 171. — An huc etiam pertinent aut ad scripta grammatic. Plan. *Notationes variæ?* Mss. exstant Romæ in bibl. Vatic. V. *Montfauc. Bibl. biblioth. mss.*, p. 187 *C.* (*Harl.*)

30. *In Theophrasti Characteres* Gesnerus.

31. *Eclogam, quomodo appellentur animalia tum terrestria, tum aquatilia*. Id.

32. *Figuras de sole et luna*. Id.

33. Διάγνωσιν ὑελίων τοῦ οὔρου. *De colorum in urinis cognitione, et de sanguine phlebotomiæ*, carmine politico ex codice Regio 957, usus est Cangius in *Glossario Græco*. Exstat etiam in bibl. Caesarea. Lambec. V, pag. 218. (*Fabr.*) Sive pag. 450, Kollar. n. 9. cod. 269 Inc. Τῶν ἀσθενῶν ὑέλια μάθε τρισκαίδεκα. Hoc autem carmen in codd. Cæsar. 20, n. 2, 42, n. 2, et 40, n. 5, et alibi tribuitur Nicephoro Blemmidæ. *V.* Lambec. VI, part. II, p. 250, 355 et 359, n. 2. Add. supra ad vol. VII, pag. 672 seq. infra vol. XII, n. 779, et Indic. ad nostram bibl. Gr. voc. *Nicephorus Blemmidas*. — Planudæ tamen ascribitur prius carmen et vocatur De urinis omnium morborum humanorum, Monac. in codd. Bavar. 70, et 72, addito de sanguine phlebotomiæ. Inscr. *De coloribus urinæ in omnibus hominum morbis*. *V.* Hardt, in *Aretini Beyträgen*, etc., ann. 1804, part. IV, pag. 25 et 35. — Leidæ in bibl. publ. inter codd. Vossian. Planudis aliquid de urinis. *V.* Cat. bibl. Leid. p. 402, n. 18; in Cat. autem mss. Angl. II, n. 2301, inter codd. Vossian. inscribitur : *Max. Plan. prognostica de urinis.* — Dijuducatio vitrearum urinarum et de coloribus ac sedimentis earumdem, in catal. mss. Zenonis Pistoriens. *V.* Lamii *Delicias erudit.* ann. 1743, p. 107. — Mosquæ in cod. synod. 349, n. 57. Plan. Περὶ πάντων τῶν αἱμάτων τῆς φλεβοτομίας. Init. Μάθε καὶ τὰ αἵματα. *V.* Matthæi not. cit. p. 259. (Harl.)

34. *Aristotelem de Plantis* ex lingua Punica (imo ex Latino, interprete (*b*) Galli, nescio cujus, qui ex Arabico verterat) in Græcam retraxisse Planudem, notat Simlerus.

35. *Ænigma* ms. in bibl. Cæsarea, incip. ἐρήμην πότε δικασθείς, (*Fabr.*) in cod. 296, n. 5. *V.* Lambec. V, p. 544, Koll. add. ad n. 21. (*Harl.*)

36. *Adagiorum Centuriæ tres*, sæpe a Nic. Comneno citantur.

37. *Additiones ad bibliothecam Photii*; id. p. 16, 21, etc.

38. *Philologia de historia Dictyos et Troico bello*; id. p. 387, prænot. mystagog.

[Βασιλικός, in cod. Mosquensi synod. 302, n. 81. Inc. Πολλάκις μοι λογίσασθαι. Vid. *Matthæi* Notit. cit. p. 199. — Ibid. p. 252, in cod. 394, n. 14, incip. opusc. quoddam Planudæ, Ἐρωτητέον πρότερον. (*Harl.*)]

[Τεχνολογίαι καὶ μερισμοί. — *Technologiæ et particulares quædam expositiones in Philostrati imagines.* Incip. Τὸ ἀσπάζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖν, etc. Florent. in cod. Laurent. 7, n. 6, plut, 55, sine nomine quidem auctoris ; quod tamen adnotante *Bandin.* in Cat. cit. II p. 246, Fabric. (supra, vol. V, p. 550, § 5) Max. Planudæ attribuere videtur. — Ibid. in eod. cod. n. 8, Philostrati Heroica, translata ab Italorum dialecto

(*a*) Atqui Ursinus videtur anthologiam Cephalæ respicere, et ex his Ursini verbis colligere licet, ipsum illum codicem Palatinum fuisse antea Angeli Collotii.

(*b*) Vide, quæ notavi lib. III, cap. 5, § 19 [vol. III, p. 241].

in Græcam linguam a Max. Planude, in dialogi formam; interloquuntur autem Vinitor et Phœnix, cum scholiis quibusdam et glossis interlinearibus. V. Bandin. l. c. p. 247, et supra vol. V, p. 543, et p. 546 seq. et 549 seq. de editt. Venet. ap. Ald. 1503, 1522. Florent. ap. Juntas; Ven. 1550, 8, ubi et in ed. Morell. p. 631-729, atque in ed. Olear. p. 660 sqq. ille dialogus prodiit. — Romæ in bibl. Vaticanæ cod. Planud. in Philostratum. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, p. 8 *C*. (*Harl.*)]

[*Excerpta e Theonis enarratione in Arati Phænomena, digesta a Max. Planude, Florent.* in cod. Laurent. 44, n. 5, plut. 28. V. Bandin. in Cat. cit. II, p. 67, qui adnotat, eadem esse cum scholiis ad Arati phænomena, auctoris nomine destitutis, in cod. Laur. 37, n. 4, plut. 28, ap. Bandin. l. c. p. 63. *Harl.*]

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΠΛΑΝΟΥΔΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΟΣΩΜΟΝ ΤΑΦΟΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΡΗΝΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ.

—

SAPIENTISSIMI ERUDITISSIMIQUE VIRI

MAXIMI PLANUDÆ

ORATIO

IN CORPORIS DOMINI DEI NOSTRI JESU CHRISTI SEPULTURAM ET IN SANCTISSIMÆ DEIPARÆ AC DOMINÆ NOSTRÆ LAMENTATIONEM.

(Prodiit Græce Parisiis ap. Andr. Wechelum, sub Pegaso, in vico Bellovaco, anno salutis 1555; Latine in Bibl. PP. Lugdun. tom. XXVII, ex interpretatione Joachimi Axonii, Graviani. — In margine exemplaris quo utimur manu editioni Wecheli coæva legitur: *Hanc concionem habuit Planudes Byzantii, quæ nunc Constantinopolis appellatur, coram imperatore et cæteris aulicis die Sabbati proxime antecedentis festum Paschatis.*)

—

Ἃ μὲν ἄν τις εἰκάσῃ, τεκμήριον τὴν παροῦσαν ἔχων κατάστασιν, οὐκ ἔξω δοκεῖ τοῦ μέγα τι συνενεχθῆναι, καὶ ἱκανὸν τὰς ἁπάντων ψυχὰς ἀναπεῖσαι πενθεῖν· ἃ δὲ, πρὸς ἃ παρασκευάσμεθα βλέπων, φαιδρότητος ταῦτα καὶ ἑορτῆς πασῶν μεγίστης ἐπαγγελία. Τί μὲν οὖν τούτων ἑκάτερον, καὶ ὅθεν, καὶ ὅπῃ τείνει, οὐδένα τῶν τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ἀγνοεῖν οἶμαι. Τίνι γὰρ οὐ σαφὲς, ὅτι τὸ μὲν, Χριστός ἐστιν ἐν τάφῳ μετὰ νεκρῶν κείμενος· τὸ δὲ, τῆς ἐκείνῳ προῤῥηθείσης ἐλπὶς ἀναστάσεως; Ἐμοὶ δὲ ὁ μὲν περὶ τοῦ δευτέρου λόγος, σχολὴν ἀγέτω τὰ νῦν, εἰ μή που καὶ ἄμφω δείκνυται δι' ἀλλήλων, καὶ οὐκ ἔστι περὶ θατέρου διεξιόντα, θάτερον παρατρέχοντα λέγειν. Ἃ δ' οὖν τὸ πρότερον ἀπαιτεῖ, περὶ τούτων καὶ δὴ λέξων ἥκω, ἂν ἄρα μὴ βέλτιον ἐποίουν σιγῇ τὴν ἡμέραν τιμῶν, (B) ἢ τοῖς ἐμαυτοῦ λόγοις τοῦ πλείονος αὐτὴν τῆς οἰκείας δόξης ἀκρωτηριάζειν δοκῶν. Χθὲς μὲν οὖν ἐκεῖνα παρῆν ὁρᾷν, ἃ καὶ τοὺς παντάπασιν λιθίνους ἀποχρῶσαν εἶχε τὴν δύναμιν ἐπιστρέφειν πρὸς ἑαυτὰ, κἀκείνοις μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντα διδόναι μανθάνειν, ὡς οὐκ ἀνθρώπῳ ψιλῷ, θεανθρώπῳ δὲ τῶν Ἰουδαίων ὁ φθόνος ἐπέθετο. Τίνα δὴ ταῦτα

(A) Quidnam quis conjectet ex his signis, qem in præsenti rerum statu cernuntur (non enim sine magna causa accidisse videntur, ac ejusmodi sunt, ut omnium animos ad lugendum inducere possint), quid rursum is cogitet, qui ea ad quæ paramur, spectet, siquidem lætitiæ festivitatisque omnium maximæ hæc nuntia sunt? Quid igitur horum utrumque, et unde, ac quo tendit neminem qui ex nostro sit ovili, hoc ignorare arbitror. Cui enim ignotum est, illud esse, Christum in sepulcro jacere cum mortuis, hoc vero spem resurrectionis ab ipso prædictæ? Verum posteriori in præsentiarum supersedeamus (nisi forte ambo explicentur per se mutuo; quoniam de uno qui verba faciat, alterum silentio præterire nequeat), (B) ad ea vero, quæ quod prius est, exigit, dicturus accedo, etsi forsan satius esset, taciturnitate hunc me venerari diem, quam oratione mea videri magis, quam dignitas admittat, eum mutilate ante oculos ponere. Heri igitur illa videre libebat, quæ sat magnam habebant vim, ut homines prorsus lapideos ad se convertere possent, ac ipsis tantum non ea quæ vocem edunt, ostendere

quod non hominem merum solum, sed Deum hominem Judæorum gravasset invidia. Quæ autem hæc sunt, quæ dico? Tenebræ soli offusæ, terra e fundamentis convulsa, saxorum velut ab ictu facta diruptio, velum templi a nulla, quæ quidem vel tenui sensu percipi potuerit, vi discissum, et quod maxime fuit horribile, mortui e patefactis sepulcris prosilientes et in multorum conspectus prodeuntes. Hæc enim atque his multo magis admiranda necesse erat fieri, cum Deus in carne pateretur, et injuste suspensus esset in lignum.

λέγω; Σκότος ἡλίου καταχεόμενον, γῆν ἀναβρασσομένην ἐκ θεμελίων, ῥήξεις πετρῶν ὡς ἀπὸ πληγῆς, ναοῦ καταπέτασμα ὑπ' οὐδεμιᾶς αἰσθήσει ληπτῆς διαρούμενον βίας, τὸ φρικωδέστατον νεκροὺς τῶν μνημάτων ἐκπηδῶντας ἀνοιγομένων, καὶ πολλοῖς ἐρχομένους εἰς ὄψιν. Καὶ γὰρ ἔδει καὶ ταῦτα, καὶ τούτων μακροῦ θαυμασιώτερα τελεσθῆναι, Θεοῦ σαρκὶ πάσχοντος, καὶ ξύλῳ καταδίκης μετεωρισθέντος.

Quin etiam par erat, cum is qui omnia continet, contumeliis obrueretur, ut hæc quoque in discrimen pereundi et cœlum (quod dici solet) terra miscendi, adducerentur. Hodie autem et aliud contigit mysterium, nimirum Dei ad inferos descensus, ut qui in terris cum adhuc versaretur, Evangelium prædicavit vivis, non minus his qui a multis jam sæculis vita defuncti fuerant, annuntiaret similiter. Neque enim debuit, cum natura sua justus sit, horum nomine, qui inde fuerunt, ex quo apud nos est peregrinatus, et qui deinceps futuri sunt, quandiu nox et dies sibi mutuo sunt successura, conari omnia, quæ ad primum hominem nos reducant (1); eos vero, qui antea descenderant ad inferos, calamitose et quoquo tandem modo in tenebris agentes despicere. Nam decuit illum non solum vivorum, sed etiam mortuorum Deum et Servatorem declarari, et ita devastare regnum peccati, quod erat infernus et mors. Tantum enim valuit aditus peccati in homines, ut hæc secum intulerit, atque hoc jactare potuerit, quod naturam humanam illuc delapsam velut hæreditatem inevocabilem nactus fuerit.

Καὶ περιυβριζομένου τοῦ τὰ πάντα συνέχοντος, οἰκεῖον ἦν καὶ ταῦτα κινδυνεύειν διαῤῥυῆναι, καὶ τῇ γῇ τὸν οὐρανὸν ἀναμεμίχθαι, λέγεται. Σήμερον δὲ μυστήριον ἕτερον, εἰς ᾅδου Θεὸς κατιών, ἵν' ὁ τοῖς ζῶσιν ἐν γῇ πολιτευόμενος ἐκήρυττεν Εὐαγγέλιον, καὶ τοῖς ἐξ αἰῶνος τὸν βίον ἀπολιποῦσι διαγγείλῃ μηδὲν ἔλαττον. Οὐδὲ γὰρ ἔμελλε, φύσει δίκαιος ὤν, τοῖς μὲν ἐξ οὗ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπεδήμησε, καὶ μέχρις ἂν ἡμέρα καὶ νὺξ ἀλλήλαις ὑπείκωσιν ἐσομένοις πάντα πράξειν ὅσα πρὸς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἐπανάγει· οὓς δὲ πρόσθεν ᾅδης ἐδέξατο περιόψεσθαι ὑπὸ σκότῳ κακῶς καὶ ὡς ἔτυχε πράττοντας. Ἐχρῆν δὲ αὐτὸν καὶ μὴ ζώντων μόνον Σωτῆρα καὶ Θεὸν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν γνωρισθῆναι· καὶ τὸ βασίλειον ἀνάστατον θεῖναι τῆς ἁμαρτίας. Τὸ δὲ ἦν ᾅδης καὶ θάνατος. Ταῦτα γὰρ ἴσχυσεν ἡ πρὸς ἀνθρώπους τῆς ἁμαρτίας πάροδος ἑαυτῇ συνεισενεγκεῖν, καὶ τούτῳ μεγαλαυχεῖν εἶχεν, οἷς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἐκεῖσε παραπεμπομένην, ὡς ἀναφαίρετον ὑπεδέχετο κλῆρον.

Erat autem hoc quoque bonitati simul et magnitudini Dei proprium, ut quem immortalitatis munere donarat, hunc a peccato ad mortem protractum, non negligeret, sed manum porrigeret jacenti et de casu rursus ipsum levaret. Qui quæso convenisset, imo vel auditu penitus tolerabile fuisset, peccatum omnino efferri et attolli contra potentiam et bonitatem Dei; posteaquam bonum sit ejusmodi, ut per se exsistat (2), et omnia contineat, malum vero nihil sit, quo dici possit subsistere? Qua de causa cum statuisset Deus ad integritatem figmentum suum reducere, nec angelis nec archangelis redintegrationem commisit, quandoquidem nec primam fingendi nos copiam illis fecit, sed ipse hanc potestatem sibi sumpsit, qui præclarum illud manuum suarum opus (hominem dico) noxa premi non est passus, ut, quemadmodum ipse solus est Deus, ita et opifex esset et servator, et hunc solum agnosceremus cum esse, qui hæc fecerit, eique soli gratias ageremus, et reverentiam, sicut omnis creatura, exhiberemus.

Ἦν δὲ καὶ οἰκεῖον τῆς ἀγαθότητος ὁμοῦ καὶ μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀθανασίᾳ παρ' αὐτοῦ τιμηθέντα, τοῦτον ὑπὸ τῇ ἁμαρτίᾳ κατασυρέντα πρὸς θάνατον μὴ παριδεῖν· ἀλλὰ δοῦναι χεῖρα κειμένῳ, καὶ τοῦ πτώματος ἀναστῆσαι. Ποῦ δ' ἂν εἰκὸς ἦν καὶ τῶν ὅλως ἀκοῇ φορητῶν, τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως καὶ χρηστότητος, κατακαυχήσασθαι τὴν ἁμαρτίαν εἰς τέλος; Τοῦ αὐθυποστάτου ἀγαθοῦ καὶ πάντα συστησαμένου, τό γε μηδεμιᾶς ὑποστάσεως μετέχον κακόν; Τούτου δὴ χάριν τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα βουληθεὶς ὁ Θεὸς ἀνασώσασθαι, οὐκ ἀγγέλων ἢ ἀρχαγγέλων τινὶ τὴν σωτηρίαν ἐπέτρεψεν· ὅτι μὴ δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν πλάσιν· ἀλλ' αὐτὸς ἀνεδέξατο τὴν οἰκονομίαν, ὃς οὐκ ἠνείχετο τὸ μέγα τῶν ἑαυτοῦ χειρῶν ἔργον, τὸν ἄνθρωπον λέγω, ζημιωθῆναι· ὡς ἂν αὐτὸς ᾖ ὥσπερ μόνος Θεὸς, οὕτω δὴ καὶ Δημιουργὸς καὶ Σωτὴρ, κἀκεῖνον μόνον εἰδῶμεν ἡμεῖς ταυτὶ πεφυκότα, καὶ μόνῳ τὴν χάριν ὁμολογῶμεν, καὶ τὴν προσκύνησιν, ὥσπερ ἡ κτίσις πᾶσα, προσάγωμεν.

(1) Naturam illam hominis insontem, qualis in primo parente nostro fuit Adamo ante lapsum, intelligit.

(2) Videtur hic secutus Pythagoram, qui in ordine rerum quæ in natura sunt, *bonum* collocavit, *malum* vero in ordine eorum, quæ non exsistunt:

A Ὑπὲρ οὖν τούτων, οὐχ ἁπλῆν ἐξ οὐρανοῦ μέχρι γῆς τὴν κάθοδον ἐποιήσατο, ἀλλὰ καὶ εἰς ᾅδου κατῆλθε, καὶ κατελθὼν, πύλας τε χαλκᾶς συνέθλασε, καὶ μοχλοὺς συνέτριψε, καὶ τοὺς τῶν καθημένων ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, καὶ πεπεδημένων ἐν πτωχείᾳ καὶ σιδήρῳ δεσμοὺς διέῤῥηξε· καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ μὲν τοῦ σκότους πρὸς ἀνέσπερον φῶς, πρὸς δὲ ζωὴν αἰώνιον ἐκ θανάτου. Οἷς εἰ καὶ βραδύτερον ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ ποθεινότερον ἐπέστη, τὴν ἐλευθερίαν διδούς. Ἐπέφανε μὲν γὰρ οὗτος αὐτοῖς πρὸς τῷ τέλει τῶν αἰώνων. Τοῖς δὲ, τὸ μὴ μέχρι παντὸς ἐπιλαθέσθαι τῆς αὐτῶν κραυγῆς τὸν μόνον δυνάμενον σώζειν, οὐκ ἔλαττον ἐνομίσθη τοῦ μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐκεῖσε πεσεῖν, ἔνθα, εἰ μή τις ἐξῃρεῖτο ἐκεῖθεν καὶ τοῖς χρηστοτέροις ἀνέψυχεν, οὐδὲν ἂν παθεῖν ἔδεισαν χαλεπώτερον.

B Πολλὰ μὲν οὖν τὰ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν προβάντα μυστήρια, ἅπαντα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα δύναμιν λόγων· ἓν δὲ οἷον καὶ μέγιστον τὸ τελούμενον σήμερον. Τοῦτο δ' ἐστι, νέκρωσις ᾅδου, θανάτου θάνατος, ἐλευθερία ψυχῶν, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἠνεῳγμένη τοῖς βουλομένοις ὁδός. Πρὸς ὃ καὶ τἄλλα φέρεται πάντα, κἂν πόῤῥωθεν ᾖ, κἂν ἐγγύθεν ἠργμένα· ὥς ποτε καὶ ξίφη, καὶ ἀσπίδες, καὶ κράνη, καὶ δόρατα καὶ τἄλλα τῶν ὅπλων, καὶ ὁπλιτῶν ὅμιλος, καὶ βάρος ἵππου, καὶ πρωτοστατῶν, καὶ τῶν ἐπιτεταγμένων σφίσι, καὶ τῶν οὐραγούντων συντάξεις, πρὸς ἓν πάντα βλέπει, τὸ τῶν ἐναντίων ὡς οἷόν τε περιγενέσθαι. C Ἀλλὰ γὰρ, εἰ δοκεῖ, μικρὸν ἐπισχόντες, καὶ ἡσυχίαν τῷ λόγῳ δόντες, μέχρις ἂν ὁ Σωτὴρ τὰ ἐν ᾅδου διάθηται, ἴωμεν ἐπὶ τὸν τάφον, τῶν τῆς Παρθένου καὶ Μητρὸς ἐπὶ τῷ Παιδὶ γοερῶν ἀκουσόμενοι θρήνων, καὶ τῶν ἑξῆς αὖθις ἑξόμεθα. Ἴωμεν δὲ σιωπῇ, οὐ τῷ δεδοικέναι καὶ νῦν, μή τινα λάβωμεν ὑποψίαν ἐκεῖσε βαδίζειν, ὡς Πέτρος πάλαι καὶ Ἰωάννης, τῷ δὲ μή τινα διακοπὴν ἢ θόρυβον τοῖς θρήνοις ἐπενεγκεῖν.

Ἐπεὶ δὲ καλῶς ποιοῦντες ὑπηκούσατε, καὶ πόῤῥω τοῦ τάφου ἑστήκατε, ἀκούσατε ἤδη, ὦ γῆ καὶ ἥλιε καὶ ἀὴρ, ὡς πολλῶν αἰσθήσεσθε τῶν ἐμῶν ὀδυρμῶν, εἴ τις αἴσθησις. Ὁπότε ὃς ἦν μοι μόνος D Υἱὸς, ὅς μοι μόνος παραψυχὴ, τοῦτον ἐπὶ τάφον βλέπω νεκρὸν, βραχεῖς δὲ καὶ τοὺς οἰκτείροντας τούτου τὸ πάθος, καὶ τούτους ἀγαπητὸν οἰομένους, ἂν μηδ' ἐξελεγχθῶσιν εἰδότες τὸν ἄνθρωπον. Τὸ γὰρ μηδ' ἐπιστένοντας τῷ κειμένῳ φωραθῆναι, καλῶς αὐτοῖς ἠσφάλισται πανταχόθεν. Ἀλλ' ἐμὲ πόσων θανάτων ἐπικρεμασθέντες φόβοι, πείθουσιν ἐθέλειν λανθάνειν; Πῶς δ' οὐκ ἐξάκουστον κλαύσομαι καὶ θρηνήσω, κἂν μηδεὶς βούληται, κἂν πάν-

Ob hanc igitur causam, non unum e cœlo in terram iter instituit, sed et ad inferos usque descendit, et postquam descendisset, æreas portas effregit et repagula subvertit; eorumque qui in tenebris et umbra sedebant (3), ærumna ferroque constricti, vincula abrupit, atque eduxit, e caligine quidem ad lucem vesperæ nesciam, ex morte vero ad vitam æternam. Quibus etsi tardior, tamen desideratior ad liberandum Servator adfuit. Apparuit enim illis in fine sæculi, his vero sic, ut non minus optabile fuerit, clamorem suum non fugere perpetuo illum, qui solus facere salvos poterat; quam ab initio non descendisse illuc, unde nisi quis exemptus esset et melioribus revixisset, perpeti nihil potuisset gravius.

Cum itaque multa sint admiranda opera, quæ carne indutus, in illa, qua ad nos venit, demigratione Servator noster ostendit, cuncta illa quidem talia, ut omnem dicendi vim superent; tum unum est et summum et maximum, confectum hodie, id autem est inferni vastatio, mortis mors, liberatio animarum et ad cœlos patefactus volentibus aditus, quo omnia alia, sive propius admota, sive longius amota, referuntur; haud aliter, quam gladii, quam clypei, quam galeæ, quam hastæ aliique armorum armatorumque apparatus, ut equorum conglobatio, ducumque et his subditorum ac subsidiorum acies, ad unum omnia spectant, ut scilicet circumveniatur hostis. Atqui (si videtur) paulum contineamus nos et a sermone quiescamus, donec Servator quæ apud inferos sunt agenda, perfecerit. Interim eamus ad sepulcrum, lamentabiles Virginis Matris, quos Filio effundit, audituri fletus, post ad ea quæ hic adnectenda fuerant, revertemur. Eamus autem tacito, non jam ambigentes aut propter hæsitationem aliquam morantes (4), sicuti Petrus olim et Joannes, sed ne interrumpamus aut disturbemus luctum.

Quia vero probe officio vestro functi, patientes huc usque aures præbuistis et procul a sepulcro constitistis, auscultate et nunc, o terra, o sol, o æther quantos percipitis (si quis vobis est sensus) hos meos ploratus. Qui quondam unicus mihi fuit Filius, qui unicum mihi solatium, hunc in sepulcro video jacere mortuum et paucos admodum, qui hujus cladem miserentur, præclare secum actum ratos, si non arguantur hunc novisse hominem (5). Nam ne hic jacenti adgemiscere deprehendantur, probe sibi caverunt undique. At, quam multi diversissimæ mortis undequaque mihi incumbentes metus suadent, ut hæc tegere ve-

hodie *privativa* seu *privationes* vocantur in scholis.

(3) Hoc illud est propheticum : *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam* (*Isa.* IX, 2).

(4) Hinc cum ad ipsos allatum esset per mulieres de resurrectione Domini, non crediderunt, sed φάσματος loco nuntium habuerunt.

(5) Tangit verba Petri Dominum suum negantis.

lim? Qua ratione mihi imperem, ut non altissimo fletu planctuque exclamem, etiamsi nemo admittat, sed omnes prohibeant? O tristissima omnium dierum dies quæ tum mihi es exorta, cum Filium vidi e ligno suspensum clavisque perfixum, et latus ejus hasta apertum, atque ipsum ea perpetientem, ad quæ nec animum advertere queo. Cur hanc non e corpore evulsi animam, cum acerbitatem illam sim intuita præsentem quæ etiam nunc, quoties ad memoriam revoco, me pene exanimat? Heu tuam, nate, cædem, heu iterum atque iterum, quam injuste cruci es affixus, quam inique clavis es percussus, quam impie hasta ictus! Gravibus tu pressus malis, ex humanis migrasti; gravioribus vero ego afflicta cingor. Optatius enim est, mortem obire, quam in dolore vivere. Quam miseriam primo, quam deflebo postremo? Totis mihi opus foret fluminibus in lacrymas versis, si unicuique singulatim essem immoratura. Illusus es tu, ego me ploratu confeci; tu colaphis cæsus es, ego faciem texi, intuitum solis nequaquam ferens; tu sputo conspurcatus diffluxisti, me ignominia ista coegit, totam me lacrymis perluere; tu purpura cum derisione es indutus, mihi si quis saccum lugubrem porrexisset (6) libenter amplexantem vidisset; tuum arundine caput est percussum, ego meum caput manibus contudi; tu flagris laniatus es, ego me totam discerpsi: tu suspensus es, ego præ dolore concidi; tu clavis cruci es affixus, ego rigida et immota mansi; tu fel cum aceto bibisti, meam amaritudinem quo pacto eloqui possem? exspirasti, ego propemodum: hasta sauciatus es, meum cor acutus penetravit ensis: denique nunc in sepulcro jaces mortuus, mea conditio etiam mortuorum conditione est miserabilior et multis mortis generibus gravior.

A τες κωλύωσιν, ὦ πασῶν ἡμερῶν ἀλγεινοτάτη μοι ἀνασχοῦσα, καθ' ἣν τὸν Υἱὸν εἶδον ἐν ξύλῳ κρεμασθέντα, προσηλωθέντα, λόγχῃ τὴν πλευρὰν ὀρυγέντα, τἄλλα παθόντα, οἷς οὐδὲ προσβάλλειν τὴν διάνοιαν φέρω. Πῶς οὐκ ἀπέῤῥηξα τὴν ψυχὴν, ἡνίκα τὰ πικρὰ ταῦτα παρόντα ἑώρων; Ὁπότε καὶ νῦν, ἂν τούτων μνησθῶ, ἐγγὺς τοῦ καταστρέψαι γίνομαι τὴν ζωήν; Οἴμοι τῆς σῆς, ὦ τέκνον, σφαγῆς· οἴμοι μάλα αὖθις, ὡς ἀδίκως ἐσταύρωσαι, ὡς ἀνόμως προσήλωσαι, ὡς ἀνοσίως λελόγχευσαι. Ἐν δεινοῖς μὲν ἐξ ἀνθρώπων μετέστης αὐτός· ἐν δεινοτέροις δὲ κατελήφθην ἐγώ. Τοῦ γὰρ ἐν λύπῃ βιοῦν ἄμεινον τὸ θανεῖν. Τί τῶν παθημάτων πρῶτον, τί δ' ὕστατον ἀποδύρωμαι; Ὅλων μοι δεῖ ποταμῶν μεταστάντων εἰς δάκρυα, εἰ τοῖς καθ' ἕκαστον μέλλω B ἐπεξιέναι. Ἐνεπαίχθης· ἐγὼ δὲ περὶ θρήνους ἐσπούδασα. Ἐῤῥαπίσθης· ἐγὼ δὲ τὸ πρόσωπον συνεκάλυψα, μὴ φέρουσα τὸν ἥλιον βλέπειν. Ἐνεπτύσθης· ἐμοὶ δὲ τὸ πάθος ἐπέταττεν ὅλην ἐμαυτὴν λούειν τοῖς δάκρυσι. Πορφύραν μετὰ γέλωτος ἐνεδύθης· ἐμοὶ δ' εἴ τις πένθους ὤρεγε σάκκον, ἀσμένως εἶδεν ἂν ὑποδεχομένην. Καλάμῳ τὴν κεφαλὴν ἐτυπτήθης· ἐγὼ δ' ἐμαυτῆς κεφαλὴν ἐκοπτόμην χερσίν. Ἐφραγγελλώθης· ἐγὼ δ' ἐμαυτὴν ὅλην κατέξανα. Ἀνηρτήθης· ἐγὼ δ' ὑπὸ τῆς ὀδύνης κατέπεσον. Προσηλώθης· ἐγὼ δ' ἀκίνητος ἔμεινα. Χολὴν ἐποτίσθης σὺν ὄξει· τὴν δ' ἐμαυτῆς πικρίαν πῶς δυνηθῶ φράσαι; Ἐξέπνευσας· ἐγὼ δὲ παρὰ μικρόν. Ἐλογχεύθης· ἐμοῦ δὲ τὴν καρδίαν ξίφος διῆλθεν C ὀξύ. Καὶ νῦν ὕστατον ἐν τάφῳ κεῖσαι νεκρός. Τἀμὰ δ' ἀθλιώτερα καὶ νεκρῶν, καὶ πολλῶν θανάτων βαρύτερα.

Utinam in Ægypto tecum et propter te, Fili mi, illuc profecta, mansissem, nec ulla via ad Judæos revertissem! Forsan enim non assiderem nunc muto huic lapidi, lapidi meis lacrymis madenti, mœrorem mœrore atque dolore cumulans. Opportune declinavimus, o Nate, tunc temporis furorem Herodis. In peregrina, quam propria, eaque quæ nos tulit et educavit, vitam duximus tutiorem. Debebat alter scilicet Herodes iterum ad mortem persequi animam tuam, Herodes, inquam, cum Pilato, adversus te conspiratione conflata. Atque nunc quidem mortem oppetisti tu, ego vero miserrima mater gemitu contabesco. Defecerunt omnes amici, adeoque discipuli, tui exemplo securius se continere docti: ac incumbens periculum fuga evitant. Hei mihi! quod etiam latronibus pejor sis æstimatus, et Barrabas ad vitam, tu ad mortem sis expetitus. Multis tu quidem matribus e morte restituisti liberos, atque id nunc gaudent, et sibi gratulantur: mihi vero ecquid tale contigit? mortuum te lugere unigenam, primigenam, cur non me prohibuisti?

Ὢς ὤφελον ἐν Αἰγύπτῳ μένειν, φίλτατε Παῖ, σὺν σοὶ καὶ διὰ σὲ κατιοῦσα, καὶ μηδαμῶς πρὸς Ἰουδαίους ἐπανιέναι! Οὐδὲ γὰρ ἂν ἴσως λίθῳ νῦν κλαίουσα παρεκαθήμην κωφῷ, λίθῳ ποτιζομένῳ μὲν τοῖς ἐμοῖς δάκρυσιν, ἐπὶ δὲ λύπαις λύπας καὶ ὀδύνας μοι γεωργοῦντι. Καλῶς ἐκεῖνον, ὦ παῖ, τὸν χρόνον ἐκκλῖναι τὴν Ἡρώδου μανίαν ἡμῖν ἐξεγένετο. Ἀσφαλέστερον ἐπὶ τῆς ξένης ἢ τῆς ἐνεγκαμένης τὴν δίαιταν ἔσχομεν. Ἔμελλε δὲ ἄρα πάλιν Ἡρώδης D ἕτερος εἰς θάνατον τὴν ψυχήν σου ζητεῖν. Ἡρώδης καὶ Πιλάτος ἄρτι κατὰ σοῦ συμπεφρονηκότες. Καὶ δὲ νῦν τέθνηκας μὲν σὺ, στένω δ' ἡ μήτηρ ἐγώ. Φίλοι τε πάντες ᾤχοντο, καὶ μαθηταὶ, τῷ κατὰ σὲ ὑποδείγματι τῆς ἀσφαλείας γενόμενοι, φυγῇ τὸν ἐπιφερόμενον ἀποτρίβονται κίνδυνον. Οἴμοι, ὅτι καὶ λῃστῶν χείρων λελόγισαι, καὶ Βαραββᾶν μὲν πρὸς σωτηρίαν ἐξῃτήσαντο· σὲ δὲ πρὸς θάνατον. Πολλαῖς μὲν μητράσιν ἀνέδωκας ἐκ θανάτου τοὺς παῖδας καὶ χαίρουσι νῦν· ἐμὲ δὲ τί τοῦτο; νεκρόν σε θρηνεῖν, τὸν μονογενῆ, τὸν πρωτότοκον, οὐκ ἐκώλυσας; Ὠμμάτωσας μὲν σὺ τυφλοὺς, κωφοῖς παρέ-

(6) A more Judæis olim recepto hoc accepit, qui in rebus afflictis saccum induceban, ut in Ninivitarum historia legimus (Jon. I).

σχους ἀκοὴν, ἐτράνωσας φωνὴν μογιλάλου, ἠρτίωσας κυλλοὺς χεῖρας καὶ πόδας, μυρίων ὅσων θαυμάτων γέγονας αὐτουργὸς, τὸ μέγιστον, νεκροὺς ἤγειρας ὡς ἐξ ὕπνου. Ἐγὼ δ' ἐσεμνυνόμην τοιοῦδε Παιδὸς ἀκούουσα μήτηρ. Οὗ μὲν γὰρ σῶν μνήμη θαυμάτων, ἐκεῖ καὶ αὐτὸς παρῆς εὐφημούμενος. Οὗ δὲ σοὶ τὰ τῆς εὐφημίας ἀνῆγον, ἐκεῖ κἀμὲ τὴν γεννήσασαν ἠξίουν μακαριοῦν. Νυνὶ δὲ πᾶσι τούτοις βραχὺς ἤρκεσε χρόνος εἰς δάκρυα καὶ θρήνους μεταπεσεῖν. Συνέπαθέ σοι καὶ ἡ κτίσις, Υἱέ. Ἀλλ' ὅ τι τῶν στοιχείων ἕκαστον ἀνὰ μέρος ὑπέμεινεν, οὐδὲν τούτων ἦν κοῦφον, ὡς μὴ προσθήκη τοῖς ἄλλοις γενόμενον ἱκανὴ, πᾶσιν ἅμα τὴν ψυχήν μοι καταδραμεῖν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἑκάστῳ συμπτώματι προσήκειν ἐνόμιζον ἐμαυτῇ, κατάλληλον δέχεσθαι τὴν πληγήν. Ἐσκοτιζόμην γὰρ ἡλίου σκοτιζομένου· καὶ γῆς σειομένης ἐκλονεῖτό μοι τὰ μέλη· ἂν διεῤῥήγνυντο πέτραι καὶ ἐσχίζετο καταπέτασμα, οὐδὲ τῆς ἐμῆς καρδίας ἡ ῥῆξις ἐφείδετο. Μνήματα ἀνεῴγνυτο, καὶ τῶν ἐπὶ τάφους ἐκφερομένων οὐδὲν ἄμεινον εἶχον. Ποσάκις ἄν τις ἀπηγγέλλετο τῶν Ἰουδαίων ἐνέδρα κατὰ σοῦ, καὶ χαλεπώτερον ἐγὼ τοῦ σκευωρουμένου τὸν κίνδυνον ὑφωρώμην. Οὐ γὰρ ἠφίει τὸ περὶ σὲ φίλτρον ἐπὶ μετρίων τὸν λογισμὸν, ἀλλ' ὑπώπτευον περὶ σοῦ ἅπερ οὐδὲ περὶ αὐτοῦ τις ὑπώπτευσεν ἄν. Λίθους αἰρομένους ἤκουσα κατὰ σοῦ, καὶ λίθου ψυχροτέρας ἐμαυτῆς ᾐσθανόμην. Τί δέ; Ἔθνησκεν Ἰωάννης, καὶ σοὶ τὸ ξίφος ἐπικεῖσθαι ἐφανταζόμην. Ὃν ἀναβλέψαι πεποίηκας ἐξεβλήθη τοῦ συνεδρίου, καὶ κατὰ σοῦ βαρὺν ἀνεπόλουν τὸν διωγμόν. * Τίς ἔτι Λάζαρος τὸν θάνατον ἐκφυγὼν ὑπὸ σοῦ πρὸς φόνον αὖθις ἀνηρευνᾶτο, καὶ τὸ περὶ σέ μοι δέος ἀνενεοῦτο. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἄχρι τοῦ φόβον παρέχεσθαι προὔβαινε· τὰ δὲ νῦν τέλος μὲν φόβοις ἐπέθηκεν, ἀρχὴν δέ μοι θρήνων καὶ ὀδυρμῶν ἐνεστήσατο. Καὶ θρηνῶ σε διὰ ταῦτα καὶ ὀδύρομαι ἐπὶ σοὶ, τέκνον, καὶ τῶν δακρύων οὐκ οἶδα τίς ἐφέξει με χρόνος.

A Cæcos videndi munere donasti, surdis auditum instaurasti, impeditis lingua vocem explanasti, manus et pedes mancos in integrum restituisti, quantorum et quam multorum miraculorum tu unus fuisti auctor, ac quod maxime est, mortuos velut ex somno (7) exsuscitasti. Ego quod talis Filii Mater vocarer, gloriabar. Ubicunque enim tuorum miraculorum erat recordatio, ibi et tu bene audiens aderas; quo vero tui fama pervenerat, illic et me, quæ te genuissem, felicem prædicandam censebant. Nunc vero exiguum tempus sat fuit, ad pervertenda hæc in fletus et lacrymas. Commota est autem, Nate mi, tua afflictione omnis creatura. Atquod unumquodque elementorum singulatim sustinuerit, non difficile fuit videre, ne B qua accessio fiat cæteris animo meo percurrendis: cum tamen ad me pertinere judicarim, unoquoque casu cor meum percelli. Siquidem sole tenebris obducto, obducta sum tenebris; ac terra concussa, concussa sunt mihi membra. Cum vero saxa sunt perfissa, et velum discissum, non potuit cor meum non discindi: sepulcra sunt aperta, ego haud aliter fui affecta, quam qui ad sepulturam efferuntur. Quoties quis nuntiabat structas tibi a Judæis insidias, gravius ego timebam periculum vero: neque enim tui amor leves sollicitudinum cogitationes mihi injiciebat, sed metuebam tibi ea quæ nemo sibi ipse metueret. Lapides in te sublatos audivi, ac me lapide sensi frigidiorem. C Quid vero? occubuit Joannes, et tuæ cervici securim impendentem fingebam. Is cui tu visum donaras, e synagoga est ejectus, et ego sævam tui persecutionem apud me volvebam. Jam vero Lazarus tuo beneficio morte exemptus, ad necem rursum est quæsitus, et hic de te mihi renovabatur formido. Sed hæc eo sunt progressa, ut metum attulerint; quæ vero nunc evenerunt, finem metui imposuerunt, atque initium fletus et luctus mihi adduxerunt. Te, Nate, propter hæc defleo, et tuo nomine ploro, nec scio diem, quæ meas lacrymas sistere possit.

Ἐᾶτέ με, γυναῖκες παραμυθούμεναι. Εἴπερ γὰρ θαλάττης τὸ τραχύνεσθαι κύμασι τῇ βίᾳ τῶν ἀνέμων τινασσομένης, καὶ ποταμῶν ἀφ' ὑψηλοῦ καταρασσόντων μὴ φέρεσθαι ἄνευ ἤχου, καὶ ἐμὸν, εἰ μήτηρ ἐγὼ, τὸν ἀτίμως ὁμοῦ καὶ ἀδίκως τῆς ζωῆς ἐκχωρήσαντα φίλτατον Υἱὸν ὀλοφύρεσθαι. Ἐμοὶ γὰρ τὸ μὲν ὅλον ἦν συγκατελθεῖν τῷ Υἱῷ καὶ συνεῖναι καθ' ᾅδου. Ἐπεὶ δέ με πάσης τῆς ἐπιθυμίας τυχεῖν οὐ συγχωρεῖ τὰ τῆς φύσεως, ὅσον γοῦν ἐμαυτῇ χαρίσασθαι ἱκανὴ γίνομαι, οὐκ ἀφιλόστοργος ἐλεγχθήσομαι μήτηρ. Οὐ διαλείψω θρηνοῦσα ὃν κατὰ γαστρὸς ἤνεγκα, ὃν εἰς φῶς τόδε προήνεγκα, ὃν ἐθρεψάμην. Οὐ συγκαλέσω θρηνούσας, ἵνα μοι τὰ δάκρυα προκαλέσωνται· προκέκληνται γὰρ οἴκοθεν καὶ παρώρμηνται, καὶ προάγεται τοῖς ὀφθαλμοῖς ἄχθεσθαι ἤδη, ὅτι μὴ αὐτοῖς εὐρυτέραν

Sinite me, quæ huc solatium allaturæ accessistis, mulieres. Si enim mare fluctibus et vi turbatum ventorum non potest non intumescere, et flumina ex alto delabentia absque sonitu ferri nequeunt: D certe fieri non potest, si modo ego mater sum, ut non lugeam Filium charissimum. Debebam enim descendere comes individua simul cum Filio ad inferos, posteaquam nulla me voluptate frui natura permittit. Atqui utar eo, quod saltem mihi ipsa conciliare possum, solatio: non ego expers arguar pietatis erga Filium Mater: non desinam, quem utero gestavi, deflere: non convocabo (8) illas, quæ deplorent, quem in hanc lucem produxi, et quem educavi, ut mihi provocentur lacrymæ; propendent enim et erumpunt, atque dolor oculis oboritur, quod exitum illis non dent latiorem.

(7) Somnum vocat corporis et animi dissolutionem ex doctrina ipsius Christi, qui mortuos *dormire* dixit, uti Lazarum cæterosque quos e mortuis ad vivos revocavit.

(8) Hæc consuetudo fuit Judæorum.

Unde, quæso, mihi ipsa lenimen conquiram? quemadmodum multis licet matribus, relicta alicujus spe prolis. Neque enim ea mihi suppetit, ita ut talis sors hæc sit, quæ infra omnem mitigationem prostrata jaceat.

At quo dignitatis quam facile mihi Filius fuisset evectus? Nam quis tanta potiri gloria quivisset, atque ille, nisi famam apud homines consequendam magis fugisset, quam sectari alii sint soliti? Quid vero? nonne damnarunt nullius criminis reum? Non enim contradici potest. Quibus unquam destitit beneficiis suos afficere homicidas? hæc quam consolationem non propellant et respuant? quos ploratus mihi non excitent? Quidvis perpeti malim, quam sic Filium indefletum relinquere. Inique profecto facerem, talem ego mater adepta filium; puderet me quoque matrum, quæ hoc (si contingat) nomine potius student dici parentes, quam uteri gestatione, quam partu, quam educatione pueri; hæc enim naturæ aliquis tribuat, illud vero non est ejusmodi, ut etiam mulieribus a naturali affectione alienis non sit commune. Multæ namque sæpenumero educaverunt infantes a se degeneres, illud vero recte matres allicit. Peperi, cum Filium peperi, eratque hoc mihi maximæ voluptatis causa, mihi enim videbar me parere, neque sciebam me hominibus parere furiis agitatis, mihi autem ipsi ejulatus, fletus et lacrymas eniti.

Nec sane ab aliis ad me allato nuntio, Filii mortem deploro (fortassis enim acerbius ita fuisset malum). Ipsa his contuita sum oculis, manibus et pedibus clavis perfixum, ipsa hasta sauciatum, ipsa astans sitientem audivi, et fel cum aceto bibentem vidi, neque animam me præsente deposuit. Ad hæc quam immensam prætereo mœstitudinem? Qui non sanguinolentas extrudo lacrymas? Age, o charum pectus, profundos suppedita mihi gemitus; vos, autem oculi, scaturiginis instar lacrymas profundite, nunc enim gemitibus et lacrymis mihi est opus, hisque copiosis, ut pro dignitate fleam et plorem. Si quis magis novus est ejulatus, si quis lacrymarum fons abundantior, nunc mihi omnes adsint, et fletum quam maxime augeant, neque enim dilectissimum volo deplorare et interquiescere, et iterum deplorare atque iterum, sæpiusque ac sæpius: sed flere perpetuo, et in universum nunquam desinere.

Hei mihi! invidia Filium perdidi; invidia mihi luctum peperit. Cum quibus miseriis dulcissimum matris nomen commutavi? Non sane in levibus mea versatur calamitas: omnium matrum dolores meum dolorem non attingunt; omitto illusiones, sputi injectiones, colaphos, flagra cæteraque (cum magnis enim magni sæpe sunt conflictati), ad caput malorum venio, crucem, clavos, hastam (nisi ea quoque exigua sint et fletu indigna), hæc quantam luctus magnitudinem non exigunt? Invidia, invidia (lethiferum in optimos quosque semper jactum telum, idque inde, unde minime quis suspicetur)

A τὴν διέξοδον ἐριδᾶσι. Πόθεν δ' ἂν ἐμαυτῇ πορισαίμην παραμυθίαν; Ὡς ἅ τε δὴ πολλαῖς μητράσιν, ἑτέρας ὑπολελειμμένης γονῆς; Καὶ μὴν οὐδὲ τοῦτο παρῆν. Τὰ τοῦδε τοιαῦτα, ὡς καὶ παραμυθίας ἡττᾶσθαι.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μικροῦ τινος ἄξιόν εἶναί μοι τὸν Υἱόν; Καὶ τίς τοσαύτην ὡς ἐκεῖνος ἠδυνήθη καρποῦσθαι δόξαν, εἰ μὴ τὸ δόξαν πρὸς ἀνθρώπων λαμβάνειν πλέον ἦν φεύγων, ἢ μετεδίωξαν ἕτεροι; Τί δαί; Οὐχὶ μηδὲν ἀδικοῦντι τὴν καταδίκην ὑπήνεγκαν; Τοὐναντίον μὲν οὖν, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν, ὅσα τοὺς φονευτὰς οὐ διέλιπεν εὐποιῶν. Ταῦτα τίνα παραμυθίαν οὐ διακρούσεται; Ποίους οὐκ ἀνάψει μοι θρήνους; Πᾶν ὁτιοῦν ἑλοίμην παθεῖν ἄν, ἢ τὸν Υἱὸν ἀδάκρυτον ὧδε καταλιπεῖν. Καὶ γὰρ τοιοῦδε

B παιδὸς χρηματίσασα μήτηρ, ἀδικοίην ἄν, ἂν μὴ τοῦτον θρηνῶ. Αἰσχύνοιμι δὲ καὶ μητέρας, αἷς ἐκ τοῦδε μᾶλλον, ἂν που συμβῇ, περισπούδαστόν ἐστι μητέρας οὔσας γνωρίζεσθαι ἢ τῇ κυοφορίᾳ, καὶ τῷ τόκῳ, καὶ τῇ τροφῇ τοῦ παιδός. Τούτων γὰρ ἃ μὲν τῇ φύσει δοίη τις· τόδ' οὐ τοιοῦτον, οἷον μὴ καὶ γυναιξὶν ἀλλοτρίαις εἶναι κοινόν· πολλαὶ γὰρ πολλάκις ἔθρεψαν μηδὲν αὐταῖς προσήκοντα βρέφη· ἐκεῖνο δὲ καθαρῶς γίνεται τῶν μητέρων. Ἔτικτον ἡνίκα ἔτικτον Υἱόν, καὶ ἦν ἡδονῆς μοι μεγίστης τὸ χρῆμα. Ἐμαυτῇ γὰρ τίκτειν ἐδόκουν· ἐλάνθανον δὲ ἄρα τοῖς ἀλάστορσι τίκτουσα, ἐμαυτῇ δ' εἰς κλαυθμοὺς γεννῶσα καὶ γόους καὶ δάκρυα.

Οὐ παρ' ἄλλων πυθομένη τὸν τοῦ Παιδὸς θρηνῶ φόνον· τάχα γὰρ ἐξ ἀγγελίας τὸ πάθος ἀμβλύτερον

C ἦν. Αὐτὴ τοῖς ἐμαυτῆς εἶδον ὀφθαλμοῖς, ἥλοις τὰς χεῖρας διαπειρόμενον καὶ τοὺς πόδας, αὐτὴ λόγχῃ τρωθέντα, αὐτὴ παρισταμένη διψῶντος ἤκουσα, καὶ χολὴν σὺν ὄξει ποτιζόμενον εἶδον, οὐδὲ τὴν ψυχὴν ἀφῆκε μὴ παρούσης ἐμοῦ. Πρὸς ταῦτα ποίαν παραλίπω θρήνων ὑπερβολήν; Πῶς οὐχ αἵματι κλαύσω, Ἄγε, ὦ φίλον στέρνον, βαθεῖς ἀνάπεμπέ μοι τοὺς στεναγμούς· ὑμεῖς δ', ὀφθαλμοί, κρουνηδὸν προχεῖτε τὰ δάκρυα. Νῦν γὰρ στεναγμῶν καὶ δακρύων ἐμοὶ δεῖ, καὶ τούτων ἀφθόνων, ὡς κατ' ἀξίαν οἰμώξω καὶ ὀλοφύρωμαι· εἴ τις καινότερος ὀδυρμός, εἴ τις δακρύων δαψιλεστέρα πηγή, νῦν παρέστω μοι πάντα, καὶ τὸν θρῆνον εἰς ὅσον πλεῖστον ἐκτεινέτω. Οὐ γὰρ τὸν φίλτατον ἐγὼ βούλομαι θρηνεῖν, καὶ παύεσθαι, καὶ αὖθι, θρηνεῖν, καὶ τοῦτο

D πολλάκις, ἀλλὰ θρηνεῖν μὲν ἀεί, παύεσθαι δὲ μηδ' εἰσάπαξ.

Οἴμοι, διὰ φθόνον ἀπώλεσα τὸν Υἱόν, διὰ φθόνον τὸ πένθος ἐμοί. Οἵαις συμφοραῖς ἀπεδόμην τὸ μήτηρ καλεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἐπὶ μετρίοις ἐμοὶ τὸ πράττειν κακῶς. Πασῶν δὲ μητέρων πάθη, τοὐμὸν παρήνεγκε πάθος. Παρίημι τοὺς ἐμπαιγμούς, τοὺς ἐμπτυσμούς, τοὺς κολαφισμούς, τὸ φραγγέλλιον, τἄλλα· δεινὰ γὰρ δεινοῖς πολλὰ πολλοῖς ἡμιλλήθη. Ἐπὶ τὸ κεφάλαιον εἶμι τῶν δεινῶν, τὸν σταυρόν, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην· εἰ μὴ δ' ἐκεῖνα μικρά, μηδ' ὡς οὐκ ἄξια θρηνηθῆναι· ταῦτα ποιῶν ὀδυρμῶν οὐκ ἀπαιτεῖ μέγεθος; Φθόνος, φθόνος ἦν ὁ τάδε συγκινήσας ἐφ' ἡμῖν τὰ δεινά, ὀλέθριον ἐπὶ τοῖς βελτί-

στοις ἀεὶ πεμπόμενος βέλος, καὶ μᾶλλον ὅθεν οὐκ ἄν τις ὑπίδοιτο. Φθόνος ὁ καταιγίδος τρόπον ἐν μέσῃ τῇ τοῦ πιστεύειν τοῖς λάθρα φθονοῦσι γαλήνῃ ναυάγιον ἐπιφέρειν φιλῶν.

Ὦ σταυρὲ καὶ ἧλοι καὶ λόγχη, καὶ σὺ, τάφε, καὶ ὅσα ἄλλα τὴν παροῦσάν μοι συνεστήσασθε τραγῳδίαν, μόνην ἐμὲ πασῶν μητέρων ἐξ αἰῶνος ἐμέλλετε τηλικαύταις συμφοραῖς περικλύσειν ἀθρόα γενόμενα; Καὶ μὴν ὑμῶν ἕκαστον ἀρκοῦσαν ἔλαχε δύναμιν λύπαις βαπτίσαι ψυχὴν, καὶ μηδὲν ἐνδεῖν ὥστε μὴ οὐ τὰ χείριστα πάσχειν δοκεῖν. Ὁμοῦ δὲ πάντων ἐπικειμένων, πῶς ἐνέγκω τὸ βάρος; Πῶς δὲ ἅλις ἐφ' ἑκάστῳ δακρύσω, καὶ πᾶσιν ἁρμόζοντας ἀνάγω τοὺς θρήνους; ἂν μήπω δυστυχησάσης ἔννοιαν ἀναλάβω μητρὸς, εἰς ὅσους ἐγὼ παθοῦσα τοῦτο καταφέρομαι θρήνους. Ἂν ἐπὶ νοῦν ἀναβῇ μήτηρ ἑτέρα πρὸς τάφον υἱὸν παραπέμψασα, τὸ ἐκείνης με διδάσκει πάθος τὴν ἐμὴν συμφοράν. Παντὶ γὰρ δεινῷ τοὐμὸν τοῦτο παρατιθεῖσα δεινὸν, κατὰ παντὸς τὰ πρῶτα φέρον ὁρῶ. Ὦ πονηρὸν συνέδριον Ἰουδαίων! Οὐκ ἄρα πρόγονος ὑμῖν ἦν Ἀβραὰμ, ἀλλά τις ἐχθρὸς δαίμων τὸ πρῶτον, εἶτα φθόνος καὶ φόνος καὶ θάνατος, καὶ εἴ τι που κακὸν ἄλλο περὶ γῆν φιλεῖ στρέφεσθαι. Οὐδὲ γὰρ Ἀβραὰμ ὑμᾶς ἐξεπαίδευσε φόνον τοῖς οἰκείοις ἐπιβουλεύειν, ᾧ τῶν ἀφορήτων ἐδόκει κἂν ξένος παρῆλθε λαθὼν, μηδὲν εὖ ὑπ' αὐτοῦ πεπονθώς. Καλὸν τὸ θῦμα τῇ ἑορτῇ καταβάλετε· καθαραῖς χερσὶ τῶν ἄλλων ἱερείων ἀπήρξασθε, οὐδὲ τῆς ἡμέρας ὑμᾶς αἰδὼς ἔσχεν ἀναστεῖλαι τῆς λύσσης· πῶς δ' ἂν ἀλλοτρίῳ προσηνέχθητε, οὕτω κατὰ τοῦ οἰκείου πικρῶς ἐκμανέντες;

A fuit, quæ in nostrum caput hæc devolvit mala, invidia, inquam, procellæ modo, in media qua fidimus clanculum invidentibus et mordentibus, tranquillitate naufragium invehere solita.

O crux, o clavi, o hasta, et tu o sepulcrum, reliquaque quæcunque hanc mihi adornastis tragœdiam, mene solam inter omnes matrem post hominum memoriam tot tantisque ærumnis in unum impetuosissime confluentibus a vobis involvi! Sat magnum unumquodque vestrum habuisset pondus, ad immergendum luctibus animum meum: nec quidquam defuisset, quin extrema pati visa fuissem. Nunc vero omnibus simul incumbentibus, quo pacto onus feram, qua ratione unicuique satis illamentabor, ac omnibus pares B accommodabo fletus? sin nondum matris infelicis induam animum, in quantos ob hoc luctus provolvar. Si quando in mentem venerit alterius matris filium ad sepeliendum efferentis, illius dolor meam mihi refricabit miseriam, meum enim malum inter omnia mala, quibuscum possit componi, primas per omnia ferre video. O malitiosum Judæorum concilium! non vester profecto fuit parens Abrahamus, sed malus aliquis genius ab initio, deinde livor, homicidium et mors, et si quod aliud malum circum terram volutari solet (9). Non enim Abrahamus vos docuit, mortis insidias locare popularibus vestris: cui non ferendum videbatur, si peregrinus aliquis se inscium, non affectus ab ipso prius C beneficio, præteriisset. Egregiam certe victimam huic festo delegistis (puris manibus alia administratis sacra), neque vos diei pudor aut reverentia a rabie potuit revocare. Quibus modis alienigenam invaderetis, si tam sævo furore in municipem vestrum estis invecti?

Οἴμοι, τοῦτ' ἐκεῖνο, φίλτατε Παῖ, ὅ μοι Συμεὼν ὁ γέρων ᾐνίξατο, ἡνίκα σε πρὸς τὸν ναὸν κατὰ τὸν νόμον ἀχθέντα ταῖς χερσὶν ἐβάστασε βρέφος ἔτι, τὸν σὸν θάνατον. Νῦν τὴν ῥομφαίαν ἔγνων ἐκείνην ἣν εἶπε τὴν ἐμὴν διελεύσεσθαι μέλλειν ψυχήν. Ὦ πρέσβυ, κἂν εἰ μηδὲν ἄλλο σοι προείρηταί ποτε περὶ μηδενὸς, ἐκ τοῦδε μόνου σε αὐτὴ ἐν προφήταις ἄγω. Καὶ διῆλθε γὰρ καὶ διέρχεταί μου τὴν ψυχὴν ἡ ῥομφαία, καὶ τὴν καρδίαν τιτρώσκει, καὶ τὰ σπλάγχνα σπαράττει. Ὡς εὖ μάλα μοι νῦν σαφὲς ὃ τότε πάρην ἀσαφές. Οἷον πένθος, οἷα δάκρυα, φίλτατε Παῖ, προὐξένησάς μοι θανὼν, καὶ θρήνους ἐκ θρήνων; Ἀλγεινοὺς μὲν, ὅτι τὸ γλυκύ σε φῶς οὐδείς μοι δίδωσι βλέπειν· ἡδεῖς δὲ ἄλλως, ὅτι τὰς ἀεὶ προηγουμένας ὀδύνας τούτοις ἐκχέουσα, εὐτονωτέραν ἐμαυτὴν παρέχω τοῖς ἐφεξῆς. Ὡς ἀπόλοιτο κακῶς ὅς σε τοῖς κατὰ σοῦ πνέουσι προὔδωκεν. Ὃν φίλον μὲν ἡ μαθητεία ποιεῖν ἐδόκει· τὸ δὲ δοῦλον εἶναι χρημάτων, ἀνέπεισεν ἐκρῆξαι τὸ μῖσος ἐν εὐκαιρίᾳ. Μηδενὶ τοιοῦτός ποτε γένοιτο φίλος, ὃς ἀεὶ πρὸς ἀργύριον κέχηνεν. Οὐ γὰρ εἰς μακρὰν ἀλλήλαις φιλία καὶ φιλαργυρία συνέσονται. Κἂν γὰρ

Hoc scilicet illud est, Nate amantissime, quod Simeon venerandus ille senex sub involucris indicavit (cum te in templum de more comportatum manibus excepit, etiamdum infantem), mortem videlicet tuam. Nunc demum illum sentio ensem, quem cor meum penetraturum dixit. O cana veritate suspiciende vir, etsi nihil unquam aliud de quoquam vaticinatus esses: hinc solum ego te inter vates collocarem, nam penetravit, et penetrat cor meum gladius, et animum meum vulneri- D bus opplet, et viscera laniat. Quam valde clare nunc illud mihi est perspectum, quod tunc obscurum erat! Quos tua morte conciliasti mihi, Fili charissime, mœrores? quas lacrymas, quos fletus e fletibus ortos? duros illos quidem quod te lucem suavissimam, me non sinis intueri, dulces alioqui, quod priores dolores usque se excipientes invicem, his exhauriens, me fortiorem reddant ad sequentes. Ut male pereat, qui te in tuam mortem conjuratis prodidit, quem discipuli munus amicum facere videbatur: verum animus servus, avaritiæ mancipium, illum coegit, in tempore prodere men-

(9) Id ex opinione Platonicorum manavit.

tem inimicam et hostilem. Nemini talis contingat amicus, qui pecuniis inhiet: neque enim diu conjunctæ sibi mutuo possunt esse amicitia et sitis argenti aurique: licet enim quandoque coeant (perfidiose sane), citissime tamen a se dissident atque secedunt.

A ἔσθ' ὅτε συνάπτωνται, κακῶς μὲν, τάχιστα δὲ πάλιν αὖθις διέστησαν. Εἶεν.

Quid autem inscribat quis, mi Nate unice dilecte, tuo sepulcro? *Jesum hunc invidentia Judæorum, pro plurimis, quæ in ipsos etiam invitos et respuentes contulit, beneficiis supplicio crucis remuneravit.* Quam ipsis invisa hæc fuerit inscriptio, tibi gloriosissima, mihi autem multarum lacrymarum monumentum. Multa, fili, sunt, quæ fletus meos graviores et magis magisque acerbos efficiunt, quibus et hoc accedit, quod in sepulcrum conjectus sis alienum; nisi enim exstitissent Josephus et Nicodemus, quos tui pervasisset miseratio, haud scio, quomodo nunc jaceres insepultus, abjectus, et his, quæ cunctis extrema persolvi solent, destitutus. Unum superest, quod mihi lacrymas discutiet, si tertio die, quemadmodum prædixisti, resurrexeris. Istud videre contingat! non enim tua labia unquam contaminavit mendacium. Dehinc taceo, lacrymis interea dolorem meum fovens atque prodens.

Τί δ' ἐπιγράψειεν ἄν τις τῷ σῷ τάφῳ, φίλτατε Παῖ; Ἰησοῦν τουτονὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ φθόνος εἰ καὶ μὴ φέρειν ἠδύνατο, πολλῶν ὅμως αὐτοῖς εὐεργεσιῶν ἄρξαντα, σταυρὸν θανάτῳ ἠμείψαντο. Ὡς ἐχθρὸν μὲν ἐκείνοις τοὐπίγραμμα, σοὶ δ' εὐκλεέστατον, ἐμοὶ δὲ πολλῶν δακρύων ὑπόμνησις. Πολλὰ τὰ τοὺς ἐπὶ σοί μοι θρήνους ἀκμάζειν ποιοῦντα, τέκνον, πρὸς οἷς καὶ τὸ εἰς τάφον ἀλλότριόν σε πεσεῖν. Εἰ γὰρ μὴ παρῆν Ἰωσὴφ καὶ Νικόδημος, οἷς μόνοις τοῦ σοῦ σώματος οἶκτος εἰσῆλθεν, ἀγνοῶ πῶς οὐκ ἂν νῦν ἄταφος, ἄπορος, ὧν ἐχρῆν ἔρημος, ἔκεισο; B Ἓν μόνον ἀφανίσει τὰ δάκρυα, εἰ τριήμερος, κατὰ τὴν σαυτοῦ πρόῤῥησιν, ἀναστήσῃ. Καὶ ἴδοιμι τοῦτο. Οὐ γάρ ἐστιν ὅτε ψεῦδος ἐμόλυνε τὰ σὰ χείλη. Σιγῶ τὰ λοιπὰ, δάκρυσι δὲ μόνοις τοὐντεῦθεν τὸ πένθος ἄγω.

Hæc dum Mater Dei profusis queritur lacrymis, sensi velut ex alto gurgite, alium ululare quempiam, ac mihi ipse silentium imperans, mentemque adhibens, auscultavi. Erat autem, ut ex ingenti conjicere licuit ululatu, subtus mugiens inferorum princeps. Jam enim ex capillo omnia ipsi pendebant (10). Quæ autem eboabat, hæc erant:

Ταῦτα τῆς Θεομητρὸς ἀποδυραμένης, ὡς ἀπὸ βαθέων οἰμώζοντος ᾐσθόμην ἑτέρου τινός. Καὶ πάλιν δὴ σιγὴν ἐμαυτῷ παραγγείλας, καὶ προσσχὼν τὸν νοῦν, ἠκροώμην. Ἦν δὲ ὡς ἂν σὺν οἰμωγαῖς ἐξηχεῖτο παρεῖχε συμβάλλειν βρυχώμενος κάτωθεν ᾅδης. Ἤδη γὰρ ἀπὸ τριχὸς αὐτοῦ τὰ πάντα ἠρτήθη. Ἃ δ' οὖν ἐφθέγγετο, ἦν τοιάδε·

Hem! quis hic, qui tam alacri aspectu ad nos descendit, sublucentem solem referens, plenus confidentia, non ut cæteri solent, torvo vultu incedens? Quid hoc? ipsum contra intueri nequeo. En aliud quoque: cur omnes hi qui nostro imperio hactenus fuerunt subjugati, ipsum circumstant, et gaudium ineffabile gaudent? Omnes paratos video ad exitum, hilaritatem propter liberationem præferentes: nec jam nostram verentur potentiam, ne his rebus novis et inusitatis offendar. Hem, copiæ meæ, opem non fertis? Vestrum est, aut hunc comprehensum tenere, aut hoc ipsum illi persuadere, ut exspectet, neque hoc temporis molatur quidquam. O infortunatum me! hucusque omnia mihi ex sententia cesserunt: ac ita res meæ fuerunt, ut meliores esse haud potuerint: nunc autem, quæ ex utilitate mea fuerunt, evertuntur et pereunt, contraria vero irruunt, et quod jam nullus sim, sed occiderim, non tam verbis disco, quam factis malum invectum sensum prehendo, nec prius illis qui hic degerunt, dominari nos scivimus, quam aliis nunc demum succubuimus.

Ἔα! Τίς οὗτος πρὸς ἡμᾶς κατελήλυθε φαιδρὸς ἰδεῖν, ἀμυδρὸν ἐλέγχων τὸν ἥλιον, πλήρης θάρσους, οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους στυγνάζων; Τί τοῦτο, C οὐδ' ἀντιβλέπειν αὐτῷ δύναμαι. Ἕτερον αὖ πάλιν τοῦτο. Τί πάντες ὅσοι τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς περιστάντες αὐτὸν, ἡδονὴν ἄῤῥητον ἥδονται; Πάντας ὁρῶ παρασκευαζομένους πρὸς ἔξοδον, φαιδρότητα μεταλαβόντες ἐκ κατηφείας, οὐδ' ἐπιστρέφονται τῆς ἡμῶν ἐξουσίας, μήπου τὰ νεώτερα δυσχεραίνωμεν ταῦτα. Ὦ δυνάμεις ἐμαὶ, οὐκ ἐπικουρήσετε; Ὑμέτερον ἢ καὶ τοῦτον καθείρξαντας ἔχειν, ἢ τοῦτ' αὐτὸ πείσεσθαι προσδοκᾷν, ὅσον οὐκ ἤδη. Ὢ τάλας ἐγώ! Μέχρι μὲν τοῦδε καλῶς ἡμῖν πάντα προὐχώρει καὶ τοιάδε παρῆν ἃ μηδ' ἂν βελτίω γενέσθαι ηὐξάμεθα· νυνὶ δὲ ἀνατέτραπται, καὶ ὑποῤῥεῖ μὲν τὰ χρηστά· προσελαύνει δὲ τἀναντία. Καὶ D τὸ μηκέτι μηδὲν εἶναι, ἀλλ' ἐκτριβῆναι, οὐ λόγῳ μανθάνομεν· ἔργῳ δ' ἐπιπεσὸν αἰσθήσει λαμβάνομεν. Καὶ οὐ μᾶλλον ἡμεῖς τῶν ἐνθάδε τὸ πρῶτον ἐπιστημεν ἄρχοντες, ἢ ἄλλοις ὑποκύψομεν ἤδη.

Quandiu apud nos quidem mortui fuerunt, non omnino male habebant se res nostræ; his vero subductis, omnia videntur nobis impendere mala, nisi forte vice redeant versa, quod me præ cæteris torquet maxime. Primo enim regnum meum sublatum videbo, deinde aufugientes eos qui hacte-

Ἕως μὲν οὖν νεκροὶ παρ' ἡμῖν, οὔπω πάντη κακῶς ἂν ἡμῖν ἔχοι τὰ πράγματα· τούτων δ' ἀφαιρεθέντων, πάντα δοκείτω τις ἡμῖν ἐπικείσεσθαι τὰ δεινὰ, εἰ μὴ τόγε ἀντίστροφον, ὃ με καὶ μᾶλλον θροεῖ, πρότερον μὲν ἡμετέραν κατασπασθεῖσαν ἀρχὴν ὄψομαι, ἢ τοὺς ὑφ' ἡμῖν ἀποδράντας. Ὤ μοι

(10) Proverbium in res periculo proximas.

τῶν κακῶν! Ἐμὲ μὲν οἷα τῶν ἄλλων βραχὺς εἰσῄει A δεῦρο κατιόντων λόγος, δεῖν ᾤμην καὶ τοῦτον παρ' οὐδὲν ἄγειν. Ὁ δ' ἄρ' ὑψηλότερος ἦν ὥστε τῶν ἐνθάδε συγκεκλεισμένων εἷς εἶναι δοκεῖν. Καὶ τὸ μὲν καὶ τοῦτον τοῖς ἡμῖν προσέχουσι μέλλειν ἐγγράφεσθαι ἡδονήν παρεῖχέ τινα· τὸ δὲ πᾶσι δρασμοῦ χώραν διδόναι, τοῦτο δὲ τῶν συμφορῶν ἔσχατον. Ἄμεινον ἦν μοι πάντων παρ' ἕνα τούτων δεσπόζειν ἢ καὶ τοῦτον δυστυχῶς ἐγχανόντι σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς ἄλλους ἐμέσαι.

Κατεπόθη μικρῷ πρόσθεν ἡμῖν ἕτερός τις· Λάζαρος ἦν ὄνομα τῷ νεκρῷ. Τοῦτον τῶν ζώντων τις· τὸν νῦν τὰ δεινότατα πάντων ἡμᾶς δρῶντα, τοῦτον B οἶμαι τυγχάνειν· πρὸς βίαν ἀνέσπασεν, ἱκανῷ τινι πλέον τῆς ἐνθάδε τούτου διατριβῆς ἐγχρονήσαντα. Ἐγὼ δὲ καὶ τότε μὲν ἤλγουν πάσχων οὐκ εἰωθότα· ἔφερον δ' ὅμως ἐν οὐδενὸς μοίρᾳ τὸν ἕνα τιθείς. Νῦν δὲ περὶ πάντων ὁ κίνδυνος.

Εἰ δὲ τοῦτον ἀληθῶς εἶναι συμβαίνει τὸν ἀφ' ἡμῶν ἁρπάσαντα Λάζαρον, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἀνάγκη νῦν φέρειν. Ὅς γὰρ καὶ πόῤῥωθεν φωνὴν ἀφεὶς μόνην, οὕτω διέθηκεν, ὥστ' οὐδ' ἠδυνήθημεν ἑνὸς ἐλευθερίαν ἀποκωλῦσαι, τί οὐκ ἂν ἐργάσαιτο περιφανῶς ἐμβαλὼν εἰς τὴν ἡμετέραν; Οἴ μοι, πάντα μὲν δῃώσειν αὐτὸν, πᾶσαν δὲ ἐνθένδε λείαν ἐλάσειν. Ἐμὸς τέως Ἠλίας τις ἐθαυμάζετο, καὶ C πρὸ ἐκείνου Ἐνὼχ, οὓς οἱ δεῦρο κατιόντες, μακρὰ καταγελάσαι τῆς ἴσης αὐτοῖς διηγοῦντο καθόδου. Οὗτος δὲ, καίτοι μὴ κατὰ ταυτὰ τῆς ἀθανασίας ἐκείνης μεταλαβὼν, ἀλλὰ καὶ δόξας ἤδη κρατεῖσθαι, ὑπερέχει τοῖς ὅλοις. Ἀλλ', ὢ τί πάθω; βέβλημαι, πέπληγμαι, καθῄρημαι, δέδεμαι.

Οὕτω καὶ τὸν ᾅδην ὀδυρόμενον ἐδεξάμην εἰς ὦτα, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν αὐτοῦ κατάλυσιν ἔγνων.

Ὥρα δὴ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων κατὰ τοῦ πονηροῦ μεγαλαυχεῖσθαι. Ἡ γὰρ οὐκ ἠγαπημένη, ἠγαπημένη ἐκλήθη, καὶ Θεοῦ τετύχηκεν ἐραστοῦ. Εἰ γὰρ πατὴρ παῖδα φιλεῖ διότι γεγέννηκε, καὶ Θεὸς πάντως ἄνθρωπον ὅτι δεδημιούργηκεν. Ὃς αὐτὸν τοῦ μὲν πρόσθεν τυράννου τέθεικε κρείττω· ἐκείνου δὲ τῆς τυραννίδος παραλυθείσης δεσμὰ κατε- D ψηφίσατο καὶ τάρταρον καὶ κλοιά. Ἔδει μὲν γὰρ ἡμῖν βοηθείας κακῶς ἔχουσι· τῷ δὲ περιουσία τοῦ βοηθεῖν ἦν. Εἰ γὰρ τὸν οὐρανὸν πληροῖ καὶ τὴν γῆν, καὶ αὐτὸς πάντα πεποίηκε, δῆλον ὡς καὶ μόνος ἂν αὐτὸς πάντα δύναιτο. Καὶ τούτου μὴ πρὸς ἡμᾶς καταβάντος, σκιὰ πάσης ἀνθρωπίνης ἐπικουρίας ἰσχύς. Ἃ γὰρ τοσοῦτος προφητῶν ἀριθμὸς, οὐδὲ τῆς Ἰουδαίας παρακινῆσαι ἴσχυσεν εἴδωλα, ταῦτα Χριστὸς ἐλθὼν ὡσεὶ καπνὸν ἐκλιπεῖν ἐκ πάσης ἠνάγκασε γῆς. Τῆς γὰρ κατὰ τὴν πρώτην ἐντολὴν παραβάσεως, καὶ τῆς μετὰ τοῦτο πρὸς τὰ εἴδωλα τῶν ἀνθρώπων αὐτομολήσεως, ἰσχυροτέρα· τὴν ἑαυ-

nus sub jugo nostro detenti fuerunt. Heu mala! Arbitror equidem oportuisse, sicut alios qui huc descendunt, parvifacio, ita hunc quoque me nihili loco ducere. Atqui hic elatior, quam ut videretur aliquis esse illorum qui hic conclusi tenentur. Quin et hoc me gaudio affecit, quod putaverim hunc quoque in matriculam illorum, qui mihi parent, inscriptum iri; quod vero omnibus effugiendi viam monstravit, id calamitatum omnium est extremum. Consultius fuisset me cæteris, absque hoc, omnibus imperasse, quam una cum ipso, alios quoque hiantem evomere.

Absorptus est nobis pridem alter quidam (Lazaro erat nomen mortuo): eum aliquis vivorum (quem hunc ipsum, qui nos tam male nunc mulctat, hunc, inquam, esse opinor) per vim abripuit, longiuscule, et diutius quam ipse hic est, apud nos versatum. Ego equidem tunc quoque dolui, passus ea quæ non soleo: tuli nihilominus, exiguam rationem unius esse habendam ratus. Nunc vero de omnibus est periculum.

Quod si revera hic est, qui nobis eripuit Lazarum, necesse est ipsum extrema moliri. Qui enim procul hinc absens edita tantum unica voce effecit, ut unius liberationem inhibere nequiverimus: quid non patraturus est, cum aperte in nostram regionem irruit? Hei mihi! siccine illum depopulari omnia? itane hinc prædam abigere? Hactenus me tenuit admiratio Eliæ cujusdam, et ante ipsum Enochi: quos ii qui huc descendebant, perquam ridere suum nuntiabant descensum: hic autem non ejusmodi immortalitatis particeps, sed et gloria potitus, eminet inter omnes; sed, heu! quid patior? ejicior, verberor, evertor, vinculis constringor.

Sic ululantem audivi inferorum principem, atque ex ipso vastationem ipsius intellexi.

Nunc tempus est, quo natura humana adversus hostem glorietur malignum. Quæ enim dilecta non fuit, dilecta est vocata (11), et Deum nacta est amasium. Si enim pater filium, propterea quod ipsum genuerit, amat, Deus quoque hominem, quod illum condiderit, prorsus diligit, et ob id tyranno, cujus jugo premebatur antea, potentiorem fecit. Illius autem tyrannide sublata, damnavit et vincula et Tartarum atque catenas. Nobis enim misere afflictis opus erat auxilio: in ipso vero auxilium erat situm. Si namque cœlum et terram implet, atque omnia ipse fecit, manifestum est, eum solum omnia posse. Qui nisi ad nos descendisset, vires universæ opis humanæ, umbra fuissent. Nam quæ tantus prophetarum numerus, neque Judæorum potuerunt abolere simulacra, ea Christus accedens, veluti fumum evanescere ex universa terra coegit, quandoquidem primi violatione præcepti et post hanc, cæco hominum avidis-

(11) Sumptum est hoc ex Oseæ c. I, v. 9.

sime ad simulacra concurrentium, impetu, efficaciorem suum erga humanum genus amorem opponens figmentum suum redintegravit, et ad priorem usum reduxit. Hic ille est figulus, quem Jeremias vidit. Hæc collapsi vasculi per manus ipsius sublevatio, et unde ad artificem gloria rediit, luti refictio reformatioque.

Ast, o admirabile opus! admiranda fuit prima nostri fictio, digna habita manibus et inspiratu Dei (quæ nimirum manus et inspiratus Dei intelligit); admiranda magis refictio (idque tanto, quanto melius et acceptius est, bene affici, quam quempiam aliqua re afficere) adeoque firmior et stabilior. Videmus enim homines, saltem illos qui mentem habent, si domum collapsam instauraturi sint, robustiora tutioraque prioribus elaborare ædificia altera, ne idem ruinæ metus impendeat iterum. Quod autem homo facere consuevit, qui non multo magis hoc Deo quis tribuat? Certe bona Deum suppeditare hominibus, primordio naturæ humanæ fuit adnatum; adeo ut qui vivat, non tam aerem spirando adducat, quam Dei utatur beneficio. Supererat autem ut bonis imponeret fastigium, id erat ipsum se nobis, et nos sibi communione naturæ assimilare, et e morte reducere, atque hæreditate donare regni cœlorum. Quis enim, ubi se ipsum dare oportuit, promptissimus fuit: cui rei etiam si maxima sit, ille pepercerit.

Magna igitur hæc sunt, sed neque aliena, neque ex eorum numero, quæ fieri non possunt, Deum pro hominibus fieri hominem, manentem interim Deum et per carnem a se assumptam universam carnem vitæ restituere. Tam gloriosus contra inimicum conflictus, et tam splendida ab eodem reportata fuit victoria. Quid enim? hoccine tantum, hominem per insidias impostoris lapsum, et humi misere jacentem, adeo elevari, quantum excidere ab eo quod ab initio obtinere videbatur? Itaque quam propter prævaricationem jussi sumus habitare terram, non tam exsilii locum quam coloniam ad tempus assignatam esse credimus. Nam incolimus etiamdum hodie paradisum spe, et bonis, quibus ille abundabat, fruimur, et quo nihil majus est, naturam nostram habemus quæ assideat Deo et Patri, potestatemque accepimus ut fiamus Dei filii, adeoque dii. Age vero, possetne quis dicere utrum felicius vivere nobis sit permissum, an Deus majore nos amore prosequatur? Nemo, opinor. Quid reddemus Domino pro omnibus quæ dedit nobis? Sive enim cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt, proponat, regias homini exstructas videre licet; sive hominem fingat, et immortalitate ornet, et excellentia propriæ imaginis vestiat, quis non hunc illum esse judicet, qui bene velit beneque faciat homini? sive etiam paradisum plantis amœnum faciat et hominem in eo collocet (euge felicitas), sive inde exigat et morte damnet, ea de causa, ne malum longius et longius serpat,

A τοῦ φιλανθρωπίαν ὁ ποιητὴς ἀντιπαραθεὶς, τὸ πλάσμα τε ἀνεκτήσατο, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἐπανήγαγε οἰκειότητα. Τοῦτο ὁ κεραμεὺς ὃν εἶδεν Ἱερεμίας· τοῦτο ἡ τοῦ διαπεσόντος ἀγγείου τῶν ἐκείνου χειρῶν ἀνάληψις, καὶ πρὸς ὅπερ ὁ τεχνίτης ηὐδόκει, τοῦ πηλοῦ κατάπλασίς τε καὶ μετατύπωσις.

Ἀλλ', ὢ τοῦ θαύματος! θαυμαστὴ μὲν καὶ ἡ προτέρα πλάσις ἡμῶν, χειρῶν καὶ ἐμφυσήματος ἀξιωθεῖσα Θεοῦ· ἅτινά ποτε χεὶρ καὶ ἐμφύσημα νοεῖται Θεοῦ· θαυμασιωτέρα δὲ ἡ ἀνάπλασις, καὶ τοσοῦτον, ὅσον τοῦ, τὶ ποιῆσαι ὑπέρ τινος, τὸ παθεῖν ὑψηλότερον καὶ φιλανθρωπότερον. Καὶ δὴ καὶ ἑδραιοτέρα. Ἤδη γάρ που καὶ ἀνθρώπων τοὺς νοῦν B ἔχοντας πεσοῦσαν οἰκίαν ἀνασκευάζοντας, ἀσφαλέστερα τῶν προτέρων ἐκπονοῦντας εἶδον τὰ δεύτερα, τοῦ μὴ πάλιν τὸν ἴσον φόβον τῆς πτώσεως ἐπηρτῆσθαι. Ὃ δ' ἄνθρωπος ἂν ποιήσειε, πολλῷ μᾶλλον τοῦτ' ἄν τις δοίη Θεῷ. Καὶ μὴν καὶ τὸ μὲν τοῖς ἀνθρώποις Θεὸν τὰ χρηστὰ παρέχειν, σύγχρονον τῇ τῶν ἀνθρώπων γενέσει, καὶ οὐ μᾶλλον ζήσας τις ἀέρος ἔσπασεν ἢ εὐποιίας μετέσχε Θεοῦ. Ἔδει δὲ τὸ κεφάλαιον ἐπιτεθῆναι τῶν ἀγαθῶν. Τόδε ἦν, ἑαυτόν τε ἡμῖν, καὶ ἡμᾶς ἑαυτῷ τῇ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως οἰκειῶσαι, καὶ ἐκ θανάτου ἀναγαγεῖν, καὶ κλῆρον δοῦναι τὴν οὐρανῶν βασιλείαν. Ὁ γὰρ, οὗ καὶ αὐτὸν ἐχρῆν ἐπιδοῦναι, μέγα τὸ πρόθυμον παρασχόμενος, τίνος ἂν ἄλλου, κἂν μέγιστον ᾖ, φείσαιτο;

C Μέγα μὲν οὖν, οὐδὲν δὲ ἄτοπον ἢ ἀδύνατον, καὶ ἄνθρωπον ὑπὲρ ἀνθρώπων γενέσθαι τὸν Θεὸν, μένοντα πάλιν Θεὸν, καὶ διὰ τῆς αὐτῷ προσληφθείσης σαρκὸς, πᾶσαν ἀνανεώσασθαι τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν. Οὕτω γὰρ εὐπρόσωπα δοκεῖν εἶχε καὶ τὰ τῆς πρὸς τὸν ἐχθρὸν συμπλοκῆς τε καὶ νίκης. Τί γὰρ τοσοῦτον εἰ ἄνθρωπον πεσεῖν καὶ ταπεινωθῆναι κατοτεχνήσας, ὑπὸ Θεοῦ καθαιροῖτο; Ὅσον εἰ οὗπερ ἐδόκει κρατεῖν ὑπὸ τούτου τῆς ἀρχῆς ἀπαλλάττοιτο. Ἐντεῦθεν καὶ ἣν ἐκ παραβάσεως οἰκεῖν κατεκρίθημεν γῆν, οὐχ ὡς καταδίκην, ἀλλ' ὡς πρόσκαιρον παροικίαν εἶναι πειθόμεθα· καὶ ἤδη γε ταῖς ἐλπίσι τὸν παράδεισον αὖθις οἰκοῦμεν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκεῖ κατατρυφῶμεν, καὶ τὸ δὴ παντὸς μεῖζον οὐτινοσοῦν, ὅτι τὴν ἡμετέραν φύσιν σύνεδρον ἔχομεν D τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ τέκνα γενέσθαι καὶ ἡμεῖς Θεοῦ καὶ θεοὶ, ἐξουσίαν ἐλάβομεν. Ἆρα τούτων ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν ἢ ἡμᾶς ἐγχωρεῖν εὐδαιμονέστερον πρᾶξαι, ἢ τὸν Θεὸν φιλανθρωποτέρῳ χρήσασθαι τρόπῳ; Οὐδεὶς, οἶμαι. Τί ἀνταποδώσομεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; Καὶ γὰρ ἂν οὐρανὸν παράγῃ καὶ γῆν καὶ ὅσα ἐν τούτοις, βασίλεια πάρεστιν ὁρᾷν οἰκοδομούμενα τῷ ἀνθρώπῳ· ἂν τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν πλάττων ἀθανασίαν τε μεταδιδῷ καὶ ἀξίωμα περιτιθῇ τὴν οἰκείαν εἰκόνα, τίς ἂν οὐ τὸν ἄνθρωπον εὐεργετοῦντος εἶναι τοῦτο λογίσαιτο; Ἂν παράδεισον φυτεύῃ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐν αὐτῷ καθιδρύῃ; Εὖ γε τῆς μακαριότητος. Ἂν ἐκεῖθεν ἐξάγῃ καὶ θανάτῳ καταδικάζῃ, φειδῶ τοῦ προβαίνειν ἐσαεὶ τὸ κακόν; Ἂν δὲ καὶ Θεὸς ὢν,

ἄνθρωπος γίνεται δι' ἡμᾶς καὶ σάρκα φορῇ, καὶ πάνθ' ὅσα παθεῖν πιστεύηται πάσχῃ καὶ εἰς ᾅδου κατέρχηται, κἀκεῖθεν ἀνέλθῃ, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνάγῃ, καὶ βασιλείαν αὐτῷ δωρῆται, καὶ συνεδρίᾳ τὴν ἡμῶν φύσιν τιμᾷ πατρικῇ· καὶ ταῦτα πάντα ποιῶν ὡς χάριν μᾶλλον λαμβάνων ἢ διδοὺς διακείμενος φαίνηται; Ἐγὼ μὲν οὐδ' ἀμυδρῶς ἐννοῆσαι τὸ πέλαγος τῆς χρηστότητος· μή τοι γε ἀξίως ὑμνῆσαι οἷός τε γίγνομαι. Ὃ δὲ παρ' ἄλλου χρησάμενος εἰπεῖν ἔχω, καὶ τοῦτο καὶ μάλα ἐρῶ· ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· σὺ σαυτοῦ μόνος ἄξιος ἐπαινέτης· σὺ γὰρ οἶδας ὅσα ἐποίησας, καὶ ἰδοὺ λίαν καλά.

Δεῦρ' ἴτε τῶν προπατόρων χοροὶ, πατριαρχῶν ὁμηγύρεις, συστήματα προφητῶν, δεῦρ' ἴτε συνεορτάσοντες ἡμῖν. Νῦν γὰρ ἐκεῖνα παροῦσιν ἡμῖν ἔξεστι βλέπειν, ἅπερ ἰδεῖν τῆς μεγίστης εὐχῆς ἦν. Καὶ ὁρᾶτέ γε πάντες, καὶ χαίρετε πάντως τῶν ἐλπίδων ἤδη κεκρατηκότες. Ἐγὼ πείθομαι καὶ τοὺς ἀγγέλους μεγίστης εὐφροσύνης εἶδος τὸ πρᾶγμα ποιήσασθαι. Φιλάνθρωποι γὰρ, ὅτι καὶ φιλανθρώπῳ λειτουργοῦσι δεσπότῃ. Οἱ γὰρ ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ μετανοίᾳ προσιόντος ἡδονὴν μεγάλην ἡδόμενοι, τίνα οὐκ ἂν ἔλαβον εὐθυμίαν τῶν ψυχῶν ὥσπερ ἐξ ἀφετηρίας ἅμα καὶ σφοδρῷ τάχει, ὀπίσω ἑαυτῶν ποιουμένων τὸν ᾅδην; Καὶ νῦν δὴ συγχαίρουσι συνούσαις αὐτοῖς ταῖς ψυχαῖς. Τοῦ γὰρ ᾅδου κενωθέντος, γέμει μὲν πνευμάτων προφητικῶν οὐρανὸς, γέμει δὲ δικαίων, γέμει πατριαρχῶν. Καὶ ἀπόστολοι μετ' ἐκείνους ἔστιν ὃν ἐπέλαβον τόπον ἐν οὐρανῷ, καὶ μάρτυρες, οὐκ εὐαρίθμητος προσθήκη τοῖς οἰκοῦσιν ἐκεῖ. Ὁσίοις τε καὶ τοῖς ἄλλως πολιτευσαμένοις Θεῷ οὐράνιος ἀπονενέμηται χῶρος. Οὗτοι γὰρ τὰς πολλὰς πληροῦσι μονὰς, ἃς ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς οἰκίᾳ Χριστὸς εἶναι διδάσκει. Καὶ πένθος μὲν ἐξελήλαται πανταχόθεν, ἀντεισενήνεκται δὲ χαρὰ, ὑφ' ἧς καὶ τὴν πρόσθεν μετὰ τὴν πτῶσιν κακοπραγίαν ἐξαλείφομεν τῆς ψυχῆς. Κατὰ γὰρ τὸ πλῆθος, φησὶ, *τῶν ὀδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου*· εὔφρανας τὴν ψυχήν μου. Καὶ πάντα ἀντέστραπται. Καὶ οἱ ταπεινοὶ μὲν ἡμεῖς ἀνυψώθημεν, καὶ ἀνήχθημεν ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος. Ὁ δὲ ὑπερυψῶν ἑαυτὸν καὶ ὑπὲρ τὰς τοῦ Λιβάνου κέδρους ἐπαίρων, παρῆλθε, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἔστιν οὐδέν. Καθῄρηνται γὰρ οἱ φραγμοὶ πάντες αὐτοῦ, καὶ τὰ ὀχυρώματα εἰς δειλίαν ἐτέθη. Τοιοῦτο τρόπαιον ἔστησεν ἡμέτερος βασιλεὺς, οὐ στρατιὰν ἐπαγόμενος, οὐκ ἐν ἵππῳ τὸ θαῤῥεῖν ἔχων, οὐχ ὅπλα κινήσας, οὐ μηχανάς τισι ὀχυρώμασι τῶν ἐναντίων προσαγαγών. Ἀλλὰ καὶ μόνος αὐτὸς τῶν ἐναντίων καταλύσας δυνάμεις· παντοδύναμος γάρ. Καὶ τὸ πρᾶγμα οὐ πόῤῥω αἰνίγματος. Ὁ γὰρ ταπεινὸς, ὁ πτωχὸς, ὁ ἀνέστιος, ὁ μὴ κλῖναι τὴν κεφαλὴν ἔχων που, ὁ τόσα καὶ τόσα παθὼν καὶ τελευταῖον θανὼν, οὗτος ἐν νεκροῖς γεγονὼς, στέ-

A sive Deus cum sit, homo propter nos fiat, et carnem gestet, et omnia, quæcunque passus creditur, patiatur, et ad inferos descendat, et indidem redeat. et in cœlum ascendat, et regnum homini donet, et naturam nostram assessu paterno dignetur; hæcque omnia eo animo faciat, ut potius gratias dedisse, quam retulisse videatur? Ego equidem nec intelligere vel obscure, nedum prædicare dignis laudibus mare illud bonitatis queo; quod vero ab alio sum mutuatus, ut dicam hoc scilicet eloquar. Quam magnifica facta sunt opera tua, Domine! Omnia cum sapientia fecisti, tu unus tui ipsius præco dignus. Tu enim nosti quanta feceris, et quam pulchra eadem.

Adeste hic vos avorum cœtus, patriarcharum conci- B lia, prophetarum collegia, adeste hic, festivum hunc diem nobiscum celebraturi. Nunc enim illa videre nobis contigit quæ unice optanda fuerunt. Estote omnes aspectu hilares, et gaudete spei ex omni parte compotes. Credo equidem hanc rem, etiam angelis causam dedisse lætitiæ maximæ; amore enim ducuntur hominum, quemadmodum Dominus, cui ministrant, summo amore homines est complexus. Qui namque voluptatem capiunt maximam, quoties peccator unus pœnitudine ducitur, et ad mentem redit, qua non afficiantur lætitia, cum tot animas, tam subito, relicto post tergum infernorum principe, velut missas factas cernunt? Atque nunc quidem animabus apud se præsentibus gratulantur, et invi- C cem gaudent. Nam evacuato inferno plenum factum est cœlum spiritibus prophetarum, plenum justorum, plenum patriarcharum: et post hos fuit quoque locus in cœlo, quem occuparunt apostoli et martyres, accessio illis qui ibi habitant, innumerabilis: præterea sanctis, et alias Deo morigeris hominibus, distributa est regio cœlestis. Ili enim explent multas habitationes illas, quas Christus in domo Patris sui esse docet; atque inde omnis dolor est propulsus undique, ac in ejus locum successit gaudium, quo etiam priorem illam, post lapsum acceptam cladem ex animis delemus. Nam pro multitudine (ut ille ait vates) *dolorum meorum, consolationes in corde meo*, exhilarasti animum meum, et omnia in diversum cesserunt: atque D nos humi abjecti, in altum sumus sublati, et educti de lacu miseriæ, ac luto cœni sordidi. Qui autem se ipse extulit (12), et super cedros Libani caput exseruit, occidit, et jam non est amplius. Subversa namque sunt valla ipsius, et munimenta in formidinem versa. Hujusmodi tropæum rex noster statuit, nullo adducto exercitu, non in equis fiducia collocata, non motis armis, non objectis muro tormentis, sed sua solius potentia hostium vires fregit, utpote omnipotens. Quæ sane res non longe abest ab ænigmate. Ille enim, qui abjectus, qui mendicus, qui illaris, qui nec

(12) Generis humani æternum hostem et adversarium intelligit, qui etiam efferre se conatus est super omne quod est Deus.

ubi caput reclinaret sortitus; qui tot et tanta passus, ac postremo etiam morte peremptus; ille, inquam, ad mortuos progressus, coronam ab omni regno et potestate, et principe tenebrarum direptam asportavit. Antehac quidem forte numerabat adversarius quot jugo regni sui premeret, nunc vero certa numeri ratio iniri nequeat eorum qui contra hunc cum Christo militant. Atque tunc irasci poterat, si non multis imperare visus fuisset; nunc vero intolerabilia pateretur, nisi ex his qui ipsi militant, modestiores revocarentur.

Possum et hæc adjicere, ac fortassis non abs re. Nox erat a priori Adamo usque ad novum Adamum; dehinc vero dies illuxit omnibus quem inducere novit Sol ille justitiæ qui occubitum nescit. Hiems erat, et omnia frigore peccati obtorpuerant, illinc circumstabat periculum, hinc pigrities tranquillitatem straverat. Caligo erat, et qui se de die ambulare putabant, videre nequibant; post vero clara serenitas per nubes sive depulsas sive discussas prorumpens, enituit, nullum subterfugium sole permittente. Dissidium erat et bellum, et multam occisionem in homines invexerant, postea pax alta denuntiata est. Talia sunt admirabilia Dei opera, gloriose prædicata ab angelis, decantatu celebratuque digna ab hominibus, horrenda dæmoniis, et laudata a creaturis omnibus. Illustrem autem nobis salutem reddidit Dei cœlitus in terram descensus, illustrem partus virgineus, illustrem et fuga morborum ægritudinumque a medico Christo propulsorum, inter cætera tamen maxime illustris resplenduit in ipso Christi ad inferos descensu, et regni, quod contra nos obtinuerat adversarius, eversione; atque illo munere, quo nobis potestas est data conculcandi et proterendi caput ipsius. Adde quod nec digne a nobis exigantur gratiæ, sed satis sit bonum ducem sequi, et recta contendere ad regiam.

Prodeat forsan huc in medium aliquis eorum qui aviditate discendi tenentur, ac roget: Quamobrem, cedo, diutius super terra, quam sub terra sua consilia annuntiavit Servator, et cur utrumque tempus ternione definiit, illud quidem annorum, hoc vero dierum? Atqui opinor huic, antequam totam quæstionem proposuerit, responsum in mentem venturum, neque opus fore doctore. Omnes enim a Deo sumus docti. Reputet autem hæc apud se, quibus modis vitam nostram adhuc viventibus corpus varias turbas excitet, et infinita extrinsecus impedimenta accidant: animæ vero quæ apud inferos sunt, nullo clauduntur septo, corporibus videlicet exutæ. Unde illis longiore continuatioreque opus fuit disciplina (ut quemadmodum aqua sæpe cadendo cavat lapidem, sic et sermo animum emolliret); his, cum sint aeri facillime cedenti similes, talis fuit natura, ut statim potuerint animo percurrere, quæ ipsis sunt nuntiata. In utrumque autem tempus ternio introducitur, propterea quod multa ac varia sit ejus præstantia: nam et primus

A φανον κατὰ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους ἀνῄρηται. Καὶ πρότερον μὲν ἴσως ἠρίθμει πόσων ἐβασίλευεν ὁ ἐχθρός· νῦν δ' οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν δύναιτ' ἂν ἀκριβοῦν ὅσοι Χριστῷ στρατηγούμενοι, τοῦτον καταγωνίζονται. Καὶ τότε μὲν εἶχεν ἂν δυσκολαίνειν, εἰ μὴ πολλῶν τυραννεῖν ἐδόκει· νῦν δὲ τὰ δεινότατα ἂν πάσχοι εἰ μὴ μετριώτεροι τῶν αὐτῷ συμβαλλόντων ἀνακρήττονται.

Ἔχω καὶ ταῦτα προσθεῖναι καὶ ἴσως οὐ περιττῶς. Νὺξ ἦν ἐκ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ νέου Ἀδάμ· τὸ δ' ἐντεῦθεν ἡμέρα πᾶσιν ἀνέσχεν, ἣν ὁ τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος οἶδε ποιεῖν, ὁ μὴ δύσιν εἰδώς. Χει- B μὼν ἦν καὶ νενάρκωτο πάντα τῷ ψύχει τῆς ἁμαρτίας· τὸ δ' ἐντεῦθεν ὁ κίνδυνος περιίστατο, τὸ δ' ἐντεῦθεν σταθηρὰ γαλήνη ὑπέστρωται. Ἀχλὺς ἦν, καὶ δοκοῦσι τοῖς ἀνθρώποις ἐν ἡμέρᾳ πορεύεσθαι, βλέπειν οὐκ ἦν· τὸ δ' ἐντεῦθεν αἰθρία καθαρὰ πᾶσιν ἐῤῥάγη, τῶν νεφῶν εἴτ' ἐλαθέντων εἴτε διαλυθέντων τῷ μηδεμίαν ὑποδρομὴν ὑφισταμένῳ ἡλίῳ. Μάχη καὶ πόλεμος ἦν, καὶ πολὺν τὸν ὄλεθρον κατεσκεύαζον τῶν ἀνθρώπων· τὸ δ' ἐντεῦθεν εἰρήνη βαθεῖα κεχύρωται. Τοιαῦτα τοῦ Θεοῦ τὰ θαυμάσια, δοξαζόμενα μὲν ἀγγέλοις, ἀξιύμνητα δὲ ἀνθρώποις, φρικτὰ δαίμοσι, καὶ ὑπὸ πάσης αἰνούμενα κτίσεως. Λαμπρὰν μὲν ἡμῖν τὴν σωτηρίαν ποιεῖ καὶ τὸ καταβῆναι Θεὸν ἐπὶ γῆς οὐρανόθεν, λαμπρὰν δὲ καὶ τὸ C παρθένον τεκεῖν, λαμπρὰν δὲ καὶ τὸ πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν ὑπὸ θεραπευτῇ φυγαδευθῆναι Χριστῷ. Ἔστι δὲ μάλιστα πάντων κἀν τούτῳ λαμπρὰ, τὸ εἰς ᾅδου καταβῆναι Χριστόν. Καὶ τοῦ μὲν ἐχθροῦ καθ' ἡμῶν ἀρχὴν ἀφελέσθαι· ἡμῖν δὲ δύναμιν δοῦναι τὴν ἐκείνου πατεῖν κεφαλήν. Πρόσθες ὅτι μὴ δὲ τὰς πρὸς ἀξίαν ἀπαιτούμεθα χάριτας πρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ ἕπεσθαι καλῶς ἐξηγοῦντι, καὶ τῆς βασιλείας εὐθὺ στέλλεσθαι.

Τάχα δ' ἄν τις τῶν φιλομαθεῖν αἱρουμένων παρελθὼν εἰς μέσους, ἡμᾶς ἔροιτο, τί δή ποτε πλείω χρόνον ὑπὲρ γῆν ἢ ὑπὸ γῆν ὁ Σωτὴρ εὐηγγελίσατο τὸ μυστήριον, καὶ ὅτου χάριν τῶν χρόνων ἑκάτερον Τριάδι μεμέτρηκε, τῶν μὲν ἐτῶν, τὸν δὲ ἡμερῶν. Ἀλλ', οἶμαι, τῷ τοιούτῳ πρὶν ὅλην ἐκθεῖναι τὴν ἐρώ- D τησιν, τὴν ἀπόκρισιν εἰς νοῦν ἀναβῆναι, καὶ μὴ προσδεῖσθαι μηδαμῶς τοῦ διδάξαντος. Διδακτοὶ γὰρ ἐστε πάντες Θεοῦ. Συλλογίσαιτο δ' ἂν ταῦτα καθ' ἑαυτὸν, ὡς τοῖς μὲν ἔτι ζῶσι καὶ σῶμα ἐνοχλεῖ, καὶ μυρίαι προσπίπτουσι ἔξωθεν αἰτίαι· ταῖς δὲ καθ' ᾅδου ψυχαῖς, οὐδὲν ἦν ἐπιτείχισμα, σωμάτων ἀφειμέναις. Κἀντεῦθεν τοῖς μὲν πλείονος ἔδει καὶ συνεχεστέρας διδασκαλίας, ἵν' ὥσπερ ὕδωρ ἐνδελεχὲς πέτραν, καὶ ὁ λόγος κοιλάνῃ ψυχήν· ταῖς δὲ τῷ τοῦ ἀέρος εὐείκτῳ ἀπεικασμέναις, καὶ ἀχρόνως σχεδὸν φύσις ἦν προσδραμεῖν τῷ κηρύγματι. Καθ' ἑκάτερον δὲ τὸν χρόνον Τριὰς εἰσάγεται, ὅτι πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ταύτης τὰ ἀξιώματα. Καὶ γὰρ πρώτη κατ' ἐνέργειαν ἀριθμὸς, καὶ κατ' αὐτὴν ὁ χρόνος ὁ ἡρηται, καὶ τὸ ὑπερβάλλον δι' αὐτῆς ἐδήλωσεν ὁ προ-

ὄλβιος, καὶ παντὸς οὑτινοσοῦν, ἀρχὴν καὶ μέσην καὶ A τέλος ὁρίζει, καὶ πρώτη συνεστήσατο σχῆμα, καὶ ὅσα τὸν παρόντα διαφεύγει καιρόν. Ἓν δὲ τὸ κράτιστον, ὅτι καὶ Τριὰς ὁ Θεὸς, ὥσπερ δὴ καὶ μονάς. Τιμᾶσθαι γοῦν κἀνταῦθα διδάσκων τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν, ἢ καὶ ἑαυτὸν ἕνα τῆς Τριάδος δεικνὺς ὁ Σωτὴρ, οὕτω καὶ τὰ κατὰ τοὺς χρόνους διέθετο.

Ταῦτα δὴ καὶ τὰ πρόσθεν βλέποντες οἱ Ἰουδαῖοι, μὴ προσκοπτέτωσαν τῇ σαρκί. Θεὸς γὰρ ὃν γεννητὴ φύσις γυμνὸν ὁρᾷν οὐκ ἂν δύναιτο, ἐν αὐτῇ διαφαίνεται, καὶ τοῖς τῷ φαινομένῳ προσκρούουσι, ἔχει B παραφαίνειν τὴν ἀόρατον δύναμιν. Ἀλλὰ τούτους μὲν τῶν ἄλλων προφητῶν οὐκ ἔστιν ὅστις οὐκ ἤλεγξε πονηροὺς ὄντας, Ἰωάννης δὲ καὶ γεννήμασιν εἴκασεν ἐχιδνῶν. Τὸ γὰρ ἔθνος ἀτεχνῶς ἐχιδνῶν γέννημα, ἀχάριστον, καὶ δήγμασι τὸν ἐν κόλποις θάλψαντα διαφθεῖρον. Οὗτοι γὰρ καὶ πολλὰς ἐνέδρας δι' ἐρωτήσεων τῷ Σωτῆρι προσῆγον· ὁ δὲ, ταύτας διέλυεν. Οἱ δὲ τὴν ἐν τοῖς μύθοις ὕδραν μιμούμενοι, τῆς πρώτης κεφαλῆς τεμνομένης, ἑτέραν ἀνίσχειν παρεῖχον ἑτοίμως. Καὶ ταύτης ἀφαιρουμένης, οὐδὲ τρίτην προβάλλειν ἠμέλλουν, εἶτα ἄλλην ἐπ' ἄλλῃ, μέχρις οὗ πολλὰς μὲν προϊσχόμενοι, πάσας δ' ἀποβαλόντες, τέλος τῷ συκοφαντεῖν ἑαυτοὺς καθοπλίζουσι. Καὶ οὕτως ἐπιθέμενοι ἑκόντες ἑκόντα αἱροῦσι, καὶ ἀνάγουσιν ἐπὶ τὸν σταυ- C ρόν.

Τὸ γὰρ τὸν λεγεῶσι πνευμάτων ἐπιτιμῶντα, καὶ ἀνέμους ἱστάντα, καὶ ἐπὶ θαλάσσαις βαδίζοντα, θνητῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδὲ πλείστου ἀξίων ἥττονα φαίνεσθαι, οὐμενουν τῆς ἐκείνων δυνάμεως γνώρισμα, τῆς δὲ τούτου μακροθυμίας δεῖγμα καὶ βαθυτέρας οἰκονομίας. Ἐπεὶ καὶ Θεὸς, ὡς ἂν καὶ σταυροῦντες συμφήσαιεν, τοὺς τὴν ἐκείνου τιμὴν ἐξ αὐτοῦ καθελόντες, καὶ τοῖς νεκροῖς ἀνατεθεικότες εἰδώλοις, μὴ ῥίζαις αὐταῖς ἐξαίρων καὶ ἀφανίζων, ἐκδηλότατον ἐκφέρει δήπου τῆς οἰκείας ἀνοχῆς σύμβολον. Ἔγωγ' οὖν οἶδα, δυνάμενον μὲν μὴ πάσχειν, βουλόμενον δέ. Πλὴν ἔδει τὸ μέτρον τούτους τῶν οἰκείων πατέρων πληροῦν· κἀκείνων ἐπὶ τὸν D τῶν προφητῶν φόνον ὁμόσε κεχωρηκότων, ἐπὶ τὸν ἐκείνοις προλεγόμενον ἥξειν, ὅπερ ἱκανὸν ἔσται πολλὴν τοῖς τῶν πατέρων ἁμαρτήμασιν ἐνεγκεῖν τὴν ἀπολογίαν. Εἰ δὲ τοῦτό τε γέγονε καὶ τὰ παλαιὰ τῷ νέῳ τολμήματι συνεισφέρεται, ἄθλιοι μὲν οἱ γεννήσαντες, τοῦ τῶν προφητῶν φόνου· ἀθλιώτεροι δὲ τῆς χριστοκτονίας οἱ γεννηθέντες. Πονηρὰ μὲν γὰρ ἡ γνώμη τῷ ἔθνει, καὶ μάλιστα τοῖς τοῦ νόμου προΐστασθαι ἐπαγγελλομένοις. Ἦγχε δὲ μᾶλλον αὐτοὺς, ὅτι τὸν Σωτῆρα μὲν ἄξιον ἑαυτὸν ὧν ἐδίδασκε παρέχοντα διὰ πάντων ἑώρων· ἑαυτοῖς δὲ συνείδησαν ὅτι πόῤῥω πλανωμένοις τῶν νομικῶν διαταγμάτων. Καὶ γὰρ αὐτοῖς, τὸ μὲν βίῳ καὶ τρόποις εὐδοκιμεῖν (καὶ γὰρ καὶ ἄλλως ἐπίπονον) ὀλιγωρίας ὡς ἄχρηστον ἠξιοῦτο. Πολλοὶ δὲ τοῖς λόγοις καὶ ταῖς διδασκαλίαις ῥέοντες ἦσαν· καὶ γὰρ καὶ

sua vi numerus est, et per ipsum tempus est distributum, et excellentiam per hunc declaravit is qui ter quaterque beatus est: et rei uniuscujusque principium, medium ac finem determinat, et primam figuram constituit, et quæcunque hoc tempus afferri non patitur. Unum autem est supremum, quod Deus, sicut unitas est, ita et ternio sit, vel hinc, nos docens Servator, venerari in ternione Deum, aut ostendens se ex ternione esse unum. Ita quoque se habent, quæ ad tempus attinent.

Hæc igitur, et ea quæ præcesserunt, conspicati Judæi, desinant carnem circumcidere. Deus enim (quem natura genita cernere nequeat) in ipsa conspectus est, sic ut his qui conspectum ipsum rejecerunt, potentiam quæ visu percipi nequit, ostendere possit. Sed hos nemo inter alios prophetas fuit, qui non improbos esse pronuntiarit. Joannes autem soboli viperarum assimilavit. Nam revera gens hæc propago est viperarum, ut qui virulento morsu illum interemerent, in cujus sinu fovebantur. Hi sunt, qui per multas percontationes Servatori laqueos struxerunt, hi qui hydram illam quæ in fabulis est, imitati, unius amputati capitis loco e vestigio, quod porrigerunt, habuerunt alterum, et hoc sublato non cunctati sunt objicere tertium, dein aliud post aliud: donec multis porrectis et detruncatis ad extremum se calumniis armarunt, atque his urgentes volentem volentes corripuerunt et ad crucem abduxerunt.

Eum namque qui spirituum legionibus imperat, et ventos sedat, et per mare ambulabat, inferiorem videri hominibus mortalibus, ac non multo præstantioribus, haud dubie indicium facit quæ vires sunt horum, et argumentum probet quanta sit tolerantia et quam immensa prudentia illius: posteaquam Deus cum sit (ut ipsi qui eum cruci affixerunt, fateri coguntur) illos qui gloriam ipsius ei detraxerant, et simulacris mortuis tribuerunt radicitus non exstirpaverit, evidentissimum patientiæ ei propriæ signum demonstrat. Ego quidem scio potuisse eum non pati; sed voluisse, siquidem necesse erat majorum suorum illi absolverunt ceptum, ut quemadmodum hi in prophetarum conspirarunt necem, ita ipsi uno consensu progrederentur ad eum qui ab illis prædictus fuerat, quod profecto patrum criminibus egregium queat afferre patrocinium. Quod si id est factum, et vetera scelera novo cumulentur ausu, infelices sunt, qui genuerunt ad prophetarum cædem, infeliciores qui geniti sunt ad Christi mactationem. Mala illi nationi mens est ac præcipue iis qui legibus præesse dicuntur. Hoc autem maxime illos habuit male, quod viderent Servatorem se dignum præbere his quæ docebat: sese vero sibi conscios esse quod longe a præceptis legum aberrarent. Nam vita et moribus probari (quod alioqui difficile est) negligendum, tanquam inutile, censebant, multi autem et sermone et doctrina locupletes erant.

(quod etiam cuivis volenti facile est), quasi non ideo vivendum esset ut virtutes exerceremus, sed ut tantum verbis eas usurparemus. Ubi igitur primi ipsis erant assignandi consessus, et in alios supercilium adducendum, ibi statim in ore lex erat Moysis : in quibus vero legem prætergressi, notam sibi inurendam cernebant, mox seniorum objiciebant traditiones. Nam abrogari a magistris illis legem Dei, minus videbatur, quam propriæ indulgere libidini (13) et deglutire aliena. Quoties equidem in tanta miraculorum, quæ Servator exhibuit, multitudine Judæos nullo sensu motos video, non reperio cum qua re efferatam illorum cæcitatem conferam, ut ejus effigiem qualemcunque assequar. Sed et in ipsis miraculis se educatos esse, et per multa miracula ex Ægyptiorum manu evasisse gloriantur. Ingens quoque hoc fuit prodigium, quod manibus Moysis est administratum ; pedibus transire mare Rubrum et per solitudinem iter facientes, cibum et potum invenire non præter admirationem contigit ; populi et reges ab ipsis sunt bello superati, urbes vastatæ, terra promissionis occupata, atque hæc quidem miraculorum plena, et eorum quæ miracula æstimantur perfectissima. Atqui nec parentes horum fidos et bene erga Deum affectos in his perstitisse video, ac horum mores nisi eamdem quam illi præiverunt, viam insisterent, qui commonstrari possit, hos ex illis genus ducere ? Cum autem antehac dementiam et malitiam, quibus insidiati sunt illi, a quo tot beneficia acceperant, riserim : nunc magis dementatos esse cerno, qui excubitores sepulcro allocent, quia scilicet metuunt hominem mortuum. Nam cedo, si homo mortuus est, quid times ? si autem times, cui dubium esse potest conscientiam tuam te quietum esse non sinere, etiamsi tecum ipse contendas lunam (quod fertur) cœlo deducere ? Hic enim ille est, cui nec difficile fuit etiam super Cherubim evehi. Invidentia (si verum fateri vultis) sanguinem sitire contra Servatorem vos coegit. O probos legum doctores ! Non fuit ejusdem animi, omni studio affectare magistros vocari, et alios docendo seipsos exleges facere. Omittamus isthæc.

Prudens judicatis factum tam multa repudiasse miracula, et non Deo in Deum, sed potius in caput vestrum opem tulisse putatis. Vos enim sive in popularem vestrum, non tamen accommodatum vestris moribus, tanquam in popularem invecti estis, sive alienus sit et omnem vobis laudem tribuat, non agnoscitis aliquem esse ex his qui genuini sunt. Jam vero tu mihi Sabbata et illorum violationes objice, ego contra opponam miracula. Hæc enim Christo, haud secus quam umbræ corporibus ubique sunt comitata, et melius esse semper adeoque Sabbatis ipsis, animam servare quam ut perdatur, admittere, nisi forte hac quoque causa solem accuses, quod Sabbatis quiescere non no-

A πολλὴ τούτου παντὶ τῷ βουλομένῳ ῥᾳστώνη· ὥσπερ οὐ διὰ τοῦτο βιωτέον ὅτι δὴ τὰς ἀρετὰς ποιητέον, ἀλλ' ὅτι μόνον ῥητέον. Οὐκοῦν οὗ μὲν αὐτῶν ἔδει τὰς πρώτας εἶναι καθέδρας, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων τὰς ὀφρῦς ἀνατείνειν, ὁ Μωσέως νόμος ἐπὶ γλώσσης εὐθύς· ἐν οἷς δὲ τὸν νόμον παραβαίνοντες τὸν ἔλεγχον ἐπιόντα ἑώρων, αὐτίκα τὰς τῶν πρεσβυτέρων προεβάλοντο παραδόσεις. Τὸ γὰρ ἀκυροῦσθαι τοῖς διδασκάλοις τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, ἔλαττον ἐδόκει τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας καὶ τοῦ τἀλλότρια κατεσθίειν. Ἐγὼ καὶ ὅταν πρὸς τοσοῦτο πλῆθος ὧν ὁ Σωτὴρ ἐποίει θαυμάτων ἀναισθητοῦντας Ἰουδαίους ὁρῶ, οὐκ ἔχω τίνι τὴν ἀγροικίαν αὐτῶν εἰκάσας, ἅλις ἔχειν δείξαιμ' ἂν τῆς εἰκόνος. Καίτοι θαύμασι τὸ ἔθνος σύντροφον κομπάζουσιν εἶναι. B Καὶ θαύμασι μὲν πολλοῖς τῆς χειρὸς λυθῆναι τῶν Αἰγυπτίων, μέγα δὲ τεράστιον τῷ Μωυσεῖ χειρουργήσαντι, πεζῇ διαβῆναι τὸν Ἐρυθραῖον, τροφῆς τε καὶ ποτοῦ μετασχεῖν διιόντας τὴν ἔρημον, οὐ δίχα τοῦ παράδοξόν τι γενέσθαι. Ἔθνη τε καὶ βασιλεῖς αὐτοῖς καταστρατηγούμενοι, καὶ πόλεις χειρούμεναι, καὶ γῆ τῆς ἐπαγγελίας κληρουχουμένη, καὶ ταῦτα θαυμάτων μεστά, καὶ θαυμάτων ἡγουμένων τελούμενα· ἀλλ' οὔτε τοὺς αὐτῶν πατέρας ἐν ἐκείνοις ὁρῶ πιστοὺς διαμεμενηκότας καὶ εὔνους Θεῷ, καὶ τούτων ἡ γνώμη μὴ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις βαδίζουσα πῶς ἂν εἶχε δεικνύναι ὡς ἐξ ἐκείνων πατέρων τὸ γένος ἕλκουσιν οὗτοι ; καὶ μὴν ἄνοιαν καὶ πονηρίαν ἔγωγε καὶ πρόσθεν τούτων καταγινώσκων οἷς ἐπεβούλευον C τῷ εὐεργετοῦντι, νῦν μᾶλλον ἀνοήτους ἡγοῦμαι, φρουροὺς ἐφιστάντας τῷ τάφῳ, ὅτι νεκρὸν δεδοίκασιν ἄνθρωπον. Εἰ μὲν γὰρ νεκρὸς ἐστιν ἄνθρωπος, τί δέδοικας ; εἰ δὲ δέδοικας, πρόδηλον ὡς οὐκ ἐᾷ σε καθεύδειν τὸ συνειδὸς, κἂν φιλονεικῇς ἐπὶ σαυτὸν, ὃ λέγεται, τὴν σελήνην κατάγειν. Οὗτος γὰρ ἐκεῖνος, ᾧ καὶ τῷ ἐπὶ Χερουβὶν ἐποχεῖσθαι οὐδὲν μέγα. Φθόνος εἰ βούλεσθε τἀληθῆ λέγειν, φονᾷν ὑμᾶς κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἠνάγκασεν, ὢ τοῦ νόμου χρηστοὶ διδάσκαλοι ! Οὐδὲ γὰρ τῆς αὐτῆς ἦν προαιρέσεως περὶ παντός τε ποιεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καλεῖσθαι Ῥαββὶ, καὶ ἄλλῳ διδάσκοντι ἑαυτοὺς ὑποκατακλίνειν· μὴ γάρ τι.

D Σοφὸν οἴεσθε τοσαῦτα παραγκωνίζεσθαι θαύματα, μὴ δὲ Θεῷ κατὰ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ τῆς ὑμῶν αὐτῶν κεφαλῆς νομίζετε βοηθεῖν ; ὑμεῖς γὰρ οὔτ' ἂν οἰκείῳ μὲν ὑμῖν, μὴ συμφερομένῳ δὲ τοῖς ὑμῶν τρόποις, ὡς οἰκείῳ προσενεχθείητε, οὔτ' ἂν ἀλλότριος μὲν ᾖ, πάντα δ' ὑμᾶς ἐπαινεῖν ἔχῃ, οὐχ ἕνα τῶν γνησίων ἡγήσεσθε. Εἶτα σύ μοι τὰ σάββατα προβαλῇ καὶ τὴν ἐκείνων παράβασιν· ἐγὼ δ' ἀντιπαραβαλοῦμαι τὰ θαύματα. Πανταχοῦ γὰρ παρῆν ταῦτα Χριστῷ, ὡς τοῖς σώμασιν αἱ σκιαί. Καὶ τὸ βέλτιον εἶναι, ἀεί τε καὶ κατὰ τὰ σάββατα ψυχὴν σώζειν ἢ ἀπολλύναι. Εἰ μὴ καὶ τὸν ἥλιον γράφαιο, διότι μὴ τοῖς σάββασιν ἠρεμεῖν οἶδεν, ἀλλ' ἀνίσχων ἡμέραν ποιεῖ. Καίτοι οὐ μικρῷ τῷ μέσῳ ἐπει-

(13) Domos viduarum devorant, et quæ ibidem sunt adjecta, spectant.

κότερον ἦν μὴ φανῆναι τὸν ἥλιον ὑπὲρ γῆν, ἢ A τοῦτον Θεὸν ὄντα ἐπί γε μικρὸν ἑαυτὸν ἐπισχεῖν εὖ ποιοῦντα.

Εἶτα πῶς οὐ τῆς ἐσχάτης ἀτοπίας; εἰ τὸν μὲν ἥλιον ἡδέως ὁρᾶτε κἂν σχολὴν ἄγητε· τὸν δὲ τοῦ ἡλίου δεσπότην ἐκεῖνα τηλικαῦτα τελοῦντα· ἅπερ ἥλιος μὲν οὐκ ἂν δύναιτο, δυναμένου δὲ ἄσμενοι τὴν ὄνησιν ἂν ὑπεδέχεσθε· μηδὲν ἀνδριάντος ἀψύχου διαφέρειν κελεύετε; ἄγε νῦν ὅρα τοῦτον, εἰ μηδὲ τοῦ παρόντος σαββάτου ἡσυχίαν ἔγνω τιμᾷν. Καὶ μὴν τὸ σῶμα μὲν ἀτρεμεῖν νόμῳ φύσεως εἶχον· ὁ δὲ σοὶ μὴ βλεπόμενος Θεὸς, τὰ μέγιστα πάντων ἐνεργεῖ, τὸν ᾅδην νεκρῶν, τὸν θάνατον ἀπολλὺς, B τὰς ἐξ αἰῶνος ἐκεῖ ταλαιπωρουμένας ψυχὰς τῶν ἀφύκτων δεσμῶν ἀφιείς. Θεοῦ γὰρ ὅστις ἀφεῖλε τὸ ἐνεργεῖν, συναφεῖλεν αὐτοῦ καὶ τὸ εἶναι. Βούλει μαθεῖν ὅτι Χριστὸς εἰς ᾅδου καταβὰς, τόν τε ἰσχυρὸν ἔδησεν καὶ τὰ σκεύη τούτου διήρπασεν; ἄθρει μοὶ τὸν σεισμὸν, τοὺς στρατιώτας ὑπνοῦντας ὡσεὶ νεκροὺς, σφραγῖδας ἀνεπιβουλεύτους μενούσας, καὶ τὸν φρουρούμενον ἐκλιπόντα τοῦ τάφου τὸ φρούριον, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀγγέλων παρουσίαν, καὶ τὸν λίθον ὑπ' αὐτῶν κυλισθέντα. Ταῦτά σοι τῶν ἀφανῶν ἔστω τεκμήρια, τὰ βλεπόμενα τῶν μὴ ὁρωμένων διδάσκαλοι. Οὐ γὰρ σώματί σοι μόνῳ τὸ ζῆν, ἀλλὰ καὶ ψυχῇ. Ἢ τάχα καὶ ψυχὴν αὐτὸς ἔχειν οὐ παραδέξῃ, ὅτι τοὺς σωματικοὺς πέφευγεν ὀφθαλ- C μούς; ταῦτά σοι τῆς νίκης ἔστω τὰ σύμβολα. Πάντα μεγάλα, πάντα λαμπρὰ, πανταχόσε γῆς διαδοθέντα καὶ πιστευθέντα, κἂν μυριάκις αὐτὸς ἀπιστῇς· οὐ σοὶ ταῦτα πάλαι προτυποῦν δοκεῖ τὸν Μωσῆν; ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ. Τί γὰρ οὐ μέλλει; κατῆλθε κἀκεῖνος εἰς τὴν τῆς Αἰγύπτου σκοτίαν, πολλαῖς καὶ βαρείαις τῷ δυνάστῃ Φαραὼ πληγαῖς ἐπεστράτευσεν, ὑπερέσχε, τὸν λαὸν ἀφῆκε τῆς τυραννίδος, ἀνήγαγεν ἐκεῖθεν, τὸν Φαραὼ πανστρατιᾷ βυθῷ θαλάσσης παρέδωκε. Οὐκ ἄδηλον ὡς ταῦτα τῶν μελλόντων ἡγήσαντο τύποι.

verit, sed exortu suo diem efficiat. Atqui multo magis rationi consentaneum esset solem super terram non apparere, quam hunc, cum Deus sit, se a bene faciendo continere.

Porro annon extremæ est vesaniæ, si solem quamvis otium agitis cum voluptate intuemini, quod solis Dominum illa tam eximia facta patrantem, qualia sol non potest, et si posset libenter commodum illud acceptaretis, nihil ab inanimi statua differre jubeatis. Agito nunc, spectate hunc, numquid, cum Sabbatum est, quietem colere sciat. Equidem corpus naturæ lege quiescere debet. Is qui a te conspectus non est, Deus opera omnium maxima facit, infernum ad interitum redigens, mortem perdens, animas illic a sæculo misere afflictas, ex iis, e quibus effugere non licebat, vinculis emittens. Quisquis enim Deo hoc detrahit, ne bene faciat, una detrahit, ne sit omnino. Vis intelligere, quod Christus posteaquam descendit ad inferos, fortem vinxerit, et armamenta ipsius expilaverit: revoca in mentem terræ motum, milites somno obrutos haud aliter quam mortuos, sigilla (14) ab insidiis libera et intacta, cum qui custodiam observabant, excubias post se reliquissent: ad hæc, angelorum præsentiam, et devolutum ab ipsis lapidem. Hæc tibi, eorum quæ sub aspectu non cadunt, judicia sunto, visa invisorum velut magistri. Non enim ut corpore solum, sed et mente vivas, tibi datum est, nisi forte mentem te habere non admittas, quod ea oculos fugiat. Hæc tibi sint victoriæ signa, omnia sunt magnifica, omnia præclara, ubique terrarum et tradita et credita, quantumlibet sexcenties tu fidem deroges. Nonne hæc tibi videtur figuris olim expressisse Moyses? Mihi procul dubio videtur. Quid enim non egit. Descendit et ipse in Ægypti caliginem, multis et gravibus contra principem Pharaonem militavit cladibus, superavit, populum e tyrannide exemit, et illinc eduxit. Pharaonem simul cum universo exercitu maris gurgiti immersit. Non obscurum est, hæc fuisse præcedentes eorum quæ secutura erant, figuras.

Ἐπεὶ τίς ὁ πείθων σε τοσαύτην ἁπλῶς περὶ σὲ D τὸν Θεὸν ἐνδεδεῖχθαι σπουδήν; τὸν γογγυστὴν, τὸν ἀχάριστον, ὃν ᾔδει σαφῶς αὐτοῦ μὲν καθ' ἑκάστην ἀποσκιρτήσαντα, προσχωρήσαντα δὲ τοῖς βδελύγμασιν. Ἐγὼ πολλαχόθεν ἐξετάζων καὶ πολυπραγμονῶν, τί τῆς σῆς ἀγεννίας καὶ μικρολογίας χεῖρον ἂν εὕροιμι, πανταχόθεν ἄπορος γίνομαι. Τὸ γὰρ, ἃ ἄν τις ηὔξατο γενέσθαι, τούτοις παροῦσι μὴ προσδραμεῖν, καὶ ἡσθῆναι περιχυθέντα, καὶ ταῦτα μήτε πόνου μήτε δαπάνης ἐμποδὼν ἱσταμένης, λέγε μοὶ σὺ τίνος οὐ χεῖρον, ὦ μέχρι παντὸς ἐπέχειν καὶ μὴ πιστεύειν τῇ ἀληθείᾳ βουλόμενε; τί δ' ἂν βέλτιον εὔξαιο τούτου σοι γενέσθαι ποτέ; ἢ τίς ἐπαγγελεῖται σοὶ μείζονα; πόθεν ἑτέρου σοι κρείττονος εὐπορία Θεοῦ, μὴ τούτου τυχόντι; τί χεῖρον

Verum quis est qui tibi persuasit Deum tantum subiisse studium propter te solummodo, murmuratorem te, ingratum, quem aperte vidit in dies a se desciscere, et ad nequitiam procedere? Ego profecto in multis rebus vestigans et me conficiens, quod tua degenere indignitate possim invenire deterius undique destituor. His enim quæ obvenire sibi quis optarit, præsentibus animum accommodare et iisdem frui affatim nolle (præcipue cum absque labore et sine sumptu fieri possit), qua pravitate (dic tu mihi, quæso, qui perpetuo detrectas, et profiteri veritatem recusas) non erit pravius? Quid autem desideraveris hac re tibi evenire melius, aut quis tibi majora annuntiare posset, vel unde tibi commodior Dei

(14) His obsignari curaverat sepulcrum Herodes, ne discipuli (ut ipse opinabatur) corpus suffurarentur.

fiat copia, quem ut non consequaris, quid tibi, A ipsius cultu postposito, gravius quis imprecari posset. Nam summum malorum, quæ pati aliquis posset, est, fide erga verum Deum excidere.

Disce quam sint omnia quæ ad nostram salutem coierunt, per omnia fide digna. Angelus conceptum virilis satus nescium annuntiavit Virgini, sic uti Dominus esset cum ipsa. Angeli visi sunt parienti cantantes gloriam et pacem et lætitiam tum in terris, tum inter homines. Angelus astans Josepho, suspicionem de Virgine adimit, atque modo illos cum infante in Ægyptum deducit, modo indidem reducit. Quorsum autem opus est recensere angelos ; qui interea dum hic vixit, Deo ministrarunt verbo ; aut etiam eos qui post resurrectionem, cum assum- B ptus esset, apparuerunt discipulis ?

Sed et nunc angeli alio sigillo salutem nostram contra Judæos obsignant, et resurrectionem confirmant. O miraculum ! quantam hæc secum fidem trahunt ! Nisi enim tantus hominum fuisset confluxus, sed unus isque semel tantum adfuisset, non foret credendum (sed nec Zachariæ illi contulit) nam si nullum vidissemus angelum, nequaquam ex se eam res habuisset naturam ut nullo præsente patrocinio, talis, qualis cum illud nunc adest, esset. Hæc namque ejusmodi sunt ut alia fides non sit desideranda. Talia enim argumenta etiamsi nulli alii fidem fecissent, satis efficacia fuerunt, quæ stupidissimum etiam C excitassent. Sed hæc ad hos de his. Finem autem dicendi faciam cum hæc adjecero.

Beatus qui Christum, quamvis e ligno pendentem, respexerit, sicuti latro ille, qui Deum est professus ! Felix qui Christum propter pauperes nudum tegit, quemadmodum Joseph, sive ut Nicodemus, bonis operibus Christum unxeris, non exigua erunt tibi apud ipsum reposita præmia, sive ut Magdalena et altera Maria unguentum afferens (pium opus) Christum colueris ; non diu erit, quin Christum sis visurus, et gaudium ab ipso auditurus. Proficiscere ad latitantes apostolos, et si cum Thoma te ambigere de resurrectione contigerit, merito irasceris, quod Christum ipse cum cæteris non videris, at non semper; nam conversus D prosterne te in genua, et crede, ac Deum ipsum agnoscendo prædica gloria evectum cum Patre et Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

ἄν σοί τις καταράσαιτο, τῆς αὐτοῦ λατρείας σφαλέντι. Τὸ γὰρ κεφάλαιον ὧν ἄν τις πάθοι κακῶν, τὸ τῆς πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεὸν πίστεως ἐκπεσεῖν.

Μάνθανε ὡς πίστεως ἄξια τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐν πᾶσι πάντα γέγονεν. Ἄγγελος τὴν ἄσπορον σύλληψιν εὐηγγελίσατο τῇ παρθένῳ, καὶ τὸ μετ' αὐτῆς εἶναι τὸν Κύριον. Ἄγγελοι τικτούσῃ δόξαν καὶ εἰρήνην καὶ εὐδοκίαν Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν ἀνθρώποις ἐφάνησαν ᾄδοντες. Ἄγγελος ἐφιστάμενος τὴν Ἰωσὴφ ὑποψίαν ἐπὶ τῇ Παρθένῳ ἀποῤῥαπίζει. Καὶ νῦν μὲν αὐτοὺς εἰς Αἴγυπτον κατάγει μετὰ τοῦ βρέφους· νῦν δ' ἐκεῖθεν ἀνάγει. Τί δεῖ τοὺς ἐν μέσῳ διακονουμένους ἀγγέλους τῷ Θεῷ λόγῳ, ἢ τοὺς μετὰ τὴν ἔγερσιν ἀναληφθέντος αὐτοῦ B τοῖς μαθηταῖς ἐπιφανέντας ἀπαριθμεῖσθαι;

Καὶ νῦν ἄγγελοι τὴν σωτηρίαν ἀντεπισφραγίζουσι, καὶ τὴν ἀνάστασιν βεβαιοῦσιν. Ὢ τοῦ θαύματος ! Πόσην ταῦτα πίστιν ἐφέλκεται ; εἰ γὰρ μὴ τοσοῦτον νέφος ἀνθρώπων παρῆν, ἀλλ' εἷς καὶ ἅπαξ, οὐ πείθεσθαι ἔδει ; ἀλλ' οὐδὲ τῷ Ζαχαρίᾳ συνήνεγκεν. Εἰ γὰρ μηδένα ἴδωμεν ἄγγελον, οὐκ αὐτὰ τὰ πράγματα τοιαύτην ἔλαχε φύσιν, ὡς καὶ τῆς ἔξωθεν συνηγορίας ἀπούσης εἶναι οἷα παρούσης ἐστί ; ταῦτά τε γὰρ οἷα μὴ προσδεῖσθαι τῶν ἄλλων πίστεων. Αἵ τε πίστεις εἰ καὶ μηδενὶ θαῤῥεῖν εἶχον ἄλλῳ, αὐτάρκεις καὶ τὸν νωθρότατον διεγεῖραι. Ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς τούτους ἐν τούτοις. Ἐμοὶ δὲ C καὶ ταῦτα προσθέντι, τέλος ὁ λόγος ἐχέτω.

Μακάριος ὁ Χριστὸν κἂν ἐν ξύλῳ κρεμάμενον ἴδῃ, ὡς ὁ λῃστὴς ὁμολογήσας Θεόν. Εὐδαίμων ὁ Χριστὸν διὰ τῶν πενήτων γυμνὸν σκεπάσας ὡς Ἰωσήφ. Ἂν ὡς Νικόδημος ἔργοις ἀγαθοῖς σμυρνίσῃς Χριστὸν, οὐ μικραί σοι παρ' αὐτῷ κείσονται χάριτες. Ἂν ὡς Μαρία καὶ ἡ ἄλλη Μαρία μύρα φέρων, πράξεις εὐαγεῖς, ἀλείψῃς Χριστὸν, οὐκ εἰς μακρὰν Χριστὸν ὄψει, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ χαίρειν ἀκούσῃ. Μετάβηθι πρὸς τοὺς κρυπτομένους ἀποστόλους. Κἂν ὡς Θωμᾷ διστάσαι σοὶ συνέβη τὴν ἔγερσιν, ἴσως ἀγανακτήσει τινὶ, ὅτι μὴ Χριστὸν αὐτὸς ἑώρακας σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ μὴ μέχρι D παντὸς, ἀλλὰ μεταβαλλόμενος, προσκύνει καὶ πίστευε, καὶ Θεὸν αὐτὸν ἀνακήρυττε, σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι δοξαζόμενον νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΠΛΑΝΟΥΔΗ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ, ΕΝΔΟΞΟΥΣ, ΠΑΝΕΥΦΗΜΟΥΣ ΚΑΙ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥΣ

ΠΕΤΡΟΝ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΝ.

MAXIMI PLANUDÆ

ENCOMIUM

IN SANCTOS ET OMNI LAUDE PROSEQUENDOS APOSTOLORUM CORYPHÆOS

PETRUM ET PAULUM.

(Hanc prolixissimam homiliam, propter codicis defectum dimidio decurtatam ediderat Gretserus, sub nomine Gregorii Nysseni, Ingolstadii anno 1620. Integra nunc prodit ex codice Coisliniano 1187, addita interpretatione nostra usque ad locum unde incipit editio Gretseri. Edit. Patr.

A 'Εδόκει μοι λέγειν τι περὶ τῶν ἀποστόλων προθυμουμένῳ μηδὲν εἶναι πόνου πολλοῦ πρᾶγμα μηδὲ χαλεπὸν ἐγχειρῆσαι, καί μέ τις λόγος τοῦτο τέως ἀνέπειθεν ὡς οὐκ ἔστιν ἀπορεῖν περὶ ὅτου τις ἂν τῶν ἀποστολικῶν λέγοι κατορθωμάτων καὶ περὶ ἧς αὐτῶν χάριτος, ὥσπερ οὐδὲ νυκτὸς φέγγους ἀστέρων διαμαρτεῖν· καὶ τοῦτο γὰρ ὑπεμίμνησκεν ὅποι τις ἀπίδοι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ προσεῖχον ἡδέως τῷ λόγῳ, τὴν ἐγχείρησιν ἐκ τοῦ ῥᾴστου μοι προχωρήσειν οἰόμενος, ὅτι μηδὲ χεῖρω ἴσως ἐν τοῖς τοιούτοις προσδοκᾷν αἰεὶ τὰ βελτίω καὶ τὸ πολὺ τῆς ῥοπῆς, τῇ ψυχῇ νέμειν ἐντεῦθεν, ἢ τό γε ἀληθὲς εἰπεῖν σύμπαν, ἐπειδὴ ἐμαυτὸν προσάγειν, τοῖς τῶν μεγάλων ἐπαίνοις ὁ προσήκων καιρὸς ἐνέστη, καὶ τά γε πρῶτα τῆς αὐτῶν εὐφημίας ἦν ἐν χερσὶν, ὁ μὲν B πείθων λόγος ἡμᾶς ἐκεῖνος ἀληθὴς, εἴπερ ἄλλοτε καὶ πάλιν προσῆει καὶ ἀφθονία πολλὴ περὶ ὅτου τις ἂν διεξίοι τί μὴν τούτων ἄξιον λέγειν, καὶ ὅπως τοῖς ἐπαίνοις χρηστέον. Τοῦτο δὲ οὔπω τῶν εὐπόρων ἐφαίνετο, ἀλλ' ἐνταῦθα καὶ μᾶλλον τῶν προσηκόντων λόγων, ἐπεκράτει δὴ σπάνις, ἔνθα συχνὰ προὔκειτο τὰ πρὸς τούτους παρακαλοῦντα, καὶ τοῦτό μοι δοκῶ πεπονθέναι ἀνάγκη. Οὐ γὰρ ἴσης, οὐκ ἴσης πρὸς ἄμφω δεῖ τῆς δυνάμεως, ἐπειδὰν πολλῶν ἁπλῶς ἕνεκεν, καὶ αὖθις πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπίῃ τινὶ τῇ ἕξει χρῆσθαι τῶν λόγων, ὥσπερ οὐδὲ τὴν αὐτὴν εἴποις ἂν ἐμπειρίαν καὶ ῥώμην ὀφείλειν ἐκ τῶν ἀναγκαίων προσεῖναι τῷ τε πρὸς πολλοὺς ἁπλῶς ἀποδυομένῳ καὶ ὃς πολλοῖς ὁμοῦ καὶ γενναίοις τῶν ἀντιπάλων εἰς συμπλοκὰς ἔρχεται.

A Videbatur mihi, aliquid de apostolis dicere aggredienti, non magni id esse laboris, neque difficile conamen; et mihi ratio quædam suasit non fieri posse ut quis indigeat materia loquendi de apostolorum præclare factis aut de illorum gratia, sicut neque de nocturnorum siderum splendore dicendi occasio deest; nam ob oculos est in quamcunque cœli partem suspicias; igitur libenter sermonem inchoavi, confidens mihi tractationem facillime successuram, quia nunquam pejus fortassis in similibus rebus, sed semper meliora sperare et maximum hinc animo impulsum impertiri, ad verum omne dicendum. Cum itaque præsens occasio venit qua ad laudationem magnorum virorum adducerer, et jam in eo essem ut laudes B eorum inciperem, ratio illa vera, si unquam alias adfuit, et magna abundantia disserendorum, et quomodo laudibus uti oporteat admonuit. Illud vero non facile videbatur; sed hic potius quam convenientia verba deerant, ubi frequentia materiarum dominabatur : et illud mihi ex quadam necessitate accidisse videtur. Non enim eamdem vim de duobus dicenti adesse oportet, cum de multis simpliciter et de multis pleniore ore loquendum est. Sicuti non eamdem dixeris peritiam et vim oportere inesse illi qui simpliciter multos alloquitur et illi qui ad multos simul et illustres verba facit.

Si ergo oportet veniam precari et propriam infirmitatem accusantem verba facere, neque ego aliter cogito, neque mihi suadeo majora quam cæteri omnes conari licere. Sed video sufficientem mihi excusationem ex illis qui prius similia commiserunt præsto esse plane congruam. Quæ igitur cuilibet illorum qui alios laudare ratum habuerunt dicere accidit, quando pro seipsis in certamen descenderunt, et ea ab illis pro me dicta velim omnia fuisse mihi videtur: et idem cæteris quoque videatur. Si quis enim aliquem laudandum assumpserit, non absurdum putat si majus pro suis viribus opus aggressum se fateatur, quomodo non opportunitas nunc nobis esset hoc quoque dicendi, et magis quam cæteris? Duo enim inter duodecim Christi discipulos selecti sunt; et quæritur utrum eorum præcipue laudabimus. Credo tamen, si nostram quoque ipsorum sententiam dicere oportet, nullum esse inter omnes qui, cum audierit fore ut Petrus et Paulus laudentur, non plane videat laudatorem maximo operi sese accinxisse. Attamen et fortasse dicet inspirasse alicui de suo amore apostolos, ut quod illis semper Magister celebrabatur, se ipsos consortes quasi fore illorum qui verba facerent. Sed nisi plures apostoli suppetiissent fontes laudum, fieri certe poterat ut ille qui dicendo multum polleret, dicere ut gloriam acquireret videretur; nunc vero tam numerosas et alias super alias habes, ut timendum sit, ne quodcunque quis dicat, nihil tamen dixisse videatur, aut illud idem passum fuisse, quod et ignis exiguus, qui, multo ligno imposito, exstinguitur. Ergo non solummodo quia multa de multis dicere oportebit, magnum comparatur certamen, et arduum, sed quia magna magnorum causa; neque ille qui multis, non vero magnis hic verbis uteretur neque his contrariis, videri posset apostolicam majestatem ex iis quæ fiunt in lucem edidisse. Multi certe illorum qui aliquos laudare ratum habuerunt, sive aliquid illis qui laudantur dignum habentes, non desinunt de eodem longa sæpe connectere, sive nihil laudabile vident; tamen et quod præter opinionem dicatur, nihilum laudare non erubescunt, idem prorsus facientes ac si quis, nihil habens quod ostendat, diviti paupertatem ipsam in divitiarum demonstrationem ponat in medium, et aliquid facere arbitretur. Mihi autem tanta ac talia sunt quæ de apostolis celebrem, ut et vertigine laborem cum earum laudum multitudinem inspicio. Et si, cum præsumo virtutem eorum celebrare, perlustrem, illud sufficere ut laudentur pro multis videbitur, laudare summorum actus, et superest desiderium, exiguus, credo, omnis prætextus videbitur, non veniæ dignum statim existimari, si quid non quod oporteat consecutus, audere magis quam amare videar Equidem me ipse prohibebam his de causis quin dicerem, et silere melius erat: sed videbatur injustum si quis nihil

A Εἰ τοίνυν δεῖ παραιτεῖσθαι καὶ μνημονεύοντα τῆς οἰκείας ἀσθενείας προσιέναι τοῖς λόγοις, οὐδ' αὐτὸς ἄλλως ἢ κατὰ ταῦτα λογίζομαι οὐδ' ἕτερόν τι χρῆναι προχειρίσασθαι πρὸ πάντων ἐμαυτὸν πείθω. Ὁρῶ δ' ἱκανήν μοι παρὰ τῶν πρόσθεν εἰς τὰ τοιαῦτα καθεικότων ἑαυτοὺς τὴν παραίτησιν γεγονυῖαν καὶ ἀποχρῶν εἶναί μοι δοκεῖ τὸ ἐξ ἐκείνων. Ἃ γοῦν ἑκάστῳ τῶν ἐπαινεῖν ἄλλους ἐνστησαμένων ὑπὲρ ἑαυτῶν εἰς τὸν ἀγῶνα καταβαινόντων εἰπεῖν ἐξεγένετο καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τούτοις εἰρῆσθαι πάντα δοκῶ, καὶ τοῖς ἄλλοις δὴ συνδοκείτω. Εἰ γὰρ ἑκάστοτέ τις ὕλην ἐγκωμίων ἕνα ποιούμενος, ἔπειτα οὐκ ἄτοπον ἡγεῖται μείζονος ἢ καθ' αὑτὸν ὑποθέσεως ὁμολογεῖν ἅπτεσθαι, πόθεν οὐκ ἂν τοῦτο καιρὸς εἴη καὶ τανῦν λέγεσθαι, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων; Δυὰς γὰρ ἡ τῆς δωδεκάδος B προκεκριμένη τῶν Χριστοῦ μαθητῶν ἔργον καὶ ὁπότερον πρότερον τούτων ἐπαινεῖν ἀπολαβόντα πρὸς εὐφημίαν νῦν πρόκειται. Οἶμαι μὲν οὖν εἰ δή τι χρὴ καὶ τὸ ἡμέτερον αὐτῶν λέγειν μηδ' ἂν ἕνα τῶν ἁπάντων εἶναι, ὃς Πέτρον καὶ Παῦλον ἐπαινεθησομένους ἀκούσας μὴ τῷ μεγίστῳ τῶν ἐγχειρημάτων ἑαυτὸν ἐπιδεδωκέναι τὸν ἐπαινέτην ἀποφανεῖται, καίτοι καὶ τοιοῦτον ἐρεῖ ὡς ἄρα τινὶ τῆς ἑαυτῶν ἀγάπης ἐνέπνευσαν καὶ νῦν οἱ ἀπόστολοι, ὡς ὅπερ ἦν αὐτοῖς διαπαντὸς ὁ Διδάσκαλος εὐφημούμενος, τοῦτο καὶ τούτους νυνὶ διὰ τὸ αὐτὸν τῷ τῶν λόγων ἁπτομένῳ γενέσθαι. Ἀλλ' εἰ μὲν μὴ πλείστας οἱ ἀπόστολοι παρεῖχον ἀφορμὰς ἐγκωμίων ἐνῆν δήπουθεν τὸν ἐν λόγοις πολλὰ δυνηθέντ' ἂν εἰπεῖν εὐδοκιμεῖν δόξαι· νυνὶ δ' οὕτω πολλαῖς καὶ ἄλλαις ἐπ' C ἄλλαις ἐντυγχάνειν ἔστιν· ὥστε δέος κἂν ὁτιοῦν εἴπῃ τις μηδὲν εἰρηκέναι δοκεῖν ἢ κἀκεῖνο παθεῖν, ὃ καὶ πῦρ ὀλίγον, ὃ πολλῆς ὕλης ἐπιτεθείσης ἐσβέσθη. Καὶ γοῦν οὐ μόνον ὅτι πολλὰ περὶ πολλῶν δεήσει λέγειν, μέγα συνίσταται τὸ ἀγώνισμα, καὶ οὐκ εὐπετὲς ἀνῦσαι, ἀλλ' ὅτι καὶ μεγάλα μεγάλων ἕνεκεν, ὡς οὔτε τὸν πολλοῖς μὲν μὴ μεγάλοις δὲ κεχρημένον ἐνταυθοῖ λόγοις οὔτε τἀναντία τούτων δυνατὸν ὂν τὴν ἀποστολικὴν ἐνδειξάμενον ἐκ τῶν γινομένων ἀξίαν φανῆναι. Πολλοί γε μὴν τῶν ἐπαινεῖν τινας ὡς τὰ πολλὰ προθεμένων εἴτε τι τοῖς εὐφημουμένοις ἓν γοῦν ἄξιον εἰπεῖν καὶ θαυμάσαι συνίσασιν, οὐκ ἀφίστανται περὶ τοῦ αὐτοῦ μακρὰ πολλάκις συνείροντες, εἴτε μηδὲν τῶν ἐπαινετῶν βλέπουσιν, ὅμως εἰ καὶ παράδοξον εἰπεῖν, ἐγκωμιάζειν τὸ μηδὲν οὐκ D ὀκνοῦσι παραπλήσιόν τι ποιοῦντες, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἀπορῶν ἐπιδείκνυσθαι πλούτῳ αὐτὴν τὴν πενίαν εἰς ἐπίδειξιν πλούτου τιθεὶς εἰς μέσον, οἴοιτό τι ποιεῖν. Ἐμοὶ δὲ τοσάδε καὶ τοιάδε ἀποστόλων πάρεστιν ἐπαινεῖν ὥστε καὶ ἰλιγγιᾶν ἐνορῶντα τῷ πλήθει κἂν ἕν γέ τι τούτων ἀπολαβὼν ὡς ὑμνητέον ἐστὶ διεξέλθω τοῦτ' ἀρκεῖν εἰς εὐφημίαν ἀντὶ πολλῶν δόξει, εἰ δὴ τῶν ἀνωτάτω τὸ ἔργον, καὶ πρόσεστιν ὁ πόθος μικρὰν ἂν οἶμαι πᾶσαν παντὶ φανῆναι πρόφασιν μὴ οὐχὶ συγγνώμης εὐθὺς ἀξιοῦν, εἴ τι μὴ τοῦ δέοντος ἐφικνούμενος τολμᾶν μᾶλλον ἢ φιλεῖν δόξω. Ἔγωγε μὴν ἀπήγαγον ἐμαυτὸν διὰ ταῦτα τοῦ λόγου κἂν εἱλόμην σιγᾶν, ἐδόκει δὲ τέως ἄδικον εἴ τις μηδὲν ἄλλο πλὴν λόγους ἔχων, ἔπειτα λέγειν βουλομένους

τοὺς τοῦ λόγου μαθητάς τε καὶ ὑπηρέτας παραδραμὼν ἄλλο τι πρὸ τούτων ὑπόθεσιν διδοίη τοῖς λόγοις. Τὴν μὲν οὖν ὑπόθεσιν οὕτω μεγάλην εἶναι συμβαίνει, δοκεῖ δέ μοι τοῖς ἀποστόλοις εὐξάμενον, καὶ νομίζεται γὰρ οὕτω ἐπὶ τοῖς μεγάλοις τῶν ἔργων, ἐπὶ τὰ πρόσω τοῦ λόγου χωρεῖν. Εἴητε δὴ οὖν, ὦ τοῦ λόγου σοφοὶ μαθηταί, τῇ πρὸς ὑμῶν ἐπιπνοίᾳ συναιρόμενοι καὶ συνδιεξάγοντές μοι τὸν λόγον, ὡς ἂν μὴ κακῶς τὰ καλῶς ὑμῖν πεπραγμένα διέλθοι, κἂν που κάμνοντα βλέπητε χεῖρα προτείνοιτε καὶ ἐπιῤῥωννύοιτε ὥσπερ ἀλείπτης κάμνοντα παλαιστήν. Ἤδη μὲν οὖν τις ἐγκωμίων νόμοις ἑπόμενος καὶ πατρίδος τῶν εὐφημουμένων μεμνῆσθαι καὶ γένους· ἐγὼ δ' οὐκ ἀγνοῶ μικρὰ δοκοῦντα ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις, εἰ καὶ τῇ πρὸς τὰ παρ' ἀνθρώποις λαμπρὰ παραθέσει, οὐμενουν τῶν εὐτελῶν B φαίνεται· ταῦτα γὰρ τῆς ἀτάκτου καὶ ἀνωμάλου τῶν ἐν γενέσει κινήσεως δῶρα· εἰ καίτοι λαμπρὰ τύχοι προσόντα οἷς εἰ μέν τις βούλοιτο χρῆσθαι εἶναί τι δοκοῦντα ὧδε τούτων ὀλιγωρία, μάτην λαμπρότητας ἐπαγγέλλεσθαι πεφυκότα, καὶ τοῦτο δ' αὖ πάλιν εἰ μὲν ἀναπληροῦν βούλοιτο τὴν τῆς ἀρετῆς ἔνδειαν, ἔστιν ἐν οἷς τῶν ἐπαινουμένων, εἰκότως ἂν παραλαμβανόμενα, οὓς δὲ τὰ ἐξ ἑαυτῶν μόνα κοσμεῖν δύναται, τούτοις ἡ περὶ ταῦτα φιλοτιμία περιττὴ προσληφθῆναι, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐξὸν ἃ πολλὰ χρυσᾶ κέκτηται σκεύη ἐπιδεικνύμενος ἑαυτὸν δεῖξαι πλουτοῦντα καὶ ὀστράκινα προτιθείη εἰς μέσον, καὶ δὴ καὶ ἄλλως περιφανῶν μὲν προγόνων καὶ πατρίδος ὁμοίας πολλοῖς καὶ τῶν φαύλων ὑπῆρξε τυχεῖν· ἔργων δὲ καλῶν καὶ γενναίων. Οὐμενουν οὐδενὶ τῶν C μὴ τούτων αὐτουργοὺς ἑαυτοὺς παρασχομένων μέχρι παντὸς, ἀλλ' οὕτω μὲν ἐγὼ τίθεμαι περὶ τούτων καὶ κατὰ νοῦν οἶμαι τοῖς ἀποστόλοις. Εἰ δέ τῳ καὶ ταῦτα μὴ παροφθῆναι δοκεῖ, ἀκούσεται, καίτοι καὶ αὐτὸς προειδὼς γενόμενος μὲν ἀμφοῖν ταυτὸν ὃ τὸν Ἀβραὰμ ἐπιγράφεται πρόγονον, ὃ καὶ ταῦτα δ' οὐχ ὡς ἀγνοοῦσι διέξειμι.

A nisi verba habens, ac dicere volens, sermonis discipulos et servos prætercurrens, aliud aliquid ante ea sermonum fundamentum ponat. At vero tam magnum suppeditatur fundamentum, et mihi videtur cum apostolos deprecatus fuerim, et assuetum hoc est in magnis rebus, in ulteriora sermonis procedere. Estote ergo, o Verbi sapientes, discipuli vestro afflatu opitulantes et provocantes mea verba, ne male quæ bene gessistis perlustrentur; et si unquam me laborantem videatis, dexteram porrigite et confirmate, ut unctor luctatorem laborantem. Jampridem quis laudationum legibus usus, patriam illorum quos laudabat, memorabat et genus. Ego vero non ignoro parva ista apostolis videri, quamvis comparata cum iis quæ apud homines splendida sunt. Igitur vilium rerum videtur. Ista enim inconditi inæqualisque in generatione motus munera quamvis splendida alicui forte conveniant qui uti iis velit ac in lucem proferre; et rursus si virtutis absentiæ mederi velit, laudationes, ut par est, acceptæ et gratæ erunt; quos vero sua tantum ornare possunt, iis de his rebus ambitio inhæret, ut si quis, ubi licet multa aurea vasa, quæ possidet, ostendere ut divitem, testacea in medium ponit, licet et illustrium parentum sit filius et patria communi oriundus, sed præclare factis notus. Equidem nulli illorum qui se istorum rerum actores præbent in omni tempore, adhæreo, sed apostolorum mores sector. Si vero hæc negligentius alicui acta videntur, audiet, quamvis et ipse providerit, ambobus idem quod Abraham imputatum est, quod quidem non coram ignaris perlustrabo.

Εἰς Αἴγυπτον Θεὸς ἐπιδόξως μὲν κατήγαγεν, ἐπιδοξότερον δὲ καὶ ἀνήγαγεν, ᾧ τὴν Αἴγυπτον τοσάκις ἐμάστιξεν, ὁσάκις καὶ μικροῦ τελέως ἐπέτριψε καὶ τελείῳ παρέσχε λογίζεσθαι τὰς μάστιγας ἀριθμῷ, ᾧ θάλασσαν διεῖλε καὶ τροφὴν ἄνωθεν ὗσε, καὶ νίκαις ἐθνῶν καὶ βασιλέων ἀνέδησε καὶ ἥλιον ἔστησε, καὶ πόλεις ὡς οὐκ ἄν τις ψήφῃ, καθεῖλε, καὶ γῆν κατεκληρούχησε τῆς ἐπαγγελίας καὶ προφητῶν D θείων ἀνῆκε χορόν· τὸ μέγιστον ὅθεν ἐν ἡμῖν αὐτὸς ἐπὶ τέλει τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει πολιτευσάμενος ὤφθη, ἀκούσεται καὶ πατρίδας τῷ μὲν, τὴν Γαλιλαίας Βηθσαϊδὰ, Παύλῳ δὲ τὴν Κιλικίας Ταρσόν· ὧν ἑκατέρας ἑκατέρα μᾶλλον περιφανὴς, ἡ μὲν τῷ Χριστὸν ἐν αὐτῇ πολλάκις ἐπιδημῆσαι καὶ θαυμάτων ἐπιδείξεσι χρήσασθαι, ἡ δὲ τῷ προκαθῆσθαι τοῦ θέματος καὶ τῷ θαυμασίῳ τῶν τειχῶν περιβόλῳ καὶ τῷ διειδεῖ Κύδνῳ ὃν ὁσάκις ἂν αὐτὸς ἐπαινῶ, τοσάκις ἀπολείπεσθαι τῆς ἀληθείας δοκῶ. Καὶ γὰρ οὐδ' ἐξέσται τοσοῦτον εἰπεῖν ἐπ' αὐτῷ, ὅσον Ἀλέξανδρον ἐργάσασθαι φέρουσι βίβλοι. Τί δ' ἂν καὶ μεῖζον τῷ ῥείθρῳ κεχάριστο ἢ τηλικοῦδε βασιλέως λουτρὸν θέσθαι; Ἃ μὲν δὴ γένους τε καὶ

In Ægyptum Deus insigniter conduxit, item vero eduxit per quem Ægyptum toties verberavit, quoties transgressio est facta, et demum rationem dedit qua verbera numerarentur; quo mare dividit et cibum desuper pluit, et victoriis populorum et regum religavit vinculum, et solem stitit, et urbes innumeras evertit, et terram per sortes dividit D promissionis, et prophetarum divinorum chorum misit; at in primis eadem nobiscum secundum naturam nostram conversatione usus est. Audiet patrias: illi quidem Bethsaida Galilææ, Paulo contra in Cilicia Tarsum; quarum una altera magis conspicua: prior quia Christus in illam sæpius divertit et miracula edidit; altera, quia caput erat provinciæ, et miro mœniorum ambitu præcellebat, et claro et inclyto, quam quotiescunque ipse laudo, toties veritatem non assecutus fuisse videor. Non enim tantum dicere de eo licebit quantum Alexandrum fecisse ferunt libri. Quid vero flumini majorem honorem conferat quam quod in tanti regis balneum adhibitum fuit? Quæ vero dicenda de genere et patria habeo, ea et plura

dicta fuissent nisi viderer viris qui plura etiam dicere possent, æmulari. Cui enim sensus sui ipsius est, quæ omnibus cognita sunt non repetet, stulte sermonem in aliam partem derivans, sicut nos aquas alio per canales ducimus. Igitur neque illa silentio transgredi decet nisi prius memorata sint quæ momenti alicujus esse videantur. Magis enim illinc apostolorum summa industria clara fuit: quibus mare et retia curæ fuerunt. Paulus vero tabernaculorum confector erat. Artesque illis innocuæ vitam componebant et minime otiosæ, et, ut ita dicam, mali nullius instigatores, prudenter et moderate vivebant. Quod evenit apostolis; si quis de plebe magnum aliquid dicere habet de illis, majoribus demonstrabit exemplis nedum minora probet. Si autem viri aliqui prudentes meminerunt quantum mutati sint, quantumque a multitudine distent quoad gloriam et ab iis quos opes et potentia impediunt quominus viæ quæ in cœlum ducit insistant.

Volebam et illud adjicere, quod quidem non citra propositum cadit, scilicet Paulum ornatum fuisse apud Romanos jure civitatis, qui quidem maximus est omnium civilium honorum: quod cum scirem Petrum non adeptum fuisse, vidi me ipsum in angustias adductum, si oporteat de altero aliquid speciose loqui quod non statim alteri foret ornamento. Cum ista in mente volverem, et quo me converterem nescirem, Petrus clanculum interpellans: Dic, inquit, pro hoc uno multa te et magna audivisse, scilicet concivem me Christi fuisse, et illum in meam domum excepisse, et accepisse robur pantheræ ex Salvatoris contactu. Dicit et ille mihi aliquid maximum unde quis glorietur et sublimius quam si quis decies millies in jus civitatis Romanæ fuerit accensus. Si sero vis et regnare, tributum simul pende regi omnium. Recreatus fui statim ista audiens: sed paulo post in majores rursus quam prius angustias incidi, et hinc multo minus videbatur quod ad Paulum pertinebat, quam antea. Ego vero ea mente eram, ut pariter ambo spectabiles viderentur. Huc venite, vos quoque, qui adestis; et precemini ut quodcunque non ornet sermonem, decedat, et ostendite Pauli quidem id futurum fuisse quod Petri fuit si illi licuisset Galilæa pro patria uti; Petro autem nil cum Paulo commune fuit. Neque enim id patrimonium habebat ut in numerum accenseretur civium Romanorum. Si vero quæ utrique quotannis redibant, majora Petro erant: in communi egestate, facilius quidem Petrus quam Paulus quod deerat resarcivisset, quod fuit demonstratum.

Detur hic apostolis par honor; et quod alter alterum superat pro parte singula, et quod superatur, æqualem pugnam sistat. Attamen non obscurum est necessitatem mihi cum laudare cœpe-

A πατρίδος εἰπεῖν ἔχω, ταῦτα, καὶ πλείω γ' ἂν ῥηθέντα, εἰ μὴ μάτην ἐδόκουν πρὸς ἔτι πλείω λέγειν εἰδότας φιλοτιμεῖσθαι. Ὧ γὰρ αἴσθησις ἑαυτοῦ γίνεται, τὰ πᾶσι δῆλα λέγοντος ἐνοχλεῖν οὐκ ἀσύνετα ἂν δρῴη μετοχετεύων τὸν λόγον ὥσπερ τῶν ὑδάτων οἷς ἑτέραν δίδομεν νῦν τὴν ὁδόν. Οὐκοῦν, οὐδὲ γὰρ κἀκεῖνα μὴ μνημονεύσαντα δεῖ παρελθεῖν, καὶ εἰ δοκεῖ τῶν φαυλοτέρων παραβαλεῖν. Μᾶλλον γὰρ ἐντεῦθεν τῆς τῶν ἀποστόλων ἀρετῆς φανερὸν τὸ ὑπέρμεγα τῷ μὲν θαλάσσης καὶ δικτύων ἐμέλησε, Παῦλος δὲ σκηνοποιὸς τὸ ἐπιτήδευμα ἦν, τέχναι τε τούτοις τὸν βίον συνεκρότουν μήτε πρὸς ἀδικίαν ὁρῶσαι, καὶ ἀργίας ἀπηλλαγμέναι, καί, ὡς ἔπος εἰπεῖν, κακοῦ μὲν οὐδενὸς τό γε ἐπ' αὐταῖς εἶναι διδάσκαλοι, σωφροσύνῃ δὲ συζῶσαι καὶ μετριότητι, κἀντεῦθεν δὴ B συμβαίνει τοῖς ἀποστόλοις, εἰ μέν τις μέγα τι λέγειν ἐκ τῶν κάτωθεν ἡκόντων ἔχει περὶ αὐτῶν μείζοσιν ἀποδείκνυσθαι τῷ τὰ μεγάλα μὴ καταισχῦναι. Εἰ δέ τι τῶν ἐλαττόνων μεγίστοις ὁρώντων οἷς ὁρᾷν ἔστιν, ἐξ οἵων ὁρμώμενοι τῶν καθ' ἑαυτοὺς οἷοι γεγόνασι, καὶ μὴν καὶ τοῖς μὲν προσοῦσι λαμπροῖς τῶν μηδὲν τοιοῦτο περὶ αὐτῶν κομμάζειν ἐχόντων τὸ πλέον εἶχον, τοῖς δ' ἐν δόξῃ τῶν ἀσημοτέρων οὖσιν ἐκείνων ἐκράτουν οἷς ἀφθονία μὲν τῶν ἐν γῇ σεμνολογημάτων δι' ὧν πρὸς οὐρανοὺς πορευτέον παντοδαπὴ σπάνις.

Ἐβουλόμην κἀκεῖνο προσθεῖναι οὐδ' αὐτὸ καιροῦ πίπτον ἔξω, τὸ τὸν Παῦλον ἐγγεγράφθαι δηλαδὴ καὶ τῇ πολιτείᾳ Ῥωμαίων ἣ μέγιστα τῶν τε πανταχοῦ τιμῶν κἀνταῦθα καὶ ὅσα γεγόνασι τὰ πρεσβεῖα, εἰδὼς δὲ μὴ καὶ τῷ Πέτρῳ τοῦτο πεπορισμένον ἀπειλημμένον ἔβλεπον ἐμαυτόν, εἰ χρὴ περὶ θατέρου τι σεμνολογεῖν ὅπερ οὐκ ἂν καὶ θατέρῳ κόσμος εὐθὺς εἴη. Ταῦτα δή C μοι κατὰ νοῦν ἀνελίττοντι καὶ ὅπῃ τράπωμαι τοῖς ὅλοις ἀμηχανοῦντι Πέτρος ποθὲν ἀφανῶς ἐπικύψας, Λέγε, φησίν, ἀνθ' ἑνὸς τούτου πολλὰ καὶ μεγάλα ἀκοῦσαι τὸ συμπολιτεύσασθαί με Χριστῷ καὶ τοῦτον εἰς τὴν ἐμαυτοῦ οἰκίαν εἰσδέξασθαι καὶ τὴν ῥῶσιν τῆς πανθήρας τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀφῇ, λέγει καὶ ὁ πάντων ἐμοὶ μέγιστον αὔχημα καὶ ὑψηλότερον ἢ μυριάκις εἰς Ῥωμαίων πολιτείαν τελεῖν. Εἰ δὲ βούλει καὶ βασιλεύειν τὸ συντελέσαι τὰ δίδραχμα τῷ βασιλεῖ τοῦ παντός· ἀνέψυξα μὲν αὐτίκα μάλα τούτων ἀκούσας· μικροῦ δὲ διαλιπόντος εἰς μείζω πάλιν ἢ κατὰ τὴν προτέραν ἀπορίαν συνηλαυνόμην, καί μοι ἐνθένδε πολλῷ ἔλαττον ἐδόκει τὸ Παύλου ἢ πρότερόν μεῖζον. Ἐγὼ δὲ γνώμης ἦν τοὺς ἴσους D ἄμφω καλλωπιζομένους φανῆναι. Δεῦρ' ἴτε δὴ καὶ ὑμεῖς, ὦ παρόντες, συνάρασθέ μοι τοῦ μὴ σκευάζοντα τὸν λόγον καταπεσεῖν, καὶ δείξατε Παύλῳ μὲν ἂν ὑπάρξαι καὶ τὰ τῷ Πέτρῳ, εἴπερ ἦν καὶ αὐτῷ πατρίδι τῇ Γαλιλαίᾳ χρῆσθαι, Πέτρῳ δὲ οὐ πάνυ τι τὰ τῷ Παύλῳ. Οὐδὲ γὰρ τοιαύτην οἴκοι τὴν εὐκληρίαν ἐμέτρει ὡς ἐκ τοῦ ῥᾴστου ἔχειν εἰς ἀριθμὸν ἐτασθῆναι Ῥωμαίων. Εἰ δὲ τῶν προσόντων ἑκατέρῳ, μείζω μὲν τὰ τῷ Πέτρῳ, ὧν δ' ἑκάτερος ἐνδεὴς, ῥᾷον ἂν Πέτρος ἢ Παῦλος ἀνεπλήρωσε τὸ ἐνδέον, καὶ τοῦτ' ἐδείχθη.

Δοθήτω τοῖς ἀποστόλοις κἀνταῦθα τὸ σεμνὸν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ τὸ ὑπερέχειν ἀλλήλων ἐν μέρει καὶ ὑπερέχεσθαι ἰσοπαλῆ τὴν νίκην ἱστάτω. Οὐκ ἄδηλον μὲν οὖν ὡς ἀνάγκη μοι πᾶσα τοῖς ἐγκωμίοις ἀρχὴν ἐνδόντι

A καὶ πρὸς τὰ ἑξῆς ἰέναι τοῦ λόγου· αἰσθάνομαι δ' οὐ τοσοῦτον οἷς διεξῆλθεν κουφότερον ἐμαυτῷ τὸ πρᾶγμα προβαῖνον ὅσον τοῖς ἐπιοῦσι βαρύτερον, καί μοι δοκῶ ὥσπερ εἰς λαβύρινθον εἰσελθὼν ὅσον ἂν ἐνδοτέρω τοῦ μηχανήματος γίνομαι, τοσοῦτον καὶ δυσχερεστέραν ἐμαυτῷ κατασκευάζειν τὴν ἔξοδον. Καὶ γὰρ αὖ τοῦτο διπλῆν μοι τὴν ἀπορίαν ἐπιτιθεμένην ὁρῶ. Πολλῶν γὰρ πολλαχόθεν συῤῥεόντων, ἃ τις ἂν ἐπαινέσαι τῶν ἀποστόλων οὔτε ἃ χρὴ λέγοντα, ἐπεὶ πάντα μὴ δυνατὸν τῶν ἄλλων ἀποσχέσθαι, εὑρεῖν ἐστι ῥᾴδιον, οὐθ' εὑρόντι προσηκόντως ἑκάστῳ διαιτῆσαι καὶ φανῆναι τοῖς πρώτοις τὰ πρῶτα γέμοντα. Τί γὰρ ἐν τούτοις δεύτερον χαλεπὸν ἔμοιγε συνιδεῖν; Οὐ γάρ, πάντων καλλίστων ὄντων, τὸ κάλλιον ἀξιοῖ τις ζητεῖν, οὐδὲν ἐκ τοῦ B κατὰ λόγον, ὥς γοῦν ἐγὼ νομίζω πονεῖ, λέγω δὲ μήτε τῶν καθ' ὑπέρθεσιν λεγομένων δικαίως ἂν ὑψηλότερόν τι λεχθὲν καὶ οὐ πάντων καλλίστων ὄντων ὡς εἴρηται τὸ κάλλιον βούλεταί τις λαβεῖν οὐ μᾶλλον ἓν ὁποιονοῦν τιμήσας φανήσεται, ἢ τἄλλα τῆς οἰκείας ὑποδεέστερα δείξας ὑπεροχῆς. Ἐν τούτοις τοίνυν καλῶς ἂν ἔχειν ἐμαυτῷ οἴομαι, τὸ τῷ χρόνῳ μόνῳ προτάττεσθαι δίκαιον δόξαν καὶ πρῶτον ἐκθεμένῳ περὶ τῶν ἄλλων ὡς ἂν ἕκαστον ἐπίοι διεξιέναι, τοῦτό τέ μοι κατὰ πάντων ἐν κεφαλαίῳ προειρημένον ἔστω, ὡς τὰ ἑκάστων ἀεὶ δεύτερα τῇ τάξει ἥκιστα πάντων καὶ τὴν ἀξίαν ἡγεῖσθαι δεύτερα χρή, ἀλλὰ πάντα πάντων ὥσπερ ἐν κύκλῳ σημεῖα καὶ πρῶτα καὶ δεύτερα.

rim, sermonem ordine prosequi. Atqui sentio apud me negotium non æquo pede procedere ut apud asseclas; et mihi videor in labyrinthum venisse quo magis machinam penetro, eo difficiliorem mihi exitum parari. Etenim mihi duplicem difficultatem impositam video. Cum enim multa undique confluant quæ quis laudet in apostolis neque quæ oporteat dicere, cum non fieri possit ut a cæteris abstineatur, inventu facilis res, sed cum inventa erit, congruenter compositu difficilior. Quid enim in his secundo loco difficile est intellectu? Non enim, cum omnia pulcherrima sint, aliquis pulchrius requirere dignaretur; nihil ex hoc quod æquum est, ut ego puto, laborat; sed dico neque illis quæ superpositione dicuntur fore ut jure quid sublimius dicatur, et cum omnia non pulcherrima sint, ut dictum est, quod est pulchrius vult aliquis obtingere, non magis unum qualecunque est honoravisse videbitur, quam cætera infra propriam facultatem monstrasse. Circa hæc equidem bene me habere credo; nam tempus justitiam comprobat singulorum. Mihi quidem id certum est, quod cæterorum ordo secundo semper loco est, et quod omnia signa in circulo tum prima cum secunda apparent.

Πρῶτον τοίνυν ἵνα δὴ πρῶτον εἴπω (δεῖ γὰρ ποθὲν ἄρξασθαι), περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τὴν χάριν κλήσεως εἰκότως ἂν ἔχοι τὴν γλῶτταν τῷ λόγῳ C χρῆσθαι, καὶ πάρεστιν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ μετὰ τὴν σωματικὴν εἰς ἀνδρῶν ἡλικίαν ἄφιξιν καὶ τὸ βάπτισμα οὐκέτι συσκιάζειν, ἀλλ' ἐκφαίνειν βουλόμενος ἑαυτήν. Καὶ δεῖν ἐγνωκὼς μάρτυρας τῆς αὐτοῦ πολιτείας, καὶ τῆς τῶν θαυμάτων ἐπιδείξεως προσλαμβάνεσθαι προσλαμβάνων δὴ πρῶτον ἁπάντων σὺν τῷ ἀδελφῷ Πέτρῳ καὶ ἡ πρόσληψις παραμείβοντος τὴν θάλατταν Γαλιλαίας, εἴτ' οὖν λίμνην Τιβεριάδα, καὶ ἰδόντος ἐκεῖ καὶ καλέσαντος καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἰέναι κελεύσαντος, καὶ ἄλειαν ἀνθρώπων ἀντ' ἰχθύων ἐπαγγειλαμένου διδάξειν καὶ τὸ τοῦ ἁλιέως εὐπειθές, ὡς ταχὺ καὶ ἡ τῶν δικτύων μετὰ τῆς τέχνης ἀπόκτησις καὶ τὸ ἕπεσθαι τῷ καλέσαντι, οὕτως ὁ Πέτρος θᾶττον ἢ τὸν ἡμέτερον λόγον εἰπεῖν, καὶ ὑπήκουσε καὶ μαθητὴς ἐκεῖθεν μετέβη, D οὕτως ἁλιεύων ἔλαθεν ἁλιευθεὶς ἄλειαν τῆς οἰκείας πολλῷ κρείττονα, οὕτως ὁ Σωτὴρ τὸν τὴν οἰκουμένην μέλλοντα σαγηνεύειν αὐτὸς ἐσαγήνευσεν, ἢ μᾶλλον σαγήνῃ τῷ Πέτρῳ χρησάμενος εἴσω δικτύων τὴν οἰκουμένην συνέκλεισεν· ᾧ τοίνυν καὶ λόγος μόνος ἤρκεσεν, ὥστε τῶν ἐν χερσὶν ἀφέμενον ἀκολουθεῖν τῷ καλοῦντι, τί ποτε δοκεῖν εἰκός ἐστι παθεῖν ἂν περὶ τὸν διδάσκαλον λόγους τε ἐκείνους πολλοὺς καὶ γενναίους εἰσδεδεγμένον καὶ τραπέζης καὶ ἁλῶν συνεχῶς κεκοινωνηκότα τοῖς πεπολιτευμένοις τε πᾶσι καὶ τεθαυματουργημένοις μέχρι τέλους παρηκολουθηκότα παντάπασι; δῆλόν ἐστι πᾶσαν παρελθεῖν ἀγάπης ὑπερβολήν, καὶ μὴν καὶ τοσόνδε τι προθυμίας οἶμαι περιεῖναι τῷ ἀποστόλῳ ὡς εἴπερ ᾔσθετο

Primum igitur, ut primum dicam (oportet enim alicunde incipere), de apostolorum in gratiam vocatione bene esset linguam sermone uti; et adest nobis Salvator post corporeum ad homines adventum, et baptisma nondum obumbrare, sed manifestare volens se ipsum, et cognito opus esse testibus civitatis ejus, et miraculis probativis, adhibuit primum cum fratre Petrum. Et assumptio illius cum prætervéheretur mare Galilææ, aut lacum Tiberiadis, et vidisset ibi et vocavisset et retrorsum ire jussisset, et piscatum hominum pro piscium piscatu præcepisset, et piscatoris obedientia, quam velocis retium cum arte desertio, quam velociter sequitur vocantem! sic Petrus dicto citius obedivit, et discipulus factus iri inde discessit: sic cum piscaretur, ignorabat se piscatu captum multum suo piscatu meliori. Sic Salvator eum qui piscaturus terram universam erat, ipse piscatus est; aut potius tanquam sagena Petro usus intra retia terram universam includit: cui nempe et unum verbum satis fuit ut, quæ in manibus erant dimissis, vocantem sequeretur. Quid putas pro Magistro illum facturum esse postquam verba multa et nobilia accepit, et mensæ ac salis quotidianus consors fuit, et omnibus aut actionibus aut miraculis ad finem usque adfuit? Manifestum est illum omnem amoris gradum transgressum esse: et certe tantum ardoris in apostolo fuisse credo ut, si prævidisset fore ut se Magister vocaret, vocem Magistri præcessisset. Et sane quidem, nullo interjecto tempore, vocatus accurrit; et quod habebat libentius cessit quam antea acquisiverat.

Et in disciplinam assumptus, non proprii esse consilii credidit, ad finem usque comitari Magistrum, imo ita ad omne pro illo faciendum paratus fuit, ut etiam morte imminente, cum illo vitam amittere, quam sine illius consortio vivere mallet. Durum enim est ab amico separatum esse ei qui sicut Petrus amat. Ergo non est locus ubi Christus eum non secum habuit: certe docenti Petrus diligentius quam cæteri attendebat; corporum simul et animorum sanationem monstranti Petrus spectator et testis præsens ægrotis salutem restituit. Si aliquam domum introibat defunctum ad vitam revocaturus, cæteris extra domum manere jussis, Petrum miraculi testem assumpsit. Ubi in Thabor ascendit, divinitatem suam et splendorem demonstraturus, pauci cum Petro, excepto præside, lucem quæ circa Magistrum effulgebat viderunt, et vocem Patris desuper missam audiverunt. Jesus peregre ibat et Petrus funditus Magistri amore captus, simul ibat peregre. Super aquas incedit, et Petrum vides eadem atque Magister facere audentem; quem si timore mersum vides, vide eum fide erga magistrum salvatum. A sacerdotum principibus et scribis et cæteris etiam se passurum prædicit, et fit statim Petri increpatio et excusatio. Dixit duodecim discipulis quorum aliqui discesserant: Nonne vos quoque abire vultis? et Petrum quæ nemo responderat, verbum amoris dicere suasit. Vide præterea Jesum pedes Petri lavare volentem; Petrumque primum quidem verecunde recusantem, postquam vero quod neque per somnum videre sustinuisset audivit, manus et caput tendentem. Vide Jesum proditum, et Petrum pro Magistro luctantem, et auriculam unius ex his qui Jesum ceperant decidentem, et usque in aulam sacerdotum principis sequentem, et ubi consedit, donec finem videret exspectantem; postea ad sepulcrum ivit. Talis Petri indoles fuisse dicitur. Et certe propositum contingens in omnibus, et accommodatus principatui, et particulares nobis, in sermonis decursu, præbens laudum occasiones. Sed oportebat non tantum institutum facile in hominum saltem conversatione discipulos Christi habere, sed etiam Pharisæorum magnificentiam et ardorem vindicare. Et licet rem miram videre. Quomodo enim aut ille Deus, aut hic Paulus cum esset, monstravisset mirabilius se ipso? Non vitam tranquillam degenti apostolatus est commissus, non bene aut falso de Christi doctrina sentiebat; sed legum vernacularum transgressorem elegit qui non tam seipsum, sed cæteros in prava via conduxit et legum contemptum docuit et Deo bellum indixit, parvipendendo tonitrua et fulgores cœlitus demissos, et licet ex Saulo in Paulum mutatus Christi zelo ardebit, et cæteros quoque ad fidem et veritatis cognitionem stimulabit; et quidem illud quod procurator et patronus legis erat et Jerusalem præcipuam sedem habebat, cujus rei causa præsertim constituta observare videbatur, et quod

A μέλλοντα καλεῖν τὸν διδάσκαλον φθάσαι τὴν κλῆσιν τῷ προσελθεῖν· τεκμήριον δὲ, καὶ γὰρ οὐδενὶ μεσιτεύσαντι χρόνῳ ἐκλήθη τε καὶ προσέδραμε. τά τε ὄντα μᾶλλον ἀσμένως ἀπεκτήσατο ἢ πρόσθεν ἐκτήσατο, κἀκεῖ δὲ πρὸς μαθητείαν ᾑρέθη οὐ τῆς ἰδίας εἶναι προαιρέσεως ᾠήθη, μὴ καὶ εἰς τέλος προσμεῖναι τῷ διδασκάλῳ, ἀλλ' οὕτως ἑαυτὸν πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ὑπὲρ ἐκείνου χωρεῖν ἕτοιμον ἐνεχείρησεν ὡς καὶ θανάτων ἀπειλουμένων χρῄζειν σὺν ἐκείνῳ μᾶλλον τὸν βίον λιπεῖν ἢ δίχα τοῦ ἐκείνῳ συνεῖναι δύνασθαι ζῆν· δεινὸν γὰρ ἡ τοῦ φιλουμένου διάστασις τῷ κατὰ Πέτρον φιλοῦντι. Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν οὗ μὴ συνόντα Χριστὸς εἶχεν αὐτόν· καὶ γὰρ ἂν διδάσκων ἦν, Πέτρος προθυμότερον τῶν ἄλλων ἐνεφορεῖτο τῆς νουθεσίας, ἂν σωμάτων ἅμα καὶ B ψυχῶν ἐπεδείκνυτο θεραπείας, Πέτρῳ θεατῇ τε καὶ μάρτυρι τοῖς κακῶς σχοῦσιν ἡ ῥῶσις ἤρχετο· ἂν εἰς οἰκίαν εἰσῄει, νεκρὸν ἀναστήσων, τῶν ἄλλων ἐκτὸς μένειν κελευομένων, Πέτρος τοῦ θαύματος οὐκ ἀπελιμπάνετο ἂν εἰς Θαβὼρ ἐνῄει τὴν οἰκείαν παραδείξων θεότητα καὶ λαμπρότητα, ὀλίγοι μετὰ Πέτρου, πλὴν προέχοντος, τό τε περισχὸν τὸν διδάσκαλον φῶς εἶδον καὶ τῆς πατρόθεν ἐπ' αὐτὸν φερομένης φωνῆς ἤκουσαν, Ἰησοῦς ἀποδημῶν ᾔει καὶ Πέτρος κατάκρας ἁλοὺς ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς ἀγάπης συναπεδήμει, ἐφ' ὑδάτων βαδίζει καὶ Πέτρον ὁρᾷς τὰ ἴσα τῷ διδασκάλῳ θαῤῥοῦντα ποιεῖν, κἂν τῷ δέει βαπτιζόμενον ἴδῃς. Ἀλλ' ὅρα καὶ τῇ πρὸς ἐκεῖνον πίστει σωζόμενον, ὑπὸ τῆς τῶν ἀρχιερέων C καὶ τῶν γραμματέων καὶ τῶν ἄλλων προλέγει τὰ καὶ τὰ πείσεσθαι, καὶ ἡ Πέτρου εὐθὺς ἐπιτίμησις καὶ τὸ ἀπεύχεσθαι ταῦτα τῷ φιλουμένῳ γενέσθαι, εἶπε τοῖς δώδεκα μαθητῶν τινων ἀποχωρησάντων, Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; καὶ Πέτρον ἃ μηδεὶς ἀπεκρίνατο, τὸ φίλτρον λέγειν ἀνέπεισεν. Ὅρα πρὸς τούτοις, Ἰησοῦν μὲν νίπτειν τοὺς Πέτρου πόδας βουλόμενον τόνδε πρόσθεν μὲν εὐλαβούμενον, εἶτ' ἐπειδήπερ ὃ μηδ' ἂν ὄναρ ἰδεῖν ἠνέσχετο ἤκουσε, καὶ χεῖρας προτείνοντα καὶ τὴν κεφαλήν. Ὅρα προδιδόμενον Ἰησοῦν καὶ Πέτρον ὑπερμαχοῦντα πάντα τοῦ διδασκάλου καὶ οὓς τῶν ἐπὶ τὴν σύλληψιν ὡρμηκότων ἑνὸς ἀφαιροῦντα, καὶ μέχρι τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως ἀκολουθοῦντα κἀκεῖ καθεζόμενον καὶ τί τὸ τέλος ἰδεῖν ἀναμένοντα καὶ μετὰ D τοῦτο πρὸς τὸν τάφον βαδίζοντα, τοιοῦτος ὁ Πέτρος ἀπὸ γραμμῆς, ὃ δὴ λέγεται, καὶ δὴ καὶ εἰς τέλος συμβαίνων ἐν πᾶσι, καὶ ἀνάλογος τῇ ἀρχῇ καὶ ἰδίας ἡμῖν προϊόντι τῷ λόγῳ πολλαχῇ διδοὺς ἀφορμὰς ἐγκωμίων· ἀλλὰ γὰρ ἔδει μὴ μόνον ἐπιτηδεύματος εὐτελοῦς, τό γε εἰς ἀνθρώπων πολιτείαν μαθητὰς Χριστὸν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τῆς Φαρισαίων μεγαλοπρεπείας τὸν θερμότατον οἰκειώσασθαι, καὶ πάρεστιν ὁρᾷν τὸ θαῦμα. Πῶς γὰρ ἂν ἢ ἐκεῖνος Θεὸς, ἢ οὗτος Παῦλος ὢν ἔδειξε θαυμαστότερον ἑαυτοῦ οὐ τῷ ἡσυχίαν ἄγοντι τὸ μαθητεύειν ἐπεκηρύχθη, οὐδὲ μηδοποτέρως ἔχοντι τῆς εἴτε βελτίονος εἴτε χείρονος περὶ Χριστοῦ ὑπολήψεως, ἀλλὰ τῶν γε πατρίων παραβάτην ὡρίζετο, καὶ τοσούτῳ μᾶλλων ὅσον μηδ' εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ παράνομον

περιστήσαντα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους μηδὲν εἶναι τὸ εὐσεβεῖν ἀναπείσαντα, εἴ τις μὴ τῷ νόμῳ χαίρειν εἰπὼν, τοῖς ἐκείνου νόμοις προσέχοι, καὶ δὴ καὶ κατὰ τῶν ἐκείνῳ προσκεχωρηκότων φωνῶν ᾖει, καὶ δι' ὃ ταῦτα ὡς εὔλογον· ὑπὲρ Θεοῦ γὰρ ἡ μάχη καὶ τῶν πατρίων ἃ γνόφος καὶ πυρὰ καὶ βρονταὶ θεόθεν ἐξ ὄρους κυρωθέντα κατέπεμψαν, πλὴν ὅ γε τοιοῦτος, κἂν τῷ Σαύλῳ τὸν Παῦλον ὑπέφαινεν οἷος καὶ τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ζῆλον θερμανθεὶς ἔσται, ἴσος μὲν ἑαυτῷ τὸν ζῆλον ἐν ἑκατέροις, τῷ δὲ δευτέρῳ καὶ προστιθεὶς τὴν ἐπίγνωσιν καὶ τοῖς πιστεύσασιν εἰς τὸ δέον ἅπαν γινόμενος, καὶ μὴν καὶ τὸ προστάτην μὲν καὶ συνήγορον εἶναι τοῦ νόμου καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁρμητήριον ἔχειν, οὗ μάλιστα πάντων ἐδόκει τὰ καθεστηκότα κρατεῖν καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι καθ' ὅ τι ἂν βούληται συνεργοῖς χρῆσθαι, μηδὲν δὲ ταῦτα πάντα πρὸς τὴν κλῆσιν ἐμποδὼν αὐτῷ γέγονε.... Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείς; συγγνωστὰ ὀκνοίη ποιεῖν, Παῦλον ὀκνοίη γέ τοι Θεὸς μόνος, ἀνθρώπων γὰρ ἂν οὐδεὶς παλινῳδίαν ἐποίησεν ᾄδειν, καὶ τἀναντία τοῖς ἐναντίοις ἰᾶσθαι, καὶ τὸ φῶς ἄνωθεν, καὶ ἡ κλῆσις ἐκεῖθεν· οὕτω που καὶ φερόμενον ποταμὸν οὐδ' ἂν μυρίαι χεῖρες εἰς ἀνάῤῥουν χωρῆσαι βιάσαιντο· Θεὸς δὲ πάλαι τε λέγεται τουτὶ τεθαυματουργηκέναι καὶ ἀεὶ δήποτε ποιεῖν πιστεύεται δύνασθαι. Καὶ νεανίαν ἔτι τὸν Παῦλον ὄντα καὶ νέον ἀπέφηνεν ἄνθρωπον· οὐ γὰρ οὕτως εὐτυχῶς ὄφις ἀποξύεται σὺν τῇ λεβηρίδι τὸ γῆρας, ὡς Παῦλος σὺν τῇ τοῦ νόμου παλαιότητι, καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον· πρόσεισι τοίνυν τὴν οἰκείωσιν πράττων, ἑαυτῷ μὲν οὐχὶ, τοῦτο γὰρ τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὅσοις ὑπὲρ κεφαλῆς οὐρανός. Καὶ τοῦτο γὰρ δὴ θαυμαστὸν τῶν τοῦ Παύλου, τὸ μὴ συμμεταθεῖναι τῇ προθέσει τὸν ζῆλον, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἐν ἑκατέροις ἀκμάζειν. Ἐντεῦθεν τόπος μὲν ὁ αὐτὸς ἑκόντα δὶς ἐφεξῆς τὸν πτηνὸν τὴν φύσιν ἔσχεν οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ διῄει πανταχόσε τῆς γῆς ἀετοῦ τρόπον πάντας οἷς ἂν ἐντύχῃ πρὸς σωτηρίαν ἁρπάζων· ἐντεῦθεν ἠρεμοῦντα χρόνος εἶδεν οὐδείς. Ἐντεῦθεν εἰ μὴ καὶ νύκτας ὅλας ταῖς ἡμέραις συνάπτει κηρύττων ὁμοῦ καὶ διδάσκων, στέγειν οὐχ εἶχεν· ἐντεῦθεν οὐχ ὅπως οἷς ἐτύγχανε κερδαίνων ἠγάπα, ἀλλ' ὧν οὔπω τῷ λόγῳ περιεγένετο, τούτους οὐκ ἔχων οὐδ' ἂν εἴποι τις εἰς ὅσην ᾤετο τὴν ζημίαν ἐλαύνειν ἄπληστος ὄντως τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ἐραστὴς οὐχ ἑαυτῷ ταύτας νυμφεύων, ἀλλὰ Θεῷ ᾧ καὶ τὴν ἰδίαν κατεγγυήσας, ἔζη μὲν οὐκ ἔτι αὐτὸς, ζῶντα δ' ἐκεῖνον εἶχεν ἐν ἑαυτῷ. Ἃ μὲν δὴ τῆς κλήσεως τῶν ἀποστόλων, ὡς ἐμέ γε κατὰ τὸ ἐπιὸν λέγειν, τοιαῦτα, καὶ ἡ κλῆσις τῷ μὲν χρόνῳ διάφορος, τῷ δὲ θαυμαστῇ ἐπ' ἀμφοῖν εἶναι ὁμότιμος, καὶ τὴν ἐσχάτην παρεχομένη τῆς πρὸς τἀγαθὸν ἑτοιμότητος αὐτῶν βάσανον. Διαδέχεται δέ μοι τὸν λόγον ἑξῆς τὸ πρὸς Χριστὸν αὐτῶν φίλτρον· ὅπερ οὐδὲν ἧττον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων κατορθωμάτων, τὴν ἀποστολικὴν προεδρίαν εἰς αὐτοὺς περιέστησε. Τοσαῦτα γὰρ καὶ τοιαῦτα τῆς πρὸς τὸν δεσπότην εὐνοίας αὐτοῖς ἐξηνέχθη τὰ σύμβολα, ὅσα καὶ τὸν πάνυ πολλὰ καὶ μεγάλα σπουδάσαντα περὶ τούτων εἰπεῖν βραχύτατα ἂν ἐλέγξαι εἰπόντα. Πρῶτα τοίνυν τῶν

A sacerdotum principibus prout volebat adjutoribus utebatur : at illa omnia non impedierunt quin vocationem sequeretur...... Quis non perculsus venialia erubesceret facere Paulum? certe Deus solus, hominum enim nullus palinodiam cantasset, et contraria contrariis sanasset, et lumen desuper, et vocatio inde. Sic et ruens violenter flumen nec decem manuum millia retrorsum cogerent. Deus vero jampridem dicitur illud miraculum effecisse, et semper certe facere idem posse creditur. Et adolescentem Paulum et juvenem, virum demonstravit : non enim tam facile serpens simul cum pelle senectutem deponit, quam Paulus cum legis vetustate et veterem hominem deposuit. Procedit igitur conciliationem faciens, non sibi quidem, hoc
B enim multorum est, sed quibuscunque cœlum supra caput est. Et hoc certe mirum in Paulo est, quod non cum proposito zelum commutaverit, sed idem in alterutro floruerit. Hinc locus nullus bis istum, volucrem quasi natura, habuit; sed ubique terrarum progrediebatur, aquilæ instar, quoscunque fors obtulerat ut salvaret rapiens; quare quietum tempus vidit nemo. Hinc si non et noctes totas diebus adjiciebat proclamans et docens, at tectum non habebat; hinc, licet nihil cum iis quibuscum versaretur lucraretur, contentus erat; sed quos nondum verbis superaverat, eos non habens, neque dicat aliquis quantum existimaret damnum agitare, cum insatiabilis vere humanarum anima-
C rum esset amator, non eas sibi quasi matrimonio conjungens, sed Deo, cui et suam ipsius animam cum despondisset, non jam ipse viveret, viventem autem Deum in se haberet. Quæ quidem sunt vocationis apostolorum, ut ne ipse dicam secundum quod sequitur talia ; et vocatio illi quidem tempore differens, huic vero mirabilis, æqualiter ambobus in honore positis, et summam præbens in id quod bonum est promptitudinis eorum documentum. Succedit vero mihi his verbis statim eorum in Christum amor, qui quidem nihil minus, imo vero majus cæteris officiis habet, cur illis ante omnes apostolos eminentia conferatur. Tanta enim et talia benevolentiæ erga Magistrum ab illis data sunt signa, ut qui multa et magna de illis loqui con-
D tenderet, convinceret etiamsi pauca diceret. Primum ergo, cum cæteri discipuli alia responderent Salvatori eos interroganti : « Quem me homines esse dicunt? » , cumque illi postea ut suam ipsi promerent sententiam postularent, Petrus hanc interrogationem quasi aliquid feliciter occurrens anticipando et phalangem cetærorum ut princeps præcursans, quæ jamdudum parturiebat occasione usus expressit ; et hominum de Salvatore opiniones nihil simulando aut dissimulando, « Christum, inquit, Filium Dei vivi. » Cujus consensus merces, beatitudo et persuasio revelationem Petro a Deo venire, et super petram Ecclesiæ suæ ædificatio, et claves regni cœlorum datæ, et promissio quæcunque aut vincta aut remissa a Petro fuerint, illa eandem

sortem manere in cœlis. Certe præmiorum pondus demonstrat Petrum non solummodo magis cæteris hominibus Magistrum amasse, sed etiam ipsis discipulis et quibus sequi Christum dabatur. Certe ut amare videretur, cohibeo me ipsum cum ad id accedam, ne quid audacius dicam. Audebo tamen : non longe enim ab ardore Petri si funditus requiratur, cæteros discipulos fuisse videbis ; ut præter id quod Christum secutus est, nihil supra illos haberet quod demonstretur, nisi ista communis et istis consensus illius in hoc quod assentiebatur, aliquis dicat : attamen et hic Petro gratia qua theologo ; Petrus enim cum ille adesset, nullum omnium asseruit esse qui plus se Magistrum amaret, neque quomodo quis plus gratiæ meruisse videretur, quasi necesse esset, ubi quem discipulorum oporteret præ cæteros eminere, ubique Petrum victoriam reportasse : et quod non prius interrogabatur, admodum mihi videtur moleste ferre. Quod enim ex se ipso similes sententias exprompsisset, audacius erat pro discipulo. Quis vero illorum qui tunc aderant, ista verba non audire maluerit, quam aurum Cræsi habere, et exercitum Xerxis et omnia quæ unquam in terra mortali alicui concessa sunt? Simile quid et Paulus dixit, scilicet nihil esse, neque tribulationem, neque angustias et quæ ista sequuntur, neque instantia, neque futura, neque principatus, neque archangelos, nullam denique creaturam quæ ab amore Christi eum deterreat. Duobus enim positis, se non verbis tantum, sed factis ipsis invictum præstitit in ipso rerum discrimine ; ubi metus calamitatum et spes ac promissio rerum meliorum, virtus eum non deseruit, cui meliori conditioni insistere semper visum est. Cum enim duæ hæ res, metus inquam et spes, sibi oppositæ eodem nihilominus loco positæ sint ; ipse tamen persuasus sum nihil æque esse timendum et sperandum quam rerum divinarum doctrinam. Ut enim nihil præstantius aut magis horrendum Divinitate, sic anima de hac re nunquam non persuasum habere debet, nisi velit metui succumbere.

A ἄλλων μαθητῶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐρώτησιν ἀποκριναμένῳ ἡνίκα, Τίνα με οἱ ἄνθρωποι, λέγουσιν, ἤρετο, κἀκείνων ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν παρ' ἑαυτῶν ἐξενεγκεῖν ψῆφον ἀπαιτουμένων, Πέτρος τὴν ἐρώτησιν ἁρπάσας ὡς ἕρμαιον καὶ τῆς φάλαγγος τῶν ἄλλων ὁποῖά τις ἀριστεὺς προαλάμενος καὶ κατόπιν ἐκείνους λιπὼν ἅπερ ἐκ μακροῦ ὤδινεν εὐκαίρως ἐξέῤῥηξε, τάς τε τῶν ἀνθρώπων περὶ τοῦ Σωτῆρος ὑπολήψεις μηδέν τι διατραπεὶς ἢ παρασυρεὶς, τὸν Χριστὸν εἶπε τὸν Υἱὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Ταύτης τῆς ὁμολογίας ἀμοιβὴ, μακαρισμὸς καὶ μαρτυρία τοῦ παρὰ Θεοῦ τὴν ἀποκάλυψιν ἥκειν τῷ Πέτρῳ καὶ ἐπὶ πέτραν αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδομία, καὶ κλεῖς τῆς τῶν οὐρανῶν διδόμεναι βασιλείας, καὶ τὸ τοῖς λυθεῖσιν ἢ δεθεῖσιν ὑπὸ Πέτρου
B τὴν ἴσην κατάστασιν μένειν καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ δηλοῖ δὴ τὸ τῶν γερῶν βάρος ὡς Πέτρος οὐ μόνον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τὸν διδάσκαλον πλέον ἦν ἀγαπῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν μαθητῶν, καὶ οἷς τὸ ἕπεσθαι τῷ Χριστῷ συνελαμβάνετο δήπουθεν πρὸς τὸ δοκεῖν ἀγαπᾷν, ἐπέχω ἐμαυτὸν εἰπεῖν τι τολμηρότερον προαγόμενος, τολμήσω δ' ὅμως· οὐ γὰρ πόῤῥω τῆς τοῦ Πέτρου θερμότητος, τοιούτους τῶν μαθητῶν τοὺς ἄλλους τοῖς βαθύτερον ἐρευνῶσι παρέστησεν, ὡς πλὴν τοῦ συνέπεσθαι τῷ Χριστῷ μηδὲν περὶ αὐτῶν ἔχειν πλέον δεικνύναι εἰ μή πως κοινὰ κἀκείνοις τὰ τῆς ὁμολογίας τῷ συγκαταθέσθαι τις εἴποι. Πλὴν ἀλλὰ κἀνταῦθα τῷ Πέτρῳ χάρις, ὁ δ' αὐτοῖς εἰς θεολογίαν τεμόντι· Πέτρος γὰρ αὐτοῦ
C παρόντος ἠξίου μηδένα τῶν ἁπάντων φιλοστοργότερον πρὸς τὸν διδάσκαλον ἔχειν, οὐδ' ὅπως ἄν τις ποιήσας μᾶλλον αὐτῷ κεχαρισμένα δόξειε δρᾷν ὥσπερ δέον ὂν, οὐ τῶν μαθητῶν τινα τοὺς ἄλλους ἔδει νικᾷν πανταχοῦ Πέτρου τὸν ἀναιρούμενον εἶναι τὴν νίκην, καὶ ὅτι μὴ πρότερον ἠρωτᾶτο, πάνυ μοι δοκεῖ δυσχεραίνειν. Τὸ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ τὰς τοιαύτας ψήφους εἰσάγειν θρασύτερον ἢ κατὰ μαθητὴν τέως ἐδόκει· τίς δ' ἂν καὶ τῶν τότε παρόντων οὐκ ηὔξατο ἑαυτῷ ταῦτα μᾶλλον εἰρῆσθαι ἢ χρυσὸν μὲν ἔχειν τὸν Κροίσου, στρατιὰν δὲ τὴν Ξέρξου, καὶ ὅσα τῶν ἐν γῇ τιμίων εἰς ὑπερβολὴν πώποτε ἐπιδέδωκεν; Ἴσον τι τούτῳ καὶ Παῦλον εἰπεῖν πιστεύεται καὶ κηρύττεται μηδὲν εἶναι, μὴ θλῖψιν, μὴ στενοχωρίαν καὶ ἃ τούτοις ἕπεται, μηδὲν ἢ τῶν ἐνεστώτων ἢ τῶν μελλόντων, ἢ ἀρχῶν ἢ ἀρχαγγέλων ἢ ἡντινοῦν κτίσιν ἢ τῆς ἀγάπης αὐτὸν ἀποστήσει Χριστοῦ. Δύο γὰρ ταυτὶ τεθεικὼς τἀναντία καὶ καθ' ἑκάτερον ἀνάλωτον ἑαυτὸν οὐ λόγοις μόνον εἶπεν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἔργοις ἔδειξε, τῆς αὐτῆς δήπουθεν μοίρας διοριζόμενος, τότε φόβῳ τῶν δεινῶν καὶ ἐπαγγελίᾳ τῶν χρηστῶν τὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ τάξιν λιπεῖν, κἂν δέῃ κατὰ θάτερον εἶναι κακὸν μηδὲ κατὰ τὸ λοιπὸν αἰτιῶν ἀπηλλάχθαι. Δυοῖν γὰρ τούτων ἐπ' ἀντικειμένοις δυσὶ τὴν ἀνάλογον τάξιν ἐχόντων, ἐλπίδος φημὶ καὶ φόβου οὔτ' ἐλπίσαι, οὔτε τι δεῖσαι μᾶλλον Θεοῦ διδάσκειν τὸν λόγον, ἐμαυτὸν πείθω. Ὡς γὰρ οὐδὲν φύσει Θεοῦ χρηστότερον ἢ φοβερώτερον, οὕτως οὐδὲ ψυχῇ θεμιτὸν μὴ οὕτω δοξάζειν αἰεί· καὶ τὴν μὴ οὕτως ὑπειληφυῖαν θατέρᾳ μερίδι πρὸς ἣν ὁ φόβος ἄγοι περιπίπτειν ἀνάγκη.

Ut enim animæ quæ, ut decet, de Deo sentit, spes bona obtingit, sic ante omnia Paulo qui purissimo Christi amore flagrabat, id sortis evenit. Non enim solum præsenti tempore amabat Christum, sed mentis extensione et meditatione quærebat qualis in posterum futurus esset ut officio satisfaceret suo, et se dignum esse voluit qui rerum futurarum testis foret et præteritarum. Hæc igitur sors si apostolos

D Ὥσπερ οὖν τῆς ὡς χρὴ περὶ Θεοῦ φρονούσης ἡ κρείττων μερὶς ἧς ἐλπὶς ἡγεῖται κλῆρος αἰεὶ, καθαρώτατα δὴ τὰ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τῷ Παύλῳ μάλα πάντων ἑξῆς ἀποῤῥηγνυμένῳ καὶ αὐτῷ μόνῳ συνάπτεσθαι μακρῷ πάντων βέλτιον ἡγουμένῳ· οὐ γὰρ τό γε νῦν εἶναι μόνον ἠγάπα Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ φθάνων καὶ διερευνώμενος ἑαυτὸν ὁποῖός τις ἔσται δὴ κἂν τῷ μέλλοντι, τὸν αὐτὸν τῷ νῦν ἔδλεπεν

ὄντα κἀκεῖ Παῦλον, καὶ οὕτως ἀξιόχρεων ἑαυτὸν ἡγεῖτο καὶ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος μάρτυρα ὡς οὐκ ἂν ἕτερος ὑπὲρ τῶν ἑαυτῷ παρεληλυθότων. Εἰ δὴ τοῦτο τὸ μέρος τοιοῦτο, καὶ οὕτω θαυμαστοὺς παρέχει τοὺς ἀποστόλους, ποῦ δήποτε τάξεως αὐτοὺς στήσομεν, ἐπειδὰν καὶ τὸν ζῆλον αὐτὸν ἐξετάζωμεν ἐπίτασιν ὄντα τοῦ φίλτρου καὶ πλείονι κεκραμμένον τῇ θέρμῃ;

Τοῦτον δὲ καὶ γνοίη τις ἂν ἐνθένδε· Πέτρον γὰρ θαυμάζων ἔγωγε καὶ τοῦ πρόσθεν φίλτρου καὶ τῆς ὁμολογίας, οὐχ ἧττον ἄγαμαι καὶ τοῦ ζήλου, ὃν ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου προδιδομένου ἀνέλαβε. Τὸ γὰρ ἐκφωνοῦντι συστήματι καὶ μαχαίραις ἐπιόντι καὶ ξύλοις μόνον τολμῆσαι τοῖς ἴσοις ἀμύνασθαι, ἄλλως τε καὶ παρ' αὐτὴν τὴν ταραχὴν τῶν πραγ- B μάτων καθ' ἣν ἔδει τοὺς μαθητὰς πάντας οἰχομένους ἀγαπητὸν ἡγεῖσθαι ἂν μηδὲ μνήμη τις αὐτῶν γένηται. Μή τοι τιμωρεῖν γε τῷ διδασκάλῳ γενναίας τῷ ὄντι καὶ σφόδρα φιλούσης ψυχῆς ἔργῳ δειξάσης ἃ πρὶν λόγοις ἔσπευδε συνιστᾷν, καὶ ὅτι μὴ μάτην καὶ πρόσθεν φιλεῖν διετείνετο, ἀλλ' εἰ καὶ τοσοῦτον τὸ πρᾶγμα θρασύτερον, ὡς εἰπεῖν, ἔδοξεν, ὅσον τῆς προαιρέσεως ἀπεῖχε τοῦ δι' ὃν τὸ στασιῶδες ἐθορύβει τῶν Ἰουδαίων· πάνυ μέντοι φιλοῦντος τὸν προδιδόμενον ἦν. Πέτρου γὰρ ἦν ὃς τοσόνδε τι τῆς δεσποτικῆς ἐξήρτητο κορυφῆς, ὥστε οὐδ' ἂν πατέρας ὅσοι πρὸς παῖδας τὴν στοργὴν αὐτῷ βάλλει ἀήττητος ἀπελεύσῃ· καὶ μέντοι καὶ Παῦλος τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ ζήλῳ πολὺς ἔπεαν, ἐνταῦθα μόνον τὸ μετριάζειν οὐκ ἐπαινῶν οὗ καταφρονεῖσθαι τὸ Εὐαγ- C γέλιον ἐκινδύνευεν. Αὐτίκα γὰρ μάλα μετὰ τὴν κλῆσιν ἐν Δαμασκῷ κατὰ συναγωγὰς τοὺς Ἰουδαίους περιῄει συγχέων καὶ τροπὰς αὐτῶν ἐργαζόμενος οἷς ἂν καὶ συμμίξῃ, καὶ τέλος εἰς τοῦτ' ἀπορίας περιίστη τοὺς ἀντιπάλους, ὡς ἀμήχανον αὐτοῖς εἶναι γνῶναι πότερα μᾶλλον τὴν τοῦ μικροῦ πρόσθεν ὑπὲρ τοῦ νόμου ζηλοῦντος μεταβολὴν ὅλως δυνηθῶσι θαυμάσαι, ἢ ὅ τι ποτὲ ταῖς ἀνάγκαις τῶν αὐτοῦ λόγων εὔλογον ἀντιστήσωσι, καὶ πότερον πλάττεται τὴν μετάθεσιν καὶ μελέτην ἐν παιδιᾶς μέρει τοὺς ἐναντίους ποιεῖται λόγους, ἢ σπουδῆς ἔργον αὐτῷ τὰ παρόντα, ὅτι δὴ καὶ τὰ πρότερα, καὶ οὔπω τοῦτο τοσοῦτον ὅσον εἰ μηδὲ τοῖς μαθηταῖς ἐδόκει τὴν μετάθεσιν ἀληθεύειν, ἀλλά τινα σκηνὴν εἶναι τὰ κατ' αὐτὸν εἰκάσαι· ὡς καὶ προσο- D δίαν ἐντεῦθεν ὑφορᾶσθαι καὶ κάκωσιν. Καὶ γὰρ κἀγὼ τοῦτον τὸν ποιμένα λύκον πρόσθεν ἐφυλαττόμην, ἐκ τοῦδε τοῦ προμάχου πολλὰ πρὶν ἤλγησα τραύματα καὶ τὸν ἐκ λίθου Στεφάνου θάνατον, τούτῳ τῷ συνηγόρῳ τὰ δεινότατα πάντων κατηγορούμενος τὰ πολλὰ ζημίαν ὤφλισκανον. Τούτου τοῦ ζήλου καὶ ἣν κατὰ Πάφον τῆς Κύπρου ψῆφον ἐξήνεγκεν ὀφθαλμῶν πηρώσει ζημιώσας Ἐλύμαν, ὃς ἐκ τοῦ μάγος εἶναι μᾶλλον ἢ παντὸς ἄλλου γνώριμος ἦν. Εἰς γὰρ ἀντίπαλον τῷ Παύλῳ μοῖραν ἐκείνου καθίσαντος ἑαυτὸν καὶ τὸν ἀνθύπατον ἀντισπᾷν ἐκ τούτου πρὸς ἑαυτὸν πειρωμένου οὐκουν ἀνασχετὸν ἡγήσατο πρὸς αὐτὸν ἐκ τοῦ ἴσου, λόγοις λέγω, τὴν ἅμιλλαν συγκροτεῖν ἐπιπλέον, μηδέ τι χαίροντα τὸν

A admiratione nostra dignos reddit, quo tandem eos loco ponemus, quando zelum cogitmus amori ardentissimo mistum?

En hujus rei testimonium: Petrum enim miratus ego propter præcedentem amorem et confessionem, non minus miror etiam ob zelum quem in Magistrum proditum ostendit. Illud enim quod multitudini vociferanti et cum gladiis supervenienti et fustibus, solus ausus est paribus armis respon- B dere, et præsertim in ista perturbatione rerum in qua prædictum fuerat discipulos omnes abituros, quasi nulla eum dicti memoria maneret, succurrere Magistro, generosi revera et valde amantis est animi re demonstrantis quæ prius verbis ostenderat, et quia non inaniter prius amare confessus fuerat, quanquam res audacior visa est, a proposito non abstinuit propter seditionem Judæorum, animi erat admodum proditum amantis. Tantus enim Petri amor in charum Magistri caput exardebat, ut illius amori nec patrum in natos amor comparari possit. Invictus certe Paulus in Christum zelo post Petrum apparet. Nec unquam in dis- C crimine passus est ut Evangelium contemneretur. Statim enim post vocationem suam circa Damascum synagogas Judæorum circumiit concitans turbas et conversiones eorum faciens quibus conversabatur, et denique eo angustiarum adversarios suos adduxit, ut difficile illis esset scire utrum potius Pauli antea pro lege æmulantis mutationem deberent mirari, an illud quod necessitatibus sermonum ejus facti, rationem deposuerint, et utrum fingat conversionem per lusum, et contraria faciat verba, aut si quæ nunc agit sincera sint, quia et res præteritæ discipulis veram esse conversionem, fidem facerent, imo scenam lusoriam esse ut pravam indolem dissimularet. Etenim et ego illi pastori, quasi qui lupus esset prius, diffidebam; ex illo enim antesignano multa vulnera pertuli, et mortem Stephani lapidibus obruti; et illi accusationum D multarum pœnas dabam. Hujus studii suffragium dedit quod ad Paphum in Cypro evenit, ubi Elymas pœnam tulit cæcitatis; qui ex hoc quod magus erat magis quam ex re quavis alia notus erat. Nam in adversam Paulo partem cum ille seipsum constituisset, et proconsulem a fide avertere tentaret, indigne tulit Paulus in illum ex æquo verbis certamen instituere: sed seipsum altiorem ponens, humi magum dejecit, oppositionem adeo ipsi funestam fecit, ut non tantum proconsulem non in sui favorem traxerit, sed e contra crediderit, admirans super doctrina. Talia enim perpeti fas erat eum qui veritatis viam nec ipse ingredi volebat, nec alios ingredi volentes impedire cessabat. Eodem zelo et Ananiam principem sacerdotum parietem dealbatum

vocat et quem percutiat Dei justitia dignum affirmat. Videbat enim ille zelotes noster principem sacerdotum ipsum legem transgredientem, ut qui secundum legem quidem judicaret, sed et aliqua contra legem juberet: et ipse jurejurando dixissem, nisi apostoli jurejurando uti defendissent. Credebat ergo non fieri posse ut Deus frustretur, atque sic neque hominibus præpositos mendacii aut legum violationis accusari posse; talis pro Christo zelus apostolis. Cum enim illos pati oportebat, maxime omnium humiles erant: nullum enim est tempus in quo agentes sibi auxiliari visi sint. In quibus vero Magistrum sciebant non adoratum aut non recto, omnium calidissimi. Et ut majori cura disponam sermonem, multa beneficia multis et sæpe contulisse eos scimus: iis vero qui erraverant pœnas nunquam dedisse, nisi quos dogmati adversatos fuisse constaret, et illos paucos quidem numero, imo nullos aliquis fere inveniet, etiamsi anxie quæsierit. Etenim probe intelligebant cujus essent spiritus; neque malos, sed malum volebant radicitus exstirpare, neque debitis contraria tentabant, ut si quis medicinam pollicitus, deinde non contra morbum, sed contra ægrotantem luctaretur; et nedum quis malum resecare curans ægrotantem ipsum invaderet; qui fortasse bene valentes ut ægrotos false denuntiaret, ut nec etiam contra illos manum abstineret.

A Ἐλύμαν τὰ τοιαῦτα ἀνεισχυντεῖν, ἀλλ' ἑαυτὸν ὑψηλότερον θεὶς τοῦ μάγου ὑπερδεξίῳ τε τῇ βολῇ κατ' αὐτοῦ χρῆται καὶ τὴν ἀντεξαγωγὴν εἰς τοσόνδε τι βλάβης αὐτῷ περιτραπῆναι ποιεῖ ὡς μὴ μόνον τοῦ τὸν ἀνθύπατον κερδᾶναι διαμαρτεῖν, ἀλλὰ μηδ' ἑαυτὸν τοῦ λοιποῦ ἔχοντα ἔχειν καὶ πολλὰ τῆς τόλμης ἑαυτῷ μέμφεσθαι· καὶ ἔδει γὰρ τοιάδε κατεργασθῆναι τῇ συμφορᾷ τὸν οὐχ ὅτι γε πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν οὐκ εἰσιόντα, ἀλλὰ καὶ οἷς εἰσιέναι πρὸς γνώμης ἦν, κακῶς δὴ κωλύοντα. Οὗτος ὁ ζῆλος τοῖχον κεκονιαμένον καὶ Ἀνανίαν τὸν ἀρχιερέα καλεῖ, καὶ τύπτεσθαι μέλλειν πρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ δίκης ἐπανατείνεται. Ἑώρα γὰρ ὁ ζηλωτὴς τὸν ἀρχιερέα νόμον μὲν προβαλλόμενον, ὅτι δὲ πόῤῥω νόμου τοῖς πράγμασι διαιτῶντα, δεῖν δ' ᾤετο καὶ
B κάλλιστά τε σὺν ὅρκῳ ἂν εἰπὸν αὐτὸς, εἰ μὴ οἱ ἀπόστολοι ὀμνύναι ἐκώλυον. Ὤετο δ' οὖν ὡς οὐκ ἔστι Θεὸν ψεύδεσθαι, οὕτω μηδὲ τοὺς ἀντ' ἐκείνου καὶ τὰ πρὸς ἐκεῖνον τοῖς ἀνθρώποις καθισταμένους, ἢ ψεύδους ἢ παρανόμων ἁλῶναι· τοιοῦτος ὑπὲρ Χριστοῦ τοῖς ἀποστόλοις ὁ ζῆλος. Οὗ μὲν γὰρ αὐτοὺς ἔδει πάσχειν, οἱ ταπεινότατοι πάντων ἦσαν· οὐδὲ γάρ ἐστιν ὅτε πράττοντες ἑαυτοῖς ἐφάνησαν ἀμύναν· ἐν οἷς δὲ τὸν δεσπότην ᾔδεσαν μὴ προσκυνούμενον ἢ μὴ καλῶς οἱ πάντων θερμότατοι, καὶ ἵνα μᾶλλον ἐπὶ τἀκριβέστερον διέλω τὸν λόγον, εὖ μὲν ποιῆσαι πολλοὺς καὶ πολλάκις αὐτοῖς σύνισμεν, δίκας δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας διδόντας αὐτοῖς, πλὴν εἰ μὴ τοὺς ἀντιπολιτευομένους εἴη φάναι τῷ δόγματι, καὶ τούτους οὐ πολλοὺς ἀριθμῆσαι οὐδένα τις εὑρήσει, κἂν πολλὰ μογήσῃ ζητῶν. Καὶ γὰρ ἤδη καλῶς ᾐσθάνοντο ποίου πνεύματος ἦσαν, καὶ οὐδὲ τοὺς κακοὺς ἐκριζοῦν, ἀλλὰ τὴν κακίαν ἐβούλοντο, οὐδὲ τἀναντία τοῖς ὀφειλομένοις ἐβάδισαν, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἰατρικὴν ἐπαγγελλόμενος, ἔπειτα μὴ τοῖς νοσήμασι, ἀλλὰ τοῖς κάμνουσι μάχοιτο, καὶ τοῦ τὸ πάθος ἐκτέμνειν ἀμελήσας, κατὰ τῶν νοσούντων ὁμόσε χωροίη, ὃς τάχ' ἂν καὶ τοὺς ὑγιαίνοντας συκοφαντοίη κακῶς ἔχειν, ὡς μηδὲ πρὸς τούτους ἀργὸν ἔχοι τὴν χεῖρα.

Nam et illi non sine objurgatione præteriissent, sed interdum et medicamenta illis qui non ægrotabant, ita ministrabant, ut si quæreretur quis similem curam afferentium maximam apud homines gratiam meritus esset, omnibus suffragiis apostoli vincerent; et si quæstio apud judicem moveretur, quis minime omnium, in quorum manibus magnæ res positæ fuere, alios dolore affecisse videretur, credo fore ut omnibus apostoli insontes videantur, aut potius constare illos neminem unquam revera læsisse, sed etiam omnia omnium beneficia aliquid præ illorum beneficiis exiguum videri. Sed illa erant vestigia Magistrum sequentium; etenim et ille bene facere indesinenter non destitit iis quos ad se fides adducebat, neque mundum ipsum credo capere posse libros in quibus omnia quæ fecit scriberentur per singula, nec quemquam beneficiis, ejus etiamsi in animo haberet, nova addere posse.

Quod autem facultate puniendi privatus esset arbori vita fugiente sterilitatis litem intulit, ut si qua incantat puerum mater aut lapidi aut alicui cæterorum rerum quæ non vitam habent, ictus impingit; quo enim Salvator abutebatur ad id et evi-

C Ἀμέλει καὶ οὐδὲ παντάπασιν ἐπιτιμῶντες δὴ περιῄεσαν, ἀλλ' ἔστιν οὗ καὶ τῷ τοῖς μὴ κατορθοῦσι μὴ δυσχεραίνειν φαρμάκῳ πρὸς τὸ κατορθοῦν ἐπιεικῶς ἐχρῶντο, ὥστ' εἴ τις ἔκειτο κρίσις τις τῶν τηλικαύτην προστασίαν περιθεμένων εὖ τοὺς ἀνθρώπους πεποίηκε μάλιστα πάσαις ἂν ψήφοις τοὺς ἀποστόλους κρατῆσαι, καὶ εἴ τι πάλιν ἀνέῳκτο δικαστήριον, τίς ὡς ἐλάχιστα πάντων οἷς τὰ μεγάλα ἐνεχειρίσθη τινὰς ἐφάνη λελυπηκὼς, κοινὸν ἂν πάλιν νικῆσαι δόγμα τοὺς ἀποστόλους τοῦτ' εἶναι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν λελυπηκέναι μὲν ὄντως οὐδένα, πάσας δὲ τὰς ἁπάντων εὐεργεσίας πρὸς τὰς τούτων σμικρὸν εἶναί τι. Ἀλλὰ γὰρ ἦν ταῦτα κατ' ἴχνος ἑπομένων διδασκάλῳ. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος ἃ μὲν εὐεργετῶν διετέλει οὓς πρὸς αὐτὸν πίστις ἐχειραγώγει, οὐδ' ἂν τὸν κόσμον
D αὐτὸν ὁ περὶ τούτων συγγράφων χωρῆσαι οἴεται δοθέντα γραφῇ, ὡς ἂν δὲ μὴ θατέρᾳ μερίδι τοῦ εὖ ποιεῖν δόξῃ δυνατὸς εἶναι χρῆσθαι.

Τὴν δὲ τοῦ κολάζειν ἰσχὺν περιῃρῆσθαι, δένδρῳ ψυχῆς ἐρήμῳ τῆς ἀκαρπίας δίκας ἐπέθηκεν, ὡς εἴ τις ἐπιμορμολύξει νηπίου μήτηρ ἢ λίθῳ, ἢ τινι τῶν ἀψύχων ἑτέρῳ πληγὰς ἐπιφέροι· ᾧ μὲν γὰρ ὁ Σωτὴρ κατεχρήσατο πρὸς αὐ-

τὸ, καὶ δῆλος ἦν ῥέπων φύσει τε τοιοῦτος ὤν. A Τὸ γὰρ ἀγαθὸν φύσει οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἀγαθὸν ἔστιν εἶναι· ᾧ δ' ἅπαξ τούτῳ φόβον τοῖς δρῶσι ἐπέσεισε τοῦ μὴ ῥᾳθυμοῦντας ὀλιγώρως τῶν αὐτοῦ λόγων ἔχειν, ταυτά τε οὖν ἐπαινεῖν τις ἂν ἔχοι τῶν ἀποστόλων καὶ προσέτι τὸ τούτων εὐπρόσιτον καὶ κρεῖττον ὡς ἐν ζήλῳ παντὸς ἰδεῖν μεγάλου φρονήματος· ὡς καὶ δρῦν ἂν καὶ ἀδάμαντα μαλάξαι ἱκανὸν εἶναι, καὶ τὸ τοὺς ἁλόντας τοῖς αὐτῶν λόγοις μηδὲν ἔχειν εἰς ὅ τι ἂν ποθεινότερον ἐρῷεν πλήν γε τοὺς ἀποστόλους. Εἰ γὰρ ἐκ φόβου τε καὶ θηριωδίας μῖσος ἐν τοῖς ἀρχομένοις τῶν οὕτω χρωμένων αὐτοῖς καὶ γεννᾶται καὶ ἐπιδίδωσι, τῶν εἰκότων ἂν εἴη τὸ ἐπιεικές τε καὶ ὑφειμένον, πόῤῥω κειμένης τῆς εὐθείας, δημιουργὸν ἔρωτος γίνεσθαι. B Οὐ τοίνυν ἥπερ εἴρηται πεῖραν ταύτην ἔδοσαν μόνον τοῦ ὑπὲρ διδασκάλου ζηλοῦν, ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους συμπαθές· οὐδ' ἂν εἴποι τις ὅσοις ἐβεβαίωσαν τοῖς ἐξενηνεγμένοις πρὸς τοῦτο δόγμασι. Καὶ γὰρ συνήχθοντό τε λυπουμένοις καὶ συνήδοντο βέλτιον πράττουσιν ἐκ τῶν αὐτῶν ἑκάτερα λογισμῶν· καὶ ὅπερ οὐκ ἂν ἕτερός τις πλὴν τούτων σεμνύνοιτο οὐδ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ τολμήσειε σχεδιάσαι ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ηὔχοντο· τοῦτο πάντων αὐτοὺς ὧν ὅσοι γεγόνασιν ὑπερτίθησι· τοῦτο πάντας ποιεῖ νικᾷν ἐκ πολλοῦ τοῦ κρείττονος καινότερον εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς εἶδος τοῖς καλλιτέχνοις δημιουργηθὲν καὶ ἀμίμητον ζηλῶσαι τοῖς μετὰ τούτους καταλειφθέν. Πρὸς τοῦτό τις ὁρῶν, μὴ προπολεμοῦντα παίδων θαυμαζέτω C πατέρα μηδ' ἀριστέας προμαχομένους τάξεως· ὡς εἰ καὶ τούτους συμβαίη πεσεῖν, τοῖς γε δι' οὓς ὁ ἀγών, ἀσφαλεστέραν τὴν σωτηρίαν γενέσθαι, οὐ μέτριον γὰρ ἐνταυθοῖ τὸ μέσον, ἀλλ' ἴσον οὐρανῷ τε πρὸς γῆν καὶ αἰῶνι πρὸς βίον, καὶ τοῖς ἀποστόλοις πρὸς τοὺς τοιούσδε τὸ ὑπερέχον, τί ἄν τις ἄξιον ἔχοι λέγειν πρὸς ταῦτα; Οἱ γὰρ μηδ' ἂν ὄνομα τοῦ χωρισθῆναι Χριστοῦ ἐνεγκόντες οἷς θλίψις καὶ στενοχωρία καὶ ὅσα τούτων ὑποθέσθαι βαρύτερα καὶ ζωὴ καὶ ἄγγελοι καὶ ὅσα τῆς ἀκηράτου λήξεως μικρὰ ἢ οὐδὲν ἐδόκει. Ὡς ἐκεῖθεν ἀφέλκειν δύνασθαι, τούτοις οἱ Χριστῷ δι' αὐτῶν προσαγόμενοι ἀφέλκοντες, οὐκ ἐλύπουν· τῶν γὰρ αὐτῶν ἦν δήπουθεν ὑπέρ τε Χριστοῦ καὶ ὧν ἐκεῖνος ἕνεκεν D ἑαυτὸν παρέδωκεν ἑτοίμους εἶναι πᾶν ὁτιοῦν κινδυνεύειν· καὶ τοῦτο κεφάλαιον αὐτοῖς τῶν κατὰ πᾶσαν γῆν τε καὶ θάλασσαν μακρῶν ἐκείνων διαύλων συνεπεραίνετο μηδένα τῶν ἁπάντων ἀπολειφθῆναι τῆς βασιλείας, κἂν εἴ τι δέοι παθεῖν περὶ ταῦτ' ἔχοντας· τοῦ γὰρ τοὺς ἄλλους σῶσαι τὸ ἑαυτοὺς πολλοῦ τινος ἔδει μεῖζον ἡγεῖσθαι· οὕτω μέγα τὸ τόλμημα καὶ οὕτως ὑπερφυὲς ἐννοῆσαι ὥστε καὶ εἰς ἄπορον ἐκπίπτειν τί ἄν τις τῷ λόγῳ χρήσαιτο, πῶς τοῦ αὐτοῦ εἴχοντο ἀδιασπάστως καὶ ἀποπίπτειν οὐ παρῃτοῦντο. Μέγιστον μὲν οὖν τοῦτο, πῶς γὰρ οὔ; μικρὸν δὲ οὐδ' ἐκεῖνο· καὶ γὰρ ἀδελφὸν τῷ προτέρῳ καὶ παρὰ τοσοῦτον οὐ ταυτὸν παρ' ὅσον οὐ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι προηνέχθη· τὸ γὰρ

dens erat eum ad id propensum et natura tale esse; bonum enim natura non est, cum bonum esse non licet. Cui vero semel terrorem incusserat, ne per ignaviam parum ejus verba curarent; ea laudare quis possit apostolorum? Et præterea facilis eorum accessus in zelatis viris aliquid magni erat; ut et quercum et adamantem molles reddidisse satis essent, et illi qui capti fuerant eorum sermonibus nihil haberent quod desiderabilius videam, exceptis apostolis. Si enim ex timore et feritate odium in subditis illorum qui ita se gerunt gignitur et crescit, verisimile esset quod decens est et remissum, longe dimissa recta via, auctorem amoris fieri. Non igitur, ut dictum est, hujus rei periculum fecerunt solum zeli quo in magistrum ardebant, sed etiam in homines amoris. Neque dicat aliquis quantis hoc confirmaverint illatis a se id probationibus. Etenim et dolentibus condolescebant et felicioribus una congaudebant ex iisdem utrinque ratiocinationibus; et quod nemo alius exceptis illis præ se tulisset, neque pro seipso ausus esset inchoare, depositum esse a Christo pro fratribus gloriabantur. Hoc illos omnibus quicunque fuerunt præcellentes facit: hoc facit omnes vincere cum novissimum pietatis et virtutis exemplum dederint effectum optime et inimitabile venturis hominibus relictum. Illud quidem aliquis respiciens, non pugnantem pro natis patrem miretur, non principes ante ordinem propugnantes, ut, quanquam accidat ut cadant, illis quibus certamen est, certior salus fiat. Non moderatum enim hic quod medium est, sed æquale cœlo, si cum terra conferatur, et æterno tempori, si cum humana vita, et apostolis, si cum cæteris hominibus, quod superat. Quid aliquis jam super ea adjicere e re esse censeat? Is enim qui ne verbum quidem Christo separationis tulissent, quibus anxietas et angustiæ sunt et quæque his cogitari possunt difficiliora, et vita et angeli et omnia quæ immistæ quietis sunt, parva seu nihilum videbantur; ut inde abstrahere possis, illis qui ad Christum per eos adducebantur, detrahentes, haud ægre ferebant; etenim erat illorum pro Christo et his quorum causa Christus seipsum dederat, paratos esse quodcunque objici potest periculum adire, et illud præcipuum illis nullum in universa terra, neque etiam illos qui ultra mare erant; relinqui in regno Dei, quodcunque sit quod pati oporteret eos qui id susciperent; nam oportebat alios salvari majus haberi quam si seipsi salvarent. Sic tam audax propositum et tam incredibile cogitatu est, ut in summam difficultatem incideret qui ea expressurus verbis uteretur. Quomodo eidem rei satis adhærebant ut nihil eos avellere posset, et decidere nollent. Maximum sane hoc est. Quidni enim? Parvum vero nec illud. Nam consanguineum priori et fere æquale non idem quia non iisdem nominibus est prolatum. Id enim quod cupiebant sese ab omnibus solutos

esse una cum Christo, et quod eam solutionem procrastinarent propter amorem illorum, quos per Evangelium Christo quotidie parturiebant, quo pacto magis quis homines dilexerit? Multum vero infra debitum agere crederent si Christi discipuli ejus fidem stabilire nitentes, non eumdem Christo in ejusdem generis homines amorem demonstrare studiose quærerent. Illud enim non ignorabant qui Christi spiritum habebant; Magistro licere eos in propria et intacta beatitudine collocare. Ille autem, quanquam et ipse omni mutatione superior esset, non tamen dedignatus est corpus sumere; et se hominibus æqualem ostendit esse, sui in eos amoris clarissimum documentum exhibendo, et eadem cum illis vita fungendo. Id enim constat quod sicut apostoli Christo, sic homines Christo nomen dedisse.

Hoc enim et illi in animo esse sciebant, et plures quidem cognoscere demonstrationes benefactorum ejus exhibebant quam omnes qui unquam fuerant; pulchriores vero eo quo plures, ad bene agendum promptissimi omnium, bene pati, ignavissimi et rursus male factorum nunquam accusati, et quod mala patiebantur eo magis gaudebant, quo minus digna quæ in præsentia experiebantur præ reposita in cœlo gloria videbant: et omnibus monstrarunt se humana natura usos fuisse, mente vero cœlesti, et inter terrenas mentes longe superiori. Si autem fieri posset ut ille qui præsenti sermonum specie uteretur, illorum in his voluntatem satis omnibus in medium produceret, sic disposuissem sermones. Cum autem multas de rebus ratiocinationes deficientes videam, relictas melius esse mihi videtur imitari pictores qui discipulos exemplaribus potius et repræsentationibus quam tenuibus verbis docent, et quæ singula beneficia contulerint perlustrare. Non enim qualem sermo solus quemlibet proclamat, et talis haberi illi debet, sed super quem facta verbis addita non pudoris dicenti materiem præbent. Et exploratus ille sermo, quantum me divulgare licet, omnino est dignus comparari rebus ipsis. Et hoc quidem erit hoc modo. Sermo qui hic sensus etiam apostolorum sciat, attamen justum existimat, miracula utriusvis cum nuntiata fuerint, quietum manere, et alterius miraculis usque ad finem immoratur; tunc ipsum ipsum capiens, principium et reliquis rebus dedisse. Si autem de ambobus libere omnia dicere liceret, hoc esset gratum: nunc autem cum divisus sit qui dicit, uni post alterum amborum se ipsum dabit.

Petrus igitur, ne dicam longa, illum qui ante fores templi Hierosolymitani sedebat et stipem erogabat, manu sublatum et super pedes collocavit, ac si nullo unquam malo vexatus fuisset; et claudum ambobus pedibus mater in lucem ediderat, et qui necnon ta-

A ἐπιθυμεῖν μὲν ἀναλῦσαι καὶ συνεῖναι Χριστῷ, αὖθις δ' ὑπερτίθεσθαι τὴν ἀνάλυσιν, φίλτρῳ τούτων οὓς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ὠδίνων ὁσημέραι, τίνα πέρα εἰπεῖν ὑπερβολὴν δύναται τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἀγάπης; Πολὺ δ' ἂν ἔξω τῶν προκειμένων πράττειν ἐνόμιζον εἰ Χριστοῦ μαθηταὶ καθεστάναι ἰσχυριζόμενοι μὴ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ περὶ τοὺς ὁμοφύλους σπεύδοιεν δεικνύναι στοργήν. Οὐ γὰρ ἐκεῖνό γε νοῦν Χριστοῦ ἔχοντας ἐλελήθει ὡς καὶ τῷ διδασκάλῳ ἐνῆν ἐν τῆς οἰκείας καὶ ἀκηράτου μακαριότητος ἱδρῦσθαι. Ὁ δὲ καίτοι τροπῆς ἀνώτερος ὤν, ὅμως οὐκ ἀπηξίωσε καὶ σῶμα ἀναλαβέσθαι, καὶ τῷ συγγενεῖς αὐτοῦ τοὺς ἀνθρώπους δεῖξαι, τῆς εἰς αὐτοὺς ἀγάπης σαφέστατον πάντων ἐξενεγκεῖν σύμβολον, καὶ δὴ μᾶλλον μὲν ἔζων Χριστῷ· τοῦτο γὰρ κἀκεῖνο ἦν B συνελόντι φάναι τὸ πᾶν Χριστῷ οἱ ἀπόστολοι, μᾶλλον δ' ἀνθρώποις διὰ Χριστὸν ἑαυτοὺς ἀπησχόλουν ἢ τῷ Χριστῷ.

Τοῦτο γὰρ κἀκείνῳ πρὸς γνώμης ᾔδεσαν ὄν, καὶ πλείους μὲν γνῶναι τὰς ἐπιδείξεις τῶν εὐεργετημάτων παρέσχον ἢ πάντες οἱ πώποτε, καλλίους δὲ ὅσῳ καὶ πλείους· εὖ μὲν ποιεῖν προθυμότατα πάντων ἔχοντες, εὖ δὲ πάσχειν ῥᾳθυμότατα· καὶ αὖθις κακῶς μὲν ποιεῖν οὐδέποτ' ἂν ἐγκληθέντες, τῷ δὲ κακῶς πάσχειν τοσούτῳ χαίροντες ὅσῳ καὶ οὐκ ἄξια τὰ παρόντα δεινὰ πρὸς τὴν ἀποκειμένην αὐτοῖς ἔβλεπον δόξαν· καὶ πᾶσι μὲν μανθάνειν ἐδίδοσαν ὡς εἶεν ἀνθρωπίνῃ μὲν κεχρημένοι τῇ C φύσει, γνώμῃ δὲ οὐρανίῳ καὶ πάντῃ τῶν γηΐνων ὑπερκειμένῃ. Ἀλλ' εἰ μὲν ἦν τῇ παρούσῃ τῶν λόγων ἰδέᾳ χρωμένῳ τὴν ἐκείνων περὶ ταῦτα προαίρεσιν ἀποχρώντως ἅπασι παραστῆσαι, ὧδ' ἂν διετίθουν τοὺς λόγους· ἐπεὶ δὲ πολὺ τῶν πραγμάτων τοὺς περὶ τούτων λογισμοὺς ὁρῶ λειπομένους, ἄμεινον εἶναί μοι δοκῶ μιμησάμενον τῶν ζωγράφων οἳ τοὺς μαθητὰς παραδείγμασι μᾶλλον καὶ πρωτοτύποις ἢ ψιλοῖς λόγοις παιδεύουσι, τοῖς καθ' ἕκαστον τῶν εὐεργετημάτων ἐπεξιέναι. Οὐδὲ γὰρ ὃν λόγος μόνος ὁποιονοῦν κηρύττει καὶ τοιοῦτος ὑποληπτέος οὗτος, ἀλλ' ἐφ' ὃν τὰ πράγματα τοῖς λόγοις παρατιθέμενα, μὴ καταισχύνει τὸν λέγοντα. Καὶ ὁ βασανισθεὶς οὑτοσὶ λόγος ὅσα κἀμὲ ἀποφήνασθαι, οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐκ ἄξιός ἐστι τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι τοῖς ἔργοις. Καὶ D τοῦτο μὲν τοῦτον ἔσται τὸν τρόπον· ὁ δὲ δὴ λόγος κἀνταῦθα τὸ σύμπνουν τῶν ἀποστόλων εἰδὼς οὐμενοῦν δίκαιον οἴεται τοῖς θαύμασιν ὁποτέρου παραγγελίας ἠρεμεῖν καὶ τοῖς γε θατέρου μέχρι καὶ εἰς τέλος ἐνδιατρίψας, εἶτ' ἀναλαβὼν ἑαυτόν, ἀρχὴν καὶ τοῖς τοῦ λοιποῦ δοῦναι. Ἀλλ' εἰ μὲν ἀμφοτέρων ἀθρόα πάντ' εἰπεῖν ἐπεφύκει, τοῦτ' ἂν ἦν αὐτῷ βουλομένῳ· νυνὶ δὲ μεριστὸς ὢν ἑνὶ παρ' ἓν ἑκατέρων ἑαυτὸν ἐπιδώσει.

Πέτρος τοίνυν, ἵνα μὴ λέγω μακρά, τὸν πρὸ τοῦ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ νεὼ καθήμενόν τε καὶ προσαιτοῦντα οὕτω τῆς χειρὸς λαβόμενος ἐπὶ ποδῶν ἔστησεν, ὡς μηδενὶ μηδέποτε συγγεγονότα δεινῷ, καίτοι χωλὸν ἀμφοτέροις αὐτὸν ἡ μήτηρ εἰς φῶς

προηνέγκατο καὶ μηδοτιοῦν ποσὶ χρῆσθαι δυνάμενον, ὡς καὶ φόρτον ἑτέρων γίνεσθαι ἡνίκα πρὸ τῆς ὡραίας ἔδει ῥιπτεῖσθαι πύλης. Παῦλος δ' ἐν Λύστροις πόλει Λυκαονίας τῶν ἴσων γέγονεν αὐτουργός· πλὴν καθόσον οὐ χειρὶ, φωνῇ δὲ τὸν χωλὸν ἤγειρε. Τῷ γὰρ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ χεὶρ καὶ φωνὴ ταυτὸν ἠδυνάσθη παρὰ τοῖς ἀποστόλοις· οἷς γε τοῦτ' αὐτὸ μέλλον, τὸ θεραπεύσιν οὐ προὔργου τι ἐγένετο τὸν αὐτὸν ἐν ἅπασι μετιέναι τρόπον τῆς θεραπείας· καὶ ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος, τῶν τε τοῦ πάθους ἀπαλλαγέντων εἴπου δοίης τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀλλήλων εὐπραγίαν μαθεῖν, οὐδετέρῳ γ' ἂν τὸ θατέρου καλὸν χαριέστερον ἔδοξε προχωρῆσαι, μᾶλλον μὲν οὖν ἑκατέρου τὸ οἰκεῖον ὅσον θατέρου τῷ τρόπῳ διήνεγκε τοσοῦτον πρὸς τῷ ἡδεῖ καὶ σεμνότερον, μεγαλαυχεῖσθαί τ' ἂν ἔσχον ἐπ' ἀλλήλοις, ὁ μὲν, ἅτε δὴ καὶ ἁφῆς ἀξιωθεὶς ἀποστολικῆς, ὁ δ' αὖ τούτῳ μᾶλλον τῷ μηδὲ χειρὸς ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν τὸν ἰατρὸν, φωνῆς δὲ μόνης προσδεηθῆναι, καὶ ταυτὶ μὲν ὑπῆρξεν ἂν ἑκατέρῳ ἰδίᾳ, κοινῇ δὲ περιχαρεστέρας ἂν ἀπήλαυνον τῆς ἰάσεως, ὅσῳ καὶ βραδυτέρας· καὶ γὰρ ἥδιον ἐπὶ γῆς ἐβάδισαν ἢ πάντες οἱ ἐπ' ἐκείνων ἄνθρωποι· καὶ πλεῖστον ἂν οἶμαι χρόνον ἀπιστεῖν ἑαυτοῖς, εἴ γε μὴ ὀνειρώττουσι τῇ τῆς εὐφροσύνης ὑπερβολῇ. Σεμνὸν δὲ κἀκεῖνο τῶν ἀποστόλων εἰκάσαι καὶ τῆς τοῦ θαύματος χάριτος μὴ φέρον τὰ δεύτερα εἴ γε μὴ καὶ τὰ πρῶτα. Ἐπεὶ γὰρ ἑκάτερον τῶν χωλῶν οἱ τότε παρόντες ἐτύγχανον ἀλλομένους καὶ ἀσφαλῶς βαδίζοντας ἔβλεπον, οὐκέτι τοῖς θεραπευταῖς ὡς ἀνθρώποις, ἀλλ' ὡς θεοῖς προσεφέροντο. Παύλῳ γε μὴν καὶ ἐπιχαρίτως δημηγοροῦντι καὶ ὡς Ἑρμῇ προσεῖχον ἤδη. Καὶ Βαρνάβας αὐτῷ τῆς τιμῆς συνὼν παραπέλαυσε. Τά τε προσαγόμενα στέμματα καὶ οἱ ὠθησόμενοι ταῦροι τῆς μεγίστης ἐν τιμαῖς ἁπάσαις ὑπεροχῆς εἰκότως. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις θεοῖς ἐκεῖνα μόνα προσόντα ἑώρων, ἃ προσεῖναι θεοῖς ἐξῆν, μεγέθη ναῶν, χάριτας ἀγαλμάτων, ἀναθημάτων κάλλη καὶ πλοῦτον, βωμοὺς στενοχωρουμένους τοῖς ἱερείοις, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ὡς τυράννοις δορυφορίαν· καὶ οὐ μᾶλλον ἐκ τοῦ θεοὺς εἶναι τούτων ἀξιουμένους ἢ ἐκ τοῦ τούτων ἠξιῶσθαι, καὶ ὃ μεῖζον προσβιασαμένους τὴν θέωσιν· τοὺς δ' ἀποστόλους ἔβλεπον τούτων μὲν μετέχοντας οὐδενὸς, ἐκεῖνα δὲ ἔχοντας κἀκεῖνα ποιοῦντας, ἃ θεὸν ἔχειν, καὶ πρὸς ἃ κινεῖσθαι ἐχρῆν. Καὶ πρός γε τούτοις τὸν μὲν Παῦλον τοιαύτην ὁρῶν ἦν ἀποφαίνοντα τὴν ἐν ἑαυτῷ χάριν, οἵαν εἶναι εἰκὸς καὶ ἦν αὕτη, Θεοῦ τε καὶ θεία. Τοὺς δὲ ἀνθρώπους, εἰ μὲν οἱ θεοὶ χρηστόν τι ποιεῖν αὐτοὺς δύναιντο, μηδέποτε δυνηθέντας εἰς πεῖραν ἐλθεῖν· ὅτι δὲ ταῦτα θεὸν χρὴ ποιεῖν ἃ Παῦλος ἐποίει, τοῦτό γε καὶ μάλα καλῶς ἐγνωκότας. Τί οὖν ἔδει πρὸς ταῦτα τοὺς ἀποστόλους τῷ πράγματι χρήσασθαι; Ἄλλος μὲν ἂν τὰς τοιάσδε τιμὰς καὶ παρούσας οὐκ ἀπώσατο, καὶ ἀπούσας ἂν ηὔξατο· οἱ δὲ παρούσας γοῦν προσέσθαι τοσοῦτον ἐδέησαν, ὥστε καὶ οὐδ' ἐλαφρῶς τὸ γινόμενον ἤνεγκαν, ἔνθα καὶ δὴ μάλιστα θεοὺς ἄν τις ἡγήσατο. Ἐπεὶ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὰ παρόντα

A quam pedibus uti poterat, ut etiam onus cæteris esset quando ante Pulchram residebat portam. Paulus contra Lystræ, in urbe Lycaoniæ, earumdem rerum auctor factus est, nisi quod non manu, sed voce claudum suscitaverit. Etenim in nomine Christi et manus et vox idem poterat apud apostolos, quibus hoc ipsum sanare paris momenti res factum est; nam eumdem in omnibus morbis modum sanationis adhibebant, et si post sanationem restitutam hominibus, nemo alterius pulchritudinem gratiamque superare videretur; potius tamen quod utriusque proprium est, quanto magis alterius modo differt, tanto et relicta jucunditate, honore digniorem; et magnifice gloriari invicem possent, unus quia ab apostolo B manu tractari dignus inventus esset; alter, quia Petro ne quidem adhibita manu, sed voce tantum opus fuisset, ut sedentem suscitaret. Et hoc quidem præsto unicuique privatum erat, commune autem eo gratiori sanatione utebantur, quo tardior erat. Etenim jucundius terram ingrediebantur quam omnes posteri. Et plurimum credo tempus fore ut fides ab illis abesset, nisi somnium agentibus propter nimiam felicitatem. Semper autem apostolorum miracula si non primo loco, secundo saltem ponenda erunt. Quum enim utrumque claudorum ii qui forte tunc aderant salientem et deambulantem viderent, medicos non pro hominibus, sed pro diis habebant. Paulo enim, egregio prædicatori, ut Mercurio hono- C res offerebant; et Barnabas, dum aderat, iisdem honoribus fruebatur. Adde quod vittæ et sacrificandi tauri in maximo honore apud omnes, ut par est, erant. Etenim cæteris diis ista sola attributa videbant, quibus deos abundare decet, templorum magnitudinem, gratiam statuarum, donariorum pulchritudinem et divitias, aras coarctatas victimis et omne aliud ut tyrannis satellitium; neque magis quia dii erant, his digni habebantur, quam qui digni his habebantur, et, quod majus est, inviti, pro diis habebantur. Videbant autem nullius istarum rerum participes apostolos factos; sed ista habentes et ista facientes quæ deum habere et ad quæ moveri oportebat. Insuper in Paulo eminebat Deo ipso digna gratia; homines vero, nisi dii D utile aliquid in illos conferre queant, nunquam posse in experimentum venire; sed quia eadem deum oportet facere quæ Paulus faciebat, hoc pro certo constabat. Quid ergo oportebat præterea apostolos fecisse? Alius certe tales honores oblatos non recusasset, et deficientes precatus esset: at illi spe futurorum iniquo sæpe animo præsentia ferebant. Hinc certe esse deos credas, quippe qui supra hominem præsentia disposuerunt. Paulus quidem cum Barnaba, scissis vestibus, iis se repente obtulerunt, et affectibus humanis obnoxios se affirmantes, sacrificari sibi omnino recusarunt. Petrus contra multitudinis de se opinionem, quasi propria potentia operatus fuisset, longiori concione ex-

rum animo expellit; ambo Deum proclamant Christum. Si quis autem rem perscrutetur, triplex ornamentum videbit, et propter processum gloriosiorem, suspicio enim medicos esse sicut deos superat nimia existimatione miraculi magnitudinem, quamvis principium ad id referens; quod autem sacra et divinum cultum refutaverit, id vere omni laude dignum est, sed rursus vide: miraculose admodum in Joppe Dorcadi mortuæ quæ piaculum et propositionem et lacrymas esset sortita, Petrus unico verbo vitam restituit; et Paulus in Troade ubi sermones in mediam noctem protraxerat, Eutychum juvenem, qui forte e tertio tabulato humi ceciderat, et quem sui cognati defunctum sustulerant, vitæ reddidit; et uterque monstravit quid apostolus Dei nomine locutus in aliquem conferre posset. Sic et mulieres, æque ac viri nunquam de gratiis apostolo alicui referendis hæsitabant; non enim quia natura a viris differebant, in studiis ignaviores erant. Nam in Christo Jesu, femineum et masculum nihil est. Uterque enim non minus quam puer et vir homo est. Etenim Magistrum sciebant nullum in bene faciendo discrimen inter utrumque genus facere. Ei enim qui semper bene agit non sexus differentia, non nox neque dies, non hominum frequentia, neque solitudo, nihil aliud similium rerum impedimento est. Sic et apostoli non naturam, non tempus, non ætatem, non fortunam, non locum, nec aliud quidquam distinguere solebant. Præterea et vocati et non vocati, ægrotantes sanatos, mortuos vero viventes suis reddiderunt; et vocantibus numquam spe inferiores visi sunt; non rogantibus autem semper superiores. Præterea quem non admiratione percelleret Petrus in Lydda Judææ, quum paralysi laborantem Æneam invenit et ita sibi constrinxit, ut sibi inde ministraret; Paulus contra qui in Melita insula, quæ juxta minorem Syrtim Africæ mari circumdatur, ad moribundum ex morte patrem Publii sanum reddidit, ita ut in omne tempus malo valediceret? Tum iis qui cum Paulo navigabant, ut misere in insulam allidereut, accidit, aut potius feliciter contigit, ut per Paulum salvarentur. Publii quidem patri et illis qui in insula morbis laborabant felicissimus (si felix est mortis fuga) fuit in illam adventus Pauli. Demonstratum quoque sæpius est apostolos et voluisse et potuisse opera plus quam humana efficere: ita ut neque morbi neque mors ipsa eorum præsentiam ferre possent. Si vero hoc dixero, res mirabiliores unusquisque diceret, ut credo, non obscurum esse Salvatoris promissioni fidem impositam esse. Nonne enim cuilibet maximum videtur omnium prodigiorum umbra sola Petri morbidos ad valetudinem revocans et ex dæmoniacis dæmones expellens? Adde Pauli sudarium; et quæ juxta corpus sacrum coapostoli umbræ æqualem vim exercebant. Illius enim hi discipuli erant, quare fraus et imitatio diu latere vix poterant. Quemadmodum autem exercitus trepidans et vexillum erectum ab hostibus, et procul

A διέθηκαν, καὶ Παῦλος μὲν ἅμα Βαρνάβᾳ τὰς ἐσθῆτας περιῤῥηξάμενοι καὶ εἰς μέσους τοὺς θεοποιοῦντας ἀλάμενοι, ὁμοιοπαθεῖς τε αὐτοῖς ἄνθρωποι διεμαρτύραντο γεγενῆσθαι, καὶ μὴ ἄν εἴ τι καὶ γένοιτο θυσίας προσδέξασθαι· Πέτρος δὲ τὴν περὶ αὐτοῦ τοῦ πλήθους ὑπόληψιν ὡς οἰκείᾳ δυνάμει τὸ θαῦμα ἐνηργηκότος μακροτέρᾳ δημηγορίᾳ τῆς ἐκείνων φυγαδεύει ψυχῆς· ἀμφότεροι δὲ Θεὸν καταγγέλλουσι τὸν Χριστόν. Καὶ τὸ πρᾶγμα σκοποῦντι τριχῆ φαίνεται κοσμηθὲν καὶ κατὰ πρόοδον ἐπιδοξότερον ἑαυτοῦ γεγονός. Ἡ μὲν γὰρ ὡς περὶ θεῶν τῶν θεραπευσάντων ὑπόληψις παρευδοκίμει τὸ τοῦ θαύματος μέγεθος, καίτοι τὴν ἀρχὴν ἀναφέρουσα πρὸς ἐκεῖνο· τὸ δὲ τὴν θέωσιν διακρούσασθαι καὶ τὰ θύματα καὶ μεθ' οὕτω θεοφορήτου ἐνστάσεως πόθεν οὐχὶ τῆς ἐντεῦ- B θεν ὑπερέχει τιμῆς; Πάλιν ὅρα πῶς· θαυμασίως δὲ πάντως ἐν Ἰόππῃ τὴν δορκάδα τῷ ζῆν ἀπολῦσαι ὡς καὶ λουτρῶν καὶ προθέσεως καὶ θρήνων τυχεῖν Πέτρῳ μὲν βραχύτατον ἤρκεσε ῥῆμα εἰς ἀπόδειξιν βιοῦσαν. Παῦλος δ' ἐν Τρωάδι καὶ εἰς μέσας νύκτας διαλεγόμενος, τὸν νεανίαν Εὔτυχον ἐκ τοῦ τριστέγου πεσόντα καὶ νεκρὸν ὑπὸ τῶν προσηκόντων ἀρθέντα, τῇ ζωῇ πάλιν ἀπέδωκε, δείξας ἑκάτερος τίνος ἀπόστολος χρηματίζων καὶ δοῦλος, τίνα τελεῖν δύναται. Οὕτω καὶ γυναῖκες, οὐκ ἄνδρες μόνοι, χάριτας εἰδέναι τοῖς ἀποστόλοις οὐδαμῶς ὅλως ἠπόρουν. Οὐ γὰρ ὅτι τὴν φύσιν ἀῤῥένων διήλλαττον, καὶ τῆς ἐπιμελείας ἔλαττον ἀπῄεσαν ἔχουσιν. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ θῆλυ καὶ ἄρσεν οὐδέν ἐστιν· ἑκάτερος γὰρ οὐχ ἧττον ἢ παῖς καὶ ἀνὴρ ἄνθρωπος· C καὶ γάρ τοι καὶ τὸν διδάσκαλον ᾔδεσαν μηδὲν ἐν ταῖς εὐποιίαις διιστῶντα τὰ γένη· τῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ὅτε μὴ εὖ ποιοῦντι οὐ τὸ τῶν φύσεων διάφορον, οὐ νύξ, οὐχ ἡμέρα, οὐκ ὄχλος, οὐκ ἐρημία, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ἐμποδὼν γίνεται. Κατὰ ταυτὰ τοίνυν καὶ οἱ ἀπόστολοι μὴ φύσιν, μὴ χρόνον, μὴ ἡλικίαν, μὴ τύχην, μὴ τόπον, μηδὲν ἄλλο διαστέλλειν μεμαθηκότες, προσέτι καὶ παρακλήσεως προσαγομένης καὶ ἀπαράκλητοι, νοσοῦντας μὲν ὑγιεῖς, νεκροὺς δὲ ζῶντας ἀπεδίδοσαν τοῖς οἰκείοις. Καὶ τοῖς μὲν καλοῦσιν οὐδεπώποτε τῶν ἐλπίδων ὤφθησαν χείρους, τοῖς δὲ καὶ μὴ δεηθεῖσιν ἀεὶ κρείττους. Ἔτι τίνα οὐκ ἂν ἐκπλήξειε Πέτρος μὲν ἐν Λύδδῃ τῆς Ἰουδαίας παραλελυμένον D τὸν Αἰνέαν εὑρὼν, καὶ συσφίγγων ὡς ἑαυτῷ τοὐντεῦθεν ἀπηρετεῖσθαι, Παῦλος δ' ἐν Μελίτῃ τῇ νήσῳ, Μελίτῃ τῇ περὶ τὴν ἐλάττω Σύρτιν τῷ τῆς Ἀφρικῆς κλυζομένῃ πελάγει, πρὸς θάνατον ἤδη τοῦ νοσήματος βάρει νεύοντα τὸν πατέρα Ποπλίου ἀνανεῦσαι παρέχων εἰς τέλος ἀποσεισάμενον τὸ δεινόν; Ἔνθα τοῖς μὲν τῷ Παύλῳ συμπλεύσασι δυστυχῶς εἰς τὴν νῆσον ἐξωκεῖλαι συνέβη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εὐτυχῶς διὰ Παῦλον σωθῆναι, τῷ Ποπλίου γε μὴν πατρὶ καὶ οἷς ἐν τῇ νήσῳ νοσήματα πιέζοντα ἦν παντάπασιν εὐτυχὴς, εἰ δὴ εὐτυχὲς τὸ φυγεῖν θάνατον, ἡ ἐπὶ ταύτην ἀπόβασις συνηνέχθη τοῦ Παύλου. Δέδεικται μὲν δὴ πολλαχόθεν καὶ βουλομένους καὶ δυναμένους τοὺς ἀποστόλους ἔργα

γε ῥὺς ἀνθρωπίνης κρείττω ποιεῖν, ὡς καὶ νόσους καὶ θανάτους μηδ' ἂν ἐπιδημίαν αὐτῶν δύνασθαι φέρειν· εἰ δ' ὃ τούτου θαυμασιώτερον ἐρῶν ἔρχομαι λέξω, πᾶς τις ἄν, οἶμαι, φαίη μὴ ἄδηλον εἶναι τῇ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίᾳ τέλος ἐπιτεθῆναι. Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ παντί τῳ δοκεῖ μέγιστον πάντων θαυμάτων σκιὰ μόνη Πέτρου τοὺς κακῶς ἔχοντας ἰωμένη καὶ δαιμονῶντας τῶν ἐνοικούντων ἀνιεῖσα πνευμάτων, καὶ μὴν καὶ Παύλου σουδάριον καὶ ὅ τε δήποτε τῶν περὶ τὸ ἱερὸν σῶμα ἰσοῤῥόπους τῇ τοῦ συναποστόλου σκιᾷ τὰς δυνάμεις ἐνήργει· ἐκείνου γὰρ οὗτοι μαθηταί, ὅθεν καὶ κλέψαι τις θεραπείαν ἠδύνατο, καὶ ἡ μίμησις μάλα ἐγγύθεν ὀφθῆναι· ὃν μέντοι τρόπον στράτευμα καταπεπληγμένον καὶ σημαία σπαθεῖσα τοῖς ἐναντίοις καὶ πόῤῥωθεν σάλπιγγος ἀκουσθεὶς ἦχος οἴχεσθαι παραυτίκα ποιεῖ, τὴν αὐτὴν καὶ νόσοι καὶ δαίμονες, καὶ σκιὰν ἐδεδοίκεσαν Πέτρου, καὶ σουδάριον Παύλου, καὶ ὁ τοῦ τῶν ἀποστόλων ὀνόματος μεμνημένος δρασμοῦ δαιμόνων εὐθὺς καὶ νόσων ἦν μεμνημένος· καὶ οὐ μᾶλλον ἄσθματα τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀρχὴν τὰ πνεόμενα εἰσῳκίζετο ἢ ἐκεῖθεν ἐξέκλεπτον ἑαυτά, τῶν εὐχομένων τε ἦν ἢ φυγῇ λαθεῖν χρώμενα ἢ μὴ σὺν μάστιγι δραπετεῦσαι· καὶ τὸ μὴ μετὰ ζημίας ἀπαλλαγῆναι οὐ χεῖρον ᾤετο τοῦ σὺν κέρδει.

A auditus tubæ sonitus in fugam statim hostes vertit, sic et morbi et dæmonii ipsam umbram Petri et sudarium Pauli extimescebant; et qui apostolorum nomen meminerat, meminerat eo ipso generis et morbi et dæmonii; neque respiratio interna atque extrinseca eadem mansit, et fuga sine castigatione præoptanda videbatur; sine pœna enim dimitti dimissioni gratuitæ æquipollebat.

Τοσοῦτον τοῖς δαίμοσι τὸ δέος ἐπήρτητο, ὡς καὶ πρὸς δουλοπρεπεῖς κολακείας ἤδη χωρεῖν καὶ παιδίσκῃ χρησαμένους ὀργάνῳ, δούλους τε τοῦ ὑψίστου Θεοῦ τοὺς ἀποστόλους κηρύττειν καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας εὐαγγελίζεσθαι, καίτοι φανερὰν καὶ ἀκήρυκτον τῶν τοῦ λόγου γενναίων ἀγωνιστῶν ἐπ' αὐτοῖς ἀνῃρημένων τὴν μάχην, ὡς πᾶσαν ἀποκλεῖσαι ψυχὴν τῇ ἐκείνων λατρείᾳ· οὔκουν δὴ κακῶς τοῖς κακοῖς ἐπὶ διάνοιαν τοῦτ' ἦλθεν εἴ γε προχωρήσειεν αὐτοῖς θωπείαις τοὺς κατ' αὐτῶν ἐκμειλίξασθαι· ἐκεῖνο μέντοι κακῶς, ὅτι τοὺς ὑπὸ Χριστοῦ πεμφθέντας ὑπελεύσεσθαι ἤλπισαν, καὶ οὐδὲ τοῦτο συνῆκαν, ὃ τοὺς ἀποστόλους οὐκ ἂν παρῆλθεν, ὡς τῷ τοῖς ἐχθροῖς νέμοντι πίστιν καὶ θάτερον ὑπολείπεται τὸ τοὺς φίλους ταύτης ἀποστερεῖν, οὐ μὴν καίτοι τούτους καταδημαγωγήσειν τοὺς ἀποστόλους οἰόμενον τὸ προασπίζον τῆς οἰκείας συμμορίας δαιμόνιον ἔσχε τι, οὐδ' εἰ μηδὲν ἄλλο παροφθὲν γοῦν ἐῤῥεῖν ἀφείθη· ἀλλὰ καὶ δίκην ὧν ἐτόλμησεν ἀπῃτήθη· καὶ γὰρ ἐπιστομισθὲν τῆς παιδίσκης ἠλάθη.

B Tantus dæmoniis terror incutiebatur, ut etiam ad blanditias serviles laberentur, puerili voce uterentur, servos summi Dei apostolos prædicarent, et viam veritatis annuntiarent, quanquam clara admodum vel non proclamata, generosorum Christi athletarum cæsorum pugna esset, ut omnis auris blanditiis eorum occlusa maneret. Male ergo malis in animum hoc venit, si ipsis succederet blanditiis uti contra illos ut quasi melle allicerentur. Male quidem quod illos quos Christus miserat ambituros esse sperabant; et illud ignorabant quod non apostolos superaret, scilicet quia illum qui hostibus fiduciam adhibet, alterutrum manet, aut illa amicos privare, et apostolos captivare auxilio dæmonis qui propriam causam defendit et qui cuncta pro libitu faciendi C facultatem habet, sed qui eorum quæ facere ausus erat rationem poscebatur; Petrus enim ancillæ os obturare non audebat.

Τίς δὴ ταῦτα βλέπων, οὐκ εὐθὺς ἐπὶ νοῦν ἐκεῖνό γε λήψεται, ὡς τοῖς ἀποστόλοις Χριστοῦ καὶ τῶν οἰκείων ἀνὰ χεῖρας ἡ θεραπεία παρῆν καὶ τῶν ἐχθρῶν ἡ κατάλυσις, ἑκατέροις τε τὰ πρόσφορα διάφορα νέμοντες, τῶν αὐτῶν ἐν ἑκατέροις ἄξιοι στεφάνων ἀνηγορεύοντο, καὶ ἃ χρὴ ποιοῦντες καὶ τοῖς ἄλλοις ὁδὸν ἃ δεῖ ποιεῖν ὑπεδείκνυον; Ταυτὶ μὲν οὖν οὕτω μεγάλα καὶ οὕτω λαμπρά, ὡς μήτ' αὐτῶν ἕτερα, μήτ' αὐτὰ ἑαυτῶν λαμπρότερα πεφυκέναι γενέσθαι· μηδ' εἰ ταῦτα μόνα τοῖς ἀποστόλοις ἐπράχθη, τῶν δ' ἄλλων οὐδὲν ἐλάττω ἢ ὥστε τοιούτους αὐτοὺς οἵους ἅπαντες ἴσμεν ἔχειν δεικνύναι· ὡς δὲ καὶ τοῖς μετὰ τὴν κλῆσιν μετανοίᾳ τὰς ἑαυτῶν ἀποτριβομένους κηλῖδας ἑτοίμους τε παρεῖχον καὶ ἵλεως ἑαυτούς, τίς οὕτως ἔξω τοῦ τὰ καλὰ θαυμάζειν εἰδέναι, ὡς μὴ ἂν μεθ' ὑπερβολῆς ἄγασθαι; Πέτρος μὲν οὖν οὐκ ἂν δέοιτο πολλῶν τῶν ἐπὶ τούτῳ πίστεων· ἀρκεῖν γὰρ οἶμαι τὸ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ τοῖς μεταβαλλομένοις ἀφιέναι τὰ πταίσματα λαβεῖν ἐντολὴν ὅπερ οὐδένα καιρὸν ἂν ἠνέσχετο φιλῶν ὡς

Quis tandem hæc intuens, non statim mente concipiet, apostolis Christi datum fuisse et amicos sanare et inimicos dirimere? et quæ utrisque conducunt differentia judicantes, earumdem in utroque digni coronarum proclamabantur, et quæ oportet facientes et aliis viam quæ oportet facere indicabant. Ista igitur tam magna et clara, ut neque illis alia, neque illa ipsi clariora fieri possint, nec etiam si hæc sola ab apostolis facta fuissent; aliorum autem D nihil minus est quam ut eos quales omnes novimus possimus demonstrare. Quos autem postmodum pœnituit sordes contraxisse adeo ut ad meliora reveniant, quis tam mente captus est, ut non impense stupescat? Petro quidem non opus esset multorum super his fide; satis enim esse credo ut septuagies septies illis qui pœnitentiam agebant peccata remitteret, mandatum accepisse; quod nunquam certe tulisset amans ut amabat illum qui mandabat, non omni cura custodire. Attamen quod ipse expertus erat quantum ex hac conditione com-

moditatis red dere posset, nemini non similem gratiam impertitus esset.

Etsi enim et magum Simonem qui pecunia Spiritum emere præsumebat ad resipiscentiam duxit, multum tamen abfuit ut cæteros quibus pœnitentia opus erat, ad eamdem adduceret. Pauli contra usque ad nunc proclamat ubique amorem in homines illud quod ad illum Corinthi lapsum scripsit rursus amorem sancire, et vincentem mortem monstrare, quanquam prius illum constituisset, et pœnæ locum dedisset in tempore. Non enim parvi est momenti hocce medicamentum a Deo hominibus missum; sed ut tantum possit efficacia omni certare bono; atque ideo gratia corporibus ex animis et ex ambobus prius Deo : non enim magis in hoc animo fruitur corpus quam corpore animus. Ambo tamen ex Dei munificentia sunt. Et si quis apostolos magistros esse in pœnitentia dicat, quod est revera diceret; et magistros qui ad summum omnium bonorum accinguntur. Etenim mirandi apostolatu; mirandi et vita facti sunt, mirandi etiam ipsis miraculis : et licuit et inde illis admiratione dignos fieri, et magis quam cæteri; quia præstat ut quis ex errore convertatur, quam si mortuus ad vitam resuscitetur : alterum enim sine dubio manet ut in sepulcrum rursus deveniat; alteri fortasse ad errorem. A natura ita comparatum est ut melius sit patribus animam natorum componere, quam mortuorum ad vitam revocari, de quo prius gavisi erant. Illos enim cum et maximopere cupiverant impense amaverunt; hos contra cum nondum vidissent vix de illis doluerunt. Hoc etiam nobis persuadet apostolos mediatores positos fuisse inter Deum et illos quibus, cum priorum errorum pœniteat, initium secundæ fit vitæ. Et gratias haberi decet illi qui post se eos magistros et salvatores nobis præfecit, qui cum etiam magna conferat beneficia, pro paucis quæ largitus est habet, et licet exigua acceperit, ut pro magnis gratias agit apostolis qui in omnibus præstiterunt, eosque inter nos mutuos referunt. Equidem credo ista magna et apostolorum vere digna me dixisse, et illos qui me audiverant sic sentire persuasum habeo. Illis vero quæ sequuntur, nihil deest quin æqualiter magna sint. Si quis enim ea omittat, et omnia potius apostolorum dicat, non video quomodo cum illorum gratia loqueretur. Quomodo enim non diceret digna aliquis, et quibus non laudibus extolleret illud, scilicet nunc quidem illos gaudentes ex visu judicum venire et in summos honores commutare pro Christo ignominiam; nunc vero oblectari in difficultatibus, in injuriis, in necessitatibus, in omnibus quæ quis dicat hac sorte esse pejores? et nunc pulchrum credentes hoc seipsos dicere ultimos demonstratum fuisse a Deo ut qui morti obnoxii essent, nunc vinculis pro Christo decorari. Atque ergo ne-

A ἐφίλει τὸν ἐντειλάμενον, μὴ προθυμίᾳ πάσῃ τηρεῖν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἷς αὐτὸς πεῖραν εὐτύχει τῆς ἐκ τοῦδε τοῦ καλοῦ ὠφελείας, οὐκ ἔστιν ᾧ τῆς τοιαύτης χάριτος οὐκ ἂν μετεδίδου

Εἰ γὰρ καὶ τῷ μάγῳ Σίμωνι χρημάτων οἰομένῳ τὸ Πνεῦμα πρίασθαι μετάνοιαν ὑπετίθετο, πολλοῦ γ' ἂν ἔδει μὴ τοὺς ἄλλους οἷς μεταμελείας ἔδει, πρὸς αὐτὴν παραπέμπειν. Παύλου δὲ καὶ νῦν εἰσέτι κηρύττει πανταχοῦ τὸ φιλάνθρωπον τὸ πρὸς τὸν ἐν Κορίνθῳ περιπεσόντα γράψαι πάλιν ἀγάπην κυροῦν, καὶ νικῶντα τὸν θάνατον δεῖξαι, καίτοι πρότερον αὐτὸν καταστήσαντος καὶ τῇ τιμωρίᾳ χώραν δόντος κατὰ καιρόν· οὐ γὰρ μικρὸν οὐ μικρὸν ἐκ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις τουτὶ τὸ φάρμακον κατεπέμφθη, ἀλλ' οἷον καὶ μόνον δύνασθαι ταῖς ἐνεργείαις πάσαις
B ἁμιλλᾶσθαι τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ διὸ χάρις τοῖς σώμασι παρὰ τῶν ψυχῶν καὶ παρ' ἀμφοῖν πρότερον τῷ Θεῷ· οὐ γὰρ μᾶλλον ἐν τούτῳ ψυχῆς ἀπολαύει σῶμα ἢ σώματος ἡ ψυχή. Ἄμφω μέντοι τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς· καὶ εἰ δή τις τοὺς ἀποστόλους ἀλείπτας πρὸς μετάνοιαν φαίη, εἴη ἂν τὸ ὂν εἰρηκὼς καὶ πρὸς τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν πάντων ἀλείπτας. Καὶ γὰρ οὖν θαυμαστοὶ μὲν γεγόνασι τῇ ἀποστολῇ, θαυμαστοὶ δὲ τῷ βίῳ, θαυμαστοὶ δὲ καὶ τοῖς θαύμασιν. Ὑπῆρξε δὲ κἀντεῦθεν αὐτοῖς θαυμαστοῖς εἶναι, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων, ἐκ τοῦ ἥδιον ἐξ ἁμαρτίας ἐπιστρέφοντα βλέπειν, ἢ νεκρὸν ἀνιστάμενον· τούτῳ μὲν γὰρ ἔστι πρὸς τάφον αὖθις ἀναμφιλέκτως ἐπανελθεῖν, ἐκείνῳ δὲ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, οὐ τάχα.
C Φύσις δὲ καὶ πατράσι βέλτιον τὴν ψυχὴν διατίθεσθαι παῖδας ἀπολωλότας κομιζομένοις, ἢ ἐφ' οἷς ἄρτι γεγενημένοις ἥσθησαν· τοὺς μὲν γὰρ πολλὰ ποθήσαντες, κατεφίλησαν, τοὺς δὲ μήπω πρόσθεν ἰδόντες μηδ' ἐπ' αὐτοῖς ἀνιασθέντες ἐβάστασαν. Τοῦτο καὶ ἡμῖν ὑποτείνει τὰς ἀμείνους ἐλπίδας, ὡς καὶ νῦν οἱ ἀπόστολοι μεσῖται προβέβληνται πρὸς Θεὸν οἷς μεταμέλον τῶν πρόσθεν ἁμαρτημάτων ἐπιστροφὴ δευτέρου γίνεται βίου· καὶ χάρις τῷ τούτους μεθ' ἑαυτὸν διδασκάλους καὶ σωτῆρας ἡμῖν ἐπιστήσαντι ὃς καὶ μεγάλα εὐεργετῶν, εἰς μικρὰ τὰ δοθέντα λογίζεται, κἂν μικρὰ τύχῃ λαβὼν ὡς ἐπὶ μεγάλοις τὰς χάριτας ἀπομνημονεύει καὶ τοῖς γε ἀποστόλοις πάντα ἀρίστους ἑαυτοὺς παρασχοῦσιν, ἐκείνῳ τε πρὸς ἡμᾶς καὶ ἡμῖν πρὸς
D ἐκεῖνον χάρις. Ἐγὼ δ' ὅτι μὲν ταῦτα μεγάλα καὶ τῶν ἀποστόλων ὡς ἀληθῶς ἄξια εἴρηκά τε καὶ τοὺς ἀκούσαντας οὕτω λογίζεσθαι πείθομαι· τὰ δ' ἐφεξῆς οὐδὲ ταῦτα ὑστερεῖ τοῦ ἐπίσης εἶναι μεγάλα· εἰ γάρ τις ταῦτα μὲν παρέλθοι, πάντα δὲ μᾶλλον τῶν ἀποστόλων λέγοι· οὐχ ὁρῶ πῶς ἂν ἐκείνοις καθ' ἡδονὴν εἴποι. Πῶς γὰρ οὐκ ἄξια λέγεσθαι καὶ μειζόνων τῶν ἐγκωμίων τὸ νῦν μὲν αὐτοὺς χαίροντας ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου πορεύεσθαι καὶ εἰς τιμὰς τὰς ἀνωτάτω μεθιστάναι τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀτιμίαν, νῦν δ' εὐδοκεῖν ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, καὶ ὅσα ἄν τις εἴποι τῆς αὐτῆς ἢ καὶ χείρονος μοίρας, καὶ νῦν μὲν σεμνὸν οἰομένους τὸ χρῆμα ἑαυτοὺς λέγειν ἐσχάτους ἀποδεδεῖχθαι ἀπὸ

Θεοῦ ὡς ἐπιθανατίους, νῦν δὲ τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ δεσμοῖς καλλωπίζεσθαι; Καὶ γοῦν οὔτε Ἑλλὰς αὐτοὺς, οὔτε Βάρβαρος ἔξω κινδύνων εἰς αὐτὰς εἶδον ἐπιδημοῦντας, συνεκεκλήρωτο δ' οἷον αὐτοῖς τὸ κακῶς πανταχοῦ πάσχειν, τοῦ καὶ λαμπροτέρους αὐτοῖς ὅσαι ὧραι πλέκεσθαι τοὺς στεφάνους· καὶ ὅ τι ἂν αὐτοῖς ἐπίοι δεινὸν, τοῦτ' εὐθὺς χαρᾶς ἀφορμή· καὶ ὅσῳ δεινότερον τοσούτῳ καὶ μείζονος· καὶ τὸ πάσχειν διὰ βίου κακῶς κουφότερον ἐφιλοσοφεῖτο ἢ ἄλλοις ἐπὶ βραχύ. Καὶ ἄλλοις μὲν καὶ τὸ κατ' ὀλίγον δεινοῖς χειμασθῆναι οὐκ ἔστιν ἄνευ τοῦ λύπῃ ξυνεῖναι διενεγκεῖν· τοὺς δὲ χαίρειν οὐκ ἦν εἰ μή τις λύπη παρῆν, τάχ' ἂν καὶ ἀθυμεῖν ἦν εἰ μὴ τῶν δεινῶν αὐτοῖς πλεῖον μετῆν. Καὶ ἦν γὰρ τῶν εἰκότων τοῖς ἠκολουθηκόσι τῷ πλάνῳ μὲν, ὡς ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀπόνοια διεθρύλησε, Θεῷ δ' ὡς τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, πάντα μὲν τόπον στάδιον ἠνεῷχθαι κινδύνων, πάντας δὲ κινδύνους εἰς ἡδονὴν μεθοδεύεσθαι, τὸ μὲν τῇ σπαρείσῃ φήμῃ, τὸ δὲ τῇ πίστει τῆς ἀληθείας. Ἐντεῦθεν καὶ πᾶσα μὲν εἱρκτὴ δεσμώτας εἶχεν αὐτούς· οἱ δ' εἰς τύπον αὐτὰς μετεσκεύαζον ἀνακτόρων, καὶ παντὸς βασιλέως ἥδιον διεγίγνοντο, καίτοι καὶ δεσμὰ περικείμενοι καὶ τὸν θάνατον ἐπηρτημένον ὁρῶντες.

Καὶ γὰρ πρὸς μόνον αὐτοῖς ἀφορῶσι τὸν οὐρανὸν οἳ τὸν διδάσκαλον ἀνερχόμενον εἶδον οὐδὲν ἦν τῶν ἐπὶ γῆς οὔτε τερπνὸν, οὔτε ἀλγεινόν· ἀλλ' ἐκεῖνο τερπνὸν, ὃ τὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῖς ἡγεῖτο, κἀκεῖνο ὃ μὴ τοιοῦτον, ὅπερ οὐκ ἐκεῖσε παρέπεμπεν. Ἀμέλει καὶ τοῦτο σοφῶς παιδευθέντες τε καὶ παιδεύοντες, πολλαῖς θλίψεσι εἰσιτητὴν εἶναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ηὐδόκουν ἐν ἀτιμίαις μᾶλλον ἢ τιμαῖς, ἐν δεσμοῖς ἢ ἀνέσει, ἐν πληγαῖς ἢ τρυφῇ. Πάντα γὰρ πάντων οἷς τἀγαθὸν ἐν σπουδῇ νικῶντες, ἐνίκων καὶ τῷ πλείω καὶ μείζω βούλεσθαί τε πάσχειν ἢ πάντες καὶ δύνασθαι φέρειν. Οἷς μὲν γὰρ οὐ τοσοῦτος ἔρως ἐντέτηκε τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τὸ ὑπὲρ ἐκείνου πάσχειν τῶν λίαν ἡδέων ἂν εἴη. Τούτοις δὲ οὕτω σφόδρα φιλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς ψυχὰς μυριάκις τῆς ἡμέρας διδόναι καὶ τὸ μυριάκις τῆς ἡμέρας πάσχειν κακῶς ἁπάντων χαριέστατον ἦν. Καὶ ἀγρὸς μὲν κατὰ τὸ συνεχὲς πολλάκις ἀρούμενος καὶ ἀναῤῥηγνύμενος ἀτονώτερος ἑαυτοῦ καρποφορεῖν ἑκάστοτε γίνεται· τοῖς δὲ τὸ μηδεμίαν ὁμολογεῖσθαι ἀναχωχὴν τῶν δεινῶν εὐτονωτέρας ἐκαινούργει τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα· καὶ τὸ κάλλιστον, ὅτι κάλλιον αὐτοῖς τὸ κινδυνεύειν ἐδόκει, ἢ ἄλλοις τὸ ῥαστώνῃ συζῆν. Φέρε γοῦν ἵνα τις καὶ ἡμῖν μίμησις ἐντεῦθεν ἐκμαξαμένοις ἐγγένηται καὶ κατ' εἶδος αὐτῶν ἐξετάσωμεν ἃ πάσχοντες ὡς μὴ πάσχοντες διετέλουν, καὶ οἷς ὡς ὕδατι σίδηρος ἐστομοῦντο, καὶ ὡς ὑπ' ἀκόνης ἐθήγοντο. Καὶ διέξιμεν δὴ Πέτρον μὲν ἐπειδὴ τάχιστα τὸν ἐν τῷ ναῷ κείμενον χωλὸν ἤγειρεν· εἶτα τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει τὸ θαῦμα προβῆναι διωμολόγησε, καὶ τοὺς παρόντας συνθέσθαι τούτῳ διεμαρτύρατο τούς τε ἱερεῖς καὶ τὸν τοῦ νεὼ στρατηγὸν, καὶ ἔτι τοὺς Σαδδουκαίους καθ' ἑαυτοῦ διηρεθικότα. Οἱ δὲ καὶ ἐπιθέμενοι χεῖράς τε ἐπέβαλον καὶ εἰς τήρησιν

A que Græcia neque barbara terra sine periculis eo viderunt peregre conviventes; ubique autem id iis accidit ut cum rebus adversariis conflictandum ipsis esset, unde eo splendidioribus decorabantur coronis; et quod illis periculosum superveniebat, hoc statim gaudii fons erat; et quo periculosius, eo magis gaudio dignum; et per omnem vitam male pati, facilius ab istis philosophis censebatur, quam a cæteris per breve tempus; et cæteri quidem quod etiam per breve tempus periculis quasi hieme vexabantur, non ferre poterant nisi cum multa mœstitia; illi contra nihil gaudii habebant nisi sibi malum aliquid incumberet; et fortasse animum despondissent nisi terribilium illis major pars fuisset. Erat enim verisimile illis qui secuti erant impostorem, sicut Judæorum insania divulgabat, Deum
B autem, sicut vere videtur, unumquemque locum quasi arenam aperire periculis plenam; omnia vero pericula pro voluptatibus haberi; quorum primum fama vulgata, alterum fide in veritatem. Hinc et omnis carcer vinctos eos detinebat. Alii vero carceres pro regum ædibus habebant, et omni rege jucundius vivebant, quanquam et vinculis constringerentur, et mortem impendentem viderent.

Cum enim tantum ad cœlum suspicerent, ubi Dominum ascendisse sciebant, nihil erat inter terrestria, neque jucundum, neque triste: illud autem jucundum erat, quod per viam quæ ad Magistrum tendebat eos ducebat, et illud triste, quod eos inde avertebat. Nimirum hoc recte edocti et docentes,
C multis afflictionibus esse accessum in regnum cœlorum, magis clarescebant in ignominiis quam in honoribus, in vinculis quam in libertate, in cruciatibus quam in deliciis. Etenim cum omnes omnino vincerent qui virtutis studiosi sunt, vincebant etiam cum plura et majora vellent pati quam omnes ferre possent. Quibus enim non tantus amor Christi fuerat insitus, pro illo pati parum jucundum habebant. His vero tantum delectantur, ut vitam decies millies unaquaque die darent, et si decies millies quovis die mala paterentur, gratissimum ipsis esset. Ager quoque indesinenter aratus et subversus, minus idoneus ad fructus ferendos fit: illis contra quo magis in malis indesinenter vexantur,
D eo feliciores animi et feliciora corpora videntur; ac pulchrius illis pericula adire, quam aliis in tuto vivere videtur. Agitedum ergo, ut aliqua nobis imitatio inde contingat, et ad imaginem eorum exploremus quæ passi, quasi non paterentur, vivebant, et quomodo ut ferrum ex aqua temperaturam acquirerent, et quasi cote acuerentur. Et Petrum in medium feramus, ubi claudicantem qui in templo jacebat suscitavit; deinde ex Christi virtute miraculum in lucem edidit, et illos qui aderant huic assentiri impulit, sacerdotes, inquam, et templi præfectum qui una cum Sadducæis contra se excitatus erat. Illi autem manus in eum conjecerunt et in custodiam duxerunt, quanquam mira-

eorum negare non possent. Sed illi utrinque male rebus præsentibus usi erant, cumque illi cui ne minimum quidem imputare peccatum licebat, manus injicere non dubitarent, ejusque in homines misericordiam pro nihilo habuerunt. Hinc cum Petro libertas loquendi erepta esset, Christum e mortuis resurrexisse eo magis proclamabat, et cum illi juberent ne ulli de Christi nomine loquerentur, et minitarentur, Petrus ad minas respondere dedignatus est. Videbat enim multo melius esse Deum quam homines audire; igitur minas, donec viderit Deum viventem Christum, parvi pendere, prudentiæ esse putabat: ita ut, sinens eos cæteroquin imperare, nusquam doctrinæ adhæserit; imo rursus in carcerem conjectus, cum cæteris qui B ibi erant (non enim oportebat silere), ab angelo vinculis solutus, statim dicendi facultate usus est, nihil omittens eorum quæ ad Christum ducere possunt. Quid autem quis aut Judæorum impiam audaciam et impudentiam memoret, aut libertatem in dicendo apostolorum miretur? Judæorum quidem, qui postquam Petrum et cæteros verberaverant dimiserunt, jubentes ne illa quæ facta essent evulgarent; de illis contra, qui cum prætore Petro injuria quam acceperant gaudentes, in pristina verba et negotia reciderunt? Cum non tam pavidus dux præesset ut alia quavis re ab admiratione Christi amoveretur. Sed tempus est regis in Petrum crudelitatem enarrare. Constat regem Herodem invectum esse diris verbis in aliquos Ecclesiæ viros C et tantum vexavisse quantum ipsi libitum erat; Petrum igitur comprehensum in vincula conjecit, et diligentissime custodiit. Petrus autem, nihil de carcere curans, de salute discipulorum anxius erat; sed Deo ipsi quoque iidem curæ erant. Itaque vinculis ab angelo nocturno tempore liberatur, et educitur e carcere, nemine sentiente; nihil enim boni de illo Herodes mente agitabat, imo sequenti die mortem parabat. Hinc discipuli qui in Judæa erant de Petro desperabant et mirabantur eum non ad supplicium ductum et nondum solitam crudelitatem regis expertum fuisse. Quid enim Herodibus jucundius, quam carnifices hominum nullius culpæ reorum semper esse? Factum est autem inde liberatus Petrus, in domum matris Marci venerit, ita tamen ut D non Petrum adesse congregatis videre sibi viderentur, sed fortasse angelum ejus; de quo certiores facti deinceps gaudebant. Sed et ancillam negantem se quemcumque virum melius nosse quam Petrum dementiæ arguebant. Cum autem persisteret, introductum agnoverunt, et non sine summa mentis agitatione amplexi sunt. Omnia mihi potius ut vera credere mentem subit quam Petrum silentio obstrictum adeo ut carcer, ut verbera, ut ipsa mors metum injicere possit; Petro enim tanta ex Christo audacia accesserat, ut hæc incitamenta de Christo apud populum prædicandi essent, et apertius hunc doctrinam Verbi proferebat. Et Petrus quidem de eo

A ἔθεντο, καίτοι τῷ θαύματι μηδὲν ἀντιλέγειν δυνάμενοι. Ἀλλ' οἱ μὲν ἀμφοτέρωθεν κακῶς τοῖς παροῦσιν ἐχρήσαντο, οἷς τε τῷ μηδένα κακὸν ποιεῖν αἰτίαν λαμβάνοντι χεῖρας ἐπιβάλλειν οὐκ ὤκνησαν, καὶ οἷς τὴν ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ εὐποιίαν ἅτε μηδὲν παρατρέχοντες, οὐκ ἐδυσωποῦντο. Πέτρῳ δὲ μείζω τὰ τῆς παῤῥησίας ἐντεῦθεν ἐξῄρετο καὶ Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι μᾶλλον ἀνηγορεύετο καὶ παραγγελλόντων ἐκείνων μηδενὶ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ καὶ προσαπειλουμένων, οὐδ' ἔστιν ἧς ἐπιστροφῆς ἠξίου τὴν ἀπειλήν· ἑώρα γὰρ πολλῷ δικαιότερον ὂν Θεοῦ ἢ ἀνθρώπων ἀκούειν, ὧν, μέχρις ἂν εἰδῇ Θεὸν ὄντα τὸν Χριστὸν, ἐν ὀλιγωρίᾳ ποιεῖσθαι τὰς ἀπειλὰς ἐν ὀρθῷ τῷ λογισμῷ ἐπείθετο κεῖσθαι· ὥστε καὶ τἄλλα τούτους ἄρχειν ἐῶν οὐδαμοῦ τῆς B διδαχῆς αὐτοῖς ὑπεξίστατο, ἀλλὰ καὶ πάλιν εἰς δεσμωτήριον εἱρχθεὶς σὺν τοῖς ἄλλοις κἀκεῖθεν, οὐ γὰρ ἐχρῆν σιωπᾷν, ὑπ' ἀγγέλου λυθεὶς, αὖθις ἐχρῆτο τῇ δυνάμει τοῦ λόγου· φειδόμενος μηδενὸς τῶν ὅσα πρὸς Χριστὸν πέφυκεν ὁδηγεῖν. Τί ἄν τις ἢ τὴν τῶν Ἰουδαίων θρασύτητα καὶ ἀναίδειαν εἴποι, ἢ τὴν παῤῥησίαν θαυμάσαι τῶν ἀποστόλων, τῶν μὲν ὅπως Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς μαστιγώσαντες ἀφῆκαν παραγγείλαντες μηκέτι τὰ λαλητέα λαλεῖν, τῶν δὲ ὅπως ὑπὸ προστάτῃ τῷ Πέτρῳ τῆς ὕβρεως ἧς ὑβρίσθησαν χαίροντες, τῶν προτέρων πάλιν καὶ ἔργων καὶ λόγων εἴχοντο; ἐπεὶ μηδ' οὕτω ψοφοδεεῖ τῷ κορυφαίῳ ἐστρατηγοῦντο ὥστε ἄλλο τι καταπλήττεσθαι ἢ θαυμάζειν πρὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὥρα δὴ C καὶ βασιλικὴν ἐπήρειαν κατὰ Πέτρου διεξελθεῖν. Προκείσθω δὲ βασιλεὺς Ἡρώδης τῷ λόγῳ κακῶσαί τινας τῶν τῆς Ἐκκλησίας προθέμενος, καὶ μέντοι καὶ κακώσας ὅσα γε καὶ ἐκείνῳ προὐχώρησεν, δὴ καὶ Πέτρον συλλαβὼν, δεσμοῖς περιβάλλει· καὶ καθείργνυσι, καὶ ἀσφαλέστατα πάντων φρουρεῖ. Πέτρῳ δὲ τῆς μὲν εἱρκτῆς ἔμελεν οὐδὲν, τῆς δὲ τῶν μαθητῶν σωτηρίας· ἔμελε δὴ ἄρα ταύτης πρὸ τούτου καὶ τῷ Θεῷ· δι' ἃ καὶ λύεται μὲν ἀγγέλῳ ἐπιστάντι νυκτὸς τῶν δεσμῶν, ἐξάγεται δὲ μηδενὸς αἰσθομένου· οὐδὲ γὰρ αὐτῷ μέτριά τινα Ἡρώδης ἐβούλευεν, ἀλλὰ τῆς προσελαυνούσης ἡμέρας θάνατον ἤρτυεν. Ὅθεν καὶ τοῖς ἐν Ἰουδαίᾳ τῶν μαθητῶν ἀπέγνωστο τὸν Πέτρον, οἷόν τε γενέσθαι μὴ παραπεμφθῆναι πρὸς ξίφος ἐκ τῆς εἱρκτῆς· ἐπεὶ μηδ' ἀπείροις τῆς D τοῦ βασιλέως μιαιφονίας εἶναι συνεβεβήκει. Τί γὰρ τοῖς Ἡρώδαις ἥδυτερον, ἢ παλαμναίοις ἀνθρώπων μηδὲν ὑπαιτίων ἀεὶ γίνεσθαι; Καὶ γίνεται δὴ μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς μητρὸς Μάρκου τὸν Πέτρον ἐλθόντα, μηδαμῶς Πέτρον εἶναι τοῖς συνειλεγμένοις δοκεῖν, ἀλλ' ἴσως ἄγγελον ἐκείνου παρεῖναι· αἰφνίδιον γὰρ ἡδονὴν εἰκὸς ἀπιστίας ἦν γενέσθαι. Καίτοι καὶ τῇ παιδίσκῃ, διατεινομένῃ πρότερον πάντ' ἄνθρωπον ἀγνοῆσαι ἢ Πέτρον, μανίαν ἐπεκάλουν, μέχρις ἐπιμενούσης, εἰσαχθέντα τε ἐπέγνωσαν καὶ οὐκ ἄνευ τοῦ μεγάλως ἐκπλαγῆναι ἠσπάσαντο. Πάντα μοι μᾶλλον ὡς ἀληθῆ πιστεύειν ἐπέρχεται ἢ Πέτρον ἀνεθέντα καλὸν κρῖναι τὸ σιωπᾷν, εἴ τις λέγοι τοῦτο τὴν εἱρκτὴν καὶ

τὰς μάστιγας καὶ τὸν θάνατον δέος παιδεύειν δύνασθαι. Πέτρῳ γὰρ τοσόνδε τι τῆς κατὰ Χριστοῦ τόλμης προσῆν ὥστε καὶ προτροπὴ ταῦτα τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παρίστατο δημηγοριῶν· καὶ ἀπαρακαλυπτότερον ἐντεῦθεν τὰ τοῦ λόγου προῄει· καὶ Πέτρος μὲν οὕτω τοῖς τε παθήμασιν ὑπερήδετο, κἀκ τούτων μᾶλλον πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον ἐπεῤῥώννυτο, καὶ καινότερος καθ' ἡμέραν ἐξητάζετο ἑαυτοῦ. Δῆλος δὲ Παῦλος, ἀλλὰ γὰρ εὐχῆς ἔργον καὶ τὰ τοῦδε συντέμνοντα μὲν, μὴ μέντοι πόῤῥω πάνυ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐλαύνοντα διηγήσασθαι, οὐκ ἄνευ κινδύνων νυκτὸς ἐν Δαμασκῷ χαλαθεὶς διὰ τοῦ τείχους σπυρίδι· καὶ γὰρ ὁρμὴ κατ' αὐτοῦ τῶν Ἰουδαίων ἀνήφθη καὶ πρὸς θάνατον ζήτησις· ἐπεὶ μὴ ἀντιβλέπειν ταῖς τῶν αὐτοῦ λόγων ἀντιθέσεσιν εἶχον καὶ οἵπερ οὐκ ἔστιν ὅτε λόγων ἀκούειν ζωῆς ἀνεκτῶς ἔφερεν, θάνατον ἐτίθεσαν τῷ διδάσκοντι τὴν ζημίαν· ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο δεινὸν ὑπωπτεύετο τοῦτό γε, ἐχρῆν ἀγνοεῖν πρὸς ἀνθρώπων ὂν ἀμαθεστάτων καὶ θρασυτάτων, χερσὶ τοὺς ἀληθεῖς καὶ σοφοὺς λόγους ἀμύνεσθαι. Πλὴν καίπερ ὄντων ἐν τοῖς τοιούτοις τούτων, καὶ Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας αὐτῷ μετὰ πολλὰς πόλεις καὶ ἔθνη προστιθέμενα τῇ πίστει διωγμὸν ἐπανίστησιν, οὐδὲν ὅ τι μὴ τῶν κακῶν ἀπειλοῦντα. Ὁ δ' ἐκτιναξάμενος καὶ τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν, γνώμης γίνεται καὶ τοῖς ἐν Ἰκονίῳ κηρύξαι. Ἔνθα τῶν μὲν αὐτῷ τε καὶ τῷ σὺν αὐτῷ Βαρνάβᾳ προσθεμένων, τῶν δὲ συμπονούντων τοῖς Ἰουδαίοις, τί δεινὸν ἢ τί ὀλέθριον φάναι ὃ μὴ τηνικαῦτα κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐμελετᾶτο; Ὅμως δ' οὖν Λύστρα μετ' Ἰκόνιον αὐτοὺς διαδέχεται, καὶ τοῦ χωλοῦ θεραπευθέντος ὑπὸ τοῦ Παύλου, καὶ θυσιῶν καὶ στεμμάτων προσαγομένων, τί τοῦτο; μεταβολὴ πάντων ἐξαίφνης· οἱ γὰρ ἀπ' Ἀντιοχείας καὶ Ἰκονίου κἀκεῖσε γενόμενοι πάντα ψεύδεσθαι τοὺς ἀποστόλους ἀνέπειθον· κἂν μὴ ὁ πρόσθεν χωλὸς τῇ περὶ αὐτὸν ἀπιστεῖν βούληται θεραπείᾳ, σκοπεῖν τε παρῄνουν, μὴ προδιδόντας σφᾶς ἀλῶναι τὰ πάτρια.

A quod pateretur gaudebat, et inde magis ad evangelizandum confirmabatur, et qualibet die renovabatur. Paulus autem precibus corroboratus animum contra spem partes suas egit, nec sine periculis nocte Damasi, in sporta de muro est demissus. Etenim turba Judæorum in eum concitata fuerat et ejus necem meditabatur, quia ejus verbis resistere nequibant; et cum verbum vitæ ex ore ejus audire nollent, ubicumque Magistro mortem posuerunt mercedem. Sed si etiam nullum aliud periculum suspicarentur, hoc certe oportebat agnoscere esse hominum rudissimorum et audacissimorum, manibus veritati et sapientiæ colluctari. Quanquam vero ita se res haberent, Antiochia Pisidiæ post multas urbes et multos populos fidei religatos, B persecutionem excitat, ærumnis plenam. Ille autem postquam a pedibus pulverem excussit, Iconienses evangelizare ratum habet. Ibi cum alii ipsi et Barnabæ adhærerent, alii vero Judæorum partes sequerentur, quid periculosum, quid perniciosum dici potest, quod tunc non in apostolos tentatum sit? Attamen et Lystra et Iconium eos excipit; et postquam claudicantem Paulus sanasset et sacrificia et coronæ proferrentur, subito omnium commutatio fit. Qui enim ex Antiochia et Iconio eo venerant in omnibus apostolos mendacii arguerunt, quanquam is qui prius claudicabat non sineret non credere suadebant viderent ne se ipsos traderent et perderent patriam.

Ἐπιδίδωσι γοῦν τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ μεῖζον εἰς τέλος βαδίζει, καὶ ἐπὶ τοσόνδε λίθοις ὁ Παῦλος βάλλεται, ὡς ἅτε μηκέτι μετῆν αὐτῷ πνοῆς ἔξω συρόμενος ῥιφῆναι τῆς πόλεως· ἀλλ' οὐδὲν οὔτε φοβερὰ οὔτ' ἀλγεινὰ ταῦτ' ἐποίει τῷ Παύλῳ, οὐδὲ πρὸς τὸ φιλοψυχότερον ἐσωφρόνιζεν· οὐδὲ τὸ παραμικρὸν θανεῖν δεδιέναι τὸν θάνατον ἔπειθεν. Τί δὴ τὸ ἐντεῦθεν; πολλὰς μεταξὺ πόλεις ἀμείβων καὶ κώμας καὶ φροῦδα πανταχόθεν δεικνὺς, ὅσα τε πρὸς ἀσέβειαν Ἕλληνας ἐξεκύλιε. Καὶ ὅσα μὴ πρὸς Χριστὸν ἐνῆγε τοὺς Ἰουδαίους, ἐφίσταται καὶ Φιλίπποις, οὐκ ἀσήμῳ πόλει Μακεδονίας. Ἐπεὶ δὲ κἀκεῖ τόν τε λόγον καταγγέλλων καὶ τοῖς τῶν δαιμόνων λυμαινόμενος πράγμασι καὶ τὸ τοῦ Πύθωνος πνεῦμα τῆς παιδίσκης ἀπήλασε διδάξας αὐτὸ μηδὲν περὶ ἑαυτοῦ μέγα φαντάζεσθαι, κἂν προλέγειν οἴηται, μηδέ τι μεῖζον εἰδέναι Χριστοῦ καὶ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ταῦτα λέγων ἠλήθευε μὲν, οὐ μὴν ὥστε καὶ ἀληθῆ δοκεῖν λέγειν ἠβούλετο· ἐνταῦθα ῥῆξίς τε τῶν ἀποστολικῶν ἐσθήτων ἄκοσμος εὐθὺς ἤδη καὶ μέλη ῥάβδοις καταξαινόμενα καὶ ἀπαγωγὴ πρὸς εἱρκτήν. καὶ τοῖς ἐσωτέροις ἑαυτοῖς μέρεσιν ἀσφάλεια τῶν ποδῶν ἐπὶ ξύλου. Τί οὖν

C Crescit igitur malum et majus in finem fit, et tam multis Paulus lapidibus petitur ut jam non amplius spiritum ducere posset, et ex urbe ejectus est. Sed ista neque dolorosa neque terribilia Paulo erant; neque eum ad id adducebant ut magis vitæ caveret; neque quod fere mortuus erat suadebat ut mortem timeret. Quid vero inde multas urbes percurrens, multos pagos, et vana ubique ostendens, quibus Græcorum impietatem implicabat, quæ tamen non ad Christum Judæos non adducebant; intrat Philippos, urbem non obscuram Macedoniæ. Postquam vero hic etiam verbum divinum annuntians et dæmoniorum rebus perniciem afferens, et spiritum quo Delphorum pythonissa afflabatur expulit, monens illum ut nihil magnum producat, quanquam D prædicere futura credatur, neque plura Christo scire et Christi discipulis, quamvis præsertim illa vera diceret, non sane vera dicere videri volebat; tunc rupta apostolorum vestimenta et membra virgis cæsa, et reditus in carcerem, cum compedibus. Quid enim oportebat Paulum ibi solatio privatum jacere et pessime interiisse; et nihil esse, quo differant improbi et illi qui omnibus benefaciunt? nullo modo:

igitur et oblectatus est satis, et non interiit, et omnes docere cœpit quorum illum dignarentur qui in carcerem conjecerant, quorum autem Deus, cujus non transgrederetur jussa, et quomodo homines cum nihil essent, sic se in ipsum gererent, neque posse cum Deo eluctari, multum abest; statim enim terræ motus evenit, et concussum est tribunal omne, et apertæ sunt portæ et diffluxere vincula, et custos cum omni domo divino baptismo ablutus est, dum tabulæ positio et animus fortis quæ invicta videbantur superavit; quam consolationem soluti o secuta est. Paulus vero quod et prædicta mala et istis pejora pateretur, honori ipsi datum est. Hinc prima illi navigatio pro Christo fuit in continentem terram. Oportebat enim quidquid reliquum terræ erat Ecclesiæ adjici, et illam totam Christi fieri a solis ortu usque ad occasum. Sed enim et post multum rursus proclamationis cursum in templum introeuntis Judæorum populus irruit et stricte tenuit; et necandum conclamabant; et turba tanta circa illum, ut nulla salutis spes appareret. Quum autem satis perturbationis fecerunt, arripit eum non sine vi ex illorum manibus chiliarchus, dicens juste quæ ad eum spectabant visa fuisse; et tribunal aperitur, et quanquam contra legem aderant sacerdotum principes, rursus Pauli os verberatur. Etiam rursus conversio et conjuratio illorum qui se ipsos devoverant, neque bilum manducaturos aut bibituros, prius quam Paulus malam vitam mala morte expiaverit. Tum insidias agnovit chiliarchus, et Paulus missus est ad duces et hinc Romam ad Cæsarem. Hi autem insidias struebant, quum cognovissent Pauli conscientiam sua pravitate plus valere, et sacerdotum principes contra leges ducum partes cepisse; Paulus nihil sapientius aut efficacius existimavit quam per Deum jurare, si modo pœnitentia ducti id facere vellent. Ille enim manus effugiebat eorum valere jurijurando dicens. Lupi vero frustra hianti ore steterunt, Paulo non læso, quanquam et juste et injuste jurare parati essent, necantes, alii animam, alii corpus. Operæ pretium esse videtur pericula Romam navigantium exponere.

A ἔδει τὸν Παῦλον ἐκεῖ παραμυθίας δίχα λειφθῆναι, καὶ κάκιστα ἀπολέσθαι, καὶ μηδὲν εἶναι τῶν τε κακούργων καὶ τῶν εὖ πάντας ποιούντων τὸ διαλλάττον οὐδαμῶς; Τοιγαροῦν καὶ ἐψυχαγώγηται ἱκανῶς, καὶ οὐκ ἀπώλωλε, καὶ πάντας μαθεῖν παρεσκεύασε, οἵων μὲν αὐτὸν ἠξίουν οἱ καθειργνύντες, οἵων δὲ Θεὸς οὗ μὴ παρεξῄει τὰς ἐντολὰς, καὶ ὡς ἄνθρωποι μηδὲν ὄντες εἶεν, οἱ τὰ τοιαῦτα δρῶντες αὐτὸν μηδ᾽ ἐκ τῶν ἴσων Θεῷ πολεμεῖν πεφυκότες, οὐδὲ πολλοῦ γε καὶ δεῖ· αἴφνης γὰρ σεισμὸς ἀνεπέμπετο· καὶ τὸ δεσμωτήριον ἐκλονεῖτο· καὶ αἱ θύραι διΐσταντο καὶ τὰ δεσμὰ κατέῤῥει, καὶ ὁ φύλαξ πανέστιος τὸ θεῖον ἐβαπτίζετο βάπτισμα, καὶ τραπέζης παράθεσις, καὶ εὐθυμία νικῶσα, τὰ πρὶν δεινὰ δόξαντα. Καὶ μετὰ παρα-
B κλήσεως ἐκεῖθεν ἀπόλυσις. Παῦλος δὲ καὶ τὰ προειρημένα δεινὰ παθεῖν καὶ ἔτι χείρω τούτων τοῦ παντὸς ἐτιμᾶτο. Αὕτη πρώτη πρὸς τὴν ἀντίπορθμον τῇ Ἀσίᾳ τῷ μακαρίῳ διάβασις· οὗτος πρῶτος αὐτῷ διάπλους πρὸς Χριστὸν τὰς ἠπείρους συνῆψεν· ἔδει γὰρ καὶ ὅπερ τῆς γῆς ὑπόλοιπον ἦν προστεθῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ γενέσθαι Χριστοῦ μετὰ τὴν ἕω καὶ τὴν ἑσπέραν· ἀλλὰ γὰρ καὶ μετὰ πολὺν αὖθις τὸν τοῦ κηρύγματος δρόμον εἰς τὸ ἱερὸν εἰσιόντος τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος ὡρμηκότες ἀπρὶξ εἴχοντο· καὶ φονεύειν παρεκελεύοντο. Καὶ θόρυβος περὶ αὐτὸν, ὅσος, οὐδεμίαν παραίτησιν προσιέμενος. Ἐπεὶ δ᾽ ἱκανῶς θορυβήσαντες εἶχον, ἐξαιρεῖται τοῦτον οὐκ ἀθεεὶ τῆς ἐκείνων χειρὸς ὁ
C χιλίαρχος, δίκῃ τὰ κατ᾽ αὐτὸν εἰπὼν ἐπισκέψασθαι, καὶ δικαστήριον δὴ συγκροτεῖται καὶ παρῆσαν ἀνομοῦντες ἀρχιερεῖς, καὶ πάλιν Παῦλος κατὰ στόμα τυπτόμενος. Ἔτι πάλιν συστροφὴ καὶ συνωμοσία τῶν ἀναθεματισάντων ἑαυτοὺς, μήτε φαγεῖν μηδενὸς, μήτε πιεῖν, μέχρις ἂν δηλώσῃ Παῦλος κακῶς πολιτευσάμενος τῷ κακῶς ἀπαλλάξαι. Καὶ γνῶσις τῷ χιλιάρχῳ τῆς ἐπιβουλῆς, καὶ Παῦλος ἀνεπέμπετο πρὸς τοὺς ἡγεμόνας, κἀκεῖθεν πρὸς Ῥώμην καὶ Καίσαρα· ὅτε δὴ καὶ ἀκριβῶς οἱ ἐπιβουλεύοντες ᾔσθοντο, ὡς τῆς αὐτῶν πονηρίας κρείττων ἡ Παύλου σύνεσις ἦν· καὶ ὡς οἱ μὲν ἀρχιερεῖ παρανόμῳ ἐστρατηγοῦντο, Παῦλος δὲ Θεῷ, οὗ σοφώτερον οὐδὲν οὐδὲ ἰσχυρότερον· καίτοι τῶν ὅρκων αὐτοὺς οἶμαι μεταμελῆσαι εἴπερ εὐορκεῖν ἤθελον. Ὁ μὲν γὰρ τὰς αὐτῶν εὐθὺς χεῖρας διέδρα χαίρειν ἅμα τοῖς ὅρκοις ἀφείς· οἱ δὲ λύκοι μάτην χανόντες ἔστησαν, Παῦλον μὲν οὐκ ἀνῃρηκότες, ἑαυτῶν δὲ κἂν εὐορκεῖν κἂν ψευδορκεῖν ἦσαν ἕτοιμοι αὐτόχειρες γεγονότες τῷ δευτέρῳ μὲν τῆς ψυχῆς, τῷ προτέρῳ δὲ καὶ τοῦ σώματος. Δόξεις δ᾽ ἂν νοῦν ἔχειν καὶ τὸ τοὺς κινδύνους τοὺς κατὰ τὸν εἰς Ῥώμην πλοῦν ἐξετάζειν.

Et ut omnes æquo animo sufferebat, geminis, terra marique, vel potius variis periculis pro solo Christo se ipsum exponens, et ubique, quamvis non indictam conciliatamque clementorum securitatem inveniens. Cæterum, sinamus, si videtur, illum ipsum et hæc et alia sua pericula exponere, ut orationem nostram, ipsius quoque verbis, quemadmodum et factis nonnihil ornemus: *Ministri*

D Καὶ ὡς πάντας (1) εὐψύχως ἔφερεν ὑπὲρ ἑνὸς τοῦ Χριστοῦ διπλοῖς καὶ κατὰ γῆν καὶ θάλατταν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πολλαπλοῖς κινδύνοις ἑαυτὸν ἐκδιδοὺς, καὶ ἀκήρυκτον πανταχοῦ τῶν στοιχείων ἑαυτῷ τὴν ἀσφάλειαν ἔχων. Πλὴν ἀλλὰ δῶμεν ἡμεῖς, εἰ δοκεῖ, τὸν αὐτὸν αὐτοῦ μνημονεῦσαι κινδύνων τούτων τε καὶ τῶν ἄλλων, ἵνα τὸν ἡμέτερον λόγον καὶ τοῖς αὐτοῦ ῥήμασιν ὡς καὶ τοῖς

(1) Hic incipit editio Gretseriana.

ἔργοις κοσμήσωμεν. Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι, παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ· ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις. Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον. Τρὶς ἐῤῥαβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα· ὁδοιπορίαις πολλάκις· κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις· ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι.

Ἆρα δοκεῖ τινι βέλτιον ἢ κατὰ Παῦλον, τινὰ τῶν ἄλλων τὰ Παύλου φράσαι; Ἐμοί γε μὲν οὐ δοκεῖ, μηδ' ἄλλῳ μηδενί. Οὐ μὴ παρ' οὐδὲν τὸ χρῆμα τῆς ἀληθείας ἄγει. Τούτων τὰ μὲν ἔστι καθαρῶς τοῦ Παύλου, τὰ δὲ καὶ Πέτρῳ κοινά, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πάντα κοινά· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ μὴ κἀκεῖνος εἰς ἀνάγκην κατέστη, τὰ καθ' αὑτὸν Κορινθίοις ἢ τισιν ἄλλοις διεξελθεῖν, παρὰ τοῦτ' ἂν ἐγὼ κελεύοιμι μὴ κἀκεῖνον τοιαῦτα παθεῖν οἴεσθαι. Ἐπείπερ ἂν μηδὲ Κορίνθιοι Παύλῳ τὰς αἰτίας παρέσχον τοῦ ταῦτα γράφειν, οὐκ ἂν ἦν ἄλλως ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐπαινεῖν. Φέρε γὰρ ὡς ἄν τι καὶ αὐτὸς ἔρωμαι· εἰ Πέτρον μὲν γράψαι συνέβη, Παῦλον δὲ μή, ἆρα παρὰ τοῦτ' ἦν δίκαιος ὁ Παῦλος μὴ τὰ τοιαῦτα παθεῖν ὑπειλῆφθαι, οὐχ ἕως κἂν μὴ τὸ ἀληθὲς ἀποκρύπτεσθαι βούλῃ; Ὥσπερ οὖν κἂν μὴ Παῦλος ἔγραψεν, οὐ παρὰ τοῦτό γε οὐκ ἂν ἦν ταῦτα πεπονθώς, οὕτως ἐπειδὴ καὶ Πέτρος μὴ γέγραφε, ταῦτά τε πάντα, καὶ πλείω τούτων παθεῖν ὑπειλήφθω. Πλὴν ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις, ἔστω κἂν τούτοις ἀμφοῖν τὰ πάντα κοινά. Καὶ γινωσκέσθωσαν οἱ ἀπόστολοι μεγάλοις μὲν ἐπιβαλλόμενοι, μεγάλα δὲ κινδυνεύσαντες, μεγάλα δὲ κατορθώσαντες, καὶ τελευτῶντες, μεγάλων ἀξιωθέντες.

Κινδύνοις μὲν γὰρ περιέπεσον, ὡς μηδὲν εἶναι τοὺς τῶν ἄλλων ἁπάντων πρὸς τοὺς αὐτῶν τῷ πλήθει τε καὶ μεγέθει. Τιμῶν δ' αὖθις ἔτυχον, ὡς μηδὲν εἶναι πρὸς αὐτὰς τοὺς κινδύνους. Τό τε πολλαπλάσιον πρὸς τὰ παθήματα τῶν τιμῶν μηδ' ἐννοεῖν ἐγχωρεῖν.

Ἐμοὶ γὰρ χωρὶς τῶν ἄλλων, ἡνίκα ἂν καὶ τοῦτ' ἐπὶ νοῦν ἀναβῇ, ὡς ἐπὶ θρόνων ἅμα τῷ κριτῇ καθεδοῦνται, οὕς τινάς ποτε τοὺς θρόνους, καὶ ἣν τὴν ὑπ' αὐτῶν καθέδραν νοεῖν χρή. Καὶ ὡς κορυφαῖοι παρεδρεύουσι τῶν συναποστόλων, καὶ τῷ κριτῇ συνδικάσουσι, δοκεῖ θεοὺς Θεῷ συγκαθημένους ὁρᾷν. Καὶ ἡ δόκησις ὑπερφυῶς ἀληθής. Τοῖς γὰρ ἀξίοις Θεοῦ πατρὸς ἑαυτοὺς παρασκευάσα-

A Christi sunt (*ut minus sapiens dico*) *plus ego: in laboribus plurimis, in plagis supra modum, in carceribus abundantius: in mortibus frequenter. a Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, die et nocte in profundo maris fui. In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate* [1].

B Num quis est, qui censeat alium quempiam melius potuisse certamina Pauli percensere, quam ipsum Paulum? Mihi quidem hoc non videtur, et, ut existimo, neque alteri cuipiam, qui veritatem in postremis non ducat: quorum quædam in solidum sunt Pauli, quædam Petro itidem communia; vel, ut rectius loquar, omnia sunt communia. Non enim quia eum necessitas non compulit, ut quæ perpessus est Corinthiis vel aliis exponeret, ideo jubeo credere eum talia non pertulisse, quandoquidem Paulus has suas laudes nunquam in litteras retulisset, nisi ei Corinthii occasionem dedissent. Cedo enim, ut et ego aliquid quæram: si Petrus scripsisset, Paulus vero non scripsisset, num propterea æquum fuisset suspicari, Paulum non esse talia passum? Non ita, nisi C veritatem de industria celare velis. Sicuti igitur, licet Paulus hæc talia litteris non mandasset, non idcirco talia passus non fuisset, ita postquam Petrus se talia passum non esse nullo scripto prodidit; eam ob causam talia non pertulisse existimari non debet, sed, ut in aliis, ita et hic utrique omnia sint communia; certumque esto, istos apostolos ad magna quidem missos, in magna pericula conjectos, magna præstitisse et effecisse, et post hujus vitæ finem magnis præmiis affectos esse.

In tam grandia enim pericula inciderunt, ut aliorum discrimina cum his collata vix æstimari possint, sive multitudinem, sive magnitudinem spectes. Eos vicissim honores adepti sunt, ut pericula D cum illis comparata exigui momenti videantur; neque varietas et abundantia honoris, si componatur cum ærumnis, animo et cogitatione efformari queat.

Ego præter cætera, mente non assequor, quomodo cum Judice super thronos sessuri sint, quales scilicet throni illi futuri, et qualem in singulis cathedram animo concipere oporteat. Et cum principes apostolorum collegis suis præsident, et cum judice simul judicant, videor *deos simul cum Deo* considentes videre. Quæ sane existimatio verissima est: nam iis qui se Deo Patre dignos reddiderunt, appel-

[1] II Cor. xi, 23-27.

latio filiorum Dei et deorum rectissime tribuitur. Et par est ut cum quo ratione susceptæ carnis, ingloriam vitam agente, ingloriam simul vitam duxerunt, cum eodem ad propriam gloriam assumpto, conglorificentur: ut proinde mihi apostolos, quasi jam thronis insidentes, contemplanti, sic affari lubeat:

Oportebat ut vos, qui cum Verbo multos labores exantlastis, nunc retributionem acciperetis. Nunc sincera et liquida magistri vestri et vestra est gloria. Nunc nullo opus est tegumento, et paupertatis objectu, quam olim in communi colebatis, ut dicere non habeam, quis ex vobis tunc magis fuerit humilis et abjectus, quis magis egenus, quis magis inhonorus, quis undique expulsus, quis pessime habitus; ita et nunc statuere non possum, quis ex vobis sit sublimior, quis ditior, quis, sicubi vel solum mentio ejus incidat, statim honoribus, plausibus et laudibus non cumuletur. Quis, qui nunc libentissime ubique locorum recipitur? Quis, qui nunc tanta beatitudine fruitur? Illi seminum illorum manipuli sunt. Hæc præclare factorum præmia. Hæ certaminum coronæ. Hæc ineffabilium laborum merces. Ejusmodi nunc divitiarum, voluptatum et honorum copia circumfluitis, qualis nulli mortalium, sed nec omnibus simul unquam obtigit. Et si quis vos nominet, jam fontem omnium bonorum nominavit.

At quorsum evasit oratio? nam cum pericula, quæ apostoli subierunt, exposuisset, adjecit nescio quo pacto et honores, quibus ob pericula cohonestati sunt; magis autem conveniebat prædicare illam libertatem, qua pericula excusserunt, quemadmodum a concitato vento flamma quam altissime sustollitur. Si quis sciscitetur, qua ratione acciderit, ut isti ex periculis in pericula succurrerent; quid aliud respondentes a veritate minus aberrabimus, quam si dicamus, libertatem illam pericula illa peperisse? Et quidem quotidianam illorum libertatem explicare velle, proprii operis fuerit.

At videamus, qua libertate erga omnes usi sint instante post resurrectionem Pentecoste. Cum enim Spiritus sanctus de cœlo cum sonitu, specie ignitarum linguarum, supra singulos apostolos sedisset, et propria sua gratia indoctos replevisset, omnibus, peregrinis linguis loquentibus, et iis qui ex omni natione, quæ sub cœlo est, convenerant, suam patriam et nativam linguam in apostolorum ore agnoscentibus et intelligentibus, hocque pro maximo miraculo reputantibus, non deerant qui apostolos musto ebrios dictitarent, stulta prorsus et ebriis vere convenientia effutientes. Etenim si quis ex me quæreret utrum non intelligentes ea quæ audiebant, apostolos musto ebrios esse affirmarint; an intelligentes, responderem, me ex utraque parte eos pro insipientibus ducere. Si enim non intelligentes, apparet eos, prætermisso veritatis examine, temere verba fundere: cur enim ego

A σιν ὀρθότατα ἂν ἔχοι καὶ Θεοῦ υἱοῖς καὶ θεοῖς χρηματίζειν. Καὶ ᾧ συνηδόξουν ἀδοξοῦντι λόγοις οἰκονομίας, τούτῳ μετὰ τῆς οἰκείας ἰόντι δόξης συνδοξασθῆναι. Ὥστε μοι καὶ τοὺς ἀποστόλους ὁρᾷν ἐπὶ τῶν θρόνων νῦν ἱδρυμένους δοκοῦντι, ταυτὶ πρὸς αὐτοὺς ἔπεισι λέγειν·

Νῦν ἐχρῆν ὑμᾶς τὰς ἀμοιβὰς, ὦ τῷ Λόγῳ πολλὰ συμπονήσαντες, ἀπολαβεῖν. Νῦν καθαρὰ τὰ τῆς δόξης τῷ διδασκάλῳ τε καὶ ὑμῖν. Νῦν οὐδὲ δεῖ παραπετασμάτων, οὐδὲ πτωχείας προβεβλημένης. Πάλαι ταῦτα κοινῶς ὑμῖν ἐτιμᾶτο, ὡς μηδ' ἔχειν εἰπεῖν μήτε τότε, τίς μᾶλλον ὑμῶν ταπεινὸς, τίς ἀκτήμων, τίς ἄτιμος, τίς ἐλαυνόμενος πανταχόθεν, τίς κακουχούμενος, μήτε νῦν, τίς μᾶλλον ὑψηλός·
B τίς πλούσιος, τίς εἴπου καὶ μόνον μνημονευθείη, αὐτίκα τιμαὶ καὶ κρότοι καὶ ἔπαινοι. Τίς ἀσμένως ἂν ἁπανταχοῦ δεχθησόμενος; Τίς συνὼν τοσαύτῃ μακαριότητι; Ταῦτα τῶν σπερμάτων ἐκείνων τὰ δράματα, ταῦτα τῶν κατορθωμάτων ἐκείνων τὰ γέρα. Οὗτοι τῶν παλαισμάτων οἱ στέφανοι· οὗτος ὁ τῶν ἀμυθήτων πόνων μισθός. Ταῦτα καὶ πλουτεῖτε, καὶ ἀπολαύετε καὶ τιμᾶσθε, ἃ μηδεὶς μηδέποτε τῶν ἐπὶ γῆς ἐν τούτοις αὐξηθέντων ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐδὲ πάντες ὁμοῦ. Καὶ νῦν ἂν ὑμᾶς εἴπῃ τις, εὐθὺς ἅπαν ἐδήλωσεν ἀγαθόν.

Ἀλλ' ὅθεν ὁ λόγος ἐξέβη; ἃ γὰρ κεκινδυνεύκασι
C διεξελθὼν οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἃ τετίμηνται διὰ τοὺς κινδύνους προσέθηκεν οὐκ οἶδ' ὅπως. Ἦν δὲ μᾶλλον ἀκόλουθον τὴν παῤῥησίαν εἰπεῖν δι' ἧς ἀνεῤῥίπιζον τοὺς κινδύνους, ὡς ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος φλὸξ εἰς μέγιστον αἴρεται. Καὶ γὰρ εἴ τις ἔροιτο, πόθεν οὗτοι κινδύνοις ἐκ κινδύνων ὡμίλουν ἀεὶ, τί ἂν ἕτερον ἢ τὴν παῤῥησίαν μητέρα τῶν κινδύνων εἰπόντες, τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἐχοίμεθα; Τὴν μὲν οὖν ὁσημέραι παῤῥησίαν αὐτῶν συγγραφῆς ἂν ἔργον εἴη διεξιέναι.

Ἀλλ' ὅπως τῆς Πεντηκοστῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνστάσης ἡμέρας, πρὸς ἅπαντας ἐπαῤῥησιάσαντο. Τοῦ γὰρ Πνεύματος οὐρανόθεν σὺν ἤχῳ πυρίνων
D εἴδει γλωσσῶν ἐπικαθίσαντος ἑκάστῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς ἰδίας τοὺς ἀγραμμάτους πληρώσαντος χάριτος, καὶ πάντων ἑτέραις γλώσσαις λαλούντων, καὶ τῶν συνεληλυθότων ἐκ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπ' οὐρανὸν τὴν οἰκείαν ἑκάστου συνιέντος φωνὴν, καὶ τοῦτο μεγίστην πασῶν ὕλην θαύματος ποιουμένων, ἦσαν, οἳ γλεύκους μεμεστῶσθαι τοὺς ἀποστόλους ἔλεγον, ἀνόητα πάντη καὶ ὡς ἀληθῶς μεθυόντων ἀποφαινόμενοι. Καὶ γὰρ εἴ μέ τις περὶ αὐτῶν ἤρετο, πότερον οὐ συνιέντες, ὧν ἤκουον, γλεύκους μεστοὺς εἶναι τοὺς ἀποστόλους ἔφασκον, ἢ συνιέντες; εὗρον ἂν ἀνοήτους οἰόμενον ἑκατέρωθεν. Εἰ μὲν γὰρ οὐ συνιέντες, φαίνονται πρὶν εἰς ἐξέτασιν ἥκειν τῆς ἀληθείας, εἰκῆ τὸν λόγον ἀποῤῥιπτοῦντες. Τί δή ποτε γὰρ διὰ τὴν ἑτέρων ἀπαιδευσίαν παραληρεῖν

ἐγὼ δόξω; εἰ δὲ συνιέντες, συντίθενται εἰ δήπουθεν ἐθελοκακεῖν, τὸν δ' ἀδελφὸν εἶναι ἀνοίας, οἶμαι κἂν ἐκείνους ἐρωτηθέντας εἰπεῖν.

A ob aliorum imperitiam delirare existimer? Si vero intelligentes, aperte convincuntur, quod dedita opera improbi esse voluerint, hoc inscitiæ cognatum esse, ne ipsos quidem si roges, inficiaturos arbitror.

Ἀλλὰ γὰρ Πέτρος ὁ πρωταγωνιστὴς καὶ κορυφαῖος τῶν ἄλλων, καὶ πρῶτος παῤῥησίαν ἀναλαβὼν, τὴν μὲν τοῦ κραιπαλᾷν δόξαν, τῇ παραθέσει τῆς τρίτης ὥρας ἀνεῖλεν. Πάλαι δὲ τῷ Ἰωὴλ εἰρημένον ἀπέδειξε. Τὸ Πνεῦμα μέλλειν ἐπὶ πᾶσαν ἐκχυθήσεσθαι τὴν πιστεύσασαν σάρκα καὶ προφητεύσειν, καὶ ἅτε πλείονος ἢ καὶ πρόσθεν σπάσας τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ πλείονος, ἢ καὶ πρόσθεν μετέσχε τῆς παῤῥησίας, καὶ μισθὸς τῆς παῤῥησίας αὐτίκα μὲν τῶν προστεθέντων ἡ τριπλῆ χιλιάς. B Μετ' οὐ πολὺ δὲ κακῶν φασιν Ἰλιάς, ἀπειλαὶ καὶ πληγαὶ, καὶ εἱρκταὶ καὶ ἀτιμίαι, καὶ διωγμοὶ, καὶ ὧν οὐδ' ἂν ἓν ὅ γε μὴ Πέτρος, ἢ κατὰ Πέτρον ὢν ὑπενέγκαι. Ἐντεῦθέν τε μέχρι τέλους τά τε τῆς παῤῥησίας, καὶ τὰ τῶν κινδύνων συντρέχοντά τε ἀλλήλοις καὶ οὐδέτερον θατέρου λειπόμενον. Καὶ Πέτρος ἐν ἱερῷ καὶ δημοσίᾳ δημηγορῶν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, κἂν μὲν εἰς εἱρκτὴν ἀπάγηται ἐπὶ βασίλεια νομίζων προπέμπεσθαι, ἂν δ' ἀπειλῶν ἀκούῃ, ὡς ψόφου παρακούων κυμάτων, ἂν δὲ καὶ μαστίζηται, στεφάνους δοκῶν περιτίθεσθαι.

Cæterum Petrus primus ille pugil, et princeps aliorum primus libertate assumpta, suspicionem illam de crapula, oppositione tertiæ horæ refutavit. Et id quod jam olim propheta Joel prædixerat [1], attulit; nempe futurum tempus quo spiritus super omnem carnem credentem effunderetur, credentesque prophetarent. Porro quo plus quam prius de Spiritus gratia hauriebat Petrus, eo etiam plus quam prius de libertate participabat; cui libertati statim, mercedis loco, trium millium conversio reddita est [2]. Non diu post secuta est malorum, ut fertur, Ilias, minæ, plagæ, carceres, probra et persecutiones, quorum omnium nihil est quod non vel Petrus, vel socii Petri pertulerint. Hinc vero usque ad supremum vitæ diem, semper libertatis et pericula connexa deprehendes, neque unquam ab invicem separata. Et Petrus, tam in templo quam publice in plateis, Christum annuntians, si in carcerem abripiatur, ad regalem dignitatem se duci autumat: si minas audiat, eas non pluris facit quam undarum strepitum. Si flagelletur, corona regia se redimi censet [3].

Ἄγε μὴν τῷ Πέτρῳ ταῦτα καὶ Παύλῳ, ὑπὸ τοσαύτης ἀνεπτερωμένῳ καὶ τούτῳ τῆς παῤῥησίας, C ὡς καὶ ἐν συναγωγαῖς, καὶ κατὰ Σάββατα, μηδὲν ὑποστέλλεσθαι κηρύττειν τὸν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ ζῶντος Θεοῦ, κἂν πρὸς τοὺς Ἀθήνησι διαλέγηται σοφωτάτους, μηδὲν εἶναι τὴν καταργουμένων ἐκείνων σοφίαν ἀρκοῦσαν αἰτίαν τοῦ τὸν ἰδιώτην καὶ σπερμολόγον δοκοῦντα σιγᾷν. Τί γὰρ Παύλῳ τὸ ἀττικίζειν, εἰ μὴ μέλλοι κηρύττειν Χριστόν; Ταῦτ' ἄρα καὶ πρὸς τοὺς δεινοὺς λέγειν εἶναι δοκοῦντας ἐπαῤῥησιάσατο. Οὐ γὰρ ἦν ἰδιώτης τῇ γνώσει, οὐδὲ τῇ ἐκείνων φωνῇ τὴν σοφίαν ἐμέτρει. Καὶ Διονύσιος, ὃς πρῶτος Ἀθηναίων τὴν Ἀθηναίων γλῶτταν τετίμηκε, καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐξαρτησάμενος ἑαυτοῦ, δῆλον ἔθηκεν Ἀθηναίοις, ὡς ἔστι τι κρεῖττον τοῦ ἀττικίζειν, οὐδ' ἐν λέξεσιν, ἀλλ' ἐν νοήμασιν ἡ εὐσέβεια, καὶ ὅτι κομψοὶ μὲν λόγοι εὐσεβείᾳ ὑπηρετούμενοι, τῶν οὐ φαύλων. D Ὃς δὲ ταύτης αὐτοὺς ἀποστήσας κεκτῆσθαί τι καλὸν οἴεται, κἂν ἄμμου σωρὸν ἔχων, χρυσῷ πλουτεῖν ἑαυτὸν πείσειε. Δεινὸν γὰρ εἰ ἱματίῳ μὲν καὶ ὑποδήματι καὶ τοῖς ἄλλοις τίνα τρόπον χρηστέον, οὐ μικρὸν ποιησόμεθα λόγον, λόγῳ δὲ, ᾧ τῶν ἐπὶ γῆς διαφέρομεν ζώων, μὴ κατὰ λόγον χρησόμεθα, ἅμα μὲν γὰρ καὶ κατ' ἐπωνυμίαν εὔλογος ἡ χρῆσις ἔσται τοῦ λόγου, ἅμα δὲ ἐφ' οἷς δεῖ. Ἀκριβῶς τοῦτό γε ἡμῶν εἰδότων εἰ λόγων κομψῶν ἄν τις ἀφέλῃ τὸ ἐφ' οἷς δεῖ, κατ' οὐδὲν αὐτοὺς τῶν ἀσυνέτων διαφέρειν ποιεῖ.

Hæc quæ in Petro elucescunt, in Paulo itidem ejusdem libertatis alis instructo ita reperies, ut singulis Sabbatis in synagogis [4], Christum Filium Dei viventis absque ulla dissimulatione prædicaverit, et quamvis cum sapientissimis Atheniensibus disputet [5]; haud tamen inanem et evanidam eorum sapientiam sibi, qui ut indoctus et seminiverbius traducebatur, silentii frenum injici passus est. Quorsum enim Atticismus Paulo, si non est prædicaturus Christum? Hunc in modum et coram illis qui dicendo et disserendo valere videbantur, libertate usus est. Non enim erat idiota cognitione, neque illarum lingua sapientiam metiebatur; et Dionysius, qui primus ex Atheniensibus Atheniensium linguam honoravit, multosque sibi socios adjunxit, Atheniensibus planum fecit, esse aliquid melius et præstantius Atticismo, neque in verbis, sed in sensu et affectu pietatem consistere; dissectamque orationem, si pietati subserviat, haud contemnendam esse. Qui vero a vera religione alienos et abstractos aliquid præclare possidere putat, is sibi persuadeat, se auri ditissimum esse, licet nihil aliud quam arenæ cumulum possideat. Mirum vero, si, quomodo vestimento aut calceamentis, et id genus aliis uti oporteat, haud obiter ratione exquirimus; ratione autem et oratione, qua a brutis animantibus distinguimur, convenienter rationi non utimur, ut a ratione simul usus simulque illud,

[1] Joel II, 28. [2] Act. II, 1 seqq. [3] Act. III et V. [4] Act. XVIII, 4. [5] Act. XVII, 16 seqq.

ubi et quando oportet, rationi consentanea evadant, animo illud accurate revolventes: si quis a corrupta oratione separet decorum, seu ubi et quando oportet, eum effecturum, ut a brutis intelligentia destitutis nihil penitus discrepet.

Cæterum oratio huc delata prius me nequaquam ulterius progredi sinit, quam sapientiam Pauli digna admiratione prosecutus fuero. Et in Athenas quidem oculos figens Paulum intueor, et supra modum novitate rei capior et oblector, quomodo occasione sumpta ab ignoto Deo [1], quisquis ille tunc fuerit; verum unicumque Deum Atheniensibus prædicet, eosque propriis, quod dicitur, pennis capiat, et inde unde errabant ad veritatem adducat: quanquam quæ communio templo Dei cum idolis [2]? inquit hic idem Apostolus. Sed fieri non poterat ut sol derepente profundissima sub nocte oriretur; neque enim hoc legibus naturæ consentaneum est, sed prius diluculum et auroram fulgere oportuit, et tunc luce pura pure frui. Hujus tantæ sapientiæ neque exemplum, neque similitudinem reperire licet; Pauli enim sapientia erat sine ullo fuco et dolo, cujus post vocationem opera nullus sine admiratione transiliit, qui veritatis invidia excæcatus non esset. Quod vero jam dictum, quis tandem est qui non admiretur? Nam Paulus nihil unquam egit, quod non esset admirabile. Et cum incidisset in illos, qui maximam gloriam humanæ sapientiæ apud omnes obtinuerant, facinus omnium admirabilissimum patravit; etenim testimoniis quoque veterum Græcorum, qui poetæ appellabantur, ad destructionem erroris Græcanici usus est, apposite ad priorem demonstrationem, et ad obstupefactionem multam concitandam accommodate; si enim illorum libris credendum est, ex Pauli explicatione credendum est.

Adhæc non minus prædicatione veritatis ad sapientiam demonstrandam facit, si quis ea, quæ mendacio patrocinabantur, ad veritatis defensionem traducat, ostendatque juxta Salvatoris dictum [3], ipsos « domesticos » erroris, erroris hostes et adversarios esse. Nec quispiam sic occinat: « Peccatoris oleo caput non esse impinguandum [4]; » quandoquidem ab his dogmata pietatis non pendent: sed eo solum fine proferuntur, ut ex superabundanti manifestum fiat; quomodo error in seipsum incurrens, seipsum evertat; et quomodo semen verbi cadens in animam falsitatis vacuam, incrementum capiat. Et facinus maxime militare est, si quis absque dolo et insidiis in media hostium terra munitionem hostilem occupet, et hac, tanquam propugnaculo, contra hostes, vel potius contra eorum errorem, utatur.

Solon non tam admirabilis legislator ab Atheniensibus habitus est quam Paulus. Neque tantum admirati sunt ætatis suæ sapientissimum, quantum paulo post divinum hunc, prout revera

A Ὁ δὲ λόγος ἐνταῦθα γενόμενος, πρὶν ἢ τὴν σοφίαν θαυμάσαι Παύλου, πρόσω χωρεῖν πάντων ἥκιστα πείθεται. Καὶ ὁρῶ δὴ τὸν Παῦλον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐρείσας Ἀθήναζε καὶ ὑπερβαλλόντως ἄγαμαι τῷ καινοτέρῳ τοῦ πράγματος, ὅπως ὑπ' ἀγνώστῳ Θεῷ, ὅστις ποτὲ ἦν ἐκεῖνος, τὸν ἀληθῆ καὶ μόνον Θεὸν Ἀθηναίους διδάσκει, καὶ τοῖς οἰκείοις ἁλῶναι πτεροῖς παρασκευάζει ὃ λέγεται, καὶ ὅθεν ἐπλανῶντο, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖθεν ὁδηγηθῆναι. Καίτοι τίς κοινωνία ναῷ Θεοῦ μετὰ τῶν εἰδώλων; Ἀπόστολος οὗτός φησι. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἐξαπίνης ἐν βαθυτάτῃ νυκτὶ τὸν ἥλιον ἀνασχεῖν, ὅτι μηδ' ἕπεται ταῦτα τῇ φύσει. Ἔδει δὲ πρόσθεν ὄρθρον διασελάσαι τινὰ καὶ αὐγὴν, καὶ οὕτως ὁμιλῆσαι καθαρῶς τῷ φωτί. Ταύτης τῆς σοφίας οὐδὲν οὔτε παράδειγμα οὔτ' εἰκόνα
B λαβεῖν ἔστι. Παύλου γὰρ ἦν ἀτεχνῶς οὐ τῶν μετὰ τὴν κλῆσιν ἔργων καὶ λόγων καὶ λόγων οὐδὲν ἀθαύμαστον παρῆλθεν οὐδεὶς, ὅσγε τῇ ἀληθείᾳ μὴ θέλει φθονεῖν. Τὸ δὲ νυνὶ λεχθὲν τίνα ἂν εἴποις ὃς οὐχ ὑπερεθαύμασε; Παῦλος γὰρ οὐδέποτ' ἂν ἁλοίη μὴ θαυμαστόν τι ποιῶν. Τοῖς δὲ μάλιστα πάντων ἀνθρώπων δόξαν ἀπενεγκαμένοις σοφίας ἀνθρωπίνης περιτυχὼν, πάντων θαυμαστότατον κατεπράξατο. Καὶ γὰρ, καὶ τὸν τοῖς λόγοις τῶν παλαιτέρων Ἑλλήνων, οἷς τὸ τῶν ποιητῶν ὄνομα ἔκειτο, πρὸς καθαίρεσιν τῆς Ἑλλήνων ἀποχρήσασθαι πλάνης σύνδρομον τῷ προτέρῳ, καὶ πολλὴν προτεῖνον τὴν ἔκπληξιν· εἰ γάρ τοι χρὴ ταῖς ἐκείνων πείθεσθαι βίβλοις, ὡς Παῦλος ἐξηγεῖται, πειστέον.
C

Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τοῦ τὴν ἀλήθειαν κηρύττειν οὐκ ἔλαττον εἰς σοφίας ἐπίδειξιν τὸ τὰ συνηγοροῦντα τῷ ψεύδει, πρὸς τὸ τῇ ἀληθείᾳ συμμαχεῖν μεθαρμόζειν, καὶ τοὺς οἰκείους τῇ πλάνῃ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν ἐχθροὺς αὐτῇ καὶ ἐναντίους ἀποδεικνύναι. Οὐ γὰρ ἐκεῖνό γε φήσομεν, ὡς οὐκ ἐχρῆν ἐλαίῳ ἁμαρτωλοῦ λιπανθῆναι τὴν κεφαλήν· ἐπεὶ μηδὲ σύστασιν ταῦτα τοῖς δόγμασι συνεισάγει τῆς εὐσεβείας· ἀλλ' ἵν' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος γένηται δῆλον, ὅπως ἡ ἀπάτη ἑαυτῇ περιπίπτουσα, ἑαυτὴν ἀνατρέπει, καὶ ὁ τοῦ λόγου σπόρος πεσὼν εἰς ψυχὴν ψεύδους σχολάζουσαν, ἐπίδοσιν λάβῃ, καὶ τὸ πρᾶγμα
D στρατηγικώτατον, ἀτεχνῶς ἐν μέσῃ τῇ πολεμίᾳ, φρούριον τῶν ἐναντίων καταλαβεῖν, καὶ τούτῳ κατ' ἐκείνων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τῆς ἐκείνων ἀπάτης ὁρμητηρίῳ χρήσασθαι.

Οὐχ οὕτως Ἀθηναῖοι Σόλωνα θαυμαστὸν νομοθέτην ὡς Παῦλον ἡγήσαντο. Οὐχ οὕτως ἐκεῖνον, ἀνθρώπων τῶν κατ' ἐκεῖνον σοφώτατον, ὡς τοῦτον μετ' οὐ πολὺ θεῖον, καθάπερ γε καὶ ἦν, καὶ οὐράνιον ἄν-

[1] Act. XVII, 23. [2] II Cor. VI, 14. [3] Matth. X, 25. [4] Psal. CXL, 5.

θρωπον. Παύλου γὰρ καὶ νῦν εἰσιν ἔτι τῶν νόμων A ἀντεχόμενοί τε καὶ προμαχόμενοι. Ὁ δὲ Σόλων, οὐδ' ἐξ ὀνόματος αὐτοῖς ἔτι γνώριμος, καὶ οὐχ ὅπως ἂν αὐτοῖς ἡ πόλις εὖ οἰκοῖτο μᾶλλον σκοποῦσιν, ἢ ὅπως αὐτοὺς ἡ ἄνω νέμοι ἡ πόλις οἰκήτορας, οὐδ' ὅπως Λακεδαιμονίων ἢ τινων ἄλλων ἐχθρῶν περιγίνοιντο, ἢ ὅπως ταῖς ἀερίαις ἀρχαῖς ὑποκύψαιεν. Καὶ ἦν γὰρ τῶν εὐλόγων ὅσῳ τῶν νομοθετῶν τὸν ὕστερον ἔγνωσαν ὑπερέχοντα, τοσούτῳ καὶ πρὸς ὑψηλοτέραν μετατάξασθαι πολιτείαν, κἄν τις αὐτοὺς ἐξετάζῃ, γνοίη ἂν τὸ μὲν ἑτέρων ἄρχειν, οὐ μέγα τι νομίζοντας, τὸ δ' ἑαυτοὺς ἕκαστον σώζειν, οὐ μικρὸν πάντως. Ἀλλὰ καὶ Διονύσιος Ἀθηναίων εἷς τοιαῦτα ὑπὸ Παύλῳ νενομοθέτηκεν, εἰ μή τι χρὴ Παῦλον κἀνταῦθα διὰ τοῦδε ἀνδρὸς λέγειν νομοθετῆσαι, οἷς πάντες οἱ Χριστὸν ἐπικαλούμενοι χαίρουσι χρώμε- B νοι.

Ταῦτα τῆς Παύλου παῤῥησίας ὁμοῦ καὶ σοφίας τὰ κατορθώματα. Τούτοις προσηγάγετο Ἀθηναίους. Τούτων πρὸς ἀξίαν αὐτὸν ἄγασθαι βούλομαι μὲν, οὐ δύναμαι δέ. Ταῦτα τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῷ καὶ τοὺς κινδύνους, εἰς μέγα προῆγεν. Ὧν γὰρ ἐκ πατέρων εἰς αὐτοὺς καθηκόντων Παῦλος ἀπάγειν ἠξίου, τούτων οἱ σφόδρα καὶ ἐπὶ κακῷ τῆς σφῶν αὐτῶν κεφαλῆς φιλοπάτορες προϊστάμενοι, πάντα παθεῖν ἂν μᾶλλον ἠνέσχοντο, ἢ Παῦλον ὁρᾷν ἀπαθῆ κακῶν τὰ τοσαῦτα καινοτομοῦντα. Οἱ γὰρ μηδὲ τοῦ οἰκείου Σωκράτους φεισάμενοι, ἀλλ' οὕτω προθύμως τὸ κώνειον τῷ γέ- C ροντι καὶ φιλοσόφῳ προτείναντες, ὥσπερ ἂν εἴη νέκταρ, αὐτοὶ πίνειν ἔμελλον. Ὃ δὴ ποιηταὶ πόμα θεοῖς ἐκέρασαν, σχολῇ γ' ἂν τῷ ἐκ Παλαιστίνης ἢ Κιλικίας ποθὲν ἥκοντι οὐκ ἀπαραίτητα εἶχον ὀργίζεσθαι. Καίτοι Σωκράτης λαβὼν αἰτίαν, τοὺς μὲν νομιζομένους θεοὺς μηδὲν εἶναι λέγειν, ἑτέρους δ' ἀντ' ἐκείνων εἰσάγειν, οὔτε συνεῖπεν οὐδαμοῦ τοῖς κατηγοροῦσιν, οὔθ' ὡς ἀληθῆ λεγόντων ἐπεσημήνατο. Παῦλος δὲ, εἴ τι τοῦτο πρὸς κατηγορίαν ἕλκειν χρεὼν, κατήγορος ἑαυτοῦ διαπρύσιος ἐν τούτοις εἰσήρχετο, καὶ τῶν ἔξωθεν αὐτὸν ἀσεβείας παρὰ τοῖς ἀσεβοῦσι γραφομένων οὐ προσεδεῖτο. Καὶ Σωκράτης μὲν οὐ τῶν πολλῶν θεῶν ἀφιστὰς, ἑνὶ παραδιδόναι κατηγορίαν εἶχε· Παῦλος δ' ἐπανιστὰς, εἰς ἕνα τὸ σέβας ἐστενοχώρει Θεόν. D

Ἀλλ' ἴσως ἦν τις κρείττων ἀμύνειν Θεὸς ὁ Παύλου Θεὸς, ἢ οὓς ἄρτι δεδημιουργηκέναι Σωκράτης ἐλέγετο. Ἀμέλει καὶ σῶον Ἀθήνηθεν τὸν ξένον ἀπαλλάττεσθαι παρεσκεύασε, καὶ τοὺς πρόσθεν λεγομένους θεοὺς ἐκλιπεῖν. Ὥσπερ γὰρ, οἷ παραγέγονε φῶς, ἀχρόνως ἠφάνισται σκότος, οὕτω τῶν ψευδωνύμων θεῶν ὄλεθρος ἔνθα τοῦ ἀληθινοῦ παρουσία.

Οὐ τοίνυν ταῦτα μὲν θαυμάσιά τε ἡγεῖσθαι χρὴ, καὶ τῆς ἀποστολικῆς λαμπρότητος ἄξια καὶ παῤῥησίας, ἧς οὐδ' ἂν εἴποι τις μείζονα; Μικρὰ δὲ τὰ τῆς φροντίδος ἧς τῶν ἐκκλησιῶν ἕνεκεν εἶχεν;

A erat, et cœlestem hominem: nam Pauli leges adhuc retinent et propugnant; at Solon ne de nomine quidem illis notus est: nec tam dispiciunt, ut civitas bene administretur et habitetur, quam ut ipsi supernæ civitatis incolæ fiant: nec tam cordi habent, quomodo Lacedæmonios aliosque hostes suos debellent, quam ut ne ipsi aereis potestatibus subdantur, et par erat, ut quanto posteriorem legislatorem veteres præstare intelligebant, tanto ad excellentiorem vivendi formam traducerentur. Quod si quis illos penitius introspicere velit, intelliget, imperium in alios haud magni ab illis pendi, in id vero vel maxime operam conferri, ut uunsquisque æternam beatitudinem consequatur. Tales quoque leges sub Paulo B tulit Dionysius unus ex Atheniensibus, nisi dicere lubeat, Paulum hic quoque ministerio hujus viri tulisse leges, quibus omnes, qui Christum invocant, cum gaudio utuntur.

Hæc libertatis et sapientiæ, qua Paulus præditus erat, præclara sunt facinora. Ilisce attraxit Athenienses. Horum gratia pro meritis eum suspicere et admirari volo, sed non possum. Hæc insidias et pericula Paulo vehementer auxerunt; cum enim Paulus illos a paternis traditionibus abducere conaretur, ipsi vero patrum in propriam perniciem nimis amantes ac studiosi essent, omnia potius pati voluerunt, quam ut Paulum talia innovantem mali ærumnarumque expertem vivere C paterentur; qui enim neque civi suo Socrati pepercerant, sed ita expedite grandævo jam et philosopho aconitum, quasi nectar foret, porrexerant; ipsique bibituri essent illud, quod poetæ iis miscuerunt poculum, cur ex Palæstina vel Cilicia sero tandem advenienti hospiti inexorabiliter irascerentur, causæ nihil habebant. Quanquam Socrates accusatus, quasi vulgo receptos deos nihili penderet, aliosque in illorum locum subintroduceret, neque accusatoribus annuit, neque quasi vera dicerent, vel tenui indicio prodidit. Paulus vero, si quid hic ad accusationem trahere oportet, suiipsius vocalissimus accusator ingressus est, neque extraneis, qui eum apud impios impietatis arguebant, opus habebat. Socrates, non relicta deorum D multitudine, accusatus est, quasi unum quemdam Deum assereret. At Paulus aperte totius pietatis et religionis summam ad unum Deum retulit.

Sed forte Deus Pauli valentior Deus ad auxiliandum fuit, quam dii illi, quos Socrates nuper fabricaverat. Certe et incolumem peregrinum Athenis educendum curavit, et ut desererentur, qui prius dii audiebant, effecit. Quemadmodum enim ubi lux orta est, e vestigio tenebræ evanescunt, sic falsorum deorum turba ad veri Dei præsentiam corruit.

Non igitur hæc admirabilia et apostolico fulgore ac libertate, qua majorem nemo attulerit, digna existimabimus? An vero exigua sunt illa quæ nascebantur ex cura, quam erga ecclesias

gerebat? Atqui et hæc illustrissima sunt, cæterum non quantum nos eloqui, sed quantum ex tenui orationis filo magnitudinem actionum colligere possumus. Ferme autem in majores curas me conjicio, quando de illa cura dicere ingredior, cum nihil omnino sit, de quo cum magno apparatu dicere non conveniat. Quod si sola etiam voluntas apud me aliquid poterit, gratias apostolis propterea agam. Illi enim, ut alia, ita et hoc curant, cumque tria sint, ex communiore divisione, in quibus quis sollicite occupatur, anima videlicet, corpus, et bona externa, haud dixerit quis, illos hujus quidem curam suscepisse, alterius abjecisse : vel omnia curasse, sed postea destitisse, verum omnium horum diligentem curam gessisse, nec ullum tempus elabi passos, quo sollicitudine sua non omnia complecterentur. Nam animarum curam gerebant, quomodo se Deo dignas exhiberent, corporum, ut animabus subjicerentur, neque ad honesta torperent. Ex bonis externis ea solum curabant, quæ ad vitam sustentandam necessaria erant, superfluis ad eos qui in carne et sanguine volutabantur, remissis.

Ac principio de cura animarum, tanquam de præcipua, disserendum erit, quæ quam omnes moras omnemque dilationem in apostolis abruperit, cuivis manifestum fiet vel ex sola celeritate Evangelii ubique prædicandi; ita ut nullum locum cœlesti doctrinæ occultum esse sinerent, non insulas, non continentem, non, si quam tertiam habitationem hominibus natura concessit. Nam omnes regiones evangelizandi gratia circuire, non modo non grave, sed et valde leve videbatur. Apostolos vero hæc semper factitasse, vel Petrum audi, qui « justum arbitratur, quandiu est in hoc tabernaculo, suscitare in commonitione discipulos [11]. » Et Paulus « debitorem se esse professus est Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus [12]. » Et cum sollicitudinem omnium ecclesiarum exponit, testatur, se cum infirmantibus infirmari, et uri, quoties quis scandalizatur, et rursum se, cum liber esset, omnium servum factum esse. Quid hac sollicitudine sollicitius, quandoquidem cum possent sui juris esse, aliis, abdicata abs se potestate, sese tradiderunt, iisque non paucis, sed infinitis, quos nullo numero comprehendere liceat? Satis enim existimabant, curis sese immergere, et miserias perpeti, ut omnes, si fieri posset, salvarent, quam propriis duntaxat commodis prospicere.

Cæterum hoc itidem de apostolis dicendum, si dicere justum; est autem justum, et omnium maxime: non enim modicæ curæ argumentum est. Opera apostolorum accesserunt ad Christi fidem etiam Pharisæi, qui et evangelicæ gratiæ credebant, et a lege Mosaica absistere grave judicabant; præcipue quod credentes ex ethnicis

A Ἀλλὰ καὶ ταῦτα περιφανέστατα, πλὴν οὐχ ὅσον ἐκ μικρῶν λόγων τὰς μεγάλας τῶν πράξεων συλλογίσασθαι· σχεδὸν δ' εἰς μείζους τῶν πρόσθεν φροντίδας ἐμαυτὸν ἐμβάλλειν δοκῶ τῆς ἐκείνων φροντίδος ἕνεκα λέγειν ἐπιχειρῶν. Μάλιστα μὲν γὰρ οὐδ' ἔστι μὴ οὐ σὺν μεγάλῃ παρασκευῇ περὶ τούτων εἰπεῖν. εἰ δέ τι καὶ τὸ βούλεσθαι μόνον ἐπ' ἐμοὶ δυνηθείη, χάριν εἴσομαι καὶ διὰ ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις. Αὐτοὶ γὰρ ὡς τῶν ἄλλων, καὶ τοῦδε φροντίζουσι· τριῶν γὰρ τούτων ὄντων, ὡς γενικώτερον διελέσθαι, ὧν ἕνεκα μεριμνήσει τις, ψυχῆς δὴ λέγω, σώματός τε καὶ τῶν ἐκτὸς, οὐ τοῦ μὲν ἐπιμελουμένους αὐτοὺς ἴδοι τις ἄν, τοῦ δὲ ὀλιγώρως ἔχοντας, ἢ πάντων ἐπιμελουμένους, εἶτα διαλιμπάνοντας, ἀλλ' οὔτε τούτων οὐδενὸς δίχα τῶν λοιπῶν κηδομένους, καὶ χρόνον ὑπερβάντας οὐδένα, χωρὶς τοῦ πρόνοιαν ἁπάντων ποιεῖσθαι. Ψυχῶν μὲν γὰρ ἐφρόντιζον, τίνα τρόπον ἀξίας ἑαυτὰς παρέξουσι τῷ Θεῷ· σωμάτων δὲ, ὡς ἂν καὶ ψυχαῖς ὑποτάττοιντο καὶ μὴ ἀτονοῖεν πρὸς τὰ καλά. Τῶν δ' ἐκτὸς μόνων πρὸς τῆς φύσεως ἀναγκαίως γε ἀπαιτουμένων ἐποιοῦντο τὸν λόγον. Τὰ γὰρ περιττὰ τοῖς περὶ σάρκα καλινδουμένοις ἀπέρριψαν.

Καὶ πρῶτα δὴ τῆς τῶν ψυχῶν φροντίδος ἕνεκα, ἅτε καὶ πρώτης διαληπτέον. Αὕτη δ' ὅτι μὲν μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολείπουσιν ἐνηργεῖτο τοῖς ἀποστόλοις, παντί τῳ δῆλον ἂν γίγνοιτο, κἂν μόνου τοῦ σπεύδειν πανταχοῦ κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ μηδένα τόπον ἀδιάβατον τῇ διδασκαλίᾳ παρεῖναι, μὴ νήσους, μὴ ἤπειρον, μηδ' εἴ τινα τρίτην ἀνθρώποις κατοικίαν ἡ φύσις ἐδίδου. Τὸ γὰρ πανταχόσε περινοστεῖν ἐφ' ᾧ κηρύττοιεν ἀντὶ τοῦ ταλαίπωρον ὑπειλῆφθαι κοῦφον ἐδόκει. Ὅτι δὲ καὶ διὰ παντὸς τοῦτό γε ἔπραττον, Πέτρου μὲν ἀκούσῃ δίκαιον ἡγεῖσθαι γράφοντος, « ἐφ' ὅσην ἐστὶν ἐν τῷ σκηνώματι τούτῳ, διεγείρειν ἐν ὑπομνήσει τοὺς μαθητάς· » Παύλου δὲ « ὀφειλέτην ἑαυτὸν εἶναι λέγοντος Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις, » καὶ τὴν μέριμναν διεξιόντος πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τὸ τοῖς ἀσθενοῦσι συνασθενεῖν, καὶ πυροῦσθαι ὁσάκις τις ἂν σκανδαλίζηται, καὶ αὖ πάλιν ὡς ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐδούλωσεν ἑαυτόν. Τί τῆσδε τῆς κηδεμονίας γένοιτ' ἂν κηδεμονικώτερον; ὁπότε ἑαυτῶν εἶναι δυνάμενοι, ἑτέροις ἑαυτῶν ὑπεξέστησαν, κἀκείνοις οὐχὶ μετρίοις εἰπεῖν, ἀλλ' ὅσους οὐδ' ἔστι περιλαβεῖν ἀριθμῷ. Βέλτιον γὰρ ἡγήσαντο φροντίσιν ἑαυτοὺς ἐκδόντες καὶ ταλαιπωρούμενοι πάντας σώζειν, εἰ οἷόν τε, ἢ μερίμνης ἐκτὸς τὸ καθ' αὐτοὺς μόνον, ὅπως ἂν εὖ σχοίη, σκοπεῖν.

Καὶ μὴν καὶ τοῦτο τῶν ἀποστόλων εἰ λέγειν δίκαιον· δίκαιον δέ γε καὶ τοῦτο λέγειν, καὶ παντὸς μᾶλλον· οὐ γὰρ μικρᾶς τῆς φροντίδος προσῆλθον καὶ Φαρισαῖοι διὰ τῶν ἀποστόλων Χριστῷ. Οὗτοι δὴ τῇ χάριτί τε ἐπίστευον, καὶ τοῦ νόμου ἀφίστασθαι δεινὸν ἔκρινον, καὶ μάλιστα τὸ μὴ περιτέμνεσθαι τοὺς ἐξ ἐθνῶν προσιόντας, ὅπερ μὴ δεῖν οὕτω γίνε-

[11] II Petr. I, 13. [12] Rom. I, 14.

σθαι ἠξίουν, καὶ τῶν ἄλλων τοῦ νόμου μηδὲν ἐξεῖναι A περιορᾷν. Ἠγνόουν δὲ ἄρα περιττὸν καὶ εἰκῇ δεδόσθαι τὸ Εὐαγγέλιον ψηφιζόμενοι, εἴ τῳ μὴ ἀξιόχρεων δοκεῖ καθ' αὑτὸ δύνασθαι σώζειν, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἃ νόμος ὑπαγορεύει ποιοῖ τις, μηδαμῶς τυχεῖν εἶναι Θεοῦ. Καί τοι τὰ πλείω τοῦ νόμου, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πλὴν ἑνὸς πάντα τοῦ πρώτου μὴ δυσχερὲς ὂν πολὺ τῆς εὐαγγελικῆς ὑψηγορίας χαμερπέστερα φαίνεσθαι.

Τούτου τοίνυν τοῖς ἀποστόλοις οὐκ ἀνεκτοῦ δόξαντος ταράττειν τοὺς ἀδελφοὺς, Ἐκκλησία τε συγκεκρότηται, καὶ λόγοι μεταξὺ λεγόντων πολλοί. Καὶ Πέτρος ἀνιστάμενος καὶ δημηγορῶν, μὴ δεῖν πειράζειν Θεόν· μηδὲ περαιτέρω των ἐκείνῳ δοξάντων B προβαίνειν, παρ' ᾧ μηδὲν Ἰουδαῖος Ἕλληνος διαλλάττει, πρός γε τὸ Εὐαγγέλιον, μηδὲ ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τιθέναι τῶν μαθητῶν, ὃν μηδ' αὐτοὶ βαστάσαι οἷοί τ' ἐγένοντο. Καὶ Παῦλος ἐφεξῆς οἷς διεξῄει, Πέτρῳ συνηγορῶν, καὶ μετὰ τοῦτον Ἰάκωβος αὐτό τε τοῦτο δρῶν, καὶ συμμαρτυροῦντας Πέτρῳ τοὺς προφήτας εἰσάγων. Καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν περιτομὴν ἀναιροῦσα, καὶ Παῦλον συνιστᾶσα παραδεδωκέναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ κομιστὴς Παῦλος, ὃν τί ἂν εἰπὼν ἀξίως καλέσω; ἆρα δοκεῖ ταῦτά τισιν οὐ φροντίδων σημεῖα τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο φροντίδες; Ἔμοιγε δοκεῖ μὴ τισιν, ἀλλὰ πᾶσιν. Ἔστι μεν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἀποστόλων εἰπεῖν τῶνδε τῶν φροντίδων συμμετασχεῖν. Ἀλλὰ C Πέτρος μὲν, τί χρὴ ποιεῖν πάντων εἰσηγήσατο πρῶτος. Παῦλος δὲ πρῶτος καὶ οὗτος τοῖς ἐκείνῳ ῥηθεῖσι καὶ συνεῖπε, καὶ τοὺς λόγους εἰς ἔργα μὲν ἤνεγκεν. Ἄλλῳ μὲν οὖν τουτὶ καὶ μόνον πραχθὲν, εἰς εὐφημίαν ἂν ἤρκεσε· τοῖς ἀποστόλοις δὲ τοσοῦτο τῶν κατορθωμάτων τὸ πλῆθος, ὥστε κἂν τὸ νυνὶ ῥηθὲν, κἂν ἄλλα πολλὰ μὴ ῥηθέντα ἐτύγχανεν, ἔτι πλεόνων εὐπορεῖν. Ἐξ ὧν τὸν ἐπαινέτην οὐκ ἂν ἐλύπει, τὸν ἑνὸς μηδὲν πλέον ἔχειν εἰπεῖν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἃ περὶ τοῦ ἐξειλεγμένου τῷ Χριστῷ τῶν μαθητῶν ἀριθμοῦ πεφρόντικε Πέτρος, οὐδὲ ταῦτα τοιαῦτα ὡς μηδὲν δεινὸν ποιεῖν τὸν σιγῇ παριόντα. Ἐλύπει μὲν γὰρ αὐτὸν, τὸ τὴν ἀνομίαν ἔχειν μεγαλαυχεῖσθαι, ὅτι ᾔδει τὴν τῆς δωδεκάδος D τῶν προκρίτων μαθητῶν συγκεφαλαίωσιν, δι' ἑνὸς ἀκρωτηριάσασαν τοῦ Ἰούδα. Συνειδὼς δ' ἑαυτῷ τὴν προστασίαν περικείμενος πάντων δεῖν ἔγνω τὸ ἐνδέον ἀναπληροῦν, καὶ τοῦτο πρέπον εἶναι λόγοις πρότερον ἀποδείξας, εἶτα καὶ δύο τοὺς ἐξ ὧν ἅτερος ἀντὶ λελοιπότος καταστήσεται τῷ χορῷ παραστήσας, κλήροις καὶ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει καὶ λαγχάνει τὴν ἀποστολὴν ὁ Ματθίας. Ἐν οἷς ἐμοὶ δυοῖν τούτοιν ἔπεισιν ἐνθύμιον ποιεῖσθαι· ἑνὸς μὲν, ὅτι περ ἀνθ' ἑνὸς ἀπολωλότος, δύο τοὺς ἀξίους, ἧς ἐκεῖνος ἐκπεπτώκει, διακονίας, ἡ χάρις παρέσχετο, καὶ τὸν πλοῦτον ἐνέφηνεν ἑαυτῆς, καὶ ὅτι περ οὐδ' ἐκεῖνον ἀδυνατοῦσα τηρεῖν, ἀφῆκε πεσεῖν. Πῶς γὰρ ἂν ἡ

non circumciderentur. Hoc secus fieri debere, et de lege nihil omittendum esse contendebant: non intelligentes, supervacue et temere Evangelium datum esse, si quis ad salutem impertiendam per se sufficiens esse abnuat, neminemque Dei participem reddi posse affirmet, nisi ea quæ lex præscribit, observet. Tametsi pleraque legis, vel potius omnia, excepto uno, omnium primo, evangelica sublimitate humiliora esse, demonstrare haud arduum fuerit.

Cum igitur apostoli nequaquam tolerandum judicarent, ut fratres turbarentur, Ecclesia collecta est, et varii mutuo sermones collati. At Petrus exsurgens copiose docet, non oportere tentare Deum, neque ultra ea quæ ipse decrevit, progredi, utpote apud quem Evangelii respectu nulla sit distinctio Judæi et Græci: neque cervicibus discipulorum imponendum esse jugum, quod ipsimet portare non potuerint [13]. Cujus dictis Paulus assensus est, ut et Jacobus, qui prophetas Petro astipulantes adduxit. Scribitur ergo epistola ad illos qui ex gentibus conversi erant, qua circumcisio abrogatur; Paulusque commendatur, tanquam is qui animam suam pro nomine Christi tradiderit. Lator erat Paulus, quem quo tandem præconio digne appellavero? Num quibusdam hæc non curarum indicia, sed ipsissimæ curæ videntur? Meo judicio, non quibusdam, sed omnibus. Sunt quidem alii quoque apostoli harum curarum participes; sed Petrus, quid faciendum esset, primus omnium exposuit. Paulus autem, primus et ipse, dictis ejus suffragatus est, et verba ad rem contulit. Alteri vel hoc unum rite effectum ad plausum sufficeret: at apostolis tanta recte factorum copia suppetit, ut sive quod dictum est, sive alia non dicta spectes, semper pluribus abundent, ut qui laudationem instituit, minime tristari possit, quasi uno absoluto, nihil amplius materiæ reperturus sit.

Porro neque illa, quæ Petrus circa numerum discipulorum a Christo institutum sollicite gessit, sine piaculo silentio involvi possunt. Cruciabat enim illum, quod improbitas gloriaretur, duodenarium apostolorum numerum, abscisso Juda, mutilatum esse; cum vero sciret sibi «præfecturam omnium esse commissam [14],» defectum supplere ac resarcire statuit, cum prius id decere demonstrasset. Deinde selectis duobus, quorum alter in locum vacuum sufficeretur, sorti et Deo rem totam permittit, apostolatumque Matthias adipiscitur. Ubi duo mentem meam subeunt: alterum est, loco unius perditi duos dignos illo ministerio, ex quo Judas exciderat, gratiam subministrasse, et divitias suas ostendisse, planumque fecisse, se, cum Judam quoque servare posset, permisisse cadere. Quomodo enim non potuisset, quando etiam extraneos advocaret et assumit? Ve-

[13] Act. xv, 10 seqq. [14] Act. i, 15.

rum ipse sibi sui exitii auctor exstitit; nam Deus cum sit bonus, bonos facit et servat; mali vero malitiam sibi imputent; cum enim domi suæ incipiunt esse mali, de cætero nihil loci bono relinquitur. Ex quo postea fit, ut bonitate deserti, male itidem ambulent. Et hoc quidem unum est.

Alterum, qualis Petrus, qui coapostolorum electionem instituit, et ad parem sibi functionem evehit, quod nulli alteri, nisi soli Christo competere scimus: hoc enim omni honore et dignitate eminentius est: et soli Petro ex omni mortalium numero hæc felicitas obtigit, quippe qui loco Christi aliorum dux et princeps a Christo constitutus erat, ejusdemque locum erga alios tenebat; propter quæ nullus ex aliis apostolis tanta admiratione dignus est, quanta Petrus. Quem enim alioqui discipulorum omnium ferventissimum discipulum Christi novimus, eum nunc vice et loco Christi apostolis præfectum conspicantes, quo tandem loco reponemus? Sed orationis impetus a proposito huc me abstraxit. At redeundum est. Dicebam igitur de curis, quibus animas complectebantur apostoli, et de aliis huc pertinentibus, quæ et multa et gravia fuisse constat.

Quoad corpora attinet, quantam eorum curam gesserint, indicem certum habemus ipsa miracula, et hoc etiam, quod apostolis curatio morborum magis curæ fuerit quam ipsis ægrotis: nam his, qui ope aliqua indigebant, tales se præbuerunt, quales sibi polliceri non poterant. Stabilita enim prædicatione per duo icta, per doctrinam nimirum de Christo, et per miraculorum effectionem, et cum utroque ubique usi fuissent, non magis doctrinæ, quam miraculorum patrationi vacabant, neque uni magis, quam alteri attendebant; nam si quis illos etiam ut doctores admirari velit, certos fidosque doctrinæ admirabitur; si autem admirari lubeat tanquam miraculis conspicuos, recte faciet; quia admiratio miraculis cognata est et cognominis.

Docebant, quando tempus erat, vel potius omni tempore: et signa faciebant, quando necessitas postulabat, vel potius semper: semper enim in tanta magnitudine orbis hoc necessarium erat. Et quidem cum docerent, seipsos, ut miraculorum effectores, superabant: cum vero miracula ederent, superabant se ut doctores; ita ut seipsis in ambobus præstantiores esse viderentur, æquales tamen paresque utrobique. Atqui et corpus castigare inque servitutem redigere, et iterum aliis præcipere, ut propter stomachi imbecillitatem vinum bibant, maximæ sollicitudinis indicium est: plenumque admiratione reputo, ea quæ alias videntur contraria, ad eumdem finem dirigere; per illud enim exsultantem instar pulli carnem refrenari jubet, ne spiritui negotium facessat: per hoc corpori ad recte factorum effectionem vires subjicit.

A τοὺς ἔξωθεν προσλαμβάνουσα; Ἀλλ' ἐκεῖνος ἑαυτῷ τῆς καταστροφῆς αἴτιος, ὡς ὅ γε Θεὸς ἀγαθὸς ὤν, ἀγαθοὺς μὲν καὶ ποιεῖ καὶ τηρεῖ· κακοὶ δὲ ἑαυτοὺς αἰτιάσθωσαν τῆς κακίας. Ἐπειδὰν γὰρ οἴκοθεν ἄρξωνται κακοὶ γίνεσθαι, οὐδὲν ἐν τῷ ἀγαθῷ λοιπὸν ἐστι μένειν. Λείπεται δὲ τούτου γε ἐκτὸς ἀπολειπομένους κακῶς οἴχεσθαι. Ἑνὸς μὲν οὖν τούτου.

Δευτέρου δὲ, εἰ τοιοῦτος ὁ Πέτρος, ὡς καὶ συναποστόλων ἐκλογὴν ποιεῖσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἴσην αὐτῷ καθιστάνειν, διακονίαν ὃ μηδενὸς ἄλλου πρόσθεν ὃν ἴσμεν ἢ μόνου Χριστοῦ. Τοῦτο γὰρ τιμῆς ἁπάσης ἐπέκεινα, καὶ μόνος ἀνθρώπων εὐτυχήσας τοῦτο Πέτρος ἐφάνη, ἀντὶ Χριστοῦ τῶν ἄλλων αἱρεθεὶς κορυφαῖος παρὰ Χριστοῦ καὶ τὸν ἐκείνου τόπον τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους τηρῶν. Δι' ἃ δὴ καὶ πρὸ B ἑαυτοῦ οὐδένα θαυμάζεσθαι τῶν ἄλλων ἀφίησιν. Ὃν γὰρ καὶ ἄλλως πρὸ πάντων ἠγασάμεθα θερμότατον πάντων μαθητὴν ἐγνωκότες Χριστοῦ, νῦν ἀντὶ Χριστοῦ τοῖς ἀποστόλοις ὁρῶντες γινόμενον, ποῦ στάσεως τάττειν ὀφείλομεν; Ἀλλ' ὁ λόγος με συναρπάσας τῶν προκειμένων δεῦρο παρήγαγε· δεῖ δ' ἐπανάγειν, περὶ οὗ τοίνυν ἔλεγον. Τὰς μὲν περὶ ψυχῶν τοῖς ἀποστόλοις φροντίδας, καὶ ὅσα πρὸς αὐτὰς φέρει, οὕτω πολλὰς καὶ μεγάλας ἔστιν ἰδεῖν.

Ὧν δὲ περὶ σωμάτων εἶχον, γνώμων ἀληθὴς, αὐτά σοι τὰ θαύματα, καὶ τὸ μᾶλλον τοῖς ἀποστόλοις, ἢ τοῖς κάμνουσι, τὰς θεραπείας τῶν νοσημάτων διὰ σπουδῆς εἶναι· καὶ γὰρ τοιούτους ἑαυτοὺς παρ- C εἶχον τοῖς δεομένοις, ὁποίους οὐδ' ἂν ἐκεῖνοί γε ἤλπισαν. Δυσὶ γὰρ τούτοις τοῦ κηρύγματος βεβαιουμένου, διδαχῇ τε τῇ περὶ Χριστοῦ καὶ θαυματουργίαις καὶ τούτοις ἁπανταχοῦ κεχρημένοι οὔτε τι μᾶλλον διδάξαντες ἢ θαυματουργήσαντες φαίνονται, οὔτε τούτῳ μᾶλλον, ἢ ἐκείνῳ προσχόντες. Εἴ τε γάρ τις ὡς διδασκάλους θαυμάζειν αὐτοὺς βούλοιτο, ἀσφαλεῖς διδάσκαλοι θαυμασθήσονται· εἴ τ' οὖν, ὡς θαύμασι διαπρέψαντας, προσφυὲς αὐτοῖς καὶ ἐπώνυμον τοῖς θαύμασι τὸ θαυμάζεσθαι.

Ἐδίδασκόν τε γὰρ οὗ τούτου καιρός· μᾶλλον δὲ πάντα καιρόν· καὶ σημεῖα ἐπεδείκνυντο, οὗ τοῦτ' ἀναγκαῖον, ἢ μᾶλλον ἀεὶ ἐπεδείκνυντο. Ἀεὶ γὰρ ἐν D πολλῷ μήκει καὶ τῆς οἰκουμένης ἦν ἀναγκαῖον, καὶ διδάσκοντες μὲν ἑαυτῶν ὡς θαύματα ποιούντων ἐκράτουν, θαύματα δὲ πάλιν τελοῦντες ὡς διδασκόντων, καὶ τῷ κρείττους ἑαυτῶν ἐν ἑκατέροις εἶναι δοκεῖν, ἴσοι καθ' ἑκάτερα καὶ ἐφάμιλλοι. Καὶ μὴν καὶ τὸ δουλαγωγεῖν μὲν, καὶ ὑπωπιάζειν τὸ σῶμα, πάλιν δ' ἑτέροις ἐπιστέλλειν οἴνῳ χρῆσθαι διὰ στόμαχον καὶ ἀσθένειαν, τῆς μεγίστης φροντίδος ὡς ἀληθῶς. Ταῦτα δὲ ἤδη καὶ γέμοντα θαύματος, ὅτι περ ἐναντία δοκοῦντα πρὸς τὸν αὐτὸν συντρέχει σκοπόν. Τὸ μὲν γὰρ σκιρτῶσαν ὡς πῶλον, τὴν σάρκα τοῦ μὴ πράγματα παρέχειν τῇ ψυχῇ, χαλινοῦν βούλεται· τὸ δὲ πρὸς ἐργασίαν τῶν καλῶν ἰσχὺν νέμει τῷ σώματι.

Βούλει καὶ ᾗτινι κατετείνοντο φροντίδι περὶ τῶν A ἐκτὸς, εἴπω; Αὕτη κοινὰ τὰ πάντα τοῖς πιστεύσασι προὔθηκε. Καὶ τοῦτο δὴ τὸ ψυχρὸν τὸ *ἐμὸν* τε καὶ *σὸν* τῆς τε γλώττης καὶ γνώμης ἐξεῖλεν. Αὕτη παραθεωρεῖσθαι τὰς χήρας οὐχ ὡς ἀνεκτὸν ἤνεγκεν· αὕτη Στέφανον καὶ τοὺς ἓξ εἰς διακονίαν ἐχειροτόνησε· ταύτης ἔργον τὸ διὰ Παύλου σταλῆναι τοῖς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἀδελφοῖς, καθότι ἂν εἷς τις ἕκαστος ηὐπορεῖτο τῶν μαθητῶν· ταύτην καὶ ταῖς τῶν ἄλλων ἐγχαράττων ὁ Παῦλος ψυχαῖς, *Ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες*, ἔλεγεν, *αὗται*. Τοὺς τοίνυν οὕτω μὲν ψυχῶν, οὕτω δὲ σωμάτων, οὕτω δὲ τῶν ἐκτὸς φροντίζειν προθύμους ὄντας, ὡς μηδενὸς τῶν ἃ καὶ δι' ὧν ἐστί τε καὶ διαγίγνεται ἄνθρωπος, ἀμελεῖν, καὶ πρὸς τού- B τοις εἴσω τῆς οἰκείας ποιουμένους φροντίδος ἔθνη, πόλεις, κώμας, ἀγροὺς τοὺς καθέκαστον πάντας ἁπλῶς, τά τε ἄλλα τοιούτοις ὡς ἀεὶ τὸ δεύτερον περὶ αὐτῶν, ῥηθὲν, κρεῖττον τοῦ προλαβόντος δοκεῖν, πόσον τις ἐπαινεῖσθαι τοὺς ἂν πόῤῥω που τοῦ πρὸς ἀξίαν εὑρίσκοιτο ἔτι. Μέχρι μὲν δὴ τούτων ταῦτα, καὶ τοῖς φιλοῦσιν ἕκαστα ἱστορεῖν σύνδρομον τῇ ἀληθείᾳ καὶ τὸ θαῦμα προτείνοντα.

An cupis, ut exponam, qua cura etiam circa externa ista occupati fuerint? Hæc fidelibus omnia communia reddidit et frigidum illud verbum, *meum* et *tuum* et ex ore et ex mente exemit. Hæc effecit, ut viduarum neglectus et despectus intolerabilis censeretur. Hæc Stephanum cum sex collegis diaconos creavit. Hæc effecit, ut egenis in Judæa fratribus per Paulum subsidium mitteretur, pro copia et facultatibus singulorum discipulorum. Hanc aliorum quoque mentibus Paulus insculpere volens, dicebat: *Ad quæ mihi opus erant, et his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ* [18]. Eos igitur, qui tam alacres exstitere in cura animarum, corporum, rerumque externarum, ita ut nihil eorum, per quæ homo est et subsistit, incuratum relinquerent, et præterea suam in curam reciperent gentes, civitates, vicos, agros seu territoria singula et omnia, et his similia, ut quod secundo loco de illis dicitur melius videatur eo, quod antecessit; quantumcunque quis laudaverit, non procul ab eo quod ex dignitate est, abesse judicabitur. Hactenus ista admiratione digna in gratiam amantium veritatem convenienter explicare studui.

Καιρὸς δὲ ἤδη καὶ ἣν οἱ ἀπόστολοι χάριν ἐπλούτουν τοῦ Πνεύματος, καὶ τοῖς ἄλλοις δαψιλῶς μεταδιδόναι εἶχον, εἰπεῖν, ὅπερ οὐχ ὅπως σιγῇ τις ἂν παριὼν αἰτίαν λαμβάνοι, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπαινοίη, ἀσχολίαν ἄλλην ἅπασαν ἀνελὼν, οὔ μοι δοκεῖ ἔχειν, ὅπως ἂν τὴν ἐπὶ τούτῳ κατηγο- C ρίαν ἐκφύγοι. Ἦν δ' ὅμως εἰπεῖν μὴ πολλῷ τῆς ἀξίας καταδεέστερον, εἴ τις τῆς ἐκείνων χάριτος μετέχειν ἐξῆν. Νῦν δέ μοι κινδυνεύει λαλεῖν ὁ λόγος τὰ τοῦ πνεύματος χωρὶς πνεύματος, καὶ τοῖς ἀκροωμένοις οὐχ ὅσον ἔστι βουλομένοις ἀκοῦσαι τοσοῦτον εἰπεῖν δυνηθῆναι. Ἀλλ' ἐπεὶ μηδὲ τοῦτό τις τὸ μέρος ἀνεξέταστον παρελθεῖν ἐπιτρέπει, λέγομεν ἃ ἂν ἡμῖν δεηθεῖσιν, αὐτὸ δῷ Πνεῦμα. Τό τε γὰρ μηδὲν ὅλως εἰπεῖν οὔκουν εὔγνωμον, καὶ τὸ μὴ σὺν εὐλαβείᾳ, θρασύτερον.

Tempus nunc fuerit etiam de gratia Spiritus, qua apostoli abundabant, aliisque se largiter impertiebant, disserere, et hoc non, ut si quis eam silentio prætereat, culpam contrahat; sed ut nisi præcisa omni alia occupatione, et præsenti rerum copia laudationem contexat, in inevitabilem, judicio meo, reprehensionem incursurus sit. Et fieri poterit, ut quis gratia illa cœlesti præditus non multo inferius, quam argumentum mereatur, dicat. Mihi autem nunc periculum imminet, utpote qui quæ spiritus sunt, absque spiritu eloqui tentem, nec auditorum incenso desiderio satisfacere valeam. Verum cum neque hanc partem intactam prætervolare permittatur, ea afferemus, quæ ipse Spiritus suppeditaverit: nam penitus silere, veniam provinciam suscipere, audacia haud injuria non meretur, et sine debita reverentia dicendi deputatur.

Τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ πρὶν εἰς οὐρανοὺς ἀνελθεῖν Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις δεδωρημένος γινώσκεται καὶ πιστεύεται, καὶ τὸν Παράκλητον αὐτὸν μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ἀποστελεῖν ἐπηγ- D γείλατο. Οὐδὲν γὰρ καθότι μὴ τούτου παρεῖχον ἀξίους ἑαυτοὺς οὗτοι καὶ σκεύη πρὸς ὑποδοχὴν εὐφυέστατα· τοὺς γὰρ τῷ Θεῷ Λόγῳ συμπολιτευσαμένους πολιτείαν ἐκείνην, ἧς οὐδεὶς τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐδαιμονεστέραν ἐπολιτεύσατο, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν συγγεγονότας, λοιπὸν ἦν καὶ τοῦ συμφυοῦς αὐτῷ καὶ ὁμοτίμου Πνεύματος δοχεῖα γενέσθαι. Ὁ μὲν οὖν αὐτῶν τὴν πίστιν τελέως εἰς δεκάτην μετὰ τὴν ἀνάληψιν ἡμέραν ἐγύμνασεν. Ἐπεὶ δὲ μήτε χωρὶς φωτὸς ἥλιον ἔστιν ἰδεῖν, μή τε Θεὸν νοῆσαι δίχα τοῦ ἀληθεύειν, παρῆν ἡ προθεσμία καὶ τῶν

Christum, etiam ante ascensionem in cœlum gratiam Spiritus discipulis suis dedisse, novimus et credimus, ipsumque Paracletum post reditum in cœlum se eis missurum promisit; nec quidquam obstaculi objiciebant, quo minus eo digni fierent. Imo suscipiendo Spiritui aptissima vasa erant; nam qui cum Dei Verbo eam vitæ rationem inierant, qualis a condito mundo nulla exstitit, quique cum eodem Verbo dies noctesque versati fuerant, eos oportebat Spiritus ejusdem cum Verbo naturæ, honoris, et dignitatis quam maxime idonea receptacula effici. Qui post ascensionem suam per dies decem eorum fidem accurate exercuit. Postquam vero neque sine luce solem videre licet, neque Deum intelligere absque

[18] Act. xx, 34.

veritate, advenit tandem præstituta dies, et discipulis in superiore cœnaculo sedentibus, apposite nimirum ad exspectandum Paracleti de sublimi adventum, qui quasi in occursum ejus altum in locum ascenderant, ecce derepente Spiritus sanctus descendit non sine ingentibus miraculis, moxque apostoli ex idiotis sapientes evadunt; quæ sapientia non terrestris, sed cœlestis erat, neque adhibito studio et labore parta, ut aliis usuvenit, sed inde nata est, quod ex improviso uberrima gratia repleti essent. Hinc variarum linguarum accurata cognitio, miraculorum operatio, prophetiæ abundantia, doctrinæ dispensatio, et omnium bonorum, quæ quis vel mente concipere, vel lingua eloqui potest, ubertas repentina. Quæ omnia argumento erant, apostolos reliquorum omnium magistros, solius autem Christi discipulos esse, a quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ; quibus si quis contentiosus adversaretur, nihil aliud efficiebat, quam ut veræ sapientiæ sophisticas nugas et fallacias opponeret, s alimque disceret se cum his cœlesti doctrina instructis frustra dimicare.

Antiqui fabulatores finxerunt, gigantes ex semine dentium draconis productos, quos adhuc libri ridendos exponunt, cum potius ridere oporteat eos, qui talia composuerunt. Si enim hoc non rideamus, quos tandem ridebimus, qui nominum penuria, rebus non suppetentibus, non habebant, quos publico ludibrio subjicerent? At nostros heroas et philosophos, quosnam pronuntiabis, nisi eos, id quod sunt, derepente jam a Spiritu sancto factos esse? Succensebis orationi, quod pro dignitate res commemorare, et ad veritatis scopum pertingere nequeat. Igitur adeo grandia sunt, quæ apostolos concernunt, et sic cum veritate connexa ut, licet oratio aliquid confidentius affirmet, securæ basi et fundamento rerum gestarum innitatur. Et quamvis omnis oratio de hoc miraculo sileret, res ipsa tamen omne silentium abrumperet.

Annon vides, quomodo ubique terrarum in neminem Christiano nomine ornatum incidas, qui non confiteatur se apostolorum, qua in spiritu pollebant, sapientiæ et virtutis opus esse? Sed quod dicere institueram, Spiritus hunc in modum apostolos gratia sua implevit, ut si quis perpenderit quid isti fuerint ante tertiam illam horam, quid post illam facti sint; et quod prius quidem piscatores essent et illiterati, deinde vero quibuslibet sapientibus sapientiores evaserint, quandoquidem prisci illi Pythagoræ et Socrates respectu tantæ solertiæ, merito ignorantiæ infantilis damnari poterant: hoc ipsum ipsi sufficiet ad demonstrandam tum ineffabilem Spiritus sancti sapientiam ac potentiam, tum aptitudinem, qua apostoli ad susceptionem Spiritus sancti præditi erant. Et sic quidem Spiritus agebat. Apostoli autem tales sese aliis exhibuerunt, qualis erat ille magister, quo ducebantur et regebantur. A quo missum Spiritum sanctum cum accepissent, cum aliis gratiam communicabant; non sic tamen, ut ipsis minor portio, quam præterito

A μαθητῶν καθημένων ἐν ὑπερῴῳ, ἴσως τῷ προσδοκᾷν ἄνωθεν ἐλεύσεσθαι τὸν Παράκλητον, ὡσανεὶ πρὸς ὑπαντὴν ἀνιόντων ἐξαίφνης ἡ τοῦ Πνεύματος κάθοδος, οὐ μετ' ἐλαχίστων τῶν τεραστίων. Καὶ οἱ ἀπόστολοι παραχρῆμα σοφοὶ ἐξ ἰδιωτῶν, καὶ ἡ σοφία οὐκ ἐπίγειος, ἀλλ' οὐράνιος, οὐδ' ἀπὸ τοῦ πολλὰ μαθεῖν ὡς τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἐκ τοῦ πολλῆς ἀθρόον ἐμπλησθῆναι τῆς χάριτος, καὶ γλωσσῶν ποικίλων ἀκρίβεια, καὶ θαυμάτων ἐνέργεια, καὶ προφητείας εὐθὺς εὐπορία, καὶ διδασκαλίας οἰκονομία, καὶ πάντων ὧν ἂν εἴπῃ τις ἀγαθῶν, αἰφνίδιος κτῆσις, ἃ τῶν μὲν ἄλλων ἁπάντων ἑξῆς διδασκάλους ἐδείκνυ, μόνου δὲ Χριστοῦ μαθητάς, παρ' ᾧ τῆς σοφίας οἱ θησαυροὶ, καὶ τῆς γνώσεως, ὅτε καὶ εἴ τις αὐτοῖς ἀντιλέγειν φιλονεικότερον ἑαυτὸν καθίστη, καὶ B σοφιστείαν ἀντετίθει σοφίᾳ, διὰ τάχους ἐμάνθανε μάτην σοφιζόμενος πρὸς τοὺς θεοσόφους.

Σπαρτοὺς μενοῦν γίγαντας πάλαι μὲν μῦθος ἔπλασε, βίβλοι δὲ μέχρι καὶ ἐς δεῦρο φέρουσι γελωμένους, μᾶλλον δὲ καταγελᾷ ἔχομεν τῶν ταῦτα συνθεμένων. Τί γὰρ δὴ γελασόμεθα τῶν ὀνομάτων ἐρημίᾳ πραγμάτων οὐκ ἐχόντων, οὓς ἂν ὑποθῶσι τῇ χλεύῃ; Τοὺς δ' ἡμετέρους ἥρωας ἅμα καὶ φιλοσόφους τί ἂν εἴποις; ἢ ἐξαπίνης μὲν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος γεγονότας, ὅπερ ἐγένοντο; Δυσχερανεῖς δὲ τῷ λόγῳ, ὅτι μὴ κατ' ἀξίαν ἀπαγγεῖλαι τὰ πράγματα δύναται, μηδ' ἐφικέσθαι τῆς ἀληθείας. C Οὐκοῦν οὕτω μέγα τὸ κατ' αὐτοὺς καὶ ἀληθείας οὕτως ἐχόμενον, ὥστε καὶ τὸν λόγον ὥσπερ ποτὲ θαῤῥοῦντα ἀποφαίνεσθαι περὶ τούτου ὡς ἐπὶ βάσεως ἀσφαλοῦς τῶν πραγμάτων ἱστάμενον, κἂν μηδεὶς λόγος διεξίῃ περὶ τοῦ θαύματος, τά γε πράγματα μὴ καθεύδειν ἀνέχεσθαι.

Οὐχ ὁρᾷς γὰρ, ὡς οὐκ ἔστιν οὐδενὶ περιτυχεῖν τῶν ἁπανταχοῦ γῆς Θεὸν τὸν Χριστὸν ἐπιγραφομένων, ὃς οὐ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐν πνεύματι σοφίας τε καὶ δυνάμεως ἔργον· ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, τὸ Πνεῦμα μὲν οὕτω τῆς παρ' ἑαυτοῦ χάριτος τοὺς ἀποστόλους ἐνέπλησεν, ὡς καὶ τοὺς συλλογιζομένους, τί μὲν D ἦσαν οὗτοι πρὶν ἐπιστῆναι τὴν τρίτην ὥραν ἐκείνην, τί δὲ μετὰ ταύτην γεγόνασι· καὶ ὡς ἐκεῖνο μὲν ἁλιεῖς τινες καὶ ἀγράμματοι, τοῦτο δὲ καὶ σοφῶν ὧν ἂν εἴποις σοφώτεροι· οἱ δὲ πάλαι Πυθαγόραι τε καὶ Σωκράτεις νηπίων ἄνοια, πρὸς ἀνδρῶν ἀγχίνοιαν ἐπλάγχθησαν· ἀρκεῖν τοῦτ' αὐτὸ πρὸς δεῖγμα τῆς τοῦ Πνεύματος ἀῤῥήτου σοφίας τε καὶ δυνάμεως, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων πρὸς τὴν τούτου ὑποδοχὴν ἐπιτηδειότητος. Καὶ τὸ Πνεῦμα μὲν οὕτω· οἱ δ' ἀπόστολοι τοιούτους ἑαυτοὺς τοῖς ἄλλοις παρέσχον, ὁποῖος αὐτοῖς ἦν ὁ διδάσκαλος. Καὶ γὰρ παρ' ἐκείνου πεμφθὲν τὸ Πνεῦμα δεξάμενοι, καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν χάριν οὐκ αὐτοὶ μεῖον κατὰ τὸ ἀεὶ παρὸν, τοῦ ἐν τῷ παρεληλυθότι λείψανον ἔχοντες οὐδ' ἡ νεμηθεῖσα

χαρις αὐτοῖς ἠλαττοῦτο τῇ μεταδόσει. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, καὶ πυρὸς ἔλαττον ὑλικοῦ τὴν χάριν οἴεσθαι τοῦ Πνεύματος ἀποφέρεσθαι; καὶ σμικρὸν μὲν λύχνον μηδὲν περὶ τὸ οἰκεῖον φῶς κινδυνεύοντα, καὶ πολλῷ μείζους ἑαυτοῦ καμίνους ἀνάπτειν δύνασθαι· ταύτην δὲ, εἰ μήπου πενέστερον ἄλλον ἀποδείξειεν ἑαυτοῦ, μὴ πάνυ τε πλουτίζειν ἕτερον πεφυκέναι;

Ἔμοιγε μέντοι δοκεῖ καὶ πλείω ταύτην τὸν μεταδιδόντα προσλαμβάνειν ἀεὶ, εἴ τις οἶδε καὶ τὰ ἀπαντλούμενα φρέατα γλυκύτερα γενόμενα ἑαυτῶν· φιλόδωρον γάρ τοι τὸ Θεῖον καὶ ἀγαθὸν, καὶ ἄφθονον, καὶ ἀνενδεὲς, καὶ εἰ θαυμαστὴν οὕτω πυρὸς φύσιν δημιουργεῖν ἔχει, τί ἂν εἰκάσαιμεν αὐτὸ πεφυκέναι; Τὸ δὲ δὴ καὶ πῦρ αὐτὸ λέγεσθαι καὶ πυρίναις γλώσσαις ἐπιπτέσθαι τοῖς ἀποστόλοις, πάντα μᾶλλον δίδωσι νοεῖν ἀπεῖναι Θεοῦ, ἢ ἃς πῦρ ἰδιότητας φέρει. Οὔτε γὰρ πυρὸς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐπικρατέστερον, ἢ δραστικώτερον, οὔτε Θεοῦ ἐν τοῖς οὖσιν, εἰ καὶ μειζόνων ἀπορίᾳ παραδειγμάτων ἐν τούτῳ τὸν λόγον ἐρείδομεν. Καὶ ἔγωγε τὴν τῶν Στωϊκῶν ἐκπύρωσιν οὐκ ἀποδεχόμενος, ἓν τοῦτο ἀσφαλῶς ἀποφηναμένους αὐτοὺς οἶδα, ὅτι μή τε ἐξαέρωσιν τοῦ παντὸς (εἰ δεῖ κατ' ἐκείνους ὀνόματα πλάττειν) μή τε ἐξυδάτωσιν, ἢ τι ἕτερον ἐδογμάτισαν, οὐκ ἀμαθῶς, ἐμοὶ δοκεῖν, συνιδόντες, ὡς εἴ τι τοιοῦτον τερατεύεσθαι δέοι, μηδὲν ἄλλο, ἢ τὴν εἰς τὸ κράτιστον τῶν στοιχείων μετακόσμησιν σχεδιάζειν.

Οὐκοῦν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ὡς πυρὸς ἀμειώτου μενούσης, Πέτρος μὲν τοῖς ὑπὸ Φιλίππου κατὰ Σαμάρειαν βαπτισθεῖσι, καὶ μήπω τὸ Πνεῦμα λαβοῦσιν, ἐλθὼν καὶ τὰς χεῖρας ἐπιτιθεὶς ἧκει καὶ ἐπ' ἐκείνους ἐποίει τὸ Πνεῦμα. Κάπειτα πρὸς τὸν ἑκατοντάρχην ἦλθε Κορνήλιον, καὶ τοῖς παροῦσι τὸ Εὐαγγέλιον διεξῄει, αὐτούς τε ἅμα ἐδίδαξε, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπὶ πάντας ἐπιπεσὸν γλωσσῶν ἐδίδου χαρίσματα. Παῦλος δὲ τοὺς κατ' Ἔφεσον εἰς τὸ βάπτισμα βαπτισθέντας Ἰωάννου, καὶ ἐρωτηθέντας μὲν, εἰ Πνεῦμα ἅγιον πιστεύσαντες ἔλαβον, ἀποκριναμένους δὲ, ἀγνοεῖν καὶ εἰ Πνεῦμα ἔστιν ἅγιον, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ βαπτίσας, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, τῆς τοῦ Πνεύματος αὐτίκα μετέχειν πεποίηκε χάριτος ἐπιτοσοῦτον, ὥστε καὶ γλώσσαις λαλεῖν ἑτέραις καὶ προφητεύειν.

Ἀλλ' ὧδε τοῦ λόγου γενομένου ἐνεθυμήθην κἀκεῖνο, ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ Μωσεῖ πνεύματος ἑβδομήκοντα τῶν πρεσβυτέρων ποτὲ προεφήτευσαν. Ὁρῶ μέντοι τὴν τῶν ἀποστόλων ὑπεροχὴν οὐ μικρὰν πρὸς ἐκεῖνο. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ αὐτοὶ τῶν χειρῶν διαθέσει τὸ θαῦμα εἰργάζοντο, ἐκεῖ δὲ Κύριον ἀφελεῖν λέγεται τοῦ ἐν τῷ Μωσεῖ πνεύματος, καὶ ἐπιθεῖναι τοῖς πρεσβυτέροις· ὁπότε δὲ καί τινες μηδὲ παραγινόμενοι πρὸς Μωσῆν, ἀλλ' ἐν τῇ παρεμβολῇ μένοντες, προεφήτευσαν. Εἰκότως· εἰ γὰρ καὶ Μωσῆς

A tempore restaret; neque enim accepta gratia minuebatur communicatione cum aliis. Quomodo enim absurdum non fuerit, existimare gratiam Spiritus deterioris conditionis esse¹, quam ignem materialem; et exiguam quidem lucernam, nulla proprii luminis jactura facta, multo majores fornaces succendere, hanc vero, si in aliquem egentiorem inciderit, eum largiter locupletare non posse?

Atqui ego ita judico, eum qui gratiam cum altero communicat, semper copiosiorem accipere, idque fatebitur, cui compertum est, puteos haustos dulciores seipsis reddi. Divinum enim Numen liberale est, et bonum, et invidiæ expers, et supra omnem egestatem. Quod si ignis natu- B ram tam admirabilem condidit, quid ipsum Numen in se esse conjectabimus, quod et ipsum ignis appellatur, *et specie linguarum ignearum super apostolos sedit* [16]? Quæ sane indicio sunt, omnia a Deo magis abesse, quam proprietates ignis. Neque enim igne aliquid potentius et efficacius est in rebus sensui expositis, neque Deo in hoc rerum universo: etsi majorum exemplorum inopia in hoc orationem sistimus. Et ego quidem rejecta Stoicorum conflagratione, hoc unum novi, illos absque periculo sensisse, neque universitatis exaerationem (si more illorum nova vocabula fingere licet), neque exaquationem vel aliquid simile ex eorum decretis unquam futurum esse. Mea opinione non inscite. Et si quid de genere hoc prodigiose asseratur, id non nisi de elementorum in optimum statum restitutione intelligi debebit.

C Cum ergo Spiritus sancti gratia, instar ignis, qui non potest minui, perseveret, Petrus a Philippo in Samaria baptizatis, et nondum Spiritu sancto donatis, manus imponens, effecit, ut et super illos Spiritus sanctus descenderet [17]. Postea ad Cornelium centurionem profectus, annuntiato præsentibus Evangelio, dum eos instituerat, Spiritus sanctus super omnes cecidit, et variarum linguarum dona contulit [18]. Paulus vero Ephesios illos baptismate Joannis baptizatos, et interrogatos, si Spiritum sanctum credentes accepissent, respondentes vero se, ne si Spiritus sanctus sit, nosse, in nomine Christi baptizavit, manibusque impositis, confestim effecit, ut gratiæ Spiritus sancti participes redderentur, adeo ut et linguis D alienis loquerentur, et prophetarent [19].

Verum huc oratione delatus illud etiam cogito, quod olim de spiritu Moysis septuaginta seniores prophetarunt [20]. Tametsi inter apostolos et factum illud ingens discrimen intercedere video. Hic enim ipsimet apostoli, manuum impositione, miraculum patrabant: ibi vero legimus ipsum Dominum de spiritu Moysis abstulisse, et ad seniores transtulisse. Imo quidam qui ad Moysen se non contulerant, sed in castris permanserant, prophetarunt. Merito: quamvis enim

[16] Act. II, 3. [17] Act. VIII, 15 seqq. [18] Act. X, 44-46. [19] Act. XIX 2 seqq. [20] Num. XI, 1 seqq.

Moyses dicatur cum Domino locutus, sicut amicus cum amico loqui solet, nihil tamen hic est, collatione cum apostolis facta. Ille enim posteriora Dei vidisse memoratur, isti vero Deum in carne, facie ad faciem viderunt, et manibus contrectarunt, et cum illo comederunt et biberunt, et in omnibus, quemadmodum homo cum homine, cum illo conversati sunt, ad eam dignationem admissi, ut et amici, et cognati et fratres appellarentur. Neque solum Moysen in hoc superarunt, sed et Eliam. Nam si duplicem illam spiritus gratiam, quam Elisæo transcripsit, intuearis, multo apostolis minorem invenies: non enim cum adhuc in terra inter homines degeret, discipulo gratiam illam reliquit aut tradidit; neque ob discipulum, magistri in morem excultum, voluptatem cepit, sicut patres oblectantur, cum filios sibi similes evasisse cernunt; sed quando jam ad sublimiorem statum evehebatur, tunc primas Elisæo concessit, quemadmodum si quis novas vestes induens, ministro suo primas concedat. At apostoli adhuc superstites et cum hominibus agentes, donum Spiritus sancti distriquerunt.

Porro si cui grande videtur, quod ibi duplex gratia fuerit, is Elisæum, cum unus sit, prætervolare non sinat: quid enim si infinitos Petros et Paulos percenseas, illos intelligo, qui ab ipsis Spiritus gratiam acceperunt? Quanto admiratione dignius est hoc, quam illud? Quamvis et illud apostolis priores partes concedit: Elias vix tandem post multas preces discipulo gratiam dare annuit; at isti effuse largiebantur, etiamsi nemo postularet. Testis horum multam verisimilitudinem undique asciscens est, homines supra modum majore gratia, quam in lege donatos esse. Itaque apostoli et modo communicationis et multitudine participantium, superiores sunt: neque enim necessitate urgente, neque aliquo, tanquam debitum exigente, tribuebant iis, quibus ministrabant, gratiam; et ut hoc in genere plures sibi similes efficerent, honorificentius et utilius censebant, quam ut ipsi soli omnibus præcellerent. Quanquam præcellebant quoque, sed non ut prius; cum enim tunc nullos subditos haberent, nunc insigni eorum multitudine gloriari licebat, illustresque effecti sunt, non quod paucis, sed quod magnis et admirandis imperarent. Video igitur apostolos Spiritum sanctum communicasse illis, qui hoc munere digni erant.

Video Simonem quoque magum accedere, et apostolis pecuniam offerre, ut parem cum cæteris gratiam consequeretur. Qua in re usque adeo impudenter se gessit, ut nemo alius tale quid ausus fuisse videatur, si quidem illud audaciæ nomine vocandum est. Quid ergo Petrus? Neque hic oblitus est, se esse Petrum; sed ipse, ut primus inter cæteros, semperque zelo pro gloria Dei inflammatus, Magum simul cum pecunia in perditionem misit. Etenim ut aliis pietas et virtus ad susci-

A λαλῆσαι πρὸς Κύριον, ὥσπερ τις λαλῆσαι πρὸς ἑαυτοῦ λέγεται φίλον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῖς ἀποστόλοις ὁμοίως· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὀπίσθιά τινα Θεοῦ ἰδεῖν λέγεται· οὗτοι δὲ Θεὸν ἐν σαρκὶ κατὰ πρόσωπον εἶδον, καὶ χερσὶν ἐψηλάφησαν· καὶ συνέφαγον δὴ, καὶ συνέπιον, καὶ πάντα συνεπολιτεύσαντο, ὅσα ἂν ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ, καὶ φίλοι, καὶ συγγενεῖς, καὶ ἀδελφοὶ γενέσθαι κατηξιώθησαν. Καὶ οὐ Μωσέως μόνου τὸ πλέον ἔσχον ἐν τούτῳ, ἀλλὰ κἂν Ἠλίαν σκοπῇς, διπλῆν τὴν χάριν, ἣν εἶχε, τοῦ πνεύματος τῷ Ἐλισσαίῳ δὴ παραπέμποντα, κἀκεῖνον ὄψει τοῦτο τῶν ἀποστόλων ἡττώμενον. Οὐ γὰρ ἔτι τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις συνδιαιτώμενος τῷ μαθητῇ τὴν χάριν κατέλιπεν, ἢ μετέδωκεν, οὐδ' ἥσθη ἐπ' αὐτῷ κατὰ τὸν διδάσκαλον ἐπιδεδωκότι, ὥς που καὶ πατέρες
B ἥδονται τοὺς παῖδας ὁμοίους αὐτοῖς ἀποβάντας θεώμενοι. Ἀλλ' ἡνίκα πρὸς μεῖζον ἀνελαμβάνετο, τηνικαῦτα τὸ πρότερον παρεδίδου· ὥσπερ εἴ τις ἐφ' ἱματίων καινῶν ἀμοιβῇ τῷ ὑπηρέτῃ τὰ πρότερα δίδωσι. Τοὺς δ' ἀποστόλους ὁρᾷν ἔστι καὶ τῷ βίῳ περιόντας ἔτι τὸ χάρισμα νέμοντας.

Εἰ δὲ τὸ διπλῆν ἐκεῖ παρασχεθῆναι τὴν χάριν μέγα δοκεῖ, μηδ' Ἐλισσαῖος ὡς εἷς παραδράμῃ. Τί γὰρ δὴ φήσεις, ἂν μυρίους Πέτρους καὶ Παύλους, λέγω δὴ κατ' αὐτοὺς ἐκείνους δι' ἐκείνων λαβόντας ἴδῃς τὸ χάρισμα; πόσῳ σοι πολλαπλάσιον θαυμάσαι τοῦτο ἐκείνου προκείσεται; Καὶ μὴν κἀκεῖνο μεῖζον τὸ τῶν ἀποστόλων παρίστησιν, Ἠλίας μὲν γὰρ μόλις
C αἰτησαμένῳ τῷ μαθητῇ τὴν χάριν ἐπένευσεν· οὗτοι δὲ παρεῖχον ἀφθόνως, κἂν ἐδεῖτο μηδείς· καὶ μαρτυρία δὴ τούτοις ταῦτα γίνεται, πολὺ τὸ πιστὸν πανταχόθεν ἐπαγομένη, μεγίστῳ μείζονος ἢ κατὰ τοὺς ἐν νόμῳ τῆς χάριτος ἠξιῶσθαι, νικῶντας διά πάντων καὶ τῷ τρόπῳ τῆς μεταδόσεως, καὶ τῶν μετειληφότων τῷ πλήθει. Καὶ γὰρ οὔτ' ἀνάγκης ἐπικειμένης οὐδὲ μιᾶς, οὔτε τινὸς ὡς ὀφειλὴν ἀπαιτοῦντος, ὧν ὑπηρέτησαν, τὴν χάριν ἐδίδοσαν, καὶ τὸ πολλοὺς ὁμοίους ἑαυτοῖς κατὰ τοῦτο προβάλλεσθαι, τιμιώτερον καὶ λυσιτελέστερον ἧγον, ἢ μόνοι πάντων προέχειν. Καί τοι καὶ τοῦτο ποιοῦντες, οὐχ ὁμοίως καὶ πρόσθεν προεῖχον. Τότε μὲν γὰρ οὐδὲν μέγα ἐχόντων, νυνὶ δ' ἐπὶ μεγάλοις ἐχόντων σεμνύνεσθαι, καὶ λαμπροὶ δή τινες ὄντες ἐδείκνυντο
D οὐχ ὅτι μικρῶν ἄρχουσιν, ἀλλ' ὅτι μεγάλων καὶ θαυμαστῶν. Ὁρῶ μὲν οὖν τοὺς ἀποστόλους μεταδιδόντας τοῖς ἀξίοις τοῦ Πνεύματος.

Ὁρῶ δὲ καὶ Σίμωνα προσιόντα τὸν μάγον καὶ τοῖς ἀποστόλοις προτείνοντα χρήματα, τοῦ τὴν ἴσην μετασχεῖν χάριν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸ πρᾶγμα οὕτως ἀναιδῶς δρῶντα, ὡς οὐδεὶς ἂν ἐτόλμησεν, οὐδ' εἰ τὴν τόλμαν εἴποις αὐτήν. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Οὐδ' ἐνταῦθα τοῦ Πέτρος εἶναι ἐπιλαθόμενος, ἀλλ' ὡς ἄν τις αὐτὸς μόνος καὶ πρῶτος τῶν ἄλλων ἀεὶ ζηλοῦν ἀξιῶν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἀπώλειαν τὸν μάγον ὁμοῦ παραπέμπει τῷ ἀργυρίῳ. Καὶ γὰρ ὃ τοῖς ἄλλοις ἦν εὐσέβεια καὶ ἀρετὴ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας

ἑτοιμασία, τοῦτο ἐκείνῳ τὰ χρήματα. Καίτοι εἰ A ταῦτα τὴν χάριν πέφυκεν ἕλκειν, ἀπολέσθαι ἂν εὔξαιτό τις ἀρετῆς πόνους καὶ εὐσεβείας, ἐξὸν σὺν ῥᾳστώνῃ χρήματα ἔχοντα ὥσπερ ἀγρὸν ἢ οἰκίαν τὸ Πνεῦμα πρίασθαι. Ἀλλ' ὁ μὲν χρηστὸς καὶ σπουδαῖος ἀνὴρ οὐδ' ἂν ὀβολοῦ δεηθείη πρὸς τὸ θεῖα λαβεῖν· ὁ δὲ πονηρός τε καὶ φαῦλος, ὅσον ταῦτα χρημάτων οἴεται κτᾶσθαι, τοσοῦτον αὐτῶν γίνεται ποῤῥωτάτω. Οὕτως οὐδέποτε κτήσεται, ἀλλὰ κἂν χρήματα διδοὺς ἐστιν, ὅτε χάριν λαμβάνειν δοκῇ, χρήματα μὲν ἀπώλεσε, χάριτος δὲ οὐκ ἔτυχεν. Ἡ γὰρ ἂν οὐδὲ χάρις ἡ χάρις ἦν, εἴγε χρημάτων ἀποδίδοσθαι ταύτην τις εἶχεν, ἀλλὰ μὴ προῖκα διδόναι.

Καὶ δὴ καὶ ὁ τὰ μεγάλα πρὸς Θεοῦ λαμβάνειν, ὥς τι τῶν εὐτελῶν λογιζόμενος, καθειρεῖν πειρᾶται B Θεόν. Ἄξιον καὶ τοῖς ἐκεῖθεν μικροῖς, εἴ τι τῶν ἐκείνου τοιοῦτον, ὡς μεγίστοις τε καὶ τιμιωτάτοις προσφέρεσθαι, ἀλλὰ μάγῳ τῶν τοιούτων σύνεσις ἦν οὐδεμία. Εὐενδότῳ μὲν οὖν, καὶ μαλακῷ, καὶ καπηλικῷ τὸν τρόπον ᾠήθη τῷ Πέτρῳ Σίμων ἐντεύξεσθαι· ᾔσθετο δ' ἀσφαλεῖ προσβαλὼν καὶ ἀῤῥήκτῳ, καὶ φανερὰ ἔργοις τιθεμένῳ τὴν κλῆσιν· μάταιος ἄνθρωπος, εἰ μήθ' ὅτι κρείττους χρημάτων οἱ ἀπόστολοι συνεῖναι εἶχε, καὶ ἡ χάρις, ὡς οὐ δοῦλον, ἀλλὰ τῶν ὄντων ἐλευθερώτατον, ἢ ὅ τι ποτέ τις ἂν εὕροι μεῖζον εἰπεῖν.

Ἀλλὰ γὰρ κείσθω δὴ τοὺς ἀποστόλους χρημάτων C ἐρᾷν, πόθεν εἰς νοῦν τοῦτό γε λαβεῖν ἐτόλμησεν, ὅτι Θεοῦ χάριν χρημάτων ὠνήσεται; Ὡς ἡδὺς ἦν εἰ πνεῦμα μὲν, ἂν αὐτόματον μὴ πλέῃ, βορέου τυχὸν ἢ νότου, μηδ' ἂν ὅσοις κόσμος ἔχει χρήμασι κινηθῆναι, τὴν δὲ θείαν ἐπίπνοιαν, τὴν καὶ τοῦδε τοῦ Πνεύματος παρακτικὴν καὶ κινητικὴν οἰκτρά τινα χρήματα καταβαλὼν πορίσεσθαι ἤλπισεν. Ἐδόκει γε μὴν ὁ μεγαλέμπορος ἀσμένην τοῖς ἀποστόλοις τὴν ἐμπορίαν αὐτῷ γενήσεσθαι, καὶ τὴν προσαγωγὴν τῶν χρημάτων προχωρήσειν εὐπρόσωπον· πτωχοὶ γὰρ οἷς ταῦτα προσήγετο, καὶ χρημάτων πάντως ἢ τάχα δεόμενοι. Ἐλάνθανε δὲ αὐτὸν, ὡς ἐντεῦθεν τούτοις τὸ πένεσθαι, ἐκ τοῦ μηδὲν παρὰ μηδενὸς λαμβάνειν ἀνέχεσθαι. Εἰ γὰρ κατ' ἄνδρα τῶν λαμβανόντων τὸ χάρισμα τοσαῦτα τούτοις, ὅσα καὶ D Σίμων, ἐδίδοσαν, οὐδ' ἂν πτωχῶν δόξαν ἔλαβον παρ' αὐτῷ, ἢ τῶν ἐκείνου πρὸς χρείαν ἥκειν τινός.

Ἀλλ' ὁ μὲν Σίμων οὕτω καὶ Πέτρου φαῦλον φιλαργυρίας ἦθος κατεμαρτύρει, καὶ τὸ Πνεῦμα δοῦλον καὶ μάγων ἤλπισε γίνεσθαι. Πέτρος δ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ μὲν κἂν συνέγνω, τὴν δὲ κατὰ τοῦ Πνεύματος οὐδὲ μέχρις ἀκοῆς ὑπήνεγκε βλασφημίαν. Ἀλλ' ὁ πάλαι ποτὲ ἁλιεὺς καὶ πάλιν ἁλιεὺς ἀγαθὸς γίνεται, καὶ τῇ τριαίνῃ τῆς ἀπωλείας τὸν ἄξιον ἀπωλείας βαλὼν ἄφυκτα περιπείρει. Οὐχ ὅτι γὰρ ὠνεῖσθαι, πάντως δέ που καὶ μεταπιπράσκειν τὴν χάριν ἔγνω διανοούμενον. Εἰ γὰρ ἄξιος οὗτος ἀπωλείας καὶ πρόσθεν οἷα ταῖς γοητείαις πολλοὺς ἐξανδραποδιζόμενος, τὴν ἐπὶ ταύτῃ ἡγεῖτο, πόσων ὀλέθρων οὐχ

A piendum Spiritum sanctum præparatio erat, ita huic pecunia. Quanquam si pecunia hanc gratiam conciliare solet, intereant oportet omnes virtutis et pietatis exercitationes, quando ei, qui pecuniosus est, Spiritum sanctum cum quiete emere licet, non secus ac agrum aut domum. At vir bonus et industrius ne obolo quidem ad divina dona comparanda indiget. Improbus vero quanto plus nummorum se possidere autumat, tanto longius ab illis separatur. Sic nunquam possidebit. Sed quamvis pecunias gratiæ accipiendæ causa expenderit, et pecunias perdidit, et gratiam non obtinuit. Nec gratia fuerit gratia, si non gratis, sed pecuniis alicui concedatur.

Tametsi sæpe contingit, ut qui magnis donis a B Deo cumulatus est, ea extenuet, et sic Deum quasi de throno deturbare tentet, cum deceat, ut et exigua dona cœlitus data (si quid tamen hujus generis exiguum est) tanquam maxima et pretiosissima acceptemus. Sed talium nullus sensus erat mago, qui cum Petro congressus, existimabat, se in hominem facilis, mollis et capponarii animi incidisse. Sed mox didicit, se impegisse in invictum atque inexpugnabilem, et qui vocationem suam ipsis factis probaret. Vanissimus homo, si apostolos pecuniis superiores esse non vidit, et gratia adeo non est sub servitute, ut omnium rerum sit liberrima, vel si quid majus a quoquam dici potest.

Sed faciamus apostolos pecunias amasse: unde C tamen huic in mentem venire potuit Dei gratiam pecuniis emi? Bellus homo erat. Si spiritus seu ventus, aquilonis puta aut austri, sponte non spiret, non flabit, licet totius mundi pecunias pollicearis. At vero divinum afflatum et spiraculum, quod Spiritum profert et movet, oblatis miseris quibusdam nummulis se adepturum sperabat. Arbitrabatur nimirum egregius iste mercator, apostolis mercaturam suam jucundam, et oblationem pecuniarum perquam gratam acceptamque fore; pauperes enim erant, quibus pecuniam offerebat, et pecuniarum quam maxime indigi. At fugiebat eum, horum egestatem inde nasci, quod nihil a quoquam accipere sustinerent. Si enim viritim pro numero D eorum, qui Spiritum sanctum acceperant, tantum accepissent, quantum offerebat Simon, haud eos pro egenis, et qui sua ope egerent, habuisset.

Et quidem Simon hunc in modum testatus est quod Petrum pro turpis lucri cupido et avaro reputarit, sperasitque Spiritum in servitutem etiam Magis dari posse. At Petrus commissum in se crimen libenter ei condonavit, blasphemiam vero contra Spiritum ne ad aures quidem admisit; sed qui olim piscator fuerat, nunc iterum gnavus piscator efficitur, et tridente perditionis perculsum eum qui dignus erat perditione, inevitabiliter transfigit, non solum quia emere, sed et quia vendere gratiam cogitabat. Si enim iste prius quoque exitio dignus fuerat, quod multis per fascinationes

suas dementatis, ad exitium præiverit, quoi exitiis nunc dignissimus non est, qui divinam gratiam ita venalem somniat, sicuti in foro res venum proponuntur? Verum hæc Spiritui magis, quam aqua igni, adversabantur. Porro cum erubesceret, se ad eorum cœtum, qui Spiritu digni erant, aggregare, audaciæ suæ absque mora pœnas luit: nam nihil aliud restabat, quam ut is, qui non ex ignorantia neque impetu abreptus, sed consulto consilio, et ex versutia tam indigna magnitudini divinæ affricare conabatur, in exitium mitteretur. Quod et factum a Petro justissimo judicio.

Itaque licet quis cogitatione ad Giezi recurrat, Simon pœna dignior exstitit; neque enim similem eventum habuit, qui dona Syri male emit: nam ibi alius erat, cui curationem dederat; alius, qui acceperat, quibus tertius superveniens Giezi munera accepit, verum existimans, se neque vendere, neque emere gratiam; neque enim is ille erat, qui dederat, neque qui acceperat; sed, sanato jam Syro, accurrit, et munera sibi deposcit. Quæ omnia minori reprehensioni, quam Simonem, obnoxium indicant. Quanquam ille pecunias accepit, hic dare promptus erat, quo fit, ut illius avaritia deterior esse videatur, quam Simonis liberalitas Cæterum pecunias amare, et Deum inhonorare velle, magno distant intervallo, et quanto hoc posterius priore sceleratius et absurdius est, tanto etiam Simon magis, quam Giezi maledictioni idoneus erat. Atqui si Petrus auctorem hujus improbitatis simul cum ipsa improbitate non statim oppressisset, quam multos malus dæmon excitaret Simones, quando necdum, licet confestim ab initio sauciatus et prostratus, quiescere novit, cladis acceptæ memor!

Verum enimvero, quo oratio in progressu provehitur, dum ostendere cupit, quod et sæpius ostendit, apostolis ad largitionem doni cœlestis sufficere solam manuum impositionem: qui enim aspectu erant indocti, inglorii et egeni, illa effuse subministrabant, quæ nec sapientissimus, nec, cui ingentes gazæ, quibus alios superabat, insignem gloriam peperissent, præstare poterat. Iterum Deus inter homines versatur, quamvis denuo non assumptus Deus. Iterum ineffabilis descensus est. Iterum mysterium. Et apostoli ad utrumque mysterium apti, et incredibili alacritate ministrare parati, et, ut verbo dicam, omnibus aliis omissis, ora Verbi, et Spiritus instrumenta, et per hæc etiam primæ mentis effigies ac imitationes quædam effecti sunt. Possunt porro apostoli etiam in somno et secundum quietem intelligere Spiritum, qui, quæ facienda sint, suggerat, in eisque principalem rationis partem, quibuscunque figuris placuerit, formet, et quæ pati oporteat, præmoneat, et quem in locum mittendi sint, doceat, hic quidem in Joppen, ille in Macedoniam: necesse enim est ut et illi, qui ibi degunt, accenseantur eorum numero, qui salvantur.

A ἂν εἴη νῦν ἀξιώτατος, ὅς γε τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν οὕτω τυγχάνειν ὠνείρωξεν εὔωνον, ὡς ἂν εἴ τι τῶν ἐπ' ἀγορᾶς κειμένων ὠνίων; Ἀλλὰ γὰρ ἦν μὲν τῶν ἐναντιωτάτων τῷ Πνεύματι καὶ μᾶλλον ἢ ὕδωρ πυρί· αὐτὸν δὲ τοῖς ἀξίοις τοῦ Πνεύματος συντάττειν ἀνασχυντῶν δίκην αὐτίκα τοῦ θράσους ὑπεῖχε. Τὸν γὰρ οὐκ ἐξ ἀγνοίας, οὐδὲ συναρπασθέντα, ἀλλ' ἐκ προνοίας καὶ πανουργίας, οὕτως ἀνάξια προστρίβειν τῇ μεγαλειότητι πειρώμενον τοῦ Θεοῦ, λοιπὸν ἦν ὑποβάλλειν ὀλέθρῳ, ὃ δὴ καὶ Πέτρος ποιῶν τὰ δίκαια κρίνων ἐδείκνυτο.

Ὥστε κἂν ἐπὶ τὸν Γιεζὶ τις ἀναδράμῃ τῷ λόγῳ, Σίμων ὁ δίκην ὑποσχεῖν δικαιότερος· οὐδὲ γὰρ πρὸς ὅμοια κεχώρηκε τῷ κακῶς ὀναμένῳ τῶν δωρημάτων **B** τοῦ Σύρου. Ἐκεῖ γὰρ ἄλλου μὲν ὄντος τοῦ τὴν θεραπείαν ὀρέγοντος, ἄλλο δὲ τοῦ λαμβάνοντος, τρίτος ὁ Γιεζὶ παρεισδὺς, εἰλήφει τὰ δῶρα, οὐκ οἰόμενος, οὔτε πιπράσκειν, οὔτ' ὠνεῖσθαι τὴν χάριν. Οὔτε γὰρ αὐτὸς ἦν ὁ διδοὺς ταύτην, οὔθ' ὁ λαμβάνων· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τῷ Σύρῳ τὴν θεραπείαν ὁμιλήσας πρὸς τὸ λαβεῖν ἅπαντα ἐκείνῳ, μετριωτάτην ἢ Σίμωνι τὴν κατηγορίαν εἰσάγει. Καίτοι χρήματα ἐκεῖνος μὲν ἔλαβεν, οὗτος δὲ παρέχειν ἕτοιμος ἦν, ὡς τὴν ἐκείνου φιλαργυρίαν χείρω δοκεῖν τῆς τοῦ Σίμωνος ἐλευθεριότητος. Ἔστι δ' οὐ μέτριον τὸ μέσον τοῦ τε χρήματα φιλεῖν, καὶ τοῦ τὸν Θεὸν ἀτιμοῦν βούλεσθαι, ἀλλ' ὅσῳ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον ἀσεβέστερόν τε, καὶ ἀτοπώτερον, τοσούτῳ καὶ **C** Σίμων τοῦ Γιεζὶ μᾶλλον ἂν εἴη πρὸς ἀρὰν ἐπιτηδειότερος· καὶ μὴν καὶ εἰ μὴ τὸν πρώτως τὴν κακίαν ταύτην ἐκρήξαντα συναπολέσθαι τῷ κακῷ κυήματι κατεδίκασε Πέτρος, πόσους ἂν ἡμῖν οἴοιτό τις Σίμωνας ἀναστῆσαι τὸν πονηρὸν, ὁπότε μηδὲ τὴν ἀρχὴν βληθεὶς καὶ πεσὼν ἠρεμεῖν, οἷς πεῖραν εἰλήφει τῆς ἥττης;

Οὐ μὴν ἀλλ' οἷ βαδίζων ὁ λόγος ἠπείγετο, δεῖξαι βουλόμενος, καί γε πολλαχόθεν δείξας, ἀρκεῖν τοῖς ἀποστόλοις, εἰς μετάδοσιν τοῦ χαρίσματος καὶ χειρῶν μόνην ἐπίθεσιν. Ἰδιῶται γὰρ ἐκεῖνοι, καὶ ἄτιμοι, καὶ πένητες ἰδεῖν, ἐκεῖνα φιλοτίμως παρεῖχον, ἃ μηδ' ἂν τὸν σοφώτατον εἴπῃς, καὶ ᾧ τὸ πολλὰ κεκτῆσθαι δόξαν παρέχει, τοῦ καὶ τῶν ἄλλων τι πλέον ἔχειν. Πάλιν δὴ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, **D** εἰ καὶ μὴ Θεὸς ἄνθρωπον προσλαβών. Πάλιν κάθοδος ἄῤῥητος, πάλιν μυστήριον, καὶ οἱ ἀπόστολοι πρὸς ἑκάτερον ἁρμοζόμενοι τὸ μυστήριον, καὶ ὑπηρετεῖν ἕτοιμοι, καὶ τὸ πρόθυμον ὅσον ἡλίκον, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν πάντα γε ἀφελόντα τὰ ἄλλα, στόματα τοῦ Λόγου, τοῦ Πνεύματος ὄργανα, καὶ διὰ τούτων τοῦ πρώτου νοῦ τύποι τε καὶ μιμήματα. Καὶ πρόσεστι τὸ καὶ καθ' ὕπνους συνεῖναι τὸ Πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις, καὶ ἃ χρὴ ποιεῖν ὑποτίθεσθαι, καὶ τυποῦν τὸ ἐν αὐτοῖς ἡγεμονικὸν ὡς ἂν δὴ βούλεται, καὶ προλέγειν ἅτε παθεῖν δεῖ, καὶ τίς ὁ χῶρος, καθ' ὃν δεῖ καὶ πέμπειν, τοῦτον μὲν εἰς Ἰόππην, τοῦτον δ' αὖ εἰς Μακεδονίαν. Δεῖ γὰρ πάντας καὶ τοὺς ἐκεῖ τῶν σωζομένων γενέσθαι.

A Οἱ δ' ἀπόστολοι οὐδ' ἐπὶ προδήλοις τοῖς κινδύνοις συνθηκῶν ἐξιστάμενοι τῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ γὰρ εἴ τῳ μὴ ἐν τῷ βλέπειν ἡ πίστις μόνον, καὶ προανιστάμενοι, καὶ προτρέχοντες, καὶ τοῖς δεινοῖς ἐμπομπεύοντες, καὶ πρὸς τὰς ὀδύνας τὰς ἐκεῖθεν ἁμιλλώμενοι· δεινὸν γὰρ ἐποιοῦντο, εἰ δήπου ψυχῆς ἀλήπτου, σώματος ἀλγηδόνες γένοιντο κρείττους, καὶ εἰ δήπου ψυχῆς ἀποστολικῆς ἀποστολικὸν σῶμα ἀπολειφθείη, καὶ ὀκλάσαν, οὐκ ἂν εἴη εὖ ἔχον ἕπεσθαι. Ὑπέρευγε, ὡς ἀηττήτου ταῦτα ψυχῆς καὶ σώματος τὰ ἴσα τῇ ψυχῇ βλέποντος, καὶ ἀμφοῖν πολὺ τὸ γενναῖον ἐπιδεικνυμένων, καὶ ἀμήχανον φάναι.

B Καίτοι πάλιν τίς ἂν εἴποι μοι, πῶς ὁ λόγος ἐπὶ τοὺς κινδύνους περιηνέχθη τῶν ἀποστόλων; ἀλλ' ἐπαναγέτω πάλιν ἐφ' ἑαυτὸ τοῦτον τὸ Πνεῦμα, καὶ δεικνύτω, οἷς οὐδέ τι μᾶλλον ἐπίφθονον, οὐδὲ προσκορὲς, περὶ τούτων λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, ὅτι τοῦτο τῷ Παύλῳ παρὸν, καί τ' ἄλλα παρεῖχεν ἐργάζεσθαι, καὶ τὴν ἔχιδναν τὴν ἐν Μελίτῃ, μηδὲ δοκεῖν ἔχιδναν παρεσκεύασεν, ἢ μᾶλλον Θεὸν τὸν Παῦλον, ἀλλ' οὐχ ἄνθρωπον εἶναι δοκεῖν. Λεγέσθω καὶ ὅπερ ἐνταυθοῖ παριδεῖν οὐκ ἂν γένοιτο χάριεν, ἡ τῶν Μελιταίων ὡς περὶ μιαιφόνου τοῦ Παύλου τὰ πρότερα δόξα· καὶ ἡ μετὰ τοῦτο πρὸς τοὐναντίον ἅπαν τῆς δόξης ἀντιμετάστασις, καὶ ἡ δίκη καταλαμβανομένη μὲν ὑπ' ἐκείνων, τάχα καὶ ὑμνουμένη. Εἶτ' αὐτίκα μηδέν τι πρὸς αὐτῶν ὂν τοῖς ἀδήλοις C ἐμβατεύειν αὐτῆς, καὶ εἰκόντων τῷ θαύματι καὶ συμμεταβαλλόντων τῇ μεταβολῇ τοῦ πράγματος, καὶ τὰς ὑπολήψεις. Ἴστε καὶ ὑμεῖς, κἂν μὴ λέγω πόσην εἰσέφερε δόξαν καὶ τιμὴν Παύλῳ τὸ πρᾶγμα, καὶ δὴ καὶ πρὸ Παύλου τῷ τούτου Θεῷ. Εἰ γὰρ ὁ κῆρυξ οὕτως ἐκκαλέσασθαι τοὺς ἄνδρας ἔσχε τῷ θαύματι, ὡς ἀθρόον ἐκ φαυλοτέρας τῆς ὑπονοίας ἐπὶ τὴν ἀρίστην μεταπηδῆσαι, τί ἂν εἴποις τὸν κηρυττόμενον;

Προσκείσθω κἀκεῖνα, τοῦ γὰρ αὐτοῦ Πνεύματος, ἃ καί ποτε προσετέθη τῷ θαύματι, καὶ λεγέσθωσαν νόσοι φυγαδευόμεναι, ἀπορώτεραι πᾶσαι μὲν ἢ καὶ ἀνθίστασθαι, καὶ ἡ πρὸς καιρὸν τῷ Ποπλίου πατρὶ παρουσία τοῦ Παύλου, τό τε σύμπαν εἴ τις ἀξιοίη ζητεῖν, ἡ ἐνταῦθα τοῖς νησιώταις τῶν πραγμάτων D κατάστασις ὡς ἀγαθῶν εἶναι τῶν μεγίστων ἀπόλαυσις, καὶ οἵα οὐδενὸς ἄλλου δόξα, τῶν εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἰκησάντων τὴν νῆσον· καὶ Παῦλος ἀποκρύπτων εἴ τίς που θεῶν ἦν ἐν ἐκείνοις, καὶ θεὸς εἶναι δοκῶν. Πάλιν γὰρ καὶ πολλάκις εἰς τοῦτό μοι τὸν λόγον τοῦ πράγματος ἡδονὴ φέρει, καὶ πρόσεστι τὸ μὴ παρὰ λόγον. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτό γε ἀποχρῶν εἰς δόξαν θεώσεως τὸ μηδὲν μηδ' ὑπὸ τῶν ὀλεθριωτάτων παθεῖν εἶναι οἷόν τε, πάρεστι Παῦλος θεὸς εἰκότως εἶναι δοκῶν. Καὶ εἰ δή τις τὸ μείζω, ἢ κατὰ ἄνθρωπον εὐποιεῖν δύνασθαι, πρὸς θεοῦ οἴεται, οὐδὲ τούτου Παῦλος ἂν εἴη ἀπολειπόμενος. Καὶ γὰρ ἐκεῖνό γε ἦν Παύλου, τὸ πανταχοῦ πλέον ἔχειν ἀν-

[21] Act. xxviii, 3-6.

Cæterum apostoli neque in manifestissimis periculis defecerunt a pactis cum magistro initis; sed, si cui fides non tantum in oculis residet, is videbit eos ad pericula prius etiam exsurgere, præcurrere, et in adversis triumphare, et cum cruciatibus inde ortis fortiter confligere solitos. Grave enim ducebant, si, anima illæsa, corporis dolores superiores evaderent, et aliquando ab apostolica anima apostolicum corpus desereretur, debilitatumque probe sequi non posset. Præclarissime! ut anima invictam se præstiterit, corpusque paria cum anima fecerit, et quam generose anima et corpus sese gesserint, nullis verbis explicari poterit.

At quis mihi indicet, qua ratione sermo iterum ad apostolorum pericula delatus sit? quem Spiritus rursus quasi domum reducat, et ostendat illis, quibus nihil aut ad invidiam, aut ad satietatem generandam accommodatius est, quam de his vel dicere vel audire aliquid novi. Etiam Paulo Spiritum astitisse, documento sit vipera in Melita insula, quam ita tractavit, ut non videretur esse vipera, vel potius, ut ipse Paulus non homo, sed Deus censeretur [21]. Addatur et hæc, quam in præsentia prætermittere parum festivum esset, Melitensium nimirum de Paulo, tanquam de homicida, suspicio, qua prius imbuti fuerant, et mutatio ejusdem in contrariam prorsus opinionem, et justitia ab illis deprehensa, forsan et laudata, ita ut nihil eis obstaret, quominus arcana ejus penetrarent, quippe qui miraculo jam cederent, et cum mutatione rei suspiciones quoque mutarent. Nostis ipsimet, me itidem tacente, quantam gloriam et venerationem hæc res conciliarit Paulo, vel potius ante Paulum, Deo Pauli. Si enim præco sic suo miraculo viros illos permovere potuit, ut ex improviso deposita deteriore opinione ad meliorem transirent, quid de ipso, qui prædicabatur, suspicabimur?

Adjungantur et illa, ejusdem namque sunt Spiritus, quæ et tunc miraculo circa viperam adjecta fuerunt; enumerentur, inquam, fugati morbi, omnes infirmiores, quam ut resisterent, et Pauli conversatio ad tempus cum Publii patre; si quis vero omnia penitius scrutari velit, is intelliget, insulanis eum statum inde provenisse, qui illis ingentium bonorum fruendorum copiam suppeditaret, et eam gloriam parere, qua majore in eum usque diem nullus ex insulæ indigenis claruerat. Et Paulus quidem occultabat, num quis deus inter illos versaretur, tametsi videretur esse deus. Iterum enim et sæpius rei suavitas et jucunditas huc me trahit, nec præter rationem; nam si a perniciosissimis nihil nocumenti accipere posse, sufficit ad apotheosin; jure optimo Paulus habitus est deus: et si is qui majora, quam pro hominis facultate, beneficia conferre potest, deus censetur, neque hoc Paulo deficit: nam hoc erat quasi insigne Pauli, ut ubique

terrarum plus, quam homo, haberet, et valeret, et quæ aliis præstitu erant impossibilia, hæc præstare pronum ei ac proclive esset, quodque dictu maximum et admiratione dignissimum, captivus tenebatur; neque ulla ei in libertatem sese asserendi facultas suppetebat; nec quod eo venisset, ex arbitrio ejus acciderat, nec in manu ejus erat, rebus suis uti, et eis, ubi et quo modo vellet, pro libitu adesse. Iste tamen, in hoc statu constitutus, morbis medebatur, et facillime restituta sanitate ab adversa valetudine liberabat, et quæ quis in hac vita optare poterat, promptissime largiebatur.

Hæc et alia hujus generis Spiritus fecit in apostolis, quæ si pro dignitate dicta et celebrata sunt, gratia Spiritui: si autem, quod magis suspicor, a dignitate rerum quam longissime aberravi, venia mihi detur, quam etiam flexis genibus et humi procumbens peto: conscius mihi sum, me nihil eorum, quæ vires meæ ferebant, prætermisisse. Vos vero, auditores, mentis vestræ et sententiæ domini, qui hactenus me magna benevolentia audiistis, eamdem ad finem usque mihi exhibere dignemini. Quid amplius dicere oportet?

Jam dudum sentio aliquos exspectare, an non apostolos comparem iis, qui ex omni ævo pietate et virtute claruerunt. Et hoc mihi promptum est: nullus enim apostolis de principatu litem movebit, neque de victoria concertabit; sed omnes sponte cedent, et gloriæ primas apostolis tribuent. Quod mihi vel maxime persuadet, conatum hunc comparationis, non esse studio magno dignum. Si enim non pateret omnibus, quod illis decantatis et celebratis ab omnibus conceditur, forsan oratio aliquid levamenti invenisset; cum vero horum dignitas et celsitudo non sinat, ut quemquam ante illos admiremur, omnesque illis quasi de via decedant, quid quis dicendo amplius effecerit, quam ut superfluus judicetur, quando etiam illi, qui penitus silet, fas est, absque ulla contradictione, omnium calculis, primas apostolis elargiri? Nullum enim ex omni mortalium numero invenire est, qui cum audit apostolos coryphæos et principes nominari, animo non statim assurgat, pronuntietque eos omnium aliorum coryphæos et principes esse.

Et hæc vulgata est apud pios, et omnium tutissima persuasio, neminem mortalium, quocunque tandem statu insignium, apostolis æquiparari posse. Non enim eos, qui acriter rem dijudicare norunt, decet, ut cum apostolorum mentio incidit, adducant alios, admiratione quidem, sed non instar istorum, dignos, quia his quoque in comparationem adductis, apostoli excellentiores apparebunt; quemadmodum et hoc in primis apostolicum est, omni industria a initi, ut omnibus antecellant, ut ob magnitudinem et multitudinem recte factorum nullus omnino ulli comparationi relinquatur locus. Neque si solem in medium producamus, et cum qualibet stella conferamus et accurate

A θρώπου, καὶ ὧν ἀπορία τοῖς ἄλλοις ταῦτα ἐκείνῳ εὔπορα εἶναι χρῆσθαι, καὶ τὸ δὴ πάντων μέγιστον εἰπεῖν καὶ θαυμάσαι, δεσμώτης μὲν ἦν, καὶ οὐδ' ὅσον εἰς ἄνδρα ἧκεν ἐλεύθερον μετεῖχεν ἀδείας, οὐδ' ἐπ' αὐτῷ γε ἦν, οὐδὲ τὸ ἐκεῖσε ἀφῖχθαι, οὐδ' αἵρεσις προὔκειτο τοῖς καθ' αὐτὸν χρῆσθαι καὶ πρὸς ἐκείνοις γίνεσθαι ἔνθα ἂν καὶ καθ' ὃν βούληται τρόπον. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ οὕτω τῶν περὶ αὐτὸν ἔχων, νοσημάτων μὲν ἀπέλυε, πρὸς δὲ ὑγείαν εὐχερέστατα ἐπανῆγε, καὶ τοῦ κακῶς ἔχειν ἀπήλλαττεν, καὶ ὅ τις μᾶλλον τῶν ἐν τῷ βίῳ πάντων ἂν εὔξαιτο, ῥᾷστα παρεῖχε.

Τοιαῦτα ἐπὶ τοῖς ἀποστόλοις καὶ οὕτως ἔχοντα τὰ τοῦ Πνεύματος. Εἰ μὲν μὴ τῆς ἀξίας ὡς πορρωτάτω B λεχθέντα καὶ ὑμνηθέντα, τῷ Πνεύματι χάρις· εἰ δ', ᾧ καὶ μᾶλλον τίθεμαι, πορρωτάτω, συγγνώμη πρῶτα μὲν ἐκεῖθεν ἡμῖν καταπέμποιτο, καὶ γὰρ οὖν γόνυ κλίνω καὶ ὑποπεσὼν δέομαι· καὶ γὰρ τοῦ γε κατὰ δύναμιν οὐκ ἐνέλιπον. Ἔπειτα δὲ καὶ ὑμεῖς, ὦ παρόντες, κύριοι γνώμης ὄντες, εὐγνωμονέστεροι εἴητέ μου τοὺς λόγους ἀκηκοότες, καὶ μέχρι δὴ καὶ εἰς πέρας ἀκούσοντες εἶτε. Τί δή μοι τὸ ἐπὶ τούτοις εἰπεῖν;

Αἰσθάνομαι μὲν πάλαι τινὰς τοῦτο προσδοκῶντας, εἴπου τοὺς ἀποστόλους τοῖς ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ λάμψασι παραβάλοιμι, καὶ τό γε ἀπ' ἐμοῦ πρόθυμον. Οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν τῶν πρωτείων ἀμφισβητήσει, οὐδὲ ἀγωνιεῖται περὶ τῆς νίκης, πλὴν ὅτι καὶ ὑπείξουσι πάντες, καὶ παραχωρή- C σουσι τοῖς ἀποστόλοις τῆς δόξης. Ἐμὲ δὲ τοῦτο μάλιστα μηδέν τι σπουδαῖον εἶναι τὸ πρᾶγμα πείθει. Εἰ γὰρ μὴ πρόδηλον πᾶσιν ἦν τὸ παρὰ πάντων συγκεχωρηκὸς τοῖς εὐφημουμένοις, τάχα ἄν τινα καὶ παραμυθίαν τοῦτο τῷ λόγῳ παρείχετο. Ἐπεὶ δὲ τὸ τούτων ἀξίωμα καὶ τὸ ὕψος πρὸ αὐτῶν οὐδένα θαυμάζειν ἐᾷ, καὶ πάντες αὐτοῖς ὑπεξίστανται, τί τις ἂν πλέον δόξαι ποιεῖν, ἢ τί δή ποτε περιττὸς εἶναι βουληθείη τοῖς λόγοις, ὁπότε καὶ μηδὲν περὶ τούτου γε εἰπόντι πρόσεστι τὸ πάντας αὐτοῖς ἀναντιῤῥήτως τὰ πρῶτα τῶν ψήφων νέμειν; καὶ γάρ τοι καὶ οὐδενὶ τῶν ἁπάντων ἔστι περιτυχεῖν, ὃς τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων ἀκούσας, οὐκ εὐθὺς τῇ ψυχῇ διανίσταται, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀποφαίνεται κορυφαίους.

D

Καὶ δημοτελὴς αὕτη δὴ δόξα παρὰ τοῖς εὐσεβέσι καὶ ἀσφαλέστατα πασῶν ἔχουσα, μηδένα τῶν ἐν οἵῳ δή τινι τέλει κατειλεγμένων, μηδ' ἐξίσου τοῖς ἀποστόλοις γίγνεσθαι ἔχειν. Οὐ γὰρ ἐκεῖνό γε τῶν τὰ ἀσφαλῆ κρίνειν εἰδότων, ὅπου δὴ καιρὸς τῶν ἀποστόλων μεμνῆσθαι, καί τινας ἑτέρους παράγειν, ἄλλο τε ἂν καὶ μὴ κατὰ ταῦτα θαυμασθησομένους, ὡς δὴ τῇ τούτων παραθέσει, τῶν ἀποστόλων τὸ μεῖζον ἑξόντων ὥσπερ οὐδὲ τοῦτό γε τῶν ἀποστόλων τὸ μὴ πᾶσαν θέσθαι σπουδὴν, πάντας ἐν πᾶσιν ὑπερβαλέσθαι, ὡς μηδενὶ διδόναι τῷ μεγέθει καὶ πλήθει τῶν κατωρθωμένων, παραθέσεως πρὸς αὐτοὺς χώραν. Οὐκοῦν οὐδὲ τὸν ἥλιον περιάγοντες καὶ ἑκάστῳ τῶν ἀστέρων παρατιθέντες τε καὶ ἀντεξετάζοντες

A θαυμασόμεθα. Ἅλις γὰρ αὐτὸς αὐτοῦ μετρήσει καὶ κάλλος καὶ μέγεθος. Ἆρ' οὖν ὁρᾷν ἔστιν, ὅπως οὐ προσέσται τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀντεξέτασιν τῶν ἀποστόλων εὐπρόσωπον ἂν προσιέναι, καὶ προσίοι μηδ' ἔργον εἶναι ταύτης ἐν τῷ παρόντι μηδέν. Τοῦτο μὲν οὖν εἴ τις οὕτως ὡς ἐγώ φημι δεῖν οἴεσθαι κρίνει, κάλλιστα κρίνει· καὶ ἀπόχρη μηδὲν πλέον τοῖς εἰς ταῦτα ἔχουσιν ἐμβραδύνοντα λόγοις, τῶν πρόσω ἔχεσθαι.

Κἀκεῖνο δὲ εἴ τις ἐμοὶ ταῦτα σπουδάσαι θελήσας ἐκτὸς τοῦ καλῶς ἔχοντος οἴεται, παραβαλεῖν ἀλλήλοις τοὺς ἀποστόλους, μόνοι γάρ, εἰ θέμις εἰπεῖν, ἀλλήλοις καὶ ἴσοι καὶ κρείττους, καὶ οὗτος, ἐμοὶ δοκεῖ, νόμους ἂν εἰδείη παραβολῆς τε καὶ παραθέσεως. Δεῖ δὴ τεθαῤῥηκότως προσιέναι τοῖς λόγοις, καὶ B νομίζειν πρὸς γνώμης εἶναι τοῦτο δὴ καὶ τοῖς ἀποστόλοις, εἴ τις ὑψηλότερος ὢν τοῦ γε πρὸς χάριν λέγειν, ἔπειτα καὶ ἀλλήλοις αὐτούς, ὅπερ εἰσίν, ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἴσους καὶ τοῖς λόγοις ἔχοι δεικνύναι. Καί τοι τοῦτο καὶ φανερώτατόν ἐστι πᾶσι γνῶναι, ὡς ἁπανταχοῦ τε τῆς τοῦ λόγου πραγματείας ἡμῖν ἐσπούδασται καὶ τετίμηται. Καὶ σκοπὸς οὗτος δὴ τοῖς ἐπαίνοις, πάντα πρὸς ἓν τοῦτο συνελαύνων τε καὶ συνείργων· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ κἀνταῦθα γενομένοις τοῦ λόγου, καὶ οὗ πάντων μάλιστα τοῦτο καιρός, χρηστέον ἂν εἴη τῇ προθέσει ἐπιτείνοντας τὸ ἐφάμιλλον, καὶ ἀπολαύοντας τῆς τὴν ἰσότητα πρεσβευούσης εὐφημίας τῶν ἀποστόλων. Τί δή; Παῦλος ἡμῖν τὸ ἑαυτοῦ μέρος ἐνταῦθα προβάλλει· καὶ ἀκούετε C ὡς ὑπερφυές. Εἴτε γὰρ καὶ ἄλλῳ τῳ σκοπεῖ τις εἰ πρόσεστιν, ὄψεται προσὸν οὐδενί· εἴτε τῶν ἐπ' ἄλλοις παραδόξως προβάντων πρὸς θαῦμα ἐφέλκεται, πάντα μικρὰ δόξει παραβαλεῖν, καὶ οἷον πρὸς πέλαγος ποταμός. « Οἶδα, φησίν, ἄνθρωπον, » ἑαυτὸν λέγων, ὁ ὑπὲρ ἄνθρωπον, « εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγέντα, καὶ εἰς παράδεισον αὖθις, καὶ ῥημάτων ἀῤῥήτων ἀκούσαντα, ἃ μὴ θέμις ἀνθρώπῳ λαλεῖν. » Ὢ τοῦ θαύματος! Ἄνθρωπος εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀναβάς; εἰς οὐρανὸν ἄνθρωπος; ποίοις πτεροῖς κουφισθείς; ποίᾳ παραπεμφθεὶς κλίμακι; τίνι τῶν ὑψηλοτάτων ὀρῶν ἀφετηρίᾳ χρησάμενος; Ἀλλ' οὐκ ἀναβάς εἶπεν, ἀλλ' ἁρπαγείς; Τοῦ τεραστίου! Μεῖζόν μοι λέγεις τὸ θαῦμα. Θεῖον διέξει τὸ χρῆμα. Ἄνθρωπος οὐδέ ποτ' ἂν ἡρπάγη μὴ Θεοῦ προσλαμβάνοντος· ἄνθρωπος οὐκ ἂν D ἡρπάγη πρὸς οὐρανόν, μὴ τοῦ οὐρανοῦ γενόμενος ἄξιος. Θεὸς οὐκ ἂν ἥρπασε τὸν οὐχ ἑαυτὸν ἄξιον αὐτοῦ παρεσκευακότα. Οὐρανὸς οὐκ ἂν ἐδέξατο τόν, ὃς μὴ μελέτην ἀεὶ τὴν τῶν γηΐνων ἀπόθεσιν ἐποιεῖτο. Ἀνελήφθη καὶ Ἠλίας, ἀλλ' ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οὐδὲ πρῶτον οὐρανὸν ὑπερκύψας. Παῦλος δὲ καὶ τρίτον διέσχεν.

Ἤδη δὲ καὶ προφήτης ἕτερος *ἰδεῖν* εἶπεν *ἐπὶ θρόνου τὸν Κύριον*. Ἀλλ' εἶδεν ὅντινα δή ποτε τρόπον, εἶδεν οὐχ ἁρπαγείς, οὐδὲ τῷ βλεπομένῳ συνών. Παῦλος δὲ πηλίκα τε εἶδε, καὶ τίνι συνεῖναι εἶχεν ἐπὶ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ; κἂν μὴ λέγω, συλλογίζεσθαι πάντας οἶμαι. Ἔνθους γίνομαι ταῦτα λέ-

componamus, magis eum propterea admirabimur; satis enim ipse suam magnitudinem et pulchritudinem testatur. Apparet igitur collationem apostolorum cum cæteris decore non posse institui, et si instituatur, nullius ponderis et valoris esse. De his igitur si quis mecum sentit, recte sentit. At oportet, ut oratio his diutius non immorans, ad ulteriora progrediatur.

Quod si quis studiosius hæc excuti volens, existimat, præter decorum actum iri, si apostoli inter se conferantur, solos enim, si fas est dicere, sibi et æquales et seipsis præstantiores esse, hic etiam, judicio meo, leges collationis et comparationis nescit. Par enim est, ut intrepide loquamur, credamusque hoc ex apostolorum mente esse, si quis ad gratiam nihil dicere, et nihil auribus dare consueverit, deinde si invicem, id quod sunt, rebus gestis æquales esse demonstrare quiverit: nam omnibus cognitu est facillimum, nos in id toto orationis decursu unice incubuisse, et laudationibus iste finis propositus est, ut omnia ad unum contrahant et conducant. Et quia huc processit oratio, quodque opportunitas maxime exigit, utendum esse censeo ratione, quæ ad paritatem ducit, fruendumque æqualitatis inter apostolos præconio. Et Paulus quidem suas partes nobis hic concedit; attendite, quam ingeniose. Nam licet quis circumspiciat, num alteri cuiquam conveniat, animadvertet, nulli alteri convenire, et si quid supra admirationem cum aliis gestum adducatur, omnia ad comparationem minuta videbuntur, et velut fluvius ad mare. « Scio, inquit, hominem, » de seipso loquens, is qui supra hominem erat, « in tertium cœlum raptum, et in paradisum, et ineffabilia verba audivisse, quæ non est fas eloqui homini [22]. » O miraculum! Homo in tertium cœlum ascendens? In cœlum homo? Qualibus alis sublevatus? Quibus transmissus scalis? Quo altissimorum montium adminiculo usus? At non dixit, ascendens, sed raptus. O prodigium! Majus miraculum narras. Divinam rem commemoras. Nunquam homo raptus fuisset, Deo non assumente. Homo nunquam ad cœlum raptus esset, qui cœlo dignus non esset. Deus non rapuisset, qui se Deo dignum non reddidisset. Cœlum [non] recepisset, cui de rebus terrenis derelinquendis assidua meditatio non fuisset. Assumptus est etiam Elias; sed quasi in cœlum, et neque primum cœlum transgressus. At Paulus tertium quoque tenuit.

Quidam itidem ex prophetis dicit, *se vidisse sedentem Dominum super thronum* [23]. Sed vidit quomodocunque. Vidit, non raptus, neque præsens ei, quem vidit. Paulus vero qualia vidit, et cui in tertio cœlo præsens? etiam me silente, omnes id colligere et intelligere reor. Extra me

[22] II Cor. XII, 3, 4. [23] Isa. VI, 1.

rapior, cum de his sermocinor, neque me continere valeo. Voluissem Paulum in hac sua illustri gloria eminus contemplari. Sed valida obstant interstitia, omnemque visionem arcentia cœlorum obstacula. Neque mentem in cœlum pure transmittere queo. Quid igitur? Audiam solummodo eum, qui inde venit, Paulum, et admirabor, et venerabor eum solum, qui hoc facere potuit : et gratias agam ei qui nostram naturam tantis gratiis cumulare dignatus est. Et quidem Paulum raptum esse, novit ipse et fatetur, sive in corpore, sive extra corpus, id in ambiguo relinquit. Cæterum mihi videtur ex submissione hæc dicere. Si enim et hominem novit, et exprimit eum qui raptus est, planum fit, etiamsi id occultare conetur, eum cum corpore eo delatum esse : homo enim neutrum eorum est, ex quibus componitur, sed est simul utrumque.

Circumfertur ejusmodi fabula a fabulatoribus, et qui propriæ turpitudinis monumenta reliquerunt, conficta, in qua si quid fide dignum insit, quanta mox, bone Deus! turpitudo inde emicat? si vero, ut est, pro fabula habeatur, mendacii simul et turpitudinis indicium exhibebit. Fabula est ista : Aloidas cum Pelio monti Ossam imposuissent, iter ad cœlum affectasse. Porro licet fabula sit, et omnia ficte composita, justam tamen pœnam his, qui talia ausi fuere, imposuit, ut ab incepto non sine damno desistere cogerentur, et eo magis aucta est fabula, quo minus illi conatum suum ad rem contulerunt. Hominem enim, ut homo est, quænam machina ad cœlum subvehat? Solus Deus hæc efficit; solus dignus est, qui existimetur hominem ex Dei lege perfectum in cœlum sublevare. Verum de fabulis hæc obiter.

Nostra autem, nam quæ Pauli sunt, nostra voco, quia reliqua omnia et pro Christo et pro nobis sustinebat et agebat, hæc, inquam, nostra deliriis illorum ex diametro opponuntur; quippe veritati præ omnibus maxime conformia, et summæ gravitatis plena. Sed hæc ei, qui illa administrat, possibilia sunt et facilia, siquidem, quæ hominibus sunt impossibilia, ea Deo possibilia sunt. Quemadmodum igitur Deum descendisse de cœlo miraculum est, quod omnem admirationem superat; prout universus terrarum orbis descensu illo salutem consecutus, venerabundus agnoscit; ita etiam hominem in cœlum ascendisse, illustris miraculi speciem et gratiam præfert. Semel quidem Deus in terra cum hominibus conversatus, carne vestitus, et semel in cœlum homo (secludo nunc illum, qui Deus et homo est) ascendit. Paulus hujus rei testis est, digna rerum retributio ac repensio : participatio scilicet gloriæ, qua claruit primus, quantum secundus illius est capax.

Sufficiebat Paulo ad gloriam ab Hierosolymis, et in circuitu usque ad Illyricum omnia implesse

A γων· οὐκ ἔχω, πῶς ἐμαυτὸν ἐπίσχω. Ἐβουλόμην πόῤῥωθεν γοῦν ἐκεῖ τὸν Παῦλον ἰδεῖν ἐπὶ τῆς περιφανοῦς ταύτης αὐτῷ δόξης, ἀλλὰ διατειχίσματά μοι στεῤῥά, καὶ διοπτείαν πᾶσαν ὑπερφρονοῦντα, τῶν οὐρανῶν τὰ παραπετάσματα, οὐδὲ τὸν νοῦν ἐκεῖσε καθαρῶς δύναμαι πέμπειν. Τί οὖν; ἀκούσομαι μόνον ἐκεῖθεν ἐλθόντος καὶ διηγουμένου τοῦτο τοῦ Παύλου, καὶ θαυμάσομαι, καὶ προσκυνήσω τὸν μόνον τοιαῦτα ποιεῖν δυνάμενον, καὶ ὁμολογήσω χάριτας τῷ τὴν ἡμετέραν φύσιν οὕτω μεγάλων ἀξιοῦντι χαρίτων. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἡρπάγη Παῦλος, καὶ οἶδε καὶ ἀποφαίνεται· εἴτε δὲ μετὰ σώματος, εἴτε τούτου χωρὶς, ἐπ' ἀμφότερα τῇ γνώμῃ καθίσταται· ἐμοὶ δοκεῖ ὑφειμένῳ φρονήματι ταῦτα λέγων. Εἰ γὰρ ἄνθρωπον οἶδε, καὶ λέγει τὸν ἁρπαγέντα, δῆλός ἐστι, κἂν συσκιάζειν B σπουδάζῃ, μετὰ σώματος ἀνελθών. Ἄνθρωπος γὰρ οὐδέτερον καθ' αὑτὸ τούτων ἐξ ὧν ἄνθρωπος, τὸ συναμφότερον δέ.

Πέπλασται καὶ τοῖς ἀμφὶ τοὺς μύθους καλινδουμένοις ὑπομνήματα καταλιποῦσι τῆς οἰκείας ἀσχημοσύνης τοιάδε τινά, ὧν εἰ μέν τι πιστὸν εἴη, βαβαὶ τῆς αἰσχρότητος· εἰ δ' ὅπερ εἰσὶ τοῦτ' αὐτὸ μένουσι μῦθοι, τοῦ ψεύδους ἅμα καὶ τῆς αἰσχρότητος, δοκεῖ τῷ μύθῳ καὶ τοὺς Ἀλωείδας Ὄσσαν ἐπιτιθέντας Πηλίῳ, βιάζεσθαι τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον· ἀλλὰ καίτοι μῦθος ὤν, καὶ πάντα συντιθεὶς ἐξ αὐτοσχεδίου, δίκην ὅμως τοῖς τολμηταῖς ἐπέθηκεν εὔλογον, κακῶς ἀπαλλάξαι ποιήσας τοῦ ἐγχειρήματος. Καὶ τοῦτο μύθου τι πλέον ἔσχεν, οἷς οὐκ εἰς τέλος ἔγνω παρα- D τεῖναι τὴν ἀτοπίαν· ἀνθρώπῳ γὰρ κατ' ἄνθρωπον διαγιγνομένῳ, τίς ἂν μηχανὴ πρὸς οὐρανὸν ἀνάβασιν σχεδιάσει; Μόνος Θεὸς διατίθησι ταῦτα, καὶ μόνος τὸν κατὰ Θεὸν ἄνθρωπον εἰς οὐρανὸν ἀνάγειν δίκαιος ἂν εἴη πιστεύεσθαι. Πλὴν ἀλλὰ τὰ μὲν τῶν μύθων, ὁδοῦ φασι πάρεργον τοιαῦτα.

Τὰ δ' ἡμέτερα, καὶ γὰρ ἡμέτερα λέγω τὰ Παύλου, ἐπεὶ καὶ τἄλλα πάντα ἐκεῖνος ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν ὑπέμενε καὶ ἐπραγματεύετο, ταῦτα τὰ ἡμέτερα τῆς ἐκείνων ἀτοπίας ἐκ διαμέτρου φασίν· ἀληθείας μὲν εἴπερ τι τῶν ἁπάντων ἐχόμενα, σεμνότητος δὲ εἰς ἔσχατον ἀφιγμένα δυνατὰ τῷ ταῦτα διοικονομοῦντι καὶ ῥᾴδια· εἴπερ τὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατὰ τῷ Θεῷ. Καθάπερ δὲ τὸ κατελθεῖν D Θεὸν ἐπὶ γῆς, τῶν οὐδεμίαν ὑπερβολὴν θαύματος παραλειπόντων ἐστὶ, καὶ τοῦτ' ἔδειξεν ἡ σύμπασα γῆ, καὶ τιμήσασα τὸ πρᾶγμα καὶ διὰ τούτου σωθεῖσα, κατὰ ταῦτα καὶ τὸ εἰς οὐρανοὺς ἄνθρωπον ἀνελθεῖν ἦ που περιφανὴς ἡ χάρις τοῦ θαύματος. Ἅπαξ τε γοῦν ἐπὶ γῆς Θεὸς ἀνθρώποις ὡμίλησε σαρκὶ δηλαδὴ, καὶ ἅπαξ εἰς οὐρανοὺς ἄνθρωπος, καὶ οὐ λέγω νῦν τὸν θεάνθρωπον, ἀνελήλυθε. Παῦλος οὗτός σοι τὸν λόγον ὄντα παρίστησιν, ἑπόμενον τῷ προτέρῳ τὸ δεύτερον. Τοῦτο δ' ἐστὶ τῶν τε πραγμάτων ἀμοιβὴ, καὶ ἀντέκτισις, καὶ τῆς τοῦ προτέρου δόξης μετουσία καθ' ὅσον τε τῷ δευτέρῳ.

Καὶ μὴν ᾧ τοῦτο πρὸς δόξαν ἤρκεσεν, ἀφ' Ἱερουσαλὴμ, καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρω-

κέναι τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ οὐδείς ἐστι, ὃς μὴ τοῖς μεγίστοις τοῦτο συναριθμεῖ. Ποῦ δόξης ἂν τάττοιτο, ἐπειδὰν κἀκεῖνο προσλάβοιτο, μηδὲ τὸν οὐρανὸν ἄβατον αὐτῷ μεῖναι, ἀλλὰ κἀκεῖνον διερευνήσασθαι, καὶ τῶν ὄντως ἀδύτων εἴσω γενέσθαι, καὶ ἀποῤῥητοτέροις ἢ πάντες ἄνθρωποι τελεσθῆναι τοῖς μυστηρίοις ἐκεῖ, καὶ ἱεροφάντῃ χρήσασθαι τῷ Θεῷ; Καὶ ταῦτα δὴ τοῦτον ἔπειθεν ἐπιθυμεῖν ἀναλύσεως, καὶ τοῦ συνεῖναι Χριστῷ. Καὶ ἀπὸ τούτων ἤρχετο τοῦ πρὸς τὴν ἐκεῖσε μετάστασιν ἔρωτος ἀποστολικὸν ὄντως τὸ πάθος, καὶ Παύλῳ πρέπον· καὶ χρῆν γὰρ ταύτῃ γε ἔχειν, καὶ τὸν τῶν οὐρανῶν γεγευμένον τὴν γῆν ἀποστρέφεσθαι, καὶ σπεύδειν τῆς εἱρκτῆς ἀνεθέντα πρὸς βασίλεια μετοικίζεσθαι, καὶ συγγίνεσθαι διὰ πάντων τῷ Βασιλεῖ καὶ συμβασιλεύειν.

Χωρὶς δὲ τούτων, καὶ μεσίτης ἄλλος ἡμῖν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν δοκεῖ Παῦλος γενέσθαι. Καὶ γὰρ καὶ πρεσβείαν ἂν εἴποιμι τοῦτον ἀνάγειν πρὸς τὸν ἐκεῖ Βασιλέα, καὶ τὴν προεσπεισμένην εἰρήνην αὖθις κυροῦν, καὶ ἅπερ ἐκείνου χρηματίζοντος, ὅσα δὴ μὴ τῶν ἀποῤῥήτων λέγω, πρὸς ἀνθρώπους κατακομίζειν. Καὶ γὰρ ἔδει μετὰ τὸν πρώτως ἡμῖν εὐαγγελισάμενον τὴν εἰρήνην, καὶ Παῦλον ἐκείνῳ κατ' ἴχνος ἑπόμενον, καὶ πρὸς τοῦτο δὴ τοῦ πράγματος ἥκειν, καὶ στήλην τῆς εἰρήνης ἐκείνης ἵστασθαι. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ δίκην ὕδατος μετεωρισθείς τε καὶ λεπτυνθεὶς αὖθις οἷά περ ὑετὸς κατεῤῥύη, τοῖς ὑπ' αὐτοῦ φυτευθεῖσιν ἀρδείαν παρέξων οὐράνιον. Καὶ τὸ μὲν δὴ τοῦδε τοῦ θαύματος μέγεθος οὕτω σεμνὸν, ἢ μᾶλλον ὑπέρσεμνον.

Ἥκει δὲ ἡμῖν ἑτέρωθεν Πέτρος, οὐ μετ' ἐλαττόνων τῶν σεμνολογημάτων, ἀλλ' οὕτω περιφανῶν, ὡς πλὴν τῶν τοῦ συναποστόλου μηδὲν εἶναι πρὸς τὰ τοῦδε τὰ πάντων. Τί γὰρ ἂν εἴποις τὴν ἀντὶ τῆς ἁπλῆς τῶν οὐρανῶν Τριάδος, ἐκδηλότατα πρησσομένην ἐνταῦθα Τριάδα, τοῦτο μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος τριττὴν ἐρώτησιν, εἰ φιλεῖ, τοῦτο δὲ, τὴν τρὶς γενομένην ὁμολογίαν τοῦ πράγματος, τοῦτο δὲ, τὴν τοσάκις ἐπιτροπὴν τῆς τῶν προβάτων ἐπιστασίας; Ἆρ' οὐχὶ σαφέστατα πάντων, κἂν εἰς τρίτον οὐρανὸν φθάνειν τὸ Παύλου σεμνόν· οὐδὲ τὸ Πέτρου τοιοῦτον, οἷον κάτω δὴ μένειν, ἀλλ' οἷον συνανιέναι τε καὶ συνεξισοῦσθαι;

Ἤρετο μὲν γὰρ τρὶς ὁ Σωτὴρ, εἰ τῶν ἄλλων πλέον φιλεῖ· ὁ δ' οὕτω σφόδρα φιλῶν ἦν, καὶ οὕτως ἠξίου μηδὲ πεύσεως ἐπὶ τούτῳ προσδεῖσθαι, μὴ ὅτι γε τὸν εἰδότα τὰ πάντα, ἀλλ' οὐδ' ὁστισοῦν ἂν εἴη ἁπάντων, ὥστε καὶ πρὸς λύπην ἤδη κατέπιπτεν, εἰ οὕτω πολλάκις ἐρωτηθήσεται, ὥσπερ οὐκ ἀρκοῦν οὐδὲ τὸ δὶς ἐρωτῆσαι, πλὴν ἀλλ' οὐδέν τι μᾶλλον τὴν ὁμολογίαν ἐπέσχεν, εἰ καὶ ἐλελύπητο. Καὶ γὰρ τὸ περὶ τὸν δεσπότην φίλτρον παντὸς κατεξανιστάμενον ἔφερε πάθους, καὶ ὁ Σωτὴρ αὐτίκα τῶν ὁμολογιῶν ἑκάστην τῇ τῆς ἡγεμονίας ἐπιτροπῇ βεβαιῶν φαίνεται, καὶ τὸ ἀξίωμα ἐντεῦθεν, οἷον οὐκ ἄλλου, καὶ ἡ χάρις ἄριστ' ἂν ἔχοι μηδεμιᾷ τῶν χαρίτων παραβαλεῖν ἀξιοῦν, καὶ τὰ τῆς τιμῆς ἐκτόπως ὑπερφυᾶ. Κἂν

A Evangelio; neque quisquam est, qui hoc præclarissimis rebus non annumeret. At quo in ordine gloriæ ponemus, quando et illud accessit, cœlum habuisse pervium, illudque perscrutatum esse, et in ipsa intima adyta admissum, majoribus illic et ineffabilioribus mysteriis initiatum fuisse, quam alios omnes homines, ipso Deo sacrorum monstratore? Et hæc suadebant Paulo, ut cuperet *dissolvi et esse cum Christo* [24]. Hinc etiam originem duxit amor ille migrandi in cœlum. Apostolica vere hæc affectio, et Paulo consentanea. Necesse erat hærere in terra, et qui cœlum jam gustaverat, terra contempta, properare, ut e custodia emissus, ad regales sedes transferretur, Regi semper adesset, et una cum illo regnaret.

B Præterea Paulus in iis quæ ad Deum sunt, alter nobis mediator factus videtur. Nam et legatione fungitur ad cœlestem illum Regem, et pacem prius pactam iterum confirmat, et responsa ejus (exceptis prorsus arcanis, quæ nemini fas eloqui) ad homines defert. Oportebat enim, ut post primum, qui nobis pacem annuntiavit, Paulus vestigia ejus legens in hanc muneris partem veniret, ac columnam pacis illius erigeret; quin ut et instar aquæ in sublime evectus et extenuatus, iterum, tanquam pluvia, descenderet his quæ plantaverat, cœlestem daturus irrigationem. Et hujus quidem miraculi magnitudo circa Paulum tantopere veneranda est, vel potius omnem venerationem transcendit.

C Ex altera parte adest nobis Petrus, non cum minoribus præconiis et recte factis, imo adeo claris et illustribus, ut exceptis coapostoli Pauli gestis, comparatione eorum cætera omnium aliorum pro nihilo reputentur. Annon simplicis in cœlo Trinitatis tres subsistentias manifestissime hic expressas cernis, partim per triplicem Christi interrogationem, num diligeret, partim ob triplicem confessionem rei, partim ob ter commissam ovium præfecturam? Annon clarissimum, licet in tertium cœlum pervenisse Pauli decus sit, Petro itidem hoc convenire, ut non in terris hæreat, sed quasi cum illo in cœlum introeat, eique coæquetur?

D Interrogavit ter Salvator, num cæteris plus diligeret. At ille vehementer diligebat, et sic interrogatione ne opus quidem esse censebat, non tantum apud eum, qui omnia noverit, sed et apud quoscunque alios; ita ut etiam in tristitiam incideret, ob toties repetitam interrogationem, quasi bis interrogasse non sufficeret. Neque tamen tristitia confessionem cohibuit; nam amor erga Dominum quamlibet in contrarium exortam affectionem ferebat: et Salvator quamlibet confessionem præfecturæ commissione statim confirmat. Ex quo ea dignitas Petro venit, qualis nulli alteri, et consultissimum fuerit, hanc gratiam et honorem istum excellentissimum, cum nullo alio comparare velle.

[24] Philipp. I, 23.

Et licet Paulus ad Christum in cœlum ascenderit, A ut disceret, quæ discere et alios docere decet; attamen Petrus eumdem jam cœlo delapsum præsentem habebat, et quæ facienda essent, et quæ non, exponentem, sibique ovium præfecturam tradentem, coram audiebat.

Et cur ego hoc patior? Etenim veritas ubique recte prædicatur et quodcunque horum in manus ad inquisitionem sumo, majus mihi altero, et hoc non hoc exiguo intervallo, apparet. Quid igitur hic dicendum? An id, quod jam passim in hujus orationis decursu dictum est, apostolis omnia esse paria? et hoc eo magis, quod utrumque extremum et majus et minus habere videatur, quæ est apertissima æqualitas. Quemadmodum si duobus pentathlis seu luctatoribus par lucta exsistat, quorum alter citius B alterum admirabitur, quam superet, ita ut neque vincendo possit de adversario gloriari, neque etiam vinci velit, quod metuat ne adversario sese jactandi et magnifice efferendi occasionem præbeat. Ita se habent res Pauli, ita et Petri. Et hic iterum orationi mora injicitur, nec ulterius progredi permittitur.

Salvatorem de amore Petri ex ignorantia interrogasse, nemo, nisi insanus, affirmaverit; sed quod hoc fecerit aliis in exemplum, et ne, qui supremus omnium est, injuste videretur cum qui paulo ante ceciderat, vicarium suo loco constituere, et præfectura in omnes donare, etiam alii ante nos docuerunt. Nec quod negaverit, considerandum est. C Sed quod et ante et post negationem tam generoso pectore fuerit, ut cum Domino simul in mortem ire optarit, quodque ad se reversus mox amare fleverit. Videtur Deus omnibus illis qui nunc ex peccatorum cœno ad pietatem vel virtutem veniunt, aut reveniunt, atque adeo mihi, et tibi pœnitenti, pœnitentiam Petri, qui primus erat, pro exemplari ad imitationem proposuisse, et tanquam fortem et validum cadere permisisse, ut sicut in aliis, ita et in pœnitentia crepido et fundamentum esset.

Num vero illos qui in uno virtutis genere excelluerunt, ut Abraham in hospitalitate, Josephum in studio temperantiæ, et in mansuetudine Moysen, et D alium in alio virtutis genere admirabimur et commendabimus; eum vero, qui pœnitentiæ, matris omnium virtutum, dux et auspex est, quasi nihil præclare fecerit, silentio transmittemus? Hoc certe hominum valde insipientium fuerit. Et si æqualitatem statuimus; at non dicimus, quod singuli sint caput omnium, quod merito posuimus et asseruimus. Alia quidem, quæ hic objiciuntur tacitus prætereo, excepto illo, quod alicui hæc apologia supervacua videri posset. Quid enim, dixerit forte quis, plura dicere oportet? Annon sufficit omnis contradictionis expers, Dominica sententia, quæ Petro primas in omnes concessit[84]? Verum de his iterum disseramus.

[84] Joan. XXI, 17.

εἰς οὐρανοὺς πρὸς Χριστὸν Παῦλος ἀνίῃ, παρ' ἐκείνου μαθησομένος, ἃ δεῖ μαθεῖν καὶ τοὺς ἄλλους διδάξαι, καὶ Πέτρος κατιόντα πρὸς αὐτὸν ἔχων ἐκεῖνον, καὶ τά τε ποιητέα παιδοτριβοῦντα καὶ μὴ, καὶ τὴν τῶν προβάτων ἐγχειρίζοντα προστασίαν.

Καὶ τί τοῦτ' ἐγὼ πάσχω; Καὶ γὰρ εὖ ἔχει πανταχοῦ τὰς ἀληθείας εἰπεῖν, ὁπότερον τούτων ἀνὰ χεῖρας πρὸς ἐξέτασιν φέρω, μεῖζόν μοι θατέρου καὶ τοῦτ' οὐχὶ μικρὸν φαίνεται. Τί ποτε οὖν ἐστιν ἐνταυθοῖ λέγειν; ἢ ὃ καὶ πανταχοῦ τοῦ λόγου πολλάκις, ὡς ἴσα τοῖς ἀποστόλοις τὰ πάντα; κἂν τοῦδε μᾶλλον, ἐκ τοῦ τὰ ἑκατέρου τῶν τοῦ λοιποῦ, καὶ τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον ἔχειν δοκεῖν· καὶ ἰσότης αὕτη δὴ σαφέστατα πασῶν ἔχουσα. Καθάπερ δυοῖν πεντάθλων ἰσοπαλής τις ἀντικατάστασις, ὧν θᾶττον θαυμάσειεν ἑκάτερος ἂν ἑκάτερον ἢ ὑπέρσχοι, οὔτε τῷ νικῆσαι δυνηθεὶς ἂν κατὰ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ σεμνύνασθαι, οὔτ' αὐτῷ ἡττηθῆναι τὴν ἐξ ἐκείνου δείσας ὑψηγορίαν. Τοιοῦτον τὸ τοῦ Παύλου, τοιοῦτον τὸ τοῦ Πέτρου· τοῦτό γε μὴν καὶ ἔτι κατέχειν ἡμᾶς βούλεται καὶ οὐκ ἐᾷ πω τὸν λόγον προσωτέρω βαδίζειν.

Ὁ μὲν δὴ Σωτὴρ ὅτι μὲν οὐκ ἀγνοῶν ἠρώτα τὸ Πέτρου φίλτρον, οὐδ' ἂν εἷς ἀρνήσαιτο, εἰ μὴ μαίνεσθαι βούλοιτο. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτο παραστῆσαι φιλοτιμούμενος, καὶ τοῦ μὴ δόξαι τοὺς ἄλλους ὑπερβὰς οὐ σὺν δίκῃ, τὸν μικρῷ πρόσθεν πεσόντα χειροτονεῖν ἀνθ' ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ἁπάντων ἐγχειρίζειν ἐπιστασίαν, ἐξέθεντο καὶ πρὸ ἡμῶν ἕτεροι. Καὶ γὰρ οὐχ ὅτι γε ἠρνήσατο, δεῖ σκοπεῖν, ἀλλ' εἰ μὴ τὰ πρὸ τούτου καὶ μετὰ τοῦτο τοιοῦτος ἦν, οἷος καὶ ὑπὲρ τοῦ Δεσπότου πρὸς θανάτους ὀμόσαι χωρεῖν, καὶ εἰ μὴ παραχρῆμα γενόμενος ἑαυτοῦ πικρῶς ἔκλαυσε. Καὶ μή μοι δυσχεράνῃς τῷ πράγματι, ὦ τὸν λόγον ἀκούων, εἴ τις ποτε νῦν πρὸς εὐσέβειαν ἢ ἀρετὴν ἔρχῃ ἢ ἐπανέρχῃ, εἰ τὴν ἐμὴν καὶ τὴν καὶ παντὸς οὑτινοσοῦν σωτηρίαν ἐκ μετανοίας, ἐπὶ πρώτῳ διεχείρισεν ἡ πρόνοια Πέτρῳ, καὶ τὸν οὕτω στεῤῥὸν ἀφῆκε πεσεῖν, κἀκεῖνον κρηπῖδα καὶ θεμέλιον ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ τῆς ἡμετέρας κατεβάλετο μετανοίας.

Οὐδὲ γὰρ τοὺς ἑνός γε τοῦ τῆς ἀρετῆς μέρους κατάρξαντας ὡς Ἀβραὰμ εἰπεῖν ἐπὶ φιλοξενίᾳ, καὶ Ἰωσὴφ ἐπὶ σωφροσύνῃ, ἐπὶ πρᾳότητι Μωϋσῆν, καὶ ἐφ' ἑτέρῳ ἕτερον θαυμασόμεθα· τὸν δὲ μητρὸς τῶν ἁπασῶν ἀρετῶν ἀρχηγέτην, Πέτρον λέγω τῆς μετανοίας, ὡς οὐδὲν τῶν γενναίων κατωρθωκότα παραδραμούμεθα; Πολὺ μὲν τόδ' ἂν ἀνδρῶν ἦν ἀγνωμόνων. Καὶ εἰ τῶν ἴσων ἠξιοῦμεν· ἀλλὰ μὴ κεφάλαιον ἁπάντων, ὃ δὴ καὶ εἰκὸς ἐπιθέμεθα, καὶ σιγᾷν μοι τἄλλα δοκῶ τῶν ἐνταῦθα λεχθησομένων. Πρὶν περιττήν τινι δόξαι τὴν ὑπὲρ τούτων ἀπολογίαν· ἔτι γὰρ φήσει τις; ἴσως πλείω δεῖ λέγειν· οὐκ ἀπόχρη δὲ τῇ Δεσποτικῇ κρίσει προσεῖναι τὸ ἀναντίῤῥητον, ἢ καὶ Πέτρῳ τὰ πρῶτα τῶν ἄλλων ἔνειμεν; Ἀλλ' ἐκεῖνο καὶ αὖθις δὴ λέγωμεν.

Ὁ μὲν Σωτὴρ, οὗ χάριν εἴρηται, τὸν Πέτρον ἠρώτα. Ὁ δὲ καίτοι τῶν συναποστόλων παρόντων, οὐ πρὸς τὸ σύστημα ἐκείνων ἀπεῖδεν, οὐκ ἐνενόησεν ὡς ἐκείνων τις φιλεῖσθαι μαρτυρούμενος ἦν· οὐ πρὸς χάριν αὐτοῖς ἐσκέψατο τὴν ἀπόκρισιν δοῦναι. Οὐκ εἰ μηδὲν ἄλλο, τό γε μὴ δόξαν ἀμαθίας καὶ αὐθαδείας ἀπενέγκασθαι ηὐλαβήθη, ἀλλ' οὕτως ὑπὸ τῆς τοῦ πράγματος ἀληθείας, πάντων τούτων ὑψηλότερα προήχθη φρονῆσαι, ὥστε καὶ τὴν ἐρώτησιν τοσάκις ἐκύρωσεν, ὁσάκις τὸν Δεσπότην πυνθανόμενον ἤκουεν. Ἤκουε μὲν γὰρ, εἰ φιλεῖ· διετείνετο δὲ, ὡς φιλεῖ, καὶ ἀντήκουε ποιμαίνειν τὰ πρόβατα· καὶ οὔτ' ἂν ὁ Σωτὴρ ἐπυνθάνετο, εἰ μὴ τοῦτο τὸν Πέτρον ἀποκριθησόμενον ᾔδει, ὥσπερ οὐδὲ τῷ Ἀβραὰμ ἂν ἐπέταξε τὸν υἱὸν θύειν, εἴ γε μὴ πρὸς τὸ ἔργον ἔμελλεν ἕτοιμος εἶναι. Ὅ τε Πέτρος, εἰ μηδαμῇ συνειδὼς ἦν ἑαυτῷ, μηδὲν πόῤῥω τῶν ὄντων λέγοντι, οὐδ' ἂν ἀπεθάῤῥει ταῦτα λέγειν τῷ γε πάντα γινώσκοντι. Καὶ αὖ πάλιν ὁ Σωτὴρ, μὴ Πέτρον εἰδὼς τἀληθῆ λέγοντα, οὐκ ἂν τὴν τῶν προβάτων παρέδωκε προστασίαν. Οὕτω πάντα δι' ἀλλήλων τε δείκνυται, καὶ ἀλλήλοις προσμαρτυρεῖ. Ἅμα γάρ τινι προκείμενον γέγονε τούτων ἓν θεωρῆσαι, καὶ τὰ λοιπὰ συνθεωρεῖσθαι παρέστηκε καὶ τούτων δίχα τοῦ καὶ τἄλλα συνεῖναι, θαυμάζειν πάρεστιν οὐδὲ ἕν.

Οὐκ ἄχαρι δὲ κἀκεῖνο τοῦ πράγματος συνιδεῖν· καὶ γὰρ ἐπὶ πολλαῖς ἄλλαις ταῖς πρόσθεν ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας ἀμοιβαῖς, καὶ τοῦτο δὴ προσετέθη, μικρῶν μὲν οὐδ' ἐκείνων, ταύτης δὲ καὶ ἧς δήποτε βούλει μείζονος, καὶ ὑπεραιρούσης τῷ ἀξιώματι. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ πολλοῦ Πέτρος ἐτιμᾶτο καὶ πλείστης ἐπιστροφῆς ἄξιον ἦγεν, ἴσος αὐτὸς ἑαυτῷ πανταχοῦ δείκνυσθαι, καὶ πρὸς πᾶσαν ἐρώτησιν τὰ κράτιστα ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἅπερ οὔτ' ἂν αὐτὸς ἄλλα φρονῶν λέγοι καὶ τὸν διδάσκαλον, οἷς ἔλεγεν εὐθὺς συντιθέμενον εἶχεν. Εἰ γὰρ μεταξύ τι συνέβη παθεῖν, ἀλλ' ἦν αὖθις, ὁ πάλαι Πέτρος ἰδεῖν. Δι' ἃ καὶ ταύτης ὑπὲρ ἅπαντας τῆς τιμῆς ἠξιώθη. Τίνων ἡγεμόνων οὐχὶ σεμνότερος; τίνων βασιλέων οὐ τιμιώτερος; μόνος ὃν ἴσμεν ἀντὶ Χριστοῦ καὶ παρὰ Χριστοῦ ποιμὴν καὶ διδάσκαλος τῶν ἁπανταχοῦ γῆς ἐθνῶν ᾑρημένος, καὶ τετηρηκὼς εἰς πᾶν τὸ ἀξίωμα.

Ἔστι μὲν οὖν ῥᾷστον πᾶσιν ἐντεῦθεν ὁρωμένοις ἰδεῖν, ὡς τοῖς ἀποστόλοις αἱ λαμπρότητες ἴσαι. Ἐμοὶ δὲ κἀκεῖνο τοῦ Πέτρου προσθεῖναι δοκεῖ, πρὸς τρίτον καὶ αὐτὸ τὸν οὐρανὸν ἀνατεῖνον. Τί δήποτ' οὖν εἰπεῖν βούλομαι; τὴν καθειμένην οὐρανόθεν ὀθόνην, ἣν ἀρχαῖς τέτταρσι Θεὸς πρὸς αὐτὸν καθιμήσατο τὴν πάντα δὴ φέρουσαν, ὅσα πνοῆς ἀλόγου μετέχει, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀφιεμένην φωνὴν, ὡς ἀνίστασθαι τοῦτον δεῖ καὶ θύσαντα τῶν ὁρωμένων μεταλαβεῖν, καὶ Πέτρον ἀπαγορεύοντα προενέγκασθαι τῶν τοιούτων ὡς ἀκαθάρτων, καὶ τὴν φωνὴν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ δὶς ἤδη καὶ τρὶς ἐπὶ τὸ ἴσον δεῖπνον

A Salvator eam ob causam, quam exposui, Petrum interrogabat. Ille autem, quamvis coapostolis præsentibus, non ad eorum cœtum respexit; nec cogitavit, num quis eorum amorem suum testaturus esset; nec ad eorum gratiam responsum suum attemperavit; nec, si nihil aliud, imprudentiæ et arrogantiæ notam incurrere timuit; sed sic a rei veritate omnibus his sublimiora sapere inductus est, ut et interrogationem toties firmaret, quoties Dominum interrogantem audiebat. Rogabatur enim, num diligeret, et ille se diligere asserebat. Repositum est: *Pasce oves meas* [24]. Nec Salvator interrogaturus erat, nisi hoc Petrum responsurum scivisset: quemadmodum nec Abrahamo mandasset filium immolare, nisi eum ad id præstandum paratum novisset: et Petrus nisi conscius sibi fuisset se nihil a vero abhorrens responsurum, non ausus fuisset hæc omnia scienti respondere. Iterum Salvator, nisi scivisset Petrum vera dicere, haud ei ovium præfecturam commisisset. Ita omnia per se mutuo demonstrantur, et sibi mutuo testimonium reddunt: nam simul ac quis aliquid horum contemplari ingreditur, reliqua etiam ad considerationem sese offerunt; et nisi quis alia intelligat, neque unum pro dignitate admirari poterit.

B

Non injucundum porro erit et illud perpendere; etenim multis aliis quæ præcesserant, confessionis retributionibus hoc non est adjectum, quamvis nec ipsæ exiguæ essent; at huic quacunque alia, si vis, majori et dignitate eminentiori, hæc merces

C adjuncta est. Ad hæc Petrus valde honorabatur, et cum plurima cura vitam agebat, ubique sibi semper similis; et ad omnem interrogationem aptissima quæque reddere promptus, et quæ ipse nequaquam diceret, si aliter saperet. Quapropter etiam magistrum his quæ dicebat, statim assentientem habebat. Si quid interea patiendum occurrebat, iterum in eodem, quo antea, statu Petrum videre erat. Propter quæ hoc etiam honore super omnes alios affectus est. Nam quibus principibus non est venerabilior, quibus regibus non augustior? solus, quem sciamus, loco Christi, et a Christo pastor et doctor omnium gentium ubique terrarum constitutus est, quam dignitatem in perpetuum servat.

D Ex his igitur facile videre est, quomodo apostolorum decora et ornamenta sint paria. Ego tamen hoc itidem de Petro apponam, quia et ipsum ad tertium cœlum tendit. Quid igitur illud, quod dicere institui? cœlitus demissum linteum, quod quatuor initiis Deus ad illum demisit, in quo erant omnis generis animantia rationis expertia; adjuncta hac voce, ut surgeret, occideret, manducaret; Petrumque hæc tanquam immunda tangere renuisse, cœlesti voce jam non semel, sed bis et ter eum ad idem epulum invitante. Scitis quid hæc visio sibi velit; nam qui vidit, exposuit. Dixi, hoc etiam ad

[24] Joan. XXI, 17.

tertium cœlum spectare; id inde liquet: nam quod tibi semel tertium cœlum impertit, hoc etiam tribuit revelatio et vox inde descendens, ter clare ad aures delapsa, ut sic utrumque et Petri et Pauli miraculum Triade seu Trinitate honoretur, hoc quidem trino seu tertio cœlo, illud vero, cœlesti voce ter repetita. Quomodo igitur non est utrinque æqualitas? Nam si Petri quoque miraculum Triade glorificari oportebat, glorificatum est; si divinis vocibus, neque istæ defuerunt. Hinc, quæ ipse hic velut in umbratili tabella depicta vidit, egregie postea ad rem contulit. Et universum orbem prædicatione sua intus esse fecit. Multum illustrat Petrum hæc revelatio, non minus autem illustratur rebus, ad quas hac visione impellebatur. Hæc de hac visione dixerim, non pro præstantia rei, sed pro viribus meis.

Illud minime silerem, quomodo Petrus in monte Thabor revelatam in Christo divinitatem spectaverit, et Patris vocem audiverit, nisi viderem quoque alios eodem beneficio decoratos esse. Si cui tamen videtur, addamus et hoc, nam et ibi Petrus primas tenuit. Gloriæ hujus etiam alii participes facti sunt, videndum, an non et istud prioribus simile sit. Et quidem apostolorum æqualitas in omnibus elucet, et ut in optima democratia illud: Nihilo plus. Hic insuper invenias illa a lancibus petita vocabula: æqualiter vergens, et pari pondere constans. Ego vero alterum horum admiror, sicut et alterum; ambos autem plus quam ullum alium.

Sed jam ad ulteriora orationem transferamus. Pronam enim et facilem viam beati mihi nunc aperuerunt: nec obscura est apostolorum præcellentia. Quæcunque enim rebus in humanis præcellentia excogitari et memoriæ succurrere possunt, illa et simul sumpta et sigillatim ita illis conveniunt, ut nullis aliis, imo ut nec ipsis, de quibus primario affirmantur. Hoc sic ostendimus. Reges ad summam potestatem inter homines effecti censentur, quod multis gentibus et civitatibus imperent, quod exercitibus stipati sint, quod divitiis abundent, quodque, quidquid præclari honoris est, id ad se trahant. Cæterum nihil horum est, quod apostolis non etiam competat, magisque quam regibus, et quidem infinito intervallo. Imperant namque et lubentibus quidem, quotquot per totum terrarum orbem sol aspicit. Ait enim: « Constitues eos principes super omnem terram [25]. » Totque sunt eorum exercitus, quot Christi; quorum divitiæ ipse etiam Christus, quem omnibus, quæ possidebant, emerunt, et illi qui quotidie per illos salutem consequebantur vel consecuturi erant. Honoribus vero, etiam secluso throno seclusaque cum Do-

[25] Psal. XLIV, 17.

A προτρεπομένην. Ἴστε, τί δήποτε τὰ τῆς ὁράσεως βούλεται· ὁ γὰρ ἰδὼν ἐξηγήσατο. Εἴρηκά τοι πρὸς τρίτον οὐρανὸν ἀνατείνειν καὶ τοῦτο, καὶ αὐτόθεν καταφανές. Ὃ γὰρ ἅπαξ ὁ τρίτος σοι δίδωσιν οὐρανὸς, τοῦτο ἡ ἐκεῖθεν ἀποκάλυψις καὶ φωνή. Τρὶς ἐνεχθεῖσα σαφῶς ἀκοῦσαι, καὶ τό γε ἑκάτερον τῶν Πέτρου καὶ Παύλου θαυμάτων Τριάδι τιμηθῆναι. Τοῦτο μὲν οὐρανῶν, ἐκεῖνο δὲ θείας φωνῆς, πόθεν οὐκ ἴσον; Εἴτε γὰρ ἔδει Τριάδι καὶ τὸ τοῦ Πέτρου δοξασθῆναι, δεδόξασται, εἴτε θείων ἀκοῦσαι φωνῶν, οὐδὲ τούτων ἀμοιροῦν φαίνεται. Ἐντεῦθεν καὶ ἅπερ οὗτος ὡς ἐπὶ σκιαγραφίας εἶδεν, ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν περιφανῶς ἐξενήνοχε, καὶ πᾶσαν ἐντὸς τὴν οἰκουμένην ἐποιήσατο τῷ κηρύγματι· ἔνδοξα μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ τῆς ἀποκαλύψεως. Οὐδὲν δὲ B ἧττον καὶ τὰ πράγματα πρὸς ἅπερ ἐνῆγεν αὐτὸν τὰ τῆς ὄψεως. Τοῦτο μὲν οὖν εἶπον, εἰ καὶ μὴ ὅσον ἐστὶν, οἷός τ' ἐγενόμην ἐνδείξασθαι.

Κἀκεῖνό γε μὴν ἥκιστα ἂν ἐσιώπησα, ὡς παραγυμνουμένην Πέτρος εἶδεν ἐν Χριστῷ κατὰ τὸ Θαβὼρ τὴν θεότητα, καὶ τῆς φωνῆς τοῦ Πατέρος ἤκουσεν, εἰ μὴ καὶ ἄλλους ἑώρων τοῖς αὐτοῖς ἐκλαμπρυνομένους· εἰ δέ τῳ δοκεῖ, καὶ τοῦτο λελέχθαι, καὶ γὰρ ἐπὶ Πέτρῳ γοῦν κἀκεῖ πρώτῳ γεγενημένῳ. Μετασχεῖν ἐξεγένετο καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς δόξης, σκοπεῖν χρεὼν, εἰ μὴ καὶ τοῦτο τοῖς προτέροις ἐφάμιλλον. Ἡ μὲν δὴ τῶν ἀποστόλων ἰσότης ἐν ἅπασι, καὶ ὡς ἐν ἀρίστῃ δημοκρατίᾳ, τὸ μηδὲν πλέον. Καὶ ταῦτα δὴ τὰ ἐκ πλαστίγγων ὀνόC ματα, ἰσόῤῥοπόν τε καὶ ἰσοστάσιον, οὕτω δέδεικται διὰ πάντων. Ἐγὼ δὲ τούτων μὲν ἑκάτερον θαυμάζω, οἷα καὶ τὸν λοιπόν· ἄμφω γε μὴν, ὡς οὐκ ἄλλον.

Ἀλλὰ γὰρ, ὡς ἐν τοιούτοις, καὶ πρὸς τὰ ῥηθησόμενα τὸν λόγον μετάγοντι, καὶ γὰρ ὑπτίαν μοι καὶ εὐήλατον οἱ μακάριοι νῦν τὴν ὁδὸν ἀνεπέτασαν, οὐκ ἂν ἀφανὲς εἴη τὸ τῶν ἀποστόλων ὑπέρσεμνον. Ὅσα γὰρ ἄν τις αὐτοὺς τῶν ἐν ἀνθρώποις σεμνῶν ὀνομάσειεν ἐπελθόντα τῇ μνήμῃ, καὶ ὁμοῦ καὶ καθέκαστον ἐφαρμόσειεν ἂν αὐτοῖς, ὡς οὔτ' ἄλλοις οὐδέσιν, οὔτ' αὐτοῖς ἐκείνοις, οἷς προηγουμένως ἐτέθη, καὶ σκοπῶμεν ὡδί. Βασιλεῖς τῆς μεγίστης πασῶν ἐξουσίας ἐν ἀνθρώποις ἐπέβησαν, ὅτι δὴ πολλῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων ἄρχουσι καὶ στρατόπεδα D προβέβληνται, καὶ εἰς ὑπεροχὴν πλοῦτον περίκεινται, καὶ τὰς δευτέρας μετὰ τὸ κρεῖττον τιμὰς εἰς ἑαυτοὺς ἕλκουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀποστόλοις οὐδὲν, ὅτι μὴ τούτων, καὶ πέρα παντὸς βασιλέως, καὶ ἀπείρῳ τῷ μέσῳ διαρκεῖν μᾶλλον ἔχοντα. Ἄρχουσί τε γὰρ ἑκουσίου πάσης ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ. « Καταστήσεις, γάρ φησιν, αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· » καὶ στρατόπεδα τούτοις ὅσα δὴ καὶ Χριστοῦ, καὶ πλοῦτος αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὃν πάντων, ὧν εἶχον, ἐπρίαντο, καὶ οἱ δι' αὐτῶν καθεκάστην σωζόμενοί τε καὶ σωθησόμενοι. Τιμαὶ δὲ χωρὶς τῶν παρ' ἡμῶν, τῷ τῶν θρόνων ἀναμνησθέντι καὶ τῆς ἐπηγ-

γελμένης ἅμα τῷ Δεσπότῃ καθέδρας, τίνι πλείους δόξουσιν ἢ μείζους προσεῖναι;

Στρατηγοὶ μετὰ τούτους, καὶ ὅσα τῶν ἡγεμονικῶν ὀνομάτων τὰ μεγάλα χειρίζουσι, πολέμων οἰκονομίας δὴ λέγω, καὶ στρατοπέδων καταλόγους τε καὶ συντάξεις, ἔτι τε μάχης ἀγῶνας παντοδαπούς, καὶ πόλεων πολιορκίας τε καὶ ἁλώσεις, καὶ ὅσα περὶ νίκας καὶ τρόπαια καὶ τὴν ἄλλην ἐξετάζεται λείαν. Οὐκοῦν, οὐδεὶς τῶν ἀποστόλων παρόντων στρατηγίαν κομπάσει. Οὐ γὰρ περὶ μικρῶν, οὐδὲ πρὸς ὀλίγους, ἢ μετ' ὀλίγων, ἢ ἐπ' ὀλίγον αὐτοῖς ὁ πόλεμος, ἀλλὰ περὶ βασιλείας ἀθανάτου τῶν οὐρανῶν, καὶ πρὸς πάσας τὰς τοῦ σκότους ἀρχάς, καὶ μεθ' ὅσων ὁ κόσμος ἀνθρώπων φέρει καὶ ἐφ' ὅσον ἂν παρακμαίνοι τὰ τῆς γενέσεως. Οὐ γὰρ ἄδηλον, ὅτι καὶ νῦν στρατηγοῦσιν

Οὐκ ἄτιμον μετὰ τούτους ὁρῶ χρῆμα τὸν στρατιώτην. Καὶ γὰρ ἔκτοπον οὗτος θέαμα σὺν ὅπλοις ὁρώμενος, καὶ τοῖς ἐχθροῖς εἰς χεῖρας ἰών. Καὶ τοῦτο δὲ τίς οὐκ ἂν δοίη τοῖς ἀποστόλοις; Οὐ γὰρ ὅπως τοὺς ἄλλους πρὸς τὸν πνευματικὸν παραθήγοντες πόλεμον, αὐτοί γε ἠμέλουν, ἀλλὰ καὶ καθ' αὐτοὺς παρετάττοντο. Ἐδεδοίκεσαν γάρ, ὡς αὐτῶν ἔστι λεγόντων ἀκούειν, μήπως ἄλλοις κηρύξαντες, αὐτοί, τῷ δι' ἐκείνους θάρρει ψευσθέντες, ἀδόκιμοι γένωνται. Καὶ μὴν καὶ ἀριστεὺς στρατιώτου περιφανέστερος. Τί γὰρ τούτου μᾶλλον ἄν τις ἀγάσαιτο, φάλαγγα τῶν ἐναντίων ῥηγνύντος, καὶ τροπὴν αὐτῶν ποιουμένου, καὶ νικῶντος, τοῖς ὅλοις καὶ οἰκείοις αὐτὸ τοῦτο διδόντος, καὶ γέρας λαμβάνοντος; Εἰ δὲ καὶ τοῦτο τοὺς ἀποστόλων καλέσει τις, ἀληθέστατα πάντων κεκληκὼς ἔσται. Τάς γε μὴν ἀριστείας, ἃς κατὰ δαιμόνων ἠρίστευσαν, καὶ τῶν ἐπάθλων τὸ πλῆθος, ὅτι περ ἐκδηλότατα, καὶ ἄλλοις ὡς ἂν τοῖς ἀποστόλοις χαρίζοιντο, παρίημι καταλέγειν. Ταύτης τῆς μοίρας καὶ Ὀλυμπιονίκης ἄθλῳ τιμώμενος, καὶ οἱ ἀπόστολοι κατὰ πάντων ἀνταγωνιστῶν στεφανούμενοι· ἔτρεχον γὰρ ὡς οὐκ ἀδήλως· ἐπύκτευον ὡς οὐκ ἀέρα διακενῆς παίοντες.

Πρώτους τῶν παρ' αὐταῖς ἄγουσιν αἱ πολιτεῖαι τοὺς νομοθέτας, οἷα δὴ τὰ πρακτέα καὶ μὴ ταύταις ὑφηγουμένους, καὶ τίσι τοὺς ἀγαθούς τε καὶ χρησίμους στεφανωτέον, καὶ τοὺς τἀναντία τούτων δὴ κολαστέον. Ἀλλὰ κἂν ἐγὼ μὴ λέγω τουτὶ πεφυκέναι τοὺς ἀποστόλους, πάντες οἶδ' ὅτι βοήσετε καὶ προθήσετε τὰς ἐπιστολάς· καὶ προβαλεῖσθε τοὺς ἐν αὐταῖς νόμους, ἢ μᾶλλον ὅλας αὐτὰς νόμους εἶναι διατενεῖσθε· δι' ὧν οὐχὶ τήνδε τὴν πόλιν ἢ τήνδε καλῶς ἔστιν οἰκεῖσθαι, τὴν δ' οἰκουμένην πᾶσαν ὁμοῦ.

Δικασταῖς οἰκεῖον ἑκάστῳ νέμειν τὰ πρόσφορα. Τί δέ; Ἀπροσφυεῖς πρός γε τοῦτο τοὺς ἀποστόλους ἥκοντας ἔστιν ἰδεῖν; Πολλοῦ καὶ δεῖ· κἂν γὰρ τἄλλα τις αὐτῶν σιγῇ παραδράμῃ, τό γε κρινεῖν ἐπὶ θρόνων τὰς φυλὰς Ἰσραὴλ ἐξαρκεῖ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν σοφωτάτων δηλῶσαι.

A mino promissa sessione, quis pluribus et majoribus cumulatus fuit?

Post reges sequuntur belli duces, et quotquot illustria præfectorum militarium nomina et munia gerunt, bellorum administratio, inquam, exercituum catalogi et ordines, varia pugnarum certamina, urbium obsidiones et occupationes, et ea quæ ad victorias, ad tropæa et ad cæteram prædam pertinent. At enim præsentibus apostolis nemo de re bellica facile se jactaverit: non enim fuit illis bellum de rebus exiguis, neque contra paucos, neque cum paucis, neque pauco tempore, sed de immortali cœlorum regno, et adversus omnes tenebrarum potestates, et cum tot, quot mundus homines progenerat, et quousque generatio

B hominum durat. Non enim obscurum est, eos etiam nunc militare.

Post hos sequitur miles, haud ignobile et inhonorum nomen: insigne enim spectaculum est videre armatum militem in hostes recta tendentem. Et quis hanc laudem apostolis non concesserit? Non enim alios in bellum spirituale acuebant, ipsi vero otiabantur, sed et seipsos hostibus objiciebant. Timebant namque, ut ipsimet testantur, ne aliis prædicantes ipsi, proprio robore falsi, efficerentur improbi. Atqui milite illustrior est, qui facinus omnium præclarissimum edidit: quem enim quis magis suspiciat isto, qui phalangem hostilem perrumpit eamque in fugam vertit, victoriam obtinet, eamque tam universis, quam familiaribus communicat,

C accepto munere honorario? Si quis hoc itidem nomine apostolos indigitare volet, is convenientissimum nomen imponet. Eximia enim facta, quæ contra dæmones patrarunt, et præmiorum multitudinem, tanquam res notissimas, et ut aliis apostolis eadem impertierint, prætermitto commemorare. Hujus sortis est quoque Olympionices præmio affectus, apostoli quoque coronam ab omnibus suis adversariis reportarunt; currebant enim non ut in incertum; pugnabant, non quasi aerem incassum verberantes.

Primas tenent in rebus publicis legislatores, quippe qui facienda et fugienda præscribant, doceantque, quibus laureis boni et utiles decorandi, et quibus

D suppliciis his contraria factitantes afficiendi sint. Si ego affirmem apostolos non fuisse tales, omnes, satis novi, exclamabitis, et prolatis epistolis, leges, quas continent, deprometis, vel potius ipsas integras epistolas, nil aliud nisi leges esse, contendetis, quibus non hæc vel illa civitas, sed universus orbis legitime administratur et gubernatur.

Familiare est judicibus, ut unicuique id quod conducibile est, reddant. Quid ergo? Num ad hoc ineptos accedere judicabimus apostolos? Et licet quis alia silentio prætereat, attamen quod sedentes super thronos judicaturi sunt duodecim tribus Israel, id satis est ad eorum, tanquam sapientissimorum, judiciariam potestatem declarandam.

Si vis quoque legatum, qui dissidia componat, necesse est ut legationi apostolorum præcellentiam inter omnes largiaris, quæ Deum hominibus reconciliavit; nam in cœlum ascendentes, nescio, num in corpore an extra corpus, ut ipsi loquuntur, inde pacem afferebant.

Hæc cum ita sese habeant, cernere licet, etiam summum pontificem inter honoratos numerari. Quibus vero pontificibus apostoli non sunt sublimiores? Quos si verum fateri volumus, merito pontifices pontificum appellabis, ad eum modum, quo cœlos cœlorum nominamus.

Si doctorem quoque in medium producere velis, invenies et hoc in apostolis apertissimum insigne. Non enim in magni illius doctoris Christi disciplina instituti fuissent, nisi et ipsi doctores futuri fuissent; et his mediis possumus nos Christum vocare doctorem, ut proinde impossibile sit Christum et doctorem vel nominare, vel animo efformare, nisi simul et apostolos concipiamus, quemadmodum qui ex puteo bibit, ille nonnisi interveniente vase bibit.

Quin et oratores et pastores recte illos nuncupabimus, quandoquidem omnia salutis nostræ procurandæ gratia egerunt, partim ad honesta excitando, partim ab inhonestis cohibendo, partim vero alendo, pinguefaciendo et conservando cohortationibus, quibus anima nutritur. Jam vero id quod mihi non modo non absurdum, sed potius justum videtur, depromam; videlicet ex pulcherrimis mundi partibus apostolis corollas necti, et tanquam primitias offerri debere, convenienter legibus exornationum. Non enim quia inanimata sunt, ideo contemnenda sunt, sed quia sine illis nihil nasci vel superesse potest, et quod majus est, quia Dei creatoris et laudatoris opera sunt, jure in admiratione habentur.

Principio occurrit cœlum pulcherrimum et maximum omnium corporum, sideribus ceu floribus depictum, motu suo dies et noctes efficiens. Si quis apostolos quoque cœlos et cœlos gloriam Dei enarrantes vocet, hunc ego non procul a Davidica cithara [88] ablusisse dicam. Nonne et ipsi maximi sunt omnium, qui vel sub lege, vel ante legem, vel nunc tempore gratiæ, pietatis et virtutis nomine celebrati sunt? Nonne et virtutibus et multitudine cœlestium donorum cœlo splendidiores et nitidiores exsistunt? Nonne hoc præ cœlo habent, quod solum diem efficiunt?

Verum, qui cœli mentionem facit, ei statim sol in mentem venit, quem David sæpius cœli et diei oculum appellat, pulcherrima certe universitatis hujus pars est, animalibus et plantis procreandis destinata. Hic quoque, si attendere velis, videbis pulcherrimos soles apostolos, ab oriente in occasum currentes, et illic cursum sistentes: qui

[88] Psal. XVIII, 1.

A Εἴπω καὶ πρεσβευτὴν πείθοντα τὰ διάφορα καθίστασθαι; λεγέτω τοίνυν, καὶ διδότω τὴν ὑπεροχὴν τῆς τῶν ἀποστόλων πρεσβείας συμβάλλειν, ἣ Θεὸν ἀνθρώποις κατήλλαξε. Πρὸς γὰρ οὐρανὸν ἀνιόντες ἀγνοῶ εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, κατ' ἐκείνους εἰπεῖν, ἐκεῖθεν κατεκόμιζον τὴν εἰρήνην.

Ὄντων δὴ τούτων τοιούτων, καὶ ἀρχιερεὺς ἀεὶ δήποτε, τοῖς ἐντίμοις ἐγγράφεται. Οἱ δ' ἀπόστολοι τίνων ἀρχιερέων οὐχ ὑψηλότεροι; Εἰ δὲ τὸ ἀληθέστερον σκοποῖτό τις, καὶ ἀρχιερεῖς ἂν εὐλόγως ἀρχιερέων καλοῖντο, ὥσπερ που καὶ οὐρανοὺς ἀκούομεν οὐρανῶν.

Εἰ δὲ καὶ διδάσκαλον εἰς μέσον παράγειν βούλει, καὶ τοῦτο σαφέστατον τῶν ἀποστόλων ἐστὶ γνώρισμα. B Οὐ γὰρ ἔμελλον τῷ μεγάλῳ φοιτήσαντες, αὐτοὶ μὴ διδάσκαλοι χρηματίσειν, καὶ τούτοις μέσοις ἡμεῖς διδάσκαλον ἔχομεν τὸν Σωτῆρα καλεῖν, ὡς ἀμήχανον ὂν εἰπεῖν ἢ ἀναμνησθῆναί γε τοῦτον ὁποῖα διδάσκαλον, ἂν μὴ καὶ τοὺς ἀποστόλους συνεπινοῶμεν εὐθύς· ὥσπερ τοῖς ἀπὸ φρέατος πίνουσιν, οὐκ ἄνευ ἀγγείου μέσου, τοῦ ὕδατος πίνειν ἔστιν.

Τὸ δὲ δὴ καὶ ῥήτορας αὐτοὺς καὶ ποιμένας καλῶς ἔχειν λέγεσθαι, τί ἂν εἴπόν τις; ἢ πάντα πρὸς ἡμετέραν σωτηρίαν αὐτοὺς μετιέναι, τοῦτο μὲν τἀγαθὰ πείθοντας, καὶ τῶν φαύλων ἀπείργοντας, τοῦτο δὲ τρέφοντας καὶ πιαίνοντας, καὶ φυλάττοντας λόγοις, οἷς ψυχὴ τρέφεται. Ἔτι τοίνυν οὐδὲν C ἄτοπόν μοι δοκεῖ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ δίκαιον, τοῦτ' ἐγὼ λέγω· κἂν τῶν ἐν κόσμῳ καλλίστων μερῶν, ὥσπερ ἀπαρχὰς ἀναθεῖναι τοῖς ἀποστόλοις φέροντα, λέγω δὲ τούτους ἐκείνοις, ὅσπερ ἐπαίνων νόμος, εἰκάζοντα τοὺς ἐπαίνους συνείρειν. Οὐ γὰρ ὅτι τε ἄψυχα τοῦδε χάριν περιοπτέα, ἀλλ' ὅτι τούτων ἐκτὸς οὐχ οἷόν τε διαγίγνεσθαι, καὶ τὸ μεῖζον, ὅτι Θεοῦ τετύχηκε ποιητοῦ τε καὶ ἐπαινέτου, εἰκότως δὴ θαυμαζέσθω.

Οὐρανὸς δὴ πρῶτον κάλλιστός τε ὁμοῦ καὶ μέγιστος σωμάτων ἁπάντων ἄστρασιν ὡς ἄνθεσι καταγεγραμμένος, ἡμέρας τε καὶ νύκτας τῷ κινεῖσθαι ποιῶν. Ὅς δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους οὐρανοὺς λέγει, καὶ οὐρανοὺς δόξαν διηγουμένους Θεοῦ, τοῦτον οὐ πόῤῥω τῆς Δαυιδικῆς ἐγὼ τίθεμαι χάριτος. Ἦ γὰρ D οὐχὶ καὶ οὗτοι μέγιστοι πάντων τῶν ἐν νόμῳ τε, καὶ πρὸ νόμου, καὶ κατὰ τὴν χάριν ἐπ' εὐσεβείᾳ κηρυχθέντων καὶ ἀρετῇ; οὐχὶ ταῖς ἀρεταῖς, καὶ τῷ πλήθει τῶν χαρισμάτων, καὶ οὐρανοῦ φαιδρότεροί τε καὶ ἐκπρεπέστεροι; οὐχὶ τοῦτο καὶ πλέον ἔχουσιν οὐρανοῦ, τὸ μόνην ἡμέραν εἰδέναι ποιεῖν;

Ἀλλὰ τῷ γε μνησθέντι τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἥλιος εἰς νοῦν εὐθὺς ἥκει. Καὶ γὰρ καὶ τῷ Δαβὶδ πολλαχοῦ καὶ δέδοται τὸν ἥλιον οὐρανοῦ καὶ ἡμέρας ὀφθαλμὸν λέγειν, κάλλιστον τῶν ἐν κόσμῳ μερῶν, καὶ ζωογόνον καὶ φυτηκόμον. Ἐντεύξῃ δὲ καὶ τοῖς ἀποστόλοις, εἰ μὴ παρ' οὐδέν σοι ταῦτα σκοπεῖν, ἡλίοις ἄλλοις καλλίστοις, ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ ἑσπέραν

δραμοῦσι, καὶ τὸν δρόμον ἐκεῖ στήσασι τοῦτο τοῦ κατὰ τὸν οὐρανὸν κἀνταῦθα πλεονεκτοῦσιν, ὅτι μηδὲ δύντες ἔδυσαν, ἀλλ' ὡς πρὶν δῦναι, καὶ μετὰ τοῦτο φωτίζουσι.

Δεδόσθω, καὶ νεφέλας τούτους εἰπεῖν. Ὑετὸν γοῦν πρώϊμόν τε καὶ ὄψιμον ὕουσι, ἅ τε τῷ βίῳ περιόντες ἐδίδαξαν, καὶ ἃ νῦν τε καὶ μέχρι παντός. Ἐξ ὧν τί γίνεται; Βλαστάνει σὺν τοῖς ὀρθοῖς δόγμασιν ἐν ἡμῖν ἀρετὴ καὶ ἀρδευομένη ἐπίδοσιν δέχεται. Οὕτω πᾶν ὅ τι τίμιον λεγόμενοι οἱ ἀπόστολοι, ἔτι μειζόνων καὶ καλλιόνων ἐφίστανται πράκτορες ὀνομάτων, ἅτε τῶν εἰρημένων ἁπάντων εἴσω πιπτόντων. Τί οὖν; ὑπερβῆναι δεήσει τὸν οὐρανόν; ἐκεῖ γὰρ τὰ μείζω καὶ κρείττω τῶν ἐνταῦθα ὀνόματα. Λεγέσθωσαν τοίνυν καὶ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ μέχρι τῶν πρώτων ἐφεξῆς ἀνιόντες, καὶ τέλος ὃ τῆς ἀκρότητος πάντων, θεοί, πάντων μὲν ὑστάτῳ, μεγίστῳ δὲ πάντων ἀπείρῳ τῷ μέσῳ. Νῦν οἶδα τιμηθέντας τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐπαναπαύομαι τῷ προσρήματι. Ἀποχρῶσα δὲ κἀκείνοις ἡ κλῆσις, καὶ οὐκ ἔστιν ᾗ προσέξουσι μείζονι. Οὕτω τοῖς καθέκαστον οἱ ἀπόστολοι θαυμαστοί· ὁμοῦ δὲ πᾶσι καὶ ὑπερθαύμαστοι.

Ἐδόκει μοι πέρας ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. Οὐ μὴν οὕτως ἀτόπως ἔχω, ὥστε μὴ καὶ ἐκ τῆς Πέτρου ἁλείας, οἷον ἐπίδειπνον ἥδυσμά τι προθεῖναι, τοῖς καὶ ὁτιοῦν τῶν ἐκείνου περὶ πολλοῦ ποιουμένοις τρυφᾷν. Καὶ δεῦρ' ἴτε δή μοι παρὰ τὴν λίμνην Τιβεριάδος, καὶ ὁρᾶτε Πέτρον σὺν ἑτέροις τῶν μαθητῶν διανυκτερεύσαντα μὲν τῇ παλαιᾷ τέχνῃ, μηδὲν δὲ πλέον εἰς πρωΐαν αὐτῷ γεγονός· τηνικαῦτα δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς λίμνης ἱστάμενον, καὶ μηδενὸς εἰδότος ὅσπερ ποτὲ ὁ φαινόμενος, εἴ τί που ὄψον ἔχοιεν ἐρωτῶντα, κἀκείνων μηδὲν ἔχειν φαμένων, αὖθις εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ πλοίου χαλᾷν τὸ δίκτυον ἐπισκήπτοντα, ἦ μὴν εὑρήσειν ἐκεῖ τι χρηστὰς ὑποτείνοντα τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς μαθητὰς εἰς ἔργον ἀγαγόντας τὸν λόγον, τοσούτους συλλαβεῖν τῶν ἰχθύων, ὡς μηκέτι μηδαμῶς αὐτοῖς εἶναι πρὸς τὸ πλοῖον ἀνελκῦσαι τὸ δίκτυον, ἀλλ' ὑπὸ τὸ ὕδωρ σύροντας κατάγειν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ Πέτρον μαθόντα τὸν Διδάσκαλον εἶναι τὸν ἐργάτην τοῦ θαύματος, εὐθὺς ὡς εἶχε, τὸν ἐπενδύτην περιζωσάμενον, καὶ πρὸς τὸ ὕδωρ ἑαυτὸν καθεικότα, καὶ διανηξάμενον ἧξαι πρὸς τὸν Διδάσκαλον· εἶτα καὶ τὸ δίκτυον ἐπὶ γῆς ἕλκοντα, καὶ τὸ δίκτυον πλῆρες ἰχθύων, καὶ οἱ ἰχθύες μεγάλοι, οἷοι δ', εἰ βούλει, πρόσθες καὶ πλεῖστοι· τρεῖς γὰρ ἐπὶ πεντήκοντα πρὸς τοῖς ἑκατόν. Ἆρ' οὐχ ἱκανὴ τοῦ θαύματος ἡ χάρις ὑμᾶς εἰς κόρον ἡδῦναι; Ἐγὼ δ' ἤδη τινῶν λεγόντων αἰσθάνομαι, ὡς μακάριοι οἱ τῶν ἰχθύων ἀπολελαυκότες ἐκείνων· Θαυμάσαιμι δ' ἄν, εἰ μὴ καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς μακαρίους νομίζετε, ὑπὸ Χριστῷ καὶ Πέτρῳ τοῖς ἑστιάτορσι δαιτυμόνας γενομένους τοῦ θαύματος. Τάχα γὰρ οὐκ ἂν πρὸς ὑμᾶς ἐκεῖνό γε ῥηθείη,

[24] Joan. VI, 26.

A In hoc etiam cœlo præstant, quod neque post occasum occubuerunt, sed ut ante occasum, sic et post, lucent ac illuminant.

Concedamus, apostolos nubes quoque appellari. Pluviam igitur matutinam et serotinam suppeditant; nempe ea, quæ in hac vita, et nunc itidem indesinenter docuerunt et docent. Ex quibus quid nascitur? Germinat in nobis cum rectis dogmatibus virtus, rigataque incrementum capit. Ita cum omnia, quæ in pretio et honore sunt, de apostolis dixeris, ipsi jure suo majora semper nomina et encomia exigunt, ut necesse sit omnia prædicta ruere. Quid igitur? Num cœlum transcendere oportebit? ibi enim majora et meliora inveniuntur B nomina, quam apud nos. Appellentur ergo angeli et archangeli: et ordine usque ad primos ascendamus; et quod omnis celsitudinis supremum est dii vocentur, quod omnium ultimum vocabulum, infinitis autem partibus omnium maximum. Nunc scio honoratos laudatosque esse apostolos, et in hac appellatione acquiesco: quia sufficit, nec est quod celsiorem quæramus. Sic in singulis admirabiles sunt apostoli, in omnibus autem simul plus quam admirabiles.

Volebam orationi finem imponere. Cæterum non adeo absonus sum, ut ex piscatione Petri nihil bellariorum apponam illis, qui alioqui ea, quæ Petrum concernunt, in deliciis habere consueverunt. C Adeste mecum ad mare Tiberiadis et videte Petrum cum cæteris discipulis tota nocte in veteri suo artificio occupatum sine ullo usque ad matutinum tempus profectu. Videte etiam Jesum, post resurrectionem tunc in littore maris stantem et, nemine sciente quisnam esset, interrogantem quodnam pulmentarium haberent, illisque respondentibus, nullum se habere, in dexteram navigii partem retia laxare jubentem, et aliquid ibi repertum iri bonas spes suggerentem, et apostolos jussa capessentes, tot pisces cepisse, ut rete nullo modo amplius ad navigium trahere potuerint, sed sub aqua ad terram deduxerint; Petrumque, cum intellexisset Dominum tanti miraculi auctorem esse, statim, ut erat, tunica succinctum, in D aquam se demisisse, et natando ad Magistrum pervenisse; deinde rete ad terram traxisse, rete plenum piscibus, et quidem magnis, adde, si voles, etiam plurimis, utpote centum quinquaginta tribus. Annon miraculi hujus gratia ad satietatem usque vos oblectare potest? Ego vero animadverto quosdam dictitantes: Quam beati quibus piscibus illis frui concessum est! Mirarer, nisi et vos beatos censeretis, qui, Christo et Petro convivatoribus, miraculi hujus convivæ facti estis. In vos piscium miraculo satiatos nequaquam conjicietur, quod et aliis nonnullis exprobratum est: Quæritis me audire, non quia signa vidistis [24], sed quia panes meos comedistis.

πόῤῥω τῶν ἰχθύων ἐμφορουμένους τοῦ θαύματος, ὃ καὶ ἄλλοις τισὶν ὠνειδίσθη· Ζητεῖτέ με ἀκούειν, οὐχ ὅτι σημεῖα εἴδετε, ἀλλ' ὅτι μου τὸν ἄρτον ἐφάγετε.

O vocem, cui etiam pisces obtemperarunt, ut antea mare et venti! O discipulum, qui ante omnes miraculum profitetur, quia primus exsilit ad Magistrum! O discipulum qui etiam contra undas aliquid ausus est, cum præsentem cerneret Magistrum! O zelum ferventis discipuli, dilectione incensi, amore indomiti solumque Magistrum spirantis! Quid præclare de se cogitandi et loquendi iste non subministrat? Annon ad cœlum tunc natare videbatur, quando enatabat ad Magistrum?

A 'Αλλ', ὢ φωνῆς ἐκείνης! ᾗ καὶ ἰχθύες ὑπήκουσαν, ὡς πρὶν καὶ θαλάσσης ὕδωρ καὶ ἄνεμοι. Ὢ μαθητοῦ πρὸ πάντων ὁμολογοῦντος τὸ θαῦμα, τῷ πρώτως ἐκπηδῆσαι πρὸς τὸν Διδάσκαλον! Ὢ μαθητοῦ κατατολμᾷν καὶ κυμάτων ἤδη γεγονότος ἐν ἔθει, παρόντα τὸν Διδάσκαλον βλέποντος· ὢ μαθητοῦ θερμοῦ τὸν ζῆλον, πολλοῦ τὸ φίλτρον, ἀσχέτου τὸν ἔρωτα, καὶ μόνον τὸν Διδάσκαλον πνέοντος! Τί μὲν τῶν ἀγαθῶν οὐ δίδωσιν ἡμῖν ἐννοεῖν οὗτος περὶ αὐτοῦ; τί δὲ οὐ λέγειν; Ἆρ' οὐ πρὸς οὐρανὸν ἀνανήχεσθαι τηνικαῦτα ἐδόκει πρὸς τὸν Διδάσκαλον ἐκνηχόμενος;

At permittite mihi ut piscium multitudinem ad numerorum virtutem excutiam, quia non solum per unitates et decades, sed et per centuriam decurrit, et tribus quadrangulis, ut arithmeticus quispiam dixerit, constat. Quod si cui contemplari jucundum est, a quibus tria ista quadrangula progenerentur, hujus statim primum numerum parem et undequaque absolutum inveniet; illius vero, eum quem virginem appellant; tertii denique, numerum perfectum, ultra quem sine reflexione progredi non licet. Quæ omnia Petri piscationem perfectissimam fuisse indicant, ejusque in omnibus prærogativam et majestatem, quantum conjectare fas est, declarant. Et si his subest quædam ratio, prout revera subest, neque enim temere quidquam horum vel actum vel scriptum est, oratio tamen ad illam accurationem, quam propositam habet, pertingere nequit. Voluisse autem eum qui hæc litteris prodidit, et multitudini et magnitudini capturæ testimonium dare, inde apparet quod numerum perfectissimum adhibuit: quo sane immensam illam Petri piscaturam, qua homines piscaturus erat, et salutem partam luculentissime nobis exhibuit. Consentaneum enim rationi videbatur, ut quæ mirabili aliquo modo effecta sunt, illa litteris mandarentur, et eorum, quæ maximarum rerum erant symbola, nihil prætermitteretur. Talis tibi, o Paule, coapostolus obtigit; talis tibi, Petre, Paulus, quales oratio demonstrare quidem conata, sed nequaquam assecuta est; tametsi nihilominus sic quoque aliquid demonstravit. Tales vos et tantum uterque in Ecclesia Christi obinet, quantum luna inter sidera. Arbitror enim nullum mentis compotem esse, qui eorum animi magnitudinem, conversationem et opera non admiretur: magnitudinem quidem animi, qualem alibi non invenias; conversationem angelis similem; opera, quæ nulli cedant, multoque minus primas concedant.

Καὶ παρίετέ μοι τῶν ἰχθύων τὸ πλῆθος κατ' ἀριθμῶν δύναμιν ἐξετάζειν, ὡς οὐ μοναδικῶς δὴ μόνον καὶ δεκαδικῶς, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκατοντάδα συγκεφουφούμενος δείκνυται, καὶ ὡς τρισὶ δὴ B τετραγώνοις ἀριθμητικὸς ἄν τις εἴποι, συντέθειται· ὧν εἴ τινι τοὺς γεννῶντας αὐτοὺς ἂν σκοπεῖν ἦν, τοῦ μὲν ὁ πρῶτος εὐθὺς ἄρτιος ἂν ἀνεφάνη· τοῦ δ' ὃν παρθένον ὠνόμασαν, τοῦ δ' ἐπ' αὐτοῖς τρίτου ὁ τέλειος, καὶ μεθ' ὃν οὐκ ἔστι προβαίνειν μὴ ἀνακάμπτοντα. Ἃ δὴ πάντα τὴν τελεωτάτην ἄλειαν ὑποφαίνει τοῦ Πέτρου, καὶ τὸ ταύτης ἐν πᾶσι πρεσβεῖον, καὶ τὴν σὺν τούτῳ σεμνότητα, ὅσα γε καὶ συμβάλλειν τινά. Ταῦτα γὰρ εἰ πρός τινα φέρει λόγον, καὶ γὰρ οὖν φέρει, ὅτι μηδ' ἐκ τοῦ παρήκοντος οἶμαι πεπρᾶχθαί τε καὶ γεγράφθαι, ἀλλ' οὖν οὐχ ὥστε καὶ τῆς γινομένης ἀκριβείας, πρὸς ἣν ὁ λόγος βούληται χειραγωγεῖν, ἐφικνεῖσθαι. Τῷ δὲ δὴ καὶ προσμαρτυρῆσαι C τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῆς ἄγρας μηδὲ μέχρι τοῦ καὶ τὸν ἀκριβέστατον ἀριθμὸν προσθεῖναι τοῦ λόγου φείσασθαι, δῆλός ἐστιν ὁ ταῦτα γράφων τὴν οὐχ ὅσην ἄν εἴποι τις ἔσεσθαι μέλλουσαν ὑπὸ Πέτρου τῶν ἀνθρώπων ἄλειαν καὶ σωτηρίαν ἐκφανέστατα παριστῶν. Καὶ γὰρ εὔλογον ἐδόκει πως, ἃ τοῖς ἔργοις θαυμαστὸν δή τινα τρόπον ἐπράχθη, τούτων εἰς μέσον προτιθέναι τοὺς λόγους, καὶ ἃ τῶν μεγίστων ἦν σύμβολα, μηδοτιοῦν τῶν ἐν αὐτοῖς παραλείποντα λέγειν. Τοιοῦτός σοι, Παῦλε, ὁ συναπόστολος· τοιοῦτός σοι, Πέτρε, ὁ Παῦλος· οἵους ὁ λόγος δεῖξαι προτεθύμηται μὲν, ἥκιστα δ' ἐφικόμενος, οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἔδειξε. Τοιοῦτοι ὑμεῖς. Τοσοῦτον ἑκάτερος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἔχοντες, ὅσον ἡ σελήνη ἐν ἄστρασιν. Οἶμαι γὰρ, μηδένα νοῦν D ἔχοντα, μὴ θαυμάσαι τούτων τὸ φρόνημα, τὴν πολιτείαν, τὸ ἔργον, τὸ μὲν γὰρ, οἷον οὐκ ἄλλο, ἡ δὲ ἀγγέλοις ἐφάμιλλος, τὸ δὲ οὐδενὶ τῶν πρωτείων παραχωροῦν.

Cum enim probe nossent, sibi omnium præfecturam concessam esse, studiose enitebantur, ut omnes alios labore vincerent. Scit enim etiam dux belli, sibi plus laborandum esse, quam cuivis gregariorum militum. Igitur et laborat. Scit quoque gubernator navis, plus sibi vigilandum

Καὶ γάρ τοι συνειδότες ἑαυτοῖς τὴν προστασίαν πάντων ἀνῃρημένοις, καὶ ὑπὲρ ἅπαντας τοῖς πόνοις ἐντρυφᾷν ἐφιλοτιμοῦντο. Οἶδε μὲν γὰρ καὶ στρατηγὸς, ὡς πλειόνων αὐτῷ δεῖ πόνων, ἢ τῶν ὑποτεταγμένων ἑκάστοις. Οὐκοῦν καὶ πονεῖ. Οἶδε δὲ καὶ κυβερνήτης, μᾶλλον αὐτῷ προσῆκον τῶν ἐπιβατῶν καὶ

ναυτῶν ἀγρυπνεῖν· οὐκοῦν καὶ ἐγρήγορεν. Ὄντως πρόσθεν οὐρανὸς φύσει βοτάνας, καὶ ἀστέρες γῆν διαγράψουσιν, ἢ τοὺς ἀποστόλους ἔγωγε φαίην ἄν, μὴ πάντα πάντων προέχειν. Εἰ γὰρ μὴ καὶ τῷ χρόνῳ πάντας προέλαβον, ἔστι δ' ὧν οὐ μετρίων καὶ δεύτεροι πρὸς τὸν βίον ἀφίκοντο, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα συλλαβόντες ἐν ἑαυτοῖς κατορθώματα, καὶ πάντων ὡς ἔνι μάλιστα ὑπερίδρυνται. Καὶ προκάθηνται μὲν προφητῶν, προκάθηνται δὲ τῶν συναποστόλων· τῶν μὲν, ὅτι τὰς ἐκείνων ῥήσεις ἐκύρωσαν, καὶ ἅπερ ἐκείνοις ἦν ἐν ἐφέσει, τούτοις ἐν ἀπολαύσει, προέβη, τῶν δὲ ὅτι τε τὸν Δεσπότην ἐφίλησαν πλέον πάντων, καὶ ἠγωνίσαντο πλέον πάντων. Προκάθηνται δὲ μαρτύρων ὁμοῦ καὶ ὁσίων· πρὸς ἐκείνους γὰρ οὗτοι βλέποντες, οἱ μὲν πρὸς ὁρατοὺς ὁμοῦ καὶ ἀοράτους ἐχθρούς, οἱ δὲ πρὸς μόνους ἀπεδύσαντο τοὺς δευτέρους. Προκάθηνται δι' ἱερέων, ὅσα καὶ παίδων πατέρες· προκάθηνται πάντων ὁμοῦ πάντα πάντων ὑπερβαλόμενοι. Καὶ πᾶσι πάντα τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτοὺς γίνονται. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ περιόντες ἔτι παρείχοντο ἑαυτούς, καὶ πρὸς τοῦτο προθύμους ἴσμεν αὐτοὺς γιγνομένους, τοὺς Χριστοῦ στόμα λέγω γεγενημένους, τοὺς σκεύη τῆς ἐκλογῆς, τοὺς θεμελίους τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ταμίας τῶν οὐρανῶν, τοὺς τοῦ Σωτῆρος ἀκολούθους καὶ μιμητάς, τοὺς μετ' ἐκεῖνον τῆς οἰκουμένης σωτῆρας. Ταῦτα καὶ τούτων ἔτι πλείω τε καὶ οὐχ ἧττω, οἷς ἄν τις θαῤῥῶν χρήσαιτο, ἀηττήτοις προμάχοις, ἀῤῥαγέσι προβόλοις, ἀγρύπνοις φύλαξι, παρηγόροις ἐν λύπαις, ἐν κινδύνοις ῥύσταις, ἰατροῖς ἐν νόσοις, συνοδεύουσιν εἰ ὁδεύοι, κυβερνήταις εἰ πλέοι, ζῶν κηδεμόσι, καὶ θανὼν ἀντιλήπτορσιν.

A esse, quam vectoribus et nautis. Vigilat ergo. Vere cœlum prius plantas progenerabit, et stellis terra insignietur, quam ego affirmem, apostolos istos in omnibus et super omnes non eminere. Nam licet tempore non anteverterint omnes, tamen et secundis non mediocria capessenda proponuntur, et isti omnia præclare facta in se complexi, omnibus, quam maxime fieri potest, anteponuntur. Præsident prophetis, præsident et coapostolis : illis, quia eorum oracula confirmarunt, et quæ illis erant in optatis, horum fructus illis concessus est; istis, quia plus cæteris Dominum dilexerunt et plura quam cæteri certamina subierunt. Præsident insuper martyribus aliisque sanctis. Ad illos enim respicientes quidam et B cum aspectabilibus et cum inaspectabilibus adversariis in arenam descenderunt; alii tantum cum inaspectabilibus. Præsident sacerdotibus, ut pater filiis. Præsident omnibus simul omnes in omnibus supergressi, et omnibus se invocantibus omnia facti, et hoc ipsum, cum adhuc in terra superstites essent, prompte omnibus præstabant, et alacres se, ut singulis gratificarentur, exhibebant. Illi scilicet, qui os Christi erant, vasa electionis, fundamenta Ecclesiæ, quæstores cœlorum, Salvatoris pedisequi et imitatores; et post illum, orbis terrarum servatores. Hæc sunt et plura, nec minora his supersunt, apostolorum præconia, quos quis fidenter sibi asciscat, tanquam invi- C ctos propugnatores, propugnacula inexpugnabilia, custodes vigilantes, consolatores in adversis, in periculis liberatores, in morbis medicos, comites, si quis iter faciat, gubernatores, si quis naviget, quos quis vivens curatores, et mortuos adjutores habet.

Ὧν τῇ προστασίᾳ καὶ βοηθείᾳ ἤδη κἀμοὶ πρὸς τέλος ὁ λόγος, ὡς εἰς λιμένα καταίρει. Πάντα μὲν οὖν διὰ πάντων, εὖ μάλα τοῖς ἀποστόλοις εἴργασται καὶ τετέλεσται. Τί γάρ; ἔδει τῷ Χριστῷ προσελθεῖν; Προσῆλθον. Πανταχοῦ κηρύξαι; Ἐκήρυξαν. Πάντα καλῶς ἀγωνίσασθαι; Ἠγωνίσαντο. Ἐφάμιλλον τὸ πέρας ταῖς πράξεσιν ἐπιθεῖναι; Ἐπέθηκαν. Θάνατος γὰρ ὑπὲρ Χριστοῦ βίαιος παρέπεμψε πρὸς Χριστόν. Καὶ ὁ τοῦτο κελεύων Νέρων, ὃς ἐκφανέστατα ἀνθρώπων ἔδειξεν ἢ μόνος ἢ μάλιστα, ὅσα καὶ ἡλίκα ποιεῖν ἀρχὴ κακὴ δύναται κακοῦ τυχοῦσα τοῦ ἐφεστῶτος. Νῦν δὲ τῷ Χριστῷ συνόντες ἐν οὐρανοῖς, ᾧ καὶ ἐπὶ γῆς συνῆσαν ἀχώριστοι, ἀπέραντα χαίρουσιν.

Quorum ductu et auxilio mihi jam quoque oratio ad finem, velut ad portum, provehitur. Omnia igitur et per omnia apostolis admodum probe peracta sunt. Quid enim? Ad Christum oportebat accedere? Accesserunt. Ubique prædicare? Prædicarunt. In omnibus bonum certamen certare? Certarunt. Similem finem actionibus imponere? Imposuerunt. Violenta enim pro Christo suscepta mors ad Christum illos transmisit. Cujus mortis auctor Nero, qui vel solus, vel præcipue luculenter ostendit, quanta et qualia facinora im- D perium patrare possit, si malum præsidem nanciscatur. Nunc autem cum Christo in cœlis degentes, cui etiam in terris inseparabiliter adhæserant, sine fine exsultant.

Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ τῶν λόγων προσειπόντα τοὺς ἀποστόλους καὶ ἐπευξάμενον, αὐτίκα δοῦναι τῷ λόγῳ στῆναι. Χαίρετε οὖν, ὦ μακάριοι, χαίρετε, Χριστοῦ μαθηταί. Χαίρετε, τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι. Καὶ γὰρ χαίρετε πρὸς οἷς ἀπολαύετε, τὸ ὑμέτερον ποίμνιον ἄνωθεν ἐφορῶντες εἰς οἷον ἀνθ' οἵου ταῖς ἀεὶ προσθήκαις ἐπέδωκεν. Εἰ μή τι παραιρεῖται τῆς ἡδονῆς τὸ τοὺς ἁπανταχοῦ γῆς τὸν ἕνα Χριστὸν ἐπικαλεσαμένους Θεὸν δι' ὑμῶν, τῇ τοῦ πονηροῦ κακοτεχνίᾳ πολλαχῇ διεσπά-

Ego vero consultum censeo ut, quia in termino versamur, apostolos compellem et invocem, moxque cursum sistam. Salvete igitur, o beati. Salvete, Christi discipuli, totius orbis magistri. Gaudetis etenim inter gaudia, quibus in cœlo fruimini, quando vestrum gregem quotidianis incrementis auctum aspicitis; nisi aliquid de voluptate decerpat, quod qui ubique terrarum a vobis instituti unum Christum, ut Deum, invocant, cacodæmonis malitia multifariam dissecti sunt; recta

dogmata in dubium revocantes, doctrinæque a vobis traditæ alii aliter adversari tentantes. Vos quidem omnibus prædicatis; veritas enim una est. At vero malignus pernicioso strategemate usus, quos a conculcato jam idolorum cultu avulsos cernebat, eos a cognita veritate, prætextu veritatis indagandæ, avellere studuit. Verus impostor et improbitatis instrumentum, qui ista commentus est, ut dum homines pro Deo pugnam ineunt, a Deo exciderent, et ut a Deo alienarentur, dum instinctu ejus pro Deo præter rationem et temere dimicant. Cæterum vos, si qua hujus rei cura vos tangit, ut profecto tangit, cohibete et componite dissidia, Ecclesiamque iterum in unum congregate. Memineritis, ipsa vestra nomina huc tendere et huc vos impellere. Paulus igitur pausam contentionibus afferat. Petrus vero supra immotam petram incorruptæ doctrinæ adductos confirmet. Et ingentes gratias vobis debebimus, partim propter illa quæ his in terris nostri causa sustinuistis, partim ob ea quæ iterum procurabitis. Capiamus et nos primæ illius vestræ curæ experimentum, ut quod auditione accepimus et fide credimus, oculis quoque intueamur, quomodo scilicet orbem terrarum ad salutem pertraxeritis, Christum in vobis ipsis habentes et circumferentes, quem simul cum Patre et Spiritu sancto adorandum prædicastis, nunc et semper, et in sæcula. Amen.

A σθαι, καὶ λόγου τοῦ ὀρθοῦ πάντας πᾶσιν ἀμφισβητεῖν, καὶ ἄλλους ἄλλως τῆς ὑμῶν διδασκαλίας ἀντέχεσθαι βούλεσθαι. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἐν πᾶσι τὸ κήρυγμα διηγγείλατε. Τὸ γὰρ ἀληθὲς ἕν· ὁ δὲ πονηρὸς πονηρῷ χρησάμενος στρατηγήματι, οὓς ἀφῃρέθη τῆς εἰδώλων πατηθείσης λατρείας ἀνταφαιρεῖν τῆς ἀληθείας ἐμηχανήσατο ὑποθήκῃ δῆθεν τοῦ τῆς ἀληθείας φροντίζειν Σοφιστὴς ὄντως ἐκεῖνος καὶ κακῶν ὄργανον. Τοιαῦτα δραματουργήσας, ὡς ὑπὲρ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους μάχην ἀνῃρημένους ἐκπίπτειν Θεοῦ· καὶ ἵν' ἀλλοτριωθῶσι Θεοῦ, Θεῷ παρὰ λόγον βοηθεῖν ὑποβάλλων. Πλὴν ἀλλ' εἴ τί γε ὑμῖν τοῦδε μέλει, καὶ γὰρ οὖν μέλει, ἤδη ποτὲ λῆξαι τὴν στάσιν. Καὶ πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἓν συναγάγετε. Μνήσθητε ὡς τῶν εἰς τοῦτο συντεινόντων ὑμεῖς ἐπώνυμοι. B Καὶ ὁ μὲν Παῦλος τῶν διαφορῶν ὀρεγέτω· ὁ δὲ Πέτρος ἐπὶ πέτραν ἀῤῥαγῆ πάντας ὁμοῦ στηριζέτω τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος. Ἦ που πολλαπλασίους ὑμῖν εἰσόμεθα τηνικαῦτα τὰς χάριτας, ὧν τε τῷ βίῳ περιόντες ὑπὲρ ὑμῶν ἠνέσχεσθε, καὶ ὧν αὖθις ἐπιμελήσεσθε. Λάβοιμεν καὶ ἡμεῖς τῆς πρώτης ἐκείνης ἐπιμελείας ὑμῶν πεῖραν. Ὡς ἂν ὅπερ ἀκοῇ παρειλήφαμέν τε καὶ πεπιστεύκαμεν, καὶ ὀφθαλμοῖς δῆτα δεξώμεθα, ὡς ὑμεῖς τὸν οἰκουμένην ἐσώσατε, Χριστὸν ἐν ὑμῖν αὐτοῖς ἔχοντές τε καὶ περιφέροντες, ὃν ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι προσκυνητὸν ἐκηρύξατε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

MAXIMI PLANUDÆ

INTERPRETATIO

NONNULLORUM CAPITUM S. AUGUSTINI

EX DECIMO QUINTO DE TRINITATE

Quæ probant Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere

(*Opuscula aurea theologica, Petro Arcudio editore, Romæ*, 1670.)

Quoniam Marcus Ephesius in privatis colloquiis etiam scripta sanctorum Patrum Occidentalium aiebat esse corrupta, huic stultæ assertioni Bessarion se opponens firmiter asseverabat, si ea omnia e codicibus deleantur, quæ hoc dogma probant, remansuras utique membranas albas. Non enim obiter unum, aut alterum verbum sancti proferunt ad id probandum, ut quis suspicetur eorum loca esse corrupta: sed integræ ea de re illorum paginæ, imo vero ad populum exstant homiliæ. Quare Græci quoque Catholici illius ætatis, præsertim Bessarion et Demetrius Cydones, integros ferme tractatus sancti Augustini verterunt. Mirabar autem cur non etiam vertissent librum *De Trinitate* sancti Augustini tanti doctoris, ubi consulto ac de industria quæstionem hanc tractat. Sed reperi postea Maximum Planudem, monachum Græcum, celeberrimum philosophum et theologum, et in utraque lingua exercitatissimum, sanctoque Augustino addictissimum aliquot annis prius eum librum εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν transtulisse. Ex eo nos excerpsimus quæ ad rem faciunt. Quæ sane quoniam in tertio tomo Augustini exstant, et prius tractata sunt, hic etiam ante alios ejus tractatus inserenda duximus.

Cæterum ne offendatur pius lector, quoniam Planudes quatuor argumentis adversus verum dogma Latinorum videtur insurgere, sciendum est eum timore principis illud fecisse, ut testatur Demetrius Cydones et Bessarion in solutione illorum argumentorum, quæ in calce post capita sancti Augustini ex libro *De Trinitate* desumpta, posuimus.

—

AUGUSTINI EX LIBRO XV DE TRINITATE.

—

CAPUT XVII.

Satis de Patre et Filio, quantum per hoc speculum atque in hoc ænigmate videre potuimus, locuti sumus. Nunc de Spiritu sancto, quantum, Deo donante, videre conceditur, disserendum est : qui Spiritus sanctus, secundum Scripturas sanctas, nec Patris solius est, nec Filii solius, sed amborum, et ideo communem, quia invicem se diligunt Pater et Filius, nobis insinuat charitatem. Ut autem nos exerceret sermo divinus, non res in promptu sitas, sed in abdito scrutandas, et ex abdito eruendas, majore studio fecit inquiri. Non itaque dixit Scriptura : Spiritus sanctus charitas est ; quod si dixisset, non parvam partem quæstionis istius abstulisset : sed dixit : « Deus charitas est [1] ; » ut incertum sit, et ideo requirendum, utrum Deus Pater sit charitas, an Deus Filius, an Deus Spiritus sanctus, an Deus ipsa Trinitas. Neque enim dicturi sumus, non propterea Deum dictum esse charitatem, quod ipsa charitas nulla substantia quæ Dei digna sit nomine, sed quod donum Dei sit, sicut dictum est Deo, A Quoniam tu es patientia mea. Neque enim propterea dictum est, quia Dei substantia est nostra patientia, sed quod ab ipso nobis est, sicut alibi legitur : « Quoniam ab ipso est patientia mea : » Hunc quippe sensum facile refellit Scripturarum ipsa locutio. Tale est enim, « Tu es patientia mea ; » quale est, « Tu es, Domine, spes mea ; » et : « Deus meus misericordia ; » et multa similia. Non est autem dictum, Domine, charitas mea, aut, Tu es charitas mea, aut, Deus charitas mea ; sed ita dictum est : « Deus charitas est, » sicut dictum est : « Deus Spiritus est. » Hoc qui non discernit, intellectum a Domino, non expositionem quærat a nobis. Non enim apertius quidquam possumus dicere. Deus ergo charitas est. Utrum autem Pater, B an Filius, an Spiritus sanctus, an ipsa Trinitas, quia et ipsa non tres dii, sed unus Deus, hoc quæritur. Sed jam in hoc libro superius disputavi, non sic accipiendam esse Trinitatem, quæ Deus est ex illis tribus, quæ in Trinitate nostræ mentis ostendimus, ut tanquam memoria sit omnium trium Pa-

ΚΕΦΑΛ. ΙΖʹ.

Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπερ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἴσον λαμβάνεται, καὶ ἑκατέρου Πνεῦμα λέγεται, καὶ τῷ τῆς ἀγάπης νοεῖται ὀνόματι, καίτοι καὶ ἑκάστου τῶν ἐν τῇ Τριάδι προσώπων ἀγάπης ὄντος.

Ἅλις μὲν οὖν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ὁπόσον διὰ τοῦδε τοῦ ἐσόπτρου καὶ ἐν τῷδε τῷ αἰνίγματι ἰδεῖν C ἠδυνήθημεν, διειλέγμεθα. Νυνὶ δὲ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁπόσον, τοῦ Θεοῦ χορηγοῦντος, ὁρᾷν συγχωρούμεθα, διασαφητέον· ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὰς ἱερὰς Γραφὰς οὔτε τοῦ Πατρός ἐστι μόνου, οὔτε τοῦ Υἱοῦ μόνου, ἀλλ' ἀμφοῖν· καὶ διὰ τοῦτο κοινὴν ἡμῖν τὴν ἀγάπην διδάσκει, καθ' ἣν ἀλλήλους ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἀγαπῶσιν. Ἵνα δ' ἡμᾶς ὁ θεῖος λόγος γυμνάσῃ, οὐκ εἰς προὖπτον κείμενα πράγματα, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ ἐρευνητέα, καὶ ἐξ ἀποκρύφου ἐξενεκτέα, μείζονι ἀγῶνι πεποίηκε ζητεῖσθαι· οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἡ Γραφὴ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγάπη ἐστίν. Εἰ γὰρ τοῦτ' εἴρηκεν, οὐ μικρὸν ἂν μέρος ἀφείλετο τοῦδε τοῦ ζητήματος, ἀλλ' εἶπεν, « Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶν, » ὡς ἄδηλον εἶναι, καὶ διὰ ταῦτα ζητητέον, πότερον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ D ἀγάπη ἐστὶν, ἢ ὁ Θεὸς καὶ Υἱὸς, ἢ ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ ὁ Θεὸς αὐτὴ ἡ Τριάς. Οὐδὲ γὰρ ἐροῦμεν μὴ διὰ ταῦτα ἀγάπην τὸν Θεὸν εἰρῆσθαι, ὅτι ἡ ἀγάπη οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία ἐκείνη, ἥτις ἐστὶν ἀξία τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ εἴρηται πρὸς τὸν Θεὸν, ὅτι « Σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου. » Οὐ γὰρ πάντως διὰ ταῦτα εἴρηται, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐστιν οὐσία ἡ ἡμετέρα ὑπομονὴ, ἀλλ' ὅτι παρ' ἐκείνου ἡμῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἀναγινώσκομεν, ὅτι « Παρ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονή μου· » ταύτην γὰρ τὴν ἔννοιαν ῥᾳδίως ἀποκρούεται ἡ τῶν Γραφῶν ὁμιλία. Τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ, « Σὺ εἶ ἡ ὑπομονή μου, » ὁποῖόν ἐστι τὸ, « Σὺ, Κύριε, ἡ ἐλπίς μου, » καὶ, « Ὁ Θεός μου, τὸ ἔλεός μου· » καὶ πολλὰ παραπλήσια· οὐκ εἴρηται δὲ, Κύριε, ἡ ἀγάπη μου, ἢ, Σὺ εἶ ἡ ἀγάπη μου, ἢ, Ὁ Θεὸς ἡ ἀγάπη μου· ἀλλ' οὕτως εἰρημένον ἐστὶν, « Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶν, » ὥσπερ εἴρηται « Ὁ Θεὸς πνεῦμά ἐστιν. » Ὁ δὲ δὴ τοῦτο μὴ διακρίνων νόησιν παρὰ Κυρίου, ἀλλὰ μὴ ἐξήγησιν παρ' ἡμῶν ζητείτω. Οὐδὲ γὰρ καθαρώτερόν τι λέγειν δυνάμεθα. Ὁ Θεὸς ἄρα ἀγάπη ἐστί. Πότερον δὲ ἢ ὁ Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱὸς, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ αὐτὴ ἡ Τριάς· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ οὐ τρεῖς θεοὶ, ἀλλὰ Θεός ἐστιν εἷς· τοῦτο ζητεῖται. Ἀλλ' ἤδη ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ ἀνωτέρω διείλεγμαι, μὴ οὕτω χρῆναι λαμβάνειν τὴν Τριάδα, ἥτις ὁ Θεός ἐστιν ἐκ τῶν τριῶν ἐκείνων, ἅπερ ἐν τῇ Τριάδι,

[1] Joan. IV, 16.

ter, et intelligentia omnium trium Filius, et charitas omnium trium Spiritus sanctus, quasi Pater nec intelligat sibi nec diligat; sed ei Filius intelligat, et Spiritus sanctus ei diligat, ipse autem sibi et illis tantum meminerit; et Filius nec meminerit, nec diligat sibi, sed meminerit ei Pater, et diligat ei Spiritus sanctus, ipse autem et sibi et illis tantummodo intelligat; itemque Spiritus sanctus nec meminerit, nec intelligat sibi, sed meminerit ei Pater, et intelligat ei Filius, ipse autem et sibi et illis non nisi diligat: sed sic potius, ut omnia tria et omnes et singuli habeant in sua quisque natura; nec distent in eis ista, sicut in nobis aliud est memoria, aliud est intelligentia, aliud dilectio sive charitas; sed unum aliquid sit quod omnia valeat, sicut sapientia, et sic habeatur in uniuscujusque natura, ut qui habet, hoc sit quod habet, sicut immutabilis simplexque substantia.

Si ergo hæc intellecta sunt, et quantum nobis in rebus tantis videre et conjectare concessum est, vera esse claruerunt, nescio cur non sicut sapientia, et Pater dicitur et Filius, et Spiritus sanctus, et simul omnes non tres, sed una sapientia; ita charitas, et Pater dicatur et Filius et Spiritus sanctus, et simul omnes una charitas. Sic enim et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, et simul omnes unus Deus. Et tamen non frustra in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei nisi Filius, nec A donum Dei nisi Spiritus sanctus; nec de quo genitum est Verbum, nec de quo procedit principaliter Spiritus sanctus, nisi Deus Pater. Ideo autem addidi principaliter, quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi Pater dedit, non jam exsistenti, et nondum habenti, sed quidquid Unigenito Verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, ut etiam de illo donum commune procederet, et Spiritus sanctus, Spiritus esset amborum. Non est igitur accipienda transeunter, sed diligenter intuenda inseparabilis Trinitatis ista distinctio. Hinc enim factum est ut proprie Dei Verbum, etiam Dei Sapientia diceretur, cum sit Sapientia et Pater et Spiritus sanctus. Si ergo proprie aliquid horum trium charitas nuncupanda est, quid aptius quam B ut hoc sit Spiritus sanctus? Ut scilicet in illa (Trinitatis) simplici summaque natura non sit aliud substantia, et aliud charitas, sed substantia ipsa sit charitas, et charitas ipsa sit substantia, sive in Patre, sive in Filio, sive in Spiritu sancto, et tamen proprie Spiritus sanctus charitas nuncupetur. Sicut legis nomine aliquando simul omnia veteris instrumenti sanctarum Scripturarum significantur eloquia. Nam ex propheta Isaia testimonium ponens Apostolus, ubi ait: « In aliis linguis, et in aliis labiis loquar populo huic [1], » præmisit tamen: « In lege scriptum est. » Et ipse Dominus; « In lege, inquit, eorum scriptum est, quia Oderunt

τοῦ νοὸς ἡμῶν ὑπεδείξαμεν, ὡς μνήμην μὲν εἶναι τῶν τριῶν πάντων τὸν Πατέρα, καὶ νόησιν τῶν τριῶν C πάντων τὸν Υἱὸν, καὶ ἀγάπην πάντων τῶν τριῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τὸν Πατέρα μήτε νοεῖν ἑαυτῷ, μήτε ἀγαπᾷν, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν ἐκείνῳ νοεῖν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκείνῳ ἀγαπᾷν, αὐτὸν δὲ καὶ ἑαυτῷ καὶ ἐκείνοις μόνον μεμνῆσθαι· καὶ μὴν καὶ τὸν Υἱὸν μήτε μεμνῆσθαι, μήτε ἀγαπᾷν ἑαυτῷ, ἀλλὰ μεμνῆσθαι αὐτῷ τὸν Πατέρα, καὶ ἀγαπᾷν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὐτὸν δὲ καὶ ἑαυτῷ καὶ ἐκείνοις μόνον νοεῖν· ἔτι δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μήτε μεμνῆσθαι, μήτε νοεῖν ἑαυτῷ, ἀλλὰ μεμνῆσθαι αὐτῷ τὸν Πατέρα, καὶ νοεῖν αὐτῷ τὸν Υἱόν· αὐτὸ δὲ καὶ ἑαυτῷ καὶ ἐκείνοις οὐδὲν ὅτι μὴ ἀγαπᾷν· ἀλλ' οὕτω μᾶλλον ὡς πάντα τὰ τρία καὶ πάντας καὶ ἕκαστον ἔχειν ἐν τῇ οἰκείᾳ ἕκαστον φύσει, καὶ μηδὲ διίστασθαι ἐν αὐτοῖς ταῦτα, ὥσπερ ἐν ἡμῖν ἄλλο D μὲν ἡ μνήμη, ἄλλο δὲ ἡ νόησις, ἕτερον δὲ ἡ ἀγάπη, ἀλλ' εἶναί τι τὸ πάντα δυνάμενον, ὥσπερ ἡ σοφία, καὶ οὕτως ἔχεσθαι ἐν ἑνὸς ἑκάστου φύσει, ὡς τὸν τόδε τι ἔχοντα εἶναι ὃ ἔχει, ὡς ἄτρεπτον καὶ ἁπλῆν οὐσίαν.

Οὕτω μὲν οὖν ταῦτα νενόηται, καὶ ὁπόσον ἡμῖν ἐν τηλικούτοις πράγμασιν ἰδεῖν στοχάσασθαι συγκεχώρηται, ἀληθῆ ὄντα ἀνεφάνη. Οὐκ οἶδα δὲ τί δήποτε μὴ ὥσπερ σοφία καὶ ὁ Πατὴρ λέγεται, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὁμοῦ πάντες οὐ τρεῖς, ἀλλὰ μία σοφία, οὕτως ἀγάπη καὶ ὁ Πατὴρ λέγεται, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὁμοῦ πάντες μία ἀγάπη. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Θεὸς, καὶ ὁ Υἱὸς Θεὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεὸς, καὶ ὁμοῦ πάντες εἷς Θεός. Καὶ μέντοι οὐ μάτην ἐν τῇδε τῇ Τριάδι οὐ λέγεται Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, οὐδὲ δῶρον Θεοῦ, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐδὲ ἐξ οὗ ἐγεννήθη ὁ Λόγος, καὶ ἐξ οὗ ἐκπορεύεται ἀρχοειδῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· διὰ τοῦτο δὲ προσέθηκα τὸ *ἀρχοειδῶς*. ἐπειδὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εὑρίσκεται ἐκπορευόμενον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο αὐτῷ ὁ Πατὴρ ἔδωκεν, οὐκ ἤδη ὑφεστηκότι, καὶ μήπω ἔχοντι, ἀλλ' ὅ τι ποτὲ τῷ μονογενεῖ Λόγῳ δέδωκεν, ἐν τῷ γεννᾷν δέδωκεν, οὕτως ἄρα αὐτὸν ἐγέννησεν, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ δῶρον κοινὸν προέρχεσθαι, καὶ Πνεῦμα ἅγιον εἶναι ἀμφοῖν. Οὐκ ἄρα παροδικῶς ἀξία λαμβάνεσθαι, ἀλλ' ἐπιμελῶς ἐπισκοπεῖσθαι ἡ ἀδιαίρετος αὕτη τῆς Τριάδος διαστολή. Ἐντεῦθεν γὰρ γέγονεν ὡς κυρίως τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον Θεοῦ σοφίαν λέγεσθαι, καίτοι καὶ τοῦ Πατρὸς σοφίας ὄντος, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰ τοίνυν κυρίως τῶν τριῶν τι τούτων ἀγάπην ὀνομάζεσθαι χρὴ, τί ποτ' ἂν ἁρμοδιώτερον εἴη τοῦτ' εἶναι ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; ὡς ἐν ἐκείνῃ δηλαδὴ τῇ ἁπλῇ καὶ ἀκροτάτῃ φύσει μὴ εἶναι ἕτερον μὲν τὴν οὐσίαν, ἕτερον δὲ τὴν ἀγάπην, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν ἀγάπην οὐσίαν εἴτε ἐν τῷ Πατρὶ, εἴτε ἐν τῷ Υἱῷ, εἴτε ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι; Ὅμως μέντοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κυρίως ἀγάπην προσαγορεύεσθαι· ὥσπερ καὶ τῷ τοῦ νόμου ὀνόματι ἔστιν ὅτε ὁμοῦ

[1] I Cor. XIV, 21.

me gratis [3] : » cum hoc legatur in Psalmo. Aliquando autem proprie vocatur lex, quæ data est per Moysen secundum quod dictum est : « Lex et prophetæ usque ad Joannem [4]. » Et : « In his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ [5]. » Hic utique proprie lex appellata est de monte Sina ; prophetarum autem nomine etiam psalmi significati sunt, et tamen alio loco ipse Salvator : « Oportebat, inquit, impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, et prophetis, et psalmis de me [6]. » Hic rursus prophetarum nomen, exceptis psalmis, intelligi voluit. Dicitur ergo lex universaliter cum prophetis et psalmis ; dicitur et proprie, quæ per Moysen data est. Item dicuntur communiter prophetæ simul cum psalmis, dicuntur et proprie præter psalmos. Et multis aliis exemplis doceri potest multarum rerum vocabula et universaliter poni, et proprie quibusdam rebus adhiberi, nisi in re aperta vitanda sit longitudo sermonis. Hæc ideo dixi, ne quisquam propterea nos inconvenienter existimes charitatem appellare Spiritum sanctum, quia et Deus Pater et Deus Filius potest charitas nuncupari. Sicut ergo unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine sapientiæ, cum sit universaliter et Spiritus sanctus et Pater ipsa Sapientia : ita Spiritus sanctus proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cum sit

A universaliter charitas et Pater et Filius. Sed Dei Verbum, id est unigenitus Dei Filius, aperte dictus est Dei Sapientia, ore apostolico, ubi ait, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. Spiritus autem sanctus ubi sit dictus charitas, invenimus, si diligenter Joannis apostoli scrutemur eloquium. Qui cum dixisset : « Dilectissimi, diligamus invicem, quia dilectio ex Deo est, » secutus adjunxit : « Et omnis qui diligit, ex Deo natus est ; qui non diligit, non cognovit Deum; quia Deus dilectio est [7]. » Hic manifestavit eam se dixisse dilectionem Deum, quam dixit ex Deo. Deus ergo ex Deo est dilectio. Sed quia et Filius ex Deo Patre natus est, et Spiritus sanctus ex Deo Patre procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere, dictum esse dile-
B ctionem Deum, merito quæritur : Pater enim solus ita Deus est, ut non sit ex Deo ; ac per hoc dilectio, quæ ita Deus est, ut ex Deo sit, aut Filius est, aut Spiritus sanctus. Sed in consequentibus cum Dei dilectionem commemorasset, non qua nos eum, sed qua ipse dilexit nos, et misit Filium suum liberatorem pro peccatis nostris, et hinc exhortatus esset ut et nos invicem diligamus, atque ita in nobis Deus maneat : quia utique dilectionem Deum dixerat, statim volens de hac re apertius aliquid eloqui : « In hoc, inquit, cognoscimus quia in ipso

πάντα τὰ τῆς παλαιᾶς καὶ θείας Γραφῆς δηλοῦνται λόγια· καὶ γὰρ ἐκ τῆς Γραφῆς τοῦ Ἡσαΐου μαρτυρίαν τιθεὶς ὁ Ἀπόστολος ἔνθα φησὶν, « Ἐν ἑτερογλώσσαις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, » προὔθηκεν ὅμως, « Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος, « Ἐν τῷ νόμῳ, φησὶν, αὐτῶν γέγραπται, ὅτι, Ἐμίσησάν με δωρεὰν, » καίτοι τούτου ἀναγινωσκομένου ἐν τῷ ψαλμῷ. Ἐνίοτε δὲ νόμος κυρίως καλεῖται διὰ Μωϋσέως, κατὰ τὸ ῥηθὲν, « Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου. » Καί· « Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. » Ἐνταῦθα γὰρ πάντως νόμος κυρίως προσαγορεύεται ὁ ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ, τῷ τῶν προφητῶν δὲ ὀνόματι καὶ οἱ ψαλμοὶ σημαίνονται. Ἐν ἑτέρῳ μέντοι τύπῳ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, « Ἔδει, » φησὶ, « πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. » Ἐνταῦθα γὰρ πάλιν τὸ τῶν προφητῶν ὄνομα, ἐξαιρουμένων τῶν ψαλμῶν, νοεῖσθαι ἠθέλησε. Λέγεται ἄρα νόμος καθολικῶς σὺν τοῖς προφήταις καὶ ψαλμοῖς. Λέγεται καὶ κυρίως ὁ διὰ Μωσέως δοθείς. Ἔτι λέγονται κοινῶς οἱ προφῆται σὺν τοῖς ψαλμοῖς. Λέγονται δὲ καὶ ἰδίως πλὴν τῶν ψαλμῶν. Καὶ πολλοῖς δὲ παραδείγμασι καὶ ἄλλοις δυνατὸν ἡμᾶς γνῶναι, ὡς πολλῶν πραγμάτων ὀνόματα καὶ καθολικῶς τίθεσθαι, καὶ ἰδίως τισὶν ἀπονέμεσθαι· εἰ μὴ ἐν πράγματι φανερῷ φυλάττεσθαι χρὴ τὸ τοῦ λόγου μῆκος. Τοῦτο δὲ διὰ τοῦτ' εἶπον, ἵνα μή τις ἡμᾶς τούτου χάριν οἰηθείη, μὴ ἁρμοδίως ἀγάπην προσαγορεύειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπειδὴ καὶ ὁ

Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ ὁ Θεὸς Υἱὸς δύναται ἀγάπη προσαγορεύεσθαι· ὥσπερ οὖν τὸν μονογενῆ τοῦ
C Θεοῦ Λόγον κυρίως καλοῦμεν τῷ τῆς σοφίας ὀνόματι, καίτοι καθόλου καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ Πατρὸς σοφίας ὄντος, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κυρίως τῷ τῆς ἀγάπης ὀνόματι, καθόλου καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀγάπης ὄντος. Ἀλλ' ὁ μὲν Λόγος τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, φανερῶς εἴρηται τοῦ Θεοῦ σοφία τῷ ἀποστολικῷ στόματι, ἔνθα φησὶ, « Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν, καὶ Θεοῦ σοφίαν. » Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποῦ ποτε εἰρῆσθαι ἀγάπην εὑρίσκομεν ; ἄν περ ἐπιμελῶς τῷ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου λογίῳ πρόσσχωμεν, ὃς εἰπὼν, « Ἀγαπητοὶ, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, » ἑπομένως συνῆψε, « Καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθη· ὁ δὲ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεὸν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. » Ἐν-
D ταῦθα ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν αὐτὴν εἰρηκέναι ἀγάπην τὸν Θεὸν, ἣν εἶπεν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Θεὸς ἄρα ἐκ Θεοῦ ἐστιν ἡ ἀγάπη· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐγεννήθη, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεται, τίνα τούτων μᾶλλον ἐνταῦθα ἐκλαβεῖν ὀφείλομεν εἰρῆσθαι ἀγάπην τὸν Θεὸν, δικαίως ζητεῖται. Ὁ γὰρ Πατὴρ μόνος ἐστὶν οὕτω Θεὸς, ὡς μὴ ἐκ Θεοῦ εἶναι, καὶ διὰ ταῦτα ἡ ἀγάπη, ἥτις οὕτω Θεός ἐστιν, ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἢ Υἱός ἐστιν, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐν τοῖς ἑπομένοις τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἀναμνήσας, οὐ καθ' ἣν ἡμεῖς αὐτὸν, ἀλλὰ καθ' ἣν αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, « Καὶ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, »

[3] Joan. xv, 25. [4] Luc. xvi, 16. [5] Matth. xxii, 40. [6] Luc xxiv, 44. [7] I Joan. iv, 7, 8.

manemus, et ipse in nobis, quia de Spiritu suo dedit nobis[8]. » Spiritus itaque sanctus de quo dedit nobis, facit nos in Deo manere, et ipsum in nobis, hoc autem facit dilectio. Ipse est igitur Deus dilectio. Denique paulo post cum hoc ipsum repetisset, atque dixisset : « Deus dilectio est, » continuo subjecit : « Et qui manet in dilectione, in Deo manet, et Deus manet in eo. » Unde supra dixerat : « In hoc cognovimus quia in ipso manemus et ipse in nobis, quia de Spiritu suo dedit nobis. » Ipse ergo significatur ubi legitur : « Deus dilectio est. » Deus igitur Spiritus sanctus qui procedit ex Deo, cum datus fuerit homini, accendit eum in dilectionem Dei et proximi, et ipse dilectio est. Non enim habet homo unde Deum diligat, nisi ex Deo. Propter quod paulo post dicit : « Nos diligamus, quia ipse prior dilexit nos[9]. » Apostolus quoque Paulus : « Dilectio, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis[10]. »

CAPUT XVIII.

Nullum est isto Dei dono excellentius. Solum est, quod dividit inter filios regni æterni et filios perditionis æternæ. Dantur et alia per Spiritum sanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt. Nisi ergo tantum impertiatur cuique Spiritus sanctus, ut cum Dei et proximi faciat amatorem, sinistra non transfertur ad dextram. Nec Spiritus proprie dicitur donum, nisi propter dilectionem. Quam qui non habuerit, « Si linguis hominum loquatur et angelorum, sonans æramentum est, et cymbalum tinniens. Et si habuerit prophetiam, et scierit omnia sacramenta, et omnem scientiam, et si habuerit omnem fidem ita ut montes transferat, nihil est. Et si distribuerit omnem substantiam suam, et si tradiderit corpus suum ut ardeat, nihil ei prodest[11]. » Quantum ergo bonum est, sine quo ad æternam vitam neminem bona tanta perducunt? Ipsa vero dilectio, sive charitas, nam unius rei est utrumque nomen, si habeat eam, qui non loquitur linguis, nec habet prophetiam, nec omnia scit sacramenta, omnemque scientiam, nec distribuit omnia sua pauperibus, vel non habendo quod distribuit, vel aliqua necessitate prohibitus, nec tradit corpus suum ut ardeat, si talis passionis nulla tentatio est, perducit ad regnum, ita ut ipsam fidem non faciat utilem nisi charitas. Sine charitate quippe fides potest quidem esse, sed non prodesse. Propter quod et apostolus Paulus : « In Christo, inquit, Jesu neque circumcisio, neque præputium aliquid valet, sed fides, quæ per dilectionem operatur[12] : » sic eam discernens

φησὶν, « ἱλασμὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· » κἀντεῦθεν ἐδίδαξεν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀλλήλους ἀγαπῶμεν, καὶ οὕτως ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει. Ἐπεὶ τοίνυν ἀγάπην τὸν Θεὸν εἴρηκε, εὐθὺς τέλων περὶ τοῦδε τοῦ πράγματος φανερώτερόν τι διαλεχθῆναι, « Ἐν τούτῳ, » φησὶ, « γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. » Τὸ Πνεῦμα τοίνυν τὸ ἅγιον, ἐξ οὗ δέδωκεν ἡμῖν, ποιεῖ ἡμᾶς ἐν τῷ Θεῷ μένειν, καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν· τοῦτο δὲ ποιεῖ ἡ ἀγάπη· αὐτός ἐστιν ἄρα ὁ Θεὸς ἡ ἀγάπη. Καὶ τέλος μετὰ μικρὸν τοῦτ' αὐτὸ ἐπαναλαβὼν, καὶ εἰπὼν, « Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶν, » ἑξῆς ἐπήγαγε, « Καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει· » ὅθεν ἀνωτέρω εἴρηκεν, « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. » Αὐτὸ ἄρα δηλοῦται ἔνθα ἀναγινώσκομεν, « Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν· » ὁ Θεὸς τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὰν δοθῇ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀνάπτει αὐτὸν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ πλησίον, καὶ αὐτὸ ἀγάπη ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ ἔχει ὁ ἄνθρωπος ὅθεν τὸν Θεὸν ἀγαπήσῃ, ὅτι μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διὸ μετ' ὀλίγα φησὶν, « Ἡμᾶς δὲ ἀγαπῶμεν, ὅτι αὐτὸς πρότερον ἠγάπησεν ἡμᾶς. » Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος « Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, » φησὶν, « ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀγάπης, ἥτις οὕτως ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ὡς καὶ αὐτὴ Θεὸς εἶναι.

Οὐδέν ἐστι τοῦδε τοῦ δώρου τοῦ Θεοῦ ὑψηλότερον· μόνον γάρ ἐστι τὸ διαιροῦν μεταξὺ τῶν υἱῶν τῆς αἰωνίου βασιλείας, καὶ τῶν υἱῶν τῆς αἰωνίου ἀπωλείας. Δίδονται δὲ καὶ ἕτερα διὰ τοῦ Πνεύματος δῶρα, ἀλλὰ δίχα τῆς ἀγάπης οὐδὲν ὠφελοῦσιν, εἰ μὴ ἄρα τοσοῦτον διανεμηθείη τινὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον ἐραστὴν ποιῆσαι· ἐκ γὰρ τῆς ἀριστερᾶς οὐ μετάγεται πρὸς τὴν δεξιάν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ Πνεῦμα κυρίως λέγεται δῶρον, ὅτι μὴ διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ὁ μὴ ἔχων, ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῇ, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἠχῶν ἐστι χαλκὸς καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον, καὶ ἐὰν ἔχῃ προφητείαν, καὶ εἰδῇ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν σχῇ πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, οὐδέν ἐστι· καὶ ἐὰν ψωμίσῃ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ ἐὰν παραδῷ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἵνα καυθῇ, οὐδὲν ὠφελεῖται. Πόσον τοίνυν ἀγαθόν ἐστι, οὗ χωρὶς πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν οὐδένα τοσαῦτα ὁδηγοῦσιν ἀγαθά; Αὐτὴ δὲ ἡ ἀγάπη, εἰ καὶ μὴ γλώσσαις λαλεῖ, μήτ' ἔχει προφητείαν, μήτε πάντα οἶδε τὰ μυστήρια, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, μήτε ψωμίζει πτωχοῖς πάντα τὰ ἑαυτῆς, ἢ τῷ μὴ ἔχειν τί ποτ' ἂν ψωμίσειεν, ἤ τινι ἀνάγκῃ κωλυθεῖσα, μήτε παραδώσει τὸ σῶμα ἑαυτῆς ὡς καυθῆναι, εἰ τοιούτου πάθους μηδείς ἐστι πειρασμὸς, χειραγωγεῖ πρὸς τὴν βασιλείαν ὡς καὶ αὐτὴν τὴν πίστιν μηδὲν

—

[8] Joan. IV, 13. [9] ibid. 19. [10] Rom V, 5. [11] I Cor. XIII, 1 seqq. [12] I Cor. V, 6.

ab ea fide qua « et dæmones credunt, et contremiscunt[13]. » Dilectio igitur quæ ex Deo est, et Deus est, proprie Spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei charitas, per quam nos tota inhabitat Trinitas. Quocirca rectissime Spiritus sanctus, cum sit Deus, vocatur etiam donum Dei. Quòd donum proprie quid nisi charitas intelligenda est, quæ producit ad Deum, et sine qua quodlibet aliud donum Dei non producit ad Deum?

CAPUT XIX.

An et hoc probandum est, Dei donum dictum esse in sacris Litteris Spiritum sanctum? Si et hoc exspectatur, habemus in Evangelio secundum Joannem Domini Jesu Christi verba dicentis: « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. »—« Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. » Porro evangelista secutus adjunxit: « Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum[14]. » Unde dicit etiam Paulus apostolus: « Et omnes unum Spiritum potavimus[15]. » Utrum autem donum Dei sit appellata aqua ista, quæ est Spiritus sanctus, hoc quæritur. Sed sicut hic invenimus hanc aquam Spiritum sanctum esse, ita invenimus alibi in ipso Evangelio hanc aquam donum Dei appellatam.

A Nam Dominus idem quando cum muliere Samaritana ad puteum loquebatur, cui dixerat: « Da mihi bibere, » cum illa respondisset, quod « Judæi non coutuntur Samaritanis, » respondit Jesus, et dixit ei: « Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. » Dixit ei mulier: « Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est; unde ergo habes aquam vivam? » et cætera. Respondit Jesus et dixit: « Omnis qui biberit ex hac aqua sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam[16]. » Quia ergo hæc aqua viva, sicut evangelista exponit, Spiritus B est sanctus, procul dubio Spiritus donum Dei est, de quo hic Dominus ait: « Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. » Nam quod ibi ait, « Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, » hoc isto loco; « Fiet in eo, inquit, fons aquæ salientis in vitam æternam. » Paulus quoque apostolus, « Unicuique, inquit, nostrum datur gratia secundum mensuram donationis Christi[17]. » Atque ut donationem Christi Spiritum sanctum ostenderet, secutus adjunxit: « Propter quod dicit: Ascendit in altum; captivavit captivitatem,

ἕτερον ποιεῖ ὠφέλιμον εἶναι, ὅτι μὴ ἡ ἀγάπη. Χωρὶς γὰρ ἀγάπης ἡ πίστις δύναται μὲν εἶναι, οὐ μὴν δὲ καὶ ὠφελεῖν. Ἔνθεν τοι καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, « Ἐν Χριστῷ, » φησὶν, « Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις, ἡ διὰ τῆς ἀγάπης ἐνεργουμένη, » οὕτως αὐτὴν διακρίνων ἀπὸ τῆς πίστεως, καθ' ἣν « καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι καὶ φρίττουσιν. » Ἡ ἀγάπη τοίνυν, ἥτις ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ Θεός ἐστι κυρίως, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι, δι' οὗ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη, δι' ἧς ἐν ἡμῖν ἡ Τριὰς ὅλη ἐνοικεῖ. Ἀμέλει καὶ ὀρθότατα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Θεὸς ὂν, καὶ δῶρον Θεοῦ καλεῖται. Ὃ δῶρον κυρίως τί ποτε ἕτερον νοητέον, ὅτι μὴ τὴν ἀγάπην, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν προσάγουσαν, καὶ ἧς χωρὶς πᾶν ὁτιοῦν ἕτερον Θεοῦ χάρισμα οὐ προσάγει πρὸς τὸν Θεόν;

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Τίνι λόγῳ δῶρον καὶ χάρισμα τοῦ Θεοῦ λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἆρ' οὖν καὶ τοῦτ' ἀποδεικτέον, δῶρον Θεοῦ εἰρῆσθαι ἐν ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τίς ἐκδέχεται; Ἔχομεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ τὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ῥήματα λέγοντος, « Εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω. »—« Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, » ὡς εἶπεν ἡ Γραφὴ, « ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. » Εὐθὺς δὲ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἑπόμενος συνῆψε, « Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Ὅθεν φησὶ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, « Καὶ πάντες ἓν Πνεῦμα ἐπίομεν. » Πότερον δὲ C δῶρον Θεοῦ ὠνομάσθη τόδε τὸ ὕδωρ, ὅπερ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, τοῦτο ζητεῖται. Ἀλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα εὑρίσκομεν τόδε τὸ ὕδωρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι, οὕτως εὑρίσκομεν καὶ ἀλλαχοῦ ἐν αὐτῷ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦτο τὸ ὕδωρ *τοῦ Θεοῦ δῶρον* προσαγορευθέν. Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς Κύριος τῇ Σαμαρείτιδι γυναικὶ παρὰ τῷ φρέατι ὁμιλῶν, ᾗπερ εἰρήκει, « Δός μοι πιεῖν, » ἐκείνης ἀποκριθείσης, ὅτι « Ἰουδαῖοι οὐ συγχρῶνται τοῖς Σαμαρείταις, » ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν, « Εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκέ σοι ὕδωρ ζῶν. » Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ, « Κύριε, οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ, D « Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν, ὁ δὲ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ ὕδωρ τοῦτο τὸ ζῶν, καθάπερ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐξηγήσατο, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστιν, ἀναμφιβόλως δῶρον τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμά ἐστι, περὶ οὗ ἐνταῦθά φησιν ὁ Κύριος, « Εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκέ σοι ὕδωρ ζῶν. » Ὃ γὰρ ἐκεῖ εἴρηκε, « Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος, » τοῦτο ἐνταῦθά φησι, « Γενήσεται αὐτῷ

[13] Jac. II, 19. [14] Joan. VII, 37-39. [15] I Cor. XII, 13. [16] Joan. IV, 10-14. [17] Ephes. IV, 7.

dedit dona hominibus [18]. » Notissimum est autem, Dominum Jesum, cum post resurrectionem a mortuis ascendisset in cœlum, dedisse Spiritum sanctum, quo impleti qui crediderant linguis omnium gentium loquebantur. Nec moveat, quod ait, *Dona*, non donum; id enim testimonium ex psalmo posuit. Hoc autem in psalmo ita legitur: « Ascendisti in altum, captivasti captivitatem, accepisti dona in hominibus [19]. » Sic enim plures codices habent, et maxime Græci, et ex Hebræo sic interpretatum habemus. *Dona* itaque dixit Apostolus, quemadmodum Propheta, non donum. Sed cum Propheta dixerit: « Accepisti in hominibus, » Apostolus maluit dicere, « Dedit dona hominibus, » ut ex utroque scilicet verbo, uno prophetico, apostolico altero, quia in utroque est divini sermonis auctoritas, sensus plenissimus redderetur. Utrumque enim verum est, et quia dedit hominibus, et quia accepit in hominibus. Dedit hominibus, tanquam caput membris suis. Accepit in hominibus idem ipse utique in membris suis, propter quæ membra sua clamavit de cœlo: « Saule, Saule, quid me persequeris [20]? » Et de quibus membris suis ait: « Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis [21]. » Ipse ergo Christus et dedit de cœlo, et accepit in terra. Porro autem dona ob hoc ambo dixerunt, et propheta, et Apostolus, quia per donum, quod

A est Spiritus sanctus, in commune omnibus membris Christi multa dona quæ sunt quibusque propria dividuntur. Non enim singuli quique habent omnia, sed hi illa, et alii alia, quamvis ipsum donum, a quo cuique propria dividuntur, omnes habeant, id est Spiritum sanctum. Nam et alibi cum multa dona commemorasset: « Omnia, inquit, hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique, prout vult [22]. » Quod verbum et in Epistola, quæ ad Hebræos est, invenitur, ubi scriptum est: « Attestante Deo signis et ostentis, et variis virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus [23]. » Et hic cum dixisset: *Ascendit in altum, captivavit captivitatem, dedit dona hominibus*: « Quod autem ascendit ait, quid est nisi quia
B et descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam vero evangelistas, quosdam autem pastores et doctores. » Ecce quare dicta sunt dona, quia sicut alibi dicit: « Nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes prophetæ [24]? » et cætera: hic autem adjunxit: « Ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi [25]. » Hæc est domus, quæ, sicut Psalmus canit, ædificatur post captivitatem; quoniam qui sunt a

πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, « Ἑκάστῳ, » φησὶν, « ἡμῶν
C δίδοται χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. » Καὶ ἵνα τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἀποδείξῃ, ἑπόμενος συνῆψε, « Διὸ καὶ φησὶν, Ἀναβὰς εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. » Γνωριμώτατον δέ ἐστι, τὸν Κύριον Ἰησοῦν, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν εἰς οὐρανὸν ἀνελθόντα, δοῦναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗ πλησθέντες οἱ πιστεύσαντες, ταῖς τῶν ἐθνῶν γλώσσαις πάντων ἐλάλουν· μὴ δὲ θροείτω ἡμᾶς, ὅτι φησὶ, δόματα, οὐχὶ δόμα. Ταύτην γὰρ τὴν μαρτυρίαν ἐκ τοῦ ψαλμοῦ τέθεικε, τοῦτο δ' ἐν τῷ ψαλμῷ οὕτως ἀναγινώσκεται, « Ἀνέβης εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν, ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις. » Οὕτω γὰρ τὰ πλεῖστα τῶν βιβλίων
D ἔχουσι, καὶ μάλιστα τῶν Γραικῶν καὶ τῶν Ἑβραίων οὕτως ἑρμηνευθὲν ἔχομεν. Δόματα τοίνυν φησὶν ὁ Ἀπόστολος ὃν τρόπον ὁ προφήτης, οὐ δόμα, ἀλλὰ τοῦ προφήτου φαμένου, « Ἔλαβες ἐν ἀνθρώποις, » ὁ Ἀπόστολος μᾶλλον εἵλετο εἰπεῖν, « Ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις· » ὡς ἐξ ἑκατέρου δηλαδὴ λόγου, ἑνὸς μὲν τοῦ προφητικοῦ, ἑτέρου δὲ τοῦ ἀποστολικοῦ (καὶ γὰρ ἐν ἑκατέρῳ αὐθεντία τοῦ θείου λόγου) πληρεστάτη ἀποδοθῇ ἡ ἔννοια· ἑκάτερον γὰρ ἀληθὲς καὶ ὅτι δέδωκε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὅτι ἔλαβεν ἐν ἀνθρώποις. Ἔδωκε μὲν γὰρ τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἂν κεφαλὴ τοῖς οἰκείοις μέλεσιν, ἔλαβε δὲ ἐν ἀνθρώποις ὁ αὐτὸς, δηλονότι ἐν τοῖς οἰκείοις

μέλεσι, δι' ἅπερ οἰκεῖα μέλη ἐξ οὐρανοῦ ἐβόησε,
C « Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; » Καὶ περὶ τῶν οἰκείων μελῶν φησιν, « Ἐφ' ὅσον ἑνὶ τῶν ἐλαχίστων μου ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε. » Αὐτὸς ἄρα ὁ Χριστὸς καὶ ἔδωκεν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔλαβεν ἐν τῇ γῇ. Διὰ ταῦτα δὲ δόματα καὶ ἄμφω εἶπον, ὅ τε προφήτης καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι διὰ τοῦ δώρου, τουτέστι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς κοινὸν τοῖς ἀνθρώποις τοῖς τοῦ Χριστοῦ μέλεσι πολλὰ δῶρα, ἅπερ εἰσὶν ἑκάστῳ ἴδια, διαιροῦνται· οὐδὲ γὰρ ἕκαστοι πάντα ἔχουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν τάδε, οἱ δὲ τάδε, καίπερ αὐτὸ τὸ δῶρον, ἀφ' οὗ ἑκάστῳ ἴδια διαιροῦνται, πάντες ἔχουσι, τουτέστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ πολλῶν δώρων εἴτ' οὖν χαρισμάτων μνημονεύσας, « Πάντα δὲ ταῦτα, » φησὶν, « ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν
D ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. » Ὃ ῥῆμα κἀν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ εὑρίσκεται, ἔνθα γέγραπται, « Συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείοις καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς· » κἀνταῦθα δὲ εἰπὼν, « Ἀναβὰς εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. » — « Τὸ δὲ *ἀνέβη*, φησὶ, τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; Ὁ δὲ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Καὶ αὐτὸς δέδωκεν οὓς μὲν ἀποστόλους, οὓς δὲ προφήτας, οὓς δ' εὐαγγελιστὰς, οὓς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους. » Ἰδοὺ τίνος ἕνεκεν εἴρηνται δόματα. Καὶ γὰρ

[18] Eph. IV, 8. [19] Psal. LXVI, 19. [20] Act. IX, 4. [21] Matth. XXV, 40. [22] I Cor. XII, 11. [23] Hebr. II, 4. [24] I Cor. XII, 78, 29. [25] Ephes. IV, 12.

diabolo eruti, a quo captivi tenebantur; de his A ædificatur domus Christi, quæ domus appellatur Ecclesia. Hanc autem captivitatem ipse captivavit, qui diabolum vicit. Et ne illa, quæ futura erant sancti capitis membra, in æternum supplicium secum traheret, eum justitiæ prius, deinde potentiæ vinculis alligavit. Ipse itaque diabolus est appellata captivitas, quem captivavit, qui ascendit in altum, et dedit dona hominibus, vel accepit in hominibus. Petrus autem apostolus, sicut in eo libro canonico legitur, ubi scripti sunt actus apostolorum, loquens de Christo, commotis corde Judæis et dicentibus: « Quid ergo faciemus, fratres, monstrate nobis, » dixit ad eos: « Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti[26]. » Itemque in eodem libro legitur, Simonem Magum apostolis dare voluisse pecuniam, ut ab eis acciperet potestatem, qua per impositionem manus ejus daretur Spiritus sanctus. Cui Petrus idem: « Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei æstimasti te per pecunias possidere[27]. » Et alio ejusdem libri loco, cum Petrus Cornelio, et eis, qui cum eo fuerant, loqueretur, annuntians, et prædicans Christum, ait Scriptura: « Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, et obstupuerunt, qui ex circumcisione fideles simul cum Petro venerant, quia et in nationes donum Spiritus sancti effusum est: audiebant enim illos loquentes linguis, et magnificantes Deum[28]. » De quo facto suo quod incircumcisos baptizaverat, quia priusquam baptizarentur, ut nodum quæstionis hujus auferret, in eos venerat Spiritus sanctus, cum Petrus postea redderet rationem fratribus, qui erant Hierosolymis, et hac re audita movebantur, ait post cætera: « Cum cœpissem autem loqui ad illos, cecidit Spiritus sanctus in illos, sicut et in nos in initio. Memoratusque sum verbi Domini, sicut B dicebat: Quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. Si igitur æquale donum dedit illis, sicut et nobis, qui credidimus in Dominum Jesum Christum: ego quis eram, qui possem prohibere Deum non dare illis Spiritum sanctum[29]. » Et multa alia sunt testimonia Scripturarum, quæ concorditer attestantur, donum Dei esse Spiritum sanctum, in quantum datur eis qui per eum diligunt Deum; sed nimis longum est cuncta colligere. Et quid eis satis est, quibus hæc quæ diximus, satis non sunt? Sane admonendi sunt, quandoquidem donum Dei jam

ὡς ἀλλαχοῦ φησι, « Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐνταῦθα δὲ συνῆψεν, « εἰς τελείωσιν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. » C Οὗτός ἐστιν ὁ οἶκος, ὁ, καθάπερ ὁ ψαλμὸς ᾄδει, οἰκοδομούμενος μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου ῥυσθέντων, παρ' οὗ κατείχοντο αἰχμάλωτοι, οἰκοδομεῖται ὁ τοῦ Χριστοῦ οἶκος, ὃς οἶκος Ἐκκλησία προσαγορεύεται. Ταύτην δὲ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτὸς ᾐχμαλώτευσεν, ἐπειδὴ τὸν διάβολον ἐνίκησε, καὶ ἵνα μὴ τὰ μέλλοντα μέλη τῆς ἁγίας κεφαλῆς ἔσεσθαι, εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν μεθ' ἑαυτοῦ ἐπισπάσηται, πρότερον μὲν ταῖς τῆς δικαιοσύνης αὐτὸν, ἔπειτα δὲ ταῖς τῆς δυνάμεως πέδαις συνέδησεν. Αὐτὸς τοίνυν ὁ διάβολος αἰχμαλωσία προσηγορεύθη, ὃν ᾐχμαλώτευσεν ὁ ἀναβὰς εἰς τὸ ὕψος καὶ δοὺς δόματα τοῖς ἀνθρώποις, ἢ λαβὼν ἐν ἀνθρώποις. Πέτρος δὲ ὁ ἀπόστολος, D ὥσπερ ἐν τῇ κεκανονισμένῃ βίβλῳ ἀναγινώσκομεν, ἔνθα αἱ τῶν ἀποστόλων Πράξεις γεγραμμέναι εἰσὶ, διαλεγόμενος περὶ τοῦ Χριστοῦ, κατανυγέντων τῇ καρδίᾳ τῶν Ἰουδαίων, καὶ λεγόντων, « Τί οὖν ποιήσομεν, ἀδελφοὶ, δείξατε ἡμῖν; » εἶπε πρὸς αὐτοὺς, « Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ αὖθις ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ ἀναγινώσκομεν, « Σίμωνα τὸν Μάγον τοῖς ἀποστόλοις δοῦναι θελήσαντα χρήματα, ἵνα παρ' αὐτῶν λάβῃ ἐξουσίαν, καθ' ἣν ἂν δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτοῦ διδῷτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Ὥπερ ὁ αὐτὸς Πέτρος, « Τὸ ἀργύριόν σου, φησὶ, σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν· ὅτι τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ ὑπέλαβες χρημάτων κτᾶσθαι. » Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ τῆς αὐτῆς βίβλου χωρίῳ, ἡνίκα Πέτρος τῷ Κορνηλίῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ οὖσι διελέγετο ἀπαγγέλλων καὶ κηρύττων τὸν Χριστὸν, φησὶν ἡ Γραφὴ, « Ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον, καὶ ἐξεπλάγησαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ, οἱ σὺν τῷ Πέτρῳ ἐλθόντες· ὅτι καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκκέχυται. Ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλώσσαις, καὶ μεγαλυνόντων τὸν Θεόν· » περὶ ἧς αὐτοῦ πράξεως, ὅτι τοὺς ἀπεριτμήτους ἐβάπτισε, πρὶν γὰρ ἢ βαπτισθῆναι, ὡς τὴν ἀπορίαν τοῦδε τοῦ ζητήματος ἀφέληται, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς, λόγον μετὰ ταῦτα ὁ Πέτρος ἀποδιδοὺς τοῖς οὖσιν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀδελφοῖς, καὶ τοῦδε τοῦ πράγματος ἀκουσθέντος ταραττομένοις εἶπε μεθ' ἕτερα, « Ἀρξαμένου δέ μου λαλεῖν πρὸς αὐτοὺς, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτοὺς, ὥσπερ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ, καὶ ἐμνήσθην τοῦ λόγου Κυρίου, ὡς ἔλεγεν, ὅτι *Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ἐν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ*. Εἰ τοίνυν ἴσην δωρεὰν δέδωκεν αὐτοῖς, ὥσπερ καὶ ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τίς ἤν ἐγὼ ὁ δυνάμενος κωλῦσαι τὸν Θεὸν μὴ δοῦναι αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; » Καὶ πολλαί εἰσιν ἕτεραι τῶν Γραφῶν μαρτυρίαι, αἳ συμφώνως μαρτυροῦσι δῶρον Θεοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρ' ὅσον δίδοται τοῖς δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν

[26] Act. II, 37, 38. [27] Act. VIII, 20. [28] Act. X, 44-46. [29] Act. XI, 15-17.

vident Spiritum sanctum, ut cum audiunt donum Spiritus sancti, illud genus locutionis agnoscant, quo dictum est, in explicatione corporis carnis. Sicut enim corpus carnis nihil est aliud quam caro, sic donum Spiritus sancti nihil est aliud quam Spiritus sanctus. In tantum ergo donum Dei est, in quantum datur eis, quibus datur. Apud se autem Deus est, et si nemini datur, quia Deus erat Patri et Filio coæternus, antequam cuiquam daretur. Nec quia illi dant, ipse datur, ideo minor est illis. Ita enim datur sicut donum Dei, ut etiam seipsum det, sicut Deus. Non enim dici potest, non esse suæ potestatis, de quo dictum est : « Spiritus ubi vult spirat[30]. » Et illud apostolicum, quod jam supra commemoravi : « Omnia hæc operatur unus, atque idem Spiritus, dividens propria unicuique, prout vult[31]. » Non est illic conditio dati, et dominatio dantium, sed concordia dati et dantium. Quapropter si sancta Scriptura proclamat, « Deus charitas est ; » illa quæ ex Deo est, et in nobis id agit, ut in Deo maneamus, et ipse in nobis, et hoc inde cognoscimus, quia de Spiritu suo dedit nobis ; ipse Spiritus ejus, est Deus charitas : deinde si in donis Dei nihil majus est charitate, et nullum est majus donum Dei, quam Spiritus sanctus, quid consequentius quam ut ipse sit charitas, qui dicitur et Deus et ex Deo ? Et si charitas, qua Pater diligit Filium, et Patrem diligit Filius, ineffabiliter communionem demonstrat amborum, quid convenientius quam ut ille dicatur charitas proprie qui Spiritus est communis ambobus ? Hoc enim sanius creditur vel intelligitur, ut non solus Spiritus sanctus charitas sit in illa Trinitate, sed non frustra proprie charitas nuncupetur, propter illa quæ dicta sunt : sicut non solum est in illa Trinitate vel Spiritus vel sanctus, quia et Pater Spiritus, et Filius Spiritus ; et Pater sanctus, et Filius sanctus, quod non ambigit pietas, et tamen iste non frustra proprie dicitur Spiritus sanctus. Quia enim est communis ambobus, id vocatur ipse proprie, quod ambo communiter. Alioquin si in illa Trinitate solus Spiritus sanctus est charitas, profecto et Filius non solum Patris, verum etiam Spiritus sancti Filius invenitur. Ita enim locis innumerabilibus dicitur et legitur Filius unigenitus Dei Patris : ut tamen et illud verum est, quod Apostolus ait de Deo Patre : « Qui eruit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii charitatis suæ[32], » non dixit, Filii sui ; quod si diceret, verissime diceret, quemadmodum, quia sæpe dixit, verissime dixit, sed ait, « Filii charitatis suæ. » Filius

ἀγαπῶσιν. Ἀλλὰ σφόδρα μακρὸν ἀναλέγεσθαι πάσας. Καὶ ἄλλως δὲ τί ποτ' ἂν ἀποχρήσειε τοῖς ἅπερ ἔφημεν μὴ ἀποχρῶντα ; Τοῦτό γε μὴν χρὴ τούτους διδάξαι, ὡς ὁπότε δῶρον Θεοῦ ἤδη συνορῶσιν εἰρῆσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπειδὰν ἀκούωσι, « δῶρον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, » ἐκεῖνο τὸ γένος ἐπιγινώσκει τῆς διαλέξεως, ὅπερ εἴρηται ἐν τῇ ἐπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός. Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα τῆς σαρκὸς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἡ σάρξ, οὕτω τὸ δῶρον τοῦ Πνεύματος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐπὶ τοσοῦτον τοίνυν δῶρόν ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον δίδοται, οἷς δίδοται. Παρ' ἑαυτῷ δὲ ὁ Θεός ἐστιν, εἰ καὶ μηδενὶ δίδοται, ἐπειδὴ Θεὸς ἦν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συναΐδιος πρὶν ἢ ἑκάστῳ δοθῆναι. Οὐδὲ μὴν ἐπειδὴ οἱ μὲν διδόασι, τὸ δὲ δίδοται, διὰ ταῦτα ἔλαττον ἐκείνου ἐστίν. Οὕτω γὰρ δίδοται ὥσπερ τοῦ Θεοῦ δῶρον, ὡς καὶ αὐτὸ ἑαυτὸ διδόναι ὥσπερ Θεός. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν λέγεσθαι μὴ εἶναι τῆς ἑαυτοῦ ἐξουσίας, περὶ οὗ εἴρηται, « Τὸ Πνεῦμα, ὅπου θέλει πνεῖ. » Καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ὅπερ ἤδη ἀνωτέρω ἀνέμνησα, « Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἴδια ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. » Οὐδ' ἔστιν ἐκεῖ ὑποταγὴ τοῦ διδομένου καὶ τῶν διδόντων, ἀλλ' ὁμόνοια τοῦ διδομένου καὶ τῶν διδόντων. Διὰ δὴ ταῦτα εἴπερ ἡ θεία Γραφὴ βοᾷ, « Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, » ἡ ἐκ τοῦ Θεοῦ οὖσα, καὶ ἐν ἡμῖν τοῦτο ποιοῦσα, ὡς ἐν τῷ Θεῷ ἡμᾶς μένειν, καὶ αὐτὸν ἐν ἡμῖν, καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν γινώσκομεν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐστιν ὁ Θεὸς ἀγάπη. Ἔπειτα δὲ εἰ ἐν τοῖς χαρίσμασι τοῦ Θεοῦ οὐδέν ἐστι μεῖζον τῆς ἀγάπης, καὶ μηδέν ἐστι μεῖζον δῶρον τοῦ Θεοῦ ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τί καταλληλότερον ἢ αὐτὸ εἶναι ἀγάπην, ἥτις ἐκ Θεοῦ καὶ Θεὸς εἶναι λέγεται ; Εἰ δὲ καὶ ἡ ἀγάπη, καθ' ἣν ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ ὁ Υἱὸς ἀγαπᾷ τὸν Πατέρα, ἀῤῥήτως, τὴν κοινωνίαν δείκνυσιν ἀμφοῖν, τί ποτ' ἂν ἁρμοδιώτερον ἢ ὡς αὐτὸ κυρίως λέγεσθαι ἀγάπην, ὅπερ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστι κοινὸν ἀμφοτέρων ; Τοῦτο γὰρ ὑγιέστερον πιστεύεται, ἢ νοεῖται, ὡς μὴ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγάπην εἶναι ἐν τῇ Τριάδι, ἀλλὰ μὴ μάτην ἰδίως προσαγορεύεσθαι ἀγάπην διὰ τὰ εἰρημένα· ὥσπερ οὐ μόνον εἴρηται ἐν τῇ Τριάδι ἢ Πνεῦμα ἢ ἅγιον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Πνεῦμα, καὶ ὁ Υἱὸς Πνεῦμα, καὶ ὁ Πατὴρ ἅγιος, καὶ ὁ Υἱὸς ἅγιος, ὅπερ ἡ εὐσέβεια οὐ διστάζει, ὅμως οὐ μάτην αὐτὸ ἰδίως Πνεῦμα ἅγιον λέγεται· ἐπειδὴ γὰρ κοινόν ἐστιν ἀμφοῖν, τοῦτο ἰδίως αὐτὸ καλεῖται, ὅπερ ἄμφω κοινῶς· εἰ μή, εἰ ἐν τῇ Τριάδι μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀγάπη ἐστί, παντάπασι καὶ ὁ Υἱὸς οὐ μόνον τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Υἱὸς εὑρίσκεται. Οὕτω γὰρ ἐν μυρίοις τόποις λέγεται καὶ ἀναγινώσκεται ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς κἀκεῖνο ἀληθὲς εἶναι, ὅ φησιν ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « Ὃς ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετήνεγκεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, » καὶ οὐχ εἶπε, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὅπερ εἰ εἶπεν, ἀληθέστατα ἂν εἶπε, καθὰ δὴ πολλάκις εἰπών, ἀληθέστατα εἶπεν· ἀλλ' ἔφη, « τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. » Ὁ

[30] Joan. III, 8. [31] I Cor. XII, 11. [32] Coloss. I, 13.

ergo est etiam Spiritus sancti, si non est in illa Trinitate charitas (Dei) nisi Spiritus sanctus. Quod si absurdissimum est, restat ut non solus ibi sit charitas Spiritus sanctus, sed propter illa, de quibus satis disserui, proprie sic vocetur. Quod autem dictum est : « Filii charitatis suæ, » nihil aliud intelligatur, quam Filii sui dilecti, quam A Filii postremo substantiæ suæ. Charitas quippe Patris, quæ in natura ejus est ineffabiliter simplici, nihil est aliud, quam ejus ipsa natura atque substantia, ut sæpe jam diximus, et sæpe iterare non piget. Ac per hoc Filius charitate ejus nullus est alius, quam qui de substantia ejus est genitus.

Υἱὸς ἄρα καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, εἰ μή ἐστιν ἕτερόν τι ἐν τῇ Τριάδι ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὅτι μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅπερ εἰ ἀμαθέστατόν ἐστι, λείπεται, ὡς μὴ μόνον ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἀγάπην, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνα, περὶ ὧν ἅλις διεσάφησα, ἰδίως οὕτω καλεῖσθαι. Τὸ δὲ ῥηθὲν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ μηδὲν ἕτερόν τι νοεῖσθαι ἢ τοῦ ἠγαπημένου Υἱοῦ αὐτου, ἢ τέλος, τοῦ Υἱοῦ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς, ἡ ἐν τῇ ἀῤῥήτως ἁπλῇ φύσει αὐτοῦ οὖσα, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἡ αὐτοῦ φύσις καὶ οὐσία, ὡς πολλάκις ἤδη εἰρήκαμεν, καὶ πολλάκις ἐπαναλαμβάνει οὐκ ὀκνηρόν. Καὶ διὰ ταῦτα ὁ Υἱὸς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ οὐδείς ἐστιν ἕτερος ὅτι μὴ ὁ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γεννηθείς.

ΜΑΞΙΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΤΟΥ ΠΛΑΝΟΥΔΗ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΛΑΤΙΝΩΝ

ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ

—

MAXIMI PLANUDÆ

SYLLOGISMI

DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI CONTRA LATINOS.

—

Vide tom. CLXI, col. 309, ubi cum Bessarionis et Demetrii Cydonii refutationibus eduntur. — « Miraretur quispiam, inquit ibi Cydonius, virum hunc, qui, ob hæc pauca et imbecilla argumenta, conatur evertere librum sancti Augustini, in quo transferendo in linguam Græcam multum elaboravit. Si enim illum laborem subiit, volens nocere iis qui legerint, absurdus revera est, ac dignus inter pios multæ reprehensionis laborare, ut animis aliorum nocens ; sin autem sciens utilem fore quibus erit obvius, et nostratibus gratificaturus vertere illum elegit, quid rursus quasi pœnitentia ductus, veluti nocua cavere hortatur, quæ propter utilitatem legentium interpretatus est ? Cæterum absurdi hujus causa est, terror illius qui tunc imperabat, quem inexorabilem sciens fore his qui Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere asserunt, hisce argumentis carcere ac vinculis seipsum liberare voluit. »

—

S. AUGUSTINI

TRACTATUS IN EVANGELIUM JOANNIS

DE SPIRITUS SANCTI PROCESSIONE.

(Interpretibus, ut Petro Arcudio visum est, Bessarione vel Demetrio Cydonio.

—

Ex Tractatu XCIV, super illis verbis : *Nunc vado ad eum, qui me misit, et nemo, inquit, ex vobis interrogat me, Quo vadis?*

Significat Dominus Jesus sic se iturum, ut nullus interroget, Quo vadis? quod palam fieri visu corporis cernerent; nam superius interrogaverant eum discipuli quo esset iturus, et responderat eis se iturum quo ipsi tunc venire non possent. Nunc vero ita se promittit iturum, ut nullus eorum, quo vadit interroget. Nubes enim suscepit eum quando ascendit ab eis; et euntem in cœlum, non verbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt. « Sed quia hæc locutus sum vobis, inquit, tristitia implevit cor vestrum. » Videbat utique quid illa sua verba in eorum cordibus agerent : spiritalem quippe nondum interius habentes consolationem, quam per Spiritum sanctum fuerant habituri, id quod exterius in Christo videbant, amittere metuebant. Et quia se amissuros esse illum vera de- A nuntiantem dubitare non poterant : contristabatur humanus affectus, quia carnalis desolabatur aspectus. Noverat autem ille quid eis potius expediret, quia visus interior ipse est utique melior, quo eos consolaturus fuerat Spiritus sanctus: non cernentium corporibus ingesturus corpus humanum, sed seipsum credentium pectoribus infusurus. Denique adjungit : « Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, ut ego vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos. » Tanquam diceret : Expedit vobis, ut hæc forma servi auferatur a vobis. Caro quidem factum Verbum habito in vobis : sed nolo me carnaliter adhuc diligatis, et isto lacte contenti semper infantes esse cupiatis. « Expedit vobis, ut ego B vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos. » Si alimenta tenera, quibus vos alui, non subtraxero, solidum cibum non esurietis : si carni carnaliter hæseritis, capaces Spiritus non eritis.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

—

Ἐκ τοῦ ϞΔ' λόγου, ἐν ἐκείνοις τοῖς ῥήμασι, *Νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με, Ποῦ ὑπάγεις;*

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσεν ἑαυτὸν οὕτως ἀπελευσόμενον, ὡς μηδένα αὐτὸν ἐρωτήσειν, Ποῦ ὑπάγεις; ὅπερ τῇ τοῦ σώματος ὄψει φανερῶς ἔμελλον ὄψεσθαι. Ἀνωτέρω γὰρ ἠρωτήκεσαν αὐτὸν, ποῦ ὑπάγει. Οἷς ἀπεκρίθη, Ἐκεῖ μέλλει ἀποδημήσειν, ὅποι νῦν ἐκεῖνοι ἀπαχθῆναι οὐχ οἷοί τε ἦσαν. Νῦν δὲ ἑαυτὸν οὕτως ἀπελευσόμενον προλέγει, ὡς μηδένα ἐκείνων ἐρωτήσειν, Ποῦ ὑπάγεις; Νεφέλη γὰρ ὑπέλαβεν αὐτὸν, ὅτ' ἀπ' αὐτῶν διιστάμενος ἀνῄει. Καὶ τότε τοῦτον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνιόντα οὐ λόγοις ἠρώτων, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεώρουν. « Ἀλλ' ὅτι ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, φησὶν, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν· » ἑώρα γὰρ τί ποτε τὰ ῥήματα ταῦτα ἔδρων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Οὔπω γὰρ τὴν πνευματικὴν παράκλησιν ἔχοντες, ἣν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔμελλον C ἕξειν, ὅπερ ἔξωθεν ἑώρων ἐν τῷ Χριστῷ, τοῦτ' ἀποβαλεῖν ἐδεδίεσαν. Καὶ ἐπειδήπερ ἀναμφίβολον ἦν ἡ ἀποβολὴ τοῦ Χριστοῦ προλέγοντος τούτοις τὰ ἀληθῆ, ἀναγκαῖον ἦν ἀλγεῖν τὴν ἀνθρωπίνην διάθεσιν ἀνενεργήτου τῆς ἀνθρωπίνης ὄψεως καταλειπομένης. Ἀλλ' ἐκεῖνος ᾔδει τί μᾶλλον ἐκείνοις ἐλυσιτέλει· ἡ γὰρ ἔνδον ὄψις βελτίων ἐστὶν, ᾗ ἔμελλε παραμυθήσεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀνθρώπινον σῶμα εἰς τὰς τῶν ὁρώντων ὄψεις εἰσάγειν, ἀλλ' αὐτὸ ἐνιὲν ταῖς τῶν πιστευόντων καρδίαις. Ἀμέλει τούτοις συνάπτει, « Ἀλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν, συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. » Ὡσανεὶ λέγων, Συμφέρει ὑμῖν, ὑμῶν ἀφαιρεθῆναι τὴν μορφὴν ταύτην D τοῦ δούλου· νῦν μὲν γὰρ σὰρξ γεγονὼς ὁ Λόγος ὑμῖν ἐνοικῶ, ἀλλ' οὐ βούλομαι ἔτι σαρκικῶς ὑμᾶς ἐμὲ ἀγαπᾶν, ἀρκουμένους τε τῷ γάλακτι τούτῳ, νηπίους ἐπιθυμεῖν εἶναι διὰ παντός. Συμφέρει ὑμῖν

Nam quid est, « Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos? » Nunquid hic positus, eum non poterat mittere? Quis hoc dixerit? Neque enim ubi ille erat, iste inde recesserat: vel sic venerat a Patre, ut non maneret in Patre? Postremo quomodo eum etiam hic constitutus non poterat mittere, quem scimus super eum baptizatum venisse, atque mansisse: imo vero a quo scimus eum nunquam separabilem fuisse? Quid est ergo: « Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos, » nisi, Non potestis capere Spiritum quandiu secundum carnem persistitis nosse Christum? Unde ille, qui jam acceperat Spiritum, « Et si noveramus, inquit, secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. » Etiam ipsam quippe carnem Christi, non secundum carnem novit, qui Verbum carnem factum spiritaliter novit. Hoc nimirum significare voluit Magister bonus, dicendo: « Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. » Christo autem discedente corporaliter, non solum Spiritus sanctus, sed et Pater et Filius illis affuit spiritualiter. Nam si ab eis sic abscessit Christus, ut pro illo, non cum illo in eis esset Spiritus sanctus, ubi est ejus promissio dicentis: « Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi? » et: « Veniemus ad eum ego, et Pater, et mansionem apud eum faciemus, » cum et Spiritum sanctum ita se promi-

A serit esse missurum, ut cum eis esset in æternum. Ac per hoc cum ex carnalibus, vel animalibus, essent spiritales futuri, profecto et Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum capacius fuerant habituri. In nullo autem credendus est esse Pater sine Filio, et Spiritu sancto, aut Pater et Filius sine Spiritu sancto; aut Filius sine Patre et Spiritu sancto; aut sine Patre et Filio Spiritus sanctus; aut Pater et Spiritus sanctus sine Filio; sed ubi eorum quilibet unus, ibi Trinitas Deus unus. Oportebat autem ita insinuari Trinitatem, ut quamvis nulla esset diversitas substantiarum, sigillatim tamen commendaretur distinctio personarum: ubi eis qui recte intelligunt, nunquam videri potest separatio naturarum.

B Ex Tractatu XCV, super illis verbis: *Cum venerit, inquit, ille arguet mundum de peccato, et de justitia, et judicio.*

Quid est hoc? Nunquidnam Dominus Christus arguit mundum de peccato, cum ait: « Si non venissem, et locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo? » Sed ne quis forte dicat hoc ad Judæos proprie pertinere, non ad mundum, nonne alio loco inquit: « Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret? » Nunquid non arguit de justitia, ubi ait: « Pater juste, mundus te non cognovit? » Nunquid non arguit de judicio, ubi se ait sinistris esse dicturum: « Ite in ignem æternum,

ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. Ἂν μὴ τὴν ἁπαλὴν τροφὴν, ἣν ὑμᾶς μέχρι τοῦ νῦν ἔθρεψα, μὴ ἀφέλωμαι, τῆς στερεᾶς οὐκ ἐπιθυμήσετε. Εἰ σαρκικῶς ἀνθέξεσθε τῆς σαρκὸς, οὐκ ἔσεσθε τοῦ Πνεύματος δεκτικοί. Τί γὰρ βούλεται, « Εἰ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν δὲ ἀπέλθω, πέμψω τοῦτον πρὸς ὑμᾶς; » Μὴ γὰρ ἐνταῦθα ὢν, τοῦτον οὐκ ἠδύνατο πέμψαι; Τίς τοῦτ' ἂν εἴποι; οὐδὲ γὰρ ὅπου ἦν οὗτος, ἐκεῖνος ἀπῆν. Ἢ παρὰ τοῦ Πατρὸς οὕτως ἦλθεν, ὡς μὴ μένειν ἐν τῷ Πατρί; Εἶτα καὶ πῶς ἐκεῖνον κἀνταῦθα διατρίβων οὐκ ἠδύνατο πέμψαι; ὃν ἴσμεν καὶ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν βαπτιζόμενον καὶ μεῖναι· μᾶλλον μὲν οὖν ὃν ἴσμεν τούτου διαπαντὸς ἀχώριστον ὄντα. Τί τοίνυν ἐστὶν, « Ἐὰν μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς, ἢ πάντως, Οὐχ οἷοί τε ἔσεσθε δέξασθαι τὸ Πνεῦμα, ἐφ' ὅσον τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα γινώσκειν σπουδάζετε; » Ὅθεν ἐκεῖνος ὁ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἤδη δεξάμενος, εἰ καὶ ᾔδει μὲν τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα, φησὶν, « Ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι οἴδαμεν. » Καὶ αὐτὴν γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα οὐ σαρκικῶς οἶδεν ὁ τὸν Λόγον σάρκα γεγονότα πνευματικῶς εἰδώς. Τοῦτο πάντως ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος δηλοῦν ἐβούλετο λέγων· « Ἐὰν ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. Ἐὰν δὲ ἀπέλθω, πέμψω τοῦτον ὑμῖν. » Τοῦ Χριστοῦ δὲ σωματικῶς διαστάντος, οὐ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐκείνοις πνευ-

C ματικῶς παρεγένετο. Εἰ γὰρ οὕτως ὁ Χριστὸς ἐκείνων διέστη, ὡς ἀντ' ἐκείνου, ἀλλ' οὐ μετ' ἐκείνου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκείνοις παρεῖναι, ποῦ ἡ ἐπαγγελία τούτου λέγοντος, « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Καὶ πάλιν, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. » Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτως αὐτοῖς ἐπηγγείλατο πέμψειν, ἵνα μετ' αὐτῶν ᾖ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ διὰ ταῦτα ἀπὸ σαρκικῶν γεγονότες πνευματικοὶ, ἀναγκαίως καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔμελλον ἔσεσθαι δεκτικώτεροι. Ἐν οὐδενὶ γὰρ πιστευτέον εἶναι τὸν Πατέρα ἄνευ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἢ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἄνευ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἢ τὸν Υἱὸν
D ἄνευ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἢ χωρὶς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἢ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄνευ τοῦ Υἱοῦ. Ὅπου γὰρ εἷς τις τούτων ἐστὶν, ἐκεῖ καὶ εἷς Θεὸς ἡ Τριάς. Ἔδει δ' οὕτω τὴν Τριάδα παραδειχθῆναι, ὥστ' εἰ καὶ μηδεμία ἦν ἐν τῇ οὐσίᾳ διαφορὰ, ὅμως παραδειχθῆναι τῶν προσώπων ἰδίως, καὶ οὕτως τοῖς νοοῦσιν ὀρθῶς χωρισμὸν φύσεως οὐδαμῶς θεωρεῖσθαι.

Ἐκ τοῦ ἐνενηκοστοῦ πέμπτου λόγου· *Ἐλθὼν δὲ ἐκεῖνος, ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας, καὶ περὶ δικαιοσύνης, καὶ περὶ κρίσεως.*

Τί βούλεται τοῦτο; μὴ γὰρ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς οὐκ ἤλεγξε τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας, ὅταν λέγῃ, « Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν

qui paratus est diabolo et angelis ejus? » Et multa alia reperiuntur in sancto Evangelio, ubi de his Christus arguit mundum. Quid est ergo, quod tanquam proprie tribuit hoc Spiritui sancto? An forte, quia Christus in Judæorum gente tantum locutus est, mundum non videtur arguisse, ut ille intelligatur argui, qui audit arguentem? Spiritus autem sanctus in discipulis ejus toto orbe diffusis non unam gentem intelligitur arguisse, sed mundum; nam hoc illis ait ascensurus in cœlum: « Non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientis in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in tota Judæa, et in Samaria, et usque in fines terræ. » Hoc est arguere mundum. Sed quis audeat dicere, quod per discipulos Christi arguit mundum Spiritus sanctus, et non arguat ipse Christus, cum clamet Apostolus: « An vultis experimentum accipere ejus, qui in me loquitur Christus? » Quos itaque arguit Spiritus sanctus, arguit utique et Christus. Sed quantum mihi videtur, quia per Spiritum sanctum diffundenda erat charitas in cordibus discipulorum, quæ foras mittit timorem, quo impediri possent, ne arguere mundum, qui persecutionibus fremebat, auderent; propterea dixit, « Ille arguet mundum. » Tanquam diceret: Ille diffundet in cordibus vestris

A charitatem; sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sæpe autem diximus inseparabilia opera esse Trinitatis; sed sigillatim commendare oportebat personas, ut non solum sine separatione, verum etiam sine confusione et unitas intelligatur et Trinitas.

Exponit deinde quomodo arguet, dicens, « de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato quidem, inquit, quia non crediderunt in me. » Hoc enim peccatum, quasi solum sit, præ cæteris posuit: quia hoc manente, cætera detinentur, et hoc discedente cætera remittuntur. « De justitia vero, inquit, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. »

Hoc primo videndum est, si recte quisque arguitur de peccato, utrum recte arguatur et de justitia. Numquid enim si arguendus est peccator proB pterea quia peccator est, arguendum putabit quisquam, et justum propterea quia justus est? Absit! nam si aliquando justus arguitur, ideo recte arguitur, quia, sicut scriptum est, « Non est justus in terra, qui faciet bonum et non peccabit. » Quocirca etiam cum justus arguitur, de peccato arguitur, non de justitia. Quoniam et in illo quod legimus divinitus dictum: « Noli effici justus multum; » non est notata justitia sapientis, sed superbia præsumentis; qui ergo fit multum justus, ipso nimio fit injustus. Multum enim se facit justum, qui dicit se non habere peccatum; aut qui se putat non gratia

οὐκ εἶχον· » νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν; Ἀλλ᾽ ἵνα μή τις εἴπῃ, οὐ περὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ περὶ τῶν Ἰουδαίων μόνον ἰδίως εἰρῆσθαι, ἀλλαχοῦ φησιν· « Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει. » Μὴ οὐκ ἤλεγξε καὶ περὶ δικαιοσύνης, ὅπου φησί· « Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σὲ οὐκ ἔγνω; » Ἀλλὰ καὶ περὶ κρίσεως ἤλεγξεν, ὅπου ἑαυτόν φησιν ἐρεῖν τοῖς ἐξ εὐωνύμων, « Πορεύεσθε ἀπ᾽ ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. » Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα εὕροι τις ἂν ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ, ὅπου περὶ τούτων τὸν κόσμον ὁ Κύριος ἤλεγξε. Πῶς τοίνυν ὥσπερ ἰδίως τοῦτ᾽ ἀπένειμε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι; Ἢ τάχα ὅτι ὁ Χριστὸς τῷ τῶν Ἰουδαίων ἔθνει μόνον διαλεχθεὶς, οὐκ ἂν δόξειεν αὐτὸς τὸν κόσμον ἐλέγξαι, ἀλλὰ τὴν ἀκούσαντα τῶν ἐλέγχων ἐκεῖνον μόνον ἐλεγχθῆναι; Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς ἀποστόλοις κατὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν διασπαρεῖσιν οὐχ ἓν μόνον ἔθνος, ἀλλὰ τὸν κόσμον ὅλον ἐλέγξαι δοκεῖ· τοῦτο γὰρ εἶπεν αὐτοῖς μέλλων εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβαίνειν, « Οὐκ ἔστιν ὑμῶν γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ᾽ ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. » Ὅπερ ἐστὶ τὸ τὸν κόσμον ἐλέγξαι. Ἀλλὰ τίς τολμήσειε καὶ μόνον εἰπεῖν, οὐκ οὐδὲν τὸν Χριστὸν ἐλέγξαι τὸν κόσμον, ἀλλὰ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἀποστόλου βοῶντος, « Ἢ ζητεῖτε πεῖραν

λαβεῖν τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ· » οὓς τοίνυν ἐλέγχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τούτους ἐλέγχει καὶ ὁ C Χριστός. Ἀλλ᾽ ἵνα τὸ ἐμοὶ δοκοῦν εἴπω, τούτου χάριν εἴρηκε, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλέγξαι τὸν κόσμον, ἐπεὶ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκχεῖσθαι ἔμελλεν ἡ ἀγάπη ἐν ταῖς καρδίαις τῶν μαθητῶν, ἡ τὸν φόβον ἔξω βάλλουσα, ᾧ δυνατὸν ἦν κωλύεσθαι τοῦ τολμᾷν τὸν κόσμον ἐλέγχειν τοῖς κατ᾽ αὐτῶν διωγμοῖς φρυαττόμενον. Ὡσανεὶ λέγων, Ἐκεῖνο ἐκχεῖν μέλλει τὴν ἀγάπην ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ οὕτω τοῦ δέους ἐξελθόντος, μετ᾽ ἀδείας τὸν κόσμον ἐλέγξετε. Πολλάκις δὲ εἴπομεν τὰ τῆς Τριάδος ἔργα ἀχώριστα εἶναι· ἐχρῆν δὲ καὶ τὰ πρόσωπα ἰδίως παραδοθῆναι, ἵνα μὴ μόνον ἀδιαίρετος ἡ μονὰς, ἀλλὰ ἀσύγχυτος νοῆται καὶ ἡ Τριάς.

Ἐφεξῆς δὲ ἑρμηνεύει, ὅπως ἐλέγξει. « περὶ ἁμαρD τίας λέγων, καὶ περὶ δικαιοσύνης, καὶ περὶ κρίσεως· περὶ ἁμαρτίας μέν φησιν, ὅτι οὐ πιστεύουσιν εἰς ἐμέ. » Ταύτην γὰρ ὥσπερ μόνην οὖσαν παρὰ τὰς ἄλλας ἁμαρτίαν τέθεικεν. Ἐπεὶ ταύτης μενούσης, τὰ ἄλλα κεκράτηνται, καὶ ταύτης ἀποχωρούσης, καὶ τὰ ἄλλα ἀφίενται. Περὶ δὲ δικαιοσύνης φησὶν, ὅτι « Πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύομαι, καὶ οὐκ ἔτι με θεωρεῖτε. »

Ἐνταῦθα πρῶτον θεωρητέον, εἴ τις ὀρθῶς περὶ ἁμαρτίας ἐλέγχεται, πῶς ἂν καὶ περὶ δικαιοσύνης ὀρθῶς ἐλεγχθείη. Εἰ γάρ τις τὸν ἁμαρτωλὸν ἐλέγχει ὅτι ἁμαρτωλός ἐστι, μὴ καὶ τὸν δίκαιον ἔξεστιν ἐλέγχειν, ὅτι δίκαιός ἐστιν; Μὴ γένοιτο. Εἰ γάρ ποτε καὶ τὸν δίκαιον δεῖν ἐλέγχειν συγχωρηθείη, διὰ τοῦτ᾽ ἂν εἰκότως ἐλέγχοιτο, ἐπεὶ, καθὼς

Dei, sed sua voluntate sufficiente effici justum; nec recte vivendo justus est, sed potius inflatus, putando se esse quod non est. Quo pacto igitur mundus arguendus est de justitia, nisi de justitia credentium? Arguitur itaque de peccato, quia in Christum non credit, et arguitur de justitia eorum qui credunt; ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. Hoc et ipsa expositio satis indicat. Volens enim aperire quid dixerit: « De justitia vero, inquit quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. » Non ait, Et jam non videbunt me, de quibus dixerat: « Quia non credunt in me. » Sed peccatum quid vocaret exponens, de illis locutus est, dicens: « Quia non credunt in me. » Exponens autem, quam diceret justitiam, de qua dixit: « Mundus arguitur, » ad ipsos, quibus loquebatur, se convertit, atque ait: « Quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. » Quapropter mundus de peccato quidem suo, de justitia vero arguitur aliena, sicut arguuntur de lumine tenebræ; « Omnia enim, quæ arguuntur, ait Apostolus, a lumine manifestantur. » Quantum enim malum sit eorum qui non credunt non solum per seipsum, verum etiam ex bono potest eorum apparere qui credunt. Et quoniam ista vox infidelium esse consuevit, Quomodo credimus quod non videmus? ideo credentium justitiam sic oportuit definiri: « Quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me; beati enim qui non vident, et credunt. » Nam et qui viderunt Christum, non in eo laudata est fides eorum, quia credebant quod videbant, id est, Filium hominis, sed quia credebant quod non videbant, id est, Filium Dei. Cum vero et ipsa forma servi subtracta eorum esset aspectibus, tum vero ex omni parte impletum est, « Justus ex fide vivit; » est enim fides, sicut in Epistola quæ ad Hebræos est, definitur, « sperantium substantia, convictio rerum, quæ non videntur: » sed quid est, « Jam non videbitis me? » Non enim ait: « Ad Patrem vado, et non videbitis me, » ut temporis intervallum, quo non videbitur, significasse intelligeretur, sive breve, sive longum, utique tamen terminatum, sed dicendo: « Jam non videbitis me, » velut nunquam de cætero visuros esse Christum veritas prænuntiavit. Hæccine justitia est nunquam Christum videre, et in eum tamen credere: cum propterea laudatur fides, ex qua justus vivit, quoniam credit, quem modo non videt Christum, sed aliquando esse visurum? Postremo secundum hanc justitiam nunquid dicturi sumus Paulum apostolum non fuisse justum, confitentem se Christum vidisse post ascensionem ejus in cœlum, de quo utique jam tempore dixerat, « Jam non videbitis me? » Nunquid secundum hanc justitiam justus non erat gloriosissimus Stephanus, qui, cum lapidaretur, ait: « Ecce video cœlum apertum, et Filium hominis stantem ad dextram

γέγραπται, « Οὐκ ἔστι δίκαιος ἐπὶ γῆς, ὃς ποιήσει ἀγαθὸν, καὶ οὐχ ἁμαρτήσει. » Ὥστ' εἰ κἀκεῖνος ἐλέγχοιτο, περὶ ἁμαρτίας, ἀλλ' οὐ περὶ δικαιοσύνης ἐλέγχοιτο ἄν. Ἐπεὶ καὶ τὸ θεῖον λόγιον, « Μὴ γίνου κατὰ πολὺ δίκαιος, » φάσκον, οὐ τῆς τοῦ σοφοῦ δικαιοσύνης ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ τὴν δι' ὑπόνοιαν ὑπερηφανίαν κολάζει. Καὶ γὰρ λίαν γενόμενος δίκαιος, ἄδικος αὐτῇ γίνεται τῇ ὑπερβολῇ. Κατὰ πολὺ γὰρ ἑαυτὸν ποιεῖ δίκαιον ὁ λέγων ἑαυτὸν ἁμαρτίαν μὴ ἔχειν, ἢ ὁ μὴ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ βουλήσει τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην ἀνατιθεὶς, ὁ δὲ τῇ ὀρθότητι τοῦ βίου δίκαιός ἐστιν, ἀλλὰ μᾶλλον πεφυσιωμένος, οἰόμενος ἑαυτὸν εἶναι ὅπερ οὐκ ἔστι. Ποίῳ τοίνυν λόγῳ ἔδει τὸν κόσμον ἐλεγχθῆναι περὶ δικαιοσύνης; Πάντως ἐκ τῆς τῶν πιστευόντων δικαιοσύνης. Ἐλέγχεται τοίνυν περὶ ἁμαρτίας ὁ κόσμος, ὅτι μὴ πιστεύει εἰς τὸν Χριστόν. Ἐλέγχεται καὶ περὶ δικαιοσύνης ἐκ τῆς τῶν πιστευόντων δικαιοσύνης· αὐτὴ γὰρ ἡ τῶν πιστῶν πρὸς τοὺς ἀπίστους παράθεσις αὐτῶν τῶν ἀπίστων ἐστὶν ὄνειδος. Τοῦτο δὲ ἱκανῶς δηλοῖ καὶ τὸ ἐπαγόμενον. Βουλόμενος γὰρ διανοῖξαι τὸ εἰρημένον, « Περὶ δὲ δικαιοσύνης, φησὶν, ὅτι πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι, καὶ οὐκ ἔτι με θεωρεῖτε. » Οὐκ ἔφησεν, Οὐκ ἔτι με θεωροῦσι, περὶ ὧν εἶπεν, ὅτι « Οὐ πιστεύουσιν εἰς ἐμέ. » Ἀλλὰ τὴν μὲν ἁμαρτίαν τί ἐκάλεσεν, ἐξηγούμενος περὶ ἐκείνων, λέγων, φησὶν, « Ὅτι οὐ πιστεύουσιν εἰς ἐμέ· » ἣν δ' ἔφησε δικαιοσύνην ἐξηγούμενος περὶ ἧς ἐλεγχθήσεσθαι τὸν κόσμον εἰρήκει, ἀπ' ἐκείνων πρὸς τοὺς προσδιαλεγομένους στρέφεται, καὶ φησὶν, ὅτι « Πρὸς τὸν Πατέρα μου ὑπάγω, καὶ οὐκ ἔτι με θεωρεῖτε. » Ὅθεν δῆλον, ὡς περὶ ἁμαρτίας μὲν ἐκ τῆς ἰδίας ἁμαρτίας ὁ κόσμος ἐλέγχεται, περὶ δὲ δικαιοσύνης ἐκ τῆς ἀλλοτρίας δικαιοσύνης, ὥσπερ ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ σκότος ἐλέγχεται. « Τὰ γὰρ ἐλεγχόμενα, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται. » Ὅσον γάρ ἐστι τὸ τῶν ἀπίστων κακὸν, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ τῶν πιστευόντων ἀγαθοῦ δυνατὸν δῆλον γενέσθαι. Καὶ ἐπεὶ ταύτην εἰώθασιν οἱ ἄπιστοι τὴν φωνὴν ἀφιέναι, Πῶς ἄρ' ὅπερ οὐχ ὁρῶμεν πιστεύομεν; τούτου χάριν ἐδέησε τὴν τῶν πιστῶν δικαιοσύνην ὁρίσασθαι, τῷ πρὸς τὸν Πατέρα τοῦτον πορεύεσθαι, καὶ μηκέτι ὑπ' αὐτῶν θεωρεῖσθαι. « Μακάριοι γὰρ οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. » Καὶ γὰρ καὶ τῶν τὸν Χριστὸν ἰδόντων ἡ πίστις οὐ τούτου χάριν ἐγκωμιάζεται, ὅτι τοῦθ' ὅπερ ἑωράκασι πεπιστεύκασι, τουτέστι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅτι πεπιστεύκασιν ὅπερ οὐκ ἔβλεπον, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δηλονότι. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ δούλου μορφὴ τῆς ὄψεως αὐτῶν ἀφῃρέθη, τότε πανταχόθεν πεπλήρωται τὸ, « Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. » Ἔστι γὰρ ἡ πίστις, ὡς αὐτὴν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὁρίζεται, « ἐλπιζομένων πραγμάτων ὑπόστασις, ἔλεγχος μὴ βλεπομένων. » Τί δέ ἐστιν, « Οὐκ ἔτι με θεωρήσετε; » Οὐ γὰρ οὕτως ἔφησε, « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐκ ἔτι με θεωρήσετε, » ὡς δηλῶσαι καὶ διάστημα χρόνου, εἴτε μετὰ μήκους, εἴτε συνεσταλμένον, πλὴν ἑκατέρωθεν ὡρισμένον ἐν ᾧ οὐκ ὀφθήσεται, ἀλλ' εἰπὼν, « Οὐκ ἔτι με θεωρήσετε, » ὥσπερ

Dei ? » Quid ergo est, « Ad Patrem vado, et jam non videbitis me, » nisi quomodo sum, cum vobiscum sum ? Tunc enim adhuc erat mortalis, in similitudine carnis peccati, qui esurire poterat, atque sitire, fatigari, atque dormire. Hunc ergo Christum, id est, talem Christum, cum transisset de hoc mundo ad Patrem, non erant jam visuri, et ipsa est justitia fidei, de qua dicit Apostolus : « Et si noveramus Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus. » Erit itaque, inquit, vestra justitia, qua mundus arguetur, «Quia vado ad Patrem et jam non videbitis me ; » quoniam in eum, quem non videbitis, credetis in me ; et quando me videbitis, quo tunc ero, non videbitis me, quo sum vobiscum, modo. Non videbitis (me) humilem, sed excelsum ; non videbitis mortalem, sed sempiternum ; non videbitis judicandum, sed judicaturum, et de hac fide vestra, id est, justitia vestra, arguet Spiritus sanctus incredulum mundum. Arguet etiam de judicio, quia princeps hujus mundi judicatus est. Quis est iste, nisi de quo ait alio loco : «Ecce venit princeps mundi, et in me nihil inveniet, » id est, nihil juris sui, nihil quod ad eum pertineat, nullum scilicet omnino peccatum ? Per hoc enim est diabolus princeps mundi. Non enim cœli, et terræ, et omnium quæ in eis sunt, est diabolus princeps, qua significatione intelligitur mundus, ubi dictum est : «Et mundus per eum factus est, » sed mundi est diabolus princeps, de quo mundo ibi continuo subjungit, atque ait : «Et mundus eum non cognovit, » hoc est homines infideles, quibus toto orbe terrarum mundus est plenus : inter quos gemit fidelis mundus, quem de mundo elegit, per quem factus est mundus, de quo ipse dicit : «Non venit Filius hominis, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. » Mundus, eo judicante, damnatur. Mundus, eo subveniente, salvatur. Quoniam sicut arbor foliis et pomis, sicut area paleis et frumentis, ita infidelibus et fidelibus plenus est mundus. Princeps ergo mundi hujus, hoc est princeps tenebrarum harum, hoc est infidelium, de quibus eruitur mundus, quibus dicitur : «Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino ; » princeps mundi hujus, de quo alibi dicit : «Nunc princeps mundi hujus missus est foras, » utique judicatus est, quoniam judicio ignis æterni irrevocabiliter destinatus est. Et de hoc itaque judicio, quo princeps judicatus est mundi, arguitur a Spiritu sancto mundus : quoniam cum suo principe judicatur, quem superbum atque impium imitatur. Si enim « Deus, sicut dicit apostolus Petrus, peccantibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens, tradidit in judicio puniendos servari : » quomodo non »

μηδαμῶς τοῦ λοιποῦ τὸν Χριστὸν ὀψομένους ἡ ἀλήθεια προηγόρευσεν. Αὕτη ὁμολογουμένως ἀδικία ἐστὶ, πιστεύειν μὲν εἰς Χριστὸν, μήποτε δὲ αὐτὸν ὄψεσθαι. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπαινεῖται ἡ πίστις ἐξ ἧς ὁ δίκαιος ζήσεται· ὅτι ὃν νῦν οὐ βλέπει Χριστὸν, τοῦτον ὄψεσθαι πιστεύει ποτέ. Εἶτα κατὰ ταύτην τὴν δικαιοσύνην, οὐδὲ τὸν ἀπόστολον Παῦλον δίκαιον ἐροῦμεν γενέσθαι, λέγοντα τὸν Χριστὸν ἰδεῖν μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν· καίτοι περὶ τοῦ καιροῦ τούτου εἰρηκότα, « Οὐκ ἔτι με ὄψεσθε. » Μὴ κατὰ ταύτην τὴν δικαιοσύνην οὐκ ἦν δίκαιος καὶ ὁ ἐνδοξότατος Στέφανος, ὃς λιθαζόμενος ἔφησεν· « Ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ ; Τί τοίνυν ἐστὶ, « Πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύομαι, καὶ οὐκ ἔτι με θεωρήσετε, » ἢ ὥσπερ νῦν εἰμι μεθ' ὑμῶν ; Τότε γὰρ ἔτι θνητὸς ἦν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ πεινῆν ἠδύνατο καὶ διψῆν καὶ πονεῖν καὶ καθεύδειν. Τοῦτον τοίνυν τὸν Χριστὸν, τουτέστι τοιοῦτον, οὐκ ἔτι ἔμελλον ὄψεσθαι, μετὰ τὸ τὸν κόσμον ἀφεῖναι· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς πίστεως δικαιοσύνη, περὶ ἧς φησιν ὁ Ἀπόστολος, « Εἰ καὶ ᾔδειμεν τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι γινώσκομεν. » Ἔσται τοίνυν, φησὶν, ἡμετέρα δικαιοσύνη, δι' ἧς ὁ κόσμος ἐξελεγχθήσεται, τὸ πορεύεσθαί με πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐκ ἔτι με θεωρεῖν ὑμᾶς, ὅτι εἰς ὃν οὐκ ὄψεσθέ με πιστεύετε. Ὅταν δὲ ἴδητέ με ὅπερ ἔσομαι, τότε οὐκ ὄψεσθε ὃ νῦν εἰμι μεθ' ὑμῶν· οὐκ ὄψεσθέ με ταπεινὸν, ἀλλὰ ὑψηλόν· οὐκ ὄψεσθέ με θνητὸν, ἀλλ' αἰώνιον· οὐκ ὄψεσθέ με κρινόμενον, ἀλλὰ δικαστήν. Ἐκ τῆς ὑμετέρας τοίνυν ταύτης πίστεως, τουτέστι τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν, τὸν ἄπιστον κόσμον ἐλέγξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐλέγξει δὲ τοῦτον καὶ περὶ κρίσεως, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται. Τίς ἐστιν οὗτος ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου ; Ἐκεῖνος περὶ οὗ ἔφησεν ἀλλαχοῦ· « Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν, » τουτέστιν, οὐδὲν ἁμάρτημα, δηλονότι οὐδὲν τῶν αὐτοῦ. Κατὰ γὰρ τὴν ἁμαρτίαν ὁ διάβολός ἐστιν ἄρχων τοῦ κόσμου. Οὐ γὰρ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς ἄρχων ἐστὶν ὁ διάβολος, καθ' ἣν σημασίαν τοῦ κόσμου λέγεται, « Ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· » ἀλλ' ἐκείνου τοῦ κόσμου ἄρχων ἐστὶν ὁ διάβολος, περὶ οὗ φησιν ἐφεξῆς, « Καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, » τουτέστιν οἱ ἄπιστοι ἄνθρωποι, ὧν καθ' ὅλον ἑαυτὸν πλήρης ἐστὶν ὁ κόσμος. Ὧν μεταξὺ ὁ πιστὸς κόσμος στένει, ὃν ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ἐκεῖνος, δι' οὗ γέγονεν ὁ κόσμος. Περὶ οὗ φησιν ὁ αὐτός· « Οὐκ ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα ὁ κόσμος σωθῇ δι' αὐτοῦ. » Ὁ κόσμος τούτου κρίνοντος κατακρίνεται, ὁ κόσμος τούτου βοηθοῦντος σώζεται. Ὥσπερ γὰρ τὸ δένδρον καὶ φύλλων, καὶ μήλων, καὶ ἡ ἅλως καὶ ἀχύρων καὶ σίτου, οὕτως ὁ κόσμος καὶ πιστῶν καὶ ἀπίστων ἐστὶ πλήρης· ὁ ἄρχων τοίνυν τοῦ κόσμου, τουτέστι τοῦ σκότους τούτου, ἤγουν τῶν ἀπίστων, ὧν ἀπαλλάττεται ὁ κόσμος, περὶ οὗ φησιν, « Ἦτέ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ· » περὶ οὗ φησιν ἀλλαχοῦ, « Νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω, » ἤδη κέκριται, ἐπείπερ ἀνεπίστροφος ὢν ὥρισται κρίσει πυρὸς αἰωνίου. Περὶ ταύτης τοίνυν τῆς κρίσεως,

Spiritu sancto de hoc judicio mundus arguitur, quando in Spiritu sancto hæc loquitur Apostolus? Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur. Transeant in numerum fidelium, ne arguantur de justitia eorum quos justificatos non imitantur; caveant futurum judicium: ne cum mundi principe judicentur, quem judicatum imitantur: etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum supplicio terrenda est angelorum.

Ex Tractatu XCVI, super illis verbis: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.*

Et post pauca:

Quæ ista sint, quæ apostoli tunc portare non poterant, vultis forsitan scire. Sed quis nostrum audeat eorum se dicere jam capacem, quæ illi capere non valebant? Ac per hoc nec a me exspectanda sunt, ut dicantur, quæ forte non caperem si ab alio dicerentur: nec vos ea portare possetis, etiamsi ego tantus essem, ut a me ista, quæ vobis altiora sunt, audiretis. Et fieri quidem potest, ut sint in vobis aliqui ad ea capienda jam idonei, quæ alii capere nondum valent, et si non omnia, de quibus magister ille Deus dicebat, « Adhuc multa habeo vobis dicere, » tamen eorum fortasse nonnulla; sed quænam sint ista, quæ ipse non dixit, temerarium est velle præsumere et dicere. Nam et

A mori pro Christo nondum erant idonei tunc apostoli, quibus dicebat, « Non potestis me sequi modo. » Unde primus eorum Petrus, qui jam hoc se posse præsumpserat, aliud expertus est, quam putabat: et tamen postea, et viri et mulieres, pueri et puellæ, juvenes et virgines, seniores cum junioribus innumerabiles martyrio coronati sunt, et posse inventæ sunt portare oves quod tunc, quando ista Dominus loquebatur, nondum poterant portare pastores. Nunquid ergo debuit illis omnibus dici in illo tentationis articulo, quo certare usque ad mortem pro veritate oportebat, et pro Christi nomine, vel doctrina sanguinem fundere; nunquid, inquam, debuit eis dici: Quis vestrum audeat idoneum martyrio se putare? cui Petrus idoneus nondum B fuerat, quando eum os ad os ipse Dominus instruebat? Sic itaque dixerit aliquis, non debere dici populis Christianis audire cupientibus, quæ sint de quibus Dominus tunc dicebat: « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: » Si apostoli nondum poterant, multo minus vos potestis, quia forte sic multi possunt audire, quod tunc nondum poterat Petrus, sicut multi possunt martyrio coronari, quod tunc nondum poterat Petrus: præsertim jam misso Spiritu sancto, qui tunc nondum erat missus, de quo continuo subjungit, atque ait: « Cum autem venerit ille Spiritus

καθ' ἣν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται, ἐλέγχει τὸν κόσμον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι μετὰ τοῦ ἰδίου ἄρχοντος, ὃν ὑπερήφανον ὄντα καὶ ἀσεβῆ ζηλοῖ, κρίνεται. Εἰ γὰρ « ὁ Θεὸς, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' εἱρκταῖς ζόφου ᾅδου ταρταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν τηρουμένους, » πῶς οὐχ ὑπὸ Πνεύματος τοῦ ἁγίου περὶ ταύτης τῆς κρίσεως ὁ κόσμος ἐλέγχεται, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τοῦ Ἀποστόλου ταῦτα λαλήσαντος; Πιστευέτωσαν οὖν οἱ ἄνθρωποι τῷ Χριστῷ, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐλέγξῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ τοῦ τῆς αὐτῶν ἀπιστίας ἁμαρτήματος, ἐν ᾧ ἁμαρτήματι πάντα τὰ ἄλλα κεκράτηνται. Συναριθμηθείτωσαν τοῖς πιστοῖς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐκείνων δικαιοσύνης, οὓς δικαιωθέντας οὐ μιμοῦνται· φυλαττέσθωσαν τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ἵνα μὴ σὺν τῷ ἄρχοντι τοῦ κόσμου κριθῶσιν, ὃν ἤδη κεκριμένον μιμοῦνται· ἵνα γὰρ μὴ ἡ σκληρὰ τῶν θνητῶν ὑπερηφανία φείσασθαι ταύτης οἴηται τὸν Θεὸν, ταῖς ποιναῖς τῶν ὑπερηφάνων ἀγγέλων κατασειέσθω.

Ἐκ τοῦ ϞϚ' λόγου, ἐν ἐκείνοις τοῖς ῥήμασιν· *Ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. Καὶ μετ' ὀλίγα·*

Γινώσκειν ἴσως ἐπιθυμεῖτε, ἅπερ οἱ ἀπόστολοι τότε βαστάζειν οὐχ οἷοί τε ἦσαν. Ἀλλὰ τίς ἂν ἡμῶν τολμήσειε τούτων χωρητικὸν ἑαυτὸν ἤδη λέγειν, ἅπερ ἐκεῖνοι τότε γινώσκειν οὐκ ἴσχυον; Ὅθεν οὐδὲ παρ' ἐμοῦ ταῦτ' ἀναμένειν μαθησομένους προσήκει, ἅπερ ἴσως οὐδὲ παρ' ἄλλου λεγόμενα δυνατός εἰμι δέξασθαι. Ἀλλ' οὐδ' ὑμεῖς δύναισθ' ἂν ταῦτα βαστάζειν, εἰ κἀγὼ τοσοῦτος ἦν, εἰ παρ' ἐμοῦ τὰ τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνοντα τὴν ὑμετέραν ἠκούετε. **C** Δυνατὸν μὲν οὖν ἐν ὑμῖν εἶναί τινας ἱκανοὺς μᾶλλον τῶν ἄλλων πρὸς ὑποδοχὴν, εἰ καὶ μὴ πάντων ἐκείνων, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ διδάσκαλος καὶ Θεὸς, « Ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, » ὅμως τινῶν ἐξ ἐκείνων. Ἀλλὰ τίνα ἂν εἶεν ἐκεῖνα περὶ ὧν ἐκεῖνος οὐκ ἔφησεν, αὔθαδες τολμᾷν λέγειν ἐπιχειρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον οὔπω ἦσαν οἱ ἀπόστολοι ἱκανοὶ, οἷς ἔλεγεν, « Οὐ δύνασθέ μοι νῦν ἀκολουθῆσαι. » Καὶ ὅ γε πρῶτος αὐτῶν Πέτρος, ὃς ἱκανῶς ᾤετο πρὸς τοῦτο παρεσκευάσθαι, ἑτέρου πεπείραται ἅπερ ᾤετο. Ἀλλ' ὅμως ὕστερον καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες, καὶ μείρακες, καὶ παρθένοι, καὶ νέοι καὶ πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων, ἀναρίθμητοι δῆμοι ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυροῦντες ἐστεφανοῦντο· καὶ **D** μετὰ ταῦτα εὑρέθησαν δυνάμενα βαστάζειν τὰ πρόβατα, ἅπερ ὅτε ταῦτ' ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ βαστάζειν οἱ ποιμένες οὐχ οἷοί τε ἦσαν. Ἆρα τοίνυν ἐχρῆν τοῖς προβάτοις ἐκείνοις ῥηθῆναι, ἐπηρτημένου τοῦ πειρασμοῦ ἐν ᾧπερ ἔδει μέχρι θανάτου πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀντικαθίστασθαι καὶ ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας τὸ αἷμα προΐεσθαι; ἆρα τοίνυν, ὅπερ ἔφην, ἐχρῆν ἐκείνοις εἰρῆσθαι, Τίς ὑμῶν πρὸς τὸ μαρτύριον ἱκανὸν ἑαυτὸν λέγειν τολμήσειε, πρὸς ὃ πρότερον ὁ Πέτρος οὐκ ἤρκει, ὅτε στόμα πρὸς στόμα αὐτὸν ὁ Κύριος ἤλειφεν; Οὐδαμῶς. Οὕτω τοίνυν καὶ νῦν εἴποι τις ἂν, μὴ δεῖν τοῖς τῶν Χριστιανῶν λέγεσθαι δήμοις ἐπιθυμοῦσιν ἀκοῦσαι, τίνα ἦν περὶ ὧν ὁ Κύριος ἔλεγε τότε, « Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν,

veritatis, docebit vos omnem veritatem, » sic utique A demonstrans illos ideo quæ habebat dicere, portare non posse: quia nondum ad eos venerat Spiritus sanctus. Ecce concedamus ut ita sit, multos ea modo portare posse, jam misso Spiritu sancto, quæ tunc eo nondum misso, non poterant portare discipuli: nunquid ideo scimus, quæ sint quæ dicere noluit, quæ tunc sciremus si ab eo dicta legeremus, vel audissemus? Aliud est enim scire, utrum a nobis, vel a vobis portari possint, aliud scire quænam essent, sive portari possint, sive non possint. Quæ cum ipse tacuerit, quis nostrum dicat, Ista, vel illa sunt? Aut si dicere audeat, unde probat? Quis enim est tam vanus aut temerarius, qui cum dixerit aliquis etiam vera quibus voluerit, quæ voluerit, sine ullo testimonio divino affirmet ea esse, quæ tunc dicere noluit? Quis hoc nostrum faciat, et non maximam culpam temeritatis incurrat, in quo nec prophetica, nec apostolica excellit auctoritas? Non profecto si eorum aliquid legissemus in libris canonica auctoritate firmatis, qui post Ascensionem Domini scripti sunt, parum fuerit hoc legisse: nisi illic id etiam legeretur, hoc ex eis esse, quæ tunc Dominus noluit discipulis dicere, quia non poterant illa portare.

Et post nonnulla:

Quapropter, charissimi, non a nobis exspectetis audire, quæ tunc noluit Dominus discipulis dicere, quia nondum poterant illa portare: sed potius in charitate proficite, quæ diffunditur in cordibus vestris per Spiritum sanctum, qui datus est vobis, ut spiritu ferventes, et spiritualia diligentes, spiritalem lucem spiritalemque vocem, quam carnales et animales homines ferre non possunt, non aliquo signo corporalibus oculis apparente, nec aliquo sono corporalibus auribus instrepente, sed interiore conspectu et auditu nosse possitis. Non enim diligitur quod penitus ignoratur, sed cum diligitur, quod ex quantulacunque parte cognoscitur, ipsa efficitur dilectione, B ut melius et plenius cognoscatur. Si ergo in charitate proficiatis, quam diffundit in cordibus Spiritus sanctus, «Docebit vos omnem veritatem;» vel, sicut alii codices habent, «Deducet vos in omni veritate.» Unde dictum est: «Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua.» Sic fiet, ut non a doctoribus exterioribus illa discatis, quæ noluit Dominus tunc dicere, sed sitis omnes docibiles Deo: ut ea ipsa, quæ per lectiones atque sermones extrinsecus adhibitos didicistis, et credidistis de natura Dei non corporea, nec loco aliquo inclu-

ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· » Εἰ ταῦτα οἱ ἀπόστολοι τότε βαστάζειν οὐκ ἴσχυον, πολλῷ τοῦθ' ἧττον ὑμεῖς δύνασθε· ἐπεὶ τυχὸν οὕτω πολλοὶ δύνανται νῦν ακούειν, ἅπερ ὁ Πέτρος τότε οὐκ ἴσχυεν, ὥσπερ πολ- C λοὶ δύνανται νῦν μαρτυρίῳ στεφανωθῆναι, ὅπερ τότε ὁ Πέτρος οὐκ ἴσχυε, μάλιστα καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου πεμφθέντος νῦν, ὅπερ οὔπω τότε ἀπεσταλμένον ἦν, περὶ οὗ συνάπτων ἐφεξῆς λέγει· « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· » ἐντεῦθεν δηλαδὴ δεικνὺς διὰ τοῦτο ἐκείνους μὴ δυναμένους βαστάζειν τὰ παρ' ἐκείνου ῥηθησόμενα, ὅτι μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεγένετο. Πλὴν ἀλλὰ καὶ συγχωρηθέντος πολλοὺς εἶναι τοὺς νῦν δυναμένους βαστάζειν, πεμφθέντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἃ τότε μήπω πεμφθέντος οἱ ἀπόστολοι βαστάζειν οὐχ οἷοί τε ἦσαν, μὴ παρὰ τοῦτο ἴσμεν, τίνα ἂν εἴη, ἅπερ τότε εἰπεῖν οὐ βεβούληται, ἃ τότε ἴσως ἔγνωμεν ἄν, D εἰ παρ' ἐκείνου ῥηθέντα ἢ ἠκούομεν ἢ ἀνεγινώσκομεν; Ἕτερον γάρ ἐστιν εἰδέναι πότερον παρ' ὑμῶν, ἢ παρ' ἡμῶν ἐκεῖνα δυνατὸν βασταχθῆναι, ἕτερον εἰδέναι τίνα ἦσαν, εἴτε δυνατὰ βαστάζεσθαι εἴτε μή. Ἅπερ ἐπείπερ ἐκεῖνος ἐσίγησε, τίς ὑμῶν ἐρεῖ ἐκεῖνα εἶναι ἢ ταῦτα; εἰ δὲ καὶ λέγειν τολμήσειε, πῶς τοῦτ' ἀποδείξει; Τίς γὰρ οὕτω μάταιος, ἢ αὐθάδης, ὃς καὶ τυχὸν εἰπόντος τινὸς ἅπερ βεβούληται, καὶ οἷς βεβούληται, διισχυρίσαιτο ταῦτ' εἶναι ἅπερ ὁ Κύριος τότε παρῃτήσατο λέγειν, ἄνευ θείας τινὸς μαρτυρίας; Τίς ἡμῶν τοῦτο ποιήσας, οὐ μεγίστῳ περιπεσεῖσαι αὐθαδείας ἐγκλήματι, οὕτως εὐκόλως συντιθέμενος, μήτε προφητικῆς, μήτε ἀποστολικῆς αὐθεντίας ἡγουμένης τῶν λόγων; Πάντως γὰρ εἰ καί τι τούτων ἐτύχομεν ἀναγνόντες ἐν τοῖς κανονικοῖς καὶ ἀξιώματι βεβαιωθεῖσι βιβλίοις, καὶ μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν τοῦ Χριστοῦ γραφεῖσιν, οὐκ ἂν ἤρκεσε τοῦτ' ἀναγνῶναι, εἰ μὴ καὶ τοῦτ' αὐτόθι C πρὸς τοῖς μαθηταῖς εἰπεῖν οὐκ ἠθέλησεν, ὅτι μηδὲ ἠδύναντο βαστάζειν ἐκεῖνα.

Καὶ μεθ' ἕτερα·

Ὅθεν, ἀγαπητοί, μὴ παρ' ἡμῶν ἀναμένητε ταῦτ' ἀκοῦσαι, ἅπερ ὁ Κύριος τότε τοῖς μαθηταῖς εἰπεῖν παρῃτήσατο, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῇ ἀγάπῃ προκόπτετε, τῇ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦ δοθέντος ἡμῖν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν χεομένῃ, ἵνα τῷ πνεύματι ζέοντες, καὶ τῶν πνευματικῶν ἐρῶντες, πνευματικῆς ὄψεως καὶ πνευματικῆς διδασκαλίας, δυνηθῆτε γνῶναι τὰ παρὰ τῶν ψυχικῶν ἀνθρώπων βαστάζεσθαι μὴ δυνάμενα, οὐ σημείοις ἔξωθεν τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς φαινόμενα, οὐδέ τισιν ἤχοις τοῖς σωματικοῖς ὠσὶν ἐνηχούμενα, ἀλλὰ τῇ ἔνδον D ὄψει καὶ ἀκοῇ. Οὐ γὰρ ἂν φιληθείη τὸ παντελῶς ἀγνοούμενον, ἀλλ' ὅταν ἀμηγέπη γινώσκηται τὸ φιλούμενον, αὐτῇ τῇ ἀγάπῃ συμβαίνει καὶ πλέον ἐκεῖνο καὶ βέλτιον γινώσκεσθαι. Ἂν τοίνυν, ὅπερ ἔφην, ἐν τῇ ἀγάπῃ προκόπτητε, ἣν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐκχεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, αὐτὸ διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἢ καθὼς ἐν ἄλλοις βιβλίοις εὑρίσκεται: « ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. » Ὅθεν εἴρηται· « Ὁδήγησόν με, Κύριε, ἐν τῇ ὁδῷ σου, καὶ πορεύσομαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. » Καὶ οὕτως ὑμῖν συμβήσεται οὐ παρὰ τῶν ἔξωθεν διδασκάλων ὑμᾶς ἐκεῖνα μαθεῖν, ἅπερ ὁ Κύριος εἰπεῖν οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ γενέσθαι διδακτοὺς τοῦ Θεοῦ, ἵν' ἅπερ δι' ἀναγνώσεως καὶ λόγων ἔξωθεν προσενεχθέντων ἐμάθετε, καὶ πεπιστεύκατε περὶ τῆς ἀσωμάτου φύσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ μηδενὶ τόπῳ

sa, nec per finita spatia locorum, quasi mole distenta, sed ubique tota, et perfecta, et infinita sine nitoribus colorum, sine figuris lineamentorum, sine notis litterarum, sine serie syllabarum, ipsa mente conspicere ac perspicere valeatis. Ecce dixi aliquid, quod forte inde sit, et tamen accepistis, et non solum ferre potuistis, verum etiam libenter audistis. Sed ille Magister interior, qui cum adhuc discipulis exterius loqueretur, ait : « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo, » si vellet nobis id quod de incorporea Dei natura dixi, intrinsecus ita dicere, sicut sanctis angelis dicit, qui semper vident faciem Patris, nondum ea portare possemus. Proinde quod ait : « Docebit vos omnem veritatem ; » vel : « Deducet vos in omni veritate, » non arbitror in hac vita in cujusquam mente posse compleri. Quis enim vivens in hoc corpore, quod corrumpitur, et aggravat animam, possit omnem cognoscere veritatem, cum dicat Apostolus : « Ex parte scimus? » Sed quia per Spiritum sanctum fit, unde nunc pignus accepimus, ut ad ipsam quoque plenitudinem veniamus, de qua idem dicit Apostolus : « Tunc autem facie ad faciem : » et : « Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum ; » non quod in hac vita, sed totum, quod usque ad illam perfectionem futurum est, quam nobis Dominus promisit, A per charitatem Spiritus, dicens : « Docebit vos omnem veritatem, » vel : « Deducet vos in omni veritate. » Quæ cum ita sint, dilectissimi, moneo vos in charitate Christi, ut seductores caveatis impuros, et obscenæ turpitudinis sectas, de quibus ait Apostolus : « Quæ autem occulte fiunt ab istis, turpe est et dicere ; » ne cum horrendas immunditias docere cœperint, quas humanæ aures qualescunque sint portare non possunt, dicant ipsa esse, quæ Dominus ait : « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo, » et per Spiritum sanctum asserant fieri, ut possint illa immunda et nefanda portari. Alia sunt mala, quæ portare non potest qualiscunque pudor humanus, et alia sunt bona, quæ portare non potest parvus sensus humanus. B Ista fiunt corporibus impudicis, illa remota sunt a corporibus universis, hoc impura carne committitur, illud pura mente vix cernitur. Renovamini ergo Spiritu mentis vestræ, et intelligite, quæ sit voluntas Dei, quod bonum, et beneplacitum, et perfectum est, ut in charitate radicati et fundati possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, altitudo, et profundum, cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Isto enim modo vos docebit Spiritus sanctus omnem veritatem, cum magis magisque diffundet in cordibus vestris charitatem.

περιεχομένης, μήτ' ἀπείροις διαστήμασι τόπων, ὥσπερ τι μέγεθος διατεταμένης, ἀλλὰ πανταχοῦ ὅλης, τελείας καὶ ἀπείρου, ἄνευ χρωμάτων αὐγῆς, ἄνευ σχημάτων γραμμικῶν, ἄνευ σημείων γραμμάτων, ἄνευ ὑφῆς συλλαβῶν, αὐτῇ τῇ διανοίᾳ κατοπτεύειν καὶ νοεῖν δυνηθῆτε. Ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν τι, ἴσως ἐκεῖθεν ὄν, καὶ ὅμως τοῦτο δεξάμενοι, οὐ μόνον βαστάζειν δεδύνησθε, ἀλλὰ καὶ ἡδέως ἠκούσατε. Ἀλλ' εἴπερ ὁ ἔνδον ἐκεῖνος διδάσκαλος, ὃς τοῖς μαθηταῖς ἔξωθεν ἔτι διαλεγόμενος, « Πολλὰ, εἶπεν, ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι, » ἠθέλησεν ὑμῖν ἔνδοθεν οὕτω διαλεχθῆναι, περὶ ἧς εἶπον ἀσωμάτου φύσεως τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις φησὶν, οἳ διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἂν ἠδυνήθημεν τὴν διδασκαλίαν βαστάσαι. Ὅθεν ὅ φησι, « Διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, » ἢ, « Ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, » ἥκιστα νομίζω κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐν διανοίᾳ τινὸς δύνασθαι πληρωθῆναι. Τίς γὰρ ἐν τῷ φθαρτῷ τούτῳ σώματι ζῶν, καὶ βαρύνοντι τὴν ψυχὴν, πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν δυνήσεται γνῶναι, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, « Ἐκ μέρους γινώσκομεν ; » ἀλλὰ τοῦτο εἴρηται, ὅτι διὰ Πνεύματος ἁγίου γίνεται, οὗ νῦν τὸν ἀῤῥαβῶνα λαμβάνομεν, ὡς καὶ ἐπ' αὐτήν ποτε τὴν τελειότητα ἀφικέσθαι, περὶ ἧς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει· « Τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· » καὶ, « Νῦν γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην· » οὐκ ἐν τῇ παρούσῃ τοσοῦτον ζωῇ, ἀλλ' ἐν τῇ μελλούσῃ τελειότητι, ἣν ὁ Κύριος ὑπέσχετο δι' ἀγάπης τοῦ C Πνεύματος, λέγων· « Διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. » ἢ, « Ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. » Ἅπερ ἐπείπερ οὕτως ἔχει, φίλτατοι, ὑμῖν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ παραινεῖ τοὺς ἀκαθάρτους ἀπατεῶνας φυλάττεσθαι, καὶ τὰς αἰσχύνης αἱρέσεις, περὶ ὧν φησιν ὁ Ἀπόστολος· « Τὰ γὰρ κρυφῇ ἀπ' αὐτῶν γινόμενα αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν· » ἵνα μὴ τὰς ἀποτροπαίους ἀκαθαρσίας διδάσκειν ἀρχόμενοι, ἃς ἀνθρώπιναι ἀκοαὶ, οἷαι ἂν ὦσι, βαστάζειν ἀδυνατοῦσι, λέγωσι ταῦτα εἶναι ἐκεῖνα, περὶ ὧν ὁ Κύριος ἔφησε· « Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι, » καὶ Πνεύματι ἁγίῳ διισχυρίζονται γίνεσθαι, δυνατὸν εἶναι τὸ ἀνόσια ἐκεῖνα βαστάζεσθαι, καὶ ἀκάθαρτα. Εἰσὶ μὲν γάρ τινα κακὰ, ἃ φέρειν ἀδυνατεῖ καὶ ἡ τυχοῦσα τῶν ἀνθρώπων D αἰδώς· εἰσὶ δέ τινα ἀγαθὰ, ἅπερ ἀνθρωπίνη γνῶσις μικρὰ φέρειν οὐ δύναται. Ταῦτα ἐν τοῖς ἀναιδέσι σώμασι γίνονται· ἐκεῖνα πόῤῥω πάντων σωμάτων εἰσί. Ταῦτα ἐν μόνῃ τελεῖται τῇ σαρκί· ἐκεῖνα μόλις ὁρᾶται καὶ καθαρᾷ διανοίᾳ. Ἀνακαινίζεσθε τοίνυν τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ κατανοεῖτε τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον· ἵνα ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐῤῥιζωμένοι, καὶ τεθεμελιωμένοι, δύνησθε μετὰ πάντων τῶν ἁγίων καταλαβεῖν, τί τὸ μῆκος, καὶ ὕψος, καὶ πλάτος, καὶ βάθος, γνῶναι τί τὸ ὑπερέχον τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ· ἵνα πληρωθῆτε παντὶ πληρώματι τοῦ Θεοῦ· οὕτω γὰρ ὑμᾶς διδάξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ὅταν μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκχέῃ τὴν ἀγάπην ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

Ex Tractatu XCIX, super illis verbis : *Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur*, de quibus circa medium hæc ait :

Cum igitur Spiritus sanctus nulla susceptione hominis sit homo factus, nulla susceptione angeli sit angelus factus, nulla susceptione cujuscunque creaturæ creatura sit factus, quomodo de illo intelligendum est, quod Dominus ait : « Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur ? » Ardua quæstio, nimis ardua. Ipse adsit Spiritus, ut saltem, sicut eam cogitare possumus, sic eloqui possimus, ac sic ad intelligentiam vestram pro mei moduli facultate perveniam. Prius itaque nosse debetis, et intelligere quod potestis, credere autem quod intelligere nondum potestis, in ea substantia, quæ Deus est, non quasi per corporis molem B sensus locis propriis distributos, sicut in carne mortali animalium alibi est visus, alibi auditus, alibi gustus, alibi olfactus, per totum autem tactus. Absit hoc credere in illa incorporea immutabilique natura ! Audire ergo ibi et videre, unum est. Dicitur et olfactus in Deo ; unde dicit Apostolus : « Sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. » Et gustus intelligi potest, secundum quem Deus, et odit amaricantes, et nec frigidos, nec calidos, seu tepidos evomit ex

A ore suo ; et Jesus Christus dicit : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me. » Est etiam tactus ille divinus, unde dicit Sponsa de Sponso : « Sinistra ejus sub capite meo, et dextera illius complectitur me. » Non sunt hæc in Deo per diversa corporis loca. Cum enim dicitur scire, ibi sunt omnia ; et videre, et audire, et olfacere, et gustare, et tangere, sine ulla ejus mutatione substantiæ, sine ulla mole, quæ in alia parte major, in alia minor, etiam in sensibus [*al.* senibus] puerili errore cogitatur, quando Deus sic cogitatur. Nec mireris, quod ineffabilis Dei scientia, qua novit omnia, per varios humanæ locutionis modos omnium istorum corporalium sensuum nominibus nuncupatur : cum et ipsa mens nostra, hoc est homo interior, cui uniformiter scienti per hos quinque, veluti nuntios corporis diversa nuntiantur, quando immutabilem veritatem intelligit, eligit, diligit, et lumen videt, de quo dicitur : « Erat lumen verum ; » et Verbum audit, de quo dicitur : « Post odorem unguentorum tuorum currimus ; » et fontem bibit, de quo dicitur, « Mihi autem adhærere Deo bonum est ; » non aliud, atque aliud, sed una intelligentia tot sensuum nominibus nuncupatur. Cum ergo de Spiritu sancto dicitur : « Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur, » multo magis ibi simplex natura, ubi verissime simplex

Ἐκ τοῦ ϞΘʹ λόγου, ἐξηγούμενος ἐκεῖνο τὸ ῥητόν· *Οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει*, περί που τὰ μέσα τῆς πραγματείας οὕτω φησίν·

C Ἐπεὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδὲ μιᾷ προσλήψει φύσεως ἀνθρωπίνης γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲ μιᾷ προσλήψει ἀγγέλου γέγονεν ἄγγελος, οὐδὲ μιᾷ προσλήψει κτίσματος γέγονε κτίσμα, πῶς περὶ ἐκείνου τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου ῥηθὲν νοηθήσεται· « Οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει ; » Μέγα τὸ ζήτημα, καὶ πάνυ μέγα. Αὐτὸ παρείη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα τοὐλάχιστον οὕτως εἰπεῖν αὐτὸ δυνηθῶμεν, ὃν τρόπον λογίσασθαι δεδυνήμεθα, καὶ οὕτω κατὰ τὴν ἐμὴν εὐτελῆ ταύτην δύναμιν ἐπὶ τὴν ὑμετέραν νόησιν δυνηθῆναι διαβιβάσαι. Πρῶτον τοίνυν γινώσκειν ὠφείλετε, καὶ νοεῖν δύνασθε, πιστεύειν δὲ οἱ νοεῖν οὐχ οἷοί τε ὄντες ἐν D τῇ οὐσίᾳ ἐκείνῃ, ἥτις ἐστὶν ὁ Θεὸς, οὐχ ὥσπερ ἐν μεγέθει σώματος αἰσθήσεις ἰδίοις τόποις διανεμημένας, ὥσπερ ἐν τοῖς τῶν ζώων σώμασιν ἀλλαχοῦ μὲν ἔστιν ὄψις, ἀλλαχοῦ δὲ ἀκοὴ, ὡσαύτως δὲ καὶ γεῦσις καὶ ὄσφρησις, πανταχοῦ δὲ ἁφή. Μὴ γένοιτο τοῦτο πιστεῦσαι τινὰ περὶ τὴν ἀσώματον φύσιν ἐκείνην καὶ ἀμετάβλητον. Ἐκεῖ τοίνυν τὸ ὁρᾷν καὶ ἀκούειν ἕν ἐστι καὶ ταυτόν. Λέγεται καὶ ὄσφρησις ἐπὶ Θεοῦ, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, « Ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. » Ἀλλὰ καὶ γεῦσιν ἐκεῖ νοεῖν δυνατὸν, καθ' ἣν ὁ Θεὸς μισεῖ τοὺς παραπικραίνοντας, καὶ τοὺς μήτε ψυχροὺς, μήτε θερμοὺς, ἀλλὰ χλιαροὺς ἐξεμεῖ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ ὁ Σωτὴρ φησιν, « Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. » Ἔστι καὶ ἁφὴ θεία, ὅθεν ἡ νύμφη περὶ τοῦ νυμφίου φησίν· « Ἡ ἀριστερὰ αὐτοῦ ὑπὲρ τὴν κεφαλήν μου, καὶ τῇ δεξιᾷ περιλαμβάνει με. » Ἀλλ' αὐτὰ πάντα οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἐν διαφόροις τοῦ σώματος χώραις. Ὅταν γὰρ λέγηται γινώσκειν αὐτὸν, ἐκεῖ πάντα ταῦτά εἰσι, καὶ τὸ ὁρᾷν, καὶ τὸ ἀκούειν, καὶ ὀσφραίνεσθαι, καὶ γεύεσθαι, καὶ ἅπτεσθαι ἄνευ τινὸς μεταβολῆς τῆς οὐσίας ἐκείνης, ἄνευ μεγέθους, ὅπερ ἄλλοθι μὲν μεῖζον, ἄλλοθι δὲ ἔλαττον, κἂν ταῖς αἰσθήσεσι [*ἐν ἄλλῳ*, κἂν τοῖς γέρουσι] παιδικῇ διανοίᾳ νοῆται, ὅταν οὕτω λογίζηται περὶ Θεοῦ. Μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ διαφόροις τρόποις ἀνθρωπίνης φωνῆς ἡ ἄῤῥητος τοῦ Θεοῦ ἐπιστήμη, ᾗ πάντα οἶδε, πᾶσι τοῖς τῶν ἀνθρώπων αἰσθήσεων τρόποις κατονομάζεται, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ἡ ἡμετέρα διάνοια, ὁ ἐντὸς ἄνθρωπος δηλονότι, ᾧτινι μονοειδῶς ἐπισταμένῳ διὰ τῶν πέντε τούτων αἰσθήσεων, ὥσπερ διά τινων ἀγγέλων σωματικῶν, πάντα σημαίνεται, τοσούταις αἰσθήσεων ὀνόμασιν ὀνομάζεται· οὐκ ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ, ἀλλὰ μιᾷ νοήσει, ὅταν τὴν ἀμετάβλητον ἀλήθειαν ἐκείνην ὁρᾷ, αἱρῆται, ἀγαπᾷ, ὁρᾷ τὸ φῶς, περὶ οὗ λέγεται, « Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, » καὶ ἀκούῃ τὸν λόγον, περὶ οὗ εἴρηται, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » καὶ δέχηται τὴν ὀσμὴν, περὶ ἧς εἴρηται, « Ὀπίσω τῆς ὀσμῆς τῶν μύρων σου δραμούμεθα· » πίνῃ τῆς πηγῆς, περὶ ἧς γέγραπται, « Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· » ἀπολαύῃ τῆς ἁφῆς, περὶ ἧς λέγεται, « Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Κυρίῳ ἀγαθόν ἐστιν. » Ὅταν τοίνυν περὶ τοῦ

est, et intelligenda est, vel credenda, quæ longe lateque naturam nostræ mentis excedit. Mutabilis quippe est mens nostra, quæ percipit discendo quod nesciebat, et amittit dediscendo, quod sciebat : et veri similitudine fallitur, ut pro vero approbet falsum, et obscuritate sua, quasi quibusdam tenebris impeditur, ne perveniat ad verum : et ideo non est ista substantia verissime simplex, cui non hoc est esse quod est nosse ; potest enim esse, nec nosse. At illa divina non potest, quia id, quod habet est. Ac pro hoc non sic habet scientiam, ut aliud illi sit scientia, qua scit, aliud essentia, qua est ; sed utrumque unum est. Nec utrumque dicendum est, quod simpliciter unum est, sicut habet Pater vitam in semetipso, nec aliud est ipse quam vita, quæ in ipso est ; et dedit Filio habere vitam in semetipso, hoc est, genuit Filium, qui et ipse vita esset ; sic itaque debemus accipere, quod de Spiritu sancto dictum est : « Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur, » ut intelligamus non eum esse a semetipso; Pater quippe solus de alio non est. Nam et Filius de Patre natus est ; et Spiritus de Patre procedit. Pater autem nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sane aliqua disparilitas in summa illa Trinitate cogitationi occurrat humanæ ; nam, et Filius ei de quo natus est, et Spiritus sanctus ei de quo procedit, æqualis est. Quid autem

A illic intersit inter procedere et nasci, et longum est quærendo disserere, et temerarium, cum dissserueris, definire : quia hoc, et menti uteunque comprehendere, et si quid forte mens inde comprehenderit, linguæ difficillimum est explicare, quantuslibet præsit doctor, quantuslibet adsit auditor. Non ergo loquetur a semetipso, quia non est a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur. Ab illo audiet a quo procedit. Audire illi scire est, scire vero esse, sicut superius disputatum est. Quia ergo non est a semetipso, sed ab illo a quo procedit, a quo illi est essentia, ab illo scientia, ab illo igitur audientia, quod nihil est aliud, quam scientia. Nec moveat, quod verbum futuri temporis positum est. Non enim dictum est, Quæcunque audivit, aut Quæcunque audit, sed : Quæcun-
B que audiet loquetur ; illa quippe audientia sempiternum est, quia sempiterna scientia. In eo autem quod sempiternum est, sine initio, et sine fine, cujuslibet temporis verbum ponatur, sive præteriti, sive præsentis, sive futuri, non mendaciter ponitur. Quamvis enim natura illa immutabilis, et ineffabilis, non recipiat fuit, et erit, sed tantum est, ipsa enim veracior est, quia mutari non potest, et ideo illi tantum convenerat dicere : « Ego sum, qui sum : » et : « Dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos ; » tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas, et nostra mutabilitas,

Πνεύματος τοῦ ἁγίου λέγηται, « Οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει, » πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ δεῖ νοεῖν ἁπλῆν φύσιν, ὅπου ἀληθέστατα ἁπλῆν ἢ νοεῖν ἢ πιστεύειν χρὴ, ἐπ' ἄπειρον μῆκος καὶ πλάτος τὴν τῆς ἡμετέρας διανοίας ὑπερβαίνουσαν φύσιν. Μεταβλητὴ γάρ ἐστιν ἡ ἡμετέρα διάνοια, ἐπεὶ μανθάνουσα δέχεται ὃ ἠγνόει, καὶ ἀπομανθάνουσα ἀπώλεσεν ὃ ἠπίστατο, καὶ τοῦ ἀληθοῦς ὁμοιότητι σφάλλεται· ὡς ἀντὶ τῶν ἀληθῶν τοῖς ψεύδεσι συντίθεται, καὶ τῇ ἑαυτῆς ἀμαυρότητι, ὥσπερ τινὶ σκότει πρὸς τὸ ἀληθὲς ἀφικέσθαι κωλυομένη. Ὅθεν ἀληθέστατα οὐκ ἔστιν ἁπλῆ οὐσία ἐκείνη, ᾗ μὴ ἔστιν ὅπερ τὸ εἶναι τοῦτο καὶ τὸ γινώσκειν. Δύναται γὰρ εἶναι καὶ μὴ νοεῖν. Τὴν δὲ θείαν ἐκείνην ἀδύνατον οὕτως εἶναι· ὃ γὰρ ἔχει, τοῦτο καὶ ἔστι. Κἀντεῦθεν οὐχ οὕτως ἔχει τὴν ἐπιστήμην, ὥσθ' ἕτερον ἐκείνῃ τὴν ἐπιστήμην, ᾗ ἐπίστασθαι εἶναι, καὶ ἕτερον τὴν οὐσίαν ᾗ ἐστιν. Ἀλλ' ἑκάτερον ἐκεῖ ἕν, μᾶλλον δὲ οὐδ' ἑκάτερον αὐτόθι λέγεσθαι δεῖ, ἔνθα ἁπλῶς ἕν ἐστιν· ὥσπερ τοίνυν ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, καὶ οὐχ ἕτερόν ἐστιν αὐτὸς ἢ ἡ ἐν αὐτῷ οὖσα ζωὴ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, τουτέστι γεγέννηκεν Υἱὸν καὶ αὐτὸν ὄντα ζωήν. Οὕτω τοίνυν ὀφείλομεν λαμβάνειν καὶ τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰρημένον· « Οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει, » ἵν' ἐκεῖνο νοῶμεν, μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ εἶναι. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ μόνος οὐκ ἔστι παρ' ἄλλου· καὶ γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγέννηται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Ὁ δὲ Πατὴρ οὔτ' ἄλλων ἔσχε γεννήτορα, οὔτ' ἐκπορεύεται παρ' ἑτέρου. Οὐ μὴν διὰ τοῦτό τις ἀνισότης ἐν τῇ ἄκρᾳ ἐκείνῃ
C Τριάδι τοῖσδε ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς συναντάτω· καὶ γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς τῷ ἐξ οὗ γεγέννηται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ παρ' οὗ ἐκπορεύεται, ἴσοι εἰσί. Τί δὲ ἐκεῖ διαφέρει τὸ γεννᾶσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι καὶ μακρόν ἐστι ζητοῦντα σαφηνίζειν, καὶ προπετὲς διορίζεσθαι. Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ διανοίᾳ καταλαβεῖν ἀμηγέπη, καὶ εἴ τί ποτ' ἴσως ἡ διάνοια ἔγνω, δυσχερέστατον ἀνελίττειν τῇ γλώττῃ, κἂν ἐφθονοῦν τῆς περὶ ταῦτα τριβῆς ἢ ὁ διδάσκαλος προῆλθεν, ἢ ὁ ἀκροατὴς ἕπηται. Οὐ τοίνυν ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖ, ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει. Παρ' ἐκείνου ἀκούσει παρ' οὗ ἐκπορεύεται. Ἀκούειν ἐκείνῳ τὸ γινώσκειν ἐστί. Γινώσκειν δὲ τὸ εἶναι, ὥσπερ ἀνωτέρω διειλέγμεθα. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστιν ἀφ' ἑαυτοῦ,
D ἀλλ' ἀπ' ἐκείνου παρ' οὗ ἐκπορεύεται, παρ' οὗ ἐστιν ἐκείνῳ ἡ ὕπαρξις, παρ' ἐκείνου καὶ ἡ γνῶσις, παρ' ἐκείνου τοίνυν καὶ ἡ ἀκρόασις, ἥτις οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἡ γνῶσις. Μὴ ταραττέτω δὲ ὑμᾶς, ὅτιπερ ἐνταῦθα κεῖται ῥῆμα μέλλοντος χρόνου. Οὐ γὰρ εἴρηται, Ὅσα ἤκουσεν, ἢ, Ὅσα ἀκούει, ἀλλ', Ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει. Ἐκείνη γὰρ ἡ ἀκρόασις αἰωνία ἐστὶν, ἐπεὶ καὶ ἡ γνῶσις αἰωνία. Ἐν δὲ τῷ ἄνευ ἀρχῆς καὶ τέλους αἰωνίῳ ὅπερ ἂν ῥῆμα χρόνου ῥηθείη, εἴτε παρῳχημένου, εἴτε ἐνεστῶτος, εἴτε καὶ μέλλοντος, οὐ ψευδῶς τοῦτο εἰρήσεται. Εἰ γὰρ ἡ ἀμετάβλητος καὶ ἄῤῥητος ἐκείνη φύσις οὐ δέχεται τὸ ἦν, καὶ τὸ ἔσται, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐστὶν, αὕτη γὰρ ἀληθῶς ἐστὶν, ὅτι ἀμετάβλητός ἐστιν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκείνῃ λέγειν ἁρμόζει, « Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, » καὶ,

non mendaciter dicimus, et fuit, et erit, et est; fuit in præteritis sæculis, est in præsentibus, erit in futuris; fuit, quia nunquam defuit; erit, quia nunquam deerit; est, quia semper est. Neque enim velut qui jam non sit cum præteritis occidit, aut cum præsentibus, velut qui non maneat, labitur, aut cum futuris, velut qui non fuerat, orietur. Proinde cum secundum volumina temporum locutio humana variatur, qui per nulla deesse potuit, aut potest, aut poterit tempora, vera de illo dicantur cujuslibet temporis verba. Semper itaque audit Spiritus sanctus, quia semper scit. Ergo et scivit, et scit, et sciet. Ac per hoc et audivit, et audit, et audiet; quia sicut jam diximus, hoc est illi audire, quod scire; et scire illi hoc est quod esse. Ab illo igitur audivit, audit, et audiet a quo est: ab illo est, a quo procedit. Hic aliquis fortisan quærat, utrum et a Filio procedat Spiritus sanctus. Filius enim solius Patris est Filius; et Pater solius Filii est Pater: Spiritus autem sanctus non est unius eorum Spiritus, sed amborum. Habes ipsum Dominum dicentem: « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. » Habes et Apostolum: « Misit Deus, inquit, Spiritum Filii sui in corda vestra. » Numquid, duo sunt, alius Patris, alius Filii? Absit! « Unum enim corpus, » ait, cum

A significaret Ecclesiam; moxque addidit, « et unus Spiritus. » Et vide quemodo ille impleat Trinitatem: « Sicut vocati estis, inquit, in una spe vocationis vestræ; unus Dominus. » Hic utique Christum intelligi voluit. Restat, ut etiam Patrem nominet. Sequitur ergo: Una fides, unum baptisma, unus Deus, et Pater omnium, qui super omnes, et per omnia et in omnibus nobis. » Cum ergo, sicut unus Pater, et unus Dominus, id est Filius, ita sit et unus Spiritus sanctus, profecto amborum est, sicut ipse Christus Jesus dixit: « Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. » Et dicit Apostolus: « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra. » Habes et alio loco eumdem Apostolum dicentem: « Si autem Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum ex mortuis,
B habitat in vobis. » Hic utique Spiritum Patris intelligi voluit. De quo tamen alio loco dicit: « Quisquis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. » Et multa alia sunt testimonia, quibus hoc evidenter ostenditur, et Patris, et Filii, ipsum esse Spiritum, qui in Trinitate dicitur Spiritus sanctus. Nec ob aliud existimo ipsum vocari proprie Spiritum, cum etiam si de singulis interrogemur, non possimus nisi Patrem et Filium dicere, quoniam Spiritus est Deus, id est, non corpus est Deus, sed Spiritus. Quod ergo communiter vocantur et singuli, hoc proprie vocari oportuit eum qui non est unus eorum.

« Τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· Ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· » ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν τῶν χρόνων μεταβολὴν, οὐ ψευδῶς λέγομεν καὶ τὸ ἦν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, ἐν ᾗ στρέφεται ἡ ἡμετέρα θνητότης καὶ μεταβολή· ἦν ἐν τοῖς παρελθοῦσιν αἰῶσιν, ἔστιν ἐν τοῖς παροῦσιν, ἔσται ἐν τοῖς μέλλουσιν· ἦν, ὅτι μηδέποτ' ἀπῆν· ἔσται, ὅτι μηδέποτ' ἀπέσται· ἔστιν, ὅτι ἀεί ἐστιν. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἂν ἤδη μὴ ὢν μετὰ τῶν παρῳχημένων λήγει, ἢ μετὰ τῶν παρόντων, ὡς ἂν μὴ μένων ῥεῖ, ἢ μετὰ τῶν μελλόντων, ὡς ἂν μὴ πρότερον ὢν ἀνίσχει. Ὅθεν ἐπεὶ κατὰ τὰς τῶν χρόνων περιδρομὰς ἡ ἀνθρωπίνη ποικίλλεται διάλεξις, ὁ κατὰ μηδένα χρόνον ἢ δεδυνημένος, ἢ δυνάμενος, ἢ δυνησόμενος ἀπεῖναι, ἀληθῶς ἔχει κατηγορούμενα πάντων τῶν χρόνων τὰ ῥήματα. Ἀεὶ τοίνυν ἀκούει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀεὶ γὰρ οἶδεν. Ὥστε καὶ οἶδε, καὶ ᾔδει, καὶ εἴσεται, καὶ διὰ τοῦτο ἀκήκοε, καὶ ἀκούει, καὶ ἀκούσεται· ἐπεὶ, καθὼς ἔφημεν ἤδη, τοῦτ' ἐστὶν ἐκείνῳ τὸ ἀκούειν ὅπερ τὸ εἰδέναι, καὶ τὸ εἰδέναι ὅπερ τὸ εἶναι; Παρ' ἐκείνου τοίνυν ἀκήκοεν, ἀκούει, καὶ ἀκούσεται παρ' οὗ ἐστι· παρ' ἐκείνου ἐστὶ παρ' οὗ ἐκπορεύεται. Ἐνταῦθα τοίνυν ἴσως ζητεῖ τις, Πότερον καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ὁ γὰρ Υἱὸς μόνου τοῦ Πατρός ἐστιν Υἱὸς, καὶ ὁ Πατὴρ μόνου τοῦ Υἱοῦ Πατήρ ἐστι· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ θατέρου τούτων μόνον ἐστὶ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀμφοτέρων. Ἔχεις αὐτὸν τὸν Κύριον λέγοντα· « Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Ἔχεις καὶ τὸν Ἀπόστολον, « Ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ

αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν. » Ἀλλ' ἄρα μὴ δύο
C εἰσὶν, ἕτερον τὸ τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα, καὶ ἕτερον τὸ τοῦ Υἱοῦ; Μὴ γένοιτο! « Ἓν γὰρ εἰπὼν σῶμα, » ὅτε τὴν Ἐκκλησίαν ἐδήλου, εὐθὺς προστίθησι, « Καὶ ἓν Πνεῦμα. » Καὶ θεάσασθε πῶς ἐκεῖ συμπληροῖ τὴν Τριάδα. « Ὥσπερ ἐκλήθητε, φησὶν, ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν, εἷς Κύριος. » Ἐνταῦθα σαφῶς τὸν Χριστὸν νοεῖσθαι ἠθέλησε. Λείπεται λοιπὸν ὀνομάσαι καὶ τὸν Πατέρα. Ἐπάγει τοίνυν, « Μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν. » Ἐπεὶ τοίνυν ὥσπερ εἷς Πατὴρ, καὶ εἷς Κύριος, τουτέστιν Υἱὸς, οὕτω εἴη καὶ ἓν Πνεῦμα ἅγιον, ἀναμφιβόλως ἀμφοτέρων ἐστίν· ὥσπερ ὅταν αὐτὸς μὲν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς λέγῃ, « Τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· » ὁ δὲ Ἀπόστολος λέγει, « Ἀπέ-
D στειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν. » Ἔχεις ἑτέρωθι τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον λέγοντα· « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· » ἐνταῦθα πάντως τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς νοεῖσθαι ἠθέλησεν. Ἀλλ' ὅμως ἐν ἑτέρῳ τόπῳ περὶ τούτου φησίν· « Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. » Πολλαὶ δὲ καὶ ἕτεραί εἰσι μαρτυρίαι, δι' ὧν ἀριδήλως δείκνυται τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα, ὅπερ ἐν τῇ Τριάδι λέγεται Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ οὐ δι' ἕτερον δὲ νομίζω Πνεῦμα τοῦτο κεκλῆσθαι, ὅπερ καὶ ἐφ' ἑκάστου ἐρωτώμενοι οὐ δυνησόμεθα, μὴ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν εἰπεῖν Πνεῦμα. Πνεῦμα γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς, τουτέστιν, οὐ σῶμά ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ Πνεῦμα. Ὁ τοίνυν κοινῶς

sed in quo communitas apparet amborum. Cur ergo non credamus, quod etiam de Filio procedat Spiritus sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus? Si enim non ab eo procederet, non post resurrectionem se repræsentans discipulis suis insufflasset, dicens: « Accipite Spiritum sanctum. » Quid enim aliud significavit insufflatio, nisi quod procedat Spiritus sanctus et de ipso? Ad hoc pertinet etiam illud, quod de muliere quæ fluxum sanguinis patiebatur, ait: « Tetigit me aliquis; ego enim sensi de me virtutem exiisse. » Nam virtutis nomine appellari etiam Spiritum sanctum, et eo loco clarum est, ubi angelus, dicenti Mariæ: « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? » respondit: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Et ipse Dominus promittens cum discipulis, ait: « Vos sedete in civitate, quousque induamini virtute ex alto. » Et iterum: « Accipietis, inquit, virtutem Spiritus sancti, supervenientem in vos, et eritis mihi testes. » De hac virtute credendus est dicere evangelista: « Virtus de illo exibat, et sanabat omnes. » Si ergo et de Patre et de Filio procedit Spiritus sanctus, cur Filius dixit: « De Patre procedit? » Cur putas, nisi quemadmodum ad eum solet referre, et quod ipsius est, de quo et ipse est? Unde illud est, quod ait: « Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. »

A Si igitur intelligitur hic, ejus doctrina, quam tamen dixit non suam, sed Patris, quanto magis illic intelligendus est, et de ipso procedere Spiritus sanctus, ubi sic ait: « De Patre procedit, » ut non diceret: De me non procedit? A quo autem habet Filius ut sit Deus, est enim de Deo Deus, ab illo habet utique, ut etiam de illo procedat Spiritus sanctus, ac per hoc Spiritus sanctus, ut etiam de Filio procedat, sicut procedit de Patre, ab ipso habet Patre. Hic utcunque etiam illud intelligitur quantum a talibus, quales nos sumus, intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus sanctus. Quoniam si et ipse Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur, quod absurdissimum est: Filius quippe nullus est duorum, nisi B patris, et matris. Absit autem, ut inter Deum Patrem, et Deum Filium tale aliquid suspicemur! Quia nec Filius hominis simul, et ex patre et ex matre procedit; sed cum procedit ex patre, non tunc procedit et ex matre; et cum in hanc lucem prodit, procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem sanctus non de Patre procedit in Filium, et de Filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit: quamvis hoc Filio Pater dederit, ut quemadmodum de se, ita de illo quoque procedat. Neque enim possumus dicere quod non sit vita Spiritus san-

καὶ ἑκάτερος καλοῦνται, ἰδίως τοῦτο ἔδει καλεῖσθαι ἐκεῖνο ὅπερ οὐ θατέρου τούτων ἐστὶν, ἀλλ' ἐν ᾧ φαίνεται τὸ κοινὸν ἀμφοτέρων. Διατί τοίνυν μὴ πιστεύσωμεν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπεὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστιν αὐτὸ Πνεῦμα; Εἰ γὰρ μὴ παρ' αὐτοῦ ἐξεπορεύετο, οὐκ ἂν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἑαυτὸν ἐμφανίζων τοῖς μαθηταῖς, ἐνεφύσησεν αὐτοῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Τί γὰρ ἕτερον ἐδηλοῦτο δι' ἐκείνου τοῦ ἐμφυσήματος, εἰ μὴ ὅτι καὶ παρ' ἐκείνου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται; Πρὸς τοῦτο δ' ἀνήκει κἀκεῖνο, ὅπερ φησὶ περὶ τῆς αἱμορῥοούσης γυναικός· « Ἥψατό μού τις· ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἐξ ἐμοῦ· » τὸ γὰρ τῷ ὀνόματι τῆς δυνάμεως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλεῖσθαι δῆλον ἐξ ὧν ὁ ἄγγελος, τῇ Μαρίᾳ λεγούσῃ, « Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; » ἀπεκρίνατο· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. » Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ὑπισχνούμενος αὐτὸ τοῖς μαθηταῖς φησιν· « Ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους, » καὶ πάλιν· « Λήψεσθε, φησὶ, δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες. » Περὶ ταύτης τοίνυν τῆς δυνάμεως πιστευτέον τὸν εὐαγγελιστὴν λέγειν, « Δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο, καὶ ἰᾶτο πάντας. » Εἰ τοίνυν καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται Πνεῦμα, τίνος χάριν ὁ Υἱὸς εἴρηκε, « Παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται; » Διατί οὖν οἴει; Πάντως ὃν τρόπον εἴωθεν ἀναφέρειν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὰ ἑαυτοῦ,

παρ' οὗ καὶ αὐτός ἐστιν. Ὅθεν κἀκεῖνό ἐστιν, ὅ C φησιν, « Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με Πατρός. » Εἰ τοίνυν κἀνταῦθα νοεῖται καὶ αὐτοῦ ἡ διδασκαλία, καίτοι ταύτην οὐχ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι φήσαντος, πῶς οὐ μᾶλλον κἀκεῖ δεῖ νοεῖν καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔνθα οὕτως ἔφησεν, ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτὸ ἐκπορεύεσθαι, ὡς μὴ λέγειν καὶ « παρ' ἐμοῦ μὴ ἐκπορεύεσθαι; » παρ' οὗ δὲ ἔχει ὁ Υἱὸς τὸ εἶναι Θεὸς, ἔστι γὰρ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, παρ' αὐτοῦ ἔχει πάντως τὸ καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐνταῦθα ὁπωσοῦν κἀκεῖνος νοεῖται, ὡς δυνατὸν παρὰ τὸ, οἷοι ἡμεῖς, νοεῖσθαι, πῶς οὐ μᾶλλον γεννᾶσθαι, ἀλλ' ἐκπορεύεσθαι λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Εἰ γὰρ τοῦτο Υἱὸς ἐλέγετο, ἀμφοτέρων ἂν υἱὸς ἐλέγετο, ὅπερ ἀνοητότατόν ἐστιν. D Οὐδεὶς γὰρ Υἱὸς δυεῖν ἐστι πλὴν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός. Ἀπείη δὲ τοιοῦτόν τι μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱοῦ ἡμᾶς ὑποπτεύειν. Ἐπεὶ καὶ ὁ υἱὸς τῶν ἀνθρώπων οὐχ ἅμα ἐκ τοῦ πατρὸς πρόεισι καὶ τῆς μητρός· ἀλλ' ὅταν προΐῃ ἐκ τοῦ πατρὸς, οὔπω πρόεισιν ἐκ τῆς μητρός· καὶ ὅταν εἰς τοῦτο τὸ φῶς προέρχηται, οὔ τι προέρχεται καὶ ἐκ τοῦ πατρός. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται εἰς τὸν Υἱὸν, κἀκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται πρὸς τὸ ἁγιάζειν τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὁμοῦ ἐξ ἀμφοτέρων ἐκπορεύεται, εἰ καὶ ὁ Πατὴρ τοῦτο δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵν' ὥσπερ ἐξ ἑαυτοῦ, οὕτω καὶ ἐξ ἐκείνου ἐκπορεύηται. Οὐδὲ γὰρ δυνάμεθα λέγειν, μὴ εἶναι ζωὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπεὶ καὶ ὁ Πατὴρ ζωή ἐστι καὶ ὁ Υἱός. Καὶ διὰ τοῦτο

ctus: cum vita sit Pater, vita sit Filius. Ac per hoc sicut Pater cum habeat vitam in semetipso, dedit et Filio habere vitam in semetipso: sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit et de ipso. Sequuntur autem verba Domini dicentis: «Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis.»

Ex Tractatu C, super illis verbis: *Ille me clarificabit*.

Quod enim ait: «Ille me clarificabit,» potest intelligi, quia diffundendo in cordibus credentium charitatem, spiritualesque faciendo, declaravit eis quomodo Filius Patri esset æqualis: quem secundum carnem prius tantummodo noverant, et hominem sicut homines cogitabant. Vel certe quia per ipsam charitatem fiducia repleti, et timore depulso, annuntiaverunt hominibus Christum; ac sic fama ejus diffusa est in toto orbe terrarum, ut sic dixerit: «Ille me clarificabit.» Tanquam diceret: Ille vobis auferet timorem, et dabit amorem: quo me ardentius prædicantes, gloriæ meæ per totum mundum dabitis odorem, commendabitis honorem. Quod enim facturi fuerant in Spiritu sancto, hoc eumdem Spiritum dixit esse facturum. Quale est etiam illud: «Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in

A vobis.» Verbum quippe Græcum, quod est, δοξάσει, alius *clarificabit*, alius *glorificabit*, Latini interpretes in sua quisque translatione posuerunt, quoniam ipsa quæ Græce dicitur δόξα, unde dictum est verbum δοξάσει, et *claritas* interpretatur, et *gloria*. Gloria namque fit quisque clarus, et claritate gloriosus; ac per hoc, quod utroque verbo significatur, idipsum est. Sicut autem definierunt antiqui Latinæ linguæ clarissimi auctores, Gloria est frequens de aliquo fama cum laude; quæ cum est in hoc mundo facta de Christo, non Christo credenda est magnum aliquid contulisse, sed mundo. Bonum enim laudare, non laudato, sed laudantibus prodest.

Et infra versus finem:

B Nihil hoc loco dicendum est de iis qui Christum vituperant atque blasphemant, quia de gloria ejus loquimur, qua est glorificatus in mundo; non enim glorificavit Spiritus sanctus vera gloria, nisi in Ecclesia sancta catholica. Alibi enim, id est, vel apud hæreticos, vel apud quosdam paganos, vera ejus in terris gloria non potest esse, et ubi videtur esse frequens de illo fama cum laude. Vera ergo ejus gloria in Ecclesia catholica sic a Propheta cantatur: «Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua.» Quia itaque post ejus exaltationem venturus erat Spiritus sanctus, et eum

ὥσπερ Πατὴρ ζωὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· οὕτως ἔδωκε ζωὴν ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐξ ἐκείνου, ὥσπερ ἐκπορεύεται καὶ ἐξ ἑαυτοῦ. Ἐφεξῆς εἰσι ῥήματα τοῦ Κυρίου λέγοντος, «Καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.»

Ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ λόγῳ μετ' ὀλίγα τινὰ οὕτω φησίν·

Ὃ γὰρ λέγει, «Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει,» οὕτω δυνατὸν τοῦτο νοεῖσθαι, ὅτι τὴν ἀγάπην ἐν ταῖς τῶν πιστευόντων καρδίαις ἐκχέον, πνευματικούς τε ποιοῦν, φανερὰν τούτοις ποιήσει τὴν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητα· ὃν κατὰ τὴν σάρκα μόνον ᾔδεισαν πρότερον, καὶ ἄνθρωπον μόνον ὡς ἄνθρωποι ἐλογίζοντο. Ἢ καὶ τοῦτο ἀληθές, ὅτι διὰ τῆς ἀγάπης παῤῥησίας πλησθέντες, καὶ τὸν φόβον ἀπωσάμενοι, τοῖς ἀνθρώποις ἀνήγγειλαν τὸν Χριστόν· καὶ οὕτως ἡ ἐκείνου φήμη εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκκέχυται. Καὶ οὕτω λέγων, «Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει,» ὅμοιόν φησιν, ὥσπερ ἂν ἔλεγεν, Ἐκεῖνος ἀφελὼν τὸν φόβον, παρέξεται τὴν ἀγάπην, δι' ἣν με θερμότερον κηρύττοντες, καθ' ὅλον τὸν κόσμον τῆς ἐμῆς δόξης διαδώσετε τὴν ὀσμήν, βεβαιώσετε τὴν τιμήν. Ὃ γὰρ ἐκεῖνοι πράττειν ἔμελλον ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, τοῦτό φησιν, ὅτι πράξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἷόν ἐστι κἀκεῖνο· «Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.» Τὸ γὰρ Ἑλληνικὸν ῥῆμα, τὸ, *δοξάσει*, οἱ μὲν τῶν Λατίνων ἑρμηνέων *κλαριφικάμπειτ*, οἱ δὲ *γλοριφικάμπειτ* ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἑρμη-

νείαις ἐξέδωκαν. Ὃ γὰρ Ἑλληνικῶς λέγεται *δόξα*, ὅθεν καὶ τὸ *δοξάσει* λέγεται ῥῆμα, καὶ *κλάριτας*,

C καὶ *γλόρια* ἑρμηνεύεται. Καὶ γὰρ τῇ τε γλορίᾳ γίνεταί τις κλάρους, καὶ τῇ κλαριτάτι γλοριόζους· κἀντεῦθεν ταυτὸ δι' ἑκατέρου δηλοῦται ῥήματος. Καὶ γὰρ ὥσπερ οἱ ἀρχαῖοι τῆς Λατινικῆς γλώσσης λαμπρότεροι ἡγεμόνες ὡρίσαντο, γλόριά ἐστι συνεχὴς τῶν μετ' ἐπαίνου περί τινος φήμη· ἥτις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ περὶ τοῦ Χριστοῦ κηρυχθεῖσα, δῆλον ὡς οὐ μέγα τι συνεισήνεγκε τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ τῷ κόσμῳ. Τὸ γὰρ ἐπαινεῖν τἀγαθὸν οὐ τῷ ἐπαινουμένῳ, ἀλλὰ τοῖς ἐπαινοῦσι λυσιτελεῖ.

Ἔτι δὲ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ πρὸς τὸ τέλος·

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ τόπῳ οὐδὲν δεῖ λέγειν περὶ τῶν τὸν Χριστὸν ὑβριζόντων ἢ βλασφημούντων· ἐπεὶ περὶ τῆς ἐκείνου δόξης διαλεγόμεθα, καθ' ἣν δεδό-

D ξασται ἐν τῷ κόσμῳ. Οὐ γὰρ ἐδόξασε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν Χριστὸν ἀληθεῖ δόξῃ εἰ μὴ ἐν μόνῃ τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀλλαχοῦ γὰρ ἢ παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς, ἢ παρά τισι τῶν ἀσεβῶν, ἀληθῆ δόξαν εἶναι περὶ ἐκείνου ἀδύνατον, ἢ συνεχῆ εἶναι περὶ ἐκείνου φήμην μετ' ἐπαίνου. Ἀληθὴς δὲ ἐκείνου δόξα ἐν τῇ καθολικῇ ἐστιν Ἐκκλησίᾳ. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Προφήτης ψάλλει· «Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου.» Ἐπεὶ τοίνυν μετὰ τὴν ὕψωσιν αὐτοῦ ἔμελλεν ἥξειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τοῦτον δοξάσειν, καὶ ὁ ἱερὸς ψαλμὸς καὶ αὐτὸς ὁ Μονογενὴς προεῖπεν ἐσόμενον, ὃ πεπληρωμένον ὁρῶμεν. Ὃ δὲ εἴρηκεν, «Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν,» ὀρθόδοξοι ὦσιν ἀκούετε, ὀρθόδοξοι, ὃ ἀνοίαις νοεῖτε· οὐ

glorificaturus : hoc sacer psalmus, hoc ipse Unigenitus promisit futurum, quod videmus impletum. Quod autem ait : «De meo accipiet, et annuntiabit,» catholicis audite auribus, catholicis percipite mentibus. Non enim propterea, sicut quidam hæretici A putaverunt, minor est Filio Spiritus sanctus ; quasi Filius accipiat a Patre, et Spiritus sanctus a Filio quibusdam gradibus naturarum. Absit hoc credere ! absit hoc dicere ! absit a Christianis cordibus cogitare !

γάρ ὥσπερ τινὲς φήθησαν τῶν αἱρετικῶν, ἔλαττόν ἐστι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὡς ἂν τοῦ μὲν Υἱοῦ λαμβάνοντος παρὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος παρὰ τοῦ Υἱοῦ βαθμοῖς τισι φύσεων. Ἀπείη τοῦτο πιστεύειν, ἀπείη τοῦτο λέγειν, ἀπείη Χριστιανῶν καρδίαις ταῦτα λογίζεσθαι!

Præter hæc testimonia certissima sancti Augustini, placet addere etiam testimonium a nostratibus quoque in Græcum conversum ex libro, qui *De cognitione veræ vitæ* inscribitur cap. 10, tom. IX ; qui liber, quamvis non sit certum esse Augustini, quod non reperiatur in *Retractationibus*, neque in Indiculo Possidii, et theologi Lovanienses negent ex phrasi illum esse Augustini, Bellarminus tamen in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, de opusculis ejusmodi quæ sunt in tomo IX Augustini, censurat, nec posse certo astruere eos esse Augustini, cum diligentissimus collector Possidius eos prætererit, neque inveniantur a Beda citari, qui ex operibus Augustini Commentaria in Epistolas beati Pauli confecit ; neque audere plerosque horum librorum negare esse Augustini, cum pii sint et docti, et Augustini ingenio non indigni. Sic igitur auctor quicunque sit, disserit de Trinitate in eo libro, in quo, tanquam in Dialogo, *Fratres* interrogant, *Magister* respondet.

Cap. 10, ac deinceps :

Fratres. Sed quia pondus carnis animam aggravat, ecce iterum carnalis cogitatio mentem divina contemplantem pulsat. Cum enim superius ratio unum Deum verissime esse demonstraverit, et ipsum solum cuncta ex nihilo fecisse probaverit, quomodo quasi tres deos adorare docemur, dum Patrem perfectum Deum, Filium perfectum Deum, Spiritum sanctum perfectum Deum confiteri monemur ? Dum enim subdistinctæ tres personæ distinguuntur, quid aliud quam tres dii a nobis intelliguntur ?

Magister. In ipsa veritate se demonstrante, et ratione probante, citius videbitis necessariam in una essentia personarum Trinitatem, item per omnia necessariam tribus personis individuæ substantiæ unitatem. Cum jam superius ænigmatice de eo B loquerer, quia non poteram proprie, quid dixi essentiam Dei esse?

Fratres. Lucem.

Magister. De luce quid gignitur?

Fratres. Splendor.

Magister. Quid in luce et splendore simul consideratur?

Fratres. Calor.

Magister. Num in substantia lucis, splendoris et caloris invenitur diversitas ?

Fratres. Non, sed identitas.

Magister. Num in vocabulis, vel officiis prædicatur identitas ?

Fratres. Minime, sed diversitas ; nam lucis vocabulum ipsam substantiam, splendoris vocabulum C lucis gratiam, caloris vero vocabulum videtur exprimere lucis efficaciam.

Ἀποκοπὴ εἴτε ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ περὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθοῦς ζωῆς, ἐν ᾧ ὡς ἐν διαλόγῳ ἐρωτῶσι μὲν οἱ ἀδελφοί, ἀποκρίνεται δὲ ὁ διδάσκαλος.

Ἀδελφοί. Ἀλλ' ὅτι τὸ τῆς σαρκὸς βάρος πιέζει τὴν ψυχὴν, ἀμέλει καὶ ὁ σαρκικὸς λογισμὸς τὴν θεωρὸν τῶν θείων διάνοιαν ἐνοχλεῖ. Ἀνωτέρω μὲν ὁ σὸς λόγος ἕνα Θεὸν ἀπέδειξεν ἀληθέστατα, καὶ αὐτὸν μόνον παρέστησεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πάντα παραγαγεῖν, ἀλλὰ νῦν πάλιν τρεῖς θεοὺς προσκυνεῖν ἡμᾶς εἴποι τις ἂν, διδάσκοντός σου, τέλειον Θεὸν τὸν Πατέρα, τέλειον Θεὸν τὸν Υἱὸν, τέλειον Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δεῖν ὁμολογεῖν. Ὅταν γὰρ D τρία πρόσωπά τις ὁμολογῇ διακεκριμένα, ἕτερον ἢ τρεῖς θεοὺς ἀναγκασθήσεται πάντως ὁμολογεῖν.

Διδάσκαλος. Αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἑαυτὴν δεικνυούσης, καὶ τοῦ λόγου συνεπιψηφιζομένου, ὄψεσθε ἐξ ἀνάγκης ἐν μιᾷ οὐσίᾳ Τριάδα προσώπων, καὶ πάλιν ἀναγκαίαν διὰ πάντων ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις μίαν ἀδιαιρέτου οὐσίας ἑνότητα. Ὅτε τοίνυν ἀνωτέρω διελεγόμην περὶ Θεοῦ δι' αἰνίγματος, ἐπεὶ κυρίως οὐχ οἷός τε ἦν, τί ποτε τὴν οὐσίαν ἔφην τοῦ Θεοῦ, εἰ μέμνησθε;

Ἀδελ. Φῶς.

Διδ. Ἐκ τοῦ φωτὸς τί γεννᾶται;

Ἀδελ. Ἀπαύγασμα.

Διδ. Τί δὲ πάλιν ἐν τῷ φωτὶ καὶ τῷ ἀπαυγάσματι κοινῶς θεωρεῖται;

Ἀδελ. Θέρμη.

Διδ. Μὴ τοίνυν ἐν τῇ τοῦ φωτὸς, τοῦ ἀπαυγάσματος, τῆς θέρμης οὐσίᾳ ἐστί τις διαφορά;

Ἀδελ. Οὐδαμῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ταυτότης.

Διδ. Ἀλλ' ἄρα μὴ ἡ αὐτὴ καὶ τοῖς ὀνόμασι, καὶ ταῖς ἐνεργείαις θεωρεῖται ταυτότης;

Ἀδελ. Οὐδαμῶς, ἀλλὰ μᾶλλον διαφορά· τὸ μὲν γὰρ τοῦ φωτὸς ὄνομα αὐτὴν τὴν οὐσίαν, τὸ δὲ τοῦ ἀπαυγάσματος τὴν τοῦ φωτὸς χάριν, τὸ δὲ τῆς θέρμης τὴν τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος δρᾶσιν ἐκφαίνειν δοκεῖ.

permanet. Nihil quippe aliud est ars, quam anima, et anima nihil aliud est quam ars ejus, et ars ejus nihil aliud est quam ipsa vita. Sic Verbum Dei nihil aliud est quam ars ejus, et ars nihil aliud est, quam ipsa vita, et in hac cuncta immutabiliter permanebunt, quæ in substantia sui mutabilia deficiunt.

Fratres. Cum evidens ratio idem Verbum cum Patre, et Spiritu sancto, unam et individuam substantiam inexpugnabiliter probaverit, quomodo solum incarnari potuit? Si enim a Patris et Spiritus sancti essentia est separatum, et sic singulariter in substantia non est individua, quæ potuit pati separationis discrimina.

Magister. Sicut sempiterna virtus Divinitatis per ea quæ facta conspiciuntur, potest intelligi, sic hoc profundum mysterium et occultum, per ea quæ in nobis geruntur ratione perscrutante poterit inspici. Notum est enim quod humana mens verbum communis locutionis ex se cogitando gignit, et idem verbum in mente et in memoria simul una essentia exsistit. Cum vero mens verbum suum aliis innotescere cupit, cum eadem cogitatione, quæ nihil aliud est quam verbum suum, et cum memoria disponit, quod idem verbum corpus vocis induit et auribus audibile et cordibus audientium visibile procedit, et etiam litteris corpus suum ligari et videri permittit, et tamen invisibile manens de es- A sentia mentis et memoriæ non recedit. Non ergo mens neque memoria, sed solum verbum singulariter sonuit per corpus vocis sensibile, et tamen inseparabiliter mansit in essentia mentis, et memoriæ invisibile. Sic summus Pater Verbum suum seipsum cogitando genuit, quod in Patris et Spiritus sancti essentia simul coessentiale subsistit: sed tamen nec Pater nec Spiritus sanctus, sed solum Verbum, quod est Patris Filius singulariter humanum corpus induit, se hominibus sensibile exhibuit, corpus sumptum indigna pati permisit, et ipsum inseparabiliter in essentia Patris, et Spiritus sancti invisibile, et impassibile permansit.

Fratres. Qua autem similitudine amor Dei Spiritus sanctus nominatur?

B *Magister.* Dei essentiam dixi esse vitam; vera autem vita se vivere intelligit, et si se vitam intelligit, se utique diligit; Dei autem vivere, intelligere, nihil est aliud, quam exsistere. Dilectio ergo Dei est vita, et vita est Spiritus. Et quia Deus per dilectionem cunctis esse, vel vivere tribuit, idcirco Spiritus nuncupatur. Ideo autem sanctus additur, quia cuncta per eum sanctificantur.

Fratres. Qualiter probatur hic Spiritus a Patre et Filio procedere?

Magister. Nihil aliud Spiritus sanctus, quam amor Dei intelligitur, unde Deus charitas dicitur. Constat autem quia Pater Filium ut seipsum di-

C τως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰ μὴ ἡ τέχνη αὐτοῦ· ἡ δὲ τέχνη οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ αὐτὴ ἡ ζωή, καὶ ἐν αὐτῇ πάντα ἀμεταβλήτως διαμένει, ἅπερ ἐν τῇ αὐτῶν οὐσίᾳ μεταβάλλεται καὶ ἀπογίνεται.

Ἀδελ. Ἐπεὶ ἀριδήλῳ καὶ ἀκαταγωνίστῳ λόγῳ μίαν καὶ ἀδιαίρετον οὐσίαν εἶναι τοῦ λόγου τούτου μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος δέδεικται, πῶς ἂν εἴη δυνατὸν μόνον τὸν Υἱὸν σαρκωθῆναι; εἰ γὰρ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας χωρισθεὶς, ἰδίως σεσάρκωται, δῆλον ὡς ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσία οὐκ ἔστιν ἀδιαίρετος, πάθος ὑποστᾶσα χωρισμοῦ.

Διδ. Ὥσπερ ἡ ἀΐδιος δύναμις καὶ θειότης διὰ τῶν γενομένων καθορᾶται, καὶ δυνατὸν νοηθῆναι· οὕτω καὶ τὸ βαθὺ τοῦτο καὶ συνεσκιασμένον μυστήριον διὰ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων καὶ διὰ τοῦ λόγου διερευνωμένου δυνατὸν καὶ τοῦτο καθορᾶσθαι. Δῆλον γὰρ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν λογιζόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ γεννῆσαι τοῦτον τὸν τῆς κοινῆς διαλέκτου λόγον, καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ μνήμῃ ὁμοῦ μίαν εἶναι οὐσίαν. Ὅταν δὲ τὸν αὐτοῦ λόγον καὶ ἄλλοις ἐπιθυμήσῃ ποιῆσαι γνώριμον, οἰκονομεῖ μετὰ τοῦ ἰδίου λογισμοῦ, ὃς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τῆς μνήμης αὐτὸν λόγον σῶμα φωνῆς ἐνδύσασθαι, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκουστὸν, καὶ ταῖς τῶν ἀκουόντων καρδίαις ὁρατὸν ἐφίησι γενέσθαι. Ἔτι καὶ γράμμασι περισφίγγων τὸ σῶμα τοῦ λόγου, ἀλλ' ὅμως ὁ λόγος ἐκεῖνος ἀόρατος μένων τῆς τοῦ νοῦ καὶ τῆς μνήμης ὑπάρξεως οὐκ ἀποχωρεῖ. Οὐ τοίνυν ὁ νοῦς ἢ ἡ μνήμη, ἀλλὰ μόνος ὁ λόγος ἤχησε διὰ τοῦ αἰσθητοῦ σώματος τῆς φωνῆς· καὶ ὅμως ἀδιαίρετος ἔμεινεν ἐν τῇ τοῦ νοῦ καὶ τῆς μνήμης οὐσίᾳ. Οὕτω καὶ ὁ ἄκρος Πατὴρ τῷ νοεῖν ἑαυτὸν τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐνόησε, κἂν τῇ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσίᾳ ὁμοουσίως ὑφέστηκεν· ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦτο οὔθ' ὁ Πατὴρ, οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ὁ Λόγος μόνος, ὁ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς δηλαδὴ, ἰδίως ἀνθρώπινον σῶμα αἰσθητὸν ἐνεδύσατο, καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἀνθρώποις παρέστησε. Τὸ προσληφθὲν σῶμα ἀτιμίαν ὑπενεγκεῖν συνεχώρησεν, ἀλλ' αὐτὸς ἀχωρίστως ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσίᾳ ἀπαθὴς διαμεμένηκε, καὶ ἀόρατος.

Ἀδελ. Τίνι λόγῳ τὸ Πνεῦμα ἔρως ὀνομάζεται τοῦ D Θεοῦ;

Διδ. Τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν ζωὴν εἶπον εἶναι· ἡ δὲ ἀληθὴς ζωὴ ἑαυτὴν ζῶσαν νοεῖ. Εἰ τοίνυν ἑαυτὴν ζωὴν οὖσαν νοεῖ, ἑαυτὴν πάντως ἀγαπᾷ. Τοῦ δὲ Θεοῦ τὸ ζῆν, τὸ νοεῖν, τὸ ἀγαπᾷν, οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ τὸ εἶναι· ἡ ἀγάπη τοίνυν τοῦ Θεοῦ ζωή ἐστι. Καὶ ἡ ζωὴ πνεῦμά ἐστι, καὶ ἐπεὶ ὁ Θεὸς δι' ἀγάπην πᾶσι τὸ εἶναι καὶ ζῆν δέδωκε, διὰ τοῦτο Πνεῦμα προσαγορεύεται. Ἐκεῖ δὲ τὸ ἅγιον πρόσκειται, ὅτι δι' αὐτοῦ πάντα ἁγιάζεται.

Ἀδελ. Πῶς δείκνυται τοῦτο τὸ Πνεῦμα παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι;

Διδ. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδὲν ἕτερον ἢ ἔρως τοῦ Θεοῦ νοεῖται, ὅθεν καὶ ὁ Θεὸς ἀγάπη λέγεται, δῆλον δὲ ὡς ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ὡς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ, καὶ

ligit, et item Filius Patrem tanquam seipsum diligit. Vita namque diligit se sapere, et iterum sapientia diligit se vivere; vitæ autem et sapientiæ probata est una essentia esse. Igitur dilectio, vel amor, vel charitas, quod est Spiritus sanctus substantia Patris et Filii coessentialis exsistit, et ideo ab utroque æqualiter procedit.

Fratres. Si Spiritus sanctus Patri et Filio coes- A sentialis exsistit, quomodo ab individua substantia separari potuit, cum in specie columbæ super Dominum, vel in specie ignis super apostolos?

Magister. Sancti Spiritus substantia non in columbam vel ignem est transmutata, sicut nec Verbi est transformata: sed Spiritus sanctus columbæ corpus condidit.

πάλιν ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα ὡς ἑαυτὸν ἀγαπᾷ. Καὶ γὰρ ἡ ζωὴ ἀγαπᾷ ἑαυτὴν γινώσκειν, καὶ ἡ σοφία ἀγαπᾷ ἑαυτὴν ζῆν, τῆς δὲ ζωῆς καὶ τῆς σοφίας δέδεικται ὁμοίαν εἶναι οὐσίαν. Ἡ φιλία τοίνυν, ἢ ὁ ἔρως, ἢ ἡ ἀγάπη, ἥτις ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὁμοούσιός ἐστι, καὶ παρ' ἑκατέρου ἐκπορεύεται ἐπίσης.

Ἀδελ. Ἀλλ' ἐπεὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατρὶ καὶ B Υἱῷ ἐστιν ὁμοούσιον, πῶς τῆς ἀδιαιρέτου οὐσίας χωρισθῆναι δεδύνηται, ὅτε περιστερᾶς εἴδει ἐπὶ τὸν Κύριον, ἢ πυρὸς μορφῇ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐφάνη;

Διδ. Τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ οὐσία οὐκ εἰς τὴν περιστερὰν ἠμείφθη, ὥσπερ οὐδὲ ἡ τοῦ Λόγου εἰς τὴν σάρκα μεταβέβληται, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ τῆς περιστερᾶς ἔπλασε σῶμα.

MAXIMI PLANUDÆ

EPISTOLA

AD MANUELEM PHILEN.

(E l. Dorville ex cod. Vatic. in *Miscellan. Observat. in auctores veteres et recentiores*, vol. II, tom. III, Amstelodami 1733, 8°.)

C

Τῷ Φιλῇ κυρῷ Μανουήλ.

Ἀλλ' ἐμὲ οὐδεὶς πιγκέρνης κεκίνηκεν ἐπιστεῖλαί σοι βέλτιστε, οὐδ' οὕτω τις δεῦρο παρ' ὑμῶν ἀφίκετο πιστεύεσθαι ἄξιος, ὡς ἐνθένδε πρὸς ὑμᾶς, ὁ τῶν καθ' αὑτὸν οὐδένος, οὔθ' ὕστερος τὴν ἀρετὴν, οὔτ' ἴσως πιγκέρνης, διέβη. Δι' ἃ δὴ καὶ ἐοικότα πεπράχαμεν καὶ ἀμφότεροι, αὐτός τε φθάσας ἐπιστεῖλας, κἀγὼ μὴ πρότερον εἰς τοῦτ' ἀφικόμενος, σὺ μὲν γὰρ ἔχεις, ὥσπερ ἂν δοίης πίστιν περὶ ἐμοῦ, κἀγὼ δὲ τῶν σῶν οὐκ ἀνήκοος μὲν, ἄλλη δ' ἄλλων ἐστὶ γλῶσσα κατὰ τὸν ποιητήν· εἶδον μὲν οὖν ἡδέως σαυτὴν ἐπιστολὴν καὶ καλὴν ἔφην εἶναι· σὲ δ' οὔπω γινώσκειν οἷός τε γίνομαι. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο γίνοιτό μοι παρὰ τοῦ χρόνου, τότε σε καὶ κρίνας φιλήσω, καὶ τοῖς ἀρίστοις ἐγγράψω. Νῦν δὲ σὲ τρόπον ἕτερον ἔχω φιλεῖν, ὅτι πᾶσαν νέμεις τῷ πιγκέρνῃ τῶν D ἐπαίνων τὴν μοῖραν, καλῶς γε ποιῶν, καὶ ὡς ἀνδρὶ λόγου καὶ παιδείας ἐμπείρῳ προσῆκεν. Εἴ τι γὰρ ἂν ἄλλο τοῖς λόγοις σαυτοῦ χρήσαιο, εἴ γε ἀρετὴν μὴ θαυμάζεις, μηδὲ ζηλωτὸν δι' ἐπαίνων τὸ καλὸν ἀποδείξεις; Καὶ γὰρ στρατηγὸν ἄνδρα θαυμάζεις, οἷος ἴσως μὲν γέγονεν ἢ γένηται, νῦν δὲ οὐκ ἂν εὕροις. Ἀλλ' ἵνα μή σε πλεονεκτῶ γράφων μακρότερα ὧν ἐπέστειλας, τοῦτό σοι μόνον νῦν δυναμαι λέγειν· θαυμάζεις λόγον; κἀγώ· φιλεῖς ἀρετήν; κἀγώ. Ἂν ἐπιγνῶμεν πότε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ἀλλήλοις, ὡς ἐν

C

Philæ domno Manueli.

At mihi nullus pincerna ait ad te litteras dare, o bone: nec sic quis huc pervenit a vobis fide dignus, ut hinc ad vos unus ex iis, qui sibi nihili videntur, atque virtute minor, atque forte pincerna trajecit. Quare sane paria fecimus et ambo, quidem ipse prior scripsisti, at ego, cum non maturius hoc præstiterim, tibi enim adest, cui fidem de me habeas, et ego non plane quidem nihil de tuis rebus inaudire, sed alius aliorum sermo juxta Homerum; vidi igitur libenter quidem tuam epistolam, et elegantem esse dixi; sed te cognoscere non potui. Quod si etiam temporis tractu accidat, tum ex animi judicio te diligam, et præstantissimorum virorum numero adscribam. Nunc autem te alio modo D diligendum habeo; quod omnem laudum portionem pincernæ tribuis: pulchre faciens et ut virum eloquentia et doctrina præditum decet. Nam qua in re eloquio tuo utaris, nisi virtutem admireris, et præconiis tuis efficias, ut æmulari pulchra facinora homines velint. Admireris enim ducem bellicum, qualis forte quidem fuit, vel fuerit olim, nunc autem non repereris. Sed ne te scribendo vincam, si longiores ad te dederim, quam a te acceperim, litteras: hoc tibi in præsentia tantum dicere habeo: admiraris eloquentiam? et ego; amas virtutem? et ego. Possemo

unus alterum ex se ipso agnoscere ut in speculis? nihil omnino eveniat, quod nobis esse possit obstaculo, quo minus tu meus, ego tuus fiam.

A ἐσόπτροις οὐδὲν ἂν γένοιτο τῶν ἁπάντων ἐμποδὼν ἡμῖν στῆναι δυνάμενον, ὡς μή σε πάντως ἐμὲ, καὶ ἐμέ σε καθεστάναι.

—

Hæc epistola est quinta et octogesima inter centum et viginti duas epistolas Planudæ, quas codex Vaticanus exhibet, nec præter nonnulla ejusdem monachi alia scripta. Quoniam autem videam Lambecium, nec Nesselium edidisse harum litterarum elenchum; atque ad historiam illius ævi faciat nomina saltem eorum cognoscere ad quos hæ litteræ datæ, In licem hic, ut in ipso codice exhibetur, hoc in loco conspici non abs re duximus.

—

Ἔλεγχος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μαξίμου Πλανούδη.

1 Τῷ αὐτοκράτορι.
2 Τῷ τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφῷ.
3 Τῷ Φακρασῇ ὄντι λογοθέτῃ τῶν ἀγελῶν, 4, 7, B 8, 11. 12, 13, 14. 15, 16. 17, 19.
5 Τῷ ὀρφανοτρόφῳ κύρῳ Λέοντι τῷ Βαρδῇ.
6 Τῷ κανικλείου.
9 Τῷ Ἀνδριανουπόλεως.
10 Τῷ Βαρδαλῇ.
18 Τῷ Κρήτης Νικοφόρῳ.
20 Τῷ Βαρδαλῇ κύρῳ Ἰωάννῃ, 21.
22 Τῷ Παλαιολόγῳ κύρῳ Ἀνδρονίκῳ, 36, 37, 41.
23 Τῷ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου τῷ Γλυκεῖ.
24 Τῷ μεγάλῳ Παπίᾳ.
25 Γρηγορίῳ πρεσβυτέρῳ μονάζοντι, τῷ αὐτοῦ ὁμιλητῇ, 26, 27.
28 Τῷ Ξανθοπούλῳ κύρῳ Θεοδώρῳ.
29 Τῷ Ἀργυροπούλῳ κύρῳ Δημητρίῳ.
30 Τῷ Ζαρείδῃ κύρῳ Ἰωάννῃ. 39, 42.
31 Τῷ Αὐτωρειανῷ ἐξισωτῇ ὄντι τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων.
32 Τῷ ὀρφανοτρόφῳ.
33 Τῷ Βρυεννίῳ.
Ἀνεπίγραφοι, 34, 35, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52. 59, 62, 63, 65, 83, 93, 94.
38 Ἀνεπίγραφος (Tengnagelius tribuit Παλαιολόγῳ.)
40 Τῷ δεσπότῃ.
43 Τῷ Βέκκῳ κύρῳ Γεωργίῳ.
53 Τῷ Νικομηδείας.
54 Ἀνεπίγραφος (Tengnagelius τῷ Νικομηδείας.)
55 Τῷ πρωτοσε·.. (forsan τῷ πρωτοσεβαστῷ ut mox.)
56 Τῷ ἰατρῷ, 57.
58 Τῷ πρωτοσεβαστῷ, 76.
60 Τῷ Φιλανθρωπηνῷ (sic pro φιλανθρωπινῷ), 61, 75, 78, 79. 80, 81, 91. 97, 98, 102, 103. 104, 105, 106, 107, 108 (sine inscriptione) 109, 110, 111, περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ · 112, 113, 114, 119, 120, 121, 122.
64 Τῷ Αὐτωρειανῷ κύρῳ Ἀρσενίῳ.
66 Τῷ Χαλκοματοπούλῳ.
67 Τῷ πρωτοβεστιαρίῳ Μουσάλωνι.
68 Τῷ πρωτοβεστιαρίῳ Ῥαουλάνῃ τοῦ αὐτοῦ.
69 Τῷ Μερκυρίῳ.
70 Τῷ ἐξάρχῳ καὶ λογοθέτῃ Φακῇ.
71 Τῷ Μελχισεδέκῳ, 74, 86, 90, 95, 96, 100, 101. 115, 116, 117, 118.
77 Ἀνεπίγραφος (Tengnagelius dubie adscribit τῷ πρωτοσεβαστῷ).
C 82 Τοῖς ἐν τῷ κρίττῳ μονάζουσι.
84 Τῷ κύρῳ Ἰγνατίῳ.
85 Τῷ Φιλῇ κύρῳ Μανουήλ.
87 Ἀνεπίγραφος 88 (Tengnagelius dubie Μελχισεδέκῳ).
92 Τῷ κύρῳ Ἀθανασίῳ.
96 Τῷ Δουκᾳ.

In eodem codice hæc ejusdem Planudæ scripta habebantur: Τοῦ αὐτοῦ σύγκρισις χειμῶνος καὶ ἔαρος. Ἐγκώμιον εἰς τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παῦλον. Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν μάρτυρα Διομήδην. De quibus Lambecius, Nesselius et in primis J. A. Fabricius vol. XIII, p. 534 Bibl. Gr. consulendi.

Vaticanus codex ita subscribitur: Ἔτει ͵αφξ' Σκιῤῥοφοριῶνος ὀγδόῃ ἱσταμένου, ὑπ' Ἀγγέλου γέγραπται τοῦ Βεργηκίου, τοῦ Κρητὸς ἐν Παρισίων πόλει. *Anno 1560, Nonis Maii octavo die, ab Angelo descriptus est Bergecio, Crete, in Parisiorum urbe.* Hic codex fuit, si recte memini, dono datus a rege Gallico vel a Michaele Hospitalio nescio cui Papæ.

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΠΛΑΝΟΥΔΗ

ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ

ΧΕΙΜΩΝΟΣ ΚΑΙ ΕΑΡΟΣ.

—

MAXIMI PLANUDÆ

COMPARATIO

HIEMIS ET VERIS

Ex cod. Græco Parisiensi, n. 1187 notato, *nunc prima edita.*

—

Οἶμαι καὶ πρὸς μόνην τὴν ἀκοὴν ἀποπηδήσειν αὐτίκα τινὰς εἰ χειμῶνος καιρὸν καὶ ἔαρ παρατιθέντες τούτου ἐκείνου ἐν οἷς ὧραι θαυμάζονται, ἐπαγγελούμεθα τὰ πρῶτα ἀποίσεσθαι. Δεινὸν γὰρ καὶ περιττῶς ἄτοπον δόξει, λόγῳ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν καθαιρεῖν ἀξιοῦν, παρ' οἷς λόγος τὰ δεύτερά που καὶ τρίτα μετὰ τὴν αἴσθησιν ἔχει μηδὲν πέρα τῆς κατ' αὐτὴν πείρας συνορᾷν δυναμένοις, καὶ οὐχ ἥκιστα νῦν, ὅτε τις τῶν τοῦ ἡμετέρου συστήματος τοῦ λογικοῦ καταλόγου ἀνὴρ τὰ μὲν ἄλλα φίλτατος πάντων ἐμοὶ καὶ φιλοσοφίας ἄκρως ἐχόμενος, δεινότατος δὲ εἰπεῖν καὶ λόγους πράγμασιν ἱκανὸς ἐξισῶσαι, ἔστι δὲ οὗ καὶ ὑπερβαλέσθαι, ἔαρος μὲν καὶ τῶν κατ' αὐτὸ μακρὸν διεξῆλθε τὸν ἔπαινον ἐν μέρει λογικῆς παιδιᾶς τε καὶ διαχύσεως· χειμῶνα δὲ πολλά τε καὶ ἀηδῆ ἐξωνείδισε· τοσόνδε τοι πειθοῖ B ξυμμιγῆ τὸν λόγον καὶ χάριτι κερασάμενος, ὥστ', εἰ μὴ γυμνασία τις ἦν, μηδ' ἐπίδειξις τῆς περὶ λόγους ἀσκήσεως ἄντικρυς ἀλήθειαν ὑπειλῆφθαι τὰ εἰρημένα. Τὸν χειμῶνά τε κινδυνεύειν ἐντεῦθεν οὐχ ὅπως τοῦ ἀρίστου ἀποπίπτειν, ἀλλὰ μηδὲ ταῖς ὥραις συνεξετάζεσθαι. Συνεπῆρε δὲ οἱ τὸν λόγον καὶ μέχρι πόῤῥω κεχωρηκέναι παρεσκεύασε πιθανότητος, καὶ τὸ ἐνεστηκὸς τοῦ καιροῦ· χειμὼν γὰρ καὶ χειμῶνος τὸ ἀκμαιότατον ἡνίκα καὶ εἴ τινος αἴσθησιν οὐχ ἡδέος ὁ καιρὸς οὗτος παρέχεται, παρέχεται δὲ οἷς καὶ φοβερὸς παιδευτὴς ὁρᾶται τὴν μάστιγα ἐπανατεινόμενος, καὶ ἰατρὸς ἀποτρόπαιος ξυρόν τε καὶ καυτῆρα προσάγων, βαρειοτέρας τῆς φανταζομένης δυσχερείας ἐπειράθησαν ἄνθρωποι.

Οἶμαι μὲν οὖν ὡς εἴρηται καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν C ἀκοὴν ἀποπηδήσειν τινάς, ἀλλ' ἀνάσχεσθε εἴτι λέγειν ἔχομεν διακοῦσαι. Ὁ μὲν σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ πᾶν, ὡς εἰπεῖν, ἀπόφημον καταχεάμενος τοῦ χειμῶνος καὶ πολλὰ καταδραμὼν αὐτὸν ὡς μηκέτι

A μηδ' ὄνομα τοὺς πολλοὺς ἐθέλειν χειμῶνος ἀκούειν, ἀπειρημένην τὴν ὡς αὐτὸν κατέλιπε πάροδον, οὐκ οἶδ' εἴτε χειμάῤῥους ἀπλώτους πελαγίσας τῷ λόγῳ, εἴτε χιόνος καὶ πλῆθος καὶ ψύχος ἐπιτειχίσας. Οὐ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς χειμῶνι κατὰ χειμῶνος χρησάμενος, καὶ νύκτας ἃς οὗτος προβιβασθείσας ἐς ὅσον μήκιστον διεδέξατο, ἐς τὴν αὐτοῦ στηλοκοπίαν καταναλώσας, ἐμοὶ δὲ καὶ μάλα σὺν δίκῃ τὸν αὐτὸν τοῦτον χειμῶνα σύμμαχον ἐπικαλεσαμένῳ, ἐξέσται πρὸς αὐτὸν διαβῆναι, τὴν τῶν ῥευμάτων βίαν πιλήσαντα καὶ πετρώσαντα, τῶν τε χαρίτων ἃς προτείνεται πλῆθος οὔσας οὐ σταθμητὸν ἀπολαῦσαι καὶ τοῖς ἄλλοις διαγγελεῖν χαριζόμενον, καὶ οἶδα μὲν εἰς δυσχερῆ τὸν ἀγῶνα καθεὶς ἐμαυτὸν καὶ οἷον οὐδεὶς οὐδέπω; Ἀλλὰ τί δράσω; οὐ δύναμαι τὴν ἀλήθειαν B ἀποκρύπτεσθαι, οὐδ' ἐν ἐλαφρῷ ποιοῦμαι τὸ μὴ ὅσαπερ ἂν ἥδε ὑφηγοῖτο δῆλα καὶ τοῖς ἄλλοις τιθέναι. Τί γὰρ εἰ τὴν περὶ λόγους αὐτοῦ τις δύναμιν δεῖξαι φιλοτιμούμενος, τῆς τῶν πολλῶν δόξης δραξάμενος, καὶ ταύτην κρηπῖδα τῶν σφετέρων ὑποθέμενος λόγων, ἔπειτα πολλὰ ἐπικατασκευάζει τε καὶ συντίθησι ῥήματα, καὶ τὸ ἔαρ ὑμνῶν περὶ πλείονος ἢ τὸν χειμῶνα ποιεῖται. Ὥσπερ οὐχ ἐνὸν κἀκείνων μὴ εἰρημένων πρὸς τοιαύταις διὰ βάθου δόξαις, τὸν πολὺν ὄχλον ἔχειν τὸν νοῦν, οἷς οὐκ ἔστιν ὅτε γενναίου προσαπτομένοις τινὸς ὑπ' ἀγυμνασίας· τῶν καλῶν ἐκδεδιῃτημένοις εἶναι καὶ διεφθορόσιν ὑπῆρξε τὸν νοῦν.

Μέγιστον μὲν οὖν ἀγαθὸν τὸ τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἐφικνεῖσθαι· κἀκεῖνα μόνα καὶ διανοεῖσθαι καὶ λέ- C γειν, ὅσαπερ ἐκείνην ὑπαγορεύειν εἰκός. Εἰ δὲ μὴ τοῦτ' εἴη δεύτερος, φασὶ, πλοῦς, τὸ γοῦν μὴ σαφοῦ λόγοις πρὸς παιδίαν ῥηθεῖσι κλοπέντας, συμφέρεσθαι τοῖς δημώδεσι, μηδὲ τὰ τῶν ἀπαιδεύτων πρεσβεύειν, εἰ καὶ τῆς ἄκρας εὐδαιμονίας εὐθὺς

ὑποβέβηκεν, ἀλλ' οὐδὲν παρὰ τοῦτο πρὸς ἐπιτυχίαν σοφίας ἔλαττον ἀπηνέγκατο, ὥστε οὐχ ὅσον ἔαρ χειμῶνος ἐπίπροσθεν, ἄγουσι τοῖς τοιούτοις, ὅσα καὶ παραφρονοῦσι προσέχω· ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς σφόδρα καταφανέσι καὶ ἐν ποσὶ, πάνυ τι πιστεύειν ἔχω· ὑποπτεύω γὰρ τὸν λόγον· καὶ ἥκιστα τοῖς ὑπ' αὐτῶν θρυλλουμένοις παῤῥησίαν νέμω. Πολλοῦ δὲ δεήσει καὶ συνάρασθαι· καὶ γὰρ ἵνα τῶν ἄλλων πολλῶν ὄντων ἀφέμενος, ἃ περὶ τῶν ἀστέρων οὗτοι μετεωρολεσχοῦσι πρὸς βραχὺ διεξέλθω ὅσους τοὺς περὶ γῆν ἀνθρώπους συμβέβηκεν εἶναι, ἰσαρίθμους καὶ οὓς οὐρανὸς ἀστέρας φέρει δημιουργοῦσι· καὶ τῶν μὲν δεξιότητι τύχης χρωμένων λαμπροτάτους ἐδογμάτισαν καὶ τοὺς ἀστέρας ὁρᾶσθαι· ὑποδεεστέρους δὲ τῶν πενίᾳ συζώντων· οἱ δ' εἰσάπαν ἐλάσαντες ἀπορίας, οὗτοί φασι τοὺς ἀμυδροτάτους ἔλαχον, καὶ οἷς τὸ φῶς ἐπιλελοιπέναι δοκεῖ. Κἀντεῦθεν δὴ συμπεραίνουσιν ἑκάστῳ τε τῶν ἀπαλλασσόντων συναποθνήσκειν, καὶ τὸν σύγκεκληρωμένον ἀστέρα. Καὶ τοῖς εἰς φῶς προσιοῦσιν αὖθις συγγενᾶσθαι ἑτέρους· καὶ πολλὰ τοιουτότροπα παρακόπτοντες ὀνειρώττουσιν· ἐπεὶ καθάπαξ ὀλίγου σφίσι τῆς ἀληθείας ἐμέλησεν. Εἰ τοίνυν ταῦτα παραδεκτέα καὶ τοῖς τῶν σοφῶν δόγμασιν ἐγκριτέα, πιστευτέα καὶ ὅσα χειμῶνος πέρι καὶ ἔαρος ὑπειλήφασιν. Εἰ δ' ἄλλως ἀμαθῆ, καὶ μέγα παράληρημα καὶ μανίας μακρῷ χείρονα, τί δή ποτε τοὺς ταῦτα περὶ τὸν βίον εἰσάγοντας μὴ μεταδιδάξαι τὸ ὂν σπουδάσωμεν, ἢ μὴ πειθομένους χαίρειν ἅμα ταῖς οἰκείαις ἐάσομεν ὑπολήψεσιν; ἡμεῖς δὲ λόγῳ μόνῳ καὶ ζήσομεν καὶ φιλοσοφήσομεν, κἀκεῖνο μόνον εἰσόμεθα καλῶς ἔχειν καὶ μὴ, ὅπερ ἂν οὗτος κρίνῃ, κἂν εἰ καὶ μυριάκις τὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιμαρτυρήσῃ. Λόγος γὰρ τοῦ τε ἀπταίστου δεινὸς ἰχνευτὴς καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς ἄκρος ἐξεταστὴς καὶ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος, ἀντιποιούμενος εὐστοχώτατα· αἴσθησις δὲ πολυμιγὲς, καὶ παντοδαπὸν· καὶ πολλῆς τῆς συγχύσεως ἀναπεπλησμένον, νῦν ἀχθομένη φωτὶ, νῦν σκότει· νῦν ἀμφοτέροις παρ' ἑκάτερα χαίρουσα. Καὶ ᾐσθόμην γὰρ αὐτὴν τὰ αὐτὰ φιλοσοφοῦσαν δή. Περινοστοῦσαν ἑκασταχόσε, ὥσπερ ποῦ καὶ νοσοῦντες κλίνης κλίνην ἀλλάσσονται, κἀκείνης αὖθις ἑτέραν ῥᾷον οὕτως ἕξειν οἰόμενοι. Πρὸς τούτοις δὲ κἀκεῖνό μοι τὸ δέος ἐπήρτηται, εἰ τοῖς περὶ τὴν αἴσθησιν κεχηνόσι τῶν τε πρὸς τὸν χειμῶνα κατηγοριῶν καὶ τῶν εἰς ἔαρ ἐγκωμίων ἐκστησόμεθα. Αὐτίκα γὰρ καὶ ταῖς ἄλλαις αὐτῶν δοκήσεσι κατ' ἴχνος ἀκολουθεῖν ἀξιώσουσιν· ὃ μὴ πάθοι μηδεὶς, φίλος γοῦν ἐμοὶ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀληθείας πεφροντικώς· τῆς φύσεως ἤδη μειονεκτούσης εἰ τὸ λογικὸν ζῶον μὴ κατὰ λόγον τὸν βίον μετέλθοι· ἀλλ' ἐπεὶ τίς μὲν ἡ τῶν πολλῶν δόξα, καὶ ὅπως ταύτην ἀποτρέπεσθαι δεῖ· τίσι δὲ χρὴ τοὺς περὶ λόγον στρεφομένους στοιχεῖν, ἀποχρώντως ὁ λόγος παρηγγυήσατο, φέρε τὸν τοῦ χειμῶνος καιρὸν ἐξυμνήσωμεν καὶ δείξωμεν ἀντεξετάζοντες ἔαρι, ἐν ὅσοις μὲν καὶ ἄλλοις καλοῖς τοῦδε περίεστι· πρὸς δὲ, καὶ οἷς ὅσον οἷόν τε διαλεξόμεθα περὶ ἀμφοτέρων.

Ὁ χειμὼν, ὅτι μὲν τοῖς πολλοῖς πόῤῥω τοῦ ἐπαινεῖσθαι καθέστηκεν, εἴρηται· ὅτι δὲ χειμὼν ἔαρος πρεσβύτερος· καὶ ὅτι εἰ μὴ χειμὼν ἦν, οὐκ ἂν οὐδ' ἔαρ ἦν, ὡς ἐντεῦθεν δῆλον εἶναι καὶ τιμιώτερον αὐτὸν ἔαρος εἶναι, τοῦτο τῷ λόγῳ πρὸ πάντων πειράσομαι παραστῆσαι. Τοῦ γὰρ ἡλίου διὰ τῆς ἀφ' οὗ τινοσοῦν σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ αὖθις ἀποκαταστάσεως τὴν τοῦ ἐνιαυτοῦ μετροῦντος περίοδον, καὶ τῷ ἐγγὺς ἡμῖν προσιέναι καὶ ἀπιέναι καθόσον ὁ ζῳδιοφόρος κύκλος δίδωσι καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἔγκλισις τὰς ὥρας ἀποτελοῦντος ἀπὸ πρώτης αὐτίκα τῆς αἰγόκερω μοίρας ἐφ' ἡμᾶς ἐλαύνοντος, ὅτε δὴ καὶ ἀρχὴν ὁ ἐνιαυτὸς δέχεται. Τεκμήριον δέ· καὶ γὰρ ἐντεῦθεν αἱ ἡμέραι κατὰ μικρὸν ταῖς ἀεὶ προσθήκαις αὔξουσιν, ὃ σύστασίς τε ὁμοῦ καὶ ἐπίδοσις τῶν ἐν κόσμῳ γίγνεσθαι πέφυκε· καὶ διὰ ταῦτα οὐκ ἄλλοθεν ἐγὼ τὸν ἐνιαυτὸν τὴν ἀρχὴν ἀξιῶ ποιεῖσθαι ἢ ὅθεν περ καὶ ἡ ἡμέρα μείζων ἀεὶ γίνεται, χειμὼν συνίστασθαί τε καὶ ὀνομάζεσθαι ἄρχεται· ὃς καὶ τὸν διωρισμένον αὐτῷ χρόνον ὑπηρετισάμενος τῇ φύσει τοῦ κόσμου. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ τὰ πρῶτα τοῦ ἔτους φέρεται καὶ καινοτομεῖν τι βούλεται παρὰ τὰ καθεστηκότα, ἔαρι μεταδίδωσι τὴν διακονίαν· ἐντειλάμενος τὸν ῥητὸν χρόνον μὴ ὑπερβὰν ὥρα καὶ αὐτὸ ταύτην ἑτέρᾳ παραπέμψαι· καὶ οὕτω μὲν ἀπεδείχθη χειμὼν ἔαρος προγενέστερος. Εἰ δὲ τὸ πρεσβύτερον παρὰ πᾶσι καὶ τιμιώτερον, ἔσται διὰ τοῦτ' αὐτὸ καὶ χειμὼν ἐπικυδέστερος ἔαρος· ὅτι δὲ χειμῶνος μὴ ὄντος οὐδ' ἔαρ γενήσεται, οὕτω σκοπουμένοις ἔσται καταφανές. Θέρους προσάγοντος, εἰ τῷ περὶ καρκῖνον τοῦ ζῳδιακοῦ τμήματι δώσει τις ἐμφιλοχωρήσαντα τὸν ἥλιον αὐτοῦ τολοιπὸν διατρίβειν, μηδαμῆ μηδαμῶς ἐπανακομιζόμενον ἐπὶ τὰ μεσημβρινὰ τοῦ κόσμου, ἵν' ἐκεῖθεν αὖθις χειμὼν ἀρχὴν δοίη τῷ ἔτει, οὐδ' ἔαρ ἔσται, ἀλλ' ἀεὶ δή ποτε θέρος ἐπιπολάσει τῷ κόσμῳ· καὶ οὔπω λέγω ὡς ἐκπύρωσις γενήσεται καὶ ὄλεθρος τοῦ παντός. Εἰ τοίνυν ἐπακολούθημα χειμῶνος ἔαρ, ἔσται ἄρα τούτου ἐκεῖνος οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος αἰτιώτατος. Εἰ δὲ τὰ αἴτια τῶν ὧν αἴτια προτιμότερα, καὶ χειμὼν ἔαρος δὶς ἤδη καὶ πολλάκις μικρῷ ὕστερον ἐπιδοξότερος ἔσται. Καίτοι τί ταῦτά φημι ὅπου γε περιειργασμένοις, οὐδ' ἐν τοῖς οὖσιν ἔαρ ἀριθμηθήσεται, ὄνομα δὲ μόνον πράγματος ἔρημον ἐλεγχθήσεται, χειμῶνι δὲ τὸ τοῦ αἰῶνος ἥμισυ νεμηθήσεται, καὶ δή μοι συμπράξει τῷ λόγῳ καὶ αὖθις ἥλιος περὶ ὡρῶν διαλεγομένῳ ὅς ἐστιν ἡμερῶν καὶ ὡρῶν νομεὺς καὶ τοῦ παντὸς ἔτους ταμίας, ἀγνοεῖ πάντως οὐδεὶς ὅστις τῶν μὴ γευσαμένων παιδείας, ὡς διττὴν ἥλιος τὴν ἐναντίαν τῷ παντὶ ποιεῖται πορείαν τὴν ἀπὸ τροπῆς ἐπὶ τροπὴν δηλαδὴ τῆς θερινῆς τὴν χειμερινὴν, καὶ ταύτης αὖθις ἐκείνην. Ἡ μὲν γὰρ ἀφίστησιν αὐτόν· ἡ δὲ πελάζειν ἡμῖν ποιεῖ καὶ ἀμήχανον τρίτην τινὰ κίνησιν ἐξευρόντα τούτῳ προσαναθέσθαι. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐπὶ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω τρίτον τι προσεπινοεῖται πρὸς λόγον κινήσεως. Οὐρανοῦ δὲ εἴτουν σφαίρας κινουμένης, ἄνω καὶ κάτω τά τε νότια καὶ τὰ βόρεια. Ἐπεὶ τοίνυν ἀνωμολόγηται μηδεμίαν μᾶλλον ἢ πέρα δυεῖν τὰς ἡλιακὰς εἶναι κινήσεις, παντί που σαφὲς καὶ δύο

καθεστηκέναι τὰς ὥρας ἑκατέρας ἀποδιδομένης τῇ προσφόρῳ κινήσει· καὶ γὰρ οὐκ ἄτοπον πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς καὶ τῶν λόγων τῆς ἰσότητος ἔκφυλον δύο τὰς κινήσεις λέγοντας, τέτταρας ὑποθέσθαι τὰς ὥρας, καὶ παρενείρειν χειμῶνι μὲν ἔαρ, θέρει δὲ πάλιν ὥραν ἑτέραν, ὥσπερ ἂν εἰ παρὰ τοῦτο μείζων ὁ ἐνιαυτὸς ἑαυτοῦ γίγνεσθαι μέλλοι.

Ἐγὼ δὲ δὴ καὶ εἶδον ἐπὶ λιθίνης εἰκόνος κύκλον τινὰ γεγραμμένον καὶ τοῦτον ἑκατέρωθεν γυναῖκε δύω πτερυγοφόρω, δόξαν παρειχέτην ταῖς χερσὶ περιστρέφειν· θαῦμα δὲ σχὼν τῆς γραφῆς, οὐδὲ γὰρ ὅτι βούλεται εἶχον συνεῖναι, ἐπηρόμην τῶν τινα προσεστώτων, ὅτι δή ποτε σημαίνειν ὁ γεγλυμμένος ἅμα τοῖν γυναίκοιν ἐθέλει τροχός. Καὶ ὃς ἐξηγούμενος τὴν εἰκόνα, τὸν μὲν κύκλον ἔφασκεν, ὦ ἀγαθὲ, τὸν ἐνιαυτόν μοι νοήσας, τὼ δὲ παρεστῶτε ζῳδίω, τὰς ὥρας σοι παριστᾷ τοσαύτας οὔσας καὶ τὸν ἐνιαύσιον κύκλον ἐξ ἀμοιβῆς ἐς τὸ διηνεκὲς διατελοῦσιν ἐπιτροπεύουσαι· καὶ γὰρ ταῦθ' οὕτω τοῖς σοφωτέροις ἐδόκει τῶν παλαιῶν. Ἀλλ' ἐπεὶ μὴ ἔκφορα τὰ πολλὰ τῶν τῆς φιλοσοφίας δογμάτων, οὐδ' αὐτὰ παρεδόθησαν βίβλοις, ἀλλ' ὡς ἐν συμβόλοις τισὶ καὶ οἷα δὴ τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἱερὰ πάλαι δή ποτε λόγος ἔχει γράμματα γεγονέναι, συγκεκρύφαται, καὶ ὁ μὲν ὡς εἶπε· Σὺ δὲ νυνὶ σύμβαλέ μοι τὴν εἰκόνα τῷ λόγῳ· κἂν συμβαίνουσαν ὁρᾷς κατὰ πᾶν ὁτιοῦν, πείθου καὶ χειμῶνα μὲν ὑφεστηκέναι περὶ τὸν χρόνον, ἔαρ δὲ εὔφημον ἄλλως ὄνομα τεθρυλλῆσθαι καὶ κρατήσει κἀν τούτῳ πάλιν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος, ἔαρος ὁ χειμών. Τοῖς μὲν οὖν λόγον μόνου τοῦ καλοῦ ποιουμένοις οὕτω τὰ τῶν ὡρῶν μετρηθήσεται καὶ οὕτω ταχθήσεται. Ἰατρῶν δὲ παῖδες καὶ εἰς οὓς ἐγὼ τὴν περὶ τὰς ὥρας ἀναφέρω καινοτομίαν. Οὗτοι γὰρ ἐσταμάλιστα νεωτεροποιοὶ, καὶ τετραχῇ τὸ ἔτος διένειμαν, πρόφασιν μὲν ὥστι μέγα καὶ κοινωφελὲς περὶ τὸν βίον εἰσάγοντες, σοφώτεροι δὲ δοκεῖν ἐντεῦθεν οἰόμενοι τῷ πολλοὺς ἀπατᾷν, καὶ ἵνα πολὺ σφίσι πορίζοιτο τὸ ἀργύριον. Διὰ ταῦτα γὰρ καὶ οὔ φασι δεῖν τῶν αὐτῶν φαρμάκων ἑκάστης ὥρας λαμβάνειν, χρῆσθαι δὲ δεῖν νῦν μὲν τοῖς, νῦν δὲ τοῖς, καὶ ἄλλοτε ἄλλοις, ὡς ἂν ἐκείνοις δοκῇ καὶ εἴθε μέχρι τούτου τὸ προπετὲς ἔστησαν· νῦν δὲ τολμῶσι καὶ ταύτας ὑποδιαιρεῖν. Λεγόντων οὖν ἀκούσεις, ἐν ἀρχαῖς. Μεσοῦντος φθίνοντος ἔαρος, θέρους καὶ τῶν λοιπῶν κατά τινα τῶν πάλαι Ῥωμαίων στρατηγόν, ὃν λέγεται προΐστασθαί τινος ἔθνους λαχόντα, ἐπεὶ καθ' ἔμμηνον ἔγνω πολὺν τὸν δασμὸν εἰσπραττόμενος, τοὺς τοῦ ἔτους μῆνας δύο παρὰ πᾶσι νομιζομένους καὶ δέκα, περί που τοὺς τεσσαρεσκαίδεκα πεπλεονακέναι, ἐπιθυμία τοῦ ὅσον πλεῖστον χρηματίσασθαι, ἀλλ' ἔστω· δεδόσθω καὶ ἔαρ εἰς τὰς ὥρας εἰσγράφεσθαι, ἀλλὰ καὶ εἴ τι χάριεν ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀποκληροῦται τῷ ἔαρι, τῷ χειμῶνι καὶ τοῦτο προσλογίζεσθαι χρὴ, οἷα δὴ τὰ τοῦ μέρους τῷ ὅλῳ, ὅτι καὶ μέρος χειμῶνος τὸ ἔαρ, κατὰ μικρὸν ἀνεθέντος καὶ λωφήσαντος ὕστερον. Ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν χρόνος ἐν ἀϊδίῳ φορᾷ, τὰς δ' ὥρας κοινῇ μὲν πάσας, καὶ ἀλλήλων ἐχομένας ἀϊδίως καὶ αὐτὰς κινεῖσθαι συμβέβηκε· τοῦτο γὰρ πάλιν ὁ

A χρόνος. Τῷ δὲ διαλείπειν καὶ παραχωρεῖν ἑτέραν ἑτέρᾳ, τοῦ περὶ τὸν κόσμον ἔχειν, αὐτὰς καθ' αὐτὰς παυομένην τὴν κίνησιν ἔχειν, πᾶσα δὲ ἠρεμίαν δεχομένη κίνησις οὐκ ἄνευ τοῦ κατ' ὀλίγον ἀπολήγειν γίνεσθαι πέφυκε καὶ τοῦτ' ἐκ πολλῶν δῆλον καθαρώτατον δὴ ὡς καὶ χειμὼν οὐχ ὡς ἑτέρως, ἀλλ' ὡς ὥρα τῆς κινήσεως στήσεται, καὶ τέλος ἔσται τὸν λόγον τοῦτον χειμῶνος τὸ ἔαρ καὶ χειμὼν ἐπικρατέστερος ἔαρος. Ἢ οὐχ ὁρᾷς ὡς καὶ πρὸς τῶν ὀνοματοθετησάντων ὀλίγου δεῖν οὐδ' ὀνόματος τυχεῖν τὸ ἔαρ ἐμέλησε; Πῶς γὰρ χειμῶνι, πῶς θέρει· πῶς φθινοπώρῳ· ἑκάστῳ τούτων ἢ πλῆθος ἢ ἔκτασις συλλαβῶν ἢ συμφώνων γοῦν ηὐτυχήθη περιουσία· ἔαρ δὲ πάντων ἐνδεές. Ψιλὸν συνεληλαμένον ἐς τὸ βραχύτατον· ἔοικε γάρ πως καὶ ἀπειρημένον εἶ-
B ναι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔαρ προσαγορεύειν καὶ τὸν ἔαρ εἰπόντα, ἔα καὶ μὴ φράζε δηλονότι ἀκούειν. Ποιηταὶ δὲ καὶ ποιητῶν παῖδες οἱ καὶ μάλιστα θεῶν εἰδότες καὶ βουλὰς καὶ ἀπόῤῥητα, καὶ ἐξᾶραι τοῦτ' ἠβουλήθησαν. Τῇ δὲ περὶ τὸν Ἑλληνισμὸν κηδεμονίας καὶ διότι δὴ τοῦ πλήθους τῶν ὀνομάτων ἀπλήστως εἶχον, ἐφείσαντο μὲν, συνῆγον δὲ ἐς τὸ ὀλίγιστον, ἦρ τὸ ἔαρ προσειρηκότες, ὥστε λανθάνειν κατὰ τὴν συνέπειαν· καὶ μὴ μεταξὺ λεγόντων τοὺς ἀκούοντας δυσχεραίνειν, οὕτω δὲ προϊόντι τῷ λόγῳ καὶ ἕτερον ἀνακύπτει κεφάλαιον, δι' οὗπερ οὐχ ὅτι ἔαρος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὡρῶν ἐπισημότερος ἀναφανήσεται ὁ χειμών.

Τριῶν γὰρ ὄντων τῶν γενῶν ὡς τοῖς περὶ γραμ-
C ματικὴν ἐσχολακόσι τετεχνολόγηται, καὶ τοῦ μὲν ἀρσενικοῦ καλουμένου, τοῦ δὲ θηλυκοῦ, οὐδετέρου δὲ τοῦ τρίτου καὶ τελευταίου, βέλτιον μὲν ἐν ἅπασι καὶ προφερέστερον τοῦ θηλυκοῦ τὸ ἀρσενικὸν, κἀκεῖνο πάλιν τοῦ οὐδετέρου, καὶ οὕτω δὴ ἄρα πολλῷ ὑπερέχων τοῦ τρίτου τὸ πρῶτον· τὸ γὰρ τοῦ μείζονος μεῖζον, μακρῷ μεῖζον. Ἦν οὖν χειμὼν μὲν ἀῤῥενικῶς σχηματίζειν ἀξίαν ἔσχεν, ἔαρι δὲ καὶ θέρει καὶ μετοπώρῳ οὐδὲ θηλυκῶς ἐξεγένετο ὠνομάσθαι, πῶς οὐκ ἀθέμιτον μὴ οὐχὶ κρείττονος αὐτὸν ἢ κατὰ ταῦτα τιμῆς ἀπολαύειν; Ἵνα γὰρ μὴ τοῖς χρόνῳ ὕστερον ἐσομένοις ἐπείπερ ἔμελλεν ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος πρὸς τὸ τρυφερώτερον ὑποῤῥεῖν χείρων τι παρὰ τὰ λοιπὰ ὁ χειμὼν ὥρας ὑποληφθῇ, ἀῤῥενικῇ δὴ κλήσει τοῦτον προσεῖπον οἱ πρότερον ἐκείνων
D τῷ γένει διῳκικότες ἐκ διαμέτρου· οἱονεί τι σύνθημα δεδωκότες, αὐτὸ τοῦτο τὸ γένος καὶ μονονουχὶ κεκραγότες, ὡς οὗτος ὁ καιρὸς καθ' ὃν δεῖ ζῆν ἄνδρα, καθ' ὃν ἀνδραγαθίζεσθαι καθ' ὃν γενναῖον καὶ ἀῤῥενωπὸν τὸν ἄνθρωπον εἶναι. Εἰ δὲ καὶ τὸν κατὰ τὸ ἔτυμον πολυπραγμονοίη τις λόγον, οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτω τῆς οἰκείας ἐλαττώσεως ἔαρ αἰσθήσεται· ἢ δειξάτω τις παριὼν μὲν τὴν γνώμην τανταλευόμενος, πόθεν ἔαρ ἐτύμως λεχθήσεται· τοῦ χειμῶνος καὶ κατὰ τοῦτο πλείστης ἠξιωμένου σπουδῆς, ἵνα καὶ μόνον λεγόμενος ὅπερ ἐστὶ παρέχοι νοεῖν. Δοκοῦσι δή μοι καὶ Ῥωμαίων οἱ κατὰ τοὺς ἄνω χρόνους οἱ τῶν καθ' ἑαυτούς τε καὶ ἔπειτα ἀνθρώπων, περιφανέστατοί τε γεγόνασι καὶ ὀνομαστότατοι, μὴ ἄνευ σπουδαίας καὶ σοφῆς ἐπιστασίας τὴν ἀρχὴν τοῦ

ἔτους προσνεῖμαι χειμῶνι, καὶ ἦγε πρώτως ταυτησὶ A τῆς ὥρας εἰσβαλούσης περιέτυχον νουμηνίᾳ. Οὐδὲ γὰρ ἐπιδέξιον ἐδόκει πως ἅμα τῇ τοῦ χειμῶνος εἰσόδῳ κολούειν τὴν κατάστασιν του μηνὸς ταύτην καὶ ἑορταῖς καὶ θυσίαις δημοτελέσι, νόμον θεῖναι γεραίρειν· καὶ μαρτυροῦσι μου τοῖς λόγοις καὶ καλάνδαι Ἰαννουάριοι, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου καὶ ἐς τόδε κρατῆσαν ἔθος. Καὶ ὑμεῖς δὲ, ὅσοι γε τῶν ἁπάντων· ἆρ' οὖν ἱκανὰ τὰ εἰρημένα πεπεῖσθαι, τίς μὲν χειμὼν καὶ χειμῶνος τιμιότης καὶ ἀρετή.

MAXIMI PLANUDÆ

VERSUS IAMBICI

Quos edidit Du Cangius in notis ad Zonaræ Annales.

—

Εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Μαρκιανοῦ καὶ Μαρτυρίου. B

Τολμᾷς καθέλκων καὶ Θεὸν δοκῶν σέβειν,
Σαυτὸν λέληθας κτίσματος φύσιν σέβων,
Οὐ κτίσμα ταυτὸν καὶ Θεὸς μή πω τόσον
Ἔξω φρενῶν πέσοι τις, ὡς εἴποι τόσον,
Μεμνημένος σου τοῦ θεηλάτου μόρου.

Τοῦ αὐτοῦ.

Κακῶς Ἀρείῳ ταυτὰ πεφρονηκότες,
Ἄνδρες φονῶνται πλῆρες αἱμάτων στῖφος,
Καλῶς Θεοῦ προὔπεμψαν ὑμᾶς εἰς δόμους·
Καὶ γὰρ Θεοῦ μὲν οἶκος ὑμᾶς ἀμφέπει,
Τοῖς δ' οἶκος ᾅδου καὶ τὸ μυρίον σκότος.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (1) ἡρωελεγεῖοι, ὃν ἀνήγειρεν αὐτῷ ἡ πρωτοβεστιαρία.

Πειθομένη σε δόμοισιν ἐν οὐρανίοισιν ἀληθῶς C
Ψυχῇ ναιετάειν, Ἀνδρέα κλεινότατε,
Καὶ τῷ σώματι σεῖο νεὼν ἐδομήσατο τόνδε,
Κάλλεσιν οὐρανίοις ἐν χθονὶ λαμπόμενον,
Ἡ πάσαις ἐνὶ θηλυτέρῃσι σοφὴ Θεοδώρα,
Ἀμφοτέρων τε λόγων κῦδος ἀναψαμένη·
Ἧς γενέτης μὲν ἐνῆν Καντακουζηνὸς Ἰωάννης,
Μήτηρ δ' Εὐλογίη ἀξίη εὐλογίης.
Σύγγονος οὖσα Παλαιολόγου Μιχαὴλ βασιλῆος,
Οὗ μόνος Ἀνδρόνικος πλεῖον ἄνακτος ἄναξ.
Κοινωνὸς βιότου δὲ Ῥαοὺλ πέλεν Ἰωάννης,
Τιμὴν εἰληφὼς πρωτοβεστιαρίου.
Αὕτη χηροσύνην. . . . ἔστερξεν ἀμέμπτως,
Ἔτρεφε νωλεμέως Χριστὸν ἐν ἐνδείσιν.
Δόγματος ὀρθοτόμοιο χάριν πάθεν ἄλγεα πολλά,
Τίμα καὶ φιλίην ὥς τις ἐφημερίων.
Τοίη τῷ τοιῷδε, τοιόνδε σοι εἵσατο νηὸν,
Ἀνδρέα, καὶ σὺ χάριν πλούσιον ἀντιμέτρει.

Ejusdem iambi in eamdem S. Andreæ ædem.

Ἐπιγραφαὶ δηλοῦσι τὰς τῶν πραγμάτων,
Καὶ τῶν προσώπων ἐν γραφαῖς παραστάσεις,
Ἐπιγραφῇ δίδωμι κἀγὼ μανθάνειν.
Ἡ κλῆσις οὖν μοι τυγχάνει Θεοδώρα,
Καντακουζηνὴ καὶ Παλαιολογῖνα,
Κομνηνὴ, Ῥαούλαινα, πρὸς δὲ τοῖς ἔφυν
Καντακουζηνοῦ θυγάτηρ Ἰωάννου,
Κομνηνοφυοῦς Ἀγγελωνυμουμένου,
Ὃς Ἰωαννίκιος ἐκ μονοτρόπων
Στολῆς ἐκλήθη, πάντα συμμεθαρμόσας.
Ἦν δ' οὗτος αὐτὸς υἱιδοῦς Ἰωάννου
Σεβαστοκράτορός τε φυλῆς τ' Ἀγγέλων.
Πορφυρογεννήτου δὲ παῖς Θεοδώρας
Ἦν οὗτος αὖθις, ἡ δὲ παῖς Ἀλεξίου, D
Τοῦ καὶ μεγάλου Κομνηνοῦ βασιλέως,
Μήτηρ δέ μοι καύχημα πασῶν μητέρων,
Ἦν ἡ Κομνηνὴ καὶ Παλαιολογῖνα,
Εἰρηνικὴ τις Εἰρήνη φερωνύμως.
Ὅμαιμος οὖσα Μιχαὴλ βασιλέως
Παλαιολόγου τοῦ Κομνηνοῦ γνησία,
Ἣν Εὐλογίαν ἐκ στολῆς μονοτρόπων
Μετωνόμασαν, οὐδὲ τοῦτ' ἀπεικότως.
Ἦν δ' ἄρ' ἐκείνη διάσημος ἐγγόνη
Παλαιολόγου δεσπότου τ' Ἀλεξίου,
Καὶ βασιλίσσης Εἰρήνης τῆς Ἀγγέλου,
Θυγατρὸς Ἀλεξίου τοῦ βασιλέως·
Καὶ σύζυγός μοι Κομνηνὸς Ἰωάννης
Ῥαοὺλ ὁ Δούκας, Ἄγγελος, Πετραλίφας,
Πρωτοβεστιάριος ἐκ τῆς ἀξίας,
Ἐκεῖθεν ἕλκων πατρόθεν καὶ μητρόθεν
Τὸ τοῦ γένους ῥίζωμα σειρὰν χρυσέαν,
Ὅθεν κατῆγον καὶ γονεῖς ἐμοὶ γένος.
Ἀδελφιδῆς δ' ἦν οὗτος υἱὸς τοῦ Δούκα
Ἄνακτος Ἰωάννου, τοῦ καὶ Βατάτζη.

Iambi alii in idem argumentum.

Ἂν ὡς μεταλλεὺς τοῦ γένους μοι τὰς φλέβας
Ἰχνοσκοπῶν τις ἱστορεῖν γνώμην ἔχῃ,
Φθεγμάτων σύστημα λεπτῶν θηράσει,
Σκευῶν δὲ συχνῶν ἡλίκων χρυσηλάτων
Εἰς ταὐτὸ συμφόρημα πάμπλουτον χάριν,
Καὶ χρυσέας δ' ἂν εὐκλεεῖς χειρὸς μάθοι,

(1) Andreas is est qui sub Copronymo multa pro cultu imaginum passus est. Illi ædem exstruxit Theodora Raulæna, protovestiaria, cujus stemma tangit hic Planudes.

Ἄλλων ἀπ' ἀρχῶν συμπλακεῖσας εἰς μίαν, A
Ἐξ ἧς ἐμαιώθην τε καὶ τὸ φῶς ἔγνων,
Δῶρον Θεοῦ λαχοῦσα τοῦτο μυρίον
Καὶ Θεοδώρα συγκατωνομασμένη·
Πατρὸς γὰρ ηὐμοίρησα, συντόμως φράσαι,
Κανταχουζηνῶν ἐκ γένους Ἰωάννου
Κομνηνοφυοῦς Ἀγγελωνυμουμένου,
Ὃς Ἰωαννίκιος ἐκ μονοτρόπων
Στολῆς ἐκλήθη, πάντα συμμεθαρμόσας·
Θυγατριδοῦς δὲ κλεινὸς ἦν Ἰωάννου,
Τοῦ φῦλον ἀνάγοντος εἰς τοὺς Ἀγγέλους
Ἀνημμένου τε τῶν σεβαστῶν τὸ κράτος,
Ὃν αὖ προάγει πρὸς τὸ φῶς Θεοδώρα
Ἡ πορφυρανθὴς θυγάτηρ Ἀλεξίου
Κομνηνάνακτος τοῦ μεγάλου σὺν δίκῃ·
Μήτηρ δέ μοι καύχημα πασῶν μητέρων, B
Ἣν ἡ Κομνηνὴ καὶ Παλαιολογίνα
Εἰρηνικὴ τις Εἰρήνη φερωνύμως,
Ὅμαιμος οὖσα Μιχαὴλ βασιλέως
Παλαιολόγου τοῦ Κομνηνοῦ, πλὴν ὅσον
Μείζων ἐκείνη κόσμος ὤφθη τῷ κράτει,
Ἢ πᾶν ἐκείνῃ τὸ κράτος τοῦ συγγόνου.
Ταύτην προσεῖπον ἐκ στολῆς μονοτρόπων
Ὡς εὐλογίας ἀξίαν Εὐλογίαν.
Ἀλεξίου δ' ἦν ἐγγόνη τοῦ δεσπότου
Παλαιολόγων κατιόντος ἐκ γένους,
Καὶ βασιλίσσης Εἰρήνης· ἡ δ' αὖ πάλιν
Ἤνθηκε πατρὸς γνησίως Ἀλεξίου
Σκῆπτρα κρατοῦντος ἐκ γένους τῶν Ἀγγέλων·
Πατρὸς μὲν οὖν μητρός τε ταῦτά μοι κλέα.
Εἰ δ' ἀτρεκῶς χρὴ καὶ τὰ συζύγου λέγειν,
Κομνηνὸς οὗτος ἦν Ῥαοὺλ Ἰωάννης,
Σέμνωμα Δουκῶν, Ἄγγελος, Πετραλίφας,
Ὃς ἀρετῆς εἴληφεν ἆθλον ἀξίαν
Πρὸς τῶν κρατούντων πρωτοβεστιαρίου,
Ἐκεῖθεν ἕλκων πατρόθεν καὶ μητρόθεν
Τὸ τοῦ γένους ῥίζωμα, καὶ πᾶσαν χάριν,
Ὅθεν κατῆγον καὶ γονεῖς ἐμοὶ γένος.
Ἀδελφιδῆς δ' ἦν οὗτος υἱὸς τοῦ Δούκα
Ἄνακτος Ἰωάννου, τοῦ καὶ Βατάτζη.

INDICES

IN

NICEPHORI CALLISTI

HISTORIAM ECCLESIASTICAM

—

INDEX PRIOR

A col.* 549 *tomi CXLV usque ad col.* 432 *tomi CXLVI.

Revocatur Lector ad numeros grandiores textui Latino insertos.

—

A

.... ı Christus Domini, 48.
Aaron Mosis frater, rerum sacrarum administer, 54.
Abbas, sancti Ephraim æmulator, 712.
Abdas episcopus, martyr, 616.
Abdechalas senex presbyter, martyrio defunctus sub Sapore, 613.
Abdelas episcopus, martyr, 616.
Abdiesus episcopus, martyr, 616.
Abdiesus diaconus, martyr, 613.
Abgarus toparcha, et de his quæ ab ipso in civitate Edessa, per apostolum Thaddæum acta sunt, 143. Ejusdem ad Christum epistola, 144.
Abjuratores fidei, metus et suppliciorum causa, 379. Abjuratoribus Christi pœnitentibus salutis spes a Novato denegata, 394. Abnegatores Christi mox ut homicidæ in carcerem rapti cum magna ignominia et conscientiæ morsu gravi, 368. Recepti et hi in carcere a martyribus, *ibid.* Constantes in professione fidei martyrio tandem affecti, 309.
Abominatio desolationis in templo Jerusalem stans, 256.
Abraham an viderit Christum, 52. Gentis pater, 54. Abraham, Moyses et alii pii viri quomodo Christum Dei Filium crediderunt et cognoverunt, 44. Pietas, religio, justificatio, 52, 53. Quomodo Christus ei apparuit, 45.
Abraham monachus divini Ephraim discipulus, 712.
Abramius episcopus, martyr, 616.
Abrillus Anthedonius monachus apud Palæstinos illustris, 708.
Acacii martyris delubrum, 520.
Acacius post Eusebium Pamphili Cæsareæ Palæstinæ episcopus, 676. In aucupanda benevolentia solers, 790. Cur abrogatus, 697. Quantæ persecutionis auctor, 799. Acacius et suffragatores tanquam rerum suarum pœnitentes decreta sua mutare aggrediuntur, et quomodo, 803, 804. Acacius et Eudoxius quomodo episcopatus

abrogarint Macedonio, Eleusio, Basilio, et Sophronio propter privata quædam scelera, 793, 794, 795, 796. Acacius ἄθεος et sectatores ἀνόμοιοι cur appellati, 804.
Accusationes ecclesiasticorum ne legere quidem voluit Constantinus, sed combussit, 365.
Accusatoribus non statim fides habenda, 665.
Acepsimas episcopus Adiabenorum, martyrio quomodo defunctus, 615.
Acesius Novatianorum episcopus, apud Imperatorem gratiosus; et cur, 661.
Achæus judex Marini martyris, 403.
Achillas presbyter, sacrarum Litterarum doctrinæ præpositus, episcopi Alexandr. administer, 433. Achillas, Petri Alexandrini successor, veniam petentem Arium in ordinem presbyterorum allegit, 538. Achillas episcopus Alexandrinus, 540. Ab Ario stabat contra Alexandrum, 539, 542, 544.
Achillis rebellio et interitus, 465, 466.
Actio adversus presbyterum quot testes requirat, 638. Ad actiones pias et ad cognitionem rerum cœlestium quomodo pervenire possimus, 96.
Acta apostolorum, 215.
Adamantius episcopus, testis adversus Athanasium, 655.
Adami primi parentis creatio secundum Marcionem hæresiarcham, 326. Ejus saluti repugnat Tatianus hæreticus, 285. Eadem ei pernegatur ab Encratitis, 297.
Adaucti magistri officiorum martyrium, 452.
Adiabenorum regio, tota Christiana; sed magorum crudelitatis non expers, 615.
Adoratio Judæorum contumeliosa, 108. Magorum, 77.
Adrianopolis quando et a quo condita, 246.
Adrianus imperator curiosissimus, 299. Ejus edictum, ne Christiani indicta et non judicata causa punirentur, 261. Adriani imperium, et de extrema Judæorum clade. 256, 257.
Ædesius quomodo episcopatu suscepto Indorum regionem Evangelii prædicatione instituerit, 608, 609.
Ælia, Hierosolymitana civitas dicta, 256, 257.
Ælius Adrianus. *Vide* Adrianus.
Ægeatus proconsul divum Andream in crucem egit, et cur, 200.
Ægopithecus, simiæ genus, 725.
Ægyptius magus seditionis gravis auctor in Judæa, 177.
Æmilianus Ægypti præfectus, 401. Dionysium Alexandrinum proscribit, 402.
Æternitas Filii Dei astruitur, 44.
Æthiopia præveniet manum suam Deo, quid hoc sit, et quomodo adimpletum, 141, 142.
Aetius Lydæ episcopus, Arianus, 551. Disputator admirandus habitus; et quæ de eo aut quam ad Arianos deliceret, circumferantur, 716, 717, 718. Aetius Syrus; et de ejus blasphemia, 765. Quid scripserit de ea Gerugius Laodicensis, 767. Aetio cur abrogatus episcopatus, 791. Cur diaconatu privatur, et a quibus, 794.
Agabus propheta famem prædicit, 142, 151. Prædicit vincula Paulo, 174, 175.
Agape martyrium, 458.
Agapius Eustathii filius, martyr, 265.
Agapius Cæsariensis episcopus, doctrina simul et vita magnopere celebris, 435.
Agas episcopus, martyr, 618.
Agathangelus quandiu pro Christo pugnavit; et quod tandem ejus martyrium, 457.
Agathonice mulier martyrio perfuncta, 276.
Agathonici splendidum delubrum, 520.
Aggæus et Zacharias filii Barrachiæ, 135.
Agricolaus Licinii satelles, 511.
Agrippa, qui et Herodes dictus est, persecutione in apostolos cœpta, divinam statim vindictam expertus est, 152, 153. Quomodo Paulum a Festo productum audierit, 182, 183, 184. Rex Judææ creatus a Caio Cæsare, 147.
Agrippinus nonus Alexandriæ ab apostolis episcopus, 258.
Aithalas, Arii sectator, 539.
Aithalas presbyter, martyr, 615, 616.
Alaphius Asaliensis vitæ sanctitate in Palæstina spectatissimus, 708.
Alcibiades martyrum choro ascriptus solo pane et aqua victitans ab Attalo martyre reprehensus, 312. Apud Phrygas veluti propheta, 315.
Alcibiades Apamenus Syrus adversus Helcesaitas depugnavit, 373.
Alexander Alexandrinus episcopus; et de ejus cum Ario contentione, 537, 538, 539. Ejus ad Alexandrum Constantinopolitanum episcopum, de Arianis epistola, 542, 543, 544, 545. Alia ejusdem epistola publice universis scripta in qua Arius excommunicatur, et Eusebius Nicomediæ episcopus perstringitur, 546, 547, 548, 549, 550.
Alexander Alexandriæ antistes moriturus reluctantem Athanasium sibi successorem reliquit; quomodo, 634.
Alexander Aristobuli successor, 58. In fratrem impius, 58. Vincit Ptolemæum Lathurum, moritur et quomodo, *ibid.* Denuo regnum ab Hyrcano recuperare contendit, sed frustra, 59. Securi percussus est, 60.
Alexander Cæsareæ Palæstinæ martyr, 403.
Alexander Cæsareæ episcopus, quomodo sit oraculo divino ad Hierosolymorum episcopatum traductus, vivente adhuc decessore ejus Narcisso; utque duo episcopi ecclesiam ibi rexerint, 335, 336. Ejusdem scripta, *ibid.* Sub Decio martyrii coronam reportavit, 357.
Alexander Constantinopolitanæ Ecclesiæ præsul Arium in communionem admittere recusavit; et quæ ejus oratio, cujus vi Arius crepuit medius, 656, 657, 658, 660. Ejusdem obitus, 677.
Alexander episcopus Rom., 257.
Alexander Hierosolymorum episcopus cum Origene ut magistro versatus, 370.
Alexander Trucida, 62.
Alexander cognomine Baccaulis, et cur ita dictus, 539.
Alexander Macedo regno Persarum exuit Cyrum, 54. Christianos benevolentia complexus, 368, 369.
Alexander imperator, Antonini successor, 366. Mater ejus Origenem ad se accersivit, *ibid.* Ejusdem et matris mors, 367. Apud eum in familiaribus multi fuerunt Christiani, 368, 369, 374.
Alexander quomodo laudatus a Demarato, 13.
Alexander Mammææ filius, Romanum possidet imperium, 5.
Alexander Medicus martyrum catalogo ascriptus, in Galliis omnibus notus, 310.
Alexander Montanista an martyr, 324.
Alexander cum Narcisso pastorali munere functus Hierosolymis decrepita senectute venerandus, sub Decio egregie martyrium obiit, 376.
Alexander et Epimachus in calcem ardentem projecti, gravissime sunt exusti, 381.
Alexandra regina, Alexandri vidua, 58. Constituit Hircanum filium principem, *ibid.*
Alexandria qualis civitas, 537. Ejus miserrimus status, 409, 410.
Alexandrinus Apollonius ejusque filius Herodianus Grammaticæ auctores, 266.
Alexandrini quanta mala reducto Georgio perpessi, 746, 747.
Alexion Bethagathonius, vir apud Palæstinos præclarus, 708.
Ἀλεξιφάρμακος herba quæ ad statuam Christi excrevit; et de ejus virtute, 406, 407.
Alienigenæ Judæis odio, 67, 72. Alienigenæ quanto tempore apud Judæos regnum obtinuerint, 227.
Allerosubstantiale Δωδεκάθρονον docuit Theophylus Indus, 720.
Alypius presbyter Athanasium accusatione una liberat, 647. Alypius episcopus Byzantii, 541.
Ambrosius Cæsariensis presbyter, martyr, 368.
Ambrosius Valentiniani hæresi admodum infectus, ab Origene convictus, ad sinceram fidei doctrinam transiit, 379.
Ambrosius quidam Origeni notarios et alia ad scribendum necessaria subministrat, 365.
Amentia Maximini in insaniam versa, 488.
Amicitia sæpe jucundior post inimicitias depositas, 558.
Ammonaria martyr, 381.
Ammonius, et quid de eo scribat Porphyrius, 360, 361.
Ammonius, martyr, 461.
Ammonius Arii pater, 550.
Amonis martyrium, 381, 382.
Amor Dei commendatus apostolis, 93.
Amoun Ægyptius monachus; de ejus vita, et gestis, 625, 626, 627.
Amphion, Nicomediæ episcopus factus, pro Eusebio deposito, 570. Ejicitur, 633.
Amycus Argonautarum victor, postmodum victus ab eis; et quomodo, 520, 521.
Ananias et Sapphira sacrilegi repentina morte sublati. 132.
Ananias pontifex Paulum in os cædit, 180. Eundem conviciis proscindit, 181.
Ananus, et de ejus pontificatu, 106. Dictus est paries dealbatus, 138.
Anarad, facundia clarus; lapsus postea sanam abjicit doctrinam, 712.
Anastasiæ martyrium, 458.

Anatolius, vir doctissimus, Eusebii in episcopatu Laodicensi successor, 434. Ejusdem scripta, *ibid.*

Andreas Petri frater, quomodo prædicationis evangelicæ munus defunctus, martyrio pro Christo sit cohonestatus, 199, 200.

Angelus nudo nomine, in Scriptura, pro Domino, vel etiam Deo, 45. Angeli sedentes ad sepulcrum Magdalenam compellant, 115. Eorumdem ad eam et alias mulieres responsio, 116 Nato Domino concinunt, circum tuguriolum volitantes, 73.

Anicetus succedit Pio, 258.

Anima Christi momento temporis pias sanctorum animas ab inferis in paradisum duxit, 109. Animarum transitiones e corpore in corpus docuit Manes, 428.

Aninas senex, presbyter et martyr, 613.

Anna Mariæ Virginis mater, 63, 136. Anna grandæva et Simeon senex quando mortui, 74.

Annæ matris Samuelis exemplo, impetrat a Deo Anna Joachimi uxor sterilis, 63.

Annas, et de ejus pontificatu, 105, 106.

Anni modi conditi temporibus Mosis, 162.

Anni a mundo condito Hierosolymitani exitii, 237, 238.

Anni horum librorum, *vide* finem cujusque libri.

Annibalianus Constantis filius, 462.

Annubion episcopus, testis contra Athanasium, 655.

Annonæ penuria sub Maximino quanta, 480.

Annuntiatio sanctissimæ Dei Genitricis, 64.

Anthia divi Eleutherii mater, ad Christum a Paulo perducta martyrii coronam assecuta est, 263, 264.

Anthimus Numidiæ episcopus martyr, 460. Vir divinus, quantis variisque tormentorum instrumentis excruciatus, priusquam martyrio defungeretur, 447.

Anthropophagi, et quænam apud eos Matthæus ediderit miracula, 203, 204.

Antichristi nomen in Apocalypsi obscure expressum, 301.

Antigonus Aristobuli filius, Hyrcano capto, Judæam occupat, 61.

Antigonus Hircani filius ab Aristobulo fratre trucidatus, 57.

Antinous eximiæ formæ puer Adriano in deliciis adeo fuit ut pro Deo cultus fuerit, 260.

Antiochus Hyrcano taurum immolavit, 62.

Antiochus Epiphanes Hierosolymis potitur, et quomodo, 55. Ejusdem tyrannis et impietas, 56. Vincitur, *ibid.* De ejus bello adversus Judæos, *ibid.*

Antiochus Eupator, 62.

Antiochus Soter, 62.

Antiochus infidus Simoni socius, 56.

Antipater Herodis pater Idumæus, 58. Antipater Herodis pater, filius Herodis Ascalonitæ, 66. Antipatri uxor et liberi, 59. Antipater Judææ procurator, 60. Veneno sublatus a Malcho, *ibid.*

Antoninus Caracalla Severo patri succedit, 353, 366.

Antoninus Pius Adriani successor, et quomodo præfectis in Asia suis scripserit, et persecutionem Christianorum prohibuerit, 262. Ejus imperium, successio, et res gestæ, 266.

Antonius Magnus jussi Athanasii morem gessit, 636. Pro Athanasio scripsit ad imperatorem, 660. Rescripsit ei imperator, *ibid.* Inter monachos celeberrimus; de vita, instituto et sectatoribus ejus, 622, 623, 624. Monachorum Ægyptiorum primarius Nicænam opinionem secutus cum aliis plurimis ascetis, 702.

Antonius triumvir pecunia expugnatur ab Herode, 60. Judæam quatuor fratribus Antipatri filiis tetrarchis distributam tradidit, 61.

Antonius, Herodi soli regnum Judææ confirmat; capitur amore Cleopatræ, et devincitur ab Augusto Cæsare, 61.

Anub monachus; et de mira ejus post confessionem pro Christo, philosophia, 707.

Anulinus Africæ proconsul; et de rescriptis imperatorum Constantini Magni et Licinii ad ipsum, 504, 505, 506.

Apelles, Marcionis magistri sui quatuor ingenitis addidit quintum, 327, 328.

Apocalypsis Joannis, 238, 289. Quid de ea scripserit Irenæus, 301. Quid Origenes, 365. Non sapit phrasim evangelistæ, 417. Non esse Joannis apostoli, sed alterius Joannis Asiatici; qui cognominatus est presbyter; contendit Dionysius Alexandrinus, 414, 415, 416, 417.

Apollinaris Hierapolitanæ ecclesiæ episcopus, 294. Ejusdem libri, 296. Quæ contra Montanistarum hæresim scripserit, 316, 320. Scriptorum ejus meminit Serapion, 323. Apollinaris duo cognomines, pater videlicet, et filius viri clari; et quomodo in hæresim inciderint, 718, 719.

Apollini silentium perpetuum indictum, 83.

Apollonia virgo senectute venerabilis ut martyrium fortiter obierit, 380.

Apollonides hæreticus, 317.

Apollonius Tyanæus magus, 210.

Apollonius monachus; et de ejus philosophia, 706, 707.

Apollonius contra Montanistas, 323. Martyrium ejusdem, 324, 325.

Apollo, Alexandrinus, 173.

Apostasia paleis significata, 87.

Apostoli duodecim eliguntur, 92. Erudiuntur a Verbo Dei ad virtutem, 93. Resurrectionem Christi nuntiantibus mulieribus non credunt, 116. Ad fidem resurrectionis confirmati a Domino, et quomodo, 117. Post Christi in cœlum assumptionem Hierosolymis, sed in domo Joan. evangel. continent., 131. Matthiam sibi loco Judæ proditoris, ascribunt, *ibid.* Implentur Spiritu sancto, *ibid.* Verbum publicitus prædicantes incarcerati, per angelos liberantur, 132. Prædicationem eorum defendit Gamaliel. lapidibus petitis Judæis, 164. Hierosolymis congregati quid de observatione legis Mosaicæ senserint, 165. Quomodo juxta Dionysium Areopagitam, ex ultimis terræ finibus universi convenerint ad producendum Dei Genitricis funus, 169. Duodecim annis Hierosolymis manserunt post Christi ascensionem, 324. Eorum successores proximi, 222, 223. Eorum nomina, et qui ex eis matrimonium contraxerint, 211, 212. Stylus simplex, 218. Apostolorum Petri et Pauli obitus, ex Tertulliano; et utriusque statura et vultus, 195, 196. Eorumdem Christi Domini, Virginis Matris figura et imago, vestes, baculi; et lecti conservati ad memoriam eorum sempiternam, 407. Apostolorum principes apparent Constantino laboranti, 490. Quinam ex apostolis testamentarios sive canonicos libros reliquerint, 215.

Apparitio Christi redivivi quibus primum facta, 111, 114. Quomodo veteribus sanctis, an per se vel per angelos suos, 45, 46. Michaelis archangeli, 520, 521, 522.

Apparitio signi Crucis. *Vide* Crux.

Appion ad Caium legatus in Judæos invehitur, 147.

Appion vir ecclesiasticus, et de ejus scriptis, 335, 336.

Aqua in oleum versa, 354.

Aquilas Ponticus, 301.

Arabia uxor Antipatri, 59.

Arabia et de ejus felicitate, 721, 722 *seqq.*

Arabianus, ecclesiasticus scriptor, 335, 336.

Arabum hæresis, animas mortales esse asseverantium, 372.

Arbathion episcopus, contra Athanasium tulit testimonium, 655.

Arbitrium liberum. *Vide* Liberum.

Archelaus Herodis filius, 68. Ex Hierosolymorum tetrarchia dejicitur ab Augusto, 82. Ejus uxor contra legem, 83. Exsilium, *ibid.*

Aretas Cœlesyriæ rex constitutus, 58. Aretas Arabiæ rex, 59. Contumeliam filiæ suæ ab Herode per repudium illatam, bello vindicat, 90, 91.

Argonautæ quomodo victi, victores, 520, 521.

Arianismus ubi maxime viguit, 642.

Ariani; et quid de eis scriptum ab Alexandro Alexandrino, 542, 543 *seqq.* Stulte reprehendunt Catholicorum verba, *ex substantia Patris*, 575, 576. Eorum odium, calumniæ, et insidiæ adversus Athanasium, 634, 635, 637, 638. Rursum Athanasio calumniam intentant, et quantum ea apud imperatorem pondus habuerit, 745, 746. Quantas pararint calamitates profitentibus consubstantialem Patri filium, 781, 782. Eorum impietas simul et crudelitas maxima, 746, 747. Figmentum, 730. Commentum de baptismo Constantini Magni, exploditur, 493. Eorumdem et Melitianorum conjunctio atque unio, 641, 642. Eorumdem disjunctio, *ibid.*

Aristides vir inter Christianos eximius; et de iis quas scripsit Apologiis pro fide tuenda, 253. Orator nobilis, et quo tempore floruerit, 266.

Aristion et Joannes presbyter, 252.

Aristobulus Alexandri filius fratrem Hyrcanum vel invitum pontificatu exuit, 58. Vincitur, et restituitur frater, 59. Ejusdem mors, *ibid.*

Aristobulus filius Hircani Judæam in formam regni redegit, 57. Ejusdem in matrem et fratres impietas, *ibid.* Ejus factores occiduntur, 59. Ejusdem captivitas, 67.

Arius presbyter, Arii sectator, 539. Sententiam ejus, Filium Dei creaturam vocantis, comprobasse Eusebium nonnulli arbitrati sunt : sed contra eos Socrates, 436. Ejusdem cum Alexandro contentio; unde, et quomodo, et per quas causas et occasiones exstiterit, 537, 538, 539. Una cum sectatoribus anathemate jugulatus, a quibus, et propter quid, 517, 518, 519, 550. Quibus de rebus

ad Eusebium Nicomediæ episcopum scripserit, 550, 551. Turba et confusione totum orbem replevit, 554. In medium synodi Nicænæ producitur, et disquiritur, 567. Anathemate feritur, 569. Ab exsilio revocatus post palinodiam et recantationem, cum sectatoribus, 632, 633. Et quomodo, 643, 644, 645. Ab Athanasio cur non susceptus; et de iis quas adversus eum struxerit calumniis, 646, 647, 648. Recipitur Hierosolymis a synodo, 655. Ejus sectatores qui, 559. Pro eo conventus coacti, et quid in his conclusum ac decretum, 554. Illo sublato, quæ postea Alexandriæ acciderint, 660, 661. Quomodo Alexandria Constantinopolim reversus turbas cieverit, hæresimque suam serere instituerit; et quomodo precibus Alexandri Constantinopolitani, cui plurimum negotii facesserat, ruptus sit, 656, 657, 658. Quæ de ejus rebus et obitu scripta reliquerit Athanasius, 658, 659.

Arma militum Constantini signo crucis exornata, 515.

Armeniorum ad Christum conversio quando, et per quem facta est, 609.

Arsaces Parthus Persarum imperium Parthis tradidit, 55.

Arsenius, et de ejus decantata manu quam ei amputasse Athanasium criminabantur Ariani simul et Melitiani, 647, 648, 649. Producitur in synodo Tyri utramque manum habens, 650, 651. Melitianorum sectator fit, et iniquæ Athanasii abrogationi subscribit, 652

Arsenoites, præfectura Ægypti; et cur sic dicta, 414.

Arsesius monachus sanctus, 704.

Artabanus rex Parthorum dolo occisus, 55.

Artaxaxes Magus, primus inter Persas cidarim sumpsit, 55.

Artemas auctor hæreseos Samosateni, 426

Artemilla baptismum suscipit per Paulum, 175.

Artemon hæreticus, 315. Expugnatus a beato Victore, *ibid.*, 316. Ejus hæresis, 420.

Artes cyclicæ sacris Litteris prosunt, 359.

Artifices egregii Phidias aut Myron, 23.

Arundo in manibus Jesu Christi, 108.

Ascensio Christi Domini, sessio ad dexteram Patris, et reditus ejus ad judicium, 121. Quare quadragesimo post resurrectionem die facta est, *ibid.*

Ascteria (m) etiam sævit Diocletianus, 446.

Ascetes in certamine pudicitiæ adversus impudicam victor, postea martyr, et quomodo, 456.

Asclepas ad sedem suam admittitur, 737.

Asclepiades Antiochiæ episcopus, 326, 376. Fuit successor Serapionis in episcopatu Antiocheno, 314.

Asclepiodotus hæreticus, 317, 318.

Asianorum dissensio propter Pascha, et quid de ea Polycrates Ephesius episcopus Victori Romano scripserit, 337, 338.

Aster Ægyptius martyr, 381.

Asterius Cappadox Sophista, Christianus nomine, re autem Arianus; et de libris ejus et ambitu, 662.

Asterius Senator Romanus, vir apprime Dei amans magnifice martyrem sepelit, 405. Ejus precibus apud Cæsaream Philippi, præstigiæ dæmonis, victima ex hominum oculis auferenda, deprenduntur, 406.

Astronomia a potelesmatica quæ, 681.

Astyages Medorum rex ultimus, 54.

Athanasius Anazarbi, Arianus, 551.

Athanasius Alexandrinus veræ pietatis propugnator, qualia de synodi Nicænæ actis, historiæ monumentis prodiderit, 573, 574, 575. Qualis vir, et quam fortiter cum Arianis congreditur, 562. Quomodo episcopatum Alexandriæ susceperit; de ejus ab infantia institutione; ut se ipso magistro ad sacerdotium pervenerit; quam magno Antonio charus: et quales Arianorum in ipsum fuerint calumniæ et insidiæ, 634, 635, 636, 637. Ut quod Arium non admiserit, accusationem sustinuerit ab Arianis et Melitianis, 646, 647, 648. Quomodo ex Galliis redierit cum litteris Constantini Cæsaris, 675, 677. Quomodo Alexandria ejectus a Gregorio, et ad Julium Romanum pontificem se receperit, 682, 683. Julii fretus litteris ad sedem admittitur, 685. Constantii minas veritus fuga sibi consulit, 688. Citatus apud synodum Tyri constitit, et quomodo crimina sibi objecta diluerit, 649, 650, 651. Mereoten ire recusat, 651. Condemnatur veluti contumax, et abrogatur, *ibid.* Constantinopolim contendens de illatis sibi injuriis apud imperatorem est conquestus; et quid statuerit imperator, 653, 654. Tandem est relegatus, 655. Eum ut revocet, persuaderi non potest Constantinus etiam Antonio magno intercedente, 660. Moriens revocari jussit eum, præsentibus ejus adversariis, 665. Litteris Constantii imperatoris et Julii Pontificis Romani instructus Antiochiam venit, et de malevolentia Stephani exauctorati, cui Leontius successit, 735, 736. Quomodo receptus, et sectatores ejus sedes suas receperint, 736, 737, 740. Urbes Ægypti visit, et de ejus receptione, 740, 741. Arianorum opera quomodo rursum sit expulsus, et fugæ se crediderit, 745, 747, 748. Ab Arianis Antiochiæ et Mediolani coactis, Constantio imperante, oppugnatur, 759, 760. Sub imperio Constantii quantas calamitates perpessus sit; ut Deus sæpe eum maximis liberaverit periculis; et ut multa divinitus præviderit, 761, 762, 765. Ut magus et præstigiator habitus, 762.

Athanasius Basilii Ancyrani successor, 798.

Athenienses seditiosi sedantur ab Augusto, 85. Eos arguit Dionysius Corinthius, quod a Christianismo fere desciverint, 291.

Athenodorus Origenis discipulus, 369.

Athenodorus episcopus Byzantius, 541.

Attalus Pergamenus, firmamentum Gallicorum Christi fidelium, martyr, 306, 309, 310. Qualem visionem habuerit propter alium martyrem, qui duram nimis et austeram vitam degebat, 312.

Auctores Historiæ ecclesiasticæ, qui, et quæ eorum methodus, 35. Auctoris hujus historiæ propositum quod sit, 36.

Audus Abgari filius morbo pedum liberatus a Thaddæo fidem Christianam suscipit, 144.

Augustus Apollinem Pythium de successore consulit, 83. Aram primogeniti Dei in Capitolio constituit, *ibid.* Mors ejus, *ibid.* Ejus super occiso Herodis patris filio dictum notandum, 79.

Aulicorum insolentiam mire cohibuit Licinius, 515. Item et Constantinus, 667.

Aurelianus de contumacia Samosateni sanctissime constituit, 423. Ad persequendos Christianos quomodo instigatur, *ibid.* Inhibetur divinitus, et quomodo, 525. Ejus imperium et interitus, 430.

Aurum purissimum ubi nascatur, 726.

Auxentius qualis, et de ejus confessione apud Licinium, 510, 511. Martyrium insigne, 458.

Auxumitæ populi Æthiopes ubi siti, 720, 721.

Azadanes diaconus, martyr, 615.

Azades, apud Saporem maxime gratiosus, martyrii certamen pertulit, 614.

B

Babylas excruciatus cæditur a Numeriano imperatore, et cur, 431. Babylæ duo martyres, 376.

Bacchides crudelitatis et impietatis Antiochi administer, 56.

Bacchi martyrium, 458.

Bacchylus episcopus Corinthi, 313.

Baptismus hæreticus, 285. Illegitimus Novati, 391. A Novato sublatus, 400. Apostolis a quo, et quando collatus, 134. Baptismum Constantini Magni, quæ præcesserint, et exceperint, 490, 491. Quam multi eum susceperint, baptizato Constantino, 491. Cum Samaria suscipitur etiam a Simone Mago, sed simulate, 141. De baptismate quæstio a Dionysio Alexandrino resoluta, 397, 398.

Baptizatus fidelis quidam, perperam, ut ipse putabat, a Dionysio ut rebaptizaretur, petunt: et quid super hoc Dionysius, 400.

Barba Domini Jesu qualis, 125.

Barbari quando et quomodo Christianismum complexi, 603, 604.

Barbasymes episcopus martyr, 616.

Barcabbas et Barcops prophetæ per Basilidem inducti, sed nunquam exstiterunt, 283.

Barchochebas Judæorum dux, vir sanguinarius, et prædator; et quam in Christianos crudelis, 257.

Bardesanis Syri scripta, 297.

Bardesanes apud Osroenos clarus, in hæresim sui nominis lapsus est, 712.

Barnabæ et Pauli in Antiochiam profectus et prædicationis eorum efficacia, 142. Ejus suasu admittitur Paulus, 140. Ejusdem epistola, 217.

Barsabas Justus cognominatus venenum sine nocumento bausit, 252.

Bartholomæi apost. res gestæ et martyrium, 200.

Basileus Amasenus episcopus, sub Licinio capitale subiit supplicium; et cur, 511.

Basilides ab Origene edoctus, martyr, 351.

Basilides carnifex Potamiænæ misertus, 351. Fit Christianus et martyr, 352.

Basilides, ejus hæresis, et quis eum confutarit, 283, 284, 428.

Basilius Ancyranus, Marcello reducto, pellitur, et eodem dejecto reducitur; et quomodo, 737, 745. Ejusdem cum Photino concertatio, 755. Cur abrogatus ei episcopatus, 697.

Basilius, qui et Basilas, quare et a quibus exauctoratus, 794, 796.
Basilius Magnus quid de Dionysio Alexandrino scribat, 418, 419. Ejus paterni patentes persecutionem Maximi fugientes in desertis montibus habitarunt, 462.
Basilius Cilix, et de ejus historia, 35.
Bellum adversus Christianismum renovat diabolus per Arium, 536, 537. Atrox et irreconciliabile citra clarigationem adversus Christianos ab imperatoribus motum, 462. Civile, Constante interempto, 744. Ecclesiæ quantum intulerit Macedonii reductio, 748, 749. Inter tyrannos Maximinum et Maxentium, 471. Irreconciliabili odio motum a Maximino adversus Constantinum, et quare, 495. Licinii adversus Constantinum, 509, 512. Byzantiis à Constantino illatum, 517. Maximino ab Armeniis illatum pro Christiana fide et religione, 480.
Bellum Judaicum. *Vide* Judæus.
Benedictio mystica an ad sanctificationem inutilis, 396.
Beneficentia Domini in sermonibus et factis omnibus spectata, 93.
Beneficia Christianorum ad invicem, 292.
Beryllus Bostrensis Arabs, scriptor Ecclesiasticus, 365. Error, 371. Resipiscentia ejusdem per Origenem, *ibid.*
Besæ Hoplomachi martyrium, 381.
Bestiæ corpora martyrum non ausæ attingere, 418.
Biblia sacra Ptolemæo secundo procurante in linguam Græcam translata, 137.
Bibliadis insigne martyrium, 307.
Bibliotheca Ptolemæi Lagi, 301. Hierosolymitana, 362, 363.
Blandillæ sive Blandinæ admiranda in tormentis patientia, 306. Religata ad stipitem atque in crucis modum distenta, 309. Frustra bestiis objecta denuo in carcerem conjicitur, *ibid.* Singulare inter feminas martyres fortitudinis exemplum, et extremus ejus martyrii actus, 310.
Blasphemiam in Christum, et fideles suos, proferentes quomodo multati, 491. Blasphemia Aetii et Eudoxii, 765, 766.
Blastus hæreticus et cur, 315. Expugnatur ab Irenæo, 316. Rei ecclesiasticæ hostis judicatus; et de epistola Irenæi ad ipsum, 328, 329.
Bocchoris episcopus martyr, 616.
Bos ad sacrificandum adductus in templum agnum, omnibus spectantibus, edit, 228.
Britannio imperator a Constantio renuntiatus in tyrannidem erumpit, 744. Quomodo devictus a Constantio, 750, 756.
Buddas Manetis præceptor, et de ejus hæresi, 428.
Byzantium oppidum cur sic appellatum, 517. Ejus primi episcopi qui fuerunt, 540, 541.
Byzantiorum et Constantini magni conflictus, 517, 518, 534.

C

Cæcitate affliguntur Dionysium Alexandrinum prehensuri, 378.
Cædem infantium crudelissimam facit Herodes, et cur, 78.
Cælibatus fratribus non imponendus tanquam necessarius, 292.
Cæsar Ilyreanum civitate Romana donavit, 60. Herodi diadema imposuit, 62.
Cæremoniæ Mosaicæ, et rectum de iis judicium, 52, 53. Veterum in baptismo, 277.
Cæsaries Christi qualis, 125.
Caiphas et de ejus pontificio, 105, 206. Christum Dominum impium atque blasphemum vocat, dignumque morte præjudicat, 107. Quid apud eum Domino acto factum, *ibid.*
Caius episcopus Hierosolymitanus, 314. Item et Caius alter, *ibid.*
Caius scriptor ecclesiasticus, 298, 299. Temerarius et audax, 335. Caius Cæsar Judæis infestus, 148. Imaginem suam in templo Hierosolymitano statuit, 148, 149. Quanto furore correptus, et ubi occisus, 151. Ut Tiberio successerit, et quid de Caio memorent Philon et Josephus, 147, 148.
Calamitas universæ Judææ sub Nerone, 225, 226. Calamitates Judæorum, 148, 149.
Caligulæ mores, 149
Callinicus Melitianus antistes, Athanasii accusator, 647.
Callistus episcop. Rom. Zephyrini successor, 314.
Calumniator Christi, dignam luit pœnam, et quomodo, 477.
Camelopardalis descriptio, 725.
Cancellarii, olim Ducenarii, 426.
Candaces dynasta reginæ Æthiopum primitiæ credentium ex gentibus, 141.
Candidus ecclesiasticus scriptor, et de ejus scriptis, 335, 336.
Canis pro foribus Simonis Magi Romæ excubans, Petri adventum ei nuntiat, 178.
Canum cædes tempore pestis, 481.
Canones sacri Nicænæ synodi, 571.
Canonici libri Veteris Testamenti secundum Origenem, 364.
Cantores Ecclesiæ modulorum formulas unde mutuati, 715.
Capilli capitis Domini, 125.
Capito episcopus Hierosolymitanus, 314.
Captiva Christiana, pudica et casta, Iberes ad Christi fidem adduxit; et quomodo, 604, 605, 606, 607.
Captivi duo adolescentes Indos ad Christi fidem converterunt, et quomodo, 607, 608, 609.
Captivitas Judæorum Babylonica, 54.
Captura Domini, 107. Captura piscium quanta, 119.
Carinus imperator, cæsus a populo, et cur, 430, 431. Ejus imperium et obitus, *ibid.*
Carnem nostram sursum sedere et adorari ab angelis, magnum et admirabile, 120.
Carpones, Arii sectator, 539.
Carpocrates impurissimus hæresiarcha, Gnosticorum auctor, 284.
Carpus Pergami episc. martyrio perfunctus, 276.
Caryophyllum ubi reperiatur, 725.
Cassianus Marci successor in episcopatu Hierosolymitano, 314.
Cassius Syriæ prætor, 63.
Castitatis testimonia quædam egregia, 455, 456.
Castor Agrippa contra Basilidem hæresiarcham scripsit, 283.
Castratio Leontii Antioch. et de ejus causa, 746.
Cataphryges, seu secundum Phryges hæresis, 319.
Cathari qui, et de eorum duce Novato, 391, 394.
Cecilianus episcopus Carthaginis; et de constitutione Constantini ad ipsum data, 506. De rebus multis accusatur, 507.
Celadion Marci successor, 258.
Celtæ relig. Christianam quando susceperint, 603.
Census Cæsaris, Cyrenio præside, 68. Apud Israelitas fiebat vel natura, vel lege, 70.
Centuriones dicti qui vitem consequebantur, 404.
Cerdon hæresiarcha, et quæ ejus hæresis, 284, 285.
Cerinthus et de ejus hæresi, 243. Cerinthianæ hæresis auctor, 415. Dogma, *ibid.*
Chæremon Nili urbis episcopus, 382.
Chaldæorum sive Babyloniorum imperium, 54.
Charismata Dei non vendenda, 300.
Charitas perfecta timorem ejicit, 451. Charitas divina et perfecta quomodo acquiratur, 95, 96.
Chiliastarum origo, 243, 253.
Chionæ martyrium, 458.
Chosroes Persarum rex, 55.
Chrestus episcopus Syracusanus, et de litteris Constantini ad ipsum de conventu cogendo pro dissidio presbyterorum, 507, 508.
Chrestus Nicææ episcopus pro Theognide deposito et proscripto, 570. Ejicitur, 635.
Chrisma Judæorum sublatum, 68.
Christianismus ab ipsis conditi mundi principiis, 43. Christianismi augmentum, 345. Summa, 131. Ad locum et ludibrium ab Ariano expositus, 554. Tyrannis Deo invisis de medio sublatis refloresciit in Oriente, 501. Male audivit propter insolentiam Samosateni, 424, 425. Imperante Constantino, quomodo fuerit ubique terrarum propagatus, 602, 603. Christianismi quam studiosi fuerint filii Constantini Magni, 728. Sub Constantino incrementum, 515 *seqq.*
Christianus quidam vir magnis honoribus functus Nicomediæ edictum imperiale contra Christianos editum discerpsit; et quam gravi supplicio affectus, 445. Christiani θεραπευταὶ dicti, 157. Christiani etiam ab Adamo, 52. Christiani primum in Antiochia nominati, 142. Pro atheis habiti, 273. Prophetici.æ dicti, 321. Christum snum non verbis et professione tantum, sed vitæ quoque discrimine colunt, 51. Eorum professio vetustissima, *ibid.* Nomen ipsum, *Christiani*, novum videre potest : re nihil prius aut antiquius, 51, 52. Pelluntur ex omni Italia Claudii edicto, 172. Eorum humanitas, grassante pestilentia, 481. Christianorum justificatio an eadem quæ olim Abrahæ ante circumcisionem et legem acceptam fuit, 53. Dignitatibus spoliantur a Diocletiano, 445 Co-

rumdem varia supplicia, 444, 445 *seqq.* Christianorum veterum liberalis eleemosynæ largitio, 292. Bestiis objecti, 447. Eis non nocent, *ibid.* De rescripto Cæsaris Adriani, ne in ipsos indicta causa sæviretur, 261. Decem martyrio renuntiant, 505. Eorum numerum alii suppleverunt, *ibid.*

Christiani Alexandrini in summo luctu ferias Paschales peragunt, 411. Christiani infidelium bellis et pestibus implicati, *ibid.* In pestilentia officiosissimi, 412. Christianorum sub tyrannis inopinata libertas, et gaudium, 475. Christianis monachis solitariæ vitæ leges ubi, et a quo primum datæ, 157. Christianos appellare ex suo nomine soli Christo contigit, 49. Christianis Thyestis cœna et Œdidi concubitus objecti per tormenta servorum infidelium, 305. Sub Galieno pace potiti, 493. Christianorum Deum, verum Deum esse quadragies populus Romanus exclamavit, 492. Christianorum res bellissime sub Constante habuerunt, 466. Christianorum persecutio prohibita rescripto Antonini Pii, mediatore divo Justino, 262. Res eorum ut auctæ a Constantino, 534, 535, 536. Et quæ antea pulchre steterant, quomodo intestina dissensione atque contentione a divina visitatione exciderint, 441. Quietæ et tranquillæ, quando et quandiu, 461, 462. Doctrina per magiam traducta, 242. Christianorum legio sub Marco Antonino in Marcomannis in summa aquæ difficultate precibus a Deo pluviam impetravit, 298. Christianorum multi, suppliciis fracti, a Christo defecere, 379. Christianorum accusatoribus pœna capitis et tetrior ab Antonino imperatore constituta, 298, 299. Eorumdem persecutio sub Licinio, 510. Christianos occidit Trajanus, 255.

Christophorus martyr sub Decio, 377.

Christus unus est, ubique et in omnibus, 14. Tanto omnibus aliis Christis superior exstitit, quanto res umbris, 49, 50. Christus Servator noster naturaliter, reliqui Christi imaginarie et symbolice; ille divino Spiritu, hi factitio uncti oleo, 50. Christus ex omnibus unus per omnem orbem a Barbaris simul et Græcis nominatus, 51. Olim paucissimis, plurimis nunc cognitus, 45. Veteribus sanctis, quomodo apparuerit, 45, 46. Ab Abrahamo visus, respondit Isaac, collocutus cum Jacob, cum Moyse, et aliis prophetis; et quomodo, 52. Quando, ubi, et quomodo natus, 68, 69, 73, 76. Eo nato impletæ Danielis hebdomadæ, 68. Christus minimus, in regno cœlorum Joanne major, 88. A Joanne baptizatur, 86. Super eum descendit Spiritus; testimonium ei cœlitus datum, *ibid.* Christi genealogia elucidata ab Juliano Africano historico, 70, 71, 72. Christi fratres et participes quomodo esse possimus, 96. Christus deportatur in templum Hierosolymis, 74. Excipitur triumphali pompa et acclamatione, *ibid.* Cauponantes e templo ejicit, *ibid.* Hierosolymis egreditur, 103. Eo revertitur, *ibid.* Christum communem natura fuisse, in eoque perinde atque in propheta Filium Dei inhabitasse, et rursum ab eo discessisse, Paulus Samosatenus censebat, 420. Ab Abraxa in phantasmate carnis missum esse blateravit Basilides, 425. In Christo sicut voluntas, ita et operatio humana simul et divina, 103. Cruciatus, 106, 107, 108. Christum se Manes et Paracletum appellavit, 429. De Christi potestate, locus Augustini, 110. Ejus doctrinæ non omnes statim capaces, 45. Christus in sepulcro cur triduum jacuerit, conjecturæ duæ, 122. Cur quadragesimo post Resurrectionem die in cœlum assumptus, *ibid.* Propter Deitatem, et humanitatem perfectus, 116. Ejus mors et sepultura quam illustres, 111. Christus die tertia non cum corpore tantum, sed cum immortali et divino corpore resurrexit, 113. Verus agnus Paschatis nostri, 104. Quibus se redivivum exhibuerit, 111, 114. Ut postremo in Galilæa visus sit; et cum in montem Olivarum consedisset, receptus in cœlum, ad dextram Patris consederit, 120, 121. Matri suæ per omnia persimilis, 125. Post resurrectionem quoties et quibus ex discipulis se exhibuerit, 116, 117, 118. Ejus doctrina et vita ex præscripto Evangelii Christiana, cum ipso hominum genere exstitit, et antiquitus in sanctis et Deo dilectis hominibus efficax fuit, 51, 52. Christum pati oportuit, 117. Ei morienti præsto sunt Mater et Joannes amatus, 109. Cum discipulis vescitur pisce asso et melle, et potum degustat, et cur, 118. Item cum Petro, Thoma, et Nathanaele in mari Tiberiadis post capturam piscium, 119. Christi quoad animam, descensus ad inferos, 109. Quando et quomodo eos qui apud inferos vincti fuerant, solverit atque liberaverit, 109, 110. Una cum discipulis in agrum Gethsemani oraturus egreditur, 105. Christi duplex imago, una non picta Abgaro data, picta vero altera ad regem Persarum missa, 145. Pacem solis Christianis, grassante pestilentia Alexandriæ, concessit, 411. Mysterium duplex in ejus duplici nativitate consideratur, 43. Christi amicus, is amicus Constantini promulgabatur, 492. Christus ex cujus edicto blasphemandus, 378. Ejus religionis abjurantes victi tormentis sub Decio, 379. Assistit Paulo, 180. Verba quibus Hierosolymis exitium prædixit, 235, 236. Ejus formæ descriptio, 125. Christi Domini persecutores multa gravia passi, 150.

Chrysantus Episcopus, etiam corpore translatus, manu propria decretis synodi Nicænæ subscripsit, 580.

Chrysogora, Dionysii Corinthii soror fidissima, 295.

Cibi, et contra eorum delectum, 312. Cibum discipulis ut præbeat Christus, 119.

Cidaris Persarum regum insigne, 55.

Cineres martyrum in Rhodanum conjecti, 311. Ut spes resurrectionis præcideretur, *ibid.*

Civitas integra Phrygiæ cum incolis propter Christianismum igni exusta, 452.

Circumcisio Domini in Bethleem in domo Josephi, 73. Circumcisio et aliæ cæremoniæ non admodum curæ fuerunt antiquis patriarchis et aliis piis hominibus, et cur, 52, 53.

Clades quantæ persecutionem Maxentii et Maximini sunt subsecutæ, 471. Clades confertim cumulatæ, Maximinum sævientem cohibuere, et quales fuerint, 480, 481.

Claudius Lysias Paulum ad Felicem præsidem Cæsaream mittit, 183.

Claudius imperator, 422. Claudius Caii successor, 131. Ejus imperium, 430, 431.

Clavi Christi quidam ab Helena inventi, missique ad filium suum imperatorem Constantinum Magnum, 591.

Clemens fit Petri sectator, 191, 192. Martyrium et de libris ejus, 247, 248. Clemens Ancyranus viginti octo annis martyrii cursum pro Christo absolvit, in quo quoscunque martyres longe superavit, 457. Clementis epistola ad Corinthios dissidentes, 303.

Clemens Alexandrinus στρωμάτεις seu Contextor cognominatus; ejus opera, et quæ de divinis Scripturis dixerit, 331, 332. Laudatur ab Alexandro episcopo, 336. Ejusdem Alexandrini de Joanne evangelista testimonium, 240, 241.

Cleobius hæreticus a quo Cleobiani, 290.

Cleopatra pellit Ptolemæum filium, 58.

Cleophas. *Vide* Simeon.

Clericorum immunitas, imperante Constantino, 505, 516.

Cœna mystica ubi parata, 104.

Cœnobium primæ Ecclesiæ, 132.

Cognati Servatoris nostri secundum carnem ridentur a Domitiano, et dimittuntur, 239.

Cognitio rerum, varietate stili et elocutionis, tum etiam librorum multitudine, difficilis efficitur, 37.

Collucianistæ nomen Ariani sibi arrogarunt, 551, 552.

Collum Domini quale, 125.

Colluthi hæresis statim disparuit, 542, 516.

Columba super Christo considens, 375. Columbarum pulli quid signent, 74.

Cometarum et aliarum talium stellarum ortus et origo, 75.

Commentarii conficti et falsi adversus Christum, 477.

Commodi successoris Antonini imperium, 314.

Concilii apostolici Hierosolymitani decretum, 165.

Concilia Romæ et Carthagine propter hæresim Novati coacta, 394. Concilia septem catholica, 13. *Vide* Conventus, Synodus.

Concordiam suadet imperator in oratione ad episcopos, 566, 567.

Concubitus impudicos et illicitos Constantinus Magnus, primus inhibuit, 515.

Confessio Christiana, 447.

Confirmatio nostra unde cœpisse videatur, 392.

Confusio et turba per totum orbem propter Arium, 554.

Conjugium, secundum Magnatem a dæmone, 428.

Consecratio templi Hierosolymitani, 655.

Constans ad Varachum legatus mittitur, et quomodo Constantinum ex Helena susceperit, 463, 464, 529, 550. Quomodo Maximiani gener, repudiata prima uxore, et de ejus liberis, 462, 463, 530. Constantis male habentis ad senatum et filium Constantinum oratio, 465. Ejus imperium, tutissimus Christianæ pietatis portus, 466. Ejusdem natura, et obitus, *ibid.* Ejus dictum de opibus publicis, 531. Quæ Constantio fratri scripserit de Athanasii et Pauli exauctoratione, 689. Missos ab Orientalibus episcopos re infecta dimisit, 690. Constans et Constantius quanto in Christianismum fuerint studio, et de eorum opinionibus; et ut Constantius aliquantulum transversus actus fuerit, et de dissidio super consubstantiali et similisubstantiali, 728, 729, 730. Constantis ad Constantium

litteræ laconice scriptæ, de revocando Athanasio, 731. Per insidias interimitur a Magnentio, 744.
Constantia Licinio nupsit, 462.
Constantia morbo oppressa visitur a fratre; eique commendat presbyterum (Arianum sed occultum) qui revocandi Arium dedit occasionem imperatori; et quomodo, 645.
Constantia urbs cur sic appellata, 600.
Constantina civitas cur sic dicta, 603.
Constantinopolis civitas, 24. Ejus constructio, 518, 519. De his quæ intra ipsam exstructa fuerint, 519, 520. De trajectus structuris, 520, 521, 522. Plura de his omnibus, 534, 535, 536. Dei Genitrici dedicata, 587.
Constantinopoli quid actum, soluto Seleuciæ concilio, 790, 791.
Constantinus episcopus, 511.
Constantini Magni ortus, educatio, et institutio, 463, 464, 529, 530, 531. Ejus memoria veluti spiritus quidam, 20. Ejusdem elogia, *ibid*. In Galliis et Britannia cum imperio fuit, 463. Quomodo divinitus paternum adeptus sit imperium, et qualis fuerit, 465, 466, 529, 530, 531. De Maxentio, qui Romæ tyrannidem exercebat, quomodo triumpharit; et de signo crucis quod ei apparuit, 482, 483, 484. Roma recepta quomodo grata Deo facinora fecerit, 485. Ejusdem post baptismum constitutiones, 491, 492. Ejusdem cum Maximino conflictus, et de eis qui signum Crucis in exercitu tulerunt vexilliferis, 495, 496. Constantinum Nicomediæ ab Arianis baptizatum esse asserentes, et quod propter filii Crispi cædem Christianismum assumpserit, refutantur, 492, 493, 494. Vicem Licinii miseratur, et quomodo eum expugnarit, 512. Licinio victo, totius Orientis simul et Occidentis imperator, tranquilla pace replet imperium; quas leges et constitutiones tulerit; et quæ demum benigne Christianæ religioni fecerit, 513, 514, 515, 516. Ejus observantia erga professionem fidei nostræ testimonia, 513, 514, 515, 516. Quomodo Byzantio capto Byzantios occidione occiderit, 517. Constantinus quandiu solus imperavit, 523. Quid de eo scriptum ab Egnat., *ibid*. Amissa parte copiarum in prælio adversus Byzantios, languidus et mœstus inopia consilii, cœlum suspiciens videt scripturam stellarum ordine atque distinctione conformatam, et de illius significatione, 517. Vincit, urbemque capit, 518. Quomodo cognominem sibi urbem, Constantinopolim scilicet, magnifice construendam curaverit, 518, 519, 534, 535, 536. Ejusdem pietas, 519, 535. Æqualis apostolis, et rerum a nativitate ejus usque ad imperii initium, brevis commemoratio, 529, 530, 531. Quomodo tyrannos vicerit, et Christianam religionem amplexus sit, 531, 532, 533. Ejusdem pietas, virtus, ac constitutiones, 535, 536. *Vide* Constitutio, Decretum. Gravissima ægritudine occupatur, et de iis qui diversis e locis ad curandum eum venerant, 489. Eidem apparent Petrus et Paulus, 490. Sanatur, et quomodo, 491. Alio morbo correptus, quomodo liberatus, 532. Audita Arii cum Alexandro contentione misit Hosium Hispanum in Orientem, ad concordiam inter dissidentes conciliandam, 555. Decantatissimam illam primam sanctam Nicææ synodum cogendam statuit, 559. Ut ipsam ingressus sit, et ad sacrum episcoporum ordinem egerit, 564, 565, 566, 567. Omnes ubique Ecclesias de actis in concilio Nicæno adversus Arianos, litteris admonuit, 583, 584. Benedictionis causa, Constantinopolim synodo translata, quomodo publicum ei præbuerit epulum: et muneribus omnes honoris gratia prosecutus, domum quemque dimiserit, 587, 588. Quid Macario Hierosolymitano episcopo, de vivifico Christi sepulcro scripserit, 591, 592. Quæ templa Hierosolymis ædificaverit, 595, 596, 597, 598. Quæ Sapori regi Persarum pro Christianis scripserit, 617, 618. Quomodo adductus ad revocandum Arium, 643, 644. Ejusdem ægritudo, baptismus, testamentum, et obitus, 664. Sepultura, mores, statura, et forma corporis, 665, 666, 667.
Constantini Junioris cædes, 676.
Constantius Constantis filius; et de ejus filiis, 462. Circumventus ab Arianis contra Athanasium, Sardicæ decreta improbat et abolet; et quæ mala, reductis Arianis postmodum subsecuta, 745, 746 et *seqq*. Quid contra Aetium et Eudoxium ad synodum Ancyranam scripserit, 766, 767. Quam ob rem synodo Ariminensi succenset, 778, 779. Macedonio graviter succenset, et quibus de causis, 783, 784. Occiso Hermogene duce, noxam remittit multitudini, Paulum ejicit, Macedonio succenset, et cur, 684. Quæ de perversione fidei, consilia ceperit, 759, 760. Ejus ad Athanasium reditum differentem litteræ, 731, 732. Ejusdem ad Alexandrinos pro eodem, 738, 739. Concilium Sirmii coegit, et Photini dogma in disquisitionem adduxit; et quid ibi constitutum, 749, 750, 755. Ejus obitus, et quæ Gregorius Theologus, de eo scripta reliquerit, 805, 806, 807, 808. Ejusdem imperium, 809.
Constitutio imperatorum Constantis et Constantii pro religione Christiana, 728. Constantini imperatoris adversus omnes hæreses, 661. Constantini Magni imperatoris, ut Christianis loca et res suæ restituantur, 502, 503, 504. Aliæ ejusdem Constantini imperatoris, quibus pecunias, dona et immunitatem Ecclesiis concedit, 504, 505, 506.
Consubstantiale et *similisubstantiale*; et de dissidio ex his vocibus nato, 729, 730, 750, 751, 754. Consubstantiale colentibus quanta mala intulerint Ariani, 781, 782. In consultationibus quorum consilia prævaleant, 34
Contemplatio quomodo acquirenda, 95, 96. Contemplationi vacabant primi Christiani, 157, 158, 159.
Contentio Alexandri et Arii etiam post litteras imperatoris, irreconciliabilis, 559. Magna in concilio Seleuciæ, 785, 786, 787 *seqq*.
Continentiæ prætextu, seductæ multæ feminæ, 709.
Conventus ecclesiastici sub imperatore lætiores, 15. *Vide* Synodus.
Cophini duodecim et septem sportæ, necnon reliquiæ panum, quibus Christus multitudinem pavit, in columnæ basi repositæ Constantinopoli a Constantino, 519, 520
Cornelius centurio et alii cum ipso ut animum applicuerint Christo, 142.
Cornelius episcopus Antiochenus, 258.
Cornelius episcopus Romanus Fabiani successor, 375, 376.
Cornelii scripta contra Novatum, 394.
Corona spinea coronatus Dominus, 108.
Corporis Christi statura, 125.
Corporum nostrorum perpetua internecio, ex Origene, 584.
Corruptionis mundanæ necnon regenerationis typus Lazarus, 122.
M. Crassi insolentia, et infelicitas, 62.
Creare verbum in Scriptura sacra quomodo usurpatum, 699, 700.
Crescens Cynicus calumniator et delator Justini philosophi martyris; et quid ipse Justinus de eodem scripserit, 267, 268. Quid item de eodem Crescentia commemoret Tatianus, *ibid*.
Crispus Corinthi cum uxore et liberis baptizatur, 172. Crispi filiorum Constantini natu maximi obitus, 517. Crispus Constantini filius quomodo interfectus, 493, 494.
Crudelitas summa, 67, 81. Trajani, 253. Tyrannorum efferata, 432. Licinii quanta, 510, 511.
Crux scalpsa et ligno adumbrata, 13. Crux sancta quantæ venerationi semper fuerit Constantino; de tribus illis magnificis quas in magnis columnis Constantinopoli cum inscriptionibus collocavit, et mirifica de una earum historia, 600, 601. Crucis signum in sublimi loco statui jussit Constantinus, 485. Illud, invocato Deo paterno, videt Constantinus cum inscriptione, 482, 517, 532. Hierosolymis apparens de ejus figura, et his quæ postmodum acciderunt, 756, 757. Crucis signum in exercitu contra Maximinum præferri jussit Constantinus, 496. Et quid gerentibus acciderit, *ibid*. In armis militum, in nummis suis et imaginibus insculpi, inscribique jussit, 515.
Crucis supplicium, Romanis ex lege frequens, ex judiciis sublatum a Constantino, 515.
Crucis lignum ut inventum ab Helena, et quid circa eam inventionem acta sint, 593, 594, 595. De sancta cruce, Sibyllæ dictum, 595.
Cultus verus, per Christum, 53.
Curiositas a divinis rebus ableganda, 44.
Cyprianus Carthaginensis magicis artibus deditus, et dæmonis ope amorem Justinæ virginis ambiens, ab ea de fide Christiana edoctus, et magiæ renuntiat, et Christianismum complectitur, 377. Ejusdem et Justinæ martyrium, *ibid*. Carthagine conventus egit maximos propter hæresim Novati, 394. Ejusdem sententia de hæreticorum pœnitentium lavacro, 397.
Cyrenius Syriæ præsidens, et quid de eo scribat Josephus, 68, 69.
Cyrillianus episcopus, 511.
Cyrillus Antiochiæ episcopus, 432.
Cyrillus Hierosolymitanus quibus de causis episcopatu sit motus, 797.
Cyrus Persa ultimum Medorum regem bello oppressit.

D

Dæmonia solent conjecturaliter vera prædicere, 319.
Dæmonis consilio corpus Polycarpi combustum, 275.
Dæmonum restauratio ex Origene, 384.
Danielis hebdomades quomodo computentur, 68.

Darius Arsami filius, 51. Vel Arsanii secundum alios, 62.
Dausas episcopus martyr, 616.
David successit Sauli, 54.
Davidis genus quæritur ad necem, 257.
Decennius Cæsar laqueo seipsum interimit, 758.
Decimæ, et de his orta contentio inter pontifices et sacerdotes, 177.
Decius Christi persecutor, 374, 377. Ejus cum filiis interitus, 385. Imperium, 430.
Decollatio Joannis Baptistæ, 88.
Decreta de torreudis Christianis in mediis urbibus publicata, 478.
Dedicatio Ecclesiæ in Calvariæ loco, 653. Navigiorum Castoribus, 187.
Defunctorum animarum sedes ante communem resurrectionem in paradiso, 110.
Demati Corinthii dictum quoad Alexandrum in Darii throno sedentem, 13.
Demetrianus episcopus Antiochenus, 432.
Demetrius episcopus Alexandrinus Origeni invidet et obtrectat, 353. Juliano successit, 314. Successorem Heraclam habuit, 375.
Demetrius argentarius cur Paulo infestus, 173.
Demetrius Thessalonicæ primarius vir et præfectus quomodo martyrii studium decurrerit, 460.
Descriptio ab Augusto facta, 68.
Deus trinus et unus angelos et mundum universum condidit, 4. Deus vere spectator et moderator rerum nostrarum est, 482. Deus verbum duodecim sacros deligit discipulos, 92. Deo periculum sui status nullum, 109. Dei Patris cognitio apud Judæos inchoata, 47. Ut de eo loquatur Gregorius Theologus, 15. Quid de eo et dicere et sentire oporteat, unde promenda, 567. Dii abrogati decreto senatus, Constantino imperante, 492.
Διαδεδηκότες qui dicantur, 657.
Diadema sibi primus imposuit Aristobulus, 57. Herodi ab Augusto impositum, 62. Ejusdem, primus usus, 123.
Diaconorum septem seu ministrorum electio, 133, 155.
Diana Ephesia, 173.
Didymus martyr, 461.
Didymus clarus ecclesiasticus scriptor, scholæ sacrarum disciplinarum præfectus; et quomodo, quippe qui visum amiserit, cum elementa discenda ei forent, 715. Quæ verba sit prolocutus ad eum magnus Antonius; et de ejus libris, 716.
Dies Dominicus secundum Constantinum Magnum, 515. De die Sabbatum præcedente quid statuerit, *ibid.* Dierum ratio ut habeatur in evangelica historia, 122, 123.
Diocletianus ab exercitu imperator Romanorum est renuntiatus, 431. Quo animo sibi socium imperii adjunxerit Maximianum Herculium, 445. Sensim primum et calide persecutionem contra Christianos aggreditur, 443. Quandiu imperavit, et quomodo generum sibi Maximinum Galerium sibi ascivit, 462. Diocletianus et Maximianus cur imperium abjecerint, et quomodo interierint, 466, 467. Quinam eorum fuerint successores, *ibid.* Constantinum interficere conatus, 465. Ejus mandato, Ecclesia una cum viginti mille Christianis Natalem ibi Domini celebrantibus in cinerem redacta, 446, 447.
Diogenes, episcopus Byzantii, 540.
Dionysia, Dei amans, ferro necata, 581.
Dionysius Areopagita, ejus libri, et martyrium, 166, 167. Sub Domitiano martyrium subiit, 240. Athenis a Paulo episcopus creatus, 291. Auditor Origenis, episcopus postea Alexandrinus, 369, 376. Quænam in persecutione sub Decio ei acciderint, 378. Inter hæreticos intime versatus; et de visione quæ ei apparuit, 398, 399. Ejus opinio de recipiendis in Ecclesiam lapsis pœnitentibus, 393. Ejusdem ad Novatum epistola, *ibid.* Ejus epistolæ de pœnitentia ad Fabium Antiochenum, 393. Alia ejusdem scripta, 396. De unitate Ecclesiarum Orientalium ad Stephanum Rom. episcopum, 397. Non temere controversiam movit episcopis, de traditionibus quas illi per manus acceperant, 399. Ejusdem ad Xystum Romanum epistola, 400. Quanta sub Valeriano persecutore passus sit, relegatus iterum atque iterum in solos Libyæ locos, 402. Quid de Nepote sentiat, 413, 414. Ejusdem aliæ plurimæ epistolæ, et scripta, 418. Obitus, *ibid*, 422. Quid de ejusdem libris sentiat Basilius magnus, 418, 419. Festæ ejusdem epistolæ de Paschate, 409. Ab exsilio reditus, *ibid.* Auctor prope fuit controversiæ τοῦ ὁμουσίου, 419. De Spiritu sancto etiam non bene scripsit, ex Basilio, 419.
Dionysius Albæ episcopus, dolum Arianorum et imperatoris deprehendit, 760.
Dionysius Corinthiorum episcopus, et epistolæ ejus, 291.
Dionysius Romanus vir eximius, ad quem de baptismo dedit epistolam Dionysius Alexandrinus, 399.
Dionysius exconsularis, Athanasii rationem non habet, 650, 651.
Dioscorus ephebus propter ætatem dimissus a martyrio, 381.
Diospolis nunc, alias Lyda, 531.
Direptio templi Hierosolymitani, 55, 59.
Disciplina Christiana quantum ad virtutem et pietatem in juvenibus valeat, 206. Discipuli ubi primum Christiani vocati, 142. Discipuli Christi quinam revera fuerint, 211. Discipuli post Dominicum ascensum quo se receperr, 121. Discipulorum duodecim electio; necnon et aliorum Septuaginta, 92, 93. Omnibus extra Thomam in cœnaculo conclusis Dominus se videndum præbuit, 117.
Dissidium inter Orientales et Occidentales Ecclesias de Paschate celebrando, 336. Episcoporum Orientalium, et Occidentalium, quos inter, alii alios damnant, 695, 696, 697, 698. Arimini inter Occidentales et Orientales, 773, 774. Et eorumdem cum Imperatore, 778, 779, 780. Romæ exortum propter depositionem duorum presbyterorum, 328. Inter optimates Judæorum ortum, 55. Dissidia inter Ecclesiasticos silentio regenda, non perperam vulganda, 555, 556, 557.
Dius episcopus Hierosolymitanus, 355.
Divinitas Christi ut ante legem et post legem latam, sanctis et piis viris perspecta fuerit, 44, 45. Quibus probetur, 97, 98. Certo et evidenter declarata signis quæ supra humanæ naturæ conditionem et ante mortem, et post depositionem de cruce, sepulturamque ipsam evenere; et quænam illa sint, 109.
Docti quidam ecclesiarum administri, 356.
Doctoris finis quis sit, 94. Doctores et enarratores Verbi a Samosateno petulanter proscissi, 24, 25.
Doctrina Christi quæ, 50, 51, 52. Doctrina Christi cum pontificatu Annæ et Caiphæ intra quadriennium incœpta et finita, 105. Doctrina Christiana etiam a Tiberio confirmata, 146. Passim in orbe terrarum vulgata, *ibid.* Doctrinæ Evangelicæ finis, 93. Doctrinæ concordia, 11. Doctrinam Christi non omnes statim assequuntur, 45. Doctrina Servatoris in templo cum XII esset annorum, 78.
Δωδεκάθρονον quod templum, 596.
Dogmata diversa ab Ecclesia Romana statuentes non statim condemnandi, 339.
Dolabra Noe, qua Arcam construxit in columna Constantinopoli reposita, 520.
Dolichianus episcopus Hierosolymitanus, 314.
Domestici scholarum qui, 464.
Dometius episcopus, 541.
Dominici seu Domicelli cur dicti Judæi, 72.
Dominum nostrum, perfectum natura hominem esse, unde astruatur, 96. *Vide* Christus, Filius Dei, Servator.
Domitianus se Dominum ac Deum appellari jussit, 238. Ejusdem crudelitas, 237. Imperium sævissimum, 240. Occiditur a conjuratis, *ibid.*
Domnæ virginis martyrium, 446, 447.
Domnus episcopus Antiochenus, Samosateno ejecto, 422, 432. Beati Demetriani filius substitutus, 426.
Domus Joan. Evangel. et quid in ea gestum, 151, 154, 155. Quando comparata, *ibid.*
Dorothea Alexandrina castitatis gloria in primis celebris, 470, 471.
Dorotheus aulicus spectatæ fidei, 441.
Dorotheus presbyter Antiochenus doctissimus, natura eunuchus, 433.
Dositheus hæreticus a quo Dositheani, 290.
Dracilianus amicus Constantini, Hierosolymorum præfectus, et provinciæ rector, 592.
Dracontius Pergamenus cur episcopatu privatus, 755.
Drepana, sive Drepanum, cur Helenopolis appellata, 520, 600.
Ducenarius potius quam episcopus vocari voluit Samosatenus, 424. Ducenarii dignitas, 426.

E

Ebionitarum hæresis quæ, 358.
Ebrietas quæ non admittat flagitia, 470.
Ecclesia Christi ex Origene, super Petro constructa, 365. Firmitas, 287. Ante bellum Hierosolymis fusius Pallam concessit, 226. Dicendi et scribendi libertate utitur, 36. Ejus precibus mortui excitati, 299, 300. Consuetudo longi temporis in articulis apud auctores variantibus obtinet, 37. Ecclesiæ Romanæ privilegium et prærogativa, 685, 686, 688, 689. Ecclesiæ veteris memorabilis mos ut peregre venientibus presbyteris Eucharistia mitteretur, unitatis scilicet, et charitatis symbolum, 340. Ecclesia ante hæreses virgo, 290. Novato discissa,

Eudæmon episcopus Melitianus, calumniator Athanasii, 647.

Eudoxius Macedonio subrogatus, 798. Ejusdem sophisma, 799. Eudoxius et Acacius quosnam episcopatibus privarint, 793, 794, 795. 796. Quomodo Meletium Sebastiensem Antiochiam transtulerit, 801, 802. De ejus blasphemia, 765. 766. Condemnatur, 767 *seqq*.

Eugenii martyrium, 458.

Eulalius Cæsareæ Cappadocum episcopus, 795.

Eulalius Antiochenus antistes, clam Arianus, 640.

Eulampius et Eulampia martyres, 458.

Eumenes episcopus Alexandrinus, 258.

Eunomius hæresiarcha Eleusio successit, 798.

Euphrasia, perpulchrum virginitatis ornamentum, quomodo martyrium subierit, 455, 456.

Euphrates flumen, et de ejus origine et fluxu, 722.

Euphratesia cur sic appellata, 722.

Euphronius episcopus Antiochiæ, clandestine Arianus, 640.

Eusebianorum opinio de Deo et Dei Filio, discutitur ab Athanasio, ad Afros scribenti, 574, 575. Eorum nova in Athanasium calumnia qua tandem exsul est factus, 655. Alia item post reditum ex Galliis, 956. Arium et Euzoium ad communionem admittunt; et quomodo id ipsum aliis Ecclesiis ut præstarent, persuaserint, 645, 646. Criminantur Athanasium, 646, 647.

Eusebius quo tempore cœperit scribere Ecclesiasticam Historiam, et a quibus eam mutuatus, 35, 36. Constantini imperatoris bonitate abusus est, 634. Eusebii et Eusebianorum adversus Athanasium inimicitiæ et calumniæ, 656, 657. Eusebius et Theognis, statim post obitum Constantini Magni, Arii dogma confirmare volentes, per quemdam Arianum sacerdotem turbas in Ecclesia concitant; et quomodo, 674, 675.

Eusebius Nicomediæ sede sua exactus, et proscriptus, 369, 370. Revocatus eamdem recipit, 635. Arianorum fautor, ab Alexandro Alexandrino carpitur, 547. Ad eum quibus de rebus scripserit Arius, 550, 551. Collucianista dictus ab Ario, 551. Quam sollicitus de morte Arii, 658. Episcopus etiam Constantinopolitanus post Paulum renuntiatus, 678. Quomodo Antiochiæ synodo coacta aliam fidei promulgarit expositionem, et episcopatum abrogarit Athanasio Magno, 678, 679, 680, 681. Ejus obitus, 683.

Eusebius Cæsareæ Palæstinæ episcopus, Arianarum partium sectator, 551. Ejusdem ad Paulinum et alios litteræ, 552, 553. Eusebius Cæsareæ episcopus, prius quidem Arianus, postea vero Nicæno concilio subscripsit, et de eo ad suos litteras dedit, 575.

Eusebius Emesenus quis fuerit, 681, 682.

Eusebius, Laodicensis episcopus post Socratem, 434.

Eusebius Pamphili quis fuerit, et de ejus scriptis, 435, 436. Arii sententiam an vere comprobarit, *ibid*. Eusebius Pamphili secundus egit in primo Nicææ concilio, 565. Eusebius Pamphili, quasi Arianus taxatus, et quæ de eo scripserit Socrates scriptor ecclesiasticus, 699, 700. Dubius, professioni fidei promulgatæ tandem assentitur, 570. Ejusdem epistola ad Ecclesiam suam, de synodi actis, 576, 577, 578 Cum Eustathio in synodo Antiochena congressus, 637, 638. Deprecatur episcopatum oblatum, 640. Ejus mors, et de ejus successore, 676.

Eusebius Vercellensis apud Italos clarus, 711. Reditum Athanasii contra Arianos, ut legitimum sustinet, 760.

Eustathii (S.), qui et Placidas dictus, conjugisque et filiorum ejus sub Adriano martyrium insigne, 265.

Eustathiani qui vocati, 803.

Eustathius, Antiochenus episcopus, in prima Nicæna synodo, primus egit de studio imperatoris Constantini in divinis rebus curandis, 565. Veræ pietatis propugnaculum, quanam de dolo furentium, post synodum, Arianorum scriptis mandarit, 575, 574. Eustathius Magnus, Antiochiæ episcopus, a synodo ibi congregata cur et quomodo depositus, 636, 637, 638, 639. Ejus successores qui, 640.

Eustathius Sebastiæ episcopus, monasticæ vitæ quam rigidus exactor, 709, 710. Eustathius Sebastiæ Armeniorum antistes quas ob causas episcopatu depositus, et a quibus, 795, 796, 797. Ejus hæresis, 800.

Eustratii, Ducalis ordinis scribæ, et ejus comitatus martyrium illustre, 457, 458.

Eutychianus, Rom. episcopus, 432.

Eutychianus monachus, qui in Olympo Bithyniæ versatus, miraculis clarus; ad Novati tamen hæresim dicitur descivisse, 627, 628.

Eutychus juvenis semianimis per Paulum ad vitam revocatus, 174.

Euzoius episcopus Byzantinus, 541.

Euzoius diaconus Arii sectator, 559. Cum Ario Constantinopolim venit; et de utriusque libello imperatori dato, 644. Recipitur Hierosolymis a concilio, 653.

Evagrius exprætectus, de ejus historia, et a quibus auctoribus eam decerpserit, 35, 36. Evagrius Macariorum sanctorum discipulus, 704.

Evangelium docentur discipuli, 93. Evangelii prædicatio, *ibid*. Finis. 94, 95. De Evangelio scribendum timide et reverenter, 320. Evangelium etiam incircumcisis gentibus prædicatur, 142. Non improbatur Tiberio, 145, 116. Evangelium de genealogia Christi omni ex parte verum, 72. Evangelii prescripta ab Origene accuratissime servata, 350. Quatuor Evangelia, quibus ex causis sint scripta, et de eorum ordine. Evangelia et apostolicos libros tanquam nullius pretii, elevat Nepos, 413.

Evarestus pontifex, 257.

Evodius apostolorum successor, quid de apostolorum baptismo scribat, 134.

Exaltatio sanctæ crucis quando instituta, 594.

Excommunicatio Theodoti, 316, 317.

Expiationes urbium anniversariæ ut fierent olim, 413.

F

Fabianus Romæ indicio columbæ immolantis episcopus electus, 375. Ejus martyrium, *ibid*., 377.

Fabius Antiochenus episcopus, 432.

Fabula de Sphinge et Œdipo, 726.

Facies Domini Jesu qualis, 125.

Fadus Judææ procurator Theudam maleficum opprimit, 151.

Fames ingens tempore mortis Augusti, 81. In obsidione Hierosolymorum quanta, 230, 231.

Fami ab Agabo prædictæ Paulus et Barnabas subventori passim per omnia loca mittuntur, 142, 151. Quæ clades Maximini consecuta est, quanta, 480. Ingens apud Edessenorum urbem; et quomodo ei subventum a sancto Ephraim, 714.

Fasciæ sepulcrales, et de earum post Christi resurrectionem compositione, 112, 113.

Faustus, martyr, 461.

Faustus Romanus cum uxore et tribus filiis a Petro ad Christum conversi, 191.

Felix et Drusilla ejus uxor Paulum concionantem audivit; et quid inde secutum, 181.

Felix episcopus Byzantii, 540.

Felix, Liberio Romano exsulante, administrationem Ecclesiæ sortitur, 765.

Femina, Marcionis hæresim secuta, Cæsareæ Palæstinæ sub Valeriano, defuncta martyrio, 403. Feminæ quinque martyres sub Trajano, 255.

Feræ vinciuntur a Paulo, 175, 176. A martyribus abstinent, et in alios irruunt, 448.

Festus. *Vide* Portius.

Ficus sterilis mandato Christi exarescit, utpote auctor et dux primæ transgressionis, 103. Imago Judæorum est, et quomodo, 103.

Fideles Antiochiæ primum Christiani cognominati, 142. Ut revelationem peradmoniti ante ipsum bellum Hierosolymis excesserint, et Pellam commigrarint, 236. Fidelium unanimitas et vita post missionem Spiritus sancti, 152.

Fide justificatus Abraham ante circumcisionem, 33. Sine fide in Christum, nemo eorum qui Deo placiti et grati fuerunt finem vitæ consecutus est, 45. Fidem discipulorum post resurrectionem quomodo confirmet Dominus, 117, 118. Fidei expositio ab adversariis Athanasii Constanti oblata, 689, 690. Alia episcoporum Orientalium ad Occidentales longior nominata, 691, 692, 693, 694, 695. Fidei tres formulæ, Sirmii ab Arianis editæ, 750, 751 *seqq*. Variæ expositiones, 793. Fidei formula Arimini, tum Constantinopoli lecta, 792, 793. De fide Nicæna quæ fuerit Occidentis Orientisque sententia, 701. Quinam eam potissimum retinuerint, 702.

Filius hominis Christus quomodo dictus, 48. Filium Dei e cœlo descendisse negabat Samosatenus, 425. Ejus divinitas et æternitas an possit probari, 44.

Finis in omni disciplina spectandus, 94.

Firmilianus, Cæsareæ Cappadocum episcopus, quanti Origenem fecerit, 370.

Flagellatio Domini, 108.

Flavia Domitilla exsulat propter Christum, 238.

Flavianus, vir clarus in Italia, 711.

Florianus imperator; ejus imperium et mors, 430, 431. Ecclesiæ hostis; et quæ ad eum scripserit Irenæus, 328, 329.

Florinus hæreticus, et cur, 315. Huic restitit *Irenæus*, 316.

Flori Judeæ procuratoris crudelitas, 226, 227

Alexandriæ factus, 375. A Dionysio papa vocatus, 390. Heraclam præcipuum ex sectatoribus suis Origenes in instituendo, socium et adjutorem asciscit, 337. Heraclas Plutarchi martyris frater, episcopus Alexandrinus, 348.
Heraclides Origenis discipulus, martyrii corona exornatus, 350.
Heraclides Chronius monachus, 704.
Heraclitus scriptor ecclesiasticus, vir divinus, et de ejus scriptis, 335, 336.
Herculius sævit in Demetrium, 460.
Hermias Sozomenus sive Salaminius quando et quousque historiam conscripserit, 35.
Hermippi, Hermocratis, et Hermolai episcopi martyrium.
Hermogenis ducis cædes a populo edita, 684.
Hermogenes rhetor quando floruit, 266
Hermon episcopus Hierosolymorum, 432, 540.
Hermophilus hæreticus, 317.
Herodes Galilææ præfectus, 60. Res ejus gestæ, 60, 61. Herodes et fratres ejus apud Antonium a Judæis accusantur, 61. Ab Augusto Arabiæ procurator factus, 62. Herodes primus ex advenis Judææ rex, 61, 63, 66. Hircanum enecat, 61. Et fratrem uxoris suæ, *ibid.* Uxoris etiam et amicorum necessariorum sanguine polluitur, 62, 63. Quam crudelis in Judæos, 67. Sub Augusto regnum Judæorum accipit, 66. Idumæus et Arabs genere, *ibid.* Quo consilio genealogias Judæorum combusserit, 71. De Christo nato sollicitus conturbatur, 76. Ejus cædem fugiens Christus in Ægyptum profugit, et exsulat, 78. Herodes Pharisæos, uxoris suæ cognationem, et fratrem etiam Pheroram neci dedit, 78, 79. Ut primus immissa divinitus plaga mortuus sit; et de ejus regni divisione, 80, 81. Ejus paulo ante mortem horrenda admodum crudelitas, 81. Etiam in filium suum tertium, 82. Uxore sua repudiata filiam regis Aretæ, fratris Philippi adhuc viventis conjugem sibi conjunxit, 87. Natalem suum celebrat, et quid hunc inter actum, 88. Pœnas parricidii Joannis dat, bello a socero victus et regno pulsus, 90. Cum eadem perpetuo mulctatur exsilio, 147. Herodes idem et Agrippa, 151.
Herodianus grammaticus, 266.
Herodias, et ejus filiæ saltatio, 87, 88. Diutius hic vixit, pœnis futuri sæculi integris reservata, 89. Ejusdem filiæ saltatricis mors horrenda, *ibid.*
Heron discipulus Origenis, martyr, 331. Heron Ægyptius igni combustus martyrii coronam adeptus est, 381. Heron episcopus Antiochenus, 258.
Hesychas Hilarionis discipulus celeberrimus, 708.
Hesychius Ægyptius antistes, martyr, 461.
Hierax Ægyptius episcopus ad quem dedit epistolam festam sive paschalem Dionysius Alexandrinus, 409, 410.
Hierarchia quid sit, 167.
Hieronymus Ephesiorum princeps ex persecutore Pauli fit Christianus et quomodo, 176.
Hierosolyma refecta, 63. Hierosolyma vastata ac direpta, 67.
Hierosolymorum vastities quibus Christi verbis prænuntiata, 235. Eversio per Vespasianum et Titum, 225, 226. Signa quæ eam portenderint, 227, 228. Ejus calamitatis peculiaris commemoratio, 229. Hierusalem tandem post supremam cladem Ælia vocata, 256. Expugnatam fuisse propter horrendam divi Jacobi cædem, Judæi prudentiores existimaverunt, 198.
Hierotheus vir divinus et Paulus valde familiares, 167.
Hilarion monachus in Palæstina; et de ejus philosophia, 707, 708.
Hilarius Pictaviensis, vir divinus, 711, 715. Exsilii causa solum vertit, 760.
Hippodromus qui locus, 81.
Hippolytus Portuensis episcopus, 363. Ejusdem martyrium et verba cum ad supplicium traheretur, contra Novatum, 395. Resistit Novato, *ibid.* Ejus scripta, 330.
Historia plurimi facienda, 34. Ejus scopus veritas, 43.
Historia Ecclesiastica primum ab Eusebio scripta, 436. Ecclesiastica quando a Nicephoro componi cœpta, 53. Quantum cæteris præstet, 37. Historiæ Judaicæ synopsis, 54. Historiam sacram perpetuam scribere, nemo unus a Christo nato conatus est, 36. Profanam scribere laudabile, sacram laudabilius, 33. Historias scribentibus habenda gratia, 53. Historia Judæorum repetita, 66, 67.
Historici ecclesiastici an omnes respexerint utilitatem publicam, 34, 35.
Homeritæ, qui dicti, 607.
Hominum vitæ instituti genera duo, 158.
Homousiani quinam appellati, 804.
Honoratus urbis Constantinopolitanæ præfectus, 790.
Hormisdas episcopus martyr, 616.
Hosius, civitatis Cordubæ in Hispania episcopus, missus in Orientem a Constantino ad componenda Alexandri et Arii dissidia, 556. Redit ad imperatorem rebus infectis, 559.
Hosius Hispanus et Protogenes Sardicensis, et de eorum responso quoad communionem Athanasii et Pauli, 696. Ab episcopis orientalibus damnatus, et cur, *ibid.* Syrmiensi synodo perinvitus adfuit, 750, 755.
Humanitas Jesu Christi quomodo astruatur, 96.
Humiliati sub potenti manu Dei, 312.
Hyginus provinciam Telesphori sortitur, 258.
Hymenæus in episcopatu Hierosolymitano Mazabbani successit, 376, 432.
Hymnus angelorum : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax in hominibus bona voluntas*, 73.
Hymnorum cantus apud primos Christianos, 159.
Hyphasis fluvius, de ejus origine, fluxu et virtute, 725.
Hyrcanus, qui et Joannes dictus, Simonis successor, Hierosolymorum oppugnationem ab Antiochio redimit, 57. Ejus filii et mors, *ibid.*
Hyrcanus Alexandri filius, deses, a matre pontificatu cohonestatus ; tandem fratri Aristobulo regno cedit invitus, 58. Restituitur, 59. Idumæam subegit, 62.

I

Iberi qui, et quomodo fidem in Christum complexi, 604, 605, 606, 607.
Ignatius Antiochenæ, post Evodium, Ecclesiæ præficitur a Petro : is creditur, quem puerum Christus in medium discipulorum ad simplicitatis imitationem statuit, 192. Ignatius Antiochia Romam delatus propter Christum bestiis devorandus objicitur; et de epistolis ejusdem, 249, 250.
Imago Servatoris Christi, nulla manu interveniente picta, ad Abgarum data, 145. Itemque aliam ejusdem et Matris Virginis per eximium pictorem depictam accepit rex Persarum, *ibid.* Imaginis vir et virtus non tantum perficit quantum veritatis ipsius repræsentatio atque exhibitio, 50. Imagines Christi, Virginis Matris, Petri item et Pauli pinxisse dicitur Lucas, 210. Sanctorum apostolorum, 407. Imagines per Pilatum in Hierosolymam illatæ, 149.
Imperator quibus rebus verissime declaretur, 3. Imperatoris cum aliis viris principibus comparatio, 19. Imperatorum primus Christianus quis, 374. Quinam Antonino Pio successere, 266. Imperatorum Constantis et Constantii studium egregium in Christianam religionem, et de eorum opinionibus, 728. Imperatorum Romanorum catalogus, ut alius alii ordine successerit, 374. Imperatorum palinodia seu recantatio et pœnitentia, 472.
Imperium Galli et Volusiani, Æmiliani, Valeriani, et Galieni, 385. Imperium Romanum a Plutarcho Chæronio quomodo extollatur, 9. Maxime floruit, ab ipso Augusti tempore efflorescente Christiana religione, 295. Ejusdem plagæ graves post tyrannorum in Christum furorem irreconciliabilem, 463. Clades item, 471.
Impietatem primorum hominum plagæ multifariam eis immissæ satis declarant, 46. Impietas Simonis magici quanta, 154, 155. Maximini maxima, 478, 479. Novati, 392. Impietatis crudelissimæ exempla, 56, 57, 58.
Impositio manuum, 131, 133, 134.
Incarnatio Verbi Dei, salutis nostræ gratia, sine carnis tamen piaculis, 47.
Incredulitas apostolorum quoad resurrectionem Christi a mulieribus nuntiatam, 116.
Indæ eunuchi martyrium, 46.
Indignatio divina in Ecclesiam corruptam, 412.
Indolis optimæ institutio optima, 346.
Indorum natio, Bartholomæi doctrinæ expers, quomodo ad piam Christianæ fidei professionem adducta, 607, 608, 609.
Infantes contrucidat Herodes, 78.
Infidelibus bella, fames, pestilentia, horrendæ quidem sunt calamitates; fidelibus vero, exercitia fidei, 411. Infideles invicem inhumanissimi, grassante pestilentia, 412.
Ingenita duo, secundum insaniam Manetis, et quæ, 427. Ingenita quatuor, juxta Marcionem, et quinque juxta Apellem ejus sectatorem, 326, 327.
Ingenuus martyr, 381, 382.
Injuriam aliis illatam, suam esse reputant qui ex præscripto et voluntate Dei vivunt, 482.
Innocentium cædes visa et prædicta ab Jeremia in persona Rachelis, 78. Eam cum inhibere potuerit, Deus tamen propter bonitatem toleravit, 78.
Interrogatio incauta, et responsio improvida, æquam sibi veniam concedunt, 537.

Julianus Agrippini successor in Ecclesia Alexandrina, 514.
Julianus impius Constantii filius, 462. Quando et quomodo Cæsar renuntiatus, 805.
Juliani monachi continentia et sanctitas cœlitus confirmata, 708, 709.
Juliani podagrici martyrium, 580.
Julianus (alii Julium habent) successor Maximi in episcopatu Hierosolymitano, 814. Item et Julianus alter, *ibid.*
Julii Africani historici epistola ad Aristidem, de ea, quæ videtur esse in genealogia Christi, dissonantia apud Matthæum et Lucam evangelistas, 70, 71, 72.
Julius Africanus cum Origene versatus Annalium diligens scriptor; et de aliis ejus libris, 370.
Julius diaconus, Arii sectator, 539.
Julius post Silvestrum patriarcha Romanus, 641. Athanasii casum quam ægre tulerit, 683. Eidem episcopatus abrogatus ab episcopis orientalibus, et cur, 696. Quomodo episcopis orientalibus scripserit ut mitterentur, qui pro Athanasio et Paulo redderent rationem; et quomodo missi ab eis aliam fidei expositionem vulgaverint, 688, 689, 690. Pro reditu Athanasii quomodo congratuletur clero et populo Alexandrino, 733, 734. Ejus obitus, 759.
Justificatio nostra et Abrahæ an eadem, 55.
Justina virgo, martyr, 377.
Justini inter martyres philosophi libri, 288, 289.
Justinus gratia Dei ad Christianismum adductus, 289. Quædam ejus illustria dicta, *ibid.* Christianæ religionis defensor acerrimus : et de Apologetico ejusdem Antonino exhibito, 259, 260, 262. Iterum Christiano dogmati patrocinatur, 267. Tandem martyrio exornatur, quod ipse sibi prædixit, *ibid.*
Juris et Justitiæ quam amans Trajanus, 255, 256.
Justus et Matthias deliguntur in locum Judæ, sorte missa, 151.
Justus episcopus Alexandrinus, 258.
Justi, morum mutatione, 45.
Juvenalis episcopi Hierosolymitani elogium, et qualia de sacrosancta Assumptione purissimæ Dei Genitricis memoret, 171.
Juvenis egregius severiore disciplina ad Christianismum perductus, 206. Æqualium contagione corruptus fit prædo, imo et prædonum dux, *ibid.* Hunc Joannes apostolus apostolica lenitate ad bonam frugem revocat, 207.

L

Labarum Romanis quid, 496.
Labarum, quod præibat exercitum Constantini adversus Maxentium tyrannum, quale, 483, 484.
Laicis (an), præsentibus episcopis, in Ecclesia docere liceat, 362.
Lapis in sepulcrum Domini pro operculo positus, et de ejus revolutione, 112.
Lapsi quomodo ad Ecclesiam recipiendi, 390, 393. Admittendi si condignos pœnitentiæ fructus exhibeant, 394.
Latus Domini [illegible]atum ex quo sanguis et aqua profluxit, 209.
Laudes imperatoris variæ, 1, 2 *seqq.*
Laurentius episcopus Byzantii, 511.
Lauricius Seleuciæ dux, 784.
Lazari resurrectio arguit divinitatem Christi, 99. In monumento cur triduum jacuerit, 122.
Legatio Philonis ad Caium Cæsarem furoris et rabiei Romanorum in Judæos causa, 147, 148, 149. Apionis item Alexandrini, *ibid.*, 149.
Legio Christiana sub Antonino merens, et de miraculo quod eadem orante accidit, 298, 299.
Legislator novus Adrianus, 256.
Leonas quis, et quomodo sub eo fidei disquisitio, imperante Constantio, in concilio Seleuciæ facta sit, 784, 785 *seqq.*
Leonides, pater Origenis, martyrium pro Christo obiit, 345. Plura de eodem, 346, 347.
Leontius Flaviano et Paulino episcopatum abrogavit, 711. Qua de causa ministerio motus, 746.
Leontium Antiochenum cur devitet Athanasius, 736.
Lex, pædagogus pietatis, 47. Lex Romana contra Christianum causam pro tribunali dicentem, 325. Lex Mosaica, et de mora ejusdem a gentibus servandæ controversia, 164, 165. Leges absurdæ Romanorum a Constantino magno abrogatæ, 515. Legibus quantum a Tiberio delatum, 84.
Libellus pœnitentiæ Eusebii et Theognidis ad primarios episcopos, 633. Libellus complectens dissidia virorum ecclesiasticorum in concilio Niceno, in conspectu omnium ab imperatore combustus, 563.
Liber Pastoris, 301. Liber contra Servatorem nostrum compositus et confictus, 477. Helcesaitarum e cœlo delapsus, et quid contineat, 373. Liber, Parius Labyrinthus dictus, falso Origeni tributus, 315, 316. Libri apocryphi, et de eis judicium, 291. De libris canonicis judicium Clementis contextoris, 33. Libri quidam testamentarii in dubium vocati, 216, 217. Librorum sacrorum comparationem commendat Constantinus Magnus, 590. Librorum multitudo, rerum cognitionem arduam et difficilem legentibus efficit, 37.
Liberius Julio Romæ succedit, 759. In exsilium agitur, et cur, 764, 765. Romam reversus quomodo cum Felice successore suo episcopatum administrarit, donec paulo post e vivis Felix excesserit, 769, 770.
Liberum arbitrium hominis vergens in deterius, 46.
Licinius in locum Severi a Romanis suffectus, 465. Quomodo Cæsar factus, 468.
Licinii impii adversus Constantinum inimicitiæ, 509. Contra Ecclesias persecutionem movet et quo animo, 510. A Constantino Magno captus quomodo vitam finierit, 512, 513, 533. Quam litteris infestus, 513.
Lintea sepulcralia intacta, suo quæque loco reperta, 113.
Litteræ, secundum ineptiam Licinii, virus et pestis publica, 513. Sacrarum Litterarum studium Alexandriæ floruit, 331. *Vide* Epistola, Constitutio.
Locupletes extorres regno cœlorum, qui dixerint, 209.
Lotio pedum, et ejus mysterium, 104.
Lucæ et Cleophæ quando se redivivum Servator exhibuit, 117. Divi Lucæ medici et pictoris acta, scripta, et martyrium, 210. Quando et quibus de causis Evangelium suum composuerit, et quid de Actis apostolorum, 213, 214, 215. Acta sua non extendit usque ad martyrium Pauli, 190.
Lucianus Antiochenus episcopus, martyr, 461. Lucianus presbyter, egregius fidei propugnator, martyr, 478. Luciani martyris delubrum Drepania Constantino exstructum, et cur, 520. Ejusdem historia, fidem prope excedens, et de ejus sectatoribus qui Arii opinionem ex professo complexi, 690.
Lucifer Sardiniæ metropolitanus Arianorum fraudem detegit, 760. Lucifer eloquentia clarus apud Italos, 711.
Lucinius amicus et familiaris Maximini, dignas flagitii dedit pœnas, 500.
Lucius quam ob causam martyrio exornatus, 270. Lucius ab Adrianopolitis admissus, 737. Exactus in carcere vinctus interit, 745.
Lucii Veri imperium, et mors, 266, 267.
Lugdunum, et de ejus martyribus, 304, 305, 306, 307, 308, 310.
Lyda, nunc Diospolis dicta, 551.
Lyæus luctator robore incomparabilis, a quo et quomodo victus, 460.
Lysanias Ptolemæi Minæi filius in Judæam irruit, 61, 62.
Lysias crudelitatis Licinii administer, 511.

M

Maares episcopus, martyr, 616.
Macarii martyrium, 381.
Macarius Hierosolymitanus, sycophantice dictus hæreticus ab Ario, 552. Quomodo successorem suum elegerit Maximinum, 641.
Macarius presbyter calumniam ab Athanasio apud imperatorem deprecatur, 647.
Macarius diaconus, Arii sectator, 539.
Macarii duo, Ægyptius scilicet et Alexandrinus, et quales viri exstiterint, 703, 704.
Macedonii hæresis de Spiritu sancto, 800. Crudelitas quanta, 781, 782, 783. Quoad successionem in episcopatu commendatus ab Alexandro morituro; et quam grata Arianis ejus electio, 677, 678. Eumdem contra Paulum quomodo foverint, 683, 684. In throno tandem collocatur, non sine cæde, et quomodo, 687, 688. Macedonii Constantinopolitani reducti clades et cædes quæ fuerint, 748, 749. Translatis in alium locum Constantini reliquiis ingentem tumultum populi concitat, et infensum sibi reddit Constantium, 785. Propter privata quædam crimina episcopatu dejectus, et a quibus, 794. Male vitam finiit, et quomodo, 798.
Macedonum ditio sub Romanis, 55.
Macrinus imperator Romanus, 366. Macrinus ut nubes Galieni imperium ut solem invasit et obfuscavit, 404. Cæsus cum filiis, *ibid.*
Magdalena. *Vide* Maria Magdalena.

nam fidei doctrinam perduxit, 339. De discipulis ejus, *ibid.* Origenes quæ de suo in Græcorum litteris studio commemoret, 361. Cur in Arabiam venerit, et quomodo Cæsareæ nondum presbyter sacras Litteras publice in Ecclesia exponendo tractarit, 362. Quænam scripta sacrarum litterarum Alexandriæ exposuerit, 363. Testamentariarum sive Canonicarum Veteris et Novi Testamenti Scripturarum quomodo meminerit, 364, 365. In Palæstina presbyter ordinatus, 367. Ejus successores in schola Alexandrina, *ibid.* Origenis scripta in Palæstina, et alii ejusdem libri, 367, 368, 369. Origenis Cæsareæ Palæstinæ docentis discipuli multi, et qui, 369. Quanto in pretio apud magnos episcopos fuerit, 370. Ejus lapsus admirandus, 373. Beryllum ab errore revocat, 371. Arabum quoque hæresim refutat, 372. Et Helcesaitarum, 372. Quomodo ad tribunal martyrii consistens, pietate Christiana abjurata, a seipso degenerarit, 383. Origenis errores et blasphemiæ, et quomodo sub Gallo vitam finierit, 384, 385.

Orsicus apud Hungaros quid vocetur, 743.

Othonis imperium, 229.

P

Pachomius episcopus Ægyptius, martyr, 461. Celeberrimus monachus, vitæ Tabennesiotarum auctor, 204, 705, 706.

Paesius monachus illustris, 704.

Paleæ quid notent, 87.

Palinodia patratæ in Christianos persecutionis, 475. Palinodia et recautatio Eusebii et Theognidis, 633.

Palmas, Ponti ecclesiarum antistes, 337.

Pambo monachus celeberrimus, 704, 707.

Pamphilus presbyter, eruditione juxta et vitæ instituto philosophus Christianus, 435. Martyrium ejus pro Christo Eusebius sororis ejus filius copiose scripto peculiari est prosecutus, 436.

Pamphylus Cæsariensis pater Eusebii, martyr, 461.

Pan simia, et quid de eo animali circumferatur, 723.

Pancratius Petri discipulus, 247. Siculorum Ecclesiæ præpositus a Petro, 192.

Pantænus ex Stoico Christianus Alexandriæ sacras litteras docuit, ad Indos usque Evangelium propagavit, 331. Pantænum librorum suorum patrem vocat Clemens Alexandrinus, 331. Vir beatus, 356. Non parum artibus profanis instructus, 361.

Pantaleonis, sive Panteleemonis martyrium stupendum, 457.

Papas episcopus, martyr, 616.

Paphnutius superiorum Thebarum episcopus quid suaserit Nicænæ synodo, 571. Quid de sententia Tyrianæ synodi adversus Athanasium dixerit, 652.

Paphnutius monachus, 704.

Papias Petri discipulus, 247.

Papias Hieropolitanus episcopus; et quæ ab eo, præter communem opinionem, scriptis mandata sint, 251, 252. An fuerit ex Millenariis, et ejusdem judicium de Evangelio Marci, 252, 253.

Papyius diaconus martyr, 276

Papyrius (Beatus) Sardibus humatus, 538.

Parabolarum vis, 93. Parabolarum omnium Salvatoris commemoratio, 100, 101.

Paracleti primitiæ discipulis in faciem spiratæ, et quando, 117. Quali ratione Quinquagesima quidem post Resurrectionem, decima autem post Ascensionem die, substantialiter ad apostolos venerit, 123. Paracletum se et divinum Spiritum nominavit Montanus, 319.

Paradisus, primitiæ et arrhabones quidam futurarum in cœlo mansionum et sedium, 110. Ejusdem situs, 723. Ubertas, 727.

Parentes Christi et in Bethleem et in Nazareth habitare soliti, 75. Parentum primorum impietas, 46.

Parthenius episcopus, vitæ splendore, humanitate et prodigiis ingentibus clarus, 632.

Parthi Perside potiti, 53.

Pascha Christi in domo Joannis evangelistæ præparatur, 104. Pascha primum, mysticum scilicet convivium, ubi institutum, 134. De dissensione inter Asianos propter ipsum exorta, 337, 338, 339. Illius celebrandi consuetudo obtinuit juxta decisionem Irenæi, 339, 340, 341. Pascha Domini, τιμὴ τῆς τριάδος, 124. Celebrandum circa æquinoctium vernum, 409. Eodem tempore omnes celebrare voluit Constantinus; et cur, 553, 556. De ejus feriis quid constitutum in synodo Nicæna, 571, 582, 583.

Passio D. N. Jesu Christi quo anno exstitit, 123. Mysterium, 106, 107, 108, 109. In ea multa ejus divinitatis signa, 109. De eadem et morte Christi, locus ex Augustino, 110. Ex divinis Passionibus quasnam Christo ut Deo, eidemque homini, et quasnam ut Deo ascribere conveniat, 109.

Pastor fidus, et de ejus officio, 120. Pastoribus prædicatur Salvatoris Domini Nativitas, 73.

Patriarchis Christus cognitus, 52.

Patricius vicarius præfectorum, et de litteris ad ipsum a Constantino missis quoad res Christianorum, 502, 503, 504, 506

Patrophilus Scythopolitanus, Arii sectator, 554. Fidem Arii etiam post decreti synodum approbat, 569.

Paulinus Antiochenus abrogatus a Leontio, 71?.

Paulinus Trevirorum in Gallia episcopus, ab Athanasio stat contra imperatorem et Arianos, 760.

Paulinus Tyri episcopus, post tyrannorum interitum, orationem domi compositam in medium protulit, 502. Arianus; et quid ad eum scripserit Eusebius, 551, 552, 553.

Paulonas, vir facundus; sana excidit doctrina, 712.

Paulus quando luce circumfusus, 134. Persecutor Ecclesiæ acerrimus, 139. Ex persecutore Evangelii, vas electionis divinitus factus, *ibid.* Fit maximus Evangelii assertor, 140. In Damasco e muro demissus Judæorum insidias evitavit, *ibid.* Non statim ei credit Hierosolymitana Ecclesia, *ibid.* Insidiæ ab Hellenistis ei struuntur, *ibid.* Ejusdem et Barnabæ acta, 163, 164. Ut gentes ad professionem fidei perduxerit, *ibid.* Quid in carcere Philippensium, ab eodem gestum, 163. Nugigerulus æstimatur, 166. Causam apud Areopagitas dicit, et Christum prædicat, *ibid.* Dionysium Areopagitam episcopum Ecclesiæ Atheniensi facit, 167. Ut ex Oriente in Occidentem; et inde rursus in Orientem migrarit, divinum et angelicum annuntians sermonem, 172, 173. Ut Ephesum mari in Syriam vadens Hierosolyma pervenerit, 174, 175. Ei vincula Cæsareæ prædicuntur, 175. Ut Ephesi sub Hieronymo præside ad belluas damnatus, cum eisdem depugnaverit, et divino auxilio victor evaserit, *ibid.* Ejus θηριομαχία, 175, 176. Hierosolymis cum esset, ut sese tempori et loco prudenter accommodarit, in eo quod ibi juxta veterem legis ritum vixit, 179. Gravibus catenis vinctus a tribuno concionabundus, quæ ei acciderit, disseruit, 180. Flagellatur, *ibid.* Ab Anania in faciem cæditur, *ibid.* Cum eis qui Hierosolymis venerant quomodo se defendens disputarit, 181. Ut Cæsaream ad præsidem Felicem sit deductus, in custodiamque conjectus, 180, 181. Causam apud eum dicit, 181. Apud Festum libere causa dicta appellavit Cæsarem, 182. Apud Agrippam regem et Berenicem concionem habet, 182, 183, 184. Ejusdem in Italiam trajectio, et de naufragio ejusdem, 184, 185. Ut manus ejus in insula Melita viperæ morsu violata: de Publio aliisque Pauli miraculis, 186, 187. Ab insula Melita navigio Alexandrino per Syracusas quomodo venerit, et cum primariis ibi Judæis sermones disputando contulerit, 187. Sistitur ad Neronis tribunal, et absolvitur, 188. Biennium Romæ permanet, regnum Christi citra impedimentum libere prædicans, *ibid.* Roma excedens quomodo rursus ad prædicandi munus ierit; et denuo Romam venerit, martyriumque passus sit: et de divinis ejus epistolis, 189. Triginta quinque annos in Evangelio laboravit, 190. Romæ una cum Petro martyrii certamen absolvit, imperante Nerone, cui tertio post die apparuit; et quid inde secutum, 193, 195. Ejus vultus facieique figura, 196. Epistola divinæ, 213. De illa quæ ad Hebræos dubitatum, 217. Uxorem salutat, et cur eam secum non duxerit, 211, 212. Eidem fuisse conjugem quidam negant, 212. Apocalypsis suæ meminit in epistolis, 417.

Paulus, Simplex cognominatus, Antonii sectator, quantus vir exstiterit, 623.

Paulus episcopus, martyr, 616.

Paulus post Eusebium quomodo sedem suam receperit, Ariani autem Macedonium contra eum foverint: et ut denuo sit depositus et ejectus, 683, 684. Litteris Julii sedem recipit, 685.

Paulus imperante Constantio, per Philippum præfectum quomodo urbe abductus, et solum vertere coactus, 687, 688.

Paulus Alexandro Constantinopolitano antistiti quomodo successerit; abrogatus tandem, et exsul, 677.

Paulus Constantinopolitanus a Macedonio thronum recipit, 737. Rursus perpetuo mulctatus exsilio strangulatus Macedonianorum opera perit, 748, 749.

Paulus Samosatenus, de ejus hæresi, et de prima contra eum coacta synodo, 420, 421. Convictus redit ad orthodoxiam, 421. Ut contumax, Aureliano approbante, ab episcopatu excluditur, 422, 423. Denuo in errorem delabitur, 421. Rursus eumdem abnegat, 422. Convictus excommunicatur, *ibid.* Angelus habitus, 423. Mulieres habebat subintroductas, *ibid.* Mores et vita, 424, 425, 426.

qui Christum in persecutione abnegaverant, 390. Pœnitentiæ cæremonia, *ibid*. Pœnitentia tyrannorum, 472.
Pontici pueri martyrium, 310.
Pontifex a Paulo, paries dealbatus vocatur, 180. Pontifices olim ungi soliti, et cur, 49. Pontifices Judaicarum rerum rectores, 55. Pontificum Hebræorum ab Aaron ad Jacobum fratrem Domini, Hierosolymorum episcopum, et ipsam urbis captivitatem usque, nomenclatura, 136, 137. Pontificum seditio contra sacerdotes et primores civitatis Hierosolymitanæ, 177.
Pontificatus venalis sub Herode et successoribus, 68. Pontificatus Judæorum collatio et successio, venalis annuatim facta, 106.
Porphyrius quæ de singulari Origenis in eloquentiæ et omnis generis artium doctrina studio scribat, 359, 360. Christianismum barbariem vocat, 360. Refutatur, 361.
Portius Festus Felicis successor, et quomodo Paulum acceperit, 181, 182. Causam Pauli exponit Agrippæ, 182. Cum convicio Paulum ridet, 184
Potamianæ Origenis discipulæ memorabile martyrium, 351. Post martyrium Basilidi et aliis sanctis apparuit, 352.
Potestas in cœlo et in terra Christo Domino a Patre tradita, 110.
Pothinus episcopus Lugdunensis, nonaginta annos natus martyrium obiit, 299, 308.
Præcepta doctrinæ evangelicæ quem habeant finem propositum, 94, 95.
Prædicationi evangelicæ non impedimento fuisse Cæsarem scribit Tertullianus, 146.
Prædictiones Domini quoad desolationem Jerusalem, 235, 236.
Prædo insignis ad pœnitentiam conversus mediante apostolo Joanne, 206, 207, 208. Prædones sicarii arte quadam Hierosolymis in quosvis grassantur, 177.
Præsepi animantium Deus Verbum excipitur, 73.
Presbyteri quidam sapientissimi et doctissimi, 435.
Presbyterium tempore persecutionis posthabuit Novatus, 392.
Primogenitus mortuorum et princeps vitæ Dei Christus, 122. Primogeniti et natu maximi filii in successione regni aliis præferuntur, 57, 58.
Primus, Episcopus Alexandrinus, 258.
Principes Judæorum rectores, judices dicti, 54.
Priscilla et Maximilla conjuges Montani, prophetissæ ab eodem vocatæ, 319, 320. Oppugnantur, 324.
Priscus Cæsareæ Palæstinæ martyr sub Valeriano, 405.
Probatio fidelium ex persecutione, 425.
Probianus medicus, divina visione in templo D. Michaelis gravi ægritudine liberatus; et quomodo, 521, 522.
Probus imperator, ejus imperium, et obitus, 430.
Probus episcopus, 541.
Procle uxor Pilati, 107.
Proclus Montani hæreseos antesignanus expugnatur a Caio, 316.
Procopii ortus, dignitas, et martyrium perillustre, 459.
Prædicatio pænitentiæ, 92.
Prodigia clades Judæorum præcedentia, 227, 228.
Proditio Judæ, 106.
Professionem Christianam esse vetustissimam cum hominum genere et lege naturæ proditam, et piis, Deique amantibus viris frequentatam, 31.
Promulgatio sine scripto pro Christianis simulata et fucata, 474, 475.
Prophetæ aperte et significanter admodum Servatorem Christum nominarunt, 49. Prophetæ quidam etiam Christi fuerunt appellati, *ibid*.
Prophetia de Adventu et Nativitate Christi impleta, 62. Illa Zachariæ: *Erit in freno equi sanctum Domino om ipotenti*, quando impleta, 594. Illa: *Non deficiet Princeps ex Juda, nec dux ex femore ejus, donec veniat cui repositum est*, etc., de Salvatore nostro profert, 66. Prophetia in Ecclesia usque ad Adventum Christi manens, 322. Prophetiæ non sunt vendendæ, 323. Prophetiæ Maximillæ vanæ et falsæ, 321.
Prophetissæ Prisca et Maximilla oppugnantur, 323, 324.
Propinqui Domini secundum carnem, deferuntur ad Domitianum, 258.
Proprietas, primis fidelibus interdicta, 132.
Protogenes Sardicæ episcopus quid responderit orientalibus episcopis de communione Athanasii et Pauli, 606. Cur ei abrogatus est episcopatus, *ibid*.
Prototectus Cæsariensis presbyter, martyr, 568.
Proverbium, *a calcaria in carbonariam; a Marcione ad Apellem*, quid sit, 327.
Psalmos de Domino Jesu abrogavit Samosatenus, et magno die Paschæ, de seipso mulierculas laudes cantare instituit, 425.
Pseudopropheta qui dicatur Eusebio, 322. Pseudopropheta Ægyptius quanta calamitate Judæos affecerit, 177.
Pseudo-apostoli, pseudo-Christi, pseudo-prophetæ unde orti, 290.
Psittacus, avis loquacissima, unde apportetur, 726.
Ptolemæi successores Alexandri Magni, 54. Ptolemæi in Ægypto quandiu regnarunt, 62.
Ptolemæus in convivio Simonem interimit, et paulo post uxorem ejus et duos filios, 57.
Ptolemæus Lathurus a matre pellitur, et in Ægyptum profugit, 58.
Ptolemæus Evergetes, 62.
Ptolemæus Philippioni filio uxorem eripit, eaque in matrimonium ducta, eum enecat, 60.
Ptolemæus quomodo martyrio perfunctus, 269, 270.
Ptolemæus Lagus, ejus bibliotheca, et quomodo cum Septuaginta interpretibus egerit, 301, 302.
Ptolemæus martyr, 381, 382.
Publii erga Paulum humanitas, 187.
Publius episcopus Atheniensium martyrio perfunctus, 291.
Publius Cassiani successor in episcopatu Hierosolymitano, 314.
Pucetius Maximi intimus amicus justus etiam tulit pœnas, 500.
Puellæ multæ martyres, 446.
Puer a matre devoratus in obsidione Hierosolymitana, 234. Puer quindecim annos natus, martyr, 310. Pueri Ephesii martyres sub Decio, 377.
Puppim impellere quid sit, 187.
Puri hæretici, quorum dux Novatus, 394, 591.
Purificatio B. Mariæ Virginis, 74.
Pusices, sub rege Persarum Sapore, martyr et quomodo, 613, 614. Ejus quoque filia, sacra virgo interfecta, *ibid*.
Putubastes monachus angelicus, 704.

Q

Quadraginta martyres cum mulieribus suis sub Licinio, 511.
Quadratus vir apostolicus; et de Apologiis ejus pro defensione fidei nostræ, 253.
Quatuordecimitæ, aut Quatuordecimani, qui, 541.
Quintæ feminæ martyrium admirandum, 380.
Quintio Gazæo cur ab episcopatu depositus, 697.

R

Rais femina martyr, ab Origene instituta, 351.
Rebellio quorumdam Judæorum contra censum ab Augusto institutum, 69.
Rectoribus urbium et magistratibus defert Tiberius, 84.
Regenerationis typus, 122.
Regnum Christi sempiternum, 48. Regni et potestatis Servatoris nostri regibus inerant typi quidam et figuræ, 49. Regnum Christi terrenum futurum post finem mundi, Nepotis dogma, 413. Regnum Herodis in quatuor partes divisum, 80.
Reipublicæ motus in Oriente sub Constantio, 743, 744. Reipublicæ nunc sacrum est sacerdotale ministerium, 15.
Religionis Christianæ vetustas, 43. Religionis Christianæ suscipiendæ Barbaris omnibus occasio una; et quæ, 603, 604. Religionis nostræ pax et quies bello turbatur intestino, 536. Sub magno imperatore Constantino quam reflorescens; et quæ benigne ei fecerit, 513, 514 *seqq*.
Reliquiæ Sanctorum, mandato Constantini justæ sepulturæ mandantur, 485.
Rhodanus dolum Arianorum contra Athanasium deprehendit, 760.
Rhodon sapientissimus Marcionis opinionem refellit, 316. Rhodon Asianus quæ contra Marcionem et sectas ejus conscripserit, 316, 327. Ejus scripta, quæ, 328.
Rescriptum Adriani in favorem Christianorum, 261. Item et Antonini Pii, 262.
Resurrectio Domini et Lazari, 99. Resurrectio Christi, 110. Non itidem ut mors et sepultura, ex æquo omnibus; sed tantum dignis ad fidem confirmandam manifestata, *ibid*. Clara demonstratione ex eis quæ acciderunt supernaturalibus miraculis, probatur, 112, 113. Eamdem itidem declarant mulierum unguenta, 113, 116. Ejusdem locus ex Chrysostomo et Cypriano, 115. Resurrectio Christi cum immortali et divino corpore,

Signa quæ in Passione Domini acciderunt, 109.

Signaculum pro confirmatione, 392.

Silvanus Emesenus antistes, martyr, 461.

Silvanus apud Gazam in Palæstina episcopus, martyr cum undequadraginta, 461. Silvano quibus de causis abrogatus episcopatus, 796. Silvanus episcopus, jam decrepitus, martyr, 478

Simiarum genera multa, 725.

Simile nomen ex Arimini fide eximere conatur Acacius, 803.

Simon Jonathæ frater, et successor, conjunxit se Antiocho contra Tryphonem, et cur, 56. Occiditur in convivio, 57 Ejus successor Joannes Hircanus, *ibid.*

Simon Cendebæus debellatur a Simone Jonathæ successore, 57

Simonis Zelotæ provinciæ, gesta et martyrium, 292.

Simon Leprosus hospitio excipit Christum, 102. Creditur Lazari pater, 104.

Simon Camithi filius, summus sacerdos, 106.

Simon socer Herodis ab eo privatus sacerdotio, 68.

Simoniani hæretici a Simone, 290.

Simon Magus a Philippo baptismum suscipit, sed per hypocrisim, 140, 141. Ejusdem improbitas a Petro deprehensa, 141. Romæ summa veneratione colitur, 154. Ejus scelestissima et nefandissima hæresis, 155. Ut eidem restiterit in primis Romæ divus apostolus Petrus, 155, 156. Præstigiæ et imposturæ, 178, 179 Expellitur a Nerone, et revocatur, *ibid.* Miraculis certat cum divis apostolis, Nerone ei suffragante, 193. In cœlum ascensurus e terra tollitur dæmonum ministerio, *ibid.* Mox precante Petro, concidit, et rumpitur, 193, 194.

Simonium quid sit, 193.

Simulacra ex fundamentis eruta et combusta jubente Constantino, 485, 491. Simulacrorum ruina sub Constantino, 602, 603.

Singaris episcopus et martyr, Laodiceæ mortuus est, 338.

Sion civitatis situs, 597.

Sirmii acta, quæ; et de reductione Liberii, 769.

Sobæ mater Elisabethæ, 136.

Sobrietas et simplicitas pari turturum, an pullis duobus columbarum significata, 74.

Socrates cognomine quidem, sed animo minus καθαρὸς id est, purus; et de ejus historia, 35.

Solis eclipsis præter naturam sub mortem Domini, 109, 110.

Solis deliquium sub Augusto obitum, 84.

Solitudo ubi primum cœpta, 156, 157, 158, 159.

Sopater quid de eo finxerint gentiles, et an in Constantini colloquium venerit, 493, 494.

Sophisma improbum et importunum Eudoxii, 799.

Sophronia cultro seipsam confodit, et cur, 470, 471.

Sophronius Paphlago Pompeiopolitanus episcopus; et ejus de formula fidei Acacii, dictum, 787. Quibus de causis ei abrogatus episcopus, 796. Ejusdem hæresis, 800.

Sosthenium cur sic dictum, 520, 521.

Sotas beatus, qui et Anchiali, Priscillæ dæmonium ejicere volens prohibetur, 326.

Soter Aniceti successor, 258. Romanæ urbis episcopus, 292.

Spadones Constantino qui vocati, 667.

Sphinx, et de ejus et Œdipi fabula, 726.

Spiridion qualis; et quomodo duos philosophos in Christi fidem adduxerit in prima Nicææ synodo, 563, 564.

Spiridionis vel Spyridonis confessoris et hierarchæ virtus, sanctitas, et præcipua miracula, 628, 629, 630, 631.

Spiritus sancti processus, 22. In columbæ specie super Christum descendit, 86. Apud inferos justorum animis præsto fuit, eosque duxit ad paradisum, 109 Ejus prima infusio discipulis facta, 117. Spiritus promissio in monte Olivarum, 120. Cur quinquagesimo a resurrectionis die discipulis, e cœlo missus a Domino, 123. Spiritus sancti missio admirationis et stuporis plena, et qualis eius effectus, 131. In columbæ specie apparere solitus, 375. Spiritum sanctum qui primi oppugnarint, 800, 801. De Spiritu sancto non recte scripsit Dionysius secundum Basilium, 419. Spiritum sanctum ex hominum cordibus propellit Novatus, 400.

Stachys Byzantius episcopus, 540. Divum Stachym Andreas apostolus Ecclesiæ a se primum institutæ primum episcopum prefecit, 200.

Statua Domini nostri Jesu Christi in Paneade, et de herba quæ ad pedes hujus statuæ excrevit, 406. De statua Crucem magnifico lætoque habitu tenente in loco maxime celebri collata a Constantino, et de ejusdem inscriptione, 485. Statua nova Antiochiæ a Theotecno erecta, 470. Statuæ Maximini comminutæ, 500.

Stella crinita supra Jerusalem lucens, 227. De stella quæ præter omnem opinionem in oriente ad natale Christi apparuit, 75, 76.

Stephani Antiochiæ episcopi malevolentia et ejectio, 735, 736.

Stephani, Anatolii successor sæcularium quam litterarum divinarum peritior, vir item meticulosus, 435.

Stephanus et alii sex diaconi, 132, 135. Plenus gratia, et de ejus martyrio, 139. Quando lapidatus, 134.

Stephanus Romanus episcopus Cypriano adversatur, et qua in re, 397.

Sudarium in sepulcro quomodo repertum, 113.

Supercilia Domini qualia, 125.

Supplicium atrocissimum passus est S. Eleutherius, 261. Supplicia sanctorum sub Diocletiano varia, 444, 445, 446, 447, 448, 449. Suppliciorum variorum varii modi 449, 451.

Susannæ historiam in Daniele canonicam esse contra Africanum ostendit Origenes, 370.

Sycophantæ impudentissimi, 295.

Sylvanus tyrannus, et ejus interitus, 758. *Vide* Silvanus.

Sylvester Romanæ Ecclesiæ præsul, 467. Judæos, 120. Et Helenam Constantini matrem convertit, 495, 533. Interrogatus ab imperatore Constantino de apostolis Petro et Paulo quid responderit; et quomodo eumdem baptizarit, 490, 491.

Symbolum fidei nostræ in Nicæna synodo traditum Ecclesiis, 563.

Symeon senex suis ulnis excepit Jesum; et de ejusdem prophetia, vita et morte, 74.

Symeon Josephi filius, 135.

Symeonis Cleophæ martyrium, 245. Ejusdem ætas, *ibid.* Captis Hierosolymis, ibi creatus episcopus, 237.

Symeon monachus, sancti Ephraim discipulus, 712.

Symeones Seleuciæ et Ctesiphontis episcopus; et de ejus aliorumque qui illud cum eo passi sunt, martyrio, 610, 611, 612, 613.

Symmachus episcopus Hierosolymitanus, 314.

Symmachus interpres Ebionitarum sectæ, 758. Ejus scripta, *ibid.*

Synodo primæ an interfuerit Eusebius et τῷ ὁμοουσίῳ consenserit, 35. Synodi coactæ propter quæstionem motam de tempore celebrandi paschatis, et quinam eisdem interfuerint episcopi, 336, 337. Propter hæresim Berylli coacta, 371. Item et Arabum, 372. Synodi coactæ ad damnandam Novati hæresim, 394. Antiochena contra Paulum Samosatenum, 418. Prima contra Samosatenum, et quinam ei episcopi interfuerint, 420, 421. Altera synodus, 422. Pro Ario collectæ, 554. Synodus prima sancta Nicæna, imperante Constantino, coacta; quot et qui in ea interfuerint; et quid de ea scribat Eusebius, 559, 560, 561. Quæ ante eam sint acta, et de duobus philosophis qui præter omnium opinionem in Christum crediderunt, 562, 563, 564. Hanc synodum imperator quomodo ingressus sit; et ejus oratio, quam ad episcopos habuit, 564, 565, 566, 567. Quid in ea decretum, 567, 568. Decretum illius impugnatur ab episcopis Arianis, et quid contra ipsos et Arium synodus et ipse imperator constituerint, 569, 570. Quid de Paschæ feriis, et hæresiarcha Melitio constitutum, et de sacris divinisque canonibus; quid etiam Paphnutius suaserit, 571. Vocatur ad eam Acesius Novatianorum episcopus, et inquiritur ab imperatore Dei amantissimo; et quomodo, 572. Quid item de ejusdem actis, historiæ monumentis proditum, 573, 575 *seqq.* Eidem a duobus etiam mortuis episcopis subsignatum et subscriptum, 580. Acta sua Alexandriæ, Ægypto, Libyæ et Pentapoli litteris præscripsit; et quales illæ sint, 581, 582, 583. Ejusdem acta celeberrimus Constantinus ad episcopos qui ad conventum venire non potuerant, et ad omnes ubique Ecclesias misit, 583, 584, 585. Publicum eidem exhibet convivium, 587. Quo tempore celebrata, 588. Tribus annis et paulo longius acta, *ibid.* Synodus Antiochiæ congregata, et de ejus actis, 638. Tyri contra Athanasium coacta; et quid in ea gestum, 649 Hierosolyma contendit jubente imperatore, 653. Synodus Antiochiæ ab Eusebio celebrata; et quid in ea decretum, 678, 679, 680, 681, 682. Sardicensis qua de causa coacta; et de ejus actis, 695, 696, 697, 698. Gangrensis apud Paphlagones; et quid in ea statutum, 708, 709. Hierosolymis propter Athanasium coacta; et quid ea scripserit Alexandrinis pro eo, 740, 741. Sirmiensis sub Constantio, et quid in ea disquisitum, et decretum, 749, 750 *seqq.* Instituta Nicomediæ propter Eudoxium et Aetium, quomodo soluta; et ut eam in Orientem et Occidentem dividi placuerit, 670, 671, 672. Synodi Antiochiæ et Mediolani ab Arianis denuo celebratæ contra Athanasium, 759, 760. Ariminensis quando et propter quid coacta, 730, 731.

Seditio. In tumultu Hierosolymis, Claudio imperante, tres Judæorum myriades ad templi fores obtritæ, 176.
Turpitudines Simonis Magici, et Heleuæ comitis ejus, quantæ, 155.
Turturum par quando offerebatur, 74.
Tyranni occidentales Britannio et Maxentius a Constantio devicti; et quomodo, 756, 757, 758. Tyranni, Diocletiani et Maximiani successores, qui fuerint, 467, 468. Tyrannorum impietatem similis calamitas subsequitur, 513.
Tyrannis Samosateni in Ecclesia, 426. Maxentii crudelissima. 469.
Tyrannio, Tyri episcopus, martyr, 61.
Tyrannus episcopus Antiochenus, 432.

U

Ulphilas Gotthorum episcopus, 792.
Umbræ Petri virtus, 132.
Unctio Christi quid differat ab aliis Christorum unctionibus, 50. Pontificum et regum quam antiqua, 49. Prima regum in persona Saulis, 51. Judaica sublata, 68.
Unguenta et de mulieribus ea ferentibus, 113, 114.
Urbanus Callisti Rom. episcopi successor, 314.
Urbicium judicem arguit Lucius Christianus, propter Ptolemæum, 270.
Urbicus Manetem se nominat : plura de eo, 428.
Ursacius Singidonis quare episcopatu privatus, 697.
Ursacius, vel Ursicius, pœnitentiæ libellum Julio Rom. Pont. offert, et cum Athanasio in gratiam redit, 741, 742.
Ursicius episcopus ex Ariano Christianus, 683, 684.
Usthazanes vetulus eunuchus, Saporis olim pædagogus, quomodo martyrium obierit, 611, 612.
Utilitas ex historiis quanta, 33, 34.
Uxor Petri martyrio affecta, 212.

V

Varachus Romanam ditionem vastat, 463.
Valens episcopus Hierosolymitanus, 324. Valens episcopus, abjecto Arianismo, Christianismum suscipit, 683, 684.
Valens, Mursiæ Pannoniorum episcopus, abrogatus, 697.
Valentis pœnitentiæ libellus et reditus in gratiam cum Athanasio, 741, 742.
Valens et Ursacius synodum Ariminensem, per præventionem legatorum ejus, calumniose apud imperatorem prosciderunt, et quomodo, 778, 779.
Valentinus hæresiarcha quibus temporibus viguit, et de ejus hæresi, 284.
Valerianus imperator primum Christianorum fautor, 401. Mox per magos adversus eosdem concitatur, *ibid.* A Barbaris captus et in servitutem redactus, imperium ad filium suum Gallienum transmisit, 403. Ejusdem imperium, 430. Miserandus ejusdem interitus, *ibid.*, 431.
Valerius Gratus, et de ejus præfectura, 106.
Veneris delubrum apud Apsacos sublatum, 603, 604.
Verbi divini Nativitas stupenda, 73. Verbum Dei descendit, conditionem naturamque nostram subiturum, et quomodo, 64. Quando incarnatum, 47. Est æternum, 44. Propriæ bonitatis magnitudine coactum, quibus, quando, et quomodo se exhibuit, 46.
Verecundia in famis et inediæ miseria proculcatur, 231.
Veritatis repræsentatio quam superior typo et imagine, 50. Veritatis inimicorum extrema internecio, 500.
Verriculum tanta piscium multitudine non ruptum, quid signet, 119.
Vespasianus et Titus contra Judæos missi, 226. Vespasianus ut Romanis imperarit, 229. Ejusdem imperium, 239.
Vestimenta Domino detrahuntur ab impuris et vilibus quibusdam ex plebe, 208.
Vestis donata Macario a Constantino Magno, et quid de ea acciderit, 797, 800.
Vetius juvenis defensor Christianorum una cum ipsis arripitur, 305.
Vetustas quidquid commendat, venerabile esse oportet, 34.
Vexillum Romanum in Christi signum a quo mutatum dicatur, 496.
Victor Romanus episcopus, 314. Artemonem et Theodotum hæreticos expugnavit, 315. Ut permotus fuerit, civitates Asiaticas, propter festum Paschæ ab unitate Ecclesiastica segregare, 339. Refellitur ab Irenæo, et aliis, *ibid.*
Victoriam cœlitus contra hostes suos sibi proponebat Constantinus, 512.
Vienna metropolitana urbs, et de ejus martyribus, 304, 305, 306, 307, 308 *seqq.*
Vindicta divina in Herodem, 80, 81. Persecutores suos consecuta, 150. Vindictæ divinæ in Judæos dilatio, 226. Contra persecutores tyrannos, 472.
Vinolentia ad petulantiam et crudelitatem nihil reliqui facit, 470.
Vipera Paulum mordet, et quid inde Barbari sentiant de Paulo, 186. Vipera Hierapoli pro Deo culta, et quomodo fugata, 200.
Virginitas Deo dilecta, 158. Virginitatem quædam puellæ impotentibus et impudicis ad turpem concubitum datæ quomodo conservarint, 455, 456. Item et juvenes quidam, *ibid.*, 457.
Virgines quinque martyres, 255. Virgines Antiochenæ forma excellentes quomodo martyrii stadium pudice decurrerint, 454, 455, 456. Virgines ante nuptias ad stuprum prostitui a Phœnicibus, interdixit Constantinus, 514. Virgines duæ sacræ cum famula serra discissæ in crucem actæ fuerunt sub Sapore, 614.
Virtus ne de nomine quidem apud primos homines nota, 46. Virtus cœlestis Constantinum præibat, 533. Virtus et fortuna, propter urbem Romanam solam, pactis conventis per fœdus initum convenerunt, 9. Virtutes imperatoriæ. *Legatur* Dedicatio Operis, I.
Visio Constanti de nocte oblata, 464, 530. Et Constantino filio duplex, 572.
Visitatio divina erga populum fidelem, 432.
Vita primorum hominum belluina, 46. Vita Christiana illustrior nunc quam antiquitus, 53. Primorum Christianorum in Barbaria et Græcia, 157, 158, 159. Vita et consuetudo solutior quantum ad corruptelam et licentiam valeat, 206. Vita monastica, unde suam traxerit originem, quid profiteatur, et quos habuerit auctores, 619, 620, 621. Vitam angelicam degentibus quantus fructus, 159.
Vitalis, episcopus Antiochenus, 540.
Vitellius quandiu imperarit, 229.
Vultus Domini qualis, 125.

X

Xystus successor Alexandri, 257.

Z

Zaboas episcopus Hierosolymitanus, 432.
Zacharias, Barachiæ sacerdotis filius, 135.
Zebenus episcopus Antiochenus, Phileti successor, 376.
Zeno, martyr, 381, 382.
Zenobia Syriæ princeps, 420.
Zenobius, divini Ephraim sectator, 712.
Zenobius presbyter Sidonis, martyr, 461.
Zenobius, medicorum optimus, martyr, 461.
Zephyrinus, successor Victoris, Romæ episcopus creatus, 314.
Zoticus Ostrenus presbyter, 320, 322, 324.

quinquagenum duobus aureis, etiam uno redimi possent a Mauricio, cæduntur a Chagano, 858.

Caricles Heliodori, 296.

Carterius Macedonianorum antesignanus, 285.

Carthago Romano imperio subjicitur, 751, 752.

Castitatis exemplum pulcherrimum, 424.

Catellus cæcus res inauditas peragens, 787, 788.

Celer ordinum aulæ Anastasii præfectus Macedonium ex throno deducit, 694.

Cellæ, et de loco a Cellis dicto, 189.

Chaganus Avarum dux : de gestis ejus rebus cum Romanis, 843, 844. Prisci legatum de pace audit, 845. Ejus exercitus conciditur, pace rupta, a Prisco et Commentiolo, 856. Captivos omnes, quos Mauricius redimere supersederat, ferro necat, 857, 858.

Chalcedon urbs, et aliæ ejusdem appellationes, 591. Ejusdem muri cur a Valente diruti, 115. Quomodo itam restaurati, 126.

Chatzinitzarii hæretici et de magistris eorum ac dogmatibus, 884, 885.

Childerichus. *Vide* Hilderichus.

Chosroes (ut) imperium Orientis invaserit, castella ceperit, et spolia ampla retulerit, 798, 799. Pacem cum Romanis frangere meditatus, in eadem confirmatur a legato Mauricii, male tamen accepto, 857. Admissum in Mauricio piaculum indigne ferens, bellum movet, 862, 866. Pace fracta Romanum invadit imperium, 756, 757. Levis et inconstans, 758. Pudore perculsus ob tantos in adorienda Edessa labores frustra susceptos redit in regnum, 759, 760. Quid eidem accidit in obsidenda Sergiopoli, 761. Ut tandem vitam cum dedecore amiserit, 809, 810, 811.

Chosroes junior Persarum rex, quomodo Hormisdam patrem suum occiderit, 833. Cur ad Romanos profugerit, eorumque auxiliis fuerit in regnum suum restitutus, 834, 835. Cruces Gregorio Neapolitano mittit, 836. De donis ejusdem, quæ maximo martyri Sergio misit, 837, 838. Quæ de Romanorum imperio prædixerit, 842. Quid item Probo episcopo Chalcedonensi de Dei genitrice dixerit, 843. Quid sub Phoca occuparit, 888.

Christiani in Juliani persecutionis timorem quomodo inciderint, 12. Per contumeliam Galilæi dicti Juliano, 13. Illis Græcæ et ethnicæ artes et disciplinæ necessariæ sunt, 56, 57. Quanto graviora passi a Vandalis, tanto majore veneratione culti a Maurusiis, 749, 750. Apud Persidem in tolerandis ærumnis pressi ad Romanos confugerunt, 479. Quam gravia a Persis tormenta perpessi, 474, 475. Eis sub Diocletiano passis honorem invidet Julianus, 46. Eorum quod diis sacrificare noluissent, jussu imperatoris Juliani, quam acerba condemnatio, 53. Res eorum sub Cabade Persarum rege quomodo cohonestatæ, 714, 715. Eorumdem multi partibus, quibus vox editur, ademptis locuti, *ibid.* Christianorum multitudo quam male accepta a Judæis Antiochiæ sub Phoca, 867.

Christianismus a Juliano quomodo abjuratus, 12. Ut etiam apud Persas sit propagatus, 472, 473, 474. Ejusdem incrementum sub Theodosio, 308, 341. Christianismi desertores Juliano apostatæ gratificaturi quam miserabiliter perierint, 66. 67, 68, 69. Christianismum maligne exagitantium confutatio, 551.

Christus, Galilæus ab Apostata calumniose appellatus, 46. Ejus adventum non terentia simulacra diffluxere, 71, 72. Ejus prædictiones de excidio Hierosolymorum falsas esse, conatus ostendere Julianus; illarum certitudinem comprobavit, 73, 74, 75, 76, 77. Christum, merum hominem esse an asseruerit Nestorius, 505, 506, 507, 508. In eo duæ naturæ unitæ, 509. Post resurrectionem quomodo, et cur cibum gustaverit, 782, 784. Apparet Mauricio, 820 Christum, *in*, vel *ex*, duabus naturis profiteri an idem, 601. Quid de eo senserint Eutyches, Severus et Dioscorus, 705, 706. Christi Jesu Servatoris adventu quanta ceperint incrementa Romanorum res, 722, 723, 724.

Chrysanthus (ut) ad præfecturam Ecclesiæ Novatianorum sit vocatus, 463, 464. Ejus obitus, 471.

Chrysaphius primarius inter imperiales cubicularios eunuchus, causa synodi prædatoriæ, et dissidii imperatricum, 517, 518. Quomodo interierit, 553, 554. Theodosii juribus abusus, 588.

Chrysargyron apud Romanos quid, et qua ratione sublatum, 718, 719, 720, 721. Novum postea constructum, 725. 726.

Chrysopolis cur Argyropolis dicta, 488.

Chrysostomus *Vide* Joann. Chrysostomus.

Χρυσοτέλεια quid sit, et a quo instituta, 725.

Chobdam quæ civitas, et de luctu illius præfecti mortui, 849.

Chani et Var., 846, 847, 848.

Circesii oppidi inexpugnabilis descriptio, 798.

Claudiani poetæ tempus, 380.

Clearchus, Anastasii imperatoris avunculus, 693.

Cnapheus. *Vide* Petrus Cnapheus.

Cœlestinus Romanorum episcopus, 502. Quid de Nestorio ad S. Cyrillum scripserit, 510.

Cognitio quæ ab hominibus, et ea quæ a Dei gratia provenit, quæ sint, et a quibus obtineri possint, 200.

Comana, oppidum Cappadociæ, 429.

Comarius Procopii proditor, et de ejus nece, 115.

Commentiolus, genere Thrax, Orientis prætor, 831. Ejusdem et Prisci cum Avaribus conflictus, 856, 857. Cædes ejus per Phocam, 863.

Communitas ecclesiasticorum Rhinocoluræ, 190. Communitas inter Palæstinos monachos quanta, 555, 556.

Conceptu (de) Virginis, locus admirandus, 515, 516.

Conon adversus Philoponum, 873. Conitæ hæretici, 877, 878.

Conon Apameensis episcopus episcopalem functionem militari munere commutat, 712.

Conscientia bona in malis, res stabilis et firma est, 414.

Consolationis litteræ Innocentii Romani episcopi ad D. Chrysostomum, 415. Et ad Ecclesiam Constantinopolitanam, 415, 416.

Constans Constantini tyranni filius; res ejus gestæ, 446. 447. Insidiis Gerontii sublatus, *ibid.*

Constantina Mauricii imperatoris conjux, 814, 815. Interimitur cum tribus filiabus. 863.

Constantinopolis cura Angelis commissa, 360. Constantinopolis restauratio post maximum terræ motum, 544, 545, 546.

Constantinopolitanorum tumultus propter exsilium Chrysostomi, 384. Luctus item post discessum, 394, 395. Tumultus alius propter blasphemium Nestorium contra Virginem Deiparam, 505, 506, 507, 508. Et post ejusdem exauctorationem, 521.

Constantini Magni liberalitas erga clerum pro sua in Deum observantia, per Julianum abrogata, 16. Ejusdem elogium et pietas, 270, 271. Suggillatur a Zozimo, 720. Redarguitur Zozimus, 720, 721, 722, 723.

Constantini Lardy ædes omnivoro igni traditæ, 860.

Constantinus in Britannia tyrannus renuntiatus; et de rebus ab eo gestis, 446, 447. Quomodo victus a Constantio, 448, 449. Ejus interitus, 577.

Constantius quibus in rebus verum patris sui fuerit exemplar, 5. Ejus obitus, 11.

Constantius (ut) devictis tyrannis Maximo, Gerontio, Constantino rerum summam administrarit, Valentiniano tertio post Honorium imperatore Romæ relicto, 447, 448. Ut Placidiam uxorem duxerit, 445. Constantius Honorii sororius quomodo vita functus, 449, 450.

Constitutio Gratiani de relegandis Arianis, et revocandis fidei Nicenæ cultoribus, 225. Theodosii imperatoris, qua Nestoriana damnatur hæresis 520, 521. Arcadii promulgata adversus Ecclesiam, 412, 413. Joviniani de non jungendis matrimonio sacris virginibus, 95, 96. Theodosii, juxta D. Ambrosii præscriptum, 319, 320, 322. Theodosii de una religione colenda, 223. Constitutionum severitas charitati et utilitati publicæ posthabenda, 491.

Consubstantialis cultores quomodo in exsilium pulsi, 113, 114. Consubstantialis professores Macedoniani quomodo a Liberio Romano accepti, 119, 120. De consubstantialis a Severitis inducta ratio, 781.

Consubstantialitas Patris et Filii confirmata, sub Joviniano, 97, 98.

Consuetudines variæ apud varias gentes et Ecclesias per quas nullum catholicæ religioni, vel offendiculum, vel dissidium est creatum, 294, 295, 296, 297, 298.

Contentio Antiochiæ non parva propter duos eodem tempore episcopos, et quomodo terminata, 225, 226.

Continentia et temperantia monachorum Palæstinorum admiranda, 557.

Contobabditæ hæretici, 876.

Conversationis et vitæ genus mirandum a monachis Palæstinis excogitatum, 555, 556, 557.

Copres monachus, et de ejus virtutibus, 179.

Corona nihil a lapillis differre putanda, 817.

Corpus Domini quomodo corruptibile et incorruptibile, 781, 782, 783. Corporis nostri compositio, 871. Corporum constitutio, animarum a qualitatem sæpe arguit, 18.

Corruptionis vocabulum duo significat, 782.

Cosmas Epiphaniæ episcopus, 701, 702.

Crispinus presbyter qua de causa factionem Eunomianorum ambierit, 235, 236.

Crispion et Malchion germani, monachi insignes, 191.

Cronion monachus, 187.

Crudelitas maxima Alexandrinorum adversus Proterium etiam occisum, 612.

synodum Chalcedonensem, 691, 692. Ecclesiarum confusio, 697, 698, 699. Ecclesiarum variarum consuetudines variæ sine offendiculo et discordia, 294, 295, 296, 297, 298. Earumdem dissensiones in ritibus unde invaluit, 299.

Ecclesiæ Christianorum imperante Joviano aperiuntur, Græcorum vero clauduntur, 95, 91. Earum calamitates sub Phoca, 887. Ecclesiæ Constantinopolitanæ quam frequenter a populo conventæ, 364, 365. Ecclesiarum prælatores quantis calamitatibus affecti, 66, 67, 68, 69.

Ecdicius hospes infidus, lupus frustra hians, 449.

Ecebolius rhetoricen docuit Julianum imperatorem, 7. Ecebolius sophista Constantinopolitanus, Juliani moribus sese accommodat, nec non postea rursum se Christianum esse profitetur, 52.

Echanius Montacunes hæreticorum Armeniorum magister, 882.

Edessa in potestate alienigenarum nunquam futura; et de ejus obsidione per Chosroem, 759, 760.

Edessenorum felix civitas quam amnis Scirri exundatione afflicta, 755. Edessenorum multi quam graviter a Valente tractati, 143, 144.

Edictum de fide publicatum, missum a Justino ad ecclesias omnes ne quid in professione fidei novaretur, 791, 792, 793. Edictum Zenonis de non rejiciendo neque comprobando, Chalcedonensi concilio, 674, 675, 676 677.

Edicta publicata imperante Juliano pro Christianis, 16.

Edonichus dux Constantini tyranni victus a Constantio, profugus ad amicum veterem, ab eodem (proh dolor!) occisus, 447, 448, 449.

Elebechus magister militum et Cæsarius Gregorii frater ad injuriam vindicandam, Antiochiam missi, re infecta redeunt ad imperatorem cum mandatis monachi Macedoniani, 326. 227.

Elementa pro diis culta, 473, 475.

Elephantina, oppidi nomen, 519. 521.

Elesbaas Æthiopum dux, Hebræo devicto, fit monachus insignis, 741.

Eleusinæ deæ mysteria et sacra carpuntur, 555.

Eleusius Cyzicenus discedere cogitur, pergravi conditione imposita ab apostata, 45. Eleusius Cyzicenus propriis impensis Ecclesiam Novatianorum restituere cogitur, 17. Eleusius Cyzicenus, Macedonianus, 42. Metu imperatoris, Arianos sequitur, at mox resipiscit, et quomodo, 117, 118.

Elisæi prophetæ ossa quam irreverenter a Græcis superstitiosis habita, 32.

Elpidius ex intimis Juliani, et blasphemus in Christum; et de horrenda ejus morte, 67, 68.

Elpidius presbyter Romanus, 169. De ejus legatione de substantialitate Trinitatis, 169, 170, 171.

Elpidii presbyteri servus ad cædendum divum Chrysostomum submissus 393.

Ephesiorum temeritas, 411.

Ephræmius quomodo declaratus antistes Antiochiæ, 734.

Epidamnus civitas terræ motu quassata, 755.

Epiphanius Cyprius, monachus virtute conspicuus, 191 Qualis fuerit : et de admirandis ejus operibus, 320, 321 Theophilo fit amicus, et quomodo, 376, 377 Ejusdem cum Joan. Chrysostomo dissidium, 378. Perstringitur a Theotimo, *ibid*. A consiliis desistit, 379. Arguitur ab Eudoxio, *ibid*. Quomodo pœnitentia ductus in Cyprum navigans diem suum obierit, ut Joannes prædixerat, 380.

Episcopatus (in) deprecatione expiravit S. Nilammon, 387. Episcopatum quomodo fugerint Ammonius et Evagrius, 188. Episcopi præclari divina Providentia emissi adversus veritatis hostes, 201, 202. Episcopi exsilio multati a Constantio, cur et quomodo revocati a Juliano apostata, 16. Episcopi indiscriminatim ab Anastasio exacti, 692, 693, 694, 695. Episcoporum præclarorum aliquot miracula, 328, 329, 330, 331, 332, 333. Quorumdam nomina, qui concilio Antiocheno, sub imperatore Joviniano interfuerunt, 97. Qui tempore Valentiniani et Valentis in magnis urbibus Ecclesias successive gesserint, 111, 112. Aliquot, qui secundæ sanctæ universali synodo interfuere, 238, 239. Et depositioni voluntariæ Gregorii, 240. De episcoporum translationibus ex sede in aliam, et quod ea consuetudo alias apud ecclesias invaluerit; quodque translatio bene instituto clero nihil afferat detrimenti, dummodo ea rite et ordine peragatur, 525, 526, 527, 528. 529. Episcoporum quorumdam virtute et doctrina præstantium, qui maximis Ecclesiis sub Theodosio Juniore præfuerunt, catalogus, 502, 503. Ut episcopi quidam virtute excellentes Arianorum et Valentis insultus repulerint, 164. 165 Episcopi magnarum urbium tempore Gratiani, Valentiniani Junioris et Theodosii imperatorum, 221. Sub Theodosio Juniore, 169. Sub Justino, 732, 733. Sub Justiniano, 773, 774. Sub Justino, 794, 795. Sub finem tyrannidis Phocæ, 887.

Epistola Eustathii, Sylvani, et Theophili Liberio Romano quoad professionem Consubstantialis, 120. Liberii Romani, episcopis orientalibus missa, 121. Petri Alexandrini de malis et cladibus quas in Ægypto viri pii a Valente et ab Arianis sunt perpessi, 156, 157, 158. Valentiniani et Gratiani imperatorum, necnon Romanæ synodi quoad mysterium SS. Trinitatis, 167, 168 169, 170. Concilii Constantinopolitani ad episcopos Occidentis, 250, 251, 252. Theodosii ad profugum Valentinianum, 262, D. Joannis Chrysostomi de his quæ passus est ad Innocentium Romanæ urbis episcopum, 391, 392. Alia pro ecclesiis et de ejusdem exsilio, 406, 407. Attici patriarchæ, quoad memoriam Joannis Chrysostomi in ecclesia celebrandam, ad S Cyrillum, 491, 492, 493. Alia contraria Cyrilli ad Atticum, 494, 495 Cyrilli ad Nestorium impium, 509, 510. Alia ad Joannem Antiochenum, 516. Epistola Asianorum episcoporum sanctam quartam synodum perstringens 667, 668. Contraria eorumdem ad Acacium, 672. Ægyptiorum episcoporum et Alexandrini cleri ad Leonem imperatorem, 613, 614. Epistola Leonis ἐγκύκλιος, ad Anatolium et reliquos episcopos de synodo Chalcedonensi contra Timotheum Ælurum missa, 616. Alia ejusdem ad omnes ubique monachos, et ad ipsum Simeonem Stylitem et ejusdem sancti Simeonis pro eadem synodo, 617, 618.

Evagrius monachus Ægyptiacus, et de vita institutisque ejus, 196. 197. Quid in quibus tam libris de monachis sui temporis, de verbo ad verbum scripserit, 198, 199, 200. Evagrius et Palladius quo tempore floruerint, 201 Evagrii et Ammonii monachorum episcopatum respuentium congressus, 188. Evagrius ab Antiochenis suscipitur repudiato Flaviano, 268 Evagrii blasphemiæ condemnatæ, 777.

Evangelium divinum ubi, quando, et quomodo inventum, 76, 77. Evangelium S. Matthæi ubi repertum, 716. Evangelium sacrum dum legeretur non assurgebat episcopus Alexandriæ, 298. A solo archidiacono ibi legitur, *ibid*

Eucharistiæ miraculum in muliere quadam Macedonii morbo laborante tempore divi Chrysostomi, 363. 364. Eucharistiæ pro conscientia et fiducia cujusque communicatio permissa, 281.

Eucherius Stiliconis tyranni filius cum patre jugulatus, 421.

Eudæmon presbyter Alexandrinus, 280, 281.

Eudocia Augusta, quæ Athanais est dicta, qualis et unde fuerit, et quomodo matrimonio Theodosio imperatori sit conjuncta; et ut voverit, se religionis ergo Jerusalem ituram, et de malo magnitudinis admirandæ, aliisque quæ ei accidere rebus, 484, 485, 486. Eudocia Augusta et Pulcheria non conveniunt, 517. Eudocia male admodum accepta a Theodosio, Hierosolyma contendit solvendi voti causa, 554. Quam multa Hierosolymis ad honorem Christi peregerit ac tandem e vita migrarit, 554, 555, 556, 557, 558, 559. Ab Eutichianorum factione secedit, 565. Eudocia imperatrix Pulcheriæ Augustæ conciliatur, 605. Approbat sanctam quartam synodum, 606, 607.

Eudocia Valentiniani et Eudoxiæ filia, captiva abducta, 604, 605

Eudoxiæ imperatricis ad Epiphanium verba quoad convalescentiam filii, 379. Ejus Augustæ secundum adversus Chrysostomum odium, 388, 389. Mortem ejus quæ consecuta sint, 427. Valentiniani cædem quam ægre tulerit, licet Maximo interfectori per vim nupta, 603, 604.

Eudoxius studia Valentis aulæ contra Consubstantialis cultores sibi conciliat, et quomodo, 113, 114. Ordinat Eunomium, et in locum Eleusii sufficit, 118.

Eugenii tyrannis in Oriente, Valentiniano juniore occiso, 309, 310 Quomodo victus a Theodosio, et occisus, 312, 313, 314.

Eulalius Amasenorum episcopus, 230.

Eulogii et Protogenis virtutes, deportatio et reductio, 145, 146. Eulogius celebris monachus, 180. In monasterio suo consecratus est episcopus, 195. Eulogius ab exsilio revocatus, Edessæ, defuncto Barse, præficitur, 231.

Eunomiani quibus ex causis in diversas abierint partes, 283, 284. Eunomio-Eupsychiani, et Eunomio-Theophroniani hæretici, 285.

Eunomius Arianus in locum Eusebii suffectus exhonoratum se videns Samosatis discessit, 141. Eunomius Cyzici creatur episcopus pulso Eleusio, 118. Eunomii vis et gravitas in disputationibus, 236 Eunomius, condemnatus a Damaso 236, Eunomius qua de causa proscriptus a Theodosio; quibus moribus et institutis

opinionem et fidem acciderunt admirandus, 623, 624, 625.
Gensericbus Vandalorum rex, 578, 579. 580, 586. Ut urbem Romam ceperit, 603, 604. Ejusdem excursio et crudelitas, 651, 652. Genserichi summa rerum Vandalicarum potiti regnum, 748.
Georgii Alexandriæ episcopi Ariani cædes quomodo patrata, 18, 19.
Georgius Arianus qualis, 461, 463.
Georgius Mauritii legatus ad Chosroen male acceptus, 857.
Georgius Pisides Philoponi hæresim refutat et evertit, 874, 875.
Gepides, quæ gens, 576.
Gerasimus monachus Palæstinus, 565.
Germanæ fides ex Irenæo, 102.
Germanus dux, 578, 579.
Germanus senator præclarissimus, et quid ei acciderit propter Theodosium cui filiam matrimonio collocarat, 857, 859, 860, 861.
Gerontius Nicomediensi exactus ecclesia, 566, 567.
Gerontius (ut) tyrannus Hispaniam profugus interierit, 447, 448.
Gerontii viri vetustæ nobilitatis ætas, 856.
Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto. A quo hic versus inventus, 879.
Glyceriæ (S.) sanguis perpetuo manens ab ejus monumento, 850, 851.
Glycerius imperator, 604.
Golinduch (sancta), ejus genus, vita et martyrium, 840, 841, 842.
Gondigisclus Vandalorum dux, et de ejus liberis Gontare et Genserieho, 577.
Goranne Persarum dux, ab Eunomio episcopo victus, 444, 445.
Gotthiani hæretici qui, 285.
Gotthi qui, et quomodo, quave de causa Istrum transgressi in Romanos irruerint, 208, 209, 210, 211, 212. Gotthorum de Valente triumphus, 214, 215. Horum cædes Constantinopoli, 560. Et in Hellesponto, 561. Per Thraciam excursio et vastitas, 215. Gotthorum gens in quas nationes sit divisa: et quæ tenuerint loca, 576, 577. 578. Quomodo victa, 754, 755, 756.
Græci ad homines deorum honoribus prosequendos quam proclives et prompti, 89, 90. Cur in odium Christianorum Judæos in restauratione templi adjuvarint, 74. Græcorum quidam Dei Matrem, conviciis in compotationibus proscindentes quas pœnas dederint, 852. Eorum superstitioni quam addictus Julianus imperator, 46, 47, 48, 49. Græcorum et ethnicorum doctrina Christianis utilis et necessaria, 56, 57, 58, 59. Eorumdem in Christianos odium et persecutio, 22, 23 *seqq.* Græcarum superstitionum traductio, 551, 552. Græcorum idolis inservientium Ecclesiæ quomodo dirutæ et eversæ, 271, 272 Responsa Græcorum oraculorum fraudulenta, 66. Græcorum idololatrarum interitus propter oracula quædam litteris distincte designata; initio facto littera θ usque ad ω, 202, 203.
Grando maxima sub Valente, 116, 117. Grando circa Romanam deprædationem quanta, 425.
Grata, magni Valentiniani et Justinæ filia, virgo mansit, 177.
Gratia divina etiam per indignos se exhibet, 471. Gratiæ Deo actæ a Theodosio, victoria de Joanne tyranno reportata, 451. Gratiarum actio Deo reddita ab Honorio, audita morte Alinichi ducis, 416, 417.
Gratianus et Valentinianus Junior, quomodo totius Romani imperii curam susceperint, et socium imperii Theodosium Magnum sibi asciverint, 222, 223, 224. Imperatori summo et Deo primitias imperii consecrat, et quomodo Arianos relegarit, revocatisque exsulibus episcopis, Nicænæ fidei professores Ecclesiis præfecerit, 225. Ab Adragathio Maximi tyranni duce quomodo captus et interfectus, 260, 261.
Gratianus tyrannus ad imperium evectus et jugulatus, 416.
Gregoras et Heraclius quomodo moverint bellum adversus Phocam, 886, 887.
Gregorius Arianus, Athanasii successor a plebe occisus, 158.
Gregorius instituto Juliani quomodo se opposuerit, 55.
Gregorii tres in Ecclesia Dei, omnes sanctitate insignes; et quomodo distinguendi, 137.
Gregorii et Basilii fraterna conjunctio et amicitia, 137.
Gregorius Nazianzenus Theologus, quomodo Constantinopoli in domuncula Synaxes et collectas celebrans, ὁμοουσίου consubstantialis fidei prævierit, 254.
Gregorius (ut) Theologus Constantinopolitanum episcopatum sit sortitus, 257, 259. Ut idem quosdam ex Ægyptiis offendi cernens propter episcopatus sui translationem, sedem Constantinopolitanam abjecerit, et concordia ecclesiarum ductus in propriam se receperit patriam, 240, 241. Gregorii Theologi sententia de duabus naturis explicata, 871.
Gregorii duo, Theologus et Nyssenus, quo tempore exstiterint, 204.
Gregorius Theopolitanus conviciis proscissus, causam obtinet, 824, 825. Mittitur ad defectorem exercitum, 827. Ejusdem oratio ad milites, 827, 828, 829. Quomodo paruerit ei exercitus, rursumque Philippicum ducem elegerit, 829, 830. De crucibus ei missis, 836. Ut ei paratæ fuerint insidiæ ab Anatolio mago, 811, 812 Gregorius Theopol. dogmata Severi exterminat, 839. S. Simeonem Thaumastoritam decumbentem adit, 839. Ejus obitus 842. Gregorius Theopolis antistes vir fata gloriæ, 795, 798.
Gregorius Antiochiæ præsul servatur a ruina per terræ motum illata, 826.
Gregorius Magnus quam bene naturam et mores Apostatæ depinxerit, 91, 92, 93. Ejusdem de Græcis disciplinis opinio, 59, 60. Quinam ejus successores, 587, 858. Ut Gregorius Ecclesiæ catholicæ præfuerit, 255.
Gregorii Romani et Joannis Constantinopolitani contentio, 853.
Gregorii Agrigentini elogium, 774.
Gundamus Vandalus Christianorum persecutor, 750, 751.

H

Hæresis contra gratiam Christi, sub Gratiano tyranno, 446, 447. Hæresis Auxentii Mediolanensis antistitis, 172. Apollinaris, 227. 230. Aphthartodocitarum, 783, 784. Anastasii et Nestorii, 505. 506, 507. Eutychetis, Dioscori et Severi expugnata, 594, 595, 705, 706. Hæreses Eunomianorum, Macedonianorum, et Arianorum in quas alias hæreses divisæ: et quibus ex causis, quæque earum ab alia secesserit, 283, 384, 285, 286. Hæreses et sectæ quomodo in varias dissectæ et divisæ sunt hæreses, 284. Hæreses esse oportet juxta Apostoli dictum, 551. Hæresium variarum condemnatio, 256, 257, 258. Hæresum multarum origo et nomina, 868, 869, 870. Item, 876, 877.
Hæretici, ex constitutione Theodosii, qui censendi, 223. Theodosio male accepti, 249. Hæreticorum turbæ, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877.
Harmatius dux, proditor, 670, 671.
Hebræorum adversus Christianos tumultus, 867.
Helias Hierosolymitanus antistes: et quomodo propter Chalcedonense concilium imperatori restiterit, 702, 705. De eodem et Joanne Hierosolymitano, 707, 708.
Helias monachus admirandus, centesimum et decimum excessit annum, 180.
Heliodorus Tricensis episcopus cur depositus, 796, 797.
Heliodori temperantia, 193.
Helion dux Theodosii mittitur ad Persas de pace acturus, 482.
Heliopolitani quantas fidelibus calamitates intulerint, 25.
Helladius Jovis sacerdos, 272. Viros decem morti se dedisse affirmavit, 274.
Helladius Cæsariensis episcopus post Basilium Magnum, 366.
Helles monachus, miraculis clarus, 179, 180.
Heraclides Ephesiorum episcopus, 566.
Heraclides adversus Chrysostomum inducitur, 386, 387. Quid ei acciderit sub Attico, 416.
Heraclius mittit filium adversus Phocam tyrannum, 886, 887.
Herbæ ad statuæ Christi pedes enatæ efficacia, 70. Nomen, 71.
Hermogenes damnatus a Sabbatio, ejusdem tamen consecrationi interfuit, 463.
Herodianus quidam cædem Mauricii prædixit, 854.
Heron episcopus ad Græcam superstitionem prolapsus quam acerbe et misere vita excesserit, 68, 69.
Hesychas monachus in Palæstina celeberrimus, 191.
Hierosolyma varia appellatio, 77.
Hierosolymorum præsules exstincto Phoca, 888.
Hierax humilioris literaturæ magister quam acerbe pro Cyrillo tractatus, 466, 467.
Hilarion (S.) miraculorum editor, quomodo Gazæorum persecutionem vitaverit, 24. Quinam ejus discipuli, 191.
Hilarii Pictaviensis post reditum ab exsilio gesta, 41.

tulerint, 597, 598, 599, 400, 409. In locum, cui nomen Cucusus, proficisceitur; et ut Adelphius, visione divina admonitus, eum exceperit, 405. Ejus ad Constantium presbyterum litteræ pro Ecclesiis: et singularis de exsilio ejus expositio, 406, 407, 408. Illius memoria et nomen quomodo et a quibus primum in album Ecclesiæ relatum, 490, 491, 492. Ejus hostes omnes quam male perierint, 426, 427. Ut in ulterius exsilium amandatus fuerit; de scriptis ejus; et quomodo vita hac relicta in cœlum migrarit, 427, 428, 429. Quomodo fuerint ejus reliquiæ reductæ: et de miraculis quæ acciderint injustum ejus exsilium deprædicantibus, 536, 537, 538. Quidam ejus discipuli sanctitate et doctrina conspicui, 566.

Joannes (ut) Antiochenus et Theodoritus cum suis, consilioque cum Nestorio coacto Cyrillum et Memnonem sedibus episcopalibus ejecerint: et ut ipsos id ausos synodus abrogarit, 514. Joannes Antiochenus et sanctus Cyrillus quomodo in gratiam redierint, idem senserint, et jubente imperatore Nestorii abrogationem ratam habuerint, 515, 516, 517.

Joannes successor Cyrilli Hierosolymitani, 267, 270.

Joannes divinus Cyrilli successor, 502.

Ioannes Hierosolymitanus patriarcha quomodo in communionem a sanctis Patribus receptus, 707, 708.

Joannes Alexandriæ episcopus, 686.

Joannes alter ejusdem successor, *ibid.*

Joannes Apameæ episcopus, 250.

Joannes Ægyptius monachus clarissimus, 179.

Joannes et Pianimon celeberrimi monachi, 182.

Joannes Romanus antistes, ut Byzantium se contulerit, 746.

Joannes Chozebites et de ejus sanctitate, 756, 757.

Joannes Tabennesiotes Alexandriæ episcopus, 673. Quomodo Romam profectus Felici Romano episcopo persuaserit, ut is Acacio repente episcopatum abrogaret, 679, 680. Exsilio mulctatur ab Anastasio, 695.

Joannes Thrax dux Orientis, 822.

Joannes Timostrati filius, pro itor, 850.

Joannes, Carbonus dictus, Romanus Præsul, 785.

Joannes Misericors Cyprius episc. Alexandrinus, 887.

Joannes, cui patria Sirmis, novæ Romæ episcopus, 785.

Joannes Jejunator, 794. Plura de eodem, 853.

Joannes Gotthus, et de ejus tyrannide, 450, 451.

Joannes Grammaticus Philoponus cognominatus quis fuerit, et de ejus dogmate, 870, 872, 873, 874. Tritheitarum præfectus, 878.

Joannis Eleemosynarii cineres, 853.

Joannis monachi virtutes et consilium Theodosio datum de expugnando Eugenio, 310.

Joannitæ qui cognominati, 390. Graviter accepti, 391.

Jovinianus exauctoratus imperiali aula exactus a Juliano, 52. Jovinianus Pius imperator renuntiatur in Perside, et quomodo, 94. Quomodo episcopos exsules revocarit, statuta Christianorum sacra in Ecclesiis honorifice restituerit, et idolorum cultum sustulerit, 95. A præsidibus Ecclesiarum quoad dogmata conveniatur, et quomodo, 96, 97, 98. Ejusdem præclarissimum verbum, accepto a Macedonianis libello supplici, 97, 98. Ejusdem de rebus divinis affectio et sententia, 102. Ut in Dedastanis, non sine magna piorum omnium jactura, vita excesserit, 103, 104. De ejusdem imperio, *ibid.* De ejus militibus, 110, 111.

Joviniani tyranni cædes, 449, 450.

Jovius Italiæ præfectus, 420, 422.

Jovis templum apud Apamenos, quomodo dirutum, 276, 277.

Judæus (ut) paralyticus in baptismo sanitatem receperit, sacris præsidente Attico Constantinopolitano, 461, 462. Ut Judæus dolo sæpe baptizatus, ad Paulum e iam Novatianorum episcopum venerit baptizandus: et ut aqua baptismi subito evanuerit, 471, 472. Judæi cujusdam impietas simul et crudelitas, 739, 740. Ferro tandem cæditur, 741. Judæi propter irrisa Christianorum sacra, quam vindictam pertulerint, 470. Judæi, etiam inviti Christum verum Deum esse quando professi, 75, 77. De vestibus eorum, quæ crucis signis radiorum instar conformatis, sunt consignatæ, 78. Eorumdem in Christianos odium et minæ Juliano eis templi Hierosolymitani restaurationem permittente, necnon suppellas ferente, 72, 73, 74. De Judæorum Alexandriæ concitata seditione et expulsione, 466, 467. De his qui in Creta vagati, postea Christianismum susceperunt, 552, 553.

Julianus Sabas, monachus virtute præclarus, revelationem de cæde Juliani prævaricatoris apud Persas, quomodo habuerit, 82.

Julianus monachus laudatissimus, et ut monasticam in solitudine vitam reliquerit, Christi gregem tutaturus, 150, 151.

Julianus Marciani imperatoris frater, 587.

Julianus prævaricator qui fuerit, unde ortus, et quibus studiis Romanorum imperator fuerit renuntiatus, 5, 6, 7, 8, 9.

Julianus apostata, arrepto imperio, omnia ad voluntatem suam agit, ridetque Constantium, 10. Res stupenda quæ ipso Thraciam versus procedente accidit, *ibid.* Constantinopolim ingressus, salutatus est imperator, 11. Quam impudenter et aperte religionem abjurarit, 12. Quomodo in idolorum fanis versaretur, et inter sacrificii oblationem in horrenda spectra inciderit, *ibid.* Consternationem afferebat omnibus tantum ejus in religionem odium, 13. Christi religionem colentibus fit infestus, 13, 14. Constantiam civitatem juri Gazæorum adjudicat, nomen mutat in Gazæ portum, 14. Quid Cæsareæ fecerit propter idolorum templa, *ibid.* Christianis tributa imposuit, 15. Quomodo, ut favorem plebis sibi conciliaret, passim omnes episcopos a Constantio in exsilium pulsos revocari jusserit, 16. Quomodo reliquos persecutores exsuperaverit, 26. Epistola ad populum Alexandrinum missa propter Georgii cædem, 20, 21. Quomodo res in foro venales pollui contaminarique jusserit, 31. Ad Pontificem Galatiæ Arsacium epistola, ut Christianorum mores consectetur imitando, 48, 49. Quæ contra pietatem Christianam impius egerit, et quomodo callide copias ad deorum cultum, 50, 51. Ejusdem decreta contra Christianos publicata, et ut pecunias exigere cœperit, 53. Responsum ejusdem ad Christianos de rectoribus provinciarum apud ipsum expostulantes, *ibid.* Quomodo lege caverit ne Christianorum pueri Græcarum artium et institutionum disciplina erudirentur, 54. Quomodo expeditionem adversus Persas molitus, Antiochiam venerit; ibique propter barbæ prolixitatem scommatibus affectus, contra Antiochenos librum, *Misopogona*, id est *barbæ osorem*, scripserit, 60, 61. Quid eidem in Antiochenorum luco Daphne acciderit, 61, 62, 63. Statuam Christi, suamque ejus locum constituturus, dejicit: et quod miraculum de repente apparuerit, 70. Quomodo religionem nostram exstinguere conatus, Judæis ipsis permiserit Hierosolymis templi restaurationem, 72. Ejusdem in reliquias sanctorum sævities, per Judæos et Græcos, 52. Clericos, senatorum munere fungi jussit, et annonam Ecclesiarum dæmonum ministris ascripsit, 53. Qua ratione denuo idololatriam Græcorum vehementius comprobarit, 44, 45. Quomodo arte et dolo idololatriam confirmaturus, religionis Christianæ ritus idolorum fanis accommodare instituerit, 46, 47. Quomodo legationem Persarum nihil moratus, impetu in Persidem facto, temere et per errorem naves ad Euphraten exuri jusserit, et prælio commisso, lethaliter vulneratus interierit, 78, 79, 80. Quæ divinæ visiones quibusdam apparentes, ejus apud Persas extremam cædem portenderint, 82, 83. Ejus verba, præcipue in Christum, 85, 84. De lugubri ejusdem oratione, a Libanio Sophista Syro conscripta, 85, 86. Quantus fuerit scommatum consectator, 87, 88, 89. Ejusdem ingenium, mores, gestus corporis, mors et sepultura, ex Gregorio Theol., 91, 92, 93. Cadaver ejus quomodo sepultum a Joviniano, 103. Juliani et Valentiniani dissidium, religionis causa, 110. Julianus prævaricatoris avunculus quam ærumnose vitam finierit, 66, 67. Conjugis ad ipsum verba, 69. Quam superstitiosus et infensus Christianis, 19, 20, 21, 22.

Julius Cæsar omnium mulierum vir, et omnium virorum mulier, 178.

Jusjurandum violatum, 670, 671.

Justa Justinæ filia, virginitatem complexa, 177.

Justina mater Valentiniani molestiam Ambrosio episcopo Mediolanensi exhibet, et ecclesias ibi turbat, 259, 260. De Justina imperatrice et de Valentiniano ejus filio, 176, 177.

Justinianus Magnus imperio suscepto professionem et fidem Chalcedonensem defendit: et quomodo ejus uxor magis ad eos qui unam Christo naturam tribuebant, fuerit inclinata, 742, 743. Res ab eo gestæ plures, memoratu dignæ, 744. Christianos miseratur, 751. Ejus avaritia et prodigalitas juxta Evagrium, 764. Instaurat sapientiæ verbi Dei templum, 764, 765. Quam addictus factioni Cyaneæ, 766, 767. Ut a recta fide desciscens, Christi Domini corpus ante passionem impatibile professus sit, 780, 781, 782, 783, 784. Quomodo mortuus, et de opinione ac fide ejus, 786. Ubi sepultus, 788.

Justini primi imperium; et quomodo fuerint ab eo sublati Amantius eunuchus, Theocritus, et Vitalianus, 751, 752. Ejusdem et Antiochenorum luctus ob terræ motum, 753.

Justinus socium imperii Justinianum sibi legit, 742.

secundum Anastasium et Nestorium hæreticos, 505, 506.
Maria Ægyptiaca, et de ejus cum sancto Zozima sermonibus, 738.
Marianus monachus, 195.
Marinæ, Arcadii imperatoris filiæ, pietas et virtus, 430, 440.
Marinus Demophili successor, 267.
Marini Syri adversus Vitalianum expeditio, 717.
Maris Chalcedonensis episcopus quam animose Julianum cerpserit, et quid illi responderit Apostata, 45, 46.
Maris Dolichæ oppidi episcopus, 231.
Marosas monachus, 194.
Mars diis ridendos tanquam spectaculum exhibetur, 652.
Martyres cultum Juliani respuunt, 7. Quinam sub Juliano apud Gazæos passi, 22, 23. Quinam item in Phœnice et Heliopoli, et Arethusæ apud Syros passi, 23. Martyres sub Honoricho persecutore, 749. Martyres Phryges, et Ancyrani, Juliano imperante, 27, 28. Martyrum quadraginta reliquiæ ubi, quando, et quomodo inventæ, 456, 457, 458, 459. Martyribus gloriam invidebat apostata Julianus, 46, 52.
Martyrius Cilicum episcopus, 245.
Martyropolis prodita, 830. Tandem recuperata, 831. Iterum circumsidetur a Commentiolo, 832.
Maruthas (ut) Mesopotamiæ episcopus Christianismum apud Persas induxerit, 472, 473.
Matthæi (S.) evangelium ubi inventum, 716.
Mavia Arabiæ regina quomodo bellum contra Romanos ceperit, ac mox cum iisdem pacem sanxerit 205.
Maurianus consulitur a Zenone imperatore de successore imperii, 689.
Mauricius quomodo lectus Orientis dux a Tiberio, creatusque deinceps imperator, 813. De ejus designati ne ad populum oratio per eumdem Tiberium, 815, 816. De ejus conjugio, et conjuge ejus Augusta, 818. Qualis, quibus moribus, quo genere, et quibus animi affectionibus fuerit, 817, 820. De prodigiis quæ ei imperium portenderunt, 820. Quam splendide Chosroen regem Persarum profugum exceperit, restituerit, 834, 835. De his quæ ad tumulum S. Euphemiæ martyris fecerit, 849, 850. Mauricius, seditione contra eum Byzantii facta, saxis petitur, conviciisque proscinditur, 857. Ejus fuga, 860. De verbis in cæde liberorum prolatis, *ibid.* Nudantur cadavera, et conspicientibus lacrymas excutiunt, 862. Prædicta fuit hæc cædes a dæmonibus Alexandriæ, 864. Ut aliquo ante cædem tempore, Deum oraverit, ut ei pœnas hic dare divinæ vindictæ permitteretur, 865. De ejus corona, 866.
Maurusiorum congressus cum Vandalis, 750.
Maximianus post Nestorium quomodo sedem Constantinopolitanam adierit, qualisve exstiterit, 521, 522.
Maximinus de pace actus legatur ad Persas, 482.
Maximus Seleuciæ pastor, 544.
Maximus Antiochiæ antistes, 598.
Maximus philosophus, Juliani seductor, 83. Conviciis ab Antiochenis proscinditur, 85.
Maximus philosophus Cynicus, et quid de eo circumferatur, 240, 241.
Maximus philosophus, Ephesius, Julianum ad imperandi libidinem excitat, 7.
Maximus tyrannus, et de ejus rebellione, 258, 261. Quomodo victus a Theodosio, 262, 263. Ejusdem tyrannis et cædes, 605.
Mazaca civitas, nunc Cæsarea, 15, 16.
Mediolanum commotum quomodo sedatur ab Ambrosio, 174, 175.
Megalopolis pro Constantinopoli, 244, 245.
Mela monachus : et quid de eo memoriæ proditum, 190, 191.
Melchitæ hæretici, 882.
Melena mulier sanctitate conspicua, 565.
Meletius, Paulinus, et Euzoius, tres eodem tempore Antiocheni episcopi, 40.
Meletius a Macedonianis sejunctus, 97.
Meletius vir divinus a Valente in exsilium pellitur, 139.
Meletii reductio ingentem in plebe Antiochiæ contentionem genuit, 225, 226. Ejusdem ad Paulinum verba, 228, 229. Meletii de Ecclesiis cura, 250, 251. Obitus, 240. Ejusdem reliquiæ Constantinopoli Antiochiam translatæ, 248.
Memnon Ephesi antistes quomodo depositus, et restitutus, 515.
Menas expulso Theodosio, sedi Constantinopolitanæ præest, 743, 745, 774.
Menas præfectus Ægypti, et de visis ab eo portentis, adjuratisque, in Nilo flumine, 855.
Mensis Panemus apud Romanos quis dictus, 731. Quis item Gorpiæus, 733. Artemisius, 734 Xanthicos, 742.
Mercatoris cujusdam ad mortem usque amor pro filiorum incolumitate, 316.
Metaxa quid sit, 788.
Michaelem Archangelum vita defunctum confinxit, Alamundarus, 711.
Michææ prophetæ veteris et illustris reliquiæ qua ratione inventæ, 533, 534.
Militis egregii memoria carminibus a Saracenis celebrata, 205. Ut milites Orientis exercitus per seditionem imperium detrectarint, frenosque imperiales rejecerint, 822, 823, 824, 825, 826, 827. Traduntur in aliam sententiam oratione Gregorii, et parere recipiunt, 828, 829. 830.
Miraculum insigne quod ad monumentum Glyceriæ unguento scaturiens ad Heracleam Perinthi accidit, 850, 851. Aliud contra blasphematores Dei genitricis editum apud Græcos, 852. Miraculum potentiam Christi exhibens, et vindictæ divinæ adversus impios judicium ostendens, 69, 70. Aliud de effigie Christi non manufacta, 759. De signo crucis, 758. De imagine Dei Genitricis in cupresso procera et ingenti occultata, 545. Aliud memoria sempiterna dignum de imagine Dei Genitricis in odium Anatolii magi, 812, 813. De eo quod puero Hebræo a sanctissima Dei Matre contigit, 772, 773. Miraculum fontis exsiccati et puellarum canarum, 622 Miraculum divinum in animadversione cujusdam ex cubiculariis Valentis, propter sanctum Aphraatem, 150. Miraculum Macedonii mortui, 695. Miraculum incredibile Sergiopoli editum dum obsidione cingeretur, 761. Aliud quod accidit ad monumentum sanctæ Euphemiæ super decisione duplicis fidei decreti orthodoxorum et hæreticorum, 593, 594. Aliud Leoni aquam cæco quærenti oblatum, 626, 627. De Judæo sæpe baptizato, 471, 472. Aliud a Sylvano Trojanorum antistite editum quoad navim onerariam, 527, 528. De septem puerorum resurrectione post trecentos septuaginta duos annos, 541. Miraculum, quod excisis linguis Christiani sint locuti, 749. Miraculum fontis Emmaus et arboris Perseæ Hermopoli morbos incurabiles sanantium, 71. Miraculum sanguinis e monumento S. Euphemiæ profluentis incredulitatem Mauricii castigavit, 349, 350. Aliud quoad baptismum ab Ariano collatum, 711. De Judæo sanato, 461, 462. De puero per aerem surrepto ; dum Proclus, imperator et multitudo supplicationibus in campo vacarent, pro compescendo terræ motu, 543, 544. Miracula duo in reductione divi Chrysostomi, 536, 537, 538, 539. Miracula Pauli Novatianorum episcopi duo, 534, 535. Donati et Theotimi antistitum, 328, 329. Et Epiphanii, 330, 331. De his quæ templi Hierosolymitani reædificationem Judæis institutam consecuta sunt, 74, 75, 76, 77. Miracula quædam Euthymii, monachi Palæstini, 564, 565. Alia quædam adhuc exstantia S. Symeonis monachi, 563.
Misenus episcopus, 680, 681, 683.
Mithra quid apud Persas, Mithrion item ac Mithriaca, 18.
Mithrii templi demolitio, 271.
Modestus Edessenorum præfectus, pugno cæsus a Valente, 143, 144.
Monachus opus non faciens, similis est avaro, 180, 181. Monachi ob quinque causas omnia faciunt, 199. Monachi insomnes, 624. Monachi pabulatores sive pascentes, 192. Monachi Palæstini quid scripserint ad Alcisonem de Macedonio et Flaviano, 697, 698, 699. Quam acres synodi Chalcedonensis defensores exstiterint, eorumdem vita et conversatio, 191, 555, 556, 557. Monachorum Nitriensium zelus pro Cyrillo, 468. Monachorum quorumdam dicta et gesta præclara, 198, 199, 200. Monachorum multorum virtutis laude conspicuorum nomina, 178, 179, 180, 181, 182, 183. Monachorum Ægyptiorum quæstio de Deo cum Theophilo Alexandriæ episcopo, 370, 371, 372. De monachis quatuor fratribus cognomen Longorum sortitis, 371. De his qui Syria et finitima Perside fulserunt, 192, 193. De monachis Cœlesyriæ et Antiochiæ, et aliis qui in Galatia, Cappadocia, Bithynia et ad Pontum Euxinum philosophati sunt; et causa, cur veteres monachi longævi fuerint, 194, 195, 196.
Monarchæ primum nomen a quo usurpatum, 723.
Monogamia Romanis ditionibus damnosa exstitit, juxta Procopium, 178.
Monomachia Romæ sublata ab Honorio, et qua de causa, 359.
Monophysitæ qui dicti, 868. Eorum dogma, 871. Julianistæ qui vocati, 868.
Monstra quæ apparuerunt sub imperatore Mauricio, 854, 855. De aliis quibusdam, 857. Monstrorum duorum humana specie magnitudo et brevitas, 307, 308.
Montanistæ ut Pascha celebrent, 289.

Palladius præfectus, et de ejus in Ecclesiam impetu, et sævitie, 156.
Palladii cursoris celeritas admiranda, 181.
Pampreples, Leontius et Illus tyranni victi a Theoderico, 688, 689.
Pan et Priapus traducti, 553.
Paneas civitas Phœniciæ cur sic dicta, 69.
Panis Eucharisticus in lapidem conversus, 564.
Panis et Panopolis urbs, 519, 521.
Pansophius, invitis Nicomediensibus, in locum Gerontii subrogatur, 367.
Pascasinus nomine Leonis Romani antistitis interfuit synodo Chalcedonensi, 598.
Pascha solum unum verum esse astruxit Origenes, 296. Pascha consuetudine magis antiqua quam lege ulla, juxta Patrum traditionem, a veteribus celebratum, 292, 293, 294. Paschatis celebrandi quæstio apud Novatianos, 287, 288. De Paschæ festo celebrando sententia et judicium Nicephori, 289.
Passarion (S.) diaconus, 455.
Patroclis prætextus, 692, 693.
Pauliani hæretici, 877.
Paulini et Meletii dissidium quomodo compositum, 225. 226.
Paulinus, Euzoius et Meletius, eodem tempore Antiochiæ episcopi, 10. In locum Meletii Antiochiæ subrogatur, et quomodo, 33. Divini Meletii conditionem præsente Sapore duce rejicit, 228, 229.
Paulinus (ut) magister propter malum sibi ab Eudocia datum, capitali supplicio affectus sit, 485, 486.
Paulinus incantator et maleficus, quomodo punitus una cum filio, 850, 851, 852.
Paulus monachus qui patria Telmisus, 194. Paulus monachus in Apamensium eremo, 195. Paulus in Pherme monachus quingentorum dux, 185.
Paulus Ephesi episcopus, restitutus, 666. Exigitur rursus, 672.
Paulus cognomento Niger hæreticus, 876
Pauli (S.) episcopi Constantinopolitani reliquiæ ut fuerint Constantinopolim translatæ, 246.
Paulus lector cum Joan. Chrysostomo citatur ad synodum, 383.
Paulus Antiochenus Severi successor, et de ejus actibus, 733.
Paulus Novatianorum antistes, quænam admiratione et memoria digna egerit, 534, 535. Ut Paulo Novatianorum episcopo Judæum baptizaturo, unda derepente evanuerit, 471, 472.
Pauperum curam quantam gereret Atticus episcopus, 487.
Pax mollitiem, desidiam et timiditatem parit, 479. Pax publica aliquid semper de severitate constitutionum remittit, 491. Pax inter Romanos et Persas facta, et demum firmata, 479, 480, 481, 482. Pacem cum externis compositam domesticæ seditiones subsequi consueverunt, 96.
Peccatum solum in hac vita exhorrescere nos convenit, 427, 429.
Pelagia cur ita vocata, pro Margarita, 503.
Pelagius vir apostolicus in exsilium a Valente deportatus, 139.
Pelagius vir præclarus a Zenone imperatore occisus, 689.
Pelagus urbis Constantinopolitanæ regio, 554, 556.
Pepuzitæ qui, 289.
Percussores subornati S. Joannis Chrysostomi, 398, 396.
Pergamius Ægypto præfectus, 674.
Perinthius antistes Byzantii : et quid ei acciderit propter mutatum vasculum æneum unguenti fluentis e tumulo S. Glyceriæ, 850, 851.
Perozes Persarum rex Nephtalitarum duci adorationis honorem præstitit, 713. Cæditur ab iisdem, *ibid.*
Persoarmenii populi, 796.
Persæa Hermopoli ἀλεξιφάρμακος arbor, 71, 72.
Persas quomodo Deus in favorem Theodosii pii principis sit persecutus, 444, 445. Persarum in Christi fideles crudelitas, 474, 475. Persarum et Romanorum dissidium propter Christianismum a Persis vexatum, 479, 480, 481. Ut cum Romanis pacem fecerint, ruperint, et de eorum pugna, 713, 714, 715, 716. Persas inter et Romanos pacta soluta, 796, 797. Persarum pugna ad Martyropolim commissa cum Philippico, 851.
Persecutio Judæorum adversus Christianos Alexandriæ, 466, 467. Persecutio Christianorum post demolitionem templorum idolorum Alexandriæ, 271, 272. Persecutio in Phœnice et Heliopoli et Emesa crudelissima, 25. Persecutio divina contra Roilam Scytharum Nomadum ducem et Persas, 444. Persecutio adversus D. Chrysostomum, unde nata, 550, 551, 553, 553, 554. Alia adversus Eusebium, Nestabum, et Zenonem quam gravis, 22, 23. Persecutio Valentis adversus Consubstantialis cultores, 139, 140, 141, 142. Ejusdem et Arianorum adversus monachos Ægypti et alios pios viros, 153, 154, 155, 156. Persecutiones adversus Chrysostomi sectatores, 399, 409, 410, 411, 412, 413.
Persecutores Christianorum, gratiosi maxime apud Julianum gravia divinitus passi, 66, 67.
Pestilentia sub Juliano prævaricatore quanta, 83. De illa quæ, Justiniano regnante, orbem quinquaginta et duos annos occupavit, 762.
Pestis, fames et siccitas in Oriente, 602. Pestis et fames exorta Romæ ab Alaricho obsessæ, 421, 422.
Petritæ hæretici, 877.
Petri apostoli templo pepercit Alarichus, 423.
Petrus Hierosolymitanus, 773.
Petrus Gregoriorum administer ubi et quo tempore fulserit, 201.
Petrus Athanasii comes assiduus, et communibus piorum votis et calculis successor, ab Arianis pellitur, 151, 152, 153.
Petrus Galata monachus, 193.
Petrus Basilii frater, qualis vir exstiterit, 137.
Petrus Cnapheus, qui primus ter sancto hymno addidit : *Qui passus es pro nobis* ; et de aliis ab eodem institutis in Ecclesia cæremoniis, 633. 634. Profugus revocatur, 663. Rursus expellitur, 672. Restituitur, 677. Quam impius, 879, 880. 882.
Petrus frater Mauricii Europæ præfectus ; et de rebus ab eo gestis, 857, 858. Repudiatur ab exercitu, 859. Ferro necatur, 863.
Petrus Moggus Alexandriæ episcopus, 673, 674. Mores ejus inconstantes et versipelles, 677, 678. Ejusdem ad Acacium litteræ, 678. Seditionis auctor, 683. Expungitur, 685.
Petrus presbyter Alexandrinus, et de ejus cum Theophilo inimicitiis, 373. 374.
Petri Alexandrini antistitis litteræ exponentes quæ mala et clades Valens et Ariani in Ægypto viris piis intulerint, 156, 157, 158, 159.
Petrus Gazæ episcopus, 699.
Phalli omnem merentur risum, 552.
Phallorum simulacra, per forum traducta, 271.
Phantasiastæ hæretici, 869.
Φαρμαχέα quomodo Ἱεραπεία dicta, 488.
Philippicus præfectus Orientis et de rebus ab eo gestis, 822. Dux iterum legitur, 830
Philippus Sidites, qualis fuerit, quam ægre tulerit postponi Sisinio in episcopatu Constantinopolitano ; et de ejus scriptis, 500, 501.
Philoponus. *Vide* Joan. Grammaticus.
Philosophi est rebus ad necessitatem, non ad voluptatem frui, 329. In philosophos a Valente qua de causa animadversum, 203. Philosophorum et virorum quorumdam divinorum in Ægypto sub imperio Valentis catalogus, 178, 179, 180, 181.
Phocas Romanorum imperator quomodo renuntiatus, 858, 859, 860, 861. Leontiam Augustam declarat, *ibid.* Ad cædem Mauricii rapitur, *ibid.*, 862. Lacessitus conviciis a Prasinis, sævit in plerosque, 867. Quomodo et a quibus ei abrogatum sit imperium, 868, 886. De fœda ejus cæde, *ibid.*, 887. Quæ loca sub eo per Chosroen occupata, 888.
Photinus (ut) Phocam tyrannum primus comprehenderit, 887. Photini error damnatus, 256.
Phryges pro Montanistis, 289.
Physcon monachus, 191.
Piammon monachus clarissimus, 182.
Pictor quidam Servatorem habitu et forma pingere ausus, facinoris pœnas dedit, 622.
Pietas quam necessaria principibus viris, 438. Veræ pietatis officia quomodo comprobata, 25. Pietas Justiniani in Deum, 783 Pietas etiam ab Arianis violata, 162. Pietas et felicitas in Mauricio, 819.
Pior philosophiæ monasticæ professor eximius, 186, 187, 188
Placidia et Valentinianus a Joanne tyranno pulsi ad Theodosium migrant, 450. Placidia Valentiniani et Eudoxiæ filia, captiva a Genserico abducitur, 603.
Placillæ Theodosii conjugis pietas et virtus, 323. Obitus, 324.
Plinthas Arianorum sectator, 286.
Pluvia ignea, 620,
Podagra corripiuntur ut plurimum incolæ Constantinopoleos, 861.
Pœnitentia Theodosii imperatoris, 318, 319, 320, 321, 322. Populi Antiocheni propter excitatam seditionem et tumultum, 325.

bellica Attilæ, Alarichi et Gizerichi Gothorum, 578, 579, 580.

Romanus monachus, 193.

Romani quanta Juliano imperante mala perpessi, 84. Romanorum pax cum Mavia regina quomodo sancita, 205, 206. Eorum inhonesti mores a Theodosio, cum in Italia moraretur, sublati, 264, 265. Romanorum adversus Persas certamen, 479, 480. Calamitates, cæso Mauricio, 862, 863, 866, 867. Pugna cum Varanio Persarum duce, 832. Eorumdem clades sub Justino, 797, 798. Romanorum res cum Chagano Abarum duce, 843, 844.

Romulus ultimus Romanorum imperator a Romulo primo rege, 1333 annis, 604.

Ros princeps, et quæ gens eo nomine significetur, 524.

Roris guttæ in sagis Juliani ac militum ejus formam crucis repræsentantes, quid arguebant, 11.

Rufinus ecclesiasticæ Historiæ interpres S. Theodorum convenit, 65.

Rufini magistri et Theodosii gementis colloquium, 318. Rufini summam rerum apud Arcadium consecuti, et imperium affectantis quam miserabilis finis, 340, 341.

S

Sabbas monachus, 565.

Sabbas, magnus et sanctus vir, mittitur ad imperatorem, et transigit inter ipsum et Heliam, offendiculo sublato, 703. De ejus dicendi libertate pro sancta synodo Chalcedonensi, 704, 705. Ut vitam sub Justiniano finierit, 771.

Sabbatianorum hæresis unde orta, 287, 288.

Sabbatius presbyter apud Novatianos, et de ejus hæresi, 287. Ut a Novatianorum ecclesia discesserit, et episcopatum illegitime invaserit, 462, 463.

Sabel legatus Persa, martyr, 50.

Sabellii error damnatus, 236.

Sabellianistæ hæretici, 877.

Sacerdotes a Vandalis quam male habiti, 750. Honorati ab exploratoribus Cabaonis, *ibid.*

Sacerdotium imperiali majestati prælatum, 320.

Sadducæorum de resurrectione opinio falsa, 540.

Saenes (ut) Persa martyrii certamen pertulerit, 477.

Salamines monachus qualis, 191.

Salus reipublicæ ex pietate sola, 438.

Salustius Hierosolymorum episcopus, 768.

Salomon Antiochiæ presbyter, 686.

Samosateni quam ægre pastoris sui Eusebii tulerint exsilium, 140, 141.

Sandaliis sparteis usus est Silvanus episcopus, 527,

Sapientiæ Dei templum cur incensum odio Justiniani, 748. Instauratur ab eodem, 764, 765.

Sapientum verba tanquam boum stimuli sunt, 588.

Sapores dux, vir præclarus, et de constitutione divina Gratiani executioni per eum mandandæ, 225, 228, 229.

Saracenorum gens unde originem traxerit, et quomodo Christianismo imbuta fuerit, 607, 606. Saracenorum exercitus contra Romanos quomodo perierit, 481.

Sarus post Stiliconem militum præfectus; et de rebus ab eo gestis, 423. Sarus tyrannus quomodo cæsus, 449.

Sauromatarum deformitas, obitus Valentiniani magni causa, 176.

Scenitæ Barbari, 711.

Scenolatræ hæretici, 869.

Scholares sacri palatii, 623.

Schismata quæ post quartam et quintam sanctam synodum in Ecclesiam irrepserunt, 868, 869, 870 *seqq.*

Scientia humana et divina, juxta Basilium Cappadocem, 200.

Scripturarum sacrarum expositio in Cypro et Cæsareæ Cappadocum quando fieri solita, 297.

Scytharum ecclesia quam in fide constans, invito Valente, 164, 165.

Seoe ductu Cabades regnum recipit, 714.

Sectarum auctores quomodo in factiones varias abierint, 282. Sectarum quarumdam ab Ecclesia diversarum origo, 868, 869, 870.

Secundus Joannis Chrysostomi pater, 343.

Seditio ingens propter accessionem illam: *Qui crucifixus es pro nobis*, quam ter sancto hymno additam voluit Anastasius, 726, 727. Seditio Alexandrinæ plebis in Græcos superstitiosos et Georgium Arianum episcopum, defuncto Constantio, 18. Ejusdem alia coorta propter Proterii successoris Dioscori ordinationem, 598, 599. Renovatur, 611. Seditio Byzantii propter Anatolium magum, 812. Alia, *ibid.* Contra Mauricium, 857. Seditio Judæorum et plebis Alexandrinæ sub Cyrillo recens episcopo creato, 466, 467. Seditio Mediolani exorta post extinctum Auxentium; de eligendo episcopo, et quomodo sedata, 174, 175. Seditio Thessalonicæ, et quæ cædes ex ea sit consecuta, 315, 316. Seditio Romæ propter duos episcopos simul creatos, 710, 711. Seditio in Palæstina propter Theodosium quemdam monachum, 599, 600. Alia Constantinopoli mota, quæ cognomen Νίκα sortita est, 748, 766, 767. Seditio inter Judæos et Christianos Antiochiæ orta, 867. De Antiochena ob ignominiosam statuarum dejectionem; et ut indignationem ea de causa imperatoris Flavianus lenierit, 324, 325. Quem finem habuerit, 326, 327. Seditiones variæ apud varias gentes propter eversionem idolorum, 276. Seditiones domi plerumque concitantur, pace cum exteris composita, 96.

Seges satoris potius quam messoris est, 94.

Seleucia obsessa, 800.

Selenas Gothorum episcopus, Ulphilæ subscriba quam Arianis addictus, 285.

Septem (de) fratribus Ephesi excitatis et septem Dormientibus in Germania, 541, 542.

Serapis qui fuerit, et de ejus templo, 598. Serapis Magnus, deus Græcorum, 19, 20. Serapidis templi eversio, 271, 274. Ut eo everso hieroglyphicæ litteræ crucis inventæ sint, futuram vitam significantes, 274. Serapidis simulacrum quantum, quomodo factum, et de opinione apud superstitiosos de eo non tangendo, 275. Ejusdem in partes minutas dissectio, 276.

Serapio celebris monachorum pater, 180. Serapion Magnus, monachus, 187. Serapionis Magni de mentis purgatione, de charitate et temperantia dictum, 200. Serapion quo nomine Severianum accusarit, 369. Serapion, Heracleæ episcopus, a Joanne Chrysostomo creatus, 388. Joannis Chrysostomi familiaris, 383.

Sergiopolis obsidio et de reliquiis S. Sergii martyris, nec non de cruce eo missa per Justinianum et Theodoram, 761.

Sergii (S.) Deus invocatur, 624.

Sergio (S.) quæ dona data a Chosroe Hormisdæ filio, 836, 837, 838.

Sergius, Constantinopolit. episcopus, 838.

Sergius hæreticus doctor apud Armenios, et de ejus cane, 885.

Sericum unde primum Constantinopolim allatum, 787, 788.

Servus pro magistro seipsum ad mortem obtulit, 316.

Sesostris Ægyptiorum rex, quomodo reges quatuor currum suum trahentes, illo jugo liberaverit, 845.

Severa et Justina imperatrices: et de filiis utriusque, 176, 177.

Severianus (ut) Gabalorum in Syria episc. a Joan. Chrysostomo urbe ejectus, 368. Severiani etiam post reconciliationem adversus Chrysostomum processus, 381, 384, 385. Severianus impuro Porphyrio jungitur, 412.

Severianus, Arethusæ antistes, 701, 702.

Severitæ qui dicti, 869, 870, 876.

Severus imperator, 604.

Severi impii hæresis, 705, 706. Sævities, 707. Severus impius, ut post Flavianum sedem Antiochenam occuparit; de ejus vita, et ut concilium Chalcedonense anathemate involverit, 699, 700. Ejus scripta ubique comburenda sub capitis supplicio, 745. Quid de ejus impietate ex litteris ad Alcisonem missis colligatur, 700, 701. Quid item de eodem referat Epiphaniensis Evagrius, *ibid.* Severus, episcopus Antiochenus, ut Alamundarum sua contagione inficere contenderit, 711, 712. Ut ei lingua radicitus excisa sit, 723, 733. Revocatur ab exilio, 745. Feritur anathemate, 744.

Siccitas maxima Juliano imperante, 84. Maxima item in Oriente, 602. Siccitates flammeæ, 425.

Signi crucis potestas adversus dæmones, 714. *Vide* Crux.

Sildnandus a Narse victus, 756.

Simiæ templum cur non eversum sicut et alia Alexandriæ idolorum fana, 273, 274.

Simulacra deorum Alexandriæ comminuta, et quomodo, 270, 271, 272. 273. Quomodo elaborata, 275.

Sisinius Novatianorum episcopus quæ de concordia ecclesiarum in secunda sub Theodosio celebrata synodo, 248. Sisinii presbyteri Novatiani doctrinæ; urbanitas etiam, jucunditas et elegantia in consuetudine quotidiana, 302, 303, 304, 305. Sisinii visio quoad Eutropium, 399, 400. Sisinius post Atticum quomodo ad sedem episcopalem sit promotus, Philippo Sidite ei postposito, 500. Sisinii obitus, et morum ejus succincta narratio, 502.

Siti (de) præclarum cujusdam monachi dictum, 198.

Sittas decurio, proditor, 830. In crucem agitur, 835.

Socordia in hominibus molliter et dissolute viventibus, 798.

Themistius philosophus quid de Joviniano scriptum reliquerit, 102, 103. Quibus verbis Valentem adduxerit, ut de persecutione aliquantulum remitteret, 204.
Themistius philosophus Agnoetarum dux, 878.
Theocritus cur a Justino occisus, 731, 732.
Theoctistus monachus, 561, 566.
Theoctistus Arianus, 283.
Theoderichus Scythicorum ordinum dux Mauricii impetum reformidans fuga sibi consulit, 814. *Vide* Theuderichus.
Theodoriti presbyteri, sacrorum custodis, cædes, 22.
Theodoritus ecclesiæ Cyri præsul, qualis vir, 502. Ut episcopatu sit privatus, et contra duodecim Cyrilli capita dixerit, 514, 515.
Theodoritus Cyri antistes S. Joan. Chrysostomi sectator, et de ejus scriptis, 566, 570.
Theodoritus et ejus opera damnantur, 776.
Theodora Justiniani conjux, ut eos tuebatur qui unam naturam in Christo admittebant, 716, 742. Theodora Alexandrina quam illustris et sancta femina, 739.
Theodorus (S.) confessor admirandus, 64, 65.
Theodorus monachus, 194.
Theodorus Tyro, martyr, 31.
Theodorus a Græcis et oraculo eorum in imposturam et fraudem adductus capite multatur, 202, 203.
Theodorus vir plus cui post mortem apparuit Macedonius, 695.
Theodorus Mopsuestiæ Ciliciæ episcopus, 344, 345.
Theodorus Mopsuestiensis episcopus qualis vir, 502, 503. Una cum scriptis anathemate feritur, 776, 778. Theodori et Longini capita Constantinopolim a lata, 712.
Theodorus cognomento Ascidas, 775.
Theodorus Scribo, episc. Alexandrinus, 887.
Theodorus Perinthius Arianus, 224.
Theodorus Antiochia cur ejectus, 255.
Theodosianorum nomen unde ortum, 868, 876.
Theodosiolus ad Honorium confugit, 446.
Theodosiopolis oppidum, 715.
Theodosius monachus, et de seditione per eum excitata, 599, 600, 601, 606.
Theodosius cœnobiarcha: et de ejus dicendi libertate pro concilio Chalcedonensi, 703, 704.
Theodosius præclarus cœnobiarcha regnante Justiniano, 771.
Theodosius (ut) Synadæ episcopus Macedonianos sit persecutus, et potissimum Agapetum eorum episcopum, 469.
Theodosius Alexandriæ episcopus exauctoratur, 743, 744, 745.
Theodosius, qua ex causa in socium Romani imperii fuerit allectus, et quam visionem divinam viderit, 223, 224. Ut Barbaros ad Istrum etiam prælio superaverit; et Thessalonicæ cum esset, morbo correptus ab Ascholio baptismum susceperit, 232. Ut professionem suæ fidei promulgarit, omnibusque mandarit Trinitatem ὁμοούσιον consubstantialem colendam esse, et D. Petrum apostolum in fide confectandum, 233. Qua de causa ad pedes Amphilochii provolutus veniam ab eo petierit, 237. Ut synodum ad Nicæna decreta confirmanda coegerit, 238. Ejusdem prudentia in eligendo Constantinopolitano episcopo post voluntariam Gregorii depositionem, 243. Ut secundam iterum synodum convocarit ad concordiam ecclesiarum stabiliendam, 247. Quomodo ad exsilium hæreticos concordiam ecclesiarum aversantes damnavit, 248, 249. Ut ad Valentinianum juniorem metu Maximi profugum scripserit, eumdemque Maximum sine pugna et sanguine superarit, 262, 263. Ejusdem clementia et placabilitas erga Symmachum, 263, 264. Fœdas consuetudines et mores ex urbe Romana ejicit, 264, 265. Ejusdem in demoliendis idolorum templis studium, 271. Quam benignus et clemens in percussores Christianorum, 273. Nullam hæresim est persecutus præter Eunomium, 282. Theodosius Deo dilectus imperator quomodo Eugenium tyrannum profligarit, 310, 311, 312, 314. Ut Theodosius septem millia virorum propter seditionem Thessalonicæ ortam occiderit, 315, 316. Ut prohibitus fuerit ab ingressu templi divini a D. Ambrosio, et quomodo tandem ab eodem fuerit admissus, 317, 318, 319, 320, 321. Ejusdem in conjugem amor quantus, 324. Ejusdem obitus, juxta Joannis monachi prædictionem, 336. Theodosii moribundi mandata filiis relicta, 339.
Theodosius Arcadii filius, 430, 437. Theodosius Junior, divina virtute, tutorem bonum nactus, Pulcheriam videlicet sororem; et quam bene ab ea fuerit institutus, 438, 439, 440, 441. De ejus virtute quam ab infantia imbibit, et de moribus, beneficentia, placabilitate et de insigni religione et pietate ejus, 441, 442, 443. Ut Theodosius Junior, si quando bellum motum est, ad Deum confugerit, et ab eo defensus sit, 444, 445. Ejus precum efficacia adversus Joannem tyrannum, 451, 452. Ut Deus Theodosii et Pulcheriæ delectatus virtutibus, multa corpora illustrium olim sanctorum sub terra latentia in lucem protulerit, 452, 453, 454. Theodosii matrimonium quam honeste a Pulcheria procuratum, 484, 485, 486. Quam natura apertus et simplex, 486. Ut ejus litteris imperialibus, petente divino Cyrillo, coactum sit tertium sanctum Ephesi concilium contra impium Nestorium, 511, 512, 513. Hæresim Nestorii condemnavit, 520, 521. Haudquaquam Severus, 523. Illo valde delectatus est Deus, 523, 524. Ut Ephesum contenderit septem fratres qui resurrexerant videndi gratia, 542. Ut post terræ motum illum ingentem, ædificia plura renovarit et construxerit, 544, 545, 546. Ut post prædatoriam synodum, cognitis quæ ibi gestæ sunt rebus, Chrysaphium quidem occiderit, graviter autem in conjugem Eudociam commotus fuerit, 553, 554. Revocat sororem Pulcheriam, 554. Ejus obitus, et quomodo in monumento patris sui sit conditus in celeberrimo Sanctorum Apostolorum templo, 580, 581.
Theodosius Mauricii filius, Germani filiam ducit uxorem, 857. Fustibus cæditur, 860. Quid de ejus interitu narretur, 863.
Theodosius hæresiarcha, et de ejus hæresi, 876.
Theodotus Hierapolitanus antistes, 231.
Theodotus Antiochenus vir admirandus, 502.
Theodulus apud Phryges quam egregium pro Christo certamen pertulerit, 27, 28. Seipsum defert ne pereant innocui, et qua de causa, 54.
Theonas monachus insignis, 179.
Theopaschitæ hæretici, 869. Eorum dogma, 879, 880, 881.
Theophili Alexandrini studium et opera in demolitione templorum idolorum Alexandriæ, 271, 272, 273. Ordinationi Joan. Chrysostomi obstat, 348. Adhæret tandem, 349. Ut Chrysostomo adversans Epiphanium Cyprii episcopum, cui antea fuerat infensus, sibi amicum asciverit; et D. Chrysostomum tanquam Origenistam per calumniam arguerit, et synodos coegerit, quæ Origenis scripta aboleverunt, in hoc ut Joannem et Longos criminando traduceret, 376, 377. Ejusdem cum monachis Ægyptiis dissensio, 370, 371, 372. Adversus Chrysostomum insidiæ, 381, 382. Ut Constantinopolim venerit nemine obviam ei procedente, et monachos pœnitentes admiserit, 382, 383. Theophilus ab omnibus damnatus, et quomodo, 387, 388. Ut male denuo perperamque alia quædam egerit adversus Joannem, et ut fuga sibi consuluerit *plebe* post tumultum in factiones abeunte, 386. Ejusdem obitus: et de successore illius, 427, 465.
Theophronius secessit ab Eunomio et a popularibus suis rejectus est, 283, 284.
Theopolis, alias Antiochia, 512, 514.
Theopolis obsessa per Chrosroen, 1699.
Theopompus Novatianorum episcopus nodus, 464.
Theotecnus a vera ad Græcam religionem lapsus quam horrendam mortem subierit, 69.
Theotimus Scytharum antistes quænam ediderit miracula, 329.
Thesaurus a dæmonibus custoditus, tandem ab episcopo Christiano traditur Cabadæ, 714.
Thessalonicæ tumultus obortus propter quem septem millia virorum cæsa, 315, 316.
Theudatus Occidentis imperium sumit, 754.
Theudericus Gotthorum princeps, 577.
Theudericus Scytha, 710. Caput amico, quo abutebatur, resecat, 711. Ejus gesta, 712.
Theudericus sive Theodoricus Scytha, et de ejus vastatione, 687.
Theudericus Gotthus consul et Thraciæ dux, 689.
Theudericus legationem pro Arianis mittit ad Justinum, minis additis, 746. Ejus obitus, *ibid.*
Thomas Constantinop. episcopus, ut impio Sergio sede cesserit, 868.
Thomas Apameensis episcopus vita et doctrina illustris, et de ejus ad Chosroen dicto, 757.
Thoma (de) qui vitam solitariam complexus est, et celebratur ab Antiochenis, 770.
Thyrsus martyr apparet Pulcheriæ principi, 457.
Tiberius (ut) imperium gubernarit, ubi Justinus in phrenitidem et insaniam incidit, 81. Quomodo in imperio sit ab eodem substitutus, 802, 803. De ejusdem imperio, qua dignitate et magnificentia fuerit, 808. Quomodo forti exercitu coacto, et per Justinum in Persidem incursione facta, multa castella, munitaque loca receperit, 809, 810. Ut Mauricium legerit ducem Orientis, eumdemque sibi successorem designarit, 813, 814, 815. Ejusdem oratio in

Virtutem unam natura dixit quidam monachus, 199.
Virtutes quatuor, juxta Gregorium Justum; et de illarum considerationibus, 199, 200.
Visio magni patris Antonii quando vera exstitit, 103. Theodosii certamen rursus adversus Eugenium commissuri, 312. Galbæ angelorum Constantinopolim custodientium, 359, 360. Visio in somnis Sisinio facta propter Eutropium lectorem, 399, 400. Visiones divinæ quibusdam oblatæ, Juliani apostatæ necem portendentes, 82, 83, 84.
Vissigothi, quæ gens et de rebus eorum gestis, 576, 577.
Vita monastica, pascendi Dominici gregis causa, a quibus viris deserta, 148, 149, 150, 151. Vita Palæstinorum monachorum admiranda, 555, 556, 557, 558.
Vitaliani tyrannis, 716, 717. Cæditur a Justino, 752.
Vitalis episcopus, 680, 681, 682.
Vitalis vir sanctitate conspicuus, contagioso Apollinaris morbo inficitur, 229.
Vites post vindemiam, gemmis et uvis recentibus germinarunt, Juliani apostatæ temporibus, 11.
Vitianus Theodosii dux reliquias Saracenorum exstinxit, 481.
Vitus monachus inclytus, 193.
Voluptas præsens igniculus succedentis, 662. De voluptatum subtractione, monachi dictum, 199.
Voluptuosi semper ignavi, 798.
Votum Chosdroæ Persarum regis S. Martyri Sergio nuncupatum, 836, 837, 838.
Vulcanus turpiter regno exutus a filio, 552

X

Xena mulier sanctitate celebris, 563. De Xenaïæ Hieropolitani rebus, 696.
Xenophontis elogium, 488.
Xenophon monachus quam sancte pieque vixerit, 565.
Xerolophus qui locus, 462, 465.

Z

Zacharias monachus admirandus, 192
Zachariæ prophetæ inventio, 453.
Zacharias antistes Hierosolymitanus, 888.
Zacharias scriptor sycophanticus, 668, 669, 672.
Zacomus qua occasione primus Sarracenorum religionem Christianam susceperit, 207.
Zarethas Persarum dux, 711, 712.
Zauzalus. *Vide* Jacobus a quo Jacobitæ.
Zebenus Eleutheropolis episcopus quomodo reliquias veterum prophetarum invenerit, 533, 534.
Zeno monachus, 295.
Zenonis nepotis, durante patruorum persecutione occulti, res postmodum gestæ, 23.
Zeno Majumæ antistes, vir sanctus, 332, 333, 349.
Zeno et Nestabus fratres quam crudeliter pro Christo necati, 22, 23.
Zeno Isaurus Asparem et Ardaburium Leonis jussu contrucidat, 632. Fit gener imperatoris, 633. Zeno, defuncto filio Leone minore, fit solus imperator, 635. De ejus imperio, intemperantia, et dissoluta prorsus vita, 661, 662. Zenonis edictum pacificatorium neque rejiciens neque comprobans Chalcedonensem synodum, 674 675, 676. Zenonis imperatoris obitus, 689.
Zeugmatius Magnus, monachus cæcus, 193.
Zoili porticus, 546.
Zoilus Alexandriæ præsul, 743.
Zozimas vir sanctus, 738, 739. Ut se gesserit erga Mariam Ægyptiacam, *ibid.*
Zosimi maledicta in Constantinum imperatorem, 720. Refutantur, *ibid.*; et 721, 722, 723, 724.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

—

NICEPHORUS CALLISTUS.

ECCLESIASTICA HISTORIA (*Continuatio*).

LIBER QUINTUS DECIMUS.

Caput I. — De Marciani imperio. Quæ signa præcesserint, imperium ei portendentia : quibusque is fuerit moribus. 9
Cap. II. — Quibus de causis sancta universalis synodus quarta, Chalcedone in Bithynia sit coacta. 13
Cap. III. — Descriptio templi sanctæ et celebris martyris Euphemiæ, quod Chalcedone a primis fundamentis est constructum. 15
Cap. IV. — Acta synodi; et ut episcopatus Dioscoro ejusque sectatoribus abrogatus sit. 19
Cap. V. — De miraculo quod ad monumentum sanctæ Euphemiæ accidit, super decisione duplicis fidei decreti orthodoxorum et hæreticorum. 21
Cap. VI. — Decretum fidei sanctæ universalis quartæ synodi. 23
Cap. VII. — De reliquis rebus, quas synodus statuit. 25
Cap. VIII. — De seditione Alexandriæ, propter Proterii successoris Dioscori ordinationem coorta. 27
Cap. IX. — Ut in Palæstina quoque seditio exstiterit a Theodosio quodam monacho excitata : qui etiam Hierosolymorum invasit sedem, Juvenali expulso : et quæ sub eo acciderint. Item de Athanasio diacono confessore. 29
Cap. X. — De fame simul et peste, quæ civitatibus Orientalibus incesserunt : et ut sua sponte terra anno sequente fruges protulerit, 33
Cap. XI. — De Valentiniani cæde, qui Occidentalibus imperavit : et de Eudoxia conjuge ejus, liberisque ejusdem. Et ut Genserichus urbem Romam ceperit. Item de eis qui post Valentinianum per successionem Romæ imperarunt. 35
Cap. XII. — Ut imperatrix Eudocia Pulcheriæ Augustæ sit conciliata : et de juniore Eudocia, Eudoxiæ filia. 39
Cap. XIII. — Ut procuratione et arte Pulcheriæ, Eudocia sanctam quartam approbarit synodum, persuasione Symeonis Stylitæ sive Columellæ et magni Euthymii inducta. 39
Cap. XIV. — De piis Pulcheriæ Augustæ operibus : et de tribus quæ maxima Dei Genitrici construxit templis : uno, sancti locali, in Chalcopratiis : altero, quod Ὁδηγῶν, id est, viæ ducum dicitur; tertio, cui nomen Blachernæ. Et quæ memoriæ prodiderit Juvenalis de sancta obdormitione sanctissimæ Dei Genitricis, deque ejusdem fasciis sepulcralibus. 41
Cap. XV. — De obitu Pulcheriæ et Marciani : et ut post eum Leo Magnus Romanorum imperator sit renuntiatus. 47
Cap. XVI. — Ut rursus Alexandriæ seditione orta, ab eis qui non assentiebantur sanctæ quartæ synodi decretis : Proterius Alexandriæ episcopus occisus sit, et per urbem pedibus tractus, instinctu et dolo Timothei Æluri, qui episcopalem sedem occupavit. Et ut isto a Leone pro expulso, Alexandrini alium Timotheum legerint, cognomento Salophaciolum. Et ut Anatolio mortuo, Gennadius sedem Constantinopolitanam obtinuerit. 47
Cap. XVII. — Episcoporum et clericorum Ægyptiorum libellus supplex, de ecclesiarum suarum rebus : et de Proterio et Timotheo. 51
Cap. XVIII. — Epistola Leonis ἐγκύκλιος, hoc est cir-

Cap. XXXVI. — De rebellione Longini Isauri, alteriusque Longini. De administratione regni Persarum Perozæ, Blasi, et Cabudæ, et cum Romanis pacem fecerint. 195

Cap. XXXVII. — De Persarum pugna. De Theodosiopoli et Dara oppidulis et de sacris reliquiis Bartholomæi et Barnabæ apostolorum. 199

Cap. XXXVIII. — De tyrannide Vitaliani. De Hunnis, qui ex angustiis Caspiis proruperunt, et de insula Rhodo. 201

Cap. XXXIX. — De muro cui nomen Longo, quem Anastasius construxit, ab Ponto Euxino ad Thraciam usque mare porrectum. 201

Cap. XL. — De turpi et impio portorio chrysargyro, hoc est, aurargenteo dicto, quod pro imperiali virtute ex imperio Romano Anastasius sustulit. 203

Cap. XLI. — Digressio ad Zosimum : quæ is in imperatorum omnium celeberrimum Constantinum per blasphemiam acerbe et amarulenter detorserit. 205

Cap. XLII. — Refutatio eorum quæ de apostolico Constantino Zosimus dixit. 207

Cap. XLIII — Zosimus idem redarguitur : et probatur, quod adventu in terras Christi res Romana maxima incrementa ceperit. 209

Cap. XLIV. — De aureo vectigali, quod novum Anastasius instituit, unde multæ ærumnæ sunt subsecutæ. 213

Cap. XLV. — Ut Anastasio, ter sancto hymno adjicere volente illud : « Qui crucifixus es pro nobis, » tumultus a populo sit concitatus : usque adeo, ut is timore perculsus, imperium deposuerit. Et ut paulo post Anastasius vitam finierit. 215

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

Caput I. — De imperio Justini primi : et ut ab eo interfecti sint Amantius eunuchus, Theocritus et Vitalianus. 219

Cap. II. — Qui ea ætate sacris administrandis summarum sedium fuerint episcopi. De Severo, Paulo et Euphrasio, Antiochiæ episcopis. 221

Cap. III. — Ut iterum Antiochia a terræ motu sit afflicta, ubi etiam Euphrasius episcopus ruinis obrutus est : cui successit Euphræmius : et de aliis urbibus, quibus damnum a terræ motu est illatum. 223

Cap. IV. — De sancto Zosima miraculorum editore, et Joanne Chozebita. 225

Cap. V.—De altero sancto Zosima. De Maria Ægyptiaca et Theodora Alexandrina. 229

Cap. VI. — Quæ res in civitate Negra acciderint, et de sancto Aretha martyre. 231

Cap. VII. — Ut Justinianus magnus imperio suscepto, professionem et fidem Chalcedonensem defenderit : Theodora vero conjux ejus, magis ad partes eorum qui unam naturam Christo tribuunt, fuerit inclinata. 235

Cap. VIII. — Ut Severus revocatus sit. De epistolis ejus. Et ut Anthimo perniciem corruptelamque suam communicaverit. Et ut in omnibus ecclesiis quarta synodus laudata sit et prædicata. 237

Cap. IX. — De synodis quæ contra Anthimum, Petrum, Severum et Zooram sunt coactæ. Ut sancta quarta synodus ubique locorum sit comprobata. De Agapeto, Agathone et Joanne, Romanis episcopis, ut ii Byzantium venerint. 239

Cap X. — De historiis Procopii Cæsariensis. Quæ de Persica pugna is scribat. De seditione et tumultu populari Constantinopoli moto : quæ seditio Nika, hoc est, Vince, dicta est. 241

Cap. XI. — Res Vandalorum. De Honoricho et ejus temporis martyribus. De Cabaone Mauro, et quid pro Christianis egerit. 245

Cap. XII. — Ut Belisarius, Vandalis devictis, triumphum maximum Constantinopoli egerit. Et de sancto martyre Cypriano. Item de Maurorum gente atque origine ejus. 249

Cap. XIII. — De rebus in Italia a Belisario et Narse gestis : et varia Romanæ urbis per hostes occupatione. De Silverio et Vigilio episcopis; item de eis gentibus, quæ Christianam susceperé fidem. Et de Narsæ ducis imperatoriis artibus, et erga Deum pietate. 255

Cap. XIV. — Ut Chosroes per invidiam pace fracta, Romanorum invaserit imperium. Et de Antiochiæ aliarumque urbium hostili occupatione. 257

Cap. XV. — De miraculo, quod Apameæ ad vivificæ crucis lignum accidit. 259

Cap. XVI. — De re mirifica Edessæ, supra opinionem et fidem omnium, ab imagine Domini Dei et Servatoris nostri Jesu Christi non manu facta, gesta. 259

Cap. XVII. — De cruce pretiosa, quam Justinianus Sergiopoli dedicavit. Et de miraculo ibi prope incredibili edito. 263

Cap. XVIII. — De sævissima ejus temporis pestilentia et contagione, quæ orbem quinquaginta et duos annos incessit. 265

Cap. XIX. — Quæ Evagrius historicus de inexplebili pecuniarum cupiditate Justiniani scripserit. 267

Cap. XX. — Descriptio augusti templi Dei Verbi Sapientiæ, quod Justinianus Deum sanctissime colens instauravit. 269

Cap. XXI. — De imperatoris ejusdem furore, potius quam amore, erga cyaneum seu cæruleum colorem. 271

Cap. XXII. — De Barsanuphio monacho et Joanne : item de Simeone propter Christum fatuo. 273

Cap. XXIII. — De Thoma, qui et ipse vitam tacitam extra hominum strepitum est complexus 277

Cap. XXIV. — Ut Magnus Sabbas et Theodosius Cœnobiarcha sub Justiniano vitam finierint. 277

Cap. XXV. — De miraculo insigni, quod puero Hebræo a sanctissima Dei Genitrice accidit. 279

Cap. XXVI. — De episcopis magnarum tum temporis urbium, et de dissidio Menæ et Vigilii episcopi Romani. 281

Cap. XXVII. — De sancta magna quinta universali synodo. 283

Cap. XXVIII. — De blasphemiis Origenis, et anathematismis, quibus est a synodo mactatus : et de quibusdam aliis rebus ecclesiasticis. 289

Cap. XXIX. — Ut Justinianus recta fide excidens, impatibile ante Passionem Domini nostri corpus fuisse professus est. 291

Cap. XXX. — De Anastasio Theopolis episcopo Sinaita. 297

Cap. XXXI. — Ut Justinianus mortuus sit, et de opinione et fide ejus. 299

Cap. XXXII. — De Auxumitis, ut Christianum cultum susceperint : et de aliis quibusdam. 301

Cap. XXXIII. — De Justini junioris imperio, moribusque ejusdem. 303

Cap. XXXIV. — Ut is Justinum cognatum suum, item Ætherium et Addæum, homines impios et perniciosos, occiderit. 305

Cap. XXXV. — De edicto litteris de fide publicato, quod Justinus ad omnes ubique misit ecclesias, ne quid in professione fidei novaretur. 307

Cap. XXXVI. — De magnarum urbium episcopis, et Gregorio Theopolis antistite. 313

Cap. XXXVII — Ut pacta conventa inter Persas et Romanos soluta sint. 315

Cap. XXXVIII. — Ut Chosroes, incursione in Orientale imperium facta, et castella ceperit, et prædam multam abduxerit. 317

Cap. XXXIX. — Ut Justinus, immenso dolore correptus, in morbum phrenitidem inciderit, et Tiberius rempublicam administraverit. Et ut arte quadam Chosroem aggressus Tiberius, pacem cum eo fecerit. 321

Cap. XL. — Ut Justinus Tiberium in imperio sibi substituerit : et quæ ad eum moriens de imperii administratione verba fecerit. 323

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

Cap. I. — De imperatoris Tiberii imperio, qua imperiali dignitate et magnificentia fuerit. 327

Cap. II — Ut Tiberius magno et forti exercitu coacto, et per Justinum in Persidem irruptione atque impetu facto, multa castella munitaque loca recuperaverit. Utque Chosroes sit mortuus. 329

Cap. III — De terræmotu, qui Antiochiæ et in vico qui Daphne dicitur, fuit. 331

CALLISTUS ET IGNATIUS XANTHOPULI, MONACHI.

MONACHORUM CALLISTI ET IGNATII XANTHOPULORUM METHODUS ET REGULA CUM DEO ACCURATISSIMA et sanctorum continens testimonia, de his qui elegerunt pacifice vivere et monastice; de directione et vita et regimine eorum; et quot quantaque bona præstat tranquillitas iis qui ratione in eam ingrediuntur. Dividitur autem præsens materia in centum capita. Est autem hujus tractatus prooemium, quod et primi capitis numerum habet, de divina a supernaturali gratia quæ per Spiritum sanctum fidelibus donatur. 635

1. Prooemium. 635

2. Quod ex cujusdam fratris interrogatione et secundum ejus mentem et ad observanda Patrum præcepta, explicatum sit hoc argumentum. 637

3. Omni negotio propositus est finis : igitur præsentis negotii est docere, quodnam sit fundamentum. 637

4. Quod omne principium vitæ secundum Deum agendæ in adimplendis Salvatoris legibus consistit, finis vero, reditus ad datam nobis ab initio per divinum baptisma perfectam sanctissimi ac vivifici Spiritus gratiam. 637

5. Quid gratia, et quomodo eam adipisci possumus. Et quænam eam corrumpunt, et quænam rursum eam expurgant. 639

6. Quod in sancto baptismate divinæ gratiæ donum per eam ipsam accipimus; postquam autem eam cupiditatibus obscuravimus, rursus mandatorum observatione expurgamus. 641

7. Quod oportet eum qui secundum Deum agit, omnia ejus mandata exsequi, maximam autem operis partem primis ex omnibus et quasi generationibus oportet attribuere. 643

8. Quod initium omnis Deo gratæ operationis est invocatio cum fide nominis Domini nostri Jesu Christi, et cum ea oriens inde pax et charitas. 643

9. Quod per unamquamque harum ac simul per tres omnium bonorum acervus nobis subministratur. 645

10. Quod et Dominus noster Jesus Christus tempore salutaris passionis discipulis tanquam ultima mandata et divinum testamentum suis reliquit, ut et post resurrectionem. 645

11. Quod in his tribus contextæ sunt omnes virtutes. 647

12. Quod per Deum Patrem fidelibus sancti Spiritus donum et adventus, in Christo Jesu et in sancto ejus nomine conceditur. 649

13. Quod merito et nostris sanctis Patribus et cum sancto Spiritu in eis habitante definitum est oportere nos Dominum nostrum Jesum Christum orare et ab eo misericordiam petere. 649

14. Quod oportet eum qui secure vult in pacis secundum Dominum via incedere, eligere una cum universa renuntiatione perfectorum subjectionem. 649

15. Quænam sunt veræ subjectionis signa quibus qui instructus est vere subjectus erit. 653

16. Quod cum orthodoxa fide oportet curare ut bonis operibus plenus sit, eum qui veram ac divinam pacem habere vult; et quod fides duplex est, et quod ille qui tranquille vivit debet esse pacificus, inconcussus, non sollicitus, inquietus, tacitus, tranquillus in omnibus gratiis, propriæ infirmitatis conscius, et tentationes generose sustinere, et in Deum sperare, et ab ipso quod utile sit, accipere. 663

Quod fides duplex est. 665
Quod oportet te esse pacificum. 667
Quod oportet te non esse distractum. 667
Quod oportet te non inquietum neque sollicitum esse. 667
Quod oportet te esse silentii amantem. 669
Quod oportet te esse tranquillum. 669
Quod oportet in omnibus gratias agere. 671
Quod oportet propriam infirmitatem agnoscere. 671
Quod oportet viriliter tentationi resistere. 671
Quod oportet in Deum sperare, et ab eo, quod utile est, excipere. 673

17. De timore Dei, quod duplex est : incipientium timor et perfectorum timor. 675
De priore timore, qualis incipientium. 675
De secundo et perfecto Dei timore. 675

18. Quod mandatorum causa et fidei Domini nostri Jesu Christi, urgente occasione, ipsi vitæ nostræ parcere non debemus. 677

19. Naturalis methodus de interioris cordis aditu per narium inspirationem, et de oratione simul cum ea operante, quæ est : Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei; pertinet autem hæc methodus et ad mentis recollectionem. 679

20. De naturali per narium inspirationem methodo, et simul cum ea Domini nostri Jesu Christi invocatione. 681

21 Quod sanctus Chrysostomus ut et alii sanctorum Patrum, in Christo Jesu Domino nostro ut oremus præscripsere; et in intimo corde; et hanc commendat orationem : Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere mei. 681

22. Adhuc de illa per narium inspiratione cum attentiore in intimo corde Jesu memoria. 681

23. Quod oportet eum qui spiritualiter invigilare cupit, præsertim vero eum qui incipit, sedere orationis tempore in tranquilla et obscura cellula, eo quod hoc modo mens et cogitatio naturaliter ex parte colligantur. 681

24. Quod ante omnia per Dominum nostrum Jesum Christum et sancti ejus nominis cum fide in corde invocationem menti constantia præstatur; cooperatur autem quodammodo illi in corde per narium inspirationem methodus naturalis, atque illa in tranquillo et obscuro loco remansio, et similia. 683

25. Quomodo oportet eum qui tranquillus est intervallum quod vesperam a diluculo separat, transire; et initium doctrinæ secundum latitudinem. 683

26. Quomodo oportet diluculi tempus transire usque ad matutinum tempus. 685

27. Quomodo oportet se gerere a tempore matutino usque ad prandium. 687

28. De custodia ab otiositate; et quod necessarium est etiam eum qui tranquillus est ecclesiasticam traditionem observare. 689

29. Adhuc de oratione, et quod oportet semper orare. 691

30. De corporali regimine : quomodo is qui tranquillus est se nutrire debet. 695

31. Quomodo oportet eum qui pugnat et *secunda* et quarta et sexta die vesci. 697

32. Quomodo oportet tertia et quinta die vesci. 699

33. Quomodo oportet Sabbato vesci; et de vigiliis, quomodo earum tempore oportet comedere. 699

34. Quomodo oportet Dominicis vesci : et de nonnullis aliis : ad hoc, de molestia et humilitate. 703

35. Quomodo oportet vesci per sanctas Quadragesimas, ac in primis per magnam Quadragesimam. 703

36. De dijudicatione, in specie, et quod mediocri operationi non est honor; et de subjectione. 703

37. Quomodo oportet certantem tempus transire quod est inter prandium et solis occasum; et quod oportet credere in labore et mensura nostræ operationis divinorum donorum perseverantiam nobis concessam esse. 705

38. Quod major omni operatione est munda oratio. 709

39. De numero genuflexionum per spatium unius noctis dieique. 711

40. Quod non modo, ut dictum est, pro certamine ac nostræ operationis mensura, diviniorum distributio donatur, sed et pro nostro habitu, et habilitate et fide et nobis præstita naturali dispositione. 713

41. De perfectissima discretione; et quis contra naturam et carnaliter vivit; et quis secundum naturam, et animaliter; et quis supra naturam et spiritualiter conversatur. 713

42. Adhuc de discretione, ut in exemplo. 715

43. De conversione et mutatione ad singula. Et de eminenti humilitatis gloria. 717

44. De pœnitentia, puritate et perfectione. 719

45. De quinque operationibus primæ et ut ductoriæ incipientium pacis, nempe oratione, psalmodia, lectione, meditatione et manuum labore. 721

46. Unde incipiendum est iis qui secundum rationem pacem agere volunt; et quodnam est principium, et incrementum, et quinam profectus et quænam perfectio. 723

Maximi Planudæ Encomium in sanctos et omni laude prosequendos apostolorum coryphæos Petrum et Paulum — Hanc prolixissimam homiliam, propter codicis defectum dimidio decurtatam ediderat Gretserus, sub nomine Gregorii Nysseni, Ingolstadii anno 1620. Integra nunc prodit ex codice Coisliniano 1187, ex interpretatione nostra usque ad locum unde incipit editio Gretseri. 1017

Maximi Planudæ interpretatio nonnullorum capitum S. Augustini ex decimo quinto De Trinitate quæ probant Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere. 1111

Maximi Planudæ syllogismi de processione Spiritus sancti contra Latinos. — Vide tom. CLXI, col. 309, ubi cum Bessarionis et Demetrii Cydonii refutationibus eduntur. — « Miraretur quispiam, inquit ibi Cydonius, virum hunc, qui, ob hæc pauca et imbecilla argumenta, conatur evertere librum sancti Augustini, in quo transferendo in linguam Græcam multum elaboravit. Si enim illum laborem subiit, volens nocere iis qui legerint, absurdus revera est, ac dignus inter pios multæ reprehensionis laborare, ut animis aliorum nocens; sin autem sciens utilem fore quibus erit obvius, et nostratibus gratificaturus vertere illum elegit, quid rursus quasi pœnitentia ductus, veluti noxia cavere hortatur, quæ propter utilitatem legentium interpretatus est? Cæterum absurdi hujus causa est, terror illius qui tunc imperabat, quem inexorabilem sciens fore his qui Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere asserunt, hisce argumentis carcere ac vinculis seipsum liberare voluit. » 1129

Appendix. — *Incerti ex Augustino in Joannem De processione Spiritus sancti.* 1151

Fragmentum libri, S. Augustino ascripti, de cognitione veræ vitæ, Græce conversum. 1157

Maximi Planudæ epistola ad Manuelem Philen. Subnectitur Catalogus Epistolarum Planudæ ex codice Vaticano. 1165

Maximi Planudæ Comparatio Hiemis et Veris, ex cod. Græco Parisiensi, n. 1187 notato, nunc primum edita. 1169

Maximi Planudæ versus iambici in SS. Marcianum et Martyrium et in S. Andreæ ædem. 1175

Indices ad Nicephori Callisti Historiam ecclesiasticam. 1177

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI SEPTIMI.

Parisiis. — Ex Typis J.-P. MIGNE.